

เข้าสู่ แดนนิพพาน

โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน
วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

เข้าสู่ แดนนิพพาน

โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน
วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ถ้าท่านผู้ใดประสงค์พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน
ท่านผู้นั้นกรุณาพิมพ์ได้ตามประสงค์
โดยไม่ต้องขออนุญาตแต่อย่างใด
นอกจากพิมพ์เพื่อจำหน่าย จึงขอสงวนลิขสิทธิ์
เพราะผู้แสดงไม่ต้องการอะไรยิ่งกว่าใจ
ที่เป็นสมบัติล้นค่ากว่าสมบัติใดๆ ในโลก

เข้าสู่แดนนิพพาน
โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน
วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
จำนวนพิมพ์ : ๑๐,๐๐๐ เล่ม
เดือน ปีที่พิมพ์ : เมษายน ๒๕๖๘
พิมพ์ที่ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์
ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด
โทร. ๐๒-๗๕๐-๗๗๓๒, ๐๘๙-๖๖๑-๖๓๓๑

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ศาลาวัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

คำนำ

หนังสือ *เข้าสู่แดนนิพพาน* เป็นการเทศน์อบรมพระวัดป่าบ้านตาดล้วนๆ ถ้อยคำและสำนวนจึงค่อนข้างเผ็ดร้อนมากในความรู้สึกของท่านผู้มีกิเลสเบาบาง จึงขออภัยจากท่านผู้อ่านทุกท่านไว้ด้วย หากอ่านไปพบสำนวนเผ็ดร้อนดังกล่าวก็จะได้ไม่เกิดความกังวลใจ และยึดไว้ปฏิบัติเฉพาะธรรมอันควรแก่จริตนิสสัยของตน คงจะเป็นประโยชน์เท่าที่ควร

การพิมพ์หนังสือชุดนี้สำเร็จขึ้นด้วยกำลังศรัทธาคณะผู้ใจบุญ ช่วยกันบริจาคจัดพิมพ์ขึ้นเป็นธรรมทาน จึงขออำนาจแห่งกุศลทั้งมวลที่ท่านผู้ศรัทธาและใจบุญทั้งหลายช่วยกันจัดพิมพ์ขึ้นนี้ จงเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่ชาวพุทธและผู้สนใจโดยทั่วกันเถิด

บนศาลาวัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

คำอนุโมทนาในการพิมพ์หนังสือ

"หนังสือธรรมะแต่ละเล่มจะสำเร็จขึ้นมาเพื่อแจกท่านให้ท่านผู้ใคร่ธรรมได้อ่าน
ย่อมสำเร็จด้วยอำนาจแห่งศรัทธาของท่านผู้ใจบุญทั้งหลายช่วยกันบริจาคและจัดทำ
แม้เล่มนี้ก็สำเร็จขึ้นมาเพราะแรงศรัทธาของท่านผู้ใจบุญหนุนโลกเช่นเดียวกัน
ลำพังผู้แสดงก็มีเพียงลมปากอย่างเดียวเท่านั้น
พอแสดงจบลงลมปากก็หายสูญไปในขณะนั้น
ไม่อาจเหนี่ยวรั้งธรรมที่แสดงออกนั้นๆ ให้จีรังยั่งยืนสืบไปได้เลย
เพราะไม่มีปัญญาสร้างธรรมให้จีรังยั่งยืนได้ด้วยวิธีการใดๆ ที่เห็นว่าเหมาะสม
จำต้องอาศัยบุญบารมีของท่านคณะศรัทธาผู้ใจบุญทั้งหลาย
ช่วยเสริมสร้างความจีรังถาวรแห่งธรรม
ด้วยการร่วมกันบริจาคและจัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้นมา
เพื่อท่านผู้อ่านได้อาศัยพึ่งร่มเงาแห่งใบบุญหนุนโลกอันไม่มีประมาณนั้น
ผู้แสดงจึงขออนุโมทนากับท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่งมาพร้อมนี้
บุญกุศลทั้งมวลที่เกิดขึ้นเพราะการบำเพ็ญนี้
จงสำเร็จผลอันพึงหวังดังใจหมายโดยทั่วกันเทอญ"

เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๗

คุณค่าของการอ่านหนังสือธรรมะ

“เราเห็นคุณค่าของการอ่านหนังสือทางด้านธรรมะเป็นสำคัญ
อ่านธรรมะ ฟังธรรมะ อบรมธรรมะ
เพื่อดับไฟในใจ เพราะสิ่งที่ทำให้เพลิดเพลินนั้น
เป็นสิ่งที่มีพิษภัยและความโศกเศร้าแฝงอยู่ในนั้น
จึงนำธรรมะเข้าไปชะล้างในจุดนั้น เปิดออกเพื่อให้เห็นโทษของมัน
ถ้ามีแต่สิ่งเหล่านั้น ถึงจะมีโทษขนาดไหน ก็ไม่ได้เห็นโทษ เพราะไม่สนใจดูโทษ
พอธรรมะส่องเข้าไปปั๊บก็เห็น เห็นโทษของมันมากน้อย
เห็นเรื่อยๆ เห็นหลายครั้งหลายหนก็มีกำลังมากและปราบกันได้ๆ
อย่างน้อยก็อยู่ด้วยความสงบเย็นใจ ไม่ปีนรั้วปีนลูกกรงอย่างเขาว่า
เราเห็นอย่างนั้นแหละ จึงได้พิมพ์หนังสือออกแจก
ทีแรกทางวัดพิมพ์แจกก่อน ที่นี้ต่อมาบรรดาลูกศิษย์ลูกหาก็พิมพ์
เลยพิมพ์กันเป็นเนื้อเป็นหนังจริงๆ ทางวัดก็เป็นอันว่าปล่อย
เป็นแต่เพียงว่ารับแจก ให้ทำออกมาแล้วก็แจกประชาชนญาติโยม
เพราะเราเห็นคุณค่าของการอ่านหนังสือธรรมะนี้มากอย่างฝังใจ
นี่หลวงตาบัวบวชตั้งแต่หนุ่มฟ้อจนกระทั่งป่านนี้ ก็เพราะได้อ่านหนังสือธรรมะ
ให้ลูกหลานทั้งหลายเอาไปเป็นคตินะ”

บัว

เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๓๖

สติปัฏฐาน ๔

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

การพิจารณากายจะเป็นกายนอกหรือกายในก็ได้ตามแต่ถนัด
กายใน คือกายของเราทุกส่วน กายนอกได้แก่ กายของคนอื่นสัตว์อื่น
กายในกายได้แก่ส่วนหนึ่งๆ ของอาการแห่งกายทุกส่วน
สิ่งทั้งนี้ปรากฏตัวเป็นของน่าเบื่อหน่าย และสลดสังเวชแก่ผู้ใช้ปัญญา
พิจารณารู้เห็นตามเป็นจริง ทั้งข้างนอก ข้างใน
ภายนอก ภายใน มีความเป็นเช่นเดียวกัน
การพิจารณากายต้องพิจารณาซ้ำๆ ซากๆ
โดยถือเอาความเข้าใจเป็นประมาณ จนเห็นชัดจริงๆ
ว่ากายนี้เพียงสักว่า หาเป็นสัตว์ บุคคล เรา เขา ที่ไหนไม่
เรียกว่ากายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๒๕ สิงหาคม ๒๕๐๕

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

เวทนา จิต ธรรม โปรดทราบว่า มีอยู่ในกายอันเดียวกัน
เป็นแต่มีอาการแปลกต่างกันไปบ้าง ท่านจึงให้นามไม่ซ้ำกัน
เวทนามีสาม คือ สุขบ้าง ทุกข์บ้าง เฉยๆ
ไม่สุข ไม่ทุกข์บ้าง ทั้งเกิดขึ้นจากกายและเกิดจากใจ
การพิจารณาโปรดแยกเวทนาออก และพิจารณาไปตามลักษณะของเขา
แต่อย่าไปคว้าเอากายมาเป็นเวทนา กายให้เป็นกาย
เวทนาให้เป็นเวทนา คือ แยกเวทนาที่แสดงอยู่ขณะนั้นออก
พิจารณาให้รู้ที่เกิดที่ตั้งอยู่และที่ดับไป ฐานที่เกิดเวทนาทั้งสาม
เกิดขึ้นและตั้งอยู่ที่กาย ที่ใจ แต่ไม่ใช่กาย ไม่ใช่ใจ
คงเป็นเวทนาอยู่เช่นนั้นทั้งการเกิดและการดับไปของเขา
ทางเดินของเวทนาทั้งสามคือ ความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป
มีอยู่เพียงเท่านี้ทุกระยะกาล

๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๕

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

คำว่าจิตในสติปัฏฐาน มิใช่จิตพิเศษและแปลกต่างไปจากสติปัฏฐานทั้งสาม
ท่านจึงได้นามว่าจิตตานุปัสสนา เสมอกับกาย เวทนา ธรรม ผู้พิจารณา
จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน จึงเป็นเหมือนนำไม้ทั้งต้นมาแปรรูปให้เป็นต่างๆ
การพิจารณาจิตควรถือเอานิมิต คือความปรุงของจิตเป็นเครื่องพิสูจน์
และพิจารณา เพราะการจะรู้ความเศร้าหมองหรือผ่องใสของจิตได้
ต้องรู้เครื่องปรุงจิตเป็นสำคัญ เราต้องการทราบจิต จำต้องพิจารณาสังขาร
เครื่องปรุงจิตที่แสดงความเป็นต่างๆ ไม่มีสิ้นสุด ฉะนั้นคำว่า จิตในสติปัฏฐาน
จึงเป็นจิตที่คลุกเคล้ากับอารมณ์ โดยสังขารเป็นผู้ปรุงแต่ง
การพิจารณาสังขารจึงเกี่ยวถึงจิต เพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกัน
ถ้ารู้เรื่องของสังขารก็เริ่มรู้เรื่องจิต และถ้ารู้เรื่องจิต
ก็ย่อมรู้เรื่องของสังขารได้อีก

๒๕ สิงหาคม ๒๕๐๕

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

คำว่า ธรรม คือเป้าหมายที่เพ่งเล็งของใจ
ถ้าเป็นธรรมส่วนละเอียดก็หมายถึงใจเสียเอง
ธรรมภายนอกมีมากมาย ส่วนภายในถือเอากายทุกส่วน เวทนาทั้งสาม
และจิตในจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพิจารณากาย เวทนา จิต เข้าประสานกัน
ครบองค์สติปัฏฐานสี่ ตามความเห็นของธรรมป่าว่าเป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน
การพิจารณาสติปัฏฐานสี่ให้เชื่อมกันเข้าในองค์ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน
จนกลายเป็นธรรมแท่งเดียว รู้สึกเป็นความแปลกประหลาดและอัศจรรย์เป็นระยะ
ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน เมื่อพิจารณาธรรมในตอนปลาย พอมาถึงตอนปลาย
จิตปรากฏว่า กาย เวทนา จิต และธรรม ทั้งสี่ในองค์สติปัฏฐาน
ได้เชื่อมเข้ากัน จนกลายเป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานไปเสียสิ้น
และประสานกันได้อย่างสนิท

๒๕ สิงหาคม ๒๕๐๕

สารบัญ

กัณฑ์ที่ **หน้า**

กัณฑ์ที่ **หน้า**

เข้าสู่
แดนนิพพาน

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙

๑. ตามรอยแห่งธรรม

เราเป็นนักปฏิบัติ นอกจากเป็นพระแล้วยังเป็นนักปฏิบัติ ซึ่งเป็นเพศและหน้าที่ที่เด่นในสังคมแห่งพระพุทธศาสนา ถ้าจะเทียบอย่างทหารก็คือทหารผู้ออกแนวรบแล้ว ทำหน้าที่ต่อการรบทุก ๆ ด้านและทุก ๆ ประเภท ไม่ว่าข้าศึกจะมาทางด้านใด มาด้วยกลอุบายใด มาบนบก มาใต้น้ำ มาเหนือน้ำ มาบนอากาศ มาเวลาไหน เป็นหน้าที่ของทหารผู้ก้าวเข้าสู่สงครามแล้ว จะต้องทำหน้าที่รบให้เต็มกำลังความสามารถขาดดิ้นในสงคราม หากว่าชีวิตเหลือมาก็ให้มีชัยชนะ ถ้าไม่เหลือก็มอบไว้กับความกล้าหาญ คือตายด้วยความกล้าหาญชาญชัย เป็นวีรบุรุษของชาติฝากชื่อเสียงไว้ตลอดกาลนาน ไม่ท้อถอยต่อปัจจามิตรที่มาจากจตุรทิศ นี่เรื่องของทหารผู้รักชาติที่ทำหน้าที่ในแนวรบเป็นอย่างนี้ ถ้าเป็นผู้ขี้ขลาดหวาดกลัวต่อข้าศึกแล้ว อย่างไรก็ต้องจมเป็นแน่นอน ความชนะไม่มีหวังเลย

นักปฏิบัติย่อมเป็นเช่นเดียวกับทหารที่ออกแนวรบแล้ว เวลานี้ต่างท่านต่างสละมาจากบ้านจากเรือน สละหมดทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งที่เราสละทั้งหมดนั้นล้วนแล้วแต่เป็นของมีคุณค่ามากทั้งนั้น พ่อ–แม่ พี่น้องแต่ละคน ๆ ก็มีคุณค่ามาก ญาติ มิตรสหายแต่ละรายก็มีคุณค่ามาก สมบัติเงินทองที่มีมากมีน้อยก็มีคุณค่ามาก ทั้งที่มีอยู่แล้วก็มี

คุณค่ามาก จำต้องรักสงวนกัน ทั้งที่ยังไม่มีก็จำต้องเสาะแสวงหามา ซึ่งพร้อมที่จะเป็นสมบัติอันมีค่าในความคุ้มครองของตน

สิ่งที่กล่าวทั้งนี้ เราสละมาโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือ หากว่าเรายังเป็นอยู่ในฆราวาส โลกเขามีอย่างใดเราจะต้องมีอย่างนั้น ลูกก็ต้องมีเพราะจะต้องมีเมีย นี่เมียเราก็สละคืนให้โลกเขาเสีย ทานเสียโดยสิ้นเชิง ลูกก็เป็นอันว่าทานไปด้วย สมบัติสิ่งของเงินทองทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นของเคยหวงแหน และโลกเคยหวงแหนมาประจำโลกนั้น เราสละเสียสิ้นไม่มีสิ่งใดเหลือภายในตัวเลย หากจะเหลือก็คือ ความอาลัยอาวรณ์ซึ่งเป็นของแก้ยาก เพราะเป็นกิเลสที่เป็นสิ่งแก้ยากอยู่แล้ว จึงได้มาถวายตัวเป็นศากยบุตรผู้เป็นนักเสียสละ ผู้เป็นนักต่อสู้ ตัดความอาลัยเสียดายไม่มีหลงเหลือในพระทัย เรียกว่าเป็นบุตรของพระพุทธเจ้า ผู้บริสุทธิ์ ผู้กล้าหาญชาญชัย ได้ทำหน้าที่การรบกับกิเลสตัณหาทุกประเภทด้วยพระองค์เอง ไม่มีใครที่ช่วยเหลือพระองค์แม้แต่รายหนึ่ง นอกจากเขาให้ทานไปตามธรรมดา ที่เรียกว่าพอเป็นเสบียงกรัง ที่ได้อาศัยยังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ เพื่อรบสงครามภายในระหว่างกิเลสกับธรรมะ

พระพุทธเจ้าสามารถรบสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ด้วยความกล้าหาญชาญชัย เอาเป็นเอาตายจริง ๆ ผลปรากฏว่าข้าศึกคือกิเลสทั้งมวลตายเรียบ พระองค์ได้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา นั่นแหละคือผลอันยิ่งยวด ไม่มีสิ่งใดเท่าเทียมเสมอได้ ถ้าเรียกว่าสมบัติก็คือโลกุตรสมบัติหรือนิพพานสมบัติ นี้เกิดขึ้นมาจากความกล้าหาญของพระพุทธเจ้าล้วน ๆ ไม่มีใครช่วยแบ่งหนักแบ่งเบาแม้แต่น้อยเลย เป็น **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ของพระองค์โดยแท้

เราผู้เป็นศิษย์ของพระตถาคต ปรากฏว่าเป็นผู้สำคัญคนหนึ่ง ได้มาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วยังไม่แล้ว ยังได้ออกแนวรบคือการปฏิบัติที่เป็นหลักสำคัญมาก การรบของเรานั้นไม่ได้หมายถึงการรบปัจจามิตรภายนอกใด ๆ แต่เป็นการรบกับเรื่องของตัวเราเองที่เป็นกิเลสอยู่ภายใน และเกี่ยวกับสิ่งภายนอกที่ผ่านไปมา และคละเคล้ากันอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ ทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส เครื่องสัมผัส ทุกสิ่งทุกอย่างจะผ่านเข้ามา สติปัญญาซึ่งเป็นศาสตราอาวุธอันสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้กับ

เรานั้น เราได้ถือแนบสนิทกับตัวหรือไม่ โปรดได้นำมาพิจารณาและสำนึกตัวอยู่ตลอดเวลาอย่าได้ลดละ นี้คือหน้าที่ของพระผู้ก้าวเข้าสู่สงครามภายในคือกิเลสกับธรรมซึ่งอยู่ในใจเราเอง

หากเราเป็นผู้มีความท้อถอยด้อยความเพียรและสติปัญญาแล้ว จะเอาตัวไปไม่รอด อยู่ที่ไหนก็ยอมแพ้อยู่ตลอดเวลา คนที่แพ้ไม่ว่าแพ้อะไรย่อมเป็นคนหมดสง่าราศี ถ้าคนชนะแล้วอยู่ที่ไหนก็มีความองอาจกล้าหาญสง่าผ่าเผย ไม่อับเฉาเศร้าโศก นี่ถ้าเราอยู่ด้วยอิริยาบถหรือความเคลื่อนไหวไปมาทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความแพ้แล้วใช้ไม่ได้เลย ไม่ใช่ลูกศิษย์พระตถาคตผู้ทรงความอาจหาญให้โลกได้กราบไหว้บูชาและถือเป็นคติตัวอย่างอันเลิศเรื่อยมาเลย น่าอับอายแค่ไหน เราเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้าแต่กลับมาเป็นคนท้อแท้อ่อนแออย่างนี้ไม่สมควรอย่างยิ่ง โปรดได้นำมาคิดให้สนิทติดใจของตน เรื่องสติเรื่องปัญญาเรื่องความเพียรนี้เป็นเครื่องมือสำหรับรบ ความอาจหาญหรือความอดทนความอุตส่าห์พยายามนี้ เป็นกำลังเครื่องสนับสนุนในการรบของเราผู้เป็นทหารต่อสู้ในแนวรบ อย่าได้ลดละปล่อยวาง จงให้ติดแนบกับใจอยู่เสมอ และอย่าทำความสนิทติดจมกับสิ่งใดในโลกสมมุตินิยม

เรื่องความเป็นอยู่ของเรา เป็นอยู่กับศรัทธาญาติโยม ไปที่ไหนไม่อดตาย เราไม่ต้องกลัวว่าจะอดตาย หากว่าเราเป็นผู้บำเพ็ญตนเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญอยู่แล้ว จะไม่มีใครทอดทิ้งเรา โปรดได้มอบชีวิตจิตใจทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาปัจจัยสี่ที่เป็นเครื่องอาศัยของพระไว้กับฆราวาสญาติโยม แต่หน้าที่ของพระจริง ๆ คือการทำความพากเพียร ระมัดระวังตัวกลัวข้าศึกคือกิเลสจะเข้าทำลายจิตใจนั้น จงผลิตจงฟิตให้ดีขึ้นทุกวันด้วยความเพียร โดยทางสติโดยทางปัญญา นี่ชื่อว่าเป็นผู้ทำหน้าที่อันถูกต้องและจะเป็นผู้ได้รับชัยชนะเป็นลำดับ ๆ ไป การรบข้าศึกภายในนี้เป็นสิ่งสำคัญมากกว่าข้าศึกใดในสากล

เราไม่ต้องไปมองดูที่อื่น ให้ดูความเคลื่อนไหวของจิตที่เคลื่อนไหวไปแต่ละครั้ง ๆ นี้ หาเรื่องอะไรบ้างมาก่อความรำคาญ หรือมาก่อความเดือดร้อนให้แก่เรา โดยมากจิตจะต้องผลิตเรื่องเหล่านี้ขึ้นมา ไม่ได้ผลิตธรรมะ เรื่องธรรมะนั้นเป็นเรื่อง

ที่เราจะต้องตั้งใจผลิตขึ้นมาด้วยความระมัดระวังตั้งใจจริง ๆ จึงจะปรากฏเป็นธรรมะขึ้นมา เช่น สติคอยระมัดระวังสิ่งที่มาเกี่ยวข้อง นี่แสดงว่าตั้งขึ้นมา ปัญญาตรวจตรองดูสิ่งที่มาเกี่ยวข้องเป็นสิ่งที่ดีหรือชั่ว จะควรปล่อยวางหรือละถอนโดยประการใดบ้าง ต้องนำมาพินิจพิจารณา แล้วแก้ไขไปตามอำนาจแห่งความเพียรและสติปัญญาที่ไม่ลดละของตน นั้นแลจะเป็นผู้เห็นผลโดยลำดับไปสำหรับเราผู้เป็นนักบวช และเป็นผู้ก้าวเข้าสู่สงครามทุกระยะกาลอยู่แล้ว

คำว่า มรรคผลนิพพานเราไม่ต้องไปคาด ขอให้ดำเนินหลักแห่งเหตุอันเป็นไปเพื่อมรรคผลนิพพานนี้ให้ถูกต้องเท่านั้น เรื่องผลจะหนีไปไหนไม่พ้น เหตุกับผลต้องเป็นของคู่เคียงกันอยู่เสมอไม่ว่ากาลไหนกาลใดมา เราไม่ต้องไปคาดไปหมาย ให้ระมัดระวังตั้งตัวให้ดีด้วยสติปัญญา โดยถือจิตเป็นสนามรบกับกิเลสทั้งปวง อย่ามองอย่าสนใจที่อื่นยิ่งกว่าที่ดังกล่าวนี้ ความแพ้ความชนะกิเลสและมรรคผลนิพพานจะปรากฏกันที่ตรงนี้ ชีวิตจิตใจเราไม่ต้องกลัวตาย

การนั่งภาวนา จงนั่งให้เป็นภาวนาจริง ๆ อย่านั่งเพียงสักแต่ว่านั่ง อย่าเดินจงกรมเพียงสักแต่ว่าเดิน ไปไหนมาไหนให้มีสติสตังระมัดระวังตัวเสมอ เราจะเห็นเรื่องของเราทุก ๆ ระยะที่แสดงออกจากใจ และสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมผัสกับใจ ก็จะรับทราบว่าเป็นเรื่องอะไร ควรจะแก้ไขกันโดยวิธีใดบ้าง ถ้าผู้มีสติเป็นอยู่เช่นนี้จะเป็นผู้รู้เรื่องผู้เข้าใจและมีชัยชนะไปตามอิริยาบถทั้งสี่ไม่ขาดวรรคขาดตอน และจะกำชัยชนะอย่างเอกไว้ได้ในเงื้อมมือโดยไม่ต้องสงสัย

แต่ถ้าเราจะอยู่ด้วยวิธีแพ้ คืออยู่ด้วยความเผอเรอ อยู่ด้วยความนอนใจ อยู่ด้วยความอ่อนแอ อยู่ด้วยความท้อถอยกำลัง อยู่ด้วยความขี้เกียจมักง่าย อยู่ด้วยความเห็นแก่ปากแก่ท้อง เหล่านี้จะเป็นทางที่แพ้เรื่อยไป มีแต่แพ้ไปเป็นลำดับ และนับวันอับเฉาเศร้าใจเข้าทุกวัน สุดท้ายก็จม ไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย โปรดพากันสนใจคิดเรื่องแพ้เรื่องขาดทุนสูญดอกให้ถึงใจ และจงมีความเข้มแข็งเพื่อธรรมมงคลแก่ตน เพราะนักบวชคือพระเราแต่ละองค์ เมื่อบำเพ็ญตนจนถึงความเจริญรุ่งเรืองภายในใจโดยลำดับ หรือเจริญเต็มภูมิแล้ว นอกจากจะเป็นหลักมั่นคงตายใจของตัวเอง และ

เป็นความร่มเย็นไม่เอนเอียงโยกคลอนแล้ว ยังจะเป็นหลักยึดอันมั่นคงของโลก และทำประโยชน์แก่โลก ให้ได้รับความสงบสุขร่มเย็นอย่างมหาศาลไม่มีประมาณอีกด้วย ดังพระพุทธเจ้าแลสาวกท่านเป็นตัวอย่าง มาสมัยปัจจุบันก็เห็นประจักษ์ตาอยู่แล้ว เช่น ท่านพระอาจารย์มั่น พระอาจารย์เสาร์ ตลอดครูอาจารย์ทั้งหลายที่เป็นลูกศิษย์ท่าน และท่านผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบองค์อื่น ๆ ซึ่งประชาชนชาวพุทธ ยึดถือพึ่งเป็นพึ่งตาย ถวายชีวิตต่อท่านเป็นลำดับมา มีเป็นจำนวนมากเท่าไร ดูเอาก็รู้เอง

เพราะฉะนั้นศาสนธรรมก็ดี ผู้ปฏิบัติธรรมก็ดี โลกจึงกราบไหว้บูชาเคารพนับถือเสมอมา ไม่มีวันเสื่อมคลาย จตุปัจจัยไทยทานมีมากมีน้อยให้มาเท่าไรเขาไม่มีความเสียดาย ให้มาด้วยความเสียสละ ให้มาด้วยการบูชาธรรม ให้มาด้วยความเชื่อความเลื่อมใส ให้มาด้วยความเคารพ ไม่มีความห่วงใยเสียดายในวัตถุสิ่งของ แม้มีราคามากเพียงไรที่เขาให้ทานมานั้น

พระไปอยู่ที่ไหน ถ้าเป็นนักปฏิบัติธรรมะจริง ๆ แล้วจะไม่อดอยาก แม้จะเกิดความอดอยากบ้างเป็นบางครั้งบางคราว ก็ให้ถือเสียว่าเรื่องคติธรรมดา เรื่องอนิจจังเป็นของไม่สม่ำเสมอตลอดมาตั้งแต่กาลไหนกาลใด แม้ประชาชนเองก็มีความขาดแคลนเช่นเรา หรือยิ่งกว่าเราในบางครั้งบางราย อย่าได้คิดว่าจะอดตาย เฉพาะเราคนเดียว การจะมีความสม่ำเสมอในอาหารปัจจัยที่อยู่อาศัยต่าง ๆ ตลอดไปนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ต้องมีขึ้น ๆ ลง ๆ เป็นธรรมดา ที่สำคัญตามความมุ่งหมายแท้ก็คือ เรื่องความเพียรของเรานั้นอย่าให้ขาดวรรคขาดตอน อย่าให้ด้อยลงได้ ให้มีความขะมักเขม้นเข้มแข็งบึกบึนอยู่เสมอไม่ว่าอดหรืออิ่ม เพราะนั้นมันเรื่องของปากท้องธาตุขันธ์ต่างหากซึ่งเพียงอาศัยกันไปเท่านั้น มิได้ถือเป็นจริงเป็นจังเหมือนปฏิปทาที่จะพาเราให้หลุดพ้นอะไรนัก ผู้ไม่บกพร่องในปฏิปทาที่กล่าวนี้ ชื่อว่าผู้ไม่เสียที ผู้ไม่แพ้ อยู่ที่ไหนก็มีชัยชนะเรื่อยไปจนถึงจุดที่หมายหายกังวล

การพิจารณาธรรมะอย่าคว้าโน้นคว้านี้ เราจะตั้งหลักอันใดลงไป จะกำหนดลมหายใจเข้าออก ก็ให้ทำความเข้าใจกับลมของตนจริง ๆ ลมจะเข้าออกยาวหรือสั้นขอให้ทำการรับทราบอยู่เสมอในขณะที่ลมออกหรือเข้า นี่ชื่อว่าเป็นผู้มีสติ ลมละเอียด

เข้าไปเท่าไร ๆ ก็ให้ทราบตามความละเอียดของลม อย่าถอยความรู้ออกมา และส่งไปสู่ที่อื่น ๆ จะไม่ทราบระยะความเข้าออกของลมและความสั้นยาวของลม และจะไม่ทราบ คำว่าความขาดวรรคขาดตอนแห่งความเพียรของตนในเวลานั้น เราเผลอไปขณะใด ชื่อว่าความเพียรของเราได้ขาดไปในขณะนั้น นี่แลความเพียรหมายความอย่างนี้ต่างหาก มิได้หมายไปตามกิริยาแห่งการนั่งการเดินที่ไม่มีสติว่าเป็นความเพียร แต่หมายถึง ความเพียรด้วยความมีสติกำกับงานภาวนาของตน

เดินจงกรม เดินทั้งวันก็ตาม ถ้าไม่มีสติก็ไม่ผิดแปลกอะไรกับที่เขาเดินกัน ทั่วโลก นั่งก็เช่นเดียวกัน ทุก ๆ อิริยาบถถ้าไม่มีสติไม่มีปัญญากำกับ ไม่มีความจงใจ อยู่กับความรู้สึกตัวว่าทำงานอะไรอยู่เวลานี้ ไม่จัดว่าเป็นความเพียร โปรดทำความเข้าใจ ไว้อย่างนี้ จะไม่ปล่อยใจให้สนุกเที่ยวเพ่นพ่าน ทั้งที่กำลังเพลินลืมตัว สำคัญตนว่านั่งทำ ความเพียร เดินทำความเพียร ยืนทำความเพียรในท่าต่าง ๆ

การกำหนดลมตามที่อธิบายมานี้ อธิบายเพียงย่อ ๆ กำหนดจนกระทั่งลม ละเอียดสุด ปรากฏในความรู้สึกว่าลมไม่มีเลยก็ไม่ต้องกลัวตาย ขณะที่ลมหายไปนั้นแล จิตยิ่งมีความละเอียดมาก บางครั้งลมได้หายไปจริง ๆ ในความรู้สึกของนักภาวนา บางครั้งที่เรากำหนดลมละเอียดเข้าไป ๆ ถึงกับปรากฏว่า ลมไม่มีเลย เหลือแต่ความรู้ ล้วน ๆ ถ้าเป็นเช่นนั้นจิตก็หยุดปรุง มีความสงบแน่วแน่ ความสงบนั้นแลเป็นสิ่งที่จะ ทรงคุณภาพอันแปลกประหลาดและอัศจรรย์ให้เราเห็นในเวลาที่จิตมีความสงบ และ จิตตั้งตัวได้โดยลำพังตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นใดมาเป็นอารมณ์ เช่น ลมหายใจ เป็นต้น มีความสุขโดยความสงบของใจเอง

นี่แหละชื่อว่าเป็นตัวของตัวในขั้นหนึ่ง แต่ไม่ได้หมายถึงขั้นสุดยอด หมายถึง ขั้นต้นอย่างนี้เสียก่อน อย่างไรก็ขอให้ทำได้อย่างนี้ จะผูกใจด้วยพุทโธหรือจะตาม ลมหายใจด้วยพุทโธก็ตาม เราจะตามด้วยพุทโธ ๆ ทั้งระยะเข้าและออก หรือจะตามด้วย พุท เข้า โธ ออกก็ได้ ขอให้เป็นความถนัดใจก็พอ ไม่ผิดทาง เป็นอันถูกในหลักความ เพียรสำหรับนิสัยของแต่ละราย ๆ เราไม่ต้องไปคว้าโน้นคว้านี้ ได้ยินท่านว่าท่านภาวนา อย่างนั้นได้ผล ผู้นั้นภาวนาอย่างนั้นได้ผล เราก็คว้าโน้นปล่อยนี้ อย่างนั้นเรียกว่าเป็น

คนหลักลอย เป็นคนจับจด โดยไม่ทราบนิสัยของตนว่าจะควรปฏิบัติต่อตนอย่างไร อย่างนี้ทำความเพียรไปเท่าไรก็ไม่ค่อยเห็นผล

หลักสำคัญคือให้เป็นคนจริง จะทำความเพียรด้วยธรรมบทใดหรือพิจารณาบริกรรมด้วยธรรมบทใด หรือจะพิจารณาในแง่ใดอาการใด จงทำให้จริง จนเห็นผลขึ้นมา พร้อมกับทราบชัดว่า จริตของเราชอบกับสิ่งนี้ หรือธรรมบทนี้ มีลมหายใจ เป็นต้น นี้แลชื่อว่าคิดค้นหาความเหมาะสมให้เห็นชัดเจนในนิสัยของตน แล้วดำเนินต่อไปและทำด้วยความจริงจัง ในเบื้องต้นต้องมีหลักยึดเช่นนี้

ผู้กำหนด พุทโธ โดยลำพังก็ เอ้า เดินไปไหนอย่าให้เผลอคำว่า พุทโธ พุท โธ ในเมื่อได้นำมากำกับใจไม่ให้ขาดวรรคขาดตอนกับความรู้สึก ระหว่างจิตกับพุทโธให้ติดต่อกันเป็นสายไปอยู่แล้ว คำว่าพุทโธกับความรู้นั้นจะค่อยกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเข้าเป็นลำดับ ๆ จนกลายเป็นว่า คำว่าพุทโธกับความรู้นั้นเป็นอันเดียวกัน ที่นี่เราจะบริกรรมหรือไม่บริกรรมก็ไม่เป็นปัญหาในขณะนั้น เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ถึงเราจะนึกว่าพุทโธ ก็คือความรู้นั้นแลเป็นพุทโธ นี่ถ้าจะเทียบอุปมาก็คำว่าพุทโธนี้เปรียบเหมือนเราตามรอยเท้าของโคเพื่อจะจับตัวโคให้ได้โคตัวนั้น ไปที่ไหนอย่าปล่อยรอย ให้ตามรอยโคตัวนั้นไปเป็นลำดับ ๆ ไปที่ไหนตามไปเรื่อย ๆ จนถึงตัวโค เมื่อถึงตัวโคแล้วเรื่องของรอยโคนั้นก็หมดปัญหาเพราะไปถึงตัวโคแล้ว ถ้าจะดูรอยโคก็ดูที่เท้าโคก็ทราบ เพราะรอยที่เหยียบย่ำไว้ในที่ต่าง ๆ ก็ออกจากเท้าของโคตัวที่เราจับได้นี้แล

นี่คำว่าพุทโธก็เป็นร่องรอยที่จะตามรู้คำว่าพุทธะ ซึ่งเป็นเหมือนกับโคตัวนั้น หากเราไม่ปล่อย ตามพุทโธเข้าไปทุกระยะ ๆ คำว่าพุทโธกับจิตก็จะกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วก็จะหมดปัญหาในคำว่าพุทโธในเวลาเช่นนั้น นี่จิตเมื่อตั้งตัวได้ย่อมมีความสงบร่มเย็นเป็นสุขในเวลานั้นไม่สงสัย ไม่ถามใครให้เสียเวลาและขายโง่ นี่ผลที่เกิดจากการบริกรรมพุทโธ เพื่อเห็นจุดผู้รู้ที่เรียกว่าดวงใจอันแท้จริง

ผู้กำหนดลมหายใจก็เช่นเดียวกัน ลมหายใจก็เหมือนกับรอยโคอันเดียวกัน เราจะพิจารณาอันใดก็ตามเป็นเรื่องของร่องรอยที่จะเข้าไปหาตัวจริงทั้งนั้น จะพิจารณา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูกทุก ๆ ชิ้น เป็นเรื่องที่จิตมาคาดมาหมาย มาเหยียบมาย่ำ มาอุปาทานยึดมั่นถือมั่นไว้ทั้งนั้น เมื่อเวลาเราแยกแยะ ขยายออกให้เห็นตามส่วนแห่งอาการนั้น ๆ ให้เห็นตามส่วนแห่งธาตุแห่งขันธ์นั้น ๆ แล้ว จิตเราก็หายสงสัย และย้อนเข้าไป ๆ จนถึงธรรมชาติของตัวที่แท้จริง คือหยั่งเข้าสู่จิตและความสงบที่เป็นอยู่กับจิตดวงสงบ

เราพิจารณาดูอาการใด เมื่อเห็นชัดแล้วจะไปสงสัยอันใดเล่า มันต้องเข้าไปหาที่จิต จิตเป็นผู้มาก่อความรำคาญ จิตเป็นผู้มาก่อความรักความชัง จิตเป็นผู้มาก่อความหลงความหึงหวงกับสิ่งเหล่านี้ต่างหาก ไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เป็นความรักความชังในตัวเอง ไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เป็นความหึงหวงในตัวเอง ไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เป็นผู้มีความหมายในตัวเอง แต่เป็นเรื่องของจิตไปให้ความหมายว่าสิ่งนั้นเป็นนั้น ๆ สิ่งนั้นน่ารัก สิ่งนี้น่าชัง แล้วก็ยึดมั่นตามเรื่องแห่งความหมายที่ตนไปทำกรุยทำหมายเอาไว้ ซึ่งเป็นการผูกมัดตนให้ติดจมอยู่ในสิ่งเหล่านั้น

แต่การพิจารณาเพื่อจะแก้จุดที่ตนผูกมัดตนนั้นแล ท่านเรียกว่าปัญญา เมื่อพิจารณาเห็นชัดในสิ่งใดแล้ว จิตย่อมปล่อยไปเป็นระยะ ๆ หากว่ารู้รอบคอบหมดในส่วนแห่งร่างกายนี้ จิตก็ปล่อยได้โดยเด็ดขาด เรียกว่าหมดอุปาทานในกาย แล้วก็เข้าไปถึงตัวจิตนั้นอีกว่า กายเหล่านี้ไม่มีความหมายในตัวเอง แต่เป็นเรื่องของจิตเป็นผู้ไปให้ความหมายในกายนี้ว่าเป็นอย่างนั้น ๆ บัดนี้ได้รู้แล้วว่ากายเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก หรือว่าธาตุ ส่วนธาตุดินนี้เป็นส่วนหนึ่งต่างหาก จิตก็เป็นอันหนึ่งต่างหากจากสิ่งเหล่านี้ หมดความสงสัยกังวลกันไปเป็นพัก ๆ การพิจารณาเป็นอย่างนี้ ขอให้พิจารณาจริง ๆ ก็แล้วกัน อย่าทำเล่น ๆ ทำอะไรให้ทำจริง ๆ จัง ๆ

การพิจารณากายนี้ จะพิจารณากายนอกกายในไม่สำคัญ เพราะสมุทัยมีได้ทั้งภายนอกมีได้ทั้งภายใน เมื่อเป็นเช่นนั้นมรรคคือ ทางดำเนินเพื่อแก้เพื่อปลดเปลื้องสิ่งที่ตนไปเที่ยวสำคัญมั่นหมายไว้ ก็ย่อมมีได้ทั้งภายนอกทั้งภายใน เช่นเรารักรูป

ความรักรูปนั้นเป็นสมุทัย หมายรูปนอกนั้นเป็นสำคัญ หมายรูปนั้นน่ารัก รูปนั้นน่ากำหนัดยินดี แล้วนำรูปนั้นมาพิจารณาคลี่คลายดู ให้เห็นชัดตามหลักความจริงของรูปนั้นว่า มีที่สำคัญตรงไหนบ้างพอที่จะให้เกิดความรักความกำหนัดยินดี เมื่อแยกออกทุกอาการแล้วก็เห็นเป็นเพียงสักแต่ว่าธาตุ หรือเห็นแต่เพียงของปฏิกูลน่าเกลียดไปเสียสิ้น หาสิ่งที่น่ารักน่ากำหนัดไม่มีเลย จิตก็ถอนความกังวลความรักในสิ่งเหล่านั้นเข้ามาสู่ตัวเอง เห็นโทษของตัวเองว่าเป็นเพราะตัวเองไปทำความสำคัญมั่นหมายในสิ่งนั้นต่างหาก จึงเกิดความรักความกำหนัดยินดีนั้นขึ้นมา นี่เราก็ได้เห็นโทษของเราด้วย เราก็ได้เห็นโทษในสิ่งที่เราไปสำคัญมั่นหมาย ว่าน่ารักน่ากำหนัดยินดีนั้นด้วย จึงสามารถถอดถอนมาได้เป็นระยะ ๆ อย่างนี้

เพราะฉะนั้นเรื่องของปัญญาจึงเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก ปัญญาในขั้นของธาตุขันธ์ยังมี ปัญญาในขั้นของธาตุคือรูปธรรมนี้เป็นประเภทหนึ่ง ปัญญาในขั้นของนามธรรมเป็นอีกขั้นหนึ่ง หากว่าจิตของเราตั้งตัวได้ด้วยความสงบเพราะอำนาจของความเพียรพยายาม โดยวิธีภาวนาดังที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นนั้น มีหลักฐานพอที่จะพิจารณาได้แล้ว โปรดพิจารณาทางปัญญา จะเป็นเรื่องนอกก็ตาม จะเป็นเรื่องในก็ตาม ให้แยกส่วนแบ่งส่วนดูดังที่กล่าวนี้ จิตใจให้ทำงานอยู่กับสิ่งเหล่านั้นทั้งวัน ยิ่งเป็นการดี เมื่อมีความเหนื่อยภายในจิตใจ กำหนดจิตให้เข้าพักในความสงบเป็นสมาธิเยือกเย็นขึ้นมา พอถอนจากความสงบแล้วออกทำหน้าที่การงานของตน เคยพิจารณาอะไรที่ยังไม่ชัดเอ้า...คลี่คลายดูให้ชัด ถืออันนั้นแลเป็นงานของตน พิจารณาจนรู้ชัดตามความเป็นจริงแล้ว จิตนั้นจะปล่อยงานประเภทนั้นโดยไม่ต้องไปบังคับ เพราะรู้รอบคอบแล้วจะถือมั่นไว้ทำไม นี่เป็นเรื่องของจิตจะปล่อยสิ่งที่เคยเกี่ยวข้องกับตัว นี่ขั้นของธาตุแต่อธิบายอย่างสรุป ๆ

ขั้นของขันธ์นี้เป็นอีกประเภทหนึ่ง ขันธ์ในขันธ์สี่คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันนี้เป็นส่วนละเอียดมาก ละเอียดยิ่งกว่ารูปขันธ์ แต่ถึงจะละเอียดแค่ไหนก็ตามจะพ้นวิสัยของปัญญาไปไม่ได้ ธาตุทั้งธาตุหรือว่ารูปทั้งกองนี้ในส่วนร่างกายของเรา ปัญญายังสามารถสอดแทรกหรือแทงทะลุ ถอดถอนอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น

ในกายออกมาได้ เหตุใดจะไม่สามารถรู้เท่าทันในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณได้ ต้องได้ไม่สงสัย เมื่อสติปัญญามีอยู่และนำมาใช้อยู่แล้ว

คำว่าเวทนา เวทนาทางกายประเภทหนึ่ง เวทนาทางใจประเภทหนึ่ง เวทนาทางใจนี้เป็นส่วนละเอียดมาก โดยมากถ้าจิตได้รับความสงบเยือกเย็นมาเป็นลำดับแล้ว จะมีแต่สุขเวทนาปรากฏอยู่ภายในใจ สุขเวทนานี้ก็ต้องได้พิจารณาถึงกาลเวลาที่ควรจะพิจารณา จะปล่อยทิ้งไว้หรือนอนใจกับสุขเวทนานั้นไม่ได้ เช่น ผู้ติดสมาธิโดยมากติดสุขเวทนา เมื่อเข้าสมาธิแล้วก็แน่วแน่เป็นอารมณ์เดียว ไม่อยากออกมาคิดมาอ่านไตร่ตรองอะไรให้หนักอกหนักใจ ให้เกิดความลำบากรำคาญ อยู่อย่างนี้สบายดี ทั้งวันทั้งคืนก็สบาย เมื่อถอยออกมากระทบกระเทือนรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ก็รู้สึกไม่ค่อยสบาย รำคาญในจิตในใจ แล้วย้อนเข้าไปอยู่ในสมาธินั้นเสียสบายดี นี่คือจิตติดสุขเวทนาในสมาธิ

เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็ควรจะถอยออกมาพิจารณา เพราะการถอดถอนกิเลสนี้ไม่ใช่ถอดถอนด้วยสมาธินะ สมาธิเป็นแต่เพียงต้นทุนให้ใจได้รับความสงบเป็นชั้นหนึ่งต่างหาก แต่การจะถอดถอนกิเลสทุกประเภทนั้นจะต้องถอดถอนด้วยปัญญา ไม่ว่าส่วนหยาบ ไม่ว่าส่วนกลาง ส่วนละเอียด จะต้องถอดถอนด้วยปัญญาทั้งนั้น ถ้าเพียงแต่สมาธิหากไม่ได้ใช้ปัญญาพิจารณาเลย ก็จะอยู่แต่ความสงบ หาปรากฏว่าได้ถอดถอนกิเลสตัวใดออกได้ด้วยอำนาจของสมาธิไม่ เห็นแต่ความสงบ ถ้าเราปล่อยไว้บ้างหรือมีความประมาทบ้าง ไม่ค่อยเข้าสมาธิบ่อย ไม่ค่อยทำความเพียรโดยสม่ำเสมอเพื่อรักษาระดับสมาธิไว้ จิตที่เคยเป็นสมาธิก็เสื่อม กลายเป็นจิตที่มีความฟุ้งซ่านรำคาญไปอีก เลยเข้าสมาธิไม่ได้ นี่เรียกว่าสมาธิเสื่อม

ฉะนั้นเพื่อเป็นความเหมาะสมในเวลาจิตที่เป็นสมาธิ ก็ให้พักเสียได้ตามกาลเวลาที่ต้องการ เมื่อถอนออกมาแล้วให้พิจารณาด้วยปัญญาตามธาตุขันธ์ จะเป็นขันธ์ใดก็ตาม เวทนาขันธ์ก็พิจารณาให้เห็นว่ามันเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก ไม่ใช่ตัวจิตอันดั้งเดิม พูดง่าย ๆ ก็คือเป็นส่วนที่แฝงขึ้นมา จะเป็นสุขก็แฝงขึ้นมา จะเป็นทุกข์ก็แฝงขึ้นมา เพราะฉะนั้นสุขทุกข์จึงเป็นของที่เกิดและดับได้ ไม่เป็นของจีรังถาวรและไม่เป็น

สิ่งคงที่ สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้มีลักษณะที่ปรากฏ กระเพื่อมขึ้นมาแล้วก็ดับไปเช่นเดียวกัน

ทั้งเกิดและดับนี้เป็นตามธรรมชาติของขันธ์ หากจิตจะหลงก็หลงได้อย่างไม่มีปัญหาเพราะเคยหลงมาแล้ว ถ้าพิจารณาก็รู้ฐานที่เกิดที่ดับของเขาได้อย่างชัดเจน ไม่ยึดมั่นถือมั่นในกองแห่งรูป ในกองแห่งเวทนา ทั้งสุขทั้งทุกข์ทั้งเฉย ๆ ทั้งสัญญาความจำหมาย ทั้งสังขารความปรุงว่าดีว่าชั่วว่าสุขว่าทุกข์ ทั้งวิญญาณที่รับทราบ อันเป็นเพียงปรากฏขึ้นแล้วดับไป ๆ นี่คือปัญญาขั้นละเอียดที่สามารถให้เห็นต้นเหตุ หรือเห็นรากฐานของอาการทั้งสี่ทั้งห้านี้ว่า มันปรากฏตัวขึ้นมาได้อย่างไร

รูปที่ปรากฏตัวขึ้นมาเป็นกายนี้ ก็เนื่องจากหลักใหญ่ที่เรายังไม่สามารถค้นพบ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ก็ออกมาจากหลักใหญ่ ที่เรายังไม่สามารถรู้ด้วยปัญญา แต่เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาเข้าไปโดยไม่หยุดยั้งแล้ว รูปก็เห็นชัดว่าเป็นอันหนึ่งต่างหากจากจิต เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ ไม่ว่าเวทนาประเภทใด ไม่ว่าสัญญาจะหมายเรื่องอะไร ไม่ว่าสังขารจะปรุงเรื่องอะไร จะเห็นความเกิดของสิ่งเหล่านี้มาจากจิตและดับลงที่จิต และเป็นธรรมชาติอันหนึ่งต่างหากจากจิต และยังจะได้เห็นตัวจิตที่มีธรรมชาติอันหนึ่งหุ้มห่อไว้อย่างมิดชิด ธรรมชาตินั้นเป็นผู้ทำหน้าที่บงการ โดยมากในอิริยาบถทั้งสี่จะเป็นเรื่องของธรรมชาตินี้ทั้งนั้น เป็นตัวเชิด เป็นตัวพาให้คิดให้อ่านให้ปรุงแต่งต่าง ๆ นี่ท่านเรียกว่า **อวิชชา**

อันนี้เป็นสิ่งที่สนิทติดใจกับใจราวกับเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จนผู้ปฏิบัติเมื่อถึงขั้นละเอียดนี้แล้วไม่สามารถจะทำลายอวิชชานี้ ไม่สามารถจะพิจารณาธรรมชาตินี้ได้ เนื่องจากเข้าใจว่า ธรรมชาตินี้แลเป็นตน ตนคือธรรมชาติอันนี้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งหลายพรากได้หมดแล้ว แต่ธรรมชาตินี้พรากกันไม่ออก เนื่องจากเราเห็นธรรมชาตินี้ว่าเป็นเรา ในขณะเดียวกันเราก็คือธรรมชาติอันนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ธรรมชาตินี้จะต้องแสดงตัวอยู่ตลอดเวลา และแสดงอย่างอาจหาญด้วย คือจิตที่เป็นขั้นละเอียดนี้จะมีแต่เรื่องความดีแทบทั้งนั้นแสดงตัว ความที่ว่าดีอันนี้แลที่เรียกว่าอวิชชาอันแท้จริง

หลอกทางชั่ว หลอกทางส่วนหยาบก็ตามกันทันมาเป็นลำดับ เมื่อแสดงความละเอียดถ้าปัญญาไม่สามารถก็จะแสดงตัวตลอดเวลา เช่น ความผ่องใสก็คือธรรมชาตินี้แลแสดงตัว ความองอาจกล้าหาญก็คือธรรมชาตินี้ ความสุขความสบาย ก็คือธรรมชาตินี้ เพราะธรรมชาตินี้ยังเป็นตัวสมมุติอยู่ สิ่งที่แสดงออกมาทั้งหมดจึงเป็นเรื่องของสมมุติทั้งนั้น

ถ้าเราได้ทราบ หรือได้ยินได้ฟังจากครูอาจารย์ที่ชี้ช่องบอกทางไว้แล้วอย่างนี้ เรามีทางที่จะพิจารณาจุดที่ว่านี้ได้โดยไม่มีความสะทกสะท้านลังเลใจ โดยไม่มีความหึงหวงในธรรมชาตินี้เลย แต่ถ้าไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนนั้น น่ากลัวจะติดอยู่เป็นเวลานานหรืออาจติดกันไปเลย เพราะไม่สนใจจะถอน เนื่องจากมีความรักมีความสงวน มีความรักชอบ มีความพอใจอย่างยิ่ง แล้วก็ยกธรรมชาติอันนี้ขึ้นว่าเป็นตน กดขี่สิ่งทั้งหลายว่าทุกสิ่งทุกอย่างเรารู้หมดแล้ว ไม่มีสิ่งใดเหลือในโลกนี้ เราเป็นผู้บริสุทธ์แล้ว ทั้งที่กำลังหลง และยึดถือจิตอวิชชาอยู่อย่างภูมิใจไม่รู้สึกตัวบ้างเลย นี่แลเพลงกล่อมของอวิชชาแท้ ทำให้สติปัญญาหลับใหลไปได้โดยไม่คาดฝัน

เมื่อปัญญามีกำลังพอที่จะพิจารณานี้ได้แล้ว ก็ย้อนเข้าไปดูจุดนี้ คือจุดแห่งความผ่องใส จุดแห่งความองอาจ จุดแห่งความสุขอันละเอียดของอวิชชาที่อาศัยอยู่นี้ จะต้องทลายตัวลงไปด้วยอำนาจของปัญญาที่ละเอียด เมื่อธรรมชาตินี้ได้สลายตัวลงไปด้วยอำนาจของปัญญาแล้วนั้น คำว่าเราก็ดี สิ่งที่เราเคยสงวนก็ดี สิ่งที่เราเคยรักเคยชอบมาก็ดี สิ่งที่องอาจกล้าหาญอันเป็นจุดเดียวกันนั้นก็ดี จะหมดปัญหาไปทันทีไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่ภายในนั้น ถ้าหากจะเทียบอุปมาแล้ว จุดอันนี้เป็นเช่นเดียวกับบุคคลที่เข้าไปในห้องว่าง เมื่อเข้าไปสู่ห้องว่างแล้ว ผู้นั้นจะลืมตัวของตัวไปเสีย แต่จะไปชมว่าห้องนี้ว่างโล่งโถงเต็มที่ ไม่มีสิ่งใดอยู่ในห้องนี้เลย ห้องนี้ว่างอย่างเต็มที่ โดยไม่ทราบว่าตัวคนเดียวนั้นแลไปทำการกีดขวางห้องอยู่ในขณะนั้น ห้องจึงยังไม่ว่างเพราะยังเหลือคน ๆ หนึ่งไปทำการกีดขวางห้องนั้นอยู่

พอรู้สึกตัวว่า อ้อ ห้องนี้ว่างจริง แต่ที่ห้องนี้ยังไม่ว่างเต็มที่ก็เนื่องจากเรามาอยู่ในห้องนี้คนหนึ่ง ถ้าเราถอนตัวออกไปเสียจากห้องนี้แล้ว ห้องนี้จะว่างอย่างเต็มที่

ข้อนี้อุปมาฉันใด ทุกสิ่งทุกอย่างว่างปล่อยวางกันได้หมด แต่ยังเหลือคำว่าเรา ซึ่งเป็นตัวอวิชชาอันแท้จริงอยู่กับใจ นั่นแหละอวิชชาล้วน ๆ คือเราตัวนั้นแหละกีดขวางตัวเองอยู่ในเวลานั้น ไม่ทราบว่าอวิชชานั้นคืออะไร เราจึงเห็นสิ่งทั้งหลายว่าง หรือว่าเราวางสิ่งทั้งหลายได้หมดไม่มีสิ่งใดเหลือ แต่ธรรมชาติอันนั้นทำการกีดขวางตัวของเราอยู่ เราเลยไม่ว่าง

พอปัญญาได้หยั่งเข้าไปสู่จุดนี้แล้ว ธรรมชาตินี้ก็สลายตัวลงไป นั้นแลภายนอกก็ว่าง ภายในใจตัวเองก็ว่าง เช่นเดียวกับบุคคลถอนตัวออกมาจากห้องแล้ว ห้องนั้นก็ว่างอย่างเต็มที่ จิตรู้ทุกสิ่งทุกอย่างรอบด้านหมดแล้วด้วย มารู้รอบตัวเอง ปล่อยวางภายในตัวเองนี้ด้วย ชื่อว่าจิตนี้ว่างอย่างเต็มที่ ไม่มีสมมุติอันใดแฝงอยู่ภายในนั้นเลย นี่ชื่อว่าจิตว่างจริง จิตปล่อยวางจริง

ถ้าหากจิตยังไม่รู้ตัวเอง ยังไม่ถอดถอนตัวเองตราบใด ถึงจิตจะว่าสิ่งใดว่าง หรือปล่อยวางสิ่งใดได้แล้วก็ตาม จิตก็ยังไม่ว่างในตัวเอง จิตยังไม่ปล่อยวางตัวเองอยู่นั้นแล เมื่อเป็นเช่นนั้นคำว่าอวิชชาก็คือ จิตผู้นั้นยังจะมีทางสืบต่อไปได้อีก เมื่อได้ทำลายพืชอันสำคัญหรือตัวอวิชชาอันแท้จริงนี้ได้ด้วยปัญญาแล้ว นั้นแลชื่อว่าเป็นผู้ว่างเป็นผู้วางอย่างเต็มภูมิ ไม่มีสมมุติอันใดเจือปน ความสงวนก็ไม่มี ความรักก็ไม่มี ความองอาจกล้าหาญก็ไม่มี ความที่จะขยาดหวาดกลัวเพื่ออะไรอีกก็ไม่มี เพราะสิ่งทั้งนี้เป็นสมมุติทั้งนั้น เนื่องจากอวิชชาซึ่งเป็นรากแก้วใหญ่อันพาให้เกิดอาการเหล่านี้ขึ้นมาได้สลายลงไปแล้ว เหลือแต่ธรรมชาติล้วน ๆ

นี่จุดสุดท้ายแห่งการปฏิบัติธรรมะ หากเราได้ปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจังตามที่อธิบายมาแล้วนั้น จุดนี้หรือผลสุดท้ายที่อธิบายมานี้จะไม่เป็นสมบัติของใคร แต่จะเป็นสมบัติของท่านผู้ปฏิบัติตามที่กล่าวมานี้ทั้งนั้น เพราะความรู้อันนี้มีอยู่ตลอดเวลาหลับหรือตื่นไม่นิยม แม้แต่หลับสนิทก็ยังทราบว่าหลับสนิท ตนได้ถึงความบริสุทธิ์จะไม่ทราบตนได้อย่างไร ต้องทราบ ฉะนั้นทุกท่านโปรดได้ทำความพยายามผลิตพระของเราสร้างพระของเราให้สมบูรณ์เพื่อความเป็นวิสุทธิบุคคล

เรื่องภายนอกจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง เปลี่ยนแปลงไปบ้าง สมบูรณ์บ้าง ได้บ้างไม่ได้บ้าง อิ่มบ้างหิวบ้าง อย่าไปทำความสำคัญให้มากไป จะเสียหลักใหญ่ คือพระของเราบกพร่อง คำว่าพระนี้หมายถึงจิตที่บริสุทธิ์ ประเสริฐเต็มที่นั่นเอง เราพยายามปรับปรุงกาย วาจา ใจ ของเราด้วยข้อปฏิบัติอันเป็นธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้กลมกล่อมกับจิตใจของตน ให้มีความเจริญด้วยศีล ให้มีความเจริญด้วยสมาธิ ให้มีความเจริญด้วยการสอดส่องมองรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายนอกทั้งภายในที่เรียกว่า ปัญญา อยู่ตลอดเวลา นี่ชื่อว่าเป็นผู้สร้างพระขึ้นภายในตน พระผู้นั้นจะไม่บกพร่อง ทุกสิ่งทุกอย่างจะบกพร่องไม่สำคัญ ขออย่าให้พระของเราบกพร่องก็เป็นที่พอใจและชอบธรรม

การสร้างพระนี้สร้างยากมาก สร้างวัตถุอะไร ๆ ไม่ยาก จะสร้างห้างสร้างหออะไร สร้างวัดสร้างวา สร้างโบสถ์สร้างวิหาร ไม่มีอะไรสำคัญ ไม่มีอะไรหนักเท่า ไม่มีอะไรจะยากเท่าการสร้างพระ คือการสร้างตัวของเราให้ดีและดีเด่นเห็นประจักษ์ใจ อันนี้สร้างยากมาก แต่สร้างได้แล้วมีคุณค่าหาประมาณมิได้ ทุกสิ่งทุกอย่างสร้างขึ้นมา หมดเท่าไรเขาก็ประมาณได้ถูกต้องหรือบอกได้ถูกต้อง ว่าสิ่งนั้นสร้างหมดเท่านั้นบาท เท่านั้นแสน เท่านั้นหมื่น เท่านั้นล้าน บอกกันได้ แต่การสร้างจิตนี้หมดไปเท่าไรไม่คำนึงนับอ่าน เพราะเป็นงานที่เลยการนับการประมาณ เมื่อสร้างได้แล้วจะมีราคาค่างวดเท่าไร ก็ไม่มีการจับจ่ายขายกันในตลาด จึงว่าเป็นงานที่ยาก ผลงานที่คาดไม่ได้

ฉะนั้นทุก ๆ ท่านโปรดพากันสนใจสร้างพระของตนให้เต็มที่ อย่าไปสนใจไยดีลืมตัวกับสิ่งภายนอก เจริญแค่ไหนก็เสื่อมลงเท่ากันไม่มีเศษมีเหลือเลย ในโลกนี้มันโลกวัตถุมันโลกนิยม อะไร ๆ มีไม่อดไม่อยาก อยู่ที่ไหนก็สร้างก็อยู่กันไป เพราะคนมีชีวิตจิตใจ จะไม่มีบ้านมีเรือนมีกุฏิศาลาอยู่อาศัยถ้าไม่สร้างจะอยู่ที่ไหน แม้แต่กระรอกกระแตมันยังมีโพรงมีรัง พระเราก็มี แต่ให้มีเท่าที่เห็นว่าจำเป็นกับเหตุผลอรรถธรรมและธาตุขันธ์ อย่าไปทำความกังวลขนทุกข์ใส่ตัวเพราะสิ่งเหล่านั้นให้มากไป จนลืมมองดูพระของตัว จงสร้างพระนี้ให้ได้ เมื่อสร้างพระสมบูรณ์ แล้วอยู่ที่ไหนก็สบาย

อยู่ร่มไม้ชายเขา อยู่ในป่าในรก และอดบ้างอิ่มบ้างก็มีความสบายทั้งนั้น เพราะพระนี้สมบูรณ์แบบแล้ว จงทำความสนใจอย่างนี้

ถ้าเป็นผู้ชอบยุ่งกับสิ่งภายนอกแล้ว อย่างไรพระต้องด้อยไปเป็นลำดับ จนหาพระภายในตัวไม่มีเลย ทั้งวันทั้งคืนจะเป็นแต่สัญญาอารมณ์กับเรื่องนั้นเรื่องนี้ยุ่งไปหมด ไปที่ไหนวุ่นไปที่นั่น สร้างนั้นสร้างนี้ เดี๋ยวเกี่ยวกับศรัทธาญาติโยม บอกบุญคนนั้นบอกบุญคนนี้ ติดต่อคนนั้นติดต่อคนนี้ กลายเป็นเรื่องนอกเรื่องแหกคอกแหวกแนวไปหมด หาเรื่องในของพระที่จะให้เป็นพระองค์เจริญ ๆ คงเส้นคงวาไม่มี นี้ผิดกับหลักของพระผู้ตั้งหน้าตั้งตาสละกิเลส ผิดกับหลักของผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอันสมบูรณ์ ก็พระโสดา สกิทาคา อนาคา พระอรหันต์ อย่างไรล่ะ

ฉะนั้นงานเช่นนั้น กับงานของพระตามหลักนิสสัย ๔ จึงต่างกันมาก งานนั้นมอบให้ญาติให้โยมให้ศรัทธาพิจารณากันไป แต่เรื่องงานผลิตมรรคผลนิพพานนี้ให้เป็นเรื่องช่าง คือเราเป็นช่างเอง ได้รับโอวาทจากครูบาอาจารย์มาเป็นเครื่องมือแล้ว เอ้า ทำหน้าที่ลงไป งานนี้จะให้คนอื่นทำแทนไม่ได้ การสร้างพระต้องต่างองค์ต่างสร้าง ต่างคนต่างสร้างตัวเอง เป็นแต่ได้รับอุบายจากครูจากอาจารย์หรือหมู่เพื่อนมาเท่านั้น การที่จะทำลงไปนั้นเป็นเรื่องของเราโดยเฉพาะ ใครทำแทนไม่ได้ เป็นส่วนของใครของเรา

เดินจงกรมก็ให้มีสติ นั่งที่ไหนให้มีสติ ไปไหนมาไหนอย่าลืมคำว่าพระต้องดีและสมบูรณ์ด้วยการบำรุงรักษา พระจะบกพร่องไปที่ไหนบ้าง ให้พยายามแก้ไขดัดแปลงจนเป็นพระที่สมบูรณ์ นั่งสมาธิก็เย็น เดินไปไหนมาไหนก็เย็น พิจารณาเรื่องปัญญาก็ปลอดโปร่งโล่งโถง เห็นอรรถเห็นธรรม เห็นความดีความชั่วชัดเจนอยู่ที่ใจของพระเรา มีทางออกทางเข้า มีทางปลดเปลื้องตนเอง มีทางหลบหลีกภัยได้อย่างสบายด้วยอำนาจปัญญาของพระ อยู่ที่ไหนก็สบาย เย็นไปหมด ข้าศึกที่เคยก่อความวุ่นวายให้เราวันยังค่ำคืนยังรุ่ง โดยไม่มีวันหยุดยั้ง ก็ยุติกันลงด้วยอำนาจแห่งพระของเรามีเครื่องมือกำจัดและป้องกันตัว มีความกล้าหาญชาญชัยรบกับข้าศึกไม่ถอยทัพกลับแพ้รุดหน้าเรื่อยไป คว้าหลักชัยที่รออยู่ชั่วเอื้อมมือด้วยข้อปฏิบัติ

เรื่องภายนอกก็ไม่มาเกี่ยวข้องให้เป็นกังวลภายในใจ เรื่องใจก็ไม่เสาะแสวงหา ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมกับสิ่งภายนอกเพื่อก่อไฟเผาตัว ต่างอันต่างอยู่ต่างอันต่างจริง พระก็จริงสำหรับพระของเรา ไปที่ไหนก็สบายหายห่วง เมื่อใจถึงความเป็นพระอันสมบูรณ์แล้วอยู่ที่ไหนก็พอตัว ไม่ต้องการอะไรทั้งนั้น อดก็พอตัว อิ่มก็พอตัว อยู่ที่ไหนก็พอตัว สบายอยู่หมดทุกแห่งทุกหน ไม่เลือกสถานที่กาลบุคคล มีความพอตัวอยู่ด้วยจิตที่บริสุทธิ์เต็มที่หมดสิ่งเคลือบแฝง เรียกว่าพระสมบูรณ์แบบแล้วด้วยข้อปฏิบัติ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เนื่องจากความเพียรเป็นเครื่องสนับสนุน

นี้แลที่ได้อธิบายว่าการรบข้าศึกภายในหมายถึงกิเลส ซึ่งตัวของเราเสียเองเป็นกิเลส และผู้รบก็คือตัวเราเองเป็นผู้รบ เป็นผู้แก้ความผิดของตนที่มีอยู่แง่ไหนมุมใด รวมแล้วเรียกว่ารบกับกิเลส เมื่อรบให้ถึงจุดหมายปลายของสิ่งที่เป็นข้าศึก ข้าศึกได้สลายยอมแพ้อย่างราบคาบแล้ว ก็เป็นผู้มีความองอาจกล้าหาญ เห็นรูปก็เห็นได้อย่างเต็มตา ฟังได้อย่างเต็มหู เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ทุกสิ่งทุกอย่างที่มาสัมผัสรับทราบได้อย่างเต็มใจ ไม่ติดไม่พันไม่เป็นกังวล ไม่มีท่ามีทางว่าจะต้องระมัดระวังซึ่งกันและกัน หรือไม่มีท่ามีทางว่าใจจะฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไปตามสิ่งทั้งหลายนั้น เพราะ **ยถาภูตํ ญาณทสฺสนํ** เป็นสิ่งที่เห็นแจ้งชัดตามความเป็นจริงแล้วภายในใจ เรียกว่า **สุคโต** อยู่ก็ สุคโต คืออยู่ก็ดี ไปก็ไปดี คิดก็คิดดี อะไรมาสัมผัส กลายเป็นธรรมะไปตาม ๆ กัน ไม่เป็นโทษไม่เป็นกิเลสดังที่เคยเป็นมา

ถ้าจิตดีจิตหมดโทษเพียงดวงเดียว ไม่มีอะไรจะเป็นข้าศึกในโลกนี้ ที่เป็นข้าศึกที่เป็นความทุกข์ความเดือดร้อน ก็เนื่องจากใจดวงเดียวนี้แล เสาะหาเรื่องก่อเรื่องใส่ตัวเองอยู่ไม่หยุด เกิดเรื่องกับตัวเอง หาที่ปลดที่เปลื้อง หาทนายมาแก้ช่วยไม่ได้ หาผู้ตัดสินหาผู้พิพากษาไม่ได้ นอกจากเราจะเป็นผู้พิพากษา นอกจากเราจะเป็นผู้พินิจพิจารณาคู่ความระหว่างดีกับชั่ว และปลดเปลื้องกันลงไปเอง ด้วย**สนฺทิฏฺฐิโก** เห็นเองไม่ต้องให้ผู้อื่นผู้ใดมาเห็นได้ มาทำนายทายทักให้ เพราะคำว่า**สนฺทิฏฺฐิโก** นี้พระพุทธเจ้ามอบไว้กับพุทธบริษัททุกรูปทุกนาม ผู้ใดมีข้อปฏิบัติสมควรจะรู้ตาม **สันทิฏฐิกธรรม**

ก็ย่อมมีสิทธิรู้ได้ ไม่เลือกว่าเป็นหญิงเป็นชาย เป็นนักบวช หรือฆราวาส สามารถรู้ได้ด้วยกัน

ฉะนั้นในอวสานแห่งธรรมที่แสดงมานี้ ขอให้ท่านนักปฏิบัติทั้งหลายจงนำไปพินิจพิจารณา แล้วพยายามผลิตพระของตนให้มีความศักดิ์สิทธิ์วิเศษขึ้นมาภายในตนเอง แม้จะไม่ศักดิ์สิทธิ์วิเศษไปทางไหนก็ตาม ก็ขอให้ศักดิ์สิทธิ์วิเศษภายในตัว ระหว่างสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับใจอย่าให้อาภัพกันเท่านั้น นี่ชื่อว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์วิเศษได้อย่างภาคภูมิ

จึงขอยุติธรรมเทศนาเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๐

๒. ธุดงควัตรเครื่องห้ามล้อกิเลส

ความสำคัญของพระปฏิบัติก็คือหลักใจ คำว่าหลักใจก็คือสมาธิเป็นขั้น ๆ ปัญญาเป็นภูมิ ๆ ภายในใจจนถึงอรหัตภูมิ เรียกว่าหลักใจของพระปฏิบัติ ถ้าหลักใจดีแล้วหลักการปฏิบัติทุกด้านก็ดีไปตามกันเพราะใจเป็นผู้บงการ เราจึงเห็นใจเป็นสำคัญ คนที่มีหลักใจกับคนไม่มีหลักใจปฏิบัติจึงผิดกันอยู่มาก การลดหย่อนผ่อนผันตามเหตุการณ์ในบางกาล สถานที่ บุคคล และการเคร่งครัดในเวลาปกติของผู้มีหลักใจมีเหตุมีผลต่างกันกับผู้ไม่มีหลักใจ ซึ่งมีแต่ความมุ่งมั่นอย่างเดียว ถึงจะเด็ดเดี่ยวอาจหาญก็จริง แต่มันแฝงไปด้วยความผิดพลาด และทิฐิมานะไม่สม่ำเสมอเท่าที่ควรกับธุดงควัตรอันเป็นเครื่องชำระกิเลสทิฐิมานะที่หมักดองอยู่ภายใน เพราะธาตุขันธ์ของเรามันเป็นโลกเหมือนโลกทั่วไป จำต้องเกี่ยวข้องกับโลกที่ควรผ่อนผันสั้นยาวแก่บางคน บางสถานที่ บางเวลาอยู่โดยดี แต่เวลาจะควรลดหย่อนผ่อนผันก็ลดหย่อนไม่ได้ กลัวเสียความเคร่งครัดหรือเสียธุดงค์ แต่เมื่อลดหย่อนลงแล้วก็เคร่งตึงขึ้นไม่ได้ เพราะมีทิฐิแทรกอยู่ทั้งสองด้าน แล้วก็ไม่พ้นการกระเทือนตนและผู้อื่นจนได้ ทั้งเวลาเคร่งครัดและเวลาหย่อนยานไปตามเหตุการณ์

ผู้มีหลักใจเห็นสมควรตามเหตุผลแล้ว เวลาจะลดหย่อนผ่อนผันก็ลดหย่อนผ่อนผันไปตามที่เห็นสมควรแก่กาล สถานที่ บุคคล ซึ่งอาจมีตามคราวตามสมัย พอหมดหน้าที่ความจำเป็นนั้นแล้ว ก็ดีดขึ้นและคงเส้นคงวาตามเดิม โดยไม่ยากแก่การบังคับบัญชา เพราะเหตุผลอรรถธรรมภายในใจบังคับภายในตัวอยู่แล้ว จึงไม่ลำบากทั้งเวลาจะลดหย่อนผ่อนผัน และเวลาจะปฏิบัติตามธุดงควัตรอย่างเคร่งครัดที่เคยดำเนินมา

ทั้งนี้เราเคยปฏิบัติมาแล้วในสมัยอยู่กับท่านอาจารย์มั่น ยกตัวอย่างเช่น เราสมาทานธุดงค์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อเพื่อปฏิบัติเป็นวัตร โดยไม่เรียนให้ท่านทราบ แต่ท่านก็ทราบได้ดีปิดไม่อยู่ เพราะความเคารพท่านมากที่จำต้องอนุโลมทั้งที่ขัดใจ (ขัดกิเลสเรา)

ถ้าธรรมดาแล้วจะไม่ยอมลดหย่อนลงเลย...นั่น นี่คือความรู้สึกมันขวางอยู่ในจิตเจ้าของเอง เพราะเจตนาเรามุ่งเด็ดเดี่ยวอย่างนั้นจริง ๆ ไม่ให้มีอะไรมาผ่านเอาให้ทะลุปรุโปร่งไปด้วยความตั้งใจอันนี้

พอไปอยู่กับท่านปีแรกก็เห็นท่านพูดถึงเรื่องธุดงควัตร เพราะท่านเคร่งครัดในธุดงควัตรมากมาตามนิสัย มีการรับอาหารเท่าที่บิณฑบาตได้มา เป็นต้น จากนั้นมาเราก็สมาทานธุดงค์เป็นประจำในหน้าพรรษา ไม่เคยลดละเลย สมาทานธุดงค์ข้อฉันของที่ได้มาในบาตรเท่านั้น ใครจะเอาอาหารมาใส่บาตรนอกจากอาหารในบาตรของตัวแล้วเป็นไม่รับไม่สนใจ ตั้งแต่บัดนั้นมาเรื่อยไม่เคยลดละ คนเดียวเราก็ทำของเราไม่ให้ขาด เมื่อถึงพรรษาเข้ามาแล้ว เราต้องสมาทานธุดงค์ข้อนี้เป็นหลักเกณฑ์ในจิตใจไม่ให้ขาดแม้แต่ปีเดียว

ปีจำพรรษาบ้านนามน ท่านหูดีตาดีท่านฉลาด จอมปราชญ์ในสมัยปัจจุบันใครจะเก่งไปกว่าท่านอาจารย์มั่นเล่า การสมาทานธุดงค์ท่านก็รู้ว่าเราไม่รับอาหารที่ตามมาทีหลัง แต่บทเวลาท่านจะใส่บาตรเรา ท่านก็พูดเป็นเชิงว่า ขอใส่บาตรหน่อยท่านมหา นี่เป็นสมณบริโภค ท่านว่าอย่างนั้น นี่เป็นเครื่องบริโภคของสมณะขอนิมนต์รับเถอะ ก็หมายความว่าท่านเป็นผู้ใส่เองนั่นแล

บางครั้งก็มีคณะศรัทธาทางจังหวัดหนองคายบ้าง และที่สกลนครบ้าง ที่อื่น ๆ บ้าง ไปใส่บาตรท่านและพระในวัดบ้านนามน อ.เมือง จ.สกลนคร นาน ๆ มีไปทีหนึ่ง เพราะแต่ก่อนรถราไม่มี ต้องเดินด้วยเท้า แต่เขาไปด้วยเกวียน จ้างล้อจ้างเกวียนไป เขาไปพักเพียงคืนสองคืนและไม่ได้พักอยู่ในวัดกับพระท่าน พากันไปพักอยู่กับกระท่อมนาของโยมแพง ตอนเช้าทำอาหารบิณฑบาต เสร็จแล้วก็มาถวายพระในวัดนั้น เขาไม่ได้ไปดักใส่บาตรนอกวัด เราก็ไม่กล้ารับกลัวธุดงค์ขาด เดินผ่านหนีมาเลย สำหรับท่านก็รับให้เพราะสงสารเขาเท่าที่สังเกตดู

อาหารก็เหลือจากใส่บาตรมากมาย นำขึ้นมาบนศาลาอย่างนั้นแล เป็นหมกเป็นห่อและผลไม้ต่าง ๆ น่ะ เราก็ไม่รับ ส่งไปไหนก็หายเงียบ ๆ ไม่มีใครรับ จะมีรับบ้างก็เพียงองค์สององค์ ผิดสังเกตศรัทธาเขาไม่น้อย ส่วนเราไม่กล้ารับเพราะกลัวธุดงค์ข้อนี้ขาด หลายวันต่อมาท่านก็ขอใส่บาตรเรา โดยบอกว่านี้เป็นสมณบริโภค ขอใส่บาตรหน่อย แล้วท่านก็ใส่บาตรเรา ท่านใส่เองนะ ถ้าธรรมดาแล้ว โถ...ใครจะมาใส่เราได้วะ สำหรับเราเองกลัวธุดงค์จะขาด หรืออย่างน้อยไม่สมบูรณ์ ความจริงท่านคงเห็นว่านี่มันเป็นทิฐิแฝงอยู่กับธุดงค์ที่ตนสมาทานนั้น ท่านจึงช่วยดัดเสียบ้างเพื่อให้เป็นข้อคิดหลายแง่หลายกระทง ไม่เป็นลักษณะเถรตรงไปถ่ายเดียว ท่านจึงหาอุบายต่าง ๆ สอนเราทั้งทางอ้อมและทางตรง

เฉพาะเราเถรตรง มีความคิดความมุ่งหมายอย่างนั้น จึงไม่ยอมให้ใครมาใส่บาตร อันเป็นการทำลายธุดงค์เราได้เลย นอกจากท่านอาจารย์มั่นผู้ที่เราเคารพเลื่อมใสเต็มหัวใจเท่านั้น จึงยอมลงและยอมให้ใส่บาตรตามกาลอันควรของท่านเอง เราเองมีความหนักแน่นในใจว่า จะไม่ยอมให้ธุดงค์นี้บกพร่องแม้นิดหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ระแคะระคายภายในใจ ต้องสมบูรณ์ทั้งธุดงค์ที่เราได้ทำลงไปและจิตใจที่มุ่งมั่นอยู่แล้ว แต่เพราะความเคารพเลื่อมใสท่านความรักท่านทั้ง ๆ ที่ไม่สบายใจก็ยอมรับ นี่แลที่ว่าหลักใจกับหลักปฏิบัติ

ก็ยอมรับว่าถูกในความจริงจังที่ปฏิบัตินี่ แต่มันก็ไม่ถูกสำหรับธรรมที่สูงและละเอียดกว่านั้น เล็งดูเราเล็งดูท่าน มองเราและมองท่านนั้นผิดกันอยู่มาก อย่างท่าน

อาจารย์มั่นท่านมองอะไร ท่านมองตลอดทั่วถึงและพอเหมาะพอสมทุกอย่างภายในใจ ไม่เหมือนพวกเราที่มองหน้าเดียวแง่เดียวแบบโง่ ๆ ไม่มองด้วยปัญญาเหมือนท่าน เราจึงยอมรับตรงนั้น นี้พูดการปฏิบัติธรรมอยู่บ้านนามนกับท่านอาจารย์มั่น

ทีนี้พูดถึงบ้านหนองผือนาใน เวลามาอยู่บ้านหนองผือ เราก็สมาทานธุดงควัตรอย่างนั้นอีก อยู่ที่ไหนก็ตามเรื่องธุดงควัตรนี้ เราจะต้องเอาหัวชนอย่างไม่ถอยเลย ยืนกระต่ายขาเดียวไม่ยอมให้ขาดได้เลย บิณฑบาตมาแล้วก็รีบจัดปุ๊บปั๊บ จะเอาอะไรก็เอาเสียนิด ๆ หน่อย ๆ เพราะการฉันไม่เคยฉันให้อิ่มในพรรษา ไม่เคยให้อิ่มเลย โดยกำหนดให้ตัวเองว่าเอาเพียงเท่านั้น ๆ สัก ๖๐% หรือ ๗๐% เช่น ร้อยเปอร์เซ็นต์ เราหักไว้เสีย ๓๐% หรือ ๔๐% ซึ่งคิดว่าพอดี เพราะอยู่กับหมู่เพื่อนหลายองค์ด้วยกัน ถ้าจะอดก็ไม่สะดวก เพราะการงานในวงหมู่คณะเกี่ยวข้องกันอยู่เสมอ เราเองก็เหมือนเป็นผู้ใหญ่คนหนึ่งอย่างลับ ๆ ทั้งที่ไม่แสดงตัว ทั้งนี้เกี่ยวกับการคอยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะภายในวัด พรรษาก็ไม่มาก สิบกว่าพรรษาเท่านั้นแหละ แต่รู้สึกว่าท่านอาจารย์ใหญ่ท่านเมตตาไว้ใจในการช่วยดูแลพระเณรอย่างลับ ๆ เช่นกัน

เวลาเข้าพรรษาก็ต่างองค์ต่างสมาทานธุดงค์กันทั้งวัด ครั้นสมาทานแล้วไม่กี่วันมันก็ล้มไป ๆ นี่ก็ส่อแสดงให้เห็นความจริงจังหรือความล้มเหลวของหมู่คณะ ก็ยิ่งทำให้เรามีความระมัดระวังและขะมักเขม้นในหน้าที่และธุดงค์ของเรามากขึ้น เมื่อได้เห็นอาการของหมู่เพื่อนเป็นอย่างนี้ ทำให้เกิดความอิดหนาระอาใจไปหลายแง่หลายทางเกี่ยวกับหมู่คณะ จิตใจยิ่งฟิตตัวเอง ปลุกใจตัวเองให้แข็งขัน และย้อนมาถามตัวเองบ้างว่าไงเราจะไม่ล้มไม่เหลวไปละหรือเมื่อเหตุการณ์รอบข้างเป็นไปอย่างนี้ ก็ได้รับคำตอบอย่างมั่นใจว่า จะเอาอะไรมาให้ล้มให้เหลวไหลวะ ก็ตัวใครตัวเรานี่ ประกอบกับนิสัยเราเป็นอย่างนี้มาดั้งเดิมอยู่แล้ว ทำอะไรต้องจริงทั้งนั้น ถ้าลงได้ทำแล้วต้องจริง ทำเล่นไม่เป็น เรานี่จะล้มไม่ได้ นอกจากตายเสียเท่านั้นก็สุดวิสัย ใครจะมาใส่บาตรเราไม่ได้เป็นอันขาด ฟังซิว่า "เป็นอันขาด" ความรู้สึกเป็นอย่างไรในเวลานั้น

ฉะนั้นความเปลี่ยนแปลงของหมู่เพื่อน จึงเป็นราวกับแสดงธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่งให้เราฟังอย่างถึงใจ จำไม่ลืมจนบัดนี้ พอบิณฑบาตกลับมาแล้วมีอะไรก็รีบจัด ๆ ใส่

บาตรเสร็จ แล้วก็รีบไปจัดอาหารเพื่อใส่บาตรท่านอาจารย์ ห่อนั้นหรือห่อนี้ที่เห็นว่าเคยถูกกับธาตุขันธ์ท่าน เรารู้และเข้าใจก็รีบจัด ๆ อันไหนควรแยกออก อันไหนควรใส่ก็จัด ๆ เสร็จแล้วถึงจะมาที่นั่งของตน ตาคอยดู หูคอยสังเกต ฟังท่านจะว่าอะไรบ้างขณะก่อนลงมือฉัน

บาตรเราพอจัดเสร็จแล้วก็เอาตั้งไว้ลับ ๆ ทางด้านหลัง ข้างฝาติดกับต้นเสาเอาฝาปิดไว้อย่างดีด้วย เอาผ้าอาบน้ำปิดอีกชั้นหนึ่งด้วย เพื่อไม่ให้ใครไปยุ่งไปใส่บาตรเราเวลานั้นใครจะมาใส่บาตรเราไม่ได้ กำชับกำชาไว้อย่างเด็ดขาด แต่เวลาท่านจะใส่บาตรเราท่านก็มีอุบายของท่าน เวลาเราจัดอะไรของท่านเสร็จเรียบร้อยแล้วมานั่งประจำที่ให้พรเสร็จ ตอนทำความสงบพิจารณาปัจจเวกขณะนั้นแล ท่านจะเอาตอนเริ่มจะฉันท่านเตรียมของใส่บาตรไว้แต่เมื่อไรก็ไม่รู้แหละ แต่ท่านไม่ใส่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ นี้ ท่านก็รู้เหมือนกันท่านเห็นใจเรา บทเวลาท่านจะใส่ท่านพูดว่า ท่านมหาขอใส่บาตรหน่อย ๆ ศรัทธามาสาย ๆ ท่านว่าอย่างนั้น พอว่าอย่างนั้นมือท่านถึงบาตรเราเลยนะ ตอนเราเอาบาตรมาวางข้างหน้าแล้ว กำลังพิจารณาอาหารนี่แหละ เราเองก็ไม่ทราบจะทำอย่างไรเพราะความเคารพ จำต้องปล่อยตามความเมตตาของท่าน เราให้ใส่เฉพาะท่านเท่านั้นนาน ๆ ท่านจะใส่ทีหนึ่ง ในพรรษาหนึ่ง ๆ จะมีเพียง ๓ ครั้งหรือ ๔ ครั้งเป็นอย่างมากท่านไม่ใส่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ เพราะท่านฉลาดมาก คำว่ามัชฌิมาในทุกด้านจึงยกให้ท่านโดยหาที่ต้องติไม่ได้

นี่เรารักษาของเราอย่างนั้นเรื่อยมาจนกระทั่งบัดนี้ ส่วนพระเณรไม่ได้เรื่องล้มเหลวไปหมด จึงทำให้คิด คิดอยู่ไม่หยุดเกี่ยวกับหมู่คณะ เอ...จิตใจมันเป็นยังไงพระเรานี่ จึงหาหลักเกณฑ์ไม่ได้ ล้มเหลว ๆ ไปอย่างนั้น จะเอาอะไรเป็นหลักอันมั่นคงในอนาคต เมื่อปัจจุบันเป็นความล้มเหลวอยู่แล้ว ทำให้คิดเรื่องเหล่านี้ภายในใจอยู่ไม่หยุด จนถึงหมู่คณะในปัจจุบันที่อยู่กับเราเวลานี้

ฉะนั้นหลักปฏิบัติธุดงควัตรจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก การฉันในบาตร คนจำนวนมากตลอดถึงพระเรายังไม่เห็นคุณค่าของการฉันในบาตร นอกจากไม่เห็นคุณค่าธุดงค์ข้อนี้แล้ว ยังอาจเห็นไปว่าไม่เหมาะไม่สวยงาม ทั้งในส่วนเฉพาะและสังคมทั่วไป เนื่องจาก

อาหารต้องรวมกันทั้งคาวทั้งหวานในบาตรใบเดียว และยังอาจเห็นเป็นของน่าเกลียดสกปรกมูมมามไปก็ได้ ซึ่งเป็นความคิดเห็นของกิเลสลบล้างธรรมของจริง ธุดงค์ทั้ง ๑๓ นี้ผู้จะเห็นคุณค่ามีน้อย ทั้ง ๆ ที่ธุดงค์ทั้ง ๑๓ ข้อเป็นเครื่องชำระกิเลสของพระเราทั้งนั้นนั่นเอง นี่แลขึ้นชื่อว่ากิเลสกับธรรม ย่อมปีนเกลียวและลบล้างกันเสมอแต่ไหนแต่ไรมา ผู้จะพลีชีพพลีดวงใจเพื่อบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ปฏิบัติตามธรรมที่ทรงสอนไว้ ส่วนผู้จะพลีชาติพลีดวงใจเพื่อบูชากิเลสวัฏฏ์ ก็ปฏิบัติตามความเห็นของกิเลส นี่พวกเราจะบูชาใครเวลานี้ รีบคิดและตัดสินใจอย่าเนิ่นนาน เดี๋ยวกิเลสเอาขึ้นเขียงจะว่าไม่บอก ธรรมท่านบอกสอนไว้แล้วรีบก้าวเดิน อย่ามัวกลัวไม่ทันสมัยจะก้าวไม่ออก

ปํสุกูลจีวรํ การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ก็เพื่อตัดความมีราคาค่าราคาโอ่อ่าชะล่าใจ ความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ความสวยงามแบบส่งเสริมกิเลสและเหยียบย่ำธรรม ไม่ให้พะรุงพะรังภายในใจของนักปฏิบัติผู้กำจัดกิเลสเพื่อส่งเสริมธรรม บำรุงใจให้สง่างาม เครื่องบริโภคใช้สอยที่ได้จากบังสุกุลมาใช้ ย่อมฆ่ากิเลสตัวโลภโลเล ตัวฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ตัวรักสวยรักงาม ตัวเผยอเย่อหยิ่งออกได้เป็นอย่างดี ปราชญ์ท่านจึงชมเชยและปฏิบัติกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ให้พวกเราพอได้เห็นร่องรอยของท่านที่ฆ่ากิเลสด้วยวิธีนี้ไว้เป็นขวัญตาขวัญใจ ไม่ตายเปล่าในชีวิตนักบวช

การบิณฑบาตเป็นวัตร ก็ให้ทำหน้าที่ของตนตาม **ปิณฺฑิยาโลปโภชนํฯ** ซึ่งพระองค์ประทานให้ตั้งแต่วันบวช อย่าขี้เกียจขี้คร้าน อย่าลืมตัวเพราะมือติเรกลาภมากน้อย ใคร ๆ จะมาถวายก็ตาม พึงเห็นว่าเป็นของพิเศษหรือเป็นของเหลือเฟือ ไม่เป็นของจำเป็นยิ่งกว่าที่เราบิณฑบาตหามาได้ด้วยปลีแข้งของเรา ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระเป็นงานของพระซึ่งทำงานของตนโดยถูกต้อง ได้มาโดยเหมาะสมจริง ๆ สมกับ **ปิณฺฑิยาโลปโภชนํฯ** ในอนุศาสน์ที่ท่านสอนไว้ แน่ะฟังซิ...นี่เหมาะสม ท่านจึงสอนให้บิณฑบาต ซึ่งเป็นงานที่บริสุทธิ์อันดับหนึ่งของพระ

พระพุทธเจ้าก็ทรงบิณฑบาตตลอด จะทรงพักบ้างก็เวลาไปอยู่ในสถานที่ไม่เหมาะสมที่จะควรบิณฑบาตได้ เช่น ทรงไปอยู่ในป่าเลไลยก์กับช้าง ช้างอุปถัมภ์อุปัฏฐากดูแลท่าน เพราะไม่มีบ้านผู้บ้านคน มีงดเว้นบ้างเฉพาะเท่านั้น **ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ**

ในพุทธกิจห้า ตอนเช้าเสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์โลกนั่นฟังซิ **สายเณฺหธมฺมเทสนํ** ตอนบ่ายสี่โมงก็ประทานพระโอวาทแก่พุทธบริษัทฝ่ายฆราวาส นับแต่พระราชามหากษัตริย์ เสนาบดี เศรษฐี กุฎุมพี พ่อค้า ตลอดถึงประชาชนธรรมดาทั่วไป

ปโทเส ภิกฺขุโอวาทํ มืดไปแล้วประทานพระโอวาทแก่พระสงฆ์ นี่เป็นข้อที่สองของพุทธกิจ เรียกว่างานของพระพุทธเจ้า

อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหากํ พอหกทุ่มล่วงไปแล้วแก้ปัญหาเทวดาและแสดงธรรมโปรดพวกเทพชั้นต่าง ๆ นับแต่ภูมิต่ำขึ้นไปจนถึงภูมิสูง นี่เป็นข้อสาม

ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ ตั้งแต่ปัจฉิมยามไปแล้ว ทรงเล็งญาณดูสัตวโลกผู้ใดจะข้องตาข่ายคือ พระญาณของพระองค์ ซึ่งควรจะเสด็จไปโปรดก่อน ว่าผู้นั้นมีนิสัยและจะมีอันตรายแก่ชีวิตอย่างรวดเร็ว ซึ่งไม่อาจจะรออยู่ได้นาน ควรจะไปโปรดคนนั้นก่อนก็เสด็จไปก่อน นี่เป็นข้อที่สี่

ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ พอรุ่งเช้าก็เสด็จออกบิณฑบาตมาเสวยเป็นประจำ นี่เรียกว่าพุทธกิจห้าของพระองค์ ปกติไม่ทรงลดละ จะลดละบ้างก็เป็นกรณีพิเศษในบางข้อ เช่น **ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ** เวลาประทับอยู่ในป่าเลไลยก์เสด็จบิณฑบาตไม่ได้ก็ทรงงด นอกนั้นทรงถือเป็นความจำเป็นในการบิณฑบาต จึงต้องสอนพระให้ถือว่าการบิณฑบาตมาฉันนั้นเป็นงานที่ชอบ เป็นงานที่เหมาะสมอย่างยิ่ง สำหรับพระไม่มีงานใดในการแสวงหาเลี้ยงชีพเหมาะสมยิ่งกว่างานบิณฑบาต ใคร ๆ จะมีศรัทธามาถวายมากน้อยให้ถือเป็นอติเรกลาภ สิ่งเหลือเฟือไปเสีย ไม่ถือเป็นความจำเป็นยิ่งกว่าอาหารที่ได้มาในบาตร เพื่อกันความลืมตัวมั่วสุมกับสิ่งเหล่านั้น

ท่านสอนพระไม่ให้ลืมตัว ไม่ให้ขี้เกียจ เพราะกิเลสตัวขี้เกียจมันสำคัญ ตัวลืมตัวนี้ก็เลวไม่ย่อย เพราะคนเราชอบเย่อหยิ่งเวลามีคนนับถือมาก ๆ ยิ่งมีคนชั้นสูงนับถือมากมีบริษัทบริวารมากยิ่งเบ่ง ผึ่งผาย ลวดลายไม่มีก็เสมือนจะแต้มลวดลายขึ้นเป็นพญาราชสีห์อวดศักดานุภาพโน่นแน่ มันของเล่นเมื่อไร กิเลสของพระนะ ท่านจึงสอน

ให้ปราบกิเลสตัวน่าเกลียดในสังคมชาวพุทธชาวพระเราไม่ให้ลืมตัว ใครจะมานับถือมากน้อยก็เป็นเรื่องของเขา เรื่องของเราอย่าลืมหน้าที่ของเรา อย่าลืมเรื่องของพระเป็นเรื่องของพระ ความลืมตัวไม่ใช่เรื่องของพระ แม้แต่ฆราวาสผู้มีสติเขายังไม่ลืมตัว การวางตัวของเขาสม่ำเสมอ เราเป็นพระและพระปฏิบัติด้วยแล้วก็ยิ่งละเอียดเข้าไปอีก ความมีสติระลึกรู้อยู่กับตัว ปัญญาสอดส่องเหตุการณ์ที่มาเกี่ยวข้องกับตัวอยู่เสมอ ไม่ให้เผลอและหลวมตัวไปกับสิ่งนั้น ๆ นั่นคืองานของพระ นั่นคือลวดลายของพระผู้เห็นภัยในสิ่งที่เป็นภัย

พระผู้ออกจากศากยสกุล คือตระกูลของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเฉลียวฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าใคร ๆ ในไตรโลกธาตุ เหตุใดจึงต้องมาโง่ต่อโลกามิสซึ่งมีเต็มแผ่นดิน ไม่ใช่ของหายากเหมือนธรรมเลย การลืมเนื้อลืมตัวผยองพองตัวเพราะอติเรกลาภ หรือความนับถือของประชาชน เป็นเกียรติยศอันชอบธรรมและน่าภูมิใจของพระศากยบุตรดีแล้วหรือ นอกจากจะเห็นธรรมอันประเสริฐว่าเป็นของต่ำกว่าสิ่งเหล่านี้เท่านั้น พระเราจึงจะไม่คิดไม่สำนึกตัวกลัวภัยตามร่องรอยศาสดา

สกฺกาโร ปุริสํ หนฺติ ปลาตายเพราะเหยื่อล่อ พระเราไม่ตายเพราะสิ่งเหล่านี้จะตายเพราะอะไร จงพากันพิจารณาให้ดี ว่าธรรมเหล่านี้ท่านสอนปลาตัวโง่ หรือท่านสอนพระเราผู้กำลังขยับตัวเข้าหาเบ็ดอยู่เวลานี้ จงทราบว่าภายนอกนั้นเป็นเหยื่อ แต่ภายในเหยื่อเข้าไปนั้นคือเบ็ดนะ ถ้าไม่อยากฉิบหายล่มจมจงระวังอย่างับเบ็ด

การฉันในบาตรนี้เป็นกิจสำคัญอยู่มาก แต่เราไม่เห็นความสำคัญของการฉันในบาตร ธรรมดาพระผู้บวชมาในศาสนาแล้ว ไม่มีภาชนะใดที่เหมาะสมยิ่งกว่าบาตรสำหรับใส่อาหาร จะเป็นถ้วยชามนามกรอะไรก็แล้วแต่เถอะ เป็นภาชนะทองคำมาก็ไม่เหมาะสมยิ่งกว่าบาตร บาตรนี้เท่านั้นเป็นภาชนะอันเหมาะสมสำหรับขบฉันของพระ ไม่มีอันใดที่จะควรยิ่งกว่านี้ เหมาะสมยิ่งกว่านี้ ดียิ่งกว่านี้ มีบาตรใบเดียวเท่านั้น มีอะไรก็รวมลงที่นั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงดำเนินเป็นตัวอย่างอันแนบแน่นมาก่อนแล้ว

หรือว่าอาหารที่รวมลงไปแล้วจะทำให้ท้องเสีย ดังที่ส่วนมากว่ากันซึ่งเคยได้ยินมาแล้ว ถ้าเช่นนั้นเวลารวมลงในท้องแล้ว มันไม่ทำให้ท้องเสียหรือ ท้องมีพุงอะไรบ้าง มีกี่พุงกี่ไส้ มีกี่ภาชนะสำหรับใส่อาหาร แยกประเภทต่าง ๆ นี้หวานนี้คาว นี้แกงเผ็ด นี้แกงร้อน...มีไหม ภาชนะอะไรต่าง ๆ ที่จะไว้อาหารต่างประเภทเป็นแผนก ๆ เพื่อกันท้องเสียน่ะมีไหม เรามาเห็นกันแต่รวมในบาตรว่าท้องจะเสีย ส่วนรวมในท้องไม่เห็นว่าท้องมันจะเสีย ความคิดกลัวท้องเสียเป็นต้นนั้น คือความคิดเพื่อส่งเสริมลิ้น ส่งเสริมพุง ไม่ใช่ความคิดที่ส่งเสริมใจส่งเสริมธรรมด้วยข้อปฏิบัติต่าง ๆ

ถ้าสิ่งที่เป็นพิษมีอยู่ในอาหารนั้นแล้ว จะรวมหรือไม่รวม เมื่อฉันลงไปรับประทานลงไปในท้อง มันก็ทำให้ท้องเสียได้ โดยไม่เกี่ยวกับเรื่องอาหารรวมหรือไม่รวมเลย เพราะความเป็นพิษนั้นอยู่กับสิ่งที่เป็นพิษต่างหาก ไม่ใช่อยู่กับความรวม เวลาฉันลงไปมันก็เป็นพิษ ถ้าอาหารไม่เป็นพิษแล้ว รวมกันก็ไม่เป็นพิษ จะเอาอะไรมาเป็นพิษ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นคุณ ไม่มีโทษไม่มีพิษภัยเจือปนอยู่ในนั้นเลย รวมลงในบาตรก็เป็นอาหาร ฉันลงไปในท้องก็เป็นประโยชน์แก่ธาตุขันธ์

ฉะนั้นเราซึ่งเป็นนักบวชและนักปฏิบัติ จงสังเกตข้อแตกต่างระหว่างธรรมกับอธรรมที่คอยลบล้างกันอยู่เสมอ ดังฉันในบาตรท้องเสีย ฉันนอกบาตรท้องดี กิเลสอ้วนพี แต่ธรรมหมอบเผยอไม่ขึ้นเพราะถูกอธรรมเหยียบ ๆ ในทำนองนี้ หลายด้านหลายทางไม่มีประมาณเรื่อยมา

ความจริงในขณะที่อาหารรวมในบาตรก็เป็นเทศนาได้อย่างดี ก่อนฉันก็พิจารณาในขณะที่ฉันก็กำหนดพิจารณาปัจจเวกขณะ โดยความเป็นต่าง ๆ แห่งอาหาร ย่อมได้อุบายแปลก ๆ ขึ้นมาจากอาหารผสมนั้น เพราะเราไม่ได้ฉันเพื่อความรื่นเริงบันเทิง ไม่ได้ฉันเพื่อความสวยงาม เพื่อความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม เพื่อความคึกคะนองอะไร ฉันพอยังอัตภาพให้เป็นไป เพื่อได้ประพฤติพรหมจรรย์ ชำระกิเลสอาสวะซึ่งเป็นตัวพิษรกรุงรังฝังจมลึกอยู่ภายในใจนี้ให้เตียนโล่งออกจากใจ ด้วยการพิจารณาโดยแยบคาย ซึ่งอาศัยธุดงควัตรเหล่านี้เป็นเครื่องมือต่างหาก

การห้ามอาหารตามมานั้น ก็เพื่อกันความโลภและความลืมตัวอีกเหมือนกัน อาหารมีมาก อาหารเหลือเฟือ ความโลภน่ะมันไม่มีเมืองพอ อันนั้นก็ดีอันนี้ก็ดี อาหารมากเท่าไรปากยิ่งกว้าง ลิ้นยิ่งยาว ท้องยิ่งโต แซงหน้าธรรมไม่มีถอย อันนั้นหวานอันนี้หอมอันนี้มัน และดีไปเรื่อย ๆ ไม่มีเบรกคือสติ ห้ามล้อไว้บ้างเลย ความจริงคำว่าดีนั้นเป็นเรื่องของกิเลสเสกสรรปั้นยอขึ้นลบล้าง **อัปปิจฉตาธรรม** สันโดษธรรมของนักปฏิบัติ โดยเจ้าตัวไม่รู้ จึงมักมัวเพลินไปกับเพลงกล่อมของมันจากคำว่าดีตามกิเลส

ส่วนธรรมจะดีหรือไม่ดีเป็นอีกแง่หนึ่ง หวานก็รู้ หอมก็รู้ มันก็รู้ จิตจะติดรส ก็ให้รู้ให้ระวัง และหักห้ามกิเลสตัวอยากได้มาก ฉันมาก ส่วนธรรมให้เอาแต่พอดี หรือเอาแต่น้อยเหมาะกับธรรม และฉันแต่พอดีกับธาตุหรือฉันแต่น้อย ไม่โลภในอาหารปัจจัยบริโภคใช้สอย พอครองตัวไปได้ ไม่อืดอาดเนือยนายหมายแต่ที่หลับที่นอน ยิ่งกว่าหมายความพากเพียรเพื่อละกิเลส

พระเราเมื่อฉันมาก ๆ เพราะอติเรกลาภมาก ๆ ทำให้ธาตุขันธ์มีกำลังมากขึ้น แต่จิตใจลืมเนื้อลืมตัวขี้เกียจภาวนา ไม่เป็นท่าเป็นทางอะไรเลย มีแต่อาหารพอกพูนธาตุขันธ์สกลกาย ไม่ได้พอกพูนจิตใจด้วยอรรถด้วยธรรม ใจหากเคยมีธรรมมาบ้างก็นับวันเหี่ยวแห้งแฟบลงไป ถ้ายังไม่มีธรรม เช่น สมาธิธรรม เป็นต้น ก็ยิ่งไปใหญ่ ไม่มีจุดมีหมายเอาเลย ธุดงค์จึงต้องห้ามความโลเลในอาหาร เพื่อให้ใจมีทางเดินโดยอรรถโดยธรรม กิเลสจะได้ไม่ต้องพอกพูนมากมาย กายจะได้เบา ใจจะได้สงบเบาในเวลาประกอบความเพียร และสงบได้ง่ายกว่าเวลาที่พุงกำลังบรรจุอาหารเสียเต็มปื๊ นี่มันน่าอับอายขายหน้าพระกรรมฐานจะตายไปที่เอาท้องมาอวดโลก แทนที่จะนำธรรมมาอวดเขา

การอยู่ป่ากับอยู่บ้านผิดกันอย่างไร นี่ต้องต่างกัน ท่านจึงสอนให้อยู่ป่า และการอยู่ป่าธรรมดากับอยู่ป่าเปลี่ยว ความรู้สึกของผู้อยู่นั้นจะเป็นอย่างไรบ้าง ถ้าผู้มุ่งอรรถมุ่งธรรมอยู่แล้ว การอยู่ในป่าและป่าเปลี่ยวมีความรู้สึกผิดกันอยู่มาก ตลอดถึงความพากเพียรเพื่อความสงบทางใจ ใจสงบได้ง่ายเพราะความไม่ประมาท ความระมัดระวังตน ความมีสติอยู่ในสถานที่ใดก็เป็นความเพียร กิเลสกลัวคนผู้มีสติ คนระมัดระวังตัว

อยู่เสมอ แต่กิเลสไม่กลัวคนที่ประมาท พระพุทธเจ้าเปิดช่องเปิดทางด้วยธุดงควัตรเพื่อต่อสู้เอาชัยชนะกับกิเลสให้ ซึ่งเป็นทางที่จะระงับดับกิเลสเท่านั้น ไม่ใช่เปิดทางให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายจิตใจเราด้วยธุดงค์เหล่านี้

ธุดงค์เหล่านี้เป็นเครื่องปราบปรามกิเลสสำหรับผู้ปฏิบัติดำเนินตามทั้งนั้น เช่นเที่ยวอยู่รุกขมูลร่มไม้ ตามป่าตามเขาอันเป็นที่เหมาะสม พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายอุบัติขึ้นด้วยความบริสุทธิ์จากสิ่งนี้ทั้งนั้น เราผู้ปฏิบัติจึงควรคำนึง อย่าลืมเนื้อลืมตัวอะไรจะมีมากน้อยอย่าลืมเนื้อลืมตัวกับสิ่งเหล่านั้น ไม่ใช่ทางพระผู้ตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าและสาวกท่าน

มีคนนับถือมากน้อยนั่นเป็นเรื่องของเขา ผู้ปฏิบัติธรรมควรระวังเพราะเป็นกังวลวุ่นวาย ไม่สะดวกแก่ความเพียร ไม่ควรยุ่งกับอะไร นอกจากธรรมกับใจสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาเท่านั้นเป็นความเหมาะสม ถ้าจิตกลายเป็นโลกสงสาร มันจะเลยโลกไปจนหาเขตหาแดน หากำหนดกฎเกณฑ์ไม่ได้ มีคนนับถือมากเท่าไร ใจพระใจคนมีกิเลสคอยรับกันอยู่แล้ว มันก็ยิ่งฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ลืมเนื้อลืมตัว เผยอเย่อหยิ่งยิ่งกว่าน้ำล้นฝั่งนั่นแล เพราะมันเป็นเรื่องของกิเลสไม่ใช่เรื่องของธรรม เรื่องของธรรมต้องสม่ำเสมอต้องมีสติไม่ลืมตัวอยู่เสมอ ท่านผู้ปฏิบัติยกตนพ้นทุกข์มาแล้วท่านดำเนินดังที่กล่าวมานี่แล ผู้ต้องการพ้นทุกข์อย่างท่านก็ต้องปฏิบัติแบบท่าน หรือแบบศิษย์มีครู ไม่ใช่จะปฏิบัติแบบถูลู่ถูกัง อวดตนว่าเก่งไม่ยอมฟังเสียงใคร นั่นคือการปฏิบัติเพื่อขึ้นเขียงเพื่อหอมกระเทียม ไม่ใช่เพื่อมรรคผลนิพพาน

เรื่องเหล่านี้เราเคยมีความรู้สึกตั้งแต่เป็นพระหนุ่มน้อย จึงยึดมาเป็นคติได้อย่างดีเราเคยเห็นคนมานับถือครูบาอาจารย์ มันรู้สึกอะไร ๆ ในจิตใจพิกล เป็นความรู้สึกอยากจะให้เขามีความเคารพนับถือตนอย่างนั้น นี่มันมีขึ้นภายในใจ แต่ตอนนั้นมันมีความรู้อย่างนั้น และรู้ว่าจิตเราหยาบมีความปรารถนาลามกขึ้นมา เป็นแต่ไม่ส่งเสริม คอยสกัดเอาไว้และรู้โทษของตัวอยู่เสมอ

เวลามาปฏิบัติเข้าจริง ๆ แล้วก็ยิ่งรู้ชัดว่านั่นเป็นความผิด ความคิดเช่นนั้นไม่ใช่ความถูกต้องเลย นั่นคือความคิดอึ่งอ่างกับวัว นำตัวเข้าไปเทียบกับท่านโดยมิใช่ฐานะ ฐานะของท่านเป็นขนาดครูอาจารย์ ฐานะของเราเท่ากับอึ่งอ่างที่นอนจมอยู่ใต้ดิน จะนำตัวเข้าไปเทียบกับวัวได้อย่างไร ถ้าไม่อยากท้องแตกตายเหมือนอึ่งอ่างกับวัวในนิทานอีสป นิทานนี้จึงเป็นคติได้ดีมากสำหรับพระผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์โดยชอบธรรม

ธุดงค์ข้อเยี่ยมป่าช้า การเยี่ยมป่าช้าไปเยี่ยมทำไม ความจริงคนเราต้องเห็นสิ่งที่เป็นสักขีพยานมันถึงจะรู้เนื้อรู้ตัว ถึงจะได้สติ การเยี่ยมป่าช้าก็ไปเห็นความตายของคน ป่าช้าแต่ก่อนไม่เหมือนทุกวันนี้ มีป่าช้าผีดิบทิ้งเกลื่อนกันอยู่ในที่นั้น ๆ ทั้งตายเก่าตายใหม่ทิ้งเกลื่อนกันอยู่เหมือนท่อนไม้ เมื่อไปดูแล้วก็เห็นประจักษ์ชัดเจนเป็นสักขีพยาน

ท่านสอนไว้ในการไปดูป่าช้าเยี่ยมป่าช้า ให้ไปทางเหนือลม ไม่ให้ไปทางใต้ลม ถ้าซากอสุภที่ตายใหม่ อย่าด่วนเข้าไป ให้ไปดูซากอสูรที่ตายเก่าก่อน พิจารณากรรมฐานเรื่อย ๆ และค่อยขยับเข้าไป ๆ จนรู้ว่าใจเรามีสติปัญญาสามารถพอจะพิจารณาซากอสุภที่ตายใหม่ได้ ค่อยขยับเข้าไปพิจารณาอสุภที่ตายใหม่ เพราะที่ตายใหม่มันยังมีรูปร่างลักษณะปกติ ถ้ารูปร่างที่ตายใหม่สวยงาม ความสวยงามอาจทำให้ราคะกำเริบได้ และอาจเป็นกรรมฐานแหวกแนวไปได้ จึงต้องระวัง

ท่านสอนให้เป็นระยะ ๆ การเยี่ยมป่าช้าก็ให้ไปตามระยะหรือขั้นตอน และพิจารณาตามระยะที่เหมาะกับภูมิของตน ไม่ใช่ผลุนผลันก็จะเข้าไปเยี่ยม ทำอย่างนั้นไม่เหมาะ ท่านสอนไว้หมด ซากอสุภอันใดที่ยังไม่ขาดไม่วิ่นไม่มีอะไรกัดกิน เนื้อยังไม่เน่าไม่พองยังใหม่ ๆ เอี่ยม ๆ อยู่อย่าเพิ่งเข้าไป เฉพาะอย่างยิ่งภาพที่เป็นเพศตรงกันข้าม ให้ระวัง...ท่านว่า จนกระทั่งจิตใจมีความสามารถพอจะพิจารณาได้แล้วก็พิจารณาได้หมด

เมื่อพิจารณาความตายข้างนอกเป็นสักขีพยานแล้ว มันก็ย้อนเข้ามาพิจารณาความตายภายในกายของตน จนได้หลักได้เกณฑ์ขึ้นภายในจิตแล้ว ป่าช้าภายนอกก็ค่อย ๆ หมดความจำเป็นไป เพราะได้หลักขึ้นภายในตัวเราแล้ว ไม่ต้องไปอาศัยภายนอก พิจารณาร่างกายของเราให้เป็นป่าช้าเหมือนป่าช้าภายนอก ทั้งความเป็นอยู่และความตายไป เทียบกันได้ทุกสัดทุกส่วนกับภายนอกแล้ว ใจก็ค่อยหมดปัญหาไปเอง

เนสัชชิ การไม่นอนเป็นคืน ๆ ไป ก็เพื่อการฝึกการทรมานตนประกอบความพากเพียรให้มากนั่นเอง แต่ไม่ได้หมายถึงไม่นอนตลอดไป เราจะอธิษฐาน เช่น ไม่นอนคืนนี้ก็เป็นเนสัชชิ ธุดงค์ข้อนี้เป็นกาลเป็นเวลา เป็นคราว ๆ ไป หรือจะไม่นอนสองคืนสามคืนก็แล้วแต่ตั้งสัจอธิษฐานในธุดงค์ข้อนี้

เสนาสนะที่ท่านจัดให้อย่างไรก็อยู่ตามที่ท่านจัดให้ นี่เป็นธุดงค์ข้อหนึ่ง มีแต่เรื่องปราบกิเลสความลืมตัวของพระทั้งนั้น

ผู้ที่มีธุดงควัตรดี ผู้ที่หนักแน่นในธุดงควัตร ก็คือผู้หนักแน่นในข้อปฏิบัติ คือผู้ตั้งใจเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อปราบปรามกิเลสอย่างแท้จริง ไม่ใช่ผู้บวชเข้ามาอยู่เฉย ๆ ลืมเนื้อลืมตัว ในธุดงค์ ๑๓ นี้เป็นเครื่องมือสำหรับปราบปรามกิเลสของผู้ปฏิบัติตามทั้งนั้น ไม่มีอะไรเป็นข้อต้องติได้เลย นอกจากจำพวกเทวทัตเท่านั้นจะตำหนิได้ลงคอ

คนไม่มีธุดงควัตรนั้นแลคือคนวัตรร้าง คนลืมเนื้อลืมตัว สักแต่ว่าเพศของพระเฉย ๆ เอาผ้าเหลืองมาห่อตัวแล้วก็ว่าตัวเป็นพระแล้วเย่อหยิ่ง ยิ่งตั้งยศถาบรรดาศักดิ์ให้เป็นปลัด ให้เป็นสมุห์ ให้เป็นพระครู ให้เป็นเจ้าฟ้าเจ้าคุณ จนกระทั่งให้เป็นสมเด็จขึ้นไปด้วยแล้ว...เอาเถอะ ถ้าใจกำลังเห่อ ๆ ในเรื่องเหล่านั้นอยู่แล้ว มันต้องตื่นเงาตื่นบ้าขึ้นมาเลย โดยไม่ต้องมีปี่มีขลุ่ยมีเครื่องดนตรีแตรวงมาส่งเสริมแหละ ใจมันหากส่งเสริมมันเอง ด้วยอำนาจดินเหนียวติดหัวเข้าใจว่าตนมีหงอนไปทีเดียวแหละ ขึ้นชื่อว่ากิเลสนี้มันยอมอ่อนข้อต่อใครเมื่อไร

เรื่องของพระเลยลืมไปหมด กลายเป็นโลกไปเลย เลยโลกไปอีก ที่ท่านตั้งก็เพื่อให้การส่งเสริมในการประพฤติปฏิบัติดี แต่แทนที่จะเป็นอย่างนั้นจิตใจเลยกลับหยิ่งกลายเป็นการทำลายตัวเอง ฆ่าตัวเองไปด้วยความสำคัญต่าง ๆ ขึ้นมา ท่านตั้งชื่อตั้งนามให้ว่าเป็นนั้นเป็นนี้ เราก็สำคัญว่าเป็นหงอนไปเสีย ความจริงมันดินเหนียวติดหัวต่างหากไม่ใช่หงอนโดยหลักธรรมชาติ อยากให้เป็นหลักธรรมชาติจริง ๆ ก็ปฏิบัติตัวให้ดีซิอะไรจะเลิศยิ่งกว่าพระในหลักธรรมชาติล่ะ คำว่าพระก็แปลว่าประเสริฐแล้วนั่นจะหลงไปกับดินเหนียวไปกับตุ๊กตาอะไรอีก

พระไม่ใช่ประเสริฐแต่ชื่อ ต้องประเสริฐด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย มีธุดงควัตร เป็นต้น มีความหนักแน่นในธุดงควัตร จะค่อยเป็นผู้ประเสริฐขึ้นมาโดยหลักการปฏิบัติของตน สุดท้ายก็โดยหลักธรรมชาติ ประเสริฐโดยหลักธรรมชาติของใจที่บริสุทธิ์หมดจดแล้ว ไม่ได้ประเสริฐด้วยชื่อด้วยนามอะไร ตั้งวันไหนก็ได้ โน่นตั้งขึ้นฟากฟ้าก็ได้เป็นไรไป การตั้งชื่อก็ยกยอกันไปอย่างนั้นแหละ นี่แหละโลกธรรมเสกสรรปั้นยอกันไป ผู้เสกสรรปั้นยอขึ้นท่านก็มีเจตนาดี เราก็ให้สนองเจตนาของท่านด้วยการตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมหลักวินัย หน้าที่ของพระให้สมบูรณ์แบบ มันก็สมกับท่านตั้งชื่อตั้งนามเพื่อส่งเสริมพระให้ดี

อย่าเอาการตั้งชื่อตั้งนาม เอาชื่อเหล่านั้นมาทำลายตัวเอง ด้วยความเย่อหยิ่งจองหองต่าง ๆ ก็แล้วกัน ฉะนั้นความสมบูรณ์ที่สุดตามหลักธรรมชาติโดยไม่ต้องเสกสรร ก็คือการปฏิบัติตัวให้ดี ศีลก็รักษาให้ดี อย่าฝ่าฝืนล่วงเกิน การภาวนาก็ทำจิตให้มีความสงบร่มเย็นด้วยจิตตภาวนา จะกำหนดธรรมบทใดก็ให้มีความจริงจังต่อธรรมบทนั้นด้วยความมีสติ เวลาพิจารณาก็พิจารณาลงไปให้เกิดความเฉลียวฉลาดแยกธาตุแยกขันธ์อายตนะออกให้เห็นตามความจริงของมัน ดังที่เคยอธิบายให้ฟังหลายครั้งหลายหนแล้ว

ธาตุคืออะไร ธาตุก็คือธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเป็นธาตุเดิม เป็นสิ่งดั้งเดิมมีอยู่ดั้งเดิม มาผสมกันเข้า มีจิตเป็นตัวการเข้ามายึดเป็นเจ้าของ ก็เลยเรียกว่าเป็นสัตว์เป็น

บุคคลไป ทั้ง ๆ ที่ส่วนนั้น ๆ เป็นธาตุอยู่ตามหลักธรรมชาติของเขา ใครจะเสกสรรปั้นยอว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นอะไร ก็หาได้เป็นไปตามไม่ คงเป็นธาตุนั้น ๆ อยู่ตามเดิมของเขา เราก็ให้ทราบด้วยปัญญาของเราโดยทางพิจารณา

อายตนะความสืบต่อ อายตนะภายในภายนอก ภายในคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ภายนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ที่เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์กับอายตนะภายใน เกิดความรู้สึกขึ้นมา แล้วเกิดความสำคัญไปต่าง ๆ นานา ส่วนมากไปในทางที่ผิด ให้แยกแยะดูให้ดี นี่ท่านเรียกว่าวิปัสสนา วิปัสสนาแปลว่าความเห็นแจ้ง รู้แจ้งเห็นจริง ไม่รู้แบบปลอม ๆ หลอก ๆ หลอน ๆ

จงทำหน้าที่ของตัวให้ถูกต้องและสมบูรณ์ จิตใจหวังพึ่งเราอยู่เสมอ เพราะจิตใจไม่สามารถอยู่โดยอิสระลำพังตัวเองได้ ถูกกดขี่บังคับจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหาประเภทต่าง ๆ อยู่เรื่อยมา ใจจึงเรียกร้องหาความช่วยเหลือจากเราอยู่ตลอดเวลา เราจะเอาอะไรเข้าช่วยเหลือจิตใจที่ถูกกดขี่บังคับอยู่ตลอดเวลานั้นให้พ้นจากภัยได้ ถ้าไม่เอาข้อวัตรปฏิบัติคือ สมาธิ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เข้าเป็นเครื่องบุกเบิกเพิกถอน ช่วยจิตให้พ้นภัยจากเครื่องบีบบังคับ

เวลานี้เรามาเปลื้องภัยที่มีอยู่ภายในใจ เราต้องพยายามทำทุกวิถีทางที่จะปลดเปลื้องให้ได้ หลักใหญ่ของการปฏิบัติก็คือ จงมีความหนักแน่นแก่นนักรบ หวังจบชีวิตในสงครามล้างโลกออกจากใจ ถ้าไม่ชนะก็ต้องตายถวายชีวิตเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ไปเลย อย่าถอยหลังด้วยความพ่ายแพ้จะเสียหน้าและถูกกิเลสเย้ยหยันไปนาน ทนความต่ำต้อยน้อยหน้า อับอายกิเลสวัฏฏ์ไม่ไหว ไปโลกไหนจะมีแต่กิเลสตามชี้หน้าว่า มาเกิดแบกกองทุกข์หาสมบัติอะไรไอ้คนไม่เป็นท่า รบกันทีไรแพ้เราหลุดลุ่ยทุกที ไม่เคยมีคำว่า “ชนะ” บ้างเลย นั่นฟังซิ พวกเราชาวนักรบเพื่ออยู่จบพรหมจรรย์ คำชี้หน้าด่าทอของกิเลสน่ะมันเจ็บแสบไหม เราเองเจ็บแสบลงถึงขั้วหัวใจ แม้ตายก็ไม่มีวันลืม พวกเรามีความรู้สึกอย่างไรบ้าง พอมีแก่ใจฮึดสู้กับมันด้วยการถวายหัวบ้างไหม

พระพุทธเจ้าของเราเป็นชาติแห่งนักรบเต็มพระองค์ ทุกพระอาการที่เคลื่อนไหวล้วนเป็นความห้าวหาญชาญชัย ในการต่อสู้กับกิเลสไม่ท้อถอยจนกิเลสบรรลัย กลายเป็นศาสดาขึ้นมาให้โลกได้กราบไหว้บูชามาจนบัดนี้ ร่องรอยที่ทรงดำเนินมายังสด ๆ ร้อน ๆ ด้วยสวากขาตธรรมทุกบททุกบาท ไม่เคลื่อนคลาดเลื่อนลอย จงยึดท่านเป็นหลักใจ หลักปฏิบัติตลอดไปทุกลมหายใจขาดดิ้น อย่าปล่อยวาง

แดนชัยชนะเมื่อมวลกิเลสหงายตึงลงไปแล้ว ไม่ต้องถามหากรู้เอง ด้วยสันทิฏฐิกธรรมของผู้ปฏิบัติทุก ๆ รายไป พระองค์มิได้ผูกขาดแต่ผู้เดียว ทรงมอบไว้กับนักปฏิบัติทุกท่านได้ครองทั่วหน้ากัน อย่างสง่างามในท่ามกลางแห่งโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เมื่อขันธ์หมดความสืบต่อแล้ว ก็ครองอนุปาทิเสสนิพพานโดยสมบูรณ์หายห่วง

ธรรมคือธรรมชาติที่เกษมสมบูรณ์ ฝ่ายเหตุเป็นธรรมเหมาะสมกับการแก้การถอดถอนกิเลสทุกประเภท ไม่มีกิเลสตัวใดเหนือธรรมนี้ไปได้เลย พระองค์ตรัสไว้ชอบทุกสิ่งทุกอย่างทุกแง่ทุกมุมแล้วในการแก้กิเลสทุกประเภท ไม่มีอะไรเหนือธรรมนี้ เฉพาะอย่างยิ่งมัชฌิมาธรรม มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น ที่ย่นย่อเข้ามาแล้ว นี่คือธรรมฝ่ายเหตุ อุบายวิธีการที่จะฝึกฝนอบรมอย่างไร พระองค์ทรงสอนไว้อย่างพร้อมมูล ส่วนธรรมฝ่ายผลก็เป็นไปตามลำดับชั้น จิตมีความมั่นคงไม่แส่ส่ายเอนเอียงไปตามอารมณ์ จิตมีความสงบร่มเย็น มีความสม่ำเสมอคือจิตเป็นสมาธิ จิตมีความแกล้วกล้าสามารถ มีความฉลาดรู้รอบตัวในสิ่งที่มาสัมผัสเกี่ยวข้องทั้งภายนอกภายใน นี่คือจิตเป็นปัญญาและมีความเฉลียวฉลาดมากขึ้น ละเอียดยิ่งกว่านั้นจนฉลาดรอบตัวแล้วก็ถึงความหลุดพ้น เป็นธรรมทั้งดวง คือ จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต เป็นเอกีภาพ ไม่มีคู่แข่งแย่งชิงดังแต่ก่อน

สำหรับในความรู้สึกของผมเอง จะผิดหรือถูกก็กรุณาพิจารณาเอาเอง แต่เป็นความแน่ใจว่าศาสนธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น ท่านพูดไว้ส่วนมากเป็นฝ่ายเหตุ แสดงให้ฟังเรื่องเหตุคือการดำเนินเพื่อแก้หรือถอดถอนกิเลส หรือเพื่อบำเพ็ญความดีทั้งหลาย ผลคือความสุข นี้เป็นแต่แนวทางเป็นเครื่องชี้ทางเท่านั้น

ส่วนธรรมอันแท้จริงที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัตินั้น จะให้ชื่อไม่ให้ชื่อก็ตาม นั้นเป็นธรรมในหลักธรรมชาติ ธรรมนั้นเราไม่สามารถอาจเอื้อมเข้าถึงได้อย่างง่าย ๆ ธรรมนี้แลที่ว่ามีอยู่กับโลกตลอดกาล ส่วนธรรมที่เป็นพระโอวาท มีการเสื่อมสูญอันตรธานไปในบางกาลบางสมัย ดังพระพุทธเจ้าทั้งหลายมาตรัสรู้สืบทอดกันมาโดยลำดับ นี่ก็แสดงความไม่แน่นอนของศาสนธรรมให้เห็นชัดอยู่แล้ว จึงไม่เหมือนธรรมในหลักธรรมชาติที่มีอยู่เป็นอยู่ดั้งเดิม ไม่มี **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เข้าไปยุ่งเกี่ยวให้ธรรมนั้นมีขึ้นและให้ธรรมนั้นสิ้นไป

อุบายที่พระพุทธเจ้ามาประทานแก่โลกแต่ละพระองค์ ๆ นั้น ท่านเรียกว่า ศาสนธรรม อันนี้ไม่ใช่ธรรมแท้ เป็นอุบายเป็นแขนงต่าง ๆ เป็นกิริยาอาการของธรรมแท้ที่แสดงออกของวิธีการที่จะละหรือที่จะบำเพ็ญ คือสอนให้ละสอนให้บำเพ็ญด้วยวิธีการต่าง ๆ และผลจะเป็นอย่างนั้น ๆ

ส่วนธรรมที่เป็นฝ่ายผลจริง ๆ ในหลักธรรมชาติ เป็นสิ่งจะรู้ขึ้นภายในใจของผู้ปฏิบัติโดยเฉพาะ ธรรมนั้นพูดไม่ค่อยถูกต้องตามเป็นจริงนัก พอเลียบ ๆ เคียง ๆ ไปเท่านั้น ยิ่งเป็นวิมุตติหลุดพ้นด้วยแล้วพูดไม่ถูกเลย เพราะพ้นจากสมมุติความคาดหมายไปหมดแล้ว พูดไม่ถูก แม้จะรู้อยู่อย่างเต็มใจก็พูดไม่ได้พูดไม่ถูก เหมือนพูดเรื่องความเอร็ดอร่อย ความอิ่มจากการรับประทานนั่นแล แม้จะอยู่ในวงสมมุติพอจะพูดถูกตามความจริงได้ และต่างคนต่างลิ้มรส ต่างคนต่างอิ่มมาด้วยกัน แต่ก็พูดกันไม่ถูกกับความจริงนั้นเลย

ธรรมที่พูดไม่ได้นั้นแหละคือธรรมแท้ ไม่มีคำว่าเสื่อมสูญอันตรธาน เป็นแต่โลกไม่สามารถอาจเอื้อมรู้ธรรมนั้น สัมผัสธรรมนั้นได้เท่านั้นเอง ส่วนจะให้ธรรมสูญไปนั้นสูญไม่ได้ เมื่อประพฤติปฏิบัติตามอุบายวิธีที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ประทานไว้ก็จะสามารถสัมผัสรับรู้ธรรมนั้นได้ ใจกับธรรมก็กลายเป็นความรับทราบ กลายเป็นภาชนะเป็นเครื่องรับรองธรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และไม่มีภาชนะใดที่จะเหมาะสมในการรับธรรมทุกขั้นได้ยิ่งกว่าใจ เมื่อเข้าถึงธรรมเต็มขีดเต็มแดนแล้ว ธรรมกับใจก็เป็น

อันเดียวกัน จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต **เอกีภาโว** มีความเป็นอันเดียวเท่านั้น ไม่แยกเป็นสองกับสิ่งอื่นใด

ธรรมที่เป็นเอกีภาพนี้ ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของแต่ละราย ๆ จะสามารถอาจเอื้อมรู้เห็นได้ ไม่ขึ้นอยู่กับกาลสถานที่ เวล่ำเวลาและสิ่งใดบุคคลใดเลย สำคัญอยู่กับการปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมเท่านั้น จะเป็นเครื่องสนับสนุนให้จิตสัมผัสรับรู้ธรรมเป็นขั้น ๆ ไปจนถึงขั้นสูงสุด เราจึงควรตั้งใจและมีความมุ่งมั่นเป็นหลักดำเนิน

อย่าลืมคำว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ดังที่เคยกล่าวมาแล้ว **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** ก็ได้เคยอธิบายแล้ว **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** อย่าลืมวิธีดำเนินของท่าน ท่านเป็นผู้ได้รับความสมบุกสมบันแทบล้มแทบตายมาแล้วแทบทั้งนั้น ก่อนที่จะได้เป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเรา ไม่ใช่เป็นผู้ล้างมือเปิบ แต่พวกเราทำด้วยความยุ่งยากปากหมองลำบากลำบนแทบเป็นแทบตายถ่ายเดียว...ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านลำบากลำบนเช่นเดียวกับเรา หรือยิ่งกว่าพวกเราเป็นไหน ๆ ก่อนที่จะได้เป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เพราะพระสาวกทั้งหลายที่เป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** นี้ มีชาติชั้นวรรณะต่างกัน บางองค์ก็มาจากสกุลพระราชามหากษัตริย์ เจ้าขุนมูลนาย ซึ่งมีความเป็นอยู่ละเอียดสุขุม มียศเป็นกษัตริย์ ราชอำมาตย์ และเป็นเศรษฐีกุฎุมพี ลงมาจนถึงพ่อนาตาสีตาสาคนธรรมดาเรา

เมื่อคนมีชาติชั้นวรรณะต่างกัน และเคยได้รับความสะดวกสบายทางบ้านเมืองเหย้าเรือนมาแล้ว เวลาออกมาปฏิบัติ ต้องฝึกหัดดัดกายวาจาใจให้เป็นแบบเดียวกันที่เรียกว่า “แบบศากยบุตร" ทำไมท่านจะไม่ขัดข้อง ทำไมท่านจะไม่ลำบาก การขบการฉันการรับประทานอยู่ในบ้านเป็นอย่างหนึ่ง เวลาออกมาเป็นพระแล้วอาศัยขอทานเขากิน แทนที่จะได้ฉันสิ่งนี้ก็ได้ฉันสิ่งนั้น แทนที่จะได้ฉันร้อนกลับได้ฉันเย็น แทนที่จะได้ฉันมากกลับได้ฉันน้อย ไม่สมใจที่ต้องการ เหล่านี้จะไม่เป็นความลำบากได้อย่างไรต้องลำบาก ฉันแล้วสิ่งสำคัญก็คือการฝึกฝนทรมานจิตใจปราบกิเลส กิเลสเป็นข้าศึกเป็นคู่ต่อสู้ธรรมภายในใจอย่างยิ่งเรื่อยมา ไม่มีข้าศึกใดที่จะมีกำลังวังชาและมีความเฉลียวฉลาดแยบยลยิ่งกว่ากิเลส ที่เคยครองอำนาจบนหัวใจสัตว์โลกมานาน

เพราะฉะนั้นจึงต้องผลิตสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ขึ้นให้พอกับการปราบปรามกิเลส ไม่เช่นนั้นก็จะบกพร่องในการรบ ความบกพร่องในการรบไม่ใช่ของดี ต้องทำให้บกพร่องในผลที่จะพึงได้รับด้วย การผลิตสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ขึ้นให้เหมาะสมกับการปราบกิเลสทุกประเภทโดยลำดับ ๆ จึงเป็นทางแห่งชัยชนะของผู้บำเพ็ญจะพึงได้รับอย่างสมบูรณ์ เป็นอิสรเสรีในวันหนึ่งแน่นอน

บรรดาสาวกทั้งหลายท่านก็ปฏิบัติมาอย่างนี้แทบทั้งนั้น จนกระทั่งถึงความหลุดพ้น ท่านหลุดพ้นจากทุกข์ไปได้เพราะความตะเกียกตะกาย แล้วก็กลายมาเป็น **สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเรา จึงอย่าลืม สรณะ **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ไม่ใช่ผู้ล้างมือเปิบ แต่เป็นผู้ตะเกียกตะกายมาแทบล้มแทบตายเช่นเดียวกับเรา ๆ ท่าน ๆ นี้แล ให้คิดและยึดท่านเป็นตัวอย่าง อย่าเอาเรื่องขี้หมูราขี้หมาแห้งกลางบ้านกลางเมือง ซึ่งไม่มีคุณค่าไม่มีราคาหาหลักเกณฑ์ไม่ได้มาเป็นหลักใจ จะกลายเป็นคนเหลวไหลเหลวแหลกแหวกแนวหาความดี หาความพ้นทุกข์ หาความสุขความเจริญ หาหลักหาเกณฑ์ไม่เจอตลอดวันตาย เมื่อเป็นเช่นนั้นความเอิบอิ่มในงานและผลของงานก็ไม่มีภายในใจ ฉะนั้นจงพากันตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติ

พระธรรมของพระพุทธเจ้านั้นใหม่เอี่ยมอยู่เสมอ อย่าลืมว่าใหม่เอี่ยมเสมอ มัชฌิมาปฏิปทาคือธรรมใหม่เอี่ยม ไม่อับเฉา ไม่เก่าแก่คร่ำคร่าชราเหมือนวัตถุต่าง ๆ ที่เราใช้มานาน มัชฌิมาคือท่ามกลาง ธรรมเป็นที่เหมาะสมแก่การแก้กิเลสทุกประเภทอยู่ตลอดมา สุดท้ายก็เป็นมัชฌิมาในหลักธรรมชาติ เพราะการแก้กิเลสหลุดพ้นไปแล้วภายในจิต กลายเป็นจิตมัชฌิมาคือเสมอตัวภายในใจตลอดไป

อย่าเอาใครมาเป็นแบบเป็นฉบับ ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ส่วนมากจิตมักจะเอาสิ่งที่ต่ำมาเป็นแบบฉบับ นั่นละจึงต้องพูดว่า อย่าเอาใครมาเป็นแบบฉบับนอกจากพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ที่ท่านพาดำเนินมาด้วยความดีความชอบ ด้วยความเหมาะสม อันเป็นคติตัวอย่างดีอยู่แล้วสำหรับเราผู้มุ่งหน้าไปศึกษากับท่าน ท่านก็เอามาจากวิธีการของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เหมือนกัน

หากเกิดความท้อถอยอ่อนแอขึ้นมา ให้รำพึงถึงป่าช้าความเกิดตายที่จะเผาเราอยู่ตลอดไป ว่านี้เป็นของดีแล้วหรือ การตะเกียกตะกายเพื่อความเพียรนั้น แม้จะมีความทุกข์ยากก็เป็นการตัดทอนภพชาติให้น้อยลง มากกว่านั้นก็ตัดภพชาติอันเป็นกองทุกข์ที่ใหญ่หลวงออกได้จากจิตใจ ผ่านพ้นไปได้โดยอิสรเสรี ไม่มีกิเลสประเภทต่าง ๆ แม้ละเอียดสุดเข้าย่ำยีบังคับจิตใจนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีอิสระเหนือโลกสงสารอันเป็นสมมุติโดยประการทั้งปวง ด้วยอำนาจแห่งความพากเพียร ด้วยอำนาจแห่งความตะเกียกตะกาย เพราะฉะนั้นจึงถือความพากเพียร ความตะเกียกตะกาย ความอุตส่าห์พยายาม นี้เป็นหลักชัยหรือหลักดำเนิน เราจะถึงความพ้นทุกข์ในวันใดวันหนึ่งแน่นอน ใครไม่มีอำนาจมาบังคับหรือให้คะแนนเรา เราเป็นผู้ให้คะแนนเราเอง

เอาละอธิบายเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

๓. บ่อยกลางเรือนของกิเลส

เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าสั่งสอนโลก ทรงทุ่มเทเสียสละไม่มีใครเสมอเหมือนได้เรื่อยมาจนถึงวาระสุดท้ายแห่งความเป็นพระโพธิสัตว์ คือพระเวสสันดร ก็ดูเอาตามตำรากระเทือนทั่วโลก การเสียสละสมบัติอันมีคุณค่ามหาศาลทั้งมวล ก็เพราะพระเมตตานั่นเองที่ทำให้เป็นไป ไม่ใช่อะไร คือทรงให้ทานด้วยพระเมตตา เวลาเสด็จออกทรงผนวชก็ทรงเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อโพธิญาณ แม้มีความลำบากลำบนแสนสาหัสก็ไม่ทรงท้อถอย จนได้ตรัสรู้ธรรมเป็นศาสดาสมพระทัยหมาย แล้วนำธรรมออกสั่งสอนโลกโดยไม่มีโลกามิสเจือปนในพระทัยเลย พระทัยเต็มไปด้วยพระเมตตาล้วน ๆ ต่อสัตว์โลกทั้งมวล

พอตรัสรู้แล้วก็ทรงเล็งญาณดูสัตวโลกว่าใครจะได้บรรลุธรรมก่อน ก็ทรงทราบว่าดาบสทั้งสองคือ อาฬารดาบสและอุทกดาบสรามบุตร ควรจะบรรลุธรรมก่อนใคร ๆ แต่ก็ทรงทราบว่า ดาบสทั้งสองสิ้นชีวิตเสียแล้วตั้งแต่วานนี้น่าเสียดาย ก็ทรงเห็นปัญจวัคคีย์ทั้งห้าว่าจะได้บรรลุธรรมวิเศษในไม่ช้า

นั่นฟังซิ พระองค์ทรงเล็งหัวใจคน ไม่ได้เล็งหาเงินหาทอง หาข้าวหาของ หาความเคารพนับถือ หาลาภสักการเหมือนอย่างที่กำลังเป็นไปอยู่ทุกวันนี้ มันผิดกันไหม โลกสมัยโน้นกับโลกปัจจุบัน ศาสนาแต่ก่อนกับศาสนาสมัยทุกวันนี้ ผู้ปฏิบัติศาสนาแต่ก่อนกับพวกเราปฏิบัติศาสนาทุกวันนี้ ศาสนธรรมเป็นธรรมจริง ๆ ผู้ทรงธรรมทรงและเทิดทูนธรรมไว้จริง ๆ ปฏิบัติธรรมจริง ๆ เจตนาเป็นธรรม หัวใจเป็นธรรม เกี่ยวข้องกับผู้ใดเป็นธรรมทั้งนั้น ไม่มีโลกเข้าเจือปน ผู้ปฏิบัติธรรมแท้และธรรมแท้เป็นอย่างนั้น ท่านปฏิบัติกันมาอย่างนั้น ในตำรับตำรามี เวลาอ่านสังเกตด้วยดีถ้าอยากพบอยากเห็นอยากได้ของดีของจริง อย่าสักแต่อ่าน สักแต่ปฏิบัติเหมือนนกขุนทอง "แก้วเจ้าขา" เฉย ๆ

เพราะฉะนั้นพระสาวกไปที่ไหนจึงทำความร่มเย็นให้แก่โลกได้มากมาย ไม่ไปรบกวนสิ่งใดกับใคร ๆ กวนเรื่องโลกามิส ท่านไม่ได้กวน มีแต่ความสงเคราะห์โลกด้วยความเมตตา ไม่ได้กวนโลก การก่อการสร้างอะไรก็ไม่หรูหรา ไม่มีโลกเข้าเจือปน พออยู่พออาศัยพอเป็นพอไป ท่านบอกไว้ในเวลาบวชก็บอก ว่า **รุกฺขมูลเสนาสนํ** แน่ะฟังซิ ไม่ได้บอกให้สร้างหอปราสาทราชมนเทียรอยู่สะดวกสบาย แบบโลกเขาทำเขาอยู่กัน **รุกฺขมูลเสนาสนํ** ก็คือการเที่ยวอยู่ตามรุกขมูลร่มไม้ ตามป่าตามเขา ตามถ้ำเงื้อมผา อันเป็นที่สะดวกในการประกอบความเพียร เพื่อถอดถอนกิเลสตัวยุแหย่ก่อกวนทำลายออกจากใจ เพื่อความเห็นโทษเห็นภัยของวัฏสงสาร การปฏิบัติธรรมทุกด้านจะได้เข้มแข็ง ความเป็นอยู่ใช้สอยในปัจจัยสี่ก็พอยังชีวิตอัตภาพให้เป็นไปวันหนึ่ง ๆ ก็พอกับความจำเป็น เพื่อการปฏิบัติธรรมด้วยความสะดวกราบรื่นตามความมุ่งหมายเป็นสำคัญ

การส่งสาวกออกประกาศพระศาสนาก็เพื่อธรรมล้วน ๆ เพื่อหัวใจคนโดยแท้ ไม่ได้เพื่อโลกามิสใด ๆ เราลองเทียบดูซิครั้งพุทธกาลกับสมัยปัจจุบัน เพราะมีแบบแผนตำรับตำราอยู่แล้ว ใคร ๆ ก็เห็นไม่น่าสงสัย ท่านอยู่กันยังไง ท่านปฏิบัติกันยังไงหัวใจเป็นธรรมหรือเป็นกิเลสก็พอทราบได้ แม้แต่บิณฑบาตก็ยังมีในตำราบอกเตือนไว้เพื่อเป็นคติตัวอย่างอันดีแก่พวกเรา มีพระในครั้งพุทธกาลท่านเคยปฏิบัติต่อท่านมาแล้ว ขณะไปบิณฑบาตจิตคิดปรุงแย็บออกไปถึงเรื่องอาหาร วันนี้จะได้อาหารดี ๆ อะไรมาฉัน

บ้างนา พอรู้สึกอย่างนั้นท่านหยุดทันที ไม่ไปบิณฑบาตเลยวันนั้น ก็มันไปเพื่อพุงนี่ ไม่ได้ไปเพื่อธรรม ท่านเลยหยุด ไม่ไปให้กิเลสให้พุงมันได้ใจ นี่มีในตำราในคัมภีร์นั้นแลท่านดัดสันดานกิเลสตัวโลภในโลกามิส เพราะความเป็นเช่นนั้นเป็นเรื่องของกิเลส การแก้กิเลสท่านย่อมเห็นสิ่งเหล่านี้เป็นภัย ท่านถึงได้เป็นสรณะของพวกเรา **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเรา จะเป็นใครที่ไหน ความโลภมันเป็นสรณะให้โลกร่มเย็นได้เมื่อไร พอจะ **สรณํ คจฺฉามิ** กับมัน

เราทั้งหลายแม้แต่เป็นสรณะของตัวเองก็ยังไม่ได้ จะไปเป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** แก่ประชาชนญาติโยมได้ยังไง เป็นสรณะเจ้าของก็ยังไม่ได้ ช่วยตัวเองก็ยังไม่ได้ มันผิดกัน ศาสนาค่อยเปลี่ยนแปลงมา ๆ ทั้ง ๆ ที่คัมภีร์ใบลานก็ยังมีอยู่ แบบแผนตำรับตำรามีอยู่อย่างสมบูรณ์ แต่การปฏิบัติของผู้ถือ **กิเลสํ สรณํ คจฺฉามิ** มันก็เป็นข้าศึกต่อธรรมและต่อตัวเองอยู่โดยดี การแสดงออกทางกายทางวาจาทางใจ ก็เป็นข้าศึกแก่ตัวแก่ธรรมและแก่มรรคผลนิพพาน เป็นการเข้าฝ่ายกิเลสอยู่เสมอ จะเอามรรคผลนิพพานมาจากไหน กิเลสไม่เคยให้คนได้บรรลุมรรคผลนิพพาน นอกจากธรรมเครื่องฆ่ากิเลส มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เท่านั้น ที่จะผลิตมรรคผลนิพพานแก่ผู้ปฏิบัติตาม ไม่ได้สำเร็จด้วยการอนุโลมผ่อนผัน อันเป็นการคล้อยตามกิเลสหรือส่งเสริมกิเลสทั้งหลายแต่อย่างใด ผู้ปฏิบัติธรรมจึงไม่ควรสนิทติดจมกับนิสัยเดิม อันเป็นพื้นเพของกิเลสปูลาดเอาไว้

ผู้ปฏิบัติอย่ามองไปอื่น ให้มอง **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เป็นหลักสำคัญ ความพึ่งเป็นพึ่งตายกับท่านภายในจิตใจก็พึ่งอยู่แล้ว ความพึ่งเป็นพึ่งตายกับท่านด้วยข้อปฏิบัติที่ท่านชี้แจงแสดงไว้ ที่ท่านพาปฏิบัติดำเนินมา จงยึดธรรมเหล่านั้นเป็นหลักใจหลักการปฏิบัติ อย่าปล่อยมือรามือ

โลกก็อย่างที่รู้ที่เห็นนี้แหละ เพราะเราแต่ละรายเป็นโลกด้วยกัน คือโลกด้วยกัน ใครจะเสกสรรปั้นยอว่าดีอย่างไรขนาดไหน ก็อย่างที่รู้ ๆ เห็น ๆ นี่แหละ ไปตื่นอะไรกัน คนนั้นเป็นนั้น คนนี้เป็นนี้ ก็ว่าไปอย่างนั้นแล ใจคนปากคนเรามันชอบยอ ได้กินแต่ลมก็เอา เขายกย่องสรรเสริญว่าเป็นนั้นเป็นนี้ ดีอย่างนั้น ดีอย่างนี้ โฮ้ย ผึ่งผาย

สง่าผ่าเผยราวกับจะเหาะจะบิน ร่างกายธรรมดาก็ปรากฏขยายตัวใหญ่โต หน้าก็สี่หน้าห้าหน้า ราวกับท้าวมหาพรหมในเทวโลก พอตกอับเปลี่ยนแปลงไปตามกฎ **อนิจฺจํ** ไม่มีผู้นับถือ ไม่มีใครเหลียวแล เอาแล้วที่นี่ เกิดความโศกเศร้าเหงาหงอย เพราะคิดว่าไม่มีใครนับถือชูหน้าชูตาเหมือนแต่ก่อนที่เรืองอำนาจวาสนา คิดกอบโกยหาแต่ทุกข์มาใส่ตัว บางกรณีกินไม่ได้นอนไม่หลับ สลับกันไปกับโรคประสาท นั่นพิจารณาซิโลกมันเป็นอย่างนั้น ฟูขึ้นแล้วก็ฟุบลง ๆ อยู่อย่างนั้น ท่านจึงเรียกโลกธรรม หาความจริงจังแน่นอนกับมันไม่ได้

โลกธรรมจะเป็นอะไร ก็เป็นเรื่องของกิเลสนั่นแล ผู้จะรู้โลกธรรมแก้โลกธรรมได้ก็ต้องเป็นผู้เรียนธรรม ปฏิบัติธรรม ดังพระพุทธเจ้าแลสาวกเป็นตัวอย่าง ท่านอยู่เหนือโลกธรรมแล้วแสนสบายหายวุ่น พวกเรามันพวกเทิดทูนโลกธรรมไว้บนศีรษะ จึงพากันแบกแต่โลกธรรมหนักอึ้งตลอดไป ไม่มีเวลาสร่างซาลงบ้างเลย

ฉะนั้น จงยึด **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** เสมอ อย่าไปมองอะไร อย่าไปตื่นเต้นกับโลกสงสารให้เสียการ เสียเวลาและเสียคนคือเรา ใครจะอยู่โลกใดทวีปใดก็ตาม ความมั่งมีศรีสุขขนาดไหน เรียนมามากน้อย โง่หรือฉลาดแหลมคมเพียงไร ถ้ายังอยู่ใต้อำนาจของกิเลสอยู่แล้ว สิ่งที่กล่าวมาทั้งมวลถูกกิเลสเอาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เป็นบ๋อยกลางเรือนอย่างคล่องตัวนั้นแล แล้วจะหาความสุขที่ไหน ดูในหนังสือพิมพ์นั่นซิ มันน่าดูไหมล่ะ เราดูด้วยความคิดความพิจารณาไม่ลำเอียง ดูหาความจริง พิจารณาตามความจริงและพูดตามเหตุการณ์ที่เป็นไป

ดูเขาถ่ายภาพในหนังสือพิมพ์ ไม่ได้ดูแบบโลก ๆ ดูเป็นแบบธรรม ถึงจะดูหนังสือพิมพ์ก็ไม่เป็นแบบโลก จิตหากเป็นของมันเอง มีแง่ของมันจนได้ อ่านไปพิจารณาไป อ่านไปตรงไหนพิจารณาไปตาม เรื่องความเป็นอยู่ของโลก ความวุ่นวายของโลก ความเปลี่ยนแปลงของโลก มันเปลี่ยนแปลงไปทางไหน มันวุ่นวายไปยังไง มันจะมีสาเหตุนำมาซึ่งความสุขหรือความทุกข์ ความมีหลักเกณฑ์หรือความเหลวไหลไร้สาระความแน่นหนามั่นคงหรือความล้มละลาย

เวลาชุมนุมก็ถ่ายภาพมือถือแก้ว แก้วอะไรก็ไม่รู้แหละ แก้วเบียร์ แก้วน้ำชา หรือแก้วเหล้าอะไรก็ไม่รู้แหละ ต่างคนต่างถือ แล้วยิ้มแต่ทำท่าน่ารื่นเริงเหมือนมีความสุขมาก ความจริงมันเป็นเพียงกิริยาประดับหน้าร้านเท่านั้น เรื่องของโลกย่อมมีมายาแฝงเสมอ ไม่งั้นก็ไม่เรียกว่าโลก ภายในหัวใจนั้นไม่มีความสุข เพียงยิ้มออกมาแห้ง ๆ อย่างนั้นแล แต่มันเป็นไฟไหม้กองแกลบซึ่งต่างก็ร้อนสุมอยู่ในส่วนลึกของหัวใจ เพราะเหตุร้อยแปดพรรณนาไม่จบสิ้น การแสดงออกต่อสังคมจึงมีทีท่าร่าเริงประดับสังคมให้สวยงาม เพราะการร้องไห้สังคมถือกัน

มันไม่มีใครได้ความสุขชุ่มเย็นภายในใจหรอกในโลกแห่ง **ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา** หนาแน่นนี้ อย่าไปสงสัยว่าโลกจะมีความสุขอันภูมิฐานดังที่ประมาณกันให้คะแนนกัน นิยมกัน ความจริงมันเป็นความฝันในมโนภาพมากกว่าจะเป็นความจริง อย่าเข้าใจว่าโลกคือหมู่สัตว์ มีความสุขเพราะโลภมาก เพราะราคะตัณหามาก เพราะเจ้าอารมณ์มาก เพราะเล่ห์เหลี่ยมมาก เพราะคดโกงมาก เพราะความเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์มาก เพราะกอบโกยมาก เพราะอำนาจมาก เพราะคนนับถือมาก เพราะมีสมบัติเงินทองมาก แต่ความสุขเกิดมีเพราะการปฏิบัติต่อตัวเองด้วยธรรม รู้จักประมาณในสิ่งที่เกี่ยวกับตน ความมีธรรม ความรู้ธรรม เห็นธรรม แก้สิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในจิตใจออก นี้แลบ่อแห่งความสุขอยู่ที่นี่ บ่อแห่งความอบอุ่นอยู่ที่นี่ ความมีหลักเกณฑ์อยู่ที่นี่ บ่อแห่งความไว้วางใจอยู่ที่นี่ บ่อปลดปล่อยภาระทั้งหลายก็อยู่ที่นี่

จงทำงานของเราด้วยธรรมให้สำเร็จ จะอยู่เป็นสุข ไปเป็นสุข แม้ตายก็เป็นสุข เพราะธรรมอยู่ที่ใจ สุขจึงอยู่ที่ใจ มิได้อยู่ที่อื่นและสิ่งอื่น สิ่งเหล่านั้นเพียงอาศัยไปเป็นวัน ๆ เท่านั้น อย่าหลงอย่าภูมิใจ จะเสียหลักและเสียท่า เวลาตายจะไม่มีอะไรติดตัว โลกคือความลึกลับในหัวใจ รู้ได้ยาก ปฏิบัติต่อมันยาก ส่วนมากมักเสียท่าเสียทีให้มัน จึงเตือนไว้ ผู้ใช้ความคิดอาจได้สารคุณติดตัว ผู้มัวเมาจะเสียท่าตั้งแต่ยังไม่ตาย ฉะนั้น จงตรวจดูความบกพร่องของตัวเสียแต่บัดนี้ ตายแล้วมิใช่ฐานะ อย่ามัวตื่นยศแห่งความเป็นมนุษย์อยู่จะเสียการณ์ มารจะผจญ

นักบวชและนักปฏิบัติจงรีบทำงานของตนให้สำเร็จในกาลอันควร งานคือ **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ตโจ ทันตา นขา โลมา เกสา** นั่น นี่ท่านสอนเพียงเอกเทศ ให้เอานี้เป็นเค้ามูล แล้วกระจายออกไปเป็นเหมือนแก้กระทู้ กระทู้ก็แปลว่ามัด คือ มัดเข้าไว้เป็นกลุ่ม ๆ เป็นมัด ๆ แล้วก็คลี่คลายออกไป กรรมฐานห้ามีอยู่ที่ไหน มีอยู่ในกายกระจายออกไปจนกระทั่งอาการ ๓๒ กระจายออกให้รู้แจ้งเห็นจริงในอาการ ๓๒ กระจายออกไปและเทียบเคียงกันทั่วโลกทั่วสงสาร ไม่ว่าผู้หญิง ผู้ชาย สัตว์บุคคลทั่วโลก มันเหมือน ๆ กันนี้ ไม่มีอะไรผิดแปลกพอจะให้ตื่นให้หลงให้ยึด นี่แลงานการรื้อภพ รื้อชาติรื้อวัฏสงสารออกจากใจ รื้อกิเลสตัณหาออกจากใจ คืองานนี้เอง

สถานที่เป็นที่เหมาะสม พระองค์ก็ทรงแสดงไว้หมดแล้ว **รุกฺขมูลเสนาสนํ** ตามป่า ตามเขา ตามถ้ำ เงื้อมผา ที่ใดเหมาะสมกับการประกอบงานนี้ท่านก็บอกไว้หมด สถานที่วิเวกสงัด เช่น ในป่า คือสถานที่เหมาะสมสำหรับงานประเภทนี้ งานประเภทนี้เหมาะในสถานที่เช่นนั้น มิได้เหมาะในตลาด สนามหลวง ที่ชุมนุมชนคนหนาแน่น อาหารหวานคาวหนาแน่น กระดูกหมูกระดูกวัวหนาแน่น ใครต้องการแมลงวันไป ใครต้องการธรรมความพ้นทุกข์ อย่าไปถ้าไม่อยากจมน่ะ

การขบการฉันก็ไม่พะรุงพะรัง ไม่พร่ำ ๆ เพรื่อ ๆ เพราะจะเป็นการกังวลกับเรื่องการอยู่การกิน การภาวนาจะมีน้อยหรือล้มเหลวไป ฉันเสียมื้อเดียวเท่านั้น นี่พื้นเพดั้งเดิมจริง ๆ ท่านฉันมื้อเดียว นอกจากนั้นก็มีดื่มข้าวยาคูบ้างถ้ามี แต่ไม่ถือเป็นความจำเป็น ยาคูก็แปลว่าข้าวต้มนั่นเอง ดื่มน้ำข้าวต้มก่อนบิณฑบาตได้ ท่านเพียงบอกว่าได้เท่านั้นเองในตำรามี แต่พวกเราน่ะซิ ฟาดกันไม่มีอัดมีอั้น ฟาดตอนเช้า ตอนเพลดีไม่ดีฟาดตอนค่ำด้วยใครจะไปรู้ เมื่อกิเลสตัณหาเต็มหัวใจล้นหัวใจแล้วอาจขยันกินได้ทุกเวลา เพราะกิเลสมันเก่งทางนี้ แต่ถ้าทางธรรมกิเลสไม่เล่นด้วย กิเลสมันจะไว้หน้าใครล่ะ ไม่เคยเห็นกิเลสไว้หน้าใคร ท่านจึงสอนให้ละให้ปล่อยมัน ก็เพราะไม่ใช่ของดีมีค่านั่นเอง แต่พวกเรามันรักมันสงวนมากไม่อยากแตะต้องมัน ขืนแตะต้องก็เท่ากับศีรษะขาดไปด้วย

ท่านสอนไว้หมด ไม่ให้สั่งสม ให้เหมือนกับนก มีแต่ปีกกับหาง คล่องแคล่ว ๆ ไม่พะรุงพะรังห่วงหน้าห่วงหลัง การอยู่การกิน โลกเขาอยู่ได้กินได้ยังไง เราก็เป็นคน ๆ หนึ่ง เขาเป็นคน ๆ หนึ่ง เขากินได้ เราก็กินได้ การสมมุตินิยมว่าอาหารนั้นดี อาหารนี้ไม่ดี ว่าไปอย่างนั้นแหละ เรื่องธรรมแล้วกินได้หมดถ้าไม่ผิดจากพระวินัยและธาตุขันธ์โรคภัย ท่านสอนให้เลี้ยงตัวง่าย ๆ เพื่อไม่ให้กังวลว่า เราเป็นคนชั้นไหน คนชั้นสูงชั้นต่ำ คนสกุลนั้นสกุลนี้ คนเมืองนั้นเมืองนี้ซึ่งตามหลักธรรมไม่ให้มี มีแต่นักบวชอาศัยขอทานเขากิน เขาให้อะไรมาก็กินตามเกิดตามมีไม่ทะเยอทะยาน ถ้าไม่ผิดกับโรคกับภัย ไม่ขัดกับธาตุกับขันธ์กับพระวินัยก็กินไป พอยังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ เพื่อความเพียรเท่านั้น ทำความเพียรไม่ลดละ ไม่ถอยหลัง ไม่ให้งานอื่นใดมายุ่ง มีแต่งานความเพียรอย่างเดียว

พยายามสังเกตดูจิต จิตคิดอะไร เรื่องราวทั้งหลายที่เป็นอารมณ์อยู่ในจิต จิตเป็นผู้ผลิตขึ้นมาปรุงขึ้นมาให้พากันเข้าใจ นี่ไม่อวด เข้าใจจริง ๆ เพราะได้เคยฟัดกันมาแล้วแทบไปแทบอยู่ แทบจะไม่ได้มาเห็นหน้าเพื่อนฝูง เวลาเข้าสู่แนวรบบนเวที อารมณ์นั้นไม่ใช่อะไรนะ เรื่องอารมณ์ของตัวเองนั่นแหละ จิตหลงอยู่กับอารมณ์ของตัวเอง คือจิตมันออกไปวาดภาพเรื่องนั้นภาพเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา ให้คิดเรื่องนั้นคิดเรื่องนี้เพราะจิตอยู่กับเรื่อง ถ้าไม่มีสติปัญญาคอยสกัดลัดกั้นแล้ว มันจะคิดติดต่อเกี่ยวเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่โดยลำดับ ๆ ท่านเรียกว่าธรรมารมณ์ ทำเราให้หลงเพลินและเศร้าโศกไปกับเรื่องกับราวของตัวที่วาดขึ้นมานั่นแล

พอเวลาจิตสงบ เรื่องเหล่านี้ก็ไม่มี หายเงียบ กับเวลาที่เราทำหน้าที่ภาวนาของเรา จะพิจารณาอาการใดธรรมบทใดแง่ใดก็ตาม เราพิจารณาด้วยความสนใจ อารมณ์ภายนอกจะไม่เกี่ยวข้อง เพราะจิตไม่ออกไปเกี่ยวข้อง จิตไม่ปรุงเป็นเรื่องภายนอกเข้ามาทำลายจิตใจ จิตทำหน้าที่เพื่อถอดเพื่อถอน ไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อสั่งสมกิเลสโดยการคิดไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ที่เรียกว่าธรรมารมณ์ จิตก็สงบ เรียนอย่างนั้นแหละ เรียนวิชาเรื่องจิต

ทีแรกกิเลสมันรวดเร็วเราไม่ทันมันแหละ เอะอะมันคิดไปแล้ว ๆ เมื่อเรียนเข้าไปปฏิบัติเข้าไป จิตละเอียดเข้าไป สติปัญญาก็มีความแหลมคมขึ้น คล่องแคล่วแกล้วกล้าขึ้นโดยลำดับ ทีนี้ก็ทันกัน แย็บออกไปเรื่องอะไรก็รู้ นี้จิตคิดปรุงออกไปแล้ว พอปรุงพับสติรู้ทัน มันก็ดับ ก็ไม่มีเรื่องต่อ จะปรุงเรื่องหญิงเรื่องชาย เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องอดีตอนาคตอะไร ก็ผู้นี้เป็นผู้ปรุงวาดภาพเรื่องราวขึ้นหลอกเจ้าของ เหมือนกับเขาดูหนังในจอผ้านี่แหละ ในจอในแจนั่น เงาเฉย ๆ ก็เป็นบ้ากันไปได้ ก็เงา ๆ หลงหาอะไร ตัวจริงมันอยู่ทวีปไหน ไปอยู่โลกไหนก็ไม่ทราบ มีแต่เงาปรากฏในจอผ้าก็ตื่นกัน พวกเรามันพวกบ้าตื่นเงาไม่มีเบื่อ นี้ก็เหมือนกัน อารมณ์นี่ เงาของจิต พิจารณาให้ทันมันอย่างนั้นซิทันขนาดที่ว่ามันปรุงขึ้นแย็บเรื่องอะไร มันก็ดับเพราะสติทันมันก็รู้ ปรุงพับก็ดับพร้อม ๆ เมื่อไม่ปรุงก็รู้อยู่ด้วยสติ

พอพูดถึงเรื่องนี้ก็ทำให้คิดถึงเวลาอยู่ในป่าเขา ตอนจิตเสื่อมกับตอนจิตเป็นสมาธิก็ต้องอาศัยหลักจิตบังคับจิตไม่ให้ออกจากตัวเอง ให้รู้อยู่กับจิตกับตัวโดยเฉพาะอย่างเข้มงวดกวดขัน ไม่งั้นมันจะวาดภาพเสือ วาดภาพอันตรายขึ้นมาให้เรากลัว เพราะไปอยู่ในสถานที่กลัวด้วย ในสถานที่มีเสือจริง ๆ ด้วย ต้องบังคับจิตไม่ให้ส่งออกไปภายนอกเลย ให้รู้อยู่กับใจนี้ เป็นกับตายก็มอบอยู่กับนี้ จนกระทั่งมันมีความอาจหาญชาญชัยในที่สุดเสือจะเดินมาต่อหน้าต่อตา มันจะเดินเข้าไปลูบคลำหลังเสือได้อย่างสบายเลยนะตามความรู้สึกมันแน่ในใจยังงั้น ไม่คิดว่าเสือจะทำอะไรได้เลย นี่อาจเป็นความสำคัญผิดของตัวก็ได้ แต่จะสำคัญผิดหรือสำคัญถูกก็ตาม เมื่อจิตได้กล้าถึงขนาดนั้นแล้ว มันเดินเข้าไปลูบคลำหลังเสือได้จริง ๆ ด้วยจิตใจอ่อนโยนเมตตาสงสาร ไม่สะทกสะท้านในเรื่องว่าจะกลัว ความกลัวก็ไม่มี

จิตมันมีกำลังมากเวลานั้น เพราะไม่ให้มันออกนอก กำหนดเข้าเรื่อย ๆ มันก็มีกำลังจนแน่นปึ๋งเลย ขึ้นชื่อว่าอันตรายอะไรก็มาเถอะ ว่าอย่างนั้นเลยนะ มันอาจหาญขนาดนั้น เสือก็มา ช้างก็มา ไม่หนีว่าอย่างนั้นเลยนะ คือมันเป็นความอาจหาญของมันจริง ซึ่งเราก็ไม่เคยเป็นมาก่อน มาเป็นเอาตอนฝึกดัดสันดานในขณะกลัวนั่นแล ไม่คิดว่าเสือหรือช้าง เป็นต้น จะมาทำลายเราได้เลย จะเดินเข้าไปหามันได้อย่างสบาย แม้มัน

จะทำเรา ฆ่าเราให้ตายในขณะนั้น ก็รู้สึกว่าจะตายไปด้วยความอาจหาญนั่นเอง ให้ตายด้วยความกลัวนี่คงเป็นไปไม่ได้ เพราะเวลานั้นจิตมันมีกำลังมาก นี่เป็นวิธีหนึ่งแห่งการระงับดับความกลัว แห่งการระงับความฟุ้งซ่าน ความก่อกวนตัวเองด้วยอารมณ์ต่าง ๆ ระงับกันอย่างนี้

ทั้งนี้ตามแต่อุบายแยบคายของแต่ละรายจะผลิตขึ้นมาใช้ เปลื้องตัวจากความจนตรอกในเวลานั้น ๆ เพราะธรรมหรือสติปัญญาไม่สิ้นสุดอยู่กับผู้ใด สามารถทำให้เกิดให้มีในแง่ต่าง ๆ ได้ด้วยกัน ถ้าไม่ขี้เกียจคอยขึ้นเขียงให้กิเลสสับยำเสียอย่างเดียว ส่วนมากพระเรามักมีแต่พระขึ้นเขียง สวรรค์นิพพานทางมีไม่ยอมเดินไม่ยอมขึ้น คงคิดว่าไปแล้วขึ้นแล้วไม่ถูกสับถูกยำไม่สนุกก็เป็นได้

พอก้าวเข้าสู่ปัญญาเกี่ยวกับการระงับความกลัวเป็นอีกแบบหนึ่ง เพราะปัญญากับสมาธินั้นผิดกันในคน ๆ เดียวกันนั่นแหละ เราเองเคยปฏิบัติมาอย่างนั้น ไม่มีใครบอกมันหากรู้วิธีปฏิบัติต่อตัวเอง เช่น เมื่อจิตอยู่ในขั้นสมาธิ ก็เอาสมาธิเข้าบังคับจิตให้สงบจากความกลัว ไม่ให้ส่งไปหาอารมณ์ที่กลัว ว่าเสือว่าช้างว่างูว่าอะไรว่าอันตรายต่าง ๆ ก็ไม่มีเรื่องกวนตัวเอง เพราะจิตไม่ออกไปวาดภาพหลอก พอจิตก้าวเข้าวิปัสสนา พอจิตปรุงแย็บเรื่องเสือมันก็รู้ทันแล้วนี่นะ เพียงแย็บปรุงถึงภาพเสือ สติปัญญาก็ทันแล้วว่านี่มันปรุงภาพเสือ เอ๊า แม้จะทันก็ให้มันปรุง ให้เป็นเสือเข้ามาแล้วแยกธาตุเสือ ที่ว่าแยกธาตุเสือเพราะอะไร เพราะเราดำเนินปัญญาในการคลี่คลายแยกแยะอยู่แล้วนี่ จะเอามาใช้ระงับแบบสมาธิมันไม่เห็นด้วย จิตมันไม่ถนัด ถนัดในการแยก เอ้า เสือหรือกลัวมันอะไร กลัวตรงไหน

คือตั้งเป็นภาพเสือให้มันเห็นอยู่อย่างนั้นแล ไม่ให้มันดับ เพราะเรารู้อยู่แล้วว่าภาพของเราออกไปหลอกเจ้าของนี่ เอาตั้งไว้ภาพนี้ เอ้า กลัวอะไร สติปัญญามันทันความเคลื่อนไหวของจิต มันทันเองนะ เมื่อมันแก่กล้าเข้าไปมันทันเองอย่างนี้ นี่คือความจริงที่พูดให้หมู่เพื่อนฟัง นี้วิธีการฝึกจิตตัวเอง เมื่อมันรวดเร็วแล้วมันทัน ภาพปรุงขึ้นเรื่องอะไรปั๊บ มันรู้ว่านี้แย็บออกไปแสดงทันที พอรู้พับดับพร้อม อันนี้เรายังไม่ให้ดับ เราจะแยกมัน เพราะเป็นอุบายของปัญญาและเป็นเครื่องหนุนจิตใจให้ละเอียดเข้าไปอีก

พอแยกธาตุกำหนดดูเสือ กลัวอะไรมัน เอ๊า ไล่เบี้ยกันไป กลัวตามัน ตาเราก็มี ไม่เห็นกลัว นั่น มันแก้กัน กลัวเล็บมันรึ เล็บเราก็มีไม่เห็นกลัว กลัวขนมันรึ ขนเราก็มี ไม่เห็นกลัว ถ้ากลัวขนมันก็กลัวขนเราซิ ขนเราขนมันธาตุอันเดียวกัน กลัวเขี้ยวมันรึ เขี้ยวเราก็มี กลัวอะไร ไล่หากันจนไม่มีทางไป กระทั่งถึงหาง บทเวลาไล่ถึงหางนึกว่ามันจะจนมันก็ไม่จนนะ ความจริงก็เราไม่มีหางนี่ กลัวหางมันเหรอ แม้แต่ตัวมันเองยังไม่กลัว แล้วเราจะไปกลัวหางมันหาประโยชน์อะไร แน่ะ มันแก้กันทันนะ

ต่อจากนั้นก็กำหนดทำลายให้แตกกระจายละที่นี่ การกำหนด ปัญญามันรวดเร็วนี่ กำหนดให้แตกกระจายไปหมด อันนั้นก็แตกกระจายลงไปถึงความเป็นธาตุต่าง ๆ ความปรุงของจิตออกไปก็รู้ คือกำหนดไว้เมื่อเวลามันปรุงออกไปเป็นภาพเสือ ให้มันเป็นภาพเสือเสียก่อน จนพิจารณาไล่ไปทีละอาการ ๆ อย่างนั้นแล้ว ทีนี้กำหนดให้มันกระจายไปเลย การกำหนดกระจายนี่ จิตก็แย็บปรุงเพราะเป็นภาพของจิตเองนี่ สติปัญญามันทันเอง มันทำลายกันเอง โดยสมมุติว่าเสือ เพราะสถานที่เหล่านั้นมันมีเสือ มันกลัวเสือ กำหนดภาพเสือให้มันดูเสียก่อน กำหนดกระจายลงไปมันก็หมด พอปรุงขึ้นพับภาพอะไรมันก็ดับไปพร้อม ๆ ทีนี้ก็จะกลัวอะไร เพราะไม่มีอะไรหลอกนี่ เป็นภาพของตัวเองไปหลอกตัวเองต่างหาก

ไม่ว่าเสือว่าช้างว่างูว่าอะไร เวลาเจอจริง ๆ มันก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง เราก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง แน่ะ มันคิดไปอย่างนั้นเสีย นั่นก็ธาตุ นี่ก็ธาตุ มันพิจารณาไปอย่างนั้นเสีย จิตมันพลิกตามอุบายปัญญาไปเสีย ไม่พลิกไปทางให้กลัวมันก็ไม่กลัว จนกระทั่งจิตว่างไปหมด เมื่อมันว่างไปหมด อะไรแย็บขึ้นมามันก็เหมือนแสงหิ่งห้อย มันเป็นของมันเอง แย็บขึ้นมาดับพร้อม ๆ มีแต่ความว่างไปหมดแล้วจะกลัวอะไร มีแต่จิตมันครอบร่างกายนี้ ทำให้ว่างไปหมดและครอบโลกธาตุเสียด้วย แล้วจะกลัวอะไร อุบายวิธีระงับจิตเป็นอย่างนั้น ระงับความกลัว มันไม่กลัว ต้องใช้อุบายวิธีตามขั้นของจิตของสมาธิและปัญญา

สติปัญญาให้นำออกใช้ อย่านั่งเฝ้าอยู่เฉย ๆ คอยให้เกิดปัญญา ไม่เกิดนะ อย่าว่าไม่บอก บอกมาหลายครั้งหลายหนแล้ว สมาธิแค่ไหนปัญญาก็จะต้องใช้ไปตามขั้นภูมิ

กำหนดพิจารณาหาอุบาย ค้นหาอุบายคิดพินิจพิจารณาจนเกิดปัญญาขึ้นมาเอง พอเกิดขึ้นมาแล้วก็ทำให้เข้าใจ ๆ ทีนี้ก็เห็นคุณค่าของปัญญา จากนั้นก็เดินปัญญาเรื่อย ๆ ไปตามแต่กรณี

ปัญญาเป็นเครื่องแก้กิเลส สมาธิแต่เพียงไล่กิเลสเข้ามารวมตัวให้ใจสงบ ไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวายหรือไม่ฟุ้งซ่าน จิตรวมตัว ปัญญาเป็นผู้คลี่คลายเพื่อเหตุเพื่อผลในการแก้กิเลส เหตุผลพร้อมที่ตรงไหนกิเลสหลุดลอยไปเรื่อย ๆ ใจก็เกิดความสะดวกสบาย เห็นคุณค่าของปัญญา สติปัญญาเริ่มหมุนตัวเรื่อย ๆ ความเพียรก็กล้าแข็ง ถ้าลงความเพียรออกก้าวเดินแล้ว ความขี้เกียจขี้คร้านหายหน้าไปหมด ไปอยู่ไหนอยู่ได้ทั้งนั้นไม่ว่าจะอยู่ในป่าในเขา ไม่ว่าอยู่สถานที่เช่นไร น่ากลัวไม่น่ากลัว จิตไม่ไปสำคัญ ไม่สนใจเลย สนใจแต่กิเลสตัวยุ่งกวนนี่เท่านั้น

กลัวก็คือกิเลสเป็นผู้พาให้กลัว เป็นผู้หลอกให้กลัวนั่นเอง มันไม่ได้ว่าเสือเป็นสัตว์น่ากลัว เสือเป็นอันตรายนะ กิเลสต่างหากเป็นสิ่งน่ากลัว พาให้กลัวและเป็นอันตราย จิตย้อนเข้ามานี่ว่ากลัวเสือ ความกลัวเป็นกิเลสตัวเขย่าต่างหาก เสือนั้นอยู่กับมันต่างหาก ถ้าเราไม่ปรุงขึ้นว่าเสือ ไม่ปรุงขึ้นว่าอันตรายก็ไม่เห็นอะไรมาเขย่าจิตใจได้ ก็คือความปรุงความแต่งความเสกสรรของจิตนี้เอง มันเขย่าตัวเองให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก เพราะฉะนั้น จิตจึงแน่ใจและปักใจว่าอันนี้เป็นภัย มันเอาตรงนี้ว่าเป็นภัย ไม่เห็นว่าภายนอกเป็นภัย เมื่อเข้าถึงขั้นความจริงแล้วมีแต่กิเลส ๆ เป็นภัยอยู่ภายในนี้ มันรู้อยู่นี้เห็นอยู่นี้ แสดงขึ้นมาที่นี่ มันจะไปตะครุบเงาอยู่นอก ๆ โน้นทำไม ปัญญาพอถึงขั้นนี้แล้ว มันหมุนติ้ว ๆ อยู่นี้ รู้อยู่นี้ เห็นอยู่นี้ อะไรกระดิกพลิกแพลงขึ้นในจิตก็รู้ว่าเป็นเรื่องของกิเลสทั้งเพ ขึ้นชื่อว่าเป็นเรื่องของกิเลสแล้วมันทันกัน ๆ เรื่อย ๆ นี่การปฏิบัติธรรมะ

ผู้ใดชอบคิดชอบพินิจพิจารณา ผู้นั้นละจะเข้าใจได้ดี เราจะว่าเรามีสมาธิ ไม่มีสมาธิ ถึงเวลาที่ควรจะพิจารณาให้พิจารณา ความสงบก็เพื่อจิตสบาย การพิจารณาก็เพื่อถอดถอนกิเลสภายในจิต เพื่อความสบายหายห่วงของจิต จิตปล่อยกังวลได้เป็น

ลำดับ อย่าไปคาดว่าเราไม่มีภูมิสมาธิหรือเราได้ภูมิสมาธิเพียงแค่นี้เป็นปัญญาไปไม่ได้ พิจารณาปัญญาไปไม่ได้ อย่าหาคาดหมาย กิเลสมันมีขั้นที่ไหน มันเกิดกิเลสขั้นไหนบ้าง มันไม่เห็นมาบอกเรา กิเลสแสดงขึ้นมาที่ไหนก็เป็นกิเลสและเสียดแทงหัวใจเราได้ทุกประเภทของกิเลส ทุกอาการของกิเลสที่มันแสดง เราต้องคิดเทียบอย่างนั้นซิ กิเลสไม่เห็นว่ามีชั้นไหนภูมิใด ทำไมมันเป็นกิเลสทุกระยะที่มันแสดงตัวออกมา เวลามีธรรมเงื่อนใดที่เราจะพิจารณา ทำไมจะไม่เป็นธรรม ถึงวาระที่จะพิจารณาเราต้องพิจารณา เพราะการพิจารณาก็เพื่อแก้กิเลส ทำไมจะไม่เป็นธรรม ปัญญาต้องหมุนกันอย่างนั้นซิ ปัญญาต้องดักหน้าดักหลังร้อยสันพันคมไม่งั้นไม่ทันนะ

ได้ยินแต่ท่านว่า มหาสติมหาปัญญา เป็นยังไง มหาสติมหาปัญญา ท่านกล่าวไว้แล้วนั้นจิตมันคาดมันหมายนะ ท่านว่าพระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา พระอรหัต บรรลุโสดา บรรลุสกิทาคา บรรลุอนาคา บรรลุอรหัตอรหันต์ มันก็คาดหมายไปตามความบรรลุ เราจะบรรลุอย่างนั้นเราจะบรรลุอย่างนี้มันคาดไป แต่ความคาดเหล่านั้นกับความจริงที่เราปฏิบัติไปรู้เห็นไปมันเป็นคนละโลก ไม่ใช่อันเดียวกัน ห่างกันคนละโลก เหมือนเราวาดภาพเมืองอเมริกา เป็นต้น เราไม่เคยเห็นอเมริกา เช่น กรุงวอชิงตัน เป็นต้น หรือเรื่องอะไรก็ตาม มันจะวาดภาพขึ้นมาทันที เราก็เชื่อว่ามันเป็นอย่างนั้น ๆ พอไปเห็นเข้าเท่านั้น ภาพที่วาดไว้นั้นกับความจริงมันเป็นคนละโลกเลย

แต่เราก็ไม่ยอมเห็นโทษว่า ภาพที่เราวาดไว้แต่ก่อนนั้นคือเครื่องหลอกเรา เคยหลอกมาตั้งแต่ไหนแต่ไร พูดถึงเรื่องอะไรมันก็วาดภาพนั้นขึ้นมา พูดเรื่องอะไร เรื่องคน เรื่องสัตว์ เรื่องอะไรก็ตาม มันต้องมีภาพขึ้นมาประกอบทุกสิ่งทุกอย่างทุกครั้ง แต่เวลาไปถึงความจริงแล้ว ภาพที่วาดเอาไว้นั้นไม่ตรงกับความจริงนั้นเลย ควรจะเห็นโทษแต่เราก็ไม่ยอมเห็น

เพราะฉะนั้นจึงว่ากิเลสกล่อมคนให้หลับสนิทได้ง่ายนิดเดียว วาดภาพมรรคผลนิพพานก็เหมือนกัน สำเร็จพระโสดาเห็นจะเป็นอย่างนั้น สำเร็จพระสกิทาคา สำเร็จพระอนาคาเห็นจะเป็นอย่างนั้น สำเร็จอรหันต์เห็นจะเป็นอย่างนั้น มันวาดภาพของมันไว้

อย่างพร้อมมูล และเป็นเครื่องหลอกอันหนึ่ง ๆ ฉะนั้นจึงไม่ต้องไปคาดไปหมาย ให้เดินตามปฏิปทาเครื่องดำเนิน ปัจจุบันธรรมเป็นหลักที่จะยังมรรคผลนิพพานให้เกิดภายในใจไม่สงสัย

สติเป็นของสำคัญ ควบคุมงานให้ดี ไม่มีสติมันเถลไถล ต้องมีสติควบคุมจิตทุกอิริยาบถราวกับควบคุมผู้ต้องหานั่นแล พอดีกับกิเลสที่มันฉุดลากตัวประกันไป สติปัญญา ตามฉุดลากตัวประกันกลับคืนมา คำว่าทำงานจะไม่ทุกข์ยังไง งานประเภทไหน งานนอกงานในมันต้องมีความทุกข์ลำบากเป็นธรรมดา เพราะทำงานนี้ก็เราทำงานจิตตภาวนา สติจะต้องเป็นเครื่องบังคับกันเสมอ พิจารณาให้รู้ให้เห็นซิ เรื่องสัญญาอารมณ์ มันผิดกับความจริงมาก รู้เห็นด้วยความจำกับความจริงเป็นคนละโลก ดังเราเห็นอเมริกาด้วยการวาดภาพ กับเห็นประจักษ์ตาย่อมประจักษ์ใจ ผิดกับการนึกคิดด้วยมโนภาพอยู่มาก

ดังที่ว่าเห็นกายด้วยความจริงก็เหมือนกัน นี่ผมเคยเห็นมาแล้ว ทีแรกก็อาศัยคิดคาดไปเสียก่อน หมายไปเสียก่อน พิจารณาไป คิดคาดไป พอได้จังหวะจิตกำหนดติดปั๊บ ๆ เข้าไปในส่วนหนึ่งของร่างกาย เมื่อติดปั๊บได้ที่แล้วจิตไม่ยอมปล่อย พอจิตไม่ปล่อยก็เห็นชัดเข้า ๆ และเห็นชัดไปหมดทั่วร่างกาย และกระจายเป็นวงกว้างออกไปเหมือนกระดาษซึม มันซึมไปหมดทั่วร่างกาย จนกระทั่งร่างกายตาย เน่าพองและแตกสลายก็เป็นไปในขณะนั้น ให้เราเห็นให้เราดูร่างกายพังลงไป แตกกระจายลงไปเปื่อยเน่าลงไปให้เห็นอย่างชัดเจน และเป็นไปอย่างรวดเร็วนะ ปุบปับ ๆ ยิ่งเกิดความสลดสังเวช อ๋อ เห็นอย่างนี้เหรอเห็นกายน่ะ เห็นอย่างนี้เหรอ มันชัดมากนะ

นี่เรียกว่า **ปจฺจกฺขทิฏฺฐิ** รู้จำเพาะเห็นจำเพาะตน คือเห็นด้วยตนเองจริง ๆ เห็นเป็นความจริงประจักษ์ใจเป็นอย่างนี้ ผิดกับเห็นด้วยความจำความคาดหมายอยู่มาก เมื่อเห็นชัดเข้า ๆ อันนั้นขาดออกอันนี้หลุดลงไป โดยที่เราไม่ได้บังคับให้กำหนดให้ทำงานขณะนั้น มันเป็นขึ้นมาเองเมื่อกำหนดได้ที่แล้ว เป็นแต่เพียงเอาความรู้หยั่งไว้ในจุดเดียว จากนั้นกระแสจิต รัศมีของปัญญาหากกระจายไปเองทั่วร่างกายของเราทั้งคน

ในขณะพิจารณาร่างกายอยู่นั้นปรากฏว่าอวัยวะส่วนนั้นขาดลง อันนี้ขาดลงตกลงไป ขณะพิจารณาเพลิน ๆ อยู่นั้นมันไม่มีความรู้สึกว่ากายมีนะ มันหายเงียบไปหมด ทั้ง ๆ ที่พิจารณากายอยู่นั้นแล พิจารณาไปเรื่อยจนกระทั่งลงถึงที่มันแล้ว ส่วนดินก็เห็นได้ชัด มันค่อยกระจายไปเป็นดิน ส่วนน้ำก็ซึมลงไปในดินบ้าง เป็นไอขึ้นไปบนอากาศบ้าง ลม ไฟก็ไปตามสภาพของมัน ต่อจากนั้นจิตก็ว่างเปล่าไปหมด

ที่เห็นกายทีแรกเห็นอย่างชัดเจนเห็นที่วัดบ้านหนองผือนาในนะ ขณะที่กระดูกกำลังกระจายกันอยู่ จิตตะล่อมคือรวมกระดูกเข้ามา นอกนั้นมันกระจายไปหมด มันกลายไปเป็นน้ำ กลายไปเป็นดินไปหมด น้ำก็ไปตามน้ำเหือดแห้งไป ส่วนที่เปื่อยง่ายมันก็เป็นดินไปอย่างรวดเร็ว ส่วนที่ไม่เปื่อยง่าย เช่น กระดูก มันก็ยังเหลือเรี่ยราดกันอยู่ ขณะที่จิตเป็นเช่นนี้มันทำงานของมันเองนะ เหมือนกับมันกวาดกระดูกเข้ามา ตะล่อมเข้ามารวมกันเป็นกอง แทนที่จะเอาไฟเผามันกลับไม่เผา มันหากเป็นของมันเอง จิตเกิดวิตกว่า เอ ร่างกายทั้งร่างนี้มันกลายเป็นอย่างนี้เอง เป็นธาตุอย่างนี้เอง มันรำพึงมันสลดสังเวชนะ ร่างกายตัวเองถูกพิจารณาจนเปื่อยปรักหักพังลงไป ยังเหลือแต่เพียงกระดูกแห้ง ๆ ดูมัน โอ กระดูกกลายเป็นดินมันเป็นได้อย่างนี้เอง

ขณะกำลังกำหนดพิจารณาอยู่ในกองกระดูกนั้น ไม่ทราบแผ่นดินมาจากที่ไหนปึ๊บมาปิดกองกระดูกอันนี้ เหมือนว่ามากลบกองกระดูกที่เรากำลังกำหนดพิจารณาอยู่นั้น ตอนนั้นแผ่นดินมาจากที่ไหนมากลบกันปึ๊บเดียว นี่ก็เป็นธรรมเทศนาอันหนึ่ง พอดินมากลบกองกระดูกปึ๊กเดียว กระดูกกองนั้นก็กลายเป็นดินไปด้วยในขณะนั้น อ๋อมันเป็นดินอย่างนี้เอง จากนั้นจิตก็ว่างหมด ว่างหมดไม่มีอะไรเหลือเลย จิตเงียบ โอ้โฮ้ที่จิตเงียบอยู่นั้นนานเป็นชั่วโมง ๆ หมดความสำคัญมั่นหมายใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ทราบอยู่สูงอยู่ต่ำ อยู่ที่ไหน นั่งอยู่หรือนอนอยู่ อยู่กุฏิหรืออยู่ร่มไม้ หรืออยู่ที่ไหนไม่สำคัญทั้งนั้น มีแต่ความว่าง ความรู้อย่างละเอียดสุขุม เป็นความอัศจรรย์กับความรู้อยู่เท่านั้น

จนกระทั่งได้จังหวะแล้ว จิตก็ค่อยขยายตัวออกมา ๆ จนเป็นจิตธรรมดาตามขั้นภูมิของจิต จิตยังว่างอยู่เลย กำหนดดูกุฏิหลังไหน ดูต้นไม้ใบหญ้าแถวบริเวณนั้นก็ไม่เห็น มันว่างไปหมด เพราะอำนาจแห่งความว่างภายในสมาธินั้นมันยังไม่จางไป

เนื่องจากตอนนั้นจิตเรายังไม่ถึงขั้นว่างตามภูมิจิตว่างนี่นะ คำว่าจิตว่างนั้นมันมาว่างตอนเราพิจารณาขั้นปัญญาแล้วต่างหาก คืนนั้นเกิดอัศจรรย์ใจอย่างบอกไม่ถูก ศัพท์ทางโลกก็ว่าครึ้ม อิ่มเอิบอย่างละเอียดสุขุม พูดไม่ออกบอกไม่ถูกตามความจริงที่เป็นนั่นแลเห็นร่างกายเห็นชัดจริง ๆ ไม่มีสงสัย ได้เห็นกายประจักษ์จากการภาวนาคืนนั้นแหละ

วันนอกนั้นมาก็ไม่ได้เป็นอย่างนั้นอีก เห็นก็เห็นเหมือนกันแต่มันเปลี่ยนสภาพการเห็นไปเรื่อย ๆ แต่เราก็ไม่ได้อาลัยเสียดายว่าอยากให้มันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มันเป็นยังไงก็ให้เห็นให้เป็นไปตามเรื่อง พิจารณาในวงปัจจุบันไปเรื่อย ๆ ความเห็นก็เห็นไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งกายหมดความหมาย หมดความจำเป็น เมื่อจิตรู้เท่าทันหมดแล้ว และกลายเป็นอากาศธาตุ ว่างเปล่าไปหมด จิตก็ว่างจะว่าไง มันรู้เท่ากายด้วยและก็ว่างไปด้วย การพิจารณาเราไม่สงสัยเพราะเป็นกับเจ้าของเองอย่างชัดเจน

สัญญากับสังขารนี่สำคัญ พิจารณากันป๊อบแป๊บ ๆ อยู่อย่างนั้น พิจารณาไป ๆ จนเข้าใจ จิตว่างหมดเลยที่นี่ นี่ว่างตามฐานของจิต อยู่เฉย ๆ ก็ว่าง ไม่ได้ภาวนาก็ว่าง จะอยู่ในอิริยาบถใดก็ว่าง ว่างหมด ต้นไม้ภูเขามองเห็นอยู่ด้วยตา อย่างศาลานี้มองเห็นอยู่ด้วยตา แต่ใจมันทะลุไปหมด เห็นเป็นเพียงเงา ๆ มันว่างไปหมดเมื่อถึงขั้นว่างแล้ว

พอพูดถึงขั้นนี้แล้วก็ทำให้คิดถึงอนัตตลักขณสูตร จิตผมไม่ทราบเป็นยังไง มันขัด ๆ กันอยู่นะกับอนัตตลักขณสูตรตอนปลาย ถามเจ้าคุณ...ท่านก็ว่า มันก็สมบูรณ์เต็มที่แล้วตามที่ท่านเรียนมานั้นเสีย แต่เราถามท่านด้วยความจริงทางภาคปฏิบัติต่างหาก ผมก็เลยไม่ถามต่อไปอีก เพราะสูตรที่สมบูรณ์เต็มที่เราเห็นอยู่นี่ ดังอาทิตตปริยายสูตร ลงถึงขั้น **มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ, มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, มโนสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ, สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ.**

นั่น มันถึงใจเหลือเกินนะ อาทิตตปริยายสูตรน่ะ เบื่อหน่ายในรูป แล้วก็ในเสียงพร้อมกัน เบื่อหน่ายทั้งความสัมผัสรับรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างตากับรูปกระทบกัน เกิดสุข

ขึ้นมาก็ตาม ทุกข์ขึ้นมาก็ตาม **สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา** รู้ ๆ **ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** คือ เบื่อหน่ายในสิ่งนี้ ทั้งตา ทั้งรูป ทั้งสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้อง แล้วเป็นวิญญาณขึ้นมา จนถึงกับเกิดเวทนา เบื่อหน่ายทั้งหมด แล้วก็สรุปลง **มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในจิตในอารมณ์ที่เกิดจากจิตทุกประเภท นี่เบื่อหน่ายครอบไปหมด และถอนกันทั้งรากไม่มีเหลืออะไรไว้เลย กระทั่งอวิชชากับจิตก็ทะลุเข้าไปหมดไม่มีเกาะมีดอน

นี่เรามาเทียบเคียงกับการปฏิบัติของเรานะ **มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในใจ **มน** นั่นใจ เบื่อหน่ายในจิตในใจ **ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในธรรมารมณ์ทั้งหลาย **มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในความรู้ที่เกิดขึ้นจากจิต วิญญาณที่รับทราบกับอารมณ์แห่งธรรม เป็นอารมณ์แห่งธรรม **มโนสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายทั้งความสัมผัส **ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ** มันเกิดขึ้นให้เสวย **สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา** สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม ไม่ใช่สุขทุกข์ก็ตาม **ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** นั่นเบื่อหน่ายทั้งหมด นี่มันถึงใจจริง ๆ นะ พอ **นิพฺพินฺทติ** แล้วก็ **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ** ละที่นี่

เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด **วิราคา วิมุจฺจติ. วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุํ, อิมสฺมิญฺจปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน, ตสฺส ภิกฺขุสหสฺสสฺส อนุปาทาย, อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ.**

อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุํ ภิกษุทั้งหลายนั้นได้มีความรื่นเริงในธรรมทั้งหลาย เมื่อพระองค์ได้ตรัสธรรมะ **เวยฺยากรณ** ก็คือตรัสธรรมะที่ยอดเยี่ยมเหล่านั้นอยู่ จิตแห่งภิกษุหนึ่งพัน **ตสฺส ภิกฺขุสหสฺสสฺส** นั้นได้พ้นแล้ว **จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ** จิตหลุดพ้นแล้ว **อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ** จิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งปวง นั่นมันถึงใจนะ

แต่อนัตตลักขณสูตรไม่เป็นอย่างนั้น เวลาปฏิบัติก็ไม่ได้เป็นอย่างนั้นนี่ มันแย้งกันอยู่ เราเข้าใจว่าเกจิอาจารย์ที่ท่านแต่งนี้ท่านจะตัดออกนะ ถ้าไม่ตัด จิตจะต้องอยู่นั้น

แน่ ๆ เบื่อหน่ายในรูป เบื่อหน่ายในเวทนา เบื่อหน่ายในสัญญา เบื่อหน่ายในสังขาร เบื่อหน่ายในวิญญาณ **รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ. วิราคา วิมุจฺจติ** เมื่อเบื่อหน่ายในขันธ์ทั้งห้า จิตย่อมคลายกำหนัดไปเลย

เวลาปฏิบัติมันไม่เป็นอย่างนั้น รู้เท่าเรื่องอาการทั้งห้านี้ เข้าใจชัด ๆ ไม่มีทางถือเอา จะให้พิจารณาอะไรอีกก็พิจารณาหมดแล้วนี่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่มันปรากฏอยู่นี้ รู้มันทั้งเกิดทั้งดับว่าเป็น **อนตฺตา** ล้วน ๆ มันลง **อนตฺตา** นะสำหรับนิสัยของผม **อนิจฺจํ ทุกฺขํ** มันไม่ว่าเสียแล้ว มันลงเป็น **อนตฺตา** ล้วน ๆ **รูปํ อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา.** เวลาจะรวมยอดของมันมันมีแต่ **ธมฺมา อนตฺตา** ทั้งนั้น รวมแล้วเป็น **ธมฺมา อนตฺตา** ทั้งห้าอย่างนี้เป็น **ธมฺมา อนตฺตา**

แต่มันก็ไม่แล้วนะ ขันธ์ห้านี่เป็น **อนตฺตา** มันไม่แล้วในจิตมันจะ **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ** ได้ยังไง เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เมื่อคลายกำหนัดจิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้น ญาณความรู้แจ้งชัดว่าจิตหลุดพ้นแล้วเกิดขึ้น เรามันไม่มี เพียงแต่รู้เท่าขันธ์ห้าเท่านั้นมันไม่เบื่อหน่าย มันไม่คลายกำหนัดทั้งมวลได้ถ้ามันไม่เข้าถึงจิตเสียก่อนนั่น พอทั้งห้าอาการนี้มันปล่อยหมดแล้ว มันก็ยังเหลือจิตดวงเดียวที่นี่ จิตก็เข้าพิจารณานั้นอีก เพราะจิตดวงนั้นตัดอาการออกหมดแล้ว สมุนของอวิชชา ทางเดินของอวิชชา หรือเครื่องมือของอวิชชา ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้มันถูกตัดออกหมดแล้ว คือเรารู้เท่าทันแล้ว ยังเหลือแต่ความรู้อันเดียว

เราไม่ปรากฏว่าได้คลายกำหนัด หรือได้หลุดพ้นในขณะที่จิตอยู่นอกขันธ์ห้านั้นเลย มันต้องพิจารณาฟาดฟันจิตเสียจนแหลก จนอันนี้แตกกระจายไปหมดแล้ว จากนั้นแล้วจะว่า **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ.** มันหมดปัญหา ที่ค้านกันนั้นมันค้านกันอย่างนี้ มันค้านในภาคปฏิบัติ ส่วนอาทิตตปริยายสูตร เรายอมรับทันทีเลย คือปฏิบัติจนกระทั่งเข้าถึงจิต เข้าเบื่อหน่ายในจิตอีก ไม่เพียงเบื่อหน่ายในสิ่งภายนอกเท่านั้น ยังต้องเข้าไปเบื่อหน่ายในจิต อารมณ์ที่เกิดจากจิต อะไร ๆ เลยเบื่อหน่ายในนั้นเสร็จเลย

เบื่อหน่ายในธรรมารมณ์ เบื่อหน่ายในสิ่งที่มาสัมผัสกับจิตคือธรรมารมณ์ เป็นสุขเป็นทุกข์ เบื่อหน่ายพร้อมทั้งหมดเลย **ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** เลย นั่น

ตสฺมึปิ หมายถึงรวบเอาหมด ถ้าเป็นภาษาบาลีก็หมายถึงวา ยกสรรพนามขึ้น **ตสฺมึปิ** คือไม่ต้องพูดอีกหลายหน เช่น ชื่อคนนั้น ชื่อคนนี้ เอาเขาขึ้นเลย **โส** แปลว่า เขา เป็นสรรพนามใช้แทนตัวได้แล้ว **โส** แปลว่าเขาว่ามัน นี่ **ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** คือเบื่อหน่ายในสิ่งนั้นทั้งหมด **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ** ไปตลอด

นี่จิตก็เป็นเช่นนั้น เมื่อพิจารณาอันนี้เข้าใจแล้วก็ตามเข้าไปถึงจิตอีก จนทะลุในจิตแล้วมันถึงผ่าน พอพิจารณาขันธ์ห้าเข้าใจหมดแล้วมันยังผ่านไม่ได้นี่ ถ้าไม่เข้าไปถึงจิตเสียก่อนมันผ่านไม่ได้ ปัญหานี้จึงขวางอยู่ในหัวใจเกี่ยวกับ อนัตตลักขณสูตร ส่วนอาทิตตปริยายสูตรนั้นไม่มีปัญหาใด ๆ เลย สำหรับคนจิตหยาบอย่างจิตผมน่ะ ยอมรับอย่างหมอบราบ ส่วนอนัตตลักขณสูตรก็ยกให้นักปราชญ์ท่านเสียก็แล้วกัน แต่ผู้ปฏิบัติควรถือเป็นข้อคิดไว้ เวลาปฏิบัติไปเจอเข้าจะได้มีทางคิดทางออก จะไม่จนตรอกถ่ายเดียว

เอาละจบ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

๔. เปิดเผยโลกธาตุ

เราเป็นห่วงพระเณรที่มาอยู่อาศัยกับเรานี้ยิ่งกว่าเราห่วงเรา สำหรับเราเอง ไม่เห็นมีห่วงอะไรหวงอะไรทั้งนั้น แต่เกี่ยวกับพระเณรที่มาอาศัยอยู่กับเราแล้ว เราห่วงเราหวงมาก คำว่าหวงก็คือไม่อยากให้ความดีที่มุ่งมารักษาและรักษาแล้วนี้ เสื่อมลงไปหรือผิดพลาดประการใดทั้งนั้น คำว่าห่วงก็เป็นอารมณ์เกี่ยวกับเรื่องความผิดพลาดของพระเณรซึ่งมักมีอยู่เสมอ และกลัวจะไม่เจริญทางจิตใจ เราไม่เคยตายใจกับเพื่อนฝูงที่มาอยู่ด้วย เพราะเมื่อเรารับเรารับด้วยเหตุผลที่ควรรับ เมื่อรับแล้วก็ต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์เต็มกำลังความสามารถ ส่วนจะสมบูรณ์ตามหลักธรรมหลักวินัยหรือไม่นั้นเราไม่กล้าอาจเอื้อม เพราะเป็นความละเอียดของหลักธรรมหลักวินัยอาจจะไม่รู้ทั่วถึงก็ได้ แต่เรื่องความรู้ความสามารถของเรามีเท่าไร เราทุ่มเทลงเพื่อหมู่เพื่อคณะตลอดมา ตั้งแต่วันเกี่ยวข้องกับหมู่เพื่อนในขั้นเริ่มแรกจนกระทั่งบัดนี้ เป็นเวลายี่สิบกว่าปี

ปกติเราแต่ก่อนไม่ค่อยสนใจจะสอนใครนอกจากสอนเจ้าของเอง และไม่นึกด้วยว่าจะมีหมู่เพื่อนตลอดถึงประชาชน จะมาเกี่ยวข้องกับเราถึงขนาดที่เป็นอยู่เวลานี้ เมื่อความจำเป็นมาเกี่ยวข้อง จิตที่คิดหรือเป็นความรู้สึกมาดั้งเดิมของเราที่เรียกว่านิสัย ก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ที่มาเกี่ยวข้องมากน้อย เมื่อเป็นเช่นนั้นภาระ

ก็ต้องหนัก ผู้ใดมาเกี่ยวข้องกับเรา เรารับแล้วด้วยเหตุด้วยผล เราจะต้องดำเนินตามหลักธรรมที่เป็นเหตุองค์ประกอบด้วยเหตุผลล้วน ๆ รวมลงเป็นธรรม อย่างเต็มสติกำลังความสามารถของเราทุกแง่ทุกมุม แม้จะมีภาระมาก ความเป็นห่วงที่จะต้องอบรมสั่งสอนเราก็เป็นห่วงอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีโอกาสก็ต้องมาอบรมเสมอ

ฉะนั้นขอให้ทุกท่านที่มาอยู่ในสถานที่นี่เพื่อการศึกษาอบรม จงรักษาเจตนาดั้งเดิมของตนไว้ให้สมบูรณ์ อย่าให้บกพร่อง ถ้าเจตนาอันนี้บกพร่อง ความประพฤติการปฏิบัติตัวจะอ่อนแอลงไปกลายเป็นความท้อถอย ความรู้สึกจะคิดไปในแง่เป็นอกุศลและจะไม่เป็นมงคลแก่ตนและหมู่เพื่อน ตลอดครูบาอาจารย์ที่อยู่ร่วมกัน

การปฏิบัติตามหลักศาสนาหรือหลักแห่งความเป็นพระของตนนั้น ไม่เหมือนกับการปฏิบัติต่อโลก ซึ่งไม่ค่อยมีขอบเขตเหตุผลหลักเกณฑ์อะไรมากนักก็อยู่กันได้ แต่สำหรับเรื่องของพระแล้วต้องมีเหตุมีผล มีหลักธรรมหลักวินัยเป็นเครื่องประกันในการอยู่ร่วมกันว่า ไม่มีสิ่งใดที่เป็นการขัดแย้งกันโดยทิฐิมานะ โดยหลักธรรมหลักวินัยสอดคล้องต้องกันอยู่เสมอด้วยความประพฤติปฏิบัติ ตลอดความรู้ความเห็น เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการระแคะระคายระหองระแหง จนถึงกับให้เกิดความทะเลาะวิวาทขึ้นมาเพราะทิฐิมานะ อันเป็นการสั่งสมกิเลสหรือผลิตกิเลสขึ้นมาอย่างน่าอายนั้น ขออย่าให้เกิดขึ้นในวัดนี้เป็นอันขาด เพราะนั้นเป็นเรื่องของการคุ้ยเขี่ยการขุดค้นกิเลสประเภทต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อทำลายขายตัวเอง และทำหมู่เพื่อนให้เดือดร้อนเปื้อนเปรอะไปหมด ไม่ใช่เป็นสิ่งที่พระเราจะพึงคิดเลย อย่าว่าแต่การแสดงออกมา

เพราะพระเรามีหน้าที่ชำระกิเลส ไม่ว่ากิเลสประเภทใดที่เกิดขึ้นภายในใจ ยังต้องพยายามระงับและกำจัดมันไป ไฉนจะปล่อยให้มันระบายออกมา หรือพลุ่งออกมาทางกายทางวาจาอย่างนี้ ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะเป็นการขายตัวมากมายสำหรับพระอย่าพูดถึงเรื่องวงปฏิบัติเลย เพียงปรากฏขึ้นในใจเราโดยเฉพาะแต่ละราย ก็น่าจะเห็นโทษของมันพอตัวอยู่แล้ว

คำว่าพระแล้วเป็นความเสมอภาค เป็นลูกศิษย์ตถาคตด้วยกันทั้งนั้น จึงไม่ขึ้นอยู่กับคำว่า พระบ้าน พระป่า อันนี้แยกออกไปพอให้เข้าใจตามความนิยมของโลกเฉย ๆ เรื่องหลักธรรมหลักวินัยไม่มีส่วนใดมีน้ำหนักต่างกัน มีน้ำหนักเท่ากันในความเป็นพระ ด้วยเหตุนี้ทุก ๆ ท่านที่มาอบรมศึกษาจงตั้งจิตตั้งใจให้ดี ให้มีความขยันหมั่นเพียร พลิกจิตพลิกใจพลิกความรู้สึกที่เคยเป็นมาในฆราวาสอันดั้งเดิมนั้นออกโดยลำดับ เพื่อให้เข้ากลมกลืนกับหลักธรรมหลักวินัย หลักความประพฤติอันเป็นเรื่องของพระโดยตรง ทั้งยังเกี่ยวข้องกับหมู่เพื่อนพระสงฆ์ด้วยกันอีกด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่เราจะต้องพินิจพิจารณาสังเกตสอดรู้ให้รอบคอบ ในความคิดความเห็นความประพฤติของเรา เพื่อให้มีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวประหนึ่งอวัยวะเดียวกัน

พระเราอยู่ด้วยกันเป็นเหมือนอวัยวะเดียวกัน เมื่ออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งขัดข้องขึ้นมา ก็เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ภายในร่างกายส่วนอื่น ๆ ไปด้วย ทั้ง ๆ ที่ส่วนเหล่านั้นไม่ได้วิกลวิการก็ทำให้กระทบกระเทือนถึงกันได้ นี่การอยู่ร่วมกันก็เป็นเช่นนั้น รายใดก็ตามที่แสดงความไม่เหมาะสมขึ้นมาโดยทางกิริยามารยาท จะเป็นทางกายทางวาจาก็ตาม เป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะเป็นเหตุที่จะให้กระทบกระเทือนถึงหมู่คณะที่อยู่ด้วยกันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ให้ได้รับความเดือดร้อนวุ่นวาย หรืออย่างน้อยเป็นอารมณ์ข้องใจต่อกันไม่ดีเลย จงพากันระวังให้มากไม่ด้อยกว่าการรักษาใจตัวคึกคะนองอยู่เป็นประจำ

การประพฤติปฏิบัติพระพุทธศาสนาต้องมีความเข้มแข็ง เปลี่ยนความรู้ความเห็นที่เคยเป็นมาซึ่งฝังใจอย่างลึกนั้นให้ถอนตัวออกมาโดยลำดับ หมุนจิตใจเข้าไปสู่หลักธรรมหลักวินัย พึ่งเป็นพึ่งตายกับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในขณะที่บวชหรือนอกจากขณะนั้นแล้ว หากจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในเรื่องเพศเรื่องอะไรไปก็ตาม ความรู้สึกซึ้งในธรรมะหรือความนอบน้อม ความเคารพจงรักภักดีต่อหลักพระพุทธ-ศาสนาขออย่าให้บกพร่อง เฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่อยู่ด้วยกันนี้เป็นสิ่งสำคัญมากที่จะต้องสำรวมระวังทุกคน เพื่อความสงบร่มเย็นต่อกัน

การประพฤติปฏิบัติทุกแขนงแห่งงานให้มีความเข้มแข็ง ให้ทราบว่าเวลานี้เราบวชเป็นพระแล้ว กิริยาอาการใด ๆ ที่เราจะแสดงออกให้เหมาะสมกับความเป็นพระเราจะต้องพินิจพิจารณาเป็นพิเศษ แล้วแสดงออกให้เหมาะสมกับความเป็นพระของเรา อย่าได้แสดงออกมาแบบสุ่มสี่สุ่มห้า ดังโลกที่เขาไม่มีขอบเขตเหตุผลหรือเขตแดนใด ๆ ในการประพฤติตัวมานั้นเลย จะขัดกับหลักศาสนา ขัดกับหลักของพระ ขัดกับหมู่กับเพื่อนที่อยู่ร่วมกัน จะกลายเป็นเรื่องความมัวหมองหรือวุ่นวายขึ้น เช่นเดียวกับน้ำที่ถูกรบกวนจนขุ่นเป็นตมเป็นโคลนขึ้นมา จะอาบจะดื่มจะใช้สอยชะล้างอะไรไม่ดีทั้งนั้นเพราะน้ำขุ่น นี่การแสดงออกต่อกันและกันให้มีความกระทบกระเทือน ก็เป็นเหมือนกับกวนน้ำให้ขุ่นเป็นตมเป็นโคลนนั่นเอง คือกวนธรรมที่สงบแห่งใจของแต่ละท่านให้มีความขุ่นมัวหรือเป็นอารมณ์ขึ้นมา ซึ่งเป็นการรบกวนจิตใจกันให้เกิดความขุ่นมัวและเดือดร้อนขึ้นมา อย่างนั้นไม่สมควรอย่างยิ่งสำหรับพระเรา

การตื่นให้ตื่นแต่เช้า และให้นอนด้วยความตื่นตัวอยู่เสมอทั้งกลางวันกลางคืน เมื่อรู้สึกตัวแล้วรีบตื่น อย่านอนแบบพลิกไปพลิกมาเหมือนกับหมูที่คอยจะขึ้นบนเขียง นั้นไม่ใช่เรื่องของพระ เรื่องของพระต้องเป็นผู้มีสติสตังระมัดระวังตนอยู่เสมอ เช่นเดียวกับแม่เนื้อที่ระวังภัยที่จะมาจากเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างนั้นจึงเป็นความถูกต้อง แม้เช่นนั้นแม่เนื้อก็ยังตายเพราะอันตรายได้ทั้ง ๆ ที่ระมัดระวัง นี่ธรรมของพระพุทธเจ้าที่สั่งสอนภิกษุ เป็นต้น ยิ่งมีความละเอียดลออมากยิ่งกว่าแม่เนื้อระวังภัยทั้งหลาย จงเป็นผู้ระมัดระวังให้ดีดังกล่าวมา

หน้าที่การงานอันใดที่เป็นเรื่องของพระอย่าได้อ่อนแอ ให้มีความเข้มแข็ง ตามีให้ดู หูมีให้ฟัง ใจมีให้คิด หมู่เพื่อนทำหน้าที่การงานอันใดให้สังเกตสอดรู้เพื่อการประพฤติปฏิบัติตามท่าน เพราะเรามาอบรมศึกษาบางทียังไม่เข้าใจตลอดทั่วถึงในข้อวัตรปฏิบัติอันเป็นส่วนภายนอก ก็ให้ได้ความสมบูรณ์เข้าไปโดยลำดับ เฉพาะภายใน คือ การอบรมจิตตภาวนา ก็ให้พึงประพฤติปฏิบัติเป็นการเป็นงานจริง ๆ อย่าอ่อนแอปวกเปียก ให้มีความเข้มแข็งเป็นหลักของงานอยู่เสมอ

การภาวนา จะภาวนาธรรมบทใด เช่น พุทโธ ธัมโม สังโฆ หรืออานาปานสติ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่กลมกลืนกับนิสัยของเรา ให้พึงนำธรรมนั้นเข้ามาบริกรรมภาวนา เช่น กำหนดอานาปานสติก็กำหนดอยู่ที่ลมสัมผัสมากน้อย เฉพาะอย่างยิ่งสัมผัสที่ดั้งจมูกมากกว่าเพื่อน ให้พึงกำหนดสติไว้ที่ตรงนั้น แล้วสังเกตสอดรู้ลมเวลาผ่านเข้าไปผ่านออกมาอยู่ที่ปากทางได้แก่ดั้งจมูก ไม่ต้องตามลมเข้าไปและตามลมออกมาจะเป็นความกังวลเพิ่มภาระมาก สำหรับผู้พึ่งมีการอบรมจะเป็นการฟั่นเฝือเหลือความสามารถของตน ให้พึงระมัดระวังมีสติสตังอยู่กับบทภาวนานั้น แล้วจิตจะมีความสงบร่มเย็นขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ เมื่อสติควบคุมงานคือการภาวนาอยู่ไม่ขาดวรรคขาดตอนในขณะทำภาวนา จะไม่เป็นอย่างอื่น นอกจากผลคือความสงบเย็นในใจเท่านั้น

พระพุทธเจ้าสอนถูกต้องอย่างแท้จริงสอนโลกสงสาร จนกระทั่งทุกวันนี้ธรรมะก็มาจากความจริงของจริงที่พระพุทธเจ้าประทานไว้แล้วทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีความเคลื่อนคลาดเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นอย่างใดทั้งสิ้น มัชฌิมาปฏิปทาที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วนั้น ทุกบททุกบาททุกแง่ทุกมุมสมควรแก่การแก้กิเลสทุกประเภท เพราะเป็นเครื่องมือที่ทันสมัย ไม่ว่าครั้งพุทธกาลหรือสมัยปัจจุบันนี้กิเลสเป็นประเภทเดียวกันเรื่อยมา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะ โทสะ โมหะนี้ มีอยู่ภายในใจของสัตว์โลกตั้งแต่ครั้งโน้นมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ไม่เคยอยู่ที่ไหนนอกจากใจดวงเดียวนี้ ประเภทของกิเลสต่างก็เป็นอย่างเดียวกัน แม้ต่อไปก็เป็นกิเลสประเภทเดียวกันนี้

การแก้กิเลสจึงไม่จำเป็นจะต้องหาธรรมบทใดซึ่งเป็นธรรมที่ทันสมัย หรือเยี่ยมยอดยิ่งไปกว่ามัชฌิมาปฏิปทาที่ประทานไว้แล้วนี้ ธรรมนี้เป็นธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการแก้หรือปราบปรามกิเลสทุกประเภทให้หมดสิ้นไปจากใจ ไม่มีสิ่งใดเหนือนี้เลย จึงขอให้อบรมธรรมนี้ให้มีขึ้นภายในใจของตน ตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกจนกระทั่งขั้นสมบูรณ์เต็มที่ คำว่ามรรคผลนิพพานที่ครั้งพุทธกาลท่านบรรลุ ท่านรู้ ท่านพ้นจากทุกข์ซึ่งเป็นส่วนผลนั้น จะปรากฏขึ้นภายในตัวของเราผู้บำเพ็ญ หรือดำเนินตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้เหมือนครั้งพุทธกาลโดยไม่ต้องสงสัย

ผมเป็นห่วงหมู่เพื่อนมากในการประพฤติปฏิบัติธรรม อยากให้รู้ให้เห็น เพราะการแสดงธรรมให้หมู่เพื่อนฟังตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่เคยสั่งสอนด้วยความเลื่อนลอยเลย สั่งสอนด้วยความถึงจิตถึงใจด้วยเจตนาที่มีความเมตตาสงสาร อยากให้หมู่เพื่อนได้รู้ได้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาที่ตนรู้ตนเห็นและตนแสดงออกนั้น ๆ เหมือนกับตนที่ได้ปรากฏมา การแสดงธรรมแก่หมู่เพื่อนทั้งหลายนี้ ผมไม่ได้แสดงด้วยความด้นเดา ผมเรียนตามตรงในฐานะที่หมู่เพื่อนมาอาศัยผม ผมมีความรู้สึกเป็นเหมือนอวัยวะเดียวกัน จึงไม่มีปิดบังลี้ลับ ได้รู้เห็นอย่างใด ๆ นำมาสอนจนไม่มีอะไรเหลือแล้ว ภายในพุงนี้ไม่มีเหลือ ได้แสดงออกมาอย่างหมดเปลือกทีเดียว ไม่มีความรู้สึกแม้นิดหนึ่งที่จะเป็นการโอ้อวดต่อหมู่เพื่อน แสดงตามสิ่งที่ปรากฏ เช่น การประพฤติปฏิบัติ เคยประพฤติปฏิบัติอย่างใดหนักเบามากน้อยขนาดไหน ได้ฝึกฝนทรมานตนหนักเบามากน้อยเพียงไรก็ได้นำมาสั่งสอนหมู่เพื่อน หรือมาเล่าให้หมู่เพื่อนฟังเพื่อเป็นคติเครื่องเตือนใจ เพื่อเป็นกำลังทางด้านปฏิบัติเรื่อยมาตามโอกาสอันควร ตลอดถึงผลที่ปรากฏเริ่มแรกตั้งแต่จิตเริ่มเป็นสมาธิคือความสงบเย็นใจก็ได้เล่าให้ฟัง จิตเสื่อมลงไปมากน้อยเพียงใดก็ได้เล่าให้ฟังเพื่อเป็นคติทั้งนั้น ทั้งความเจริญและความเสื่อม ความเสื่อมก็เป็นอาจารย์ได้เป็นอย่างดี ผู้ที่ได้ยินได้ฟังจากความเสื่อมของเราที่ได้แสดงให้ฟังแล้ว จะได้ตั้งสติสตังระมัดระวังอย่าให้จิตของตนเสื่อม ซึ่งเป็นการลำบากมากในการที่จะฟื้นฟูจิตใจให้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาตามเดิมและยิ่งกว่านั้นได้ เราได้เคยเป็นมาแล้ว

จิตเสื่อมเพียงเข้าสมาธิได้บ้างไม่ได้บ้าง ซึ่งแต่ก่อนเข้าได้สนิท กำหนดเมื่อไรได้ทุกครั้ง ๆ ไม่เคยเสียครั้งเลย แต่เวลาจิตเริ่มเสื่อมเท่านั้นเรารู้สึกตัวว่า จิตเข้าได้บ้างไม่ได้บ้าง รีบโดดหนีทันที แม้เช่นนั้นยังเสื่อมเป็นเวลาตั้งปี เข้าสู่ความสงบไม่ได้ดูซิ จิตเสื่อมเพียงเท่านั้นพยายามฟื้นฟูฉุดลากให้ขึ้นมา ยังฝืนเสื่อมถึงขนาดปีกว่า ยังไม่สามารถฟื้นขึ้นได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยดังที่เคยเป็นมานั้นเลย จึงได้เห็นโทษแห่งความเสื่อมนี้อย่างถึงใจ เหตุใดจึงว่าเห็นโทษอย่างถึงใจ เพราะเราเสียอกเสียใจเพราะความเสื่อมแห่งจิตนี้มากจริง ๆ ในชีวิตนี้แน่ใจว่าจะลืมเรื่องนั้นไม่ลง เพราะทำให้เราเจ็บช้ำใจมากแทบไม่มีโลกอยู่ เพราะความเสียใจ เพราะความเสียดาย ถ้ามีผู้ใดผู้หนึ่งมาทำให้เรา

เสียอกเสียใจถึงขนาดนั้นอย่างเป็นฆราวาสแล้ว ฆ่าคนได้ ๕ ศพในวันหนึ่งนี้จะไม่รู้สึกตัวเลยว่าได้ฆ่าคน เพราะอำนาจแห่งความโกรธแค้นนั้นมันมากเกินกว่าที่จะมาระลึกบาประลึกบุญได้

ทีนี้พอจิตนี้เริ่มเจริญขึ้นมาด้วยอุบายต่าง ๆ ที่เราทุ่มเทลงนั้นแล้ว จึงขนาบกันใหญ่ให้สมใจที่เคียดแค้นอยู่เป็นแรมปี ไม่ยอมให้เสื่อมได้ จนถึงกับว่า เอ้า ถ้าจิตเราจะเสื่อมลงไปแม้แต่น้อยเพียงไรก็ตาม ขอให้เราตายเสียก่อนจิตนี้จึงจะเสื่อมได้ ถ้าเรายังไม่ตายจิตนี้จะเสื่อมไปไม่ได้ คำที่พูดอย่างนี้เหมือนกับพูดด้วยความอาฆาตมาดร้ายต่อกิเลสตัวทำให้จิตเราเสื่อม พูดด้วยการประกันตัว การรับรองตัว พูดด้วยความเข็ดหลาบอย่างถึงใจ ประทับใจ

หลังจากนั้นจิตจึงเป็นเหมือนนักโทษ ถูกคุมแจตลอดเวลา ไม่ยอมให้พรากสายตาคือสติไปได้ ไม่เพียงแต่ว่าพูดเฉย ๆ ความระมัดระวังตัวนี้ระมัดระวังมากยิ่งกว่าครั้งใด ๆ ที่ผ่านมา นับแต่ได้ทราบเรื่องจิตเสื่อมนั้นแล้ว ได้สอนตนให้รู้ให้เข็ดหลาบอย่างถึงใจ การระมัดระวังก็ระมัดระวังอย่างถึงใจ เวลาจิตเจริญขึ้นมาเต็มภูมิไม่ปรากฏว่าเสื่อมอีกแล้ว ก็ขยับความเพียรลงให้เต็มที่ เอ้า ตายก็ตาย ราวกับว่ากัดเขี้ยวกัดฟันใส่กันนั่นแล เพราะความเคียดแค้นอย่างถึงใจ นี่คือความเคียดแค้นให้ตนเอง หรือเคียดแค้นให้กิเลสที่ดัดสันดานตน ความเคียดแค้นประเภทนี้ คือ มัชฌิมาปฏิปทาที่เด็ดกับกิเลสคู่อริ จึงไม่จัดว่าเป็นกิเลส (แต่จัดเป็นมรรคของธรรมป่า พระป่า)

นี่คืออุบายวิธีที่ดำเนินมาก็ได้เล่าให้หมู่เพื่อนฟังหมด โดยไม่ต้องหาเรื่องอุตริอะไรมาพูดซึ่งตนไม่เป็นจริงอย่างนั้น นี่พูดอย่างถึงใจที่เราทำอย่างถึงใจ เอาเป็นเอาตายเข้าว่า ในขณะที่บำเพ็ญอยู่นั้นไม่เคยคิดว่าตนจะได้มาเป็นครูเป็นอาจารย์สอนหมู่เพื่อนไม่ว่าฆราวาสและพระเณรดังที่เป็นมานี้เลย เพราะนิสัยของเราเป็นคนมีนิสัยวาสนาน้อยมีความสนใจใฝ่ต่อการประพฤติปฏิบัติหรือฝึกฝนทรมานตนถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่เคยสนใจกับผู้หนึ่งผู้ใดในขณะที่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่

เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ได้เทศน์สอนคนในเวลาเราปฏิบัติอยู่ มีแต่ชุลมุนวุ่นวายหรือเข้าตะลุมบอนกับกิเลส ไม่สนใจกับอะไรในโลกสงสารอยู่ถึง ๙ ปี ตั้งแต่พรรษา ๗ ที่เราออกปฏิบัติทีแรก จนกระทั่งถึงพรรษาที่ ๑๖ ออกพรรษาแล้ว ถึงเดือน ๖ แรมดับ คือ แรม ๑๕ ค่ำ เอ๊า พูดให้เต็มภูมิโง่เต็มเปานี้เสีย จนถึงคืนวันดับนั้นถึงได้ตัดสินใจกันลงได้ด้วยความประจักษ์ใจ หายสงสัยทุกสิ่งทุกอย่างเรื่องภพเรื่องชาติ เรื่องความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เรื่องกิเลสตัณหาอาสวะทุกประเภทได้ขาดกระเด็นออกไปจากใจในคืนวันนั้น ใจได้เปิดเผยโลกธาตุให้เห็นอย่างชัดเจน เกิดความสลดสังเวช น้ำตาร่วงตลอดคืน

ในคืนนั้นไม่ได้หลับได้นอนเลย เพราะสลดสังเวชความเป็นมาของตน สลดสังเวชเรื่องความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะแห่งอำนาจกิเลสมันวางเชื้อแห่งกองทุกข์ฝังใจไว้ ไปเกิดในภพนั้นชาตินี้ มีแต่แบกกองทุกข์หามกองทุกข์ไม่มีเวลาปล่อยวาง จนกระทั่งถึงตายไปแล้วก็แบกอีก ๆ คำว่าแบกก็คือ ใจเข้าสู่ภพใดชาติใดจะมีสุขมากน้อย ทุกข์ต้องเจือปนไปอยู่นั่นแล จึงได้เห็นโทษ เกิดความสลดสังเวช แล้วก็มาเห็นคุณค่าแห่งจิตใจ ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยคิดว่าจิตใจจะมีคุณค่ามหัศจรรย์ถึงขนาดนั้น การไม่นอนในคืนนั้น เพราะความเห็นโทษอย่างถึงใจ และความเห็นคุณอย่างถึงจิตถึงธรรม

ในตอนท้ายแห่งความละเอียดอ่อนของจิต เราก็เห็นว่าอวิชชาเป็นของดีและประเสริฐไปอย่างสนิทติดจมไปพักหนึ่ง และหลงอวิชชาอยู่เป็นเวลา ๘ เดือน ไม่เคยลืม เพราะรักสงวนอวิชชาซึ่งเป็นตัวผ่องใส ตัวสง่าผ่าเผย ตัวองอาจกล้าหาญ จึงรักสงวนอยู่นั้นเสีย พยายามระมัดระวังรักษาอวิชชา ทั้ง ๆ ที่สติปัญญาก็มีเต็มภูมิแต่ไม่นำมาใช้กับอวิชชาในขณะนั้น เมื่อเวลาได้นำสติปัญญาหันกลับมาใช้กับอวิชชาอย่างเต็มภูมิ เรื่องอวิชชาจึงแตกกระจายลงไป ถึงได้เห็นความอัศจรรย์ขึ้นมาภายในจิตใจ นั้นแหละจึงเป็นความอัศจรรย์อย่างแท้จริง ไม่อัศจรรย์แบบจอมปลอมดังที่เป็นมา

ถึงกับน้ำตาร่วง ร่วงสองอย่าง ร่วงด้วยความสลดสังเวชภพชาติแห่งความเป็นมาของตนหนึ่ง เพราะความอัศจรรย์ในพระพุทธเจ้า สาวกทั้งหลายที่ท่านหลุดพ้นไปแล้ว ท่านก็เคยเป็นมาอย่างนี้หนึ่ง เราก็เป็นมาอย่างนี้ คราวนี้เป็นความอัศจรรย์ในวาระ

สุดท้ายได้ทราบชัดเจนประจักษ์ใจ เพราะตัวพยานก็มีอยู่ภายในจิตนั้นแล้ว แต่ก่อนจิตเคยมีความเกี่ยวข้องพัวพันกับสิ่งใด บัดนี้ไม่มีสิ่งใดจะติดจะพัวพันอีกแล้ว

มาสลดสังเวชอีกตอนที่เคยคาดอวิชชาว่าเป็นเหมือนเสือโคร่ง เสือดาว เหมือนยักษ์ เหมือนผี แต่เวลาพิจารณาเข้าไปเจออวิชชาจริง ๆ แล้ว กลับเป็นนางงามจักรวาล เป็นเพชรเป็นพลอย เป็นสิ่งที่อัศจรรย์มีค่ามากโดยไม่รู้สึกตัวนั่นซิ จึงต้องคิด เมื่อแก้สิ่งนี้ได้แล้ว ธรรมแท้อันเป็นของวิเศษอัศจรรย์ยิ่งกว่านั้นก็ปรากฏขึ้นมา จึงต้องเกิดความสลดสังเวชในความหลงอวิชชาและในทุกข์ทั้งหลาย และเกิดความอัศจรรย์ในธรรมที่ปรากฏขึ้นโดยปราศจากสมมุติใด ๆ เข้าไปเจือปนในจิตดวงนั้น ถึงกับให้เกิดความขวนขวายน้อยไม่คิดจะสอนผู้หนึ่งผู้ใดได้ เพราะคิดในเวลานั้นว่า สอนใครก็ไม่ได้ ถ้าลงธรรมกับใจเป็นของอัศจรรย์เหลือล้นถึงขนาดนี้แล้ว ไม่มีใครที่จะสามารถรู้ได้เห็นได้ในโลกอันนี้ เพราะเหลือกำลังสุดวิสัยที่จะรู้ได้

เบื้องต้นที่เป็นทั้งนี้ เพราะจิตยังไม่ได้คิดในแง่ต่าง ๆ ให้กว้างขวางออกไปถึงปฏิปทาเครื่องดำเนิน จึงได้ย้อนกลับมาพิจารณาทบทวนกันอีก ทั้งฝ่ายเหตุคือปฏิปทา ทั้งฝ่ายผลที่ปรากฏในปัจจุบันว่า ถ้าธรรมชาตินี้เป็นสิ่งที่สุดวิสัยที่คนอื่น ๆ จะรู้ได้แล้ว เราทำไมถึงรู้ได้ เราก็เป็นคน ๆ หนึ่งเหมือนกับมนุษย์ทั่ว ๆ ไป เรารู้ได้เพราะเหตุใด ก็ย้อนเข้ามาหาปฏิปทา พิจารณากระจายออกไปจนได้ความชัดเจนว่า อ๋อ ยอมรับละที่นี่ ถ้ามีปฏิปทาคือข้อปฏิบัติแล้วก็จะต้องได้รู้อย่างนี้

ท่านผู้ใดบำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติให้สมบูรณ์เต็มภูมิ ดังที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้แล้ว ธรรมชาตินี้ไม่ต้องมีใครมาบอกจะรู้เองเห็นเอง เพราะอำนาจแห่งมัชฌิมาปฏิปทาเป็นเครื่องบุกเบิกทำลายสิ่งที่รกรุงรังพัวพันอยู่ภายในใจ จะแตกกระจายออกไปหมด เหลือแต่ธรรมล้วน ๆ จิตล้วน ๆ ที่เป็นจิตบริสุทธิ์ จากนั้นจะเอาอะไรมาเป็นภัยต่อจิตใจ แม้สังขารร่างกายจะมีความทุกข์ความลำบากแค่ไหน ก็สักแต่ว่าสังขารร่างกายเป็นทุกข์เท่านั้น ไม่สามารถที่จะทับถมจิตให้บอบช้ำให้ขุ่นมัวได้เลย เพราะธรรมชาตินั้นไม่ใช่สมมุติ ขันธ์ทั้งหมดนี้เป็นสมมุติล้วน ๆ ธรรมชาตินั้นเป็นวิมุตติ หลุดพ้นจากสิ่งกดขี่

ทั้งหลายซึ่งเป็นตัวสมมุติแล้ว แล้วจะเกิดความเดือดร้อนได้อย่างไร เป็นก็เป็น ตายก็ตาย เรื่องของขันธ์สลายลงไปตามสภาพของมันที่ประชุมกันเท่านั้น

จิตดวงนี้เป็นอย่างไร ต่อไปนี้จะไปเกิดที่ไหนก็ทราบอย่างชัดเจน จะไปเกิดที่ไหน เมื่อไม่มีเชื้อ ไม่มีเงื่อนต่อทั้งเงื่อนต้นเงื่อนปลาย ทั้งอดีต อนาคต แม้แต่ปัจจุบันก็รู้เท่าทันไม่ได้ยึดได้ถือ **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตาไม่ถือมั่นแล้ว เพราะได้รู้ประจักษ์ใจแล้ว เมื่อรู้ประจักษ์ใจและปล่อยวางหมดแล้ว มีธรรมอะไรที่ไม่ใช่อนัตตาไม่ใช่อัตตา คือ **วิสุทธิธรรม วิสุทธิจิต** จะเรียกวิสุทธิจิตก็ได้ จะเรียกวิสุทธิธรรมก็ได้ จะเรียกนิพพานก็ได้ไม่มีปัญหาอะไรเมื่อถึงตัวจริง ไม่มีกิเลสสมมุติใด ๆ เข้ามาขัดขวางแล้ว เรียกไม่เรียกก็ไม่มีปัญหาอะไรทั้งนั้น เพราะจิตหลุดพ้นจากปัญหาความยุ่งเหยิงทั้งมวลไปแล้ว

เหล่านี้ได้พูดให้หมู่เพื่อนฟังหมดไม่เคยปิดบังลี้ลับ ซึ่งไม่เคยถามผู้ใดเลย ปรากฏขึ้นกับจิตเอง พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายที่ท่านปฏิบัติ เมื่อตรัสรู้และบรรลุธรรมก็เป็น **สนฺทิฏฺฐิโก** ไม่ทรงถามและถามใคร สมกับพระธรรมที่ท่านแสดงไว้ว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเอง **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** ผู้รู้ทั้งหลายจะพึงรู้จำเพาะตน นั่น ท่านว่าไว้อย่างนั้น ธรรมนี้มิใช่ธรรมโกหกโลก ทำไมผู้ปฏิบัติเมื่อรู้เห็นได้ตามธรรมนั้นจะเป็นการโอ้อวดโกหก รู้เห็นได้ต้องพูดได้ตามนั้น ปฏิปทาธรรมทั้งหมดนี้แลเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะเปิดตู้พระไตรปิฎก ในขณะเดียวกันก็ปราบปรามกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกและปิดบังธรรมในใจ ให้แตกกระจายออกไป กลายเป็นใจวิเศษธรรมวิเศษล้วน ๆ ขึ้นมาอย่างไม่เคยคาดฝันมาก่อนเลย

เพราะฉะนั้นจงอย่าไปคิดให้เสียเวล่ำเวลา ว่าครั้งพุทธกาลท่านสำเร็จมรรคผลนิพพาน ครั้งนี้ไม่มีทางสำเร็จ อย่าไปคิด นั้นเป็นเรื่องของกิเลสหลอกลวงเราให้หลงกลมายาของมันต่างหาก ไม่ใช่เรื่องของธรรม และจะเกิดความท้อแท้อ่อนแอขึ้นมาในวงความเพียร ก้าวไม่ออก ไปไม่รอด จอดจมอยู่กับกิเลสกองทุกข์ต่อไปอีก ดีไม่ดีฆ่าตัวตายก็มีคนเรา ทั้ง ๆ ที่ตนยังมีคุณค่าอยู่ เพราะอำนาจกลลวงของกิเลสหลอก

ไปฆ่านั่นเอง หลงกลมายาของกิเลสเท่านั้นก็จมไปได้คนเรา ความเข้มแข็งเคยมีมากน้อยเพียงไร พอกิเลสหลอกแย็บสองแย็บเท่านั้นก็ล้มระนาวแบบไม่เป็นท่า เพราะฉะนั้นขอให้พากันเข้าใจว่า ธรรมทุกขั้นจนถึงนิพพานธรรมไม่อยู่ที่ไหน แต่อยู่ที่ใจของผู้ปฏิบัติตามหลักสัจธรรมทั้งสี่ให้เข้าใจและสมบูรณ์โดยลำดับจนถึงขั้นสมบูรณ์เต็มที่ ธรรมทุกขั้นจะปรากฏขึ้นที่ใจโดยลำดับ และปรากฏจนเต็มภูมิเช่นเดียวกัน ไม่มีอะไรมาขัดแย้งกีดขวางได้ ปากใครก็ตามถือเอาเป็นประมาณได้ยากมาก เพราะส่วนมากใจมีกิเลส ปากจึงมักสกปรก ฉะนั้นจงถือ **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** จากพระโอษฐ์ถ่ายเดียวเป็นเครื่องประกันมรรคผลนิพพานของเราผู้ปฏิบัติ

สัจธรรม คืออะไรบ้าง ทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจมีอยู่ที่ไหน ถ้าไม่มีอยู่ที่กายที่ใจเรานี้ทุกคน สมุทัย คือ นันทิราคะ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี่คือตัวของกิเลส มันเกิดขึ้นจากใจเพราะเชื้อของมันมีอยู่ที่ใจ มันจึงแสดงตัวออกมาจากสิ่งที่มีให้เรารู้ นิโรธ คือความดับทุกข์ เอาอะไรมาดับมันถึงจะดับได้ ถ้าไม่เอามรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เฉพาะอย่างยิ่ง สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เป็นสิ่งสำคัญมากมาดับ สติปัญญาเป็นเครื่องบุกเบิก เป็นเครื่องถอดถอน วิริยะ คือความพากความเพียรในงานถอดงานถอนของตน ให้เร่งธรรมเหล่านี้เข้าให้มาก นิโรธ คือความดับทุกข์ เมื่อกิเลสดับไปมากน้อยด้วยมรรค เรื่องนิโรธจะดับทุกข์ตาม ๆ กัน เพราะนิโรธนั้นเป็นเงาของมรรค ถ้ามรรคทำงานมากน้อยเพียงไร นิโรธก็แสดงขึ้นตามเรื่องของมรรคที่ปราบปรามกิเลสได้มากน้อยเพียงนั้น

สัจธรรมทั้งสี่นี้มีอยู่ที่ไหนเวลานี้ ในครั้งพุทธกาลท่านบรรลุธรรม ท่านบรรลุอะไร ถ้าไม่รู้แจ้งในสัจธรรมทั้งสี่นี้แล้วจะหาทางบรรลุธรรมไม่ได้ เมื่อรู้แจ้งในสัจธรรมทั้งสี่นี้โดยสมบูรณ์แล้ว นั้นแลคือเป็นผู้บรรลุธรรมถึงขั้นอันเกษมสำราญ หาอะไรเสมอเหมือนไม่ได้เลย ธรรมดังกล่าวนั้นอยู่ที่ดวงใจ พระพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ใจ เพราะทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อยู่ที่ใจ สาวกทั้งหลายตรัสรู้ที่ใจนั้นเอง เพราะใจเป็นผู้หลง ใจเป็นผู้ปฏิบัติตนให้รู้ ใจเป็นผู้แก้ความลุ่มหลงของตน เมื่อได้แก้เต็มภูมิแล้วความลุ่มหลงนั้นก็หมดไป ทุกข์ก็ดับไป ความลุ่มหลงนั้นแลพาให้ก่อทุกข์ เมื่อทุกข์ดับไปแล้ว คำว่านิโรธก็แสดง

ขึ้นมาในขณะเดียวกัน แล้วอะไรที่ยังเหลืออยู่เวลาสมุทัยและทุกข์ดับไปแล้วนั้น ผู้ที่รู้ว่าทุกข์และสมุทัยดับไปนั้นแลคือผู้บริสุทธิ์ ผู้นี้ไม่ดับ ผู้นี้แลเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ สัจธรรมทั้งสี่เป็นเพียงกิริยาอาการดำเนินในขณะที่ยังไม่หลุดพ้นจากกิเลสกองทุกข์เท่านั้น

เพราะฉะนั้นเรื่องอรหัตมรรค อรหัตผล จึงเป็นธรรมที่คาบเกลียวกันอยู่ ยังไม่ละกิริยา ระหว่างมรรคกับผลวิ่งถึงกันในชั่วระยะจริมรรคจิต ตามปริยัติท่านว่าไว้ ชั่วจริมรรคจิต คือ ชั่วลัดมือเดียว ขณะเดียวเท่านั้น ขณะนั้นท่านว่ามรรคกับผลวิ่งถึงกันทำหน้าที่ต่อกันเสร็จเรียบร้อยแล้วนั้นเรียกว่า นิพพานหนึ่ง ในขณะเดียวกันเรียกว่าถึงแดนแห่งความบริสุทธิ์เต็มที่แล้วก็ได้ และคำว่าแดนแห่งความบริสุทธิ์นี้ จะหมายถึงอะไร ถ้าไม่หมายถึงใจผู้เคยติดอยู่ในกองทุกข์ ได้พ้นจากแดนแห่งความทุกข์ไปเท่านั้น

เพราะฉะนั้นขอให้ทุกท่านจงดำเนินจิตใจของตนด้วยความเอาจริงเอาจังในงานคือจิตตภาวนา อย่าได้ลดละท้อถอย ตายก็ตายเถอะ **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ ปูเชมิ** ตายบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ดีกว่าตายเพื่อกิเลสบูชากิเลสเป็นไหน ๆ เราเคยเชื่อเราเคยยอมจำนนต่อกิเลส คล้อยตามกิเลส เคลิ้มตามกิเลสมาหลายภพหลายชาติจนนับไม่ได้แล้ว ให้กิเลสพอกพูนหัวใจจนมองหาดวงใจอันแท้จริงไม่เห็นเลยมานานนักแล้ว ทั้งขนทุกข์มาทับถมโจมตีเราจนขนาดไม่รู้จักเป็นจักตาย หากำหนดกฎเกณฑ์ไม่ได้ว่าเมื่อไรทุกข์จะหลุดลอยออกไปจากใจ ถ้าไม่แก้ตัวสมุทัยให้หลุดลอยลงไปแล้ว ไม่มีทางที่ทุกข์จะหลุดลอยลงไปได้

การแก้สมุทัยก็คือความเพียร มีสติปัญญาเป็นสำคัญ ให้พยายามพากเพียรอย่าลดละถอยหลัง นี้แลเป็นสิ่งที่จะตัดสินได้ ตัดสินที่ตรงนี้ ไม่มีกาลโน้น สถานที่นั่นมีอำนาจยิ่งกว่า ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา หรือยิ่งกว่าสัจธรรมทั้งสี่นี้ไปได้เลย ตรงนี้เป็นสำคัญ จงยึดตรงนี้เป็นหลักใจหลักปฏิบัติ กิเลสอยู่ที่ตรงนี้ สมุทัยคือกิเลสแท้อยู่ที่หัวใจ มรรคคือการปฏิบัติเพื่อแก้กิเลสด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ อย่านอนใจ ถึงเวลาคิดคิดอ่านไตร่ตรองให้เข้าใจในเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เรื่องกิเลสอาสวะแสดงตัวขึ้นมามากน้อย

อย่าไปหึงหวง อย่าไปเสียดายอะไรทั้งสิ้นนอกจากความพ้นทุกข์ โลกที่เราเคยคิดเคยปรุงมาแล้วได้ประโยชน์อะไร นอกจากเป็นเรื่องของสมุทัย แล้วกว้านเอาความทุกข์เข้ามาเผาจนหัวใจเท่านั้น ขึ้นชื่อว่าสมุทัยแล้วเป็นอย่างนั้น เคยเป็นอย่างนั้นมาดั้งเดิม อย่าได้หลงกลมัน จงทำความเข็ดหลาบ อย่ายอมหมอบราบกราบมันต่อไป

สติ เราฝึกให้มีสติมีได้ ปัญญาพยายามขุดค้นคิดอ่านไตร่ตรองในแง่ต่าง ๆ ทั้งภายนอกภายในได้ ถ้าพาคิดพาทำ ในเบื้องต้นบังคับให้คิดอ่านเสียก่อน เพราะปัญญายังไม่รู้หน้าที่การงานของตัวเอง เช่นเดียวกับเด็กยังไม่รู้หน้าที่การงาน ผู้ใหญ่ต้องบังคับบัญชาให้เด็กทำงาน จนกว่าเด็กนั้นเติบโตรู้การงานและรู้ผลของงาน รู้จักวิธีทำงานแล้วก็ทำงานไปเองโดยไม่ต้องบังคับบัญชาต่อไป เหมือนผู้ใหญ่ซึ่งรู้เหตุผลของงานและผลของงานเรียบร้อยแล้ว หน้าที่การงานไม่ต้องบอกก็ทำไปเอง สติปัญญาเบื้องต้นก็ต้องได้บังคับบัญชา ล้มลุกคลุกคลานบ้างก็ต้องยอมรับกันไปก่อน เพราะยังไม่ชำนิชำนาญ ต่อเมื่อสติปัญญาได้ดำเนิน และเห็นผลแห่งความสงบเย็นใจหรือความสว่างไสวภายในจิต เพราะอำนาจของสติปัญญาขึ้นแล้ว สติปัญญาจะมีความขยันหมั่นเพียรไปเอง เรื่องความเพียรไม่ต้องบอก หมุนไปตามกันนั่นแหละ ดังที่เคยได้อธิบายให้ฟังมาแล้ว หลักใหญ่อยู่ที่ตรงนี้

การแก้กิเลส ไม่ได้แก้อยู่สถานที่โน่นสถานที่นี่อะไร แต่แก้กันที่จิต ถ้าว่าสถานที่ก็คือจิตนี้แล อยู่ตรงนี้ไม่อยู่ที่อื่น ขอให้ทุกท่านฟังอย่างถึงใจ ปฏิบัติแก้กิเลสของตนอย่างถึงใจ ให้เห็นว่ากิเลสนี้เป็นภัยอย่างยิ่งสำหรับหัวใจเรา จะพาให้เกิดภพเกิดชาติเกิดในภพน้อยภพใหญ่ ได้รับความทุกข์มากน้อย ล้วนแล้วแต่ไปจากกิเลสทั้งนั้น ไม่ไปจากที่อื่นเลย การแก้กิเลส การเห็นกิเลสเป็นภัยจึงทำให้จิตใจมีความพอใจ หรือมีความอาจหาญที่จะแก้กิเลสโดยลำดับ ผู้ใดที่ได้เป็นความสะดุดใจเข้าใจว่ากิเลสเป็นข้าศึกต่อตนแล้ว จะมีทางต่อสู้กัน ถ้าเห็นกิเลสเป็นตน ตนเป็นกิเลส เห็นกิเลสเป็นเรา เราเป็นกิเลสอยู่แล้ว กิเลสนั้นแลจะพาเราจม ครั้นจมลงไปแต่กิเลสกับขึ้นอยู่บนคอเรา (หัวใจเรา) หาทางฟื้นฟูตัวเองขึ้นมาไม่ได้เลย

ขอให้ทุกท่านนำไปประพฤติปฏิบัติให้ถึงใจ ในส่วนหยาบก็ได้เคยอธิบายให้ฟังแล้วในเบื้องต้นแห่งกัณฑ์นี้ การประพฤติปฏิบัติให้มีความขยันหมั่นเพียร หูไว ตาไว คิดอ่านไตร่ตรอง อย่าอยู่เฉย ๆ ให้มีความแกล้วกล้าสามารถ อย่าแสดงความอ่อนแอ พระพุทธเจ้าทรงมีความขยันหมั่นเพียรมากไม่มีใครเสมอเหมือน ศาสนธรรมที่ออกมาจากพระพุทธเจ้านั้น เป็นธรรมที่สอนคนให้มีความขยันหมั่นเพียรในทางที่ดีที่ชอบ ให้เกิดผลเกิดประโยชน์ จนกระทั่งถึงขั้นเป็นที่พึงพอใจ ให้นำไปประพฤติปฏิบัติให้ได้รับผลรับประโยชน์ จะบวชมาเวลามากน้อย ในขณะที่เราบวชนี้ให้ทุ่มเวลาลงเพื่อความพากเพียรอย่าให้เสียผลเสียประโยชน์ อย่าไปคิดเรื่องนั้นเรื่องนี้ซึ่งเราเคยคิดมาแล้วไม่เกิดประโยชน์อะไร นอกจากจะเกิดโทษภายในจิตใจให้มีความกังวลและมัวหมองต่อจิตใจเท่านั้น ให้ทราบถึงมันว่าสิ่งเหล่านี้เป็นภัยและเห็นโทษของมัน อย่าสนใจไปคิด จะเหมือนไปคว้าเอามูตรเอาคูถมาฉาบทาตัวให้เหม็นคลุ้งไปตลอดกาลสถานที่ ไม่มีประมาณว่า ความเหม็นคลุ้งของกิเลสจะออกจากใจลำพังตนเอง โดยไม่ชำระซักฟอกปราบปราม

เวลานี้เราเป็นลูกตถาคต จะเป็นอยู่กี่วันกี่เดือนก็ตาม (พระบวชชั่วคราวก็มีสับปนกันฟัง) ให้ทำหน้าที่ของตนเต็มภูมิอย่าได้ลดละ พระพุทธเจ้าท่านเสด็จออกบวชไม่มีใครตามส่งตามเสีย ไม่มีญาติโยม ไม่มีผู้ตามอุปถัมภ์อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าเลย สละออกจากความเป็นกษัตริย์ลงสู่ความเป็นคนขอทาน ใครจะลำบากลำบนยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าไม่มีความลำบากพระพุทธเจ้าทรงเผชิญมาแล้ว ก่อนที่จะได้ตรัสรู้ปรากฏว่าทรงสลบไสลถึง ๓ ครั้งว่าไง ถ้าหากไม่ฟื้นก็ตาย นี่คือความทุกข์มากถึงขั้นสลบนั่นเอง ถ้ายิ่งกว่านั้นก็ถึงขั้นตาย นี่ลำบากไหมพระพุทธเจ้าผู้ทรงบำเพ็ญมาก่อน ที่เป็นแนวหน้าของพวกเรา เราจะมีแต่ความอ่อนแอ ง่วงเหงาหาวนอนเต็มตัวอยู่อย่างนั้น เป็นได้เหรอ ลูกศิษย์ตถาคตควรเป็นไปได้เหรออย่างนั้นน่ะ ฉะนั้นให้พิจารณา

อะไรจะอัศจรรย์เท่าธรรมในแดนโลกธาตุนี้ไม่มี จิตจะเคยหมกมุ่นอยู่กับสิ่งใดก็ตาม เมื่อธรรมได้ฉายแสงเข้าไปถึงใจแล้ว จะปล่อยวางโดยลำดับ ๆ ไม่ว่าอันใดจะถือเป็นของวิเศษวิโสในความรู้สึกมาตั้งแต่ก่อนเพียงไรก็ตาม จะปล่อยวางไปโดยลำดับ

จนกระทั่งไม่มีสิ่งใดเหลือเลย เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่มีคุณค่าและประเสริฐเหมือนกับธรรมชาติอันประเสริฐซึ่งปรากฏขึ้นภายในใจ ไม่อย่างนั้นท่านปล่อยไม่ได้ วางไม่ได้ ถ้าธรรมไม่เหนือกว่าจะปล่อยไปทำไม เช่น เราเดินไปเจอตะกั่ว เราก็ว่าเป็นของดีก็เก็บแบกหามเอาไป พอไปเจอเงินก็ว่าเป็นของดี ทิ้งตะกั่วไป ไปเจอทองคำเข้าไปอีก เจอเพชร เจอพลอยเข้าไปอีก ยิ่งปล่อยของเก่าไปโดยลำดับ ๆ เพื่อยึดของดี เอาของดี ของที่ราคาต่ำกว่านั้นก็ทิ้ง ๆ

อันนี้ก็เหมือนกัน โลกามิสทั้งหลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามีราคาต่ำกว่าธรรมโดยหลักธรรมชาติ มิใช่โดยความนิยมที่อาจเสกสรรเปลี่ยนแปลงความจริงเป็นอย่างอื่นได้ นอกจากนั้นก็เป็นโทษอีกด้วย ถ้าไม่ฉลาดในการใช้สอยและเก็บรักษา เมื่อธรรมได้แทรกเข้าถึงใจมากน้อย ควรจะชนะรสชาติความแปลกประหลาดความอัศจรรย์ของโลก ควรจะชนะโลกามิสสิ่งใดได้ก็ย่อมชนะกันไป ปล่อยกันไปวางกันไปโดยลำดับจนกระทั่งปล่อยวางโดยสิ้นเชิง เพราะเห็นธรรมว่าประเสริฐกว่าไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือน **ปุญญปาป ปหินบุคคล** กระทั่งบุญก็ยังละอย่าว่าแต่ละบาปได้แล้วเลย บุญก็ยังละจึงเรียก **ปุญญปาป ปหินบุคคล** ผู้มีบุญและบาปอันละเสียได้แล้ว

บุญก็เป็นเครื่องสนับสนุนให้ถึงที่อันเกษม เมื่อถึงที่เกษมแล้ว บุญซึ่งเป็นส่วนสมมุติ ก็ปล่อยวางกันโดยหลักธรรมชาติไม่มีสิ่งใดเหลือเลย เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ และไม่ติดด้วย รู้เท่า ตัดขาดทั้งอดีตอนาคต รู้เท่าตัดขาดทั้งปัจจุบันไม่ยึดมั่นในสิ่งใด จะว่าพระอรหัตอรหันต์ท่านไม่ยึดถือสิ่งใดเลยก็ไม่ผิด แต่ท่านก็ไม่ได้ปราศจากที่พึ่ง นั่น เมื่อถึงแดนแห่งความพ้นจากสมมุติหรือถึงแดนเกษมเต็มภูมิแล้ว พ้นวิสัยของสมมุติแล้ว ไม่ได้ยึดอะไรทั้งนั้นเพราะจิตพอตัวแล้ว

นี่ละการประพฤติปฏิบัติ ขอให้ทุกท่านฟังให้ถึงใจ ได้พยายามเทศน์สอนมาโดยลำดับ ๆ ขอให้เห็นใจผู้แสดงด้วย การรับพระเณรจำนวนมากน้อยก็ได้พิจารณาเต็มหัวใจแล้ว ถึงได้รับขนาดเท่าที่เป็นมานี้ ถ้าเลยกว่านี้ก็ต้องแสดงผลให้เห็นอย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน เพราะเชื่อความคิด เคยคิดอันใดไว้แล้วเป็นความถูกต้องเสมอ ไม่ใช่คุย ถ้ามากก็เฟ้อ แล้วก็เร ๆ รวน ๆ เหลว ๆ ไหล ๆ และก่อความวุ่นวายส่วนที่ดีให้เสีย

ไปด้วย ไม่เพียงแต่เหลวไหลโดยลำพังตนเอง ยังเป็นการรกหูรกตารกจิตรกใจ กีดขวางเพื่อนฝูงไปอีก นั่น เป็นของดีเมื่อไร

ฉะนั้นทุก ๆ องค์ที่มาบวชนี้ไม่ว่าจะมาจากสกุลใดชาติชั้นวรรณะใด ไม่สำคัญยิ่งกว่าความเป็นพระ ปฏิบัติให้ตรงแนวตามหน้าที่ของพระ นี้เป็นหลักแห่งพระอันถูกต้อง ซึ่งจะอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุกได้ ถ้าปลีกจากร่องรอยนี้แล้วเป็นเรื่องของโลกของสงสารหาประมาณไม่ได้ นั้นแลจะทำความกีดขวางกัน หาความสุขความสบายไม่ได้เลย เพราะมันร้าว จากร้าวก็แตก ถ้าเอาโลกเข้ามาแทรกเข้ามาแฝงต้องเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าจึงไม่มีชาติชั้นวรรณะ ผู้ใดมาบวชแล้วก็ทรงแสดงอรรถธรรมสั่งสอนอย่างเต็มภูมิของพระองค์ ให้ผู้นั้นปฏิบัติเต็มภูมิของพระของสมณะซึ่งเป็นศากยบุตรพุทธชิโนรสของพระพุทธเจ้า และได้ผลเป็นที่พอใจโดยทั่วกัน

สาวกของพระพุทธเจ้ามีกี่ประเภท มีทุกชาติชั้นวรรณะมาประพฤติปฏิบัติ ผู้ใดออกมา เช่น เป็นพระราชามหากษัตริย์เสด็จออกมาบวชแล้ว ก็มาเป็นคนขอทาน มาเป็นสมณะประเภทเดียวกัน ทำหน้าที่การงานโดยไม่ถือเนื้อถือตัว ว่าเคยมียศมีศักดิ์มาขนาดไหน อันนั้นมันสมมุติกันเฉย ๆ ว่ายศอย่างนั้นยศอย่างนี้ ดูหัวใจนี่ หัวใจนี้ กิเลสมันไม่ได้ว่ายศว่าศักดิ์ไหนนะ มันเหยียบได้ทั้งนั้น ให้แก้ตัวมันเหยียบมันเป็นข้าศึกต่อเรานี้ด้วยธรรม เราจะมีความเป็นอิสระหรือเราจะมียศแห่งธรรมประดับใจ ยศแห่งธรรมประดับใจนี้เหนือยศอะไรทั้งสิ้นและกินไม่หมดด้วย ตายแล้วก็หายห่วง ทุกสิ่งทุกอย่างไม่อาลัยเสียดาย ไม่ห่วงไม่หวงไม่กังวลใจ จึงขอให้พากันประพฤติปฏิบัติอย่านอนใจ

เอาละเอาแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

๕. ยอมตายกับความเพียร

ความหลงอันนี้เป็นพื้นเพมาจากอวิชชาตัณหาความมืดบอด ฝังอยู่ภายในใจ หลักใหญ่ก็มีสาม ความโลภ ความโกรธ ความหลง ชื่อของกิเลสบาปธรรมเหล่านี้มีอยู่ในคัมภีร์ศาสนา ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ที่นับพอประมาณ ในคัมภีร์มีแต่ชื่อของกิเลสของธรรมทั้งนั้น ตัวกิเลสและธรรมจริง ๆ มีอยู่ภายในใจของสัตว์โลก ส่วนมากไม่ว่าท่านว่าเรา เวลาเรียนจำชื่อของกิเลสตัณหาและชื่อของอรรถของธรรมได้ก็เข้าใจว่าตัวรู้ตัวฉลาด เป็นนักปราชญ์ขึ้นมาทั้ง ๆ ที่กิเลสไม่ได้เหือดแห้งไปสักตัวเดียว นอกจากเพิ่มขึ้นเพราะความสำคัญตน ในจิตใจร้อนยิ่งกว่าภูเขาไฟ การเรียนแบบนี้ท่านเรียกว่า “ความรู้ขุยไม้ไผ่” เพราะทำลายตัวเอง การเรียนเพื่อปฏิบัติตามที่เรียนรู้มาได้มากน้อยย่อมเกิดประโยชน์ไปตามส่วน นี่เรียกว่าเรียนเป็นมงคลแก่ตนและเป็นมงคลแก่ผู้เกี่ยวข้อง ไม่มีประมาณ

ฉะนั้นคำว่า ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จึงต้องเป็นคู่เคียงกันเสมอไป ศาสนาถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมเป็นไปไม่ได้ ก็จะมีแต่ชื่อ ดังที่เขาเขียนจดหมายมาตอนหลังจากเขาได้อ่านประวัติท่านอาจารย์มั่น และปฏิปทาของพระธุดงคกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่นแล้ว มีจำนวนมากที่เขียนมาคล้ายคลึงกันว่า หลังจากอ่านประวัติ

ท่านอาจารย์มั่นและปฏิปทาสายลูกศิษย์ท่านจบลงแล้ว เหมือนเขาเกิดชาติใหม่ในชีวิตอัตภาพอันเดียวกันนี้ เขามีหวังเกี่ยวกับบุญกุศลมรรคผลนิพพาน ไม่เป็นความสุด ๆ สิ้น ๆ เหมือนแต่ก่อน เป็นความภูมิใจที่เกิดมาในแดนแห่งพระพุทธศาสนานี้ ซึ่งเต็มไปด้วยมรรคผลนิพพาน

แต่ก่อนไม่เป็นอย่างนี้ มันคิดไปแบบลม ๆ แล้ง ๆ ในลักษณะทำลายมรรคผลกุศลผลบุญที่ตนจะพึงได้รับ และอ่อนใจเหี่ยวแห้งใจจนกลายเป็นความหมดหวัง เพราะเห็นว่าศาสนามีแต่ตัวหนังสือ พระเณรมีแต่ผ้าเหลือง ซึ่งที่ไหน ๆ ก็มีไม่อดอยาก สิ่งสำคัญก็คือ หาผู้จะทรงมรรคผลเพราะการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าไม่มี ศาสนาจึงมีแต่ตัวหนังสือ ไม่มีใครปฏิบัติและทรงมรรคผลอันเป็นความจริงนั้นไว้

พอได้อ่านประวัติท่านอาจารย์มั่นและปฏิปทาของพระธุดงค์ฯจบลงแล้ว ผลที่ได้รับจากการอ่านประวัติท่านคือ การสร้างความหวังได้เต็มหัวใจ หัวใจเต็มตื้นไปด้วยศาสนา เต็มตื้นไปด้วยความหวังที่ไม่เป็นโมฆะ แม้จะไม่สำเร็จมรรคผลนิพพาน ก็พอใจในการบำเพ็ญความดีทุกอย่าง เขาว่าอย่างนี้

มีจำนวนมากที่เขียนจดหมายคล้ายคลึงกันส่งมา หลังจากได้รับหนังสือที่ทางวัดส่งไปให้แล้ว เขาว่าไม่นึกว่าจะมีผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบดังที่เห็นในประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ซึ่งมีเรื่องของท่านเองและมีเรื่องของลูกศิษย์ของท่านอยู่ในนั้นอย่างนี้เลย ตอนนี้ได้อ่านอย่างถึงใจแล้ว เต็มตื้นภายในหัวใจ เหมือนเกิดชาติใหม่ขึ้นมาในท่ามกลางแห่งชาติเก่า ๆ ที่มีอยู่นี้ เขาพูดอย่างนี้ในจดหมาย

เพราะฉะนั้นเราผู้เป็นนักปฏิบัติ ขอให้ถือตามคำสัตย์คำจริงที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้แล้วอย่างใด ซึ่งมี **สวากขาตธรรม** เป็นเครื่องประกันคุณภาพความถูกต้องดีงามทุกอย่างไว้โดยสมบูรณ์แล้ว การแสดงออกให้โลกได้เห็นชัดก็คือ **นิยยานิกธรรม** ซึ่งออกไปจาก **สวากขาตธรรม** ที่ตรัสไว้ชอบแล้วนี้ ธรรมวินัยเป็นเครื่องนำออกซึ่งโทษทั้งหลาย ที่มีอยู่ภายในใจของสัตว์โลกผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระองค์

ฉะนั้นพระวาจาของพระพุทธเจ้า จึงเป็นพระวาจาที่มีสัตย์มีจริง มีฤทธาศักดานุภาพมากเหนือกิเลสทุกประเภท เมื่อได้นำพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้โดยถูกต้องนี้ไปประพฤติปฏิบัติ กิเลสตัณหาภายในใจต้องเบาบางลงไปตามกำลังแห่งการปฏิบัติของตน ๆ และหมดสิ้นไปโดยไม่ต้องสงสัย เพราะอำนาจแห่งการปฏิบัติของผู้นั้นเต็มภูมิ

ความจริงนี้เคยเป็นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน และยังจะเป็นไปอีกเป็นเวลานาน จนกว่าจิตใจของสัตว์โลกจะหมดความเชื่อความเลื่อมใส หมดความใฝ่ใจในการปฏิบัติ หมดความเยื่อใย หมดความพึ่งพิงธรรมของพระพุทธเจ้า หันเหไปนอกลู่นอกทาง ไม่ถือธรรมเป็นหลักเป็นเกณฑ์แล้วนั้นแล ศาสนาจะหมดก็หมดตรงนั้น คือหมดโดยไม่มีสัตว์โลกรายใดสามารถจะนำไปประพฤติปฏิบัติได้ ไม่มีผู้สนใจเพราะจิตใจหยาบเกินกว่าจะสนใจในธรรมทั้งหลายแล้ว ที่พระองค์ว่าศาสนาที่ประทานไว้ห้าพันปีนั้นก็ตามอุปนิสัยของสัตว์ จิตใจของโลกผู้ถือพุทธ ถือธรรม ถือสงฆ์นี้ จะมีไปได้เพียงแค่นั้น จากนั้นความรู้ความเห็นทุกสิ่งทุกอย่าง จะเปลี่ยนแปลงไปจากหลักธรรมกลายเป็นโลกเป็นกิเลสล้วน ๆ ไปหมด ศาสนาก็เป็นอันหมดทางช่วยเหลือได้อีก

ในขณะที่จิตใจเปลี่ยนแปลงไปจากหลักธรรม ใจก็มีความพัวพันรักชอบไปในความสกปรกโสมมต่าง ๆ ไม่มีประมาณ นิสัยสันดานเปลี่ยนจากความเป็นมนุษยธรรมเป็น **มนุสฺสติรจฺฉาโน** ร่างกายเป็นมนุษย์แต่ใจกลายเป็นใจของสัตว์ติรัจฉานฉุดพาไปอย่างหมดหวัง นี่เรียก **"มิคสัญญี"** เมื่อไม่มีศาสนาแล้วก็เป็นเหมือนสัตว์ เพราะบาปไม่มีบุญไม่มีภายใน ความสะดุ้งต่อบาป ความยินดีในบุญกุศลก็ไม่มีในใจ กลายเป็นสัตว์ในร่างมนุษย์ไปอย่างไม่สะดุ้งสะเทือนใจใด ๆ ทั้งสิ้น ใครมีอำนาจก็กดขี่ข่มเหงรีดไถกันกิน ฉีกกันกิน ถืองานเบียดเบียนทำลายกันเป็นอาชีพเหมือนสัตว์ป่า

ความไม่มีศาสนาคือศีลธรรมภายในจิตใจ มีโทษทัณฑ์ถึงขนาดนั้นแล จึงไม่ใช่ของดี เท่าที่โลกยังพออยู่ได้ไม่รุนแรงนัก แม้จะร้อนระอุอยู่แทบทุกแห่งทุกหนดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ก็ยังพอมีที่ปลงวาง ยังพอมีที่สงบ ยังพอมีที่พักที่ปลงใจอยู่บ้างเพราะจิตใจคนยังแสวงหาธรรมอยู่ มีธรรมเป็นเครื่องยับยั้งจิตใจ ไม่ผาดโผนโจนทะยานไปตามกระแสของโลกโดยถ่ายเดียว การแสดงออกของผู้เดือดร้อนยังหวัง

พึ่งธรรมอยู่ เช่น ร้องขอความเป็นธรรม เป็นต้น จิตใจยังใฝ่ธรรม ยังหวังพึ่งธรรมอยู่ ผู้ที่จะวินิจฉัยไต่สวนให้ได้เหตุได้ผลเพื่อความเป็นธรรมก็ยังมีอยู่ ไม่ขาดสูญไปโดยถ่ายเดียว ธรรมยังเป็นหลักเป็นเกณฑ์ในหัวใจของโลกอยู่ โลกถึงแม้จะร้อนก็ยังมีที่เย็น ถ้าเป็นน้ำในมหาสมุทรก็ยังมีเกาะมีดอนพออยู่พออาศัยได้ ไม่เป็นน้ำไปเสียทั้งแผ่นดิน ผู้มีธรรมอยู่ก็ไม่ร้อนไปทุกหย่อมหญ้าเสียทีเดียว ยังพอมีธรรมเป็นที่หลบซ่อนผ่อนคลายได้ นี่เราพูดถึงภาคทั่ว ๆ ไป

จิตใจถ้าขณะใดโลกเข้าย่ำยี ขณะนั้นก็เดือดร้อนตั้งตัวไม่ได้ ระส่ำระสายวุ่นวายไปกับอารมณ์ต่าง ๆ เพราะไม่มีสติ อำนาจของสติปัญญาไม่พอ สู้กำลังของกิเลสที่ผลักดันจิตใจให้ฟุ้งซ่านไม่ได้ ความที่จิตจะฟุ้งซ่านไปนั้นก็เพราะอาศัยอารมณ์อดีตเป็นสำคัญ ไปได้เห็นไปได้ยินสิ่งใดแล้วนำเรื่องนั้นเข้ามาเป็นอารมณ์เผาตัวเอง เพราะจิตใจถือสิ่งนั้นเป็นอารมณ์ ถือสิ่งนั้นเป็นงาน งานนั้นเป็นไฟ ผลของงานที่เป็นไฟก็เผาผลาญจิตใจให้เกิดความเดือดร้อน ขณะไม่มีสติย่อมเป็นอย่างนี้ด้วยกัน ไม่ว่าฆราวาส ไม่ว่านักบวช ไม่ว่านักปฏิบัติเรา

ฉะนั้นจงทำความสังเกตสอดรู้ตนอยู่เสมอ สมกับเราเป็นผู้รักษาเรา คือรักษาใจอย่าให้สิ่งใดมาย่ำยีจิตใจได้ อย่าให้สิ่งใดมารบกวนจิตใจได้ คำว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้มารบกวนนั้นหมายถึง ใจไปคิดวาดภาพเอาสิ่งนั้น ๆ มาครุ่นคิดอยู่ภายในใจ ทำให้ว้าวุ่นขุ่นมัวอยู่ภายใน ผลก็เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นความจริงที่ต้องยอมรับกัน

เมื่อมีสติปัญญาคอยกำกับรักษา คอยขัดคอยขืนคอยต้านทานกันอยู่เสมอใจย่อมปลอดภัยไร้ทุกข์ เพราะมีพี่เลี้ยง คือสติปัญญาตามรักษา ปกติเราก็ทราบแล้วว่าอารมณ์เช่นนั้นเป็นสิ่งไม่ดี ให้ผลเป็นพิษเมื่อสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่บ่อย ๆ จึงต้องอาศัยการรักษา การกีดกัน การต้านทาน การต่อสู้กันเรื่อย ๆ คำว่าปะทะกันนั้น คือมีการต่อสู้จึงมีการปะทะ หากจิตใจของเราเลื่อนลอย สติไม่มี ปัญญาซึ่งเป็นศาสตราอาวุธอันสำคัญไม่มี คำว่าปะทะก็ไม่ปรากฏ นอกจากหมอบราบเรียบไปเลยเท่านั้น ถ้ายังมีปะทะก็ยังมีการต่อสู้กัน ทั้งเขาทั้งเราต่อสู้กัน เช่น ปะทะผู้ก่อการร้าย เป็นต้น เรียกว่า สู้กัน ต่างคน

ต่างสู้กัน ย่อมมีทางแพ้ทางชนะได้ แต่นักปฏิบัติธรรมไม่ควรให้มีคำว่า "สู้ไม่ได้ หรือแพ้กิเลส" นอกจากชนะไปเป็นพัก ๆ ตอน ๆ เพื่อก้าวเข้าสู่แดนชนะโดยสิ้นเชิงเท่านั้น

กิเลสที่เกิดขึ้นภายในจิตใจและมีอยู่ภายในใจ ไม่ว่าจะเป็นความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหาประเภทใด ๆ ทั้งปู่ย่าตายายของกิเลส ทั้งพ่อแม่ของกิเลส ทั้งลูกเต้าเหล่ากอของกิเลส มันเป็นข้าศึกทั้งนั้น เมื่อเข้ามาเกี่ยวข้องพัวพันกับใจ ใจที่มีสติก็ต่อสู้ต้านทานซึ่งกันและกัน จนเอาชัยชนะหรืออย่างน้อยก็สงบกันลงได้เป็นพัก ๆ หากยังไม่ชนะก็พอมีทางจับเงื่อนนั้นแง่นี้ของกิเลสได้ พอทรงตัวอยู่ได้ด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรของตน

ระหว่างใจกับอารมณ์สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่เรื่อย ๆ ถ้ามีสติก็รู้เรื่องกันไปเรื่อย ๆ ถ้าไม่มีสติ ใจก็เป็นเขียงเช็ดเท้าให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายเอา ซึ่งไม่สมควรแก่ผู้ปฏิบัติอย่างยิ่ง ฉะนั้นการต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ ต้องเอาจริงเอาจังตลอดไป เช่นเดียวกับนักมวยชกต่อยกันบนเวที ซึ่งต่างฝ่ายต่างฟัดกันจนสุดเหวี่ยง อ่อนข้อย่อหย่อนไม่ได้ ต้องแพ้หรือถูกน็อกไม่สงสัย

เราเป็นนักต่อสู้เพื่อกู้วิวัฏฏะ จึงขอให้เคารพพระพุทธเจ้า เชื่อฟังพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์อย่างถึงใจ เช่นเดียวกับนักมวยเชื่อครู อย่าเชื่อสิ่งใดยิ่งกว่าพุทธ ธรรม สงฆ์ เพราะในขณะเดียวกันนั้นมันมีสิ่งซึมซาบอยู่ภายในใจและแทรกซ้อนกันอยู่กับธรรม ส่วนมากพวกนั้นมักมีกำลังมากกว่าเสมอที่คอยทำลายให้เอนให้เอียง ดีไม่ดีล้มเหลวโดยไม่รู้สึกว่าได้เอนเอียงหรือล้มเหลวไป ทั้ง ๆ ที่อีแร้งอีกาบินตอมเพื่อ กุสลา มาติกา อยู่รอบตัวแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีสติ ถ้ามีสติบ้างหรือมีสติสัมปชัญญะติดตัวก็พอฟัดพอเหวี่ยงกันไป

จงยึดความลำบากของพระพุทธเจ้านำมาเป็นสักขีพยานแก่ตนเอง การประพฤติปฏิบัติธรรมของพระองค์รู้สึกว่าหนักมากยิ่งกว่าพวกเราเป็นไหน ๆ ดังที่เคยอธิบายให้ฟังหลายครั้งแล้ว เพราะความเป็นสัพพัญญู เป็นสยัมภู ทรงปฏิบัติโดยลำพังพระองค์เอง บรรดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอย่างนั้น ผู้ที่จะบุกเบิกทางเดินให้สัตว์ทั้งหลายไป

ด้วยความราบรื่นปลอดภัย ในขั้นต้นแห่งการบุกเบิกเพื่อความเป็นศาสดาและนำธรรมมาสอนโลก เป็นความลำบากขนาดไหน เพราะทางไม่เคยเดิน การจะเป็นสยัมภูก็ต้องปฏิบัติโดยลำพังพระองค์เองแบบ **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** โดยแท้ ไม่หวังพึ่งใคร

สุขทุกข์ลำบากลำบนแค่ไหนก็ต้องทน และทรงบำเพ็ญไม่ลดละท้อถอย ดังที่ทราบกันว่าทุกข์ถึงขั้นสลบไสลจนถึงสามครั้ง ไม่ใช่เพียงครั้งหนึ่งครั้งเดียวเสียด้วย สมมุติว่าให้พวกเราองค์หนึ่งองค์ใดสลบเพราะความเพียรกล้าดังพระองค์ในขณะนี้ จะพอมีองค์ใดกล้ารับไหม ขอตอบแทนได้เลยว่า จ้าง ๆ ๆ ก็ไม่มีใครกล้ารับ แต่จะได้ยินเสียงไม่เป็นท่าดังขึ้นทันทีว่า ยอมแล้ว ๆ หมอบราบแล้ว ๆ ถ้าจะให้สลบแบบพระพุทธ–เจ้าละก็ จะขอวิงวอนให้กิเลสทั้งมวลนับแต่ปู่ย่าตายายลงไปถึงเหลนตัวเล็ก ๆ แดง ๆ ของกิเลสมา กุสลา มาติกา เอาไปเป็นทาสเช็ดมูตรเช็ดคูถให้มันยังจะเบากว่าการสลบเป็นไหน ๆ ต๊าย ตาย ไม่เอา ๆ ถอยพวกเราถอย วิ่งพวกเราวิ่ง ถ้าลงเป็นแบบนี้ นี่คือเสียงอุทานของพวกเราจะโผล่ขึ้นในท่ามกลางที่ประชุมเวลานี้

เมื่อเป็นเช่นนี้จะพอเห็นคุณค่าแห่งความเพียรของพระองค์บ้างไหม ลองคิดดูตรองดู เทียบเคียงดูขณะนี้ บางทีอาจเป็นประโยชน์มีใจฮึกหาญขึ้นมาบ้าง พระพุทธเจ้าถ้าไม่ได้ทุ่มเทพระอาการทุกส่วนลงถึงขนาดที่ว่า เอา ตายก็ตาย สลบก็สลบ เมื่อไม่ฟื้นจะตายก็ตายไป เมื่อไม่ตายให้ได้ชัยชนะเป็นศาสดาโดยถ่ายเดียว ไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น ถ้าพระทัยไม่มีความเข้มแข็งถึงขนาดนั้น ก็ต่อสู้กิเลสไม่ได้และเป็นศาสดาของโลกไม่ได้ พวกเราจึงนำมาเทียบกับตัวเองเพื่อถือเอาประโยชน์ แม้ไม่ได้แบบท่านทุกกระเบียดก็พอจะมีหลักยึด สมคำที่เปล่งระลึกถึงท่านว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** บ้าง

ความทุกข์ที่สืบเนื่องมาจากการยอมจำนนกิเลสนั้น เราต่างก็เคยแบกหามมานานแสนนานจนถึงปัจจุบันนี้ และยังจะแบกจะหามภพชาติซึ่งเป็นกองทุกข์ตลอดไปนั้น เรายังจะมีความสามารถ มีความพอใจแบกหามไปโดยไม่เข็ดหลาบอยู่เหรอ การประกอบความเพียรเพื่อรื้อถอนสิ่งเป็นเชื้อให้ก่อภพก่อชาติ อันกลมกลืนไปกับกองทุกข์ให้เราแบกหามนั้น ทำไมเราจะไม่มีความสามารถ ทำไมจะไม่มีกำลังต่อสู้ ทำไมจะไม่มีความอุตส่าห์พยายาม ทำไมจะไม่อดไม่ทนได้

การอุตส่าห์พยายามจนสุดกำลัง แม้จะตายในชาตินี้ก็เป็นเพียงชาติเดียว ไม่ต้องตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ หลายครั้งหลายหนจนหาประมาณไม่ได้เหมือนกิเลสพาให้ตาย ทำไมเราจะแย่งชิงความอุตส่าห์เสือกคลานตามกิเลส มาเป็นความอุตส่าห์พยายามทางความหลุดพ้นไม่ได้ ถ้าเราจะเป็นลูกท่านผู้เป็นนักรบอย่างจริงใจน่ะ การตายด้วยความเพียรมีความสุข มีดีกรี มีศักดิ์ศรีเหนือกิเลสอยู่มาก เราจึงควรตายด้วยความพากเพียร เชื่อพระพุทธเจ้าเชื่อให้ถึงใจ พระองค์ทรงดำเนินอย่างใดจงเชื่อให้ถึงใจ จะเป็นกำลังใจกำลังความเพียรทุกด้าน ต่อต้านกิเลสให้บรรลัยจากใจไม่เนิ่นนาน

เราเป็นลูกศิษย์ตถาคตปรากฏในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนแล้วว่า เป็นเพศของพระ ซึ่งเป็นเพศที่มีความอุตส่าห์พยายามมาก พระของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้นเป็นเพศที่มีความอดความทนต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าภายนอกภายใน ตลอดถึงโลกธรรมทั้งภายในภายนอกซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล ไม่สะทกสะท้านหวั่นไหว เราเป็นพระปฏิบัติ ต้องอดต้องทนต้องมีความขยันหมั่นเพียร ต่อสู้เพื่อความเป็นสิริมงคลเพื่อความพ้นโลก หนักก็ต้องสู้ต้องทนเพราะทางเดินอยู่ตรงนี้ ไม่มีทางอื่นเป็นที่เดิน

หากมีทางอื่นเป็นที่ราบรื่นดีงามสะดวกสบายพอเลือกได้ และถึงได้อย่างรวดเร็วทันใจแล้ว พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ซึ่งเป็นจอมปราชญ์และทรงมีพระเมตตาต่อสัตว์โลกอย่างเต็มพระทัยอยู่แล้ว ทำไมจะไม่ประทานทางสายนั้นให้โลกทั้งหลายได้ดำเนินกัน ทั้งนี้ก็เพราะมันไม่มี พระพุทธเจ้าเองจึงต้องทรงลำบาก การประกาศพระศาสนาก็ประกาศตามร่องรอยที่ทรงรู้ทรงเห็น อันเป็นแนวทางที่ถูกต้องดีงามนั้นแลแก่สัตว์โลก เมื่อพวกเราไม่มีปัญญาจะเลือกเองได้ ยากลำบากก็ต้องดำเนินไปตามทางสายที่ประทานให้นี้ เพราะไม่มีทางอื่นเป็นที่พอหลบหลีกปลีกไปได้ ซึ่งเมื่อปลีกออกไปก็เต็มไปด้วยขวากด้วยหนาม ใครจะมีความกล้าหาญต่อขวากต่อหนาม คือกิเลสอยู่อีก เพราะเวลานี้กำลังจะพากันปฏิบัติเพื่อหนีให้พ้นจากกิเลสอยู่แล้ว ยังจะโดดจากทางที่ถูกต้องดีงามออกไปให้มันทำเป็นอาหารว่างอีกหรือ

ทางที่เป็นไปเพื่อความปลอดภัยก็คือ มัชฌิมาปฏิปทา กิเลสมันดุดันขนาดไหนมันดื้อด้านขนาดไหน จงผลิตมัชฌิมาปฏิปทา คือสมาธิ คือสติปัญญาขึ้นให้เต็มภูมิ

ให้ทันกัน ฟิตให้เหมาะกับความเป็นมัชฌิมาที่จะแก้กิเลสปราบกิเลสได้ กิเลสประเภทดื้อด้านก็มีมัชฌิมาประเภทกล้าแข็งรุนแรงต่อสู้กัน ไม่มีคำว่าถอย มัชฌิมาผลิตขึ้นมาให้พอเหมาะพอสมกัน เช่นเดียวกับเขานำไม้เสามาปลูกบ้านปลูกเรือน ไม้ที่ยังหยาบอยู่ควรจะตัดจะฟันจะถากให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มกำลังวังชา ก็ต้องถากต้องฟันให้เต็มฝีมือเต็มกำลัง เหมือนจะฟันทิ้งผ่าทิ้งหมดทั้งต้นนั้น แต่ความจริงเขาถากในส่วนที่หยาบที่คดที่งอออกให้หมด เหลือไว้แต่ส่วนที่ดีที่เป็นประโยชน์ เพื่อมาทำเป็นบ้านเป็นเรือนต่างหาก เขามิได้ฟันทิ้งถากทิ้ง

เครื่องมือก็มีหลายประเภทในการสร้างบ้านสร้างเรือน อย่างหยาบก็มี อย่างกลางก็มี อย่างละเอียดก็มี จึงจะสำเร็จประโยชน์ได้ตามต้องการ เครื่องมือที่จะสร้างจิตใจหรือเครื่องมือปราบกิเลสก็เหมือนกัน คำว่ามัชฌิมาก็หมายถึง เครื่องมือปราบกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในจิตใจนั่นเอง กิเลสหนาขนาดไหน ดื้อด้านขนาดไหน ต้องนำหลักมัชฌิมาปราบให้ถึงกัน คือเครื่องมือให้ถึงกันเข้าปราบปราม จึงจะเป็นความเหมาะสมกับการแก้กิเลสประเภทนั้น ๆ

หากกิเลสหนา แต่เราจะทำแบบลูบ ๆ คลำ ๆ ก็เข้ากันไม่ได้ เช่นเดียวกับไม้ทั้งต้นที่จะนำมาเป็นต้นเสานั่นแล ซึ่งยังไม่ถากไม่ฟันอะไรเลย แต่เอากบไปไสไม้ทั้งต้นมันจะเป็นบ้านเป็นเรือนได้อย่างไร ต้องเอาขวานถากฟันเข้าไป เมื่อถึงขั้นที่จะไสกบก็เอากบมาไส หลังจากได้ถากอย่างเกลี้ยงเกลา ดัดที่คดที่งอให้ตรงหมดแล้ว ย่อมควรแก่การยกขึ้นเป็นเสาบ้านเสาเรือนได้

เรื่องของกิเลสก็เหมือนกัน อย่างหยาบเวลานี้มันเต็มอยู่ในหัวใจของพวกเรา เราจะทำแบบลูบ ๆ คลำ ๆ มันไม่ทันกัน นี้ไม่จัดเป็นมัชฌิมา เพราะมีกำลังอ่อนกว่ากิเลสกำลังไม่เพียงพอกับกิเลสก็นำมาแก้กิเลสไม่ได้ กิเลสหยาบสติปัญญาก็ต้องเอาให้หนักให้ทันกัน กิเลสละเอียดเข้าไป สติปัญญาก็ละเอียดตามกันไป จนกระทั่งกิเลสหาที่หลบซ่อนไม่ได้ เพราะอำนาจแห่งปัญญาฉลาดแหลมคม ตามต้อนฟาดฟันกันจนแหลกแตกกระจายไปหมด นี่แลหลักมัชฌิมาเป็นอย่างนี้

เราอย่าเข้าใจว่าปฏิบัติไปเสมอ ๆ อยู่ธรรมดา ๆ เป็นมัชฌิมาของธรรม นั่นมันมัชฌิมาของกิเลสต่างหาก ไม่ใช่มัชฌิมาของธรรม ควรหนักก็ต้องหนัก มัชฌิมาแปลว่าความเหมาะสมหรือท่ามกลาง ท่ามกลางก็คือความเหมาะสมความพอดีนั่นเอง จะพอดีกับกิเลสประเภทใด ๆ ก็ผลิตขึ้นมาบรรดาสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ความเพียรก็ให้กล้าแข็ง แข็งจนแกร่งเป็นหินเป็นเหล็กไปเลย สติปัญญาก็ตั้งไม่หยุดไม่ถอย พินิจพิจารณาไม่ละไม่วางเพราะสติปัญญาอยู่กับตัวของเราเอง นี่เรียกว่ามัชฌิมา คือเหมาะสมกับการแก้กิเลสแต่ละประเภท ๆ และแต่ละกาลแต่ละสมัยที่กิเลสปรากฏตัวขึ้นมา และต่อสู้กันไม่ลดละปล่อยวาง

จิตที่ยังไม่สงบก็พยายามทำให้สงบ มีสติคอยรักษาหรือควบคุมงานแห่งการภาวนาของตน เราเคยส่งเคยคิดกับเรื่องอารมณ์ต่าง ๆ มาตั้งแต่วันเกิดแล้วจนบัดนี้ยังเสียดายความคิดอะไรอีก ความคิดเหล่านั้นถ้าจะเป็นเหตุเป็นผล เป็นมงคล เป็นประโยชน์ ดังที่ชอบคิดชอบปรุงกัน มันก็ควรจะเป็นผลเป็นประโยชน์ล้นโลกจนไม่มีที่เก็บนั่นแล แต่ส่วนมากมีแต่ความทุกข์เต็มหัวใจ ล้นหัวใจ เรายังเสียดายความคิดเหล่านั้นอยู่ ก็เท่ากับเรายังเสียดายหัวหนามที่ปักหรือทิ่มแทงอยู่ในฝ่าเท้า ไม่สนใจที่จะถอดถอนมันออกเลยนั่นเอง เวลานี้เราจะถอนหัวหนามออกจากฝ่าเท้า คือถอนกิเลสออกจากใจ จึงไม่ควรเสียดายอารมณ์อะไรในขณะที่ทำความพากเพียร

เราเคยคิดมามากแล้วเรื่องรูป เรื่องเสียง เรื่องกลิ่น เรื่องรส เครื่องสัมผัส ที่มีอยู่ทั่วโลกดินแดน มันเป็นเรื่องของใจเราไปเที่ยววาดภาพสิ่งนั้นสิ่งนี้มาเป็นเรื่องราวและหลงมโนภาพของตน หลงอารมณ์ของตน ครุ่นคิดในอารมณ์ของตน ยุ่งในอารมณ์ของตน จนหาที่ไปที่มาไม่ได้ เหมือนตามรอยวัวในคอกต่างหาก ไม่ใช่ของจริงอะไรเลย เราเสียดายอะไรมันนักหนา จนหาเวลาและความพยายามพรากจากกันไม่ได้

อารมณ์แห่งธรรมซึ่งจะทำให้เรามีความสงบเย็นใจ ด้วยการบังคับจิตลงสู่อารมณ์แห่งธรรม เช่น กำหนดอานาปานสติ ก็ให้รู้ลมทุกระยะของลม ทำไมจึงฝืดเคืองดิ้นรนกวัดแกว่งเอานักเอาหนา ราวกับจูงหมาใส่ฝนไม่ผิดเลยเช่นนั้น อย่าเสียดายความคิด อย่าให้ความคิดใดเข้ามาแทรกในขณะที่ทำงานนั้น ความคิดคือสังขารมันคอยจะแทรก

อยู่เสมอ สังขารเป็นตัวมารสำคัญ สัญญาเจ้าสหายกันก็ยื่นตัวออกไปอย่างละเอียด ตามรู้ได้ยาก จิตธรรมดานี้ตามรู้ได้ยาก ถ้าจิตที่ละเอียดแล้วก็รู้กันได้เร็ว

การพิจารณาร่างกาย จะเป็นร่างกายข้างนอกข้างในก็เอาให้จริงให้จัง อย่าสักแต่พิจารณาผ่านไปเฉย ๆ ว่าได้เท่านั้นครั้งเท่านี้ครั้ง เท่านั้นรอบเท่านี้รอบ นั้นนับเอาก็ได้ ไม่สำคัญ สำคัญที่ความรู้แจ้งเห็นจริงเพราะการพิจารณาด้วยความเจาะจง ด้วยความมีสติปัญญาเป็นผู้ทำงานด้วยเจตนาจริง ๆ จนปรากฏความจริงขึ้นมาอย่างชัดเจน เนื่องจากการพิจารณาหลายครั้งหน เมื่อชัดในสิ่งใดสิ่งนั้นก็หายสงสัย ให้เอาจริงเอาจัง

การเชื่อพระพุทธเจ้าเชื่ออย่างนี้และทำอย่างนี้ ไม่เหลาะแหละ พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญอย่างไร จงเชื่อธรรมท่านและปฏิบัติดำเนินอย่างท่าน จงรักธรรม รักตน และเสียดายตน เสียดายธรรม มากกว่าเสียดายอารมณ์ทั้งหลายที่เคยเกี่ยวข้องกันมานาน ซึ่งไม่เกิดประโยชน์อะไรนอกจากโทษโดยถ่ายเดียว พระสงฆ์สาวกท่านดำเนินอย่างไร เป็นคติตัวอย่างแก่พวกเราได้อย่างดีเยี่ยม บรรดาสาวกอรหันต์ที่เราเปล่งวาจาถึงท่านระลึกนึกน้อมถึงท่านทางด้านจิตใจว่า **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** อย่าเพียงระลึกถึงท่านว่าเป็นสรณะเพียงเท่านั้น ให้ระลึกถึงปฏิปทาที่ท่านพาดำเนินมา เพื่อเป็นคติตัวอย่าง และเป็นกำลังใจของเราได้ก้าวเดินตามท่าน อย่างองอาจกล้าหาญไม่สะทกสะท้านต่ออุปสรรคใด ๆ ด้วย แม้ไม่ได้แบบท่านทุกกระเบียดก็ยังดี อยู่ในเกณฑ์ของลูกศิษย์ที่มีครูสั่งสอน

กิเลสเป็นสิ่งที่ละเอียดแหลมคม และเป็นสิ่งที่กล่อมจิตใจของโลกได้อย่างสนิทติดจม ทำให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลใฝ่ฝันไปตามมันไม่มีเวลาอิ่มพอ การเห็นโทษย่อมเห็นโทษของมันได้ยาก ถ้าไม่นำสติปัญญาเข้าไปจับ เข้าไปเทียบเคียง เข้าไปพิสูจน์พิจารณา จะไม่มีโอกาสรู้เห็นว่ากิเลสนี้เป็นโทษต่อจิตใจของสัตว์โลกเลย เพราะฉะนั้นสัตว์โลกจึงต้องมีความพอใจในความโลภ ในความโกรธ ในความหลง ความรักความชัง อาการต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลส จิตใจของคนและสัตว์มีกิเลสชอบกันทั้งนั้น แต่เรื่องของธรรมซึ่งจะเป็นเครื่องแก้กิเลสไม่ค่อยชอบกัน เพราะถูกกีดกันจากกิเลสที่เป็นข้าศึกต่อธรรมไม่ให้ชอบธรรม ไม่ให้นำธรรมมาตำหนิมัน ไม่ให้นำธรรมมาแก้มัน มาปราบมัน

ผู้จะพอรู้โทษของกิเลส ต้องเป็นผู้ได้สัมผัสธรรม รู้รสของธรรม รู้คุณค่าของธรรมภายในใจมากน้อยทางด้านปฏิบัติ นำมาเทียบกับกิเลสในแง่ดีชั่วสุขทุกข์ต่าง ๆ และทราบโทษทราบคุณจากระหว่างกิเลสกับธรรมโดยลำดับ การศึกษาธรรมการปฏิบัติบำเพ็ญธรรมย่อมค่อยเป็นไปเอง นับแต่ขั้นล้มลุกคลุกคลาน จนถึงขั้นอาจหาญเกรียงไกร และขั้นหมดอาลัยในกิเลสโลกามิสทั้งมวล **อนาลโย** เสียได้

ส่วนกิเลสจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจมันก็เป็นกิเลสอยู่เรื่อยไป เพราะในจิตทั้งดวงมันเป็นกิเลสทั้งสิ้นอยู่แล้ว มันจึงมีอำนาจมาก มีกำลังมาก เนื่องจากเคยเสี้ยมสอนและบังคับบัญชาจิตใจของโลกมาเป็นเวลานานแสนนานแล้ว ชนิดที่ว่าโลกกับมันเป็นอันเดียวกัน เรากับกิเลสก็เป็นอันเดียวกัน ไม่ทราบอะไรเป็นกิเลสอะไรเป็นเรา มันกล่อมได้ถึงขนาดนั้น เป็นอวัยวะอันเดียวกันไปหมด (ส่วนจุดหมายอันสำคัญที่เรามุ่งมั่นอยู่เวลานี้คือ เรากับธรรม ธรรมกับเราเป็นอันเดียวกัน)

ปกติของสามัญชนจะหาทางรู้โทษของกิเลสไม่ได้ โลภก็พอใจโลภเพราะกิเลสพาให้พอใจ ไม่เห็นว่าความโลภนั้นเป็นภัย ไม่เห็นว่าความโลภนั้นเป็นความผิด โลภผู้อื่นโลภได้ แต่เขาโลภเราไม่ชอบ โกรธเขาโกรธได้ดุด่าเขาด่าได้ แต่เขาด่าเราไม่ได้ นี่เรื่องของกิเลสมันให้เป็นอย่างนั้น ทำให้เข้าใจว่าเจ้าของถูกต้องอยู่เสมอทุกกรณี ที่จะระลึกโทษว่าตัวผิดนี้มีน้อยมาก หรือไม่มี ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสล้วน ๆ หากไม่มีธรรมเข้าไปแทรกบ้างจะไม่เห็นว่าตนผิดเลย

คำว่ากิเลสจึงไม่เห็นแก่ใคร ไม่มีใครแซงในความเห็นแก่ตัวและความถือตัวใหญ่เหนืออะไร ๆ โลภก็มาก โกรธก็ง่าย การเอารัดเอาเปรียบก็เก่ง ความอาฆาตมาดร้ายก็เร็วและฝังลึกไม่ยอมถอน ความเห็นแก่ตัวกับความตระหนี่ถี่เหนียวใครแตะไม่ได้ สองอย่างนี้เป็นเพื่อนสนิทติดกันจนแกะไม่ออก เสียไปน้อยแต่จะเอาให้ได้มาก ๆ ไม่ยอมเสียเปรียบใคร นี่แหละโลกจึงแก้ไม่ตก อยู่ด้วยกันจำนวนมากน้อยจึงมักเอารัดเอาเปรียบกัน เบียดเบียนกัน ทำลายกัน กดขี่ข่มเหงกัน ให้ได้รับความกระทบกระเทือนซึ่งกันและกันอยู่เสมอ หาความสงบไม่ได้ ก็เพราะอำนาจของกิเลสมันครอบงำหัวใจนั่นแล จะเป็นอะไรที่ไหนกัน

หากมีธรรมะเป็นเครื่องทดสอบพินิจพิจารณาบ้าง คนเราย่อมอยู่ด้วยกันได้ เพราะยอมรับความจริงซึ่งกันและกัน เราเองก็ยอมรับความจริงของเรา ตรงไหนผิดก็ยอมรับว่าผิดและพยายามแก้ไข คนอื่นผิดก็ยอมรับตามความจริง โลกย่อมอยู่ด้วยกันได้เป็นผาสุก มีธรรมเท่านั้นเป็นคู่แข่งกิเลส เป็นเครื่องแก้กิเลสตัวเสนียดจัญไรต่อโลก หากไม่มีธรรมเลย เราจะไม่เห็นว่ากิเลสนี้เป็นโทษเป็นคุณอะไรต่ออะไรกับตัวของเราและโลกทั่ว ๆ ไป จะเห็นเป็นความถูกต้องตามใจชอบไปเสียสิ้น ทั้ง ๆ ที่มันเป็นโทษ เมื่อนำธรรมะเข้ามาทดสอบเทียบเคียงแล้ว ย่อมทราบที่ได้ที่เสียที่ดีที่ชั่ว ที่ควรละควรส่งเสริม เพราะโลกมีของสองสิ่งคือดีกับชั่วเป็นคู่กัน

เมื่อมีสองสิ่งย่อมเป็นคู่แข่งกัน เช่น คนดีกับคนชั่ว ย่อมเป็นคู่แข่งกันอยู่ในตัว อันเดียวไม่ทราบจะแข่งกับอะไร นี้มันมีแต่กิเลสอย่างเดียวภายในหัวใจ หาคู่แข่งไม่ได้ จึงไม่ทราบว่ากิเลสเป็นความผิด เป็นความไม่ดี ให้โทษแก่ตนอย่างไรบ้าง แม้ทุกข์ขนาดไหนก็ยอมรับ กิเลสพาให้คิดให้ปรุงให้พูดจาให้ทำประการใด ซึ่งส่วนมากเป็นความผิด ก็ต้องทำไปตามอำนาจป่าเถื่อนนั้น เพราะไม่มีอะไรภายในใจมาคัดค้าน เนื่องจากมีอย่างเดียวคือกิเลสเป็นผู้บงการ

เมื่อนำธรรมเข้าไปวินิจฉัย หรือได้ยินได้ฟังอรรถธรรม และอ่านเรื่องอรรถเรื่องธรรมเข้าไป ก็มีความรู้แปลก ๆ แฝงขึ้นมา และมีข้อเทียบเคียงฝ่ายผิดฝ่ายถูก จากนั้นก็มีแก่ใจ และพยายามแยกแยะกันออกได้ โดยเห็นว่าธรรมเป็นอย่างนี้กิเลสเป็นอย่างนั้น ความโลภเป็นอย่างนั้นความไม่โลภเป็นอย่างนี้ ความโกรธเป็นอย่างนั้น ความไม่โกรธเป็นอย่างนี้ ความหลงเป็นอย่างนั้น ความไม่หลงเป็นอย่างนี้ ความฟุ้งเฟ้อ เห่อเหิมเป็นอย่างนั้น ความมีใจสงบเย็นเป็นอย่างนี้ ค่อยเข้าใจไปโดยลำดับ

ทีนี้ก็หาอุบายวิธีแยกแยะและนำออกเป็นสัดเป็นส่วน เป็นดี เป็นชั่ว แยกออกคนละทิศละทางจากตัวเราเอง ตัวเราก็มีที่หลบซ่อนผ่อนคลาย หายจากทุกข์ไปเรื่อย ๆ เบื้องต้นต้องอาศัยกำลังวังชาบังคับบัญชาถูไถกันไป เพราะยังไม่เคยเห็นผลของงาน เช่นเดียวกับเด็กทำงานนั่นแหละ ผู้ใหญ่ต้องคอยบังคับบัญชา พอลับตาผู้ใหญ่ เด็กก็เถลไถล เราก็เหมือนกัน เมื่อยังไม่เห็นผลของธรรมเกิดขึ้นที่ใจบ้างเลยก็ขี้เกียจ ต้องอาศัย

ความบังคับบัญชาตัวเอง สติเป็นของสำคัญ เมื่อใจได้รับความสงบเย็นลงไป นี่เป็นเครื่องวัด เป็นผลของงาน เป็นพยานประจักษ์ขึ้นมา

พอใจได้รับความสงบเพราะองค์แห่งภาวนา จะเป็นภาวนาบทใดก็ตาม เมื่อใจสงบแล้วมันเย็น เย็นซาบซึ้งละเอียดอ่อน ในขณะเดียวกันก็เห็นโทษแห่งความวุ่นวายอ๋อ ที่ใจหาความสงบสุขไม่ได้นี้ เพราะความวุ่นวายเข้ายุ่งกวนจิตใจอยู่เสมอนั่นเอง จนหาเวลาพักผ่อนหย่อนจิตไม่ได้เลย จิตหาความสงบไม่ได้ บัดนี้จิตได้รับความสงบเย็นเพราะอำนาจแห่งธรรม ธรรมกับกิเลสก็เริ่มเป็นคู่แข่งกันขึ้นมาในคน ๆ นั้น เมื่อใจได้รับความสงบก็ทราบว่าสงบเพราะอะไร สงบเพราะสมาธิธรรม ภาวนาธรรม ก็ย่อมมีทางที่จะต่อสู้กับกิเลสเรื่อย ๆ ไป ไม่ลดละท้อถอยด้อยสติปัญญาเหมือนแต่ก่อน

จิตเมื่อได้รับการอบรมอยู่เสมอ ไม่ละความพยายาม จะต้องมีความเจริญขึ้นเรื่อย ๆ เจริญขึ้นวันละเล็กละน้อย เช่นเดียวกับความเติบโตของเด็กที่ได้รับการบำรุงรักษาจากผู้เลี้ยงดู จิตใจก็ได้รับการบำรุงจากการเลี้ยงดูการรักษาของเรา การบำรุงด้วยอรรถด้วยธรรม ด้วยการเจริญภาวนา ด้วยการระวังรักษาไม่ให้เคลื่อนคลาดไปสู่ทางหายนะให้เกิดความเดือดร้อน และรักษาอยู่โดยสม่ำเสมอโดยความมีสติ จิตก็จะมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อย ๆ จนเราไม่ทราบเลยว่าเบื้องต้นจิตเป็นอย่างนั้น และจิตเจริญขึ้นมาเป็นอย่างนี้ได้ตั้งแต่เมื่อไร

ส่วนที่จะทราบชัดเป็นขณะ ๆ นั้นได้แก่ จิตตภาวนา เวลาจิตมีความสงบในขณะนั้นย่อมทราบได้ชัดว่าขณะนี้จิตสงบ เมื่อสงบหลายครั้งหลายหน จิตใจก็ค่อยเตียนโล่งเข้าไป ๆ ตอนนี้สังเกตได้ยากเพราะเกลี้ยงเกลาลงไปเรื่อย ๆ มีรากฐานมั่นคงลงไปเรื่อย ๆ อาศัยการอบรมอยู่โดยสม่ำเสมอ จิตที่สงบแล้วสงบเล่าหลายครั้งหลายหนนั้น นอกจากจิตจะมีความสะอาดผ่องใสละเอียดเข้าไปแล้ว ยังเป็นการสร้างฐานขึ้นภายใน จิตเองให้มีความแน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้นอีกด้วย

พอใจมีความสงบบ้าง เอาละทีนี้พิจารณาทางด้านปัญญา ค้นดูเรื่องธาตุเรื่องขันธ์นี่ การค้นแร่แปรธาตุให้ค้นให้แปรที่ตรงนี้ ธาตุก็คือ ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีแต่

ธาตุล้วน ๆ อยู่ภายในร่างกายนี้ หาเป็นเราที่ตรงไหนมี ถ้าว่าดินก็มีแต่ดินล้วน ๆ น้ำก็มีแต่น้ำ ลมก็มีแต่ลม ไฟก็มีแต่ไฟ เราไปเสกสรรปั้นยอเอาสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นเราเป็นของเรา ไม่ละอายธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ บ้างเหรอ ถ้าเขามีวิญญาณเขาพูดได้ เขาจะหัวเราะเราและด่าเราจนน่าอับอายนั่นแล ว่า "ไอ้พวกกรรมฐานโง่ โง่ต่อหน้าต่อตาพวกข้าอย่างไม่อายเลยนี่ ก็พวกข้าคือกองธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ทำไมไปกล้าหาญไม่เข้าอรรถเข้าธรรม เหมาเสกสรรว่าพวกข้าเป็นเราเป็นของเรา เป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นหญิงเป็นชายยุ่งไปหมด ก็พวกข้ามิใช่พวกยุ่งเหมือนพวกแกโง่ ๆ นี่นา มาเสกสรรปั้นแต่งไปหาพระแสงอะไร ก็ดูตามความจริง รู้ตามความจริงกลัวเขาจะไม่ว่า 'บ้าเสกสรร' หรือยุ่งจริงกรรมฐานพวกนี้ ไม่เหมือนกรรมฐานของพระพุทธเจ้าซึ่งท่านเหล่านั้นพิจารณาตามความจริง รู้ตามความจริง ไม่เที่ยวเสกสรรแบบปลอมเหมือนกรรมฐานพวกนี้" แต่นี่เขาเป็นดิน เขาเป็นน้ำ เขาเป็นลม เขาเป็นไฟ เราจะถือหรือไม่ถือ เขาก็คือดิน น้ำ ลม ไฟ อยู่เช่นนั้น เขาไม่ด่า เราจึงพอมีหน้าเหลืออยู่

ความถือเป็นความหนักหน่วงของใจเรา ความทุกข์ความลำบากเพราะอุปาทานก็เป็นภาระหนักของเรา เพราะฉะนั้นต้องแก้ด้วยสติปัญญา พิจารณาลงให้ชัดในร่างกายนี้ พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเห็นจริงด้วยกายคตาอันนี้ สาวกทั้งหลายก็เหมือนกัน สติปัฏฐานสี่เป็นทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ อริยสัจสี่เป็นทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ ฟังให้ดีให้ถึงใจ ความพ้นทุกข์จริง ๆ อยู่นอกอริยสัจ ความพ้นทุกข์จริง ๆ อยู่นอกสติปัฏฐานอีกทีหนึ่ง ทั้งสองนี้เป็นทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ ผู้พ้นทุกข์คือจิต จิตที่บริสุทธิ์แล้วเป็นผู้พ้นทุกข์ มิใช่สติปัฏฐานสี่และอริยสัจสี่เป็นผู้บริสุทธิ์และเป็นผู้พ้นทุกข์ นั่นเป็นทางเดินอันชอบธรรมของจิตต่างหาก

นี่เราได้พิจารณาเห็นชัด หายสงสัย กาย เวทนา จิต ธรรม พิจารณากาย กายใน กายนอก ท่านอธิบายไว้ในสติปัฏฐานสี่ แต่เรื่องอุบายวิธีของเราที่จะพิจารณากายคตาสติ นั้นหาที่สิ้นสุดไม่ได้ แล้วแต่จะถนัดอย่างใด จะพิจารณาให้เป็นอสุภะอสุภังเป็นป่าช้าผีดิบหมดทั้งตัวนี้ก็เป็นได้ เพราะกายนี้เป็นป่าช้าผีดิบอยู่แล้ว พิจารณาทางภาคอสุภะก็เป็นอย่างนี้ จะพิจารณาทางธาตุทางขันธ์ มันก็เป็นธาตุอยู่แล้วตามธรรมชาติ

ของมัน เป็นความจริงของตัวเองแต่ละอย่าง ๆ มันปลอมอยู่ที่ใจดวงเดียว ที่ไปเสกสรรปั้นยอเขาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ใจอยู่ไม่เป็นสุข เพราะฉะนั้นจึงได้รับแต่ทุกข์แบกแต่ทุกข์อยู่ร่ำไป เพราะความอยู่ไม่เป็นสุขของจิตเอง ถ้าอยู่เป็นสุขมันก็ไม่มีทุกข์ เดี๋ยวเอื้อมไปโน้น เดี๋ยวคิดไปนี้ ปรุงสิ่งนั้นสำคัญมั่นหมายสิ่งนี้อยู่อย่างนั้น ผลจึงเป็นไฟขึ้นมาเผาตน

จึงต้องอาศัยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร พินิจพิจารณาแยกแยะเรื่องสัญญาอารมณ์ออกเป็นชิ้นเป็นอัน พิจารณาธาตุขันธ์ให้เห็นชัดเจนตามเรื่องของธาตุของขันธ์เอ้า จะพิจารณาให้แตกกระจายลงไปก็แตก พิจารณาจนชำนิชำนาญ แม้เราไม่พิจารณาว่าธาตุ มันก็เป็นธาตุอยู่ตามหลักธรรมชาติของมันเอง พิจารณาว่าขันธ์ ขันธ์ก็แปลว่าหมวด แปลว่ากอง กองรูป กองเวทนา กองสัญญา กองสังขาร กองวิญญาณ ก็อยู่ในกายในใจนี้ คำว่าขันธ์ ขันธ แปลว่ากอง แปลว่าหมวด กองตั้งแต่พื้นเท้าถึงบนศีรษะมันกองสูงขนาดไหนกองขันธ์น่ะ

กองรูปก็คือรูปกายนี้ กองเวทนาก็มีตั้งแต่พื้นเท้าจดบนศีรษะ กองสัญญาก็จำได้หมดตรงไหน ๆ ก็จำได้ กองสังขารก็ปรุงแต่งได้ทั้งภายในภายนอก กองวิญญาณก็คือความรับทราบจากอายตนะภายนอก เช่น รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เข้ามาสัมผัสเข้ามาถูกต้องกับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็นอารมณ์ขึ้นมา ขณะที่รับทราบว่านั้นเป็นรูป นี่เป็นเสียง เป็นต้น นั่นเรียกว่าวิญญาณ พอผ่านไปแล้วความรับทราบนี้ก็ดับไปพร้อม ๆ กับสิ่งที่สัมผัสผ่านไป แต่อารมณ์ที่นำมายึดไว้ภายในใจนี้ เป็นธรรมารมณ์ไม่ยอมผ่านไปด้วย โดยอาศัยอารมณ์อดีตที่เคยได้รู้ได้เห็น ได้ยินได้ฟังมาแล้วนั้นนำเข้ามาหมักดองอยู่ภายในใจ ครุ่นคิดอยู่ที่นี่ เป็นอารมณ์อยู่ที่นี่ สร้างกิเลสอยู่ที่นี่เพราะไม่มีสติปัญญาแก้ทัน จงพิจารณาแยกแยะให้เห็นตามความจริงเช่นนี้ พิจารณาอันใดให้เห็นชัด อย่าคาดคะเน อย่าเดา ให้เห็นตามความจริง มันแสดงขึ้นมาอย่างไรให้ดูตามความจริงนั้น นี่ปัญญาขั้นต้น

อุบายวิธีของปัญญานี้ไม่มีสิ้นสุด ขอให้พิจารณาให้ปัญญาก้าวออกเถอะ อยู่เฉย ๆ จะให้ปัญญาก้าวออกเองมันเป็นไปไม่ได้ เราก็เคยเชื่ออย่างฝังใจมาแล้วว่า ท่านว่า

สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ มหานิสํโส. สมาธิอันศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก **สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา.** ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก **ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ.** จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ แน่ะ ฟังดูซิ

นี่เราก็มีศีลเป็นที่อบอุ่นอยู่แล้ว สมาธิก็เร่งเข้าไป ศีลเป็นศีล สมาธิเป็นสมาธิ อย่าเข้าใจว่าศีลจะหนุนให้เป็นสมาธิขึ้นมาเอง สมาธิจะหนุนให้เป็นปัญญาไปโดยลำดับเอง โดยไม่ต้องพิจารณาทางปัญญา อย่างนี้ขัดต่อความจริงซึ่งต้องพิจารณาทางปัญญาจึงจะเป็นปัญญาขึ้นมาได้ แม้สมาธิก็ต้องทำให้เป็นสมาธิ

เพียงมีศีลแล้วสมาธิจะเกิดเอง มีสมาธิแล้วปัญญาจะเกิดเองดังนี้ แม้จนวันตายก็ไม่เกิด อย่าพากันนั่งคอยนอนคอยแบบลม ๆ แล้ง ๆ ทั้งศีล ทั้งสมาธิ ทั้งปัญญาต้องทำให้เกิดทั้งสิ้นจึงจะเกิดมี ถ้าไม่นำไปใช้ก็ไม่เกิดผลอะไร เช่น มีด ขวาน หรือเครื่องมือต่าง ๆ ที่นำมาใช้งาน ถ้าไม่เอามาใช้งาน มีดก็เป็นมีด ขวานก็เป็นขวาน สิ่วก็เป็นสิ่ว กบก็เป็นกบ เลื่อยเป็นเลื่อยอยู่อย่างนั้น ไม่สำเร็จเป็นงานชิ้นนั้น ๆ ขึ้นมาได้โดยลำพังเลย นี่สมาธิก็อยู่อย่างนั้น ถ้ามีศีลแล้วไม่ทำสมาธิให้เกิดด้วยจิตตภาวนาสมาธิก็ไม่เกิด อยากจะให้สมาธิเกิดต้องทำภาวนา เมื่อภาวนาขึ้นเป็นสมาธิแล้ว ถ้าอยากให้ปัญญาเกิดต้องคิดค้นทางด้านปัญญา ปัญญาถึงจะเกิด ไม่ใช่สมาธิจะไปหนุนให้ปัญญาเกิดได้เอง ถ้าเป็นอย่างนั้นไม่มีใครติดสมาธิ เมื่อมีสมาธิแล้วก็หมุนตัวไปเรื่อย ๆ เป็นปัญญาเลย ปัญญาก็หมุนตัวไปให้จิตหลุดพ้นเลย แต่นี้ตามความจริงมันไม่เป็นเช่นนั้น

ความจริงก็คือศีลต้องทำให้เกิด คือรักษาศีล สมาธิต้องทำให้เกิด เมื่อทำสมาธิพอจิตมีความสงบร่มเย็นบ้าง ไม่หิวโหยในอารมณ์อะไรมากไปเหมือนแต่ก่อนที่ไม่เคยได้สมาธิ แล้วก็นำจิตนั้นออกพิจารณาในแง่ต่าง ๆ ของธาตุของขันธ์ จิตที่ไม่หิวโหยก็ตั้งหน้าทำงานให้เรา เมื่อทำงานก็เกิดปัญญาขึ้นมา เกิดความรู้แจ้งในแง่นั้นแง่นี้ขึ้นมาเรื่อย ๆ เริ่มเห็นผลไปโดยลำดับ รู้ตรงไหนหายสงสัยตรงนั้น

ปัญญาก็ค่อยเขยิบตัวขึ้นไป ๆ ตั้งแต่ปัญญาขั้นหยาบ ๆ เรื่อยไป จนกระทั่งปัญญาขั้นกลาง แล้วก็กลายเป็นปัญญาขั้นละเอียดไปโดยลำดับ ๆ และแก้กิเลสที่พัวพันอยู่ภายในจิตไปโดยลำดับเช่นกัน ปัญญาทั้งสามขั้นคือ ปัญญาขั้นหยาบ ขั้นกลาง ขั้นละเอียด และขั้นละเอียดสุด สมกับกิเลสที่ละเอียดสุด ได้แก่ อวิชชา เมื่อพอเหมาะพอสมกันแล้วเป็นมัชฌิมา มัชฌิมานี้หมุนตัวเข้าไปตรงไหน กิเลสพังทลายลงไปไม่มีอะไรเหลือ นั่นวิธีแก้กิเลสเป็นอย่างนี้ ให้พากันเข้าใจ อย่าเข้าใจว่าสมาธิจะเป็นปัญญา ปัญญาจะแก้กิเลสทั้งหลายไปโดยถ่ายเดียว ต้องนำไปใช้เหมือนเครื่องมือจึงจะเป็นปัญญาขึ้นมาตามลำดับ

มันง่ายถ้ามีสมาธิแล้ว ก็เหมือนกับมีเครื่องทำครัวที่จะนำมาปรุงอาหารชนิดต่าง ๆ นั่นแล เครื่องทำครัวมีพร้อมแล้ว ถ้าเราไม่ปรุงมันก็เน่าเฟะไปเปล่า ๆ มันไม่เกิดเป็นอาหารขึ้นมาได้ สมาธิก็เป็นสมาธิอยู่อย่างนั้น ดีไม่ดีเน่าเฟะ คือติดสมาธิก็เน่าเท่านั้นละซิ เมื่อติดแล้วก็จม จมปลักอยู่ตรงนั้นแหละ ไปไม่รอด จึงต้องพิจารณา

นี่เคยเป็นมาแล้ว ติดสมาธิ ผมเคยพูดให้หมู่เพื่อนฟังหลายหน เรื่องสมาธินี่ชำนาญ พูดได้อย่างอาจหาญ เพราะจิตเป็นสมาธิมาถึงห้าหกปีกว่า กำหนดเมื่อไรได้ทั้งนั้น มันเป็นสมาธิอยู่ตลอดเวลา จิตเป็นเหมือนหิน มีความมั่นคง แต่หินก็หินกิเลส หินสมาธิ ไม่ใช่หินความหลุดพ้น เมื่อเวลาปัญญาได้แยกแยะเข้าไป ๆ เห็นคุณค่าของปัญญา ทีนี้ก็ไปใหญ่ ถอดถอนกิเลสไปเรื่อย ๆ ที่ไหน ๆ ก็ไม่พ้นปัญญา ปัญญาเป็นผู้แก้กิเลส สมาธิเป็นแต่เพียงทำให้กิเลสสงบตัวเข้ามาเพื่อแก้กิเลสได้ง่าย ฟาดฟันกิเลสได้ง่าย เพราะมันไม่ซ่านไปข้างนอก ปัญญาก็สนุกฟาดฟันลงไป

เมื่อกิเลสได้สิ้นสุดลงไปเพราะอำนาจของปัญญาแล้ว นั่นแหละคือคุณค่าแห่งการปฏิบัติธรรม คุณค่าของใจเด่นดวงเต็มที่ไม่มีอะไรเสมอในโลกทั้งสามนี้ จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต ใจเป็นธรรม ธรรมเป็นใจ **ธมฺโม ปทีโป** ก็หมายถึงความสว่างกระจ่างแจ้งของใจและธรรมซึ่งอยู่ด้วยกัน เมื่อถึงขั้นนั้นแล้ว จะว่าใจก็ได้ จะว่าธรรมก็ได้ ธรรมคือใจ ใจคือธรรม ไม่ขัดไม่ข้อง นั่นแหละธรรมแท้อยู่ที่จิต ธรรมแท้คือจิต จิตแท้คือธรรม เมื่อถึงขั้นนี้แล้วหายสงสัย นี่คุณค่าแห่งการปฏิบัติธรรม

ทุกข์ก็ทุกข์เพื่อได้ของประเสริฐขึ้นมา เราต้องยอมทน ถ้าเราเชื่อตถาคตว่าพระองค์เป็นผู้มีเหตุมีผล ตรัสไว้ชอบแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง เราก็ต้องเป็นผู้มีเหตุผล ดำเนินตามหลักตถาคตที่ทรงสั่งสอนไว้ ผลที่พึงได้จะไปไหน จะพ้นจากนี้ไปไม่ได้ เพราะศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าก็คือตลาดแห่งมรรคผลนิพพานอยู่ดี ๆ นี้แล้ว ขอให้ผู้นั้นดำเนินกิจการของตนให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเถิด ผลจะพึงปรากฏขึ้นมาเป็นลำดับลำดาไม่ต้องสงสัย เหมือนพระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงหน้านี้แล ธรรมแสดงบทใดขึ้นมาก็คือธรรมของพระองค์ พระองค์เป็นผู้แสดงอย่างนี้ ๆ ออกมาจากความจริงอย่างนี้ ๆ เมื่อรู้เห็นความจริงภายในจิตใจแล้ว ก็เหมือนรู้เห็นความจริงของพระพุทธเจ้า สงสัยไปที่ไหน ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเราตถาคต ก็หมายอันนี้เอง

เอาละแสดงเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

๖. อริยสัจ ๔

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เช่นไรเราถึงได้กราบ เราถึงได้เคารพ มอบกายวาจาใจ ตลอดชีวิตไว้กับพระพุทธเจ้า เราเป็นชาวพุทธ นับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นชีวิตจิตใจ เวลาเขาถามถึงพระพุทธเจ้า ถามถึงศาสนา ว่าถือศาสนาอะไร เราต่างก็ตอบเขาทันทีว่า ถือศาสนาพุทธ เมื่อเขาถามว่า พระพุทธเจ้านั้นเป็นอย่างไร ศาสนาพุทธเป็นอย่างไร และสอนว่าอย่างไร จะไม่พ้นความติดเขาจนได้ เพราะมีแต่ความนับถือเป็นส่วนมากสำหรับชาวพุทธเรา แต่ไม่ได้สนใจศึกษาและปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาเท่าที่ควรแก่เพศและวัยของตน

คำตอบก็คือ พระพุทธคือท่านผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งปวง ใจบริสุทธิ์เป็นพุทธะเต็มดวง จึงเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์วิเศษกว่าโลกทั้งสาม ซึ่งอยู่ใต้อำนาจของกิเลสอาสวะครอบงำจิตใจ และเป็นบ๋อยเป็นทาสรับใช้ของกิเลส จิตใจแม้รู้ก็รู้อย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไปตามอำนาจของกิเลสครอบงำ ไม่รู้แจ้งเห็นจริงดังพระพุทธเจ้า พระองค์เป็นผู้อยู่เหนือกิเลสจึงเท่ากับอยู่เหนือโลกที่มีกิเลสทั้งมวล เป็นผู้วิเศษกว่าโลกทั้งสามที่อยู่ใต้อำนาจของกิเลส

พระพุทธเจ้าอยู่เหนือกิเลส เพราะสามารถเหยียบย่ำทำลายกิเลสแหลกแตกกระจายจากพระทัย จึงเป็นผู้วิเศษอย่างสง่าผ่าเผย ความบริสุทธิ์ในพระทัยคือ ความประเสริฐแห่งพุทธะที่บริสุทธิ์ทั้งดวง ไม่มีอะไรเสมอเหมือนในโลกสมมุติ ผู้เป็นพุทธะด้วยความบริสุทธิ์นั้นแล คือพระพุทธเจ้าผู้ประกาศพุทธศาสนา

การประกาศธรรมสอนโลก ก็ไม่มีใครประกาศสอนได้ทั่วทั้งสามโลกธาตุเหมือนพระพุทธเจ้า เราจะเห็นว่าใครเป็นผู้ฉลาดเหนือพระพุทธเจ้าในโลกทั้งสาม ซึ่งสามารถประกาศธรรมทุกขั้นทุกภูมิอย่างถูกต้องแม่นยำแก่สัตว์โลกที่มีจริตนิสัยต่าง ๆ กัน

คำว่าธรรมที่ท่านนำออกประกาศสอนโลกนั้น เป็นเพียงกิริยาที่ออกมาจากธรรมแท้ซึ่งมีอยู่ในพระทัยที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ เท่านั้น มิใช่ธรรมแท้ดังที่สถิตอยู่ในพระทัยของพระองค์เลย คำว่าธรรมแท้กับพระทัยที่บริสุทธิ์เป็นอันเดียวกัน กิริยาที่แสดงออกจากธรรมแท้นั้นเรียกว่า ศาสนธรรม คือธรรมที่เป็นคำสั่งคำสอนเพื่อปฏิบัติให้ถึงธรรมแท้ ซึ่งจะประจักษ์กับใจตัวเองด้วยกัน

ธรรมประเภทนั้นกับใจที่บริสุทธิ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นของประเสริฐธรรมประเสริฐ คำว่าธรรม ๆ นั้น ทั้งธรรมภายในใจของท่านผู้รู้ ทั้งธรรมในหลักธรรมชาติที่มีอยู่ประจำโลก ใครไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ เพราะไม่ใช่ด้านวัตถุแต่เป็นนามธรรมล้วน ๆ

ถ้าธรรมในพระทัยของพระพุทธเจ้า ธรรมในใจของสาวกและธรรมในหลักธรรมชาตินั้นเป็นด้านวัตถุ เช่น เป็นสินค้าประเภทต่าง ๆ นำออกโชว์และจำหน่ายให้โลกได้เห็น และนำไปใช้เหมือนวัตถุและสินค้าทั้งหลายแล้ว ทรัพย์สินและสินค้าทั่วโลกจะแตกกระจายล้มละลายไปทันที ไม่มีทรัพย์สินหรือสินค้าใดจะวิเศษศักดิ์สิทธิ์ ต้องเนื้อต้องใจ ต้องหูต้องตาและต้องการยิ่งกว่าสินค้าคือธรรมนั่นเลย สินค้าต่าง ๆ ในแดนโลกธาตุที่เคยประกาศและนิยมกันมาตั้งกัปตั้งกัลป์ จะต้องล้มละลายไปในขณะเดียว

ไม่ว่าสัตว์ว่าบุคคลในกำเนิดและสถานที่ต่าง ๆ จะหลั่งไหลเข้ามาชมมาซื้อสินค้าแห่งธรรมนี้ ไม่มีเวลาว่างเว้นเลย ไม่มีใครสนใจสินค้าทั้งหลายที่เคยสนใจมาก่อนนั้นเลย เพราะความมีคุณค่า ความถูกเนื้อต้องใจ ความประเสริฐเลิศเลอแห่งธรรมที่กังวานอยู่ในแดนโลกธาตุ หากสามารถผลิตออกมาเป็นด้านวัตถุได้เหมือนสินค้าทั่ว ๆ ไป จะผลิตชนิดใดออกมาก็ตาม จะเป็นของประเสริฐไปตาม ๆ กัน ไม่มีชิ้นใดส่วนใดแห่งสินค้าธรรมนี้ จะไม่เป็นที่ต้องเนื้อต้องใจของบุคคลและสัตว์ทั่วไป จะเป็นสิ่งที่พึงใจทั้งสิ้น

แต่ธรรมชาตินี้ไม่สามารถจะผลิตออกมาได้เช่นนั้น จึงปรากฏอยู่จำเพาะใจของผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงธรรมขั้นนั้น ๆ เท่านั้น ไม่ทั่วไปแก่ผู้ไม่ได้ไม่ถึง และผู้ไม่ปฏิบัติ

ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงเป็นแนวทางออกมา เช่น แสดงออกมาทางเหตุ เหตุดี เหตุชั่ว สอนให้รู้เรื่องบาปเรื่องบุญซึ่งเป็นความผิดความถูก และสอนให้ละบาปบำเพ็ญบุญ นี่เป็นกิริยาแห่งธรรม ไม่ใช่ตัวธรรมอย่างแท้จริง แต่ให้ดำเนินตามหลักที่ทรงสอนนี้ ซึ่งเป็นเข็มทิศทางเดินเพื่อเข้าสู่ธรรมอันแท้จริงโดยลำดับ

เมื่อได้ประพฤติปฏิบัติตามเข็มทิศทางเดินแห่งธรรม ใจย่อมจะได้สัมผัสธรรมอันแท้จริง เพราะธรรมแท้ มีใจเท่านั้นเป็นผู้รับทราบ เป็นผู้สัมผัส นับแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงธรรมขั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน จะนอกเหนือไปจากเหตุอันดีและใจผู้ปฏิบัติดำเนินไปไม่ได้

คำว่าพระสงฆ์ก็คือ ผู้สิ้นกิเลสแล้วด้วยความตะเกียกตะกาย ตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าโดยทางปฏิปทา จนสามารถหลุดพ้นสิ่งที่ต่ำช้าเลวทรามทั้งหลาย ซึ่งเคยมีอำนาจเหนือจิตใจบังคับจิตใจ ออกไปโดยสิ้นเชิง กลายเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์วิเศษขึ้นมา

นี่แหละพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นธรรมชาติที่แปลกจากโลกมากอย่างนี้แล โลกสมมุติทั้งมวล ไม่มีโลกใดจะเสมอด้วยพุทธ ธรรม สงฆ์นี้ ฉะนั้นการถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ หรือการถือพุทธศาสนา จึงเป็นความถูกต้องดีงาม

อย่างยิ่งของจิตซึ่งเป็นของที่ควรประเสริฐได้ อัตภาพร่างกายมนุษย์ก็เป็นของคู่ควรกับศาสนาอยู่แล้ว จึงนับว่าเป็นผู้มีวาสนา ไม่ผิดพลาดไปยึดถือสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เกิดประโยชน์ดังที่เห็น ๆ อยู่ทั่วไป ซึ่งเป็นที่น่าสงสารมากทั้งที่ช่วยอะไรไม่ได้

นี่เราเป็นนักบวช เป็นผู้มีโอกาสตลอดอิริยาบถ คือทุก ๆ อิริยาบถที่จะบำเพ็ญจิตใจ ชำระสะสางจิตใจ อบรมจิตใจ ชำระสิ่งไม่ดีซึ่งเป็นเครื่องกดถ่วงจิตใจเราให้น้อยลงและหมดไปโดยลำดับ เรามีโอกาสมากมีเวลามาก จะเรียกว่าเราได้เปรียบชาวบ้านก็ถูก แต่ไม่มีเจตนาจะเอารัดเอาเปรียบใคร เพราะการปฏิบัติธรรมไม่มีการกระทบกระเทือนกัน เป็นเจตนาที่บริสุทธิ์ของผู้ออกบวชและบำเพ็ญธรรมแต่ละราย ๆ

เราพึงเห็นโอกาสของเราที่ได้มาบวชในพระพุทธศาสนานี้ ว่าเป็นโอกาสอันเหมาะสมอย่างยิ่ง งานของเราก็เป็นงานที่มีคุณค่ามาก ยิ่งกว่างานใด ๆ ที่เคยผ่านมาในโลก ผลที่พึงจะได้รับจากงานที่ทำนี้ ก็เป็นผลที่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง หากเราไม่ยินดีในงานนี้ คือการบำเพ็ญการประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลสด้วยจิตตภาวนา ก็เรียกว่าเราพลาดจากโอกาส เป็นผู้ลืมเนื้อลืมตัว ลืมหน้าที่การงานของตัวไปมากจนน่าใจหายโดยเห็นงานอย่างอื่น เรื่องอย่างอื่นดีกว่าเรื่องนี้งานนี้ เห็นสิ่งที่ไม่ดีว่าเป็นของดีไปเสียชื่อว่าจิตนี้มีความรู้สึกนึกคิดปีนเกลียวกันกับธรรมอย่างมากสำหรับนักบวชเรา ในขณะเดียวกันก็เรียกว่าความคิดนั้นเป็นข้าศึกแก่ธรรมและตัวเราเองด้วย จงระวังให้มากอย่านอนใจ

ความคิดใดที่จะเป็นการสั่งสมกิเลสขึ้นมา จะเป็นประเภทความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา แม้น้อยก็ตาม ให้พึงทราบว่าความคิดประเภทนั้นทำลายศาสนาหรือทำลายตัวเราเอง ศาสนาก็คือเราเป็นผู้รักษา การทำลายก็คือเราเป็นผู้ทำลายผลเกิดขึ้นจากการทำลายก็คือเราเป็นผู้จะต้องรับ เพราะฉะนั้นจึงต้องสำรวมระวังตนอย่างยิ่ง เพราะเราบวชมาเพื่อสำรวม เพื่อกลั่นกรองความคิดความเห็นการแสดงออกต่าง ๆ ให้เข้ากับหลักธรรมวินัยไม่ให้ผิดพลาดได้

การฝืนกิเลสนั้นต้องฝืน ฝืนให้สุดขีดสุดแดน เพราะได้เชื่อกิเลสคล้อยตามกิเลส โดยไม่สำนึกตัวเลยว่า กิเลสเป็นข้าศึกแก่ตัวมาเป็นเวลานานแล้ว เวลานี้ได้มาศึกษาอบรมธรรมะซึ่งเป็นเครื่องชี้ผิดชี้ถูก เป็นเครื่องทดสอบยืนยันซึ่งกันและกันได้แล้วว่า ธรรมเป็นของประเสริฐ กิเลสเป็นของต่ำช้าเลวทราม ไม่ว่าจะหมักหมมอยู่ภายในจิตใจ ไม่ว่าจะแสดงกิริยาออกมาจากความคิดความปรุง การพูดการจา การกระทำ เป็นสิ่งที่ต่ำทรามด้วยกัน ไม่ยังผลให้เกิดสุขอันพึงหวังเหมือนธรรมเลย ดี-ชั่ว สุข-ทุกข์ ระหว่างกิเลสกับธรรมเดินสวนทางกัน เดินหันหลังให้กันแต่ไหนแต่ไรมา ไม่เคยลงรอยกับความถูกความจริงคือธรรมเลย

เพราะฉะนั้นเราเป็นผู้ปฏิบัติศาสนา เป็นผู้รักษาจิตใจ ปฏิบัติจิตใจ จึงต้องมีความเข้มงวดกวดขันต่อภัยของกิเลสทุกประเภท ซึ่งจะเกิดขึ้นภายในและออกเที่ยวกว้านเอาสิ่งต่าง ๆ ภายนอกมาเป็นอารมณ์เผาลนตัว ส่วนมากก็ระวังใจเรามากกว่าจะไประวังภายนอก เพราะใจเราเมื่อได้สัมผัสกับสิ่งภายนอก ด้วยอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เกี่ยวโยงกันกับอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส แล้วจะคิดปรุงขึ้นมาในแง่ต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากอยากจะพูดว่า ๙๙% มันเป็นเรื่องของกิเลส เป็นการสั่งสมกิเลส และการส่งเสริมกิเลสทั้งมวล

ถ้าไม่มีสติก็เป็นไปได้ทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ ในวันหนึ่งคืนหนึ่งโดยไม่เลือกท่าในอิริยาบถทั้งสี่สั่งสมได้ทั้งนั้น จะไม่รู้สึกตัวเลยว่าเราส่งเสริมกิเลส เพื่อทำลายธรรมที่เราต้องการ ขณะแห่งความคิดปรุงของจิตแต่ละขณะ มักเป็นไปด้วยอำนาจของกิเลสภายในผลักดันออกมา โดยอาศัยอายตนะสัมผัสกัน และธรรมารมณ์ซึ่งได้สัมผัสผ่านเป็นอดีตารมณ์ไปแล้ว นำเข้ามาครุ่นคิดปรุงแต่งต่าง ๆ อยู่ภายในใจ ใจแทนที่จะมีความสงบผ่องใส ก็กลับกลายเป็นความเศร้าหมองยิ่งขึ้น ถ้าขาดความระมัดระวังด้วยสติ

ความเพียรใดก็ตามไม่เหมือนความเพียรพยายามรักษาจิต และพยายามกำจัดสิ่งไม่ดีทั้งหลายซึ่งมีอยู่ภายในจิตออกไป และพยายามรักษาไม่ให้จิตออกไปกว้านเอาอารมณ์ต่าง ๆ มีรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น เข้ามาทำลายจิตใจ หรือเข้ามาเพิ่มกิเลสที่มีอยู่แล้วให้กำเริบยิ่งขึ้น

งานนี้เป็นงานสำคัญมากสาหรับนักบวชเรา จึงต้องต่อสู้กันอย่างสุดฤทธิ์สุดเดช สุดกำลังความสามารถ สุดสติปัญญาที่จะต่อสู้ได้ จึงชื่อว่าเป็นผู้เชื่อธรรม เป็นผู้ต้องการมรรคผลนิพพานอย่างแท้จริง ไม่เช่นนั้นจะต้องแพ้กิเลสไปเรื่อย ๆ โดยที่เข้าใจว่าตนประกอบความเพียรเพื่อชำระกิเลส แต่กิเลสสวมรอยเข้ามาในท่าและประโยคแห่งความเพียรไม่รู้ตัว โดยที่สติปัญญารู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือไม่รู้เท่าทันมัน จึงต้องสั่งสมสติปัญญาขึ้นให้พอตัว การระมัดระวังจิตให้อยู่กับตัวอย่าให้เผลอได้เป็นการดี ถ้าไม่อยากเห็นเราเองตกเวทีความเพียรให้กิเลสหัวเราะเย้ยหยัน

อย่าระวังสิ่งใดยิ่งกว่าระวังการกระเพื่อมของจิตที่จะคิดปรุงในแง่ต่าง ๆ ที่เรียกว่าจิตแสวงหาอาหาร ความจริงนั้นจิตแสวงหายาพิษมาเผาตัวเอง ถ้าได้คิดได้ปรุงเรื่องใด ด้วยความชอบใจพอใจต้องเพลินจนลืมตัว ซึ่งส่วนมากจิตที่เป็นพื้น ๆ นี้ความคิดปรุงต่าง ๆ มักจะเป็นยาพิษทั้งนั้น เว้นเสียแต่จิตที่มีสติเท่าที่ควร หรือมีสติค่อนข้างจะสมบูรณ์และมีสติโดยสมบูรณ์ ถ้าเป็นเช่นนั้นจิตจะผลิตแต่อรรถแต่ธรรมชำระสะสางหรือฟาดฟันแต่กิเลสเรื่อยไปไม่มีคำว่าถอย

จิตเรายังไม่ถึงขั้นนั่น จึงมักมีแต่ขั้นทำลายตัวอยู่ด้วยความคิดความปรุง โดยเจ้าตัวก็ไม่ทราบ ทำลายอยู่ในทางจงกรม เดินมีแต่ก้าวขาเดินกลับไปกลับมา นั่งก็มีแต่ร่าง นั่งอยู่เฉย ๆ เหมือนหัวตอ แต่จิตลอยอยู่เหมือนว่าวเชือกขาดอยู่บนอากาศ จิตลอยไปตามรูป ตามเสียง ตามกลิ่น ตามรส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ แล้วก็กว้านมาเป็นอดีตารมณ์ครุ่นคิดอยู่ภายในใจ เผาลนตนอยู่ด้วยอิริยาบถต่าง ๆ โดยที่ตนสำคัญว่า ประกอบความเพียร ความจริงเป็นการเพียรเพื่อสั่งสมกิเลสโดยไม่รู้สึกตัว เพราะสติปัญญาไม่ทันกลมายาของกิเลส

ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีความเข้มแข็งในการระวังรักษา จุดที่จะต้องรักษามากเพื่อถูกต้องเหมาะสมก็คือจิต จิตเป็นตัวคิดตัวปรุงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีการยับยั้ง ไม่มีเวลาพักผ่อนตัวเลย นอกจากจะได้รับความสงบจากการภาวนาที่ถูกบังคับด้วยธรรมบทใดบทหนึ่งเท่านั้น แม้จิตจะยังไม่สงบ แต่การบริกรรมธรรมบทใดบทหนึ่งนั้น ก็เป็นทางที่จะทำใจให้สงบได้ ท่านจึงสอนทางสมถะด้วยธรรมหลายประเภท ตามแต่จะเลือกหา

บทที่ถูกกับจริตนิสัยของผู้ปฏิบัติจิตตภาวนาเป็นราย ๆ ไป มี ๔๐ ห้องด้วยกัน ท่านเรียกกรรมฐาน ๔๐ มีอนุสสติ ๑๐ เป็นต้น

งานของใจถ้าเป็นไปด้วยการบริกรรมโดยความมีสติแล้ว เป็นงานแท้ เป็นงานเพื่อจะทำความสงบให้แก่ใจโดยถ่ายเดียว ถ้าปราศจากสติ แม้บริกรรมอยู่ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร เหมือนนกขุนทองร้องแก้วเจ้าขานั่นแล พึงทราบไว้อย่างถึงใจ

จุดที่รักษาคือใจ อย่าลืม มีใจดวงเดียวเท่านั้นแหละ กาย วาจาเป็นเครื่องมือ จิตเป็นนายผู้บงการ กายเป็นบ่าว กาย วาจา เป็นเพียงเครื่องมือ เป็นเครื่องใช้ของใจ ใจเป็นสำคัญ จึงควรได้รับการอบรมศึกษาและการระมัดระวังอยู่เสมอ อย่าเห็นสิ่งใดดีและประเสริฐเลิศเลอ ยิ่งกว่างานคือการรักษาใจด้วยสติ ไม่ให้สิ่งอื่นใดมากระทบกระเทือนอันจะเป็นเหตุให้เกิดอารมณ์ฟุ้งซ่านรำคาญ เพิ่มทุกข์เข้าไปอีก

ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์ เพราะเราทำงาน อย่าถือความทุกข์ความลำบากในการประกอบการงานที่ชอบนี้มาเป็นอุปสรรค จะก้าวไม่ออก ไปไม่รอด ทุกข์ก็ยอมรับในเวลาทำงาน แม้แต่ตายเรายังจะยอมตาย เหตุใดเราจะยอมทุกข์เพื่อการงานที่ชอบธรรมนี้ไม่ได้ล่ะ นี่คืออุบายวิธีการอบรมหรือซักซ้อมตนเอง โต้ตอบระหว่างกิเลสกับธรรมภายในใจเราเอง ไม่อย่างนั้นฝ่ายธรรมต้องแพ้กิเลส ต้องมีการโต้ตอบกันด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ

ความทุกข์อยู่เฉย ๆ มันก็ทุกข์ การสั่งสมกิเลสด้วยกิริยาต่าง ๆ มันก็ทุกข์ แต่เราไม่สนใจเพราะใจชอบ จึงเข้าใจว่ามันไม่ทุกข์ ความจริงมันทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อได้เคลื่อนใจเคลื่อนกายออกไปจากความเป็นปกติแล้วย่อมทุกข์ เราตั้งหน้าตั้งตาประกอบความพากเพียรเพื่อบำรุงรักษาใจ ก็ย่อมเป็นทุกข์เป็นธรรมดา ไม่ว่างานของกิเลสและงานของธรรม ย่อมเป็นทุกข์ด้วยกัน ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องรักษาเพื่อความปลอดภัยของใจ สมเจตนาที่มาบวชเพื่อบำรุงรักษาตัวด้วยศีลธรรม

กิเลสที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่ยอมให้เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วฝังอยู่ภายในใจก็พยายามชำระสะสางออกไป นี่คืองานที่ชอบ งานอันแท้จริงของพระ ได้แก่ งานขุดค้นทำลายกิเลสทุกประเภทที่ฝังจมอยู่ภายในใจด้วยความพากเพียร มีสติปัญญาเป็นเครื่องมืออันสำคัญ นี่คืองานที่ชอบแท้ ผลที่จะพึงได้รับจากการรักษาจิตด้วยอุบายดังกล่าวนี้ อย่างน้อยก็คือความสงบเย็นใจ ยิ่งกว่านั้นก็สงบละเอียดลงไป และเกิดความแยบคายทางปัญญา คือการค้นคิดการพินิจพิจารณา จิตจะมีโอกาสขยายตัวได้ มีช่องทางที่จะขยายตัวออกจากเครื่องหุ้มห่อพัวพัน ให้เห็นความแปลกประหลาดและอัศจรรย์ของธรรมภายในใจโดยลำดับ เมื่อเพิกถอนกิเลสออกไปเรื่อย ๆ เพราะกิเลสเป็นผู้ปิดบัง เป็นผู้หุ้มห่อจิตดวงประเสริฐนั้นไว้ ให้มืดมิดปิดทวารทั้งกลางวันกลางคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ล้วนอยู่กับความมืดบอดเรื่อยมา ไม่สามารถมองเห็นของประเสริฐที่มีอยู่ในใจนั้นได้ เพราะถูกปิดบังไว้อย่างมิดชิดจากกิเลสทั้งหลาย

บัดนี้เป็นเวลาที่เรามารื้อถอนกิเลสทั้งมวล ด้วยความเพียรที่ได้รับการศึกษาอบรมมาจากตำรับตำราและจากครูอาจารย์ นำความรู้หรือคติธรรมต่าง ๆ นั้นเข้าไปทำหน้าที่ถอดถอนกิเลสประเภทต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไปจากใจ ใจจะได้มีความสงบร่มเย็น ใจสงบคือใจไม่คะนอง ไม่ฟุ้งซ่านรำคาญกับสิ่งที่เป็นฟืนเป็นไฟทั้งหลายที่เคยเป็นมา คิดก็คิดในแง่อรรถแง่ธรรม แม้จะเป็นความคิดเหมือนกันก็ตาม แต่ความหมายแห่งความคิดที่เป็นภัยกับความคิดที่เป็นคุณนั้นต่างกัน คิดในแง่ธรรมย่อมเป็นความสงบร่มเย็นเป็นความคิดที่ถูกต้อง คิดในแง่ผูกมัดในแง่ทำลายตนเอง เป็นความคิดที่ผิดและเกิดโทษทุกข์แก่ตน จงระมัดระวังไม่ชินชาหน้าด้านจะกลายเป็นสันดาน กิเลสพอกหัวต่อไปอีก และแบกกองทุกข์ไม่มีเวลาจบสิ้นลงได้

เดินไปไหนก็ดี อยู่สถานที่ใดก็ดีอย่างน้อยให้มีสติอยู่กับตัว หรือผู้บริกรรมก็ให้สติอยู่กับคำบริกรรมของตัว เวลาบริกรรมไปนาน ๆ จิตมีความละเอียดแล้ว คำบริกรรมแทบจะไม่ปรากฏ ไม่ปรากฏก็ให้ระลึกรู้อยู่เป็นคำบริกรรม จนจิตกับคำบริกรรมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็ปล่อยคำบริกรรมนั้น ๆ ได้ ในขณะนั้นเหลือแต่ความรู้เด่นดวงโดยลำพังเท่านั้น

เมื่อจิตขยับตัวจะคิดปรุงก็เริ่มคำบริกรรมเข้าอีก นี่คืออุบายทำใจให้สงบจากอารมณ์ก่อกวน ทำไป ใจสงบไปเป็นพัก ๆ ไม่ละความเพียร เพียรเรื่อยไป เพียรไม่ถอย จิตก็ค่อยก้าวไปเอง กิเลสก็ค่อยสงบตัวลง ธรรมก็มีกำลังมากขึ้น อย่าชะล่าใจว่ากิเลสเป็นของไม่สำคัญ นี่แลคือตัวสำคัญในไตรภพ มันพาสัตว์โลกให้ล่มจมอยู่ใต้อำนาจของมันมากี่ภพกี่ชาติแล้ว จนไม่สามารถนับอ่านได้เลย เพราะฉะนั้น การที่จะถอดถอนให้ได้อย่างใจหวัง เพียงกะพริบตาเดียวเท่านั้นจึงเป็นไปไม่ได้ อย่าพากันหาญคิดเป็นอันขาด ถ้าไม่อยากถูกกิเลสหลอกเข้าไปอีก

หากเป็นไปได้แล้ว ธรรมะของพระพุทธเจ้าก็จะทรงสอนว่า “ธรรมะกะพริบตาเดียว” ไม่จำเป็นต้องมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ซึ่งเป็นอุบายเพื่อแก้เพื่อถอดถอนกิเลสทั้งนั้น ถ้าลงปฏิบัติเข้าขั้นกะพริบตาก็สำเร็จแล้ว ธรรมเหล่านั้นก็ไม่จำเป็นต้องมีมากมาย มีเพียงว่าธรรมะกะพริบตาเดียว กิเลสก็เสร็จเรียบวุธมุดหัวไปเลย โลกก็จะได้ผ่านพ้นจากทุกข์ไปหมด ไม่มีใครเหลือตกค้างอยู่ในโลกวุ่นวายซ้ำซากนี้เลย

กิเลสไม่ใช่เป็นของจะหักจะฟันให้ขาดได้ง่าย ๆ ไม่มีกิเลสตัวไม่เหนียวแน่น เหนียวที่สุดแน่นที่สุดก็คือกิเลส เป็นธรรมชาติที่กล่อมจิตใจสัตว์ให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลได้ง่ายที่สุดก็คือกิเลส ไม่ว่าจะเป็นประเภทหยาบ ประเภทกลาง ประเภทละเอียด ล้วนแต่หลอกสัตว์โลกให้หลงได้อย่างง่ายดายสบายมาก จะเห็นได้ชัด ๆ เช่น ความโลภ ก็ทราบแล้วว่าความโลภไม่ใช่ของดี ยังพอใจโลภ คำว่าพอใจโลภก็เพราะเชื่อกิเลสตัวโลภนั้นเอง มันถึงพอใจ ถ้าไม่พอใจก็ต้องต่อสู้กัน ความพอใจย่อมไม่มีทางต่อสู้นอกจากคล้อยตาม

ความโกรธ โกรธให้เขาอยู่ภายในจิตใจ มันก็เป็นไฟอยู่ภายในใจของตนอยู่แล้ว ยังแสดงออกมาทางอาการอีก จนตาดำตาแดง ดูรูปลักษณะในขณะที่โกรธเหมือนยักษ์เหมือนผีก็ยังพอใจทำ ยังเห็นว่าตัวดี ถือว่าตัวดียิ่งกว่าคู่ทะเลาะวิวาท กว่าคนที่ไม่โกรธและกว่าเวลาอยู่ปกติเสียอีก นั่นไม่เชื่อจะทำได้อย่างนั้นหรือคนเรา ไม่เชื่อความโกรธน่ะจะยอมสละคุณค่าแห่งความสงบงามตาพลีบูชาความโกรธได้ลงคอหรือ จนคนอื่นทนดูไม่ได้ตนยังสำคัญว่าดีอยู่ได้ ทั้งนี้ก็เพราะความเชื่อกิเลสนั่นเอง โกรธขนาดไหนก็พอใจโกรธ จนดูไม่ได้ก็พอใจ

ความหลงน่ะ หลงกันจนไม่มีวันมีคืนมีปีมีเดือน หลงมานานเท่าไร โลกเคยมีความอิ่มพอกันเมื่อไร ยิ่งดื่มด่ำกว่าเขาติดเฮโรอีน กลอุบายใด ๆ ของกิเลสมันเป็นเยี่ยมทั้งนั้น ไม่มีคำว่าเลว ล้าสมัย ไร้ค่า มีแต่ทันสมัยหรือล้ำยุคมาตลอดไปตลอด อย่าพากันหวังจับหรือฆ่ากิเลสตัวล้าหลัง ด้วยความเพียรแบบกอนแล้วนิน กินแล้วนอน

แม้ประเภทละเอียด มันก็สามารถหลอกสติปัญญาขั้นละเอียดได้อีกเช่นเดียวกัน เพียงขั้นหยาบ ๆ นี้ เราก็เห็นกันได้อย่างชัด ๆ ไม่น่าสงสัยแล้วว่ากิเลสมันแหลมคมขนาดไหน จึงหลอกคนได้ทุกแง่ทุกมุมและทุกประเภทแห่งมวลสัตว์ ไม่มีใครรู้สึกตัวว่าตัวได้เสียเปรียบให้กิเลส นอกจากนักปฏิบัติที่ปักสติปัญญาเข้าสู่ใจ ตั้งหลักไว้ที่ใจ ความคิดปรุงต่าง ๆ จะออกไปในแง่ใด แง่ความโลภหรือความโกรธ หรือความหลง หรือราคะตัณหา คือความรักความชอบประการใด จะแสดงขึ้นมาที่จิตนี้ก่อนอื่น

เมื่อมีธรรมเป็นเครื่องสอดส่อง มีธรรมเป็นเครื่องทดสอบคือสติปัญญา ต้องทราบความกระเพื่อมความเคลื่อนไหวของจิตว่าออกไปในแง่ใด ในแง่ผิดหรือแง่ถูก ถ้าแง่ผิดก็รู้ทันทีและดับไปพร้อม ๆ กัน ไม่มีการลุกลามไปได้และหักห้ามกันได้ แม้จะพอใจคิดไปก็ตาม ธรรมพาให้ฝืนคือพาให้หักห้าม เพราะเราเชื่อธรรมเราก็หักห้ามมันได้ จะทุกข์ขนาดไหนก็พอใจในธรรม หักห้ามกิเลสซึ่งเป็นสิ่งที่เคยพอใจมาแล้วลงได้ด้วยธรรม

หากไม่มีธรรมเป็นเครื่องทดสอบเป็นเครื่องเทียบเคียงเป็นเครื่องสอดส่อง ต้องเชื่อกิเลสวันยังค่ำคืนยังรุ่งตลอดไปทุกภพทุกชาติ หาทางพ้นจากกิเลสไปไม่ได้ การแก้กิเลสจึงไม่ใช่เป็นของแก้ได้ง่าย ๆ ต้องอาศัยหลักธรรม อุบายสติปัญญาเข้าประชิดติดพันอยู่ตลอดอิริยาบถต่าง ๆ

อย่าเสียดายความคิดความปรุงไปกับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ซึ่งเคยคิดเคยปรุงเคยสัมผัสสัมพันธ์มาแล้วตั้งแต่รู้จักเดียงสาภาวะจนกระทั่งบัดนี้ ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้นกว่าที่เคยผ่านมาเลย ควรจะนำสิ่งที่เคยผ่านมาแล้วนั้น มาทดสอบบวกลบคูณหาร

กันดู กับการระมัดระวังรักษาจิตใจด้วยความเข้มแข็ง โดยอาศัยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษา อันใดดีทางไหนดี

เพียงใจได้รับความสงบจากความฟุ้งซ่านเกี่ยวกับเรื่องโลกสงสาร แม้ชั่วระยะเวลา เรายังรู้สึกมีความสุขมากและฝังใจจำไม่ลืม เกิดความตื่นเต้นภายในใจ มีความกระหยิ่มยิ้มย่องขณะที่จิตมีความสงบตัวลงไป นี้แหละเป็นคุณค่าแห่งธรรมที่เป็นกำลังใจพอจะฟัดเหวี่ยงกันได้กับกิเลส ที่เคยรู้รสชาติของมันมานาน กับการมารู้รสชาติแห่งธรรม คือความสงบเย็นใจเพียงชั่วขณะเท่านั้น เพราะการปฏิบัติก็พอเทียบเคียงให้เป็นที่เข้าใจกันได้

มันมีอะไรบ้างในโลกแห่งขันธ์นี้ เราตั้งความหวังเพื่ออะไร ตั้งปัญหาถามตัวเองซิ ถามคนอื่นไม่ได้เรื่อง ดีไม่ดีทะเลาะกันเปล่า ๆ จงตั้งปัญหาถามตัวเองเพราะคดีที่เกี่ยวข้องกันมันมีอยู่ที่ใจดวงเดียวนี้ ระหว่างสมุทัยกับมรรคโต้วาทีหรือรบกันก็รบที่จิต ถือจิตเป็นสนามรบ รบกันที่นี่ สู้กันที่นี่ ให้เห็นดำเห็นแดงกันที่นี่

อย่าหวังเอาชัยชนะ อย่าหวังเอาความประเสริฐเลิศเลอที่ไหน นอกไปจากการรู้เหตุรู้ผลระหว่างกิเลสกับธรรมในใจดวงนี้ และแก้กันที่นี่ด้วยความเพียรอันเข้มแข็งเท่านั้น จงประมวลมาว่า ไม่มีสิ่งใดจะตอบสนองความต้องการของเราให้เป็นที่พึงใจได้นอกจากความเพียรเพื่อความหลุดพ้น สมกับเราเป็นนักบวชและนักปฏิบัติ ความประเสริฐอยู่ตรงนี้ ความเป็นข้าศึกและเคยเป็นข้าศึกก็อยู่ตรงนี้ แก้ก็แก้ลงตรงนี้ให้ถูกจุดของหลักสัจธรรม

ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกข์เป็นของจริงเต็มส่วนอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นของจริง แต่ทำไมโลกจึงกลัวกันนักหนาเรื่องทุกข์ ก็เพราะหัวใจปลอม จากความผสมคละเคล้ากับกิเลสตัวจอมปลอม ใจถึงได้กลัว เพราะมีสิ่งพาให้กลัว ความกลัวนั้นคือตัวสมุทัย จึงทำให้ผู้ที่กลัวนั้นเกิดทุกข์เป็นลำดับ กลัวมากยิ่งทุกข์มาก สัตว์โลกก็ไม่ทราบว่าความกลัวนั้นเป็นภัยแก่ตัวเอง จึงทุกข์หลายชั้นหลายเชิง

ทุกข์ตามหลักธรรมชาติแห่งธาตุแห่งขันธ์ก็เป็นทุกข์อันหนึ่งอยู่แล้ว ความกลัวทุกข์จนเสียอกเสียใจวุ่นวายไปต่าง ๆ ย่อมสร้างความทุกข์ขึ้นที่ใจอีกชั้นหนึ่ง เลยเป็นทุกข์ทั้งทางกายทุกข์ทั้งทางใจ จนหาที่ปลงวางไม่ได้ เป็นไฟไปทั้งกายทั้งใจ เพราะจิตใจปลอมจึงหาความจริงจากทุกข์ไม่ได้ และปลงใจเชื่อธรรมว่าต่างอันต่างจริงไม่ได้ ฉะนั้นจึงหาความสุขจากสัจธรรมไม่ได้

สัจธรรมเป็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ แดนพ้นทุกข์มีอยู่ในสัจธรรมนี้ไม่มีอยู่ในสถานที่อื่น **ทุกฺขํ อริยสจฺจํ** ได้กล่าวแล้วเมื่อกี้นี้ คือความทุกข์ทางกายทางใจ ทุกข์ทางใจเป็นผลเกิดขึ้นจากสมุทัยแดนผลิตทุกข์ ท่านกล่าวไว้เป็นหลักใหญ่ว่า กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ความทะเยอทะยานอยากในกามคือสิ่งที่ชอบใจ ความอยากมีอยากเป็นในแง่ต่าง ๆ จนหาประมาณไม่ได้ ความอยากในของไม่มี อยากเท่าไรก็ไม่สำเร็จ อยากลม ๆ แล้ง ๆ ให้เกิดทุกข์เปล่า ๆ เช่น เกิดแล้วจะไม่ให้ตาย ความแปรสภาพอยู่ตลอดเวลาก็อยากให้ยืนยงคงถาวร มันจะยืนยงคงถาวรได้อย่างไร ธาตุขันธ์ทั้งหมดนี้เป็นกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อยู่แล้ว จะบังคับให้มันเป็นไปตามความอยากได้อย่างไร นี่วิภวตัณหา คือ ความทะเยอทะยานอยากในของไม่มีถึงเวลาจะตายก็ยังไม่อยากตาย ดิ้นรนกระวนกระวาย ดิ้นเท่าไรก็ยิ่งเป็นทุกข์ เพราะหัวใจพาให้ดิ้นหัวใจพาให้เป็นทุกข์ นี่แหละท่านเรียกสมุทัย แล้วจะเอาอะไรมาระงับดับมัน

ท่านว่ามรรคเป็นเครื่องมือดับสัจธรรมทั้งสองประเภทนี้ได้ ทุกข์ท่านบอกว่าพึงกำหนดรู้เท่านั้น ไม่เป็นสิ่งสำคัญอะไรมากนักเลย แต่การกำจัดนี้เป็นของสำคัญคือกำจัดสมุทัยด้วยมรรค เอ้า เรียนให้ถึงกัน พระพุทธเจ้าสอนธรรมให้ถึงความจริงเราเรียนธรรม ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมต้องทำให้ถึงความจริง เมื่อถึงความจริงแล้วจะหาความปลอมไม่ได้เลย

สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป หมายถึงองค์ปัญญา ถ้าเป็นดาบก็เป็นดาบอันคมกล้าไม่มีสิ่งใดที่ดาบนี้จะตัดไม่ขาด กิเลสประเภทใดเป็นขาดสะบั้นไปเลย เพราะ **สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** ที่เรียกว่าองค์ปัญญา

สัมมาวาจา ก็กล่าวชอบในทางความพากเพียร ในสมณวาจา ไม่กล่าวนอกลู่นอกทางของผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น

สัมมากัมมันตะ การงานชอบ ก็ดังที่เราทำกันอยู่นี้ การปัดกวาดลานวัด การทำข้อวัตรปฏิบัติ การเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนา นี้คือการงานชอบ แต่ขอให้สติกับจิต สติกับปัญญามาควบคุมงานนี้จึงจะชอบ ทำไปเฉย ๆ สักแต่ว่าทำก็ไม่จัดว่างานชอบ นอกจากจะจัดเข้าประเภทงานเผลอ งานรวนเร งานเร่ร่อน เพราะจิตไม่มีที่ยึด ที่หมาย กลายเป็นงานลอยลมไปเท่านั้นเพราะทำด้วยโมหะ ฉะนั้นสติจึงเป็นของสำคัญใน**สัมมากัมมันตะ**

สัมมาอาชีวะ อย่างหยาบ ๆ ก็บิณฑบาตมาเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นงานที่ชอบธรรมของนักบวช **ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา. ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย.** บรรพชาอุปสมบทแล้ว ให้พวกเธอทั้งหลายไปเที่ยวบิณฑบาตมาฉันด้วยกำลังปลีแข้งของตนเถิด นี้เป็นงานที่ชอบธรรมที่สุดกับเพศแห่งความเป็นนักบวช จงทำความอุตส่าห์พยายามอย่างนี้ตลอดชีวิต อย่าขี้เกียจนะพูดง่าย ๆ อย่างภาษาพระภาษาธรรมะที่ตรงไปตรงมาก็ว่า ถ้าไม่ขี้เกียจกินก็อย่าขี้เกียจไปบิณฑบาตมาฉันนะ ขี้เกียจบิณฑบาต แต่ขยันกินก็เข้ากันไม่ได้ นี่พูดอย่างภาษาของพระเรา เรียก**สัมมาอาชีโว**ขั้นหนึ่ง

สัมมาอาชีโวอีกขั้นหนึ่งก็คือ ดูแลบำรุงรักษาจิตให้ชอบธรรม นำธรรมอันเป็นความชุ่มเย็นเข้ามาหล่อเลี้ยงจิต นำสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรเข้ามาหล่อเลี้ยงจิต อย่าให้จิตหิวโหยในอาหารที่ถูกกับมโนธาตุ อย่านำอารมณ์อันเป็นยาพิษเข้ามาทำลายจิตใจ เช่น อารมณ์อันเป็นวิสภาค คือเป็นข้าศึกต่อธรรมหรือต่อใจเข้ามาทำลายใจ เรียกว่าเลี้ยงจิตชอบธรรม ชีวะ ความเป็นอยู่ จิตพาให้เป็นอยู่ ให้เลี้ยงอาหารคือธรรมแก่จิตโดยชอบธรรม เพื่อจิตจะได้มีความรื่นเริงบันเทิงกระปรี้กระเปร่าขึ้นมา เพราะได้อาหารเป็นที่ถูกกับธาตุของตน คือ **มโนธาตุ** เมื่อจิตได้อาหารคือธรรมเข้าหล่อเลี้ยง ย่อมมีกำลัง สมาธิ ปัญญา ย่อมจะเกิด ย่อมจะเจริญทุกขั้นของสมาธิทุกขั้นของปัญญาจนกลายเป็นวิมุตติขึ้นมาได้

สัมมาวายาโม ท่านบอกว่าเพียรในที่สี่สถาน ก็เข้าใจอยู่แล้ว เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรสั่งสมกุศลคือความฉลาดให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ เอากันย่อ ๆ อย่างนี้ เพียรอยู่ในกาย เวทนา จิต ธรรม นี่เรียกว่าเพียรชอบ พิจารณากรรมฐาน **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** ดูให้ตลอดทั่วถึง เพียรอยู่ที่ตรงนี้ หนังกำหนดถลกออกมาดูซิ ข้างนอกมีแต่ผิวบาง ๆ โลกตื่นกันที่ผิวนี้ เข้าข้างในเยิ้มไปด้วย **ปุพฺโพ โลหิต** น้ำเน่าน้ำหนอง เต็มไปด้วยของปฏิกูลทั้งสิ้น น่าเกลียดน่ากลัว ป่าช้าผีดิบมันอยู่ในตัวของเราแต่ละคน ๆ นี่คือความเพียรชอบ ดูให้เห็นเหตุเห็นผลในความจริงอันนี้ ทำไมจึงเสกสรรปั้นยอกันว่าดีว่าสวยว่างามเอานักเอาหนา เหมือนกับจะเหาะบินไปได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีปีก เสกสรรกันไปหาสมบัติพระแสงอะไรมันขัดต่อความจริง จนถึงกับธรรมก้าวไม่ออก เข้าทางจงกรมไม่ได้ นั่งภาวนาไม่ได้ เพราะกลัวของดิบของดีของสวยของงามนั้นจะถูกทำลาย จะบอบช้ำ จะทุกข์ลำบาก จะตายจากไป จะไม่ได้รักสงวนและกอดรัดอยู่นาน ๆ เป็นทุกข์ไปนาน ๆ

จงดูให้เห็นตามความจริงของมัน สถานที่เกิดที่อยู่มันเป็นยังไงสิ่งเหล่านี้ มันเกิดมาจากที่สกปรกโสมมทั้งนั้น เวลาเป็นอยู่ก็อยู่ด้วยความสกปรกโสมม สิ่งที่นำเข้าไปบำรุงรักษาก็ล้วนแต่เป็นของสกปรกโสมมทั้งสิ้น ของสะอาดสะอ้านนำเข้าไปบำรุงรักษาไม่ได้ เพราะไม่ใช่วิสัยของกายอันเป็นของสกปรกจะรับไว้ได้ ความจริงเป็นดังนี้ หาความสะอาดที่ตรงไหนมี พิจารณาอย่างนี้ซิ เรียกว่า **สัมมาวายาโม**

สัมมาสติ ก็ตั้งสติไว้ในสติปัฏฐานสี่ การพิจารณานี้ก็ตั้งสติไว้ชอบ พิจารณาไปตรงไหนในอาการ ๓๒ อาการใดก็ตาม หรือทั้งหมดทุกอาการก็ตาม ให้มีสติเป็นผู้ควบคุมงานไปเสมอ ท่านเรียกว่า **สัมมาสติ**ในองค์มรรค

สัมมาสมาธิ เมื่อพิจารณาชอบธรรมแล้ว ความสงบก็สงบโดยชอบ คือสงบอยู่ภายในจิตดวงที่เคยฟุ้งซ่านนี้แล เรียกว่า **สัมมาสมาธิ** ไม่หลงโลกหลงสงสารไปไหนแบบพอสงบแล้วความรู้ก็หลุดออกจากตัว เหาะเหินเดินฟ้าไปเห็นนรก ไปเห็นสวรรค์ไปเห็นโน้นไปเห็นนี้ ทั้ง ๆ ที่จิตยังไม่สงบตัวถึงไหนเลย มันขายก่อนซื้อไปแล้ว ที่ถูกและไม่ล่อแหลมต่อความผิด คือให้เห็นนรกสวรรค์อยู่ภายในจิตใจนี้เสียก่อน ภายนอก

ไม่เป็นปัญหาอะไรนักเลย ให้สงบอยู่ภายในใจนี้ เพราะใจเป็นผู้ฟุ้งซ่าน ใจเป็นผู้ก่อทุกข์ ใจเป็นผู้ก่อความวุ่นวายให้แก่ตัวเอง ให้สงบลงด้วยธรรม ด้วยการภาวนาอยู่ภายในกาย ในใจนี้ เมื่อจิตสงบลงด้วยวิธีนี้ ไม่ส่งกระแสใจออกไปสู่อารมณ์ภายนอก อันเป็นการยุแหย่ก่อกวนตนเอง นั้นเรียกว่า **สัมมาสมาธิ**

นี่แล มรรคทั้งแปด สรุปเข้ามาแล้วเรียก ศีล สมาธิ ปัญญา รวมอยู่ที่นี่ นี่คือเครื่องแก้กิเลสและเป็นสัจธรรม คือความจริงประเภทหนึ่ง

นิโรธ ไม่ค่อยมีปัญหาอะไรมากนัก ขอให้ดำเนินมรรคปฏิปทานี้ให้พอตัวเถอะ นิโรธคือความดับทุกข์ จะเป็นขึ้นเพราะอำนาจของมรรคนั่นแล เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหาร รับประทานลงไป ๆ ความอิ่มหนำสำราญก็ปรากฏขึ้นโดยลำดับ ๆ ความหิวโหยก็ดับลงไป ๆ มันเป็นเรื่องของมันเอง เราไม่จำเป็นต้องไปสร้างนิโรธขึ้นมา ให้สร้างมรรคนี้ให้พอเพียง นิโรธพึงทำให้แจ้ง พึงทำให้แจ้งด้วยอะไร ถ้าไม่ทำให้แจ้งด้วยมรรค คือศีล สมาธิ ปัญญา หรือด้วยมรรคแปดนี้เท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นที่จะทำนิโรธให้แจ้งได้ เพียรจะไปสร้างนิโรธให้แจ้งวันยังค่ำคืนยังรุ่งก็ตายทิ้งเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไร ถ้าไม่สร้างมรรคให้มีกำลัง อบรมมรรคให้มีกำลังขึ้นมาปราบกิเลสให้เรียบราบไป นิโรธความดับทุกข์ก็เป็นขึ้นเอง โดยไม่ต้องไปทำหน้าที่เหมือนมรรค

มรรคนี้เป็นของสำคัญ สมุทัยเป็นของสำคัญเพียงไรมรรคมีความสำคัญเพียงนั้น สัจธรรมทั้งสี่นี้มีสำคัญที่จะต้องทำจริง ๆ ก็คือสมุทัยกับมรรค ส่วนทุกข์มันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากสมุทัย เช่น ทุกข์ทางใจ ส่วนทุกข์ทางกายนั้นพระพุทธเจ้า พระสาวกก็มี เพราะท่านไม่ใช่คนตายก็ย่อมมีความทุกข์ทางกายเหมือนโลกทั่วไป แต่ทุกข์เหล่านี้ไม่สามารถกระทบกระเทือนพระจิตของท่านได้ ใจของพระสาวกทั้งหลายก็เหมือนกัน ท่านรู้ตามเป็นจริงของมันอยู่โดยหลักธรรมชาติ ตามคติธรรมดาธรรมนิยม

นี่คือการปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพาน เพื่อฆ่ากิเลส ถ้าดำเนินอยู่เช่นนี้เราอยู่ที่ไหนก็เป็นการต่อสู้กับกิเลสอยู่ตลอดเวลา จะได้เห็นกิเลสหมอบราบให้ดูสักที ส่วนมากมีแต่เราหมอบราบให้กิเลสดู เดินจงกรมก็ยังหมอบราบให้กิเลส นั่งสมาธิ ก็หมอบราบให้

กิเลส เพราะความเผลอสติเป็นของสำคัญ อาการแห่งความเพียรทุกท่า มีแต่ท่าหมอบราบกราบกิเลสทั้งนั้น เพราะความเผลอสติ ความใจลอย ความไม่ตั้งอยู่ในหลักธรรมแห่งการชำระกิเลส แห่งการแก้กิเลส แห่งการปราบปรามกิเลส กิเลสจึงมีอำนาจกดคอลงได้ทุกอาการแห่งความเพียร ให้พึงเข้าใจอย่างนี้ ถ้าไม่ใช้สติปัญญาสอดแทรกให้รู้เรื่องของกิเลสแล้วจะไม่รู้ กิเลสมันสวมรอยตลอดเวลา

เอ้า เรียนให้จบสัจธรรม สัจธรรมมีอยู่ที่กายที่ใจนี้เท่านั้น เรียนจบที่นี่แล้วไม่ต้องหาเรื่องว่าประเสริฐเลิศเลออะไรกันละ นิพพานไม่ต้องไปหา หาทำไม นิพพานคืออะไร นิพพานก็เป็นชื่ออันหนึ่ง ธรรมชาติที่ให้ชื่อว่านิพพานนั้นคืออะไร ก็ไม่ต้องหาไม่ต้องถาม เพราะรู้และละได้เต็มภูมิภายในใจนี้แล้ว กิเลสก็เป็นชื่ออันหนึ่ง ธรรมชาติที่เราให้ชื่อว่ากิเลสนั้นมันคืออะไร มันก็อยู่ที่หัวใจเรานี้ด้วยกันทั้งสองอย่าง คือกิเลสก็อยู่ที่ใจ นิพพานก็คือใจที่บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสแล้วเท่านั้น **สอุปาทิเสสนิพพาน** ก็ได้นิพพานแล้วทั้ง ๆ ที่ธาตุขันธ์ยังครองตัวอยู่นี้ **อนุปาทิเสสนิพพาน** เมื่อปล่อยขันธ์หมดความรับผิดชอบโดยประการทั้งปวงแล้ว นั่นคือ **อนุปาทิเสสนิพพาน** นี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเพียรที่พยายามตะเกียกตะกาย ความเพียรนี้มีคุณค่าถึงขนาดนั้น

ฉะนั้นจงฟังและปฏิบัติให้ถึงใจ อย่าเสียดายกิเลสที่ฉุดลากลง ทั้งที่ธรรมท่านลากดึงขึ้นทุกประโยคแห่งธรรม เอา จงตัดสินบรรดานักบวชนักปฏิบัติเรา ว่าจะรักกิเลสหรือจะรักพระพุทธเจ้าในหัวใจดวงเดียวกันนี้ แต่ระวังสิ่งหนึ่งจะกระซิบขึ้นมาในขณะนั้นนะว่า “ขอรักกิเลสเถิด เพราะยังรักความไม่เอาไหนอยู่เต็มใจ”

ยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

๗. รู้อสุภะ รู้อย่างไร

วัดนี้เราไม่ปฏิบัติตามความรู้ความเห็นความต้องการของคน แต่เราปฏิบัติเพื่อหลักธรรมหลักวินัย หลักศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เพื่อประชาชนทั้งแผ่นดินซึ่งอาศัยศาสนาอันเป็นหลักปกครองที่ถูกต้องดีงาม ที่เนื่องมาจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องด้วยดีของพระเณร ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาของประชาชนชาวพุทธ เพราะฉะนั้นเราจึงไม่สนใจที่จะปฏิบัติต่อผู้ใดเพราะความเกรงใจเป็นใหญ่ ให้นอกเหนือจากธรรมจากวินัยอันเป็นหลักศาสนาไป หากใจเกิดโอนเอนไปตามความรู้ความเห็นของผู้หนึ่งผู้ใด หรือของคนหมู่มากซึ่งหาประมาณไม่ได้แล้ว วัดและศาสนาก็จะหาประมาณหรือหลักเกณฑ์ไม่ได้ วัดที่เอนเอียงไปตามโลกโดยไม่มีเหตุผลเป็นเครื่องยืนยันรับรอง ก็จะหาเขตหาแดนหาประมาณไม่ได้ และจะกลายเป็นวัดไม่มีเขตไม่มีแดนไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีเนื้อหนังแห่งศาสนาติดอยู่บ้างเลย

ผู้หาของดีมีคุณค่าไว้เทิดทูนสักการบูชาก็คือคนฉลาด จะหาของดี เนื้อแท้ไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจก็จะหาไม่ได้เลย เพราะมีแต่สิ่งจอมปลอมเหลวไหล เต็มวัดเต็มวาเต็มพระเต็มเณรเถรชี เต็มไปหมดทุกแห่งทุกหนตำบลหมู่บ้าน ไม่ว่าวัดไม่ว่าบ้าน ไม่ว่า

ทางโลกทางธรรม คละเคล้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความจอมปลอมหลอกลวงหาสาระสำคัญไม่ได้

ด้วยเหตุนี้จึงต้องแยกแยะออกเป็นสัดเป็นส่วนว่า ศาสนธรรมกับโลกแม้อยู่ด้วยกันก็ไม่เหมือนกัน พระเณรวัดวาอาวาสศาสนา ตั้งอยู่ในบ้านตั้งอยู่นอกบ้าน หรือตั้งอยู่ในป่าก็ไม่เหมือนบ้าน คนมาเกี่ยวข้องก็ไม่เหมือนคน ต้องเป็นวัดเป็นพระเป็นธรรมวินัยอันเป็นตัวของตัวอยู่เสมอ ไม่เป็นน้อย ไม่ขึ้นกับผู้ใดสิ่งใด หลักนี้จึงเป็นหลักสำคัญที่จะสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนที่มีความเฉลียวฉลาด หาหลักความจริงไว้เป็นที่สักการบูชาหรือเป็นขวัญใจได้ เราคิดในแง่นี้มากกว่าแง่อื่น ๆ แม้พระพุทธเจ้าผู้เป็นองค์ศาสดาก็ทรงคิดในแง่นี้เหมือนกัน ดังจะเห็นได้ในเวลาที่พระองค์ประทับอยู่โดยเฉพาะกับพระนาคิตะ เป็นต้น

เวลามีประชาชนส่งเสียงเอิกเกริกเฮฮาเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงรับสั่งว่า นาคิตะ นั่นใครส่งเสียงอึกทึกวุ่นวายกันมานั้น เหมือนชาวประมงเขาแย่งปลากัน เราไม่ประสงค์สิ่งเหล่านี้ซึ่งเป็นการทำลายศาสนา ศาสนาเป็นสิ่งที่รักษาไว้สำหรับโลกให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข เหมือนกับน้ำที่ใสสะอาดที่รักษาไว้แล้วด้วยดี เป็นเครื่องอาบดื่มใช้สอยแก่ประชาชนทั่วไปได้ด้วยความสะดวกสบาย ศาสนาก็เป็นเช่นน้ำอันใสสะอาดนั้น จึงไม่ต้องการให้ผู้หนึ่งผู้ใดเข้ามารบกวน ทำศาสนาให้ขุ่นเป็นตมเป็นโคลนไป นี่คือพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงกับพระนาคิตะ

จากนั้นก็สั่งให้พระนาคิตะไปบอกเขาให้กลับไปเสีย กิริยาการแสดงออกเช่นนั้นกับเวลาค่ำคืนเช่นนี้ ไม่ใช่เวลาที่จะมาเกี่ยวข้องกับพระ ซึ่งท่านอยู่ด้วยความวิเวกสงัด กิริยาที่สุภาพดีงามเป็นสิ่งที่มนุษย์ผู้ฉลาดคัดเลือกมาใช้ได้ และเวลาอื่นมีถมไป เวลานี้ท่านต้องการความสงัด จึงไม่ควรมารบกวนท่านให้เสียเวลาและลำบาก โดยไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด นี่คือหลักดำเนินอันเป็นตัวอย่างจากองค์ศาสดาของพวกเรา ไม่ใช่จะคลุกคลีตีโมงกับประชาชนญาติโยมโดยไม่มีขอบเขตเหตุผล ไม่มีกฎมีเกณฑ์ ไม่มีเวล่ำเวลาดังที่เป็นอยู่ ซึ่งราวกับศาสนาและพระเณรเราเป็นโรงกลั่นสุรา เป็นเจ้าหน้าเจ้าตาจ่ายสุราให้ประชาชนยึดไปมอมเมากันไม่มีวันสร่างซา แต่ศาสนาเป็นยาแก้ความ

เมามัว พระเณรเป็นหมอรักษาความเมามัวของตนและของโลก ไม่ใช่นักจ่ายสุราเครื่องมึนเมาจนหมดความรู้สึกในความนึกกระดากอาย

ใครก้าวเข้ามาวัดก็ว่าเขาเลื่อมใสศรัทธา อนุโลมผ่อนผันไปจนลืมเนื้อลืมตัว ลืมธรรมลืมวินัย ลืมกฎระเบียบอันดีงามของวัดของพระของเณรไปหมด จนกลายเป็นการทำลายตนเองและวัดวาศาสนาให้เสียไปวันละเล็กละน้อย และกลายเป็นตมเป็นโคลนไปหมด ทั้งชาววัดชาวบ้านหาที่ยึดเป็นหลักเกณฑ์ไม่ได้ พระเต็มไปด้วยมูตรด้วยคูถคือสิ่งเหลวไหลภายในวัดในตัวพระเณร

ด้วยเหตุนี้เราทุกคนผู้บวชในพระศาสนา จงสำนึกในข้อเหล่านี้ไว้ให้มาก อย่าเห็นสิ่งใดมีคุณค่าเหนือธรรมเหนือวินัย อันเป็นหลักใหญ่สำหรับรวมจิตใจของโลกชาวพุทธให้ได้รับความมั่นใจ ศรัทธาและร่มเย็น ถ้าหลักธรรมหลักวินัยได้ขาดหรือด้อยไปเสียประโยชน์ของประชาชนชาวพุทธที่จะพึงได้รับก็ต้องด้อยไปตาม จนถึงกับหาที่ยึดเหนี่ยวไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ศาสนามีเต็มคัมภีร์ใบลาน มีอยู่ทุกแห่งทุกหน พระไตรปิฎกไม่อดไม่อั้นเต็มอยู่ทุกวัดทุกวา แต่สาระสำคัญที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติ ให้ประชาชนทั้งหลายได้รับความเชื่อความเลื่อมใส ยึดเป็นหลักจิตหลักใจไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นประโยชน์หรือเป็นสิริมงคลแก่ตนนั้นกลับไม่มี ทั้ง ๆ ที่ศาสนายังมีอยู่ เราก็เห็นอย่างชัดเจนอยู่แล้วเวลานี้

หลักใหญ่ที่จะทำให้ศาสนาเจริญรุ่งเรือง และเป็นสักขีพยานแก่ประชาชนผู้เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อหวังบุญและสิริมงคลทั้งหลายกับวัด ก็คือพระเณร ถ้าพระเณรตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมหลักวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ นั้นแลคือ ผู้รักษาไว้ซึ่งแบบฉบับอันดีงามแห่งพระศาสนาและมรรคผลนิพพานไม่สงสัย เขาจะยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ได้ เพราะคนในโลกนี้คนฉลาดยังมีอยู่มาก ส่วนคนโง่แม้มีมากจนล้นโลกก็หาประมาณไม่ได้ เมื่อถูกใจเขาเขาก็ชมเชย การชมเชยนั้นก็ชมเชยแบบความโง่ของเขาไม่เกิดประโยชน์ ถ้าไม่พอใจก็ตำหนิติเตียน ความตำหนิติเตียนนั้น ก็ไม่เกิดประโยชน์แก่ทั้งเขาและเราด้วย แต่ผู้เฉลียวฉลาดชมเชยนั้นยึดเป็นหลักจิตใจได้ แก่เขาด้วยแก่เราด้วย เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ชมเชยพระสงฆ์ก็ชมเชยด้วยหลักความจริงความ

ฉลาด พระสงฆ์ผู้ตระหนักในเหตุผลก็สามารถทำตนให้เป็นเนื้อนาบุญของเขาได้ด้วย เขาก็ได้รับประโยชน์ด้วย แม้ตำหนิก็มีเหตุผลที่ควรยึดเป็นคติได้ ด้วยเหตุนี้เราผู้ปฏิบัติพึงตระหนักในข้อนี้ให้ดี

ไปที่ไหนอย่าลืมเนื้อลืมตัวว่าตนเป็นนักปฏิบัติ เป็นองค์แทนพระศาสดาในการดำเนินพระศาสนา และประกาศพระศาสนาด้วยการปฏิบัติ โดยไม่ถึงกับต้องประกาศสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจในอรรถในธรรมโดยถ่ายเดียว แม้เพียงข้อวัตรปฏิบัติที่ตนปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้น ก็เป็นทัศนียภาพอันดีงามให้ประชาชนเกิดความเชื่อความเลื่อมใสได้ เพราะการได้เห็นได้ยินของตนอยู่แล้ว ยิ่งได้มีการแสดงอรรถธรรมให้ถูกต้องตามหลักของการปฏิบัติโดยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยแล้ว ก็ยิ่งเป็นการประกาศพระศาสนาโดยถูกต้องดีงาม ให้สาธุชนได้ยึดเป็นหลักใจ ศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองไปโดยลำดับในหัวใจชาวพุทธ

อยู่ที่ใดไปที่ใดอย่าลืมหลักสำคัญคือศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักงานสำคัญของพระ นี้แลคือหลักงานสำคัญของพระเราทุกรูป ที่เป็นศากยบุตรพุทธชิโนรสปรากฏในพระพุทธศาสนาว่าเป็นลูกศิษย์พระตถาคต เป็นอยู่ที่ตรงนี้ ไม่ได้เป็นอยู่เพียงโกนผมโกนคิ้วนุ่งเหลืองห่มเหลืองเท่านั้น อันนั้นใครทำเอาก็ได้ไม่สำคัญ สำคัญที่การประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ศีลพยายามระมัดระวังรักษาอย่าให้ขาดให้ด่างพร้อย มีความระเวียงระวังอยู่ทุกอิริยาบถด้วยสติปัญญาของเรา อะไรจะขาดตกบกพร่องไปก็ตามศีลอย่าให้ขาดตกบกพร่อง เพราะเป็นสมบัติอันสำคัญประจำกับเพศของตน หวังพึ่งเป็นพึ่งตายกับศีลของตนโดยแท้

สมาธิที่ยังไม่เกิดก็พยายามฝึกฝนอบรมดัดแปลงจิตใจ ฝ่าฝืนทรมานจิตใจตัวพยศเพราะอำนาจของกิเลสนั้น ให้เข้าสู่เงื้อมมือของความเพียร มีสติปัญญาเป็นเครื่องสกัดลัดกั้นความคะนองของใจ ให้เข้าสู่ความสงบเย็นใจจนได้ นี่ก็เป็นสมาธิสมบัติสำหรับพระเรา ปัญญาคือความฉลาด ปัญญาจะใช้ได้ในที่ทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่อไม่ว่ากิจการภายนอกภายในให้นำปัญญาออกใช้เสมอ ยิ่งเข้าสู่ภายในคือการพิจารณากิเลสอาสวะประเภทต่าง ๆ ด้วยแล้ว ปัญญายิ่งเป็นของสำคัญมาก ปัญญากับสตินี้

แยกกันไม่ออก จะต้องทำหน้าที่ไปพร้อม ๆ กัน สติเป็นผู้ควบคุมงานคือปัญญาที่กำลังทำงาน หากสติได้เผลอไปเมื่อไรงานนั้นก็ไม่สำเร็จเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะฉะนั้นสติจึงเป็นธรรมจำเป็นที่จะต้องแนบนำในงานของตนอยู่เสมอ นี่คืองานของพระ ให้ท่านทั้งหลายจำไว้อย่างถึงใจตลอดไป อย่าชินชา จะกลายเป็นพระหน้าด้านไปโดยที่โลกเขาเคารพกราบไหว้ทุกวันเวลา

ออกพรรษานี้ต่างองค์ต่างก็จะต้องพลัดพรากจากกันไป ตามหน้าที่และความจำเป็น และกฎคือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ห้ามไม่อยู่ เพราะเป็นคติธรรมดา เป็นเรื่องใหญ่ แม้ตัวผมเองก็ไม่ได้แน่ใจว่าจะอยู่กับท่านทั้งหลายไปนานสักเท่าไร เพราะอยู่ใต้กฎ **อนิจฺจํ**เหมือนกัน ในขณะที่อยู่ด้วยกัน พึงตั้งใจสำเหนียกศึกษาให้ถึงใจ สมกับเรามาศึกษาอบรมและประพฤติปฏิบัติ

คำว่าปัญญาดังที่กล่าวเมื่อสักครู่นี้ คือการพิจารณาคลี่คลายดูส่วนต่าง ๆ ที่มาเกี่ยวข้องทั้งภายนอกภายใน (ต้องขออภัยท่านนักธรรมะด้วยกันทั้งหญิงทั้งชายที่ตกอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน กรุณาพิจารณาเป็นธรรม) รูป ส่วนมากก็เป็นรูปหญิง–ชาย ในหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า ไม่มีรูปใดที่จะเป็นข้าศึกแก่เพศสมณะเรายิ่งกว่ารูปหญิง–ชาย เสียงหญิง–ชาย กลิ่นหญิง–ชาย รสของหญิง–ชาย เครื่องสัมผัสถูกต้องของหญิง–ชาย นี้เป็นเอกที่จะให้เป็นโทษเป็นภัยแก่สมณะ ให้พึงสำรวมระวังให้มากยิ่งกว่าการสำรวมระวังในเรื่องอื่น ๆ สติปัญญาก็ให้คลี่คลายจุดที่สำคัญนี้มากยิ่งกว่าคลี่คลายการงานอย่างอื่น ๆ

รูป ก็แยกแยะดูด้วยปัญญาให้เห็นชัดเจน คำว่ารูปหญิง–ชายนั้นให้ชื่อตามสมมุติ ความจริงแล้วไม่ใช่หญิง–ชาย เป็นรูปธรรมดาเหมือนเรา ๆ ท่าน ๆ มีหนังหุ้มห่อทั่วสรรพางค์ร่างกาย เข้าไปภายในก็มีเนื้อมีหนังมีเอ็นมีกระดูก เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกด้วยกัน ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดอาการใดที่ผิดแปลกจากรูปของเราไปเลย เป็นแต่เพียงว่าความสำคัญของใจนั้นมันว่าเป็นหญิง–ชาย คำว่าเป็นหญิง–ชายนั้น มันสลักลงไปภายในจิตใจอย่างลึกซึ้งด้วยความสำคัญของใจเอง ทั้งที่ไม่เป็นความจริง เป็นความสำคัญต่างหาก

เสียงก็เหมือนกัน เสียงก็เป็นเสียงธรรมดา แต่เราหมายไปว่าเป็นเสียงวิสภาค เพราะฉะนั้นจึงทิ่มแทงเข้าในหัวใจบุรุษอย่างฝังลึก เฉพาะอย่างยิ่งนักบวชเรา และแทงทะลุเข้าไปจนลืมเนื้อลืมตัว ขั้วหัวใจขาดสะบั้นทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ ขั้วหัวใจขาดเปื่อยเน่าเฟะแต่ไม่ตาย เจ้าตัวกลับเพลินฟังเพลงเสียงขั้วหัวใจขาดอย่างไม่มีวันจืดจางอิ่มพอ

กลิ่น ก็กลิ่นธรรมดาเหมือนเรานี่เพราะเป็นกลิ่นคน ถึงจะเอาน้ำอบน้ำหอมจากเมืองเทพเมืองพรหมที่ไหนมาประมาชโลม ก็เป็นกลิ่นของอันนั้นต่างหาก ไม่ใช่กลิ่นของหญิง–ชายแท้แม้นิดเดียวเลย จงพิจารณาแยกแยะออกดูให้ละเอียดถี่ถ้วน

รสก็เพียงความสัมผัสกัน การสัมผัสก็ไม่เห็นผิดแปลกอะไรกับอวัยวะเราสัมผัสอวัยวะเราเอง อวัยวะนั้น ๆ ก็เป็นดิน น้ำ ลม ไฟ เหมือนกัน ไม่เห็นมีอะไรผิดแปลกกันแน่ะ เราต้องพิจารณาให้ชัดเจนอย่างนี้ แล้วก็พิจารณาตนเทียบเคียงกับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ของคำว่าหญิง–ชายนั้น เข้ามาเทียบเคียงกับรูปเสียงกลิ่นรสของเรา ก็ไม่มีอะไรผิดแปลกกันโดยหลักธรรมชาติโดยหลักความจริง นอกจากความเสกสรรปั้นยอของใจที่มันคิดไปเสกสรรไปเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยปัญญาพิจารณาคลี่คลาย อย่าให้ความสำคัญในแง่ใดแง่หนึ่งที่จะเป็นข้าศึกแก่ตนเข้ามาแทรกสิงหรือทำลายจิตใจของตนได้ ให้สลัดปัดทิ้งด้วยปัญญาอันเป็นความจริง ลงสู่ความจริงว่า สักแต่ว่ารูป สักแต่ว่าเสียง สักแต่ว่ากลิ่น สักแต่ว่ารส สักแต่ว่าเครื่องสัมผัส ที่ผ่านแล้วหายไป ๆ ทั้งมวล เช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ นี่คือการพิจารณาถูกต้อง และสามารถถอดถอนความยึดมั่นสำคัญผิดกับสิ่งนั้น ๆ ได้โดยลำดับไม่สงสัย

จะพิจารณาไปในวัตถุสิ่งใดก็ตามในโลกนี้ มันเต็มอยู่ด้วยกอง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หาความจีรังถาวรไม่ได้ อาศัยสิ่งใดสิ่งนั้นก็จะพังลงไป วัตถุสิ่งใดก็ตาม ขึ้นชื่อว่ามีอยู่ในโลกนี้ล้วนแล้วแต่สิ่งที่จะต้องพังทลาย เขาไม่พังเราก็พัง เขาไม่แตกเราก็แตก เขาไม่พลัดพรากเราก็พลัดพราก เขาไม่จากเราก็จาก เพราะโลกนี้เต็มไปด้วยความจากความพลัดพรากกันอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติ ให้พิจารณาอย่างนี้ด้วยปัญญาให้

ชัดเจนก่อนหน้าที่สิ่งเหล่านั้นจะพลัดพรากจากเรา หรือเราจะพลัดพรากจากสิ่งเหล่านั้น แล้วปล่อยวางไว้ตามเป็นจริง เมื่อเป็นเช่นนั้นจิตใจก็มีความสุข นี่พูดถึงขั้นปัญญาในการพิจารณารูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ทั้งข้างนอกข้างใน ทั้งส่วนหยาบส่วนละเอียด ย่อมพิจารณาในลักษณะเหล่านี้ทั้งสิ้น

สมาธิก็อธิบายบ้างแล้ว คำว่าสมาธิคือความแน่นหนามั่นคงของใจ เริ่มตั้งแต่ความสงบสุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ของใจขึ้นไปจนถึงความสงบสุขละเอียดมั่นคง ใจถ้าไม่ได้ฝึกหัด ไม่ได้ดัดแปลง ไม่ได้บังคับทรมานด้วยอุบายต่าง ๆ มี สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เป็นเครื่องหนุนหลังแล้ว จะหาความสงบไม่ได้จนกระทั่งวันตาย ตายก็ตายไปเปล่า ๆ ตายด้วยความฟุ้งซ่านวุ่นวายส่ายแส่กับอารมณ์ร้อยแปด ไม่มีสติรู้สึกตัวตายด้วยความไม่มีหลักมีเกณฑ์เป็นที่ยึดอาศัย ตายแบบว่าวเชือกขาดอยู่บนอากาศตามแต่จะถูกลมพาพัดไปไหน แม้ยังอยู่ก็อยู่ด้วยความไม่มีหลักมีเกณฑ์ เพราะความลืมตัวประมาทหาเหตุผลเป็นเครื่องดำเนินไม่ได้ อยู่แบบเลื่อนลอย คนเราทั้งคนถ้าอยู่แบบเลื่อนลอยไม่หาหลักที่ดียึด ก็ต้องไปแบบเลื่อนลอย จะเกิดผลประโยชน์อะไร หาความดีความแน่ใจในคติของตนที่ไหนได้ เพราะฉะนั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่รู้ ๆ อยู่อย่างนี้ จงสร้างความแน่นอนขึ้นที่ใจของเรา ด้วยความเป็นผู้หนักแน่นในสารคุณทั้งหลาย จะแน่ตัวเองทั้งยังอยู่ทั้งเวลาตายไป ไม่สะทกสะท้านหวั่นไหวกับความเป็นความตายความพลัดพรากจากสัตว์แลสังขารที่ใคร ๆ ต้องเผชิญด้วยกัน เพราะมีอยู่กับทุกคน

ปัญญาไม่ใช่จะเกิดขึ้นในลำดับที่สมาธิคือความสงบใจเกิดขึ้นแล้ว แต่ต้องอาศัยความฝึกหัดคิดค้นคว้าความพินิจพิจารณา ปัญญาจึงจะเกิดขึ้น โดยอาศัยสมาธิเป็นเครื่องหนุนอยู่แล้ว ลำพังสมาธินั้นจะไม่กลายเป็นปัญญาขึ้นมาได้ ต้องเป็นสมาธิอยู่โดยดี ถ้าไม่ใช้ปัญญาพิจารณาต่างหาก สมาธิเพียงทำให้จิตมีความเอิบอิ่มมีความสงบตัว มีความพอใจกับอารมณ์คือสมถธรรม ไม่หิวโหยในความคิดโน้นคิดนี้ไม่วุ่นวายส่ายแส่เท่านั้น เพราะจิตที่มีความสงบย่อมมีความเย็น ย่อมเอิบอิ่มในธรรมตามฐานแห่งความสงบของตน แล้วนำจิตที่มีความอิ่มในสมถธรรมนั้นออกพิจารณาคลี่คลายดูสิ่งต่าง ๆ ด้วยปัญญา ซึ่งในโลกนี้ไม่มีอันใดจะเหนือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**

ไปได้ มันเต็มไปด้วยสภาพเดียวกัน จงใช้ปัญญาพินิจพิจารณา จะเป็นแง่ใดก็ตาม ตามแต่จริตนิสัยที่ชอบพอกับการพิจารณาในแง่นั้น ๆ โดยยกสิ่งนั้นขึ้นมาพิจารณาคลี่คลายด้วยความสนใจ ใคร่รู้ใคร่เห็นตามความจริงของมันจริง ๆ อย่าสักแต่พิจารณาโดยปราศจากเจตนาปราศจากสติกำกับ

เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอสุภะกับจิตที่เต็มไปด้วยราคะความกำหนัดยินดี นี้เป็นคู่ปรับหรือคู่แก้กันได้ดีและดีมาก จิตมีราคะมากเพียงไรให้พิจารณาอสุภะอสุภังมากเพียงนั้นหนักเพียงนั้น จนกลายเป็นป่าช้าผีดิบขึ้นให้เห็นประจักษ์ใจในร่างกายของเขาของเราทั่วโลกดินแดน ราคะตัณหานั้นจะกำเริบขึ้นไม่ได้เมื่อปัญญาหยั่งรู้ว่ามีแต่ปฏิกูลเต็มตัว ใครจะไปกำหนัดยินดีในปฏิกูล ใครจะไปกำหนัดยินดีในสิ่งที่ไม่สวยไม่งาม ในสิ่งที่อิดหนาระอาใจ นี่เป็นยาระงับอสุภะอสุภังประการหนึ่ง เป็นยาแก้โรคราคะตัณหาขนานเอกขนานหนึ่ง เมื่อพิจารณาสมบูรณ์เต็มที่แล้วให้จิตสงบตัวลงไปในวงแคบ

เมื่อจิตได้พิจารณาอสุภะอสุภังหลายครั้งหลายหน จนเกิดความชำนิชำนาญพิจารณาคล่องแคล่วว่องไวทั้งรูปภายนอกทั้งรูปภายใน จะพิจารณาให้เป็นอย่างไรก็เป็นได้อย่างรวดเร็ว แล้วจิตก็จะรวมตัวเข้ามาสู่อสุภะภายใน และจะเห็นโทษแห่งอสุภะที่ตนวาดภาพไว้นั้นว่า เป็นเรื่องมายาประเภทหนึ่ง แล้วปล่อยวางทั้งสองเงื่อน คือเงื่อนอสุภะและเงื่อนสุภะ

ทั้งสุภะทั้งอสุภะสองประเภทนี้ เป็นสัญญาคู่เคียงกันกับเรื่องของราคะ เมื่อพิจารณาเข้าใจทั้งสองเงื่อนนี้เต็มที่แล้ว คำว่าสุภะก็สลายตัวลงไปหาความหมายไม่ได้ คำว่าอสุภะก็สลายตัวลงไปหาความหมายไม่ได้ ผู้ที่ให้ความหมายว่าเป็นสุภะก็ดีอสุภะก็ดีก็คือใจ ก็คือสัญญา สัญญาก็รู้เท่าแล้วว่าเป็นตัวหมาย เห็นโทษแห่งตัวหมายนี้แล้วตัวหมายนี้ก็ไม่สามารถที่จะหมายออกไปให้ใจติดและยึดถือได้อีก นั่น เมื่อเป็นเช่นนั้นจิตก็ปล่อยวางทั้งสุภะทั้งอสุภะคือทั้งสวยงามทั้งไม่สวยงาม โดยเห็นเป็นเพียงตุ๊กตาเครื่องฝึกซ้อมของใจของปัญญาในขณะที่จิตยังยึด และปัญญาพิจารณาเพื่อถอดถอนยังไม่ชำนาญเท่านั้น

เมื่อจิตชำนาญ รู้เหตุผลทั้งสองประการคือ สุภะอสุภะนี้แล้ว ยังสามารถย้อนมาทราบเรื่องความหมายของตนที่ออกไปปรุงแต่งว่า นั้นเป็นสุภะนั่นเป็นอสุภะอีกด้วย เมื่อทราบความหมายนี้อย่างชัดเจนแล้ว ความหมายนี้ก็ดับลงไป และเห็นโทษแห่งความหมายนี้อย่างชัดเจนว่านี้คือตัวโทษ อสุภะไม่ใช่ตัวโทษ สุภะไม่ใช่ตัวโทษ ความสำคัญว่าเป็นสุภะอสุภะต่างหากเป็นตัวโทษ เป็นตัวหลอกลวงเป็นตัวให้ยึดถือ นั่นมันย่นเข้ามา นี่การพิจารณาย่นเข้ามาอย่างนี้และปล่อยวางโดยลำดับ

เมื่อจิตเป็นเช่นนั้นแล้ว เราจะกำหนดสุภะหรืออสุภะก็ปรากฏขึ้นอยู่ที่จิต โดยไม่ต้องไปแสดงภาพภายนอกเป็นเครื่องฝึกซ้อมอีกต่อไป เช่นเดียวกับเราเดินทางและผ่านสายทางไปโดยลำดับฉะนั้น นิมิตเห็นปรากฏอยู่ภายในจิต ในขณะที่ปรากฏอยู่ภายในจิตนั้นก็ทราบแล้วว่า สัญญาตัวนี้หมายขึ้นมาได้แค่นี้ ไม่สามารถออกไปหมายข้างนอกได้ แม้จะปรากฏขึ้นมาภายในจิตก็ทราบได้ชัดว่า สภาพที่ปรากฏเป็นสุภะอสุภะนี้ก็เกิดขึ้นจากตัวสัญญาอีกเช่นเดียวกัน รู้ทั้งภาพที่ปรากฏขึ้นอยู่ภายในใจ รู้ทั้งสัญญาที่หมายตัวขึ้นมาเป็นภาพภายในใจอีกด้วย สุดท้ายภาพภายในใจนี้ก็หายไป สัญญาคือความสำคัญความหมายขึ้นมานั้นก็ดับไป รู้ได้ชัดว่าเมื่อสัญญาตัวเคยหลอกลวงว่าเป็นสุภะอสุภะ และเป็นอะไรต่ออะไรไม่มีประมาณ หลอกให้หลงทั้งสองเงื่อนนี้ ดับไปแล้วสัญญาก็ดับไปด้วย ไม่มีอะไรจะมาหลอกใจอีก นี่การพิจารณาอสุภะ พิจารณาอย่างนี้ตามหลักปฏิบัติ แต่เราจะไปหาในคัมภีร์หาที่ไหนก็ไม่เจอ นอกจากหาความจริงในหลักธรรมชาติที่มีอยู่กับกายกับใจ อันเป็นที่สถิตแห่งสัจธรรมและสติปัฏฐานสี่ เป็นต้น และสรุปลงในคัมภีร์ที่ใจนี้ จะเจอดังที่อธิบายมานี้

นี่เป็นรูป รูปกายก็ทราบได้ชัดว่า กายของเราทุกส่วนนี้ก็เป็นรูป มีอะไรบ้างในรูปนี้ อวัยวะทุกส่วนเป็นรูปทั้งนั้น ไม่ว่าผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ปอด พังผืด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ล้วนแล้วแต่เป็นรูป เป็นสิ่งหนึ่งต่างหากจากใจ จะพิจารณาเป็นอสุภะ มันก็ตัวอสุภะอยู่แล้วตั้งแต่เรายังไม่ได้พิจารณา และคำที่ว่าสิ่งนี้เป็นสุภะสิ่งนั้นเป็นอสุภะ ใครเป็นผู้ไปให้ความหมาย สิ่งเหล่านี้เขาหมายตัวของเขาเองเมื่อไร เขาบอกว่าเขาเป็นสุภะ เขาบอกว่า

เขาเป็นอสุภะเมื่อไร เขาไม่ได้หมายไม่ได้บอกว่าอย่างไรทั้งสิ้น อันใดจริงอยู่อย่างไร มันก็จริงอยู่ตามสภาพของเขาอย่างนั้นมาดั้งเดิม และเขาเองก็ไม่ทราบความหมายของเขา ผู้ไปทราบความหมายในเขาก็คือสัญญา ผู้หลงความหมายในเขาก็คือสัญญาเอง ซึ่งออกจากใจตัวหลง ๆ เมื่อมารู้เท่าสัญญาอันนี้แล้ว สิ่งเหล่านี้ก็หายไปอีก ต่างอันก็ต่างจริง นี่คือความรู้เท่าหรือการรู้เท่าเป็นอย่างนี้

เวทนาคือความสุข ความทุกข์ เฉย ๆ ที่เกิดขึ้นจากร่างกาย กายก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่งซึ่งมีอยู่ตั้งแต่ทุกข์ยังไม่เกิด ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์ตั้งอยู่ ทุกข์ดับไป กายก็เป็นกาย ทุกข์ก็เป็นทุกข์ ต่างอันต่างจริง พิจารณาแยกแยะให้เห็นตามความจริง สักแต่ว่าเวทนา สักแต่ว่ากาย ไม่นิยมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเรา เป็นเขา เป็นของเราเป็นของเขาหรือของใคร เวทนาก็ไม่ใช่เรา ไม่เป็นของเรา ไม่เป็นของเขา ไม่เป็นของใคร เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏขึ้นมาชั่วขณะแล้วดับไปชั่วกาลเท่านั้นตามสภาพของเขา ความจริงเป็นอย่างนี้

สัญญาคือความจำได้ จำได้เท่าไรไม่ว่าจำได้ใกล้ได้ไกล จำได้ทั้งอดีตอนาคต ปัจจุบัน จำได้เท่าไรความดับก็ไปพร้อม ๆ กัน ดับไป ๆ เกิดแล้วดับ ๆ จะมาถือว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลที่ไหน นี่หมายถึงปัญญาขั้นละเอียดพิจารณาหยั่งทราบเข้าไปตามความจริง ประจักษ์ใจตัวเองโดยไม่ต้องไปถามใคร

สังขารคือความคิดความปรุง ปรุงดีปรุงชั่วปรุงกลาง ๆ ปรุงเรื่องอะไรก็มีแต่เรื่องเกิดเรื่องดับ ๆ หาสาระอะไรจากความปรุงนี้ไม่ได้ ถ้าสัญญาไม่รับช่วงไปให้เกิดเรื่องเกิดราว สัญญาก็ทราบชัดเจนแล้ว อะไรจะไปปรุงไปรับช่วงไปยึดไปถือให้เป็นเรื่องยืดยาวต่อไปเล่า ก็มีแต่ความเกิดความดับภายในจิตเท่านั้น นี่คือสังขารมันเป็นความจริงอันหนึ่ง อันนี้ท่านเรียกว่าสังขารขันธ์ ขันธ์ แปลว่ากอง แปลว่าหมวด รูปขันธ์ แปลว่ากองแห่งรูป สัญญาขันธ์ แปลว่ากองแห่งสัญญา หมวดแห่งสัญญา สังขารขันธ์ คือ กองแห่งสังขาร หมวดแห่งสังขาร

วิญญาณขันธ์ คือหมวดหรือกองแห่งวิญญาณที่รับทราบในขณะสิ่งภายนอกเข้ามาสัมผัส เช่น ตาสัมผัสรูป เป็นต้น เกิดความรู้ขึ้น พอสิ่งนั้นผ่านไปความรับรู้นี้

ก็ดับไป ไม่ว่าจะรับรู้สิ่งใดย่อมพร้อมที่จะดับด้วยกันทั้งนั้น จะหาสาระแก่นสารและสำคัญว่าเป็นเราเป็นของเราที่ไหนได้กับขันธ์ทั้งห้านี้

เรื่องของขันธ์ทั้งห้านี้เป็นอย่างนี้ มีอย่างนี้ปรากฏอย่างนี้ และเกิดขึ้นดับไป ๆ สืบต่อกันอยู่เรื่อย ๆ อย่างนี้ตั้งแต่วันเกิดมาจนกระทั่งบัดนี้ หาสาระอะไรจากเขาไม่ได้เลย นอกจากจิตใจไปสำคัญมั่นหมาย แล้วยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นตนเป็นของตน แล้วแบกให้หนักยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกขึ้นมาภายในใจเท่านั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นเครื่องตอบรับหรือเป็นเครื่องสนอง ความสนองก็คือสนองความทุกข์นั่นเอง เพราะความหลงของตนพาให้สนอง

เมื่อจิตได้พิจารณาเห็นสิ่งเหล่านี้อย่างชัดเจน ด้วยปัญญาอันแหลมคมแล้วนั้น รูปก็จริงตามรูปโดยหลักธรรมชาติประจักษ์ด้วยปัญญา เวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ ในส่วนร่างกายก็รู้ชัดตามเป็นจริงของมัน เวทนาทางใจคือความสุข ความทุกข์ เฉย ๆ ที่เกิดขึ้นภายในใจ นั่นเป็นสาเหตุให้จิตสนใจพินิจพิจารณา แม้จะยังไม่รู้เท่าทันสิ่งนั้น สิ่งนั้นก็ยังต้องเป็นเครื่องเตือนจิตให้พิจารณาอยู่เสมอ เพราะขั้นนี้ยังไม่สามารถที่จะรู้เท่าทันเวทนาภายในจิตได้ คือ สุข ทุกข์ เฉย ๆ ภายในจิตโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวกับเวทนาทางกาย

วิญญาณก็สักแต่ว่าต่างอันต่างจริง นี่ชัดแล้วตามความเป็นจริง จิตหายสงสัยที่จะยึดจะถือสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นตนอีกต่อไป เพราะต่างอันต่างจริงแม้จะอยู่ด้วยกัน ก็เช่นเดียวกับผลไม้หรือไข่ เราวางลงในภาชนะ ภาชนะก็ต้องเป็นภาชนะ ไข่ที่อยู่ในนั้นก็เป็นไข่ไม่ใช่อันเดียวกัน จิตก็เป็นจิตซึ่งอยู่ในภาชนะ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอันนี้ แต่ไม่ใช่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หากเป็นจิตล้วน ๆ อยู่ภายในนั้นนี่เวลาแยกชัดเจนแล้วระหว่างขันธ์กับจิตเป็นอย่างนั้น

ทีนี้เมื่อจิตได้เข้าใจในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่างชัดเจนหาที่สงสัยไม่ได้แล้ว ก็จะมีแต่ความกระดิกพลิกแพลงความกระเพื่อมภายในจิตโดยเฉพาะ ๆ ความกระเพื่อมนั้นก็คือสังขารอันละเอียดที่กระเพื่อมอยู่ภายในจิต สุขอันละเอียดที่ปรากฏขึ้นภายในจิต ทุกข์อันละเอียดที่ปรากฏภายในจิต สัญญาอันละเอียดที่ปรากฏ

ขึ้นภายในจิตมีอยู่เพียงเท่านั้น จิตจะพิจารณาแยกแยะกันอยู่ตลอดเวลาด้วยสติปัญญาอัตโนมัติ คือจิตขั้นนี้เป็นจิตที่ละเอียดมาก ปล่อยวางสิ่งทั้งหลายหมดแล้ว ขึ้นชื่อว่าขันธ์ห้าไม่มีเหลือเลย แต่ยังไม่ปล่อยวางตัวเองคือความรู้ แต่ความรู้นั้นยังเคลือบแฝงด้วยอวิชชา

นั่นแหละท่านว่าอวิชชารวมตัว รวมอยู่ที่จิต หาทางออกไม่ได้ ทางเดินของอวิชชาก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพื่อไปสู่รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เมื่อสติปัญญาสามารถตัดขาดสิ่งเหล่านี้เข้าไปได้โดยลำดับ ๆ แล้ว อวิชชาไม่มีทางเดิน ไม่มีบริษัทบริวาร จึงยุบ ๆ ยิบ ๆ หรือกระดุบกระดิบอยู่ภายในตัวเอง โดยอาศัยจิตเป็นที่ยึดที่เกาะโดยเฉพาะ เพราะหาทางออกไม่ได้ แสดงออกเป็นสุขเวทนาอย่างละเอียดบ้าง ทุกขเวทนาอย่างละเอียดบ้าง แสดงเป็นความผ่องใสซึ่งแปลกประหลาดอัศจรรย์อย่างยิ่งในเมื่อปัญญายังไม่รอบและทำลายยังไม่ได้บ้าง จิตก็พิจารณาอยู่ที่ตรงนั้น

แม้จะเป็นความผ่องใสและสง่าผ่าเผยเพียงไรก็ตาม ขึ้นชื่อว่าสมมุติจะละเอียดขนาดไหนก็จะต้องแสดงอาการอันใดอันหนึ่งขึ้นมาให้เป็นที่สะดุดจิต พอจะให้คิดอ่านหาทางแก้ไขจนได้ เพราะฉะนั้นสุขก็ดีทุกข์ก็ดีอันเป็นของละเอียดเกิดขึ้นภายในจิตโดยเฉพาะ ตลอดความอัศจรรย์ ความสว่างไสวซึ่งมีอวิชชาเป็นตัวการ แต่เพราะความไม่เคยรู้เคยเห็น เมื่อพิจารณาเข้าไปถึงจุดนั้นจึงหลงยึด และจึงถูกอวิชชากล่อมเอาอย่างหลับสนิท โดยหลงยึดถือความผ่องใสเป็นต้นนั้นว่าเป็นเรา ความสุขนั้นก็เป็นเรา ความอัศจรรย์นั้นก็เป็นเรา ความสง่าผ่าเผยที่เกิดขึ้นจากอวิชชาซึ่งฝังอยู่ภายในจิตนั้นก็เป็นเรา เลยถือจิตทั้งอวิชชาเป็นเราโดยไม่รู้สึกตัวเสียทั้งดวง

แต่ก็ไม่นาน เพราะอำนาจของมหาสติมหาปัญญาอันเป็นธรรมไม่นอนใจอยู่แล้วคอยสอดคอยส่องคอยพินิจพิจารณาแยกแยะไปมาอยู่อย่างนั้น ตามนิสัยของสติปัญญาขั้นนี้ กาลหนึ่งเวลาหนึ่งต้องทราบได้แน่นอน โดยทราบถึงเรื่องสุขที่แสดงขึ้นเล็ก ๆ น้อย ๆ อันเป็นเรื่องผิดปกติ ทุกข์แสดงขึ้นนิด ๆ หน่อย ๆ อย่างละเอียด ตามขั้นของจิตก็ตาม ก็พอเป็นเครื่องสะดุดจิตให้ทราบได้ว่า เอ๊ะ ทำไมจิตจึงมีอาการเป็นอย่างนี้ ไม่คงเส้นคงวา ความสง่าผ่าเผยที่แสดงอยู่ภายในจิต ความอัศจรรย์ที่แสดงอยู่ภายใน

จิต ก็แสดงความวิปริตผิดจากปกติขึ้นมาเล็ก ๆ น้อย ๆ พอให้สติปัญญาขั้นนี้จับได้อยู่นั่นเอง

เมื่อจับได้ก็ไม่ไว้ใจและกลายเป็นจุดที่ควรพิจารณาขึ้นมาในขณะนั้น จึงตั้งจิตคือความรู้ประเภทนี้เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา เมื่อสติปัญญาขั้นนี้ได้จ่อลงไปถึงจุดนี้ว่านี้คืออะไร สิ่งทั้งหลายได้พิจารณามาแล้วทุกสิ่งทุกอย่างจนสามารถถอดถอนมันได้เป็นขั้น ๆ แต่ธรรมชาติที่รู้ ๆ ที่สว่างไสวที่อัศจรรย์นี้คืออะไร อันนี้มันคืออะไรกันแน่ สติปัญญาจ่อลงไปพิจารณาลงไป จุดนี้จึงเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาอย่างเต็มที่ และจุดนี้จึงกลายเป็นสนามรบของสติปัญญาอัตโนมัติขึ้นมาในขณะนั้น ไม่นานนักก็สามารถทำลายจิตอวิชชาดวงประเสริฐ ดวงอัศจรรย์สง่าผ่าเผยตามหลักอวิชชาให้แตกกระจายออกไปโดยสิ้นเชิง ไม่มีสิ่งใดเหลือค้างอยู่ภายในใจแม้ปรมาณูอีกต่อไป

เมื่อธรรมชาติที่เคยเสกสรรโดยไม่รู้ตัวว่าเป็นของประเสริฐอัศจรรย์เป็นต้นได้สลายตัวลงไปแล้ว สิ่งที่ไม่ต้องเสกสรรปั้นยอว่าเป็นของประเสริฐ หรือไม่ประเสริฐก็ปรากฏขึ้นอย่างเต็มที่ ธรรมชาตินั้นคือความบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์นั้นเมื่อเทียบกับจิตอวิชชาที่ว่าเป็นของประเสริฐเลิศเลอแล้ว จิตอวิชชานั้นจึงเป็นเหมือนกองขี้ควายกองหนึ่งดี ๆ นี่เอง ธรรมชาติที่อยู่ใต้อวิชชาซึ่งหุ้มห่ออยู่นั้น เมื่อเปิดเผยตัวขึ้นมาแล้วจึงเป็นเหมือนทองคำธรรมชาติ ทองคำธรรมชาติกับกองขี้ควายเหลว ๆ นั้น อันไหนมีคุณค่ากว่ากันเล่า แม้แต่เด็กอมมือก็ตอบได้ อย่าว่าแต่จะมามัวเทียบเคียงให้เสียเวลาและขายความโง่อยู่เลย

นี่ละการพิจารณาจิต เมื่อถึงขั้นนี้แล้วเป็นขั้นที่ตัดขาดจากภพจากชาติซึ่งมีอยู่กับจิต ตัดขาดจากอวิชชาตัณหาทั้งมวล **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ตัดขาดไปเป็น **อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ...** เป็นต้นจนกระทั่ง **เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ** เมื่ออวิชชาดับแล้วสังขาร สมุทัยก็ดับและดับตาม ๆ กันไปดังท่านแสดงไว้นั่นแล สังขารที่ปรุงประจำขันธ์ก็กลายเป็นสังขารล้วน ๆ ไปไม่เป็นสมุทัย วิญญาณที่ปรากฏขึ้นภายในจิตก็เป็นวิญญาณ

ล้วน ๆ ไม่เป็นวิญญาณสมุทัย **วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส** อะไรที่เป็นรูปเป็นนาม เป็นสฬายตนะสัมผัสต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นหลักธรรมชาติของมันเอง ไม่ทำความกำเริบให้แก่จิตใจดวงเสร็จสิ้นไปแล้วนั้น จนกระทั่งถึง **เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ.** คำว่า **เอวเมตสฺส เกวลสฺส** สิ่งทั้งมวลที่กล่าวมานั้นได้ดับลงไปแล้วโดยสิ้นเชิง เรียกว่า นิโรธเต็มภูมิ

การดับกิเลสตัณหาอวิชชา ดับโลกดับสงสารจะดับที่ไหน ถ้าไม่ดับที่ตัวจิตซึ่งเป็นตัวโลกตัวสงสาร ตัวอวิชชาตัวเกิดแก่เจ็บตาย เชื้อของความให้เกิดแก่เจ็บตายก็ได้แก่ราคะตัณหามีอวิชชาเป็นตัวสำคัญ มีอยู่ที่จิตดวงนี้เท่านั้น เมื่อดับอันนี้ให้ขาดกระเด็นออกไปจากจิตใจหมดแล้วก็ **นิโรโธ โหติ** เท่านั้น นี่แหละงานแห่งการประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนาของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้คงเส้นคงวา ไม่มีที่ใดยิ่งหย่อนในบรรดาหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้ว ว่าจะไม่ทันกลมายาของกิเลสประเภทต่าง ๆ เป็นไม่มี จึงเรียกว่าเป็น มัชฌิมาปฏิปทา เป็นธรรมที่เหมาะสมกับการแก้กิเลสทุกประเภทตลอดไป จนกิเลสไม่มีเหลือหลอด้วยอำนาจแห่งมัชฌิมาปฏิปทานี้ จงพากันเข้าใจอย่างนี้

การปฏิบัติตนให้ถือธรรมข้อนี้ เพราะความพ้นทุกข์เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเหนือโลกทั้งสาม เราเห็นโลกทั้งสามนี้ว่าอะไรเป็นสิ่งวิเศษวิโสกว่าความหลุดพ้นแห่งใจจากทุกข์ทั้งมวลเล่า เมื่อทราบชัดด้วยเหตุผลแล้ว ความเพียรก็จะได้คืบหน้ากล้าตายต่อสงคราม ตายก็ตายไปเถอะ ตายด้วยการรบการพุ่งชิงชัยกับกิเลสอาสวะ ซึ่งเคยครอบงำหัวใจเรามานาน ไม่มีธรรมบทใด ไม่มีเครื่องมือใดที่จะสามารถฟาดฟันหั่นแหลกกิเลสนี้ให้จมลงไปได้ เหมือนมัชฌิมาปฏิปทาที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้เลย

ฉะนั้นคำว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** จึงเป็นที่อบอุ่นใจ เป็นที่แน่ใจเป็นที่สนิทใจว่าได้ทรงบำเพ็ญทั้งเหตุทั้งผล ทุกสิ่งทุกอย่างมาโดยสมบูรณ์ จึงได้นำธรรมมาสอนโลก **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** ก็ตรัสไว้ชอบแล้วด้วยความรู้ยิ่งเห็นจริงทุกสิ่งทุกอย่าง คือตรัสไว้ชอบทุกแง่ทุกมุมแล้ว **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** พระสงฆ์สาวกท่านดำเนินตาม

หลักธรรมของพระพุทธเจ้าโดยไม่ย่อหย่อนอ่อนกำลัง จนสามารถคว่ำกิเลสออกจากใจ กลายเป็นใจที่เลิศประเสริฐขึ้นมาเป็นสรณะของพวกเรา ก็ไม่พ้นจากการปฏิบัติตามหลักปฏิปทานี้เลย ด้วยเหตุนี้ขอให้เราทั้งหลายจงฟังให้ถึงใจ อย่าสนใจใฝ่หาเรื่องหลอกเรื่องลวง เรื่องปลอมแปลงทั้งหลายซึ่งมีเต็มโลกเต็มสงสาร ให้สนใจใฝ่ธรรมของจริงปฏิบัติของจริง เราจะเห็นของจริงขึ้นกับใจไปเรื่อย ๆ ในท่ามกลางแห่งของปลอมซึ่งมีอยู่ภายในใจและมีอยู่เต็มโลก อย่าพากันสงสัยจะเป็นความอาลัยเสียดายกิเลสไม่มีที่สิ้นสุด

การปฏิบัติธรรมให้มุ่งทางด้านนามธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสำคัญยิ่งกว่าด้านวัตถุ ด้านวัตถุนั้นพอเป็นพอไปเพียงได้อาศัยก็พอแล้ว อยู่สถานที่ใดคนเราเกิดมาจากมนุษย์ มาเป็นพระก็มาจากคน คนเขามีบ้านมีเรือน พระก็จำต้องมีที่พักที่อาศัยพอบรรเทาเป็นธรรมดา ควรทำพอได้อาศัยเท่านั้น อย่าทำให้หรูหรา อย่าทำแข่งโลกแข่งสงสารมันเป็นการสั่งสมกิเลสขึ้นมา ปรากฏชื่อลือนามไปในทางโลกไปในทางกิเลสหัวเราะเยาะ ให้ปรากฏชื่อลือนามด้วยศีล ด้วยสมาธิ ด้วยปัญญา ศรัทธาความเพียร ให้ปรากฏชื่อลือนามในการบำเพ็ญแก้หรือถอดถอนตน ให้พ้นจากกิเลสกองทุกข์ในวัฏสงสาร นี้ชื่อว่าเป็นผู้เพิ่มอำนาจวาสนาของตนโดยตรงอย่างแท้จริง อย่าได้ละความพากเพียรของตน จงเอาให้ตลอดรอดฝั่งแห่งวัฏวนวัฏวุ่นให้ได้ในชีวิตอัตภาพนี้ ซึ่งเป็นที่แน่ใจกว่ากาลสถานที่และอัตภาพอื่นใด

และอย่าลืมเวลาไปที่ไหน ๆ อย่าเป็นบ้าการก่อสร้าง ไปที่ไหนก่อสร้างยุ่งไปหมดและเป็นบ้าก่อสร้างทั่วไปหมดน่าอิดหนาระอาใจ พอมองเห็นหน้ากัน เป็นยังไงศาลาเป็นยังไงโรงเรียนจวนเสร็จแล้วยัง สิ้นเงินเท่าไร เวลาจะมีงานทีไรและมีงานอะไร ๆ กว้านบ้านกว้านเมืองกวนบ้านกวนเมืองเขา ให้ต้องมาสิ้นเปลืองวุ่นวายด้วยอยู่ไม่หยุดหย่อน ให้เขาพอมีเงินและผ่อนเงินทองเข้าถุงบ้าง เขาเสาะแสวงหามาแทบล้มแทบตาย เพียงได้ห้าได้สิบมาแทนที่จะเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง เลี้ยงลูกเลี้ยงเมีย เลี้ยงครอบครัวเลี้ยงหลานเลี้ยงเหลนและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ บ้าง และทำบุญให้ทานตามอัธยาศัยบ้างกลับกลายเก็บกวาดเอามาช่วยพระเพราะการเรี่ยไรรบกวน จนหมดไม้หมดมือและยุ่งไปตาม ๆ กัน นี้มันเป็นศาสนากวนบ้านกวนเมือง ซึ่งพระพุทธเจ้าไม่พาทำและไม่สั่งสอน

ให้ทำอย่างนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจเอาไว้ว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้พาทำอย่างนี้ นี่มันศาสนวัตถุ ศาสนเงิน มิใช่ศาสนธรรมตามเยี่ยงอย่างของศาสดา

เราดูซิ กุฏิของพระหลังเท่าภูเขาอินทนนท์นี่ หลังหนึ่งมีกี่ชั้น สูงจรดฟ้าโน่น หรูหราขนาดไหน มันน่าสลดสังเวชขนาดไหน แม้แต่กุฏิผมนี้ผมก็ยังอดละอายไม่ได้เหมือนกันทั้ง ๆ ที่ผมก็จำใจอยู่ ผมต้องทนละอายหน้าด้านเอาบ้าง เพราะเขาส่งเงินมาให้ทำโดยไม่บอกไว้ล่วงหน้าก่อน ละอายตัวเองที่ขอทานเขามากินประจำชีวิต แต่กุฏิหอปราสาทในแดนสวรรค์สู้ไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่เขาผู้ให้ทานอยู่กระต๊อบหลังเท่ากำปั้นนี่ ที่ถูกที่เหมาะสมกับพระผู้เห็นภัยเป็นนิสัย ที่พักที่อยู่ อยู่ที่ไหนอยู่เถอะ พอหลวมตัวนอนได้นั่งได้แล้วอยู่ไปเถอะ แต่เรื่องการทำความพากเพียรนั้นขอให้มีความหนักแน่นมั่นคง มีความขยันหมั่นเพียรบึกบึน

อย่าให้เสียเวลาเพราะงานใด ๆ มาเป็นอุปสรรคได้ เพราะงานนอกนั้นส่วนมากมันเป็นงานทำลายงานจิตตภาวนาเพื่อฆ่ากิเลสทำลายกิเลส ซึ่งเป็นงานใหญ่โตประจำตัวประจำใจของพระผู้มุ่งต่อแดนหลุดพ้น ไม่เยื่อใยในการกลับมาเกิดมาตายเพื่อแบกหามกองทุกข์น้อยใหญ่ในภพชาตินั้น ๆ อีกต่อไป ภัยใดไม่เท่าภัยที่กิเลสครอบหัวใจ บังคับถูไถให้เป็นไปได้ทุกอย่างที่ธรรมไม่พึงประสงค์ ทุกข์ใดไม่เท่าทุกข์ของคนมีกิเลสกัดคอ ไม่สู้กับกิเลสคราวบวชนี้จะสู้เวลาตายแล้วได้หรือ ความเป็นอยู่ของชีวิต ธาตุขันธ์นั้นพออดพอทนได้ แต่ขออย่าทนให้กิเลสกดคอต่อไป เป็นความไม่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับพระลูกศิษย์ตถาคต

อะไร ๆ จะพอเป็นพอไปหรือขาดแคลนขนาดไหน ขอให้เล็งพระตถาคตเป็นสรณะอยู่เสมอ อย่าให้สิ่งไม่จำเป็นสำหรับพระหรูหรามากเกินเหตุเกินผล เช่น สร้างอะไรก็สร้างเสียจนแข่งโลกแข่งสงสารเขา จนกลายเป็นบ้าชื่อเสียงเกียรติยศแบบลม ๆ แล้ง ๆ แต่ธรรมหากรอกใจพอฟื้นจากสลบไสลบ้างไม่สนใจสร้างกัน โลกเขาอยู่บ้านหลังเล็ก ๆ เพียงไอจามก็จะล้ม อยู่กระท่อมห้อมหอ ได้อะไรมาก็อุตส่าห์แย่งปากแย่งท้องแย่งลูกหลานมาทำบุญให้ทานกับพระ แต่พระอยู่ตึกอยู่ร้านกี่ชั้น หรูหราโอ่อ่ายิ่งกว่าพระ

มาจากแดนสวรรค์ เหมือนไม่ใช่คนที่เคยอยู่บ้านกับพ่อ–แม่หลังเล็ก ๆ มาก่อนไปบวชเป็นพระเลย ทั้งไม่ทราบว่ามีอะไรเป็นเครื่องประดับประดาตกแต่งแข่งกับโลกเขา มันน่าละอายโลกเขายิ่งกว่าลูกสะใภ้ละอายย่าขณะจาม เผลอผายลมทางทวารล่างหลุดออกอย่างแรงแทบสลบไป ทั้ง ๆ ที่ศีรษะโล้น ๆ ไม่ได้คิดถึงศีรษะตนบ้างเลย มิใช่มันด้านเกินไปแล้วหรือพวกเราน่ะ นั่นไม่ใช่หลักของศาสนาที่สอนให้นักบวชแก้กิเลสเพราะความเห็นภัยในสิ่งประโลมโลก รกรุงรังแก่ศาสนาและหัวใจพระเรา จึงขออย่าพากันคิดกันทำ จงทำความรู้สึกตัวไว้เสมอ นี้ไม่ใช่หลักธรรมเพื่อแก้กิเลสให้เห็นประจักษ์ใจ แต่เป็นเครื่องส่งเสริมให้พระลืมตัวเมามัวมั่วสุมกับเรื่องของกิเลส ซึ่งไม่ใช่เรื่องของพระ

หลักธรรมของพระแท้อันดับหนึ่ง **รุกฺขมูลเสนาสนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา. ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย** บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้วให้เธอทั้งหลายเที่ยวอยู่ตามรุกขมูล ร่มไม้ ชายป่าชายเขา ตามถ้ำ เงื้อมผา ที่แจ้ง ลอมฟาง อันเป็นสถานที่เหมาะสมแก่การฆ่ากิเลสทำลายกิเลสให้สิ้นซากไปจากใจเถิด จงอุตส่าห์พยายามทำอย่างนี้จนตลอดชีวิตนะ นอกนั้นเป็นสิ่งเหลือเฟือ ดังที่ว่า **อติเรกลาโภ** เป็นต้น เป็นสิ่งนอกจากความจำเป็นอันดับแรก

งานที่ทรงให้ทำก็ **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ ตโจ ทนฺตา นขา โลมา เกสา** นอกจากนั้นก็ว่าไปถึงอาการ ๓๒ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ปอด พังผืด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ซึ่งมีอยู่กับตัวเรา ท่านทั้งหลายจงพยายามคลี่คลายสิ่งเหล่านี้ให้เห็นแจ้งชัดเจนตามหลักความจริงที่มันมีอยู่เป็นอยู่ด้วยปัญญา ท่านทั้งหลายเมื่อได้ทำงานนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยสติปัญญาอันเต็มภูมิของวีรบุรุษแล้ว ความหลุดพ้นจากทุกข์อันเป็นสมบัติมหาศาลนั้น จะเป็นของท่านทั้งหลายเอง นั่นฟังซิ มันห่างไกลกันไหมกับพวกเราที่ชอบสะดวกสบายกับของเศษ ๆ เดน ๆ ที่ท่านสอนให้ละให้ทิ้งด้วยธรรมทุกบททุกบาททุกปิฎกน่ะ

พวกเรานี่มันเป็นคู่แข่งศาสนธรรมเสียเอง อะไรที่ธรรมตำหนิมันกลับหรูหราไปหมด ประชาชนญาติโยมสู้ไม่ได้ ของดิบของดีเขาเอามาทำบุญให้ทาน เขากินอะไรใช้อะไรก็พอทำเนา ขอให้ได้ของดีมาทำบุญให้ทานพระก็เป็นที่พอใจตามนิสัยของนักแสวงบุญ แต่พระเรากลับเป็นนักหรูหรา กุฏิก็อยู่ดี ๆ เครื่องใช้ไม้สอยก็มีแต่ของดิบของดี นอกจากนั้นยังมีวิทยุ ยังมีเทวทัตโทรทัศน์ และยังมีรถยนต์กลไกแถมเข้าไปอีก ดูตามหลักธรรมวินัยของพระเราแล้วน่าสลดสังเวชเหลือประมาณ ทำไมพากันคิดฆ่าพระพุทธเจ้าแบบสด ๆ ร้อน ๆ ได้ลงคอ ด้วยความโอ่อ่าท่าใหญ่ของพระ อันเป็นความดื้อด้านไม่ยอมรู้สึกตัวเลย มันน่าละอายที่สุด

ทุกท่านขอให้คำนึงเรื่องเหล่านี้ให้มาก ถ้าเราบวชเพื่ออุทิศต่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จริง ๆ มิใช่บวชมาเพื่อเป็นคู่กรรมคู่เวรต่อศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า ขอให้คำนึงถึงอรรถถึงธรรม ถึงการดำเนินของพระพุทธเจ้ายิ่งกว่าเรื่องใด ๆ สมัยใดก็ตามไม่มีเยี่ยมยิ่งกว่าพุทธสมัย ธรรมสมัย สังฆสมัย ที่พาดำเนินมาอันนี้เป็นหลักใหญ่โตมาก ให้ท่านทั้งหลายจงประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธสมัยเถิด ผลอันชุ่มเย็นพึงใจจะเป็นที่ยอมรับกับหลักแห่ง**สวากขาตธรรม นิยยานิกธรรม** ไม่มีทางสงสัย

นี่ก็ได้ปฏิบัติมาพอสมควร เป็นผู้น้อยผมก็เคยได้เป็น ไปศึกษาอบรมกับครูบาอาจารย์ เฉพาะอย่างยิ่งท่านอาจารย์มั่น ฟังจริง ๆ ฟังท่านพูด ท่านจะพูดทีเล่นทีจริง เป็นธรรมดาของลูกศิษย์กับอาจารย์ เราจะไม่มีฟังเล่น จะมีแต่ฟังจริงอย่างฝังใจตลอดมา มีความเคารพรักความเลื่อมใส ความกลัวท่านมากที่สุด ยึดเอาทุกแง่ทุกมุมที่จะพึงประพฤติปฏิบัติได้ ได้มาสั่งสอนลูกศิษย์ลูกหานี้ก็เพราะอำนาจครูบาอาจารย์ที่ท่านให้การสั่งสอนมา

เพราะฉะนั้นการปฏิบัติในวัดของเรานี้ แม้จะผิดแผกแตกต่างกับวัดทั้งหลายบ้าง ผมก็แน่ใจตามหลักเหตุผลและหลักธรรมวินัย จึงไม่สะทกสะท้าน ผมไม่ได้คิดว่าเป็นการทำผิด เพราะมีแบบมีฉบับที่ได้รับมาจากศาสนธรรม และจากครูบาอาจารย์ทุกสิ่ง

ทุกอย่าง อันเป็นแบบฉบับมาตั้งเต็มอยู่แล้ว จึงได้พาหมู่เพื่อนดำเนินเรื่อยมาอย่างนี้ ผิดถูกประการใดจะต้องพูดกันตามหลักเหตุผล ความเกรงอกเกรงใจกันนั้นเป็นเรื่องของโลกเป็นเรื่องของบุคคล ไม่ใช่เรื่องของธรรมของวินัยอันเป็นหลักดำเนินตายตัวด้วยกัน การพูดกันโดยอรรถโดยธรรมเพื่อให้เป็นที่เข้าใจและปฏิบัติถูกนั้นเป็นธรรมแท้ เพราะฉะนั้น คำว่าลูบหน้าปะจมูกจึงไม่มีในธรรมทั้งหลายของผู้มุ่งต่อธรรมด้วยกัน

การแสดงธรรมก็เห็นสมควรขอยุติเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๒

๘. ยาแก้กิเลส

ผู้ใคร่ในธรรมปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงดังครั้งพุทธกาล สมัยนี้มีน้อยร่อยหรอเต็มที ดังที่เห็นกันอยู่นี้แล แต่ผู้ใคร่ในการปฏิบัติความสงบสุขจะมีมากกว่ากัน เพราะศาสนธรรมเป็นธรรมที่สอนโลกเพื่อความสงบสุขโดยถูกต้อง พระพุทธเจ้าก่อนจะสั่งสอนโลก ก็ทรงทำพระองค์ให้มีความสงบสุขอย่างเต็มภูมิมาก่อน แล้วจึงได้ประกาศสอนธรรมทั้งเหตุที่ทรงดำเนินมา ทั้งผลที่ทรงได้รับคือความสงบสุขเต็มภูมินั้นว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาสำหรับสัตว์โลกมากมายเพียงไร พระองค์ได้นำทั้งเหตุทั้งผลออกแสดงโดยพระองค์เป็นผู้รับประกันในคุณธรรมทั้งหลาย

เมื่อเริ่มประกาศสอนธรรม ผู้ได้รับความเชื่อความนับถือตามหลักความจริงที่พระองค์ทรงดำเนินและทรงรู้เห็นมาแล้ว ก็ได้ประพฤติปฏิบัติตามในทันทีทันใด เช่น พระเบญจวัคคีย์ทั้งห้า นั่นคือการปฏิบัติตามทางด้านจิตใจ ในขณะที่กำลังสดับธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และแสดงอนัตตลักขณสูตรให้ฟัง จิตคล้อยตามหลักความจริงของธรรม และได้บรรลุธรรมเป็นขั้น ๆ ไป จนถึงขั้นอรหัตภูมิ ซึ่งเป็นขั้นที่สงบอย่างเต็มภูมิ

จากนั้นต่างองค์ก็ต่างประกาศศาสนาแก่โลก ด้วยความเมตตาสุดส่วนไม่มีโลกามิสแม้น้อยเจือปน ทั้งนี้มีพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระเมตตาองค์เอกในโลกไม่มีใครเสมอเหมือน เป็นผู้นำพระศาสนา และมีพระสาวกเป็นผู้สนองกตัญญูกตเวทิตาคุณช่วยพุทธภาระในการประกาศพระศาสนาแก่หมู่ชน ให้กว้างขวางออกไปอย่างรวดเร็ว ศาสนาจึงได้กระจายไปสู่จิตใจของประชาชนอย่างกว้างขวางไม่มีประมาณ

กิริยาอาการแห่งการเสาะแสวงของประชาชน ซึ่งกำลังไขว่คว้าหาหลักเกณฑ์หาที่ยึดเหนี่ยวอยู่แล้วอย่างเต็มใจ เมื่อได้ทราบของจริงที่เข้าสัมผัสใจเช่นนั้นต่างก็น้อมรับและยึดถือ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามเป็นลำดับไม่ท้อถอยปล่อยวาง และได้สำเร็จมรรคผลเป็นที่พอใจตามลำดับภูมิความสามารถวาสนาของตน ในเวลาที่พระองค์ทรงพระชนม์อยู่สี่สิบห้าพระพรรษา ทรงประกาศพระศาสนาแผ่กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง ประชาชนได้รับความสงบสุขมากมาย

ศาสนธรรมที่ทรงสั่งสอนโลกล้วนแต่เป็นสันติธรรม ผู้นำธรรมออกประกาศสอนโลกก็เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสันติธรรมโดยสมบูรณ์ในพระทัย คือ พระพุทธเจ้า ธรรมที่สั่งสอนโลกก็เพื่อสันติ คือความสงบเย็นเป็นที่ตั้ง

โรคในกายถ้ากำเริบย่อมทำให้คนไข้ระส่ำระสายกระวนกระวาย ในอิริยาบถทั้งสี่ไม่มีเวลาตั้งตัวสงบได้ เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน ราวกับโลกสงสารมารวมเป็นไฟทั้งกองเผาลนเราคนเดียว หาที่ผ่อนคลายไม่ได้เลย

เมื่อโรคสงบลงเพราะถูกยา คนไข้ก็ได้หลับนอน ได้พักผ่อนตัวสะดวกสบายเท่าที่ควร เมื่อหมอหรือผู้มาเยี่ยมคนไข้ถามว่าเป็นอย่างไร เมื่อคืนนี้ได้พักบ้างหรือเปล่า บอกว่าเมื่อคืนนี้ได้พักสบายบ้าง ได้พักเป็นครั้งคราวบ้าง บางรายไม่ได้พักเลย นั่นหมายว่าโรคไม่สงบ คนก็ไม่สงบ เมื่อโรคสงบคนไข้ก็สงบ สงบมากน้อยคนไข้ก็มีความสงบสบาย ถึงกับหายจากโรคไปเพราะอำนาจแห่งยาถูกกับโรค

โรคของจิตแห่งสัตว์โลกก็ย่อมเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน โรคอันนี้ปราชญ์ท่านเรียกว่า “โรคเรื้อรัง” เคยฝังใจมาเป็นเวลานาน ไม่อาจนับต้นสายปลายเหตุได้ ว่าเป็นมาแต่เมื่อไร ถ้าเป็นรากแก้วก็ทะลุดินที่หนาแสนหนาไปแล้ว เพราะฝังลึกแสนลึกหยั่งลงพื้นพิภพ ฝังรากฝังฐานภายในจิตใจสัตว์โลกให้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ไม่ทราบว่าภพน้อยภพใหญ่ ภพไหนต่อภพไหนแล้ว เพราะความเกิดตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ เช่นเดียวกับตามรอยโคในคอก ไม่อาจทราบได้เลยว่ารอยโคในคอกไปยังไงมายังไง เพราะเหยียบย่ำวนไปเวียนมาแหลกไปหมด นี่เพราะความเป็นมาแห่งภพชาติ ซึ่งเนื่องมาจากกิเลสตัวก่อเหตุตัวผลักดันให้เป็นไปเป็นมาอยู่อย่างนั้นไม่มีคำว่าจบสิ้น ถ้าไม่ชำระหรือฆ่าเชื้อวัฏฏวนออกจากใจเสีย ต้องทำจิตใจของสัตว์โลกให้ทุกข์ร้อนนอนครางหาเวลาว่างจากทุกข์ไม่ได้ เมื่อตั้งภพตั้งชาติขึ้นมาแล้ว เพราะอำนาจของกิเลสประเภทหนึ่ง ๆ ส่วนประเภทที่ฝังอยู่ภายในจิตใจนั้นก็ก่อกวนวุ่นวายอยู่เสมอ จึงทำให้สัตว์โลกทั้งหลายได้รับความวุ่นวายเดือดร้อน หาความสงบเย็นใจไม่ได้ เพราะกิเลสก่อกวน ไม่มีสิ่งใดก่อกวนทำลายนอกจากกิเลสอย่างเดียว

กิเลสมีหลายประเภท ถ้าเรียกว่าโรคก็โรคหลายชนิดภายในใจของคนแต่ละคน ไม่เหมือนคนไข้ที่ไปรักษาตามโรงพยาบาลต่าง ๆ ซึ่งบางคนก็มีโรคเดียว บางคนก็มีหลายโรค แต่ภายในจิตใจของสัตว์โลกมีโรคหลายชนิดมากทีเดียว

โรคใหญ่ ๆ ที่ตั้งรากตั้งฐานให้เห็นอย่างชัดเจนก็คือ โรคแห่งความโลภ โรคแห่งความโกรธ โรคแห่งความหลง โรคแห่งราคะตัณหา สามสี่ประเภทนี้เป็นแม่ทัพใหญ่และมีใจเป็นสถานที่อยู่ มีใจเป็นสถานที่ทำงาน มีใจเป็นพื้นฐานของโรคคือกิเลสชนิดนั้น ๆ อยู่ตลอดเวลา

เมื่อจิตใจมีแต่โรคชนิดที่จะทำความกำเริบแก่ใจอยู่เสมอ โดยเจ้าของไม่นำพาไม่เหลียวแลเยียวยารักษาบ้าง หรือไม่รู้วิธีรักษาเลยนั้น ใจดวงใดก็ตามจะหาความสงบสุขไม่ได้เพราะโรคชนิดนี้เสียดแทงอยู่ตลอดเวลา และผู้ใดที่จะมีความสามารถฉลาดรู้ หาโอสถอันสำคัญมาแก้โรคชนิดนี้ให้เบาบางและหมดสิ้นไปจากใจได้ ในสามโลกธาตุนี้จึงมีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ที่ทรงสามารถฉลาดแหลมคม

ทันกลมายาของโรคคือกิเลสประเภทต่าง ๆ และปราบให้หายซากจากพระทัยได้ แต่ขณะที่พระองค์ทรงบำเพ็ญเพื่อวิชาปราบกิเลสตัวข้าศึกอยู่นั้น ไม่มีครูมีอาจารย์แนะนำสั่งสอน พยายามดำเนินตะเกียกตะกายไปตามพระกำลังความสามารถ จนได้ตรัสรู้ธรรมทั้งหลายแล้ว จึงได้นำธรรมนี้ออกมาสั่งสอนโลกให้กว้างขวางออกไปโดยลำดับลำดา

ผู้ที่ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า ก็ได้ระงับดับโรคชนิดต่าง ๆ ไปโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งเป็นใจที่บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากโรคชนิดนี้โดยประการทั้งปวง เมื่อตัวเหตุอันจะพาให้เกิดแก่เจ็บตายและสั่งสมกองทุกข์ขึ้นมามาก ๆ สิ้นไปจากใจแล้ว ใจก็หมดทุกข์หมดความลำบากทรมานต่าง ๆ หมดการจับจองป่าช้า ตายสถานที่นั่น เกิดสถานที่นี่ วกเวียนไปมาจนหาต้นหาปลายไม่ได้ก็ลบล้างไปหมด เพราะลบล้างตัวสำคัญคือกิเลส อันเป็นตัวพาให้เกิดแก่เจ็บตายภายในจิตใจได้โดยสิ้นเชิง

ธรรมโอสถเหล่านี้พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงค้นพบด้วยสยัมภู ทรงรู้เองเห็นเองทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล นอกนั้นไม่มีใครสามารถ จึงเรียกว่าสาวก สาวะกะ แปลว่า ผู้สดับตรับฟังเสียก่อน ก่อนที่จะได้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถึงธรรมขั้นต่าง ๆ จนถึงความบริสุทธิ์วิมุตติพระนิพพาน ต้องอาศัยการได้ยินได้ฟังมาทั้งนั้น ไม่จากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง ก็จากครูจากอาจารย์ที่เป็นพระสาวกองค์ใดองค์หนึ่งเรื่อยมาเป็นลำดับลำดา ดังที่เราทั้งหลายได้ยินได้ฟังจากครูจากอาจารย์มาโดยลำดับเช่นนี้

ธรรมนี้คือโอสถเครื่องแก้กิเลส เครื่องระงับหรือเครื่องปราบปรามกิเลสทั้งมวล จึงเป็นสิ่งที่หาได้ยาก และยากที่บุคคลจะสามารถค้นคว้ามาทำประโยชน์เต็มภูมิได้ ทั้งนี้เพราะกิเลสอย่างเดียวนั่นแลขัดขวางน่ะ จะมีอะไรที่ไหนมาขัดขวาง

เมื่อใจได้รับการเหลียวแลด้วยอรรถธรรม ประพฤติปฏิบัติมีธรรมเป็นหลักเกณฑ์ คือ มีเหตุมีผลเป็นเครื่องประพฤติเป็นเครื่องดำเนินอยู่โดยสม่ำเสมอ ชื่อว่าผู้มีศาสนา ความมีศาสนานั้นคือความมีสิ่งอารักขาภายในจิตใจ มีเครื่องประกันตัวอยู่ภายในใจ จิตใจย่อมมีความสงบ แม้กิเลสยังมีอยู่ก็ยังมีขอบเขต ไม่ผาดโผนโลดเต้นเสียจนเลยเหตุเลยผล ถึงขนาดที่ว่าดูไม่ได้

ดังสมัยทุกวันนี้เห็นไหม ความเคลื่อนไหวของคนยุคปัจจุบันเป็นอย่างไร ดูเอาไม่ต้องเดาก็พูดถูก ทั้งนี้เพราะความห่างเหินยา คือธรรม กิเลสจึงได้กำเริบเสิบสานพาคนให้เสียคนอย่างสด ๆ ร้อน ๆ ไม่กระดากอาย ดังเขาออกทางหนังสือพิมพ์แทบไม่เว้นแต่ละฉบับแต่ละวัน เพราะภาพชนิดนั้น เรื่องราวชนิดนั้น สัตว์โลกที่มีโรคชนิดเหล่านี้เป็นเชื้ออยู่แล้ว มันติดได้ง่ายกำเริบได้เร็ว เหมือนกับไฟที่มีเชื้อไฟอยู่ภายในเตาแล้วโยนฟืนเข้าไปมันก็ติดและส่งเปลวขึ้นทันทีไม่ชักช้า

มันมีมากมายอย่างที่เราไม่เคยพบเคยเห็นก็มีขึ้นแล้วเวลานี้ กำลังเรียนวิชาสัตว์กันมากมาย วิชามนุษย์ก็เคยเรียนมา วิชาธรรมก็เคยเรียนมา แต่เวลานี้มักจะเป็นวิชาสัตว์เสียมาก ถือเป็นแฟชั่นแฟเชิ่น ถือเป็นศิลโปะศิลปะไป พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงพูดเอาตามเพลงของกิเลสเจ้าราคะตัณหา เจ้าตาหัน ตามองไม่เบื่อและอิ่มพอ มันแต่งให้ขับร้องตามเนื้อเพลงของมัน ถ้าเป็นศิลปะก็คือวิชาและเนื้อเพลงของกิเลสนั่นแลเนื้อเพลงนั้นมันจะผิดอะไรกับเนื้อเพลงของ...ที่เขาหอน “เอ๊ย” เขาร้องในฤดูที่เขาคึกคะนอง เด็ก ๆ ดู–ฟังก็ยังเข้าใจ ทำไมโลกและธรรมจะไม่เข้าใจ

ตาดูก็รู้ หูฟังก็ชัด เพราะหูนี้เป็นหูมนุษย์ ตาเป็นตามนุษย์ มันแสดงหูแสดงตามนุษย์ มนุษย์ทำไมจะไม่ทราบ แสลงใจมนุษย์ มนุษย์ทำไมจะไม่ทราบ ถ้าไม่เป็นเรื่องหยาบโลนของผู้มีกิเลสอันหนาแน่นหรืออันหยาบทรามนั้น คุ้ยเขี่ยขุดค้นขึ้นมาประจานตัวเอง และทำให้โลกเสียหายไปตาม ๆ กันเป็นจำนวนมากนับประมาณไม่ได้เท่านั้นไม่เห็นมีอะไรที่จะเป็นข้อยกเว้น ว่าเป็นศิลปะบ้าง เป็นแฟชั่นแฟเชิ่นอะไรบ้าง นี้เราเห็นกันทุกวัน นี้เป็นสิ่งที่ทำโลกให้เสียหายเสื่อมทรามได้มากมาย เสียทางด้านจิตใจเสียด้วย ถ้าเป็นต้นไม้ก็โค่นรากแก้วของมันเลย ไม่ต้องไปตัดกิ่งตัดก้านของมันเมื่อต้นไม้ที่ถูกโค่นรากแก้วแล้ว มันจะทนได้เหรอ ต้องล้มครืนลงไปโดยไม่ต้องสงสัย

คนเราสำคัญอยู่ที่จิตใจ อะไรจะเอนเอียงไปบ้าง ขาดตกบกพร่องไปบ้างเจริญบ้างเสื่อมบ้างภายนอก ไม่สำคัญเท่าจิตใจที่เสื่อมไป ถ้าจิตใจมีหลักธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยวบ้าง โลกจะไม่แสดงกิริยาอาการที่น่าทุเรศแบบนั้น และใจก็มีหลักยึดคือ เบญจศีล เบญจธรรม เป็นต้น สำหรับโลกที่มีกิเลส การแสดงออกก็พองามตา

ไม่แสดงแทงใจจนเลยขอบเขตเหตุผลของมนุษย์ ใจที่มีหลักธรรมยึดย่อมทรงตัวได้ ไม่เสื่อมโทรมจนน่าเวทนา สิ่งใดขาดตกบกพร่องไปบ้าง ได้บ้างเสียบ้าง สุขบ้างทุกข์บ้าง ก็พออดพอทน

ถ้าใจหาหลักไม่ได้แล้วล้มเหลว เหมือนกับรากแก้วที่ถูกถอนพรวดขึ้นมาแล้ว ต้นไม้นั้นก็มีแต่ตายท่าเดียว จิตใจถ้าลงสิ่งเหล่านี้ได้ขุดรากแก้วขึ้นมาแล้ว ก็มีแต่วันจะแหลกลาญไปเท่านั้นเอง เพราะเหตุใด เพราะความห่างเหินศีลธรรมจึงเป็นอย่างนั้น มีแต่กิเลสตัณหาอาสวะล้อมรุมสุมใจอยู่ตลอดเวลา หลับตื่นลืมตามีแต่เรื่องอันเดียว กลุ้มรุมอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน ทุกรูปทุกนามทุกเพศทุกวัย สับสนปนเป คละเคล้ากันอยู่ด้วยเรื่องอย่างนี้ มีแต่เอาเรื่องนี้มาโปะกันเข้า ๆ แล้วมันจะทนได้อย่างไร นัดหนึ่งไม่ตายนัดที่สองมันก็ตายได้ เพราะมันเป็นยาพิษอยู่แล้ว นี่เราพูดภายนอกเพื่อเป็นเครื่องเทียบเคียงภายในของผู้ปฏิบัติ นี่โลก ๆ เป็นอย่างนั้นให้เราดูเอา และดูตามสภาพความจริงเพื่อปลงตก อย่าดูอย่าฟังเพื่อพกมาเผาหัวใจ จะกลายเป็นไฟทั้งกองขึ้นมาที่หัวอก ตกเป็นทาสของมันตลอดไปไม่มีวันฟื้นตัว

ภายในจิตจะคิดออกไปในแง่ใดจะเป็นการทำลายสังหารตน แม้จะไม่แสดงออกมาทางกิริยาอาการก็ตาม แต่พึงทราบว่า นั้นกำลังพยายามโค่นรากแก้วของตนอยู่แล้วโดยไม่ต้องสงสัย ต้องพยายามระมัดระวัง ความคิดเป็นสิ่งสำคัญมาก และใจเป็นสมบัติอันล้ำค่าเสียด้วย ถ้าไม่ใช้สติปัญญาระมัดระวังพินิจพิจารณาจริง ๆ แล้ว เราจะไม่ได้ครองจิตที่เป็นสมบัติอันล้ำค่านี้ด้วยอรรถด้วยธรรมเลย แต่จะเป็นเรื่องความพินาศฉิบหาย ร้ายกาจที่สุด เลวทรามที่สุด เพราะใจดวงถูกทำลายจากกิเลสทั้งหลายเหล่านี้ ขอให้พากันพิจารณาให้ดี ระมัดระวังให้มากตลอดเวลาอิริยาบถ อย่าได้ชินชาชะล่าใจกับกิเลสตัวใดว่าไม่เป็นภัยต่อจิตใจ แต่มันคือข้าศึกทั้งมวล นับแต่ลูกเต้าหลานเหลนขึ้นไปถึงปู่ย่าตาทวดของกิเลส

ความสงบสุขของใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องเสาะแสวง ต้องรักต้องสงวน เช่นเดียวกับความไม่สงบ เป็นภัยอันหนึ่งที่เราจะต้องระมัดระวัง เพราะมีน้ำหนักเท่ากัน ความเห็นภัยกับความเห็นคุณ ให้เห็นอย่างถึงใจเท่า ๆ กัน จงละจงถอดถอนด้วยความ

เห็นโทษอย่างถึงใจ ขณะเดียวกันจงพยายามเพื่อสมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม ด้วยความเห็นคุณอย่างถึงใจเช่นเดียวกัน

พระพุทธเจ้าสอนไว้ทุกแง่ทุกมุมตามหลักธรรมหลักวินัย ล้วนแล้วแต่เป็นอุบายวิธีป้องกันตัวและรักษาตัว วิธีหลบหลีกปลีกตัวจากสิ่งชั่วช้าลามกทั้งหลาย ด้วยพระปัญญาสามารถทั้งสิ้นไม่มีที่ต้องติ เพราะพระองค์เคยได้รบราฆ่าฟันกับกิเลสมาแล้วอย่างโชกโชน ไม่มีใครที่จะเกินพระองค์ไปได้ถ้าพูดถึงเรื่องความสมบุกสมบัน ความทุกข์ความทรมานด้วยการประกอบความเพียร เพื่อห้ำหั่นกับกิเลสทั้งหลายให้พังพินาศไปจากพระทัย

โลกร่ำลือกันทั่วดินแดนว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระองค์หนึ่งที่ทรหดอดทนไม่มีใครเสมอเหมือน จึงทรงทราบทุกอุบายวิธีที่เคยต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ ด้วยกลเม็ดเด็ดพรายใด หรือด้วยธรรมาวุธประเภทใดว่าเป็นธรรมเหมาะสม จึงทรงนำธรรมเหล่านั้นมาสั่งสอนพวกเรา ท่านทรงสอนไว้แง่ใดมุมใด ขอให้ยึดมาเป็นหลักเกณฑ์เป็นเครื่องป้องกันตัวรักษาตัว และต่อสู้กับกิเลสเพื่อชัยชนะในอวสานสุดท้าย

ในอิริยาบถต่าง ๆ อย่าให้เผลอสติเป็นความชอบธรรม สมกับเป็นนักปฏิบัติเพื่อธรรมทั้งหลาย และสมกับเป็นนักปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสออกจากใจจนไม่มีเหลือใจกลายเป็นสันติธรรมอย่างเต็มภูมิขึ้นมาด้วยความพากเพียร ตนเองจะเป็นที่ชมเชยตนเอง โดยไม่ต้องหาผู้อื่นใดมาชมเชย

การได้รับความชมเชยจากลมปากของคนนั้น มันไม่ผิดอะไรกับลมโชยไม้พัดไปพัดมา ไม่ว่าจะเป็นความนินทา ความสรรเสริญ มันก็เหมือนกับลมพัดผ่านหูไปครู่เดียวยามเดียวเท่านั้นก็หายไป ไม่เหมือนเราตำหนิติเตียนเราและชมเชยเราด้วยความสนใจใคร่ต่อเหตุต่อผล การตำหนิก็ตำหนิด้วยเหตุผล แล้วชำระแก้ไขดัดแปลงตนเองด้วยเหตุผล การชมก็ชมด้วยเหตุผลอรรถธรรมไม่ลำเอียงไปทางกิเลส อันเป็นการเข้ากับตัวผู้เช่นนี้เป็นผู้มีเจตนาเป็นธรรมอย่างเต็มภูมิ ที่จะกำจัดกิเลสเพื่ออรรถเพื่อธรรม

ทั้งหลาย และมีวันที่จะผ่านพ้นจากทุกข์ภายในใจไปได้เพราะกิเลสราบคาบลงไปด้วยการปราบปรามของผู้มีความเพียรกล้า สติไม่ลดละในอิริยาบถต่าง ๆ

ฉะนั้นจงเป็นผู้หนักแน่นสมกับเราเป็นนักปฏิบัติ ซึ่งเป็นผู้หนักแน่นทุกแง่ทุกมุม อย่าได้อ่อนแอท้อถอย ทำกิจนอกการในใด ๆ ก็ตามให้พึงทราบว่าเรากำลังทำ คำว่าเรานี้เป็นตัวตั้งเป็นตัวประธานแล้ว ทำเพื่อใครก็คือทำเพื่อเรา ทำไม่ดีเราดีไหม ถ้าทำไม่ดีเราก็ไม่ดี แสดงไปจากเรานี่ไม่ดีจึงทำไม่ดี ทำแบบขอไปที เราก็เป็นคนเพียงขอไปที เป็นเศษคนเศษพระเศษเณร ไม่ได้เป็นคนเป็นพระเป็นเณรเต็มเม็ดเต็มหน่วย เป็นแบบเพียงขอไปที เรียกว่าเป็นเหมือนกับเศษพระเศษเณรเคลื่อนที่เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้จึงสำคัญที่ว่า ทำอะไรก็ตามให้ถือคำว่าเราเป็นหลักใจไว้เสมอ ทำอะไรก็เราเป็นผู้ทำ เพื่ออะไร ก็ทำเพื่อเรา เมื่อทำเพื่อเราแล้วสิ่งใด ๆ ก็เพื่อเรา เราต้องเป็นผู้จดจ่อต่อเนื่องด้วยเหตุด้วยผลด้วยสติปัญญา ตั้งจิตตั้งใจทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความมีเหตุผล ด้วยความมีเจตนา ด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์จากสิ่งนั้นจริง ๆ เมื่อย้อนเข้ามาสู่ภายในใจ คือ การประกอบความพากเพียรภายในใจ ก็สิ่งเหล่านั้นแหละซึ่งเป็นนิสัยของเรา ที่เคยฝึกหัดดัดแปลงด้วยดีมาแล้วกับหน้าที่การงานภายนอกประมวลเข้ามาสู่งานภายในก็เอาจริงเอาจัง มีเหตุมีผลมีสติสตัง ปัญญาใคร่ครวญจนทะลุปรุโปร่งไปได้ ด้วยคำว่าเราทำเพื่อเรา

หลักนิสัยเป็นสำคัญมาก ขอให้พยายามฝึกหัดนิสัยให้เป็นคนจริงจัง อย่าอ่อนแอเหลาะแหละ สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลส เป็นเศษเป็นเดนของกิเลส เราไม่ใช่พระเศษพระเดนอย่านำเข้ามาดื่มมาคละเคล้าใจ ให้จิตใจดื่มหรือคลุกเคล้ากับความอ่อนแอท้อแท้ เพราะนี่เป็นเศษเป็นเดนของกิเลสประเภทต่าง ๆ เราไม่ใช่เป็นคน เป็นพระเป็นเณรเศษเดน ต้องกำจัดสิ่งเหล่านี้ออกไปให้พ้น อย่าสนิทติดจมกับมันถ้าไม่อยากจมดิ่งไม่มีวันโผล่หัวน่ะ

สมาธิภาวนาท่านเขียนไว้ตามตำรับตำราเกลื่อนไปหมด อธิบายไว้เสียจนเป็นคุ้งเป็นแคว สมาธิเป็นอย่างนั้นสมาธิเป็นอย่างนี้ เรามาปฏิบัติให้เห็นองค์ของสมาธิจริง ๆ

จะอยู่ที่ไหนแน่ พระพุทธเจ้าทรงชี้เข้ามาในหัวใจนี่แล สมาธิคือความสงบเย็นใจ ความตั้งมั่นของใจ ถ้าใจไม่มีสมาธิทำอะไรอันเป็นฝ่ายเหตุก็ไม่จริงไม่จัง ผลที่จะเป็นความตั้งมั่นขึ้นมาให้มีความสงบเย็นใจก็เป็นไปไม่ได้ เมื่อมีความสนใจใคร่ต่อสมาธิจริง ๆ หรือทำให้ถึงเหตุถึงผลตามหลักที่ท่านสอนไว้จริง ๆ แล้ว คำว่าสมาธิซึ่งเราเคยได้ยินแต่ชื่อได้อ่านแต่ในตำรับตำรา ก็จะมาเห็นภายในจิตใจของเราเอง เพราะสมาธิแท้อยู่ที่ใจผู้ตั้งมั่น

อย่าเข้าใจว่ามรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน นอกไปจากใจดวงที่กำลังไฟโลภโกรธหลงครอบงำอยู่นี้เผาอยู่เวลานี้ จงแก้เสียให้ได้ ดับไฟเหล่านี้ลงได้ด้วยตปธรรม เอาไฟดับไฟ ตปธรรมคือความแผดเผากิเลส กิเลสเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจร้อน ตปธรรมก็คือความแผดเผากิเลส ร้อนต่อร้อนเผากัน เป็นข้าศึกกัน เมื่อกิเลสดับแล้วก็กลายเป็นความเย็นขึ้นมา คำว่า **ตปะ** คือความแผดเผากิเลสด้วยอำนาจแห่งความเพียรนั้นแล

วิริยะ เพียรเสมอ เพียรไม่ถอยจนกระทั่งกิเลสมันราบไป

ขันติ อดทน ฟังดูซิ ขันติคือความอดความทนต่อหน้าที่การงานของตน ไม่ได้อดทนต่ออะไรละ ทนต่อสู้กับกิเลสที่เป็นข้าศึกต่อหัวใจเราต่างหาก

จิตตะ มีความรักใคร่ใฝ่ใจในความเพียรอยู่เสมอ ไม่ห่างเหินจากงานของตน

วิมังสา ความใคร่ครวญ เป็นเรื่องของปัญญา อย่าลดละ ให้นำมาใช้เสมอในกิจนอกการในไม่ละเว้น

นี่คือผู้ที่จะทรงสมาธิ จะเป็นเจ้าของของสมาธิภายในใจ จะเป็นเจ้าของของปัญญาภายในใจ จะเป็นเจ้าของของวิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายภายในใจตัวเอง จะเป็นเจ้าของแห่งมหาสมบัติ คือ นิพพานสมบัติภายในใจโดยไม่ต้องไปถามผู้อื่นผู้ใดเลย ขอแต่ได้เปิดสิ่งที่ปิดบังหุ้มห่อจิตใจนี้ออกให้หมด ความเตียนโล่งของใจที่ไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องยุ่งกวนได้เลย จะแสดงตัวอย่างเต็มที่ในขณะนั้น

เท่าที่จิตแสดงตัวไม่ได้ก็เพราะถูกสิ่งเหล่านี้ครอบงำไว้หมด จนมืดมิดปิดตาหาทางออกไม่ได้ ฉายแสงออกมานิดหนึ่งก็ไม่ได้ แสงเบื้องต้นก็คือสมาธิความสงบใจ แสงที่สองก็คือปัญญา เริ่มแสดงออกมาเรื่อย ๆ ตามขั้นของปัญญา ฉายแสงไปเรื่อยจนกระทั่งรอบจิต ชำระกิเลสออกหมดเพราะอำนาจของปัญญาที่ทันสมัยแล้ว จิตก็สว่างกระจ่างแจ้งออกมาโดยหลักธรรมชาติ เพราะโดยปกติจิตเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว เป็นแต่เพียงสิ่งที่มืดมิดปิดตานั้นมันไปครอบจิต ก็เลยกลายเป็นจิตมืดจิตดำไปเสีย จิตโง่เขลาเบาปัญญา เลยกลายเป็นจิตต่ำทรามไปเสีย ทั้ง ๆ ที่จิตแท้ไม่ได้ต่ำทรามอย่างนั้น ไม่ได้ต่ำไม่ได้เลว ซึ่งที่เลวนั้นแหละเข้าไปเกี่ยวข้องพัวพันกับจิตเลยกลายเป็นจิตเลวไปได้ เมื่อชำระออกด้วยความพากเพียรแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็ค่อยจางหายไป ๆ ใจมีความสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นมาโดยลำดับ จนรอบตัวในที่สุด กลายเป็นวิมุตติหลุดพ้นขึ้นมาที่ตรงนั้น

นั่นแหละคือผู้ทรงคุณสมบัติที่ท่านเขียนไว้แต่ชื่อในตำรับตำรา ว่าศีล ว่าสมาธิ ว่าปัญญา ว่านิพพาน วิมุตติหลุดพ้น เขียนไว้นั้นมีแต่ชื่อในคัมภีร์ ตำราต่าง ๆ อันแท้จริงตัวจริงแล้วก็คืออยู่ที่จิต สมาธิก็อยู่ที่จิต ปัญญาก็อยู่ที่จิต วิมุตติหลุดพ้นก็หลุดพ้นที่จิต พ้นไปที่จิต ไม่พ้นไปจากจิตนี้ได้

จิตจึงเป็นจุดรวม รวมทั้งกิเลสทุกประเภทในเมื่อแก้ยังไม่ได้ รวมทั้งมรรคผลนิพพานทุกประเภท เมื่อแก้หรือถอดถอนได้แล้วด้วยอำนาจของความเพียร มรรคผลนิพพานจึงมีอยู่ที่ตรงนี้เท่านั้น ไม่มีอยู่กับกาลเวลาช้านานกาลใด ๆ ไม่มีอยู่กับสถานที่โน่นที่นี่ มีอยู่กับใจนี้ จึงต้องให้จ่อสติลงไปที่ใจ ความเพียรลงสู่ใจตามที่ท่านสอนไว้จะไม่ผิดหวัง เอาให้จริงให้จังก็แล้วกัน อย่าพากันมาเป็นผีหลอกเพศของตนและหลอกศาสนาให้บอบช้ำมัวหมอง เพราะโลกชาวพุทธที่หวังพึ่งศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างถึงใจฝากเป็นฝากตายยังมีอยู่มาก

จงพยายามฝึกหัดสติให้ดีอย่าให้เผลอ เคยพิจารณาอย่างไรก็ให้มีสติติดตาม อย่างน้อยก็ให้เป็นสัมปชัญญะ มีความรู้สึกตัวอยู่ในขณะทำงาน คือรู้สึกอยู่ในตัว ไม่ได้จำเพาะเจาะจงในจุดใดจุดหนึ่งแห่งร่างกาย หรือแห่งอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง มีความรู้สึกตัวประจำอยู่ ท่านเรียกว่า**สัมปชัญญะ** เมื่อจ่อเข้าไปตรงจุดใดจุดหนึ่งเรียกว่าสติ

ทีนี้เมื่อสติมีความชำนิชำนาญขึ้นไป ก็กลายเป็นสัมปชัญญะอีกทีหนึ่ง แล้วกลายเป็นมหาสติกลายเป็นมหาปัญญา ขึ้นจากสติขึ้นจากปัญญาที่เคยล้มลุกคลุกคลานนั่นแหละไม่ไปจากไหน เมื่อฝึกหลายครั้งหลายหน ฝึกจนเกรียงไกรแล้วก็ชำนิชำนาญคล่องแคล่วแกล้วกล้า สามารถปราบปรามกิเลสได้ทุกประเภท ไม่ว่ากิเลสประเภทไหนเหนือสติปัญญานี้ไปไม่ได้ เพราะสติปัญญาเป็นต้นนี้ พระพุทธเจ้าแลพระสาวกทั้งหลายเคยใช้ปราบกิเลสให้หมอบราบคาบ ได้ผลเป็นที่พอพระทัยและใจมาแล้วจนสะเทือนโลกธาตุ จึงไม่ประสงค์ให้ท่านนักปฏิบัติทั้งหลายมานอนขึ้นเขียง คอยให้กิเลสประเภทต่าง ๆ สับยำแบบไม่เป็นท่าหาทางต่อสู้ไม่ได้ดังที่เป็นอยู่ โดยลักษณะแพ้มันในทางสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ไม่มีอะไรเข้มแข็งพอ จึงขอได้พยายามฟิต **สติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม** เป็นต้น ขึ้นให้พอกับความจำเป็น ผลที่พึงหวังจะได้ครองในวันหนึ่งแน่นอนไม่สงสัย

จึงขอยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

๙. คนจริงย่อมถึงธรรมของจริง

นี้พูดถึงสาเหตุที่เราจะออกบวชซึ่งไม่เคยคาดฝันมาก่อนคือ เย็นวันหนึ่งครอบครัวเรามีพ่อแม่และลูกชายหญิงหลายคนร่วมรับประทานกันอยู่อย่างเงียบ ๆ ขณะนั้นพ่อพูดขึ้นชนิดไม่มีอะไรเป็นต้นเหตุเลยว่า เรามีลูกหลายคนทั้งหญิงทั้งชาย แต่ก็ไม่พ้นความวิตกกังวลในเวลาเราจะตาย เพราะจะไม่มีลูกคนใดใจเป็นผู้ชายคิดบวชให้พอเราได้เห็นผ้าเหลืองก่อนตาย ได้คลายความกังวลใจในเวลานั้น แล้วตายไปอย่างเป็นสุขหายห่วง

“ลูกเหล่านั้นกูก็ไม่ว่ามันแหละ หมายถึงลูกผู้ชาย ส่วนลูกผู้หญิงก็ไม่เกี่ยวข้องมัน ลูกผู้ชายกูก็มีหลายคน แต่นอกนั้นกูก็ไม่สนใจอะไรพอจะอาศัยมันได้ แต่ไอ้บัว (หมายถึงเรา) นี่ซิ ที่กูอาศัยมันได้น่ะ” ปกติพ่อไม่เคยชมเรา อะไร ๆ ก็ไม่เคยชมมีแต่กดลงเรื่อย ๆ นิสัยพ่อกับแม่เราเป็นอย่างนั้น “ไอ้นี่ลงมันได้ทำการทำงานอะไรแล้วกูไว้ใจมันได้ทุกอย่าง กูทำยังสู้มันไม่ได้ ลูกคนนี้กูไว้ใจที่สุด ว่าอย่างนั้น ถ้าลงมันได้ทำอะไรแล้วต้องเรียบไปหมด ไม่มีที่น่าตำหนิติเตียน กูยังสู้มันไม่ได้ ถ้าพูดถึงเรื่องหน้าที่การงานแล้วมันเก่งจริง กูยกให้ ลูกทั้งหมดก็มีไอ้นี่แหละเป็นคนสำคัญ เรื่องการงานต่าง ๆ นั้นกูไว้ใจมันได้

“แต่ที่สำคัญตอนกูขอให้มันบวชให้ทีไร มันไม่เคยตอบไม่เคยพูดเลยเหมือนไม่มีหู ไม่มีปากนั่นเอง บทเวลากูตายแล้ว จะไม่มีใครลากกูขึ้นจากหม้อนรกเลยแม้คนเดียว เลี้ยงลูกไว้หลายคนเท่าไรกูพอจะได้อาศัยมันก็ไม่ได้เรื่อง ถ้ากูอาศัยไอ้บัวนี้ไม่ได้แล้ว กูก็หมดหวังเพราะลูกชายหลายคนกูหวังใจอาศัยไอ้นี่เท่านั้น”

พอว่าอย่างนั้น โฮ้ย น้ำตาพ่อร่วงปุบปับ ๆ เรามองไปเห็น แม่เองพอมองไปเห็นพ่อน้ำตาร่วง แม่ก็เลยน้ำตาร่วงเข้าอีกคน เราเห็นอาการสะเทือนใจทนดูอยู่ไม่ได้ ก็โดดออกจากที่รับประทาน ปุ๊บปั๊บหนีไปเลย นั่นแหละเป็นต้นเหตุให้เราตัดสินใจบวช มันมีเหตุอย่างนั้น

นำไปคิดอยู่ตั้งสามวัน ไม่หยุด ไม่ยอมมารับประทานร่วมพ่อแม่อีกเลยในสามวันนั้น แต่ก็คิดไม่หยุดไม่ถอย คิดเทียบเคียงถึงเพื่อนฝูงที่เขาบวชกัน ตลอดถึงครูบาอาจารย์ที่บวชเป็นจำนวนมาก ท่านยังบวชกันได้ทั่วโลกเมืองไทย

การบวชนี่ก็ไม่เหมือนการติดคุกติดตะราง แม้เขาติดคุกติดตะราง เช่น ติดตลอดชีวิต เขาก็ยังพ้นโทษออกมาได้ เราไม่ใช่ติดคุกติดตะรางนี้ หมู่เพื่อนบวชเขายังบวชได้ เขาเป็นคนเหมือนกัน และครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่ท่านบวชจนเป็นสมภารเจ้าวัด ท่านยังอยู่ได้ เหตุใดเราเป็นคนทั้งคน พ่อแม่เลี้ยงมาเหมือนคนทั้งหลาย อย่างอื่น ๆ เรายังอดได้ทนได้ แต่การบวชนี่มันเหมือนติดคุกติดตะรางเชียวเหรอ เราถึงจะบวชไม่ได้ทนไม่ได้ เราทำไมถึงจะด้อยเอาเสียนักหนา ต่ำช้าเอานักหนา กว่าเพื่อนฝูงทั้งหลายถึงขนาดพ่อแม่ต้องน้ำตาร่วงเพราะเรานี่ ไม่สมควรอย่างยิ่ง

คิดวกไปเวียนมาอยู่นั้นได้สามวัน เอาละที่นี่ ตัดสินใจปุ๊บ เอา ทำไม จะบวชไม่ได้ ตายก็ตายไปซิ เขาบวชกันมาไม่เห็นตาย พ่อแม่ก็ไม่ได้บอกให้บวชจนถึงวันตาย หรือบอกให้บวชถึงปีสองปี พ่อแม่ก็ไม่เห็นว่านี่ แล้วทำไมถึงจะบวชไม่ได้ล่ะ เราก็คน ๆ หนึ่งแท้ ๆ เอ้า ต้องบวช

เมื่อพิจารณาเป็นที่ลงใจแล้ว จึงได้มาบอกกับแม่ว่า เรื่องการบวชจะบวชให้ แต่ว่าใครจะมาบังคับไม่ให้สึกไม่ได้นะ บวชแล้วจะสึกเมื่อไรก็สึก ใครจะมาบังคับว่าต้องเท่านั้นปีเท่านี้เดือน ไม่ได้นะ มันหาทางออกไว้แล้วนั่น ดูซิ ทิฐิมานะของมันน่ะ แต่แม่ฉลาดกว่าลูกนี้ "โถ แม่ไม่ว่าหรอก ขอให้ลูกไปบวชให้แม่เห็นต่อหน้าต่อตาแม่ทีเถอะ แล้วสึกออกมาทั้ง ๆ ที่คนที่ไปบวชยังไม่กลับบ้านก็ตาม สึกต่อหน้าต่อตาคนมาก ๆ นั้น แม่ก็ไม่ว่า" แม่ใส่เข้าไปอย่างนี้เลย ก็ใครจะเป็นพระหน้าด้านมาสึกต่อหน้าต่อตาคนมาก ๆ ที่ไปบวชเราได้ ไม่บวชเสียมันดีกว่า เมื่อบวชแล้วมาสึกต่อหน้าต่อตาคน มันยิ่งขายขี้หน้ากว่าอะไรเสียอีก นั่น เมื่อติดปัญหาแม่แล้วก็เลยไปบวช

แต่ว่าเรามันนิสัยจริงจังแต่เป็นฆราวาสมาแล้ว เวลาบวชก็ตั้งใจบวชเอาบุญเอากุศลจริง ๆ และพร่ำสอนตัวเองว่า บัดนี้เราบวชแล้ว พ่อแม่ไม่ได้มาคอยติดสอยห้อยตาม คอยตักคอยเตือนเราอีกเหมือนแต่ก่อนแล้วนะ แม้เวลานอนหลับก็ไม่มีใครมาปลุกนะ แต่บัดนั้นมาก็ทำความเข้าใจกับตัวเองราวกับว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** นะ อย่างนั้นแหละ

แต่ก่อนเราจะไปไหนแต่เช้า ๆ ส่วนมากมีแต่บอกแม่ให้ปลุกว่า พรุ่งนี้เช้าจะออกไปธุระแต่เช้า แม่ก็ปลุกแต่เช้าแล้วก็ไป แล้วก็ล้มนอนตูมเหมือนตาย ทอดอาลัยหมดเพราะคิดแล้วว่าแม่จะปลุก ไม่สนใจเรื่องการตื่นนอน พอถึงเวลาแม่ก็ปลุกเอง ทีนี้แม่คงจะเห็นอย่างนั้นจึงเป็นห่วงในเวลาไปบวช เพราะผิดกันกับพี่ชาย สำหรับพี่ชายว่า พรุ่งนี้เช้าให้แม่ปลุก แต่แม่ยังไม่ได้ปลุกเขากลับตื่นเสียก่อน ไปก่อนแล้ว

แม่ว่า "ไอ้ลูกกูคนนั้นมันก็ดีแบบหนึ่ง แต่ลูกกูคนนี้เรื่องการงานอะไรแล้วยกให้ ไม่มีใครสู้ในลูกทั้งหลาย แต่เวลานอนมันเหมือนตายนี่ซิ จึงคิดหนักอกหนักใจกับมัน เวลาไปเป็นพระใครจะไปปลุกมันนา นี่แหละกูหนักใจตรงนี้ ไม่มีทีไรละว่ามันจะตื่นขึ้นมาก่อนแล้วไปเลยโดยเราไม่ได้ปลุก ถ้าลงมันได้บอกว่าจะไปงานโน้นงานนี้ต้องได้ปลุกทุกทีลูกคนนี้ นี่ซิเป็นข้อหนักใจ" แม่เอาไปวิพากษ์วิจารณ์กับคนอื่น แต่เราก็ไม่พูด เราได้ยินคนอื่นเล่าให้ฟัง เราไม่ค้าน แม่ว่า "เราอยากให้มันเป็นผู้หญิงเสียเอง แม่จะได้เบามือ นี่พ่อแสนสบายเพราะมีคนช่วยให้เบามือ ส่วนเราทุกข์จะตาย"

พอก้าวออกจากบ้านเข้าวัด ก็เตือนตัวเองทันที เอาละนะที่นี่ ไม่มีใครจะตามแนะนำตักเตือนเรา ตลอดถึงการหลับการตื่นไม่มีใครปลุกละนะ เราต้องเป็นเราเต็มตัวตั้งแต่บัดนี้ไป ไม่หวังพึ่งพ่อแม่ดังแต่ก่อนอีกแล้ว เรียนหนังสือตีสองบ้าง ตีสามบ้างเป็นประจำ ตีห้าบ้างเป็นบางคืน ตีห้าก็สว่าง เดือนมิถุนายน กรกฎาคม พอสว่างก็ลงทำวัตรแต่เช้าก่อนแล้วจึงค่อยออกบิณฑบาต มันตื่นทัน ดูซิ ผมก็แปลกเหมือนกันนะมันตั้งท่าของมันอย่างจริงจังไม่เคยพลาดเลย จะนอนตีสองตีสามตีสี่ เรื่องทำวัตรนั้นในเวลาพรรษานี้ตั้งสัจอธิษฐานไว้เลย ว่าจะไม่ให้ขาดทั้งเช้าทั้งเย็นการทำวัตร และกราบเรียนท่านพระครูไว้ด้วย หากว่าท่านสั่งให้เราไปในที่นิมนต์ ว่าให้ท่านรอจนเรากลับมาถึงค่อยทำวัตร เราขอท่านไว้อย่างนั้น นี่หมายถึงทำวัตรส่วนรวม ส่วนที่กุฏิเราทำอีกทีหนึ่ง นี่เราอธิษฐานไว้เป็นส่วนรวม ทำวัตรส่วนรวมไม่ให้ขาดทั้งเช้าและเย็นในพรรษา

เวลาบวชแล้วก็ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ ตั้งหน้าตั้งตาเรียนหนังสือ นี่เล่าเป็นคติให้หมู่เพื่อนฟังเรื่องความจริงจัง เรียน ๆ จริง ๆ ไม่ถอย แต่สำคัญที่เรียนธรรมะไปตรงไหนมันสะดุดใจ เอ๊ะ ๆ ชอบกล ๆ เข้าไปเรื่อย ๆ ธรรมก็เข้ากับเราซึ่งเป็นคนจริงอยู่แล้วได้ง่ายธรรมะเป็นของจริงอยู่แล้ว กับนิสัยจริงก็เลยเข้ากันได้สนิท เอ๊ะ ชอบกล ๆ

เวลาอ่านพุทธประวัติและอ่านสาวกประวัติเข้าไปอีก โอ้โฮ ทีนี้ใจหมุนติ้ว ๆ นั่นแลเรื่องที่จะอยู่ไปได้ เรื่องภายนอกก็ค่อยจืดไปจางไป ๆ เรื่องธรรมะก็หมุนติ้ว ๆ ดูดดื่มเข้าไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งได้ตั้งสัจอธิษฐานเวลาเรียนหนังสือว่าจบเปรียญสามประโยคแล้ว เราจะออกปฏิบัติโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่มีข้อแม้ไม่มีเงื่อนไข เพราะอยากพ้นทุกข์เหลือกำลัง พูดง่าย ๆ อยากเป็นพระอรหันต์นั่นเอง เห็นพระพุทธเจ้าก็เป็นพระอรหันต์ สาวกทั้งหลายออกมาจากสกุลต่าง ๆ สกุลพระราชา มหาเศรษฐี กุฎุมพีพ่อค้า ประชาชน ตลอดคนธรรมดา องค์ไหนออกมาจากสกุลใดก็ไปบำเพ็ญในป่าในเขาหลังจากได้รับพระโอวาทจากพระพุทธเจ้าแล้ว เดี๋ยวองค์นั้นสำเร็จพระอรหันต์อยู่ที่นั่นองค์นั้นสำเร็จอยู่ป่านั้น อยู่ในเขาลูกนั้น อยู่ในทำเลนี้ มีแต่ที่สงบสงัด

การประกอบความพากเพียรของท่านทำอย่างเอาจริงเอาจัง เป็นเนื้อเป็นหนัง เอาเป็นเอาตายเข้าว่าจริง ๆ ท่านไม่ทำเหลาะ ๆ แหละ ๆ เล่น ๆ ลูบ ๆ คลำ ๆ เหมือนอย่างเราทั้งหลายทำกัน ผลของท่านแสดงออกมาเป็นความอัศจรรย์ เป็นพระอรหันต์วิเศษ ๆ นี่ละมันถึงใจ

ทีนี้จิตเลยมุ่งมั่นถึงอรหัตบุคคล อยากเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในสมัยปัจจุบันนี้ คิดย้ำลงอีกว่า เอ้า ขอให้แน่ใจเถอะว่าในธรรมนี้มรรคผลนิพพานยังมีอยู่ แล้วเราจะเอาให้ได้ ไม่ได้เอาตาย มีเท่านั้นไม่มีอย่างอื่น ขอให้มีผู้หนึ่งผู้ใด ครูบาอาจารย์องค์ใดหรือผู้ใดก็ตามมาชี้แจงแสดงให้เราทราบ ว่ามรรคผลนิพพานยังมีอยู่เป็นที่ถึงใจเราแล้ว นั้นละการปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพานจะทำให้ถึงใจ เอา ให้ตายไม่ตายให้รู้ มีเท่านั้น

พอออกจากเรียนแล้วจึงโดดผึงเลย อยู่ต่อไปไม่ได้ ก็เรียนประโยคสามจบแล้วนี่ เรียนประโยคสี่ก็ผิดละซิจะว่าไง เรียนไปสอบไปก็ยิ่งผิด มันผิด ฝืนเรียนต่อไปไม่ได้ ถ้าลงคำสัตย์ได้ตั้งขนาดนั้นแล้ว ไม่มีอะไรใหญ่ยิ่งกว่าคำสัตย์ ให้ตายเสียดีกว่าถ้าลงคำสัตย์ได้ขาดไป นิสัยของเราเป็นอย่างนั้นมาดั้งเดิม

จึงต้องขโมยหนีจากสมเด็จพระมหาวีรวงศ์องค์ที่อยู่วัดพระศรีมหาธาตุ มุ่งหน้าต่อพ่อแม่ครูอาจารย์มั่น พอถึงท่านเท่านั้น ท่านชี้แจงแสดงเรื่องอะไร ไม่ว่าดูท่านทางตาฟังท่านทางหู อะไรไม่มีคลาดมีเคลื่อนจากหลักธรรมหลักวินัย พูดอะไรตรงไปตรงมาเป๋ง ๆ ใจออกอุทานว่า โอโห นี่ละอาจารย์ของเรา นั่นลงละ แสดงเรื่องมรรคผลนิพพานไม่รู้เอามาจากไหน ถอดออกมาจากหัวใจเหมือนว่า นี่น่ะ ๆ มรรคผลนิพพาน เห็นไหมเหมือนกับท้าทายอยู่ตลอดเวลาในการแสดงด้วย ท้าทายความจริงจังของท่าน ท้าทายด้วยความจริงของธรรม

ความจริงจังของท่านก็หมายถึงท่านเป็นผู้รู้ผู้เห็นเอง ไม่ใช่ผู้อื่นผู้ใดเป็นผู้เห็นแล้วท่านหยิบยืมมาพูดมาเทศน์ให้เราฟังนี่ ท่านเป็นผู้รู้เองเห็นเองในธรรมทั้งหลายเวลามาแสดงให้เราฟังจึงถึงใจ พอเข้าถึงใจแล้วทีนี้เราจะจริงไหม มรรคผลนิพพานจะสงสัยอีกไหมที่นี่ ไม่มีทางสงสัย หมดแล้วเรื่องมรรคผลนิพพาน ยังมีอยู่หรือไม่นั้นเป็นอันว่า

หมดปัญหาแล้วโดยประการทั้งปวง ไม่มีเหลืออยู่แม้เปอร์เซ็นต์เดียวเลย เชื่อแน่ว่ามรรคผลนิพพานมีอยู่ร้อยเปอร์เซ็นต์ เอาละทีนี้เราจะจริงไหม จริงซิ ไม่จริงให้ตายเสียอย่าอยู่หนักศาสนาและหนักแผ่นดินต่อไป ตั้งแต่บัดนั้นมาก็ฟัดกันใหญ่เลย

ฉะนั้นจึงสมบุกสมบันมากในการประกอบความพากเพียรของผม ทั้งมีนิสัยอย่างนี้ด้วย ไปไหนไม่เอาหมู่เอาเพื่อนไปด้วย อยู่คนเดียวดีดผึง ๆ จนกระทั่งได้มาเป็นครูเป็นอาจารย์สอนหมู่เพื่อน เพราะนิสัยของเรามันนิสัยคนเดียวแท้ ๆ ไม่ปรารถนาเรื่องมักใหญ่ใฝ่สูง มันไม่เคยปรากฏภายในจิตใจว่าอยากเป็นใหญ่เป็นโต อยากเป็นนั้นเป็นนี้มีแต่สบาย ๆ ไปตามประสาป่าอย่างนั้นเอง

การเดินจงกรมถ้าอยู่ในวงหมู่เพื่อน เช่น มาอยู่บ้านหนองผืออย่างนี้ ผมจะเดินจงกรมให้หมู่เพื่อนเห็นไม่ได้ โน่น ต้องเวลาสงัดสี่ทุ่มห้าทุ่มล่วงไปแล้ว หมู่เพื่อนเงียบหมดแล้วถึงจะลงเดินจงกรม กลางวันก็เข้าไปอยู่ในป่าโน่น ถ้าวันไหนออกมาแต่วัน เช่นห้าโมงเย็นออกมาอย่างนี้ ก็เข้านั่งสมาธิเสียในกุฏิ จนกระทั่งหมู่เพื่อนเงียบไปหมดแล้วถึงจะลงทางจงกรม เป็นนิสัยอย่างนั้นมาดั้งเดิม ไม่ให้ใครมาเห็นการประกอบความเพียรของเราว่ามากน้อยขนาดไหน แต่ธรรมดาใครก็รู้ ทางจงกรมจนเป็นขุมเป็นเหวไปใครจะไม่รู้ เดินจงกรมกี่ชั่วโมงมันถึงจะเป็นขนาดนั้น อยู่ในป่าก็ดีอยู่ภายในวัดก็ดีมองดูก็รู้แต่หากนิสัยเป็นอย่างนั้น ถ้าภาษาอีสานเขาว่านิสัย คนหลักความ ลัก ๆ ลอบ ๆ ทำอยู่คนเดียว แต่เรามันไม่สนิทใจที่จะทำความเพียรให้ใคร ๆ เห็นอย่างโจ่งแจ้ง

แต่อะไรจะบังคับบัญชายากยิ่งกว่าจิตไม่มี ถึงยังไงก็ตามไม่หนีความมุ่งมั่นไม่หนีความฝึกความทรมานไปได้ ต้องเอาจริงเอาจังกับจิต กิเลสมันเอาเรามันเอาจริงเอาจัง ทำไมเราเวลาจะแก้กิเลสไม่จริงไม่จัง มันจะทันกันเหรอ ต้องคิดข้อนี้เสมอผู้ปฏิบัติธรรมะ นี่ก็ได้ทำมาแล้วจึงได้มาสอนหมู่เพื่อน ความเข้มแข็งนั้นแหละเป็นสิ่งที่จะให้กิเลสค่อยหลุดลอยไปโดยลำดับ แต่ความท้อถอยอ่อนแอนี้ไม่มีทาง นอกจากเป็นการเพิ่มกิเลสเท่านั้น จงจำไว้อย่างถึงใจ

อย่าไปสงสัยว่ากิเลสจะหมดไปตามอัธยาศัย ประกอบความเพียรก็ตามอัธยาศัย ตามอัธยาศัยนั้นเป็นอัธยาศัยกิเลส กิเลสลากไว้ดึงไว้ไม่ให้เดิน ไม่ให้นั่ง ไม่ให้มีสติสตัง เผอเรออยู่ตลอดเวลา นั่นเรื่องของกิเลสเป็นอย่างนั้น เรื่องของธรรมต้องเป็นผู้เข้มแข็ง

อยู่ที่ไหนให้มีสติเสมอ นี้พูดอยู่เสมอ เราเห็นคุณค่าของสติมากทีเดียว สติเป็นธรรมสำคัญมากในการที่จะให้งานไหนจักรตัวใดวิ่งหมุนติ้ว ก็ต้องให้จักรตัวสตินี้หมุนไปก่อน สติต้องเป็นผู้ควบคุมงาน งานมีกี่มากน้อยที่จะทำ หนักเบาขนาดไหน มีคนงานกี่คน ต้องมีคนคุมคนหนึ่งจนได้เป็นอย่างน้อย นี่ต้องมีสติเป็นเครื่องควบคุมงานของตน อย่าท้อถอยอ่อนแอ

ไปไหนก็ตามอย่าไปหวังอะไร ๆ กับโลกอันนี้ โลกนี้เราทราบอย่างถึงใจว่า โลก**อนิจฺจํ** รอบโลกธาตุ เต็มไปหมด ไม่มีสิ่งใดที่จะเว้นจากความเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไปได้ เมื่อความเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** มีอยู่ในสถานที่ใด สถานที่นั้นไม่เป็นฟืนเป็นไฟจะเป็นอะไร ไว้ใจกันได้ที่ไหน สิ่งที่เป็นน้ำให้ความร่มเย็นแก่เรา คือน้ำอรรถน้ำธรรม ให้เร่งเข้าไปความพากเพียร ให้จริงให้จัง ให้มีสติอยู่กับงานตลอดไป อย่าเสียดายความพลั้งเผลอว่าจะให้เราวิเศษวิโส นอกจากพาให้จมงมทุกข์

เดินจงกรมก็ให้มีสติ อย่าไปสนใจกับเรื่องอื่นใดว่าจะมีคุณค่ามีราคา อย่าไปเพลินกับความคิดความปรุงในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องโลกเรื่องสงสารที่เคยเป็นมาแล้วในอดีตก็ดี ที่จะเป็นไปในอนาคตก็ดี หรือมันเอาเรื่องอดีตมายุ่งอยู่ในวงปัจจุบันนี้ก็ดี มีแต่เรื่องของกิเลสทั้งมวล ทั้ง ๆ ที่เราเดินจงกรมอยู่นั้นแหละ นั่งสมาธิภาวนานั้นแหละ แต่กิเลสมันทำงานอยู่บนหัวใจเรา ตัวสมุทัยได้แก่ความคิดความปรุงแต่ง เรื่องอดีตอนาคตวุ่นไปหมด ถ้าคิดไปเพื่อความวุ่นเช่นนั้นไม่ใช่ทาง เป็นเรื่องการส่งเสริมกิเลสหรือสั่งสมกิเลสขึ้นอีก

ต้องอาศัยหลักปัจจุบัน คือ สติ ตัดความเสียดาย ความห่วงใยอาลัยทั้งหมดในเรื่องอดีตซึ่งเป็นโลกล้วน ๆ เรื่องอนาคตถ้าเป็นโลกล้วน ๆ เมื่ออดีตเป็นโลกล้วน ๆ อนาคตมันก็ต้องเป็นโลกล้วน ๆ เหมือนกัน ขาดสติเป็นไปได้ทั้งอดีตอนาคต หมุนติ้ว

อยู่ภายในหัวใจนั่นแหละ ให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก ถ้าสติจ่อลงตรงไหนปัจจุบันมีอยู่ตรงนั้น เราหักห้ามกันได้ที่ตรงนั้น เคยหักห้ามมาแล้วนี่ไม่ใช่มาสอนหมู่เพื่อนเฉย ๆ เคยฟาดกันลงบางครั้งถึงน้ำตาร่วงก็มี จนกิเลสมันท้วงติงเราว่า เฮ้อ เอาถึงขนาดนี้เชียวเหรอ ถ้าไม่ถึงขนาดนี้กิเลสมันจะหลุดลอยไปเหรอ ว่าอะไรเพียงน้ำตาร่วงเท่านี้วะตายก็ยังไม่ถอยนี่ อย่ามาพูดเลยเพียงน้ำตาร่วง เพียงกินเผ็ดน้ำตามันก็ร่วงไม่เห็นได้เรื่องอะไร ถูกควันไฟมันก็ร่วง หัวเราะมันก็ร่วง ร้องไห้มันก็ร่วง มันได้เรื่องอะไรประสาน้ำตา น้ำไม่เป็นท่าเป็นทางก็คือน้ำตานั่นเอง ผู้จะฆ่ากิเลสไปสนใจเสียดายน้ำตาอะไรกัน เรื่องจริงเรื่องจังที่จะเป็นสาระแก่นสารแก่ตัวคืออะไร มันเหนือเรื่องเหล่านี้เป็นไหน ๆ ฟาดกันลงไปให้หนักมือผู้ปฏิบัติเพื่อเอาตัวรอดน่ะ อย่าฟังเสียงกิเลสยิ่งกว่าเสียงธรรม

เราเห็นโทษเรื่องความเกลื่อนกล่นวุ่นวายกับหมู่คณะ ในเวลาอยู่ศึกษาอบรมกับครูบาอาจารย์ มาทำเหลาะ ๆ แหละ ๆ ให้เห็นต่อหน้าต่อตา เคยเห็นมาแล้วอย่าให้เห็นอีกนะ นี่ได้เห็นมาแล้วต่อหน้าต่อตา ถึงขนาดที่เคยพูดกันอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยกับหมู่คณะในเวลานั้น มันก็เป็นอย่างที่พูดไม่เห็นผิดไปนี่ เวลาอยู่กับครูบาอาจารย์มันซ่อนเล็บนะ มันไม่กางเล็บออกมา แต่ก็เห็นเล็บที่ซ่อนอยู่จนได้นั่นแหละ

เวลาปราศจากครูบาอาจารย์หรือห่างเหินจากครูบาอาจารย์ไปแล้ว มันจะกางเล็บออกเล่นเต็มเพลงนั่นแหละ “เพลงของกิเลส” น่ะ ใครมีของดิบของดีอยู่ในอุ้งเล็บที่เข้าใจว่าวิเศษวิโสยังไง ก็จะนำออกแสดงให้เต็มภูมินั่นแหละ ทั้ง ๆ ที่มันไม่วิเศษ คอยดูก็รู้กัน แล้วมันก็เป็นแล้วอย่างทุกวันนี้ นี่ถึงว่าไม่อยากพบไม่อยากเห็นอีก กลัวอกแตกตาย

มีจำนวนมากจำนวนน้อย ใครอย่าถือใครเป็นตัวอย่างนอกเหนือไปจากหลักธรรม ธรรมเท่านั้นที่จะทำให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข สันติสุขในหมู่คณะด้วยกัน อย่าเข้าใจว่าเรียนมากรู้มาก อย่าเข้าใจว่ามีฐานะดี อย่าเข้าใจว่าเป็นคนชั้นนั้นชั้นนี้น่าเกรงขามมีสง่าราศี ซึ่งเป็นเรื่องของโลกเสกสรรกันตามอำนาจของวัฏฏวน อย่านำเข้ามาเกี่ยวข้อง

ในวงของพระซึ่งมีแต่ธรรม คือ ความถูกต้องดีงามล้วน ๆ เอาตรงนั้นเป็นแบบฉบับของผู้จะหนีทุกข์คือวัฏวน

อยู่ด้วยกันใครพูดให้ฟังโดยเหตุโดยผล ผู้พูดก็ให้พูดโดยเหตุโดยผล ผู้ฟังฟังหาความจริง อย่าฟังหาเอาเรื่องความมาทะเลาะกัน อย่าฟังเอาทิฐิมานะ เมื่อทิฐิมานะมันเกิดขึ้นภายในใจแล้ว มันอัดอั้นตันใจในหัวใจตัวเอง เดี๋ยวมันก็กระเด็นออกมาระบาดออกมา ทะลักออกมาให้ได้รับความกระทบกระเทือนต่อเพื่อนฝูงด้วยกันจำนวนมากน้อยจนได้

วงปฏิบัตินี้ต้องเป็นเหมือนอวัยวะเดียวกัน มันถึงอยู่กันได้ด้วยความผาสุก ถ้าไม่เหมือนอวัยวะเดียวกันแล้วอยู่ด้วยกันไม่ได้ ธรรมนั้นแหละที่จะทำจิตใจของแต่ละท่านแต่ละองค์ที่อยู่จำนวนมากนี้ ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ด้วยความสัตย์ความจริงด้วยความมุ่งอรรถมุ่งธรรม ไม่ใช่อะไรจะพาให้รวม อย่างอื่นอย่าเอาเข้ามาเกี่ยวข้อง

แม้แต่ผมเองผู้ปกครองหมู่เพื่อนอยู่ที่นี่ ที่หมู่เพื่อนเสกสรรปั้นยอว่าเป็นครูเป็นอาจารย์ เข้ามาอาศัยให้แนะนำตักเตือนสั่งสอน ผมก็ไม่เคยถืออำนาจวาสนาให้นอกเหนือไปจากหลักธรรมหลักวินัยนี้เลย ผมประกาศตัวต่อหมู่เพื่อนอยู่เสมอ ถ้าผมผิดแล้ว ให้ว่าได้เลยไม่ต้องเกรงอกเกรงใจ เพราะธรรมเหนือผมนี่ ท่านผู้นำธรรมมาตักเตือนสั่งสอนผม ผมจะไปขัดข้องหาสมบัติอะไร ถ้าขัดข้องก็ไม่เป็นธรรม ก็ไม่ควรจะอยู่กับหมู่กับเพื่อนต่อไปละซิ สอนหมู่เพื่อนเพื่อประโยชน์อะไรเจ้าของไม่เป็นธรรมถือทิฐิมานะ เอาทิฐิมานะมาเหยียบย่ำทำลายธรรม แล้วจะสอนหมู่เพื่อนให้เป็นสิริมงคลได้ยังไง นี่เราตระหนักเสมอในใจของเรา เราจะให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาไม่ได้ทั้งในตัวเราและในวงคณะที่อยู่ร่วมกัน ฉะนั้นการสอนหมู่เพื่อนที่อยู่ด้วยกัน ตนเองก็พึงปฏิบัติอย่างนั้น โดยถือหลักธรรมเป็นสำคัญ และให้อภัยกันเสมอ เมตตากันเป็นพื้นฐาน

อย่ามองกันในแง่ร้าย ให้มองกันในแง่เหตุผลและเมตตาต่อกันเสมอ เพราะคนเราความรู้และอัธยาศัยใจคอไม่เหมือนกัน ผู้มีความรู้มากก็มี ความรู้น้อยก็มี ผู้โง่ผู้ฉลาดมีสับปนกันไป ผู้หยาบผู้ละเอียดมี ให้ต่างคนต่างระมัดระวัง สิ่งใดที่มีอยู่ใน

ตัวเรา ยิ่งสิ่งใดที่เป็นภัยต่อหมู่เพื่อนด้วยแล้ว ให้ระมัดระวังและกำจัดให้ได้ อย่าหวงไว้เผาตัวเองและวงคณะ และอย่าแสดงออกมาเป็นอันขาด ซึ่งเป็นการขายตัวอย่างเลวร้ายที่สุดให้อภัยไม่ได้เลย นี่แหละคือหลักของการปกครอง ของการอยู่ร่วมกันเป็นอย่างนี้ จึงต้องได้ระมัดระวังเสมอ ประมาทไม่ได้ตลอดไป

และเคยพูดเสมอว่าการปกครองเป็นของสำคัญ ไม่ใช่มีเท่าไรมาเท่าไรก็เออ ๆ อยู่ไป ๆ มันไม่ใช่อย่างนั้น ต่างคนต่างหามต่างคนต่างหาบกิเลสเต็มหัวใจมาด้วยกันทุกคน เพราะเป็นปุถุชนคนมีกิเลส ทำไมจะไม่หาบกิเลสหามกิเลสมาเต็มหัวใจล่ะ และกิเลสมันเคยลงกับอะไรที่ไหนเมื่อไหร่ กับธรรมมันยังต่อสู้ แม้จะแพ้ธรรมมันยังไม่ยอมถอยง่าย ๆ สู้จนมันตายทลายลงไปหมดทุกตัว เรื่องของมันกับธรรมจึงยุติ แม้ขนาดมันตายต่อหน้าต่อตาของธรรม มีสติปัญญา เป็นต้น มันยังไม่ยอมออกปากพูดว่ายอมแพ้เลย ฟังซิ

กิเลสมันไม่กลัวอะไรนอกเหนือไปจากธรรม เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยธรรม คือสติเป็นสำคัญ ปัญญาเป็นเครื่องไตร่ตรองทดสอบพิจารณา เบิกทางเดินไปเพื่อความสงบเย็นใจแก่ตนเอง

ทางการปฏิบัติก็เอาให้จริงจัง อย่าเหลาะ ๆ แหละ ๆ อย่าเล่น อย่าสำคัญว่าวันคืนเดือนปีเป็นของมีค่ามีราคา มันมีค่ามีราคาที่ไหน มืดกับแจ้งเอาราค่ำราคามาจากไหน สถานที่โลกอันนี้ก็มีแต่แผ่นดิน ไปที่ไหนอยู่ที่ไหนก็อยู่แผ่นดิน ใครสูงใครต่ำที่ไหนก็อยู่กับแผ่นดินด้วยกันนี้ ใครจะวิเศษวิโสไปที่ไหนถ้าไม่ทำจิตใจให้วิเศษวิโสด้วยธรรม ซึ่งเป็นของประเสริฐอยู่แล้ว และเป็นของคู่ควรกับใจ นอกนั้นไม่มีสิ่งใดคู่ควรกัน ใจเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรม มีเท่านี้ ให้พากันสนใจตั้งหลักตั้งเกณฑ์ลงให้ดี

จิตใจอย่างน้อยให้ได้รับความสงบ ทำไมจะสงบไม่ได้ เราฝึกฝนอบรมใจด้วยธรรมเพื่อความสงบ พระพุทธเจ้าสงบได้ด้วยธรรม ระงับได้ด้วยธรรม ปราบกิเลสให้ฉิบหายวายปวงไปได้ด้วยธรรม พระสงฆ์สาวกที่เราถือเป็นสรณะ ท่านก็ทุกข์ลำบาก

เพราะการปราบกิเลส ด้วยอรรถด้วยธรรมเหมือนกัน การเข้าสู่สงครามจะไม่ทุกข์ได้อย่างไร ต้องทุกข์ด้วยกัน จนได้เป็นพระอรหันต์ขึ้นมา ใจบริสุทธิ์พุทโธเหมือนพระพุทธเจ้า เป็นแต่เพียงไม่เรียกศาสดา ส่วนความบริสุทธิ์นั้นเสมอกัน เหมือนกันหมด แต่อำนาจวาสนาความลึกตื้นหนาบางนั้น ต่างกันกับพระพุทธเจ้า แต่อย่างไรก็ตาม **นตฺถิ เสยฺโยว ปาปิโย** หาความยิ่งความหย่อนต่างกันไม่มีในความบริสุทธิ์ นั่นแลครูของพวกเรา สรณะของพวกเราท่านดำเนินอย่างนั้น ต้องยอมรับ คือรับมาเป็นคติเตือนใจตัวเอง อย่าให้ลดละท้อถอย

จิตอย่าให้ดิ้นไปไหนได้ เราเป็นผู้ฝึกจิต จะยอมให้จิตดิ้นเหยียบหัวเราไปต่อหน้าต่อตามีเหรอ ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ไม่ใช่นักปฏิบัติ กิเลสรุนแรงขนาดไหน เราก็รุนแรงขนาดนั้น เอ๊า เป็นก็เป็นตายก็ตาย กิเลสมันดื้อขนาดไหนไม่กินก็ได้ข้าวนี่ว่ะ มีแต่ท่าจะฝึกทรมานมัน เอาจนอยู่หมัดนั่นแหละสมใจ

พระพุทธเจ้าท่านยกอุปมาเรื่องนายสารถีฝึกหัดม้า ม้ามีถึงสี่ประเภท ประเภทที่หนึ่ง เยี่ยม เกือบจะพูดได้ว่าเป็นประเภทอาชาไนย ฝึกได้ง่าย ใช้ได้ประโยชน์มากมาย รวดเร็วทันใจ ประเภทที่สอง ลดกันลงมา ประเภทที่สาม ฝึกยากพอประมาณ แต่ไม่ได้หนักหนานัก พอฝึกได้ทำประโยชน์ได้ ประเภทที่สี่ ไม่ได้เรื่องเลย ต้องฆ่า นายสารถีว่าเพราะไม่เกิดประโยชน์

เราตถาคตก็เหมือนกัน พอถึงตอนสุดท้ายก็บอกเราตถาคตก็ฆ่า เอ๊ะ พระพุทธเจ้าฆ่าได้ยังไง พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาไม่ได้ไปฆ่าสัตว์ ก็ชักสะพานยังไงล่ะ ท่านว่า **ปทปรมะ** มืดแปดทิศแปดด้านเหมือนไม่มีหูมีตา ใจก็มีแต่ความมืดบอดอยู่ภายในนั้น จะสอนให้เป็นอรรถเป็นธรรม รู้อรรถรู้ธรรม รู้บาปบุญคุณโทษได้อย่างไร ก็เหมือนกับคนตายแล้วทั้ง ๆ ที่มีชีวิตอยู่นั้นแล นั้นจึงชักสะพานไม่สอนให้เสียเวลาและอรรถธรรมไปเปล่า ๆ อ๋อ ฆ่าอย่างนั้น เทียบกันกับสารถีฝึกหัดม้าสี่ประเภท

เราไม่ใช่ประเภท**ปทปรมะ**นี่นา เป็นประเภทที่ฝึกฝนอบรมได้ แต่เอาให้หนักหน่อย ให้มันได้ ฝึกเรา เราฝึกคนอื่นว่าคนอื่นยังมีเหตุมีอะไร ๆ ภายในใจ ตัวเราเอง

ผู้ว่าก็ยังมีความเกรงอกเกรงใจกันบ้าง เราเองฝึกทรมานเรานี้ เอาให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยอย่างใจหวังนั้นเลย ไม่ได้เกรงอกเกรงใจตัวเอง เพราะเห็นว่ากิเลสคือตัวแสบที่ขวางตัวเองต่างหาก ไม่ใช่เราขวางเรา กิเลสขวางเรา เราต้องสู้ เอาให้จริงให้จังให้พังทลาย จะได้ชมตัวเองว่าเก่งจริง สมนามว่านักบวชคือนักรบ

ถ้าลงได้ตั้งท่าสู้กันขนาดนั้นแล้ว ยังไงกิเลสก็ต้องหมอบให้เห็น ใจสงบจนได้เห็นไหมเขาอยู่ในโลก เคยพูดให้ฟังเสมอ โลกนี้หมุนไปตามสิ่งที่ชอบใจทั้งนั้นแหละ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นสิ่งที่โลกต้องการและรักชอบที่สุดไม่มีวันอิ่มพอ และโลกก็ได้รับความฉิบหายล่มจม และบ่นเพ้อละเมอกันอยู่ทุกหย่อมหญ้า เพราะสิ่งเหล่านี้เองทำพิษน่ะ แล้วเราจะเอาคุณค่าอะไรจากสิ่งเหล่านี้

ส่วนผู้เห็นธรรมแล้วไม่มีใครที่จะบ่นนอกจากออกอุทานเท่านั้น อย่างพระมหา–กัปปินท่านว่า **สุขํ วต สุขํ วต** สุขหนอ ๆ นี่ท่านเคยเป็นพระมหากษัตริย์มาแต่ก่อนเสด็จออกบวชจนได้เป็นพระอรหันต์ขึ้นมาแล้วท่านเปล่งอุทานว่า **สุขํ วต สุขํ วต** สุขหนอ ๆ นั่น แต่ก่อนท่านอยู่ในพระราชวังไม่เคยเห็นออกอุทานว่า สุขหนอ ๆ เวลาเสด็จออกจากสิ่งพัวพันทั้งหลายและสลัดภายในใจออกอีก จนกลายเป็นใจที่บริสุทธิ์แล้ว อยู่ไหนก็สุขหนอ ๆ **สุขํ วต สุขํ วต**

เราก็เอาให้ได้ อยู่ที่ไหนก็ **สุขํ วต** ซิ ท่านมหากัปปินมิได้ผูกขาดนี่ นี่อยู่กับผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตั้งใจประพฤติปฏิบัติด้วยสติปัญญาอย่านอนใจ นี่แลทางแห่ง **สุขํ วต** อยู่ตรงนี้ กิเลสจะตายไปด้วยความเพียร หรือกิเลสจะค่อยหมดไปด้วยความเพียร ไม่ได้หมดไปด้วยสิ่งใด ให้ทำความเข้าใจกับตนไว้เสมอ อย่าอ่อนแอในการปฏิบัติ

สมาธิที่เคยได้ยินแต่ชื่อก็จะปรากฏขึ้นที่ใจ มีความสงบเย็นภายในใจ มีความแน่นหนามั่นคงขึ้นที่ใจ ปัญญาเมื่อมีความสงบพอเป็นปากเป็นทางเป็นบาทเป็นฐานแล้ว ให้พิจารณาอย่าขี้เกียจ อย่าติดสุขในสมาธิ อย่าเข้าใจว่าสมาธิจะทรงคุณค่าให้เป็นของเลอเลิศประเสริฐ เพียงแต่ความสงบตะล่อมกิเลสเข้ามาสู่จุดรวม เพื่อง่ายแก่การถอดถอนด้วยปัญญาเท่านั้นเอง ถ้าไม่ฆ่ามันก็เพ่นพ่านไปได้อีก เมื่อตะล่อมเข้ามาสมควร

แล้วก็คลี่คลายออกไปฆ่าทีละตัวสองตัว เหมือนกับเราไล่สัตว์เข้าคอก แล้วจะฆ่ามันทีละตัวสองตัว ฆ่าเรื่อย ๆ ฆ่าจนหมดคอกก็ได้เมื่อไล่เข้าคอกแล้ว นี่สมาธิเหมือนกับไล่สัตว์เข้าคอก คือ ไล่กิเลสเข้ามาสู่ความสงบ แล้วคลี่คลายออกไปด้วยปัญญา แยกนั้นแยกนี้ออกพิจารณา

ดูให้เห็น**อนิจฺจํ**เต็มร่างกายเต็มจิตใจทำไมจะไม่รู้ รูปทั้งรูปนี้มีอาการใดที่ไม่เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เห็นเป็นพื้นอยู่ชัด ๆ อย่างนี้ จะค้านความจริงไปไหน **อนิจฺจํ** แปรสภาพอยู่ตลอดเวลา **ทุกฺขํ** ใครเป็นทุกข์ ก็คือผู้แบกผู้หามอยู่นี้แหละ เวลานี้มันเป็นทุกข์อะไรจะเป็นทุกข์ นอกจากผู้แบกผู้หามเป็นทุกข์ คือ หัวใจเราเอง เห็นโทษแห่งความหลงของตัวเองที่ไปแบกไปหามแล้วเกิดทุกข์ขึ้นมา **อนตฺตา** ปราศจากคำว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขา เป็นของเราของเขาไปหมดแล้ว ภายในร่างกายก็ดี ภายในจิตเจตสิกธรรมที่แสดงออกมาก็ดี ล้วนแล้วแต่ตัว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หากหลงไปตามมัน เจตสิกธรรมที่แสดงมานี้ก็เป็นตัวสมุทัย ก่อตัวเป็นพิษเป็นภัยขึ้นมาแก่เรานั่นแหละ

ถ้าใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญเข้าไป ให้เห็นเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ชัดแล้วสิ่งเหล่านี้ก็ระงับดับไป ๆ ดับไปเรื่อย ๆ ไม่พ้นจากความจริง ขอให้พิจารณาหยั่งสติปัญญาลงไปถึงพื้นฐานแห่งความจริง คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เถิด นี่เป็นความจริงซึ่งเป็นพื้นฐานอยู่ภายในร่างกายจิตใจของเรา ในขันธ์ทั้งห้านี้มีอันนี้เป็นพื้นฐานอยู่ตลอดกาล ที่จะต้องพิจารณาให้เห็นตามความจริงของมัน เรียกว่า ปัญญา

หรือจะพิจารณาเรื่องอสุภะ ก็เอาให้มันเห็นชัด ๆ ซิ ในตัวของเรานี้ มันมีชิ้นไหนเป็นของดีที่หอมหวนชวนให้ดม มีที่ตรงไหน แม้แต่ผิวหนังมันก็เหม็นจะว่าไง แล้วเยิ้มเข้าไปข้างในมีอะไรอีก หนังมันบางยิ่งกว่ากระดาษ กระดาษยังหนากว่าผิวหนังที่หลอกตาเสียอีก พิจารณาเข้าไปซิ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แล้วยังไม่แล้ว ดูความอสุภะอสุภัง ป่าช้าผีดิบ ไม่ทราบว่าเป็ด ว่าไก่ ว่าหมู ว่าวัว ว่าควาย ว่าอะไร เต็มอยู่ในนี้หมดนั่นแหละ ในป่าช้าผีดิบนี้ มันรวมอยู่ตรงป่าช้าผีดิบนี้ เรายังไม่ตาย เอ้า พวกนั้นตายแล้วเข้ามาฝังอยู่ในนี้ เมื่อเราตายแล้วก็เป็นป่าช้าผีตาย ดูให้ชัดซิ สติปัญญามียอมอับจนอยู่ทำไม

แยกส่วนแบ่งส่วนดูให้มันชัด จิตหมุนติ้ว ๆ อยู่กับงานที่ทำ อย่าให้ออกไปเพ่นพ่าน บังคับให้ได้ ตายก็ตาย ในขณะที่จะประกอบความเพียรก็เหมือนกับขึ้นเวทีเผลอไม่ได้เดี๋ยวถูกน็อก ชักหรือตายไปเลยไม่เพียงแต่สลบ อันนี้ก็ทำอย่างนั้นนักปฏิบัติ **อนิจฺจํ** ก็ให้เห็นอย่างถึงใจ ดูข้างนอกก็เหมือนกัน **ทุกฺขํ อนตฺตา** ดูอันนี้กับข้างนอกก็เหมือนกัน ไม่เห็นมีอะไรผิดกัน เพราะโลกนี้เป็นโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** คำว่า อสุภะอสุภัง พิจารณาดูเราแล้วก็เหมือนกันอีก

โลกวิทูเป็นคุณสมบัติของสาวกด้วย โลกวิทู คือ รู้แจ้งเห็นจริงภายในภายนอก เพราะเป็นสภาพเหมือนกันหมด อย่างนี้เรียกว่า โลกวิทู มีได้ทั่วไปในสาวกทั้งหลาย คือ เป็นคุณสมบัติของสาวกด้วย ส่วนคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าไม่มีแต่เพียงเท่านี้ ยังหยั่งทราบความจริงของสิ่งทั้งหลายและสัตว์ทั้งหลายทั่วโลกธาตุอีกด้วย โลกวิทู มีหลายขั้นหลายตอน

เราไม่ต้องคิดไปโน้นไปนี้กว้างขวางให้เสียเวล่ำเวลา หน้าที่ของเรามีแต่จะให้เป็นโลกวิทู รู้แจ้งเห็นจริงในธาตุขันธ์ที่มีอยู่ภายในตัว ที่ถูกกิเลสผูกมัดตรึงอยู่ด้วยอุปาทาน เพราะความลุ่มหลงนี้เท่านั้น โดยไปสำคัญมั่นหมายเอาเอง ทางท่านบอกไว้ไม่ยอมไปชอบปลีกชอบแวะ ชอบปีนสองข้างทาง หกล้มก้มกราบขนาดไหนก็ยังไม่ยอมถอย ไม่ยอมไปตามทาง นั่นแหละที่เรียกว่า เป็นข้าศึกต่อมัชฌิมาปฏิปทา ฉะนั้น ต้องฝืนมัน ต่อสู้มันลงไปซิ ถอยเอาประโยชน์อะไร

เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องธาตุเรื่องขันธ์แล้ว กิเลสมันจะไปไหน กิเลสเกิดขึ้นจากความสำคัญ เมื่อแก้ความสำคัญด้วยความจริงแล้ว มันก็ถอนตัวไป ๆ ฟาดกันให้สะบั้นหั่นแหลกลงไป กิเลสถอนเข้าไปไหน ก็เข้าไปหาจิตดวงเดียวเท่านั้นแหละ เมื่อมันหมดที่ยึดที่เกาะเข้าไปโดยลำดับแล้ว เพราะอำนาจของสติปัญญาตีตะล่อมเข้าไป ๆ วงแคบเข้าไป ๆ สุดท้ายมันก็ไปกองอยู่ในจิต ปล่อยนิวเคลียร์หย่อนลงในจิตอีกซิ สติปัญญาอัตโนมัติอย่างไรล่ะ ธรรมนิวเคลียร์

นิวเคลียร์ หมายถึงอะไร ปรมาณู หมายถึงอะไร จะทำลายข้าศึกวาระสุดท้าย เอาชัยชนะ ก็คือ มหาสติ มหาปัญญา ละซิ หยั่งลงไปตรงนั้นให้กิเลสขาดสะบั้น แตกกระจายไปหมด ทีนี้ภพชาติอยู่ที่ไหน เมื่อกิเลสซึ่งเป็นตัวภพ เป็นตัวให้ก่อภพก่อชาติ ถูกทำลายลงไปหมดด้วยอำนาจของอาวุธที่ทันสมัย ได้แก่ มหาสติ มหาปัญญา แล้วข้าศึกก็หมดเท่านั้นแหละ นี่ละงานของพระ

งานของผู้ต้องการพ้นจากกองทุกข์ในวัฏสงสาร ไม่ต้องมาเกิดแก่เจ็บตายอีก คือ งานการประกอบความพากเพียร นับแต่ **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** ที่พระอุปัชฌายะมอบให้แต่เบื้องต้นจนถึงวาระสุดท้าย ตีแตกกระจายไปหมด งานนั้นแตกแขนงไปเรื่อย ๆ ตามความฉลาดความสามารถของตัวเอง จะทำงานให้ได้มากและกว้างขวางขนาดไหนได้ทั้งนั้นเมื่อสติปัญญามีแล้ว เอาจนกระทั่งไม่มีอะไรเหลือเลย สิ้นสุดวิมุตติพระนิพพานภายในจิตใจ นั่นแหละเรียกว่าเสร็จงาน งานได้ทำสำเร็จแล้ว ไม่ต้องทำเพื่อการถอดถอนกิเลสตัวใดอีก นี่แลงานของพระ ให้พากันจำให้ถึงใจ ว่างานนี้คืองานแท้ของพระเรา

อย่าไปคิดว่าบวชมาแล้วได้ไปก่อนั้นสร้างนี้ไว้เป็นที่ระลึก สร้างวัดสร้างวาแล้วยังไม่แล้ว สร้างพระพุทธรูปปฏิมากร สร้างโบสถ์ สร้างวิหาร สร้างศาลาโรงธรรม สร้างเจดีย์มหาเจดีย์ยุ่งไปหมด ก่อกวนบ้านเมืองยุ่งไปหมดด้วยเงินด้วยทอง ว่าเป็นงานเนื้องานหนังของพระ ว่าเป็น**สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** นั่นมันเป็นงานของประชาชนเป็นส่วนใหญ่จะขวนขวายกัน นั่นเป็นมรรคขั้นหยาบสำหรับประชาชนที่อยู่ในฐานะจะทำได้ เพราะเกี่ยวกับสมบัติเงินทอง ส่วน **สัมมาสังกัปโป** ขั้นละเอียดที่จะฆ่ากิเลสภายในจิตใจ เลยกลายเป็น **มิจฉาสังกัปปะ** ในมรรคส่วนละเอียดไปเสียโดยไม่รู้สึกตัว เพราะความกังวลวุ่นวาย ขยายกิเลสให้ออกวิ่งเพ่นพ่านเข้าบ้านเข้าเมือง ก้นไม่ติดพื้นกุฎีแต่ละวันเวลาที่ผ่านไป ย่นเข้ามาซิ ถ้าอยากทราบที่หลบซ่อนของกิเลสด้วยความฉลาดตามองค์มรรคจริง ๆ

สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เห็นอะไรเห็นชอบ ให้เห็นชอบตามงานที่ท่านสอนไว้ซิว่า **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** มันคืออะไร หยั่งลงไปทั้ง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**

หยั่งลงไปทั้ง**อสุภะอสุภัง** ให้เห็นชอบตามที่ท่านสอนไว้นี้ซิ งานเพื่อความเห็นชอบอย่างแท้จริงอยู่ตรงนี้ก่อนอื่น

สัมมาสังกัปปะ ความดำริเพื่อออกจากเครื่องผูกพัน อะไรเป็นเครื่องผูกพัน ก็ความหลงสิ่งเหล่านี้แหละเป็นเครื่องผูกพัน พิจารณาให้เข้าใจด้วยปัญญาแล้วมันถอนตัวเองโดยไม่ต้องบังคับขับไสแหละ

สัมมากัมมันตะ เดินจงกรมบ้าง นั่งสมาธิภาวนาบ้าง อยู่ในท่าใดอิริยาบถใด มีแต่การทำงานด้วยความมีสติ เพื่อการถอดถอนกิเลสโดยถ่ายเดียว นั่นแหละสัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ด้วยอารมณ์อันเป็นธรรมของจิต อย่าไปคิดอารมณ์ที่เป็นพิษเป็นภัยขึ้นมาเผาลนตนเอง มีแต่อารมณ์แห่งอรรถแห่งธรรมเป็นเครื่องถอดถอนกิเลส เป็นเครื่องเลี้ยงจิตใจให้มีความรื่นเริงบันเทิง มีความสงบเย็นใจ มีความสง่าผ่าเผย มีความฉลาดรอบตัว ไม่นำอารมณ์อันเป็นพิษเข้าสู่ใจ นั่นแลสัมมาอาชีวะแท้

สัมมาวายามะ เพียรชอบ ท่านก็บอกว่าเพียรในที่สี่สถาน เพียรละบาป บำเพ็ญบุญ เพียรป้องกันบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น เพียรละกิเลสที่มันเกิดขึ้นแล้วให้มันดับไป แล้วอบรมธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญยิ่งขึ้นโดยลำดับลำดา ไม่ให้เสื่อมเสียไป **ปธาน** ความเพียรสี่อย่าง ท่านก็พูดไว้แล้ว

สัมมาสติ ระลึกอยู่ที่ไหน ท่านบอก ถ้าจะไปทางสติปัฏฐานสี่ก็ระลึกอยู่ในกาย **กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ. อิธ ภิกฺขุ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ. วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ.** พิจารณากายในกายไปเรื่อย กายนอกก็มี กายในก็มี พิจารณาให้เห็นกายนอกก็ดี เห็นกายในก็ดี พิจารณาเห็นกายในกายของตัวเองก็ดี ไล่ลงไปโดยลำดับ ๆ เมื่อเห็นแล้วก็อยู่ อยู่ด้วยความสงบสุข ๆ นี่เรียกว่าพิจารณากายในกาย

ในบทสุดท้ายท่านย่นเข้ามาว่า **อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ, ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวํ โข ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.** ท่านพูดถึงเรื่องสติหยั่งลงไหน หยั่งลงกาย ถ้าจะพิจารณากายพิจารณาจริง ๆ ให้มีสติรู้อยู่กับกายเท่านั้น สติควบคุมอยู่กับกายนี้เท่านั้น จะแยกไปส่วนใดอวัยวะใดแง่ใดของกาย ให้มีสติสืบเนื่องไปโดยลำดับ

แล้วพิจารณาเวทนาก็เหมือนกัน ให้สติติดแนบไปกับงานเลย ให้มีความรู้อยู่จำเพาะกับเวทนาเท่านั้น ไม่ให้แยกให้แยะไปไหน

เรื่องธรรมเรื่องจิตก็เหมือนกันกับกาย เวทนา ไม่ผิดกันอะไรเลย ลงอันเดียวกัน **อตฺถิ กาโยติ, อตฺถิ เวทนาติ, อตฺถิ จิตฺตนฺติ, อตฺถิ ธมฺมาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ.** เหมือนกันนั่นแหละ ลงอันเดียว ๆ กันหมด คือ สติให้ระลึกอยู่ในสถานที่นี้สถานใดสถานหนึ่งก็ตาม ให้จริงจังในสถานที่พึงเป็นที่ระลึกของสติ นี่เรียกว่าระลึกชอบและถูกต้องด้วย หาความผิดเพี้ยนไปไม่ได้เลย

หรือจะพิจารณาถึงเรื่อง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มันก็อยู่ในวงสติปัฏฐานสี่อันเดียวกัน พูดอะไรก็เหมือนกัน เหมือนกับดูข้างหน้าข้างหลังของคน ๆ เดียวนั่นแหละ ข้างหลังก็ของคน ๆ นั้นเสีย ข้างหน้าก็ของคน ๆ นั้นเสีย ข้างซ้ายข้างขวาก็ของคน ๆ นั้นเสีย คน ๆ เดียวนั่นแหละ วงสัจธรรมเหมือนกัน พิจารณาให้จริงจัง สำคัญอยู่ที่สติผู้ตามรับรู้งานนั้น ๆ นี่แต่ก่อนก็ไม่เหมือนทุกวันนี้ มาพิจารณามันย้อนไปทุกแห่งทุกหนนั่นแหละตามประสีประสาของเรา นี่อ่านดู สติปัฏฐาน นี่แล้วกำหนดตาม แหมจิตมันคล้อยตาม

ตามความรู้สึกของผม ผมพูดตามความจริงทางการปฏิบัติมา อนัตตลักขณสูตร จิตใจยังขัดกัน มันเป็นจริง ๆ ผมจึงทำความเข้าใจเอาว่า ผู้รจนานี้อาจตัดออกเสียตอนใดตอนหนึ่ง หรือจะว่าเทศน์ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ปกิณกะอะไรอย่างที่ท่านว่าซ้ำ ๆ ซาก ๆ เลยขี้เกียจ ท่านย่นเอาย่อ ๆ เสียบ้าง

จะพูดไปตามแถว เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มันก็ไม่เหนือจิต ต้องไปเข้าจิตจนได้อยู่โดยดี **รูปสฺสมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินทติ.** เบื่อหน่ายในรูป ในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ.** ย่อมคลายกำหนัด เมื่อคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ญาณความรู้แจ้งว่าจิตหลุดพ้นแล้วย่อมมี

เวลาเรามาเทียบมาพิจารณาตามนี้ มันไปไม่ได้ เมื่อไปถึงแค่ขันธ์ห้า คือรู้เท่าขันธ์ห้าพูดง่าย ๆ รู้เท่าในขันธ์ห้า คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือเบื่อหน่ายก็หมายถึงความเห็นโทษของมันอย่างชัดเจนนั้นเอง จะว่าการพิจารณานั้นเห็นชัดจากเห็นโทษแล้วก็เห็นเป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ แล้ว มันยังไม่แล้ว

การพิจารณาเห็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ ไม่ยึดถือแล้ว มันวิ่งเข้าไปถึงใจ ไปยึดอยู่ในใจจนได้ เมื่อกิเลสวิ่งเข้าไปอยู่ที่ใจ ความยึดมั่นถือมั่นมันยังมีอยู่ที่ใจนั่นอีกจึงต้องพิจารณาฟาดฟันลงในจิตอีกทีหนึ่ง จนกิเลสในจิตพังทลายลงไปแล้วมันถึงหมดปัญหา นี่ละการปฏิบัติของเรามันขัดตรงนี้ เราเคยแย้ม ๆ ถามพวกปฏิบัติทั้งหลายพูดไปแบบสุ่ม ๆ เดา ๆ เราขี้เกียจพูดและฟังเลยหยุดเสีย

ที่หาที่ค้านไม่ได้ก็คือ อาทิตตปริยายสูตร นี่เราค้านไม่ได้เลย การปฏิบัติเวลาเอาสูตรนี้มาเทียบเคียงกันแล้ว กราบสนิท คือมันลงได้อย่างสนิท อะไร ๆ ท่านก็ว่าไปอย่างละเอียด **จกฺขุสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ, สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** คือเบื่อหน่ายในตา แล้วก็เบื่อหน่ายในรูป เบื่อหน่ายในวิญญาณที่เกิดจากนี้ เบื่อหน่ายในสัมผัส ในเวทนา สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี ไม่สุขไม่ทุกข์ก็ดี นี่เราจะสรุปไปเลย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์ เป็นคู่ ๆ กันไป

เมื่อเบื่อหน่ายในตาก็เบื่อหน่ายในรูป เบื่อหน่ายในหูก็เบื่อหน่ายในเสียง ออกไปอย่างนี้เลย ตลอดถึงความสัมผัสที่เกิดเวทนา เป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นเฉย ๆ เบื่อหน่าย

เป็นลำดับ ๆ สุดท้าย **มนสฺสมึปิ นิพฺพินฺทติ** นั่นตรงนี้แหละเบื่อหน่ายในจิต **ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในธรรมารมณ์ที่เกิดภายในจิต ออกจากนั้นก็เบื่อหน่ายทั้งเวทนา สุขทุกข์ไปเรื่อย ๆ จนไม่มีอะไรเหลือเลย

เบื่อหน่ายในจิตแล้วยังเบื่อหน่ายสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับจิต ทั้งจิตแสดงออกมาเป็นผล คือเป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นเฉย ๆ ออกจากนั้นพอเสร็จแล้วก็ **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ** แล้วก็เรื่อยไปจนตลอดสาย **วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ,** ไปเรื่อย อันนั้นเหมือนกัน แต่สำคัญไปลงที่จิตน่ะซิ

จิตเป็นของสำคัญ เป็นที่รวมของกิเลสทุกประเภท จะพิจารณาประเภทใดก็ตามลงไปอยู่ที่นั่นหมด หลักปฏิบัติเป็นอย่างนี้ นี่เราพูดจริง ๆ เราพูดอย่างอาจหาญ เพราะเราปฏิบัติมาอย่างนั้น เวลาปฏิบัติมันค้านกันที่ตรงไหน มันแยกกันที่ตรงไหน เราพูดได้ตามความแยก ส่วนถูกหรือผิดแล้วแต่ใครจะนำไปพิจารณา

แต่สำหรับ อนัตตลักขณสูตร เราเป็นความไม่สนิทใจอย่างนั้นแหละตามความรู้สึกของเรา เรายกไว้เสีย ก็ไม่เห็นจะได้เรื่องได้ราวอะไร อันไหนที่มันลงกันอยู่แล้วก็ยอมรับกันไป เช่น อาทิตตปริยายสูตร นี้ลงกันร้อยเปอร์เซ็นต์หาที่ค้านกันไม่ได้ ตั้งแต่ต้นจนอวสาน **มนสฺสมึปิ นิพฺพินฺทติ, ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ** เรื่อย...**มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, มโนสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ, สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ.** นั่น รวมยอดมาก็เบื่อหน่ายเหล่านี้หมด

คำว่า **ตสฺมึ** นี้หมายถึง โยคเอาตัวที่พูดมาแล้วนั้นมาเป็นสรรพนาม โยคเอาว่า เขา คำเดียวนั้น เช่น นาย ก, นาย ข, นาย ค, นาย ง, พอสุดท้ายก็เขาเหล่านั้นหรือเขาเท่านั้น นี่ก็เหมือนกัน รวมปุ๊บปั๊บ **ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** ลงหมด **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ,** ตลอดสายเลย

นี่เวลาปฏิบัติของเราเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ก็เคยพูดให้หมู่เพื่อนฟังแล้วนี่ ต่อมาพิจารณาอะไรก็พิจารณาไม่ได้เรื่อง รูปพิจารณาก็ไม่ได้เรื่อง อสุภะอสุภังเคยพิจารณาเสียจนแหลกกระจัดกระจาย ชำนิชำนาญคล่องแคล่วแกล้วกล้า พิจารณาไป ๆ เลยหมดอสุภะก็เลยหมดไม่มีเหลือที่จะพิจารณา ทีแรกมันไม่หมด พอย้อนเข้ามาถึงภาพภายในนี้แล้ว อสุภะภายนอกมันก็หมด ภายในมันก็หมด มันเลยว่าง จะพิจารณาอะไรมันก็ไม่ทัน มันดับไปเสียก่อน ถึงทันมันก็ไม่สนใจที่จะพิจารณา มันเป็นอย่างนั้น อะไร ๆ มันก็ว่างไปหมดในร่างกาย และหมดความสนใจที่จะพิจารณาร่างกายอีกต่อไป

สุดท้ายกิเลสก็ไปอยู่ที่จิต ก็ไปหลงอยู่ที่จิต งงอยู่ที่จิต สงวนอยู่ที่จิต จะว่าแบกก็แบกหามอยู่ที่จิตไม่รู้ตัว รักสงวนจิต มีอะไรมาแตะต้องไม่ได้ ความสง่าผ่าเผยก็ตัวนั้นแหละ ตัวรักสงวนก็อยู่นั้นแหละ อย่างอื่นมันพิจารณาหมดแล้ว ปล่อยไปหมดไม่สนใจกับอะไร แต่ตรงจิตนั้นมันไม่ปล่อย มันยึดที่จิต

ปล่อยนอกแล้วก็มายึดใน ปล่อยนอก รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นนอกอันหนึ่ง ปล่อยนอก คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่เป็นนอกอันหนึ่งแล้วมายึดภายในซึ่งเป็นตัวการสำคัญ คือยึดใจ นั่นกิเลสเข้าไปรวมอยู่ในนั้น หลอกให้ยึดอีกแล้ว ใครจะว่าอวิชชาไม่ละเอียดเหรอพิจารณาดูซิ ละเอียดขนาดไหนอวิชชานั้นละตัวการสำคัญจริง ๆ ทำให้หลงไม่ว่าสติปัญญาขนาดไหน มันจะต้องงงไปเสียก่อนแต่หลงไม่นานเท่านั้นแหละ เมื่อฟาดฟันลงไปตรงจุดนั้นพังทลายลงไปแล้ว ทีนี้ไม่เห็นว่าอะไร มีอะไรที่จะให้พิจารณา มีอะไรที่ตกค้าง มีอะไรที่ให้สงสัย ไม่มีเล๊ย

จะแยกไปถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้านิพพานกี่ปีกี่เดือนแล้วคืออะไร นิพพานอยู่ที่ไหน ตัวนิพพานนั้นคืออะไร มันก็หมดปัญหาโดยประการทั้งปวง พระสงฆ์สาวกจะกี่หมื่นกี่ล้านองค์ก็ไม่มีปัญหาอะไร พอเข้าถึงตรงนั้นแล้วเท่านั้น เป็นอันว่าลบไปหมดเรื่องความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ ไม่มีอะไรเหลือ ขึ้นชื่อว่าสมมุติในโลกนี้เข้าครอบจิตนั้นไม่ได้ นอกจากความจริงล้วน ๆ ที่เป็นความจริงอันวิเศษเท่านั้น

จะว่าอยู่ก็อยู่ จะว่าไปก็ไป ไม่ค้านใคร นี่แลผลของงานที่ปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจัง ไปไหนไม่ได้ต้องมาลงตรงนี้ ฉะนั้นจงเชื่อธรรม อย่าเชื่อกิเลส เราเคยเชื่อกิเลสมากี่กัปกี่กัลป์แล้ว ไม่เฉพาะอัตภาพนี้เราก็เคยเชื่อมันมาแล้ว ความโลภมันเคยพาใครดี ความโกรธ ความหลงมันเคยพาเราได้ดิบได้ดีอะไรบ้าง ราคะตัณหามันพาเราได้ดิบได้ดีอะไรบ้าง การแก้สิ่งเหล่านี้ถึงจะยากลำบากขนาดไหนก็ไม่ถึงตายหรอกน่ะ พระพุทธเจ้าไม่เห็นตาย สาวกไม่เห็นตาย ทำไมเราจะตายคนเดียว มีป่าช้าแต่เราคนเดียวในเวลาประกอบความเพียรนี้หรือ มันเป็นเพราะเหตุไร ซักเจ้าของเข้าไปซิถ้าเป็นนักปฏิบัตินักสติปัญญาที่จะค้นคว้าหาความจริง ต้องขุดต้องค้นเข้าไป ให้เป็นอุบายวิธีของแต่ละท่าน ๆ ที่พูดนี้เพียงแต่หยิบยกไม้ชิ้นใหญ่หรือไม้ทั้งดุ้นไม้ทั้งท่อนให้ไปเจียระไนเองให้ไปเลื่อย ไปไสกบลบเหลี่ยมกันเอง นี่ยกให้เท่านั้น

เอาให้จริงให้จัง มรรคผลนิพพานคอยอยู่กับหัวใจทุกคนนั่นแหละ ไม่ได้อยู่ที่ไหน อยู่ที่ใจ เป็นแต่เพียงตัวสมุทัยนี่มันครอบไว้หมด มันไม่ให้เห็นตัวมรรคผลนิพพานที่อยู่ภายในนั้น มันปิดม่านไว้หมดเสีย หุ้มห่อไว้หมดเสียไม่ให้เห็น หลอกเราเรื่อยมา อันไหนจะเป็นไปตามมัน มันหลอกเราไปลากจูงเราไป จงเข้าใจให้ดีนะ อย่าเสียกลให้กิเลสอีก

เอาเท่านี้ก่อน

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๒

๑๐. ยึดแบบฉบับของผู้เห็นภัย

ผู้ทรงประเพณี อันเป็นทางดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์ของพระพุทธเจ้าไว้ได้คงเส้นคงวาไม่อ่อนข้อย่อหย่อน ต้องเป็นผู้เดินตามทางศาสดา ไม่ปลีกไม่แวะออกนอกลู่นอกทาง เฉพาะอย่างยิ่งงานจิตตภาวนาอันเป็นงานชั้นเอกของศาสดาและสาวกทั้งหลาย ต้องถือเป็นงานสำคัญมากยิ่งกว่างานอื่นใด นั่งก็ให้เห็นโทษของกิเลสภายในตัวอยู่เสมอ ยืน เดิน นอน ขบฉัน ตลอดอาการเคลื่อนไหวทุกสิ่งทุกอย่างให้มีความรู้สึกคือสติ อันเป็นลักษณะของผู้เห็นภัยอยู่เสมอ นั่นแหละเป็นความถูกต้อง เพราะฉะนั้นจึงได้พูดกับท่านสิงห์ทองว่า มันเป็นยังไงกันนี่ จึงพากันซดซ้ายซดขวาอย่างสนุกเพลิดเพลิน นี่ไม่ใช่พากันลืมครูอาจารย์และธรรมไปหมดแล้วหรือ มองดูถ้วยวางเป็นแถวกันอย่างนี้ นับแต่พระเถระเถโรลงมาจนถึงเณรหัวเท่ากำปั้น ไม่มีเว้นที่ไม่ซดกันน่ะไปเอาแบบไหนมาใช้ จึงวางไว้เป็นถ้วย ๆ แล้วซดกันเป็นแถว ๆ อย่างนี้ อร่อยดีไหมรสน้ำแกงพอจะกล่อมลิ้นให้เคลิ้มหลับในขณะกำลังนั่งฉันนั่งซดเพลิน ๆ ได้ไหม ลิ้นนับว่าเก่งมากธรรมตามไม่ทันเลย

เราเคยอยู่กับท่านอาจารย์มั่นมาแล้วด้วยกัน ทำไมจึงต้องให้เป็นอย่างนี้ เข้าใจว่าท่านอาจารย์มั่นโง่ไม่ฉลาดเหมือนเราอย่างนั้นหรือ นั่นมันโง่ต่อรสของตัณหา โง่ต่อลิ้น

ต่อปากต่อท้องต่างหากนี่ นั่นคือความเพลินในรส นั่นคือความไม่เห็นภัยตาม **ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวามิฯ** ที่ท่านตีไว้ขนาบไว้นี่ นั่นคือความติดรสติดชาติ ความเห็นแก่ความเอร็ดอร่อยอันเป็นข้าศึกต่อธรรมต่างหาก เรื่องธรรมแล้วละเอียดสุขุมมากสุดจะกล่าวได้ถูกต้องกับความจริง นี่เราอย่าเข้าใจว่าเป็นธรรมดาของโลกนิยม นอกจากจะเป็นธรรมดาของผู้ดื้อด้านสันดานเลวไม่ยอมฟังครูอาจารย์ผู้มีธรรมนิยมเต็มหัวใจเท่านั้น อย่าพากันเอากิเลสมาแข่งธรรมอวดครูอาจารย์ จะเป็นพระสันดานดื้อแตกปลอกแหวกแนวแบบสัตว์ไม่มีเจ้าของและขึ้นเขียงได้อย่างง่าย ๆ

อย่างท่านอาจารย์มั่นท่านแสดงออกมา เราซึ้งใจมากและฝังลึกไม่มีวันถอน ยิ่งซึ้งเข้าไปทุกวัน ท่านว่า ผมไม่ทราบเป็นยังไง พอเอาช้อนตักลงไปในบาตรมันขวางในจิตทันทีเลย นั่นฟังคำว่า **“ขวางในจิต”** จิตท่านอาจารย์มั่นกับจิตเรามันเป็นยังไง พิจารณาซิถ้าอยากทราบความจริง จิตท่านเป็นจิตไม่มีกิเลส สิ่งที่เป็นกิเลสกิริยาอันเป็นกิเลสแทรกเข้าไปท่านรู้ทันที การทำอย่างนั้นมันไม่ใช่ลักษณะของความเห็นภัย ท่านว่ามีอะไรก็ฟาดมันลงไปในบาตรใบเดียวนั้น มีมากมีน้อยไม่สนใจกับอาหารดีไม่ดี มีมากมีน้อยเท่าไรก็ฉันไปตามเรื่องของธาตุของขันธ์ พอยังชีวิตให้เป็นไปเท่านั้น ไม่ฉันเพราะอำนาจปากลิ้นฉุดลากไป นั่นจึงชื่อว่าผู้เห็นภัย

ระหว่างคำพูดของท่านผู้ไม่มีกิเลสพูด กับความรู้สึกของเราการกระทำของเราที่มีกิเลส มันขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลาดังที่รู้ ๆ เห็น ๆ อยู่นี่แล จงพากันฟังอย่างถึงใจ ถ้าเราจะเอา **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** เป็นหลักใจ **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** พระสงฆ์ที่เป็นสรณะในวงปัจจุบันนี้ ก็มีท่านอาจารย์มั่นเป็นหลักสำคัญ เป็น **สรณํ คจฺฉามิ** ได้อย่างตายใจไม่มีสงสัย เราไปอยู่กับท่านแล้วหายสงสัย ไม่มีอะไรเลยภายในจิต จึงได้น้อมรับถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ ตายก็มอบถวายท่านเลย กิริยาอาการของท่านที่แสดงออกทุกอย่างเป็นลักษณะของผู้เห็นภัยคือตื่นตัวอยู่เสมอ นั่นแลคือผู้เห็นภัยภัยและพ้นภัยแท้

การขบการฉันมีอะไรใช้สอยไปตามเรื่องตามราวที่เกิดที่มี เมื่อความมุ่งมั่นอยู่กับธรรมแล้วอะไรก็ไม่กังวล การขบการฉันอะไรฉันได้หมด อาหารประเภทใดไม่ขัดกับหลักธรรมวินัยกับธาตุขันธ์ ไม่แสลงกับโรคภัยแล้วฉันได้หมด นั่นคือผู้เห็นภัย

ดังพระพุทธเจ้าเสด็จออกทรงผนวช จากความเป็นกษัตริย์ลงถึงขั้นเป็นคนขอทานธรรมดาทั่ว ๆ ไปเหมือนโลกเขาซึ่งเป็นตัวอย่างอันยอดเยี่ยม เพราะแต่ก่อนไม่มีศาสนานี่ ทำไมพระองค์ทำได้คิดดูซิ เวลาจะฉันเหมือนกับว่าลำไส้จะทะลักออกมาเพราะมันฝืน ท่านก็มีอุบายวิธีแก้ด้วยความฉลาดแหลมคมของท่าน ก็สิ่งของลงในบาตรว่าเป็นของปฏิกูล แล้วอยู่ในท้องจะไม่เห็นว่าเป็นปฏิกูลหรือ มันร้ายยิ่งกว่านั้น นั่น ท่านแก้ปั๊บทันที และเสวยได้ในอาหารทั่ว ๆ ไปไม่ทรงเลือก

อาหารของคนขอทาน เขาจะได้ของดิบของดีแต่ที่ไหนมาให้ทานท่าน เนื่องจากศาสนาที่สอนว่าทำบุญให้ทานมีอานิสงส์มากอย่างนั้นอย่างนี้ยังไม่มี นักบวชที่เป็นหลักเป็นเกณฑ์อย่างพุทธศาสนานี้ในระยะนั้นยังไม่มี มีเพียงเป็นนักบวชอย่างที่เห็นนั่นแหละ เดียรถีย์นิครนถ์บ้าง ฤาษีดาบสบ้าง อย่างนั้น หาขอทานกินธรรมดา ๆ เขาก็ให้แบบธรรมดา ๆ นั่นแหละ ไม่ได้ให้ด้วยศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสความเคารพนับถืออะไร ไม่เหมือนคนให้ทานแก่พระเจ้าพระสงฆ์ที่อยู่ในพุทธศาสนาดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้เลย แล้วท่านจะได้ของดีและเหลือเฟือมาจากไหน

เราอย่าให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายจิตใจได้ เป็นนักปฏิบัติต้องเป็นนักค้นคว้า เป็นนักเหตุผล เป็นผู้มีความรู้สึกเร็วต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตน ผู้ท่านพ้นจากทุกข์และเป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเราท่านดำเนินอย่างนั้น ในครั้งพุทธกาล พระสงฆ์สาวกที่ออกมาบวชจากสกุลใดบ้างเราก็เห็นกันทุกคนในตำรา เป็นพระมหากษัตริย์ก็เยอะ เชื้อพระวงศ์กษัตริย์ก็ไม่น้อย เศรษฐี มหาเศรษฐี กุฎุมพี รองกันลงมาจนกระทั่งพ่อค้าประชาชนคนธรรมดา เมื่อออกมาบวชแล้ว เข็มทิศทางเดินของท่านตรงแน่วต่อมรรคผลนิพพานเหมือนกันหมด ในเมื่อเข็มทิศทางเดินตรงแน่วอย่างนั้น ความพากเพียรทุกสิ่งทุกอย่าง อากัปกิริยาที่แสดงออกจะไม่ตรงแน่วได้ยังไง เพราะเข็มทิศคือความมุ่งมั่นนั้นเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดให้เป็นไปตามนั้น เครื่องสนับสนุนคือความเพียร ความพออกพอใจ ความอดความทน เครื่องบุกเบิกคือสติกับปัญญาบุกเบิกไปเรื่อยฟาดฟันไปเรื่อย จนทะลุดงหนาป่ากิเลสทั้งมวลถึงแดนพ้นทุกข์ และกลายมาเป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเรา นั้นแลครั้งพุทธกาลท่าน

ดำเนินอย่างนั้น พวกเราไม่ยึดเอาท่านเป็นสรณะและดำเนินตามแล้ว จะหวังอะไรเป็นสาระภายในใจของพระ อันรส ๆ ลิ้น ๆ นั้นแม้ในสัตว์เดรัจฉานก็มีเกลื่อนไปไม่เป็นของแปลก อย่าเอามาอวดธรรม

แบบฉบับของท่านเราต้องคำนึงเสมอ อย่าส่งจิตออกไปคิดไปดูสิ่งที่จอมปลอมและอย่านำเข้ามาเป็นอารมณ์และเป็นแบบฉบับ เพราะสิ่งเหล่านั้นเคยมีเต็มโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** มานาน ไม่เคยพาให้ใครพ้นทุกข์ถึงแดนวิเศษได้ นอกจากผู้ฉลาดนำมาเป็นหินลับปัญญา สิ่งเหล่านั้นจึงจะเกิดประโยชน์ตามคุณภาพของตนและกำลังสติปัญญาของผู้นำมาใช้ พระพุทธเจ้าไม่ใช่ศาสดาจอมปลอม ธรรมไม่ใช่ธรรมจอมปลอม พระสงฆ์ที่เรานับถือเป็นสรณะก็ไม่ใช่พระสงฆ์ที่จอมปลอม ท่านเป็นหลักใจได้อย่างแน่ใจแม่นยำไม่มีเคลื่อนคลาด ไม่มีสิ่งใดที่น่าสงสัย ท่านเหล่านี้เป็นท่านผู้วิเศษตามหลักธรรมชาติด้วย เป็นผู้วิเศษตามคำเล่าลือที่ท่านรู้จากหลักธรรมชาตินั้นด้วย เราจึงยึดท่านนั้นเป็นหลักใจไว้เสมอ อย่าหันเหเร่ร่อนจะตายเปล่าไม่มีหลักยึด

หลักธรรมวินัยนั้นแลคือหลักศาสดา หลักของพระสงฆ์สาวกหรือดวงพระทัยของพระพุทธเจ้าและดวงใจของสาวกอรหันต์ทั้งหลาย อยู่ที่พระธรรมพระวินัย ไม่อยู่กับกาลสถานที่หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้ยึดนี้เป็นหลัก อ่านไปตรงไหนท่านบอกไว้ว่าควรหรือไม่ควรให้ถือเหมือนพระพุทธเจ้าทรงชี้บอกอยู่ต่อหน้าต่อตานั้น หรือพระสงฆ์สาวกท่านชี้บอกอยู่ต่อหน้าต่อตา ว่าอันนี้ควรอันนั้นไม่ควร อันนั้นทำอันนั้นอย่าทำเหมือนประทานด้วยพระโอษฐ์อยู่ต่อหน้าเราในขณะนั้น ท่านประทานไว้ว่า **"ธรรมวินัยที่เราตถาคตบัญญัติไว้นี้แล จะเป็นศาสดาของท่านทั้งหลายแทนเราตถาคต เมื่อเวลาเราผ่านไปแล้ว"** พระวาจานี้ไม่มีอะไรเคลื่อนคลาดแม้นิดหนึ่งเลย ซาบซึ้งมาก พระธรรมก็ดีพระวินัยก็ดีที่ประทานไว้เหมือนองค์ศาสดาชี้บอกอยู่ต่อหน้าต่อตานั่นแล นี่คือทางดำเนินเพื่อความมั่นใจของพวกเรา จึงอย่าถือใครเป็นศาสดาเป็นเนติแบบฉบับ

ดังที่ท่านอาจารย์มั่นท่านสอนไว้ในมุตโตทัย ตอนนั้นท่านได้รับความกระทบกระเทือนทางโลกธรรม เพราะท่านอาจารย์มั่นเป็นผู้เริ่มบุกเบิก ไปที่ไหนจึงมักได้รับความกระทบกระเทือนเสมอ เพราะทีแรกเขาไม่เคยรู้เคยเห็น ก็ต้องคัดต้องค้านท่าน

ต้องกีดต้องขวาง แต่ท่านเป็นจอมปราชญ์ ท่านมีอุบายสติปัญญาหลบหลีกจนได้ ท่านไม่ให้กระทบกระเทือนองค์ท่านเองและผู้หนึ่งผู้ใด บางทีจิตใจก็มีลักษณะแปลก ๆ ขึ้นมาที่ถือว่าเป็นข้าศึกแก่ตัวเอง ท่านก็แก้ปุ๊บปั๊บไม่รั้งรอให้อารมณ์นั้นฝังจมในจิตไปนาน บางครั้งอุบายต่าง ๆ ก็แสดงขึ้นภายในจิตท่านว่า ให้ถือเราตถาคตผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเป็นศาสดา อย่าไปถือปากสกปรกปากที่เต็มไปด้วยกิเลสโสมมเป็นศาสดา เรื่องเขาสรรเสริญนินทาเป็นเรื่องของโลกธรรมซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิม

ตถาคตก็เกิดในท่ามกลางแห่งโลกธรรม แต่ตถาคตไม่ตื่นโลกธรรมไม่ติดโลกธรรมอันเป็นเหมือนก้อนเมฆที่พัดไปผ่านมาเท่านั้น เราเป็นลูกศิษย์ตถาคตต้องดำเนินแบบตถาคต อย่าตื่นอย่าลุ่มหลงกับสิ่งใดที่มาสัมผัสสัมพันธ์ สิ่งเหล่านั้นมันคือโลกธรรมนั่นแล นี่คืออุบายที่สอนท่านเวลาจำเป็น ซึ่งเป็นความถูกต้อง เพราะโลกหาประมาณไม่ได้ ธรรมวินัยนั้นแลคือประมาณอันเหมาะสมอย่างยิ่ง ให้ยึดเป็นหลักอย่าไปยึดสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลายเหล่านั้น

ที่เขียนไว้ในมุตโตทัยนั้นสั้นนิดเดียว ท่านพูดให้ฟังหลายเรื่องและยืดยาวน่าจับใจมากทุก ๆ ตอน เพราะอยู่กับท่านมาเป็นเวลาหลายปี ทำไมจะไม่ได้ฟังเรื่องสำคัญ ๆ ธรรมอันสำคัญ ๆ เล่า นี่แหละหลักท่านดำเนินท่านดำเนินอย่างนี้ ขอให้พากันยึดหลักเหล่านี้ให้ดี อย่าไปสนใจกับสิ่งใดในโลกมาเป็นเครื่องกีดขวางถ่วงธรรมภายในใจให้เนิ่นช้า ให้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้วอย่างเดียวยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ อยู่คนเดียวเป็นความสุขรื่นเริง ต่างองค์ที่อยู่ด้วยกันมีจำนวนมากน้อย มีความรู้ความเห็นอย่างเดียวกัน มีความรื่นเริงในธรรมเป็นเครื่องประดับกันให้มีความสวยงาม และเป็นเครื่องค้ำชูหนุนกันให้มีความอบอุ่นต่อกัน สำคัญที่จิตใจเป็นอรรถเป็นธรรมแล้วอยู่ด้วยกันเป็นผาสุกทั้งนั้นแหละคนเรา

อยู่ที่ไหนก็คนอยู่ที่ไหนก็พระ เราเข้าใจเรื่องคนเรื่องพระด้วยดีแล้วย่อมอยู่ด้วยกันได้ เฉพาะเราไม่ใช่โลก เราเป็นลูกศิษย์ตถาคต เกิดที่ไหนก็คน เกิดในบ้านก็คนเกิดในป่าก็คน เกิดในเมืองก็คน เกิดในกรุงก็คน เกิดนอกกรุงก็คน เกิดในป่าในเขาก็คน เกิดประเทศเขตแดนใดก็คน หลักแห่งคำว่าคนนี้คือความสมบูรณ์เต็มที่แห่งความ

เป็นมนุษย์แล้ว ถือเอาตรงนี้ นี่แหละพระพุทธเจ้าพาดำเนินมาอย่างนั้น ไม่ได้ถือชาติชั้นวรรณะใดทั้งนั้น เพราะฉะนั้นลูกศิษย์ตถาคตจึงมีทุกชาติชั้นวรรณะ เป็นลูกตถาคตทั้งนั้น ผู้ใดมีความเชื่อความเลื่อมใสปฏิบัติตามพระองค์ท่านแล้ว ไม่ว่าจะเกิดในที่ใดชาติชั้นวรรณะใด สามารถที่จะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางได้เช่นเดียวกันหมด และตถาคตก็ทรงโปรดเต็มที่เช่นเดียวกัน ไม่ทรงแยกเป็นสัดเป็นส่วนฝ่ายนั้นฝ่ายนี้แบบคนทะนงตัว แล้วเหยียบคนนั้นดูถูกคนนี้ เพื่อยกตัวขึ้นให้เหนือมนุษย์ตาดำ ๆ ด้วยกัน ราวกับตนเป็นเทวดามาจากแดนสวรรค์ชั้นพรหมไหนก็ไม่รู้

นั่นมันแบบอึ่งอ่างพองตัว แบบโลกที่เต็มไปด้วยความหยิ่งยโส ทั้งอยากเด่นอยากดัง อยากจะมีเกียรติยศชื่อเสียง อยากมีชาติชั้นวรรณะอันสูงส่ง แต่ธรรมชาติที่แท้ก็คือคนซึ่งต้องทำดีจึงจะเป็นคนดี ต้องทำชั่วจึงจะเป็นคนชั่วได้ มิได้เป็นได้เพราะความเสกสรรปั้นยอเอาเฉย ๆ สิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องเสกสรรกันขึ้นมาต่างหาก ไม่ใช่เป็นเรื่องความจริง ความจริงตามสมมุติอันแท้จริงก็คือคน ย่อมมีความเสมอภาคแห่งความเป็นมนุษย์ด้วยกันหมด

คำว่าคนด้วยกันแล้ว ถึงจะเป็นภาษาใดก็ตาม อยู่บ้านใดเมืองใดก็มีภาษาของตนเป็นเครื่องใช้ต่อกัน เข้าใจกันได้ก็เป็นอันใช้ได้ด้วยกัน แม้แต่นกและสัตว์ต่าง ๆ เขายังมีภาษาของเขาเอง เขาก็ใช้ต่อกันอย่างสะดวกสบายและเข้าใจซึ่งกันและกันได้ เหตุใดมนุษย์เราพูดรู้เรื่องของกันและกันดีอยู่แล้วจะไม่เข้าใจกันได้ ฉะนั้นมนุษย์เราจะเกิดมาจากสถานที่ใด ๆ ก็ตาม เมื่อเข้าสู่หลักธรรมวินัยแล้ว ย่อมสนิทแนบเนียนต่อกันไปหมด เพราะธรรมวินัยเป็นสิ่งที่กลมกล่อมหล่อหลอมจิตใจให้มีความสนิทแนบเนียนต่อกัน

การปฏิบัติเคยพูดให้ฟังเสมอ นอกจากหลักการแห่งการปฏิบัติที่อธิบายมาแล้ว เบื้องต้นที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกท่านพาดำเนิน ท่านดำเนินอย่างนั้น ถือจิตตภาวนาเป็นสำคัญยิ่งกว่างานใด สำหรับที่อยู่อาศัยพอบังแดดบังฝนพักผ่อนนอนหลับเท่านั้น แม้แต่สัตว์เขายังทำรวงทำรังเพื่ออยู่อาศัยตามสภาพของเขา มนุษย์เราที่มาบวชเป็นพระก็มาจากคน คนมีบ้านมีเรือนมีที่อยู่อาศัยมีเครื่องใช้ไม้สอย พระก็จำต้องมีตามสภาพของสมณะ อะไรขาดตกบกพร่องก็จำเป็นต้องขวนขวายในกิจที่สมควรแก่สมณะ

ที่ควรจัดควรทำ แต่ไม่ถึงกับเป็นกิจการพร่ำเพรื่อวุ่นวาย จนถึงกับเป็นอารมณ์ขุ่นมัวมั่วสุมกับงานนั้นจริง ๆ ซึ่งในขณะเดียวกันก็เป็นการเหยียบย่ำทำลายจิตใจของตนลงไปเพราะความกังวลกับงานภายนอก จนกลายมาเป็นข้าศึกต่องานจิตตภาวนา ผู้ปฏิบัติต้องระวังให้มากไว้นั่นแลพอดี เพราะพระเราส่วนมากชอบเลยเถิด จนกลายเป็นเตลิดเปิดเปิงแหวกแนวซึ่งมีมากต่อมากในวงปฏิบัติ

นี่จึงได้พยายามระวังเสมอ ที่คิดไว้ก็แน่ใจว่าไม่ผิด เช่น มีท่านผู้ศรัทธาจะถวายเงินเพื่อสร้างโบสถ์ทั้งหลัง เรายังไม่อาจรับได้ นั่น เคยมีบ้างไหมในประเทศไทย และองค์ไหนที่มีผู้ถวายเงินสร้างโบสถ์ทั้งหลังแล้วไม่รับ นอกจากขรัวตาวาสนาน้อยนี้เท่านั้นจึงไม่อาจรับได้ ที่ไม่อาจรับได้นั้นก็มีเหตุผลเหมือนกัน แต่เวลาพูดกับวงภายนอกก็พูดว่าไม่มีวาสนาจึงไม่อาจรับได้ พูดเลี่ยงไปเสียพอให้เรื่องผ่านไป ความจริงหลักธรรมที่เราเล็งอยู่ยึดถืออยู่ กราบไหว้บูชาเป็นขวัญใจและเทิดทูนสุดจิตสุดใจอยู่ตลอดเวลานั้นเป็นสิ่งที่ใหญ่โตมากยิ่งกว่าสิ่งใดในโลกธาตุ

สิ่งเหล่านั้นเราไม่ได้เทิดทูนเหมือนธรรม เพราะเป็นเพียงปัจจัยเครื่องอาศัยไปเป็นวัน ๆ เท่านั้น ส่วนธรรมเป็นเรื่องใหญ่โตมากที่ต้องรักสงวน เรื่องการสร้างโบสถ์สำหรับวัดนี้ยังไม่มีความจำเป็น สิ่งใดที่จำเป็นก็ทำสิ่งนั้น เช่น จิตตภาวนาเป็นงานจำเป็นอย่างยิ่ง นี่ต้องทำ การทำอุโบสถสังฆกรรมทำที่ไหนก็ได้ ตามร่มไม้ชายเขาที่ไหนก็ได้ไม่ขัดข้องอะไร ตามหลักพระวินัยจริง ๆ แล้ว ไม่มีอะไรขัดข้อง การสร้างโบสถ์สร้างวิหารควรให้เป็นที่เป็นฐานที่เหมาะที่ควร ไม่ใช่จะสร้างดะไปหมด

การสร้างโบสถ์หลังหนึ่งเป็นยังไง นับตั้งแต่เริ่มแรกตกลงกับช่างในการสร้างโบสถ์เป็นยังไง ถนนหนทางเข้าไปในวัดจนถึงบริเวณที่จะสร้างโบสถ์ จะต้องเปิดโล่งตั้งแต่บัดนั้นจนกระทั่งถึงวันสร้างโบสถ์สำเร็จ ต้องบุกเบิกไปหมดยิ่งกว่าโรงงาน คนงานก็ต้องมีทั้งหญิงทั้งชายจำนวนมากมายที่จะเข้ามานอนกองกันอยู่นี้ ทั้งช่างทั้งคนงานไม่ทราบมาจากแห่งหนตำบลใด บางรายหรือส่วนมากก็ไม่เคยรู้เลยว่าศาสนาเป็นยังไงพระเณรในวัดท่านปฏิบัติยังไง แล้วเขาจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พอเป็นความ

สงบงามตาแก่พระเณรในวัดได้ยังไง มันต้องเหมือนกับเอายักษ์เอาเปรตเอาผีเข้ามาทำลายวัดนั่นเอง

ในขณะที่เปิดโอกาสตกลงกันเรียบร้อยแล้วนั้นน่ะ ไม่ว่าผู้คนหญิงชาย รถราต่าง ๆ ต้องเข้าต้องออกกันตลอดเวลา ประตูวัดปิดไม่ได้เลย และสถานที่ที่จะสร้างโบสถ์ขึ้นมาให้เป็นของสง่างามแก่วัดแก่พระสงฆ์ในวัด แต่พระกลับตายกันหมดจากจิตตภาวนา จากมรรคจากผลนิพพานที่ควรจะได้จะถึงจากสมณธรรมคือจิตตภาวนา แล้วจะเอาอะไรมาเป็นความสง่างามอร่ามตา ลองพิจารณาดูซิ นี่เราคิดอย่างนั้นและพูดอย่างนี้นะ จะเป็นความคิดผิดพูดผิดหรือถูกประการใดบ้าง

ธรรมเป็นสิ่งสำคัญมากมาตลอดอนันตกาล พระพุทธเจ้าก็ดีสาวกก็ดี ไม่ใช่นักสร้างโบสถ์สร้างวิหาร สร้างสิ่งรโหฐานสำราญตาอะไรเลย แต่เวลาท่านรู้อรรถรู้ธรรมภายในใจของท่านแล้ว เป็นยังไงบ้างการประกาศธรรมสอนโลกของท่านน่ะ ยกตัวอย่างสมัยปัจจุบัน ท่านอาจารย์มั่นท่านสร้างอะไร นอกจากท่านสร้างจิตสร้างใจท่านอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มสติกำลังความสามารถด้วยจิตตภาวนา จนเป็นผู้ฉลาดแหลมคมเต็มภูมิแล้วย้อนมาสั่งสอนโลกอย่างเต็มภูมิ เป็นยังไงเราดูเอา คนนับถือท่านอาจารย์มั่นทั่วประเทศไทยเราจนตลอดถึงเมืองนอก นั่นผลแห่งการปฏิบัติธรรมรู้ธรรมเห็นธรรมมีใจเป็นหลักเป็นเกณฑ์ด้วยอรรถด้วยธรรมแล้ว สั่งสอนโลกได้ลึกซึ้งกว้างขวางขนาดไหน พิจารณาดูซิ นี่ละธรรมภายในใจ สมบัติภายในใจแท้เป็นอย่างนี้ ผิดกับสมบัติกาฝากเป็นไหน ๆ

ใจเป็นสิ่งสำคัญ มีอำนาจมาก สามารถทำประโยชน์ได้มากมายเมื่อมีคุณสมบัติอยู่ภายในใจแล้ว แล้วโบสถ์หลังไหนที่มีอำนาจวาสนามากไปเที่ยวประกาศศาสนาสอนโลกสงสารให้คนเข้าถึงธรรม ธรรมถึงใจซาบซึ้งเป็นคนดีขึ้นมาได้ เราเคยเห็นโบสถ์หลังไหนบ้าง ทั้งนี้เราไม่ได้ประมาท แต่แยกมาเทียบเคียงตามหลักเหตุผล เราไม่ได้ประมาทและไม่ได้ห้ามว่าไม่ให้สร้างโบสถ์ สถานที่ควรสร้างเราไม่ว่า แต่สถานที่ที่ไม่ควรสร้างก็ไม่ควรมาทำลาย สถานที่นี่เป็นสถานที่สร้างจิตใจ ด้วยจิตตภาวนาให้มีหลักฐานมั่นคง

พระองค์หนึ่ง ๆ ได้ประโยชน์ทางด้านจิตใจแล้ว จะทำประโยชน์ให้โลกได้รับกว้างขวางมากมายเพียงไร เราคิดหมดแล้วเรื่องเหล่านี้

เพราะฉะนั้นบรรดาท่านทั้งหลายที่มาสู่สถานที่นี่ มาจากภาคต่าง ๆ กัน ผมจึงเห็นใจและอุตส่าห์พยายามอบรมสั่งสอนอยู่เสมอ ไม่ละไม่ปล่อยไม่วาง แม้จะสอนประชาชนไม่ได้ในบางกาลเพราะเกี่ยวแก่สุขภาพไม่อำนวย ผมก็พยายามหาเวล่ำเวลาอบรมพระ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของพระโดยตรง เวลาพระได้รับประโยชน์จากการได้ยินได้ฟังแล้วปฏิบัติตนเต็มเม็ดเต็มหน่วย จนเป็นหลักเป็นเกณฑ์ภายในจิตใจแล้ว การประกาศศาสนานั้นหากเป็นไปเองตามภูมินิสัยวาสนา เมื่อมีสมบัติแล้วย่อมแจกจ่ายได้อย่างไม่อัดไม่อั้น ตามแต่เหตุการณ์สถานที่จะอำนวย แต่แบบขายก่อนซื้อแบบสุกก่อนห่ามนั้นมันจมทั้งนั้นแหละ ตนยังไม่รู้เรื่องอะไร สอนตนก็ยังไม่ได้ แต่อวดฉลาดแหวกแนวไปสอนคนอื่นนั้น ตนและธรรมเลยกลายเป็นโลก แล้วก็ร้ายยิ่งกว่าโลกไปอีก จะจัดว่าเป็นอุบายวิธีที่น่าชมเชยได้ยังไง นั้นไม่ใช่ทางของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ทางของสาวกท่านที่พาดำเนินมา

ท่านรู้เสียก่อน องค์ไหน ๆ ก็เหมือน ๆ กัน ก่อนที่จะนำธรรมไปสอนโลก รู้เห็นเสียก่อน ไม่อย่างนั้นเอาอะไรไปสอนเขา เอาแต่คำพูดเฉย ๆ ไปสอนเขามีหลักมีเกณฑ์อะไร ก็ไม่มีที่ซึมซาบ ไม่มีที่ยึดที่เหนี่ยว ไม่เป็นเครื่องดึงดูดจิตใจของผู้ฟัง ไม่เหมือนผู้มีคุณธรรมเต็มหัวใจแล้วไปสอนคน นั่งอยู่เฉย ๆ ก็เป็นคุณสมบัติอยู่ในตัว ผู้มีธรรมภายในใจอยู่ไหนก็มีธรรมอยู่นั้นแหละ การอบรมจิตใจมีคุณค่าอย่างนี้ ฉะนั้น ขอให้พากันตั้งอกตั้งใจ เอาให้จริงให้จัง ฝังใจลงให้ถึงธรรม นับแต่สมาธิธรรมขึ้นไปโดยลำดับ

มรรคผลนิพพานอย่าไปคาดไปหมายที่ใด มีอยู่ในวงกายกับจิตนี้ อยู่ในวงขันธ์ห้านี้ เอาให้ดี สิ่งใดมีส่วนเกี่ยวข้องกับใจก็พิจารณาไป เช่น รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เพราะความสัมผัสความพัวพันความติด ทั้งรักทั้งชัง มันติดได้ทั้งนั้นแหละจิตใจ มันติดทั้งรักติดทั้งชัง ติดทั้งโกรธทั้งเกลียด ติดไปหมดติดไม่เลือก กินไม่เลือก เพราะฉะนั้นจึงต้องแยกแยะคลี่คลายออกให้รู้เรื่องของมันด้วยสติปัญญา จนจิตหายสงสัยแล้วถอนตัวเข้ามาที่เรียกว่าปล่อยวาง เพราะความเข้าใจแล้วด้วยการพิจารณา

ผลสุดท้ายก็ไม่ไปที่ไหน ลงมารวมที่ใจ เมื่อใจไม่กังวลวุ่นวายเพราะปัญญาหว่านล้อมให้ทราบเรื่องราวหมดแล้ว ใจก็หายกังวล ทีนี้จะทำสมาธิภาวนาเมื่อไร ใจก็สงบ สะดวกสบาย ใจมีแต่ความสงบร่มเย็นเป็นเรือนอยู่

เอ้า คลี่คลายทางด้านปัญญา อย่าอยู่เฉย ๆ เมื่อถึงกาลเวลาที่ควรพิจารณาต้องพิจารณา ปัญญาเป็นสิ่งสำคัญอยู่มาก สติเป็นภาคพื้นเป็นเครื่องควบคุมงานให้เป็นไปด้วยความเจาะจง เป็นไปด้วยความรู้สึกตัว เป็นไปด้วยเจตนา ปัญญาก็ทำหน้าที่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เมื่อเห็นผลแห่งการพิจารณามากน้อยแล้ว ปัญญาก็เขยิบไปเรื่อย ๆ เพราะความมีแก่ใจ เหมือนกับเราค้าขายที่มีกำไรขึ้นมา นักการค้าก็มีความขยันหมั่นเพียร ถ้าค้าอะไรก็มีแต่ลักษณะซื้อสิบขายห้า ๆ ขาดทุน ๆ คนเราก็ขี้เกียจ เมื่อซื้อห้าขายสิบ ๆ ได้กำไรก็ขยันไปเอง

ใจก็เหมือนกัน เมื่อพยายามตั้งอกตั้งใจภาวนาแล้ว จะต้องเป็นลักษณะซื้อห้าขายสิบไม่สงสัย แต่การนั่งอยู่เฉย ๆ เหมือนหัวตอ ไม่มีความรู้สึกอะไร ใจลอยไม่มีสติกับอรรถกับธรรม แต่ใจไปวุ่นวายอยู่กับโลกภายนอกซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสตัณหาล้วน ๆ นั้นแหละเป็นงานสั่งสมกิเลสมาทับถมจิตใจให้มีความอับเฉายิ่งขึ้นไป แถมยังมัวเมาเสียด้วยซ้ำ คือมัวคิดมัวอ่านกับอารมณ์อันเป็นพิษอยู่อย่างนั้น ไม่รู้อรรถรู้ธรรมว่าเป็นยังไง เดินจงกรมก็มีแต่ก้าวขาไป นั่งสมาธิก็สักแต่ว่ากิริยา มีแต่กิริยาความทำจริง ๆ คือจิตมันเป็นไปตามโลกตามสงสาร รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อดีต อนาคตวุ่นไปหมดภายในใจ จะเอาอะไรมาเป็นกำไร ก็มีแต่ขาดทุนป่นปี้ละซิ

ทีนี้เจ้าของก็ขี้เกียจ เพราะเจ้าของหากทำทางขี้เกียจให้ตัวเองเจ้าของก็เดินเอง ผลแห่งความขี้เกียจคือกองทุกข์ถมหัวใจทุกภพทุกชาติไม่มีที่สิ้นสุด เพราะจิตที่ขี้เกียจทางหนึ่งย่อมขยันในอีกทางหนึ่ง เมื่อขี้เกียจทางความเพียรเพื่อการชำระกิเลส ก็ต้องขยันในการสั่งสมกิเลสไม่มีทางหยุดหย่อนเกียจคร้านเลย ผลคือกองทุกข์ทางใจจึงต้องพอกพูนหนาแน่น เพราะฉะนั้นจงเห็นความขี้เกียจเป็นโทษแก่เราเอง แล้วพยายามพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงสติปัญญา เพื่อลบล้างความขี้เกียจด้วยอุบายต่าง ๆ นั้นแหละจึงจะมีวันรู้เห็นธรรมไปโดยลำดับ

การสร้างตัวเราเองนี่แหละสำคัญมากยิ่งกว่าสร้างสิ่งอื่นใด จะหนักจะเบาก็ช่างเถอะ มันเท่าตัวของเรานี่แหละ ไม่สุดวิสัยกำลังของเราไปได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ให้พอเหมาะพอสมกับเราอยู่แล้ว ปริมาณแห่งธรรมที่พอประมาณก็ ๘๔,๐๐๐ พระธรรม–ขันธ์ สรุปลงแล้วก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ก็ไม่เห็นมากมายจนเกินความสามารถ และอยู่ในวงกายกับจิตของเรานี้ทั้งนั้น ทำไมเราจะทำไม่ได้รู้ไม่ได้เล่า

เดินจงกรมก็ให้สืบเนื่องไปโดยลำดับด้วยสติ นั่งสมาธิก็ให้สืบเนื่องไปโดยลำดับด้วยสติ การบังคับบัญชาตนอยู่เสมอนั้นแลคือผู้มีความเพียร ความเห็นว่าการบังคับบัญชาจิตใจเป็นเสี้ยนเป็นหนามแล้วไม่อยากทำ อยากอยู่เฉย ๆ เหมือนคนสิ้นท่าและปล่อยตามอำเภอใจนั้นเป็นคุณงามความดี นั้นแหละคือกองทัพกองแทรกแซงของกิเลสมันเข้ากระซิบกระซาบภายในใจ จนหลงเคลิ้มไปตามมันและลืมเนื้อลืมตัวไปแล้วกลับเห็นว่าความเพียรเป็นข้าศึกแก่ตน เห็นว่ากิเลสนั้นเป็นมิตรเป็นสหาย นั้นแหละคือหนทางเกิด–ตายไม่มีหยุดมียั้ง เกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด วกไปเวียนมา เพราะถูกมนต์ขลังของกิเลสเข้าเต็มเปา เขลาไม่มีวันสร่าง ธรรมซึ่งเป็นยาแก้แต่กลับเห็นว่าเป็นยาพิษ สิ่งที่ผิดเห็นว่าเป็นคุณ นี่คือมนต์ขลังของกิเลสทำแก่สัตว์โลกเรื่อยมาอย่างได้ผลเกินคาด พากันทราบเสียถ้าไม่ต้องการให้มันกล่อมอยู่เรื่อยไป และนอนจมอยู่ในกองทุกข์ร่ำไป

สถานที่อยู่นี้ก็รู้สึกว่าพอเหมาะสม แม้ว่าจะไม่เป็นมหาวิทยาลัยดังครั้งพุทธกาลที่ท่านอยู่ตามป่าตามเขาอันเหมาะสมอย่างยิ่ง แต่ก็เป็นป่าเป็นที่เหมาะสมพอประมาณ เราก็พยายามช่วยเหลือทุกด้านทุกทาง เพราะเห็นใจหมู่เพื่อนผู้มาบำเพ็ญ เราพอพูดได้ไม่ว่าชาติชั้นวรรณะใดที่เข้ามาเกี่ยวข้องที่นี่ เหตุผลที่ควรพูดมีอยู่เราพูดได้ เราไม่เกรงผู้ใดในโลกอันนี้ให้นอกเหนือธรรมไป เคารพธรรมมากยิ่งกว่าเคารพผู้ใดสิ่งใดในโลก เมื่อถึงกาลที่จะพูดโดยอรรถโดยธรรมแล้วเราพูดได้ เพื่อไม่ให้ใครไปรบกวน เวลานี้ท่านภาวนาอย่าไปกวนท่าน เวลานี้ท่านกำลังทำงานคือเดินจงกรมบ้างนั่งสมาธิภาวนาบ้าง เวลาแสดงเสียงเอ็ดตะโรโฮเฮไป ท่านได้ยินเสียงท่านก็หลบหลีกหนีเสีย นั่งภาวนาอยู่

ก็หลีกหนีเสีย กำลังเดินจงกรมก็หลีกหนีไปเสีย ทำให้เสียงานเสียการของท่าน ไม่ควรไปรบกวนในเวลาเช่นนี้

เวลาไหนที่เหมาะสมเราก็บอกเขาให้เป็นที่เข้าใจ ใครจะโกรธจะเคียดเราไม่ติดใจ เพราะถือว่าการพูดลงไปด้วยเหตุด้วยผลนั้นเป็นความถูกต้องดีงามแล้วทั้งฝ่ายเขาฝ่ายเรา ไม่มีอะไรเป็นความเสียหาย หากจะเกิดเป็นความเสียหายภายในใจเขา ก็เพราะเหตุของเขาคิดขึ้นในทางไม่ดีของเขาต่างหาก แต่ใครจะไปถือโกรธถือเคียดเล่า แน่ใจว่าไม่มี เพราะต่างก็มามุ่งอรรถมุ่งธรรมอยู่แล้ว การบอกเตือนก็บอกเตือนโดยธรรมย่อมเข้ากันได้สนิทไม่สงสัย

เวลานั่งถ้ารู้สึกร่างกายมันหนักให้เดินมาก ๆ ไม่ได้ทำงานก็ให้เดินมาก ๆ เป็นการทำงาน ตั้งสติให้ดี ความเพียรอยู่กับสติเป็นสำคัญ การพิจารณาก็ถือร่างกายของเราหรือร่างกายของสัตว์ของคนหญิงชายได้ทั้งสิ้น เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา เวลาพิจารณาให้เห็นตามความจริงของสิ่งนั้น ๆ จริง ๆ ด้วยสติปัญญา มรรคมีได้ทั้งภายนอกภายในเพราะสมุทัยคือตัวกิเลสมันมีได้เกิดได้ทั้งภายนอกภายใน เช่น ติดรูป ติดเสียง กลิ่น รสเป็นต้น ก็เป็นสมุทัยแล้ว รูป เสียง กลิ่น รส ทั้งหลายมันอยู่ข้างนอก จิตไปติดสิ่งนั้นไปติดสิ่งนี้ ไปติดคนนั้นไปติดคนนี้ แก้เหตุติดข้องนั้นด้วยปัญญาจนเป็นที่เข้าใจก็เป็นมรรค เพราะฉะนั้นการพิจารณาจะพิจารณารูปใด หญิงใดชายใด สัตว์ตัวใดได้ทั้งนั้นพิจารณาให้เป็นธรรม เช่น พิจารณาให้เป็นอสุภะอสุภัง ปฏิกูลโสโครกป่าช้าผีดิบ หรือพิจารณาเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเป็นความจริงด้วยกันได้ทั้งนั้น ข้างนอกก็ได้ข้างในก็ได้ถ้าพิจารณาเป็นมรรค

การพิจารณาต้องขัดต้องขืนกันฟัดเหวี่ยงกันระหว่างกิเลสกับธรรม เพราะทั้งสองนี้เป็นข้าศึกกันมาแต่กาลไหน ๆ อยู่ในใจดวงเดียวกันมันก็เป็นข้าศึกกันอยู่อย่างนั้น ส่วนมากมีแต่กิเลสเป็นฝ่ายได้เปรียบอยู่เสมอโดยเราไม่รู้สึกตัว ถ้ารู้สึกตัวอยู่บ้างว่าเออ...วันนี้เราแพ้กิเลสประเภทนั้น ๆ ก็จะพอมีอุบายวิธีหรือมีแก่ใจฟิตสติปัญญา ศรัทธาความเพียรขึ้นให้กล้าแข็งและต่อสู้กันจนได้ชัยชนะ ย่อมสมนามว่านักรบ

การขึ้นเวทีไม่รู้แพ้รู้ชนะ มีแต่ถูกน็อกลงไป ๆ สลบลงไปไม่รู้เนื้อรู้ตัว มันดูได้หรืออย่างนั้น เอาให้เห็นความแพ้ความชนะบ้าง จึงชื่อว่าผู้มีสติปัญญาทดสอบตัวเอง วันไหนเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาเท่านั้น ๆ แต่ไม่ได้เรื่องอะไรเป็นเครื่องสะดุดใจ ความสงบก็ไม่ปรากฏให้เป็นเครื่องสะดุดใจ อุบายสติปัญญาควรที่คิดขึ้นมาก็ไม่พอ เป็นผลให้เป็นเครื่องสะดุดใจ จะเรียกว่าทำงานได้ผลอย่างไรกัน เพราะมีแต่ขาดทุนโดยถ่ายเดียว

ต้องฟิตสติปัญญาขึ้นมาใหม่ พลิกอุบายขึ้นมาใหม่และพิจารณาต่อไปใหม่จนเห็นผลประจักษ์ใจ ไม่มีคำว่าถอยหลังนั่งเซ่อตาเหม่อมองแบบถูกน็อกจากกิเลส เพราะไม่ใช่วิถีทางของนักรบเพื่อชัยชนะ ถึงกาลเวลาเด็ดก็ต้องเด็ด เวลาธรรมดาก็ธรรมดาบ้าง เมื่อกิเลสมันโผนออกมาเราก็โผนเข้าใส่กันและรบกัน เอ้า จะตายก็ตาย อย่าเสียดายชีวิตธาตุขันธ์ยิ่งกว่าธรรมคือแดนพ้นทุกข์ ซึ่งรอรับนักรบผู้กล้าหาญชาญชัยอยู่แล้ว นี่เคยเป็นมาแล้ว ไม่ได้พูดแบบลม ๆ แล้ง ๆ นะ ถึงเวลาควรจะเอากันอย่างเต็มที่สุดเหวี่ยงก็ทำอย่างนั้นจริง ๆ ถ้าได้ทำอย่างนั้นแล้วมันแน่ใจจุใจทุก ๆ ครั้งที่ทำและพูดได้อย่างเต็มปากว่าได้ผลคุ้มค่า ไม่เสียทีของการพลีชีพแบบสู้ตาย พร้อมทั้งรู้หน้ากิเลสตัวผาดโผนได้อย่างเต็มตาเต็มใจ (สติปัญญา)

ฉะนั้นอุบายต่าง ๆ ที่สอนนี้จงนำไปแยกแยะไปพิจารณาเอาเอง ผู้ปฏิบัติมีจริตนิสัยไม่เหมือนกัน แต่พึงทราบว่ากิเลสมันชอบความอ่อนแอเสมอนะ ธรรมะชอบความเข้มแข็ง ความเข้มแข็งเครื่องชนะความอ่อนแอคืออุบายของกิเลส ความฉลาดเป็นเครื่องชนะความโง่ กิเลสพาคนให้โง่พาจิตใจให้โง่ ตัวกิเลสนั้นไม่ได้โง่ สติปัญญาจึงต้องนำไปใช้เพื่อปราบปรามความโง่อันเป็นตัวกิเลสฝังใจนั้นให้หมดไป ๆ ความสง่างามของใจไม่ต้องถามไม่ต้องบอกละ จะค่อยปรากฏขึ้นมาเอง

ธรรมสมบัติเป็นสิ่งสำคัญมาก โลกขาดธรรมสมบัตินี้แลโลกถึงได้ร้อน สมบัติภายนอกไม่เป็นประโยชน์อะไรพอที่จะให้โลกได้รับความร่มเย็น ถ้าไม่มีธรรมสมบัติอยู่ภายในใจเป็นคู่เคียงกัน จะรักษาตัวรักษาโลกให้มีความสงบร่มเย็นไปไม่ได้มนุษย์เราด้วยเหตุนี้ศาสนาจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อมนุษย์ทุกเพศทุกวัย

อย่างที่พวกทำลายโลกทำลายความเป็นมนุษย์ลงให้เป็นสัตว์เสมอกันหมดเขาโจมตีนั้น ชาวพุทธบางรายก็แก้เขาไม่ได้ ที่เขาหาว่าศาสนาเป็นยาเสพติด เหมือนกับศาสนามีความบกพร่อง ทั้งที่ไม่มีอะไรผู้ใดจะสมบูรณ์เทียมเท่าศาสนาเลย ถ้าคนไม่เคยอ่านไม่เคยปฏิบัติศาสนาไม่เคยรู้ศาสนา ก็ไม่ทราบความจริงของศาสนาและหาทางแก้เขาไม่ได้ ว่าพระกินแรงงานส่วนเกินของคนอย่างนั้นอย่างนี้ พระอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรแก่โลกเขาว่าอย่างนั้น หม้อแกงไปไถนาให้คนเหรอ แต่เวลาได้ข้าวได้อาหารมาก็มาหุงต้มที่หม้อแกง มันงานคนละหน้าที่ ๆ เช่น ไฟฟ้าเครื่องชาร์จแบตเตอรี่มันไปทำงานให้ใคร กระแสไฟที่ส่องสว่างทั่วดินแดนนั้นมันออกจากไหนถ้าไม่ออกจากที่ชาร์จหรือโรงไฟฟ้าน่ะ การสั่งสอนอบรมคนให้มีหลักเกณฑ์ให้รู้ความผิดถูกชั่วดีและเพื่อเป็นกำลังใจในการประกอบกิจการต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นมาแต่ไหนแต่ไร โดยที่ผู้สั่งสอนไม่จำต้องไปประกอบกิจการต่าง ๆ ดังผู้มาศึกษาอบรม การอบรมสั่งสอนเพื่อผลของงานอันถูกต้องดีงามไม่ผิดพลาดซึ่งเหมือนกับชาร์จแบตเตอรี่ ถ้าไม่ใช่เรื่องศาสนาจะเป็นเรื่องอะไร

คนไข้ไม่ติดยาไม่ติดหมอ ไม่เกี่ยวข้องกับยาไม่เกี่ยวข้องกับหมอ จะหายจากโรคกลับเป็นคนดีได้ยังไง ยิ่งกว่านั้นมันก็เป็นคนตายเท่านั้นเอง พิจารณาดูซิ คนไข้ต้องพัวพันกับยาพัวพันกับหมอ เพราะเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเกี่ยวข้องกัน ถ้าคนไข้ถือว่าการรับประทานยาจากหมอการติดต่อเกี่ยวข้องกับหมอเป็นยาเสพติดแล้ว คนไข้คนนั้นมันก็ต้องตาย คนมีกิเลสก็เป็นคนไข้แต่ละคนแต่ละประเภท ๆ เพราะมีความผิดเต็มตัวมีโทษเต็มใจ ไม่มียาธรรมโอสถคือศาสนาช่วยบำบัดรักษา ไม่มีครูอาจารย์แนะนำสั่งสอนแล้ว มันจะหาความดีงามมาจากไหนคนเรา โรคคือความโลภมันก็รุนแรง โรคคือความโกรธก็รุนแรง โรคคือความหลงไม่มีขอบเขตเหตุผลก็รุนแรง จนทำโลกให้แตกได้ถ้าไม่มียาคือธรรมบำบัดรักษาเลย

เมื่อนำศาสนาเข้ามาแก้ไขดัดแปลง หรือชะล้างสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความสงบสุขของโลกให้เบาบางลงพอมนุษย์อยู่ด้วยกันได้ด้วยความสงบสุข มันเป็นความเสียหายที่ตรงไหน คนดีขึ้นทุกวัน อาการทุกสิ่งทุกอย่างดีขึ้น โลกได้รับความร่มเย็น เพราะ

ศาสนธรรมกล่อมเกลาขัดฏู แล้วศาสนาเป็นยาเสพติดทำให้คนเสียคนที่ตรงไหนเหมือนอย่างคนไข้หายจากโรคด้วยยา หายจากโรคด้วยหมอ มันเป็นยาเสพติดทำให้คนเสียคนที่ตรงไหน หาที่ตำหนิว่าไม่ถูกไม่ดีที่ตรงไหน นอกจากคำกล่าวหาเหล่านั้นเป็นการอุตริหาเรื่องก่อกวน และทำลายความสงบสุขของโลกให้ฉิบหายโดยถ่ายเดียวไม่มีสารคุณแม้แต่นิดเลย จะเป็นคำพูดวิเศษวิโสมาจากเทวดาตนใด จึงจะพอลงใจเชื่อถือได้

ยาเสพติดเป็นสิ่งที่ทำให้คนเสียคนต่างหาก ศาสนาไม่ได้ทำให้คนเสียคนนอกจากทำคนให้ดีและดีเยี่ยมโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ผู้ไม่ถืออะไรเลยนั่นแหละคือคนตายหมดสารคุณ ผู้ไม่ได้ติดอะไรไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรเลยคือคนตายไร้คุณค่าเพราะคนตายไม่รู้สึกสนใจกับอะไรทั้งสิ้น เราเป็นคนดี ๆ ยังมีชีวิตอยู่ ต้องมีความจำเป็นในสิ่งที่เห็นว่าจำเป็นอยู่ร่ำไปทั่วโลกดินแดน จนชีวิตหาไม่แล้วจึงไม่ถืออะไรไม่สนใจกับอะไรเพราะสุดวิสัย

ร่างกายมีความจำเป็นกับวัตถุ เช่น ข้าว อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยปัจจัยประเภทต่าง ๆ ส่วนใจมีความจำเป็นกับศาสนธรรมเป็นอย่างยิ่งทีเดียว เพราะธรรมเป็นเครื่องเสวยของใจโดยตรง วัตถุไม่ใช่วิสัยของใจ ธรรมเป็นทั้งเครื่องส่องทางเป็นทั้งเครื่องเสวย เป็นที่อบอุ่นของใจ ใจต้องพึ่งพิงธรรมตลอดไปจนถึงจุดที่หมายซึ่งไม่ต้องอาศัยอะไรมาส่งเสริมเพิ่มเติม เหมือนคนเดินทาง เมื่อยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางเมื่อไรทางย่อมมีความจำเป็นตลอดไป หรือเช่นเดียวกับคนไข้เมื่อยังไม่หายจากโรค ยากับหมอต้องมีความจำเป็นที่คนไข้จะต้องเกี่ยวข้องอยู่ตลอดไป จะว่าติดหรือไม่ติดความจริงก็เป็นอย่างนี้ นั่นมันเป็นเรื่องใจสกปรก ปากสกปรก ใจมืดใจบอดใจไม้ไส้ระกำ ใจไม่มีความรู้ไม่มีความหมาย จึงไม่รู้จักคิดสนใจในสิ่งที่เป็นสารคุณ จึงพูดเพื่อทำลายมนุษย์ผู้มีจิตเป็นกุศลให้ขาดผลขาดประโยชน์ ยิ่งกว่านั้นก็ทำให้คนโง่หลงและเสียไปด้วยอย่างน่าเสียดาย

จิตคนเราเมื่อยังมีกิเลสตัณหาอาสวะครอบงำอยู่ เรากำลังดำเนินเพื่อการแก้ไขถอดถอนยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางตราบใด ธรรมต้องเป็นของจำเป็นอยู่ตราบนั้นเพื่อเป็นเครื่องชี้แนวทางอยู่เรื่อยไป จนกระทั่งถึงที่สุดจุดหมายปลายทางแล้ว **ปุญญปาป**

ปหินบุคคล นั่น ใจย่อมปล่อยเอง เพราะเป็นผู้มีบุญและบาปอันละเสียแล้ว เหมือนเราเดินขึ้นมาบนศาลานี้ เมื่อขึ้นถึงที่แล้วบันไดก็หมดปัญหาไปเอง ใครไปกอดบันไดไว้มีไหมเมื่อถึงที่แล้ว นี่ศาสนาก็ไม่ได้สอนให้คนกอดแบบนั้นนี่ คนที่หายจากโรคแล้วก็ไม่ใช่จะมากอดยากอดหมอไว้ เมื่อหายจากโรคแล้วก็ปล่อยวางกันไปเองกับยากับหมอ นี่เมื่อธรรมเข้าถึงใจอย่างเต็มภูมิแล้ว ก็เป็นเหมือนคนไข้กับยากับหมอนั่นเอง หากปล่อยวางกันเอง แล้วศาสนาเป็นยาเสพติดที่ตรงไหน

เวลานี้ศาสนธรรมกับใจเรา จงเอาให้เต็มที่ ให้ติดพันกันอยู่อย่างนั้นอย่าลดละ สติปัญญาเอาให้ติดพันกับกิเลสตัวแสบ ตัวเป็นยาเสพติดกันทั่วโลกธาตุ กิเลสพาให้สัตว์ทำชั่วมัวหมองถึงกับมืดบอดไม่มองเห็นบุญเห็นบาปอะไรเลย ไม่อายเด็ก ๆ ที่เขามีศาสนาประจำใจบ้างก็นับว่าเป็นโรคประเภทไอ.ซี.ยู. หมดหวังทั้งที่ลมหายใจยังฟอด ๆ อยู่ กิเลสมันเป็นยาเสพติดทำคนให้เป็นสัตว์ไปมากต่อมากไม่เห็นพูดกัน ส่วนธรรมะที่นำมาแก้กิเลสจะกลับเป็นยาเสพติดที่ตรงไหน ตัวกิเลสมันเป็นยาเสพติดต่างหาก มันติดมาตั้งกัปตั้งกัลป์แล้วจนนับภพนับชาติไม่ได้ ผู้หนึ่งมันกี่กัปกี่กัลป์เรื่องเกิดเรื่องตาย เพราะอำนาจของกิเลสพาให้เป็นไป นั่นมันเป็นยาเสพติดหรือไม่ติด ใครปล่อยกิเลสได้สักคน เบื่อหน่ายในกิเลสได้สักคน หลุดพ้นจากกิเลสได้สักกี่คน ไม่เห็นมีกิเลสมันติดอยู่ในหัวใจนี่จนมองดูใจไม่เห็นเลย ทำไมไม่พูดตรงนี้ไม่ตำหนิตรงนี้ไม่แก้ตรงนี้ ถ้าเป็นนักกีฬาจริงต้องพูดต้องยอมรับความจริงกัน โลกเขาโลกเราจะได้มีวันสงบเย็นบ้างสมกับมีมนุษย์ครองโลก ไม่ปล่อยให้ความชั่วครอบหัวใจมนุษย์โดยถ่ายเดียวดังที่เป็นอยู่ทั่วดินแดน

สติเป็นของสำคัญ พูดเสมอสติ ปล่อยไม่ได้เพราะเป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งกับตัวเราผู้ประกอบความเพียรเพื่อความหลุดพ้น ไม่ใช่เพียรเพื่ออยู่ในวัฏวน จงมีสติประจำตัว อุบายวิธีเปลี่ยนแปลงของการภาวนานั้น มันแล้วแต่จะปลุกใจตนเองด้วยอุบายวิธีใด ที่จิตจะมีความสนใจจดจ่อและสติจะสืบเนื่องกัน ต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายท่าหลายทาง แม้คำบริกรรมก็มิใช่จะเป็นคำเดียวแต่ต้นจนตลอดไป ผู้ฉลาดต้องหาอุบายเปลี่ยนแปลงไปตามที่เห็นควรในจังหวะนั้น ๆ ทั้งนี้แล้วแต่อุบายของ

สติปัญญา นี่ก็เคยทำมาอย่างนั้นเหมือนกันไม่ใช่ไม่เคยทำ สิ่งที่นำมาสอนมีแต่สิ่งที่เคยปฏิบัติดำเนินและเห็นผลมาแล้วทั้งสิ้น จึงกล้าสอนตามความเป็นจริง ไม่คิดกลัวว่าจะผิดไป

การพิจารณาทางด้านปัญญาก็ไม่ว่าภายนอกภายในในสติปัฏฐานสี่ **กาเยกายานุปสฺสี วิหรติ. อชฺฌตฺตา วา กาเยกายานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา กาเยกายานุปสฺสี วิหรติ. อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.** พิจารณาทั้งกายนอกกายในพิจารณากายนอกบ้างกายในบ้าง พิจารณาทั้งภายนอกภายใน ย่อมเป็นมรรคทั้งนั้นถูกต้องทั้งนั้นแหละ เวทนาก็เหมือนกัน เวทนานอกเวทนาใน เวทนานอกที่เขาเป็นทุกข์กัน แต่เวทนานอกของคนอื่น เวลาเป็นทุกข์เป็นสุขถ้าเขาไม่แสดงอาการออกมาเราก็ไม่รู้ แต่สำหรับการปฏิบัติแล้วเราถือกายเวทนาเป็นเวทนานอก จิตเวทนาเป็นเวทนาในสำหรับการปฏิบัติเรามีความรู้สึกแน่ใจอย่างนี้

ก็ไม่ปฏิเสธเรื่องเวทนานอก เช่น เขาร้องห่มร้องไห้แสดงทุกขเวทนาขึ้นมาแต่อันนั้นมันห่างไกลมากต่อสติปัฏฐาน ๔ ที่มีอยู่กับตัวของเราอย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว ถ้าเวทนาในเวทนานอกไม่มีอยู่ในกายในจิตนี้ จะมีอยู่ที่ไหน สติปัฏฐาน ๔ ก็ไม่สมบูรณ์ละซิ นี่สติปัฏฐาน ๔ มีสมบูรณ์แต่ละคน ๆ นอกจากไม่ฟื้นขึ้นมาพิจารณาให้เห็นเด่นชัดเท่านั้น เช่น ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็มีอยู่ในกายในจิตอันเดียวกันนี้มีสมบูรณ์อยู่แล้ว สติปัฏฐาน ๔ ก็มีอยู่ในกายในจิตสมบูรณ์อยู่แล้ว ถ้าลงเป็นที่แน่ใจว่าสมบูรณ์อยู่แล้วนี้ แม้จะพิจารณาเรื่องนอกเข้ามาประกอบกันดังที่เคยได้อธิบายไว้แล้วก็ไม่มีอะไรขัดข้อง แต่ให้เห็นอย่างนั้น อย่าไปเห็นขัดแย้งต่อธรรม ใครจะพิจารณาไปทางไหนได้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับความฉลาด พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนคนให้โง่

เอาให้จริงให้จังซิ ให้เห็นกิเลสหลุดลอยไปด้วยสติปัญญาของเราจริง ๆ เพราะเป็นไปได้จริง ๆ เช่น พิจารณาอสุภะก็เอาจริง ๆ จนเกิดความสลดสังเวชน้ำตาร่วง อสุภะเป็นอย่างนี้เหรอ ๆ เห็นกายเห็นอย่างนี้เหรอ มันออกอุทานภายในใจขึ้นมาเอง เพราะมันเป็นจริง ๆ รู้เห็นจริง ๆ และสลดสังเวชขึ้นมาภายในใจ แล้วร่างกายก็เปื่อยพังทลายลงไป ๆ สติปัญญาจ่อลงไปตรงไหนเหมือนกับเอาไฟเผาพร้อม ๆ กันไป

กระจายลงไปเปื่อยลงไปให้เห็นอย่างชัดเจน จากอสุภะก็แปรลงไปเป็นธาตุ มีแต่ธาตุกับจิตเท่านั้น เมื่อร่างกายสลายลงไปหมดแล้ว

แต่อย่าไปคิดคาดคิดหมายกับการอธิบายนี้นะไม่ถูก จะเป็นสัญญาอารมณ์ พิจารณาจนมันลงถึงที่สุดของมันในขั้นนี้แล้ว จิตจะเข้าใจได้อย่างชัดเจนพร้อมด้วยความอัศจรรย์เกินคาด ว่า...โธ่มีแต่ของปฏิกูลเต็มร่างกายทุกส่วน จากนั้นก็แปรเป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ มันหลงอะไรเมื่อเป็นอย่างนี้ ไปเสกสรรปั้นยอมันหาอะไร ความจริงมันมิได้เป็นไปตามความเสกสรรนั่นเลย มันเป็นดังที่พิจารณารู้เห็นอยู่เดี๋ยวนี้ต่างหาก ความเสกสรรนั้นมันคือของปลอมจากกิเลสล้วน ๆ เพราะกิเลสมีอำนาจมากแหลมคมมากทีเดียว ของไม่สวยไม่งามมันก็เสกสรรว่าสวยว่างาม เราก็เชื่อมัน ของ **อนิจฺจํ** เป็นของไม่เที่ยงแปรสภาพอยู่ตลอดเวลา มันก็เสกเป่าว่าเป็นของจีรังถาวร เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขาไปได้อย่างไม่อายความจริงคือธรรมบ้างเลย **ทุกฺขํ อนตฺตา** พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่าเป็นทุกข์ ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เขาไม่ใช่ของเขา ไม่ใช่ของใคร กิเลสก็ไปลบล้างให้เป็นตามมันเสียสิ้น

เหมือนเทวทัตที่ลบล้างศาสดาลบล้างศาสนานั่นแล ทุกวันนี้มันกำลังลบล้างอย่างนั้นแหละ เช่น หาว่าศาสนาเป็นยาเสพติด เป็นต้น มันลบล้างแบบกิเลสลบล้างธรรมนั่นแล ปากว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แต่จิตไม่ได้รู้เห็นไปตาม**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แต่มันไปตามแบบกิเลสกันทั้งนั้น และลบล้างธรรมของตัวเองให้งอกเงยขึ้นไม่ได้ อสุภะอสุภังความจริงก็เห็นกันอย่างชัด ๆ ไม่ปิดบังเลย มีอยู่ทุกตัวสัตว์บุคคล แต่ใจก็ไม่เห็นว่าเป็นอสุภะอสุภัง มันเห็นเป็นของสวยของงามไปเสีย จึงเป็นเรื่องของกิเลสลบล้างธรรมทั้งนั้น ถ้าได้รู้ตามเรื่องของธรรมจริง ๆ ที่ท่านสอนไว้ ใครจะมาฝืนแบกหามอุปาทานให้มันกดถ่วงจิตใจ ให้ทุกข์ร้อนแทบล้มแทบตายทั้งวันทั้งคืนอยู่อย่างนี้ล่ะ มันต้องสลัดปัดทิ้งด้วยกันทั้งนั้นแหละคนเรา ถ้าเห็นโทษเห็นภัยจากการพิจารณาจริง ๆ ตามหลักธรรมไม่สงสัยแล้ว เมื่อไม่มีกิเลสตัวจอมปลอมร้ายแรงขัดแย้งหลักธรรมภายในใจแล้ว จะเห็นความจริงโดยลำดับ ๆ ใจจะปล่อยวางว่างเปล่าไปเรื่อย ๆ มีความสบาย หวิว

ปัญญาก็พุ่งตัวได้สะดวก เอ้า มันขัดที่ตรงไหน มันข้องที่ตรงไหน ตามแก้ตามปลดมันจนได้

รูป กายทั้งกายก็คือกองรูปอยู่แล้ว แยกแยะออกดูทั้งเรื่องอสุภะอสุภังตลอดเส้นเอ็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยที่ต่อกันเป็นร่างกาย มันก็เห็นทุกชิ้นทุกอันน่ะซิ อวัยวะส่วนต่าง ๆ ที่ติดต่อกันเป็นก้อนเป็นกลุ่มจนเป็นร่างเป็นกายอยู่เวลานี้ ก็อาศัยเส้นเอ็นรัดรึงไว้หนังหุ้มห่อไว้เท่านั้น มันเหมือนผ้าคลุมศพนั้นแล ผ้าคลุมศพมันเป็นของดิบของดีอะไรบ้าง ฟังว่าศพ ๆ อันนี้มันก็หนังหุ้มกระดูก หุ้มเนื้อ หุ้มของสกปรกโสโครกไว้ มันจึงเหมือนผ้าห่อศพไว้นั้นแหละ ผิดอะไรกับผ้าหุ้มห่อศพ พิจารณาหยั่งปัญญาลงให้ถึงความจริงให้เห็นความจริงอย่างนี้ซิ ใจก็ถอนของมันเอง อุปาทานจะหนาแน่นขนาดไหนมันก็เหมือนกับความมืดนี่แหละ จะมืดขนาดไหน มืดมานานกี่กัปกี่กัลป์ก็ตาม พอเปิดไฟจ้าขึ้นเท่านั้นความมืดแตกกระจายไปหมด นี่เมื่อปัญญาความสว่างได้หยั่งลงตรงไหนแล้ว ความมืดคือกิเลสมันแตกกระจายไปหมด **นตฺถิ ปญฺญาสมาอาภา** ท่านว่า แสงสว่างเสมอด้วยปัญญานี้ไม่มี ไม่มีอะไรสว่างเสมอด้วยปัญญา พระอาทิตย์ก็ส่องมาแต่ที่แจ้งเท่านั้น แต่ที่มืดพระอาทิตย์ไม่ตามส่องได้ ส่วนปัญญานี้ส่องได้ตลอดทะลุปรุโปร่งไปหมด จึงเรียกว่า **โลกวิทู** รู้แจ้งเห็นจริงโลกทั้งสาม

เราพิจารณารู้เห็นในขันธ์ในใจเราแจ้งชัดฉันใด สิ่งภายนอกเหล่านั้นก็ฉันนั้นเหมือนกันไปหมด แทงทะลุไปหมดด้วยปัญญาที่ซึ่งภายในใจ การพิจารณากายพิจารณาอย่างที่ว่านี้ กายในกายนอกเหมือน ๆ กัน รู้ในรู้นอกทะลุถึงกันหมด เราถนัดทางไหนถนัดทางอสุภะก็ฟาดลงไปให้เห็นเป็นกองอสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครกเต็มเนื้อเต็มตัวไปหมด มีแต่กองอสุภะทั้งนั้น ถ้าเราไม่นอนใจถูกกล่อมจากกิเลสให้หลับอยู่ตลอดเวลาเท่านั้นมันต้องรู้ เวลาพิจารณาเข้าใจแล้วก็ปล่อย มันไม่ฝืนถือต่อไปได้หรอก ที่ยึดถือก็เพราะความไม่รู้ เพราะความสำคัญมั่นหมายไปตามกิเลสให้มันมัดแน่น โดยสำคัญว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นของเราเสียทุกชิ้นทุกอัน อะไรก็เหมาว่าเป็นเราเป็นของเราอุปาทานเข้าไปแทรกไปสิงอยู่หมดทุกสรรพางค์ร่างกาย ธรรมเลยหาที่แทรกไม่ได้ ใจทั้ง

ดวงกายทั้งร่าง สิ่งเกี่ยวข้องทั้งมวลมีแต่กิเลสตัวเป็นเราเป็นของเราเข้ามัดไว้หมด ไม่มองเห็นของจริงแม้นิดบ้างเลย

เมื่อปัญญาสอดแทรกเข้าไปตามที่ท่านสอนไว้แล้ว สิ่งเหล่านั้นก็ค่อยกระจายออกไป ๆ สุดท้ายก็เข้าใจได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย รู้รอบขอบชิด สละคืน **ปฏินิสฺสคฺโค** ตามของเดิมเขาเสีย **อนาลโย** หมดความห่วงใยอาลัยเสียดาย เพียงขั้นนี้ก็เป็นความสุขมากแล้ว ใจเบาแล้ว ใจเบาแสนเบา ถ้าพูดถึงการค้าขายก็มีกำไรมาก ตั้งตนเป็นเศรษฐีได้แล้วในขั้นนี้

ที่นี่ขั้นมหาเศรษฐี เอ้า สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ฟาดลงไป ความสุขความทุกข์มันมีอยู่ในขันธ์ มันก็สักแต่เวทนา ฟังซิท่านพูด **เวทนา**คือความเสวยมันแสดงขึ้นมาให้เราผู้ยังหลงยังยึดเสวย สุขเกิดขึ้นก็ดับไป แน่ะ เอาสาระอะไรกับมัน ทุกข์เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป อุเบกขาเฉย ๆ เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป ทั้งทางกายและจิตใจ เอาเป็นสัตว์เป็นบุคคล เอาเป็นเราเป็นของเราที่ไหนได้ ถ้าหยั่งลงด้วยปัญญาแล้ว มันต้องเห็นเป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ ไปโดยลำดับไม่สงสัย

สัญญา สัญญานี้เป็นของละเอียดมาก ในวงขันธ์ห้ารู้สึกสัญญาละเอียดมากทีเดียว ในวงผู้ปฏิบัติทั้งหลายต้องได้พิจารณาอย่างละเอียดลออกว่าจะเข้าใจและปล่อยวางได้ มันค่อยซึมซาบออกไปวาดภาพหลอกเจ้าของได้อย่างแยบยลมาก สังขารยังมีกระเพื่อม ขณะที่จะปรุงมันรู้สึกมีอะไร ๆ ภายในจิต แล้วกระเพื่อมตัวออกมาเป็นความปรุง แต่สัญญานี้ไม่กระเพื่อมเลย ค่อย ๆ ซึมซาบออกไปด้วยความละเอียด เวลากำหนดลงไปจะปรากฏเป็นภาพหลอกเจ้าของอยู่แล้ว

จิตใจก็อยู่กับขันธ์ห้านี้แหละ เอาขันธ์ห้านี่เป็นเครื่องหลอกตัวเอง หลอกเรื่องนั้นหลอกเรื่องนี้ หลอกเรื่องสัตว์เรื่องบุคคล เรื่องอะไรต่ออะไร สัญญานี่หมายวาดภาพไว้ **สังขาร**ก็คิดไปปรุงไปตามมัน โน่นเวลาถึงขั้นที่ควรรู้ได้มันรู้เองเพราะอำนาจของปัญญานั่นแล สัญญาจะวาดภาพไปไหน พอกำหนดรู้ทันด้วยปัญญามันก็ถอยตัวเข้ามา เข้ามาอยู่ที่จิตนี้ ภาพก็หายไป ภาพอะไรขึ้นมาปรากฏ เวลาตามกำหนดพิจารณาเข้าจริง ๆ ภาพ

เหล่านั้นจะย่นเข้ามา ๆ สู่จิต จึงเป็นความจริงว่าภาพเหล่านี้ออกไปจากจิต เห็นได้อย่างชัดเจน จะภาพอะไร ๆ ก็ตามมันออกไปจากใจ ใจเป็นผู้ไปปรุงหลอกตัวเองต่างหาก ภาพอันแท้จริงนั้นไม่มี มันมีอยู่กับสัญญา สังขารที่ปรุงหลอกตัวเองต่างหาก ภาพที่เราวาดขึ้นนั้นมันเป็นขึ้นจากใจ แล้วก็หลงและตื่นเงาจากภาพที่เกิดขึ้นกับตนไม่มีวันเบื่อหน่ายอิ่มพอ ใจถือเอาอาการของขันธ์ห้าที่แสดงอยู่นี้มาเป็นเครื่องเพลิดเพลินลุ่มหลงเศร้าโศกเสียใจ เป็นอยู่อย่างนี้ตลอดกัปตลอดกัลป์

วิญญาณก็รู้แย็บ ๆ ขณะที่สัมผัสกับสิ่งภายนอก พอรับรู้แล้วก็ดับไปขณะที่สิ่งภายนอกดับไป และดับไปพร้อม ๆ เหมือนแสงหิ่งห้อยหรือแสงฟ้าแลบ คิดไปพิจารณาไปทวนไปทวนมา ทวนกระแส พลิกหน้าย้อนหลังด้วยอุบายของปัญญาเพราะความไม่ไว้ใจในสิ่งเหล่านี้ เพื่อทราบความจริงของสิ่งเหล่านี้ด้วยความสนใจพิจารณาไม่หยุดก็รู้จนได้ เมื่อรู้แล้วก็เป็นขันธ์ห้าอยู่อย่างนั้นแหละ เราไม่รู้มันก็เป็นของมันอยู่นั้นแต่มันเป็นเรื่องของสมุทัยถ้าไม่รู้ไม่เข้าใจ เพราะมันออกมาจากใจสมุทัยโน่น สมุทัยแท้ ๆ กิเลสแท้ ๆ อยู่ที่ใจ

การพิจารณาธรรมขั้นนี้เป็นความเพียรอัตโนมัติ คือหมุนตัวไปเองไม่ต้องบังคับเหมือนขั้นเริ่มแรกที่กำลังล้มลุกคลุกคลาน เพราะกิเลสมีกำลังมากมันฉุดลากเอาไว้ไม่ให้พากเพียร พอมาถึงขั้นกิเลสตาย ที่ยังเหลือก็หมอบและซ่อนตัว สติปัญญามีกำลังมากจึงหมุนตัวไปเองโดยไม่มีกิเลสตัวใดมาคัดค้านต้านทาน สติปัญญาพิจารณาเข้าไปตีตะล่อมเข้าไป เข้มงวดกวดขันเข้าไปโดยลำดับ ๆ จนเข้าใจเป็นระยะ ๆ เป็นวรรคเป็นตอน กิเลสก็แคบ งานก็มีวงแคบเข้าไปตาม ๆ กันและแคบเข้าไป ๆ สุดท้ายกิเลสที่เหลือก็รวมตัวเข้าไปกองอยู่ในหัวใจดวงเดียว แย็บออกมาก็รู้ว่า มันออกจากใจนั้นเสีย ออกไปทางด้านสัญญาก็ไปไม่ได้ ออกไปทางด้านสังขารเป็นเรื่องเป็นราวก็ไปไม่ได้เพราะสติปัญญาทันอยู่ทุกระยะ พอปรุงแย็บออกมาเหมือนแสงหิ่งห้อยมันก็ดับไปพร้อมเมื่อสติทันแล้วเรื่องราวก็ไม่สืบต่อกันไปยืดยาว สติรู้ทันก็ดับของมันรู้ทันกับรู้เท่าพร้อมอยู่ด้วย สติปัญญาก็ฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไปตรงนั้น สุดท้ายก็เหลือแต่**อวิชชา**

อวิชชากับจิตมันเป็นอันเดียวกัน ถ้าสงวนจิตก็สงวนอวิชชาด้วยนั่นแล เพราะกำลังกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน รักจิตสงวนจิตก็รักอวิชชาสงวนอวิชชา ติดจิตก็ติดอวิชชา หลงจิตก็หลงอวิชชาเพราะมันอยู่ด้วยกัน ถึงขั้นนี้แล้วสติปัญญาทำงานไม่ต้องบังคับ นอกจากรั้งเอาไว้ให้อยู่ในความพอดีและให้เข้าพักสงบในสมาธิตามเวลาที่ควรไม่ให้บุกงานจนเกินไป จิตขั้นนี้มีแต่จะไปท่าเดียว มีแต่จะเอาให้ทะลุท่าเดียว ที่จะถอยย้อนไปข้างหลังไม่มีเลย เป็น **อกุปฺปฯ** ๆ มาโดยลำดับ จนกระทั่งถึงจุดพอตัวแล้ว ก็ลงนิวเคลียร์หรือปรมาณู ปัญญาขั้นนิวเคลียร์ชั้นปรมาณูตูมลงไปตรงนั้น อวิชชาก็แหลกแตกกระจายไปหมดราวกับโลกธาตุหวั่นไหว (ความจริงโลกธาตุภายในจิตถนัดกว่าที่อื่น ๆ)

ทีนี้หมดละ เชื้อที่เคยเกิดเคยตายมากี่ภพกี่ชาติกี่กัปกี่กัลป์ ก็เห็นได้อย่างประจักษ์ ว่าบัดนี้ไม่มีอีกแล้วเรื่องความเกิดความตายต่อไป เพราะเชื้อที่จะพาให้เกิดให้ตายคือ อวิชชานี้ได้ถูกทำลายโดยสิ้นเชิงแล้ว นั่นแลที่ท่านว่า **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ,** เสร็จงานที่แสนลำบากแสนตะเกียกตะกาย แทบจะไปจะอยู่ สิ้นเสร็จในขณะอวิชชาตกบัลลังก์จากใจ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ญาณความรู้แจ้งชัดว่า จิตหลุดพ้นแล้วย่อมปรากฏขึ้นในขณะนั้น นี่งานของพระเราสิ้นสุดลงที่ตรงนี้ไม่สิ้นสุดที่ตรงไหน สิ้นสุดตรงนี้เอง อวิชชาแตกกระจายลงไปแล้วก็เรียกว่าข้าศึกที่รบกันนั้นหมดฤทธิ์และตายเกลี้ยงไม่มีเหลือแล้ว สติปัญญาที่หมุนตัวเป็นเกลียวก็หมดภาระไปเอง หมดปัญหาไปเองเพราะไม่ได้ฆ่ากิเลสตัวใดอีกแล้ว กิเลสตัวไหนจะมาให้ฆ่าอีก เพราะมันฉิบหายหมดแล้ว จอมวัฏจักรสิ้นสุดลงไปแล้วก็หมดเท่านั้น

ผลแห่งงานของเราที่ทำมามากน้อยหนักเบาขนาดไหนเป็นธรรมเกินค่า เมื่อมาถึงตรงนี้แล้วหมดอดีตอนาคตไม่สำคัญมั่นหมาย ปัจจุบันก็รู้เท่าชัดเจนทุกอย่างแล้วหมดทั้งอดีตทั้งอนาคตทั้งปัจจุบัน ปัญหาไม่มี แม้ยังมีชีวิตอยู่ท่านก็ไม่มีปัญหาตายท่านก็ไม่มีปัญหาสำหรับท่านที่รู้อย่างนั้นแล้ว จะตายด้วยเหตุผลกลไกอะไรก็ตามไม่มีปัญหา เมื่อถึงขั้นหมดปัญหาแล้วไม่มีปัญหาทั้งนั้นสำหรับพระอรหันต์ท่านตายด้วยเหตุนี้เองท่านจะยืนนิพพานก็ได้ เดินนิพพานก็ได้ นั่งนิพพานก็ได้ นอนนิพพานก็ได้

ตามอัธยาศัยแห่งความถนัดใจของท่านแต่ละองค์ ๆ ที่ท่านจะทำในวาระสุดท้ายแห่งขันธ์จะแตกสลาย

ดังท่านอาจารย์มั่นท่านแสดงที่เราเขียนไว้ในประวัติท่านนั้น เพราะเหตุไร เพราะทุกขเวทนาอันเป็นสมมุติภายนอกนี้ ไม่สามารถเข้าไปเหยียบย่ำทำลายจิตใจของท่านให้กำเริบให้หวั่นไหวได้ แล้วทำไมท่านจะทำนิพพานตามอัธยาศัยของท่านไม่ได้ เพราะจิตท่านอยู่เหนือสมมุติแล้วนี่ เวทนาก็เป็นสมมุติ ทุกขเวทนามันมีอยู่เพียงร่างกายนี้เท่านั้น ไม่สามารถเข้าไปทับถมจิตใจของท่านให้หวั่นไหวไปได้เลย ท่านทำไมจะทำตามอัธยาศัยของท่านไม่ได้ล่ะ นิพพานท่าไรก็เอาซิ ในวาระสุดท้ายกิเลสตัวใดจะมาขัดขวางท่านได้อีก เมื่อมันตายด้วย กุสลา ท่านปราบเรียบแล้ว พวกเรามันพวกตาบอดหูหนวกใจห้องน้ำห้องส้วมที่แสนสกปรกโสมม ยังไปกล้าให้คะแนนท่านตัดคะแนนท่านว่าเป็นไปไม่ได้ ที่ถูกควรเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่อายตาบอดของตัวบ้างหรือที่กล้าไปจูงคนตาดีน่ะ

ที่ได้มาเป็นครูเป็นอาจารย์สอนหมู่เพื่อนนี้ ผมเคยเป็นมาแล้ว ตอนที่จิตมันยังไม่ได้เรื่องได้ราว มันฝืนเราอย่างหนักทั้ง ๆ ที่จิตเราตั้งอกตั้งใจขนาดนั้นยังเป็นได้ กิเลสมันถอยใครเมื่อไร พอจากท่านอาจารย์มั่นไปได้ ๒–๓ วัน จิตมันดีดมันดิ้นหาเขียงสับยำเพื่อเป็นอาหารกิเลสอย่างเห็นได้ชัด ถึงทราบได้ชัดว่า อ๋อ...นี่มันกาจับภูเขาทอง...ว่าเจ้าของ อยู่กับครูบาอาจารย์จิตสงบร่มเย็น พอออกจากท่านมาแล้วไม่ได้เรื่องได้ราวทำความเพียรก็เดินไปเฉย ๆ ไม่มีอุบายอะไรที่จะแก้กิเลสได้สักตัวเดียว มีแต่ความฟุ้งซ่านภายในใจ นับวันรุนแรงขึ้นทุกวัน ๆ อยู่ห่างท่านไม่ได้ ถ้าเป็นอย่างนี้ เรารู้แล้วนี่หนีจากครูบาอาจารย์ไม่ได้เมื่อเป็นแบบนี้ เรารีบกลับคืนไปหาท่านทันที แต่เดชะบุญเวลากลับคืนไป ท่านไม่เคยตำหนิติเตียน ท่านไม่เคยขับไล่ไสส่งเลย ความจริงเราก็ไปภาวนา คิดว่าประมาณเดือนนั้นเดือนนี้ก็จะกลับมา แต่มันไม่ทันถึงเดือนนั้นเดือนนี้นี่นา ไฟนรกในใจมันเผาขึ้นมาก่อนนี่ ก็ต้องรีบกลับมา นี่ก็ได้เอาเรื่องที่เคยผ่านมาแล้วนี้แหละมาสอนหมู่เพื่อน เพราะจิตใจเราเหมือน ๆ กัน

เรื่องของกิเลสแล้วจะไม่เดินนอกลู่นอกทางของกิเลสไป จะต้องไปตามทางของกิเลสโดยตรง ใครอุบายทันก็ได้ ใครอุบายไม่ทันก็จมไปเพราะมัน **อาจริโย เม ภนฺเต**

โหหิ, อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามิ. ท่านถึงได้ว่า...พึ่งตัวเองยังไม่ได้ต้องอาศัยครูบาอาจารย์เป็นที่พึ่งไปก่อน ๕ พรรษานั้นท่านพูดไว้พอประมาณ ถ้า ๕ พรรษาล่วงแล้วยังเป็นไปไม่ได้ก็ต้องอยู่เพื่อศึกษาอบรมกับท่านผู้ดีกว่าตนต่อไป คิดดูซิ พระ ๖๐ พรรษาที่ยังไม่มีหลักเกณฑ์ก็ยังต้องมาขอนิสัยจากผู้ ๑๐ พรรษา แต่มีหลักจิตหลักธรรมวินัยท่านบอกไว้แล้วในพระวินัยเพราะมันไม่สำคัญอยู่กับพรรษา แต่สำคัญที่ความทรงตัวได้หรือไม่ได้ สำคัญตรงนี้ต่างหาก

อย่าเชื่อมันง่าย ๆ กิเลส เราเคยเชื่อมันมานานแล้วได้ผลอะไรจากการเชื่อกิเลสนี้ เราตั้งใจจะมาเชื่อธรรม การเชื่อธรรมต้องฝืนกิเลสถึงจะจัดว่าเชื่อธรรมและปฏิบัติตามธรรมได้ ถ้ายังไม่ฝืนกิเลสก็แสดงว่าเราเชื่อกิเลส ยอมจำนนต่อกิเลสไป ทั้ง ๆ ที่ว่าเราปฏิบัติธรรมนั้นแล เมื่อจิตยังตั้งหลักไม่ได้ต้องเป็นอย่างนั้นด้วยกันนักปฏิบัติเรา แม้ตั้งหลักได้แล้วก็ยังมีความจำเป็นโดยลำดับเกี่ยวกับครูบาอาจารย์ที่ตนจะต้องศึกษาต่อไป ไม่ใช่ว่าตั้งหลักได้แล้วจะไม่มีความจำเป็นกับครูอาจารย์ มันจำเป็นตามขั้นของจิตของธรรมนั่นแล

เมื่อพูดตามความจริงแล้วมันหนีจากท่านไม่ได้ ยิ่งจำเป็นมากขึ้นตามขั้นของจิตของธรรมภายในใจ นี่ผมก็เคยเป็นมาแล้ว ในขั้นที่พอตั้งตัวได้ เช่น จิตมีความสงบเป็นสมาธิเป็นหลักเป็นเกณฑ์ในจิตใจ ไม่วุ่นวายส่ายแส่กับสิ่งภายนอก แต่เราหวังจะก้าวหน้าละซิจะทำยังไงจึงจะก้าวหน้า เพราะอุบายวิธีต่าง ๆ จะพิจารณามันไม่ค่อยได้ความอะไร ลำพังตนทำเองไม่มีผู้บอกแนะ มันต้องมาอาศัยท่านอีกนั่นแหละ บางทีพิจารณาทางด้านปัญญามันติดขัดอะไรต่ออะไร อุบายวิธีเจ้าของที่จะแก้ความติดขัดซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสนั้น มันไม่ทันมันไม่พอมันก็แก้ไม่ได้ เมื่อเวลามาเล่าถวายท่าน ท่านใส่ปุ๊บเดียวเท่านั้น ปัญหาข้อข้องใจนั้น ๆ แตกกระจายไปในทันทีทันใดเลย นี่ก็กิเลสหลุดลอยไปเพราะท่าน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เห็นคุณค่าในการอยู่กับท่านน่ะซิ จึงเป็นความจำเป็นไปเรื่อย ๆ

ดังที่ว่ากิเลสมันมารวมตัวอยู่ในจิตดวงเดียวนั้นถึง ๘ เดือน นี่ถ้าสมมุติว่าพ่อแม่ครูจารย์ยังมีชีวิตอยู่มันจะไม่ติดอยู่นานขนาดนั้นเลย โน่น มันจะพังทลายลงตั้งแต่ขณะที่เริ่มปรากฏอยู่ที่วัดดอยฯ โน่น วันเดือนสามแรม พอถวายเพลิงท่านเรียบร้อยแล้วก็

ขึ้นไปวัดดอยฯ ไปภาวนาอยู่นั่น ตอนนั้นจิตของเรามันสว่างไสว ก็อย่างว่านั่นแหละ คนเป็นบ้าอัศจรรย์ตัวเอง ไม่มีใครอัศจรรย์เท่าเจ้าของอัศจรรย์บ้าในตัวเอง ไม่ใช่อัศจรรย์ธรรมแต่เป็นอัศจรรย์บ้า ความหลงความยึดจิตอวิชชา มันจึงอัศจรรย์ตัวเอง เวลาเดินจงกรมอุทานออกมาในใจว่า แหม...จิตเราทำไมสว่างเอานักหนานะ ร่างกายเรามองดูมันเห็นพอเป็นราง ๆ เป็นเงา ๆ เพราะความรู้ทะลุไปหมด สว่างไปหมดเลย ก็อัศจรรย์ล่ะซิ เราถึงว่าอัศจรรย์บ้า วันนั้นเป็นวันจะฉันจังหัน

ระยะนั้นไม่ได้อดอาหารมากนะเพราะท้องไม่ดีมาแล้ว อดเพียง ๓ วันมาฉัน มันก็ถ่ายแล้ว นั่นก็อด ๓ วัน ตอนนั้นพรรษา ๑๖ เพราะเรื่องอดอาหารเราเริ่มสมบุกสมบันมาตั้งแต่เริ่มปฏิบัติอยู่แล้ว นิสัยของเราเองมันถูกกับการทรมานด้วยการอดอาหาร วันนั้นไม่ได้บิณฑบาต ท่านอาจารย์กงมาท่านอนุญาตให้ชาวบ้านมาใส่บาตรวันพระในวัดทุก ๆ วันพระที่วัด วันนั้นพอดีเป็นวันที่จะฉัน พอได้อรุณแล้วก็ออกจากกุฏิไปเดินจงกรมทางด้านตะวันตก เดินอยู่จนกระทั่งถึงเวลาบิณฑบาต เดินไปเดินมาและรำพึงขึ้นมาว่า เอ... จิตนี่ทำไมอัศจรรย์นักหนานะ มันสว่างไสวเอามาก นี่ถ้าพ่อแม่ครูจารย์ยังอยู่ จิตอวิชชาดวงสว่างไสวมันจะพังทลายลงไปตั้งแต่ระยะนั้นแหละ มันจะขาดสะบั้นไปเลย นี่ก็เพราะอุบายเราไม่ทัน มิหนำยังติดยังยึดมันเข้าเสียอีก

พอนึกว่าจิตอัศจรรย์นักหนาอย่างนั้น ขณะจิตหนึ่งผุดขึ้นมาอย่างไม่คาดไม่ฝันว่า "ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ที่ไหน นั้นแลคือตัวภพ" เพียงเท่านี้เราเลยงงเป็นไก่ตาแตกไปเลย แทนที่จะได้อุบายจากอุบายนั้นเลยไม่ได้ ยังกลับเพิ่มความสงสัยเข้าไปอีก แหม... เมื่อเรามาพิจารณาทีหลัง อุบายนี้ถูกต้องจริง ๆ แต่ปัญญาเรามันโง่ต่างหากจึงไม่ทันกับอุบายที่ผุดขึ้นมาบอกนั้น เมื่อรำพึงถึงเรื่องความอัศจรรย์ของจิตพอหยุดลงเท่านั้น อุบายก็ผุดขึ้นมาเป็นคำ ๆ เป็นประโยค ๆ ทีเดียวนะ (นี่ถ้าเป็นท่านผู้รู้ผู้ฉลาด ท่านก็ว่า "ธรรมเกิด" แต่เรามันโง่จึงไม่อาจคิดขึ้นได้) จากนั้นมาไม่ลืมเลยว่า "ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ตรงไหน นั้นแลคือตัวภพ" ว่าอย่างนี้เรางงเหมือนไก่ตาแตก แทนที่จะเข้าใจ ก็จุดสว่างไสวน่ะซิ มันมีจุดอยู่นั้นน่ะ นั่นแหละคือจุดคือต่อมแห่งผู้รู้ ก็มันอยู่ที่ผู้รู้นั่นเอง

ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ตรงไหน นั้นแลคือตัวภพ นั่นบอกชัด ๆ เลยนะ แต่เรามันงงเป็นไก่ตาแตกไปได้ เอ...จุดที่ไหน ต่อมที่ไหน เอาอีกแหละ ก็มองเห็นชัด ๆ อยู่แล้วเพราะจุดสว่างมันเห็นเป็นดวงอยู่ในจิต สว่างจ้าอยู่ภายในจิตนี้ พูดง่าย ๆ ก็เหมือนตะเกียงเจ้าพายุ มันสว่างจากไส้ตะเกียง นั่นตัวไส้มันละคือที่จุดที่สว่าง มันก็เห็นอยู่แล้ว นี้ก็เป็นอย่างนั้นมันสว่างจ้าอยู่กับจิต จุดแห่งความสว่างมันก็เห็นได้อย่างชัด ๆ แต่มันไม่เข้าตรงนี้ซิ กลับลูบคลำไปที่ไหนตามประสาความโง่นั่นแล อุบายผุดขึ้นมาขนาดนั้นแล้วน่าจะยึดได้ มันยังไม่เห็นยึดได้ โง่ขนาดไหนพระเรานะ

ก็แบกปัญหานี้ไปคนเดียวทางอำเภอบ้านผือ ท่าบ่อ ในป่าในเขา ทีแรกท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ท่านไปด้วย เราก็จำเป็นให้ท่านไปด้วย แต่เวลาอยู่ด้วยกันเราก็คอยหลีกเลี่ยงท่านอยู่เรื่อย เพราะกลัวขาดการสืบต่อทางความเพียร ไม่ค่อยมาสนทนาธรรมกับท่านบ่อยนัก ท่านจึงได้ใส่ปัญหาเราว่า “เธอเอ๊ย เรากลับไปแล้วเธอก็จะสบายหรอก เธอยุ่งเพราะเรา” ท่านว่าอย่างนั้น คือเรามันไม่สะดวกจะอยู่ด้วยใคร ๆ เวลานั้น ท่านก็มีเรื่องจะพูดจะคุยอะไรกับเราอยู่เรื่อย ส่วนเรามันขาดความเพียรไม่อยากให้เสียเวลา เวลาพูดคุยกับท่านมันก็ชะงักไปบ้างในทางความเพียร พอออกจากท่านไปมันดีดผึง ๆ

จึงต้องกลับมาที่วัดดอยฯ อีก เดือนเมษายนมาบวชหลวงตาเริญ พอบวชแล้วก็ขึ้นวัดดอยฯ อีก จุดต่อมนี้มันถึงได้ไปเข้าใจกันที่ตรงนั้นแหละ ที่วัดเก่าวัดที่เกิดปัญหานั่นแล เป็นแต่เพียงคนละกุฏิเท่านั้น พอเข้าใจอันนี้แล้ว โฮ้ย คำว่าจุดว่าต่อมมันไม่มีปัญหาอะไรเลย ถ้าสมมุติว่ามาเล่าถวายท่านอาจารย์มั่นตรงนี้ปั๊บ ถ้าพ่อแม่ครูจารย์ยังอยู่นะท่านจะใส่ผางมาทันที ทีนี้จะเข้าใจปุ๊บเดียวจุดนั้นก็พังทลายไปเลย นี่มันไม่เข้าใจปัญหาก็บอกชัดอยู่แล้ว นี่ซิถึงได้ว่าความจำเป็นมีอยู่ทุกระยะนา ยิ่งละเอียดลออเข้าไป ถ้าจะพูดตามแบบโลกผมมันทิฐิสูงนี่นะ ใครจะมาสอนสุ่มสี่สุ่มห้าได้เหรอ สมมุติว่าเราเล่าให้ท่านผู้นั้นฟังตามความจริงแห่งจิตของเรานี้ ถ้าผู้ไม่เข้าใจก็จะมาสอนเราสุ่มสี่สุ่มห้าแล้วประกาศภูมิให้เราเห็น หือ...ภูมิขนาดนี้มาสอนเราได้อย่างไร นั่นมันบอกในตัว ถ้าผู้สูงกว่านั้นท่านจี้ปั๊บเราเข้าใจทันที ยอม ๆ ราบเลย เรื่องจิตนี่จึงสำคัญที่ครูที่อาจารย์ผู้ให้การอบรมสั่งสอน ผู้ที่ท่านรู้แล้วไม่ต้องพูดมากเลย ท่านใส่ปั๊บเดียวได้ความ ใครจะ

มาสุ่มครอบทั้งหนองทั้งบึงไม่ได้ จะโยนยาใส่กันทั้งตู้ทั้งหีบมันไม่ได้ เรื่องความจำเป็นกับครูอาจารย์มันจำเป็นอย่างนี้ไม่ว่าขั้นไหน ๆ

แต่มันต่างกันที่เราจะออกไปอยู่คนเดียวที่หนึ่งที่ใดตามระยะกาล เมื่อมีข้อข้องใจอะไรจึงค่อยมาถามท่าน นี่ก็ได้ มันไม่ยุ่งวุ่นวายเกี่ยวกับเรื่องโลกเมื่อจิตมีหลักแล้ว เป็นแต่เพียงว่าความก้าวหน้าของเรามันช้าผิดกัน ปัญหาบางอย่างแก้กันอยู่ ๒ วัน ๓ วัน แก้กันยังไม่ตก นั่นซิมันจะตาย ไม่ตกมันก็ไม่ถอย จะต้องแก้ให้ตกจนได้ นี่ซิ มันจะตาย เพราะคำว่าแพ้นั้นมีไม่ได้ ถ้าจะแพ้ให้ตายเสียดีกว่า นอกจากต้องทะลุโดยถ่ายเดียว ถ้าไม่ทะลุก็ต้องเจาะกันอยู่อย่างนั้น หมุนติ้ว ๆ อยู่นั้น ปัญหาเหล่านี้พอเล่าให้ครูบาอาจารย์ฟังท่านจี้ปั๊บเดียวเท่านั้นทะลุไปเลย ผมเคยได้อุบายจากท่านมาแล้ว

ก็มีท่านอาจารย์ขาวองค์หนึ่งสามารถแก้ได้ตลอดทั่วถึงทางด้านจิตใจ เดี๋ยวนี้ท่านก็ไม่เอาเรื่องกับใครแล้ว ประการหนึ่งก็ไม่มีใครไปเล่าให้ท่านฟัง ท่านขี้เกียจยุ่งกับเรื่องขี้หมูราขี้หมาแห้ง ท่านก็อยู่สบาย ๆ ลองมีผู้มีภูมิจิตภูมิธรรมมีความรู้ความเห็นต่าง ๆ ทางด้านปฏิบัติไปเล่าให้ท่านฟังดูซิ ไม่ต้องสงสัยว่าเสียงท่านจะไม่ขึ้นปึ๋งปั๋ง ๆ เพราะท่านอยู่กับธรรมเท่านั้น ถึงไม่ติดธรรมท่านก็อยู่กับธรรม เป็นเครื่องรื่นเริงระหว่างขันธ์กับจิตที่ครองตัวอยู่

อย่างคราวที่แล้วผมเอาปัญหาไปแหย่หลวงปู่แหวน พอเราสอดปั๊บท่านก็ตอบผึงมาเลย เพราะปัญหานี้ไปหาในพระไตรปิฎกก็ไม่มีเพราะเป็นปัญหาป่า ถ้าผู้ไม่รู้ตอบไม่ได้ พอถามท่านปั๊บ ท่านตอบผึงมาเลย โฮ้ย...ท่านคึกคักตึงตังนะ ประมาณ ๑๐ นาที จบ พอจบก็ถามท่านเข้าอีก คราวนี้ท่านก็ไปใหญ่เลยนานประมาณ ๔๕ นาที พอจบลงแล้วท่านพูดว่า “เอ้า...ท่านมหาค้านนะ ถ้าผิดตรงไหนค้านนะ” “กระผมไม่ค้าน กระผมหาฟังอย่างนี้แหละ” ในขณะเดียวกันปัญหานี้ท่านก็ทราบถ้าไม่รู้ปัญหาป่าเอามาถามไม่ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่จำเป็นต้องมาถามเราอีก

นี่จึงทำให้เราเชื่อในหนังสือที่มีอยู่ในธรรมบทที่กล่าวว่า กัลยาณชนไม่สามารถตอบปัญหาของพระโสดาบันได้ พระโสดาฯ ไม่สามารถตอบปัญหาของพระสกิทาคามีได้

พระสกิทาคามีไม่สามารถตอบปัญหาของพระอนาคามีได้ พระอนาคามีไม่สามารถตอบปัญหาของพระอรหันต์ได้ แม้พระอรหันต์ก็ไม่สามารถตอบปัญหาของพระโมคคัลลาน์, สารีบุตรได้ ถึงพระสารีบุตร, โมคคัลลาน์ก็ไม่สามารถตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าได้ คือความสามารถต่างกัน พอถึงขั้นอรหัตก็พอแล้ว ส่วนที่ว่าพระสารีบุตร, โมคคัลลาน์ไม่สามารถตอบปัญหาพระพุทธเจ้าได้นั้นหมายถึง ความกว้างแคบลึกตื้นแห่งความรู้นั้นต่างกัน นอกจากความบริสุทธิ์ไปแล้วยังมีความลึกตื้นต่างกัน กว้างแคบต่างกัน ภูมิของพระพุทธเจ้าเป็นพุทธวิสัย ภูมิของพระสารีบุตร โมคคัลลาน์เป็นสาวกวิสัย จึงต่างกัน สามัญวิสัยกับอริยวิสัยก็ผิดกัน แต่ละขั้นละภูมิมีเคล็ดลับประจำขั้นภูมินั้น ๆ

แต่ก่อนเราก็ไม่รู้ไม่เข้าใจว่ามีเคล็ด ถามเคล็ดปั๊บก็ติด ดังพระเรียนจบพระไตรปิฎกครั้งพุทธกาล แต่ลืมเนื้อลืมตัวดูถูกเหยียดหยามพระปฏิบัติ หาว่านั่งหลับหูหลับตาไม่ทำประโยชน์อะไรให้แก่โลก เลยจะเอาปัญหามาถามพระปฏิบัติท่าน หาอุบายไล่พระปฏิบัตินั่นเอง พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงเสด็จมาท่ามกลางสงฆ์ที่กำลังสันนิบาตนั้น ว่าพวกนี้กำลังจะมาทำลายลูกศิษย์เราตถาคต แล้วมันจะไปตกนรกกันทั้งหมด ท่านไม่ได้ว่ากลัวพระปฏิบัติจะเสีย ท่านว่าพวกนี้จะตกนรกกันทั้งหมด พอเสด็จถึงพระองค์ทรงตั้งปัญหาขึ้นปั๊บถามพวกใบลานเปล่า ตอบไม่ได้ รับสั่งถามพระปฏิบัติปุ๊บตอบได้ผึง ยกปัญหาขึ้นปั๊บถามพวกนั้น นิ่งเหมือนคนตายแล้ว ตอบไม่ได้ วกกลับมาถามพระปฏิบัติ ตอบได้ปั๊บ ๆ ตลอด

จากนั้นพระพุทธเจ้าก็แสดงธรรมขนาบเสียอย่างเต็มที่ว่า "พวกเธอนั้นน่ะเหมือนกับลูกจ้างเลี้ยงโคให้เขา ได้ค่าจ้างเพียงรายวัน ๆ เท่านั้น ไม่เหมือนลูกของเราหมายถึงพระปฏิบัติซึ่งเป็นเจ้าของโค โคก็เป็นสมบัติของตัว น้ำนมโคก็ได้ดื่มเต็มเม็ดเต็มหน่วยตามความต้องการ พูดถึงเรื่องธรรมก็เป็นเจ้าของธรรม เป็นธรรมสมบัติ เป็นมหาสมบัติ พวกเธอนี้เพียงแต่เรียนและจดจำมาเฉย ๆ ธรรมสมบัติอันแท้จริงยังไม่เคยได้ดื่มบ้างเลย ส่วนลูกเราตถาคตทั้งได้ปฏิบัติทั้งได้ดื่มธรรมรสโดยสมบูรณ์ จึงไม่ควรประมาท"

ปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งถามเป็นปัญหาทางด้านจิต ถามพวกปริยัติไม่ได้เรื่อง พอมาถามพวกปฏิบัติตอบได้ผึง ๆ เลย ปัญหาเราถามหลวงปู่แหวนเป็นปัญหาป่า

ต่างหาก ท่านไม่รู้ท่านไม่เคยอยู่ในป่าท่านจะตอบได้ยังไง เพราะพูดอย่างตรงไปตรงมาแบบคนโง่ ๆ ก็ไปอ่านหัวใจกันนั่นเอง เราไปหลายหนแล้วพลาดมาทุกทีเพราะคนมากไปคราวนี้จึงจะให้พลาดไม่ได้ ท่านเองก็อยากทราบภูมิจิตภูมิธรรมของพระปฏิบัติของครูบาอาจารย์ทั้งหลายเหมือนกัน จึงมีการถามถึงครูอาจารย์ทั้งหลายบ้าง

เราอยากให้หมู่เพื่อนปฏิบัติให้รู้ภายในจิตใจแล้วมาเล่าให้ฟังนา ผลเป็นยังไงเราอยากรู้ผลแห่งการอบรมสั่งสอนหมู่เพื่อนและการปฏิบัติของหมู่เพื่อน มีแต่ผ้าเหลืองมีแต่รูปพระเฉย ๆ ไม่มีอรรถมีธรรมในหัวใจไว้เป็นสมบัติของตนออกโชว์กันบ้างมันน่ารื่นเริงน่าอนุโมทนาสาธุการที่ไหน ถ้าเอาจริงเอาจังมันต้องรู้ไม่ต้องสงสัย อย่างทุกวันนี้พูดจริง ๆ ตามความรู้สึกโง่ ๆ นี่แหละ มันไม่เคยไปหนักในอดีตอนาคตอะไรเลย เช่นครั้งพุทธกาลท่านเป็นอย่างนั้น ๆ ครั้งนี้เป็นอย่างนี้ ๆ ไม่เลย เพราะแน่ใจว่ามัชฌิมาปฏิปทานี้คงเส้นคงวาตลอดมา กิเลสก็เป็นตัวคงเส้นคงวาในหัวใจสัตว์นั่นเองถ้าไม่แก้ไม่ถอดถอนออกจากใจให้เบาบางและสิ้นไป

มัชฌิมาปฏิปทาเป็นเครื่องปราบกิเลสทุกประเภทได้อย่างไม่มีปัญหา ถือเอาตรงนี้เชื่อตรงนี้เชื่อจริง ๆ ร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะฉะนั้นครั้งนั้นครั้งนี้จึงไม่มีปัญหา ขอให้มีความเพียรเถอะ กิเลสจะต้องพังทลายไม่สงสัย ไม่ว่าครั้งไหนไม่มีกิเลสตัวใดที่จะแปลกปลอมมาจากครั้งพุทธกาล พอจะมาเป็นตัวใหม่ที่จะแก้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทานี้ไม่ได้ นี่เราเชื่อตรงนี้ ฉะนั้นจงเอาให้จริงให้จัง ดูจิตกับกิเลสที่ปกคลุมใจไม่มีกาลโน้นกาลนี้ การแก้การถอดถอนกิเลสจึงไม่ควรคิดให้นอกเหนือจากวงมัชฌิมา และนำมาปราบกิเลสที่มีอยู่ในจิตนี้ให้สิ้นซากไป นั่นแลที่สมหมายอยู่ตรงนั้นแต่ไหนแต่ไรมาจนถึงปัจจุบัน

เอาละหยุดแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๒

๑๑. อุบายแก้ความกลัว

ศาสนาคือน้ำดับไฟ ไฟราคะ ไฟตัณหา หรือว่าไฟโลภ ไฟโกรธ ไฟหลง ไหม้หัวใจสัตว์โลก ถ้าไม่มีน้ำ คือ ธรรมะเป็นเครื่องระงับดับกันบ้างเลย หัวใจดวงนั้น ๆ จะเป็นเหมือนไฟทั้งกองเผาลนอยู่ตลอดเวลาหาความสงบสุขไม่ได้ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใด ๆ ไม่สำคัญที่สถานที่ แต่สำคัญที่ความรุ่มร้อนเผาลนจิตใจเพราะอำนาจแห่งกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ มันเผาลนอยู่ภายใน ไม่มีเวล่ำเวลา ไม่มีอิริยาบถใดพอที่จะว่างเว้น นอกจากมีธรรมเข้าไประงับดับกันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ศาสนาจึงเป็นธรรมจำเป็นต่อมวลสัตว์อยู่มากทีเดียว

ผู้ต้องการหวังความสุขความเจริญ หวังหนีร้อนพึ่งเย็น ก็ต้องเห็นโทษแห่งไฟทั้งหลายที่สุมอยู่ภายในจิตใจ และเห็นคุณแห่งธรรมซึ่งเป็นเสมือนน้ำสำหรับดับไฟเหล่านี้ให้พอลดหย่อนผ่อนคลายพอหายใจได้บ้าง หรือพอบรรเทาไม่รุ่มร้อนจนเกินเหตุเกินผล เกินประมาณที่จะทนได้ เกินสติกำลังความสามารถที่จะแก้ไขได้ บางรายถึงกับเป็นบ้าไป เพราะไฟเหล่านี้มีจำนวนไม่น้อย ในโลกเราที่ปราศจากธรรมเป็นเครื่องเยียวยารักษา เพราะฉะนั้นธรรมจึงเป็นธรรมชาติที่จำเป็นอยู่มากจะขาดธรรมเสียมิได้ ถ้าไม่อยากเห็นโลกเป็นไฟทั้งกองแผดเผามวลสัตว์ไม่มีเวลาว่างเว้น

ราคะดับด้วยน้ำอันใด พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ดับด้วยธรรมซึ่งเป็นคู่ปรับของกันและกัน เช่น ให้ดับด้วยการพิจารณาอสุภะ ปฏิกูลโสโครก และ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งมีประจำอยู่กับสิ่งที่จิตใจไปพัวพันหรือรักชอบ เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอสุภะ เรื่องปฏิกูลเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อไฟประเภทนี้

โทสะเกิดขึ้น จึงระงับด้วยความเมตตาหนึ่ง ระงับด้วยการมองคนอื่นในแง่เหตุผลหนึ่ง มองกันในแง่ให้อภัยหนึ่ง มองกันใน**สมานัตตตา**ไม่ถือตัวหนึ่ง พิจารณาเรื่องราวที่ให้เกิดโทสะนั้นด้วยเหตุผลหนึ่ง และย้อนเข้ามาดูตัวที่กำลังโกรธกำลังโมโหโทโสอยู่นั้น คือ ตัวพิษตัวภัยตัวไฟเผาลนจิตใจอยู่ในขณะนั้น ก่อนอื่นที่จะลุกลามไปไหม้ผู้อื่น ต้องไหม้ผู้โกรธผู้โมโหโทโสก่อนผู้อื่น นี่เป็นจุดสำคัญ ให้ดูที่จุดนี้ซึ่งเป็นจุดเกิดขึ้นแห่งภัย คือโทสะหรือความโกรธ เมื่อเห็นสิ่งเหล่านี้เป็นภัยก็ระงับดับกันที่ตรงนี้ด้วยอุบายวิธีการต่าง ๆ ที่จะระงับดับมันได้

เช่นเดียวกับเราคิดในทางผิดมันเกิดโทสะขึ้นมา ก็ให้เห็นว่าโทสะเป็นภัยแก่ตัวเราเอง แล้วรีบระงับดับที่ตรงมันเกิด คือ เกิดที่จิตนั้น ไม่ให้กระจายออกไปสู่ผู้อื่น

บางคราวคนอื่นไม่มีความผิด แต่เราไปเข้าใจเสียเองว่าผู้นั้นมีความผิด หรือผู้นั้นมีอะไรแก่ตนทั้ง ๆ ที่เขาไม่มีอะไรเลย ก็เพราะความสำคัญของใจหลอกลวงตนเองให้เกิดโทสะขึ้นมา เกิดความโกรธความแค้นขึ้นมาก็ได้ แม้จะมีผู้แสดงปฏิกิริยาอันเป็นความกระทบกระเทือน ให้เกิดความโกรธความไม่พอใจขึ้นมาก็ตาม ผู้ปฏิบัติธรรมไม่ควรไปมองในแง่นั้น มองดูคนนั้น มองเรื่องนั้น คิดเรื่องนั้น ให้มากยิ่งกว่าการย้อนเข้ามาสู่จุดแห่งเหตุ คือ ตัวโทสะซึ่งเกิดขึ้นที่ใจ

ค้นคว้าหาเหตุหาผลแห่งความโกรธ ถือความโกรธเป็นจุดหมายหรือเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา ถือตัวโกรธนั้นเป็นตัวโทษตัวภัยที่ทำลายตนเองอยู่ในขณะนั้น แล้วระงับกันด้วยอุบายวิธีการต่าง ๆ ไม่ยอมเคลื่อนคลาดจากจุดนั้นไปเลย ความโมโหโทโสหรือความโกรธจะลุกลามไปไม่ได้ เมื่อสติความระลึกรู้ย้อนเข้าสู่จุดแห่งเหตุนั้น ซึ่งเป็น

จุดที่ถูกต้อง ด้วยการพิจารณาโดยทางปัญญาจนความโมโหโทโสระงับลงด้วยอุบายนั้น ๆ คราวต่อไปก็จับจุดที่เคยปฏิบัติได้ผลมาแล้ว และพิจารณาระงับลงได้เรื่อยไป

ส่วน**ความหลง**นั้นเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งละเอียดมาก มีแทรกอยู่กับกิเลสประเภทต่าง ๆ เต็มไปหมดไม่มีเว้น เพราะเป็นประเภทซึมซาบละเอียดลออ สามารถเข้าแทรกซึมได้ในกิเลสทุกประเภท เพราะฉะนั้นเราจะยกออกมาพูดเฉพาะโมหะเสียทีเดียวก็ไม่ได้ เช่น ความโลภก็มีความหลงมาแทรก ความโกรธก็มีความหลงมาแทรก ความรักก็มีความหลงมาแทรก ความชังก็มีความหลงมาแทรกทั้งนั้น มันแทรกได้หมด จึงระงับดับกันด้วยสติปัญญาอันแหลมคมเท่านั้นที่จะให้โมหะนี้สิ้นสุดลงไปได้ อวิชชาได้สิ้นสุดลงไปจากจิตเมื่อใด พึงทราบว่าเมื่อนั้นแหละ โมหะอันสำคัญซึ่งเป็นรากเหง้าของกิเลสทั้งหลายจึงจะสิ้นลงไป หากอวิชชายังไม่สิ้นเมื่อไรโมหะก็ยังต้องมีอยู่นั่นแหละ รากแก้วจริง ๆ ออกมาจาก**โมหะอวิชชา**

เราเป็นนักปฏิบัติทำหน้าที่ของการบวชเต็มภูมิของเราทุกวันเวลาทุกอิริยาบถ ด้วยการชำระสะสางกิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่กับใจและเกิดขึ้นที่ใจ และลุกลามไปสู่ภายนอก ต้องถือเป็นกิจเป็นงานสำคัญ อย่าเห็นงานอื่น ๆ ว่าเป็นงานจำเป็นหรือหนักแน่นมีคุณค่ายิ่งกว่างาน คือ การชำระกิเลสประเภทต่าง ๆ ภายในใจ ด้วยความเพียรท่าต่าง ๆ อุบายวิธีต่าง ๆ อยู่โดยสม่ำเสมอ อย่าเสียดายเวล่ำเวลา อย่าเสียดายอารมณ์แห่งความคิดความปรุงของใจ ซึ่งเคยเป็นมาและเคยหลอกหลอนมาเป็นเวลานานแล้ว ที่ว่า สังขารขันธ์ หรือสัญญาขันธ์ นี้ออกหน้าออกตาอยู่ตลอดเวลา ผู้มีสติเท่านั้นถึงจะทราบเรื่องของสังขารและเรื่องของสัญญาที่ออกหน้าออกตาอยู่ ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มีอะไรมากระทบให้คิดให้ปรุงให้เกิดความสำคัญมั่นหมายก็ตาม แต่มันเกิดขึ้นมาโดยลำพังของมันได้อย่างคล่องตัว ไม่เหมือนกับวิญญาณที่คอยรับทราบสิ่งภายนอกที่มาสัมผัสจึงจะปรากฏขึ้นมา

การพิจารณาจึงต้องถือใจเป็นสำคัญ มีสติคอยระมัดระวังเสมอ อย่าไปคุ้นเคยกับความเพียรแบบโลก ๆ ซึ่งเป็นพิธีการของกิเลสแต่งกลอนแต่งบทเพลงให้เดินตามจังหวะของมัน เช่น เคยเดินจงกรมแล้วก็เดินไปเฉย ๆ นั่งไปเฉย ๆ ไม่มีความจดจ่อต่อเนื่อง

ด้วยสติสัมปชัญญะกำกับใจในประโยคแห่งความเพียร ไม่เกิดประโยชน์อันใด เพราะสิ่งที่จะให้เกิดประโยชน์ตามหลักแห่งความเพียรนั้น ต้องมีสติเป็นเครื่องจดจ่อต่อเนื่องกันกับงานที่ทำ เช่น ผู้บริกรรมก็มีสติกำกับการบริกรรมของตนสืบเนื่องกันไปโดยลำดับ

ผู้พิจารณาทางด้านปัญญา สติเป็นของสำคัญไปตลอดสาย ไม่มีที่จะละเว้นสติเลย การยืน การเดินไปที่ไหนสติให้มีอยู่กับตัว ความมีสติอยู่กับตัวนั้นเหมือนกับมีเครื่องรับทราบ สติปัญญาท่าทางต่าง ๆ ที่จะระมัดระวังหรือต่อสู้ต้านทานกับสิ่งที่มาเกี่ยวข้องนั้นย่อมทำหน้าที่ได้รวดเร็วกว่าคนไม่มีสติ ฉะนั้นจึงต้องฝึกสติ

ตั้งแต่พื้น ๆ ภาวนา การอบรมเบื้องต้นก็อาศัยสติ จะเห็นได้ เช่น เวลาไปอยู่ในสถานที่น่ากลัวมาก ซึ่งได้เคยไปอยู่แล้วและได้เห็นเหตุเห็นผลกันกับเรื่องของสติได้ดีพอเป็นหลักฐานพยานยืนยัน และนำมาพูดให้หมู่เพื่อนฟังได้โดยไม่สงสัย คือ เราไปอยู่ในสถานที่น่ากลัว สติย่อมตั้งตัวอยู่เสมอ

การตั้งสติอยู่โดยสม่ำเสมอเพราะความระวังตัว ทั้งกลัวตายก็กลัว ทั้งกลัวจิตจะส่งออกไปสู่สิ่งที่กลัวนั้นก็กลัว จึงต้องระมัดระวังทั้งด้านอันตรายเกี่ยวกับสิ่งภายนอก เช่น เสือ เป็นต้น ทั้งภายในกลัวสติจะเผลอตัวจากความเพียรนี้ก็ระวัง บังคับจิตไม่ให้เสียดายในอารมณ์ที่น่ากลัว เช่น คิดไปเรื่องเสือ เรื่องอันตรายต่าง ๆ ไม่ยอมให้จิตเล็ดลอดออกไปคิดเป็นอันขาด บังคับให้คิดปรุงอยู่กับคำบริกรรมโดยเฉพาะเท่านั้น จิตปรุง พุทโธ ก็ให้อยู่กับ พุทโธ สืบเนื่องกันเป็นลำดับ สละทุกสิ่งทุกอย่างในความคิดภายนอก ให้สติกับจิตกลมกลืนกันเป็นอันเดียว

ทีนี้เมื่อสติมีความสืบต่อ งานของจิตที่กำลังภาวนาก็เป็นชิ้นเป็นอันเป็นเนื้อเป็นหนังขึ้นมา สามารถสั่งสมพลังขึ้นมาได้ในขณะนั้น กลายเป็นจิตที่มีความสงบตัวแน่นหนามั่นคงขึ้น ทั้ง ๆ ที่เดินก็เดินได้อยู่ เดินจงกรมกลับไปกลับมาก็เดินได้ แต่จิตมีความเหนียวแน่นมั่นคงอยู่ภายในตัวเอง ด้วยความมีสติเป็นเครื่องระวังรักษาอยู่ตลอดเวลา อารมณ์ที่เคยกลัวก็หายเงียบไป ไม่อยากคิด ไม่เสียดายในความคิดเกี่ยวกับอารมณ์ประเภทนั้น ๆ แม้จะคิดออกไปถึงอารมณ์ที่น่ากลัว จิตก็เลยไม่กลัว

พอคิดออกไป ขณะเดียวก็ถอยกลับเข้ามาทันทีอยู่ด้วยความมั่นคงของใจ ใจเลยกลายเป็นใจที่กล้าหาญขึ้นมาในขณะนั้น

ทั้ง ๆ ที่ในเบื้องต้นเริ่มเดินจงกรมจิตกลัวมาก แต่พอได้หลักเลยกลายเป็นจิตที่กล้าหาญขึ้นมาในขณะนั้น จะเดินนานสักเท่าไรก็ได้ ไม่มีความสะท้านหวั่นไหวต่อเรื่องความกลัวใด ๆ ทั้งสิ้น เวลาจิตมีความแน่นหนามั่นคงเต็มกำลังของตัวในภูมินั้นแล้ว อย่าว่าแต่ไม่กลัวเฉย ๆ เลย แม้เสือจะเดินเข้ามาผ่านทางจงกรม ก็สามารถจะเดินเข้าไปลูบคลำหลังเสือได้อย่างมิตรสหายเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ด้วยจิตที่มีความอ่อนโยน ไม่คิดเลยว่าเสือนั้นจะทำอันตรายอะไรแก่ตนได้เลย

แต่ความจริงนั้นเสือจะทำได้หรือไม่ได้เป็นอีกแง่หนึ่ง แต่ความรู้สึกในขณะนั้นไม่มีกลัวอะไรทั้งสิ้น ขึ้นชื่อว่าอันตรายไม่มีความสะทกสะท้าน เพราะจิตมีความแน่นหนามั่นคงเต็มตัว เกินกว่าที่จะไปหมอบไปกลัวไปอ่อนน้อมต่อสิ่งนั้นว่าเป็นของน่ากลัวกลายเป็นจิตที่สง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญเต็มตัวขึ้นในเวลานั้น นี่ได้เห็นประจักษ์ใจกับตัวเองมาแล้ว

เพราะฉะนั้นการประกอบความพากเพียร แม้จะเป็นนิสัยขี้ขลาดหวาดกลัวของมนุษย์เราที่มีชีวิตอยู่เช่นสัตว์ทั้งหลายกลัวกันก็ตาม แต่ก็ต้องบังคับตนให้เข้าไปสู่สถานที่น่ากลัวนั้น เพื่อการประคองความเพียรได้ดีเสมอมา ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ไปอยู่ตามรุกขมูลร่มไม้ ชายป่า ชายเขา ที่เปลี่ยว ๆ อันเป็นที่น่ากลัว พระองค์ทรงเห็นเหตุเห็นผลโดยสมบูรณ์แล้ว

เวลาไปอยู่สถานที่น่ากลัว ท่านก็แสดงให้เราได้เห็นได้อ่านอยู่แล้ว เช่น ธชัคคสูตร ว่าหากไปอยู่ในสถานที่น่ากลัว เกิดความเปลี่ยวเปล่าขึ้นภายในจิตใจ ใจว้าเหว่ ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ความกลัวนั้นจะหายไป หากระลึกถึงพระพุทธเจ้าความกลัวยังไม่หาย พึงระลึกถึงพระธรรมอันเป็นนิยยานิกธรรม แล้วความกลัวจะหายไป หากระลึกถึงพระธรรมความกลัวยังไม่หาย ให้ระลึกถึงพระสงฆ์ ความกลัวจะหายไป นี้แหละคือ

หลักประกันจิตไม่ให้กลัว คือหลักธรรม จะเป็นพุทธ ธรรม สงฆ์ บทใดก็ตามเป็นธรรมด้วยกันทั้งนั้น และเป็นหลักยึดของใจได้เป็นอย่างดีหายห่วง

เวลาเรานำมาประพฤติปฏิบัติตามที่ท่านสั่งสอนไว้ โดยไม่ให้จิตเล็ดลอดออกไปสู่สิ่งอื่น ๆ ที่เป็นของน่ากลัวหรือไม่น่ากลัวก็ตาม ให้จิตมีความกลมกลืนกันอยู่กับธรรมบทนั้น ๆ จิตจะมีความแน่นหนามั่นคงขึ้นภายในตนโดยลำดับจนแน่ชัดภายในจิตใจว่าจิตนี้หาความสะทกสะท้านหวั่นไหวไม่ได้แล้ว เกี่ยวกับเรื่องความกลัวใด ๆ ทั้งสิ้น ทีนี้เดินนานเท่าไรก็เดิน จะไปไหนก็ไปได้ ไม่มีความรู้สึกกลัว

ที่กล่าวนี้เป็นตามเวลา ไม่ใช่จะเป็นอยู่เสมอไป เมื่อจิตถอยออกมาจากนั้นแล้วมันก็มีความกลัวได้อีก แต่อย่างไรก็ตาม เราพอมีหลักฐานพยานเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าเราเคยทำด้วยอุบายวิธีนั้น ๆ จิตของเราได้รับความสงบร่มเย็น ได้รับความกล้าหาญ เราจะต้องทำอย่างนั้นไม่ทำอย่างอื่น เรียกว่า ได้หลักเกณฑ์ ไปไหนก็ใช้อุบายอย่างนั้นจริง ๆ เป็นประจำ เป็นก็เป็นตายก็ตาย จิตจะไม่ยอมปล่อยวางจากหลักธรรมที่นำเข้ามากำกับใจนี้เลย เมื่อเป็นเช่นนั้นผลก็ต้องปรากฏขึ้นมาดังที่เคยปรากฏแล้ว นี่ได้เคยปฏิบัติมาแล้ว

ตั้งแต่สมัยก่อนที่สัตว์เสือชุกชุมโน้น ผิดกับสมัยนี้อยู่มาก กาลเวลาผ่านกันมาไม่กี่ปี ความเปลี่ยนแปลงของโลกเปลี่ยนไปมาก เช่น ในป่า ในเขา แต่ก่อนมีแต่สัตว์แต่เสือมีแต่อันตราย ทุกวันนี้ป่าก็ถูกทำลายไปหมด ไปที่ไหนก็มีแต่ผู้แต่คน หาคำว่าสัตว์ว่าเสือชักจะไม่มี นานไปกว่านี้พูดเรื่องสัตว์เรื่องเสือ คนอาจจะไม่เชื่อก็ได้ ทั้ง ๆ ที่มันก็เคยมีเคยเป็นอยู่แล้ว

ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย จึงถือสติเป็นสำคัญ ให้กำกับตัว ถือเป็นภาระหน้าที่ของตัว อย่าเสียดายความคิดความปรุงเกี่ยวกับโลกสงสารใด ๆ เราเคยคิดเคยปรุงเคยสัมผัสสัมพันธ์มาแล้วได้ผลดีชั่วประการใด พอที่จะนำมาเทียบเคียงเลือกเฟ้นได้แล้วไม่ควรจะเสียดายในอารมณ์ที่เคยเป็นมา

แต่พึงทราบว่าขึ้นชื่อว่าเรื่องกิเลสแล้ว ไม่ว่าประเภทใด ๆ ต้องเป็นเครื่องกล่อมใจสัตว์ให้เคลิบเคลิ้มหลับไหลได้เป็นอย่างดี อย่าลืมนี้เป็นสำคัญ เราผู้ปฏิบัติก็พ้นไปจากความเป็นสัตว์โลกที่ถูกกล่อมจากกิเลสประเภทต่าง ๆ ไม่ได้เหมือนกัน จึงพึงตั้งสติรอรับไว้เสมอว่า กิเลสทุกประเภทจะต้องมากล่อมที่ใจ ใจจะต้องต่อสู้กับกิเลสด้วยธรรมมีสติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม เป็นสำคัญ

ขึ้นชื่อว่าธรรมต้องฝืนต้องต้านทานกับกิเลสเพราะการต่อสู้กัน อันใดฝืนอันนั้นมักเป็นธรรม อันใดที่ไม่ฝืนและเป็นความชอบพอ มักเป็นกิเลสเสมอในขั้นเริ่มแรกปฏิบัติ เว้นเสียแต่ธรรมะขั้นกลางถึงขั้นละเอียดแล้วนั้นเป็นอีกแง่หนึ่ง ผิดกัน นับตั้งแต่ธรรมขั้นกลางขึ้นไปแล้ว จิตใจมีความดูดดื่มในธรรม คลายโลกามิสทั้งหลายออกไปเป็นลำดับ สิ่งเหล่านั้นจึงไม่มีกำลังดึงดูดจิตใจให้อยู่ใต้อำนาจได้ ใจดูดดื่มและหนักแน่นในธรรม เพราะธรรมมีกำลังและมีรสชาติเหนือกว่าไปเป็นลำดับ

เฉพาะอย่างยิ่ง สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร นับวันมีกำลังกล้าไปโดยลำดับจนถึงธรรมขั้นละเอียดเพียงไร จิตยิ่งมีความเพลิดเพลินรื่นเริงในธรรมจนเกินความพอดีไปก็มีในบางครั้ง ท่านจึงเรียก**อุทธัจจะ**ในสังโยชน์เบื้องบนว่า ความฟุ้ง ความเพลินในการพิจารณา จนลืมเวล่ำเวลา ลืมความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ซึ่งเป็นสังโยชน์เครื่องติดข้องประเภทหนึ่ง เพราะขัดต่อความพอดี คือ **มัชฌิมา** ความพอดีเหมาะสม

ดังที่มีในตำราที่พระท่านเดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตกนั้น ถ้าความรู้สึกนึกคิดธรรมดาทั่ว ๆ ไปแล้ว ต้องว่าท่านฝึกท่านทรมานตนเอง บังคับตนเองให้เดินเสียจนฝ่าเท้าแตก ซึ่งทำให้ผู้เริ่มฝึกหัดปฏิบัติเกิดความท้อใจ อิดหนาระอาใจว่ายากเกินไปหนักเกินไป ไม่สามารถทำตามนั้นได้ แล้วหมดกำลังใจที่จะอุตส่าห์ขวนขวาย

แต่ถ้าคิดตามหลักปฏิบัติแล้ว ความเพียรขั้นนั้นหากเป็นอย่างนั้นเอง คือ เป็นความเพียรอยู่ทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน เว้นแต่เวลาหลับอย่างเดียว นอกนั้นเป็นความเพียรทั้งสิ้น เช่น เดินจงกรมจิตใจหมุนติ้วอยู่กับธรรม ระหว่างธรรมกับกิเลสที่ต่อสู้กัน พัวพันฟัดเหวี่ยงกันอยู่ตลอดเวลา ไม่คิดถึง เดือน ปี นาที โมง

เช้าสายบ่ายเย็น หิวกระหายใด ๆ ทั้งสิ้น ระหว่างสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรอัตโนมัติกับกิเลสเข้าตะลุมบอนกัน จะไปเผลอตัวได้อย่างไร นั่นแหละความเพียรที่ทำให้เพลินเดินจงกรมจนกระทั่งฝ่าเท้าแตกไม่รู้สึกตัว เพราะไม่สนใจกับฝ่าเท้ายิ่งกว่าธรรม และเพราะพลังของจิตที่มีกำลังมาก เร่งต่อความพากเพียรเพื่อความหลุดพ้นฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลสไม่มีคำว่าท้อถอยปล่อยวาง นอกจากให้ได้ชัยชนะหรือกิเลสหมอบราบไปหมด จนไม่มีกิเลสตัวใดเหลืออยู่ภายในใจเลย รอบ ๆ ตัวกลายเป็นซากกิเลสไปหมดนั้นแลเป็นที่พอใจของความเพียรประเภทนั้น

ฉะนั้นการประกอบความเพียรจนฝ่าเท้าแตกนั้น จึงเป็นฐานะที่เป็นไปได้ไม่สงสัยในธรรมขั้นนี้ นี่พูดทางภาคปฏิบัติ ต้องเอาความจริงมาพูดกันให้ถึงใจผู้ปฏิบัติบ้าง จะได้เป็นกำลังใจต่อสู้กับกิเลสตัวโลกทั้งหลายเกรงขาม

ทั้งนี้เพราะความเพลินในธรรมและความพากเพียร ไม่ใช่เป็นไปเพราะบังคับจิตเดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตก ทั้ง ๆ ที่จิตก็เร่ร่อนวุ่นนั่นวุ่นนี่หาสาระอะไรยังไม่ได้ แล้วก็เดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตกนี้ คิดว่าจะเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปไม่ได้พอ ๆ กัน แต่ถ้าเพราะความเพียรเป็นเครื่องดึงดูด ทำความเพียรท่าต่าง ๆ จนลืมเวล่ำเวลาลืมเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจนฝ่าเท้าแตกนั้น เป็นไปได้โดยไม่สงสัย ในหลักปฏิบัติที่เคยผ่านมาเป็นอย่างนั้น

นับแต่ธรรมขั้นกลางไปถึงขั้นนั้น ซึ่งเป็นขั้นละเอียดไปโดยลำดับแล้ว กำลังของโลกภายในใจอ่อนลงโดยลำดับแทบไม่ปรากฏ แต่กำลังของธรรมมีมากขึ้น ๆ จึงทำให้ความเพียรหรือการบำเพ็ญทุก ๆ ประโยค หมุนเป็นธรรมจักรไปได้โดยไม่รู้สึกฝืนเลย

เมื่อถึงขั้นละเอียดยิ่งกว่านั้น ต้องได้คุ้ยเขี่ยขุดค้นหาตัวกิเลส เพราะกิเลสหมอบกิเลสหลบซ่อนตามแบบฉลาดที่เคยครองไตรภพของมัน สติปัญญาทันสมัยเกรียงไกรเต็มที่ มีแต่ท่าจะฟาดฟันหั่นแหลกถ่ายเดียว หาคำว่าแพ้ไม่มี คำว่าท้อถอยไม่มี มีแต่ท่าจะเอาให้แหลกแตกกระจายไปจากใจ ไม่ให้มีเหลือเลยแม้แต่นิดหนึ่งขึ้นชื่อว่าสมมุติ เพราะฉะนั้นจิตขั้นนี้จึงหาความท้อถอยไม่ได้ หาความขี้เกียจไม่มี มีแต่ความขยัน

หมั่นเพียรและเป็นนักต่อสู้โดยถ่ายเดียว ต้องรั้งเอาไว้ คำว่ารั้ง คือ รั้งใจเข้าสู่ความสงบในสมาธิ เพื่อพักจากงานที่ชุลมุนวุ่นวายกันไม่มีเวล่ำเวลา ระหว่างธรรมกับกิเลสต่อสู้กัน ให้เข้าสู่สมาธิคือความสงบ เป็นกาลเป็นเวลาเพื่อสั่งสมกำลัง นี่เป็นความเหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ควรถือเป็นแบบฉบับในการดำเนินสมถะและวิปัสสนาจนถึงจุดหมายปลายทาง

เมื่อพักงาน ตามธรรมดาของจิตขั้นนี้ต้องเสียดายงาน เสียดายการทำงาน ไม่อยากพักตัว แต่จำเป็นต้องบังคับที่เรียกว่ารั้งเอาไว้ เพื่อพักสงบในสมาธิ เมื่อพักสงบใจก็มีกำลัง หยุดปรุงแต่งโดยทางปัญญาที่เคยนำไปใช้กับกิเลสเสียในขณะนั้น เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ทรงตัวอยู่ในความสงบพอสมควร เมื่อรู้สึกมีกำลังแล้วก็ถอยจิตออกเพื่อทำงานทางด้านปัญญาต่อไป

จิตนั้นพอถอยออกเท่านั้นจะวิ่งถึงงานทันที ไม่มีอะไรรวดเร็วยิ่งกว่าจิตขั้นนี้ จากนั้นก็หมุนติ้วกับงานโดยลำดับ ๆ นั่น เมื่อถึงขั้นนี้แล้วไม่มีคำว่าขี้เกียจ นอกจากจะพูดว่าขั้นขยันเกินคาดเท่านั้น ซึ่งเป็นคำเหมาะสมกับจิตขั้นนี้ กิเลสหมอบ ต้องคุ้ยเขี่ยขุดค้นกันเสียจนเต็มที่เต็มฐาน ซึ่งก็เป็นงานอันหนึ่ง พอเจอกิเลสก็ต่อสู้กับกิเลส นี้ก็เป็นงานอันหนึ่ง

การคุ้ยเขี่ยหากิเลสก็เป็นงานประเภทหนึ่ง เวลาเจอกันแล้วต่อสู้กัน ก็เป็นงานอันหนึ่ง จิตขั้นนี้จึงไม่มีเวลาว่างงาน ดังที่โลกพูดกันว่า คนว่างงาน นั่นคือคนขี้เกียจทำงานนั่นเอง จนได้ชัยชนะ หมายความว่าเข้าใจเรื่องกิเลสแต่ละชนิด หลุดลอยออกไปจากใจ แน่ใจ เห็นประจักษ์ไปเป็นพัก ๆ แล้วคุ้ยเขี่ยไปอีก ขุดค้นอีก เจออีกสู้อีกอยู่อย่างนั้น นี่คือปัญญาขั้นอัตโนมัติ หมุนตัวไปเอง ผู้ปฏิบัติถ้าลงปฏิบัติถึงขั้นนี้แล้วใจจะไม่มีเวลาว่างงาน งานจะเป็นไปอยู่ตลอดอิริยาบถ เว้นเสียแต่หลับ แม้แต่หลับก็ยังไม่อยากจะหลับ บางคืนตลอดรุ่งเอาเฉย ๆ ไม่ยอมหลับเลย เพราะจิตยังทำงานอย่างเพลินตัวกลัวไม่หลุดพ้น

ด้วยเหตุนี้จึงต้องได้รั้งจิตยับยั้งจิตเข้าสู่สมาธิ เพื่อให้จิตมีความสงบ ขั้นนี้พูดตามธรรมะป่าเราเรียกว่าเพลินในความเพียร และเข้ากันได้กับคำว่าที่**อุทธัจจะ**ในสังโยชน์เบื้องบน คือ ความฟุ้ง ความเพลินในความเพียร วุ่นอยู่กับกิเลส ต่อสู้กับกิเลสพุ่งตัวออกไปต่อสู้กับกิเลสอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่ฟุ้งซ่านแบบโลก ๆ แล้วเกิดความรำคาญแบบโลก ๆ อย่างนั้น ผิดกันคนละโลก นำมาเทียบกันไม่ได้

ฟุ้งในสถานที่นี้หมายถึงการออกต่อสู้กับกิเลสนั่นเอง จนลืมเนื้อลืมตัว ลืมเวล่ำเวลาความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าไปหมด ลักษณะนี้ท่านว่าอุทธัจจะ เมื่อจิตผ่านไปแล้วถึงจะรู้ได้ว่า อ๋อ ตรงนั้นคือจุดนั้น ถ้ายังไม่ผ่านก็ยังไม่รู้ เช่น การพักจิตในเรือนสมาธิเมื่อมันจะตายจริง ๆ ก็มาพักเสียทีหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่ไม่อยากพักก็ต้องจำใจพัก เพราะจิตมันเหนื่อยมากจริง ๆ แต่ถึงจะเหนื่อยก็ไม่ถอยนี่ ถ้าเป็นสิ่งที่ตายไปได้มันก็ตายได้จริง ๆ เพราะความเหน็ดเหนื่อยเต็มประดาเกินกว่าจะทนได้ แต่จิตไม่ใช่เป็นของตาย มีแต่ความเหน็ดเหนื่อยความเพลียภายในจิตเท่านั้น จิตไม่ได้ตาย จึงต้องพาเข้าสู่สมาธิเพื่อพักสงบอารมณ์วิปัสสนา ให้มีกำลังด้านสมาธิ

พอถอนออกจากสมาธิแล้ว จิตใจจะรู้สึกมีกำลังขึงขังตึงตัง นี่เห็นคุณค่าของสมาธิเป็นเครื่องสนับสนุนปัญญาได้เป็นอย่างดี ท่านจึงกล่าวไว้ในอนุศาสน์นั้นว่า**สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** ปัญญาอันสมาธิอบรม อันสมาธิหนุนหลัง พูดง่าย ๆ มีสมาธิเป็นเครื่องหนุนแล้ว ย่อมทำงานได้ผลเป็นที่พอใจไปโดยลำดับ นี่พูดเอาความเป็นอย่างนี้

สมาธิจึงมีความจำเป็นตลอดสาย จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย สมาธิจะละไปไม่ได้ ถึงกาลพักต้องพัก เช่นเดียวกับเราทำงาน เวลาทำงานก็ตั้งหน้าตั้งตาทำเต็มเม็ดเต็มหน่วย ถึงเวลาพักก็ต้องพัก รับประทานอาหารพักผ่อนนอนหลับพักเอากำลังวังชา ถึงไม่ได้งานได้การอะไรจากการพัก แต่ก็ได้กำลังสำหรับดำเนินงานในกาลต่อไปได้โดยสะดวก สมาธิกับปัญญาจึงมีความเกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออก

ทีนี้ **ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ** นั่น จิตอันปัญญาอบรมแล้ว จิตอันปัญญาซักฟอกแล้ว พูดตามความถนัดใจทางภาคปฏิบัติ ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ เพราะฉะนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา จึงแยกกันไม่ออก พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บัญญัติเองเพื่อส่วนรวมเป็นสาธารณะ คำว่า **ศีล สมาธิ ปัญญา** มีความเกี่ยวโยงกันอย่างนี้

จะใช้แบบสมัยจรวดดาวเทียมตัดทอนเอาตามความต้องการ (ของกิเลส มิใช่ของธรรม) ย่อมไม่ได้ ต้องให้เป็นไปตามหลักความจริงที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว

แต่สมาธิของใครจะเด่นขนาดไหนนั้น เป็นไปตามจริตนิสัย เรื่องความสงบเพื่อจะเป็นบาทฐานแห่งปัญญานั้นมีความจำเป็นเสมอกัน ไม่ให้มีสมาธิเลยแต่จะให้เป็นปัญญาล้วน ๆ ไปเลยนั้น เป็นไปได้ยาก หรืออาจเป็นไปไม่ได้ แม้แต่**ขิปปาภิญญา** ก็ยังมีความสงบแฝงอยู่ในระยะเดียวกัน

อย่างน้อยต้องให้มีจิตสงบ เมื่อจิตสงบแล้วก็เรียกว่าจิตอิ่มตัวพอประมาณ หรือจิตอิ่มตัว เหมือนกับเราได้รับประทานแล้ว แล้วตั้งหน้าทำงานให้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่เถลไถล ไม่คว้าโน้นคว้านี้เหมือนจิตที่ไม่มีความสงบ เต็มไปด้วยความฟุ้งซ่านรำคาญ พิจารณาให้เป็นปัญญาก็กลายเป็นสัญญาอารมณ์ไปเสีย เพราะจิตไม่อิ่มตัว ฉะนั้นการอบรมสมาธิจึงมีความจำเป็นในขั้นเริ่มแรก

สมาธิขั้นใดก็ตามมีความจำเป็นต่อปัญญาขั้นนั้น ๆ อย่าไปคิดว่าได้สมาธิเต็มที่แล้วจึงจะพิจารณาปัญญา นั่นเป็นความคิดผิด ความสงบขนาดใดก็ควรแก่ปัญญาขนาดนั้น บางครั้งปัญญายังต้องมาอบรมจิตให้เป็นสมาธิก็ยังมี ดังที่เขียนไว้แล้วนั้น นั้นเป็นชั่วระยะกาลที่เราจะนำมาใช้ ไม่ใช่เป็นธรรมพื้นเพเสมอไป เป็นธรรมเสมอไปเฉพาะสมาธิอบรมปัญญา ดังที่ท่านกล่าวไว้แล้วนั้น

ที่กล่าวมาเหล่านี้ ได้เริ่มกล่าวตั้งแต่เรื่องความหนักใจ ความท้อถอยอ่อนแอเกี่ยวกับเรื่องการงาน ในเบื้องต้นเป็นการลำบาก ทำให้เกิดความท้อถอยน้อยใจ อาจคิด

ไปว่าตนไม่มีวาสนาบ้าง ตนมีวาสนาน้อยบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องให้เกิดอุปสรรคต่อการดำเนินไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย

ความจริงเรามีอุปนิสัยวาสนามาด้วยกันทุกคน เวลานี้เราก็ได้เป็นพระตั้งหน้ามาบวชในพระพุทธศาสนาด้วยศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใส กิเลสก็มีประเภทเดียวกันกับครั้งพุทธกาล ไม่ได้นอกเหนือไปจากนั้นเลย ธรรมะที่เป็นเครื่องปราบกิเลส คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น ก็เป็นธรรมะที่เคยปราบปรามกิเลสให้สิ้นซากมาแล้ว ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงสมัยนี้ ไม่มีคำว่าล้าสมัย ธรรมเหล่านี้แลเป็นธรรมที่ทันกับกิเลสทุกประเภท ขอให้นำมาใช้ เฉพาะอย่างยิ่งสติกับปัญญา ให้ถือเป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่ง มีความเพียรเป็นเครื่องหนุนหลัง เราจะเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ขึ้นที่ใจโดยไม่สงสัยเพราะความพากเพียร

ใจที่เคยอัดอั้นภายในตัวเองเพราะอำนาจแห่งกิเลสบีบบังคับ เมื่อได้รับการบุกเบิกด้วยความเพียร มีสติปัญญาเป็นเครื่องมือแล้ว จิตใจจะค่อยเบิกกว้างและสิ่งเหล่านั้นจะเพิกถอนออกไป จิตใจจะเกิดความโล่งโถงสว่างไสวภายในตน มีความสะดวกสบาย อยู่ที่ไหนก็สบาย เพียงแต่ขั้นสงบเท่านั้นเราก็สบาย มีต้นทุนพอได้อาศัยบ้างแล้ว

จงพิจารณาทางด้านปัญญาดังที่เคยอธิบายให้ฟังแล้ว อุบายวิธีแห่งการพิจารณาทางด้านปัญญานั้น ขึ้นอยู่กับจริตนิสัยของท่านผู้ใดจะควรคิดค้นขึ้นมา ให้เป็นความถนัดเหมาะสมกับจริตจิตใจของท่านผู้นั้น และเป็นสิ่งที่จะทำให้กิเลสหลุดลอยออกไปได้นั้นเป็นอุบายที่ถูกต้องด้วยกัน อย่าคอยกวาดต้อนเอาตามแบบตามแผน ตามตำรับตำรามาแก้กิเลสโดยถ่ายเดียว จะไม่ทันกาลไม่ทันกับกิเลสที่นอกจากคัมภีร์มีเยอะแยะไม่ใช่ว่ากิเลสจะโง่ ไปนอนคอยตายกองกันอยู่ในคัมภีร์ ให้เราไปฟาดไปฟันมันด้วยมรรคซึ่งอยู่ในคัมภีร์เดียวกันนั้น ให้กิเลสฉิบหายตายไปหาได้ไม่

กิเลสมันอยู่นอกคัมภีร์ เข้ามาอยู่ในหัวใจเราทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นปัญญาจึงผลิตขึ้นให้ทันกัน เราได้เงื่อนได้หลักฐานมาจากการศึกษาเล่าเรียนพอประมาณแล้ว จงนำ

มาตีแผ่ออกแต่ละแขนง ๆ ให้เป็นอุบายวิธีการของตนเอง นำมาใช้ฆ่ากิเลส ปราบกิเลสภายในใจ นี่ชื่อว่าเป็นผู้มีความแยบคายไปตามจริตนิสัยของแต่ละราย ๆ ที่ควรนำมาใช้สำหรับตน ซึ่งถูกต้องด้วยกันทั้งนั้น

อิริยาบถทั้งสี่ ยืน เดิน นั่ง นอน ขอให้มีสติอยู่โดยสม่ำเสมอ แม้จะไม่ได้พิจารณาอะไร ความรู้สึกตัวให้เป็นสัมปชัญญะ พยายามฝึกให้ดี เมื่อสติมีความสืบเนื่องอยู่กับตัวท่านเรียก **สัมปชัญญะ** ถ้านึกรู้เป็นขณะ ๆ ไปเรียกว่า **สติ** ถ้าละเอียดเข้าไปจนถึงกับเป็นอัตโนมัติของสติของปัญญาแล้ว ท่านก็เรียก **มหาสติ มหาปัญญา** เพราะเป็นไปได้อย่างนั้นจริง ๆ

สติเมื่อถึงขั้นแก่กล้าสามารถ ปัญญาเมื่อถึงขั้นฉลาดแหลมคมแล้ว คนเราไม่ได้โง่อยู่ตลอดเวลา มันฉลาดได้ด้วยกันทั้งนั้น ยิ่งถึงคราวจนตรอกจนมุมด้วยแล้ว สติปัญญาจะหมุนรอบตัว ใครจะไปยอมจนตรอก ใครจะไปยอมตายเฉย ๆ ทั้ง ๆ ที่สติปัญญาพอที่จะคิดค้นหามาแก้ไข พอเล็ดลอดไปได้ ยังมีอยู่ภายในหัวใจ ใครจะไปยอมตายเปล่า ๆ แบบโง่ ๆ ตอนนั้นละตอนสติปัญญาเกิดและพลิกแพลงแก้ไขเอาตัวเล็ดลอดไปได้ และได้หลักฐานพยานยืนยันอย่างองอาจกล้าหาญในวาระต่อไป ขอให้พากันตั้งอกตั้งใจใช้หัวคิดปัญญาให้เกิดความฉลาด

ให้มีความห้าวหาญต่อแดนพ้นทุกข์ สิ่งอื่น ๆ ก็เคยได้พบได้เห็นได้สัมผัสสัมพันธ์มาแล้วดังที่ได้พูดแล้วนั้นแล เรื่องของโลกไม่มีใครโกหกใครได้ เพราะต่างคนต่างเคยสัมผัสสัมพันธ์มาด้วยกัน โทษคุณขนาดไหนก็เห็นแล้วด้วยใจของเรา ส่วนธรรมนี้เรายังไม่เคยรู้เคยเห็น ท่านผู้วิเศษเสียด้วยเป็นผู้แสดงไว้ แต่เราก็ยังไม่เคยรู้เคยเห็นอย่างท่าน

ผู้วิเศษคือใคร ก็คือ พระพุทธเจ้า เป็นผู้ทรงค้นพบธรรมอัศจรรย์ ธรรมอัศจรรย์นี้ผู้จะรับทราบ ผู้จะรับรอง ผู้จะยืนยัน ผู้จะทรงรสชาติธรรมอัศจรรย์นั้นก็คือใจ คำว่าตรัสรู้ธรรมหรือบรรลุธรรมก็ตรัสรู้ที่ใจบรรลุที่ใจ ฆ่ากิเลสหมอบราบไปหมดแล้วเหลือแต่ธรรมล้วน ๆ เต็มพระทัยเต็มหัวใจ นั่นแหละที่เรียกว่า ศาสดาองค์วิเศษ สาวกองค์วิเศษ

ธรรมะที่กล่าวไว้ว่า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้นมีพอประมาณเท่านั้น ไม่ได้มากมายอะไรเลย ถ้าตามภูมิของศาสดาแล้ว ทรงสั่งสอนโลกมากต่อมาก สอนอยู่ถึง ๔๕ พระพรรษาจึงเสด็จปรินิพพาน ธรรมจะมีเพียง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์เท่านั้น จะทันกับโรคกิเลสตัณหาของสัตว์ทั้งสามโลกธาตุนี้ได้อย่างไร ถ้าธรรมไม่มากมายยิ่งกว่านั้นเป็นไหน ๆ ธรรมต้องมีมากต่อมากสมภูมิศาสดานั่นแล จึงจะทันกับกิเลสของสัตว์ซึ่งมีมากต่อมากด้วยกัน คือ มีมากทั้งมวลสัตว์ มีมากทั้งกิเลสบนหัวใจสัตว์โลก การสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็ไม่ซ้ำรอยกัน นอกจากจริตนิสัยของสัตว์โลกจะซ้ำรอย อุบายวิธีการแห่งธรรมที่ทรงแสดงออกจึงจะซ้ำกัน

วันคืนหนึ่งสัตว์โลกมาเกี่ยวข้องกับพระองค์มีมากต่อมากถึงสามโลกธาตุ นับแต่วันตรัสรู้แล้วทรงสั่งสอนโลกจนถึงวันเสด็จปรินิพพาน มีสัตว์โลกมาเกี่ยวข้องอย่างมหาศาล ธรรมต้องเป็นธรรมมหาศาลจึงจะสมดุลกัน การสั่งสอนก็สอนไปตามจริตนิสัยของนานาจิตตัง ธรรมจึงไม่อาจซ้ำกันได้ถ้าจริตไม่เหมือนกัน

ลงเป็นศาสดาสอนโลกแล้วต้องเป็นคลังแห่งธรรม สอนโลกอย่างไม่อัดไม่อั้นเต็มภูมิศาสดา สัตว์โลกจึงสนุกตักตวงผลประโยชน์จากคลังแห่งธรรมของศาสดาโดยสำเร็จเป็นพระโสดาบ้าง ไม่เป็นโสด้นโสเดาดังเรา ๆ ท่าน ๆ ที่เป็นกันอยู่ สำเร็จเป็นพระสกิทาคาบ้าง เป็นพระอนาคาบ้าง เป็นพระอรหันต์บ้าง ไม่ขาดวรรคขาดตอนตลอดวันนิพพาน ธรรมเพื่อสัตว์โลกจำต้องมากพอแก่เหตุการณ์

พวกเราเพียงตัวเท่าหนูนี้ก็ลองให้รู้ซิ รู้อรรถรู้ธรรมขึ้นภายในใจ ต้องพูดได้อย่างเต็มปากและอาจหาญ ควรที่จะนำธรรมมาอบรมสั่งสอนลึกตื้นกว้างแคบ หยาบละเอียดต้องพูดได้เต็มปากไม่กระดากอาย เพราะได้รู้ได้เห็นทั้งเหตุทั้งผลเต็มภูมิของตนมาแล้วด้วยกัน ทำไมจะพูดจะแนะนำสั่งสอนกันไม่ได้ ต้องได้โดยไม่สงสัย ธรรมจริงภายในใจกับธรรมจดจำมาจากตำรา ความรวดเร็วทันเหตุการณ์ต่างกันอยู่มาก พูดก็สาธุ มิได้ประมาทการเรียนเพราะเราก็เคยเรียนมา พอด้นเดาได้บ้าง แต่จะยกภาษิตแต่ละบทออกแสดง กลับวิ่งเข้าตำราหมด สุดท้ายก็คว้าธรรมะป่า ออกมาด้นเดาตามประสีประสาพอผ่านรอดตัวไปเป็นคราว ๆ นั่นแล

เพียงเท่านี้ก็พอให้ทราบได้ว่า พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นจอมศาสดานั้น ทรงแสดงธรรมแก่โลกมีธรรมประมาณเท่าไร ต้องมีขนาดครอบโลกธาตุน่ะซิ ไม่อย่างนั้นก็ไม่ทันกับกิเลสของสัตว์ กิเลสก็จะหาเรื่องตำหนิเอาว่า ภูมิธรรมของศาสดาสู้ภูมิกิเลสของมารไม่ได้ เป็นศาสดาองค์บกพร่องในธรรมนโยบายการสั่งสอน แต่กิเลสหมอบราบทั้งสิ้นเพราะนโยบายแห่งธรรมของพระองค์ จึงแน่ใจว่า พระธรรมมีมากเต็มภูมิของศาสดาซึ่งนอกจาก ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ออกไป

นี่ก็พยายามอบรมสั่งสอนหมู่เพื่อนเพื่อให้ได้หลักได้เกณฑ์ ผู้มาใหม่ก็มีผู้อยู่เก่าก็มี จงตั้งอกตั้งใจปฏิบัติ อย่ามาแบบเถลไถล มาสักแต่มา อยู่สักแต่อยู่ ไปสักแต่ไปไม่ได้เรื่องได้ราว และมาเอาชื่อเอานามเอาเกียรติยศชื่อเสียง ว่าเคยไปอยู่กับอาจารย์นั้นเคยไปอยู่กับอาจารย์นี้ ไปจับจ่ายขายกิน อย่างนั้นก็ยิ่งเลวไปใหญ่ ไม่ตรงกับความมุ่งหมายของผู้รับและให้การอบรมเพื่ออรรถเพื่อธรรมด้วยความบริสุทธิ์ใจ แก่บรรดาท่านผู้มาอาศัย เพราะฉะนั้นจงเห็นใจ ได้พยายามแนะนำสั่งสอนเพื่อนฝูงมาเต็มสติปัญญากำลังความสามารถ ไม่ว่าธรรมะขั้นใดภูมิใด ไม่เคยมีการปิดบังลี้ลับไว้แม้แต่น้อยเลย เปิดเผยให้ฟังทุกแง่ทุกมุมเพื่อเป็นคติเพื่อเป็นอุบายเพื่อเป็นกำลังใจ และดำเนินตามหลักธรรมที่สอนด้วยความแน่ใจว่าได้สอนโดยถูกต้องแล้วทุกขั้นแห่งธรรม คำว่า พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา นั้นจงพลีชีพด้วยการปฏิบัติบูชาท่านจริง ๆ ผลแห่งการพลีชีพนั้นจะเป็นธรรมอัศจรรย์ขึ้นที่ใจแทนศาสดา ประหนึ่งพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์ประทับอยู่ตรงหน้าเราขณะนี้แล

จึงขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

๑๒. การบวชเป็นของยาก

การบวชท่านกล่าวไว้ว่าบวชได้ยาก บวชแล้วการประพฤติตามธรรมวินัย ก็เป็นของยาก การจะดำเนินทางด้านจิตใจของนักบวช เพื่อรู้แจ้งเห็นจริงตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าก็เป็นของยาก ทำไมจึงเป็นของยาก เพราะกิเลสไม่ใช่ของง่ายดาย กิเลสเป็นสิ่งที่เหนียวแน่นมั่นคงมาก การประพฤติปฏิบัติเพื่อถอดถอนหรือต่อสู้กับกิเลสจึงเป็นของยากทุก ๆ ประโยคไป ความเป็นนักบวชก็คือความเป็นนักรบ เป็นนักต่อสู้กับสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่จิตใจของตน ไม่ว่าจะเป็นครั้งใดสมัยใดก็ตาม หลักความจริงมีมาอย่างนั้น

กิเลสไม่เคยมีความอ่อนแอท้อถอย พอที่จะชำระมันได้อย่างง่ายดาย กิเลสมีความขยัน มีความเข้มแข็ง มีความฉลาดแหลมคมมาก เวลาครอบหัวใจสัตว์ จึงทำให้สัตว์ขยันขันแข็ง และฉลาดไปตามเพลงขับกล่อมของมัน แต่ขี้เกียจอ่อนแอท้อแท้เหลวไหลและโง่เขลาในสิ่งที่เป็นธรรมเป็นสารประโยชน์ทั้งหลาย เพราะกิเลสเป็นข้าศึกเป็นคู่แข่งกับธรรม คือความดีงามทั้งหลายมาแต่กาลไหน ๆ ไม่เคยลงรอยกันเลย กำลังทุกด้านของกิเลสมีมากไม่มีเวลาบกบาง จึงสามารถครองหัวใจสัตว์โลกเรื่อยมา

เรามุ่งหน้ามาบวชในพระพุทธศาสนา กว่าจะได้บวชก็เป็นของยาก บวชแล้วจะรักษาสิกขาบทวินัยซึ่งเป็นการขัดต่อนิสัยเดิมอันเป็นนิสัยของกิเลส ก็ต้องเป็นของยากเพราะต้องต่อสู้กับกิเลสที่ฝังจมภายในใจ จนกลายเป็นนิสัยมานานแสนนาน ต้องระมัดระวังรักษากายวาจาใจที่เคลื่อนไหวไปมาอยู่เป็นนิจศีลนิจธรรม ใจจึงจะเป็นธรรมขึ้นมาได้ตามใจหวัง แต่จะเพราะเหตุผลกลไกอะไรก็ตาม มักมีกิเลสแทรกอยู่เสมอ ภายในอาการของจิตอาการของกายที่แสดงออกมา เมื่อเป็นเช่นนี้ การประพฤติปฏิบัติจึงเป็นของยาก และมักเปิดช่องให้ฝ่ายต่ำย่ำยีตีต่อยอยู่เสมอ

โลกที่ไม่รู้พิษภัยของกิเลสหรือไม่รู้กลไกของกิเลสที่ฝังอยู่ภายในใจ และยอมจำนนต่อสิ่งเหล่านี้โดยไม่รู้สึกตัวอยู่แล้ว จึงประพฤติปฏิบัติกันยาก เกือบร้อยทั้งร้อยมักท้อถอยอ่อนแอ การที่จะบึกบึนหรือตะเกียกตะกายเพื่อแก้และถอดถอนกิเลสเพื่อความหลุดพ้นนั้น เราพอทราบกันทุกองค์ เพราะได้เริ่มปฏิบัติมาด้วยกัน ว่าระหว่างกิเลสกับธรรมซึ่งมีอยู่ในใจดวงเดียวนี้ แก้และถอดถอนกันยากยิ่งกว่าถอดถอนหัวหนามออกจากฝ่าเท้าเสียอีก การฝึกฝนอบรมและทรมานตนก็คือการต่อสู้กับกิเลสซึ่งเป็นผู้เคยเสี้ยมสอนใจให้เชื่อมันอย่างฝังจมมาเป็นเวลานาน จึงเป็นของยากลำบาก แต่อย่าลืมว่า ความเลิศแห่งธรรมมีคุณค่าและน้ำหนักมากกว่าความลำบากทางความเพียรเป็นไหน ๆ

การอุตส่าห์พยายามประพฤติปฏิบัติธรรมทางด้านจิตใจ ที่เรียกว่าการแหวกว่ายจากกิเลสไปแต่ละขั้นละตอนนั้น ต้องเป็นของยากลำบากไปตามจังหวะแห่งการต่อสู้ เพราะกิเลสไม่ว่าประเภทใด ต้องเป็นสิ่งที่เหนียวแน่นแก่นนักสู้ด้วยกัน มันเกาะอยู่กับจิตไม่ยอมปล่อยวางเอาง่าย ๆ ถ้าอุบายวิธีและการปราบปรามมีกำลังไม่พอ ต้องยอมแพ้มันโดยไม่ต้องสงสัย นี่ท่านว่าการบวชก็ยาก บวชแล้วการประพฤติพรตพรหมจรรย์ให้เป็นไปตามสิกขาบทวินัยก็ยาก การจะตะเกียกตะกายตนให้หลุดพ้นไปตามทางสันติธรรมที่ท่านทรงสอนไว้ ก่อนที่จะหลุดพ้นไปได้ก็ต้องต่อสู้กับกิเลสอย่างเต็มสติกำลังความสามารถ ซึ่งก็พ้นจากความยากลำบากไปไม่ได้ เมื่อรวมความแล้วยากด้วยกันทั้งนั้น

แต่การยากของผู้เชื่อธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าก็ไม่ยากจนสุดวิสัย เพราะท่านผู้ได้ชัยชนะที่ผ่านไปแล้ว ส่วนมากล้วนผ่านไปด้วยความยากลำบากนั้นแล เพราะการปราบกิเลสทุกประเภทซึ่งเป็นสิ่งที่ปราบยาก ท่านก็เคยได้ปราบปรามมาแล้ว ทุกข์ขนาดไหนท่านก็เคยทุกข์มาก่อนแล้ว ทำให้เห็นประจักษ์พยานเป็นอย่างดี

ไม่ว่ากิเลสประเภทใด เกาะอยู่ในหัวใจใด จะต้องมีความเหนียวแน่นมั่นคงมีความฉลาดแหลมคมเกินกว่าจิตจะระลึกรู้ได้ว่าผิดหรือถูก ว่าเป็นโทษเป็นคุณประการใดบ้าง ถ้าไม่ใช้ธรรมมีสติและปัญญาธรรมเป็นต้นเข้าพิสูจน์ทดสอบกัน ซึ่งท่านก็พาดำเนินวิธีการเหล่านี้มาแล้ว

ขั้นจะทำจิตให้มีความสงบเป็นสมาธิก็ยาก ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย แต่เมื่อพยายามตามหลักธรรมจริง ๆ แล้วก็ไม่ยากจนเกินกำลัง เพราะความต้องการ ความอยากความหวัง ความมุ่งมั่นแต่ละอย่างซึ่งเป็นกำลังใจมีอยู่ภายในใจเราแล้ว ก็พอฟัดพอเหวี่ยงกันไปได้ทุกขั้นทุกภูมิของอรรถของธรรมและทุกประเภทของกิเลส ไม่นอกเหนือไปจากสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรซึ่งเป็นอาวุธอันสำคัญนี้ไปได้เลย

ด้วยเหตุนี้จึงต้องพยายามเพื่อแหวกว่ายตนให้ออกจากวัฏวน คือหมุนไปเวียนมาด้วยการเกิดแก่เจ็บตาย ซึ่งล้วนเป็นเรื่องของกองทุกข์ โปรยไปตามระยะทางไม่ขาดวรรคขาดตอน เหมือนเขาโปรยข้าวตอกตามทางนั่นแล นี่แลเรื่องทุกข์ที่มันติดสอยห้อยตามไปในชาติความเกิด ชราความแก่ มรณะความตาย เป็นเช่นนี้

การฝึกฝนอบรมการทรมานนั้น ไม่มีการฝึกฝนการทรมานสัตว์ตัวใด ยากยิ่งกว่าการฝึกฝนทรมานมนุษย์คือเราแต่ละราย ๆ นี่เลย พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ถ้าให้นามตามขั้นมนุษย์ตามศักดิ์ศรีของมนุษย์ตามเกียรติของมนุษย์ ก็ให้นามว่าพระองค์เป็นกษัตริย์ แต่กิเลสมันไม่ได้นิยมว่าเป็นคนชั้นใด มันคงเป็นกิเลสและเหยียบย่ำทำลายหัวใจของคนของสัตว์ ทุกขั้นทุกภูมิทุกชาติชั้นวรรณะ โดยไม่สะทก–สะท้านเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นจะไม่ยากไม่ลำบากได้อย่างไร ในการปลดเปลื้องกิเลสหรือสลัดกิเลสออกจากใจ เพราะมันเคยเกาะกินหัวใจมานานจนไม่อาจประมาณได้

ทั้งเบื้องต้นเบื้องปลายแห่งความเป็นมาของสัตว์ของบุคคลแต่ละราย เพราะความยืดยาวด้วยทุกข์เป็นสายยาวเหยียดมาด้วยกันกับชาติความเกิด ชราความแก่ พยาธิความเจ็บไข้ได้ป่วย ตลอดถึงความตาย นี่เรื่องของทุกข์ก็ติดสอยห้อยตามกันมา ไม่อาจกำหนดได้ว่าเป็นทุกข์มาแต่เมื่อไหร่ เคยเกิดเคยตายมาแต่เมื่อไหร่จนถึงปัจจุบันนี้

ที่ยืดยาวที่สุดไม่มีอะไรเป็นคู่แข่งได้ ก็คือความหมุนเวียนเกิดตายที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานของสัตว์ผู้มีกิเลสเป็นเจ้าอำนาจครอบงำใจนั่นแล เป็นเพียงเจ้าของไม่อาจจดจำความเป็นมาของตนได้เท่านั้น จึงไม่นึกขยะแขยงและกลัวกัน แม้ความระลึกไม่ได้นั้นก็คือกิเลสนั่นแลทำให้หลงลืมในความเป็นมาของตน มีความทุกข์ความลำบากยากจนเข็ญใจขนาดไหน กิเลสก็ปิดบังซ่อนไว้ไม่ให้เจ้าตัวรู้เห็น ต่างจึงทนทุกข์ทรมานกันมาด้วยความมืดบอดสุ่มเดา ไม่อาจมองเห็นจุดหมายปลายทางได้

ถ้าคนเราแต่ละราย ๆ ทราบวิถีความเป็นมาของตนในเรื่องการท่องเที่ยว ได้แก่ความเกิดที่นั่นตายที่นี่ ซึ่งกลมกลืนไปกับความทุกข์ได้บ้าง ความทราบนั้นก็จะกระจายไปถึงเรื่องความทุกข์ความลำบากทั้งหลายที่ตนได้เคยประสบเคยรู้ เคยเห็นมา ก็พอจะมีแก่ใจอุตส่าห์พยายามแหวกว่าย ให้หลุดพ้นจากแหล่งแห่งวัฏฏวนอันนี้ไปได้เป็นราย ๆ เป็นคณะ ๆ อันเป็นความรวดเร็วกว่าที่เป็นมาและเป็นอยู่นี้ไม่น้อยเลย เพราะความตื่นตัวกลัวทุกข์กลัวภัยเป็นสาเหตุให้ตะเกียกตะกายกัน

นี่ถึงเราไม่ทราบก็ตาม ผู้ที่เป็นสักขีพยานของเราก็คือองค์ศาสดา ธรรมที่ประกาศสอนไว้ก็ออกมาจากศาสดาองค์เอก ที่ทรงรู้ทรงเห็นตามความจริงทุกอย่างมาแล้ว ว่าสัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารไม่มีประมาณ ไม่นอกเหนือไปจากวัฏฏวนนี้ไปได้ เพราะเป็นที่อยู่ที่รวมของสัตว์ที่มีกิเลสพาให้เกิด–ตาย บรรดาสัตว์ที่มีกิเลสจะต้องเป็นอย่างนี้ด้วยกัน สิ่งตายตัวที่จะพาให้สัตว์เกิดและตาย ตลอดถึงได้รับความทุกข์ความลำบากต่าง ๆ ก็คือเรื่องอวิชชากิเลสประเภทละเอียด พาให้เป็นมาโดยลำดับลำดาไม่ขาดวรรคขาดตอนแห่งภพชาติ จนถึงปัจจุบันชาติที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้

เราถือองค์ศาสดาและศาสนธรรมที่ท่านตรัสไว้นั้นมาเป็นสักขีพยาน ตาเราไม่สามารถมองเห็นเรื่องความเป็นมาของเรา หู ใจเราไม่สามารถรู้เรื่องรู้ราวความเป็นมาของตน ก็พึงยึดเอาหลักธรรมของท่านมาเป็นหูเป็นตา เป็นเครื่องประดับใจ เครื่องส่องใจเพื่อก้าวไปตามนั้น ย่อมจะเห็นทางออกจากวัฏทุกข์โดยลำดับไม่อับจน เรื่องเกิดตายก็จะไม่สงสัยเพราะเป็นความจริงอย่างตายตัว ไม่มีอะไรมาลบล้างได้ นอกจากธรรม คือ วิวัฏธรรม เป็นต้น

การเกิดในภพน้อยภพใหญ่ เปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเปรต เป็นผี เป็นยักษ์เป็นมาร เป็นเทวบุตรเทวดาอินทร์พรหม ก็อยู่ในวงแห่งวัฏจักรของคนและสัตว์ที่มีกิเลสด้วยกัน ไม่นอกเหนือจากธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ไปได้เลย ฉะนั้นจงยึดธรรมมาเป็นหลักใจ เป็นเครื่องส่องทาง เป็นสักขีพยาน เป็นหูเป็นตาเป็นความรู้ความฉลาด เป็นหลักดำเนินอย่าได้ลดละปล่อยวาง

ท่านว่าอวิชชาคือความมืดบอดนั้นเองเป็นตัวการใหญ่ รู้ก็รู้แบบอวิชชาเห็นแบบอวิชชา อะไร ๆ เป็นแบบของมันทั้งสิ้นไม่ได้เป็นแบบธรรม พอที่จะให้เกิดความสว่างกระจ่างแจ้งแก่จิตใจได้เลย มันจึงลำบากสำหรับมวลสัตว์ผู้มืดบอดด้วยอวิชชา ตัณหาอุปาทานฝังใจ

ด้วยเหตุนี้จึงต้องยึดเอาหลักธรรมมาเป็นสักขีพยาน มาเป็นเครื่องฝากเป็นฝากตายไว้กับใจ พยายามตะเกียกตะกายไปตามนี้ ทุกข์ก็พอทนได้เพราะเคยทนมาแล้ว ทุกข์ด้วยความพากเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสออกจากจิตใจ ไม่ใช่ทุกข์เพื่อความล่มจม พระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับของพุทธบริษัททั่วโลกดินแดนแล้วว่า พระองค์เป็นทุกข์อันดับหนึ่งในวงพุทธศาสนา ในวงพุทธบริษัท เพราะการฝึกทรมานพระองค์ก่อนได้ตรัสรู้ธรรมมาแจกจ่ายสัตว์โลก เราเป็นศิษย์ตถาคตจำต้องเดินตามครู ครูพาเดินผ่านทุกข์ด้วยความพากเพียร ศิษย์ต้องเดินตามนั้นไม่ยอมถอย

ได้กล่าวเมื่อสักครู่นี้ว่าการฝึกฝนทรมานหรืออบรมตนนั้น ไม่มีอะไรยากยิ่งกว่าการฝึกฝนอบรมหรือทรมานมนุษย์ เพราะกิเลสพาให้ยาก กิเลสเป็นสิ่งที่เหนียวแน่นมาก

ยากที่จะถอดถอน ยากที่จะตัดจะฟันหรือปราบปรามให้หมดสิ้นไปได้ง่าย ๆ จึงต้องใช้กำลังเต็มความสามารถ เพียงขั้นสมาธิเท่านั้นก็ต้องใช้กำลังให้เหมาะสมกับสมาธิที่ควรจะเกิดขึ้นได้

เอา...วันนี้ทำสมาธิไม่เกิดเพราะกำลังไม่พอ กำลังสติก็ไม่พอ กำลังความเพียรก็ไม่พอ จิตใจมีความท้อแท้อ่อนแอ ความสงบของใจเกิดไม่ได้ ต้องเพิ่มกำลังใหม่ พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงใหม่ ต้องพลิกกันอยู่อย่างนี้จึงเรียกว่าปัญญา ความฉลาดในการต่อสู้ เอาจนสงบได้ ทำไมจะสงบไม่ได้ ธรรมท่านสอนเพื่อความสงบทั้งนั้น ไม่ได้สอนเพื่อความฟุ้งซ่านรำคาญ ไม่ได้สอนเพื่อความส่ายแส่ไปตามกระแสของโลกสงสาร นั่นเป็นเรื่องของกิเลสพาให้เป็นไปต่างหาก ไม่ใช่ธรรมพาให้เป็น กิเลสพาใจให้ฟุ้งซ่านขุ่นมัว ธรรมพาให้ใจสงบผ่องใส กิเลสกับธรรมเดินสวนทางกันไปคนละจุด

จิตใจที่เป็นไปตามกระแสของโลกเหมือนน้ำซับน้ำซึม โดยไม่มีสติเป็นเครื่องกั้นกางหวงห้ามต้านทานกันบ้างเลยนั้น ไม่ใช่เป็นการบำเพ็ญธรรม แต่เป็นการเสือกคลานตามกิเลสที่ฉุดลากไปต่างหาก เราควรจะทราบในแง่เหล่านี้ไว้ เพื่อความรู้สึกตัวและเข้มแข็งทางความพากเพียรขึ้นอีก ช่วยจิตได้มีความสงบ นี่ก็ยากขั้นหนึ่ง

ในการฝึกมนุษย์คือเราผู้หนึ่ง ดูเอา...ยากหรือไม่ยาก การฝึกมนุษย์การฝึกพระให้เป็นพระที่สมบูรณ์แบบตามทางศาสดา เพื่อเป็นหลักยึดของใจอันมั่นคง จงยึดเอาพระพุทธเจ้าพระสาวกมาเป็นตัวอย่าง ท่านฝึกท่านยากลำบากขนาดไหน ส่วนเราจะฝึกแบบง่ายยิ่งกว่าท่านก็จะเก่งกว่าครูไปเพราะเหตุไม่เหมือนครู เหตุไม่มีความหนักแน่นมั่นคงเหมือนครู แต่จะให้กิเลสหลุดลอยไปเร็วยิ่งกว่าครู การเก่งกว่าครูแบบนี้มันเป็นไปไม่ได้ เราเดินตามครูลำบากอย่างครู เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงอย่างครู ผลที่ได้รับจะเหมือนครู

อย่าหาความสะดวกสบายนอกครูนอกอาจารย์ จะเป็นจะตายก็ขอให้เป็นให้ตายแบบครู **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** จงยึดให้ฝังลึกภายในใจ อย่าปล่อยให้กิเลสปัดมือให้ พุทธ ธรรม สงฆ์ หลุดลอยไปได้ พระพุทธเจ้าแลสาวกทั้งหลาย ส่วนมากมีแต่

ลำบากกันทั้งนั้น เพราะกิเลสไม่เคยเป็นผู้ง่ายดายและสอนง่ายแก่ผู้ประพฤติธรรมและแก่ผู้ใด สัตว์ตัวใด เพราะไม่เคยเป็นลูกศิษย์และเป็นทาสเป็นบ๋อยของใคร ๆ ในโลกทั้งสาม มีแต่เป็นศาสดาผู้ทรงอำนาจโดยถ่ายเดียวเรื่อยมา เมื่อมีผู้บำเพ็ญธรรม ปฏิบัติธรรม มันต้องต่อสู้ขัดขวางอยู่ตลอดเวลา จึงเรียกว่าข้าศึกของธรรมก็คือกิเลสนั่นเอง แม้ข้าศึกของเราก็คือกิเลสนี้เช่นกัน

เมื่อพยายามทำจิตให้สงบวันนี้ไม่ได้ ก็ให้ทราบว่าความบกพร่องและกำลังของเราไม่พอ สติไม่พอ สติตั้งไว้กับงานที่ตนทำขาดวรรคขาดตอน จึงถูกกิเลสฉุดลากไปตามกระแสของมันต่อหน้าต่อตาในวงความเพียร จนเข้าสู่ความสงบไม่ได้ แม้นั่งภาวนาก็นั่งอยู่เฉย ๆ เหมือนหัวตอ แต่จิตเร่ร่อนไปด้วยอำนาจของกิเลสเสียสิ้น ทั้งนี้เพราะสติไม่พอหรือสติไม่มี ถูกกิเลสขับไล่ออกหมด เมื่อทราบว่ากำลังของสติไม่พอ ความเผลอตัวมีมาก ก็เร่งตัวใหม่ตั้งสติใหม่ ไม่ท้อถอยปล่อยวางความเพียรให้กิเลสได้ใจ พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงใหม่เอาจนจิตมีความสงบได้ จึงชื่อว่าภาวนาหรือบำเพ็ญธรรมให้เหนือกิเลส ถ้าสติอ่อนกว่ากิเลส ใจก็ไม่รู้ธรรมไม่เห็นธรรม มีความสงบ เป็นต้น กิเลสก็แข็งข้อไม่ยอมธรรม ฉะนั้นสติปัญญาจึงต้องให้เหนือกิเลสอยู่เสมอ เสียท่าให้กิเลสตรงไหนต้องฟิตตัวยิ่งขึ้น และถือว่ากิเลสสอนเราให้ฉลาดในจุดบกพร่องไปในตัวด้วย ฟิตจนทันเพลงมวยของกิเลสไปเป็นระยะ ๆ จึงเรียกว่านักต่อสู้เพื่อชัยชนะ

ความฟุ้งซ่านเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง การฝืนใจหรือการฝึกฝนอบรมใจด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นการต่อสู้กับกิเลสให้เกิดความสงบ ต้องทุ่มเทกำลังความเพียรทุกด้านลงให้เหนือกิเลสที่ทำให้ฟุ้งซ่านนั้น จิตย่อมสงบได้ ไม่เหลือวิสัยของนักภาวนาไปได้ เพราะศาสดาซึ่งเป็นครูเอกของพวกเราพาทำและพาได้ชัยชนะมาแล้วไม่สงสัย

ขั้นปัญญาก็เหมือนกัน ต้องพิจารณาแล้วพิจารณาเล่าไม่หยุดไม่ถอย คลี่คลายดูสิ่งที่มีอยู่ภายในตน คือขันธ์ที่ท่านเรียกว่าความจริง เช่น กายคตาสติ เป็นต้น ในสติปัฏฐานสี่ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม หรืออริยสัจสี่ก็เหมือนกัน อยู่ในกายในจิตนี้ทั้งสิ้น เมื่อพิจารณาตรงไหนให้มีสติจดจ่อต่อเนื่องกันไปกับงานแห่งการพิจารณา อย่าลดละสติ สติเป็นสิ่งสำคัญมากทีเดียว สติขาดวรรคขาดตอนตรงไหน งานก็ขาดวรรค

ขาดตอนตรงนั้น ผลที่ควรจะสืบเนื่องกันไปก็ต้องขาดวรรคขาดตอนตามเหตุที่ขาดไป นี่ควรสำนึกเสมอผู้ปฏิบัติ ถ้าไม่อยากเนิ่นช้าหรือเหลวไหล

อันความเหลวไหลนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับอะไร แต่ขึ้นอยู่กับผู้ทำตัวให้เหลวไหลต่างหาก เช่น วันนี้กับวันนั้น วันผ่านมาแล้วกับวันนี้ วันนี้วันพรุ่งนี้ ปีนี้ปีหน้าก็เหมือนกัน นั่นไม่สำคัญ ที่สำคัญคือตัวเราผู้เหลวไหล การแก้ต้องแก้ที่ตัวเรา ไม่มีวันไหนเป็นวันดี ทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบัน มันเป็นเพียงมืดกับแจ้งเท่านั้น ถ้าตัวเราไม่ดีเพราะสู้กิเลสไม่ได้ เนื่องจากความเพียรที่จะทำให้ปรากฏสิ่งที่ภาคภูมิใจขึ้นภายในใจไม่มี ต้องเป็นผู้รุงรังกีดขวาง วัน คืน เดือน ปี อดีต อนาคต และปัจจุบันอยู่ตลอดไปนั่นเอง

คำว่า สมาธิ ก็อย่าไปคาดไปหมาย ว่าสมาธิเป็นอย่างนั้นสมาธิเป็นอย่างนี้ หลักสำคัญก็คืองานของเราที่ทำเพื่อความสงบนั้น เป็นเครื่องยืนยัน เป็นเครื่องรับรอง ที่จะให้เกิดความสงบและเป็นสมาธิ คือความแน่นหนามั่นคงขึ้นที่ใจ ไม่ใช่เกิดขึ้นเป็นขึ้นเพราะความคาดหมายด้นเดา แต่เกิดมีขึ้นเพราะการภาวนาในหลักปัจจุบันเป็นสำคัญกว่าที่อื่น การคาดการหมายไม่เกิดประโยชน์ อย่าไปคาดหมายให้เสียเวล่ำเวลาและเปล่าประโยชน์เลย

เมื่อกำหนดธรรมบทใด เช่น กำหนดอานาปานสติก็ให้รู้อยู่ที่ลม เป็นกับตายก็ให้รู้อยู่ที่นั่นอย่าให้เผลอ สุดท้ายความรู้ทั้งมวลก็รวมกระแสเข้ามาสู่จุดเดียว มีลมหายใจเป็นหลักเป็นที่ยึด ลมก็ค่อยละเอียดลงไป ๆ ละเอียดลงไปจนกระทั่งหายเงียบเลยก็มีแต่ไม่ตาย อย่าไปกลัวเวลาลมหายไปในความรู้สึกขณะนั้น นี่เคยเป็นมาแล้วถึงพูดได้ ไม่เคยเป็นพูดไม่ถูกหรอก นอกจากนักโกหกอาจพูดด้นเดาและหลอกคนอื่นได้ซึ่งมักมีแฝงกันไปเสมอ แต่เราไม่ใช่คนประเภทนั้น จึงด้นเดาไม่เป็นถ้าไม่รู้ไม่เห็นขึ้นกับตน

ลมละเอียดลงไป ๆ จนหายเงียบไปเลย ทีนี้จะมีวิตกอันหนึ่งขึ้นมาเป็นข้าศึกในขณะนั้น ว่านี่ลมหายใจหมดไปแล้วจะไม่ตายหรือ นั่นมันกระตุกเจ้าของให้เสียหลักแล้ว ก็มาคว้าลมหายใจตั้งเสียใหม่ เลยได้แค่กลัวตายเพราะลมหมดไป ภาวนาทีหลังพอมาถึงจุดลมหายใจหมดก็เป็นอีก ๆ เลยไม่ไปถึงไหน พอถูกกระตุกด้วยความคิดเช่นนั้น

ลมหายใจก็มีขึ้นมา จิตก็มาสู่ความหยาบตามปกติของจิตเสีย ความถูกความจริง ลมหายใจที่หายไปนั้นไม่ต้องไปกังวลกับมันหรอก เมื่อมันหายไปก็ให้อยู่กับตัวรู้ ผู้รู้นั้น โดยไม่กังวลกับลมหรือสิ่งใด ใจก็อยู่ด้วยความสงบเย็นเท่านั้นเอง พอจิตขยับตัวออกจากความสงบลมหายใจก็มีมาเอง โดยไม่ต้องไปคว้าไปหามันให้ยุ่งไป

ผู้มีปัญญารักษาตัว มันต้องมีอุบายแก้ความเผลอของตัวที่คิดจากเล่ห์เหลี่ยมของกิเลส คือความสงสัยกลัวว่าจะตายนั้นแหละ มันเป็นเล่ห์เหลี่ยมของกิเลส ก็พึงทราบเสียในขณะนั้นว่า เมื่อความรู้ยังครองร่างอยู่นี้แล้ว อย่างไรก็ไม่ตาย เอา ลมหายใจจะหมดก็หมดไปเถอะ ถ้าลงความรู้นี้ยังมีอยู่ในร่างนี้แล้วจะไม่ตาย เพียงเท่านี้ใจก็พุ่งทะลุหายเงียบไปจากความกลัวตาย และดำรงตัวอยู่ในความสงบอย่างหายห่วงเท่านั้นแล

อุบายวิธีแก้ เราต้องคิดค้นขึ้นมาภายในตนนั้นแหละ เป็นความเหมาะสมที่สุด ยิ่งกว่าครูบาอาจารย์หยิบยื่นให้เป็นไหน ๆ ซึ่งสุดท้ายก็หลุดไม้หลุดมือไปเสีย ไม่เหมือนเจ้าของคิดขึ้นมาโดยลำพังตัวเองและประจักษ์กับใจตัวเอง ทั้งได้ผลเป็นที่พึงพอใจจากอุบายนั้นด้วย ทั้งนับวันเวลาแตกแขนงออกไปอย่างกว้างขวางด้วย ใช้แก้กิเลสทันควัน ไม่มีวันหมดสิ้นด้วย เป็นสมบัติของตนจากภาคปฏิบัติอย่างภาคภูมิใจด้วย

การพิจารณาทางด้านปัญญาเป็นสิ่งสำคัญมาก อย่าสักแต่ว่าพิจารณาเป็นเพียงอาการหรือเป็นพิธี พิจารณาเพื่อความรู้จริงเห็นจริงกับอาการนั้น ๆ จริง ๆ ด้วยความมีสติสืบเนื่องกันไปโดยลำดับ จะแยกจะแยะอาการใดก็ให้มีความรู้กับอาการนั้นเท่านั้น สองอย่างให้รู้กันอยู่เพียงเท่านั้น เหมือนกับโลกนี้ไม่มีอะไรเลย มีแต่ความรู้กับอาการที่พิจารณาสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่สองอย่างเท่านั้น แล้วก็จะกระจายไปหมด

ความรู้อันนี้จะสว่างกระจ่างแจ้งซึมซาบไปทั่วอวัยวะส่วนอื่น ๆ ที่เราไม่ได้พิจารณา ก็เข้าใจตลอดทั่วถึงเพราะเป็นเหมือน ๆ กัน บางครั้งจิตก็ซ่านไปเอง เที่ยวรู้รอบขอบชิดไปหมด มันเหมือนกับกระดาษซึมมันซึมซาบไป ๆ เพราะความซึ้งภายในใจว่าอันนี้เป็นอย่างนี้จริง ๆ เช่น เป็นของปฏิกูล เป็นทุกข์ หรือเป็น **อนตฺตา** มันซึ้งถึงใจ

กำหนดไปทางไหนจิตมันซ่านไปตามนั้นและซ่านไปตาม ๆ กันหมด เพราะสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน

อุบายปัญญาไม่พอผลิตขึ้นมา หาอุบายคิด ตั้งหน้าตั้งตาคิด ตั้งหน้าตั้งตาพินิจพิจารณา ตั้งหน้าตั้งตาสังเกตด้วยความสนใจ เต็มไปด้วยเจตนา เต็มไปด้วยความมุ่งมั่นอยากรู้อยากเห็นความจริงที่มีอยู่นี้ สติต้องติดแนบเสมอ ไม่ว่าขั้นสมาธิ ไม่ว่าขั้นปัญญาสติมีความจำเป็นตลอด จะเว้นขั้นใดขั้นหนึ่งที่สติจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องไม่ได้ การบำเพ็ญด้วยความมีสติเป็นเครื่องสนับสนุนงานให้รวดเร็ว

สติ เป็นธรรมสำคัญมากทีเดียว ไม่ว่าขั้นสมาธิไม่ว่าขั้นปัญญา จนกระทั่งสติปัญญากลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ทีนี้จะว่าสติก็ได้ จะว่าปัญญาก็ถูก พอกระเพื่อมพับก็รู้ทันที ปัญญาวิ่งทันที สอดส่องดูเหตุดูผลระหว่างจิตกับอารมณ์สัมผัสสัมพันธ์กันตลอดไปไม่มีเวลาว่าง ต่อนี้ไปจะทราบว่าสติปัญญาทำงานมากไปโดยลำดับจนไม่มีคำว่าจิตว่างงาน นอกจากเห็นว่าจิตอ่อนเพลียเพราะทำงานมาก ก็รั้งเข้าสู่สมาธิความสงบเป็นคราว ๆ ไป เพื่อเป็นกำลังในการพิจารณาทางด้านปัญญา และปฏิบัติอย่างนี้ไปโดยสม่ำเสมอทั้งสมถะและวิปัสสนา ซึ่งมีความจำเป็นไปคนละทางเท่า ๆ กัน

นี่ละการฝึกการทรมานตน คือการต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ ภาษาธรรมะท่านเรียกว่ากิเลส ความเศร้าหมองมืดตื้ออยู่ภายในใจของคนและสัตว์ทั่วไป ความมืดมนอันนั้นแหละ มันกระจายออกมาทางกิริยามารยาท ทำให้รู้สึกไปทางไม่ดีในแง่ต่าง ๆ แม้ที่สุดมาบำเพ็ญธรรมมันก็ทำให้มืด ทำให้หลง ทำให้ลืมตัว ทำให้ขี้เกียจ ทำให้อ่อนแอท้อถอย คอยขัดขวางอยู่ร่ำไป

เพราะใจทั้งดวงมีแต่กิเลสความมืดตื้อหุ้มห่อ จนไม่สามารถมองเห็นมโนธาตุที่แท้จริงได้เลย จะไม่ให้สัตว์โลกงมงายได้อย่างไร เพราะมีแต่ธรรมชาติงมงายเป็นหัวหน้ารับเหมาจิตทั้งดวงเสียสิ้น ด้วยเหตุนี้จึงต้องยากแก่การแก้การถอดถอน เพราะธรรมชาตินี้ทั้งมวลล้วนเป็นข้าศึกกับธรรมทั้งสิ้น เมื่อสิ่งนี้ขวางอยู่ จึงปฏิบัติธรรมยาก รู้ธรรมได้ยาก เนื่องจากมันไม่ให้รู้ไม่ให้เห็นธรรม มันแทรกอยู่ทุกแง่ทุกมุมทุกขณะจิตที่คิด

ปรุงออกมา ผู้ต่อสู้มันจำต้องฝึกสติผลิตปัญญา ห้าวหาญทางความเพียร เป็นนักอดทน เผลอตัวไม่ได้ มันเข้าแทรกและทำงานแทนทันที ถ้าไม่เผลอมันก็ไม่ทำ แต่มันจ้องหาโอกาสกับเราอยู่ตลอดเวลา ถ้ามันมีอำนาจมากกว่ามันก็ฉุดลากเอาไปต่อหน้าต่อตา เราต้องผลิตสติปัญญาให้มีกำลังกล้าสามารถขึ้นโดยลำดับ เอามันให้อยู่ในเงื้อมมือจนได้ นี่อุบายวิธีฝึกตน ย่อมมียากมีง่ายเป็นธรรมดาของการสู้รบ

ยากก็ยากเถอะยากอย่างนี้ นับแต่เกิดมาเรายังไม่เคยยาก พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ของเราก็ไม่เคยยาก ร้อยทั้งร้อยมักยุ่งยากกับกิเลสทั้งนั้น ยากกับธรรม ทุกข์เพราะการฆ่ากิเลสต่อสู้กับกิเลสไม่มีใครได้ทำเหมือนเรา เราได้ยากเราได้ทุกข์เพราะเราได้สู้กับกิเลสตัวเป็นภัย จงทุกข์จงยากเถิด ความทุกข์ยากในงานฆ่ากิเลสนี้ เป็นสิริมงคล เป็นเกียรติแก่เราอย่างยิ่ง เอา...ทุกข์เถิด ตายเถิด ชีวิตจิตใจบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไปเลย อย่าเสียดาย กิเลสจะพามาตายอีก เอาจนได้ชัยชนะมาครอง

เราเป็นลูกศิษย์ตถาคต เราจะเอาความประเสริฐเลิศโลกเพราะความท้อแท้อ่อนแอ ความขี้เกียจมักง่าย ความอ่อนกำลังอันเป็นสมบัติของกิเลสล้วน ๆ มาประดับตัวประดับใจทำไมกัน ต้องเป็นความเข้มแข็งในการประพฤติปฏิบัติ ให้เห็นสัจธรรม ที่ท่านประกาศกังวานอยู่ได้ ๒,๕๐๐ กว่าปีแล้วเข้ามาสู่ความจริงเต็มหัวใจให้ได้ อย่าให้หลุดมือไป คำว่าสัจธรรมนั้น เป็นธรรมที่ท่านเขียนไว้ตามตำรับตำราที่เราทั้งหลายเรียนท่องบ่นสาธยาย นั่นเป็นชื่อเป็นความจำ ยังเป็นธรรมนอกใจ ถ้าเป็นอาหารก็ยังอยู่ในภาชนะ ยังไม่เข้ามาถึงปากถึงท้อง ให้น้อมเข้ามาสู่ตัวจริงของสัจธรรมอันแท้จริงคือใจของเรานี้ให้ได้

สติปัฏฐานสี่อันเป็นความจริงแท้คืออะไร อยู่ที่ไหน ว่ากาย ก็ร่างกายของเราทุกส่วนก็เป็นกายคตาสติ หรือเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนาเหมือนกัน สุข ทุกข์เฉย ๆ ก็เป็นเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตความคิดปรุงในเรื่องราวต่าง ๆ ก็เป็นจิตตานุปัสสนา ตามรู้ตามเห็นความคิดความปรุงของตน อารมณ์อะไรที่เกิดขึ้นต่อสายกับเรื่องราวอะไรที่เรียกว่าธรรมารมณ์ อันนั้นก็เป็นธัมมานุปัสสนา ก็อยู่กับใจเรา เพราะเกิดและสัมผัสที่ใจเราเอง

ว่าทุกข์คือทุกข์กายก็ดีทุกข์ใจก็ดี ก็คือทุกขสัจซึ่งเป็นความจริงอยู่ตามหลักธรรมชาติของตน เวลามีก็มีอยู่ที่กายที่ใจของเรานี้ ทุกข์ทั้งทางกายทุกข์ทั้งทางใจ ก็มีอยู่ที่นี่ สมุทัยก็มีอยู่ที่ใจ ชื่อธรรมเหล่านี้มีอยู่ที่ตำรา แต่ท่านชี้เข้ามาหาใจ ต้องมาค้นดูที่ใจของเรานี้ ถึงจะเห็นสมุทัยรู้เรื่องของสมุทัย และละสมุทัยได้ด้วยมรรคสัจ

ท่านกล่าวไว้ย่อ ๆ ว่า กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา...แน่ะ คำว่าตัณหาคือความบกพร่อง คือความอยากและรบกวนเจ้าของอยู่ตลอดเวลานั่นแล อยากไม่หยุดไม่ถอย อยากไม่มีวันอิ่มพอ ท่านเรียกว่าตัณหา มันรบกวนอยู่ตลอดเวลานาที ไม่มีวันมีคืนมีปีมีเดือน รบกวนสัตว์บุคคลเราเขาตั้งแต่เล็กจนโตจนเฒ่าจนแก่จนตาย มันกวนอยู่อย่างนั้นจึงเรียกว่าตัณหา มันเคยมีความสงบตัวเมื่อไรถ้าไม่ทำให้มันสงบ ภวตัณหาก็อยากมีนั่นอยากเป็นนี่ อยากมีสิ่งนั้นอยากเป็นสิ่งนี้ อยากอยู่ตลอดเวลา สามความอยากนี้มันเกี่ยวโยงกัน

วิภวตัณหา ถ้าพูดทางภาคปฏิบัติแล้วมันอยากในของไม่มีนั่นเอง เกิดแล้วอยากอยู่อย่างนี้ตลอดไปไม่ให้ตาย มันมีได้ที่ไหน สิ่งสัมผัสสัมพันธ์ที่ถูกใจไม่ให้พลัดพรากจากไปมีได้ที่ไหน มันต้องพลัดพรากจากไป เกิดแล้วต้องตาย แต่วิภวตัณหานี่ มันไปอยากในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ในสิ่งที่เป็นอฐานะคือเป็นไปไม่ได้นั้นแล จึงเรียกว่า วิภวตัณหา อยากในของไม่มี อยากเท่าไรมันก็ไม่อิ่มไม่พอ สัตว์โลกอยากเหมือนกันหมด อยากในของมีอยู่ เช่น ภวตัณหา มันก็เป็นตัณหา ไม่มีความอิ่มพอเหมือนกัน นี่ท่านเรียกว่าสมุทัย มันเป็นอยู่ภายในใจของสัตว์โลกหรือของพวกเราทุก ๆ คนตลอดเวลา

ความใคร่ ความอยาก ความทะเยอทะยาน มันดิ้นมันกวัดมันแกว่งอยู่ภายในใจหาความสงบไม่ได้ ถ้าเป็นน้ำก็ขุ่นเป็นตมเป็นโคลนไปหมด หาความสงบนิ่งใสไม่ได้ เพราะถูกกวนด้วยอำนาจของกิเลส ใจทำไมจะไม่ขุ่นมัวจะไม่มืดดำทำให้เกิดทุกข์ จิตใจขุ่นมัวจิตใจมืดดำ เพราะอำนาจของกิเลสบีบบังคับอยู่ตลอดกาลสถานที่อิริยาบถ ผลของมันก็คือความทุกข์ความลำบากลำบนมากน้อย ตามกำลังของกิเลสที่บีบคั้นในระยะนั้น ๆ นั่นเอง

การแก้สมุทัยก็คือการทำสมาธิภาวนา การพิจารณา เช่น พิจารณากายคตาสติเป็นต้น พิจารณาด้วยมรรค มรรคคือสติปัญญาเป็นของสำคัญ สติเป็นพื้นฐานใช้ไปทุก ๆ ขั้นทุกแขนงของงานที่ทำและขั้นของธรรมที่พิจารณา ปราศจากสติไม่ได้ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป คือองค์ปัญญาที่จะนำมาคลี่คลายดูเรื่องของกิเลส ฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลส ใจรักชอบกับสิ่งใด ไปหลงรักหลงชังหลงเกลียดหลงโกรธกับอะไร เสกสรรปั้นแต่งเอามาแข่งธรรมของพระพุทธเจ้าเพื่อความวิเศษวิโสอะไร ค้นหาความจอมปลอมของมันให้เจอ จะได้เจอธรรมของจริงที่กิเลสตัวจอมปลอมปกปิดไว้

พึงทราบเสมอว่ากิเลสเป็นคู่แข่งกับธรรม ธรรมไม่ให้รัก กิเลสมันฝืนไปรักธรรม ท่านว่าไม่ให้ชังไม่ให้เกลียดไม่ให้โกรธ กิเลสมันฝืนต่อหน้าต่อตา ไปรักไปชัง ไปเกลียดไปโกรธอยู่ได้ภายในหัวใจที่กำลังบำเพ็ญธรรมเข้าสู่ใจอยู่นั้นแล นั่นระหว่างกิเลสกับธรรมต้องต่อสู้กันอยู่อย่างนี้ทุกระยะ เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติธรรมต้องให้รู้กลมายาของกิเลสที่เขย่าเป่าหูกระซิบใจอยู่ตลอดเวลาภายในใจเราเองด้วยสติปัญญา เอาให้รู้กลั่นกรองหรือคลี่คลายผลักดันมันออกไป หรือฟาดฟันมันออกไปด้วยปัญญา ทีแรกก็ใช้สมาธิก่อน พอให้มีช่องทางดำเนินได้ นอกจากเป็นกรณีพิเศษที่เราจะใช้ปัญญาฟาดฟันหั่นแหลกกันไป จนกระทั่งถึงกิเลสมันหมอบ จิตหมอบเป็นสมาธิขึ้นมาได้ นั่นเป็นกรณีพิเศษ ดังเขียนไว้แล้วในปัญญาอบรมสมาธิซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ

มรรคคืออะไร คือทางดำเนินเพื่อความรู้แจ้งสัจธรรมทั้งสี่ **ทุกฺเข ญาณํ** ญาณหยั่งทราบในทุกข์ **ทุกฺขสมุทเย ญาณํ** ญาณหยั่งทราบในสมุทัย **ทุกฺขนิโรเธ ญาณํ** ญาณหยั่งทราบในนิโรธ **ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาย ญาณํ** ญาณหยั่งทราบในมรรคเครื่องทำลายกิเลสแลกองทุกข์ทั้งมวล **อยํ วุจฺจติ สมฺมาทิฏฺฐิ** ญาณหยั่งทราบเช่นนี้ปราชญ์ท่านเรียกว่า สัมมาทิฏฐิ ละเอียดสุดยอด เพราะการหลุดพ้นด้วยความชอบธรรม ย่อมเห็นทุกข์เป็นของจริง เห็นสมุทัยเป็นของจริง เห็นนิโรธก็เป็นของจริง เห็นมรรคเป็นของจริงแต่ละอย่าง ๆ ด้วยปัญญาอันละเอียดแหลมคม นั้นแลคือสัมมาทิฏฐิ ท่านว่า **อยํ วุจฺจติ สมฺมาทิฏฺฐิ** แปลว่า ความเห็นชอบ ความเห็นไม่ปีนเกลียวกับธรรม ไม่ปีนเกลียวกับหลัก

ธรรมชาติ ไม่ปีนเกลียวกับหลักคติธรรมดาที่เป็นไปตามหลักธรรมชาติของตน ที่กล่าวทั้งหมดนี้อยู่ที่ไหน ก็บรรจุอยู่ที่หัวใจของเรานี้ทั้งนั้น

ส่วนทุกข์กับนิโรธเป็นกิริยาอันหนึ่งเท่านั้น เราไม่ไปขวนขวายกับเรื่องของทุกข์และเรื่องของนิโรธ ทำงานไม่ไปเกี่ยวกับทุกข์และนิโรธเลย เช่น ท่านว่าทุกข์พึงกำหนดรู้ นิโรธพึงทำให้แจ้ง ใครจะไปทำทุกข์ให้ดับโดยไม่ดับต้นเหตุคือสมุทัย และใครจะไปทำนิโรธให้แจ้งโดยไม่บำเพ็ญเหตุ คือ มรรคเล่า ความจริงทุกข์ก็เพียงกำหนดทราบกันเท่านั้น แต่ให้ทำหน้าที่ ต้องทำหน้าที่ถอดถอนสมุทัยด้วยมรรคมีสติปัญญาเป็นสำคัญเท่านั้น งานที่ทำจริง ๆ มีระหว่างสมุทัยกับมรรคทำหน้าที่ต่อกันเท่านั้น ก็กระเทือนไปถึงทุกข์กับนิโรธไปเอง เพราะเป็นธรรมเกี่ยวโยงกัน

ทุกข์พึงทราบ ท่านว่า **ปริญฺญาตนฺติ เม ภิกฺขเว** นั้น พระองค์ทรงประกาศให้เบญจวัคคีย์ทั้งห้าฟังว่า ทุกข์ที่ควรกำหนดรู้ เราได้กำหนดรู้แล้ว สมุทัยที่ควรละเราละได้แล้ว นิโรธควรทำให้แจ้ง เราได้ทำให้แจ้งแล้ว มรรคที่ควรบำเพ็ญให้เกิดให้มี เราได้บำเพ็ญให้เกิดให้มีสมบูรณ์เต็มที่แล้ว

การจะทำทุกข์ให้ดับและการจะทำนิโรธให้แจ้ง ก็หมายถึงเรื่องของมรรคโดยตรง ผลิตสติปัญญาขึ้นมาทุกระยะจนมีกำลังแก่กล้าสามารถแล้ว ก็จะทำให้แจ้งทั้งเรื่องธรรมทั้งเรื่องกิเลสไปด้วยกันไม่สงสัย ท่านว่านิโรธคือความดับทุกข์ ควรทำให้แจ้ง ก็การดับทุกข์ถ้าไม่ดับสมุทัยทุกข์จะดับได้อย่างไร ฉะนั้นต้องรู้แจ้งเห็นจริงในสมุทัย ละสมุทัยได้ด้วยปัญญา จะไปละเอาเฉย ๆ ไม่ได้ นี่ละงานชิ้นสำคัญ ก็คือระหว่างสมุทัยกับมรรคทำงานต่อกัน

นี้แหละกระจายไปถึงเรื่องทุกข์ด้วย เรื่องนิโรธด้วย ซึ่งเป็นผลด้วยกันทั้งสองอย่างทั้งเบื้องต้นเบื้องปลาย เบื้องต้นคือทุกข์เป็นผลเกิดจากกิเลสคือสมุทัย ที่เรียกว่าสมุทัย ๆ นิโรธดับทุกข์ด้วยอำนาจของมรรคที่ปราบกิเลสให้สิ้นไป ความทุกข์จะไม่มีทางเกิดขึ้นภายในใจอีกเลย เว้นแต่ทุกข์ในเบญจขันธ์ที่เป็นธรรมชาติของมันมาดั้งเดิม แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงมี พระสาวกก็มีเหมือนกัน

เรื่องธาตุเรื่องขันธ์มันเป็นธรรมชาติอันหนึ่งไม่ใช่ตัวกิเลส เพราะฉะนั้นมันจึงไม่ดับไปกับกิเลส กิเลสดับไป ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะกิเลสผลิตขึ้นมานั้นก็ดับไป แต่ทุกข์ในขันธ์ไม่ดับ มันอยากเกิดมันก็เกิดของมัน อยากดับก็ดับของมัน ถ้าจะแยกออกมาเป็นสมุทัยของธาตุก็แยกได้ แต่ไม่จำเป็นเพราะไม่ใช่กิเลส แม้สาเหตุก็เป็นสาเหตุของธาตุต่างหาก เช่น เราฉันอะไร รับประทานอะไรไปแสดงต่อธาตุขันธ์ มันเกิดความทุกข์ขึ้นมา เช่น ถ่ายท้อง เป็นต้น เพราะอาหารประเภทนั้น ๆ เป็นเหตุอย่างนี้ จะว่าอาหารประเภทนั้นเป็นสมุทัย คือเป็นเหตุให้ถ่ายท้อง เกิดความทุกข์ขึ้นมาก็ถูก แต่ถูกไปตามประเภทของธาตุขันธ์ ไม่เกี่ยวกับกิเลส เพราะนี่มันไม่ใช่กิเลส ท่านจึงไม่นำมาเกี่ยวข้อง

ส่วนที่เป็นกิเลสอันเป็นสิ่งสำคัญซึ่งมีอยู่ภายในจิต แสดงกิริยาอาการออกมาจากจิตนั้นท่านเรียก สมุทัย คือแสดงออกมาในฝ่ายผูกพันให้ติดอยู่ แล้วก็เกิดทุกข์ขึ้นมาเพราะความผูกพันและความติดอยู่นั้น ท่านจึงสอนให้แก้ด้วยมรรค คือปัญญาอันแหลมคม เมื่อแก้อันนี้ได้แล้วสมุทัยก็หมด เมื่อสมุทัยหมดทุกข์ก็ดับ ทุกข์ก็หมดในจิตไม่มีทุกข์ในจิตอีกต่อไปตลอดอนันตกาล

จะไปทำนิโรธให้แจ้งด้วยวิธีการใด ท่านบอกไว้เพียงเท่านั้น นิโรธจึงทำให้แจ้ง คือความดับทุกข์จึงทำให้แจ้งด้วยปัญญา ความหมายว่าอย่างนั้น ทุกข์จึงกำหนดรู้และทำลายด้วยมรรค ทุกข์ถึงจะดับไปอย่างสนิท การแก้ทุกข์ดับทุกข์ต้องมาแก้ต้นเหตุคือสมุทัยซึ่งเกี่ยวโยงกันกับมรรค

ในเรื่องเหล่านี้ผู้ปฏิบัติเท่านั้น จะรู้แง่หนักเบาของธรรมทั้งหลาย ที่จะมาประยุกต์กันกับกิเลสให้ได้เหตุได้ผลทันกับเหตุการณ์ จนได้ชัยชนะไปโดยลำดับ ๆ ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจะเป็นผู้ช่ำชองชำนิชำนาญ และรู้แง่หนักเบาระหว่างกิเลสประเภทใด กับธรรมประเภทใด ที่จะแก้หรือถอดถอนกันด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามแต่อุบายสติปัญญา ผู้ปฏิบัติจะเป็นผู้ทราบได้ดี เพราะได้ผ่านสิ่งเหล่านี้อย่างโชกโชนภายในใจของตน

ที่กล่าวทั้งหมดนี้มีอะไรเป็นเครื่องรับรองอยู่เวลานี้ ก็คือความรู้ คือใจ กิเลสก็อยู่ที่ความรู้นั่นแหละ สัจธรรมก็อยู่ที่นี้ ทุกข์เกิดขึ้นมาจากใจเพราะสมุทัยเป็นต้นเหตุ นิโรธ

คือความดับทุกข์ ดับเพราะอำนาจของมรรคที่ทำลายกิเลสเครื่องผลิตทุกข์ให้ฉิบหายลงไปไม่มีเหลือแล้ว ทุกข์ภายในใจของผู้สิ้นกิเลสแล้วก็ไม่มี ส่วนทุกข์ทางธาตุทางขันธ์มีด้วยกัน พระพุทธเจ้าก็มี สาวกก็มี เจ็บท้อง ปวดหัว หิวกระหาย อยากหลับอยากนอนดังที่เป็นอยู่นี้ เป็นธรรมดาของธาตุของขันธ์ที่ยังครองกันอยู่

แต่สำคัญที่จิตไม่ได้รับความกระทบกระเทือนจากทุกข์ภายในร่างกาย ที่เกิดขึ้นมากน้อย ทุกข์ในขันธ์มีมากขนาดถึงตาย ก็ไม่สามารถเข้าไปทำลายจิตใจอันบริสุทธิ์ซึ่งเป็นวิมุตติธรรมนั้นให้เอนเอียงได้เลย เพราะวิมุตติเป็นอันหนึ่ง สมมุติเป็นอันหนึ่ง ถ้าเป็นโลก ทั้งสองก็อยู่คนละโลกแล้ว แต่ธรรมนี้เป็นโลกุตรธรรมอันสุดยอดแล้ว ทุกขเวทนาทั้งหลายจะเอื้อมถึงได้อย่างไร ทุกข์จะเป็นมากเป็นน้อยเพียงไร ก็แสดงอยู่ภายในร่างกายคือรูปขันธ์นี้เท่านั้น ไม่สามารถเข้าไปทำลายจิตใจให้โยกคลอนหรือเอนเอียงไปด้วยเลย นั่น การเรียนสัจธรรมจบ จบตรงนี้ สติปัฏฐานสี่ก็จบตรงนี้ไม่จบที่ไหน พระพุทธเจ้า พระสาวกทั้งหลายท่านสำเร็จที่ตรงนี้ รู้แจ้งเห็นจริงที่ตรงนี้

ฉะนั้นการปราบกิเลสจึงปราบที่ใจอันเป็นคลังของกิเลสมาก่อน สถานที่นี่จึงเป็นที่ปราบกิเลส เพราะดั้งเดิมเป็นสถานที่ผลิตกิเลส เมื่อกิเลสตัวรกรุงรังสิ้นไป ใจจึงบริสุทธิ์ขึ้นกับตนและหายสงสัยในสมมุติทั้งมวล

เรามาศึกษาอรรถธรรม จงนำธรรมเข้าไปเป็นเครื่องมือปราบกิเลสให้หมดจากใจ ใจจะได้ว่าง คือว่างจากกิเลสและว่างไปหมดในวงสมมุติ ทั้งว่างจากตัวเอง ทั้งว่างจากกิเลส แต่ก่อนเต็มไปด้วยกิเลส ใจหาความว่างไม่ได้ ชำระกิเลสหมดไม่มีเหลือแล้ว ใจก็ว่าง ไม่ยึดไม่ถือไม่สำคัญมั่นหมาย ว่างที่ตรงนั้น

ความว่างนั้นแลคือความบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์นั้นกับความว่างกลายเป็นอันเดียวกันแล้ว จะกลายเป็นสูญได้อย่างไร ฟังซิ ถ้าสูญไปจะเรียกว่าบริสุทธิ์เหรอจะเรียกว่าว่างเหรอ สูญก็เป็นสูญ ว่างก็เป็นว่าง เป็นคนละอย่างนี้ สูญของโลกยกให้โลกสมมุติเขาไป สูญของพระนิพพาน ว่างของพระนิพพาน เป็นธรรมนิพพาน ไม่ใช่โลกสมมุติ พระนิพพานจึงไม่สูญแบบโลกสมมุติ และไม่มีอยู่แบบโลกสมมุติ ความ

มีอยู่และความสูญสิ้นของโลกสมมุติ จึงมิใช่วิสัยกันกับความมีความสูญของนิพพานธรรม เพราะเป็นธรรมเหนือสมมุติ

ดังที่โลกว่าสูญ สูญแบบฉิบหายป่นปี้ไม่มีอะไรเหลือเลย เช่น ไฟไหม้บ้าน ทรัพย์สินเงินทองสูญไปหมด ไม่มีชิ้นเหลือเลย แต่ธาตุเดิมของมันก็ไม่สูญ เพียงสูญจากความเป็นสมบัติที่โลกเสกสรรปั้นยอหรือผลิตขึ้นมาเท่านั้น เช่น ถ้วยชามนามกร บ้านเรือน เครื่องนุ่งห่มใช้สอยต่าง ๆ เมื่อถูกไฟไหม้ลงไปแล้วก็กลายเป็นธาตุเดิมไป ธาตุเดิมของมันจึงไม่สูญ สูญแต่ความเป็นบ้านเป็นเรือน เป็นสมบัติเงินทองที่สมมุติขึ้นเท่านั้น

ทีนี้พูดถึงจิต ธาตุเดิมแท้ก็คือ**ธาตุรู้** อะไรสูญไปหมดก็ยังเหลือธาตุรู้คือจิต จิตนี้ไม่สูญ จิตจะสูญไปไหน ก็รู้อยู่เห็นอยู่อย่างนั้น ถ้าสูญไปหมดไม่มีอะไรเหลือ จะเอาอะไรมาเป็นความบริสุทธิ์ จะเอาอะไรมาเป็นความว่าง จะเอาอะไรมาเป็น **ปรมํ สุขํ**

ความไม่เคยสัมผัสทางด้านปฏิบัติธรรม ปฏิบัติจิต แต่คาดคะเนเดาเอาด้วยอำนาจของกิเลสความงมงายพาให้สำคัญไปต่างหาก มิใช่ความจริงพาให้รู้จริงเห็นจริงดังพระพุทธเจ้าแลสาวกท่านที่ท่านเป็นนักพิสูจน์ทางด้านจิตตภาวนา คนที่สำคัญว่าตายแล้วสูญนี้ จิตใจมักดิ่งลงทางต่ำ เวลามีชีวิตอยู่อยากทำอะไรก็ทำตามใจชอบ ไม่คำนึงถึงบุญถึงบาปดีชั่วประการใดทั้งสิ้น ขอให้ได้ทำอย่างสมใจขณะที่มีชีวิตอยู่ก็พอ เพราะเวลาตายแล้วหมดความหมาย สิ่งต่าง ๆ สูญโดยประการทั้งปวงไม่มีความสืบต่อ นี่คือเรื่องของกิเลสครอบงำจิตให้จมมิดจนไม่รู้สึกตัว ทำอะไรก็ทำแบบสุด ๆ สิ้น ๆ เพราะตนได้กลายเป็นคนสุด ๆ สิ้น ๆ ไปแล้ว อะไร ๆ จึงหมดความหมายไปตาม ๆ กัน

นี่แหละเรื่องของกิเลสตัวจอมปลอมครอบงำใจสัตว์โลก มันจึงสนุกโกหกหลอกลวงสัตว์โลกต่อหน้าต่อตา ถ้าเป็นคนก็ประเภทหน้าด้านสันดานหยาบคาย เกินกว่าจะอยู่ร่วมกับมนุษย์ทั้งหลายได้นั่นแล กิเลสกับธรรมเดินสวนทางกัน กิเลสคือตัวจอมปลอม ของไม่ปลอม คนไม่ปลอมเข้ากับกิเลสไม่ได้ ส่วนธรรมคือยอดแห่งความจริง สิ่งจอมปลอม คนจอมปลอมจึงเข้ากับธรรมไม่ได้ กิเลสกับธรรมจึงเป็นคู่อริกัน คู่แข่ง

กันแต่ไหนแต่ไรมา ผู้สนใจในธรรม ประพฤติธรรม จำต้องรบกับกิเลส สิ่งจอมปลอมภายในใจตัวเองตลอดไป จนกิเลสตัวแสนปลิ้นปล้อนหลอกลวงหมดอำนาจไปจากใจแล้ว ก็ไม่มีอะไรพาให้ฝัน พาให้จม ฉะนั้นในสามโลกธาตุนี้จึงมีกิเลสอย่างเดียวเท่านั้นเป็นเจ้าอำนาจครองหัวใจสัตว์โลก และเป็นคู่ต่อสู้ธรรม กิเลสกลัวธรรมอย่างเดียวในสามโลก นอกนั้นกิเลสไม่เคยกลัวอะไรเลย

ความรู้ความเห็นที่ว่าตายแล้วสูญ ก็คือความบงการของกิเลสโดยแท้ ที่ผิดความจริงไปร้อยเปอร์เซ็นต์ทีเดียว ความจริงที่ธรรมบ่งบอกว่า สัตว์บุคคลตายแล้วต้องเกิดอีก ถ้ากิเลสที่เป็นเชื้อแห่งภพชาติยังมีอยู่ในใจ จะเป็นอื่นไปไม่ได้ ความจริงความถูกต้องแห่งธรรมร้อยเปอร์เซ็นต์ เดินสวนทางกันกับกิเลสตัวเสกสรรปลิ้นปล้อนหลอกหลอนสัตว์ไม่มีประมาณ

ทั้งนี้ต้องทราบข้อเท็จจริงด้วยการพิสูจน์ตามหลักจิตตภาวนา ดังองค์ศาสดาและสาวกทรงพิสูจน์และพิสูจน์จนเห็นความจริงเต็มส่วนมาแล้ว จะมาด้นเดาเกาหมัดเอาเฉย ๆ นั้นไม่ถูกไม่ควร กลัวจะวกกลับมาเกิดเสวยผลกรรมชั่วต่าง ๆ ไม่หวาดไหวนั่นซิที่น่ากลัวมากน่ะ

เพราะความจริงจะเป็นไปตามความจริง จะไม่เป็นไปตามความนึกเดาความสำคัญ การกลับมาเกิดก็คือความจริงตามธรรมอยู่แล้ว การตายแล้วสูญนั้นมันเป็นหลุมพรางของกิเลสต่างหากนี้ ไม่ใช่ความจริงพอจะนำมาแข่งธรรม ลบล้างธรรมได้นี่ คนที่สำคัญว่าตายแล้วสูญ จะต้องสร้างกรรมชั่วมากกว่าคนธรรมดา เวลาผิดหวังกลับมาเกิดอย่างไม่คาดคิด ก็จะต้องรับเสวยกรรมที่เป็นมหันตทุกข์มากต่อมากจนสู้ไม่ไหว นั่นซิที่น่าใจหาย เพราะการกระทำดีชั่วทั้งมวล เป็นเครื่องประกาศถึงผลสุขทุกข์อย่างตายตัวอยู่แล้ว ลบไม่สูญ

เรื่องศาสนาลึกซึ้งมากเพราะใจเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก ศาสนาก็คือความรู้ ความเป็นของใจที่ออกมาเป็นศาสนา จึงต้องสอนเข้าไปที่ใจ มีความละเอียดแหลมคมเท่า ๆ กัน จึงจะเข้าใจเรื่องของกันและกันได้ ระหว่างธรรมกับใจก็อยู่ด้วยกัน เข้าใจกันได้

กิเลสที่เป็นสิ่งเคลือบแฝงละเอียดขนาดไหนก็เหนือธรรมไปไม่ได้ เพราะกิเลสเป็นสมมุติ ธรรมเป็นได้ทั้งขั้นสมมุติและขั้นวิมุตติ จึงต้องเหนือกิเลสอยู่เสมอ

ความเลวของกิเลสกับความเลิศของธรรม ก็เดินสวนทางกันชนิดร้อยเปอร์เซ็นต์เช่นเดียวกัน ความฉลาดในอุบายปลิ้นปล้อนหลอกลวง และเสกสรรปั้นยอตบตาสัตว์โลกให้เชื่อถือและคล้อยตาม จนหลับไหลใฝ่ฝันไม่มีวันตื่นก็ยกให้กิเลส ความจริงความแท้ ธาตุแท้ไม่มีคำว่าปลอมนั้นคือธรรม กิเลสไม่อาจเอื้อมทำลายได้ เมื่อฝ่ายหนึ่งปลอม ฝ่ายหนึ่งจริง ความจริงต้องเหนือความปลอมอยู่โดยดี

ผู้ปฏิบัติธรรม ทำใจให้สงบ เป็นสมถธรรม วิปัสสนาธรรม ย่อมมีธรรมในใจและเหนือกิเลสไปเรื่อย ๆ จนปราบกันได้อย่างเรียบราบไม่มีอะไรเหลือ ใจก็อยู่เหนือโลกเหนือกิเลสทั้งปวง เหนือขันธ์ เป็น **นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ** สุขอื่นใดไม่เหมือนสุขที่เกิดจากการปราบกิเลสสิ้นไปจากใจ

นี่ความยากความลำบากทั้งมวลที่เราทำมานั้นก็หายไปหมดแล้ว มันไม่ได้มาก่อกวนทำลายเราอยู่ในเวลาที่บริสุทธิ์แล้วนั้นเลย ทั้งเป็นเครื่องหนุนให้หลุดพ้นจากทุกข์อย่างดีเยี่ยมด้วย หากเราไม่ทำอย่างนั้น ก็ไม่รู้อย่างนี้ เมื่อพิจารณาย้อนหลังก็ภูมิใจตอนนั้นความเพียรของเราเป็นอย่างนั้น ๆ ความทุกข์ความลำบากเพราะการต่อสู้กับกิเลสเป็นอย่างนั้น ๆ ข้ามมาเป็นลำดับลำดา

ถึงขั้นที่จะมอบเป็นมอบตายกัน เพราะความแก่กล้าสามารถแห่งสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ก็หมุนกันเข้าไปเลย ตายก็ไม่เสียดายชีวิต นอกจากให้รู้ให้หลุดพ้นอย่างเดียวเท่านั้น ไม่รู้เอาตายก็ตาย นี่ถึงขั้นมันเด็ดมันก็เด็ด ถึงขั้นมันสู้มันก็สู้เอาตายเป็นเดิมพัน ถึงขั้นมันเสียสละเป็นสละตายมันเสียสละจริง ๆ เพื่อธรรมดวงนั้น สู้จนผ่านพ้นไปได้อย่างใจหวัง แล้วก็ไม่เห็นตาย ความทุกข์ทั้งมวลในการประกอบความเพียรมาทุกประโยคนั้นมันก็หายหน้าไปหมด แน่ะ ยังเหลือแต่ผลเท่านั้น คือความสมบูรณ์ภายในใจ เพราะความเพียรเหล่านั้นเป็นเครื่องสนับสนุน

เพราะฉะนั้นขอให้ยึดอุบายเหล่านี้ไปเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นคติเครื่องดำเนินทุกข์ยากลำบากก็พยายามผลิตสติปัญญาขึ้น ให้ทันกับกลมายาของกิเลสอยู่เสมอ ๆ อย่าได้ท้อถอยอ่อนแอ ซึ่งไม่ใช่ทางของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ทางของธรรมพาดำเนินให้ถึงความพ้นทุกข์ นอกจากจะพอกพูนกิเลสและกองทุกข์ขึ้นให้มากยิ่งกว่าที่มีอยู่แล้วนี้เท่านั้น จึงไม่ควรเสียดายความไม่เป็นท่าของตน

เอาละยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

๑๓. นอนใจ นอนจม

จิตเป็นตัวยืนโรงในเรื่องความเกิดแก่เจ็บตาย นี่เป็นหลักความจริงร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยอาศัยเชื้อเพื่อเพาะให้เกิดที่นั่นเพาะให้เกิดที่นี่ ตามหลักธรรมท่านว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นต้น อยู่ตรงนั้นแหละ ภพชาติน้อยใหญ่แตกแขนงออกไปจากนั้น ท่านเรียงลำดับลำดาไปจนถึงที่สุดของอวิชชาว่า **สมุทโย โหติ** ผู้ปฏิบัติจะเรียงลำดับลำดาในการปฏิบัติไปตามท่านนั้น เหลวทั้งเพ เหมือนการจะโค่นต้นไม้ให้ตาย แต่จะไปเที่ยวตัดใบนั้นตัดใบนี้ กิ่งนั้นก้านนี้ สิบปีก็ไม่ล้ม ต้องโค่นเข้าไปรากฝอยรากแก้วของมัน และถอนพรวดขึ้นมาตรงนั้น มันตายไปหมดไม่มีเหลือกระทั่งกิ่งก้านสาขาดอกใบ

อวิชชาตัวเดียวเท่านั้นอยู่แนบสนิทกับจิต ถ้าไม่ใช้ทางด้านจิตตภาวนาอย่างไรก็ไม่พบความจริงของมัน ที่เป็นต้นเหตุพาให้เกิดและพาไม่ให้เกิด พระพุทธเจ้าทรงค้นอยู่ถึงหกปีโดยไม่มีใครสั่งสอนเลย ความลำบากลำบนจึงมีมาก สำหรับพวกเรามีครูมีอาจารย์ มีตำรับตำราแนะนำสั่งสอนไว้แล้ว เพียงจะพยายามปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักธรรมอันถูกต้องดีงาม อันเป็นการถอดถอนกิเลสไปด้วยข้อปฏิบัติก็ยังทำไม่ได้ จะเรียกว่าเราเหลวไหลขนาดไหน

หลักใหญ่อยู่กับความมุ่งมั่นเป็นสำคัญในการปฏิบัติ ถ้าความมุ่งมั่นมีมาก ความอุตส่าห์พยายามก็ตามกันมา นอกจากนั้นยังมีครูอาจารย์คอยให้โอวาทสั่งสอนและสนับสนุนด้วยอุบายวิธีการต่าง ๆ ในเวลาปฏิบัติอีกด้วย หากเกิดความรู้ความเห็นขึ้นมาอย่างใด ตนเองไม่เข้าใจเพราะทางไม่เคยเดิน ก็ถามครูอาจารย์ได้ หรือเวลาท่านแสดงธรรมเข้าไปสัมผัสกับความรู้ของเราความเป็นของเราเข้า ก็เข้าใจไปในขณะที่ฟังเทศน์นั้น ๆ นี่เป็นความสะดวกมากในการเสาะแสวงและปฏิบัติธรรมสำหรับพวกเราเมื่อเทียบกับพระพุทธเจ้าแล้ว

ครั้งพุทธกาลท่านบรรลุธรรมจำนวนมากมาย ท่านก็กล่าวไว้ในบุคคลสี่ประเภท นั่นเป็นประเภท **อุคฆฏิตัญญู วิปจิตัญญู** ผู้สามารถจะรู้ได้อย่างรวดเร็วและรู้เร็วรองลำดับกันลงมา จากนั้นก็เป็นจำพวก **เนยยะ** พอลากพอจูงกันไปได้ หลายครั้งหลายหนก็พอเป็นผู้เป็นคนและผ่านไปได้ ส่วน **ปทปรมะ** นั้นรู้สึกจะมารวมอยู่ในสมัยปัจจุบันนี้เสียมาก เพราะพูดเรื่องศีลเรื่องธรรมรู้สึกจะเข้ากันไม่ค่อยได้ กลายเป็นความแสลงหูแสลงใจไม่สนใจฟัง การฟังนั้นมักจะแสดงอาการงวยงงสงสัย ราวกับเป็นเรื่องแปลกเรื่องนอกสังคมมนุษย์ผู้ดี เป็นเศษเป็นเดนไป ราวกับธรรมเป็นของเศษเดนหาคุณค่าไม่ได้ ไม่ควรแก่มนุษย์ปัจจุบันจะรับไว้ในสังคม เป็นเรื่องครึล้าสมัย เป็นเรื่องขัดหูขัดตาไม่อยากฟังไม่อยากเห็น แสดงอาการไม่พอใจขึ้นมาและพูดเยาะเย้ยไปต่าง ๆ อย่างไม่กระดากอาย ทั้งนี้เพราะความรู้สึกมันนับวันต่ำช้าเลวทรามลงไปทุกที ของดีกลายเป็นข้าศึกไปได้

ตามหลักธรรมชาติแล้ว ธรรมเป็นธรรมชาติอันประเสริฐเหนือโลกแต่ไหนแต่ไรมาไม่มีอะไรเป็นคู่แข่งแย่งดีกว่าธรรมไปได้ และธรรมทำคนให้เป็นคนดีไปโดยลำดับจนถึงขั้นดีเลิศมาแต่กาลไหน ๆ ธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่เคยทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดได้รับความเสื่อมเสียและฉิบหายวายปวงไปแม้แต่น้อยเลย นอกจากเป็นเครื่องส่งเสริมให้เป็นคนดีตามกำลังของผู้ปฏิบัติตามโดยลำดับ ไม่ว่าเพศใดวัยใด จึงหาทางต้องติไม่ได้

คำที่ว่าศาสนาเสื่อมก็หมายถึง จิตใจของมนุษย์เสื่อมทรามลงไปจากอรรถจากธรรมอันถูกต้องดีงามนั่นเอง ไม่เคารพยำเกรงในสิ่งที่ควรเคารพยำเกรง ไม่เชื่อไม่นับถือ

ธรรมและไม่ปฏิบัติตามธรรมที่สอนไว้นี้ เช่น บาป บุญ นรก สวรรค์ พรหมโลก นิพพาน เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ ทุกสัตว์บุคคลจำต้องสัมผัสสัมพันธ์กับธรรมชาติเหล่านี้เรื่อยมาและจะเรื่อยไป โดยไม่ขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือไม่เชื่อว่ามีหรือไม่มีนั้น ๆ เลย เพราะธรรมชาตินี้เป็นของจริงและขึ้นอยู่กับความจริง แต่เมื่ออวัยวะที่จะรับทราบสิ่งทั้งหลายดังกล่าวเหล่านี้ มันหนวกมันบอดไปเสียแปดทิศแปดด้านเป็น **ปทปรมะ** จึงหาความรู้ตามความจริงนั้นไม่ได้ ต่างก็ลูบคลำไปตามความมืดบอดหาที่จอดแวะอันเหมาะสมไม่ได้ จึงไม่มีจุดหมายปลายทางทั้งการอยู่และการไป

เพราะใจเป็น **ปทปรมะ** คือมืดแปดทิศแปดด้านทั้งกลางวันกลางคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ทุกอิริยาบถที่เคลื่อนไหวอยู่ด้วยความมืดบอด เพราะอำนาจของกิเลสตัณหามันครอบงำจนหาทางไปไม่ได้ เมื่อหาทางไปไม่ได้แล้วก็มีแต่หาทางทำลายตนเองไปโดยลำดับ ด้วยความรู้ความเห็นด้วยวาทะ กิริยาต่าง ๆ ที่แสดงออกให้ขัดต่ออรรถต่อธรรม เป็นการคัดค้านต้านทานและทำลายธรรม อันเป็นการลบล้างทำลายตนเองโดยไม่รู้สึกตัว นี่โลกส่วนมากกำลังหมุนเข้ามาในจุดนี้เวลานี้

ฉะนั้นเราก็เป็นผู้หนึ่งที่อยู่ในท่ามกลางแห่งโลกที่กล่าวมานี้ ซึ่งไม่ใช่ของดีเป็นอยู่กับจิตดวงใดจิตดวงนั้นก็เหมือนคนไข้หนักกำลังจะตาย รอเอาเข้าหีบเข้าโลงอยู่แล้ว ถ้ามาเป็นกับเราจะเป็นอย่างไร โรคประเภทนั้นไม่ใช่ของดี โรคที่ควรจะหายด้วยยา โรคที่พร้อมจะหายด้วยยาก็มีอยู่ สำหรับเราจะจัดเข้าในโรคประเภทไหน ยาคือธรรมโอสถของพระพุทธเจ้าก็มี หมอคือผู้นำยามาแนะนำสั่งสอนได้แก่ครูอาจารย์ก็ยังมี

เราเชื่อกิเลสตัณหาก็เชื่อมาเป็นเวลานานได้รับผลประโยชน์อย่างใดบ้าง ควรนำบวกลบคูณหารกันระหว่างกิเลสกับธรรมซึ่งอยู่ในหัวใจดวงเดียวกันนี้ด้วยดี แล้วรีบเร่งขวนขวายในแนวทางที่ถูกต้องแม่นยำด้วยความอุตส่าห์พยายาม ซึ่งเป็นการถูกต้องไม่สายเกินไป เรียกว่ายังเป็น **เนยยะ** คือเป็นผู้พอฉุดพอลากไปได้ โดยอาศัยโอวาทคำสั่งสอนและครูบาอาจารย์คอยแนะนำตักเตือน เจ้าของก็ฉุดลากเจ้าของด้วยความพากเพียร ด้วยอุบายที่ได้รับการอบรมมาแล้วจากครูจากอาจารย์ กิเลสย่อมจะค่อยเหือดแห้งไปโดยลำดับ ผู้นั้นก็จะมีสง่าราศีขึ้นภายในใจ

นี่แหละหลักของการปฏิบัติศาสนา สำคัญอยู่ที่ใจ ถ้าลองได้มืดบอดแล้ว ไม่ยอมสัมผัสสัมพันธ์ไม่ยอมรับอะไรทั้งนั้นขึ้นชื่อว่าของดีมีประโยชน์ นอกจากจะเปิดทางรับความมืดบอดให้หนักเข้าไป ทำลายตนโดยลำดับจนแหลกเหลวไปเลยเท่านั้น ไม่มีความดีใด ๆ แม้น้อยที่จะแทรกซึมเข้าไปถึงจิตใจดวงนั้นได้ ท่านจึงเรียกว่า **ปทปรมะ** ถ้าเป็นโรคก็เป็นประเภท ไอ.ซี.ยู. คอยแต่ลมหายใจอยู่เท่านั้น จะเตรียมหีบเตรียมโลงก็เตรียมได้แล้ว ยังไงก็ไปไม่รอดคนประเภทนี้ แม้จะมีชีวิตอยู่สักร้อยปีพันปีมันก็เป็นประเภท ไอ.ซี.ยู. หาความดีเข้าซึมซาบภายในจิตใจพอเป็นสารคุณเครื่องพยุงจิตใจเพื่อสืบต่อภพอันดีงามในกาลข้างหน้าไม่มีเลย มีแต่ความเหยียบย่ำทำลายตนให้ล่มจมลงไปสู่ความทุกข์ความลำบากทรมานฉิบหายป่นปี้ไม่มีชิ้นดีตลอดไปสำหรับจิตดวงนั้น

เพราะฉะนั้นการที่จะรื้อถอนตนให้ขึ้นจากหล่มลึก แม้จะได้รับความทุกข์มากน้อยก็จำต้องอดต้องทน เพราะอยากเห็นของดีมีความสุขใจไร้เสี้ยนหนามที่ทิ่มแทงหัวใจมานาน และจงปักใจพลีชีพบูชาธรรมคำสั่งสอนอันเป็นองค์แทนศาสดา ยึดเป็นหลักใจหลักดำเนิน มีความจริงใจเป็นพื้นฐาน ทำอะไรให้มีความจริงใจมีความจดจ่อ มีสติมีปัญญาคอยสอดส่องมองดู ควบคุมงานที่ทำทุกระยะ

งานอะไรก็ตาม เราเคยได้พูดหลายครั้งหลายหนแล้ว ไม่มีงานใดที่ต่อสู้กันถึงขั้นแตกหักราวกับฟ้าดินถล่มเหมือนงานฆ่ากิเลสรบกับกิเลสนี่เลย นี้เป็นงานที่หนักมากทีเดียว พระพุทธเจ้าเมื่อได้ตรัสรู้ก็ปรากฏว่าโลกธาตุสะเทือนสะท้านหวั่นไหว จะว่ายังไงร่ำลือมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ก็เพราะงานชิ้นเอกของพระองค์ได้สำเร็จลุล่วงลงไป กิเลสหมอบราบเรียบ ไม่มีประเภทใดเหลืออยู่ภายในพระทัยเลย ความอัศจรรย์จึงแสดงขึ้นทั่วไตรโลกธาตุ ดังธัมมจักกัปปวัตตนสูตรท่านแสดงไว้แล้วนั้น

ใครก็ตามถ้ายังไม่ได้ผ่านงานใหญ่ข้าศึกใหญ่ภายในใจ ด้วยการต่อสู้กับกิเลสตัวเหนียวแน่นแก่นไตรภพให้สำเร็จเรียบราบลงจากใจก่อน อย่าด่วนคุยว่าตนทำงานใหญ่โตสำเร็จ ถ้าไม่อยากขายโง่ให้กิเลสหัวเราะเยาะเอา และปราชญ์ท่านปลงธรรมสังเวชในการขายตัวของผู้นั้น ที่ว่าตนเก่งแบบหลับหูหลับตาพูดพล่าม

ทุกสิ่งทุกอย่างในบรรดาความเคลื่อนไหวของผู้ปฏิบัติ ให้เป็นอาการแห่งนักต่อสู้อยู่เสมอ อย่าให้เป็นความท้อแท้อ่อนแอ คิดลังเลสงสัยไปต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสหลอกทั้งเพ ความจริงอันเป็นที่อบอุ่นใจในการบำเพ็ญนั้นก็คือธรรมมีอยู่แล้ว ศาสนธรรมคำสอนฝ่ายเหตุที่ชี้ช่องบอกทางเราก็มีอยู่แล้ว ผลที่จะพึงได้รับเป็นขั้นเป็นตอนจนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้น ท่านก็แสดงไว้แล้วโดยถูกต้องในหลักแห่ง **สวากขาตธรรม** ไม่เคลื่อนคลาดไปจากนี้เลย

เราผู้ปฏิบัติเหมือนกับล้างมือเปิบเท่านั้น ก็ยังจะถือว่าลำบากลำบนแล้ว จะมีทางได้มรรคผลนิพพานที่ไหน ย่อมเป็นไปไม่ได้ เคลื่อนออกท่าใดก็มีแต่ท่ากิเลสรุมล้อม มีแต่ท่ากิเลสบังคับบัญชาเหมือนผู้ต้องหา ไม่มีธรรมคือสติปัญญา เป็นต้น ตามคุ้มครองป้องกันตัวบ้างเลยนั้น รู้สึกว่าจะเป็นคนที่หมดคุณค่าพระที่หมดราคาเกินไป ไม่สมควรแก่ฐานะของเรา เพศของเราที่เป็นนักบวช อันเป็นเพศที่โลกชาวพุทธยกย่องชมเชยและกราบไหว้บูชาว่าเป็นเพศ **ปุญฺญกฺเขตฺตํ** ของโลกเลย จึงขอให้พากันพิจารณาให้มากอย่านอนใจ ซึ่งผิดกับวิสัยของนักบวชซึ่งเป็นเพศพิจารณาใคร่ครวญในทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตน

การแนะนำสั่งสอนทุกแง่ทุกมุมเรื่อยมาตั้งแต่เริ่มรับหมู่เพื่อน ผมได้ทุ่มเทลงเต็มความสามารถทุกด้านทุกทาง ไม่ว่าฝ่ายเหตุฝ่ายผล ทั้งต้นทั้งปลาย แสดงอย่างเต็มเหตุเต็มผล เต็มอรรถเต็มธรรม เต็มสติกำลังความสามารถทุกแง่ทุกมุม เปิดเผยออกหมดเปลือก ไม่มีการปิดบังลี้ลับแม้แต่น้อยไว้เลย จึงกรุณาเห็นใจผู้อบรมสั่งสอนด้วยใจจริงใจจดจ่อกับหมู่เพื่อน ไม่อยากให้ถูกจองจำอยู่ตลอดเวลาด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งพอที่จะดิ้นให้หลุดไปได้ เอาตัวรอดไปได้ด้วยข้อปฏิบัติ จึงไม่อยากให้นอนใจนอนจมดังที่เคยเป็นมาและเป็นอยู่นี่เลย

การทำอะไรขอให้มีสติ สตินี้เป็นสำคัญมาก ในวงงานทั้งหลายไม่ว่าภายนอกภายใน ขาดสติแล้วย่อมแสดงความผิดพลาดขึ้นมา มากน้อยตามความขาดสตินั้นแล ปัญญาคือความละเอียดสุขุมรอบคอบในงานของตนทั้งภายนอกภายใน ธรรมทั้งสองอย่างนี้ควรนำมาใช้ประจำตัวอยู่เสมอ อย่าได้ปล่อยวางและอย่าถือว่าไม่สำคัญ

งานชิ้นเอกจะลุล่วงไปได้จะพ้นจากสติปัญญานี้ไปไม่ได้ เพราะได้รับการอบรมให้มีกำลังขึ้นโดยลำดับ จนกลายเป็น มหาสติ มหาปัญญา ฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลสหยาบละเอียดให้มุดมอดไปจากจิตใจโดยไม่เหลือก็คือสติปัญญานี้แล ไม่ใช่มาจากที่ไหน เพราะฉะนั้นจงเห็นความสำคัญของสติปัญญา เราได้ปฏิบัติมาแล้วเต็มสติกำลังความสามารถ ยังไม่มองเห็นสิ่งใดธรรมใดที่จะยิ่งไปกว่าสติปัญญา ในบรรดาธรรมฝ่ายเหตุเป็นเครื่องแก้หรือถอดถอนกิเลสทั้งมวล โดยมีความเพียรและธรรมอื่น ๆ เป็นเครื่องสนับสนุน

พระลูกศิษย์ตถาคตต้องอดต้องทน เพศนี้เป็นเพศที่อดทน พระพุทธเจ้าพาอดพาทนมาแล้วจนได้ผล เพียรก็ไม่มีใครเกินพระพุทธเจ้า จนเป็นตัวอย่างอันดีเยี่ยมแก่โลกมาแล้ว คำว่า **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเราก็ไม่ปรากฏว่าองค์ไหนที่ล้างมือเปิบมีแต่แทบล้มแทบตายมาด้วยกันทั้งนั้น นั่นแหละการฆ่ากิเลสเป็นสิ่งที่ฆ่าได้ยาก เพราะเหนียวแน่นมั่นคงมากแต่ไหนแต่ไรมา อย่าเข้าใจว่าฆ่ายากตายยากเฉพาะกิเลสอยู่บนหัวใจเราสมัยนี้เท่านั้น

เหมือนคำพูดในครั้งโบราณเล่าต่อ ๆ กันมาว่า รบกับยักษ์และฆ่ายักษ์มันรบยากฆ่ายาก ซึ่งส่วนมากเราสู้มันไม่ได้นะ นักปฏิบัติธรรมต้องย้อนเข้ามาภายในใจของตัวว่ายักษ์ก็หมายถึงปาปธรรม พวกกิเลสมารนี้เอง การฆ่าก็หมายถึง ฆ่าด้วยธรรม เครื่องมือและความเพียรออกไปจากธรรม ระหว่างธรรมกับกิเลสนั้นเป็นข้าศึกกันมาแต่กาลไหน ๆ ผู้ต่อสู้กับกิเลสจึงเหมือนรบกับยักษ์ คำว่ายักษ์กินคนก็กินทั้งโลกธาตุนี้แหละ กลืนลงไปแล้ว คือตายไปแล้วกลับมาเกิดอีก เกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด บังคับให้โลภ ให้โกรธให้หลง ให้เป็นไปในแง่ต่าง ๆ สุดแต่กิเลสจะดลบันดาลให้เป็นไป โดยพาให้เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน ภูตผีปีศาจต่าง ๆ ไม่มีประมาณ ยักษ์ตัวมีฤทธาศักดานุภาพมากนั้นมีอยู่ทุกหัวใจของสัตว์โลกไม่มียกเว้น นอกจากผู้ปราบมันให้สิ้นซากไปแล้วเท่านั้น คือพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ขีณาสพท่าน

เพราะฉะนั้น เราที่รู้ภาษีภาษากับเรื่องกิเลสเหล่านี้พอสมควรแล้ว จึงไม่ควรยอมตนให้มันมานอนขับกล่อม บำรุงบำเรออยู่ภายในใจอย่างเพลิดเพลินจนเกินไป ราวกับพระไม่มีหัวใจ ถูกกิเลสเอาไปย่ำยีตีแผ่แยไปหมดทั้งดวง ต้องต่อสู้กับมันด้วยสติปัญญา

ศรัทธา ความเพียร อย่าได้ลดละ จะเริ่มเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ไปโดยลำดับ นับแต่ความสง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญ ความสงบผ่องใสไปเป็นลำดับลำดา เปลี่ยนสภาพสู่ความละเอียดไปตามภูมิจิตภูมิธรรมจนถึงวิมุตติหลุดพ้น หาความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ไม่ได้บรรดาอาการของจิตดี–ชั่วซึ่งเป็นสมมุติ ไม่มีในวิมุตติจิตนั้น เป็นแต่อาการของขันธ์ที่มีอยู่เป็นอยู่ตามปกติของตน อาการที่จะเปลี่ยนแปลงให้มีเศร้าหมองผ่องใส หรือเปลี่ยนสภาพเป็นอย่างนั้นอย่างนี้อีกนั้นไม่มี เมื่อถึงขั้นเต็มภูมิของจิตล้วน ๆ แล้วเป็นอย่างนั้น

เหมือนกับน้ำที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ไม่มีสีต่าง ๆ แฝงอยู่เลยฉะนั้น การที่น้ำมีสีแดง สีขาวหรือสีอะไรต่าง ๆ นั้น ย่อมพาดพิงกับสิ่งต่าง ๆ เช่น พาดพิงกับใบไม้ก็กลายเป็นสีใบไม้ไป พาดพิงกับสีขาวก็กลายเป็นขาวไป เช่น เราเทน้ำใส่แก้วสีใดน้ำก็กลายเป็นสีนั้นขึ้นมา นี่จิตที่บริสุทธิ์จริง ๆ แล้วจึงไม่ปรากฏสีสันวรรณะลักษณะใด ๆ ทั้งสิ้น เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ อันเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์พูดไม่ถูกเท่านั้น แต่รู้อย่างชัดเจนภายในตัว หาความสงสัยไม่ได้ ก็คือจิตที่บริสุทธิ์นั่นแล

ฉะนั้นการต่อสู้กับกิเลสทุกประเภท ให้พึงพากันทราบอย่างถึงใจไว้เสมอ อย่าต่อสู้แบบความท้อถอยอ่อนแอ ไม่ใช่ทางที่จะชนะกิเลสได้ ต้องห้ำหั่นกันเข้าไป

อย่าสงสัยว่าโลกนี้มีสถานที่ใดสิ่งใดบ้างที่จะพาให้มีความสุขความเจริญ จะพาให้เลิศให้ประเสริฐมีความสุขความสบายจีรังถาวร ไม่มี อย่าสงสัยให้เสียเวลาและทุกข์ใจเปล่า ทั้งเป็นความประมาทด้วย มีแต่เรื่อง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**เต็มตัวของมัน เมื่อมาเกี่ยวข้องกับเรา เราก็กลายเป็นตัว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** พัวพันกันไปกับสิ่งเหล่านั้นซึ่งล้วนแต่เป็นการสั่งสมทุกข์แก่ตนทั้งนั้น แม้สิ่งนั้นเขาจะเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ตามสภาพของเขา เขาก็ไม่ได้รับผลเป็นความทุกข์ความทรมานเหมือน **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเกิดขึ้นภายในใจเราที่ไปเกี่ยวข้องพัวพันกับสิ่งเหล่านั้นเลย

อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ที่เกาะกินอยู่ภายในใจนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก จงพากันกำจัดให้ได้ เอาให้เห็น พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาองค์เอกแท้ ๆ ไม่มีใครทัดเทียมในโลกธาตุนี้

ธรรมที่แสดงออกก็เป็นธรรมที่เต็มภูมิเต็มฐานไม่บกพร่องตั้งแต่ต้นจนอวสาน ถึงที่สุดคือวิมุตติพระนิพพานไม่มีใครเสมอ นี่แลคือสรณะของผู้หวังพ้นทุกข์ในวัฏสงสาร จะพึงยึดพึงเกาะให้แน่นภายในใจและการปฏิบัติดำเนินทางปฏิปทา

สรณะนี่ละเป็นจุดที่จะให้ความสมหวังแก่พวกเรา นอกนั้นก็ไม่ได้ประมาทว่าไม่ได้อาศัยเขามา แต่พูดตามหลักความจริงของธรรมสำหรับผู้เสาะแสวงหาของจริงว่าหาที่เกาะที่ยึดฝากเป็นฝากตายอย่างแท้จริงไม่ได้ มีแต่สิ่งที่จะพังทลายไปด้วยกันทั้งนั้น ภูเขาทั้งลูกก็อยู่ใต้กฎธรรมชาติคือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** จะไม่พังได้อย่างไร ดินฟ้าอากาศ วัตถุสิ่งของเงินทอง ไม่ว่าสิ่งใดที่อยู่ใต้อำนาจของ**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ และพังทลายไปได้เช่นเดียวกัน หาที่เกาะที่ยึดพอเป็นที่ไว้วางใจและมีความร่มเย็นภายในใจบ้างไม่ได้ ไม่จีรังถาวรอะไรเลย ไม่สิ่งนั้นก็เป็นเราเสียเองต้องพลัดพรากจากกันไป ไม่เหมือนธรรมที่เป็นคู่ควรและติดแนบกับใจไปตลอด

แต่ธรรมที่สัมผัสได้ด้วยใจนั้น เวลานี้มีกิเลสเป็นเจ้าอำนาจครองอยู่ ใจจึงกลายเป็นความรุ่มร้อนเพราะธรรมเข้าสัมผัสยังไม่ถึง เนื่องจากกิเลสเป็นเจ้าของครอบงำไว้รอบด้าน การปราบมันจึงยากในขั้นเริ่มแรก ดีไม่ดีอาจถูกมันปราบเสียก่อน ตัวอย่างเช่นพอจะเดินจงกรมก็ถูกมันเตะออกจากทางจงกรม จะนั่งสมาธิก็ถูกมันเตะลงใส่หมอน จะอยู่ในท่าใดก็ถูกมันเตะให้เผลอให้เถลไถลไปเสียจนได้ ล้วนแต่กิเลสมันเตะมันต่อยมันฉุดมันลากออกไปให้คิดให้อ่านในทางของกิเลส ไม่ใช่ทางของธรรม นี่จงทราบว่ากิเลสมันแหลมคมอย่างนี้ ถ้าไม่ทราบแง่ของกิเลสเหล่านี้บ้างแล้ว เราจะไม่รู้วิธีปฏิบัติต่อมัน กำจัดมันไม่ได้

วิธีกำจัดมันโดยถูกต้องและได้ผลไปโดยลำดับคือ ด้วยความมีสติระมัดระวังอยู่เสมอ นี่แลคืออุบายวิธีการอันหนึ่งที่จะทราบกลมายาของกิเลสไปโดยลำดับ และปัญญาความสอดส่องมองทะลุกิเลสที่มีอยู่ภายในใจมากน้อย

ราคะเกิดขึ้นมันทำให้คนและสัตว์ดิ้นรนกระวนกระวาย สัตว์เมื่อราคะกำเริบหรือโรคบ้ากำเริบ มันดิ้นรนกระวนกระวายกวัดแกว่งอยู่เป็นปกติสุขไม่ได้ ทั้งตัวผู้ตัวเมีย

ทั้งเพศหญิงเพศชาย มนุษย์และสัตว์เป็นเหมือนกัน ถ้าอยู่เฉย ๆ เช่น เวลาหลับสนิท ราคะก็ไม่แสดงตัว โทสะก็ไม่แสดงตัว ความโลภก็ไม่แสดงตัว โมหะก็ไม่แสดงตัว เวลานั้นสัตว์ทั้งหลายมีความสุขเต็มที่ เวลาสุขเต็มภูมิของคนและสัตว์ที่มีกิเลสทั่วไป ก็คือขณะหลับสนิทเท่านั้น นอกจากนั้นหาความสุขไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้เองออกเพ่นพ่านก่อกวนเพื่อทำงานของตัวเอง แต่ที่ทำงานของมันตั้งอยู่บนหัวใจคนและสัตว์ จึงเป็นทุกข์ไปกับมัน

ให้เราเห็นอย่างนี้ก่อนถ้ายังมองไม่เห็นที่ไหนซึ่งละเอียดกว่านี้ ให้ถือเอาเวลาหลับสนิทมาเทียบกับเวลาตื่นนอน พอตื่นขึ้นมามีแต่กิเลสมันฉุดมันลาก ดีมันก็พอใจ ชั่วมันก็พอใจ อะไร ๆ มันพอใจ มันให้ทำและติดร่างแหมันไปหมด เพราะกิเลสพาให้ติด ตัวเราเองไม่อยากติดไม่อยากพอใจ เช่น เขาร้องไห้มันยังพอใจร้องไห้ ความร้องไห้เป็นของดีละหรือ ความทุกข์เพราะการร้องไห้เป็นของดีละหรือ ทำไมทุกข์แท้ ๆ มันพอใจนั่น พิจารณาเอาซิ มันแหลมคมขนาดไหนกิเลสน่ะ ไม่เห็นตัวของมันละ เห็นแต่หุ่นที่มันเชิดออกมาเป็นกิริยาท่าทางต่าง ๆ แสดงความโลภ แสดงความโกรธ แสดงความหลงออกมาด้วยอำนาจของกิเลสที่มันอยู่ฉากหลังไม่ให้เห็นตัวมันเลย เห็นแต่ความหยาบโลนของผู้นั้นแสดงอยู่อย่างนั้น นี่แลกิเลสมันแหลมคมอย่างนี้ ดูเอา พิจารณาเอาจะรู้เองเห็นเองเพราะมีอยู่บนหัวใจเรานี่ด้วยกัน

เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ความเพียรพยายาม เอาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เราสละชีวิตแล้วเพื่อศาสนธรรม ซึ่งจะยังตนให้พ้นจากทุกข์ ไม่มีการล่มจม การประกอบความพากเพียรไม่ว่าจะวิธีใดอิริยาบถใด เป็นสิ่งที่จะปลดเปลื้องกิเลสอาสวะทั้งนั้น ถ้าดำเนินตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้จะไม่เป็นอย่างอื่น

นี่แลที่โบราณกล่าวว่ายักษ์รบกันในนิทาน จะเป็นปรัมปราเป็นเรื่องจริงก็ตาม พึงเทียบเข้าระหว่างกิเลสกับธรรม ซึ่งเป็นข้าศึกกันและต่อสู้กันมาก่อนคำว่าโบราณเป็นไหน ๆ กิเลสต้องมีเล่ห์เหลี่ยมแหลมคมมาก ถ้าเราเป็นฝ่ายธรรมหากเครื่องมือไม่มีเพียงพอกับการต่อสู้มัน ต้องแพ้มันจนได้ มันฆ่าเอาตาย ตายจากเพศ ตายจากมรรคผลนิพพาน ตายจากความมุ่งมั่นของตนที่จะพึงได้พึงถึง ตายหลายประเภทเพราะสู้กิเลส

ไม่ได้ ถูกมันกำราบปราบปรามเอาเรียบราบไป นี่เราไม่ต้องการอย่างนั้น จึงต้องตั้งหน้าตั้งตาต่อสู้กับกิเลสซึ่งเป็นเหมือนยักษ์ และเป็นผู้ก่อทุกข์ภายในใจสัตว์โลกไม่มีการบกพร่อง มีสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา

ความทุกข์ใจเมื่อสมุทัยยังมีอยู่ภายในแล้ว จะต้องผลิตอยู่ตลอดไป มีมากมีน้อยละเอียดขนาดไหนมันก็ผลิตของมันขึ้นมา เรื่องความทุกข์นี้ต้องเป็นเงาตามตัวแยกไม่ออก ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องแก้ไขแยกแยะถอดถอน หรือฆ่าตัวเหตุคือสมุทัยให้สิ้นไป คำว่า กามตัณหา กามก็คือความใคร่ ความชอบใจ ชอบใจสิ่งใดก็เรียกว่ากาม กามแปลว่าความใคร่ความชอบใจ วัตถุสิ่งของเงินทอง นามธรรมก็ตาม รูปธรรมก็ตาม มันเป็นเรื่องกามกิเลสทั้งนั้น เพราะเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลที่เราจะต้องแก้ไขถอดถอนด้วยอุบายวิธีการต่าง ๆ ไม่เช่นนั้นไม่ทันกิเลส จะถูกมันจับมัดเข้าเตาไฟเผากันไม่หยุด คือ เกิดตาย ๆ ไปตลอด

นั่งภาวนาก็ให้มีสติ ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติอยู่เฉพาะหน้า อย่าเอาเรื่องสิ่งใดงานใดเข้าไปกังวลภายในใจ ขณะนั้นให้ทำหน้าที่ในวงปัจจุบัน อย่าไปคาดเรื่องมรรคผลนิพพานว่าจะเป็นขึ้นอย่างนั้นอย่างนี้ คาดไปก็เสียเวลา และสติกับจิตพรากจากงานนั้นแล้วจะไม่เกิดประโยชน์อันใด เดินจงกรมก็ให้รู้อยู่กับคำบริกรรมของตน นั่งก็ให้รู้อยู่กับคำบริกรรม เช่น กำหนดพุทโธก็ให้รู้อยู่กับ พุทโธ ๆ เรามีงานอันเดียวนี้เท่านั้น ไม่มีงานอื่นใดที่จะหวังพึ่งเป็นพึ่งตาย นอกจากความเพียรเพื่อแก้กิเลสตัณหาอาสวะทุกประเภท ไม่มีงานอื่นใดที่พอจะพึ่งเป็นพึ่งตายได้ มีงานนี้เท่านั้น เอาตรงนี้ จิตและความเพียรตลอดอิทธิบาททั้งสี่ปักลงตรงนี้ทุ่มลงตรงนี้ อย่าเสียดายความคิดปรุงเรื่องอื่น ๆ ซึ่งเคยคิดมามากต่อมากแล้ว ยิ่งกว่าความคิดเพื่ออรรถเพื่อธรรม อันเป็นทางถอดถอนกิเลสตัวพิษภัยออกจากใจให้สิ้นไป

อยู่ไหนให้มีสติ ที่จะตั้งรากตั้งฐานความสงบเบื้องต้นนี้ลำบากอยู่มากพอสมควร ถ้าได้พื้นฐานคือความสงบบ้างก็พอถูไถกันไป หรือได้ความสงบแล้วก็ยิ่งเพิ่มกำลังมากขึ้น เหมือนค้าขายมีกำไรมีต้นทุนแล้วก็พอบึกพอบึนพอถูไถกันไปได้ แต่สำคัญที่ค้าขาย

ไม่มีต้นทุนนี่ซิมันลำบาก พยายามให้มีต้นทุน จิตเป็นสิ่งที่อบรมให้หายพยศได้โดยลำดับ ตามปกติของจิตมีความฟุ้งซ่านรำคาญ เพราะถูกยุแหย่ก่อกวนจากกิเลสอยู่เสมอ ไม่มีเวลายับยั้งตั้งตัวได้เลย นี่เป็นนิสัยของจิตที่มีกิเลสเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้มีกิเลสเป็นนายเหนือหัวใจต้องเป็นอย่างนั้นด้วยกัน จึงไม่ควรสงสัยว่าใครจะมีความสุขโดยไม่มีพิษแฝงอยู่เลย

ทีนี้เราจะนำธรรมเข้าไปบังคับจิต ขับไล่กิเลสผู้เคยบังคับบัญชาจิตใจแต่ก่อนให้สลายตัวลงไป มีธรรมเข้าแทนที่ที่กิเลสเคยฝังจมอยู่ เบื้องต้นต้องอาศัยความสงบเสียก่อน ทำความสงบด้วยบทภาวนาจดจ่อต่อเนื่องกันด้วยความมีสติอยู่กับบทธรรมนั้น ๆ อย่าให้เผลอ อย่าคิดอย่าคาดหมายอดีตอนาคตว่าผลที่จะเกิดขึ้นจากสมาธิจะเป็นประเภทใดบ้าง อย่าไปคาดไปหมายให้คลาดเคลื่อนจากงานที่เรากำลังทำอยู่ในปัจจุบันคือคำบริกรรมภาวนา

ผู้กำหนดอานาปานสติก็ให้รู้แต่ลมเข้าลมออก สูงต่ำก็ช่างไม่สำคัญ สำคัญที่ความรู้ความสัมผัสของลมเข้าลมออกรู้กันอยู่ทุก ๆ ระยะ จะสูงจะต่ำหยาบละเอียดให้กำหนดรู้ที่ลมเข้าออกนี้เท่านั้น อย่าไปคาดหมายให้เกิดความลังเลสงสัยและตั้งลมบ่อย ๆ ไม่ถูก

เรื่องที่จะทำให้นักภาวนาสงสัยเป็นอย่างนี้ ทีแรกก็ตั้งลมที่ดั้งจมูก โดยที่เห็นว่าลมสัมผัสที่ดั้งจมูกมากกว่าเพื่อน พอตั้งที่นั่นแล้วกำหนดเพลินไป ๆ เกิดความสงสัยขึ้นมาเหมือนดั้งจมูกนี้สูงขึ้นไป ๆ โน้นก็มี บางทีเหมือนดั้งจมูกนี้ต่ำลงไป เลยตั้งใหม่กำหนดใหม่ จิตเลยหาความสงบไม่ได้เพราะอารมณ์นั้นมากวนใจอยู่เสมอ อย่างนี้เหมือนกับปลูกต้นไม้พอจะขึ้นบ้างแล้วก็ไปขุดมาปลูกใหม่ ๆ ย้ายอยู่ไม่หยุดไม่ถอยสุดท้ายต้นไม้ก็ตายไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย ทางที่ถูกเมื่อปลูกพื้นที่ตรงไหนด้วยความถูกต้องแล้ว พยายามรักษาและรดน้ำพรวนดินอยู่ในที่นั้นในต้นไม้ต้นนั้น ไม่โยกย้ายเปลี่ยนแปลงต้นไม้ไปที่อื่น ๆ ต้นไม้เมื่อได้รับอาหารหรือปุ๋ยเป็นที่เหมาะสมแล้วก็เจริญขึ้น ดอกผลก็เป็นขึ้นมาตาม ๆ กันเมื่อถึงกาลที่ควรจะเป็นดอกเป็นผลแล้ว

จิตก็เหมือนกัน การตั้งลมจะตั้งสูงตั้งต่ำ เราตั้งที่ตรงไหนแล้วก็ให้จับที่ตรงนั้นไว้ แล้วกำหนดให้รู้ลมเข้า รู้ลมออกอยู่ทุกระยะ ๆ จะสูงไปหรือต่ำไปก็ตามที่นี่ ที่ว่าสูงไปต่ำไปนั้น มันเป็นความสำคัญของจิตต่างหาก ที่จะทำให้เผลอตัวจากวงปัจจุบันคืองานที่กำลังทำอยู่นั้น ได้แก่ การกำหนดอานาปานสติที่ดั้งจมูก บางทีทำให้จมูกสูงขึ้นไป ๆ บางที่ทำให้ต่ำลงไป ๆ บางทีทำให้เป็นความรู้สึกเหมือนว่าช่องจมูกนี้กว้างออกไป เวิ้งว้างไปหมดอย่างนี้ก็มี อย่าไปสนใจ ให้กำหนดดูลมจับอยู่ที่ลมนั้นที่แสดงต่าง ๆ นั้นเป็นอาการหนึ่ง ๆ ที่จะหลอกเราให้เขวหลักไปเท่านั้น ให้พากันจำไว้ จับลมไม่หยุดไม่ถอย สิ่งเหล่านั้นมันก็ค่อยคลายตัวของมันไปเอง ค่อยเสื่อมไปคลายไปจางไป สุดท้ายก็เหลือแต่ลม เหลือแต่ลมก็กำหนดแต่ลมจนละเอียดเข้าไป เอ้า ลมจะหมดจริง ๆ ก็ให้หมด อย่าไปตกใจอย่าไปกลัวตาย เมื่อจิตยังครองร่างอยู่ ลมจะหมดไปก็ไม่ตาย

เวลากำหนดเมื่อลมหมดไปจริง ๆ ไม่มีอะไรเหลือ แต่ความรู้มันเหลืออยู่นั่นแหละ เมื่อลมละเอียดลงไปก็แสดงว่าจิตละเอียด เมื่อลมหมดไปจริง ๆ ในความรู้สึกมันมีได้ถึงลมจะหมดไปก็ตามให้ทราบว่า ลมที่กำหนดนั้นหมดไป แต่ความรู้ที่เป็นตัวการสำคัญซึ่งเราต้องการนั้นมีอยู่กับเรา ให้อยู่กับความรู้นั้นไม่ต้องไปกังวลกับลมหรือสิ่งใดในขณะนั้น จนถึงเวลาจิตแสดงอาการออกจากความสงบนั้นมาเป็นปกติ ถ้าจะหยุดก็ค่อยหยุด ส่วนลมก็มีมาเองตามปกติ นี่คือหลักของการภาวนาอานาปานสติ คราวต่อไปก็ทำดังที่เคยทำมาแล้ว จะไม่ผิดพลาดไม่ลังเลสงสัย และพึงถือวิธีนี้เป็นหลักยึดต่อไปอย่างมั่นใจ

จงทำใจให้สงบ เมื่อจิตมีความสงบแล้วจิตย่อมอิ่มตัวและควรแก่การพิจารณา เหมือนเรารับประทานอาหารอิ่มเรียบร้อยแล้ว ย่อมควรแก่การทำงานฉะนั้น จะออกพิจารณาเรื่องธาตุขันธ์อายตนะไม่ว่าภายนอกภายในได้ทั้งนั้น พิจารณาให้เป็นอสุภะอสุภัง หรือ**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หรือเป็นธาตุเป็นอะไรก็แล้วแต่ถนัดกับจริตนิสัย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงด้วยกัน อสุภะอสุภังมันก็อสุภะจริง ๆ ไม่มีที่ไหนเป็นที่สะอาดสะอ้าน ภายในร่างกายนี้เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครก ผิวบาง ๆ ของหนังหุ้มห่อไว้ก็ว่าน่าดูและชมกัน เสกสรรกันว่าน่าดูน่าชม ว่าสวยว่างามน่ารักใคร่ชอบใจ ความจริง

รักหนัง หนังรองเท้าเจ้าของก็มีไม่เห็นน่ารัก หนังนั้นมันน่ารักที่ตรงไหน หนังเขากับหนังเราก็ไม่เห็นผิดกันอะไร น่ารักที่ตรงไหน จงพิจารณาแยกแยะคลี่คลายออกดูตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

พิจารณาเข้าไปข้างในก็เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกน่าขยะแขยง จะน่ารักใคร่ชอบใจที่ตรงไหน พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าซ้ำ ๆ ซาก ๆ แยกแยะออกดูจนกระทั่งแตกกระจาย หรือกำหนดให้ตายให้เน่าพองหนองไหลเปื่อยลงไป น้ำเน่าน้ำหนองไหลเกลื่อนไปเต็มพื้นปฐพี จะถือว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลหญิงชายและสวยงามที่ตรงไหน พิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนเห็นแจ้งตามความจริงไปโดยลำดับ จิตย่อมจะคลายความรักชอบไปเป็นระยะไม่สงสัย เหล่านี้เป็นอุบายวิธี อย่างน้อยก็สงบราคะได้เป็นอย่างดีไม่คึกคะนองน้ำล้นฝั่งดังที่เคยเป็นมา

แต่การพิจารณาต้องทำซ้ำ ๆ ซาก ๆ เป็นอาจิณของการพิจารณา เป็นพื้นเป็นฐานเป็นงานประจำตนในโอกาสที่ควรพิจารณา ออกจากความสงบแล้วก็พิจารณาอย่างนั้นจะพิจารณาเป็นธาตุ แยกกระจัดกระจายออกไปเป็นธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ก็แยกออกไป สุดท้ายเมื่อกระจายลงไปแล้วก็มีแต่ดินแต่น้ำแต่ลมแต่ไฟ ไม่เห็นมีอะไรเหลืออยู่ในความเป็นสัตว์เป็นบุคคล ดังที่กิเลสจอมหลอกลวงพาเสกสรรปั้นยอกันนี้เลย

ฉะนั้นจงพิจารณาให้เห็นตามความจริง เมื่อถึงความจริงแล้วค้านไม่ได้ เป็นแต่กิเลสมันเสกสรรปั้นยอขึ้นมาหลอกเท่านั้นเอง ปลอมแปลงขึ้นมาว่าเป็นของสวยของงามว่าเป็นสิ่งที่น่ารักใคร่ชอบใจ เป็นสิ่งที่น่าเพลิดเพลิน เพราะฉะนั้นผลมันจึงเป็นได้ทั้งสองทาง คือทำให้เพลิดเพลินจนลืมเนื้อลืมตัว ลืมเป็นลืมตายกับสิ่งนั้น ๆ และทำให้เศร้าโศกเสียดายเพราะสิ่งที่น่าเพลิดเพลินนี้พลัดพรากจากไป หรือวิปริตผิดไปจากเดิมที่เคยมีเคยเป็น เมื่อสิ่งนั้น ๆ เปลี่ยนแปลงไปก็เกิดความเศร้าโศกเสียใจ เรื่องของกิเลสจึงเป็นเรื่องของทุกข์ทั้งมวล จงพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบสลับกันไปเวลามีโอกาส เพราะการถอดถอนกิเลสทุก ๆ ประเภทถอดถอนด้วยสติปัญญาเป็นสำคัญ

การทำความสงบนั้นเป็นการตะล่อมกิเลสเข้าสู่จุดรวม เพื่อใจจะได้สงบสบาย และมีกำลังใจที่จะออกพินิจพิจารณาทางด้านปัญญา เมื่อได้ก้าวออกทางด้านปัญญาพินิจพิจารณาอาการต่าง ๆ ของส่วนร่างกายทั้งภายในภายนอกแล้ว เราจะเห็นความหลุดลอยของกิเลส เพราะอำนาจของปัญญาไปโดยลำดับ และเพลินต่อความเพียรตลอดไป ถ้าพูดถึงการค้าก็ได้กำไรไปโดยลำดับ พื้นฐานของจิตก็คือสมาธิ ได้แก่ความสงบ กำไรก็คือปัญญาฆ่ากิเลสขาดลงไปโดยลำดับลำดารู้ประจักษ์กับใจ ไม่เหมือนสมาธิ สมาธิเป็นเพียงกิเลสรวมตัวเข้ามาสู่จุดสงบ ไม่เที่ยวสั่งสมกิเลสเพราะความฟุ้งซ่านเท่านั้น พอกิเลสสงบลงไปไม่ก่อกวน ใจก็มีกำลังควรแก่การพิจารณาและพิจารณาแยกแยะ จะแยกตรงไหนจะแยะตรงไหน จิตให้จดจ่อต่อเนื่องไปโดยลำดับ จนรู้ชัดและเกิดความสลดสังเวชถึงน้ำตาร่วง

เมื่อพิจารณาให้เห็นโทษมันเห็นจริง ๆ เป็นจริง ๆ เราเคยพิจารณามาแล้วจนถึงกับขึ้นอุทาน โอ้โฮ อย่างนี้เหรอ เห็นกายเห็นอย่างนี้เหรอ นั่น เป็นอย่างนี้เชียวหรือเห็นกาย แต่ก่อนกายก็มีอยู่กับเรามาตั้งแต่วันเกิดทำไมจึงไม่เห็น เพิ่งจะมาเห็นกันวันนี้เหรอความปฏิกูล ความปฏิกูลต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในกายเพิ่งมาเห็นวันนี้เหรอ ๆ กำหนดดูเท่าไรยิ่งเกิดความสลดสังเวชไปโดยลำดับ ทั้ง ๆ ที่ตอนพิจารณากายอย่างเพลิน ๆ อยู่นั้นน่ะ แต่เป็นเหมือนว่ากายไม่มี ความรู้สึกมันไปอยู่กับอาการที่กำลังพิจารณานั้นเสีย แม้เช่นนั้นน้ำตามันก็ร่วงออกมาตามประสาของมัน เราไม่สนใจกับมัน มีแต่พิจารณาจี้เข้าไป ๆ จนทะลุปรุโปร่งโล่งไปหมด นี่เป็นอุบายของสติปัญญาพิจารณาอย่างนี้ เวลาเห็นเห็นอย่างนี้สำหรับเรา แต่อย่าคาดหมายเพราะเป็นเรื่องของแต่ละคนจะรู้เห็นขึ้นกับตัวเองโดยเฉพาะ ๆ ในเวลาพิจารณา

การพิจารณาด้วยปัญญาขั้นนี้รุนแรงไปโดยลำดับ ๆ ตั้งแต่ขั้นเกี่ยวกับราคะอสุภะลงมา เป็นขั้นของปัญญาที่รุนแรงมาก แต่มันรุนแรงด้วยความอาจหาญนี่ จึงเรียกว่าผาดโผน มันอาจหาญมากทีเดียว พอผ่านขั้นร่างกายซึ่งเป็นรูปธรรมนี้ไปแล้ว ปัญญานั้นเหมือนกับน้ำซับน้ำซึม ซึ่งไหลรินอยู่ทั้งแจ้งทั้งฝนนั่นแล ไม่มากแต่ไม่หยุด เป็นปัญญาขั้นละเอียด เพราะกิเลสมันละเอียดเข้าไปมีแต่นามธรรม พวกเวทนา สัญญา

สังขาร วิญญาณ ทั้งสุขทั้งทุกข์เฉย ๆ มันมีอยู่ภายในร่างกายและเข้าไปสู่จิตใจ มันแยกมันแยะไปทั้งภายนอกคือร่างกาย ทั้งภายในคือจิตใจ เวทนาอยู่ได้ทั้งสองแห่ง จึงพิจารณาแยกแยะ ส่วนมากก็พิจารณาเวทนาส่วนร่างกายมันก็เข้าไปถึงใจเอง เพราะมันออกมาจากใจนี่ จะไปไหนพ้น เมื่อละเอียดลออเข้าไปแล้ว อะไรมันก็เป็นธรรมไปหมด ร่างกายก็สักแต่ว่าเท่านั้น เมื่อไม่เสกสรรปั้นยอเพราะอำนาจของกิเลส เนื่องจากธรรมปราบลงสู่ความจริงแล้ว

ถ้าพูดถึงอสุภะมันก็อสุภะ พูดถึงเรื่องธาตุมันก็เป็นธาตุโดยตรงอยู่แล้ว นั่นคือธรรมปราบความเสกสรรปั้นยอของกิเลสทั้งหลายให้เข้าสู่สภาพเดิม สภาพแห่งความจริงของตน จึงสักแต่ว่า ๆ พอไปถึงสุข ทุกข์ เฉย ๆ มันก็สักแต่ว่าอันเดียวกัน ความคิดความปรุงก็หาเราหาเขาที่ไหนมี มีแต่ความกระเพื่อมของจิตแย็บ ๆ ออกไปเป็นเรื่องเป็นราวแล้วก็ดับไป ๆ ความเกิดดับนั้นหรือเป็นเราเป็นของเรา มันไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา มันเป็นตัว**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ทั้งห้านี้เป็นเหมือนกัน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละประเภทเป็นตัว**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เหมือนกัน มันเป็นตัวเราตัวของเราที่ตรงไหน พิจารณาหาความจริงจริง ๆ มันไม่มีสัตว์บุคคลเราเขา เป็นต้น ในขันธ์ห้าแต่อย่างใดเลย มันสักแต่ว่า ๆ เท่านั้น นี่แลคือความจริง

พิจารณาย่นเข้าไป ๆ กิเลสตัณหาอาสวะที่มันเคยเกาะเกี่ยวอยู่กับสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นเราเป็นของเรา เคยหลอกลวงเรามานาน มันหาที่อยู่ไม่ได้ เพราะถูกตัดฟันหั่นแหลกเข้าไปด้วยอำนาจของสติปัญญา มันก็ไหลรวมตัวเข้าไปถึงจิต สติปัญญาก็ไล่ที่จิตนั้น ฟาดฟันกันลงไปที่จิตนั้นให้แหลกละเอียดไปตาม ๆ กัน ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้ว ไม่ว่าประเภทใดมันก็คือตัว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อันเป็นตัวสมมุติเหมือนกันหมด ละเอียดขนาดไหนก็คือตัวสมมุติ ตัวสมมุติก็ต้องมี**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**เต็มตัว เป็นเราเป็นของเราที่ไหนได้ ฟาดฟันหั่นแหลกเข้าไปในจิตจนแตกกระจายหมดนั้นแล้ว นั้นแหละที่นี่ตัวยืนโรงว่าเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็คือเชื้อของอวิชชาเป็นต้นเหตุ อวิชชานี้ได้สิ้นสุดลงไปแล้วจากจิตดวงนั้น จิตดวงนั้นแลเป็นธรรมทั้งดวงอย่างเต็มภูมิ หมดปัญหาโดยประการทั้งปวง ขึ้นชื่อว่ากิเลสและสมมุติทั้งมวลไม่มีเข้าเกี่ยวข้องอีกแล้ว

นั่นแลการค้นหาธรรมของจริง จงค้นให้เจอ เรื่องเกิดแก่เจ็บตายจะไม่เจอที่ไหน จะเจอที่จิต เป็นตัวการที่ให้เที่ยวหาที่พาให้เกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่จิตนั้นมีอะไร ก็มี **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นั้นแหละตัวก่อต่อแขนงออกไปโดยลำดับ ฟาดฟันหั่นแหลกลงไปถึงรากแก้วคืออวิชชา ถอนพรวดขึ้นมาแล้วเป็นอันว่าหมดปัญหาโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือ นั่นแหละสงครามชนะอย่างสุดยอด ตั้งแต่บัดนั้นแล้วไม่มีกิเลสตัวใดที่จะโผล่จากที่หลบซ่อนปรากฏตัวขึ้นมาอีก เพราะสติปัญญารู้ไม่ทันแล้วมาเป็นข้าศึกต่อเราอีกน่ะ เป็นอันว่าหมดเท่านั้น กิเลสอวิชชาดับเชื้อหมดแล้วที่นี่น่ะ

ตั้งแต่บัดนั้นแล้วจะอยู่ จะนั่ง จะนอน จะเดิน จะดูอะไรฟังอะไรก็เป็นอิสรเสรีเต็มตัว ไม่กลัวอะไรอีกแล้ว เพราะไม่มีนายเหนือหัวคอยควบคุมนักโทษคือจิตให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้อีก ดูได้เต็มตา ฟังได้เต็มหู มีกี่ตากี่หูกี่จมูกกี่ลิ้นกี่กายกี่ใจของผู้นั้นได้ทั้งนั้น เพราะดูด้วยความจริง ฟังด้วยความจริง ทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความจริง ด้วยความเป็นอิสระในหลักธรรมชาติของจิตที่บริสุทธิ์แล้ว นี่ผลแห่งการปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นปัจจุบันธรรมอยู่ตลอดเวลา เหมาะสมกับคำว่ามัชฌิมา คือเป็นปัจจุบันทันสมัยกับกิเลสทุกประเภทตลอดมา ขอให้นำมาประพฤติปฏิบัติเถอะ ความที่ได้ยินได้ฟังอย่างได้ฟังวันนี้ จะปรากฏภายในใจของนักปฏิบัติโดยไม่ต้องสงสัย ถ้าเอาจริงเอาจังน่ะ เพราะ**สวากขาตธรรม**นั้นไม่มีปัญหาอะไรอยู่แล้ว นอกจากหัวใจที่เต็มไปด้วยกิเลสตัวแสนปลิ้นปล้อนซ่อนเล็บเหน็บแนมหัวใจเราเท่านั้นแหละ พาให้เป็นเจ้าปัญหา ฆ่าหรือทำลายตัวเราอยู่เรื่อยมา

มันไม่ตายแหละการประกอบความเพียรฆ่ากิเลสนี่ เป็นแต่เพียงความลำบากลำบนมากน้อยเท่านั้น แต่เรื่องตายจริง ๆ นั้นคือกิเลสมันตาย เราไม่ตายแหละตายด้วยความเพียรน่ะ กิเลสนั่นแหละเป็นผู้จะตาย แต่เรามันกลัวตายเสียก่อนน่ะซิ มันถึงไม่สามารถฟาดฟันหั่นแหลกกิเลสได้ พอให้ถลอกปอกเปิกไปบ้าง หรือให้ถึงขั้นกิเลสตาย เพราะฉะนั้นจงเอาให้ถึงขั้นกิเลสตาย อย่าเอาเพียงแต่กิเลสถลอกปอกเปิกเฉย ๆ ใช้ไม่ได้ เอาให้กิเลสตายซิ เมื่อกิเลสตายแล้วไม่มีละในโลกนี้ว่าสิ่งใดจะมาเป็นข้าศึกต่อจิตใจ มีกิเลสเท่านั้นเป็นข้าศึกของใจ รู้ได้ชัด เมื่อกิเลสดับภพดับชาติลงไปหมดแล้ว

ไม่มีอะไรเข้ามายุแหย่ก่อกวนให้จิตได้รับความลำบากอย่างนั้น ได้รับความทรมานอย่างนี้อีกต่อไป จึงเห็นได้ชัดว่า อ๋อ มันมีกิเลสนี้เท่านั้น สามโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรมาเป็นใหญ่และเป็นพิษเป็นภัยต่อจิตใจ นอกจากกิเลสอยู่ในหัวใจตัวเองนี้เป็นเจ้าอำนาจและเป็นพิษเป็นภัยต่อตัวเองเท่านั้น

เมื่อกิเลสสิ้นลงไปแล้วเป็นอันว่าหายห่วง อยู่ก็อยู่ ตายก็ตายไม่มีปัญหาถึงเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เพราะได้พิจารณารอบคอบหมดแล้วตลอดทั่วถึงไม่มีสิ่งใดเหลือหลอ จึงขอให้ทุกท่านนำไปพินิจพิจารณา ตั้งศรัทธา ความเพียร ความมุ่งมั่นต่อชัยชนะในการปราบปรามกิเลสให้ถึงใจ ความเพียรจะถึงใจ สติปัญญายังไม่มีก็จะเป็นขึ้นมาด้วยอำนาจแห่งความมุ่งมั่นเป็นหลักสำคัญ และเป็นแม่เหล็กอันสำคัญที่ดึงดูดความพากเพียร ความอดความทน สติปัญญาก็เป็นมา ๆ เพราะความมุ่งมั่น อย่าไปลังเลสงสัยในเรื่องมรรคผลนิพพานให้เสียเวล่ำเวลา และตัดทอนกำลังความเพียรทุกด้านให้หมดไป ผลสุดท้ายก็ล้มเหลว ไปไม่รอด แน่ะ มันเกิดประโยชน์อะไรความไปไม่รอดน่ะ ถอยทัพกลับแพ้มันเกิดประโยชน์เหรอ ให้คิดอย่างนี้เสมอ อุบายสติปัญญาที่จะให้ทันกับกลมายาของกิเลสที่หลอกเราอยู่ทุกระยะ ฟิตให้ทันกัน จึงชื่อว่าผู้มาหาความเฉลียวฉลาดจากหลักธรรม

จงทำความเข้าใจกับตนอย่างหนักแน่นอยู่เสมอว่า ในการรบกับข้าศึกก็ให้เราเป็นผู้หนึ่งในการรบ กิเลสตายไปจากจิตใจก็ให้เราเป็นผู้หนึ่งที่รู้เรื่องกิเลสมันตายไป เรื่องภพเรื่องชาติเคยเกิด แก่ เจ็บ ตาย มากี่กัปกี่กัลป์นับไม่ถ้วน ก็ให้เราเป็นผู้หนึ่งรู้และตัดขาดสะบั้นลงในวงปัจจุบันของจิต อย่าให้เป็นข่าวของท่านผู้ใดมาฉวยเอาของดีไปครอง โดยที่เราไม่มีส่วนด้วยอย่างเต็มภูมิ คำว่าจิตนี้ได้บริสุทธิ์สุดส่วนแล้วกิเลสเอื้อมไม่ถึง ไม่มีกิเลสตัวใดอีกแล้ว ก็ให้เห็นในหัวใจของนักปฏิบัติคือเราเองเป็นผู้หนึ่ง เมื่อได้ทำความเข้าใจกับตัวเองดังที่กล่าวมานี้ แน่ทีเดียวว่าจะไม่เป็นอื่น ต้องเป็นผู้นั้นแน่นอนจะทรงมรรคทรงผลอันสมบูรณ์ในสมัยปัจจุบัน คือวันนี้ เดือนนี้ ปีนี้ ชาตินี้

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรแก่เวลาขอยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๓

๑๔. อย่าประมาทนอนใจ

ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย จงคำนึงถึงพระโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนพระสาวกในครั้งพุทธกาล หรือสั่งสอนภิกษุทั้งหลายในครั้งนั้น ทรงเน้นหนักลงในงานที่จะรื้อถอนสิ่งที่รกรุงรังฝังอยู่ภายในใจ ซึ่งทำให้สัตว์ทั้งหลายได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนตลอดมา ด้วยความเกิดแก่เจ็บตายอันเป็นผลของสิ่งที่รกรุงรังนั้น คือกิเลสประเภทต่าง ๆ

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนวิธีการ งานที่จะรื้อถอนสิ่งเหล่านี้แก่ภิกษุทั้งหลายในครั้งนั้น ไม่มีงานใดพระโอวาทใดที่ทรงเน้นหนักลง ยิ่งกว่าการสั่งสอนพระสงฆ์เพื่อให้เห็นโทษเห็นภัย ในสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยอยู่ภายในใจเรา ซึ่งมุ่งมาประพฤติปฏิบัติเพื่อความพ้นจากทุกข์อยู่แล้ว ให้เห็นอย่างเต็มใจ นี่เป็นหลักใหญ่ของพระโอวาทคำสั่งสอนที่ทรงมุ่งหวังอย่างยิ่งแก่บรรดาสัตว์ เฉพาะอย่างยิ่งภิกษุบริษัทซึ่งพร้อมแล้วที่จะออกแนวรบเพื่อชัยชนะในสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อตนเอง ได้แก่ กิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งล้อมหน้าล้อมหลังอยู่เวลานี้ ไม่มีขยับขยายบ้างเลย ถ้าไม่ถูกขับไล่ด้วยความเพียรของนักต่อสู้เพื่อชัยชนะ

นี่เป็นการเป็นงานอันสำคัญมาก แม้พระองค์เองก็ทรงถือเป็นภาระอันใหญ่หลวงมากทีเดียว ไม่ปรากฏนับแต่ขณะที่พระองค์เสด็จออกทรงผนวชว่า ได้ทรงทำกิจการงานใด ๆ นอกเหนือไปจากงานปราบปรามสิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในพระทัย การหวังความตรัสรู้ก็คือหวังความพ้นทุกข์ การหวังความพ้นทุกข์ก็ต้องฝ่าฟันสิ่งที่เป็นข้าศึกปกคลุมอยู่ภายในพระองค์ให้ขาดไปโดยลำดับ เป็นสายทางที่ราบรื่นดีงามต่อความพ้นทุกข์ด้วยการประพฤติปฏิบัติ

แต่เพราะพระองค์ทรงเป็นสยัมภู จะพึงรู้เองเห็นเอง จึงไม่มีครูมีอาจารย์ที่แนะนำหรือถวายพระโอวาทแก่พระองค์ ทรงบำเพ็ญโดยลำพังพระองค์เอง รู้สึกว่าลำบากมากอยู่ไม่น้อย ผิดบ้างถูกบ้างเป็นธรรมดางานที่ไม่เคยทำหรือทางไม่เคยเดิน แต่อย่างไรก็ตามความมุ่งมั่นของพระองค์มีอยู่กับงานทุกระยะ เพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะซึ่งเป็นเชื้อแห่งวัฏจักร เครื่องพาสัตว์ให้หมุนเวียนเกิดแก่เจ็บตายอยู่นี้ ทรงถือเป็นงานสำคัญ ยิ่งกว่างานอื่นใด

นับแต่วันทรงผนวชจนกระทั่งถึงวันตรัสรู้ มีแต่งานนี้ล้วน ๆ สำหรับพระพุทธเจ้าที่ทรงดำเนินมา จนได้ตรัสรู้เป็นศาสดาเอกของโลกขึ้นมาก็เพราะงานชิ้นนี้สำเร็จ กิเลสขาดสะบั้นไปจากพระทัยไม่มีเหลือหลออยู่แม้นิดเดียว การที่กิเลสแต่ละประเภทจะขาดหรือหลุดลอยไปนั้น ล้วนเกิดจากการรื้อถอนการฟาดฟันหั่นแหลกด้วยงานคือการต่อสู้กับกิเลสทุกประเภท นี่พระองค์ถือเป็นงานใหญ่โตมาก เหนือชีวิตของพระองค์เองหากจะทรงสิ้นพระชนม์ในเวลาบำเพ็ญก็ไม่ทรงเสียดาย เพราะความมุ่งมั่นในความหลุดพ้นมีกำลังกล้า อันดับต่อไปคือความเป็นศาสดาของโลก เป็นสิ่งที่มีน้ำหนักมากยิ่งกว่าความมุ่งมั่นอื่นใดในสกลโลก

การบำเพ็ญของพระองค์จึงเป็นไปด้วยการปฏิบัติ เพื่อถอดถอนกิเลสโดยถ่ายเดียวเท่านั้น หลังจากได้ตรัสรู้แล้ว ทรงนำพระโอวาทมาสั่งสอนบรรดาสัตว์มีภิกษุเป็นต้น ก็ทรงเน้นหนักลงในงานที่พระองค์ทรงบำเพ็ญ และได้เห็นผลเป็นที่พอพระทัยมาแล้วทั้งนั้น

พระองค์ไม่ทรงชมเชยกิจการงานใดสำหรับสมณะผู้เป็นนักบวชอยู่แล้ว ว่าให้ทำสิ่งนั้นให้ทำสิ่งนี้ หรือสิ่งนั้นดีงานนั้นดี นอกจากความเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด พระองค์ไม่ให้ท้อถอยในการบำเพ็ญในการต่อสู้ นั่งอยู่ก็ต่อสู้ ยืน เดิน นอน เว้นเสียแต่หลับ เป็นท่าต่อสู้ของนักรบด้วยความมีสติมีปัญญาเครื่องรักษาตัว มีสติเป็นเครื่องระมัดระวังสิ่งที่จะเป็นข้าศึกเพิ่มขึ้นอีกภายในจิตใจ เพราะตามลำพังก็มีอยู่แล้วบรรดาสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาทั้งหลายมีเต็มหัวใจ จึงไม่ประสงค์ที่จะให้สั่งสมให้มากมูนขึ้นไป ยิ่งกว่าการถอดถอนให้หมดไปโดยลำดับเท่านั้น ผู้ปฏิบัติจงถือเป็นกิจจำเป็นอย่างยิ่งในงานเพื่อถอดถอนโดยถ่ายเดียวและจงระวังคำว่าสั่งสมในขณะเดียวกัน เพราะเป็นสิ่งที่เกิดได้ง่ายมากในทุกหัวใจ ไม่ขึ้นอยู่กับพิธีรีตองใด ๆ เมื่อเกิดแล้วเป็นสิ่งที่ชำระยากมาก ทั้งไม่พอใจชำระนอกจากพอใจสั่งสมมากกว่า โดยทั่วไปเป็นอย่างนั้น

ท่านพูดเป็นส่วนใหญ่ไว้ว่า ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา เหล่านี้ล้วนแต่ประเภทใหญ่ ๆ ของข้าศึกและเป็นจอมทัพด้วยกันทั้งนั้น ถ้าไม่มีจอมธรรมเข้าสู้จอมทัพคือกิเลสประเภทต่าง ๆ แล้วก็ไม่มีหวังชัยชนะได้เลย เพราะฉะนั้นคำว่ากองทัพก็คือข้าศึกกองใหญ่หลวงมากมายนั่นเอง กองธรรมก็คือการประกอบความเพียรด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ มีสติปัญญาเป็นเครื่องกำกับรักษาจิตใจอยู่โดยสม่ำเสมอนั่นแล มีท่าทางแห่งการต่อสู้ต้านทานกับข้าศึกคือกิเลสอยู่ไม่หยุดหย่อน ไม่ว่าอิริยาบถใดท่าใด เป็นผู้มีสติหมุนอยู่กับงานของตนที่ต่อสู้กับข้าศึกเท่านั้น

ไม่เห็นงานใดที่จะวิเศษวิโสยิ่งกว่างานถอดถอนกิเลสอาสวะ เพื่อความหลุดพ้นถึงแดนเกษม ดังพระพุทธเจ้าทรงเป็นมาแล้ว และประทานพระโอวาทไว้เพื่อบรรดาสัตว์ได้พบเห็นด้วยตัวเอง จากการตะเกียกตะกายของตัวเอง เฉพาะอย่างยิ่งพระปฏิบัติเราเป็นสำคัญมาก ให้พึงคำนึงและตระหนักในงานของตนอย่าให้ยืดเยื้อไปนาน เรื่องการเกิดแก่เจ็บตายนั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นสาเหตุ อย่าพากันสงสัยให้เสียเวลาและเสียท่าให้กิเลสไปเรื่อย ๆ นอกจากกิเลสสามสี่ประเภทซึ่งเป็นจอมทัพนี้เท่านั้นเป็นตัวเหตุ จอมทัพจอม

ศัตรูก็คือกิเลสแต่ละประเภทนี้แล ย่ำยีตีแหลกจิตใจให้ได้รับความทุกข์ทรมานอยู่เรื่อยมา หากเป็นของไม่ทนทานก็แหลกละเอียดเป็นผุยผงไปนานแล้ว

แต่นี้เพราะจิตเป็นของทนทานมาก ทุกข์ขนาดไหนก็ยอมรับว่าทุกข์แต่ไม่ฉิบหาย ไม่สลาย ไม่ทำลายเหมือนสิ่งทั้งหลาย จึงพอทนสืบต่อภพชาติมาได้จนถึงปัจจุบันนี้ เราไม่ควรสงสัยเรื่องภพเรื่องชาติ เพราะจิตนี้เป็นตัวประกันแห่งภพชาติอยู่แล้ว โดยหลักธรรมชาติของมันที่มีเชื้อพาให้เกิดอยู่ภายใน เชื้อภายในจิตเป็นเครื่องยืนยันเรื่องความเกิดแก่เจ็บตายในภพน้อยภพใหญ่ จึงไม่ควรสงสัยในเรื่องเคยเกิดแก่เจ็บตายหรือไม่ เพราะธรรมชาตินี้เคยเป็นมาแล้วยิ่งกว่าเคยเสียอีก เนื่องจากไม่เป็นอย่างอื่นนอกจากจะพาสัตว์ให้เกิดแก่เจ็บตายและบีบบังคับจิตใจของสัตว์ ให้ได้รับความทุกข์ความลำบากในภพน้อยภพใหญ่อยู่ตลอดมาเท่านั้น จึงไม่ควรสงสัย

การแก้กิเลสประเภทต่าง ๆ ออกจากจิตใจ ด้วยงานที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้แล้วนั้น เป็นภาระสำคัญเฉพาะหน้าของเรา ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดแม้ทั้งสามแดนโลกธาตุ จะมาช่วยภาระธุรังของเราให้เบาลงหรือให้หมดสิ้นไปได้ โดยที่เราไม่ต้องประกอบงานซึ่งเป็นความจำเป็นเฉพาะเรานี้เลย ต้องเป็นหน้าที่ของเราอย่างเดียวเท่านั้น หนักหรือเบาก็เป็นหน้าที่ของเราจะต้องต่อสู้แบกหามแต่ผู้เดียว ไม่มีใครสามารถทำหน้าที่แทนเราได้ ฉะนั้นจงตั้งหน้าทำหน้าที่ของเราให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความภาคภูมิใจ ตามพระโอวาทว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ตนเป็นที่พึ่งของตน

อย่าลืมพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนพวกเราซึ่งเคยได้พูดให้ฟังเสมอ เบื้องต้นท่านมอบงานไม่กี่ชิ้นให้พวกเราพอเหมาะแก่กำลัง พอให้เป็นปากเป็นทาง เมื่อยึดนั้นเป็นงานหลักแล้วจะกระจายไปอีกไม่มีสิ้นสุดยุติ เมื่อสติปัญญาได้ปรากฏขึ้นมาแล้วเพราะการประกอบความพากเพียรไม่ลดละท้อถอย งานเหล่านี้ก็จะชัดแจ้งด้วยกำลังสติปัญญาศรัทธา ความเพียร นั่นแลเป็นธรรมเครื่องบุกเบิกเพิกถอน

เบื้องต้นขณะที่บวชท่านทรงสอนว่า **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ, ตโจ ทันตา นขา โลมา เกสา.** ทำไมท่านจึงสอนอย่างนี้ทุกรูปทุกนามไป เว้นเสียไม่ได้จนกระทั่ง

ปัจจุบันนี้ ไม่ว่าอุปัชฌายะองค์ใดจะชอบกรรมฐานไม่ชอบกรรมฐานก็ตาม เวลาบวชกุลบุตรจำต้องสอนกรรมฐานห้านี้ให้ เพื่อเป็นงานหรือเป็นศาสตราวุธฟาดฟันหั่นแหลกกับความรักความชอบ ความหลงใหลใฝ่ฝันในสิ่งที่กล่าวนี้ กรรมฐานนี้จึงไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย ถ้าจะเทียบแล้วก็หนายิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก ใหญ่ยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก หนักอึ้งยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกเสียอีก เพราะสิ่งเหล่านั้นสามารถจะทำลายได้ ด้วยเครื่องมือเครื่องจักรเครื่องยนต์ต่าง ๆ จนราบเป็นหน้ากลองก็ได้ไม่นานนักเลย

แต่จะทำลายก้อนภูเขาภูเรา ซึ่งยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดมาเป็นเวลาตั้งกัปตั้งกัลป์นี้ทำลายได้ยากมาก มีผู้ใดบ้างที่สามารถทำลายสิ่งเหล่านี้ลงได้โดยไม่ต้องยากลำบากอะไรเลย และไม่มีผู้ใดแนะนำตักเตือนสั่งสอนวิธีการทำลายเลยก็ทำได้นั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงได้นามว่าสาวก ได้แก่ ผู้สดับตรับฟังจากพระพุทธเจ้า จนทราบอุบายวิธีการต่าง ๆ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติต่อตนเองตามอุบายวิธีที่ท่านสอนนั้น จึงเข้าใจไปโดยลำดับในกิจการงานนั้น ๆ

ผมเส้นเล็ก ๆ ก็จริง แต่มันใหญ่โตอยู่กับความมืดตื้อหนาแน่นของกิเลสครอบงำความจริงเอาไว้ ด้วยการเสกสรรปั้นยอห้องน้ำห้องส้วมว่า เป็นของสวยของงามน่ารักใคร่ชอบใจ สิ่งเหล่านั้นจึงใหญ่โตหนาแน่นในความรู้สึกของสามัญทั่วไป นั่นเป็นของปลอมตามหลักธรรม ไม่ใช่เป็นความจริง นี่เพียง **เกสา โลมา** เท่านี้ก็หนาแน่นขนาดไหน กำแพงเจ็ดชั้นเขายังทำลายได้ครู่เดียวยามเดียว อันนี้มันหนายิ่งกว่านั้นอีก จึงไม่สามารถทำลายลงให้ถึงความจริงได้อย่างง่ายดาย **นขา ทันตา ตโจ**วาระสุดท้ายแห่งกรรมฐานห้า

ตามความจริงแห่งธรรมแล้ว หนังเป็นสิ่งที่หนาเมื่อไร จะไม่พิจารณายากลำบากอะไรนักเลย เพียงผิว ๆ ของมันก็เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติ ตามธรรมที่ทรงสอนไว้แล้วนี้ นี้คือความจริงโดยแท้ ไม่มีการเสกสรรใด ๆ ทั้งสิ้น แต่จิตใจของเรามันบิดเบือนความจริงไปต่าง ๆ เพราะกิเลสพาให้บิดเบือน กิเลสพาให้เสกสรร กิเลสพาให้พลิกแพลง กิเลสพาให้ต่อสู้ กิเลสพาให้กำบังของจริงทั้งหลาย

ไว้ เอาแต่ของปลอมมาหลอกล่อหลอกลวงสัตว์โลก ซึ่งหลงอยู่แล้วด้วยอำนาจของกิเลส ก็ยิ่งทำให้หลงเพิ่มขึ้นอีก ไม่มีเขตมีแดนแห่งความพอดีติดจิตติดใจบ้างเลย

เพราะฉะนั้นก้อนภูเขาภูเราก้อนเล็ก ๆ เพียงก้อนรูปขันธ์เท่านี้ ทั้งที่สติปัญญามีอยู่ แต่ไม่สนใจนำมาใช้นำมาคลี่คลายนำมาฟาดฟันหั่นแหลก สิ่งที่ปกคลุมหุ้มห่ออยู่ด้วยความสำคัญว่าสวยว่างาม ว่าเราว่าของเรา ว่าตัวตนเราเขา ให้แตกกระจายลงไปสู่หลักความจริง คือเป็นของปฏิกูลบ้าง เป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** บ้างประจักษ์ใจ ตามหลักธรรมชาติที่ธรรมสอนไว้บ้างเลย เพียงเท่านี้ก็ไม่สามารถทำได้ จึงเรียกว่า เพียงรูปขันธ์ของเราแต่ละท่านละคนนี้เท่านั้น มันก็ใหญ่โตยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกอยู่แล้ว จึงไม่สามารถทำลายได้ เพราะเหตุนั้นท่านจึงสอนในจุดนี้อันเป็นจุดสำคัญว่า **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** เป็นต้น เพื่อให้สนใจดูมัน ไม่มองข้ามกันไปเสียแบบบุรุษตาบอดตาฝ้าฟาง

กิเลสก็เกิดขึ้นจากจุดนี้แล เกิดขึ้นจากความรักความชอบใจ ความเกลียดความชังก็เป็นกิเลส เพราะความเกลียดความชังไม่ใช่เรื่องของธรรม ความเกลียด ความโกรธ ความรักความชอบ เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล ห้อมล้อมอยู่ภายในร่างกายและจิตใจนี้จนหาทางออกไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงต้องสอนวิธีการพิจารณาอนุโลมปฏิโลม ย้อนหน้าถอยกลับไปมาอยู่ด้วยความมีสติ เพื่อความชำนิชำนาญในงานของตน

การบริกรรมธรรมบทใด ก็ให้จิตจดจ่อต่อเนื่องกับคำบริกรรมและวัตถุที่ตนบริกรรมนั้นจริง ๆ เช่น **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** อาการใดก็ตามให้มีความรู้สึกอยู่กับสิ่งนั้น ๆ หรือจะแยกพิจารณาออกเป็นสัดเป็นส่วนตามความจริงของมันที่มีหลายอาการด้วยสติปัญญา ก็ไม่พ้นที่จะทราบไปได้ ถ้าความพอใจความเชื่อตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามีอยู่ภายในใจ ไม่ถูกกิเลสฉุดลากให้แตกกระเจิงไปหมด เหลือแต่ความจอมปลอมซึ่งเป็นหลักเป็นแก่นอยู่ภายในใจอย่างเดียว เวลาแสดงออกมามีแต่ความรักความชอบใจ ความน่ากำหนัดยินดี ความเกลียด ความโกรธไปเสียหมด แล้วจะเห็นของจริงเจอของจริงได้ที่ไหน เพราะความรู้ความเห็นอันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลนี้เป็นเครื่องปิดกั้นกำบังความจริงในหลักธรรมชาติอันเป็นธรรมแท้ ไว้อย่างมิดชิดติดอยู่

กับใจตลอดเวลา ไม่มีการพิจารณาแยกแยะพอให้มองเห็นยิบ ๆ แย็บ ๆ เหมือนฟ้าแลบบ้างเลย

นี่ละหลักใหญ่ จึงเป็นสิ่งที่ควรเน้นหนักทางความเพียรลงสู่จุดนี้ให้มาก ให้เป็นที่เข้าใจ ตามหลักแห่ง**สวากขาตธรรม**ว่าตรัสไว้ชอบแล้วนั้น ชอบจริง ๆ ความไม่ชอบเป็นเรื่องของกิเลส ให้พึงทราบว่ากิเลสเป็นผู้ฉุดลากจิตใจของเราไป ทั้งที่กำลังประกอบความเพียรในท่าต่าง ๆ ฉุดลากออกนอกลู่นอกทางให้ปีนเกลียวกับธรรม และเป็นข้าศึกต่อธรรม เป็นข้าศึกต่อตนเองในขณะเดียวกัน จึงไม่เห็นเหตุเห็นผลอันเป็นความจริงขึ้นมาจากการพิจารณาหรือภาวนานั้นบ้างเลย ด้วยเหตุนี้จงพากันพิจารณาในจุดที่กล่าวนี้ซ้ำ ๆ ซาก ๆ มีสติอยู่กับตัว พิจารณาอยู่โดยสม่ำเสมอ อย่าเข้าใจว่าพิจารณาแล้วหลายครั้งหลายหน ไม่เป็นของสำคัญ ไม่มีความหมายในสิ่งนั้น

ความหมายอันแท้จริงคือพิจารณาจนรู้แจ้งเห็นจริง ตามหลักความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ในร่างกายนี้ งานนี้แลเป็นงานชิ้นเอกของนักปฏิบัติเรา ให้ถืองานนี้เป็นสำคัญถืองานนี้เป็นชีวิตจิตใจ ทุกอิริยาบถความเคลื่อนไหวไปมาอย่าได้ลืมงานของตนนี้ ซึ่งเป็นงานถอดถอนกิเลสตัวข้าศึกทั้งหลายซึ่งมีอยู่ภายในใจ อันเกิดขึ้นจากความรักใคร่ชอบใจอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จงถอดถอนออกด้วยการพิจารณาโดยทางสติปัญญา จงถือหลักความจริงที่ท่านว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หรือปฏิกูลโสโครก ให้เห็นตามความจริงอย่างนี้ทุกระยะที่เป็นอยู่และเวลาพิจารณา

การพิจารณาตามที่ท่านสอนไว้แล้ว จะไม่เป็นอย่างอื่น นอกจากจะรู้แจ้งเห็นจริงตามสิ่งที่มีอยู่ โดยหลักธรรมชาติของตนเท่านั้น งานนี้เป็นงานสำคัญ อย่าให้จิตเถลไถลไปรักใคร่ชอบใจกับงานอื่นใด นอกจากงานเครื่องถอดถอนกิเลสเท่านั้น นี่เป็นหลักใหญ่ของผู้ปฏิบัติทั้งหลายจะพึงยึดเป็นหลักใจหลักงานตลอดไป

การกำหนดที่จะให้จิตมีความสงบก็ต้องใช้การบังคับบัญชาด้วยสติ ไม่มีสติงานใดก็ตามจะเป็นงานที่ราบรื่นดีงามได้ผลเป็นที่พึงพอใจไปไม่ได้ สติจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับกำกับงานทั้งหลายทั้งภายในภายนอก จะละเว้นเสียมิได้

การพิจารณาทางด้านปัญญา ก็ถือเอาเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ไม่ว่าภายนอกภายใน เทียบเคียงกันให้ได้ทุกสัดทุกส่วน เพราะสิ่งเหล่านี้มีสภาพเหมือนกัน รูปเขารูปเราเป็นเหมือนกัน มีหนังห่อกระดูกอันเดียวกัน หนังเท่านั้นแหละเป็นเครื่องปกปิดกำบังให้ฝ้าฟางอยู่เวลานี้ คลี่คลายข้างในออกมาข้างนอก พลิกดูให้เห็นชัดเจนมีอะไรบ้างในนี้ ท่านจึงสอนว่า **ตโจ** แล้วย้อนกลับทันที เพราะหนังเป็นสิ่งจำเป็นมาก หุ้มห่อไว้บาง ๆ เท่านั้นก็หลง เมื่อพลิกข้างในออกมาข้างนอกแล้วก็จะทราบความจริงของมัน ลึกเข้าไปเท่าไรยิ่งเต็มไปด้วยสิ่งไม่พึงปรารถนา เป็นของปฏิกูลโสโครกไปหมด เหตุใดจึงกล้าจึงหาญเอานักหนาว่าเป็นที่รักใคร่ชอบใจ ว่าเป็นเราเป็นของเรา หนังก็เป็นเรา ผมก็เป็นเรา กระดูกทุกชิ้นของปฏิกูลโสโครกขนาดไหนจนมองดูไม่ได้ ยังมาถือเป็นเราเป็นของเราได้อยู่ ไม่อายตัวเองมั่งเหรอ

นี่กลของกิเลสมันหลอกลวงคน มันหลอกถึงขนาดนี้และเคยหลอกมานานแล้ว เราจะรื้อถอนสิ่งหลอกลวงปิดบังความจริงทั้งหลายไว้นี้ ให้เปิดเผยออกมาด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ให้เห็นความจริงไปโดยลำดับลำดา ความหลอกลวงต้มตุ๋น ความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ จะค่อยหมดไป ถ้านำ**สวากขาตธรรม**ของพระพุทธเจ้าเข้าไปแยกแยะไปคลี่คลาย จะไม่พ้นจากหลักความจริงนี้ไปได้เลย

บรรดาพระสาวกทั้งหลายที่ท่านบรรลุถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์ ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ได้พิจารณาคลี่คลายภูเขาภูเรา อันหนาแน่นไปด้วยสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลาย แต่ถูกเสกสรรว่าเป็นของสวยของงาม แล้วยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจของกิเลสและผ่านไปด้วยกันทั้งสิ้น ถ้าไม่พิจารณาคลี่คลายผ่านนี้เสียก่อน จะพ้นไปไม่ได้ เพราะความยึดมั่นถือมั่นอยู่ที่นี่ ท่านจึงเรียกว่าอุปาทาน ไม่หลงเสียก่อนไม่ยึด เราจะถอดถอนความหลงให้เป็นความรู้ตามหลักความจริงขึ้นมา แล้วก็ปล่อยวางเองโดยไม่ต้องบังคับ เมื่อเห็นตามเป็นจริงแล้วไม่ว่าสิ่งใด ย่อมหายสงสัยทั้งภายนอกภายใน งานนี้เป็นงานสำคัญมากในชีวิตความมุ่งมั่นเพื่อความหลุดพ้นของพระ อย่าสนใจกับงานอื่นใด

ผมเป็นห่วงหมู่เพื่อนมากในเรื่องเกี่ยวกับงานต่าง ๆ ส่วนมากมักจะเถลไถลออกนอกลู่นอกทางของงานที่จำเป็น ไปเที่ยวลูบเที่ยวคลำในงานที่ไม่จำเป็นจนกลายเป็นเรื่อง

วุ่นวายขึ้นมา แล้วก็เป็นเครื่องสั่งสมกิเลสขึ้นมาโดยไม่รู้สึกตัว แล้วยังเถลไถลคิดไปอีกหลายแง่หลายทาง อันเป็นเครื่องสั่งสมกิเลสให้หนักมากเข้าไปอีก โดยหาว่าสร้างบารมีบ้าง หาว่าทำประโยชน์ให้โลกบ้าง

อันโลกนั้นน่ะ ประโยชน์ไหนที่จะดียิ่งกว่าการชำระจิตใจ การอบรมจิตใจให้มีความแน่นหนามั่นคง รู้ข้ออรรถข้อธรรมทั้งหลาย จนกลายเป็นรู้แจ้งแทงตลอด แล้วนำความจริงอันถูกต้องดีงามและร่มเย็นเป็นสุขภายในใจของตนนี้ไปสอนโลก อันไหนจะมีคุณค่ามีราคามีน้ำหนักมากกว่ากัน กับเรื่องภายนอกที่ทำลงไปนั้น ว่าเพื่อประโยชน์แก่โลก อะไรจะสำคัญเท่าใจที่ได้รับการอบรมด้วยดี การงานทุกแผนกก็ขึ้นอยู่กับใจซึ่งเป็นแรงงานและหัวหน้างาน ใจไม่ได้รับการอบรมบ้างเลยผลจะเป็นอย่างไร ให้คิดเอาก็รู้เอง

แม้แต่ทำประโยชน์ให้ตนยังไม่เห็นได้เรื่องได้ราว ยังจะคุยอวดว่าทำเพื่อประโยชน์แก่โลกแบบลม ๆ แล้ง ๆ ให้เขาหัวเราะเย้ยหยัน ไม่อายโลกบ้างหรือการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ อันเป็นที่นำมาแห่งความกังวลหม่นหมองทั้งตนและชาวบ้านให้นอนตาหลับไม่ได้ เพราะกวนกันไม่หยุด เหล่านี้จงพากันระมัดระวังจดจำให้ถึงใจเรื่องอย่างนี้ นี่เป็นข้าศึกต่องานแก้งานถอดถอนกิเลส จนกลายเป็นงานสั่งสมกิเลสขึ้นมาสำหรับผู้มุ่งความพ้นทุกข์จะไปไม่รอด มีแต่ความกังวลวุ่นวายกับอิฐกับปูนกับหินกับทรายกับเหล็กกับไม้ นานเข้าก็กลายเป็นศาสนาอิฐ ปูน หิน ทราย เหล็ก ไม้ ไปเสียหมดไม่ปรากฏศาสนธรรมอย่างแท้จริงหลงเหลืออยู่บ้างเลย ซึ่งเวลานี้กำลังคืบคลานเข้ามาตามวัดวาอาวาสสถานที่อยู่ต่าง ๆ

สิ่งเหล่านี้มีอยู่ในโลก เจริญหรือเสื่อมเราก็เห็นอยู่แล้ว นี่คือวัตถุ หิน ปูน ทรายเหล็ก ไม้ ไปที่ไหนก็ไม่อดไม่อยากขาดแคลนในโลกอันนี้ ถ้าเจริญก็เจริญกันมาแล้วเพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในโลกมานาน แม้จะไม่เสกสรรปั้นยอหรือปรุงแต่งขึ้นมาให้เป็นบ้านเป็นเรือนเป็นตึกเป็นห้างก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นของมีอยู่กับพื้นแผ่นดินนี้อยู่แล้ว ควรจะทำมนุษย์และพระเราให้มีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วยสิ่งเหล่านี้มานานแล้ว ไม่ควรจะได้มาดัดแปลงแต่งจิตใจของตนให้มีอะไรที่ยิ่งกว่านั้นต่อไปอีก เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่อง

ส่งเสริมให้เป็นของวิเศษวิโสได้แล้ว นี่ไม่เห็นเจริญรุ่งเรืองที่ตรงไหน วัตถุเจริญมากเพียงไร จิตใจยิ่งนับวันแห้งแล้งความสงบสุขมากขึ้นจนน่าใจหายเวลานี้ จึงอย่าพากันตื่นในสิ่งที่ไม่ควรตื่น เพราะเรามิใช่กระต่ายตื่นตูมนี่

พระพุทธเจ้านำพระศาสนาออกมาสั่งสอนโลก ไม่ได้นำเป็นอิฐ เป็นปูน เป็นหิน เป็นทราย เป็นไม้ เป็นเหล็ก ออกมาสั่งสอนโลก โลกเขาไม่ได้กราบพระพุทธเจ้าด้วยพระองค์เก่งกล้าสามารถในเรื่องผลิตหรือเป็นช่างก่อสร้างในเรื่องอิฐ เรื่องปูน เรื่องหิน เรื่องทราย เรื่องเหล็ก เรื่องไม้ เรื่องวัตถุ เครื่องก่อสร้างเหล่านั้นนี่

คำว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** เขากราบไหว้ดวงพระทัยที่บริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้นเป็นธรรมแท่งเดียวกัน กับพระทัยที่บริสุทธิ์ต่างหาก **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** เขากราบไหว้ความสว่างกระจ่างแจ้งแห่งพระธรรมที่เต็มอยู่ในพระทัยของพระพุทธเจ้าต่างหาก **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เขากราบพระสาวกทั้งหลายที่ใจของท่านบริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้น อันเป็นของวิเศษไม่มีอยู่ในแดนสมมุตินี้แม้น้อย ซึ่งไม่อาจเทียบเคียงความบริสุทธิ์วิเศษนั้นได้เลย เขากราบท่าน ธรรมของท่าน ดวงธรรมของท่านที่บริสุทธิ์นั้นต่างหาก เขาไม่ได้มากราบอิฐ กราบปูน กราบหิน กราบทราย กราบเหล็กหลา อะไรเหล่านี้ซึ่งเป็นของมีอยู่กับโลก

ทั้งนี้เราไม่ได้ปฏิเสธว่าไม่ให้ทำ แต่ให้ทราบว่าปัจจัยสี่นั้นคืออะไร ปัจจัยแปลว่าอะไร แปลว่าเครื่องอุดหนุน เครื่องบำรุงเยียวยาพอให้ชีวิตร่างกายเป็นไปได้ และอนุเคราะห์พรหมจรรย์ให้เจริญด้วยธรรมภายในใจ ปัจจัยนั้นมีอะไรบ้าง เป็นของวิเศษแล้วเหรอ ฟังว่าปัจจัย ๆ เป็นแต่เพียงเครื่องอุดหนุนพอให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น

จีวร เครื่องนุ่งห่ม ก็พอได้อาศัยปกปิดสกลกาย กันร้อนกันหนาวเหลือบยุงต่าง ๆ ให้เป็นไปวันหนึ่ง ๆ ไม่ถือว่าเป็นของจำเป็นและวิเศษเกินความจำเป็นของมัน การมาบวชในศาสนามาปฏิบัติธรรม ก็ไม่ได้ถือว่าจีวรเป็นของวิเศษยิ่งกว่าอรรถกว่าธรรม ซึ่งเป็นแดนมุ่งหมายของการบวชและการปฏิบัติธรรม

บิณฑบาต ก็พอยังอัตภาพให้เป็นไป นี่คือปัจจัยเครื่องอาศัยแต่ละอย่าง ๆ อาหารการบริโภคพอยังชีวิตอัตภาพให้เป็นไปในวันหนึ่ง เพื่อการบำเพ็ญสมณธรรมให้ถึงแดนแห่งความหลุดพ้น ซึ่งเป็นธรรมวิเศษ ยังผู้บรรลุให้ถึงความวิเศษเท่านั้น ไม่ฉันเพื่อบำรุงร่างกายให้สวยงามเปล่งปลั่ง ด้วยรสอันเอร็ดอร่อยแห่งอาหารคาวหวานแต่อย่างใด ฉันพอพยุงชีวิตร่างกายไว้เพื่อความเพียร จึงเรียกว่าปัจจัยสิ่งอาศัยของสมณะ

เสนาสนะ ที่อยู่ที่อาศัย เช่น กระต๊อบ กุฏิ เป็นต้น นี้ก็เป็นปัจจัยสิ่งอาศัยเพื่อบังลมกันแดดกันฝนแต่ละอย่างเท่านั้น ไม่ถือเป็นสำคัญยิ่งกว่าธรรมแดนหลุดพ้น

คิลานเภสัช ยาแก้โรคแก้ภัย ก็เพียงเป็นปัจจัยเครื่องกำจัดปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บซึ่งเกิดมีขึ้นในร่างกาย เพื่อบรรเทาหรือแก้ไขกันไปตามสมควรแก่เหตุที่พอเป็นไปได้เท่านั้น ไม่ถึงกับต้องเป็นกังวลในหยูกยาจนเกินไป เพราะความกลัวตายมีมากกว่าความหวังพ้นทุกข์

ไม่ถือปัจจัยทั้งสี่นี้เป็นของวิเศษวิโสจนลืมธรรม เราเป็นนักปฏิบัติเหตุใดจึงมาถือสิ่งเหล่านี้ ว่าเป็นของจำเป็นและวิเศษวิโสไปเสียหมด ยิ่งกว่าแดนแห่งความพ้นทุกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ มันขัดกันมากน้อยเพียงไร พากันพิจารณาให้ถึงใจ ปัจจัยสี่นี้เราเป็นมนุษย์มาจากบ้านจากเรือน แต่สัตว์เขาก็ยังมีรวงมีรัง พระมาจากมนุษย์มาจากคนก็ย่อมมีที่อยู่ที่อาศัยเป็นธรรมดาเช่นสัตว์และมนุษย์ทั่วไป จึงเรียกว่าปัจจัยพอได้อาศัยเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเนื้อเป็นหนังเป็นชิ้นเป็นอัน เป็นของวิเศษวิโสไปเสีย พอจะตั้งหน้าตั้งตาฮึกเหิมกันจนลืมเนื้อลืมตัวลืมอรรถลืมธรรม ลืมการแก้กิเลส ลืมงานของตนในการแก้กิเลส เพื่อความหลุดพ้นเพื่อความประเสริฐไปเสียหมด นี่มันก้าวก่ายหลักธรรมของพระพุทธเจ้าขนาดไหน จงพากันพิจารณาให้ดีอย่านอนใจ

นี่เป็นห่วงหมู่เพื่อนมาก จึงย้ำแล้วย้ำเล่าอยู่อย่างนั้น เพราะเล็งเห็นจุดนี้เป็นจุดสำคัญที่พากันยุ่งไม่เข้าเรื่องเข้าราวทั่วดินแดน ราวกับมรรคผลนิพพานอยู่ตรงนั้นแต่จุดสำคัญที่จะให้วิเศษวิโสภายในจิตใจ มีความร่มเย็น มีความสงบ มีความผ่องใส

มีความสง่างามภายในตน จนถึงความสว่างกระจ่างแจ้งแทงทะลุกิเลสไม่มีเหลือ เพราะอำนาจแห่งความเพียร คือการเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา เหล่านี้เป็นความบกพร่อง เหล่านี้เป็นความไม่สนใจ แล้วเราจะหาแดนพ้นทุกข์มาจากที่ไหน เมื่อจุดแห่งความวิเศษที่ควรดำเนินมีขวางหน้าอยู่ แต่ไม่มีใครสนใจใฝ่ฝัน

งานนี้เป็นงานเพื่อความวิเศษจริง ๆ งานปราบปรามสิ่งที่เลวร้ายทั้งหลายให้หมดสิ้นไปด้วยความเพียร และถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์จริง ๆ ดังพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกท่านเป็นไปแล้ว จงถือเป็นข้อหนักแน่นประจำใจ อย่าไปสนใจอะไรกับสิ่งภายนอกมากนัก นี่เพียงได้อาศัยเรียกว่าปัจจัย ๆ เท่านั้น ให้เข้าใจ ไม่ใช่เป็นของวิเศษ ส่วนของวิเศษดังที่กล่าวมานี้ ให้พากันตั้งหน้าตั้งตาขวนขวายด้วยความพากเพียรจริง ๆ

เอ้า หนักก็หนัก กิเลสมันเหยียบย่ำทำลายเรามาหนักขนาดไหน กี่ภพกี่ชาติถึงขนาดล้มหายตายจากกันไปอยู่ตลอดเวลาในภพชาตินั้น ๆ เกิดมาก็ทุกข์ลำบากลำบนแสนสาหัสก่อนที่จะเกิดมาแต่ละภพละชาติ การทรงตัวอยู่ในภพชาตินั้น ๆ ก็ได้รับความทุกข์ความลำบาก เพราะอำนาจของกิเลสเป็นสาเหตุเป็นตัวบงการทั้งนั้น การตายก็ได้รับความทุกข์ความทรมาน จนถึงวาระสิ้นสุดกันในความสืบต่อของธาตุของขันธ์จึงตายไป แต่เชื้อภายในใจยังมีอยู่ พอตายที่นี่ก็ไปเกิดที่นั่น ตายที่นั่นก็ไปเกิดที่นี่ สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เพราะอำนาจแห่งกุศลและอกุศลที่เคลือบแฝงกันไป เป็นมาอย่างนี้ตลอดกาล

เราสงสัยอะไรเรื่องภพเรื่องชาติเรื่องการเกิดแก่เจ็บตาย มันจะวิเศษวิโสอะไรไปยิ่งกว่าความเกิดก็เป็นทุกข์ แก่ก็เป็นทุกข์ ชราก็เป็นทุกข์ ตายก็เป็นทุกข์เท่านั้น มีอะไรประจำความเกิดเราจึงไม่ตื่นเต้นหรือไม่ตกใจ ไม่หวาดเสียว ไม่หวาดกลัวพิษภัยเหล่านี้ที่บีบบังคับขยี้ขยำเรามาทุกภพทุกชาติ ซึ่งน่าจะเกิดความหวาดเสียว เกิดความเข็ดหลาบแล้วประกอบความพากเพียรให้เน้นหนักลงไปทุกวันทุกเวลา ด้วยความเห็นภัยในสิ่งเหล่านั้น และด้วยความเห็นคุณในความหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านั้นด้วยความพากเพียรเท่านี้ทำไมเราจะทำไม่ได้ หนักขนาดไหนมันไม่เลยตายนี่

เราเกิดแก่เจ็บตายในโลกมานี้หนักขนาดไหน การเกิดแก่เจ็บตายไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องทุกข์ทั้งนั้น ไม่ปรากฏว่าเป็นความสุขเลย เวลาประกอบความพากเพียรเท่านี้ ทำไมจะเห็นว่าเป็นความทุกข์เป็นความลำบาก เราจะหาแดนพ้นทุกข์ได้ที่ตรงไหน จุดใดเป็นจุดที่เราจะเกิดความอบอุ่นมั่นใจ ถ้าไม่เกิดขึ้นจากความเพียรความพยายาม หนักก็เอาเบาก็สู้ เป็นก็สู้ตายก็สู้ไม่ถอยหลัง ตายเอาดาบหน้านี้เท่านั้นทำแบบนี้แลคือลูกศิษย์ตถาคต ให้ถือกิจนี้เป็นสำคัญ นี่แหละแดนแห่งความพ้นทุกข์อยู่ที่ตรงนี้

พิจารณาลงไป สติปัญญามีได้ด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเป็นผู้สนใจใคร่ต่อการพิจารณาตามอุบายวิธีที่ครูบาอาจารย์สั่งสอนมาแล้ว อย่าถอยหลัง ต้องเป็นนักต่อสู้เสมอ กิเลสชอบที่สุดกับคนอ่อนแอคนขี้เกียจขี้คร้าน ชอบกับสัตว์ประเภทนี้เพราะได้อยู่บนหัวสัตว์ประเภทนี้ แต่ไม่ชอบผู้ที่ฝ่าฝืนกิเลส เพราะความฝ่าฝืนนั้นเป็นเรื่องของธรรม เป็นข้าศึกต่อกิเลส กิเลสจึงไม่ชอบ

สิ่งใดที่กิเลสไม่ชอบ เรามักจะไม่ชอบด้วย นั่น ถ้าสิ่งใดกิเลสชอบเราก็ชอบตามมัน นี่จะเรียกว่าเราทวนกระแสกิเลสได้อย่างไร ก็เรียกกว่าเราหมอบราบให้กิเลสทุกอิริยาบถทุกอาการที่เคลื่อนไหวละซิ แล้วจะหาทางพ้นทุกข์ได้ที่ไหน เมื่อไม่มีการต่อสู้ไม่มีการต้านทาน ไม่มีการฝ่าฝืนกันบ้างพอเป็นเครื่องหมายแห่งธรรม พอเป็นเครื่องหมายแห่งความเพียร พอเป็นเครื่องหมายของนักรบ เราจะหวังแดนแห่งความพ้นทุกข์ได้ที่ไหน ต้องพิจารณาต้องบวกลบคูณหารให้ตัวเอง

อยู่วันหนึ่ง ๆ เสียเวล่ำเวลาไปเปล่า ๆ ทำไม สติปัญญาซึ่งเป็นของมีอยู่ควรจะคิดค้นขึ้นมาได้ทำไมไม่คิดไม่ค้น ปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายนอนจมอยู่ในปลักสมควรแล้วเหรอกับเราเป็นนักปฏิบัติว่ามากำจัดกิเลส กลายเป็นกิเลสกำจัดเราอยู่ตลอดเวลา มันเข้ากันได้หรือกับหลักธรรมของพระพุทธเจ้า จงนำมาคิดมาค้นมาเทียบเคียงให้เข้าใจ ตัดสินใจลงโดยถูกต้องตามหลักธรรม กิเลสจะค่อยหมอบราบลงโดยลำดับ ๆ ไม่มีอะไรที่จะเหนือกิเลสไปได้นอกจากธรรม จงพากันตั้งอกตั้งใจผลิตสติธรรมปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรมขึ้นให้เต็มภูมิ ปราบกิเลสให้เรียบราบลงไป

การพิจารณาทางด้านปัญญาไม่มีขอบเขต เป็นแต่เพียงอธิบายให้ฟังเป็นกลาง ๆ แล้วแต่อุบายของแต่ละราย ๆ จะนำไปพิจารณาแยกแยะเอาเอง พลิกหน้าพลิกหลังย้อนหน้าย้อนหลังพิจารณาหลายตลบทบทวน หากเกิดอุบายอันใดอันหนึ่งขึ้นมา เวลาจะทำความสงบก็ให้จริงจังกับความสงบ เวลาจะพิจารณาทางด้านปัญญาก็ให้จริงจังกับด้านปัญญาจริง ๆ อย่าทำเหลาะ ๆ แหละ ๆ เหลว ๆ ไหล ๆ ใช้ไม่ได้ ผิดกับทางของผู้ที่จะรื้อถอนตนออกจากทุกข์ในวัฏสงสารด้วยความเพียร

ความเพียรคือความมีสติเป็นสำคัญ คำว่าสตินี้ปล่อยวางไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นงานประเภทใด ภายนอกภายใน สติเป็นสิ่งสำคัญมาก ยิ่งเกี่ยวกับจิตตภาวนาด้วยแล้ว ไม่ว่าจะเป็นสมถะไม่ว่าจะเป็นวิปัสสนา สติเป็นธรรมสำคัญมาก เราเห็นคุณค่าของสติเต็มหัวใจ จึงได้นำมาอธิบายให้หมู่เพื่อนฟังอย่างไม่สะทกสะท้าน เพราะได้เคยปฏิบัติมาแล้ว ขาดสติล้มลุกคลุกคลานก็เคยเป็นมาแล้ว ตั้งสติอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งไม่มีเวลาเผลอ และไม่ได้คิดว่าตนได้ตั้งสติ แต่กลายเป็นสติอยู่ตลอดเวลานับแต่ขณะที่ตื่นนอนจนถึงเวลาหลับ จนไม่อาจจะจับได้ว่าตั้งแต่ขณะตื่นนอนขึ้นมาจนถึงบัดนี้ที่ยังไม่หลับเราได้เผลอตรงไหนบ้างไม่มีเลย อย่างนี้ก็ได้เป็นมาแล้ว

ทำไมจึงเป็นได้อย่างนั้น เวลาล้มลุกคลุกคลานมันก็เป็นของมันอย่างนั้น เมื่ออาศัยการฝึกฝนอบรมอยู่โดยสม่ำเสมอ ด้วยความเข้มแข็งในความพากเพียร เพราะความมุ่งมั่นเป็นเครื่องฉุดเครื่องลากไป สติก็มีความแก่กล้าสามารถขึ้นมา จนถึงขนาดว่าหาช่องว่างไม่ได้ ว่าสติได้ขาดไปตรงนั้นตรงนี้

นี่จึงได้เชื่อในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่กล่าวไว้ในครั้งพุทธกาล แล้วติดมาตามตำรับตำราจนกระทั่งปัจจุบันนี้ว่า มหาสติ–มหาปัญญา หมายความว่าอย่างไร การอ่านการเรียนการจดจำมานี้ไม่ใช่ความจริง การประสบพบเห็นด้วยความพากเพียรของตนจริง ๆ ทางภาคปฏิบัตินั้นเรียกว่าความจริง เพียงความจำเท่านั้นต้องคาดต้องหมายไปต่าง ๆ นานา แต่หาความจริงที่ลงใจไม่ได้ แต่ความจริงเข้าถึงไหน หายสงสัยไปโดยลำดับ ๆ จนถึงขั้นมหาสติ–มหาปัญญาจริง ๆ ก็หมดปัญหาโดยประการทั้งปวงไปเลย

เป็นอย่างไร มหาสติ–มหาปัญญา ก็เป็นดังที่รู้ ๆ อยู่นี้แล ไม่เผลอไผลไปไหน ตั้งไม่ตั้งก็รู้รอบตัวอยู่อย่างนั้น จะให้สงสัยไปเที่ยวลูบเที่ยวคลำที่ไหนกันอีก ติดแนบกันอยู่ตลอดเวลาเป็นสติปัญญาอัตโนมัติ หมุนตัวเป็นเกลียวไปด้วยหลักธรรมชาติของตน เพราะกิเลสประเภทต่าง ๆ เป็นเชื้อที่จะให้สติปัญญาลุกลามตามติดไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงกิเลสสิ้นสุดมุดตัวลงไป สติปัญญาก็ตามติดลงไป ถึงขั้น **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** แตกกระจายไปจากใจหมดแล้ว นั้นแลคำว่า มหาสติ–มหาปัญญาก็หมดหน้าที่ไปโดยไม่ต้องบังคับ

เพราะเหตุใดจึงหมดหน้าที่ เพราะคำว่า มหาสติ–มหาปัญญา นั้นก็เป็นสมมุติเช่นเดียวกับกิเลส กิเลสละเอียดสติปัญญาก็ละเอียด เพราะเป็นเครื่องต่อสู้กัน เป็นเครื่องฟาดฟันหั่นแหลก เป็นคู่ปรับกัน พอกิเลสสมมุติอันเป็นฝ่ายผูกมัดสิ้นสุดลงไป ฝ่ายแก้ก็สิ้นสุดลงไปด้วยกัน และทราบชัดภายในตนเอง นั่นท่านเรียกว่าความจริงเต็มภูมิ

มหาสติ–มหาปัญญา เมื่อยุติลงแล้วไปอยู่ที่ไหน ก็เมื่อมหาสติมหาปัญญาเกิดเล่าเกิดที่ไหนก็ดับลงไปที่นั่นนั่นแล จะหลงอะไรกันอีกจึงต้องถาม เหมือนเครื่องมือทำงานชนิดต่าง ๆ นั่นแล เมื่องานสำเร็จลงไปแล้ว เครื่องมือก็หมดหน้าที่เก็บรักษากันไปเอง เจ้าของเป็นผู้ปล่อยเองวางเองเพราะงานนั้นสำเร็จเสร็จสิ้นลงแล้ว **วิมุตติญาณทัสสนะ** ความรู้แจ้งในวิมุตติก็รู้แจ้งอยู่กับตัวเองคือวิมุตติหลุดพ้น เวลาต้องการจะคิดค้นพินิจพิจารณาอรรถธรรมแง่ต่าง ๆ แต่ละขั้นละตอนก็คิดได้ตามธรรมดา แล้วก็ดับไป ๆ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสมมุติด้วยกัน

ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ที่เรียกว่ารู้แท้รู้จริง นั้นเป็นอันหนึ่งต่างหากจากอาการทั้งหลายเหล่านี้ เพราะฉะนั้น ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค จึงเป็นเพียงสมมุติด้วยกัน ทั้งฝ่ายผูกฝ่ายมัด ทั้งฝ่ายแก้ฝ่ายถอดถอน ธรรมชาติที่บริสุทธิ์อย่างแท้จริงนั้นไม่ใช่สัจธรรมทั้งสี่ ทุกข์ให้กำหนดรู้ เป็นกิริยาอันหนึ่ง สมุทัย แดนผลิตทุกข์ก็เป็นอาการอันหนึ่ง นิโรธ ความดับสมุทัยและทุกข์ก็เป็นกิริยาอันหนึ่ง มรรคมีสติปัญญาเป็นต้นเครื่องดับสมุทัยและทุกข์ก็เป็นกิริยาอันหนึ่ง แต่ละอย่าง ๆ เป็นสมมุติ

ผู้ที่รู้ว่าทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทำงานเสร็จสิ้นลงไปแล้วคืออะไร นั่นไม่ใช่สัจธรรมแต่เป็นวิมุตติธรรม ธรรมนอกสมมุติ ฉะนั้นจงพากันปฏิบัติให้เห็นจริงอย่างนั้นแล้วจะสงสัยไปไหน พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้อย่างไร สงสัยอะไร พระสาวกท่านบรรลุธรรมหรือตรัสรู้ธรรมท่านตรัสรู้อย่างไร สงสัยอะไร ท่านฆ่ากิเลสตาย ท่านฆ่าแบบไหน ท่านฆ่าด้วยอะไร สงสัยอะไร เพราะเราก็ทำอย่างนั้นรู้อย่างนั้นเห็นอย่างนั้นอยู่แล้ว เป็นความจริงเสมอกันแล้วสงสัยท่านหาอะไร นั่นจึงเรียกว่าความจริงเต็มสัดเต็มส่วน ความบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้ากับของสาวก กับธรรมชาติที่เรารู้ ๆ เห็น ๆ อยู่เต็มหัวใจนี้ผิดกันอย่างไร สงสัยอะไร นั่นจึงเรียกว่ารู้จริงเห็นจริง เมื่อทำจริง ๆ ย่อมรู้จริงเห็นจริงไม่เป็นอื่น

ขอให้ทุก ๆ ท่าน ตั้งอกตั้งใจฟาดฟันหั่นแหลกลงไปอย่าเสียดายชีวิต อย่างไรก็ต้องตาย ก่อนตายให้ได้ฟาดฟันหั่นแหลกกิเลสให้ได้ชัยชนะเสียก่อน ร่างมันจะไปเมื่อไร พญามัจจุราชอันเป็นเสนาใหญ่จะมาเอาร่างกายนี้ไป ให้มันได้แต่กากเมืองไป ตัวจริงสมบัติอันล้นค่าถอนตัวออกมาแล้ว ได้แต่กากเมืองไปเท่านั้น ความพิไรรำพันอาลัยเสียดายไม่มี เพราะรู้แจ้งเห็นจริงเต็มภูมิจิตภูมิธรรมแล้วตั้งแต่ยังไม่ตาย นั่นนักปฏิบัติเราจึงน่าชมเชยว่าเป็นคนฉลาด ศาสดาเป็นครูสอนในวิชานักรบ อยู่จบพรหมจรรย์อย่างสง่างามเป็น **สังฆโสภณา**

นี่พูดเรื่องงานอันจำเป็นของสมณะเรา คือ เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาหาความสงบทางจิตใจ หาความสว่างกระจ่างแจ้งด้วยสติปัญญาภายในจิตใจ ประจำเพศของผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร ไม่ลดละปล่อยวาง จนผลงานสำเร็จเต็มหัวใจแล้ว การทำประโยชน์ให้โลกนั้นจะไม่มีผู้ใดที่ทำได้มาก ยิ่งกว่าผู้รู้แจ้งเห็นจริงเป็นผู้ทำผู้สงเคราะห์ เพราะไม่ใช่ทางไหลมาแห่งความเสียหาย นอกจากเป็นที่ไหลมาแห่งประโยชน์มหาศาลโดยถ่ายเดียว

อันการทำในลักษณะขายก่อนซื้อ สุกก่อนห่าม สำหรับวงปฏิบัติเราอย่าพากันคิดดำริทำ จะไม่เกิดประโยชน์ดังที่หมายเท่าที่ควร อย่างน้อยพาให้เนิ่นช้าต่อการปฏิบัติเพื่อมรรคผลของตน มากกว่านั้นก็พาให้เสียได้ ทำให้เสื่อมทางจิตใจที่มีอยู่แล้ว และไม่อาจ

คืบหน้าในธรรมขั้นสูงขึ้นไป เพราะเป็นภาระในการอบรมสั่งสอนผู้อื่น ยิ่งกว่าการอบรมสั่งสอนตัวเอง สุดท้ายก็ก้าวไม่ออก นอกจากนั้นก็ไม่สนใจจะก้าว เพราะใจท้อถอย ใจหมดกำลังที่จะปฏิบัติ จิตเสื่อมธรรมเสื่อม กิเลสเจริญทุกข์ก้าวหน้า นั่นคือผลของความสุกก่อนห่าม ขายก่อนซื้อ

การที่นิยมกันว่าการทำอย่างนี้อย่างนั้นเป็นการช่วยโลก การก่อนั้นสร้างนี้การไปช่วยแนะนำสั่งสอนคนนั้นคนนี้เป็นการช่วยโลกนั้น ไม่ปฏิเสธว่าได้ผลโดยถ่ายเดียว แต่การมีเหตุผลในการสอนตนและสอนคนอื่นนั้นเป็นความรอบคอบ การทำไปโดยที่เราไม่สนใจจะสร้างหัวใจเราให้ดีหรือวิเศษวิโสขึ้นมา โดยที่เราไม่สนใจที่จะสั่งสอนตัวของเราให้เป็นพระดีจิตใจดีขึ้นมา แล้วจะไปสอนคนอื่นให้ดิบให้ดีให้วิเศษวิโสได้อย่างไร

ฉะนั้นจึงขอให้ทำใจของตนให้ดีเถอะ ทำจิตใจของตนให้มีหลักมีแหล่งหรือถึงขั้นเต็มภูมิแล้ว การทำประโยชน์ให้โลกจะเป็นประโยชน์มหาศาล โดยไม่เสี่ยงต่อความเสียหายใด ๆ ที่จะตามมาสู่ตนและผู้อื่น

ไม่มีผู้ใดจะทำประโยชน์ให้แก่โลกได้ ยิ่งกว่าผู้มีจิตกระจ่างแจ้งด้วยอรรถด้วยธรรม เต็มไปด้วยมรรคด้วยผล เต็มไปด้วยมหาสมบัตินี้เลย มหาสมบัตินี้แลนำไปแจกสัตว์โลกได้รับความร่มเย็นตลอดมา ดังพระพุทธเจ้าประทานแก่สัตว์โลกจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ธรรมสอนโลกออกมาจากไหน ถ้าไม่ออกมาจากพระทัยที่บริสุทธิ์หมดจดของพระพุทธเจ้า จงพิจารณาให้ดี เอาให้จริงให้จัง

อย่าหลงใหลไปตามเรื่องโลกสมมุตินิยม พระพุทธเจ้าไม่พาหลง ทรงสอนให้รู้ทุกแง่ทุกมุม บรรดากลมายาร้อยสันพันคมของกิเลสตัณหาภายในหัวใจเรา เอาให้รู้กลมายาของกิเลสในจิตใจ จึงชื่อว่าเป็นผู้ฉลาด ฉลาดใดก็ตามถ้าไม่ฉลาดในกลมายาของกิเลสที่มีอยู่ภายในจิตนี้ ไม่เรียกว่าฉลาด ถ้าฉลาดตรงนี้แล้วอยู่ไหนก็ฉลาด ไม่มีใครมีอะไรมาเสกสรรก็พอตัว ใครชมเชยสรรเสริญติฉินนินทาก็พอตัว ไม่เอื้อมไม่จับไม่ลูบไม่คลำ ไม่คว้าโน้นคว้านี้ เพราะพอตัวแล้วด้วยความฉลาดแหลมคม พอตัวแล้ว

ด้วยความสมบูรณ์พูนผลในมรรคในผลมีเต็มอยู่ภายในใจนี้แล้ว ด้วยการประพฤติปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจังตามทางศาสดา

เราเป็นลูกศิษย์ตถาคตไม่ใช่จะมาแสดงความอ่อนแอ มาสั่งสมความอ่อนแอท้อแท้ กลัวกิเลสตัณหาอาสวะหมอบยอมกิเลสอาสวะ ทั้งที่รู้พิษของกิเลสตามหลักธรรมอยู่แล้ว...ไม่ถูก ต้องเอาให้จริงให้จัง หนักเบาก็เป็นเรื่องของเราจะต้องเป็นผู้ต่อสู้และรับเอง กิเลสตัวไหนมันพาให้หนักและหนักอยู่ที่ไหนเวลานี้ ถ้าไม่ใช่กิเลสทุก ๆ ตัวเป็นภัยครอบอยู่ในหัวใจนี้ จงแก้กันลงตรงนี้ มันจะหนักขนาดไหน ทีแบกกิเลสทำไมไม่หนัก จะสลัดกิเลสออกจากหัวใจด้วยความเพียร ทำไมว่าหนัก ทำไมไปสำคัญผิดนี่คือเรื่องกิเลสหลอกเราย้ำเข้าไปอีก รู้กันหรือยัง ให้รู้เสียว่ากิเลสมันหลอกอย่างนี้หลอกคนน่ะ จงเอาให้จริงให้จัง เราเป็นนักปฏิบัติไม่ถอยหลังจะเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ขึ้นมาที่ใจเราเอง

การพิจารณาทางด้านปัญญา เอาให้จริงให้จัง พิจารณาข้างนอกข้างในเทียบเคียงกันได้ทุกสัดทุกส่วน รูปกายเป็นของสำคัญมากสำหรับจิตขั้นหยาบ ต้องพิจารณาคลี่คลายจนรู้แจ้งเห็นจริงในรูปด้วยปัญญา ส่วนเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเครื่องมือแก้และถอดถอนคือสติปัญญาจะมาเอง พอเหมาะพอสมกับนามธรรมเหล่านี้จนกระทั่งถึงกิเลสที่รวมตัวอยู่ภายในจิต สติปัญญาขั้นนั้นก็จะมีมาพร้อม ๆ กันจนกระทั่งกิเลสหลุดลอยไปหมดไม่มีเหลือภายในใจเลย นั้นแลเป็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ นั้นแลผลที่ต้องการ นั้นแลผลอันประเสริฐ ที่เรามุ่งหวังหรือมุ่งมั่นอยู่ตลอดเวลา จะเห็นมหาสมบัติอันล้นค่าอยู่ภายในใจ แล้วปล่อยวางโลกามิสโดยประการทั้งปวงไม่สงสัยในสิ่งใดบรรดาโลกสมมุติ เมื่อได้เห็นธรรมชาติอันประเสริฐภายในใจนี้แล้วขอให้พากันตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติเต็มสติปัญญาความสามารถทุกด้านที่มีอยู่

อย่าสนใจอย่าเข้าใจว่าสิ่งใดดีในโลกธาตุนี้ นอกจากดวงธรรม คือความพ้นทุกข์นี้เท่านั้นเป็นของวิเศษ ให้ขะมักเขม้นเข่นฆ่าลงที่ตรงนี้ พระพุทธเจ้าประเสริฐที่ตรงนี้ประเสริฐด้วยความเพียรแก้สิ่งที่หยาบโลนทั้งหลายภายในจิตใจนี้ออกแล้ว กลายเป็น

ผู้ประเสริฐขึ้นมา ประเสริฐด้วยงานดังที่กล่าวมา จงยึดเป็นหลักจิตหลักใจ ยึดเป็นหลัก เป็นหลักตายกับที่ตรงนี้ จะเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ขึ้นมาในวันหนึ่งโดยไม่ต้องสงสัย

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร เอาละแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

๑๕. กิเลสเป็นภัย

ผมน่ะเป็นห่วงใยหมู่เพื่อนเต็มหัวใจ ไม่ได้ห่วงธรรมดาเหมือนที่โลกห่วงกัน จิตผมไม่เป็นอย่างนั้น รับแล้วรับถึงเป็นถึงตายทุกอย่าง การอบรมสั่งสอนในด้านใดที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์ เป็นอุบายวิธีการแก้สิ่งไม่ดีทั้งหลายในจิตใจของผู้มาอาศัยอยู่ด้วย เราทุ่มเทลงเต็มกำลังความสามารถทุกแง่ทุกมุม เราไม่ได้ทำเล่น ๆ ทำจริงทำจังสั่งสอนจริง ๆ เพราะกิเลสมีหลายประเภทที่ควรแก้และถอดถอน ประเภทที่รุนแรงทำให้จิตหวั่นไหวอยู่ตลอดเวลาก็มี ประเภทที่หมักหมมอยู่ลึก ๆ ก็มี ประเภทที่แสดงอย่างออกหน้าออกตาเห็นได้อย่างชัดเจน จนถึงทำให้จิตให้กายไหวไปตามก็มี

ผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นนักบวชมุ่งต่ออรรถต่อธรรมด้วยการแก้กิเลสอยู่แล้ว จึงไม่ควรเห็นกิเลสประเภทต่าง ๆ ว่าเป็นของไม่สำคัญ พอที่จะนอนใจ ไม่คิดอ่านเรื่องสติปัญญาที่จะนำมาแก้สิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นภัยต่อตนมาแต่กาลไหน ๆ อยู่แล้ว

ในพระโอวาทของพระพุทธเจ้า เท่าที่นับได้พอประมาณ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระองค์ไม่เคยแสดงว่ากิเลสตัวใดไม่เป็นภัยต่อจิตใจของสัตว์โลกเลย เป็นภัยทั้งนั้น เป็นแต่เพียงหนักเบาต่างกัน สิ่งที่เป็นภัยถึงจะหนักเบาต่างกันก็ตาม ก็คือความเป็นภัย

ต่อเราอยู่นั่นแล เสี้ยนปักหนามปัก ถูกหอกแหลนหลาวต่าง ๆ มีความเจ็บปวดทนทุกข์ทรมานไปตามลำดับลำดาของสิ่งนั้น ๆ ที่มีพิษภัยต่างกัน แล้วใครจะกล้านำสิ่งนั้นมาทิ่มแทงตนเอง แม้แต่เสี้ยนแต่หนามเล็ก ๆ ก็ทราบแล้วว่าทำความเจ็บปวดได้ตามกำลังของมัน กิเลสประเภทต่าง ๆ ที่ฝังจมอยู่ภายในก็มีหลายประเภท ก็ล้วนแต่นำความทุกข์ทรมานใจเราได้มากน้อยตามส่วนของมันเช่นเดียวกัน

ผู้ปฏิบัติจึงควรสำเหนียกศึกษา ใคร่ครวญจากโอวาทครูบาอาจารย์สั่งสอนและสังเกตพิจารณาความเคลื่อนไหวของจิต ที่เป็นมาเพราะอำนาจของกิเลสผลักดันออกทุกระยะ ๆ ผู้ปฏิบัติเพื่อจะแก้พิษภัยออกจากใจ ไม่ใช่มานอนอยู่เฉย ๆ จึงเป็นผู้ควรคิดคำนึง เพราะเพศนี้เป็นเครื่องประกาศให้โลกและตัวเองทราบว่า เป็นเพศของนักบวชเพียงมาเป็นนักบวชและรับทราบว่าตนเป็นนักบวชเท่านั้น กิเลสก็ยังไม่หลุดลอยไปเพราะกิเลสมิได้บวชด้วยใครทั้งสิ้น ต้องได้ทำหน้าที่แก้กิเลสประเภทต่าง ๆ ตามหน้าที่และเพศของตนอีกด้วย

เพราะฉะนั้นเพศของนักบวช จึงมีแต่การฆ่ากิเลสโดยถ่ายเดียว ไม่มีคำว่าสั่งสมกิเลส จะเป็นกิเลสประเภทใด ต้องชำระสะสางออกให้หมด ด้วยความพากเพียรเต็มสติกำลังความสามารถ จึงถูกต้องตามเพศ ตามหน้าที่และเจตนาของการบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา อันเป็นสถาบันแก้กิเลสโดยถ่ายเดียว และถูกต้องตามนโยบายแห่งธรรมที่สอนไว้แล้ว ทั้งถูกตามพระประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนสัตว์โลกเพื่อแก้กิเลสตัณหาทุกประเภท

หากขัดต่อพระโอวาทที่ทรงแสดงไว้แล้วแม้แต่น้อย นั่นแหละพิษภัยต้องเกิดขึ้นตรงนั้น การขัดแย้งธรรมและขัดแย้งวินัยในแง่ใดก็ตามไม่ใช่ของดี ต้องเป็นข้าศึกต่อธรรมต่อวินัย และเป็นข้าศึกต่อตัวเองซึ่งไม่ใช่ของดี พระพุทธเจ้าไม่ได้มารับโทษรับคุณอะไรจากพวกเรา เพราะพระองค์พร้อมทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ส่วนพวกเราที่มีกิเลสมักจะสั่งสมได้ทั้งความชั่วและความดี จึงควรสำเหนียกตนอยู่เสมอ รู้สึกตัวอยู่เสมอว่าจะชำระสิ่งไม่ดีทั้งหลายด้วยหลักธรรมอันเป็นเครื่องชำระซักฟอก เพื่อความเป็นคนดีพระดีมีหลักเกณฑ์ภายในใจ

อย่ามองสิ่งอื่นใดหรือเรื่องใด ให้มากไปกว่าหลักธรรมของพระพุทธเจ้า แม้มองสิ่งภายนอกก็ให้มองเพื่อเทียบเคียงเหตุผลเพื่ออรรถเพื่อธรรม น้อมเข้ามาเป็นธรรมเพื่อพร่ำสอนตนอยู่เสมอ นั่นเป็นความถูกต้อง เพราะธรรมมีอยู่ทั้งภายนอกภายใน พิจารณาได้ด้วยกันทั้งนั้น ถ้าพิจารณาเป็นธรรมย่อมเป็นเครื่องแก้กิเลสได้ด้วยกัน แต่ถ้ามองแบบตรงกันข้าม ก็ขัดแย้งต่อธรรม กีดขวางธรรม แล้วก็ย้อนเข้ามากีดขวางและเป็นภัยต่อตัวเอง

ผมพยายามที่สุด ที่จะให้ท่านที่มาอบรมศึกษาทั้งหลายได้รับความรู้ความฉลาดความเข้าอกเข้าใจในวิธีการประพฤติปฏิบัติ ความเคลื่อนไหวไปมาทุกแง่ทุกมุม ถ้าเห็นว่าผิดพลาดจากหลักธรรมวินัยแล้ว ผมรีบแนะนำสั่งสอนหรือดุด่าว่ากล่าวทันที เพราะถือว่าสิ่งนั้นคือความเป็นภัย การดุด่าว่ากล่าวจะหนักเบาขนาดไหน ไม่ปรากฏว่ามีภัยในการสอน การให้อุบายแก้สิ่งที่ผิดนั่นเลย เป็นคุณเป็นประโยชน์โดยถ่ายเดียว นอกจากผู้ฟังซึ่งเคยเชื่อกิเลสจนฝังนิสัยอยู่แล้ว อาจจะหลงกลอุบายของกิเลส พลิกแพลงความรู้สึกให้ผิดจากความมุ่งหมายของธรรมและการแสดงไปอย่างอื่นเสีย อันเป็นข้าศึกต่อธรรม และเป็นฝ่ายกิเลสเข้าโจมตีธรรมภายในตน ว่าท่านดุด่าว่ากล่าวด้วยเจตนาไม่ดีเป็นต้น ก็ช่วยไม่ได้

กลมายาของกิเลสนั้น เคยฉุดลากจิตใจของสัตว์โลกให้คิดในแง่อันเป็นฝ่ายของมันอยู่เสมอมา ไม่เคยลดละเลยแม้ชั่วระยะพักแรง เพราะฉะนั้นขณะที่ฟังธรรมก็อย่าเข้าใจว่ากิเลสจะไม่แฝงอยู่ภายในการฟังนั้น อุบายวิธีคิดออกแต่ละแง่ละมุมแต่ละขณะของจิต ก็อย่าเข้าใจว่าจะเป็นอรรถเป็นธรรมเสมอไป เพราะกิเลสนั้นแหลมคมมาก ทั้ง ๆ ที่เรามาปฏิบัติธรรมะ กิเลสก็เคลือบแฝงอยู่ในนั้นด้วยไม่ลดละฝีก้าว คอยตบคอยต่อยคอยฉุดคอยลากออกนอกลู่นอกทางในขณะที่เราเผลออยู่เสมอ

ด้วยเหตุนี้เองที่เป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญของผู้ปฏิบัติ ที่ไม่ค่อยปรากฏผลแห่งธรรมเท่าที่ควร นับแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน ก็เพราะกิเลสเข้ากีดเข้าขวาง เข้าทำลายธรรมที่ตนกำลังดำเนินอยู่ไม่ให้งอกเงยขึ้นได้ และคอยปิดกั้นทางเดินเพื่อสันติธรรมอยู่เสมอ แต่เราไม่ทราบได้ก็เข้าใจว่าตนบำเพ็ญธรรม นั่งสมาธิ

ภาวนา ความจริงมีแต่เรื่องของกิเลสกลุ้มรุมทำงานของมันอยู่ภายในใจตลอดเวลา เพราะสติปัญญาตามไม่ทัน ในขั้นเริ่มแรกฝึกหัดอบรม

ความเผลอคืออะไร ถ้าไม่ใช่เรื่องของกิเลสจะเป็นอะไรไป กิเลสพาให้เผลอ ธรรมไม่ได้พาให้เผลอ กิเลสพาให้เราโง่เพราะกิเลสมันฉลาด มันทำสัตว์ให้โง่เต็มเปา จึงหาความฉลาดไม่ได้ เมื่อความฉลาดไม่มี จะว่าเราได้ธรรมที่ตรงไหน คิดในแง่ฉลาดก็คิดไม่ได้ มีแต่ความโง่ปิดกั้นไว้เสีย เพราะอุบายความฉลาดแหลมคมของกิเลสมันเหนือเราอยู่ทุกระยะ ๆ อย่างนี้

หากจะทราบเองถ้าผู้ปฏิบัติได้ยึดหลักธรรม ที่พระพุทธเจ้าหรือครูบาอาจารย์สั่งสอน เราได้ยินได้ฟังอยู่โดยสม่ำเสมอเช่นนี้แล้วนำไปปฏิบัติ พิจารณาไตร่ตรองเทียบเคียงกับความเป็นอยู่ภายในใจ และความเคลื่อนไหวของใจ ว่าเป็นไปตามที่ท่านเทศน์นั้นหรือไม่ หากจิตใจได้ประหวัดเข้ามาสู่ตัวเรา และคิดอ่านไตร่ตรองเทียบเคียงตามหลักธรรมที่ท่านสอน หรือท่านตำหนิกิเลสประเภทใด เราจะทราบโดยลำดับ การจะทราบได้ก็เพราะความมีสติ

สติเป็นธรรมประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญอยู่มาก ปัญญาก็เป็นธรรมประเภทหนึ่งซึ่งเป็นคู่เคียงกันกับสติ ธรรมทั้งสองประเภทนี้ต้องทำงานหนัก ไม่ว่าอิริยาบถใดแห่งการประกอบความพากเพียร ธรรมทั้งสองประเภทนี้มีความจำเป็นอยู่ตลอด อันดับแรกก็คือสติต้องมี แม้กำลังเริ่มบำเพ็ญก็ตาม สติเป็นของสำคัญที่จะรักษาจิตใจให้คงเส้นคงวาอยู่กับตัวได้นานหรือตลอดไปได้ ไม่ถูกกิเลสฉุดลากเถลไถลไปเข้าตรอกเข้าซอย เข้าบ้านเข้าเมือง ตกหลุมตกบ่อ ดังที่เคยเป็นมา การที่จิตเป็นเช่นนั้นคือความเผลอและแฝงไปด้วยความนอนใจ ความเผลอในขณะนั้นเป็นเรื่องของกิเลสพาให้เผลอ ไม่ใช่เรื่องของธรรม มีสติเป็นต้น พาให้เผลอ

ให้ทราบเสียว่ากิเลสกับธรรม เป็นคู่แข่งกันอยู่ภายในใจของเราทุกระยะ ถ้าไม่คิดไม่แยกแยะจะไม่ทราบได้ ว่ามีกิเลสประเภทใดบ้างซึ่งเป็นข้าศึกต่อใจเราอยู่เรื่อยมา เฉพาะอย่างยิ่งขณะกำลังประกอบความพากเพียรอยู่นั่นเอง ก็ไม่ได้รับผลเป็นที่พอใจ

แม้ธรรมขั้นต่ำคือความสงบเย็นใจ ก็เพราะสิ่งเหล่านี้กีดขวางอยู่ทุกขณะจิต เนื่องจากมันมีกำลังมาก สติของเรายังไม่พอที่จะต่อต้านกับมันได้ ปัญญายังไม่เกิดจึงไม่รู้กลอุบายต่าง ๆ ของกิเลสแทรกธรรม สติปัญญาแยกแยะคลี่คลายไม่ทั่วถึง สิ่งเหล่านี้ก็ออกเพ่นพ่านบนหัวใจ ผลของมันก็คือก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย ให้ได้รับความทุกข์ความลำบากอยู่ตลอดเวลาไม่เลือกอิริยาบถ เพราะกิเลสผลิตตัวขึ้นมาทุกขณะ ไม่ได้นิยมว่าเป็นอิริยาบถใดที่กิเลสไม่ได้ทำงาน นอกจากเวลาหลับสนิทเท่านั้น

นี่ทางของกิเลส หน้าที่ของกิเลสทำงานโดยหลักธรรมชาติ เพราะฉะนั้นการแก้กิเลส ถ้าไม่มีธรรมในหลักธรรมชาติ การดำเนินในหลักธรรมชาติ สติปัญญาในหลักธรรมชาติ ความเพียรในหลักธรรมชาติ จะตามไม่ทันกิเลสเหล่านี้และกิเลสอันละเอียดได้เลย เพราะกิเลสไม่ว่าประเภทใด เป็นความคล่องตัวในการทำงานของตน โดยหลักธรรมชาติเช่นเดียวกันหมด สติปัญญาเราจึงต้องผลิตขึ้นมา เสกสรรปั้นแต่งขึ้นมากำหนดบังคับบัญชาให้มีขึ้นมาเพื่อรักษาใจมันถึงจะมีขึ้น

ในขั้นเริ่มแรก ปัญญาก็ต้องพยายามหาอุบายคิดในแง่ต่าง ๆ แม้จะขี้เกียจไม่อยากคิดก็ต้องหาอุบายคิด เพื่อปัญญาจะได้เคลื่อนไหวปรากฏตัวขึ้นมา และรู้เรื่องของกิเลสเป็นระยะ ๆ ไป หากยังแก้ไม่ได้ก็รู้ช่องทาง เมื่อรู้ช่องทางแล้ววันหนึ่งแน่นอนที่ปัญญาจะทำลายกิเลสได้โดยไม่สงสัย เพราะความผลิตสติบำรุงปัญญาอยู่โดยลำดับแห่งความพากเพียรไม่ขาดวรรคขาดตอน นี่แหละทางของท่านผู้พ้นทุกข์ท่านทำอย่างนี้

ผู้ดำเนินความพากเพียรขั้นต้น แก้กิเลสขั้นหยาบ ๆ ปรากฏธรรมขึ้นมาขั้นหยาบ ๆ และค่อยละเอียดขึ้นไปไม่หยุดยั้ง จนกระทั่งกิเลสหลุดลอยไปจากใจโดยสิ้นเชิง เหลือแต่วิมุตติธรรมล้วน ๆ ประจำใจ ก่อนจะถึงวิมุตติหลุดพ้น ท่านต้องผ่านความทุกข์ความลำบาก และผ่านกลมายาของกิเลสทุกประเภท ถึงจะนำมาพูดได้ถูกต้องแม่นยำตามความจริงของมัน นี่เราเรียนวิชาในตัวเอง ก็คือให้รู้เรื่องกลมายาของกิเลสที่เกิดและมีอยู่กับตน ด้วยอุบายของสติปัญญาเป็นขั้น ๆ ถึงจะตามกันทัน หากไม่รู้ตามกันไม่ทัน มีแต่กิเลสเหยียบย่ำทำลายอยู่ทุกแห่งหน ไม่เลือกกาลสถานที่ จะหาอรรถหาธรรมคือความสงบเย็นใจมาจากไหน

ความขี้เกียจขี้คร้านอ่อนแอเหล่านี้ เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลจงพากันทราบไว้ ความมักง่าย ความโยกคลอนเอนเอียง มีแต่กิเลสตบต่อยให้เอนให้เอียง ให้ล้มลุกคลุกคลานทั้งนั้น ไม่ใช่ธรรมเป็นผู้พาให้เป็นเช่นนั้น จงพากันทราบว่าเวลานี้กิเลสกำลังทำงานในตัวเราอย่างออกหน้าออกตาซึ่ง ๆ หน้านักปฏิบัติ คือเราแต่ละราย ๆ จงทราบไว้เสียแต่บัดนี้ อย่าเข้าใจว่ากิเลสไม่ได้ทำงานบนหัวใจเรา ในขณะที่กำลังประกอบความเพียรจะฆ่ามัน ในขณะเดียวกันนั้นกิเลสก็ฆ่าธรรมและฆ่าตัวเราไปด้วยในตัวโดยไม่รู้สึก

อุบายของธรรมที่จะให้ทราบกลอุบายของกิเลส จึงต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งในขั้นเริ่มแรกสำคัญมาก เพราะงานยังไม่เคยเห็นผลพอจะเพิ่มกำลังใจให้เข้มแข็งในความเพียร อย่าหวงอย่าห่วงอย่าเสียดาย กิเลสไม่ได้ให้สารคุณอันใดแก่เรา ความขี้เกียจความอ่อนแอไม่ให้สารประโยชน์อันใด เราเคยขี้เกียจเคยอ่อนแอมามากและนานเพียงไรแล้ว จงเอามาบวกลบคูณหารกันเพื่อทดสอบผลได้ผลเสียของตัวกับกิเลส นักปฏิบัติไม่คิดไม่เทียบเคียงเหตุผลต้นปลายให้รู้ดีรู้ชั่ว รู้หนักรู้เบาในสิ่งเหล่านี้แล้ว จะดำเนินธรรมเพื่อความสงบเย็นใจไปไม่ได้ จึงควรคิดแต่บัดนี้ อย่าให้เสียเวล่ำเวลา ตายเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์ ผ้าเหลืองอยู่ที่ไหนก็มี ตลาดร้านค้ายิ่งไม่อด นั้นเป็นเครื่องหมายของเพศนักบวช ไม่ใช่เป็นผู้ฆ่ากิเลส นอกจากความเพียรของเราเอง จงเป็นผู้หนักแน่นในความพากเพียร เพื่อหักกงกรรมของวัฏจักรให้ขาดสะบั้นลงจากใจจะหายห่วง

เราได้ดำเนินมาเต็มสติกำลังความสามารถแล้ว จึงกล้าพูดได้อย่างเต็มปากว่าไม่มีงานใดที่จะลำบากยากเย็นเข็ญใจถึงเป็นถึงตาย ยิ่งกว่างานต่อสู้กับกิเลสเพื่อชัยชนะงานนี้เป็นงานหนักอยู่มากสำหรับเราผู้เป็นคนหยาบ แต่ใครจะหยาบก็ตามละเอียดก็ตามพึงทราบว่า ความขี้เกียจความมักง่ายอ่อนแอไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่ทางแก้กิเลสอย่าหวงเอาไว้ มันเป็นเรื่องของกิเลสล้วน ๆ เพื่อพอกพูนทุกข์ไม่สงสัย

ใครจะหยาบละเอียดแค่ไหน นิสัยวาสนามีมากมีน้อยเพียงไร จงยกตนให้เหนือกิเลสประเภทต่าง ๆ ด้วยความเพียร จะจัดว่าเป็นผู้มีวาสนาบารมีเต็มหัวใจด้วยกัน หากไม่มีความเพียรเป็นเครื่องแก้ อย่างไรก็นอนกอดวาสนาที่เต็มไปด้วยกิเลสตัวหยิ่ง ๆ

อยู่นั่นแล บางก็ฟาดมันลงไปให้แหลกละเอียด หนาก็ฟาดมันลงไปให้แหลกเหมือนกันหมด จะสมนามว่าเป็นนักรบนักปฏิบัติเพื่อกำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึกออกจากใจโดยแท้

การแก้กิเลสนี่เป็นหลักใหญ่ของนักบวชผู้ปฏิบัติ เอาให้หนักแน่นมั่นคงต่อทุกสิ่งทุกอย่าง จริงทุกอย่างไม่ว่าการถอดการถอน ไม่ว่าการบำเพ็ญ มันเป็นเกลียวเดียวกันไปด้วยกัน พยายามถอดถอนก็คือการพยายามบำเพ็ญกำลังความดีเพื่อแก้กิเลสนั่นเองอันเดียวกัน อยู่ในขณะจิตอันเดียวกัน นี่เพียงสมาธิคือความสงบก็จะเป็นไปไม่ได้เราจะหวังมรรคผลนิพพานที่ไหนกัน พระเรามีหน้าที่อันเดียวนี้แท้ ๆ ทำงานอันนี้ไม่เห็นผล งานหยาบ ๆ เพียงเพื่อจิตสงบบ้างเท่านี้ยังไม่เห็นผล เราจะหวังเอาอะไรที่วิเศษวิโสยิ่งกว่านี้ได้ มันเป็นไปไม่ได้นะ ถ้าไม่ตั้งหน้าตั้งตาเข้มแข็งเสียแต่บัดนี้ เอาให้เห็นคำว่าสมาธิเกิดขึ้นที่ใจ อันเป็นความจริงประจักษ์ตน

สมาธิที่ท่านกล่าวไว้ในตำรับตำรานั้น คือชื่อของสมาธิ สมาธิที่แท้จริงนั้นจะเกิดขึ้นภายในจิตดวงกำลังฟุ้งซ่านวุ่นวายอยู่ด้วยอำนาจของกิเลสทั้งหลายเวลานี้นี่แล เพราะอำนาจแห่งความเพียร มีสติเป็นเครื่องยืนยันรับรองที่จะยังความสงบทุกขั้นให้เกิดขึ้นได้ เพราะเป็นธรรมเครื่องยืนยันรับรองมาแต่ไหนแต่ไรอยู่แล้ว ไม่มีคำว่าล้าหลังกิเลสล้าสมัยต่อกิเลส ถ้านำมาใช้ให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยสมกับเป็นนักปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสอย่างแท้จริง นอกจากอยู่เฉย ๆ อย่างไม่มีสาระภายในตัวเท่านั้น สติปัญญาก็ไม่เกิดและไม่เป็นประโยชน์อะไรสำหรับรายเช่นนั้น

จงทราบเสมอว่ากลอุบายของกิเลสทุกประเภทแหลมคมด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีกิเลสตัวใดที่ทื่อ ๆ ท่า ๆ เซ่อ ๆ ซ่า ๆ เซอะ ๆ ซะ ๆ งก ๆ งัน ๆ อืดอาดเนือยนายเหมือนเราเรานี่เมื่อถูกกิเลสครอบแล้วมันเซ่อมันซ่า มันเป็นทุกสิ่งทุกอย่างแบบ **กุสลา ธมฺมา** ออกระอาถอยหลังนั่นแล กิริยาที่แสดงออก มันเป็นลวดลายของกิเลสทั้งมวล จะไม่ให้ **กุสลา ธมฺมา** กลัวได้อย่างไร ก็ประเภทบอกบุญไม่รับนี่ นักปฏิบัติเราดีแต่เที่ยว **กุสลา ธมฺมา** ให้คนตายนั่นแล แต่ไม่สนใจ กุสลาให้ตัวเอง มันจะฉลาดทันกิเลสได้อย่างไร มีแต่กิเลสตามเหยียบย่ำทำลายเอา ๆ จนขี้เกียจทำลาย เพราะกิเลสแหลมคมมาก

แต่ทำมนุษย์ทำสัตว์ให้โง่มาก ทำมนุษย์และสัตว์ให้อ่อนแอมาก ให้เกียจคร้านมาก นอนแล้วไม่สนใจตื่น เหมือนว่านอนคอยกิเลสไป **กุสลา ธมฺมา** ให้

คิดดูซิว่าเรารักธรรมน่ะ รักตรงไหนกันแน่ ดู ๆ มีแต่เรื่องของกิเลสล้อมหน้าล้อมหลังจนแทบมองไม่เห็นตัว กิเลสทำให้เราเกียจคร้านอ่อนแอ ส่วนกิเลสไม่ได้อ่อนแอ ไม่ได้ขี้เกียจขี้คร้าน ทำงานอยู่บนหัวใจสัตว์โลกได้ตลอดเวลา ตัวกิเลสไม่มีอะไรจะเทียบมันแหละ ความเฉลียวฉลาดความรอบตัวของมัน เพื่อกุมอำนาจให้สัตว์โลกอยู่ในเงื้อมมือของมัน มันเองอยู่บนหัวใจสัตว์ หัวใจเรา และทำสัตว์ทำเราให้โง่ต่อเพลงของมัน ฉะนั้นการเกิดการตายจึงมิใช่สาเหตุมาจากความฉลาด แต่มาจากความโง่ต่อเพลง **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** พาให้มาเกิดมาตาย

เวลานี้เป็นอย่างไร จิตของเราโง่หรือฉลาด ถ้าจิตโง่ เราจะว่าอะไรพาให้โง่ถ้าไม่ใช่กิเลสพาให้โง่ แล้วเรายังต้องการอยากโง่อยู่ใต้อำนาจของมันอยู่อีกหรือ อำนาจของมันที่พาให้เป็นมานั้น เราก็ทราบได้พอควรจากความจำในตำรา ยังแต่ความจริงที่เรายังเข้าไม่ถึงเท่านั้น ป่าช้านับไม่ได้ในตัวของเราคนเดียวนี้ เรื่องตายเกิด ๆ ติดต่อกันมาโดยลำดับลำดา ที่ผ่านมาแล้วจะนับได้หรือไม่ได้ก็ตาม ขอให้ประมวลมาพิสูจน์ในตัวเองด้วยการปฏิบัติเถิด ความเคยเป็นมากี่กัปกี่กัลป์ จะมารวมอยู่ในวงปัจจุบันธรรม คือจิตดวงนี้ทั้งนั้น ไม่มีที่อื่นเป็นที่พิสูจน์ ไม่มีที่อื่นเป็นที่ยืนยันเรื่องความเกิดตายของสัตว์โลกว่าเป็นมาเพราะเหตุใด จะทราบได้ในวงปัจจุบันแห่งจิตตภาวนา ว่าเป็นมาเพราะอำนาจแห่งกิเลสตัณหาอาสวะ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นต้น ที่ฝังอยู่ในปัจจุบันจิตนี้ไม่สงสัย

นี่คือตัวเหตุตัวการสำคัญ พระพุทธเจ้าท่านขุดค้นคลี่คลายสิ่งเหล่านี้ด้วยภาคปฏิบัติ โดยทางสติปัญญาไม่หยุดหย่อนท้อถอยลดละ จึงสามารถรู้ความจริงทั้งกิเลสประเภทต่าง ๆ ทั้งความบริสุทธิ์ที่ขาดจากกิเลสอาสวะ และขาดจากภพจากชาติแล้วโดยประการทั้งปวง ดังท่านกล่าวไว้ใน ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร **นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว** บัดนี้ความเป็นอีกเกิดอีกของเราไม่มีแล้ว แต่ก่อนท่านได้มาประกาศเมื่อไร ก็เพราะไม่ทราบ

เงื่อนสายปลายเหตุเหมือนเรา ๆ ท่าน ๆ นี้ แล้วจะเอาความจริงมาพูดให้ถูกต้องได้อย่างไร

เพราะฉะนั้นการพิสูจน์เรื่องกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่พาให้สัตว์เกิด–ตายซึ่งรวมอยู่ในจิต ต้องพิสูจน์ที่จิตด้วยการปฏิบัติ จะรู้ชัดเห็นชัดว่าที่เคยเกิดเคยตายมาตั้งกัปตั้งกัลป์นั้น ล้วนเป็นสาเหตุไปจากกิเลสอวิชชานี้ทั้งสิ้น ดังที่ท่านสอนไว้ในธรรมนั้นเราฟังเพียงงู ๆ ปลา ๆ จิตใจนั้นไม่อยากเชื่อหรือไม่เชื่อ เพราะกิเลสไม่ให้เชื่อ กิเลสมันกุมอำนาจไว้หมด สิ่งที่เคยเป็นมาอย่างไรที่ควรจะเห็นโทษของสิ่งเหล่านั้น ก็จะเป็นเหตุให้ห่างเหินจากกิเลส จากอำนาจของกิเลสไป กิเลสไม่ยินยอมต้องครอบเอาไว้หมด

ความจริงสัตว์เคยเกิด–ตายมากี่ภพกี่ชาติ เกิดมาเพราะอำนาจของกิเลสตัณหาและรับความทุกข์ความทรมานหนักเบามากน้อยเพียงไร ก็จิตนี้เป็นตัวสำคัญและเคยแบกเคยหามทุกข์หาประมาณไม่ได้มานานแล้ว แต่กิเลสไม่ยอมให้รู้ให้เห็นสิ่งเหล่านี้พอจะเห็นโทษแห่งความเป็นมาของตน และพยายามถอดถอนตนออกด้วยอุบายต่าง ๆ สุดท้ายก็มายอมจำนนต่อกิเลสอย่างสนิทใจและเปิดเผย อย่างหน้าด้านไม่อายความจริงก็มี ว่าตายแล้วสูญ เป็นเรื่องของใครที่พูดนี้ ออกมาจากอะไรถึงมาพูดได้อย่างนี้ ถ้าไม่ออกมาจากกิเลสตัวปิดบังอย่างมืดมิดปิดทวารนั้นจะมาจากที่ไหนกัน

ความเคยเกิดเคยตายชนิดไม่มีอะไรห้ามให้หยุดได้ เพราะกระแสวัฏฏะภายในใจมีกำลังมากเกินกว่าอะไรจะห้ามได้ จึงต้องมาเกิดเพราะเชื้อและวิบากต่าง ๆ ผลักไสมา ถึงขนาดนั้นยังว่าตัวสูญตายสูญเข้าไปอีก นี่เก่งไหมกิเลสเหยียบย่ำหัวใจคน จนพลิกฝ่ามือเป็นหลังมือไปได้ ตัวเคยเกิดเคยตายมาหยก ๆ ยังว่าตัวสูญตายสูญทั้ง ๆ ที่ตัวเกิดตัวตายก็อยู่กับตัว ตัวไม่สูญก็อยู่กับตัวนี้ กิเลสมันยังกลับตาลปัตรธรรมของจริงไปได้ไม่ให้รู้เหตุรู้ผลต้นปลายที่เคยเป็นมาของตนบ้างเลย มันยังพร่ำสอนละเอียดแยบคายต่อไปอีกว่า เกิดมาชาติเดียวจะทำอะไรก็ทำได้ตามใจชอบ บุญไม่มีบาปไม่มี นรกไม่มีสวรรค์ไม่มี นี่แหละคือตัวเทวทัตใหญ่ มันตั้งฐานทัพทำลายอยู่ในจิตของเรานี้ เราไปกลัวอะไรนักเรื่องเทวทัตโน่น เรื่องของท่านต่างหากพระเทวทัต เรื่องของเราที่เป็นเทวทัต

ต่อตัวเอง ทำลายตัวเองอยู่ตลอดเวลา ทำไมไม่คิด ทำไมไม่ดู ทำไมไม่แก้ไม่ทำลายมันให้ปัญหาโลกแตกธรรมบรรลัยหมดไปจากใจ จะไม่มีศัตรูคู่อริอีกต่อไป

เอาซิ ฟาดฟันกันลงไปในภาคปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงรู้ด้วยเหตุผลกลไกใดประทานไว้หมดแล้วทางฝ่ายเหตุ คือวิธีดำเนินขุดค้นด้วยภาคปฏิบัติ ขุดค้นลงไป เริ่มต้นตั้งแต่สมาธิภาวนา ว่าสมาธิก็ให้เห็นตัวจริงของสมาธิภายในใจ ไม่อยู่ที่ไหนไม่อยู่ในตำรา ไม่อยู่ที่ดินฟ้าอากาศ ไม่อยู่ที่ดินน้ำลมไฟ แต่อยู่ที่ใจสงบลงที่ใจด้วยอำนาจแห่งการอบรมหรือการฝึกฝนทรมาน คือการภาวนานี่เป็นสำคัญ

เมื่อสติตั้งตัวได้ไม่พลั้งเผลอ มีความจดจ่อต่อเนื่องกันอยู่เสมอ ไม่ยอมให้ขณะจิตใดที่จะเพ่นพ่านออกไป ด้วยอำนาจของกิเลสผลักดันให้ออก มีเฉพาะอารมณ์ที่เป็นธรรมบทบริกรรมเครื่องยึดของจิตเท่านั้น ให้จิตได้ยึดอารมณ์นั้นเป็นที่พักพิงเพื่อสั่งสมกำลังความสงบ

ถ้ากำหนดอานาปานสติ ก็ให้รู้ลมเข้าลมออกจริง ๆ ด้วยสติ ไม่จำต้องตามลมเข้าไปตามลมออกมา เพียงแต่มีสติรู้อยู่กับลมที่สัมผัสเข้า–ออก ขณะที่ลมเข้าก็รู้ลมออกก็รู้ มีสติบังคับอยู่ที่ประตูแห่งลมออกลมเข้านั้นเท่านั้น จิตจะฝืนไปไหนได้เมื่อถูกบังคับด้วยความเอาจริงเอาจัง ไม่ให้จิตคิดเถลไถลไปกับอารมณ์ต่าง ๆ ให้อยู่กับที่ตั้งลมอันจะให้เกิดความสงบ คือคำบริกรรมหรือลมหายใจเท่านั้น จิตจะต้องหยั่งเข้าสู่ความสงบเห็นองค์ของสมาธิได้อย่างแท้จริงภายในใจ ดวงที่เคยวุ่นวายมานักต่อนักนี้โดยไม่ต้องสงสัย

นี่คือวิธีการพิสูจน์หาความจริงภายในตัวเรา จงพากันพิสูจน์จะทราบความจริงไปโดยลำดับ ธรรมพระพุทธเจ้าไม่เคยโกหกผู้ใด นอกจากกิเลสจอมโกหก มันจึงโกหกไม่หยุดไม่ถอย จงเห็นโทษของมันด้วยการพิจารณาเห็นความจริง เรากำลังปฏิบัติเพื่อสมาธิเพื่อปัญญาเพื่อวิมุตติหลุดพ้น กิเลสมันโกหกอยู่ในร่องรอยอันเดียวกันนั่นแลฉากเดียวกันนั่นแล ว่าสมาธิจะไม่มี สมาธิจะไม่เกิดบ้าง ปัญญาไม่มี ปัญญาไม่เกิดบ้าง มรรคผลนิพพานหมดสมัยไปนานแล้ว อย่าพากันทำให้ลำบากเปล่าบ้าง หมดความ

สามารถอำนาจวาสนาไม่มีบ้าง เป็นต้น กิเลสมันลบล้างอย่างนี้ โกหกอย่างนี้ จงพากันระวังอย่าให้เสียเปรียบมันอีก

เอาให้เห็น ลบล้างกิเลสเหล่านี้ออกให้ได้ด้วยความพากเพียรอย่างเข้มแข็งบังคับบัญชาด้วยสติให้ดี ทำไมจะไม่รู้ พระพุทธเจ้ารู้มาแท้ ๆ สาวกทั้งหลายรู้มาแท้ ๆ เป็นมาแท้ ๆ ด้วยสมาธิเป็นพื้นฐานเบื้องต้น ทำไมเราจะไม่รู้ จิตแท้ ๆ เป็นผู้จะรับรองธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าสมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม นอกเหนือไปจากจิตจากสตินี้ไปไม่ได้เลย

การบำเพ็ญของเราก็บำเพ็ญโดยถูกทางอยู่แล้ว ทำไมจะรู้ไม่ได้ เมื่อสมาธิปรากฏเป็นความสงบขึ้นมาให้เห็นอย่างประจักษ์ ต้องหายสงสัยทันที ว่าสมาธิอยู่ที่ไหนแน่อยู่ในตำรับตำราหรืออยู่ดินฟ้าอากาศแบบลม ๆ แล้ง ๆ ที่ไหน จะหมดปัญหาไปทันทีเพราะความสงบประจักษ์อยู่กับใจดวงสงบสุขนี้แล้วเวลานี้

ความสงบมีหลายขั้นหลายภูมิ เมื่อทำลงไปโดยสม่ำเสมอ ความสงบนี้จะละเอียดลงไปโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งแนบแน่น ท่านให้ชื่อว่า ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ นั่นเป็นชื่อ ขอให้เป็นขึ้นภายในใจเถิด จะไม่มีขั้นใดภูมิใดก็ตามเจ้าของจะรู้เอง เช่นเดียวกับการรับประทานอาหาร พอเริ่มรับประทานก็จะรู้รสเปรี้ยว หวาน เผ็ด เค็มต่าง ๆ ภายในชิวหาประสาทของผู้รับประทานโดยไม่ต้องไปถามใคร ความอิ่มหนำสำราญก็ค่อยติดตามกันมา ปรากฏขึ้นมาภายในตัวเอง จะไม่มีขั้นมีภูมิก็ตาม หากรู้ภายในตัว เผ็ดก็รู้ เค็มก็รู้ เปรี้ยวหวานก็รู้ ความอิ่มหนำสำราญในธาตุขันธ์เพราะการรับประทานมากน้อยเพียงไรก็รู้ รู้ไปตลอดจนถึงความพอตัวแล้วในอาหารทั้งหลายก็หยุดเอง จำเป็นอะไรจะต้องไปตั้งชื่อตั้งนามว่า อิ่มขนาดนี้เป็นขั้นนั้น อิ่มขนาดนั้นเป็นขั้นนั้น ๆ จำเป็นอะไรจะต้องไปตั้งชื่อตั้งนาม เพราะความจริงอยู่กับความจริงของผู้สัมผัสรับรู้ต่างหาก หลักธรรมชาติมีอยู่ อยู่กับหลักธรรมชาติ รู้ตามหลักธรรมชาติก็พอกันแล้วนี่ก็เหมือนกัน เรื่องของสมาธิ ให้รู้ตามหลักธรรมชาติของสมาธิที่เกิดขึ้นภายในใจของตนด้วยวิธีการที่ถูกต้อง

เมื่อสมาธิความสงบตัวปรากฏขึ้นมา นั้นแลเป็นพื้นฐานหรือเป็นเสบียงเครื่องสนับสนุนปัญญา ให้ทำงานได้อย่างคล่องตัวหายกังวล เวลาที่จิตไม่มีความสงบเลย จะพาพิจารณาทางด้านปัญญามันกลายเป็นสัญญาไปเสีย เพราะอำนาจของกิเลสฉุดลากไป ใครจะไปรู้รอบเรื่องของกิเลสกับเรื่องของธรรมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นจึงสอนให้อบรมสมาธิให้เกิดให้มี จิตใจจะได้สงบ จิตใจสงบแล้วย่อมอิ่มตัวในขั้นนี้ แล้วพาทำงานด้วยการคิดค้นในสิ่งต่าง ๆ ใจก็ตั้งหน้าตั้งตาทำให้ไม่ฝ่าฝืนปีนไปตามกิเลสถ่ายเดียว ดังที่เคยเป็นมาเมื่อคราวที่จิตยังไม่สงบ และเห็นเหตุเห็นผลไปตามปัญญาโดยลำดับลำดา นั่นคือการก้าวออกทางด้านปัญญาด้วยสมาธิขั้นนั้น ๆ เป็นพลังหนุนเพื่อปัญญาขั้นนั้น ๆ

เมื่อจิตละเอียดเข้าไป ปัญญาก้าวไปเห็นเหตุเห็นผลของสภาวธรรมคือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเต็มอยู่ภายในร่างกายและขันธ์ห้าของเราเอง และกระจายไปทั่วโลกธาตุเต็มไปด้วย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไม่มีเกาะไม่มีดอนไม่มีที่ยกเว้น ขึ้นชื่อว่าแดนสมมุติแล้วต้องเป็นแดน **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**เต็มไปหมด เห็นประจักษ์หรือซึ้งด้วยปัญญาของเราแล้ว จะสงสัยอะไรอีก แม้จิตจะยึดมั่นหนาแน่นกว่าภูเขาทั้งลูกมันก็ถอนตัวออกมาได้ อันอุปาทานความยึดมั่นมันเกิดขึ้นจากความเสกสรรปั้นแต่งตามความสำคัญผิดของกิเลสต่างหาก

เมื่อปัญญาได้หยั่งลงไปถึงไหน ก็ถือว่าการทำลายกิเลสไปถึงนั่น และทำลายอุปาทานในขณะเดียวกัน จนถอนตัวออกมาได้ เอ้า เมื่อจะพูดถึงเรื่องอสุภะอสุภังความปฏิกูลโสโครก ก็ดูซิร่างกายนี้มีตรงไหนที่สดสวยงดงาม มีแต่ความเสกสรรปั้นยอตามกลมายาของกิเลสทั้งมวล ความจริงไม่ปรากฏ แยกแยะถอยหน้าถอยหลัง ตลบทบทวนด้วยความสนใจอยากรู้อยากเห็นความจริง ไม่สนใจกับสิ่งใดนอกไปจากงานของตนที่กำลังทำอยู่เวลานั้น ในโลกมีงานอันเดียวนี้ ย่นจิตเข้ามาตรงนี้ให้รู้ พิจารณาจุดไหนให้มีเจตนาจดจ่อ มีสติควบคุม ไตร่ตรองเทียบเคียงกับหลักความจริงในจุดนั้น อย่าให้สติเคลื่อนคลาด เช่น อสุภะอสุภัง มันเป็นอสุภะจริงไหม เทียบลงไปให้ซึ้งเพราะความจริงก็เป็นเช่นนั้นอยู่แล้ว เป็นแต่กิเลสตัวจอมปลอมมันเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ว่าเป็น

ของสวยของงาม ว่าเป็นของจีรังยั่งยืน ว่าเป็นตนเป็นของตนไปเสียหมด เมื่อพิจารณาตามธรรมด้วยปัญญาชอบแล้ว มันไม่มีคำว่าสวยงาม ไม่มีคำว่าจีรังยั่งยืน ไม่มีคำว่าเป็นตนเป็นของตน มันเหลวไหลทั้งเพ หาความจริงไม่มี

กลมายาของกิเลสมันไปแถวนี้ ความจริงของธรรมไปแถวนั้น เดินสวนทางกัน จงนำสติปัญญาไตร่ตรองให้ถึงความจริงของธรรม ปัญญาเท่านั้นจะสามารถคลี่คลายสิ่งจอมปลอมทั้งหลายเหล่านี้ ให้ลงสู่ความจริงอันดั้งเดิมได้ เช่น ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นของดั้งเดิม ค้นลงไป ๆ จากอสุภะอสุภังนี้แล้ว จะกลายลงไปเป็นธาตุ เมื่อกลายลงไปเป็นธาตุอย่างชัดเจน ไม่ว่าภายนอกภายในเป็นธาตุไปหมด เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**ไปหมด จะไปยึดไปถือสิ่งใดที่นี่ ก้าวเดินอย่างนี้ เดินปัญญา ตามอุบายที่อธิบายผ่านมาแล้วนั้น

ปัญญาขั้นใดก็ตาม สติต้องติดแนบไปด้วยกัน สติกับปัญญาเป็นคู่เคียงกันอย่างสนิท แยกกันไม่ออก เบื้องต้นสติต้องไปก่อน พอพยายามผลิตปัญญาขึ้นมาแล้วสติเป็นพี่เลี้ยงปัญญาตามกันไป พอถึงขั้นเต็มกำลังทั้งสติทั้งปัญญาย่อมกล้าหาญชาญชัยต่อการทำหน้าที่ของตน ปราบกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ไม่มีคำว่ากลัวว่าถอย นอกจากรุดหน้าท่าเดียว สติปัญญาเป็นเหมือนเชือกที่ฟั่นกันเป็นเกลียวเดียว กลมกลืนกันไปเลย ไม่มีแยกกันเหมือนแต่ก่อน

เอ้า ทีนี้กิเลสตัวไหนจะมาเพ่นพ่านอวดอำนาจวาสนาเหมือนแต่ก่อน คำว่าสมาธิก็สลัดปัดทิ้งหรือปราบปรามความฟุ้งซ่านรำคาญออกไป ความโง่เขลาเบาปัญญา ที่เคยสำคัญมั่นหมายว่าธาตุขันธ์นี้ เป็นแท่งแห่งทอง เป็นทองทั้งแท่ง ก็แยกจากกันไปหมดแล้ว ตามความจริงมันจะเป็นทองทั้งแท่งไปได้อย่างไร เป็นของสวยของงาม เป็นของมีคุณค่ามีราคาได้อย่างไร ปัญญากำหนดจดจ่อลงไป คลี่คลายลงไปจนถึงความจริงเต็มส่วนของรูปกาย อันไหนมีราคาเล่า มีแต่กอง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เต็มขันธ์เต็มหัวใจ เต็มโลกธาตุ อันไหนเป็นสิ่งที่น่ายึดน่าถือว่าเกาะ น่ารักใคร่ชอบใจ น่าอาลัยเสียดาย มีที่ตรงไหน

ปัญญาคลี่คลายดูหมดแล้ว มันหมด ไม่มีที่อาลัยเสียดาย ใจก็ถอนตัวเข้ามา รูปร่างกายของเราที่เคยยึดมั่นถือมั่นหนักยิ่งกว่าภูเขา มันก็ถอนตัวออกมา จากนั้นก็พิจารณาเวทนา เมื่อกายนี้พิจารณาได้อย่างชัดเจนช่ำชองคล่องแคล่วทุกอย่างแล้ว มันก็ปล่อยของมันเองไม่ต้องบอก ขอให้ปัญญาได้หยั่งถึงความจริงเต็มที่เถิด ในขั้นใดก็ตาม ขั้นรูปธรรมมันก็ปล่อยของมันได้อย่างเต็มที่ ปล่อยได้เต็มสติกำลังของปัญญาที่รู้นั่นแล นี่เป็นขั้นหยาบคือรูปขันธ์ ขอสรุปเพียงเท่านี้

ขั้นละเอียด คือ เวทนา สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา มีได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่สำคัญใจเป็นผู้หลงเป็นผู้ไปยึด พิจารณาให้เห็นตามความจริงของมัน เวทนาปรากฏขึ้นมาก็เป็นความจริงอันหนึ่งของมันเท่านั้น ตามหลักธรรมชาติแล้ว ถ้าไม่ใช่กิเลสเข้าไปเคลือบแฝงไปบังคับบัญชาให้ว่าเวทนาคือ สุขเป็นเรา ทุกข์เป็นเรา อุเบกขาเป็นเราเป็นของเรา และสร้างกองทุกข์ขึ้นมาภายในจิตใจอีกเท่านั้นก็ไม่มีทุกข์ทางใจ ปัญญาจะต้องหยั่งลงถึงความจริงเป็นลำดับ

เมื่อสติปัญญาหยั่งทราบความจริงแล้ว เวทนาก็สักแต่ว่าเวทนา ดังที่ท่านอธิบายไว้แล้วในสติปัฏฐานสี่ไม่ผิดไปไหนเลย เป็นความจริงล้วน ๆ แต่เราไปฝืนความจริงทั้งหลาย เพราะกิเลสพาให้ฝืนพาให้เหยียบย่ำทำลายความจริง เพราะกิเลสเคยเหนืออำนาจของใจ จึงต้องฉุดลากจิตใจไปในทางผิด และเหยียบย่ำทำลายความจริงนั้น ๆ โดยไม่รู้ตัวว่าเหยียบย่ำทำลาย นี่คือตัวจอมปลอมที่จิตเคยเชื่อมั่น ด้วยเหตุนี้ ผู้ปฏิบัติจำต้องใช้สติปัญญาพิจารณาอย่างละเอียดแยบคาย จึงจะพบความจริงตามหลักธรรมท่าน

การคลี่คลาย การพิจารณาทางด้านปัญญาก็เพื่อแก้สิ่งจอมปลอมทั้งหลาย สิ่งปีนเกลียวกับธรรมคือความจริงล้วน ๆ ออกโดยลำดับ จิตจะเปิดเผยตัวเองขึ้นอย่างชัดเจน ความยึดมั่นถือมั่นภายในร่างกาย เมื่อพิจารณาจนถึงขั้น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อย่างซึ้งภายในใจแล้ว จะยึดถือไว้ไม่ได้ จะสลัดอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นภายในร่างกายนี้ออกโดยสิ้นเชิง รู้ประจักษ์กับจิต กาย เวทนา ก็สักแต่ว่าเกิดขึ้นตั้งอยู่ตามธรรมชาติของมัน เป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ กายก็ไม่ทราบความหมายของทุกขเวทนา

หรือสุขเวทนา อุเบกขาเวทนา เวทนานั้นจะเป็นสุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา ก็ไม่ทราบความหมายของตนและไม่ทราบความหมายของกายของใจ เป็นแต่ธรรมชาติที่ปรากฏขึ้นตามหลักความจริงของตน แล้วก็ดับไปตามธรรมชาติของมัน

ถ้าจิตมีสติปัญญารอบตัวอยู่แล้ว จะพิจารณารู้แจ้งเห็นจริงในความจริงทั้งหลาย ทั้งส่วนกายทั้งส่วนเวทนาทั้งสาม แยกตัวออกโดยลำดับ ๆ ส่วนสัญญา สังขารไม่ต้องพูด มันก็เป็นอาการเหมือนกันนั่นแล เกิดขึ้นแล้วดับไป มันเป็นกองไตรลักษณ์ทั้งหมด คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** และเบิกออก ๆ จิตถอยตัวเข้ามา การพิจารณาก็แคบเข้าไป ๆ เพราะสิ่งไรที่พิจารณารู้แจ้งเห็นจริงแล้วมันปล่อยเอง จะพิจารณาเพื่ออะไรอีก ก็รู้แล้วเห็นแล้วนี่

มันต้องชัดอย่างนั้นจึงชื่อว่าผู้ปฏิบัติเพื่อรู้จริงเห็นจริง ต้องรู้ภายในตัวเองจริง ๆ ไม่อย่างนั้นไม่เรียกว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** เห็นเอง เมื่อได้คุ้ยเขี่ยขุดค้นเต็มสติปัญญา ผลจะปรากฏขึ้นมาอย่างเต็มภูมิ เต็มภูมิของสติปัญญาหนีไม่พ้น นี่แหละการพิสูจน์เรื่องการเกิดการตายของจิต

จิตเป็นสิ่งลึกลับมากเพราะกิเลสพาให้ลึกลับ กิเลสมันเอาจิตเข้าไปหมกไปซ่อนไว้ในสถานที่ที่เราไม่อาจเอื้อมรู้ได้เห็นได้ ถูกกิเลสตัวจอมปลอมปิดบังไว้หมด ตัวมันออกหน้าออกตา หลอกไว้ตลอดเวลาจึงไม่เห็นโทษของตน ไม่เห็นโทษของกิเลสที่พาให้เกิดให้ตาย

เมื่อใช้สติปัญญาพิจารณาลงไปดังที่กล่าวมาแล้วนี้ กิเลสประเภทต่าง ๆ ที่เคยหุ้มห่อจิตใจ หลอกลวงจิตใจ ปิดบังจิตใจนั้นจะขยายตัวออกไป เปิดตัวออกไป ๆ จนกระทั่งไม่มีเหลือ เมื่อกิเลสหมดสิ้นไปจากใจไม่มีเหลือเพราะสติปัญญารู้เท่าทัน และตัดขาดกระเด็นออกจากความสืบต่อกันระหว่างขันธ์กับจิต รูป เสียง กลิ่น รส ทั้งหลายไม่ต้องพูด เพราะมันห่างไกลมากไป เอาในระหว่างขันธ์กับจิต รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ทราบตามอาการของมันซึ่งเป็นความจริงแต่ละ

อย่าง ๆ และทราบภายในจิตคือตัวอวิชชา ตัดสะพานทางเดินของมันหมดแล้ว ก็เหลือแต่จิตกับอวิชชาที่พัวพันกันอยู่อย่างลึกลับ แต่จะพ้นมหาสติ มหาปัญญาอัตโนมัติไปไม่ได้

นี่กำลังของสติ กำลังของปัญญา เมื่อฝึกให้เป็นย่อมเป็นได้อย่างนี้ รู้ได้อย่างนี้ เห็นได้อย่างนี้ และสามารถทำลายจิตอวิชชาออกเหมือนระเบิดทำลายทีเดียว อวิชชาแหลกแตกกระจายไปหมดไม่มีเหลือ ทีนี้ทำไมจะไม่รู้ ที่เคยเกิดมากี่กัปกี่กัลป์ไม่ต้องไปนับก็ได้ ความจริงบอกอยู่ในจิตที่บริสุทธิ์ดวงนี้อย่างประจักษ์ และเริ่มรู้มาตั้งแต่จิตที่มีเชื้อสืบต่อเกี่ยวเนื่องกันมากน้อยโดยลำดับมา ค่อยรู้เข้ามา เพราะตัดเข้ามาเรื่อย ๆ ด้วยปัญญา รู้เข้ามา ๆ สั้นเข้ามา ๆ จนกระทั่งขาดสะบั้นไปหมด ไม่มีอะไรสืบต่อกันระหว่างจิตกับกิเลสอาสวะต่าง ๆ ที่จะพาให้เกิดภพเกิดชาติ เพราะขาดออกไปจากจิตหมดแล้ว ไม่มีสิ่งใดเหลือ เป็นจิตที่ยืนยันปฏิญาณตนได้อย่างอาจหาญไม่สะทกสะท้านใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ต้องหาสักขีพยานมาจากไหนอีก สักขีพยานพอตัวอยู่กับความบริสุทธิ์ที่รู้ ๆ เห็น ๆ อยู่จำเพาะตนหมดแล้ว

โทษเราก็เคยเห็นมาประจักษ์ใจ พ้นโทษก็เห็นประจักษ์ใจแล้วที่นี่ ความเป็นนักโทษก็เพราะถูกคุมขังของกิเลส ความพ้นโทษก็เพราะกิเลสบรรลัยไปจากใจแล้ว เพราะอำนาจแห่งสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร เรื่องความเกิด–ตายแต่ก่อนเป็นมาจากไหน จะไปสงสัยที่ไหนว่าไม่เป็นมาจากกิเลสประเภทต่าง ๆ จนถึง **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** สิ่งเหล่านี้ก็ได้บรรลัยลงไปหมดแล้ว ที่นี่จิตจะไปเกิดที่ไหนอีกไหม จิตดวงนี้ก็รู้ชัด ๆ ว่าไม่เกิดที่ไหนอีกแล้ว เพราะเป็นอฐานะแห่งการเกิดอีกต่อไป

นั่นแลจึงเรียกว่าผู้ปฏิบัติเพื่อเห็นความจริงแห่งธรรมทั้งหลาย รู้ที่ใจ อย่าไปคาดไปติดกาลโน้น สถานที่นี่ให้เสียเวลา และถูกกิเลสมันหลอกไปโน่นหลอกไปนี่อยู่ไม่หยุดดูจุดที่กิเลสซ่องสุมกันอยู่ที่หัวใจนี่ **ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา** เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ออกไปจากดวงใจเป็นเชื้ออันสำคัญให้เกิดภพนั้นภพนี้ คือ **อวิชฺชาปจฺจยา** นี้เองเมื่อถูกทำลายขาดสะบั้นลงไปหมดแล้ว นั้นแลคือความบริสุทธิ์พุทโธแท้ ไม่มีแล้วขึ้นชื่อว่าสมมุติซึ่งเป็นคู่เคียงกับกิเลสประเภทต่าง ๆ ภายในใจ ยืนยันได้ภายในตัวเองว่า

นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว ความเกิดไม่มีอีกแล้ว จะมีได้อย่างไร เพราะเชื้อให้เกิดมันดับไปหมดแล้ว

ผู้ที่รู้ว่าสิ่งทั้งหลายนั้นดับไปหมดแล้ว อันนั้นดับไหมที่นี่ และนั่นสูญไหมที่นี่ เรียนให้ถึงซิ เรียนให้ถึงจิตซิ ลึกลับที่สุดก็คือจิต เพราะกิเลสพาให้ลึก ตื้นที่สุดจนประจักษ์ใจก็คือจิต เพราะธรรมพาให้ตื้น สติปัญญาพาให้ตื้น นี่แหละหลักรับรองมรรคผลนิพพาน รับรองความพ้นทุกข์ และรับรองเรื่องความเกิดความตาย เกิด–ตายมาอย่างไรต่ออย่างไร ตายเกิดหรือตายสูญรับรองกันที่ตรงนี้ ยืนยันกันที่ตรงนี้หายสงสัยที่ตรงนี้ ใครจะสงสัยอย่างไรไม่สนใจ ใครจะว่าเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้กี่ร้อยกี่พันเรื่องก็ว่าไป ตามความคิดความเห็นของนานาจิตตัง ถ้าอยากฟังก็ฟังไป ไม่อยากฟังก็อยู่ตามความไม่หิวโหย ขอให้รู้ความจริงประจักษ์ใจเสียเท่านั้น อันเรื่องความหิวโหยความโยกคลอนต่าง ๆ มันหมดไปเอง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งเคลือบแฝง เป็นความหลอกลวง เมื่อถึงความจริงเต็มส่วนแล้วจะหลงไปไหน สามโลกธาตุมาหลอกก็ไม่หลง

เอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ อยู่ที่ไหนให้ถือความเพียรเป็นสำคัญ ให้ถือว่ากิเลสเป็นข้าศึกต่อเราอยู่เสมอ ผู้นั้นแหละจะพ้นจากแหล่งแห่งทุกข์นี้ไปได้โดยไม่สงสัย สติปัญญามีหุงต้มแกงกินไม่ได้ นำมาฆ่ากิเลสแก้กิเลสเท่านั้น หน้าที่ของสติปัญญาน่ะเอาให้จริงจัง อย่าลดละความพากเพียร คำว่ากิเลสเป็นภัย ธรรมะเป็นคุณแก่สัตว์โลกนั่นคือศาสดาองค์เอกเป็นผู้สอนไว้ มิใช่คนหูหนาตาฝ้าฝาดเป็นผู้สอนไว้พอจะไม่สะดุดใจคิดกัน

ผมมีความห่วงใยหมู่เพื่อนเห็นอย่างยิ่ง ไม่สบายก็ต้องลงมา เพราะการเทศนาว่าการเมื่อคืนที่ผ่านมานั้น มันมีหลายอย่าง อุปสรรคยุ่งไปหมด หาความสงบสงัดไม่ได้ เทศน์ไม่สนิทใจจึงต้องหยุด เสียงกระรอกกระแตก็โก๊ก ๆ ก๊าก ๆ กัดอะไรอยู่บนศาลานี้ เสียงนั่นเสียงนี่คึก ๆ คัก ๆ กระทบกระเทือนตลอดเวลา เทศน์ไม่สนิทใจ วันนี้เห็นว่าอากาศก็เปิดเผยดี เรื่องราวอะไร ๆ ก็ไม่มี จึงประชุมและให้การอบรมสั่งสอนหมู่เพื่อนซ้ำอีก เทศน์ด้วยเจตนาเพื่อความเป็นคติและเป็นสิริมงคลแก่ท่านผู้ฟังทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

เพื่อให้มีความจริงจังต่อความพากเพียรของตน ซึ่งเป็นงานแท้ของพระ จงเอาให้จริงจัง ขอให้งานนี้สำเร็จเถิด ไม่มีใครมาเสกสรรปั้นยอว่าวิเศษวิโสก็รู้อยู่กับตัวเอง อิ่มพออยู่กับตัวเอง สมกับการปฏิบัติเพื่อถึงเมืองพอ ไม่หวังพึ่งอะไรดังที่เคยเป็นมา นอกจากความบริสุทธิ์อันเป็นความสมบูรณ์พอตัวแล้วเท่านั้น

เท่านี้พอ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

๑๖. อย่าฝืนความจริง

ผู้ที่จะสามารถสืบมรดกทั้งด้านการประพฤติปฏิบัติไปโดยถูกต้องดีงาม และผลเป็นที่พึงพอใจในธรรมปฏิบัติ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในครั้งพุทธกาลว่ามรรคผลนิพพาน ก็คือผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ท่านสั่งสอนไว้นี้เท่านั้น เฉพาะอย่างยิ่งคือนักบวชแล้ว ยังย่นเข้ามาถึงนักปฏิบัติอีกด้วย เพราะคำว่านักบวชมีอยู่ทั่วไปในดินแดนแห่งชาวพุทธเรา ไม่กำหนดกฎเกณฑ์ว่าเมืองนั้นเมืองนี้ เมืองนอกเมืองใน เต็มไปหมดด้วยนักบวชในพุทธศาสนา

แต่จะเอากฎเกณฑ์ตามความเป็นนักบวชนั้นว่า จะเป็นผู้ได้รับมรดกคือธรรมทายาทของพระพุทธเจ้าจริง ๆ นั้น ไม่สนิทใจ เหมือนผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนธรรม ทั้งทางด้านพระวินัยและด้านธรรมะโดยถูกต้องดีงาม ท่านเหล่านี้จะเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมทายาท ทั้งฝ่ายเหตุและฝ่ายผลได้โดยลำดับ จนถึงขั้นสมบูรณ์โดยไม่สงสัย เพราะธรรมประกาศหรือท้าทายความจริงไว้อยู่แล้ว ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนกระทั่งปัจจุบัน ไม่ปรากฏว่ามีธรรมบทใดบาทใดได้ร่อยหรอลงไปจากหลักความจริงที่พระองค์ทรงตรัสไว้ มีความสมบูรณ์พูนผลอยู่ด้วยความสัตย์ความจริง ความถูกต้องดีงามทุกแง่ทุกมุม ในการที่จะบุกเบิกให้ถึงจุดหมายปลายทางได้โดยสมบูรณ์

ฉะนั้นเราเป็นนักปฏิบัติ จงคำนึงถึงความรู้สึกของตนที่มุ่งเจตนา และความมุ่งมั่นที่ตั้งไว้แล้วอย่างใด และประสานกับความประพฤติปฏิบัติ อย่าให้พรากจากกัน การปฏิบัติศีลก็อย่าได้ประมาท สิ่งใดที่ขัดข้องต่อศีลก็คือการขัดข้องต่อธรรมที่จะเป็นประโยชน์แก่เรา และเป็นการขัดข้องทำลายตัวของเราไปด้วย การขัดข้องต่อธรรมหรือกีดขวางธรรม ก็เป็นการกีดขวางตนเองด้วยให้หาทางก้าวไปไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าวไว้ว่า **สุปฏิปันฺโน** เป็นผู้ปฏิบัติตรงต่อหลักธรรมหลักวินัยโดยสม่ำเสมอ ตั้งแต่ต้นจนสุดยอดแห่งธรรมวินัย **อุชุฯ** ตรงไปตรงมา อันเป็นแนวทางที่จะให้เกิดความสะอาดในศีลในธรรมของตน **ญายฯ** ความรู้แจ้งแทงตลอดอย่าได้ห่างเหินจากจิตใจ คือมีความสนใจจดจ่อต่อความรู้จริงเห็นจริงในธรรม ที่ท่านได้เคยรู้เคยเห็นและได้ประทานไว้แล้ว คำว่า **สามีจิฯ** ก็รวมลงไปว่า การปฏิบัติดี ปฏิบัติตรงเป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

คำว่าธรรมนั้นเป็นของกลาง เช่นเดียวกับสมบัติในโลก แล้วแต่ผู้มีความขยันหมั่นเพียรและความเฉลียวฉลาดที่จะแสวงหามาได้ มากน้อยตามกำลังความสามารถและฉลาดของตน ตามปกติวัตถุในโลกนี้ไม่ขาดแคลน มีสมบูรณ์ เป็นแต่เพียงว่าความอุตส่าห์พยายาม หรือความขยันหมั่นเพียรและความฉลาด ที่จะสามารถนำวัตถุนั้น ๆ เข้ามาเป็นของตนได้เป็นสำคัญกว่าอื่น

คำว่าธรรมก็ไม่เคยบกพร่อง ตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้แล้วคงเส้นคงวา ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า พระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา พระอรหัต ธรรมทั้งสี่ประเภทนี้ กลมกลืนกันกับหลักมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นสายทางเดินเข้าไปสู่ธรรมขั้นเหล่านี้ จนกระทั่งทะลุปรุโปร่งไปได้ ไม่นอกเหนือจากมัชฌิมาปฏิปทานี้ไปได้เลย

เราพึงคำนึงตนเสมอว่า เวลานี้เราปฏิบัติถูกต้องตามหลักมัชฌิมาหรือไม่ มัชฌิมาคือเหมาะสมอยู่ตลอด การรักษาศีลก็เป็นความเหมาะสมของตน หาที่ตำหนิติเตียนตนไม่ได้ว่า ได้ทำศีลให้ด่างพร้อยไปด้วยเจตนา หรือความเผอเรอประการใดบ้าง เพราะ

ความระมัดระวังรักษาอยู่เสมอ ศีลก็งามสำหรับตัวของเรา เป็นผู้ทรงศีล เป็นผู้เหมาะสมกับความเป็นผู้มีศีล จึงเรียกว่ามัชฌิมา คือความเหมาะสม

ทางด้านธรรมนับแต่สมาธิ คำว่าสมาธิที่ท่านแสดงไว้ในตำรา เคยได้อธิบายให้ฟังแล้วหลายครั้งหลายหนนั้น คือเข็มทิศทางเดินที่ท่านเขียนไว้ตามคัมภีร์ใบลาน ไม่ใช่องค์ของสมาธิแท้ แต่สมาธิแท้นั้นจะเกิดขึ้นกับใจที่สืบเนื่องมาจากการศึกษาเล่าเรียน วิธีการที่ท่านแสดงไว้แล้วในตำรับตำรานั้น เข้ามาประยุกต์กับความประพฤติของตนเพื่อให้เกิดความสงบเย็นใจขึ้นมาได้ด้วยจิตตภาวนา

สมาธิมีความสำคัญไปทางหนึ่ง ปัญญามีความสำคัญไปทางหนึ่ง ต่างก็มีความสำคัญตามหน้าที่หรือคุณภาพของตน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าเสียเองจึงได้ตรัสไว้ว่า **สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** สมาธิอันเป็นความอิ่มตัว ไม่หิวโหยโรยแรง ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม กระสับกระส่าย เป็นจิตที่อิ่มตัวตามขั้นแห่งความสงบของตน นี่ท่านเรียกสมาธิ สมาธินี้แลที่มีความอิ่มตัวนี้ นำไปใช้ทางด้านปัญญา ย่อมจะเป็นเครื่องหนุนปัญญาให้ทำหน้าที่ของตนได้อย่างราบรื่นดีงาม เพราะไม่เถลไถล ไม่กระวนกระวายหิวโหยกับสิ่งนั้นสิ่งนี้เหมือนคนไม่มีความสงบอยู่ภายในตัว จิตที่สงบย่อมไม่หิวโหยกับสิ่งต่าง ๆ พาทำงานใดก็ทำ พิจารณาทางด้านปัญญามีสติเป็นเครื่องกำกับรักษาหรือเป็นผู้ควบคุมงาน จิตก็ทำงานตามนั้น

เมื่อมีสมาธิแล้ว ควรจะแยกออกทางด้านปัญญา พิจารณาแยบคายไปกว่าทางด้านสมาธิก็ต้องทำ เพราะฉะนั้น คำว่าสมาธิกับปัญญานี้จึงแยกกันไม่ออกโดยจะถือว่าพิจารณาทางด้านปัญญาอย่างเดียวเป็นความรวดเร็ว การทำสมาธิ มัวทำสมาธิให้เกิดให้มีความสงบแล้วค่อยพิจารณาทางด้านปัญญานั้น เป็นทางล่าช้าหรือล้าสมัย การพูดเช่นนั้นหรือความเห็นเช่นนั้น เป็นความเห็นที่ขัดต่อหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ทรงรับรองมาแล้วโดยสมบูรณ์ทั้งทางเหตุและทางผล

ดังนั้น ธรรมทั้งสองประการนี้จึงแยกกันไม่ออกแต่ไหนแต่ไรมา จะแตกต่างกันอยู่บ้างก็แต่อาการของสมาธิ มีอาการต่างกัน แต่พูดถึงเรื่องความสงบนั้น สงบเหมือนกัน

แต่อาการแห่งความสงบนั้นมีต่างกันบ้าง ถึงอย่างไรก็ตามความสงบของจิตนั้นย่อมเป็นความอิ่มตัวได้ด้วยกัน ควรแก่การพิจารณาทางด้านวิปัสสนา คือปัญญาได้เช่นเดียวกัน จึงไม่สามารถที่จะแยกสมาธิหรือสลัดตัดทิ้งสมาธิไปเสีย ให้ดำเนินแต่ทางด้านปัญญาอย่างเดียว แล้วคว้าเอามรรคผลนิพพานอย่างภาคภูมิใจมาแข่งศาสดาผู้แสดงไว้ทั้งสมาธิและปัญญา อย่างนี้เป็นไปไม่ได้

นี่เราเคยปฏิบัติมาแล้ว ได้ทราบอย่างชัดเจนในทางด้านสมาธิ คือการทำสมาธิตั้งแต่ขั้นล้มลุกคลุกคลาน มาจนกระทั่งถึงขั้นสมาธิเต็มตัว คำว่าขั้นสมาธิเต็มตัวนั้น คือเราทำให้สงบได้ตามความต้องการของเราเวลาใดก็ได้ แม้จิตจะถอนออกมาจากสมาธินั้นแล้ว คิดอ่านไตร่ตรองกิจการงานอื่น ๆ ได้ แต่ฐานของสมาธินั้นเป็นความแน่นหนามั่นคงอยู่เสมอ ที่เรียกว่า สมาธิเต็มภูมิ คือทำให้สงบเมื่อไรก็ได้ แต่ก็เป็นสมาธิอยู่เพียงเท่านั้น ไม่สามารถกลายตัวไปเป็นปัญญาได้ โดยที่เราไม่นำออกพิจารณาแต่อย่างใดให้เป็นปัญญาขึ้นมา

เมื่อจิตมีความสงบเป็นพื้นฐานแล้ว นำจิตที่มีดวงความสงบและอิ่มตัว ไม่หิวโหยกับอารมณ์ต่าง ๆ นั้น เข้าพิจารณาทางด้านปัญญา เราจะพิจารณาร่างกายส่วนใดก็ตามคำว่าร่างกายนี้ทั่วไปหมดในรูปขันธ์นี้ แล้วแต่จะถูกกับจริตในอาการใดภายในร่างกายนี้แยกแยะดูตั้งแต่ต้น ดังที่ท่านมอบงานให้แก่พวกเรามาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์จนปัจจุบันนี้และยังจะเป็นไปอีกอย่างนี้ไม่ลดละ ว่างานของนักบวชนั้นคืออะไร อุปัชฌายะท่านมอบให้ว่า **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** นี่คืออนุโลมพิจารณาโดยลำดับไป **ตโจ ทนฺตา นขา โลมา เกสา** นี่ให้พิจารณาปฏิโลม ย้อนกลับหน้ากลับหลัง ถอยหน้าถอยหลัง

สิ่งที่กล่าวเหล่านี้เป็นสิ่งที่ประกาศตนอยู่แล้ว ด้วยความปฏิกูลโสโครกตามหลักธรรมชาติที่เป็นความถูกต้อง เป็นแต่เพียงว่าจิตของเรานั้น ไปรับความเสี้ยมสอนมาจากสิ่งจอมปลอมคือกิเลส จึงต้องมาเปลี่ยนแปลงความจริงจากธรรม หรือลบล้างธรรมนี้ให้เป็นสภาพอื่นไปเสียจากความเป็นของปฏิกูล ให้เป็นของสวยของงาม เป็นของจีรังถาวรเป็นเราเป็นเขา เป็นของเราของท่านไปเรื่อย ๆ สิ่งเหล่านี้นอกจากความเป็นอสุภะอสุภัง

เต็มไปทั้งร่างกายภายนอกภายใน อยู่โดยหลักธรรมชาติของมันตามธรรมที่กล่าวไว้แล้ว ยังมีความแปรสภาพอยู่ภายในตัวทุกระยะ ๆ ไม่มีเว้นแม้แต่ขณะหนึ่ง

การพิจารณาเช่นนี้ท่านเรียกว่าวิปัสสนา เพื่อความเห็นแจ้งตามความจริง ความจริงนั้นเป็นอย่างไรในร่างกายนี้ คำว่าอสุภะจริงหรือไม่จริง เราปฏิเสธได้ไหม ตั้งแต่ภายนอกก็มีขี้เหงื่อขี้ไคลเต็มไปหมดทั้งร่าง ไม่ว่าข้างบนข้างล่างต้องชะต้องล้างกันอยู่ตลอดเวลา ร่างกายนี้ไปสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใด แม้จะเป็นของสะอาดสวยงามเพียงใดก็ตาม จะต้องกลายเป็นของสกปรกโสมมส่งกลิ่นคลุ้งไปหมด

เพราะร่างกายนี้เป็นตัวปฏิกูล สิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับร่างกายนี้จึงกลายเป็นของสกปรก ต้องชะต้องล้างต้องฟอกเช็ดถู ไม่เช่นนั้นก็อยู่ไม่ได้ นี่เห็นอย่างชัด ๆ อยู่แล้วตามหลักความจริง ผู้ปฏิบัติจะฝืนหลักความจริงนี้ไปไหน ความฝืนหลักความจริงเหล่านี้มีแต่เรื่องของกิเลสทั้งสิ้นซึ่งเป็นข้าศึกต่อธรรม เคยฝืนธรรมอย่างนี้มาเป็นลำดับลำดาคือเสกสรรปั้นยอขึ้นมาเฉย ๆ ทั้ง ๆ ที่หาความจริงไม่ได้ ว่าสวยงาม ว่าน่ารักใคร่ชอบใจ ว่าเป็นสิ่งจีรังถาวร ว่าเป็นสิ่งให้เกิดสุขน่ารื่นเริงบันเทิง ว่าเป็น **อตฺตา** เป็นเราเป็นของเราเป็นของเขา

จิตที่ไม่มีที่ยึด มีแต่กิเลสเป็นผู้พร่ำสอนอยู่ตลอดเวลา จะไม่ให้ยึดไม่ให้ถือไม่ให้เชื่อตามกิเลสจะเชื่อถืออะไร เพราะมีของอย่างเดียวเท่านั้นติดแนบอยู่กับใจนับแต่กัปใดกัลป์ใดมา จนกระทั่งได้พบได้ยินโอวาทคำสั่งสอน ซึ่งเป็นคู่แข่งกับธรรมชาติที่เสกสรรปั้นยอด้วยความจอมปลอมนั้น คู่แข่งนั้นเรียกว่าธรรม จึงได้นำธรรมของจริงนี้ เข้ามาเทียบเคียงของปลอม

แยกแยะกันดูทุกสัดทุกส่วน ความเสกสรรที่ฝังอยู่ในขันธ์นี้เป็นค่าเสี้ยมสอนของกิเลส มันเสี้ยมสอนว่าเป็นของสวยงาม ทำให้จิตคิดว่าเป็นของสวยของงามของดีของแน่นหนามั่นคงไปด้วย ทีนี้นำธรรมเข้ามาลบล้างของปลอมนั้น ว่าสวยงามที่ตรงไหนดูหาความสวยงามไม่ได้ ทั้งภายนอกภายในของร่างนี้ หาความสวยงามไม่ได้แม้แต่ชิ้นเดียว มันเต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกหมดทั้งร่างนี้ ทั้งในตัวของเราและสัตว์อื่น

บุคคลอื่น ทั้งหญิงทั้งชายเหมือน ๆ กันหมด เทียบกันได้ทุกสัดทุกส่วนไม่มีอะไรแปลกต่างกัน นี่คือความจริง เราฝึกวิปัสสนาคือปัญญา ฝึกเพื่อจะสลัดสิ่งที่เคยยึดถืออันจอมปลอมเข้าสู่หลักความจริงคือของไม่ปลอม นี่เป็นขั้นหนึ่งของจิตของธรรม

ขั้นต่อไปยังแยกแยะเป็นเรื่อง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเป็นธรรมของจริงเช่นเดียวกันเข้าไปอีก เป็นทางเดินเพื่อความสลัดปัดทิ้งสิ่งจอมปลอมทั้งหลาย คือกิเลสตัวพาเสกสรรปั้นยอมาเป็นเวลานาน ผลของมันทำให้เกิดความกดถ่วงลวงใจอยู่เสมอให้มีแต่ความทุกข์ความเดือดร้อนเพราะสิ่งเหล่านี้ เมื่อพิจารณาตามหลักความจริงแล้วจิตย่อมจะค่อยปล่อยวางไปโดยลำดับ ตามความซึมซาบแห่งปัญญาที่เข้าสู่หลักความจริงของธรรมไปโดยลำดับลำดา

จนกลายเป็นว่ากายทั้งกายนี้ ถ้าพูดถึงกองอสุภะก็คือป่าช้าผีดิบ ที่เต็มไปด้วยซากศพต่าง ๆ ซึ่งรวมอยู่ในร่างกายของแต่ละบุคคล ๆ นั่นแล ไม่ใช่ซากหนึ่งซากเดียว มีหลายซาก หลายศพ หลายประเภท หลายชนิดของสัตว์ที่มาตายกองกันอยู่ภายในร่างกายของเรานี้ พิจารณาอยู่เช่นนี้ซ้ำ ๆ ซาก ๆ เช่นเดียวกับเราถากไม้ หลายครั้งหลายหนก็ถึงแก่น ถึงที่พอเหมาะพอดี พอเอา ยิ่งชะล้างลงไปหลายครั้งหลายหนก็ถึงที่สะอาดพ้นจากสิ่งจอมปลอมเห็นได้ชัดเจน จิตย่อมปล่อยวางเองโดยไม่ต้องสงสัย

นี่เป็นขั้นหนึ่งของการพิจารณาที่เรียกว่าปัญญา เราแยกจากสมาธิคือจิตที่สงบนั้นให้แสดงกิริยาออกมาทางความแยบคาย เรียกว่า **วิปัสสนาปัญญา** แปลว่า ความเห็นแจ้งเห็นจริง ไม่ใช่เห็นปลอมเห็นแบบมืด ๆ ดำ ๆ กำดำกำขาวอย่างที่อวิชชาพาเห็นปัญญาธรรมพาเห็น เห็นแจ้งเห็นชัดและรื้อถอนตนออกจากความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดต่าง ๆ ไปได้โดยลำดับ นี่แหละการดำเนินเพื่อมรรคผลนิพพาน ดำเนินไปตามสิ่งเหล่านี้ โดยถือสิ่งเหล่านี้เป็นหินลับปัญญาในการดำเนินวิปัสสนา

ที่จิตไม่สามารถก้าวไปได้ตามความมุ่งหมาย ก็เพราะจิตติดสิ่งเหล่านี้ ท่านจึงสอนให้พิจารณาบุกเบิกสิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นเสมือนขวากหนามแทงจิตใจอยู่ทุกเวล่ำเวลา รักก็ทำให้เกิดทุกข์ ชังก็ทำให้เกิดทุกข์ เกลียดโกรธทำให้เกิดทุกข์ทั้งนั้น เพราะกิเลสเป็น

สาเหตุจะไม่เกิดทุกข์อย่างไร ไม่ใช่เป็นสาเหตุมาจากธรรม สาเหตุที่มาจากธรรมนั้น แม้จะมีทุกข์บ้างเพราะการต่อสู้กับข้าศึก แต่จิตก็คำนึงเพื่อชัยชนะหรือเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริง ความทุกข์นั้นก็ไม่ถือเป็นอารมณ์กับผู้ปฏิบัติ

เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติธรรมแม้ทุกข์แทบเป็นแทบตาย ก็ไม่ถือเป็นอารมณ์ยิ่งกว่าเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ตนต้องการที่ตนมุ่งหมายไว้ พระพุทธเจ้าของเรา ท่านมีความมุ่งหวังอย่างแรงกล้า เพราะฉะนั้นแม้จะสลบถึงสามครั้งสามหน แต่ยังไม่ถูกทางเพื่อความตรัสรู้ก็ตาม พระองค์ก็ไม่ทรงท้อถอย เพราะอำนาจแห่งความมุ่งมั่นต่อธรรมของจริง มีกำลังมากกว่าที่จะท้อถอยเพียงความสลบเท่านั้น

การพิจารณาร่างกายเป็นสิ่งสำคัญมาก เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับราคะตัณหาขึ้นอยู่กับร่างกายนี้ จิตสงบก็สงบจากความคิดในเรื่องราคะตัณหา เกี่ยวกับรูป เสียง กลิ่น รส ในชาดกท่านกล่าวไว้ซึ่งเป็นสิ่งที่สะดุดใจมากว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตไม่เคยเห็นรูปใด ที่เป็นข้าศึก เป็นเครื่องเสียดแทงจิตใจอย่างเจ็บปวดแสบร้อน ยิ่งกว่ารูปของเพศตรงข้าม เสียงใดก็ตามไม่สามารถที่จะเสียดแทงเข้าถึงขั้วหัวใจ ถึงกับจิตใจจะพังทลายลงได้เหมือนเสียงของเพศตรงข้าม กลิ่นใดก็ตามไม่สามารถทะลวงเข้าถึงขั้วหัวใจยิ่งกว่ากลิ่นของเพศตรงข้าม รสใดก็ตามไม่สามารถทำลายหัวใจให้กระทบกระเทือนหวั่นไหวและเป็นบ้าแบบสด ๆ ร้อน ๆ พร้อมทั้งการรับความทุกข์ทรมานได้มากยิ่งกว่ารสของเพศตรงข้าม การสัมผัสใดก็ไม่สามารถทำใจให้ละเมอเพ้อฝัน จนตัวไม่เป็นตัวของตัวยิ่งกว่าการสัมผัสเพศตรงข้าม ให้เธอทั้งหลายจำไว้อย่างถึงใจ อย่าประมาท”

“วิธีที่จะแก้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันเป็นบ่อเกิดแห่งราคะตัณหานั้น ต้องใช้วิธีการอันถูกต้องเหมาะสมกัน คือการพิจารณา **อสุภกรรมฐาน** เป็นภาคพื้น ให้เกิดมีความชำนิชำนาญ น้อมกายวิสภาคเข้ามาสู่กายของเรา หนังของวิสภาคเข้ามาเทียบกับหนังของเรา เสียงของวิสภาคเข้ามาเทียบกับเสียงของเรา กลิ่นของวิสภาคเข้ามาเทียบกับกลิ่นของเรา ความสัมผัสของวิสภาคเข้ามาเทียบความสัมผัสตัวเราเอง สิ่งเหล่านี้มันก็เป็นเนื้อเป็นหนังเป็นอวัยวะอันเดียวกัน ไม่เห็นมีผิดแปลกกันอะไรเลย ถ้าพูดถึงเรื่องความเป็นปฏิกูล คนทั้งหญิงทั้งชายเป็นเทวดามาจากไหน ร่างกายจึงจะไม่มีความ

ปฏิกูลโสโครก ภิกษุทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชายก็คือคนทรงธาตุทรงขันธ์ ทรงอสุภะอสุภัง มีหนัง มีเนื้อ มีกระดูก มีตับไตไส้พุง มีของอสุภะอสุภังเต็มตัวเช่นเดียวกันนั่นแล จะไปหลงหาสาระอะไร ถ้าไม่ใช่เราเป็นบุรุษตาฟาง เพราะฉะนั้นเธอทั้งหลายจงพิจารณา ในสิ่งเหล่านี้ให้มาก ยาแก้พิษภัยอันสำคัญ คือ อสุภะ เป็นยาอันประเสริฐ"

นี่คือพุทธพจน์ที่ทรงแสดงไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความเห็นภัยในสิ่งที่เป็นวิสภาคกัน เพื่อจิตได้พิจารณาตามหลักอสุภธรรมไม่ขาดวรรคขาดตอน ใจจะได้สงบ ใจหายกังวลหม่นหมอง เพราะทุกส่วนแห่งร่างกายนั้น ๆ เป็นลักษณะเหมือน ๆ กัน

"กายทั้งกาย ทั้งหนัง ทั้งเนื้อ ทั้งเอ็น ทั้งกระดูก ทุกสัดทุกส่วนแห่งอวัยวะทั้งของหญิงและของชาย กับทุกสัดทุกส่วนแห่งอวัยวะของเรานั้น ไม่มีอะไรผิดแปลกกันเลย นอกจากถูกหลอกลวงจากกิเลสเท่านั้น ว่านั้นวิเศษวิโส จนผู้หญิงผู้ชายธรรมดา ๆ กลายเป็นเทวดาขึ้นมา ตนเป็นเสมือนบ๋อยหรือสุนัขตัวหนึ่ง ที่คอยกัดคอยแทะแบบลม ๆ แล้ง ๆ อยู่ภายในใจ ไม่มีวันเวลาสร่างซาลงได้ นับว่าโง่เกินไป ไม่สมกับความเป็นภิกษุ ให้เธอทั้งหลายจงจำไว้ให้ถึงใจ"

นั่นฟังดูซิ นี่แหละการพิจารณา จงทำตามที่ท่านสอนไว้นั้น คำว่าโง่เกินไปจะถูกลบลงด้วยวิปัสสนาปัญญาไม่สงสัย ถ้าลงได้พิจารณาให้ชัดเจน เทียบทุกสัดทุกส่วนทั้งภายนอกภายในให้เห็นชัดเจนแล้ว จะมีอะไรแตกต่างกัน จะหลงอะไรกัน ด้วยเหตุนี้จึงต้องใช้การพิจารณาให้มาก โรคหนักต้องวางยาให้หนัก เพื่อทันกับโรคสุนัขบ้าตาฝ้าฟางที่มองเห็นใบไม้แห้งกลายเป็นผัก

นอกจากนั้นท่านยังสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า การไปเยี่ยม ป่าช้าแต่ก่อนเป็นป่าช้าผีดิบ ตายเก่าตายใหม่เอาไปทิ้งเกลื่อนไปหมด การไปพิจารณาป่าช้านั้น ท่านสอนให้ไปทางเหนือลม และสอนให้ไปทางตายเก่าเสียก่อน เพราะกำลังสติปัญญายังไม่เพียงพอ ให้ไปดูผู้ที่ตายเก่าเสียก่อน อวัยวะเกลื่อนกลาดเรี่ยราด กระดูกกระจัดกระจายเป็นอะไรไปแล้ว แล้วขยับเข้าไปเป็นลำดับจนถึงผู้ตายใหม่ ทั้งนี้เพราะอาจจะเกิดความกำหนัดยินดีขึ้นมาได้

เมื่อได้พิจารณาเป็นลำดับลำดาเข้าไปแล้วเช่นนั้น ย่อมจะมีกำลังทางสติปัญญาพอพิจารณากันไปได้ ศพนั้น ๆ แม้ตายใหม่ก็ไม่ผิดอะไรกับร่างกายของเราที่ยังไม่ตายนี้ ถ้ากลิ่นเหม็นคลุ้งมันก็เป็นเช่นเดียวกันนี้แล เพราะเป็นป่าช้าผีดิบผีตายเช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาเทียบเคียงได้ทุกสัดทุกส่วนของซากศพในป่าช้า กับร่างกายเราที่ยังไม่ตาย ว่าเป็นลักษณะเดียวกันจนหายสงสัยแล้ว จะไม่ไปเยี่ยมป่าช้าอีกก็ได้

เยี่ยมป่าช้าภายในร่างกายของเรานี้ก็เป็นที่เข้าใจ เพราะการไปเยี่ยมป่าช้านอกก็เพื่อจะหาหลักยึดเทียบเข้ามาสู่หลักภายในคือตัวเราเอง เมื่อได้หลักภายในเป็นเครื่องยึดแล้ว ก็มีหลักมีเกณฑ์ในการพิจารณาตนและหายกังวลในการไปเยี่ยมป่าช้านอก นี่เป็นปัญญาขั้นหนึ่ง

ปัญญาขั้นนี้ต้องใช้ความพยายามให้มากก่อนจะมีความชำนาญ เมื่อชำนาญแล้ว ปัญญาขั้นนี้ย่อมผาดโผนมาก ตามที่เคยพิจารณามาแล้วเป็นอย่างนั้น พิจารณาจนหมุนติ้ว ๆ ทันกับเหตุการณ์ที่มีอยู่รอบตัว เมื่อปัญญามีความชำนาญจวนถึงขั้นที่จะสลัดปัดทิ้งร่างกายนี้ ยิ่งหมุนตัวเป็นเกลียวตลอดอิริยาบถไม่มีว่างงาน

มองดูตัวทั้งตัวนี้กลายเป็นเนื้อก็เป็นไปหมดทั้งตัว มองดูหนังไม่เห็น ทะลุเข้าไปถึงเนื้อ ถึงเอ็น ถึงกระดูก จนกระทั่งกลายเป็นร่างกระดูกไปหมดในคนทั้งคน เราทั้งคนเป็นก้อนเนื้อไปหมดทั้งตัว มองดูหญิงดูชายเป็นสภาพเดียวกันไปหมด เพราะความชำนาญในการพิจารณาวิปัสสนาขั้นรูปกาย ร่างกายหาความสวยความงามไม่ได้ มองดูเป็นร่างกระดูกหนึ่ง มองดูเป็นคนที่หนังถูกถลกออกเหลือแต่เนื้อแดงฉานไปหมดทั้งตัวหนึ่ง ใจจะมีความกำหนัดยินดีที่ตรงไหน คนเราที่จะกำหนัดยินดีกันก็เพราะหนังนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนกรรมฐานเพียง **ตโจ** แล้วหยุด เพราะหนังมันครอบไปหมดแล้วในร่างกายคนร่างกายสัตว์

นี่คือความชำนาญของการพิจารณา ถัดจากนั้นไปเพียงกำหนดแย็บเดียวเท่านั้น ไม่ถึงสามวินาทีจะทะลุไปหมดทั้งสองรอบสามรอบในร่างกายร่างเดียวนั้น กลายเป็นกระดูกเป็นท่อนกระดูกไปหมด เพียงเส้นเอ็นติดต่อรัดรึงกันไว้เท่านั้น เช่นเดียวกับ

ซากผีที่เอามาไว้ตามวัดตามวา อวัยวะส่วนอื่น ๆ ไม่มี เหลือแต่กระดูกที่มัดติดกันไว้เท่านั้น

เมื่อเป็นเช่นนั้นจะรักอะไรกำหนัดอะไร มีแต่กระดูกเท่านั้น นั่นแหละคือความจริงของธรรมเป็นขั้น ๆ และตัดความจอมปลอมออกเสียได้ ที่ว่าผมก็งาม หนังก็งาม เนื้อก็งาม เอ็นก็งาม งามไปหมด กระดูกก็งาม แม้ที่สุดอาหารเก่าอาหารใหม่ที่เป็นมูตรเป็นคูถก็งามไปด้วย เพราะถูกกิเลสมันต้มมันตุ๋น มันเสกสรรปั้นยอให้กินของสกปรกมาเป็นเวลานาน เพราะความโง่เขลาของตน ให้กิเลสปรุงอาหารเป็นพิษทั้งนั้นให้กินและกินไม่มีวันอิ่มพอ กินเท่าไรยิ่งหิวโหย กินเท่าไรยิ่งติดยิ่งจมลงลึก คิดให้ละเอียดแล้วไม่สลดสังเวชบ้างหรือ

เราเป็นนักปฏิบัติ จงพิจารณาให้เห็นตามความจริงนี้ เมื่อพิจารณารู้เต็มที่แล้วไม่ต้องบอกเรื่องความสลัดปัดทิ้งรูปขันธ์ ว่าไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา ความปฏิกูลโสโครกนี้ก็หายไป เพราะผ่านไปแล้ว หายสงสัยแล้ว เหลือแต่เพียงร่างกระดูก สงสัยอะไรกันนั่นเป็นกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็นความจริงอันหนึ่งเท่านั้น นี่ปัญญาขั้นนี้ต้องผาดโผนเต็มที่เพราะแก้กิเลสส่วนหยาบ ต่อสู้กับกิเลสส่วนหยาบ ปัญญาต้องเป็นปัญญาที่ผาดโผน ไม่งั้นไม่ทันกัน ไม่เรียกว่ามัชฌิมา คือเหมาะสมกัน

พอหมดขั้นนี้แล้วสติปัญญาก็ก้าวเข้านามธรรมทั้งสี่ พิจารณานามธรรมทั้งสี่ เวทนา ความสุข ความทุกข์ ความเฉย ๆ ภายในร่างกายและจิตใจ ส่วนเวทนาภายในจิตทั้งสามนั้นแยกไว้ก่อน พิจารณาเวทนาที่เกี่ยวข้องกับกายเวลาเกิดความทุกขเวทนาขึ้นมา จะเกิดขึ้นด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วยเจ็บหัวตัวร้อนก็ตาม ให้พิจารณาแยกแยะดูทุกขเวทนา เฉพาะอย่างยิ่งทุกขเวทนานั้นแหละ เป็นผู้ออกหน้าออกตาในขณะที่เจ็บไข้ได้ป่วย สุขหาทางแทรกเกิดขึ้นไม่ได้

จึงต้องพิจารณาแยกดูทุกข์ให้เห็นทุกข์เป็นอย่างไร ทุกข์ให้โทษให้ร้ายแก่ผู้ใดเรา จึงเหมาเขาว่าเป็นทุกข์ เหมาเขาว่าเป็นภัยต่อเรา เหมาเขาว่าเป็นข้าศึกต่อเรา พิจารณา

ให้เป็นอรรถเป็นธรรมตามความเป็นจริง อย่าลำเอียงเพื่อเข้าข้างตัว จะเป็นการกอบโกยกิเลสเข้ามาเผาตนยิ่งกว่าการไม่พิจารณาเสียอีก เพราะผิดทาง

เพราะฉะนั้นการพิจารณาทุกขเวทนาจึงพิจารณาให้เป็นธรรม ว่าทุกขเวทนานี้เหรอที่ว่าเป็นภัยแก่เรา ดูให้ชัดเจนถึงสภาพของทุกข์ที่ปรากฏขึ้นในขณะนั้นว่า เป็นภัยแก่ผู้ใด สติปัญญาจดจ่อลงในจุดที่เกิดทุกข์มากกว่าเพื่อน คลี่คลายดูด้วยปัญญา เมื่อชัดเจนแล้ว ทุกข์ก็สักแต่ว่าปรากฏตัวอยู่ตามหลักธรรมชาติของตนเท่านั้น แม้ตัวทุกข์เองก็ไม่ทราบความหมายของตนว่าเป็นทุกข์ และไม่มีความหมายว่าได้ให้ความทุกข์แก่ผู้หนึ่งผู้ใดเลย

พิจารณาดูร่างกายก็สักแต่ว่ากาย ที่มีอยู่แล้วตั้งแต่ทุกข์เหล่านี้ยังไม่เกิดขึ้น แม้ทุกข์เหล่านี้ดับลงไปแล้ว กายก็ยังเป็นกายอยู่ตามสภาพของตน ต่างอันต่างจริงอยู่โดยหลักธรรมชาติของตนเช่นนี้ ไปเหมาเอาว่าเขามาเป็นทุกข์มาเป็นภัยแก่เราได้อย่างไร ถ้าไม่ใช่ใจเป็นตัวไปหมายเขาต่างหาก แล้วย้อนเข้ามาดูใจ เทียบเคียงกายนั้นเป็นเราเหรอ กายนั้นมาเป็นใจหรือใจไปเป็นกาย หรือทุกขเวทนานั้นมาเป็นใจ หรือใจนี้ไปเป็นทุกขเวทนา

แยกแยะทุกสัดทุกส่วน ยิ่งทุกข์มีความรุนแรงมากเพียงไร สติปัญญาขั้นนี้ยิ่งหมุนติ้ว เร็วยิ่งกว่าน้ำไหลไฟสว่าง ไม่อย่างนั้นไม่ทันกัน แยกแยะทุกสัดทุกส่วน เวทนาก็กลายเป็นความจริงขึ้นมาอย่างประจักษ์ใจหายสงสัย ว่ามีจิตเท่านั้นไปสำคัญทุกขเวทนาว่าเป็นข้าศึกต่อตนเอง และว่าเป็นตนเป็นของตน ตลอดถึงเรื่องร่างกายเขาก็เป็นสภาพแห่งความจริงของเขาอยู่เช่นนั้น แต่ใจเสียเองเป็นผู้ไปยึดไปถือ ว่ากายของเราเป็นทุกข์ ทุกข์ก็มาเป็นกาย ทั้งทุกข์ทางกายทั้งทุกข์ทางใจก็กลายเป็นเราและเป็นทุกข์ขึ้นมาอีก เพราะความสำคัญผิด

เมื่อแยกแยะทั้งสามสภาพคือ ดูกาย ดูเวทนา ดูจิต เทียบเคียงกันได้ทุกสัดทุกส่วนว่าไม่ใช่อันเดียวกัน ความสำคัญมั่นหมายของจิตที่ไปหมายเขาว่าเป็นเราเป็นของเรา ก็ถอนตัวเขามาสู่จิต เมื่อความสำคัญถอนตัวเข้ามาสู่จิตแล้ว จิตก็เป็นปกติ

เป็นความจริงของจิต เวทนาก็เป็นความจริงของเวทนา กายก็เป็นความจริงของกายแต่ละอย่าง ๆ แล้วก็ไม่กระทบกัน หนึ่ง ทุกขเวทนาที่กำเริบมาก ๆ นั้นดับไปอย่างรวดเร็ว สอง ทุกขเวทนาแม้ไม่ดับ แต่ก็เป็นความจริงของตนอยู่เป็นสัดเป็นส่วน ไม่เข้ามากระทบกันกับจิตใจนี้ได้เลย

ใจนั้นแม้จะอยู่ในท่ามกลางแห่งความทุกข์ความลำบาก ในขณะที่เป็นโรคภัยไข้เจ็บหรือขณะนั่งนาน ๆ ก็ไม่มีความกระวนกระวาย มีแต่ความกระหยิ่มยิ้มย่องอยู่โดยหลักธรรมชาติแห่งความจริงของใจ นี้คือการพิจารณาเวทนา นอกจากนั้นยังทราบชัดว่า ทุกขเวทนาก็ดี สุขเวทนาก็ดี อุเบกขาเวทนาก็ดี เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น รวมแล้วย่อมไหลลงสู่ภาชนะคือ ไตรลักษณ์ ได้แก่ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**ทั้งมวล นี่ปัญญาขั้นหนึ่ง

สัญญา ความจำได้หมายรู้ จนเกิดเรื่องเกิดราวขึ้นมา สังขารปรุงแย็บ สัญญาหมายไปให้เป็นเรื่องเป็นราวหลอกตนเหมือนกับภาพในหน้ากระจก ภาพของเราเองนี้แหละไปปรากฏอยู่ในหน้ากระจก เราก็ไปตื่นภาพในหน้ากระจกนั้น เมื่อทราบชัดเจนแล้วว่า ภาพที่ปรากฏในหน้ากระจกนั้นมันเป็นภาพไปจากกายของเราฉันใด อาการทุกอย่างที่ปรากฏขึ้นจากสังขารจากสัญญาที่หมายเรื่องนั้นเรื่องนี้ ก็เป็นภาพออกจากใจฉันนั้น ถ้าใจไม่รู้เท่าทันก็ไปหลงภาพนั้น เมื่อใจรู้เท่าทันแล้วก็ปล่อยวางตามสภาพของเขา สิ่งเหล่านี้ก็เกิด ๆ ดับ ๆ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสัญญา สังขารอันเป็นสิ่งเกิดดับ

แม้วิญญาณที่รับภาพจากภาพนอก เช่น รูป เสียง กลิ่น รส เวลาเข้ามากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้น ก็มีแต่เพียงแย็บเดียว ๆ ที่รับทราบ ในขณะที่สิ่งนั้นมาสัมผัส เมื่อสิ่งนั้นดับไปความรับทราบก็ดับไป เป็นอาการหนึ่ง ๆ ของจิตเท่านั้น จะถือเป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร ถ้าไม่ใช่บ้ากองรับเหมาน่ะ

พิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ เป็นการฝึกซ้อมด้วยความสัมผัสสัมพันธ์ระหว่างจิตกับสัญญา สังขารที่คิดปรุงอยู่ภายใน และระหว่างข้างนอกกับข้างในให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอ จิตย่อมมีความชำนิชำนาญ สามารถสลัดตัดทิ้งขันธ์ห้านี้ได้ทั้ง ๆ ที่ยังไม่บริสุทธิ์ อุปาทาน

ในรูปขันธ์ก็ปล่อยได้อย่างชัดเจนเห็นประจักษ์ จิตพักจากการพิจารณาร่างกายว่าเป็นอสุภะอสุภังต่าง ๆ เพราะอิ่มตัวแล้ว รู้แล้ว ปล่อยวางแล้ว พิจารณาเพื่ออะไรอีก การพิจารณาเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ถือเอาความเกิดดับเป็นสำคัญ คือเกิดขึ้นก็รู้ได้ชัด ดับไปก็รู้ได้ชัด ขาดจากกันก็รู้ได้ชัด

ขันธ์ทั้งห้านี่แหละเป็นทางเดินของกิเลส อวิชชาส่งสมุนออกมาทางนี้แหละ ออกมาทางตา ทางหู เป็นต้น คอยจับจองเอารูป เอาเสียง เอากลิ่น เอารส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ทั้งดีทั้งชั่วกว้านมาหมด กว้านเข้ามาเป็นฟืนเป็นไฟเผาลนสัตว์ผู้โง่เขลาตาฝ้าฟางพระที่โง่ ๆ ตาฟาง ๆ ยอมตัวเป็นฟืนให้มันเผาลนอยู่ทั้งวันทั้งคืนไม่ยอมหาทางออกนอกจากชมเชยไฟว่าดีขยันไหม้เท่านั้น ถ้ามีความฉลาดก็พิจารณาเพื่อหาทางปลดเปลื้องไปได้ ตามสติปัญญาขั้นดังกล่าวนี้

ตา หู จมูก ลิ้น กายก็สักแต่ว่าตา หู จมูก ลิ้น กาย รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสก็สักแต่ว่าเท่านั้น เพราะได้พิจารณาตัดขาดมาโดยลำดับ อายตนะภายใน เช่น รูปกายของเรามีทั้งตา ทั้งหู ทั้งจมูก ทั้งลิ้น ทั้งกาย ก็รู้เท่าทันและปล่อยวางได้แล้ว เรียกว่า ตัดขาดจากทางเดินของกิเลส มีอวิชชาเป็นตัวการส่งสมุนออกมาตามทางสายนี้ และตัดสะพานนี้ขาดเข้าไปโดยลำดับ กิเลสออกมาทางเวทนาก็ตัดขาดด้วยปัญญา ออกมาทางสัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ตัดขาดไปโดยลำดับ เมื่ออวิชชาไม่มีสมุนถูกตัดสะพานขาดไปหมด คือฆ่าทั้งสมุนของมันด้วย ความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ ฆ่าไปด้วย อาการต่าง ๆ ทั้งห้านี้ก็ตัดขาดไปด้วย กิเลสก็รวมตัวเข้าไปสู่จิตดวงเดียวเพราะไม่มีที่หลบซ่อน

นี่แหละวิธีการดำเนินเพื่อมรรคผลนิพพานดังครั้งพุทธกาลท่านดำเนิน ท่านดำเนินอย่างนี้ ท่านพิจารณาอย่างนี้ กิเลสมันมีอยู่ที่ไหน สติปัญญาจะเป็นเหมือนกับไฟ กิเลสเป็นเหมือนกับเชื้อไฟ กิเลสอยู่ที่ตรงไหนปัญญาจะหมุนติ้วเข้าไปตรงที่เชื้อมีอยู่นั้น เชื้อมีอยู่ทางกายเราก็พิจารณาทางกาย จนกระทั่งไหม้ไปหมดด้วยความรู้เท่าทัน อยู่ทางเวทนาก็ไหม้ไปหมด คือรู้เท่าทันหมด สัญญา สังขาร วิญญาณก็ไหม้ไปหมด ปล่อยวางไปหมด กิเลสเข้าไปสู่ใจ กำหนดเข้าไปที่ใจ

ปัญญาขั้นพิจารณาอวิชชานี้ เป็นปัญญาขั้นอัตโนมัติโดยแท้ เพราะเริ่มเป็นอัตโนมัติมาแต่ความชำนาญขั้นรูปขันธ์อยู่แล้ว ตามครั้งพุทธกาลท่านว่า มหาสติ มหาปัญญา ซึ่งเริ่มเป็นมหาสติมหาปัญญามาโดยลำดับจากการพิจารณาขันธ์ห้าอยู่แล้ว เมื่อถึงขั้นกิเลสรวมตัวมาเป็นจิตอวิชชาแล้ว จึงเป็น มหาสติ มหาปัญญา อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย หมุนตัวเป็นเกลียวทั้งวันทั้งคืนอย่างละเอียดลออ เหมือนน้ำซับน้ำซึม

ไม่มีอะไรเป็นที่พิจารณาเพราะรูปก็ผ่านไปแล้ว ไม่ยอมพิจารณา รู้แล้วปล่อยแล้ว ละวางแล้ว เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เป็นส่วนเกี่ยวกับเรื่องร่างกายนี้ก็ดับไปหมด ขาดไปหมดแล้ว มีแต่ความยิบแย็บ ๆ กระเพื่อมอยู่ภายในจิต ความกระเพื่อมแต่ละขณะ ๆ ที่แสดงออกมาจากจิต ก็ทราบว่าเป็นการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของโลกสมมุติ ของโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ภายในจิต รู้ได้อย่างชัดเจน ยึดมั่นถือมั่นในความกระเพื่อมว่าดีว่าชั่วว่าเกิดว่าดับนี้ได้อย่างไร

ฐานของอวิชชาจริง ๆ คืออะไร นี่แหละตัวสำคัญ เราก็ไม่อยากจะพูดตรงนี้เพราะเหตุไร เพราะเป็นธรรมที่ละเอียดมาก กิเลสประเภทนี้ละเอียดมาก มักจะสวมรอยให้ผู้ปฏิบัติหลงกลลืมตัว แต่ก็ทนไม่ได้ที่ต้องพูด เมื่อเข้าถึงขั้นนั้นแล้ว นั่นแหละขั้นที่สำคัญว่าตัววิเศษ ว่าตัวประเสริฐเลิศโลกทั้ง ๆ ที่กำลังเป็นอวิชชาเต็มตัว ไปยกตัวอวิชชานั้นแหละว่าประเสริฐ ว่าเลิศ มหาสติ มหาปัญญาที่เคยฝึกมาอย่างเกรียงไกร ก็กลายเป็นองครักษ์ไปรักษาอวิชชาดวงที่ว่าเลิศประเสริฐ ดวงมีความสง่าผ่าเผย มีความสว่างกระจ่างแจ้ง องอาจกล้าหาญแพรวพราว ไม่มีอะไรเสมอเหมือนไปเสียโดยไม่รู้สึกตัว จึงมีทั้งรักทั้งชอบใจ ทั้งอ้อยอิ่งทั้งสงวนอยู่ในนั้นหมด

นั่นเห็นไหม กิเลสละเอียดขนาดไหน ตั้งแต่ขั้นกายก็ละเอียดพอตัวของมัน ซึ่งแทบล้มแทบตายที่ผู้ปฏิบัติจะผ่านไปได้ กิเลสที่แทรกอยู่กับเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เต็มตัวแห่งความละเอียดของมัน ยิ่งเข้าไปถึงองค์กษัตริย์วัฏจักร ที่พาจิตให้หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงในการเกิดการตาย คือตัวอวิชชานี้แท้ ๆ จะไม่ละเอียดครอบโลกธาตุได้อย่างไร แม้ขั้นมหาสติ มหาปัญญา ยังลืมตัวหลงกลไปเป็นองครักษ์รักษาจิตดวงนี้จนได้

คำว่ารักษาจิตดวงนี้คืออะไร คือมีความรัก ความสงวน ความอ้อยอิ่ง ความติด ความพันอยู่ภายในนั้น ไม่ยอมให้อะไรมาแตะต้องได้ เพราะรักมากสงวนมาก แต่คำว่าสมมุติ อวิชชาก็คือสมมุติ มหาสติมหาปัญญาซึ่งเป็นสิ่งที่ควรแก่กัน และหมุนตัวอยู่ตลอดเวลา ทำไมจะไม่ทราบความเคลื่อนไหว ความเปลี่ยนแปลง ความผิดปกติของจิตประเภทที่ว่า อัศจรรย์และเป็นจอมกษัตริย์นั้นได้ในขณะใดขณะหนึ่งเล่า เพราะจดจ่อเพราะพิจารณา ทั้ง ๆ ที่กำลังรักสงวนและกำลังรักษาอยู่นั้นแหละ หากมีการพินิจพิจารณา มีการสังเกตสอดรู้กันอยู่ทุกระยะ ๆ ตามนิสัยของสติปัญญาขั้นไม่นอนใจ ไม่นานก็ทราบกลมายาของอวิชชาจนได้ นี่แหละตรงนี้ ตรงที่จะทำลาย

คำว่าอวิชชาหรือคำว่าใสสะอาดนั้นน่ะ ใสจริง สะอาดจริง ผ่องใสจริง คำว่าผ่องใสกับความเศร้าหมองซึ่งเป็นส่วนละเอียดนั้น ต้องเป็นของคู่กัน ผ่องใสขนาดไหนจะต้องเห็นความเศร้าหมองแทรกขึ้นมาในขณะใดขณะหนึ่งจนได้ องอาจหรืออับเฉาก็เป็นของคู่กัน แสดงขึ้นมาแม้นิดหนึ่งสติปัญญาขั้นนี้ก็จับได้

ธรรมชาติสมมุตินี้ละเอียดขนาดไหน สิ่งที่เป็นคู่เคียงกันก็ต้องละเอียดให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่านี่คืออะไร มีความสว่างกระจ่างแจ้งขนาดนี้แล้ว ทำไมจึงต้องมีลักษณะไม่ไว้วางใจ ให้ต้องระมัดระวังกัน ธรรมของจริงแท้ทำไมจะต้องระวังกัน ความระวังนี้เป็นที่แน่ใจแล้วหรือ ธรรมชาตินี้คืออะไร ทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยพิจารณาผ่านไปแล้ว ก็ว่าเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**ทั้งมวล แต่นี้เป็นอะไรที่ปรากฏเด่น ๆ อยู่นี้ นั้นแลเป็นจุดหรือเป้าหมายแห่งการพิจารณาละ ทีนี้สติปัญญาเริ่มพิจารณาอย่างเอาจริงเอาจัง

ลงสติปัญญาขั้นนี้ได้ทุ่มตัวเข้าไปแล้ว อย่างไรก็ไม่มีอะไรที่จะต้านทานไว้ได้ ต้องพังทลาย มหาสติมหาปัญญาจ่อเข้าไปตรงนั้น พิจารณาจุดนั้น เหมือนกับการพิจารณาสภาวธรรมทั้งหลาย เมื่อสติปัญญาขั้นอัตโนมัติได้จ่อเข้าไปจุดนั้น อวิชชาทนไม่ได้ต้องพังทลาย อวิชชาตาย ตายตรงนั้น นั้นแหละบ่อเกิดของสัตว์ เชื้ออันนี้เอง บ่อเกิดของสัตว์ สถานที่ตาย–เกิด พาให้สัตว์เกิดสัตว์ตายไม่ใช่ที่ไหน ธรรมชาตินี้เองทำให้สัตว์เกิดสัตว์ตาย เราเป็นผู้แบกหามอันนี้อยู่ประจักษ์ใจ สงสัยอะไรว่าโลกนี้ ตายแล้วสูญ มันสูญ

ที่ไหน นอกจากคนตาบอดมองไม่เห็นอะไรเท่านั้นจึงจะกล้าพูด แต่ก็พ้นการโดนเอา ๆ ในสิ่งที่ตนไม่เห็นไปไม่ได้ ที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือคนตาบอดนั่นแล โดนอะไรเก่งกว่าใคร ๆ

นี่พูดตามที่พิจารณาทางภาคปฏิบัติ เมื่อธรรมชาตินี้หายไปหมดไม่มีสิ่งใดเหลือแล้ว อันใดที่รู้ว่าอวิชชาดับไปแล้ว ภพชาติที่เป็นเชื้อให้เกิดเป็นต่าง ๆ ดับไปแล้วจากใจ ส่วนใจนั้นดับไปด้วยไหมที่นี่ ถ้าใจดับไปด้วย อะไรที่รู้ว่าบริสุทธิ์ รู้ว่าวิเศษ รู้ว่าอัศจรรย์เหมือนโลกธาตุกระเทือนไปด้วย ผู้รู้วิสามัญนี้สูญไปไหนที่นี่ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนโลก ท่านนำพระจิตบริสุทธิ์ นำธรรมบริสุทธิ์นี้มาสั่งสอน ไม่ได้นำสิ่งที่สูญ สิ่งไม่มีมาสอนโลก

นี่แหละการเรียนภพชาติ ความเกิด แก่ เจ็บ ตายของสัตว์โลก อย่าไปเรียนที่ไหน ให้เรียนเรื่องของเรานี้ก่อน เมื่อเรียนเรื่องของเราให้เต็มภูมิ เต็มอรรถเต็มธรรมแล้ว จะรู้อย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น ปฏิเสธไม่ได้เพราะนี้เป็นของจริง ลบล้างไม่สูญ ลบล้างไม่ได้ นี่คือหลักใหญ่ เหตุใหญ่ที่ทำให้เกิด พอเรียนถึงธรรมชาติที่ทำให้เกิดพังทลายลงไปแล้ว ทำไมจะไม่สามารถอุทานขึ้นมาได้ว่า หมดแล้วเรื่องราวทั้งหลาย ที่เกิดตาย ๆ จับจองป่าช้าอยู่ไม่หยุดไม่ถอยเพราะตัวนี้เอง ตัวนี้ได้สิ้นซากไปแล้วบัดนี้ หมดเรื่อง

เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ มีอะไรอีกที่นี่ นั่นไม่ใช่ตัว**อนิจฺจํ** นั่นไม่ใช่ตัว**ทุกขํ** นั่นไม่ใช่ตัว**อนตฺตา อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**เป็นเรื่องของสมมุติทั้งมวล นับแต่อวิชชากระจายออกไปทั่วโลกธาตุ เป็นไตรลักษณ์ เป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**ทั้งสิ้น เพราะเป็นสมมุติด้วยกัน ธรรมชาติที่รู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นั่นไม่ใช่ไตรลักษณ์ ไม่ใช่**อนิจฺจํ** ไม่ใช่**ทุกฺขํ** ไม่ใช่**อนตฺตา** ไม่ขัดแย้งตนเองด้วยและไม่ขัดแย้งสิ่งอื่นใดด้วย พอตัว หมดเรื่อง

พระพุทธเจ้าท่านปฏิบัติท่าน พระสาวกท่านปฏิบัติท่านจนเป็นคลังแห่งมรรคผลนิพพาน ท่านดำเนินอย่างไร พวกเรานี้ดำเนินกันอย่างไร จึงได้แต่ชื่อมรรคผลนิพพานมาอวดกันตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่กิเลสเต็มหัวใจ ถ้าเป็นภาชนะแล้วล้น ทั้งแบก ทั้งสะพาย ทั้งหาบ ทั้งหาม มันล้นเหลือหัวใจออกมา เรายังไม่ทราบอยู่หรือว่าสิ่งนั้นมันล้นหัวใจเรา

เรายังจะหาพอกหาพูน เสาะแสวงหามาใส่ที่ไหนกันอีก จะเอากำลังอะไรมาแบกกองทุกข์ เพราะอำนาจแห่งกิเลสตัณหาที่ขนมาทับถมโจมตีเราจนมองหาตัวไม่เห็น เรายังไม่ตื่นเนื้อตื่นตัวในเวลาปฏิบัติด้วยทั้งเพศของพระ ซึ่งเป็นเพศของนักรบนี้แล้ว เราจะไปตื่นตัวจะไปเห็นโทษตอนไหนที่ไหนกัน หรือตอนตายแล้วนิมนต์พระมา **กุสลา ธมฺมา กุสลา ธมฺมา กุสลา** หาประโยชน์อะไร เมื่อตัวเราผู้ปฏิบัติธรรมแท้ ๆ ยังโง่เหมือนหมาตายตัวหนึ่ง จะมา **กุสลา ธมฺมา** ให้เกิดความฉลาดมาจากลมปากได้อย่างไร ถ้าไม่รีบทำใจเราให้ฉลาดเสียแต่บัดนี้ ซึ่งเป็นการสวด **กุสลา ธมฺมา** โดยถูกต้องชอบธรรมตามทางศาสดา

กุสลา แปลว่าความฉลาด ฉลาดอะไร ฉลาดแก้พิษแก้ภัยภายในใจให้บริสุทธิ์ขึ้นมา นี้ซิที่เรียกว่าความฉลาด ตายแล้วจึงจะมาสวด **กุสลา ธมฺมา กุสลา ธมฺมา** เกาหาที่ไม่คันอะไรกัน ไม่อายไอ้ขี้เรื้อนบ้างหรือที่มันเกาถูกที่คันกว่าพวกเราน่ะ เกาตรงที่มันคันซิ มันจึงจะหายคัน จ่อลงไปตรงนั้น กิเลสตัวกันที่สุดตัวคันสุดยอด คือตัวอวิชชาฟาดมันลงไปให้หายคัน ตายแล้วไม่ต้องมา **กุสลา ธมฺมา** ให้ยุ่งไปเปล่า ๆ

มา **กุสลา ธมฺมฺมา** ด้วยจิตตภาวนาให้ความฉลาดรอบใจเถอะ อยู่ที่ไหนสบายหมด ตัดสินตัวได้เอง สิ่งใดก็ตามถ้าลงได้เห็นด้วยตาแล้ว กล้าหาญที่จะพูด ได้ยินด้วยหูชัด ๆ แล้ว ใครมาโกหกไม่ได้ พูดได้อย่างเต็มปาก รู้ด้วยใจอย่างชัด ๆ ในกิเลสทั้งมวลและรู้ธรรมอย่างเต็มใจแล้วพูดได้อย่างเต็มปาก อาจหาญอย่างเต็มใจ เต็มภูมิที่รู้ที่เห็น

นี่แหละธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ธรรมอับเฉา ไม่ใช่ธรรมลี้ลับ ไม่ใช่ธรรมแอบ ๆ แฝง ๆ ด้อม ๆ มอง ๆ กลัว ๆ ขี้ ๆ ขลาด ๆ ไม่มี เป็นธรรมที่องอาจกล้าหาญผู้ปฏิบัติพิสูจน์ได้ภายในใจของตัวเอง เรียนก็เรียนมา เราไม่ได้ประมาทในการเรียนเรียนแต่ชื่ออรรถชื่อธรรมชื่อกิเลสตัณหา แต่ไม่เคยไปแตะต้องกิเลสอาสวะพอให้มันหนังถลอก พอให้มันตื่นนอนบ้างเลย นอกจากเป็นบ๋อยพัดวีให้มันสนุกหลับเพลินไปเท่านั้น

ต้องเอามาปฏิบัติซิ ท่านจึงเรียกว่า ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนแนวทางนับแต่**เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เป็นต้นไป แล้วนำไปปฏิบัติแยกแยะตามวิธีท่าน

สอนนี้ ท่านสอนจนถึงวิวิธีการตามฆ่ากิเลสได้ด้วยวิธีการปฏิบัติ โคตรแซ่กิเลส ลูกหลานเหลนของกิเลสทุก ๆ ตัว ล้วนเป็นเสือร้ายทั้งนั้น เป็นพิษเป็นภัยทั้งนั้น ฟาดฟันให้มันแตกแม่ แตกลูก แตกบ้าน แตกเมือง บ้านแตกสาแหรกขาดออกจากใจให้เห็นเป็นไรนักปฏิบัติ

ถ้านักปฏิบัติทำไม่ได้ ใครจะทำได้ในโลก นักปฏิบัติไม่สามารถทรงมรรคผลนิพพานด้วยข้อปฏิบัติอันดีงามนี้แล้ว ใครจะสามารถในโลกนี้ เราแน่ใจว่าไม่มีใครสามารถ เพราะโลกต่างมีภาระภารังเต็มไปหมด โลกอยู่ด้วยความยุ่งเหยิงวุ่นวาย เพราะธาตุเพราะขันธ์ เกี่ยวกับการบ้านการเมือง ครอบครัวเหย้าเรือน

เรานี้มีผู้สนับสนุนทุกสิ่งทุกอย่าง คนใจบุญเต็มแผ่นดิน อาหารการกินก็เหลือเฟือท่วมปากจนมองไม่เห็นปากพระ เพราะอาหารปัจจัยของศรัทธาญาติโยมปิดหมด เครื่องนุ่งห่มใช้สอยมาจากผู้ใจบุญ พร้อมเสมอที่จะส่งเสริมคนดีพระดีที่ทำตนและผู้อื่นให้มีความร่มเย็นเป็นสุข จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช ไม่มีอะไรบกพร่อง มีเต็มทุกสิ่งทุกอย่าง มาทุกทิศทุกทาง ทั้งใกล้ทั้งไกล มีแต่ผู้สนับสนุนส่งเสริมยินดี แต่เราทำไมจึงนอนใจ หลับครอก ๆ อยู่ทั้งเป็นทั้ง ๆ ที่ยังไม่นอน สติสตังไปไหนหมด เอามาพิจารณาเอามาขุดค้นซิ

พระพุทธเจ้าท่านขุดค้นฆ่ากิเลสตัณหาด้วยสติปัญญา หรือด้วยความนอนใจหรือด้วยความขี้เกียจขี้คร้าน นำมาพิจารณาให้เห็นชัด เราเป็นนักปฏิบัติ ลูกศิษย์มีครูไม่เดินตามครูจะเดินตามใคร ทำให้จริงให้จัง จะได้เห็นความอัศจรรย์ภายในใจ

พวกเราชาวพุทธหรือชาวพูดพล่ามก็ไม่รู้ พูดกันอยู่อย่างนั้นเรื่องอรรถเรื่องธรรมแต่ธรรมไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหน พูดเรื่องกิเลสก็พูดเสียจนน้ำลายฟุ้ง แต่กิเลสอยู่ที่ไหนไม่ทราบ เอาแต่ชื่อมาพูด เอาแต่ชื่อมาคุยกัน มันจะเกิดประโยชน์อะไร เอาตัวกิเลสมาฆ่าซิมันเกิดประโยชน์ เอาธรรมมาปฏิบัติกำจัดกิเลสมันจึงจะเกิดประโยชน์ เป็นผลเห็น **อยัมภทันตา** พระพุทธเจ้าและสาวกท่านทำอย่างนั้น จงเดินตามแบบตามฉบับของท่านอย่าให้ผิดร่องรอยของท่าน

งานที่ทำของพระเป็นประจำ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะปลีกแวะไปไหนไม่ได้ เอางานอื่นมาแทนไม่ได้ก็คือ งานถอดถอนกิเลสอาสวะ ดังที่ท่านประทานให้ หรืออุปัชฌายะมอบให้เวลาบวช **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เป็นต้น นี่คืองานของพระ เอาให้จริงให้จัง คลี่คลายสับยำลงไปให้มันแหลกแตกกระจายลงไป เห็นแจ้งชัดเจนด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรของเรา

สถานที่ที่เหมาะสมท่านก็ประทานให้แล้วตั้งแต่วันบวชก็ **รุกฺขมูลเสนาสนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา. ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย.** บรรพชาอุปสมบทแล้วให้ไปเที่ยวอยู่ตามรุกขมูลร่มไม้ ชายป่า ชายเขา ในถ้ำ เงื้อมผา อันเป็นสถานที่สะดวกสบาย ไม่พลุกพล่านด้วยสิ่งรบกวนต่าง ๆ นั่นเป็นที่เหมาะสมกับงานเพื่อฆ่ากิเลส เพื่อรื้อถอนวัฏฏะออกจากใจ ซึ่งเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงมานานแล้วภายในหัวใจเรา เพราะฉะนั้นจึงว่าไม่มีงานใดที่จะหนักหนายิ่งกว่างานถอดถอนกิเลสวัฏจักรออกจากหัวใจ จึงต้องทุ่มเทกำลังลงให้เต็มที่ แม้ชีวิตก็มอบบูชาพระรัตนตรัยไปด้วยการปฏิบัติจิตตภาวนา เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงและหลุดพ้นอย่างเดียว ขอให้นำไปพินิจพิจารณา

มาอยู่นี่ก็นาน ไม่ทราบว่าองค์ละกี่ปีกี่เดือน ผลเป็นอย่างไร สอนก็สอนแทบล้มแทบตาย สอนไม่มีอัดมีอั้น มีเท่าไรควักออกมาสอนเต็มสติกำลังความสามารถ ไม่เคยปิดบังลี้ลับไว้แต่น้อยเลย และพูดทุกอย่างตรงไปตรงมาตามความจริง ทั้งเหตุที่ได้ปฏิบัติมาอย่างไร ก็นำมาสอนหมู่เพื่อนเต็มสติกำลังความสามารถ ไม่ได้โกหก ตลอดจนถึงผลเป็นอย่างไร ถ้ารู้ถ้าเห็นก็พูดอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ก็สุดแต่กิเลสสุดแต่ธรรมที่อยู่ในหัวใจของผู้ฟังทั้งหลายจะขัดแย้งหรือต่อสู้กันเอง ทางใดชนะทางใดแพ้ ถ้าธรรมชนะ เราก็ปฏิบัติตัวให้เป็นธรรมขึ้นไปโดยลำดับ แล้วครองความอัศจรรย์ภายในใจ ถ้าแพ้กิเลสแล้ว เราก็จะถูกกิเลสเหยียบย่ำทำลายอยู่อย่างนี้ ตั้งกัปตั้งกัลป์นับไม่ถ้วน ไม่มีต้นมีปลายอยู่ภายในหัวใจนั่นแหละ เป็นทุกข์ทรมานยิ่งอยู่ตลอดไป

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร รู้สึกเหนื่อย เอาละพอ

เทศน์อบรมพระและฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๔

๑๗. โอวาทปาฏิโมกข์

วันนี้เป็นวันที่เราทั้งหลายระลึกถึงธรรมดวงประเสริฐ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ พระธรรมเป็นธรรมที่ประเสริฐ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าที่พร้อมกันมาสันนิบาตในสำนักของพระพุทธเจ้าซึ่งคล้ายวันนี้นั้นจำนวน ๑,๒๕๐ องค์ ล้วนแต่เป็นองค์ประเสริฐทั้งสิ้น หาที่ต้องติไม่ได้ ใจของเราได้ทุ่มเทลงไปในธรรมชาติที่ประเสริฐวันนี้ นับว่าเป็นสิริมงคลแก่จิตใจของเราอย่างยิ่ง เพราะชุ่มชื่นด้วยพระธรรมดวงเลิศ คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์

การทำประทักษิณสามรอบนั้น คือการทำความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มีองค์พระประธานเป็นสักขีพยานว่า คือองค์แทนศาสดา ในครั้งพุทธกาลท่านถือการเดินทำประทักษิณ คือเดินเวียนขวาสามรอบเป็นการเคารพ ถือการยืนเป็นการเคารพ เพราะฉะนั้นเวลาพระยืนอยู่ แต่พวกญาติโยมนั่งอยู่ จึงห้ามแสดงธรรม ถ้ายืนต้องยืนด้วยกัน นั่งต้องนั่งด้วยกัน เพราะฉะนั้นการทำประทักษิณสามรอบซึ่งบางท่านอาจจะไม่เข้าใจ นั่นคือแสดงกิริยาความเคารพด้วยการทำประทักษิณ นี่คือความเคารพเป็นอาการแห่งความเคารพอาการหนึ่งซึ่งแสดงในวันเช่นนี้ เพื่อท่านทั้งหลายได้ทราบเอาไว้

พระที่เราทั้งหลายระลึกถึงท่านนี้ เป็นพระที่ประเสริฐ ประเสริฐกว่าทุกสิ่งทุกอย่างในสามโลกธาตุนี้ ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือน ผู้ที่ก้าวเข้าถึงธรรมอันประเสริฐ จึงเรียกว่าเป็นผู้ประเสริฐ จิตใจเข้าถึงธรรมอันประเสริฐได้โดยสมบูรณ์ ธรรมอันประเสริฐนั้นย่อมปรากฏที่ดวงใจ ใจกับธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะฉะนั้นเวลาท่านปรินิพพานแล้ว จึงไม่อาจจะพูดได้ว่าจิตของท่านบริสุทธิ์หรือพูดได้ว่าจิต เพราะผ่านจากสมมุติไปแล้ว

สมมุติคือธาตุขันธ์ ได้แก่ สกลกาย เมื่อมีสกลกายอันเป็นสมมุติที่อาศัยกันอยู่กับจิตที่เป็นวิมุตติหลุดพ้นไปแล้วนั้น จึงเรียกว่าจิตบริสุทธิ์ เรียกท่านว่าเป็นพระอรหันต์ พอผ่านจากขันธ์นี้ไปแล้ว ไม่มีสมมุติใด ๆ เข้าเจือปนกับจิตดวงนั้น จิตดวงนั้นเป็นธรรมทั้งแท่ง เป็นธรรมทั้งดวง จึงไม่เรียกว่าจิตอีก และคำว่าปรินิพพานนั้นก็หมายถึงเรื่องสมมุติได้ดับสนิทไปหมดแล้วไม่มีชิ้นเหลือ ไม่เหมือนท่านที่ยังครองขันธ์อยู่ทั้งที่จิตบริสุทธิ์ แต่ก่อนดับเฉพาะกิเลสภายในใจ พอธาตุขันธ์สลายลงไปสู่สภาพเดิมของตนแล้ว นั้นเรียกว่าปรินิพพานคือดับหมด กิเลสก็เป็นอันว่าดับไปแล้วตั้งแต่ขณะตรัสรู้และขณะบรรลุธรรม ถึงขั้นสุดยอดแห่งธรรมแล้ว วาระสุดท้ายขันธ์ก็สลายไป หมดความรับผิดชอบกันเพียงเท่านั้น

สภาพของขันธ์ก็มีธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ชัด สลายตัวลงไปสู่สภาพเดิมของตน จิตที่บริสุทธิ์ผ่านออกไปแล้วจึงไม่เรียกว่าจิตได้อีก ธรรมชาติที่เรียกไม่ได้นี้แลที่เราทั้งหลายได้กราบระลึกอยู่ทุกวันว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** คือ ธรรมชาตินี้ **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** นี้พูดตามอาการจึงมีสามรัตนะ เมื่อเข้าถึงความบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ทั้งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ที่เป็นอาการ รวมเข้าสู่ธรรมดวงเดียว

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อโลกสมมุติยังมีอยู่ ธาตุขันธ์ของเรายังมีอยู่ ต้องระลึกถึงทั้งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ สิ่งที่ระลึกนั้นแลเป็นธรรมชาติที่ประเสริฐ มีอยู่ตลอดกาลเวลาไม่ได้สูญสิ้นไปไหน แต่มิได้มีอยู่แบบสมมุติทั้งหลาย และมิได้สูญแบบสมมุติทั้งหลาย แต่ทรงอยู่แบบนอกสมมุติ คือ แบบวิมุตติล้วน ๆ สมมุติเอื้อมไม่ถึง

วันที่ท่านประทานพระโอวาทปาฏิโมกข์นั้นเรียกว่า วิสุทธิอุโบสถ คือ ประทานพระโอวาทแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ล้วน ๆ จึงเรียกว่าวิสุทธิอุโบสถ แสดงแก่ท่านผู้บริสุทธิ์ล้วน ๆ ในเนื้อความแห่งพระโอวาทที่แสดงนั้น ท่านแสดงไว้ว่า **สพฺพปาปสฺส อกรณํ** การไม่ทำความชั่วทั้งปวงหนึ่ง **กุสลสฺสูปสมฺปทา** การยังความฉลาดให้ถึงพร้อมหนึ่ง **สจิตฺตปริโยทปนํ** การทำจิตของตนให้ผ่องใสจนกระทั่งถึงความบริสุทธิ์หนึ่ง **เอตํ พุทฺธาน สาสนํ** นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งสอนเป็นแบบเดียวกันอย่างนี้

จากนั้นท่านก็บรรยายขยายความออกไปว่า **อนูปวาโท** อย่าไปกล่าวร้ายคนอื่น **อนูปฆาโต** อย่าทำความเบียดเบียนและทำลายผู้อื่น **ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร** ให้สำรวมอยู่ในหลักพระวินัยอย่างเรียบร้อยสวยงามในเพศของพระ **มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ** ความรู้จักประมาณในการขบการฉัน การใช้สอยในทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ให้ลืมเนื้อลืมตัว **ปนฺตญฺจ สยนาสนํ** ให้มีที่นั่งที่นอนที่พักผ่อนเพื่อการบำเพ็ญสมณธรรม เป็นที่สงบสงัดงบเงียบ **อธิจิตฺเต จ อาโยโค** การทำจิตของตนให้ยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ จนกระทั่งสุดขีดแห่งความยิ่ง ถึงขั้นแห่งความประเสริฐของจิต **เอตํ พุทฺธาน สาสนนฺติ** นี่ก็เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ๆ เช่นเดียวกันและสอนแบบเดียวกัน

ปัจจัยทั้งสี่เป็นเครื่องอาศัย เป็นเครื่องสนับสนุนสำหรับนักบวชผู้มาบวชในศาสนา ขันธ์ห้านี้เป็นเหมือนโลกทั่ว ๆ ไป เวลาออกมาบวชแล้วก็ต้องมีที่อยู่ที่พักที่อาศัย มีเครื่องนุ่งห่มใช้สอยเป็นธรรมดาเช่นเดียวกับโลก เป็นแต่ปัจจัยเครื่องอาศัยต่างกันเกี่ยวกับเพศของนักบวชผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยเท่านั้น ส่วนใหญ่เหมือนกัน เช่น จีวร ก็หมายถึง ผ้านุ่ง ผ้าห่ม สบง สังฆาฏิ ถ้าเป็นฆราวาสก็เรียกว่าเครื่องนุ่งห่ม เป็นพระก็เรียกว่าเครื่องนุ่งห่มเหมือนกัน แต่แยกไปเป็นจีวร เป็นสบง เป็นสังฆาฏิ หรือเป็นบริขารเครื่องอาศัยเป็นอยู่ใช้สอย

สรุปความแล้ว สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของสมณะ เพื่อบำเพ็ญหรือเพื่ออยู่ด้วยความสะดวกสบาย และเพื่อบำเพ็ญตนด้วยความราบรื่นในธรรมวินัย ไม่ขัดข้องกับสิ่งเหล่านี้ว่าไม่มี

บิณฑบาต ได้แก่ การขบการฉัน **มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ** ให้รู้จักประมาณในการบริโภคขบฉัน นี่อยู่ในโอวาทปาฏิโมกข์ ที่ท่านแสดงเป็นวิสุทธิอุโบสถแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ วันนี้ได้ยกธรรมเหล่านี้มาแสดงให้ท่านทั้งหลายซึ่งเป็นนักบวชฟัง ตลอดถึงประชาชนซึ่งจะต้องเป็นผู้มีขอบมีเขตมีความพอดิบพอดีเช่นเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงสูงต่ำหยาบละเอียดเท่านั้น นอกนั้นเหมือน ๆ กัน

การนุ่งห่มใช้สอยก็ไม่ฟุ่มเฟือยจนกลายเป็นความฟุ้งเฟ้อ โก้เก๋ เกินเหตุเกินผลเกินเนื้อเกินตัวเกินความพอดีที่ควรจะเป็นสุข เพราะสิ่งเหล่านี้เมื่อไม่รู้ประมาณย่อมทำลายตัวเองได้ ทำไมถึงว่ามาทำลายตัวเอง เพราะทุกสิ่งทุกอย่างต้องหามาด้วยทรัพย์สมบัติเงินทอง ไม่ใช่จะเกิดมีขึ้นมาเฉย ๆ ลอย ๆ ตามความต้องการ ต้องได้แลกเปลี่ยนกันมา เช่น เอาเงินไปซื้อ เป็นต้น การนุ่งห่มใช้สอยให้พอเหมาะพอสมกับตนความสุขก็มีขึ้น

ถ้าเลยจากความพอดีแล้วไม่ว่าอะไรเป็นความยุ่งเหยิงวุ่นวาย นำความทุกข์มาให้ทั้งนั้น การขบการฉันการรับประทาน **โภชเน มตฺตญฺญุตา** ก็ให้รู้จักประมาณในการบริโภคการขบฉัน ถ้าการรับประทานเลยเหตุเลยผลเลยความพอดีไปแล้ว ก็ทำความสิ้นเปลืองและทำความเสียหายแก่ตัวเอง และกลายเป็นนิสัยได้ อะไรก็ตามถ้ากลายเป็นนิสัยแล้วย่อมจะแก้ไขได้ยาก ท่านจึงสอนให้รู้จักประมาณในทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนจะมีส่วนได้ส่วนเสียด้วย

เฉพาะอย่างยิ่งพระเรา **มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ** นี้ท่านแสดงไว้หลายบทหลายบาทหลายสูตรหลายคัมภีร์ทีเดียว พระพุทธเจ้าทรงย้ำแล้วย้ำเล่ากลัวพระจะลืมตัว กลัวว่าลิ้นจะแซงธรรม ปากท้องจะแซงอรรถแซงธรรมไปเสีย ไปที่ไหนก็มีแต่ลิ้นแต่ปากแต่ท้องออกหน้าออกตา แซงหน้าธรรมไปเสีย ธรรมเลยโผล่ขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นไม่ได้เพราะความเห็นแก่ลิ้นแก่ปากแก่ท้องเหนือความเห็นแก่อรรถแก่ธรรม ท่านจึงสอนไว้อย่างนั้น ธรรมเหล่านี้ไม่ใช่เป็นธรรมเล็กน้อย เป็นธรรมสำคัญมาก

การปฏิบัติต้องได้สังเกตสอดรู้ตนอยู่เสมอ ผู้ต้องการความเจริญรุ่งเรืองด้วยธรรม ไม่ต้องการความเจริญด้วยปัจจัยสี่อันเป็นด้านวัตถุ พระพุทธเจ้าไม่ทรงสอนให้เสาะแสวงหาสิ่งเหล่านี้เลยขอบเขตแห่งความดีงามของสมณะ และไม่ให้ใช้สอยและขบฉันให้เลยขอบเขตแห่งความพอดีของสมณะ เพราะจะเป็นการทำลายอรรถธรรมซึ่งควรจะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมสูญอันตรธานไป เพราะสิ่งเหล่านี้เหยียบย่ำทำลาย ท่านจึงสอนแล้วสอนเล่าอยู่เสมอหลายบทหลายบาทหลายสูตรหลายคัมภีร์ เพื่อผู้ศึกษาอบรมจะได้สะดุดใจ เห็นโทษในสิ่งที่ทรงตำหนิแล้วระมัดระวังตัว

เสนาสนะ คือที่อยู่ที่อาศัย ท่านว่า **ปนฺตญฺจ สยนาสนํ** ที่นอนที่นั่งอันสงบสงัดนั่น ฟังซิ ที่ไหนเป็นที่สงัด ตั้งแต่วันบวชมาทีแรกพระพุทธเจ้าก็ได้ประทานพระโอวาทไว้แล้วเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย จนมาถึงอุปัชฌายะทุกวันนี้ บวชกุลบุตรสุดท้ายภายหลังก็จะต้องบอกนิสสัย ๔ นี้ให้ เว้นไม่ได้ อุปัชฌายะองค์ใดเว้น เป็นต้องปลดออกจากความเป็นอุปัชฌายะทันที เพราะทำให้ขาดสิ่งสำคัญและจำเป็นแก่ความเป็นพระและหน้าที่ของพระไป

รุกฺขมูลเสนาสนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา. ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย. บรรพชาอุปสมบทแล้วให้ท่านทั้งหลายไปเที่ยวเสาะแสวงหาอยู่ตามร่มไม้ ชายป่า ชายเขา ตามถ้ำ เงื้อมผา ป่ารกชัฏอันเป็นสถานที่สงบสงัด สะดวกแก่การบำเพ็ญสมณธรรม เพราะปราศจากสิ่งพลุกพล่านรบกวนต่าง ๆ จงพยายามทำอย่างนี้ตลอดชีวิตเถิด นี่คือโอวาทสำคัญที่อุปัชฌายะทุก ๆ องค์บวชกุลบุตรสุดท้ายภายหลังเสร็จแล้ว ต้องได้ให้โอวาทข้อนี้ และงานของพระที่จะเป็นไปเพื่อความวิเศษศักดิ์สิทธิ์ภายในจิตใจของตนคืออะไร ก็คือกรรมฐาน ๕ เป็นพื้นฐานไปก่อน

เวลานั้นเป็นระยะที่สั้นมาก ท่านจึงสอนมอบงานให้เพียงสั้น ๆ ว่า **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เพียงเท่านี้ก่อน นี่หมายถึงอะไร หมายถึง ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ให้เอานี้ไปพิจารณาคลี่คลายดูตามหลักความจริงของมัน ในสถานที่สงัดงบเงียบอันเป็นความสะดวกแก่การพิจารณาคลี่คลายงานเหล่านี้ให้รู้แจ้งแทงทะลุ ตลอดถึงอาการ ๓๒

ภายในร่างกายของตนทั้งข้างนอกข้างใน **อชฺฌตฺตา วา พหิทฺธา วา** เทียบกันได้ทุกสัดทุกส่วน ด้วยความเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ด้วยความเป็นของปฏิกูลโสโครกเต็มไปหมดในร่างกายของสัตว์ของบุคคล แต่ละสัตว์แต่ละบุคคลไม่มีใครยิ่งหย่อนกว่าใครเต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้ด้วยกัน นี่แหละคืองานที่ท่านให้ทำให้พิจารณา ท่านสอนเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริง ปัญญาแทงทะลุแล้วปล่อยวางอุปาทาน

ที่สอนให้พิจารณาคลี่คลายร่างกายมี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ก็เพื่อชะล้างของปลอมที่แทรกอยู่ในกายนั้นออก เพื่อความจริงคือธรรมจะได้ปรากฏ กิเลสคือของปลอม ของเทียม เมื่อแทรกจิตจึงทำให้จิตปลอมไปด้วยกิเลส ไม่อาจทรงความจริงไว้ได้ จึงถูกหลอกมาตลอด ถูกฉุดลากมาเป็นประจำ พาเที่ยวปักปันเขตแดนเอาไว้หมดว่าสิ่งนั้นสวยสิ่งนี้งาม สิ่งนี้เป็น**นิจฺจํ** ของเที่ยง สิ่งนี้เป็น**สุขํ** คือความสุข สิ่งนี้เป็น**อตฺตา** เป็นเราเป็นของเรา แม้กำลังจะเป็นจะตายอยู่ มันก็ว่าเป็นเราเป็นของเรา นี่คือเรื่องของกิเลสต้องขัดขวางธรรมอยู่อย่างนี้

ที่ท่านให้พิจารณาตามความจริงนั้น คือความจริงเป็นอย่างไรท่านก็สอนให้รู้ให้เห็นอย่างนั้น เช่น **อนิจฺจํ** เป็นของไม่เที่ยง ร่างกายเราทุกส่วนหาความเที่ยงแท้ถาวรไม่ได้ มีแต่ความแปรสภาพอยู่ตลอดเวลาทุกอาการ จนถึงวาระสุดท้ายสลายลงไปสู่ความจริงของตน **ทุกฺขํ** ก็เคยได้ยินแต่ทุกข์ขังเรา เราไม่เคยได้ขังทุกข์เอาไว้พอให้สบายขยายอำนาจบังคับบัญชากิเลสบ้าง ทั้งนี้เพราะเราไม่ทราบความจริง พอทราบความจริงแล้วทุกข์จะมาขังเราไม่ได้ ดังพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ไม่มีทุกข์ตัวใดที่จะไปขังจิตขังใจของท่านให้เป็นนักโทษเหมือนอย่างแต่ก่อนเลย ท่านอยู่เหนือทุกข์ทั้งมวล

ดังที่ท่านอาจารย์มั่นเคยพูดให้ฟังและได้เขียนไว้ในประวัติของท่านว่า พระอรหันต์บางองค์ท่านยืนนิพพาน บางองค์ท่านนั่งนิพพาน บางองค์ท่านเดินนิพพานบางองค์ท่านนอนนิพพาน ทำไมท่านจึงทำผิดแปลกจากมนุษย์ทั่ว ๆ ไปในโลกนี้เล่าก็เพราะความรู้ความเห็นความสัตย์ความจริงที่มีอยู่ในใจของท่าน ไม่ได้เหมือนกับโลกทั่ว ๆ ไป ธรรมนั้นเป็นสมบัติของท่านโดยเฉพาะไม่เกี่ยวกับโลก ท่านจึงไม่ทำเหมือนโลก และโลกก็ทำเหมือนท่านไม่ได้ การที่จะขัดแย้งท่านว่า ท่านทำไม่ได้ ท่านเป็น

อย่างนั้นไม่ได้ จึงเป็นโมฆะทั้งสิ้น หาความจริงไม่ได้ เพราะผู้นั้นไม่มีความจริงเหมือนท่าน จะให้ท่านมาเป็นอย่างตัวเองได้อย่างไร ท่านเป็นท่านเต็มตัว เราก็เป็นเราแบบนี้อย่างเต็มยศ (ของปุถุชน ผู้ชอบชนดะ)

ทุกขเวทนาในขันธ์ก็สักแต่ว่าสมมุติอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น เช่น **รูป** คือกองรูป นี่ก็เป็นสมมุติอันหนึ่ง เวทนาสุข ทุกข์ เฉย ๆ นี่ก็เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ ของขันธ์แต่ละอย่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นสมมุติทั้งมวล แต่จิตของท่านหลุดพ้นแล้วจากสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ จิตจึงเหนือสิ่งเหล่านี้ ทุกข์ภายในร่างกายวาระสุดท้ายจะหนักมากขนาดไหน ก็ไม่สามารถทำใจของท่านให้กระทบกระเทือน ให้หวั่นให้ไหวเอนเอียงไปได้เลย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงสามารถปรินิพพานตามอัธยาศัย ในท่าที่ตนถนัดในวาระสุดท้าย ได้ตามความสะดวกและอัธยาศัย โดยไม่มีเวทนาตัวใดที่จะสามารถเข้าไปเหยียบย่ำทำลายจิตใจของท่าน ให้เอนเอียงไปได้เหมือนอย่างสามัญชนทั่ว ๆ ไปเลย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงปรินิพพานได้ในท่าต่าง ๆ ตามอัธยาศัยของท่าน เช่น ยืนนิพพานบ้าง เดินนิพพานบ้าง นั่งนิพพานบ้าง นอนนิพพานบ้าง ด้วยความเป็นอิสรเสรีภายในใจ เพราะท่านไม่มีเวทนาทางใจ

คำว่าเวทนานี้หมายถึงเวทนาภายในจิต เวทนาในร่างกายนั้นมี ท่านรับทราบเพราะท่านรู้ จะไม่รับทราบอย่างไร แม้แต่เรามีกิเลสอยู่ภายในจิตใจเรายังรู้ เจ็บตรงไหนในส่วนร่างกาย เจ็บท้อง ปวดศีรษะ เรายังทราบ ทำไมท่านจะไม่ทราบ แต่ความทราบของเรากับความทราบของท่านมันต่างกัน ความทราบของเราทราบไปตามยถากรรมของคนมีกิเลส ไม่ได้หยั่งทราบด้วยความรู้จริงเห็นจริงเหมือนพระขีณาสพท่าน จึงต้องยึดต้องถือ จึงต้องเกิดความทุกข์ทรมานภายในจิตใจไม่มีประมาณ เวลาร่างกายไม่สมประกอบหรือมีความทุกข์ความลำบากขึ้นในอวัยวะส่วนใด ใจเลยกลายเป็นโรคกังวล โรควุ่นวาย โรคเสียอกเสียใจขึ้นมาด้วย

แต่พระขีณาสพท่านไม่มี เพียงแต่รับทราบทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในขันธ์เท่านั้น ขันธ์ก็เป็นขันธ์ จิตเป็นจิต เวทนาจะไปแทรกจิตท่านได้อย่างไร เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วไม่กระทบกัน ขันธ์แสดงตัวจนวาระสุดท้าย คือ ทุกขเวทนาแสดงตัวก็แสดงตัวอยู่ใน

วงขันธ์โดยเฉพาะ ไม่สามารถไปแสดงตัวในวงจิตของท่านได้ นี่แหละระหว่างพระอรหันต์กับเราต่างกันมากราวฟ้ากับดินหินกับเพชรนั่นแล

พระอรหันต์ท่านไม่มีเวทนาทางใจ เวทนามีอยู่เฉพาะภายในขันธ์นี้เท่านั้น ไม่มีอยู่ภายในจิตของพระอรหันต์ เมื่อเป็นเช่นนั้นท่านจะไม่ปรินิพพานในท่าต่าง ๆ ได้ตามความต้องการของท่าน หรือตามอัธยาศัยของท่านได้อย่างไร ท่านต้องเป็นท่านโดยสมบูรณ์ตลอดไป ไม่มีสมมุติใด ๆ อาจเอื้อมลบล้างความจริงของท่านได้ตลอดอนันต–กาล ความจริงเป็นอย่างนี้ เราจึงยอมในคำพูดของท่านอาจารย์มั่นที่ว่า พระอรหันต์นิพพานในท่าต่าง ๆ กัน อย่างหมอบราบตามประสาคนโง่ ใคร ๆ อย่าเอาอย่าง จะกลายเป็นคนโง่ พระโง่ไปหลายคนหลายองค์

คำว่าเวทนานี่เป็นสมมุติ จะเป็นสุขเวทนาก็ตาม ทุกขเวทนาก็ตาม อุเบกขาเวทนาก็ตาม จะมีได้ภายในร่างกาย เกิดขึ้นภายในกาย สุขเกิดขึ้นภายในกาย ทุกข์เกิดขึ้นภายในกาย เฉย ๆ เกิดขึ้นภายในกายนี้เท่านั้น ไม่สามารถจะไปเกิดภายในจิตของพระอรหันต์ได้เลย เพราะจิตนั้นเป็นวิสุทธิจิต เป็นวิมุตติจิตที่พ้นจากสมมุติแล้ว ท่านจึงไม่มีเวทนาใดที่จะให้เสวย

ตามหลักความจริง เวทนาทั้งปวงเป็นสมมุติ แต่จิตของท่านเป็นวิมุตติจิต จะเข้ากันได้อย่างไร ฉะนั้นจึงไม่มีเวทนาใดที่จะเข้าเหยียบย่ำทำลายจิตใจของท่านได้ นอกจากสุขในหลักธรรมชาติ ดังที่ท่านว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง สุขในนิพพานหรือสุขของท่านผู้บริสุทธิ์ จิตบริสุทธิ์นั้น ไม่ใช่สุขเวทนา เป็นสุขของวิมุตติจิตเหนือสมมุตินี้ไปแล้ว สุขนั้นจึงไม่มีคำว่า **อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา** อย่างนี้ก็ไม่มี สุขก็เป็น **อนิจฺจา** ทุกข์ก็เป็น **อนิจฺจา** อุเบกขาเฉย ๆ ก็เป็น **อนิจฺจา** หรือเป็น **อนิจฺจํ** ถ้าเป็นเวทนาแล้วต้องมี **อนิจฺจํ** เป็นคู่กันเสมอไป

แต่สุขของพระอรหันต์ สุขของวิสุทธิจิตนั้นไม่ใช่เวทนา จึงไม่มี **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เข้าไปแทรกได้เลย นี่ผิดกับสุขของโลก เวทนาของโลก ท่านจึงเรียก **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง สุขนั้นเป็นสุขในหลักธรรมชาติของความบริสุทธิ์ ไม่ใช่

สุขเสกสรรปั้นยอขึ้นมา สุขแล้วดับ ดับแล้วเกิดอยู่อย่างนั้น นี่แหละจิตของพระอรหันต์ต่างกันอย่างนี้ เราควรทราบเอาไว้ เมื่อเราถึงขั้นของท่านที่ถึงแล้ว ถ้ายังเขี้ยวแหลมคมและกัดเก่งอยู่ ค่อยไปชวนท่านต่อยก็ได้ไม่ห้าม กลัวเป็นบาป

การที่ทราบจากการได้ยินได้ฟังนี้ไม่ได้เป็นความแน่ใจนัก ยังต้องมีความสงสัยอยู่เป็นธรรมดา เพื่อจะทราบตามหลักความจริงในสิ่งที่เป็นจริงนั้น ต้องทราบด้วยภาคปฏิบัติที่เรียกว่า**ปฏิเวธธรรม** พระพุทธเจ้าได้ธรรมมาสั่งสอนโลกก็ได้จากภาคปฏิบัติ ได้เป็นศาสดาเอกของโลกขึ้นมาก็ได้จากภาคปฏิบัติ คือการประพฤติปฏิบัติทางจิตตภาวนา เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ผลจึงเกิดขึ้นเต็มภูมิและเป็นศาสดาของโลก พระสาวกทั้งหลายท่านก็ประพฤติปฏิบัติเป็นอรหันต์ขึ้นมาด้วยภาคปฏิบัติ ไม่ได้เป็นขึ้นมาด้วยภาคจดจำเฉย ๆ หรือภาคจดจำล้วน ๆ

ความจำเป็นความจำ ความจริงเป็นความจริง เรานำความจำที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา ไปประพฤติปฏิบัติตามที่เราเข้าอกเข้าใจจากการเล่าเรียนมานั้น กลายเป็นภาคปฏิบัติขึ้นมา เมื่อปฏิบัติตามที่เรียนมาแล้ว ผลคือปฏิเวธ ความรู้แจ้งเห็นจริงย่อมรู้แจ้งเห็นจริงไปโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งรู้แจ้งแทงทะลุเป็นความจริงขึ้นมาเต็มภูมิภายในใจ เมื่อเป็นเช่นนั้นจะไม่ถามในสิ่งที่กล่าวมานี้ เช่น พระอรหันต์ท่านไม่มีเวทนาในจิตอย่างนี้จะปรากฏในจิตของเราเสียเอง จิตของพระพุทธเจ้ากับจิตของเรานั้นไม่มีอะไรผิดแปลกกัน เมื่อเข้าถึงความจริงเต็มสัดเต็มส่วนเหมือนกันแล้ว ไม่มีอะไรจะสงสัยกัน ไม่มีอะไรจะมาคัดค้านกัน ไม่มีอะไรมาลบล้างกันได้ เพราะเป็นเหมือนกัน จริงเท่ากันเนื่องจากรู้แบบเดียวกัน

ดังที่กล่าวว่าเวทนาในจิตของพระอรหันต์ไม่มีอย่างนี้ ดูซิว่าใจเราเป็นยังไง เข้าใจทันที อ้อ เป็นอย่างนี้เอง นี่แหละที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเราตถาคต เห็นความจริงอันนี้ซึ่งเป็นเหมือนกัน ของเราฉันใดของท่านฉันนั้น ของท่านฉันใดของเราฉันนั้น นิพพานเที่ยงหรือไม่เที่ยง ดูจิตของเราก็รู้ ถามนิพพานว่าเที่ยงไม่เที่ยงไปทำไม ตัวก็รู้ นิพพานหรือไม่นิพพานอยู่ที่จิตนี้ นั่นเป็นชื่อต่างหาก คำว่านิพพานนั้นเป็นเงา หรือเป็นชื่อของธรรมชาติที่เราทรงอยู่เวลานี้ รู้อยู่เวลานี้ ได้แก่ จิตที่บริสุทธิ์นี้ นี่คือตัวประธานแท้

ดูตัวประธานแล้ว รู้ตัวประธานแล้ว สงสัยเงาไปหาอะไร นี่แหละหลักความจริง ใครอยากเป็นเจ้าของก็ปฏิบัติเอา อย่าขี้เกียจ ความขี้เกียจคือตัวสังหารทำลายมรรคผลนิพพาน ความขยันหมั่นเพียรต่างหากเป็นทางเดินเพื่อมรรคผลนิพพาน

ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกบททุกบาท เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอยู่เสมอ ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปไหน เพราะเหตุใด เพราะกิเลสทุกประเภทซึ่งเกิดภายในจิตใจหรือมีอยู่ภายในจิตใจของสัตว์โลก ไม่มีกิเลสตัวใดเปลี่ยนหน้าเปลี่ยนตาไปเป็นอย่างอื่น พอที่จะเปลี่ยนแปลงมัชฌิมาปฏิปทาให้เป็นอย่างอื่น เพื่อให้ทันกับกิเลสประเภทนั้น ๆ กิเลสเหล่านี้ไม่เหนืออำนาจแห่งธรรม จึงไม่ต้องเปลี่ยนแปลงธรรมที่ทรงสอนแล้วนี้ เพราะทรงได้ผลมาแล้วจากปฏิปทาเหล่านี้ จึงต้องนำปฏิปทาเหล่านี้มาปราบกิเลสตามที่พระพุทธเจ้าพาดำเนินมา

ถ้าเราดำเนินตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นี้ ศาสนธรรมหรือมัชฌิมาปฏิปทานี้ คือตลาดแห่งมรรคผลนิพพานของเราอย่างเต็มสัดเต็มส่วนนั่นเอง หาที่สงสัยไม่ได้เลย นอกจากจิตใจหรือการประพฤติปฏิบัติจะเป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่เป็นไปตามหลักธรรมที่ทรงสอนไว้เท่านั้น จึงไม่สมหวัง ถ้าตั้งใจปฏิบัติตามนี้ คำว่ามัชฌิมา คือธรรมเหมาะสมเพื่อมรรคผลนิพพานตลอดเวลาอยู่แล้ว การประพฤติปฏิบัติก็เหมาะสมกับเหตุ ผลทำไมจะไม่สมดุลกันเล่า ต้องสมดุล ผู้ปฏิบัติเช่นนี้แลจะเป็นผู้รับมรดกที่พระพุทธเจ้าประทานให้

พระพุทธเจ้าไม่ได้เกิดขึ้นจากไหน เกิดขึ้นจากมัชฌิมาปฏิปทานี้ สาวกทุก ๆ องค์ อย่าว่าแต่ ๑,๒๕๐ องค์นี้เลย เป็นหมื่น ๆ แสน ๆ ล้าน ๆ องค์ท่านก็สำเร็จจากมัชฌิมานี้ทั้งนั้น ไม่มีที่อื่นเป็นที่สำเร็จมรรคผลนิพพานได้ นอกจากมัชฌิมาเป็นทางเดิน เป็นเครื่องชำระซักฟอก เป็นเครื่องหล่อหลอมให้จิตแต่ละดวงกลายเป็นจิตบริสุทธิ์ขึ้นมา ขอให้เป็นที่มั่นใจในการประพฤติปฏิบัติธรรม และสถานที่ดังกล่าวมานี้เถิด เพราะเป็นที่ที่เหมาะสมตลอดมาไม่เคยล้าสมัย คือ ในป่า ในเขา ในที่สงัดวิเวก ดังที่ท่านพาอยู่พาดำเนินมา

การขบการฉัน ดังได้กล่าวมาแต่เบื้องต้นว่า เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของวิบากขันธ์เท่านั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งสำคัญดังวิสุทธิธรรมที่เรามุ่งมั่นอยู่เวลานี้ สิ่งที่เรามุ่งมั่นนั้น คือวิสุทธิธรรมซึ่งเป็นธรรมสำคัญมาก ส่วนปัจจัยเครื่องอาศัยต่าง ๆ เป็นเพียงเครื่องบำรุงเยียวยาธาตุขันธ์พอให้อยู่ได้ เป็นไปได้วันหนึ่ง ๆ เท่านั้น อย่าได้ลืมเนื้อลืมตัวกับสิ่งอาศัยว่าเป็นเนื้อเป็นหนัง เป็นตัวของตัวขึ้นมาจะลืมอรรถลืมธรรม สิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นภัยเหยียบย่ำทำลายจิตใจลงไปโดยไม่รู้สึกตัว การเหยียบย่ำทำลายจิตใจ ก็คือการเหยียบย่ำธรรมซึ่งจะเกิดขึ้นภายในใจนั้นแล ให้พากันระมัดระวังเสมอ คำว่า **สกฺกาโร กาปุริสํ หนฺติ** ลาภสักการะฆ่าบุรุษผู้โง่ให้ฉิบหายจากธรรม ก็คือความลืมตัวกับสิ่งเหล่านี้แล จะเป็นอะไรมาจากที่ไหน

การประพฤติปฏิบัติให้เล็งดูจิตอย่าดูที่อื่น กิเลสอยู่กับจิต แสดงออกที่จิต ไม่ว่าดีว่าชั่ว ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา คิดมากคิดน้อยคิดขึ้นที่จิต เกิดขึ้นที่จิต เผาลนที่จิตไม่ได้เผาที่ไหน มัชฌิมาปฏิปทามีสติปัญญาเป็นสำคัญ ให้สอดส่องมองดูจิตตลอดระยะเวลา เพราะเรามีหน้าที่อันเดียวเท่านี้

พระบวชมาปล่อยหมดแล้วกิจบ้านการเรือนอะไร ๆ ที่โลกจัดทำกัน มีแต่ปฏิบัติศีลธรรมอย่างเดียว ไม่เกาะเกี่ยวกับสิ่งภายนอก ส่วนอาหารปัจจัยสี่ที่กล่าวมาไม่ต้องเป็นกังวล ผิดวิสัยพระศิษย์ตถาคต เป็นหน้าที่ของประชาชนศรัทธาญาติโยมเขาซึ่งพร้อมและบริบูรณ์อยู่แล้ว อยากจะสนับสนุนผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลส เพื่อได้บุญได้กุศลกับท่านเหล่านั้น เอ้า ปฏิบัติลงไป ถ้าเป็นลูกศิษย์ตถาคตเข้าสู่สงครามแล้ว ไม่ต้องกลัวตาย ผู้ปฏิบัติไม่ได้ตายเพราะการต่อสู้กับกิเลส ดังพระพุทธเจ้าเพียงสลบ แต่กิเลสตายเรียบ ดูเอาในตำรามีให้ดู ไม่โกหก ส่วนมากคนเรามีแต่กิเลสย่ำยีตีแหลกให้ตายทั้งนั้นแหละ

จงเห็นโทษแห่งการย่ำยีตีแหลกของกิเลสจนถึงขั้นตายแล้วเกิด เกิดแล้วตายอยู่นี้ในภพน้อยภพใหญ่ไม่หยุดไม่ถอยมาจนบัดนี้ ควรจะเห็นโทษในสิ่งเหล่านี้มากกว่าการกลัวทุกข์กลัวตายที่จะต่อสู้กับกิเลสเป็นไหน ๆ เราเป็นนักธรรมะต้องเล็งเหตุผล ยิ่งกว่าความกลัวทุกข์กลัวตายโดยไม่มีเหตุผล จึงถูกหลักของธรรมที่จะทำให้พ้นทุกข์ และ

ผู้เช่นนั้นจะพ้นทุกข์ได้ไม่สงสัย ไม่ต้องกลัว ขึ้นบนเวทีแล้วกลัวตายทำไม ถ้ากลัวตายอยู่บนเวทีต่อยไม่ออก ต่อยไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย กำลังตกเพราะขาดกำลังใจ เดี๋ยวถูกเขาน็อกเอา ให้มีแต่ความหวังชนะกับความชนะเท่านั้นอยู่ในหัวใจขณะต่อสู้ นักต่อสู้ขึ้นบนเวทีแล้วมีแต่ความหวังชนะ ไม่มีคำว่ากลัวคู่ต่อสู้ นี่เราก้าวขึ้นบนเวทีแล้ว เพศของเราเป็นเพศนักรบไม่ใช่เพศนักหลบ นักหลอกตัวเอง และหลอกประชาชนที่เขาศรัทธาในพุทธศาสนา ศรัทธาในพระ ต้องสู้สุดกำลัง สู้จนสุดขีดสุดแดน สู้จนได้ชัยชนะมาสู่สังคมพุทธศาสนาอย่างสง่าผ่าเผยและภาคภูมิในตัวเอง

ทุกสิ่งทุกอย่างเครื่องสนับสนุนมีพร้อมแล้ว อาหารปัจจัยจะกินให้ตายก็ได้ถ้าเราไม่เสียดายธรรม ถ้าเห็นขี้ดีกว่าไส้ก็พุงทะลุพุงระเบิดไม่รู้ตัว ลิ้นแซงอยู่เรื่อย แซงอรรถแซงธรรมน่ะ ท้องปากแซงอยู่เรื่อย ๆ หาเวลาว่างไม่มี หาเวลาบกพร่องบ้างไม่มี มีแต่เรื่องกิน ๆ แบบกิเลสตัณหาอาสวะบรรจุเข้าเต็ม เต็มเท่าไรยิ่งบรรจุเข้าไป ๆ สุดท้ายก็ตายเพราะกิเลสไม่มีเมืองพอ ท่านจึงนำธรรมมาสกัดลัดกั้นไว้เพื่อรักษาชีวิตพระไม่ให้ตายเพราะท้องแตกว่า **โภชเน มตฺตญฺญุตา** ให้รู้จักประมาณ ในการบริโภคขบฉัน

อย่าลืมเนื้อลืมตัวในปัจจัยสี่ซึ่งเป็นเครื่องอาศัยเท่านั้น สิ่งที่มุ่งหวังอย่างแรงกล้าคืออรรถคือธรรม ความประเสริฐเลิศเลออยู่ที่ธรรมในใจ เอา สู้ลงไป จะตายด้วยการต่อสู้กับกิเลสก็ให้เห็นเสียที ไม่เคยมีในศาสนาของพระพุทธเจ้านี้ นักต่อสู้สู้กับกิเลสจนตาย ที่เห็นมามีแต่กิเลสนั่นแหละตายเวลาต่อสู้เข้าไป ๆ ดังพระพุทธเจ้าก็สลบสามหนพระองค์ก็ไม่ตาย สุดท้ายกิเลสตายไม่มีเหลือ นั่น สาวกทั้งหลายได้รับความทุกข์ทรมานเพราะการต่อสู้กับกิเลสมามากเท่าไร ก็ไม่ได้ยินว่าท่านตาย สุดท้ายกิเลสตาย ๆ จึงได้ปรากฏเป็นผู้วิเศษวิโสขึ้นมาเพราะการต่อสู้ นี่แหละคุณค่าแห่งการต่อสู้ ทำให้คนบริสุทธิ์พุทโธขึ้นมาในใจได้อย่างเด่นชัด

เราเป็นลูกศิษย์ของตถาคต ต้องถือเอาเยี่ยงอย่างของพระพุทธเจ้ามาดำเนิน อย่าสักแต่ว่ากล่าว **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ใจลอยเมฆไปไหนหรือลงนรกอเวจีที่ไหนก็ไม่รู้ **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** ว่าแต่ปากคิดแต่ใจแย็บเดียว ถูกกิเลสฉุดลากไปต้มตุ๋นที่ไหนก็ไม่รู้วันหนึ่ง ๆ หาเวลาคิดตามคลองอรรถคลองธรรมเพียงแย็บ ๆ แทบไม่มี และดำเนินไป

นิด ๆ หน่อย ๆ ก็หาว่าทุกข์ว่าลำบากไปเสีย ซึ่งล้วนแต่เป็นกลมายาของกิเลสมันหลอกมันลวงไม่ให้เข้าช่องอรรถช่องธรรม เพราะกลัวจะผ่านอำนาจมันไปเสีย มันจึงไม่ยอมให้ไป มัดไว้กับความขี้เกียจอ่อนแอ มัดไว้กับความหนุ่มน้อยกำลังเพลิดเพลิน มัดไว้กับความเฒ่าแก่ชราจำศีลภาวนาไม่ได้ มัดไว้กับความยุ่งยากจิปาถะจนประมาณไม่ได้และอยู่ในเงื้อมมือของมันเรื่อยมา นี่แหละคำว่า มาร ๆ คืออะไร กิเลสมารเป็นเบอร์หนึ่งในหัวใจของคนและสัตว์ เฉพาะอย่างยิ่งในหัวใจของเราซึ่งเป็นนักปฏิบัติ ให้ทราบว่ามารคืออะไร ก็คือกิเลสทุกประเภท ไม่มีอะไรที่เป็นมารเท่ากิเลส ให้เห็นมารรู้มารที่ตรงนี้ และปราบมารที่ตรงนี้

การต่อสู้กับกิเลสก็อย่าออมกำลังอย่าออมแรง เพราะเราไม่เคยเห็นกิเลสตัวใดตั้งแต่ประพฤติปฏิบัติมาอย่างเต็มสติกำลังความสามารถจนถึงปัจจุบันนี้ ว่าเป็นตัวสุภาพเรียบร้อยอ่อนโยน (เวลาดัดสันดานเรามันทำเบา ๆ ออมแรงไว้ กลัวเราทุกข์มาก) พอที่จะต่อสู้มันด้วยความสุภาพอ่อนโยนนิ่มนวล นอนราวกับตาย หลับครอก ๆ แทบจะได้ กุสลา มาติกาไม่รู้จักตื่นทำก็ได้ เดินเซ่อ ๆ ทำก็ได้ จิตเถ่อไปไหนมองไปไหนก็ได้อยู่สะดวกสบาย กินให้มากนอนให้มากเหมือนกับหมูตัวหนึ่ง กิเลสก็ตายไปอย่างเรียบวุธด้วยวิธีการเหล่านี้ เราไม่เคยเห็น เคยเห็นแต่ฟัดกันเต็มเหนี่ยว เอ้า มันไม่ตาย ให้เราตายเราไม่ตายให้มันตายเท่านั้น สู้กันอย่างไม่ถอย

นอกจากนั้นยังทรมานทางกายช่วยจิตตภาวนาอีกด้วย เพราะกิเลสมันมีทางกายเป็นกำลังเครื่องส่งเสริมมันด้วย กินมาก ๆ เข้าไปร่างกายอ้วนพีขึ้นมา กิเลสมันก็ตัวดีตัวเด่นขึ้นมาแล้วเหยียบย่ำทำลายจิตใจลงไป การภาวนาโงหัวไม่ขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นต้องตัดทอนกำลังทางร่างกาย นอนมากมันทำให้มีกำลังมากและทำให้ทับถมจิตใจมากกินมากมีกำลังมาก มันทับถมจิตใจมากการภาวนาก้าวไม่ออก ตัดอาหารลงไป ตัดเรื่องการหลับการนอนลงไป ตัดกำลังทางกายในแง่ต่าง ๆ ลงไปโดยลำดับ จิตใจจะได้ภาวนาสะดวกขึ้น ความจริงก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ

เวลาร่างกายมีกำลังน้อยลงไป ลดลงไป ๆ จิตใจมีกำลังกล้าแข็งขึ้นทุกระยะ เวลาที่เราประกอบความเพียรอยู่ เห็นได้ชัด เมื่อเป็นเช่นนั้นถึงจะยากลำบากก็ต้องทนเพราะ

ทางไปสายนี้ ยากก็ไปง่ายก็ไป ขุรขระก็ไป เพราะทางไปอยู่นี้ ทางเดินอยู่นี้ ทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์อยู่ตรงนี้ อุบายวิธีเพื่อฆ่ากิเลสอยู่ที่ตรงนี้ ๆ ก็ต้องได้ทนทุกข์ทรมานตนทำไป เพราะเคยเห็นผลอย่างนี้ นี่ละการประพฤติปฏิบัติจึงต้องใช้อุบายหลายแง่หลายทาง ไม่สักแต่ว่าเดินจงกรมแล้วก็เดินไปเฉย ๆ ไม่ได้คำนึงถึงเหตุถึงผลว่าได้ผลมากน้อยเพียงไร เดินสักแต่เป็นกิริยา ใช้ไม่ได้ ต้องเอาให้จริงให้จัง มีสติปัญญากำกับงานและคอยทดสอบผลได้ผลเสียของตนอยู่เสมอ

สติแนบอยู่กับจิต นี้แลคือผู้รักษาจิต สติเป็นสำคัญ ปัญญาเป็นผู้ใคร่ครวญเหตุผลดีชั่วประการต่าง ๆ ธรรมสองอย่างนี้เป็นสำคัญ วิริยะ คือความเพียร นี่เป็นเครื่องสนับสนุน เป็นกำลังใจเพื่อความเพียร ความจดจ่อต่อเนื่องกันเพื่อทำลายกิเลสแล้วสติปัญญาเป็นสำคัญมาก เราไม่เห็นอันใดที่จะมีคุณค่ายิ่งกว่าสติปัญญาในการปราบปรามกิเลส แม้แต่ขั้นต้น ๆ สติปัญญาก็มีความจำเป็นอยู่เช่นนั้น จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย เอา ลงไป คำว่าวาระสุดท้ายคืออะไร ถึงขั้นกิเลสละเอียด ถึงขั้นธรรมละเอียดสติปัญญาต้องละเอียดไปตามกิเลสไม่อย่างนั้นไม่ทันกัน

ใครจะว่ากิเลสมันโง่เมื่อไร กิเลสจอมฉลาดจึงได้ครองไตรภพ สัตว์โลกเกิดตายอยู่นี้เพราะอำนาจของกิเลสทั้งนั้น ไม่ใช่เพราะอำนาจของอะไร ถ้ากิเลสไม่แหลมคมเหนือกว่าสัตว์โลก ใครจะไปเชื่อ ใครจะไปยอมจำนนกับกิเลส เพราะก็ทราบแล้วว่ากิเลสเป็นภัย เหตุใดจึงไม่ทราบในขณะที่มันกล่อม ก็เพราะอุบายของเรา สติปัญญาของเราไม่ทันมันนั่นเอง จึงจำต้องยอมจำนนมันไปโดยไม่รู้สึกตัว นี่เวลาสติปัญญาเราผลิตขึ้นมา ๆ ทันกิเลสประเภทนี้แล้ว ต่อไปก็ทันกิเลสประเภทนั้น เห็นโทษของกิเลสประเภทนี้เห็นเล่ห์เหลี่ยมของกิเลสประเภทนั้น แก้เล่ห์เหลี่ยมของกิเลสนี้ไปได้ แล้วแก้เล่ห์เหลี่ยมของกิเลสประเภทนั้นได้โดยลำดับและฆ่าได้โดยลำดับด้วย เรื่อยไป ๆ จนกระทั่ง เอาพูดกันให้ถึงเหตุถึงผลถึงอรรถถึงธรรม ฟาดกันไปถึงขั้น มหาสติ มหาปัญญาแล้ว เอาละที่นี่

คำว่า มหาสติ มหาปัญญา หมายถึงสติปัญญาอัตโนมัติ หมุนตัวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ไม่มีคำว่ายืน ว่าเดิน ว่านั่ง ว่านอน จะเผลอตัวขณะใด เว้นแต่ขณะหลับเท่านั้น นอกนั้นสติปัญญาจะต้องทำงานอยู่ตลอดเวลา จนถึงกับได้ยับยั้งเอาไว้

ไม่เช่นนั้นจะเลยเถิด ดังท่านกล่าวไว้ในธรรมสังโยชน์เบื้องบนว่า **อุทธัจจะ** ความฟุ้ง ความฟุ้งซ่านรำคาญ อุทธัจจะนี้หมายถึงความเพลินในงานของตน ไม่ใช่อุทธัจจกุกกุจจะแบบนิวรณ์ห้าซึ่งมีอยู่ในสามัญชนทั่วไป

อุทธัจจะนี้เป็นสังโยชน์เบื้องบน จะตัดได้ด้วยอรหัตมรรคเท่านั้น ท่านผู้ที่ดำเนินอรหัตมรรคจะเป็นผู้เพลิดเพลินในธรรมข้อนี้ จึงเรียกว่า **อุทธัจจะ** ความเพลินเกินตัวก็ไม่ถูกนะ ถ้าจะพูดเป็นการเตือนก็บอกว่า ความเพลิดเพลินเกินไปไม่ถูกนะ งานแม้จะได้เพราะการกระทำก็จริง แต่การกระทำงานทั้งหลายนั้นย่อมมีการพักผ่อนเป็นธรรมดา พักผ่อนนอนหลับ พักผ่อนรับประทานอาหาร แม้แต่รถวิ่งไปตามถนนยังต้องเติมน้ำมัน ยังต้องพักเครื่อง

ผลจะได้เพราะการทำงานก็จริง แต่เมื่อทำไปจนหมดกำลังแล้ว ผลของงานจะได้มาจากไหน นี่สติปัญญาเมื่อหมุนตัวไม่หยุด ไม่พักผ่อนหย่อนตัวบ้างเลยก็เหนื่อย จิตเหนื่อยเมื่อยล้าจึงต้องพักในวงสมาธิ ท่านบอกให้เข้าพักในสมาธิเสีย ให้จิตมีความสงบ พอได้รับความสงบเป็นกำลังแล้ว จิตมีกำลังออกพิจารณา เช่นเดียวกับคนที่ทำงานจนกำลังกายและจิตเหนื่อยเมื่อยล้า แล้วก็มาพักผ่อนนอนหลับ มารับประทานอาหารให้สะดวกสบาย ถึงเวลาจะเสียไป อาหารการบริโภคเหล่านั้นจะเสียไปก็ตาม แต่ได้กำลังขึ้นมาชดเชยกันเพื่อการงานต่อไปอีก และเพื่อเพิ่มผลแห่งงานขึ้นไปโดยลำดับ เพราะกำลังเกิดจากการพักผ่อนและการรับประทานนั้น

นี่การพักผ่อนในสมาธิจะเสียเวล่ำเวลาบ้างไม่เป็นไรเพราะกำลังชาร์จ พูดง่าย ๆ ชาร์จแบตเตอรี่ทางด้านจิตใจ ให้จิตมีความสงบมีกำลังทางสมาธิ ในขณะที่พักต้องพักจริง ๆ ไม่ยุ่งกับสติปัญญาใด ๆ ทั้งสิ้น พอออกจากการพักแล้วจิตจะมีกำลังวังชา สติปัญญาแหลมคม กิเลสตัวนั้นแล สติปัญญาประเภทที่เคยแก้กิเลสนี้แล ใส่เข้าไปขาดสะบั้น ๆ เพราะกำลังสติปัญญามีมากเนื่องจากได้พักผ่อนอย่างสะดวกสบายแล้ว นี่วิธีการดำเนินวิปัสสนาโดยสม่ำเสมอ

เมื่อถึงขั้นนี้แล้วความขี้เกียจขี้คร้านหายหน้าไปหมด นอกจากได้รั้งเอาไว้เท่านั้น ความเห็นโทษก็ถึงใจนอนใจได้ยังไง ความเห็นคุณก็ถึงใจ เห็นโทษแห่งกิเลสทุกประเภท เห็นอย่างถึงใจเห็นอย่างซึ้ง เห็นอย่างน่าเข็ดน่าหลาบ เห็นอย่างน่ากลัว คนเราเมื่อกลัวแล้วอยู่ได้ยังไง ที่ไหนจะเอาตัวรอดได้ต้องเผ่น ที่ไหนเห็นว่าจะพ้นภัยต้องเผ่นไปที่นั่น นี่จิตเห็นว่าจะพ้นภัยด้วยวิธีไหนก็ต้องโดดออก จะพ้นภัยด้วยวิธีต่อสู้กับกิเลสก็ต้องต่อสู้ เหมือนที่ต่อสู้ด้วยปัญญา เพราะความเห็นคุณแห่งความพ้นทุกข์ และเพราะธรรมอัศจรรย์ตามขั้นที่ปรากฏอยู่ในใจพาให้ฮึกหาญ

แม้จะไม่ถึงขั้นอัศจรรย์เต็มภูมิก็ตาม ขึ้นชื่อว่าธรรมแล้วย่อมเป็นของแปลกของอัศจรรย์อยู่ภายในจิตใจของผู้รู้ผู้เห็นนั้นแล้ว นั้นแลเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอยู่ภายในใจอยู่แล้ว และเป็นเครื่องสนับสนุนให้มีกำลังใจเพิ่มขึ้นที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมเบื้องสูงขึ้นไปไม่หยุดหย่อน ว่าให้พ้นเท่านั้น ไม่พ้นก็ให้ตายเท่านั้น คำว่าถอยมีไม่ได้แล้ว นี่สติปัญญาอัตโนมัติเป็นอย่างนั้น ในครั้งพุทธกาลท่านว่า มหาสติ มหาปัญญา คือหมุนตัวเป็นเกลียวอยู่ตลอดเวลา อัตโนมัติ ไม่คำที่ว่าบังคับบัญชานอกจากต้องได้รั้งเอาไว้ เพราะจะเป็นอุทธัจจะ คือฟุ้งเกินไป เพลินกับการกับงานการพิจารณาค้นคว้าจนเกินความพอดีไป แต่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร จึงต้องให้พักผ่อนในสมาธิเสีย เมื่อมีกำลังแล้วจึงพิจารณาค้นคว้าต่อไป จนกระทั่งทะลุปรุโปร่งไปหมด

อุทธัจจะ คือ ความฟุ้ง ความเพลิดเพลินในงานของจิต **มานะ** ความถือความรู้ที่เต็มไปด้วยอวิชชานั่นเอง จะเป็นอะไร เอาให้มันถึงนั่นซิ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นของปลอมเมื่อไร มีอยู่กับนักปฏิบัติ ฝึกให้ได้ จิตเป็นสิ่งที่ฝึกได้ ฝึกไม่ได้พระพุทธเจ้าดีไม่ได้ เป็นศาสดาของโลกไม่ได้ พระธรรมกระเทือนโลกธาตุอยู่เวลานี้ ออกจากจิตท่านที่ได้ฝึกมาทั้งนั้น จิตเป็นสมบัติของเราไม่ใช่สมบัติของใคร เราเป็นผู้รับผิดชอบภายในจิตของเรา เป็นก็เราตายก็เรา สุขก็เราทุกข์ก็เรารับทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจะปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายอยู่ตลอดไปสมควรแล้วเหรอ ต้องเอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ

อย่ามองอะไรยิ่งกว่าใจซึ่งเป็นสถานที่เกิดเหตุ มหาเหตุอยู่ที่นั่น โรงผลิตงานของกิเลสประเภทต่าง ๆ อยู่ที่นั่น ในขณะเดียวกันโรงผลิตอรรถผลิตธรรมก็อยู่ที่นั่น

เอาแยกแยะกันเข้าไป จิตนี้เป็นตัวสำคัญมาก เอาให้ถึงเหตุถึงผล จิตนี้เป็นเหมือนนักโทษเวลานี้ ธรรมเป็นเครื่องแก้เครื่องปลดเปลื้อง กิเลสเป็นเจ้าอำนาจบังคับบัญชาจิตใจ แก้ลงไป ๆ เมื่อแก้ลงไปได้มากน้อยจิตจะดีดขึ้นมา ๆ โดยลำดับลำดา จนกระทั่งแก้ได้หมดโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือแล้ว นั้นแลความหมุนตัวของสติปัญญาที่เป็นไปกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในวงความเพียรย่อมยุติลงเอง เหมือนกับนักรบเมื่อได้ชัยชนะเต็มที่แล้ว การรบพุ่งชิงชัยที่เป็นไปทั้งวันทั้งคืนนั้นก็ยุติกันลง

สติปัญญากับกิเลสเมื่อได้ฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไป จนไม่มีกิเลสตัวใดมาต่อกรแล้ว เรื่องความหมุนติ้ว ๆ อยู่ด้วยสติปัญญานี้ก็หมดหน้าที่ไป เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ เอาอยู่ไหนอยู่เถอะที่นี่ ไม่มีกาลไม่มีสถานที่ ไม่ยุ่งกับอดีตว่าเคยเป็นมาอย่างไร ไม่ยุ่งกับอนาคตว่าจะไปเกิดเป็นอะไรต่อไปอีก ปัจจุบันก็รู้เท่า ไม่ยึดมั่นถือมั่นในความรู้ความเป็นของตน ต่างอันต่างจริงทุกสัดทุกส่วน จิตก็จริงตามจิต จริงตามหลักธรรมชาติ จริงในความประเสริฐของตน เมืองพออยู่ที่นี่ พอจิตหมดภัยแล้วทุกสิ่งทุกอย่างได้คลายไปตาม ๆ กัน นั้นแลคือผลแห่งการประพฤติปฏิบัติอันเป็นที่พึงใจ

พระพุทธเจ้าก็ดี สาวกทั้งหลายก็ดีได้นำจิตดวงนี้ขึ้นมาประกาศธรรมสอนโลกนั้น ได้มาด้วยภาคประพฤติปฏิบัติและได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความเป็นนักต่อสู้ ไม่ใช่ได้มาด้วยความขี้เกียจขี้คร้าน ความเห็นแก่ปากแก่ท้อง ความเห็นแก่หลับแก่นอน ขี้เกียจอ่อนแอ นั่นไม่ใช่ทางของผู้จะดำเนินตนเพื่อความพ้นทุกข์ แต่เป็นทางอันเตียนโล่งของกิเลสที่จะสั่งสมฟืนไฟขึ้นมาภายในใจโดยถ่ายเดียว

นี่ท่านทั้งหลายมาจากที่ต่าง ๆ ได้มาอบรมศึกษาอยู่ในสำนักนี้ ผมมีความเมตตาสงสาร ถึงจะอยู่ด้วยกันมากบ้างก็ทนเอา ท่านองค์นั้นก็มีหัวใจองค์นี้ก็มีหัวใจ เป็นผู้มุ่งมาเพื่ออรรถเพื่อธรรม ผมเองก็ได้คิดเทียบเคียงทุกสัดทุกส่วนแล้วกับหมู่กับเพื่อน เพราะเราเคยเป็นผู้น้อยมาแล้ว ไปเสาะแสวงหาครูอาจารย์ที่ไหนที่ต้องจิตต้องใจ เป็นผู้ที่น่าเคารพกราบไหว้เป็นที่ลงใจของเรานั้น มันหายากนักยากหนากว่าจะพบเห็นท่าน

เมื่อไปถึงครูบาอาจารย์องค์ใดที่เป็นที่สนิทติดใจกับท่าน ด้วยความเชื่อความเลื่อมใสจริง ๆ แล้ว เราพอใจที่จะอยู่ อยากให้ท่านเมตตาสงสารรับไว้สั่งสอน ใจจะขาดออกจากหทัยของเรา ถึงขนาดนั้นทีเดียวสำหรับผม นี้หมู่เพื่อนมาศึกษาอบรมก็เห็นใจอย่างนั้นเหมือนกัน ถึงจะไม่ได้อยู่ แต่ได้รับการอบรมชั่วกาลชั่วเวลาก็ยังดี นี่แหละขอให้คิดเห็นอรรถธรรมที่กล่าวมาเหล่านี้ นำไปประพฤติปฏิบัติ อย่าท้อถอยอ่อนแอ สิ่งเหล่านี้เคยมีอยู่ในหัวใจเราอยู่แล้ว ไม่เห็นเป็นของประเสริฐของอัศจรรย์จากมัน นอกจากธรรมอันประเสริฐที่จะเกิดขึ้นจากความเพียร ความหนักเอาเบาสู้เท่านั้น

นี่วันนี้ได้อธิบายธรรมภาคปฏิบัติให้ท่านทั้งหลายได้เข้าอกเข้าใจ ทางพระเป็นสำคัญ เพราะเป็นจุดศูนย์กลางแห่งจิตใจของประชาชน และเป็นผู้รักษาศาสนาในวงภายใน และมีหน้าที่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เพศก็ประกาศอย่างเด่นชัดแล้วว่า เพศนี้เป็นเพศสมณะ เป็นเพศที่บำเพ็ญอรรถธรรมโดยถ่ายเดียว จึงได้แสดงให้ท่านทั้งหลายได้เข้าอกเข้าใจ เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนตลอดผู้เกี่ยวข้องมากน้อย

บรรดาศรัทธาญาติโยมทั้งหลาย จิตใจก็เหมือนกันกับพระ ต่างกันก็สักแต่เพศเท่านั้น จิตใจไม่มีคำว่าเป็นผู้หญิงผู้ชาย มีความรักใคร่ชอบใจศรัทธาในศาสนาเช่นเดียวกัน การประพฤติปฏิบัติตนในคุณงามความดีทั้งหลายเป็นสิริมงคลแก่เรา เช่นเดียวกับพระท่านประกอบหน้าที่การงานทางด้านธรรมะของท่าน เป็นสิริมงคลแก่ใจของท่าน เรามาประกอบบำเพ็ญคุณงามความดีทั้งหลายมีทาน ศีล ภาวนา เป็นสำคัญ ก็เป็นสิริมงคลแก่จิตใจของเรา ใจเป็นสำคัญมาก ขอให้พยายามบำรุงใจ ใจเป็นหลักใหญ่ใจเป็นนักท่องเที่ยวดังที่ท่านอาจารย์มั่นท่านพูด หาข้อแย้งไม่ได้

จะท่องเที่ยวไปไหนก็ตาม ขอให้ท่องเที่ยวไปด้วยบุญด้วยกุศล ด้วยคุณงามความดีเป็นเครื่องสนับสนุนเถิด จะเป็นที่เบาอกเบาใจ เป็นที่สะดวกสบาย เป็น**สุคโต** ไปก็ดีอยู่ก็เป็นสุข เกิดในภพใดชาติใดถ้ามีคุณงามความดีเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ เป็นเครื่องบำรุงจิตใจ สนับสนุนจิตใจ เป็นเครื่องเสวยของใจอยู่แล้ว อยู่สบายทั้งนั้น ความดีจึงไม่ล้าสมัย ให้พากันพยายามบำเพ็ญ

วาระนี้เป็นวาระที่เหมาะสมมากสำหรับเราทุกท่าน หากชีวิตหาไม่แล้วก็ต้องหยุดชะงักในงานทั้งหลาย ก้าวไม่ออก เพราะคนตายแล้วไม่มีงาน ทำไม่เป็น ขณะนี้ยังมีชีวิตอยู่จะรีบเร่งขวนขวายสิ่งใดก็รีบเร่งเสีย สมบัติภายในก็ให้มีสมบัติภายนอกก็ให้มี อยู่ก็เป็นสุข ไปก็เป็นสุข ไม่ขาดทุนสูญดอกทั้งอยู่ทั้งไป สำหรับคนมีธรรมมีบุญกุศล อยู่ที่ใดไปที่ใด ไม่อดไม่จนในที่ทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่อ

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรจึงขอยุติเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๑๘. ความเห็นแก่ตัว

ไม่มีเพศใดยิ่งไปกว่าเพศของนักบวชนี้ ในการพิจารณาไตร่ตรองเพื่อหาทางออกจากทุกข์ เมื่อเพศนี้ไม่คิดเพศไหนจะคิด เพศนี้ไม่พิจารณาเพศไหนจะมีแก่ใจพิจารณาเพื่อปลดเปลื้องทุกข์ออกจากตนโดยชอบธรรมเล่า นี่เคยคิดมาแล้ว ถ้าไม่คิดก็ไม่กล้านำสิ่งเหล่านี้ออกมาพูดต่อผู้เกี่ยวข้อง เช่น พระเณรและประชาชนผู้ใกล้ชิด เป็นต้น เราเคยคิดและแน่ใจว่าไม่ผิด เมื่อพิจารณาตามเหตุตามผลด้วยดีแล้ว ถ้าเป็นสิ่งที่จะทำให้คนอื่นค้านได้ เราต้องค้านเราได้ เพราะไม่ได้พิจารณาเพื่อความเห็นแก่ตัวหรือเพื่อเข้าข้างตัว ความผิดถูกชั่วดีทั้งหลายจะนอกเหนือเหตุผลไปไหนได้ มันต้องเป็นไปตามเหตุผลนั่นแล ว่าถูกก็ต้องถูก ว่าผิดก็ต้องผิด เพราะเหตุผลเป็นเครื่องบังคับอยู่แล้ว

อันความเห็นแก่ตัวนั้นเป็นเรื่องของกิเลสพาให้เป็นไปทั้งสิ้น อย่าคิดว่าเป็นของวิเศษมาจากโลกทิพย์ที่ไหนเลย ที่ส่วนมากทะนงตัวว่าเจ้าของถูกเจ้าของดี กิริยาอาการทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออก เจ้าของต้องคิดว่าถูกว่าดีทั้งสิ้น นั้นเป็นการทะนงเพราะอำนาจของกิเลสตัวสกปรกทั้งมวล หาศักดิ์ศรีดีงามอะไรไม่ได้เลย นี่แลถ้าเป็นเรื่องของกิเลสพาเดิน เดินอย่างนี้ เพราะเคยเป็นมาอย่างนี้ตั้งแต่กัปไหนกัลป์ใดแล้ว ไม่มีอะไรมา

คัดค้านมันได้เลย นอกจากธรรมอย่างเดียวที่เป็นข้าศึกกับมันถ้านำมาใช้ เพื่อเปลื้องตนออกจากทุกข์ กิเลสจึงกลัวธรรมอย่างเดียว นอกนั้นมันไม่กลัวอะไรทั้งสิ้น

กิเลสตัวใดจะไม่เห็นแก่ตัวมีเหรอ ความเห็นแก่ตัวก็คือเรื่องของกิเลส คือตัวกิเลสที่พาให้ใจของสัตว์โลกสกปรกและทำสกปรกไม่หยุดหย่อนนั่นแล เมื่อมีอยู่ในจิตใจของสัตว์ของบุคคล ทำไมสัตว์บุคคลจะไม่เห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวทำไมจะไม่ปิดใจให้มืดมิด เพราะกิเลสมันปิดและพาแสดงออกเป็นความเห็นแก่ตัว มองเห็นแต่ผลประโยชน์ของตัวทั้งสิ้น เหมือนคนและสัตว์ในโลกนี้ไม่มีหัวใจ ไม่มีคุณค่าสาระใด ๆ คนด้วยกันเห็นเขาเป็นเศษเดนมนุษย์ หรือเห็นเป็นคนประเภทหนึ่งจากเราไปได้ เห็นเราเป็นคนพิเศษไปทั้งที่จิตใจและการแสดงออกเลวกว่าสัตว์ ถ้าเป็นพระก็เป็นพระพิเศษไปกว่าพระของศาสดาองค์ผู้ประเสริฐ ชอบยกตนข่มท่านเป็นสันดาน

งานของพระประเภทนี้คือการยกตนอวดตัวโดยวิธีปฏิบัติแบบแผลง ๆ ขลัง ๆ เพราะกิเลสตัวร้อยเล่ห์ร้อยเหลี่ยมร้อยสันพันกลนี้เองถลุงใจให้เป็นความเห็นแก่ตัว คนเห็นแก่ตัว พระเห็นแก่ตัว จนเข้ากับใครไม่ได้ เป็นต้น การแสดงออกก็คือความเห็นแก่ตัวในที่ทุกสถานตลอดกาลทั่วไป จึงมองหาความผิดของเจ้าของไม่เจอ เพราะไม่มองถูกสิ่งนี้มันผลักดันออกไปให้มองแต่ข้างนอก ไม่ให้มองย้อนเข้ามาหาตัว แล้วจะให้รู้ผิดถูกได้ยังไง ทั้ง ๆ ที่มีอยู่เต็มหัวใจก็ไม่รู้ เพราะไม่ดู ถ้าเป็นเรื่องของธรรมแล้ว ต้องดูและพิจารณารอบไปหมด ไม่ได้ยกตนขึ้นว่าเป็นผู้พิเศษยิ่งกว่าผู้หนึ่งผู้ใดและสิ่งหนึ่งสิ่งใด ต้องมองดูและพิจารณาตามทางเหตุผลล้วน ๆ

เอ๊า ฟาดลงไปซิ ให้ถึงขั้นจิตบริสุทธิ์ ถ้าจิตลงได้บริสุทธิ์แล้วจะมีอะไรแบบป่า ๆ เถื่อน ๆ ดังกล่าวมาอยู่ที่นั่นไหม เฉพาะอย่างยิ่งจะมีความเห็นแก่ตัวอยู่ที่นั่นอีกไหม ยืนยันได้อย่างอาจหาญและพูดได้อย่างเต็มปากไม่กระดากอายเลยว่าไม่มี นอกจากธรรมเสมอภาคล้วน ๆ อันเป็นธรรมอัศจรรย์สง่างามครองใจดวงนั้นเท่านั้น จึงเห็นได้ชัดว่ากิเลสเท่านั้น ที่ส่อแสดงออกมาทุกอากัปกิริยาให้เป็นการกระทบกระเทือนทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้เกี่ยวข้องมากน้อย หน้าที่การงานที่เกี่ยวข้องกว้างแคบกระเทือนไปหมดเพราะ

ความเห็นแก่ตัว มันเป็นเรื่องเล็กน้อยเหรอเรื่องกิเลสน่ะ จงพากันพิจารณาให้รู้เห็นแง่หนักเบาดีกับชั่ว ระหว่างกิเลสกับธรรมว่าต่างกันอย่างไร ประจักษ์ใจหายสงสัย

ถ้าจิตยังไม่เหนือ สติปัญญายังไม่เหนือ ธรรมยังไม่เหนือมันก็ยังไม่รู้เห็นมันที่สลับซับซ้อนและละเอียดสุขุมมากยิ่งกว่าสิ่งใดในโลกนี้ ก็คือกิเลสนี่เอง มันถึงได้ครองโลก ความรู้ความเห็นความคิดต่าง ๆ ที่กิเลสผลิตขึ้นมาถือว่าถูกหมดดีหมด ใครจะเป็นเทวดามาจากไหนก็ไม่ดี สู้เจ้าของไม่ได้ แม้แต่ครูบาอาจารย์ที่น่าเคารพนับถือและเชื่อฟัง กิเลสมันยังมีแง่ต่อสู้ของมันอยู่อย่างลึกลับภายในใจ บางทียังกล้าหาญแสดงออกมาภายนอกได้ ดูซิ มันเคยลงกับธรรมเมื่อไร พระพุทธเจ้ามันยังคัดค้านต้านทานจะว่าไง กิเลสมันเป็นข้าศึกกับทุกสิ่งทุกอย่างไป ขึ้นชื่อว่าธรรมคือความถูกต้องดีงามแล้วมันถือเป็นข้าศึกทั้งนั้น นี่ละจึงลำบากสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อสังหารทำลายมัน

ฉะนั้นจงยกศาสดาขึ้นมาเป็นหลักดำเนินทุกด้านอย่างฝังใจ พระองค์ทรงห้ามและทรงอนุญาตสิ่งใด มีเหตุผลพร้อมแล้ว ทรงบวกลบคูณหารโดยสมบูรณ์ด้วยพระปรีชาญาณแล้ว ส่วนได้มากได้น้อย เสียมากเสียน้อย ทรงเทียบเคียงทุกสัดทุกส่วนแล้วควรจะออกช่องไหนที่มีส่วนได้มากกว่ากัน ก็ทรงสอนให้ออกช่องนั้น สมมุติว่าหลีกไม่ได้ ก็เลือกเอาที่มีผลได้มากกว่าแล้วดำเนินไปทางนั้น ให้ไปเฉพาะทางได้ แต่ทางเสียไม่ยอมให้ไป ไม่ทรงอนุญาตถ้าเป็นทางเสีย นี่ละศาสดาทรงดำเนินตามเหตุผลอรรถธรรมล้วน ๆ มีเรามีเขาที่ไหนพอจะสอนให้คนเห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกพ้องของตัวและเหยียดคนอื่น เพราะมีแต่ธรรมล้วน ๆ ในพระทัย

เราไม่เคยเห็น เราไม่เคยรู้จิตประเภทนั้นเป็นยังไง เราเคยประสบเคยพบเคยเห็นเคยคลุกเคล้าแต่กับสิ่งสกปรกโสมม อันเป็นมูตรเป็นคูถเต็มหัวใจเท่านั้น คำว่ามูตรคูถถ้าไม่ใช่กิเลสจะได้แก่อะไร แล้วเราจะไปเห็นอะไรที่แปลกประหลาดและอัศจรรย์ยิ่งกว่านี้ ก็เห็นแต่อันนี้ ไม่มีอะไรดีกว่านี้ จึงต้องคลุกเคล้ากับอันนี้เรื่อยมาไม่มีวันเบื่อหน่ายอิ่มพอบ้างเลยนั่นแล เพราะความพออกพอใจกับมันทุกท่า แสดงออกมาท่าไหนพอใจทั้งนั้น เพราะการแสดงออกนั้นเป็นทางเดินของกิเลสอยู่แล้ว เราอยู่ใต้

อำนาจของมันจะไม่พอใจมันยังไงได้ เพราะเราไม่ฉลาดเหนือกิเลสนี่ ถ้ามีความฉลาดเหนือกิเลสก็ทราบกันทันที ๆ

จึงได้กล่าวเสมอว่า จงทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ เพราะการปราบกิเลสซึ่งเป็นตัวร้อยเล่ห์ร้อยเหลี่ยมร้อยสันพันคมออกให้หมดจากจิตใจซิ มันอยู่ในจิตใจของบุคคลแม้แต่อยู่กับสัตว์ก็รู้ ปิดไม่อยู่ ว่ากิริยาที่แสดงออกมานั้นคือกิเลสประเภทนั้น ๆ ซึ่งเคยครอบหัวใจเรา เหยียบย่ำหัวใจเรามาพอแล้ว แต่ถูกขับออกไปจนไม่มีอะไรเหลือแล้วทำไมจะไม่รู้เมื่อมันยังอยู่กับหัวใจของใคร เพราะมันเหมือน ๆ กันนี่ การแสดงออกมาจะไม่รู้ได้ยังไง ต้องรู้ได้อย่างชัด ๆ ซิ เมื่อเหนือมันแล้วต้องรู้ ถ้าไม่เหนือก็ไม่รู้จะอยู่ด้วยกันกี่กัปกี่กัลป์ก็ไม่มีทางรู้ได้ ต้องถูกหลอกถูกต้มจากมันเรื่อยไปดังที่เป็นมานี่เอง

พระพุทธเจ้าทรงอนุโลมผ่อนผันสงเคราะห์โลกสงสารไปตามขั้นภูมิอุปนิสัยก็เพราะทรงเห็นว่าโลกคือ คนมีหัวใจ สัตว์มีหัวใจ ที่จะทรงสงเคราะห์ได้ขนาดใดก็สงเคราะห์ไป เฉพาะอย่างยิ่งภิกษุบริษัทของพระองค์ จึงต้องทรงกลั่นกรองด้วยหลักธรรมหลักวินัยให้มีขอบมีเขตเป็นเครื่องปกครองบังคับบัญชา คำว่าบังคับบัญชาก็คือบังคับบัญชาความชั่วที่จะออกทางทวารช่องต่าง ๆ นั้นแหละ ที่กิเลสจะออกหากินหารายได้ของมันมาเก็บสั่งสมไว้ภายในใจ เมื่อกิเลสหารายได้เพิ่มเข้ามาแล้วก็มาเหยียบหัวใจเรานั่นแล เพราะฉะนั้น จึงต้องใช้หลักธรรมหลักวินัยอันเป็นเครื่องปราบปรามบังคับไว้เพื่อไม่ให้กิเลสประเภทต่าง ๆ ออกเที่ยวหากิน หรือออกกว้านยาพิษมาเผาใจเรา เมื่อสิ่งเหล่านี้อยู่กับเรามันต้องบังคับเรา ไม่บังคับเราจะบังคับอะไร มันต้องบังคับเราอยู่ตลอดเวลานั่นแล ผู้จะฆ่ากิเลสจึงเป็นผู้หนักแน่นในธรรมในวินัย ที่ประทานให้โดยสมบูรณ์แล้ว จงฟังให้ถึงใจ ปฏิบัติให้ถึงกิเลส แล้วจะถึงธรรมไปเอง

ผู้ปฏิบัติจึงต้องใช้ความละเอียดลออให้มาก อย่าสักแต่ว่าอยู่ อยู่เฉย ๆ ไม่คิดไม่อ่าน นี่สอนหมู่เพื่อนมาอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มสติกำลังความสามารถ ไม่ใช่มาสอนแบบปาว ๆ สอนไปแบบเฉย ๆ เมย ๆ รับหมู่เพื่อนไว้รายใดก็รับไว้เพื่ออบรมสั่งสอนจริง ๆ ด้วยความเห็นใจซึ่งกันและกัน ด้วยความเมตตาสงสาร ด้วยความเห็นใจ

ท่านใจเรา เพราะเจตนาที่เสาะแสวงหาครูหาอาจารย์ หาอรรถหาธรรมเป็นประเภทเดียวกัน หรือเป็นชนิดเดียวกัน เป็นเจตนาอันเดียวกันกับเราที่เคยเป็นมาแล้ว คว้าเอาหัวใจเรานั้นแหละออกเทียบกับหัวใจหมู่เพื่อน จึงพยายามถูไถกันไป หนักบ้างเบาบ้างแบกหามกันไปอย่างนั้นตามความจำเป็น

การสั่งสอนทุกแง่ทุกมุมจะดุด่าว่ากล่าวหนักเบาขนาดไหน ก็คือการตีการฆ่ากิเลสของพระทั้งนั้น ไม่ใช่ตีพระฆ่าพระนี่ ถ้ามาหาความดีงามมาหาธรรมอย่างใจจริงแล้ว ก็ทราบเองว่าครูอาจารย์ท่านตีท่านฆ่าอะไร ก็ตีกิเลส ฆ่ากิเลสที่มันทำลายพระน่ะซิ บกพร่องตรงไหนกิเลสต่อยเอา ๆ ครูอาจารย์ท่านมองเห็นอยู่ได้ยินอยู่นี่ กิริยาที่แสดงออกทางหูทางตา คำพูดจา กิริยาอาการที่เคลื่อนไหวออกมา ออกมาจากอะไร ออกมาจากความผิด ความผิดนั้นมันเป็นอะไร มันดีละหรือ ถ้าไม่เป็นกิเลสมันจะเป็นอะไร เพราะมันฝังลึกภายในใจในกายจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมานานแล้ว มันจึงเป็นนิสัยสันดานและแสดงออกมาจากอันนั้น จึงตีเข้าไปตรงนั้นให้ถูกกิเลสตรงนั้น ผู้ตั้งใจหาอรรถหาธรรมก็รู้ผิดถูกของตัวเอง และรู้ช่องทางที่จะแก้กันไปโดยลำดับน่ะซิ

ใครมานิมนต์พระวัดนี้ไปไหน เราก็ได้พูดเหตุพูดผลให้เขาฟัง เพราะเรารักเราสงวนพระผู้มุ่งอรรถมุ่งธรรม ซึ่งมาอาศัยและอยู่กับเราเพื่อการศึกษาอบรมความดีทั้งหลาย เราไม่ได้รักสงวนอะไรบรรดาวัตถุยิ่งกว่าพระในวัดเรา จตุปัจจัยไทยทานเป็นเครื่องอาศัยเพียงเล็กน้อยไปวันหนึ่งคืนหนึ่ง พอยังชีวิตให้เป็นไปเพื่อการบำเพ็ญสมณธรรมด้วยความสะดวกเท่านั้น จึงว่าเครื่องอาศัย ๆ นิสสัย ๔ ฟังซิ ท่านสอนไว้แล้วตั้งแต่วันบวช สิ่งอาศัยคือปัจจัยเครื่องอุดหนุนแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ความสงบเย็นใจ เครื่องอุดหนุนเครื่องสืบต่อกันไปแห่งชีวิตธาตุขันธ์ในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น

ธรรมเป็นเรื่องใหญ่เป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นแกนอันสำคัญที่เราต้องการ ส่วนปัจจัยสี่พอเป็นความสะดวกในการบำเพ็ญธรรมเท่านั้น ถ้าไม่ฉลาดสิ่งเหล่านั้นก็เหยียบย่ำทำลายได้ เพราะตัวเราที่พาให้ได้ให้เสีย พาให้เป็นไป พาให้ขวนขวาย พาให้ยินดี พาให้ติดอันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จึงต้องระวัง ไม่ใช่เรื่องของธรรม ถ้าธรรมแล้วไม่ติด ติดอะไรธรรม ท่านสอนให้แก้ให้ละให้ถอดให้ถอนทั้งนั้น ติดอะไร แต่กิเลส

มันเป็นเรื่องให้ติดอยู่แล้วโดยปกติ อยู่โดยปกติมันก็ติด แสดงออกมันก็ติด กิริยาอาการทุกสิ่งทุกอย่างติดทั้งนั้นถ้าเป็นเรื่องของกิเลส จึงต้องใช้ความพินิจพิจารณาอยู่ทุกระยะที่เคลื่อนไหวของใจ กาย วาจา เพื่อสลัดปัดทิ้งออกจากใจ ไหนจะสนใจเกี่ยวข้องพัวพันและเสาะแสวงจตุปัจจัยให้เพิ่มการทำลายตัวเข้าไปอีก นั่นไม่ใช่ทาง จึงไม่ควรสนใจใฝ่หา

ความตามสบาย ๆ อันใดก็ตามให้พึงทราบว่า นี่แหละหลักใหญ่ของกิเลสที่ฝังจมอยู่ในนิสัยสันดานลึกมากทีเดียว อย่าเข้าใจว่าอยู่ตื้น ๆ ผิวเผินดังที่คนประมาทคิดกัน ฉะนั้นจึงต้องได้ฝืน ฝืนทุกระยะ ผู้ปฏิบัติธรรมจะหาความอยู่สบายแบบโลก ๆ ไม่ได้ เพราะต้องต่อสู้กับกิเลส ฝืนกับกิเลสอยู่ตลอด กิเลสหยาบฝืนกันอย่างหนัก ต่อสู้กันอย่างหนัก กิเลสละเอียดเข้าไปก็ต่อสู้กันไปโดยลำดับ ๆ ประมาทนอนใจไม่ได้ แล้วจะหาความสบายมาจากไหนเมื่อความจำเป็นบังคับอยู่เช่นนี้

นักมวยเมื่ออยู่บนเวทีจะหาความสบายมาจากไหน แม้แต่ขณะให้น้ำก็หาความสบายไม่ได้ นี่เราขึ้นเวทีแล้ว เป็นผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติอรรถธรรม การสละตนออกมาบวชในพุทธศาสนา ก็คือเพศนักรบอย่างเต็มตัวเต็มใจทุกอาการนั่นแล ยังจะหาความสะดวกสบายไปตามกลมายาของกิเลส เราก็ไม่ต้องมาบวชกัน ไม่ต้องมาฝืนกันละซิ ปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำถูไถไปมาจนถลอกปอกเปิก แขนขาขาดกระจุยกระจายไปเหลือเท่าไรค่อยเอา สุดท้ายก็ไม่มีอะไรเหลือ แหลกไปหมดทั้งร่างจะว่าไง กิเลสมันเคยเห็นใจไว้หน้าเมตตาใครที่ไหน พอจะตายใจกับมันได้

การฝืน คือ การฉุดการลากตัวออกให้พ้นภัยจากกิเลสต่างหาก เพราะฉะนั้นจึงต้องฝืนกัน การประกอบความเพียรต้องตั้งสติให้ดี พินิจพิจารณาทางด้านปัญญาเพื่อความเกรียงไกรรอบคอบ ทุกอาการมีแต่ท่าต่อสู้ มีแต่ท่าปลดเปลื้อง กิริยาอาการแห่งการปลดเปลื้อง กิริยาอาการแห่งการต่อสู้ทั้งปวง ก็ยอมรับกันว่าต้องทุกข์ แต่ผลที่ได้จากนี้ก็คือสันติธรรม อันจะพาให้จิตใจสงบสบายไปโดยลำดับ เพียงแต่ขั้นเริ่มการต่อสู้กับความฟุ้งซ่านรำคาญของจิต ที่เป็นมาจากกิเลสเป็นเจ้าเรือนและบงการ ก็ยังต้อง

ลำบากตามลำดับของการต่อสู้ กว่าจะได้รับความสงบเย็นใจแต่ละครั้งละคราวในขั้นเริ่มแรกของการฝึกจิตใจนั้น มันต้องลำบากไม่น้อย

เพราะกิเลสมันอยู่เป็นสุขไม่ได้ มันต้องดิ้นต้องดีดของมัน และมันอยู่ในจิตจะไม่ให้จิตดิ้นไปด้วยยังไง จิตมีอะไรเกี่ยวโยงกันในตัวเราก็คือตา หู จมูก ลิ้น กาย นั่นแลเมื่อแสดงออกข้างนอกก็ไปสัมผัสสัมพันธ์กับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสและพัวพันกันไปเรื่อย ๆ มันดิ้นมันดีดมันติดมันพันกันอยู่อย่างนั้น แล้วผลที่ได้มามีอะไรก็มีแต่ความทุกข์ความร้อนภายในใจโดยถ่ายเดียว นอกนั้นยังระบาดไปถึงกาย ให้ต้องรับเคราะห์กรรมจากจิตไปด้วย

การต่อสู้เพื่อให้ได้ชัยชนะมีความสงบเย็นไปโดยลำดับ ต้องเข้มข้นทางความเพียรโดยสม่ำเสมอไม่ลดละ ธรรมถ้าเข้าสู่ใจมากน้อย ย่อมแสดงผลคือความสงบเย็นให้เห็นประจักษ์ใจ ความสงบ ความเย็นใจ สบายใจ นี้คือธรรม การต่อสู้กับความฟุ้งซ่านวุ่นวายได้มากน้อย ผลก็แสดงความสงบเย็นซึ่งเป็นธรรมอันพึงหวังขึ้นมา ผลแห่งการต่อสู้เป็นอย่างนี้ จากนั้นก็ขยับและขยายงานออกไปด้วยปัญญาเป็นขั้น ๆ ไล่ตีต้อนกิเลสให้เข้ามาสู่จุดรวม จิตสงบ กิเลสมันก็สงบตัว แต่ไม่ใช่กิเลสตายนะ มันเพียงก้มหัวหมอบหลบหมัดคือสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรเท่านั้น ที่กล่าวนี้เพียงขั้นสมาธิสงบตัวเข้ามา กิเลสสงบเพราะถูกตีถูกต้อนเข้ามาด้วยการต่อสู้กัน จากนั้นก็คลี่คลายออกโดยทางปัญญา กิเลสตัวไหนมันเก่งไปทางไหน ทีนี้ปัญญาตามคลี่คลายไล่ต้อนกันไป

เอ้า จิตมันติดอะไรที่เด่นที่สุดภายในจิตนี้ เช่น ราคะตัณหา เป็นต้น มันติดอะไร อันนั้นคืออะไร แยกแยะออกไป ดูที่มันติดเสียก่อน มันติดอะไร มันรักชอบอะไร สิ่งที่มันรักชอบนั้นคืออะไร คลี่คลายออกดูให้เห็นชัดเจนด้วยปัญญาเครื่องกลั่นกรองตัดสินกัน และพิจารณาย้อนเข้ามาดูกายอันนั้น ดูรูปอันนั้น ดูรูปอันนี้โดยทางอสุภะหรือไตรลักษณ์ได้ทั้งสิ้น เพราะตามหลักความจริงมันเหมือนกัน เมื่อรู้ชัดด้วยปัญญาจิตก็ถอยตัวเข้ามา จนสติปัญญาพอตัวแล้วกับกิเลสประเภทนั้น ๆ ก็สลัดกันได้โดยลำดับ อย่างนี้เป็นต้นที่เกี่ยวกับปัญญา

ราคะตัณหาส่วนหยาบนี้เกี่ยวกับเรื่องกาย กายนอกกายใน เมื่อพิจารณาแยกแยะให้เห็นความจริงของมัน ทั้งด้านนอกด้านในได้เท่าเทียมกันเสมอกันแล้ว มันจะยึดจะถือจะรักจะชอบข้ามเมฆข้ามหมอกไปไหน มันก็หายสงสัยไปเอง นี่แหละปัญญาพิจารณาไปตรงไหนกิเลสจึงขาดไปเรื่อย ๆ ปัญญามีเต็มที่ ตัดฟันกันขาดสะบั้นลงไปไม่มีเหลือและขาดไปเป็นขั้น ๆ เป็นตอน ๆ จนขาดไปโดยสิ้นเชิง ไม่นอกเหนือสติปัญญาไปได้ ฉะนั้นจงบำรุงสติปัญญาให้แก่กล้าสามารถไปโดยลำดับ อย่าท้อถอยปล่อยวาง

นี่ก็ไม่ได้ประชุมมานานเพราะสุขภาพไม่ค่อยดี เพียงจะรักษาเจ้าของอยู่โดยลำพังในวันหนึ่ง ๆ ก็ลำบาก บางวันอยู่เฉย ๆ โรคหัวใจมันก็กำเริบ โดยเฉพาะอากาศร้อน ๆ มักเป็นเสมอ ต้องได้ระมัดระวัง แต่ก่อนที่สุขภาพยังดีก็ประชุมอยู่เสมอ ๆ นี่แหละการเปลี่ยนแปลงของธาตุขันธ์ เครื่องใช้มันไม่แน่นอนเสมอไป เมื่อมันชำรุดทรุดโทรมก็ต้องได้อนุโลมไปตาม หมู่เพื่อนมาพึ่งพาอาศัยก็ทราบทำไมจะไม่ทราบ เพราะเคยอยู่กับหมู่กับเพื่อนมาเป็นเวลานานแล้วนี่ ที่ออกมาจากป่าจากเขามาสู่สังคมพระเณรและประชาชนก็เกือบ ๓๐ ปีแล้ว ทำไมจะไม่ทราบ เคยอบรมหมู่เพื่อนมามากเพียงไรก็รู้กันอยู่แล้ว แต่เวลาธาตุขันธ์ชำรุดทรุดโทรม ก็จำต้องพักผ่อนไปตามความจำเป็นทั้งที่ห่วงใยหมู่เพื่อน แม้แต่งานภายนอกถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ ก็ไม่อาจรับได้ ทั้งที่เห็นใจผู้มาเกี่ยวข้องมากน้อย

เพราะฉะนั้นหมู่เพื่อนที่มาอบรมศึกษาจงพากันตั้งใจด้วยดี ศึกษาอบรมอย่างจริงจัง อย่าพากันนอนใจ จะไร้คุณค่าที่น่าพึงใจทั้งปัจจุบันและอนาคต อยู่แบบหดตัวเหมือนคนสิ้นท่ามันน่าทุเรศนะ ทั้งนี้เพราะกลมายาของกิเลสทุกอาการแหลมคมมากดังที่กล่าวมานั้นแหละ คอยแต่จะถูกหลอกและล่มจมไปกับมันอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่รู้สึกตัวนะ ทำอะไรพอไม่สะดวกสบายบ้าง เช่น ประกอบความเพียรบังคับจิตใจ ฝืนกันบ้างก็เห็นว่าเป็นทุกข์ไม่อยากฝืน สู้นอนจมอยู่กับกิเลสเป็นกัปเป็นกัลป์ไปดีกว่า แล้วแต่มันจะเอาขึ้นเขียงไหน จะสับจะฟันลงไปก็ให้เป็นหน้าที่ของมัน นั้นเห็นว่าสบายดี

แต่นั่นมันเพลงกล่อมของกิเลสที่เคยฟังจมหูจมจิตใจมานานแสนนานแล้ว ถ้าสบายจริงดังที่ถูกหลอก ใคร ๆ ก็ต้องการความสบายและก็เคยทำตามกิเลสมาแล้ว

ด้วยกันทั้งนั้นโลกอันนี้ แต่ไม่เห็นได้รับความสบายตามใจที่นึกฝันกัน อยู่ที่ใดไปที่ใด เห็นแต่คนและสัตว์ต้องโทษโดนทุกข์ทรมานเพราะกิเลสดัดสันดานทั่วหน้ากัน แต่ไม่รู้จักเข็ดหลาบและแสวงหาทางออกกันบ้าง

พระพุทธเจ้าเสด็จออกทรงผนวชก็เพื่อความสุขอันไพบูลย์ โดยทรงเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ให้ความสุขได้เพียงแค่นั้น มีความทุกข์มาก ให้ความสุขเพียงเล็กน้อยพอเป็นเครื่องหลอกผิวเผินเท่านั้น จึงต้องทรงเสาะแสวงหาสิ่งที่จริงจังไม่หลอกลวง ไม่มีพิษภัยเคลือบแฝง สิ่งที่ทรงแสวงหาอย่างเต็มพระสติปัญญา ถึงกับเอาพระชีวาเข้าแลกนั้นคือ โมกขธรรม ได้แก่ ธรรมแดนหลุดพ้น จนสมพระทัยหวังและนำธรรมนั้นมาสอนโลกที่ชาวพุทธเราได้กราบไหว้บูชา และปฏิบัติตามอยู่นี่แล ทั้งนี้เพราะท่านยอมรับทุกข์โดยชอบธรรมทางการบำเพ็ญ

ถ้าไม่ใช้สติปัญญาให้มาก ๆ จะไม่ทันกิเลสนะ แม้แต่เพียงให้จิตสงบก็สงบได้ยาก หรือสงบไม่ได้ ถ้าปราศจากความตั้งใจความจดจ่อด้วยสติแล้วต้องเหลวไหลไม่เป็นท่า เพราะกิเลสมันไม่มีเวลาอ่อนข้อย่อหย่อน แข็งปั๋งอยู่อย่างนั้นตลอดเวลาในตัวเราจะว่าไง ยิ่งเราอ่อนเท่าไรมันยิ่งแข็ง ถ้าเราแข็งมันก็เริ่มอ่อนลง นี่แหละหลักใหญ่อันเป็นความจริงอยู่ตรงนี้ จงพากันพิจารณาให้ดี

ขั้นเริ่มต้น ขั้นฎูไถ ล้มลุกคลุกคลานนี่แหละ ส่วนมากผู้ปฏิบัติมักไปไม่ค่อยรอดจอดอยู่กลางมหาสมมุติมหานิยมไปเสีย โลกเขานิยมว่าอะไรดีก็ว่าดีไปตามเสีย ลืมตัวไปเสีย แต่ธรรมที่ปราชญ์ท่านว่าดีไม่ยอมฟัง ความพ้นทุกข์นักปราชญ์ผู้บริสุทธิ์ท่านว่าดีไม่ยอมฟัง ว่าเป็นสุขไม่ยอมฟังไม่ยอมเชื่อ มันหากเป็นอยู่ในหัวใจนั่นแหละ ไม่ใช่เราตั้งใจไม่เชื่อ ไม่ใช่เราตั้งใจคัดค้าน แต่มันมีธรรมชาติที่เป็นตัวข้าศึกต่อธรรมชนิดหนึ่งที่กล่อมหัวใจอยู่นั้นพาไม่ให้เชื่อ และให้ฝืนธรรม คัดค้านธรรม ต่อสู้ธรรม ด้วยวิธีต่าง ๆ แล้วจะเจอความเกษมในธรรมที่ปราชญ์ท่านแสดงไว้ได้ยังไง เพราะท่านทำอย่างนั้นท่านถึงได้รู้อย่างนั้น จึงได้พูดได้สอนอย่างนั้น ท่านไม่ได้ทำแบบเรา รู้แบบเราท่านจึงไม่เป็นอย่างเรา

รู้แบบเรากับรู้แบบท่านมันผิดกัน สุขแบบเรากับสุขของท่านมันผิดกัน สุขแบบเรามันอยู่ปลายเบ็ดนั้นน่ะ สุขของเราเป็นความสุขอยู่ปลายเบ็ดว่าไง ปลาตัวโง่พองับเหยื่อที่ปลายเบ็ดเข้าไปก็ติดเบ็ดพร้อมกันเลย งับไปตรงไหนก็ติดเบ็ดตรงนั้น ขึ้นชื่อว่าโลกามิสที่เป็นสิ่งเคลือบแฝงของกิเลสแล้ว มันก็เป็นอย่างเบ็ดที่ติดเหยื่อล่อปลานั่นแล เหยื่อนี้ไม่ใช่อาหารอันแท้จริง แต่เหยื่อนี้เป็นเหยื่อล่อสำหรับหลอกคนโง่โลเลในโลกามิส ผู้ปฏิบัติเพื่อความฉลาดและหลุดพ้นจึงต้องระวังกัน ผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริงในธรรมทั้งหลายเท่านั้นจึงจะระวังได้ และละได้ไม่ติดเบ็ดคือโลกามิสซึ่งเปรียบเหมือนเหยื่อล่อปลา ที่พออาศัยไปในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ไม่ถือเป็นจริงเป็นจังเหมือนธรรมที่กำลังบำเพ็ญ

กำลังวังชาของเราเคยทุ่มเทในงานอื่น ๆ เราทุ่มมามากพอแล้ว ความคิดความปรุงอะไรก็เคยคิดเคยปรุงมาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ ก็น่าจะเบื่อหน่ายและนำมาพินิจพิจารณาทบทวนแยกแยะเทียบเคียงกัน ในแง่หนักเบา ดีชั่ว ได้เสีย ซึ่งพอจะหาช่องทางออกในแง่ใดได้บ้างแล้วในการปฏิบัติธรรมเพื่อตัวเอง จะมัวเสียดายอะไรกันอยู่อีกนักหนา เรื่องความเกิดตายนี้มันอยู่บนเขียงของกิเลสมาเป็นประจำซึ่งควรเข็ดหลาบได้แล้ว เพราะเคยโดนกันมาแบบนี้ทุกรายไม่น่าสงสัย แต่ใจเราจะให้นอกจากเขียงนี้มันไม่อยากไป จึงถูกกล่อมอยู่นั่นแล เพราะเพลงลูกทุ่งลูกกรุงมันเพราะพริ้ง เกินกว่าสติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม เป็นต้น จะเข้าไปสอดแทรกได้

เจ้าของนั่นแหละเป็นผู้จะฉุดลากเจ้าของ ครูบาอาจารย์เป็นแต่ผู้ให้อุบายแนะนำสั่งสอนเท่านั้น ต้องหาอุบายพลิกแพลงในแง่ต่าง ๆ เอาเอง ถ้าจิตอ่อนแอต้องพลิกหาอุบายใหม่ ๆ มาใช้ให้ทันกับกลมายาของกิเลสตัวปลิ้นปล้อนหลอกลวงเก่ง ๆ การปฏิบัติตัวเองจะคิดว่าวันนี้ได้ผลอย่างนี้ วันวานได้ผลอย่างนั้น แล้วจะเอาอุบายเก่านั้นมาใช้ทั้ง ๆ ที่มันจืดชืดไปแล้วนั้นไม่ได้ผลนะ จงพลิกหาอุบายใหม่มาใช้ นั้นมันเป็นอดีตไปแล้วจะไม่ทันกับกลลวงของกิเลสตัวปัจจุบัน อุบายใดที่จะฟิตตัวเองให้ขึงขังตึงตังขึ้นมาควรแก่การฆ่ากิเลสชนิดนั้น ๆ ต้องพลิกหาอุบายนั้นมาใช้นะ ไม่งั้นไม่ทันกลมายาของกิเลส ใจก็ไม่สงบ อุบายปัญญาแหละสำคัญ นี่เคยทำมาอย่างนั้น

อย่างน้อยต้องให้มีความสงบถึงจะมีโลกอยู่พูดง่าย ๆ ถ้าใจสงบเย็นพออยู่ได้ มนุษย์เราพระเรา ถ้าใจไม่สงบเลยนี่ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟ ราวกับจะหาโลกอยู่ไม่ได้นั่นแล เห็นอะไรก็เป็นไฟไปด้วยเพราะกิเลสพาเป็นไฟ ใจจึงเป็นไฟ หาที่ปลงจิตปลงใจไม่ได้เลยขณะนั้น แม้ที่สุดครูบาอาจารย์ที่เคารพเลื่อมใสก็หมดความเคารพเลื่อมใส ใจเฉื่อยชาไปหมด นั่นเห็นไหมล่ะ เวลากิเลสมันทรยศน่ะใจมันรู้จักเจ้าของเมื่อไร พอมีความสงบขึ้นภายในจิตซึ่งมีคุณค่ามากน้อยตามขั้นของธรรม ทีนี้พอเป็นที่ยับยั้งตั้งตัวได้ พอเป็นที่อาศัยหายใจเต็มปอดได้บ้างละทีนี่ มองดูข้างนอกก็เป็นลักษณะเย็นตาเย็นใจเช่นเดียวกัน เห็นหมู่เพื่อนเป็นหมู่เพื่อน เห็นครูเห็นอาจารย์ก็เป็นที่เคารพเลื่อมใสขึ้นไปโดยลำดับ ๆ

จิตละเอียดเข้าเท่าไร ความเคารพเชื่อถือครูบาอาจารย์ยิ่งหนักขึ้น ๆ ความหวังพึ่งพิงท่านยิ่งมีกำลังมากขึ้นทุกที หายใจเข้าหายใจออกเป็นครูเป็นอาจารย์ เป็นอรรถเป็นธรรมไปตลอดกาลสถานที่ ไม่จืดจางเหมือนแต่ก่อนที่โรคบ้ากิเลสกำเริบรังควานแม้ที่สุดพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปกี่พระองค์และนานเท่าไร จิตสามารถประมวลเข้ามาสู่จุดเดียวคือใจของตนได้หมด ใจยอมรับความจริงอย่างหมอบราบเลย นั่น ใจถ้าไม่มีอะไรมาฝืนมากั้นไว้ก็ลงสู่ความจริงได้อย่างราบคาบ จึงทราบได้ว่าที่เป็นทั้งนี้มีแต่กิเลสทั้งนั้นฝืนธรรม กีดกันธรรม ไม่มีอะไรมาฝืน

ฉะนั้นจงพยายามทำใจให้สงบให้ได้ ต้องบังคับซิถ้าอยากเป็นคนดีใจวิเศษน่ะ เมื่อมีความสงบได้แล้วก็จงพิจารณาทางด้านปัญญา สงบแค่ใดก็เป็นบาทเป็นฐานของปัญญาขั้นนั้น ๆ ได้ พอได้ต้นทุนคือสมาธิแล้วก็เริ่มปัญญา ให้เป็นต้นทุนทางด้านปัญญาต่อไปอีก ทีนี้ผลของจิตจะผิดกันไปโดยลำดับ ความดูดดื่มทางสมาธิเป็นอย่างนี้ ความดูดดื่มทางด้านปัญญาเป็นอย่างนั้น ผิดแปลกกันไปเรื่อย ๆ เพราะปัญญานี้ก้าวออกไปเรื่อย กว้างขวางออกไปเรื่อย ชำนิชำนาญไปเรื่อย ๆ คล่องตัวไปเรื่อย ๆ จิตใจก็ดีดขึ้น ๆ รู้เห็นได้อย่างชัดเจนว่ากิเลสตัวใดได้ขาดไปด้วยปัญญาประเภทใด เป็นวรรคเป็นตอนกิเลสขาดไปเป็นลำดับ ๆ รู้

ทีนี้พอจิตปรากฏได้ผลขึ้นมาว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าโดยลำดับแล้ว ทำไมจะไม่ขยับขยัน ทำไมจะไม่มีแก่ใจคนเรา ต้องมีแก่ใจโดยไม่ต้องสงสัยเลย ความขยันหมั่นเพียรเป็นมาเอง ความคิดว่าลำบากลำบนแต่ก่อนไม่มีละที่นี่ มีแต่ความหมุนตัวติ้ว ๆ เรื่อยไปพินิจพิจารณาเพื่อแก้เพื่อถอดถอนกิเลสเรื่อยไป ไม่มีคำว่าท้อถอยอ่อนแอ สิ่งที่ได้แล้วมากน้อยเพียงไรนั้นเป็นเครื่องดูดดื่ม เป็นที่ไว้ใจ เป็นที่อบอุ่นใจ ไม่เหมือนสิ่งที่อยู่ด้วยกันแต่ก่อน ซึ่งเป็นพิษเป็นภัยมากน้อยตามความมีอยู่ของมัน จากนั้นสติปัญญาก็หมุนไปเลย เอาจนกระทั่งได้รั้งเอาไว้

นั่นแหละถึงขั้นธรรมมีอำนาจมากกว่ากิเลสต้องได้รั้งเอาไว้ ไม่งั้นสติปัญญาจะทำงานเลยเถิด เพราะความเพลิดเพลินในความเพียรเกินไป ซึ่งไม่ใช่มัชฌิมาความพอดีเหมาะสม กิเลสที่เคยเพ่นพ่านต้องหมอบเหมือนกับหายหน้าไปหมด ความจริงไม่หมดใครจะฉลาดยิ่งกว่ากิเลสเล่า มันต้องหมอบหลบฉากละซิ เพราะถูกสติธรรม ปัญญาธรรมฟาดกันลงไปไม่ยับยั้งนี่ นี่เป็นธรรมฝ่ายเหตุ สติปัญญาแก้กันลงไป ๆ คุ้ยเขี่ยขุดค้นกิเลสขึ้นมาอยู่ที่ไหน สติปัญญาก็เป็นอัตโนมัติ ความเพียรเป็นอัตโนมัติ ความอุตส่าห์พยายามทุกด้านกลายเป็นอัตโนมัติไปตามกันหมด เหมือนกับเราไม่มีเจตนานำมาใช้นะคำว่าอุตส่าห์พยายาม เพราะเป็นไปเองเมื่อถึงขั้นเป็นเองแล้ว

คำว่าอุตส่าห์ทั่ว ๆ ไปนี้ ได้แก่ การฝืน เช่น อุตส่าห์ทำไปเถอะ อุตส่าห์ฝืนไปเถอะแล้วจะเห็นผล ดังนี้ มีแต่ ฉันทะ วิริยะนี้วิ่งตามกัน ความพอใจในความเพียรนี้ก็ละเอียดเข้าไป มีกำลังมากเข้าไปโดยลำดับ แล้วจะนอนใจอยู่ได้ยังไงเมื่อเป็นอย่างนั้นถ้าไม่พุ่งให้ทะลุเสียอย่างเดียวแล้วไม่มีที่อยู่ ไม่มีที่ปลงใจ ถอยไม่ได้ ก็ฟืนไฟอันเป็นผลของกิเลสชนิดต่าง ๆ ได้เคยเผาเรามาแล้วตั้งแต่กัปไหนกัลป์ใด สุมอยู่ที่หัวใจนี่ ทำไมจะไม่เห็นโทษของมันอย่างถึงใจเล่า เวลานี้เราจะออกจากฟืนจากไฟ ดับฟืนดับไฟ กิเลสเป็นตัวไฟ **ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา** เป็นไฟทั้งนั้น น้ำดับไฟ ได้แก่ สติปัญญาศรัทธา ความเพียร นี้เป็นน้ำดับไฟ ดับลงไป ๆ ใครจะโดดเข้าไปกองไฟอีก นอกจากดับลงให้มันมอดไม่มีเหลือ โล่งไปหมดเท่านั้น แล้วอะไรล่ะที่นี่จะมายุแหย่ก่อกวนยิบ ๆ แย็บ ๆ เหมือนแต่ก่อน ไม่มี เพราะไฟหมดหรือดับโดยสิ้นเชิงแล้ว

ทีนี้ก็เห็นได้ชัดว่า มีกิเลสนี้เท่านั้นก่อกวนภายในจิตใจ บีบคั้นจิตใจ พออันนี้หมดไปแล้ว ไม่เห็นมีอะไร วัตถุสิ่งของทั่วโลกธาตุก็ไม่เห็นว่ามาเป็นภัยอะไรกับเรา มีแต่กิเลสที่ทำให้คิดให้ปรุงให้ยึดให้ถือและผูกมัดอยู่ภายในใจ บีบคั้นอยู่ภายในใจนี้เท่านั้นเป็นตัวพิษเป็นตัวภัย พออันนี้หมดไปแล้ว ไม่มีอะไรเป็นตัวพิษ ภัยไม่มี หมด นี่การประกอบความเพียร ต้องทำให้ได้ผลพึงใจดังนี้ซินักปฏิบัติเราน่ะ ทำเหยาะ ๆ แหยะ ๆ พอให้กิเลสรำคาญหั่นหอมกระเทียมอยู่ทำไม ฟาดลงไปจนกิเลสแตกวงกินเลี้ยงกันโน่นซิ จะสมใจ สะใจที่เคยถูกมันดัดสันดานมานาน

ธรรมนี้จะเด่นอยู่ที่ใจนะ ไม่เด่นอยู่ที่อื่น กิเลสอยู่ตรงไหนธรรมนี้เหมือนกับจมมิด แต่อยู่ใต้กิเลส นั่นแหละกิเลสครอบอยู่นั้น เพราะฉะนั้นจึงต้องเปิดออก เปิดออกด้วยความเพียร เปิดออกด้วยอุบายวิธีของตน ใจที่เคยเป็นฟุตบอลให้กิเลสมันเตะไปโน้นไปนี้ก็สงบตัวเข้ามาได้ พอสงบได้ก็เย็น พอเย็นแล้ว เอ้า ปัญญาพิจารณาลงไปข้างนอกก็ตาม ข้างในก็ตาม ติดตรงไหน สัมผัสสัมพันธ์กับอะไร พอใจกับสิ่งใด เอานั้นมาพิจารณาให้เป็นที่แน่ใจ แน่ใจแล้วปล่อยเอง ลงปัญญาได้เข้าถึงแล้วไม่มีอะไรจะทนอยู่ได้ ปล่อยทั้งนั้น ไม่ยึด

คิดดูตั้งแต่ธรรมยังไม่เกิด ใจยึดแน่นแกะไม่ออก พอธรรมเกิดเต็มที่แล้วปล่อยเอง ไม่ยึดอะไรทั้งสิ้น เช่น ผู้ท่านบริสุทธิ์แล้วท่านเอาอะไรไปยึด ท่านไม่ยึดอะไรนี่ แม้ความบริสุทธิ์ก็เป็นความบริสุทธิ์ล้วน ๆ จริงล้วน ๆ ท่านไม่ยึด เรื่องยึดเป็นเรื่องของกิเลสต่างหาก ธรรมไม่ยึด รู้ตามเป็นจริงแล้วต่างอันต่างจริงเท่านั้น จะยกขึ้นว่าเราวิเศษวิโสก็ว่ากันไปอย่างนั้นแหละ โลกมีสมมุติก็ว่ากันไป ว่าไปท่านก็ไม่ติด ไม่ติดคำว่าวิเศษวิโส ไม่ติดคำว่าบริสุทธิ์ ไม่ติดคำว่าพ้นทุกข์ ท่านไม่ติดทั้งนั้น ถ้าจะให้ชื่อว่าพอก็พออิ่มตัวแล้วที่นี่

จิตอิ่มตัวเต็มที่แล้ว ดีกับชั่วเข้ามาสัมผัสที่มีน้ำหนักเท่ากัน เพราะนี้เป็นสมมุติดีชั่ว **ปุญฺญปาป ปหิน** บุญบาป ดีชั่ว สุขทุกข์ ละหมดแล้วไม่มีเหลือ บรรดาสมมุติจะละเอียดแค่ไหนก็ละหมด สบายเต็มอัตราแห่งใจที่บริสุทธิ์และเป็นอิสรเสรีละที่นี่ ความ

เพียรที่เคยตะเกียกตะกายมาแทบล้มแทบตาย แบบสลบไสลเสือกคลาน มาแสดงคุณค่าให้เห็นอย่างชัดเจนอยู่กับผลแห่งธรรมที่ปรากฏกับใจนั้นแล คุ้มค่า ล้นค่าด้วย ถ้าไม่ทำอย่างนั้น ไม่ตะเกียกตะกายอย่างนั้น ไม่ยอมเสียสละชีวิตจิตใจเพื่อธรรมจริง ๆ ก็ไม่ปรากฏธรรมอย่างนี้ เวลาพิจารณาย้อนหลังก็ภูมิใจ

แต่นี่พิจารณาย้อนหน้าย้อนหลังไปไหนใกล้หรือไกลในหรือนอก ก็เห็นแต่กิเลสมัดคอพระน่ะซิ มันน่าโมโห นั่งอยู่มันก็มัด นอนอยู่มันก็มัด ขบฉันอยู่มันก็มัด กิริยาท่าทางไหนเห็นแต่กิเลสมัด กิเลสต่อยพระธุดงคกรรมฐานล้มลุกคลุกคลาน นี่ซิมันทุเรศนะ ยิ่งผู้เป็นหัวหน้าพาปราบกิเลสด้วยแล้วบางทีทำให้หนักใจนะ ทำให้เกิดความระอาใจเหมือนกัน เอ๊ะ นี่มันยังไงกัน คือเวลาสอน สอนจริง ๆ กิเลสอยู่จุดไหนสอนเข้าไปตรงนั้น ตีช่วยเข้าไปตรงนั้น ผู้ฟังยังไม่รู้ เอ๊า ต่อยอย่างนั้นซิ ยังไม่ยอมต่อย ให้กิเลสต่อยเอา ๆ นั่นซิ มันน่าโมโหน่ะ

มองที่ไหน ไม่ว่าทางหู ทางตา เห็นแต่เรื่องของกิเลสมันเอารัดเอาเปรียบหัวใจพระอยู่ตลอด กิริยาอาการที่แสดงออกมานั้นเป็นกิริยาอาการของกิเลสได้เปรียบเราอยู่เสมอ เราไม่รู้รอบมัน มีแต่มันมัดเราอยู่ท่าเดียว อันนี้ซิทำให้เกิดความท้อใจในบางครั้งเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนน่ะ เพราะเอาสมมุติมารับสมมุตินี่จะทำยังไง เพียงเท่านี้ก็ไม่ได้ความ เท่านี้ก็ไม่เข้าใจ สิ่งละเอียดยิ่งไปกว่านี้มีอยู่มากมายจะเข้าใจได้ยังไง เรื่องความละเอียดของกิเลสแล้วจะเอาอะไรไปรู้มันได้ เพียงหยาบ ๆ นี่ยังไม่รู้ทันมันอยู่แล้ว

จงพากันตั้งใจเอาจริงเอาจัง อย่าหวังอะไรในโลกนี้ จงหวังธรรมเป็นหลักยึดของใจ ผู้ใดเป็นผู้ครองธรรมอันเลิศเล่า พระพุทธเจ้า พระสาวกอรหันต์ท่านทุก ๆ พระองค์เป็นผู้ครองธรรมนี้โดยสมบูรณ์ด้วยการปฏิบัติมาอย่างนั้น ๆ เราจงยึดท่านเป็นหลักใจให้เหนียวแน่นมั่นคง ทั้งวิธีการปฏิบัติของท่านเป็นมาอย่างนั้น ๆ ยึดทั้งผลที่ท่านได้รับเพื่อเป็นความภาคภูมิใจเรา และเป็นกำลังใจ เพิ่มกำลังใจเราในการบำเพ็ญเพียรอย่างเข้มแข็งแทงทะลุต่อไป

อย่ายึดอะไรมาเป็นแบบเป็นฉบับ คนที่มีกิเลสเต็มหัวใจเหมือนน้ำท่วมปอด จะยึดมาเป็นแบบฉบับได้ยังไง เขาก็จะเอากิเลสมาโปะเอาจนมองไม่เห็นตัวน่ะซิ เมื่อไปยึดก็เท่ากับเอากิเลสมาโปะเอา ๆ และจมดิ่งไปเลยนั่นแล ถ้าเอาท่านผู้บริสุทธิ์มาเป็นคติตัวอย่าง มายึดมาฝากเป็นฝากตาย ความยึดความพึ่งพิงทุกสิ่งทุกอย่างกับท่านซึ่งเป็นธรรมอยู่แล้ว ย่อมเป็นธรรมตามท่านไปในตัว จนกลายเป็นธรรมทั้งดวงขึ้นที่ใจเราโดยสมบูรณ์ไม่สงสัย

ถ้าพูดตามความคาดหมายของสมมุติที่ธรรมไม่เคยสัมผัสใจ แม้แต่ความสนใจในธรรมก็ไม่กระดิกนั้น เหมือนอยู่ไกลแสนไกลนะมรรคผลนิพพาน เหมือนสุดเอื้อมหมดหวัง ราวกับอ่านแต่ชื่อของมรรคผลนิพพาน ตัวจริงไม่มี หากคิดว่ามีก็อยู่คนละโลกคนละทวีป ไม่คิดว่าจะมีอยู่กับตัวกับใจของผู้อ่านผู้นับถือศาสนานั่นเลย จิตคาดไปเหมือนสุดเอื้อมจริง ๆ เหมือนหมดวาสนาบารมีอะไรทำนองนั้น หมดความสามารถที่จะเอื้อมถึง ทั้งที่มรรคผลนิพพานมีอยู่ที่หัวใจเรานี่แท้ ๆ อุบายวิธีก็อยู่กับเราอีก ตามความจริงของหลักธรรมแล้วไกลที่ไหน ก็กิเลสเอาเราเป็นทาสเป็นบ๋อยใช้อยู่ตลอดกาล กดขี่เราอยู่ทุกอิริยาบถ เราไม่เห็นคิดกันบ้างว่ามันไกลมันใกล้ที่ไหนบ้าง ส่วนกิเลสตัวเอารัดเอาเปรียบเราอยู่ตลอดเวลา**อกาลิโก**นั่น ไม่เห็นคิดคำนึงถึงมันบ้าง ลองเอามาเปรียบเทียบกันบ้างเพื่อหาทางออก จะไม่พอมีช่องทางคิดกันได้บ้างหรือ

เวลานี้กิเลสมันอยู่ที่ไหนถึงแบกเอาจนหลังหักหลังโก่งจนเงยหัวไม่ขึ้น ไม่มีเวลาปลงวางลงบ้าง มันอยู่ที่ไหน มันอยู่ที่หัวใจนี้ จงสลัดอันนี้ออกด้วยการปฏิบัติ มันอยู่กับตัวแท้ ๆ สลัดออกไม่ได้หรือด้วยข้อปฏิบัติของเราน่ะ พระนิพพานจะสุดเอื้อมไปไหน พระนิพพานอยู่ที่ไหน เปิดกิเลสตัวมืดตื้อทั้งกลางวันกลางคืนออกจากใจให้หมดดูซิ จะรู้เองเห็นเองพระนิพพานน่ะ จะไม่ต้องถามใครละ เหมือนสถานที่รกรุงรังอยู่ตรงไหน ถากถางมันออก อะไรปกคลุมอยู่มันจึงรกรุงรัง ถากถางสิ่งที่ปกคลุมนั้นออก ถ้าเป็นต้นไม้ใบหญ้าก็ถากถางออก เอาไฟเผาเข้าไป ความเตียนโล่งจะไปหาที่ไหน มันสุดเอื้อมหรือความเตียนโล่งน่ะ มันก็อยู่ใต้ความรกรุงรังนั้นเอง พอเปิดสิ่งปกปิดออกหมดแล้ว ความเตียนโล่งก็อยู่ที่นั่นเองโดยไม่ทราบว่ามีอยู่ตั้งแต่เมื่อไร

จิตที่เตียนโล่งก็เหมือนกัน เวลานี้ถูกปกคลุมหุ้มห่อด้วยความรกรุงรังของกิเลสทั้งหลายประเภทต่าง ๆ ต้องใช้ความพยายาม เหมือนกับการถากถางสิ่งที่รกรุงรังออกจากที่รกรุงรังนั้นแล อุบายวิธีการแห่งความเพียรทุกประเภท เป็นอุบายถากถาง เพื่อจิตจะได้เตียนโล่งขึ้นมา จนกระทั่งจิตเตียนเต็มที่แล้วมันจะสุดเอื้อมที่ไหน มันก็อยู่ที่ตรงนั้นเอง จะมีอยู่ที่ไหนกันอีก

อย่าไปคิดเรื่องกาลโน้นสถานที่นั่นให้เสียเวล่ำเวลาและเหนื่อยใจเปล่า ๆ นั่นคือการถูกหลอกถูกต้มจากกิเลสให้มันลากออกจากความจริง ของจริง ของประเสริฐที่มีอยู่ภายในใจของเราต่างหาก ว่ามรรคผลนิพพานมีอยู่ที่โน่นบ้าง มีอยู่ที่นี่บ้าง มรรคผลนิพพานหมดเขตหมดสมัยบ้าง มันหลอกไป มรรคผลนิพพานหมดสำหรับโมฆบุรุษที่ไม่มีความสนใจ ไม่มีความสามารถ มันหมดอยู่ทุกสมัยนั่นแหละ อย่าว่าสมัยโน้นสมัยนี้เลย ปัจจุบันมันก็หมดถ้าเจ้าของไม่สนใจปฏิบัติเพื่อรื้อฟื้นเจ้าของ ใครจะมารื้อฟื้นให้มันทันสมัยได้ กิเลสมันทันสมัยอยู่ตลอดเวลาไม่เห็นมันล้าสมัย ไม่เห็นใครคิดทำลายกิเลสให้มันหมดสมัยเสียบ้าง ใจจะได้หมดข้าศึก มีแต่ให้กิเลสหลอกเพื่อทำลายธรรมที่มีอยู่กับตนตลอดกาล นี่จะว่าเราโง่หรือฉลาดรีบพากันคิดเสียบัดนี้ ธรรมเครื่องสังหารกิเลสให้ม้วนเสื่อกลับบ้านมันก็มี ทำไมจะล้าสมัยไป ถ้าเราไม่เป็นคนล้าสมัยเสียเอง เอาลงตรงนี้ซิ

อุบายวิธีที่จะแก้กิเลส การพลิกแพลงสติปัญญาเพื่อต่อสู้กิเลสนั้น มันต้องใช้ร้อยสันพันคมเหมือนกันนะ ไม่งั้นไม่ทันกัน นี่เคยเป็นมาแล้ว ความเชื่อความเลื่อมใสศาสนา พอได้อ่านอรรถธรรมตามตำราก็เชื่อลงเป็นลำดับ ๆ สุดท้ายเวลาจะปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจังมันยังต้องสงสัยจนได้ ต้องได้คิดถึงครูถึงอาจารย์องค์ที่ท่านมีความรู้ความสามารถทางด้านปฏิบัติแนะนำ หรือบอกความจริงให้อย่างถึงใจ จะกราบไหว้ ยอมตัวถวายตนเป็นลูกศิษย์ของท่านตลอดวันตายเลย และจะเอาให้เต็มที่

พอไปฟังท่านอาจารย์มั่นอธิบายแล้ว แหม มันถึงใจ จุใจที่เราคิดไว้ทั้งหมด จิตของท่านเป็นเหมือนเรดาร์นี่ จับเอาเรื่องความคิดต่าง ๆ ของเราไว้หมดเลย แล้วนำเรื่องของเราออกมาแสดงให้เราฟังให้เรารู้ ว่านี่น่ะ ๆ สงสัยไปไหนมรรคผลนิพพานน่ะ

มรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน อยู่ที่นี่ ๆ ย้ำลง ๆ ก็หมดละชิความสงสัยทั้งหลาย จะฝืนแบกหามไปถึงไหนกันอีกเมื่อถึงเหตุผลที่ควรปลงวางได้แล้ว

นี่การได้ยินได้ฟังจากผู้รู้จริงเห็นจริงมีผลมากมีกำลังใจมากนะ ผิดจากพูดแบบด้น ๆ เดา ๆ เกาหมัดเป็นไหน ๆ เป็นกำลังทางจิตใจมาก และตัดความสงสัยได้อย่างไม่มีปัญหาใด ๆ ตกค้างเลย ดังท่านพระอาจารย์มั่นเป็นตัวอย่าง เราจึงกล้าพูดอย่างไม่สะทกสะท้านว่า ท่านพระอาจารย์มั่นเป็นปรมาจารย์ชั้นเยี่ยมทางภาคปฏิบัติจิตตภาวนาในสมัยปัจจุบัน ดังนั้นการแสวงหาครูอาจารย์ที่แม่นยำทั้งภาคปฏิบัติและความรู้ภายในใจจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับผู้ปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพานในปัจจุบัน ไม่เนิ่นช้าหน้าด้านทนให้กิเลสทุบตีอยู่ตลอดภพชาติ ไม่สนใจหาทางออกจากมันบ้างเลย

พวกเรามันเป็นพวกหน้าด้าน แม้ถูกกิเลสดัดสันดานเท่าไรก็ไม่ยอมเห็นโทษของมัน ยังซุกหัวอยู่ใต้อำนาจความเลวร้ายของมันเรื่อยมา แล้วยังจะเรื่อยไปไม่มีกำหนดปลดปล่อยเลย เอ๊า ถ้าจะไม่สมัครตัวเป็นพระหน้าด้านสันดานบ๋อยของกิเลส ก็จงตั้งท่าฝ่าฟันกับมันให้เห็นฤทธิ์ของพระลูกศิษย์ตถาคตจนปรากฏเด่น และอัศจรรย์ในดวงใจที่คว้าได้ชัยชนะจากกิเลสมาครอง คำว่า พุทโธ ธัมโม สังโฆ ที่เคยเรียกร้องหาท่านเรื่อยมานั้น จะรวมองค์ลงที่ใจบริสุทธิ์ดวงนี้ และหายสงสัยในทันทีทันใด คำว่าศาสนาอยู่ที่ไหน ธรรมอยู่ที่ไหน มรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตลอดพระสาวกทั้งหลายของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ปรินิพพานแล้วไปอยู่กันที่ไหน เหล่านี้จะหมดปัญหาโดยสิ้นเชิงลงในใจดวงเป็นคลังแห่งธรรมล้วน ๆ แล้วนั้น คำที่กล่าวเหล่านี้จริงหรือเท็จ นิมนต์ทุกท่านนำไปพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติจิตตภาวนาอย่างเอาจริงเอาจัง ธรรมทั้งมวลนี้จะโผล่ขึ้นกับใจดวงบริสุทธิ์นั้นโดยไม่ต้องสงสัย เพราะเป็นความจริงเสมอกัน

จึงขอยุติการแสดงเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๑๙. ความดีที่ต้องฝืน

จงพยายามดัดแปลงนิสัยของตน ซึ่งเคยหมักหมมอยู่ตั้งแต่คราวเป็นฆราวาสด้วยสิ่งไม่ดีไม่งามทั้งหลาย ให้เป็นของดีขึ้นมาทางกายทางวาจาทางใจ การดัดแปลงสิ่งใดไม่เหมือนการดัดแปลงมนุษย์ คือตัวของเราแต่ละราย ๆ ด้วยความถูกต้องดีงาม คือ อรรถธรรมนี้เลย เพราะคุณค่าของมนุษย์ซึ่งดัดแปลงให้เต็มภูมิหรือพอดูได้สมภูมิมนุษย์นั้น สูงมากกว่าทุกสิ่งทุกอย่างตลอดสัตว์ทั้งหลาย สิ่งไม่มีวิญญาณเขาก็ดัดแปลงเอามาใช้เป็นประโยชน์ เช่น ปลูกบ้านปลูกเรือนทำภาชนะเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ไม่มีประมาณ เกิดขึ้นจากการดัดแปลงเอาตามความต้องการที่เห็นว่าดี นอกจากนั้นยังต้องเกี่ยวกับช่างผู้มีความฉลาดในงานนั้น ๆ อีกด้วย

หลักความถูกต้องดีงามทั้งหลาย ที่จะนำมาเป็นประโยชน์สำหรับมนุษย์เรานั้นมีมาก แต่สิ่งที่กล่าวมาทั้งมวลตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉานประเภทต่าง ๆ คุณค่าไม่มีมากเหมือนมนุษย์ เมื่อดัดแปลงดีแล้วคุณค่าของมนุษย์เยี่ยมกว่าคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ที่ดัดแปลงแล้ว และหลักวิชาธรรมที่จะนำมาดัดแปลงมนุษย์ให้มีคุณค่าสมภูมิของมนุษย์และให้มีคุณค่าเยี่ยมยิ่งกว่ามนุษย์สามัญธรรมดา ที่ว่าดีงามด้วยศีลด้วยธรรมนี้ขึ้นไปอีกนั้น ไม่มีในที่ใดและไม่มีผู้ใดจะสามารถรู้และนำมาแนะนำได้เลย มีพระพุทธเจ้าเพียง

พระองค์เดียวเท่านั้นในขั้นเริ่มแรก ที่ตั้งรากตั้งฐานศาสนธรรมลงในแดนมนุษย์ ต่อจากนั้นมาก็มีพระสาวกที่ได้สดับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติจนเกิดผลเป็นที่พอใจขึ้นมาเต็มภูมิของสาวก แล้วนำมาชี้แจงแนะนำสั่งสอนประชาชนพระเณรให้ได้เข้าอกเข้าใจเป็นลำดับ จนศาสนธรรมแผ่กระจายกว้างขวางออกไป

แต่เริ่มแรกวิชาธรรมนี้ออกจากพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว นอกนั้นไม่มีใครสามารถรู้ได้ในหลักธรรมที่ศาสดาทรงรู้เห็นมา ธรรมนั้นเหมาะสมอย่างยิ่งในการนำมาดัดแปลงมนุษย์ให้เป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบ แต่ไม่มีผู้ใดสามารถค้นพบ แม้วิธีการขุดค้นธรรมนั้นก็ไม่มีใครรู้และสนใจที่จะค้น มีเฉพาะพระสิทธัตถราชกุมารพระองค์เดียวสละตนออกบวชและทรงค้นเต็มพระสติกำลังความสามารถ จนได้ตรัสรู้กลายเป็นปราชญ์กระเทือนโลกทั้งสามขึ้นมาแต่พระองค์เดียว ดังนั้นคำว่าพระพุทธเจ้าอุบัติและพระธรรมอุบัติขึ้นในโลก เพื่อรื้อขนสัตว์โลกแต่ละครั้งแต่ละพระองค์ จึงเป็นเรื่องอัศจรรย์หาไม่ได้ง่าย ๆ เลย สิ่งทั้งหลายในสากลโลกหาไม่ยาก แต่ความอุบัติของพระพุทธเจ้าและความอุบัติของพระธรรมนี้หาได้ยากมาก เพราะเป็นมหาสมบัตินอกโลกสมมุติ

พระพุทธเจ้าของเราที่ปรินิพพานไปก็ ๒,๕๐๐ กว่าปีนี้ นี่คือจอมศาสดาผู้มีหลักวิชาธรรมชั้นเอกมาสั่งสอนบรรดาสัตว์ สัตว์โลกผู้ควรรับธรรมของพระพุทธเจ้าก็มีน้อยมากถ้าเทียบกับสัตว์มนุษย์ทั่วโลก พวกเราที่ได้มาบวชในพระพุทธศาสนานี้ นับว่าเป็นผู้หนึ่งในจำนวนสัตว์โลกผู้ควรแก่ธรรมของพระองค์ จึงควรภาคภูมิใจในวาสนาและเพศของตน ว่าเป็นผู้พร้อมแล้วที่จะติดตาข่ายคือธรรม นับแต่สมถธรรมวิปัสสนาธรรมจนถึงวิมุตติธรรม ด้วยการปฏิบัติของตนแต่ละรายที่ไม่ท้อถอยปล่อยวาง เพราะธรรมดังกล่าวเหล่านี้ อยู่ในเงื้อมมือของพระผู้มี**ศรัทธา** ผู้มี**วิริยะ** ผู้มี**สติ** ผู้มี**สมาธิ** ผู้มี**ปัญญา** ประจำตน และพร้อมในการรบอยู่ตลอดกาลสถานที่อิริยาบถ ไม่ลดละธรรมดังกล่าวที่เป็นเครื่องมือรบ มรรคนิพพานจะพ้นเงื้อมมือแห่งการปฏิบัติของพระผู้ถืออาวุธ คือ **พลธรรม**ดังกล่าวนี้ไปไม่ได้

ตามปกติธรรมดาการบวชไม่ใช่เป็นของง่าย โลกจึงไม่ค่อยบวชและไม่บวชกัน เพราะการบวชนั้นยาก ก่อนที่จะได้บวชก็ยาก ไม่ได้เหมือนบวชกล้วย ก่อนจะบวชก็ต้อง

เป็นที่ลงใจของผู้บวชและทำการฝึกซ้อมก่อน บวชด้วยความสมัครใจ ไม่มีสิ่งใดเกาะเกี่ยว แม้มีก็พยายามปลดเปลื้องจนหมดปัญหาไปก่อนบวช จากนั้นมาก็เกี่ยวกับเรื่องอุปัชฌาย์อาจารย์ในสถานที่ที่ตนจะไปบวช เกี่ยวกับพระสงฆ์ที่มานั่งหัตถบาสประชุมปรึกษาจนเป็นที่ลงรอยกันแล้วถึงจะบวชได้ และเป็นพระเต็มภูมิที่สังคมสงฆ์ยอมรับ

เวลาบวชแล้วก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมหลักวินัย ไม่ฝ่าฝืนล่วงเกินสิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเป็นองค์แทนศาสดา มีความเคารพทุก ๆ สิกขาบทอันเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า ปฏิบัติให้ถูกต้องดีงามต่อหลักธรรมหลักวินัยข้อนั้น ๆ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องดีงามและบูชาต่อองค์ศาสดา ชื่อว่าผู้เคารพพระศาสดา แม้ปรินิพพานไปแล้วก็สักแต่ว่าพระสรีระร่างกายสลายไป อันเป็นเหมือนกับโลกทั่ว ๆ ไปเท่านั้น ส่วนความเป็นศาสดาแท้นั้น ได้แก่ วิสุทธิจิต วิสุทธิคุณ วิสุทธิธรรม นี่คือองค์พระศาสดาแท้ ไม่ได้ล่วงลับดับไปด้วยสิ่งใด ๆ และไม่มีสิ่งใดและผู้ใดมาทำลายได้เลย

พระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้จึงเป็นองค์แทนศาสดาอย่างเต็มภูมิอรรถภูมิธรรม ผู้เคารพพึงปฏิบัติตามหลักธรรมหลักวินัยสิกขาบทน้อยใหญ่ ชื่อว่าเป็นผู้เคารพพระพุทธเจ้า ผลอันเกิดขึ้นจากการเคารพด้วยการปฏิบัติตามนั้น ย่อมปรากฏขึ้นกับผู้ปฏิบัติกับผู้เคารพ พระพุทธเจ้าไม่ทรงแบ่งสันปันส่วนเอาอรรถเอาธรรม เอาคุณงามความดีเอาความสุขความเจริญใด ๆ แม้แต่น้อยจากผู้ปฏิบัติด้วยความเคารพพระองค์นั้นเลย ดังนั้นการเคารพในศาสดาและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมหลักวินัยจึงเป็นผลที่ตนจะพึงรับแต่ผู้เดียว

การบวช บวชเข้ามาแล้วจะทำเป็นแบบฆราวาสหรือตามนิสัยที่เคยทำมาแล้วนั้นไม่ได้ ขัดต่อหลักธรรมหลักวินัย ขัดต่อความถูกต้องดีงามอันเป็นทางดำเนินเพื่อความราบรื่นชื่นใจ เพื่อความสุขความเจริญแก่ตน จึงชื่อว่าเป็นการลำบากประการหนึ่ง ต้องฝืนอยู่เสมอ ฝืนอะไร ฝืนสิ่งที่เคยเป็นใหญ่เป็นโตเป็นเจ้าอำนาจวาสนาครอบงำหัวใจเราอยู่ ได้แก่ กิเลสนั่นแล ในศัพท์ของธรรมะท่านว่า **กิเลส** คือ เครื่องเศร้าหมอง มืดตื้อหรือยาพิษของใจ ยังผลให้เกิดทุกข์แก่ผู้เป็นไปตามอำนาจของมัน เราต้องการความสุข

จึงต้องฝ่าฝืนหรือต่อสู้กับสิ่งที่มีอำนาจนั้น อย่างน้อยก็พอให้อยู่เป็นสุขได้ พอมีที่ปลงวางใจได้บ้าง ดีกว่าแบกไฟทั้งกองอยู่บนหัวใจ

นักบวชเกี่ยวกับเรื่องพระวินัย ต้องปฏิบัติตามแบบฉบับของพระวินัยอย่างคงเส้นคงวา ไม่มีที่แจ้งที่ลับ มีความเคารพในสิกขาบทนั้น ๆ อยู่เสมอ อย่าได้ล่วงเกินฝ่าฝืนเป็นอันขาดถ้าไม่อยากเป็นพระหน้าด้านสันดานเลว นี่ก็ยาก ต้องฝืนปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพราะเราอยากเป็นคนดี ถ้าศาสนาสอนคนและผู้ปฏิบัติตามให้ดีไม่ได้แล้วก็ไม่มีอะไรในโลกนี้จะทำมนุษย์ให้ดี จะทำตัวของเราให้ดีได้ เพราะศาสนาเป็นเครื่องหล่อหลอมคนให้เป็นคนดีไปตามขั้นภูมิของการปฏิบัติจนหาที่ต้องติไม่ได้ จึงเรียกว่า **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** ธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว นั่น คำว่าธรรมเป็นคำรวม ๆ ทั้งพระวินัย ทั้งพระธรรม รวมกันเรียกว่าศาสนธรรม ทั้งพระสุตตันตปิฎก ทั้งพระอภิธรรมปิฎก และพระวินัยปิฎก รวมกันเรียกว่าศาสนธรรม

นี่เรามาฝืนสิ่งไม่ดีที่เคยหมักหมมจมอยู่ภายในใจ ต้องฝืน ไม่ฝืนไม่ได้ ถ้าไม่ฝืนจะหาความดีไม่ได้ ต้องอดต้องทน ข้าวเราเคยรับประทานวันหนึ่งกี่มื้อหาประมาณไม่ได้ ปกตินิสัยฆราวาสเป็นอย่างนั้น เพราะไม่ดัดไม่ฝืนกันบ้าง ทานจิ๊บ ๆ จั๊บ ๆ นอกจากรับประทานเป็นมื้อ ๆ แล้วยังมีจิ๊บ ๆ จั๊บ ๆ อยู่อย่างนั้น ปากหาเวลาว่างไม่ได้ คว้านั้นคว้านี้มารับประทานจนเป็นนิสัย ท้องก็เล็ก ๆ นิดเดียว แต่ความอยากความโลภภายในใจ ความทะเยอทะยานภายในใจมีมาก จึงทำให้หาความสงบสุขไม่ได้ สิ่งเหล่านี้เป็นนิสัยของเราที่เคยเป็นฆราวาสมา ไม่ว่าใคร ๆ มักเป็นเหมือนกัน เพราะไม่มีข้อบังคับ ไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีเหตุมีผล เนื่องจากไม่สนใจสอนตนหักห้ามตนมาแต่อ้อนแต่ออก ปล่อยให้เป็นอย่างนี้ทั่วดินแดน ปล่อยให้เป็นไปตามความอยากความต้องการ มากกว่านั้นก็เป็นไปตามความทะเยอทะยาน ไม่เพียงแต่เป็นไปด้วยความจำเป็นคือธาตุขันธ์ต้องการเท่านั้น ยังแถมไปด้วยความทะเยอทะยาน กลายเป็นเรื่องของกิเลสไม่มีความอิ่มพอโดยไม่รู้สึกตัวทั้งเขาทั้งเรา

นี่การมาบวช เราฉันมื้อเดียว เคยฉันสองมื้อสามมื้อ จิ๊บ ๆ จั๊บ ๆ อาหารโว่งอาหารว่าง ไม่มีเวลาว่างในปากเลย ปากต้องทำงานไม่ได้หยุด หากเป็นงานอื่น ๆ ต้องบ่น

ใหญ่เชียว แต่งานปากไม่บ่นแม้เหนื่อยขากรรไกรก็ทนเอา ปากท้องไม่ว่าง ต้องทำงานเป็นประจำอยู่อย่างนั้น เรื่องของฆราวาสเราก็เคยเป็นและเคยจิ๊บ ๆ จั๊บ ๆ เสียยิ่งกว่าเคย เวลาบวชแล้วก็งดงานปากจิ๊บ ๆ จั๊บ ๆ นั้นเสีย ฉันเพียงมื้อเดียว นี่ก็ย่อมขัดข้องและฝืนเป็นธรรมดา ฝืนก็ฝืนเพราะเราเคยทานเคยกินมากี่วันกี่มื้อกี่ปีกี่เดือน กี่ครั้งกี่คราวนับไม่ถ้วนมาแล้ว ผลประโยชน์ถ้าจะได้เพราะการกินเหล่านั้น คนเราก็คงวิเศษวิโสไปทั่วหน้ากัน ตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉานซึ่งหาเวล่ำเวลาในการกินไม่ได้ นี่ก็เท่านั้นเอง กินเข้าไปมากน้อยก็ถ่ายเทออกไปหมด ไม่เห็นมีอะไรเหลือค้างว่าเป็นความดีอยู่เลย

แต่การอดนี่คือความดี การอดให้กินเป็นกฎเป็นเกณฑ์เป็นเวล่ำเวลานี้ดี ได้ทำมาแล้วและได้ทำเป็นประจำเพศอยู่แล้ว หิวก็ทราบว่าหิว ไม่ถึงกับจะทำให้ล้มให้ตาย ถึงเวลาก็ได้ฉัน แน่ะ เมื่อฝืนไปนาน อดทนไปหลายวันก็เคยชินกันไป ความหิวโหยเหล่านี้เมื่อไม่ได้ตามความต้องการมันก็ค่อยระงับดับตัวลงไป ความหิวโหยก็ไม่มี ความอยากความต้องการภายในจิตใจก็ไม่มีไม่รบกวน พอฉันเสร็จแล้วก็หายห่วงในทันทีทันใด ไม่ได้คิดถึงเพลไม่ได้คิดถึงค่ำ อาหารค่ำอาหารเพลอาหารว่างที่ไหน หายเงียบไปเลยไม่มีกังวล นี่เพราะความฝึกหัดดัดแปลงตนได้ย่อมหายกังวล เห็นได้อย่างชัด ๆ นี่ก็เป็นกิเลสประเภทหนึ่งเหมือนกัน ที่รับประทานตามต้องการ ตามความอยาก ความทะเยอทะยาน แต่มาฝึกหัดดัดแปลงเสียใหม่ ให้รับประทานเท่าที่จำเป็นต่อธาตุขันธ์และถูกต้องเหมาะสมกับหลักธรรมหลักวินัยเท่านั้น กายก็เบา ใจก็ไม่กังวล

หลักวินัยก็ตั้งแต่เที่ยงไปแล้วห้ามฉันอามิสอาหาร ถ้าหลักธรรมที่ **มตฺตญฺญุตา สทา สาธุ** หรือ **โภชเน มตฺตญฺญุตา** รู้จักประมาณในการฉัน แม้แต่ฉันอยู่ในกาลเวลาในกาลที่ควร ก็ยังต้องรู้จักเวล่ำเวลา รู้จักความพอดีกับธาตุขันธ์ เหมาะสมกับการประกอบหรือประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่ใช่ว่าตอนเช้าเป็นเวลาฉันได้แล้วก็จะฉันลงไปจนกระทั่งพุงมันทะลุทะลักออกมาอย่างนั้น เหล่านี้เป็นเรื่องกังวลวุ่นวายผิดความพอดี แต่ในขณะเดียวกันก็ทราบแล้วว่า เราตั้งใจมาฝึกฝนอบรมตน การทำอย่างนี้จึงเรียกว่าการฝึกฝนการอบรม

คุณค่าที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมนี้ย่อมเป็นคนดี เป็นพระดีได้ไม่สงสัย แม้จะสึกออกไปเป็นฆราวาส เพราะทนกิเลสตัณหาฉุดลากไม่ไหว สิ่งที่อยู่ในวิสัยของเราควรจะทำตนให้เป็นคนดีเหมือนพลเมืองดีทั้งหลาย เราก็ทำได้ ด้วยความเคยประพฤติปฏิบัติเคยฝึกฝนอบรมมาแล้ว นี่ชื่อว่าเป็นพุทธบริษัทหรือเป็นลูกศิษย์ที่มีครู ไม่เตลิดเปิดเปิงแหวกแนวไปเสียเพราะอำนาจของกิเลสฉุดลากไป

การอบรมพึงทราบว่า ใจมีความคึกคะนองประจำตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่มีอิริยาบถใดที่จิตจะพักสงบตัวได้ นอกจากเวลาหลับสนิทเท่านั้น ธาตุขันธ์ก็ระงับตัวลงไป จิตใจก็ได้พักสงบตัว กิเลสก็ไม่ออกเพ่นพ่านในเวลานั้น นั่นละเป็นเวลาที่มนุษย์เรามีความสุข ไม่ว่าจะเป็นชาติชั้นวรรณะฐานะมีจน ความรู้ความฉลาดมากน้อยเพียงไรมีความสุขเสมอกันในขณะที่หลับสนิท เพราะสิ่งรบกวนคือกิเลสไม่แสดงตัว ความโลภก็ไม่แสดงเวลานั้น เหมือนไม่มีความโลภ ความโกรธก็ไม่แสดงตัว ความหลงก็ไม่แสดงตัว เหมือนความโลภ โกรธ หลง ราคะตัณหาไม่มีเมื่อหลับสนิทแล้ว นอกจากไม่สนิทนั้นอาจละเมอเพ้อฝันไปตามอุปาทาน สัญญาความสำคัญมั่นหมายในเรื่องต่าง ๆ ส่วนมากในเรื่องชั่วที่เคยฝังจมอยู่ภายในใจ หลับไปแล้วก็ละเมอเพ้อฝันไปตามสัญญาอารมณ์อดีตของตน ถ้าหลับสนิทแล้วเป็นเหมือนกับความโลภก็ไม่มี เหมือนไม่เคยโลภมาแต่กัปไหนกัลป์ใดเลย ความโกรธก็ไม่มี ความหลงอะไร ๆ ก็ไม่มี ไม่แสดงตัว เพราะขณะหลับ กิเลสจิตพักตัว

เมื่อกิเลสทั้งสามสี่ประเภทนี้พักตัวเราก็มีความสุขในขณะที่หลับ จะหลับไปตั้งกัปตั้งกัลป์ก็พอใจหลับทั้งนั้น ไม่ว่าสัตว์ไม่ว่าบุคคล เพราะเป็นความสงบสุขไม่มีอะไร ๆ กวนใจ กวนธาตุกวนขันธ์ในเวลาหลับสนิท จะเรียกว่าพวกเราได้ชมนิพพานทั้งเป็นทั้ง ๆ ที่มีกิเลสอยู่ ก็พอจะพูดได้ เทียบได้ ว่าผู้นี้ได้ชมนิพพานทั้ง ๆ ที่มีกิเลสอยู่ ได้ชมในขณะที่หลับสนิท เพราะเวลานั้นไม่มีสิ่งใดกวนใจเลย ความรักความชังก็ไม่มี ความโกรธความเกลียดก็ไม่มี สมบัติบริวารข้าวของเงินทองสมมุติต่าง ๆ กว้างแคบ ลึกตื้นหยาบละเอียดไม่มีรบกวน ใจสงบอย่างสนิท นี่เราจะเรียกว่า นิพพานของคนมีกิเลสและได้เสวยนิพพานทั้ง ๆ ที่มีกิเลส ก็พอจะพูดได้ในขณะที่หลับสนิท

การหลับสนิทนี้เป็นเพียงกิเลสสงบตัวเท่านั้น แต่จะพูดว่าเป็นนิพพานจริง ๆ นั้นไม่ได้ เพราะนิพพานจริง ๆ นั้นไม่มีกิเลส แม้นิดหนึ่งก็ไม่มี แม้เป็นตะกอนก็ไม่มี แต่การหลับสนิทนี้ยังมีกิเลสนอนเนื่องอยู่ภายใน เป็นแต่เพียงสงบตัว กิเลสสงบ ไม่ทำงาน เราก็มีความสุขขณะนี้ ลองพิจารณาซิท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส อันเป็นสิ่งก่อทุกข์ทั้งหลายให้เราได้รับความทุกข์ทรมาน เพียงกิเลสสงบลงไปในขณะที่หลับเท่านั้นเราก็มีความสุข จะหลับไปตั้งกัปตั้งกัลป์ก็พอใจหลับ ไม่มีใครห่วงใยถึงกาลสถานที่ สมบัติเงินทอง ผัวเมีย ลูกเต้าหลานเหลนอะไร ๆ ไม่มีในเวลานั้น แม้แต่ธาตุขันธ์ของเจ้าของเอง ร่างกายเจ้าของเองก็หมดความหวงความห่วงความรับทราบทั้งสิ้น ไม่มีอะไรติดใจเลยเวลาที่หลับสนิทนั้น เพียงกิเลสสงบตัวลงไปคนเรายังมีความสุข นี่ต่างคนต่างเป็นจึงไม่มีใครสงสัยและถามกัน

ความสุขทั้งโลกอันนี้ที่เราเคยผ่านมา ไม่มีความสุขใดเสมอกับเวลาหลับสนิท ถ้าเทียบแล้วไม่มีอะไรเสมอความสุขในการหลับสนิทแต่ละราย ๆ ที่ผ่านมา ยิ่งฟาดฟันกิเลสให้สิ้นซากไปจากใจเสียเลยแล้วจะเป็นอย่างไร เราพอทราบได้อย่างชัดเจนว่ากิเลสเป็นตัวภัย เช่น พอตื่นขึ้นมากิเลสก็ออกทำงาน ทีนี้ยุ่งตลอด ไม่ว่าความโลภแสดง ความโกรธแสดง ความเกลียดแสดง ความรักความชังจะแสดงและกวนใจ มันกวนทั้งนั้น ไม่ว่าเกลียดว่าโกรธว่ารักว่าชัง เป็นเรื่องทำจิตใจให้กระเพื่อมขุ่นมัวไปตาม ๆ กัน ใจหาความสงบเย็นไม่ได้ เหมือนกับฟุตบอลที่ถูกเตะกลิ้งไปกลิ้งมาอยู่นั้นแล

การที่เรามาบวชเพื่อฝึกฝนอบรมจิตใจก็หมายความว่า จะชำระสะสางสิ่งที่ก่อกวนจิตใจนี้ให้ค่อยหมดไปทีละเล็กละน้อย พอมีความสงบเย็นใจ อย่างน้อยให้มีสมาธิ คือ ความสงบใจ จงบังคับจิตใจของตนด้วยสติ ยากบ้างลำบากบ้างเป็นธรรมดาของการประกอบการงาน คือ ความเพียรทางด้านธรรมะเพื่อความสงบเย็นของใจ

ผู้กำหนดอานาปานสติ ลมหายใจเข้าออก ก็ให้พึงทำความรู้ไว้กับลมของตน ลมเข้าก็รู้อยู่ที่ลมสัมผัสมาก เช่น ปลายจมูก ดั้งจมูก สัมผัสเข้าก็รู้ ออกก็รู้ รู้อยู่เท่านั้น ไม่ต้องคาดผลว่าจะเกิดขึ้นมากน้อย ความรู้ความฉลาดจะเกิดขึ้นในลักษณะใดแง่ใด จะพบจะเห็นจะเจอสิ่งใดในขณะภาวนา ไม่ต้องไปคิดไปคาดอันเป็นการด้นเดา เขย่า

ความเพียรของเราซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันให้ล้มละลายไป สติก็กลายเป็นของเหลวไหลไปเสีย ให้รู้อยู่กับลมด้วยสตินั้นเป็นการถูกต้อง

ผู้กำหนดบริกรรมธรรมบทใด ก็ให้รู้อยู่กับธรรมบทนั้น สืบเนื่องกันเป็นลำดับ เมื่อความรู้ได้สืบเนื่องกันเป็นลำดับอยู่แล้ว จิตย่อมไม่มีโอกาสเล็ดลอดไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ อันเป็นพิษเป็นภัยซึ่งเคยเผาลนจิตใจมานานให้เป็นพิษภัยขึ้นในขณะนั้น จิตย่อมสงบตัวได้

ต้องฝืนบ้าง ไม่ฝืนไม่ได้ กิเลสมันสำคัญอยู่มากทีเดียว งานอะไรจะยากยิ่งกว่างานแก้กิเลส หนักมากยิ่งกว่างานแก้กิเลสไม่มีในโลกนี้ งานนี้เป็นงานที่หนักมากที่สุด เพราะกิเลสฉลาดมากที่สุด ทำทุกข์ให้สัตว์โลกมากที่สุดไม่มีอะไรเกินกิเลส เพราะฉะนั้น ผู้ต้องการปราบสิ่งที่เป็นข้าศึกภายในใจนี้ออก จำต้องฝืน จำต้องทนทุกข์หนักบ้างเบาบ้าง ให้ถือเป็นธรรมดา ไม่ถือมาเป็นอุปสรรคเครื่องกีดขวางความพากเพียรไม่ให้ดำเนินเต็มเม็ดเต็มหน่วย เอาให้จริงให้จังต่อหน้าที่ของตน ฝึกฝนอบรมจิตให้ได้รับความสงบเย็น ทำไมศาสนธรรมซึ่งเป็นอุบายวิธีการแก้การปราบกิเลสท่านสอนไว้แล้ว เราก็เห็นในตำรับตำรา นอกจากนั้นยังมีครูมีอาจารย์มาชี้แจงแนะแนวทางให้โดยถูกต้องแม่นยำอีกด้วย เราเพียงจะล้างมือเปิบเท่านั้นทำไมจะเป็นไปไม่ได้ จะประกอบความพากเพียรตามที่ท่านแนะแนวให้ไม่ได้ ก็จะตกหลุมพรางกิเลสลึกเข้าไปอีกละซิ เท่าที่ตกอยู่เวลานี้ก็ทุกข์หนักพอแล้วนี่

ทุกข์ยากลำบากอย่าไปคำนึงคำนวณถึงมัน นั่นเป็นอุบายของกิเลสกระซิบกระซาบให้ท้อถอยปล่อยวางความเพียร อันเป็นการบังคับและปราบมัน เพราะความเพียรเป็นเครื่องเผาผลาญกิเลสนี่ เมื่อประกอบความพากเพียรได้รับความทุกข์ความลำบากบ้าง กิเลสกระซิบแล้ว ทุกข์ยากลำบากหนา ความเพียรน่ะ แม้แต่ยังไม่ประกอบมันก็ขี้เกียจไปก่อนแล้ว ในขณะที่ประกอบความพากเพียร มันก็คอยจะหาเหตุหาเรื่องให้ความเพียรล้มละลาย หาว่ามีความทุกข์ความลำบากบ้าง ในการฝึกฝนทรมานใจ การเจ็บปวดสกลกายเพราะการนั่งนาน ยืนนาน เดินนานบ้าง มันหาเรื่องหาราวอยู่ตลอด

เวลาเพื่อทำลายความเพียรของเรา จงพากันทำความเข้าใจไว้ อย่าให้มีช่องโหว่ กิเลสจะต่อยเข้าช่องนั้นนะ จะว่าไม่บอก

เรื่องของกิเลสย่อมเป็นภัยต่อธรรมเสมอ ในขณะเดียวกันธรรมก็เป็นภัยต่อกิเลส จึงต้องต่อสู้กันในขันธ์ในจิตเรานี้แล เราจำต้องยอมรับทุกข์เพราะการประกอบความเพียร แต่เรายอมรับความทุกข์เพราะอำนาจของกิเลสตัณหาประเภทต่าง ๆ สร้างขึ้นมา เรายังรับมานมนาน ไม่เห็นว่าพอแล้ว ๆ กิเลสผลิตไฟขึ้นมาเผาเรานี้เป็นเวลานานแล้ว พอกันเสียทีกับกิเลสนี่ กับทุกข์ของกิเลสนี่ เราไม่เคยเห็นลงใจเพราะการพิจารณาแยบคายของเราเลย มีแต่ยอมรับ ๆ ไม่คำนึงถึงเวล่ำเวลาว่าจะแบกหามกองทุกข์เพราะอำนาจของกิเลสเป็นผู้สร้างขึ้นนี้ไปอีกนานเท่าไร ที่แบกมาแล้วนานเท่าไร ไม่เห็นนำมาบวกลบคูณหารกันบ้างพอหาทางออกได้

การมาประกอบความพากเพียรเพื่อความสงบเย็นใจ เวลากิเลสมันกระซิบกระซาบขึ้นมาว่าทุกข์ลำบากยากเย็นเข็ญใจ อยู่ในบ้านในเรือนเราสะดวกสบายดี อุบายฝ่ายธรรมก็สำทับเอาบ้างว่า แม้อยู่ในบ้านในเรือนมีใครสะดวกสบายเพราะต่างก็เคยอยู่กันมานานแล้ว มันมีแต่ไฟนรกเผากันนั้นแหละ แต่ละครอบครัวแต่ละบุคคล นอกจากไม่พูดเฉย ๆ สิ่งที่มันอัดอั้นตันใจอยู่ภายในใจนั้นเหมือนกับไฟไหม้กองแกลบ มีอยู่แทบทุกหัวใจ เราจะนำมาระบายกันได้เฉพาะสิ่งที่ควรระบาย ที่มันไม่อับอายขายหน้าตัวเกินไปเท่านั้น แต่สิ่งที่เป็นความจริงมันฝังอยู่ภายในจิตใจ สุมอยู่ภายในจิตใจนั้นมีมากด้วยกันทุกคน หากพูดไม่ได้นี่ กิเลสจะไปคว้าของเก่าที่เป็นเดนเน่าเฟะไปแล้วมาหลอกเราทำไมว่าสบายอย่างโน้นอย่างนี้ อุบายหลอกใหม่ ๆ เอี่ยม ๆ กว่านี้ไม่มีหรือพอเราจะได้ถูกต้มตุ๋นจากกิเลสอีกต่อไป เพราะอุบายใหม่เอี่ยมให้เราหลงเชื่อ นี่อุบายปัญญามีให้ได้ท้าทายมันบ้างซินักธรรมะน่ะ

จงคิดให้ถึงความจริงอย่างนั้นผู้ปฏิบัติธรรมะ เพราะธรรมะเป็นสิ่งที่แหลมคมมาก ความจริงมีอยู่ที่ไหนจะหยั่งเข้าไปถึง อย่างที่กล่าวเหล่านี้เป็นความจริงของสัตว์โลกที่เผชิญมาด้วยกันทั้งนั้น มีอยู่ด้วยกันไม่ว่าคนมั่งคนมี ไม่ว่าคนโง่คนฉลาด ในฐานะใด ๆ ชาติชั้นวรรณะใด มีด้วยกันทั้งนั้นสิ่งที่กล่าวนี้ สิ่งที่ว่าสุม ๆ อยู่ภายในจิตใจ

ถ้าเป็นไฟก็มีแต่ถ่านแดงโร่อยู่ภายใน จากนั้นก็แสดงเปลวออกมาเพื่อการระบายทุกข์ ซึ่งเป็นการเพิ่มทุกข์เข้าไปอีก มีอยู่ทุกหัวใจ นี่มันเคยเป็นมานานเท่าไรเราไม่ได้คำนึงคำนวณบวกลบคูณหารกันบ้างเหรอ พอจะมีทางดับไฟกองนี้ให้มีความสงบเย็นลงไปโดยลำดับด้วยความพากเพียรของเรา

เมื่อเกิดความทุกข์ความลำบาก ก็พึงระลึกถึงองค์ศาสดาผู้เป็นแบบฉบับทุกด้าน ทั้งปฏิปทาเครื่องดำเนินก็เป็นแบบฉบับ ทั้งความรู้ความฉลาดสามารถปราบกิเลสที่เป็นตัวข้าศึกอันใหญ่หลวง พระองค์ก็เป็นครูมาหมดแล้ว เป็นแบบเป็นฉบับเต็มภูมิของศาสดาแล้ว เราผู้เป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้ามาบวชในศาสนา ก็ควรจะเอาเยี่ยงอย่างของท่านมาดำเนินมาประพฤติปฏิบัติ แม้ทุกข์ก็เดินตามร่องรอยของพระพุทธเจ้าที่พาทุกข์มาแล้ว สาวกท่านพาทุกข์มาแล้ว เดินตามร่องรอยของท่านไปเพื่อเป็นอรรถเป็นธรรม เพื่อบุญเพื่อกุศลผลประโยชน์อันดีงามแก่ตน ทำไมเราจะเดินไม่ได้ เราจะทนไม่ได้ ยอมรับความทุกข์เพราะความเพียรนี้ไม่ได้ ถ้าเราเป็นบุรุษเป็นพระองค์หนึ่ง ๆ ตามภูมิของพระที่เป็นศากยบุตรของพระพุทธเจ้าแล้ว เราต้องอดได้ ต้องทนได้ ต้องฝืนได้ พระพุทธเจ้าฝืนได้ สาวกทั้งหลายท่านฝืนได้ ท่านมีธาตุขันธ์และจิตใจเหมือนกัน มีทุกข์เหมือนกันกับพวกเรา ท่านทำไมท่านฝืนได้ พวกเราทำไมฝืนไม่ได้ ไม่ต่ำช้าเลวทรามมากไปแล้วเหรอ พิจารณาซิ ธาตุขันธ์ก็มีเหมือนกัน ทำไมใจอ่อนเปียกเหมือนมะเขือเผา ไม่เข้าข่ายธรรมเลย

ต้องสู้ ต้องอด ต้องทน พยายามฝึกหัด ฝึกหัดจนมีความชำนิชำนาญ ฝึกหัดจนเป็นนิสัยทางด้านธรรมะ อย่าให้เป็นด้านกิเลส เวลานี้เป็นนิสัยของกิเลสเต็มตัวและนำนิสัยของกิเลสออกแสดง ไม่ว่าจะยืนจะเดินจะนั่งจะนอนจะพูดจะคิด กิริยาอาการทุกอย่าง มีแต่กิเลสออกหน้าออกตาทั้งนั้น เราเองไม่รู้เพราะกิเลสเหนือเราจะรู้มันได้อย่างไร ต่อเมื่อได้เรียนอรรถเรียนธรรม ประพฤติปฏิบัติอรรถธรรมขึ้นไปเรื่อย ๆ สติปัญญามีภูมิขนาดไหน ควรจะทราบควรจะละ ควรจะฟาดฟันกับกิเลสประเภทใดได้ ต้องรู้ต้องทราบ ต้องต่อสู้กัน ต้องฟาดฟันกันไม่ถอย รู้เรื่องของกันไปได้เป็นลำดับ สติปัญญามีความสามารถมากน้อย จะทราบเรื่องของกิเลสตั้งแต่ขั้นหยาบ ๆ จนถึงขั้น

ละเอียดแหลมคมที่สุดของมัน และปราบให้เรียบราบไปจากจิตใจได้โดยไม่ต้องสงสัย เพราะอำนาจแห่งความเพียรเป็นเครื่องหนุนสติปัญญา อันเป็นผู้รบผู้ฟาดฟันกิเลสทั้งหลาย

กิริยาอาการใดที่เป็นฝ่ายธรรม มักจะถูกค้าน มักจะถูกขัดขวางจากกิเลสอยู่เสมอ ให้ทราบอย่างนั้นทุกระยะ ถ้าเป็นฝ่ายที่ชอบใจนั้นมักเป็นเรื่องของกิเลส ถ้าเป็นฝ่ายที่ขัดใจไม่อยากทำ นั่นเป็นเรื่องของธรรม แต่กิเลสขัดขวางไม่ให้ชอบฝ่ายธรรม เนื่องจากเวลานี้กิเลสมีกำลังมาก จึงขัดขวางธรรมได้อย่างง่ายดาย ส่วนมากมักล้มละลายไปตามมันแทบทุกครั้ง แม้แต่นั่งสมาธิภาวนาก็ไม่ได้หน้าได้หลังอะไร ถูกกิเลสทำลายจนได้ล้มทั้งหงายไปเลย หาสติสตังไม่ได้ เหลือแต่ลมหายใจ นี่ไม่เรียกว่ากิเลสมันเก่งได้ยังไง มันขัดมันขวางอยู่ตลอดเวลา เพราะมันมีกำลังมากในขณะที่เรายังไม่มีกำลังของธรรมมากเท่ามัน จึงรู้ไม่ทันมัน และถูกมันทำลายทุกครั้งให้ล้มเหลวไปหมด จึงต้องพยายามฝึกฝนอบรมตัว ให้หนักแน่นแม่นยำเข้าไปโดยลำดับ วันนี้เคลื่อนคลาดยังไง วันนี้แพ้อะไรกับกิเลสบ้าง และวันนี้จะเอาชนะกับกิเลสอย่างไรบ้าง

เราต้องมีกฎมีเกณฑ์มีความเข้มแข็ง มีความห้าวหาญ มีความพินิจพิจารณาทดสอบระหว่างกิเลสกับธรรมซึ่งมีอยู่ในใจว่า วันนี้เป็นอย่างไร วันที่ผ่านมาเป็นอย่างไร ระหว่างธรรมกับกิเลสซึ่งอยู่ในใจดวงเดียวนี้ ใครได้เปรียบใครเสียเปรียบ ถ้าหากพิจารณาทดสอบกันอยู่อย่างนี้แล้ว อย่างไรก็ต้องทันกันด้วยอุบายสติปัญญาอย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน กิเลสก็ค่อยหลุดลอยไปเป็นลำดับ เพราะเราบกพร่องตรงไหน เราฟิตเราซ้อมขึ้นเรื่อย ๆ ฝึกซ้อมไปเรื่อย ๆ จนมีความเกรียงไกรชำนิชำนาญแล้วก็ต่อสู้กันได้ ผลสุดท้ายกิเลสตัวไหนโผล่หน้าออกมาไม่ได้เป็นแหลกเชียว

นั่นถึงขั้นธรรมมีกำลัง กิเลสขัดขวางไม่ได้ ยิ่งอยากจะพบตัวกิเลสเมื่อถึงขั้นปัญญาที่อยากพบแล้ว อยากพบกิเลสคือตัวข้าศึก ค้นหาเพื่อจะพบ เพื่อจะฟาดฟันกันให้แหลกแตกกระจายในขณะนั้น สติปัญญาขั้นนี้กิเลสจะมาขัดมาขวางไม่ได้ มีแต่ความดูดดื่มในธรรมทั้งหลาย ความดูดดื่มในธรรมกับความเพียรย่อมกลมกลืนเป็นอันหนึ่ง

อันเดียวกัน อิริยาบถทั้งสี่เว้นแต่หลับเป็นเรื่องความดูดดื่มในธรรม เป็นเรื่องการขุดค้นหากิเลส เพื่อจะทำลายให้แหลกแตกกระจายจากใจไปโดยถ่ายเดียว นี่ขณะที่ธรรมมีกำลังมากย่อมเห็นได้ชัดภายในใจเราเอง

ขณะที่กิเลสมีกำลังมาก โอ๋ย มันอ่อนเปียกไปหมดนะ ขึ้นชื่อว่าด้านธรรมะมีวิริยธรรม สติธรรม เป็นต้น อ่อนเปียกไปหมด เผยอตัวไม่ขึ้น โงหัวไม่ขึ้น มีแต่กิเลสเหยียบเอา ๆ แต่เราก็ฟิตไม่ถอย พยายามอบรมและปลุกใจเราให้ดี ให้มีกำลังเข้มแข็งขึ้นไม่ลดละ กิเลสก็ค่อยอ่อนกำลังไปเอง จนกระทั่งกิเลสไม่กล้าโผล่หน้าขึ้นมาให้เห็น สุดท้ายก็ไม่พ้นปัญญาขั้นฉลาดแหลมคมสังหารจนได้ไม่มีเหลือ เกลี้ยงไปภายในใจ เอาทีนี้ความสุขเราจะหาที่ไหน ไม่หาละที่นี่ อยู่ไหนก็ไม่หา ความสุขพออยู่กับใจดวงกิเลสหมดไปแล้วนั้น

ความบกพร่องหิวโหยก็คือตัวกิเลสนั่นเอง พอกิเลสหลุดลอยไปหมดเท่านั้น ความสมบูรณ์ของจิต ความสมบูรณ์ของธรรมไม่ต้องไปหาที่ไหน ความสมบูรณ์ของความสุขก็มีขึ้นมาที่นั่นเอง เมื่อธรรมเหล่านี้สมบูรณ์เต็มที่ภายในใจแล้ว จะเสาะแสวงหาอะไรอีก คำว่าเรื่อง ๆ ก็กิเลสเท่านั้นก่อขึ้น เมื่อกิเลสสิ้นซากไปแล้ว เรื่องก็หมดเท่านั้นเอง

นั่นแหละที่ว่าท่านไม่หมายป่าช้า ท่านไม่หา หาอะไร พอแล้วไม่หา ไม่มีอะไรกวนใจอีก นั่นแลที่ท่านว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** นั่นแลหลักเกณฑ์ของ **ปรมํ สุขํ** แท้ หลักของนิพพานแท้ คือ วิสุทธิจิตนั่นแล เอาอะไรมาเป็นตัวตั้งตัวตี เอาอะไรมาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ถ้าไม่เอาใจดวงบริสุทธิ์นี้ เอาน้ำเป็นน้ำ เอาลมเป็นลม เอาไฟเป็นไฟ เอาดินเป็นดิน เอาอากาศธาตุเป็นอากาศธาตุ ไม่ใช่นิพพาน เอาจิตดวงกิเลสเคยย่ำยีตีแหลกอยู่เวลานี้ ฟาดฟันกิเลสให้แหลกแตกกระจายลงไปแล้วนี่แลเป็นนิพพาน ไม่ถามหานิพพานถามหาทำไม **ปรมํ สุขํ** เยี่ยมหรือไม่เยี่ยม อยู่ที่นั่นเอง **สนฺทิฏฺฐิโก** รู้เองเห็นเอง

คำว่า นิพพานเที่ยงนั้น ก็จิตตายเมื่อไร แม้แต่กิเลสครอบหัวอยู่จิตยังไม่ตาย เที่ยวก่อกำเนิดเกิดที่นั่นเข้าร่างนี่ ออกร่างนั่น สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เพราะอำนาจของวิบาก จิตยังไม่ยอมตายนี่ คำว่า วิบากมาจาก **อวิชฺชาปจฺจยา** กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม

เมื่อทำกรรมแล้วย่อมเกิดผลของกรรม นี่ท่านเรียกว่า กิเลสวัฏฏ์ สาม มันก็อยู่ที่หัวใจ นี่แล เมื่อกิเลสวัฏฏ์แตกกระจายไปหมดแล้วก็ไม่มีอะไรมากวน **วัฏฏะ** คือ หมุนก็ไม่มี

นี่ผลแห่งการปฏิบัติ ต้องผ่านความยากความลำบาก ความบึกบึน ความอุตส่าห์พยายามมาด้วยกันทั้งนั้น ไม่ใช่อยู่ ๆ ก็จะไปคว้าเอานิพพานมาเต็มไม้เต็มมือทีเดียว ถ้าอย่างนั้นธรรมของพระพุทธเจ้าก็ไม่เป็นของแปลกจากโลกเขา กิเลสก็ไม่เป็นของแก้ยากเพียงคว้ามือเดียวก็พังเลย คำว่ากิเลสแหลมคม กิเลสแก้ยากก็เป็นโมฆะโกหกกันเล่นเปล่า ๆ ความจริงแล้วเป็นยังไง กิเลสแก้ยากดังธรรมบอกไว้ไหม แก้ด้วยหนังสะติ๊ก ยิงปับเดียวร้องเอ๋งเหมือนสุนัขแล้วเผ่นแน่บเลยหรือกิเลสน่ะ มีรายใดปราบกิเลสด้วยหนังสะติ๊กน่ะ ที่พระพุทธเจ้าสลบถึงสามหนก็เพราะการต่อสู้กับกิเลสตัวเหนียวแน่นแก่นฉลาดมิใช่หรือ อะไรในโลกจะปราบกิเลสได้นอกจากธรรมอย่างเดียว ท่านว่ามรรคปฏิปทาเท่านั้นที่กิเลสยอมหมอบราบ ไม่ใช่หนังสะติ๊ก ดังนั้นการประกอบความเพียรจงเอาจริงเอาจัง อย่าทำแบบหนังสะติ๊กยิงสุนัข เดี๋ยวจะถูกกิเลสยิงเอาร้องเอ๋ง จะว่าไม่บอกไม่เตือน เหล่านี้คือคำบอกคำเตือนทั้งสิ้น

อย่าอ่อนข้องอมืออยู่เฉย ๆ เราไม่ได้บวชเข้ามาอ่อนข้องอมือหมอบราบต่อกิเลส เราเข้ามาต่อสู้กับกิเลส ความโลภก็เป็นกิเลส ความโกรธเป็นกิเลส ความหลงเป็นกิเลส ความขี้เกียจขี้คร้าน ความอ่อนแอเป็นกิเลส ความไม่เอาไหนเป็นกิเลส สิ่งเหล่านี้เป็นกิเลสทั้งมวลเต็มอยู่ที่หัวใจ เต็มอยู่กับอาการที่แสดงออกทุกอาการ กิเลสเป็นผู้จับจองเป็นเจ้าของของอาการนั้น ๆ ทุกอาการ

เรียนให้รู้อาการของกิเลสที่นำกิริยาของกายวาจาใจเราออกมาใช้ ออกมาแสดง ไม่ว่าจะแสดงภายในจิต ไม่ว่าจะแสดงทางวาจา ไม่ว่าจะแสดงทางกายทางความประพฤติ มันมีแต่เรื่องของกิเลสทั้งนั้น เมื่อเรียนรู้กิเลสแล้วมันต้องรู้กลของกิเลส ถ้าเรียนยังไม่ถึงก็ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เราเองก็เข้ากับกิเลสไปหมด กิเลสก็เป็นเรา เป็นอันเดียวกันแยกกันไม่ออก เพราะถูกมันกลืน เมื่อแยกได้แล้วก็รู้ว่ากิเลสกับเรานั้นต่างกัน กิเลสกับธรรมจึงต่างกัน เอาให้รู้ให้เห็นชัดเจนซิ สิ่งเหล่านี้อยู่กับใจเราแท้ ๆ บวชมาในศาสนาแล้วยังแบกความแพ้ถอยหลังกลับไปบ้านให้เขาโห่กันดูได้เหรอ

อะไร ๆ ก็ได้เทศน์สอนมาเต็มสติกำลังความสามารถ ไม่มีอะไรเหลือแล้วในพุงนี่ เทศน์สอนหมู่สอนคณะก็สอนด้วยความเมตตาสงสาร ถึงจิตถึงใจทุกแง่ทุกมุม จนไม่มีอะไรเหลือแล้ว ผู้ปฏิบัติตามถ้ายังไม่ได้เรื่องได้ราวอยู่แล้วก็หมดทาง จะทำยังไง เทศน์ดีก็เทศน์ เทศน์ดุก็เทศน์ ตามประเภทของกิเลสที่มีอยู่ภายในใจ และแสดงออกมาให้ได้เทศน์อย่างนั้น ๆ

อย่าคิดไปทางอื่น ความอยากให้ตัวดีให้ดูใจของตัว กิริยามารยาทอาการเคลื่อนไหวของตัว ฝึกกันที่นี่ แก้กันที่นี่ จะดีที่ตรงนี้ ไม่ได้ดีอยู่ดินฟ้าอากาศ ต้นไม้ภูเขาที่ไหน จะดีอยู่ที่ตัวคน เพราะความชั่วอยู่ที่ใจ ชั่วอยู่ที่กายวาจาตน ชั่วอยู่ที่ความประพฤติของตน แก้ตรงนี้ให้เห็นความดีที่นี่ พยายามแก้ทำไมจะไม่ดี ของดีมีอยู่กับเรา

จิตฝึกไม่ได้พระพุทธเจ้าไม่สอน พระพุทธเจ้าไม่ฝึกและไม่สอนให้คนฝึก และคนก็ไม่ดีด้วย นี่พระพุทธเจ้าก็เอก สาวกทั้งหลายก็เอก เอกจากการฝึกฝนอบรมจิตใจเท่านั้น กิเลสเป็นของแก้ได้ ถ้าแก้ไม่ได้ท่านไม่สอนให้แก้ ธรรมเป็นของเกิดได้มีได้ภายในใจเรา ใจเท่านั้นเป็นภาชนะที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อธรรมทั้งหลาย ไม่มีสิ่งใดในโลกจะเหมาะสมในความเป็นภาชนะของธรรมได้ มีใจดวงเดียวเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่ง ในขณะเดียวกันก็เป็นภาชนะอันเหมาะสมของกิเลสมาแล้ว เพราะฉะนั้นกิเลสจึงอยู่ภายในใจได้ ธรรมเกิดขึ้นภายในใจได้เมื่อทำให้เกิด จะแก้กิเลสให้หมดก็หมดไปได้ เอาตรงนี้ อย่าไปคิดนอกจากจุดนี้ให้เสียเวล่ำเวลา

การอยู่ด้วยกันหมู่มากก็ให้พึงเล็งดูใจท่านใจเรา ใจมีคุณค่าเท่ากัน มีความรู้สึกเหมือนกัน ให้ระมัดระวังอย่าให้กระทบกระเทือนซึ่งกันและกัน ความกระทบกระเทือนนั้นเป็นเรื่องของกิเลสไม่ใช่เรื่องของธรรม เรามาปฏิบัติธรรมไม่ใช่มาสั่งสมส่งเสริมกิเลส อย่าให้มีเพราะอันนี้เป็นของหยาบโลนมากทีเดียว ไม่สมควรจะให้มีอยู่ในตัวของสมณะตัวของพระของเณรในวัดเรา ให้เห็นว่าเป็นของที่หยาบโลนที่สุด ไม่ควรเผลอตัวปล่อยให้กิเลสตัวหยาบโลนออกแสดงในสังคมของพระธุดงคกรรมฐาน เป็นเรื่องขายหน้าที่สุด ไม่มีแง่ที่น่าเห็นใจและให้อภัยได้เลย

มองกันให้มองในแง่แห่งความเมตตาและให้อภัยกันเสมอ อย่าถือสีถือสาอย่าถือท่านถือเรา ว่านั่นสูงนี่ต่ำ ว่านั่นโง่นี่ฉลาด นั่นฐานะสูง นี่ฐานะต่ำ จงถือโดยความเป็นธรรม นั่นคือพระนี่คือพระด้วยกัน ผู้ได้รับการตักเตือนสั่งสอนจากหมู่เพื่อนด้วยความเมตตาสงสาร ก็พึงรับด้วยความเต็มอกเต็มใจ นำไปแก้ไขสิ่งที่ผิดของตน นั่นชื่อว่าถูกทั้งสองฝ่าย ผู้สอนก็สอนโดยธรรม ผู้รับก็รับโดยธรรม นำไปปฏิบัติก็เป็นสิริมงคลแก่ตน การอยู่ด้วยกันเป็นสำคัญมาก ให้ระมัดระวังเสมอ

ข้อวัตรปฏิบัติอย่าให้บกพร่อง ให้ถือว่าเป็นงานจำเป็นของเราแต่ละองค์ ๆ เพราะเหล่านี้เป็นกิจวัตร เพื่อความสมบูรณ์พูนผลของเราด้วยกัน ไม่ใช่ทำเพื่อผู้หนึ่งผู้ใด ผลประโยชน์เกิดขึ้นเพื่อผู้หนึ่งผู้ใด ให้ทำทุกคน ผลดีเกิดขึ้นกับทุกคนนั่นแหละเป็น **สงฺฆโสภณา** รวมกลุ่มรวมคณะกันเป็นพระเป็นสงฆ์ที่อยู่ด้วยความสวยงามน่าดูน่าเคารพเลื่อมใสภาคภูมิใจ มีความร่มเย็นต่อกันเหมือนอวัยวะเดียวกัน ไม่มีคำว่าทะเลาะเบาะแว้งระแคะระคายซึ่งกันและกัน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสตัวทำลายอย่าให้เข้ามาแทรกในวงของพระผู้ปฏิบัติ จงปราบทันที อย่ามองดูแต่ภายนอก คือ มองดูคนอื่นมากกว่ามองดูตัว ในขณะเดียวกันเมื่อมองดูคนอื่นให้มองดูตัวด้วย ย้อนหน้าย้อนหลังเทียบให้ได้สัดได้ส่วนเพื่ออรรถเพื่อธรรม แล้วเฉลี่ยเผื่อแผ่ความเหมาะสม คือความเป็นธรรมให้แก่กันและกัน เพื่อความผาสุกเย็นใจแก่กัน หลักของการปฏิบัติที่อยู่ร่วมกันเป็นอย่างนั้น

ผู้มีธรรมในใจย่อมไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน ไม่มีระแคะระคายซึ่งกันและกัน นอกจากมีความจงรักภักดี มีความเมตตาสงสารให้อภัยซึ่งกันและกัน อันเป็นเรื่องของธรรมโดยถ่ายเดียว สมกับผู้มาประพฤติปฏิบัติธรรม ความเย็นอกเย็นใจจะมีได้ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยในระหว่างที่อยู่ร่วมกัน จงพากันนำไปปฏิบัติ ท่านเรียกว่า **สงฺฆโสภณา** เป็นพระสงฆ์ที่งามเป็นสง่าราศีแก่วงคณะ เป็นสง่าราศีแก่ประชาชนญาติโยมที่ได้เห็นได้ฟัง

พูดกันมีเหตุมีผล อย่าพูดพล่าม ๆ แบบหาเหตุหาผลไม่ได้ นั่นเป็นนิสัยสันดาน จะพูดอะไรออกมาให้คิดเรียบร้อย จะทำอะไรให้คิด ความคิดได้แก่ การใช้

ปัญญาไตร่ตรอง **นิสมฺม กรณํ เสยฺโย** ใคร่ครวญพินิจพิจารณาก่อนจะทำก่อนจะพูด การแสดงออกจะไม่ค่อยผิด ทั้งจะเป็นนิสัยรอบคอบติดตัว

นักธรรมะต้องดูตัวมากกว่าดูคนอื่น ดูคนอื่นก็ดูโดยเหตุผลเพื่อเป็นอรรถเป็นธรรม ดูตัวเองเพื่อแก้เพื่อไขเพื่อถอดเพื่อถอนสิ่งไม่ดี เพื่อส่งเสริมในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้องแล้ว ปราบปรามแก้ไขในสิ่งที่ไม่ดีให้ดีขึ้น นักธรรมะต้องย้อนความคิดอ่านเสมอ **โอปนยิโก** น้อมเข้ามา ได้เห็นได้ยินได้ฟังข้างนอก ก็เทียบเข้ามาภายในเพื่อให้เป็นเหตุเป็นผล เป็นอรรถเป็นธรรมเป็นประโยชน์แก่ตน ไม่ให้ขาดทุนสูญดอก

ให้ตั้งใจปฏิบัติ อย่างไรก็อย่าขี้เกียจ เรื่องภาวนา ผู้ยังไม่สงบก็เอาให้สงบให้ได้ นั่นแลสมบัติของพระเราต้องภาวนา ผลคือความสงบเย็นใจ อย่างน้อยให้ใจสงบเย็น มากกว่านั้นมีความเฉลียวฉลาด ฉลาดทางด้านธรรมะ ปัญญาทางด้านธรรมะกับปัญญาทางโลกนั้นต่างกัน จิตสงบ ผลิตปัญญาขึ้นมา เกิดความเฉลียวฉลาดภายในใจ จิตสงบย่อมทำใจให้โล่งในการพิจารณา ถ้าไม่สงบหาความโล่งไม่ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า **สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** ปัญญาที่สมาธิหนุนแล้วย่อมได้ผลเป็นที่พอใจ นี่แปลตามความจริงไปเลย เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้ทำจิตให้สงบ เพื่อเป็นที่พักพิงของใจและเจริญปัญญาได้สะดวกคล่องตัว

เมื่อจิตสงบ จิตก็ไม่หิวโหย พิจารณาอะไรก็คล่องตัว ผิดกับจิตที่ฟุ้งซ่านรำคาญเป็นไหน ๆ ปัญญาทางด้านธรรมะจึงมีความฉลาดแหลมคมมากกว่าทางโลกเป็นไหน ๆ เป็นปัญญาที่สุขุมลุ่มลึกไปตามเหตุผลอรรถธรรม เพื่อถอดถอนสิ่งรกรุงรังภายในใจตามกำลังปัญญา นอกนั้นยังพิจารณาเหตุการณ์รอบตัวได้อย่างถูกต้อง ผิดกับปัญญาธรรมดาอยู่มาก ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้ ปัญญาเกิดได้สามทาง คือ สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดด้วยการได้ยินได้ฟัง จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดอ่านธรรมดาทั่ว ๆ ไป ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากสมาธิภาวนาล้วน ๆ

ภาวนามยปัญญา คือการพิจารณาอะไรเป็นปัญญาความแยบคายขึ้นมา ท่านเรียกว่า ภาวนามยปัญญา เกิดปัญญาด้วยการภาวนา จินตามยปัญญา พิจารณา

คิดอ่านตามเรื่องคนนั้นคนนี้หรือครูอาจารย์นั่นเป็นปัญญาประเภทหนึ่ง ปัญญาทางด้านภาวนานี้เป็นสำคัญมากกว่าสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญานี้สามารถพิจารณาละเอียดได้ถึงขั้นปัญญาอัตโนมัติซึ่งเป็นปัญญาล้วน ๆ เห็นได้อย่างประจักษ์ชัดเจนภายในจิตใจ ไหลรินเหมือนน้ำซับน้ำซึม

ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ จิตที่ปัญญาเป็นเครื่องซักฟอกแก้ไขถอดถอนแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ คำว่าโดยชอบก็คือไม่ผิด ปัญญาทางด้านธรรมะเป็นเครื่องปราบกิเลสทั้งนั้น ตรงกันข้ามกับปัญญาทางโลกซึ่งมักสั่งสมกิเลส ปัญญาทางด้านธรรมะจากผู้ปฏิบัติภาวนาล้วน ๆ เป็นเครื่องฆ่ากิเลส ทำลายกิเลสโดยถ่ายเดียว ไม่มีคำว่าสั่งสมกิเลส ท่านจึงเรียกว่า โลกิยปัญญา โลกุตรปัญญาต่างกัน

เอาละเท่านี้พอ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๐. ภูมิใจทุกข์เพราะความเพียร

การเริ่มปฏิบัติฝึกหัดภาวนาเบื้องต้น ย่อมเต็มไปด้วยความลำบากล้มลุกคลุกคลาน จะเรียกว่ามันมืดมิดปิดตาจนหาทางออกทางเข้าหาทางเดินไม่ได้ก็ถูกเพราะเป็นงานที่เราไม่เคยทำ ไม่ว่าซอกใดมุมใดรอบกายรอบใจของเรา มีแต่สิ่งเป็นพิษเป็นภัยซึ่งคอยทำลายใจและธรรมของเราทั้งสิ้น และมีอำนาจมากด้วย ถ้าเป็นวัวก็วัวที่อยู่ปากคอกตลอดเวลา พอแย้มประตูออกนิดมันก็ออกก่อนเพื่อน ๆ เลย หลวมตัวมันก็ออกทันทีไม่รีรอชักช้า พอแย้มปั๊บมันก็ออกได้ปุ๊บเพราะมันคล่องตัว นี่เป็นหลักธรรมชาติของสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อใจต่อธรรมที่ฝังอยู่ภายในใจ ท่านเรียกว่ากิเลสมาร คือสิ่งที่รังควานอรรถธรรมทำลายอรรถธรรม มันมีอยู่ภายในจิตใจของสัตว์ของเราด้วยกัน

เพราะฉะนั้นเราจึงไม่เคยคิดเคยคาดฝันกันว่าธรรมจะมีอยู่ภายในใจ เพราะใจทั้งดวงในขณะที่ยังไม่ได้เรื่องได้ราวเกี่ยวกับธรรมมันเป็นกิเลสเสียทั้งสิ้น จึงลำบากในการประพฤติปฏิบัติในเบื้องต้น เช่น จะทำให้จิตสงบร่มเย็นบ้าง โดยปราศจากความคิดความยุ่งเหยิงอันเกิดจากความคิดของตนเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นเรื่องของใจเป็นผู้ปรุงขึ้นมาแต่งขึ้นมา ก็ทั้งยากลำบากทรมาน เพราะมีสิ่งบังคับให้ปรุง ให้คิดเรื่องนั้น ๆ ไม่ใช่เป็นขันธ์ล้วน ๆ ดังขันธ์ของพระอรหันต์ผู้มีใจบริสุทธิ์ล้วน ๆ แต่แล้วที่คิดปรุงเป็น

ธรรมดาของตน ไม่เกิดเรื่องเกิดราวอะไรกับเจ้าของ แต่จิตสามัญชนเรามันเต็มไปด้วยพิษด้วยภัยในขณะที่คิดออกแต่ละเรื่องละราว เพราะตัวพิษบังคับให้คิดให้ปรุง มันจึงลำบากแก่การดัดแปลงแก้ไขและถอดถอน

การปฏิบัติเบื้องต้นจึงต้องถอยหน้าถอยหลังตั้งตัวไม่ติด เพราะยังไม่มีหลักยึดทางใจ การถอยหน้าถอยหลังก็คืออำนาจของสิ่งเหล่านี้แลพาให้เป็นไป คำว่าถอยนั้นคือด้อยทางความพากเพียรลงไป มีความสงสัยเป็นกำลัง ความด้อยกำลังทางความเพียรลงก็ดี ความสงสัยทำให้เกิดความด้อยกำลังลงไปก็ดี มันเป็นเรื่องของกิเลสมารรังควานอยู่ภายในใจทั้งนั้น จะคิดแยกออกตรงไหนที่สิ่งนี้ไม่แทรกไม่แซงไม่เจอสิ่งนี้ อยากจะพูดว่าร้อยทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์เจอแต่สิ่งเหล่านี้ มันปิดมันล้อมมันอุดมันตันอยู่ทุกแง่ทุกมุมไม่ว่าจะเป็นความคิดปรุงในแง่ใดมุมใด ในเบื้องต้นเป็นอย่างนี้ด้วยกันเพราะเรายังหาทางออกไม่ได้ หาทางสู้มันไม่ได้ เนื่องจากสติปัญญาอันเป็นฝ่ายธรรมเพื่อต่อสู้ยังไม่มีหรือมีไม่พอ ความเพียรก็ไม่ทราบว่าจะเพียรอย่างไรถึงจะถูก จิตซึ่งเป็นเหมือนกังหันก็หมุนไม่หยุดเพราะผู้บังคับให้หมุนมีอยู่ มันยากที่ตรงนี้ในขั้นเริ่มแรกฝึกอบรม

แต่อย่างไรก็ตามการกล่าวทั้งนี้ ไม่ได้กล่าวให้ผู้ฟังและผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายเกิดความท้อถอยน้อยเนื้อต่ำใจ เราพูดถึงเรื่องกลอุบายของสิ่งเป็นมารที่เกิดหรือปรากฏอยู่ภายในใจ มันปิดมันกั้นมันอุดมันตันไว้หมด ท่านจึงเรียกว่ากิเลสมาร เพื่อท่านผู้ฟังทั้งหลายได้ทราบไว้ พร้อมทั้งอุบายต่าง ๆ ในการต่อสู้ปราบปราม ซึ่งได้อธิบายไปพร้อม ๆ กันนี้ เพื่อรู้วิธีรับวิธีรบวิธีลุกวิธีหลบวิธีปราบปรามมันอย่างคล่องแคล่วแกล้วกล้าหน้านักรบแบบมีลวดลาย

ความเพียรพยายามนั่นแลเป็นทางที่จะบุกเบิกสิ่งที่เป็นข้าศึกทั้งหลายออกได้ทีละเล็กละน้อย เช่น ใจไม่เคยสงบ เมื่อพยายามหลายครั้งหลายหนต่อสู้กันไม่หยุดไม่ถอยด้วยจิตตภาวนา ก็ต้องปรากฏเป็นความสงบขึ้นมาในขณะหรือเวลาหนึ่งจนได้พอให้เห็นช่องทาง หรือพอเป็นเครื่องส่งเสริมใจให้มีกำลังขึ้นเรื่อย ๆ

ในเบื้องต้นเราไม่ทราบจริง ๆ ว่าอาการของจิตแต่ละอาการที่แสดงออกนั้น มีอะไรเป็นฉากหลังบังคับอยู่ ไม่มีทางทราบได้ จึงถือเอาความคิดความปรุงทั้งหลายเหล่านั้นว่าเป็นของจริง เป็นความเชื่อความดูดดื่มไปเสียทั้งมวล โดยไม่ได้คำนึงว่าเป็นสิ่งที่ผิดหรือถูกประการใดบ้าง เพราะใจกลมกลืนกันไปด้วยธรรมชาตินั้น จนมองหาสิ่งที่จะแทรกสิ่งที่จะแข่ง สิ่งที่จะวัดตวงสิ่งที่จะต้านทานกันไม่เจอ ต่อเมื่อได้ฝึกฝนอบรมอยู่ไม่หยุดไม่ถอย จิตใจที่ได้รับการบำรุงรักษาก็ค่อยเปิดเผยตัวออกให้เห็นเป็นความสงบบ้างเล็กน้อย และความสงบละเอียดเข้าไป เพราะเวลาจิตสงบนั้นสิ่งกวนใจทั้งหลาย ได้แก่ความคิดปรุงต่าง ๆ มันสงบตัวลง จิตก็สงบเย็นสบาย ยิ่งผู้ไม่เคยพบเคยเห็นไม่เคยปรากฏมาเลยด้วยแล้ว ก็ยิ่งเห็นเป็นความอัศจรรย์ภายในใจอย่างยิ่งในขณะที่จิตสงบนั้นราวกับจะเหาะจะบินเพราะความตื่นเต้นเพราะความปีติมีกำลังมาก

ฉะนั้นการภาวนาขั้นเริ่มแรก ท่านจึงสอนให้มีธรรมเป็นเครื่องยึด เช่นคำบริกรรม พุทโธ เป็นต้น บทใดก็ได้ตามแต่จริตชอบ ถ้าไม่มีธรรมเป็นเครื่องยึดจิตก็คว้าอะไรไม่ติด เพราะมีแต่เรื่องของกิเลสทั้งมวลอยู่ภายในใจ จึงต้องอาศัยธรรมบทใดก็ตามเป็นที่ยึดของจิตในขั้นเริ่มต้น เช่น ท่านสอนให้บริกรรมภาวนาธรรมที่ตนชอบกับจริตนิสัยเป็นเครื่องกำกับใจ มีสติคอยกำกับอยู่กับคำบริกรรมนั้น ๆ ให้สืบต่อเนื่องกันเป็นลำดับ ๆ ไม่ให้เผลอ แต่ไม่ถึงกับต้องเกร็งเนื้อเกร็งตัวจนเกินไปซึ่งเลยความปกติให้มีความรู้สึกอยู่กับคำบริกรรมภาวนาเท่านั้น

ในขณะที่ทำบริกรรมภาวนา ภาระทั้งหลายที่จิตมันคิดมันซ่านแผ่รัศมีออกไปกว้างแคบด้วยความหลอกลวงต่าง ๆ นั้นให้ปลดเปลื้องทั้งมวลอย่ายุ่งเกี่ยว ประหนึ่งว่าโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรเลย ในจิตให้มีเฉพาะคำบริกรรมกับความรู้ที่กลมกลืนกันอยู่เท่านั้นไม่ต้องคาดต้องหมายถึงมรรคถึงผล จะเป็นผลของสมาธิขั้นใดภูมิใด จะเป็นความรู้แปลกประหลาดเห็นเปรตเห็นผีเห็นนรกอเวจี เห็นเทวบุตรเทวธิดาใด ๆ ก็ตาม ไม่สนใจคิดคาดทั้งมวล นอกจากคำบริกรรมที่กำลังทำอยู่ในเวลานั้นเท่านั้น นี่วิธีภาวนาที่จะให้จิตสงบ ต้องปล่อยอารมณ์ภายนอกให้หมด โลกธาตุเหมือนไม่มีในเวลานั้น ไม่เอนความ

รู้สึกนี้ไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใด นอกจากคำบริกรรมที่กำลังทำอยู่เท่านั้น ให้รู้กันอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยด้วยเจตนา นี่แหละอุบายที่จะทำจิตให้สงบต้องสงบได้ไม่สงสัย

ผู้กำหนดลมก็ตาม สติเป็นของสำคัญมาก ใครจะภาวนาธรรมบทใดหรือวิธีการใดก็ตาม สตินี้เป็นพื้นฐานที่จะยึดเหนี่ยวจิตใจให้ติดแนบสนิทกับธรรมที่ตนพิจารณานั้นได้เป็นอย่างดี ถ้าปราศจากสติเสียเมื่อไรงานก็ขาดวรรคขาดตอน ผลก็ย่อมเป็นไปตามนั้น แล้วไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควรหรือไม่ได้ผล เพราะความพลั้งเผลอเข้าทำลาย เราจะเอาแต่ผลอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงเหตุ คือการกระทำว่าสืบต่อกันมากน้อยเพียงไรหรือไม่ย่อมไม่ถูก เพราะฉะนั้น นักภาวนาที่ไม่ค่อยได้ผลหรือไม่ได้ผลในการภาวนานั้นส่วนมากมุ่งแต่ผลที่ต้องการอย่างเดียว ไม่คำนึงเหตุอันเป็นแดนเกิดแห่งผลทุกขั้นทุกภูมิจึงไม่สมหวัง

เรื่องจะรู้จะเห็นสิ่งใดนั้นไม่ต้องไปคาด นั่นเป็นเรื่องก่อกวนจิตใจให้ทำงานไม่สะดวกและไม่เห็นผลเท่าที่ตนต้องการ ให้มีความรู้อยู่กับงานที่ทำเท่านั้น ไม่มีสิ่งใดเข้ามาเกี่ยวข้องในเวลานั้น เรื่องความอยากรู้อยากเห็นไม่มีประมาณนั้นมันผลักดันขึ้นมาตลอด ต้องระวังด้วยสติอยู่เสมอ และจงทราบว่าความอยากนั้นคือตัวกิเลส ตัวฉุดลากจิตออกนอกลู่นอกทางโดยแท้ อยากคิดอยากปรุงเรื่องนั้นเรื่องนี้เกี่ยวโยงไปครอบโลกธาตุ ล้วนแล้วแต่เรื่องของกิเลสมันผลักดันความคิดออกมาวาดภาพหลอกตัวเราเองให้ตื่นเงา ตื่นมโนภาพที่มันหลอกออกมาไม่มีวันจืดจางอิ่มพอเลย นี่เป็นนิสัยหรืองานของกิเลสที่หลอกลวงสัตว์โลกเฉพาะอย่างยิ่งผู้ภาวนา มันเอาให้เขวจากหลักของภาวนาจนได้ จึงไม่เกิดผลอะไรขึ้นมาดังที่หวัง

เพราะฉะนั้นเราจึงควรทราบเล่ห์เหลี่ยมแง่งอนของมัน ดังที่กล่าวมาโดยย่นย่อนี้ไว้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป การภาวนาจะเป็นไปเพื่อความสงบร่มเย็น วิธีการที่กล่าวมานี้ท่านเรียกว่า **สมถะ** เพื่อความสงบ สมถภาวนาต้องเป็นไปตามนี้ไม่สงสัย ถ้าดำเนินดังที่ได้อธิบายมานี้จะเข้าสู่ความสงบได้ จิตจะไม่เหนือกำลังความพากเพียรของเราไปได้เลย จงเอาให้จิตได้รับความสงบเย็นด้วยอุบายดังกล่าวมาจนได้

อิริยาบถต่าง ๆ ซึ่งเหมาะสมกับตนในกาลใดเวลาใดก็ให้ทราบภายในตัวเอง และปฏิบัติต่อตัวเองให้เหมาะ เช่น นั่งภาวนาสัปหงกงกงันก็ลงเดินจงกรมเปลี่ยนท่าที เสียใหม่ อุบายที่จะแก้สิ่งขัดข้องต่อธรรมนั้นแลเรียกว่าธรรม หรือเรียกว่ามรรค กิเลส เกิดขึ้นจากใจ มรรคคือธรรมที่เกิดขึ้นจากใจ ผลิตขึ้นมาได้ สังขารประเภทหนึ่งเป็น สมุทัยคือเครื่องผูกมัดจิตใจ สังขารประเภทหนึ่งเป็นมรรคเป็นฝ่ายแก้สมุทัย เป็นสังขาร เหมือนกันแต่แยกความหมายต่างกัน ความรู้สึกต่างกันไป ความรู้สึกของความคิดปรุง อันหนึ่งเป็นกิเลส ความรู้สึกอันหนึ่งที่คิดปรุงขึ้นมาเป็นฝ่ายแก้กิเลส เกิดขึ้นมาจากใจ อันเดียวกันตามแต่จะคิดจะปรุงฝ่ายใดขึ้นมา

เบื้องต้นการจะตั้งหลักจิตใจให้มีความสงบแน่วแน่ ให้เป็นพื้นเป็นฐานหรือ เป็นต้นทุน เป็นสิ่งที่ลำบากอยู่เป็นธรรมดา แต่อย่าเอาความลำบากเข้ามาเป็นอุปสรรค กีดขวางทางดำเนินของตน นั่นไม่ใช่ทาง นั่นเป็นเรื่องของกิเลสสมุทัยฝ่ายผูกมัด ความอุตส่าห์พยายามจะเอาให้ได้ให้ถึงตามที่ตนต้องการ นั่นเป็นความต้องการ หรือเป็น ความอยากที่เป็นฝ่ายมรรคซึ่งเป็นฝ่ายแก้ ที่จะให้ถึงจุดหมายปลายทางได้ เพราะฉะนั้น ความอยากจึงมีทั้งเป็นฝ่ายกิเลส มีทั้งเป็นฝ่ายมรรค ถ้าเป็นความอยากที่จะสั่งสม กองทุกข์ขึ้นมาด้วยอำนาจของกิเลส ความอยากประเภทนั้นเป็นกิเลสเป็นสมุทัย เช่น อยากได้เห็น ได้ฟัง ดมกลิ่น ลิ้มรส แบบโลกทั่ว ๆ ไป เป็นเรื่องของกิเลส สมุทัยฝ่าย ผูกมัด แต่ความอยากรู้เท่าทันอยากถอดอยากถอนสิ่งเหล่านี้ออกจากใจ ความอยากนี้ เป็นมรรคเป็นฝ่ายแก้ฝ่ายปราบปรามถอดถอนกิเลสสมุทัย

การพิจารณาคลี่คลายให้เห็นเหตุเห็นผลด้วยสติปัญญา เพื่อจิตจะถอดถอนตน ออกมาจากความยึดมั่นถือมั่นสิ่งที่กิเลสเสกสรรปั้นยอนั้นเรียกว่ามรรค ผลิตขึ้นได้ ภายในใจของเรา เพราะธรรมมีอยู่ที่ใจเกิดขึ้นได้ที่ใจสถิตอยู่ที่ใจ ไม่มีที่อื่นใดเป็นที่ เกิดขึ้นของธรรม เป็นที่สถิตอยู่ของธรรม นับแต่ธรรมขั้นหยาบจนถึงขั้นสูงสุดคือ วิมุตติพระนิพพาน ไม่นอกเหนือไปจากใจดวงที่รับสัมผัสสัมพันธ์ และเป็นภาชนะ อันเหมาะสมแห่งธรรมขั้นนั้น ๆ ได้เลย มีจิตดวงเดียวเท่านั้นเป็นธรรมชาติที่เหมาะสม อย่างยิ่งกับธรรมทั้งหลาย

ธรรมจึงเกิดได้ทั้งฝ่ายมรรคทั้งฝ่ายผลถ้าเราทำให้เกิด ถ้าไม่ทำให้เกิดจิตดวงนี้ก็เป็นภาชนะใส่มูตรใส่คูถไปดังที่เคยเป็นมา คำว่ามูตรคูถได้แก่อะไร ก็ได้แก่ ขี้โลภ ขี้โกรธ ขี้หลง ของต่ำช้าเลวทรามอะไรจะไปเป็นกิเลสไม่มี สิ่งที่สะอาดหมดจดอัศจรรย์อย่างยิ่งเกินโลกเกินสงสารก็ไม่มีอะไรยิ่งกว่าธรรม เพราะฉะนั้นทั้งสองประเภทนี้จึงเป็นข้าศึกขัดแย้งกันอยู่เสมอ ไม่เคยลงรอยกันเลยแต่กาลไหนมาจะตลอดไปด้วย และสิ่งทั้งสองนี้มีอะไรเป็นสถานที่อยู่เป็นสนามรบกัน ก็คือใจ ถ้าไม่มีธรรมมาขัดมาแย้งมาต้านทาน กิเลสซึ่งกำอำนาจภายในใจมานาน ก็อยู่อย่างเรืองอำนาจสนุกเพลิดเพลินดังคนที่ไม่เคยสนใจอรรถธรรมเลยนั้น จิตดวงนั้นก็คือคลังของกิเลสเต็มดวงนั่นแล

ผู้มีความสนใจในอรรถในธรรม หวังบุญหวังกุศล มีความรักใคร่ใฝ่อรรถใฝ่ธรรมใฝ่บุญใฝ่กุศลอยู่ ก็ยังพอมีการขัดการแย้งกัน ยังมีการต่อสู้กันระหว่างกิเลสกับธรรม กิเลสก็ไม่ได้อยู่อย่างสะดวกสบายเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์เพราะถูกขัดถูกแย้งถูกทำลายจากธรรมอยู่เสมอ ดังที่เราเป็นนักปฏิบัตินี้เรียกว่าขึ้นเวทีแล้ว เพื่อต่อกรกับกิเลส ไม่ว่ากิเลสประเภทใดจะต้องแสดงออกเต็มลวดลายของมัน เรามีเครื่องต่อสู้มากน้อยเพียงไรก็จะต้องแสดงออกอย่างเต็มลวดลายของตน ไม่เช่นนั้นก็แพ้มันจนได้ แล้วจะมีใครประสงค์อยากแพ้กิเลสเพราะการต่อสู้กัน นอกจากหวังเอาชนะถ่ายเดียว ฉะนั้นจำต้องฝึกเชิงรบให้เกรียงไกรเพื่อหวังตายเอาดาบหน้า

ในเบื้องต้นยอมแพ้ไปก่อน แต่ไม่ใช่ยอมแพ้แบบถอยหลังกรูด ๆ ไปอย่างนั้น แต่ยอมแพ้เพราะยังสู้มันไม่ได้ ยอมตามเหตุการณ์ที่กำลังยังไม่พอกับมัน ด้วยความเคียดแค้นแสนอาฆาตแบบนักธรรมะ (อาฆาตชนิดนี้จัดเป็นมรรค) ส่วนกำลังทุกด้านจะต้องผลิตขึ้นมาเรื่อย ๆ ไม่มีถอย ให้พอกับกิเลสประเภทนั้น ๆ ไปโดยลำดับ จนถึงกิเลสประเภทละเอียดสุดยอด ธรรมเครื่องลบล้างถากถางกิเลสก็ผลิตขึ้นมาเป็นธรรมสุดยอดเหมือนกัน ดังที่กล่าวไว้ว่า มหาสติ–มหาปัญญา นั่นแหละยอดเครื่องมือธรรมฝ่ายเหตุก็คือยอดธรรม ผ่านจากนั้นไปแล้วก็เป็นผลเต็มตัว

ที่กล่าวมาทั้งมวลนี้อยู่ที่ใจดวงเดียวนี้ อย่าเข้าใจว่าธรรมก็ดี กิเลสก็ดี อยู่ในสถานที่อื่นใดนอกจากใจดวงนี้ น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ ดินเป็นดิน อากาศ

ธาตุเป็นอากาศธาตุ ทุกสิ่งทุกอย่างที่นอกจากใจไปแล้วย่อมเป็นด้านวัตถุหรือนามธรรมไปตามธรรมชาติของตน ๆ ไม่ใช่กิเลสไม่ใช่มรรคไม่ใช่ผลไม่ใช่สถานที่อยู่ของกิเลสและมรรคผลนิพพาน มีใจนี้เท่านั้นเป็นที่เกิดที่อยู่อันเหมาะสมของทั้งสองอย่างคือฝ่ายกิเลสและฝ่ายธรรม กิเลสทุกประเภทอยู่กับใจได้สนิท ธรรมทุกประเภทเกิดกับใจและอยู่กับใจได้อย่างสนิท เพราะฉะนั้นจึงต้องได้แก้กันที่ตรงนี้ เอาให้ดี ต่อสู้อย่างมีเล่ห์เหลี่ยมแบบร้อยเล่ห์พันนัย ไม่งั้นไม่ทันมันและปราบมันไม่อยู่ ตรงข้ามมันจะปราบเราให้อยู่หมัดบนหมอน นอนแบบขี้เกียจไม่ยอมตื่น

สติปัญญาพิจารณาอย่างไรเป็นธรรม พิจารณาอย่างไรเป็นเครื่องถอดถอนก็เคยได้อธิบายให้ฟังแล้วหลายครั้งหลายหนจนนับไม่ถ้วน ขณะจะทำสมาธิภาวนาให้ตั้งหน้าตั้งตาทำเพื่อความสงบที่เรียกว่าสมถะ ถ้ามันหาความสงบไม่ได้ด้วยอารมณ์ของสมถะจะพิจารณาทางด้านปัญญาเพื่อสกัดลัดต้อนกันอย่างรุนแรงแหลกเหลว ก็ทุ่มกันลงด้วยกำลังปัญญา ตั้งใจทำหน้าที่ปัญญากันอย่างเผ็ดร้อนจริง ๆ ก็ต้องทำตามแต่จังหวะของการต่อสู้ที่จะให้ใช้แบบใดวิธีใดที่กิเลสจะหมอบลงไป จนเห็นความสงบเย็นหรือความสว่างกระจ่างแจ้งด้วยอำนาจของปัญญา อันเป็นผลเกิดขึ้นจากอุบายวิธีเช่นนั้น...เราก็ทำอย่าไปเลือกกาลเลือกเวล่ำเวลา ให้สังเกตดูความเหมาะสมที่จะต่อสู้กันด้วยวิธีการใดนี้เป็นอุบายของผู้ฉลาดเพื่อแก้ความโง่ของตนออกจากใจไปได้โดยลำดับ

จิตที่หาความสงบไม่ได้ไม่มีโลกอยู่นะ จะว่าไม่บอกไม่เตือน เพราะเราอยู่ด้วยจิตหวังพึ่งเป็นพึ่งตายกับจิตกับธรรม ไม่ได้หวังเอาความสุขจากสิ่งใด รูป เสียง กลิ่น รสเครื่องสัมผัส วัตถุสิ่งของต่าง ๆ นั้นเป็นเพียงเครื่องอาศัย ท่านเรียกว่าปัจจัย เป็นเครื่องสนับสนุนให้เป็นไปในวันหนึ่งคืนหนึ่งเดือนหนึ่งปีหนึ่งเป็นระยะ ๆ ไปเท่านั้น ส่วนจะเอาดีเอาความวิเศษวิโสจากสิ่งเหล่านี้นั้นจริง ๆ ไม่มีทางเป็นไปได้ตามใจหวัง เพราะเป็นเพียงเครื่องอาศัยเท่านั้น ไม่ใช่เป็นของจริงจังอะไรพอที่จะไว้วางใจได้ ฝากเป็นฝากตายได้กับสิ่งเหล่านั้น แต่สิ่งที่เราจะฝากเป็นฝากตายได้ตลอดไปนั้นได้แก่ธรรม จึงต้องอาศัยกุศลธรรม ได้แก่ ความฉลาด ฝึกฝนอบรม เริ่มตั้งแต่วิริยธรรมคือ ความพากเพียรขันติธรรม ต้องอดต้องทนนักปฏิบัติ

ไม่มีใครเกินพระพุทธเจ้า ขึ้นชื่อว่าความอดความทนความพากเพียร ศาสดาของเราท่านเดินอย่างไร เราพยายามเดินตามร่องรอยของท่าน อย่าให้กิเลสมายั่วมายุมาหลอกมาหลอนให้ท้อถอยน้อยใจ ในการตามเสด็จพระพุทธเจ้าด้วยความพากเพียรอันจะเกิดผลแก่ตน แล้วให้กิเลสเอาไปกินเลี้ยงกันเสีย อย่างนั้นใช้ไม่ได้ นักปฏิบัติที่เสียเล่ห์เหลี่ยมให้กิเลส น่าอับอายขายหน้าตลอดอนันตกาล ไม่มีวันกิเลสจะให้อภัย และปลดปล่อยจากที่คุมขังคือวัฏจักรนั่นเลย

ความฉลาดพระพุทธเจ้าทรงสอนแล้วทุกแง่ทุกมุม ซึ่งเป็นผลเกิดจากพระองค์ทรงปราบกิเลสจนอยู่หมัดมาแล้วจึงได้นำมาสอนโลก ทำไมธรรมเปล่านั้นในเมื่อเรานำมาปราบกิเลส จะกลายเป็นเรื่องของกิเลสปราบเราและปราบธรรมไปเสียล่ะ มันก็ขัดกับการดำเนินเพื่อตามเสด็จพระพุทธเจ้าโดยไม่ต้องสงสัย เพราะฉะนั้น อุบายวิธีที่จะเป็นไปเพื่อการถอดถอนกิเลส จงนำมาใช้เต็มความสามารถ ให้จิตเราได้มีความผาสุกเย็นใจเพราะมีธรรมะอารักขา สติอารักขา ปัญญาเป็นเครื่องรักษาเป็นเครื่องทำลายสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อจิตใจ การเพียรก็เพียรเพื่อรักษาใจ เพียรเพื่อถอดถอนกิเลส อดทนก็อดทนเพื่อการต่อสู้กับกิเลสซึ่งเป็นความถูกต้องชอบธรรมด้วยกัน ไม่มีความเสียหายอะไร

ทุกข์เราก็เคยทุกข์มาแล้วตั้งแต่วันเกิดจนถึงบัดนี้ ทำไมเวลาทุกข์เพราะการประกอบความเพียร เราจะถือว่าเป็นการกระเทือนกายกระเทือนใจ และเกิดความท้อถอยนั่นไม่ถูก ทุกข์อย่างอื่นเรายังยอมรับได้ ทุกข์เพราะความเพียรอันเป็นประโยคพยายามที่ยอดเยี่ยม และเป็นยอดแห่งการต่อสู้ ทำไมเราจะไม่ยอมรับ ทำไมจะเห็นว่าเป็นทุกข์แปลกประหลาด และเป็นพิษภัยยิ่งกว่าทุกข์ทั้งหลายที่เคยได้รับสัมผัสสัมพันธ์มา ความทุกข์เพราะความเพียรนี่แล ที่จะเป็นเครื่องหนุนให้เกิดความสงบสุขเย็นใจจนกระทั่งถึงความสุขสุดยอด ไม่พ้นจากความทุกข์อันนี้เป็นเครื่องสนับสนุนไปได้เลย

ความทุกข์อย่างอื่นจะหวังเอาความดิบความดีกับมันไม่ได้ แต่ความทุกข์เพราะการพยายามต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ นี้ เป็นความทุกข์ที่จะยังผลอันเป็นที่พึงใจให้เกิดขึ้นแก่จิตใจของเราโดยลำดับ จนเป็นที่พึงใจอย่างเต็มที่ได้ จึงควรภูมิใจกับทุกข์ประเภทนี้ แม้ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์ไปตามเหตุการณ์ ผู้ปฏิบัติเพื่อจะก้าวให้พ้นจากทุกข์

ต้องผ่านทุกข์ในการต่อสู้ไปด้วยกัน ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบกัน เพราะธรรมไม่มีการเอารัดเอาเปรียบ นอกจากกิเลสอย่างเดียวที่คอยเอาเปรียบเราอยู่เสมอ เผลอไม่ได้ต้องเสียเปรียบให้มัน

โลกสมมุตินี้ไม่มีสิ่งใดที่จะน่าสงสัยแล้ว การเกิดก็เคยเกิดมานาน อยู่กับโลกอันนี้มานาน ทุกข์ก็เคยทุกข์มานาน สิ่งที่เราเคยสัมผัสสัมพันธ์นี้เราเคยสัมผัสสัมพันธ์มามากต่อมากแล้ว มีอะไรเป็นสารคุณพอให้เป็นที่ระลึกเป็นที่วางจิตวางใจ มอบชีวิตจิตใจได้ด้วยความตายใจ ไม่เห็นมีพอจะให้ได้รับความสุขแบบตายใจได้เลย นอกจากทุกข์มีมาก สุขมีน้อยประจำความสัมผัสและภพชาตินั้น ๆ เป็นเจ้าเรือน มีธรรมเท่านั้นจะนำสัตว์ออกนอกทุกข์ นอกสมมุติ ถึงวิมุตติหลุดพ้นอย่างภาคภูมิใจและตายใจได้ไม่สงสัยถ้าปฏิบัติตาม

พระพุทธเจ้าก็เคยผ่านโลกมาเช่นเดียวกับพวกเรา ผ่านวัฏวน วนเวียนเกิดตายแบกหามกองทุกข์มากน้อยมาด้วยกันกับสัตว์โลก พระองค์ไม่เคยประกาศพระองค์ว่าเป็นผู้วิเศษ และไม่ปรากฏว่าพระองค์วิเศษเพราะทุกข์หนักเบาขนาดใด เพราะภพใดชาติใดในการท่องเที่ยว แต่พอจิตหลุดพ้นจากกิเลสอันเป็นสาเหตุให้เกิดแก่เจ็บตายเสียได้เท่านั้น พระองค์ก็ทรงเปล่งอุทานขึ้นมาทันทีว่า **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ** เสร็จแล้วกิจการงานที่หนักหน่วงทั้งหลายซึ่งเป็นงานใหญ่โตมากในไตรภพ ได้แก่ การต่อสู้กับกิเลสทุกประเภท งานชั้นยอดเยี่ยมงานใหญ่โตคืองานปราบไตรภพภายในใจได้จบสิ้นลงแล้ว เพราะกิเลสตายเรียบ ไม่มีกิเลสตัวใดเหลืออยู่แล้ว **กตํ กรณียํ** กิจที่ควรได้ทำเสร็จแล้ว ที่ควรจะทำให้ยิ่งกว่านี้ไปอีกไม่มีแล้ว **นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว** บัดนี้ความเกิดความตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ วกเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่ไม่หยุดไม่ถอย จนหาที่สิ้นสุดยุติไม่ได้นั้นได้สิ้นสุดลงแล้วในขณะที่กิเลสสิ้นไปจากใจ **อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส** เราเป็นผู้ประเสริฐเหนือโลกแล้วบัดนี้ นี่พระองค์ประเสริฐตอนที่กิเลสหลุดลอยออกไปจากใจหลังจากปราบกิเลสให้เรียบราบไปหมดแล้ว จึงได้ทรงอุทานขึ้นมาว่าวิเศษ แต่ก่อนไม่เห็นพระองค์ประกาศว่าพระองค์วิเศษ

เราทั้งหลายก็ได้เคยสัมผัสสัมพันธ์ คลุกเคล้ากับเรื่องดังกล่าวมามากมายอยู่แล้ว ไม่อาจสงสัยจนไม่มีใครจะนำมาแข่งใครได้ ในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดที่เต็มไปด้วยกองทุกข์นั้น ๆ แล้วยังจะสงสัยอะไรกันอยู่อีกไม่เลิกแล้วสักที ถ้าไม่ใช่ถูกกิเลสกล่อมเสียจนหลับสนิท ด้วยบทเพลงอันนุ่มนวลชวนให้เคลิบเคลิ้มและหลับสนิท ว่าสิ่งนั้นดีอันนี้วิเศษ สิ่งนั้นหยดย้อยไปต่าง ๆ นานาเรื่อยมา มีแต่กิเลสมันพาเห่อ พาเห่อเสียจนลืมเนื้อลืมตัวลืมตาย ตายไปแล้วยังตั้งความหวังว่าจะได้รับความสุขความสบายในที่นั้น ๆ อีก ทั้ง ๆ ที่หัวใจร้อนเหมือนฟืนเหมือนไฟหาสิ่งพึงใจไม่มีในนั้นเลย แล้วจะเอาอะไรมาเป็นความสุขในภพนี้ภพหน้า

ถ้าใจดวงเป็นตัวเหตุตัวการตัวแกนอันสำคัญหาความสุขไม่ได้ มีแต่ฟืนแต่ไฟอยู่แล้ว เราจะไปเอาความสุขมาจากอะไร จะเอาความสุขมาจากดินมันก็เป็นดิน มันเป็นความสุขที่ไหน จากน้ำก็เป็นน้ำ จากลมเป็นลม จากไฟเป็นไฟ จากวัตถุหรือแร่ธาตุต่าง ๆ ตลอดดินฟ้าอากาศ มันก็เป็นธรรมธาตุ ธรรมฐิติของมันอยู่อย่างนั้น ๆ มาดั้งเดิม จะเอาความสุขความเจริญอะไรมาให้เราได้ชื่นชมบ้างพอหวานใจ

ฉะนั้นความถูกต้องเพื่อสมหวังจึงต้องแก้ลงที่จิตอันเต็มไปด้วยยาพิษ ที่เผาผลาญใจให้หมดไปโดยลำดับ จนหมดไปโดยสิ้นเชิงภายในใจแล้วนั่นแล จะไม่ต้องถามหาความสุข สถานที่ใด กาลใด เวลาใดไม่ถาม ภพใดชาติใดภพหน้าชาติหลังอะไรไม่ถามต่อไปให้เพิ่มความรำคาญ หมดปัญหาที่จะถามเพราะพอตัวแล้วทุกอย่าง ภายในจิตไม่มีความหิวโหยโวยวายแล้ว จะไปถามหาอะไร จะไปสงสัยอะไรว่าอันนั้นน่าจะดีอันนี้น่าจะดี เพราะมีเต็มหัวใจแล้วในบรรดาความดีความสุขอันพึงใจ พอกับความต้องการ ไม่บกพร่องที่จะต้องการต่อไปอีกแล้ว นั่นแหละคือความพอของจิตของธรรมพออยู่ที่จิตอิ่มตัวอิ่มธรรมนั่นแล

ขอแต่กิเลสตัวหิวโหยโวยวาย กระเด็นออกไปจากใจเสียอย่างเดียวเท่านั้น ความหิวโหยยุ่งกวนจะไม่มีเลย อยู่ไหนอยู่ได้ ตายไหนตายได้ เพราะความสลายของธาตุขันธ์ที่เคยสลายมาแล้วตั้งแต่เรายังมืดมนอนธการ มันก็เคยสลายเคยตายมาแล้ว เราก็รู้แจ้งเห็นจริงประจักษ์ใจแล้วว่ามันเป็นเพียงธาตุขันธ์ เช่น ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ผสมกัน

มีจิตตัวหลงเข้าไปสอดแทรกเป็นตัวการให้ก่อกำเนิดเกิดขึ้นมา แล้วก็แบกหามสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นตนเป็นของตน เป็นเราเป็นของเราของเขาอย่างไม่ละอาย เพราะกิเลสมันพาให้หน้าด้านเท่านั้น เราจึงไม่รู้ว่าจะทนอายหรือไม่ทนอายอย่างไรดี เพราะความยอมจำนนต่อมันโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยงนั่นแล พาให้ทนอายเอา อะไร ๆ ก็จำทนเอา

เมื่อสติปัญญาทำได้เพียงพอและทำลายสิ่งเหล่านี้ลงแล้ว เราจึงได้เห็นความลามกของมัน ความหยาบช้าความร้อยเล่ห์พันเหลี่ยมร้อยสันพันคมของมันประจักษ์ใจไม่ต้องถามใครแม้ศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ทีนี้แม้จะยกเอาสามโลกธาตุมาเปรียบเทียบมาเป็นคู่แข่งกับจิตดวงที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ นี้ สิ่งเหล่านั้นก็สักแต่ว่าแร่ธาตุสมมุติอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น หาเป็นวิมุตติดังจิตและธรรมที่บริสุทธิ์นั้นไม่ เพราะสิ่งเหล่านั้นมันเป็นโลกที่เราเคยเกิดเคยตาย เคยทุกข์ทรมานมามากต่อมากนานแสนนานมาแล้ว จะมีสงสัยอะไรอยู่อีกเล่า ฉะนั้นระหว่างแห่งรสของธรรมกับรสของโลกามิสในโลกสมมุติ จึงมีคุณค่าและน้ำหนักต่างกันอยู่มาก จนเทียบกันไม่ได้ดังธรรมท่านกล่าวไว้นั่นแล จะมีผิดพลาดที่ตรงไหนในธรรมที่ว่า รสแห่งธรรมชำนะซึ่งรสทั้งปวงน่ะ ฉะนั้นจงฟังให้ถึงใจปฏิบัติให้ถึงธรรม คำว่ารสแห่งธรรมนั้นใจจะเป็นผู้สัมผัสรับทราบเอง ไม่มีสิ่งใดในโลกจะมาสัมผัสแทนได้

นี่ละศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า สอนลงถึงเหตุถึงผลถึงความสัตย์ความจริงไม่มีปลอมแม้แต่นิดหนึ่ง คำว่าปลอมให้พึงทราบว่าเป็นกิเลสทั้งมวล เพราะกิเลสมีแต่ปลอมล้วน ๆ หาความจริงไม่ได้ ปลอมตลอดมาและเป็นคู่แข่งกับความจริงคือธรรมเรื่อยมา ไม่มีคำว่าเป็นมิตร เพราะฉะนั้นเรื่องของกิเลสจึงปลอมมาเรื่อย ๆ ปลอมมาแต่ลูกแต่หลานแต่เหลนแต่ปู่ย่าตายายของมัน ปลอมมาหมด อาการใดแสดงออกมาต้องขัดกับธรรมทั้งนั้น การแก้กิเลสจึงต้องแก้ของปลอม เมื่อแก้ของปลอมออกได้มากน้อยก็เริ่มเห็นของจริงขึ้นมาที่ใจมากน้อยตามลำดับ จนกระทั่งจริงเต็มส่วน

เมื่อจิตถึงธรรมของจริงเต็มส่วนเพราะกิเลสตัวปลุกเสกเก่ง ๆ สิ้นไปแล้ว สิ่งภายนอกก็จริง ดิน น้ำ ลม ไฟ ฟ้าอากาศ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าวัตถุไม่ว่านามธรรมเป็นของจริงตามธรรมชาติของตน เมื่อกิเลสไม่มีมาหลอกว่านั้นเป็นอย่างนั้น ว่านี้เป็นอย่างนี้เสียอย่างเดียว ใจที่รู้รอบขอบชิดแล้วใจก็จริงเต็มส่วน เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วก็ไม่

กระทบกระเทือนกัน ถึงจะร้อนจะหนาวจะหิวจะกระหายก็เป็นธรรมดาของธาตุของขันธ์ ใจจะรับทราบและรับผิดชอบกันอยู่เพียงเท่านั้น ที่จะให้ความหิวความกระหายความทุกข์ ความลำบากทางกาย แทรกเข้าสู่ภายในให้ใจเกิดทุกขเวทนาขึ้นมานั้นไม่มี เป็นอันว่า เวทนาทั้งสามขาดสะบั้นไปจากใจ นับแต่ขณะกิเลสแตกกระจายออกจากใจ

เพราะฉะนั้นพระอรหันต์จึงไม่มีเวทนาภายในจิต นับแต่ขณะบรรลุอรหัตผล จนกระทั่งวันนิพพาน ตลอดอนันตกาล เพราะสุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา เหล่านี้เป็นสมมุติทั้งมวล จิตวิมุตติกับสิ่งสมมุติจึงเข้ากันไม่ได้ ต่างอันต่างจริงไปตาม ธรรมชาติของตน คำที่ว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** นั้นเป็นสุขตามหลักธรรมชาติของความ บริสุทธิ์ต่างหาก ไม่ใช่สุขเวทนา เพราะฉะนั้นจึงไม่มีคำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เข้าไป แทรกจิตที่บริสุทธิ์แล้วได้เลยตลอดไป ฉะนั้น พระอรหันต์ท่านจึงจะมีอิสระทางใจอย่าง เต็มตัว ไม่กลัวไม่กล้ากับสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมผัส เพียงรับทราบแล้วก็ผ่านไป ๆ ตามหลักธรรมชาติไม่บังคับเสกสรร

ทั้งนี้เหตุ คือ ความอุตส่าห์พยายามเป็นสำคัญ ทุกข์ พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นพยาน มาแล้ว ทรงเดินไปท่ามกลางกองทุกข์ก่อนพวกเราให้เห็นประจักษ์อยู่แล้ว พระองค์ทรง สลบสามหน...ฟังดูซิ ไปอ่านคัมภีร์กี่ครั้ง ๆ ก็ว่าทรงสลบสามหนอยู่นั่นแล จะไม่เจอคำว่า พระองค์ล้างมือคอยเปิบ การดำเนินและคำสั่งสอนของพระองค์ที่ประทานไว้แก่พวกเรา เป็นธรรมสด ๆ ร้อน ๆ เหมือนว่าเดี๋ยวนี้ ๆ จะไม่ชัดแจ้งยังไง พระสาวกทั้งหลายก็ทุกข์ ลำบากเช่นเดียวกัน เพราะไม่ใช่มีเพียงสกุลหนึ่งสกุลเดียว มีหลายสกุล มีหลายชาติชั้น วรรณะ ที่สละความสุขทางโลกออกมาเพื่ออรรถเพื่อธรรมท่านไม่เห็นแก่ความยากลำบาก

แม้จะเคยอยู่ในสกุลที่ละเอียดอ่อนเช่นสกุลกษัตริย์มาแล้ว แต่เวลาเสด็จออก มาบวชในพระพุทธศาสนา ท่านปฏิบัติตนแบบลูกศิษย์มีครู ตามรอยพระบาทของ พระพุทธเจ้า ย่อมเป็นทุกข์ด้วยกัน ท่านยอมรับ ไม่ได้คำนึง ไม่ได้คิดถึงไม่วุ่นวายกับ สมบัติเงินทองที่มีมากน้อยในสกุล สกุลสูงสกุลต่ำสกุลใดเหมือนกัน ท่านยอมรับตาม หลักธรรม ท่านจึงเพียรจึงอดทนจึงต้องมีความทุกข์ความลำบากพอ ๆ กัน การแสวงหา ธรรมวิเศษ ถ้าจะไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งภายนอกตามสมมุตินิยมซึ่งมีคุณค่าต่ำกว่าธรรมอยู่

แล้ว จะหาความวิเศษเหนือสิ่งเหล่านั้นไปไม่ได้ ต้องเป็นผู้ปฏิบัติด้วยความไม่เกาะเกี่ยวข้องแวะกับสิ่งใดนอกจากธรรม ตั้งหน้าบึกบึนฝืนกระแสของโลกที่มีอยู่ภายในใจของตนตลอดเวลาและอิริยาบถไม่ลดละท้อถอย ใจจึงจะมีกำลังผ่านไปได้

การประพฤติปฏิบัติ เมื่อใจมีกำลังมีศรัทธาความเชื่อมั่นในมรรคในผลแล้ว ความเพียรก็มีมาตาม ๆ กัน ความอดความทนก็พออดพอทนได้คนเรา มันขึ้นอยู่กับใจดวงเดียวนี้เป็นสำคัญ ถ้าใจท้อถอยอ่อนแอเสียอย่างเดียว อยู่ที่ไหนก็อยู่ไม่ได้ ทำอะไรก็ไม่สำเร็จเพราะทนไม่ได้ คอยแต่จะตาย อ่อนเปียกไปหมด กระทั่งกระดูกที่เป็นอวัยวะแข็ง ๆ ภายในร่างกาย ถ้ากำลังใจมี กำลังศรัทธามี มันพออดพอทน ทำไมจะอดทนไม่ได้ โลกเขาทำการทำงานเช่นเดียวกับเราเขาก็ทุกข์เหมือนกัน เขายังทนได้ เราทำความพากเพียรเพื่อถอดถอนกิเลส ซึ่งเป็นเสี้ยนเป็นหนามเป็นหอกเป็นหลาวทิ่มแทงอยู่ภายในใจให้หมดสิ้นไปซึ่งเป็นงานอันหนึ่ง ทำไมจะไม่ยอมรับทุกข์ประเภทที่จะให้ถึงธรรมอันวิเศษ เราต้องยอมรับถ้าเชื่อธรรม ไม่เชื่อกิเลส

นักปฏิบัติต้องมีความเข้มแข็งและมีความจริงจังต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ด้วยความมีสติจดจ่อต่อเนื่องกัน มีเจตนาประจำงานของตนไม่เหลาะแหละ ความเหลาะแหละไม่ใช่นิสัยของผู้จะครองธรรมสมบัติได้ จะกลายเป็นเรื่องกิเลสตัววิบัติไปหมด กิเลสมันจะพาให้เป็นสมบัติได้ยังไง คำว่าสมบัติก็แปลว่าถึงพร้อมหรือสมบูรณ์ในสิ่งพึงหวังกิเลสมันเป็นที่พึงหวังเมื่อไร และจะเป็นสมบัติอันพึงใจได้ยังไง นอกจากมันเป็นข้าศึกและพาให้วิบัติไปโดยลำดับเท่านั้น

อย่าลืมคำว่าสติ ผมเห็นคุณค่าของสติมาก ปัญญา สติเป็นสำคัญ เพียรอยู่เสมอผู้มีสติอยู่กับตัวชื่อว่าผู้มีความเพียร ยืน เดิน นั่ง นอน ขบฉัน ทำหน้าที่การงานต่าง ๆ อย่างน้อยให้มีสัมปชัญญะรู้สึกตัว ถ้าไม่มีสติจดจ่ออยู่กับคำภาวนาก็ให้มีความรู้สึกตัวอยู่ภายในตัวเสมอ...ไม่ผิด เวลาจะนำเข้าสู่การสู่งานจริง ๆ ย่อมง่าย เหมือนกับสัตว์ที่รักษาเลี้ยงดูมันอยู่ จะไล่ต้อนเข้าคอกเมื่อไรก็ได้ ไม่เหมือนที่ปล่อยไปตามยถากรรมกว่าจะตระเวนหาพบตัวก็ถูกเขานำขึ้นเขียงแล้ว จิตที่ระมัดระวังรักษาอยู่โดยสม่ำเสมอ เวลา

จะให้เข้าสู่ความสงบในองค์ภาวนาก็ได้ตามความต้องการ ไม่ดื้อดึงเหมือนที่ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม

การระมัดระวังสติก็ต้องฝืน ฝืนกิเลสนั่นแหละ เพราะกิเลสเป็นผู้ทำลายสติ เป็นผู้ทำลายปัญญา เป็นผู้ทำลายธรรมะทุกขั้น กิเลสจะต้องกีดต้องขวางต้องทำลายเสมอ เพราะฉะนั้น การประกอบความเพียรทุกท่าจึงเป็นการฝืนกิเลสการต่อสู้กิเลสไปในตัว ถ้าไม่ฝืนก็เท่ากับยอมตามกิเลส ยอมจำนนกิเลส ก็หาทางออกทางพ้นจากกิเลสไม่ได้ ต้องมัดกิเลสเข้าไปตามวิธีดังกล่าวนี้ จึงเรียกว่านักรบด้วยสติปัญญา สติปัญญาต้องให้แหลมคมยิ่งกว่ากิเลสจึงจะปราบกิเลสได้ ถ้ากิเลสยังแหลมคมกว่าก็ไม่มีทางเอาชนะและหลุดพ้นจากอำนาจของมันไปได้ จึงต้องบำรุงสติปัญญาอยู่เสมอไม่ลดละ

นักบวชเรานับว่าสะดวกมากในการประกอบสมณกิจสมณธรรม เพื่อความสงบเย็นใจ เราทำได้สะดวกทุกเวลาเพราะไม่มีงานอื่น ๆ มายุ่งกวนเหมือนทางโลก มีศรัทธาญาติโยมมากมายที่คอยสนับสนุนด้วยปัจจัยสี่ และคอยอนุโมทนากับท่านผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ไม่ตายไม่อด นอกจากเราจะอดเพื่อฆ่ากิเลส ที่จะอดตายเพราะไม่มีผู้มาทำบุญให้ทานนั้นเป็นไปไม่ได้ เพราะคนบุญยังมีอยู่มาก ในเมืองไทยเราเป็นเมืองพุทธด้วย คอยสนับสนุนและอนุโมทนาอยู่เสมอ อยากได้บุญได้กุศลด้วย เราผู้จะเสาะแสวงหาบุญเพื่อตนและเพื่อผู้อื่นในอันดับต่อไปนั้น ต้องตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติอย่าลดละท้อถอย เพื่อให้เห็นสมบัติอันพึงใจเกิดขึ้นที่ใจ

ใจเป็นมหาสมบัติ ธรรมสมบัติอยู่ที่ใจ มหาสมบัติทั้งมวลอยู่ที่ใจ ลงใจกับธรรมได้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว นั้นแหละคือมหาสมบัติ เวลานี้มีแต่กิเลสมันพันหัวใจ จึงต้องได้แก้ได้ถอนฟัดเหวี่ยงกันอยู่ตลอดเวลา จะยากลำบากก็ทนเอา จึงจะสมนามศิษย์มีครูคือศาสดาองค์เอกเป็นครูสอน

อะไรจะฝึกฝนอบรมยาก ยิ่งกว่าฝึกฝนอบรมพระให้เป็นพระอย่างสมบูรณ์แบบ ให้เป็นคนอย่างสมบูรณ์แบบไม่มี และไม่มีการฝึกอะไรยากยิ่งกว่าฝึกคนให้ดีสมภูมิของคน คำว่าคนก็ต้องหมายเอาตัวของเราเป็นอันดับแรก และการสอนก็ไม่มีอะไรสอน

ยากยิ่งกว่าสอนคน นี่ก็หมายถึงเราเป็นคนแรก เราสอนเรานั่นแหละคือสอนคน เราฝึกเรานั่นแลคือฝึกคน จึงต้องยากทุกระยะ ๆ ไม่มีอะไรที่จะยากยิ่งกว่าการฝึกคน การทรมานคน การทำคนให้เป็นคนดีจนถึงขั้นวิเศษวิโส หมายเอาตัวของเราเป็นคน ๆ หนึ่ง คนอื่นนั้นไม่มีปัญหายุ่งยากยิ่งกว่าเราฝึกเราให้เป็นคนอย่างเต็มภูมิ เมื่อคนนี้สมบูรณ์แล้วเรื่องประโยชน์ทางโลกนั้นแยกกันไม่ออก เพราะโลกกับธรรมอาศัยกันอยู่ ชาวบ้านกับชาววัดก็แยกกันไม่ออก ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน มันหากเป็นไปเอง ดังพระพุทธเจ้า พระสาวก ตลอดครูอาจารย์ทั้งหลายเป็นตัวอย่างในการทำประโยชน์แก่โลก เพราะโลกกับธรรมเป็นสิ่งเกี่ยวโยงกันแต่ไหนแต่ไรมาแยกกันไม่ออก

พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้แล้วเรื่องประโยชน์ของโลกก็ตามมาเอง ในขณะที่ทรงบำเพ็ญไม่สนพระทัยกับผู้หนึ่งผู้ใดเลย มีแต่ตั้งหน้าประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งที่มืดมนอนธการอยู่ภายในจิต ซึ่งไม่มีอะไรที่จะมืดยิ่งกว่ากิเลสครอบหัวใจ สิ่งที่มีอยู่มันก็ไม่เห็นก็ไม่รู้ เพราะกิเลสไม่ให้เห็นกิเลสไม่ให้รู้ กิเลสไม่ให้เชื่อ กิเลสไม่ให้ทำ นี่แหละมันจึงลำบาก กิเลสเป็นผู้คัดผู้ค้านผู้ขัดผู้ขวางอยู่ในหัวใจนี้แหละ จึงรู้ไม่ได้เห็นไม่ได้ในสิ่งที่มีซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้วทุกแง่ทุกมุม บาปก็ไม่ทราบว่าเป็นยังไง บุญก็ไม่ทราบว่าเป็นยังไง นรกไม่ทราบว่าเป็นยังไง สวรรค์ไม่ทราบว่าเป็นยังไง พรหมโลกไม่ทราบเป็นยังไง นิพพานไม่ทราบเป็นยังไง ทั้ง ๆ ที่ใจนี้แหละจะเป็นผู้รู้ แต่มันรู้ไม่ได้ในขณะที่ถูกกิเลสปิดไว้อย่างมิดตัว

การประพฤติปฏิบัติด้วยความพากเพียร เป็นการเปิดการเพิกถอนสิ่งที่หุ้มห่อให้มืดมิดปิดตาภายในใจนี้ออกไปเป็นลำดับ ให้ได้เห็นสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลายดังกล่าวแล้วตามเป็นจริง ความสงบก็ให้เห็น สมาธิก็จะได้รู้ได้เห็นขึ้นที่ใจ เมื่อความวุ่นวายอันเป็นตัวกิเลสจางลงไป ๆ ปัญญาความสอดส่องก็มีทางออกและก้าวเดินได้ เพราะกิเลสไม่กีดขวางปิดกั้นไว้เต็มที่เหมือนแต่ก่อนที่ยังไม่ได้ปฏิบัติ ปัญญาก็พอจะก้าวเดินได้หรือก้าวเดินได้ และก้าวเดินได้อย่างเต็มภูมิเมื่อจิตมีความสงบพอเป็นบาทเป็นฐานแล้ว ฉะนั้นคำว่าสมาธิคือความสงบใจจึงเป็นธรรมจำเป็น ที่จะหนุนปัญญาให้ก้าวเดินได้อย่างสะดวกคล่องตัว ทั้งขั้นเริ่มแรกและขั้นต่อไปของปัญญา ผู้ปฏิบัติจึงไม่ควรมองข้าม

สมาธิ อันเป็นธรรมสั่งสมกำลังเพื่อปัญญาทุกขั้นไป จนถึงความบริสุทธิ์หลุดพ้นโดยชอบธรรม ดังท่านกล่าวไว้ในอนุศาสน์ตอนปลายว่า ปัญญาที่ได้รับการหนุนจากสมาธิแล้วย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบดังนี้

เมื่อปัญญาได้เริ่มไหวตัวออกพิจารณาแล้ว ความรู้ความเห็นความเป็นต่าง ๆ ที่ไม่เคยปรากฏขึ้นภายในใจ ย่อมปรากฏขึ้นเรื่อย ๆ อุบายวิธีการต่าง ๆ ปรากฏขึ้นเรื่อย ๆ ความจริงที่เคยมีอยู่ที่ไหน ๆ มาดั้งเดิมแต่เราไม่รู้ไม่เห็น ก็กลับให้รู้ให้เห็นขึ้นมาชัดขึ้นมาภายในใจ สุดท้ายใจก็เปิดตัวเองขึ้นมาอย่างเต็มที่เพราะไม่มีอะไรปิด เนื่องจากกิเลสสลายตัวลงไปหมดแล้ว เหลือแต่ความรู้อันเป็นธรรมล้วน ๆ ทำไมจะมองไม่เห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง

โลกวิทู รู้แจ้งโลกก็รู้แจ้งที่ใจนี้ก่อนซิ เมื่อรู้แจ้งที่ใจแล้วสิ่งต่าง ๆ ก็รู้แจ้งไปเองปิดใจนี้ปิดไม่อยู่ มีแต่กิเลสเท่านั้นแหละปิดใจ พอกิเลสสิ้นซากลงไปแล้ว อะไรจะปิดใจไม่อยู่เลย จะรู้อย่างประจักษ์ เรารู้ประจักษ์เพียงคนเดียวเท่านั้นสามารถพูดได้อย่างเต็มปาก เพราะพูดด้วยความรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่กับตนและเกี่ยวโยงกันทั่วไตรภพ ไม่ได้พูดด้วยความด้นเดาเกาหมัด คำว่าโลกวิทู รู้แจ้งโลกอันเป็นคุณสมบัติของสาวก ก็คือรู้แจ้งในธาตุขันธ์และจิตใจของตนนี้ก่อนอื่น จากนั้นก็กระจายออกไปสู่โลกและธาตุขันธ์ภายนอกไม่มีประมาณ และประมวลมาเป็นความจริงอย่างเดียวกัน

เราทราบแล้วว่าพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น สามารถเป็นศาสดาสอนโลกทั้งสามได้ **สตฺถา เทวมนุสฺสานํ** ฟังซิ...ธรรมบทย่อท่านแสดงไว้ ไม่เพียงแต่เป็นครูของมนุษย์เท่านั้น ยังเป็นครูของอินทร์พรหมเทวดาทั้งหลายอีกด้วย นั่นแหละความรู้จริงสามารถพูดได้สอนได้ไม่มีอัดมีอั้น นำออกมาพูดได้ทั้งนั้นเพราะออกมาจากความรู้จริงเห็นจริง ไม่งก ๆ งัน ๆ ไม่ลูบไม่คลำ นี่เราพยายามสอนเราเพียงคนเดียว ทั้งที่มีเครื่องมือหรือแนวทางคือโอวาทของพระพุทธเจ้า ตลอดอุบายต่าง ๆ ทรงสอนไว้หมดแล้วก็ยังเป็นไปไม่ได้ แล้วจะหวังเอาผลเอาประโยชน์จากอะไร

ตายเกิดตายทุกข์ตายยากตายลำบากวกเวียนกันอยู่ไม่หยุดไม่ถอย มันได้ผลประโยชน์อะไร ได้ความวิเศษวิโสที่ตรงไหน ภพใดภพนั้นกับภพนี้มันต่างกันตรงไหน ก็คือภพแห่งความเกิดความตายความทุกข์ความทรมานเหมือนกัน ถ้าจะเอาความวิเศษวิโสจากการเกิดการตายนี้ได้จริง โลกวิเศษวิโสกันไปหมดแล้วในโลกธาตุนี้ไม่มีใครยิ่งหย่อนกว่ากัน ความหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านี้เพราะทำลายเชื้อมันหมดแล้วเท่านั้นเป็นความประเสริฐเป็นผู้ประเสริฐ หมดกังวลกันเพราะกิเลสขาดสะบั้นลงไปแล้ว **นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว** บัดนี้ความเกิดความตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ ดังที่เคยเป็นมาของเราไม่มีแล้ว หมดแล้ว

นี่แหละการปฏิบัติ ถ้าลงได้จริงจังกับธรรมปฏิบัติแล้ว ผลจะต้องปรากฏขึ้นไปตั้งแต่ขั้นของความสงบเย็นใจ ปัญญาก็จะก้าวออกเรื่อย ๆ สิ่งที่ไม่เคยรู้ก็จะรู้ขึ้นมาภายในจิตใจ สิ่งที่ไม่เคยละได้ก็ละได้เป็นลำดับ กิเลสประเภทต่าง ๆ ขาดหลุดลอยไปและขาดที่หัวใจอย่าเข้าใจว่าขาดที่ไหนนะ เมื่อรู้แจ้งชัดเจนแล้วกิเลสก็ขาดไป ๆ เป็นลำดับลำดา ไม่ใช่ขาดไปทีเดียวเรียบวุธไปเลยนะ นอกจาก **ขิปปาภิญญา** ที่บรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็วเท่านั้น จำพวก **เนยยะ** ซึ่งต้องฝึกทรมานตนด้วยวิธีการต่าง ๆ กิเลสต้องขาดไปโดยลำดับลำดาตั้งแต่ขั้นหยาบ ขั้นกลาง ขั้นละเอียด ค่อยขาดไป ๆ บทสุดท้ายที่อวิชชาขาดจากใจนั้นจึงเป็นขาดสะบั้น จุดนั้นขาดสะบั้นเหมือนกันหมด พอถึงจุดนั้นแล้วก็เหมือนกับถอนรากแก้วพรวดขึ้นมาพรวดเดียวเท่านั้นก็หมด

นั่นแหละการถอนรากแก้วของอวิชชาพรวดขึ้นจากใจหนเดียวเท่านั้น ไม่ต้องได้ถอนอีกแล้วที่นี่ นี้เป็น **อกุปปธรรม**ขั้นสุดยอด อกุปปธรรมขั้นโสดาฯ นั้นเป็นขั้นหนึ่งขั้นสกิทาคาฯ เป็นขั้นหนึ่ง ขั้นพระอนาคาฯ เป็นขั้นหนึ่ง ขั้นอรหัตอรหันต์เป็นขั้นหนึ่ง คำว่าโสดาฯ เป็นอกุปปธรรมหมายความว่า ไม่เสื่อมจากขั้นโสดาฯ นี้ลงไปอีกแล้ว แต่ยังมีความเจริญความเสื่อมในขั้นที่ตนกำลังก้าวกำลังปีนขึ้นไปอยู่ยังไม่ได้ที่ยึดที่เกาะอย่างเต็มที่ ปีนขึ้นตกลง ๆ อันนั้นยังมีการกำเริบ ส่วนขั้นภูมิที่ได้แล้วนั้นเป็นอกุปปธรรมไม่กำเริบ คือหมายความว่าไม่เป็นอื่น พอก้าวขึ้นอีกพักหนึ่งเป็นที่แน่ใจแล้ว นั่นเป็นอกุปปะและก้าวต่อไป เช่น พระสกิทาคาฯ จะก้าวสู่ขั้นพระอนาคาฯ ก็ต้องก้าวแล้ว

ตกลง ๆ เรียกว่า เจริญแล้วเสื่อม ๆ เพราะยังไม่ชำนาญ จนกระทั่งชำนาญถึงขั้นที่ว่าเกาะติดปั๊บแล้วก็เป็นอกุปปะในขั้นนั้น ๆ พอถึงขั้นอรหัตภูมิเต็มตัวแล้ว หมดละที่นี่ไม่มีก้าวไปไหนอีก จึงไม่มีคำว่าตกลง ไม่มีคำว่าเจริญแล้วเสื่อมเพราะเจริญเต็มที่ถ้าว่าเจริญ เจริญเต็มที่แล้ว ถึงหลักธรรมชาติเป็นอกุปปะขั้นสุดยอดแล้ว

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ไม่ใช่อันใดสิ่งใดจะเป็นผู้สัมผัส จะเป็นผู้รับรู้จะเป็นเจ้าของสมบัติดังกล่าว นอกจากใจดวงเดียวนี้ ธรรมทั้งมวลมีใจดวงเดียวนี้เท่านั้นจะเป็นผู้รับสัมผัสสัมพันธ์ จะเป็นผู้รับและบรรจุไว้ในตนเป็นมหาสมบัติ ขอให้ทุกท่านพยายามให้เห็นของวิเศษภายในใจของตน จะหายกังวลในสิ่งทั้งหลายโดยไม่ต้องสงสัย ขอแต่การปฏิบัติเอาจริงเอาจังตามแนว**สวากขาตธรรม**เถิด ผู้นี้แลจะเป็นเจ้าของมหาสมบัติคือมรรคผลนิพพาน โดยไม่มีกาลสถานที่หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดผู้หนึ่งผู้ใดมามีอำนาจกีดขวางได้เลย มีทุกข์กับสมุทัยเท่านั้นทำการกีดขวาง และมีนิโรธกับมรรคเท่านั้นเป็นธรรมบุกเบิกเพิกถอนให้เตียนโล่งภายในใจของผู้ปฏิบัติ

ฉะนั้น จงเป็นที่แน่ใจในสัจธรรมทั้งฝ่ายละและฝ่ายบำเพ็ญ และปฏิบัติให้เต็มตามหน้าที่ทั้งสองฝ่าย คำว่ามรรคผลนิพพานจะเป็นหนองอ้อขึ้นที่ใจดวงเป็นภาชนะอันเหมาะสมแห่งธรรมทุกขั้นไม่สงสัย จะปรากฏหนองอ้อว่า อ้อ ธรรม...อยู่ที่นี่เอง หรืออยู่ที่ใจนี้เองเหรอ ในวันเวลาหนึ่งแน่นอนไม่สงสัย

จึงขอยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๑. มหาวิทยาลัยสงฆ์

สถานที่บำเพ็ญในครั้งพุทธกาล ถ้าจะเทียบกับมหาวิทยาลัยสงฆ์อย่างสมัยปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยของท่านคือที่ป่า ที่เขา ที่ถ้ำ เงื้อมผา ซอกเขา ไหล่เขา ป่าช้า ป่ารกชัฏ ซึ่งล้วนแต่เป็นสถานที่สงัดวิเวกวังเวง อันเป็นการสัมผัสในหลักธรรมชาติและปลุกสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรให้ตื่นอยู่ตลอดเวลาไม่ประมาทนอนใจ และปราศจากสิ่งพลุกพล่านก่อกวนต่าง ๆ เป็นสถานที่ที่ให้ความสงัดวิเวกทางกาย และเป็นเครื่องหนุนความวิเวกทางใจได้เป็นอย่างดี ทุกกาลสถานที่และอิริยาบถในการบำเพ็ญสมณธรรม นักศึกษาในครั้งพุทธกาลที่เข้าสู่มหาวิทยาลัยเช่นนั้นย่อมเป็นผู้พร้อมทุกอย่าง ศรัทธาความเชื่อต่อมรรคต่อผลก็พร้อม วิริยะคือความพากเพียรก็พร้อม สติก็พร้อม สมาธิก็เตรียมพร้อม ปัญญาก็กลมกลืนกันไปที่เรียกว่าอินทรีย์ ๕ หรือพละ ๕ ซึ่งเป็นหลักวิชาและเครื่องมือของนักศึกษาและนักปฏิบัติในครั้งพุทธกาล ท่านดำเนินกันอย่างนั้น

หลักวิชาที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนในเบื้องต้น เพื่อนำไปบำเพ็ญในสถานที่เช่นนั้นก็คือ อาการ ๓๒ ซึ่งเป็นหลักวิชาอันใหญ่โตมากที่พระผู้มารับการอบรมศึกษาจะรับไปประพฤติปฏิบัติจากพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาจารย์องค์เลิศ การปฏิบัติทุกแง่ทุกมุมตลอดความเคลื่อนไหวในอาการต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นท่าของนักรบผู้เอาจริงเอาจัง

ทั้งนั้น เพื่อให้จบพรหมจรรย์คือความสิ้นสุดวิมุตติพระนิพพาน สังหารกิเลสให้ขาดลอยไปจากจิตใจ กลายเป็นผู้สำเร็จปริญญาเอกขึ้นมา ปริญญาเอกครั้งนั้น ได้แก่ การสำเร็จอรหัตบุคคล ปริญญาตรี ปริญญาโทก็ได้แก่ สำเร็จพระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา ส่วนปริญญาเอกได้แก่ พระอรหัตบุคคล

ผู้สำเร็จปริญญาเอกแล้วชื่อว่า เป็นผู้เรียนจบพรหมจรรย์โดยสมบูรณ์แล้วในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น ๆ ไม่มีคำว่าใบประกาศนียบัตรใด ๆ มี**สนฺทิฏฺฐิโก**ตามขั้นภูมิของจิตของธรรมที่รู้เห็นเป็นใบประกาศของท่านแต่ละองค์ ๆ คือความรู้เองเห็นเองจากการปฏิบัติของตนที่ได้ศึกษามาด้วยดีแล้วจากพระพุทธเจ้า เพราะคำว่า**สนฺทิฏฺฐิโก**พระองค์ทรงมอบไว้กับผู้ปฏิบัติทุก ๆ รายไป ไม่ทรงผูกขาด ทรงมอบให้ผู้นั้นเป็นผู้รู้ผู้เห็นและผู้ยืนยันความจริงขึ้นมากับตนเอง เพราะความจริงมีอยู่กับทุกคน นอกจากจิตที่ยังปลอมอยู่ด้วยกิเลสของจอมปลอมทั้งหลายเท่านั้น จึงไม่สามารถจะทราบความจริง ซึ่งมีอยู่กับตนได้ทั้งส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียด ไม่มีใครมาให้ใบรับรอง สันทิฏฐิกธรรมเป็นเครื่องรับรองประจักษ์ใจ หรือ **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** ท่านผู้รู้ทั้งหลายพึงรู้จำเพาะโดยการปฏิบัติของตน นี่เป็นใบประกาศของท่านที่ค้นคว้าและเสาะแสวงหาเองด้วยความชอบธรรม ได้แก่ **สุปฏิปนฺโน อุชุฯ ญายฯ สามีจิปฏิปนฺโน** ผลที่ตกออกจากการปฏิบัตินี้ก็ได้แก่ อริยบุคคล คือ **โสดา สกิทาคา อนาคา อรหัตบุคคล**

ในครั้งพุทธกาลท่านเรียนอย่างนั้น เรียนเพื่อประพฤติปฏิบัติ หาสถานที่เหมาะสมเป็นที่ฝึกหัดอบรม เรียนเพื่อความรู้ความเข้าใจในสัจธรรมคือความจริงทั้งหลาย ทั้งฝ่ายสมุทัย ทุกข์ ทั้งฝ่ายนิโรธ มรรค แจ้งประจักษ์กับใจตัวเอง เพราะสัจธรรมทั้งสี่นี้มีอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่ได้นอกเหนือไปจากกายกับใจนี้เลย ท่านจึงเป็น**สงฺฆโสภณา** เป็นความงามแห่งสงฆ์ที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ด้วยความตั้งใจปฏิบัติอย่างแท้จริง ธรรมที่ท่านบรรลุเป็นขั้น ๆ เหล่านั้นก็เป็นธรรมที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ใจเท่านั้นเป็นผู้จะรับสัมผัสสัมพันธ์ธรรมทั้งหลายทุกขั้นทุกภูมิไปจนกระทั่งถึงขั้นสูงสุด ไม่มีอวัยวะส่วนใดในร่างกายของเรานี้ที่จะสัมผัสสัมพันธ์ธรรมทุก ๆ ขั้นได้อย่างประจักษ์ชัดเจนเหมือนใจ

ใจจึงเป็นสิ่งสำคัญมากที่ต้องได้รับการศึกษาอบรมด้วยดี เพื่อความสัมผัสธรรมทุกขั้น ด้วยการปฏิบัติอันถูกต้องดีงามของตน ครั้งพุทธกาลท่านดำเนินอย่างนั้น เมื่อเข้าสมาคมกันมีแต่เรื่องอรรถเรื่องธรรมเรื่องข้อวัตรปฏิบัติ สถานที่เป็นที่บำเพ็ญว่ามาจากป่าไหน เขาลูกไหน ถ้ำใด เงื้อมผาใด ไปอยู่สถานที่เช่นนั้นการบำเพ็ญเป็นอย่างไร จิตใจได้รับความสงบได้รับความแยบคาย มีความรู้ความฉลาดอย่างไรบ้าง ผู้ใดได้รู้ธรรมในแง่ใดขั้นใด ภูมิใด นำอรรถธรรมแง่ต่าง ๆ ซึ่งตนรู้ตนเห็นมาสัมโมทนียกถาซึ่งกันและกันให้เป็นเครื่องรื่นเริงและยึดเป็นคติตัวอย่างจากกันและกันไปเป็นสิริมงคลแก่ตน

ไม่มีคำว่าการบ้านการเมือง การได้การเสีย การซื้อการขาย เรื่องหญิงเรื่องชาย เรื่องรักเรื่องชอบ เรื่องการนั้นกิจนี้อันเป็นเรื่องของโลกสงสาร ท่านไม่นำเข้ามาเกี่ยวข้องกับวงของการปฏิบัติธรรม ราวกับว่าอยู่คนละโลก ทั้ง ๆ ที่ท่านก็อาศัยอยู่ในโลกเราด้วยกันกับมนุษย์ทั้งหลายนั่นแล แต่จิตใจและการประพฤติปฏิบัติของท่านหมุนไปในธรรมล้วน ๆ กิริยาที่แสดงออกจึงแสดงออกด้วยความเป็นธรรมทั้งนั้น ไม่มีสิ่งจอมปลอมทั้งหลายเข้าเคลือบแฝงเลย สรณะของพวกเราท่านดำเนินอย่างนี้

พระพุทธเจ้าเราก็เคยเห็นพระประวัติของท่านมาด้วยดีด้วยกัน จะว่าเราได้ศึกษามาแล้วทุกรูปก็ได้ เพราะต่างองค์ต่างก็ได้ศึกษามาด้วยกันแล้วทั้งนั้น เราสังเกตตามพระประวัติการดำเนินของพระองค์ แม้จะไม่มีครูมีอาจารย์แนะนำพร่ำสอน แต่วิธีการดำเนินของท่านก็เป็นสรณะของพวกเราได้อย่างสมบูรณ์ ในความสละทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็นความสุขของโลก ที่พระองค์ก็เป็นผู้หนึ่ง เนื่องจากเคยเป็นกษัตริย์มาแล้ว จะต้องได้ครอบครองความสุขเหล่านี้ เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ บริษัทบริวารสมบัติเงินทองข้าวของไพร่ฟ้าประชาชีมากน้อยอยู่ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ สิ่งเหล่านี้โลกถือว่าเป็นสมบัติอันมีคุณค่า เป็นสิ่งที่โลกปรารถนากันทั้งนั้น แต่พระองค์ทำไมจึงทรงเสียสละได้เหมือนหนึ่งว่าไม่มีความอาลัยเสียดาย

ทั้งนี้เพราะความมุ่งมั่นในพระทัยนั้นหนักแน่นในธรรมทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งความพ้นทุกข์และความเป็นศาสดาของโลกเต็มพระทัย สิ่งเหล่านั้นจึงไม่มีน้ำหนักมากยิ่งกว่าความมุ่งมั่นของพระองค์ ที่จะให้สำเร็จตามพระประสงค์ อันนี้เป็นต้นเหตุที่จะให้

ทรงเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างต่อไปไม่ลดละ แม้สิ่งเหล่านั้นจะมีคุณค่าตามโลกนิยมสมมุติก็ตาม แต่ถ้าเทียบกับธรรมแล้วสิ่งเหล่านั้นมีคุณค่าน้อยนิดเดียว ไม่เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามหาศาลดังธรรมที่ได้ตรัสรู้และความเป็นศาสดาสอนโลก เพื่อประโยชน์แก่โลกอย่างมากมายนั้นเลย จึงได้ตัดพระทัยออกไป

การออกไปของพระองค์นั้น มีความลำบากยากเย็นเข็ญใจอย่างไม่มีใครเสมอและไม่มีใครเหมือน ไม่มีใครเทียบ ไม่มีใครเป็นคู่แข่งพระองค์ได้ในการเสียสละก็ดี ในการประกอบความพากเพียรก็ดี ในความทุกข์ยากความลำบากเพราะความเป็นอยู่ใช้สอยต่าง ๆ ก็ดี มีแต่ความทุกข์บีบคั้นทั้งนั้น หาความสะดวกสบายไม่ได้เลย เพราะความเป็นกษัตริย์ ทรงเสียสละพระองค์ลงมาสู่ความเป็นคนอนาถา เที่ยวเสาะแสวงอาหารปัจจัยมาเสวยจากชาวบ้านชาวเมืองธรรมดาทั่ว ๆ ไป ซึ่งแต่ก่อนพระองค์ไม่ทรงเคยพบเคยเห็นเลย แต่ก็ได้ทรงพบทรงเห็นในขณะที่ทรงเสียสละราชสมบัติออกทรงผนวชทีเดียว

ความทุกข์ในการประกอบความพากเพียร พระองค์ก็ไม่เคยได้รับทุกข์ถึงขนาดนั้น ความเป็นอยู่อย่างทนทุกข์ทรมานทุกด้านพระองค์ก็ไม่เคยมาก่อน ประหนึ่งว่าสวรรค์ของมนุษย์พระองค์ได้อยู่มาแล้วตั้งแต่วันประสูติ จนกระทั่งวันเสด็จออกทรงผนวช แล้วได้ทรงตกนรกทั้งเป็นในแดนมนุษย์แห่งความเป็นคนขอทานเขากิน ก็ในขณะที่พระองค์ทรงเสียสละจากปราสาทราชบริษัทบริวาร ออกไปสู่ที่ซึ่งไม่มีใครปรารถนากัน โลกเขาเรียกว่าสถานที่ดัดสันดาน แต่ความจริงพระองค์ไปเพื่อดัดสันดานกิเลสต่างหาก

ความทุกข์ความทรมานทั้งหลายรวมลงในสิทธัตถราชกุมาร ซึ่งยังไม่ได้เป็นพระพุทธเจ้าในขณะนั้นทั้งสิ้น แล้วการประกอบความพากเพียร ก็ทรงตะเกียกตะกายเต็มพระสติกำลังความสามารถ ถึงขนาดสลบไสลไปถึงสามครั้ง ทุกข์มากน้อยเพียงไรเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นคติตัวอย่างของชาวพุทธเราได้เป็นอย่างดี สมความเป็นศาสดาตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกที่เสด็จออกทรงผนวชและบำเพ็ญตลอดมา จนกระทั่งได้ตรัสรู้และประทานพระโอวาทสั่งสอนมวลสัตว์เรื่อยมา เป็นศาสดามาโดยลำดับลำดา ควรยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ ควรยึดเป็นคติตัวอย่างได้อย่างถึงใจไม่มีข้อสงสัยแม้แง่ใดแง่หนึ่งเลย

อันเรื่องที่พระองค์ทรงบำเพ็ญผิดพลาดไปบ้างนั้น เป็นธรรมดาของผู้ไม่มีครูมีอาจารย์แนะนำสั่งสอนในทางที่ถูก ก็ย่อมมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนเป็นธรรมดา แต่พระวิริยะคือความพากเพียร และความอดทนทุกแง่ทุกมุมในการบำเพ็ญทั้งหลายนั้นยกให้เป็นคติตัวอย่างอันเลิศสำหรับชาวพุทธเราทั้งหลาย จนกระทั่งได้ตรัสรู้มีความลำบากมากน้อยเพียงไร เราจึงควรน้อมเอาเรื่องราวของพระองค์มาเป็นคติตัวอย่างเป็นเครื่องยึดต่อการประพฤติปฏิบัติของเรา เพื่อเป็นกำลังใจในการบำเพ็ญว่าพระพุทธเจ้ามิใช่เพชฌฆาตจะนำพวกเราไปตาย เพราะความลำบากด้วยความเพียรพยายาม จึงไม่ควรกลัวว่าจะตายเพราะความเพียรเพื่อฆ่ากิเลสตัวปล้นหัวใจอยู่ตลอดมา

บรรดาสาวกก็ไม่ต้องกล่าวถึง บางองค์ก็ลำบากลำบนเช่นเดียวกัน เพราะเคยเป็นกษัตริย์มาด้วยกัน มีมากมายและเป็นลำดับลำดา เมื่อสรุปลงแล้วไม่ว่าจะออกมาจากชาติชั้นวรรณะใด ต้องแบกหามกิเลสมาเต็มหัวใจด้วยกัน กิเลสมีอยู่ในหัวใจใดจะไม่ยังหัวใจนั้นให้มีความสุขความสบายเป็นอิสรเสรีได้เลย จะต้องบีบบังคับทรมานจิตใจ ให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนอยู่เรื่อยมา การประกอบความพากเพียร เพื่อแก้เพื่อถอดถอนสิ่งที่เหนียวแน่นแก่นของวัฏฏวนนี้ออกจากใจ ตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกถึงขั้นที่สุดจุดหมายปลายทางนั้น แต่ละองค์ ๆ นั้นจะมีความยากความลำบากเพียงไร

ให้พึงทราบว่ากิเลสไม่มีกิเลสตัวใดที่จะขบเปราะ ๆ ฟันง่าย ๆ ขาดง่าย ๆ มีแต่ตัวที่เหนียวแน่นมั่นคง ตัวเฉลียวฉลาด ตัวละเอียดลออ กล่อมมนุษย์กล่อมสัตว์โลกให้เคลิ้มหลับไม่มีวันตื่นได้เหมือนกันหมด การปราบปรามถอดถอนมันจะเอาความสะดวกสบายมาจากที่ไหน ต้องทุกข์ต้องลำบากด้วยกันทั้งนั้นแหละ อย่าพากันสงสัยหรือตั้งความหวังกับกิเลสว่า จะพาให้เราสบายในการเข่นฆ่ามัน แม้แต่สัตว์มันยังต่อสู้เวลาเราจะฆ่ามัน กิเลสยิ่งตัวฉลาดแหลมคมด้วยแล้ว มันจะขึ้นบนเขียงคอยให้เราสับยำอย่างง่ายดายเทียวหรือ จงอย่าพากันฝันลม ๆ แล้ง ๆ

เพราะฉะนั้นการที่จะแก้กิเลสซึ่งเป็นธรรมชาติอ้อยอิ่ง สำหรับสัตว์ที่โง่เขลาทั้งหลายนั้น จึงเป็นเรื่องที่ยากเรื่องที่ลำบากมากมายมาแต่กาลไหน ๆ ไม่ใช่เป็นสิ่งดื้อด้านและแก้ยากฆ่ายากเฉพาะกิเลสของเราคนเดียว เราประมวลเข้ามาพิจารณาอย่างนี้

ในบรรดาสาวกทั้งหลายที่ท่านผ่านพ้นนรกกิเลสตัวเคยเผาผลาญไปแล้ว อย่าเข้าใจว่าหัวใจเราดวงนี้กับกิเลสที่ฝังใจเรานี้เป็นสิ่งที่แก้ยากเพียงเราคนเดียว มันเป็นสิ่งแก้ยากมาด้วยกันทั้งนั้น ต้องสุดฝีมือเต็มสติกำลังความสามารถ ถึงขนาดสละชีวิตเลือดเนื้อจิตใจต่อการต่อสู้กับกิเลสนี้ มีจำนวนไม่น้อยในบรรดาพระสาวก นับแต่พระพุทธเจ้าลงมาทรงสลบถึงสามครั้ง นั่นคือการเสียสละ หากจะตายไปเลยพระองค์ก็ยอม จะไม่เรียกว่าเสียสละยังไง

ให้เราคิดอย่างนี้ในการประพฤติปฏิบัติ จิตใจจะได้มีความห้าวหาญมีกำลังใจในการต่อสู้ ว่าพระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกทั้งหลายที่ได้เป็นสรณะของพวกเราก็ดี ไม่ใช่ท่านที่ล้างมือเปิบมาเลย แต่ท่านเป็นผู้เคยเดนตายมาด้วยกันแทบทั้งนั้น หรือจะพูดว่า ๙๘% ก็ไม่ผิดในบรรดาที่ได้รับความลำบากลำบนมาแล้ว ส่วน ๒% นั้นก็ยกให้พวก **สุขา ปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญา** ปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว อันนี้มีจำนวนน้อยมาก แต่จำนวนที่ถูไถกลิ้งไปกลิ้งมา ตะเกียกตะกายหกล้มก้มกราบนี้มีจำนวนมาก เช่นเรา ๆ ท่าน ๆ นี่แล เพราะกิเลสเป็นจอมข้าศึกอย่างสำคัญ การกลิ้งไปกลิ้งมาด้วยความเพียรท่าต่าง ๆ ก็คือวิธีการอันหนึ่งที่ต่อสู้กับกิเลส แทบสลบไสลก็เป็นวิธีการอันหนึ่งที่ต่อสู้กับกิเลส

ทุกข์ยากลำบากในการประกอบความเพียรท่าใด ก็เป็นความทุกข์แต่ละอย่าง ๆ ที่เกิดจากการต่อสู้กับกิเลสทั้งมวลทำไมจะไม่ทุกข์ ต้องทุกข์ เพราะกิเลสทุกประเภทมีแต่ตัวเหนียวแน่นมั่นคง ตัวฉลาดละเอียดลออสุขุมมากทั้งสิ้น ในสามโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรเกินกิเลสที่มีความสุขุมมาก ถ้าเป็นเหยื่อก็เป็นเหยื่อที่สัตว์ตายใจอย่างสนิท ไม่คิดและไม่ทราบว่าเป็นเหยื่อล่อเลย เข้าใจว่าเป็นอาหารอันโอชาซึ่งไม่เคยได้รับได้พบได้เห็นตั้งแต่วันเกิดมา เมื่อเจอเข้าทำไมจะไม่งับเอา ๆ ให้สมใจ และทำไมเบ็ดจะไม่ติดเอา ๆ เพราะเหยื่อล่อก็ล่อเพื่อให้ติดเบ็ด กิเลสล่อสัตว์ทั้งหลายก็เพื่อให้ติดจมอยู่ในกองทุกข์นั่นแล

การที่จะแก้กิเลสจึงต้องใช้อุบายวิธีต่าง ๆ พร้อมทั้งกำลังวังชาความอุตส่าห์พยายาม นอกจากอุบายของสติปัญญาแล้ว ยังต้องอาศัยพลังคือกำลังแห่งความพากเพียร กำลังแห่งความอดทน กำลังแห่งความอุตส่าห์พยายามบึกบึนกันไป เครื่องมือ

ก็ใช้กันไปเรื่อย ๆ สติปัญญาซึ่งเป็นเครื่องมืออันสำคัญ เราจะใช้แบบนิสัยเดิมซึ่งเคยมีมาแต่ฆราวาส จะนำมาใช้แก้กิเลสตัณหาอาสวะในเพศของพระ ในกิริยาอาการต่าง ๆ ของพระ จะไม่มีกิเลสตัวใดหลุดลอยไปเลย เพราะนิสัยนั้นเป็นเรื่องของกิเลสโดยตรงอยู่แล้ว ไม่ใช่เรื่องของธรรม

ความมักง่าย ความสุขเอาเผากิน นี้เป็นนิสัยของกิเลสทั้งมวล ความเบื่อต่อความพากเพียร ความเข็ดหลาบต่อความทุกข์ในการประกอบความดี ล้วนแล้วแต่เป็นกลอุบายของกิเลสทั้งมวล ความหนักก็เอาเบาก็สู้ไม่ลดละท้อถอยเพราะได้เชื่อธรรมแล้วว่า กิเลสนี้ได้เคยทำพิษแก่เรามาเป็นเวลานานแล้ว ท่านผู้รู้คือศาสดาได้สอนไว้แล้วโดยถูกต้องแม่นยำ ว่ากิเลสเป็นภัยต่อสัตว์โลก เมื่อเชื่ออย่างนี้แล้ว ถึงเราจะยังไม่รู้ฤทธิ์ของมันด้วยปรีชาความสามารถของเราก็ตาม แต่เราก็รู้ด้วยใจของปุถุชนเรานี่แล อาศัยศรัทธาความเชื่อต่อพระโอวาทที่พระศาสดาสอนไว้ ทำให้เกิดกำลังใจที่จะต่อสู้กับกิเลสมากขึ้นโดยลำดับ ๆ จนได้เห็นโทษของมันอย่างแท้จริงภายในจิตใจของตัวที่เรียกว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** และเห็นคุณค่าของธรรมในขณะเดียวกันด้วย**สนฺทิฏฺฐิโก**เหมือนกัน

เมื่อได้เห็นทั้งโทษทั้งคุณประจักษ์กับใจตัวเอง คือ ระหว่างกิเลสกับธรรมมีโทษและมีคุณต่างกันอย่างไรบ้างแล้ว เรื่องความพากเพียรหากหนุนกันมาเอง เพราะความเชื่อที่เกิดจากความเห็นประจักษ์ใจเป็นสิ่งที่มีกำลังมาก และจะหนุนกันมาเป็นลูกโซ่ ความอดความทนความอุตส่าห์พยายามทุกแง่ทุกมุมไม่ต้องบังคับ หมุนกันมาเองเพราะความเห็นโทษและความเห็นคุณประจักษ์กับใจนั้นมีกำลังมาก ถึงขนาดที่สละชีวิตจิตใจเพื่อความพากเพียรเพื่อการต่อสู้ เพื่อการถอดถอนกิเลสซึ่งเป็นตัวภัยนั้นออกได้โดยไม่ต้องสงสัย นี่คือหลักของการปฏิบัติของผู้จะพ้นจากคุกบางขวาง บางจนมองไม่เห็นแต่ขวางใจอยู่ตลอดเวลา คือกิเลสบางขวางนั่นแล

อย่างไรอย่าลืมหลักของศาสดาที่พาดำเนินมา ตลอดสถานที่อยู่ที่อาศัย ปัจจัยเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ พระองค์และสาวกมีความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมกับสิ่งใดบ้าง ไม่มีสิ่งใดที่จะแซงพระองค์และสาวกทั้งหลายไปได้ บรรดาโลกามิสถือเป็นเพียงเครื่องอาศัยชั่วกาลชั่วระยะเวลาเท่านั้น ไม่ถือสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องใหญ่โตพอจะเป็นอุปสรรคขัดข้องกีดขวาง

ต่อความพากความเพียรได้เลย สิ่งดังกล่าวกิเลสมันเสกสรรขึ้นต่างหากเพื่อลุ่มหลงไปตามมัน โดยเห็นว่าสิ่งนั้นบกพร่องสิ่งนี้ไม่สะดวกสบาย จตุปัจจัยไทยทานที่โลกให้มานั้นไม่เพียงพอแก่ความต้องการ เป็นเหตุให้ขาดความเพียรเพราะปัจจัยเครื่องอุดหนุนไม่เพียงพอ อย่างนี้จึงทราบว่าคือกลมายาแห่งเพลงของจอมกษัตริย์วัฏจักรทั้งมวล จงทำความเข้าใจไว้ด้วยดีอย่าหลงกลมัน เพราะไม่เคยมีในปฏิปทาพระพุทธเจ้าและสาวกองค์ใด ที่สอนให้มีขึ้นมาโดยสม่ำเสมอหนุนกันไปโดยสม่ำเสมอ ก็คือความพากเพียรเพื่ออรรถเพื่อธรรมดังท่านพาดำเนินมา

ท่านเพียรเพื่ออรรถเพื่อธรรม ท่านไม่ได้เพียรเพื่อข้องแวะกับโลกามิสใด ๆ นี่ศาสดาและสาวกท่านดำเนิน ท่านดำเนินอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงต้องระมัดระวังกันไม่ประมาทนอนใจกับสิ่งใดบรรดาโลกามิส และได้พยายามสั่งสอนและให้อุบายหมู่เพื่อนอยู่เสมอเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ซึ่งเป็นเครื่องอาศัยไปเป็นวัน ๆ เท่านั้น แต่อาจกลายเป็นเรื่องใหญ่โตขึ้นมาได้สำหรับผู้โง่เขลา ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ไม่รอบคอบ ต้องกลับกลายมาเป็นข้าศึกเครื่องกีดขวางธรรม ที่จะควรได้ควรถึงของตนได้โดยไม่ต้องสงสัย จึงต้องได้ระมัดระวัง ว่าศาสดาท่านสอนให้ดำเนินอย่างนี้ ไม่ให้ดำเนินอย่างอื่น อันจะผิดพลาดจากแนวทางของความพ้นทุกข์ทั้งมวล

เราผู้เป็นลูกศิษย์ตถาคต ลูกศิษย์มีครู ธรรมะออกมาจากพระพุทธเจ้าที่สอนไว้แล้วทุกแง่ทุกมุม เป็น **สวากขาตธรรม** หาที่สงสัยไม่ได้แล้ว **นิยยานิกธรรม** พร้อมที่จะรอรับอยู่เสมอ คือ ธรรมนี้เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมเป็นเครื่องนำออกทั้งนั้น ไม่ใช่เครื่องนำเข้า นำออกจากความทุกข์ความยุ่งเหยิงวุ่นวาย นำออกจากวัฏจักรซึ่งเป็นเหมือนคุกเหมือนตะราง ที่เราติดกันมากี่กัปกี่กัลป์นับไม่ถ้วนแล้วจนกระทั่งปัจจุบันนี้ เพราะเหตุแห่งเชื้อคือกิเลสนั้นแลเป็นสาเหตุเป็นตัวการ ที่พาให้เราติดคุกติดตะราง เพราะเราอยู่ใต้อำนาจของกิเลส

การอยู่การบำเพ็ญธรรม ถึงจะไม่ได้อยู่ดังที่ได้ว่าไว้ข้างต้นนั้น ก็ขอให้ได้อยู่อย่างสถานที่นี่ก็ยังพอเป็นไป เพราะไม่จุ้นจ้านจนเกินไป ความเพียรเป็นสิ่งสำคัญอย่าลดละอย่ามีความท้อถอย อย่าระอา ถ้าระอาต่อความเพียรแล้วก็เท่ากับระอาต่อธรรม ระอา

ต่อความสุข ระอาต่อความหลุดพ้นจากบ่วงมารทั้งหลาย เพราะความระอานี้เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล ไม่ใช่เรื่องของธรรม ความเป็นนักต่อสู้ ความกล้าหาญ ความอดความทน ความพินิจพิจารณานี้คือธรรม จงนำมาใช้ จะเป็นเครื่องสังหารกิเลสไม่สงสัยสมกับเป็นความเพียรแท้

ถ้าไม่พิจารณาจริง ๆ จะไม่ทันกลมายาของกิเลส ทั้ง ๆ ที่ปฏิบัติอยู่นั้นแล มันสวมรอยไปโดยลำดับลำดา ทุกอากัปกิริยาที่แสดงออก มันเป็นผู้บงการให้แสดงออกมาโดยที่เราก็ไม่รู้ นี่แหละจึงว่ามันแหลมคมมาก ในเมื่อสติปัญญาในด้านธรรมะของเราทื่อ มันต้องแหลมคมอย่างนั้น ต่อเมื่อสติปัญญาของเราแหลมคมขึ้นไป เราก็เห็นกลอุบายต่าง ๆ ของมัน และสามารถแก้และถอดถอนกันไปได้โดยลำดับ ไม่นอกเหนือจากธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนี้ไปได้เลย

ได้กล่าวเบื้องต้นว่าหลักวิชาในมหาวิทยาลัยนั้นคืออะไร คือ อาการ ๓๒ นี้เป็นหลักใหญ่ อาการ ๓๒ คืออะไร ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่าฯ นี่เรียกว่า อาการ ๓๒ ซึ่งเป็นหลักใหญ่ส่วนใหญ่ของหลักวิชาที่ผู้ปฏิบัติจะพึงคลี่คลายให้เห็นละเอียดทั่วถึงในสิ่งเหล่านี้ ที่กิเลสพาสมมุติให้เป็นไปตามความต้องการของมันมาเป็นเวลานาน ว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขา เป็นหญิงเป็นชาย เป็นของสดสวยงดงาม เป็นของจีรังยั่งยืน เป็นของที่น่าเพลิดเพลินรื่นเริง เหล่านี้เป็นความเสกสรรปั้นยอของกิเลสทั้งมวล

การพิจารณาคลี่คลายอาการ ๓๒ ที่กิเลสปักปันเขตแดนเอาไว้นี้ออกให้รู้ตามหลักความจริงของมันนั้น ได้แก่ ธรรม ผู้พิจารณาเห็นแจ้งเห็นชัดตามหลักความจริง ถ้าจะพูดถึงหลักของความเป็นอสุภะอสุภัง ร่างกายของเรานี้ก็คือกองอสุภะ กองมูตร กองคูถของเราโดยดี หรือซากผีดิบของแต่ละกองของแต่ละรายอยู่โดยดี ถ้าจะพูดถึงความแปรก็แปรสภาพรอบตัวทุกอาการ ไม่มีอาการใดที่จะคงเส้นคงวาอยู่ใต้ **ทุกฺขํ** บีบบังคับได้ทั้งนั้นทั่วทั้งสกลกาย บีบบังคับตัวเราให้ได้รับความทุกข์ความลำบากทั้งมวล **อนตฺตา** จะถือเป็นเราเป็นของเรา เป็นสัตว์เป็นบุคคลอันแท้จริง หรือถือตามความเสกสรรของ

สมมุติแห่งกิเลสปั้นยอเอาไว้ได้อย่างไร เพราะกิเลสเป็นตัวจอมปลอม ของจริงตรงไหน กิเลสจะเสกสรรปั้นยอขึ้นมาใหม่ให้กลายเป็นของปลอมไปเสียทั้งสิ้น เราซึ่งมีกิเลสครอบงำจึงต้องเชื่อความจอมปลอมของมัน ไม่เชื่อธรรม เชื่อธรรมได้ยาก

ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยการขุดค้น การพินิจพิจารณาตามหลักธรรมให้เข้าสู่ความจริง นับตั้งแต่อสุภะอสุภังหมดทั้งเนื้อทั้งตัว เบื้องบนเบื้องล่าง ข้างในข้างนอก ไม่มีเว้นว่าไม่มีอสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครกไม่แทรกอยู่ไม่มีเลย มีเต็มไปหมดบรรดาของปฏิกูลโสโครก ให้เห็นชัดเจนอย่างนั้น คำว่าสัตว์ว่าบุคคล ว่าสวยว่างาม ก็จางไป ๆ คำว่าจางไป ๆ นั่นคือเรื่องจอมปลอมมันจางไป เพราะความจริงแทรกเข้าถึง ถึงมากถึงน้อยจางไปมากไปน้อยตามส่วนของมัน เมื่อความจริงเข้าถึงอย่างเต็มที่แล้วก็สลายไปหมด ความจอมปลอมนั้นไม่มี ท่านจึงสอนให้พิจารณา

นี่ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย งานนี้เป็นงานใหญ่โตมาก เพราะจิตใจติดอยู่ในสิ่งเหล่านี้อย่างฝังลึก ติดอันนี้แล้วก็ไปติดอันนั้น ติดภายในแล้วก็ไปติดภายนอก ถ้ารู้ภายในตัวเองแล้วก็รู้ภายนอก เพราะเป็นเหมือนกันในเรื่องอสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครก **อนิจฺจํ** ความแปรสภาพ **อนตฺตา** ความไร้สาระที่ว่าเป็นเราเป็นของเราไม่มี เป็นสภาพเหมือนกันหมด เมื่อสติปัญญาได้คุ้ยเขี่ยขุดค้นกลับไปกลับมา พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงตามอุบายของสติปัญญาที่ควรจะคิดได้ในแง่ใด จนรู้แจ้งเห็นชัดในสิ่งเหล่านี้แล้ว ความจอมปลอมที่เคยเสกสรรปั้นยอและเคยฝังใจมาเป็นเวลานานนั้น จะถอดถอนตัวเองออกโดยไม่ต้องสงสัย เพราะอำนาจของสติปัญญาหยั่งเข้าถึงตรงไหน ย่อมทำลายความจอมปลอมตรงนั้นออกไป ๆ จนกระทั่งหมดไปโดยสิ้นเชิงในส่วนนี้

คำว่า เวทนา ความสุขความทุกข์ มีได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ การเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นความทุกข์ทางร่างกาย ความกระวนกระวายไม่อยากให้เป็นและอยากให้หายดิ้นรนอยู่ภายในจิตใจนั้นเป็นความทุกข์ทางใจ โดยอาศัยกายวิกลวิการหรือกายเป็นทุกข์ขึ้นมา ใจก็มาหลงที่ตรงนี้ แล้วก็กอบโกยทุกข์เข้ามาสู่ตนเพราะความสำคัญมั่นหมาย และความต้องการอยากให้หาย เมื่อไม่หายหรือไม่หายอย่างทันใจหวังก็เป็นทุกข์ นั่นเป็นเวทนาทางใจ

ผู้ปฏิบัติในเรื่องกายวิภาค จะต้องซึมซาบเข้าสู่เวทนาซึ่งเกี่ยวกับกายนี้โดยไม่ต้องสงสัย แยกแยะกันออกโดยธรรมชาติของสติปัญญาในขณะนั้นแล เพราะอยู่ด้วยกัน ส่วนจิตเวทนานั้นเป็นส่วนละเอียดเข้าไปอีก นี่เป็นขั้นหนึ่งของการพิจารณา อธิบายให้ฟังเพียงเป็นหัวข้อ ๆ ให้ท่านผู้ปฏิบัตินำไปคลี่คลายขยายออกด้วยสติปัญญาของตนเอง เป็นอุบายของตนเอง นั้นแหละชื่อว่าเป็นสมบัติของตน ครูบาอาจารย์หยิบยื่นให้นั้นเพียงเป็นต้นทุน ให้เราได้นี้ไว้เป็นหลักยึด แล้วคลี่คลายขยายออกไปให้เห็นประโยชน์เกิดขึ้นจากความแยบคายของเรา นั้นเป็นความชอบธรรมแท้ และเป็นสมบัติแท้ของเราด้วย

สัญญา ความจำ ฟังซิความจำ ความสำคัญต่าง ๆ ออกมาจากจิต เป็นอาการของจิต ถ้าจิตมีกิเลสก็เป็นเครื่องหลอกมาพร้อมเพราะกิเลสเป็นตัวหลอก ผลักออกมาเป็นสัญญาก็หลอก เป็นสังขารก็หลอก รับทราบทางวิญญาณก็หลอก เพราะกิเลสเป็นตัวหลอกอยู่ภายในจิตใจ จะให้จริงไม่ได้ต้องหลอกเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากิเลสเป็นของปลอมต้องปลอมเสมอ มีอยู่ภายในจิตก็ทำให้จิตปลอม จิตจริงเต็มส่วนไม่ได้แสดงออกมาก็ปลอม จึงต้องใช้ปัญญาพินิจพิจารณาแยกให้เห็นตามอาการของมัน

สัญญาหมายไปใกล้ไปไกล หมายไปแล้วมันก็เป็นเงาของจิต เพราะมีอวิชชาเป็นตัวหนุน หมายไปไหนมันก็ดับ เกิดขึ้นก็ดับ เหมือนเงาของเรานี้มันเกิดจากตัว แต่ก็ตื่นเงาตัวเอง นี่สัญญาก็เกิดจากใจแต่ก็ตื่นเงาของตัวเอง จนกลายเป็นเรื่องเป็นราวจริง ๆ วันหนึ่งคืนหนึ่งในอิริยาบถต่าง ๆ มีแต่เรื่องแต่ราวเต็มหัวใจ ก็เพราะเรื่องสัญญาเรื่องสังขารนี้แล มันวาดภาพขึ้นเหมือนเขาดูภาพยนตร์นั้นแล เรื่องเก่าผ่านไปแล้ว เรื่องใหม่ผ่านมา แล้วกลับเอาเรื่องเก่ามาครุ่นมาคิดมาพินิจพิจารณา ด้วยความเพลิดเพลินรื่นเริง ด้วยความเสียอกเสียใจ ไม่ใช่เพื่อความถอดความถอน ไม่ใช่เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งเหล่านี้ แต่เพื่อความหลงสนิทติดจมกับมันเรื่อย ๆ ไป นี่เป็นอย่างนี้ เพราะเรื่องมันอยู่กับสัญญากับสังขารความปรุงความสำคัญ

อดีตที่เคยผ่านมาแล้วได้เคยรู้เคยเห็น ได้เคยสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใดกี่ปีกี่เดือนกี่วัน มันนำมาปรุงได้อย่างสด ๆ ร้อน ๆ เจ้าของไม่รู้สึกตัวว่าสิ่งเหล่านี้ได้ผ่านไปแล้ว คิดขึ้นมาทำไม มันบูดมันเสียมันเน่าเฟะไปหมดแล้วเอามาอุ่นกินทำไม ไม่มีสติพอที่จะ

คิดได้อย่างนี้เลย กลายเป็นของสด ๆ ร้อน ๆ ขึ้นมาในขณะนั้น แม้เรื่องนั้นจะผ่านไปกี่ปีกี่เดือนแล้วก็ตาม เมื่อสัญญา สังขารได้ปรุงขึ้นมาแล้ว ต้องกลายเป็นของสด ๆ ร้อน ๆ โกหกได้ต่อหน้าต่อตานั้นแล นี่จึงเรียกว่าสัญญาเป็นตัวสำคัญ สังขารเป็นตัวสำคัญที่ทำให้เกิดเรื่องเกิดราวอยู่วันยังค่ำคืนยังรุ่ง ภายในจิตใจของเราของท่านทุก ๆ คน ถ้าเราไม่ใช้ปัญญาเข้าไปพินิจพิจารณาแล้ว อย่างไรจะรู้มันไม่ได้ว่าเรื่องเหล่านี้มันเป็นเรื่องโกหก มันเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ ที่ออกมาจากจิตใจของตัวเอง แต่กลายเป็นเรื่องจริงขึ้นมาด้วยความเสกสรรปั้นยอของกิเลสและความเชื่อของตัวเอง

ถ้าตามหลักความจริงแล้วมันมีอะไร ก็เรื่องที่สัมผัสสัมพันธ์มาแล้วมันก็ผ่านไปแล้ว มันหายไปไหนก็ไม่รู้ ก็คือเรื่องสัญญา สังขารนี่เอง มันเป็นเรื่องขึ้นมาจากผู้นี้ต่างหาก ไม่ได้เป็นเรื่องขึ้นมาจากสิ่งนั้น สิ่งนั้นผ่านไปแล้วหายไปแล้ว เรื่องอันแท้จริงที่จะทำให้ลุ่มหลง มันเป็นขึ้นมาจากตัวเองปรุงขึ้นมา ปรุงเรื่องนั้นเรื่องนี้ เรื่องหญิงนั้นชายนี้ เรื่องราวอดีตอนาคต เรื่องอะไรต่ออะไร เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องดีใจเสียใจ เรื่องรื่นเริงบันเทิง เรื่องเศร้าโศกเสียใจมันปรุงขึ้นมาในขณะนั้นเป็นเรื่องสด ๆ ร้อน ๆ ขึ้นมา ก็ตื่นมันอยู่อย่างนั้น นี่เรียกว่าความหลงตามมันไม่มีวันอิ่มพอ ไม่รู้จักจืดจางไม่ได้คำนึงว่านี้เป็นอดีตผ่านไปแล้วเท่านั้นปีเท่านี้เดือน ไม่ได้สนใจ มีแต่ติดจมไปกับเรื่องนี้ทั้งนั้น ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล

สัญญาเมื่อกิเลสยังมีอยู่ภายในใจ สัญญานี้ก็เป็นเครื่องมือของกิเลสและกลายเป็นกิเลสไปด้วยกัน เพราะฉะนั้นปัญญาจึงต้องหยั่งลงไปให้ทราบอาการเหล่านี้มันเกิดขึ้นมันดับไป ดีเกิดขึ้นดับ ชั่วเกิดขึ้นดับ เรื่องราวใด ๆ เกิดขึ้น ๆ ดับไป ๆ ใจเป็นผู้ปรุงแต่งขึ้นมาเป็นเรื่องเป็นราว ใจเป็นผู้รับทราบ ใจเป็นผู้หลง สติปัญญาเป็นผู้ตามต้อน เป็นผู้พินิจพิจารณาวินิจฉัยใคร่ครวญโดยละเอียดชัดเจนแล้ว มันเป็นเพียงเงาเท่านั้น เมื่อรู้ได้อย่างชัดเจนแล้วก็ปล่อยวาง นี่แหละถ้าเป็นปัญญา

ตื่นอะไรตื่นเงาเจ้าของ เดินไปไหนเงาก็ติดตัวไปนั้น ก็รู้อยู่ว่าเป็นเงาแล้วตื่นหาอะไร เรื่องปัญญาเมื่อทราบชัดแล้วก็เหมือนกับเราไม่ตื่นเงาเรานั่นแล เราเดินไปไหนเงาติดตัวเราไป เราก็ไม่ตื่นมันเพราะทราบแล้วว่าเป็นเงา นี่เมื่อสติปัญญามีกำลังพอตัว

แล้วก็ทราบอาการของจิต เช่น สัญญา สังขาร เป็นต้น ว่าเป็นเงาเหมือนกันไม่ตื่น และปล่อยได้อย่างสะดวกสบายไม่ไปกังวล เช่นเดียวกับเราไม่ไปกังวลกับเงาของเรานั่นแล

วิญญาณ คือ ความรับทราบก็เหมือนกัน ความกระเพื่อมของจิตในขณะที่สิ่งภายนอกเข้ามาสัมผัส เช่น รูปสัมผัสตา ก็รู้แย็บ เสียงสัมผัสหูได้ยิน รู้แย็บ ๆ ไปตามสัมผัส พออาการที่มาสัมผัสนั้นดับไป ความรู้อันนี้ก็ดับไปพร้อม ๆ กัน แต่อารมณ์ที่นำมาครุ่นคิดนั้นซิมันไม่ดับ มันสุมอยู่ภายในใจเพราะกิเลสมันไม่ดับ มันมีอยู่ภายในใจจึงต้องได้แยกได้แยะลงไป นับตั้งแต่ขั้นกายที่ได้อธิบายมาแล้ว เมื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงแล้วเท่านั้นมันก็ปล่อย เรื่องอุปาทานความถือกายไม่ต้องบอก ขอให้ปัญญาได้หยั่งทราบโดยตลอดทั่วถึงแล้วเถิด อุปาทานเป็นผลของความหลงต่างหาก เมื่อความรู้ปรากฏชัดเจนด้วยปัญญาของตนแล้ว ความยึดมั่นถือมั่นก็ปล่อยก็ถอนตัวเข้ามา จะไปยึดมั่นอะไร เหมือนตื่นเงานั่น เมื่อรู้แล้วจะไปตื่นอะไรเงา

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็อธิบายเรียง ๆ ไปอย่างนั้นแหละ ในขณะพิจารณาเราไม่ได้เรียงนะ ใครจะพิจารณารูปแล้วจึงจะพิจารณาเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้นผิดทั้งเพ ไปเรียงลำดับลำดา มันกลายเป็นปริยัติไปเสีย การพิจารณาจึงไม่ได้คำนึงคำนวณ ไม่ว่าอะไรจะมาก่อนมาหลัง มันเหมาะสมกับกาลเวลาหรือสถานการณ์ในเวลานั้นประการใดก็ตาม พิจารณาทันที แล้วมันจะวิ่งถึงกันหมด เพราะอาการทั้งห้านี้อยู่ด้วยกัน ไม่ได้เรียงรายไปไหน และเวลากิเลสเกิดขึ้น ราคะก็ดี โทสะก็ดี โมหะก็ดี ดังที่กล่าวมานี้มันเรียงรายกันไหม อันนี้เกิดเสียก่อนอันนั้นจึงเกิดทีหลัง อันนั้นจึงเกิดตามกันมา

มันเป็นกิเลสด้วยกันทั้งราคะ ทั้งโทสะ ทั้งโมหะ ความรัก ความชัง ความเกลียด ความโกรธเป็นกิเลสทั้งนั้น เกิดได้ทุกขณะทุกเวล่ำเวลาโดยไม่เลือกเกิดก่อนหรือหลังซึ่งกันและกันเลย มันเป็นกิเลสด้วยกันทั้งนั้นและมันผูกมัดบีบคั้นจิตใจเราได้ด้วยกัน การพิจารณาแก้กิเลสประเภทต่าง ๆ จึงไม่จำเป็นจะต้องไปเรียงขันธ์ห้าดังที่อธิบายให้ฟังนี้ไม่ใช่เป็นทางที่ถูก มันเหมาะสมเมื่อไรมันอยู่ด้วยกัน เอาแยกแยะพิจารณา

ในขณะที่พิจารณากายนั้น เวทนาเกิดขึ้น เอ้า แยกแยะดูทุกขเวทนาแยกดูกาย มันเป็นอันเดียวกันไหมและแยกดูใจ ทั้งเวทนาสุข ทุกข์ เฉย ๆ ทั้งใจมันเป็นอันเดียวกันไหม แยกตรงไหนจิตจ่อลงไป สติจ่อลงไป ปัญญาคอยสอดแทรกดูตลอดจนกระทั่งหยั่งรู้ได้อย่างชัดเจน ว่ากายก็เป็นกายเฉย ๆ ตั้งแต่ทุกข์ยังไม่เกิด ทุกข์ก็เพิ่งเกิดขึ้นมาในขณะนี้ มันจะเป็นอันเดียวกันได้ยังไง ถ้าเป็นอันเดียวกันแล้ว ทุกข์ดับไป กายต้องดับไปด้วยซิ ถ้ากายกับทุกข์เป็นอันเดียวกัน กายเกิดมาตั้งแต่วันเกิด ทุกข์ประเภทนี้ทำไมจึงเพิ่งมาเกิดเดี๋ยวนี้ และเกิดแล้วก็จะดับไปไม่ช้านี้ แต่กายไม่ดับไปด้วย ถ้าเป็นอันเดียวกันทำไมจึงเป็นเช่นนั้น นี่มันไม่ใช่อันเดียวกันนั่นแล

กายก็สักว่ากายเป็นความจริงอันหนึ่งของกาย เวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ ก็เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ ของมัน เป็นความจริงของมัน ไม่ใช่อันเดียวกัน จิตก็เป็นแต่ผู้รับทราบเท่านั้น ทุกข์เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นจากจิต แต่ก็ไม่ใช่จิต เวลาทุกข์ดับไปจิตก็ไม่ดับ ทุกข์ยังไม่เกิดจิตก็รู้อยู่นั่น เวลาทุกข์เกิดจิตก็รู้อยู่ ทุกข์ดับไปจิตไม่ได้ดับไปด้วย ถ้าเป็นอันเดียวกันมันต้องดับไปด้วยกัน มันเป็นอาการอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น นี่แหละที่ว่าเวทนา

เวลาพิจารณา แยกแยะจนกระทั่งรู้ตามความเป็นจริงทั้งกายทั้งเวทนาทั้งจิตต่างอันต่างจริงแล้วอยู่ไม่กระทบกระเทือนกัน นี่จึงเรียกว่ารู้สัจธรรมรู้อย่างนี้ คือจริงอย่างนี้จริงประจักษ์ใจ ถึงกับอุทานขึ้นมา โถอย่างนี้เหรอ ว่าสัจธรรมเป็นของจริงจริงอย่างนี้เหรอ ๆ คือมันเห็นประจักษ์หาที่ค้านไม่ได้ หาที่แย้งไม่ได้เพราะต่างอันต่างจริงจริง ๆ แต่ตัวหลงนั้นไปเหมาเอาหมดว่ากายก็เป็นเรา เวทนาก็เป็นเรา สุข ทุกข์ เฉย ๆ อะไรก็เป็นเรา เรากลายเป็นเวทนาอะไรต่ออะไรยุ่งไปหมด นั่นแหละมันนำมาคละเคล้ากันและนำมาเผาตัวเองด้วยความลุ่มหลงตัวเอง เมื่อแยกแยะดูอาการเหล่านี้ให้เห็นตามความจริงด้วยสติปัญญาโดยชอบธรรมแล้ว ๑. ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นมากน้อยดับไปในขณะนั้น ๒. ทุกขเวทนาไม่ดับแต่ต่างอันต่างจริงไม่กระเทือนกันเราทราบได้เป็นระยะ ๆ

การพิจารณาไตร่ตรองในขันธ์ทั้งสี่ เมื่อถึงขั้นละเอียดที่จิตใจปล่อยวางร่างกายแล้ว จะมีแต่อาการนี้แหละที่เด่นอยู่ สัญญากับสังขารนี้เด่นมากตามการพิจารณา ตามแต่จริตนะอย่ามายึดทีเดียว ให้จับนั้นพิจารณาแล้วจะกระเทือนกันไปหมด เมื่อพิจารณา

หลายครั้งหลายหน ทดสอบกันอยู่ไม่หยุดไม่ถอยเพื่อความรู้จริงเห็นจริง ทำไมจะเห็นปลอมไปได้ ต้องเห็นจริงไม่เป็นอย่างอื่น และรู้ได้ชัดว่าอาการทั้งห้านี้ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่จิต นั่นมันรู้ชัด

รูปกายก็สักแต่ว่ารูปกายเป็นเราได้อย่างไร มันรู้ถึงขนาดว่าปล่อยได้แล้วนะ ไม่สงสัย เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอาการ ๆ ฟังแต่ว่าอาการ มันเป็นสิ่งที่เกิดดับ ๆ มันคงเส้นคงวาที่ตรงไหน จิตเป็นสิ่งที่คงเส้นคงวา แม้จะมีกิเลสหุ้มห่ออยู่จนมิดตัวก็ตาม มันก็คงเส้นคงวาแห่งความเป็นจิต ไม่มีคำว่าตาย รู้อยู่ตลอด จิตนั้นรู้อยู่ตลอด จะถูกกิเลสบีบคั้นขนาดไหนก็รู้ ปิดไม่อยู่ นั่นคือตัวจิต แต่อาการเป็นสิ่งที่เกิดที่ดับ อันนั้นไม่ได้ดับ นี่เวลาพิจารณาย้อนหน้าย้อนหลังพลิกไปพลิกมา หลายตลบทบทวน นี่การพูดนี้เราย่นย่อเข้ามาเฉย ๆ แต่การพิจารณานั้นยากนะ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ถือเอาอันนี้เป็นงานเป็นชีวิตจิตใจของตัวเอง ของผู้บำเพ็ญจริง ๆ จนกระทั่งมันพอตัว เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหาร จะนานหรือไม่นานไม่สำคัญ ขอให้พอกับความต้องการของธาตุเท่านั้น นั้นแหละทีนี้อิ่ม อิ่มตัว

การพิจารณาเมื่อพอแก่ความต้องการ รู้แจ้งเห็นชัดในทุกสิ่งทุกอย่างหายสงสัยแล้ว มันปล่อยวางของมันเอง และไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ว่าปล่อยนั้นก่อนปล่อยนี้หลัง เราจะทราบได้ในภาคปฏิบัติขึ้น ทันธาภิญญา อย่างพวกเรานี้นะ ทราบได้ว่าร่างกายนี้ปล่อยเป็นอันดับหนึ่ง สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ทราบว่ามันปล่อยอันดับสอง อันดับสาม แต่ทราบได้ชัดว่าเหล่านี้มีแต่อาการทั้งนั้นไม่ใช่จิต ถ้าจะว่าปล่อยพร้อมกันก็ถูก จะว่าปล่อยอะไรก่อนอะไรหลังนี้พูดไม่ได้ สำหรับผมเองก็พูดไม่ได้ทั้ง ๆ ที่ได้พิจารณาดังที่ได้พูดมานี้ แล้วปล่อยอย่างนี้เหมือนกัน ไม่ใช่มาพูดเฉย ๆ แต่ก็ไม่ทราบว่าปล่อยอะไรก่อนอะไรหลัง แต่ทราบได้ชัดว่าเหล่านี้เป็นอาการของจิตทั้งนั้น รู้ได้อย่างชัดเจนแล้วปล่อย ไม่หลงมันพูดง่าย ๆ รู้เท่ามัน แย็บขึ้นมาก็รู้ว่ามันแย็บขึ้นมา ดับไปก็รู้ว่าดับ เกิดดับเป็นของคู่กันกับอาการเหล่านี้ นี่คืออาการของขันธ์แต่ละขันธ์

นี่แหละการพิจารณาทางภาคปฏิบัติตามความจริงเป็นอย่างนี้ ทีนี้เมื่อรู้ชัดเจนแล้วทำไมวงจะไม่แคบเข้ามาล่ะ แต่ก่อนกิเลสมันแผ่อำนาจไปทั่วขอบเขตจักรวาล มีแต่

สายของกิเลสยาวเหยียดไปหมดครอบฟ้าดินแดน จนไม่ทราบว่าใกล้ว่าไกลขนาดไหน แต่ครั้นเวลาตีเข้ามา ๆ แล้ว มันก็ปล่อยเข้ามาดังที่ว่า พอรู้เข้ามา ๆ รู้เข้ามาถึงไหนก็ต้องปล่อยเข้ามาถึงนั้น จนกระทั่งถึงวงขันธ์ห้า

รูปขันธ์ก็ปล่อยด้วยความรู้เท่าทัน ด้วยการพิจารณารู้รอบขอบชิดเต็มที่แล้ว สัญญา สังขาร วิญญาณก็ไม่ทราบว่าพิจารณากี่ตลบทบทวนอยู่อย่างนั้น เอานั้นเป็นงานเกิดก็รู้ดับก็รู้ มันเอาเรื่องอะไรขึ้นมาปรุงมาแต่งดีชั่ว อดีตอนาคตอย่างไรบ้าง ตามรู้ตามเห็นอยู่ตลอด นี่เรียกว่าการพิจารณา จนกระทั่งเป็นที่แน่ใจว่าเหล่านี้ทั้งมวลมันเป็นอาการทั้งนั้น ออกจากจิตทั้งสิ้น เมื่อมันออกจากจิต มันมีอะไรอยู่ในจิตจึงออกมาเป็นเรื่องราวอย่างนี้ จึงทำให้หลงอยู่เสมอ เมื่อสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงเงาแล้วมันก็ปล่อย คอยดูคอยจับในขณะที่จิตมันปรุง จากนั้นก็ย้อนเข้าไปดูตัวจิต มันมีอะไรอยู่ในนี้ มันถึงได้เกิดได้ดับทำให้หลงอยู่เรื่อย ๆ

นั่นแหละปัญญา เป็นเหมือนไฟได้เชื้อ เชื้อมีอยู่ที่ไหนไฟจะลุกลามเข้าไป ๆ ทีนี้เชื้อกิเลสมีอยู่ที่จิต ปัญญาจะเป็นเหมือนไฟลุกลามเข้าไป ๆ หาตัวจิตพิจารณาตัวจิตจนกระทั่งไหม้หมด **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ที่เคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับใจมานานแสนนานนั้น ได้ถูกตปธรรมมีปัญญาเป็นสำคัญเผาเกลี้ยงไม่มีเหลือ เอ้า ทีนี้จิตดับไปไหม ถ้าอาการทั้งห้านี้เป็นเราและกิเลสเป็นเราจริง ๆ แล้ว กิเลสดับไปโดยสิ้นเชิงไม่มีเหลือ แม้ภายในจิตแท้ ๆ ซึ่งเคยเป็นคลังของกิเลสมาแต่ก่อน เวลากิเลสดับไปหมดขาดพังทลายไปหมดแล้ว แล้วจิตดับไปด้วยไหม นั่น อ๋อ สิ่งเหล่านี้เป็นอย่างนี้ ๆ ๆ มันก็รู้ได้ชัดซิ ทีนี้ความรู้อันนี้เป็นยังไง แต่ก่อนความรู้ประเภทนั้นเป็นอย่างนั้น ความรู้ขั้นนั้นเป็นอย่างนั้น มาถึงความรู้ขั้นอวิชชาเป็นอย่างนี้

ทีนี้พออวิชชาแตกกระจายออกไปหมดด้วยอำนาจของปัญญา ตปธรรมเผาลงไปแล้ว ความรู้ประเภทนั้นเป็นอย่างไร นั่น ความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ประเภทที่อัศจรรย์พูดไม่ถูกพูดไม่ได้ เพราะไม่มีอะไรเหมือนในโลกทั้งสามนี้ เนื่องจากในโลกทั้งสามนี้เป็นสมมุติทั้งมวล ธรรมชาติที่รู้ ๆ ด้วยความบริสุทธิ์ของตนนั้นไม่ใช่สมมุติ จะมาพูดให้เป็นสมมุติ ให้เหมือนสมมุติได้ยังไง แต่ปฏิเสธไม่ได้ในความรู้ในความบริสุทธิ์ ในความเด่น

อิสระของตนโดยลำพัง ไม่เจือปนกับสมมุติใด ๆ ทั้งสิ้นนั้น อันนี้ดับไหมที่นี่ หายสงสัย แม้จะออกอุทานก็อุทานได้เต็มปากเต็มใจ ไม่มีกิเลสตัวใดมาต้านทานขัดแย้งแล้ว

นี่แหละที่ท่านเรียกว่าเรียนจบปริญญาเอก **เอโก ธมฺโม** ธรรมแท่งเดียว จิตคือธรรม ธรรมคือจิตเป็นอันเดียวกัน อกาลิกจิต อกาลิกธรรม คือธรรมชาตินี้แล นี่คือปริญญาเอกในครั้งพุทธกาลท่านเรียนจบปริญญาเอก ไม่เหมือนพวกเราปริญญาเอก เอกมีนัยน์ตาข้างเดียวไม่เป็นท่า ถ้าลงนัยน์ตาข้างหนึ่งบอดไปอีกแล้ว เสร็จมันเลยเอกเป็นอะไร มืดมิดปิดทวาร

เอ้า นักปฏิบัติยึดให้ดี หลักฐาน สถานที่ หลักวิชา การดำเนินที่พระพุทธเจ้าทรงพาดำเนินมาและทรงสอนด้วยวิธีการใด ให้ยึดหลักนี้ให้ดีให้เหนียวแน่นมั่นคง เรื่องติดพันกับกิเลส กิเลสติดพันกับเรานั้น มันเคยเหนียวแน่นมั่นคงมาเป็นเวลานานแล้ว ควรจะจืดจางหรือควรจะชินชาต่อกันบ้างแล้ว ธรรมที่กล่าวเหล่านี้เรายังไม่เคย เราเพิ่งจะมาเคยในเวลาที่บวชประพฤติปฏิบัติ เอาให้จริงให้จัง ให้เห็นความจริงว่าเป็นยังไง แล้วจะเสียดายกิเลสตัวใดอีกไหม

เอาลงให้จิตได้บริสุทธิ์เต็มที่แล้วซิ เราจะย้อนกลับมาเสียดายกิเลสตัวใดบ้างไหม เราจะเสียดายโลกธาตุนี้โลกไหนบ้างไหม กามโลก รูปโลก อรูปโลก สามโลก กามภพ รูปภพ อรูปภพ สมบัติทั้งหลายที่เกิดอยู่ในแดนโลกธาตุนี้ เราจะย้อนกลับมาเสียดายมันอีกไหมเมื่อจิตได้ผ่านพ้นไปแล้ว เอาซิเอาให้จริงนักปฏิบัติ ถ้าธรรมไม่วิเศษ จะเหนือสิ่งเหล่านี้ไปได้อย่างไร แล้วใจที่หลุดพ้นไปแล้วจะย้อนมาเสียดายความเดนตายเสียดายป่าช้าอะไรกันอีก ความที่เราเสียดายเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จงทราบไว้ให้ถึงใจ เอาให้จริงให้จัง

นี่แหละการปฏิบัติ ถ้าจริงต้องเป็นอย่างนี้ไม่เป็นอย่างอื่น สวากขาตธรรมนี้สด ๆ ร้อน ๆ ประหนึ่งว่าพระพุทธเจ้าประทานอยู่ปัจจุบันนี้ อ่านบทใดบาทใดคาถาใดเหมือนพระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทในขณะนั้น ๆ ด้วยพระองค์เอง ไม่มีคำว่าอดีตอนาคต เพราะเป็นความจริงล้วน ๆ ความถูกต้องล้วน ๆ ในธรรมที่แสดงไว้แล้วนั้น จะเป็นอดีต

ไกล ๆ ที่ไหนกัน ธรรมของจริงต้องเป็นปัจจุบันทันสมัยอยู่เสมอ ผู้นำมาประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องจะไม่มีข้อข้องใจสงสัยใด ๆ ผู้ปฏิบัติทั้งหลายจงตั้งอกตั้งใจดังที่ได้กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้ จิตจะกลับมาเสียดายอะไร เอ้า ให้รู้เห็นกับตัวเราเอง ธรรมของพระพุทธเจ้าเคยหลอกลวงโลกเมื่อไร ร้อยทั้งร้อยมีแต่เราหลอกเรา หรือกิเลสหลอกเราต่างหาก

ฉะนั้นจงเอาให้จริง ถ้าอยากรู้เห็นธรรมของจริงประจักษ์ใจ ของจริงของวิเศษมีอยู่กับใจนี้ ให้กิเลสมันเอาไปครองอยู่ทำไม ให้กิเลสมันเหยียบย่ำทำลายเคี้ยวให้แหลกอยู่ตลอดเวลา และทนรับความทุกข์ความลำบากอยู่ทำไม ธรรมมีอยู่ เครื่องสังหารกิเลสมีอยู่ เครื่องซักฟอกมีอยู่นำมาใช้ซิ เราเป็นมนุษย์ทั้งคนด้วย เป็นพระทั้งองค์ด้วย ทำไมจะไม่มีความสามารถ เมื่อได้รับพระโอวาทจากพระพุทธเจ้าอย่างเต็มหัวใจแล้ว ต้องเราเท่านั้นจะปฏิบัติให้พ้นทุกข์ได้ คนอื่นเป็นเรื่องของคนอื่นอย่านำมากวนใจ

เอาละเห็นว่าสมควร รู้สึกเหนื่อยภายใน

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๒. งานของสมณะ

การสร้างกินมีทำเลที่ทำงานเป็นประจำทุกสัตว์ทุกบุคคล จะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้เพราะธาตุขันธ์นี้มันรบกวนวุ่นวายอยู่ตลอดเวลา ทั้งความหิวความกระหาย ทั้งโรคภัยไข้เจ็บมีอยู่เป็นประจำในขันธ์ จะเรียกว่าขันธ์นี้หาความสงบพอตัวไม่ได้ก็ไม่ผิด เพราะขันธ์นี้เกิดขึ้นมาในท่ามกลางแห่งโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** จึงต้องมีความบกพร่อง ต้องการและแปรปรวนภายในตัวอยู่เสมอ โลกจึงต้องทำงานกันไม่ว่าสัตว์ว่าบุคคล ต้องทำงานเพื่อปากเพื่อท้องเพื่อความเป็นอยู่ เพื่อชีวิตรอดไปเป็นวัน ๆ จนถึงอวสานของชีวิตนั้น ๆ โลกจึงเป็นปกติสุขโดยไม่ต้องขวนขวายอะไรไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นโลกจึงมีงานประจำตน นอกจากมีงานประจำตนแล้ว ยังต้องมีสถานที่ทำเลแห่งการทำงานนั้น ๆ

มนุษย์เราอยู่สถานที่ใดก็มีที่ทำงานเป็นของตน และมีโรงงานเป็นที่ผลิตเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อธาตุเพื่อขันธ์ เพื่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป และงานที่โลกทำนั้น ผลที่ถูกผลิตออกมาเป็นความสำเร็จแก่ความต้องการและธาตุขันธ์ ให้โลกเห็นอยู่อย่างชัดเจน เช่น โรงงานผลิตสิ่งนั้น สิ่งนั้นปรากฏขึ้นมา โรงงานนั้นผลิตสิ่งนั้น สิ่งนั้นปรากฏขึ้นมาจากโรงงานนั้น ๆ นี่เป็นข้อเปรียบเทียบ

ที่นี่ทางพระพุทธศาสนาก็มีงานประจำตน มีความจำเป็นสำหรับผู้ที่ต้องการเยียวยารักษาจิตใจของตนให้มีความสงบร่มเย็น ไม่ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟเพราะขาดธรรมอันเป็นอาหารทางใจ เฉพาะอย่างยิ่งนักบวชย่อมมีโรงงานเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นกิจจะลักษณะ เป็นหลักฐานมั่นคง เป็นกฎเป็นเกณฑ์ยิ่งกว่างานอื่นใดเพศอื่นใด ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอน สถานที่ทำงานและงานอันเป็นความจำเป็นที่จะได้ผลเป็นที่พอใจ และความประสงค์ของผู้ต้องการผลอันเป็นที่พึงหวัง เช่น ทรงสั่งสอนสถานที่ที่อยู่อาศัย ทรงสั่งสอนงานที่ทำไม่ให้ผิดพลาด ทรงสั่งสอนว่าให้แสวงหาอยู่ในสถานที่สงัด เช่น ในป่า ร่มไม้ ชายเขา ตามถ้ำ เงื้อมผา ป่าช้า ป่าชัฏ อันเป็นที่สงัดไม่เป็นที่พลุกพล่านด้วยสิ่งรบกวนต่าง ๆ เพื่องานที่ทำนั้นจะได้เป็นไปเพื่อความราบรื่นดีงามสมความมุ่งหมายไม่ล่าช้าเนิ่นนาน

งานที่ทำก็คือการภาวนา พิจารณาตั้งแต่ขั้นสมถะคือความสงบเย็นใจ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สมถธรรม ๔๐ ห้องที่ทรงแสดงไว้ เพื่อความสงบระงับของจิตซึ่งเป็นตัวฟุ้งซ่านวุ่นวาย ด้วยอำนาจแห่งโรคภายใน ได้แก่ กิเลสตัณหาอาสวะเครื่องหมักดองอยู่ภายในจิตใจ ให้สงบตัวลงไปด้วยอุบายวิธีแห่งธรรมนั้น ๆ เช่น อานาปานสติ เป็นต้น นี่คืองานขั้นหนึ่งเป็นขั้นเป็นตอนซึ่งพูดในภาคทั่ว ๆ ไป ในขณะที่จะสับงานหรือเปลี่ยนงานในเวลาเช่นนั้นก็มี เช่น วิปัสสนาการพิจารณาแยกแยะอาการของกายส่วนต่าง ๆ ด้วยอุบายของสติปัญญาอันเป็นความฉลาดแหลมคม ให้รู้ตามความเป็นจริงในธาตุในขันธ์ทั้งภายนอกภายใน ตลอดสิ่งทั่ว ๆ ไปซึ่งอยู่ในวงแห่งการพิจารณาของปัญญาจะพึงรู้รอบขอบชิดตามกำลังของตน

เฉพาะอย่างยิ่งวัดป่าบ้านตาดก็เปรียบเหมือนกับโรงงานอันหนึ่ง ที่เราทั้งหลายเป็นผู้มุ่งต่องานและผลของงานคืออรรถธรรม ได้มาสู่สถานที่นี้ หัวหน้างานก็ได้แก่ ผู้เป็นหัวหน้าวัด ผู้ทำงานเพื่อเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นสารคุณจริง ๆ ก็คือตัวของเราแต่ละองค์ ๆ ที่มาประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดสิ่งไม่ดีทั้งหลายที่ฝังจมอยู่ภายในใจ วันหนึ่ง ๆ เราทำงานจากอุบายการแนะนำสั่งสอนของหัวหน้างานอย่างไรบ้าง อันนี้เป็นสิ่งที่ควรคิดอย่างยิ่งสำหรับนักบวชเราที่มุ่งหน้ามาศึกษาอบรม

งานทางโลกเขาทุกโรงงาน เมื่อตั้งโรงงานและผลิตงานนั้น ๆ ขึ้นมา ผลของงานย่อมปรากฏขึ้นมาเป็นชิ้นเป็นอันอย่างประจักษ์ แต่โรงงานของเราที่เต็มไปด้วยคนงานคือสมณเพศสมณกิจ ทำงานอยู่ภายในวัดนี้ มีผลงานอย่างไรบ้างที่ปรากฏขึ้นมาพอเป็นความอบอุ่นภายในใจ ผลงาน เช่น **สมถธรรม** คือความสงบเย็นใจเป็นอย่างไรบ้าง **วิปัสสนาธรรม** คือความรู้แจ้งเป็นลำดับในสภาวธรรมทั้งหลายด้วยปัญญาของตนปรากฏขึ้นอย่างไรบ้าง นี่เป็นสิ่งที่เราจะต้องคิดให้ถึงใจทุก ๆ รูปทุก ๆ องค์

สถานที่ทำงานก็คือสถานที่เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา งานก็คือ **สมถกิจ วิปัสสนากิจ** โลกเขาทำงานเขามีผลของงานปรากฏขึ้นมา นักบวชเราทำงานมีผลปรากฏอย่างไรบ้าง ขอให้พากันคิดอย่างถึงใจ ถ้างานนี้ไม่ปรากฏแก่จิตใจบ้างเลยก็แสดงว่าเรานี้เจ๊งไปทุกวัน ทำงานไม่เห็นผลมีประโยชน์อะไร ขายหน้าเปล่า ๆ โลกเขาตั้งโรงงานขึ้นมาสิ้นเปลืองเงินไปกี่ล้าน แต่ทำงานลงไปไม่เห็นผลของงานเลย ทำไมโรงงานนั้น ๆ จะไม่ล่มจม ต้องล่มจมโดยไม่ต้องสงสัย งานของพระปฏิบัติเราก็ต้องล่มจมแบบเดียวกันนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าใจหายน่าเสียดายยิ่งกว่าสิ่งใดในโลก

ที่นี่ก็เป็นสถานที่อบรมที่เรียกว่าโรงงาน เราทั้งหลายแต่ละท่าน ๆ เป็นผู้มุ่งทำงานในหน้าที่ของพระ มีศาสดาองค์เอกเป็นผู้วางโครงการไว้โดยถูกต้องแม่นยำดังธรรมท่านว่า สวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง นิยยานิกธรรม พร้อมอยู่เสมอที่จะยังผลให้ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามสวากขาตธรรม ได้รับผลเป็นที่พอใจ

งานทั้งสองประเภทคือเหตุ ได้แก่ การดำเนิน และผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินของเราในทางสมณกิจสมณธรรมนี้เป็นอย่างไรบ้าง หากยังไม่ปรากฏผลก็แสดงว่า นี่เราเริ่มเหลวไหลไปโดยลำดับทุกรูปทุกนาม ดีไม่ดีเหลวไหลจนกระทั่งหัวหน้างานว่าการสั่งสอนธรรมะนั้นเป็นโมฆธรรม หาสาระไม่ได้ หากว่าการสั่งสอนนั้นถูกต้องตามแนวสมถวิปัสสนาเป็นธรรมสาระ ผู้ปฏิบัติตามทำไมจึงไม่เห็นผล มันต้องส่อแสดงมาถึงหัวหน้าจนได้ แต่นี้ได้แนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนอย่างเต็มกำลังสติปัญญาความสามารถที่มีอยู่ และด้วยความแน่ใจว่าไม่ผิดจากวิธีการสั่งสอนทุกแง่ทุกมุมทั้งเหตุและผล เพราะได้

ดำเนินมาแล้วอย่างโชกโชนไม่สงสัย ทั้งการปฏิบัติก็ได้ตะเกียกตะกายล้มลุกคลุกคลานมาแล้ว ตั้งแต่ภาคปฏิบัติทุกขั้นทั้งถูกทั้งผิด อันเป็นครูเป็นอาจารย์สอนตนทั้งสิ้น

อันดับต่อมาก็ได้มาแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนและประชาชน ตามวิธีที่ตนดำเนินมาแล้ว ผิดหรือถูกประการใดก็ถือเป็นครูเป็นอาจารย์ของตนมาทุกระยะแล้ว จึงนำการปฏิบัติทั้งเหตุและผลนั้นมาสั่งสอนหมู่เพื่อน เพราะฉะนั้นจึงไม่สงสัยทั้งเหตุและผลที่ตนได้ดำเนินมา ด้วยเหตุนี้หมู่เพื่อนควรพิจารณาด้วยดีและมั่นใจในแนวทางที่สั่งสอนว่าจะไม่ทำให้ผิดหวัง ถ้าตั้งใจปฏิบัติตามจริง ๆ ไม่เถลไถลไปทางอื่น

อย่าสงสัยเรื่องอะไรในโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อันเต็มไปด้วยป่าช้าความเกิดตาย และเต็มไปด้วยกองทุกข์คลุกเคล้ากันอยู่นี้ ไม่มีอะไรพิเศษนอกเหนือไปจากนี้ มีเฉพาะอมตธรรมที่จะเกิดขึ้นจากผลของงานที่เราผู้ปฏิบัติอยู่เวลานี้เป็นสำคัญ ต้องเอาให้งานนี้สำเร็จจนได้แม้ขั้นใดขั้นหนึ่ง ถ้างานนี้ไม่สำเร็จเลยต้องถือว่าเหลวไหลนักปฏิบัติเรา

เราพร้อมทุกสิ่งทุกอย่างแล้วเวลานี้ เพศก็พร้อมคือเป็นวัตถุสมบัติภายในตัวเรา หากจะวิบัติในตัวเราเวลานี้ก็คือสติวิบัติ ปัญญาวิบัติสำหรับการแก้กิเลสประเภทต่าง ๆ เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ฟื้นได้อบรมให้เกิดให้มีได้ ดัดแปลงได้ ทำให้ฉลาดได้ไม่สุดวิสัย พระพุทธเจ้าจึงสอนให้อบรมให้เห็นผลงานที่ปฏิบัติ การปฏิบัติงานไม่เห็นผลงานเลย เรียกว่าเหลวไหลที่สุด นักบวชเหลวไหลนี้ดูไม่ได้นะ เราแต่ละราย ๆ เหลวไหลดูได้อย่างไร ไม่อับอายเจ้าของเหรอ และไม่อายศรัทธาผู้สนับสนุนด้วยปัจจัยสี่มาแต่วันเริ่มบวชละเหรอ โลกเขายังรู้จักอายกัน เราเป็นพระแท้ ๆ ทำไมจะไม่รู้จักอายเขา

เราปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์แท้ ๆ ที่ก้าวเข้ามาสู่วงพระศาสนาด้วยความเป็นพระศากยบุตรองค์อาชาไนยผู้ชนะเลิศในไตรภพแท้ ๆ ถอยได้อย่างไร หน้าที่การงานของเรานี้เป็นงานที่เลิศประเสริฐตามทางศาสดาโดยแท้แล้ว ทำไมจึงจะกลายเป็นงานเหลวไหลพระเหลวไหล ผลไม่ปรากฏ ขัดกันกับธรรมขัดกันกับหลักศาสนา นอกจากขัดกับหลักศาสนาแล้ว ยังจะเป็นข้าศึกต่อศาสนาและเป็นข้าศึกต่อเราด้วยอย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้ ฉะนั้นจงพากันคิดให้ดี ตีกิเลสให้แตกพ่าย คลายกิเลสให้หลุด ถึงวิมุตติธรรมภายในปัจจุบันชาตินี้ อย่าลังเลเลื่อนลอยถอยทัพกลับแพ้ จะแย่ไปตลอดกัปกัลป์หาสิ่งประกันตัวไม่ได้

อันใดที่ถือว่าเป็นสิริมงคลแก่เราเวลานี้ ก็คือการดำเนินตามหลักธรรมของศาสดาเอ้า ห้ำหั่นกิเลสตัวมหาภัยลงไป อย่าออมแรง เป็นก็เป็นตายก็ตาย ในโลกนี้มีป่าช้าเต็มไปหมดอย่าว่าแต่เราอย่างเดียวเลย โลกทั้งโลกขึ้นชื่อว่าสัตว์สังขารแล้ว ต้องมีการเกิดการดับการล้มการตายเหมือนกันไม่มีทางสงสัย ไปสถานที่ใดมีแต่ป่าช้าของสัตว์ของบุคคล ก่อนจะตายก็ดิ้นรนกระวนกระวาย จนกระทั่งไปไม่ได้แล้วค่อยยอมตาย นี่ไม่ใช่กองทุกข์บีบบังคับจะเป็นอะไร สงสัยหาอะไรกันอีก

เราสงสัยอะไรในโลกแห่งกระทะที่ครอบศีรษะเรา หรือทอดเราเหมือนกับเนื้อกับปลาอยู่เวลานี้ ด้วยความทุกข์ทรมานต่าง ๆ เราสงสัยอะไรอยู่อีก ก็มีทางเดียวที่จะกระโดดให้รอดพ้นไปได้จากกองฟืนกองไฟคือ **ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา** เป็นต้น ด้วยการปฏิบัติเพื่อเอาตัวรอดเป็นยอดเรา ยอดธรรมนี้เท่านั้น ซึ่งเป็นทางอันเอกเป็นสถานที่เกษม เป็นธรรมเลิศภายในใจที่พาให้ข้ามพ้นไปได้ ด้วยความปลอดภัยไร้ทุกข์โดยประการทั้งปวง

ฉะนั้นจงพากันทำให้ถึงใจ ในการประพฤติปฏิบัติอย่าท้อถอยอ่อนแอนะ ไม่มีผลประโยชน์อะไรเกิดขึ้นจากความท้อถอยอ่อนแอ ความท้อแท้เหลวไหลเลย ผลจะเกิดขึ้นเพราะความขยันหมั่นเพียร ความอุตส่าห์พยายามต่างหาก เฉพาะอย่างยิ่งอิทธิบาททั้ง ๔ คือ **ฉันทะ** พอใจในอรรถในธรรมเพื่อความพ้นทุกข์นี้อย่างเดียวเท่านั้นไม่พอใจกับสิ่งอื่นใด **วิริยะ** เพียรเพื่อความพ้นทุกข์ถ่ายเดียว เพราะเราเคยจมอยู่ในทุกข์มานาน ไม่เป็นที่สงสัยและประจักษ์ใจทุกคน **จิตตะ** มีความรักความใฝ่ใจในงานของตนอยู่เสมอไม่จืดจาง **วิมังสา** ทำอะไร ๆ ให้คิดอ่านไตร่ตรอง อย่าสักแต่ว่าทำ ให้มีความจงใจคือสติติดแนบไปด้วย ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญเสมอ นี่คืองานเพื่อความหลุดพ้นอิทธิบาท แปลย่อว่าแดนแห่งความสำเร็จ ไม่มีงานใดที่จะถูกต้องและเหมาะสมยิ่งกว่าอิทธิบาททั้ง ๔ อันเป็นแดนสำเร็จนี้ไปได้เลย

จงปลงใจลงในธรรมเหล่านี้ ถ้าอยากหนีทุกข์ไม่จมอยู่กับมันตลอดไปน่ะ และจงทราบโดยทั่วกันด้วยว่า กิเลสทุกประเภทไม่เคยสอนให้สัตว์โลกเบื่อทุกข์และหนีทุกข์ นอกจากกล่อมให้หลงเพลินลืมตัวและจมอยู่ในทุกข์ถ่ายเดียว ไม่หยิบยื่นอะไรมาผลัดเปลี่ยนพอได้หายใจคลายทุกข์บ้างเลย มีธรรมเท่านั้นสอนสัตว์โลกให้เบื่อหน่ายคลายทุกข์ จนบรรลุถึงบรมสุขไม่มีอะไรเป็นคู่แข่งได้

เมื่อทราบตามความจริงนี้แล้ว จงดูใจตัวเองและถามใจตัวเองว่า จะยึดเอากิเลสเป็นศาสดา **สรณํ คจฺฉามิ** หรือจะยึดเอาศาสดาและธรรมเป็น **สรณํ คจฺฉามิ** และถามผลของการยึดนั้นด้วยว่า สัตว์โลกทุกข์เพราะกิเลสหรือทุกข์เพราะธรรมอย่างจริงใจ อย่าถามเล่น ๆ ทำเล่น ๆ กิเลสจะหัวเราะเอาจะว่าไม่บอก เพราะเพลงของกิเลสไพเราะเพราะพริ้งและอ้อยอิ่งสุดประมาณที่จะตามรู้ทัน ถ้าไม่ใช่วิสัยของธรรมและผู้มีธรรมจะไม่มีวันค้นพบต้นสายปลายเพลงของมันได้เลย ถ้าอยากค้นให้พบเพลงอันอ้อยอิ่งแต่แสนจอมปลอมของมัน ก็จงผลิตสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรเข้าให้พอตัว จะต้องเจอร่างยักษ์ร่างผีของมันที่ฝังจมอยู่ภายในใจชนิดใจหายใจคว่ำ เพราะความเห็นโทษของมันประจักษ์ในวันหนึ่งแน่นอน

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๓. อุบายพ้นทุกข์

หลักธรรมของพระพุทธเจ้ามีหลายขั้นหลายตอน นับแต่ขั้นพื้น ๆ จนถึงขั้นสูงสุดแห่งธรรม ถ้าเป็นร้านค้าก็เป็นร้านสรรพสินค้า ไม่มีอัดมีอั้นในการจำหน่ายต่อลูกค้าหาเลือกได้ตามความชอบใจ ผู้มีทุนทรัพย์มากน้อยเลือกซื้อได้ในห้างสรรพสินค้านั้น เพราะมีพร้อมสมบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง ตั้งแต่เครื่องเล่นของเด็กจนกระทั่งสินค้าที่มีค่าอันสูงส่ง ศาสนธรรมก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่ ฆราวาสนักบวชที่จะนำธรรมะประเภทต่าง ๆ มาประพฤติปฏิบัติต่อตัวเอง มีอย่างพร้อมมูลอยู่แล้วในศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า

ธรรมะพร้อมจะเป็นสิริมงคล และเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจใคร่ธรรมนำไปปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา ธรรมะมีหลากรสเกี่ยวกับคนหลายเพศหลายวัยไม่บกพร่อง เพราะฉะนั้นธรรมจึงเป็นหลักปกครองโลกได้เป็นอย่างดีไม่มีที่ต้องติ นับแต่เด็กขึ้นไปถึงผู้ใหญ่ นับแต่รายบุคคลไปถึงส่วนรวมและทั่วโลกดินแดน ถ้าต่างคนต่างมีความสนใจดังที่ต่างคนต่างมีความมุ่งหวังความสุขความเจริญอยู่แล้วนั้น ธรรมะจะเป็นเครื่องสนองความสมหวังของคนให้สมความมุ่งหมายโดยไม่มีทางสงสัย เพราะธรรมะเคยเป็นที่ฝากจิตฝากใจพึ่งเป็นพึ่งตายของโลกมานานแสนนานแล้ว จึงไม่สงสัยว่าผู้นับถือธรรมปฏิบัติ

ธรรมจะเป็นผู้หงอยเหงาเศร้าใจและฉิบหายล่มจม จนกระทั่งไม่มีใครนับหน้าถือตาและสมาคมด้วย แต่ธรรมะเป็นจุดรวมแห่งความดีและคนดีทั้งหลาย ให้สนิทติดใจกันอย่างจีรังถาวร

โลกที่หาความสงบร่มเย็นไม่ได้ เพราะอำนาจแห่งฝ่ายต่ำซึ่งเป็นข้าศึกกับธรรมเข้าย่ำยีตีแหลกภายในจิตใจ โลกจึงมีความโลภมากเป็นภัยมาก มีความโกรธมากเป็นภัยมาก มีความหลงมากเป็นภัยมากต่อตนและผู้เกี่ยวข้องไม่มีประมาณ ยิ่งเป็นผู้มีอำนาจราชศักดิ์มากและนำข้าศึกทั้งสามอย่างนี้ออกใช้ด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะเพิ่มความเป็นฟืนเป็นไฟให้แก่ส่วนรวมได้มาก อันสมบัติต่าง ๆ ในแผ่นดินนั้น ยังมีอยู่มากพอกับความจำเป็นของมนุษย์ เช่นเมืองไทยเรานับว่ายังอุดมสมบูรณ์ ที่คนไทยเราเดือดร้อนนั้นเพราะความโลภมาก ความเห็นแก่ตัวมาก ความเอารัดเอาเปรียบมากเพราะความกอบโกยมากของคนส่วนย่อยเป็นผู้ทำลาย ความจำเป็นจึงหายหน้าไปเพราะความโลภมาก เป็นต้น เข้าทำลาย เนื่องจากความโลภมากไม่มีคำว่าอะไรจำเป็นอะไรไม่จำเป็นแต่จะถือว่าจำเป็นทั้งสิ้นถ้าความโลภจะมีส่วนด้วย ดังนั้นความโลภมากจึงพาไปในทางทุจริต เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นไม่มีประมาณ

เวลานี้มีแต่สิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความสงบสุขของบ้านเมืองออกเพ่นพ่าน และแผ่อำนาจทำหน้าที่ทุกแห่งทุกหน ไม่หยุดหย่อนผ่อนคลายลงบ้างเลย ดูนับวันจะห่างเหินจากศีลธรรมอันเป็นความร่มเย็นออกไปทุกวัน ถ้าขืนเป็นอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ตัวบุคคลและส่วนรวมก็นับวันจะเดือดร้อนจนไม่อาจคำนวณได้ ไม่ว่าสถานที่ใดดูรุ่มร้อนกันไปหมดทั่วโลกดินแดน นับแต่คนมั่งมี คนฉลาด ลงมาถึงคนจน คนโง่ ตาสีตาสา ความรุ่มร้อนภายในนั้นรู้สึกจะพอ ๆ กัน ดีไม่ดีคนที่สังคมยกย่องว่ามั่งมีว่าฉลาด ว่ามีอำนาจราชศักดิ์ยังอาจจะมีทุกข์ทางใจมากกว่านายสานายมาอยู่ตามกระท่อมนา ใครก็ไม่อาจทราบได้ถ้าคนนั้นไม่สนใจทราบตัวเอง ทั้งนี้เพราะความหลงตัวเองตื่นตัวเองและความโลภเป็นต้น ไม่เคยทำผู้ใดให้ร่มเย็นเป็นสุข จะสามารถทำโลกให้เป็นสุขร่มเย็นได้อย่างไรโลกจำต้องยอมรับกันในเรื่องความทุกข์ความลำบาก ทั้ง ๆ ที่มีความรู้และสมบัติบริวาร

มาก แต่ก็หาความสุขไม่ได้ เพราะความรู้ความฉลาดนั้น ได้กลายไปเป็นเครื่องมือของสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความสงบสุขของโลกไปเสีย

นี่แลการส่งเสริมสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ตัวและสังคมทั่ว ๆ ไป จึงเป็นเหมือนกับการส่งเสริมไฟให้ลุกลามใหญ่โตมากขึ้นโดยลำดับ จนหาขอบเขตหาประมาณไม่ได้ ถ้ายังฝืนให้เป็นอย่างนั้นโดยไม่เห็นโทษของมัน ว่าเป็นข้าศึกต่อความสงบสุขของโลกอยู่แล้ว โลกย่อมจะบรรลัยเพราะสิ่งเหล่านี้โดยไม่ต้องสงสัย

นี่เราพูดถึงภาคทั่วไปแห่งธรรมที่เป็นเครื่องปกครองโลกได้เป็นอย่างดี ถ้านำไปปฏิบัติ แต่ถ้าไม่สนใจในธรรมเครื่องปกครองให้เกิดความสงบร่มเย็นนี้แล้ว ก็ไม่พ้นที่จะเจอฟืนเจอไฟ เจอความเดือดร้อนอยู่ร่ำไป ทุกชาติชั้นวรรณะแห่งมนุษย์เราฐานะใดไม่สำคัญ อันนี้สำคัญกว่า มีอำนาจกว่าทุกอย่าง เมื่อสิ่งนี้บงการลงไปแล้วย่อมเป็นไปตามความบงการของสิ่งนี้ โดยหาทางคัดค้านต้านทานไม่ได้ เพราะความรู้ความฉลาดสิ่งนี้เหนือกว่าอยู่แล้ว

ที่นี่ย่นเข้ามาจากส่วนใหญ่คือโลก เข้ามาสู่สังคม เข้ามาสู่ครอบครัว เข้ามาสู่ตัวของเรา เมื่อโลกเป็นเรื่องใหญ่โต ธรรมไม่สามารถจะเข้าถึง และไม่มีผู้สามารถแนะนำสั่งสอนโลกให้เห็นคุณค่าแห่งธรรม ยิ่งกว่าคุณค่าแห่งฟืนไฟที่เป็นอยู่ภายในจิตใจแล้ว ก็ต้องย้อนเข้ามาสู่วงแคบโดยลำดับจนกระทั่งถึงตัวเรา โลกไม่สามารถที่จะปกครองตนปกครองกันได้ด้วยความเป็นธรรม แต่เราต้องพยายามให้ผิดแปลกจากโลกที่เขาไม่สามารถกลายเป็นผู้สามารถขึ้นมาปกครองตนด้วยธรรม เพื่อความหลบซ่อนผ่อนคลายความทุกข์ร้อนได้พอประมาณ ไม่รุ่มร้อนไปทั้งเขาทั้งเราโดยถ่ายเดียว

เฉพาะอย่างยิ่งคือนักบวช เป็นผู้พร้อมแล้วในการปฏิบัติธรรม ทุกอาการที่เคลื่อนไหวไปมาและทุกอิริยาบถ ทุกสถานที่ เป็นสถานที่อิริยาบถที่เหมาะสมตลอดเวลาอยู่แล้ว วันหนึ่งคืนหนึ่ง เจตนาของเราเองก็ทราบชัดภายในตัวว่าเรามีความมุ่งหวังต่อสิ่งใด เราจึงได้ยอมตนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา คือเรามุ่งต่อธรรมแดนแห่งความ

สงบสุขภายในจิตใจด้วยการปฏิบัติธรรม จึงได้สละตนออกมาบวช ไม่ใช่สักแต่ว่าบวช โดยไม่คิดสารคุณใด ๆ ในการบวช

การบวชเป็นการประกาศเพศของตนให้โลกทราบทั่ว ๆ ไป ว่าเป็นผู้พร้อมแล้วที่จะเป็นคนดี ที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมอันเป็นของดีให้ดียิ่งขึ้นโดยลำดับ จนถึงขั้นดีเลิศ เป็นบุคคลดีเลิศ เป็นพระดีเลิศ โดยไม่ต้องอาศัยผู้หนึ่งผู้ใดมาเสกสรรปั้นยอว่าดี แต่เป็นความดีและเป็นความดีเลิศอยู่ด้วยการกระทำของตน นี่เราทราบอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นจงนำความที่ตนทราบนี้ออกทำหน้าที่ให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย อย่าได้ลดละท้อถอยคุณงามความดีอันจะพึงได้จากศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า ขอให้เป็นสมบัติหรือมหาสมบัติของเรา ไม่ให้หลุดมือของพระปฏิบัติคือเราไปได้ จะเป็นที่ภาคภูมิใจตัวเองตลอดกาลสถานที่ไม่เคลือบแคลงสงสัย

ธรรมทุกขั้นทุกภูมิไม่มีข้อสงสัยแล้ว ว่าจะนำผู้ปฏิบัติตามให้ตกทุกข์ได้ยากลำบากเข็ญใจ หรือตกนรกหมกไหม้ได้รับความทุกข์ทรมานล่มจม เพราะการประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่มีข้อสงสัยแม้นิดหนึ่งเพราะเป็น สวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบทุกแง่ทุกมุมแล้ว ในบรรดาธรรมทั้งหลายที่พระองค์นำมาสั่งสอนโลก ทรงค้นอยู่ถึงหกพระพรรษาจึงได้ตรัสรู้ เมื่อได้ผลเป็นที่แน่พระทัยสุดส่วนแล้ว จึงนำธรรมนั้นออกมาสั่งสอนโลก ธรรมนั้นจึงเรียกว่า **สวากขาตธรรม** ตรัสไว้ชอบแล้วไม่มีข้อบกพร่อง และเป็น **นิยยานิกธรรม** นำผู้ประพฤติปฏิบัติให้หลุดพ้นจากสิ่งที่กีดขวางปิดบัง สิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยออกได้โดยลำดับ ตามกำลังความสามารถของตน นี่ธรรมเป็นอย่างนี้ไม่เป็นอย่างอื่น พระองค์ทรงรับรองยืนยันเต็มพระทัยแล้ว โดยถือพระองค์เป็นองค์ประกันในคุณภาพแห่งธรรมทั้งหลาย ที่นำมาประกาศสอนโลกนี้ว่าไม่เป็นอื่น นอกเหนือจากเป็นธรรมล้วน ๆ และเป็นของประเสริฐเลิศยิ่งกว่าโลกใด ๆ สิ่งใด ๆ

เราจึงไม่ต้องกลัวว่าจะเกิดความล่มจม เพราะการทุ่มเทกำลังความสามารถลงในการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อการต่อสู้กิเลสอันเป็นตัวพิษตัวภัยหรือเป็นข้าศึกอยู่ภายในจิตใจมานาน ด้วยอรรถธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องกำราบปราบปราม เพราะธรรมเป็นที่รับรองผลมาแล้วจากพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ถ้าเป็นยาก็เรียกว่าได้ทำการ

ทดลองมาเต็มที่แล้ว เห็นผลเป็นที่พอใจแล้ว จึงนำมารักษาโรคแต่ละประเภท ๆ โรคเมื่อต้านทานยาชนิดนี้ หมอต้องได้พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหายาขนานใหม่มาแก้ จนกระทั่งโรคไม่สามารถต้านทานยาได้แล้วคนไข้ก็หายจากโรค โรคภายในจิตย่อมมีการต้านทานยาคือธรรมเหมือนกัน ถ้าเราทำด้วยอุบายนี้เป็นความชินชา ก็แสดงว่ากิเลสนั้น มีความต้านทานธรรม ต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงอุบายวิธีต่าง ๆ จนสามารถระงับดับกิเลสประเภทนั้น ๆ ลงได้ด้วยวิธีการนั้น ๆ เช่นเดียวกับหมอพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหายาขนานใหม่ มาแก้โรคที่ต้านทานยาจนหายไปได้ฉะนั้น

อุบายวิธีประพฤติปฏิบัติตน จึงขึ้นอยู่กับความฉลาดแหลมคมของผู้จะปราบกิเลสตัวฉลาดจอมไตรภพเช่นเดียวกัน ไม่เช่นนั้นแก้กันไม่ลง แก้กันไม่ตก ต้องได้ใช้อุบายพลิกแพลงอยู่เสมอ อย่าติดความสุขความสบายอันเป็นนิสัยนอนเนื่องของกิเลสฝังอยู่อย่างลึกลับ เราไม่อาจทราบได้ว่าความนอนใจหรือความสบายอันนี้เป็นภัยต่อตัวเราเอง เราเห็นว่าความทุกข์เพราะการประกอบความพากเพียรเพื่อจะแก้กิเลสเหล่านี้ว่าเป็นภัยเสียอีก จึงไม่อยากทำด้วยความสนิทติดใจในความเพียร ถ้าอย่างนั้นก็หาทางรอดไม่ได้ เพราะขัดจากความมุ่งหมายของธรรมว่า **วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ** คนจะหลุดพ้นจากทุกข์ไปได้เพราะอำนาจแห่งความเพียร ธรรมท่านว่าอย่างนี้ แต่กิเลสว่าขี้เกียจนั่นแลดี มันไม่ว่าคนจะจมอยู่ในกองทุกข์เพราะความขี้เกียจนี่

ในระหว่างการประกอบความเพียรอยู่นั้น ความทุกข์ก็ต้องเป็นไปตาม ๆ กัน เป็นเกลียวเดียวกันเหมือนเชือกนั่นเอง จะไม่ได้รับทุกข์ได้อย่างไร ผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมย่อมไม่คำนึงถึงความทุกข์ที่เป็นไปด้วยการประกอบความพากเพียร ยิ่งกว่าการเห็นภัยของกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกอันใหญ่หลวงภายในจิตใจ นี่เป็นสิ่งสำคัญมากที่จะควรคำนึงสำหรับผู้ปฏิบัติเรา เผลอตัวเมื่อไรเป็นถูกความขี้เกียจอ่อนแอลากลงให้กิเลสสับยำไม่สงสัย

เขาเข้าร่ำเรียนในมหาวิทยาลัยหรือโรงร่ำโรงเรียนต่าง ๆ ได้ความรู้วิชาออกมาแจก แบ่งกระจัดกระจายไปทุกแห่งทุกหน จนกลายเป็นผู้มีความรู้ทั่ว ๆ ไป เพราะความรู้ที่เขาเรียนมาจากโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยนั้น ๆ เราเป็นผู้มาศึกษาหาอรรถธรรมจากครู

จากอาจารย์ในสำนักต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกับเข้าศึกษาเล่าเรียนหาความรู้วิชาจากโรงเรียนต่าง ๆ ของเด็กและของคนทั้งหลายนั่นแล เขาได้ประพฤติปฏิบัติ เขาได้ความรู้วิชาไปแจกจ่ายตลอดทั่วถึง เราทำไมแม้จะแจกเรายังไม่ได้ มันไม่เลวไปมากแล้วเหรอ ถามตัวเองซิถ้าอยากทราบ

วิชานี้เป็นวิชาที่สำคัญ ซึ่งเรามุ่งสละฆราวาสเหย้าเรือนชีวิตจิตใจสมบัติเงินทองทุกสิ่งทุกอย่าง บรรดาที่โลกเห็นว่าเป็นของมีคุณค่าน่าชอบใจ ออกมาสู่ความเป็นพระเพื่ออรรถเพื่อธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากยิ่งกว่านั้นเป็นไหน ๆ ทำไมจะไม่มีกำลังใจที่จะประพฤติปฏิบัติ ทำไมจะฝ่าฝืนความทุกข์ความยากความลำบากด้วยความพากเพียรนี้ไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าเป็นคนเช่นไร ก็เป็นคนเหมือนกันกับเรา สาวกเป็นคนเช่นเดียวกับเรา ท่านผู้ผ่านไปแล้วไม่มีภัยมีเวรไม่มีทุกข์ทั้งหลายติดตัวติดองค์ท่านไปเลย ท่านก็เคยผ่านทุกข์มาแล้วด้วยความพากเพียรเช่นเดียวกัน เหตุใดเราจะผ่านความทุกข์เหล่านี้ไปกับความเพียรไม่ได้ ทำไมเราจะสนิทสนมกับความทุกข์ที่เคยทุกข์เพื่อความเพียรไม่ได้ ทำไมเราจะเห็นว่าความทุกข์เหล่านี้เป็นพิษภัยต่อเรายิ่งกว่ากิเลสเป็นภัยต่อเรา เราต้องย้อนหน้าย้อนหลังพินิจพิจารณาและถามตัวเองเสมอ อันเป็นการฝึกซ้อมปัญญาให้ก้าวเดินไปในตัว

ผู้ปฏิบัติเพื่อแก้กิเลส ต้องแทรกต้องซ้อนอุบายวิธีการต่าง ๆ อยู่เสมอ เพื่อจะปลดเปลื้องตนให้หลุดพ้นจากกิเลสไปโดยลำดับ จึงจัดว่าเป็นผู้หาความรู้ความฉลาดจากครูจากอาจารย์จากอรรถจากธรรม ไม่เช่นนั้นจะไม่มีวันฉลาดผิดกับที่เป็นอยู่นี้เลย การคิดให้เป็นอรรถเป็นธรรมเพื่อเปลื้องตน คนเราย่อมมีทางคิดได้ถ้าสนใจคิด ท่านว่าธรรมมีอยู่ทั่วไปตลอดกาลสถานที่ อะไรเล่าจะสัมผัสธรรมเหล่านั้นถ้าไม่ใช่จิตไม่ใช่สติปัญญา กิเลสมันยังคิดให้เป็นกิเลสขึ้นมาจากใจของเราได้ เราคิดธรรมขึ้นมาในใจทำไมจะไม่ได้เล่า อุบายวิธีต่าง ๆ ต้องผลิตขึ้นมาเรื่อย ๆ อย่ารอให้เสียเวล่ำเวลา

ในขณะที่จะทำความสงบแก่จิตใจด้วยสมถธรรม ก็ให้เป็นความจริงความจังต่องานนั้นจริง ๆ อย่าทำเหลาะแหละ ถือเป็นกิจเป็นการเป็นงานอันเดียวเท่านั้นในโลกนี้ ไม่มีงานใดเข้ามาเจือปน ไม่มีความคิดไม่มีอารมณ์ใดเข้ามาเจือปน มีแต่อารมณ์

ที่เกี่ยวกับธรรมซึ่งทำอยู่โดยเฉพาะในวงปัจจุบันนี้เท่านั้นเป็นอารมณ์ของจิต โลกเป็นเหมือนไม่มี นั่นแหละชื่อว่าเป็นผู้ตั้งหน้าตั้งตาเพื่อความสงบใจด้วยสมถธรรมนั้นจริง ๆ ผลจะเป็นขึ้นมาได้โดยไม่ต้องสงสัย เพราะท่านที่เป็นสรณะของพวกเรานั้น ท่านได้ผ่านไปแล้วด้วยอุบายวิธีนี้ จึงได้สอนพวกเราไว้โดยถูกต้อง

ในขณะที่จะพิจารณาแยกแยะดูสภาวธรรมทั้งหลาย นับแต่ขันธ์ทั้งห้าคือกองรูปได้แก่ ร่างกายของเรา เวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ ซึ่งมีอยู่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ ก็แยกแยะพินิจพิจารณาประสบประสานกันด้วยปัญญาเพื่อความแจ่มแจ้งชัดเจนภายในใจ ความจริงซึ่งเป็นของมีอยู่แล้วในขันธ์นี้จะไม่ประกาศจะไม่เปิดเผยขึ้นมาให้สติปัญญาของเรารับทราบกันอย่างถึงใจได้อย่างไร เพราะเป็นสิ่งที่รอรับกันอยู่แล้ว สิ่งเหล่านี้เป็นของจริงเปิดเผยอยู่ด้วยความจริงของตนไม่ได้มีอะไรลี้ลับ นอกจากกิเลสเป็นผู้ปิดบังจึงกลายเป็นของลี้ลับไปเท่านั้น

ที่เราไม่เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นภัย ว่าสิ่งเหล่านี้เป็น**อนิจฺจํ** เป็น**ทุกฺขํ** เป็น**อนตฺตา** เป็น**อสุภะอสุภัง** เป็นของปฏิกูลโสโครก ก็เพราะกิเลสตัวเดียวเท่านั้นเป็นผู้ปิดบังความจริงนี้ไว้ เอาความจอมปลอมเข้ามาฉาบทา และเสกสรรปั้นยอหลอกลวงใจให้หลงตามเท่านั้น เราจึงได้หลงงุ่มง่ามต้วมเตี้ยมไปกับมัน และเคยหลงกลหลอกลวงของมันมามากน้อยเพียงไรแล้ว

อุบายวิธีที่กล่าวมาเหล่านี้ ก็เพื่อจะให้เห็นเรื่องความจอมปลอมของกิเลสที่ปิดหูปิดตาปิดจมูกปิดลิ้นปิดกายของเราอยู่ทุกเวล่ำเวลา มีแต่มันเป็นผู้เดินหน้าอย่างกล้าหาญชาญชัย ไม่สะทกสะท้านใครโดยถ่ายเดียว ตาสัมผัสรูป จะเป็นรูปชนิดใดก็ตาม มีแต่กิเลสเป็นผู้ทำการทำงานเสียเอง เสียงกระทบหูจะเป็นเสียงประเภทใดก็มีแต่กิเลสออกทำงานเสียเอง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสเข้ามาสัมผัสสัมพันธ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็มีแต่เรื่องของกิเลสเป็นผู้ทำงานก่อนหน้าเราทั้งสิ้น ธรรมออกหน้าออกตาไม่ได้แสดงตัวไม่ได้ ถูกกิเลสเหยียบย่ำทำลายหรือปิดบังหุ้มห่อไว้หมด เมื่อเป็นเช่นนั้นความจริงจะเห็นได้ที่ไหน มันก็มีแต่ของปลอมทั้งนั้นรุมล้อมจิตใจเรา เพราะกิเลสตัวจอมปลอมเป็น

ผู้ทำหน้าที่ของตนโดยตลอด ผลรายได้ก็ต้องเป็นเรื่องของกิเลส คือให้ความรุ่มร้อนแก่จิตใจอยู่โดยดี

เพื่อเปิดของจอมปลอมนี้ออกด้วยสติปัญญา จึงต้องพินิจพิจารณาให้เห็นตามความจริงด้วยธรรม โดยความตั้งสติให้ดีในจุดที่ตนพิจารณา เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ปิดบังตัวเอง เป็นของเปิดเผยความมีอยู่ด้วยความจริงของตน สติปัญญาก็เป็นความจริงประเภทหนึ่ง ที่มีอยู่แล้วภายในใจของผู้ชอบการค้นคว้าการพินิจพิจารณา สติปัญญาจะเกิดเฉพาะบุคคลที่ชอบใคร่ครวญพินิจพิจารณา แต่ไม่เกิดสำหรับคนขี้เกียจไม่ชอบคิดอ่านไตร่ตรองอะไร

เวลาจะพิจารณาทางด้านปัญญาก็ให้พิจารณาอย่างที่กล่าวนี้ ร่างกายไม่ว่าข้างนอกข้างใน พิจารณาให้เป็นมรรค เพื่อความราบรื่นเพื่อความปลดเปลื้องได้เหมือนกันหมด เพราะจิตติดได้ทั้งข้างนอกข้างใน รักได้ ชังได้ เกลียดได้ โกรธได้ทั้งภายนอกภายใน เป็นกิเลสได้ทั้งข้างนอกข้างใน จึงพิจารณาได้ทั้งภายนอกภายใน ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนสาวกให้ไปเยี่ยมป่าช้า เพราะยังไม่สามารถมองเห็นป่าช้าซึ่งมีอยู่กับตัวทุกคนได้ขั้นเริ่มแรกการประพฤติปฏิบัติ จึงทรงสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า ไปดูศพหญิงชายทั้งตายเก่าตายใหม่ในป่าช้าผีดิบ เพราะสมัยก่อนไม่มีการเผาการฝังกัน ใครตายก็นำไปทิ้งเกลื่อนอยู่ตามป่าช้าที่เป็นแดนป่า ให้พระท่านไปพิจารณากรรมฐานให้เห็นเป็นเรื่องสลดสังเวช เพื่อลบล้างคำว่าสวยว่างาม เพราะคนตายแล้วส่วนมากไม่น่าจะมีความกำหนัดยินดี ไม่น่าเพลิดเพลินรื่นเริงพอจะให้เกิดความรักชอบกำหนัดยินดี ท่านจึงสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า

ท่านสอนกำชับในการปฏิบัติต่อซากศพประเภทนั้น เช่น ศพหญิงที่ตายใหม่อย่าด่วนเข้าไปเกี่ยวข้อง ให้ไปพิจารณาดูผู้ตายเก่าไปโดยลำดับที่เป็นอสุภะอสุภัง ซึ่งเวลาพบแล้วเห็นแล้วให้เกิดความสลดสังเวชเกิดความเบื่อหน่าย อันเป็นการปลดเปลื้องความผูกพันในรูปและหายความรักใคร่กังวล การพิจารณาซากศพก็เพื่อน้อมเข้ามาเทียบเคียงกับตัวและโลกทั่วไป ว่ามีสภาพเป็นเช่นนี้ด้วยกัน ไม่มีอะไรวิเศษวิโสในแดนป่าช้า นอกจากเป็นสถานที่ที่เต็มไปด้วยความสลดสังเวชหาคุณค่ามิได้ และปลง

อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาโดยถ่ายเดียว แม้ตัวเองที่กำลังพิจารณาซากศพอยู่ในขณะนี้ ก็จะมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันตลอดโลกสงสาร ไม่มีใครจะล่วงพ้นไปได้ มัวเพลินอะไรอยู่กับกองหนังห่อกระดูกเพียงเท่านี้ ถ้าไม่โง่จนเกินไป

เมื่อสติปัญญามีกำลังพอที่จะก้าวเข้าพิจารณาอสุภะอสุภังในซากศพที่ตายใหม่ก็ให้พิจารณาคลี่คลายเช่นเดียวกับศพที่ตายเก่า เพราะเป็นสภาพเหมือนกัน เป็นแต่เพียงยังไม่แตกไม่สลายยังไม่เน่าไม่พองขึ้นเต็มตัวของมันในขณะนั้นเท่านั้น แต่มันก็ทำงานของมันไปด้วยความเน่าพองหนองไหลและเปื่อยแตกกระจัดกระจายไป เช่นเดียวกับซากศพทั้งหลายที่แตกเรี่ยราดกระจัดกระจายตามบริเวณป่าช้านั้นอยู่แล้ว ท่านสอนให้พิจารณาเพื่อให้เห็นสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นของไม่จีรังยั่งยืน แล้วน้อมเข้ามาสู่ตัวของเราเองซึ่งจะต้องเป็นเช่นนั้น แม้ปกติภายในตัวก็เป็นอยู่แล้ว คือเป็นของปฏิกูลโสโครกอยู่แล้ว จิตย่อมได้คติเครื่องเตือนใจจากการเยี่ยมป่าช้านั้น

ท่านจึงสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า ในขั้นเริ่มแรกที่ยังไม่ได้หลักเกณฑ์ในการพิจารณากายตัวเอง เมื่อได้หลักเกณฑ์แล้ว การไปเยี่ยมป่าช้าก็ค่อยหมดปัญหาไป เพราะฉะนั้นจึงมีในธุดงค์ข้อหนึ่งว่าด้วยธุดงค์ข้อเยี่ยมป่าช้า ป่าช้านอกแล้วก็เทียบเข้ามาสู่ป่าช้าในคือตัวเราเอง พอได้หลักได้เกณฑ์จากป่าช้าภายนอกแล้วก็ย้อนเข้ามาสู่ภายใน พิจารณาป่าช้าภายในนี้ได้หลักได้เกณฑ์แล้ว เป็นอันว่าหายสงสัยทั้งป่าช้านอกทั้งป่าช้าใน วิธีที่กล่าวมานี้เป็นวิธีสอน เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อเปิดของจริงขึ้นมาให้เห็นความจริงตามสภาพของสิ่งนั้น ๆ ที่เป็นอยู่ จนลงถึงธาตุ ธาตุกลายเป็นธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ไป คำว่า อสุภะอสุภังก็หมดไป **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็ค่อย ๆ หมดไปตามขั้นของจิตของธรรมที่ได้รู้ได้เห็น คำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็ละเอียดไปตามปัญญาตามขั้นภูมิของสติปัญญาที่พิจารณาได้ และกลายเป็นขั้นธรรมละเอียดเข้าไปโดยลำดับ จนถึงวิมุตติหลุดพ้นแล้ว คำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็หมดปัญหาไปเช่นเดียวกับทางเดินของเราที่ไปสู่จุดต่าง ๆ เมื่อไปถึงที่แล้ว ทางก็หมดปัญหาไปในขณะที่ก้าวเข้าถึงสถานที่ที่ตนต้องการ

จิตใจเมื่อก้าวเข้าสู่แดนแห่งความหลุดพ้นโดยประการทั้งปวงแล้ว คำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเป็นทางเดินเพื่อความหลุดพ้น ก็หมดปัญหากันไปเองโดยไม่ต้อง

สลัดต้องปัดต้องทิ้ง หากเป็นไปด้วยความเหมาะสมของจิตดวงนั้นเอง เช่นเดียวกับเราเดินทางเข้ามาสู่จุดที่ต้องการแล้ว ทางกับเราก็ไม่ต้องไปปลดไปเปลื้องซึ่งกันและกัน หากหมดปัญหากันไปในตัวนั่นแล

การพิจารณาไม่เพียงครั้งหนึ่งครั้งเดียว อย่าเอาเวล่ำเวลาเอาการกำหนดนับเท่านั้นเท่านี้ไปเป็นกฎเป็นเกณฑ์ ยิ่งกว่าการพิจารณาเห็นแจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้น ๆ พิจารณาหลายครั้งหลายหนหากค่อยเข้าใจไปเองและชัดขึ้นโดยลำดับจนพอตัว เมื่อพอแล้วการปล่อยวางก็ไม่ต้องบอก อุปาทานความยึดมั่นนั้นเป็นผลของความลุ่มหลงของจิต เมื่อพิจารณารู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริงแล้ว ความยึดมั่นถือมั่นก็ถอนตัวเข้ามาเอง ไม่ต้องไปแยกไปถอนมันแหละ มันถอนของมันเอง การถอดถอนความยึดมั่นถือมั่นอันเป็นเรื่องของกิเลสปักปันเขตแดน หรือตีหัวตะปูย้ำเอาไว้นั้น ย่อมถอนตัวเป็นอิสระขึ้นมาโดยลำดับ พ้นจากความกดขี่บังคับของกิเลสมาเป็นขั้นเป็นตอน จนกระทั่งพ้นไปโดยสิ้นเชิง

ความอยู่ใต้อำนาจบังคับบัญชากดขี่ข่มเหงของใครก็ตามมันดีเมื่อไร จะเป็นผู้ใดก็ตามถูกกดขี่บังคับทรมาน ทั้งการอยู่การกินการไปการมา การหลับการนอน การใช้การสอย ตลอดอิริยาบถต่าง ๆ อยู่ใต้อำนาจแห่งความบังคับบัญชา ความทรมานทั้งนั้น จะหาอิสระหาความสุขได้ที่ไหน เช่น เขาติดคุกติดตะราง เป็นคนที่เสียอิสระ หมดสง่าราศีและถูกกดขี่บังคับตลอดกาลสถานที่ หาความสุขสบายได้ที่ไหน คนธรรมดาทั่ว ๆ ไปจึงไม่มีใครต้องการอยากเป็นคนคุกคนตะราง เพราะไม่อยากอยู่ในความกดขี่บังคับทรมานจากผู้หนึ่งผู้ใดนั่นเอง เพียงเท่านี้ก็พอทราบโทษแห่งการอยู่ใต้อำนาจของใครหรืออะไรก็ตามว่าเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนากัน

จิตใจที่ถูกกิเลสอาสวะประเภทต่าง ๆ กดขี่บังคับอยู่ตลอดเวลาทำไมเรากลับยินดี ทั้ง ๆ ที่เรายึดธรรม ประพฤติปฏิบัติธรรม ว่าเป็นของเลิศของประเสริฐกว่าการกดขี่บังคับของนายคุมนักโทษ คือกิเลสเป็นไหน ๆ อยู่แล้ว แต่เหตุใดเราจึงกลับยินดีในนโยบายของกิเลสมากยิ่งกว่าเรื่องของธรรม ถ้าไม่ใช่ถูกกล่อมจากกิเลสอย่างแนบเนียนละเอียดลอออ้อยอิ่งแล้วจะเป็นอะไรไป ต้องเป็นเพราะเพลงของกิเลสมันหอมหวนชวน

ให้ชม ชวนให้ดูดให้ดื่ม ชวนให้คิดชวนให้สัมผัสสัมพันธ์ไม่มีวันอิ่มพอนั่นแล สัตว์โลกทั้งหลายจึงติดกัน เมื่อไม่มีวันอิ่มพอกับกิเลส ก็เท่ากับไม่อยากจากกิเลสไป เพราะความอาลัยเสียดายกิเลสประเภทอ้อยอิ่งเคลิบเคลิ้มหลับทั้งที่ลืมตานั่นแล

เรามีเครื่องพิสูจน์ที่ยอดเยี่ยมได้แก่อรรถธรรมแล้ว ควรจะนำมาพิสูจน์ให้เห็นจริงเห็นจังกันด้วยการประพฤติปฏิบัติของเรา การปฏิบัติจิตตภาวนาคือวิธีการจะพิสูจน์ให้เห็นดำเห็นแดง ให้เห็นเป็นความสัตย์ความจริง ระหว่างธรรมกับกิเลสว่าต่างกันอย่างไร ถ้าพูดถึงโทษกับคุณทั้งสองอย่างนี้ต่างกันอย่างไร พูดถึงเรื่องความวิเศษกับความเลวร้ายระหว่างธรรมกับกิเลสต่างกันอย่างไร จะทราบในวงปฏิบัติจิตตภาวนา และจะทราบภายในจิตภายในขันธ์ของเราผู้ปฏิบัตินี้แล ผู้ไม่ปฏิบัติจะไม่ทราบได้ **สนฺทิฏฺฐิโก** มอบให้เป็นสิทธิ์ของผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเอง ระหว่างกิเลสกับธรรมที่กำลังต่อสู้กันเวลานี้เป็นอย่างไร เรามีชัยชนะตรงไหนบ้าง หรือมีแต่ความแพ้อย่างราบตลอดเวลา หากเป็นเช่นนั้นก็ไม่พ้นถูกกดขี่บังคับจากกิเลสตลอดไป ความแพ้เป็นของดีแล้วหรือต้องคิดเพื่อแก้จุดบกพร่องให้สมบูรณ์ ไม่คิดไม่ได้นักปฏิบัติน่ะ

อุบายวิธีสั่งสอนตนต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายตลบทบทวน ร้อยสันพันคม จึงจะทันกับกลมายาของกิเลสซึ่งแหลมคมและรวดเร็วมาก ผู้ไม่เคยต่อสู้กับมันไม่มีทางทราบได้ตลอดไป ขณะพิจารณาทางด้านปัญญาเอาให้จริงให้จังอย่างนี้ ปัญญานั่นแลที่จะพาให้จิตสงบเข้ามาอย่างไม่มีเยื่อใยกับสิ่งใดและตัดขาดไปด้วย เมื่อพิจารณาเห็นชัดเจนแล้วก็ตัดขาดจากสิ่งนั้นเป็นลำดับ แม้จะยังไม่ขาดสะบั้นลงโดยสิ้นเชิงในขณะเดียวก็ตาม แต่ก็ไม่พ้นความเพียร พ้นสติปัญญาที่พยายามพิจารณาแยกแยะให้เห็นเป็นวรรคเป็นตอน ขาดเป็นวรรคเป็นตอนไปได้

ธรรมที่ท่านกล่าวไว้ไม่ใช่กล่าวแบบโมฆะ มีแต่ชื่อแต่เสียงมีแต่ตัวหนังสือ แต่มีความจริงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มอรรถเต็มธรรมตามที่สอนไว้ไม่มีบกพร่องเลย ความบกพร่องจึงอยู่ที่เราผู้นับถือศาสนา แต่ไม่ได้ปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างแท้จริงเท่านั้นจะพูดว่าเราชาวพุทธเรานักปฏิบัติธรรม คือตัวการบกพร่องก็ไม่ผิด

ถ้าหากปฏิบัติตามหลักศาสนธรรมอย่างแท้จริงเต็มเม็ดเต็มหน่วยแล้ว ผลที่ท่านเคยได้เคยเห็นและประกาศสอนพวกเราไว้แล้วนั้น จะมารวมอยู่ที่ใจของเราผู้ปฏิบัตินี้ไม่สงสัย เพราะไม่มีภาชนะใดสิ่งใดที่จะเหมาะสมยิ่งกว่าจิตใจ ดวงที่คอยรับทราบรับรู้เห็นธรรมทั้งหลายอยู่แล้ว และเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรมทุกขั้นทุกภูมิอยู่แล้ว ดังธรรมท่านกล่าวไว้ว่า **มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา** ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อน รู้ก่อน สำเร็จแล้วด้วยใจ อยู่ที่ใจ ดีชั่วเกิดขึ้นที่ใจ อยู่ที่ใจ ใจเป็นผู้รับทราบ ใจเป็นผู้สัมผัสสัมพันธ์ ใจเป็นผู้รับเสวยทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว อยู่ที่ใจนี้ท่านไม่ได้บอกว่าธรรมทั้งหลายอยู่ที่อื่นใด นอกจากจิตดวงเหมาะสมกับธรรมทั้งหลายนี้เท่านั้น

เมื่อปฏิบัติเห็นตามความจริงไปโดยลำดับ เราจะปฏิเสธได้อย่างไรว่าใจไม่เป็นผู้รับอรรถรับธรรมทั้งหลาย แต่กลายเป็นสิ่งอื่นไปรับอรรถรับธรรมแทนอย่างนี้ ต้องเป็นใจเท่านั้นเป็นผู้รับธรรมทั้งหลาย ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นทางเดินเป็นเครื่องมือสำหรับประพฤติปฏิบัติธรรม และยังผลแห่งธรรมที่เกิดขึ้นจากเครื่องมือเหล่านี้เข้ามาสู่ใจดวงเดียว

สติเป็นสำคัญ อย่าท้อถอยอย่าอ่อนแอ อย่าอิดหนาระอาใจต่อการตั้งสติ ถ้าไม่อิดหนาระอาใจต่อมรรคผลนิพพาน ต่อความสุขอันประเสริฐเลิศกว่าโลกทั้งหลายแล้ว อย่าอิดหนาระอาใจต่อการตั้งสติ การพิจารณาด้วยปัญญาและต่อความเพียรทุกด้านทุกแง่ทุกมุม ให้สติปัญญาตั้งตัวอยู่เสมอ เพราะเราเป็นนักต่อสู้ เราเข้าสู่แนวรบกับกิเลสแล้วเวลานี้ ความท้อแท้อ่อนแอเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลทำงานอยู่บนหัวใจเรา จึงไม่ควรให้มันมาแย่งชิงเอาจิตดวงเลิศดวงประเสริฐนี้ไปขยี้ขยำให้แหลกเหลว ดังที่เคยเป็นมาแต่สมัยที่เรายังไม่เคยรู้เรื่องรู้ราวอะไรกับศาสนธรรม และไม่เคยปฏิบัติธรรม เวลานี้เราได้ออกปฏิบัติธรรมแล้ว และเข้าสู่แนวรบต่อกรบนเวทีคือความเพียรกับกิเลสแล้ว จงเอาให้จริงให้จังต่อการปฏิบัติของตน เพื่อชัยชนะอันเลิศที่โลกไม่เคยมีในหัวใจ ชัยชนะนี้ขอให้ได้ให้มีในหัวใจเรา อย่าให้พลาดไปได้จากเพศนี้ จากความเพียรนี้

ทุกข์ก็ยอมรับ พระพุทธเจ้าก็พาทุกข์มาแล้ว สาวกก็พาทุกข์มาแล้ว ประกาศทั้งทุกข์ทั้งสุขให้พวกเราได้รู้ได้เห็นประจักษ์ในตำรับตำรา ครูอาจารย์องค์ไหนที่ว่าเป็นที่นับถือเคารพเลื่อมใสของประชาชนทั้งหลาย องค์ไหนก็องค์นั้น อยากพูดว่าร้อยทั้งร้อยไม่มีองค์ที่ล้างมือคอยเปิบเลย นอกจากเป็นผู้เดนตายมาแล้วจากความทุกข์เพราะความเพียรกล้า จึงได้เห็นธรรมอันเลิศอันประเสริฐมาสอนพวกเรา แล้วจะให้ท่านสอนเราแบบอื่น ท่านจะสอนได้ยังไง ท่านเคยดำเนินมาอย่างไรได้เห็นผลมาเพราะวิธีการใด ต้องนำวิธีการนั้นมาสั่งสอน

ดังศาสนธรรมที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้นี้ ล้วนแล้วแต่ทรงประกาศจากการที่เคยทรงดำเนินมาแล้ว ทั้งเหตุทั้งผลนั้นแลให้เราทั้งหลายทราบ ใครจะไปฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าในโลกธาตุนี้ หากควรจะเป็นไปได้ด้วยวิธีการใดแล้ว พระพุทธเจ้าไม่มีใครยิ่งกว่าในเรื่องพระเมตตาสงสารสัตว์โลก จะต้องหาวิธีการที่สะดวกสบายที่สุดให้สัตว์โลกได้ประพฤติปฏิบัติแล้วหลุดพ้นไปจากทุกข์อย่างรวดเร็ว ไม่ให้สัตว์โลกได้รับทุกข์ยากเหมือนพระองค์ในคราวบำเพ็ญ แต่นี่มันเป็นไปไม่ได้ จึงเห็นว่าเหมาะสมเฉพาะ**มัชฌิมาปฏิปทา**นี้เท่านั้น ที่เป็นทางดำเนินราบรื่นปลอดภัยของพุทธบริษัท ยากลำบากก็อยู่ในความเหมาะสมกับธรรมนี้ ธรรมนี้เป็นธรรมที่ออกหน้าออกตาในการปราบปรามกิเลสทั้งหลายให้สิ้นซากไปมากต่อมากแล้ว ไม่มีธรรมใดนอกเหนือไปจากมัชฌิมาปฏิปทานี้เลย ท่านจึงได้ประกาศธรรมนี้ไว้ให้พวกเราทั้งหลาย ปฏิบัติกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

มัชฌิมาคือความเหมาะสมกับการปราบกิเลส สรุปลงแล้วคือ **ศีล สมาธิ ปัญญา** ศีลเราก็ได้รักษาอยู่แล้วโดยปกติ ไม่มีความระแคะระคายในศีลว่าด่างพร้อยได้ทะลุขาดไปที่ไหน สมาธิที่ยังไม่มีเพราะอะไร เพราะกิเลสมันขยี้ขยำจิตใจให้ขุ่นมัวมั่วสุมกับมันอยู่ตลอดเวลา จึงหาความสว่างกระจ่างแจ้ง หรือหาความสงบร่มเย็นไม่ได้ เราก็รู้อยู่แล้วจะทำวิธีใดจึงจะทำให้จิตใจมีความสงบผ่องใสได้ เราก็ต้องพยายามเอาวิธีนั้นมาใช้ ซึ่งเคยอธิบายไว้มากแล้ว ยากลำบากก็ต้องสู้ต้องทนต้องทำ ปัญญายังไม่เฉลียวฉลาดก็พยายามทำ พยายามคิดพินิจพิจารณา

สัจธรรมหรือรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์เหล่านี้แล เป็นหินลับของปัญญาให้คมกล้าขึ้น ถ้าพิจารณาสิ่งเหล่านี้ต้องเป็นหินลับปัญญาได้เป็นอย่างดี ทุกข์ก็เป็นหินลับปัญญา สมุทัยมันสอดแทรกขึ้นมาตรงไหน ปัญญาก็สอดแทรกเข้าไปทำลายลงไป ได้อุบายไปเรื่อย ๆ มีความฉลาดแหลมคมไปเรื่อย ๆ เรียกว่า สมุทัยเป็นหินลับปัญญาก็ได้ เพราะกลมายาของสมุทัยที่แสดงออกมาแต่ละอย่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องที่จะให้ปัญญาได้พลิกตัวเองให้ฉลาดแหลมคมยิ่งกว่ามันเข้าไปโดยลำดับ ๆ มันมาไม้นี้ก็สู้ไม้นี้ มาไม้นั้นสู้ไม้นั้น สู้เรื่อย มันมาหลายเหลี่ยมหลายสันหลายคนก็สู้กันแบบนั้นก็ทันกันและทำลายมันได้

ปัญญาไม่ได้คมกล้าเพราะการอยู่เฉย ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการอยู่เฉย ๆ แต่เกิดขึ้นเพราะการพิจารณา และคมกล้าด้วยการพิจารณาย้อนหน้าย้อนหลัง หลายตลบทบทวน เกิดขึ้นเพราะผู้ชอบคิดและบำรุงสติปัญญา ด้วยการพินิจพิจารณาอยู่โดยสม่ำเสมอ ย่อมมีสติปัญญาแก่กล้าขึ้นโดยลำดับ สุดท้ายกิเลสก็อ่อนลงไป ๆ จนกระทั่งสิ้นไปโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือ นั่นแหละที่นี่เรียกว่า อิสรเสรีเต็มที่แล้ว จิตที่ไม่มีอะไรกดถ่วงเลย อยู่ตามหลักธรรมชาติของตน ไม่มีสมมุติแม้นิดเข้าไปขัดไปแย้งไปกีดไปขวาง จะไม่เป็นจิตที่มีความสุขเกษมเต็มที่ยังไง

จิตที่อยู่ใต้ความกดขี่บังคับอยู่ตลอดเวลา ก็เช่นเดียวกับนักโทษที่ถูกกดขี่บังคับอยู่ในที่คุมขังตลอดเวลานั่นแล แม้แต่นอนก็ยังต้องถูกบังคับ จะหาความสุขที่ไหนจากความเป็นนักโทษนั้น จิตที่กำลังเป็นนักโทษเพราะอำนาจแห่งกิเลสบังคับบัญชาอยู่ตลอดเวลา จะหาความสุขความสบายที่ไหน ความสงบร่มเย็นบ้างก็ไม่มี เพราะกิเลสไม่ให้สงบมันกวนตลอดเวลา ความเฉลียวฉลาดพอมีที่จะปลดเปลื้องกิเลส กิเลสก็ไม่ให้มีเสียมันปิดกั้นไว้หมด ไม่ให้คิดให้อ่านไตร่ตรองอะไรได้ พอเป็นเหตุเป็นผลที่จะแก้หรือปราบปรามกิเลสได้ แล้วจะหาความสุขความสบายความหลุดพ้นความเป็นอิสระได้ยังไง

เพราะฉะนั้นนักปฏิบัติจึงต้องค้นคว้าจึงต้องพินิจพิจารณาจึงต้องฝืน การต่อสู้กันต้องฝืน ไม่ฝืนไม่เรียกว่าการต่อสู้ อยู่เฉย ๆ จะเรียกว่าต่อสู้ได้ยังไง การทำหน้าที่ต่อสู้กันนั้นต้องฝืนทั้งนั้นแหละ ลำบากก็ฝืน ทุกข์ก็ฝืน ขัดข้องขนาดไหนก็ฝืน โง่ก็ฝืนความ

โง่ให้เป็นความฉลาด แก้ความโง่ด้วยความฝืน เมื่อคิดค้นหาความฉลาด มันก็ฉลาดได้คนเรา สุดท้ายก็ไม่พ้นความพยายามไปได้

จึงขอให้ทุก ๆ ท่านนำไปประพฤติปฏิบัติ ให้เห็นที่ท่านว่าแดนแห่งความเกษม และแดนนั้นอยู่ที่ไหน เราอ่านมาเสียพอตามตำรับตำรา สมาธิก็อ่านเสียจนน้ำลายจะไม่มีในปากแล้ว ว่าปัญญาก็อ่านเสียพอ วิมุตติหลุดพ้นก็อ่านก็เห็นแต่ตัวหนังสือที่เขียนเป็นตัว ๆ ออกชื่อออกเสียงของบาปของบุญ ของนรกของสวรรค์ ของกิเลสตัณหาประเภทต่าง ๆ ของมรรคผลนิพพาน แต่กิเลสจริง ๆ ไม่ว่าประเภทไหนไม่มีตัวมีตนอยู่ในหนังสือนั้น มีแต่ชื่อ สมาธิ ปัญญา มรรคผลนิพพานก็ไม่มีตัวจริงในหนังสือนั้น มีแต่ชื่อ ตัวจริงไม่มี มีอยู่ที่ใจ อยากรู้อยากเห็นธรรมดังกล่าวนี้จงปฏิบัติเอง จะรู้เองเห็นเอง ที่ใจเราผู้ปฏิบัตินั่นแล ใจดวงอื่น ๆ ถ้าไม่ได้ปฏิบัติก็ไม่อาจรู้เห็น ใครปฏิบัติก็มีทางรู้เห็นได้ เพราะธรรมไม่ลำเอียง

ท่านสอนให้ย้อนเข้ามาดูที่ใจ เขียนไว้ในตำราก็สอนเข้ามาที่นี่ กิเลสอยู่ที่นี่ บาปธรรมอยู่ที่นี่ ศีลอยู่ที่นี่ สมาธิอยู่ที่นี่ ปัญญาอยู่ที่นี่ กิเลสทุกประเภทรวมอยู่ที่หัวใจนี้ มรรคผลทุกประเภทรวมอยู่ที่หัวใจ ปราบปรามกิเลสก็ปราบปรามกันที่หัวใจ กิเลสหมอบราบไปหมดไม่มีอะไรเหลือแล้ว ความหลุดพ้นก็คือใจดวงนี้แล นี่สรุปลงแล้วอยู่ที่นี่ทั้งหมดไม่อยู่ที่อื่นที่ใด ขอให้พากันลงใจในการประพฤติปฏิบัติ อย่าไปคาดไปหมายมรรคผลนิพพานว่าอยู่ที่นั่นที่นี่ นั่นเหลวไหลตะครุบเงา หาความจริงไม่ได้ จะเหลวไหลตลอดไป

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรขอยุติเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๔. โอชารสแห่งธรรม

ใจที่ถูกบังคับบีบคั้นหรือกดถ่วงอยู่ตลอดเวลา กับใจที่หลุดพ้นจากสิ่งบังคับบีบคั้นกดถ่วงนี้ไปโดยสิ้นเชิงแล้ว ต่างกันมาก โดยไม่มีสมมุติใดจะเทียบได้ เพราะจิตประเภทนั้นไม่ได้อยู่ในวงสมมุติ พอจะมาเทียบให้ถูกต้องตามหลักความจริงของธรรมชาตินั้นได้ แม้จะมีข้อเปรียบเทียบก็เทียบกันไปอย่างนั้นเอง ไม่ตรงตามความจริงที่เป็นอยู่ของธรรมชาตินั้น เมื่อโลกมีสมมุติ มีข้อเปรียบเทียบ ก็จำต้องนำมาเปรียบเทียบกัน

เราดูนักโทษในเรือนจำที่ถูกกดขี่บังคับ เสียความอิสระอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่วันก้าวเข้าสู่ความเป็นนักโทษหรือต้องโทษ จนกระทั่งวันออกหรือวันพ้นโทษ เขาจะมีความสุขอย่างไรบ้าง แม้จะมีการหัวเราะกันบ้างด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทำให้หัวเราะ ก็คือนักโทษหัวเราะอยู่นั่นเอง ฟังแต่ว่านักโทษ ไม่ใช่คุณพาหัวเราะ โทษพาหัวเราะ มันกดขี่บังคับอยู่ในนั้น หาความสุขความสบายที่ไหนมี

เทียบเข้ามาสู่ภายในระหว่างจิตกับกิเลส สิ่งกดขี่บังคับภายในจิตใจของเรา มันกดขี่บังคับอยู่ตลอดเวลาทุกขณะจิต แม้จะไม่ปรุงไม่แต่งก็ถูกกดขี่บังคับอยู่อย่างนั้น

ตามหลักธรรมชาติของมันเอง เมื่อเป็นเช่นนั้นจะหาความสุขอันแท้จริงที่ไหนมี ความสุขก็เป็นความสุขเหมือนกับอาหารที่เขานำไปเลี้ยงนักโทษในเรือนจำนั่นแล จะเป็นอาหารประเภทใดเล่า เพราะอาหารของนักโทษเราย่อมทราบดี แม้จะไม่เคยเป็นนักโทษ เราก็ทราบได้ว่าเป็นอาหารประเภทใด เป็นที่พึงพอใจไหม อาหารที่เขานำไปเลี้ยงนักโทษนั้น

อาหารคือเครื่องล่อที่กิเลสนำมาเลี้ยงจิตใจเรา ถ้าพูดตามภาษาโลกว่า พอไม่ให้ตายเหมือนนักโทษในเรือนจำ เพื่อจะเอาการเอางานจากจิตดวงนี้ เช่นเดียวกับเขาต้องการการงานจากนักโทษ ผลของงานจากนักโทษนั้นแล อาหารของจิตที่กิเลสนำมาเยียวยาหรือพอมาประทังชีวิตเรา จึงเป็นอาหารประเภทเดียวกันกับอาหารของนักโทษไม่ได้ผิดอะไรกัน ถ้าเทียบแล้วเป็นเช่นนั้น

แต่นักโทษถ้าจะพูดในอีกแง่หนึ่งยังดีกว่าเรา คือเขายังรู้ว่า อาหารนี้กินไปด้วยจำเป็นจำใจเท่านั้น ไม่ได้กินด้วยความชอบพอในอาหาร รสอาหารอะไรเลย เพราะไม่เป็นสิ่งที่น่าชอบใจเลยในอาหารประเภทต่าง ๆ ที่เขานำมาให้กิน สำหรับเราผู้เป็นนักปฏิบัติ ยังติดรสของโลกามิสด้วยความพอใจ จึงเรียกว่าติด ติดรูปก็มีรสอยู่ในรูปนั้นแล ติดเสียง ติดกลิ่น ติดรส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีรสอยู่ภายในสิ่งนั้น ๆ ด้วยกันทั้งนั้น ไม่ใช่จะมีแต่รสที่ว่าลิ้นลิ้มรสอย่างเดียวเท่านั้น รสที่เกิดจากการสัมผัสทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มีด้วยกัน และติดกันชนิดไม่รู้เนื้อรู้ตัวว่าติดเรื่อยมาตั้งกัปตั้งกัลป์

จิตใจมีความติด มีความผูกพันรักชอบในสิ่งเหล่านี้ โดยเจ้าตัวไม่รู้สึกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นรสที่ทำความผูกมัด มันเป็นเรื่องของกิเลส เป็นรสของกิเลสทั้งมวล เราจึงติดไม่มีวันที่จะทราบโทษของรสเหล่านี้ได้เลย ถ้าไม่ใช้สติปัญญาพินิจพิจารณาโดยแยบคายไปตามลำดับ จะกี่กัปนับกัลป์ไม่ได้ก็ตาม จะต้องเป็นผู้ติดรส เพลิดเพลินในรสโดยไม่รู้เนื้อรู้ตัวตลอดไป นี่แหละความแยบคาย ความแหลมคมของกิเลส แยบคายแหลมคมขนาดไหน

ถ้าอยากทราบก็จงตั้งใจประพฤติปฏิบัติ และอย่าลืมคำที่พูดนี้ หากจะประจักษ์ภายในใจในวันหนึ่งแน่นอนจากการปฏิบัติจริงของเรา จะไม่พ้นไปได้ คำที่ท่านว่า "รสแห่งธรรม ชำนะซึ่งรสทั้งปวง" นั้นฟังให้ดี รสแห่งธรรมเป็นอย่างไรจึงต้องชำนะซึ่งรสทั้งปวง ก็รสเหล่านั้นเป็นรสอาหารของนักโทษในเรือนจำ ที่ถูกคุมขังอยู่ในวัฏจักรด้วยอำนาจของกิเลสทั้งนั้น ไม่ใช่อาหาร ไม่ใช่รสที่พึงใจเป็นลำดับ ไม่ใช่รสที่แท้จริง ไม่ใช่รสแห่งความจริง มันรสแห่งความปลอมของกิเลสเสกสรรปั้นยอหรือปรุงแต่งขึ้นมาให้เราได้สัมผัสสัมพันธ์ หรือให้เราได้รับได้กินต่างหาก ไม่ใช่รสแห่งธรรมแท้

ส่วนรสแห่งธรรมจะเริ่มปรากฏตั้งแต่จิตเป็นสมาธิ พอจิตเริ่มสงบ ความสุขเริ่มเป็นรสขึ้นมาแล้ว ตามความสงบมากน้อยในขั้นสมถะ คำว่าขั้นสมถะนี้ อย่าไปคิดว่าเป็นขั้นเหมือนบันได ท่านพูดไว้อย่างนั้นเอง ความจริงย่อมเชื่อมโยงไปตั้งแต่ความสุขของสมาธิขั้นพื้น ๆ ไปโดยลำดับ จนถึงขั้นของสมาธิอันละเอียด ความสุขก็มีความละเอียดไปตาม ๆ กัน นี่ก็จัดว่าเป็นรสแห่งธรรม คือ สมาธิธรรม สันติธรรม ในขั้นแห่งความสงบของจิต

พอจิตมีอาหารคือความสงบเป็นเครื่องดื่มเท่านั้น จิตก็ปล่อยวางความกังวลเกี่ยวกับรสต่าง ๆ ทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส ทางกายสัมผัส มาโดยลำดับลำดา เพราะรสนี้เริ่มเหนือกว่าแล้ว เพียงเท่านี้ก็เริ่มเหนือรสทั้งหลายอยู่แล้ว ยิ่งจิตได้พิจารณาแยกแยะโดยทางปัญญา กระจายออกตามหลักไตรลักษณ์ หรือหลักอสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครกแห่งกรรมฐานก็ตาม เพราะในเบื้องต้นมักจะเดินทางด้านอสุภกรรมฐานคลี่คลายดูสกลกายทุกสัดทุกส่วนทั้งภายในภายนอกของตน และของบุคคลอื่นสัตว์อื่นตามแต่ความถนัดและเหมาะสมของการพิจารณา เพราะเป็นสภาพเหมือนกันให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนไปโดยลำดับ รสแห่งธรรมก็จะเพิ่มขึ้นอีกเป็นรสแยบคาย นอกจากเป็นรสแยบคายแล้ว ยังเป็นรสที่เกิดขึ้นจากการปล่อยวางได้ด้วย

ตามธรรมดาของจิต เมื่อพิจารณารู้แจ้งเห็นชัดในสิ่งใดแล้วย่อมปล่อยวาง การไม่ปล่อยวาง การยึดถือไว้นั้น เป็นโซ่เป็นตรวนของกิเลสมันมัดไว้ มันเสกสรรปั้นยอว่าสิ่งนั้นดีสิ่งนี้สวยสิ่งนั้นงาม มันไม่ได้บอกว่าสิ่งนั้นเป็นของปฏิกูลเป็นของโสโครก เป็น

ของน่าเกลียด เป็น **อนิจฺจํ** ของไม่เที่ยง เป็น **ทุกฺขํ** ความกดขี่บังคับหรือเป็นทุกข์ เป็น **อนตฺตา** ไม่ใช่เราไม่ใช่เขา ไม่ใช่ของเขาของใคร กิเลสมันไม่พูด มันไม่บอก ไม่เสี้ยมสอนตามหลักความจริงนี้ แต่มันจะนำหลักวิชาของมันเข้ามาแทรกซ้อนกับธรรม หรือแทรกแซงกับธรรมเข้าไปว่า เป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม คือว่าเป็นของสวยของงาม เป็นของจีรังถาวร เป็นของมีคุณค่า ลบล้างของจริงไปโดยลำดับ เพราะมันมีอำนาจมากด้วยเหตุนี้ จึงติดตามแก้ไข และถอดถอนกลมายาของมันด้วยธรรม มีสติธรรม ปัญญาธรรม เป็นต้น

โลกของเราเป็นโลกที่ติดอยู่ในกลมายาของกิเลสนี้ทั้งมวล เมื่อปัญญาได้พิจารณาเข้าไปตามหลักความจริงโดยทางอสุภะดังที่กล่าวแล้วนี้ และโดยทางไตรลักษณ์ คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แยกแยะขุดค้น ย้อนหน้าย้อนหลัง ตลบทบทวนหลายครั้งหลายหนด้วยสติด้วยปัญญา เพื่อหาความจริงที่ถูกกิเลสปิดบังไว้ เปิดเผยขึ้นมาตามหลักความจริง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงล้วน ๆ ไม่ใช่เป็นของปลอม เรื่องของปลอมความเห็นที่ปลอมนั้น เป็นเรื่องของกิเลสต่างหาก ไม่ใช่เรื่องของธรรม

เราจะเห็นตามความจริงโดยไม่ต้องสงสัย เมื่อเปิดของปลอมที่ปกคลุมหุ้มห่อไว้ออกได้ เช่น ความสวยงาม เป็นต้น ความจริงแล้วสวยงามที่ไหน เอาอะไรมาสวยงามคนทั้งคนดูได้เมื่อไรถ้าพูดตามหลักธรรมชาติแห่งความจริงแล้ว มันมีตั้งแต่ของสกปรกเต็มไปหมดทั้งร่าง ไม่ว่าภายนอกภายใน จึงต้องชะล้างอยู่ตลอดเวลา แม้เครื่องนุ่งห่มใช้สอยสิ่งที่ร่างกายนี้อาศัย ต้องสกปรกรกรุงรังไปตามกันหมด เนื่องจากส่วนใหญ่คือร่างกายนี้เป็นบ่อเกิดแห่งความปฏิกูลอยู่แล้วทั้งภายนอกภายใน เมื่อสัมผัสสัมพันธ์หรือคลุกเคล้ากับสิ่งใด สิ่งนั้นจึงกลายเป็นของสกปรกโสโครกไปตาม เช่น สบง จีวร เสื้อผ้าสถานที่บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ที่หลับที่นอนหมอนมุ้ง มนุษย์ไปอยู่ที่ไหนสกปรกที่นั่นแต่ไม่มองเห็นความจริง เพราะความไม่สนใจมองนั่นแลเป็นหลักใหญ่

นักปฏิบัติค้นให้เห็นตามความจริงนี้ อย่าหนีจากหลักความจริง นี่คือความจริงแท้ สิ่งเหล่านั้นปลอมมันหลอกว่าสวยว่างาม เอ๊า ดูซิในตัวของเรานี้ เอาชิ้นไหนมาเป็น

ของสวยของงาม มาแข่งกับธรรมคือของจริง ลองดูซิ จะมีชิ้นใดบ้างมากล้าแข่งว่าเหนือธรรมและจริงยิ่งกว่าธรรม นอกจากปลอมยิ่งกว่าธรรมเท่านั้น

ที่ธรรมไม่ปรากฏภายในจิตใจเรา เพราะเวลานี้ความปลอมมันมีอำนาจเหนือกว่า มันหนาแน่นกว่าและปิดบังไว้อย่างมิดชิด แม้เป็นของปฏิกูลทั่วสรรพางค์ร่างกายทั้งภายนอกภายใน ก็ยังเข้าใจว่าเป็นของสดสวยงดงามเป็นของจีรังถาวรไปได้ ระหว่างความจริงกับความปลอมมันมีอยู่ในตัวของเรา มีอยู่ในจิตของเรานี้แล เพราะกิเลสแท้อยู่กับจิต กระจายอำนาจออกมาสู่อวัยวะส่วนต่าง ๆ นอกจากนั้นยังระบาดสาดกระจายไปทั่วโลกสงสาร นั่นเป็นเรา นี่เป็นของเรา อะไร ๆ เป็นเราเป็นของเราไปหมด กลายเป็นของสวยของงามเป็นของแน่นหนาถาวร น่ากระหยิ่มยิ้มย่องไปหมด ล้วนแล้วแต่เพลงของกิเลสตัวจอมปลอม มันหลอกลวงจิตใจเราให้วิ่งเต้นเผ่นกระโดด หมุนติ้วยิ่งกว่าฟุตบอลเป็นไหน ๆ หาความสุขความเจริญใจที่ไหนจากการวิ่งเต้นเผ่นกระโดดกับสิ่งหลอกลวงทั้งหลายดังกล่าวมา

จนกระทั่งถึงบัดนี้ยังไม่ตื่นตัวตื่นใจ แล้วจะตื่นเวลาไหน สถานที่ใด ถ้าธรรมของพระพุทธเจ้าปลุกสัตว์โลก เช่น เราซึ่งเป็นนักปฏิบัตินี้ยังตื่นไม่ได้แล้ว ใครจะตื่นได้ในโลกนี้ คำว่า **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว ชอบอย่างเห็นประจักษ์ ไม่มีปิดบังลี้ลับ ลี้ลับที่ไหนดูที่ตาก็เห็น ดังที่กล่าวมาแล้วนี้

เอ้า ดูเข้าไปซิ ตั้งแต่ผิวหนังเข้าไป ขี้เหงื่อ ขี้ไคลเป็นของดีแล้วเหรอ เป็นของสวยของงามของสะอาดเหรอ ถ้าเป็นของสะอาดจะเรียกยังไง นั่น และดูเข้าไปจนกระทั่งถึงภายใน ภายในทั้งหมดนี้มันมีชิ้นไหนที่จะมาแข่งธรรมว่าเป็นของสวยของงาม ทั้ง ๆ ที่ธรรมบอกว่าไม่ได้สวยได้งาม เป็นของปฏิกูล แล้วมีชิ้นไหนที่จะมาแข่งธรรมของพระพุทธเจ้าได้ ถ้าธรรมไม่เป็นของจริง ธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ตรัสไว้ชอบ เอาอะไรมาแข่งมาลบล้าง สิ่งที่ธรรมตำหนิทั้งมวล เมื่อได้หยั่งลงด้วยปัญญาแล้วเป็นจริงอย่างนั้นหาที่ค้านไม่ได้

สิ่งทั้งปวงนั้นมันจริงอยู่แล้วตั้งแต่เรายังไม่ได้พิจารณา เป็นแต่ว่าเราถูกกิเลสปิดตาใจของเราไว้ ทั้ง ๆ ที่มองเห็นอยู่มันก็ไม่เห็นไปตามความเป็นจริง ปฏิกูลเต็มเนื้อเต็มตัวมันก็มาลบล้างไปหมด กลายเป็นว่าเป็นของสวยของงามไปเสีย แล้วก็เชื่อมันโดยไม่มองดูธรรมที่โบกมือคอยช่วยเหลืออยู่เรื่อยมา ประหนึ่งตะโกนเรียกว่าเกาะซิเกาะธรรม รีบเกาะจะพ้นภัย รีบปล่อยกิเลส มันเป็นไฟเผาอยู่นั่นน่ะ

จงฟาดฟันให้มันแตกกระจายไปนี้เป็นอย่างไร สู้จนหมดลมหายใจ นั้นแลธรรมจะแสดงอย่างเปิดเผยทุกสัดทุกส่วนให้เห็นได้อย่างชัดเจน นี่วิธีขุดค้นสิ่งปิดบังเพื่อเห็นความจริงคือธรรมแท้ ถ้าเห็นความจริงก็เริ่มเห็นธรรมแท้ไปโดยลำดับ เพียงแต่ขั้นความสงบก็ไม่ยุ่งกับอะไรแล้ว เพราะเป็นโอชารสแห่งธรรม ใจได้ดื่มธรรมคือความสงบเย็นใจ ใจย่อมไม่วิ่งเต้นเผ่นกระโดด ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ไม่ดิ้นรนกวัดแกว่งไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ เพราะได้อาหารอันพึงใจเป็นเครื่องดื่มเครื่องเสวย

เมื่อได้ใช้ปัญญาพินิจพิจารณาที่เรียกว่าปรุงอาหาร ให้ละเอียดเข้าไปยิ่งกว่าอาหารทางสมถะนี้ เป็นอาหารทางด้านปัญญา นั่นยิ่งเป็นรสเป็นชาติที่ละเอียดลออเข้าไปไม่มีสิ้นสุด โดยพิจารณาแยกแยะดูสกลกายที่ให้นามว่ากรรมฐาน หลักใหญ่ของการแก้การถอดถอนกิเลสอยู่ตรงนี้ ท่านจึงสอนลงตรงนี้ สอนไปอื่นไม่ได้ เพราะสัตว์โลกติดอยู่ตรงนี้เป็นพื้นฐานเสียก่อน แล้วจึงไปติดภายนอก เมื่อพิจารณาให้เห็นตามความจริงนี้เป็นลำดับลำดาไม่หยุดไม่ถอยการพิจารณา จนกระทั่งเข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว ความอิ่มพอแห่งการพิจารณาและความปล่อยวางแห่งความยึดมั่นถือมั่น จะกระเด็นออกไปเองด้วยอำนาจของปัญญา เป็นผู้เพิกผู้ถอนสิ่งปิดบังทั้งหลาย หรือตัดฟันรื้อถอนสิ่งทั้งหลายที่จอมปลอมนั้นออก เห็นความจริงอย่างประจักษ์ใจ ปัญญาขั้นนี้ก็หยุดไปเอง

เรื่องอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นไม่ต้องบอก เพราะนั้นเป็นผลแห่งความหลงต่างหาก เมื่อความรู้หยั่งไปถึงไหน ความหลงจะถอนตัวออกทันที อุปาทานจะทนได้อย่างไรต้องถอนตัวออกมาโดยไม่ต้องสงสัย นี่การพิจารณาปรุงอาหาร คือธรรมารสขึ้นด้วยอำนาจของสติอำนาจของปัญญา พิจารณาคลี่คลายเห็นสิ่งเหล่านั้นชัดเจนตามความจริงเท่าไร จิตยิ่งมีความเบาหวิว ๆ เกิดความสลดสังเวช โอ้โฮ นี่เคยติดมาตั้งแต่เมื่อไร

ทำไมจึงกล้ามาเสกสรรปั้นยอเอาอย่างหน้าด้าน ๆ เช่นนี้ นั่นคือคำอุทานว่าเจ้าของเอง เพราะความจริงไม่ได้เป็นอย่างนั้นเลย ทำไมจึงเสกสรรปั้นยอเอาได้อย่างนั้น เป็นเพราะเหตุไร มันก็รู้เรื่องจอมปลอมที่พาให้เป็นได้ในทันทีทันใดนั้นเอง เพราะปัญญาเป็นผู้หยั่งลงและเลือกเฟ้น จะไม่ทราบของจริงของปลอมได้อย่างไร เอ้า ถ้าจะแยกออกให้แตกกระจัดกระจายก็เห็นได้อย่างชัดเจนว่า คือกองป่าช้าผีดิบ ตายลงไปก็เป็นกองป่าช้าผีตาย ดูได้ที่ไหน เอ้า ดูไปทั่วโลกธาตุนี้ ที่ไหนไม่มีป่าช้า สัตว์บุคคลอยู่ที่ไหนมีป่าช้าผีดิบผีตายอยู่ที่นั่น

พิจารณาให้ลงถึงความจริงซิ ปัญญามีไว้ต้มแกงกินได้เหรอ สำหรับมาใช้เพื่อรื้อเพื่อถอนความล่มจมของตัว ให้หลุดลอยออกมาจากความเป็นนักโทษที่ถูกกิเลสควบคุมต่างหาก ทำไมจะทำไม่ได้ ธรรมะของพระพุทธเจ้าเหมาะสมอย่างยิ่งแล้วกับมนุษย์เรา จึงประทานพระโอวาทไว้กับแดนแห่งมนุษย์ เห็นว่าเป็นจุดศูนย์กลางอย่างยิ่ง เหมาะสมอย่างยิ่ง ไม่มีใครฉลาดยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมศาสดา ประทานธรรมะไว้ในจุดที่เหมาะสมอย่างยิ่งคือมนุษย์เรา

เวลานี้เราเป็นอะไร เราเป็นมนุษย์ เราแน่ใจอยู่แล้วว่าเป็นมนุษย์ นอกจากนั้นยังเป็นพระ ยังเป็นผู้ปฏิบัติอีก ทำไมจะไม่สามารถคว้าเอาของประเสริฐแห่งธรรมารสขึ้นมาชม ขึ้นมาเป็นสมบัติของตนได้ด้วยข้อปฏิบัติของตน ถ้าเราไม่สามารถใครจะสามารถในโลกนี้ มอบความสามารถนี้ให้กับใคร เวลานี้ทุกข์บีบบังคับอยู่ในหัวใจใด ไม่ใช่บีบอยู่ในหัวใจเรานี้เหรอ เราจะมอบความสามารถเป็นต้นนี้ไว้กับใคร ภาระธุรังทั้งหมดเพื่อความปลดเปลื้องจะมอบให้ใคร มอบให้ทุกข์เหรอ ทุกข์ก็มีอยู่กับหัวใจนี้แล้ว นอกจากจะถอนทุกข์ออกด้วยความเพียรเท่านั้น

เราเป็นนักต่อสู้ ต้องเป็นนักท้าทาย ไม่มีคำว่าถอย เอ๊า ทุกข์เถอะ ทุกข์ถึงไหนถึงกัน ทุกข์ด้วยความเพียรไม่ล่มจม ดียิ่งกว่าทุกข์ที่บีบคั้นตัวเราอยู่ตลอดเวลา ซึ่งหาผลประโยชน์อะไรไม่ได้เป็นไหน ๆ ขุดลงไปนักปฏิบัติ นี่ขั้นหนึ่งของการพิจารณา

ท่านสอนให้ไปดูป่าช้า ก็เพราะยังไม่เห็นป่าช้าภายใน ให้ไปดูป่าช้าภายนอกก่อน เพื่อเป็นบาทเป็นฐานเป็นแนวทาง แล้วได้ย้อนจิตเข้ามาสู่ป่าช้าภายในของตน มันมีมันเต็มไปหมด นอกจากร่างกายของเราเป็นป่าช้าผีดิบแล้ว สัตว์สาราสิงชนิดต่าง ๆ ยังเต็มอยู่ภายในท้องเรานี้อีกด้วย มีอะไรบ้าง บรรจุกันมานานเท่าไร ป่าช้าตรงนี้ทำไมไม่ดู ดูให้เห็นชัดเจน ความเป็นอสุภะอสุภัง ความเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** กองอยู่ในนี้หมด ไม่นอกเหนือไปจากนี้เลย

แยกไปทางความแปรปรวนคือเป็น **อนิจฺจํ** มันก็เห็นอยู่ชัด ๆ แปรสภาพอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งวันตาย แม้แต่เวทนามันก็ยังแปรของมัน มีสุข มีทุกข์ มีเฉย ๆ ทั้งร่างกายและจิตใจ หมุนตัวอยู่อย่างนั้นมีเวลาหยุดยั้งที่ไหน ถ้ามีสติปัญญา ทำไมจะไม่เห็นสิ่งเหล่านี้ทำงานของตัวโดยหลักธรรมชาติของเขา ด้วยสติปัญญาของเรา ต้องรู้ต้องเห็น ปิดไม่อยู่ ปิดสติปัญญาไม่อยู่ ต้องทะลุโดยไม่สงสัย

ทุกฺขํ อวัยวะส่วนไหนพาให้มีความสุขความสบายบ้าง นอกจากทุกข์เต็มตัว ต้องบำบัดรักษาอยู่เรื่อยมา จึงพอรอดมาได้ถึงวันนี้ ยังพากันเพลิดเพลินกับกองไฟอยู่หรือ

อนตฺตา ท่านประกาศไว้ชัดเจนแล้ว อย่ายุ่ง **อนตฺตา** เหมือนกับว่าจะมีข้อมือพวกเรานั่นแหละ อย่าไปเอื้อมอย่าไปจับ อันนั้นเป็นพิษเป็นภัย อย่าไปเข้าใจว่าเป็นตนเป็นของตน เป็นเราเป็นของเรา นั่นคือพิษคือภัย เมื่อว่าเป็นเราเป็นของเราเมื่อไร ความยึดมั่นถือมั่นก็เหมือนการจับไฟนั่นแล จงถอนตัวออกมาด้วยปัญญา ให้เห็นว่าสิ่งนี้เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** โดยแท้ จิตจะไม่ไปอาจไปเอื้อมไปจับ ไม่ไปแตะไปต้อง จะปล่อยวางภาระธุรังคือ อุปาทานความยึดมั่นถือมั่น อันเป็นภาระอันหนักนั้น ออกมาโดยลำดับ

เมื่อจิตถอนตัวออกจากอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น จิตก็เบาขึ้นตาม ๆ กัน สบายขึ้นตาม ๆ กัน โอชารสของธรรมจะแสดงขึ้นโดยลำดับ ละเอียดยิ่งกว่าขั้นสมาธิ เมื่อรสแห่งธรรมเหนือรสของกิเลสประเภทนั้น ๆ ก็ต้องเหยียบย่ำกันไป ปล่อยกันไปเรื่อย ๆ

รูปขันธ์เป็นสำคัญ ทำจิตให้กระทบกระเทือนมากทีเดียว รักก็เป็นทุกข์ ชังก็เป็นทุกข์ เกลียดเป็นทุกข์ โกรธเป็นทุกข์ เกี่ยวกับเรื่องรูปขันธ์นี่สำคัญมากกว่าเพื่อน ถ้าจิตไม่สงบก็จะไม่มีสถานที่บรรเทา ไม่มีสถานที่หลบซ่อนตัวพอมีความสุขบ้างเลย พระเราจึงต้องพยายามทำจิตให้สงบ นำธรรมเข้ามาฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไป

อย่าเสียดายเวล่ำเวลา อย่าเสียดายวัฏสงสาร อย่าเสียดายเรือนจำ อย่าเสียดายตะราง อย่าเสียดายผู้คุมขังผู้ทรมาน ผู้บีบบังคับเราคือตัวกิเลสแต่ละประเภท ๆ นี้คือตัวทรมานเราอย่างใหญ่หลวงมาแต่ไหนแต่ไรนับไม่ได้ก็ตาม ให้ถือเอาหลักปัจจุบันนี้เป็นตัวการสำคัญ แล้วจะกระจายไปหมด อดีตมีมานานเท่าไรก็คือธรรมชาติแห่งกองทุกข์ดังที่เป็นอยู่นี้ หากปลดเปลื้องกันไม่ได้ก็จะเป็นอย่างนี้ตลอดไป

อย่าไปสนใจกับเรื่องอื่น ให้ดูเรื่องความเป็นจริงซึ่งมีอยู่ในตัวของเรา และประกาศอยู่ตลอดเวลานี้ด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร อย่าลดละถอยหลัง อย่าเห็นสิ่งใดมีคุณค่ายิ่งกว่าความเพียรที่จะรื้อถอนตนออกจากสิ่งบีบบังคับนี้ ให้กลายเป็นตนผู้วิเศษขึ้นมา ตนนี้จะเสกสรรก็ตาม ไม่เสกสรรก็ตาม ไม่ติดไม่เป็นภาระ ไม่เป็นอุปาทาน เอาตรงนี้ให้ได้ นั่นแหละท่านว่าโอชารสอันสูงสุดอยู่ตรงนั้น ให้ถอดให้ถอนสิ่งที่เกี่ยวข้องพัวพันกันออกไปโดยลำดับ ถากถางเข้าไปตั้งแต่กองรูป ซึ่งเป็นกำแพงอันหนึ่ง หรือเป็นสิ่งหุ้มห่อหนาแน่นอันหนึ่ง

พอผ่านกองรูป ทำลายกองรูปนี้ไปได้ไม่มีเยื่อใย รู้ชัดแจ้งด้วยปัญญาแล้วเหมือนกับเรามีต้นทุนก้อนใหญ่ประจักษ์ใจ แน่ใจในการที่จะก้าวให้หลุดพ้นได้ในชาติปัจจุบันนี้ และในวันใดวันหนึ่ง ไม่ได้คาดว่าปีโน้นปีนี้ ถ้าลงจิตได้ถึงขั้นนี้แล้วเป็นที่แน่ใจความเพียรมาเอง ความทุกข์ความยากความลำบากเพราะการประกอบความเพียรนั้นมันลบล้างกันไปเองเพราะอำนาจรสแห่งธรรมที่ได้ปรากฏ คือเป็นผลปรากฏประจักษ์ใจเหนือกว่าความทุกข์เพราะความพากเพียรเป็นไหน ๆ ใจมีความพอใจโดยหลักธรรมชาติขึ้นมา ความเพียรหมุนตัวเป็นเกลียวในบุคคลที่เคยเกียจคร้าน

ความเกียจคร้านเป็นเรื่องของกิเลสต้านทานธรรมต่อสู้ธรรม เราจะประกอบความพากเพียรความขี้เกียจขี้คร้าน ความอ่อนแอความท้อแท้เหลวไหล ความทุกข์ความลำบากจึงประดังกันเข้ามา บีบบังคับให้ก้าวไปไม่ได้ สุดท้ายก็ล้มตูม แสดงว่าถูกยิงแล้วไม่ต้องซ้ำหลายนัด ตูมเดียวก็ล้ม ล้มลงเสื่อลงหมอน หลับครอก ๆ แครก ๆ ล้วนแต่ถูกกิเลสมันยิงเอา ๆ ฟันเอาแหลกแตกกระจาย ความเพียรไม่เป็นท่า ถ้าอย่างนี้แล้วก็คือผู้ที่จะจมอยู่ในวัฏสงสาร จมอยู่ในเรือนจำคือวัฏจักรนี้ตลอดไป หาวันหลุดพ้นไปไม่ได้ หาวันเป็นอิสระไม่ได้

เพราะฉะนั้นจงฟาดฟันลงไปตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้นี้ไม่เป็นอื่น จะต้องพ้นจากสิ่งที่บีบบังคับนี้โดยไม่ต้องสงสัย สำคัญอยู่ที่ความเพียร ที่สติ ที่ปัญญา ความอดความทน เอ้า ทนลงไป ทนเพื่อบึกบึนเป็นอะไรไป อย่างอื่นเรายังทนได้ ทุกข์แทบล้มแทบตายในร่างกาย ไม่มีใครมาอดมาทนให้เรา เราจำต้องอดต้องทนมา เคยทนมาแล้วไม่ใช่เหรอ ส่วนความอดความทนทุกข์เพราะการประกอบความเพียรนี้ ทำไมจะไม่พออดพอทนได้ เพราะทนเพื่อจะประกอบความเพียรรื้อถอนตนให้พ้นจากทุกข์ ทำไมเราจะทนไม่ได้ว่ะ เอาให้หนักแน่นซิหัวใจของพระ หัวใจนักปฏิบัติ ถ้าลงเห็นภัยตามหลักธรรมแล้ว เห็นคุณก็จะเห็นขึ้นในลำดับต่อไปด้วยความเพียรของเรานั้นแล

เบื้องต้นให้ฟาดฟันในเรื่องกรรมฐานนี้ให้มาก พอเป็นปากเป็นทาง ได้นี้เป็นเหตุเป็นผลเป็นต้นทุนแล้ว เรื่องขันธ์สี่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มันก็เป็นอันทำงานด้วยกันอยู่แล้ว เวทนากายก็มี เวทนาจิตก็มี เวลาพิจารณาร่างกายนี้ทำไมจะไม่วิ่งประสานกัน เพราะธรรมเหล่านี้เกี่ยวเนื่องกัน ไม่ใช่พิจารณาร่างกายเสร็จแล้ว จึงไปพิจารณา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่าไปคาด อย่างนั้นผิด ในหลักปฏิบัติหลักความจริงแล้วไม่เป็นเช่นนั้น ทำงานจ่อลงจุดใดแล้วมันจะกระเทือนกันไปหมด แต่เวลาเด่นมันไปเด่นตอนที่ร่างกายหมดความหมายไร้ค่าไปแล้วจากธรรม แต่ก่อนเราเห็นว่าสิ่งนี้มีความหมายมีคุณค่ามาก พอธรรมความจริงเข้าไปทำลายความจอมปลอมของกิเลสตัณหาประเภทนี้แล้ว สิ่งเหล่านั้นก็หมดความหมายไร้ค่าไปธรรมเป็นของมีคุณค่าเหนือ

นั้นแล้วอย่างเด่นชัด ทีนี้พวกเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้จะเด่น เพราะได้เป็นปากเป็นทางมาแต่ขั้นรูปกายแล้ว

เวทนามีอะไร ส่วนมากจะเข้าสู่จิตเวทนา เวทนาส่วนร่างกายก็เคยได้อธิบายให้ฟังแล้ว แยกดูในขณะที่เจ็บไข้ได้ป่วย ในขณะที่นั่งนาน ๆ ก็รู้ ถ้าอยากรู้เอาวันนี้ก็รู้เรื่องทุกขเวทนาด้วยสติปัญญา จะต้องรู้เห็นกันชัดเจน ถ้าใช้ปัญญา อย่าอดทนเฉย ๆ การต่อสู้กับทุกข์ต้องต่อสู้ด้วยปัญญา ต่อสู้เฉย ๆ อดทนเฉย ๆ ไม่จัดว่าเป็นมรรค มรรคคือ สติปัญญา ทุกข์มีมากเพียงไรยิ่งหมุนติ้ว สติปัญญาจะออกจากจุดนั้นไม่ได้เอาให้เห็นความจริงภายในนั้น เรื่องร่างกายแต่ละชิ้นละส่วนนั้นจะเป็นความจริง ตามหลักธรรมชาติของตนอย่างชัดเจนภายในจิต เพราะตามหลักธรรมชาติ เขาก็เป็นความจริงของเขาอย่างนั้นอยู่แล้ว

เวทนาจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงไรภายในร่างกาย มันก็เป็นความจริงอันหนึ่งของตัวเอง มีจิตเท่านั้นเป็นผู้ไปสำคัญมั่นหมาย เมื่อจิตได้พิจารณารู้เท่าด้วยปัญญาแล้วจิตก็ถอนตัวเข้ามาสู่ความจริงของตนในขั้นนี้ แล้วก็ต่างอันต่างจริง เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วเป็นโทษต่อกันที่ตรงไหน กระทบกระเทือนกันได้อย่างไร ไม่กระทบกระเทือนกันกายก็เป็นกาย ทุกข์ก็เป็นทุกข์ ใจก็เป็นใจ คือ จิตเป็นจิต ต่างอันต่างจริงไม่กระทบกัน แม้ทุกขเวทนาจะไม่ระงับดับไปก็ตามก็ไม่กระทบกระเทือนกัน ไม่ทำความกระทบกระเทือนแก่จิตให้หวั่นไหวได้เลย นั่นคือเห็นความจริง หลายครั้งหลายหนก็สามารถถอดถอนอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในส่วนร่างกายนี้ได้ เวทนาทางกายมันก็ผ่านไปด้วยกัน เหลือแต่เวทนาทางจิต

สัญญา สังขาร เป็นสำคัญ เวลาผ่านจากกายนี้ไปแล้ว รูปขันธ์นี้ไปแล้ว มันจะเด่นเรื่องสัญญา สังขารความคิดความปรุง เพราะมันหมดปัญหาทางร่างกายแล้วจิตใจก็ไม่ยอมพิจารณา เหมือนกับเรารับประทานอิ่มแล้ว อาหารประเภทนี้อิ่มแล้วก็ปล่อยอันใดที่ยังสัมผัสสัมพันธ์ยังดูดดื่มก็รับประทานสิ่งนั้น ๆ เรื่อยไป จนกระทั่งอิ่มโดยประการทั้งปวงแล้ว ปล่อยหมด ไม่ว่าอาหารหวานคาวประเภทใด การพิจารณาก็เหมือนกัน มันหากบอกอยู่ในตัวนั้นแล เมื่อใจอิ่มพอกับสิ่งใดย่อมปล่อยวางสิ่งนั้น แล้วหยุด

การพิจารณาในสิ่งนั้น พิจารณาสิ่งอื่นต่อไป เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหารประเภทนี้ เมื่อพอแล้วก็รับอาหารประเภทอื่นไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งอิ่มพอตัวหมดแล้ว ปล่อยหมดทุกประเภทของอาหาร การพิจารณานี้ก็เพื่อความอิ่มพอ แล้วปล่อยวางนั่นแล

สังขารคือความคิดปรุงอยู่ภายในจิต ปรุงดีปรุงชั่ว เรื่องนั้นเรื่องนี้ ปรุงอยู่ตลอดเวลา เราทุกคนหลงเรื่องของตัว ไม่มีคนอื่นมาเกี่ยวข้องก็ตาม จิตจะต้องวาดภาพความคิดความปรุง ทั้งอดีตทั้งอนาคตยุ่งไปหมดภายในจิตใจ หลงเพลินอยู่กับอารมณ์นั้น โศกเศร้าอยู่กับเรื่องนั้น เรื่องผ่านไปแล้วกี่ปีกี่เดือนก็นำมาอุ่น นำมาปรุงมาแต่งให้กวนใจ บีบบังคับใจอยู่นั้นแล เพราะความหลง ไม่ทันกับกลมายาของกิเลสประเภทนี้ จึงต้องพิจารณา จิตปรุงขึ้นมาเรื่องอะไร ดีก็ดับ ชั่วก็ดับ เอาสาระอะไรจากสิ่งเหล่านี้ มันเกิดขึ้นมาที่ตรงไหนก็ค้นลงไปตรงนั้น

สัญญาความสำคัญมั่นหมาย มันก็หมายออกมาจากจิต จิตนี้เมื่อเข้าถึงขั้นละเอียดเป็นอย่างนั้น หากเป็นหลักธรรมชาติของการพิจารณาเองเป็นเช่นนั้น ใครไม่บอกก็เข้าใจไปเอง สัมผัสสัมพันธ์ที่ไหน สติปัญญาจะหมุนติ้ว ๆ อยู่ตรงนั้น จนกระทั่งเข้าใจแล้วปล่อย

เมื่อปัญญาได้ตัดสะพานทางรูปขันธ์ ก็เท่ากับตัดสะพานทางรูป เสียง กลิ่น รส ภายนอกเข้ามาเช่นเดียวกัน จะเหลืออยู่ภายในจิตก็เพียง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันนี้มีอยู่กับจิตล้วน ๆ พิจารณาอยู่ในจุดนั้นด้วยปัญญา ไม่ทำความคุ้นเคยกับอาการใดในสี่อาการ คือ เวทนา สุขเกิดขึ้นมาก็ดับ ทุกข์เกิดขึ้นมาก็ดับภายในจิตนั้น ท่านจึงเรียกว่า **อนิจฺจา ๆ** หรือ **อนตฺตา ๆ** มันเป็นสิ่งเกิดดับ สัญญาก็ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เหมือนกัน จะยึดอะไร มันก็เป็นเหมือนกับรูปขันธ์นี้แหละ คือเป็นกองแห่งไตรลักษณ์เหมือนกันทั้งสิ้น

เมื่อพิจารณาหลายครั้งหลายหน อาการทั้งสี่นี้ก็หดตัวตะล่อมเข้าสู่จิต นี่แลการไล่กิเลส ตีต้อนกิเลสที่เข้าไปอย่างนี้ มันไปหลบไปซ่อนอยู่ที่ไหน คลี่คลายขุดค้นตามไปด้วยปัญญา จนกระทั่งรู้ชัดเห็นชัดแล้ว กิเลสหาที่หลบซ่อนไม่ได้วิ่งเข้ามาสู่จิต จากนั้น

สติปัญญาก็หมุนติ้วเข้าสู่จิต **มโน** ท่านก็ไม่ให้ยึด ฟังซิ มโนก็เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นั่นฟังซิ มโนไม่เป็นไตรลักษณ์ได้ยังไงก็กิเลสอยู่ในนั้น เราจะถือว่าใจเป็นเราเป็นของเรา ได้อย่างไร เมื่อกิเลสทั้งกองทัพมันอยู่ภายในจิตใจ ถ้าเราไปถือว่าจิตเป็นเราเป็นของเรา แล้ว ก็เท่ากับถือกิเลสเป็นเราเป็นของเราเข้าอีก แล้วจะพ้นไปได้ยังไง ลึกซึ้งมากธรรมะ ข้อนี้ นี่ในขั้นพิจารณา

จิตก็เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ด้วยกัน เพราะกิเลสมีอยู่ภายในนั้น เอ้า ฟาดลง ไปด้วยการพิจารณา อะไรจะแหลกแตกกระจาย แม้ที่สุดจิตจะฉิบหายไปกับสิ่งทั้งหลาย ก็ให้เห็นประจักษ์ด้วยปัญญาของเราเถอะ

ตอนกิเลสเป็นยอดวัฏจักร ที่ท่านว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นั่นละเชื้อแห่งภพ แห่งชาติมันฝังจมอยู่ภายในจิตดวงนี้ เมื่อถูกตัดสะพานออกหมดไม่มีที่หากิน ออกทาง ตาก็ถูกตัดออกแล้ว ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ถูกตัดหมดด้วยปัญญา กิเลสหา ทางออกไม่ได้ จะไปรักรูป รักเสียง รักกลิ่น รักรส เครื่องสัมผัส ก็ถูกตัดสะพานหมด แล้ว รู้เท่าความเป็นจริงหมดแล้ว มันก็วิ่งเข้าสู่ภายใน จะไปติดรูปขันธ์ นี้ก็พิจารณา รู้แล้วด้วยปัญญา ปล่อยวางไปแล้ว เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็พิจารณา ไล่ตะล่อมเข้าไปโดยความเป็นไตรลักษณ์ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไปหมดแล้ว มันอยู่ จุดไหนกิเลส มันก็ต้องไปหลบซ่อนอยู่ในอุโมงค์ใหญ่คือจิต ปัญญาก็ฟาดฟันลงไป

ที่นี่จิตเป็นเราเหรอ จิตเป็นของเราเหรอ ฟันลงไป เอ้า อะไรจะฉิบหายก็ให้ ฉิบหายไปไม่อาลัยเสียดาย เราต้องการความจริงเท่านั้น แม้จิตจะฉิบหายกระจายไปหมด กับสิ่งทั้งหลายที่แตกกระจายไป ก็ให้รู้เห็นกับการปฏิบัตินี้ ฟาดฟันลงไป สุดท้ายสิ่งที่ จอมปลอมทั้งหลายก็แตกกระจาย ธรรมชาติของจริงล้วน ๆ ของจริงอันประเสริฐคือ จิตที่บริสุทธิ์นั้นไม่ตาย ไม่ถูกทำลาย นั่นเห็นไหม ที่นี่จะว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หรือไม่ว่า ก็ตามเถอะ ขอให้จิตบริสุทธิ์เสียอย่างเดียวเท่านั้นก็พ้นจากสมมุติไปหมดแล้ว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นี้อยู่ในวงสมมุติ พอจิตได้หลุดพ้นจากนั้นไปแล้ว หมดคำที่จะพูดอะไร ต่อไปอีกแล้ว ทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ อยู่นั้นแล สงสัยอะไรที่นี่

นี้แลคือการพ้นจากที่คุมขัง พ้นจากวัฏจักร คือที่คุมขังของสัตว์ทั้งหลายมีเราเป็นสำคัญ มีใจเราเป็นสำคัญ รื้อถอนออกที่ตรงนี้ ปลดเปลื้องออกที่ตรงนี้ เมื่อกิเลสหลุดลอยออกไปจากใจโดยสิ้นเชิงเสียเท่านั้น จะไม่มีอะไรเป็นปัญหาต่อจิตใจอีกเลย ท่านจึงเรียกว่า อกาลิกจิต อกาลิกธรรม หากาลหาเวลาไม่ได้ คือไม่มีกาลไม่มีเวลาเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ พุทโธ เต็มดวงอยู่เช่นนั้น

ทีนี้เราจะไม่เห็นโทษของกิเลสชัดเจนได้อย่างไร เมื่อสติปัญญาเป็นต้นขึ้นเหยียบหัวกิเลสให้แหลกแตกกระจายออกไปหมดแล้ว ทำไมจะไม่เห็นโทษของมันอย่างเต็มใจ ความสุขที่กิเลสนำมาป้อนเวลาเราจะตาย มันเอามาเยียวยาเราบ้างพอประทังชีวิตทำไมจะไม่รู้ นี่ความสุขเคลือบน้ำตาลที่เกิดขึ้นจากกิเลสปรุง และนำมาเยียวยาเราพอประทังชีวิต มันเป็นอย่างนี้นี่แลรสของกิเลส แต่รสของธรรมกลับตรงข้ามเป็นอย่างนี้ ทำไมจะไม่รู้

เมื่อสรุปความลงแล้ว จิตที่อยู่ในอำนาจของวัฏจักรคือกิเลสเป็นเครื่องบีบบังคับ จึงไม่ผิดอะไรกับนักโทษที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ เมื่อได้พ้นจากสิ่งคุมขังคือกิเลสนั้นโดยสิ้นเชิงแล้ว จึงหาอะไรเทียบไม่ได้ แม้เช่นนั้นท่านก็ยังยกว่า ประเสริฐ ๆ ซึ่งเป็นสมมุติอันหนึ่งขึ้นมา ที่ไม่ตรงกับความจริงอันนั้นนักเลย ถึงไม่ตรงก็ให้เป็นที่แน่ใจเถอะ ความต่างกันเป็นดังที่ว่านี้แล ระหว่างจิตที่มีสิ่งควบคุมกับจิตที่หลุดพ้นแล้วจากสิ่งบังคับทั้งหลาย เป็นอิสรเสรีเต็มที่ของตัวแล้ว ต่างกันดังที่กล่าวมาแล้วนี้แล

ขอให้พากันตั้งอกตั้งใจ ต่างมุ่งมาศึกษาหาสาระใส่ตน พิจารณาให้เห็นชัดตามหลัก**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ เพราะทั่วไตรโลกธาตุเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น ไม่มีอะไรจะเป็นของวิเศษพอให้อาลัยอาวรณ์กับมัน นอกจากการหลุดพ้นเสียเท่านั้นเป็นของวิเศษ เป็นธรรมชาติที่วิเศษแท้ ไม่ต้องเสกสรรปั้นยอก็เป็นธรรมชาติของตนพอกับทุกสิ่งทุกอย่าง นี้แลที่ว่ารสแห่งธรรมชำนะซึ่งรสทั้งปวง รสที่เราเคยผ่านมาจะเป็นรสชนิดใดก็ตาม รสแห่งธรรมชนะทั้งหมด ปล่อยทั้งหมด เพราะไม่มีรสอะไรเสมอ แม้รสนี้ก็ไม่ติด รสที่ว่าประเสริฐนี้ก็ไม่ติดตัวเอง เป็นหลักความจริงอันหนึ่งเท่านั้น

เอ๊า เอาให้จริงนักปฏิบัติ อย่าท้อถอย เอ้า พลีชีพต่อพระพุทธเจ้าเถอะ การพลีชีพต่อกิเลสนี้เราไม่ว่าพลีก็ตาม เราเคยพลีมามากและนานแสนนานแล้ว จนนับไม่ได้ในภพชาติหนึ่ง ๆ ของแต่ละสัตว์แต่ละบุคคล นับไม่ได้แล้ว เอาวงปัจจุบันที่เห็น ๆ เป็น ๆ อยู่เวลานี้ ย้อนหลังไปจนหาประมาณไม่ได้ เป็นมาจาก**อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ที่ฝังอยู่ภายในใจนี้แลเป็นภพ ๆ ชาติ ๆ สิ่งอื่น ๆ ทั่วไตรภพ ไม่มีสิ่งใดชิ้นใดพาให้เป็นภพเป็นชาติ และพาให้แบกกองทุกข์ทั้งมวล มี**อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา**นี้เท่านั้น

เพราะฉะนั้นจิตเวลาคนตายแล้วว่าสูญ มันสูญไปไหน เอาภาคปฏิบัติเข้าไปจับซิ อย่าพูดตามกลมายาของกิเลสปิดหูปิดตาซิ กิเลสมันบอกว่าตายแล้วสูญ นั่น มันปิดไว้อย่างมิดชิดแล้ว กิเลสตัวพาให้สัตว์เกิดตายนั้นสูญไปไหน ทำไมไม่ย้อนศรแทงมันบ้าง ถ้าอยากรู้กลหลอกของมัน มันพาสัตว์โลกให้จมอยู่ในวัฏสงสารนี้ มันสูญไปไหนกิเลสน่ะ และกิเลสบังคับอะไรถ้าไม่บังคับจิต จิตเมื่อมันสูญไปแล้วกิเลสบังคับได้ยังไง มันไม่สูญน่ะซิมันถึงบังคับให้เกิดแก่เจ็บตายได้เรื่อยมาเรื่อยไปไม่หยุดไม่ถอย ทำไมเราจะไปหลงกลมายาของกิเลสว่าตายแล้วสูญ ๆ ไม่สะดุดใจเห็นโทษกลหลอกของมันบ้าง กิเลสตัวแสบนี้เคยหลอกสัตว์โลกให้หลงและงมทุกข์มานานแสนนานแล้ว

พิจารณาให้ถึงความจริงซิ อะไรสูญไม่สูญก็ให้รู้ นี่จึงเรียกว่านักธรรมะ นักค้นคว้าพิจารณาให้ถึงความจริง ดังพระพุทธเจ้าที่ประกาศสอนธรรม ท่านประกาศสอนด้วยความจริง ท่านทรงปฏิบัติแล้ว ทั้งเหตุก็สมบูรณ์เต็มที่ จึงได้ผลเป็นที่พอพระทัย แล้วนำธรรมนี้ออกสอนโลก ท่านสอนไว้ที่ตรงไหนว่าสัตว์ทั้งหลายตายแล้วสูญ อยู่ที่ตรงไหน มีแต่ว่าเกิดแก่เจ็บตาย ๆ อยู่อย่างนั้น ท่านสอนไว้เป็นอย่างนี้ทั้งนั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ค้านกัน เพราะรู้อย่างเดียวกันเห็นจริงอย่างเดียวกันตามหลักความจริงนั้น ๆ จะลบให้สูญได้อย่างไรเมื่อเป็นความจริงเต็มส่วนอยู่แล้ว

การเกิดการตาย เกิดตายไม่หยุดไม่ถอยเพราะอะไรเป็นสาเหตุ ท่านก็สอนไว้แล้วว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ** เป็นต้น นี่เป็นสาเหตุ มันฝังอยู่ภายในจิต จึงพาให้เกิดอยู่ไม่หยุดไม่ถอย พอทำลาย**อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ลงไปแล้วเป็นอย่างไร **อวิชฺชายเตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ** นั่น พออวิชชาดับจากใจ

เสียเท่านั้นไม่ว่าอะไร ๆ ดับไปหมด **นิโรโธ โหติ** นั่น จะว่าไง หรือว่า **เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ** นั่น พออวิชชาดับไปเท่านั้น ทุกสิ่งทุกอย่างดับไปหมด แล้วผู้ที่รู้ว่าอวิชชาดับ นั่นคือผู้บริสุทธิ์ ผู้บริสุทธิ์นั้นดับสูญไปได้อย่างไร ความจริงสุดส่วนเป็นอย่างนี้ ดูเอา ฟังเอา ผู้ถือ **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** น่ะ ก็พวกเราชาวพุทธมิได้ถือ **กิเลสํ สรณํ คจฺฉามิ** นี่วะ

เราเป็นนักปฏิบัติต้องค้นให้เห็นความจริง ใครจะยกสามแดนโลกธาตุมาหลอกมาค้านก็ไม่หวั่น ถ้าลงได้รู้เห็นความจริงเต็มหัวใจแล้วค้านได้ยังไง เราคิดดูพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ทำไมจึงสามารถเป็นครูเป็นศาสดาของโลกได้ทั้งสามโลก ถ้าไม่เอาความจริงที่ทรงรู้ทรงเห็นเต็มพระทัยมาสอนเอาอะไรมาสอน การสอนก็สอนด้วยความอาจหาญไม่มีใครเกินพระพุทธเจ้าผู้เป็นอาชาไนย ผู้นำความจริงล้วน ๆ มาสอนโลก ไม่ได้เอาความปลอมความด้นเดามาสอนนี่ การพูดออกมาด้วยความด้นเดาเกาหมัดนั้นเป็นวิชาของอวิชชา เป็นหลักวิชาของอวิชชาที่กล่อมโลกให้ล่มจมไปตามมันต่างหาก หลักธรรมแท้ ๆ ไม่ได้สอนให้ล่มจม ถึงเรียกว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นของปลอม ธรรมเป็นของจริงที่พึ่งเป็นพึ่งตายได้ไม่สงสัย

กิเลสมันปลอมทั้งเพ ร้อยทั้งร้อยปลอม ธรรมจริงร้อยทั้งร้อยจริงหมด มันเดินสวนทางกันระหว่างกิเลสกับธรรม จึงต้องเป็นข้าศึกกัน การปฏิบัติความพากเพียรไม่รบกับกิเลสจะรบกับอะไร นี่คือข้าศึก ไม่รบกับอันนี้จะรบกับอะไร เวลานี้กิเลสเป็นข้าศึกต่อธรรม เป็นข้าศึกต่อเรา เราไม่รบกับกิเลสที่เป็นข้าศึกต่อเราและต่อธรรมจะรบกับอะไร เมื่อรู้เรื่องของกิเลสเสียทั้งมวลแล้ว จะสงสัยธรรมไปที่ไหนกันอีก เฉพาะอย่างยิ่งจิตสงสัยอะไร เรื่องตายเกิดตายสูญ สูญที่ไหนก็ให้รู้ซินักปฏิบัติ ฟังอะไรเสียงลมปากที่อมกิเลสตัวสกปรกพ่นออกมา ไม่ขี้เกียจล้างหูหรือ จงฟังเสียงธรรมของศาสดาองค์เอกนั่นซิ หูจะได้สะอาด ใจจะได้บริสุทธิ์

เอาให้จริงให้จัง ทำลุ่ม ๆ ดอน ๆ เหลาะ ๆ แหละ ๆ เห็นแก่หลับแก่นอน เห็นแก่ปากแก่ท้องเหล่านี้เคยฝังใจมานานแล้ว เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จงพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงให้เป็นเรื่องของธรรมขึ้นมา จะสมชื่อสมนามว่าเป็นลูกศิษย์ตถาคต

ได้พลีตนออกมาบวชในพระพุทธศาสนา และดำเนินตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า จะได้มหาสมบัติอันล้นค่ามาครองใจ เมื่อธรรมครองใจกับกิเลสครองใจนั้นต่างกันอย่างไร นี่ก็ดังที่พูดแล้ว ธรรมครองใจประเสริฐเลิศเลอ สง่าผ่าเผย มีอิสระเต็มตัวเต็มใจ ไม่ไขว่คว้า ไม่หิวโหย ไม่เสาะแสวง ไม่หวังพึ่งอะไรเพราะธรรมเต็มใจแล้วอิ่มพอ

พูดต่อตอนท้ายแห่งการแสดงธรรม

ระหว่างพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ที่จะมาตรัสรู้เรียก **พุทธันดร** ระหว่างพุทธันดรที่ว่างจากศาสนานั้น ไม่ได้ยินคำว่า บาป บุญ นรก สวรรค์ นิพพานเลย เพราะไม่มีใครบอกว่าธรรมเป็นยังไง กิเลสเป็นยังไง แล้วจะมีทางเดินได้ยังไง ก็หัวสุมกันอยู่ในเรือนจำนั้นน่ะซิ จะว่าไง ในเรือนจำนั้นยังทำโทษต่อกันในเรือนจำได้อีก ไม่เพียงแต่ว่าเป็นนักโทษแล้วมันทำโทษอะไรไม่ได้นะ เป็นนักโทษแล้วมันก็ยังทำโทษได้อีก อย่างนักโทษในเรือนจำ ฆ่ากันเก่งอยู่ในเรือนจำนั้น

นี่ก็เหมือนกัน เมื่อไม่มีอรรถมีธรรมอะไรมาชี้แจงแสดงบอกเหตุบอกผลดีชั่วต่าง ๆ แล้ว ก็มีแต่ความชั่วเต็มหัวใจสัตว์ แล้วจะไปเอาความดีที่ไหนมาทำ เพราะมีแต่ความชั่ว ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ได้มาตรัสรู้แต่ละพระองค์ ๆ และสั่งสอน ก็จมอยู่ในโลกันตสัตว์นั้นตลอด พอพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ จึงได้ยกอันนี้ขึ้นมา ยกอันนั้นขึ้นมาให้รู้ให้เห็นกันทั้งบุญทั้งบาป ทั้งนรกทั้งสวรรค์และนิพพาน ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านั้นมีอยู่ติดกับตัวเรานั่นแหละ แต่เจอไม่ได้ เห็นไม่ได้ เพราะไม่มีผู้บอก เจอตั้งแต่ทุกข์ที่กิเลสบีบบังคับให้แสดงผลออกมา ตัวสาเหตุคือกิเลสที่ผลิตทุกข์ให้เรา บีบบังคับเราให้เป็นทุกข์นั้นเราก็ไม่เห็น ทางที่จะออกจากกิเลสเราก็ไม่รู้ไม่เห็น เพราะไม่มีธรรมแสดงทางออกพอได้ขวนขวาย

นี่เราพร้อมแล้ว ถึงพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไปนานสักเท่าไร ก็**สวากขาตธรรม**นั้นแลคือองค์ศาสดา ดังที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์นั่น แหมซึ้งมากนะ “พระธรรมและวินัยที่เราแสดงไว้แล้วนี้แล อานนท์ จะเป็นครู เป็นศาสดาของเธอทั้งหลายแทนเราในกาลที่เราล่วงไปแล้ว” หมายถึงพระสรีระพระองค์ล่วงไปเป็นธรรมดาของ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ส่วนธรรมของจริงนั้น เป็นศาสดาไปโดยตลอด ผู้เคารพธรรมวินัย จึงชื่อ

ว่าเคารพศาสดา และเดินตามนี้จะไม่ไปไหน จะไปตรงที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแล้วนั้นแล เหมือนพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ไม่ผิดอะไรกันเลย

สวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบแล้ว ๆ ขอให้เดินตามหลักธรรมที่ชอบนั้นเถอะ จะเป็นผู้ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติดี ตรงก็อยู่ที่นั่น **สุปฏิปนฺโน** ก็อยู่ที่นั่น **อุชุฯ** ก็อยู่ที่นั่น **ญายฯ** อยู่ที่นั่น **สามีจิฯ** อยู่ที่นั่น สุดท้ายก็ **เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ** เมื่อบรรลุธรรมเป็นขั้น ๆ จนถึงความหลุดพ้นแล้ว นั้นแลคือสาวกของพระพุทธเจ้าอยู่ที่นั่น

ผู้ทรงหลักความจริงนั้นแหละจะเป็นผู้ไม่หวั่นไหว จะเป็นผู้เป็นหลักของตัวและของโลกไปได้ คือทรงความจริงไว้ไม่หวั่น ถ้ามีความจริงอยู่ภายในใจแล้วไม่หวั่น การประพฤติปฏิบัติทุกอย่างสม่ำเสมอ ไม่เป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ สำคัญอยู่ที่จิต เพราะฉะนั้นจึงต้องสอนเน้นลงที่จิต ให้หมู่เพื่อนได้หลักได้เกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติทางด้านจิตใจ ข้อวัตรปฏิบัติ สิกขาบทวินัยอะไรจะเป็นไปตามหลักของจิต เมื่อจิตได้น้อมลงสู่ธรรมแล้ว การดำเนินทำไมจะไม่เป็นไปโดยความเป็นธรรมเป็นวินัย ต้องเป็น

ถ้าเพียงแต่ความจำเฉย ๆ มันไม่ได้เรื่องนา ผมไม่ได้ประมาทธรรมของพระพุทธเจ้า เรียนก็เรียนเพื่อความจำ มีแต่ความจำเฉย ๆ ความจำอันไหนมาแก้กิเลสได้มีเหรอ จำได้หมดพระไตรปิฎก กิเลสก็เต็มตัวอยู่นั้น ไม่มีกิเลสตัวไหนที่หนังบางเอานักหนาพอผิวมันถลอกบ้าง หนังมันถลกบ้าง นอกจากจะเพิ่มกิเลสขึ้นมาให้หนังหนาเท่านั้น ด้วยความสำคัญว่าเราเรียนมากรู้มาก เคลื่อนที่ไปไหนไม่ได้ มันหนักความรู้ความฉลาดของตนที่เรียนมามาก ความจริงมันหนักกิเลสความถือเนื้อถือตัว ความสำคัญมั่นหมายว่าตัวรู้ตัวฉลาดต่างหาก นั้นแลกิเลสมันแทรกอย่างนั้น จงเข้าใจไว้ด้วยดีอย่าลืมตัวว่าเรียนมาก รู้มาก ฉลาดมาก กิเลสน้อยลง ถ้าไม่ได้ลงมือปฏิบัติเพื่อความจริงแห่งธรรมทั้งหลาย จะไม่มีหวังเห็นธรรมของจริงประจักษ์ใจตลอดไป

เอ้า ภาคปฏิบัติฟาดลงไป เราจะเห็นเรื่องเหล่านี้แตกกระจายออกไปภายในจิตใจของเรา ที่เคยแบกเคยหามความรู้ความฉลาดอันเป็นกิเลสสำคัญนั้นอย่างประจักษ์ไม่สงสัย เพราะความจำกับความจริงนั้นต่างกัน ความจริงนี้ลงได้เข้าถึงไหน กิเลส

หลุดลอยไปถึงนั้น ความจำ จำไปถึงไหน กิเลสพองตัวขึ้นถึงนั้นแหละ นี่เป็นความจริงพูดตามความจริง เราก็เคยเรียนมา นี่ถ้าหากว่าเราไม่เรียนมา ใคร ๆ เขาจะว่าเรานี้ประมาทเอาเสียจนสิ้นดี เราไม่ได้ประมาท ในความรู้สึกของเราไม่เคยมีความประมาทธรรมพระพุทธเจ้าเลย

เรียนเราก็ได้เรียน จำเราก็ได้จำ เรียนนักธรรมตรี ได้ความรู้นักธรรมตรี ที่นี่มันหมายออกไปแล้วนะ โอ เรานี่มีความรู้มากนะ ได้ถึงนักธรรมตรี พอได้นักธรรมโทขยายออกไปอีกแล้ว แหม เรามีความรู้มากถึงนักธรรมชั้นโทนะ เป็นนักธรรมเอกขึ้นเป็นมหาเปรียญ โอ๋ย ยิ่งจะก้าวไม่ออก มันหนักความรู้ มันหนักความรู้ตายอะไรมันหนักกิเลสทิฐิมานะ ว่าตัวรู้ตัวฉลาดต่างหาก นั้นละตัวโง่ที่สุด มันไม่ได้เรียนเพื่อฉลาดมันเรียนเพื่อโง่ถ้าเป็นอย่างนั้น

ถ้าเรียนเพื่อรู้หลักข้อปฏิบัติแล้วจะได้ดำเนินตามนั้น นั่นละเรียนเพื่อความฉลาดการเรียนนั้นจะเป็นประโยชน์ยิ่งกว่าการเรียนแล้วมาสำคัญตัว และยึดเอาสมบัติของพระพุทธเจ้าจากที่เรียนมาจำได้มานั้น มาเป็นสมบัติของตนเป็นไหน ๆ ความจำเป็นสมบัติได้ยังไง ความจริงต่างหากเป็นสมบัติ เมื่อเรียนแล้วก็ปฏิบัติ ท่านจึงว่า **ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ** ฟังซิ ธรรมทั้งสามเป็นธรรมเกี่ยวเนื่องกันแยกกันไม่ออก ถ้าผู้มุ่งผลตามหลักความจริงที่ทรงสอนไว้แล้ว ต้องดำเนินตามธรรมทั้งสามประเภทนี้ปริยัติเรียนรู้แล้ว เอ้า ปฏิบัติ ท่านสอนว่ายังไง เช่น **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เป็นต้น เป็นเรื่องเล็กน้อยหรือ ครอบโลกธาตุอยู่แล้วนี่

ดังที่พูดตะกี้นี้อะไรร่างกายมันเป็นยังไง เกสา ดูซิ โลมา ผม ขน เล็บ ฟัน หนังแน่ะ คนเรามันดูกันได้เพียงหนังหุ้มห่ออยู่เท่านั้นแหละ ผิวบาง ๆ หลอกตาคนโง่ให้หลงกันเสียจนทั่วดินแดน ท่านจึงสอนไว้ตรงนั้น **ตจปริยนฺโต** มีหนังหุ้มห่ออยู่เท่านั้นนะจึงพอดูได้ กิเลสมันละเอียดแหลมคมมาก มันฉลาดมาก มันเอาหนังบาง ๆ มาหลอกสัตว์ หุ้มไว้ในร่างว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล ว่าเป็นหญิงเป็นชาย ว่าเป็นของสวยของงามทำให้สัตว์โลกฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ดิ้นรนกวัดแกว่งยิ่งกว่าสุนัขเดือนเก้า เดือนสิบ เสียงเห่าเสียงหอนอึกทึก เพราะอำนาจแห่งราคะตัณหามันกำเริบมันดิ้นรน นั้นอำนาจของหนัง

ห่อกระดูกมีอิทธิพลมากไหม พิจารณาดูซิ มันดิ้นรนอะไร พิจารณาให้เห็นตามเป็นจริงแล้ว มันจะไปดิ้นอะไร เพราะเห็นชัด ๆ อยู่แล้วนี่ ตาก็เห็นอยู่นี่ ชะล้างอยู่ทุกวัน ชะล้างของสกปรกนั่นเอง สะอาดแล้วไปชะล้างกันทำไม ท่านสอนมาถึงนี้ซึ่งเป็นส่วนใหญ่แล้วท่านก็หยุด เพราะเวลามีน้อย ยังไม่ได้สอนให้มากกว่านี้

ผู้พิจารณาก็พิจารณากระจายออกไปถึงอาการ ๓๒ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า นั่น หมดแล้วธาตุดินภายในร่างกาย ที่นี่เราก็พิจารณากระจายให้แหลกด้วยปัญญาเป็นไร มันจะหลงไปไหน กิเลสมันหลบมันซ่อนอยู่ตามอาการเหล่านี้ มันเสกสรรปั้นยออยู่ตามนี้ ฟาดฟันลงไปให้ถึงหลักความจริงด้วยสติปัญญา มันจะไปไหนกิเลสจะหาที่หลบซ่อนได้ที่ไหนดังที่พูดแล้ว

ใครมาสอนอย่างนี้ ไม่ใช่พระพุทธเจ้าใครจะมาสอนอย่างนี้ได้ เพราะไม่มีใครเห็นใครรู้นี่ กิเลสปิดหูปิดตาโลกไว้อย่างมิดชิดทีเดียว เมื่อสติปัญญาอันเป็นธรรม เครื่องประหารฟาดฟันเข้าไปตรงไหน มันแตกกระจายไปตรงนั้น เห็นความจริงตรงนั้น ๆ ทีนี้มันก็ถอนตัวเข้ามา ๆ ละซิ นี่คือความจริง เข้าถึงไหนแตกกระจายไปถึงนั้น จิตเบาขึ้น ๆ นั่นคือการถอดถอนกิเลสด้วยความจำเพื่อการปฏิบัติเป็นอย่างนั้น

เมื่อรู้แล้วก็ให้ปฏิบัติดังที่รู้มา **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เป็นต้น นี่เราจำได้แล้วในภาคปริยัติ ที่ท่านสอนกรรมฐานทีแรก นั้นคือปริยัติ เราได้เรียนแล้วจากอุปัชฌาย์อาจารย์ของเรา จากนั้นก็เป็นภาคปฏิบัติ นำไปคลี่คลายกระจายดูให้เห็นตามหลักความจริง นี้คือภาคปฏิบัติ เมื่อเห็นตามความจริงมากน้อย ย่อมถอดถอนตนออกมา ๆ กิเลสค่อยหลุดลอยไป ๆ ท่านจึงว่า ปฏิเวธ ๆ ความรู้แจ้งแทงตลอด คือ แทงทะลุไปเรื่อย ๆ จนแทงทะลุปรุโปร่งไม่มีอะไรเหลือเลย พ้นจากโลกพ้นที่ไหน ถ้าไม่พ้นที่ใจซึ่งเคยถูกบีบบังคับอยู่นี้จะไปพ้นกันที่ไหน ใครจะมีจรวดดาวเทียมมาให้ขับขี่ให้ขึ้นไปเพื่อพ้นโลก พ้นโลกอะไรอย่างนั้น มันไปตายอยู่บนอวกาศก็ยังมี มันพ้นที่ไหนถึงได้ตาย แต่กิเลสที่ไม่ตายยังฝังอยู่ในจิตมันก็พามาเกิดอีกนั่นแล ให้พ้นที่จิตนี้ซิ เพราะกิเลสตัวบีบบังคับอยู่ที่จิตนี้ มิได้อยู่ที่อวกาศ

ความเกิดความตาย จิตเป็นตัวการสำคัญ ที่ยาพิษคือกิเลสแทรกเข้าไปให้หมุนติ้ว ๆ ทั้งวันทั้งคืน ยืนเดินนั่งนอน และในภพนั้นภพนี้ ภพน้อยภพใหญ่ ภพไหนมันก็กองอยู่กับใจดวงนี้ นักปฏิบัติธรรมสงสัยที่ตรงไหน สงสัยอะไรกัน เอาให้จริงซิ ถ้าลงได้รู้วิวัฏจิตนี้แล้ว ไม่ต้องบอกความพ้นทุกข์หรือพระนิพพาน จิตรู้เองเห็นเองพ้นทุกข์ถึงพระนิพพานเอง โดยไม่สนใจกับใครจะมาบอกหรือตามส่งเสียแหละ เหมือนกับนักโทษนั่นแล พอถูกปล่อยออกจากเรือนจำเท่านั้น เขาไม่ถามว่า บ้านของข้าอยู่ที่ไหน ข้าติดตะรางมาหลายปีแล้ว ข้าจำบ้านไม่ได้ ไปส่งข้าด้วย ดังนี้ไม่มี มีแต่เผ่นถึงบ้านทีเดียว อยากให้มีสัก ๕ ขา หรือ ๑๐ ขาโน่น จะได้เผ่นพร้อม ๆ กันให้ถึงเร็วทันใจ เพราะความอยากกลับบ้านกลับเรือน เพื่อเห็นหน้าลูกหน้าเมียญาติมิตรเพื่อนฝูง และกลับไปสู่ความเป็นอิสระ อะไรจะมีกำลังมากยิ่งกว่าหัวใจที่พองตัวเวลาพ้นจากโทษแล้ววะ

นี่ก็เหมือนกัน เมื่อจิตหลุดลอยออกจากกิเลสแล้ว ไม่ต้องถามหาละนิพพาน ถามหาทำไม ขอให้รู้นิพพานประจักษ์ใจเถอะจะไม่ต้องถามใครทั้งสิ้น ที่ไม่รู้นิพพานนั่นซิ ถึงถามกันให้ยุ่งในชาวพุทธเรา ดีไม่ดียังทะเลาะกันด้วยมวยฝีปากไม่ยอมลงเวทีซึ่งมีอยู่เยอะ

นิพพานคืออะไร ขอจงทำใจให้บริสุทธิ์เถอะ จะหมดปัญหาโดยประการทั้งปวงขึ้นชื่อว่าสมมุติจะไม่มีเข้าไปเกี่ยวข้องขัดแย้งได้เลย นี่ละธรรมะพระพุทธเจ้า เป็นธรรมสด ๆ ร้อน ๆ อยู่อย่างนี้ มรรคผลนิพพานทำไมจะไม่สด ๆ ร้อน ๆ กับผู้ปฏิบัติเล่า เราไปคว้าหาอะไรลม ๆ แล้ง ๆ ตะครุบเงา ตะครุบไปทำไม เอาตัวจริงนั่นซิ จับตัวได้แล้วก็จับเงาได้เท่านั้นแหละ เพราะเงานี้ออกไปจากตัว จับตัวได้แล้วทำไมจะจับเงาไม่ได้ไม่ถูก การตะครุบเงา เงามันวิ่งเราก็วิ่ง ทันเมื่อไร ความสำคัญมั่นหมายหลอกเราไปเรื่อย ๆ นี้แลคือเงา จงจำไว้ให้ถึงใจจะถึงธรรมคือตัวจริง

ไม่มีอะไรที่จะมากั้นกางมรรคผลนิพพาน มีสัจธรรม ๒ ประการเท่านั้น คือ ทุกข์กับสมุทัย เป็นเครื่องปิดบังจิตใจไม่ให้ก้าวเข้าสู่มรรคผลนิพพานได้ แล้วอะไรจะเป็นเครื่องบุกเบิกสิ่งที่ปิดบังหุ้มห่อทั้งสองประเภทนี้ ก็มรรคสัจ นิโรธสัจนั่นแล มีเท่านี้เครื่องบุกเบิกที่จะให้ถึงมรรคผลนิพพานมีมรรคสัจ ได้แก่ข้อปฏิบัติ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

หรือสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป จนกระทั่งสัมมาสมาธิเป็นที่สุด นี่คือเครื่องมือบุกเบิกที่จะให้เข้าสู่มรรคผลนิพพาน ปราบให้เตียนโล่ง กิเลสไม่มีเหลือเพราะมัชฌิมาปฏิปทานี้แล มันเพราะกาลสถานที่ที่ไหน มันเพราะบุคคลผู้ใดมีอำนาจมากีดกันบังคับจิตใจของเราไม่ให้พ้นจากกิเลส มันไม่มีกาลสถานที่และสิ่งใดหรือบุคคลผู้ใดมากีดกันมรรคผลนิพพาน นอกจากเราเองที่ถูกกิเลสกล่อมเอาเท่านั้น มันถึงไปไม่รอดและหลับครอก ๆ อยู่ด้วยความประมาทนอนใจเท่านั้น มันเป็นเรื่องของกิเลส คือทุกข์สมุทัยทั้งมวลที่ขับกล่อม และกีดกันสัตว์โลกไม่ให้ถึงมรรคผลนิพพานน่ะ มรรคผลนิพพานจะไปล้าสมัยที่ไหน ถ้าไม่ใช่เราเป็นคนล้าสมัยเสียเอง ถ้าอยากให้ทันสมัยก็เอาซิ ปฏิบัติตามหลักธรรมพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงและถึงใจซิ คำว่าล้าสมัยอันเป็นกลมายากดถ่วงของกิเลสจะสิ้นซากไปเอง

ธรรมะของพระพุทธเจ้าล้าสมัยที่ตรงไหน มัชฌิมา ๆ ฟังซิ พอเหมาะพอดีอยู่ตลอดเวลากับการปราบกิเลสทุกประเภท อะไรจะเหมาะยิ่งกว่ามัชฌิมา ความพอเหมาะพอดีกับการปราบกิเลสทุกประเภท กิเลสประเภทไหน เก่งกล้าให้ผาดโผนออกมาถ้าไม่อยากพังทลายตายเกลื่อนน่ะ กิเลสประเภทนี้เก่งให้ออกมา มัชฌิมาปฏิปทาเครื่องมือชนิดนี้ฟาดฟันขาดสะบั้นไปหมด เอา กิเลสประเภทไหนเก่งให้ออกมา ถ้าสามารถให้ออกมา มัชฌิมานี้เป็นไม่ถอย ถ้าเราได้ยึดหลักมัชฌิมาให้ดีแล้ว กิเลสต้องพังทลาย ๆ เป็นลำดับลำดา จนถึงวาระสุดท้าย กิเลสละเอียดก็พังทลายด้วยมัชฌิมาขั้นละเอียดแหลมคมไม่มีเหลือซากอีกต่อไป นี่อยู่ตรงนี้มรรคผลนิพพาน อย่าสงสัย สงสัยไปทำไม ธรรมคือความจริงมีอยู่ อย่าถูกหลอกไปเรื่อย ๆ เชื่อกิเลสเชื่อมานานและล่มจมเพราะมันมานานแล้ว ให้เชื่อธรรมคือทางหลุดพ้นและความหลุดพ้น พระองค์ประทานไว้หมดแล้ว รีบนำมาใช้ปราบกิเลส อย่าจด ๆ จ้อง ๆ เลื่อน ๆ ลอย ๆ จะเสียการณ์และตายเปล่า

มัชฌิมาปฏิปทานั้นแล ธรรมเครื่องบุกเบิก นิโรธ ความดับทุกข์ นั่นเป็นผลของมัชฌิมาปฏิปทาต่างหาก มัชฌิมาทำหน้าที่ได้มากน้อยเพียงไร ความดับทุกข์ก็ดับไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมัชฌิมาปฏิปทามีกำลังเต็มที่ ทำหน้าที่โดยสมบูรณ์ นิโรธคือความดับสนิทแห่งกองทุกข์ทั้งหลายก็แสดงผลเต็มที่ ทุกข์หมดไปโดยสิ้นเชิงไม่มีเหลือแล้วจะ

ถามหามรรคผลนิพพานที่ไหน ไม่ถาม เพราะรู้สด ๆ ร้อน ๆ อยู่กับตัวของเรา อยู่กับใจของเราโดยสมบูรณ์แล้ว

จงดูกลมายาของกิเลสให้ดี ตัวปิดตัวกั้น กั้นด้วยวิธีใด อาการความคิดความปรุงของจิตในแง่ต่าง ๆ ล้วนเป็นอาการของกิเลสแสดงตัวนะถ้าสติไม่ทัน เมื่อสติทันก็เห็นความเคลื่อนไหวของกิเลส โน่นเข้าถึงขั้นสติปัญญาอัตโนมัติ หรือมหาสติมหาปัญญาโน่นละถึงจะรู้ชัดเรื่องความเคลื่อนไหวของกิเลสว่ามันรวดเร็วขนาดไหน แต่ก็สู้สติปัญญาอัตโนมัติ หรือมหาสติมหาปัญญาไปไม่ได้ พอกิเลสเคลื่อนพับ สติปัญญาตื่นแล้ว ปัญญาตามต้อนแล้ว เมื่อถึงขั้นนี้กิเลสต้องหมอบ ความหมอบของกิเลสไม่ใช่กิเลสกลัวธรรมนะ นั่นเป็นความฉลาดของกิเลสต่างหากที่มันหมอบหลบซ่อนน่ะ สติปัญญาต้องคุ้ยเขี่ยขุดค้นกันขึ้นมาทำลาย เอาจนกิเลสแหลกแตกกระจายไปหมด ตลอดลูกเต้าหลานเหลนของกิเลสก็ดับ และดับเชื้อไม่มีเหลือภายในใจแล้ว **นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต** ท่านว่า ดับความหิวกระหาย ไม่มีอะไรดับสนิทยิ่งกว่ากิเลสดับจากใจแล้วมีอะไรที่นี่ โลกสามโลกก็เหมือนไม่มีนั่นแล

มีแต่กิเลสเท่านั้นรบรวนกวนใจ บีบคั้นจิตใจ เมื่อกิเลสหมดไปแล้ว ไม่มีอะไรมาบีบบังคับอีก ต้นไม้เป็นต้นไม้ ภูเขาเป็นภูเขา ดินฟ้าอากาศเป็นดินฟ้าอากาศ เขามีมาตั้งแต่ไหนแต่ไร ไม่เห็นมาบีบบังคับเรา ภูเขาทั้งลูกก็ไม่ได้มาบีบบังคับ กิเลสต่างหากบีบบังคับหัวใจ ฟาดฟันกิเลสให้แหลกตรงนี้แล้ว อะไรไม่มาบีบบังคับแหละ

เอาให้รู้ให้เห็นซินักปฏิบัติ ให้เห็นกับตัวนี่ อย่าให้เห็นกับผู้ใดว่าดียิ่งกว่าเห็นกับตัวของเรา ด้วยการปฏิบัติของเรา เอาให้จริง จะรู้จริงเห็นจริงตามหลักแห่งสวากขาตธรรมไม่สงสัย เพราะเป็นธรรมค้ำประกันโลกและมรรคผลนิพพานมานานแสนนานไม่เป็นอื่นเรื่อยมา

นี่ก็ได้พยายามสอนหมู่สอนเพื่อนจนเต็มเหนี่ยว ผมไม่ได้สงสาร ผมไม่ได้ห่วงใยผม ยิ่งกว่าห่วงหมู่ห่วงเพื่อนนะ จงเห็นใจ หมู่เพื่อนนี่ผมเอาใจใส่จริง ๆ ในจิตของเราปฏิพัทธ์และรักสงวนหมู่เพื่อนมาก ตาก็แหลมหูก็กางรับหมู่เพื่อนตลอดเวลา ไม่ใช่

อวดนะ พูดตามเจตนาความรู้สึกของจิต พาให้ตาแหลมตาสอดส่อง หูก็แหลมไปตามกัน อะไร ๆ ว่าแล้วดุเล่า ๆ เพราะอันนั้นมันผิดนี่ จะเปิดโอกาสให้กิเลสมันเหยียบย่ำทำลายลูกศิษย์เราอยู่ได้ยังไง เราเป็นอาจารย์ก็บอกละซิ นั่นเหมือนกับว่าช่วยตบออกช่วยตีออกปิดป้องให้ดี อย่าเปิดตรงนั้น กิเลสจะต่อยตรงนั้น อย่าเปิดตรงนี้ นั่นเหมือนนักมวยเขาฝึกซ้อมมวยกัน ครูกับลูกศิษย์ฝึกซ้อมมวยกัน ครูต้องเตือนเสมอว่า อย่าเปิดตรงนั้น ๆ พอครั้งที่สามครูก็เตะตูม พอเตะก็เตะ พอศอกก็ศอกเข้าไป พอหมัดก็หมัดเข้าไปพร้อมกับคำเตือนว่า อย่าเปิดตรงนั้น ในเวลาฝึกซ้อมกัน

ครูมวยตี ครูมวยต่อย ครูมวยเตะ มันไม่ได้เจ็บเท่าคู่ต่อสู้ตบหรือต่อย คู่ต่อสู้ต่อยดีไม่ดีตาย ครูนั้นตีบอกตีสอน เตะบอกเตะสอน แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังต้องเตือนต้องบอกฝึกซ้อมกันไป ๆ เตือนบอกกันไปว่าอย่าเปิดตรงนั้น และเตะต่อยที่เผลอพร้อมบอกว่า แน่ะ บอกแล้วนะ ฝึกซ้อมกันไป ๆ อย่าเปิดตรงนั้น แล้วฝึกซ้อมกันไปพอครั้งที่สามก็ตูมเข้าไป อย่าเปิดตรงนั้น

นี้มันก็ทำนองนั้นแหละ ดุตรงนั้นดุตรงนี้ ดุองค์นั้นดุองค์นี้ ก็เหมือนกับอย่าเปิดตรงนั้น ๆ นั่นเอง เพราะไหวพริบปัญญาของเรามันไม่ทันกิเลส เห็นแต่กิเลสมันเหยียบหัว เตะโน้นเตะนี้ ทั้งศอกทั้งเข่า เรากลิ้งไปกลิ้งมา ยังเพลินหลับครอก ๆ อยู่ได้ ถูกกิเลสเตะเอาขนาดนั้น มันก็น่าโมโหละซิผู้เป็นครูอาจารย์ฝึกอบรมน่ะ อย่าเปิดตรงนั้น ๆ ก็ต้องว่าละซิ ทำไมองค์นั้นเป็นอย่างนั้น ทำไมองค์นี้เป็นอย่างนี้ แน่ะ ก็เหมือนกับว่าอย่าเปิดตรงนั้น ๆ นั่นแล

เมื่อสติปัญญาเหนือกิเลสอยู่แล้ว มันจะอยู่ในหัวใจดวงใด จะแสดงออกมาด้วยท่าทางหรืออาการใด จะไม่พ้นจากสติปัญญาที่เหนือมันไปได้ ต้องรู้เห็นหมด ทั้ง ๆ ที่ผู้นั้นไม่รู้ ถ้าลงได้เหนือกิเลสแล้วเป็นอย่างนั้น กิเลสมันเคยอยู่ในหัวใจเรามานานเท่าไรแล้ว และเคยต่อสู้กับมันด้วยวิธีการต่าง ๆ มาแล้ว เอ้า สมมุติว่ากิเลสพินาศฉิบหายไปจากหัวใจนี้แล้ว แม้กิเลสอยู่หัวใจอื่นทำไมจะไม่รู้ เพราะมันเป็นเพลงเดียวกัน วิชาเดียวกันที่มันไปเสี้ยมสอนสัตว์โลก กล่อมสัตว์โลก ทำไมจะไม่รู้กลมายาของมันเล่า

พูดไป เตือนไป ดุด่าไป ซึ่งเป็นเหมือนคลังกิเลสสำหรับผู้ฟัง ฟังเสียงเปรี้ยง ๆ ขณะพูดอรรถพูดธรรมให้หมู่เพื่อนฟัง ทั้งนี้ก็เพราะพูดด้วยความตั้งใจ บอกสอนให้เห็นจุดบกพร่องจริง ๆ ผู้ฟังจะได้ถึงใจไม่ผิดพลาดบ่อย ๆ

เอาละพอวันนี้ เหนื่อยแล้ว

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๕. พระกรรมฐานติดครูอาจารย์

การปฏิบัติจิตตภาวนา ต้องอาศัยครูอาจารย์ที่มีความชำนิชำนาญทางนี้มาแล้ว จึงจะสอนถูกต้องแม่นยำและเป็นไปเพื่อความราบรื่นดีงาม ไม่ให้เกิดความสงสัยขัดข้องในปฏิปทาเครื่องดำเนินของตน ภาคปฏิบัติจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ทางด้านปริยัติเราเรียนโดยลำพังก็ได้ อ่านก็เข้าใจ แต่ภาคปฏิบัตินี้ แม้เราเรียนมาแล้วทางด้านปริยัติ จะนำมาเป็นเครื่องดำเนินด้วยความสนิทใจหายสงสัยไปโดยลำดับอย่างนั้นไม่ได้ เพราะการเรียนมานั้นเป็นการจดจำ ย่อมไม่พ้นจากความวาดภาพคิดคาดคะเนด้นเดาไปสุ่มสี่สุ่มห้าซึ่งไม่ใช่หลักความจริงไปได้ แต่การปฏิบัตินี้เพื่อหลักความจริงโดยถ่ายเดียว

พอเริ่มปฏิบัติก็จะเริ่มเห็นความจริงเข้าไป เพียงจ่อสติเข้าสู่จิตซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งเรื่องราวทั้งหลาย ก็จะทราบเรื่องราวทั้งหลาย แม้จะไม่สามารถบังคับหรือถอดถอนเรื่องราวอันเป็นส่วนกิเลสนั้นได้ก็ตาม แต่ก็ทราบว่า นี่คือความจริงอันหนึ่งที่แสดงออกมาอยู่ไม่หยุดหย่อน ด้วยความคิดปรุงเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งอดีตอนาคตปัจจุบันยุ่งไปหมด เมื่อมีสติก็ทราบความจริงของสัจธรรมประเภทสมุทัยที่แสดงออกทางด้านจิตใจได้ แม้ยังละไม่ได้

แต่เมื่อไม่มีสติ ไม่เป็นภาคภาวนา ย่อมไม่ทราบได้ว่าจิตมีอะไรบังคับให้ทำงานในวันหนึ่ง ๆ นั้นมีงานอะไรบ้าง ที่จิตต้องหมุนตัวราวกับกงจักรอยู่ตลอดเวลาโดยไม่เป็นตัวของตัวเลย มีแต่ถูกบังคับจากสิ่งที่มีอำนาจอยู่เป็นประจำ จนมองไม่เห็นจิต ทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ อยู่นี้คือจิต แต่สิ่งที่แฝงความรู้รู้คือจิตนั้น จิตไม่สามารถมองเห็นได้เลย เพราะถูกสิ่งนั้นครอบงำหรือปิดบังอย่างมิดชิด เมื่อจ่อสติเข้าไปก็ทราบการแสดงออกของสิ่งนั้น ๆ โดยลำดับ และปฏิบัติตามอุบายวิธีที่ครูอาจารย์แนะนำสั่งสอน เช่น พยายามทำจิตให้สงบด้วยจิตตภาวนาในภาคสมถะ เป็นต้น นำธรรมที่ท่านสอนนั้นมาปฏิบัติบังคับจิตให้อยู่ในงานที่ทำ คือบทธรรมที่บริกรรมนั้นโดยเฉพาะ จิตจะเริ่มปรากฏเป็นความสงบเย็นใจขึ้นมา นี่ก็เรียกว่าเป็นความจริงอันหนึ่งที่จิตได้ทำหน้าที่เอง และได้เห็นผลที่ปรากฏขึ้นจากงานประจักษ์ใจโดยลำดับ เมื่อปรากฏผลขึ้นมาถ้ายังไม่เป็นที่แน่ใจก็จำต้องศึกษาไต่ถามครูบาอาจารย์ซึ่งเป็นที่แน่ใจ เพราะท่านเคยผ่านมาแล้วอย่างช่ำชองการแนะนำสั่งสอนด้วยอุบายต่าง ๆ ก็ถูกต้องแม่นยำไม่ผิดพลาด ไม่เสียเวล่ำเวลา และไม่ทำผู้มาศึกษาไต่ถามและอบรมนั้น ๆ ให้ผิดและเสียไป

ดังนั้นภาคปฏิบัติจึงเป็นภาคจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้มาศึกษาและปฏิบัติ จำต้องเสาะแสวงหาครูหาอาจารย์ที่มีความสามารถ และชำนิชำนาญในด้านปฏิบัติทั้งเหตุและผลไม่เหมือนด้านปริยัติ

การสั่งสอนด้วยความไม่มั่นใจ ก็คือผู้สั่งสอนนั้นไม่มั่นใจในความรู้ความเข้าใจซึ่งสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติของตน กำลังยังไม่เพียงพอที่จะรู้จะเห็นผลอันเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ จึงไม่สามารถแนะนำสั่งสอนคนอื่นด้วยความแน่ใจของตน เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้ฟังก็ไม่อาจแน่ใจได้หรือไม่แน่ใจได้ ผลที่จะพึงเกิดก็มีน้อย หรืออาจทำผู้มาศึกษาอบรมให้ผิดไปด้วยได้ ด้วยเหตุนี้การปฏิบัติจึงต้องอาศัยการศึกษาการอบรมจากครูจากอาจารย์ที่ตนเห็นว่าแน่ใจ ด้วยการแนะนำพร่ำสอนหรือด้วยการศึกษาไต่ถามการเทศนาว่าการอยู่โดยสม่ำเสมอ ซึ่งเทียบได้กับการรดน้ำพรวนดินต้นไม้ที่ปลูกใหม่นั่นแล

การที่ผู้แนะนำสั่งสอนได้รู้ได้เห็นมาประจักษ์ใจทุกขั้นทุกภูมิของธรรมนั้น จึงไม่มีปัญหาในการแนะนำสั่งสอนบรรดาผู้มาศึกษา ผู้สั่งสอนไม่มีอัดมีอั้น ไม่มีสงสัย สอนได้

เต็มเม็ดเต็มหน่วย พูดได้เต็มอรรถเต็มธรรมเต็มขั้นเต็มภูมิของธรรมขั้นนั้น ๆ ทะลุปรุโปร่งไปหมด ผู้ฟังก็ฟังได้อย่างเต็มใจ โล่งใจหายสงสัย แม้ตนจะยังไม่รู้ไม่เข้าใจก็หายสงสัยในธรรมที่ท่านสั่งสอนนั้น ๆ เป็นที่แน่ใจ เพราะเข้าใจไปโดยลำดับจากการได้ยินได้ฟังท่านอธิบายในธรรมขั้นต่าง ๆ

พระกรรมฐานจึงต้องติดครูติดอาจารย์ เพราะการอบรมสั่งสอนเป็นลักษณะถอดออกจากใจดวงหนึ่งสู่ใจอีกดวงหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ได้นำบทนั้นบาทนี้มาพร่ำมาสอนกันแบบสุ่มสี่สุ่มห้า สอนเฉพาะจุดสำคัญ ๆ ของผู้มาศึกษาอบรม ที่ควรจะได้รับในเวลานั้นเท่านั้น ครั้งพุทธกาลท่านสอนกันอย่างนั้น ๑.พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทด้วยพระองค์เอง ๒.พระสาวกที่เป็นครูเป็นอาจารย์ของพุทธบริษัท ท่านสอนด้วยความแน่ใจของท่าน ออกมาจากใจจริง การสอนก็เป็นที่มั่นใจ เป็นที่แน่ใจสำหรับพุทธบริษัทผู้มาศึกษา เพราะฉะนั้นผลจึงได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย หรือได้ผลมากต่างกันกับสมัยปัจจุบันนี้จนเทียบกันไม่ได้

เทศน์ถึงโทษก็ให้เห็นอย่างถึงใจตามหลักความจริงไม่ผิดเพี้ยน เพราะท่านได้รู้โทษเห็นโทษมาอย่างประจักษ์ใจจริง ๆ เทศน์เรื่องคุณ ท่านก็เทศน์ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ถึงบุญถึงคุณจริง ๆ อย่างถึงใจทั้งผู้เทศน์และผู้ฟัง เพราะท่านได้เห็นคุณมาอย่างถึงใจ การเทศน์ให้เห็นทั้งโทษทั้งคุณอย่างถึงใจนี้ จึงเป็นการเพิ่มกำลังใจของผู้มาศึกษาให้มีแก่ใจ และความก้าวหน้าในทางความเพียร เมื่อมีกำลังใจเพราะความเชื่อในโทษในคุณนั้น ๆ แล้ว ความอุตส่าห์พยายาม ความพากความเพียร ความอดความทนนั้นมันเกี่ยวโยงกัน ย่อมเป็นไปเอง หนุนกันไปเอง

คนเราเมื่อมีความเชื่อทั้งโทษทั้งคุณอย่างเต็มใจแล้ว ความมุ่งมั่นที่จะสลัดทั้งโทษที่เห็นว่าไม่ดี และการก้าวเข้าถึงคุณ ย่อมมีกำลังเต็มหัวใจด้วยกัน เมื่อมีกำลังใจแล้วย่อมสามารถประกอบความพากเพียรด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าหนักว่าเบา เพราะใจเป็นสำคัญ กำลังอยู่ที่ใจ จึงไม่มีอำนาจหรือกำลังใดเสมอเหมือนกำลังใจนี้เลย สิ่งใดก็ตามเมื่อได้ถึงใจแล้ว ย่อมสามารถทำได้ด้วยกันทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ใจจึงเป็นสิ่งสำคัญมากใน

ตัวคน ท่านจึงสอนให้อบรมใจในทางที่ถูกต้องดีงาม ใจจะมีกำลังทำประโยชน์อย่างมหาศาลไม่มีประมาณ

การเทศน์จะเทศน์ไปที่ใดก็ไม่พ้นเรื่องจิตไปได้ เพราะจิตมีอยู่กับทุกรูปทุกนาม อย่าว่าแต่พระแต่เณร และฆราวาสญาติโยมเลย แม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็ยังมีจิต จิตแต่ละดวง ๆ ที่เป็นไปอยู่ในสัตว์ในสังขารนั้น ต้นเหตุที่ให้เป็นเช่นนั้นเป็นมาจากอะไร เป็นมาจากสิ่งมืดมิดปิดตาคือ อวิชชานั่นแลเป็นตัวการ จะมีอะไรพาให้มืดให้บอดเล่า สิ่งนี้ไม่มีใครหยั่งทราบสาเหตุของมันได้เลย แม้จะพาให้สัตว์เกิดตายในภพต่าง ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ และเปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติให้เป็นอย่างไรก็ไม่มีใครทราบได้ เพราะจิตเป็นสิ่งที่ละเอียดมากอยู่แล้วโดยปกติ สิ่งที่แทรกสิงอยู่ภายในจิตก็เป็นสิ่งที่ละเอียดมากพอ ๆ กัน จึงอยู่ด้วยกันได้ บังคับกันได้และยังมีอำนาจเหนือจิตอีก จึงสามารถบังคับจิตให้เป็นต่าง ๆ ได้ตามความต้องการของมัน แม้จิตก็ไม่สามารถทราบโทษทราบคุณแห่งสิ่งบังคับนั้นได้เลย จึงต้องยอมจำนนและยอมทำตามสิ่งที่มีอำนาจเหนือจิตนั้นเรื่อยมาจนปัจจุบันนี้ สัตว์โลกจึงยอมเกิดแก่เจ็บตาย ยอมรับทุกข์ทั้งมวลที่มันผลิตขึ้น และยอมเป็นไปตามอำนาจของสิ่งลึกลับนั้น

ท่านกล่าวไว้ชัด ๆ สำหรับผู้รู้แล้วด้วยกันย่อมเข้าใจทันที ผู้กล่าวก็กล่าวอย่างชัดเจน ผู้ฟังก็เข้าใจอย่างชัดเจนไม่มีข้อสงสัย ไม่มีข้อโต้แย้ง ไม่มีที่คัดค้าน คือ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นต้น นี่ท่านพูดอย่างเปิดเผยด้วยความรู้อันเปิดเผยของท่าน ผู้ที่รู้อย่างเดียวกับท่านก็ฟังอย่างแจ่มแจ้งหาที่สงสัยไม่ได้ สิ่งนี้แลคือสิ่งที่มีอำนาจมากครอบจิตสัตว์โลกไว้อย่างสนิทติดจม ไม่อาจรู้โทษของมันได้แม้แต่นิดเลย จะแสดงออกมาด้วยอาการใดก็ตาม ไม่เคยสะดุดใจว่าสิ่งนี้เป็นภัยและมีอำนาจบังคับจิตใจเรา เราต้องต่อสู้ขัดขวางมันดังนี้ นอกจากยอมจำนนไปโดยถ่ายเดียว

ไม่ว่าจะบังคับให้คิดให้ทำ ถ้าพูดถึงจิตแล้วก็เรียกว่า เจ้าอำนาจเหนือหัวนั้นบังคับให้ทำ คือบังคับให้คิดตามความต้องการของตน จิตจึงต้องคิดแล้วคิดเล่า หมุนไปเวียนมา ของเก่าของใหม่ ไม่มีคำว่านี่เป็นเดนไปแล้ว เพราะเป็นความคิดเก่า คำพูดเก่า การกระทำเก่า ไม่มีคำว่าเอือมระอา ไม่มีคำว่าคิดซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่มีคำว่าอิดหนาระอาใจ

ต่อความคิดนั้น ๆ แม้จะวกไปวนมากี่ตลบทบทวนก็ไม่มีเบื่อหน่ายอิ่มพอ ไม่มีความรู้สึกตัว เพราะอำนาจอันนั้นลึกลับเกินกว่าจิตจะเห็นโทษในการแสดงออกของมัน นี่สัตว์โลกที่เป็นมา มีสิ่งนี้ครอบอยู่ที่หัวใจ ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดในสามแดนโลกธาตุนี้ จะรู้โทษของมันได้โดยลำพังตัวเอง

มีพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นพระองค์แรก ทรงพินิจพิจารณาค้นหาเหตุหาผลหาต้นหาปลายของความเกิดความตาย ดังที่มีในพระประวัติท่านว่า เมื่อมีมืดแล้วก็ต้องมีแจ้งเป็นคู่กัน มีเกิดก็มีตายเป็นคู่กัน เมื่อมีเกิดมีตายความไม่เกิดไม่ตายก็คงมี เป็นเหตุให้พระองค์สนพระทัยพินิจพิจารณา สรุปความวาระสุดท้ายก็พ้นพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นนักค้นคว้าหาเหตุหาผลไปไม่ได้ จนได้ตรัสรู้ธรรมอัศจรรย์ขึ้นมา ให้โลกได้กราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจมาจนบัดนี้ ดังนั้นจึงเป็นพระพุทธเจ้าองค์อัศจรรย์เหนือโลกแห่งไตรภพไม่มีใครเสมอเหมือน

คำว่าตรัสรู้ธรรมก็คือการทำลายกองแห่งวัฏฏะ ซึ่งครอบหัวใจนั้นออกโดยสิ้นเชิงนั่นแล เมื่อทรงทราบชัดว่าได้ทำลาย **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นี้ออกจากพระทัยจนหมดสิ้นไปไม่มีเหลือแล้ว จึงประกาศพระองค์ว่าได้ตรัสรู้แล้ว ได้ถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์แล้ว ดังธรรมในปฐมโพธิกาลท่านแสดงไว้ว่า **อเนกชาติสํสารํ สนฺธาวิสฺสํ อนิพฺพิสํ** เป็นต้น ที่เราได้เคยท่องเที่ยวเกิดตายในภพน้อยภพใหญ่ อยู่ในห้วงแห่งสังสารจักรนี้มาจำนวนมาก จนไม่สามารถจะนับอ่านภพชาติได้เลยก็เพราะอวิชชานี้ ท่านเทียบไว้ว่าตัณหาเป็นนายช่างเรือน อะไร ๆ ท่านก็ว่าไปตามตำรับตำรา อวิชชาเป็นรากฐานสำคัญพอถอดถอนรากฐานอันสำคัญแล้ว เรื่องที่จะพาให้เกิดให้ตายในภพน้อยภพใหญ่อันเป็นกิ่งก้านสาขาแผ่ไปตามแขนงต่าง ๆ ของกองทุกข์นั้นก็หมดสิ้นไปโดยสิ้นเชิง

นี่คือพระพุทธเจ้าองค์สยัมภู ทรงรู้เองเห็นเอง ไม่มีครูไม่มีอาจารย์ไม่มีใครมาบอกมาสอน แต่ทรงค้นคว้ารู้เห็นได้โดยลำพังพระองค์ จึงเรียกว่า **สยัมภู** ทรงรู้เองจากนั้นก็ได้นำอุบายวิธีการที่ทรงปราบปรามสิ่งที่มีอำนาจเหนือหัวใจนี้ให้แก่ผู้อื่น เช่นสาวกมีเบญจวัคคีย์ เป็นต้น จนท่านเหล่านี้ได้เข้าอกเข้าใจวิธีการดำเนิน และได้บรรลุธรรมตามพระพุทธเจ้าขึ้นมา นอกจากนั้นไม่มีใครถ้าไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนเสียก่อน

จะรู้ไม่ได้ เพราะธรรมชาตินี้ลึกลับมากละเอียดมาก เกินกว่าความรู้ที่ไม่มีสติปัญญาอันเป็นทางปลดเปลื้องจะรู้ได้

ลำพังสติปัญญาของโลกทั่ว ๆ ไปก็เป็นเครื่องมือของมันเสีย เรียนรู้มีความฉลาดมากเพียงไร ยิ่งทำความชั่วได้อย่างคล่องตัว ปัญญาของสามัญชนที่ไม่มีธรรมเคลือบแฝงมักเป็นเครื่องมือของกิเลส ความโลภ โกรธ หลง ราคะตัณหา ได้เป็นอย่างดี เจ้าของเองก็ภูมิใจว่าตนฉลาด แต่ไม่สะดุดใจว่าตนคือ บ๋อยคนโปรดของกิเลสประเภทต่าง ๆ

การพิสูจน์ความรู้นี้ให้เห็นประจักษ์ไปโดยลำดับ จึงต้องอาศัยภาคปฏิบัติเป็นสำคัญ ดังในตำราท่านว่า **ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ** เกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออก ถ้าไม่ปล่อยให้กิเลสช่วยแยก โดยเห็นว่าเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งก็พอแล้ว ดีถมไปดังนี้ ปริยัติคือเราศึกษาเล่าเรียนจากตำรับตำราแล้วประพฤติปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่ฝึกหัดภาวนา ในขณะที่จิตมีความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไม่รู้เนื้อรู้ตัว รื่นเริงบันเทิงและเศร้าโศกเสียใจไปตามอำนาจของกิเลส แต่ไม่ทราบว่ากิเลสเป็นผู้ทำพิษ เป็นผู้บังคับบัญชาให้เป็นเช่นนั้น ดังนั้นท่านจึงสอนให้ภาวนาอบรมจิตให้มีความสงบเย็น เพื่อเห็นผลเป็นความสุข

เมื่อได้อบรมทางด้านจิตตภาวนาเข้าไปตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ ย่อมจะปรากฏเป็นความสงบขึ้นมา เพียงความสงบขึ้นมาเท่านั้น ก็เห็นเป็นของแปลกแล้ว สำหรับจิตใจของคนที่ไม่เคยภาวนา และไม่เคยสงบมาเลย เพราะใจเราเคยคลุกเคล้ากับความสุขที่กิเลสมันป้อนพอประทังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ จนจำเจแล้ว ไม่เห็นได้ความวิเศษวิโสอะไร สุขเลยจากนั้นไปไม่ได้ มันไม่ให้เลยไปกว่านั้น พอประทังไว้เพียงให้มีชีวิตลมหายใจสืบต่อภพต่อชาติไปในภพหนึ่ง ๆ เท่านั้น แต่เมื่อความสุขที่เกิดขึ้นจากความสงบปรากฏขึ้นนี้ เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดกว่าความสุขทั้งหลายที่เคยได้สัมผัสสัมพันธ์มาอยู่มาก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ได้รับผลแห่งความสงบนั้น มีความสนใจใฝ่ธรรมเพื่อความสงบยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยความเข้มงวดกวดขัน และพยายามทำจิตของตนให้มีความสงบละเอียดยิ่งขึ้น เมื่อจิตมีความสงบสมควรพอเป็นบาทเป็นฐานหรือเป็นปากเป็นทางแล้ว ก็มีอุบายอีกแง่หนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ว่าให้ใช้ปัญญาพินิจพิจารณาเพื่อความรู้ความฉลาดในสภาวธรรมให้กว้างขวางออกไป

คำว่าปัญญา ได้แก่ ความแยบคายของจิต อาการอันแยบคายของจิต ความคิด ความปรุงอันแยบคาย เพื่อแก้กิเลสของจิตนั่นแล หากเป็นความแยบคายประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นจากจิต ท่านเรียกว่า ปัญญา เป็นอาการที่เกิดขึ้นจากจิต สติก็เป็นอาการอันหนึ่งที่เกิดขึ้นจากจิต แต่ไม่ใช่จิต หากนำไปใช้เป็นประโยชน์แก่จิตได้ และได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ได้เต็มขั้นเต็มภูมิจากการใช้ปัญญาพินิจพิจารณา

การพิจารณาก็ไม่ได้พิจารณาที่ไหน พิจารณาตรงที่กองทัพกิเลสมันสุมอยู่นั้นแหละ **รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ** ความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ห้านี่ละเป็นสำคัญ ท่านจึงสอนให้พิจารณาขันธ์ห้าขันธ์ใดก็ได้ตามแต่ถนัด ในกองรูปคือร่างกายของเราและของสัตว์บุคคลทั่ว ๆ ไป ในเวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ ทั้งทางกายและทั้งทางใจ ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ โดยพิจารณาเป็น **อสุภะอสุภัง ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา** ทบไปทวนมาจนเข้าใจตามธรรมที่ท่านสอนไว้

เบื้องต้นท่านให้คุ้ยเขี่ยขุดค้นทางรูป คือ รูปกายนี้ให้มาก เพราะกิเลสมันหนาแน่นอยู่ตรงนี้ ถือเด่นออกหน้าออกตาอยู่ตรงนี้ ฉากในลึก ๆ นั้นเรายังมองไม่เห็น เพราะกิเลสประเภทนั้นฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าประเภทที่มาจับจอง มายึดมาถือมากำอำนาจในสกลกายนี้อยู่มาก เพียงแต่กิเลสประเภทที่มากุมอำนาจอยู่ภายในร่างกายของเรานี้เรายังไม่สามารถมองเห็นได้ ทั้ง ๆ ที่เห็นได้ด้วยตาเนื้อนี่แหละ แต่ตาใจตาปัญญาไม่มีจึงไม่สามารถมองเห็น เช่น **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เป็นต้น มีใครบ้างที่เห็นผมอย่างถึงที่ถึงฐานตามหลักความจริงของมันและของธรรม นอกจากเห็นไปตามกิเลสล้วน ๆ ร้อยเปอร์เซ็นต์เท่านั้น ขน เล็บ ก็เป็นเหมือนกัน ฟัน ก็กระดูกตามหลักความจริงแล้ว มันยังไม่เห็น คือไม่เห็นตามอรรถตามธรรม

รวมร่างกายทั้งก้อนหรือทั้งท่อนมีอะไรบ้างอยู่ภายในนี้ ล้วนแต่กิเลสกุมอำนาจไว้หมดไม่ให้เห็นและเปิดทางของมันไว้ ว่านั่นสวยนี่งาม นั่นน่ารักใคร่นี่น่าชอบใจ นั่นน่ากำหนัดยินดี นั่นเป็นสิ่งจีรังถาวร หรือไม่ได้คิดถึงความจีรังถาวรหรือไม่ถาวรบ้างเลย มีแต่ติดมีแต่รักใคร่ชอบใจถ่ายเดียว อันนี้จะแปรสภาพไปอย่างไรไม่คำนึง เพียงความ

ชอบใจความพอใจนี้ก็พอตัวแล้ว กิเลสมันหลอกเพียงแค่นี้ก็ได้การและอยู่มือมันแล้ว นักปฏิบัติเรา ไม่สามารถจะคิดให้ถึงความจีรังถาวร หรือไม่จีรังถาวรของมันได้เลย เพราะถูกกล่อมเสียอ่อนปวกเปียกเรียกหากุสลา มาติกา เสียก่อนแล้ว แต่ไม่ยอมเรียก กุสลาธรรม คือ สติปัญญาที่ติดแนบอยู่กับใจซึ่งพร้อมที่จะช่วยนั่นบ้างเลย ถ้าคิดถึงเรื่องความไม่จีรังถาวร มันจะมีอันหนึ่งแทรกขึ้นมาว่าจีรังถาวร มันปิดประตูไว้ไม่ให้คิดในทางที่ถูกเสีย

ทุกฺขํ บีบอยู่ทุกคนทั้งร่างกายและจิตใจ อย่างมากก็บ่นเอา เหมือนกับว่าเป็นทางระบายออกแห่งทุกข์ ความจริงไม่ใช่เป็นทางระบายออก เป็นทางเสริมสร้างของกิเลส เป็นทางของกิเลสเดินต่างหาก ที่บ่นเรื่องนั้นบ่นเรื่องนี้ มันไม่ใช่เป็นการระบายทุกข์ มันเป็นทางเดินเสริมทุกข์เสริมสมุทัยต่างหาก นี่ตามความจริง ท่านจึงสอนให้พิจารณาที่นี่

อนตฺตา ก็เหมือนกัน ว่าเป็นก้อนเราทั้งก้อน ก็คือกิเลสนั่นแหละหลอกน่ะ มันก้อนของกิเลสนั่นแหละ อำนาจของกิเลสนั่นแหละ ที่เป็นทางออกมันปิดไว้หมด บังคับอย่างไม่รู้สึกตัวเลยว่า นี้เป็นเราเป็นของเรา เป็น **อตฺตา**ตัวตนทั้งนั้น จึงต้องใช้ปัญญาอันเป็นหลักความจริง ที่จะลบล้างความจอมปลอมทั้งหลายนี้ด้วยวิธีการต่าง ๆ นับตั้งแต่เกสา โลมา ไปโดยลำดับ จนกระทั่งสกลกายทั้งร่าง แยกแยะดูทั้งภายในภายนอก คลี่คลายดูซ้ำ ๆ ซาก ๆ ถือนี้เป็นงานสำคัญประจำชีวิตจิตใจและอิริยาบถไม่ละไม่ถอย

จงใช้ปัญญาพิจารณาคลี่คลายดูด้วยดี เป็นงานประจำตัวของพระ ประจำตัวของผู้ปฏิบัติ เป็นงานประจำจิต ของผู้จะรื้อถอนตนออกจากทุกข์เพราะความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดในสิ่งเหล่านี้ ด้วยอำนาจของกิเลสหลอกลวง กิเลสบังคับให้เป็นไปเพื่อจะได้ถอนตนออกจากสิ่งเหล่านี้ จึงต้องทำทั้งกลางวันกลางคืนยืนเดินนั่งนอนทุกอิริยาบถทุกอาการของจิตเคลื่อนไหว มีสติปัญญาพิจารณาสอดส่องอยู่เสมอ ชื่อว่าทำงานตามหลักธรรมโดยชอบธรรม

เมื่อพิจารณาตามหลักความจริงแล้วหาที่ค้านที่ไหนได้ มันเป็นเรื่องของกิเลสต่างหาก มาเสกสรรความรู้ความเห็นความเข้าใจของเรา ให้ว่านั้นเป็นนั้นนี้เป็นนี้ นั้นเป็นของสวย นี้เป็นของงาม นั้นเป็นสัตว์ นี้เป็นบุคคล นั้นเป็นหญิง นี้เป็นชาย

ความจริงแล้วถ้าจะพูดถึงเรื่องหนัง หรือพูดถึงเรื่องผม-ขน ดูซิผม-ขนเป็นเส้น ๆ เพียงตกลงในภาชนะเท่านั้นก็ขยะแขยงไม่อยากรับประทานแล้ว ยิ่งตกเข้าไปในอาหารด้วยแล้วจะอาเจียนไปเสียด้วยซ้ำ เล็บของผู้ใดก็ตามปล่อยให้หลุดลงไปในภาชนะอาหารดูซิดูได้ไหม ฟันอย่างนี้เหมือนกัน ร่วงลงไปในภาชนะดูได้ไหม รับประทานได้ไหม นอกจากขยะแขยงกัน ดีไม่ดีในวงสำรับแตกฮือเลย ร่วมวงกันอยู่มากน้อยต้องแตกศึกกัน

เรื่องความจริงเป็นอย่างนั้น แต่ทำไมจึงต้องเสกสรรปั้นยอเอานักหนา จนติดแน่นว่านี่เป็นเรานี้เป็นของเรา นี้เป็นของสวย นี้เป็นของงาม ทั้งนี้เพราะกิเลสมันแหลมคมนั่นแล ใจจึงไม่สามารถมองดูหน้ามันได้ มันไม่ยอมให้มองดูหน้ามัน ให้ก้มหน้าลงไปเหมือนเขาปล้นบ้านปล้นเรือน จับเจ้าของมัดไว้ให้นอนคว่ำหน้า ไม่ให้มองดูหน้าของโจรผู้ร้ายนั้นเลย เพราะเขามีอำนาจ มองดูเขาก็ฆ่า กิเลสมีอำนาจก็เช่นเดียวกันไม่ให้มองย้อนหลังไปหามันเลย ให้มองส่งไปทางอื่นตามความต้องการของมัน ถูกมันผลักมันไสให้เป็นไปตามอำนาจของมันอยู่ตลอดมา

เพราะฉะนั้นเมื่อมีโอกาสมีวาสนาได้มาประพฤติปฏิบัติธรรม ได้ศึกษาเล่าเรียนหรือได้ยินได้ฟังธรรมจากครูจากอาจารย์ และเกิดความเชื่อความเลื่อมใส ได้ประพฤติปฏิบัติตน ในทางที่กิเลสจะถอยทัพกลับแพ้ด้วยจิตตภาวนาเป็นสำคัญเช่นนี้ จงตั้งหน้าฆ่ากิเลสให้สิ้นซากไป

อธิบายเข้าสู่ปัญญาซึ่งอธิบายยังไม่จบเวลานี้ ส่วนสมาธิก็ได้เริ่มไปบ้างแล้ว ให้พิจารณาอย่างที่ว่านี้ กิเลสจับจองไว้ที่ไหนบ้าง จงแทงทะลุเข้าไปด้วยปัญญาแทงเข้าไปในหนัง แทงเข้าไปถึงเนื้อ ถึงเอ็น ถึงกระดูกทุกท่อนที่มีอยู่ในร่างกายนี้ เนื้อเราดูไหมเป็นยังไง เนื้อสัตว์เป็นยังไง ทิ้งกองอยู่ตามตลาดมันผิดอะไรกับเนื้อคนทำไมจึง

เห็นว่านี่เป็นคน อันนั้นเป็นเนื้อ นี้ก็เนื้อนั้นก็เนื้อ เอ็น กระดูกเหมือนกัน แล้วดูเส้นเอ็น ดูกระดูกทุกท่อน ทั้งของเราของสัตว์ที่ทิ้งเกลื่อนอยู่ตามถนนหนทางมีคุณค่าอะไรบ้าง ทำไมกระดูกอันนี้จึงเสกสรรปั้นยอว่ามีคุณค่า จนทับหัวใจเจ้าของแทบจะตายไม่มีวันฟื้นอยู่แล้ว

เมื่อพิจารณาสิ่งเหล่านี้เห็นชัดตามเป็นจริงโดยลำดับ จิตจะมีความดูดดื่ม จิตจะมีความยิ้มแย้มแจ่มใสความพากเพียรความอดทนจะมาเอง หมุนตัวไปตามอาการต่าง ๆ ของร่างกาย พิจารณาเท่าไรยิ่งแจ้งยิ่งชัด ซาบซึ้งในโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พูดถึงเรื่อง **อนิจฺจํ** ก็ซึ้ง อ๋อ เป็นอย่างนั้นจริง ๆ มีทุกอาการของร่างกายและจิตใจที่แสดงออกแต่ละอาการ ๆ ล้วนแต่เป็นเรื่อง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** บีบบังคับอยู่ทุกสัดทุกส่วนหาช่องว่างไม่ได้เลย แม้แต่นอนหลับอยู่ก็ยังต้องบีบบังคับ บางครั้งถึงต้องสะดุ้งตื่นขึ้นมา เพราะความทุกข์มันบีบบังคับอย่างเต็มที่ จะทนนอนหลับครอก ๆ อยู่ไม่ได้

ถ้าพูดถึงเรื่องอสุภะความปฏิกูลโสโครก ก็ไม่มีอะไรเกินร่างมนุษย์ ดูให้เห็นชัดเจนอย่างนั้น ตามความจริงที่เป็นอย่างนั้นจริง ๆ เมื่อเข้าใจนี้ชัดเจน จิตจะฝังแน่นด้วยอุปาทานขนาดไหนก็ตาม เพราะอำนาจของกิเลสเป็นผู้หลอกลวงให้ยึดให้ถือนั้นจะถอนตัวออกมาอย่างที่ไม่เคยพบเคยเห็น และประจักษ์กับใจไม่สงสัย จิตถอนอุปาทานจากรูปขันธ์ เพราะความเห็นแจ้งด้วยปัญญาเป็นอย่างนี้

ทีนี้มีแต่หลักธรรมชาติแห่งธรรมล้วน ๆ เต็มดวงใจ เพราะเห็นตามเป็นจริงหาที่ค้านไม่ได้ ที่สำคัญมั่นหมายอย่างนั้น ๆ มาแต่ก่อนนั้น เป็นเรื่องของความจอมปลอมที่กิเลสมันปักเสียบเอาไว้ ตามทำลายหมด ตามรื้อถอนออกหมด ปล่อยวางลงสู่ความจริงล้วน ๆ **อนาลโย** หายห่วง หายความยึดถือในร่างอันนี้ เพราะรู้ตามความจริงเต็มส่วนของมัน

ในขณะเดียวกันเวลาพิจารณากายนี้ เวทนาปรากฏขึ้นมาก็กำหนดเช่นเดียวกัน เวทนากาย เวทนาจิต เมื่อเวทนาทางจิตเป็นของละเอียด ยังไม่สามารถทราบได้ในวาระนี้ เราก็พิจารณาเวทนาทางกายดังที่เคยอธิบายให้ฟังแล้ว

ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้เป็นการคลี่คลายสิ่งที่หุ้มห่อจิตใจ อุปาทานในกายก็คือกิเลสที่หุ้มห่อจิตใจ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่จิตไปหลงว่าเป็นเราเป็นของเราก็คือกิเลสเครื่องหุ้มห่อจิตใจ เมื่อพิจารณารูปขันธ์เห็นแจ่มแจ้งชัดเจนแล้ว เครื่องหุ้มห่อเหล่านี้ก็ขาดลงไป ยังเหลือแต่เครื่องหุ้มห่ออันละเอียด คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่เราเปิดสิ่งลี้ลับด้วยปัญญาให้เห็นตามเป็นจริงในสภาวธรรมอันเป็นส่วนขันธ์ว่าเป็นอย่างไรกัน แต่ก่อนไม่รู้ว่าอะไรเป็นจิต รู้ก็รู้ทั้งร่าง รู้ไปหมดทั่วสรรพางค์ร่างกาย แต่จะยึดจะจับเอาจุดที่ว่าจิตนี้ จับไม่ได้ เพราะถูกสิ่งเหล่านี้หุ้มห่อไว้หมด แตะเข้าตรงไหนเจอกิ่งก้านสาขาของ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ** เต็มไปหมด แตะตรงนั้นถูกกิ่งของอวิชชา แตะตรงนั้นถูกก้านของอวิชชา ถูกรากฝอยของอวิชชา ถูกเปลือกถูกกระพี้ของอวิชชา

เมื่อใช้ปัญญาถากถางเข้าไป กิ่งก็ฟันเข้าไป ก้านฟันเข้าไป รากฝอยฟันเข้าไป เปลือกฟันเข้าไป กระพี้ฟันเข้าไป ตั้งแต่รูปกายจนถึง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเป็นชั้น ๆ ของกิเลส ที่แทรกสิงยึดครองด้วยอำนาจของอวิชชาเป็นหลักใหญ่พาให้แผ่กิ่งก้านออกไป จนเข้าใจอย่างชัดเจน จิตเปิดเผยตัวขึ้นมาโดยลำดับลำดา ความจริงก็เริ่มเห็นจิตมาตั้งแต่ขั้นสมาธิแล้ว แต่ยังไม่กระจ่างและขาดจากกันกับสิ่งเหล่านี้ เมื่อใช้ปัญญาเป็นเครื่องตัดฟันย่อมขาดไปโดยลำดับลำดา จนเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นส่วนละเอียดก็ขาดไปด้วยกัน หมดจากความเป็นเราเป็นของเรา รูปก็ดี เวทนาทั้งสามก็ดี สัญญาก็ดี สังขารก็ดี วิญญาณก็ดี ขาดจากความเป็นเราเป็นของเราอย่างเห็นได้ชัดด้วยปัญญา

นี่แลวิธีเปิดเครื่องหุ้มห่อของจิตให้เห็นอย่างชัดเจน เปิดด้วยภาคปฏิบัติจิตตภาวนาเปิดเข้าไป ฟันเข้าไปกิเลสขาดสะบั้นเข้าไปโดยลำดับ ตัดสะพานของ **อวิชฺชาปจฺจยา** ซึ่งออกเที่ยวหากิน จนไม่มีทางออก ทางรูปก็ตัด ทางเวทนาก็ตัด สัญญา สังขาร วิญญาณก็ตัด ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่จะออกสู่รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสนั้นยิ่งห่างไกล ก็ถูกตัดเข้ามาจนขาดสะบั้นไปหมดแล้ว ยังเหลือเกาะเดียว

ดอนเดียว อุโมงค์เดียวคือจิต ซึ่งเป็นที่ซุ่มซ่อนหมกตัวอยู่ของอวิชชาอันเป็นกษัตริย์วัฏจักร

สติปัญญาเมื่อถึงขั้นนี้แล้วย่อมเกรียงไกร และฉลาดสามารถมากเกินกว่าจะนำอะไรมาเทียบมาเสมอเหมือนได้ อย่างไรก็ไม่ทนอยู่ได้ ถ้าลงสติปัญญาประเภทที่ฟันสะบั้นหั่นแหลกเข้าไปจนถึงจุดเดียวแล้ว จุดนั้นจะไม่ถูกทำลายย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นบรรดา**พระอนาคามี**ท่านเมื่อถึงขั้นนี้แล้ว จึงไม่กลับมาเกิดอีก เพราะเป็นอัตโนมัติของสติปัญญาขั้นนั้นแล้ว ท่านก้าวขึ้นสู่สุทธาวาส ๕ ชั้น ตั้งแต่ชั้นต้น อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา แล้วเลื่อนขึ้นไปโดยลำดับ ไม่กลับมาอีกเลย จากอกนิฏฐาแล้วก็นิพพาน นี่ก็เพราะอำนาจของจิตเป็นอัตโนมัติ ทำงานในตัวเองโดยหลักธรรมชาติไม่มีอะไรมาบังคับ หากหมุนไปโดยหลักธรรมชาติของตัวเอง

นี่จิตขั้นนี้ก็เหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ต้องไปกล่าวถึงสุทธาวาส ๕ ชั้นแหละ กล่าวถึงจิตกับสติปัญญาที่รักษาตน และประหัตประหารสิ่งที่เป็นข้าศึก สิ่งที่เป็นเชื้อจะพาให้เกิด แก่ เจ็บ ตายต่อไปอีก สุดท้ายก็ขาดสะบั้นลงไปจากจิต นั่นแล **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** อยู่ที่จุดนั้น ตัวนี้แลที่พาสัตว์ทั้งหลายไปเกิด ไม่ใช่อะไรอื่น เห็นได้ชัดเมื่ออะไร ๆ ขาดไปหมดยังเหลือแต่จิตที่กลมกลืนกับอวิชชา เพราะฉะนั้นจิตจึงต้องมีภพ แต่ไม่ใช่ภพเหมือนภพทั้งหลาย เป็นภพในสุทธาวาส ๕ ชั้น จิตดวงนี้บอกได้ชัด ๆ อยู่ภายในจิตเอง จากนั้นก็ก้าวเข้าสู่นิพพาน

ทีนี้เพื่อให้ถึงนิพพานทั้งเป็นสด ๆ ร้อน ๆ นี้ เอ๊า สติปัญญาฟาดลงไปในจุดนั้นให้ **อวิชฺชาปัจฺจยา สงฺขารา** ซึ่งฝังอยู่ภายในจิตนั้นแตกกระจายลงไปไม่มีเหลือแล้ว นั้นแลจะว่าแดนแห่งนิพพานก็แล้วแต่จะพูด ไม่มีหิวโหยกับอะไรอีกแล้ว ไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว พอตัวแล้ว เอ๊า เน้นลงไปว่า จิตเปิดเผยหรือไม่เปิดเผยที่นี่ เมื่อสิ่งที่ครอบหัวใจมาเป็นเวลานานได้ขาดกระเด็นลงไปหมดแล้ว ที่นี่จิตจะไปเกิดที่ไหนอีก แต่ก่อนเกิดตาย ๆ เพราะเหตุไร เกิดตาย ๆ มากี่ภพกี่ชาติ เราก็ไม่รู้เพราะอะไรพาให้เกิดให้ตายเพราะอันนี้แล เห็นได้ชัด

พออวิชชาถูกทำลายลงไปแล้วด้วยสติปัญญาอันแหลมคมก็หมดปัญญา อดีตที่เคยเป็นมามากน้อยไม่ต้องไปนับไปอ่านให้เสียเวลา เป็นมาเพราะสาเหตุอะไรก็บอกชัด ๆ อยู่แล้วภายในจิต อนาคตที่จะเป็นไปข้างหน้าถ้าอันนี้ยังครอบหัวใจอยู่แล้ว จะต้องเป็นไปทำนองเดียวกันกับอดีตที่เคยเป็นมาแล้วไม่สงสัย แต่บัดนี้เชื้อแห่งภพได้ขาดกระเด็นลงไปแล้ว ปัจจุบันก็รู้เท่าแล้ว ระหว่างสมมุติกับวิมุตติขาดสะบั้นออกจากกันทั้ง ๆ ที่ยังไม่ตาย ได้รู้ได้เห็นชัดเจนแล้วถ้าคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ร้อยเปอร์เซ็นต์ก็รู้ร้อยเต็มร้อย พันก็รู้พันเต็มพัน ผู้นี้ได้เปิดเผยตัวเต็มที่แล้ว นี่แหละคือจิตแท้ ในขณะเดียวกันก็นี้แลคือธรรมแท้อยู่ที่ตรงนี้ นี้แลคือบรมสุข นี้แลคือนิพพาน การใส่ชื่อก็ใส่เพื่อเป็นเครื่องหมายให้ทราบทางสมมุติเท่านั้นเอง ลำพังท่านผู้รู้ผู้เห็นแล้วท่านไม่จำเป็น รู้เห็นประจักษ์ใจแล้วก็พอ นี่แลกิเลสอวิชชาและจิตจะละเอียดลึกลับขนาดไหนก็เถอะ ถ้าลงได้นำธรรม มีสติธรรม ปัญญาธรรม เป็นต้น เข้าไปถากถางฟาดฟันกันจริง ๆ แล้วจะต้องถึงรากแก้วของกิเลสอวิชชา และถอนพรวดขึ้นมาอย่างไม่ต้องสงสัย ข้อสำคัญขออย่าได้เชื่ออะไรยิ่งกว่าเชื่อธรรมของพระพุทธเจ้า ก็เป็นที่มั่นใจและแน่ใจ

ขอให้ทุก ๆ ท่านนำไปปฏิบัติด้วยความเอาจริงเอาจัง ด้วยความเห็นโทษแห่งความเป็นมาของตนที่ถูกกิเลสย่ำยีมาตลอดเถิด ไม่ต้องไปเชื่อผู้อื่นผู้ใดใครที่ไหนก็ได้ เพราะธรรมทุกแขนงพระพุทธเจ้าสอนไว้หมดแล้ว **ทุกฺขํ นตฺถิ อชาตสฺส** ทุกข์ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด นี่คือการตัดขาดจาก **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ถึง **ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา, มรณมฺปิ ทุกฺขํ** ซึ่งเป็นกองทุกข์ทั้งมวล เมื่อเกิดมาก็ต้องเป็นอย่างนี้ นอกจากไม่เกิดก็ไม่มีทุกข์มาเกี่ยวข้อง

พระพุทธเจ้าสอนไว้อย่างไม่มีผิดเพี้ยนไม่มีทางสงสัย **อวิชฺชาปัจฺจยา** นี้แลพาสัตว์ทั้งหลายให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก เพราะไม่รู้โทษของมัน เนื่องจากมันไม่ยอมให้รู้ เพราะมันอยู่เหนือสัตว์ เมื่อสติปัญญาทันแล้วก็รู้หมด เคยเป็นมายังไง ๆ รู้หมด กิเลสประเภทต่าง ๆ มันจะไปเป็นอยู่กับหัวใจใด กิริยาอาการของสัตว์ตัวใด บุคคลผู้ใดรู้หมด เพราะมันเคยอยู่ในหัวใจเราแล้วนี่ เราเคยปราบมันอย่างราบจนแหลกละเอียดไปแล้ว ไม่สามารถมาครอบงำหัวใจเราได้อีกเหมือนแต่ก่อน หรือเหมือนหัวใจใด ๆ แล้ว

เพราะฉะนั้นมันมีอยู่ในหัวใจใด แสดงอากัปกิริยาออกมาอย่างใดจึงทราบได้หมด เมื่อได้ทราบมันหมดแล้ว ปราบมันหมดแล้ว จะว่าเป็นโลกวิทู ตามหลักธรรมชาติก็ไม่ผิด ถึงจะไม่เป็นโลกวิทู รู้แจ้งแทงทะลุเม็ดหินเม็ดทรายกระทั่งสัตว์ตัวนี้ตายแล้วไปเกิดที่ไหน ตัวนั้นตายแล้วไปเกิดที่ไหนก็ตาม แต่ก็รู้แจ้งโดยหลักธรรมชาติกิเลสขาดสะบั้นจากใจอย่างนี้แล **โลกวิทู** อย่างนี้เป็นคุณสมบัติของสาวก ท่านได้โลกวิทูในลักษณะนี้ตามนิสัยวาสนากว้างแคบต่างกัน ไม่เหมือนโลกวิทูของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพุทธวิสัย

นี่แหละการปฏิบัติธรรม เพื่อรื้อถอนจิตซึ่งเป็นตัวมหันตโทษมหันตทุกข์ ที่ถูก **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นนายเหนือหัวครอบงำบังคับบัญชากดขี่ข่มเหงมาเป็นเวลานานแสนนาน ท่านปฏิบัติกันดังที่กล่าวมานี่แล เราสงสัยอะไรไม่มีที่จะสงสัย ขอให้ยกหลักธรรมปัจจุบัน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คู่ปราบปรามกิเลสขึ้นประพฤติปฏิบัติกำจัดมันให้ได้เถอะ พระพุทธเจ้านิพพานกี่ร้อยกี่พันองค์ นิพพานไปนานแสนนานเท่าไรจะไม่มีปัญหาโดยประการทั้งปวง จะรวมกันอยู่ที่ปัจจุบันจิตปัจจุบันธรรมซึ่งเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ นี้แห่งเดียวเท่านั้น ไม่มีทางอื่นจะเป็นเครื่องพิสูจน์ไม่มีทางอื่นเป็นเครื่องยืนยัน มีอันนี้เท่านั้นเป็นเครื่องยืนยัน ดังธรรมท่านว่า *“ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต”* ก็หมายเอาธรรมชาติที่บริสุทธิ์นี้แลเป็นเครื่องยืนยัน เพราะพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายบริสุทธิ์อย่างนี้เหมือนกันหมด เมื่อยอมรับอันนี้แล้ว ก็ยอมรับพระพุทธเจ้าทั้งหลายในขณะเดียวกัน หาที่ค้านกันไม่ได้

แต่การที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามธรรมดังที่ว่านี้ ต้องอาศัยความพากเพียร เพราะกิเลสแต่ละประเภทนั้นมีเล่ห์เหลี่ยมแหลมคมมากทีเดียว อย่าเข้าใจว่ามันโง่เราฉลาด ความจริงเราโง่มาก กิเลสฉลาดมากและไม่มีอะไรฉลาดเหนือกิเลส นอกจากธรรมเท่านั้น วิธีการต่อสู้กับกิเลสนั้นจึงต้องอาศัยความฉลาดแหลมคม มีสติปัญญาเป็นสำคัญ อาศัยความบึกบึน อาศัยความอดความทน ความเอาจริงเอาจัง ทำเล่น ๆ เหลาะ ๆ แหละ ๆ ไม่ได้ ถ้าเราอยากจะพ้นจากทุกข์ แต่ถ้าอยากจะเป็นนักโทษมหันตทุกข์อยู่นี้ มันก็เคยเป็นมาแล้วนี่จะอยากไปอะไรอีก เพราะเคยเป็นมาแล้ว เราสงสัยที่ตรงไหน มีทางเดียว คือการรื้อถอนตนออกจากเปลวไฟอันใหญ่หลวงนี้ ให้ถึงความสวัสดีเป็นบรมสุขตลอดอนันตกาลเท่านั้น

จึงขอให้ทุกท่านฟังให้ถึงใจ ปฏิบัติให้ถึงธรรมด้วยความพากเพียรของตนเอง การแนะนำสั่งสอนก็ได้แนะนำสั่งสอนเต็มขั้นเต็มภูมิของผมเอง ไม่มีสิ่งใดลี้ลับแก่ท่านผู้มาศึกษา เคยปฏิบัติได้รู้อย่างไรเห็นอย่างไรก็พูดให้ฟังหมดเปลือกแล้ว ยอมรับว่าไม่มีความรู้มากกว่านี้ ขอให้ฟังให้ถึงใจและปฏิบัติให้ถึงธรรม จะพ้นจากทุกข์อย่างถึงใจในขณะที่มีชีวิตอยู่นี้แล

พูดท้ายเทศน์

พระอยู่ด้วยกันมาก ๆ มันก็เหมือนรถบรรทุกของหนักนั่นน่ะ มันอืดอาดมันเนือยนายมันชักช้าล้าหลังอยู่นั่นแหละ อะไร ๆ ก็ต้องช้า เพราะความเป็นอยู่ทุกด้านมันเกี่ยวโยงกันทั้งวัด ถ้าจะไปหาอยู่สะดวกสบายในการภาวนานี้ ก็ต้องเป็นตามอัธยาศัยและกำลังใจของแต่ละรายที่แน่ใจตัวเอง เพราะผมเคยเป็นมาแล้ว เวลาอยู่กับครูบาอาจารย์ มันเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดและพยุงจิตใจได้ดี แม้จะยังไม่ได้หลักได้เกณฑ์ทางด้านธรรมภายในใจ แต่ก็ได้อาศัยครูบาอาจารย์เป็นหลักเป็นเกณฑ์ให้ท่านเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดให้มีความชุ่มใจ เพราะความหวังนั้นเป็นสำคัญ

พอออกจากท่านไปทั้งที่จิตยังหาหลักยึดอะไรไม่ได้ มันอะไรบอกไม่ถูกผมนี่เคยเป็นมาแล้วนะ เราก็ตั้งหน้าตั้งตาทำความเพียรอยู่เช่นกัน แต่มันไม่ได้เรื่องอะไร นี่หมายถึงใจยังไม่ได้หลักทางสมาธินะ ภาวนานี่มันไม่ได้เรื่องอะไรเลย จนงงในตัวเองว่า เอ๊ะทำไมเป็นอย่างนี้ จิตใจเราถ้าฝืนอยู่อย่างนี้ไม่นานจะจมแน่ ๆ ต้องกลับเข้าไปหาครูบาอาจารย์ อยู่กับท่านความรู้สึกก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แน่ะ มันอยู่ได้สบาย ทั้ง ๆ ที่ก็ไม่ได้หลักได้เกณฑ์อะไรขณะอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่มันไม่เดือดร้อนวุ่นวายเหมือนอยู่คนเดียว อาศัยยึดท่านเป็นหลักในทางจิตใจ ก็พออยู่ได้สบาย ๆ นี่ผมเคยเป็นมาแล้ว ทำยังไงมันก็ไม่ได้เรื่อง ภาวนาอย่างไรก็ไม่ได้เรื่อง ใจเวลามันดื้อมันดื้อต่อหน้าต่อตานั่นแหละ จนกว่ามันได้หลักได้เกณฑ์แล้ว ทีนี้ไปไหนก็พอไป อย่างน้อยจิตเป็นสมาธิเป็นหลักเป็นเกณฑ์แล้ว มันก็พอไปของมันพอสู้ของมัน คือต้นทุนมันมีถึงความแยบคายทางด้านปัญญาไม่เกิด ก็อาศัยสมาธิเป็นหลักเป็นเกณฑ์ อยู่ได้ด้วยสมาธิคือความสงบใจไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมเหมือนแต่ก่อนที่มันไม่มีหลักมีเกณฑ์

นี่เหตุหนึ่ง ที่ไม่อาจขับไล่ไสส่งให้หมู่เพื่อนไปอยู่ที่นั่นที่นี่คนเดียว โดยเห็นว่าสบายดีกว่าอยู่กันหลาย ๆ องค์ แต่ก็ไม่แน่ใจในจิตใจของหมู่เพื่อนว่า จะมีความฉลาดแยบคายรักษาตัวได้เพียงไร แม้แต่อยู่ด้วยกันนี้ก็ยังต้องได้ดุได้ด่ากันอยู่เสมอ เพราะความบกพร่องอันเป็นช่องโหว่ให้กิเลสทำลาย ต้องได้ช่วยปิดช่วยกั้นอยู่ไม่หยุด เพราะความผิดพลาด เพราะความไม่คิดไม่อ่านมีอยู่มาก นี่เหตุหนึ่ง การไปอยู่คนเดียวจะฉลาดและจริงจังแค่ไหนเราก็ไม่แน่ใจนัก สุดท้ายก็ต้องพะรุงพะรังกันอยู่อย่างนี้จะว่าไง เพราะมันแก้ไม่ตก ถ้าไม่ช่วยกันแก้ที่ตัวเอง ซึ่งแสดงความบกพร่องให้เห็นอยู่ตลอดเวลา ด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ที่ครูอาจารย์หยิบยื่นให้ในเวลาอยู่ศึกษาอบรมกับท่าน

ตอนจิตได้หลักได้เกณฑ์พอเป็นบาทฐานแห่งวิปัสสนาแล้ว การก้าวทางปัญญามันเป็นอีกอย่างหนึ่งนะ ทีแรกก็บังคับจิตออกพิจารณาทางด้านปัญญา พอจิตเห็นคุณค่าทางปัญญาแล้วเป็นอีกอย่างหนึ่ง จากนั้นจิตจะหมุนของมันไปเอง โดยไม่ต้องบังคับเหมือนขั้นเริ่มแรกพิจารณา เมื่อเกิดข้อข้องใจขึ้นมา เจ้าของแก้ไม่ได้ก็มาหาครูบาอาจารย์เพื่อช่วยแก้ให้ ไม่ให้เสียเวลาไปนาน วิ่งมาหาท่าน เล่าถวายท่านจบ ท่านใส่เปรี้ยงเดียวเท่านั้น สิ่งที่เคยขัดข้องนั้นขาดสะบั้นไปเลยนะ เพราะท่านรู้ตลอดทั่วถึงแล้ว เราไม่รู้ ไม่รู้ทางออกทางเข้า ไม่รู้วิธีปลดเปลื้อง จะปลดเปลื้องได้ยังไง เพราะปัญหาแต่ละอย่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากน้อย นั้นก็คือสมุทัยเข้ามาขวางธรรมนั่นเอง ปัญญาเราไม่สามารถแก้ได้ มันก็ต้องพิจารณาวกเวียนพลิกไปพลิกมาทำให้เสียเวลา พอมาเล่าถวายท่านแล้วท่านใส่เปรี้ยงเดียวเท่านั้นก็ขาดสะบั้นไปเลย นั่น มันต่างกันอย่างนั้น ระหว่างครูอาจารย์ผู้รู้ผ่านไปแล้ว กับเราที่ยังไม่รู้ไม่ผ่าน ผู้ปฏิบัติจึงต้องอาศัยครูอาจารย์ช่วยบอกแนะตลอดไปจนถึงจุดที่หมาย เมื่อถึงที่แล้วปัญหาทั้งมวลก็สิ้นซากไปพร้อมกับกิเลส

ถ้าหากไม่มีครูมีอาจารย์ช่วยแนะจริง ๆ เราก็พยายามตะเกียกตะกายไปเองด้วยสติปัญญาของตน แต่มันช้าน่ะซิ เราเห็นได้ชัดเวลาพ่อแม่ครูอาจารย์มั่นท่านล่วงลับไปแล้วนั่น ต้องเตือนตัวเองให้ตื่นตัวในการหวังพึ่งตัวเอง เอ๊า ไม่มีใครละที่นี่ เราคนเดียวเป็นก็เป็นตายก็ตาย มันก็หมุนช่วยตัวเองไปได้เหมือนกัน เป็นแต่ช้าบ้างเท่านั้น ขั้นนี้

ก็เป็นความช่วยตัวเองได้ เช่นเดียวกับเวลาที่เราจนตรอกจนมุมดังที่เคยเล่าให้ฟัง มันก็ช่วยตัวเองเต็มที่ไม่ยอมถอยหลัง เป็นแต่มันช้าเท่านั้นแหละ แต่สติปัญญาดิ้นดีดอยู่ไม่หยุดไม่ถอยน่ะซิ เพราะปัญญาขั้นนี้ไม่ถอยแหละ ช้าหรือเร็วมันก็สู้กันอยู่อย่างนั้นก็ทะลุของมันไปได้

แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องครูบาอาจารย์เป็นสำคัญมาก ทำให้กะทัดรัดเข้าไปเรื่อย ๆ รวดเร็วราบรื่นดีกว่าทำโดยลำพังอยู่มาก นี่แลทางด้านจิตตภาวนาจึงสำคัญมากสำหรับครูอาจารย์ผู้คอยให้อุบาย จะเอาธรรมสุ่มสี่สุ่มห้ามาสอนกันไม่ได้นะ เรียนจบพระไตรปิฎกก็เถอะ นี่มิได้ประมาทการเรียน พูดตามความจริง ถ้าลงจิตนี้ไม่ได้ทรงอรรถทรงธรรมประจักษ์ใจจากการปฏิบัติแล้ว จะสอนไม่ถูกจุดที่จำเป็น แม้ยกมาสอนทั้งพระไตรปิฎกก็ไม่ถูกจุดที่ต้องการ ถ้าไม่รู้ทางจิตตภาวนามาก่อน ถ้าเป็นยา ก็ยกกันทั้งหีบนั่นแล ไม่สามารถหยิบยาขนานเฉพาะมารักษาคนไข้ได้ หากเป็นหมอเถื่อนซึ่งผิดกับหมอจริงอยู่มาก คนไข้รายใดมาก็จะยกยาทั้งหีบทุ่มใส่ มันก็ตายเท่านั้นละคนไข้

ไม่ได้เหมือนหมอที่แท้จริงนี่ หมอเขาไม่จำเป็นต้องไปยกกันมาทั้งหีบทั้งตู้อะไร เพียงถามอาการและตรวจดูรู้แล้วว่าเป็นยังไง แล้วควรฉีดก็ฉีด ควรให้ยารับประทานก็ให้ เท่าที่เห็นว่าเหมาะสมกับโรคประเภทนั้น ๆ ครูบาอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญจิตตภาวนาที่คอยให้อุบายเราก็สอนลงตรงจุดสำคัญทันที ๆ เลย การสั่งสอนจึงต่างกันอย่างนี้ ก็จิตสอนจิตนี่ พออาราธนาด้วยการเรียนถามปัญหาต่าง ๆ ปั๊บ ท่านรู้แล้ว ท่านเคยผ่านมาเท่าไรเป็นมาเท่าไรแล้ว ท่านใส่ปั๊บเดียวเท่านั้นเป็นกระจ่างไปทันทีทันใด นี่ซิที่ต่างกันมากกับทั่ว ๆ ไป

อยากให้หมู่เพื่อนได้กำลังทางด้านจิตใจ ให้ได้เห็นเรื่องโทษของกิเลส มันทำให้แสนทุกข์แสนทรมาน ไม่มีอะไรเกินกิเลสในโลกทั้งสามนี้ หากแต่มันไม่ให้เห็นโทษของมัน มันปิดเอาไว้หมด อันนี้ซิมันลำบากนะ แม้อยู่กับครูบาอาจารย์ท่านช่วยเปิดช่วยถอนให้ ก็ยังสู้กิเลสรุมปิดรุมล้อมไม่ได้อยู่นั่นแหละ การรื้อขนกิเลสออกจากใจจึงเหมือนกับขนจอกแหนขึ้นจากน้ำ พอแหวกออกมันก็หุบเข้ามา แหวกออกก็ไหลเข้ามา หุบเข้ามาอยู่อย่างนั้น เวลากำลังปัญญายังไม่พอกับมัน เมื่อถึงขั้นปัญญาที่ควรต่อสู้กับมันได้แล้ว

ไม่เพียงแหวกออกเท่านั้น ยังจับโยนขึ้นบนฝั่งเสียเลย จับโยนขึ้น ๆ มันจะมีจอกมีแหนอยู่เท่าไร คว้าปาขึ้นฝั่งให้หมด เหลือแต่น้ำใสสะอาดอาบดื่มใช้สอยสบาย นี่เมื่อขนกิเลสโยนทิ้งหมดแล้ว อยู่ไหนก็อยู่สบายหายทุกข์กังวล ไม่มีปัญหาอะไรอีกแล้ว

ปัญหาทั้งมวลเกิดจากกิเลสอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อกิเลสสิ้นซากไปจากใจแล้ว อะไรจะมาเป็นปัญหาให้ยุ่งยากไม่มี โลกทั้งสามโลกธาตุนี้ก็เหมือนไม่มี เพราะจิตไม่ไปยุ่ง แม้จิตเองก็พอตัวอยู่แล้วจะไปยุ่งกับอะไร แน่ะ ฟังซิ มันพอตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่ากาลนั้น สถานที่นี้ อิริยาบถนั้นอิริยาบถนี้ กระทบนั้นเป็นอย่างนั้น กระทบนี้เป็นอย่างนี้ ๆ ไม่มี กระทบอะไรก็มีเพียงสัมผัสกันแย็บ ๆ แล้วดับไป ๆ เท่านั้น จิตรู้เรื่องของมันอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติ

เมื่อไม่มีผู้เป็นเจ้าของเข้าไปยึด ไม่มีเจ้าอำนาจเข้าไปยึดเสียอย่างเดียว ขันธ์ก็เป็นขันธ์ล้วน ๆ แสดงอยู่อย่างนั้นตามหลักธรรมชาติของมัน แม้ตัวมันเองก็ไม่มีความหมายในตัวมัน ใจรู้ชัด ๆ ว่าเป็นอย่างนั้น ดังร่างกายของเราที่นั่งอยู่นี่ มันก็เหมือนกับวัตถุทั้งหลายดี ๆ นั่นเอง ไม่ได้ผิดกันเลย เป็นแต่เพียงว่าความรู้ไปเป็นเจ้าของเป็นผู้รับผิดชอบขันธ์ใช้มันอยู่เท่านั้น ให้มันรู้อย่างนั้น ตามีหน้าที่เห็นรูป หูนั้นมีหน้าที่ฟังเสียงเป็นต้น ทางออกนี้ไปเจอนั้น ทางออกนั้นไปเจอนั้น ทางออกทางตาไปเจอรูป ทางออกหูไปเจอเสียง เป็นต้น มันเป็นทางออกของจิตไปเจอสิ่งต่าง ๆ เครื่องมืออันนี้สำหรับอันนั้น เครื่องมืออันนั้นสำหรับนั้น ๆ เท่านั้น ก็เหมือนเครื่องมือทำงานสร้างบ้านสร้างเรือนนั่นแล สิ่วสำหรับนั้น ขวานสำหรับนั้น สว่านสำหรับนั้น เลื่อยสำหรับนั้น นำไปใช้ตามที่เห็นควรและความต้องการของช่าง พอทิ้งไว้เครื่องมือก็เป็นเหล็กอยู่อย่างนั้นเอง ไม่วิเศษอะไรไปกว่านั้น

ขันธ์ห้าก็เหมือนกัน ถ้าลงความรู้เป็นความรู้ ไม่ไปสับสนวุ่นวายกับสิ่งใด ไม่มีอะไรมาสับสนวุ่นวายกับความรู้นี้ เป็นความรู้ล้วน ๆ มันก็เป็นเหมือนเครื่องมือทำงานนั่นเอง จะผิดอะไรกัน ร่างกายนี้กับท่อนไม้ท่อนฟืนมันผิดกันอะไร ไม่ได้ผิดกัน เป็นแต่เพียงว่าความรู้นี้ครอบครองขันธ์อยู่ รับผิดชอบอยู่ จึงมีการเคลื่อนไหวไปมาได้ มีต่างกันเท่านั้น เครื่องมือที่ยังใช้ได้ก็ใช้ไป มีเท่านั้น พอความรู้อันนี้ไม่เกี่ยวกับเรื่องอะไรแล้ว

ก็เหมือนไม่มีโลก เพราะไม่มีอยู่ภายในใจ คำว่า **เย ธมฺมา เห ตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต** นี้ซึ้งมากนะ ก็พระอรหันต์พูดนี่ พระอัสสชิเป็นพระอรหันต์ทั้งองค์ **เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ** ธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุ เมื่อจะดับก็ต้องดับเหตุก่อน พระมหาสมณะพูดอย่างนี้ อะไรเป็นเหตุ ก็จิตเป็นมหาเหตุ ตัวที่อยู่ฉากหลังของจิตคืออะไร ก็พูดแล้วตะกี้นี้ คือ สมุทัย ท่านสอนให้ดับเหตุก่อน มหาสมณะคือศาสดาของเราสอนอย่างนี้ ซึ้งมากทีเดียว

การต่อสู้กิเลสการถอดถอนกิเลส ต้องถือเป็นงานสำคัญจำเป็นต่อเราสุดชีวิต พูดอย่างอื่นผมไม่สนิทใจ ถ้าว่าเอาชีวิตเข้าแลกนั้นถึงใจนะ เพราะเคยเอาชีวิตเข้าแลกมาแล้วนี่ แม้ทุกข์ก็ยอมทุกข์ แต่ทุกข์นี้มันคุ้มค่านี้ ไม่เหมือนทุกข์ที่ค้นหาหัวหาท้ายไม่ได้ หาต้นหาปลายไม่ได้ เหมือนทุกข์ที่กิเลสบีบบังคับให้เกิดทุกข์ นั่นมันหาต้นหาปลายหาที่ยุติไม่ได้ ทุกข์อยู่ตลอด ทุกข์นี้มีต้นมีปลายมีที่ยุติ เวลาข้าศึกยังมีอยู่ก็ฟาดฟันกันลงไป แม้ทุกข์ก็ไม่ถอยการสู้ พอข้าศึกเกลี้ยงไปแล้วจะมีทุกข์มาจากไหน ทุกข์เพราะความเพียรมันมีที่ยุติ ไม่เหมือนทุกข์ที่ตายกองกันอยู่ในวัฏฏะ หาทางออกไม่ได้ ทุกข์อันนี้พิลึกไม่มีเงื่อนต้นเงื่อนปลายเลย ทุกข์เพราะความเพียรนี้มีที่ยุติ จึงผิดกันอยู่มาก

เวลาถึงคราวถึงระยะของมันที่จะทุ่ม จิตหากเป็นของมันเอง ทุ่มลง ๆ ชีวิตก็ไม่ได้อาลัยเสียดาย มันทุ่มกันแบบถึงเป็นถึงตายมาไม่รู้กี่ครั้ง เวลาเข้าไปเจอข้าศึกก็ทุ่มทันทีไม่ยอมถอย ถ้าไม่ตายก็ให้ชนะเท่านั้น ถอยไม่ได้ นั่นซิ มันฟัดกันตรงนั้นซิ เขารบข้าศึกเขาก็ต้องเอาชีวิตเข้าแลก นี่เรารบกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกอันใหญ่หลวงเราก็ต้องเอาชีวิตเข้าแลก ถึงวาระพอเจอกันเข้าก็ใส่กันเลย จะตายก็ให้รู้ ไม่ตายก็ให้รู้ สุดท้ายอยากพูดเต็มปาก กิเลสมันตาย เราไม่เห็นตายว่ะ แน่ะ

พระพุทธเจ้าก็กิเลสตาย พระองค์เพียงสลบเท่านั้น สุดท้ายกิเลสตาย ที่ท่านยกองค์เด่น ๆ ในทางความเพียรมาให้เป็นตัวอย่างแก่พวกเราได้เห็นได้ยิน ก็เพื่อเป็นคตินั่นเอง เช่น พระโสณะ ท่านก็เพียงฝ่าเท้าแตก ท่านไม่ตายแต่กิเลสทั้งมวลตายเรียบ ท่านเตะกับกิเลสฝ่าเท้าแตกแต่กิเลสตาย ท่านเองไม่ตาย เราจะกลัวตายทำไม พระจักขุ–บาลก็ฟัดกันกับกิเลส จักษุแตก แต่กิเลสตาย ท่านเองไม่ตาย แต่กลายเป็นผู้วิเศษ

ขึ้นมาเป็นสรณะของพวกเรา ไม่ได้ยินว่าท่านเหล่านี้ตาย อย่างมากก็เพียงฝ่าเท้าแตกเพราะความเพียรกล้า ก็เพียงจักษุแตกเพราะความเพียรกล้า พระพุทธเจ้าก็เพียงสลบ แต่กิเลสมันเลยสลบคือตายเรียบ พระจักขุบาลก็เตะกิเลส จักษุแตกกิเลสตาย พระโสณะเดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตก กิเลสตาย

การเดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตกนี้ ถ้าเราคิดทั่ว ๆ ไปคงคิดว่า ความเพียรของท่านเก่งด้วยความพยายาม เดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตก เก่งจริงเรื่องความเพียรของท่าน แต่เป็นความเพียรที่สัมปยุตไปด้วยสติปัญญาอัตโนมัติ ไม่ใช่บังคับกันเดินเสียจนฝ่าเท้าแตก นะตามความแน่ใจของผม เพราะเมื่อถึงขั้นนี้แล้วความเพียรย่อมไม่มีกลางวันกลางคืน ไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง มีแต่กิเลสกับจิตมันหมุนมันฟัดกันอยู่เช่นนั้น จะมีเวล่ำเวลาและไปสนใจกับเวล่ำเวลาความเจ็บปวดแสบร้อนอะไรที่ไหนกัน เพราะใจไม่คิดอย่างอื่นนอกวงความเพียรภายในไปนี่

เราก็เคยเป็นเช่นนั้นมาแล้วเหมือนกัน จึงกล้าพูดและพูดอย่างอาจหาญ แน่ใจว่าไม่ผิดด้วย ฟังซิ ฉันจังหันเสร็จแล้วไปเดินจงกรม น้ำไม่ได้ฉันเลยในเวลาจงกรมอยู่นั้น มันยังอยู่ได้ไม่หิวโหยกับอะไรทั้งสิ้น ฟังซิ มันไปสนใจอะไรกับหมากพลูบุหรี่กับน้ำกับท่า มันไม่ได้สนใจเลย ฟัดกันกับกิเลสอยู่นั้น เรื่องอะไร ๆ มันลืมคิดไปหมด กลางวันแสก ๆ เดินจงกรมตากแดดได้อย่างสบาย เดินจงกรมตากแดดอยู่นั้นแหละโดยไม่รู้สึกร้อนเลย ทางจงกรมไม่มีร่มไม้ด้วยนะ ฟัดกันอยู่นั้น มันลืมหมด อิดหิวเมื่อยล้าลืมหมด น้ำท่ามันไม่ได้สนใจเลย เพราะไม่มีเวลาจะออกมาสู่ภายนอก จิตน่ะมันหมุนของมันติ้ว ๆ อยู่ภายใน

เดินจงกรมนี้ถ้าสมมุติมีคนมาด้อมดูเรา เขาจะว่าพระองค์นี้เป็นบ้าหรือไง จึงเดินสะเปะสะปะราวกับคนตาบอด ชนโน้น โดนนี้ ไม่ไปตามทาง ทั้งนี้เพราะจิตมันไม่ออกจากกายจากใจนั่นเอง มันหมุนอยู่ข้างในติ้ว ๆ ฉะนั้นมันจึงเดินโซซัดโซเซเข้าป่าเข้ารกเรื่อย ๆ เดี๋ยวโครมครามเข้าป่า เอ๊า รู้สึกตัวว่าเข้าป่า ถอยออกมาเดินไปอีก จิตหมุนกันอยู่นี้ เดี๋ยวเข้าป่าโน้นอีกอยู่อย่างนั้น มันก็เดินได้ทั้งวันนะ เพราะเดินคนเดียวนี่ ใครจะมาว่าเป็นบ้าเป็นอะไรมันไม่สนใจนี่วะ มันโครมคราม ๆ ของมันอยู่อย่างนั้น แต่มันก็เดิน

ของมันได้ บางทีก็หยุดยืนเสีย ยืนเสียเป็นชั่วโมงก็ยืนได้ ถึงระยะที่จะยืนมันหากเป็นของมันเอง ยืนกำหนดพิจารณาจนได้ถ้อยได้ความชัดเจนแล้ว มันถึงจะก้าวเดินต่อไปอีก เวลาก้าวเดินก็อย่างนั้นแหละ ชนป่าชนหนามไป มันไม่ทราบว่าได้ก้าวไปทางไหน ขาก็ดี มันไม่สนใจกับขา สนใจอะไรเรื่องมันอยู่กับจิตนี่ มันจึงหมุนอยู่ตรงนี้

ฉันจังหันอยู่ จิตก็ไม่ได้อยู่กับอาหารนะ มันอยู่กับการพิจารณาต่างหาก เมื่อเวลาถึงขั้นตะลุมบอนมันเป็นอย่างนั้นนะ แล้วจิตจะเผลอไปไหน นั่นฟังซิ จัดอาหาร จัดอะไร ๆ ก็จัดซิ แต่จิตไม่ลดละการพิจารณา มันหากหมุนของมันอยู่อย่างนั้น ขั้นนี้เป็นความเพียรอัตโนมัติ เช่นเดียวกับกิเลสเวลามันหนาแน่นอยู่ภายในจิตใจเรา ทำอะไรอยู่ก็ตาม มันก็คิดเป็นเรื่องของกิเลสโดยอัตโนมัติ มันเป็นอัตโนมัติของมันเอง พอถึงขั้นอัตโนมัติของธรรมก็เป็นอย่างเดียวกัน ไม่งั้นไม่ทันกัน

จึงกล้าพูดได้ว่าตั้งแต่ตื่นนอนขึ้นมาจนกระทั่งถึงหลับ มันเผลอไปขณะไหน ไม่มีเลย จะมีได้ยังไงก็สติปัญญาสืบต่อด้วยความเป็นนักต่อสู้อย่างนั้นอยู่ตลอดเวลาโดยอัตโนมัติของมันเองไม่ต้องบังคับ เมื่อถึงขั้นมันเป็นของมันแล้วตายก็ไม่ถอย คำว่าแพ้มีได้ยังไง มีไม่ได้ ตายเสียเท่านั้น ไม่ตายก็ให้รู้ท่าเดียว สติปัญญาแข็งแกร่งเกินกว่าจะนำมาพูดให้ถูกต้องกับความจริงได้ สติปัญญาเมื่อถึงขั้นสละตายแล้ว คำว่าถอย คำว่าแพ้ไม่มี มีไม่ได้ นอกจากตายกับรู้ท่าเดียว

ทุกสิ่งมันขึ้นอยู่กับจิตอะไรก็ตาม มันหิวมันโหยมันอะไร ๆ มันอยู่กับจิต พอจิตเป็นนักต่อสู้และเข้าตะลุมบอนกันแล้ว มันลืมไปหมดนะ ทีนี้เวลากลับมาที่พักพอมองเห็นกาน้ำ ผมยังไม่ลืมนะเรื่องทำนองนี้ โอ้โฮ มันจะโดดใส่กาน้ำเลย ก็มันจะตาย รินน้ำใส่กระป๋องนมเปล่า เพราะใช้กระป๋องนมเปล่าเป็นประจำแทนแก้วน้ำ แทบไม่ทันนั่นน่ะ พอใส่เข้าไป ดื่มสำลักกั๊ก ๆ ๆ จะตาย โอ้โฮ มันหิวขนาดนั้นนะ บทเวลามาเห็นกาน้ำเข้ามันหิวน้ำจะตาย แต่เวลาไปทำความเพียรอยู่คนเดียวไม่เห็นสนใจอะไร พอมาถึงที่พักมองเห็นกาน้ำเท่านั้น มันจะโดดเข้าใส่เลย ก็มันหิวน้ำจะตายน่ะ พอดื่มน้ำเข้าไปมันกลืนด้วยความอยาก ความหิวมาก เลยสำลักจะตาย กลืนลงไปแทบไม่ทันน่ะซิ สำลักดังกั๊ก ๆ ๆ จะตาย ไม่ลืมนะนี่นะ

เวลาความเพียรเป็นไปเต็มที่ พิจารณาไม่หยุด มันก็วิตกวิจารณ์ เอ๊ เราคิดไว้ว่า จิตมีความละเอียดเข้าไปเท่าไร ความพากเพียรก็จะค่อยสะดวกสบาย งานการก็จะแคบเข้าไป ๆ สะดวกสบายเข้าไปเรื่อย ๆ แต่ทำไมมันจึงเป็นอย่างนี้ ดูซิความคาดความหมายไว้แต่ก่อน กับความจริงที่เป็นขึ้นกับจิต มันเข้ากันได้เมื่อไร เราคาดว่าอย่างนั้น เราคิดว่าอย่างนั้น จิตมีความละเอียดเข้าไปเท่าไรยิ่งจะมีความสะดวกสบายเรื่อยไปเลย แต่ครั้นแล้วไม่เป็นอย่างนั้นนี่ จิตละเอียดเข้าไปเท่าไรมันยิ่งหมุนในงานของมัน หมุนติ้ว ๆ ๆ จนได้คิดว่า เมื่อไรมันจึงจะยุติกันลงเสียที สะดวกสบายเสียทีนา ทำไมตั้งแต่ตื่นขึ้นมาจนกระทั่งหลับ มันหมุนกันติ้ว ๆ ไม่ยอมหยุดบ้างพอได้หายใจเต็มปอด

บางคืนนอนไม่หลับเสียด้วยซ้ำ เพราะการพิจารณาไม่หยุด ทั้งที่นอนเพื่อจะให้หลับนั่นแล มันทำไมจึงเป็นอย่างนี้ เมื่อไรถึงจะมีความสะดวกสบายเสียทีนา จิตรำพึงขึ้นชั่วขณะเท่านั้น พอหยุดรำพึงมันก็หมุนติ้วอีกแล้ว ๆ นั่น จนกระทั่งถีบตัวไปหมดกำลังของมันแล้ว ไม่ต้องบอกไม่ต้องบังคับ ที่หมุนติ้ว ๆ นั้นมันหยุดของมันเอง เรื่องความเพียรอัตโนมัติเมื่อถึงขั้นควรเป็นแล้ว มันเป็นไปของมันเองดังที่เล่ามานี้แล

จากนั้นก็อยู่แบบเซ่อ ๆ ซ่า ๆ ละที่นี่ เอ๊ ทำไมเป็นอย่างนี้ หือ เป็นอย่างนี้เหรอที่นี่สติปัญญาที่เคยหมุนติ้ว ๆ หายไปไหนหมด หายหมด หายทั้งสองอย่างนั้นแหละสิ่งที่ต่อสู้กันก็ไม่ทราบว่าหายไปไหน คู่ต่อสู้ก็ไม่ทราบหายไปไหน ไปด้วยกัน ไปไหนก็ช่างมันเถอะ เราเคยทุกข์เพราะสิ่งเหล่านี้แหละ ข้าศึกก็ทำให้ทุกข์ การต่อสู้ก็ทุกข์เพราะข้าศึกมาทำให้ทุกข์ เดินจงกรมก็เซ่อ ๆ ซ่า ๆ ไป ไปเห็นกิ้งก่าก็เล่นกับกิ้งก่าเสียเห็นนกก็เล่นกับนกเสีย เห็นสัตว์ตัวไหนก็เล่นกับมันไปเสีย เป็นอย่างนั้นไปเสีย ไม่ใช่เดินจงกรมอย่างจริงจังเหมือนแต่ก่อน

ไปก็ไปยืนดูสัตว์ พิจารณาสัตว์ มันหากมีเรื่องของมันนะ ไม่ใช่ไปแบบเซ่อ ๆ เสียจริง ๆ มันดูจิตดวงนี้ มันหยั่งเข้าจิตโน่นน่ะ จิตนี้เป็นได้ทุกอย่าง อำนาจของธรรมชาติอันนี้ไปฝังไว้หมด ไปกำอำนาจไว้หมดไม่ว่าจิตสัตว์ จิตบุคคล สัตว์น้ำ สัตว์บกบนฟ้าอากาศ กายทิพย์ กายหยาบ กายละเอียด จิตมันละเอียดกว่านั้น กิเลสมันละเอียดกว่านั้น มันติดพันกันไปได้ แน่ะ มันหากคิดของมันเองนะ

มีเท่านี้ตัวมหาเหตุในไตรภพ พอนี้บรรลัยไปแล้วไม่มีอะไรมาก่อกวน ก็อยู่ไปอย่างนั้น จะได้อะไรกับการอยู่ มืดแจ้งก็มีอยู่ตั้งแต่เรายังไม่เกิด ใครจะเอามืดเอาแจ้งไปเป็นสมบัติของตนได้ ใครจะเอาดินฟ้าอากาศ แผ่นฟ้าแผ่นดินนี้ไปเป็นสมบัติของตนได้ วัตถุทั้งหลายที่มองเห็นเกลื่อนอยู่เต็มโลกเต็มสงสารนี้ ใครจะเอาไปเป็นสมบัติของตนได้ มันต่างอันต่างมี ต่างอันต่างจริงอยู่ตามหลักธรรมชาติของมันอย่างนั้นมาแต่ไหนแต่ไร ตั้งแต่เรายังไม่เกิด เกิดมาก็มีแต่กิเลสนี้มันบังคับให้อันนี้เป็นเรานั้นเป็นของเรา กวาดต้อนเข้ามา จะตายยังไม่ว่านะ ถ้าเป็นแบกก็หลังหักแล้ว ยังจะแบกตะพึดตะพือไม่ยอมว่าหนัก กิเลสไม่ยอมให้ว่าหนัก มันบังคับเอา เพราะฉะนั้นมนุษย์เราถึงโลภมากไม่รู้จักตายก็คือมนุษย์นี่แล

ถ้าพูดตามโลกสมมุตินิยมทั่ว ๆ ไปเขาว่า มนุษย์นี้ฉลาดกว่าสัตว์ ถ้าพูดตามหลักธรรมพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง เพื่อจะปราบกิเลสแล้วไม่เป็นอย่างนั้น มนุษย์นี้ใช้ได้คล่องตัวที่สุด กิเลสใช้ได้คล่องตัวที่สุด กิเลสเสี้ยมสอนได้ง่ายกว่าสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์นี้โง่กว่าสัตว์ทั้งหลายมาก พลิกไปอย่างนั้นเสีย ควรจะฉลาดแล้วยังกลับให้มันเอาความฉลาดไปใช้เป็นทาสของมันเสียสิ้น ควรจะเอาความฉลาดของธรรมเข้าไปแทรกในมนุษย์นี้ แต่ยังไม่ได้เรื่อง ตายทิ้งเปล่าราวกับสัตว์ที่เขาไม่ฉลาด สู้สัตว์ก็ไม่ได้ สัตว์เขาก็อยู่ตามประสีประสาเขาก็เป็นอย่างหนึ่ง มนุษย์นี้ควรจะมีความฉลาด เพราะตามหลักธรรมชาติมนุษย์ก็ฉลาดอยู่แล้ว ควรจะหาความฉลาดอันแท้จริงอันถูกต้อง อันเป็นสารคุณเข้ามาแทรกหัวใจบ้าง อย่างนี้กลับไม่แทรก กลับเอาความฉลาดของกิเลสเข้ามาครอบงำเสียหมด เออ มนุษย์นี้เลยจะตายจมอยู่กับความสำคัญว่าตนฉลาด ทั้งที่โง่ถูกกิเลสจูงจมูกจนไม่โงหัวขึ้นดูเดือนดาวบ้างเลย

โลภก็โลภไม่มีใครเกินมนุษย์ โลภจนเจ้าของจะตายยังไม่รู้ ตายแล้วก็ไม่ทราบว่าเอาอะไรไป พิจารณาซิ แม้แต่ร่างกายนี้เวลาหมดลมหายใจแล้ว เขาจะเผาไม่เผาฝังไม่ฝัง ทิ้งไว้อย่างนั้น มีแต่แมลงวันจะมาไต่มาตอมเท่านั้น ไม่มีทางที่จะได้ติดตัวไป เมื่อพิจารณาให้ถึงฐานแห่งความจริงของมันแล้ว โอ้โฮ ธรรมชาตินี้มันละเอียดจริง ๆ ไม่อาจรู้มันได้เลย ถ้าไม่ใช่วิชาธรรม ไม่เห็นมันแน่ ๆ แม้ตายเกิดกี่กัปก็ไม่มีทางทราบ

ได้เลย มีวิชาธรรมเท่านั้นที่จะมองเข้าไปเห็นมันได้ และทำลายมันได้โดยลำดับจนกระทั่งสิ้นซากไป มีธรรมเท่านั้น

การภาวนามันก็มีเรื่องเกี่ยวข้องหลายประการ ที่ให้ความสะดวกก็มี ที่ให้ความขลุกขลักก้าวไม่ออกก็มี จึงต้องใช้หลายสันหลายคมในทางอุบายเกี่ยวกับหมู่กับเพื่อน ไม่เช่นนั้นก็จะไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไร เช่น วัดป่าบ้านตาดนี้ รู้สึกจะอุดมสมบูรณ์ด้วยปัจจัยทั้งสี่ เราจะว่าอุดมสมบูรณ์นั้นไม่ผิด เราพูดได้เต็มปากเพราะเคยไปที่ต่าง ๆ มาแล้วนี่ ถ้าไม่เคย เรามาเจอแต่นี้เสียทีเดียว เราก็ยังไม่กล้าพูดว่ามันสมบูรณ์ นี่เราก็เป็นนักท่องเที่ยว เกือบพูดได้ว่าทั่วประเทศไทย และเคยอยู่กับครูบาอาจารย์ที่ท่านพาปฏิบัติมาแล้ว

ยิ่งพ่อแม่ครูอาจารย์มั่น ท่านชอบอยู่ในป่าในเขา โอ้โฮ เวลาท่านเล่าให้ฟัง มันไปสัมผัสท่านถึงเล่านะ ไม่ใช่ท่านตั้งใจมาเล่าเฉย ๆ เวลาพูดไปสัมผัสท่านก็พูดให้ฟัง แต่เรามันเกิดความสลดสังเวช ไปบางแห่งฉันจังหันด้วยข้าวเปล่า ๆ ไม่มีกับเลย เป็นเดือนนะ ท่านว่า เพราะเขาเข้าใจว่าพระกรรมฐานนี้ฉันแต่ถั่วแต่งา ไม่ฉันเนื้อฉันปลา เขาไม่มีถั่วมีงาเขาก็เอาข้าวเปล่า ๆ ใส่บาตรให้ฉัน เราก็ฉันอย่างนั้นเพราะเราหาอย่างนั้นนี่ ท่านว่า แต่ภาวนาดี ตัวเบา มันจะกินได้มากอะไรมีแต่ข้าวเปล่า ๆ ท่านว่าอย่างนั้น การเดินธุดงค์ก็ลำบาก บางทีเดินจากนี้ไปบ้านนั้น ไปหมู่บ้านนั้นก็ไม่ถึงเพราะหลงทาง โดนป่าลึกเข้าไปอีก

แต่ก่อนหมู่บ้านไม่ได้เป็นอย่างนี้ เดินตั้งวันก็ไม่เจอหมู่บ้าน หลงทางบ่อยเพราะทางโขลงช้างมีแยะ โอ๊ย นอนจมอยู่ในป่า ท่านว่าบางทีไม่ได้กินข้าวก็มี เราก็เคยอดอยู่แล้วจะวิตกวิจารณ์อะไร เพราะเราไปหาภาวนานี่นะ เราไม่ไปหากังวลนี้ ท่านว่า ความกังวลเป็นเรื่องของกิเลส เราจะฆ่ากิเลส จะกังวลมันอะไร ไปอยู่ในป่าในเขา อด ๆ อยาก ๆ ทั้งนั้นแหละ ท่านพูด ทีนี้ธรรมท่านซิสมบูรณ์ภายในใจไม่มีเวลาบกพร่อง ท่านภาวนาของท่านด้วยความสะดวกสบาย ไม่เกลื่อนกล่นวุ่นวายกับใคร ๆ จิตใจสง่าผ่าเผย ธรรมชอบเจริญในที่อดอยากขาดแคลน ไม่ได้เจริญในที่สมบูรณ์พูนผลด้วยปัจจัยเครื่องบำรุงบำเรอ ซึ่งดีไม่ดีติดปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นเพียงเครื่องอาศัยก็ได้ถ้าลืมตัว เลย

กลายเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาแบบกาฝาก และทำลายจิตใจให้แหลกเหลวไปได้

เพราะฉะนั้นการฝึกฝนอบรมเจ้าของ จึงต้องมีความลำบากลำบน ด้วยที่อยู่ที่อาศัยบ้าง ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เครื่องบรรเทาบ้าง ด้วยความเพียรบ้าง บวกกันเข้าก็ต้องทุกข์ เพราะจะหนีจากทุกข์ ต้องเอาทุกข์แก้ทุกข์ซิ ทุกข์อันหนึ่งเป็นทุกข์เพราะกิเลสสร้างขึ้นมา ทุกข์อันหนึ่งเป็นทุกข์เพราะการบำเพ็ญธรรม ฝ่ายหลังนี้เป็นผลดี เป็นทางให้ประเสริฐ เป็นทางให้หลุดพ้น ยอมรับทุกข์ทางนี้มากกว่าจะยอมรับทุกข์ทางนั้นอย่างนั้นซิ ผู้ปฏิบัติ ต้องคิดแยกคิดแยะหลายสันหลายคม จึงเรียกว่า ปัญญา ไม่อย่างนั้นหาทางออกไม่ได้นะ ปัญญาเป็นสำคัญ พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายตลบทบทวนจนคล่องตัว จึงจะทันกับกลของกิเลส ไม่งั้นตายจมอยู่ในเงื้อมมือมัน

นี่ก็ยิ่งร่อยหรอเข้าไป ๆ ทุกวันพระกรรมฐานเรา กำลังจะกลายเป็นปลาเน่าไปขายอยู่ในตลาดลาดเลในเมืองใหญ่เมืองหลวงไปแล้วนะ เรื่องของกิเลสถ้ามีอยู่ในจิตแล้ว มันลืมตัวได้ง่ายนะ เห็นคนมานับหน้าถือตาเคารพเลื่อมใสก็ลืมตัวเสียละซิ เหตุที่เป็นปลาเน่ากระจายเข้าตลาดน่ะ เพียงดินเหนียวติดหัวก็ว่าตัวมีหงอนไปแล้วนั่น นี่ละกรรมฐานตาย ผู้เห็นธรรมเป็นของแปลกประหลาดอัศจรรย์ภายในจิตอยู่แล้ว ท่านไม่หลงท่านไม่ตื่นดินเหนียว ท่านรู้ มีแต่หาวิธีหลบหลีกปลีกตัวเท่านั้น จนผ่านพ้นไปได้แล้ว นั้นก็ยิ่งรอบคอบ ควรจะสงเคราะห์ใครมากน้อยเพียงไร ท่านก็รู้ประมาณของท่านเอง ท่านไม่หลงท่านไม่ตื่น

ผู้เช่นนั้นแล้วท่านเป็นผู้รอบคอบ ท่านรู้จักประมาณความพอดีในการปฏิบัติต่อประชาชน หนักเบามากน้อยเพียงไรท่านรู้ของท่านเอง ท่านไม่ถือใครเป็นประมาณ ท่านถือธรรมเป็นประมาณ กำลังวังชาของท่านเหมาะสมเพียงไรท่านก็รู้ของท่านเอง เพราะท่านไม่ถือโลกามิสมาเป็นเจ้าอำนาจบังคับจิตใจท่าน ท่านไม่มีโลกามิสติดหัวใจ ท่านมีแต่ความเมตตาสงสารที่จะสงเคราะห์สงหาได้มากน้อยเท่าไร ท่านก็ทำไป ความรู้จักประมาณท่านมีอยู่ประจำใจ ท่านไม่ลืมตัวไม่ลืมธรรมจะไปลืมตัวอะไร คนลืมธรรมต่างหากจึงลืมตัวมั่วสุมแบบไม่มีสถานีจอดแวะ

หาอุบายสังเกตดูเจ้าของให้ดีนะ สิ่งเกี่ยวข้องกับเรามีอะไรบ้างที่ทำให้อืดอาดเนือยนาย ทำให้ล่าช้า ทำให้ไม่สะดวกสบายในจิตตภาวนามีอะไรบ้าง ต้องสังเกตเสมอถึงจะทุกข์ก็ทนเอา เมื่อเจ้าของรู้ว่าสะดวกทางด้านจิตตภาวนาในแง่ใด แม้ทุกข์ก็ต้องยอมทนเอา ไม่อย่างนั้นก้าวไปไม่ได้ เพราะกิเลสมันรึงรัดรอบด้านในหัวใจเรา ขยับออกช่องไหน ส่วนมากมีแต่กิเลสทั้งนั้นแหละ เมื่อสติปัญญายังไม่ทัน มีแต่กิเลสยึดอำนาจเอาเราเป็นเครื่องมือของมันทั้งนั้น แต่เราไม่รู้ว่ามันเป็นกิเลสน่ะซิ ต่อเมื่อสติปัญญาทันมันถึงจะรู้และรู้ แย็บมาตรงไหนรู้ ฟันกันแหลก ๆ ไปเลย เมื่อถึงขั้นรู้แล้วปิดไม่อยู่จริง ๆ นะ มันจะออกมาแง่ไหนมันรู้กันทันที ๆ ฟัดกันฟันกันแหลก ๆ จนกระทั่งมันหมอบอย่างที่ว่านั่นแหละ หมอบแล้วยังไม่แล้ว ยังต้องคุ้ยเขี่ยหาอีกไม่หยุดไม่ถอยกิเลสมันหมอบ การหมอบของกิเลสอย่าเข้าใจว่ามันกลัวเรา มันหมอบหลบฉากต่างหากอย่าเข้าใจว่ามันกลัวเราเลย มันหมอบหลบฉากด้วยลวดลายแห่งความฉลาดของมันความฉลาดของกิเลสเป็นอย่างนั้น

ฉากของธรรมะความฉลาดของธรรมเป็นยังไง ก็ตามขุดค้นจนเจอกัน ฟัดกันเรื่อย ๆ หลายครั้งหลายหน สุดท้ายก็เจอปู่ย่าตายายของมันจนได้ คือ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นี่ก็เอาแหลก เมื่อเจ้าโคตรมันหมดแล้ว สงครามก็หยุดรบลงทันที ฉะนั้นจงฟาดฟันจนหมดเจ้าโคตร ถ้าโคตรยังอยู่มันก็แตกลูกแตกหลานมาเรื่อย เพราะมันมีโคตรมีแซ่นี่วะ เอาจนแหลกทั้งโคตรทั้งแซ่แล้วหมดปัญหาลงทันที สบายแสนสบาย

สนุกดูกิเลสที่นี่ สมมุติว่ามันไม่มีในหัวใจเรา มันก็มีในสัตว์ในบุคคล ไปไหนมันก็เห็นหมด เกลื่อนอยู่นั่น มันแสดงกิริยาท่าทางอะไรออกมา ปิดไม่อยู่ เห็นหมดรู้หมดนอกจากจะพูดหรือไม่พูดเท่านั้น ทีนี้ความสงสารมันก็เป็นขึ้นมาพร้อมกัน อีกคนหนึ่งไม่รู้ คนหนึ่งรู้มันดูกันง่าย คนไม่รู้ก็เหมือนคนไปนอนอยู่ในถ้ำเสือนั่นแล ได้ยินเสียงเสือคำราม ฮึ่ม ๆ ยังนึกว่าคนร้องเพลงให้ฟัง ยังฟังเพลินอยู่ได้ ไม่รู้จักตาย พวกเรามันพวกไปนอนอยู่ในถ้ำเสือ เสือคำรามจะกลืนหมดทั้งตัว ยัง อ๋อ เพลงนี้ไพเราะเพราะพริ้งมากนะ แหม เพลงนี้มาจากไหนนา เพลงอะไร เพลงลูกทุ่งหรือลูกกรุงกันนะ ถึงได้ไพเราะเสนาะโสตเอานักหนา ไม่คิดว่าเสือมันกำลังหั่นหอมหั่นกระเทียมอยู่แล้ว เสียง

กระหึ่ม ๆ ของมันหั่นหอมกระเทียม กำลังจะขยำคลุกเคล้ากับเนื้อมนุษย์ผู้แสนโง่อยู่ประเดี๋ยวใจยังไม่รู้ ยังเข้าใจว่าเขาร้องเพลงให้ฟัง กิเลสมันกล่อมคน กล่อมอย่างนั้นละ จงฟังให้ถึงใจ บทเพลงของกิเลสกล่อมพวกเรา และปฏิบัติให้ถึงธรรม ถ้าไม่อยากถูกขยำกับหอมกระเทียมของมัน

เอาละ เลิกกันละที่นี่

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

๒๖. พัฒนาจิตให้พ้นพลังดึงดูดของกิเลส

ในสามแดนโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรมีกำลังมากกว่ากิเลสไปได้ ดังที่กล่าวเมื่อสักครู่นี้ว่า มันมีอำนาจดึงดูดตลอดเวลา เช่นเดียวกับวัตถุต่าง ๆ ที่ถูกโลกดึงดูดตลอดเวลานั่นแล คำว่าโลกดึงดูดนี้ วัตถุเล็กก็ดึงดูดตามความเล็ก วัตถุใหญ่ก็ดึงดูดตามความใหญ่ของวัตถุนั้น ๆ วัตถุใหญ่เท่าไรยิ่งดึงดูดมาก เรายกไม่ขึ้นเพราะหนักมาก เกี่ยวกับความดึงดูดของโลก แม้เข็มเล่มหนึ่งมันก็ยังต้องดึงดูด วัตถุต่าง ๆ จึงเต็มอยู่กับพื้นโลก จะเหาะลอยอยู่บนอากาศไม่ได้เพราะถูกโลกดึงดูดลงมา

กิเลสสร้างพื้นฐาน สร้างอำนาจ สร้างความดึงดูดไว้ภายในใจของสัตว์โลกก็เหมือนกัน ใจสัตว์โลกจึงเป็นฐานแห่งความดึงดูด ฐานแห่งกำลังของกิเลสที่คอยดึงดูดสัตว์โลกไม่ให้เผยอตัวขึ้นได้เลย ไม่ว่าจะคิดอ่านไตร่ตรองทางใดขึ้นชื่อว่าความดีแล้วถูกมันดึงดูดหรือเหนี่ยวรั้งเอาไว้จนได้ อำนาจของมันรุนแรงมาก แต่เราไม่ทราบว่าสิ่งเหล่านี้มีอำนาจ เพราะยังไม่มีคู่แข่ง มันมีอันเดียว เกิดมาก็เพราะอำนาจของกิเลสพาให้เกิด ความเป็นอยู่ ความเคลื่อนไหวทุกอย่างอยู่ด้วยอำนาจแห่งความดึงดูดของกิเลสทั้งมวล ไม่มีสิ่งใดมามีอำนาจดึงดูดและแฝงเข้ามาเป็นคู่แข่งกับสิ่งที่กล่าวนี้ สิ่งนี้จึงมีอำนาจทำหน้าที่แต่ผู้เดียวอยู่ในหัวใจสัตว์โลก ทั้งที่สัตว์โลกก็ไม่ทราบเลยว่าอะไร

เป็นเครื่องดึงดูด เป็นเครื่องกดถ่วง หรือกดขี่บังคับอยู่เวลานี้ ไม่มีทางทราบได้ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์โลกรายใดหรือผู้ใดภูมิใด รวมหมดทั้งสามแดนโลกธาตุนี้ ไม่มีผู้หนึ่งรายใดที่จะสามารถทราบความดึงดูด หรือกำลังของกิเลสซึ่งฝังอยู่ภายในจิตใจของตนนี้ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนมากเกินกว่าสามัญชนเราจะทราบได้ในความเป็นของมัน

ด้วยเหตุนี้เราจึงเห็นความประเสริฐและอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้า ที่แหวกว่ายมาตรัสรู้ในแดนแห่งมหาอำนาจของวัฏจักรนี้ ได้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา และปราบธรรมชาติที่มีอำนาจกดถ่วงจิตใจ หรือดึงดูดจิตใจนี้ ให้หมดสิ้นไปจากพระทัยได้ นำอุบายวิธีต่าง ๆ ทั้งฝ่ายโทษเพราะความกดขี่บังคับของกิเลส ทั้งฝ่ายคุณคือธรรมเครื่องชำระซักฟอก หรือปราบปรามกิเลสให้สัตว์โลกทั้งหลายได้ทราบโดยลำดับมา ตั้งแต่ปฐมสาวกจนกระทั่งพุทธบริษัท หรือสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป อย่างกว้างขวาง ไม่มีใครเสมอเหมือนพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้คำว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก จึงเป็นสิ่งที่สะเทือนใจสัตว์โลกผู้กำลังตกทุกข์ และแสวงหาทางออกอย่างมากมาย เพราะเป็นธรรมชาติที่หายาก นานแสนนานจะมีสักครั้งหนึ่ง

เราคิดดูว่า สัตว์โลกทั้งสามภพนี้ ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดรายใดจะแหวกว่ายโดยลำพังตนเอง ให้หลุดพ้นจากมหาอำนาจแห่งวัฏจักรนี้ไปได้แม้แต่รายเดียว มีพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นพระองค์แรก ที่ได้ทรงพยายามมาโดยลำดับเต็มพระสติปัญญาไม่ลดละท้อถอยจนได้ตรัสรู้ ดังพระพุทธเจ้าของเราองค์ปัจจุบันเป็นตัวอย่าง เพียงพระชาติปัจจุบันนี้ พระองค์ทรงตะเกียกตะกายได้รับความทุกข์ทรมานมากเพียงไร มีใครจะเป็นคู่แข่งพระพุทธเจ้าได้ไม่ปรากฏ เพราะการทรงเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง ล้วนเป็นสิ่งที่เจ้ามหาอำนาจนี้ยึดครองไว้แล้วอย่างเหนียวแน่นทั้งสิ้น ไพร่ฟ้าประชาชี บริษัทบริวารสมบัติพัสถาน ผู้อยู่ในความปกครองที่ทรงรับผิดชอบ ล้วนแต่มหาสมบัติ นี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามหาศาลทั้งนั้น เฉพาะอย่างยิ่งพระชายากับพระราชโอรสซึ่งเป็นสมบัติที่ใกล้ชิดติดพระองค์ยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ พระองค์เสด็จพรากจากไปได้อย่างไร ถ้าธรรมดาแล้วย่อมเป็นไปไม่ได้ ไม่มีใครกล้าทำได้ แม้แต่สมบัติสิ่งของธรรมดา ๆ ซึ่งมีคุณค่าน้อยนิดเดียวยังไม่อาจสละได้

เวลาเสด็จออกทรงผนวช นับแต่ขณะที่เสด็จออกไป ได้รับความทุกข์ความทรมานแสนสาหัสทั้งทางพระกายแลพระจิต เพราะการทรงฝึกทรงฝืนทรงทรมานพระองค์ จนถึงขั้นสลบไสล จะเป็นแหล่จะตายแหล่ แล้วก็ฟื้นพระองค์กลับคืนได้ จนปราบมหาอำนาจที่บีบบังคับและกดถ่วงอยู่ภายในพระทัยให้สิ้นซากลงไป กลายเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาทั้งองค์ นี่ยากขนาดใด เพียงพระชาติปัจจุบันนี้ก็ไม่มีใครจะกล้าแข่งได้แล้ว พูดถึงเรื่องความพากเพียรความอดทน ความทุกข์ทรมานในการตะเกียกตะกายทุกประโยค นับแต่สถานที่อยู่ อาหารปัจจัยเครื่องอาศัย ที่เรียกว่าปัจจัยสี่ ไม่มีความสะดวกสบายในพระกายและพระทัยเลย เหตุใดจึงทรงฝ่าฝืนมาได้

การรบ รบอะไร การแก้การต่อสู้ สู้อะไรที่เป็นภาระหนัก เป็นของยากที่สุดยิ่งกว่าการสู้รบการรบฟันหั่นแหลกกับกิเลสนี้ไม่มีในสามแดนโลกธาตุนี้ นี่พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงสละพระชนม์ชีพจนได้ตรัสรู้ขึ้นมา ในการต่อสู้ก็ถึงขั้นสลบ พระองค์ไม่ตายแต่กิเลสตายเกลี้ยงไม่มีเหลือภายในพระทัย ได้อุบัติขึ้นมาเป็นศาสดาเอกในโลก ท่ามกลางแห่งวัฏจักรซึ่งหมุนอยู่รอบตัว

นี่เราไม่เห็นพระพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้อัศจรรย์เหนือโลกแล้ว เราจะเห็นอะไรว่าประเสริฐยิ่งกว่านี้ หากไม่มีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้และทรงแสดงธรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการละและการบำเพ็ญ ทั้งฝ่ายโทษและฝ่ายคุณให้ทราบแล้ว แม้จะมีหูกี่ร้อยกี่พันหูก็ไม่เกิดผลเกิดประโยชน์อันใด มีตากี่ร้อยกี่พันดวง มีจมูก มีลิ้น มีกายกี่ร้อยกี่พันจมูกกี่พันลิ้นก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร เพราะไม่ทราบจะเอานำไปใช้กับสิ่งใดจึงจะเหมาะสม เมื่อไม่มีผู้ชี้แจงแสดงบอกให้รู้ในทางผิดทางถูกแล้ว กาย วาจา ใจ หรือ ตา หู จมูก เหล่านี้ก็ไม่มีความหมายอันใด นี่พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงไว้หมด ให้รู้การใช้ประโยชน์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ไม่ปล่อยให้ตายและเน่าเฟะทิ้งเปล่า ๆ ดังที่เคยเป็นมาแล้วทั่วดินแดน

ไม่มีผู้ใดจะมีความฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า ในการชี้แจงแสดงบอกเครื่องใช้เครื่องมือให้เกิดประโยชน์ สิ่งใดที่จะเป็นโทษก็ทรงสั่งสอนให้หักห้ามตัวเองและทรงสั่งสอนห้ามไม่ให้ทำ สิ่งใดที่เป็นผลเป็นประโยชน์นับตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกแห่ง

ประโยชน์หรือประโยชน์เป็นพื้น ๆ จนกระทั่งถึงประโยชน์มหาศาล มีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้นเป็นผู้ชี้แจงแสดงทุกแง่ทุกมุม โดย**สวากขาตธรรม**ตรัสไว้ชอบ ไม่มีผิดมีพลาดคลาดเคลื่อนแม้แต่น้อยเลยในบรรดาศาสนธรรมทั้งมวล และเป็น **นิยยานิกธรรม** เครื่องนำออกแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้แล้วนั้น จนผ่านพ้นจากทุกข์ไปได้โดยสิ้นเชิง ไม่มีใครเหนือพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้แล้วโดยถูกต้องนี้ได้เลย

นี่เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าทรงมีความฉลาดเหนือโลกขนาดใด โดยลำพังเราที่เกิดขึ้นมาจะสมบูรณ์ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ตาม มันก็สมบูรณ์อยู่ด้วยวัฏจักร อยู่ด้วยความโง่เขลามืดบอด ให้กิเลสครอบงำจนมืดมิดปิดตา ทั้ง ๆ ที่มีตาก็นำไปใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ มีหูก็ฟังเพื่อกิเลส มีตาก็ดูเพื่อกิเลส จมูก ลิ้น กาย ใจก็เพื่อกิเลสทั้งมวล ไม่ใช่มีเพื่ออรรถเพื่อธรรม ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ทรงสั่งสอนให้รู้วิธีใช้อายตนะหรือเครื่องมือเหล่านี้ เพื่อเป็นประโยชน์ในทางที่ถูกที่ควร

ทีนี้เราทั้งหลายได้ยินได้ฟังมาแล้ว ในตำรับตำราก็เคยได้เรียนได้อ่าน จดจำมาได้มากมาย แล้วจะควรทำอย่างไรที่ควรจะเป็นประโยชน์แก่เรา หากพระพุทธเจ้าไม่ทรงสอนไว้แล้ว เราจะไม่มีทางออกเลย นี่ความอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่เราได้ยินได้ฟังมาแล้ว ยังไม่สามารถปฏิบัติให้เป็นไปตามร่องรอยได้แล้ว เราจะเห็นว่าผู้ใดเป็นผู้สามารถ ใครเป็นผู้สามารถผู้นั้นก็เป็นผู้หลุดพ้นไปได้ ถ้าเราไม่สามารถเราก็หลุดพ้นไปไม่ได้ ตายจมอยู่ในวัฏวนนี้โดยไม่มีกาลมีเวลามานับอ่านเลย เรียกว่าอนันตกาล หาระหว่างไม่ได้ หาความสิ้นสุดยุติไม่ได้ ถ้าปล่อยให้เป็นไปตามวัฏจักรซึ่งหมุนอยู่ภายในจิตนี้

เฉพาะอย่างยิ่งเราเป็นนักบวช มีหน้าที่ใดเป็นสำคัญของนักบวช ก็คือหน้าที่ปฏิบัติปริยัติได้ศึกษามาแล้วพอสมควรจากอุปัชฌาย์อาจารย์ เรียนมาตามตำรับตำรา ท่านชี้ช่องบอกทางให้ทุกแง่ทุกมุม แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติ กำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในใจของตนด้วยความอุตส่าห์พยายาม ความขยันหมั่นเพียร จึงจะเป็นการถูกต้องตามเพศ และ

ทางดำเนินของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายที่ดำเนินมา เพราะนี้คือทางเบิกทางถากถางกิเลส ซึ่งเป็นตัวภัยภายในจิตใจให้หมดสิ้นไปจากใจ

ศัพท์สมัยปัจจุบันนี้เขาเรียกว่า พัฒนาชุมชน พัฒนาการ อะไรเป็นสิ่งที่ควรพัฒนาก่อนอื่นและเป็นสิ่งที่ควรพัฒนาอย่างยิ่ง ก็คือใจ การพัฒนาจิตเป็นสิ่งสำคัญ ยิ่งกว่าการพัฒนาสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น หากไม่ได้พัฒนาจิตแล้ว สิ่งภายนอกจะหรูหราสง่างามขนาดใดก็ตาม มันก็สักว่าเป็นแร่ธาตุ เป็นอิฐ เป็นปูน เป็นหิน เป็นทราย เป็นถนนหนทาง ไปเพียงเท่านั้น ผู้ครองสิ่งเหล่านี้ก็คือผู้ที่มีไฟเผาผลาญอยู่ภายในหัวใจตลอดเวลา จะหาความสุข ความเจริญ และความสงบร่มเย็นมาจากที่ไหน

ความสุขความเจริญต้องหมายถึงจิตใจเป็นอันดับแรก ความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ การไปมาหาสู่ด้วยความสะดวกสบายเป็นอันดับต่อไป การพัฒนาจิตใจเป็นของสำคัญมาก ดังพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนโลกทั้งหลายมาก็คือการพัฒนาจิตใจ เมื่อพัฒนาจิตใจให้ดีแล้ว สิ่งภายนอกย่อมกลายเป็นของดีงามไปตาม ๆ กัน มีคุณค่าเป็นประโยชน์แก่ผู้พัฒนาโดยสมบูรณ์ หากปราศจากการพัฒนาจิตแล้วไซร้ จะไม่มีอะไรมีคุณค่าเลยในโลกนี้ เพราะจิตเป็นตัวหมุน เป็นตัวรับสุขรับทุกข์รับความเสื่อมความเจริญ รับสัมผัสทุกสิ่งทุกอย่างที่มากระทบกระเทือนอยู่ตลอดเวลา ถ้าความรอบคอบของจิตไม่มี สิ่งเหล่านั้นจะกลายเป็นภัยต่อจิตไม่อาจสงสัย

หากจิตได้รับการพัฒนาตนพอสมควร และพัฒนาให้มีหลักมีเกณฑ์ จนถึงพัฒนาขั้นสุดยอด ถึงความบริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้นภายในใจแล้ว อยู่ที่ไหนก็เป็นการพัฒนา คือเจริญรุ่งเรืองอยู่ในตัวเอง แนะนำสั่งสอนใครก็เป็นอรรถเป็นธรรม เป็นเหตุเป็นผล เป็นความถูกต้องล้วน ๆ เพราะออกมาจากใจซึ่งพัฒนาดีแล้ว ฉะนั้นการพัฒนาจิตจึงเป็นของสำคัญดังศาสนาสอนไว้

จิตถูกอะไรหุ้มห่อ ถูกอะไรเหยียบย่ำทำลายอยู่ทุกขณะจิต คิดปรุงออกเรื่องใดมีแต่เรื่องฟืนเรื่องไฟ เรื่องกิเลสตัณหา ความโกรธ ความหลง ล้วนแต่เป็นฟืนเป็นไฟอันออกมาจากเรื่องของกิเลสทั้งมวล หากไม่แก้ไขดัดแปลง ไม่ชำระล้างสิ่งเหล่านี้ จะจัด

ว่าเป็นการพัฒนาจิตใจได้อย่างไร ก็เป็นการพัฒนากิเลสให้มากมูนขึ้นโดยลำดับเท่านั้น แล้วหาผลประโยชน์อะไรพอให้เป็นความอบอุ่นชื่นใจภายในตัวเราเอง ทั้งเวลาเป็นอยู่และตายไป เวลานี้จึงควรสร้างหลักเกณฑ์คือศีลธรรมให้มั่นคงภายในใจเสียแต่บัดนี้

เฉพาะอย่างยิ่งนักบวช เป็นผู้ที่ตั้งหน้าตั้งตาสร้างหลักฐานมั่นคงให้แก่จิตใจที่เรียกว่า เรือนใจ แต่ขณะบวชแล้วเป็นต้นไป เริ่มตั้งแต่ศีลให้บริสุทธิ์ อย่าได้ให้ตำหนิว่าศีลด่างพร้อย ศีลไม่บริสุทธิ์ด้วยเจตนา และมีความระมัดระวังเสมอ อย่าให้ศีลด่างพร้อยหรือขาดทะลุไป เพราะความเผลอความไม่มีสติสตัง และเริ่มทางสมาธิ จิตไม่มีความตั้งมั่น จิตวอกแวกคลอนแคลนเพราะอะไร ก็เพราะกิเลสหลอกหลอนยั่วยุทำให้วอกแวกคลอนแคลนในธรรม กิเลสเขย่าจิตให้ตั้งตัวไม่ได้ เราก็ทราบอยู่แล้วว่า ที่จิตเข้าสู่ความสงบไม่ได้ เพราะความอยากหาประมาณไม่ได้ มันกวนอยู่ตลอดเวลา ให้คิดให้ปรุงอยู่ไม่หยุด ซึ่งแต่ละเรื่องละราวล้วนแต่เป็นฟืนเป็นไฟ ออกมาจากสมุทัยแดนผลิตทุกข์มาเผาลนตัวเอง แล้วจะหาความสุขความสบายมาจากที่ไหน จึงต้องต่อสู้กัน หนักก็ตามเบาก็ตาม การต่อสู้ต้องไม่คำนึงถึงความหนักเบา นอกจากความชนะ ให้สมความมุ่งมั่นมุ่งหมายตายเอาดาบหน้าโดยถ่ายเดียว

หนักก็ต้องต่อสู้ในขณะนั้น เช่นเดียวกับนักมวยเขาต่อยกันบนเวที ไม่ได้มาคำนึงถึงเรื่องความหนักไปเบาไป ความเมื่อยหิวอ่อนเพลีย มุ่งแต่จะให้ชนะโดยถ่ายเดียว ผู้ปฏิบัติกำจัดกิเลสซึ่งเป็นตัวข้าศึกภายในใจ ก็ต้องมีความมุ่งมั่นเพื่อชัยชนะอย่างแรงกล้า ความทุกข์ความยากความลำบากในการต่อสู้ ต้องถือเช่นเดียวกับนักมวยเขาต่อสู้กันบนเวที เวลาเสร็จสิ้นลงไปแล้ว เมื่อยหิวอ่อนเพลียอะไรค่อยปฏิบัติบำรุงหรือรักษากัน พักผ่อนหย่อนตัวกันในภายหลัง ในขณะที่ต่อสู้ต้องเอาจริงเอาจังหวังชัยชนะท่าเดียว

ขณะนี้ข้าศึกอยู่รอบด้าน ฝังจมอยู่ภายในจิต แสดงออกมาท่าใดจึงเป็นลวดลายของข้าศึก ลวดลายแห่งธรรมไม่ปรากฏเลย เราจะหวังพึ่งอะไร พระพุทธเจ้าสั่งสอนสัตว์โลก สั่งสอนลงที่จุดไหน เพราะคำว่าโลกนั้นกว้างขวางมากจนหาประมาณไม่ได้ พระองค์สอนลงที่จุดไหนเป็นจุดสำคัญ ก็ลงที่ใจ เพราะใจเป็นจุดสำคัญที่รองรับสิ่ง

ต่าง ๆ ทั้งดีและชั่ว สุขแลทุกข์ และเป็นที่รวมแห่ง **ราคคฺคินา** ไฟคือความกำหนัดยินดี **โทสคฺคินา** ไฟคือความโกรธความโมโหโทโส **โมหคฺคินา** ไฟคือความลุ่มหลงงมงายแบบนอนไม่รู้จักตื่น ฝังจมภายในใจแห่งเดียวไม่ได้อยู่ที่อื่นใด ใจร้อนก็ร้อนเพราะสิ่งเหล่านี้ ไม่ได้ร้อนเพราะธรรม ร้อนเพราะกิเลสต่างหาก

เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยวิริยธรรม ขันติธรรม ความพากความเพียร ความอดความทน สติธรรมความระลึกรู้ตัวอยู่เสมอ ปัญญาธรรม ความฉลาดรอบคอบในกิจนอกการใน ตลอดความคิดความปรุงของใจ ความคิดใดที่เป็นภัย ความคิดใดที่เป็นคุณ พินิจพิจารณาไตร่ตรอง และตัดฟันคัดเลือกอยู่โดยสม่ำเสมอ เรียกว่าเป็นท่าแห่งความเพียรของผู้มีสติมีปัญญาประจำตัวทุกอิริยาบถ การเคลื่อนไหวทางด้านจิตใจต้องคอยระวังและคอยทราบเสมอ ในอิริยาบถต่าง ๆ ยืน เดิน นั่ง นอน เว้นแต่หลับ เรียกว่าเป็นความเพียร ท่าต่อสู้ของนักปฏิบัติเพื่อเอาตัวรอดเป็นอย่างนี้

จิตเป็นสิ่งที่ฝึกหัดหรือทรมานได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอน ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดให้มีได้ ท่านจึงสอนให้บำเพ็ญให้เกิดให้มีจนถึงขั้นสมบูรณ์ และทำให้สมบูรณ์ได้ท่านจึงสอน ความพากเพียรเพื่อยังธรรมเหล่านี้ให้เกิดให้เจริญย่อมอยู่ในฐานะที่ควรเป็นไปได้ ไม่เช่นนั้นท่านไม่สอน ใน **สวากขาตธรรม** ทั้งมวลเป็นฐานะ คือเป็นไปได้ทั้งนั้น ไม่ใช่เป็นอฐานะคือเป็นไปไม่ได้ ท่านเป็นไปได้แล้ว สาวกทุกองค์เป็นไปได้แล้วทั้งนั้น ธรรมนี้จึงเป็นธรรมที่ออกมาจากฐานะที่เป็นไปได้โดยสมบูรณ์ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล เหตุใดเรานำมาประพฤติปฏิบัติจึงเป็นของไม่มีน้ำยา ธรรมก็สักแต่ว่าธรรม เมื่อเข้ามาสู่ตัวเราแล้วก็กลายเป็นธรรมไม่มีน้ำยา เพราะอะไร เพราะถูกกิเลสตีเอาแหลก กลายเป็นคนไม่มีน้ำยา ความเพียรก็เซ่อ ๆ ซ่า ๆ ไม่มีสติสตังเป็นเครื่องระมัดระวังจิตใจเลย ใจจะหาความสงบได้ที่ไหน

ถ้าหากสงบเป็นสมาธิได้ด้วยอำนาจของกิเลส แม้สัตว์ทุกประเภทในน้ำบนบกบนอากาศ ใต้ดิน เพราะสัตว์ก็มีกิเลส ต้องได้ สมาธิ ปัญญา วิมุตติ กันไปนานแล้ว อย่าว่าแต่มนุษย์เราจะทรงธรรมเหล่านี้จำพวกเดียวเลย แต่นี่ก็เพราะกิเลสนั่นเองมันทำลายมันยุแหย่ก่อกวน มันมิได้สร้าง สมาธิ ปัญญา วิมุตติ ให้ใคร ๆ นี่ ใจเราถ้าเป็นน้ำก็หา

เวลาสงบใสไม่ได้ ยังไม่ทราบว่ากิเลสเป็นตัวมารคอยล้างผลาญอยู่ หรือยังนอนเพลินคอยเอา สมาธิ ปัญญา วิมุตติ จากมันอยู่หรือ ไม่นานจะถูกมันจับโยนลงก้นเหวเลยเทวทัต จะว่าไม่บอกไม่เตือนนะ

ท่านผู้ใดเคยใช้ธรรมบทใดในขั้นเริ่มแรกแห่งการปฏิบัติ เห็นว่าถูกจริตนิสัยของตน ก็พึงนำธรรมบทนั้นมาใช้มาบริกรรมอย่างเอาจริงเอาจัง ด้วยความมีสติ ให้ถือว่าโลกนี้ไม่มีและไม่มีในความรู้สึกเวลานั้น มีเฉพาะงานที่กำลังทำและรับรู้กันอยู่นี้เท่านั้น บริกรรมธรรมบทใดก็ตาม เช่น พุทโธ ๆ ในโลกนี้ไม่มีอันใดภายในใจ ให้มีแต่พุทโธที่สัมผัสสัมพันธ์กันกับใจอยู่นี้เท่านั้น ไม่สนใจกับสิ่งใด ความคิดว่าสิ่งนั้นมีสิ่งนี้มีกาลนั้นเป็นอย่างนั้น กาลนี้เป็นอย่างนี้ สถานที่นั้นเป็นอย่างนี้ อย่างนี้ล้วนแล้วแต่จิตแสดงตัวออกไปด้วยความคึกคะนอง ไม่คำนึงกับงานของตน ไม่สนใจกับงานของตน จึงทำให้เรื่องราวมันยุ่งเหยิงวุ่นวายไปตลอด ทั้ง ๆ ที่จะทำจิตให้เป็นสมาธิเลยไม่เป็นสมาธิได้ กลายเป็นความลอยลมไป ก็เพราะความปรุงความคิดของจิตที่ไปคิดวาดภาพอันนั้นภาพอันนี้ เรื่องนั้นเรื่องนี้ ก่อกวนตัวเองนั่นแล ฉะนั้นจึงให้มีงานเดียวคือคำบริกรรมภาวนาเท่านั้น เป็นความถูกต้องเหมาะสม ที่จะยังจิตให้สงบเย็นเป็นสมาธิได้ไม่สงสัย

เรากำหนดอานาปานสติคือลมหายใจเข้าออก ก็กำหนดตั้งแต่ไตรโลกธาตุเข้ามาสู่วงแห่งกายเรา ว่าไม่มีอะไร ปรากฏแต่ลมกับความรู้ที่สัมผัสกันเท่านั้น ให้มีเท่านั้นในความรู้สึก นั้นแลคือผู้ตั้งหน้าตั้งตาทำงานในวงปัจจุบัน ลมจะละเอียดลงไป ๆ โดยลำดับ เมื่อมีสติคอยจดจ่อต่อเนื่องกันอยู่ไม่ขาดวรรคขาดตอน เพราะได้รับการควบคุม จิตย่อมจะหยั่งตัวเข้าสู่ความสงบได้

ปกติของจิตอยากสงบตัวอยู่แล้ว แต่เพราะอำนาจของกิเลสมันฉุดมันลากมันถากมันฟันให้หาความสงบตัวไม่ได้ ใจเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากเจ้าของอยู่แล้ว เจ้าของคืออะไร คือสติ คือปัญญา ศรัทธา ความเพียร แต่ล้มเหลวไปหมด จิตได้รับความทุกข์ร้อนแทบเป็นแทบตาย เรียกร้องหาความช่วยเหลือจากเจ้าของก็ไม่เจอ เจอแต่กิเลสตัวทำลายถ่ายเดียว เพราะฉะนั้นจึงหาความสงบไม่ได้ภายในจิต นี่ให้ทราบไว้เสีย

แต่บัดนี้ แล้วพยายามทำดังที่กล่าวมา จิตจะเหนืออำนาจของสติไปไม่ได้ ต้องหยั่งเข้าสู่ความสงบได้

เมื่อจิตมีความสงบแล้ว เราจะเห็นทั้งคุณแห่งความสงบของจิต และเห็นทั้งโทษแห่งความวุ่นวายที่ยังไม่สงบแต่ก่อนพร้อม ๆ กันไปในขณะนั้น จะหยั่งความเชื่อลงในผลที่ปรากฏอยู่แล้วนั้น และจะหยั่งความเชื่อลงในผลที่ปรากฏผ่านไปแล้ว และความเพียรก็จะหนักแน่นขึ้นโดยลำดับไม่อาภัพเหมือนแต่ก่อน สมาธิที่เคยได้ยินแต่ชื่อในตำรับตำรา ก็จะมาปรากฏขึ้นที่ใจดวงสงบตัว ด้วยอำนาจแห่งสมาธิภาวนาของเราที่รักษาด้วยดีนี้แล

ฐานที่เกิดที่อยู่ที่เป็นสมาธิคือใจ ไม่ใช่ที่ไหน ฐานที่เกิดแห่งมรรคผลนิพพานก็คือจิต สถานที่อยู่แห่งกิเลสตัณหาอาสวะ แห่งวัฏจักรวัฏจิตก็อยู่ที่จิต ชำระสิ่งที่เป็นภัยที่พาให้หมุนเวียนเกิดแก่เจ็บตายออกหมดโดยสิ้นเชิงแล้ว ไม่ต้องถามหาพระนิพพานถามหาทำไม เวลาทุกข์เกิดขึ้นเรายังไม่เห็นถามใคร เรายังรู้ ทุกข์เกิดขึ้นมากน้อยเพราะอำนาจของกิเลสประเภทต่าง ๆ ยังประจักษ์กับใจเรา อะไรจะไปรู้ยิ่งกว่าใจ ในโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรรู้นอกจากจิตเท่านั้น ซึ่งเป็นผู้รู้รับทราบตลอดเวลา ทีนี้เมื่อทุกข์เกิดขึ้นใครจะไปถามว่านี้คืออะไร แม้แต่สัตว์ก็ยังร้องลั่นกระเทือนป่าไปหมด เพราะทุกข์เบียดเบียนบีบคั้นเจ็บปวด ทนอยู่ไม่ได้จึงต้องร้อง ร้องจนหมดลมหายใจและตายไป นี่เขาไม่เห็นถามว่าทุกข์เป็นยังไง แล้วทุกข์ที่เกิดภายในหัวใจของเราเพราะอำนาจกิเลสมันสร้างขึ้นมา ทำไมเราจะไม่รู้ เพราะมีอยู่ประจำกายประจำจิตอยู่แล้วแต่วันเกิดมาในชาติปัจจุบันนี้ ต่างก็รู้กันทั้งนั้น

จิตเป็นธรรมชาติที่รู้เท่านั้น มีหน้าที่ที่รู้โดยถ่ายเดียว ทำไมจะไม่รู้ ทีนี้เมื่อชำระกิเลสออกจากจิตโดยสิ้นเชิงแล้ว ทำไมจะไม่รู้ว่ากิเลสหมดไปแล้วสิ้นไปแล้ว ทุกข์สิ้นไปแล้ว หมดไปแล้วโดยประการทั้งปวง คำว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** ถามหาที่ไหนเมื่อจิตได้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลแล้ว บรมสุขก็ไม่ต้องถาม เป็นขึ้นภายในตัวเองนั้นแล เพราะจิตพร้อมที่จะเป็นความสุขอยู่แล้ว ถ้าหากได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าของพอประมาณ

และได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าของอย่างเต็มที่เต็มฐาน จิตจะแสดงความแปลกประหลาดอัศจรรย์ขึ้นมาให้เห็นประจักษ์ โดยไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือนเลยในโลกทั้งสามนี้

พระพุทธเจ้าก็วิเศษเพราะจิตบริสุทธิ์ ด้วยการชำระ พระสงฆ์สาวกวิเศษและเป็นสรณะของพวกเราก็วิเศษ เพราะได้รับการชำระด้วยอรรถด้วยธรรมโดยถูกต้อง สิ่งที่เป็นสมมุติทั้งมวลอันก่อให้เกิดเป็นข้าศึกอยู่ไม่แล้วไม่เล่า ได้กระจายฉิบหายไปหมดภายในใจ ท่านเหล่านี้องค์ไหนท่านหานิพพาน ท่านถามหานิพพานมีองค์ไหนนับตั้งแต่พระพุทธเจ้าลงมาถึงสาวกองค์สุดท้าย ปรากฏในตำรับตำราว่าองค์ไหนเมื่อถึงวิมุตติหลุดพ้นไปแล้ว ยังต้องถามหานิพพานอยู่อีก มีองค์ไหน ไม่เคยปรากฏ มีแต่บรรลุอรหัตผล ๆ แล้วเท่านั้น ๆ ท่านไม่ไปถามหาเรื่องมรรคผลนิพพานที่ไหน มรรคผลนิพพานเป็นยังไงอีก ก็มีกิเลสตัวเดียวเท่านั้นที่เป็นข้าศึกต่อบรมสุขอันเป็นที่พึงใจ พอกิเลสสิ้นไปจากใจแล้วเท่านั้น ความสุขเป็นที่พึ่งหวังหรือ **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** ก็ปรากฏขึ้นในหลักธรรมชาติของตัวเอง ที่ใจดวงบริสุทธิ์นั้นเท่านั้น เอาลงตรงนี้ซินักปฏิบัติ จนถึงขั้นบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว หากยังมีปัญหาที่ต้องถามหาพระนิพพานอยู่อีก ผมจะพาเดินขบวนไปทูลขอร้องความเป็นธรรม คือ นิพพานธรรม กับพระพุทธเจ้าเองเอ๊า จงแน่ใจและพากันประกอบความเพียร จนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้นอย่างหายห่วง

ทำให้ได้สมาธิ ถ้าจิตหาความสงบไม่ได้แล้ว อย่าเข้าใจว่าเราจะมีหวังอะไรเป็นความสุขนะในโลกนี้ ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ แร่ธาตุต่าง ๆ เป็นแร่ธาตุต่าง ๆ นั้นไม่ใช่ความสุข ไม่ใช่สิ่งพึงหวัง ไม่ใช่สิ่งจะมาให้ความสุขความสบายความสมหวังแก่เรา นอกจากจะแก้สิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในใจเรา และฝังจมอยู่ภายในใจเรานี้ออกให้หมด ด้วยอรรถด้วยธรรมเท่านั้น เราจะเป็นที่พึงพอใจโดยลำดับไปตั้งแต่ขั้นสมาธิ

สมาธิก็มีความละเอียดโดยลำดับลำดา ตั้งแต่พื้น ๆ ของสมาธิ จนกระทั่งเป็นสมาธิอันละเอียด ปัญญาก็เช่นเดียวกัน คำว่าปัญญา ๆ เป็นอย่างไร คือความเฉลียวฉลาดความรอบรู้ ท่านบอกว่าความรอบรู้ในกองสังขาร เรียกว่าปัญญา นี่ท่านกล่าวไว้ในปริยัติ สังขารมีสังขารประเภทใดบ้าง สังขารภายนอก สังขารภายใน คือสังขาร

ที่ปรุงกับใจอยู่ตลอดเวลานี้ก็เรียกว่าสังขาร อันนี้เป็นสังขารที่สำคัญมาก สังขารนี้เป็นสมุทัย สังขารภายนอกที่มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เช่น ต้นไม้ ภูเขา อะไรเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นสมุทัย ถ้าเราไม่ไปหมายไปยึดไปถือให้เป็นความเข้าใจผิดของจิตที่เป็นตัวสมุทัยนี้มา สิ่งเหล่านั้นจะไม่เป็นสมุทัย สิ่งเหล่านั้นจะนำมาซึ่งทุกข์แก่เรา นอกจากใจดวงเดียวนี้เท่านั้น เป็นผู้อุตริคิดไปในแง่ต่าง ๆ สำคัญมั่นหมายผิดว่าถูก ถูกว่าผิดไป แล้วก็ลูบคลำไปสุ่มสี่สุ่มห้า ยึดเอาทั้งขวากทั้งหนามทั้งฟืนทั้งไฟมาเผาลนตนเองนี้เท่านั้นไม่มีอะไร มีใจดวงเดียวนี้ ปัญญาจึงต้องให้เข้าใจในสังขารความคิดความปรุงของตน ตัวนี้ละเป็นเจ้าเรื่อง

สัญญากับสังขารนี้สำคัญมาก อยู่โดยลำพังก็เป็นได้ ส่วนวิญญาณยังอาศัยการรับทราบทางรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ที่เข้ามาสัมผัสกับตา หู จมูก ลิ้น กาย จิตก็รับทราบเป็นระยะ ๆ แล้วสร้างมโนภาพเป็นสังขาร เป็นสัญญาขึ้นมา ปัญญาจึงให้รู้รอบในกองสังขาร มันคิดมันปรุงอะไรตีกระจายให้แตกซิ พระพุทธเจ้าท่านตีแตกหมดด้วยปัญญา เอาปัญญามาแบกมาหามไว้ทำไม หุงต้มกินก็ไม่ได้ ปัญญาไม่ใช่ฐานะที่จะไปหุงต้มแกงกิน เป็นฐานะในการใช้ เพื่อความพินิจพิจารณาให้รู้เรื่องของตัว เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของจิต คิดเรื่องอะไรบ้าง ตา หู จมูก ลิ้น กาย สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใด ดีหรือชั่วผิดหรือถูกประการใด ปัญญาพินิจพิจารณาให้เห็นชัดเจน เฉพาะอย่างยิ่งภายในร่างกายของเราดูให้ดี ภูเขาทั้งลูกเรายังดูรอบเดินรอบ ทำไมร่างกายชิ้นเล็ก ๆ เท่านี้ดูไม่รอบเดินไม่รอบด้วยปัญญา เราจะแทงทะลุปรุโปร่งสิ่งที่ผูกพัน สิ่งที่สร้างวัฏจักรวัฏจิตนี้ให้รู้รอบขอบชิดได้อย่างไร ปัญญาต้องพิจารณา

ท่านว่า **รูปํ อนิจฺจํ** อะไรที่คงเส้นคงวาอยู่ภายในร่างกายอันนี้ และนอกไปจากนี้ยังสร้างความเปลี่ยนแปลงประจำตัวเองอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าสิ่งใดขึ้นชื่อว่าสมมุติแล้วต้องมีความเปลี่ยนแปลง เป็นแต่เพียงว่าช้าหรือเร็วต่างกันเท่านั้น แต่ความเปลี่ยนแปลงย่อมเป็นไปตามหลักธรรมชาติของมันเสมอ **ทุกฺขํ** ที่เป็นอยู่ในกายและในใจของเรานี้เป็นยังไง เป็นของที่น่าชอบใจไหม น่าพึงหวังไหม เราดูซิ **อนตฺตา** มีอะไรที่ว่าเป็นเราเป็นของเรา เราจึงไปยึดไปถือ ความยึดความถือ อะไรพาให้ยึดให้ถือ ถ้าไม่ใช่ตัวกิเลสซึ่งเป็นตัว

ฉลาดแหลมคมมาก หลอกเราให้ยึดให้ถือ อะไรเป็นของจริงกิเลสไม่ให้แตะ แต่อะไรเป็นของปลอม กิเลสชอบเสกสรรปั้นยอขึ้นมา หลอกลวงพวกเราให้หลงไปตาม ว่าอันนั้นสวย อันนี้งาม อันนั้นจีรังถาวร อันนั้นเป็นสุข อันนั้นดี อันนั้นเลิศ อะไรมันเลิศ ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ มาตั้งแต่ดั้งเดิม มันเอาความเลิศมาจากที่ไหน นอกจากความเสกสรรปั้นยอของจิตที่ออกมาจากกิเลสตัวหลอกลวงนี้บังคับเท่านั้น หลอกให้เป็นอย่างนั้น หลอกให้เป็นอย่างนี้

ธรรมเป็นของจริงแท้ ๆ นำมาแทรกลงไปซิปัญญา มันจีรังถาวรที่ตรงไหน น่าสวยน่างามน่ากำหนัดยินดีที่ตรงไหน แทรกลงไปตั้งแต่ผิวหนังเข้าไปถึงเนื้อ ถึงเอ็น ถึงกระดูก ถึงภายในเท่าไร ยิ่งเต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครก เต็มไปด้วยป่าช้าผีดิบ อะไรมันสวยมันงาม มีแต่กิเลสมันหลอกเราเฉย ๆ ความจริงมันไม่ได้เป็นอย่างนั้น เอาปัญญาแทรกลงไป ๆ จะเห็นความจริงไปโดยลำดับ เมื่อเห็นแล้วเห็นเล่าหลายครั้งหลายหนมันจะทนได้เหรอ ฟันแล้วฟันเล่าฟันหลายครั้งหลายหนมันก็ขาดกระจายออกไปจากกันเท่านั้นเอง ทีนี้ความยึดมั่นถือมั่นไม่ต้องบอก เมื่อสติปัญญาได้หยั่งทราบลงไปถึงฐานแห่งความจริงของสิ่งเหล่านี้แล้ว อุปาทานถอนตัว ๆ ไปตามลำดับที่ปัญญาเข้าถึง

การที่ยึดมั่นถือมั่นเพราะไม่เข้าใจ เพราะไม่รู้ เพราะสำคัญผิด ถูกกิเลสหลอกลวงให้ยึดให้ถือมันก็ยึดก็ถือ เมื่อเข้าใจแล้วด้วยปัญญาซึ่งเป็นของจริง ก็ถอนตัวออกมาได้ นี่ท่านเรียกว่าปัญญา พิจารณาซิ มีอยู่กับทุกคนไม่ว่าหญิงว่าชาย นักบวชหรือฆราวาส พระพุทธเจ้าสอนธรรมเป็นกลาง ๆ เราเป็นเจ้าของสมบัติเหล่านี้ได้ด้วยกันทั้งนั้น นำไปพินิจพิจารณา นี่ท่านว่าปัญญา

ปัญญาขั้นหยาบก็พิจารณาสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ มีรูปกาย เป็นต้น ปัญญาขั้นกลางขั้นละเอียดลงไปก็พิจารณานามขันธ์ พวกเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ยังไงก็ตามต้องพิจารณาสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไปในขณะเดียวกันนั้นแหละ เมื่อถึงขั้นที่มีเฉพาะนามขันธ์ คือ พวกเวทนาภายในจิต สัญญา สังขาร วิญญาณ มันหากรู้ของมันไปเอง จนกระทั่งรู้รอบขอบชิดเช่นเดียวกับรู้เรื่องส่วนร่างกายนี้ แล้วอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ทั้งสี่นี้จะมีได้อย่างไร เพราะปัญญาที่แตกกระจายไปหมดแล้ว คำว่าสัตว์ว่าบุคคล

ว่าเราว่าเขา ว่าของเราของเขา ถูกปัญญาทำลายไปหมดแล้ว ก็มีสักแต่ว่าเป็นความจริง ๆ แต่ละอย่าง รูปก็สักแต่ว่าเป็นความจริง เวทนาสักแต่ว่าเป็นความจริง สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ สักว่าเป็นความจริงประจำตนอยู่เท่านั้น เมื่อความสำคัญมั่นหมายที่จะให้ยึดให้ถือ ถูกปัญญาทำลายแตกกระจายไปหมดแล้ว จะสำคัญอะไรก็ไม่มีอะไรจะสำคัญนี่

ในการพิจารณา พิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ หลายครั้งหลายหนหลายตลบทบทวน จนเป็นที่เข้าใจที่แน่ใจแล้ว ย่อมปล่อยเองวางเอง เราจะไปบังคับให้ปล่อยให้วางนี้เป็นไปไม่ได้เมื่อไม่พอ เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหาร เมื่อไม่ถึงกาลจะควรอิ่มก็ไม่อิ่ม รับประทานช้อนหนึ่งสองช้อนจะให้อิ่มเป็นไปไม่ได้ ต้องรับประทานเรื่อย ๆ ไป เมื่อถึงขั้นอิ่มแล้วหยุดเอง พอเอง นี่การพิจารณาก็เหมือนกัน เมื่อถึงขั้นรู้รอบขอบชิดแล้วปล่อยวางเอง ทั้งอุปทานในรูปขันธ์ ทั้งอุปาทานในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณขันธ์ เข้าไปโดยลำดับ จนกระทั่งแทงทะลุเข้าไปถึงจิต อันเป็นตัววัฏจักรวัฏจิตโดยแท้นั้นด้วยปัญญา จนขาดกระเด็นไปหมดไม่มีอะไรเหลือแล้ว นั่นละที่นี่ หมดปัญหาในเรื่องการสู้การรบฟันหั่นแหลกกับกิเลส ไปยุติกันที่ตรงนั้น ทีนี้คำว่าอยากไปนิพพาน ๆ ก็หมดความอยากที่ตรงนั้น

ความอยากไปนิพพานนั้นเป็นมรรค ไม่ใช่เป็นตัณหา อยากพ้นทุกข์เป็นมรรค ไม่ใช่เป็นตัณหา ความอยากมีสองประเภท อยากเป็นโลก อยากเป็นธรรม อยากเป็นตัณหา อยากเป็นธรรมอยากเป็นมรรค ทีนี้ความอยากหลุดพ้นจากทุกข์ ความอยากไปนิพพาน สร้างกำลังทางด้านอรรถด้านธรรมให้มากขึ้นภายในตนเอง ความอุตส่าห์ก็เป็นมรรค ความเพียรเป็นมรรค ความอดความทนเป็นมรรค ความบึกบึนทุกแง่ทุกมุมเพื่อความพ้นทุกข์เป็นมรรคทั้งมวล เมื่อถึงที่ถึงฐานเต็มที่แล้ว ความอยากก็หายไปนั่น ใครจะไปถามหานิพพานที่ไหนอีก

ทำลายตัววัฏจักรวัฏจิตนั้นออกโดยสิ้นเชิงแล้ว ไม่มีองค์ใดบรรดาผู้ที่ทำลายวัฏจักรวัฏจิตนี้ให้ขาดกระเด็นออกไปจากใจ แล้วจะอยากไปนิพพาน และถามหา

พระนิพพานว่าอยู่ที่ไหน คำว่า นิพพาน ๆ ก็คือชื่ออันหนึ่งเท่านั้น หลักธรรมชาติที่แท้จริงก็ได้เห็นอยู่รู้อยู่ภายในตัวเอง ครองอยู่แล้วสงสัยไปไหน

นี่ละการพัฒนาจิต พัฒนาตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงขั้นสุดยอดแห่งการพัฒนาจิต เอ้า ทีนี้อยู่ไหนก็อยู่เถอะอยู่อย่างพอตัว จิตสร้างความพอตัวให้ตัวเองโดยสมบูรณ์แล้วอยู่ไหนสบายทั้งนั้น เรื่องธาตุเรื่องขันธ์จะเจ็บไข้ได้ป่วย เจ็บหัวตัวร้อนหิวกระหายก็ทราบตามเรื่องของธาตุของขันธ์ ซึ่งอยู่ในกฎแห่ง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ย่อมมีความพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของมันอยู่เสมอ แต่ไม่หลง ขันธ์เป็นขันธ์ จิตที่บริสุทธิ์เป็นจิตที่บริสุทธิ์โดยหลักธรรมชาติ ไม่ต้องบังคับบัญชาให้รู้ให้หลง เมื่อถึงขั้นเป็นจริงโดยสมบูรณ์ทุกแง่แล้ว อะไรก็เป็นจริงทั้งนั้น ไม่ตำหนิไม่ติไม่ชมเพราะต่างอันต่างจริง เอามากระทบกันทำไม ที่อันหนึ่งจริงอันหนึ่งไม่จริงนั่นซิได้กระทบกันและรบกันอยู่ตลอดเวลา เพราะอันหนึ่งปลอมอันหนึ่งจริง เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วก็ไม่มีปัญหา

พิจารณาจิตให้ถึงขั้นนั้นซิ ให้ถึงขั้นต่างอันต่างจริง **ยถาภูตํ ญาณทสฺสนํ** จิตรู้เห็นตามเป็นจริงทั้งภายนอกภายในตลอดทั่วถึงแล้วอยู่ อยู่ด้วยความบริสุทธิ์ จะว่าอยู่ก็อยู่ด้วยความบริสุทธิ์ คิดอะไรก็สักแต่ว่าความคิดความปรุงเท่านั้น เรียกว่าเป็นขันธ์ล้วน ๆ ไม่มีกิเลสตัวใดมาเป็นเจ้าของบงการเรื่องความคิดความปรุงความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ อีก มีแต่ขันธ์ล้วน ๆ ขันธ์ไม่มีกิเลสก็คือขันธ์ของพระอรหันต์นั่นเอง หรือผู้ที่สิ้นกิเลสแล้วนั้นแล ดังพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย รูปก็สักแต่ว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็สักแต่อาการแต่ละอย่าง ๆ ใช้ไปพอถึงกาลถึงเวลาของมันเท่านั้น เมื่อหมดกำลังที่จะเป็นไปได้แล้ว ก็ปล่อยวางลงตามความจริงของมัน ธรรมชาติที่จริงเต็มส่วนแห่งความบริสุทธิ์ของตัวแล้วก็ไม่มีอะไรเป็นปัญหา ท่านจึงเรียกว่าต่างอันต่างจริง นี่การพัฒนาจริง เอาให้จริงให้จัง จะเห็นความจริงเต็มใจประจักษ์ใจ

เวลานี้ถูกกิเลสมันดึงมันดูด มันกดมันถ่วงอยู่ตลอดเวลาอิริยาบถ นอนก็จมไปด้วยกิเลสมันดึงดูด ลุกไม่ขึ้น นั่น ศีรษะติดกับหมอน กิเลสดูดให้ติดกับหมอน ภาวนาก็ลุกขึ้นมานั่งไม่ได้ กิเลสมันดูดไว้ให้ลุกขึ้นนั่งไม่ได้ ถ้านั่งก็สัปหงกงกงัน มันจับหัวฟัดหัวแฟง ตีโน้นตีนี้ มีแต่กิเลสมันดัดมันแปลงเอาตามความต้องการของมันทั้งนั้น

แหละ เรายังไม่ทราบอยู่เหรอว่าเราเสียเปรียบกิเลส เดินจงกรมก็เดินไปเดินมาเหมือนกับเศษพระเศษกรรมฐาน หาสติสตังประคองความเพียร รักษาตัวไม่ให้แสดงตัวขึ้นมาต่อสู้เท่านั้นก็ไม่ได้ เราจะหวังเอาความสุขความเจริญที่ไหนกัน

อาการใดที่ประกอบความพากเพียรมีแต่กิริยา ผู้ทำงานจริง ๆ มีแต่เรื่องของกิเลส ความเผอเรอ ความไม่เอาไหน ความไม่ฉลาด ความโง่เขลาต่อความคิด ความปรุงของตน ให้กิเลสมันฉุดลากไปไม่ทราบว่ากี่ทวีป สามแดนโลกธาตุซึ่งไม่เคยเห็น จิตก็ถูกมันหลอกไปให้เห็นให้รู้ไปหมด รู้ด้วยอารมณ์วาดภาพหลอกตัวเองไป เรายังยอมเชื่อมันได้สนิทติดจมอยู่เหรอ

กิเลสหลอกคน หลอกขนาดไหน หลอกง่ายนิดเดียว ธรรมเป็นของจริงควรจะเชื่อทำไมไม่เชื่อ ถ้าเชื่อก็เชื่อความเพียรซิ ถ้าเชื่อธรรมพระพุทธเจ้าความเพียรย่อมเข้มแข็งคนเรา สติสตังย่อมดี ปัญญาย่อมเกิด ถ้าเชื่อธรรม ถ้าเชื่อกิเลสมันไม่ได้เรื่องทั้งนั้นแหละ นั่งภาวนาก็สัปหงกงกงัน ได้นาทีสองนาทีก็เหมือนจะล้มจะตายในหัวใจครวญครางไปแล้ว ให้จมอยู่กับหมอนนั้นถ้าไม่หิวข้าวแล้วไม่ตื่น นั่นเห็นไหม กิเลสมันดึงมันดูดมันกดมันถ่วงมันบีบบังคับ จนกระทั่งกระดิกตัวหาความเพียรไม่ได้ เรายังว่าเราดีอยู่เหรอ

นักปฏิบัติไม่คิดเรื่องเหล่านี้จะคิดเรื่องอะไร ต่อสู้กับกิเลสต้องต่อสู้อย่างนี้ซิ อุบายหลอกลวงดังกล่าวมา เหล่านี้เป็นอุบายของกิเลสทั้งมวล เอ้า ถ้าท่านทั้งหลายอยากทราบ ให้เร่งลงไป สติมี เอ๊า ผลิตขึ้นมาตั้งขึ้นมาบำรุงให้ดี ปัญญามีหลายขั้นหลายภูมิที่ท่านแสดงไว้ในอรรถในธรรม จนกระทั่งมหาสติ มหาปัญญา จะไม่พ้นจากจิตดวงที่ได้รับการบำรุงอยู่นี้เลย จะไม่พ้นจากปัญญาดวงที่คิดที่ค้นที่พินิจพิจารณาอยู่นี้จนมีความช่ำชองไปได้เลย จะปรากฏขึ้นมาทั้งสติปัญญาธรรมดา ทั้งมหาสติ มหาปัญญาจนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้น ไม่นอกเหนือไปจากจิตดวงนี้เลย เอาให้จริงนักปฏิบัติ

เราจมอยู่ในวัฏสงสารนี้ ไม่มีอะไรมีแต่ความเกิดแก่เจ็บตาย ที่แบกหามทุกข์ไปทุกภพทุกชาติทุกขณะที่ไปเกิดที่ใดตายที่นั้น หาความสุขได้ที่ไหน ไว้ใจได้เมื่อไร

ความหวังเราจะสร้างที่ไหนถ้าไม่สร้างขึ้นที่นี่ เอาตรงนี้ซิ สร้างความหวังให้ได้เต็มภูมิภายในใจ ความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะโดยประการทั้งปวงนี้เท่านั้น เป็นความประเสริฐเลิศโลกโดยหลักธรรมชาติเอง ไม่ต้องมาเสกสรรกัน

เรื่องความประเสริฐเพราะกิเลสมันเสกสรรนั้น มันไม่ได้วิเศษอะไรแหละ ว่ากันไปอย่างนั้นทั้งเขาทั้งเรา เพราะมันมีแต่ความรู้ประเภทเดียวกัน มีแต่ความรู้ประเภทหลอกตนเอง แล้วก็ไปหลอกคนอื่น หลอกคนนั้นหลอกคนนี้ คนโง่มันหลอกได้ง่าย ๆ จะว่าไงมนุษย์เราสัตว์เรามันโง่จะตายไป กิเลสจะไม่หลอกได้ง่าย ๆ ยังไง มันหลอกยังไงก็เชื่อมันทั้งนั้น เชื่อมันมาตั้งกัปตั้งกัลป์ยังไม่เห็นโทษของมันเลย

ฉะนั้นถ้าอยากจะเห็นโทษของมัน ให้สร้างสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรขึ้นให้ดี แล้วจะตามเห็นแง่งอนของกิเลสที่มันเคยหลอกลวงเรามา จะเข้าใจโดยลำดับและแก้กันได้ปลดเปลื้องกันได้ ฆ่ากันได้เป็นวรรคเป็นตอน จนถึงขั้นละเอียดสุดก็ตามฆ่ากันจนไม่มีอะไรเหลือภายในใจแล้ว เอ๊า ทีนี้มันอยู่ในหัวใจดวงใดทำไมจะไม่รู้ กิเลสเหล่านี้มันเคยครองหัวใจเรามานานแล้ว ได้ถูกทำลายออกไปจากใจนี้แล้ว มันอยู่ในหัวใจใดทำไมจะไม่รู้ นั่นละเพลงของธรรม ที่นี่กิเลสอยู่ไหนรู้หมด เพราะได้ทำลายลงไปแล้วด้วยอำนาจแห่งธรรม

จงสร้างจิตนี้ให้ดี พัฒนาจิตให้บริสุทธิ์ นี่ละความเลิศความประเสริฐอยู่ตรงนี้ **กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา** ท่านสอนให้คนฉลาด สอนให้พระฉลาดในเวลาที่ประพฤติปฏิบัติตัวอยู่นี้ เวลาที่มีชีวิตอยู่นี้ ไม่ได้ **กุสลา ธมฺมา** เวลาตายแล้ว จะไปหวังผลประโยชน์อะไรใน **กุสลา ธมฺมา** สำหรับบุคคลที่ตายแล้วนั้น ในเวลามีชีวิตอยู่นี้ยังไม่ฉลาด แล้วเราจะเอาความฉลาดไปจาก **กุสลา ธมฺมา** ที่สวดนั้นได้ยังไง **กุสลา ธมฺมา** ที่ท่านสวดน่ะพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ฉลาดที่ตรงนี้ เอาให้จริงให้จังซินักปฏิบัติ

ที่พูดเมื่อกี้นี้ สมาธิ ปัญญา ไม่ต้องพูดวิมุตติก็ได้ ถ้าลงปัญญาเกรียงไกรเต็มที่คำว่า มหาสติ มหาปัญญา นั้นก็คือสติปัญญาอัตโนมัตินั่นเอง หมุนตัวเป็นเกลียวทั้งวันทั้งคืน ยืนเดินนั่งนอน เว้นแต่หลับเท่านั้น เป็นในหลักธรรมชาติของตนเอง เพราะความ

สามารถความแก่กล้าของสติปัญญา ที่ได้ฝึกมาอย่างเกรียงไกรแล้ว นั่นท่านว่า มหาสติ มหาปัญญา กิเลสละเอียดขนาดไหนตามทันหมด จนกระทั่งไม่มีเชื้อของกิเลสเหลืออยู่เลย นั้นแหละสติปัญญานี้จึงจะหมดหน้าที่ไป จากนั้นแล้วจะว่าท่านเป็นมหาสติท่านเป็นมหาปัญญา ท่านก็ไม่ได้ว่า

ท่านผู้ถึงที่ถึงฐานพ้นจากสมมุติโดยประการทั้งปวงแล้ว ท่านไม่ได้สำคัญท่านว่าท่านวิเศษ หรือท่านเลวกว่าผู้หนึ่งผู้ใด เพราะฉะนั้นแม้สัตว์เดรัจฉานจะตัวเล็กขนาดไหนก็ตาม ท่านไม่ประมาท ท่านถือเป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งนั้น เพราะธรรมเป็นของอ่อนโยน เมื่ออยู่ในจิตดวงใดจิตดวงนั้นย่อมอ่อนนิ่มไปหมด เข้าได้ทุกเม็ดหินเม็ดทราย เข้าได้กับสัตว์ทุกประเภท ไม่มีคำว่าแข็งกระด้าง นอกจากกิเลสเท่านั้นมันเป็นตัวแข็งกระด้าง ตัวทิฐิมานะ ตัวเย่อหยิ่งจองหอง ถ้าธรรมแล้วไม่มี มีแต่ความอ่อนนุ่มนิ่มนวลด้วยเมตตามหาคุณแก่โลกอยู่ตลอดเวลาโดยถ่ายเดียว

รู้สึกเหนื่อยแล้ว เอาละแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

๒๗. สนามรบของนักบวช

พระพุทธเจ้าที่ทรงพระนามการเทิดทูนอย่างสูงจากบรรดาสัตว์ว่า **มหาการุณิโก นาโถ หิตาย สพฺพปาณินํ** เป็นต้น ทรงเป็นผู้มีมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่แก่มวลสัตว์นั้น ออกมาจากความจริงสุดส่วนที่เต็มเปี่ยมในพระทัยของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ บรรดาที่เคยได้รับความทุกข์ทรมานอยู่ในโลกันตวัฏฏ์ คือวัฏฏวนที่เต็มไปด้วยความมืดบอด จากสิ่งปกคลุมอันหนาแน่นทั้งหลาย คือกิเลสประเภทต่าง ๆ แต่ละพระองค์ทรงผ่านพ้นจากนี้ขึ้นมาได้ ความทุกข์ความทรมานทั้งหลายจากสิ่งมืดดำทั้งหลายปกปิดกำบังนี้ พระองค์ได้เห็นโทษเต็มพระทัย เมื่อได้แหวกว่ายจากสิ่งเหล่านี้ออกมาได้โดยสิ้นเชิงแล้ว ทรงเห็นโทษอย่างเต็มพระทัย และเห็นคุณค่าแห่งธรรม แดนแห่งความหลุดพ้นเต็มพระทัยเช่นเดียวกัน เมื่อโทษกับคุณก็ได้เห็นเต็มพระทัยแล้ว การมองดูสรรพสัตว์ที่เหมือนนักโทษถูกคุมขังในเรือนจำ จึงทำให้เกิดความเมตตาสงสารอย่างมากประทับพระทัยด้วยกันทุกพระองค์ จึงทรงนิ่งนอนอยู่โดยลำพังพระองค์ไม่ได้

นับตั้งแต่วันตรัสรู้ทีแรกก็ทรงเล็งญาณดูสัตว์โลกทันที ด้วยพระจักษุญาณอันสว่างครอบแดนโลกธาตุ เพราะความทุกข์นี้เป็นสิ่งที่บีบบังคับและทรมานมานานแก่บรรดาสัตว์ไม่เว้นแต่ละรายที่อยู่ในแหล่งแห่งไตรภพนี้ เพราะแหล่งนี้เป็นแหล่งที่ควบคุม

ของกิเลสซึ่งเป็นมหาอำนาจ ทำให้สัตว์โลกมืดมิดปิดตา ไม่ให้มองเห็นโทษทุกข์ที่กิเลสผลิตขึ้นแก่ตนแม้ชั่วระยะแสงฟ้าแลบเลย

โทษทั้งมวลที่กิเลสผลิตขึ้นมา มีความปิดบังสัตว์โลกไปพร้อม ๆ กัน ไม่ให้เห็นโทษแห่งความทุกข์ทั้งหลาย ไม่ให้เห็นโทษแห่งการดิ้นรนกวัดแกว่งที่เป็นไปตามอำนาจแห่งกิเลสทั้งหลาย คือไม่ให้เห็นโทษทั้งเหตุอันเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ คือ กิเลสประเภทต่าง ๆ ทั้งผลคือความทุกข์ความลำบากทรมานต่าง ๆ ในภพชาตินั้น ๆ และไม่เคยมีคำว่า กิเลสเปิดช่องเปิดทางช่วยหนุน ช่วยผลักช่วยดันให้สัตว์โลกได้เล็ดลอดออกไปจากอำนาจของมัน นอกจากปิดบังหุ้มห่อและกีดกันไว้โดยถ่ายเดียวเท่านั้น ทุกฉากทุกแง่ทุกมุม ทุกอากัปกิริยาแห่งความเคลื่อนไหวนับแต่จิตออกมา มีแต่ถูกบังคับและปกปิดกำบังไว้ตลอด ความปกปิดกำบังนั้นก็เต็มไปด้วยเพลงกล่อมให้สัตว์โลกหลงเคลิ้มไปตาม จนมองไม่เห็นทิศทางออกจากอำนาจของมันเลย

คำว่า กิเลส ๆ จึงไม่ปรากฏแม้นิดในคุณค่า ที่จะเปิดช่องเปิดทางให้สัตว์โลกได้อยู่สบายหายห่วง นอกจากนั้นมันตีตะปูให้ติดแนบไว้อย่างเหนียวแน่นลึกลับจนมองไม่เห็นเงื่อนต้นเงื่อนปลาย

พระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว ที่สามารถผลุบโผล่ขึ้นมาได้จากความมืดบอดทั้งหลาย แล้วจึงทรงมองย้อนหลังดูความมืดดำทั้งหลาย ที่เต็มไปด้วยมหาภัยนานาประการ ด้วยพระทัยที่บริสุทธิ์อันเป็นสิ่งที่มีคุณค่าหาประมาณไม่ได้ ไม่มีสิ่งใดเปรียบเทียบได้ในโลกทั้งสาม เพราะเป็นโลกุตรธรรม เป็นธรรมเหนือโลก จึงทำให้เกิดพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณต่อสัตว์โลก ราวท้องฟ้ามหาสมุทรสุดสาคร นี้แลที่ว่า **มหาการุณิโก นาโถ** พระองค์จึงไม่ทรงสั่งสอนโลกโดยถือว่าเป็นหน้าที่และกิจจำเป็นธรรมดา ๆ แต่ทรงสั่งสอนช่วยเหลือด้วยพระทัยที่เต็มเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาอย่างแท้จริง ทุกพระอาการที่เคลื่อนไหวจึงเป็นไปด้วยพระเมตตาเต็มองค์ศาสดา ที่สัตว์โลกควรยึดถือเป็นคติตัวอย่างอันดีเลิศจากพระองค์

คำว่าศาสดาสั่งสอนโลกนั้น เป็นศาสดาได้ทุกพระอาการที่เคลื่อนไหว ไม่เพียงแต่ประทานพระโอวาทสั่งสอนสัตว์โลกแล้วเรียกว่าศาสดา ผู้แนะนำ แต่พระอาการทุกส่วนที่แสดงออกต่อผู้ไปเกี่ยวข้อง ทุกขั้นทุกภูมิ ทุกเพศทุกวัย ทุกชาติชั้นวรรณะ ย่อมเป็นศาสดา คือครูผู้สั่งสอนโลกโดยสมบูรณ์ ทรงเป็นศาสดาเต็มภูมิทุกพระอาการ กิริยาของโลกที่เคยใช้แต่ก่อนทรงปล่อยไปตามโลกหมด มีเฉพาะพระนิสัยประจำองค์ศาสดาล้วน ๆ เท่านั้น ทรงละได้ทั้งนิสัยและวาสนา จึงมีเพียงพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว ส่วนสาวกทั้งหลายยังมีกิริยาของโลก เคยเป็นนิสัยติดมา ยังละไม่ได้ แต่ก็ไม่เป็นโทษเป็นกรรมอะไร เป็นเพียงนิสัยความเคยชินมาดั้งเดิมแต่เป็นฆราวาสเท่านั้น

นี่แลศาสดาของพวกเรา ได้ทุ่มเทพระกำลังความสามารถลงอย่างเต็มที่ นับตั้งแต่เริ่มแรกปรารถนาพระโพธิญาณ ทรงบำเพ็ญด้วยความเหนื่อยยากมาโดยลำดับจนเสด็จออกทรงผนวช บำเพ็ญพรตเพื่อรื้อถอนกิเลสความมืดบอดอยู่ภายในพระทัยให้หมดสิ้นโดยสิ้นเชิง แล้วนำธรรมอันสว่างกระจ่างแจ้งมาสั่งสอนสัตว์โลก จึงไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย ความกระเทือนเหมือนฟ้าดินถล่ม พระทัยจะหลุดลอยออกจากพระกาย เพราะความหวั่นไหวความสะเทือนไปทั่วโลกธาตุ ทั้งการบำเพ็ญและการตรัสรู้ธรรม

กิริยาที่ทรงบำเพ็ญก็ไม่มีอาการใดที่ทำด้วยความท้อถอยย่อหย่อน ทำเต็มพระสติกำลังความสามารถ ทุกพระอาการทุกประโยคพยายาม แม้ประโยคแห่งความเพียรที่ไม่สำเร็จผลอันใด เช่น การทรมานพระองค์โดยวิธีการต่าง ๆ มีการอดกระยาหารเป็นต้น ก็เป็นความพากเพียรของผู้อยากพ้นทุกข์ และเป็นศาสดาของโลกอย่างแท้จริง ควรนำมาเป็นคติตัวอย่างสำหรับเรา ผู้ยึดถือพระองค์ว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ถือพระองค์เป็นศาสดา เป็นสรณะ เป็นที่ยึดที่พึ่งของใจ และยึดปฏิปทามาเป็นเครื่องดำเนินจะไม่มีสิ่งบกพร่องมาทำลายตัวเองดังที่เป็นอยู่เวลานี้

ศาสดาเห็นโทษแห่งสิ่งที่เป็นโทษ ทรงเห็นจริง ๆ ละสิ่งที่เป็นภัย ทรงละได้จริง ๆ ตัดวัฏจักรวัฏจิต ที่พาให้หมุนเวียนเกิดแก่เจ็บตายอยู่ในโลกสงสาร พระองค์ทรงถอดถอนและทรงละทรงตัดขาดจริง ๆ เป็นศาสดาอย่างเต็มภูมิ การสั่งสอนสัตว์โลกจึงไม่มีแขนงใดให้เกิดข้อข้องใจสงสัยสำหรับสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป

เราทั้งหลายเป็นผู้ล้างมือเปิบ จากพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนแล้ว จึงควรเห็นพระทัยพระพุทธเจ้าที่น่าสงสารพระองค์ยิ่งนักในการตะเกียกตะกาย เพื่อธรรมทั้งหลายทุก ๆ ประโยคพยายาม การที่เราพยายามดำเนินตามหลักธรรมที่ทรงสอนไว้แล้วโดยถูกต้องนั้น จึงไม่ใช่เป็นเรื่องหนักหนาอะไรนักเลย ไม่หนักเหมือนพระพุทธเจ้าผู้นำสัตว์โลกทุกกรณี ครูอาจารย์ผู้แนะนำสั่งสอนก็มี แบบแผนตำรับตำราก็มี มีพร้อมแล้วไม่บกพร่อง พวกเรามีเพียงการลงมือบำเพ็ญอย่างเดียว ยังเห็นว่าหนักมากยากมาก ลำบากมากอยู่หรือ จะนอนรอคอยให้พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และครูอาจารย์นำธรรมมาป้อนเหมือนป้อนข้าวเด็กนั่นหรือ ถ้าลงถึงขนาดนั้นแล้ว ก็ควรเตรียมโลงผีไว้เลยจะรวดเร็วกว่าท่านนำธรรมมาป้อนให้ถึงปาก

ความรู้สึกของนักบวชเรากับความรู้สึกของชาวพุทธทั่ว ๆ ไป และโลกทั่ว ๆ ไปนั้น ตามหลักความจริงแล้วต่างกันอย่างมากมาย เพราะโลกเขามีความรู้สึกธรรมดาแบบโลกและทำอะไรแบบโลก ส่วนพระเราผู้บวชมานั้นเพื่อเห็นภัย เพื่อสลัดปัดทิ้งสิ่งที่เป็นฟืนเป็นไฟภายในใจ ไฟที่ฝังจมอยู่ภายในใจนี้ ไม่เหมือนไฟทั้งหลายภายนอก แต่เป็นไฟที่สุมอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่มีวิธีการ ไม่มีอุบาย ไม่มีแนวทางเป็นเครื่องมือดับแล้ว ไฟนี้จะไม่ดับเองเลยตลอดกัปกัลป์ และไม่มีเบื้องต้นเบื้องปลายเป็นอยู่อย่างนั้นตลอดไป จึงต้องได้ใช้อุบายวิธีการต่าง ๆ ตามหลักธรรมที่ท่านดำเนินได้ผลมาแล้วและชี้แจงไว้แล้วโดยถูกต้อง ซึ่งผู้เห็นภัยจะนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดไฟคือกิเลสทั้งมวล

การมาปฏิบัติตัวในความเป็นนักบวชเช่นนี้ จึงเป็นเหมือนเข้าสู่สงครามและรบแบบตะลุมบอน จะมานอนใจเอานิสัยของกิเลสจากฆราวาสมาใช้ไม่เป็นผล นอกจากจะเป็นการเพิ่มกิเลสให้พอกพูนหนาแน่นขึ้นภายในใจเท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายของนักรบแห่งนักบวชของเราเลย จึงต้องใช้ความพยายามเต็มที่ ในอิริยาบถต่าง ๆ ให้ถือว่าเราอยู่ในแนวรบ อยู่ในวงล้อมของกิเลสทั้งมวล การพิจารณาแก้ไขถอดถอนทุกวิธีการจึงเป็นการต่อสู้ เป็นการแหวกว่ายหาที่เล็ดลอดปลอดภัยจากกิเลสประเภทต่าง ๆ ด้วยความไม่นอนใจ

ไม่มีสิ่งใดที่จะให้ความภาคภูมิใจตลอดไปได้ในโลกอันนี้ ไม่ว่าวัตถุไม่ว่าอารมณ์ มันเป็นเหยื่อล่อของกิเลสทั้งมวล ไม่ใช่เป็นโอชารสที่ควรจะติดจะพัน จะเคลิบเคลิ้มหลงใหลไปตาม นอกจากรสแห่งธรรมเท่านั้นจะเป็นที่แน่ใจตายใจแก่ผู้บำเพ็ญทั้งหลาย นับแต่ความสงบเย็นใจไปโดยลำดับแต่พื้น ๆ แห่งธรรม จนกระทั่งถึงที่สุดวิมุตติหลุดพ้นไปโดยสิ้นเชิง มีธรรมทุกขั้นเป็นที่ไว้ใจได้ เป็นธรรมชาติที่ตายใจและฝากเป็นฝากตายได้โดยลำดับ ไม่มีฉากหน้าฉากหลังเหมือนกลมายาของกิเลสที่หลอกลวงสัตว์โลกเรื่อยมา

การปฏิบัติตนต้องใช้สติปัญญา พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมออย่านอนใจ กิเลสเป็นสิ่งที่ละเอียดแหลมคมมากเกินกว่าความรู้ธรรมดาเราจะทันมัน จะรู้เท่ากลของมันได้ จึงต้องฝึกสติ ฝึกปัญญา ที่พอจะตามทันได้และตามทัน พร้อมทั้งการแก้ไขถอดถอนได้เป็นขั้นเป็นตอน

ไม่มีสิ่งใดเป็นที่ภาคภูมิใจในโลกพอจะตั้งความหวังกับมัน หากเป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจได้แล้ว พระพุทธเจ้าศาสดาองค์เอกก็ไม่สั่งสอนให้ละ ให้ปล่อยวางให้หลุดพ้นไปจากสิ่งเหล่านี้ ใครเกิดมาก็ได้ประสบพบเห็น ก็ได้สัมผัสสัมพันธ์เหมือน ๆ กัน มีอะไรเป็นเครื่องส่งเสริมให้ได้รับความสุขความเจริญ และเป็นความสุขอันไพบูลย์ ไม่มี นอกจากเป็นสิ่งเกลี้ยกล่อมจิตใจให้ติดจมอยู่กับมัน และนอนจมอยู่ในวัฏวนนี้ ไม่มีเวลาเล็ดลอดออกไปได้ นอกจากการปฏิบัติธรรมให้ผ่านพ้นไปถ่ายเดียว ซึ่งเป็นความถูกต้องชอบธรรมอย่างยิ่ง

และคำว่าความมืดบอดนั้น อย่าพึงเข้าใจว่าเป็นดินฟ้า อากาศ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พาให้มืดบอดหรือพาให้สว่าง แต่พึงทราบว่าความมืดบอดทั้งมวลนี้คือ กิเลสเป็นเครื่องปกปิดกำบังจิตใจไว้อย่างแนบสนิทติดจม จนไม่ทราบว่าอะไรเป็นกิเลส อะไรเป็นจิต มันคลุกเคล้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเวลาที่แยกหรือกำจัดยังไม่ได้ คำว่าความสว่างก็คือสติปัญญาที่เรียกว่าธรรม ที่จะสามารถรู้เท่าทัน และสามารถสอดส่องมองเห็นทั้งโทษและคุณภายในใจที่เคยมืดบอดมา ให้กลายเป็นใจที่สว่างไสวขึ้นมา

การเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารนี้ พอตัวทุกราย พอตัวทุกคน ไม่มีใครยิ่งหย่อนกว่าใคร พอจะมาแข่งขันกันว่าเป็นของดีของวิเศษเลิศโลก ความเกิดความตายเป็นเรื่องกองทุกข์ทั้งมวล ไม่ใช่ของดีมีสุขพอจะอยากมาเกิด ก่อนที่จะหลุดหรือเล็ดลอดออกมาจากช่องแคบคือท้องของแม่ ก็ผ่านความสลบไสลมาแล้วด้วยกัน ออกมาแล้วแทนที่จะได้รับความสะดวกสบาย ก็ต้องทนทุกข์ทรมานด้วยธาตุด้วยขันธ์ ด้วยเย็นร้อนอ่อนแข็งความหิวความกระหาย โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ย่ำยีบีฑามาตลอด จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายไปไม่รอดจริง ๆ ก็ตาย

ล้วนแต่กองทุกข์ที่วางสายยาวเหยียดไปกับการเกิดตาย นับแต่เริ่มตกคลอดจนถึงวาระสุดท้าย คือหมดลมหายใจที่เรียกว่าตาย มีตรงไหนที่ดีเด่นว่าได้รับความสุขความสบาย นอกจากเด่นชัดด้วยความทุกข์นานาประการ ที่ประสับประสานกันเรื่อยมามีตรงไหนพอจะติดจะพัน พอจะเคลิบเคลิ้มหลงใหลไปกับเรื่องความเกิดเป็นนั้นเกิดเป็นนี้ในภพต่าง ๆ เล่า ต้องพิจารณาด้วยดีนักปฏิบัติ

ที่กล่าวมานี้เป็นผลของกิเลสที่แนบแน่น ละเอียดแหลมคมเกินสามัญธรรมดาจะคาดคิด ซึ่งฝังจมอยู่ภายในจิตเป็นเชื้อพาให้เกิด การแก้จึงแก้ลงที่นั่น ไม่ใช่แก้ที่อื่น

ผู้ยังไม่เคยสงบก็พยายามทำใจของตนให้สงบ ด้วยบทธรรมใดก็ตามที่เห็นว่าถูกจริต เช่น บริกรรม **พุทฺโธ ธมฺโม** หรือ **สงฺโฆ** หรือ **อฏฺฐิ ทนฺตา** อะไรก็ได้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เหล่านี้เป็นคำบริกรรมได้ทั้งนั้น มีลมหายใจเป็นสำคัญบทหนึ่งตามแต่ความถนัด จับจำเพาะวงปัจจุบัน เช่น การกำหนดบริกรรมคำใด ก็ให้รู้อยู่กับคำบริกรรมนั่นเท่านั้น ไม่ต้องไปวาดภาพหอปราสาทวิมานที่ไหน นอกจากเหตุที่ทำถูกต้องอยู่ในขณะนั้นเท่านั้น การกำหนดลมก็ให้รู้อยู่ที่ลม ลมเข้าให้รู้ ลมออกให้รู้ รู้อยู่กับลมโดยเฉพาะ ให้ความรู้นั้นจดจ่ออยู่กับลม ไม่ต้องเกร็งตัวให้มาก บังคับให้มากนัก เป็นแต่ทำความรู้ให้อยู่กับลมที่หายใจเข้าหายใจออก ไม่ต้องไปคาดอดีตอนาคตให้นอกไปจากวงปัจจุบัน คือการกำหนดรู้ลมอยู่โดยตลอด ลมนั้นแลเป็นเครื่องเกาะเครื่องยึดของจิตเพื่อสงบตัวลงได้

เวลาจะตั้งรากตั้งฐานทีแรก จิตหาที่ยึดไม่ได้ จึงต้องอาศัยธรรมบทต่าง ๆ เป็นเครื่องยึดที่เรียกว่าบริกรรม บริกรรมธรรมบทใดก็ให้อยู่กับธรรมบทนั้น ให้รู้อยู่กับธรรมบทนั้น ผู้กำหนดอานาปานสติก็ให้รู้อยู่กับลม ซึ่งเป็นเครื่องยึดของใจ ใจเมื่อมีความจดจ่อต่อเนื่องอยู่กับเครื่องยึดอยู่แล้ว จะตะล่อมตัวเข้ามาสู่ความสงบ ผู้กำหนดลม ลมก็จะละเอียดลงไป ลมที่ละเอียดนั้นก็เนื่องจากใจละเอียด ใจค่อยสงบตัวเข้ามาจนละเอียดสุด ถึงวาระสุดท้ายลมได้หายไปต่อหน้าต่อตา ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่าลมหยาบลมละเอียด ละเอียดสุด แล้วหายเงียบไปก็มี จะอย่างไรก็ตาม แม้ลมหายเงียบไปก็อย่าวิตกวิจารณ์และกลัวล้มกลัวตาย

นักภาวนาส่วนมากมักกลัวตายอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่ต้องไปกลัว ความรู้ที่รู้ว่าลมหายไปนั้นไม่ได้หายไปไหน ความรู้นั้นแลเป็นผู้ครองร่างอยู่จะไม่ตาย ก็เราไม่ได้ภาวนาเอาลม เป็นแต่เพียงยึดลมเป็นหลักในขณะที่จิตยังยึดตัวของตัวเป็นหลักไม่ได้ต้องอาศัยลม ลมละเอียดลงไปก็แสดงว่าจิตนี้ละเอียด พอที่จะพึ่งตนเองได้แล้วตามหลักภาวนาแม้ลมหายใจนั้นได้หายไป แต่ความรู้นั้นไม่หาย ให้อยู่กับความรู้ที่ไม่หายนั้น ไม่ต้องไปกังวลกับลม จิตจะเข้าสู่ความละเอียดแนบแน่น และแสดงความแปลกประหลาดอัศจรรย์ขึ้นมาให้เจ้าตัวรู้เห็นในเวลานั้น นี้คือการเริ่มแรกแห่งการภาวนา อย่าได้วิตกวิจารณ์กับลมว่าหายไปแล้วตนจะตาย มันไม่ตาย วิธีการของการภาวนาเป็นอย่างนี้ไม่ใช่วิธีการฆ่าตนเอง เป็นวิธีการของการภาวนาเพื่อความเจริญแห่งธรรมภายในใจต่างหาก

เบื้องต้นจะมีความอึดอัดบ้างสำหรับผู้เจริญอานาปานสติ อึดอัดก็ให้รู้ว่าอึดอัดอย่าปล่อยลม จะอึดอัดไปไหนก็ให้รู้ ใจจะขาดในขณะภาวนาก็ให้รู้ เพราะเราไม่ได้ภาวนาเพื่อฆ่าตัวเอง นั่นเป็นเรื่องของกิเลส เป็นกลมายาของกิเลสหลอกลวงให้ถอยหน้าถอยหลัง ให้เกิดความสงสัยกลัวจะเป็นจะตาย แล้วท้อถอยปล่อยวางการภาวนาไปเสียต่างหาก นั่นแสดงว่ากิเลสทำงานได้ผลแล้ว เวลาจะทำก็กลัวแต่จะล้มจะตาย ทั้ง ๆ ที่ความล้มความตายมันไม่ได้มีในการภาวนา กิเลสมันก็หลอกให้มีจนได้ นี่ก็กลมายาของกิเลสประเภทหนึ่ง ให้พึงทราบไว้ด้วยกัน

นี่หลักของสมาธิของสมณะ สอนให้ทราบ ผู้ที่บวชใหม่ก็มี มาประพฤติปฏิบัติใหม่ก็มี ใหม่กับเก่าก็อันเดียวกันนั่นแหละ อย่าเข้าใจว่าตนใหม่ตนเก่า มันจะเป็นเรื่องของกิเลสแฝงขึ้นมา ถ้าเก่าก็ให้ชำนิชำนาญในเรื่องภาวนาซิ ถ้าไม่ชำนิชำนาญมันก็ ก.ไก่. ก.กา อยู่นั้นแหละ ไม่เกิดประโยชน์อะไรกับคำว่าบวชเก่าบวชใหม่ ส่วนกิเลสนั้นไม่มีคำว่าเก่าหรือใหม่ แต่มันอยู่ในจิตเราด้วยกัน เพียงคำบริกรรมก็ไม่ได้เรื่องได้ราวจะเอาผลประโยชน์มาจากที่ไหน

ฝึกให้ดี ทำให้จริงให้จัง ผู้กำหนดหรือบริกรรมธรรมบทใดก็ให้อยู่กับธรรมบทนั้น ให้รู้อยู่จำเพาะ อย่าคาดผลว่าจะเกิดขึ้นหรือแสดงอาการอย่างไรบ้าง อย่าไปคาดจะเขวจากหลักปัจจุบันคืองานที่กำลังทำอยู่ ผลจะไม่เกิดขึ้นให้ได้ชม การภาวนาสำคัญอยู่ที่ปัจจุบัน การไม่คาดไม่หมายสิ่งใดนอกไปจากเหตุที่กำลังดำเนินอยู่นั้นเป็นความถูกต้องดีงามสำหรับผู้ปฏิบัติ จะต้องปรากฏผลเป็นที่แน่ใจวันใดวาระหนึ่งจนได้ไม่สงสัย

การปฏิบัติกิจการงานใดก็ไม่ยากเหมือนการปฏิบัติเพื่อฆ่ากิเลส เพราะกิเลสเป็นผู้แย่งผู้ชิงผู้กีดผู้ขวาง ผู้คอยทำลายงานและผลงานของตัวอยู่เสมอ งานนี้จึงเป็นเหมือนว่ายาก เพราะกิเลสพาให้ยาก กิเลสหลอกว่ายากและกิเลสต่อสู้ กิเลสขัดขวางไม่ให้ทำซึ่งเท่ากับการทำลายมัน เราที่โง่ต่อเพลงกล่อมของกิเลสก็เชื่อและกลับไปตำหนิธรรมทิ้งให้ธรรมเสีย ว่าการบำเพ็ญธรรมนั้นยาก ความจริงกิเลสมันหลอก กิเลสพาให้ยากต่างหาก ธรรมไม่ได้พาให้ยาก จงพากันเข้าใจจุดนี้ไว้ให้ดีนักปฏิบัติ ความท้อแท้อ่อนแอเหลวไหลล้วนแต่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล อย่าเข้าใจว่าเป็นเรื่องของธรรม เวลานี้เราเสาะแสวงหาธรรม ต้องมีจริงมีจัง มีสติมีสตังและปัญญาเคลือบแฝง มีความพากความเพียร มีความอุตส่าห์พยายาม นี่คือเรื่องของธรรมเรื่องใดก็ตามอาการใดก็ตาม ที่จะมาทำลายมากีดขวางความพากความเพียร ความอุตส่าห์พยายาม ความเข้มแข็งความอดทนเพื่ออรรถเพื่อธรรม ให้ด้อยและขาดไปนั้น ล้วนแต่เป็นเรื่องของกิเลส คือตัวมารทั้งนั้นอย่าเข้าใจว่าเป็นสิ่งอื่นสิ่งใด

นี่แหละเรื่องความละเอียดของกิเลสจงพากันจำไว้ เอาให้เหนือกิเลสไปโดยลำดับแล้วจะทราบกลมายาของมันทุกแง่ทุกมุม ทั้งหยาบ ทั้งกลาง ทั้งละเอียดและละเอียดสุด

ไม่นอกเหนือไปจากธรรมคือ สติธรรม ปัญญาธรรม เป็นต้นนี้ได้ เพราะกิเลสไม่เหนือธรรม เมื่อได้นำธรรมมาใช้ นำธรรมมาปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมกับการปราบปรามกิเลสแล้ว จะไม่มีกิเลสตัวใดตกค้างอยู่ภายในใจได้เลย พระพุทธเจ้าชนะกิเลสก็เพราะธรรม มีสติธรรม ปัญญาธรรมเป็นสำคัญ ที่แพ้ก็เพราะไม่มีธรรมเหล่านี้ ถูกกิเลสเหยียบย่ำทำลายถ่ายเดียว มรรคผลนิพพานจะมีเต็มหัวใจอยู่ก็เข้าไม่ถึง เพราะกิเลสมันกีดมันกัน มันปิดประตูไว้ทุกแง่ทุกมุมทุกด้านทุกทางให้ทำไม่ได้เข้าไม่ถึง

เดินจงกรมมันก็ลากสติหนีไปที่อื่นเสีย ลากจิตเข้าป่าเข้ารกไปเสีย ลากไปทางรูปทางเสียง ทางกลิ่น ทางรสไปเสีย เพราะเครื่องหลอกลวงของมันมีเยอะ ทางรูปก็เต็มโลกธาตุ เสียงก็เต็มโลกธาตุ กลิ่น รส เครื่องสัมผัสก็เต็มโลกธาตุ ล้วนเป็นเหยื่อที่มันปักเสียบไว้ทั้งนั้น ทำเป็นเหยื่อล่อปลาไว้หมด แต่เราไม่ทราบว่าเป็นเหยื่อล่อ เพราะอุบายของมันแหลมคมมาก อุบายของเราไม่ทัน กระดิกออกไปตรงไหนมีแต่กิเลสรุมล้อมเอาหมด ไม่มีธรรมเป็นเครื่องรักษาบ้างเลย ใจจึงหาความสงบไม่ได้ หาความแยบคายไม่ได้ หาความเฉลียวฉลาดเพื่อแก้กิเลสไม่ได้ มีแต่กิเลสผูกเอามัดเอา แม้เดินจงกรมอยู่ก็ถูกมันมัดแข้งมัดขามัดหูมัดตาไว้หมด ราวกับคนหูหนวกตาบอด ใจวิกลวิการง่อยเปลี้ยอวัยวะในวงความเพียรไปเสีย เหลือแต่คลังกิเลสเต็มหัวใจ คลังสติธรรมปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม สมาธิธรรม ไม่ปรากฏ

นั่งสมาธิก็ไม่มีสติ ไม่มีปัญญาที่จะพินิจพิจารณาธรรมของจริงซึ่งมีอยู่กับใจ ไม่ว่าความเพียรในท่าใดอาการใด มีแต่กิเลสเข้าทำงานแทนเสียสิ้น แล้วก็มาทวงผลว่าทำไมนั่งภาวนาตั้งนานไม่เห็นเกิดผลอะไร ก็จะเกิดผลอะไร เพราะเหตุกิเลสเอาไปกินหมดแล้วพาส่งพาส่ายพาแส่หาแต่เรื่องกิเลสไปหมด แม้ตาไม่เห็นมันก็เป็นธรรมารมณ์ในสิ่งที่เคยรู้เคยเห็นเคยได้ยินมาแล้ว เอามาครุ่นมาคิดมาอุ่นกินอยู่อย่างนั้น ไม่เคยคิดว่าอารมณ์เหล่านี้เป็นของเก่า ล่วงกาลผ่านสมัยล้าสมัยไปแล้ว เคยคิดมาแล้วกี่ครั้งกี่คราวกี่ร้อยกี่พันครั้ง กิเลสไม่ให้คิดว่าเป็นของเก่าของเดนเลย ให้คิดว่าเป็นของใหม่เอี่ยมทั้งนั้น จึงได้ติดอารมณ์ของมันเรื่อยมา

นี่แลเครื่องหลอกลวงของมัน ลึกซึ้งละเอียดขนาดนั้น จิตเราจึงไม่ทราบจึงต้องติดของเก่าอารมณ์เก่าที่เคยคิดมาแล้ว อดีตารมณ์ คืออารมณ์ที่ผ่านมาแล้ว ไม่ว่าทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เคยสัมผัสสัมพันธ์มาแล้ว ผ่านมาแล้ว ก็ไม่เห็นว่าเป็นของเก่าเป็นเดนไปแล้ว ไม่ต้องคิดซ้ำ ๆ ซาก ๆ เพราะสิ่งนี้เคยคิดมาแล้ว เคยให้ทุกข์เรามาแล้ว มันไม่ให้คิดอย่างนั้น มีแต่ทำให้ติดพันไปหมด เป็นของใหม่เอี่ยมไปหมด ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสต้องใหม่เอี่ยม ลื่นไปเลย ถ้าเป็นธรรมแล้วมันขลุกขลัก ๆ ก้าวไม่ออก เพราะกิเลสดันเอาไว้ กันเอาไว้ กีดขวางเอาไว้ ไม่ให้เป็นความสะดวก ถ้าเป็นถนนมันก็ตัดไม้มากั้นทางไว้เสีย เต็มไปด้วยก้อนหิน ท่อนไม้ รถวิ่งไม่ได้ ติด

เวลาเราจะดำเนินเพื่อความราบรื่นในธรรม จึงต้องถูกกิเลสกีดขวางล่อลวงไว้ไม่ให้ดำเนินด้วยความสะดวก ให้พึงทราบว่ากิเลสเคยเป็นอย่างนั้นมาตลอด จึงต้องได้ใช้ความพยายามเต็มที่ การพยายามต่อสู้ก็ต่อสู้กับสิ่งที่เป็นข้าศึก สิ่งที่กีดขวางนั้นแลไม่ใช่ธรรมมากีดขวาง กิเลสต่างหากมากีดขวาง กิเลสต่างหากทำให้ท้อแท้อ่อนแอ กิเลสต่างหากทำให้ขี้เกียจขี้คร้าน กิเลสต่างหากทำให้ท้อถอยอ่อนแอ และหยุดการงานที่จะเป็นประโยชน์ทั้งมวล เพราะอำนาจของกิเลสมันเหนือของธรรมในขั้นเริ่มแรกแห่งการบำเพ็ญ

ต่อไปเมื่อเราทำความพยายามต่อสู้อยู่เสมอไม่ลดละความเพียร กิเลสก็ค่อยอ่อนกำลังลงไป สติไม่มีพยายามตั้งขึ้นให้มี ปัญญาไม่มีพยายามค้นคิดให้มี ธรรมสอนไว้แล้วทุกอย่าง สัจธรรมมีอยู่อย่างสมบูรณ์ภายในกายในใจเรา นำมาใช้ได้ทั้งนั้น ถ้าไม่ขี้เกียจเสียอย่างเดียว ถ้าลงได้เห็นว่ากิเลสเป็นภัยแล้ว ความเพียรจะเป็นมาเอง สติปัญญาก็จะมาพร้อม ๆ กัน ที่ไม่เห็นกิเลสเป็นภัยเพราะกิเลสกล่อมนั่นซิสำคัญ เดินจงกรมก็บังคับกันไปแทบล้มแทบตาย บังคับไปแล้วก็ให้กิเลสมันถลุงเอาหมด ไม่มีอะไรเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นของตัวเลย เป็นอาหารกิเลสเสียทั้งมวล ในอิริยาบถทั้งสี่แห่งการประกอบความเพียรนั้น คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ทำภาวนาก็กลายเป็นเรื่องของกิเลสพาวกพาวนไปหมด เป็นเรื่องของกิเลสตอมหึ่ง ๆ ไปเสียหมด แล้วธรรมจะแทรกขึ้นได้ที่ไหน ก็มีแต่กิเลสพาแห่ไปแห่มาจนไม่มองเห็นตัวพระธุดงคกรรมฐาน มองเห็นแต่กิเลสล้อมหน้าล้อมหลังอยู่ทำนองนั้นในอิริยาบถต่าง ๆ

เอ๊า ถ้าอยากทราบเรื่องกิเลสดังที่กล่าวมานี้ จงฟาดฟันกันลงไปอย่าท้อถอยอ่อนแอ ความท้อถอยอ่อนแอไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่ทางจะให้เห็นธรรม ไม่ใช่อุบายวิธีจะให้เห็นธรรม ไม่ใช่การดำเนินเพื่อความเป็นธรรม นั่นคือการเดินตามก้นกิเลสจูงจมูกต่างหาก ทางถูกต้องตามธรรมต้องขุดค้นขึ้นมาต่อสู้กัน จิตไม่เคยสงบก็จะสงบได้ไม่สงสัย ถ้าดำเนินตามวิธีที่กล่าวมา ปัญญาพยายามค้นคิด อะไรสัมผัสสัมพันธ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย นำมาคิดพิจารณาไตร่ตรอง แยกแยะย้อนหน้าย้อนหลังกลับไปกลับมา ทบทวนให้ได้สัดได้ส่วนตามเหตุตามผลจนเป็นที่เข้าใจ สิ่งที่เคยสงสัยก็จะค่อยหลุดลอยไป ๆ ด้วยอำนาจของปัญญาหนีไม่พ้น

เฉพาะอย่างยิ่ง จึงถือสกลกายเป็นสนามรบเป็นสถานที่คลี่คลาย เพราะจิตติดกายนี้มากกว่าอื่นบรรดาความติดขั้นหยาบ ส่วนลึกลับภายในใจนั้นยกไว้ก่อน กายนี้ปิดอยู่ชั้นนอกอย่างเปิดเผย พยายามคลี่คลายออกมา รูปกายนี้มีอะไร ดูตั้งแต่ผิวหนังเข้าไปตามความจริง ความจริงล้วน ๆ ก็คือสิ่งปฏิกูลโสโครกเต็มอยู่ภายในร่างกาย นี้คือความจริง ความว่าสวยว่างามน่ารักใคร่ชอบใจนั้น เป็นเรื่องของกิเลสหลอกลวง มันเอามาฉาบทาไว้ทั้ง ๆ ที่ไม่จริง จงแยกแยะเข้าไปถึงความแปรสภาพ มันแปรอยู่ตลอดเวลา คิดดูตั้งแต่วันเกิดมาจนถึงป่านนี้เป็นยังไงตัวของเรา แตกต่างแต่เป็นเด็กไหม กายนี้แปรสภาพมาเรื่อย ๆ อย่างนี้ หมดทั้งร่างนี้แปรสภาพทั้งนั้น แม้แต่จิตใจก็ยังแปรสภาพไปตามขันธ์และความผลักดันของกิเลส

พิจารณาเข้าไป พยายามดูให้เห็นตามความจริง ฝืนกิเลสเข้าไป ตรงไหนมันว่างาม เอ๊า แยกตรงนั้นออกมาดูให้เห็นประจักษ์ตามันงามที่ตรงไหน กิเลสทำไมถึงหลอกลวงว่าสวยว่างามเอานักหนา อะไรมันงามดูให้ดีด้วยปัญญาของเรา เพราะสติปัญญาเรามีอยู่กับตัวด้วยกัน ทำไมจะยอมตีบตันอั้นตู้ให้กิเลสหลอกได้หลอกไปนักหนา คลี่คลายดูหนังก็เห็นชัด ๆ อยู่แล้วมันสวยมันงามที่ไหน ขี้เหงื่อขี้ไคลก็เป็นขี้ทั้งนั้นเต็มอยู่ภายนอกผิวหนัง ยิ่งเข้าไปภายในด้วยแล้วดูไม่ได้เลย เยิ้มไปด้วย ปุพโพโลหิต น้ำเน่าน้ำหนอง และยิ่งลึกเข้าไปก็ยิ่งดูไม่ได้ คนเราถ้าไม่มีหนังหุ้มห่อไว้นี้ดูกันได้เมื่อไร ดูได้แต่พวกแมลงวันเท่านั้นพากันตอมหึ่ง ๆ เวลาสัตว์ตายเห็นไหม แมลงวันมันชอบ

นี่จิตของเราเวลานี้เป็นเหมือนแมลงวัน เที่ยวหาตอมสิ่งที่ปฏิกูลโสโครกสกปรกนั้นแหละ เสกเป่าลม ๆ แล้ง ๆ ว่าเป็นของสวยของงาม ใจชนิดนี้ไม่ผิดอะไรกับแมลงวัน จิตของปุถุชนเรามันชอบตอมของสกปรกโสมม ของสะอาดคือศีลธรรมมันไม่ชอบไม่ตอม เรื่องของกิเลสมันชอบอย่างนั้น และเสกสรรขึ้นมาปิดตาบุรุษตาฟางเอาไว้ว่าเป็นของสวยของงาม เป็นของจีรังถาวร เป็นของน่าเพลิดเพลินเจริญหูเจริญตาเจริญใจ ไม่มีวันเบื่อหน่ายอิ่มพอ

จงเอาปัญญาหยั่งลงไปให้เห็นชัดเจน ดูเข้าไปจนกระทั่งถึงกระดูกทุกท่อน อวัยวะทุกส่วน ตับไตไส้พุง อาหารใหม่อาหารเก่า เต็มอยู่นี้ มีอะไรเป็นที่พึงปรารถนา ทั้งเขาทั้งเราเป็นเหมือนกันทั่วโลกดินแดน สงสัยที่ตรงไหน น่ายึดที่ตรงไหนว่าเป็นของสวยของงาม จากนั้นก็พิจารณากำหนดให้กายนี้ตายเน่าเฟะไปหมดทั้งร่าง แตกระเบิดออกไปถึงไหนอยู่ได้เมื่อไร คนมีจมูกอยู่ไม่ได้แตกฮือ ๆ ไปเลย นั่นเหรอของสวยของงาม คนแตกฮือ ๆ นั่นเหรอ พิจารณาให้เห็นชัดซิ มันไปเสกไว้ที่ไหนกิเลสน่ะ สวยที่ตรงไหน สวยที่คนแตกฮือ ๆ นั่นเหรอ แม้แต่ยังไม่ตายก็ยังต้องปฏิบัติรักษาความน่าเกลียดของกายอย่างเข้มงวดกวดขันด้วยกันเรื่อยมา นับว่าเป็นบ่อกังวลกับร่างกายนี้ไม่เบาเลย ยังจะหลับหูหลับตาเสกสรรปั้นยอไปถึงไหนกัน

เวลาตายมันเน่ามันพอง แตกกระจัดกระจายลงไป แร้งกาหมากิน ถ้าไม่มีคนรักษาแมลงวันเต็มโลกธาตุมานี้หมดตอมหึ่ง ๆ ดูได้ไหม นั่นหรือของสวยของงาม จากนั้นก็สลายลงไป ๆ จนกลายลงไปเป็นธาตุดินตามเดิม ส่วนน้ำก็ไปเป็นน้ำตามเดิม ส่วนธาตุไฟก็ไปเป็นไฟตามเดิม ส่วนธาตุลมก็ไปเป็นลมตามเดิม ไหนสัตว์บุคคลสวยงามมีอยู่ที่ตรงไหน อยู่ที่ดินที่น้ำที่ลมที่ไฟนั่นเหรอ ดินก็เป็นดินสวยงามที่ไหน น้ำเป็นน้ำสวยงามที่ไหน เป็นสัตว์เป็นบุคคลที่ไหน ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ เป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นของสวยของงานที่ไหนกัน มามัวตื่นลมตื่นแล้งกันอยู่กับป่าช้าผีดิบผีตายไม่มีวันตื่นหรือพระปฏิบัติเราน่ะ

จงพิจารณาให้ถึงสภาพความจริงของมันด้วยหลักธรรมคือปัญญา ถ้าอยากจะเห็นของจริง จิตมาพัวมาพันมาติดมาข้องอยู่กับสิ่งเหล่านี้ เพราะกิเลสมันจับไส กิเลสมัน

หลอกให้จิตหลงแล้วก็ยึดมั่นถือมั่น มันตีตะปูไว้อย่างเหนียวแน่น ด้วยอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในธาตุในขันธ์ คือในธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ว่าเป็นตัวเป็นตนอย่างสนิทติดจม กิเลสมันหลอกมากี่กัปกี่กัลป์แล้วยังไม่เบื่อไม่อิ่มไม่พอเหรอ เขากินข้าวยังรู้จักเวลาอิ่มพอ ทำไมใจเรากับอารมณ์ที่กิเลสหลอกลวงนี้จึงไม่เห็นมีวันอิ่มพอกัน มีแต่ใหม่เอี่ยมเรื่อย กินเท่าไรไม่หายอยาก นอนมากไม่รู้ตื่น นอนมากก็คือความลุ่มหลงงมงายนั่นเอง ไม่รู้วันไหนจะตื่น ถ้าไม่เอาสติปัญญาปลุกเข้าไปตีเข้าไป กินหลายไม่หายอยากตามโบราณท่านว่าไว้ กินเท่าไรมันยิ่งหิวยิ่งโหย คิดไปตามอารมณ์ของกิเลสเท่าไรยิ่งหิวยิ่งโหย ไม่มีคำว่าอิ่มพอ นี่แลคือความกินหลายไม่หายอยาก ฉะนั้นท่านจึงว่าตัณหาความหิวโหย ให้กินเท่าไรยิ่งหิวจัด สัตว์โลกจึงตายจึงล่มจมเพราะความหิว ความกิน

ความอิ่มพอมีอยู่ในธรรมะเท่านั้น กิเลสไม่เคยทำความอิ่มพอให้แก่ผู้ใด ไม่ว่าความโลภ ไม่ว่าความโกรธ ไม่ว่าความหลง ไม่ว่าราคะตัณหาประเภทใด ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสแล้ว จะไม่ให้มีความอิ่มพอแก่สัตว์เลย จะกินจะดื่มจะคิดจะพูดจะทำจะสัมผัสสัมพันธ์เท่าไร ก็ยิ่งหิวยิ่งโหยยิ่งกระวนกระวาย จนกระทั่งวันตายก็ไม่มีความอิ่มพอ เรายังจะหลงเพลินอยู่กับความหิวโหยไม่มีความอิ่มพอซึ่งเป็นกองทุกข์นี้อยู่เหรอ ความอิ่มพอของกิเลสไม่เคยมี ไม่เคยให้ผู้ใดอิ่มพอและสมหวัง ยังจะบึกบึนไปกับมันอะไรอยู่อีกเล่า ความอิ่มพออยู่กับธรรมต่างหากมิใช่อยู่กับกิเลส

จงพิจารณาแยกแยะหลายสันหลายคมให้รู้รอบขอบชิด โดยถือเอาร่างกายนี้เป็นสนามรบ เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาในขั้นแรก ให้เห็นอสุภะอสุภังประจักษ์ใจเรื่องความแตกความสลายความแปรสภาพ ก็ให้เห็นชัดด้วยปัญญาของเรา จิตจะยึดมั่นถือมั่นไปไหน เมื่อรู้เห็นตามเป็นจริงแล้วต้องถอยตัวเข้ามา หดตัวเข้ามาตามลำดับแห่งความเข้าใจ

จิตนี้พร้อมที่จะปล่อยวางอยู่แล้ว เป็นแต่เพียงว่าไม่รู้อุบายแห่งการปล่อยวาง จิตจะปล่อยวางได้ยังไง เพราะถูกกิเลสตัณหาอาสวะมันบีบบังคับให้ยึดให้ถือไปตามอำนาจของมัน มันสลับซับซ้อนมากเรื่องของกิเลสนี่ พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าให้เห็นแจ่มแจ้งชัดเจนลงไป นี่คือวิธีการถอดถอนกิเลสอันเสียบแทงอยู่ภายในจิตใจ

รูปนอกรูปในมันเหมือนกัน เสียงนอกเสียงในเหมือนกัน เป็นลม ๆ ไปอย่างนั้นแหละ ตื่นอะไรตื่นลม เสียงหญิงเสียงชายมีแต่เสียงลมเท่านั้นออกจากปาก ตื่นไปอะไรตื่นลม เคยได้เห็นได้ยินมาแต่วันเกิด ตื่นอะไรอยู่อีก นี่คือการพิจารณาจนแตกกระจายหายห่วงทุกอย่าง

การพิจารณาคลี่คลายนี้ถือเป็นงานเป็นการจริง ๆ พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าจนกระทั่งอิ่มพอ ถ้าเป็นธรรมแล้วอิ่ม ถ้าเป็นเรื่องของโลกของกิเลสไม่มีวันอิ่มพอ คิดไปเท่าไรก็ยิ่งติดยิ่งพัน ยิ่งเคลิบเคลิ้มหลงใหลไปเรื่อย ๆ หนักเข้าไปเรื่อย ๆ จมเสียจนได้ แต่ถ้าเป็นธรรมแล้วมีความอิ่มพอ การพิจารณาส่วนร่างกายให้เห็นตามที่กล่าวมาแล้วนี้จิตต้องอิ่มตัว ความยึดมั่นถือมั่นก็ถอนตัว การพิจารณาอย่างที่เคยพิจารณามานั้นก็หยุดเอง พิจารณาไปอะไรเพราะรู้หมดแล้ว ปล่อยวางหมดแล้ว พิจารณาหาอะไร รู้เองเหมือนกับเรารับประทานอาหาร จะมีรสเอร็ดอร่อยขนาดไหนก็ตามเถอะ ถ้าลงว่าธาตุขันธ์เพียงพอกับความต้องการแล้วเป็นไม่รับอีก นี่ก็เหมือนกัน เมื่อพิจารณาพอแล้วก็ปล่อยวาง อิ่มตัวเป็นขั้น ๆ ไป

อาการของจิตคิดไปในเรื่องใด เมื่อปัญญาสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นมา เห็นเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ของตนจนถึงขั้นปล่อยวางกันได้ ผ่านกันไปได้แล้ว สิ่งใดที่จะนอกเหนือปัญญาไปมีเหรอ ไม่มี ต้องพิจารณาจนกระทั่งรู้ชัดทุกสิ่งทุกอย่างโดยลำดับ เพราะสติปัญญานี้พร้อมที่จะรู้ พร้อมที่จะพิจารณาทุกสัดทุกส่วนทุกสิ่งทุกอย่างที่ควรแก่การพิจารณา และรู้ไปโดยลำดับไม่อับจน ที่สุดก็ย้อนกลับมาเห็นอาการของจิตเท่านั้นเป็นตัวหลอกลวง ส่วนหยาบนอกนั้นถูกตัดออกหมดด้วยปัญญาแล้ว จะติดอะไรก็รู้เสีย รูป เสียง กลิ่น รส อะไรก็รู้เสีย ด้วยการประมวลเข้ามาสู่สภาพเดียวกันกับตนเทียบเคียงกันได้ทุกสัดทุกส่วน และปล่อยวางลงสู่ความจริงแล้วจะไปติดที่ไหน ไม่ติด เพียงเท่านี้จิตก็สบายแล้ว

เมื่อจิตสบายแล้วเป็นยังไง บัดนี้คุณค่าแห่งธรรมได้ปรากฏเด่นขึ้นแล้ว ความเห็นโทษแห่งกิเลสทั้งหลายได้เห็นมาโดยลำดับแล้ว ทีนี้ความเพียรไม่ต้องบอก ค่อยหมุนตัวไปเองโดยไม่ต้องบังคับขับไสเหมือนแต่ก่อน นี่คือความเห็นคุณค่าของธรรม ผลก็ประจักษ์อยู่ภายในใจว่าเป็นความสว่างกระจ่างแจ้ง ความเบาบางภายในจิตใจ กิเลส

หลุดลอยออกไปมากเท่าไร จิตยิ่งดีดตัวขึ้นละเอียดขึ้น สุขก็เบา เบาเข้าไปละเอียดเข้าไป ยิ่งเห็นโทษของกิเลสมากขึ้น ปัญญาแยกแยะจนเห็นเรื่องของมัน ถ้าไม่เห็นโทษก็ไปไม่รอด ไปไม่พ้น จมอยู่กับมันตลอดไป

นี่แลทางดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์ ทุกข์อยู่ที่ไหน ทุกข์ก็อยู่ที่ใจซึ่งถูกกิเลสปักเสียบเอาไว้อย่างแน่นหนามั่นคง ปิดบังหุ้มห่อเอาไว้จนมองหาอะไรไม่เจอขึ้นชื่อว่าของจริง เห็นแต่ของปลอม ๆ และเข้าใจว่าเป็นของจริง จึงติดมั่นพัวพันอยู่ในสิ่งเหล่านั้น แล้วก็สร้างแต่ความทุกข์ความทรมานให้แก่ตนหาทางออกไม่ได้ เมื่อสติปัญญาได้คลี่คลายออกดูอย่างชัดเจนแล้ว สิ่งที่จอมปลอมทั้งหลายค่อยหลุดลอยออกไป จิตก็มีความสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นมาเรื่อย ๆ พร้อมทั้งความเห็นโทษของกิเลสประเภทต่าง ๆ และเห็นคุณค่าแห่งธรรมไปโดยลำดับ

ความเพียรก้าวหน้าละที่นี่ ความเพียรก้าวและความเพียรกล้า สละตายได้ ถ้าลงยังติดค้างอยู่กับกิเลสตัวใด กิเลสตัวใดยังจะมาบีบบังคับเราอยู่ได้ เป็นไม่ถอยเป็นไม่ยอมเด็ดขาด เอาให้ตายด้วยกันเลย กิเลสไม่ตายก็เราตายเท่านั้น คำว่าแพ้กิเลสนี้จะมีไม่ได้ หรือเป็นไปไม่ได้ หนักเข้า ๆ คำว่าแพ้ไม่มี นั่นละที่นี่ความเพียรเก่งไหม คุณค่าของธรรมเด่นขึ้นแล้วภายในจิตใจจะถอยได้อย่างไร มีแต่บุกและบุกใหญ่ท่าเดียวไม่มีกลางวันกลางคืน รบตลอด ฟาดฟันกิเลสตลอด

คุณค่าของกิเลสมีตรงไหน มีอะไรบ้าง นี่เห็นแต่คุณค่าของธรรมเด่น ๆ ในหัวใจทีนี้รสของธรรมกับรสของกิเลสที่ได้เคยสัมผัสสัมพันธ์กันมา ทั้งสองอย่างนี้รสอะไรเป็นอย่างไร ดีเลิศต่างกันอย่างไรบ้าง ก็เด่นชัดในทางรสของธรรม รสของกิเลสสู้ไม่ได้ เมื่อรสแห่งธรรมชนะรสกิเลสประเภทใดแล้ว รสกิเลสนั้นย่อมหลุดลอยออกไป ๆ รสของธรรมก็แซงหน้าขึ้นเรื่อย ๆ นี่ละการเห็นโทษกับเห็นคุณ เห็นไปพร้อม ๆ กันอย่างนี้ในวงปฏิบัติของท่านผู้รู้ผู้เห็น ท่านรู้ท่านเห็นอย่างนี้ จนกระทั่งกิเลสหลุดลอยไปจากใจไม่มีสิ่งใดเหลือเลย นั้นแลที่นี่รสอมตธรรมเต็มดวงใจ

การพิสูจน์เรื่องความเกิดความตาย ไม่ต้องไปพิสูจน์ที่ไหนให้เสียเวล่ำเวลา มันพร้อมอยู่ที่จิตดวงบริสุทธิ์นั้น แม้แต่ยังไม่บริสุทธิ์ จิตมีความสัมผัสสัมพันธ์กับอารมณ์ใดที่เป็นส่วนละเอียด กับกิเลสประเภทใดที่เป็นส่วนละเอียด มันก็รู้และพยายามตัดพยายามฟัน พยายามแก้พยายามถอดถอน ด้วยสติปัญญาไม่ลดละความพากเพียร สติปัญญาแก้ขาดจากนั้นแก้ขาดจากนี้แล้ว ก็รู้อยู่ภายในจิตไม่สงสัย จนกระทั่งขาดไปโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือเลยขึ้นชื่อว่าสมมุติ กิเลสที่เคยพัวพันพาให้เกิดให้ตาย รู้ได้ชัดว่าหมดแล้ว ที่นี่เรื่องเกิดเรื่องตายหมดเท่านั้น หมดปัญหาโดยประการทั้งปวงแล้วเพราะไม่มีเงื่อนต่อ เห็นสักแต่ว่าเห็น ได้ยินสักแต่ว่าได้ยิน ธาตุขันธ์ที่อยู่ด้วยกันนี้ก็สักแต่ว่าอยู่ด้วยกัน แต่ขาดวรรคขาดตอนกันแล้วในความสืบต่อระหว่างจิตกับขันธ์เหล่านี้ ระหว่างจิตกับรูป เสียง กลิ่น รส ระหว่างจิตกับสภาวธรรมทั้งหลาย ได้ขาดจากกันโดยสิ้นเชิงเห็นประจักษ์ภายในใจ เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ

ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ นี้เหมือนอะไร เหมือนรูป เหมือนเสียง เหมือนกลิ่น เหมือนรส เหมือนเครื่องสัมผัสสัมพันธ์ เหมือนธาตุเหมือนขันธ์ไหม ไม่ได้เหมือน ไม่ได้เป็นอันเดียวกัน อันหนึ่งสมมุติ อันหนึ่งวิมุตติ ต่างอันต่างมี ต่างอันต่างจริง ไม่คละเคล้ากัน

เหตุที่พาให้เกิดแก่เจ็บตายเพราะอะไร ก็รู้ชัด เพราะ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** มันแทรกมันฝังอยู่ภายในจิต พอนี้ถูกทำลายแตกกระจายออกไปจากใจไม่มีอะไรเหลือแล้ว เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ ปัญหาแห่งการเกิดตายก็ดับสนิทไม่มีเหลือแล้วภายในใจ เหลือแต่วิบากของกิเลส ผลของกิเลสที่เป็นธาตุเป็นขันธ์อยู่ในปัจจุบันนี้ ก็รับผิดชอบกันไปเพียงเท่านั้น พาอยู่ พาไป พาหลับ พานอน พากิน พาขับ พาถ่าย ไปเท่านั้น และไม่เกิดโทษเกิดภัยต่อจิตใจอีก เพราะได้ขาดจากกันโดยสิ้นเชิงแล้ว เป็นหลักธรรมชาติแล้ว เป็นอัตโนมัติแล้ว ไม่ต้องเสกสรรปั้นยอ ไม่ต้องระมัดระวังว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นภัยต่อจิตใจอีกต่อไป

กิเลสประเภทต่าง ๆ จะเป็นภัยต่อจิตใจอีกไม่มี เพราะกิเลสทุกประเภทได้ถูกทำลายหมดแล้ว กิเลสจะมาจากไหน เหาะลอยมาจากไหนจะเข้ามาแทรกจิตใจได้อีกไม่มีกิเลสตัวใด นอกจากกิเลสที่มันเป็นสนิมเกิดอยู่กับเหล็กและกัดเหล็กให้กร่อนไป

จนกระทั่งเหล็กเสียหายไปตามเท่านั้น กิเลสตัวนี้เท่านั้นคือตัว **อวิชฺชาปจฺจยา** นี่ เมื่อได้ทำลายลงไปเสียจนแหลกละเอียดแล้ว ทำไมจะไม่รู้

คำว่า พระอรหันต์ทั้งหลายเป็นแบบเดียวกัน เป็นธรรมแท่งเดียวกัน ไม่สงสัยกัน แม้ท่านจะนิพพานไปกี่กัปแล้วโดยทางสมมุติ พระพุทธเจ้าทรงรู้อย่างไรทรงสอนอย่างนั้น และประกาศธรรมกังวานมาได้ ๒,๕๐๐ กว่าปีนี้แล้ว ในพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันของเราว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นเองในความจริงทั้งหลายแน่ะ **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** ผู้รู้จะรู้จำเพาะตนเท่านั้น ผู้รู้ก็คือผู้ปฏิบัตินั่นแลจะรู้จำเพาะตน จะเป็นใครที่ไหนกัน

นี่การทำลายวัฏจักรวัฏจิตทำลายที่ตรงนี้ เมื่อขาดออกไปจากใจโดยสิ้นเชิงแล้ว หมดปัญหาโดยประการทั้งปวง โลกจะว่ามีก็มี ไม่ว่าก็ไม่มีอะไรเป็นปัญหา เพราะจิตหมดปัญหาแล้วจากสิ่งทั้งหลาย ไม่ได้เป็นปัญหาอีกแล้ว คือไม่เป็นเรื่องติดต่อพัวพันกันเหมือนอย่างแต่ก่อนมา เพราะเป็นจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้ว

เมื่อรู้อยู่ชัด ๆ ว่าบริสุทธิ์ล้วน ๆ จะสูญไปไหน ถ้าสูญแล้วบริสุทธิ์ได้ยังไงเห็นประจักษ์ เมื่อกิเลสจอมหลอกลวงหมดไปแล้ว จิตก็สนุกรู้สนุกเห็นน่ะซิ ไม่มีอะไรจะมาทำให้มัวหมองมาปิดมากั้น จิตจึงไม่เป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ เหมือนแต่ก่อนกิเลสถูกเปิดออกหมดแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นทำไมจะไม่เห็นโทษของกิเลส คือความมืดบอดที่ปิดหัวใจนี้ไว้ไม่ให้รู้ไม่ให้เห็นในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น พอกิเลสทลายไปแล้ว สิ่งที่ควรรู้ก็ต้องรู้ สิ่งที่ควรเห็นก็ต้องเห็น เป็นวิสัยของใจล้วน ๆ แล้ว ต้องรู้เต็มภูมิของตน นี่แหละ โลกวิทู เมื่อทำลายกำแพงอันหนาแน่นออกจากใจแล้ว ตาใจสว่างกระจ่างแจ้งมองทะลุปรุโปร่งไปหมด นี่ผลของการปฏิบัติเป็นอย่างนี้ เหล่านี้มิใช่ผลแห่งความเกียจคร้านเผอเรอนะ จงจำไว้อย่างถึงใจ นี้คือผลแห่งความเป็นนักต่อสู้ต่างหาก

เราอย่านำความขี้เกียจขี้คร้านอ่อนแอท้อแท้เหลวไหล อันเป็นเรื่องของกิเลสเข้ามาบีบคั้นหัวใจจะไปไม่รอดนักปฏิบัติ ให้เล็งถึง **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** เสมอ **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ไม่ใช่ผู้ล้างมือเปิบ **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** ไม่ได้เกิดขึ้นจากการล้างมือเปิบ

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ท่านแทบตายมาด้วยกันทั้งนั้น เหตุใดเราจะมาล้างมือเปิบ มันก็เก่งกว่าครูไปละซิ ถ้าเก่งกว่าครูแบบนี้ก็ต้องเลวลงโดยลำดับ ให้เก่งในทางความพากความเพียร เดินตามครูนั้นแหละ

ไม่ควรจะสงสัยแล้ว โลกธาตุนี้มีเกิดกับตาย ๆ หาบหามกองทุกข์ในภพน้อยภพใหญ่ไม่มีเวลาปลงวางเลย ภพมนุษย์เรายังดียังเป็นอิสรเสรี แต่ภพของสัตว์เรามองดูแล้วมันน่าอยู่น่าอาศัยที่ไหน มีแต่บีบบี้สีไฟกัดฉีกกันกิน ดูซิตัวไหนมีอำนาจมากไล่กัดไล่ฉีกกัน สัตว์ต่อสัตว์ สัตว์กินสัตว์ ทำลายสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ เรายังดีนะ ภพละเอียดยิ่งไปกว่านั้น ซึ่งเป็นของมีอยู่ตามหลักความจริงจะเป็นยังไง มันผิดอะไรกับมหันตทุกข์อยู่ในเรือนจำ มันไม่ได้ผิดอะไรกัน หัวเราะก็เหมือนนักโทษในเรือนจำนั่นแล ถึงจะขับลำทำเพลงก็นักโทษขับลำทำเพลงอยู่ในเรือนจำ มันเอาดีกรีมาจากไหน เอาความสุขความสบายมาจากไหน เอาให้ได้ขับกล่อมอยู่กับวิมุตติดูซิ ให้ธรรมวิมุตติได้กล่อมดูซิจะเป็นอย่างไร ต่างกันอย่างไรบ้างระหว่างเพลงกล่อมของกิเลสกับเพลงกล่อมของวิมุตติธรรม เอาให้เห็นซินักปฏิบัติ

ผู้ปฏิบัตินี้เท่านั้นจะเห็นความจริงทั้งหลายที่กล่าวมา นอกนั้นไม่มีทาง จงเอาให้จริงให้จัง คุณค่าราคาของเรานี้มาก มีบุญวาสนาแล้วจึงได้มาบวช ทั้งเป็นมนุษย์ด้วยแล้วยังได้มาบวชเป็นพระได้ประพฤติปฏิบัติธรรม อย่าให้แคล้วคลาดจากธรรมที่กล่าวนี้ เอาให้ได้มหาสมบัติมาครองหัวใจเรา เราครองมหาสมบัตินั้นจะเป็นที่ตายใจตลอดไป เรื่องอดีต อนาคต สถานที่ต่าง ๆ ตัดออกหมด ขาดสะบั้นไปหมดแล้ว เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของโลก ธรรมชาตินั้นไม่ใช่โลก ท่านจึงเรียกว่าโลกุตรธรรม แปลว่า ธรรมเหนือโลก ไม่เหมือนโลกจึงเรียกว่าธรรมเหนือโลก จะเอาอะไรไปเหมือน

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร ขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

๒๘. ของจริงลบล้างของปลอม

คำว่าพระพุทธเจ้า คือท่านผู้ปราบไตรภพ เรียนจบในสมมุติทั้งปวงโดยสมบูรณ์ พระสาวกที่ดำเนินรอยตามพระพุทธเจ้า ก็เป็นผู้เรียนจบปราบไตรภพภายในจิตให้สิ้นซากไปเช่นเดียวกันกับพระศาสดา คำที่ว่าพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้วในโลก กับคำที่ว่าพระธรรมได้อุบัติขึ้นแล้วในโลกนั้น อุบัติขึ้นมาในขณะเดียวกัน จากนั้นก็พระสงฆ์ได้ปรากฏขึ้นแล้วในโลก นี่กล่าวถึงผลแห่งความปรากฏของธรรม ที่มีพระพุทธเจ้าแลสาวกทรงนำออกมายืนยัน

เมื่อกล่าวถึงเหตุ พระพุทธเจ้าท่านทรงดำเนินอย่างไร มีความยากเย็นเข็ญใจขนาดไหน พระสาวกที่ว่า **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** นั้น ท่านลำบากหรือได้รับความทุกข์ทรมานหนักเบามากน้อยเพียงไร ส่วนมากมีแต่แทบเป็นแทบตายด้วยกัน มีจำนวนน้อยมากที่เป็น **สุขา ปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญา** ทั้งปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว นี้มีจำนวนน้อยมาก **ทุกฺขา ปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญา** ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว นี่ก็มีจำนวนมากขึ้นพอประมาณในครั้งพระพุทธเจ้า ส่วน **ทุกฺขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญา** นี้รู้สึกจะมาก คือทั้งปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้า นี่มีจำนวนมาก ท่านกล่าวไว้สี่ประเภทด้วยกัน **สุขา ปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญา** ทั้งปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว **ทุกฺขา ปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญา** ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว

มีต่างกันเป็นลำดับลำดา **สุขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญา** ปฏิบัติสะดวกแต่รู้ได้ช้าก็รู้สึกมีน้อยมาก ส่วนมากมักจะปฏิบัติลำบากกว่าจะรู้จะเห็นธรรม

เพราะฉะนั้นท่านผู้เป็นนักปฏิบัติ พึงดูใจของตัวเอง อย่าไปดูผู้อื่นที่ท่านปฏิบัติสะดวกหรือปฏิบัติลำบาก และรู้เร็วหรือช้ามากยิ่งกว่าดูตัวเรา ที่ยกมานี้เพื่อเป็นแบบฉบับเพื่อไม่ให้จิตคิดออกนอกลู่นอกทางโดยเห็นว่าลำบากบ้างเล็กน้อย แล้วก็เถลไถลไปในทางเสียหายและล่มจมไปเสีย โดยไม่รู้ว่านั้นคือความลำบากอย่างมหันต์

การปฏิบัติเราพอทราบได้ในนิสัยของเรา เราฝึกทรมานจิตใจเราหนักแน่นขนาดไหน ได้รับผลปรากฏขึ้นมาอย่างไรบ้าง ก็เป็น **ทุกฺขา ปฏิปทา** อยู่ในนั้น ถ้าปฏิบัติแบบล้มหมอนนอนเสื่อไม่มีวันลุกไม่มีวันตื่นเลยนั้น นั่นมันเลย **สุขา ปฏิปทา** จนกลายเป็นปฏิปทาที่เน่าเฟะหมดทั้งตัวหมดทั้งใจ อันนี้ไม่มีทางที่ว่าเป็น **สุขา** และ **ทุกฺขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญา** และ **ขิปฺปาภิญฺญา** ได้เลย คือรู้ได้เร็วก็ตาม รู้ได้ช้าก็ตาม จะไม่มีวันรู้ได้ทั้งสองอย่าง นอกจากหลงไปเลยจมไปเลย อันนี้เป็นผลของปฏิปทาแบบนอนจม

จงดูจิตของตัวเองว่าฝ่าฝืนธรรมมากน้อยเพียงไร นั่นแหละวิธีการปฏิบัติตนจะต้องปฏิบัติให้พอ ๆ กันกับความฝืนของจิต ตามธรรมดาจิตย่อมฝืนธรรม และไหลไปตามโลกคือกิเลสโดยลำดับ ไม่มีคำว่ายับยั้งชั่งตวงประการใดเลย เพราะทางของกิเลสมันราบรื่นมาก เนื่องจากทางนี้เป็นทางที่เคยเป็นมาประจำภพประจำชาติจนนับไม่ถ้วน แต่การที่จะฝืนจิตใจจากภพจากชาตินี้ มันต้องได้ฉุดได้ลาก

เพราะฉะนั้นจิตใจจึงไม่ชอบธรรม เพราะกิเลสไม่พาให้ชอบ นอกจากพาให้เกลียดอยู่เป็นประจำ ถ้าธรรมอยู่จุดใด ใจไม่ชอบในจุดนั้น ธรรมบอกสอนว่าอย่างไร ใจมักฝืนอยู่เสมอหรือฝืนเสมอ เพราะใจนั้นเป็นใจที่กิเลสเป็นเจ้าของ ไม่ใช่ธรรมเป็นเจ้าของกิเลสเคยเป็นเจ้าของมาก่อนแล้ว และมีกำลังรอบตัวคือรอบจิตอยู่ตลอดเวลานาน ๆ เราถึงจะฝืนสักนิดหนึ่ง ๆ จึงไม่พอกับกำลังของกิเลส ที่มันฝึกซ้อมบนหัวใจเราอยู่ตลอดเวลา

ด้วยเหตุนี้จึงต้องคำนึงถึงพระพุทธเจ้าและสาวกที่ท่านดำเนินมา ทุกข์ขนาดไหนสำหรับพระพุทธเจ้าจะทรงเป็นสยัมภู คือ รู้เองเห็นเองนั้น ย่อมเป็นความยากความลำบากอยู่โดยดี เพราะไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดชี้แนะแนวทางให้ ส่วนสาวกได้รับการชี้แจงแนะนำจากพระพุทธเจ้ามาด้วยดีแล้ว จึงเรียกว่า สาวก แปลว่าผู้สดับ ผู้ฟัง ผู้ได้รับการแนะนำจากพระพุทธเจ้า แม้เช่นนั้นเวลามาปฏิบัติ ท่านยังต้องลำบากลำบน ก็เพราะความฝืนของกิเลส ความต่อสู้ของกิเลส ความขัดขวางของกิเลส ไม่ให้เป็นไปตามร่องรอยของธรรมนั่นเอง จิตจึงได้เป็นเช่นนั้น เป็นแต่เพียงว่าผู้ได้ทราบการแนะแนวทางมาแล้ว แม้จะยากลำบาก การฝืนก็ฝืนไปในทางที่ถูกที่ดีตามหลักธรรมที่ได้รับจากพระพุทธเจ้ามาแล้ว

จึงกล้าพูดว่า กิจการงานการใด ๆ ก็ตาม ใครจะว่ายากว่าลำบากทุกข์ทรมานเพียงไร เมื่อมาเทียบกับงานถอดถอนหรือรื้อถอนกิเลส ทำลายกิเลสออกจากจิตใจแล้ว งานนี้จึงเป็นงานหนักเหนืองานใด ๆ ทั้งนั้น ผู้ไม่ทราบ ผู้ไม่เคยดำเนิน ผู้ไม่เคยทำงานประเภทนี้อย่างเอาจริงเอาจังเพื่อผลประโยชน์อันยิ่งใหญ่ จะไม่มีทางทราบได้เลยว่างานนี้เป็นงานที่หนักมาก ความหนักก็หนัก ความใช้ความพินิจพิจารณาละเอียดลออ ก็ต้องพิจารณาละเอียดลออมากเกินกว่ากิเลสจะตามทัน เกินกว่ากำลังของกิเลสต่อสู้ได้กิเลสจึงจะยอมหมอบราบลง ตามปกติสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีอำนาจ เป็นสิ่งที่กล่อมจิตใจให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลมาเป็นประจำอยู่แล้ว ทำไมจะไม่แก้ไม่ถอดถอนยาก ต้องเป็นของยาก

เราก็พึงทราบนิสัยของเรา เมื่อการต่อสู้ยาก ได้ผลมากน้อยเพียงไรเป็นเครื่องตอบแทน เราพึงจับเอาผลนั้นแลเป็นเครื่องพิสูจน์ในการดำเนินเหตุให้หนักมือเข้าไป หากไม่เช่นนั้นจะไม่เข้าอกเข้าใจในธรรมทั้งหลายเลย และจิตนี้ก็จะไม่พ้นเป็นที่อยู่ที่ฝังจมและที่ขับถ่ายของกิเลสตลอดไป ไม่มีเวลาที่ธรรมจะแทรกเข้าไปได้ หากไม่ใช้ความพยายามและพินิจพิจารณาอย่างเอาจริงเอาจัง และละเอียดลออให้เต็มภูมิของสติปัญญาที่มีอยู่

นี่ดูการประกอบความพากเพียรของหมู่เพื่อน รู้สึกทำให้หนักใจอยู่มาก เป็นแต่เพียงไม่พูดเท่านั้น ดูอากัปกิริยาความเคลื่อนไหวไปมา มันบ่งบอกอยู่เสมอว่าเป็นความบกพร่องตลอดอิริยาบถ แต่กิเลสไม่เคยมีคำว่าบกพร่อง มันพอกพูนตัวของมันอยู่ตลอดเวลากับการประกอบความเพียรแบบบก ๆ พร่อง ๆ จะเข้ากันได้อย่างไร จะเอากำลังที่ไหนมาต่อสู้กับกิเลสให้ยอมจำนนต่อธรรมทั้งหลายได้ ถ้าไม่ใช้ความพยายามให้หนักมือขึ้นไปโดยลำดับ

อย่านำความทุกข์ความลำบากที่เคยประกอบความพากเพียรมาแล้วในอดีต ไม่ว่าจะเป็นอดีตปีอดีตเดือนวันก็ตาม อดีตเวล่ำเวลาเช่นวันนี้ก็ตาม ความทุกข์ความลำบากเหล่านั้นมักจะเป็นข้อแก้ตัวของกิเลสเสมอ การประกอบความพากเพียรเพื่อแก้กิเลส กิเลสจะหลอกว่าเป็นความลำบากลำบน ครั้งนั้นลำบากมาแล้ว ปีนั้นลำบากมาแล้ว เดือนนั้นได้รับความลำบากมาแล้ว มาเดือนนี้ปีนี้วันนี้ก็เป็นความลำบาก แล้วจะพยายามถูไถไปได้อย่างไร ทำให้จิตใจท้อถอยอ่อนแอลงในขณะที่จิตคิดเช่นนี้ นั้นแลคือเพลงของกิเลสกล่อมใจให้หลงไปตามมัน พึงทราบไว้ทุก ๆ ท่าน อย่าเข้าใจว่าเป็นความคิดที่ถูกต้อง เป็นความคิดที่บริสุทธิ์และถูกธรรม แต่เป็นความคิดที่กิเลสแทรกขึ้นมาโดยที่เจ้าตัวไม่รู้ นี่แหละอุบายของกิเลสฉุดลากหัวใจให้อ่อนต่อความพากเพียร และท้อถอยปล่อยวางในความดีทั้งหลาย และล่มจมไปกับมันจนได้

กิเลสนั้นไม่เคยมีความอ่อนข้อย่อหย่อนต่อความเคลื่อนไหว ที่จะสั่งสมตัวให้มีกำลังมากขึ้น โดยอ้างกาลสถานที่เวล่ำเวลาตลอดความลำบากลำบน แต่ความพากเพียรของเรามักจะอ้างกาลอ้างเวลา อ้างความทุกข์ความลำบาก อ้างความโง่ความฉลาด อ้างอำนาจวาสนา อ้างสถานที่กาลเวลา อ้างไปกี่ประเภทล้วนแล้วแต่เป็นข้อแก้ตัวของกิเลสทั้งมวล เมื่อเป็นเช่นนั้นจะมีช่องทางออกที่ตรงไหน เมื่อผู้ปฏิบัติมาอ้างเช่นนี้ก็คือถูกกิเลสถือยึดเอาความคิดความปรุงนี้เป็นเครื่องมือไปใช้เสียหมดนั่นแล ความคิดในแง่ธรรมที่เคยคิดไว้แล้วนั้นเลยล่มจมฉิบหายไปไหนก็ไม่รู้ นี่ละการประกอบความพากเพียรที่เป็นไปไม่ได้ภายในจิตใจเป็นอย่างนี้ ขอให้ทุกท่านทราบไว้แต่บัดนี้ซึ่งยังไม่สายเกินไป

ครั้งพุทธกาลท่านประกอบความพากเพียร ท่านทำเต็มเม็ดเต็มหน่วย ทำเป็นจริงเป็นจังเป็นเนื้อเป็นหนังจริง ๆ เพื่อชำระสะสางกิเลสให้วอดวายไปจากจิตใจจริง ๆ ท่านไม่ทำเพียงลุ่ม ๆ ดอน ๆ พอเป็นกิริยาให้กิเลสหัวเราะรำคาญเปล่า ๆ

อย่างที่เป็นไปอยู่กับพวกเราเวลานี้ กิริยาใด ๆ ที่แสดงออกมา มีตั้งแต่กิเลสออกหน้าออกตาเสียทั้งนั้น โดยที่เราก็ไม่รู้เลยว่า กิริยาเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสชักจูงหรือผลักดันให้เป็นไป ถ้าอยากทราบก็เวลานี้ได้สอนอยู่แล้วบรรดาอุบายวิธีที่จะทราบ ความเพียรที่สำคัญก็คือสติ อย่างไรสตินี้ปล่อยวางไม่ได้ จากนั้นก็ปัญญาขึ้นเป็นวรรคเป็นตอนสอดแทรกกันไปในโอกาสหรือเหตุการณ์ที่เหมาะสม ซึ่งจะควรใช้ปัญญาต้องใช้ไปอยู่โดยสม่ำเสมอ อย่าคอยให้สมาธิเป็นอย่างนี้อย่างนั้นแล้วจึงจะใช้ปัญญา สมาธิถึงภูมินี้แล้วจึงจะใช้ปัญญา มีแต่วาดภาพแบบลม ๆ แล้ง ๆ ไป หาเหตุผลไม่ได้ตามหลักธรรม แต่เป็นเรื่องของกิเลสพาให้วาดภาพหลอกไปเรื่อย ๆ เราก็ไม่รู้สึกว่าได้ถูกหลอกถูกต้มตุ๋นจากมันอยู่ตลอดมา

การฝึกทรมานจิตใจ พึงทราบว่าใจนี้เป็นยังไง ใจนี้คือผู้ต้องหาถูกควบคุมจากกิเลสอยู่ตลอดเวลา บัดนี้เราจะต่อสู้แย่งชิงใจมาเป็นสมบัติของธรรม ให้ธรรมได้ครองใจจึงมีการต่อสู้ซึ่งกันและกัน หลักแห่งการต่อสู้ก็คือความเพียรความอดทน คือสมาธิความหนักแน่นมั่นคง คือสติ คือปัญญา ธรรมเหล่านี้มีทั้งเครื่องหนุน มีทั้งเครื่องต่อสู้ฟาดฟันอย่างครบถ้วน จำไว้ให้ดี กิเลสจะหลุดลอยไปด้วยวิธีการเหล่านี้

ใครพิจารณาธรรมบทใด ขั้นเริ่มแรกก็เคยพูดเคยสอนมาแล้ว ทำอะไรให้จริงให้จัง จะบริกรรมก็ให้จริงจัง เราบริกรรมธรรมบทใด ให้มีแต่ธรรมบทนั้น กับความรู้สึกที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่เท่านั้น สิ่งทั้งหลายที่นอกไปจากงานของเราที่ทำนั้น ปล่อยวางเสียโดยสิ้นเชิง เหมือนว่าโลกนี้ไม่มี มีเฉพาะคำบริกรรมกับความรู้ที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ในปัจจุบันนี้เท่านั้น นั่นคือความเพียรอันถูกต้องซึ่งจะนำผลอันพึงใจมาสู่ตัว

อย่าไปเสียดายเวล่ำเวลา อย่าไปเสียดายความคิดปรุงสิ่งนั้นสิ่งนี้ ที่จะมาแย่งเอาความคิดปรุงอันเป็นอรรถเป็นธรรมนี้ ให้กลายเป็นเรื่องความคิดปรุงของกิเลสไปเสีย

ให้มีความรักความสงวน ความหึงหวงในความคิดปรุงอันเป็นอรรถเป็นธรรมนี้ไว้ประจำตน อย่าให้กิเลสมาแย่งชิงความคิดความปรุงหรือคำบริกรรมนี้ ไปทำหน้าที่ของกิเลสแทนธรรมไปเสีย จะหาความสงบเย็นไม่ได้ ผู้กำหนดธรรมบทใดให้พึงทำแบบนี้ด้วยกัน

แม้จะกำหนดอานาปานสติตามความถนัดของตัวแต่ละราย ๆ ก็พึงกำหนดดูเฉพาะลมเท่านั้น ลมเข้าก็รู้ลมออกก็รู้ ไม่ต้องเกร็งเนื้อเกร็งตัวบังคับบัญชาส่วนใดของร่างกายจนเกินไป ให้ทำความรู้ไว้โดยเฉพาะ ๆ กับลมเท่านั้น และไม่หวังผลใดที่จะแสดงขึ้นมาในรูปนั้นรูปนี้ ไม่ต้องไปหมาย การบำเพ็ญเหตุอยู่เวลานั้นนั่นแล คือการสร้างผลให้ปรากฏขึ้นมาโดยลำดับ ตามกำลังแห่งความเพียรหรือแห่งสติที่กำกับจิตใจด้วยดีอยู่นั้น ให้รู้อยู่กับลม ลมเข้าก็รู้ ลมออกก็รู้ ไม่ต้องตามลมเข้าไป ไม่ต้องตามลมออกมา ในขั้นเริ่มแรกนี้เราจะทำให้กว้างขวางไม่ได้ จะเป็นการสร้างภาระให้มากแก่ตน สุดท้ายก็เลยไปไม่รอด ไม่ได้เรื่องราวด้วยกันทั้งนั้น จึงต้องกำหนดจุดเฉพาะจุดที่ต้องการลมหายใจเข้าก็รู้ ลมหายใจออกก็รู้ ให้รู้อยู่เพียงเท่านี้อย่าคาดอย่าหมาย ความคาดความหมายไม่ยังผลอะไรให้เกิดขึ้น นอกจากวงปัจจุบันที่รู้กันอยู่ระหว่างลมกับสติที่รับรู้กันอยู่เท่านั้น นั่นคือความถูกต้อง ให้จริงจังลงตรงนั้น นี่เป็นขั้นหนึ่งแห่งการทำจิตให้สงบ

อย่าเสียดายอารมณ์ใดในขณะที่ทำงานอยู่เวลานั้น ความคิดความปรุงเคยคิดเคยปรุงมามากต่อมากแล้วพรรณนาไม่ได้ แม้ภายในชั่วโมงหนึ่ง อย่าพูดถึงเดือนถึงปีที่ผ่านมาเลย แล้วได้ผลได้ประโยชน์อะไรจากความคิดปรุงลม ๆ แล้ง ๆ ดังที่เคยเป็นมานั้น มันเป็นเรื่องของกิเลสทำงานต่างหาก ไม่ใช่เรื่องของธรรมทำงานจึงไม่ได้ผลที่ต้องการ บัดนี้จะให้จิตทำงานในด้านธรรมะ เช่น คำบริกรรม ถ้ามันยังคิดออกไปได้เอา คำบริกรรมต้องให้ถี่ยิบเข้าไป อย่าให้มีช่องว่างเลย ให้ทำความเข้มงวดกวดขันกันอย่างนั้นจริง ๆ อย่าสักแต่ทำ แต่บริกรรมแบบเซ่อ ๆ ซ่า ๆ อ้าปากหลับในใจฝันลม ๆ แล้ง ๆ ดังที่มักเป็นกันส่วนมาก แล้วก็มาทวงเอาคะแนนจากธรรมว่าภาวนาไม่ได้เรื่องนั่นท่านเรียกภาวนาบัดซบ จบลงแค่หมอน

การกำหนดลมก็เช่นเดียวกัน เมื่อความรู้อยู่กับลมโดยสม่ำเสมอ ไม่ปล่อยไม่วางซึ่งกันและกันแล้ว ลมก็จะปรากฏเป็นความละเอียดเข้าไป เพราะใจพาให้ละเอียด นี่ก็ได้อธิบายถึงที่สุดของลมมาไม่รู้กี่ครั้ง จนถึงกับว่าลมได้หายไปจากความรู้สึกเหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ เป็นอย่างนั้นจริง ๆ ในภาคปฏิบัติ เมื่อยังเหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ เราก็ไม่ต้องวิตกวิจารณ์กับลมว่าหายไปไหน กลัวจะเป็นจะตาย เราไม่ได้ภาวนาเอาลมหายไปไหนก็หายไปซิลม เราภาวนาเอาความรู้คือจิตนี้ต่างหาก เช่นเดียวกับเราตามรอยโค เมื่อตามรอยโคไปถึงตัวโคแล้ว รอยของโคก็หมดปัญหาไปเอง

การกำหนดลม เมื่อถึงตัวจริงคือผู้รู้แล้ว ลมก็หมดปัญหาไป ความรู้มีอยู่ให้อยู่กับความรู้นั้น ไม่ตาย แม้ลมจะหายไปในความรู้สึกแต่จิตยังครองร่างอยู่แล้วไม่ตาย ไม่ต้องไปกังวล ให้อยู่กับความรู้นั้น จะละเอียดขนาดไหนก็ให้อยู่ตามความจริงของความรู้นั้น อย่าไปปรุงไปแต่งไปหมาย ว่าหยาบไปละเอียดไป ให้รู้อยู่จำเพาะนั้น จึงชื่อว่าภาวนาในวงปัจจุบัน นี่การพิจารณาเพื่อความสงบ ท่านทำกันอย่างนี้

ถึงเวลาหรือระยะที่จะพิจารณาให้เป็นวิปัสสนา วิปัสสนาก็แปลว่า ความเห็นแจ้ง ความเห็นธรรมดาเรามันเห็นด้วยความมืดบอด เห็นด้วยสัญญาอารมณ์ เห็นด้วยความจอมปลอม เห็นรูปเห็นกายมองดูด้วยตาเนื้อ เมื่อใจมันปลอมเมื่อใจมันมืดแล้ว มันก็ไม่เห็นความจริง

ดูร่างกายนี้ก็หนัง ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ดูมันก็ไม่เห็นมีอะไร หนังใคร ๆ ก็มีทั้งหญิงทั้งชาย ทั้งเฒ่าแก่ชราคร่ำคร่ามันมีด้วยกัน ตลอดถึงสัตว์ก็มี มันวิเศษวิโสอะไรกับหนัง ความที่ว่ามันสวยมันงามน่ารักใคร่ชอบใจ มันเป็นเรื่องของกิเลสตัวจอมปลอมหลอกต่างหาก มันไม่ใช่ความจริง ความจริงแท้มันหาความสวยความงามไม่ได้ ถ้าจะเอาความจริงนี้ไปลบล้างความจอมปลอมนั้นก็พิจารณาลงไปซิ หลักความจริงคืออสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครกมีเต็มหมดทั้งร่างกายนี้ แล้วความที่ว่าสวยงามมันเอามาจากไหน หาแล้วมันไม่เจอ มันมีแต่ของปฏิกูลโสโครกทั้งภายนอกภายใน ต้องชะต้องล้างต้องอาบต้องสรงอยู่ตลอดเวลา ไม่เช่นนั้นอยู่ไม่ได้ นี่ความจริงเป็นอย่างนี้ จงดูให้เห็น พิจารณาให้แจ้งซิ

ทำไมจึงเชื่อเอานักหนาเชื่อกิเลส ว่ามันสวยมันงามมันจีรังถาวร ว่าให้ความสุข กายนี้ให้ความสุขที่ตรงไหน ไม่เห็นปรากฏว่ากายมีความสุขเลย นอกจากเวลาไม่เป็นโรคอะไรเลยมันก็อยู่เฉย ๆ ธรรมดา แต่เรื่องความทุกข์นั้นเด่นมาก ความสุขมีนิด ๆ เช่นหิวข้าวพอรับประทานอิ่มแล้วก็มีความสบายขึ้นมาพักหนึ่ง จากนั้นก็เสมอตัว นี่พิจารณาร่างกายก็ให้เห็นเป็นอย่างนั้น

บังคับจิตให้ท่องเที่ยวอยู่ในกรรมฐานนี้ นี่ละท่านว่าเที่ยวกรรมฐาน เที่ยวกรรมฐานภายนอกตามป่าตามเขาลำเนาไพรก็เที่ยวไป แต่จิตไม่ละกรรมฐานภายในคือท่องเที่ยวอยู่ในสกลกายอันนี้เป็นหลักใหญ่ของสัจธรรม และสิ่งนี้แลเป็นเครื่องปกปิดกำบังบุรุษตาฟางใจโง่เขลา ไม่สามารถมองเห็นความจริงได้

พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนธรรมให้ลงสู่ความจริงนี้ มอบ เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ เป็นต้น ให้พิจารณาคลี่คลายดูสิ่งเหล่านี้ ทำไมจึงหลงเอานักหนา ตาก็มีอยู่ไม่ใช่คนตาบอด หูก็มีอยู่ จมูกก็มีอยู่ ควรจะเห็นควรจะรู้ควรจะได้ยิน ควรจะสัมผัสสัมพันธ์ทั้งกลิ่นทั้งอะไรของมัน แต่ทำไมจึงไม่รู้ไม่เห็น ทำไมจึงไปเชื่อแบบด้น ๆ เดา ๆ เกาหมัดไปเช่นนั้น ซึ่งหาความจริงไม่ได้เลย พิจารณาลงไป ยึดหาอะไร

ถ้าพูดถึงเรื่องธาตุในร่างกาย ดินยึดมันอะไร ดินก็รู้ว่าดินอยู่แล้ว น้ำก็รู้ว่าน้ำ แล้วยึดให้มันเป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นเราเป็นเขาได้อย่างไร ดินเป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นเราเป็นเขาเป็นหญิงเป็นชายได้อย่างไร ลมก็รู้อยู่แล้วว่าลม จะให้เป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นเขาเป็นเราเป็นของสวยของงามได้อย่างไร ไฟก็คือไฟรู้อยู่ชัด ๆ จะว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นเราเป็นเขาเป็นของสวยของงามได้อย่างไร มีแต่สิ่งรู้อยู่เห็นอยู่ชัด ๆ นี้ แล้วไปหลงกลของมันได้อย่างไร หลงกลของกิเลสว่านี้คือสัตว์ ดินนี้คือสัตว์ น้ำนี้คือสัตว์คือบุคคล ลม ไฟคือสัตว์คือบุคคล คือเขาคือเรา คือหญิงคือชาย คือของสวยของงามน่ารักใคร่ชอบใจ รักใคร่ชอบใจอะไรกับดิน น้ำ ลม ไฟ แยกแยะดูให้เห็นชัดเจนซิ มัวตื่นลมตื่นแล้งไปกับกิเลสอยู่ทำไม ธรรมมีอยู่ ของจริงมีอยู่

ถ้าพูดถึงเรื่องปฏิกูล ร่างกายไหนจะเป็นปฏิกูลมากยิ่งกว่าร่างมนุษย์เรา ดูลงไปซิ ทุกสิ่งทุกอย่างมันเด่นกว่าเขาทั้งนั้นถ้าเป็นเรื่องปฏิกูล แล้วทำไมจึงรักจึงชอบจึงกำหนัดยินดีเอานักหนา นี่แลคือเรื่องของกิเลสกล่อมใจหลอกใจ แม้อย่างนี้เรายังเชื่ออยู่เหรอ เอาธรรมเข้าไปเป็นคู่แข่งมองทะลุเข้าไปหาความจริงซิ ต่อจากนั้นก็มองให้ทะลุปรุโปร่งลงไปจนกระทั่งอายตัวเองขึ้นมาในขณะนั้น ว่าที่มายึดมาถือมาสำคัญมั่นหมายว่าสิ่งนี้ว่าเป็นนั้นเป็นนี้ เวลาพิจารณาเข้าสู่ความจริงแล้ว หาความเป็นนั้นเป็นนี้ดังที่เคยสำคัญมานั้นไม่มีเลย มันก็ละอายตัวเองน่ะซิ

พอปัญญาหยั่งทราบตรงไหน มันรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นมาและปล่อยวางไปโดยลำดับ ถ้าปัญญายังไม่เข้าถึงความจริงเมื่อไร มันยังไม่ปล่อย เพราะยังไม่รู้จริงเห็นจริงก็ยังไม่ปล่อย เมื่อถึงความจริง มัดไว้เท่าไรก็เถอะ ยังไงก็กระเด็นผึงไปเลยไม่มีเหลือ ขาดกระจายไปเลย อะไรมามัดไม่ได้มัดจิต ขอให้ปัญญาได้ฟันขาดกระจายไปเถอะ จิตจะดีดตัวขึ้นมาทันที

การพิจารณาให้ถือเป็นการเป็นงาน ทบทวนข้างบนข้างล่างภายในภายนอกตลอดทั่วถึง ถือเป็นการเป็นงานจริง ๆ อย่าไปกำหนดเที่ยวแห่งการพิจารณา อย่าไปนับว่าพิจารณาเท่านั้นครั้งเท่านี้ครั้ง ไม่สำคัญยิ่งกว่าการพิจารณาให้รู้จริงเห็นจริง นี่คือความจริงแท้ เอาให้เห็นเอาให้รู้ พิจารณาจนชำนาญ หลายครั้งหลายหนเข้าก็เด่นไปเอง ๆ ความจอมปลอมทั้งหลายที่เคยเสกสรรปั้นยอเอาไว้ก็จางไป ๆ สุดท้ายก็หมดไป ไม่กล้าเข้ามาแทรกความจริงนี้ได้เลย นั่นท่านว่ารู้จริง รู้อย่างนั้น

นี่ละพระพุทธเจ้าท่านตัดภพตัดชาติท่านตัดเข้าที่ตรงนี้ ท่านสอนท่านก็สอนอย่างนี้อันไหนที่หยาบจะควรพิจารณาได้ง่าย เหมาะแก่กำลังสติปัญญาของเราท่านก็สอนตอนนี้ก่อน เช่น ร่างกายเป็นของหยาบ แม้เช่นนั้นมันก็ยังหลง จึงต้องสอนส่วนร่างกายนี้ก่อน อย่างท่านมอบกรรมฐานห้าเป็นต้นให้ เมื่อพิจารณานี้มันก็กระจายไปเองอาการ ๓๒ ไม่ต้องบอก ลุกลามไปหมด ซึมซาบไปหมด เข้าใจหมด ปล่อยวางได้ทั้งนั้น เมื่อปัญญาได้แทรกลงไปจนตลอดทั่วถึงแล้ว

เวทนาซึ่งมีอยู่ในกายนี้มันก็เป็นความจริงอันหนึ่ง กายก็เป็นความจริงอันหนึ่ง เวทนาก็เป็นความจริงอันหนึ่ง แต่เมื่อเราไม่ทราบว่าทั้งสองอย่างนี้ต่างอันต่างเป็นความจริงของตัวเอง เราก็ไปคว้าทั้งสองอย่างนี้มามัดเข้าด้วยกัน แล้วยึดมาเป็นเราเป็นของเรา เวทนาคือความทุกข์เป็นต้นก็เป็นความจริงของมัน และเวทนาเองก็ไม่ทราบว่าตนเป็นทุกข์ด้วย และไม่ทราบว่าตนได้ให้ความทุกข์แก่ผู้ใดด้วย ไม่ทราบความหมายในตัวเองด้วย กายก็มีลักษณะเหมือนกัน การพิจารณาเวทนากับกายต้องแยกแยะกันอย่างนั้น

หนัง เนื้อ เอ็น กระดูกก็เป็นชิ้นเป็นอันเป็นของจริงตามสภาพของตัว เวทนามีทุกขเวทนา เป็นต้น ที่ปรากฏขึ้นจากร่างกายก็เป็นความจริงของมันอันหนึ่ง ถ้าจะเทียบแล้ว ก็เหมือนฟืนกับไฟที่เผาไหม้กันนั่นแล ถ้าอยากรู้เห็นประจักษ์ตาประจักษ์ใจก็ลองเผากอไผ่ดูซิ เสียงระเบิดตูมตาม ๆ เหมือนกับไม้ไผ่นั้นมีจิตมีวิญญาณ เสียงระเบิดตูมตาม ๆ นั้นเหมือนเสียงร้องเสียงครางขอความช่วยเหลือนั่นแล ที่นี่จงพิสูจน์ดูว่าฟืนมันรู้ไฟไหม ความจริงแล้ว ฟืนก็ไม่รู้ไฟ ไฟก็ไม่รู้ฟืน เมื่อทั้งสองอย่างมาประกอบกันเข้าก็ไหม้ของมันไปอย่างนั้นเอง เสียงระเบิดตูมตาม ๆ ดูแล้วเหมือนกับมีวิญญาณ แต่มันไม่มี ฟืนก็ไม่ทราบความหมายของตนและไม่ทราบเรื่องของไฟ ไฟก็ไม่ทราบความหมายของตน ความร้อนก็ไม่ทราบความหมายของตน และไม่ทราบเรื่องของฟืน ผู้ทราบก็คือเราผู้ดูไฟมันกำลังไหม้ฟืนอยู่นั้น นี่ผู้ทราบก็คือจิต ระหว่างร่างกายกับทุกขเวทนามันเผาไหม้กัน เช่นเดียวกับฟืนและไฟเผาไหม้กันนั่นแล มันไม่ทราบความหมายของกันและกันทั้งสองอย่าง จิตต่างหากเป็นผู้ไปทราบ และจิตต่างหากเป็นผู้ไปหลงยึดสิ่งเหล่านั้นเข้าไปอีก

เพราะฉะนั้นความร้อนระหว่างร่างกายกับทุกขเวทนาเผากัน ซึ่งเป็นความจริงอันหนึ่งอยู่แล้ว แทนที่จะรู้ตามความจริงนั้นยังไม่พอ ยังเอาความทุกข์ร้อนภายในใจเพราะความลุ่มหลงทุ่มลงไปอีก แบกหามเอาทั้งร่างกาย ทั้งความทุกข์นั้นมาว่าเป็นตนเป็นของตนเข้าอีก จึงเป็นการกระทบกระเทือนจิตใจอย่างหนักมาก ยิ่งกว่าทุกขเวทนาทางร่างกายเสียอีก นี่แลความลุ่มหลง มันทำให้เป็นพิษเป็นภัยถึงขนาดนั้นแล

ท่านจึงสอนให้พิจารณา แยกแยะให้เห็นตามความจริงของสิ่งเหล่านี้ ยิ่งเวลาทุกขเวทนากล้าสาหัสมากเท่าไร นั่นแลเป็นเวลาที่สติปัญญาจะทำงานอย่างเต็มที่เพื่อเอาตัวรอด คนเรายอมจนตรอกเมื่อไร เมื่อถึงคราวจนตรอกแล้ว ความฉลาดเพราะความดิ้นรนของสติปัญญา หากช่วยตัวเองเล็ดลอดไปได้ การรู้แจ้งความจริงทั้งหลายก็รู้ได้ในเวลาจนตรอกนั้นแล

จึงขอให้ทราบไว้ทุก ๆ องค์ด้วยว่า คนเรานั้นไม่ได้โง่อยู่ตลอดเวลา เมื่อถึงคราวจนตรอกจนมุมแล้ว **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ความพึ่งตนเองนั้นจะปรากฏขึ้นมาเอง เพราะตอนนั้นเวลานั้น เราจะไปร้องครางให้ใครมาช่วยเราได้ เราเป็นผู้แบกทุกข์เต็มตัวเรา อุบายวิธีสติปัญญามีมากน้อย ที่จะพยายามตะเกียกตะกายให้เล็ดลอดออกไปมันเป็นหน้าที่ของเราโดยเฉพาะในเวลานั้น นั่นแหละเมื่อถึงขั้นนั้นแล้ว **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ก็เด่นขึ้นมาเอง รู้ได้ชัดด้วยว่า อ๋อ คำว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** นั้นเป็นอย่างนี้เองเหรอ เป็นอย่างนี้เองแหละ จงทราบจากความเพียรความสามารถของตน จะอาจหาญชาญชัยยิ่งกว่าหวังพึ่งใครในเวลาเช่นนั้น

พระพุทธเจ้าท่านก็สอนไว้แล้วว่า **ตุมฺเหหิ กิจฺจํ อาตปฺปํ อกฺขาตโร ตถาคตา** การประกอบความพากเพียร เพื่อถอนตนจากกิเลสทั้งหลายนั้น เป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลายพึงทำเอง พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นแต่ผู้ชี้บอกแนวทางให้เท่านั้น นั่นท่านบอกแล้ว หูไม่มีเหรอ หูหนวกเหรอ เอาหูไปไว้ที่ไหนกันจึงไม่ได้ยิน จึงไม่คิด ธรรมนี้กระเทือนโลกคือหมู่สัตว์มานานแสนนาน เมื่อไรจะตื่น เมื่อไรจะคว้ามายึดมาช่วยตัวเองจะพากันนอนจมแบบไม่มีหูมีตาอยู่อย่างนี้ละเหรอ

คำว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** เป็นธรรมเล็กน้อยเมื่อไร เคยรื้อขนสัตว์มามากต่อมากแล้ว ยังไม่พากันคิดอ่านอยู่เหรอ จะพากันประมาทไปถึงไหนอีก มีรสอร่อยเลิศเลอนักหรือความประมาทน่ะ ถึงได้พากันรักสงวนเอานักหนา เคยได้ยินจากธรรมบทใดบ้างว่าความประมาทพาคนให้ถึงบรมสุขน่ะ เรามันเรียนน้อยไม่เคยเห็นไม่เคยได้ยิน เคยทราบแต่ว่า ความไม่ประมาทพาคนให้พ้นทุกข์ถึงบรมสุข

เราห่วงอะไรเวลานี้ เราหวงอะไร สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งพลัดพรากผันแปรประจำตัวของมันอยู่แล้วตลอดเวลา ถ้าพูดถึงเรื่องความพลัดพรากผันแปร มันก็เป็นทุกขณะอยู่แล้ว เรายังหึงหวงอะไรอีก จะเอาอะไรมาเป็นสารคุณสำหรับเรา เพราะการคิดการหึงการหวงการห่วงการใยเหล่านั้น มันไม่มีอะไรเป็นผลดี มีแต่ลม ๆ แล้ง ๆ ด้วยอำนาจของกิเลสมัน กล่อมให้หลับอยู่เท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นสารคุณพอให้ภาคภูมิใจได้เลย มีอย่างเดียวสำหรับนักบวชและนักปฏิบัติเรา คือต้องหนักแน่นในธรรม เพื่อเป็นเครื่องฉุดลากออกจากความลุ่มหลงเพลิดเพลินของกิเลส เอาให้จริงให้จัง อย่าทำเหลาะ ๆ แหละ ๆ เห็นกองทุกข์เป็นตุ๊กตาเครื่องเล่นไปได้ ทุกข์มันเป็นตุ๊กตาเมื่อไร ใครเคยชินต่อไฟจี้เข้าที่ไหนเมื่อไรโดดเมื่อนั้น ทุกข์ก็เหมือนกัน เจอเข้าเมื่อไรก็เอาเถอะ ไม่ว่าจะเจอทางร่างกายและจิตใจ มันเป็นสิ่งที่เคยชินต่อกันไม่ได้ทั้งนั้น เรายังจะนอนใจอยู่เหรอ

พระพุทธเจ้าก็สอนไว้แล้วทุกสิ่งทุกอย่าง สอนด้วยความรู้จริงเห็นจริง ว่าทุกข์นี้เป็นทุกข์จริง ๆ สุขนี้เป็นสุขจริง ๆ ความติดอยู่ในกิเลสเป็นความทุกข์มากมายขนาดไหนพระองค์ก็เคยผ่านมาแล้ว เคยรู้มาแล้วเคยถูกมาแล้ว การผ่านพ้นกับสิ่งเหล่านี้เป็นคุณขนาดไหน พระองค์ก็ประกาศธรรมให้เราทั้งหลายได้ทราบอยู่แล้ว เฉพาะพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันก็ ๒,๕๐๐ กว่าปี ยังไม่ถึงใจของพวกเราอยู่เหรอ การจมอยู่ในกองทุกข์เพราะอำนาจของกิเลสมันกดมันถ่วงให้ล่มให้จมนั้น เรายังไม่คิดเห็นโทษของมันบ้างหรือ แล้วจะเห็นคุณค่าของธรรมได้ที่ตรงไหน

ธรรมทั้งหมดนี้เป็นเครื่องปลุกใจสัตว์โลกให้ตื่นจากหลับ คือกิเลสพาให้หลับพาให้งมงาย แต่กิเลสเองไม่ได้งมงาย ตัวเราผู้ถูกกิเลสกดขี่บังคับ กิเลสกล่อมนั้นแลมันงมงาย ธรรมท่านปลุกให้ตื่นอยู่ตลอดเวลา สติ ๆ ไม่เป็นเครื่องตื่นจะเป็นอะไร ปัญญาพิจารณาสอดส่องหาช่องแก้ช่องปลดตนเอง เพื่อความเล็ดลอดไปได้เป็นลำดับ จงนำมาใช้อย่านอนใจกับป่าช้าอันเป็นความเกิดตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่มีเงื่อนต้นเงื่อนปลายนี้นักเลย การหลุดพ้นไปเสียเท่านั้นเป็นเรื่องวิเศษ

จิตที่อยู่ใต้อำนาจของกิเลส กับจิตที่พ้นอำนาจของกิเลส เหนือกิเลสแล้ว มีความรู้สึกต่างกันอย่างไรนั่น เพราะฉะนั้นความรู้สึกของพระพุทธเจ้าผู้พ้นกิเลสแล้ว และ

ความรู้สึกของพระสาวกอรหันต์ทั้งหลายผู้พ้นกิเลสแล้ว จึงไม่มีอะไรจะเทียบจะเปรียบ จิตที่จมอยู่ในกิเลสนี้เป็นอย่างไร คิดดูอย่างนักโทษ แม้แต่นอนหลับอยู่ก็ยังต้องมีผู้ควบคุม อย่าว่าเวลาตื่นเลย ประกอบหน้าที่การงานรับประทานอาหารเคลื่อนย้ายไปมาที่ไหน ต้องมีผู้ควบคุมอยู่ตลอดเวลา มันเป็นความสุขแล้วเหรอ การอยู่ใต้อำนาจแห่งการกดขี่บังคับของการควบคุมนั้น มันเป็นที่พึงใจละหรือ นี่เด็ก ๆ ก็รู้ได้ทราบได้ ก็นี่กิเลสมันควบคุมกดขี่บังคับอยู่ตลอดเวลา หาความเป็นอิสระที่ไหนได้ ทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ อยู่นั้นแหละ เหมือนนักโทษเขาก็ไม่ใช่คนตาย เขาก็รู้ ๆ อยู่นั้นแหละ แต่ความรู้นั้นก็รู้อยู่เฉย ๆ ไม่มีอำนาจที่จะพ้นจากความเป็นนักโทษไปได้

ความรู้ของของคนที่มีกิเลสก็เหมือนกัน จะรู้ขนาดไหนก็อยู่ใต้อำนาจของกิเลส มันเป็นความสุขความอิสระที่ไหน เป็นความสะดวกสบายได้ที่ไหน การหลุดพ้นไปเสียเท่านั้น และการปราบปรามสิ่งที่มีอำนาจมากภายในจิตใจลงด้วยธรรมเท่านั้น จึงจะเป็นความรู้ที่เด่น เป็นความรู้ที่อิสระ เป็นความรู้ที่องอาจกล้าหาญ เลยสมมุติทั้งปวง นั่นท่านจึงเรียกว่า **ปรมํ สุขํ** ตรงกันข้ามกับ **ปรมํ ทุกฺขํ** การอยู่ใต้อำนาจของกิเลสเป็น **ปรมํ ทุกฺขํ** ของใจ

การปราบกิเลสให้เรียบราบไปหมดโดยประการทั้งปวงนั้น คือ **ปรมํ สุขํ ปรมํ ทุกฺขํ** นี้ใคร ๆ ก็เคยแบกเคยหามมาแล้ว เคยโดนมาแล้ว ส่วน **ปรมํ สุขํ** นี้ไม่เคยสัมผัสแม้กระแสบ้างเลย ทำไมจึงไม่อยาก **ปรมํ สุขํ** บ้าง **ปรมํ ทุกฺขํ** มีรสมีชาติอย่างไร มีความสุขความสบายอย่างไร ก็ฟังแต่ว่า **ปรมํ ทุกฺขํ** เราสงสัยที่ตรงไหน เราจมอยู่กับความทุกข์มาไม่มีเวล่ำเวลาจนกระทั่งป่านนี้ ยังไม่เข็ดหลาบ แล้วเราจะเอาความเข็ดหลาบมาจากอะไร ในสามแดนโลกธาตุมีกิเลสอย่างเดียวสร้างทุกข์ให้สัตว์โลกที่ควรจะเข็ดหลาบ ธรรมมิได้สร้างทุกข์ให้สัตว์โลก ถ้าไม่เชื่อพระพุทธเจ้าและดำเนินตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ จะเชื่อใครและดำเนินตามอะไรจึงจะเป็นที่แน่ใจ พระพุทธเจ้าหลุดพ้นแล้วนำธรรมนั้นมาสอนโลก จงน้อมธรรมนั้นมาดำเนินเพื่อหลุดพ้น ใจจะได้เป็นอิสระ

ความเป็นอิสระของจิต ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องเลย หาอะไรเทียบไม่ได้ ท่านพูดเพียงว่า **ปรมํ สุขํ** แม้ยังทรงธาตุทรงขันธ์อยู่ ใจนั้นก็อยู่เหนือสมมุติทั้งมวลตลอดเวลา

อกาลิโก ไม่มีทุกข์ตัวไหนจะเข้าไปแทรกได้ เพราะคำว่าทุกข์ก็คือสมมุตินั่นเอง นอกจากขันธ์ซึ่งเป็นตัวสมมุติ ก็ยังมีสุขมีทุกข์ไปตามสภาพของมัน ดังพระพุทธเจ้าประชวร นั่นก็คือทุกข์ในธาตุขันธ์ ทรงกระหายน้ำ รับสั่งให้พระอานนท์ไปตักน้ำมาให้เสวย นั่นก็คือเรื่องของธาตุของขันธ์บกพร่อง ต้องการความเยียวยา ไม่ใช่เรื่องของวิสุทธิจิตท่าน

อานนท์ ไปตักน้ำมาให้ตถาคตดื่มหน่อย เวลานี้ธาตุขันธ์ตถาคตเพียบเต็มที่แล้ว ตถาคตอ่อนเพลียมากต้องการพักผ่อน ลาดสังฆาฏิตรงนี้ ตถาคตจะพักผ่อนพอบรรเทาขันธ์ คำว่าตถาคตนี้ก็หมายถึงธาตุถึงขันธ์ ราวกับว่าอานนท์ ไปตักน้ำมาเติมรถนี้หน่อย รถนี้จะหมดน้ำแล้ว ไปเอาน้ำมาเติม แล้วพักเครื่องมันหน่อย ส่วนผู้ขับรถไม่ได้เป็นอะไร รถต่างหากเป็น

คำว่า ตถาคตที่แท้จริงก็คือพระจิตที่บริสุทธิ์ นั่นเหมือนกับคนขับรถ ประคองร่างนี้ไปพอถึงที่ที่จะปลงมัน คือ เมืองกุสินารา ยังไม่ถึงนั่น มันจะบรรลัยไปเสียก่อนแล้ว จะแตกจะพังเสียก่อนแล้วสรีระนี้ จึงต้องเยียวยากันไป พอถึงกาลถึงสถานที่ที่ปลงวาง ที่ว่าเรากระหายก็หมายถึงว่า ความบกพร่องของธาตุขันธ์ต้องการน้ำ ทุกข์ก็คือขันธเวทนา มันอยู่ในขันธ์ต่างหาก ไม่อยู่ในวิสุทธิจิต ไม่อยู่ในความบริสุทธิ์ของใจ จะเอาอะไรไปทุกข์ตรงนั้น

คำว่า ตถาคตหิว ตถาคตกระหาย หมายถึงร่างของตถาคตต่างหาก ไม่ได้หมายถึง พระจิตของตถาคตอันเป็นองค์ศาสดา หรือเป็นธรรมดวงเลิศอย่างแท้จริงนั้นเลย นี่เรื่องธาตุเรื่องขันธ์เป็นอย่างนี้ มันเป็นได้ด้วยกัน ไม่ว่าพระอรหันต์ไม่ว่าคนมีกิเลสมันเหมือน ๆ กัน มีความทุกข์ ความสุข เจ็บไข้ได้ป่วย เจ็บหัวตัวร้อนเป็นธรรมดา อันนี้ยอมรับ เพราะธาตุขันธ์เป็นสมมุติ เรื่องความทุกข์ความลำบากซึ่งเป็นสมมุติด้วยกันก็เข้ากันได้สนิท แต่จิตที่บริสุทธิ์แล้วนั้น ไม่ได้มาเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้เลย ก็หมายถึงความเป็นอิสระของจิตอยู่ตลอดเวลานั่นแล

นั่งอยู่ที่ไหนก็ให้มีสติ อิริยาบถต่าง ๆ อย่าได้เผลอ อย่างน้อยให้มีสัมปชัญญะ คือความรู้สึกอยู่ในตัว จะรู้เป็นวงกว้างหมดทั้งกาย ก็คือสติที่เป็นสัมปชัญญะ ถ้าจดจ่อ

พิจารณาอะไร รู้อยู่จำเพาะ ๆ เรียกว่าสติ สัมปชัญญะ คือความรู้ในวงกว้างประจำตน เรียกว่าสัมปชัญญะ นี้แลเป็นเครื่องบำรุงให้มีกำลัง สติเมื่อได้รับการบำรุงอยู่เสมอจะมีกำลังปัญญาเมื่อได้ใช้การพินิจพิจารณาอยู่โดยสม่ำเสมอ ก็จะมีกำลังและคล่องตัวไปเช่นเดียวกัน สุดท้ายก็กลายเป็นสติปัญญาอัตโนมัติไปได้โดยไม่ต้องสงสัย

ดังครั้งพุทธกาลท่านว่า มหาสติ มหาปัญญา คือหมุนตัวไปเองโดยไม่ต้องบังคับบัญชา ไม่ต้องถูต้องไถเหมือนขั้นเริ่มแรกที่กำลังตะเกียกตะกาย เนื่องจากเวลานั้นจิตยังไม่เห็นผลแห่งธรรมปรากฏขึ้นบ้างเลย เช่น สมาธิก็ยังไม่ปรากฏ ผลของการตัดกิเลสประเภทต่าง ๆ ด้วยอำนาจของปัญญาภายในใจก็ยังไม่ปรากฏ จึงไม่มีแก่จิตแก่ใจที่จะประกอบความพากเพียรไปโดยลำพังที่ไม่ต้องบังคับ

ผู้บำเพ็ญจำต้องบังคับอยู่โดยดีในขั้นเริ่มแรก แต่พอเห็นผลขึ้นไปโดยลำดับแล้วก็มีแก่ใจ มีกำลังใจ ความเชื่อก็ปรากฏเด่นชัดประจักษ์ตน ความพากเพียรและธรรมอื่น ๆ จะไปไหน ก็หมุนกันมาเอง สติปัญญาเมื่อนำออกไปใช้หลายครั้งหลายหน ก็เห็นเหตุเห็นผล เห็นต้นเห็นปลายของกิเลสอาสวะ ตลอดผลของธรรมก็รู้เห็นไปพร้อม ๆ กัน นั่นแหละ ทำให้มีแก่ใจ เกิดความรักใคร่ชอบใจในความพากเพียร ฉันทะคือความพอใจโดยหลักธรรมชาติก็มาเอง เพราะผลเป็นเครื่องดึงดูด จิตก็ค่อยหมุนตัวไปเอง

คำว่า ปัญญาพิจารณาร่างกายนี้ เป็นปัญญาที่ผาดโผน เมื่อถึงขั้นผาดโผนแล้วผาดโผนมากทีเดียว พิจารณาทางร่างกาย ถึงจะรวดเร็วก็รวดเร็วด้วยความผาดโผนเพราะกายเป็นส่วนหยาบ ปัญญาที่พิจารณาส่วนร่างกายนี้ แม้จะเป็นปัญญาที่รวดเร็วทันใจก็ผาดโผนผิดกัน พอผ่านนี้ไปแล้วก็เข้าสู่ความละเอียด คำว่าผ่านนี้ไปแล้วหมายถึงการพิจารณาร่างกายนี้รู้รอบขอบชิดหมดแล้ว หยั่งทราบด้วยปัญญาไม่สงสัย ปล่อยวางอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในกายเสียได้โดยธรรมชาติที่รู้รอบแล้ว

จากนั้นก็หมุนเข้าสู่นามธรรมโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวกับรูปธรรมเลย ไม่ว่าภายนอกไม่ว่าภายใน ทั้งร่างกายของตัวและของคนอื่นก็ไม่สนใจพิจารณา สติปัญญาหมุนเข้าสู่นามธรรม ได้แก่ พวกเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตามแต่ถนัดในขันธ์ใด เวลา

ใด การพิจารณาเวทนาก็หมุนเข้าไปสู่ใจ การพิจารณาขันธ์ใดย่อมเชื่อมโยงถึงใจเสมอ สัญญา สังขาร ความคิดความปรุงของใจ ความหมายของใจ ซึ่งแสดงยิบแย็บ ๆ หรือกระเพื่อม ๆ อยู่ภายในใจ เหล่านี้เป็นสนามรบของสติปัญญา

สนามรบทางร่างกายก็ทราบกันแล้ว ได้ชัยชนะมาเป็นตอน ๆ แล้ว เลิกแล้วสนามนี้ ก้าวเข้าสู่สนามอันละเอียด สติปัญญาอันละเอียดพอ ๆ กัน พิจารณาเข้าไป ขันธ์ไหนมันก็เหมือนกัน เรื่อง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ตามกันไปทุกระยะ ๆ เว้นแต่คำว่าอสุภะเท่านั้น เพราะขันธ์สี่นี้เป็นนามธรรม ไม่เกี่ยวกับเรื่องสุภะ อสุภะ มีแต่ความรู้กับความกระเพื่อมของใจ กระเพื่อมไปทางไหน กระเพื่อมไปทางรูป ทางเสียง มาขั้นนี้รูปเสียงเลยไม่ถือเป็นสำคัญยิ่งกว่าความกระเพื่อมของใจ ถือว่าความกระเพื่อมนี้แลคือตัวก่อเหตุ มันจะรู้ทันที ๆ พอรู้ทันทีก็ดับกันทันที ไม่มีเงื่อนสืบต่อกับอะไร รู้อะไรก็ดับ

สัญญาความหมายต่าง ๆ จะซ่านออกไปไหนก็รู้ แต่ก่อนไม่รู้ จนกระทั่งไปเป็นภาพเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นแล้ว ก็หลงภาพอันนั้นเหมือนตุ๊กตาหลอกตัวเอง ทั้ง ๆ ที่ออกไปจากใจนี่แล สติปัญญาไม่ทันไม่รู้ แต่พอทันแล้วรู้หมด นี่เราจะเอาสาระอะไรกับภาพหลอกลวงนั้น ๆ จะพิจารณาหาความจริงต่างหาก ความคิด คิดดี คิดชั่วมันดับด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะคิดประเภทใด ความจำ จำอะไรมันก็ดับ สัญญา สังขาร เกิดดับ ๆ ประจำตน

วิญญาณความรับทราบ มีแต่เรื่องเกิดเรื่องดับ มันเรื่องสาระอะไรที่จะมาถือว่าเป็นเราเป็นของเรา มันใคร่ครวญมันพินิจพิจารณา มันรู้ของมัน ก็มีแต่เรื่องของจิตที่แสดงอาการยิบแย็บ ๆ มันออกมาจากจิต ตามเข้าไป นี่แหละที่ว่า เชื้ออยู่ที่ไหนไฟจะไหม้เข้าไปที่นั่น เชื้อคือกิเลสมันอยู่ที่ไหน สติปัญญาจะหมุนตัวเข้าไปที่นั่น เอาให้เข้าใจ ๆ แล้วปล่อยวาง หรือว่าเข้าใจตรงไหนประหารกันที่นั่นก็ถูก

สุดท้ายคำว่ากิเลสทั้งมวลนั้นมันอยู่ที่ไหนก็รู้ได้ชัด มันไม่ได้อยู่ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส มันอยู่กับจิตที่ไปเกี่ยวโยงกับสิ่งเหล่านั้นเพราะความไม่รู้ต่างหาก เมื่อพิจารณาคลี่คลายสิ่งเหล่านั้นจนเข้าใจ จิตหายสงสัยแล้ว ปล่อยเข้ามา ๆ จนถึงร่างกาย

ของเจ้าของ พอพิจารณานี้ก็หายสงสัยแล้วปล่อยเข้าไป แน่ะ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ พิจารณาเข้าไปปล่อยเข้าไป ๆ เรื่อย ๆ คือรู้เท่าแล้วปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอาการทั้งหลายเหล่านี้

ขันธ์ห้าคืออะไร รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่คือขันธ์ห้า รู้เท่าปล่อยวาง อะไรเป็นตัวการสำคัญของขันธ์ห้า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่จิต นั่น ที่นี่กิเลสรวมตัวเข้าไปจุดเดียวแล้ว นี่แลการพิจารณาทางด้านปัญญา หมุนเข้าไปจนกระทั่งถึงจิต

แต่จิตประเภทที่มีอวิชชานี้เป็นจิตที่สง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญ ทั้งความผ่องใส ทั้งความองอาจกล้าหาญ ทั้งความคึกคะนองด้วยความอาจหาญว่าตัวเก่งนั้นแล มิได้คะนองแบบทั่ว ๆ ไป เป็นวิสัยของจิตประเภทนี้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงว่า **มานะ ๙** มานะ ๙ อยู่ตรงนี้ ท่านอธิบายไว้ในสังโยชน์เบื้องบนว่า รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา มานะนั่นคือความถือ ก็ถืออวิชชากับจิตที่กลมกลืนเป็นอันเดียวกันนั้นแล ว่าเป็นตน ว่าเป็นเราเป็นของเรา แล้วยกอันนี้ขึ้นมาเทียบเคียง ว่าองค์นั้นเป็นยังไง ผู้นั้นเป็นยังไง จิตเสมอเราหรือยิ่งกว่าเรา หรือหย่อนกว่าเรา นั่น ท่านจึงเรียกว่า มานะ ๙ ๓ คูณ ๓ เป็น ๙ เช่น จิตเราต่ำกว่าเขา สำคัญว่าต่ำกว่าเขา เสมอเขาหรือยิ่งกว่าเขา จิตเราเสมอเขา สำคัญว่าต่ำกว่าเขา เสมอเขาหรือยิ่งกว่าเขา จิตเรายิ่งกว่าเขา สำคัญว่าต่ำกว่าเขา เสมอเขาหรือยิ่งกว่าเขา

กิเลสส่วนละเอียดเอาอันนี้แหละออกเทียบเคียง เพราะกำลังเป็นเขี้ยวนี่ เขี้ยวกำลังแหลมคม เขี้ยวอวิชชา ท่านว่ามานะ ความถืออันนี้เอง พออันนี้สลายลงไปแล้ว เอาอะไรมาถือ เอาอะไรมาเป็นผ่องใส เอาอะไรมาเป็นเศร้าหมอง เอาอะไรมาเป็นความองอาจกล้าหาญ เอาอะไรมาเป็นความกลัว มันไม่มี พอธรรมชาติอันนี้สลายตัวลงไปด้วยอำนาจของการพิจารณา สิ่งเหล่านี้แลเป็นธรรมชาติที่สร้างปัญหาตามภูมิของตน คือภูมิละเอียดก็สร้างปัญหาอันละเอียดจนได้แหละ กิเลสหยาบก็สร้างปัญหาอันหยาบขึ้นมา กิเลสละเอียดก็สร้างปัญหาละเอียดขึ้นมา กิเลสหมดไปแล้วไม่มีอะไรสร้างปัญหา

หมดปัญหาโดยประการทั้งปวง หมดเหตุหมดปัจจัยของสมมุติที่จะสืบต่อกันแล้ว เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ จึงไม่มีปัญหาใด ๆ อีกต่อไป

ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ เป็นเหตุเป็นปัจจัยกับอะไร สร้างปัญหาอะไร ท่านว่าหมดปัญหา หมดตรงนั้น ภพชาติที่เคยเป็นอยู่กับจิตมากน้อยมันรู้มาโดยลำดับลำดา จนกระทั่งเข้าจุดรวม เหลือแต่เชื้อของมันที่จะไปเพาะที่นั่นที่นี่ คือ เกิด ก็เผากันลงที่นั่นด้วยตปธรรม จนแหลกแตกกระจายหมดแล้ว ภพชาติจะสืบต่อไปไหนอีกมีไหม จะไปถามใครเล่า แม้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงหน้าก็ไม่ทูลถาม เพราะเป็นความจริงเหมือนกัน ไม่มีอะไรแปลกต่างกันพอจะถามกัน ท่านจึงว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** เห็นเอง รู้เอง **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญู หิ** ท่านผู้รู้ทั้งหลายรู้จำเพาะตน นั่นคือท่านผู้รู้จากการปฏิบัติรู้จำเพาะไม่เป็นสาธารณะแก่ผู้หนึ่งผู้ใด นี่ที่ท่านว่า **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ** เสร็จแล้วงานฟ้าดินถล่มได้เสร็จสิ้นลงไปแล้ว ดินฟ้าถล่ม ก็คือภพคือชาติ ก่อตัวขึ้นมาด้วยธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือภพชาติประการใด ๆ มันก็เป็นเรื่องของสมมุติ จึงว่าดินฟ้าถล่มคว่ำลงไปหมด ทีนี้อะไรจะมามีอยู่ในจิตนั้น

นั่นแลที่นี่ เอ้าดู ๆ กิเลส เมื่อได้ฆ่าตายสนิทจากจิตดวงนี้แล้ว เอ้า มันอยู่กับจิตใดกับร่างใดกายใด กิริยาของใคร แสดงท่าไหนออกมาปิดได้ยังไง มันรู้หมด นี่ละที่ว่ากิเลสครอบหัวเราอยู่ตลอดเวลาแต่เราไม่รู้ ถ้าเป็นพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ท่านดูแล้วดูยากที่ไหน แย็บเดียวท่านก็ขยะไปแล้ว ท่านรู้ ๆ จนขยะจะว่าไง แต่พวกเรามันตาบอดต่อตาบอดอยู่ด้วยกัน ไม่รู้ทั้งเรื่องของเรา ไม่รู้ทั้งเรื่องของเขา ไม่รู้ทั้งเรื่องคนอื่น ๆ ต่างคนต่างไม่รู้ แต่ก็เข้าใจว่าตัวรู้ สำคัญว่าตัวรู้ สำคัญว่าตัวดีแล้วก็ทะเลาะกัน กัดกันเหมือนหมา เพราะตาในไม่เห็น ตาปัญญาเหมือนพระพุทธเจ้า พระสาวกท่านมันไม่มี นี่แลเรื่องของกิเลสมันต้องสำคัญตัว ยกยอตัวเสมอ เลวเท่าไรยิ่งสำคัญตัวว่าดี กิเลสเป็นเช่นนั้น ไม่เคยลงกับความจริงคือธรรมมาแต่กาลไหน ๆ

เพราะฉะนั้นเรามาปฏิบัติเพื่อปราบสิ่งเหล่านี้ จงอย่าให้มีภายในจิตใจไปนาน ปราบให้แหลกแตกกระจายไปหมดแล้วอยู่สบาย ใจเวิ้งว้าง แต่เป็นอ่างเก็บวิสุทธิธรรม ไม่มีวี่แววสมมุติผ่านเลย ถ้าเทียบกับสมมุติก็เป็นใจอวกาศ เทียบไปอย่างนั้นเอง

เอาละการแสดงธรรมก็เห็นว่าพอสมควร

พูดท้ายเทศน์

พวกเรามันพวกสวดกิน ธรรมะเลยเป็นเครื่องมือหากินไปเสียหมด หากินข้าวต้มขนม ว่า **กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมา** คนตายที่ไหนละไปแล้ว ความฉลาดเอาไปสวดหากินข้าวต้มขนมเสีย ความฉลาด **กุสลา ธมฺมา** ธรรมยังคนให้ฉลาด มันฉลาดหากินข้าวต้มขนมไปเสียพวกเรา มันไม่ฉลาดนำมาแก้กิเลส มาฟันกิเลส **อกุสลา ธมฺมา** ธรรมพาคนให้โง่ สิ่งที่พาคนให้โง่ จงกุสลาเจ้าของให้พอตัวซิ เมื่อพอตัวแล้วอยู่ที่ไหนก็อยู่ รู้ชัดแล้วสงสัยไปไหน รู้พอตัวแล้ว ฟังแต่ว่าพอตัวซิ ไม่ได้สำคัญมั่นหมายกับเวล่ำเวลาดินฟ้าอากาศ กับการเป็นการตาย ไปสูงไปต่ำ เกิดที่ไหน อยู่ที่ไหน สุขทุกข์ประการใด คิดไปให้เสียเวลาทำไม เมื่อเห็นความจริงเต็มใจแล้ว ก็อยู่ตามความจริงนั้น แสนสบายยิ่งกว่าไปเที่ยวคว้าโน้นคว้านี้ คว้าลม ๆ แล้ง ๆ

พระพุทธเจ้าท่านสอนจริงขนาดนั้น แต่มันไม่ชอบจริงมนุษย์เรา เฉพาะอย่างยิ่งพระกรรมฐานเราสอนอย่างนี้ ๆ ไปงมอย่างโน้น คว้าโน้นคว้านี้ อวิชชาสำคัญมากตัวเชื้อพาให้เกิด ละเอียดมากทีเดียว ถ้าไม่เคยดำเนินมันไม่รู้ ธรรมเครื่องดำเนินก็ต้องเป็นธรรมปฏิบัติ รู้เข้าไป ๆ ตามเข้าไป ๆ จนถึงตัวมันเลย

นี่ก็ได้อธิบายให้หมู่เพื่อนฟังไม่รู้ว่ากี่ครั้งกี่หน ทำไมมันไม่ถึงใจ การอธิบายนี้ไม่ได้สงสัยนะ อธิบายตามความจริงแท้ ๆ ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล ไม่ได้อธิบายด้วยความสงสัย อธิบายให้หมู่เพื่อนฟัง มันน่าจะจับเอาเงื่อนใดเงื่อนหนึ่งเข้าไปจริงจังกับตัวเองอยู่ไปนานไปมันชินชานะ ความชินชาเป็นอะไรถ้าไม่ใช่กิเลส ถ้าธรรมจะราบรื่น จะคล่องตัวไปเรื่อยในการแก้การปลดความไม่ดีในตัว ใจจะเด่นขึ้น ๆ ความระมัดระวังสำรวมตัวก็จะเด่นขึ้น ๆ นั่นคือธรรม ถ้าเป็นเรื่องความชินชาแล้วมันจะไปไหน ถ้าไม่ไปหน้าด้าน

มันจะไปที่ไหน ถ้าชินชาแล้วหน้าก็ด้าน ภาษาภาคอีสานเขาเรียกเหล็กก้นเตาหรือทองก้นเบ้า นายช่างเหล็กจะทุบจะตียังไงมันก็ไม่ได้เรื่อง จะเอาไปทำอะไรก็ไม่เป็นประโยชน์ ถ้าลงมันได้เป็นเหล็กก้นเตา ทองก้นเบ้าแล้ว ฉะนั้นจงพากันระวังให้มาก พระกรรมฐานทั้งองค์อย่าลืมตัว จะเป็นเหล็กก้นเตา ทองก้นเบ้าไปเปล่า ๆ

ในครั้งพุทธกาลท่านเอาจริงเอาจังนะ ท่านถือการภาวนาเป็นการเป็นงานเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นจิตเป็นใจจริง ๆ ท่านไม่ให้อะไรมายุ่งนะ จงทราบรากฐานหรือแก่นของการปฏิบัติธรรม แก่นของศาสนา แก่นของผู้พาดำเนิน ท่านดำเนินอย่างนั้นหนา พวกเราก็เห็นในตำรับตำรา แต่เมื่อความจริงไม่ถึงใจแล้ว มันไม่กระจายมันไม่ซึ้ง ในธรรมทั้งหลายที่ท่านดำเนินมาและพาดำเนินมา มันก็ไม่ซึ้ง

ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสแล้วมันซึ้ง ไม่ว่ามันจะแย็บมาหมัดไหนละ เป็นเปิดคางยื่นคางให้มันเลย ปกตินิสัยก็เปิดให้มันอยู่แล้วตั้งแต่มันยังไม่ต่อยโน่นแน่ะ แล้วอะไรจะไปคิดปัดป้องมันวะ ถ้าเป็นกิเลสแล้วเหมือนกับว่ากวักมือเรียกมัน มาเข้ามา ๆ เอาตรงคางตรงขากรรไกรนี่นะ ให้มันหงายหมาลงไปเล้ย หงายไม่มีท่าก็เหมือนหงายหมาละซิ หงายมีท่า มันหงายต่อสู้ หงายหลบหลีก หงายหลบหมัด พวกเรามันหงายแบบไม่มีท่าเหมือนถูกน็อกน่ะ พวกเรามันพวกถูกน็อก พวกหงายไม่เป็นท่า

พูดอยู่ขณะนี้เรายังโมโหวะ โมโหแทนหมู่แทนเพื่อนนะซิ เพราะเราเคยฟัดกับมันมาพอแล้ว โถ บางครั้งขณะฟัดกันเหมือนจะไปทั้งชีวิตนี่เลย เอ้าไป ไม่อาลัยเสียดายนั่น จิต เวลามันแข็งแกร่ง แข็งแกร่งขนาดนั้นนะ เอ้าไปเถอะ ยังไงก็ไม่ถอย จิตพุ่งเลยนะเวลาเช่นนั้น เราถึงได้เห็นเรื่องของมัชฌิมาปฏิปทา เห็นได้ชัดอย่างนี้เอง ไม่ได้คุยเอาความจริงมาพูดกันซิ

พระพุทธเจ้าว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** พวกเราเอามาแปลกัน แปลไม่ได้ปฏิบัติว่า มัชฌิมาปฏิปทา เดินทางสายกลาง ไม่ยิ่งนักไม่หย่อนนัก ไม่ยิ่งนักมันเป็นยังไงไม่หย่อนนักมันเป็นยังไง สายกลางนั้นคือยังไง ก็เห็นแต่เสื่อกับหมอน สายกลางนั่นเห็นไหม นั่นมันคือมัชฌิมาของกิเลสต่างหาก ไม่ใช่มัชฌิมาของธรรมปฏิบัติ กิเลสมันมี

มัชฌิมาของมันอย่างมั่นเหมาะ โลกถึงได้ติดมัน เดินทางสายกลางนี้หนา เอาลงเสื่อกับหมอนตรงกลางนี้หนา นั่น ถ้าจะทำความพากเพียรให้แข็งข้อบ้าง โอ๊ย ไม่ได้นะ จะเคร่งเกินไปนะ ทำพอดีให้สบายซิ ทำไป หลับไป สัปหงกไปซิ ถ้าชักง่วงบ้างก็รีบหงายท้องลงกลางเสื่อกลางหมอนนั้นซิ มัชฌิมาอยู่ที่นั่น นั่นเห็นไหม นั่นกิเลสมันกล่อม ล้มระนาวเลย

ถ้าเป็นมัชฌิมาของธรรมแล้ว เอ้า กิเลสโผนมา ๆ ซิ ว่างั้นเลย มัชฌิมาต้องโผนไปถึงไหนถึงกัน เหมือนกับข้าศึกยกกองทัพใหญ่มา เครื่องมือของเขาเป็นยังไง เราต้องเตรียมเครื่องมือของเราให้พร้อม ฟัดกันเลย ถ้ากำลังและอาวุธตลอดอุบายวิธีการรบไม่เหนือมัน ชนะมันได้ยังไง ข้าศึกน่ะ สติปัญญาซึ่งเป็นอาวุธทันสมัยที่เรียกว่ามัชฌิมาไม่เหมาะสมกับกิเลสจะปราบกิเลสได้ยังไง เวลากิเลสโผนมาก็ต้องโผนไปซิ นั่นละเรียกว่า มัชฌิมา คือ เหมาะสมกับการปราบกิเลสประเภทนั้น ๆ

การบอกให้เดินทางสายกลาง แต่ไม่ทราบว่าสายกลางเป็นยังไง นั่นจะตรงเป้าหมายแห่งมัชฌิมาปฏิปทาได้อย่างไร สุดท้ายความอยากไปนิพพานก็เลยกลายเป็นตัณหาไปเสีย นั่นฟังดูซิ อยากไปนิพพานก็เป็นตัณหา ก็เห็นแต่คนตายเท่านั้นที่ไม่อยากอะไรเลย แล้วมันไปนิพพานได้ไหมคนตายน่ะ เห็นแต่มันขึ้นกองฟอนกองไฟนั่นแหละมันจะไปนิพพานได้ยังไงก็คนตาย อยากด้วยอำนาจของกิเลสและพันกันอยู่วันยังค่ำเป็นอย่างไรไม่เห็นคิด พอจะอยากไปนิพพาน เพียงจะหันหน้าออกจากกิเลสมองดูทางไปนิพพาน อุ๊ย นี่เป็นตัณหานะ ว่าอีกแหละ มันอะไรกัน จะไม่เป็นบ้ากันหมดแล้วหรือปราชญ์ชาวพุทธเราน่ะ ถึงได้ฆ่าตัวด้วยความอยากไปนิพพานว่าเป็นตัณหาขนาดนั้น

ความอยากเป็นมรรคก็มี ความอยากเป็นกิเลสก็มี ทำไมความอยากเป็นมรรคมีไม่ได้วะ ถ้ามีไม่ได้มันจะแก้กันได้อย่างไร เอาตรงนั้นซิ ถ้าไม่พลิกอย่างนี้ไม่ทันกลของกิเลสนะ กิเลสมันแหลมคมขนาดไหน ธรรม มีสติปัญญาเป็นต้น ไม่แหลมคมไม่ได้มันต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายสันพันคมซิถึงจะทันกัน เผ็ดมาเผ็ดไป ร้อนมาร้อนไป เอาให้ทันกัน แก้ไม้มวยเขาให้ได้ แก้ไม่ได้ตายจริง ๆ นะ นี่เราเสียท่าเขาด้วยวิธีนี้ เราจะแก้เขาด้วยวิธีใดต้องแก้ซิ ไม่แก้ก็ถูกน็อกจริง ๆ

นี่เคยเห็นคุณค่าของการเด็ดเดี่ยวในเวลาจำเป็นจนตรอกจนมุม เห็นคุณค่าจริง ๆ ประจักษ์ใจ จำไม่ลืมตลอดไป จึงได้นำมาพูดให้หมู่เพื่อนฟัง พูดด้วยความกล้าหาญด้วย มันไม่ได้จนตรอกหนาสติปัญญา ว่าอย่างนี้เลย ทุกข์หนาแน่นเข้าเท่าไร เหมือนจะมัดเราให้ตายในปัจจุบันนี้ สติปัญญาก็หมุนติ้วเข้าไปตรงนั้น ออกไปไหนไม่ได้ เหมือนกับตะลุมบอนกัน เผลอได้ยังไงเวลานั้น ราวกับนักมวยเข้าวงในกัน เผลอได้ยังไง นี่ก็สติปัญญาหมุนติ้ว ๆ ถอยไม่ได้ ทุกข์หนักเท่าไรมันยิ่งหมุนเข้าไปเรื่อย ๆ ต่อไปมันก็เข้าใจ ๆ ๆ เดี๋ยวข้าศึกก็พังทลาย

ผมน่ะมันนิสัยหยาบ เพราะฉะนั้นเวลามาพูดกับหมู่เพื่อนจึงว่าหยาบ คือเราเคยปฏิบัติมายังไง ได้ผลมายังไง ก็ไม่พ้นที่จะนำนิสัยนั้นมาพูดมาใช้ ไม่ว่าครูบาอาจารย์องค์ใดก็เถอะ เราว่าอย่างนี้นะ เพราะเคยสมาคมกับท่านมาแล้ว อย่างหลวงปู่ขาวลองไปฟังภายในท่านซิ โอ้โห เสียงกังวานไปถึงสามแดนโลกธาตุแน่ะ ท่านเด็ดไม่ใช่เล่นนะหลวงปู่ขาวนี่ เวลาท่านพูดเปรี้ยง ๆ หลวงปู่แหวนโน้นก็เหมือนกัน ผมได้เคยไปคุยธรรมะกับท่านแล้ว เพราะท่านก็ร่ำลือมานาน เราเข้าถึงท่าน ไปคุยธรรมะกับท่าน โอ๊ยธรรมะท่านบรรจุไว้ในใจเต็มเปี่ยม ถ้าเป็นตุ่มเป็นถังก็เต็มถังขนาดใหญ่ ไม่เคยได้เปิดออกใช้เลย อะไรสมควรหรือไม่สมควรแก่น้ำนี้ท่านก็รู้ น้ำนี่เป็นน้ำที่สะอาด น้ำที่มีคุณค่ามาก จะไปเปิดทิ้งเฉย ๆ ก็ไม่เกิดประโยชน์ เหมือนเขาตำน้ำพริกละลายแม่น้ำนั่นเอง ท่านก็ไม่พูดน่ะซิ ท่านอยู่ไปอย่างนั้นแหละ จะมีพระมีเณรเต็มวัดเต็มวาก็ตาม ก็เหมือนกับหัวไม้หัวตอนั่นแหละ ท่านไปสนใจอะไร ก็มันไม่เกิดประโยชน์ เพราะพวกนี้มันไม่สนใจ แล้วท่านจะไปพูดอะไร

พอเราไปแหย่ท่านปั๊บ ท่านเปิดผางออกมาเทียว ผมยังไม่ลืมนะ ก็เรามันคนขี้ดื้อนี่ ใส่ปั๊บเข้าไปเลย ไม่เอาหลายหมัดนะ สองหมัดเท่านั้นแหละ ใส่ปั๊บเข้าไป ท่านก็ปัดผึงเลย พูดเปรี้ยง ๆ เราไม่ลืม ๑๐ นาที เข้มข้นไปถึง ๑๐ นาที แล้วหยุด เราเข้าใจแล้วหมดที่สงสัยแล้วในจุดนี้ว่างั้นเถอะ ใส่แย็บเข้าไปอีก ท่านผางออกมาเลย คราวนี้ ๔๕ นาที ไหลออกมาเลย ท่านไม่ทราบได้เสียงมาจากไหน ขึงขังตึงตังคึกคัก โอ๊ย พูดไม่ถูกเสียงลั่นเทียว ถ้ามีคนเดินไปบริเวณนั้นเขาจะว่า อะไรนี่พระทะเลาะกันหรือไง พอจบลง

อ้าว ท่านมหา เห็นว่าไม่ถูกตรงไหน เอ้า ค้านขึ้นมา ๆ กระผมไม่ค้าน กระผมหาธรรมอย่างนี้แหละ ก็เราลงท่านแล้วนี่

ต่อจากนั้นท่านก็ถาม องค์นั้นล่ะได้คุยกันแล้วหรือยัง กับองค์นั้นล่ะ ได้คุยกันแล้วหรือยัง ท่านถามไปเรื่อย ก็หมายความว่า ธรรมะขี้ดื้อ ปัญหาขี้ดื้อนี้ไปเที่ยวตีที่ไหนบ้าง ความหมายก็คงว่างั้น โอ๊ย ท่านยิ้มแย้มแจ่มใส ดูสีหน้าสีตาดูทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนขึ้นพร้อม ๆ กันเลย พลังของธรรมท่านออกเต็มที่ ถ้าเป็นโลกก็เป็นพลังของกิเลส ถ้าเป็นพลังจิตผู้บริสุทธิ์ก็เป็นพลังของธรรมออกมา เพราะธรรมไม่มีเครื่องมือสำหรับตนมาใช้ ก็เอาเครื่องมือของกิเลสมาใช้

อวัยวะทุกส่วนเป็นเครื่องมือของกิเลส เป็นวิบากของกิเลส เมื่อธรรมไม่มีเครื่องมือเป็นของตัวแล้ว ก็ต้องนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ เพราะฉะนั้นกิริยาท่าทางของธรรมที่นำเครื่องมือของกิเลสมาใช้จึงเป็นเหมือนกับกิเลส เวลาแสดงอาการเข้มข้นออกมาเขาก็ว่าท่านดุท่านโกรธ นี่ละที่คนทั้งหลายว่า ท่านอาจารย์องค์นั้นดุ ท่านอาจารย์องค์นี้ดุ ก็อย่างนั้นแลเพราะเขาไม่เคยเห็น เห็นแต่พลังของกิเลส ถ้ากิริยาแสดงออกมาอย่างนั้นก็คือกิเลสดี ๆ ทีนี้เขาไม่เคยเห็นเรื่องของธรรมเป็นยังไง จะไปตำหนิเขาก็ไม่ได้ เพราะเขาไม่เคยรู้เคยเห็นว่าธรรมมีพลัง มีอำนาจ สามารถแสดงออกมาอย่างเปิดเผยได้เหมือนกิเลส เป็นแต่ต้องอาศัยร่างกาย วาจา กิริยา ซึ่งเป็นสมบัติของกิเลสออกแสดงเท่านั้นจึงคล้ายคลึงกันเวลาแสดงออก

อย่างท่านอาจารย์มั่น ท่านแสดงผึง ๆ ท่านแสดงทั้งไม้ทั้งมือด้วย เวลาเอากันอย่างถึงพริกถึงขิง ทีนี้มือก็ปัดถูกกระโถนกลิ้งตกไปพักหนึ่ง เรายังไม่ลืมนะ ท่านก็เลยหยุด เมื่อมือโดนกระโถนกลิ้งผ่านพระไปลงโน่น ตกเป๊ะ ลงพักหนึ่ง เทศน์เลยเงียบ พระก็รีบจับกระโถนมาวาง ท่านนิ่งเงียบไปนิดหนึ่ง โอ๊ะ เทศน์เอาจนกระโถนตกเทียวนะ จากนั้นก็ย้อนปั๊บ เป็นอย่างไรล่ะ กิเลสของพระตกไปบ้างไหมล่ะ หรือตกแต่กระโถนแน่ะ

เทศน์วันไหน ๆ ก็มีแต่พ่นลมให้หมู่เพื่อนฟัง หาเนื้อหาหนังไม่เจอ จะทำยังไงนี่ พระเราก็มีมากเข้า ๆ แล้วนะ มันจะเหลว ๆ ไหล ๆ ไปนะ เราเข็ดเรื่องเหล่านี้ กิเลสพาให้ลืมตัวได้ง่าย ๆ หนา นี่มาแก้กิเลสจะกลายเป็นกิเลสมัดคอนะ ส่วนมากว่ามาแก้กิเลส ความจริงแล้วจะมีแต่ชื่อเท่านั้น บทกิเลสมัดคอไม่ได้พูด ทั้ง ๆ ที่มันมัดอยู่ตลอดเวลา

หูของพระทั้งหลายกับหูของเรานี่มันยังไงกัน ชอบกลอยู่นะ หูเราก็ไม่เห็นหูดีอะไร ตาเราก็ฝ้า ๆ ฟาง ๆ แต่ทำไมเห็นอะไรก่อนเพื่อนว่ะ เวลาเราอยู่กุฏินี้หมู่เพื่อนคุยกันอะไรได้ยินหมด เวลาจำเป็น เราเคาะไม้ป๊อก ๆ หายเงียบเหมือนตายกันทั้งวัด บางทีเคาะถึง ๓ พัก เคาะแล้วก็หยุดไป เห็นไม่ได้เรื่องก็เลยเคาะอีก แล้วก็เงียบไปอีก พอเคาะอีกก็เงียบไปอีก เอ๋ เป็นยังไง ก็ด้อม ๆ มาดู ก็มีพระอยู่นี่ พระก็ยืน เดิน เก้ง ๆ ก้าง ๆ อยู่แถวบริเวณศาลานี้แหละ ดูมันจะทั้งหลับหูหลับตา ทั้งปิดหูปิดตาเข้าอีกด้วยก็ไม่รู้ มันถึงไม่ได้ยิน นี่แสดงว่าจิตไม่ได้อยู่กับตัว ถ้าสติอยู่กับตัวมันก็เหมือนคนอยู่ในบ้านในเรือน อะไรมาผ่านก็รู้ แต่นี้ไม่รู้ นอกจากโกโก้ กาแฟ เท่านั้นมันจะรู้ โกโก้ กาแฟ เคยผ่านมันก็รู้ได้เร็ว น้ำส้ม น้ำหวาน โกโก้ กาแฟ มันรู้เร็วแต่เสียงนั้นมันไม่รู้เพราะไม่มีหวัง เสียงมันไม่มีหวังรายได้ จะไปสนใจกับมันทำไม สิ่งมีหวังมืออยู่ถมไปนี่วะ

พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นมาแต่ละพระองค์กระเทือนโลก ในสามภพมีองค์เดียวเท่านั้น ผู้รู้เรื่อง ผู้ละ ผู้ปราบข้าศึกแห่งภพได้ เพราะฉะนั้นการที่พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกจึงเป็นมหาอุตมมงคลอย่างยิ่งแก่โลก ให้ได้เห็นผิดถูก ดีชั่ว บาปบุญ นรกสวรรค์ สักทีหนึ่ง พอศาสนานี้สิ้นไปเพราะกิเลสครอบงำหัวใจของสัตว์ ไม่ให้มีความเชื่อความสนใจต่อศาสนา ศาสนาก็หมดไป ทีนี้ก็มีแต่อันเดียวนี้แหละครอบสัตว์โลกไว้ พุทธันดรหนึ่งพระพุทธเจ้ามาอุบัติพระองค์หนึ่ง โผล่ขึ้นมาทีหนึ่ง พอรู้อะไร ๆ บ้าง จะทำยังไง

พวกเราก็เหมือนกันนะ พุทธันดรหนึ่ง ๆ สติถึงโผล่ขึ้นมาทีหนึ่ง ปัญญาแย็บบ้างก็ไม่ได้เท่าแสงหิ่งห้อย มืดมิดปิดตาไปอีก จนเลยพุทธันดรก็ไม่รู้แหละ วันหนึ่ง ๆ จะระลึกแค่ไหน ได้แค่ไหนก็ไม่รู้ สองพุทธันดร สามพุทธันดร ระลึกสติได้ทีหนึ่งก็ไม่รู้ ส่วนปัญญาน่าจะสี่ห้าพุทธันดรกว่าจะแย็บออกมาได้เท่าแสงหิ่งห้อย นอกนั้นจมน้ำอยู่ในสุญญกัปเสียทั้งนั้น

เราก็สอนจนหมดภูมิหมดสติปัญญาจะมาสอนแล้ว จะเอาแบบศาสนาเซ็นเขาเรอะ เราก็ไม่ใช่เซ็นนี่วะ เซ็นเขาทำยังไง ใครนั่งสัปหงกงกงัน อาจารย์ก็เอาค้อนตีเอาน่ะซิ นี่ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว พระเณรเหล่านี้คงไม่มีหนังติดตัวเลยแหละ ถูกค้อนตีแตกกระจายไปหมดเลย พวกนี้พวกหนังไม่ติดตัว ดีไม่ดีไม้วัดป่าบ้านตาดจะไม่มีเหลือนะ ขนมาทำเป็นค้อนตีพระ ถ้าจะเอาแบบศาสนาเซ็นน่ะ นี่เรากลัวไม้ในวัดจะหมดเกลี้ยงทั้งวัด จึงไม่นำศาสนาเซ็นมาใช้ ทุก ๆ องค์ขอให้เห็นใจและสงสารไม้ในวัด แล้วพากันตื่นตัว ระวังใจรักษาสติ บำรุงปัญญาเอาเองเถอะ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

๒๙. มหาภัทรกัป

ความมืดถ้าไม่มีความสว่าง เป็นที่ผ่อนคลายของผู้มีอวัยวะเพื่อรับทราบดินฟ้าอากาศความมืดความสว่าง คนเราก็เป็นทุกข์ สัตว์ก็เป็นทุกข์ จึงต้องมีทั้งมืดทั้งสว่างไว้สำหรับประสาทของสัตว์และการท่องเที่ยวของสัตว์ ซึ่งนิยมความมืดความสว่างต่างกัน ใจถ้ามีแต่ความมืดปิดบังหุ้มห่อไว้แต่ถ่ายเดียว หาความสว่างไม่ได้ก็ย่อมเป็นทุกข์ คือไม่มีที่ออกไม่มีที่ระบาย ถ้ามีแต่ทุกข์ถ่ายเดียวไม่มีความสุขแทรกบ้างเลย โลกนี้ก็อยู่กันไม่ได้ สิ่งเหล่านี้เป็นของคู่เคียงกันเสมอ จากนั้นก็แยกออกไปเป็นโลก เป็นธรรม

โลกถ้ามีแต่โลกล้วน ๆ ไม่มีธรรมเข้าเคลือบแฝง โลกก็หาประมาณไม่ได้ หาขอบเขตเหตุผล หาเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ได้ เมื่อหาเครื่องยึดเหนี่ยว หาหลักหาเกณฑ์หาเหตุหาผลไม่ได้ก็เท่ากับหาความสุขไม่ได้ หาที่ปลงใจไม่ได้ เพราะตามปกติของใจย่อมหาที่ปลงที่วางที่ยุติเพื่อความสุขความสบายอยู่เสมอ เพื่อปล่อยภาระไปเป็นครั้งคราวหรือเป็นวรรคเป็นตอน หากไม่มีที่ปล่อยวางเลยก็เท่ากับแบกทุกข์อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นธรรมจึงเป็นของจำเป็นสำหรับโลก เพื่อเป็นที่ยึดของใจซึ่งเป็นของคู่เคียงกันมาแต่กาลไหน ๆ

คำว่าพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ในโลกนั้น ไม่ใช่มีเพียงองค์เดียวสององค์ นับเป็นจำนวนล้าน ๆ เพราะโลกนี้มีมาเป็นเวลานาน โลกกับธรรมจึงเป็นของคู่เคียงกันเรื่อยมา ด้วยเหตุนี้ศาสนากับโลกจึงมีคู่เคียงกัน จะขาดไปบ้างก็เป็นบางกาลบางสมัย เช่น ท่านกล่าวไว้ในธรรมว่า พุทธันดรหรือสุญญกัป ก็หมายถึงความว่างเปล่าจากศาสนา พุทธันดรหมายถึงระหว่างแห่งพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ที่จะมาตรัสรู้ นั่นก็ว่างจากศาสนา ท่านยังพูดไปถึงภัทรกัป แต่ละภัทรกัปที่จะมาปรากฏขึ้นมานั้นก็ว่างจากศาสนา ท่านเรียกว่าสุญญกัป

การว่างศาสนาแต่ละครั้งแต่ละสมัยนั้น เป็นการว่างจากความสุขความพึงหวังในขณะเดียวกันก็เต็มไปด้วยความทุกข์ของสัตว์โลก เพราะหมดบุญหมดบาปในใจคำว่าบุญว่าบาปไม่มีเลยในความรู้สึก เพราะไม่มีใครกล่าวถึง ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครมาแนะนำสั่งสอน สัตว์โลกจึงชุลมุนวุ่นวายกันอยู่ในห้องมืดแห่งโมหะ คือ ความมืดบอดทางจิตใจ จะว่า โลกันตนรกในสมัยนั้นของมนุษย์ก็ได้ไม่ผิด

ศาสนาจึงไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เป็นสิ่งที่พยุงจิตใจ ชโลมจิตใจของสัตว์โลก เป็นที่รวมหัวใจของโลก เพื่อความแคล้วคลาดปลอดภัยจากความมืดบอดแลมหันตทุกข์เป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับคนไข้ที่มียามีหมอรักษา ถ้ามีแต่คนไข้เต็มบ้านเต็มเมืองหาหมอไม่ได้ เราวาดภาพขึ้นมาดูก็ได้ จะเป็นที่สลดสังเวช น่าอิดหนาระอาใจ น่าเบื่อน่าหน่ายเป็นไหน ๆ โลกนี้จะไม่มีใครปรารถนามาอยู่กันเลย หรือเมื่ออยู่แล้วก็ไม่มีใครที่จะติดใจใคร่อยากอยู่ต่อไป มีแต่ความขยะแขยง มีแต่ความทุกข์ความทรมานระทมใจอยู่เป็นประจำเท่านั้น นี่โรคไม่มียา โรคไม่มีความรู้สึกว่ายามีหรือหมอมี จึงเป็นโรคที่ร้ายแรงมาก สัตว์โลกที่ไม่มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเป็นเครื่องผ่อนคลายก็เช่นเดียวกัน เป็นโลกที่หมดความหมายไร้ค่าหาที่เกาะที่ยึดทางจิตใจไม่ได้

สัตว์โลกที่ไม่มีธรรม ไม่มีคำว่าบุญว่าบาปพอที่จะให้ขยะแขยง เพื่อการละการถอนและเพื่อมีความกระหยิ่มมุ่งหวังต่อบุญคือความดีทั้งหลาย ก็เป็นโลกที่เป็นโมฆะแต่ในขณะเดียวกันสิ่งที่รุ่มร้อนอยู่ภายในใจของสัตว์โลกนั้น ไม่มีกาลไม่มีสมัย ความมีกาลมีสมัยก็คือศาสนธรรมที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์มาอุบัติ ตรัสรู้แล้วสั่งสอนโลก

เท่านั้น ส่วนกิเลสที่ทำความรุ่มร้อนให้แก่สัตว์โลกนั้น ไม่เคยมีคำว่ากาลว่าสมัย ยิ่งเป็นสมัยที่ไม่มีศาสนาด้วยแล้ว ยิ่งเป็นสมัยที่กิเลสประเภทต่าง ๆ แสดงอิทธิพลเรืองอำนาจเต็มหัวใจของสัตว์โลก ฤทธิ์เดชที่ไม่พึงปรารถนาคือทุกข์และมหันตทุกข์ในวงสัตว์จะแสดงเต็มที่เต็มฐานเต็มกำลัง เพราะไม่มีสิ่งคัดค้านต้านทาน ถ้าเป็นโรคก็ไม่มียารักษาบ้างเลย จึงต้องแสดงเต็มที่เต็มฐานแก่คนไข้ ส่วนจิตใจที่ไม่มีธรรมไม่มีศาสนา มีแต่กิเลสอย่างเดียวเป็นเจ้าอำนาจบีบบังคับในหัวใจนั้น จึงหาความสุขแม้นิดหนึ่งไม่ได้เลย มีแต่ความรุ่มร้อนแผดเผาเต็มหัวใจสัตว์ เรียกว่า โลกันตะ ก็ไม่ผิด ในสมัยที่เป็นสุญญกัปว่างจากศาสนา สัตว์โลกก็จมอยู่ในกองทุกข์ หาทางออก หาทางหลีกเร้น หาทางผ่อนคลายไม่ได้ เพราะไม่มีศาสนธรรมเยียวยาผ่อนคลาย นี่กล่าวทั่ว ๆ ไปตามหลักคติธรรม คติโลก หากเป็นของคู่เคียงกันมาเช่นนั้น

ที่นี่ย้อนเข้ามาถึงตัวของเราซึ่งเกิดในแดนแห่งพระพุทธศาสนา อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยเครื่องชี้แนะแนวทาง ให้รู้ทั้งความเสื่อมความเจริญ ให้รู้ทั้งบาปทั้งบุญ ทั้งคุณทั้งโทษ นรกสวรรค์ จนถึงวิมุตติหลุดพ้น ได้แก่ พระนิพพาน มีสมบูรณ์อยู่แล้วในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า และเป็นธรรมที่ถูกต้องแม่นยำทุกสัดทุกส่วนทุกสิ่งทุกอย่างที่ประทานไว้แล้วนี้ คำว่าบาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี พรหมโลกมี นิพพานมี เป็นสิ่งที่คงเส้นคงวาเป็นธรรมชาติที่ตายตัว คือ มีมาแล้วแต่กาลไหน ๆ เป็นแต่ผู้สามารถค้นพบสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีขึ้นมาเป็นบางครั้งบางคราวในเวลาที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เท่านั้น

เมื่อเราทั้งหลายได้ทราบหลักศาสนธรรม ที่ประกาศสอนไว้แล้วโดยถูกต้องแม่นยำเช่นนี้ จึงเรียกว่าเราทั้งหลายมีวาสนา เหมาะกับกาลสมัยแห่งความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ที่มีธรรมเป็นเครื่องประดับ หรือมีศาสนธรรมเป็นเครื่องยึดเป็นเครื่องเทิดทูนมีธรรมทำความอบอุ่นมั่นคงให้แก่จิตใจ หรือว่าบ่อแห่งการสร้างความหวังให้สมบูรณ์คือศาสนธรรมก็ไม่ผิด

เราสร้างความหวัง เราต้องสร้างตามหลักของธรรม หรือสร้างให้เป็นไปตามธรรมอันเป็นความถูกต้องแม่นยำอยู่แล้ว ความหวังนั้นจึงจะบรรลุผลดังใจหมาย เพราะความหวังของโลกทั่ว ๆ ไปไม่เคยมีใครจะหวังความทุกข์ความลำบาก ความจนความทรมาน

ความโง่เขลาเบาปัญญา ความขี้ริ้วขี้เหร่ในรูปพรรณสัณฐานแม้รายเดียวเลย ตลอดสิ่งที่มาเกี่ยวข้อง บริษัทบริวารสมบัติเงินทอง ล้วนต้องการแต่ของดีเป็นที่พึงหวังด้วยกันทั้งนั้น

เมื่อเราต่างต้องการของดีมีคุณค่าทั้งหลาย แนวทางที่จะให้บรรลุสิ่งที่พึงหวังดังใจหมายนั้นก็คือ ศาสนธรรมท่านชี้บอกไว้โดยสมบูรณ์แล้ว เช่น อยากเป็นคนดีก็ต้องประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งที่ชั่ว ซึ่งแสดงออกอยู่ทุกระยะ หรือทุกเวลาภายในกาย วาจา ใจของเรานี้ ท่านสอนวิธีระงับ วิธีดับ วิธีกำจัด วิธีหักห้ามไว้หมด เมื่อเราพยายามทำตามท่าน ไม่ฝ่าฝืนทางเดินที่ถูกต้องแม่นยำเพื่อความหวังอันสมบูรณ์ เราก็จำต้องดำเนินตามนั้น ทุกข์ยากลำบากเพียงไรก็จำต้องดำเนินตามสายทางที่ถูกต้องนั้น ย่อมจะถึงจุดที่มุ่งหมายไม่พ้นวิสัยไปได้

คุณงามความดีทุกประเภททุกชั้นทุกภูมิ ย่อมไม่พ้นจากการทำความดี ตามหลักศาสนธรรมไปได้ แต่จะทำแบบสุ่มเดาหาเหตุหาผลหาหลักหาเกณฑ์ไม่ได้ ทำเอาตามความอยากความต้องการของตนนั้น ส่วนมากมักเป็นสิ่งสังหารทำลายความหวังของตนให้กลายเป็นความเลวร้ายและความทุกข์ไปเสียมากต่อมาก

ด้วยเหตุนี้ศาสนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับบังคับจิตใจให้ก้าวเดิน หรือประพฤติปฏิบัติไปตาม อย่าให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากหลักธรรม ผลจะพึงสมหวังโดยลำดับ นี้คือสายทางของมนุษย์จะพึงก้าวเดิน ให้สมความมุ่งหมายดังใจหวังไม่มีทางอื่น

นี่เราทั้งหลายก็ได้น้อมธรรมเข้ามาปกปักรักษายึดเหนี่ยวอย่างเป็นจิตเป็นใจ ฝากเป็นฝากตายอยู่แล้วภายในใจเวลานี้ เรามีวาสนาบารมีจึงได้เกิดมาประจวบเหมาะกับกาลสมัยที่มีพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไปแล้ว เราไม่ได้เห็นองค์ท่านก็ตาม ธรรมคือความจริงและความร่มเย็นคงเส้นคงวานี้ เป็นองค์แทนศาสดาโดยสมบูรณ์อยู่แล้ว ดังที่ท่านตรัสกับพระอานนท์ว่า **ดูก่อน อานนท์ ธรรมและวินัยที่ตถาคตแสดงไว้แล้วนี้แล จะเป็นศาสดาแทนเราตถาคตเมื่อเราผ่านไปแล้ว** นั่น องค์ศาสดา

ก็คือพระธรรมวินัยโดยตรง ไม่มีคำว่าอ้อมค้อม จึงไม่มีคำว่าอดีตอนาคต เป็น สวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแทนพระองค์ ยังมีอยู่โดยสมบูรณ์

ยิ่งได้ประพฤติปฏิบัติตนทางจิตตภาวนาให้เห็นประจักษ์ใจ ตั้งแต่สมถธรรม วิปัสสนาธรรมขึ้นไปเป็นลำดับ ก็ยิ่งจะได้เห็นตถาคตองค์แท้จริงภายในใจ และเป็นสักขีพยานไปโดยลำดับ จนเป็นสักขีพยานเต็มส่วน ด้วยการรู้ธรรมเห็นธรรมเต็มภูมิภายในใจ นี่แหละที่ว่า **ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต** ตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกแห่งการเห็นธรรม นับแต่สมาธิธรรม ปัญญาธรรม ถึงวิมุตติธรรม เรียกว่าเริ่มเห็นตถาคตไปเรื่อย ๆ เมื่อถึงขั้นวิสุทธิธรรมแล้ว เรียกว่าเห็นศาสดาเต็มองค์ร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะธรรมชาตินี้เป็นอย่างเดียวกันกับตถาคตไม่มีที่สงสัย

เมื่อได้ก้าวเข้าสู่ธรรมะที่บริสุทธิ์นี้แล้ว ย่อมหายสงสัยในพระพุทธเจ้าทั้งหลายว่ามีหรือไม่มีโดยสิ้นเชิง เพราะธรรมชาติที่รู้ที่เห็นนี้เป็นเครื่องยืนยันกับพระพุทธเจ้าทั้งหลายอย่างประจักษ์ใจแล้ว เมื่อเราก็ไม่สงสัยในความรู้ความเป็นของเรา แล้วเราจะสงสัยพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ไหนกัน เพราะความจริงเป็นอันเดียวกัน นี่คือการเห็นศาสดาหรือเห็นตถาคตด้วยความเห็นธรรม คือความเห็นธรรมที่บริสุทธิ์ ใจที่บริสุทธิ์กับธรรมที่บริสุทธิ์กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน

ศาสดาทุกองค์ พระสาวกทุกองค์ ไม่ว่าจะเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าพระองค์ใด เป็นธรรมชาติเหมือนกันนี้ทั้งสิ้น ธรรมนี้เป็นเครื่องยืนยันว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ที่เราทั้งหลายกล่าวอ้างระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ดี **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** ที่เราระลึกถึงพระธรรมก็ดี **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ที่เราระลึกถึงพระสงฆ์ทั้งหลายก็ดี รวมอยู่ในธรรมชาติที่จิตบริสุทธิ์ ธรรมบริสุทธิ์ก็ปรากฏอยู่กับใจของผู้บริสุทธิ์นั้นอย่างประจักษ์แล้ว จึงหาที่สงสัยไม่ได้ ใครรู้ใครเห็นธรรมที่กล่าวนี้ย่อมชื่อว่า เห็นตถาคตเช่นเดียวกันหมด โดยไม่นิยมว่าเพศหญิงเพศชาย เพศนักบวชและฆราวาส ตลอดชาติชั้นวรรณะใด ๆ ทั้งสิ้น

นี่แลคำว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มีอยู่ แต่ไม่ได้มีอยู่แบบโลกทั้งหลายมีอยู่ สมมุติทั้งหลายมีอยู่กัน ทั้งความมีอยู่เหมือนโลกทั่ว ๆ ไป ทั้งความสูญไปดังที่โลกทั้งหลายเข้าใจกัน หรือในคำว่าสูญ ทั้งสองเงื่อนนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคำว่า พุทธ ธรรม สงฆ์ที่มีอยู่นั้นเลย แต่มีอยู่แบบธรรมชาติของธรรมที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ หรือจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ซึ่งไม่เหมือนกับโลกใดในไตรภพ จึงไม่ได้มีอยู่แบบโลกและสูญไปแบบโลกไตรภพ นี่แลที่ชาวพุทธทั้งหลายกล่าวอ้างถึงท่าน จึงไม่ได้เป็นโมฆะ การกล่าวอ้างนั้นเรียกว่าถูกต้องตามจุดตามหมายตามความจริงแห่ง **พุทธ ธรรม สงฆ์**

ที่แยกออกมาเป็นพุทธ เป็นธรรม เป็นสงฆ์นี้ แยกออกเป็นสมมุติอันหนึ่งเป็นกิริยาอันหนึ่งแต่ละอย่าง ๆ ตามสมมุติ เพื่อเป็นกรุยหมายป้ายทางบอกของผู้กำลังดำเนินเพื่อวิสุทธิธรรมนั้น เมื่อจิตเข้าถึงธรรมะบริสุทธิ์ จิตที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้ว จะทราบได้ทันทีในธรรมชาตินั้นไม่สงสัย เมื่อจิตได้ก้าวเข้าถึงความบริสุทธิ์เต็มภูมิแล้ว ก็เท่ากับได้ก้าวเข้าสู่ธรรมที่บริสุทธิ์เต็มภูมิ เพราะธรรมบริสุทธิ์กับใจที่บริสุทธิ์เป็นอันเดียวกัน คำว่า **พุทธ ธรรม สงฆ์** ที่แยกเป็นอาการนั้น จึงรวมอยู่ในคำว่า **ธมฺโม ปทีโป** อันเดียวกันนั้น

ธรรมชาตินี้ไม่มีคำว่ากาล สมัย สถานที่ ไม่มีอะไรเข้ามาทำลาย เข้ามาเกี่ยวข้องเข้ามาลบล้างได้ เพราะพ้นวิสัยของสมมุติทั้งปวงดังกล่าวเหล่านี้ไปแล้ว เป็นธรรมที่บริสุทธิ์อยู่โดยหลักธรรมชาติ ธรรมชาตินั้นไม่ใช่สมมุติทั้งมวลที่มีอยู่ในสามแดนโลกธาตุนี้ เป็นธรรมชาติอันหนึ่งต่างหากจากสมมุติทั้งมวล และมีจิตเท่านั้นที่จะเป็นผู้สัมผัสสัมพันธ์รับทราบธรรมชาตินั้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม่ใช่วิสัยแห่งการรับทราบธรรมนั้น มีใจเท่านั้นสามารถรับทราบ และเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรมะบริสุทธิ์นั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้ปรับปรุงจิตใจให้ดี การปรับปรุงจิตใจได้ในขั้นใดภูมิใด จะได้สัมผัสสัมพันธ์กับธรรมขั้นนั้นภูมินั้นที่มีอยู่เช่นเดียวกับธรรมะบริสุทธิ์

คำว่า สมถธรรมหรือสมาธิธรรม ถ้ายังไม่รู้ด้วยภาคปฏิบัติ ก็จะมีแต่การคาดการหมายกันเท่านั้น การคาดการหมายก็ไม่ผิดอะไรกับโลกเขา แม้จะเรียนธรรมความจำก็เหมือนโลกนั่นเอง ไม่ได้มีผลเป็นสมถะและวิปัสสนาอะไรถ้าไม่ได้ปฏิบัติ เมื่อไม่ได้

สัมผัสสัมพันธ์กับคำว่าสมาธิขึ้นที่ใจแล้ว จะไม่ทราบว่าสมาธินั้นเป็นอย่างไร เช่น ความสงบนี้สงบอย่างไร เป็นแต่เพียงคาด คาดด้วยทั้งที่จิตไม่เคยสงบ แล้วจะไปถูกความสงบได้อย่างไร จิตคาดสมาธิด้วยทั้งจิตที่ไม่เป็นสมาธิ จิตคาดปัญญาด้วยทั้งที่จิตไม่ได้เป็นปัญญา จิตคาดวิมุตติความหลุดพ้นด้วยทั้งที่จิตไม่ได้หลุดพ้น แต่เต็มไปด้วยกิเลส จะไปถูกความจริงแห่งธรรมนั้น ๆ ได้อย่างไร

เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้ปฏิบัติ มีทางเดียวนี้เท่านั้นที่จะทราบความจริงแห่งธรรมเหล่านั้นเป็นขั้น ๆ ตอน ๆ ขึ้นไปจนถึงขั้นพอตัว เพราะการบำเพ็ญธรรมมีความพอตัว ถึงจุดอิ่มตัวได้ทั้งขั้นสมถะและวิปัสสนา ไม่เหมือนโลก ไม่เหมือนกิเลสที่หาความพอตัวและอิ่มพอไม่ได้ตลอดไป ผู้วิ่งตามโลกคือกิเลสจึงหิวเรื่อยไป ทุกข์เรื่อยไป ไม่มีจุดมีหมายแห่งความสิ้นสุดยุติ

กิเลสนี้ไม่มีคำว่าอิ่มตัว นอกจากมีความหิวกระหายอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจิตจึงมีความกระวนกระวาย อยากรู้อยากเห็น อยากได้นั้นอยากสัมผัสนี้ เป็นอยู่อย่างนั้นหาความอิ่มพอ พอสงบตัวบ้างไม่ได้เลย กิเลสทำจิตใจของสัตว์โลกให้ระส่ำระสายกระวนกระวายไปด้วยความอยาก ความหิวโหย ความทะเยอทะยานไม่มีประมาณ สำคัญที่ความหิวความต้องการอยากรู้อยากเห็น อยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มันเต็มอยู่ในหัวใจตลอดเวลา คำว่าเต็มนี้นั้นเต็มไปด้วยความหิวโหย เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานกายใจ ไม่ได้เต็มไปด้วยความสมบูรณ์พูนผลที่พึงปรารถนาแต่อย่างใด ไม่เหมือนธรรม ฉะนั้นกิเลสกับธรรมจึงเดินสวนทางกันและเป็นข้าศึกต่อกันเรื่อยมา คนมีธรรมครองใจกับคนที่เป็นคลังกิเลส ไม่สนใจในธรรมก็เดินสวนกันเช่นนั้น และมักเป็นข้าศึกกันเสมอ ผู้ก่อเหตุมักเป็นฝ่ายคลังกิเลสตัวยุแหย่ก่อกวนนั่นแล

ธรรมนั้นมีคำว่าเต็มว่าพอ สมาธิก็เต็ม คือความสงบเต็มหัวใจรู้ได้ชัด ความสงบในสมาธิย่อมอิ่มตัวในสมาธิ ไม่เหมือนกิเลสว่าจะมีความอิ่มพอในตัวเองไม่เคยมี ขัดแย้งกันอย่างนี้ ระหว่างกิเลสกับธรรมจึงเดินสวนทางกัน กิเลสครองใจเต็มที่ใจก็หิวเต็มที่ ผู้มีธรรมครองใจโดยสมบูรณ์ ใจอิ่มพอเต็มตัว ความหิวกับความอิ่มวัดผลของมันแล้วเป็นอย่างไร ความหิวก็คือความทุกข์ความลำบากทรมาน หิวมากเท่าไรยิ่งทุกข์มาก

เช่น เราหิวข้าว อย่าว่าแต่หิวภายในจิตใจด้วยอำนาจของกิเลสเลย เพียงหิวข้าวเท่านั้นก็เป็นทุกข์ หิวหลับหิวนอนเป็นทุกข์ทั้งนั้น ยิ่งหิวเพราะอำนาจของกิเลสด้วยแล้วก็เป็นมหันตทุกข์ ผู้ไม่หิวคือผู้อิ่มธรรมจะเป็นทุกข์อะไรกัน ต้องเป็นสุขเต็มหัวใจในท่ามกลางของผู้มีทุกข์เต็มหัวใจ เพราะอำนาจกิเลสพาให้หิวโหยและเกิดทุกข์อยู่นั่นแล นี่ดูเอาผลระหว่างกิเลสกับธรรมดังที่กล่าวมานี่แล

ธรรมมีความอิ่มพอได้เป็นขั้น ๆ นับแต่ขั้นสมาธิไป สมาธิที่พอตัวก็อิ่มตัวในสมาธิ ไม่ใช่จะหิวโหยในสมาธิเรื่อยไป มีความอิ่มตัว มีความผาสุกเย็นใจ อิ่มต่ออารมณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของกิเลส อยู่ด้วยความสงบเย็นใจ เช่นเดียวกับเรารับประทานอิ่มแล้วนอนสบายเช่นนั้น ปัญญาก็มีความอิ่มตัวเมื่อถึงขั้นอิ่ม ขึ้นชื่อว่าธรรมไม่มีคำว่าเตลิดเปิดเปิงมีประมาณมีความพอตัวตามขั้นตามภูมิของธรรม จนกระทั่งเต็มภูมิของจิตเต็มภูมิของธรรมแล้วใจก็อิ่มตัวเต็มที่ ที่เรียกว่าเมืองพอ

คำว่า นิพพาน ๆ ถ้าพูดตามหลักธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องความหิวโหยแล้ว ก็คือความพอตัวอิ่มตัวเต็มที่นั่นแล นอกจากอิ่มตัวเต็มที่แล้วยังคงเส้นคงวาตลอดอนันต–กาลอีกด้วย ไม่มีสมมุติใด ๆ เข้าไปเกี่ยวข้องวุ่นวายหรือสัมผัสสัมพันธ์ในธรรมชาตินั้นตลอดไป ที่ท่านว่านิพพานเที่ยง ก็หมายถึงจิตที่อิ่มตัวเต็มที่แล้ว หรือพ้นแล้วจากความหิวโหยโดยประการทั้งปวง ท่านจึงเรียกว่าเที่ยง ถ้ายังจะมีแปรผันกันอยู่ นั่นก็เป็นสมมุติธรรมดานี่แล แม้จะมีอายุยืนนานถึงกี่ล้านปีก็ตาม ถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงอยู่แล้วก็ยังตกอยู่ในไตรลักษณ์คือ **อนิจฺจํ** หาความแน่นอนไม่ได้อยู่นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ คำว่าจิตที่บริสุทธิ์กับคำว่านิพพานนั้น จึงไม่ได้อยู่ในกฎของไตรลักษณ์ที่จะเอื้อมเข้าถึง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นี้เป็นรังแห่งสมมุติทั้งมวล ไม่ว่าจะเป็นส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียดขนาดไหน ก็เป็นเรื่องของสมมุติทั้งมวล ส่วนจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ หรือนิพพานนั้นไม่ได้อยู่ในกฎอันนี้ นอกเหนือจากกฎนี้ไปแล้ว เพราะฉะนั้นการพิจารณาเพื่อนิพพานจึงต้องก้าวเดินไปตามทางสาย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อันเป็นทางเดินเพื่อความหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นไปแล้ว ธรรมทั้งสามประเภทนี้ก็ปล่อยวางไว้ตามความจริง หมดสิ่งเกี่ยวข้องกันต่อไป

ธรรมที่กล่าวมานี้มีผู้ใดสามารถนำมาสั่งสอนโลกได้ ก็มีพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น เป็นผู้ฉลาดสามารถเหนือมนุษย์มนาเทวดาและสัตว์โลกทั้งหลายเกินกว่าที่จะนำมาเทียบเคียงได้ และไม่ทรงศึกษาอบรมกับผู้หนึ่งผู้ใดด้วย ทรงเป็นสยัมภู รู้ด้วยความสามารถของพระองค์เพียงผู้เดียวเท่านั้น แล้วนำธรรมนั้นมาสั่งสอนสัตว์โลกให้รู้บุญรู้บาป รู้นรกรู้สวรรค์ รู้จนถึงความหลุดพ้นคือพระนิพพาน ไม่บกพร่องในอุบายวิธีการสั่งสอน

สิ่งที่กล่าวมาทั้งนี้เป็นความมีความจริงมาดั้งเดิมอยู่แล้ว แต่ไม่มีใครรู้ใครเห็นจึงหาทางหลีกเลี่ยงทางเพื่อบำเพ็ญไม่ได้ เมื่อหาทางไม่ได้ก็ต้องติดอยู่ทางฝ่ายต่ำเสมอ ฝ่ายต่ำก็คือเรื่องของกิเลส ผลก็คือความทุกข์ทรมาน สัตว์โลกโดนเอา ๆ ในสิ่งที่ไม่รู้ไม่เห็นนั้นแหละโดนได้ง่าย ถ้าสิ่งที่เห็นใครจะไปกล้าโดน เพราะคำว่าโดน โดนมากโดนน้อยโดนหนักโดนเบาขนาดไหน ก็ต้องเจ็บมากน้อยไปตามส่วนแห่งการโดน การเตะการชนการเหยียบย่ำนั่นแล สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีอยู่กับสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป สัตว์โลกไม่นอกเหนือไปจากสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลายนี้ได้เลยแม้รายเดียว จำต้องโดนด้วยกันโดยไม่สงสัย เห็นไม่เห็น รู้ไม่รู้ ไม่เป็นสิ่งลบล้างความมีอยู่นั้นได้

นอกจากผู้ที่หลุดพ้นไปแล้วจากแดนแห่งสมมุตินี้เท่านั้น คือพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ท่านไม่มาเจอไม่มาโดนบรรดาสมมุติทั้งมวล ไม่ว่าจะเป็นส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียด ความสุขของโลกก็ไม่ว่าจะสุขอย่างหยาบอย่างกลางอย่างละเอียดขนาดไหน ท่านปล่อยไปหมดแล้ว ความทุกข์เพราะอำนาจของกิเลส อำนาจของวัฏฏวนที่เป็นมาตั้งแต่ทุกข์เล็กน้อยจนกระทั่งมหันตทุกข์ เพราะฤทธิ์อำนาจของกิเลสผลิตขึ้นมาบีบบังคับสัตว์โลก ท่านก็พ้นไปหมดแล้ว ไม่มีท่านผู้สิ้นกิเลสพระองค์ใดรายใดเข้ามาเกี่ยวข้องและต้องโดนเหมือนสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป ท่านพ้นไปหมดเพราะความรู้ความเห็นความสลัดปัดทิ้ง มีแต่สัตว์โลกเท่านั้นที่คลุกเคล้ากันอยู่กับกิเลสแลกองทุกข์ทั้งมวล เช่นเดียวกับโยนสัตว์ลงในหม้อน้ำร้อนซึ่งกำลังเดือดพล่าน ๆ อยู่นั่นแล ผู้ตาดีหูดีท่านไม่มาท่านสลัดออกได้แล้ว พ้นไปได้แล้ว

เพราะฉะนั้นคำว่าบาปก็ดี บุญก็ดี นรกก็ดี สวรรค์ก็ดี พรหมโลกก็ดี จึงอยู่ในวิสัยของสัตว์โลกนี้จะพบได้เห็นได้เจอได้ด้วยกัน ผู้ปฏิเสธว่าไม่มีก็ตาม ผู้ยอมรับว่ามีก็ตาม จะไม่นอกเหนือไปจากผลของกรรมที่ตนทำทั้งรู้และไม่รู้ ทั้งดีทั้งชั่วนั้นไปได้เลย เพราะกฎนี้เป็นกฎตายตัว และขึ้นอยู่กับการกระทำของสัตว์โลก

ใครก็ตามไม่ว่าสัตว์ไม่ว่าบุคคล จะนอกเหนือไปจากการกระทำนี้ไม่ได้ มีการกระดิกพลิกแพลงต้องเป็นอาการของการกระทำทั้งนั้น คิดขึ้นภายในใจก็เป็นมโนกรรม คิดดีคิดชั่วก็เป็นความคิดที่ผิดที่ถูก จะยังผลความสุขความทุกข์ให้เกิดขึ้นได้เช่นเดียวกัน เพราะสัตว์โลกเกิดอยู่ในแดนแห่งกรรมที่จำต้องกระทำ เมื่อทำลงไปแล้วผลจะต้องเป็นไปตามนั้น ไม่มีใครจะลบล้างได้ จะไปโดนอะไรย่อมขึ้นอยู่กับกรรมดีและชั่วเป็นผู้ชี้ทาง ถ้าเป็นความชั่วที่ตนทำขึ้นมาแล้ว จะปฏิเสธจะลบล้างผลนั้นได้อย่างไร

การกระทำก็ทำด้วยความมืดบอด ไม่ได้รู้ว่าดีหรือชั่ว หรือรู้ก็ทำทั้งรู้ ๆ ยิ่งเป็นความหน้าด้านของผู้ทำ สันดานหยาบของผู้ทำเข้าไปอีก แล้วจะเอาอำนาจแห่งความหน้าด้านสันดานหยาบนี้ไปลบล้างกองทุกข์ ลบล้างนรกอเวจีซึ่งเป็นที่แผดเผาของสัตว์หน้าด้านของสัตว์หยาบโลนนี้ได้อย่างไร หากเป็นสิ่งที่ลบล้างได้ ไม่มีใครจะมาตกอยู่ในกองทุกข์กันเลย อย่าพูดถึงขั้นนรกซึ่งเป็นสิ่งที่สุดวิสัยของจำพวกตาบอดหูหนวกเหมือนอย่างเราจะโดนกันเลย แม้แต่กองทุกข์อยู่ในโลกนี้ มนุษย์เราก็มีหูมีตาด้วยกัน ไม่เห็นใครผ่านพ้นความทุกข์ซึ่งควรจะได้รับอยู่ในโลกนี้ไปได้

ไม่ว่าคนโง่คนฉลาดคนมั่งมีดีเด่นหรือคนทุกข์จนขนาดไหน เรื่องความทุกข์ซึ่งเป็นไปอยู่กับธาตุกับขันธ์ เป็นไปอยู่กับความคิดการกระทำผิดถูกดีชั่วของตนนี้ ตนจำต้องยอมรับตลอดวันตลอดคืนตลอดอิริยาบถไปอยู่เช่นนี้ ไม่มีรายใดที่จะหลบหลีกปลีกตัวจากทุกข์นั้นไปได้ นี่เราเห็นกันได้อย่างชัด ๆ เพียงอยู่ในมนุษย์นี้ทั้ง ๆ ที่เราก็ยังตาดีหูดี ยังไม่เห็นผ่านพ้นความทุกข์ทั้งหลายซึ่งเป็นของมีอยู่ในโลกนี้ไปได้ เหตุใดจะไปลบล้างบาปและนรกอันเป็นที่หมกไหม้ของสัตว์จำพวกหยาบโลนทั้งหลายได้

สวากขาตธรรม ท่านตรัสไว้ชอบแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้เชื่อตามพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ระมัดระวัง ความชั่วทั้งหลายไม่กระทำและพยายามบำเพ็ญในทางที่ดี แม้จะทุกข์ยากลำบาก ย่อมจะมีแก่ใจฝ่าฝืนความยากลำบาก ด้วยการกระทำตามนิสัยของผู้เชื่อธรรม

เราชาวพุทธ เฉพาะอย่างยิ่งเป็นพระด้วยเป็นนักปฏิบัติด้วย ก็ยิ่งจะได้นำธรรมเหล่านี้เข้ามาพินิจพิจารณาให้ถึงความจริงแห่งธรรมทั้งหลาย ความจริงนั้นจะสะท้อนย้อนกลับมาเป็นสมบัติอันพึงใจของเราผู้ปฏิบัติแต่ความดีงาม ผลจะไม่เป็นอื่นนอกจากความดี เป็นความสุขความเจริญ เป็นที่พึงใจในผลที่ได้รับโดยถ่ายเดียว เพราะความดีของตน

ตอนต้นได้พูดถึงเรื่องศาสนาที่เป็นคราวเป็นสมัย เช่น กล่าวถึงพุทธันดรและสุญญกัป ที่นี่ย้อนเข้ามาถึงตัวของเราเองผู้ทรงศาสนา เฉพาะอย่างยิ่งคำว่าพุทธศาสนา ศาสนาคือคำสอนของท่านผู้รู้ เราก็ได้ปฏิบัติ เราได้นับถือเป็นหัวจิตหัวใจเป็นเนื้อเป็นหนังฝากเป็นฝากตายอยู่แล้ว ที่นี่ย้อนเข้ามาเพื่อให้ผลประจักษ์กับใจเรา และเป็นคติเครื่องเตือนใจเราให้มีสติสตัง ให้มีความรอบคอบ ให้มีกำลังใจยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั้น เราควรจะคิดถึงตัวเราในอิริยาบถต่าง ๆ ยืน เดิน นั่ง นอน ว่าเวลานี้จิตใจของเราเป็นสุญญกัปหรือเป็นยังไง ถ้าจิตใจไม่มีสติประคองความเพียร ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องพินิจพิจารณาแก้ไข ถอดถอนสิ่งที่พัวพันขัดข้องเสียดแทงใจแล้ว นั่นก็คือสุญญกัป เป็นกัปที่ถูกกิเลสย่ำยีตีแหลกภายในใจเราไม่เลือกอิริยาบถ ทั้ง ๆ ที่เรานับถือศาสนาและเป็นพระปฏิบัตินั่นแล เพราะคำว่าสุญญกัป มันเป็นกัปของกิเลสโดยตรง สุญญกัปนี้ไม่กลัวผู้นับถือพุทธศาสนาและพระธุดงคกรรมฐาน จงอย่าเอาอำนาจของคำว่าเราเป็นพระธุดงคกรรมฐานไปอวดกับสุญญกัปเป็นอันขาด ถ้าไม่อยากให้จีวรปลิวว่อนเจ้าตัวตกแคร่นั่งสมาธิภาวนา จะว่าไม่บอก

อย่าเข้าใจว่ากิเลสจะกลัวผู้ถือศาสนาทั้ง ๆ ที่หาสติสตังหรือปัญญา ศรัทธา ความเพียรไม่ได้ อย่าหาญคิดว่ากิเลสจะกลัวคำว่าพระกรรมฐาน เพราะกิเลสไม่ได้มาเกี่ยวข้องกับคำว่าพระกรรมฐานหรือไม่กรรมฐาน แต่กิเลสจะแทรกเข้าไปในจุดที่พระกรรมฐาน

กำลังเลินเล่อเผลอสติ เซ่อ ๆ ซ่า ๆ นั้นแหละ เพราะขณะนั้นเป็นจังหวะที่ปล่อยโอกาสให้กิเลสต่อยได้ดีที่สุด ต้องพิสูจน์เรา สังเกตเราตลอดเวลาอิริยาบถ จึงชื่อว่านักปฏิบัติ

โอปนยิโก น้อมเข้ามาเพื่อเป็นคติ เพื่อเสริมสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรของเราให้มีความเข้มงวดกวดขันเข้าไป กิเลสจะได้ถอยตัวห่างจากเรา กิเลสกลัวตรงนี้ต่างหาก นักปฏิบัติจงรู้จุดที่กิเลสกลัว มันไม่ได้กลัวคำว่าพระ ไม่ได้กลัวคำว่าเดินจงกรมหย็อก ๆ หาสติไม่ได้ ไม่ได้กลัวการนั่งสมาธิภาวนาทั้งอ้าปาก ทั้งหลับเคลิบเคลิ้มหลงใหลไปในขณะที่ภาวนานั้น กิเลสไม่กลัว จงรีบแก้ไขจุดที่กิเลสไม่กลัว แต่กิเลสกลัวที่มีสติมีความเพียรด้วยสติ มีความอุตส่าห์พยายาม มีความบึกบึน ไม่ท้อแท้อ่อนแอ มีปัญญาสอดส่องรอบตัวและเหตุการณ์ นี้สิ่งเลวร้ายทั้งหลายกลัว เรียกว่าเรามีศาสนา พระมีศาสนา กิเลสก็กลัว

ขณะใดไม่มีศาสนา คือ สติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม กิเลสหัวเราะแล้ววันหนึ่ง ๆ ในอิริยาบถหนึ่ง ๆ คืนหนึ่ง ๆ ขาดศาสนาไปชั่วระยะสั้นยาวขนาดไหน ที่เป็นระหว่างพุทธันดร คือระยะนั้นระลึกสติปัญญาได้เหมือนกับเป็นพุทธะขึ้นมาขณะหนึ่ง ระยะนั้นมีปัญญาข้อคิดต่าง ๆ ได้อุบายแปลก ๆ ต่าง ๆ ขึ้นมาเป็นเครื่องบรรเทาเบาทุกข์ เป็นเครื่องพยุงจิตใจให้มีความสง่าผ่าเผยขึ้นมา สงบร่มเย็นขึ้นมาระยะนี้ขาดสติ จิตใจเศร้าหมองขุ่นมัว จิตใจเกิดความเดือดร้อนเผาตัวอยู่ภายในใจระยะนี้ไม่มีศาสนา มีแต่ความคิดที่เป็นสัตว์นรกเผาตัวอยู่ภายในจิตใจ นี่แหละกิเลสเผาเผาพระเราเผาตรงนี้ เผาตอนไม่มีศาสนา เผาตอนสติปัญญาเป็นสุญญกัป

เราอย่าไปคิดคาดไกล ๆ โน้น โดยว่าภัทรกัปนั้นภัทรกัปนี้ พุทธันดรนั้นพุทธันดรนี้ สุญญกัปโน้น สุญญกัปนี้ นั่นท่านกล่าวมาตามลำดับลำดาที่เคยเป็นเคยมีมาอยู่แล้วและเราผู้ปฏิบัติเพื่อจะยังผลให้เกิดขึ้นแก่เราเวลานี้ จง **โอปนยิโก** น้อมธรรมเหล่านั้นเข้ามาเป็นเครื่องพร่ำสอนตน ในระยะนี้ใจเรากำลังอยู่ในภัทรกัปหรืออยู่ในสุญญกัปภัทรกัปแปลว่ากัปที่เจริญ เวลาที่เจริญ ขณะที่เจริญ อิริยาบถที่เจริญ ความเพียรในท่าต่าง ๆ เจริญ เจริญด้วยสติเจริญด้วยปัญญา จิตมีความยิ้มแย้มแจ่มใส จิตมีความเบิกบาน จิตมีความสง่าผ่าเผยด้วยอรรถด้วยธรรม มีสติมีปัญญาเป็นเครื่องประดับให้

สง่างาม เป็นเครื่องส่องทางให้สง่าผ่าเผย จิตเจริญด้วยสมาธิ สมาบัติ มรรคผลนิพพาน นี่เป็นภัทรกัป ให้ย่นเข้ามาตรงนี้ เมื่อพยายามอยู่เสมอ ๆ เรื่องภัทรกัปนี้ก็จะมีกำลังมากขึ้นโดยลำดับภายในใจของเราผู้กำลังถือพุทธหรือถือเทวทัตนี้แล ในระหว่างภัทรกัปและสุญญกัปทั้งสองนี้

เทวทัตก็คือกิเลสตัวคอยจ้องมอง คอยปราบปรามธรรมและเราอยู่เสมอ คอยกีดขวางกดถ่วง คอยเสียดคอยแทง คอยเหยียบย่ำทำลายเรา นี่คือตัวยักษ์ตัวผี นี่เรียกว่าสุญญกัป ธรรมมีสติธรรม ปัญญาธรรม สูญไป แต่กิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นฟืนเป็นไฟนั้นเจริญ ความเจริญของกิเลสแลกองทุกข์ทั้งหลาย ท่านไม่เรียกว่าภัทรกัป มันเจริญด้วยปืนด้วยไฟจะเรียกว่าความเจริญเพื่อความผาสุกเย็นใจได้อย่างไร มีแต่ความพินาศฉิบหายล่มจมโดยถ่ายเดียว จะเรียกว่าความเจริญได้ลงคอละหรือ นี่แล สุญญกัปของชาวพุทธ ของพระธุดงคกรรมฐานที่ประมาทขณะไม่มีสติปัญญารักษาตน จะไปหาสุญญกัปที่ไหนกัน ถ้าไม่อยากเป็นแบบนิทานกระต่ายตื่นตูม เพราะภัทรกัปสุญญกัปที่ท่านแสดงไว้เวลานี้ยังห่างไกลจากตัวเรามาก เวลาตายแล้วไม่ทราบจะไปเจอกัปใด จึงควร **โอปนยิโก** เพื่อประโยชน์ในปัจจุบันนี้

ผู้เจริญก็คือผู้มีสติ มีปัญญา ศรัทธา ความเพียร บำรุงจิตใจ ใจได้รับการบำรุงรักษาอยู่เสมอ ย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ ที่เรียกว่าภัทรกัป เจริญภายในจิตของผู้ถือศาสนาพุทธ จนกระทั่งสว่างจ้ารอบตัว เอ๊า ทีนี้พระอาทิตย์ร้อยดวงก็ไม่สนใจจะไปคิดกับมันละ ว่ามันมีความสว่างขนาดไหน ความสว่างที่เต็มอยู่ภายในจิตใจ ซึ่งหลุดพ้นแล้วจากความมืดบอดคือกิเลสทั้งหลายนี้เต็มภูมิแล้ว ไม่สนใจกับพระอาทิตย์ แม้จะมีร้อยดวงพันดวงก็ไม่มีอะไรสว่าง ไม่มีอะไรเป็นเครื่องอบอุ่น ไม่มีอะไรเป็นมหาสมบัติ ไม่มีอะไรเลิศประเสริฐยิ่งกว่าความสว่างของใจที่บริสุทธิ์ และด้วยธรรมที่บริสุทธิ์เต็มหัวใจนี้เลย นี่ละมหาภัทรกัป

ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า สอนจิตใจของสัตว์โลกให้เข้าสู่ภัทรกัปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงมหาภัทรกัป ดับกิเลสโดยสิ้นเชิงไม่มีซากเหลืออยู่แม้แต่น้อย นี้แลคือ

มหาภัทรกัป เต็มภูมิของศาสนธรรมที่สอนเข้าจุดนี้ ผู้ปฏิบัติตามก็เข้าถึงธรรมนี้อย่างเต็มภูมิสมพระทัยที่พระพุทธเจ้าทรงอุตส่าห์พยายามแนะนำพร่ำสอนสัตว์โลก ด้วยความลำบากลำบน ตั้งแต่เวลาบำเพ็ญก็ยากลำบากแสนสาหัส เอาพระชนม์เข้าแลกธรรมทั้งหลายเพื่อสัตว์โลก เวลาได้ตรัสรู้ธรรมแล้วก็ทรงอุตส่าห์พยายามสั่งสอน ภาระของพระพุทธเจ้าหนักตลอดตั้งแต่ทรงบำเพ็ญเรื่อยมา จนกระทั่งได้ตรัสรู้แล้ว เปลี่ยนภาระไปตามแง่ตามแขนงของเหตุการณ์ แต่รวมแล้วเรียกว่าเป็นภาระทั้งมวล ไม่มีใครจะรับภาระหนักยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าเพื่อสัตว์โลกทั้งหลายเลย

นี่เราได้เกิดในแดนแห่งความเหมาะสมแล้ว ขอให้ภูมิใจในการประพฤติปฏิบัติตัวเอง และโอกาสนี้เวลานี้ เป็นโอกาสและเป็นเวลาว่าง ว่างทั้งการทั้งงานเกี่ยวกับโลกทั้งหลาย ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องยุ่งกวน มีแต่งานทางธรรมอย่างเดียว ที่เราจะต้องพยายามตักตวงให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มสติกำลังความสามารถ เมื่อพ้นโอกาสนี้ไปแล้วย่อมเป็นความลำบากที่จะได้บำเพ็ญความดีทั้งหลาย พยายามให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยแล้วเราจะเป็นที่ภูมิใจในวาระต่อไป

ใจเป็นพื้นฐานแห่งการเกิดแก่เจ็บตายแห่งภพแห่งชาติทั้งหลาย ไม่มีอะไรเกินดวงใจนี้ ดังนั้นท่านอาจารย์มั่นท่านจึงพูดว่า ใจนี้คือนักท่องเที่ยว นั่น จะเที่ยวไปไหนก็ตาม ขอให้มีความดีเป็นที่พยุงใจเถิด ย่อมมีความสุขความสบาย พอมีที่ปลงที่วางไม่ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟไปเสียทุกภพทุกชาติ แต่ต้นจนอวสานแห่งชีวิตของภพชาตินั้น ๆ โดยถ่ายเดียว มีความสุขเป็นเครื่องพยุง เป็นเครื่องบำรุงรักษา เพราะอำนาจแห่งบุญแห่งกุศลที่เราสร้างไว้นี้ เราก็ไม่เสียที สมกับว่ามนุษย์ฉลาด ต้องฉลาดหาความสุขใส่ตนฉลาดแก้ความชั่วที่เป็นพิษเป็นภัยแก่ตนเต็มกำลังความสามารถ ไม่คุ้นไม่ชินกับสิ่งไม่ดีทั้งหลาย พยายามสลัดปัดออกจากตัวเสมอ ไม่ประมาทนอนใจ

วันนี้ได้กล่าวถึงเรื่องพุทธศาสนาทั้งภายนอกภายใน ให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายได้พินิจพิจารณา **โอปนยิโก** ย้อนหน้าย้อนหลังเทียบเคียงเพื่อเป็นประโยชน์แก่ตน สมกับเป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติเพื่อสารคุณทั้งหลายแก่ตน ให้พากันนำไปพินิจพิจารณา ประพฤติ

ปฏิบัติตนเองในเวลาที่โอกาสอำนวย สุขภาพก็อำนวยเวลานี้ ธาตุขันธ์ก็ปกติดีงามทุกรูปทุกนาม ความเพียรก็ให้ก้าวเดินด้วยความมีสติ มีความสนใจมีศรัทธาเชื่อมั่นในธรรมของจริง

ไม่มีใครที่จะพูดจะตรัสได้อย่างจริงจังถูกต้องแม่นยำเหมือนพระพุทธเจ้า ที่ทรงพระนามว่าศาสดาองค์เอกนี้เลย **เอกนามกึ** หนึ่งไม่มีสอง ก็มีแล้วคือพระพุทธเจ้าที่มาตรัสรู้แต่ละครั้ง ๆ มีเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ไม่มีสอง พระญาณที่หยั่งทราบในสิ่งทั้งหลายแม่นยำไม่มีสอง พระวาจาที่ตรัสออกมาแต่ละประโยค ไม่มีความยักย้ายผันแปรเคลื่อนคลาด เต็มไปด้วยความจริงล้วน ๆ ตรัสว่าอย่างไรเป็นอย่างนั้น ว่าอะไรมีอะไรเป็น อะไรดีอะไรชั่ว สิ่งนั้นก็เป็นดีเป็นชั่วตามที่ตรัสไว้ทุกอย่าง จึงเรียกว่า **สวากขาตธรรม** ตรัสไว้ชอบแล้วโดย **เอกนามกึ** หนึ่งไม่มีสอง

ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นจะไปไหน ถ้าไม่ไปตามสิ่งที่ดีงาม สู่สถานที่ที่พึงหวังไม่เป็นอื่น การเชื่อธรรมกับการเชื่อฝ่ายมารคือกิเลส มีผลผิดกันอยู่มาก ฝ่ายมารก็คือสิ่งที่กระซิบกระซาบซึ่งฝังใจมาเป็นเวลานาน ท่านเรียกว่ากิเลสมาร คอยฉุดลากลงทางต่ำ ฝ่ายธรรมแนะนำให้ต่อสู้แย่งชิงเอาตัวเราซึ่งเป็นสมบัติอันมีค่านี้ ให้พ้นจากปากมารคือกิเลสทั้งหลาย ด้วยการทำดี ด้วยการฝ่าฝืนสิ่งที่ต่ำช้าเลวทรามทั้งหลาย ด้วยการตะเกียกตะกายหนักก็เอาเบาก็ทนเพื่อความดีสิริมงคลทั้งหลาย ความเจริญย่อมเป็นของเราผู้บำเพ็ญ ไม่มีใครมาแย่งชิงได้เหมือนสมบัติภายนอก

ฉะนั้น การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร จึงขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

๓๐. ศาสนาเจริญ ศาสนาเสื่อม

คำว่าศาสนาเจริญ เช่นเจริญในครั้งพุทธกาลหรือศาสนาเจริญ ณ ที่ใดก็ตาม ตามความจริงแห่งการเจริญของศาสนาแล้ว เจริญที่จิตใจของคน จิตใจของพระ ของพุทธบริษัทมีความเชื่อความเคารพ ความเลื่อมใส ความสนใจ ความอุตส่าห์พยายามปฏิบัติต่ออรรถต่อธรรมตามเพศและวัยของตน มี**หิริโอตตัปปะ** ฝังใจ ซึ่งเนื่องมาจากความเชื่อบุญเชื่อกรรมตามหลักศาสนธรรม นี่เป็นความเจริญของศาสนาตามความมุ่งหมายของธรรมและศาสดาโดยแท้ ความเจริญส่วนปลีกย่อยออกไปก็คือ การศึกษาเล่าเรียนเพื่อรู้ข้อวัตรปฏิบัติวิธีดำเนิน ไม่ใช่เรียนเพื่อจดจำเอาชั้นเอาภูมิแบบโลกเขาทำกัน แต่เรียนด้วยความเป็นธรรม เจตนาความมุ่งหมายอยู่ที่การเรียนเพื่อการปฏิบัติ เพื่อกำจัดสิ่งไม่ดีทั้งหลายออกจากใจ

ในครั้งพุทธกาล ส่วนมากพุทธบริษัทฟังจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าเป็นส่วนมาก จากนั้นศาสนาก็ค่อยขยายออกไป เพราะพระสาวกทั้งหลายได้รู้ตามเห็นตามพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากขึ้น ศาสนาเจริญภายในใจของท่านอย่างสมบูรณ์ แล้วก็เที่ยวแนะนำสั่งสอนพุทธบริษัททั้งหลายแทนพระพุทธเจ้าไปในตัว พระองค์ก็ทรงทำหน้าที่

ประกาศสอนธรรม พระสาวกก็ทำหน้าที่ประกาศศาสนธรรม เพื่อความเข้าใจแก่ผู้สนใจ โดยถูกต้องเช่นเดียวกับพระศาสดา

เบื้องต้นศาสนาเจริญรุ่งเรืองเต็มที่ในพระพุทธเจ้า นับแต่ตรัสรู้แล้วเป็นลำดับ จากนั้นกระแสแห่งธรรมก็กระจายออกไปสู่บรรดาสัตว์ ที่ให้ชื่อว่าพุทธบริษัทในลำดับต่อมา มีภิกษุบริษัท เป็นต้น เมื่อกระแสแห่งธรรมกระจายสู่จิตใจ ก็เกิดความเชื่อความเลื่อมใสเห็นจริงตามความจริงที่ศาสนธรรมประกาศสอน มีความสนใจใคร่ต่อการปฏิบัติ ผลก็ปรากฏขึ้นโดยลำดับ นับแต่ขั้นเริ่มแรกในการประกาศสอนธรรม มีพระเบญจวัคคีย์ทั้งห้าเป็นปฐมสาวก อันดับต่อไปก็ปรากฏผลขึ้นเรื่อย ๆ ว่า ผู้นั้นสำเร็จพระโสดาฯ องค์นั้นผู้นั้นสำเร็จพระสกิทาคาฯ องค์นั้นผู้นั้นสำเร็จพระอนาคาฯ องค์นั้นหรือผู้นั้นสำเร็จพระอรหัตอรหันต์ ทั้งนี้เพราะฆราวาสก็มีทางสำเร็จได้เช่นเดียวกับพระ ดังตำราท่านบอกไว้ เช่น สันตติมหาอำมาตย์ พระนางเขมาฯ เป็นต้น นี่คือศาสนาเจริญเต็มดวงใจของพระสาวกในครั้งพุทธกาล จากนั้นก็มีพระสาวิกาคือนักบวชฝ่ายหญิงปรากฏขึ้นตาม ๆ กัน นี่คือศาสนาเจริญเต็มดวงใจของฝ่ายภิกษุและฝ่ายภิกษุณี กลายเป็นสาวกสาวิกาขึ้นมา

ท่านเหล่านี้เมื่อธรรมได้เจริญเต็มภูมิภายในใจ หมดภาระในการขวนขวายสำหรับตนแล้ว ความเมตตาย่อมมีมาพร้อมความบริสุทธิ์อย่างเต็มใจ เต็มภูมิเต็มนิสัยของตนแต่ละราย ๆ แต่ละท่าน ๆ แล้วแนะนำสั่งสอนประชาชนทั้งหลายให้ได้รับความเข้าอกเข้าใจ แผ่กระจายกว้างขวางออกไปไม่มีประมาณ ความเจริญทางด้านจิตใจจากการสดับธรรมของพระพุทธเจ้าก็ขยายออกไปอย่างมากมาย

นี่แหละที่ท่านว่าศาสนาเจริญ เจริญด้วยการประพฤติปฏิบัติ เนื่องมาจากการได้ยินได้ฟัง เจริญด้วยมรรคคือการปฏิบัติ เจริญด้วยผลคือสิ่งที่พึงได้รับจากการปฏิบัติเป็นลำดับลำดา ตั้งแต่ขั้นกัลยาณปุถุชนจนถึงขั้นสูงสุดคืออรหัตธรรม เรียกว่าศาสนาเจริญเพราะเจริญจริง ๆ เหมือนกับเงินในธนาคารมีตามบัญชี ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่สักแต่ว่ามีอยู่เพียงบัญชีแต่เงินหามิได้ในธนาคาร แต่มีทั้งบัญชีเงิน มีทั้งเงิน

ตามจำนวนในบัญชี บัญชีเงินกับตัวเงินถูกต้องไม่เคลื่อนคลาด บัญชีว่าอย่างไรมีเท่าไร เงินก็มีเท่านั้นในธนาคาร

ครั้งพุทธกาล ศาสนธรรมพระองค์แนะนำสั่งสอนว่าอย่างไร ตั้งแต่ขั้นพื้น ๆ แห่งธรรมจนถึงขั้นสูงสุดแห่งธรรม การประกาศสอนธรรมซึ่งเป็นเหมือนกับบัญชีเงิน ผู้ประพฤติปฏิบัติก็สามารถดำเนินตามพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนนั้น เต็มสติกำลังความสามารถของตน จนได้บรรลุมรรคผลเป็นขั้น ๆ ขึ้นไปจนถึงขั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน ที่เรียกว่าเงินหรือธรรมเต็มใจ บัญชีกับเงินตรงกัน **สวากขาตธรรม**ก็ชี้บอกเรื่องมรรคผลนิพพาน ผู้ปฏิบัติตามก็ได้สำเร็จมรรคผลนิพพานตามธรรมที่ชี้บอก เหตุกับผลตรงกัน เหมือนบัญชีเงินกับตัวเงินตรงกันฉะนั้น

เมื่อตกมาสมัยของพวกเรานี้ มักจะกลายเป็นว่ามีแต่บัญชีแต่ตัวเงินไม่มี มิหนำซ้ำยังสร้างความรกรุงรังไว้ในธนาคารร้อยแปดชนิดอีกด้วย จนสะสางไม่หวาดไม่ไหว ไม่เพียงแต่ไม่มีเงินในธนาคารเท่านั้น ยังสร้างปัญหาไว้อีกมากมาย

นี่การเรียนรู้จดจำต่าง ๆ ในข้ออรรถข้อธรรม มักจะเรียนได้แต่บัญชีของธรรม บาปก็เรียนและรู้ บุญก็รู้ นรก สวรรค์ก็รู้ กิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ก็รู้ มรรคผลนิพพานก็รู้ แต่ไม่อาจแก้หรือไม่สนใจแก้กิเลสตัณหาอาสวะ ไม่อาจละหรือไม่สนใจละบาปบำเพ็ญบุญด้วยความเต็มอกเต็มใจ ด้วยความเชื่อบุญเชื่อกรรมตามหลักธรรมที่ตนจดจำมานั้น สุดท้ายก็มีแต่บัญชีดี–ชั่ว กิเลสตัณหาอาสวะอรรถธรรมมรรคผลนิพพานอยู่ในความทรงจำ ส่วนกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ก็สนุกสร้างปัญหาขึ้นภายในจิตใจ ให้เกิดความยุ่งยากวุ่นวาย เช่นเดียวกับคนที่ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนศาสนาอรรถธรรมอะไรมาเลย ยิ่งกว่านั้นยังสร้างทิฐิมานะ เข้าใจว่าตนรู้ตนฉลาดตามอรรถตามธรรม ก็ยิ่งเป็นปัญหาที่มากมูนหมุนติ้วยิ่งกว่าคนที่ไม่ได้ศึกษาอรรถธรรมเป็นไหน ๆ เสียอีก

ด้วยเหตุนี้คำว่าศาสนาเจริญ ให้พึงนึกน้อมเข้าสู่ใจที่เวลานี้กำลังอาภัพ พูดถึงอรรถถึงธรรมในข้อใดขั้นใดภูมิใดยังไม่ปรากฏผล จำได้แต่ชื่อโสดาฯ สกิทาคาฯ

อนาคาฯ อรหัตอรหันต์ ได้ยินแต่ชื่อ แต่ใจซึ่งเทียบกับธนาคารยังว่างจากธรรมทั้งหลายที่จำได้นั้น ๆ นอกจากนั้นยังกลับกลายเป็นเรือนของกิเลสไปเสีย กิเลสเป็นพื้นอยู่ภายในใจนั้น ใจจึงกลายเป็นเรือนที่สั่งสมกิเลส รังของกิเลส รังของภพรังของชาติ รังของความทุกข์ความทรมานประการต่าง ๆ ที่กิเลสสนุกสร้างขึ้นมาไม่มีบกบางลงบ้างเลย เพราะไม่มีสิ่งที่ชำระสะสางหรือปราบปราม กิเลสจึงสนุกสร้างความรกรุงรังขึ้นมาอย่างไม่สะทกสะท้านหวั่นเกรงสิ่งใด ๆ เพราะชาวพุทธเราเปิดทางให้มัน

ดังนั้น เพื่อให้สิ่งรกรุงรังภายในจิตใจนี้เบาบางลงไปโดยลำดับจนหมดสิ้นไป เพื่อทรงอรรถทรงธรรมขั้นต่าง ๆ ตามที่ท่านแสดงไว้นั้น จึงต้องอุตส่าห์พยายามประพฤติปฏิบัติด้วยอุบายต่าง ๆ เต็มสติกำลังความสามารถ เพื่อใจนี้ได้กลายเป็นเรือนอรรถเรือนธรรม เรือนมรรคผลนิพพานขึ้นมาตามความมุ่งหมายของธรรมและศาสดาผู้ประกาศสอนธรรม

ได้ยินแต่ชื่อท่านสำเร็จพระโสดาฯ ก็ให้ได้ยินตัวเรา ให้ทราบตัวเราได้สำเร็จ ท่านสำเร็จสกิทาฯ ก็ให้เราได้สำเร็จด้วยการปฏิบัติของเรา ท่านสำเร็จอนาคาฯ ก็ให้เราได้สำเร็จหรือได้มีส่วนกับท่าน ท่านสำเร็จอรหัตอรหันต์ก็ให้เราได้สำเร็จให้ได้มีส่วนกับท่าน ให้เราได้เป็นผู้หนึ่งในวงมรรคผลนิพพานด้วยการปฏิบัติของเรา อย่าให้เสียชื่อ อย่าให้เสียคนทั้งคน เพราะคน ๆ นี้ได้มาจากสมมุติในทางที่ดี คือได้มาจากบุญวาสนาที่เคยก่อสร้างมา จึงได้เกิดในช่องแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นภพกำเนิดที่เกิดได้ยากยิ่งกว่ากำเนิดใด ๆ ที่ต่ำทรามยิ่งกว่านี้ เราได้ผ่านภพต่ำทรามเหล่านั้นขึ้นมาเป็นภพเป็นภูมิแห่งมนุษย์ ซึ่งเป็นภูมิที่เหมาะสมกับศาสนธรรม และเป็นภาชนะที่เหมาะสมอย่างยิ่งแล้ว อย่าให้เสียท่าเสียที ขอให้ศาสนาได้เจริญขึ้นภายในใจของเราด้วยการบำเพ็ญเต็มสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรของตน

คำว่าสมาธิจะไม่มีที่ใดเป็นที่เจริญ จะเจริญขึ้นที่ใจ สมาธิทุกชั้นจะเจริญขึ้นที่ใจของผู้ปฏิบัติจิตตภาวนา ปัญญาทุกขั้นจะเจริญขึ้นที่ใจของผู้ชอบคิดอ่านไตร่ตรองพินิจพิจารณา จนถึงปัญญาอันละเอียดแหลมคม ดังที่ท่านกล่าวไว้ในตำราว่า มหาสติ

มหาปัญญา ก็จะเกิดและเจริญรุ่งเรืองขึ้นที่ใจของผู้พยายามพินิจพิจารณาอยู่ไม่หยุดไม่ถอย จนมีความชำนิชำนาญคล่องแคล่ว กลายเป็นสติปัญญาที่แกล้วกล้า และสามารถฟาดฟันกิเลสประเภทที่ไม่เคยคาดเคยคิดเคยฝันว่าจะได้เจอกัน ได้สู้รบกันและรู้เรื่องของกันและกัน และปราบปรามกันลงได้ ก็ได้ปราบปรามกันลงได้ เพราะสติปัญญาที่เราไม่เคยคาดคิดว่าจะมีขึ้นเป็นขึ้น แต่ได้เป็นขึ้นแล้ว กิเลสที่ไม่เคยคาดคิดว่าจะรู้จะเห็นกัน จะละเอียดแหลมคมขนาดไหน ซึ่งแต่ก่อนได้ยินแต่ชื่อ ก็ได้ปรากฏขึ้นแล้วกับสติปัญญาประเภทนี้ และได้ฟาดฟันหั่นแหลกกันลงประจักษ์ใจ ทั้งนี้ให้ได้ประจักษ์กับใจเราเหมือนครั้งพุทธกาล อย่าได้ยินแต่ลมแต่แล้งที่หาตัวจริงไม่ได้

จงทำให้ศาสนาเจริญที่ใจเราให้ได้ เมื่อศาสนาเจริญตรงนี้แล้ว จะถูกต้องเหมาะสมตามความมุ่งหมายของธรรม และศาสดาผู้มีเมตตามหาคุณแก่สัตว์โลกด้วย จะสมความมุ่งมาดปรารถนาของเราทั้งหลาย ผู้ต้องการความสุขความเจริญอย่างแท้จริงตามหลักธรรมด้วย

แม้ไม่ถึงขั้นที่กล่าวมาเหล่านี้ก็ตาม ท่านก็เรียกศาสนาเจริญ คือเจริญไปตามขั้นตามภูมิ และเจริญตามความเคารพเลื่อมใสของผู้เชื่อบุญเชื่อกรรม ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เช่น เชื่อว่าบาปมี พยายามระวังบาปไม่ให้เกิดขึ้นในตน แม้ที่เกิดขึ้นแล้วก็พยายามละ ไม่สั่งสมบาปต่อไปอีก กุศลธรรมคือความดีงามที่ยังไม่เกิด ก็พยายามทำให้เกิด ด้วยความเชื่อบุญเชื่อกรรม ที่เกิดแล้วก็พยายามบำรุงรักษาให้เจริญคงเส้นคงวาและเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ผู้เชื่ออรรถเชื่อธรรมย่อมเชื่อบุญเชื่อบาป ย่อมเชื่อนรกสวรรค์ เพราะเป็นเรื่องเป็นไปจากกรรม คือเชื่อกรรมได้แก่กระทำของตน พระพุทธเจ้าตรัสศาสนาไว้ถือหลักธรรมเป็นสำคัญของสัตว์โลก เพราะต่างก็ทำอยู่ด้วยกัน ไม่ว่ามนุษย์ไม่ว่าสัตว์เดรัจฉานใด ๆ มีการทำกรรมอยู่ด้วยกันทั้งนั้น เป็นแต่เพียงสัตว์เหล่านั้นไม่ทราบว่าตนทำกรรม ผลนั้นจะทราบหรือไม่ทราบก็ตาม ต้องเป็นผลดีผลชั่วตามการกระทำอยู่โดยดี ไม่มีอะไรมาลบล้างได้

นี่เราเป็นผู้เชื่อกรรม พุทธบริษัทเป็นผู้เชื่อบุญเชื่อกรรม ย่อมจะเชื่อในบาปในบุญ เชื่อในนรกสวรรค์จนกระทั่งนิพพาน แล้วพยายามละเว้นสิ่งที่เห็นว่าเป็นภัยตามหลักธรรมนั้นด้วยความเชื่อของตน และพยายามบำเพ็ญสิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ให้เจริญมากมูนขึ้นภายในใจ นี่ก็เรียกว่าศาสนาเจริญ คือเจริญในใจของผู้นับถือเคารพเลื่อมใสและปฏิบัตินั่นแล

คนที่มีใจได้รับการอบรมจากอรรถจากธรรม ด้วยความเชื่อความเลื่อมใสอย่างแท้จริงตามธรรมแล้ว ย่อมระบายออกในสิ่งที่งามหูงามตา ไม่แสลงใจทั้งแก่ตนและผู้อื่น แสดงอากัปกิริยาใดย่อมเป็นไปเพื่อสิริมงคล เป็นไปเพื่อความยึดถือจากคนอื่น เป็นคติตัวอย่างแก่คนอื่นเรื่อยไป ตั้งแต่วงแคบจนกระทั่งถึงวงกว้างไม่มีสิ้นสุด เรียกว่าศาสนาเจริญ เจริญที่ใจแล้วย่อมแสดงออกมาทางกายทางวาจา คือความประพฤติการพูดจาปราศรัยมีเหตุมีผล มีกฎมีเกณฑ์ มีหลักความถูกต้องดีงามเป็นที่ยึดเป็นเครื่องดำเนิน นี่เรียกว่าศาสนาเจริญ

เมื่อต่างคนต่างเป็นผู้ได้รับการอบรม และอบรมด้วยความเชื่อความเลื่อมใสในศาสนาแล้ว ย่อมระบายออกทางกายวาจาด้วยความมีเหตุมีผล และเป็นความหนักแน่นมั่นคงในกิจการทั้งหลาย ตลอดกิริยาแห่งการพูดการทำทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เหลาะแหละเหลวไหลไร้สาระ เพราะเชื่อกรรม

อาการแสดงออกต่าง ๆ ของคนของสัตว์นั้นเป็นเรื่องของกรรมคือการกระทำซึ่งพร้อมที่จะให้ผลทั้งดีและชั่วอยู่เสมอ ผู้เชื่ออรรถเชื่อธรรมจึงต้องระมัดระวัง และมีความจงใจในการระบายออก และการกระทำทุกแง่ทุกมุมให้เป็นไปตามคลองอรรถคลองธรรม ที่จะเป็นสิริมงคลและเป็นความสงบสุขแก่ตนและส่วนรวม ตลอดประเทศชาติบ้านเมือง นี่เรียกว่าศาสนาเจริญ ศาสนาเจริญคนได้รับประโยชน์และความสุขร่มเย็น

ทีนี้ศาสนาเสื่อมเป็นอย่างไร เราก็ทราบอยู่แล้ว เมื่อสักครู่นี้ก็ได้อธิบายถึงเรื่องมีแต่บัญชีในธนาคาร เงินไม่มี ศาสนธรรมก็มีแต่ความจดจำได้ มีแต่การศึกษาได้ยินได้ฟังจากผู้นั้นผู้นี้ จากตำรับตำรา แต่จิตใจไม่ซึมซาบถึงอรรถถึงธรรม ไม่เชื่อไม่เคารพ

ไม่เลื่อมใส สักแต่ว่าเรียนว่าจดจำว่าฟังเฉย ๆ การนับถือก็สักแต่ว่านับถือตามประเพณี หรือนับถือเพื่อกันความครหานินทา ว่าคนไม่มีศาสนาประจำชาติประจำตนเพียงเท่านั้น ไม่สนใจทำตนให้ดีตามศาสนา

ความนับถือศาสนากับการปฏิบัติศาสนานั้นต่างกัน ส่วนมากชาวพุทธเรามักมีแต่การนับถือ ไม่ค่อยสนใจปฏิบัติตาม เวลาถามกันก็เป็นความชินปากชินใจตามส่วนมากที่พาเรียกกันมาว่า คุณถือศาสนาอะไร ถือศาสนาพุทธ ทั้ง ๆ ที่ความจริงของพุทธนั้นท่านสอนว่าอย่างไรบ้างก็ไม่รู้ เพราะไม่ได้สนใจอยากรู้อยากเข้าใจศาสนาเท่าที่ควร เนื่องจากจิตใจถูกทุ่มเทไปทางอื่นเสียมากต่อมาก นี่เรียกว่านับถือเฉย ๆ เห็นพระ–พุทธเจ้าก็เคารพกราบไหว้เสียที กิริยาเช่นนี้แม้แต่นักโทษในเรือนจำเขาก็ทำ แต่การกระทำของเขาเป็นอีกอย่างหนึ่ง นี่ผู้นับถือศาสนาเฉย ๆ เป็นเช่นนี้แล

การเคารพ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นั่นทำตามนิสัยที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายพานับถือมา แต่การกระทำเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือ กลับเป็นข้าศึกต่อการนับถือศาสนา เนื่องจากไม่ได้ปฏิบัติตามศาสนา การกระทำนั้นจึงไม่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติตามศาสนา เพราะการกระทำนั้นเป็นข้าศึกต่อศาสนา แล้วก็เป็นข้าศึกต่อตนเองผู้นับถือศาสนา เช่นศาสนาสอนไม่ให้ดื่มสุราของมึนเมา เป็นต้น แต่ก็ผู้นับถือศาสนานั่นแล เป็นนักเลงหรือคอสุราเสียเอง ดังนี้เป็นตัวอย่าง ไม่สังเกตก็รู้เพราะมีดาษดื่นในชาวพุทธเรา

ด้วยเหตุนี้การนับถือศาสนากับการปฏิบัติตามศาสนานั้นจึงต่างกัน การปฏิบัติตามจะเป็นเพศใดวัยใดก็ตาม ควรจะปฏิบัติตนตามศีลตามธรรมในแง่ใดข้อใดก็ปฏิบัติตามเพศของตน เช่น ฆราวาสควรมีศีลห้า หากไม่ได้หมดก็ควรให้ได้ในข้อใดข้อหนึ่งเป็นความสัตย์ความจริงประจำตน ส่วนมากคนเราถ้าลงได้เชื่อตามหลักศาสนาอย่างจริงใจแล้วทำได้ทั้งนั้น เช่น ศีลห้าข้อไหนที่สุดวิสัยความเชื่อและความสามารถของเราไป ปาณาฯ อทินนาฯ กาเมฯ มุสาฯ สุราฯ ศีลเหล่านี้เป็นคุณสมบัติเครื่องรักษาเราให้เป็นคนดีมีหลักเกณฑ์ต่างหาก ไม่ใช่เป็นข้าศึกต่อเราที่จะทำไม่ได้ การทำไม่ได้ก็เพราะอำนาจฝ่ายต่ำมันหนักแน่น หรือรุนแรงมากกว่าฝ่ายศีลธรรมที่จะแทรกเข้าสู่ใจได้เท่านั้น ชาวพุทธเราจึงไม่อาจรักษาได้ปฏิบัติได้ แม้แต่ศีลห้าก็ไม่ได้ ยังฝ่าฝืนต่อหน้าต่อตา

ไม่นึกกระดากอายบ้างเลย ทั้ง ๆ ที่ตนก็เป็นชาวพุทธ ประกาศอย่างออกเนื้อออกตัว คนทั้งหลายรู้เห็นอยู่ว่าเราเป็นชาวพุทธ แต่ครั้นแล้วการกระทำก็เป็นข้าศึกต่อตัวเองและเป็นข้าศึกต่อชาวพุทธด้วยกัน และเป็นข้าศึกต่อพระพุทธศาสนาโดยเจ้าตัวไม่ได้สนใจคิดประการใดบ้างเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้จะเรียกว่าชาวพุทธทำลายพุทธก็ไม่น่าจะผิด เพราะความจริงเป็นเช่นนั้น ไม่อาจสงสัย

ถ้ามีการนับถือและปฏิบัติด้วยแล้ว ศาสนาเป็นเครื่องสั่งสอนคนให้มีความสงบร่มเย็นโดยแท้ ตามหลักความจริงของศาสนาก็เป็นเช่นนั้น ไม่เคยให้โทษให้ภัยแก่ผู้หนึ่งผู้ใด และไม่เคยทำผู้หนึ่งผู้ใดให้ร้าวรานหรือสังคมใดให้ร้าวราน นับแต่ส่วนย่อยถึงส่วนใหญ่ จะสมัครสมานได้ด้วยอรรถด้วยธรรมทั้งนั้น เพราะศาสนธรรมไม่ใช่เครื่องสังหารที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้แตกแยก หรือบุคคลผู้หวังดีต่อศาสนาให้กลายเป็นผู้ชั่วช้าลามกเสียหายไปต่าง ๆ เพราะการนับถือและการปฏิบัติตามศาสนธรรมนี้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้นับถือและปฏิบัติตนตามศาสนาทำไมจะไม่มีความสงบร่มเย็น ต้องมีตามขั้นตอนแห่งการปฏิบัติได้

นี่แลที่โลกเกิดความรุ่มร้อนไปทุกหย่อมหญ้าเวลานี้ ก็เพราะจิตใจมนุษย์เราเหินห่างจากศีลธรรม คือธรรมที่ยังบุคคลให้ร่มเย็นนั่นแล นอกจากจิตใจไม่นำพากับศาสนาแล้ว ยังใกล้ชิดสนิทกับสิ่งเป็นภัยไร้สารคุณเข้าอีก อย่างหาประมาณความพอดีไม่ได้ จะโลกไหนก็โลกเถอะ ต้องเป็นโลกที่รุ่มร้อนเป็นไฟไปด้วยกันนั่นแลไม่มีการยกเว้น

ศีลธรรม คือ การให้ความเสมอภาคแก่กันและกันตลอดสัตว์เดรัจฉาน ไม่ให้เบียดเบียนทำลายซึ่งกันและกัน อันเป็นการทำลายจิตใจและสมมุติของกันและกันให้กำเริบ เช่น ท่านสอนปาณาฯ ไม่ให้ฆ่าไม่ให้ทำลายซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นยังมีเมตตาสนับสนุนอีกด้วย เรียกว่า เบญจศีล เบญจธรรม เป็นเครื่องสนับสนุนข้อห้ามคือปาณาฯ ให้เด่นขึ้น และเพื่อให้ศีลข้อนี้สมบูรณ์ขึ้นเพราะความเมตตาเป็นเครื่องสนับสนุน แต่ผู้ไม่มีศีลธรรมภายในใจกลับกลายเป็นผู้โหดร้ายทารุณไปเสีย โลกจึงทำความพินาศฉิบหายแก่กันได้อย่างหน้าตาเฉย เพราะหมดคุณสมบัติในธรรมข้อนี้ภายในใจ ข้ออื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน

อทินนาทาน ก็เพราะความโลภ ความอยากได้ อันเป็นเรื่องของกิเลสตัวไม่มีเมืองพอ พาให้ทำลายสมบัติของคนอื่นจิตใจของคนอื่นไม่มีประมาณ ทั้งนี้เพราะความโลภมันมีกำลังรุนแรงมาก จึงต้องฉกต้องลักต้องปล้นต้องสะดมเขา ไม่เพียงแต่ว่าไม่มีอยู่มีกินอดอยากขาดแคลน หาที่กินที่ใช้สอยอะไรไม่ได้ เป็นความจนตรอกจนมุมจริง ๆ เช่นนั้น แต่มันเป็นนิสัยสันดานของคนที่มีจิตใจต่ำทราม ด้วยสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลายเข้าครอบงำ และมีอำนาจเหนือจิตใจอย่างบอกไม่ถูกต่างหาก จึงทำกันได้โดยไม่คำนึงถึงความเสียหาย ทั้งสมบัติและจิตใจของผู้อื่น ขอให้ได้อย่างเดียวเป็นพอ นั่น

ไม่ว่าข้ออื่น ๆ เช่น กาเมสุ มิจฉาจาร ก็เหมือนกัน ถ้าลงไม่มีธรรมในใจแล้วมนุษย์เราเลวยิ่งกว่าสัตว์ มันทำได้ทั้งนั้น ถ้าพูดเรื่องความหน้าด้าน ใครจะหน้าด้านยิ่งกว่ามนุษย์ที่ไร้ศีลธรรมเป็นไม่มี มันด้านยิ่งกว่าสัตว์เสียอีก เพราะความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา พาให้คนหน้าด้านไม่มียางอายติดตัว

มีศีลธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องประดับ และประคับประคองมนุษย์ไว้ให้ต่างจากสัตว์ ให้มีความละอาย รู้จักสูงต่ำ รู้จักของเขาของเรา รู้จักท่านรู้จักเรา ถ้าใจไม่ได้มาคิดในแง่อรรถแง่ธรรมแล้ว มันก็ต้องคิดไปในแง่ความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิง ชนิดไม่มีเบรกห้ามล้อเลยนั่นแล มิหนำยังอวดดิบอวดดีไปในทางราคะตัณหา ส่งเสริมในสิ่งที่ต่ำทรามว่าเป็นของดีมีค่าและอำนาจมากขึ้น โดยไม่คำนึงถึงความเสียหาย ความกระทบกระเทือนและทำลายจิตใจของผู้ใดทั้งนั้น โลกจะไม่ร้อนได้อย่างไร เมื่อศีลธรรมไม่มีภายในใจของชาวพุทธเราแล้ว โลกต้องร้อน เพราะกิเลสตัณหามีอำนาจบนหัวใจของผู้ส่งเสริมมัน โลกไม่เคยร่มเย็นเพราะตัณหาตาเป็นไฟแต่ไหนแต่ไรมา โลกร่มเย็นเพราะธรรมต่างหาก

การโกหกก็เหมือนกัน โกหกได้คล่องปากไม่กระดากอาย ไม่คิดว่าการพูดโกหกนั้นจะเกิดความเสียหายแก่ผู้ใด โกหกได้อย่างหน้าตาเฉย และโกหกคนอื่นให้เกิดความเสียหายขนาดล่มจมก็มีมาก เช่น พวกนักต้มตุ๋น นักกลมายาหาอุบายโกหกต้มตุ๋นด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำคนอื่นให้ฉิบหายวายปวงทั้งทรัพย์สมบัติและจิตใจ จนกลายเป็นคนวิกลวิการใบ้บ้าไปได้ เพราะกลมายาแห่งความต้มตุ๋นหลอกลวงนี้มีมากทีเดียว โทษแห่ง

ความไม่มีศีลธรรมทำความเดือดร้อนเสียหายให้แก่โลกไม่มีประมาณ ดังที่รู้ ๆ เห็น ๆ กันอยู่ทุกแห่งหนนั่นแล การโกหกพกลมเป็นของดีน่าชมเชยที่ไหนกัน

ถ้าพูดถึงสุรา สุราใคร ๆ ก็ทราบ แม้แต่เด็กก็ยังทราบว่าเป็นของมึนเมาและทำให้คนเสีย มันเป็นของดีมีเกียรติและศักดิ์ศรีที่ไหนกันพอจะส่งเสริมมันให้ทำลายมนุษย์ เหตุใดมนุษย์เราจึงต้องส่งเสริมเอานักหนาจนเป็นเนื้อเป็นหนัง อย่างออกหน้าออกตา ไม่ว่าสถานที่ใดสังคมใด ถ้าไม่มีสุราไปออกหน้าออกตาแล้ว สังคมนั้นเหมือนกับไม่ใช่สังคมมนุษย์ ไม่ใช่สังคมที่มีเกียรติ เลยเห็นไปว่าสังคมที่มีสุรานั้นเป็นสังคมที่มีเกียรติ เป็นสังคมที่มีหน้ามีตาน่าชมเชยและยอมรับกันทั่วดินแดน นี่คือการลบล้างศาสนธรรมอันเป็นความดีงามของมนุษย์มากน้อยเพียงไหน

หากสังคมได้ยอมตัวลงยอมรับสุรายาเมาหรือน้ำบ้านี้แล้ว สังคมนั้นก็คือสังคมแห่งน้ำบ้า สังคมน้ำลาย สังคมไม่รู้จักอาย สังคมหน้าด้าน สังคมกล้าหาญด้วยน้ำบ้านั่นแล ถ้าสังคมที่ไม่มีสุรายาเมาเข้าไปแทรกเข้าไปเป็นเจ้าหน้าเจ้าตา มันไม่เป็นสังคมที่มีเกียรติทำอะไรไม่สำเร็จเหรอ พิจารณาซิ อำนาจฝ่ายต่ำมันเป็นเช่นนี้ มันครอบหัวใจมนุษย์ เสกสรรปั้นยอสิ่งที่ไม่ดีว่าดีขึ้นมา ลบล้างสิ่งที่ดีออกจากตัวมนุษย์ สังคมมนุษย์ แล้วจะหาคนดีได้ที่ไหน ถ้ามนุษย์เราไม่ยอมรับความจริงกัน มนุษย์ผู้ดีมีศีลธรรมก็นับวันจะสูญไปจากสังคมโดยไม่ต้องสงสัย

ที่กล่าวมาใครจะไม่รู้ในศีลห้าข้อนี้ชาวพุทธเรา ก็ชาวพุทธเราเองเป็นผู้ทำเป็นผู้ฝ่าฝืน เป็นผู้เป็นมาร เป็นผู้สังหารศาสนธรรมและตน ตลอดส่วนรวมทั่ว ๆ ไปให้ฉิบหายวายปวงไปด้วยความรู้รู้อยู่นี้แล นี่ละที่ว่าการนับถือศาสนาเฉย ๆ กับการปฏิบัติมันต่างกันเพราะธรรมไม่เข้าถึงใจ สักแต่ว่านับถือ ไม่ได้ถือเป็นจริงเป็นจัง ไม่หวังพึ่งเป็นพึ่งตาย ไม่หวังความสุขความเจริญอันใดจากศาสนา ยิ่งกว่าความอยากความทะเยอ–ทะยานเอาตามความชอบใจของตน ซึ่งเป็นอำนาจของฝ่ายต่ำคือกิเลสล้วน ๆ ฉุดลากไปเท่านั้น โลกจึงหาความเจริญไม่ได้

ถ้าลงไม่มีธรรมเข้าแทรกจิตใจ เป็นเครื่องกั้นกางหวงห้ามสิ่งต่ำช้าเลวทรามทั้งหลายไว้ คนทั้งคนจะเหลือแต่ร่างกระดูก หนังห่อกระดูกเท่านั้น แม้จะเสกสรรปั้นยอกันว่ามีความสุขความเจริญ มียศถาบรรดาศักดิ์อะไรก็ตาม ก็สักแต่ว่าลมปากเป่ากันไปเป่ากันมาเท่านั้น ตื่นเงากันอยู่นั้นโดยหาความจริงไม่ได้ หากมีศาสนธรรมเข้าแทรกภายในจิตใจในการประพฤติปฏิบัติ การระบายออก จะเห็นเป็นความชุ่มเย็นขึ้นมาทันทีไม่จำเป็นต้องมีเงินมีทองข้าวของเป็นจำนวนล้าน ๆ ก็ตาม

คนที่มีศีลมีธรรมนั้นแล เป็นคนที่เสาะแสวงหาความสุขความเจริญได้โดยถูกต้องและสมหวัง ผู้นั้นแลเป็นผู้มีความสุขมากยิ่งกว่าผู้ที่ไม่มีศาสนาเลย ทั้ง ๆ ที่มีสมบัติเงินทองข้าวของมากมาย สิ่งเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งปลดเปลื้อง สิ่งแก้ทุกข์ทางหัวใจของโลกให้สงบร่มเย็น นอกจากศีลธรรมเท่านั้น เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงเครื่องช่วยส่งเสริมความสะดวก และความต้องการสำหรับคนฉลาดโดยธรรมนำมาใช้ตามความจำเป็นของตนแล้วเกิดความสุขขึ้นตามฐานะของสมบัตินั้น ๆ จะพึงมีให้เท่านั้น แต่ไม่สามารถซึมซาบเข้าถึงจิตใจให้เกิดความชุ่มเย็นไปได้ ถ้าไม่มีธรรมเข้าเคลือบแฝง

ถ้ายิ่งไม่มีอรรถมีธรรมเข้าแฝงอยู่ภายในจิตใจด้วยแล้ว สมบัติเงินทองข้าวของจะมีมากมายเพียงไร ก็กลายมาเป็นยาพิษสังหารตนให้ฉิบหายป่นปี้ได้ ทั้ง ๆ ที่ภูมิใจว่าตนมั่งมีศรีสุขอยู่นั่นแล แต่กิเลสความลืมตนคว้าเอาสมบัติมาเป็นดาบฟาดฟันตนให้ล้มเหลวทางความสงบร่มเย็นภายในใจ หาได้คิดสะดุดใจไม่ ถ้าไม่มีธรรมคอยสะกิดบ้าง

เมื่อเป็นเช่นนั้นอะไรเจริญ จะพูดถึงวัตถุเจริญ วัตถุมาจากอะไร วัตถุเหล่านี้ก็ออกมาจากธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นแร่ธาตุต่าง ๆ เช่น ปลูกบ้านปลูกเรือนขึ้นกี่ชั้นกี่ห้องกี่หับ ถนนหนทางจะให้กว้างให้แคบ ลาดยางลื่นไปหมดก็ตาม สิ่งเหล่านี้คืออะไรมาจากอะไร ก็มาจากเหล็กจากปูนจากอิฐจากทราย จากธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ หากว่าสิ่งเหล่านี้จะทำคนให้เจริญได้จริง ได้รับความสุขสมกับคำที่ว่าโลกเจริญจริงแล้ว เราทุกคนเหยียบย่ำไปที่ไหนก็มีแต่ธาตุต่าง ๆ ดินน้ำลมไฟในบ้านเราก็มี ในที่อยู่เราก็มี พวกเหล็กพวกปูนพวกอิฐพวกทราย ซึ่งเป็นแร่ธาตุต่าง ๆ เต็มไปหมด ทำไมพวกเราจึงไม่เจริญด้วยความสงบสุขกันบ้าง มัวบ่นกันว่าทุกข์ ๆ อยู่ทำไม

ถ้าจิตใจหาความเจริญด้วยธรรมเครื่องดำเนินไม่มีแล้ว อะไรจะเจริญก็เจริญเถอะ แต่หัวใจนั้นจะเป็นไฟทั้งกองเผาลนอยู่ตลอดเวลา หาความสุขความเจริญไม่ได้ และหาที่ปลงที่วางไม่ได้จนกระทั่งวันตาย แล้วอะไรเจริญที่นี่ เมื่อเป็นเช่นนี้ศาสนาไม่จำเป็น จะเอาอะไรมาจำเป็น เพราะโลกต้องการความสุขความเจริญโดยทางที่ถูกต้องดีงามอยู่แล้ว จะหนีจากหลักธรรมไปไม่ได้

อันเรื่องของกิเลสนั้นมันไม่ทำใครให้มีความสุขความสบายได้หรอก มีแต่เป็นเครื่องล่อนิด ๆ เหมือนเหยื่อเสียบอยู่ปลายเบ็ดเป็นเครื่องล่อปลาตัวโง่เท่านั้น เมื่อติดเบ็ดเข้าแล้วเป็นยังไง ปลาตัวนั้นติดเบ็ดเข้าแล้วเป็นยังไง มันมีความสุขความเจริญอะไร แต่ก่อนที่มันหิวอาหารอยู่มันก็ยังไม่ทุกข์มาก พอมาติดเบ็ดเข้าแล้วเป็นยังไง ความหิวนั้นยังไม่มีอำนาจไม่มีความทุกข์มากยิ่งกว่าเวลาติดเบ็ด

จิตใจของคนผู้ไม่มีศาสนาก็เช่นเดียวกัน เมื่อฝ่ายต่ำซึ่งต่างคนก็ต่างมีเต็มหัวใจนำสิ่งเหล่านี้มาหลอกมาประโลมกัน โฆษณาชวนเชื่อกันทั้ง ๆ ที่หาความจริงไม่ได้ ยิ่งเป็นผู้ที่โง่อยู่แล้วเพราะกิเลสพาให้คนโง่ ทำไมจะไม่เชื่อง่ายในทางฝ่ายต่ำเล่า นี่ละที่ทำให้ติดเบ็ดของกิเลส ได้รับความทุกข์ทรมานไม่มีสิ้นสุดยุติลงได้ เพราะเหตุดังกล่าวมานี่แล เครื่องหลอกมันเข้ามาทุกแง่ทุกมุม เข้ามาทางไหนก็เยิ้มรับ ๆ รับกันไปหมด รับกันมากน้อยเพียงไร ก็เผากันมากน้อยเพียงนั้น

ถือว่าโลกเจริญ ๆ ทั้งที่แต่ละคนกำลังจะตายอยู่แล้ว ด้วยความรุ่มร้อนแผดเผาภายในจิตใจ จนหาที่ปลงที่วางไม่ได้ ยังโฆษณาอยู่ว่าโลกเจริญ ๆ พิจารณาซิคนกำลังจะตาย โลกมันเจริญแบบไหนกัน ถ้าไม่ใช่กิเลสกำลังเจริญด้วยความโลภมาก โกรธมาก ราคะตัณหามากเหยียบย่ำหัวใจคน จะให้ว่าอย่างไรจึงจะตรงตามความเป็นจริงที่กำลังเป็นไปอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะว่าโลกเจริญหรือโลกเสื่อม โลกหมายถึงอะไร ถ้าไม่หมายถึงจิตใจของแต่ละราย ๆ ที่ครองโลกอยู่นี้

การทำโลกให้เจริญนั้นก็เพื่อจะให้จิตใจเจริญ เพื่อจิตใจจะได้อยู่สะดวกสบาย เช่น ส่วนร่างกายก็ปลูกบ้านปลูกเรือนหลังใหญ่ ๆ โต ๆ รโหฐาน มีที่กั้นแดดกั้นฝน

มีอาหารการบริโภคเป็นเครื่องบรรเทาเยียวยาก็เป็นความสุข ทางใจมีอะไรเป็นเครื่องเยียวยา มีอะไรเป็นเครื่องรักษา พอที่จะบรรเทาเบาบางทุกข์ทั้งหลายลงบ้าง ให้มีความสุขความสบาย หรือจะเอาสิ่งเหล่านั้นมาเป็นเครื่องบรรเทา ก็นั่นมันวัตถุเครื่องอาศัยของกายต่างหาก ไม่ใช่วิสัยของใจที่จะอาศัยได้ นอกจากกุศลธรรมอันเป็นของคู่ควรกับใจเท่านั้น ใจจึงจะอาศัยได้ ด้วยเหตุนี้ศาสนธรรมจึงเป็นธรรมชาติที่จำเป็นมากต่อจิตใจของสัตว์โลก เพื่อความเหมาะสมกับคำว่าโลกเจริญ

โลกเจริญต้องหมายถึงจิตใจของผู้ครองโลกเป็นจิตใจที่เจริญ มีขอบมีเขตมีเหตุมีผล การสร้างอะไรขึ้นมาก็สร้างด้วยความฉลาดด้วยธรรม มิใช่ฉลาดด้วยอำนาจกิเลส เพื่อให้ตนได้รับความสุขจริง ๆ และผู้อื่นที่เกี่ยวข้องก็ให้ได้รับความสุขเช่นเดียวกับตน สมกับผู้มีอรรถมีธรรมอย่างแท้จริง ไม่โกหกตัวเอง โลกเจริญจึงหมายถึงตรงนี้เป็นหลักสำคัญ ศาสนาจึงมีความจำเป็นต่อโลกเรื่อยมา นั่นแลศาสนาเจริญ เจริญที่ใจเป็นพื้นฐานสำคัญ ที่จะแผ่กระจายออกไปสู่สิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องการก่อสร้างวัตถุต่าง ๆ ทั่วบ้านทั่วเมือง ถ้าจิตใจเจริญแล้วเพราะการพัฒนาจิตด้วยธรรม สิ่งเหล่านั้นก็ยอมรับว่าเจริญ เพราะให้ความสุขจริง เนื่องจากใจเป็นผู้ได้รับการอบรมมาด้วยดี ทำอะไรลงไปก็มีเหตุมีผลเพื่อความสุขความเจริญโดยแท้จริง สมบัติต่าง ๆ ก็สนองความต้องการให้เป็นสุขได้ ไม่เป็นพิษภัยแก่ตัวเองผู้เป็นเจ้าของ

ที่นี่ย้อนเข้ามาสู่ภายในของวงปฏิบัติเรา ว่าศาสนาเจริญ เจริญยังไง เจริญเพราะการเดินจงกรมเฉย ๆ หาสติสตังไม่ได้อย่างนั้นเหรอ ศาสนาไม่ได้เจริญเพราะการเดินจงกรมหาสติสตังไม่ได้ การนั่งสมาธิภาวนาหาสติสตังไม่ได้ การเคลื่อนไหวไปมาหาสติสตังไม่ได้ แต่ศาสนาเจริญเพราะความมีสติ ความพินิจพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์กับอวัยวะหรือกับอายตนะของตน แม้ไม่มีอะไรมาสัมผัสสัมพันธ์ เรื่องของจิตก็ต้องเป็นจิต เรื่องสติต้องเป็นสติที่จำต้องใช้ เรื่องปัญญาก็เป็นเรื่องปัญญา ซึ่งเป็นธรรมจำเป็นที่ต้องใช้รักษาตัว หรือแก้ไขถอดถอนสิ่งที่เป็นภัยซึ่งมีอยู่กับตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อศาสนาจะได้เจริญที่จิตใจ

เวลานี้จิตใจถูกฝ่ายต่ำเหยียบย่ำทำลายทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน มาแต่ภพชาติใดไม่ต้องนับ เอาหลักปัจจุบันของผู้มาปฏิบัติธรรมด้วยเพศของพระเวลานี้ ไปชั่งตวงกับเพศฆราวาสของตนมีแปลกต่างกันอย่างไรบ้าง ตั้งแต่เป็นฆราวาสกับมาเป็นพระ ผลที่ได้ในความเป็นพระซึ่งแต่ก่อนท่านถือว่าเป็นการประเสริฐ เมื่อได้บวชในศาสนาแล้วประพฤติตนตามหลักศีลธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วทรงมรรคทรงผลขึ้นมา ท่านถือเป็นความประเสริฐ ทีนี้เราทรงอะไร หรือทรงแต่ความขี้เกียจขี้คร้านความท้อแท้อ่อนแอทรงตั้งแต่กิเลส

กิเลสมันเต็มอยู่แล้ว ความขี้เกียจขี้คร้านก็เพิ่มขึ้นอีก ความเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ความท้อถอยอ่อนแอ มันมีแต่เรื่องของกิเลส ก็ยิ่งหนักเข้าไป ๆ เพิ่มขึ้นไป ๆ การที่จะถอดถอนกิเลสมีสิ่งเหล่านี้เป็นต้น ออกจากภายในจิตใจ ให้เกิดความห้าวหาญในการประพฤติปฏิบัติ กำจัดสิ่งชั่วช้าลามกทั้งหลายให้หมดไปจากใจ ทำไมมันจะเป็นการกลับเพิ่มขึ้นมาเช่นนี้ ต้องคิดต้องอ่านนักปฏิบัติ ไม่คิดไม่อ่านไม่ได้ ยังไงจะต้องตายจมอยู่นี้ ตายจมเกิดจม เอาให้ดีดผึงซิ ถ้าไม่อยากเกิดจมตายจมอีกต่อไป

จิตใจถูกกดถ่วงเช่นเดียวกับวัตถุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ที่ถูกโลกดึงดูด ทีนี้จิตใจของเราก็ถูกโลกคือกิเลสมันดึงดูดให้จม ดีดขึ้นไม่ได้ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกทั้งหลาย ท่านดีดพระองค์ขึ้น และดีดองค์ของท่านขึ้น จนถึงขั้นอวกาศนอกสมมุติ วัตถุต่าง ๆ ถ้าพ้นจากความดึงดูดของโลกแล้ว มีน้ำหนักขนาดไหนมันก็เท่ากันเพราะไม่มีอะไรดึงดูด จิตใจของท่านผู้ใดก็ตามถ้าได้หลุดพ้นจากความดึงดูดของโลก คือกิเลสประเภทต่าง ๆ โดยสิ้นเชิงแล้วก็เป็นเช่นนั้น ไม่นิยมว่าผู้ใหญ่ผู้น้อย ไม่นิยมว่าเป็นหญิงเป็นชาย ไม่นิยมว่าพระพุทธเจ้าและสาวก ถ้าได้ดีดตัวขึ้นถึงขั้นอวกาศได้แก่โลกุตรธรรมแดนแห่งพระนิพพานหรือแดนแห่งธรรมที่บริสุทธิ์แล้ว **นตฺถิ เสยฺโยว ปาปิโย** ความยิ่งหย่อนไม่มีอะไรต่างกันเลย

เราผู้ปฏิบัติก็เป็นโอกาสอันดีอันเหมาะสมเวลานี้ อุตส่าห์พยายามประพฤติปฏิบัติหนักก็ไม่ถอย เบาก็ไม่ถอย พินิจพิจารณาเสมอ ระวังการสวมรอยของกิเลส

การแทรกซึมของกิเลสจะแทรกอยู่ทุกระยะที่เราเผลอเมื่อไร ต้องสับยำเราเมื่อนั้น สวนหมัดเราเมื่อนั้น จึงต้องระมัดระวัง สติเป็นของสำคัญ จงพยายามเอาจริงเอาจัง ให้เห็นศาสนาเจริญในใจเรา

ในครั้งพุทธกาลศาสนาเจริญ มีพระอริยบุคคลทุกประเภท หรือมีสมณะ ๔ ประเภท สมณะที่หนึ่ง โสดาปัตติมรรค สมณะที่สอง สกิทาคามรรค สมณะที่สาม อนาคามิมรรค สมณะที่สี่ อรหัตมรรค อรหัตผล การประพฤติปฏิบัติเพื่อทรงสมณะตั้งแต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด ศาสนาจึงไม่ผิดอะไรกับคำว่าตลาดแห่งมรรคผลนิพพาน สำหรับผู้ปฏิบัติต้องได้ต้องถึง เพราะความจริงอยู่กับใจของเราทุกคน ถ้าแยกออกมาก็อยู่กับกายกับใจ สรุปแล้วก็อยู่กับใจ เพราะใจเป็นผู้จะรับผลทุกสิ่งทุกอย่างในการกระทำของตน เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือหรือเป็นทางผ่านเข้าไป ๆ ผ่านเข้าทางกาย ผ่านเข้าทางวาจา หรือผ่านเข้าทางอายตนะภายใน ทุกข์ก็เป็นสัจธรรม สมุทัยก็เป็นสัจธรรม นี่ผ่านเข้าทางใจ เกิดขึ้นมาที่ใจ ผลิตทุกข์ขึ้นมาที่ใจ และแก้ไขกันที่ใจนี้

เมื่อจิตนี้ได้ถ่ายเทสิ่งสกปรกทั้งหลายออกเสีย แล้วบรรจุอรรถธรรมอันสะอาดงามของใจ สงบเย็นใจ สว่างไสวภายในใจ และเลิศเลอภายในใจขึ้นมาแทนที่เป็นลำดับ จนกลายเป็นว่าใจกับธรรมเป็นอันเดียวกันแล้ว จะพูดว่าธรรมก็ได้ พูดว่าใจก็ได้ เป็นธรรมชาติที่ประเสริฐ รู้อย่างชัดเจนภายในใจ ไม่จำเป็นต้องให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาบอกมาแนะว่า เวลานี้ท่านรู้แล้ว ท่านเห็นแล้วธรรมประเภทนั้น เพราะธรรมประเภทนั้นเป็น **สนฺทิฏฺฐิโก** ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเองด้วยกัน ไม่ว่าครั้งพระพุทธเจ้าหรือสมัยปัจจุบันนี้ ธรรมเป็นธรรมที่คงเส้นคงวา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงยักย้ายไปเป็นอื่น มีจริงอยู่ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล ขอให้ดำเนินทางเหตุให้เป็นหลักเป็นเกณฑ์เป็นเนื้อเป็นหนังเถิด ผลที่จะพึงได้รับนั้นจะไม่มีผู้ใดมารับแทนใจผู้กำลังบำเพ็ญเหตุเต็มสติกำลังความสามารถ และเต็มภูมิแห่งเหตุอยู่แล้วเวลานี้ จะพึงได้รับผลโดยสมบูรณ์ขึ้นที่ตัวเราเอง พร้อมกับคำที่ว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** จะเกิดขึ้นในขณะเดียวกัน ไม่มีบกพร่องที่จะต้องไปถามใครอีก

วันนี้ได้อธิบายถึงเรื่องศาสนาเสื่อมศาสนาเจริญ อธิบายไปไหนก็ตามเถอะ เราเป็นผู้ฟังเพื่อเราทุกรูปทุกนาม ขอให้ **โอปนยิโก** น้อมเข้ามาสู่ตัวเรา ศาสนาใดจะเจริญกับ

ผู้ใดก็ตาม จะเสื่อมกับผู้ใดก็ตามไม่สำคัญ เพราะเสื่อมหรือเจริญที่ใจของเรา ศาสนาเสื่อมที่เรา เราก็เป็นผู้ยอมรับทุกข์ ศาสนาเจริญขึ้นที่ใจเรา เราก็เป็นผู้เสวยผลแห่งความสุขความเจริญของศาสนามากน้อยภายในใจของตน

เราเป็นผู้รับผิดชอบตัวเราเอง ใจเราเอง ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดมารับผิดชอบ ไม่มีกาลสถานที่ใด ๆ มารับผิดชอบ เฉพาะอย่างยิ่งความขี้เกียจขี้คร้านความท้อแท้อ่อนแอนั้นไม่ใช่ผู้มาช่วยรับผิดชอบเรานะ ประเภทเหล่านี้มีแต่เหยียบย่ำทำลายให้เราล่มจมไปโดยถ่ายเดียว จึงควรเห็นภัยอย่างยิ่งกับสิ่งเหล่านี้ประจำใจ

จงมีสติอย่างเข้มงวดกวดขัน ระมัดระวังเสมอ สตินั้นแลจะเป็นเครื่องพยุงสตินั้นแลจะเป็นเครื่องรักษาเราให้ปลอดภัย ปัญญาแลเป็นธรรมชาติที่จะฟาดฟันหั่นแหลกสิ่งที่เป็นภัยทั้งหลายซึ่งมีอยู่รอบใจ และคอยแทรกแซง คอยเหยียบย่ำทำลายเราอยู่เสมอ ให้แตกกระจายไปด้วยปัญญาของเรานั้นแล จงเอาให้จริง อวกาศเหนือโลกเป็นยังไง อวกาศของโลกเราก็ทราบแล้ว อวกาศของธรรมเป็นอย่างไร พูดง่าย ๆ อวกาศของจิตเป็นอย่างไรให้รู้ที่นี่

การปฏิบัติและวิธีการทั้งหมดที่ได้อธิบายมานี้ ที่ผ่านไปแล้วก็ดี ปัจจุบันนี้ก็ดีก็แสดงถึงเรื่องวิธีการดำเนินจิตใจ ให้พ้นสู่อวกาศจากสมมุติโดยประการทั้งปวงอย่างประจักษ์ใจ ทั้ง ๆ ที่มีชีวิตอยู่นี้แล เอาให้เห็นให้จริงให้จัง อย่าลดละความเพียร

การอดนอนผ่อนอาหาร ท่านผู้ใดเห็นเหมาะสมกับจริตจิตใจของตนอย่างไร หรือวิธีการต่าง ๆ แห่งการประกอบความพากเพียร ให้พึงสังเกต ไม่อย่างนั้นไม่ได้ผลเท่าที่ควร ไม่ได้ผลคุ้มค่า เห็นว่าวิธีการใดเป็นที่ยังผลประโยชน์ให้เกิดคล่องตัวกว่าการกระทำทั้งหลายวิธีการทั้งหลาย ก็ให้พึงสังเกตและพึงทำตามวิธีการนั้น การทำอะไรไม่สังเกตจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร

ส่วนมากผู้ปฏิบัติมักจะดีทางอดอาหารผ่อนอาหาร แต่ถ้ารายไม่ถูกก็ไม่ควรฝืนเพราะการอดอาหารไม่ใช่เป็นการทำลายกิเลส แต่เป็นอุบายวิธีช่วยการทำลายกิเลสโดย

ทางความเพียร ด้วยจิตตภาวนา ศรัทธา ความเพียรต่างหาก นี่เป็นอุปกรณ์ เมื่อเห็นว่าไม่เหมาะวิธีการนี้ หรืออุปกรณ์อันนี้ไม่เกิดประโยชน์ ก็ไม่เอา หาวิธีใหม่ ถ้าถูกแล้วเอ้า เหมาะ นำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนความเพียรให้ได้ผลรวดเร็วดังใจหมาย นี่ละการประกอบความเพียร จึงต้องได้พิจารณาสังเกต อุบายแห่งความเพียรทุกแง่ทุกมุมสังเกตเสมอ ไม่อย่างนั้นไม่เข้าใจ ดำเนินไปสุ่มสี่สุ่มห้า ไม่ได้เรื่อง ต้องสังเกตตัวเองเสมอ

อดอาหารไม่ควรอดไปนานนัก จะทำให้เสียทางด้านธาตุขันธ์ เราเป็นผู้รับผิดชอบทั้งฝ่ายธาตุขันธ์และจิตใจ เราจึงควรพิจารณาตัวเรา ปฏิบัติต่อตัวเองให้เหมาะสม เพราะกิเลสอย่างแท้จริงนั้นไม่ได้อยู่กับกาย มันอยู่กับใจ แต่อาศัยกายเป็นเครื่องสนับสนุน เช่น กายมีกำลังมาก การภาวนาไม่คล่องตัว อืดอาดเนือยนาย ดีไม่ดีจิตหาความสงบไม่ได้ ผู้ที่มีความสงบแล้วกำลังดำเนินทางด้านปัญญา ปัญญาก็ไม่คล่องตัว พออดอาหารผ่อนอาหารลงไป จิตก็สงบได้ง่าย ปัญญาก็คล่องตัว เป็นเครื่องสนับสนุนกันอย่างนี้ แต่ไม่ใช่เป็นธรรมชาติที่ฆ่ากิเลสเพราะการอดอาหาร นั้นเป็นเครื่องสนับสนุนต่างหาก ผู้ที่จะฆ่ากิเลสก็คือสติกับปัญญา ศรัทธา ความเพียร นี่เป็นวิธีการโดยตรง ให้พึงสังเกตตัวเอง

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร เอาละยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

๓๑. ธรรมแท้ปรากฏที่ใจ

คำว่าธรรมมีอยู่ บาปมีอยู่ บุญมีอยู่ นรกมีอยู่ สวรรค์มีอยู่ พรหมโลกมีอยู่ นิพพานมีอยู่ และสัตว์โลกที่อยู่ในแหล่งแห่งสถานที่ หรือสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ทั้งมวล ไม่ใช่คนธรรมดารู้ ไม่ใช่คนธรรมดาที่มีกิเลสทั้งหลายเห็นกัน หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ของคนธรรมดาหรือสัตว์ทั่วโลก ไม่มีใครจะอาจเอื้อมรู้เห็นได้ยิน และสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ได้เลย มีพระพุทธเจ้า และสาวกอรหันต์ท่านซึ่งเป็นผู้วิเศษ จิตสว่างกระจ่างแจ้ง เพราะความเหนือสิ่งเหล่านี้แล้ว จึงสามารถเห็นสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ได้ ถ้าพูดถึงนิพพาน จิตของท่านเป็นนิพพานโดยสมบูรณ์แล้ว จึงได้นำมากล่าวมาแนะนำสั่งสอน

ธรรมทั้งมวลที่พระพุทธเจ้าทรงรู้ทรงเห็น และสิ่งทั้งปวง สถานที่ทั้งมวลดังกล่าวมานี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงรู้ทรงเห็น สัตว์ทั้งหลายไม่สามารถจะรู้จะเห็นจะเชื่อถือได้ในขั้นเริ่มแรก ต้องได้เริ่มชี้แจงไปตามภูมิตามฐานแห่งอุปนิสัยของสัตว์โลกไปก่อน จนกว่าจะมีเครื่องมือพอสามารถทราบได้เป็นขั้นเป็นตอน แต่ละสิ่งละอย่างได้

เพราะฉะนั้นสิ่งที่กล่าวมาทั้งมวลนี้ จึงเป็นสิ่งที่สุดวิสัยของโลกจะรู้จะเห็นจะเชื่อถือได้ เพราะไม่มีรายใดไปพบไปเจอไปรู้ไปเห็นมา พอจะนำสิ่งที่ตนรู้ตนเห็นนั้น

มาพูดมาเล่าให้เพื่อนฝูงฟังกัน จะเป็นรายใดก็ตามในแหล่งแห่งโลกธาตุนี้ ไม่มีแม้แต่รายเดียว มีพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นพระองค์แรกที่ทรงรู้ทรงเห็น ทั้งบาปทั้งบุญทั้งนรกทั้งสวรรค์เปรตผีต่าง ๆ ในภพน้อยภพใหญ่ ซึ่งเป็นไปตามวิบากของตน ๆ ตลอดถึงขั้นสูงขึ้นไป เทวบุตร เทวดา สวรรค์ชั้นพรหมโลก มีพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นผู้ทรงรู้ทรงเห็น และเป็นผู้แนะนำสั่งสอนให้เข้าใจตามกำลังความสามารถของตนจะพึงเข้าใจได้

ด้วยเหตุนี้ ธรรมะจึงเข้าสู่จิตใจของสัตว์โลกได้ยาก เพราะไม่เคยรู้เคยเห็นจะให้เชื่อกันง่ายดายอย่างไรได้ สิ่งที่รู้ที่เห็นสิ่งที่สัมผัสสัมพันธ์หรือคลุกเคล้ากันอยู่ตลอดเวลาในภพชาติต่าง ๆ มาตั้งกัปตั้งกัลป์ก็คือความมืดบอด และสิ่งที่รู้ที่เห็นที่สัมผัสสัมพันธ์ได้อยู่ในวิสัยของตนจะพึงรู้พึงสัมผัสเท่านั้น สัตว์โลกจึงจะเชื่อได้สนิทใจ เช่น ตาก็สามารถจะมองเห็นได้ในรูปหรือสีแสงต่าง ๆ วิสัยของตาก็มีเพียงเท่านั้น หูก็เพียงฟังเสียง อย่างมากก็มีเครื่องมือช่วย ตาอย่างมากก็มีเครื่องมือช่วยไปเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เครื่องมือเหล่านั้นก็อยู่ในวิสัยของสมมุตินี้ จมูก ลิ้น กายมีแต่สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ในวิสัยของตน ไม่นอกเหนือไปจากนี้ได้ ใจแม้จะเป็นความรู้ เรียกว่าเป็นพื้นฐานแห่งตัวรู้อยู่แล้วก็ตาม แต่ใจดวงนี้ก็ถูกปิดบังหุ้มห่ออยู่กับสิ่งมืดมิดปิดตาทั้งหลาย จึงรู้แบบที่ท่านว่า **อวิชฺชาปจฺจยา** หรือว่า อวิชชา รู้ก็รู้แบบฝ้า ๆ ฟาง ๆ ไม่รู้เต็มหูเต็มตาเต็มดวงใจจริง ๆ รู้แบบฝ้าแบบฟาง ไม่รู้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มอัตราแห่งความรู้จริง ๆ ธรรมจึงเข้าสู่จิตใจของโลกได้ยากเพราะเหตุเหล่านี้แล

ผู้ที่มาประกาศสั่งสอนโลกก็มีพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวในขั้นเริ่มแรก คนทั้งโลกสัตว์ทั้งโลก เคยเชื่อสิ่งที่สัมผัสสัมพันธ์กันมาแล้วและนมนาน ต่างคนต่างสัมผัสสัมพันธ์ในสิ่งที่อยู่ในวิสัยของตนด้วยกัน เมื่อพูดสิ่งเหล่านี้สู่กันฟัง โลกทั้งหลายก็เชื่อกันได้ง่าย เพราะอยู่ในวิสัยของตนที่รู้ที่เห็นที่ควรจะเชื่อได้หรือเชื่อได้ ย่อมเชื่อได้อย่างง่ายดาย แต่สิ่งที่มีอยู่นอกเหนือจากนี้ซึ่งเป็นสิ่งที่ตนไม่เคยรู้เคยเห็น แม้จะมีผู้มาชี้แจงบอกสอนอย่างชัดเจนหรือแจ่มแจ้งอย่างไร จิตใจก็ยังเปิดรับไม่ได้สนิท เพราะสิ่งที่ปิดบังจิตใจไม่ให้เปิดรับความจริงคือธรรมทั้งหลายนั้น มันปิดสนิทอยู่ภายในใจ ไม่มีกาลสถานที่เวล่ำเวลาเลย จึงเป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับสัตว์โลก ที่จะเปิดสิ่งปิดบังหุ้มห่อ

กีดขวางรัดรึงอยู่ภายในใจนี้ออกได้ทีละเปลาะสองเปลาะ ทีละก้าวสองก้าว จึงเป็นความลำบากมาก เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นประหนึ่งว่าอวัยวะเดียวกันกับทั้งร่างกายและจิตใจของสัตว์แต่ละราย ๆ ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านี้เป็นของปลอมไม่ใช่ของจริง เพียงแฝงของจริงอยู่เหมือนกาฝากเท่านั้น

ใจแท้นั้นจริง แต่สิ่งที่เคลือบแฝงอยู่กับใจนั้นปลอม ตานั้นเห็นได้จริง แต่สิ่งที่เคลือบแฝงให้พาหลงทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เมื่อสัมผัสสัมพันธ์นั้นมันปลอม และอยู่อีกฉากหนึ่ง คืออยู่ฉากหลัง จึงมองเห็นอะไรไปในทางบิดเบือนความจริงโดยให้เป็นไปด้วยความรักความชัง ความเกลียด ความโกรธ ไม่ได้เป็นไปตามหลักธรรมชาติแห่งความจริง ในสิ่งที่ตนได้เห็นได้ยินได้ฟังอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย และเต็มตามความจริงเลย

คำว่าธรรม ๆ แม้จะอยู่ตลอดอนันตกาลและมีอยู่ในที่ทั่วไปก็ตาม สัตว์โลกก็ไม่สามารถปรับเครื่องรับธรรมทั้งหลาย คือใจให้เข้าสู่ธรรมขั้นต่าง ๆ ได้ ธรรมจึงเป็นของลำบากสำหรับโลกที่จะสัมผัสสัมพันธ์ได้ ต่อเมื่อได้ยินได้ฟังจากพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงรู้ทรงเห็นเต็มพระทัยไม่สงสัย ทรงแสดงหลายครั้งหลายหน สิ่งที่รับทราบคือใจ และปรับปรุงตัวไปในขณะที่ได้ยินได้ฟังโดยสม่ำเสมอ สิ่งที่ปิดบังทั้งหลายก็ย่อมเบาบางลงและจางออกไป ๆ ถ้าเป็นเมฆหนา ๆ มืด ๆ ทึบ ๆ ก็ค่อยจางออกไป กระจายออกไป มองเห็นทิศเห็นทางได้พอประมาณ นี่แลการได้ยินได้ฟัง แม้จะเป็นกระแสแห่งธรรมที่แสดงออกจากพระพุทธเจ้าก็ตาม จากพระสาวกทั้งหลายก็ตาม ซึ่งเป็นอาการแห่งธรรมทั้งนั้นก็จริง แต่เมื่อได้ฟังอาการแห่งธรรม กระแสแห่งธรรม ซึ่งเต็มไปด้วยเหตุด้วยผล ที่จะยังสัตว์ทั้งหลายให้เข้าสู่ความจริงได้ ใจของสัตว์โลกย่อมจะเข้าสู่ความจริงได้เป็นลำดับ เพราะการได้ยินได้ฟังอยู่โดยสม่ำเสมอ

หากเราจะพิจารณาธรรมดา โดยเอาสิ่งเลวทรามที่ฝังใจ และเป็นเจ้าอำนาจนี้ออกมาคิดมาปรุงกัน ก็ดังที่เคยคิดเคยปรุงมาแล้วก็ง่าย จะคิดว่าธรรมมีอยู่ทั่วไปตามคัมภีร์ใบลาน ตามวัดตามวา ครูบาอาจารย์แนะนำสั่งสอนมีเต็มไปหมด อย่างนี้ก็ง่าย แต่ว่าธรรมที่จะให้เป็นประโยชน์ให้สัมผัสสัมพันธ์กับใจ ให้ตื่นเต้น ให้สะดุดใจ ให้เกิดความ

เชื่อความเลื่อมใส ให้เกิดความกระหยิ่มอิ่มเอิบ ให้เกิดความพอใจ ให้เกิดความสุขเป็นขั้นเป็นตอนไป เป็นสิ่งที่สัมผัสสัมพันธ์ได้ยาก ถ้าไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจริง ๆ แล้ว ธรรมแท้ดังที่กล่าวมาเหล่านี้ จะไม่สัมผัสสัมพันธ์จิตใจเลยตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งวันตาย จะเกิดเปล่า ๆ เหมือนต้นไม้ใบหญ้าเกิดขึ้นมา และตายทิ้งเปล่า ๆ เหมือนต้นไม้ใบหญ้าตายนั้นแล คุณสมบัติที่จะนำมาทำประโยชน์อะไรไม่ปรากฏ

ร่างกายและตัวของเราทั้งร่างทั้งตัวนี้ ก็จะเป็นเช่นนั้น เกิดแล้วตายเล่า ตายแล้วเกิดเล่า ก็ไม่ผิดอะไรกับวัตถุต่าง ๆ ที่เกิดที่ตายกันเกลื่อนโลกอันนี้ ถ้าไม่เสาะแสวงหาสารธรรมเข้าสู่จิตซึ่งเป็นสาระสำคัญ คือการปรับปรุงจิตของตนให้เข้าสู่ระดับอันควรสัมผัสสัมพันธ์ธรรมแท้ได้ ด้วยการปฏิบัติเสียแต่บัดนี้ เราจะไม่มีทางรู้เห็น ไม่มีความเป็นสาระแก่ตน ไม่เป็นที่อบอุ่นภายในใจของตนได้เลยตลอดไป

พวกเราได้มาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่ได้นับถือศาสนา ยังได้บวชและได้ปฏิบัติตามหลักศาสนธรรมด้วย ได้เป็นนักบวชและนักปฏิบัติด้วย ซึ่งเป็นเพศที่ควรก้าวเข้าสู่แดนสัมผัสสัมพันธ์ธรรมได้ตามขั้นตามภูมิของธรรม ตามกำลังความสามารถของตน จึงควรกระตือรือร้นในการประพฤติปฏิบัติตน ตามเพศและโอกาสอำนวย อย่าประมาทนอนใจ

คำว่าธรรม เริ่มต้นแต่สมาธิธรรม นี่แลธรรมที่จะสัมผัสสัมพันธ์ให้เห็นชัดเจนภายในใจ การให้ทาน การรักษาศีลก็เป็นผลปรากฏในใจ แต่ยังไม่เด่นชัดในความรู้ความสะดุดใจเหมือนสมาธิธรรม ปัญญาธรรม ตามขั้นของธรรมนั้น ๆ จนถึงขั้นวิมุตติธรรม ธรรมนี้เป็นธรรมแท้ซึ่งจะสัมผัสรับรู้ที่ใจแห่งเดียว ชื่อของสมาธิก็ไม่ใช่ธรรมแท้ ชื่อของปัญญาก็ไม่ใช่ธรรมแท้ ชื่อของวิมุตติหลุดพ้นหรือพระนิพพานก็ไม่ใช่ธรรมแท้ ธรรมแท้คือสิ่งที่สัมผัสกับใจของผู้ปฏิบัติ ว่าใจสงบเป็นสมาธิเป็นต้น ชื่อว่าใจได้เริ่มสัมผัสสัมพันธ์ธรรมแล้ว สมาธิขั้นใด มีความสงบเย็นใจขนาดไหนก็ทราบได้ชัดภายในใจ นี่คือธรรมแท้ แม้จะเป็นขั้นแห่งธรรมที่ยังต่ำยังหยาบอยู่ แต่ก็เป็นธรรมแท้ในขั้นนี้และขั้นต่อไปเป็นลำดับ เช่นเดียวกับธนบัตรใบละสิบบาท ยี่สิบบาท ใบละร้อย

บาท ห้าร้อยบาท เป็นธนบัตรจริงไปตาม ๆ กัน มีคุณภาพตามลำดับลำดาของธนบัตรชนิดนั้น ๆ

ธรรมแท้ก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน คำว่า สมาธิธรรม เริ่มแรกตั้งแต่จิตได้รับความสงบ เพราะการภาวนา การอบรมจิตใจ การรักษาจิตใจ บำรุงจิตใจด้วยสติ คลี่คลายสิ่งที่ปิดบังหุ้มห่อภายในจิตใจด้วยปัญญาโดยสม่ำเสมอ สมาธิธรรมก็เริ่มปรากฏขึ้น คำว่าสมาธิเริ่มปรากฏก็คือความสงบเย็นใจ ความมั่นคงของใจ ความมีหลักฐานของใจเริ่มปรากฏขึ้นเป็นลำดับนั่นแล

การพิจารณาทางด้านปัญญา คือการคลี่คลายสิ่งที่รัดรึงภายในจิตใจด้วยอำนาจแห่งอุปาทาน เพราะเป็นสาเหตุที่มาจากความลุ่มหลง พึงคลี่คลายลงไปตามหลักความจริงให้เห็นชัดด้วยปัญญาโดยลำดับ อุปาทานซึ่งเป็นสิ่งที่หนักมากยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกทับใจอยู่ตลอดเวลานั้น จะค่อยคลายตัวออกไปตามปัญญาที่หยั่งเข้าถึง เพราะความรู้ความเข้าใจด้วยปัญญาที่เกิดขึ้นจากการพิจารณานั้นแล จะเป็นสิ่งที่คลี่คลาย และแก้สิ่งที่มัดตรึงจิตใจไว้ออกไปได้ เมื่อปัญญาปรากฏขึ้น ยังผลให้จิตได้รับความเบาบางมากน้อย ก็ทราบได้ชัดว่าธรรมแท้ที่เกิดขึ้นจากด้านปัญญา ได้ปรากฏขึ้นแล้วอย่างนี้

ปัญญามีหลายขั้น การพิจารณาในขั้นเริ่มแรกจะไม่สะดวก ฝืด ๆ เคือง ๆ ขัด ๆ ข้อง ๆ เพราะเป็นงานที่ไม่เคยทำและไม่เคยเห็นผล การเริ่มแรกพิจารณาย่อมแฝงไปด้วยความขี้เกียจ แต่พิจารณาหลายครั้งหลายหน ปัญญาก็ย่อมมีความราบรื่น มีความคล่องแคล่วแกล้วกล้าฉลาดแหลมคมขึ้นไปเรื่อย ๆ ผลที่จิตได้รับจากปัญญาเป็นผู้ถอดผู้ถอน ผู้เบิกทางอันรุกรังด้วยกิเลสอุปาทานทั้งหลายออกได้นั้น ย่อมกระจ่างแจ้งขึ้นแสดงผลให้เห็นอย่างชัดเจนภายในใจ สมาธิธรรมก็ปรากฏขึ้นแล้วที่ใจ ปัญญาธรรมก็เริ่มปรากฏขึ้นแล้วที่ใจไม่ปรากฏที่ไหน ๆ ในอวัยวะทั้งมวลนี้ไม่ใช่ภาชนะของธรรม มีจิตดวงเดียวเท่านั้นเป็นภาชนะของธรรม และเป็นภาชนะที่เหมาะสมอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรเสมอเหมือน

เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้อบรมจิตใจโดยทางที่ถูก มีจิตตภาวนาเป็นต้น จนสติปัญญาซึ่งได้รับการอบรมมาไม่หยุดไม่ถอย และฝึกหัดค้นคว้าจนมีความคล่องแคล่วภายในตัวแล้ว สิ่งที่ปิดบังหุ้มห่อภายในจิตใจมากน้อยนั้นเกี่ยวโยงมากับอะไร สติปัญญาจะสามารถค้นตลบทบทวนในสาเหตุที่เกี่ยวโยงนั้นเข้าไป และตัดขาดไปได้เป็นวรรคเป็นตอน ผลของปัญญาก็คือจิตเป็นผู้รับ ผลนั้นจะเกิดความสว่างไสวขึ้นภายในใจ

สรุปความลงในข้อสุดท้ายแห่งยอดธรรมเครื่องกำจัด ก็คือสติปัญญานั้นแลเป็นเครื่องกำจัดฟาดฟันหั่นแหลกสิ่งรกรุงรังทั้งหลายภายในใจอันเป็นส่วนละเอียดให้แตกกระจายหายสูญไปหมดไม่มีเงื่อนต่อ ไม่เกี่ยวโยงกับสิ่งใดอีก คือไม่เกี่ยวโยงกับรูป กับเสียง กับกลิ่น กับรส กับเครื่องสัมผัสต่าง ๆ อันเป็นส่วนภายนอก และไม่เกี่ยวโยงไม่ผูกพันกับรูปคือกายของตน ไม่ผูกพันกับนามธรรมคือ เวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ สัญญา ความจำได้หมายรู้ สังขาร ความคิดความปรุง วิญญาณ ความรับทราบในเมื่อสิ่งต่าง ๆ เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์ทางอายตนะ ไม่มีความเกี่ยวโยง ไม่มีการประสานตัดขาดจากกันไม่มีเงื่อนสืบต่อก่อแขนง ทั้งอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ตัดขาดทั้งอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย แม้จิตก็รู้เท่าตัวเอง คือตัดขาดภายในจิตอีกด้วย ไม่มีเงื่อนต่อใดเลย นั่นแลท่านเรียกว่าธรรมเลิศ

ธรรมแท้เกิดขึ้นที่ใจ สถิตอยู่ที่ใจ อยู่ที่ไหนก็ไม่มีคำว่า กาล สถานที่ ที่จะไม่อยู่กับธรรมเลิศประเภทนี้ เพราะใจกับธรรมเป็นอันเดียวกันแล้ว นี่แลท่านเรียกว่าธรรมประเสริฐปรากฏขึ้นที่ใจ และไม่ว่าธรรมขั้นใดจะปรากฏขึ้นที่ใจทั้งนั้น ที่อยู่ภายนอกใจมีแต่ชื่อของธรรม ชื่อของกิเลส ดังในตำราในคัมภีร์ท่านจารึกไว้ เช่น สมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม และกิเลสประเภทต่าง ๆ เป็นต้น เหล่านี้เป็นชื่อของกิเลสบาปธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ธรรมแท้ดังที่อยู่ในจิต ธรรมที่กล่าวมาทั้งมวลนี้ก็มีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเป็นผู้ทรงค้นพบ รู้เห็นทุกแง่ทุกมุม แล้วนำมาสอนโลกให้รู้ตามเห็นตาม

ใจเป็นความรู้สึกประจำตน และเคยเกี่ยวข้องพัวพันกับสมมุตินิยมทั้งหลาย เนื่องจากใจยังเป็นสมมุติ เนื่องจากใจยังเป็นกิเลสเต็มตัว สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใดจึงเป็น

เรื่องของกิเลสไปทั้งมวล คือเป็นเรื่องผูกมัดรัดรึงตัวเองทั้งสิ้น ไม่ว่าจะสัมผัสสัมพันธ์ทาง ตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย อารมณ์ภายในใจ เกี่ยวกับเรื่องอดีตอนาคต แม้กับปัจจุบันก็ติด ติดไปหมด พัวพันไปหมด จึงไม่สามารถรู้ธรรมทั้งหลาย ของจริงทั้งหลายได้ เพราะสิ่งเหล่านี้มีอำนาจปกคลุมหุ้มห่อรอบดวงจิต ทั้งขณะได้เห็นได้ยินได้สัมผัสสัมพันธ์ต่าง ๆ จนกระทั่งอารมณ์ที่คิดขึ้นภายในจิตใจ ก็เต็มไปด้วยสิ่งผูกพันรัดรึงทั้งนั้น จิตใจจึงหาอิสระไม่ได้

เมื่อจิตเต็มไปด้วยสิ่งกดขี่บังคับอยู่แล้ว จะมองเห็นความจริงได้อย่างไร ใจสัมผัสสัมพันธ์อยู่กับสิ่งเหล่านี้ตลอดเวลา คำว่าธรรมจะปรากฏขึ้นภายในใจได้อย่างไร ธรรมไม่ใช่ประเภทเหล่านี้ ประเภทเหล่านี้เป็นเรื่องของสมมุตินิยมของกิเลสทั้งมวล ประเภทเหล่านี้เป็นเครื่องปิดจิตปิดใจต่างหาก ไม่ใช่ประเภทที่เปิดเผยหรือถอดถอนจิตใจออกจากกิเลสแลกองทุกข์ จงฉุดลากสิ่งเหล่านี้ออกให้ได้ จะมองเห็นใจเห็นธรรมได้อย่างชัดเจน

ธรรมเป็นธรรม เมื่อนำมาปฏิบัติจึงปรากฏขึ้นภายในจิตใจ ดังพระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องบาปมีอยู่ ใครไม่ทราบและไม่เชื่อก็ตาม บาปนี้ก็เป็นของมีอยู่ดั้งเดิม บุญเป็นของมีอยู่ดั้งเดิม บาปก็คือความทุกข์ของสัตว์ บุญก็คือความสุขของสัตว์ของคนนั้นแล นรกเป็นสถานที่อยู่แห่งผู้มีวิบากกรรมอันชั่ว สวรรค์เป็นสถานที่อยู่แห่งผู้มีวิบากกรรมอันดี พรหมโลกก็เหมือนกันเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป เป็นที่อยู่ของผู้มีวิบากกรรมอันดี นิพพานเป็นที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ สิ่งเหล่านี้ใครจะรู้ใครจะเห็นได้เล่า เพราะไม่มีเครื่องมือ ใจไม่สว่างกระจ่างแจ้ง ใจไม่พ้นสิ่งปกปิดกำบังทั้งหลาย มองก็มองไปด้วยความมืดบอดที่กิเลสปิดบังตาใจไว้ บุญจะมี บาปจะมีอยู่ตั้งกัปตั้งกัลป์ก็หาได้รู้ได้เห็นไม่ หาได้พบไม่ทั้ง ๆ ที่บุญบาปก็สัมผัสสัมพันธ์อยู่กับใจนั้นแล ใจก็ไม่ทราบได้ว่าสิ่งเหล่านี้มี ท่านจึงเรียกว่า โลกันตสัตว์ สัตว์ที่อยู่ด้วยความมืดบอดไม่มีหลักประกันตัว ไม่มีธรรมเครื่องประกันใจ อยู่หรือไปแบบยถากรรม ราวกับปลาที่ถูกขังอยู่ในหม้อฉะนั้น

พระพุทธเจ้าเป็นผู้สามารถทราบหลักความจริง การตรัสรู้ธรรม ตรัสรู้ตามหลักความจริง ไม่ใช่ตรัสรู้ด้วยความจอมปลอม สิ่งใดที่มีอยู่เป็นอยู่ จึงทรงยอมรับตามความ

มีอยู่เป็นอยู่ของสิ่งเหล่านั้น และสั่งสอนโลกตามสิ่งที่มีที่จริงนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้คำว่า บาปมีอยู่ บุญมีอยู่ นรกมีอยู่ สวรรค์มีอยู่ พรหมโลกมีอยู่ จึงทรงแสดงตามสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลาย ไม่มีศาสดาองค์ใดจะไปลบล้างสิ่งมีอยู่ทั้งหลายเหล่านี้ ให้สูญหายไปจากความมีอยู่ของตนได้ นอกจากจะแนะนำสั่งสอนสัตว์โลกในสิ่งที่ควรละที่เห็นว่าเป็นภัย ในสิ่งที่ควรบำเพ็ญที่เห็นว่าเป็นคุณ เพื่อสิ่งและสถานที่ที่พึงหวังจะได้เป็นสมบัติของตนเท่านั้น มีแต่การแนะนำสั่งสอนอย่างนี้เป็นแบบเดียวกัน ในบรรดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่มาตรัสรู้ในแดนโลกธาตุนี้ แต่ละพระองค์ ๆ พระโอวาทจึงไม่ขัดแย้งกันแต่กาลไหน ๆ มา

ยกตัวอย่างในพระโอวาทย่อ ๆ ว่า **สพฺพปาปสฺส อกรณํ** การไม่ทำบาปหยาบช้าทั้งปวงหนึ่ง **กุสลสฺสูปสมฺปทา** การยังกุศลคือความฉลาดให้ถึงพร้อมที่ใจหนึ่ง **สจิตฺต–ปริโยทปนํ** การชำระจิตใจของตนให้ผ่องแผ้วจนถึงความบริสุทธิ์หนึ่ง **เอตํ พุทฺธานสาสนํ** นั่นคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสอนไว้เป็นแบบเดียวกันอย่างนี้ เพราะการตรัสรู้ธรรมนั้น ตรัสรู้สิ่งที่มีอยู่เห็นอยู่ ไม่ได้อุตริไปตรัสรู้ในสิ่งที่ไม่มีไม่เป็น การสั่งสอนจึงสั่งสอนตามสิ่งที่มีที่เป็น ที่นี่ย่นเข้ามา เพราะธรรมใกล้ก็มีไกลก็มี เหมือนสมมุติในโลกมีทั้งใกล้ทั้งไกล มีทั้งในทั้งนอก

ที่นี่ย่นเข้ามาถึงเรื่องที่ว่าบาปมีอยู่ สำหรับผู้ปฏิบัติมีอยู่ที่ไหนบาปน่ะ สิ่งที่เป็นพื้นฐานเป็นที่บรรจุของบาปคืออะไร อะไรเป็นสถานที่หรือเป็นที่บรรจุของบาปผู้สร้างบาปคืออะไร ก็ใจนั่นแลเป็นสถานที่เป็นโรงงานสร้างบาปผลิตบาปขึ้นมา เพราะกิเลสอยู่ที่ใจและเป็นผู้บังคับให้สร้างบาปขึ้นมา ท่านบอกว่ากิเลสเป็นสาเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้ว ย่อมได้รับผลของกรรม ท่านจึงให้ชื่อว่ากิเลสวัฏฏ์ กัมมวัฏฏ์ วิปากวัฏฏ์ เรียกว่าวัฏวนสาม สัตว์โลกต้องวกเวียนกันไปมาอยู่เช่นนี้ไม่มีสิ้นสุด ไม่มีต้นไม่มีปลาย เหมือนมดแดงไต่ขอบด้ง ไต่กลับไปวนไปเวียนมาอยู่ขอบด้งขอบเดียว สำคัญว่าเป็นของใหม่อยู่เรื่อยไป หาทางออกไม่ได้

การสร้างบาปก็คือใจ เมื่อสร้างบาปแล้วความทุกข์ก็เกิดขึ้นที่ใจ ที่สร้างบุญก็คือใจ เมื่อสร้างบุญได้มากน้อยความสุขก็ปรากฏขึ้นที่ใจ จิตใจมีความละเอียดมากน้อยเพียงไร การเลื่อนชั้นภูมิของตน ก็ย่อมเลื่อนไปตามลำดับแห่งคุณสมบัติของใจ ที่ควรก้าวขึ้นสู่

ภูมินั้น ๆ เมื่อจะย้ายจากภพชาติที่เป็นอยู่นั้นไปสู่ภพชาติ หรือสถานที่อื่นเรียกว่าปรโลก ก็ต้องก้าวออกไปด้วยกำลังแห่งบุญแห่งบาปที่บรรจุไว้ภายในจิตใจ เมื่อกำลังทางชั่วมีมากก็ผลักดันให้ไปเกิดในสถานที่ต่ำช้าเลวทราม เช่น นรก ตลอดถึงโลกันตนรกเป็นต้น นี่อะไรพาให้ไป

ก็ใจนี้แหละ ผู้ที่บรรจุความชั่วช้าลามกให้มีพลังเต็มที่ ผลักไสจิตใจให้ไปสู่แดนนรกที่ไม่พึงปรารถนานั้น ไม่ใช่ผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้ไปบังคับกดขี่ข่มเหงให้ไปสู่นรกขุมนั้นขุมนี้ แต่เป็นเพราะความคึกความคะนอง ความอยากความทะเยอทะยานของใจเอง อันเป็นเรื่องของกิเลสตัณหาทั้งมวล เป็นผู้ผลักดันพาให้สร้างบาปสร้างกรรมโดยไม่คำนึงถึงผิดถึงถูกดีชั่วประการใด บทเวลาได้รับผล กิเลสมันไม่มารับ เราผู้ทำตามอำนาจของกิเลสนั้นแลเป็นผู้รับผล

ทีนี้จะลบล้างได้อย่างไร เมื่อเข้าถึงตัวผลแล้วลบล้างไม่ได้ สุขทุกข์มากน้อยจนถึงขั้นมหันตทุกข์ เราก็จำต้องยอมรับตามกำลังของวิบากกรรมนั้น จะตายก็ไม่ตายเพราะจิตไม่เคยตาย หากทุกข์เต็มที่แสนจะทนได้ เพราะอำนาจของกรรมที่พาให้ทุกข์อยู่นั้นแลจนกว่าจะผ่านพ้นวิบากกรรมนั้นไปได้ เพราะคำว่าบาปก็เป็นของไม่เที่ยง บุญก็ยังเป็นของไม่เที่ยงเหมือนกัน ย่อมมีทางสิ้นสุดไปได้ มีหมดไปได้ มีเบาบางไปได้ เหมือนคนพ้นโทษจากเรือนจำ นอกจากก้าวเข้าสู่นิพพานเสียอย่างเดียว นั้นคำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เข้าไม่ถึง

ทีนี้การสร้างบุญก็เทียบกันได้กับการสร้างบาป สร้างบุญนี้คือธรรมเป็นผู้บงการธรรมเป็นผู้ผลักดันให้สร้างบุญสร้างกุศล ไม่ใช่กิเลสพาให้สร้าง เพราะฉะนั้นผลจึงต่างกัน ถ้ากิเลสพาให้สร้าง จะสร้างตั้งแต่สิ่งที่กิเลสต้องการ แต่เป็นสิ่งที่ขัดขวางธรรม เป็นสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อธรรม แล้วก็ย้อนเข้ามาเป็นข้าศึกต่อตนนั่นแล กิเลสพาให้สร้างกรรมเป็นอย่างนี้ แต่ธรรมพาให้สร้างกรรม ให้สร้างแต่คุณงามความดี สร้างบุญสร้างกุศล เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา กิริยาอะไรก็ตามที่แสดงออกจากการกระทำเป็นผลเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น ไม่มีการกระทบกระเทือนให้เกิดความเสียหายเดือดร้อน

อันเกี่ยวกับกิเลสแทรกแซงเลย นี่เรียกว่า ธรรมพาให้สร้างบุญ สร้างความดี ผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างความดีเพราะธรรมย่อมเป็นความสุข

บุญคือความสุขอันเป็นผลเกิดขึ้นจากการสร้างความดีทั้งมวล นี้ใครเป็นผู้สร้างก็คือใจเป็นผู้บงการ ใจเป็นโรงงานอันใหญ่โต ผู้บัญชางานออกมาจากใจ เมื่อใจได้รับการอบรมในทางที่ถูกที่ดีแล้ว ย่อมจะระบายออกมาในทางที่ถูกที่ดี ผลก็สะท้อนย้อนกลับเข้าไปเป็นความพึงใจของจิตนั่นเอง เพราะใจเป็นผู้ทำ ผลย่อมเกิดขึ้นกับใจ เมื่อมีภูมิอรรถ ภูมิอรรถภูมิธรรมควรจะก้าวเข้าสู่ขั้นภูมิอันสูงส่ง ก็พลังแห่งธรรมแห่งบุญกุศลที่เกิดขึ้นจากธรรมเป็นผู้พาให้สร้างนั้นแล จะเป็นผู้ส่งเสริมให้ไปเกิดในภพนั้น ๆ คือภพอื่น ภพหน้า เช่น สวรรค์ พรหมโลก ดังท่านกล่าวไว้สวรรค์ ๖ ชั้น พรหมโลก ๑๖ ชั้น และนิพพานเหล่านี้เป็นสถานที่ที่อยู่ของผู้มีบุญ เพราะการสร้างบุญสร้างกุศล

บุญไม่อยู่ที่ไหน บาปไม่อยู่ที่ไหน บุญ–บาปเป็นของกลาง ๆ เช่นเดียวกับอากาศร้อนและหนาว แต่กายเป็นผู้รับทราบอากาศร้อนและหนาวนั้น ไม่สัมผัสที่ไหน แต่ใจเป็นผู้รับสัมผัสบุญและบาปนั้น บุญก็ดี บาปก็ดี ไม่อยู่กับดิน น้ำ ลม ไฟ ฟ้าอากาศที่ไหน ๆ ไม่มีที่สถิตอยู่ของบุญ ไม่มีที่ปรากฏอยู่ของบาปและบุญเหมือนใจ ใจแต่ผู้เดียวจะรองรับบุญและบาป ใจจึงเป็นภาชนะสำคัญที่จะรับทั้งบาปและบุญ แม้ตนจะไม่ทราบว่าบาปมีบุญมีก็ตาม บุญและบาปนี้แล จะเป็นพลังผลักดันอันสำคัญให้สัตว์โลกได้หมุนตัวเข้าไปสู่กำเนิดเกิดเป็นภพชาติต่าง ๆ จนกระทั่งตกนรกหมกไหม้ จะนอกเหนือไปจากกิเลสอันเป็นผู้บงการให้ทำกรรมชั่วนี้ไม่ได้เลย ผู้ที่ไปในสถานที่ดี คติที่เหมาะสมหรือที่พึงหวังก็ไม่นอกเหนือจากบุญเป็นพลังที่ได้สร้างความดีมาแล้วนั้นเช่นกัน

สัตว์โลกท่องเที่ยวอยู่ตามที่กล่าวเหล่านี้แล ที่ว่าอบายภูมิ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน ท่านกล่าวไว้ สัตว์เดรัจฉานเราก็เห็นด้วยตาเนื้อของเราว่ามีหรือไม่มีเราสงสัยที่ไหน เมื่อสิ่งรับสัมผัสสัมพันธ์กันมีอยู่ ก็ย่อมเชื่อตามสิ่งที่มีอยู่ เพราะการได้รับสัมผัสสัมพันธ์ทางตา ทางหูของเรา นี่เรียกว่าสัตว์เดรัจฉาน ส่วนเปรตเราไม่สามารถเพราะภูมิของเราไม่มี ความรู้ของเราไม่มี ญาณหยั่งทราบอันละเอียดลออทางด้านธรรมะของเราไม่มี นรกเราก็ไม่สามารถที่จะมองเห็นทั้ง ๆ ที่มีอยู่ พวกเปรต พวกผี มีอยู่ นรก

มีอยู่ สัตว์เดรัจฉานมีอยู่ แต่เราจะทราบสามารถทราบได้ในบางสิ่งบางอย่าง แม้แต่สัตว์เราจะทราบได้เฉพาะสัตว์ที่มีอวัยวะหยาบเท่านั้น ส่วนละเอียดสุดวิสัยที่จะมองเห็นด้วยตาเนื้อแล้ว เราก็ไม่สามารถทราบได้นอกจากมีเครื่องช่วย เช่น กล้องส่องดูเชื้อโรคก็พอเห็นได้ สิ่งที่เหนือวิสัย สุดวิสัยของเราที่จะเห็นได้ตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้นั้น มีมากมายจนไม่อาจพรรณนาได้

เราจะเห็นได้ว่า พุทธวิสัย คือวิสัยความสามารถของพระพุทธเจ้า กับสามัญวิสัย คือความสามารถอาจรู้ของสัตว์โลกนั้นต่างกันอยู่มาก สิ่งที่มีอยู่ ท่านเห็นแต่เราไม่เห็นมีเยอะ ท่านรู้แต่เราไม่รู้มีมากมาย ทั้งส่วนหยาบ ส่วนกลาง ส่วนละเอียด ท่านรู้ท่านเห็นทุกสิ่งทุกอย่าง แต่เรารู้ไม่ได้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าคิดร้อยสิ่งแล้วเราจะเห็นเพียงสิ่งเดียวสองสิ่ง ท่านร้อยทั้งร้อยก็เห็นหมด

นี่แลศาสดาองค์เอก ทรงสั่งสอนสัตว์โลกด้วยความรู้ความสามารถ ตามหลักความจริงที่มีอยู่ไม่ทรงลบล้าง ว่าบาปมีก็บอกว่ามี และสอนวิธีให้ละบาป หากเคยมีอยู่แล้วในตัวของสัตว์โลกก็สอนให้ละ อย่าพากันกำเริบเสิบสานยินดีในการสร้างบาปจะเป็นบาป แล้วจะหาบกองทุกข์ทั้งมวลไว้ที่ตัวเราเองนั้นแล ไม่มีที่ใดเป็นที่บรรจุบาปไว้ ไม่มีตู้ไม่มีหีบ ไม่มีห้วยหนองคลองบึง จะบรรจุบาปของแต่ละบุคคลคนหนึ่ง ๆ สร้างเอาไว้ แต่สถานที่อยู่ของบาปทั้งหลายคือใจ ใจของผู้สร้างนั้นแลไม่ใช่ใจของผู้อื่นผู้ใด และทรงสอนให้สร้างบุญบำเพ็ญ บุญก็ไม่มีที่เก็บไม่มีที่รักษา ไม่มีตู้ไม่มีหีบ ไม่มีห้วยหนองคลองบึง ที่จะเก็บบุญและบุญเทลงไว้ เป็นภาชนะสำหรับรับบุญไว้ มีใจดวงเดียวเท่านั้นเป็นที่เก็บที่รักษา และเป็นที่จะสนับสนุนตนให้มีความสุขความสบายตามอำนาจแห่งบุญที่มีมากน้อย ท่านสอนลงที่นี่ตามหลักความจริง ไม่สอนไปที่ไหน เพราะผิดทางธรรมและทางศาสดา

นรก เราจะเห็นไม่เห็น เจอไม่เจอก็ตามเถอะ ในแดนมนุษย์ที่เราไม่เห็นเวลานี้ แต่จะลบล้างสิ่งที่มีอยู่ตามหลักธรรมที่กล่าวไว้นั้นลบล้างไม่ได้ สัตว์โลกจะต้องไปตามแถวแนวแห่งวิบากกรรมของตนเข้าสู่จุดนั้น ๆ จนได้ไม่สงสัย เพราะไม่เคยได้ยินว่านรกแต่ละหลุม ๆ นั้นได้ว่างจากสัตว์นรก ไม่มีใครไปตกเพราะสัตว์โลกไม่ต้องการ

สัตว์โลกไม่อยากทรมาน นรกแต่ละขุม ๆ หรือแต่ละหลุม ๆ นั้นจึงว่างเปล่าจากสัตว์นรกที่จะไปตก ไม่เคยมี เต็มแน่นแออัดอยู่ในแดนนรกมีจำนวนไม่น้อยเลย เป็นแต่เพียงเราไม่ทราบ แล้วก็ทำให้จิตใจด้านหาญสู้บาปสู้กรรม ด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใสพออกพอใจ แต่ขยะแขยงในกุศลธรรมทั้งหลาย ที่จะเป็นผลเป็นประโยชน์อันจะนำตนให้ไปสู่ความสุขความเจริญทั้งภพนี้แลภพหน้า นับแต่สวรรค์ขึ้นไปถึงนิพพาน

เหตุใดจิตใจจึงรักชอบในความชั่ว ไม่พอใจในความดี ก็เพราะกิเลสเป็นสิ่งที่ชั่วช้าลามกอยู่แล้ว มันจะไปต้องการของดิบของดีมาจากไหน พอมาเป็นเครื่องประดับใจของพวกเราที่เป็นคลังกิเลส ให้สวยงามและสงบเย็น เรื่องของกิเลสซึ่งเป็นสิ่งที่ชั่วช้าลามก ต้องสร้างแต่ความต่ำช้าลามกอยู่ตลอดเวลา ใครไม่มีธรรม ใครไม่มีเครื่องห้ามใครไม่มีเบรกห้ามล้อตัวเองจากความชั่วทั้งหลาย ผู้นั้นจะจมไปด้วยอำนาจแห่งกิเลสจนได้ไม่สงสัย แต่ผู้มีธรรมเป็นเครื่องห้ามล้อ เป็นเบรก และมีคันเร่งที่จะฉุดลากตนออกจากสิ่งชั่วช้าลามกนั้น ผู้นั้นมีหวังที่จะไปสู่จุดหมายปลายทางอันเป็นที่พึงใจได้

ธรรมเหล่านี้ท่านสอนใคร ถ้าไม่สอนพวกหูหนวกตาบอดทั้งรู้ ๆ เห็น ๆ อย่างพวกเรา หูหนังตาเนื้อมันก็เห็นแต่สิ่งที่อยู่ในวิสัยของมัน แต่ธรรมที่กล่าวสิ่งที่กล่าวเหล่านี้พวกเราไม่สามารถมองเห็น เพราะใจเราบอด เราจะว่าเราฉลาดได้ยังไง เมื่อจิตใจก็เป็นอย่างนี้ มันบอดอยู่ทั้งวันทั้งคืน ไม่ได้มีหูแจ้งตาสว่างภายในใจบ้างเลย จึงต้องยอมเชื่อพระพุทธเจ้าว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ยอมกราบไหว้ ยอมเคารพนับถือ ยอมฝากเป็นฝากตายกับท่าน และนำพระโอวาทของท่านมาปฏิบัติเพื่อฉุดลาก เพื่อประดับประดาตน หรือประคับประคองตนให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณธรรมคุณสมบัติ สมภูมิแห่งความเป็นมนุษย์มีอรรถมีธรรม มีความดีงามประจำใจ จิตใจก็ได้รับความเย็นสบาย เพราะอำนาจแห่งธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงรักษา เนื่องจากการปฏิบัติของเราด้วยความพออกพอใจ เชื่ออรรถเชื่อธรรมของพระพุทธเจ้า

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ธรรมที่สว่างจ้าภายในพระทัยของพระพุทธเจ้า และธรรมที่มีอยู่ทั่วไป ย่อมเป็นมหาอุดมมงคลแก่เราผู้ระลึกถึงท่าน **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ก็เหมือนกัน ท่านเป็นผู้วิเศษโดยคุณธรรม ธรรมทั้งสามนี้คือ ธรรมชาติที่วิเศษ และธรรมนี้เคย

โปรดสัตว์โลกให้พ้นทุกข์มานานแสนนานแล้วพร้อมแต่โลกเกิด เริ่มมีโลกขึ้นมาโน้นจนกระทั่งปัจจุบันนี้ สัตว์โลกเคยเกาะเคยอาศัยฝากเป็นฝากตายกับธรรมเหล่านี้มานานแสนนานแล้ว ไม่เป็นที่น่าสงสัย เช่นเดียวกับกิเลสวัฏฏ์เคยเป็นภัยแก่โลกมานานแสนนานฉะนั้น

นี่พวกเราผู้เป็นนักปฏิบัติ ให้ฟังดูใจซึ่งเป็นเตาไฟ กองฟืนกองไฟอยู่ในปัจจุบันนี้ ด้วยความเข้มงวดกวดขันสมกับเพศของผู้เห็นภัย ก็ไฟราคะ ไฟตัณหา ไฟความโลภ ไฟความโกรธ ไฟความหลง มันเผาผลาญอยู่ภายในจิตใจ มีกาลสถานที่อิริยาบถเมื่อไร ให้แก้มันด้วยศรัทธา ความเชื่อความเลื่อมใส วิริยะ ความพากเพียร สติ ความระมัดระวัง รักษาตน สมาธิ คือความสงบเย็นใจด้วยอำนาจแห่งความพากเพียร ปัญญา ความสอดส่องมองทะลุเหตุผลดีชั่วว่าเป็นโทษเป็นคุณประการใดบ้าง ให้เลือกเฟ้นด้วยดีอยู่โดยสม่ำเสมอ จะชื่อว่ากำจัดไฟ และไฟที่มีอยู่แล้วก็จะลดน้อยลงไป ที่ยังไม่เกิดก็จะไม่เกิด จะไม่ลุกลามภายในใจเราให้ร้อนมากไป สุดท้ายไฟเหล่านี้ก็จะดับด้วยอำนาจแห่ง ตปธรรม เป็นเครื่องแผดเผาไฟราคะตัณหาให้เบาบางและสิ้นไปจากใจ ไม่มีน้ำใดที่จะดับไฟกิเลสประเภทต่าง ๆ ได้ นอกจากน้ำอรรถน้ำธรรมนี้เป็นน้ำสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด

ให้ดู ผู้ที่จะเหมานรกก็คือใจดวงนี้ จะเหมากองทุกข์ทั้งมวลก็คือใจดวงนี้ เพราะสร้างแต่ทุกข์อยู่เสมอเผลอไม่ได้ เนื่องจากกิเลสไม่มีคำว่าเผลอ แต่ฝ่ายธรรมเราเผลอเสมอ เผลอเมื่อไรกิเลสต่อยเอา ๆ เพราะกิเลสมันราบรื่นคล่องแคล่วภายในตัวของมันพอแล้ว เนื่องจากได้เป็นเจ้ามหาอำนาจปกครองใจของสัตว์โลกมาเป็นประจำวัฏจักรนี้ จึงไม่มีอะไรจะมีอำนาจเหนือกิเลส และไม่มีอะไรจะคล่องตัวยิ่งกว่ากิเลสออกทำงานบนหัวใจสัตว์ มีธรรมเท่านั้นจะเป็นเครื่องกำจัดปัดเป่า และรู้เพลงของกิเลสประเภทต่าง ๆ ได้ และได้โดยตลอดทั่วถึง จนปราบให้ราบจากจิตใจได้ มีธรรมเท่านั้นจงฟังและจดจำอย่างถึงใจ

เมื่อธรรมได้ปราบกิเลสให้ราบจากใจแล้ว ไม่ต้องบอกให้กราบพระพุทธเจ้าอย่างราบคาบก็เป็นเอง ไม่ต้องบอกให้กราบพระธรรมอย่างราบคาบก็เป็นเอง เป็นอยู่ภายในจิตใจ ประทับใจ ซึ้งใจทุกอย่างบอกไม่ถูก บาปมีไหม นรกมีไหม สวรรค์มีไหม

พรหมโลกมีไหม นิพพานมีไหม ประจักษ์หัวใจของผู้รู้ผู้เห็นนั้นหาที่สงสัยไม่ได้ กราบพระพุทธเจ้าอีกทีหนึ่งและกราบไม่อิ่มพอ เพราะความอัศจรรย์พระองค์ ที่ทรงค้นพบธรรมและรู้เห็นสิ่งเหล่านี้

นี่ละความรู้จริงเห็นจริงของบุคคลเพียงผู้เดียว ก็สามารถเป็นหลักใจของโลกได้ สำหรับโลกที่มีความสนใจใฝ่ธรรม เป็นหลักใจของโลกได้โดยไม่มีอะไรเคลือบแคลงสงสัย ผิดกับโลกทั้งหลายที่อยู่ด้วยกันเป็นจำนวนไม่ทราบกี่ล้าน ๆ แต่หาสรณะหาที่ยึดหาที่เกาะหาที่พึ่งพาซึ่งกันและกันในธรรมดังกล่าวนี้ไม่ได้ เพราะต่างคนก็ต่างมีแต่กองฟืนกองไฟ มีแต่ความลุ่มความหลง มืดมิดปิดตา เป็นคนตาบอดด้วยกัน สัตว์ตาบอดด้วยกัน หาความสว่างกระจ่างแจ้งพอจะจูงกันออก สู่แดนแห่งความสว่างไสวสวัสดีปลอดภัยไม่มีเลย

หากพระพุทธเจ้าไม่ได้มาตรัสรู้แล้ว โลกอันนี้ก็ไม่ผิดอะไรกับโลกันตนรก จะหมุนกันไปดิ้นกันมาอยู่เช่นเดียวกับปลาที่ถูกโยนลงในหม้อน้ำร้อนนั้นแล ไม่มีทางออก นี่เรานับว่ามีวาสนาที่ได้เกิดมาในท่ามกลางแห่งศาสนธรรม ได้ยินได้ฟังพระโอวาทอันเป็นบันไดฉุดลากเราทั้งหลายขึ้นจากหล่มลึก ออกจากที่มืดด้วยศีลด้วยธรรม ออกจากกองทุกข์ด้วยความดี ด้วยพระโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่าภัทรกัป เรากำลังเจริญ คำว่า ภัทร หมายถึงความเจริญ เจริญด้วยศีลด้วยธรรม เจริญด้วยความอุตส่าห์พยายามในความดีทั้งหลาย ใจจะเป็นผู้เจริญ ทรงอรรถทรงธรรม ทรงความสุขความสบาย ความรื่นเริงบันเทิงภายในใจ ซึ่งเป็นความรื่นเริงบันเทิงและความสุขที่แปลกจากกิเลสเอามาแฝงเอามาหลอกเป็นไหน ๆ

ทำอย่างไรธรรมจึงจะปรากฏในใจ การแก้ปัญหาข้อนี้ก็คือ เราต้องปฏิบัติธรรมซิบ่นอยู่ทำไมกัน เพราะธรรมที่สอนไว้ทั้งหมดนี้ เป็นทางเบิกกว้างเพื่ออรรถเพื่อธรรมโดยตรง ไม่ใช่ทางตีบตันอั้นตู้ปิดบังทางที่จะเข้าสู่ความสงบร่มเย็น เป็นทางที่เบิกกว้างไว้ตลอด นอกจากกิเลสถ่ายเดียวฝ่ายเดียวที่ปิดกั้นไว้ ไม่ให้เราเสาะเราแสวง ไม่ให้เห็นอรรถเห็นธรรม ไม่ให้เห็นความจริง ให้เห็นแต่สิ่งจอมปลอมของมัน เพราะกิเลสเป็นของปลอมเต็มตัว มันจะผลิตสิ่งที่จริงมาให้เราได้ยึดได้ถือได้เป็นสิริมงคล ได้รับความ

สุขความเจริญได้อย่างไร เพราะมันปลอมร้อยเปอร์เซ็นต์ มีพันมีหมื่นมีแสนเปอร์เซ็นต์ มันปลอมถึงพันถึงหมื่นถึงแสนถึงล้านเปอร์เซ็นต์

ไม่ว่าปู่ย่าตายายของกิเลส ไม่ว่าลูกว่าเต้า หลานเหลนของกิเลสมันปลอมด้วยกันทั้งนั้น และหลอกโลกให้หลงเชื่อความจอมปลอมของมัน ไม่มีวันเจอของจริงถ้าไม่เอื้อมมือเข้าเกาะธรรมเสียเมื่อไร จะไม่เจอของจริงตลอดไป จะตายกองกันอยู่ในความจอมปลอม และเต็มไปด้วยความทุกข์ความทรมานอยู่ในภพใหญ่ดังที่เป็นมานี้ตลอดไป หาที่สิ้นสุดยุติไม่ได้เลย ความสุข ความสมหวัง และความสิ้นสุดยุติแห่งภพแห่งชาติอันเป็นกองทุกข์จากกิเลสจะพาให้เป็นไปนั้น อย่าพึงหวังกันให้เหนื่อยใจเปล่า ๆ

สิ่งที่จะทำให้สิ้นสุดยุติได้ก็คือธรรม ธรรมมีประมาณ ธรรมมีขอบเขต เพราะว่าธรรมเป็นของจริง สอนโลกสอนด้วยความจริง อันใดจริงธรรมสอนอย่างนั้น ไม่เคยหลอกลวงไม่เคยต้มตุ๋นเหมือนกิเลส กิเลสมันหลอกลวงต้มตุ๋นสัตว์โลกให้รับความทุกข์ความทรมาน ผู้คนส่วนมากได้รับความล่มจมจนเสียเนื้อเสียตัวฉิบหายวายปวง ไม่ใช่เพราะธรรมพาให้ฉิบหาย พาให้เสียตัว มันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล แต่ใคร ๆ ก็ไม่ได้สนใจในสาเหตุของมันที่ทำให้เราล่มจม

เหตุนี้แลจึงกล้าพูดว่ามันกล่อมได้อย่างสนิทใจ เพลงปลอม ๆ กล่อมสัตว์โลกได้สนิทใจ แต่ธรรมของจริงกล่อมยาก สัตว์โลกไม่อยากฟังกัน เพราะกิเลสมันมีอำนาจมากกว่าในหัวใจของสัตว์โลก นอกจากพยายามสั่งสมธรรมให้มีอำนาจมากขึ้นไปโดยลำดับจนเหนือกิเลส และปราบกิเลสทั้งหลายให้ราบไม่มีอะไรเหลือแล้ว เอาเถอะที่นี่เพลงกิเลสมันจะหลอกวิธีใด มันอยู่ในหัวใจใด แสดงออกมาด้วยอากัปกิริยาใด ธรรมจะทราบทันที ๆ เพราะธรรมได้ปราบมันเรียบวุธไปหมดแล้วจากหัวใจของตน กิเลสจะหลอกอย่างไรจึงทราบหมด

มีธรรมเท่านั้นที่เหนือกิเลสและปราบกิเลสให้อยู่ในเงื้อมมือได้ นอกนั้นไม่มีอะไรที่จะปราบมันได้ จะนำกิเลสไปปราบกิเลส เช่น เอาความโกรธไปแก้ความโกรธ ก็เท่ากับให้มันเป็นมิตรเป็นสหายกัน และเพิ่มกำลังเสริมกำลังขึ้นและปราบเราให้อยู่หมัดนั่นแล

นั้นเป็นคนหนึ่ง นี้เป็นสองคน บวกกันเข้าไปก็เป็นสามเข้าไปแล้ว นั่นกำลังของกิเลสเป็นสาม ถ้าเราจะเอาเรื่องของกิเลสไปเสริมกิเลส เพื่อความดิบความดีความสุขความเจริญ มันก็คือเพื่อฟืนเพื่อไฟ เพื่อกำลังของกิเลสตัณหาให้รุนแรงขึ้นภายในตัวเรา กลายเป็นไฟทั้งกองเผาหัวใจจนหาที่ปลงที่วางไม่ได้นั้นแล

เราเป็นนักธรรมะ จึงควรทดสอบแยกแยะชั่งตวงระหว่างกิเลสกับธรรมต่างกันอย่างไร ทั้งเหตุทั้งผล ทั้งการสัมผัสสัมพันธ์สิ่งดีชั่วต่าง ๆ กิเลสจะหลอกไปโดยลำดับลำดา ดีก็หลอกว่าไม่ดี สิ่งที่จริงหลอกว่าปลอม สิ่งที่ปลอมมันหลอกว่าจริงทั้งนั้น นี่คือเรื่องของกิเลส กิเลสไม่เคยอยู่ตามปกติสุข ไม่เคยอยู่ด้วยความเป็นธรรมเหมือนธรรม กิเลสไม่เคยมีคำว่ายุติธรรม จะอยู่ด้วยความปลิ้นปล้อนหลอกลวง แสดงออกด้วยความปลิ้นปล้อนหลอกลวง ด้วยความต้มความตุ๋น เอาฟืนเอาไฟเผาสัตว์โลกตลอดเวลาทุกอาการที่เคลื่อนไหวของมัน

กิเลสมีอยู่ที่ไหนมากน้อย โลกจะหาความสงบร่มเย็นไม่ได้ จะมีแต่ความร้อนความระส่ำระสาย ไม่ว่าในสังคมมนุษย์เรา ไม่ว่าแต่ตัวของเราครอบครัวของเรา ถ้าผู้ใดครอบครัวใดมีความสนใจใฝ่ต่ำ ผู้นั้นครอบครัวนั้นจะหาความร่มเย็นเป็นสุขไม่ได้ แม้แต่สามีภรรยาก็ต้องแตกจากกัน เพราะกิเลสไม่เคยสร้างความพอดี ไม่เคยสร้างเมืองพอให้หัวใจของสัตว์โลก มีหนึ่งแล้วอยากมีสอง มีสองแล้วอยากมีสาม ความโลภไม่มีใครเกินกิเลส คำว่าโลภ คำว่าหลง ไม่มีใครเกินกิเลส คำว่ารักก็ดี ชังก็ดี ไม่มีอะไรเกินกิเลส จึงหาความพอดีไม่ได้ ถ้าลงกิเลสได้เข้าแทรกตรงไหน ยิ่งเสริมกิเลสด้วยแล้วต้องแหลกไปเลย ไม่ต้องสงสัย

มีธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องห้ามล้อ เป็นเบรกให้พอเหมาะพอดี ถึงจะละไม่ได้ก็ให้มีธรรมเป็นเครื่องกำกับรักษา เหมือนอย่างโรคชนิดต่าง ๆ ที่เราไม่อาจจะรักษาให้มันหายได้ ยาพอประทังมีก็ยังดี นี่ก็เหมือนกัน เมื่อเรายังไม่มีความสามารถที่จะปราบมันให้หมดจากใจได้ เราก็ให้มีธรรมความพอดี ความมีประมาณเข้าไปรักษา เข้าไปเป็นขื่อเป็นแป มีธรรมบังคับตนเอง เช่น คู่สามีภรรยา ก็มีกันเพียงสามีกับภรรยาสองคนเท่านั้นก็สบาย ไม่ต้องอุตริคิดไปหาหญิงหาชายที่ไหนให้เลยขอบเขตแห่งธรรมคือความพอดีมา

เพื่อเป็นความบำรุงบำเรอให้มีความสุขความสบายมากขึ้น มีเมียมีผัวมากมายเท่าไร มีลูกเต้าหลานเหลนมากเท่าไร ยิ่งเป็นความสุขความสบาย นั่นคือเรื่องของกิเลส กลอุบายของกิเลสหลอกต้มตุ๋นคนทั้งครอบครัวให้แตกร้าวและจมไปเลย

ความจริงตามหลักธรรมแล้ว ไม่เคยมีใครมาออกประกาศตนเองว่า ข้ามีความสุขความสบายมากเพราะความเลยเถิด เพราะความโลภมากไม่มีเมืองพอ เพราะความรักไม่มีเมืองพอ เพราะความมีสามีภรรยาหลายคน เคยได้ยินแต่ความทะเลาะ ความแตกร้าวและฆ่ากันเพราะความมีเมียมาก มีผัวมากเท่านั้น เรื่องพรรค์นี้เกลื่อนไปทุกแห่งทุกหน ดังนั้นการไขว่คว้าหาความสุขที่นอกขอบเขตแห่งธรรม จึงมักเจอแต่ทุกข์ มีธรรมเท่านั้นที่พาให้โลกได้รับความสงบร่มเย็น

พูดอะไรก็ฟังกันรู้เรื่องถ้าต่างคนต่างมีธรรม ใครผิดยอมรับกัน ไม่ได้ดันทุรังกัน ความดันทุรังก็คือกิเลส ไม่ยอมใครง่าย ๆ คำว่ากิเลสไม่ยอมใครง่าย ๆ มีแต่เพื่อเข้าตัวและเข้าฝ่ายของตัวถ่ายเดียว ถ้าธรรมแล้วยอมรับความจริง ยอมรับกันโดยทางเหตุผล โลกที่ยอมรับความจริงย่อมอยู่ด้วยกันได้ สังคมใดก็ตามถ้าให้กิเลสออกหน้าออกตา ความโลภความมักใหญ่ใฝ่สูง ความเห็นแก่ตัวเข้าไปเป็นเจ้าหน้าเจ้าตาอยู่ในสังคมนั้นแล้ว สังคมนั้นก็คือสังคมล้มเหลว สังคมของเด็กยังดีกว่า เพราะสังคมของเด็ก ๆ ไม่ก่อความเสียหายได้เหมือนสังคมแห่งคลังกิเลสของผู้ใหญ่ นี่ก็เห็นได้อย่างชัด ๆ ระหว่างกิเลสกับธรรม ถ้าหากจะสนใจพิจารณาไม่ลำเอียง ไม่เอากิเลสเป็น **สรณํ คจฺฉามิ** เสียโดยถ่ายเดียว โลกย่อมมีทางปรับปรุงแก้ไขเพื่อความสงบสุขและความราบรื่นดีงามได้

ทีนี้ย่นเข้ามาถึงหัวใจของเราซึ่งเป็นนักปฏิบัติ ดูมันซิ วันหนึ่งเป็นยังไง มันแสดงความรักขึ้นมา รักอะไร ความรักก็กระเพื่อม ความรักก็เป็นสิ่งยุแหย่ก่อกวน ความชังก็เป็นสิ่งยุแหย่ก่อกวน ความโกรธก็เป็นสิ่งยุแหย่ก่อกวน ความโลภเป็นสิ่งยุแหย่ก่อกวน การถูกยุแหย่ก่อกวนนั้นมีความสงบสุขที่ไหน ความไม่มีสิ่งยุแหย่ก่อกวนต่างหากจึงเป็นความสงบสุขคนเรา นี่ก็พยายามดูใจเจ้าของ มีอะไรยุแหย่อยู่เวลานี้ มันเกิดขึ้นที่ใจนั้นแหละ อย่าเข้าใจว่ามาจากทางโน้นทางนี้ ตัวการสำคัญมันอยู่ที่ใจ ฝังอยู่ที่ใจ แสดงออก

มาจากใจ แต่มันไม่ให้เรามองเห็นตัวของมัน ถ้าเป็นหอกเป็นแหลนเป็นหลาวมันก็ให้เห็นแต่หอกแต่แหลนแต่หลาว มันไม่ให้เห็นตัวของมันผู้ทิ่มผู้แทง ถ้าปืนก็ให้เห็นเฉพาะลูกกระสุนที่มันยังฝังในแล้วนั้น มันไม่ให้เห็นตัวของมันผู้ยิง ถึงว่ามันฉลาดมันถึงได้ปกครองหัวใจของสัตว์โลก

กิเลสนี่เราต้องการนักหรือ อยากให้กิเลสปกครองหัวใจเรานักหรือ ไม่ได้คิดถึงหอกแหลนหลาวที่มันทิ่มแทงบ้างหรือ มันเคยปกครองหัวใจเรามาเท่าไร เวลานี้อะไรปกครองหัวใจเราถ้าไม่ใช่กิเลสปกครอง ธรรมทั้งหลายได้ปกครองเมื่อไร มีนิด ๆ หน่อย ๆ แล้วก็คอยแต่จะล้มไป ๆ เพราะถูกกิเลสทำลายธรรมภายในใจ สมาธิธรรมสมถธรรมก็ถูกมันทำลาย ตั้งไม่ได้ถูกมันทำลาย ปัญญาธรรมก็ตั้งไม่ได้ถูกมันทำลาย มีแต่ความขี้เกียจขี้คร้าน ความโง่เง่าเต่าตุ่น หาความคิดความอ่านไตร่ตรองอะไรไม่ได้ เหล่านี้จะเป็นอะไรถ้าไม่ใช่เรื่องของกิเลส ความฉลาดแหลมคมจะเอามาจากไหน ความสะอาดผ่องใสภายในใจ ตลอดความบริสุทธิ์ของใจจะได้มาจากไหน ได้มาจากกิเลสเป็นไปได้หรือ เคยมีหรือ กิเลสมันตัวมืดดำ มันตัวสกปรกรกรุงรังที่สุด ทำไมจะทำใจของเราให้สะอาดได้ ถ้าไม่ใช่ธรรมซึ่งเป็นธรรมชาติที่สะอาดเยี่ยมและบริสุทธิ์เหนือแดนโลกธาตุ จึงต้องอาศัยธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องประคับประคอง

ให้ได้ชมซิที่ท่านว่าไว้นั้น ไม่ใช่โมฆศาสดา ไม่ใช่ศาสดาองค์ด้นเดา เป็นศาสดาองค์เอกไม่มีอะไรเสมอเหมือนแล้วในสามแดนโลกธาตุนี้ พูดจริงทุกสิ่งทุกอย่าง รู้จริงเห็นจริง สอนจริง ผู้ปฏิบัติจริงตามนั้นจะไม่ไปไหน จะต้องเจอความจริง ธรรมจริงโดยหลักธรรมชาติ จะจริงอยู่ที่ใจนี้แล

เอาละ การแสดงธรรมก็เห็นสมควร รู้สึกเหนื่อย

สถานที่ในวัดป่าบ้านตาด

๑. กุฏิหลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน และห้องนิพพาน
๒. กุฏิหลวงปู่เชอรี่ อภิเจโต
๓. กุฏิพระอาจารย์สุดใจ ทันตมโน ที่สร้างขึ้นใหม่แทนกุฏิเดิม
๔. กุฏิเดิมพระอาจารย์สุชาติ อภิชาโต
๕. กุฏิคุณแม่แพงศรี โลหิตดี โยมมารดา และคุณแม่จันดี โลหิตดี น้องสาวของหลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน
๖. อาคารพิพิธภัณฑ์อัฐบริขาร หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน
๗. พิพิธภัณฑ์ธรรมเจดีย์ พระธรรมวิสุทธิมงคล ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ พิพิธภัณฑ์ พระวิหาร และเจดีย์

(ภาพบางส่วนมาจาก FACEBOOK วัดป่าบ้านตาด)

๑. กุฏิหลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน และห้องนิพพาน

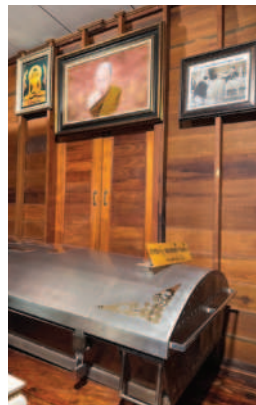

๒. กุฏิหลวงปู่เชอรี่ อภิเจโต

๓. กุฏิพระอาจารย์สุดใจ ทันตมโน ที่สร้างขึ้นแทนกุฏิเดิม

๔. กุฏิเดิมพระอาจารย์สุชาติ อภิชาโต

๕. กุฏิคุณแม่แพงศรี โลหิตดี โยมมารดา และคุณแม่จันดี โลหิตดี น้องสาว
ของหลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน

๖. อาคารพิพิธภัณฑ์อัฐบริขาร หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน

๗. พิพิธภัณฑ์ธรรมเจดีย์ พระธรรมวิสุทธิมงคล ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ พิพิธภัณฑ์ พระวิหาร และพระเจดีย์

ผู้รู้ก็รู้กันถึงตาย

ถ้าเป็นผู้มีสติปัญญาอยู่โดยสม่ำเสมอแล้ว ใจจะไม่ร้อน
ชื่อว่าเราช่วยตัวเราเอง ไม่ต้องหวังพึ่งใคร ถึงร่างกายจะทนไม่ไหว
เอ้า ตั้งท่าสู้ ตั้งหน้ารู้ อะไรจะดับไปก่อนไปหลังให้รู้มัน
เพราะเราแน่ใจด้วยสติปัญญา ทั้งความจริงก็เป็นอย่างนั้นด้วย
ว่าใจไม่ใช่ผู้ดับผู้ตาย ใจเป็นแต่ผู้คอยรับทราบทุกสิ่งทุกอย่าง
ร่างกายไม่ทนสลายไป ส่วนที่คงตัวอยู่นั้นคืออะไร ถ้าไม่ใช่ผู้รู้คือใจ
เรื่องของขันธ์จะแสดงขึ้นอย่างไร ไม่เหนือตาย มันก็แค่ถึงตายเท่านั้น
ผู้รู้ก็รู้จนถึงตาย เมื่อธาตุขันธ์สลายไปแล้ว ผู้รู้ก็หมดปัญหาเรื่องความรับผิดชอบ
เราถึงธรรมอันแท้จริงภายในใจ

ธรรมาวุธ หน้า ๒๑-๒๔

ขณะที่อวิชชาดับ

พิจารณาเพื่อให้รู้ตามความเป็นจริงโดยถ่ายเดียว
เวลาอันนี้จะดับมันไม่เหมือนสิ่งทั้งหลายดับ
สิ่งทั้งหลายดับเป็นความรู้สึกของเราว่าเข้าใจแล้วในสิ่งนี้
แต่อันนี้ดับไม่เป็นอย่างนั้น มันดับแบบสลายลงไปทันทีเหมือนฟ้าแลบ
คือมันเป็นขณะอันหนึ่งที่ทำงานของตัวเอง
หรือว่ามันพลิกก็ได้ มันพลิกคว่ำหายไปเลย
พออันนี้หายไปแล้ว จึงจะทราบว่านี้คืออวิชชาแท้
เพราะเหตุว่าอันนี้หายไปแล้ว มันไม่มีอะไรปรากฏขึ้นมา
ให้เป็นข้อสงสัย เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์
หมดภาระที่จะระมัดระวังรักษาอีกต่อไป
อวิชชานี้เองที่ปกปิดจิตแท้ ธรรมแท้เรื่อยมา ตอนที่อันนี้จะดับลงไป
มันมีขณะบอกอย่างชัดแจ้ง คือขณะนั้นเราไม่ได้คาดได้ฝัน
มันเป็นขณะอันหนึ่งที่ทำให้สะดุดใจ ขณะที่อวิชชาดับ
มันเป็นขณะอันหนึ่งที่แสดงขึ้นคล้ายกับว่ามันพลิกตัวเองเป็นโลกใหม่
ถ้าว่าโลกนะ มันเป็นโลกใหม่ มันพลิกพั๊บเดียว
อวิชชาก็ดับไปในขณะนั้น

๔ ธันวาคม ๒๕๐๙

เข้าสู่
แดนนิพพาน

โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน
วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

เข้าสู่
แดนนิพพาน

โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน
วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ถ้าท่านผู้ใดประสงค์พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน
ท่านผู้นั้นกรุณาพิมพ์ได้ตามประสงค์
โดยไม่ต้องขออนุญาตแต่อย่างใด
นอกจากพิมพ์เพื่อจำหน่าย จึงขอสงวนลิขสิทธิ์
เพราะผู้แสดงไม่ต้องการอะไรยิ่งกว่าใจ
ที่เป็นสมบัติล้นค่ากว่าสมบัติใดๆ ในโลก

เข้าสู่แดนนิพพาน
โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน
วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
จำนวนพิมพ์ : ๑๐,๐๐๐ เล่ม
เดือน ปีที่พิมพ์ : เมษายน ๒๕๖๘
พิมพ์ที่ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์
ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด
โทร. ๐๒-๗๕๐-๗๗๓๒, ๐๘๙-๖๖๑-๖๓๓๑

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ศาลาวัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

คำนำ

หนังสือ *เข้าสู่แดนนิพพาน* เป็นการเทศน์อบรมพระวัดป่าบ้านตาดล้วนๆ ถ้อยคำและสำนวนจึงค่อนข้างเผ็ดร้อนมากในความรู้สึกของท่านผู้มีกิเลสเบาบาง จึงขออภัยจากท่านผู้อ่านทุกท่านไว้ด้วย หากอ่านไปพบสำนวนเผ็ดร้อนดังกล่าวก็จะได้ไม่เกิดความกังวลใจ และยึดไว้ปฏิบัติเฉพาะธรรมอันควรแก่จริตนิสสัยของตน คงจะเป็นประโยชน์เท่าที่ควร

การพิมพ์หนังสือชุดนี้สำเร็จขึ้นด้วยกำลังศรัทธาคณะผู้ใจบุญ ช่วยกันบริจาคจัดพิมพ์ขึ้นเป็นธรรมทาน จึงขออำนาจแห่งกุศลทั้งมวลที่ท่านผู้ศรัทธาและใจบุญทั้งหลายช่วยกันจัดพิมพ์ขึ้นนี้ จงเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่ชาวพุทธและผู้สนใจโดยทั่วกันเถิด

บนศาลาวัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

คำอนุโมทนาในการพิมพ์หนังสือ

"หนังสือธรรมะแต่ละเล่มจะสำเร็จขึ้นมาเพื่อแจกท่านให้ท่านผู้ใคร่ธรรมได้อ่าน
ย่อมสำเร็จด้วยอำนาจแห่งศรัทธาของท่านผู้ใจบุญทั้งหลายช่วยกันบริจาคและจัดทำ
แม้เล่มนี้ก็สำเร็จขึ้นมาเพราะแรงศรัทธาของท่านผู้ใจบุญหนุนโลกเช่นเดียวกัน
ลำพังผู้แสดงก็มีเพียงลมปากอย่างเดียวเท่านั้น
พอแสดงจบลงลมปากก็หายสูญไปในขณะนั้น
ไม่อาจเหนี่ยวรั้งธรรมที่แสดงออกนั้นๆ ให้จีรังยั่งยืนสืบไปได้เลย
เพราะไม่มีปัญญาสร้างธรรมให้จีรังยั่งยืนได้ด้วยวิธีการใดๆ ที่เห็นว่าเหมาะสม
จำต้องอาศัยบุญบารมีของท่านคณะศรัทธาผู้ใจบุญทั้งหลาย
ช่วยเสริมสร้างความจีรังถาวรแห่งธรรม
ด้วยการร่วมกันบริจาคและจัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้นมา
เพื่อท่านผู้อ่านได้อาศัยพึ่งร่มเงาแห่งใบบุญหนุนโลกอันไม่มีประมาณนั้น
ผู้แสดงจึงขออนุโมทนากับท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่งมาพร้อมนี้
บุญกุศลทั้งมวลที่เกิดขึ้นเพราะการบำเพ็ญนี้
จงสำเร็จผลอันพึงหวังดังใจหมายโดยทั่วกันเทอญ"

เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๗

คุณค่าของการอ่านหนังสือธรรมะ

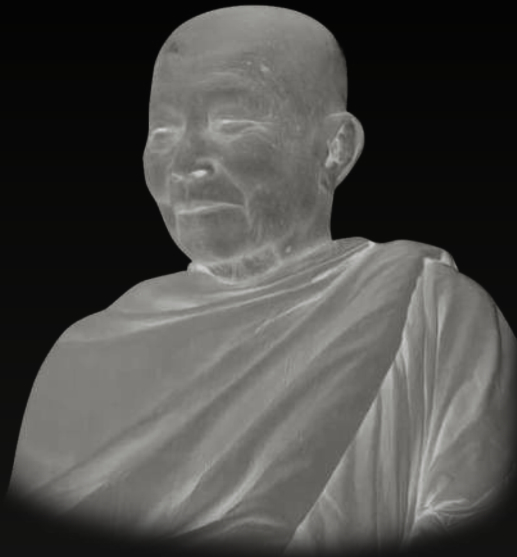

"เราเห็นคุณค่าของการอ่านหนังสือทางด้านธรรมะเป็นสำคัญ
อ่านธรรมะ ฟังธรรมะ อบรมธรรมะ
เพื่อดับไฟในใจ เพราะสิ่งที่ทำให้เพลิดเพลินนั้น
เป็นสิ่งที่มีพิษภัยและความโศกเศร้าแฝงอยู่ในนั้น
จึงนำธรรมะเข้าไปชะล้างในจุดนั้น เปิดออกเพื่อให้เห็นโทษของมัน
ถ้ามีแต่สิ่งเหล่านั้น ถึงจะมีโทษขนาดไหน ก็ไม่ได้เห็นโทษ เพราะไม่สนใจดูโทษ
พอธรรมะส่องเข้าไปปั๊บก็เห็น เห็นโทษของมันมากน้อย
เห็นเรื่อยๆ เห็นหลายครั้งหลายหนก็มีกำลังมากและปราบกันได้ๆ
อย่างน้อยก็อยู่ด้วยความสงบเย็นใจ ไม่ปีนรั้วปีนลูกกรงอย่างเขาว่า
เราเห็นอย่างนั้นแหละ จึงได้พิมพ์หนังสือออกแจก
ทีแรกทางวัดพิมพ์แจกก่อน ที่นี้ต่อมาบรรดาลูกศิษย์ลูกหาก็พิมพ์
เลยพิมพ์กันเป็นเนื้อเป็นหนังจริงๆ ทางวัดก็เป็นอันว่าปล่อย
เป็นแต่เพียงว่ารับแจก ให้ทำออกมาแล้วก็แจกประชาชนญาติโยม
เพราะเราเห็นคุณค่าของการอ่านหนังสือธรรมะนี้มากอย่างฝังใจ
นี่หลวงตาบัวบวชตั้งแต่หนุ่มฟ้อจนกระทั่งป่านนี้ ก็เพราะได้อ่านหนังสือธรรมะ
ให้ลูกหลานทั้งหลายเอาไปเป็นคตินะ"

เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๓๖

สติปัฏฐาน ๔

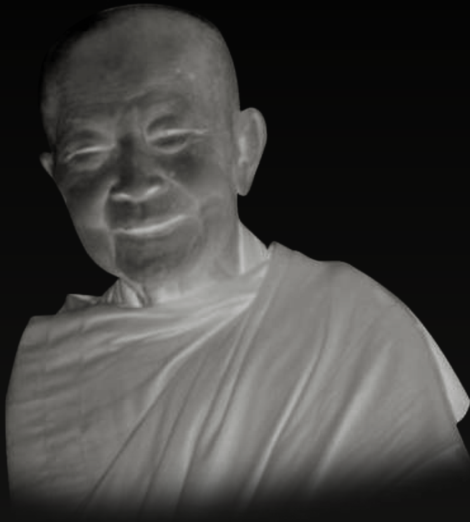

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

การพิจารณากายจะเป็นกายนอกหรือกายในก็ได้ตามแต่ถนัด
กายใน คือกายของเราทุกส่วน กายนอกได้แก่ กายของคนอื่นสัตว์อื่น
กายในกายได้แก่ส่วนหนึ่งๆ ของอาการแห่งกายทุกส่วน
สิ่งทั้งนี้ปรากฏตัวเป็นของน่าเบื่อหน่าย และสลดสังเวชแก่ผู้ใช้ปัญญา
พิจารณารู้เห็นตามเป็นจริง ทั้งข้างนอก ข้างใน
ภายนอก ภายใน มีความเป็นเช่นเดียวกัน
การพิจารณากายต้องพิจารณาซ้ำๆ ซากๆ
โดยถือเอาความเข้าใจเป็นประมาณ จนเห็นชัดจริงๆ
ว่ากายนี้เพียงสักว่า หาเป็นสัตว์ บุคคล เรา เขา ที่ไหนไม่
เรียกว่ากายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๒๕ สิงหาคม ๒๕๐๕

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

เวทนา จิต ธรรม โปรดทราบว่า มีอยู่ในกายอันเดียวกัน
เป็นแต่มีอาการแปลกต่างกันไปบ้าง ท่านจึงให้นามไม่ซ้ำกัน
เวทนามีสาม คือ สุขบ้าง ทุกข์บ้าง เฉยๆ
ไม่สุข ไม่ทุกข์บ้าง ทั้งเกิดขึ้นจากกายและเกิดจากใจ
การพิจารณาโปรดแยกเวทนาออก และพิจารณาไปตามลักษณะของเขา
แต่อย่าไปคว้าเอากายมาเป็นเวทนา กายให้เป็นกาย
เวทนาให้เป็นเวทนา คือ แยกเวทนาที่แสดงอยู่ขณะนั้นออก
พิจารณาให้รู้ที่เกิดที่ตั้งอยู่และที่ดับไป ฐานที่เกิดเวทนาทั้งสาม
เกิดขึ้นและตั้งอยู่ที่กาย ที่ใจ แต่ไม่ใช่กาย ไม่ใช่ใจ
คงเป็นเวทนาอยู่เช่นนั้นทั้งการเกิดและการดับไปของเขา
ทางเดินของเวทนาทั้งสามคือ ความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป
มีอยู่เพียงเท่านี้ทุกระยะกาล

๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๕

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

คำว่าจิตในสติปัฏฐาน มิใช่จิตพิเศษและแปลกต่างไปจากสติปัฏฐานทั้งสาม
ท่านจึงได้นามว่าจิตตานุปัสสนา เสมอกับกาย เวทนา ธรรม ผู้พิจารณา
จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน จึงเป็นเหมือนนำไม้ทั้งต้นมาแปรรูปให้เป็นต่างๆ
การพิจารณาจิตควรถือเอานิมิต คือความปรุงของจิตเป็นเครื่องพิสูจน์
และพิจารณา เพราะการจะรู้ความเศร้าหมองหรือผ่องใสของจิตได้
ต้องรู้เครื่องปรุงจิตเป็นสำคัญ เราต้องการทราบจิต จำต้องพิจารณาสังขาร
เครื่องปรุงจิตที่แสดงความเป็นต่างๆ ไม่มีสิ้นสุด ฉะนั้นคำว่า จิตในสติปัฏฐาน
จึงเป็นจิตที่คลุกเคล้ากับอารมณ์ โดยสังขารเป็นผู้ปรุงแต่ง
การพิจารณาสังขารจึงเกี่ยวถึงจิต เพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกัน
ถ้ารู้เรื่องของสังขารก็เริ่มรู้เรื่องจิต และถ้ารู้เรื่องจิต
ก็ย่อมรู้เรื่องของสังขารได้อีก

๒๕ สิงหาคม ๒๕๐๕

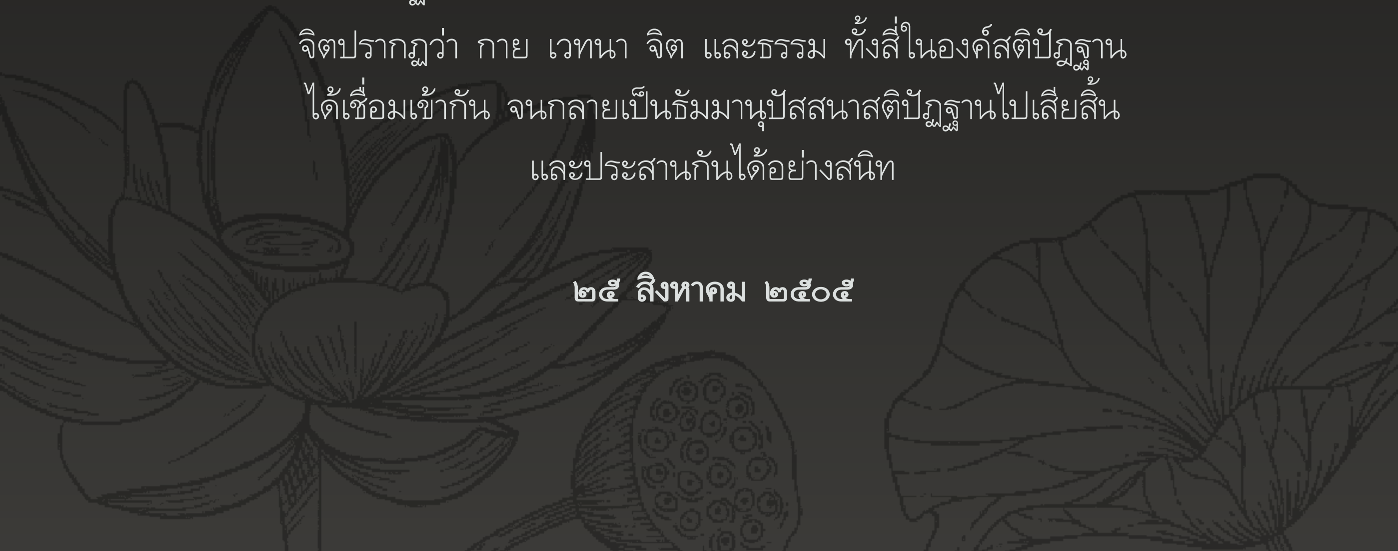

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

คำว่า ธรรม คือเป้าหมายที่เพ่งเล็งของใจ
ถ้าเป็นธรรมส่วนละเอียดก็หมายถึงใจเสียเอง
ธรรมภายนอกมีมากมาย ส่วนภายในถือเอากายทุกส่วน เวทนาทั้งสาม
และจิตในจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพิจารณากาย เวทนา จิต เข้าประสานกัน
ครบองค์สติปัฏฐานสี่ ตามความเห็นของธรรมป่าว่าเป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน
การพิจารณาสติปัฏฐานสี่ให้เชื่อมกันเข้าในองค์ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน
จนกลายเป็นธรรมแท่งเดียว รู้สึกเป็นความแปลกประหลาดและอัศจรรย์เป็นระยะ
ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน เมื่อพิจารณาธรรมในตอนปลาย พอมาถึงตอนปลาย
จิตปรากฏว่า กาย เวทนา จิต และธรรม ทั้งสี่ในองค์สติปัฏฐาน
ได้เชื่อมเข้ากัน จนกลายเป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานไปเสียสิ้น
และประสานกันได้อย่างสนิท

๒๕ สิงหาคม ๒๕๐๕

สารบัญ

กัณฑ์ที่ หน้า

กัณฑ์ที่ หน้า

กัณฑ์ที่ หน้า

เข้าสู่
แดนนิพพาน

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔

๑. ตามรอยแห่งธรรม

เราเป็นนักปฏิบัติ นอกจากเป็นพระแล้วยังเป็นนักปฏิบัติ ซึ่งเป็นเพศและหน้าที่ที่เด่นในสังคมแห่งพระพุทธศาสนา ถ้าจะเทียบอย่างทหารก็คือทหารผู้ออกแนวรบแล้ว ทำหน้าที่ต่อการรบทุก ๆ ด้านและทุก ๆ ประเภท ไม่ว่าข้าศึกจะมาทางด้านใด มาด้วยกลอุบายใด มาบนบก มาใต้น้ำ มาเหนือน้ำ มาบนอากาศ มาเวลาไหน เป็นหน้าที่ของทหารผู้ก้าวเข้าสู่สงครามแล้ว จะต้องทำหน้าที่รบให้เต็มกำลังความสามารถขาดดิ้นในสงคราม หากว่าชีวิตเหลือมาก็ให้มีชัยชนะ ถ้าไม่เหลือก็มอบไว้กับความกล้าหาญ คือตายด้วยความกล้าหาญชาญชัย เป็นวีรบุรุษของชาติฝากชื่อเสียงไว้ตลอดกาลนาน ไม่ท้อถอยต่อปัจจามิตรที่มาจากจตุรทิศ นี่เรื่องของทหารผู้รักชาติที่ทำหน้าที่ในแนวรบเป็นอย่างนี้ ถ้าเป็นผู้ขี้ขลาดหวาดกลัวต่อข้าศึกแล้ว อย่างไรก็ต้องจมเป็นแน่นอน ความชนะไม่มีหวังเลย

นักปฏิบัติย่อมเป็นเช่นเดียวกับทหารที่ออกแนวรบแล้ว เวลานี้ต่างท่านต่างสละมาจากบ้านจากเรือน สละหมดทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งที่เราสละทั้งหมดนั้นล้วนแล้วแต่เป็นของมีคุณค่ามากทั้งนั้น พ่อ-แม่ พี่น้องแต่ละคน ๆ ก็มีคุณค่ามาก ญาติ มิตรสหาย แต่ละรายก็มีคุณค่ามาก สมบัติเงินทองที่มีมากมีน้อยก็มีคุณค่ามาก ทั้งที่มีอยู่แล้วก็มี

คุณค่ามาก จำต้องรักสงวนกัน ทั้งที่ยังไม่มีก็จำต้องเสาะแสวงหามา ซึ่งพร้อมที่จะเป็นสมบัติอันมีค่าในความคุ้มครองของตน

สิ่งที่กล่าวทั้งนี้ เราสละมาโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือ หากว่าเรายังเป็นอยู่ในฆราวาส โลกเขามีอย่างใดเราจะต้องมีอย่างนั้น ลูกก็ต้องมีเพราะจะต้องมีเมีย นี่เมียเราก็สละคืนให้โลกเขาเสีย ทานเสียโดยสิ้นเชิง ลูกก็เป็นอันว่าทานไปด้วย สมบัติสิ่งของเงินทองทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นของเคยหวงแหน และโลกเคยหวงแหนมาประจำโลกนั้น เราสละเสียสิ้นไม่มีสิ่งใดเหลือภายในตัวเลย หากจะเหลือก็คือ ความอาลัยอาวรณ์ซึ่งเป็นของแก้ยาก เพราะเป็นกิเลสที่เป็นสิ่งแก้ยากอยู่แล้ว จึงได้มาถวายตัวเป็นศากยบุตรผู้เป็นนักเสียสละ ผู้เป็นนักต่อสู้ ตัดความอาลัยเสียดายไม่มีหลงเหลือในพระทัย เรียกว่าเป็นบุตรของพระพุทธเจ้า ผู้บริสุทธิ์ ผู้กล้าหาญชาญชัย ได้ทำหน้าที่การรบกับกิเลสตัณหาทุกประเภทด้วยพระองค์เอง ไม่มีใครที่ช่วยเหลือพระองค์แม้แต่รายหนึ่ง นอกจากเขาให้ทานไปตามธรรมดา ที่เรียกว่าพอเป็นเสบียงกรัง ที่ได้อาศัยยังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ เพื่อรบสงครามภายในระหว่างกิเลสกับธรรมะ

พระพุทธเจ้าสามารถรบสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ด้วยความกล้าหาญชาญชัย เอาเป็นเอาตายจริง ๆ ผลปรากฏว่าข้าศึกคือกิเลสทั้งมวลตายเรียบ พระองค์ได้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา นั่นแหละคือผลอันยิ่งยวด ไม่มีสิ่งใดเท่าเทียมเสมอได้ ถ้าเรียกว่าสมบัติก็คือโลกุตรสมบัติหรือนิพพานสมบัติ นี้เกิดขึ้นมาจากความกล้าหาญของพระพุทธเจ้าล้วน ๆ ไม่มีใครช่วยแบ่งหนักแบ่งเบาแม้แต่น้อยเลย เป็น **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ของพระองค์โดยแท้

เราผู้เป็นศิษย์ของพระตถาคต ปรากฏว่าเป็นผู้สำคัญคนหนึ่ง ได้มาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วยังไม่แล้ว ยังได้ออกแนวรบคือการปฏิบัติที่เป็นหลักสำคัญมาก การรบของเรานั้นไม่ได้หมายถึงการรบปัจจามิตรภายนอกใด ๆ แต่เป็นการรบกับเรื่องของตัวเราเองที่เป็นกิเลสอยู่ภายใน และเกี่ยวกับสิ่งภายนอกที่ผ่านไปมา และคละเคล้ากันอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ ทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส เครื่องสัมผัส ทุกสิ่งทุกอย่างจะผ่านเข้ามา สติปัญญาซึ่งเป็นศาสตราอาวุธอันสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้กับ

เรานั้น เราได้ถือแนบสนิทกับตัวหรือไม่ โปรดได้นำมาพิจารณาและสำนึกตัวอยู่ตลอดเวลาอย่าได้ลดละ นี้คือหน้าที่ของพระผู้ก้าวเข้าสู่สงครามภายในคือกิเลสกับธรรมซึ่งอยู่ในใจเราเอง

หากเราเป็นผู้มีความท้อถอยด้อยความเพียรและสติปัญญาแล้ว จะเอาตัวไปไม่รอด อยู่ที่ไหนก็ยอมแพ้อยู่ตลอดเวลา คนที่แพ้ไม่ว่าแพ้อะไรย่อมเป็นคนหมดสง่าราศี ถ้าคนชนะแล้วอยู่ที่ไหนก็มีความองอาจกล้าหาญสง่าผ่าเผย ไม่อับเฉาเศร้าโศก นี่ถ้าเราอยู่ด้วยอิริยาบถหรือความเคลื่อนไหวไปมาทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความแพ้แล้วใช้ไม่ได้เลย ไม่ใช่ลูกศิษย์พระตถาคตผู้ทรงความอาจหาญให้โลกได้กราบไหว้บูชาและถือเป็นคติตัวอย่างอันเลิศเรื่อยมาเลย น่าอับอายแค่ไหน เราเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้าแต่กลับมาเป็นคนท้อแท้อ่อนแออย่างนี้ไม่สมควรอย่างยิ่ง โปรดได้นำมาคิดให้สนิทติดใจของตน เรื่องสติเรื่องปัญญาเรื่องความเพียรนี้เป็นเครื่องมือสำหรับรบความอาจหาญหรือความอดทนความอุตส่าห์พยายามนี้ เป็นกำลังเครื่องสนับสนุนในการรบของเราผู้เป็นทหารต่อสู้ในแนวรบ อย่าได้ลดละปล่อยวาง จงให้ติดแนบกับใจอยู่เสมอ และอย่าทำความสนิทติดจมกับสิ่งใดในโลกสมมุตินิยม

เรื่องความเป็นอยู่ของเรา เป็นอยู่กับศรัทธาญาติโยม ไปที่ไหนไม่อดตาย เราไม่ต้องกลัวว่าจะอดตาย หากว่าเราเป็นผู้บำเพ็ญตนเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญอยู่แล้ว จะไม่มีใครทอดทิ้งเรา โปรดได้มอบชีวิตจิตใจทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาปัจจัยสี่ที่เป็นเครื่องอาศัยของพระไว้กับฆราวาสญาติโยม แต่หน้าที่ของพระจริง ๆ คือการทำความพากเพียร ระมัดระวังตัวกลัวข้าศึกคือกิเลสจะเข้าทำลายจิตใจนั้นจงผลิตจงฟิตให้ดีขึ้นทุกวันด้วยความเพียร โดยทางสติโดยทางปัญญา นี่ชื่อว่าเป็นผู้ทำหน้าที่อันถูกต้องและจะเป็นผู้ได้รับชัยชนะเป็นลำดับ ๆ ไป การรบข้าศึกภายในนี้เป็นสิ่งสำคัญมากกว่าข้าศึกใดในสากล

เราไม่ต้องไปมองดูที่อื่น ให้ดูความเคลื่อนไหวของจิตที่เคลื่อนไหวไปแต่ละครั้ง ๆ นี้ หาเรื่องอะไรบ้างมาก่อความรำคาญ หรือมาก่อความเดือดร้อนให้แก่เรา โดยมากจิตจะต้องผลิตเรื่องเหล่านี้ขึ้นมา ไม่ได้ผลิตธรรมะ เรื่องธรรมะนั้นเป็นเรื่อง

ที่เราจะต้องตั้งใจผลิตขึ้นมาด้วยความระมัดระวังตั้งใจจริง ๆ จึงจะปรากฏเป็นธรรมะขึ้นมา เช่น สติคอยระมัดระวังสิ่งที่มาเกี่ยวข้อง นี่แสดงว่าตั้งขึ้นมา ปัญญาตรวจตรองดูสิ่งที่มาเกี่ยวข้องเป็นสิ่งที่ดีหรือชั่ว จะควรปล่อยวางหรือละถอนโดยประการใดบ้าง ต้องนำมาพินิจพิจารณา แล้วแก้ไขไปตามอำนาจแห่งความเพียรและสติปัญญาที่ไม่ลดละของตน นั้นแลจะเป็นผู้เห็นผลโดยลำดับไปสำหรับเราผู้เป็นนักบวช และเป็นผู้ก้าวเข้าสู่สงครามทุกระยะกาลอยู่แล้ว

คำว่า มรรคผลนิพพานเราไม่ต้องไปคาด ขอให้ดำเนินหลักแห่งเหตุอันเป็นไปเพื่อมรรคผลนิพพานนี้ให้ถูกต้องเท่านั้น เรื่องผลจะหนีไปไหนไม่พ้น เหตุกับผลต้องเป็นของคู่เคียงกันอยู่เสมอไม่ว่ากาลไหนกาลใดมา เราไม่ต้องไปคาดไปหมาย ให้ระมัดระวังตั้งตัวให้ดีด้วยสติปัญญา โดยถือจิตเป็นสนามรบกับกิเลสทั้งปวง อย่ามองอย่าสนใจที่อื่นยิ่งกว่าที่ดังกล่าวนี้ ความแพ้ความชนะกิเลสและมรรคผลนิพพานจะปรากฏกันที่ตรงนี้ ชีวิตจิตใจเราไม่ต้องกลัวตาย

การนั่งภาวนา จงนั่งให้เป็นภาวนาจริง ๆ อย่านั่งเพียงสักแต่ว่านั่ง อย่าเดินจงกรมเพียงสักแต่ว่าเดิน ไปไหนมาไหนให้มีสติสตังระมัดระวังตัวเสมอ เราจะเห็นเรื่องของเราทุก ๆ ระยะที่แสดงออกจากใจ และสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมผัสกับใจ ก็จะรับทราบว่าเป็นเรื่องอะไร ควรจะแก้ไขกันโดยวิธีใดบ้าง ถ้าผู้มีสติเป็นอยู่เช่นนี้จะเป็นผู้รู้เรื่องผู้เข้าใจและมีชัยชนะไปตามอิริยาบถทั้งสี่ไม่ขาดวรรคขาดตอน และจะกำชัยชนะอย่างเอกไว้ได้ในเงื้อมมือโดยไม่ต้องสงสัย

แต่ถ้าเราจะอยู่ด้วยวิธีแพ้ คืออยู่ด้วยความเผอเรอ อยู่ด้วยความนอนใจ อยู่ด้วยความอ่อนแอ อยู่ด้วยความท้อถอยกำลัง อยู่ด้วยความขี้เกียจมักง่าย อยู่ด้วยความเห็นแก่ปากแก่ท้อง เหล่านี้จะเป็นทางที่แพ้เรื่อยไป มีแต่แพ้ไปเป็นลำดับ และนับวันอับเฉาเศร้าใจเข้าทุกวัน สุดท้ายก็จม ไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย โปรดพากันสนใจคิดเรื่องแพ้เรื่องขาดทุนสูญดอกให้ถึงใจ และจงมีความเข้มแข็งเพื่อธรรมมงคลแก่ตนเพราะนักบวชคือพระเราแต่ละองค์ เมื่อบำเพ็ญตนจนถึงความเจริญรุ่งเรืองภายในใจโดยลำดับ หรือเจริญเต็มภูมิแล้ว นอกจากจะเป็นหลักมั่นคงตายใจของตัวเอง และ

เป็นความร่มเย็นไม่เอนเอียงโยกคลอนแล้ว ยังจะเป็นหลักยึดอันมั่นคงของโลก และทำประโยชน์แก่โลก ให้ได้รับความสงบสุขร่มเย็นอย่างมหาศาลไม่มีประมาณอีกด้วย ดังพระพุทธเจ้าและสาวกท่านเป็นตัวอย่าง มาสมัยปัจจุบันก็เห็นประจักษ์ตาอยู่แล้ว เช่น ท่านพระอาจารย์มั่น พระอาจารย์เสาร์ ตลอดครูอาจารย์ทั้งหลายที่เป็นลูกศิษย์ท่าน และท่านผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบองค์อื่น ๆ ซึ่งประชาชนชาวพุทธ ยึดถือพึ่งเป็นพึ่งตาย ถวายชีวิตต่อท่านเป็นลำดับมา มีเป็นจำนวนมากเท่าไร ดูเอาก็รู้เอง

เพราะฉะนั้นศาสนธรรมก็ดี ผู้ปฏิบัติธรรมก็ดี โลกจึงกราบไหว้บูชาเคารพนับถือเสมอมา ไม่มีวันเสื่อมคลาย จตุปัจจัยไทยทานมีมากมีน้อยให้มาเท่าไรเขาไม่มีความเสียดาย ให้มาด้วยความเสียสละ ให้มาด้วยการบูชาธรรม ให้มาด้วยความเชื่อความเลื่อมใส ให้มาด้วยความเคารพ ไม่มีความห่วงใยเสียดายในวัตถุสิ่งของ แม้มีราคามากเพียงไรที่เขาให้ทานมานั้น

พระไปอยู่ที่ไหน ถ้าเป็นนักปฏิบัติธรรมะจริง ๆ แล้วจะไม่อดอยาก แม้จะเกิดความอดอยากบ้างเป็นบางครั้งบางคราว ก็ให้ถือเสียว่าเรื่องคติธรรมดา เรื่องอนิจจังเป็นของไม่สม่ำเสมอตลอดมาตั้งแต่กาลไหนกาลใด แม้ประชาชนเองก็มีความขาดแคลนเช่นเรา หรือยิ่งกว่าเราในบางครั้งบางราย อย่าได้คิดว่าจะอดตาย เฉพาะเราคนเดียว การจะมีความสม่ำเสมอในอาหารปัจจัยที่อยู่อาศัยต่าง ๆ ตลอดไปนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ ต้องมีขึ้น ๆ ลง ๆ เป็นธรรมดา ที่สำคัญตามความมุ่งหมายแท้ก็คือ เรื่องความเพียรของเรานั้นอย่าให้ขาดวรรคขาดตอน อย่าให้ด้อยลงได้ ให้มีความขะมักเขม้นเข้มแข็งบึกบึนอยู่เสมอไม่ว่าอดหรืออิ่ม เพราะนั้นมันเรื่องของปากท้องธาตุขันธ์ต่างหากซึ่งเพียงอาศัยกันไปเท่านั้น มิได้ถือเป็นจริงเป็นจังเหมือนปฏิปทาที่จะพาเราให้หลุดพ้นอะไรนัก ผู้ไม่บกพร่องในปฏิปทาที่กล่าวนี้ ชื่อว่าผู้ไม่เสียที ผู้ไม่แพ้ อยู่ที่ไหนก็มีชัยชนะเรื่อยไปจนถึงจุดที่หมายหายกังวล

การพิจารณาธรรมะอย่าคว้าโน้นคว้านี้ เราจะตั้งหลักอันใดลงไป จะกำหนดลมหายใจเข้าออก ก็ให้ทำความเข้าใจกับลมของตนจริง ๆ ลมจะเข้าออกยาวหรือสั้นขอให้ทำการรับทราบอยู่เสมอในขณะที่ลมออกหรือเข้า นี่ชื่อว่าเป็นผู้มีสติ ลมละเอียด

เข้าไปเท่าไร ๆ ก็ให้ทราบตามความละเอียดของลม อย่าถอยความรู้ออกมา และส่งไปสู่ที่อื่น ๆ จะไม่ทราบระยะความเข้าออกของลมและความสั้นยาวของลม และจะไม่ทราบคำว่าความขาดวรรคขาดตอนแห่งความเพียรของตนในเวลานั้น เราเผลอไปขณะใดชื่อว่าความเพียรของเราได้ขาดไปในขณะนั้น นี่แลความเพียรหมายความอย่างนี้ต่างหาก มิได้หมายไปตามกิริยาแห่งการนั่งการเดินที่ไม่มีสติว่าเป็นความเพียร แต่หมายถึงความเพียรด้วยความมีสติกำกับงานภาวนาของตน

เดินจงกรม เดินทั้งวันก็ตาม ถ้าไม่มีสติก็ไม่ผิดแปลกอะไรกับที่เขาเดินกันทั่วโลก นั่งก็เช่นเดียวกัน ทุก ๆ อิริยาบถถ้าไม่มีสติไม่มีปัญญากำกับ ไม่มีความจงใจอยู่กับความรู้สึกตัวว่าทำงานอะไรอยู่เวลานี้ ไม่จัดว่าเป็นความเพียร โปรดทำความเข้าใจไว้อย่างนี้ จะไม่ปล่อยใจให้สนุกเที่ยวเพ่นพ่าน ทั้งที่กำลังเพลินลืมตัว สำคัญตนว่านั่งทำความเพียร เดินทำความเพียร ยืนทำความเพียรในท่าต่าง ๆ

การกำหนดลมตามที่อธิบายมานี้ อธิบายเพียงย่อ ๆ กำหนดจนกระทั่งลมละเอียดสุด ปรากฏในความรู้สึกว่าลมไม่มีเลยก็ไม่ต้องกลัวตาย ขณะที่ลมหายไปนั่นแลจิตยิ่งมีความละเอียดมาก บางครั้งลมได้หายไปจริง ๆ ในความรู้สึกของนักภาวนา บางครั้งที่เรากำหนดลมละเอียดเข้าไป ๆ ถึงกับปรากฏว่า ลมไม่มีเลย เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ถ้าเป็นเช่นนั้นจิตก็หยุดปรุง มีความสงบแน่วแน่ ความสงบนั้นแลเป็นสิ่งที่จะทรงคุณภาพอันแปลกประหลาดและอัศจรรย์ให้เราเห็นในเวลาที่จิตมีความสงบ และจิตตั้งตัวได้โดยลำพังตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นใดมาเป็นอารมณ์ เช่น ลมหายใจเป็นต้น มีความสุขโดยความสงบของใจเอง

นี่แหละชื่อว่าเป็นตัวของตัวในขั้นหนึ่ง แต่ไม่ได้หมายถึงขั้นสุดยอด หมายถึงขั้นต้นอย่างนี้เสียก่อน อย่างไรก็ขอให้ทำได้อย่างนี้ จะผูกใจด้วยพุทโธหรือจะตามลมหายใจด้วยพุทโธก็ตาม เราจะตามด้วยพุทโธ ๆ ทั้งระยะเข้าและออก หรือจะตามด้วยพุท เข้า โธ ออกก็ได้ ขอให้เป็นความถนัดใจก็พอ ไม่ผิดทาง เป็นอันถูกในหลักความเพียรสำหรับนิสัยของแต่ละราย ๆ เราไม่ต้องไปคว้าโน้นคว้านี้ ได้ยินท่านว่าท่านภาวนาอย่างนั้นได้ผล ผู้นั้นภาวนาอย่างนั้นได้ผล เราก็คว้าโน้นปล่อยนี้ อย่างนั้นเรียกว่าเป็น

คนหลักลอย เป็นคนจับจด โดยไม่ทราบนิสัยของตนว่าจะควรปฏิบัติต่อตนอย่างไร อย่างนี้ทำความเพียรไปเท่าไรก็ไม่ค่อยเห็นผล

หลักสำคัญคือให้เป็นคนจริง จะทำความเพียรด้วยธรรมบทใดหรือพิจารณาบริกรรมด้วยธรรมบทใด หรือจะพิจารณาในแง่ใดอาการใด จงทำให้จริง จนเห็นผลขึ้นมา พร้อมกับทราบชัดว่า จริตของเราชอบกับสิ่งนี้ หรือธรรมบทนี้ มีลมหายใจ เป็นต้น นี้แลชื่อว่าคิดค้นหาความเหมาะสมให้เห็นชัดเจนในนิสัยของตน แล้วดำเนินต่อไปและทำด้วยความจริงจัง ในเบื้องต้นต้องมีหลักยึดเช่นนี้

ผู้กำหนด พุทโธ โดยลำพังก็ เอ้า เดินไปไหนอย่าให้เผลอคำว่า พุทโธ พุท โธ ในเมื่อได้นำมากำกับใจไม่ให้ขาดวรรคขาดตอนกับความรู้สึก ระหว่างจิตกับพุทโธให้ติดต่อกันเป็นสายไปอยู่แล้ว คำว่าพุทโธกับความรู้นั้นจะค่อยกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเข้าเป็นลำดับ ๆ จนกลายเป็นว่า คำว่าพุทโธกับความรู้นั้นเป็นอันเดียวกัน ที่นี่เราจะบริกรรมหรือไม่บริกรรมก็ไม่เป็นปัญหาในขณะนั้น เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ถึงเราจะนึกว่าพุทโธ ก็คือความรู้นั้นแลเป็นพุทโธ นี่ถ้าจะเทียบอุปมาก็คำว่าพุทโธนี้เปรียบเหมือนเราตามรอยเท้าของโคเพื่อจะจับตัวโคให้ได้โคตัวนั้น ไปที่ไหนอย่าปล่อยรอย ให้ตามรอยโคตัวนั้นไปเป็นลำดับ ๆ ไปที่ไหนตามไปเรื่อย ๆ จนถึงตัวโค เมื่อถึงตัวโคแล้วเรื่องของรอยโคนั้นก็หมดปัญหาเพราะไปถึงตัวโคแล้ว ถ้าจะดูรอยโคก็ดูที่เท้าโคก็ทราบ เพราะรอยที่เหยียบย่ำไว้ในที่ต่าง ๆ ก็ออกจากเท้าของโคตัวที่เราจับได้นี้แล

นี่คำว่าพุทโธก็เป็นร่องรอยที่จะตามรู้คำว่าพุทธะ ซึ่งเป็นเหมือนกับโคตัวนั้น หากเราไม่ปล่อย ตามพุทโธเข้าไปทุกระยะ ๆ คำว่าพุทโธกับจิตก็จะกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วก็จะหมดปัญหาในคำว่าพุทโธในเวลาเช่นนั้น นี่จิตเมื่อตั้งตัวได้ย่อมมีความสงบร่มเย็นเป็นสุขในเวลานั้นไม่สงสัย ไม่ถามใครให้เสียเวลาและขายโง่ นี่ผลที่เกิดจากการบริกรรมพุทโธ เพื่อเห็นจุดผู้รู้ที่เรียกว่าดวงใจอันแท้จริง

ผู้กำหนดลมหายใจก็เช่นเดียวกัน ลมหายใจก็เหมือนกับรอยโคอันเดียวกัน เราจะพิจารณาอันใดก็ตามเป็นเรื่องของร่องรอยที่จะเข้าไปหาตัวจริงทั้งนั้น จะพิจารณา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูกทุก ๆ ชิ้น เป็นเรื่องที่จิตมาคาดมาหมาย มาเหยียบมาย่ำ มาอุปาทานยึดมั่นถือมั่นไว้ทั้งนั้น เมื่อเวลาเราแยกแยะ ขยายออก ให้เห็นตามส่วนแห่งอาการนั้น ๆ ให้เห็นตามส่วนแห่งธาตุแห่งขันธ์นั้น ๆ แล้ว จิตเรา ก็หายสงสัย และย้อนเข้าไป ๆ จนถึงธรรมชาติของตัวที่แท้จริง คือหยั่งเข้าสู่จิตและความสงบที่เป็นอยู่กับจิตดวงสงบ

เราพิจารณาดูอาการใด เมื่อเห็นชัดแล้วจะไปสงสัยอันใดเล่า มันต้องเข้าไปหาที่จิต จิตเป็นผู้มาก่อความรำคาญ จิตเป็นผู้มาก่อความรักความชัง จิตเป็นผู้มาก่อความหลงความหึงหวงกับสิ่งเหล่านี้ต่างหาก ไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เป็นความรักความชังในตัวเอง ไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เป็นความหึงหวงในตัวเอง ไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เป็นผู้มีความหมายในตัวเอง แต่เป็นเรื่องของจิตไปให้ความหมายว่าสิ่งนั้นเป็นนั้น ๆ สิ่งนั้นน่ารัก สิ่งนี้น่าชัง แล้วก็ยึดมั่นตามเรื่องแห่งความหมายที่ตนไปทำกรุยทำหมายเอาไว้ ซึ่งเป็นการผูกมัดตนให้ติดจมอยู่ในสิ่งเหล่านั้น

แต่การพิจารณาเพื่อจะแก้จุดที่ตนผูกมัดตนนั้นแล ท่านเรียกว่าปัญญา เมื่อพิจารณาเห็นชัดในสิ่งใดแล้ว จิตย่อมปล่อยไปเป็นระยะ ๆ หากว่ารู้รอบคอบหมดในส่วนแห่งร่างกายนี้ จิตก็ปล่อยได้โดยเด็ดขาด เรียกว่าหมดอุปาทานในกาย แล้วก็เข้าไปถึงตัวจิตนั้นอีกว่า กายเหล่านี้ไม่มีความหมายในตัวเอง แต่เป็นเรื่องของจิตเป็นผู้ไปให้ความหมายในกายนี้ว่าเป็นอย่างนั้น ๆ บัดนี้ได้รู้แล้วว่ากายเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก หรือว่าธาตุ ส่วนธาตุดินนี้เป็นส่วนหนึ่งต่างหาก จิตก็เป็นอันหนึ่งต่างหากจากสิ่งเหล่านี้ หมดความสงสัยกังวลกันไปเป็นพัก ๆ การพิจารณาเป็นอย่างนี้ ขอให้พิจารณาจริง ๆ ก็แล้วกัน อย่าทำเล่น ๆ ทำอะไรให้ทำจริง ๆ จัง ๆ

การพิจารณากายนี้ จะพิจารณากายนอกกายในไม่สำคัญ เพราะสมุทัยมีได้ทั้งภายนอกมีได้ทั้งภายใน เมื่อเป็นเช่นนั้นมรรคคือ ทางดำเนินเพื่อแก้เพื่อปลดเปลื้องสิ่งที่ตนไปเที่ยวสำคัญมั่นหมายไว้ ก็ย่อมมีได้ทั้งภายนอกทั้งภายใน เช่นเรารักรูป

ความรักรูปนั้นเป็นสมุทัย หมายรูปนอกนั้นเป็นสำคัญ หมายรูปนั้นน่ารัก รูปนั้นน่ากำหนัดยินดี แล้วนำรูปนั้นมาพิจารณาคลี่คลายดู ให้เห็นชัดตามหลักความจริงของรูปนั้นว่า มีที่สำคัญตรงไหนบ้างพอที่จะให้เกิดความรักความกำหนัดยินดี เมื่อแยกออกทุกอาการแล้วก็เห็นเป็นเพียงสักแต่ว่าธาตุ หรือเห็นแต่เพียงของปฏิกูลน่าเกลียดไปเสียสิ้น หาสิ่งที่น่ารักน่ากำหนัดไม่มีเลย จิตก็ถอนความกังวลความรักในสิ่งเหล่านั้นเข้ามาสู่ตัวเอง เห็นโทษของตัวเองว่าเป็นเพราะตัวเองไปทำความสำคัญมั่นหมายในสิ่งนั้นต่างหาก จึงเกิดความรักความกำหนัดยินดีนั้นขึ้นมา นี่เราก็ได้เห็นโทษของเราด้วย เราก็ได้เห็นโทษในสิ่งที่เราไปสำคัญมั่นหมาย ว่าน่ารักน่ากำหนัดยินดีนั้นด้วย จึงสามารถถอดถอนมาได้เป็นระยะ ๆ อย่างนี้

เพราะฉะนั้นเรื่องของปัญญาจึงเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก ปัญญาในขั้นของธาตุขันธ์ยังมี ปัญญาในขั้นของธาตุคือรูปธรรมนี้เป็นประเภทหนึ่ง ปัญญาในขั้นของนามธรรมเป็นอีกขั้นหนึ่ง หากว่าจิตของเราตั้งตัวได้ด้วยความสงบเพราะอำนาจของความเพียรพยายาม โดยวิธีภาวนาดังที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นนั้น มีหลักฐานพอที่จะพิจารณาได้แล้ว โปรดพิจารณาทางปัญญา จะเป็นเรื่องนอกก็ตาม จะเป็นเรื่องในก็ตาม ให้แยกส่วนแบ่งส่วนดูดังที่กล่าวนี้ จิตใจให้ทำงานอยู่กับสิ่งเหล่านั้นทั้งวัน ยิ่งเป็นการดี เมื่อมีความเหนื่อยภายในจิตใจ กำหนดจิตให้เข้าพักในความสงบเป็นสมาธิเยือกเย็นขึ้นมา พอถอนจากความสงบแล้วออกทำหน้าที่การงานของตน เคยพิจารณาอะไรที่ยังไม่ชัดเอ้า...คลี่คลายดูให้ชัด ถืออันนั้นแลเป็นงานของตน พิจารณาจนรู้ชัดตามความเป็นจริงแล้ว จิตนั้นจะปล่อยงานประเภทนั้นโดยไม่ต้องไปบังคับ เพราะรู้รอบคอบแล้วจะถือมั่นไว้ทำไม นี่เป็นเรื่องของจิตจะปล่อยสิ่งที่เคยเกี่ยวข้องกับตัว นี่ขั้นของธาตุแต่อธิบายอย่างสรุป ๆ

ขั้นของขันธ์นี้เป็นอีกประเภทหนึ่ง ขันธ์ในขันธ์สี่คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันนี้เป็นส่วนละเอียดมาก ละเอียดยิ่งกว่ารูปขันธ์ แต่ถึงจะละเอียดแค่ไหนก็ตามจะพ้นวิสัยของปัญญาไปไม่ได้ ธาตุทั้งธาตุหรือว่ารูปทั้งกองนี้ในส่วนร่างกายของเรา ปัญญายังสามารถสอดแทรกหรือแทงทะลุ ถอดถอนอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น

ในกายออกมาได้ เหตุใดจะไม่สามารถรู้เท่าทันในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณได้ ต้องได้ไม่สงสัย เมื่อสติปัญญามีอยู่และนำมาใช้อยู่แล้ว

คำว่าเวทนา เวทนาทางกายประเภทหนึ่ง เวทนาทางใจประเภทหนึ่ง เวทนาทางใจนี้เป็นส่วนละเอียดมาก โดยมากถ้าจิตได้รับความสงบเยือกเย็นมาเป็นลำดับแล้ว จะมีแต่สุขเวทนาปรากฏอยู่ภายในใจ สุขเวทนานี้ก็ต้องได้พิจารณาถึงกาลเวลาที่ควรจะพิจารณา จะปล่อยทิ้งไว้หรือนอนใจกับสุขเวทนานั้นไม่ได้ เช่น ผู้ติดสมาธิโดยมากติดสุขเวทนา เมื่อเข้าสมาธิแล้วก็แน่วแน่เป็นอารมณ์เดียว ไม่อยากออกมาคิดมาอ่านไตร่ตรองอะไรให้หนักอกหนักใจ ให้เกิดความลำบากรำคาญ อยู่อย่างนี้สบายดี ทั้งวันทั้งคืนก็สบาย เมื่อถอยออกมากระทบกระเทือนรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ก็รู้สึกไม่ค่อยสบาย รำคาญในจิตในใจ แล้วย้อนเข้าไปอยู่ในสมาธินั้นเสียสบายดี นี่คือจิตติดสุขเวทนาในสมาธิ

เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็ควรจะถอยออกมาพิจารณา เพราะการถอดถอนกิเลสนี้ไม่ใช่ถอดถอนด้วยสมาธินะ สมาธิเป็นแต่เพียงต้นทุนให้ใจได้รับความสงบเป็นชั้นหนึ่งต่างหาก แต่การจะถอดถอนกิเลสทุกประเภทนั้นจะต้องถอดถอนด้วยปัญญา ไม่ว่าส่วนหยาบ ไม่ว่าส่วนกลาง ส่วนละเอียด จะต้องถอดถอนด้วยปัญญาทั้งนั้น ถ้าเพียงแต่สมาธิหากไม่ได้ใช้ปัญญาพิจารณาเลย ก็จะอยู่แต่ความสงบ หาปรากฏว่าได้ถอดถอนกิเลสตัวใดออกได้ด้วยอำนาจของสมาธิไม่ เห็นแต่ความสงบ ถ้าเราปล่อยไว้บ้างหรือมีความประมาทบ้าง ไม่ค่อยเข้าสมาธิบ่อย ไม่ค่อยทำความเพียรโดยสม่ำเสมอเพื่อรักษาระดับสมาธิไว้ จิตที่เคยเป็นสมาธิก็เสื่อม กลายเป็นจิตที่มีความฟุ้งซ่านรำคาญไปอีก เลยเข้าสมาธิไม่ได้ นี่เรียกว่าสมาธิเสื่อม

ฉะนั้นเพื่อเป็นความเหมาะสมในเวลาจิตที่เป็นสมาธิ ก็ให้พักเสียได้ตามกาลเวลาที่ต้องการ เมื่อถอนออกมาแล้วให้พิจารณาด้วยปัญญาตามธาตุขันธ์ จะเป็นขันธ์ใดก็ตาม เวทนาขันธ์ก็พิจารณาให้เห็นว่ามันเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก ไม่ใช่ตัวจิตอันดั้งเดิม พูดง่าย ๆ ก็คือเป็นส่วนที่แฝงขึ้นมา จะเป็นสุขก็แฝงขึ้นมา จะเป็นทุกข์ก็แฝงขึ้นมา เพราะฉะนั้นสุขทุกข์จึงเป็นของที่เกิดและดับได้ ไม่เป็นของจีรังถาวรและไม่เป็น

สิ่งคงที่ สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้มีลักษณะที่ปรากฏ กระเพื่อมขึ้นมาแล้วก็ดับไปเช่นเดียวกัน

ทั้งเกิดและดับนี้เป็นตามธรรมชาติของขันธ์ หากจิตจะหลงก็หลงได้อย่างไม่มีปัญหาเพราะเคยหลงมาแล้ว ถ้าพิจารณาก็รู้ฐานที่เกิดที่ดับของเขาได้อย่างชัดเจน ไม่ยึดมั่นถือมั่นในกองแห่งรูป ในกองแห่งเวทนา ทั้งสุขทั้งทุกข์ทั้งเฉย ๆ ทั้งสัญญาความจำหมาย ทั้งสังขารความปรุงว่าดีว่าชั่วว่าสุขว่าทุกข์ ทั้งวิญญาณที่รับทราบ อันเป็นเพียงปรากฏขึ้นแล้วดับไป ๆ นี่คือปัญญาขั้นละเอียดที่สามารถให้เห็นต้นเหตุ หรือเห็นรากฐานของอาการทั้งสี่ทั้งห้านี้ว่า มันปรากฏตัวขึ้นมาได้อย่างไร

รูปที่ปรากฏตัวขึ้นมาเป็นกายนี้ ก็เนื่องจากหลักใหญ่ที่เรายังไม่สามารถค้นพบ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ก็ออกมาจากหลักใหญ่ ที่เรายังไม่สามารถรู้ด้วยปัญญา แต่เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาเข้าไปโดยไม่หยุดยั้งแล้ว รูปก็เห็นชัดว่าเป็นอันหนึ่งต่างหากจากจิต เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ ไม่ว่าเวทนาประเภทใด ไม่ว่าสัญญาจะหมายเรื่องอะไร ไม่ว่าสังขารจะปรุงเรื่องอะไร จะเห็นความเกิดของสิ่งเหล่านี้มาจากจิตและดับลงที่จิต และเป็นธรรมชาติอันหนึ่งต่างหากจากจิต และยังจะได้เห็นตัวจิตที่มีธรรมชาติอันหนึ่งหุ้มห่อไว้อย่างมิดชิด ธรรมชาตินั้นเป็นผู้ทำหน้าที่บงการ โดยมากในอิริยาบถทั้งสี่จะเป็นเรื่องของธรรมชาตินี้ทั้งนั้น เป็นตัวเชิด เป็นตัวพาให้คิดให้อ่านให้ปรุงแต่งต่าง ๆ นี่ท่านเรียกว่า **อวิชชา**

อันนี้เป็นสิ่งที่สนิทติดใจกับใจราวกับเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จนผู้ปฏิบัติเมื่อถึงขั้นละเอียดนี้แล้วไม่สามารถจะทำลายอวิชชานี้ ไม่สามารถจะพิจารณาธรรมชาตินี้ได้ เนื่องจากเข้าใจว่า ธรรมชาตินี้แลเป็นตน ตนคือธรรมชาติอันนี้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งหลายพรากได้หมดแล้ว แต่ธรรมชาตินี้พรากกันไม่ออก เนื่องจากเราเห็นธรรมชาตินี้ว่าเป็นเรา ในขณะเดียวกันเราก็คือธรรมชาติอันนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ธรรมชาตินี้จะต้องแสดงตัวอยู่ตลอดเวลา และแสดงอย่างอาจหาญด้วย คือจิตที่เป็นขั้นละเอียดนี้จะมีแต่เรื่องความดีแทบทั้งนั้นแสดงตัว ความที่ว่าดีอันนี้แลที่เรียกว่าอวิชชาอันแท้จริง

หลอกทางชั่ว หลอกทางส่วนหยาบก็ตามกันทันมาเป็นลำดับ เมื่อแสดงความละเอียดถ้าปัญญาไม่สามารถก็จะแสดงตัวตลอดเวลา เช่น ความผ่องใสก็คือธรรมชาตินี้แลแสดงตัว ความองอาจกล้าหาญก็คือธรรมชาตินี้ ความสุขความสบาย ก็คือธรรมชาตินี้ เพราะธรรมชาตินี้ยังเป็นตัวสมมุติอยู่ สิ่งที่แสดงออกมาทั้งหมดจึงเป็นเรื่องของสมมุติทั้งนั้น

ถ้าเราได้ทราบ หรือได้ยินได้ฟังจากครูอาจารย์ที่ชี้ช่องบอกทางไว้แล้วอย่างนี้ เรามีทางที่จะพิจารณาจุดที่ว่านี้ได้โดยไม่มีความสะทกสะท้านลังเลใจ โดยไม่มีความหึงหวงในธรรมชาตินี้เลย แต่ถ้าไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนนั้น น่ากลัวจะติดอยู่เป็นเวลานานหรืออาจติดกันไปเลย เพราะไม่สนใจจะถอน เนื่องจากมีความรักมีความสงวนมีความรักชอบ มีความพอใจอย่างยิ่ง แล้วก็ยกธรรมชาติอันนี้ขึ้นว่าเป็นตน กดขี่สิ่งทั้งหลายว่าทุกสิ่งทุกอย่างเรารู้หมดแล้ว ไม่มีสิ่งใดเหลือในโลกนี้ เราเป็นผู้บริสุทธ์แล้ว ทั้งที่กำลังหลง และยึดถือจิตอวิชชาอยู่อย่างภูมิใจไม่รู้สึกตัวบ้างเลย นี่แลเพลงกล่อมของอวิชชาแท้ ทำให้สติปัญญาหลับใหลไปได้โดยไม่คาดฝัน

เมื่อปัญญามีกำลังพอที่จะพิจารณานี้ได้แล้ว ก็ย้อนเข้าไปดูจุดนี้ คือจุดแห่งความผ่องใส จุดแห่งความองอาจ จุดแห่งความสุขอันละเอียดของอวิชชาที่อาศัยอยู่นี้ จะต้องทลายตัวลงไปด้วยอำนาจของปัญญาที่ละเอียด เมื่อธรรมชาตินี้ได้สลายตัวลงไปด้วยอำนาจของปัญญาแล้วนั้น คำว่าเราก็ดี สิ่งที่เราเคยสงวนก็ดี สิ่งที่เราเคยรักเคยชอบมาก็ดี สิ่งที่องอาจกล้าหาญอันเป็นจุดเดียวกันนั้นก็ดี จะหมดปัญหาไปทันทีไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่ภายในนั้น ถ้าหากจะเทียบอุปมาแล้ว จุดอันนี้เป็นเช่นเดียวกับบุคคลที่เข้าไปในห้องว่าง เมื่อเข้าไปสู่ห้องว่างแล้ว ผู้นั้นจะลืมตัวของตัวไปเสีย แต่จะไปชมว่าห้องนี้ว่างโล่งโถงเต็มที่ ไม่มีสิ่งใดอยู่ในห้องนี้เลย ห้องนี้ว่างอย่างเต็มที่ โดยไม่ทราบว่าตัวคนเดียวนั้นแลไปทำการกีดขวางห้องอยู่ในขณะนั้น ห้องจึงยังไม่ว่างเพราะยังเหลือคน ๆ หนึ่งไปทำการกีดขวางห้องนั้นอยู่

พอรู้สึกตัวว่า อ้อ ห้องนี้ว่างจริง แต่ที่ห้องนี้ยังไม่ว่างเต็มที่ก็เนื่องจากเรามาอยู่ในห้องนี้คนหนึ่ง ถ้าเราถอนตัวออกไปเสียจากห้องนี้แล้ว ห้องนี้จะว่างอย่างเต็มที่

ข้อนี้อุปมาฉันใด ทุกสิ่งทุกอย่างว่างปล่อยวางกันได้หมด แต่ยังเหลือคำว่าเรา ซึ่งเป็นตัวอวิชชาอันแท้จริงอยู่กับใจ นั่นแหละอวิชชาล้วน ๆ คือเราตัวนั้นแหละกีดขวางตัวเองอยู่ในเวลานั้น ไม่ทราบว่าอวิชชานั้นคืออะไร เราจึงเห็นสิ่งทั้งหลายว่าง หรือว่าเราวางสิ่งทั้งหลายได้หมดไม่มีสิ่งใดเหลือ แต่ธรรมชาติอันนั้นทำการกีดขวางตัวของเราอยู่ เราเลยไม่ว่าง

พอปัญญาได้หยั่งเข้าไปสู่จุดนี้แล้ว ธรรมชาตินี้ก็สลายตัวลงไป นั้นแลภายนอกก็ว่าง ภายในใจตัวเองก็ว่าง เช่นเดียวกับบุคคลถอนตัวออกมาจากห้องแล้ว ห้องนั้นก็ว่างอย่างเต็มที่ จิตรู้ทุกสิ่งทุกอย่างรอบด้านหมดแล้วด้วย มารู้รอบตัวเอง ปล่อยวางภายในตัวเองนี้ด้วย ชื่อว่าจิตนี้ว่างอย่างเต็มที่ ไม่มีสมมุติอันใดแฝงอยู่ภายในนั้นเลย นี่ชื่อว่าจิตว่างจริง จิตปล่อยวางจริง

ถ้าหากจิตยังไม่รู้ตัวเอง ยังไม่ถอดถอนตัวเองตราบใด ถึงจิตจะว่าสิ่งใดว่าง หรือปล่อยวางสิ่งใดได้แล้วก็ตาม จิตก็ยังไม่ว่างในตัวเอง จิตยังไม่ปล่อยวางตัวเองอยู่นั้นแล เมื่อเป็นเช่นนั้นคำว่าอวิชชาก็คือ จิตผู้นั้นยังจะมีทางสืบต่อไปได้อีก เมื่อได้ทำลายพืชอันสำคัญหรือตัวอวิชชาอันแท้จริงนี้ได้ด้วยปัญญาแล้ว นั้นแลชื่อว่าเป็นผู้ว่างเป็นผู้วางอย่างเต็มภูมิ ไม่มีสมมุติอันใดเจือปน ความสงวนก็ไม่มี ความรักก็ไม่มี ความองอาจกล้าหาญก็ไม่มี ความที่จะขยาดหวาดกลัวเพื่ออะไรอีกก็ไม่มี เพราะสิ่งทั้งนี้เป็นสมมุติทั้งนั้น เนื่องจากอวิชชาซึ่งเป็นรากแก้วใหญ่อันพาให้เกิดอาการเหล่านี้ขึ้นมาได้สลายลงไปแล้ว เหลือแต่ธรรมชาติล้วน ๆ

นี่จุดสุดท้ายแห่งการปฏิบัติธรรมะ หากเราได้ปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจังตามที่อธิบายมาแล้วนั้น จุดนี้หรือผลสุดท้ายที่อธิบายมานี้จะไม่เป็นสมบัติของใคร แต่จะเป็นสมบัติของท่านผู้ปฏิบัติตามที่กล่าวมานี้ทั้งนั้น เพราะความรู้อันนี้มีอยู่ตลอดเวลาหลับหรือตื่นไม่นิยม แม้แต่หลับสนิทก็ยังทราบว่าหลับสนิท ตนได้ถึงความบริสุทธิ์จะไม่ทราบตนได้อย่างไร ต้องทราบ ฉะนั้นทุกท่านโปรดได้ทำความพยายามผลิตพระของเรา สร้างพระของเราให้สมบูรณ์เพื่อความเป็นวิสุทธิบุคคล

เรื่องภายนอกจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง เปลี่ยนแปลงไปบ้าง สมบูรณ์บ้าง ได้บ้างไม่ได้บ้าง อิ่มบ้างหิวบ้าง อย่าไปทำความสำคัญให้มากไป จะเสียหลักใหญ่ คือพระของเราบกพร่อง คำว่าพระนี้หมายถึงจิตที่บริสุทธิ์ ประเสริฐเต็มที่นั่นเอง เราพยายามปรับปรุงกาย วาจา ใจ ของเราด้วยข้อปฏิบัติอันเป็นธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้กลมกล่อมกับจิตใจของตน ให้มีความเจริญด้วยศีล ให้มีความเจริญด้วยสมาธิ ให้มีความเจริญด้วยการสอดส่องมองรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายนอกทั้งภายในที่เรียกว่า ปัญญา อยู่ตลอดเวลา นี่ชื่อว่าเป็นผู้สร้างพระขึ้นภายในตน พระผู้นั้นจะไม่บกพร่อง ทุกสิ่งทุกอย่างจะบกพร่องไม่สำคัญ ขออย่าให้พระของเราบกพร่องก็เป็นที่พอใจและชอบธรรม

การสร้างพระนี้สร้างยากมาก สร้างวัตถุอะไร ๆ ไม่ยาก จะสร้างห้างสร้างหออะไร สร้างวัดสร้างวา สร้างโบสถ์สร้างวิหาร ไม่มีอะไรสำคัญ ไม่มีอะไรหนักเท่า ไม่มีอะไรจะยากเท่าการสร้างพระ คือการสร้างตัวของเราให้ดีและดีเด่นเห็นประจักษ์ใจ อันนี้สร้างยากมาก แต่สร้างได้แล้วมีคุณค่าหาประมาณมิได้ ทุกสิ่งทุกอย่างสร้างขึ้นมา หมดเท่าไรเขาก็ประมาณได้ถูกต้องหรือบอกได้ถูกต้อง ว่าสิ่งนั้นสร้างหมดเท่านั้นบาท เท่านั้นแสน เท่านั้นหมื่น เท่านั้นล้าน บอกกันได้ แต่การสร้างจิตนี้หมดไปเท่าไรไม่คำนึงนับอ่าน เพราะเป็นงานที่เลยการนับการประมาณ เมื่อสร้างได้แล้วจะมีราคาค่างวดเท่าไร ก็ไม่มีการจับจ่ายขายกันในตลาด จึงว่าเป็นงานที่ยาก ผลงานที่คาดไม่ได้

ฉะนั้นทุก ๆ ท่านโปรดพากันสนใจสร้างพระของตนให้เต็มที่ อย่าไปสนใจไยดีลืมตัวกับสิ่งภายนอก เจริญแค่ไหนก็เสื่อมลงเท่ากันไม่มีเศษมีเหลือเลย ในโลกนี้มันโลกวัตถุมันโลกนิยม อะไร ๆ มีไม่อดไม่อยาก อยู่ที่ไหนก็สร้างก็อยู่กันไป เพราะคนมีชีวิตจิตใจ จะไม่มีบ้านมีเรือนมีกุฏิศาลาอยู่อาศัยถ้าไม่สร้างจะอยู่ที่ไหน แม้แต่กระรอกกระแตมันยังมีโพรงมีรัง พระเราก็มี แต่ให้มีเท่าที่เห็นว่าจำเป็นกับเหตุผลอรรถธรรมและธาตุขันธ์ อย่าไปทำความกังวลขนทุกข์ใส่ตัวเพราะสิ่งเหล่านั้นให้มากไป จนลืมมองดูพระของตัว จงสร้างพระนี้ให้ได้ เมื่อสร้างพระสมบูรณ์ แล้วอยู่ที่ไหนก็สบาย

อยู่ร่มไม้ชายเขา อยู่ในป่าในรก และอดบ้างอิ่มบ้างก็มีความสบายทั้งนั้น เพราะพระนี้สมบูรณ์แบบแล้ว จงทำความสนใจอย่างนี้

ถ้าเป็นผู้ชอบยุ่งกับสิ่งภายนอกแล้ว อย่างไรพระต้องด้อยไปเป็นลำดับ จนหาพระภายในตัวไม่มีเลย ทั้งวันทั้งคืนจะเป็นแต่สัญญาอารมณ์กับเรื่องนั้นเรื่องนี้ยุ่งไปหมด ไปที่ไหนวุ่นไปที่นั่น สร้างนั้นสร้างนี้ เดี๋ยวเกี่ยวกับศรัทธาญาติโยม บอกบุญคนนั้นบอกบุญคนนี้ ติดต่อคนนั้นติดต่อคนนี้ กลายเป็นเรื่องนอกเรื่องแหกคอกแหวกแนวไปหมด หาเรื่องในของพระที่จะให้เป็นพระองค์เจริญ ๆ คงเส้นคงวาไม่มี นี้ผิดกับหลักของพระผู้ตั้งหน้าตั้งตาสละกิเลส ผิดกับหลักของผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอันสมบูรณ์ ก็พระโสดา สกิทาคา อนาคา พระอรหันต์ อย่างไรล่ะ

ฉะนั้นงานเช่นนั้น กับงานของพระตามหลักนิสสัย ๔ จึงต่างกันมาก งานนั้นมอบให้ญาติให้โยมให้ศรัทธาพิจารณากันไป แต่เรื่องงานผลิตมรรคผลนิพพานนี้ให้เป็นเรื่องช่าง คือเราเป็นช่างเอง ได้รับโอวาทจากครูบาอาจารย์มาเป็นเครื่องมือแล้ว เอ้า ทำหน้าที่ลงไป งานนี้จะให้คนอื่นทำแทนไม่ได้ การสร้างพระต้องต่างองค์ต่างสร้าง ต่างคนต่างสร้างตัวเอง เป็นแต่ได้รับอุบายจากครูจากอาจารย์หรือหมู่เพื่อนมาเท่านั้น การที่จะทำลงไปนั้นเป็นเรื่องของเราโดยเฉพาะ ใครทำแทนไม่ได้ เป็นส่วนของใครของเรา

เดินจงกรมก็ให้มีสติ นั่งที่ไหนให้มีสติ ไปไหนมาไหนอย่าลืมคำว่าพระต้องดีและสมบูรณ์ด้วยการบำรุงรักษา พระจะบกพร่องไปที่ไหนบ้าง ให้พยายามแก้ไขดัดแปลงจนเป็นพระที่สมบูรณ์ นั่งสมาธิก็เย็น เดินไปไหนมาไหนก็เย็น พิจารณาเรื่องปัญญาก็ปลอดโปร่งโล่งโถง เห็นอรรถเห็นธรรม เห็นความดีความชั่วชัดเจนอยู่ที่ใจของพระเรา มีทางออกทางเข้า มีทางปลดเปลื้องตนเอง มีทางหลบหลีกภัยได้อย่างสบายด้วยอำนาจปัญญาของพระ อยู่ที่ไหนก็สบาย เย็นไปหมด ข้าศึกที่เคยก่อความวุ่นวายให้เราวันยังค่ำคืนยังรุ่ง โดยไม่มีวันหยุดยั้ง ก็ยุติกันลงด้วยอำนาจแห่งพระของเรามีเครื่องมือกำจัดและป้องกันตัว มีความกล้าหาญชาญชัยรบกับข้าศึกไม่ถอยทัพกลับแพ้รุดหน้าเรื่อยไป คว้าหลักชัยที่รออยู่ชั่วเอื้อมมือด้วยข้อปฏิบัติ

เรื่องภายนอกก็ไม่มาเกี่ยวข้องให้เป็นกังวลภายในใจ เรื่องใจก็ไม่เสาะแสวงหา ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมกับสิ่งภายนอกเพื่อก่อไฟเผาตัว ต่างอันต่างอยู่ต่างอันต่างจริง พระก็จริงสำหรับพระของเรา ไปที่ไหนก็สบายหายห่วง เมื่อใจถึงความเป็นพระอันสมบูรณ์แล้วอยู่ที่ไหนก็พอตัว ไม่ต้องการอะไรทั้งนั้น อดก็พอตัว อิ่มก็พอตัว อยู่ที่ไหนก็พอตัว สบายอยู่หมดทุกแห่งทุกหน ไม่เลือกสถานที่กาลบุคคล มีความพอตัวอยู่ด้วยจิตที่บริสุทธิ์เต็มที่หมดสิ่งเคลือบแฝง เรียกว่าพระสมบูรณ์แบบแล้วด้วยข้อปฏิบัติ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เนื่องจากความเพียรเป็นเครื่องสนับสนุน

นี้แลที่ได้อธิบายว่าการรบข้าศึกภายในหมายถึงกิเลส ซึ่งตัวของเราเสียเองเป็นกิเลส และผู้รบก็คือตัวเราเองเป็นผู้รบ เป็นผู้แก้ความผิดของตนที่มีอยู่แง่ไหนมุมใด รวมแล้วเรียกว่ารบกับกิเลส เมื่อรบให้ถึงจุดหมายปลายของสิ่งที่เป็นข้าศึก ข้าศึกได้สลายยอมแพ้อย่างราบคาบแล้ว ก็เป็นผู้มีความองอาจกล้าหาญ เห็นรูปก็เห็นได้อย่างเต็มตา ฟังได้อย่างเต็มหู เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ทุกสิ่งทุกอย่างที่มาสัมผัสรับทราบได้อย่างเต็มใจ ไม่ติดไม่พันไม่เป็นกังวล ไม่มีท่ามีทางว่าจะต้องระมัดระวังซึ่งกันและกัน หรือไม่มีท่ามีทางว่าใจจะฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไปตามสิ่งทั้งหลายนั้น เพราะ **ยถาภูตํ ญาณทสฺสนํ** เป็นสิ่งที่เห็นแจ้งชัดตามความเป็นจริงแล้วภายในใจ เรียกว่า **สุคโต** อยู่ก็ สุคโต คืออยู่ก็ดี ไปก็ไปดี คิดก็คิดดี อะไรมาสัมผัส กลายเป็นธรรมะไปตาม ๆ กัน ไม่เป็นโทษไม่เป็นกิเลสดังที่เคยเป็นมา

ถ้าจิตดีจิตหมดโทษเพียงดวงเดียว ไม่มีอะไรจะเป็นข้าศึกในโลกนี้ ที่เป็นข้าศึกที่เป็นความทุกข์ความเดือดร้อน ก็เนื่องจากใจดวงเดียวนี้แล เสาะหาเรื่องก่อเรื่องใส่ตัวเองอยู่ไม่หยุด เกิดเรื่องกับตัวเอง หาที่ปลดที่เปลื้อง หาทนายมาแก้ช่วยไม่ได้ หาผู้ตัดสินหาผู้พิพากษาไม่ได้ นอกจากเราจะเป็นผู้พิพากษา นอกจากเราจะเป็นผู้พินิจพิจารณาคู่ความระหว่างดีกับชั่ว และปลดเปลื้องกันลงไปเอง ด้วย**สนฺทิฏฺฐิโก** เห็นเองไม่ต้องให้ผู้อื่นผู้ใดมาเห็นได้ มาทำนายทายทักให้ เพราะคำว่า**สนฺทิฏฺฐิโก** นี้พระพุทธเจ้ามอบไว้กับพุทธบริษัททุกรูปทุกนาม ผู้ใดมีข้อปฏิบัติสมควรจะรู้ตาม **สันทิฏฐิกธรรม**

ก็ย่อมมีสิทธิรู้ได้ ไม่เลือกว่าเป็นหญิงเป็นชาย เป็นนักบวช หรือฆราวาส สามารถรู้ได้ด้วยกัน

ฉะนั้นในอวสานแห่งธรรมที่แสดงมานี้ ขอให้ท่านนักปฏิบัติทั้งหลายจงนำไปพินิจพิจารณา แล้วพยายามผลิตพระของตนให้มีความศักดิ์สิทธิ์วิเศษขึ้นมาภายในตนเอง แม้จะไม่ศักดิ์สิทธิ์วิเศษไปทางไหนก็ตาม ก็ขอให้ศักดิ์สิทธิ์วิเศษภายในตัว ระหว่างสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับใจอย่าให้อาภัพกันเท่านั้น นี่ชื่อว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์วิเศษได้อย่างภาคภูมิ

จึงขอยุติธรรมเทศนาเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๐

๒. ธุดงควัตรเครื่องห้ามล้อกิเลส

ความสำคัญของพระปฏิบัติก็คือหลักใจ คำว่าหลักใจก็คือสมาธิเป็นขั้น ๆ ปัญญาเป็นภูมิ ๆ ภายในใจจนถึงอรหัตภูมิ เรียกว่าหลักใจของพระปฏิบัติ ถ้าหลักใจดีแล้วหลักการปฏิบัติทุกด้านก็ดีไปตามกันเพราะใจเป็นผู้บงการ เราจึงเห็นใจเป็นสำคัญ คนที่มีหลักใจกับคนไม่มีหลักใจปฏิบัติจึงผิดกันอยู่มาก การลดหย่อนผ่อนผันตามเหตุการณ์ในบางกาล สถานที่ บุคคล และการเคร่งครัดในเวลาปกติของผู้มีหลักใจมีเหตุมีผลต่างกันกับผู้ไม่มีหลักใจ ซึ่งมีแต่ความมุ่งมั่นอย่างเดียว ถึงจะเด็ดเดี่ยวอาจหาญก็จริง แต่มันแฝงไปด้วยความผิดพลาด และทิฐิมานะไม่สม่ำเสมอเท่าที่ควรกับธุดงควัตรอันเป็นเครื่องชำระกิเลสทิฐิมานะที่หมักดองอยู่ภายใน เพราะธาตุขันธ์ของเรามันเป็นโลกเหมือนโลกทั่วไป จำต้องเกี่ยวข้องกับโลกที่ควรผ่อนผันสั้นยาวแก่บางคน บางสถานที่ บางเวลาอยู่โดยดี แต่เวลาจะควรลดหย่อนผ่อนผันก็ลดหย่อนไม่ได้ กลัวเสียความเคร่งครัดหรือเสียธุดงค์ แต่เมื่อลดหย่อนลงแล้วก็เคร่งตึงขึ้นไม่ได้ เพราะมีทิฐิแทรกอยู่ทั้งสองด้าน แล้วก็ไม่พ้นการกระเทือนตนและผู้อื่นจนได้ ทั้งเวลาเคร่งครัดและเวลาหย่อนยานไปตามเหตุการณ์

ผู้มีหลักใจเห็นสมควรตามเหตุผลแล้ว เวลาจะลดหย่อนผ่อนผันก็ลดหย่อนผ่อนผันไปตามที่เห็นสมควรแก่กาล สถานที่ บุคคล ซึ่งอาจมีตามคราวตามสมัย พอหมดหน้าที่ความจำเป็นนั้นแล้ว ก็ดีดขึ้นและคงเส้นคงวาตามเดิม โดยไม่ยากแก่การบังคับบัญชา เพราะเหตุผลอรรถธรรมภายในใจบังคับภายในตัวอยู่แล้ว จึงไม่ลำบากทั้งเวลาจะลดหย่อนผ่อนผัน และเวลาจะปฏิบัติตามธุดงควัตรอย่างเคร่งครัดที่เคยดำเนินมา

ทั้งนี้เราเคยปฏิบัติมาแล้วในสมัยอยู่กับท่านอาจารย์มั่น ยกตัวอย่างเช่น เราสมาทานธุดงค์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อเพื่อปฏิบัติเป็นวัตร โดยไม่เรียนให้ท่านทราบ แต่ท่านก็ทราบได้ดีปิดไม่อยู่ เพราะความเคารพท่านมากที่จำต้องอนุโลมทั้งที่ขัดใจ (ขัดกิเลสเรา)

ถ้าธรรมดาแล้วจะไม่ยอมลดหย่อนลงเลย...นั่น นี่คือความรู้สึกมันขวางอยู่ในจิตเจ้าของเอง เพราะเจตนาเรามุ่งเด็ดเดี่ยวอย่างนั้นจริง ๆ ไม่ให้มีอะไรมาผ่านเอาให้ทะลุปรุโปร่งไปด้วยความตั้งใจอันนี้

พอไปอยู่กับท่านปีแรกก็เห็นท่านพูดถึงเรื่องธุดงควัตร เพราะท่านเคร่งครัดในธุดงควัตรมากมาตามนิสัย มีการรับอาหารเท่าที่บิณฑบาตได้มา เป็นต้น จากนั้นมาเราก็สมาทานธุดงค์เป็นประจำในหน้าพรรษา ไม่เคยลดละเลย สมาทานธุดงค์ข้อฉันของที่ได้มาในบาตรเท่านั้น ใครจะเอาอาหารมาใส่บาตรนอกจากอาหารในบาตรของตัวแล้วเป็นไม่รับไม่สนใจ ตั้งแต่บัดนั้นมาเรื่อยไม่เคยลดละ คนเดียวเราก็ทำของเราไม่ให้ขาด เมื่อถึงพรรษาเข้ามาแล้ว เราต้องสมาทานธุดงค์ข้อนี้เป็นหลักเกณฑ์ในจิตใจไม่ให้ขาดแม้แต่ปีเดียว

ปีจำพรรษาบ้านนามน ท่านหูดีตาดีท่านฉลาด จอมปราชญ์ในสมัยปัจจุบันใครจะเก่งไปกว่าท่านอาจารย์มั่นเล่า การสมาทานธุดงค์ท่านก็รู้ว่าเราไม่รับอาหารที่ตามมาทีหลัง แต่บทเวลาท่านจะใส่บาตรเรา ท่านก็พูดเป็นเชิงว่า ขอใส่บาตรหน่อยท่านมหา นี่เป็นสมณบริโภค ท่านว่าอย่างนั้น นี่เป็นเครื่องบริโภคของสมณะขอนิมนต์รับเถอะ ก็หมายความว่าท่านเป็นผู้ใส่เองนั่นแล

บางครั้งก็มีคณะศรัทธาทางจังหวัดหนองคายบ้าง และที่สกลนครบ้าง ที่อื่น ๆ บ้าง ไปใส่บาตรท่านและพระในวัดบ้านนามน อ.เมือง จ.สกลนคร นาน ๆ มีไปทีหนึ่ง เพราะแต่ก่อนรถราไม่มี ต้องเดินด้วยเท้า แต่เขาไปด้วยเกวียน จ้างล้อจ้างเกวียนไป เขาไปพักเพียงคืนสองคืนและไม่ได้พักอยู่ในวัดกับพระท่าน พากันไปพักอยู่กับกระท่อมนาของโยมแพง ตอนเช้าทำอาหารบิณฑบาต เสร็จแล้วก็มาถวายพระในวัดนั้น เขาไม่ได้ไปดักใส่บาตรนอกวัด เราก็ไม่กล้ารับกลัวธุดงค์ขาด เดินผ่านหนีมาเลย สำหรับท่านก็รับให้เพราะสงสารเขาเท่าที่สังเกตดู

อาหารก็เหลือจากใส่บาตรมากมาย นำขึ้นมาบนศาลาอย่างนั้นแล เป็นหมกเป็นห่อและผลไม้ต่าง ๆ น่ะ เราก็ไม่รับ ส่งไปไหนก็หายเงียบ ๆ ไม่มีใครรับ จะมีรับบ้างก็เพียงองค์สององค์ ผิดสังเกตศรัทธาเขาไม่น้อย ส่วนเราไม่กล้ารับเพราะกลัวธุดงค์ข้อนี้ขาด หลายวันต่อมาท่านก็ขอใส่บาตรเรา โดยบอกว่านี้เป็นสมณบริโภค ขอใส่บาตรหน่อย แล้วท่านก็ใส่บาตรเรา ท่านใส่เองนะ ถ้าธรรมดาแล้ว โถ...ใครจะมาใส่เราได้วะ สำหรับเราเองกลัวธุดงค์จะขาด หรืออย่างน้อยไม่สมบูรณ์ ความจริงท่านคงเห็นว่านี่มันเป็นทิฐิแฝงอยู่กับธุดงค์ที่ตนสมาทานนั้น ท่านจึงช่วยดัดเสียบ้างเพื่อให้เป็นข้อคิดหลายแง่หลายกระทง ไม่เป็นลักษณะเถรตรงไปถ่ายเดียว ท่านจึงหาอุบายต่าง ๆ สอนเราทั้งทางอ้อมและทางตรง

เฉพาะเราเถรตรง มีความคิดความมุ่งหมายอย่างนั้น จึงไม่ยอมให้ใครมาใส่บาตร อันเป็นการทำลายธุดงค์เราได้เลย นอกจากท่านอาจารย์มั่นผู้ที่เราเคารพเลื่อมใสเต็มหัวใจเท่านั้น จึงยอมลงและยอมให้ใส่บาตรตามกาลอันควรของท่านเอง เราเองมีความหนักแน่นในใจว่า จะไม่ยอมให้ธุดงค์นี้บกพร่องแม้นิดหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ระแคะระคายภายในใจ ต้องสมบูรณ์ทั้งธุดงค์ที่เราได้ทำลงไปและจิตใจที่มุ่งมั่นอยู่แล้ว แต่เพราะความเคารพเลื่อมใสท่านความรักท่านทั้ง ๆ ที่ไม่สบายใจก็ยอมรับ นี่แลที่ว่าหลักใจกับหลักปฏิบัติ

ก็ยอมรับว่าถูกในความจริงจังที่ปฏิบัตินี่ แต่มันก็ไม่ถูกสำหรับธรรมที่สูงและละเอียดกว่านั้น เล็งดูเราเล็งดูท่าน มองเราและมองท่านนั้นผิดกันอยู่มาก อย่างท่าน

อาจารย์มั่นท่านมองอะไร ท่านมองตลอดทั่วถึงและพอเหมาะพอสมทุกอย่างภายในใจ ไม่เหมือนพวกเราที่มองหน้าเดียวแง่เดียวแบบโง่ ๆ ไม่มองด้วยปัญญาเหมือนท่าน เราจึงยอมรับตรงนั้น นี้พูดการปฏิบัติธรรมอยู่บ้านนามนกับท่านอาจารย์มั่น

ทีนี้พูดถึงบ้านหนองผือนาใน เวลามาอยู่บ้านหนองผือ เราก็สมาทานธุดงควัตรอย่างนั้นอีก อยู่ที่ไหนก็ตามเรื่องธุดงควัตรนี้ เราจะต้องเอาหัวชนอย่างไม่ถอยเลย ยืนกระต่ายขาเดียวไม่ยอมให้ขาดได้เลย บิณฑบาตมาแล้วก็รีบจัดปุ๊บปั๊บ จะเอาอะไรก็เอาเสียนิด ๆ หน่อย ๆ เพราะการฉันไม่เคยฉันให้อิ่มในพรรษา ไม่เคยให้อิ่มเลย โดยกำหนดให้ตัวเองว่าเอาเพียงเท่านั้น ๆ สัก ๖๐% หรือ ๗๐% เช่น ร้อยเปอร์เซ็นต์ เราหักไว้เสีย ๓๐% หรือ ๔๐% ซึ่งคิดว่าพอดี เพราะอยู่กับหมู่เพื่อนหลายองค์ด้วยกัน ถ้าจะอดก็ไม่สะดวก เพราะการงานในวงหมู่คณะเกี่ยวข้องกันอยู่เสมอ เราเองก็เหมือนเป็นผู้ใหญ่คนหนึ่งอย่างลับ ๆ ทั้งที่ไม่แสดงตัว ทั้งนี้เกี่ยวกับการคอยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะภายในวัด พรรษาก็ไม่มาก สิบกว่าพรรษาเท่านั้นแหละ แต่รู้สึกว่าท่านอาจารย์ใหญ่ท่านเมตตาไว้ใจในการช่วยดูแลพระเณรอย่างลับ ๆ เช่นกัน

เวลาเข้าพรรษาก็ต่างองค์ต่างสมาทานธุดงค์กันทั้งวัด ครั้นสมาทานแล้วไม่กี่วันมันก็ล้มไป ๆ นี่ก็ส่อแสดงให้เห็นความจริงจังหรือความล้มเหลวของหมู่คณะ ก็ยิ่งทำให้เรามีความระมัดระวังและขะมักเขม้นในหน้าที่และธุดงค์ของเรามากขึ้น เมื่อได้เห็นอาการของหมู่เพื่อนเป็นอย่างนี้ ทำให้เกิดความอิดหนาระอาใจไปหลายแง่หลายทางเกี่ยวกับหมู่คณะ จิตใจยิ่งฟิตตัวเอง ปลุกใจตัวเองให้แข็งขัน และย้อนมาถามตัวเองบ้างว่าไงเราจะไม่ล้มไม่เหลวไปละหรือเมื่อเหตุการณ์รอบข้างเป็นไปอย่างนี้ ก็ได้รับคำตอบอย่างมั่นใจว่า จะเอาอะไรมาให้ล้มให้เหลวไหลวะ ก็ตัวใครตัวเรานี่ ประกอบกับนิสัยเราเป็นอย่างนี้มาดั้งเดิมอยู่แล้ว ทำอะไรต้องจริงทั้งนั้น ถ้าลงได้ทำแล้วต้องจริง ทำเล่นไม่เป็น เรานี่จะล้มไม่ได้ นอกจากตายเสียเท่านั้นก็สุดวิสัย ใครจะมาใส่บาตรเราไม่ได้เป็นอันขาด ฟังซิว่า "เป็นอันขาด" ความรู้สึกเป็นอย่างไรในเวลานั้น

ฉะนั้นความเปลี่ยนแปลงของหมู่เพื่อน จึงเป็นราวกับแสดงธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่งให้เราฟังอย่างถึงใจ จำไม่ลืมจนบัดนี้ พอบิณฑบาตกลับมาแล้วมีอะไรก็รีบจัด ๆ ใส่

บาตรเสร็จ แล้วก็รีบไปจัดอาหารเพื่อใส่บาตรท่านอาจารย์ ห่อนั้นหรือห่อนี้ที่เห็นว่าเคยถูกกับธาตุขันธ์ท่าน เรารู้และเข้าใจก็รีบจัด ๆ อันไหนควรแยกออก อันไหนควรใส่ก็จัด ๆ เสร็จแล้วถึงจะมาที่นั่งของตน ตาคอยดู หูคอยสังเกต ฟังท่านจะว่าอะไรบ้างขณะก่อนลงมือฉัน

บาตรเราพอจัดเสร็จแล้วก็เอาตั้งไว้ลับ ๆ ทางด้านหลัง ข้างฝาติดกับต้นเสาเอาฝาปิดไว้อย่างดีด้วย เอาผ้าอาบน้ำปิดอีกชั้นหนึ่งด้วย เพื่อไม่ให้ใครไปยุ่งไปใส่บาตรเราเวลานั้นใครจะมาใส่บาตรเราไม่ได้ กำชับกำชาไว้อย่างเด็ดขาด แต่เวลาท่านจะใส่บาตรเราท่านก็มีอุบายของท่าน เวลาเราจัดอะไรของท่านเสร็จเรียบร้อยแล้วมานั่งประจำที่ให้พรเสร็จ ตอนทำความสงบพิจารณาปัจจเวกขณะนั้นแล ท่านจะเอาตอนเริ่มจะฉันท่านเตรียมของใส่บาตรไว้แต่เมื่อไรก็ไม่รู้แหละ แต่ท่านไม่ใส่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ นี้ ท่านก็รู้เหมือนกันท่านเห็นใจเรา บทเวลาท่านจะใส่ท่านพูดว่า ท่านมหาขอใส่บาตรหน่อย ๆ ศรัทธามาสาย ๆ ท่านว่าอย่างนั้น พอว่าอย่างนั้นมือท่านถึงบาตรเราเลยนะ ตอนเราเอาบาตรมาวางข้างหน้าแล้ว กำลังพิจารณาอาหารนี่แหละ เราเองก็ไม่ทราบจะทำอย่างไรเพราะความเคารพ จำต้องปล่อยตามความเมตตาของท่าน เราให้ใส่เฉพาะท่านเท่านั้นนาน ๆ ท่านจะใส่ทีหนึ่ง ในพรรษาหนึ่ง ๆ จะมีเพียง ๓ ครั้งหรือ ๔ ครั้งเป็นอย่างมากท่านไม่ใส่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ เพราะท่านฉลาดมาก คำว่ามัชฌิมาในทุกด้านจึงยกให้ท่านโดยหาที่ต้องติไม่ได้

นี่เรารักษาของเราอย่างนั้นเรื่อยมาจนกระทั่งบัดนี้ ส่วนพระเณรไม่ได้เรื่องล้มเหลวไปหมด จึงทำให้คิด คิดอยู่ไม่หยุดเกี่ยวกับหมู่คณะ เอ...จิตใจมันเป็นยังไงพระเรานี่ จึงหาหลักเกณฑ์ไม่ได้ ล้มเหลว ๆ ไปอย่างนั้น จะเอาอะไรเป็นหลักอันมั่นคงในอนาคต เมื่อปัจจุบันเป็นความล้มเหลวอยู่แล้ว ทำให้คิดเรื่องเหล่านี้ภายในใจอยู่ไม่หยุด จนถึงหมู่คณะในปัจจุบันที่อยู่กับเราเวลานี้

ฉะนั้นหลักปฏิบัติธุดงควัตรจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก การฉันในบาตร คนจำนวนมากตลอดถึงพระเรายังไม่เห็นคุณค่าของการฉันในบาตร นอกจากไม่เห็นคุณค่าธุดงค์ข้อนี้แล้ว ยังอาจเห็นไปว่าไม่เหมาะไม่สวยงาม ทั้งในส่วนเฉพาะและสังคมทั่วไป เนื่องจาก

อาหารต้องรวมกันทั้งคาวทั้งหวานในบาตรใบเดียว และยังอาจเห็นเป็นของน่าเกลียดสกปรกมูมมามไปก็ได้ ซึ่งเป็นความคิดเห็นของกิเลสลบล้างธรรมของจริง ธุดงค์ทั้ง ๑๓ นี้ผู้จะเห็นคุณค่ามีน้อย ทั้ง ๆ ที่ธุดงค์ทั้ง ๑๓ ข้อเป็นเครื่องชำระกิเลสของพระเราทั้งนั้นนั่นเอง นี่แลขึ้นชื่อว่ากิเลสกับธรรม ย่อมปีนเกลียวและลบล้างกันเสมอแต่ไหนแต่ไรมา ผู้จะพลีชีพพลีดวงใจเพื่อบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ปฏิบัติตามธรรมที่ทรงสอนไว้ ส่วนผู้จะพลีชาติพลีดวงใจเพื่อบูชากิเลสวัฏฏ์ ก็ปฏิบัติตามความเห็นของกิเลส นี่พวกเราจะบูชาใครเวลานี้ รีบคิดและตัดสินใจอย่าเนิ่นนาน เดี๋ยวกิเลสเอาขึ้นเขียงจะว่าไม่บอก ธรรมท่านบอกสอนไว้แล้วรีบก้าวเดิน อย่ามัวกลัวไม่ทันสมัยจะก้าวไม่ออก

ปํสุกูลจีวรํ การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ก็เพื่อตัดความมีราค่ำราคาโอ่อ่าชะล่าใจ ความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ความสวยงามแบบส่งเสริมกิเลสและเหยียบย่ำธรรม ไม่ให้พะรุงพะรังภายในใจของนักปฏิบัติผู้กำจัดกิเลสเพื่อส่งเสริมธรรม บำรุงใจให้สง่างาม เครื่องบริโภคใช้สอยที่ได้จากบังสุกุลมาใช้ ย่อมฆ่ากิเลสตัวโลภโลเล ตัวฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ตัวรักสวยรักงาม ตัวเผยอเย่อหยิ่งออกได้เป็นอย่างดี ปราชญ์ท่านจึงชมเชยและปฏิบัติกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ให้พวกเราพอได้เห็นร่องรอยของท่านที่ฆ่ากิเลสด้วยวิธีนี้ไว้เป็นขวัญตาขวัญใจ ไม่ตายเปล่าในชีวิตนักบวช

การบิณฑบาตเป็นวัตร ก็ให้ทำหน้าที่ของตนตาม **ปิณฺฑิยาโลปโภชนํฯ** ซึ่งพระองค์ประทานให้ตั้งแต่วันบวช อย่าขี้เกียจขี้คร้าน อย่าลืมตัวเพราะมือติเรกลาภมากน้อย ใคร ๆ จะมาถวายก็ตาม พึงเห็นว่าเป็นของพิเศษหรือเป็นของเหลือเฟือ ไม่เป็นของจำเป็นยิ่งกว่าที่เราบิณฑบาตหามาได้ด้วยปลีแข้งของเรา ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระ เป็นงานของพระซึ่งทำงานของตนโดยถูกต้อง ได้มาโดยเหมาะสมจริง ๆ สมกับ **ปิณฺฑิยาโลปโภชนํฯ** ในอนุศาสน์ที่ท่านสอนไว้ แน่ะฟังซิ...นี่เหมาะสม ท่านจึงสอนให้บิณฑบาต ซึ่งเป็นงานที่บริสุทธิ์อันดับหนึ่งของพระ

พระพุทธเจ้าก็ทรงบิณฑบาตตลอด จะทรงพักบ้างก็เวลาไปอยู่ในสถานที่ไม่เหมาะสมที่จะควรบิณฑบาตได้ เช่น ทรงไปอยู่ในป่าเลไลยก์กับช้าง ช้างอุปถัมภ์อุปัฏฐากดูแลท่าน เพราะไม่มีบ้านผู้บ้านคน มีงดเว้นบ้างเฉพาะเท่านั้น **ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ**

ในพุทธกิจห้า ตอนเช้าเสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์โลกนั่นฟังซิ **สายเณฺหธมฺมเทสนํ** ตอนบ่ายสี่โมงก็ประทานพระโอวาทแก่พุทธบริษัทฝ่ายฆราวาส นับแต่พระราชามหากษัตริย์ เสนาบดี เศรษฐี กุฎุมพี พ่อค้า ตลอดถึงประชาชนธรรมดาทั่วไป

ปโทเส ภิกฺขุโอวาทํ มืดไปแล้วประทานพระโอวาทแก่พระสงฆ์ นี่เป็นข้อที่สองของพุทธกิจ เรียกว่างานของพระพุทธเจ้า

อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหากํ พอหกทุ่มล่วงไปแล้วแก้ปัญหาเทวดาและแสดงธรรมโปรดพวกเทพชั้นต่าง ๆ นับแต่ภูมิต่ำขึ้นไปจนถึงภูมิสูง นี่เป็นข้อสาม

ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ ตั้งแต่ปัจฉิมยามไปแล้ว ทรงเล็งญาณดูสัตวโลกผู้ใดจะข้องตาข่ายคือ พระญาณของพระองค์ ซึ่งควรจะเสด็จไปโปรดก่อน ว่าผู้นั้นมีนิสัยและจะมีอันตรายแก่ชีวิตอย่างรวดเร็ว ซึ่งไม่อาจจะรออยู่ได้นาน ควรจะไปโปรดคนนั้นก่อน ก็เสด็จไปก่อน นี่เป็นข้อที่สี่

ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ พอรุ่งเช้าก็เสด็จออกบิณฑบาตมาเสวยเป็นประจำ นี่เรียกว่าพุทธกิจห้าของพระองค์ ปกติไม่ทรงลดละ จะลดละบ้างก็เป็นกรณีพิเศษในบางข้อ เช่น **ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ** เวลาประทับอยู่ในป่าเลไลยก์เสด็จบิณฑบาตไม่ได้ก็ทรงงด นอกนั้นทรงถือเป็นความจำเป็นในการบิณฑบาต จึงต้องสอนพระให้ถือว่าการบิณฑบาตมาฉันนั้นเป็นงานที่ชอบ เป็นงานที่เหมาะสมอย่างยิ่ง สำหรับพระไม่มีงานใดในการแสวงหาเลี้ยงชีพเหมาะสมยิ่งกว่างานบิณฑบาต ใคร ๆ จะมีศรัทธามาถวายมากน้อยให้ถือเป็นอติเรกลาภ สิ่งเหลือเฟือไปเสีย ไม่ถือเป็นความจำเป็นยิ่งกว่าอาหารที่ได้มาในบาตร เพื่อกันความลืมตัวมั่วสุมกับสิ่งเหล่านั้น

ท่านสอนพระไม่ให้ลืมตัว ไม่ให้ขี้เกียจ เพราะกิเลสตัวขี้เกียจมันสำคัญ ตัวลืมตัวนี้ก็เลวไม่ย่อย เพราะคนเราชอบเย่อหยิ่งเวลามีคนนับถือมาก ๆ ยิ่งมีคนชั้นสูงนับถือมากมีบริษัทบริวารมากยิ่งเบ่ง ผึ่งผาย ลวดลายไม่มีก็เสมือนจะแต้มลวดลายขึ้นเป็นพญาราชสีห์อวดศักดานุภาพโน่นแน่ มันของเล่นเมื่อไร กิเลสของพระนะ ท่านจึงสอน

ให้ปราบกิเลสตัวน่าเกลียดในสังคมชาวพุทธชาวพระเราไม่ให้ลืมตัว ใครจะมานับถือมากน้อยก็เป็นเรื่องของเขา เรื่องของเราอย่าลืมหน้าที่ของเรา อย่าลืมเรื่องของพระเป็นเรื่องของพระ ความลืมตัวไม่ใช่เรื่องของพระ แม้แต่ฆราวาสผู้มีสติเขายังไม่ลืมตัว การวางตัวของเขาสม่ำเสมอ เราเป็นพระและพระปฏิบัติด้วยแล้วก็ยิ่งละเอียดเข้าไปอีก ความมีสติระลึกรู้อยู่กับตัว ปัญญาสอดส่องเหตุการณ์ที่มาเกี่ยวข้องกับตัวอยู่เสมอ ไม่ให้เผลอและหลวมตัวไปกับสิ่งนั้น ๆ นั่นคืองานของพระ นั่นคือลวดลายของพระผู้เห็นภัยในสิ่งที่เป็นภัย

พระผู้ออกจากศากยสกุล คือตระกูลของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเฉลียวฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าใคร ๆ ในไตรโลกธาตุ เหตุใดจึงต้องมาโง่ต่อโลกามิสซึ่งมีเต็มแผ่นดิน ไม่ใช่ของหายากเหมือนธรรมเลย การลืมเนื้อลืมตัวผยองพองตัวเพราะอติเรกลาภ หรือความนับถือของประชาชน เป็นเกียรติยศอันชอบธรรมและน่าภูมิใจของพระศากยบุตรดีแล้วหรือ นอกจากจะเห็นธรรมอันประเสริฐว่าเป็นของต่ำกว่าสิ่งเหล่านี้เท่านั้น พระเราจึงจะไม่คิดไม่สำนึกตัวกลัวภัยตามร่องรอยศาสดา

สกฺกาโร ปุริสํ หนฺติ ปลาตายเพราะเหยื่อล่อ พระเราไม่ตายเพราะสิ่งเหล่านี้จะตายเพราะอะไร จงพากันพิจารณาให้ดี ว่าธรรมเหล่านี้ท่านสอนปลาตัวโง่ หรือท่านสอนพระเราผู้กำลังขยับตัวเข้าหาเบ็ดอยู่เวลานี้ จงทราบว่าภายนอกนั้นเป็นเหยื่อ แต่ภายในเหยื่อเข้าไปนั้นคือเบ็ดนะ ถ้าไม่อยากฉิบหายล่มจมจงระวังอย่างับเบ็ด

การฉันในบาตรนี้เป็นกิจสำคัญอยู่มาก แต่เราไม่เห็นความสำคัญของการฉันในบาตร ธรรมดาพระผู้บวชมาในศาสนาแล้ว ไม่มีภาชนะใดที่เหมาะสมยิ่งกว่าบาตรสำหรับใส่อาหาร จะเป็นถ้วยชามนามกรอะไรก็แล้วแต่เถอะ เป็นภาชนะทองคำมาก็ไม่เหมาะสมยิ่งกว่าบาตร บาตรนี้เท่านั้นเป็นภาชนะอันเหมาะสมสำหรับขบฉันของพระ ไม่มีอันใดที่จะควรยิ่งกว่านี้ เหมาะสมยิ่งกว่านี้ ดียิ่งกว่านี้ มีบาตรใบเดียวเท่านั้น มีอะไรก็รวมลงที่นั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงดำเนินเป็นตัวอย่างอันแนบแน่นมาก่อนแล้ว

หรือว่าอาหารที่รวมลงไปแล้วจะทำให้ท้องเสีย ดังที่ส่วนมากว่ากันซึ่งเคยได้ยินมาแล้ว ถ้าเช่นนั้นเวลารวมลงในท้องแล้ว มันไม่ทำให้ท้องเสียหรือ ท้องมีพุงอะไรบ้าง มีกี่พุงกี่ไส้ มีกี่ภาชนะสำหรับใส่อาหาร แยกประเภทต่าง ๆ นี้หวานนี้คาว นี้แกงเผ็ด นี้แกงร้อน...มีไหม ภาชนะอะไรต่าง ๆ ที่จะไว้อาหารต่างประเภทเป็นแผนก ๆ เพื่อกันท้องเสียน่ะมีไหม เรามาเห็นกันแต่รวมในบาตรว่าท้องจะเสีย ส่วนรวมในท้องไม่เห็นว่าท้องมันจะเสีย ความคิดกลัวท้องเสียเป็นต้นนั้น คือความคิดเพื่อส่งเสริมลิ้น ส่งเสริมพุง ไม่ใช่ความคิดที่ส่งเสริมใจส่งเสริมธรรมด้วยข้อปฏิบัติต่าง ๆ

ถ้าสิ่งที่เป็นพิษมีอยู่ในอาหารนั้นแล้ว จะรวมหรือไม่รวม เมื่อฉันลงไปรับประทานลงไปในท้อง มันก็ทำให้ท้องเสียได้ โดยไม่เกี่ยวกับเรื่องอาหารรวมหรือไม่รวมเลย เพราะความเป็นพิษนั้นอยู่กับสิ่งที่เป็นพิษต่างหาก ไม่ใช่อยู่กับความรวม เวลาฉันลงไปมันก็เป็นพิษ ถ้าอาหารไม่เป็นพิษแล้ว รวมกันก็ไม่เป็นพิษ จะเอาอะไรมาเป็นพิษ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นคุณ ไม่มีโทษไม่มีพิษภัยเจือปนอยู่ในนั้นเลย รวมลงในบาตรก็เป็นอาหาร ฉันลงไปในท้องก็เป็นประโยชน์แก่ธาตุขันธ์

ฉะนั้นเราซึ่งเป็นนักบวชและนักปฏิบัติ จงสังเกตข้อแตกต่างระหว่างธรรมกับอธรรมที่คอยลบล้างกันอยู่เสมอ ดังฉันในบาตรท้องเสีย ฉันนอกบาตรท้องดี กิเลสอ้วนพี แต่ธรรมหมอบเผยอไม่ขึ้นเพราะถูกอธรรมเหยียบ ๆ ในทำนองนี้ หลายด้านหลายทางไม่มีประมาณเรื่อยมา

ความจริงในขณะที่อาหารรวมในบาตรก็เป็นเทศนาได้อย่างดี ก่อนฉันก็พิจารณา ในขณะที่ฉันก็กำหนดพิจารณาปัจจเวกขณะ โดยความเป็นต่าง ๆ แห่งอาหาร ย่อมได้อุบายแปลก ๆ ขึ้นมาจากอาหารผสมนั้น เพราะเราไม่ได้ฉันเพื่อความรื่นเริงบันเทิง ไม่ได้ฉันเพื่อความสวยงาม เพื่อความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม เพื่อความคึกคะนองอะไร ฉันพอยังอัตภาพให้เป็นไป เพื่อได้ประพฤติพรหมจรรย์ ชำระกิเลสอาสวะซึ่งเป็นตัวพิษรกรุงรังฝังจมลึกอยู่ภายในใจนี้ให้เตียนโล่งออกจากใจ ด้วยการพิจารณาโดยแยบคาย ซึ่งอาศัยธุดงควัตรเหล่านี้เป็นเครื่องมือต่างหาก

การห้ามอาหารตามมานั้น ก็เพื่อกันความโลภและความลืมตัวอีกเหมือนกัน อาหารมีมาก อาหารเหลือเฟือ ความโลภน่ะมันไม่มีเมืองพอ อันนั้นก็ดีอันนี้ก็ดี อาหารมากเท่าไรปากยิ่งกว้าง ลิ้นยิ่งยาว ท้องยิ่งโต แซงหน้าธรรมไม่มีถอย อันนั้นหวานอันนี้หอมอันนี้มัน และดีไปเรื่อย ๆ ไม่มีเบรกคือสติ ห้ามล้อไว้บ้างเลย ความจริงคำว่าดีนั้นเป็นเรื่องของกิเลสเสกสรรปั้นยอขึ้นลบล้าง **อัปปิจฉตาธรรม** สันโดษธรรมของนักปฏิบัติโดยเจ้าตัวไม่รู้ จึงมักมัวเพลินไปกับเพลงกล่อมของมันจากคำว่าดีตามกิเลส

ส่วนธรรมจะดีหรือไม่ดีเป็นอีกแง่หนึ่ง หวานก็รู้ หอมก็รู้ มันก็รู้ จิตจะติดรสก็ให้รู้ให้ระวัง และหักห้ามกิเลสตัวอยากได้มาก ฉันมาก ส่วนธรรมให้เอาแต่พอดี หรือเอาแต่น้อยเหมาะกับธรรม และฉันแต่พอดีกับธาตุหรือฉันแต่น้อย ไม่โลภในอาหารปัจจัยบริโภคใช้สอย พอครองตัวไปได้ ไม่อืดอาดเนือยนายหมายแต่ที่หลับที่นอนยิ่งกว่าหมายความพากเพียรเพื่อละกิเลส

พระเราเมื่อฉันมาก ๆ เพราะอติเรกลาภมาก ๆ ทำให้ธาตุขันธ์มีกำลังมากขึ้นแต่จิตใจลืมเนื้อลืมตัวขี้เกียจภาวนา ไม่เป็นท่าเป็นทางอะไรเลย มีแต่อาหารพอกพูนธาตุขันธ์สกลกาย ไม่ได้พอกพูนจิตใจด้วยอรรถด้วยธรรม ใจหากเคยมีธรรมมาบ้างก็นับวันเหี่ยวแห้งแฟบลงไป ถ้ายังไม่มีธรรม เช่น สมาธิธรรม เป็นต้น ก็ยิ่งไปใหญ่ไม่มีจุดมีหมายเอาเลย ธุดงค์จึงต้องห้ามความโลเลในอาหาร เพื่อให้ใจมีทางเดินโดยอรรถโดยธรรม กิเลสจะได้ไม่ต้องพอกพูนมากมาย กายจะได้เบา ใจจะได้สงบเบาในเวลาประกอบความเพียร และสงบได้ง่ายกว่าเวลาที่พุงกำลังบรรจุอาหารเสียเต็มปี๋ นี่มันน่าอับอายขายหน้าพระกรรมฐานจะตายไปที่เอาท้องมาอวดโลก แทนที่จะนำธรรมมาอวดเขา

การอยู่ป่ากับอยู่บ้านผิดกันอย่างไร นี่ต้องต่างกัน ท่านจึงสอนให้อยู่ป่า และการอยู่ป่าธรรมดากับอยู่ป่าเปลี่ยว ความรู้สึกของผู้อยู่นั้นจะเป็นอย่างไรบ้าง ถ้าผู้มุ่งอรรถมุ่งธรรมอยู่แล้ว การอยู่ในป่าและป่าเปลี่ยวมีความรู้สึกผิดกันอยู่มาก ตลอดถึงความพากเพียรเพื่อความสงบทางใจ ใจสงบได้ง่ายเพราะความไม่ประมาท ความระมัดระวังตน ความมีสติอยู่ในสถานที่ใดก็เป็นความเพียร กิเลสกลัวคนผู้มีสติ คนระมัดระวังตัว

อยู่เสมอ แต่กิเลสไม่กลัวคนที่ประมาท พระพุทธเจ้าเปิดช่องเปิดทางด้วยธุดงควัตรเพื่อต่อสู้เอาชัยชนะกับกิเลสให้ ซึ่งเป็นทางที่จะระงับดับกิเลสเท่านั้น ไม่ใช่เปิดทางให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายจิตใจเราด้วยธุดงค์เหล่านี้

ธุดงค์เหล่านี้เป็นเครื่องปราบปรามกิเลสสำหรับผู้ปฏิบัติดำเนินตามทั้งนั้น เช่นเที่ยวอยู่รุกขมูลร่มไม้ ตามป่าตามเขาอันเป็นที่เหมาะสม พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายอุบัติขึ้นด้วยความบริสุทธิ์จากสิ่งนี้ทั้งนั้น เราผู้ปฏิบัติจึงควรคำนึง อย่าลืมเนื้อลืมตัวอะไรจะมีมากน้อยอย่าลืมเนื้อลืมตัวกับสิ่งเหล่านั้น ไม่ใช่ทางพระผู้ตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าและสาวกท่าน

มีคนนับถือมากน้อยนั่นเป็นเรื่องของเขา ผู้ปฏิบัติธรรมควรระวังเพราะเป็นกังวลวุ่นวาย ไม่สะดวกแก่ความเพียร ไม่ควรยุ่งกับอะไร นอกจากธรรมกับใจสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาเท่านั้นเป็นความเหมาะสม ถ้าจิตกลายเป็นโลกสงสาร มันจะเลยโลกไปจนหาเขตหาแดน หากำหนดกฎเกณฑ์ไม่ได้ มีคนนับถือมากเท่าไร ใจพระใจคนมีกิเลสคอยรับกันอยู่แล้ว มันก็ยิ่งฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ลืมเนื้อลืมตัว เผยอเย่อหยิ่งยิ่งกว่าน้ำล้นฝั่งนั่นแล เพราะมันเป็นเรื่องของกิเลสไม่ใช่เรื่องของธรรม เรื่องของธรรมต้องสม่ำเสมอต้องมีสติไม่ลืมตัวอยู่เสมอ ท่านผู้ปฏิบัติยกตนพ้นทุกข์มาแล้วท่านดำเนินดังที่กล่าวมานี่แล ผู้ต้องการพ้นทุกข์อย่างท่านก็ต้องปฏิบัติแบบท่าน หรือแบบศิษย์มีครู ไม่ใช่จะปฏิบัติแบบถูลู่ถูกัง อวดตนว่าเก่งไม่ยอมฟังเสียงใคร นั่นคือการปฏิบัติเพื่อขึ้นเขียงเพื่อหอมกระเทียม ไม่ใช่เพื่อมรรคผลนิพพาน

เรื่องเหล่านี้เราเคยมีความรู้สึกตั้งแต่เป็นพระหนุ่มน้อย จึงยึดมาเป็นคติได้อย่างดีเราเคยเห็นคนมานับถือครูบาอาจารย์ มันรู้สึกอะไร ๆ ในจิตใจพิกล เป็นความรู้สึกอยากจะให้เขามีความเคารพนับถือตนอย่างนั้น นี่มันมีขึ้นภายในใจ แต่ตอนนั้นมันมีความรู้อย่างนั้น และรู้ว่าจิตเราหยาบมีความปรารถนาลามกขึ้นมา เป็นแต่ไม่ส่งเสริม คอยสกัดเอาไว้และรู้โทษของตัวอยู่เสมอ

เวลามาปฏิบัติเข้าจริง ๆ แล้วก็ยิ่งรู้ชัดว่านั่นเป็นความผิด ความคิดเช่นนั้นไม่ใช่ความถูกต้องเลย นั่นคือความคิดอึ่งอ่างกับวัว นำตัวเข้าไปเทียบกับท่านโดยมิใช่ฐานะ ฐานะของท่านเป็นขนาดครูอาจารย์ ฐานะของเราเท่ากับอึ่งอ่างที่นอนจมอยู่ใต้ดิน จะนำตัวเข้าไปเทียบกับวัวได้อย่างไร ถ้าไม่อยากท้องแตกตายเหมือนอึ่งอ่างกับวัวในนิทานอีสป นิทานนี้จึงเป็นคติได้ดีมากสำหรับพระผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์โดยชอบธรรม

ธุดงค์ข้อเยี่ยมป่าช้า การเยี่ยมป่าช้าไปเยี่ยมทำไม ความจริงคนเราต้องเห็นสิ่งที่เป็นสักขีพยานมันถึงจะรู้เนื้อรู้ตัว ถึงจะได้สติ การเยี่ยมป่าช้าก็ไปเห็นความตายของคน ป่าช้าแต่ก่อนไม่เหมือนทุกวันนี้ มีป่าช้าผีดิบทิ้งเกลื่อนกันอยู่ในที่นั้น ๆ ทั้งตายเก่าตายใหม่ทิ้งเกลื่อนกันอยู่เหมือนท่อนไม้ เมื่อไปดูแล้วก็เห็นประจักษ์ชัดเจนเป็นสักขีพยาน

ท่านสอนไว้ในการไปดูป่าช้าเยี่ยมป่าช้า ให้ไปทางเหนือลม ไม่ให้ไปทางใต้ลม ถ้าซากอสุภที่ตายใหม่ อย่าด่วนเข้าไป ให้ไปดูซากอสูรที่ตายเก่าก่อน พิจารณากรรมฐานเรื่อย ๆ และค่อยขยับเข้าไป ๆ จนรู้ว่าใจเรามีสติปัญญาสามารถพอจะพิจารณาซากอสุภที่ตายใหม่ได้ ค่อยขยับเข้าไปพิจารณาอสุภที่ตายใหม่ เพราะที่ตายใหม่มันยังมีรูปร่างลักษณะปกติ ถ้ารูปร่างที่ตายใหม่สวยงาม ความสวยงามอาจทำให้ราคะกำเริบได้ และอาจเป็นกรรมฐานแหวกแนวไปได้ จึงต้องระวัง

ท่านสอนให้เป็นระยะ ๆ การเยี่ยมป่าช้าก็ให้ไปตามระยะหรือขั้นตอน และพิจารณาตามระยะที่เหมาะกับภูมิของตน ไม่ใช่ผลุนผลันก็จะเข้าไปเยี่ยม ทำอย่างนั้นไม่เหมาะ ท่านสอนไว้หมด ซากอสุภอันใดที่ยังไม่ขาดไม่วิ่นไม่มีอะไรกัดกิน เนื้อยังไม่เน่าไม่พองยังใหม่ ๆ เอี่ยม ๆ อยู่อย่าเพิ่งเข้าไป เฉพาะอย่างยิ่งภาพที่เป็นเพศตรงกันข้าม ให้ระวัง...ท่านว่า จนกระทั่งจิตใจมีความสามารถพอจะพิจารณาได้แล้วก็พิจารณาได้หมด

เมื่อพิจารณาความตายข้างนอกเป็นสักขีพยานแล้ว มันก็ย้อนเข้ามาพิจารณาความตายภายในกายของตน จนได้หลักได้เกณฑ์ขึ้นภายในจิตแล้ว ป่าช้าภายนอกก็ค่อย ๆ หมดความจำเป็นไป เพราะได้หลักขึ้นภายในตัวเราแล้ว ไม่ต้องไปอาศัยภายนอก พิจารณาร่างกายของเราให้เป็นป่าช้าเหมือนป่าช้าภายนอก ทั้งความเป็นอยู่และความตายไป เทียบกันได้ทุกสัดทุกส่วนกับภายนอกแล้ว ใจก็ค่อยหมดปัญหาไปเอง

เนสัชชิ การไม่นอนเป็นคืน ๆ ไป ก็เพื่อการฝึกการทรมานตนประกอบความพากเพียรให้มากนั่นเอง แต่ไม่ได้หมายถึงไม่นอนตลอดไป เราจะอธิษฐาน เช่น ไม่นอนคืนนี้ก็เป็นเนสัชชิ ธุดงค์ข้อนี้เป็นกาลเป็นเวลา เป็นคราว ๆ ไป หรือจะไม่นอนสองคืนสามคืนก็แล้วแต่ตั้งสัจอธิษฐานในธุดงค์ข้อนี้

เสนาสนะที่ท่านจัดให้อย่างไรก็อยู่ตามที่ท่านจัดให้ นี่เป็นธุดงค์ข้อหนึ่ง มีแต่เรื่องปราบกิเลสความลืมตัวของพระทั้งนั้น

ผู้ที่มีธุดงควัตรดี ผู้ที่หนักแน่นในธุดงควัตร ก็คือผู้หนักแน่นในข้อปฏิบัติ คือผู้ตั้งใจเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อปราบปรามกิเลสอย่างแท้จริง ไม่ใช่ผู้บวชเข้ามาอยู่เฉย ๆ ลืมเนื้อลืมตัว ในธุดงค์ ๑๓ นี้เป็นเครื่องมือสำหรับปราบปรามกิเลสของผู้ปฏิบัติตามทั้งนั้น ไม่มีอะไรเป็นข้อต้องติได้เลย นอกจากจำพวกเทวทัตเท่านั้นจะตำหนิได้ลงคอ

คนไม่มีธุดงควัตรนั้นแลคือคนวัตรร้าง คนลืมเนื้อลืมตัว สักแต่ว่าเพศของพระเฉย ๆ เอาผ้าเหลืองมาห่อตัวแล้วก็ว่าตัวเป็นพระแล้วเย่อหยิ่ง ยิ่งตั้งยศถาบรรดาศักดิ์ให้เป็นปลัด ให้เป็นสมุห์ ให้เป็นพระครู ให้เป็นเจ้าฟ้าเจ้าคุณ จนกระทั่งให้เป็นสมเด็จขึ้นไปด้วยแล้ว...เอาเถอะ ถ้าใจกำลังเห่อ ๆ ในเรื่องเหล่านั้นอยู่แล้ว มันต้องตื่นเงาตื่นบ้าขึ้นมาเลย โดยไม่ต้องมีปี่มีขลุ่ยมีเครื่องดนตรีแตรวงมาส่งเสริมแหละ ใจมันหากส่งเสริมมันเอง ด้วยอำนาจดินเหนียวติดหัวเข้าใจว่าตนมีหงอนไปทีเดียวแหละ ขึ้นชื่อว่ากิเลสนี้มันยอมอ่อนข้อต่อใครเมื่อไร

เรื่องของพระเลยลืมไปหมด กลายเป็นโลกไปเลย เลยโลกไปอีก ที่ท่านตั้งก็เพื่อให้การส่งเสริมในการประพฤติปฏิบัติดี แต่แทนที่จะเป็นอย่างนั้นจิตใจเลยกลับหยิ่ง กลายเป็นการทำลายตัวเอง ฆ่าตัวเองไปด้วยความสำคัญต่าง ๆ ขึ้นมา ท่านตั้งชื่อตั้งนามให้ว่าเป็นนั้นเป็นนี้ เราก็สำคัญว่าเป็นหงอนไปเสีย ความจริงมันดินเหนียวติดหัวต่างหาก ไม่ใช่หงอนโดยหลักธรรมชาติ อยากให้เป็นหลักธรรมชาติจริง ๆ ก็ปฏิบัติตัวให้ดีซิ อะไรจะเลิศยิ่งกว่าพระในหลักธรรมชาติล่ะ คำว่าพระก็แปลว่าประเสริฐแล้วนั่นจะหลงไปกับดินเหนียวไปกับตุ๊กตาอะไรอีก

พระไม่ใช่ประเสริฐแต่ชื่อ ต้องประเสริฐด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย มีธุดงควัตร เป็นต้น มีความหนักแน่นในธุดงควัตร จะค่อยเป็นผู้ประเสริฐขึ้นมาโดยหลักการปฏิบัติของตน สุดท้ายก็โดยหลักธรรมชาติ ประเสริฐโดยหลักธรรมชาติของใจที่บริสุทธิ์หมดจดแล้ว ไม่ได้ประเสริฐด้วยชื่อด้วยนามอะไร ตั้งวันไหนก็ได้ โน่นตั้งขึ้นฟากฟ้าก็ได้เป็นไรไป การตั้งชื่อก็ยกยอกันไปอย่างนั้นแหละ นี่แหละโลกธรรมเสกสรรปั้นยอกันไป ผู้เสกสรรปั้นยอขึ้นท่านก็มีเจตนาดี เราก็ให้สนองเจตนาของท่านด้วยการตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมหลักวินัย หน้าที่ของพระให้สมบูรณ์แบบ มันก็สมกับท่านตั้งชื่อตั้งนามเพื่อส่งเสริมพระให้ดี

อย่าเอาการตั้งชื่อตั้งนาม เอาชื่อเหล่านั้นมาทำลายตัวเอง ด้วยความเย่อหยิ่งจองหองต่าง ๆ ก็แล้วกัน ฉะนั้นความสมบูรณ์ที่สุดตามหลักธรรมชาติโดยไม่ต้องเสกสรร ก็คือการปฏิบัติตัวให้ดี ศีลก็รักษาให้ดี อย่าฝ่าฝืนล่วงเกิน การภาวนาก็ทำจิตให้มีความสงบร่มเย็นด้วยจิตตภาวนา จะกำหนดธรรมบทใดก็ให้มีความจริงจังต่อธรรมบทนั้นด้วยความมีสติ เวลาพิจารณาก็พิจารณาลงไปให้เกิดความเฉลียวฉลาด แยกธาตุแยกขันธ์อายตนะออกให้เห็นตามความจริงของมัน ดังที่เคยอธิบายให้ฟังหลายครั้งหลายหนแล้ว

ธาตุคืออะไร ธาตุก็คือธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเป็นธาตุเดิม เป็นสิ่งดั้งเดิมมีอยู่ดั้งเดิม มาผสมกันเข้า มีจิตเป็นตัวการเข้ามายึดเป็นเจ้าของ ก็เลยเรียกว่าเป็นสัตว์เป็น

บุคคลไป ทั้ง ๆ ที่ส่วนนั้น ๆ เป็นธาตุอยู่ตามหลักธรรมชาติของเขา ใครจะเสกสรรปั้นยอว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นอะไร ก็หาได้เป็นไปตามไม่ คงเป็นธาตุนั้น ๆ อยู่ตามเดิมของเขา เราก็ให้ทราบด้วยปัญญาของเราโดยทางพิจารณา

อายตนะความสืบต่อ อายตนะภายในภายนอก ภายในคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ภายนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ที่เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์กับอายตนะภายใน เกิดความรู้สึกขึ้นมา แล้วเกิดความสำคัญไปต่าง ๆ นานา ส่วนมากไปในทางที่ผิด ให้แยกแยะดูให้ดี นี่ท่านเรียกว่าวิปัสสนา วิปัสสนาแปลว่าความเห็นแจ้ง รู้แจ้งเห็นจริง ไม่รู้แบบปลอม ๆ หลอก ๆ หลอน ๆ

จงทำหน้าที่ของตัวให้ถูกต้องและสมบูรณ์ จิตใจหวังพึ่งเราอยู่เสมอ เพราะจิตใจไม่สามารถอยู่โดยอิสระลำพังตัวเองได้ ถูกกดขี่บังคับจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหาประเภทต่าง ๆ อยู่เรื่อยมา ใจจึงเรียกร้องหาความช่วยเหลือจากเราอยู่ตลอดเวลา เราจะเอาอะไรเข้าช่วยเหลือจิตใจที่ถูกกดขี่บังคับอยู่ตลอดเวลานั้นให้พ้นจากภัยได้ ถ้าไม่เอาข้อวัตรปฏิบัติคือ สมาธิ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เข้าเป็นเครื่องบุกเบิกเพิกถอน ช่วยจิตให้พ้นภัยจากเครื่องบีบบังคับ

เวลานี้เรามาเปลื้องภัยที่มีอยู่ภายในใจ เราต้องพยายามทำทุกวิถีทางที่จะปลดเปลื้องให้ได้ หลักใหญ่ของการปฏิบัติก็คือ จงมีความหนักแน่นแก่นนักรบ หวังจบชีวิตในสงครามล้างโลกออกจากใจ ถ้าไม่ชนะก็ต้องตายถวายชีวิตเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ไปเลย อย่าถอยหลังด้วยความพ่ายแพ้จะเสียหน้าและถูกกิเลสเย้ยหยันไปนาน ทนความต่ำต้อยน้อยหน้า อับอายกิเลสวัฏฏ์ไม่ไหว ไปโลกไหนจะมีแต่กิเลสตามชี้หน้าว่า มาเกิดแบกกองทุกข์หาสมบัติอะไรไอ้คนไม่เป็นท่า รบกันทีไรแพ้เราหลุดลุ่ยทุกที ไม่เคยมีคำว่า “ชนะ” บ้างเลย นั่นฟังซิ พวกเราชาวนักรบเพื่ออยู่จบพรหมจรรย์ คำชี้หน้าด่าทอของกิเลสน่ะมันเจ็บแสบไหม เราเองเจ็บแสบลงถึงขั้วหัวใจ แม้ตายก็ไม่มีวันลืม พวกเรามีความรู้สึกอย่างไรบ้าง พอมีแก่ใจฮึดสู้กับมันด้วยการถวายหัวบ้างไหม

พระพุทธเจ้าของเราเป็นชาติแห่งนักรบเต็มพระองค์ ทุกพระอาการที่เคลื่อนไหวล้วนเป็นความห้าวหาญชาญชัย ในการต่อสู้กับกิเลสไม่ท้อถอยจนกิเลสบรรลัย กลายเป็นศาสดาขึ้นมาให้โลกได้กราบไหว้บูชามาจนบัดนี้ ร่องรอยที่ทรงดำเนินมายังสด ๆ ร้อน ๆ ด้วยสวากขาตธรรมทุกบททุกบาท ไม่เคลื่อนคลาดเลื่อนลอย จงยึดท่านเป็นหลักใจ หลักปฏิบัติตลอดไปทุกลมหายใจขาดดิ้น อย่าปล่อยวาง

แดนชัยชนะเมื่อมวลกิเลสหงายตึงลงไปแล้ว ไม่ต้องถามหากรู้เอง ด้วยสันทิฏฐิกธรรมของผู้ปฏิบัติทุก ๆ รายไป พระองค์มิได้ผูกขาดแต่ผู้เดียว ทรงมอบไว้กับนักปฏิบัติทุกท่านได้ครองทั่วหน้ากัน อย่างสง่างามในท่ามกลางแห่งโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เมื่อขันธ์หมดความสืบต่อแล้ว ก็ครองอนุปาทิเสสนิพพานโดยสมบูรณ์หายห่วง

ธรรมคือธรรมชาติที่เกษมสมบูรณ์ ฝ่ายเหตุเป็นธรรมเหมาะสมกับการแก้การถอดถอนกิเลสทุกประเภท ไม่มีกิเลสตัวใดเหนือธรรมนี้ไปได้เลย พระองค์ตรัสไว้ชอบทุกสิ่งทุกอย่างทุกแง่ทุกมุมแล้วในการแก้กิเลสทุกประเภท ไม่มีอะไรเหนือธรรมนี้ เฉพาะอย่างยิ่งมัชฌิมาธรรม มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น ที่ย่นย่อเข้ามาแล้ว นี่คือธรรมฝ่ายเหตุ อุบายวิธีการที่จะฝึกฝนอบรมอย่างไร พระองค์ทรงสอนไว้อย่างพร้อมมูล ส่วนธรรมฝ่ายผลก็เป็นไปตามลำดับชั้น จิตมีความมั่นคงไม่แส่ส่ายเอนเอียงไปตามอารมณ์ จิตมีความสงบร่มเย็น มีความสม่ำเสมอคือจิตเป็นสมาธิ จิตมีความแกล้วกล้าสามารถ มีความฉลาดรู้รอบตัวในสิ่งที่มาสัมผัสเกี่ยวข้องทั้งภายนอกภายใน นี่คือจิตเป็นปัญญาและมีความเฉลียวฉลาดมากขึ้น ละเอียดยิ่งกว่านั้นจนฉลาดรอบตัวแล้วก็ถึงความหลุดพ้น เป็นธรรมทั้งดวง คือ จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต เป็นเอกีภาพไม่มีคู่แข่งแย่งชิงดังแต่ก่อน

สำหรับในความรู้สึกของผมเอง จะผิดหรือถูกก็กรุณาพิจารณาเอาเอง แต่เป็นความแน่ใจว่าศาสนธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น ท่านพูดไว้ส่วนมากเป็นฝ่ายเหตุ แสดงให้ฟังเรื่องเหตุคือการดำเนินเพื่อแก้หรือถอดถอนกิเลส หรือเพื่อบำเพ็ญความดีทั้งหลาย ผลคือความสุข นี้เป็นแต่แนวทางเป็นเครื่องชี้ทางเท่านั้น

ส่วนธรรมอันแท้จริงที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัตินั้น จะให้ชื่อไม่ให้ชื่อก็ตาม นั้นเป็นธรรมในหลักธรรมชาติ ธรรมนั้นเราไม่สามารถอาจเอื้อมเข้าถึงได้อย่างง่าย ๆ ธรรมนี้แลที่ว่ามีอยู่กับโลกตลอดกาล ส่วนธรรมที่เป็นพระโอวาท มีการเสื่อมสูญอันตรธานไปในบางกาลบางสมัย ดังพระพุทธเจ้าทั้งหลายมาตรัสรู้สืบทอดกันมาโดยลำดับ นี่ก็แสดงความไม่แน่นอนของศาสนธรรมให้เห็นชัดอยู่แล้ว จึงไม่เหมือนธรรมในหลักธรรมชาติที่มีอยู่เป็นอยู่ดั้งเดิม ไม่มี **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เข้าไปยุ่งเกี่ยวให้ธรรมนั้นมีขึ้นและให้ธรรมนั้นสิ้นไป

อุบายที่พระพุทธเจ้ามาประทานแก่โลกแต่ละพระองค์ ๆ นั้น ท่านเรียกว่าศาสนธรรม อันนี้ไม่ใช่ธรรมแท้ เป็นอุบายเป็นแขนงต่าง ๆ เป็นกิริยาอาการของธรรมแท้ที่แสดงออกของวิธีการที่จะละหรือที่จะบำเพ็ญ คือสอนให้ละสอนให้บำเพ็ญด้วยวิธีการต่าง ๆ และผลจะเป็นอย่างนั้น ๆ

ส่วนธรรมที่เป็นฝ่ายผลจริง ๆ ในหลักธรรมชาติ เป็นสิ่งจะรู้ขึ้นภายในใจของผู้ปฏิบัติโดยเฉพาะ ธรรมนั้นพูดไม่ค่อยถูกต้องตามเป็นจริงนัก พอเลียบ ๆ เคียง ๆ ไปเท่านั้น ยิ่งเป็นวิมุตติหลุดพ้นด้วยแล้วพูดไม่ถูกเลย เพราะพ้นจากสมมุติความคาดหมายไปหมดแล้ว พูดไม่ถูก แม้จะรู้อยู่อย่างเต็มใจก็พูดไม่ได้พูดไม่ถูก เหมือนพูดเรื่องความเอร็ดอร่อย ความอิ่มจากการรับประทานนั่นแล แม้จะอยู่ในวงสมมุติพอจะพูดถูกตามความจริงได้ และต่างคนต่างลิ้มรส ต่างคนต่างอิ่มมาด้วยกัน แต่ก็พูดกันไม่ถูกกับความจริงนั้นเลย

ธรรมที่พูดไม่ได้นั้นแหละคือธรรมแท้ ไม่มีคำว่าเสื่อมสูญอันตรธาน เป็นแต่โลกไม่สามารถอาจเอื้อมรู้ธรรมนั้น สัมผัสธรรมนั้นได้เท่านั้นเอง ส่วนจะให้ธรรมสูญไปนั้นสูญไม่ได้ เมื่อประพฤติปฏิบัติตามอุบายวิธีที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ประทานไว้ก็จะสามารถสัมผัสรับรู้ธรรมนั้นได้ ใจกับธรรมก็กลายเป็นความรับทราบ กลายเป็นภาชนะเป็นเครื่องรับรองธรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และไม่มีภาชนะใดที่จะเหมาะสมในการรับธรรมทุกขั้นได้ยิ่งกว่าใจ เมื่อเข้าถึงธรรมเต็มขีดเต็มแดนแล้ว ธรรมกับใจก็เป็น

อันเดียวกัน จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต **เอกีภาโว** มีความเป็นอันเดียวเท่านั้น ไม่แยกเป็นสองกับสิ่งอื่นใด

ธรรมที่เป็นเอกีภาพนี้ ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของแต่ละราย ๆ จะสามารถอาจเอื้อมรู้เห็นได้ ไม่ขึ้นอยู่กับกาลสถานที่ เวล่ำเวลาและสิ่งใดบุคคลใดเลย สำคัญอยู่กับการปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมเท่านั้น จะเป็นเครื่องสนับสนุนให้จิตสัมผัสรับรู้ธรรมเป็นขั้น ๆ ไปจนถึงขั้นสูงสุด เราจึงควรตั้งใจและมีความมุ่งมั่นเป็นหลักดำเนิน

อย่าลืมคำว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ดังที่เคยกล่าวมาแล้ว **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** ก็ได้เคยอธิบายแล้ว **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** อย่าลืมวิธีดำเนินของท่าน ท่านเป็นผู้ได้รับความสมบุกสมบันแทบล้มแทบตายมาแล้วแทบทั้งนั้น ก่อนที่จะได้เป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเรา ไม่ใช่เป็นผู้ล้างมือเปิบ แต่พวกเราทำด้วยความยุ่งยากปากหมองลำบากลำบนแทบเป็นแทบตายถ่ายเดียว...ไม่ใช่อย่างนั้น ท่านลำบากลำบนเช่นเดียวกับเรา หรือยิ่งกว่าพวกเราเป็นไหน ๆ ก่อนที่จะได้เป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เพราะพระสาวกทั้งหลายที่เป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** นี้ มีชาติชั้นวรรณะต่างกัน บางองค์ก็มาจากสกุลพระราชามหากษัตริย์ เจ้าขุนมูลนาย ซึ่งมีความเป็นอยู่ละเอียดสุขุม มียศเป็นกษัตริย์ ราชอำมาตย์ และเป็นเศรษฐีกุฎุมพี ลงมาจนถึงพ่อนาตาสีตาสาคนธรรมดาเรา

เมื่อคนมีชาติชั้นวรรณะต่างกัน และเคยได้รับความสะดวกสบายทางบ้านเมืองเหย้าเรือนมาแล้ว เวลาออกมาปฏิบัติ ต้องฝึกหัดดัดกายวาจาใจให้เป็นแบบเดียวกันที่เรียกว่า “แบบศากยบุตร" ทำไมท่านจะไม่ขัดข้อง ทำไมท่านจะไม่ลำบาก การขบการฉันการรับประทานอยู่ในบ้านเป็นอย่างหนึ่ง เวลาออกมาเป็นพระแล้วอาศัยขอทานเขากิน แทนที่จะได้ฉันสิ่งนี้ก็ได้ฉันสิ่งนั้น แทนที่จะได้ฉันร้อนกลับได้ฉันเย็น แทนที่จะได้ฉันมากกลับได้ฉันน้อย ไม่สมใจที่ต้องการ เหล่านี้จะไม่เป็นความลำบากได้อย่างไรต้องลำบาก ฉันแล้วสิ่งสำคัญก็คือการฝึกฝนทรมานจิตใจปราบกิเลส กิเลสเป็นข้าศึกเป็นคู่ต่อสู้ธรรมภายในใจอย่างยิ่งเรื่อยมา ไม่มีข้าศึกใดที่จะมีกำลังวังชาและมีความเฉลียวฉลาดแยบยลยิ่งกว่ากิเลส ที่เคยครองอำนาจบนหัวใจสัตว์โลกมานาน

เพราะฉะนั้นจึงต้องผลิตสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ขึ้นให้พอกับการปราบปรามกิเลส ไม่เช่นนั้นก็จะบกพร่องในการรบ ความบกพร่องในการรบไม่ใช่ของดี ต้องทำให้บกพร่องในผลที่จะพึงได้รับด้วย การผลิตสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ขึ้นให้เหมาะสมกับการปราบกิเลสทุกประเภทโดยลำดับ ๆ จึงเป็นทางแห่งชัยชนะของผู้บำเพ็ญจะพึงได้รับอย่างสมบูรณ์ เป็นอิสรเสรีในวันหนึ่งแน่นอน

บรรดาสาวกทั้งหลายท่านก็ปฏิบัติมาอย่างนี้แทบทั้งนั้น จนกระทั่งถึงความหลุดพ้น ท่านหลุดพ้นจากทุกข์ไปได้เพราะความตะเกียกตะกาย แล้วก็กลายมาเป็น **สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเรา จึงอย่าลืม สรณะ **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ไม่ใช่ผู้ล้างมือเปิบ แต่เป็นผู้ตะเกียกตะกายมาแทบล้มแทบตายเช่นเดียวกับเรา ๆ ท่าน ๆ นี้แล ให้คิดและยึดท่านเป็นตัวอย่าง อย่าเอาเรื่องขี้หมูราขี้หมาแห้งกลางบ้านกลางเมือง ซึ่งไม่มีคุณค่าไม่มีราคาหาหลักเกณฑ์ไม่ได้มาเป็นหลักใจ จะกลายเป็นคนเหลวไหลเหลวแหลกแหวกแนวหาความดี หาความพ้นทุกข์ หาความสุขความเจริญ หาหลักหาเกณฑ์ไม่เจอตลอดวันตาย เมื่อเป็นเช่นนั้นความเอิบอิ่มในงานและผลของงานก็ไม่มีภายในใจ ฉะนั้นจงพากันตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติ

พระธรรมของพระพุทธเจ้านั้นใหม่เอี่ยมอยู่เสมอ อย่าลืมว่าใหม่เอี่ยมเสมอ มัชฌิมาปฏิปทาคือธรรมใหม่เอี่ยม ไม่อับเฉา ไม่เก่าแก่คร่ำคร่าชราเหมือนวัตถุต่าง ๆ ที่เราใช้มานาน มัชฌิมาคือท่ามกลาง ธรรมเป็นที่เหมาะสมแก่การแก้กิเลสทุกประเภทอยู่ตลอดมา สุดท้ายก็เป็นมัชฌิมาในหลักธรรมชาติ เพราะการแก้กิเลสหลุดพ้นไปแล้วภายในจิต กลายเป็นจิตมัชฌิมาคือเสมอตัวภายในใจตลอดไป

อย่าเอาใครมาเป็นแบบเป็นฉบับ ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ส่วนมากจิตมักจะเอาสิ่งที่ต่ำมาเป็นแบบฉบับ นั่นละจึงต้องพูดว่า อย่าเอาใครมาเป็นแบบฉบับนอกจากพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ที่ท่านพาดำเนินมาด้วยความดีความชอบ ด้วยความเหมาะสม อันเป็นคติตัวอย่างดีอยู่แล้วสำหรับเราผู้มุ่งหน้าไปศึกษากับท่าน ท่านก็เอามาจากวิธีการของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เหมือนกัน

หากเกิดความท้อถอยอ่อนแอขึ้นมา ให้รำพึงถึงป่าช้าความเกิดตายที่จะเผาเราอยู่ตลอดไป ว่านี้เป็นของดีแล้วหรือ การตะเกียกตะกายเพื่อความเพียรนั้น แม้จะมีความทุกข์ยากก็เป็นการตัดทอนภพชาติให้น้อยลง มากกว่านั้นก็ตัดภพชาติอันเป็นกองทุกข์ที่ใหญ่หลวงออกได้จากจิตใจ ผ่านพ้นไปได้โดยอิสรเสรี ไม่มีกิเลสประเภทต่าง ๆ แม้ละเอียดสุดเข้าย่ำยีบังคับจิตใจนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีอิสระเหนือโลกสงสารอันเป็นสมมุติโดยประการทั้งปวง ด้วยอำนาจแห่งความพากเพียร ด้วยอำนาจแห่งความตะเกียกตะกาย เพราะฉะนั้นจึงถือความพากเพียร ความตะเกียกตะกาย ความอุตส่าห์พยายาม นี้เป็นหลักชัยหรือหลักดำเนิน เราจะถึงความพ้นทุกข์ในวันใดวันหนึ่งแน่นอน ใครไม่มีอำนาจมาบังคับหรือให้คะแนนเรา เราเป็นผู้ให้คะแนนเราเอง

เอาละอธิบายเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

๓. บ่อยกลางเรือนของกิเลส

เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าสั่งสอนโลก ทรงทุ่มเทเสียสละไม่มีใครเสมอเหมือนได้เรื่อยมาจนถึงวาระสุดท้ายแห่งความเป็นพระโพธิสัตว์ คือพระเวสสันดร ก็ดูเอาตามตำรากระเทือนทั่วโลก การเสียสละสมบัติอันมีคุณค่ามหาศาลทั้งมวล ก็เพราะพระเมตตานั่นเองที่ทำให้เป็นไป ไม่ใช่อะไร คือทรงให้ทานด้วยพระเมตตา เวลาเสด็จออกทรงผนวชก็ทรงเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อโพธิญาณ แม้มีความลำบากลำบนแสนสาหัสก็ไม่ทรงท้อถอย จนได้ตรัสรู้ธรรมเป็นศาสดาสมพระทัยหมาย แล้วนำธรรมออกสั่งสอนโลกโดยไม่มีโลกามิสเจือปนในพระทัยเลย พระทัยเต็มไปด้วยพระเมตตาล้วน ๆ ต่อสัตว์โลกทั้งมวล

พอตรัสรู้แล้วก็ทรงเล็งญาณดูสัตวโลกว่าใครจะได้บรรลุธรรมก่อน ก็ทรงทราบว่าดาบสทั้งสองคือ อาฬารดาบสและอุทกดาบสรามบุตร ควรจะบรรลุธรรมก่อนใคร ๆ แต่ก็ทรงทราบว่า ดาบสทั้งสองสิ้นชีวิตเสียแล้วตั้งแต่วานนี้น่าเสียดาย ก็ทรงเห็นปัญจวัคคีย์ทั้งห้าว่าจะได้บรรลุธรรมวิเศษในไม่ช้า

นั่นฟังซิ พระองค์ทรงเล็งหัวใจคน ไม่ได้เล็งหาเงินหาทอง หาข้าวหาของ หาความเคารพนับถือ หาลาภสักการเหมือนอย่างที่กำลังเป็นไปอยู่ทุกวันนี้ มันผิดกันไหม โลกสมัยโน้นกับโลกปัจจุบัน ศาสนาแต่ก่อนกับศาสนาสมัยทุกวันนี้ ผู้ปฏิบัติศาสนาแต่ก่อนกับพวกเราปฏิบัติศาสนาทุกวันนี้ ศาสนธรรมเป็นธรรมจริง ๆ ผู้ทรงธรรมทรงและเทิดทูนธรรมไว้จริง ๆ ปฏิบัติธรรมจริง ๆ เจตนาเป็นธรรม หัวใจเป็นธรรม เกี่ยวข้องกับผู้ใดเป็นธรรมทั้งนั้น ไม่มีโลกเข้าเจือปน ผู้ปฏิบัติธรรมแท้และธรรมแท้เป็นอย่างนั้น ท่านปฏิบัติกันมาอย่างนั้น ในตำรับตำรามี เวลาอ่านสังเกตด้วยดีถ้าอยากพบอยากเห็นอยากได้ของดีของจริง อย่าสักแต่อ่าน สักแต่ปฏิบัติเหมือนนกขุนทอง "แก้วเจ้าขา" เฉย ๆ

เพราะฉะนั้นพระสาวกไปที่ไหนจึงทำความร่มเย็นให้แก่โลกได้มากมาย ไม่ไปรบกวนสิ่งใดกับใคร ๆ กวนเรื่องโลกามิส ท่านไม่ได้กวน มีแต่ความสงเคราะห์โลกด้วยความเมตตา ไม่ได้กวนโลก การก่อการสร้างอะไรก็ไม่หรูหรา ไม่มีโลกเข้าเจือปน พออยู่พออาศัยพอเป็นพอไป ท่านบอกไว้ในเวลาบวชก็บอก ว่า **รุกฺขมูลเสนาสนํ** แน่ะฟังซิ ไม่ได้บอกให้สร้างหอปราสาทราชมนเทียรอยู่สะดวกสบาย แบบโลกเขาทำเขาอยู่กัน **รุกฺขมูลเสนาสนํ** ก็คือการเที่ยวอยู่ตามรุกขมูลร่มไม้ ตามป่าตามเขา ตามถ้ำเงื้อมผา อันเป็นที่สะดวกในการประกอบความเพียร เพื่อถอดถอนกิเลสตัวยุแหย่ก่อกวนทำลายออกจากใจ เพื่อความเห็นโทษเห็นภัยของวัฏสงสาร การปฏิบัติธรรมทุกด้านจะได้เข้มแข็ง ความเป็นอยู่ใช้สอยในปัจจัยสี่ก็พอยังชีวิตอัตภาพให้เป็นไปวันหนึ่ง ๆ ก็พอกับความจำเป็น เพื่อการปฏิบัติธรรมด้วยความสะดวกราบรื่นตามความมุ่งหมายเป็นสำคัญ

การส่งสาวกออกประกาศพระศาสนาก็เพื่อธรรมล้วน ๆ เพื่อหัวใจคนโดยแท้ ไม่ได้เพื่อโลกามิสใด ๆ เราลองเทียบดูซิครั้งพุทธกาลกับสมัยปัจจุบัน เพราะมีแบบแผนตำรับตำราอยู่แล้ว ใคร ๆ ก็เห็นไม่น่าสงสัย ท่านอยู่กันยังไง ท่านปฏิบัติกันยังไงหัวใจเป็นธรรมหรือเป็นกิเลสก็พอทราบได้ แม้แต่บิณฑบาตก็ยังมีในตำราบอกเตือนไว้เพื่อเป็นคติตัวอย่างอันดีแก่พวกเรา มีพระในครั้งพุทธกาลท่านเคยปฏิบัติต่อท่านมาแล้ว ขณะไปบิณฑบาตจิตคิดปรุงแย็บออกไปถึงเรื่องอาหาร วันนี้จะได้อาหารดี ๆ อะไรมาฉัน

บ้างนา พอรู้สึกอย่างนั้นท่านหยุดทันที ไม่ไปบิณฑบาตเลยวันนั้น ก็มันไปเพื่อพุงนี่ ไม่ได้ไปเพื่อธรรม ท่านเลยหยุด ไม่ไปให้กิเลสให้พุงมันได้ใจ นี่มีในตำราในคัมภีร์นั้นแลท่านดัดสันดานกิเลสตัวโลภในโลกามิส เพราะความเป็นเช่นนั้นเป็นเรื่องของกิเลส การแก้กิเลสท่านย่อมเห็นสิ่งเหล่านี้เป็นภัย ท่านถึงได้เป็นสรณะของพวกเรา **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเรา จะเป็นใครที่ไหน ความโลภมันเป็นสรณะให้โลกร่มเย็นได้เมื่อไร พอจะ **สรณํ คจฺฉามิ** กับมัน

เราทั้งหลายแม้แต่เป็นสรณะของตัวเองก็ยังไม่ได้ จะไปเป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** แก่ประชาชนญาติโยมได้ยังไง เป็นสรณะเจ้าของก็ยังไม่ได้ ช่วยตัวเองก็ยังไม่ได้ มันผิดกัน ศาสนาค่อยเปลี่ยนแปลงมา ๆ ทั้ง ๆ ที่คัมภีร์ใบลานก็ยังมีอยู่ แบบแผนตำรับตำรามีอยู่อย่างสมบูรณ์ แต่การปฏิบัติของผู้ถือ **กิเลสํ สรณํ คจฺฉามิ** มันก็เป็นข้าศึกต่อธรรมและต่อตัวเองอยู่โดยดี การแสดงออกทางกายทางวาจาทางใจ ก็เป็นข้าศึกแก่ตัวแก่ธรรมและแก่มรรคผลนิพพาน เป็นการเข้าฝ่ายกิเลสอยู่เสมอ จะเอามรรคผลนิพพานมาจากไหน กิเลสไม่เคยให้คนได้บรรลุมรรคผลนิพพาน นอกจากธรรมเครื่องฆ่ากิเลส มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เท่านั้น ที่จะผลิตมรรคผลนิพพานแก่ผู้ปฏิบัติตาม ไม่ได้สำเร็จด้วยการอนุโลมผ่อนผัน อันเป็นการคล้อยตามกิเลสหรือส่งเสริมกิเลสทั้งหลายแต่อย่างใด ผู้ปฏิบัติธรรมจึงไม่ควรสนิทติดจมกับนิสัยเดิม อันเป็นพื้นเพของกิเลสปูลาดเอาไว้

ผู้ปฏิบัติอย่ามองไปอื่น ให้มอง **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เป็นหลักสำคัญ ความพึ่งเป็นพึ่งตายกับท่านภายในจิตใจก็พึ่งอยู่แล้ว ความพึ่งเป็นพึ่งตายกับท่านด้วยข้อปฏิบัติที่ท่านชี้แจงแสดงไว้ ที่ท่านพาปฏิบัติดำเนินมา จงยึดธรรมเหล่านั้นเป็นหลักใจหลักการปฏิบัติ อย่าปล่อยมือรามือ

โลกก็อย่างที่รู้ที่เห็นนี้แหละ เพราะเราแต่ละรายเป็นโลกด้วยกัน คือโลกด้วยกัน ใครจะเสกสรรปั้นยอว่าดีอย่างไรขนาดไหน ก็อย่างที่รู้ ๆ เห็น ๆ นี่แหละ ไปตื่นอะไรกัน คนนั้นเป็นนั้น คนนี้เป็นนี้ ก็ว่าไปอย่างนั้นแล ใจคนปากคนเรามันชอบยอ ได้กินแต่ลมก็เอา เขายกย่องสรรเสริญว่าเป็นนั้นเป็นนี้ ดีอย่างนั้น ดีอย่างนี้ โฮ้ย ผึ่งผาย

สง่าผ่าเผยราวกับจะเหาะจะบิน ร่างกายธรรมดาก็ปรากฏขยายตัวใหญ่โต หน้าก็สี่หน้าห้าหน้า ราวกับท้าวมหาพรหมในเทวโลก พอตกอับเปลี่ยนแปลงไปตามกฎ **อนิจฺจํ** ไม่มีผู้นับถือ ไม่มีใครเหลียวแล เอาแล้วที่นี่ เกิดความโศกเศร้าเหงาหงอย เพราะคิดว่าไม่มีใครนับถือชูหน้าชูตาเหมือนแต่ก่อนที่เรืองอำนาจวาสนา คิดกอบโกยหาแต่ทุกข์มาใส่ตัว บางกรณีกินไม่ได้นอนไม่หลับ สลับกันไปกับโรคประสาท นั่นพิจารณาซิโลกมันเป็นอย่างนั้น ฟูขึ้นแล้วก็ฟุบลง ๆ อยู่อย่างนั้น ท่านจึงเรียกโลกธรรม หาความจริงจังแน่นอนกับมันไม่ได้

โลกธรรมจะเป็นอะไร ก็เป็นเรื่องของกิเลสนั่นแล ผู้จะรู้โลกธรรมแก้โลกธรรมได้ก็ต้องเป็นผู้เรียนธรรม ปฏิบัติธรรม ดังพระพุทธเจ้าแลสาวกเป็นตัวอย่าง ท่านอยู่เหนือโลกธรรมแล้วแสนสบายหายวุ่น พวกเรามันพวกเทิดทูนโลกธรรมไว้บนศีรษะ จึงพากันแบกแต่โลกธรรมหนักอึ้งตลอดไป ไม่มีเวลาสร่างซาลงบ้างเลย

ฉะนั้น จงยึด **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** เสมอ อย่าไปมองอะไร อย่าไปตื่นเต้นกับโลกสงสารให้เสียการ เสียเวลาและเสียคนคือเรา ใครจะอยู่โลกใดทวีปใดก็ตาม ความมั่งมีศรีสุขขนาดไหน เรียนมามากน้อย โง่หรือฉลาดแหลมคมเพียงไร ถ้ายังอยู่ใต้อำนาจของกิเลสอยู่แล้ว สิ่งที่กล่าวมาทั้งมวลถูกกิเลสเอาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เป็นบ๋อยกลางเรือนอย่างคล่องตัวนั้นแล แล้วจะหาความสุขที่ไหน ดูในหนังสือพิมพ์นั่นซิ มันน่าดูไหมล่ะ เราดูด้วยความคิดความพิจารณาไม่ลำเอียง ดูหาความจริง พิจารณาตามความจริงและพูดตามเหตุการณ์ที่เป็นไป

ดูเขาถ่ายภาพในหนังสือพิมพ์ ไม่ได้ดูแบบโลก ๆ ดูเป็นแบบธรรม ถึงจะดูหนังสือพิมพ์ก็ไม่เป็นแบบโลก จิตหากเป็นของมันเอง มีแง่ของมันจนได้ อ่านไปพิจารณาไป อ่านไปตรงไหนพิจารณาไปตาม เรื่องความเป็นอยู่ของโลก ความวุ่นวายของโลก ความเปลี่ยนแปลงของโลก มันเปลี่ยนแปลงไปทางไหน มันวุ่นวายไปยังไง มันจะมีสาเหตุนำมาซึ่งความสุขหรือความทุกข์ ความมีหลักเกณฑ์หรือความเหลวไหลไร้สาระ ความแน่นหนามั่นคงหรือความล้มละลาย

เวลาชุมนุมก็ถ่ายภาพมือถือแก้ว แก้วอะไรก็ไม่รู้แหละ แก้วเบียร์ แก้วน้ำชา หรือแก้วเหล้าอะไรก็ไม่รู้แหละ ต่างคนต่างถือ แล้วยิ้มแต่ทำท่าน่ารื่นเริงเหมือนมีความสุขมาก ความจริงมันเป็นเพียงกิริยาประดับหน้าร้านเท่านั้น เรื่องของโลกย่อมมีมายาแฝงเสมอ ไม่งั้นก็ไม่เรียกว่าโลก ภายในหัวใจนั้นไม่มีความสุข เพียงยิ้มออกมาแห้ง ๆ อย่างนั้นแล แต่มันเป็นไฟไหม้กองแกลบซึ่งต่างก็ร้อนสุมอยู่ในส่วนลึกของหัวใจ เพราะเหตุร้อยแปดพรรณนาไม่จบสิ้น การแสดงออกต่อสังคมจึงมีทีท่าร่าเริงประดับสังคมให้สวยงาม เพราะการร้องไห้สังคมถือกัน

มันไม่มีใครได้ความสุขชุ่มเย็นภายในใจหรอกในโลกแห่ง **ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา** หนาแน่นนี้ อย่าไปสงสัยว่าโลกจะมีความสุขอันภูมิฐานดังที่ประมาณกันให้คะแนนกัน นิยมกัน ความจริงมันเป็นความฝันในมโนภาพมากกว่าจะเป็นความจริง อย่าเข้าใจว่าโลกคือหมู่สัตว์ มีความสุขเพราะโลภมาก เพราะราคะตัณหามาก เพราะเจ้าอารมณ์มาก เพราะเล่ห์เหลี่ยมมาก เพราะคดโกงมาก เพราะความเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์มาก เพราะกอบโกยมาก เพราะอำนาจมาก เพราะคนนับถือมาก เพราะมีสมบัติเงินทองมาก แต่ความสุขเกิดมีเพราะการปฏิบัติต่อตัวเองด้วยธรรม รู้จักประมาณในสิ่งที่เกี่ยวกับตน ความมีธรรม ความรู้ธรรม เห็นธรรม แก้สิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในจิตใจออก นี้แลบ่อแห่งความสุขอยู่ที่นี่ บ่อแห่งความอบอุ่นอยู่ที่นี่ ความมีหลักเกณฑ์อยู่ที่นี่ บ่อแห่งความไว้วางใจอยู่ที่นี่ บ่อปลดปล่อยภาระทั้งหลายก็อยู่ที่นี่

จงทำงานของเราด้วยธรรมให้สำเร็จ จะอยู่เป็นสุข ไปเป็นสุข แม้ตายก็เป็นสุข เพราะธรรมอยู่ที่ใจ สุขจึงอยู่ที่ใจ มิได้อยู่ที่อื่นและสิ่งอื่น สิ่งเหล่านั้นเพียงอาศัยไปเป็นวัน ๆ เท่านั้น อย่าหลงอย่าภูมิใจ จะเสียหลักและเสียท่า เวลาตายจะไม่มีอะไรติดตัว โลกคือความลึกลับในหัวใจ รู้ได้ยาก ปฏิบัติต่อมันยาก ส่วนมากมักเสียท่าเสียทีให้มัน จึงเตือนไว้ ผู้ใช้ความคิดอาจได้สารคุณติดตัว ผู้มัวเมาจะเสียท่าตั้งแต่ยังไม่ตาย ฉะนั้น จงตรวจดูความบกพร่องของตัวเสียแต่บัดนี้ ตายแล้วมิใช่ฐานะ อย่ามัวตื่นยศแห่งความเป็นมนุษย์อยู่จะเสียการณ์ มารจะผจญ

นักบวชและนักปฏิบัติจงรีบทำงานของตนให้สำเร็จในกาลอันควร งานคือ **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ตโจ ทันตา นขา โลมา เกสา** นั่น นี่ท่านสอนเพียงเอกเทศ ให้เอานี้เป็นเค้ามูล แล้วกระจายออกไปเป็นเหมือนแก้กระทู้ กระทู้ก็แปลว่ามัด คือ มัดเข้าไว้เป็นกลุ่ม ๆ เป็นมัด ๆ แล้วก็คลี่คลายออกไป กรรมฐานห้ามีอยู่ที่ไหน มีอยู่ในกายกระจายออกไปจนกระทั่งอาการ ๓๒ กระจายออกให้รู้แจ้งเห็นจริงในอาการ ๓๒ กระจายออกไปและเทียบเคียงกันทั่วโลกทั่วสงสาร ไม่ว่าผู้หญิง ผู้ชาย สัตว์บุคคลทั่วโลก มันเหมือน ๆ กันนี้ ไม่มีอะไรผิดแปลกพอจะให้ตื่นให้หลงให้ยึด นี่แลงานการรื้อภพ รื้อชาติรื้อวัฏสงสารออกจากใจ รื้อกิเลสตัณหาออกจากใจ คืองานนี้เอง

สถานที่เป็นที่เหมาะสม พระองค์ก็ทรงแสดงไว้หมดแล้ว **รุกฺขมูลเสนาสนํ** ตามป่า ตามเขา ตามถ้ำ เงื้อมผา ที่ใดเหมาะสมกับการประกอบงานนี้ท่านก็บอกไว้หมด สถานที่วิเวกสงัด เช่น ในป่า คือสถานที่เหมาะสมสำหรับงานประเภทนี้ งานประเภทนี้เหมาะในสถานที่เช่นนั้น มิได้เหมาะในตลาด สนามหลวง ที่ชุมนุมชนคนหนาแน่น อาหารหวานคาวหนาแน่น กระดูกหมูกระดูกวัวหนาแน่น ใครต้องการแมลงวันไป ใครต้องการธรรมความพ้นทุกข์ อย่าไปถ้าไม่อยากจมน่ะ

การขบการฉันก็ไม่พะรุงพะรัง ไม่พร่ำ ๆ เพรื่อ ๆ เพราะจะเป็นการกังวลกับเรื่องการอยู่การกิน การภาวนาจะมีน้อยหรือล้มเหลวไป ฉันเสียมื้อเดียวเท่านั้น นี่พื้นเพดั้งเดิมจริง ๆ ท่านฉันมื้อเดียว นอกจากนั้นก็มีดื่มข้าวยาคูบ้างถ้ามี แต่ไม่ถือเป็นความจำเป็น ยาคูก็แปลว่าข้าวต้มนั่นเอง ดื่มน้ำข้าวต้มก่อนบิณฑบาตได้ ท่านเพียงบอกว่าได้เท่านั้นเองในตำรามี แต่พวกเราน่ะซิ ฟาดกันไม่มีอัดมีอั้น ฟาดตอนเช้า ตอนเพลดีไม่ดีฟาดตอนค่ำด้วยใครจะไปรู้ เมื่อกิเลสตัณหาเต็มหัวใจล้นหัวใจแล้วอาจขยันกินได้ทุกเวลา เพราะกิเลสมันเก่งทางนี้ แต่ถ้าทางธรรมกิเลสไม่เล่นด้วย กิเลสมันจะไว้หน้าใครล่ะ ไม่เคยเห็นกิเลสไว้หน้าใคร ท่านจึงสอนให้ละให้ปล่อยมัน ก็เพราะไม่ใช่ของดีมีค่านั่นเอง แต่พวกเรามันรักมันสงวนมากไม่อยากแตะต้องมัน ขืนแตะต้องก็เท่ากับศีรษะขาดไปด้วย

ท่านสอนไว้หมด ไม่ให้สั่งสม ให้เหมือนกับนก มีแต่ปีกกับหาง คล่องแคล่ว ๆ ไม่พะรุงพะรังห่วงหน้าห่วงหลัง การอยู่การกิน โลกเขาอยู่ได้กินได้ยังไง เราก็เป็นคน ๆ หนึ่ง เขาเป็นคน ๆ หนึ่ง เขากินได้ เราก็กินได้ การสมมุตินิยมว่าอาหารนั้นดี อาหารนี้ไม่ดี ว่าไปอย่างนั้นแหละ เรื่องธรรมแล้วกินได้หมดถ้าไม่ผิดจากพระวินัยและธาตุขันธ์โรคภัย ท่านสอนให้เลี้ยงตัวง่าย ๆ เพื่อไม่ให้กังวลว่า เราเป็นคนชั้นไหน คนชั้นสูงชั้นต่ำ คนสกุลนั้นสกุลนี้ คนเมืองนั้นเมืองนี้ซึ่งตามหลักธรรมไม่ให้มี มีแต่นักบวชอาศัยขอทานเขากิน เขาให้อะไรมาก็กินตามเกิดตามมีไม่ทะเยอทะยาน ถ้าไม่ผิดกับโรคกับภัย ไม่ขัดกับธาตุกับขันธ์กับพระวินัยก็กินไป พอยังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ เพื่อความเพียรเท่านั้น ทำความเพียรไม่ลดละ ไม่ถอยหลัง ไม่ให้งานอื่นใดมายุ่ง มีแต่งานความเพียรอย่างเดียว

พยายามสังเกตดูจิต จิตคิดอะไร เรื่องราวทั้งหลายที่เป็นอารมณ์อยู่ในจิต จิตเป็นผู้ผลิตขึ้นมาปรุงขึ้นมาให้พากันเข้าใจ นี่ไม่อวด เข้าใจจริง ๆ เพราะได้เคยฟัดกันมาแล้วแทบไปแทบอยู่ แทบจะไม่ได้มาเห็นหน้าเพื่อนฝูง เวลาเข้าสู่แนวรบบนเวที อารมณ์นั้นไม่ใช่อะไรนะ เรื่องอารมณ์ของตัวเองนั่นแหละ จิตหลงอยู่กับอารมณ์ของตัวเอง คือจิตมันออกไปวาดภาพเรื่องนั้นภาพเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา ให้คิดเรื่องนั้นคิดเรื่องนี้เพราะจิตอยู่กับเรื่อง ถ้าไม่มีสติปัญญาคอยสกัดลัดกั้นแล้ว มันจะคิดติดต่อเกี่ยวเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่โดยลำดับ ๆ ท่านเรียกว่าธรรมารมณ์ ทำเราให้หลงเพลินและเศร้าโศกไปกับเรื่องกับราวของตัวที่วาดขึ้นมานั่นแล

พอเวลาจิตสงบ เรื่องเหล่านี้ก็ไม่มี หายเงียบ กับเวลาที่เราทำหน้าที่ภาวนาของเรา จะพิจารณาอาการใดธรรมบทใดแง่ใดก็ตาม เราพิจารณาด้วยความสนใจ อารมณ์ภายนอกจะไม่เกี่ยวข้อง เพราะจิตไม่ออกไปเกี่ยวข้อง จิตไม่ปรุงเป็นเรื่องภายนอกเข้ามาทำลายจิตใจ จิตทำหน้าที่เพื่อถอดเพื่อถอน ไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อสั่งสมกิเลสโดยการคิดไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ที่เรียกว่าธรรมารมณ์ จิตก็สงบ เรียนอย่างนั้นแหละ เรียนวิชาเรื่องจิต

ทีแรกกิเลสมันรวดเร็วเราไม่ทันมันแหละ เอะอะมันคิดไปแล้ว ๆ เมื่อเรียนเข้าไป ปฏิบัติเข้าไป จิตละเอียดเข้าไป สติปัญญาก็มีความแหลมคมขึ้น คล่องแคล่วแกล้วกล้าขึ้นโดยลำดับ ทีนี้ก็ทันกัน แย็บออกไปเรื่องอะไรก็รู้ นี้จิตคิดปรุงออกไปแล้ว พอปรุงพับสติรู้ทัน มันก็ดับ ก็ไม่มีเรื่องต่อ จะปรุงเรื่องหญิงเรื่องชาย เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องอดีตอนาคตอะไร ก็ผู้นี้เป็นผู้ปรุงวาดภาพเรื่องราวขึ้นหลอกเจ้าของ เหมือนกับเขาดูหนังในจอผ้านี่แหละ ในจอในแจนั่น เงาเฉย ๆ ก็เป็นบ้ากันไปได้ ก็เงา ๆ หลงหาอะไร ตัวจริงมันอยู่ทวีปไหน ไปอยู่โลกไหนก็ไม่ทราบ มีแต่เงาปรากฏในจอผ้าก็ตื่นกัน พวกเรามันพวกบ้าตื่นเงาไม่มีเบื่อ นี้ก็เหมือนกัน อารมณ์นี่ เงาของจิต พิจารณาให้ทันมันอย่างนั้นซิ ทันขนาดที่ว่ามันปรุงขึ้นแย็บเรื่องอะไร มันก็ดับเพราะสติทันมันก็รู้ ปรุงพับก็ดับพร้อม ๆ เมื่อไม่ปรุงก็รู้อยู่ด้วยสติ

พอพูดถึงเรื่องนี้ก็ทำให้คิดถึงเวลาอยู่ในป่าเขา ตอนจิตเสื่อมกับตอนจิตเป็นสมาธิ ก็ต้องอาศัยหลักจิตบังคับจิตไม่ให้ออกจากตัวเอง ให้รู้อยู่กับจิตกับตัวโดยเฉพาะอย่างเข้มงวดกวดขัน ไม่งั้นมันจะวาดภาพเสือ วาดภาพอันตรายขึ้นมาให้เรากลัว เพราะไปอยู่ในสถานที่กลัวด้วย ในสถานที่มีเสือจริง ๆ ด้วย ต้องบังคับจิตไม่ให้ส่งออกไปภายนอกเลย ให้รู้อยู่กับใจนี้ เป็นกับตายก็มอบอยู่กับนี้ จนกระทั่งมันมีความอาจหาญชาญชัย ในที่สุดเสือจะเดินมาต่อหน้าต่อตา มันจะเดินเข้าไปลูบคลำหลังเสือได้อย่างสบายเลยนะ ตามความรู้สึกมันแน่ในใจยังงั้น ไม่คิดว่าเสือจะทำอะไรได้เลย นี่อาจเป็นความสำคัญผิดของตัวก็ได้ แต่จะสำคัญผิดหรือสำคัญถูกก็ตาม เมื่อจิตได้กล้าถึงขนาดนั้นแล้ว มันเดินเข้าไปลูบคลำหลังเสือได้จริง ๆ ด้วยจิตใจอ่อนโยนเมตตาสงสาร ไม่สะทกสะท้านในเรื่องว่าจะกลัว ความกลัวก็ไม่มี

จิตมันมีกำลังมากเวลานั้น เพราะไม่ให้มันออกนอก กำหนดเข้าเรื่อย ๆ มันก็มีกำลังจนแน่นปึ๋งเลย ขึ้นชื่อว่าอันตรายอะไรก็มาเถอะ ว่าอย่างนั้นเลยนะ มันอาจหาญขนาดนั้น เสือก็มา ช้างก็มา ไม่หนีว่าอย่างนั้นเลยนะ คือมันเป็นความอาจหาญของมันจริง ซึ่งเราก็ไม่เคยเป็นมาก่อน มาเป็นเอาตอนฝึกดัดสันดานในขณะกลัวนั่นแล ไม่คิดว่าเสือหรือช้าง เป็นต้น จะมาทำลายเราได้เลย จะเดินเข้าไปหามันได้อย่างสบาย แม้มัน

จะทำเรา ฆ่าเราให้ตายในขณะนั้น ก็รู้สึกว่าจะตายไปด้วยความอาจหาญนั่นเอง ให้ตายด้วยความกลัวนี่คงเป็นไปไม่ได้ เพราะเวลานั้นจิตมันมีกำลังมาก นี่เป็นวิธีหนึ่งแห่งการระงับดับความกลัว แห่งการระงับความฟุ้งซ่าน ความก่อกวนตัวเองด้วยอารมณ์ต่าง ๆ ระงับกันอย่างนี้

ทั้งนี้ตามแต่อุบายแยบคายของแต่ละรายจะผลิตขึ้นมาใช้ เปลื้องตัวจากความจนตรอกในเวลานั้น ๆ เพราะธรรมหรือสติปัญญาไม่สิ้นสุดอยู่กับผู้ใด สามารถทำให้เกิดให้มีในแง่ต่าง ๆ ได้ด้วยกัน ถ้าไม่ขี้เกียจคอยขึ้นเขียงให้กิเลสสับยำเสียอย่างเดียว ส่วนมากพระเรามักมีแต่พระขึ้นเขียง สวรรค์นิพพานทางมีไม่ยอมเดินไม่ยอมขึ้น คงคิดว่าไปแล้วขึ้นแล้วไม่ถูกสับถูกยำไม่สนุกก็เป็นได้

พอก้าวเข้าสู่ปัญญาเกี่ยวกับการระงับความกลัวเป็นอีกแบบหนึ่ง เพราะปัญญากับสมาธินั้นผิดกันในคน ๆ เดียวกันนั่นแหละ เราเองเคยปฏิบัติมาอย่างนั้น ไม่มีใครบอกมันหากรู้วิธีปฏิบัติต่อตัวเอง เช่น เมื่อจิตอยู่ในขั้นสมาธิ ก็เอาสมาธิเข้าบังคับจิตให้สงบจากความกลัว ไม่ให้ส่งไปหาอารมณ์ที่กลัว ว่าเสือว่าช้างว่างูว่าอะไรว่าอันตรายต่าง ๆ ก็ไม่มีเรื่องกวนตัวเอง เพราะจิตไม่ออกไปวาดภาพหลอก พอจิตก้าวเข้าวิปัสสนา พอจิตปรุงแย็บเรื่องเสือมันก็รู้ทันแล้วนี่นะ เพียงแย็บปรุงถึงภาพเสือ สติปัญญาก็ทันแล้วว่านี่มันปรุงภาพเสือ เอ๊า แม้จะทันก็ให้มันปรุง ให้เป็นเสือเข้ามาแล้วแยกธาตุเสือ ที่ว่าแยกธาตุเสือเพราะอะไร เพราะเราดำเนินปัญญาในการคลี่คลายแยกแยะอยู่แล้วนี่ จะเอามาใช้ระงับแบบสมาธิมันไม่เห็นด้วย จิตมันไม่ถนัด ถนัดในการแยก เอ้า เสือหรือกลัวมันอะไร กลัวตรงไหน

คือตั้งเป็นภาพเสือให้มันเห็นอยู่อย่างนั้นแล ไม่ให้มันดับ เพราะเรารู้อยู่แล้วว่าภาพของเราออกไปหลอกเจ้าของนี่ เอาตั้งไว้ภาพนี้ เอ้า กลัวอะไร สติปัญญามันทันความเคลื่อนไหวของจิต มันทันเองนะ เมื่อมันแก่กล้าเข้าไปมันทันเองอย่างนี้ นี่คือความจริงที่พูดให้หมู่เพื่อนฟัง นี้วิธีการฝึกจิตตัวเอง เมื่อมันรวดเร็วแล้วมันทัน ภาพปรุงขึ้นเรื่องอะไรปั๊บ มันรู้ว่านี้แย็บออกไปแสดงทันที พอรู้พับดับพร้อม อันนี้เรายังไม่ให้ดับ เราจะแยกมัน เพราะเป็นอุบายของปัญญาและเป็นเครื่องหนุนจิตใจให้ละเอียดเข้าไปอีก

พอแยกธาตุกำหนดดูเสือ กลัวอะไรมัน เอ๊า ไล่เบี้ยกันไป กลัวตามัน ตาเราก็มีไม่เห็นกลัว นั่น มันแก้กัน กลัวเล็บมันรึ เล็บเราก็มีไม่เห็นกลัว กลัวขนมันรึ ขนเราก็มีไม่เห็นกลัว ถ้ากลัวขนมันก็กลัวขนเราซิ ขนเราขนมันธาตุอันเดียวกัน กลัวเขี้ยวมันรึ เขี้ยวเราก็มี กลัวอะไร ไล่หากันจนไม่มีทางไป กระทั่งถึงหาง บทเวลาไล่ถึงหางนึกว่ามันจะจนมันก็ไม่จนนะ ความจริงก็เราไม่มีหางนี่ กลัวหางมันเหรอ แม้แต่ตัวมันเองยังไม่กลัว แล้วเราจะไปกลัวหางมันหาประโยชน์อะไร แน่ะ มันแก้กันทันนะ

ต่อจากนั้นก็กำหนดทำลายให้แตกกระจายละที่นี่ การกำหนด ปัญญามันรวดเร็วนี่ กำหนดให้แตกกระจายไปหมด อันนั้นก็แตกกระจายลงไปถึงความเป็นธาตุต่าง ๆ ความปรุงของจิตออกไปก็รู้ คือกำหนดไว้เมื่อเวลามันปรุงออกไปเป็นภาพเสือ ให้มันเป็นภาพเสือเสียก่อน จนพิจารณาไล่ไปทีละอาการ ๆ อย่างนั้นแล้ว ทีนี้กำหนดให้มันกระจายไปเลย การกำหนดกระจายนี่ จิตก็แย็บปรุงเพราะเป็นภาพของจิตเองนี่ สติปัญญามันทันเอง มันทำลายกันเอง โดยสมมุติว่าเสือ เพราะสถานที่เหล่านั้นมันมีเสือ มันกลัวเสือกำหนดภาพเสือให้มันดูเสียก่อน กำหนดกระจายลงไปมันก็หมด พอปรุงขึ้นพับภาพอะไรมันก็ดับไปพร้อม ๆ ทีนี้ก็จะกลัวอะไร เพราะไม่มีอะไรหลอกนี่ เป็นภาพของตัวเองไปหลอกตัวเองต่างหาก

ไม่ว่าเสือว่าช้างว่างูว่าอะไร เวลาเจอจริง ๆ มันก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง เราก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง แน่ะ มันคิดไปอย่างนั้นเสีย นั่นก็ธาตุ นี่ก็ธาตุ มันพิจารณาไปอย่างนั้นเสีย จิตมันพลิกตามอุบายปัญญาไปเสีย ไม่พลิกไปทางให้กลัวมันก็ไม่กลัว จนกระทั่งจิตว่างไปหมด เมื่อมันว่างไปหมด อะไรแย็บขึ้นมามันก็เหมือนแสงหิ่งห้อย มันเป็นของมันเอง แย็บขึ้นมาดับพร้อม ๆ มีแต่ความว่างไปหมดแล้วจะกลัวอะไร มีแต่จิตมันครอบร่างกายนี้ ทำให้ว่างไปหมดและครอบโลกธาตุเสียด้วย แล้วจะกลัวอะไร อุบายวิธีระงับจิตเป็นอย่างนั้น ระงับความกลัว มันไม่กลัว ต้องใช้อุบายวิธีตามขั้นของจิตของสมาธิและปัญญา

สติปัญญาให้นำออกใช้ อย่านั่งเฝ้าอยู่เฉย ๆ คอยให้เกิดปัญญา ไม่เกิดนะ อย่าว่าไม่บอก บอกมาหลายครั้งหลายหนแล้ว สมาธิแค่ไหนปัญญาก็จะต้องใช้ไปตามขั้นภูมิ

กำหนดพิจารณาหาอุบาย ค้นหาอุบายคิดพินิจพิจารณาจนเกิดปัญญาขึ้นมาเอง พอเกิดขึ้นมาแล้วก็ทำให้เข้าใจ ๆ ทีนี้ก็เห็นคุณค่าของปัญญา จากนั้นก็เดินปัญญาเรื่อย ๆ ไปตามแต่กรณี

ปัญญาเป็นเครื่องแก้กิเลส สมาธิแต่เพียงไล่กิเลสเข้ามารวมตัวให้ใจสงบไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวายหรือไม่ฟุ้งซ่าน จิตรวมตัว ปัญญาเป็นผู้คลี่คลายเพื่อเหตุเพื่อผลในการแก้กิเลส เหตุผลพร้อมที่ตรงไหนกิเลสหลุดลอยไปเรื่อย ๆ ใจก็เกิดความสะดวกสบายเห็นคุณค่าของปัญญา สติปัญญาเริ่มหมุนตัวเรื่อย ๆ ความเพียรก็กล้าแข็ง ถ้าลงความเพียรออกก้าวเดินแล้ว ความขี้เกียจขี้คร้านหายหน้าไปหมด ไปอยู่ไหนอยู่ได้ทั้งนั้นไม่ว่าจะอยู่ในป่าในเขา ไม่ว่าอยู่สถานที่เช่นไร น่ากลัวไม่น่ากลัว จิตไม่ไปสำคัญ ไม่สนใจเลยสนใจแต่กิเลสตัวยุ่งกวนนี่เท่านั้น

กลัวก็คือกิเลสเป็นผู้พาให้กลัว เป็นผู้หลอกให้กลัวนั่นเอง มันไม่ได้ว่าเสือเป็นสัตว์น่ากลัว เสือเป็นอันตรายนะ กิเลสต่างหากเป็นสิ่งน่ากลัว พาให้กลัวและเป็นอันตรายจิตย้อนเข้ามานี่ว่ากลัวเสือ ความกลัวเป็นกิเลสตัวเขย่าต่างหาก เสือนั้นอยู่กับมันต่างหาก ถ้าเราไม่ปรุงขึ้นว่าเสือ ไม่ปรุงขึ้นว่าอันตรายก็ไม่เห็นอะไรมาเขย่าจิตใจได้ ก็คือความปรุงความแต่งความเสกสรรของจิตนี้เอง มันเขย่าตัวเองให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก เพราะฉะนั้น จิตจึงแน่ใจและปักใจว่าอันนี้เป็นภัย มันเอาตรงนี้ว่าเป็นภัย ไม่เห็นว่าภายนอกเป็นภัย เมื่อเข้าถึงขั้นความจริงแล้วมีแต่กิเลส ๆ เป็นภัยอยู่ภายในนี้ มันรู้อยู่นี้เห็นอยู่นี้ แสดงขึ้นมาที่นี่ มันจะไปตะครุบเงาอยู่นอก ๆ โน้นทำไม ปัญญาพอถึงขั้นนี้แล้ว มันหมุนติ้ว ๆ อยู่นี้ รู้อยู่นี้ เห็นอยู่นี้ อะไรกระดิกพลิกแพลงขึ้นในจิตก็รู้ว่าเป็นเรื่องของกิเลสทั้งเพ ขึ้นชื่อว่าเป็นเรื่องของกิเลสแล้วมันทันกัน ๆ เรื่อย ๆ นี่การปฏิบัติธรรมะ

ผู้ใดชอบคิดชอบพินิจพิจารณา ผู้นั้นละจะเข้าใจได้ดี เราจะว่าเรามีสมาธิ ไม่มีสมาธิ ถึงเวลาที่ควรจะพิจารณาให้พิจารณา ความสงบก็เพื่อจิตสบาย การพิจารณาก็เพื่อถอดถอนกิเลสภายในจิต เพื่อความสบายหายห่วงของจิต จิตปล่อยกังวลได้เป็น

ลำดับ อย่าไปคาดว่าเราไม่มีภูมิสมาธิหรือเราได้ภูมิสมาธิเพียงแค่นี้เป็นปัญญาไปไม่ได้ พิจารณาปัญญาไปไม่ได้ อย่าหาคาดหมาย กิเลสมันมีขั้นที่ไหน มันเกิดกิเลสขั้นไหนบ้าง มันไม่เห็นมาบอกเรา กิเลสแสดงขึ้นมาที่ไหนก็เป็นกิเลสและเสียดแทงหัวใจเราได้ ทุกประเภทของกิเลส ทุกอาการของกิเลสที่มันแสดง เราต้องคิดเทียบอย่างนั้นซิ กิเลสไม่เห็นว่ามีชั้นไหนภูมิใด ทำไมมันเป็นกิเลสทุกระยะที่มันแสดงตัวออกมา เวลามีธรรมเงื่อนใดที่เราจะพิจารณา ทำไมจะไม่เป็นธรรม ถึงวาระที่จะพิจารณาเราต้องพิจารณา เพราะการพิจารณาก็เพื่อแก้กิเลส ทำไมจะไม่เป็นธรรม ปัญญาต้องหมุนกันอย่างนั้นซิ ปัญญาต้องดักหน้าดักหลังร้อยสันพันคมไม่งั้นไม่ทันนะ

ได้ยินแต่ท่านว่า มหาสติมหาปัญญา เป็นยังไง มหาสติมหาปัญญา ท่านกล่าวไว้แล้วนั้นจิตมันคาดมันหมายนะ ท่านว่าพระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา พระอรหัต บรรลุโสดา บรรลุสกิทาคา บรรลุอนาคา บรรลุอรหัตอรหันต์ มันก็คาดหมายไปตามความบรรลุ เราจะบรรลุอย่างนั้นเราจะบรรลุอย่างนี้มันคาดไป แต่ความคาดเหล่านั้นกับความจริงที่เราปฏิบัติไปรู้เห็นไปมันเป็นคนละโลก ไม่ใช่อันเดียวกัน ห่างกันคนละโลก เหมือนเราวาดภาพเมืองอเมริกา เป็นต้น เราไม่เคยเห็นอเมริกา เช่น กรุงวอชิงตัน เป็นต้น หรือเรื่องอะไรก็ตาม มันจะวาดภาพขึ้นมาทันที เราก็เชื่อว่ามันเป็นอย่างนั้น ๆ พอไปเห็นเข้าเท่านั้น ภาพที่วาดไว้นั้นกับความจริงมันเป็นคนละโลกเลย

แต่เราก็ไม่ยอมเห็นโทษว่า ภาพที่เราวาดไว้แต่ก่อนนั้นคือเครื่องหลอกเรา เคยหลอกมาตั้งแต่ไหนแต่ไร พูดถึงเรื่องอะไรมันก็วาดภาพนั้นขึ้นมา พูดเรื่องอะไร เรื่องคน เรื่องสัตว์ เรื่องอะไรก็ตาม มันต้องมีภาพขึ้นมาประกอบทุกสิ่งทุกอย่างทุกครั้ง แต่เวลาไปถึงความจริงแล้ว ภาพที่วาดเอาไว้นั้นไม่ตรงกับความจริงนั้นเลย ควรจะเห็นโทษแต่เราก็ไม่ยอมเห็น

เพราะฉะนั้นจึงว่ากิเลสกล่อมคนให้หลับสนิทได้ง่ายนิดเดียว วาดภาพมรรคผลนิพพานก็เหมือนกัน สำเร็จพระโสดาเห็นจะเป็นอย่างนั้น สำเร็จพระสกิทาคา สำเร็จพระอนาคาเห็นจะเป็นอย่างนั้น สำเร็จอรหันต์เห็นจะเป็นอย่างนั้น มันวาดภาพของมันไว้

อย่างพร้อมมูล และเป็นเครื่องหลอกอันหนึ่ง ๆ ฉะนั้นจึงไม่ต้องไปคาดไปหมาย ให้เดินตามปฏิปทาเครื่องดำเนิน ปัจจุบันธรรมเป็นหลักที่จะยังมรรคผลนิพพานให้เกิดภายในใจไม่สงสัย

สติเป็นของสำคัญ ควบคุมงานให้ดี ไม่มีสติมันเถลไถล ต้องมีสติควบคุมจิตทุกอิริยาบถราวกับควบคุมผู้ต้องหานั่นแล พอดีกับกิเลสที่มันฉุดลากตัวประกันไป สติปัญญา ตามฉุดลากตัวประกันกลับคืนมา คำว่าทำงานจะไม่ทุกข์ยังไง งานประเภทไหน งานนอกงานในมันต้องมีความทุกข์ลำบากเป็นธรรมดา เพราะทำงานนี้ก็เราทำงานจิตตภาวนา สติจะต้องเป็นเครื่องบังคับกันเสมอ พิจารณาให้รู้ให้เห็นซิ เรื่องสัญญาอารมณ์ มันผิดกับความจริงมาก รู้เห็นด้วยความจำกับความจริงเป็นคนละโลก ดังเราเห็นอเมริกาด้วยการวาดภาพ กับเห็นประจักษ์ตาย่อมประจักษ์ใจ ผิดกับการนึกคิดด้วยมโนภาพอยู่มาก

ดังที่ว่าเห็นกายด้วยความจริงก็เหมือนกัน นี่ผมเคยเห็นมาแล้ว ทีแรกก็อาศัยคิดคาดไปเสียก่อน หมายไปเสียก่อน พิจารณาไป คิดคาดไป พอได้จังหวะจิตกำหนดติดปั๊บ ๆ เข้าไปในส่วนหนึ่งของร่างกาย เมื่อติดปั๊บได้ที่แล้วจิตไม่ยอมปล่อย พอจิตไม่ปล่อยก็เห็นชัดเข้า ๆ และเห็นชัดไปหมดทั่วร่างกาย และกระจายเป็นวงกว้างออกไปเหมือนกระดาษซึม มันซึมไปหมดทั่วร่างกาย จนกระทั่งร่างกายตาย เน่าพองและแตกสลายก็เป็นไปในขณะนั้น ให้เราเห็นให้เราดูร่างกายพังลงไป แตกกระจายลงไปเปื่อยเน่าลงไปให้เห็นอย่างชัดเจน และเป็นไปอย่างรวดเร็วนะ ปุบปับ ๆ ยิ่งเกิดความสลดสังเวช อ๋อ เห็นอย่างนี้เหรอเห็นกายน่ะ เห็นอย่างนี้เหรอ มันชัดมากนะ

นี่เรียกว่า **ปจฺจกฺขทิฏฺฐิ** รู้จำเพาะเห็นจำเพาะตน คือเห็นด้วยตนเองจริง ๆ เห็นเป็นความจริงประจักษ์ใจเป็นอย่างนี้ ผิดกับเห็นด้วยความจำความคาดหมายอยู่มาก เมื่อเห็นชัดเข้า ๆ อันนั้นขาดออกอันนี้หลุดลงไป โดยที่เราไม่ได้บังคับให้กำหนดให้ทำงานขณะนั้น มันเป็นขึ้นมาเองเมื่อกำหนดได้ที่แล้ว เป็นแต่เพียงเอาความรู้หยั่งไว้ในจุดเดียว จากนั้นกระแสจิต รัศมีของปัญญาหากกระจายไปเองทั่วร่างกายของเราทั้งคน

ในขณะพิจารณาร่างกายอยู่นั้นปรากฏว่าอวัยวะส่วนนั้นขาดลง อันนี้ขาดลงตกลงไป ขณะพิจารณาเพลิน ๆ อยู่นั้นมันไม่มีความรู้สึกว่ากายมีนะ มันหายเงียบไปหมด ทั้ง ๆ ที่พิจารณากายอยู่นั้นแล พิจารณาไปเรื่อยจนกระทั่งลงถึงที่มันแล้ว ส่วนดินก็เห็นได้ชัด มันค่อยกระจายไปเป็นดิน ส่วนน้ำก็ซึมลงไปในดินบ้าง เป็นไอขึ้นไปบนอากาศบ้าง ลม ไฟก็ไปตามสภาพของมัน ต่อจากนั้นจิตก็ว่างเปล่าไปหมด

ที่เห็นกายทีแรกเห็นอย่างชัดเจนเห็นที่วัดบ้านหนองผือนาในนะ ขณะที่กระดูกกำลังกระจายกันอยู่ จิตตะล่อมคือรวมกระดูกเข้ามา นอกนั้นมันกระจายไปหมด มันกลายไปเป็นน้ำ กลายไปเป็นดินไปหมด น้ำก็ไปตามน้ำเหือดแห้งไป ส่วนที่เปื่อยง่ายมันก็เป็นดินไปอย่างรวดเร็ว ส่วนที่ไม่เปื่อยง่าย เช่น กระดูก มันก็ยังเหลือเรี่ยราดกันอยู่ ขณะที่จิตเป็นเช่นนี้มันทำงานของมันเองนะ เหมือนกับมันกวาดกระดูกเข้ามา ตะล่อมเข้ามารวมกันเป็นกอง แทนที่จะเอาไฟเผามันกลับไม่เผา มันหากเป็นของมันเอง จิตเกิดวิตกว่า เอ ร่างกายทั้งร่างนี้มันกลายเป็นอย่างนี้เอง เป็นธาตุอย่างนี้เอง มันรำพึงมันสลดสังเวชนะ ร่างกายตัวเองถูกพิจารณาจนเปื่อยปรักหักพังลงไป ยังเหลือแต่เพียงกระดูกแห้ง ๆ ดูมัน โอ กระดูกกลายเป็นดินมันเป็นได้อย่างนี้เอง

ขณะกำลังกำหนดพิจารณาอยู่ในกองกระดูกนั้น ไม่ทราบแผ่นดินมาจากที่ไหนปึ๊บมาปิดกองกระดูกอันนี้ เหมือนว่ามากลบกองกระดูกที่เรากำลังกำหนดพิจารณาอยู่นั้น ตอนนั้นแผ่นดินมาจากที่ไหนมากลบกันปึ๊บเดียว นี่ก็เป็นธรรมเทศนาอันหนึ่ง พอดินมากลบกองกระดูกปึ๊กเดียว กระดูกกองนั้นก็กลายเป็นดินไปด้วยในขณะนั้น อ๋อ มันเป็นดินอย่างนี้เอง จากนั้นจิตก็ว่างหมด ว่างหมดไม่มีอะไรเหลือเลย จิตเงียบ โอ้โฮ้ ที่จิตเงียบอยู่นั้นนานเป็นชั่วโมง ๆ หมดความสำคัญมั่นหมายใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ทราบอยู่สูงอยู่ต่ำ อยู่ที่ไหน นั่งอยู่หรือนอนอยู่ อยู่กุฏิหรืออยู่ร่มไม้ หรืออยู่ที่ไหนไม่สำคัญทั้งนั้น มีแต่ความว่าง ความรู้อย่างละเอียดสุขุม เป็นความอัศจรรย์กับความรู้อยู่เท่านั้น

จนกระทั่งได้จังหวะแล้ว จิตก็ค่อยขยายตัวออกมา ๆ จนเป็นจิตธรรมดาตามขั้นภูมิของจิต จิตยังว่างอยู่เลย กำหนดดูกุฏิหลังไหน ดูต้นไม้ใบหญ้าแถวบริเวณนั้นก็ไม่เห็น มันว่างไปหมด เพราะอำนาจแห่งความว่างภายในสมาธินั้นมันยังไม่จางไป

เนื่องจากตอนนั้นจิตเรายังไม่ถึงขั้นว่างตามภูมิจิตว่างนี่นะ คำว่าจิตว่างนั้นมันมาว่างตอนเราพิจารณาขั้นปัญญาแล้วต่างหาก คืนนั้นเกิดอัศจรรย์ใจอย่างบอกไม่ถูก ศัพท์ทางโลกก็ว่าครึ้ม อิ่มเอิบอย่างละเอียดสุขุม พูดไม่ออกบอกไม่ถูกตามความจริงที่เป็นนั่นแลเห็นร่างกายเห็นชัดจริง ๆ ไม่มีสงสัย ได้เห็นกายประจักษ์จากการภาวนาคืนนั้นแหละ

วันนอกนั้นมาก็ไม่ได้เป็นอย่างนั้นอีก เห็นก็เห็นเหมือนกันแต่มันเปลี่ยนสภาพการเห็นไปเรื่อย ๆ แต่เราก็ไม่ได้อาลัยเสียดายว่าอยากให้มันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มันเป็นยังไงก็ให้เห็นให้เป็นไปตามเรื่อง พิจารณาในวงปัจจุบันไปเรื่อย ๆ ความเห็นก็เห็นไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งกายหมดความหมาย หมดความจำเป็น เมื่อจิตรู้เท่าทันหมดแล้ว และกลายเป็นอากาศธาตุ ว่างเปล่าไปหมด จิตก็ว่างจะว่าไง มันรู้เท่ากายด้วยและก็ว่างไปด้วย การพิจารณาเราไม่สงสัยเพราะเป็นกับเจ้าของเองอย่างชัดเจน

สัญญากับสังขารนี่สำคัญ พิจารณากันป๊อบแป๊บ ๆ อยู่อย่างนั้น พิจารณาไป ๆ จนเข้าใจ จิตว่างหมดเลยที่นี่ นี่ว่างตามฐานของจิต อยู่เฉย ๆ ก็ว่าง ไม่ได้ภาวนาก็ว่าง จะอยู่ในอิริยาบถใดก็ว่าง ว่างหมด ต้นไม้ภูเขามองเห็นอยู่ด้วยตา อย่างศาลานี้มองเห็นอยู่ด้วยตา แต่ใจมันทะลุไปหมด เห็นเป็นเพียงเงา ๆ มันว่างไปหมดเมื่อถึงขั้นว่างแล้ว

พอพูดถึงขั้นนี้แล้วก็ทำให้คิดถึงอนัตตลักขณสูตร จิตผมไม่ทราบเป็นยังไงมันขัด ๆ กันอยู่นะกับอนัตตลักขณสูตรตอนปลาย ถามเจ้าคุณ...ท่านก็ว่า มันก็สมบูรณ์เต็มที่แล้วตามที่ท่านเรียนมานั้นเสีย แต่เราถามท่านด้วยความจริงทางภาคปฏิบัติต่างหาก ผมก็เลยไม่ถามต่อไปอีก เพราะสูตรที่สมบูรณ์เต็มที่เราเห็นอยู่นี่ ดังอาทิตตปริยายสูตรลงถึงขั้น **มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ, มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, มโนสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ, สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ.**

นั่น มันถึงใจเหลือเกินนะ อาทิตตปริยายสูตรน่ะ เบื่อหน่ายในรูป แล้วก็ในเสียงพร้อมกัน เบื่อหน่ายทั้งความสัมผัสรับรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างตากับรูปกระทบกัน เกิดสุข

ขึ้นมาก็ตาม ทุกข์ขึ้นมาก็ตาม **สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา** รู้ ๆ **ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** คือ เบื่อหน่ายในสิ่งนี้ ทั้งตา ทั้งรูป ทั้งสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้อง แล้วเป็นวิญญาณขึ้นมา จนถึงกับเกิดเวทนา เบื่อหน่ายทั้งหมด แล้วก็สรุปลง **มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในจิต ในอารมณ์ที่เกิดจากจิตทุกประเภท นี่เบื่อหน่ายครอบไปหมด และถอนกันทั้งรากไม่มีเหลืออะไรไว้เลย กระทั่งอวิชชากับจิตก็ทะลุเข้าไปหมดไม่มีเกาะมีดอน

นี่เรามาเทียบเคียงกับการปฏิบัติของเรานะ **มนสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในใจ **มน** นั่นใจ เบื่อหน่ายในจิตในใจ **ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในธรรมารมณ์ทั้งหลาย **มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในความรู้ที่เกิดขึ้นจากจิต วิญญาณที่รับทราบกับอารมณ์แห่งธรรม เป็นอารมณ์แห่งธรรม **มโนสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายทั้งความสัมผัส **ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ** มันเกิดขึ้นให้เสวย **สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา** สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม ไม่ใช่สุขทุกข์ก็ตาม **ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** นั่นเบื่อหน่ายทั้งหมด นี่มันถึงใจจริง ๆ นะ พอ **นิพฺพินฺทติ** แล้วก็ **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ** ละที่นี่

เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด **วิราคา วิมุจฺจติ. วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุํ, อิมสฺมิญฺจปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน, ตสฺส ภิกฺขุสหสฺสสฺส อนุปาทาย, อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ.**

อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุํ ภิกษุทั้งหลายนั้นได้มีความรื่นเริงในธรรมทั้งหลาย เมื่อพระองค์ได้ตรัสธรรมะ **เวยฺยากรณ** ก็คือตรัสธรรมะที่ยอดเยี่ยมเหล่านั้นอยู่ จิตแห่งภิกษุหนึ่งพัน **ตสฺส ภิกฺขุสหสฺสสฺส** นั้นได้พ้นแล้ว **จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ** จิตหลุดพ้นแล้ว **อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ** จิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งปวง นั่นมันถึงใจนะ

แต่อนัตตลักขณสูตรไม่เป็นอย่างนั้น เวลาปฏิบัติก็ไม่ได้เป็นอย่างนั้นนี่ มันแย้งกันอยู่ เราเข้าใจว่าเกจิอาจารย์ที่ท่านแต่งนี้ท่านจะตัดออกนะ ถ้าไม่ตัด จิตจะต้องอยู่นั้น

แน่ ๆ เบื่อหน่ายในรูป เบื่อหน่ายในเวทนา เบื่อหน่ายในสัญญา เบื่อหน่ายในสังขาร เบื่อหน่ายในวิญญาณ **รูปสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ. วิราคา วิมุจฺจติ** เมื่อเบื่อหน่ายในขันธ์ทั้งห้า จิตย่อมคลายกำหนัดไปเลย

เวลาปฏิบัติมันไม่เป็นอย่างนั้น รู้เท่าเรื่องอาการทั้งห้านี้ เข้าใจชัด ๆ ไม่มีทางถือเอา จะให้พิจารณาอะไรอีกก็พิจารณาหมดแล้วนี่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่มันปรากฏอยู่นี้ รู้มันทั้งเกิดทั้งดับว่าเป็น **อนตฺตา** ล้วน ๆ มันลง **อนตฺตา** นะสำหรับนิสัยของผม **อนิจฺจํ ทุกฺขํ** มันไม่ว่าเสียแล้ว มันลงเป็น **อนตฺตา** ล้วน ๆ **รูปํ อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา.** เวลาจะรวมยอดของมันมันมีแต่ **ธมฺมา อนตฺตา** ทั้งนั้น รวมแล้วเป็น **ธมฺมา อนตฺตา** ทั้งห้าอย่างนี้เป็น **ธมฺมา อนตฺตา**

แต่มันก็ไม่แล้วนะ ขันธ์ห้านี่เป็น **อนตฺตา** มันไม่แล้วในจิตมันจะ **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ** ได้ยังไง เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เมื่อคลายกำหนัดจิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้น ญาณความรู้แจ้งชัดว่าจิตหลุดพ้นแล้วเกิดขึ้น เรามันไม่มี เพียงแต่รู้เท่าขันธ์ห้าเท่านั้นมันไม่เบื่อหน่าย มันไม่คลายกำหนัดทั้งมวลได้ถ้ามันไม่เข้าถึงจิตเสียก่อนนั่น พอทั้งห้าอาการนี้มันปล่อยหมดแล้ว มันก็ยังเหลือจิตดวงเดียวที่นี่ จิตก็เข้าพิจารณานั้นอีก เพราะจิตดวงนั้นตัดอาการออกหมดแล้ว สมุนของอวิชชา ทางเดินของอวิชชา หรือเครื่องมือของอวิชชา ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้มันถูกตัดออกหมดแล้ว คือเรารู้เท่าทันแล้ว ยังเหลือแต่ความรู้อันเดียว

เราไม่ปรากฏว่าได้คลายกำหนัด หรือได้หลุดพ้นในขณะที่จิตอยู่นอกขันธ์ห้านั้นเลย มันต้องพิจารณาฟาดฟันจิตเสียจนแหลก จนอันนี้แตกกระจายไปหมดแล้ว จากนั้นแล้วจะว่า **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ.** มันหมดปัญหา ที่ค้านกันนั้นมันค้านกันอย่างนี้ มันค้านในภาคปฏิบัติ ส่วนอาทิตตปริยายสูตร เรายอมรับทันทีเลย คือปฏิบัติจนกระทั่งเข้าถึงจิต เข้าเบื่อหน่ายในจิตอีก ไม่เพียงเบื่อหน่ายในสิ่งภายนอกเท่านั้น ยังต้องเข้าไปเบื่อหน่ายในจิต อารมณ์ที่เกิดจากจิต อะไร ๆ เลยเบื่อหน่ายในนั้นเสร็จเลย

เบื่อหน่ายในธรรมารมณ์ เบื่อหน่ายในสิ่งที่มาสัมผัสกับจิตคือธรรมารมณ์ เป็นสุขเป็นทุกข์ เบื่อหน่ายพร้อมทั้งหมดเลย **ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** เลย นั่น

ตสฺมึปิ หมายถึงรวบเอาหมด ถ้าเป็นภาษาบาลีก็หมายถึงวา ยกสรรพนามขึ้น **ตสฺมึปิ** คือไม่ต้องพูดอีกหลายหน เช่น ชื่อคนนั้น ชื่อคนนี้ เอาเขาขึ้นเลย **โส** แปลว่า เขาเป็นสรรพนามใช้แทนตัวได้แล้ว **โส** แปลว่าเขาว่ามัน นี่ **ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** คือเบื่อหน่ายในสิ่งนั้นทั้งหมด **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ** ไปตลอด

นี่จิตก็เป็นเช่นนั้น เมื่อพิจารณาอันนี้เข้าใจแล้วก็ตามเข้าไปถึงจิตอีก จนทะลุในจิตแล้วมันถึงผ่าน พอพิจารณาขันธ์ห้าเข้าใจหมดแล้วมันยังผ่านไม่ได้นี่ ถ้าไม่เข้าไปถึงจิตเสียก่อนมันผ่านไม่ได้ ปัญหานี้จึงขวางอยู่ในหัวใจเกี่ยวกับ อนัตตลักขณสูตร ส่วนอาทิตตปริยายสูตรนั้นไม่มีปัญหาใด ๆ เลย สำหรับคนจิตหยาบอย่างจิตผมน่ะยอมรับอย่างหมอบราบ ส่วนอนัตตลักขณสูตรก็ยกให้นักปราชญ์ท่านเสียก็แล้วกัน แต่ผู้ปฏิบัติควรถือเป็นข้อคิดไว้ เวลาปฏิบัติไปเจอเข้าจะได้มีทางคิดทางออก จะไม่จนตรอกถ่ายเดียว

เอาละจบ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

๔. เปิดเผยโลกธาตุ

เราเป็นห่วงพระเณรที่มาอยู่อาศัยกับเรานี้ยิ่งกว่าเราห่วงเรา สำหรับเราเอง ไม่เห็นมีห่วงอะไรหวงอะไรทั้งนั้น แต่เกี่ยวกับพระเณรที่มาอาศัยอยู่กับเราแล้ว เราห่วงเราหวงมาก คำว่าหวงก็คือไม่อยากให้ความดีที่มุ่งมารักษาและรักษาแล้วนี้ เสื่อมลงไปหรือผิดพลาดประการใดทั้งนั้น คำว่าห่วงก็เป็นอารมณ์เกี่ยวกับเรื่องความผิดพลาดของพระเณรซึ่งมักมีอยู่เสมอ และกลัวจะไม่เจริญทางจิตใจ เราไม่เคยตายใจกับเพื่อนฝูงที่มาอยู่ด้วย เพราะเมื่อเรารับเรารับด้วยเหตุผลที่ควรรับ เมื่อรับแล้วก็ต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์เต็มกำลังความสามารถ ส่วนจะสมบูรณ์ตามหลักธรรมหลักวินัยหรือไม่นั้นเราไม่กล้าอาจเอื้อม เพราะเป็นความละเอียดของหลักธรรมหลักวินัยอาจจะไม่รู้ทั่วถึงก็ได้ แต่เรื่องความรู้ความสามารถของเรามีเท่าไร เราทุ่มเทลงเพื่อหมู่เพื่อคณะตลอดมา ตั้งแต่วันเกี่ยวข้องกับหมู่เพื่อนในขั้นเริ่มแรกจนกระทั่งบัดนี้ เป็นเวลายี่สิบกว่าปี

ปกติเราแต่ก่อนไม่ค่อยสนใจจะสอนใครนอกจากสอนเจ้าของเอง และไม่นึกด้วยว่าจะมีหมู่เพื่อนตลอดถึงประชาชน จะมาเกี่ยวข้องกับเราถึงขนาดที่เป็นอยู่เวลานี้ เมื่อความจำเป็นมาเกี่ยวข้อง จิตที่คิดหรือเป็นความรู้สึกมาดั้งเดิมของเราที่เรียกว่านิสัย ก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ที่มาเกี่ยวข้องมากน้อย เมื่อเป็นเช่นนั้นภาระ

ก็ต้องหนัก ผู้ใดมาเกี่ยวข้องกับเรา เรารับแล้วด้วยเหตุด้วยผล เราจะต้องดำเนินตามหลักธรรมที่เป็นเหตุองค์ประกอบด้วยเหตุผลล้วน ๆ รวมลงเป็นธรรม อย่างเต็มสติกำลังความสามารถของเราทุกแง่ทุกมุม แม้จะมีภาระมาก ความเป็นห่วงที่จะต้องอบรมสั่งสอนเราก็เป็นห่วงอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีโอกาสก็ต้องมาอบรมเสมอ

ฉะนั้นขอให้ทุกท่านที่มาอยู่ในสถานที่นี่เพื่อการศึกษาอบรม จงรักษาเจตนาดั้งเดิมของตนไว้ให้สมบูรณ์ อย่าให้บกพร่อง ถ้าเจตนาอันนี้บกพร่อง ความประพฤติการปฏิบัติตัวจะอ่อนแอลงไปกลายเป็นความท้อถอย ความรู้สึกจะคิดไปในแง่เป็นอกุศลและจะไม่เป็นมงคลแก่ตนและหมู่เพื่อน ตลอดครูบาอาจารย์ที่อยู่ร่วมกัน

การปฏิบัติตามหลักศาสนาหรือหลักแห่งความเป็นพระของตนนั้น ไม่เหมือนกับการปฏิบัติต่อโลก ซึ่งไม่ค่อยมีขอบเขตเหตุผลหลักเกณฑ์อะไรมากนักก็อยู่กันได้ แต่สำหรับเรื่องของพระแล้วต้องมีเหตุมีผล มีหลักธรรมหลักวินัยเป็นเครื่องประกันในการอยู่ร่วมกันว่า ไม่มีสิ่งใดที่เป็นการขัดแย้งกันโดยทิฐิมานะ โดยหลักธรรมหลักวินัยสอดคล้องต้องกันอยู่เสมอด้วยความประพฤติปฏิบัติ ตลอดความรู้ความเห็น เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการระแคะระคายระหองระแหง จนถึงกับให้เกิดความทะเลาะวิวาทขึ้นมาเพราะทิฐิมานะ อันเป็นการสั่งสมกิเลสหรือผลิตกิเลสขึ้นมาอย่างน่าอายนั้น ขออย่าให้เกิดขึ้นในวัดนี้เป็นอันขาด เพราะนั้นเป็นเรื่องของการคุ้ยเขี่ยการขุดค้นกิเลสประเภทต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อทำลายขายตัวเอง และทำหมู่เพื่อนให้เดือดร้อนเปื้อนเปรอะไปหมด ไม่ใช่เป็นสิ่งที่พระเราจะพึงคิดเลย อย่าว่าแต่การแสดงออกมา

เพราะพระเรามีหน้าที่ชำระกิเลส ไม่ว่ากิเลสประเภทใดที่เกิดขึ้นภายในใจ ยังต้องพยายามระงับและกำจัดมันไป ไฉนจะปล่อยให้มันระบายออกมา หรือพลุ่งออกมาทางกายทางวาจาอย่างนี้ ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะเป็นการขายตัวมากมายสำหรับพระ อย่าพูดถึงเรื่องวงปฏิบัติเลย เพียงปรากฏขึ้นในใจเราโดยเฉพาะแต่ละราย ก็น่าจะเห็นโทษของมันพอตัวอยู่แล้ว

คำว่าพระแล้วเป็นความเสมอภาค เป็นลูกศิษย์ตถาคตด้วยกันทั้งนั้น จึงไม่ขึ้นอยู่กับคำว่า พระบ้าน พระป่า อันนี้แยกออกไปพอให้เข้าใจตามความนิยมของโลกเฉย ๆ เรื่องหลักธรรมหลักวินัยไม่มีส่วนใดมีน้ำหนักต่างกัน มีน้ำหนักเท่ากันในความเป็นพระ ด้วยเหตุนี้ทุก ๆ ท่านที่มาอบรมศึกษาจงตั้งจิตตั้งใจให้ดี ให้มีความขยันหมั่นเพียร พลิกจิตพลิกใจพลิกความรู้สึกที่เคยเป็นมาในฆราวาสอันดั้งเดิมนั้นออกโดยลำดับ เพื่อให้เข้ากลมกลืนกับหลักธรรมหลักวินัย หลักความประพฤติอันเป็นเรื่องของพระโดยตรง ทั้งยังเกี่ยวข้องกับหมู่เพื่อนพระสงฆ์ด้วยกันอีกด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่เราจะต้องพินิจพิจารณาสังเกตสอดรู้ให้รอบคอบ ในความคิดความเห็นความประพฤติของเรา เพื่อให้มีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวประหนึ่งอวัยวะเดียวกัน

พระเราอยู่ด้วยกันเป็นเหมือนอวัยวะเดียวกัน เมื่ออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งขัดข้องขึ้นมา ก็เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ภายในร่างกายส่วนอื่น ๆ ไปด้วย ทั้ง ๆ ที่ส่วนเหล่านั้นไม่ได้วิกลวิการก็ทำให้กระทบกระเทือนถึงกันได้ นี่การอยู่ร่วมกันก็เป็นเช่นนั้น รายใดก็ตามที่แสดงความไม่เหมาะสมขึ้นมาโดยทางกิริยามารยาท จะเป็นทางกายทางวาจาก็ตาม เป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะเป็นเหตุที่จะให้กระทบกระเทือนถึงหมู่คณะที่อยู่ด้วยกันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ให้ได้รับความเดือดร้อนวุ่นวาย หรืออย่างน้อยเป็นอารมณ์ข้องใจต่อกันไม่ดีเลย จงพากันระวังให้มากไม่ด้อยกว่าการรักษาใจตัวคึกคะนองอยู่เป็นประจำ

การประพฤติปฏิบัติพระพุทธศาสนาต้องมีความเข้มแข็ง เปลี่ยนความรู้ความเห็นที่เคยเป็นมาซึ่งฝังใจอย่างลึกนั้นให้ถอนตัวออกมาโดยลำดับ หมุนจิตใจเข้าไปสู่หลักธรรมหลักวินัย พึ่งเป็นพึ่งตายกับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในขณะที่บวช หรือนอกจากขณะนั้นแล้ว หากจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในเรื่องเพศเรื่องอะไรไปก็ตาม ความรู้สึกซึ้งในธรรมะหรือความนอบน้อม ความเคารพจงรักภักดีต่อหลักพระพุทธ-ศาสนาขออย่าให้บกพร่อง เฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่อยู่ด้วยกันนี้เป็นสิ่งสำคัญมากที่จะต้องสำรวมระวังทุกคน เพื่อความสงบร่มเย็นต่อกัน

การประพฤติปฏิบัติทุกแขนงแห่งงานให้มีความเข้มแข็ง ให้ทราบว่าเวลานี้เราบวชเป็นพระแล้ว กิริยาอาการใด ๆ ที่เราจะแสดงออกให้เหมาะสมกับความเป็นพระเรา จะต้องพินิจพิจารณาเป็นพิเศษ แล้วแสดงออกให้เหมาะสมกับความเป็นพระของเรา อย่าได้แสดงออกมาแบบสุ่มสี่สุ่มห้า ดังโลกที่เขาไม่มีขอบเขตเหตุผลหรือเขตแดนใด ๆ ในการประพฤติตัวมานั้นเลย จะขัดกับหลักศาสนา ขัดกับหลักของพระ ขัดกับหมู่กับเพื่อนที่อยู่ร่วมกัน จะกลายเป็นเรื่องความมัวหมองหรือวุ่นวายขึ้น เช่นเดียวกับน้ำที่ถูกรบกวนจนขุ่นเป็นตมเป็นโคลนขึ้นมา จะอาบจะดื่มจะใช้สอยชะล้างอะไรไม่ดีทั้งนั้นเพราะน้ำขุ่น นี่การแสดงออกต่อกันและกันให้มีความกระทบกระเทือน ก็เป็นเหมือนกับกวนน้ำให้ขุ่นเป็นตมเป็นโคลนนั่นเอง คือกวนธรรมที่สงบแห่งใจของแต่ละท่านให้มีความขุ่นมัวหรือเป็นอารมณ์ขึ้นมา ซึ่งเป็นการรบกวนจิตใจกันให้เกิดความขุ่นมัวและเดือดร้อนขึ้นมา อย่างนั้นไม่สมควรอย่างยิ่งสำหรับพระเรา

การตื่นให้ตื่นแต่เช้า และให้นอนด้วยความตื่นตัวอยู่เสมอทั้งกลางวันกลางคืน เมื่อรู้สึกตัวแล้วรีบตื่น อย่านอนแบบพลิกไปพลิกมาเหมือนกับหมูที่คอยจะขึ้นบนเขียง นั้นไม่ใช่เรื่องของพระ เรื่องของพระต้องเป็นผู้มีสติสตังระมัดระวังตนอยู่เสมอ เช่นเดียวกับแม่เนื้อที่ระวังภัยที่จะมาจากเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างนั้นจึงเป็นความถูกต้อง แม้เช่นนั้นแม่เนื้อก็ยังตายเพราะอันตรายได้ทั้ง ๆ ที่ระมัดระวัง นี่ธรรมของพระพุทธเจ้าที่สั่งสอนภิกษุ เป็นต้น ยิ่งมีความละเอียดลออมากยิ่งกว่าแม่เนื้อระวังภัยทั้งหลาย จงเป็นผู้ระมัดระวังให้ดีดังกล่าวมา

หน้าที่การงานอันใดที่เป็นเรื่องของพระอย่าได้อ่อนแอ ให้มีความเข้มแข็ง ตามีให้ดู หูมีให้ฟัง ใจมีให้คิด หมู่เพื่อนทำหน้าที่การงานอันใดให้สังเกตสอดรู้เพื่อการประพฤติปฏิบัติตามท่าน เพราะเรามาอบรมศึกษาบางทียังไม่เข้าใจตลอดทั่วถึงในข้อวัตรปฏิบัติอันเป็นส่วนภายนอก ก็ให้ได้ความสมบูรณ์เข้าไปโดยลำดับ เฉพาะภายในคือ การอบรมจิตตภาวนา ก็ให้พึงประพฤติปฏิบัติเป็นการเป็นงานจริง ๆ อย่าอ่อนแอปวกเปียก ให้มีความเข้มแข็งเป็นหลักของงานอยู่เสมอ

การภาวนา จะภาวนาธรรมบทใด เช่น พุทโธ ธัมโม สังโฆ หรืออานาปานสติ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่กลมกลืนกับนิสัยของเรา ให้พึงนำธรรมนั้นเข้ามาบริกรรมภาวนา เช่น กำหนดอานาปานสติก็กำหนดอยู่ที่ลมสัมผัสมากน้อย เฉพาะอย่างยิ่งสัมผัสที่ดั้งจมูกมากกว่าเพื่อน ให้พึงกำหนดสติไว้ที่ตรงนั้น แล้วสังเกตสอดรู้ลมเวลาผ่านเข้าไป ผ่านออกมาอยู่ที่ปากทางได้แก่ดั้งจมูก ไม่ต้องตามลมเข้าไปและตามลมออกมาจะเป็นความกังวลเพิ่มภาระมาก สำหรับผู้พึ่งมีการอบรมจะเป็นการฟั่นเฝือเหลือความสามารถของตน ให้พึงระมัดระวังมีสติสตังอยู่กับบทภาวนานั้น แล้วจิตจะมีความสงบร่มเย็นขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ เมื่อสติควบคุมงานคือการภาวนาอยู่ไม่ขาดวรรคขาดตอนในขณะทำภาวนา จะไม่เป็นอย่างอื่น นอกจากผลคือความสงบเย็นในใจเท่านั้น

พระพุทธเจ้าสอนถูกต้องอย่างแท้จริงสอนโลกสงสาร จนกระทั่งทุกวันนี้ธรรมะก็มาจากความจริงของจริงที่พระพุทธเจ้าประทานไว้แล้วทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีความเคลื่อนคลาดเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นอย่างใดทั้งสิ้น มัชฌิมาปฏิปทาที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วนั้น ทุกบททุกบาททุกแง่ทุกมุมสมควรแก่การแก้กิเลสทุกประเภท เพราะเป็นเครื่องมือที่ทันสมัย ไม่ว่าครั้งพุทธกาลหรือสมัยปัจจุบันนี้กิเลสเป็นประเภทเดียวกันเรื่อยมา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะ โทสะ โมหะนี้ มีอยู่ภายในใจของสัตว์โลกตั้งแต่ครั้งโน้นมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ไม่เคยอยู่ที่ไหนนอกจากใจดวงเดียวนี้ ประเภทของกิเลสต่างก็เป็นอย่างเดียวกัน แม้ต่อไปก็เป็นกิเลสประเภทเดียวกันนี้

การแก้กิเลสจึงไม่จำเป็นจะต้องหาธรรมบทใดซึ่งเป็นธรรมที่ทันสมัย หรือเยี่ยมยอดยิ่งไปกว่ามัชฌิมาปฏิปทาที่ประทานไว้แล้วนี้ ธรรมนี้เป็นธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการแก้หรือปราบปรามกิเลสทุกประเภทให้หมดสิ้นไปจากใจ ไม่มีสิ่งใดเหนือนี้เลย จึงขอให้อบรมธรรมนี้ให้มีขึ้นภายในใจของตน ตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกจนกระทั่งขั้นสมบูรณ์เต็มที่ คำว่ามรรคผลนิพพานที่ครั้งพุทธกาลท่านบรรลุ ท่านรู้ ท่านพ้นจากทุกข์ซึ่งเป็นส่วนผลนั้น จะปรากฏขึ้นภายในตัวของเราผู้บำเพ็ญ หรือดำเนินตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้เหมือนครั้งพุทธกาลโดยไม่ต้องสงสัย

ผมเป็นห่วงหมู่เพื่อนมากในการประพฤติปฏิบัติธรรม อยากให้รู้ให้เห็น เพราะการแสดงธรรมให้หมู่เพื่อนฟังตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่เคยสั่งสอนด้วยความเลื่อนลอยเลย สั่งสอนด้วยความถึงจิตถึงใจด้วยเจตนาที่มีความเมตตาสงสาร อยากให้หมู่เพื่อนได้รู้ได้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาที่ตนรู้ตนเห็นและตนแสดงออกนั้น ๆ เหมือนกับตนที่ได้ปรากฏมา การแสดงธรรมแก่หมู่เพื่อนทั้งหลายนี้ ผมไม่ได้แสดงด้วยความด้นเดา ผมเรียนตามตรงในฐานะที่หมู่เพื่อนมาอาศัยผม ผมมีความรู้สึกเป็นเหมือนอวัยวะเดียวกัน จึงไม่มีปิดบังลี้ลับ ได้รู้เห็นอย่างใด ๆ นำมาสอนจนไม่มีอะไรเหลือแล้ว ภายในพุงนี้ไม่มีเหลือ ได้แสดงออกมาอย่างหมดเปลือกทีเดียว ไม่มีความรู้สึกแม้นิดหนึ่งที่จะเป็นการโอ้อวดต่อหมู่เพื่อน แสดงตามสิ่งที่ปรากฏ เช่น การประพฤติปฏิบัติ เคยประพฤติปฏิบัติอย่างใดหนักเบามากน้อยขนาดไหน ได้ฝึกฝนทรมานตนหนักเบามากน้อยเพียงไรก็ได้นำมาสั่งสอนหมู่เพื่อน หรือมาเล่าให้หมู่เพื่อนฟังเพื่อเป็นคติเครื่องเตือนใจ เพื่อเป็นกำลังทางด้านปฏิบัติเรื่อยมาตามโอกาสอันควร ตลอดถึงผลที่ปรากฏเริ่มแรกตั้งแต่จิตเริ่มเป็นสมาธิคือความสงบเย็นใจก็ได้เล่าให้ฟัง จิตเสื่อมลงไปมากน้อยเพียงใดก็ได้เล่าให้ฟังเพื่อเป็นคติทั้งนั้น ทั้งความเจริญและความเสื่อม ความเสื่อมก็เป็นอาจารย์ได้เป็นอย่างดี ผู้ที่ได้ยินได้ฟังจากความเสื่อมของเราที่ได้แสดงให้ฟังแล้ว จะได้ตั้งสติสตังระมัดระวังอย่าให้จิตของตนเสื่อม ซึ่งเป็นการลำบากมากในการที่จะฟื้นฟูจิตใจให้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาตามเดิมและยิ่งกว่านั้นได้ เราได้เคยเป็นมาแล้ว

จิตเสื่อมเพียงเข้าสมาธิได้บ้างไม่ได้บ้าง ซึ่งแต่ก่อนเข้าได้สนิท กำหนดเมื่อไรได้ทุกครั้ง ๆ ไม่เคยเสียครั้งเลย แต่เวลาจิตเริ่มเสื่อมเท่านั้นเรารู้สึกตัวว่า จิตเข้าได้บ้างไม่ได้บ้าง รีบโดดหนีทันที แม้เช่นนั้นยังเสื่อมเป็นเวลาตั้งปี เข้าสู่ความสงบไม่ได้ดูซิ จิตเสื่อมเพียงเท่านั้นพยายามฟื้นฟูฉุดลากให้ขึ้นมา ยังฝืนเสื่อมถึงขนาดปีกว่า ยังไม่สามารถฟื้นขึ้นได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยดังที่เคยเป็นมานั้นเลย จึงได้เห็นโทษแห่งความเสื่อมนี้อย่างถึงใจ เหตุใดจึงว่าเห็นโทษอย่างถึงใจ เพราะเราเสียอกเสียใจเพราะความเสื่อมแห่งจิตนี้มากจริง ๆ ในชีวิตนี้แน่ใจว่าจะลืมเรื่องนั้นไม่ลง เพราะทำให้เราเจ็บช้ำใจมากแทบไม่มีโลกอยู่ เพราะความเสียใจ เพราะความเสียดาย ถ้ามีผู้ใดผู้หนึ่งมาทำให้เรา

เสียอกเสียใจถึงขนาดนั้นอย่างเป็นฆราวาสแล้ว ฆ่าคนได้ ๕ ศพในวันหนึ่งนี้จะไม่รู้สึกตัวเลยว่าได้ฆ่าคน เพราะอำนาจแห่งความโกรธแค้นนั้นมันมากเกินกว่าที่จะมาระลึกบาประลึกบุญได้

ทีนี้พอจิตนี้เริ่มเจริญขึ้นมาด้วยอุบายต่าง ๆ ที่เราทุ่มเทลงนั้นแล้ว จึงขนาบกันใหญ่ให้สมใจที่เคียดแค้นอยู่เป็นแรมปี ไม่ยอมให้เสื่อมได้ จนถึงกับว่า เอ้า ถ้าจิตเราจะเสื่อมลงไปแม้แต่น้อยเพียงไรก็ตาม ขอให้เราตายเสียก่อนจิตนี้จึงจะเสื่อมได้ ถ้าเรายังไม่ตายจิตนี้จะเสื่อมไปไม่ได้ คำที่พูดอย่างนี้เหมือนกับพูดด้วยความอาฆาตมาดร้ายต่อกิเลสตัวทำให้จิตเราเสื่อม พูดด้วยการประกันตัว การรับรองตัว พูดด้วยความเข็ดหลาบอย่างถึงใจ ประทับใจ

หลังจากนั้นจิตจึงเป็นเหมือนนักโทษ ถูกคุมแจตลอดเวลา ไม่ยอมให้พรากสายตาคือสติไปได้ ไม่เพียงแต่ว่าพูดเฉย ๆ ความระมัดระวังตัวนี้ระมัดระวังมากยิ่งกว่าครั้งใด ๆ ที่ผ่านมา นับแต่ได้ทราบเรื่องจิตเสื่อมนั้นแล้ว ได้สอนตนให้รู้ให้เข็ดหลาบอย่างถึงใจ การระมัดระวังก็ระมัดระวังอย่างถึงใจ เวลาจิตเจริญขึ้นมาเต็มภูมิไม่ปรากฏว่าเสื่อมอีกแล้ว ก็ขยับความเพียรลงให้เต็มที่ เอ้า ตายก็ตาย ราวกับว่ากัดเขี้ยวกัดฟันใส่กันนั่นแล เพราะความเคียดแค้นอย่างถึงใจ นี่คือความเคียดแค้นให้ตนเอง หรือเคียดแค้นให้กิเลสที่ดัดสันดานตน ความเคียดแค้นประเภทนี้ คือ มัชฌิมาปฏิปทาที่เด็ดกับกิเลสคู่อริ จึงไม่จัดว่าเป็นกิเลส (แต่จัดเป็นมรรคของธรรมป่า พระป่า)

นี่คืออุบายวิธีที่ดำเนินมาก็ได้เล่าให้หมู่เพื่อนฟังหมด โดยไม่ต้องหาเรื่องอุตริอะไรมาพูดซึ่งตนไม่เป็นจริงอย่างนั้น นี่พูดอย่างถึงใจที่เราทำอย่างถึงใจ เอาเป็นเอาตายเข้าว่า ในขณะที่บำเพ็ญอยู่นั้นไม่เคยคิดว่าตนจะได้มาเป็นครูเป็นอาจารย์สอนหมู่เพื่อนไม่ว่าฆราวาสและพระเณรดังที่เป็นมานี้เลย เพราะนิสัยของเราเป็นคนมีนิสัยวาสนาน้อยมีความสนใจใฝ่ต่อการประพฤติปฏิบัติหรือฝึกฝนทรมานตนถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่เคยสนใจกับผู้หนึ่งผู้ใดในขณะที่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่

เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ได้เทศน์สอนคนในเวลาเราปฏิบัติอยู่ มีแต่ชุลมุนวุ่นวายหรือเข้าตะลุมบอนกับกิเลส ไม่สนใจกับอะไรในโลกสงสารอยู่ถึง ๙ ปี ตั้งแต่พรรษา ๗ ที่เราออกปฏิบัติทีแรก จนกระทั่งถึงพรรษาที่ ๑๖ ออกพรรษาแล้ว ถึงเดือน ๖ แรมดับ คือ แรม ๑๕ ค่ำ เอ๊า พูดให้เต็มภูมิโง่เต็มเปานี้เสีย จนถึงคืนวันดับนั้นถึงได้ตัดสินใจกันลงได้ด้วยความประจักษ์ใจ หายสงสัยทุกสิ่งทุกอย่างเรื่องภพเรื่องชาติ เรื่องความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เรื่องกิเลสตัณหาอาสวะทุกประเภทได้ขาดกระเด็นออกไปจากใจในคืนวันนั้น ใจได้เปิดเผยโลกธาตุให้เห็นอย่างชัดเจน เกิดความสลดสังเวช น้ำตาร่วงตลอดคืน

ในคืนนั้นไม่ได้หลับได้นอนเลย เพราะสลดสังเวชความเป็นมาของตน สลดสังเวชเรื่องความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะแห่งอำนาจกิเลสมันวางเชื้อแห่งกองทุกข์ฝังใจไว้ ไปเกิดในภพนั้นชาตินี้ มีแต่แบกกองทุกข์หามกองทุกข์ไม่มีเวลาปล่อยวาง จนกระทั่งถึงตายไปแล้วก็แบกอีก ๆ คำว่าแบกก็คือ ใจเข้าสู่ภพใดชาติใดจะมีสุขมากน้อย ทุกข์ต้องเจือปนไปอยู่นั่นแล จึงได้เห็นโทษ เกิดความสลดสังเวช แล้วก็มาเห็นคุณค่าแห่งจิตใจ ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยคิดว่าจิตใจจะมีคุณค่ามหัศจรรย์ถึงขนาดนั้น การไม่นอนในคืนนั้น เพราะความเห็นโทษอย่างถึงใจ และความเห็นคุณอย่างถึงจิตถึงธรรม

ในตอนท้ายแห่งความละเอียดอ่อนของจิต เราก็เห็นว่าอวิชชาเป็นของดีและประเสริฐไปอย่างสนิทติดจมไปพักหนึ่ง และหลงอวิชชาอยู่เป็นเวลา ๘ เดือน ไม่เคยลืมเพราะรักสงวนอวิชชาซึ่งเป็นตัวผ่องใส ตัวสง่าผ่าเผย ตัวองอาจกล้าหาญ จึงรักสงวนอยู่นั้นเสีย พยายามระมัดระวังรักษาอวิชชา ทั้ง ๆ ที่สติปัญญาก็มีเต็มภูมิแต่ไม่นำมาใช้กับอวิชชาในขณะนั้น เมื่อเวลาได้นำสติปัญญาหันกลับมาใช้กับอวิชชาอย่างเต็มภูมิ เรื่องอวิชชาจึงแตกกระจายลงไป ถึงได้เห็นความอัศจรรย์ขึ้นมาภายในจิตใจ นั้นแหละจึงเป็นความอัศจรรย์อย่างแท้จริง ไม่อัศจรรย์แบบจอมปลอมดังที่เป็นมา

ถึงกับน้ำตาร่วง ร่วงสองอย่าง ร่วงด้วยความสลดสังเวชภพชาติแห่งความเป็นมาของตนหนึ่ง เพราะความอัศจรรย์ในพระพุทธเจ้า สาวกทั้งหลายที่ท่านหลุดพ้นไปแล้วท่านก็เคยเป็นมาอย่างนี้หนึ่ง เราก็เป็นมาอย่างนี้ คราวนี้เป็นความอัศจรรย์ในวาระ

สุดท้ายได้ทราบชัดเจนประจักษ์ใจ เพราะตัวพยานก็มีอยู่ภายในจิตนั้นแล้ว แต่ก่อนจิตเคยมีความเกี่ยวข้องพัวพันกับสิ่งใด บัดนี้ไม่มีสิ่งใดจะติดจะพัวพันอีกแล้ว

มาสลดสังเวชอีกตอนที่เคยคาดอวิชชาว่าเป็นเหมือนเสือโคร่ง เสือดาว เหมือนยักษ์ เหมือนผี แต่เวลาพิจารณาเข้าไปเจออวิชชาจริง ๆ แล้ว กลับเป็นนางงามจักรวาล เป็นเพชรเป็นพลอย เป็นสิ่งที่อัศจรรย์มีค่ามากโดยไม่รู้สึกตัวนั่นซิ จึงต้องคิด เมื่อแก้สิ่งนี้ได้แล้ว ธรรมแท้อันเป็นของวิเศษอัศจรรย์ยิ่งกว่านั้นก็ปรากฏขึ้นมา จึงต้องเกิดความสลดสังเวชในความหลงอวิชชาและในทุกข์ทั้งหลาย และเกิดความอัศจรรย์ในธรรมที่ปรากฏขึ้นโดยปราศจากสมมุติใด ๆ เข้าไปเจือปนในจิตดวงนั้น ถึงกับให้เกิดความขวนขวายน้อยไม่คิดจะสอนผู้หนึ่งผู้ใดได้ เพราะคิดในเวลานั้นว่า สอนใครก็ไม่ได้ ถ้าลงธรรมกับใจเป็นของอัศจรรย์เหลือล้นถึงขนาดนี้แล้ว ไม่มีใครที่จะสามารถรู้ได้เห็นได้ในโลกอันนี้ เพราะเหลือกำลังสุดวิสัยที่จะรู้ได้

เบื้องต้นที่เป็นทั้งนี้ เพราะจิตยังไม่ได้คิดในแง่ต่าง ๆ ให้กว้างขวางออกไปถึงปฏิปทาเครื่องดำเนิน จึงได้ย้อนกลับมาพิจารณาทบทวนกันอีก ทั้งฝ่ายเหตุคือปฏิปทา ทั้งฝ่ายผลที่ปรากฏในปัจจุบันว่า ถ้าธรรมชาตินี้เป็นสิ่งที่สุดวิสัยที่คนอื่น ๆ จะรู้ได้แล้ว เราทำไมถึงรู้ได้ เราก็เป็นคน ๆ หนึ่งเหมือนกับมนุษย์ทั่ว ๆ ไป เรารู้ได้เพราะเหตุใด ก็ย้อนเข้ามาหาปฏิปทา พิจารณากระจายออกไปจนได้ความชัดเจนว่า อ๋อ ยอมรับละที่นี่ ถ้ามีปฏิปทาคือข้อปฏิบัติแล้วก็จะต้องได้รู้อย่างนี้

ท่านผู้ใดบำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติให้สมบูรณ์เต็มภูมิ ดังที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้แล้ว ธรรมชาตินี้ไม่ต้องมีใครมาบอกจะรู้เองเห็นเอง เพราะอำนาจแห่งมัชฌิมาปฏิปทาเป็นเครื่องบุกเบิกทำลายสิ่งที่รกรุงรังพัวพันอยู่ภายในใจ จะแตกกระจายออกไปหมด เหลือแต่ธรรมล้วน ๆ จิตล้วน ๆ ที่เป็นจิตบริสุทธิ์ จากนั้นจะเอาอะไรมาเป็นภัยต่อจิตใจ แม้สังขารร่างกายจะมีความทุกข์ความลำบากแค่ไหน ก็สักแต่ว่าสังขารร่างกายเป็นทุกข์เท่านั้น ไม่สามารถที่จะทับถมจิตให้บอบช้ำให้ขุ่นมัวได้เลย เพราะธรรมชาตินั้นไม่ใช่สมมุติ ขันธ์ทั้งหมดนี้เป็นสมมุติล้วน ๆ ธรรมชาตินั้นเป็นวิมุตติ หลุดพ้นจากสิ่งกดขี่

ทั้งหลายซึ่งเป็นตัวสมมุติแล้ว แล้วจะเกิดความเดือดร้อนได้อย่างไร เป็นก็เป็น ตายก็ตาย เรื่องของขันธ์สลายลงไปตามสภาพของมันที่ประชุมกันเท่านั้น

จิตดวงนี้เป็นอย่างไร ต่อไปนี้จะไปเกิดที่ไหนก็ทราบอย่างชัดเจน จะไปเกิดที่ไหน เมื่อไม่มีเชื้อ ไม่มีเงื่อนต่อทั้งเงื่อนต้นเงื่อนปลาย ทั้งอดีต อนาคต แม้แต่ปัจจุบันก็รู้เท่าทันไม่ได้ยึดได้ถือ **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตาไม่ถือมั่นแล้ว เพราะได้รู้ประจักษ์ใจแล้ว เมื่อรู้ประจักษ์ใจและปล่อยวางหมดแล้ว มีธรรมอะไรที่ไม่ใช่อนัตตาไม่ใช่อัตตา คือ **วิสุทธิธรรม วิสุทธิจิต** จะเรียกวิสุทธิจิตก็ได้ จะเรียกวิสุทธิธรรมก็ได้ จะเรียกนิพพานก็ได้ไม่มีปัญหาอะไรเมื่อถึงตัวจริง ไม่มีกิเลสสมมุติใด ๆ เข้ามาขัดขวางแล้ว เรียกไม่เรียกก็ไม่มีปัญหาอะไรทั้งนั้น เพราะจิตหลุดพ้นจากปัญหาความยุ่งเหยิงทั้งมวลไปแล้ว

เหล่านี้ได้พูดให้หมู่เพื่อนฟังหมดไม่เคยปิดบังลี้ลับ ซึ่งไม่เคยถามผู้ใดเลย ปรากฏขึ้นกับจิตเอง พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายที่ท่านปฏิบัติ เมื่อตรัสรู้และบรรลุธรรมก็เป็น **สนฺทิฏฺฐิโก** ไม่ทรงถามและถามใคร สมกับพระธรรมที่ท่านแสดงไว้ว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเอง **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** ผู้รู้ทั้งหลายจะพึงรู้จำเพาะตน นั่น ท่านว่าไว้อย่างนั้น ธรรมนี้มิใช่ธรรมโกหกโลก ทำไมผู้ปฏิบัติเมื่อรู้เห็นได้ตามธรรมนั้นจะเป็นการโอ้อวดโกหก รู้เห็นได้ต้องพูดได้ตามนั้น ปฏิปทาธรรมทั้งหมดนี้แลเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะเปิดตู้พระไตรปิฎก ในขณะเดียวกันก็ปราบปรามกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกและปิดบังธรรมในใจ ให้แตกกระจายออกไป กลายเป็นใจวิเศษธรรมวิเศษล้วน ๆ ขึ้นมาอย่างไม่เคยคาดฝันมาก่อนเลย

เพราะฉะนั้นจงอย่าไปคิดให้เสียเวล่ำเวลา ว่าครั้งพุทธกาลท่านสำเร็จมรรคผลนิพพาน ครั้งนี้ไม่มีทางสำเร็จ อย่าไปคิด นั้นเป็นเรื่องของกิเลสหลอกลวงเราให้หลงกลมายาของมันต่างหาก ไม่ใช่เรื่องของธรรม และจะเกิดความท้อแท้อ่อนแอขึ้นมาในวงความเพียร ก้าวไม่ออก ไปไม่รอด จอดจมอยู่กับกิเลสกองทุกข์ต่อไปอีก ดีไม่ดีฆ่าตัวตายก็มีคนเรา ทั้ง ๆ ที่ตนยังมีคุณค่าอยู่ เพราะอำนาจกลลวงของกิเลสหลอก

ไปฆ่านั่นเอง หลงกลมายาของกิเลสเท่านั้นก็จมไปได้คนเรา ความเข้มแข็งเคยมีมากน้อยเพียงไร พอกิเลสหลอกแย็บสองแย็บเท่านั้นก็ล้มระนาวแบบไม่เป็นท่า เพราะฉะนั้นขอให้พากันเข้าใจว่า ธรรมทุกขั้นจนถึงนิพพานธรรมไม่อยู่ที่ไหน แต่อยู่ที่ใจของผู้ปฏิบัติตามหลักสัจธรรมทั้งสี่ให้เข้าใจและสมบูรณ์โดยลำดับจนถึงขั้นสมบูรณ์เต็มที่ ธรรมทุกขั้นจะปรากฏขึ้นที่ใจโดยลำดับ และปรากฏจนเต็มภูมิเช่นเดียวกัน ไม่มีอะไรมาขัดแย้งกีดขวางได้ ปากใครก็ตามถือเอาเป็นประมาณได้ยากมาก เพราะส่วนมากใจมีกิเลส ปากจึงมักสกปรก ฉะนั้นจงถือ **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** จากพระโอษฐ์ถ่ายเดียวเป็นเครื่องประกันมรรคผลนิพพานของเราผู้ปฏิบัติ

สัจธรรม คืออะไรบ้าง ทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจมีอยู่ที่ไหน ถ้าไม่มีอยู่ที่กายที่ใจเรานี้ทุกคน สมุทัย คือ นันทิราคะ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี่คือตัวของกิเลส มันเกิดขึ้นจากใจเพราะเชื้อของมันมีอยู่ที่ใจ มันจึงแสดงตัวออกมาจากสิ่งที่มีให้เรารู้ นิโรธ คือความดับทุกข์ เอาอะไรมาดับมันถึงจะดับได้ ถ้าไม่เอามรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เฉพาะอย่างยิ่ง สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เป็นสิ่งสำคัญมากมาดับ สติปัญญาเป็นเครื่องบุกเบิก เป็นเครื่องถอดถอน วิริยะ คือความพากความเพียรในงานถอดงานถอนของตน ให้เร่งธรรมเหล่านี้เข้าให้มาก นิโรธ คือความดับทุกข์ เมื่อกิเลสดับไปมากน้อยด้วยมรรค เรื่องนิโรธจะดับทุกข์ตาม ๆ กัน เพราะนิโรธนั้นเป็นเงาของมรรค ถ้ามรรคทำงานมากน้อยเพียงไร นิโรธก็แสดงขึ้นตามเรื่องของมรรคที่ปราบปรามกิเลสได้มากน้อยเพียงนั้น

สัจธรรมทั้งสี่นี้มีอยู่ที่ไหนเวลานี้ ในครั้งพุทธกาลท่านบรรลุธรรม ท่านบรรลุอะไร ถ้าไม่รู้แจ้งในสัจธรรมทั้งสี่นี้แล้วจะหาทางบรรลุธรรมไม่ได้ เมื่อรู้แจ้งในสัจธรรมทั้งสี่นี้โดยสมบูรณ์แล้ว นั้นแลคือเป็นผู้บรรลุธรรมถึงขั้นอันเกษมสำราญ หาอะไรเสมอเหมือนไม่ได้เลย ธรรมดังกล่าวนั้นอยู่ที่ดวงใจ พระพุทธเจ้าตรัสรู้ที่ใจ เพราะทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อยู่ที่ใจ สาวกทั้งหลายตรัสรู้ที่ใจนั้นเอง เพราะใจเป็นผู้หลง ใจเป็นผู้ปฏิบัติตนให้รู้ ใจเป็นผู้แก้ความลุ่มหลงของตน เมื่อได้แก้เต็มภูมิแล้วความลุ่มหลงนั้นก็หมดไป ทุกข์ก็ดับไป ความลุ่มหลงนั้นแลพาให้ก่อทุกข์ เมื่อทุกข์ดับไปแล้ว คำว่านิโรธก็แสดง

ขึ้นมาในขณะเดียวกัน แล้วอะไรที่ยังเหลืออยู่เวลาสมุทัยและทุกข์ดับไปแล้วนั้น ผู้ที่รู้ว่าทุกข์และสมุทัยดับไปนั้นแลคือผู้บริสุทธิ์ ผู้นี้ไม่ดับ ผู้นี้แลเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ สัจธรรมทั้งสี่เป็นเพียงกิริยาอาการดำเนินในขณะที่ยังไม่หลุดพ้นจากกิเลสกองทุกข์เท่านั้น

เพราะฉะนั้นเรื่องอรหัตมรรค อรหัตผล จึงเป็นธรรมที่คาบเกลียวกันอยู่ ยังไม่ละกิริยา ระหว่างมรรคกับผลวิ่งถึงกันในชั่วระยะจริมรรคจิต ตามปริยัติท่านว่าไว้ ชั่วจริมรรคจิต คือ ชั่วลัดมือเดียว ขณะเดียวเท่านั้น ขณะนั้นท่านว่ามรรคกับผลวิ่งถึงกันทำหน้าที่ต่อกันเสร็จเรียบร้อยแล้วนั้นเรียกว่า นิพพานหนึ่ง ในขณะเดียวกันเรียกว่าถึงแดนแห่งความบริสุทธิ์เต็มที่แล้วก็ได้ และคำว่าแดนแห่งความบริสุทธิ์นี้ จะหมายถึงอะไร ถ้าไม่หมายถึงใจผู้เคยติดอยู่ในกองทุกข์ ได้พ้นจากแดนแห่งความทุกข์ไปเท่านั้น

เพราะฉะนั้นขอให้ทุกท่านจงดำเนินจิตใจของตนด้วยความเอาจริงเอาจังในงานคือจิตตภาวนา อย่าได้ลดละท้อถอย ตายก็ตายเถอะ **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ ปูเชมิ** ตายบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ดีกว่าตายเพื่อกิเลสบูชากิเลสเป็นไหน ๆ เราเคยเชื่อเราเคยยอมจำนนต่อกิเลส คล้อยตามกิเลส เคลิ้มตามกิเลสมาหลายภพหลายชาติจนนับไม่ได้แล้ว ให้กิเลสพอกพูนหัวใจจนมองหาดวงใจอันแท้จริงไม่เห็นเลยมานานนักแล้ว ทั้งขนทุกข์มาทับถมโจมตีเราจนขนาดไม่รู้จักเป็นจักตาย หากำหนดกฎเกณฑ์ไม่ได้ว่าเมื่อไรทุกข์จะหลุดลอยออกไปจากใจ ถ้าไม่แก้ตัวสมุทัยให้หลุดลอยลงไปแล้ว ไม่มีทางที่ทุกข์จะหลุดลอยลงไปได้

การแก้สมุทัยก็คือความเพียร มีสติปัญญาเป็นสำคัญ ให้พยายามพากเพียร อย่าลดละถอยหลัง นี้แลเป็นสิ่งที่จะตัดสินได้ ตัดสินที่ตรงนี้ ไม่มีกาลโน้น สถานที่นั่นมีอำนาจยิ่งกว่า ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา หรือยิ่งกว่าสัจธรรมทั้งสี่นี้ไปได้เลย ตรงนี้เป็นสำคัญ จงยึดตรงนี้เป็นหลักใจหลักปฏิบัติ กิเลสอยู่ที่ตรงนี้ สมุทัยคือกิเลสแท้อยู่ที่หัวใจ มรรคคือการปฏิบัติเพื่อแก้กิเลสด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ อย่านอนใจ ถึงเวลาคิดคิดอ่านไตร่ตรองให้เข้าใจในเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เรื่องกิเลสอาสวะแสดงตัวขึ้นมามากน้อย

อย่าไปหึงหวง อย่าไปเสียดายอะไรทั้งสิ้นนอกจากความพ้นทุกข์ โลกที่เราเคยคิดเคยปรุงมาแล้วได้ประโยชน์อะไร นอกจากเป็นเรื่องของสมุทัย แล้วกว้านเอาความทุกข์เข้ามาเผาจนหัวใจเท่านั้น ขึ้นชื่อว่าสมุทัยแล้วเป็นอย่างนั้น เคยเป็นอย่างนั้นมาดั้งเดิม อย่าได้หลงกลมัน จงทำความเข็ดหลาบ อย่ายอมหมอบราบกราบมันต่อไป

สติ เราฝึกให้มีสติมีได้ ปัญญาพยายามขุดค้นคิดอ่านไตร่ตรองในแง่ต่าง ๆ ทั้งภายนอกภายในได้ ถ้าพาคิดพาทำ ในเบื้องต้นบังคับให้คิดอ่านเสียก่อน เพราะปัญญายังไม่รู้หน้าที่การงานของตัวเอง เช่นเดียวกับเด็กยังไม่รู้หน้าที่การงาน ผู้ใหญ่ต้องบังคับบัญชาให้เด็กทำงาน จนกว่าเด็กนั้นเติบโตรู้การงานและรู้ผลของงาน รู้จักวิธีทำงานแล้วก็ทำงานไปเองโดยไม่ต้องบังคับบัญชาต่อไป เหมือนผู้ใหญ่ซึ่งรู้เหตุผลของงานและผลของงานเรียบร้อยแล้ว หน้าที่การงานไม่ต้องบอกก็ทำไปเอง สติปัญญาเบื้องต้นก็ต้องได้บังคับบัญชา ล้มลุกคลุกคลานบ้างก็ต้องยอมรับกันไปก่อน เพราะยังไม่ชำนิชำนาญต่อเมื่อสติปัญญาได้ดำเนิน และเห็นผลแห่งความสงบเย็นใจหรือความสว่างไสวภายในจิต เพราะอำนาจของสติปัญญาขึ้นแล้ว สติปัญญาจะมีความขยันหมั่นเพียรไปเอง เรื่องความเพียรไม่ต้องบอก หมุนไปตามกันนั่นแหละ ดังที่เคยได้อธิบายให้ฟังมาแล้วหลักใหญ่อยู่ที่ตรงนี้

การแก้กิเลส ไม่ได้แก้อยู่สถานที่โน่นสถานที่นี่อะไร แต่แก้กันที่จิต ถ้าว่าสถานที่ก็คือจิตนี้แล อยู่ตรงนี้ไม่อยู่ที่อื่น ขอให้ทุกท่านฟังอย่างถึงใจ ปฏิบัติแก้กิเลสของตนอย่างถึงใจ ให้เห็นว่ากิเลสนี้เป็นภัยอย่างยิ่งสำหรับหัวใจเรา จะพาให้เกิดภพเกิดชาติเกิดในภพน้อยภพใหญ่ ได้รับความทุกข์มากน้อย ล้วนแล้วแต่ไปจากกิเลสทั้งนั้น ไม่ไปจากที่อื่นเลย การแก้กิเลส การเห็นกิเลสเป็นภัยจึงทำให้จิตใจมีความพอใจ หรือมีความอาจหาญที่จะแก้กิเลสโดยลำดับ ผู้ใดที่ได้เป็นความสะดุดใจเข้าใจว่ากิเลสเป็นข้าศึกต่อตนแล้ว จะมีทางต่อสู้กัน ถ้าเห็นกิเลสเป็นตน ตนเป็นกิเลส เห็นกิเลสเป็นเรา เราเป็นกิเลสอยู่แล้ว กิเลสนั้นแลจะพาเราจม ครั้นจมลงไปแต่กิเลสกับขึ้นอยู่บนคอเรา (หัวใจเรา) หาทางฟื้นฟูตัวเองขึ้นมาไม่ได้เลย

ขอให้ทุกท่านนำไปประพฤติปฏิบัติให้ถึงใจ ในส่วนหยาบก็ได้เคยอธิบายให้ฟังแล้วในเบื้องต้นแห่งกัณฑ์นี้ การประพฤติปฏิบัติให้มีความขยันหมั่นเพียร หูไว ตาไว คิดอ่านไตร่ตรอง อย่าอยู่เฉยๆ ให้มีความแกล้วกล้าสามารถ อย่าแสดงความอ่อนแอ พระพุทธเจ้าทรงมีความขยันหมั่นเพียรมากไม่มีใครเสมอเหมือน ศาสนธรรมที่ออกมาจากพระพุทธเจ้านั้น เป็นธรรมที่สอนคนให้มีความขยันหมั่นเพียรในทางที่ดีที่ชอบให้เกิดผลเกิดประโยชน์ จนกระทั่งถึงขั้นเป็นที่พึงพอใจ ให้นำไปประพฤติปฏิบัติให้ได้รับผลรับประโยชน์ จะบวชมาเวลามากน้อย ในขณะที่เราบวชนี้ให้ทุ่มเวลาลงเพื่อความพากเพียรอย่าให้เสียผลเสียประโยชน์ อย่าไปคิดเรื่องนั้นเรื่องนี้ซึ่งเราเคยคิดมาแล้วไม่เกิดประโยชน์อะไร นอกจากจะเกิดโทษภายในจิตใจให้มีความกังวลและมัวหมองต่อจิตใจเท่านั้น ให้ทราบถึงมันว่าสิ่งเหล่านี้เป็นภัยและเห็นโทษของมัน อย่าสนใจไปคิด จะเหมือนไปคว้าเอามูตรเอาคูถมาฉาบทาตัวให้เหม็นคลุ้งไปตลอดกาลสถานที่ ไม่มีประมาณว่า ความเหม็นคลุ้งของกิเลสจะออกจากใจลำพังตนเอง โดยไม่ชำระซักฟอกปราบปราม

เวลานี้เราเป็นลูกตถาคต จะเป็นอยู่กี่วันกี่เดือนก็ตาม (พระบวชชั่วคราวก็มีสับปนกันฟัง) ให้ทำหน้าที่ของตนเต็มภูมิอย่าได้ลดละ พระพุทธเจ้าท่านเสด็จออกบวชไม่มีใครตามส่งตามเสีย ไม่มีญาติโยม ไม่มีผู้ตามอุปถัมภ์อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าเลย สละออกจากความเป็นกษัตริย์ลงสู่ความเป็นคนขอทาน ใครจะลำบากลำบนยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าไม่มีความลำบากพระพุทธเจ้าทรงเผชิญมาแล้ว ก่อนที่จะได้ตรัสรู้ปรากฏว่าทรงสลบไสลถึง ๓ ครั้งว่าไง ถ้าหากไม่ฟื้นก็ตาย นี่คือความทุกข์มากถึงขั้นสลบนั่นเอง ถ้ายิ่งกว่านั้นก็ถึงขั้นตาย นี่ลำบากไหมพระพุทธเจ้าผู้ทรงบำเพ็ญมาก่อน ที่เป็นแนวหน้าของพวกเรา เราจะมีแต่ความอ่อนแอ ง่วงเหงาหาวนอนเต็มตัวอยู่อย่างนั้น เป็นได้เหรอ ลูกศิษย์ตถาคตควรเป็นไปได้เหรออย่างนั้นน่ะ ฉะนั้นให้พิจารณา

อะไรจะอัศจรรย์เท่าธรรมในแดนโลกธาตุนี้ไม่มี จิตจะเคยหมกมุ่นอยู่กับสิ่งใดก็ตาม เมื่อธรรมได้ฉายแสงเข้าไปถึงใจแล้ว จะปล่อยวางโดยลำดับๆ ไม่ว่าอันใดจะถือเป็นของวิเศษวิโสในความรู้สึกมาตั้งแต่ก่อนเพียงไรก็ตาม จะปล่อยวางไปโดยลำดับ

จนกระทั่งไม่มีสิ่งใดเหลือเลย เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่มีคุณค่าและประเสริฐเหมือนกับธรรมชาติอันประเสริฐซึ่งปรากฏขึ้นภายในใจ ไม่อย่างนั้นท่านปล่อยไม่ได้ วางไม่ได้ ถ้าธรรมไม่เหนือกว่าจะปล่อยไปทำไม เช่น เราเดินไปเจอตะกั่ว เราก็ว่าเป็นของดีก็เก็บแบกหามเอาไป พอไปเจอเงินก็ว่าเป็นของดี ทิ้งตะกั่วไป ไปเจอทองคำเข้าไปอีก เจอเพชรเจอพลอยเข้าไปอีก ยิ่งปล่อยของเก่าไปโดยลำดับ ๆ เพื่อยึดของดี เอาของดี ของที่ราคาต่ำกว่านั้นก็ทิ้ง ๆ

อันนี้ก็เหมือนกัน โลกามิสทั้งหลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามีราคาต่ำกว่าธรรมโดยหลักธรรมชาติ มิใช่โดยความนิยมที่อาจเสกสรรเปลี่ยนแปลงความจริงเป็นอย่างอื่นได้ นอกจากนั้นก็เป็นโทษอีกด้วย ถ้าไม่ฉลาดในการใช้สอยและเก็บรักษา เมื่อธรรมได้แทรกเข้าถึงใจมากน้อย ควรจะชนะรสชาติความแปลกประหลาดความอัศจรรย์ของโลก ควรจะชนะโลกามิสสิ่งใดได้ก็ย่อมชนะกันไป ปล่อยกันไปวางกันไปโดยลำดับจนกระทั่งปล่อยวางโดยสิ้นเชิง เพราะเห็นธรรมว่าประเสริฐกว่าไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือน **ปุญญปาป ปหินบุคคล** กระทั่งบุญก็ยังละอย่าว่าแต่ละบาปได้แล้วเลย บุญก็ยังละจึงเรียก **ปุญญปาป ปหินบุคคล** ผู้มีบุญและบาปอันละเสียได้แล้ว

บุญก็เป็นเครื่องสนับสนุนให้ถึงที่อันเกษม เมื่อถึงที่เกษมแล้ว บุญซึ่งเป็นส่วนสมมุติ ก็ปล่อยวางกันโดยหลักธรรมชาติไม่มีสิ่งใดเหลือเลย เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ และไม่ติดด้วย รู้เท่า ตัดขาดทั้งอดีตอนาคต รู้เท่าตัดขาดทั้งปัจจุบันไม่ยึดมั่นในสิ่งใด จะว่าพระอรหัตอรหันต์ท่านไม่ยึดถือสิ่งใดเลยก็ไม่ผิด แต่ท่านก็ไม่ได้ปราศจากที่พึ่ง นั่น เมื่อถึงแดนแห่งความพ้นจากสมมุติหรือถึงแดนเกษมเต็มภูมิแล้ว พ้นวิสัยของสมมุติแล้ว ไม่ได้ยึดอะไรทั้งนั้นเพราะจิตพอตัวแล้ว

นี่ละการประพฤติปฏิบัติ ขอให้ทุกท่านฟังให้ถึงใจ ได้พยายามเทศน์สอนมาโดยลำดับ ๆ ขอให้เห็นใจผู้แสดงด้วย การรับพระเณรจำนวนมากน้อยก็ได้พิจารณาเต็มหัวใจแล้ว ถึงได้รับขนาดเท่าที่เป็นมานี้ ถ้าเลยกว่านี้ก็ต้องแสดงผลให้เห็นอย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน เพราะเชื่อความคิด เคยคิดอันใดไว้แล้วเป็นความถูกต้องเสมอ ไม่ใช่คุย ถ้ามากก็เฟ้อ แล้วก็เร ๆ รวน ๆ เหลว ๆ ไหล ๆ และก่อความวุ่นวายส่วนที่ดีให้เสีย

ไปด้วย ไม่เพียงแต่เหลวไหลโดยลำพังตนเอง ยังเป็นการรกหูรกตารกจิตรกใจ กีดขวางเพื่อนฝูงไปอีก นั่น เป็นของดีเมื่อไร

ฉะนั้นทุก ๆ องค์ที่มาบวชนี้ไม่ว่าจะมาจากสกุลใดชาติชั้นวรรณะใด ไม่สำคัญยิ่งกว่าความเป็นพระ ปฏิบัติให้ตรงแนวตามหน้าที่ของพระ นี้เป็นหลักแห่งพระอันถูกต้อง ซึ่งจะอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุกได้ ถ้าปลีกจากร่องรอยนี้แล้วเป็นเรื่องของโลกของสงสารหาประมาณไม่ได้ นั้นแลจะทำความกีดขวางกัน หาความสุขความสบายไม่ได้เลย เพราะมันร้าว จากร้าวก็แตก ถ้าเอาโลกเข้ามาแทรกเข้ามาแฝงต้องเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าจึงไม่มีชาติชั้นวรรณะ ผู้ใดมาบวชแล้วก็ทรงแสดงอรรถธรรมสั่งสอนอย่างเต็มภูมิของพระองค์ ให้ผู้นั้นปฏิบัติเต็มภูมิของพระของสมณะซึ่งเป็นศากยบุตรพุทธชิโนรสของพระพุทธเจ้า และได้ผลเป็นที่พอใจโดยทั่วกัน

สาวกของพระพุทธเจ้ามีกี่ประเภท มีทุกชาติชั้นวรรณะมาประพฤติปฏิบัติ ผู้ใดออกมา เช่น เป็นพระราชามหากษัตริย์เสด็จออกมาบวชแล้ว ก็มาเป็นคนขอทาน มาเป็นสมณะประเภทเดียวกัน ทำหน้าที่การงานโดยไม่ถือเนื้อถือตัว ว่าเคยมียศมีศักดิ์มาขนาดไหน อันนั้นมันสมมุติกันเฉย ๆ ว่ายศอย่างนั้นยศอย่างนี้ ดูหัวใจนี่ หัวใจนี้ กิเลสมันไม่ได้ว่ายศว่าศักดิ์ไหนนะ มันเหยียบได้ทั้งนั้น ให้แก้ตัวมันเหยียบมันเป็นข้าศึกต่อเรานี้ด้วยธรรม เราจะมีความเป็นอิสระหรือเราจะมียศแห่งธรรมประดับใจ ยศแห่งธรรมประดับใจนี้เหนือยศอะไรทั้งสิ้นและกินไม่หมดด้วย ตายแล้วก็หายห่วง ทุกสิ่งทุกอย่างไม่อาลัยเสียดาย ไม่ห่วงไม่หวงไม่กังวลใจ จึงขอให้พากันประพฤติปฏิบัติอย่านอนใจ

เอาละเอาแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

๕. ยอมตายกับความเพียร

ความหลงอันนี้เป็นพื้นเพมาจากอวิชชาตัณหาความมืดบอด ฝังอยู่ภายในใจ หลักใหญ่ก็มีสาม ความโลภ ความโกรธ ความหลง ชื่อของกิเลสบาปธรรมเหล่านี้ มีอยู่ในคัมภีร์ศาสนา ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ที่นับพอประมาณ ในคัมภีร์มีแต่ชื่อของกิเลสของธรรมทั้งนั้น ตัวกิเลสและธรรมจริง ๆ มีอยู่ภายในใจของสัตว์โลก ส่วนมากไม่ว่าท่านว่าเรา เวลาเรียนจำชื่อของกิเลสตัณหาและชื่อของอรรถของธรรมได้ก็เข้าใจว่าตัวรู้ตัวฉลาด เป็นนักปราชญ์ขึ้นมาทั้ง ๆ ที่กิเลสไม่ได้เหือดแห้งไปสักตัวเดียว นอกจากเพิ่มขึ้นเพราะความสำคัญตน ในจิตใจร้อนยิ่งกว่าภูเขาไฟ การเรียนแบบนี้ท่านเรียกว่า “ความรู้ขุยไม้ไผ่” เพราะทำลายตัวเอง การเรียนเพื่อปฏิบัติตามที่เรียนรู้มาได้มากน้อยย่อมเกิดประโยชน์ไปตามส่วน นี่เรียกว่าเรียนเป็นมงคลแก่ตนและเป็นมงคลแก่ผู้เกี่ยวข้อง ไม่มีประมาณ

ฉะนั้นคำว่า ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จึงต้องเป็นคู่เคียงกันเสมอไป ศาสนาถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมเป็นไปไม่ได้ ก็จะมีแต่ชื่อ ดังที่เขาเขียนจดหมายมาตอนหลังจากเขาได้อ่านประวัติท่านอาจารย์มั่น และปฏิปทาของพระธุดงคกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่นแล้ว มีจำนวนมากที่เขียนมาคล้ายคลึงกันว่า หลังจากอ่านประวัติ

ท่านอาจารย์มั่นและปฏิปทาสายลูกศิษย์ท่านจบลงแล้ว เหมือนเขาเกิดชาติใหม่ในชีวิตอัตภาพอันเดียวกันนี้ เขามีหวังเกี่ยวกับบุญกุศลมรรคผลนิพพาน ไม่เป็นความสุด ๆ สิ้น ๆ เหมือนแต่ก่อน เป็นความภูมิใจที่เกิดมาในแดนแห่งพระพุทธศาสนานี้ ซึ่งเต็มไปด้วยมรรคผลนิพพาน

แต่ก่อนไม่เป็นอย่างนี้ มันคิดไปแบบลม ๆ แล้ง ๆ ในลักษณะทำลายมรรคผลกุศลผลบุญที่ตนจะพึงได้รับ และอ่อนใจเหี่ยวแห้งใจจนกลายเป็นความหมดหวัง เพราะเห็นว่าศาสนามีแต่ตัวหนังสือ พระเณรมีแต่ผ้าเหลือง ซึ่งที่ไหน ๆ ก็มีไม่อดอยาก สิ่งสำคัญก็คือ หาผู้จะทรงมรรคผลเพราะการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าไม่มี ศาสนาจึงมีแต่ตัวหนังสือ ไม่มีใครปฏิบัติและทรงมรรคผลอันเป็นความจริงนั้นไว้

พอได้อ่านประวัติท่านอาจารย์มั่นและปฏิปทาของพระธุดงค์ฯจบลงแล้ว ผลที่ได้รับจากการอ่านประวัติท่านคือ การสร้างความหวังได้เต็มหัวใจ หัวใจเต็มตื้นไปด้วยศาสนา เต็มตื้นไปด้วยความหวังที่ไม่เป็นโมฆะ แม้จะไม่สำเร็จมรรคผลนิพพาน ก็พอใจในการบำเพ็ญความดีทุกอย่าง เขาว่าอย่างนี้

มีจำนวนมากที่เขียนจดหมายคล้ายคลึงกันส่งมา หลังจากได้รับหนังสือที่ทางวัดส่งไปให้แล้ว เขาว่าไม่นึกว่าจะมีผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบดังที่เห็นในประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ซึ่งมีเรื่องของท่านเองและมีเรื่องของลูกศิษย์ของท่านอยู่ในนั้นอย่างนี้เลย ตอนนี้ได้อ่านอย่างถึงใจแล้ว เต็มตื้นภายในหัวใจ เหมือนเกิดชาติใหม่ขึ้นมาในท่ามกลางแห่งชาติเก่า ๆ ที่มีอยู่นี้ เขาพูดอย่างนี้ในจดหมาย

เพราะฉะนั้นเราผู้เป็นนักปฏิบัติ ขอให้ถือตามคำสัตย์คำจริงที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้แล้วอย่างใด ซึ่งมี **สวากขาตธรรม** เป็นเครื่องประกันคุณภาพความถูกต้องดีงามทุกอย่างไว้โดยสมบูรณ์แล้ว การแสดงออกให้โลกได้เห็นชัดก็คือ **นิยยานิกธรรม** ซึ่งออกไปจาก **สวากขาตธรรม** ที่ตรัสไว้ชอบแล้วนี้ ธรรมวินัยเป็นเครื่องนำออกซึ่งโทษทั้งหลาย ที่มีอยู่ภายในใจของสัตว์โลกผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระองค์

ฉะนั้นพระวาจาของพระพุทธเจ้า จึงเป็นพระวาจาที่มีสัตย์มีจริง มีฤทธาศักดานุภาพมากเหนือกิเลสทุกประเภท เมื่อได้นำพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้โดยถูกต้องนี้ไปประพฤติปฏิบัติ กิเลสตัณหาภายในใจต้องเบาบางลงไปตามกำลังแห่งการปฏิบัติของตน ๆ และหมดสิ้นไปโดยไม่ต้องสงสัย เพราะอำนาจแห่งการปฏิบัติของผู้นั้นเต็มภูมิ

ความจริงนี้เคยเป็นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน และยังจะเป็นไปอีกเป็นเวลานาน จนกว่าจิตใจของสัตว์โลกจะหมดความเชื่อความเลื่อมใส หมดความใฝ่ใจในการปฏิบัติ หมดความเยื่อใย หมดความพึ่งพิงธรรมของพระพุทธเจ้า หันเหไปนอกลู่นอกทาง ไม่ถือธรรมเป็นหลักเป็นเกณฑ์แล้วนั้นแล ศาสนาจะหมดก็หมดตรงนั้น คือหมดโดยไม่มีสัตว์โลกรายใดสามารถจะนำไปประพฤติปฏิบัติได้ ไม่มีผู้สนใจเพราะจิตใจหยาบเกินกว่าจะสนใจในธรรมทั้งหลายแล้ว ที่พระองค์ว่าศาสนาที่ประทานไว้ห้าพันปีนั้นก็ตามอุปนิสัยของสัตว์ จิตใจของโลกผู้ถือพุทธ ถือธรรม ถือสงฆ์นี้ จะมีไปได้เพียงแค่นั้น จากนั้นความรู้ความเห็นทุกสิ่งทุกอย่าง จะเปลี่ยนแปลงไปจากหลักธรรมกลายเป็นโลกเป็นกิเลสล้วน ๆ ไปหมด ศาสนาก็เป็นอันหมดทางช่วยเหลือได้อีก

ในขณะที่จิตใจเปลี่ยนแปลงไปจากหลักธรรม ใจก็มีความพัวพันรักชอบไปในความสกปรกโสมมต่าง ๆ ไม่มีประมาณ นิสัยสันดานเปลี่ยนจากความเป็นมนุษยธรรมเป็น **มนุสฺสติรจฺฉาโน** ร่างกายเป็นมนุษย์แต่ใจกลายเป็นใจของสัตว์ดิรัจฉานฉุดพาไปอย่างหมดหวัง นี่เรียก **“มิคสัญญี”** เมื่อไม่มีศาสนาแล้วก็เป็นเหมือนสัตว์ เพราะบาปไม่มีบุญไม่มีภายใน ความสะดุ้งต่อบาป ความยินดีในบุญกุศลก็ไม่มีในใจ กลายเป็นสัตว์ในร่างมนุษย์ไปอย่างไม่สะดุ้งสะเทือนใจใด ๆ ทั้งสิ้น ใครมีอำนาจก็กดขี่ข่มเหงรีดไถกันกิน ฉีกกันกิน ถืองานเบียดเบียนทำลายกันเป็นอาชีพเหมือนสัตว์ป่า

ความไม่มีศาสนาคือศีลธรรมภายในจิตใจ มีโทษทัณฑ์ถึงขนาดนั้นแล จึงไม่ใช่ของดี เท่าที่โลกยังพออยู่ได้ไม่รุนแรงนัก แม้จะร้อนระอุอยู่แทบทุกแห่งทุกหนดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ก็ยังพอมีที่ปลงวาง ยังพอมีที่สงบ ยังพอมีที่พักที่ปลงใจอยู่บ้าง เพราะจิตใจคนยังแสวงหาธรรมอยู่ มีธรรมเป็นเครื่องยับยั้งจิตใจ ไม่ผาดโผนโจนทะยานไปตามกระแสของโลกโดยถ่ายเดียว การแสดงออกของผู้เดือดร้อนยังหวัง

พึ่งธรรมอยู่ เช่น ร้องขอความเป็นธรรม เป็นต้น จิตใจยังใฝ่ธรรม ยังหวังพึ่งธรรมอยู่ ผู้ที่จะวินิจฉัยไต่สวนให้ได้เหตุได้ผลเพื่อความเป็นธรรมก็ยังมีอยู่ ไม่ขาดสูญไปโดยถ่ายเดียว ธรรมยังเป็นหลักเป็นเกณฑ์ในหัวใจของโลกอยู่ โลกถึงแม้จะร้อนก็ยังมีที่เย็น ถ้าเป็นน้ำในมหาสมุทรก็ยังมีเกาะมีดอนพออยู่พออาศัยได้ ไม่เป็นน้ำไปเสียทั้งแผ่นดิน ผู้มีธรรมอยู่ก็ไม่ร้อนไปทุกหย่อมหญ้าเสียทีเดียว ยังพอมีธรรมเป็นที่หลบซ่อนผ่อนคลายได้ นี่เราพูดถึงภาคทั่ว ๆ ไป

จิตใจถ้าขณะใดโลกเข้าย่ำยี ขณะนั้นก็เดือดร้อนตั้งตัวไม่ได้ ระส่ำระสายวุ่นวายไปกับอารมณ์ต่าง ๆ เพราะไม่มีสติ อำนาจของสติปัญญาไม่พอ สู้กำลังของกิเลสที่ผลักดันจิตใจให้ฟุ้งซ่านไม่ได้ ความที่จิตจะฟุ้งซ่านไปนั้นก็เพราะอาศัยอารมณ์อดีตเป็นสำคัญ ไปได้เห็นไปได้ยินสิ่งใดแล้วนำเรื่องนั้นเข้ามาเป็นอารมณ์เผาตัวเอง เพราะจิตใจถือสิ่งนั้นเป็นอารมณ์ ถือสิ่งนั้นเป็นงาน งานนั้นเป็นไฟ ผลของงานที่เป็นไฟก็เผาผลาญจิตใจให้เกิดความเดือดร้อน ขณะไม่มีสติย่อมเป็นอย่างนี้ด้วยกัน ไม่ว่าฆราวาส ไม่ว่านักบวช ไม่ว่านักปฏิบัติเรา

ฉะนั้นจงทำความสังเกตสอดรู้ตนอยู่เสมอ สมกับเราเป็นผู้รักษาเรา คือรักษาใจอย่าให้สิ่งใดมาย่ำยีจิตใจได้ อย่าให้สิ่งใดมารบกวนจิตใจได้ คำว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้มารบกวนนั้นหมายถึง ใจไปคิดวาดภาพเอาสิ่งนั้น ๆ มาครุ่นคิดอยู่ภายในใจ ทำให้ว้าวุ่นขุ่นมัวอยู่ภายใน ผลก็เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นความจริงที่ต้องยอมรับกัน

เมื่อมีสติปัญญาคอยกำกับรักษา คอยขัดคอยขืนคอยต้านทานกันอยู่เสมอ ใจย่อมปลอดภัยไร้ทุกข์ เพราะมีพี่เลี้ยง คือสติปัญญาตามรักษา ปกติเราก็ทราบแล้วว่าอารมณ์เช่นนั้นเป็นสิ่งไม่ดี ให้ผลเป็นพิษเมื่อสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่บ่อย ๆ จึงต้องอาศัยการรักษา การกีดกัน การต้านทาน การต่อสู้กันเรื่อย ๆ คำว่าปะทะกันนั้น คือมีการต่อสู้จึงมีการปะทะ หากจิตใจของเราเลื่อนลอย สติไม่มี ปัญญาซึ่งเป็นศาสตราอาวุธอันสำคัญไม่มี คำว่าปะทะก็ไม่ปรากฏ นอกจากหมอบราบเรียบไปเลยเท่านั้น ถ้ายังมีปะทะก็ยังมีการต่อสู้กัน ทั้งเขาทั้งเราต่อสู้กัน เช่น ปะทะผู้ก่อการร้าย เป็นต้น เรียกว่า สู้กัน ต่างคน

ต่างสู้กัน ย่อมมีทางแพ้ทางชนะได้ แต่นักปฏิบัติธรรมไม่ควรให้มีคำว่า "สู้ไม่ได้ หรือแพ้กิเลส" นอกจากชนะไปเป็นพัก ๆ ตอน ๆ เพื่อก้าวเข้าสู่แดนชนะโดยสิ้นเชิงเท่านั้น

กิเลสที่เกิดขึ้นภายในจิตใจและมีอยู่ภายในใจ ไม่ว่าจะเป็นความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหาประเภทใด ๆ ทั้งปู่ย่าตายายของกิเลส ทั้งพ่อแม่ของกิเลส ทั้งลูกเต้าเหล่ากอของกิเลส มันเป็นข้าศึกทั้งนั้น เมื่อเข้ามาเกี่ยวข้องพัวพันกับใจ ใจที่มีสติก็ต่อสู้ต้านทานซึ่งกันและกัน จนเอาชัยชนะหรืออย่างน้อยก็สงบกันลงได้เป็นพัก ๆ หากยังไม่ชนะก็พอมีทางจับเงื่อนนั้นแง่นี้ของกิเลสได้ พอทรงตัวอยู่ได้ด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรของตน

ระหว่างใจกับอารมณ์สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่เรื่อย ๆ ถ้ามีสติก็รู้เรื่องกันไปเรื่อย ๆ ถ้าไม่มีสติ ใจก็เป็นเขียงเช็ดเท้าให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายเอา ซึ่งไม่สมควรแก่ผู้ปฏิบัติอย่างยิ่ง ฉะนั้นการต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ ต้องเอาจริงเอาจังตลอดไป เช่นเดียวกับนักมวยชกต่อยกันบนเวที ซึ่งต่างฝ่ายต่างฟัดกันจนสุดเหวี่ยง อ่อนข้อย่อหย่อนไม่ได้ ต้องแพ้หรือถูกน็อกไม่สงสัย

เราเป็นนักต่อสู้เพื่อกู้วิวัฏฏะ จึงขอให้เคารพพระพุทธเจ้า เชื่อฟังพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์อย่างถึงใจ เช่นเดียวกับนักมวยเชื่อครู อย่าเชื่อสิ่งใดยิ่งกว่าพุทธ ธรรม สงฆ์ เพราะในขณะเดียวกันนั้นมันมีสิ่งซึมซาบอยู่ภายในใจและแทรกซ้อนกันอยู่กับธรรม ส่วนมากพวกนั้นมักมีกำลังมากกว่าเสมอที่คอยทำลายให้เอนให้เอียง ดีไม่ดีล้มเหลวโดยไม่รู้สึกว่าได้เอนเอียงหรือล้มเหลวไป ทั้ง ๆ ที่อีแร้งอีกาบินตอมเพื่อ กุสลามาติกา อยู่รอบตัวแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีสติ ถ้ามีสติบ้างหรือมีสติสัมปชัญญะติดตัว ก็พอฟัดพอเหวี่ยงกันไป

จงยึดความลำบากของพระพุทธเจ้านำมาเป็นสักขีพยานแก่ตนเอง การประพฤติปฏิบัติธรรมของพระองค์รู้สึกว่าหนักมากยิ่งกว่าพวกเราเป็นไหน ๆ ดังที่เคยอธิบายให้ฟังหลายครั้งแล้ว เพราะความเป็นสัพพัญญู เป็นสยัมภู ทรงปฏิบัติโดยลำพังพระองค์เอง บรรดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอย่างนั้น ผู้ที่จะบุกเบิกทางเดินให้สัตว์ทั้งหลายไป

ด้วยความราบรื่นปลอดภัย ในขั้นต้นแห่งการบุกเบิกเพื่อความเป็นศาสดาและนำธรรมมาสอนโลก เป็นความลำบากขนาดไหน เพราะทางไม่เคยเดิน การจะเป็นสยัมภูก็ต้องปฏิบัติโดยลำพังพระองค์เองแบบ **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** โดยแท้ ไม่หวังพึ่งใคร

สุขทุกข์ลำบากลำบนแค่ไหนก็ต้องทน และทรงบำเพ็ญไม่ลดละท้อถอย ดังที่ทราบกันว่าทุกข์ถึงขั้นสลบไสลจนถึงสามครั้ง ไม่ใช่เพียงครั้งหนึ่งครั้งเดียวเสียด้วย สมมุติว่าให้พวกเราองค์หนึ่งองค์ใดสลบเพราะความเพียรกล้าดังพระองค์ในขณะนี้ จะพอมีองค์ใดกล้ารับไหม ขอตอบแทนได้เลยว่า จ้าง ๆ ๆ ก็ไม่มีใครกล้ารับ แต่จะได้ยินเสียงไม่เป็นท่าดังขึ้นทันทีว่า ยอมแล้ว ๆ หมอบราบแล้ว ๆ ถ้าจะให้สลบแบบพระพุทธ-เจ้าละก็ จะขอวิงวอนให้กิเลสทั้งมวลนับแต่ปู่ย่าตายายลงไปถึงเหลนตัวเล็ก ๆ แดง ๆ ของกิเลสมา กุสลา มาติกา เอาไปเป็นทาสเช็ดมูตรเช็ดคูถให้มันยังจะเบากว่าการสลบเป็นไหน ๆ ต๊าย ตาย ไม่เอา ๆ ถอยพวกเราถอย วิ่งพวกเราวิ่ง ถ้าลงเป็นแบบนี้ นี่คือเสียงอุทานของพวกเราจะโผล่ขึ้นในท่ามกลางที่ประชุมเวลานี้

เมื่อเป็นเช่นนี้จะพอเห็นคุณค่าแห่งความเพียรของพระองค์บ้างไหม ลองคิดดูตรองดู เทียบเคียงดูขณะนี้ บางทีอาจเป็นประโยชน์มีใจฮึกหาญขึ้นมาบ้าง พระพุทธเจ้าถ้าไม่ได้ทุ่มเทพระอาการทุกส่วนลงถึงขนาดที่ว่า เอา ตายก็ตาย สลบก็สลบ เมื่อไม่ฟื้นจะตายก็ตายไป เมื่อไม่ตายให้ได้ชัยชนะเป็นศาสดาโดยถ่ายเดียว ไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น ถ้าพระทัยไม่มีความเข้มแข็งถึงขนาดนั้น ก็ต่อสู้กิเลสไม่ได้และเป็นศาสดาของโลกไม่ได้ พวกเราจึงนำมาเทียบกับตัวเองเพื่อถือเอาประโยชน์ แม้ไม่ได้แบบท่านทุกกระเบียดก็พอจะมีหลักยึด สมคำที่เปล่งระลึกถึงท่านว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** บ้าง

ความทุกข์ที่สืบเนื่องมาจากการยอมจำนนกิเลสนั้น เราต่างก็เคยแบกหามมานานแสนนานจนถึงปัจจุบันนี้ และยังจะแบกจะหามภพชาติซึ่งเป็นกองทุกข์ตลอดไปนั้น เรายังจะมีความสามารถ มีความพอใจแบกหามไปโดยไม่เข็ดหลาบอยู่เหรอ การประกอบความเพียรเพื่อรื้อถอนสิ่งเป็นเชื้อให้ก่อภพก่อชาติ อันกลมกลืนไปกับกองทุกข์ให้เราแบกหามนั้น ทำไมเราจะไม่มีความสามารถ ทำไมจะไม่มีกำลังต่อสู้ ทำไมจะไม่มีความอุตส่าห์พยายาม ทำไมจะไม่อดไม่ทนได้

การอุตส่าห์พยายามจนสุดกำลัง แม้จะตายในชาตินี้ก็เป็นเพียงชาติเดียว ไม่ต้องตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ หลายครั้งหลายหนจนหาประมาณไม่ได้เหมือนกิเลสพาให้ตาย ทำไมเราจะแย่งชิงความอุตส่าห์เสือกคลานตามกิเลส มาเป็นความอุตส่าห์พยายามทางความหลุดพ้นไม่ได้ ถ้าเราจะเป็นลูกท่านผู้เป็นนักรบอย่างจริงใจน่ะ การตายด้วยความเพียรมีความสุข มีดีกรี มีศักดิ์ศรีเหนือกิเลสอยู่มาก เราจึงควรตายด้วยความพากเพียร เชื่อพระพุทธเจ้าเชื่อให้ถึงใจ พระองค์ทรงดำเนินอย่างใดจงเชื่อให้ถึงใจ จะเป็นกำลังใจกำลังความเพียรทุกด้าน ต่อต้านกิเลสให้บรรลัยจากใจไม่เนิ่นนาน

เราเป็นลูกศิษย์ตถาคตปรากฏในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนแล้วว่า เป็นเพศของพระ ซึ่งเป็นเพศที่มีความอุตส่าห์พยายามมาก พระของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้นเป็นเพศที่มีความอดความทนต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าภายนอกภายใน ตลอดถึงโลกธรรมทั้งภายในภายนอกซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล ไม่สะทกสะท้านหวั่นไหว เราเป็นพระปฏิบัติ ต้องอดต้องทนต้องมีความขยันหมั่นเพียร ต่อสู้เพื่อความเป็นสิริมงคลเพื่อความพ้นโลก หนักก็ต้องสู้ต้องทนเพราะทางเดินอยู่ตรงนี้ ไม่มีทางอื่นเป็นที่เดิน

หากมีทางอื่นเป็นที่ราบรื่นดีงามสะดวกสบายพอเลือกได้ และถึงได้อย่างรวดเร็วทันใจแล้ว พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ซึ่งเป็นจอมปราชญ์และทรงมีพระเมตตาต่อสัตว์โลกอย่างเต็มพระทัยอยู่แล้ว ทำไมจะไม่ประทานทางสายนั้นให้โลกทั้งหลายได้ดำเนินกัน ทั้งนี้ก็เพราะมันไม่มี พระพุทธเจ้าเองจึงต้องทรงลำบาก การประกาศพระศาสนาก็ประกาศตามร่องรอยที่ทรงรู้ทรงเห็น อันเป็นแนวทางที่ถูกต้องดีงามนั้นแลแก่สัตว์โลก เมื่อพวกเราไม่มีปัญญาจะเลือกเองได้ ยากลำบากก็ต้องดำเนินไปตามทางสายที่ประทานให้นี้ เพราะไม่มีทางอื่นเป็นที่พอหลบหลีกปลีกไปได้ ซึ่งเมื่อปลีกออกไปก็เต็มไปด้วยขวากด้วยหนาม ใครจะมีความกล้าหาญต่อขวากต่อหนาม คือกิเลสอยู่อีกเพราะเวลานี้กำลังจะพากันปฏิบัติเพื่อหนีให้พ้นจากกิเลสอยู่แล้ว ยังจะโดดจากทางที่ถูกต้องดีงามออกไปให้มันทำเป็นอาหารว่างอีกหรือ

ทางที่เป็นไปเพื่อความปลอดภัยก็คือ มัชฌิมาปฏิปทา กิเลสมันดุดันขนาดไหนมันดื้อด้านขนาดไหน จงผลิตมัชฌิมาปฏิปทา คือสมาธิ คือสติปัญญาขึ้นให้เต็มภูมิ

ให้ทันกัน ฟิตให้เหมาะกับความเป็นมัชฌิมาที่จะแก้กิเลสปราบกิเลสได้ กิเลสประเภทดื้อด้านก็มีมัชฌิมาประเภทกล้าแข็งรุนแรงต่อสู้กัน ไม่มีคำว่าถอย มัชฌิมาผลิตขึ้นมาให้พอเหมาะพอสมกัน เช่นเดียวกับเขานำไม้เสามาปลูกบ้านปลูกเรือน ไม้ที่ยังหยาบอยู่ควรจะตัดจะฟันจะถากให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มกำลังวังชา ก็ต้องถากต้องฟันให้เต็มฝีมือเต็มกำลัง เหมือนจะฟันทิ้งผ่าทิ้งหมดทั้งต้นนั้น แต่ความจริงเขาถากในส่วนที่หยาบที่คดที่งอออกให้หมด เหลือไว้แต่ส่วนที่ดีที่เป็นประโยชน์ เพื่อมาทำเป็นบ้านเป็นเรือนต่างหาก เขามิได้ฟันทิ้งถากทิ้ง

เครื่องมือก็มีหลายประเภทในการสร้างบ้านสร้างเรือน อย่างหยาบก็มี อย่างกลางก็มี อย่างละเอียดก็มี จึงจะสำเร็จประโยชน์ได้ตามต้องการ เครื่องมือที่จะสร้างจิตใจหรือเครื่องมือปราบกิเลสก็เหมือนกัน คำว่ามัชฌิมาก็หมายถึง เครื่องมือปราบกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในจิตใจนั่นเอง กิเลสหนาขนาดไหน ดื้อด้านขนาดไหน ต้องนำหลักมัชฌิมาปราบให้ถึงกัน คือเครื่องมือให้ถึงกันเข้าปราบปราม จึงจะเป็นความเหมาะสมกับการแก้กิเลสประเภทนั้น ๆ

หากกิเลสหนา แต่เราจะทำแบบลูบ ๆ คลำ ๆ ก็เข้ากันไม่ได้ เช่นเดียวกับไม้ทั้งต้นที่จะนำมาเป็นต้นเสานั่นแล ซึ่งยังไม่ถากไม่ฟันอะไรเลย แต่เอากบไปไสไม้ทั้งต้นมันจะเป็นบ้านเป็นเรือนได้อย่างไร ต้องเอาขวานถากฟันเข้าไป เมื่อถึงขั้นที่จะไสกบก็เอากบมาไส หลังจากได้ถากอย่างเกลี้ยงเกลา ดัดที่คดที่งอให้ตรงหมดแล้ว ย่อมควรแก่การยกขึ้นเป็นเสาบ้านเสาเรือนได้

เรื่องของกิเลสก็เหมือนกัน อย่างหยาบเวลานี้มันเต็มอยู่ในหัวใจของพวกเรา เราจะทำแบบลูบ ๆ คลำ ๆ มันไม่ทันกัน นี้ไม่จัดเป็นมัชฌิมา เพราะมีกำลังอ่อนกว่ากิเลสกำลังไม่เพียงพอกับกิเลสก็นำมาแก้กิเลสไม่ได้ กิเลสหยาบสติปัญญาก็ต้องเอาให้หนักให้ทันกัน กิเลสละเอียดเข้าไป สติปัญญาก็ละเอียดตามกันไป จนกระทั่งกิเลสหาที่หลบซ่อนไม่ได้ เพราะอำนาจแห่งปัญญาฉลาดแหลมคม ตามต้อนฟาดฟันกันจนแหลกแตกกระจายไปหมด นี่แลหลักมัชฌิมาเป็นอย่างนี้

เราอย่าเข้าใจว่าปฏิบัติไปเสมอ ๆ อยู่ธรรมดา ๆ เป็นมัชฌิมาของธรรม นั่นมันมัชฌิมาของกิเลสต่างหาก ไม่ใช่มัชฌิมาของธรรม ควรหนักก็ต้องหนัก มัชฌิมาแปลว่าความเหมาะสมหรือท่ามกลาง ท่ามกลางก็คือความเหมาะสมความพอดีนั่นเอง จะพอดีกับกิเลสประเภทใด ๆ ก็ผลิตขึ้นมาบรรดาสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ความเพียรก็ให้กล้าแข็ง แข็งจนแกร่งเป็นหินเป็นเหล็กไปเลย สติปัญญาก็ตั้งไม่หยุดไม่ถอย พินิจพิจารณาไม่ละไม่วางเพราะสติปัญญาอยู่กับตัวของเราเอง นี่เรียกว่ามัชฌิมา คือเหมาะสมกับการแก้กิเลสแต่ละประเภท ๆ และแต่ละกาลแต่ละสมัยที่กิเลสปรากฏตัวขึ้นมา และต่อสู้กันไม่ลดละปล่อยวาง

จิตที่ยังไม่สงบก็พยายามทำให้สงบ มีสติคอยรักษาหรือควบคุมงานแห่งการภาวนาของตน เราเคยส่งเคยคิดกับเรื่องอารมณ์ต่าง ๆ มาตั้งแต่วันเกิดแล้วจนบัดนี้ ยังเสียดายความคิดอะไรอีก ความคิดเหล่านั้นถ้าจะเป็นเหตุเป็นผล เป็นมงคล เป็นประโยชน์ ดังที่ชอบคิดชอบปรุงกัน มันก็ควรจะเป็นผลเป็นประโยชน์ล้นโลกจนไม่มีที่เก็บนั่นแล แต่ส่วนมากมีแต่ความทุกข์เต็มหัวใจ ล้นหัวใจ เรายังเสียดายความคิดเหล่านั้นอยู่ ก็เท่ากับเรายังเสียดายหัวหนามที่ปักหรือทิ่มแทงอยู่ในฝ่าเท้า ไม่สนใจที่จะถอดถอนมันออกเลยนั่นเอง เวลานี้เราจะถอนหัวหนามออกจากฝ่าเท้า คือถอนกิเลสออกจากใจ จึงไม่ควรเสียดายอารมณ์อะไรในขณะที่ทำความพากเพียร

เราเคยคิดมามากแล้วเรื่องรูป เรื่องเสียง เรื่องกลิ่น เรื่องรส เครื่องสัมผัส ที่มีอยู่ทั่วโลกดินแดน มันเป็นเรื่องของใจเราไปเที่ยววาดภาพสิ่งนั้นสิ่งนี้มาเป็นเรื่องราวและหลงมโนภาพของตน หลงอารมณ์ของตน ครุ่นคิดในอารมณ์ของตน ยุ่งในอารมณ์ของตน จนหาที่ไปที่มาไม่ได้ เหมือนตามรอยวัวในคอกต่างหาก ไม่ใช่ของจริงอะไรเลย เราเสียดายอะไรมันนักหนา จนหาเวลาและความพยายามพรากจากกันไม่ได้

อารมณ์แห่งธรรมซึ่งจะทำให้เรามีความสงบเย็นใจ ด้วยการบังคับจิตลงสู่อารมณ์แห่งธรรม เช่น กำหนดอานาปานสติ ก็ให้รู้ลมทุกระยะของลม ทำไมจึงฝืดเคืองดิ้นรนกวัดแกว่งเอานักเอาหนา ราวกับจูงหมาใส่ฝนไม่ผิดเลยเช่นนั้น อย่าเสียดายความคิดอย่าให้ความคิดใดเข้ามาแทรกในขณะที่ทำงานนั้น ความคิดคือสังขารมันคอยจะแทรก

อยู่เสมอ สังขารเป็นตัวมารสำคัญ สัญญาเจ้าสหายกันก็ยื่นตัวออกไปอย่างละเอียดตามรู้ได้ยาก จิตธรรมดานี้ตามรู้ได้ยาก ถ้าจิตที่ละเอียดแล้วก็รู้กันได้เร็ว

การพิจารณาร่างกาย จะเป็นร่างกายข้างนอกข้างในก็เอาให้จริงให้จัง อย่าสักแต่พิจารณาผ่านไปเฉย ๆ ว่าได้เท่านั้นครั้งเท่านี้ครั้ง เท่านั้นรอบเท่านี้รอบ นั้นนับเอาก็ได้ไม่สำคัญ สำคัญที่ความรู้แจ้งเห็นจริงเพราะการพิจารณาด้วยความเจาะจง ด้วยความมีสติปัญญาเป็นผู้ทำงานด้วยเจตนาจริง ๆ จนปรากฏความจริงขึ้นมาอย่างชัดเจนเนื่องจากการพิจารณาหลายครั้งหน เมื่อชัดในสิ่งใดสิ่งนั้นก็หายสงสัย ให้เอาจริงเอาจัง

การเชื่อพระพุทธเจ้าเชื่ออย่างนี้และทำอย่างนี้ ไม่เหลาะแหละ พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญอย่างไร จงเชื่อธรรมท่านและปฏิบัติดำเนินอย่างท่าน จงรักธรรม รักตน และเสียดายตน เสียดายธรรม มากกว่าเสียดายอารมณ์ทั้งหลายที่เคยเกี่ยวข้องกันมานานซึ่งไม่เกิดประโยชน์อะไรนอกจากโทษโดยถ่ายเดียว พระสงฆ์สาวกท่านดำเนินอย่างไรเป็นคติตัวอย่างแก่พวกเราได้อย่างดีเยี่ยม บรรดาสาวกอรหันต์ที่เราเปล่งวาจาถึงท่านระลึกนึกน้อมถึงท่านทางด้านจิตใจว่า **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** อย่าเพียงระลึกถึงท่านว่าเป็นสรณะเพียงเท่านั้น ให้ระลึกถึงปฏิปทาที่ท่านพาดำเนินมา เพื่อเป็นคติตัวอย่าง และเป็นกำลังใจของเราได้ก้าวเดินตามท่าน อย่างองอาจกล้าหาญไม่สะทกสะท้านต่ออุปสรรคใด ๆ ด้วย แม้ไม่ได้แบบท่านทุกกระเบียดก็ยังดี อยู่ในเกณฑ์ของลูกศิษย์ที่มีครูสั่งสอน

กิเลสเป็นสิ่งที่ละเอียดแหลมคม และเป็นสิ่งที่กล่อมจิตใจของโลกได้อย่างสนิทติดจม ทำให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลใฝ่ฝันไปตามมันไม่มีเวลาอิ่มพอ การเห็นโทษย่อมเห็นโทษของมันได้ยาก ถ้าไม่นำสติปัญญาเข้าไปจับ เข้าไปเทียบเคียง เข้าไปพิสูจน์พิจารณาจะไม่มีโอกาสรู้เห็นว่ากิเลสนี้เป็นโทษต่อจิตใจของสัตว์โลกเลย เพราะฉะนั้นสัตว์โลกจึงต้องมีความพอใจในความโลภ ในความโกรธ ในความหลง ความรักความชัง อาการต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลส จิตใจของคนและสัตว์มีกิเลสชอบกันทั้งนั้น แต่เรื่องของธรรมซึ่งจะเป็นเครื่องแก้กิเลสไม่ค่อยชอบกัน เพราะถูกกีดกันจากกิเลสที่เป็นข้าศึกต่อธรรมไม่ให้ชอบธรรม ไม่ให้นำธรรมมาตำหนิมัน ไม่ให้นำธรรมมาแก้มัน มาปราบมัน

ผู้จะพอรู้โทษของกิเลส ต้องเป็นผู้ได้สัมผัสธรรม รู้รสของธรรม รู้คุณค่าของธรรมภายในใจมากน้อยทางด้านปฏิบัติ นำมาเทียบกับกิเลสในแง่ดีชั่วสุขทุกข์ต่าง ๆ และทราบโทษทราบคุณจากระหว่างกิเลสกับธรรมโดยลำดับ การศึกษาธรรมการปฏิบัติบำเพ็ญธรรมย่อมค่อยเป็นไปเอง นับแต่ขั้นล้มลุกคลุกคลาน จนถึงขั้นอาจหาญเกรียงไกร และขั้นหมดอาลัยในกิเลสโลกามิสทั้งมวล **อนาลโย** เสียได้

ส่วนกิเลสจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจมันก็เป็นกิเลสอยู่เรื่อยไป เพราะในจิตทั้งดวงมันเป็นกิเลสทั้งสิ้นอยู่แล้ว มันจึงมีอำนาจมาก มีกำลังมาก เนื่องจากเคยเสี้ยมสอนและบังคับบัญชาจิตใจของโลกมาเป็นเวลานานแสนนานแล้ว ชนิดที่ว่าโลกกับมันเป็นอันเดียวกัน เรากับกิเลสก็เป็นอันเดียวกัน ไม่ทราบอะไรเป็นกิเลสอะไรเป็นเรา มันกล่อมได้ถึงขนาดนั้น เป็นอวัยวะอันเดียวกันไปหมด (ส่วนจุดหมายอันสำคัญที่เรามุ่งมั่นอยู่เวลานี้คือ เรากับธรรม ธรรมกับเราเป็นอันเดียวกัน)

ปกติของสามัญชนจะหาทางรู้โทษของกิเลสไม่ได้ โลภก็พอใจโลภเพราะกิเลสพาให้พอใจ ไม่เห็นว่าความโลภนั้นเป็นภัย ไม่เห็นว่าความโลภนั้นเป็นความผิด โลภผู้อื่นโลภได้ แต่เขาโลภเราไม่ชอบ โกรธเขาโกรธได้ดุด่าเขาด่าได้ แต่เขาด่าเราไม่ได้ นี่เรื่องของกิเลสมันให้เป็นอย่างนั้น ทำให้เข้าใจว่าเจ้าของถูกต้องอยู่เสมอทุกกรณี ที่จะระลึกโทษว่าตัวผิดนี้มีน้อยมาก หรือไม่มี ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสล้วน ๆ หากไม่มีธรรมเข้าไปแทรกบ้างจะไม่เห็นว่าตนผิดเลย

คำว่ากิเลสจึงไม่เห็นแก่ใคร ไม่มีใครแซงในความเห็นแก่ตัวและความถือตัวใหญ่เหนืออะไร ๆ โลภก็มาก โกรธก็ง่าย การเอารัดเอาเปรียบก็เก่ง ความอาฆาตมาดร้ายก็เร็วและฝังลึกไม่ยอมถอน ความเห็นแก่ตัวกับความตระหนี่ถี่เหนียวใครแตะไม่ได้สองอย่างนี้เป็นเพื่อนสนิทติดกันจนแกะไม่ออก เสียไปน้อยแต่จะเอาให้ได้มาก ๆ ไม่ยอมเสียเปรียบใคร นี่แหละโลกจึงแก้ไม่ตก อยู่ด้วยกันจำนวนมากน้อยจึงมักเอารัดเอาเปรียบกัน เบียดเบียนกัน ทำลายกัน กดขี่ข่มเหงกัน ให้ได้รับความกระทบกระเทือนซึ่งกันและกันอยู่เสมอ หาความสงบไม่ได้ ก็เพราะอำนาจของกิเลสมันครอบงำหัวใจนั่นแล จะเป็นอะไรที่ไหนกัน

หากมีธรรมะเป็นเครื่องทดสอบพินิจพิจารณาบ้าง คนเราย่อมอยู่ด้วยกันได้ เพราะยอมรับความจริงซึ่งกันและกัน เราเองก็ยอมรับความจริงของเรา ตรงไหนผิดก็ยอมรับว่าผิดและพยายามแก้ไข คนอื่นผิดก็ยอมรับตามความจริง โลกย่อมอยู่ด้วยกันได้เป็นผาสุก มีธรรมเท่านั้นเป็นคู่แข่งกิเลส เป็นเครื่องแก้กิเลสตัวเสนียดจัญไรต่อโลก หากไม่มีธรรมเลย เราจะไม่เห็นว่ากิเลสนี้เป็นโทษเป็นคุณอะไรต่ออะไรกับตัวของเราและโลกทั่ว ๆ ไป จะเห็นเป็นความถูกต้องตามใจชอบไปเสียสิ้น ทั้ง ๆ ที่มันเป็นโทษ เมื่อนำธรรมะเข้ามาทดสอบเทียบเคียงแล้ว ย่อมทราบที่ได้ที่เสียที่ดีที่ชั่ว ที่ควรละควรส่งเสริม เพราะโลกมีของสองสิ่งคือดีกับชั่วเป็นคู่กัน

เมื่อมีสองสิ่งย่อมเป็นคู่แข่งกัน เช่น คนดีกับคนชั่ว ย่อมเป็นคู่แข่งกันอยู่ในตัว อันเดียวไม่ทราบจะแข่งกับอะไร นี้มันมีแต่กิเลสอย่างเดียวภายในหัวใจ หาคู่แข่งไม่ได้ จึงไม่ทราบว่ากิเลสเป็นความผิด เป็นความไม่ดี ให้โทษแก่ตนอย่างไรบ้าง แม้ทุกข์ขนาดไหนก็ยอมรับ กิเลสพาให้คิดให้ปรุงให้พูดจาให้ทำประการใด ซึ่งส่วนมากเป็นความผิด ก็ต้องทำไปตามอำนาจป่าเถื่อนนั้น เพราะไม่มีอะไรภายในใจมาคัดค้าน เนื่องจากมีอย่างเดียวคือกิเลสเป็นผู้บงการ

เมื่อนำธรรมเข้าไปวินิจฉัย หรือได้ยินได้ฟังอรรถธรรม และอ่านเรื่องอรรถเรื่องธรรมเข้าไป ก็มีความรู้แปลก ๆ แฝงขึ้นมา และมีข้อเทียบเคียงฝ่ายผิดฝ่ายถูก จากนั้นก็มีแก่ใจ และพยายามแยกแยะกันออกได้ โดยเห็นว่าธรรมเป็นอย่างนี้กิเลสเป็นอย่างนั้น ความโลภเป็นอย่างนั้นความไม่โลภเป็นอย่างนี้ ความโกรธเป็นอย่างนั้น ความไม่โกรธเป็นอย่างนี้ ความหลงเป็นอย่างนั้น ความไม่หลงเป็นอย่างนี้ ความฟุ้งเฟ้อ เห่อเหิมเป็นอย่างนั้น ความมีใจสงบเย็นเป็นอย่างนี้ ค่อยเข้าใจไปโดยลำดับ

ทีนี้ก็หาอุบายวิธีแยกแยะและนำออกเป็นสัดเป็นส่วน เป็นดี เป็นชั่ว แยกออกคนละทิศละทางจากตัวเราเอง ตัวเราก็มีที่หลบซ่อนผ่อนคลาย หายจากทุกข์ไปเรื่อย ๆ เบื้องต้นต้องอาศัยกำลังวังชาบังคับบัญชาฦๅไถกันไป เพราะยังไม่เคยเห็นผลของงาน เช่นเดียวกับเด็กทำงานนั่นแหละ ผู้ใหญ่ต้องคอยบังคับบัญชา พอลับตาผู้ใหญ่ เด็กก็เถลไถล เราก็เหมือนกัน เมื่อยังไม่เห็นผลของธรรมเกิดขึ้นที่ใจบ้างเลยก็ขี้เกียจ ต้องอาศัย

ความบังคับบัญชาตัวเอง สติเป็นของสำคัญ เมื่อใจได้รับความสงบเย็นลงไป นี่เป็นเครื่องวัด เป็นผลของงาน เป็นพยานประจักษ์ขึ้นมา

พอใจได้รับความสงบเพราะองค์แห่งภาวนา จะเป็นภาวนาบทใดก็ตาม เมื่อใจสงบแล้วมันเย็น เย็นซาบซึ้งละเอียดอ่อน ในขณะเดียวกันก็เห็นโทษแห่งความวุ่นวายอ๋อ ที่ใจหาความสงบสุขไม่ได้นี้ เพราะความวุ่นวายเข้ายุ่งกวนจิตใจอยู่เสมอนั่นเอง จนหาเวลาพักผ่อนหย่อนจิตไม่ได้เลย จิตหาความสงบไม่ได้ บัดนี้จิตได้รับความสงบเย็นเพราะอำนาจแห่งธรรม ธรรมกับกิเลสก็เริ่มเป็นคู่แข่งกันขึ้นมาในคน ๆ นั้น เมื่อใจได้รับความสงบก็ทราบว่าสงบเพราะอะไร สงบเพราะสมาธิธรรม ภาวนาธรรม ก็ย่อมมีทางที่จะต่อสู้กับกิเลสเรื่อย ๆ ไป ไม่ลดละท้อถอยด้อยสติปัญญาเหมือนแต่ก่อน

จิตเมื่อได้รับการอบรมอยู่เสมอ ไม่ละความพยายาม จะต้องมีความเจริญขึ้นเรื่อย ๆ เจริญขึ้นวันละเล็กละน้อย เช่นเดียวกับความเติบโตของเด็กที่ได้รับการบำรุงรักษาจากผู้เลี้ยงดู จิตใจก็ได้รับการบำรุงจากการเลี้ยงดูการรักษาของเรา การบำรุงด้วยอรรถด้วยธรรม ด้วยการเจริญภาวนา ด้วยการระวังรักษาไม่ให้เคลื่อนคลาดไปสู่ทางหายนะให้เกิดความเดือดร้อน และรักษาอยู่โดยสม่ำเสมอโดยความมีสติ จิตก็จะมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อย ๆ จนเราไม่ทราบเลยว่าเบื้องต้นจิตเป็นอย่างนั้น และจิตเจริญขึ้นมาเป็นอย่างนี้ได้ตั้งแต่เมื่อไร

ส่วนที่จะทราบชัดเป็นขณะ ๆ นั้นได้แก่ จิตตภาวนา เวลาจิตมีความสงบในขณะนั้นย่อมทราบได้ชัดว่าขณะนี้จิตสงบ เมื่อสงบหลายครั้งหลายหน จิตใจก็ค่อยเตียนโล่งเข้าไป ๆ ตอนนี้สังเกตได้ยากเพราะเกลี้ยงเกลาลงไปเรื่อย ๆ มีรากฐานมั่นคงลงไปเรื่อย ๆ อาศัยการอบรมอยู่โดยสม่ำเสมอ จิตที่สงบแล้วสงบเล่าหลายครั้งหลายหนนั้น นอกจากจิตจะมีความสะอาดผ่องใสละเอียดเข้าไปแล้ว ยังเป็นการสร้างฐานขึ้นภายใน จิตเองให้มีความแน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้นอีกด้วย

พอใจมีความสงบบ้าง เอาละทีนี้พิจารณาทางด้านปัญญา ค้นดูเรื่องธาตุเรื่องขันธ์นี่ การค้นแร่แปรธาตุให้ค้นให้แปรที่ตรงนี้ ธาตุก็คือ ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีแต่

ธาตุล้วน ๆ อยู่ภายในร่างกายนี้ หาเป็นเราที่ตรงไหนมี ถ้าว่าดินก็มีแต่ดินล้วน ๆ น้ำก็มีแต่น้ำ ลมก็มีแต่ลม ไฟก็มีแต่ไฟ เราไปเสกสรรปั้นยอเอาสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นเราเป็นของเรา ไม่ละอายธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ บ้างเหรอ ถ้าเขามีวิญญาณเขาพูดได้ เขาจะหัวเราะเราและด่าเราจนน่าอับอายนั่นแล ว่า "ไอ้พวกกรรมฐานโง่ โง่ต่อหน้าต่อตาพวกข้าอย่างไม่อายเลยนี่ ก็พวกข้าคือกองธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ทำไมไปกล้าหาญไม่เข้าอรรถเข้าธรรม เหมาเสกสรรว่าพวกข้าเป็นเราเป็นของเรา เป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นหญิงเป็นชายยุ่งไปหมด ก็พวกข้ามิใช่พวกยุ่งเหมือนพวกแกโง่ ๆ นี่นา มาเสกสรรปั้นแต่งไปหาพระแสงอะไร ก็ดูตามความจริง รู้ตามความจริงกลัวเขาจะไม่ว่า 'บ้าเสกสรร' หรือยุ่งจริงกรรมฐานพวกนี้ ไม่เหมือนกรรมฐานของพระพุทธเจ้าซึ่งท่านเหล่านั้นพิจารณาตามความจริง รู้ตามความจริง ไม่เที่ยวเสกสรรแบบปลอมเหมือนกรรมฐานพวกนี้" แต่นี่เขาเป็นดิน เขาเป็นน้ำ เขาเป็นลม เขาเป็นไฟ เราจะถือหรือไม่ถือ เขาก็คือดิน น้ำ ลม ไฟ อยู่เช่นนั้น เขาไม่ด่า เราจึงพอมีหน้าเหลืออยู่

ความถือเป็นความหนักหน่วงของใจเรา ความทุกข์ความลำบากเพราะอุปาทานก็เป็นภาระหนักของเรา เพราะฉะนั้นต้องแก้ด้วยสติปัญญา พิจารณาลงให้ชัดในร่างกายนี้ พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเห็นจริงด้วยกายคตาอันนี้ สาวกทั้งหลายก็เหมือนกัน สติปัฏฐานสี่เป็นทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ อริยสัจสี่เป็นทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ ฟังให้ดีให้ถึงใจ ความพ้นทุกข์จริง ๆ อยู่นอกอริยสัจ ความพ้นทุกข์จริง ๆ อยู่นอกสติปัฏฐานอีกทีหนึ่ง ทั้งสองนี้เป็นทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ ผู้พ้นทุกข์คือจิต จิตที่บริสุทธิ์แล้วเป็นผู้พ้นทุกข์ มิใช่สติปัฏฐานสี่และอริยสัจสี่เป็นผู้บริสุทธิ์และเป็นผู้พ้นทุกข์ นั่นเป็นทางเดินอันชอบธรรมของจิตต่างหาก

นี่เราได้พิจารณาเห็นชัด หายสงสัย กาย เวทนา จิต ธรรม พิจารณากาย กายใน กายนอก ท่านอธิบายไว้ในสติปัฏฐานสี่ แต่เรื่องอุบายวิธีของเราที่จะพิจารณากายคตาสติ นั้นหาที่สิ้นสุดไม่ได้ แล้วแต่จะถนัดอย่างใด จะพิจารณาให้เป็นอสุภะอสุภังเป็นป่าช้าผีดิบหมดทั้งตัวนี้ก็เป็นได้ เพราะกายนี้เป็นป่าช้าผีดิบอยู่แล้ว พิจารณาทางภาคอสุภะก็เป็นอย่างนี้ จะพิจารณาทางธาตุทางขันธ์ มันก็เป็นธาตุอยู่แล้วตามธรรมชาติ

ของมัน เป็นความจริงของตัวเองแต่ละอย่าง ๆ มันปลอมอยู่ที่ใจดวงเดียว ที่ไปเสกสรรปั้นยอเขาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ใจอยู่ไม่เป็นสุข เพราะฉะนั้นจึงได้รับแต่ทุกข์แบกแต่ทุกข์อยู่ร่ำไป เพราะความอยู่ไม่เป็นสุขของจิตเอง ถ้าอยู่เป็นสุขมันก็ไม่มีทุกข์ เดี๋ยวเอื้อมไปโน้น เดี๋ยวคิดไปนี้ ปรุงสิ่งนั้นสำคัญมั่นหมายสิ่งนี้อยู่อย่างนั้น ผลจึงเป็นไฟขึ้นมาเผาตน

จึงต้องอาศัยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร พินิจพิจารณาแยกแยะเรื่องสัญญาอารมณ์ออกเป็นชิ้นเป็นอัน พิจารณาธาตุขันธ์ให้เห็นชัดเจนตามเรื่องของธาตุของขันธ์เอ้า จะพิจารณาให้แตกกระจายลงไปก็แตก พิจารณาจนชำนิชำนาญ แม้เราไม่พิจารณาว่าธาตุ มันก็เป็นธาตุอยู่ตามหลักธรรมชาติของมันเอง พิจารณาว่าขันธ์ ขันธ์ก็แปลว่าหมวด แปลว่ากอง กองรูป กองเวทนา กองสัญญา กองสังขาร กองวิญญาณ ก็อยู่ในกายในใจนี้ คำว่าขันธ์ ขันธ แปลว่ากอง แปลว่าหมวด กองตั้งแต่พื้นเท้าถึงบนศีรษะมันกองสูงขนาดไหนกองขันธ์น่ะ

กองรูปก็คือรูปกายนี้ กองเวทนาก็มีตั้งแต่พื้นเท้าจดบนศีรษะ กองสัญญาก็จำได้หมดตรงไหน ๆ ก็จำได้ กองสังขารก็ปรุงแต่งได้ทั้งภายในภายนอก กองวิญญาณก็คือความรับทราบจากอายตนะภายนอก เช่น รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เข้ามาสัมผัสเข้ามาถูกต้องกับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็นอารมณ์ขึ้นมา ขณะที่รับทราบว่านั้นเป็นรูป นี้เป็นเสียง เป็นต้น นั่นเรียกว่าวิญญาณ พอผ่านไปแล้วความรับทราบนี้ก็ดับไปพร้อม ๆ กับสิ่งที่สัมผัสผ่านไป แต่อารมณ์ที่นำมายึดไว้ภายในใจนี้ เป็นธรรมารมณ์ไม่ยอมผ่านไปด้วย โดยอาศัยอารมณ์อดีตที่เคยได้รู้ได้เห็น ได้ยินได้ฟังมาแล้วนั้นนำเข้ามาหมักดองอยู่ภายในใจ ครุ่นคิดอยู่ที่นี่ เป็นอารมณ์อยู่ที่นี่ สร้างกิเลสอยู่ที่นี่เพราะไม่มีสติปัญญาแก้ทัน จงพิจารณาแยกแยะให้เห็นตามความจริงเช่นนี้ พิจารณาอันใดให้เห็นชัด อย่าคาดคะเน อย่าเดา ให้เห็นตามความจริง มันแสดงขึ้นมาอย่างไรให้ดูตามความจริงนั้น นี่ปัญญาขั้นต้น

อุบายวิธีของปัญญานี้ไม่มีสิ้นสุด ขอให้พิจารณาให้ปัญญาก้าวออกเถอะ อยู่เฉย ๆ จะให้ปัญญาก้าวออกเองมันเป็นไปไม่ได้ เราก็เคยเชื่ออย่างฝังใจมาแล้วว่า ท่านว่า

สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ มหานิสํโส. สมาธิอันศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก **สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา.** ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก **ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ.** จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ แน่ะ ฟังดูซิ

นี่เราก็มีศีลเป็นที่อบอุ่นอยู่แล้ว สมาธิก็เร่งเข้าไป ศีลเป็นศีล สมาธิเป็นสมาธิ อย่าเข้าใจว่าศีลจะหนุนให้เป็นสมาธิขึ้นมาเอง สมาธิจะหนุนให้เป็นปัญญาไปโดยลำดับเอง โดยไม่ต้องพิจารณาทางปัญญา อย่างนี้ขัดต่อความจริงซึ่งต้องพิจารณาทางปัญญาจึงจะเป็นปัญญาขึ้นมาได้ แม้สมาธิก็ต้องทำให้เป็นสมาธิ

เพียงมีศีลแล้วสมาธิจะเกิดเอง มีสมาธิแล้วปัญญาจะเกิดเองดังนี้ แม้จนวันตายก็ไม่เกิด อย่าพากันนั่งคอยนอนคอยแบบลม ๆ แล้ง ๆ ทั้งศีล ทั้งสมาธิ ทั้งปัญญาต้องทำให้เกิดทั้งสิ้นจึงจะเกิดมี ถ้าไม่นำไปใช้ก็ไม่เกิดผลอะไร เช่น มีด ขวาน หรือเครื่องมือต่าง ๆ ที่นำมาใช้งาน ถ้าไม่เอามาใช้งาน มีดก็เป็นมีด ขวานก็เป็นขวาน สิ่วก็เป็นสิ่ว กบก็เป็นกบ เลื่อยเป็นเลื่อยอยู่อย่างนั้น ไม่สำเร็จเป็นงานชิ้นนั้น ๆ ขึ้นมาได้โดยลำพังเลย นี่สมาธิก็อยู่อย่างนั้น ถ้ามีศีลแล้วไม่ทำสมาธิให้เกิดด้วยจิตตภาวนาสมาธิก็ไม่เกิด อยากจะให้สมาธิเกิดต้องทำภาวนา เมื่อภาวนาขึ้นเป็นสมาธิแล้ว ถ้าอยากให้ปัญญาเกิดต้องคิดค้นทางด้านปัญญา ปัญญาถึงจะเกิด ไม่ใช่สมาธิจะไปหนุนให้ปัญญาเกิดได้เอง ถ้าเป็นอย่างนั้นไม่มีใครติดสมาธิ เมื่อมีสมาธิแล้วก็หมุนตัวไปเรื่อย ๆ เป็นปัญญาเลย ปัญญาก็หมุนตัวไปให้จิตหลุดพ้นเลย แต่นี้ตามความจริงมันไม่เป็นเช่นนั้น

ความจริงก็คือศีลต้องทำให้เกิด คือรักษาศีล สมาธิต้องทำให้เกิด เมื่อทำสมาธิพอจิตมีความสงบร่มเย็นบ้าง ไม่หิวโหยในอารมณ์อะไรมากไปเหมือนแต่ก่อนที่ไม่เคยได้สมาธิ แล้วก็นำจิตนั้นออกพิจารณาในแง่ต่าง ๆ ของธาตุของขันธ์ จิตที่ไม่หิวโหยก็ตั้งหน้าทำงานให้เรา เมื่อทำงานก็เกิดปัญญาขึ้นมา เกิดความรู้แจ้งในแง่นั้นแง่นี้ขึ้นมาเรื่อย ๆ เริ่มเห็นผลไปโดยลำดับ รู้ตรงไหนหายสงสัยตรงนั้น

ปัญญาก็ค่อยเขยิบตัวขึ้นไป ๆ ตั้งแต่ปัญญาขั้นหยาบ ๆ เรื่อยไป จนกระทั่งปัญญาขั้นกลาง แล้วก็กลายเป็นปัญญาขั้นละเอียดไปโดยลำดับ ๆ และแก้กิเลสที่พัวพันอยู่ภายในจิตไปโดยลำดับเช่นกัน ปัญญาทั้งสามขั้นคือ ปัญญาขั้นหยาบ ขั้นกลาง ขั้นละเอียด และขั้นละเอียดสุด สมกับกิเลสที่ละเอียดสุด ได้แก่ อวิชชา เมื่อพอเหมาะพอสมกันแล้วเป็นมัชฌิมา มัชฌิมานี้หมุนตัวเข้าไปตรงไหน กิเลสพังทลายลงไปไม่มีอะไรเหลือ นั่นวิธีแก้กิเลสเป็นอย่างนี้ ให้พากันเข้าใจ อย่าเข้าใจว่าสมาธิจะเป็นปัญญา ปัญญาจะแก้กิเลสทั้งหลายไปโดยถ่ายเดียว ต้องนำไปใช้เหมือนเครื่องมือจึงจะเป็นปัญญาขึ้นมาตามลำดับ

มันง่ายถ้ามีสมาธิแล้ว ก็เหมือนกับมีเครื่องทำครัวที่จะนำมาปรุงอาหารชนิดต่าง ๆ นั่นแล เครื่องทำครัวมีพร้อมแล้ว ถ้าเราไม่ปรุงมันก็เน่าเฟะไปเปล่า ๆ มันไม่เกิดเป็นอาหารขึ้นมาได้ สมาธิก็เป็นสมาธิอยู่อย่างนั้น ดีไม่ดีเน่าเฟะ คือติดสมาธิก็เน่าเท่านั้นละซิ เมื่อติดแล้วก็จม จมปลักอยู่ตรงนั้นแหละ ไปไม่รอด จึงต้องพิจารณา

นี่เคยเป็นมาแล้ว ติดสมาธิ ผมเคยพูดให้หมู่เพื่อนฟังหลายหน เรื่องสมาธินี่ชำนาญ พูดได้อย่างอาจหาญ เพราะจิตเป็นสมาธิมาถึงห้าหกปีกว่า กำหนดเมื่อไรได้ทั้งนั้น มันเป็นสมาธิอยู่ตลอดเวลา จิตเป็นเหมือนหิน มีความมั่นคง แต่หินก็หินกิเลสหินสมาธิ ไม่ใช่หินความหลุดพ้น เมื่อเวลาปัญญาได้แยกแยะเข้าไป ๆ เห็นคุณค่าของปัญญา ทีนี้ก็ไปใหญ่ ถอดถอนกิเลสไปเรื่อย ๆ ที่ไหน ๆ ก็ไม่พ้นปัญญา ปัญญาเป็นผู้แก้กิเลส สมาธิเป็นแต่เพียงทำให้กิเลสสงบตัวเข้ามาเพื่อแก้กิเลสได้ง่าย ฟาดฟันกิเลสได้ง่าย เพราะมันไม่ซ่านไปข้างนอก ปัญญาก็สนุกฟาดฟันลงไป

เมื่อกิเลสได้สิ้นสุดลงไปเพราะอำนาจของปัญญาแล้ว นั่นแหละคือคุณค่าแห่งการปฏิบัติธรรม คุณค่าของใจเด่นดวงเต็มที่ไม่มีอะไรเสมอในโลกทั้งสามนี้ จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต ใจเป็นธรรม ธรรมเป็นใจ **ธมฺโม ปทีโป** ก็หมายถึงความสว่างกระจ่างแจ้งของใจและธรรมซึ่งอยู่ด้วยกัน เมื่อถึงขั้นนั้นแล้ว จะว่าใจก็ได้ จะว่าธรรมก็ได้ ธรรมคือใจ ใจคือธรรม ไม่ขัดไม่ข้อง นั่นแหละธรรมแท้อยู่ที่จิต ธรรมแท้คือจิต จิตแท้คือธรรม เมื่อถึงขั้นนี้แล้วหายสงสัย นี่คุณค่าแห่งการปฏิบัติธรรม

ทุกข์ก็ทุกข์เพื่อได้ของประเสริฐขึ้นมา เราต้องยอมทน ถ้าเราเชื่อตถาคตว่าพระองค์เป็นผู้มีเหตุมีผล ตรัสไว้ชอบแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง เราก็ต้องเป็นผู้มีเหตุผลดำเนินตามหลักตถาคตที่ทรงสั่งสอนไว้ ผลที่พึงได้จะไปไหน จะพ้นจากนี้ไปไม่ได้ เพราะศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าก็คือตลาดแห่งมรรคผลนิพพานอยู่ดี ๆ นี้แล้ว ขอให้ผู้นั้นดำเนินกิจการของตนให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเถิด ผลจะพึงปรากฏขึ้นมาเป็นลำดับลำดาไม่ต้องสงสัย เหมือนพระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงหน้านี้แล ธรรมแสดงบทใดขึ้นมาก็คือธรรมของพระองค์ พระองค์เป็นผู้แสดงอย่างนี้ ๆ ออกมาจากความจริงอย่างนี้ ๆ เมื่อรู้เห็นความจริงภายในจิตใจแล้ว ก็เหมือนรู้เห็นความจริงของพระพุทธเจ้า สงสัยไปที่ไหน ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเราตถาคต ก็หมายอันนี้เอง

เอาละแสดงเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

๖. อริยสัจ ๔

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เช่นไรเราถึงได้กราบ เราถึงได้เคารพ มอบกายวาจาใจ ตลอดชีวิตไว้กับพระพุทธเจ้า เราเป็นชาวพุทธ นับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นชีวิตจิตใจ เวลาเขาถามถึงพระพุทธเจ้า ถามถึงศาสนา ว่าถือศาสนาอะไร เราต่างก็ตอบเขาทันทีว่า ถือศาสนาพุทธ เมื่อเขาถามว่า พระพุทธเจ้านั้นเป็นอย่างไร ศาสนาพุทธเป็นอย่างไร และสอนว่าอย่างไร จะไม่พ้นความติดเขาจนได้ เพราะมีแต่ความนับถือเป็นส่วนมากสำหรับชาวพุทธเรา แต่ไม่ได้สนใจศึกษาและปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาเท่าที่ควรแก่เพศและวัยของตน

คำตอบก็คือ พระพุทธคือท่านผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งปวง ใจบริสุทธิ์เป็นพุทธะเต็มดวง จึงเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์วิเศษกว่าโลกทั้งสาม ซึ่งอยู่ใต้อำนาจของกิเลสอาสวะครอบงำจิตใจ และเป็นบ๋อยเป็นทาสรับใช้ของกิเลส จิตใจแม้รู้ก็รู้อย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไปตามอำนาจของกิเลสครอบงำ ไม่รู้แจ้งเห็นจริงดังพระพุทธเจ้า พระองค์เป็นผู้อยู่เหนือกิเลสจึงเท่ากับอยู่เหนือโลกที่มีกิเลสทั้งมวล เป็นผู้วิเศษกว่าโลกทั้งสามที่อยู่ใต้อำนาจของกิเลส

พระพุทธเจ้าอยู่เหนือกิเลส เพราะสามารถเหยียบย่ำทำลายกิเลสแหลกแตกกระจายจากพระทัย จึงเป็นผู้วิเศษอย่างสง่าผ่าเผย ความบริสุทธิ์ในพระทัยคือ ความประเสริฐแห่งพุทธะที่บริสุทธิ์ทั้งดวง ไม่มีอะไรเสมอเหมือนในโลกสมมุติ ผู้เป็นพุทธะด้วยความบริสุทธิ์นั้นแล คือพระพุทธเจ้าผู้ประกาศพุทธศาสนา

การประกาศธรรมสอนโลก ก็ไม่มีใครประกาศสอนได้ทั่วทั้งสามโลกธาตุเหมือนพระพุทธเจ้า เราจะเห็นว่าใครเป็นผู้ฉลาดเหนือพระพุทธเจ้าในโลกทั้งสาม ซึ่งสามารถประกาศธรรมทุกขั้นทุกภูมิอย่างถูกต้องแม่นยำแก่สัตว์โลกที่มีจริตนิสัยต่าง ๆ กัน

คำว่าธรรมที่ท่านนำออกประกาศสอนโลกนั้น เป็นเพียงกิริยาที่ออกมาจากธรรมแท้ซึ่งมีอยู่ในพระทัยที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ เท่านั้น มิใช่ธรรมแท้ดังที่สถิตอยู่ในพระทัยของพระองค์เลย คำว่าธรรมแท้กับพระทัยที่บริสุทธิ์เป็นอันเดียวกัน กิริยาที่แสดงออกจากธรรมแท้นั้นเรียกว่า ศาสนธรรม คือธรรมที่เป็นคำสั่งคำสอนเพื่อปฏิบัติให้ถึงธรรมแท้ ซึ่งจะประจักษ์กับใจตัวเองด้วยกัน

ธรรมประเภทนั้นกับใจที่บริสุทธิ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นของประเสริฐธรรมประเสริฐ คำว่าธรรม ๆ นั้น ทั้งธรรมภายในใจของท่านผู้รู้ ทั้งธรรมในหลักธรรมชาติที่มีอยู่ประจำโลก ใครไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ เพราะไม่ใช่ด้านวัตถุแต่เป็นนามธรรมล้วน ๆ

ถ้าธรรมในพระทัยของพระพุทธเจ้า ธรรมในใจของสาวกและธรรมในหลักธรรมชาตินั้นเป็นด้านวัตถุ เช่น เป็นสินค้าประเภทต่าง ๆ นำออกโชว์และจำหน่ายให้โลกได้เห็น และนำไปใช้เหมือนวัตถุและสินค้าทั้งหลายแล้ว ทรัพย์สินและสินค้าทั่วโลกจะแตกกระจายล้มละลายไปทันที ไม่มีทรัพย์สินหรือสินค้าใดจะวิเศษศักดิ์สิทธิ์ ต้องเนื้อต้องใจ ต้องหูต้องตาและต้องการยิ่งกว่าสินค้าคือธรรมนั่นเลย สินค้าต่าง ๆ ในแดนโลกธาตุที่เคยประกาศและนิยมกันมาตั้งกัปตั้งกัลป์ จะต้องล้มละลายไปในขณะเดียว

ไม่ว่าสัตว์ว่าบุคคลในกำเนิดและสถานที่ต่าง ๆ จะหลั่งไหลเข้ามาชมมาซื้อสินค้าแห่งธรรมนี้ ไม่มีเวลาว่างเว้นเลย ไม่มีใครสนใจสินค้าทั้งหลายที่เคยสนใจมาก่อนนั้นเลย เพราะความมีคุณค่า ความถูกเนื้อต้องใจ ความประเสริฐเลิศเลอแห่งธรรมที่กังวานอยู่ในแดนโลกธาตุ หากสามารถผลิตออกมาเป็นด้านวัตถุได้เหมือนสินค้าทั่ว ๆ ไป จะผลิตชนิดใดออกมาก็ตาม จะเป็นของประเสริฐไปตาม ๆ กัน ไม่มีชิ้นใดส่วนใดแห่งสินค้าธรรมนี้ จะไม่เป็นที่ต้องเนื้อต้องใจของบุคคลและสัตว์ทั่วไป จะเป็นสิ่งที่พึงใจทั้งสิ้น

แต่ธรรมชาตินี้ไม่สามารถจะผลิตออกมาได้เช่นนั้น จึงปรากฏอยู่จำเพาะใจของผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงธรรมขั้นนั้น ๆ เท่านั้น ไม่ทั่วไปแก่ผู้ไม่ได้ไม่ถึง และผู้ไม่ปฏิบัติ

ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงเป็นแนวทางออกมา เช่น แสดงออกมาทางเหตุ เหตุดี เหตุชั่ว สอนให้รู้เรื่องบาปเรื่องบุญซึ่งเป็นความผิดความถูก และสอนให้ละบาปบำเพ็ญบุญ นี่เป็นกิริยาแห่งธรรม ไม่ใช่ตัวธรรมอย่างแท้จริง แต่ให้ดำเนินตามหลักที่ทรงสอนนี้ ซึ่งเป็นเข็มทิศทางเดินเพื่อเข้าสู่ธรรมอันแท้จริงโดยลำดับ

เมื่อได้ประพฤติปฏิบัติตามเข็มทิศทางเดินแห่งธรรม ใจย่อมจะได้สัมผัสธรรมอันแท้จริง เพราะธรรมแท้ มีใจเท่านั้นเป็นผู้รับทราบ เป็นผู้สัมผัส นับแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงธรรมขั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน จะนอกเหนือไปจากเหตุอันดีและใจผู้ปฏิบัติดำเนินไปไม่ได้

คำว่าพระสงฆ์ก็คือ ผู้สิ้นกิเลสแล้วด้วยความตะเกียกตะกาย ตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าโดยทางปฏิปทา จนสามารถหลุดพ้นสิ่งที่ต่ำช้าเลวทรามทั้งหลาย ซึ่งเคยมีอำนาจเหนือจิตใจบังคับจิตใจ ออกไปโดยสิ้นเชิง กลายเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์วิเศษขึ้นมา

นี่แหละพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นธรรมชาติที่แปลกจากโลกมากอย่างนี้แล โลกสมมุติทั้งมวล ไม่มีโลกใดจะเสมอด้วยพุทธ ธรรม สงฆ์นี้ ฉะนั้นการถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ หรือการถือพุทธศาสนา จึงเป็นความถูกต้องดีงาม

อย่างยิ่งของจิตซึ่งเป็นของที่ควรประเสริฐได้ อัตภาพร่างกายมนุษย์ก็เป็นของคู่ควรกับศาสนาอยู่แล้ว จึงนับว่าเป็นผู้มีวาสนา ไม่ผิดพลาดไปยึดถือสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เกิดประโยชน์ดังที่เห็น ๆ อยู่ทั่วไป ซึ่งเป็นที่น่าสงสารมากทั้งที่ช่วยอะไรไม่ได้

นี่เราเป็นนักบวช เป็นผู้มีโอกาสตลอดอิริยาบถ คือทุก ๆ อิริยาบถที่จะบำเพ็ญจิตใจ ชำระสะสางจิตใจ อบรมจิตใจ ชำระสิ่งไม่ดีซึ่งเป็นเครื่องกดถ่วงจิตใจเราให้น้อยลงและหมดไปโดยลำดับ เรามีโอกาสมากมีเวลามาก จะเรียกว่าเราได้เปรียบชาวบ้านก็ถูก แต่ไม่มีเจตนาจะเอารัดเอาเปรียบใคร เพราะการปฏิบัติธรรมไม่มีการกระทบกระเทือนกัน เป็นเจตนาที่บริสุทธิ์ของผู้ออกบวชและบำเพ็ญธรรมแต่ละราย ๆ

เราพึงเห็นโอกาสของเราที่ได้มาบวชในพระพุทธศาสนานี้ ว่าเป็นโอกาสอันเหมาะสมอย่างยิ่ง งานของเราก็เป็นงานที่มีคุณค่ามาก ยิ่งกว่างานใด ๆ ที่เคยผ่านมาในโลก ผลที่พึงจะได้รับจากงานที่ทำนี้ ก็เป็นผลที่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง หากเราไม่ยินดีในงานนี้ คือการบำเพ็ญการประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลสด้วยจิตตภาวนา ก็เรียกว่าเราพลาดจากโอกาส เป็นผู้ลืมเนื้อลืมตัว ลืมหน้าที่การงานของตัวไปมากจนน่าใจหายโดยเห็นงานอย่างอื่น เรื่องอย่างอื่นดีกว่าเรื่องนี้งานนี้ เห็นสิ่งที่ไม่ดีว่าเป็นของดีไปเสียชื่อว่าจิตนี้มีความรู้สึกนึกคิดปีนเกลียวกันกับธรรมอย่างมากสำหรับนักบวชเรา ในขณะเดียวกันก็เรียกว่าความคิดนั้นเป็นข้าศึกแก่ธรรมและตัวเราเองด้วย จงระวังให้มากอย่านอนใจ

ความคิดใดที่จะเป็นการสั่งสมกิเลสขึ้นมา จะเป็นประเภทความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา แม้น้อยก็ตาม ให้พึงทราบว่าความคิดประเภทนั้นทำลายศาสนาหรือทำลายตัวเราเอง ศาสนาก็คือเราเป็นผู้รักษา การทำลายก็คือเราเป็นผู้ทำลายผลเกิดขึ้นจากการทำลายก็คือเราเป็นผู้จะต้องรับ เพราะฉะนั้นจึงต้องสำรวมระวังตนอย่างยิ่ง เพราะเราบวชมาเพื่อสำรวม เพื่อกลั่นกรองความคิดความเห็นการแสดงออกต่าง ๆ ให้เข้ากับหลักธรรมวินัยไม่ให้ผิดพลาดได้

การฝืนกิเลสนั้นต้องฝืน ฝืนให้สุดขีดสุดแดน เพราะได้เชื่อกิเลสคล้อยตามกิเลส โดยไม่สำนึกตัวเลยว่า กิเลสเป็นข้าศึกแก่ตัวมาเป็นเวลานานแล้ว เวลานี้ได้มาศึกษาอบรมธรรมะซึ่งเป็นเครื่องชี้ผิดชี้ถูก เป็นเครื่องทดสอบยืนยันซึ่งกันและกันได้แล้วว่า ธรรมเป็นของประเสริฐ กิเลสเป็นของต่ำช้าเลวทราม ไม่ว่าจะหมักหมมอยู่ภายในจิตใจ ไม่ว่าจะแสดงกิริยาออกมาจากความคิดความปรุง การพูดการจา การกระทำ เป็นสิ่งที่ต่ำทรามด้วยกัน ไม่ยังผลให้เกิดสุขอันพึงหวังเหมือนธรรมเลย ดี-ชั่ว สุข-ทุกข์ ระหว่างกิเลสกับธรรมเดินสวนทางกัน เดินหันหลังให้กันแต่ไหนแต่ไรมา ไม่เคยลงรอยกับความถูกความจริงคือธรรมเลย

เพราะฉะนั้นเราเป็นผู้ปฏิบัติศาสนา เป็นผู้รักษาจิตใจ ปฏิบัติจิตใจ จึงต้องมีความเข้มงวดกวดขันต่อภัยของกิเลสทุกประเภท ซึ่งจะเกิดขึ้นภายในและออกเที่ยวกว้านเอาสิ่งต่าง ๆ ภายนอกมาเป็นอารมณ์เผาลนตัว ส่วนมากก็ระวังใจเรามากกว่าจะไประวังภายนอก เพราะใจเราเมื่อได้สัมผัสกับสิ่งภายนอก ด้วยอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เกี่ยวโยงกันกับอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส แล้วจะคิดปรุงขึ้นมาในแง่ต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากอยากจะพูดว่า ๙๙% มันเป็นเรื่องของกิเลส เป็นการสั่งสมกิเลส และการส่งเสริมกิเลสทั้งมวล

ถ้าไม่มีสติก็เป็นไปได้ทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ ในวันหนึ่งคืนหนึ่งโดยไม่เลือกท่าในอิริยาบถทั้งสี่สั่งสมได้ทั้งนั้น จะไม่รู้สึกตัวเลยว่าเราส่งเสริมกิเลส เพื่อทำลายธรรมที่เราต้องการ ขณะแห่งความคิดปรุงของจิตแต่ละขณะ มักเป็นไปด้วยอำนาจของกิเลสภายในผลักดันออกมา โดยอาศัยอายตนะสัมผัสกัน และธรรมารมณ์ซึ่งได้สัมผัสผ่านเป็นอดีตารมณ์ไปแล้ว นำเข้ามาครุ่นคิดปรุงแต่งต่าง ๆ อยู่ภายในใจ ใจแทนที่จะมีความสงบผ่องใส ก็กลับกลายเป็นความเศร้าหมองยิ่งขึ้น ถ้าขาดความระมัดระวังด้วยสติ

ความเพียรใดก็ตามไม่เหมือนความเพียรพยายามรักษาจิต และพยายามกำจัดสิ่งไม่ดีทั้งหลายซึ่งมีอยู่ภายในจิตออกไป และพยายามรักษาไม่ให้จิตออกไปกว้านเอาอารมณ์ต่าง ๆ มีรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น เข้ามาทำลายจิตใจ หรือเข้ามาเพิ่มกิเลสที่มีอยู่แล้วให้กำเริบยิ่งขึ้น

งานนี้เป็นงานสำคัญมากสำหรับนักบวชเรา จึงต้องต่อสู้กันอย่างสุดฤทธิ์สุดเดช สุดกำลังความสามารถ สุดสติปัญญาที่จะต่อสู้ได้ จึงชื่อว่าเป็นผู้เชื่อธรรม เป็นผู้ต้องการมรรคผลนิพพานอย่างแท้จริง ไม่เช่นนั้นจะต้องแพ้กิเลสไปเรื่อย ๆ โดยที่เข้าใจว่าตนประกอบความเพียรเพื่อชำระกิเลส แต่กิเลสสวมรอยเข้ามาในท่าและประโยคแห่งความเพียรไม่รู้ตัว โดยที่สติปัญญารู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือไม่รู้เท่าทันมัน จึงต้องสั่งสมสติปัญญาขึ้นให้พอตัว การระมัดระวังจิตให้อยู่กับตัวอย่าให้เผลอได้เป็นการดี ถ้าไม่อยากเห็นเราเองตกเวทีความเพียรให้กิเลสหัวเราะเย้ยหยัน

อย่าระวังสิ่งใดยิ่งกว่าระวังการกระเพื่อมของจิตที่จะคิดปรุงในแง่ต่าง ๆ ที่เรียกว่าจิตแสวงหาอาหาร ความจริงนั้นจิตแสวงหายาพิษมาเผาตัวเอง ถ้าได้คิดได้ปรุงเรื่องใด ด้วยความชอบใจพอใจต้องเพลินจนลืมตัว ซึ่งส่วนมากจิตที่เป็นพื้น ๆ นี้ความคิดปรุงต่าง ๆ มักจะเป็นยาพิษทั้งนั้น เว้นเสียแต่จิตที่มีสติเท่าที่ควร หรือมีสติค่อนข้างจะสมบูรณ์และมีสติโดยสมบูรณ์ ถ้าเป็นเช่นนั้นจิตจะผลิตแต่อรรถแต่ธรรมชำระสะสางหรือฟาดฟันแต่กิเลสเรื่อยไปไม่มีคำว่าถอย

จิตเรายังไม่ถึงขั้นนั่น จึงมักมีแต่ขั้นทำลายตัวอยู่ด้วยความคิดความปรุง โดยเจ้าตัวก็ไม่ทราบ ทำลายอยู่ในทางจงกรม เดินมีแต่ก้าวขาเดินกลับไปกลับมา นั่งก็มีแต่ร่าง นั่งอยู่เฉย ๆ เหมือนหัวตอ แต่จิตลอยอยู่เหมือนว่าวเชือกขาดอยู่บนอากาศ จิตลอยไปตามรูป ตามเสียง ตามกลิ่น ตามรส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ แล้วก็กว้านมาเป็นอดีตารมณ์ครุ่นคิดอยู่ภายในใจ เผาลนตนอยู่ด้วยอิริยาบถต่าง ๆ โดยที่ตนสำคัญว่า ประกอบความเพียร ความจริงเป็นการเพียรเพื่อสั่งสมกิเลสโดยไม่รู้สึกตัว เพราะสติปัญญาไม่ทันกลมายาของกิเลส

ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีความเข้มแข็งในการระวังรักษา จุดที่จะต้องรักษามากเพื่อถูกต้องเหมาะสมก็คือจิต จิตเป็นตัวคิดตัวปรุงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีการยับยั้ง ไม่มีเวลาพักผ่อนตัวเลย นอกจากจะได้รับความสงบจากการภาวนาที่ถูกบังคับด้วยธรรมบทใดบทหนึ่งเท่านั้น แม้จิตจะยังไม่สงบ แต่การบริกรรมธรรมบทใดบทหนึ่งนั้น ก็เป็นทางที่จะทำใจให้สงบได้ ท่านจึงสอนทางสมถะด้วยธรรมหลายประเภท ตามแต่จะเลือกหา

บทที่ถูกกับจริตนิสัยของผู้ปฏิบัติจิตตภาวนาเป็นราย ๆ ไป มี ๔๐ ห้องด้วยกัน ท่านเรียกกรรมฐาน ๔๐ มีอนุสสติ ๑๐ เป็นต้น

งานของใจถ้าเป็นไปด้วยการบริกรรมโดยความมีสติแล้ว เป็นงานแท้ เป็นงานเพื่อจะทำความสงบให้แก่ใจโดยถ่ายเดียว ถ้าปราศจากสติ แม้บริกรรมอยู่ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร เหมือนนกขุนทองร้องแก้วเจ้าขานั่นแล พึงทราบไว้อย่างถึงใจ

จุดที่รักษาคือใจ อย่าลืม มีใจดวงเดียวเท่านั้นแหละ กาย วาจาเป็นเครื่องมือจิตเป็นนายผู้บงการ กายเป็นบ่าว กาย วาจา เป็นเพียงเครื่องมือ เป็นเครื่องใช้ของใจใจเป็นสำคัญ จึงควรได้รับการอบรมศึกษาและการระมัดระวังอยู่เสมอ อย่าเห็นสิ่งใดดีและประเสริฐเลิศเลอ ยิ่งกว่างานคือการรักษาใจด้วยสติ ไม่ให้สิ่งอื่นใดมากระทบกระเทือนอันจะเป็นเหตุให้เกิดอารมณ์ฟุ้งซ่านรำคาญ เพิ่มทุกข์เข้าไปอีก

ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์ เพราะเราทำงาน อย่าถือความทุกข์ความลำบากในการประกอบการงานที่ชอบนี้มาเป็นอุปสรรค จะก้าวไม่ออก ไปไม่รอด ทุกข์ก็ยอมรับในเวลาทำงาน แม้แต่ตายเรายังจะยอมตาย เหตุใดเราจะยอมทุกข์เพื่อการงานที่ชอบธรรมนี้ไม่ได้ล่ะ นี่คืออุบายวิธีการอบรมหรือซักซ้อมตนเอง โต้ตอบระหว่างกิเลสกับธรรมภายในใจเราเอง ไม่อย่างนั้นฝ่ายธรรมต้องแพ้กิเลส ต้องมีการโต้ตอบกันด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ

ความทุกข์อยู่เฉย ๆ มันก็ทุกข์ การสั่งสมกิเลสด้วยกิริยาต่าง ๆ มันก็ทุกข์ แต่เราไม่สนใจเพราะใจชอบ จึงเข้าใจว่ามันไม่ทุกข์ ความจริงมันทุกข์ด้วยกันทั้งนั้นเมื่อได้เคลื่อนใจเคลื่อนกายออกไปจากความเป็นปกติแล้วย่อมทุกข์ เราตั้งหน้าตั้งตาประกอบความพากเพียรเพื่อบำรุงรักษาใจ ก็ย่อมเป็นทุกข์เป็นธรรมดา ไม่ว่างานของกิเลสและงานของธรรม ย่อมเป็นทุกข์ด้วยกัน ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องรักษาเพื่อความปลอดภัยของใจ สมเจตนาที่มาบวชเพื่อบำรุงรักษาตัวด้วยศีลธรรม

กิเลสที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่ยอมให้เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วฝังอยู่ภายในใจก็พยายามชำระสะสางออกไป นี่คืองานที่ชอบ งานอันแท้จริงของพระ ได้แก่ งานขุดค้นทำลายกิเลสทุกประเภทที่ฝังจมอยู่ภายในใจด้วยความพากเพียร มีสติปัญญาเป็นเครื่องมืออันสำคัญ นี่คืองานที่ชอบแท้ ผลที่จะพึงได้รับจากการรักษาจิตด้วยอุบายดังกล่าวนี้ อย่างน้อยก็คือความสงบเย็นใจ ยิ่งกว่านั้นก็สงบละเอียดลงไป และเกิดความแยบคายทางปัญญาคือการค้นคิดการพินิจพิจารณา จิตจะมีโอกาสขยายตัวได้ มีช่องทางที่จะขยายตัวออกจากเครื่องหุ้มห่อพัวพัน ให้เห็นความแปลกประหลาดและอัศจรรย์ของธรรมภายในใจโดยลำดับ เมื่อเพิกถอนกิเลสออกไปเรื่อย ๆ เพราะกิเลสเป็นผู้ปิดบัง เป็นผู้หุ้มห่อจิตดวงประเสริฐนั้นไว้ ให้มืดมิดปิดทวารทั้งกลางวันกลางคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ล้วนอยู่กับความมืดบอดเรื่อยมา ไม่สามารถมองเห็นของประเสริฐที่มีอยู่ในใจนั้นได้ เพราะถูกปิดบังไว้อย่างมิดชิดจากกิเลสทั้งหลาย

บัดนี้เป็นเวลาที่เรามารื้อถอนกิเลสทั้งมวล ด้วยความเพียรที่ได้รับการศึกษาอบรมมาจากตำรับตำราและจากครูอาจารย์ นำความรู้หรือคติธรรมต่าง ๆ นั้นเข้าไปทำหน้าที่ถอดถอนกิเลสประเภทต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไปจากใจ ใจจะได้มีความสงบร่มเย็น ใจสงบคือใจไม่คะนอง ไม่ฟุ้งซ่านรำคาญกับสิ่งที่เป็นฟืนเป็นไฟทั้งหลายที่เคยเป็นมา คิดก็คิดในแง่อรรถแง่ธรรม แม้จะเป็นความคิดเหมือนกันก็ตาม แต่ความหมายแห่งความคิดที่เป็นภัยกับความคิดที่เป็นคุณนั้นต่างกัน คิดในแง่ธรรมย่อมเป็นความสงบร่มเย็นเป็นความคิดที่ถูกต้อง คิดในแง่ผูกมัดในแง่ทำลายตนเอง เป็นความคิดที่ผิดและเกิดโทษทุกข์แก่ตน จงระมัดระวังไม่ชินชาหน้าด้านจะกลายเป็นสันดาน กิเลสพอกหัวต่อไปอีก และแบกกองทุกข์ไม่มีเวลาจบสิ้นลงได้

เดินไปไหนก็ดี อยู่สถานที่ใดก็ดีอย่างน้อยให้มีสติอยู่กับตัว หรือผู้บริกรรมก็ให้สติอยู่กับคำบริกรรมของตัว เวลาบริกรรมไปนาน ๆ จิตมีความละเอียดแล้ว คำบริกรรมแทบจะไม่ปรากฏ ไม่ปรากฏก็ให้ระลึกรู้อยู่เป็นคำบริกรรม จนจิตกับคำบริกรรมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็ปล่อยคำบริกรรมนั้น ๆ ได้ ในขณะนั้นเหลือแต่ความรู้เด่นดวงโดยลำพังเท่านั้น

เมื่อจิตขยับตัวจะคิดปรุงก็เริ่มคำบริกรรมเข้าอีก นี่คืออุบายทำใจให้สงบจากอารมณ์ก่อกวน ทำไป ใจสงบไปเป็นพัก ๆ ไม่ละความเพียร เพียรเรื่อยไป เพียรไม่ถอย จิตก็ค่อยก้าวไปเอง กิเลสก็ค่อยสงบตัวลง ธรรมก็มีกำลังมากขึ้น อย่าชะล่าใจว่ากิเลสเป็นของไม่สำคัญ นี่แลคือตัวสำคัญในไตรภพ มันพาสัตว์โลกให้ล่มจมอยู่ใต้อำนาจของมันมากี่ภพกี่ชาติแล้ว จนไม่สามารถนับอ่านได้เลย เพราะฉะนั้น การที่จะถอดถอนให้ได้อย่างใจหวัง เพียงกะพริบตาเดียวเท่านั้นจึงเป็นไปไม่ได้ อย่าพากันหาญคิดเป็นอันขาด ถ้าไม่อยากถูกกิเลสหลอกเข้าไปอีก

หากเป็นไปได้แล้ว ธรรมะของพระพุทธเจ้าก็จะทรงสอนว่า “ธรรมะกะพริบตาเดียว” ไม่จำเป็นต้องมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ซึ่งเป็นอุบายเพื่อแก้เพื่อถอดถอนกิเลสทั้งนั้น ถ้าลงปฏิบัติเข้าขั้นกะพริบตาก็สำเร็จแล้ว ธรรมเหล่านั้นก็ไม่จำเป็นต้องมีมากมาย มีเพียงว่าธรรมะกะพริบตาเดียว กิเลสก็เสร็จเรียบวุธมุดหัวไปเลย โลกก็จะได้ผ่านพ้นจากทุกข์ไปหมด ไม่มีใครเหลือตกค้างอยู่ในโลกวุ่นวายซ้ำซากนี้เลย

กิเลสไม่ใช่เป็นของจะหักจะฟันให้ขาดได้ง่าย ๆ ไม่มีกิเลสตัวไม่เหนียวแน่น เหนียวที่สุดแน่นที่สุดก็คือกิเลส เป็นธรรมชาติที่กล่อมจิตใจสัตว์ให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลได้ง่ายที่สุดก็คือกิเลส ไม่ว่าจะเป็นประเภทหยาบ ประเภทกลาง ประเภทละเอียด ล้วนแต่หลอกสัตว์โลกให้หลงได้อย่างง่ายดายสบายมาก จะเห็นได้ชัด ๆ เช่น ความโลภ ก็ทราบแล้วว่าความโลภไม่ใช่ของดี ยังพอใจโลภ คำว่าพอใจโลภก็เพราะเชื่อกิเลสตัวโลภนั้นเอง มันถึงพอใจ ถ้าไม่พอใจก็ต้องต่อสู้กัน ความพอใจย่อมไม่มีทางต่อสู้นอกจากคล้อยตาม

ความโกรธ โกรธให้เขาอยู่ภายในจิตใจ มันก็เป็นไฟอยู่ภายในใจของตนอยู่แล้ว ยังแสดงออกมาทางอาการอีก จนตาดำตาแดง ดูรูปลักษณะในขณะที่โกรธเหมือนยักษ์ เหมือนผีก็ยังพอใจทำ ยังเห็นว่าตัวดี ถือว่าตัวดียิ่งกว่าคู่ทะเลาะวิวาท กว่าคนที่ไม่โกรธ และกว่าเวลาอยู่ปกติเสียอีก นั่นไม่เชื่อจะทำได้อย่างนั้นหรือคนเรา ไม่เชื่อความโกรธน่ะ จะยอมสละคุณค่าแห่งความสงบงามตาพลีบูชาความโกรธได้ลงคอหรือ จนคนอื่นทนดูไม่ได้ตนยังสำคัญว่าดีอยู่ได้ ทั้งนี้ก็เพราะความเชื่อกิเลสนั่นเอง โกรธขนาดไหนก็พอใจโกรธ จนดูไม่ได้ก็พอใจ

ความหลงน่ะ หลงกันจนไม่มีวันมีคืนมีปีมีเดือน หลงมานานเท่าไร โลกเคยมีความอิ่มพอกันเมื่อไร ยิ่งดื่มด่ำกว่าเขาติดเฮโรอีน กลอุบายใด ๆ ของกิเลสมันเป็นเยี่ยมทั้งนั้น ไม่มีคำว่าเลว ล้าสมัย ไร้ค่า มีแต่ทันสมัยหรือล้ำยุคมาตลอดไปตลอด อย่าพากันหวังจับหรือฆ่ากิเลสตัวล้าหลัง ด้วยความเพียรแบบกอนแล้วนิน กินแล้วนอน

แม้ประเภทละเอียด มันก็สามารถหลอกสติปัญญาขั้นละเอียดได้อีกเช่นเดียวกัน เพียงขั้นหยาบ ๆ นี้ เราก็เห็นกันได้อย่างชัด ๆ ไม่น่าสงสัยแล้วว่ากิเลสมันแหลมคมขนาดไหน จึงหลอกคนได้ทุกแง่ทุกมุมและทุกประเภทแห่งมวลสัตว์ ไม่มีใครรู้สึกตัวว่าตัวได้เสียเปรียบให้กิเลส นอกจากนักปฏิบัติที่ปักสติปัญญาเข้าสู่ใจ ตั้งหลักไว้ที่ใจความคิดปรุงต่าง ๆ จะออกไปในแง่ใด แง่ความโลภหรือความโกรธ หรือความหลงหรือราคะตัณหา คือความรักความชอบประการใด จะแสดงขึ้นมาที่จิตนี้ก่อนอื่น

เมื่อมีธรรมเป็นเครื่องสอดส่อง มีธรรมเป็นเครื่องทดสอบคือสติปัญญา ต้องทราบความกระเพื่อมความเคลื่อนไหวของจิตว่าออกไปในแง่ใด ในแง่ผิดหรือแง่ถูก ถ้าแง่ผิดก็รู้ทันทีและดับไปพร้อม ๆ กัน ไม่มีการลุกลามไปได้และหักห้ามกันได้ แม้จะพอใจคิดไปก็ตาม ธรรมพาให้ฝืนคือพาให้หักห้าม เพราะเราเชื่อธรรมเราก็หักห้ามมันได้จะทุกข์ขนาดไหนก็พอใจในธรรม หักห้ามกิเลสซึ่งเป็นสิ่งที่เคยพอใจมาแล้วลงได้ด้วยธรรม

หากไม่มีธรรมเป็นเครื่องทดสอบเป็นเครื่องเทียบเคียงเป็นเครื่องสอดส่องต้องเชื่อกิเลสวันยังค่ำคืนยังรุ่งตลอดไปทุกภพทุกชาติ หาทางพ้นจากกิเลสไปไม่ได้การแก้กิเลสจึงไม่ใช่เป็นของแก้ได้ง่าย ๆ ต้องอาศัยหลักธรรม อุบายสติปัญญาเข้าประชิดติดพันอยู่ตลอดอิริยาบถต่าง ๆ

อย่าเสียดายความคิดความปรุงไปกับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ซึ่งเคยคิดเคยปรุงเคยสัมผัสสัมพันธ์มาแล้วตั้งแต่รู้จักเดียงสาภาวะจนกระทั่งบัดนี้ ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้นกว่าที่เคยผ่านมาเลย ควรจะนำสิ่งที่เคยผ่านมาแล้วนั้น มาทดสอบบวกลบคูณหาร

กันดู กับการระมัดระวังรักษาจิตใจด้วยความเข้มแข็ง โดยอาศัยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษา อันใดดีทางไหนดี

เพียงใจได้รับความสงบจากความฟุ้งซ่านเกี่ยวกับเรื่องโลกสงสาร แม้ชั่วระยะเวลา เรายังรู้สึกมีความสุขมากและฝังใจจำไม่ลืม เกิดความตื่นเต้นภายในใจ มีความกระหยิ่มยิ้มย่องขณะที่จิตมีความสงบตัวลงไป นี้แหละเป็นคุณค่าแห่งธรรมที่เป็นกำลังใจพอจะฟัดเหวี่ยงกันได้กับกิเลส ที่เคยรู้รสชาติของมันมานาน กับการมารู้รสชาติแห่งธรรม คือความสงบเย็นใจเพียงชั่วขณะเท่านั้น เพราะการปฏิบัติก็พอเทียบเคียงให้เป็นที่เข้าใจกันได้

มันมีอะไรบ้างในโลกแห่งขันธ์นี้ เราตั้งความหวังเพื่ออะไร ตั้งปัญหาถามตัวเองซิ ถามคนอื่นไม่ได้เรื่อง ดีไม่ดีทะเลาะกันเปล่า ๆ จงตั้งปัญหาถามตัวเองเพราะคดีที่เกี่ยวข้องกันมันมีอยู่ที่ใจดวงเดียวนี้ ระหว่างสมุทัยกับมรรคโต้วาทีหรือรบกันก็รบที่จิต ถือจิตเป็นสนามรบ รบกันที่นี่ สู้กันที่นี่ ให้เห็นดำเห็นแดงกันที่นี่

อย่าหวังเอาชัยชนะ อย่าหวังเอาความประเสริฐเลิศเลอที่ไหน นอกไปจากการรู้เหตุรู้ผลระหว่างกิเลสกับธรรมในใจดวงนี้ และแก้กันที่นี่ด้วยความเพียรอันเข้มแข็งเท่านั้น จงประมวลมาว่า ไม่มีสิ่งใดจะตอบสนองความต้องการของเราให้เป็นที่พึงใจได้ นอกจากความเพียรเพื่อความหลุดพ้น สมกับเราเป็นนักบวชและนักปฏิบัติ ความประเสริฐอยู่ตรงนี้ ความเป็นข้าศึกและเคยเป็นข้าศึกก็อยู่ตรงนี้ แก้ก็แก้ลงตรงนี้ให้ถูกจุดของหลักสัจธรรม

ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ทุกข์เป็นของจริงเต็มส่วนอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นของจริง แต่ทำไมโลกจึงกลัวกันนักหนาเรื่องทุกข์ ก็เพราะหัวใจปลอม จากความผสมคละเคล้ากับกิเลสตัวจอมปลอม ใจถึงได้กลัว เพราะมีสิ่งพาให้กลัว ความกลัวนั้นคือตัวสมุทัย จึงทำให้ผู้ที่กลัวนั้นเกิดทุกข์เป็นลำดับ กลัวมากยิ่งทุกข์มาก สัตว์โลกก็ไม่ทราบว่าความกลัวนั้นเป็นภัยแก่ตัวเอง จึงทุกข์หลายชั้นหลายเชิง

ทุกข์ตามหลักธรรมชาติแห่งธาตุแห่งขันธ์ก็เป็นทุกข์อันหนึ่งอยู่แล้ว ความกลัวทุกข์จนเสียอกเสียใจวุ่นวายไปต่าง ๆ ย่อมสร้างความทุกข์ขึ้นที่ใจอีกชั้นหนึ่ง เลยเป็นทุกข์ทั้งทางกายทุกข์ทั้งทางใจ จนหาที่ปลงวางไม่ได้ เป็นไฟไปทั้งกายทั้งใจ เพราะจิตใจปลอมจึงหาความจริงจากทุกข์ไม่ได้ และปลงใจเชื่อธรรมว่าต่างอันต่างจริงไม่ได้ ฉะนั้นจึงหาความสุขจากสัจธรรมไม่ได้

สัจธรรมเป็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ แดนพ้นทุกข์มีอยู่ในสัจธรรมนี้ไม่มีอยู่ในสถานที่อื่น **ทุกฺขํ อริยสจฺจํ** ได้กล่าวแล้วเมื่อกี้นี้ คือความทุกข์ทางกายทางใจ ทุกข์ทางใจเป็นผลเกิดขึ้นจากสมุทัยแดนผลิตทุกข์ ท่านกล่าวไว้เป็นหลักใหญ่ว่า กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ความทะเยอทะยานอยากในกามคือสิ่งที่ชอบใจ ความอยากมีอยากเป็นในแง่ต่าง ๆ จนหาประมาณไม่ได้ ความอยากในของไม่มี อยากเท่าไรก็ไม่สำเร็จ อยากลม ๆ แล้ง ๆ ให้เกิดทุกข์เปล่า ๆ เช่น เกิดแล้วจะไม่ให้ตาย ความแปรสภาพอยู่ตลอดเวลาก็อยากให้ยืนยงคงถาวร มันจะยืนยงคงถาวรได้อย่างไร ธาตุขันธ์ทั้งหมดนี้เป็นกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อยู่แล้ว จะบังคับให้มันเป็นไปตามความอยากได้อย่างไร นี่วิภวตัณหา คือ ความทะเยอทะยานอยากในของไม่มีถึงเวลาจะตายก็ยังไม่อยากตาย ดิ้นรนกระวนกระวาย ดิ้นเท่าไรก็ยิ่งเป็นทุกข์ เพราะหัวใจพาให้ดิ้นหัวใจพาให้เป็นทุกข์ นี่แหละท่านเรียกสมุทัย แล้วจะเอาอะไรมาระงับดับมัน

ท่านว่ามรรคเป็นเครื่องมือดับสัจธรรมทั้งสองประเภทนี้ได้ ทุกข์ท่านบอกว่าพึงกำหนดรู้เท่านั้น ไม่เป็นสิ่งสำคัญอะไรมากนักเลย แต่การกำจัดนี้เป็นของสำคัญคือกำจัดสมุทัยด้วยมรรค เอ้า เรียนให้ถึงกัน พระพุทธเจ้าสอนธรรมให้ถึงความจริงเราเรียนธรรม ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมต้องทำให้ถึงความจริง เมื่อถึงความจริงแล้วจะหาความปลอมไม่ได้เลย

สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป หมายถึงองค์ปัญญา ถ้าเป็นดาบก็เป็นดาบอันคมกล้าไม่มีสิ่งใดที่ดาบนี้จะตัดไม่ขาด กิเลสประเภทใดเป็นขาดสะบั้นไปเลย เพราะ **สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** ที่เรียกว่าองค์ปัญญา

สัมมาวาจา ก็กล่าวชอบในทางความพากเพียร ในสมณวาจา ไม่กล่าวนอกลู่นอกทางของผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น

สัมมากัมมันตะ การงานชอบ ก็ดังที่เราทำกันอยู่นี้ การปัดกวาดลานวัด การทำข้อวัตรปฏิบัติ การเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนา นี้คือการงานชอบ แต่ขอให้สติกับจิตสติกับปัญญามาควบคุมงานนี้จึงจะชอบ ทำไปเฉย ๆ สักแต่ว่าทำก็ไม่จัดว่างานชอบนอกจากจะจัดเข้าประเภทงานเผลอ งานรวนเร งานเร่ร่อน เพราะจิตไม่มีที่ยึด ที่หมายกลายเป็นงานลอยลมไปเท่านั้นเพราะทำด้วยโมหะ ฉะนั้นสติจึงเป็นของสำคัญใน**สัมมากัมมันตะ**

สัมมาอาชีวะ อย่างหยาบ ๆ ก็บิณฑบาตมาเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นงานที่ชอบธรรมของนักบวช **ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา. ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย.** บรรพชาอุปสมบทแล้ว ให้พวกเธอทั้งหลายไปเที่ยวบิณฑบาตมาฉันด้วยกำลังปลีแข้งของตนเถิด นี้เป็นงานที่ชอบธรรมที่สุดกับเพศแห่งความเป็นนักบวช จงทำความอุตส่าห์พยายามอย่างนี้ตลอดชีวิต อย่าขี้เกียจนะพูดง่าย ๆ อย่างภาษาพระภาษาธรรมะที่ตรงไปตรงมาก็ว่า ถ้าไม่ขี้เกียจกินก็อย่าขี้เกียจไปบิณฑบาตมาฉันนะ ขี้เกียจบิณฑบาต แต่ขยันกินก็เข้ากันไม่ได้ นี่พูดอย่างภาษาของพระเรา เรียก**สัมมาอาชีโว**ขั้นหนึ่ง

สัมมาอาชีโวอีกขั้นหนึ่งก็คือ ดูแลบำรุงรักษาจิตให้ชอบธรรม นำธรรมอันเป็นความชุ่มเย็นเข้ามาหล่อเลี้ยงจิต นำสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรเข้ามาหล่อเลี้ยงจิตอย่าให้จิตหิวโหยในอาหารที่ถูกกับมโนธาตุ อย่านำอารมณ์อันเป็นยาพิษเข้ามาทำลายจิตใจ เช่น อารมณ์อันเป็นวิสภาค คือเป็นข้าศึกต่อธรรมหรือต่อใจเข้ามาทำลายใจเรียกว่าเลี้ยงจิตชอบธรรม ชีวะ ความเป็นอยู่ จิตพาให้เป็นอยู่ ให้เลี้ยงอาหารคือธรรมแก่จิตโดยชอบธรรม เพื่อจิตจะได้มีความรื่นเริงบันเทิงกระปรี้กระเปร่าขึ้นมา เพราะได้อาหารเป็นที่ถูกกับธาตุของตน คือ **มโนธาตุ** เมื่อจิตได้อาหารคือธรรมเข้าหล่อเลี้ยงย่อมมีกำลัง สมาธิ ปัญญา ย่อมจะเกิด ย่อมจะเจริญทุกขั้นของสมาธิทุกขั้นของปัญญาจนกลายเป็นวิมุตติขึ้นมาได้

สัมมาวายาโม ท่านบอกว่าเพียรในที่สี่สถาน ก็เข้าใจอยู่แล้ว เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรสั่งสมกุศลคือความฉลาดให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ เอากันย่อ ๆ อย่างนี้ เพียรอยู่ในกาย เวทนา จิต ธรรม นี่เรียกว่าเพียรชอบ พิจารณากรรมฐาน **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** ดูให้ตลอดทั่วถึง เพียรอยู่ที่ตรงนี้ หนังกำหนดถลกออกมาดูซิ ข้างนอกมีแต่ผิวบาง ๆ โลกตื่นกันที่ผิวนี้ เข้าข้างในเยิ้มไปด้วย **ปุพฺโพ โลหิต** น้ำเน่าน้ำหนอง เต็มไปด้วยของปฏิกูลทั้งสิ้น น่าเกลียดน่ากลัว ป่าช้าผีดิบมันอยู่ในตัวของเราแต่ละคน ๆ นี่คือความเพียรชอบ ดูให้เห็นเหตุเห็นผลในความจริงอันนี้ ทำไมจึงเสกสรรปั้นยอกันว่าดีว่าสวยว่างามเอานักเอาหนา เหมือนกับจะเหาะบินไปได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีปีก เสกสรรกันไปหาสมบัติพระแสงอะไรมันขัดต่อความจริง จนถึงกับธรรมก้าวไม่ออก เข้าทางจงกรมไม่ได้ นั่งภาวนาไม่ได้ เพราะกลัวของดิบของดีของสวยของงามนั้นจะถูกทำลาย จะบอบช้ำ จะทุกข์ลำบาก จะตายจากไป จะไม่ได้รักสงวนและกอดรัดอยู่นาน ๆ เป็นทุกข์ไปนาน ๆ

จงดูให้เห็นตามความจริงของมัน สถานที่เกิดที่อยู่มันเป็นยังไงสิ่งเหล่านี้ มันเกิดมาจากที่สกปรกโสมมทั้งนั้น เวลาเป็นอยู่ก็อยู่ด้วยความสกปรกโสมม สิ่งที่นำเข้าไปบำรุงรักษาก็ล้วนแต่เป็นของสกปรกโสมมทั้งสิ้น ของสะอาดสะอ้านนำเข้าไปบำรุงรักษาไม่ได้ เพราะไม่ใช่วิสัยของกายอันเป็นของสกปรกจะรับไว้ได้ ความจริงเป็นดังนี้ หาความสะอาดที่ตรงไหนมี พิจารณาอย่างนี้ซิ เรียกว่า **สัมมาวายาโม**

สัมมาสติ ก็ตั้งสติไว้ในสติปัฏฐานสี่ การพิจารณานี้ก็ตั้งสติไว้ชอบ พิจารณาไปตรงไหนในอาการ ๓๒ อาการใดก็ตาม หรือทั้งหมดทุกอาการก็ตาม ให้มีสติเป็นผู้ควบคุมงานไปเสมอ ท่านเรียกว่า **สัมมาสติ**ในองค์มรรค

สัมมาสมาธิ เมื่อพิจารณาชอบธรรมแล้ว ความสงบก็สงบโดยชอบ คือสงบอยู่ภายในจิตดวงที่เคยฟุ้งซ่านนี้แล เรียกว่า **สัมมาสมาธิ** ไม่หลงโลกหลงสงสารไปไหน แบบพอสงบแล้วความรู้ก็หลุดออกจากตัว เหาะเหินเดินฟ้าไปเห็นนรก ไปเห็นสวรรค์ ไปเห็นโน้นไปเห็นนี้ ทั้ง ๆ ที่จิตยังไม่สงบตัวถึงไหนเลย มันขายก่อนซื้อไปแล้ว ที่ถูกและไม่ล่อแหลมต่อความผิด คือให้เห็นนรกสวรรค์อยู่ภายในจิตใจนี้เสียก่อน ภายนอก

ไม่เป็นปัญหาอะไรนักเลย ให้สงบอยู่ภายในใจนี้ เพราะใจเป็นผู้ฟุ้งซ่าน ใจเป็นผู้ก่อทุกข์ ใจเป็นผู้ก่อความวุ่นวายให้แก่ตัวเอง ให้สงบลงด้วยธรรม ด้วยการภาวนาอยู่ภายในกาย ในใจนี้ เมื่อจิตสงบลงด้วยวิธีนี้ ไม่ส่งกระแสใจออกไปสู่อารมณ์ภายนอก อันเป็นการยุแหย่ก่อกวนตนเอง นั้นเรียกว่า **สัมมาสมาธิ**

นี่แล มรรคทั้งแปด สรุปเข้ามาแล้วเรียก ศีล สมาธิ ปัญญา รวมอยู่ที่นี่ นี่คือเครื่องแก้กิเลสและเป็นสัจธรรม คือความจริงประเภทหนึ่ง

นิโรธ ไม่ค่อยมีปัญหาอะไรมากนัก ขอให้ดำเนินมรรคปฏิปทานี้ให้พอตัวเถอะ นิโรธคือความดับทุกข์ จะเป็นขึ้นเพราะอำนาจของมรรคนั่นแล เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหาร รับประทานลงไป ๆ ความอิ่มหนำสำราญก็ปรากฏขึ้นโดยลำดับ ๆ ความหิวโหยก็ดับลงไป ๆ มันเป็นเรื่องของมันเอง เราไม่จำเป็นต้องไปสร้างนิโรธขึ้นมา ให้สร้างมรรคนี้ให้พอเพียง นิโรธพึงทำให้แจ้ง พึงทำให้แจ้งด้วยอะไร ถ้าไม่ทำให้แจ้งด้วยมรรค คือศีล สมาธิ ปัญญา หรือด้วยมรรคแปดนี้เท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นที่จะทำนิโรธให้แจ้งได้ เพียรจะไปสร้างนิโรธให้แจ้งวันยังค่ำคืนยังรุ่งก็ตายทิ้งเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไร ถ้าไม่สร้างมรรคให้มีกำลัง อบรมมรรคให้มีกำลังขึ้นมาปราบกิเลสให้เรียบราบไป นิโรธความดับทุกข์ก็เป็นขึ้นเอง โดยไม่ต้องไปทำหน้าที่เหมือนมรรค

มรรคนี้เป็นของสำคัญ สมุทัยเป็นของสำคัญเพียงไรมรรคมีความสำคัญเพียงนั้น สัจธรรมทั้งสี่นี้มีสำคัญที่จะต้องทำจริง ๆ ก็คือสมุทัยกับมรรค ส่วนทุกข์มันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากสมุทัย เช่น ทุกข์ทางใจ ส่วนทุกข์ทางกายนั้นพระพุทธเจ้า พระสาวกก็มี เพราะท่านไม่ใช่คนตายก็ย่อมมีความทุกข์ทางกายเหมือนโลกทั่วไป แต่ทุกข์เหล่านี้ไม่สามารถกระทบกระเทือนพระจิตของท่านได้ ใจของพระสาวกทั้งหลายก็เหมือนกัน ท่านรู้ตามเป็นจริงของมันอยู่โดยหลักธรรมชาติ ตามคติธรรมดาธรรมนิยม

นี่คือการปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพาน เพื่อฆ่ากิเลส ถ้าดำเนินอยู่เช่นนี้เราอยู่ที่ไหนก็เป็นการต่อสู้กับกิเลสอยู่ตลอดเวลา จะได้เห็นกิเลสหมอบราบให้ดูสักที ส่วนมากมีแต่เราหมอบราบให้กิเลสดู เดินจงกรมก็ยังหมอบราบให้กิเลส นั่งสมาธิ ก็หมอบราบให้

กิเลส เพราะความเผลอสติเป็นของสำคัญ อาการแห่งความเพียรทุกท่า มีแต่ท่าหมอบราบกราบกิเลสทั้งนั้น เพราะความเผลอสติ ความใจลอย ความไม่ตั้งอยู่ในหลักธรรมแห่งการชำระกิเลส แห่งการแก้กิเลส แห่งการปราบปรามกิเลส กิเลสจึงมีอำนาจกดคอลงได้ทุกอาการแห่งความเพียร ให้พึงเข้าใจอย่างนี้ ถ้าไม่ใช้สติปัญญาสอดแทรกให้รู้เรื่องของกิเลสแล้วจะไม่รู้ กิเลสมันสวมรอยตลอดเวลา

เอ้า เรียนให้จบสัจธรรม สัจธรรมมีอยู่ที่กายที่ใจนี้เท่านั้น เรียนจบที่นี่แล้วไม่ต้องหาเรื่องว่าประเสริฐเลิศเลออะไรกันละ นิพพานไม่ต้องไปหา หาทำไม นิพพานคืออะไร นิพพานก็เป็นชื่ออันหนึ่ง ธรรมชาติที่ให้ชื่อว่านิพพานนั้นคืออะไร ก็ไม่ต้องหาไม่ต้องถาม เพราะรู้และละได้เต็มภูมิภายในใจนี้แล้ว กิเลสก็เป็นชื่ออันหนึ่ง ธรรมชาติที่เราให้ชื่อว่ากิเลสนั้นมันคืออะไร มันก็อยู่ที่หัวใจเรานี้ด้วยกันทั้งสองอย่าง คือกิเลสก็อยู่ที่ใจ นิพพานก็คือใจที่บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสแล้วเท่านั้น **สอุปาทิเสสนิพพาน** ก็ได้นิพพานแล้วทั้ง ๆ ที่ธาตุขันธ์ยังครองตัวอยู่นี้ **อนุปาทิเสสนิพพาน** เมื่อปล่อยขันธ์หมดความรับผิดชอบโดยประการทั้งปวงแล้ว นั่นคือ **อนุปาทิเสสนิพพาน** นี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเพียรที่พยายามตะเกียกตะกาย ความเพียรนี้มีคุณค่าถึงขนาดนั้น

ฉะนั้นจงฟังและปฏิบัติให้ถึงใจ อย่าเสียดายกิเลสที่ฉุดลากลง ทั้งที่ธรรมท่านลากดึงขึ้นทุกประโยคแห่งธรรม เอา จงตัดสินบรรดานักบวชนักปฏิบัติเรา ว่าจะรักกิเลสหรือจะรักพระพุทธเจ้าในหัวใจดวงเดียวกันนี้ แต่ระวังสิ่งหนึ่งจะกระซิบขึ้นมาในขณะนั้นนะว่า “ขอรักกิเลสเถิด เพราะยังรักความไม่เอาไหนอยู่เต็มใจ”

ยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

๗. รู้อสุภะ รู้อย่างไร

วัดนี้เราไม่ปฏิบัติตามความรู้ความเห็นความต้องการของคน แต่เราปฏิบัติเพื่อหลักธรรมหลักวินัย หลักศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เพื่อประชาชนทั้งแผ่นดินซึ่งอาศัยศาสนาอันเป็นหลักปกครองที่ถูกต้องดีงาม ที่เนื่องมาจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องด้วยดีของพระเณร ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาของประชาชนชาวพุทธ เพราะฉะนั้นเราจึงไม่สนใจที่จะปฏิบัติต่อผู้ใดเพราะความเกรงใจเป็นใหญ่ ให้นอกเหนือจากธรรมจากวินัยอันเป็นหลักศาสนาไป หากใจเกิดโอนเอนไปตามความรู้ความเห็นของผู้หนึ่งผู้ใด หรือของคนหมู่มากซึ่งหาประมาณไม่ได้แล้ว วัดและศาสนาก็จะหาประมาณหรือหลักเกณฑ์ไม่ได้ วัดที่เอนเอียงไปตามโลกโดยไม่มีเหตุผลเป็นเครื่องยืนยันรับรอง ก็จะหาเขตหาแดนหาประมาณไม่ได้ และจะกลายเป็นวัดไม่มีเขตไม่มีแดนไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีเนื้อหนังแห่งศาสนาติดอยู่บ้างเลย

ผู้หาของดีมีคุณค่าไว้เทิดทูนสักการบูชาก็คือคนฉลาด จะหาของดี เนื้อแท้ไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจก็จะหาไม่ได้เลย เพราะมีแต่สิ่งจอมปลอมเหลวไหล เต็มวัดเต็มวาเต็มพระเต็มเณรเถรชี เต็มไปหมดทุกแห่งทุกหนตำบลหมู่บ้าน ไม่ว่าวัดไม่ว่าบ้าน ไม่ว่า

ทางโลกทางธรรม คละเคล้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความจอมปลอมหลอกลวงหาสาระสำคัญไม่ได้

ด้วยเหตุนี้จึงต้องแยกแยะออกเป็นสัดเป็นส่วนว่า ศาสนธรรมกับโลกแม้อยู่ด้วยกันก็ไม่เหมือนกัน พระเณรวัดวาอาวาสศาสนา ตั้งอยู่ในบ้านตั้งอยู่นอกบ้าน หรือตั้งอยู่ในป่าก็ไม่เหมือนบ้าน คนมาเกี่ยวข้องก็ไม่เหมือนคน ต้องเป็นวัดเป็นพระเป็นธรรมวินัยอันเป็นตัวของตัวอยู่เสมอ ไม่เป็นน้อย ไม่ขึ้นกับผู้ใดสิ่งใด หลักนี้จึงเป็นหลักสำคัญที่จะสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนที่มีความเฉลียวฉลาด หาหลักความจริงไว้เป็นที่สักการบูชาหรือเป็นขวัญใจได้ เราคิดในแง่นี้มากกว่าแง่อื่น ๆ แม้พระพุทธเจ้าผู้เป็นองค์ศาสดาก็ทรงคิดในแง่นี้เหมือนกัน ดังจะเห็นได้ในเวลาที่พระองค์ประทับอยู่โดยเฉพาะกับพระนาคิตะ เป็นต้น

เวลามีประชาชนส่งเสียงเอิกเกริกเฮฮาเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงรับสั่งว่า นาคิตะ นั่นใครส่งเสียงอึกทึกวุ่นวายกันมานั้น เหมือนชาวประมงเขาแย่งปลากัน เราไม่ประสงค์สิ่งเหล่านี้ซึ่งเป็นการทำลายศาสนา ศาสนาเป็นสิ่งที่รักษาไว้สำหรับโลกให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข เหมือนกับน้ำที่ใสสะอาดที่รักษาไว้แล้วด้วยดี เป็นเครื่องอาบดื่มใช้สอยแก่ประชาชนทั่วไปได้ด้วยความสะดวกสบาย ศาสนาก็เป็นเช่นน้ำอันใสสะอาดนั้น จึงไม่ต้องการให้ผู้หนึ่งผู้ใดเข้ามารบกวน ทำศาสนาให้ขุ่นเป็นตมเป็นโคลนไป นี่คือพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงกับพระนาคิตะ

จากนั้นก็สั่งให้พระนาคิตะไปบอกเขาให้กลับไปเสีย กิริยาการแสดงออกเช่นนั้นกับเวลาค่ำคืนเช่นนี้ ไม่ใช่เวลาที่จะมาเกี่ยวข้องกับพระ ซึ่งท่านอยู่ด้วยความวิเวกสงัด กิริยาที่สุภาพดีงามเป็นสิ่งที่มนุษย์ผู้ฉลาดคัดเลือกมาใช้ได้ และเวลาอื่นมีถมไป เวลานี้ท่านต้องการความสงัด จึงไม่ควรมารบกวนท่านให้เสียเวลาและลำบาก โดยไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด นี่คือหลักดำเนินอันเป็นตัวอย่างจากองค์ศาสดาของพวกเรา ไม่ใช่จะคลุกคลีตีโมงกับประชาชนญาติโยมโดยไม่มีขอบเขตเหตุผล ไม่มีกฎมีเกณฑ์ ไม่มีเวล่ำเวลาดังที่เป็นอยู่ ซึ่งราวกับศาสนาและพระเณรเราเป็นโรงกลั่นสุรา เป็นเจ้าหน้าเจ้าตาจ่ายสุราให้ประชาชนยึดไปมอมเมากันไม่มีวันสร่างซา แต่ศาสนาเป็นยาแก้ความ

เมามัว พระเณรเป็นหมอรักษาความเมามัวของตนและของโลก ไม่ใช่นักจ่ายสุราเครื่องมึนเมาจนหมดความรู้สึกในความนึกกระดากอาย

ใครก้าวเข้ามาวัดก็ว่าเขาเลื่อมใสศรัทธา อนุโลมผ่อนผันไปจนลืมเนื้อลืมตัว ลืมธรรมลืมวินัย ลืมกฎระเบียบอันดีงามของวัดของพระของเณรไปหมด จนกลายเป็นการทำลายตนเองและวัดวาศาสนาให้เสียไปวันละเล็กละน้อย และกลายเป็นตมเป็นโคลนไปหมด ทั้งชาววัดชาวบ้านหาที่ยึดเป็นหลักเกณฑ์ไม่ได้ พระเต็มไปด้วยมูตรด้วยคูถคือสิ่งเหลวไหลภายในวัดในตัวพระเณร

ด้วยเหตุนี้เราทุกคนผู้บวชในพระศาสนา จงสำนึกในข้อเหล่านี้ไว้ให้มาก อย่าเห็นสิ่งใดมีคุณค่าเหนือธรรมเหนือวินัย อันเป็นหลักใหญ่สำหรับรวมจิตใจของโลกชาวพุทธให้ได้รับความมั่นใจ ศรัทธาและร่มเย็น ถ้าหลักธรรมหลักวินัยได้ขาดหรือด้อยไปเสียประโยชน์ของประชาชนชาวพุทธที่จะพึงได้รับก็ต้องด้อยไปตาม จนถึงกับหาที่ยึดเหนี่ยวไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ศาสนามีเต็มคัมภีร์ใบลาน มีอยู่ทุกแห่งทุกหน พระไตรปิฎกไม่อดไม่อั้นเต็มอยู่ทุกวัดทุกวา แต่สาระสำคัญที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติ ให้ประชาชนทั้งหลายได้รับความเชื่อความเลื่อมใส ยึดเป็นหลักจิตหลักใจไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นประโยชน์หรือเป็นสิริมงคลแก่ตนนั้นกลับไม่มี ทั้ง ๆ ที่ศาสนายังมีอยู่ เราก็เห็นอย่างชัดเจนอยู่แล้วเวลานี้

หลักใหญ่ที่จะทำให้ศาสนาเจริญรุ่งเรือง และเป็นสักขีพยานแก่ประชาชนผู้เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อหวังบุญและสิริมงคลทั้งหลายกับวัด ก็คือพระเณร ถ้าพระเณรตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมหลักวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ นั้นแลคือ ผู้รักษาไว้ซึ่งแบบฉบับอันดีงามแห่งพระศาสนาและมรรคผลนิพพานไม่สงสัย เขาจะยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ได้ เพราะคนในโลกนี้คนฉลาดยังมีอยู่มาก ส่วนคนโง่แม้มีมากจนล้นโลกก็หาประมาณไม่ได้ เมื่อถูกใจเขาเขาก็ชมเชย การชมเชยนั้นก็ชมเชยแบบความโง่ของเขาไม่เกิดประโยชน์ ถ้าไม่พอใจก็ตำหนิติเตียน ความตำหนิติเตียนนั้น ก็ไม่เกิดประโยชน์แก่ทั้งเขาและเราด้วย แต่ผู้เฉลียวฉลาดชมเชยนั้นยึดเป็นหลักจิตใจได้ แก่เขาด้วยแก่เราด้วย เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ชมเชยพระสงฆ์ก็ชมเชยด้วยหลักความจริงความ

ฉลาด พระสงฆ์ผู้ตระหนักในเหตุผลก็สามารถทำตนให้เป็นเนื้อนาบุญของเขาได้ด้วย เขาก็ได้รับประโยชน์ด้วย แม้ตำหนิก็มีเหตุผลที่ควรยึดเป็นคติได้ ด้วยเหตุนี้เราผู้ปฏิบัติพึงตระหนักในข้อนี้ให้ดี

ไปที่ไหนอย่าลืมเนื้อลืมตัวว่าตนเป็นนักปฏิบัติ เป็นองค์แทนพระศาสดาในการดำเนินพระศาสนา และประกาศพระศาสนาด้วยการปฏิบัติ โดยไม่ถึงกับต้องประกาศสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจในอรรถในธรรมโดยถ่ายเดียว แม้เพียงข้อวัตรปฏิบัติที่ตนปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้น ก็เป็นทัศนียภาพอันดีงามให้ประชาชนเกิดความเชื่อความเลื่อมใสได้ เพราะการได้เห็นได้ยินของตนอยู่แล้ว ยิ่งได้มีการแสดงอรรถธรรมให้ถูกต้องตามหลักของการปฏิบัติโดยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยแล้ว ก็ยิ่งเป็นการประกาศพระศาสนาโดยถูกต้องดีงาม ให้สาธุชนได้ยึดเป็นหลักใจ ศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองไปโดยลำดับในหัวใจชาวพุทธ

อยู่ที่ใดไปที่ใดอย่าลืมหลักสำคัญคือศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักงานสำคัญของพระ นี้แลคือหลักงานสำคัญของพระเราทุกรูป ที่เป็นศากยบุตรพุทธชิโนรสปรากฏในพระพุทธศาสนาว่าเป็นลูกศิษย์พระตถาคต เป็นอยู่ที่ตรงนี้ ไม่ได้เป็นอยู่เพียงโกนผมโกนคิ้วนุ่งเหลืองห่มเหลืองเท่านั้น อันนั้นใครทำเอาก็ได้ไม่สำคัญ สำคัญที่การประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ศีลพยายามระมัดระวังรักษาอย่าให้ขาดให้ด่างพร้อย มีความระเวียงระวังอยู่ทุกอิริยาบถด้วยสติปัญญาของเรา อะไรจะขาดตกบกพร่องไปก็ตามศีลอย่าให้ขาดตกบกพร่อง เพราะเป็นสมบัติอันสำคัญประจำกับเพศของตน หวังพึ่งเป็นพึ่งตายกับศีลของตนโดยแท้

สมาธิที่ยังไม่เกิดก็พยายามฝึกฝนอบรมดัดแปลงจิตใจ ฝ่าฝืนทรมานจิตใจตัวพยศเพราะอำนาจของกิเลสนั้น ให้เข้าสู่เงื้อมมือของความเพียร มีสติปัญญาเป็นเครื่องสกัดลัดกั้นความคะนองของใจ ให้เข้าสู่ความสงบเย็นใจจนได้ นี่ก็เป็นสมาธิสมบัติสำหรับพระเรา ปัญญาคือความฉลาด ปัญญาจะใช้ได้ในที่ทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่อไม่ว่ากิจการภายนอกภายในให้นำปัญญาออกใช้เสมอ ยิ่งเข้าสู่ภายในคือการพิจารณากิเลสอาสวะประเภทต่าง ๆ ด้วยแล้ว ปัญญายิ่งเป็นของสำคัญมาก ปัญญากับสตินี้

แยกกันไม่ออก จะต้องทำหน้าที่ไปพร้อม ๆ กัน สติเป็นผู้ควบคุมงานคือปัญญาที่กำลังทำงาน หากสติได้เผลอไปเมื่อไรงานนั้นก็ไม่สำเร็จเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะฉะนั้นสติจึงเป็นธรรมจำเป็นที่จะต้องแนบนำในงานของตนอยู่เสมอ นี่คืองานของพระ ให้ท่านทั้งหลายจำไว้อย่างถึงใจตลอดไป อย่าชินชา จะกลายเป็นพระหน้าด้านไปโดยที่โลกเขาเคารพกราบไหว้ทุกวันเวลา

ออกพรรษานี้ต่างองค์ต่างก็จะต้องพลัดพรากจากกันไป ตามหน้าที่และความจำเป็น และกฎคือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ห้ามไม่อยู่ เพราะเป็นคติธรรมดา เป็นเรื่องใหญ่แม้ตัวผมเองก็ไม่ได้แน่ใจว่าจะอยู่กับท่านทั้งหลายไปนานสักเท่าไร เพราะอยู่ใต้กฎ **อนิจฺจํ**เหมือนกัน ในขณะที่อยู่ด้วยกัน พึงตั้งใจสำเหนียกศึกษาให้ถึงใจ สมกับเรามาศึกษาอบรมและประพฤติปฏิบัติ

คำว่าปัญญาดังที่กล่าวเมื่อสักครู่นี้ คือการพิจารณาคลี่คลายดูส่วนต่าง ๆ ที่มาเกี่ยวข้องทั้งภายนอกภายใน (ต้องขออภัยท่านนักธรรมะด้วยกันทั้งหญิงทั้งชายที่ตกอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน กรุณาพิจารณาเป็นธรรม) รูป ส่วนมากก็เป็นรูปหญิง–ชาย ในหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า ไม่มีรูปใดที่จะเป็นข้าศึกแก่เพศสมณะเรายิ่งกว่ารูปหญิง–ชาย เสียงหญิง–ชาย กลิ่นหญิง–ชาย รสของหญิง–ชาย เครื่องสัมผัสถูกต้องของหญิง–ชาย นี้เป็นเอกที่จะให้เป็นโทษเป็นภัยแก่สมณะ ให้พึงสำรวมระวังให้มากยิ่งกว่าการสำรวมระวังในเรื่องอื่น ๆ สติปัญญาก็ให้คลี่คลายจุดที่สำคัญนี้มากยิ่งกว่าคลี่คลายการงานอย่างอื่น ๆ

รูป ก็แยกแยะดูด้วยปัญญาให้เห็นชัดเจน คำว่ารูปหญิง–ชายนั้นให้ชื่อตามสมมุติ ความจริงแล้วไม่ใช่หญิง–ชาย เป็นรูปธรรมดาเหมือนเรา ๆ ท่าน ๆ มีหนังหุ้มห่อทั่วสรรพางค์ร่างกาย เข้าไปภายในก็มีเนื้อมีหนังมีเอ็นมีกระดูก เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกด้วยกัน ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดอาการใดที่ผิดแปลกจากรูปของเราไปเลย เป็นแต่เพียงว่าความสำคัญของใจนั้นมันว่าเป็นหญิง–ชาย คำว่าเป็นหญิง–ชายนั้น มันสลักลงไปภายในจิตใจอย่างลึกซึ้งด้วยความสำคัญของใจเอง ทั้งที่ไม่เป็นความจริงเป็นความสำคัญต่างหาก

เสียงก็เหมือนกัน เสียงก็เป็นเสียงธรรมดา แต่เราหมายไปว่าเป็นเสียงวิสภาค เพราะฉะนั้นจึงทิ่มแทงเข้าในหัวใจบุรุษอย่างฝังลึก เฉพาะอย่างยิ่งนักบวชเรา และแทงทะลุเข้าไปจนลืมเนื้อลืมตัว ขั้วหัวใจขาดสะบั้นทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ ขั้วหัวใจขาดเปื่อยเน่าเฟะแต่ไม่ตาย เจ้าตัวกลับเพลินฟังเพลงเสียงขั้วหัวใจขาดอย่างไม่มีวันจืดจางอิ่มพอ

กลิ่น ก็กลิ่นธรรมดาเหมือนเรานี่เพราะเป็นกลิ่นคน ถึงจะเอาน้ำอบน้ำหอมจากเมืองเทพเมืองพรหมที่ไหนมาประมาชโลม ก็เป็นกลิ่นของอันนั้นต่างหาก ไม่ใช่กลิ่นของหญิง-ชายแท้แม้นิดเดียวเลย จงพิจารณาแยกแยะออกดูให้ละเอียดถี่ถ้วน

รสก็เพียงความสัมผัสกัน การสัมผัสก็ไม่เห็นผิดแปลกอะไรกับอวัยวะเราสัมผัสอวัยวะเราเอง อวัยวะนั้น ๆ ก็เป็นดิน น้ำ ลม ไฟ เหมือนกัน ไม่เห็นมีอะไรผิดแปลกกันแน่ะ เราต้องพิจารณาให้ชัดเจนอย่างนี้ แล้วก็พิจารณาตนเทียบเคียงกับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ของคำว่าหญิง-ชายนั้น เข้ามาเทียบเคียงกับรูปเสียงกลิ่นรสของเรา ก็ไม่มีอะไรผิดแปลกกันโดยหลักธรรมชาติโดยหลักความจริง นอกจากความเสกสรรปั้นยอของใจที่มันคิดไปเสกสรรไปเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยปัญญาพิจารณาคลี่คลาย อย่าให้ความสำคัญในแง่ใดแง่หนึ่งที่จะเป็นข้าศึกแก่ตนเข้ามาแทรกสิงหรือทำลายจิตใจของตนได้ ให้สลัดปัดทิ้งด้วยปัญญาอันเป็นความจริง ลงสู่ความจริงว่า สักแต่ว่ารูป สักแต่ว่าเสียง สักแต่ว่ากลิ่น สักแต่ว่ารส สักแต่ว่าเครื่องสัมผัส ที่ผ่านแล้วหายไป ๆ ทั้งมวล เช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ นี่คือการพิจารณาถูกต้อง และสามารถถอดถอนความยึดมั่นสำคัญผิดกับสิ่งนั้น ๆ ได้โดยลำดับไม่สงสัย

จะพิจารณาไปในวัตถุสิ่งใดก็ตามในโลกนี้ มันเต็มอยู่ด้วยกอง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หาความจีรังถาวรไม่ได้ อาศัยสิ่งใดสิ่งนั้นก็จะพังลงไป วัตถุสิ่งใดก็ตาม ขึ้นชื่อว่ามีอยู่ในโลกนี้ล้วนแล้วแต่สิ่งที่จะต้องพังทลาย เขาไม่พังเราก็พัง เขาไม่แตกเราก็แตก เขาไม่พลัดพรากเราก็พลัดพราก เขาไม่จากเราก็จาก เพราะโลกนี้เต็มไปด้วยความจากความพลัดพรากกันอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติ ให้พิจารณาอย่างนี้ด้วยปัญญาให้

ชัดเจนก่อนหน้าที่สิ่งเหล่านั้นจะพลัดพรากจากเรา หรือเราจะพลัดพรากจากสิ่งเหล่านั้น แล้วปล่อยวางไว้ตามเป็นจริง เมื่อเป็นเช่นนั้นจิตใจก็มีความสุข นี่พูดถึงขั้นปัญญาในการพิจารณารูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ทั้งข้างนอกข้างใน ทั้งส่วนหยาบส่วนละเอียด ย่อมพิจารณาในลักษณะเหล่านี้ทั้งสิ้น

สมาธิก็อธิบายบ้างแล้ว คำว่าสมาธิคือความแน่นหนามั่นคงของใจ เริ่มตั้งแต่ความสงบสุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ของใจขึ้นไปจนถึงความสงบสุขละเอียดมั่นคง ใจถ้าไม่ได้ฝึกหัด ไม่ได้ดัดแปลง ไม่ได้บังคับทรมานด้วยอุบายต่าง ๆ มี สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เป็นเครื่องหนุนหลังแล้ว จะหาความสงบไม่ได้จนกระทั่งวันตาย ตายก็ตายไปเปล่า ๆ ตายด้วยความฟุ้งซ่านวุ่นวายส่ายแส่กับอารมณ์ร้อยแปด ไม่มีสติรู้สึกตัวตายด้วยความไม่มีหลักมีเกณฑ์เป็นที่ยึดอาศัย ตายแบบว่าวเชือกขาดอยู่บนอากาศตามแต่จะถูกลมพาพัดไปไหน แม้ยังอยู่ก็อยู่ด้วยความไม่มีหลักมีเกณฑ์ เพราะความลืมตัวประมาทหาเหตุผลเป็นเครื่องดำเนินไม่ได้ อยู่แบบเลื่อนลอย คนเราทั้งคนถ้าอยู่แบบเลื่อนลอยไม่หาหลักที่ดียึด ก็ต้องไปแบบเลื่อนลอย จะเกิดผลประโยชน์อะไร หาความดีความแน่ใจในคติของตนที่ไหนได้ เพราะฉะนั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่รู้ ๆ อยู่อย่างนี้ จงสร้างความแน่นอนขึ้นที่ใจของเรา ด้วยความเป็นผู้หนักแน่นในสารคุณทั้งหลาย จะแน่ตัวเองทั้งยังอยู่ทั้งเวลาตายไป ไม่สะทกสะท้านหวั่นไหวกับความเป็นความตายความพลัดพรากจากสัตว์แลสังขารที่ใคร ๆ ต้องเผชิญด้วยกัน เพราะมีอยู่กับทุกคน

ปัญญาไม่ใช่จะเกิดขึ้นในลำดับที่สมาธิคือความสงบใจเกิดขึ้นแล้ว แต่ต้องอาศัยความฝึกหัดคิดค้นคว้าความพินิจพิจารณา ปัญญาจึงจะเกิดขึ้น โดยอาศัยสมาธิเป็นเครื่องหนุนอยู่แล้ว ลำพังสมาธินั้นจะไม่กลายเป็นปัญญาขึ้นมาได้ ต้องเป็นสมาธิอยู่โดยดี ถ้าไม่ใช้ปัญญาพิจารณาต่างหาก สมาธิเพียงทำให้จิตมีความเอิบอิ่มมีความสงบตัว มีความพอใจกับอารมณ์คือสมถธรรม ไม่หิวโหยในความคิดโน้นคิดนี้ไม่วุ่นวายส่ายแส่เท่านั้น เพราะจิตที่มีความสงบย่อมมีความเย็น ย่อมเอิบอิ่มในธรรมตามฐานแห่งความสงบของตน แล้วนำจิตที่มีความอิ่มในสมถธรรมนั้นออกพิจารณาคลี่คลายดูสิ่งต่าง ๆ ด้วยปัญญา ซึ่งในโลกนี้ไม่มีอันใดจะเหนือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**

ไปได้ มันเต็มไปด้วยสภาพเดียวกัน จงใช้ปัญญาพินิจพิจารณา จะเป็นแง่ใดก็ตาม ตามแต่จริตนิสัยที่ชอบพอกับการพิจารณาในแง่นั้น ๆ โดยยกสิ่งนั้นขึ้นมาพิจารณาคลี่คลายด้วยความสนใจ ใคร่รู้ใคร่เห็นตามความจริงของมันจริง ๆ อย่าสักแต่พิจารณาโดยปราศจากเจตนาปราศจากสติกำกับ

เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอสุภะกับจิตที่เต็มไปด้วยราคะความกำหนัดยินดี นี้เป็นคู่ปรับหรือคู่แก้กันได้ดีและดีมาก จิตมีราคะมากเพียงไรให้พิจารณาอสุภะอสุภังมากเพียงนั้นหนักเพียงนั้น จนกลายเป็นป่าช้าผีดิบขึ้นให้เห็นประจักษ์ใจในร่างกายของเขาของเราทั่วโลกดินแดน ราคะตัณหานั้นจะกำเริบขึ้นไม่ได้เมื่อปัญญาหยั่งรู้ว่ามีแต่ปฏิกูลเต็มตัว ใครจะไปกำหนัดยินดีในปฏิกูล ใครจะไปกำหนัดยินดีในสิ่งที่ไม่สวยไม่งาม ในสิ่งที่อิดหนาระอาใจ นี่เป็นยาระงับอสุภะอสุภังประการหนึ่ง เป็นยาแก้โรคราคะตัณหาขนานเอกขนานหนึ่ง เมื่อพิจารณาสมบูรณ์เต็มที่แล้วให้จิตสงบตัวลงไปในวงแคบ

เมื่อจิตได้พิจารณาอสุภะอสุภังหลายครั้งหลายหน จนเกิดความชำนิชำนาญพิจารณาคล่องแคล่วว่องไวทั้งรูปภายนอกทั้งรูปภายใน จะพิจารณาให้เป็นอย่างไรก็เป็นได้อย่างรวดเร็ว แล้วจิตก็จะรวมตัวเข้ามาสู่อสุภะภายใน และจะเห็นโทษแห่งอสุภะที่ตนวาดภาพไว้นั้นว่า เป็นเรื่องมายาประเภทหนึ่ง แล้วปล่อยวางทั้งสองเงื่อน คือเงื่อนอสุภะและเงื่อนสุภะ

ทั้งสุภะทั้งอสุภะสองประเภทนี้ เป็นสัญญาคู่เคียงกันกับเรื่องของราคะ เมื่อพิจารณาเข้าใจทั้งสองเงื่อนนี้เต็มที่แล้ว คำว่าสุภะก็สลายตัวลงไปหาความหมายไม่ได้ คำว่าอสุภะก็สลายตัวลงไปหาความหมายไม่ได้ ผู้ที่ให้ความหมายว่าเป็นสุภะก็ดีอสุภะก็ดีก็คือใจ ก็คือสัญญา สัญญาก็รู้เท่าแล้วว่าเป็นตัวหมาย เห็นโทษแห่งตัวหมายนี้แล้ว ตัวหมายนี้ก็ไม่สามารถที่จะหมายออกไปให้ใจติดและยึดถือได้อีก นั่น เมื่อเป็นเช่นนั้น จิตก็ปล่อยวางทั้งสุภะทั้งอสุภะคือทั้งสวยงามทั้งไม่สวยงาม โดยเห็นเป็นเพียงตุ๊กตาเครื่องฝึกซ้อมของใจของปัญญาในขณะที่จิตยังยึด และปัญญาพิจารณาเพื่อถอดถอนยังไม่ชำนาญเท่านั้น

เมื่อจิตชำนาญ รู้เหตุผลทั้งสองประการคือ สุภะอสุภะนี้แล้ว ยังสามารถย้อนมาทราบเรื่องความหมายของตนที่ออกไปปรุงแต่งว่า นั้นเป็นสุภะนั่นเป็นอสุภะอีกด้วย เมื่อทราบความหมายนี้อย่างชัดเจนแล้ว ความหมายนี้ก็ดับลงไป และเห็นโทษแห่งความหมายนี้อย่างชัดเจนว่านี้คือตัวโทษ อสุภะไม่ใช่ตัวโทษ สุภะไม่ใช่ตัวโทษ ความสำคัญว่าเป็นสุภะอสุภะต่างหากเป็นตัวโทษ เป็นตัวหลอกลวงเป็นตัวให้ยึดถือ นั่นมันย่นเข้ามา นี่การพิจารณาย่นเข้ามาอย่างนี้และปล่อยวางโดยลำดับ

เมื่อจิตเป็นเช่นนั้นแล้ว เราจะกำหนดสุภะหรืออสุภะก็ปรากฏขึ้นอยู่ที่จิต โดยไม่ต้องไปแสดงภาพภายนอกเป็นเครื่องฝึกซ้อมอีกต่อไป เช่นเดียวกับเราเดินทางและผ่านสายทางไปโดยลำดับฉะนั้น นิมิตเห็นปรากฏอยู่ภายในจิต ในขณะที่ปรากฏอยู่ภายในจิตนั้นก็ทราบแล้วว่า สัญญาตัวนี้หมายขึ้นมาได้แค่นี้ ไม่สามารถออกไปหมายข้างนอกได้ แม้จะปรากฏขึ้นมาภายในจิตก็ทราบได้ชัดว่า สภาพที่ปรากฏเป็นสุภะอสุภะนี้ก็เกิดขึ้นจากตัวสัญญาอีกเช่นเดียวกัน รู้ทั้งภาพที่ปรากฏขึ้นอยู่ภายในใจ รู้ทั้งสัญญาที่หมายตัวขึ้นมาเป็นภาพภายในใจอีกด้วย สุดท้ายภาพภายในใจนี้ก็หายไป สัญญาคือความสำคัญความหมายขึ้นมานั้นก็ดับไป รู้ได้ชัดว่าเมื่อสัญญาตัวเคยหลอกลวงว่าเป็นสุภะอสุภะ และเป็นอะไรต่ออะไรไม่มีประมาณ หลอกให้หลงทั้งสองเงื่อนนี้ ดับไปแล้วสัญญาก็ดับไปด้วย ไม่มีอะไรจะมาหลอกใจอีก นี่การพิจารณาอสุภะ พิจารณาอย่างนี้ตามหลักปฏิบัติ แต่เราจะไปหาในคัมภีร์หาที่ไหนก็ไม่เจอ นอกจากหาความจริงในหลักธรรมชาติที่มีอยู่กับกายกับใจ อันเป็นที่สถิตแห่งสัจธรรมและสติปัฏฐานสี่ เป็นต้น และสรุปลงในคัมภีร์ที่ใจนี้ จะเจอดังที่อธิบายมานี้

นี่เป็นรูป รูปกายก็ทราบได้ชัดว่า กายของเราทุกส่วนนี้ก็เป็นรูป มีอะไรบ้างในรูปนี้ อวัยวะทุกส่วนเป็นรูปทั้งนั้น ไม่ว่าผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ปอด พังผืด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ล้วนแล้วแต่เป็นรูป เป็นสิ่งหนึ่งต่างหากจากใจ จะพิจารณาเป็นอสุภะ มันก็ตัวอสุภะอยู่แล้วตั้งแต่เรายังไม่ได้พิจารณา และคำที่ว่าสิ่งนี้เป็นสุภะสิ่งนั้นเป็นอสุภะ ใครเป็นผู้ไปให้ความหมาย สิ่งเหล่านี้เขาหมายตัวของเขาเองเมื่อไร เขาบอกว่าเขาเป็นสุภะ เขาบอกว่า

เขาเป็นอสุภะเมื่อไร เขาไม่ได้หมายไม่ได้บอกว่าอย่างไรทั้งสิ้น อันใดจริงอยู่อย่างไร มันก็จริงอยู่ตามสภาพของเขาอย่างนั้นมาดั้งเดิม และเขาเองก็ไม่ทราบความหมายของเขา ผู้ไปทราบความหมายในเขาก็คือสัญญา ผู้หลงความหมายในเขาก็คือสัญญาเอง ซึ่งออกจากใจตัวหลง ๆ เมื่อมารู้เท่าสัญญาอันนี้แล้ว สิ่งเหล่านี้ก็หายไปอีก ต่างอันก็ต่างจริง นี่คือความรู้เท่าหรือการรู้เท่าเป็นอย่างนี้

เวทนาคือความสุข ความทุกข์ เฉย ๆ ที่เกิดขึ้นจากร่างกาย กายก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่งซึ่งมีอยู่ตั้งแต่ทุกข์ยังไม่เกิด ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์ตั้งอยู่ ทุกข์ดับไป กายก็เป็นกาย ทุกข์ก็เป็นทุกข์ ต่างอันต่างจริง พิจารณาแยกแยะให้เห็นตามความจริง สักแต่ว่าเวทนา สักแต่ว่ากาย ไม่นิยมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเรา เป็นเขา เป็นของเราเป็นของเขาหรือของใคร เวทนาก็ไม่ใช่เรา ไม่เป็นของเรา ไม่เป็นของเขา ไม่เป็นของใคร เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏขึ้นมาชั่วขณะแล้วดับไปชั่วกาลเท่านั้นตามสภาพของเขา ความจริงเป็นอย่างนี้

สัญญาคือความจำได้ จำได้เท่าไรไม่ว่าจำได้ใกล้ได้ไกล จำได้ทั้งอดีตอนาคต ปัจจุบัน จำได้เท่าไรความดับก็ไปพร้อม ๆ กัน ดับไป ๆ เกิดแล้วดับ ๆ จะมาถือว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลที่ไหน นี่หมายถึงปัญญาขั้นละเอียดพิจารณาหยั่งทราบเข้าไปตามความจริง ประจักษ์ใจตัวเองโดยไม่ต้องไปถามใคร

สังขารคือความคิดความปรุง ปรุงดีปรุงชั่วปรุงกลาง ๆ ปรุงเรื่องอะไรก็มีแต่เรื่องเกิดเรื่องดับ ๆ หาสาระอะไรจากความปรุงนี้ไม่ได้ ถ้าสัญญาไม่รับช่วงไปให้เกิดเรื่องเกิดราว สัญญาก็ทราบชัดเจนแล้ว อะไรจะไปปรุงไปรับช่วงไปยึดไปถือให้เป็นเรื่องยืดยาวต่อไปเล่า ก็มีแต่ความเกิดความดับภายในจิตเท่านั้น นี่คือสังขารมันเป็นความจริงอันหนึ่ง อันนี้ท่านเรียกว่าสังขารขันธ์ ขันธ์ แปลว่ากอง แปลว่าหมวด รูปขันธ์ แปลว่ากองแห่งรูป สัญญาขันธ์ แปลว่ากองแห่งสัญญา หมวดแห่งสัญญา สังขารขันธ์ คือ กองแห่งสังขาร หมวดแห่งสังขาร

วิญญาณขันธ์ คือหมวดหรือกองแห่งวิญญาณที่รับทราบในขณะสิ่งภายนอกเข้ามาสัมผัส เช่น ตาสัมผัสรูป เป็นต้น เกิดความรู้ขึ้น พอสิ่งนั้นผ่านไปความรับรู้นี้

ก็ดับไป ไม่ว่าจะรับรู้สิ่งใดย่อมพร้อมที่จะดับด้วยกันทั้งนั้น จะหาสาระแก่นสารและสำคัญว่าเป็นเราเป็นของเราที่ไหนได้กับขันธ์ทั้งห้านี้

เรื่องของขันธ์ทั้งห้านี้เป็นอย่างนี้ มีอย่างนี้ปรากฏอย่างนี้ และเกิดขึ้นดับไป ๆ สืบต่อกันอยู่เรื่อย ๆ อย่างนี้ตั้งแต่วันเกิดมาจนกระทั่งบัดนี้ หาสาระอะไรจากเขาไม่ได้เลย นอกจากจิตใจไปสำคัญมั่นหมาย แล้วยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นตนเป็นของตน แล้วแบกให้หนักยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกขึ้นมาภายในใจเท่านั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นเครื่องตอบรับหรือเป็นเครื่องสนอง ความสนองก็คือสนองความทุกข์นั่นเอง เพราะความหลงของตนพาให้สนอง

เมื่อจิตได้พิจารณาเห็นสิ่งเหล่านี้อย่างชัดเจน ด้วยปัญญาอันแหลมคมแล้วนั้น รูปก็จริงตามรูปโดยหลักธรรมชาติประจักษ์ด้วยปัญญา เวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ ในส่วนร่างกายก็รู้ชัดตามเป็นจริงของมัน เวทนาทางใจคือความสุข ความทุกข์ เฉย ๆ ที่เกิดขึ้นภายในใจ นั่นเป็นสาเหตุให้จิตสนใจพินิจพิจารณา แม้จะยังไม่รู้เท่าทันสิ่งนั้น สิ่งนั้นก็ยังต้องเป็นเครื่องเตือนจิตให้พิจารณาอยู่เสมอ เพราะขั้นนี้ยังไม่สามารถที่จะรู้เท่าทันเวทนาภายในจิตได้ คือ สุข ทุกข์ เฉย ๆ ภายในจิตโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวกับเวทนาทางกาย

วิญญาณก็สักแต่ว่าต่างอันต่างจริง นี่ชัดแล้วตามความเป็นจริง จิตหายสงสัยที่จะยึดจะถือสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นตนอีกต่อไป เพราะต่างอันต่างจริงแม้จะอยู่ด้วยกัน ก็เช่นเดียวกับผลไม้หรือไข่ เราวางลงในภาชนะ ภาชนะก็ต้องเป็นภาชนะ ไข่ที่อยู่ในนั้นก็เป็นไข่ไม่ใช่อันเดียวกัน จิตก็เป็นจิตซึ่งอยู่ในภาชนะ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอันนี้ แต่ไม่ใช่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หากเป็นจิตล้วน ๆ อยู่ภายในนั้นนี่เวลาแยกชัดเจนแล้วระหว่างขันธ์กับจิตเป็นอย่างนั้น

ทีนี้เมื่อจิตได้เข้าใจในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่างชัดเจนหาที่สงสัยไม่ได้แล้ว ก็จะมีแต่ความกระดิกพลิกแพลงความกระเพื่อมภายในจิตโดยเฉพาะ ๆ ความกระเพื่อมนั้นก็คือสังขารอันละเอียดที่กระเพื่อมอยู่ภายในจิต สุขอันละเอียดที่ปรากฏขึ้นภายในจิต ทุกข์อันละเอียดที่ปรากฏภายในจิต สัญญาอันละเอียดที่ปรากฏ

ขึ้นภายในจิตมีอยู่เพียงเท่านั้น จิตจะพิจารณาแยกแยะกันอยู่ตลอดเวลาด้วยสติปัญญาอัตโนมัติ คือจิตขั้นนี้เป็นจิตที่ละเอียดมาก ปล่อยวางสิ่งทั้งหลายหมดแล้ว ขึ้นชื่อว่าขันธ์ห้าไม่มีเหลือเลย แต่ยังไม่ปล่อยวางตัวเองคือความรู้ แต่ความรู้นั้นยังเคลือบแฝงด้วยอวิชชา

นั่นแหละท่านว่าอวิชชารวมตัว รวมอยู่ที่จิต หาทางออกไม่ได้ ทางเดินของอวิชชาก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพื่อไปสู่รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เมื่อสติปัญญาสามารถตัดขาดสิ่งเหล่านี้เข้าไปได้โดยลำดับ ๆ แล้ว อวิชชาไม่มีทางเดิน ไม่มีบริษัทบริวาร จึงยุบ ๆ ยิบ ๆ หรือกระดุบกระดิบอยู่ภายในตัวเอง โดยอาศัยจิตเป็นที่ยึดที่เกาะโดยเฉพาะ เพราะหาทางออกไม่ได้ แสดงออกเป็นสุขเวทนาอย่างละเอียดบ้าง ทุกขเวทนาอย่างละเอียดบ้าง แสดงเป็นความผ่องใสซึ่งแปลกประหลาดอัศจรรย์อย่างยิ่งในเมื่อปัญญายังไม่รอบและทำลายยังไม่ได้บ้าง จิตก็พิจารณาอยู่ที่ตรงนั้น

แม้จะเป็นความผ่องใสและสง่าผ่าเผยเพียงไรก็ตาม ขึ้นชื่อว่าสมมุติจะละเอียดขนาดไหนก็จะต้องแสดงอาการอันใดอันหนึ่งขึ้นมาให้เป็นที่สะดุดจิต พอจะให้คิดอ่านหาทางแก้ไขจนได้ เพราะฉะนั้นสุขก็ดีทุกข์ก็ดีอันเป็นของละเอียดเกิดขึ้นภายในจิตโดยเฉพาะ ตลอดความอัศจรรย์ ความสว่างไสวซึ่งมีอวิชชาเป็นตัวการ แต่เพราะความไม่เคยรู้เคยเห็น เมื่อพิจารณาเข้าไปถึงจุดนั้นจึงหลงยึด และจึงถูกอวิชชากล่อมเอาอย่างหลับสนิท โดยหลงยึดถือความผ่องใสเป็นต้นนั้นว่าเป็นเรา ความสุขนั้นก็เป็นเรา ความอัศจรรย์นั้นก็เป็นเรา ความสง่าผ่าเผยที่เกิดขึ้นจากอวิชชาซึ่งฝังอยู่ภายในจิตนั้นก็เป็นเรา เลยถือจิตทั้งอวิชชาเป็นเราโดยไม่รู้สึกตัวเสียทั้งดวง

แต่ก็ไม่นาน เพราะอำนาจของมหาสติมหาปัญญาอันเป็นธรรมไม่นอนใจอยู่แล้วคอยสอดคอยส่องคอยพินิจพิจารณาแยกแยะไปมาอยู่อย่างนั้น ตามนิสัยของสติปัญญาขั้นนี้ กาลหนึ่งเวลาหนึ่งต้องทราบได้แน่นอน โดยทราบถึงเรื่องสุขที่แสดงขึ้นเล็ก ๆ น้อย ๆ อันเป็นเรื่องผิดปกติ ทุกข์แสดงขึ้นนิด ๆ หน่อย ๆ อย่างละเอียด ตามขั้นของจิตก็ตาม ก็พอเป็นเครื่องสะดุดจิตให้ทราบได้ว่า เอ๊ะ ทำไมจิตจึงมีอาการเป็นอย่างนี้ไม่คงเส้นคงวา ความสง่าผ่าเผยที่แสดงอยู่ภายในจิต ความอัศจรรย์ที่แสดงอยู่ภายใน

จิต ก็แสดงความวิปริตผิดจากปกติขึ้นมาเล็ก ๆ น้อย ๆ พอให้สติปัญญาขั้นนี้จับได้อยู่นั่นเอง

เมื่อจับได้ก็ไม่ไว้ใจและกลายเป็นจุดที่ควรพิจารณาขึ้นมาในขณะนั้น จึงตั้งจิตคือความรู้ประเภทนี้เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา เมื่อสติปัญญาขั้นนี้ได้จ่อลงไปถึงจุดนี้ว่านี้คืออะไร สิ่งทั้งหลายได้พิจารณามาแล้วทุกสิ่งทุกอย่างจนสามารถถอดถอนมันได้เป็นขั้น ๆ แต่ธรรมชาติที่รู้ ๆ ที่สว่างไสวที่อัศจรรย์นี้คืออะไร อันนี้มันคืออะไรกันแน่ สติปัญญาจ่อลงไปพิจารณาลงไป จุดนี้จึงเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาอย่างเต็มที่ และจุดนี้จึงกลายเป็นสนามรบของสติปัญญาอัตโนมัติขึ้นมาในขณะนั้น ไม่นานนักก็สามารถทำลายจิตอวิชชาดวงประเสริฐ ดวงอัศจรรย์สง่าผ่าเผยตามหลักอวิชชาให้แตกกระจายออกไปโดยสิ้นเชิง ไม่มีสิ่งใดเหลือค้างอยู่ภายในใจแม้ปรมาณูอีกต่อไป

เมื่อธรรมชาติที่เคยเสกสรรโดยไม่รู้ตัวว่าเป็นของประเสริฐอัศจรรย์เป็นต้นได้สลายตัวลงไปแล้ว สิ่งที่ไม่ต้องเสกสรรปั้นยอว่าเป็นของประเสริฐ หรือไม่ประเสริฐก็ปรากฏขึ้นอย่างเต็มที่ ธรรมชาตินั้นคือความบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์นั้นเมื่อเทียบกับจิตอวิชชาที่ว่าเป็นของประเสริฐเลิศเลอแล้ว จิตอวิชชานั้นจึงเป็นเหมือนกองขี้ควายกองหนึ่งดี ๆ นี่เอง ธรรมชาติที่อยู่ใต้อวิชชาซึ่งหุ้มห่ออยู่นั้น เมื่อเปิดเผยตัวขึ้นมาแล้วจึงเป็นเหมือนทองคำธรรมชาติ ทองคำธรรมชาติกับกองขี้ควายเหลว ๆ นั้น อันไหนมีคุณค่ากว่ากันเล่า แม้แต่เด็กอมมือก็ตอบได้ อย่าว่าแต่จะมามัวเทียบเคียงให้เสียเวลาและขายความโง่อยู่เลย

นี่ละการพิจารณาจิต เมื่อถึงขั้นนี้แล้วเป็นขั้นที่ตัดขาดจากภพจากชาติซึ่งมีอยู่กับจิต ตัดขาดจากอวิชชาตัณหาทั้งมวล **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ตัดขาดไปเป็น **อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ...** เป็นต้น จนกระทั่ง **เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ** เมื่ออวิชชาดับแล้ว สังขาร สมุทัยก็ดับและดับตาม ๆ กันไปดังท่านแสดงไว้นั่นแล สังขารที่ปรุงประจำขันธ์ก็กลายเป็นสังขารล้วน ๆ ไปไม่เป็นสมุทัย วิญญาณที่ปรากฏขึ้นภายในจิตก็เป็นวิญญาณ

ล้วน ๆ ไม่เป็นวิญญาณสมุทัย **วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส** อะไรที่เป็นรูปเป็นนาม เป็นสฬายตนะสัมผัสต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นหลักธรรมชาติของมันเอง ไม่ทำความกำเริบให้แก่จิตใจดวงเสร็จสิ้นไปแล้วนั้น จนกระทั่งถึง **เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ.** คำว่า **เอวเมตสฺส เกวลสฺส** สิ่งทั้งมวลที่กล่าวมานั้นได้ดับลงไปแล้วโดยสิ้นเชิง เรียกว่า นิโรธเต็มภูมิ

การดับกิเลสตัณหาอวิชชา ดับโลกดับสงสารจะดับที่ไหน ถ้าไม่ดับที่ตัวจิตซึ่งเป็นตัวโลกตัวสงสาร ตัวอวิชชาตัวเกิดแก่เจ็บตาย เชื้อของความให้เกิดแก่เจ็บตายก็ได้แก่ราคะตัณหามีอวิชชาเป็นตัวสำคัญ มีอยู่ที่จิตดวงนี้เท่านั้น เมื่อดับอันนี้ให้ขาดกระเด็นออกไปจากจิตใจหมดแล้วก็ **นิโรโธ โหติ** เท่านั้น นี่แหละงานแห่งการประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนาของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้คงเส้นคงวา ไม่มีที่ใดยิ่งหย่อนในบรรดาหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้ว ว่าจะไม่ทันกลมายาของกิเลสประเภทต่าง ๆ เป็นไม่มี จึงเรียกว่าเป็น มัชฌิมาปฏิปทา เป็นธรรมที่เหมาะสมกับการแก้กิเลสทุกประเภทตลอดไป จนกิเลสไม่มีเหลือหลอด้วยอำนาจแห่งมัชฌิมาปฏิปทานี้ จงพากันเข้าใจอย่างนี้

การปฏิบัติตนให้ถือธรรมข้อนี้ เพราะความพ้นทุกข์เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเหนือโลกทั้งสาม เราเห็นโลกทั้งสามนี้ว่าอะไรเป็นสิ่งวิเศษวิโสกว่าความหลุดพ้นแห่งใจจากทุกข์ทั้งมวลเล่า เมื่อทราบชัดด้วยเหตุผลแล้ว ความเพียรก็จะได้คืบหน้ากล้าตายต่อสงคราม ตายก็ตายไปเถอะ ตายด้วยการรบการพุ่งชิงชัยกับกิเลสอาสวะ ซึ่งเคยครอบงำหัวใจเรามานาน ไม่มีธรรมบทใด ไม่มีเครื่องมือใดที่จะสามารถฟาดฟันหั่นแหลกกิเลสนี้ให้จมลงไปได้ เหมือนมัชฌิมาปฏิปทาที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้เลย

ฉะนั้นคำว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** จึงเป็นที่อบอุ่นใจ เป็นที่แน่ใจเป็นที่สนิทใจว่าได้ทรงบำเพ็ญทั้งเหตุทั้งผล ทุกสิ่งทุกอย่างมาโดยสมบูรณ์ จึงได้นำธรรมมาสอนโลก **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** ก็ตรัสไว้ชอบแล้วด้วยความรู้ยิ่งเห็นจริงทุกสิ่งทุกอย่าง คือตรัสไว้ชอบทุกแง่ทุกมุมแล้ว **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** พระสงฆ์สาวกท่านดำเนินตาม

หลักธรรมของพระพุทธเจ้าโดยไม่ย่อหย่อนอ่อนกำลัง จนสามารถคว่ำกิเลสออกจากใจ กลายเป็นใจที่เลิศประเสริฐขึ้นมาเป็นสรณะของพวกเรา ก็ไม่พ้นจากการปฏิบัติตามหลักปฏิปทานี้เลย ด้วยเหตุนี้ขอให้เราทั้งหลายจงฟังให้ถึงใจ อย่าสนใจใฝ่หาเรื่องหลอกเรื่องลวง เรื่องปลอมแปลงทั้งหลายซึ่งมีเต็มโลกเต็มสงสาร ให้สนใจใฝ่ธรรมของจริงปฏิบัติของจริง เราจะเห็นของจริงขึ้นกับใจไปเรื่อย ๆ ในท่ามกลางแห่งของปลอมซึ่งมีอยู่ภายในใจและมีอยู่เต็มโลก อย่าพากันสงสัยจะเป็นความอาลัยเสียดายกิเลสไม่มีที่สิ้นสุด

การปฏิบัติธรรมให้มุ่งทางด้านนามธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสำคัญยิ่งกว่าด้านวัตถุ ด้านวัตถุนั้นพอเป็นพอไปเพียงได้อาศัยก็พอแล้ว อยู่สถานที่ใดคนเราเกิดมาจากมนุษย์ มาเป็นพระก็มาจากคน คนเขามีบ้านมีเรือน พระก็จำต้องมีที่พักที่อาศัยพอบรรเทาเป็นธรรมดา ควรทำพอได้อาศัยเท่านั้น อย่าทำให้หรูหรา อย่าทำแข่งโลกแข่งสงสารมันเป็นการสั่งสมกิเลสขึ้นมา ปรากฏชื่อลือนามไปในทางโลกไปในทางกิเลสหัวเราะเยาะ ให้ปรากฏชื่อลือนามด้วยศีล ด้วยสมาธิ ด้วยปัญญา ศรัทธาความเพียร ให้ปรากฏชื่อลือนามในการบำเพ็ญแก้หรือถอดถอนตน ให้พ้นจากกิเลสกองทุกข์ในวัฏสงสาร นี้ชื่อว่าเป็นผู้เพิ่มอำนาจวาสนาของตนโดยตรงอย่างแท้จริงอย่าได้ละความพากเพียรของตน จงเอาให้ตลอดรอดฝั่งแห่งวัฏวนวัฏวุ่นให้ได้ในชีวิตอัตภาพนี้ ซึ่งเป็นที่แน่ใจกว่ากาลสถานที่และอัตภาพอื่นใด

และอย่าลืมเวลาไปที่ไหน ๆ อย่าเป็นบ้าการก่อสร้าง ไปที่ไหนก่อสร้างยุ่งไปหมดและเป็นบ้าก่อสร้างทั่วไปหมดน่าอิดหนาระอาใจ พอมองเห็นหน้ากัน เป็นยังไงศาลาเป็นยังไงโรงเรียนจวนเสร็จแล้วยัง สิ้นเงินเท่าไร เวลาจะมีงานทีไรและมีงานอะไร ๆ กว้านบ้านกว้านเมืองกวนบ้านกวนเมืองเขา ให้ต้องมาสิ้นเปลืองวุ่นวายด้วยอยู่ไม่หยุดหย่อน ให้เขาพอมีเงินและผ่อนเงินทองเข้าถุงบ้าง เขาเสาะแสวงหามาแทบล้มแทบตาย เพียงได้ห้าได้สิบมาแทนที่จะเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง เลี้ยงลูกเลี้ยงเมีย เลี้ยงครอบครัวเลี้ยงหลานเลี้ยงเหลนและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ บ้าง และทำบุญให้ทานตามอัธยาศัยบ้างกลับกลายเก็บกวาดเอามาช่วยพระเพราะการเรี่ยไรรบกวน จนหมดไม้หมดมือและยุ่งไปตาม ๆ กัน นี้มันเป็นศาสนากวนบ้านกวนเมือง ซึ่งพระพุทธเจ้าไม่พาทำและไม่สั่งสอน

ให้ทำอย่างนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจเอาไว้ว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้พาทำอย่างนี้ นี่มันศาสนวัตถุ ศาสนเงิน มิใช่ศาสนธรรมตามเยี่ยงอย่างของศาสดา

เราดูซิ กุฏิของพระหลังเท่าภูเขาอินทนนท์นี่ หลังหนึ่งมีกี่ชั้น สูงจรดฟ้าโน่น หรูหราขนาดไหน มันน่าสลดสังเวชขนาดไหน แม้แต่กุฏิผมนี้ผมก็ยังอดละอายไม่ได้เหมือนกันทั้ง ๆ ที่ผมก็จำใจอยู่ ผมต้องทนละอายหน้าด้านเอาบ้าง เพราะเขาส่งเงินมาให้ทำโดยไม่บอกไว้ล่วงหน้าก่อน ละอายตัวเองที่ขอทานเขามากินประจำชีวิต แต่กุฏิหอปราสาทในแดนสวรรค์สู้ไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่เขาผู้ให้ทานอยู่กระต๊อบหลังเท่ากำปั้นนี่ที่ถูกที่เหมาะสมกับพระผู้เห็นภัยเป็นนิสัย ที่พักที่อยู่ อยู่ที่ไหนอยู่เถอะ พอหลวมตัวนอนได้นั่งได้แล้วอยู่ไปเถอะ แต่เรื่องการทำความพากเพียรนั้นขอให้มีความหนักแน่นมั่นคง มีความขยันหมั่นเพียรบึกบึน

อย่าให้เสียเวลาเพราะงานใด ๆ มาเป็นอุปสรรคได้ เพราะงานนอกนั้นส่วนมากมันเป็นงานทำลายงานจิตตภาวนาเพื่อฆ่ากิเลสทำลายกิเลส ซึ่งเป็นงานใหญ่โตประจำตัวประจำใจของพระผู้มุ่งต่อแดนหลุดพ้น ไม่เยื่อใยในการกลับมาเกิดมาตายเพื่อแบกหามกองทุกข์น้อยใหญ่ในภพชาตินั้น ๆ อีกต่อไป ภัยใดไม่เท่าภัยที่กิเลสครอบหัวใจ บังคับถูไถให้เป็นไปได้ทุกอย่างที่ธรรมไม่พึงประสงค์ ทุกข์ใดไม่เท่าทุกข์ของคนมีกิเลสกัดคอ ไม่สู้กับกิเลสคราวบวชนี้จะสู้เวลาตายแล้วได้หรือ ความเป็นอยู่ของชีวิต ธาตุขันธ์นั้นพออดพอทนได้ แต่ขออย่าทนให้กิเลสกดคอต่อไป เป็นความไม่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับพระลูกศิษย์ตถาคต

อะไร ๆ จะพอเป็นพอไปหรือขาดแคลนขนาดไหน ขอให้เล็งพระตถาคตเป็นสรณะอยู่เสมอ อย่าให้สิ่งไม่จำเป็นสำหรับพระหรูหรามากเกินเหตุเกินผล เช่น สร้างอะไรก็สร้างเสียจนแข่งโลกแข่งสงสารเขา จนกลายเป็นบ้าชื่อเสียงเกียรติยศแบบลม ๆ แล้ง ๆ แต่ธรรมหากรอกใจพอฟื้นจากสลบไสลบ้างไม่สนใจสร้างกัน โลกเขาอยู่บ้านหลังเล็ก ๆ เพียงไอจามก็จะล้ม อยู่กระท่อมห้อมหอ ได้อะไรมาก็อุตส่าห์แย่งปากแย่งท้องแย่งลูกหลานมาทำบุญให้ทานกับพระ แต่พระอยู่ตึกอยู่ร้านกี่ชั้น หรูหราโอ่อ่ายิ่งกว่าพระ

มาจากแดนสวรรค์ เหมือนไม่ใช่คนที่เคยอยู่บ้านกับพ่อ–แม่หลังเล็ก ๆ มาก่อนไปบวชเป็นพระเลย ทั้งไม่ทราบว่ามีอะไรเป็นเครื่องประดับประดาตกแต่งแข่งกับโลกเขา มันน่าละอายโลกเขายิ่งกว่าลูกสะใภ้ละอายย่าขณะจาม เผลอผายลมทางทวารล่างหลุดออกอย่างแรงแทบสลบไป ทั้ง ๆ ที่ศีรษะโล้น ๆ ไม่ได้คิดถึงศีรษะตนบ้างเลย มิใช่มันด้านเกินไปแล้วหรือพวกเราน่ะ นั่นไม่ใช่หลักของศาสนาที่สอนให้นักบวชแก้กิเลสเพราะความเห็นภัยในสิ่งประโลมโลก รกรุงรังแก่ศาสนาและหัวใจพระเรา จึงขออย่าพากันคิดกันทำ จงทำความรู้สึกตัวไว้เสมอ นี้ไม่ใช่หลักธรรมเพื่อแก้กิเลสให้เห็นประจักษ์ใจ แต่เป็นเครื่องส่งเสริมให้พระลืมตัวเมามัวมั่วสุมกับเรื่องของกิเลส ซึ่งไม่ใช่เรื่องของพระ

หลักธรรมของพระแท้อันดับหนึ่ง **รุกฺขมูลเสนาสนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา. ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย** บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้วให้เธอทั้งหลายเที่ยวอยู่ตามรุกขมูล ร่มไม้ ชายป่าชายเขา ตามถ้ำ เงื้อมผา ที่แจ้ง ลอมฟาง อันเป็นสถานที่เหมาะสมแก่การฆ่ากิเลสทำลายกิเลสให้สิ้นซากไปจากใจเถิด จงอุตส่าห์พยายามทำอย่างนี้จนตลอดชีวิตนะ นอกนั้นเป็นสิ่งเหลือเฟือ ดังที่ว่า **อติเรกลาโภ** เป็นต้น เป็นสิ่งนอกจากความจำเป็นอันดับแรก

งานที่ทรงให้ทำก็ **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ ตโจ ทนฺตา นขา โลมา เกสา** นอกจากนั้นก็ว่าไปถึงอาการ ๓๒ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ปอด พังผืด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ซึ่งมีอยู่กับตัวเรา ท่านทั้งหลายจงพยายามคลี่คลายสิ่งเหล่านี้ให้เห็นแจ้งชัดเจนตามหลักความจริงที่มันมีอยู่เป็นอยู่ด้วยปัญญา ท่านทั้งหลายเมื่อได้ทำงานนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยสติปัญญาอันเต็มภูมิของวีรบุรุษแล้ว ความหลุดพ้นจากทุกข์อันเป็นสมบัติมหาศาลนั้น จะเป็นของท่านทั้งหลายเอง นั่นฟังซิ มันห่างไกลกันไหมกับพวกเราที่ชอบสะดวกสบายกับของเศษ ๆ เดน ๆ ที่ท่านสอนให้ละให้ทิ้งด้วยธรรมทุกบททุกบาททุกปิฎกน่ะ

พวกเรานี่มันเป็นคู่แข่งศาสนธรรมเสียเอง อะไรที่ธรรมตำหนิมันกลับหรูหราไปหมด ประชาชนญาติโยมสู้ไม่ได้ ของดิบของดีเขาเอามาทำบุญให้ทาน เขากินอะไรใช้อะไรก็พอทำเนา ขอให้ได้ของดีมาทำบุญให้ทานพระก็เป็นที่พอใจตามนิสัยของนักแสวงบุญ แต่พระเรากลับเป็นนักหรูหรา กุฏิก็อยู่ดี ๆ เครื่องใช้ไม้สอยก็มีแต่ของดิบของดี นอกจากนั้นยังมีวิทยุ ยังมีเทวทัตโทรทัศน์ และยังมีรถยนต์กลไกแถมเข้าไปอีก ดูตามหลักธรรมวินัยของพระเราแล้วน่าสลดสังเวชเหลือประมาณ ทำไมพากันคิดฆ่าพระพุทธเจ้าแบบสด ๆ ร้อน ๆ ได้ลงคอ ด้วยความโอ่อ่าท่าใหญ่ของพระ อันเป็นความดื้อด้านไม่ยอมรู้สึกตัวเลย มันน่าละอายที่สุด

ทุกท่านขอให้คำนึงเรื่องเหล่านี้ให้มาก ถ้าเราบวชเพื่ออุทิศต่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จริง ๆ มิใช่บวชมาเพื่อเป็นคู่กรรมคู่เวรต่อศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า ขอให้คำนึงถึงอรรถถึงธรรม ถึงการดำเนินของพระพุทธเจ้ายิ่งกว่าเรื่องใด ๆ สมัยใดก็ตามไม่มีเยี่ยมยิ่งกว่าพุทธสมัย ธรรมสมัย สังฆสมัย ที่พาดำเนินมาอันนี้เป็นหลักใหญ่โตมาก ให้ท่านทั้งหลายจงประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธสมัยเถิด ผลอันชุ่มเย็นพึงใจจะเป็นที่ยอมรับกับหลักแห่ง**สวากขาตธรรม นิยยานิกธรรม** ไม่มีทางสงสัย

นี่ก็ได้ปฏิบัติมาพอสมควร เป็นผู้น้อยผมก็เคยได้เป็น ไปศึกษาอบรมกับครูบาอาจารย์ เฉพาะอย่างยิ่งท่านอาจารย์มั่น ฟังจริง ๆ ฟังท่านพูด ท่านจะพูดทีเล่นทีจริง เป็นธรรมดาของลูกศิษย์กับอาจารย์ เราจะไม่มีฟังเล่น จะมีแต่ฟังจริงอย่างฝังใจตลอดมา มีความเคารพรักความเลื่อมใส ความกลัวท่านมากที่สุด ยึดเอาทุกแง่ทุกมุมที่จะพึงประพฤติปฏิบัติได้ ได้มาสั่งสอนลูกศิษย์ลูกหานี้ก็เพราะอำนาจครูบาอาจารย์ที่ท่านให้การสั่งสอนมา

เพราะฉะนั้นการปฏิบัติในวัดของเรานี้ แม้จะผิดแผกแตกต่างกับวัดทั้งหลายบ้าง ผมก็แน่ใจตามหลักเหตุผลและหลักธรรมวินัย จึงไม่สะทกสะท้าน ผมไม่ได้คิดว่าเป็นการทำผิด เพราะมีแบบมีฉบับที่ได้รับมาจากศาสนธรรม และจากครูบาอาจารย์ทุกสิ่ง

ทุกอย่าง อันเป็นแบบฉบับมาตั้งเต็มอยู่แล้ว จึงได้พาหมู่เพื่อนดำเนินเรื่อยมาอย่างนี้ ผิดถูกประการใดจะต้องพูดกันตามหลักเหตุผล ความเกรงอกเกรงใจกันนั้นเป็นเรื่องของโลกเป็นเรื่องของบุคคล ไม่ใช่เรื่องของธรรมของวินัยอันเป็นหลักดำเนินตายตัวด้วยกัน การพูดกันโดยอรรถโดยธรรมเพื่อให้เป็นที่เข้าใจและปฏิบัติถูกนั้นเป็นธรรมแท้ เพราะฉะนั้น คำว่าลูบหน้าปะจมูกจึงไม่มีในธรรมทั้งหลายของผู้มุ่งต่อธรรมด้วยกัน

การแสดงธรรมก็เห็นสมควรขอยุติเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๒

๘. ยาแก้กิเลส

ผู้ใคร่ในธรรมปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงดังครั้งพุทธกาล สมัยนี้มีน้อยร่อยหรอเต็มที ดังที่เห็นกันอยู่นี้แล แต่ผู้ใคร่ในการปฏิบัติความสงบสุขจะมีมากกว่ากัน เพราะศาสนธรรมเป็นธรรมที่สอนโลกเพื่อความสงบสุขโดยถูกต้อง พระพุทธเจ้าก่อนจะสั่งสอนโลก ก็ทรงทำพระองค์ให้มีความสงบสุขอย่างเต็มภูมิมาก่อน แล้วจึงได้ประกาศสอนธรรมทั้งเหตุที่ทรงดำเนินมา ทั้งผลที่ทรงได้รับคือความสงบสุขเต็มภูมินั้นว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาสำหรับสัตว์โลกมากมายเพียงไร พระองค์ได้นำทั้งเหตุทั้งผลออกแสดงโดยพระองค์เป็นผู้รับประกันในคุณธรรมทั้งหลาย

เมื่อเริ่มประกาศสอนธรรม ผู้ได้รับความเชื่อความนับถือตามหลักความจริงที่พระองค์ทรงดำเนินและทรงรู้เห็นมาแล้ว ก็ได้ประพฤติปฏิบัติตามในทันทีทันใด เช่นพระเบญจวัคคีย์ทั้งห้า นั่นคือการปฏิบัติตามทางด้านจิตใจ ในขณะที่กำลังสดับธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และแสดงอนัตตลักขณสูตรให้ฟังจิตคล้อยตามหลักความจริงของธรรม และได้บรรลุธรรมเป็นขั้น ๆ ไป จนถึงขั้นอรหัตภูมิซึ่งเป็นขั้นที่สงบอย่างเต็มภูมิ

จากนั้นต่างองค์ก็ต่างประกาศศาสนาแก่โลก ด้วยความเมตตาสุดส่วนไม่มีโลกามิสแม้น้อยเจือปน ทั้งนี้มีพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระเมตตาองค์เอกในโลกไม่มีใครเสมอเหมือน เป็นผู้นำพระศาสนา และมีพระสาวกเป็นผู้สนองกตัญญูกตเวทิตาคุณช่วยพุทธภาระในการประกาศพระศาสนาแก่หมู่ชน ให้กว้างขวางออกไปอย่างรวดเร็ว ศาสนาจึงได้กระจายไปสู่จิตใจของประชาชนอย่างกว้างขวางไม่มีประมาณ

กิริยาอาการแห่งการเสาะแสวงของประชาชน ซึ่งกำลังไขว่คว้าหาหลักเกณฑ์หาที่ยึดเหนี่ยวอยู่แล้วอย่างเต็มใจ เมื่อได้ทราบของจริงที่เข้าสัมผัสใจเช่นนั้นต่างก็น้อมรับและยึดถือ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามเป็นลำดับไม่ท้อถอยปล่อยวาง และได้สำเร็จมรรคผลเป็นที่พอใจตามลำดับภูมิความสามารถวาสนาของตน ในเวลาที่พระองค์ทรงพระชนม์อยู่สี่สิบห้าพระพรรษา ทรงประกาศพระศาสนาแผ่กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง ประชาชนได้รับความสงบสุขมากมาย

ศาสนธรรมที่ทรงสั่งสอนโลกล้วนแต่เป็นสันติธรรม ผู้นำธรรมออกประกาศสอนโลกก็เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสันติธรรมโดยสมบูรณ์ในพระทัย คือ พระพุทธเจ้า ธรรมที่สั่งสอนโลกก็เพื่อสันติ คือความสงบเย็นเป็นที่ตั้ง

โรคในกายถ้ากำเริบย่อมทำให้คนไข้ระส่ำระสายกระวนกระวาย ในอิริยาบถทั้งสี่ไม่มีเวลาตั้งตัวสงบได้ เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน ราวกับโลกสงสารมารวมเป็นไฟทั้งกองเผาลนเราคนเดียว หาที่ผ่อนคลายไม่ได้เลย

เมื่อโรคสงบลงเพราะถูกยา คนไข้ก็ได้หลับนอน ได้พักผ่อนตัวสะดวกสบายเท่าที่ควร เมื่อหมอหรือผู้มาเยี่ยมคนไข้ถามว่าเป็นอย่างไร เมื่อคืนนี้ได้พักบ้างหรือเปล่า บอกว่าเมื่อคืนนี้ได้พักสบายบ้าง ได้พักเป็นครั้งคราวบ้าง บางรายไม่ได้พักเลย นั่นหมายว่าโรคไม่สงบ คนก็ไม่สงบ เมื่อโรคสงบคนไข้ก็สงบ สงบมากน้อยคนไข้ก็มีความสงบสบาย ถึงกับหายจากโรคไปเพราะอำนาจแห่งยาถูกกับโรค

โรคของจิตแห่งสัตว์โลกก็ย่อมเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน โรคอันนี้ปราชญ์ท่านเรียกว่า “โรคเรื้อรัง” เคยฝังใจมาเป็นเวลานาน ไม่อาจนับต้นสายปลายเหตุได้ ว่าเป็นมาแต่เมื่อไร ถ้าเป็นรากแก้วก็ทะลุดินที่หนาแสนหนาไปแล้ว เพราะฝังลึกแสนลึกหยั่งลงพื้นพิภพ ฝังรากฝังฐานภายในจิตใจสัตว์โลกให้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารไม่ทราบว่าภพน้อยภพใหญ่ ภพไหนต่อภพไหนแล้ว เพราะความเกิดตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ เช่นเดียวกับตามรอยโคในคอก ไม่อาจทราบได้เลยว่ารอยโคในคอกไปยังไงมายังไง เพราะเหยียบย่ำวนไปเวียนมาแหลกไปหมด นี่เพราะความเป็นมาแห่งภพชาติ ซึ่งเนื่องมาจากกิเลสตัวก่อเหตุตัวผลักดันให้เป็นไปเป็นมาอยู่อย่างนั้นไม่มีคำว่าจบสิ้น ถ้าไม่ชำระหรือฆ่าเชื้อวัฏวนออกจากใจเสีย ต้องทำจิตใจของสัตว์โลกให้ทุกข์ร้อนนอนครางหาเวลาว่างจากทุกข์ไม่ได้ เมื่อตั้งภพตั้งชาติขึ้นมาแล้ว เพราะอำนาจของกิเลสประเภทหนึ่ง ๆ ส่วนประเภทที่ฝังอยู่ภายในจิตใจนั้นก็ก่อกวนวุ่นวายอยู่เสมอ จึงทำให้สัตว์โลกทั้งหลายได้รับความวุ่นวายเดือดร้อน หาความสงบเย็นใจไม่ได้ เพราะกิเลสก่อกวนไม่มีสิ่งใดก่อกวนทำลายนอกจากกิเลสอย่างเดียว

กิเลสมีหลายประเภท ถ้าเรียกว่าโรคก็โรคหลายชนิดภายในใจของคนแต่ละคนไม่เหมือนคนไข้ที่ไปรักษาตามโรงพยาบาลต่าง ๆ ซึ่งบางคนก็มีโรคเดียว บางคนก็มีหลายโรค แต่ภายในจิตใจของสัตว์โลกมีโรคหลายชนิดมากทีเดียว

โรคใหญ่ ๆ ที่ตั้งรากตั้งฐานให้เห็นอย่างชัดเจนก็คือ โรคแห่งความโลภ โรคแห่งความโกรธ โรคแห่งความหลง โรคแห่งราคะตัณหา สามสี่ประเภทนี้เป็นแม่ทัพใหญ่และมีใจเป็นสถานที่อยู่ มีใจเป็นสถานที่ทำงาน มีใจเป็นพื้นฐานของโรคคือกิเลสชนิดนั้น ๆ อยู่ตลอดเวลา

เมื่อจิตใจมีแต่โรคชนิดที่จะทำความกำเริบแก่ใจอยู่เสมอ โดยเจ้าของไม่นำพาไม่เหลียวแลเยียวยารักษาบ้าง หรือไม่รู้วิธีรักษาเลยนั้น ใจดวงใดก็ตามจะหาความสงบสุขไม่ได้เพราะโรคชนิดนี้เสียดแทงอยู่ตลอดเวลา และผู้ใดที่จะมีความสามารถฉลาดรู้ หาโอสถอันสำคัญมาแก้โรคชนิดนี้ให้เบาบางและหมดสิ้นไปจากใจได้ ในสามโลกธาตุนี้จึงมีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ที่ทรงสามารถฉลาดแหลมคม

ทันกลมายาของโรคคือกิเลสประเภทต่าง ๆ และปราบให้หายซากจากพระทัยได้ แต่ขณะที่พระองค์ทรงบำเพ็ญเพื่อวิชาปราบกิเลสตัวข้าศึกอยู่นั้น ไม่มีครูมีอาจารย์แนะนำสั่งสอน พยายามดำเนินตะเกียกตะกายไปตามพระกำลังความสามารถ จนได้ตรัสรู้ธรรมทั้งหลายแล้ว จึงได้นำธรรมนี้ออกมาสั่งสอนโลกให้กว้างขวางออกไปโดยลำดับลำดา

ผู้ที่ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า ก็ได้ระงับดับโรคชนิดต่าง ๆ ไปโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งเป็นใจที่บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากโรคชนิดนี้โดยประการทั้งปวง เมื่อตัวเหตุอันจะพาให้เกิดแก่เจ็บตายและสั่งสมกองทุกข์ขึ้นมามาก ๆ สิ้นไปจากใจแล้ว ใจก็หมดทุกข์หมดความลำบากทรมานต่าง ๆ หมดการจับจองป่าช้า ตายสถานที่นั่น เกิดสถานที่นี่ วกเวียนไปมาจนหาต้นหาปลายไม่ได้ก็ลบล้างไปหมด เพราะลบล้างตัวสำคัญคือกิเลส อันเป็นตัวพาให้เกิดแก่เจ็บตายภายในจิตใจได้โดยสิ้นเชิง

ธรรมโอสถเหล่านี้พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงค้นพบด้วยสยัมภู ทรงรู้เองเห็นเองทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล นอกนั้นไม่มีใครสามารถ จึงเรียกว่าสาวก สาวะกะ แปลว่า ผู้สดับตรับฟังเสียก่อน ก่อนที่จะได้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถึงธรรมขั้นต่าง ๆ จนถึงความบริสุทธิ์วิมุตติพระนิพพาน ต้องอาศัยการได้ยินได้ฟังมาทั้งนั้น ไม่จากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง ก็จากครูจากอาจารย์ที่เป็นพระสาวกองค์ใดองค์หนึ่งเรื่อยมาเป็นลำดับลำดา ดังที่เราทั้งหลายได้ยินได้ฟังจากครูจากอาจารย์มาโดยลำดับเช่นนี้

ธรรมนี้คือโอสถเครื่องแก้กิเลส เครื่องระงับหรือเครื่องปราบปรามกิเลสทั้งมวล จึงเป็นสิ่งที่หาได้ยาก และยากที่บุคคลจะสามารถค้นคว้ามาทำประโยชน์เต็มภูมิได้ ทั้งนี้เพราะกิเลสอย่างเดียวนั่นแลขัดขวางน่ะ จะมีอะไรที่ไหนมาขัดขวาง

เมื่อใจได้รับการเหลียวแลด้วยอรรถธรรม ประพฤติปฏิบัติมีธรรมเป็นหลักเกณฑ์ คือ มีเหตุมีผลเป็นเครื่องประพฤติเป็นเครื่องดำเนินอยู่โดยสม่ำเสมอ ชื่อว่าผู้มีศาสนา ความมีศาสนานั้นคือความมีสิ่งอารักขาภายในจิตใจ มีเครื่องประกันตัวอยู่ภายในใจ จิตใจย่อมมีความสงบ แม้กิเลสยังมีอยู่ก็ยังมีขอบเขต ไม่ผาดโผนโลดเต้นเสียจนเลยเหตุเลยผล ถึงขนาดที่ว่าดูไม่ได้

ดังสมัยทุกวันนี้เห็นไหม ความเคลื่อนไหวของคนยุคปัจจุบันเป็นอย่างไร ดูเอาไม่ต้องเดาก็พูดถูก ทั้งนี้เพราะความห่างเหินยา คือธรรม กิเลสจึงได้กำเริบเสิบสาน พาคนให้เสียคนอย่างสด ๆ ร้อน ๆ ไม่กระดากอาย ดังเขาออกทางหนังสือพิมพ์แทบไม่เว้นแต่ละฉบับแต่ละวัน เพราะภาพชนิดนั้น เรื่องราวชนิดนั้น สัตว์โลกที่มีโรคชนิดเหล่านี้เป็นเชื้ออยู่แล้ว มันติดได้ง่ายกำเริบได้เร็ว เหมือนกับไฟที่มีเชื้อไฟอยู่ภายในเตา แล้วโยนฟืนเข้าไปมันก็ติดและส่งเปลวขึ้นทันทีไม่ชักช้า

มันมีมากมายอย่างที่เราไม่เคยพบเคยเห็นก็มีขึ้นแล้วเวลานี้ กำลังเรียนวิชาสัตว์กันมากมาย วิชามนุษย์ก็เคยเรียนมา วิชาธรรมก็เคยเรียนมา แต่เวลานี้มักจะเป็นวิชาสัตว์เสียมาก ถือเป็นแฟชั่นแฟเชิ่น ถือเป็นศิลโปะศิลปะไป พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงพูดเอาตามเพลงของกิเลสเจ้าราคะตัณหา เจ้าตาหัน ตามองไม่เบื่อและอิ่มพอ มันแต่งให้ขับร้องตามเนื้อเพลงของมัน ถ้าเป็นศิลปะก็คือวิชาและเนื้อเพลงของกิเลสนั่นแลเนื้อเพลงนั้นมันจะผิดอะไรกับเนื้อเพลงของ...ที่เขาหอน "เอ๊ย" เขาร้องในฤดูที่เขาคึกคะนอง เด็ก ๆ ดู-ฟังก็ยังเข้าใจ ทำไมโลกและธรรมจะไม่เข้าใจ

ตาดูก็รู้ หูฟังก็ชัด เพราะหูนี้เป็นหูมนุษย์ ตาเป็นตามนุษย์ มันแสดงหูแสดงตามนุษย์ มนุษย์ทำไมจะไม่ทราบ แสลงใจมนุษย์ มนุษย์ทำไมจะไม่ทราบ ถ้าไม่เป็นเรื่องหยาบโลนของผู้มีกิเลสอันหนาแน่นหรืออันหยาบทรามนั้น คุ้ยเขี่ยขุดค้นขึ้นมาประจานตัวเอง และทำให้โลกเสียหายไปตาม ๆ กันเป็นจำนวนมากนับประมาณไม่ได้เท่านั้น ไม่เห็นมีอะไรที่จะเป็นข้อยกเว้น ว่าเป็นศิลปะบ้าง เป็นแฟชั่นแฟเชิ่นอะไรบ้าง นี้เราเห็นกันทุกวัน นี้เป็นสิ่งที่ทำโลกให้เสียหายเสื่อมทรามได้มากมาย เสียทางด้านจิตใจเสียด้วย ถ้าเป็นต้นไม้ก็โค่นรากแก้วของมันเลย ไม่ต้องไปตัดกิ่งตัดก้านของมัน เมื่อต้นไม้ที่ถูกโค่นรากแก้วแล้ว มันจะทนได้เหรอ ต้องล้มครืนลงไปโดยไม่ต้องสงสัย

คนเราสำคัญอยู่ที่จิตใจ อะไรจะเอนเอียงไปบ้าง ขาดตกบกพร่องไปบ้าง เจริญบ้างเสื่อมบ้างภายนอก ไม่สำคัญเท่าจิตใจที่เสื่อมไป ถ้าจิตใจมีหลักธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยวบ้าง โลกจะไม่แสดงกิริยาอาการที่น่าทุเรศแบบนั้น และใจก็มีหลักยึด คือ เบญจศีล เบญจธรรม เป็นต้น สำหรับโลกที่มีกิเลส การแสดงออกก็พองามตา

ไม่แสดงแทงใจจนเลยขอบเขตเหตุผลของมนุษย์ ใจที่มีหลักธรรมยึดย่อมทรงตัวได้ ไม่เสื่อมโทรมจนน่าเวทนา สิ่งใดขาดตกบกพร่องไปบ้าง ได้บ้างเสียบ้าง สุขบ้างทุกข์บ้าง ก็พออดพอทน

ถ้าใจหาหลักไม่ได้แล้วล้มเหลว เหมือนกับรากแก้วที่ถูกถอนพรวดขึ้นมาแล้ว ต้นไม้นั้นก็มีแต่ตายท่าเดียว จิตใจถ้าลงสิ่งเหล่านี้ได้ขุดรากแก้วขึ้นมาแล้ว ก็มีแต่วันจะแหลกลาญไปเท่านั้นเอง เพราะเหตุใด เพราะความห่างเหินศีลธรรมจึงเป็นอย่างนั้น มีแต่กิเลสตัณหาอาสวะล้อมรุมสุมใจอยู่ตลอดเวลา หลับตื่นลืมตามีแต่เรื่องอันเดียวกลุ้มรุมอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน ทุกรูปทุกนามทุกเพศทุกวัย สับสนปนเปคละเคล้ากันอยู่ด้วยเรื่องอย่างนี้ มีแต่เอาเรื่องนี้มาโปะกันเข้า ๆ แล้วมันจะทนได้อย่างไร นัดหนึ่งไม่ตายนัดที่สองมันก็ตายได้ เพราะมันเป็นยาพิษอยู่แล้ว นี่เราพูดภายนอกเพื่อเป็นเครื่องเทียบเคียงภายในของผู้ปฏิบัติ นี่โลก ๆ เป็นอย่างนั้นให้เราดูเอา และดูตามสภาพความจริงเพื่อปลงตก อย่าดูอย่าฟังเพื่อพกมาเผาหัวใจ จะกลายเป็นไฟทั้งกองขึ้นมาที่หัวอก ตกเป็นทาสของมันตลอดไปไม่มีวันฟื้นตัว

ภายในจิตจะคิดออกไปในแง่ใดจะเป็นการทำลายสังหารตน แม้จะไม่แสดงออกมาทางกิริยาอาการก็ตาม แต่พึงทราบว่า นั้นกำลังพยายามโค่นรากแก้วของตนอยู่แล้วโดยไม่ต้องสงสัย ต้องพยายามระมัดระวัง ความคิดเป็นสิ่งสำคัญมาก และใจเป็นสมบัติอันล้ำค่าเสียด้วย ถ้าไม่ใช้สติปัญญาระมัดระวังพินิจพิจารณาจริง ๆ แล้ว เราจะไม่ได้ครองจิตที่เป็นสมบัติอันล้ำค่านี้ด้วยอรรถด้วยธรรมเลย แต่จะเป็นเรื่องความพินาศฉิบหาย ร้ายกาจที่สุด เลวทรามที่สุด เพราะใจดวงถูกทำลายจากกิเลสทั้งหลายเหล่านี้ ขอให้พากันพิจารณาให้ดี ระมัดระวังให้มากตลอดเวลาอิริยาบถ อย่าได้ชินชาชะล่าใจกับกิเลสตัวใดว่าไม่เป็นภัยต่อจิตใจ แต่มันคือข้าศึกทั้งมวล นับแต่ลูกเต้าหลานเหลนขึ้นไปถึงปู่ย่าตาทวดของกิเลส

ความสงบสุขของใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องเสาะแสวง ต้องรักต้องสงวน เช่นเดียวกับความไม่สงบ เป็นภัยอันหนึ่งที่เราจะต้องระมัดระวัง เพราะมีน้ำหนักเท่ากัน ความเห็นภัยกับความเห็นคุณ ให้เห็นอย่างถึงใจเท่า ๆ กัน จงละจงถอดถอนด้วยความ

เห็นโทษอย่างถึงใจ ขณะเดียวกันจงพยายามเพื่อสมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม ด้วยความเห็นคุณอย่างถึงใจเช่นเดียวกัน

พระพุทธเจ้าสอนไว้ทุกแง่ทุกมุมตามหลักธรรมหลักวินัย ล้วนแล้วแต่เป็นอุบายวิธีป้องกันตัวและรักษาตัว วิธีหลบหลีกปลีกตัวจากสิ่งชั่วช้าลามกทั้งหลาย ด้วยพระปัญญาสามารถทั้งสิ้นไม่มีที่ต้องติ เพราะพระองค์เคยได้รบราฆ่าฟันกับกิเลสมาแล้วอย่างโชกโชน ไม่มีใครที่จะเกินพระองค์ไปได้ถ้าพูดถึงเรื่องความสมบุกสมบัน ความทุกข์ความทรมานด้วยการประกอบความเพียร เพื่อห้ำหั่นกับกิเลสทั้งหลายให้พังพินาศไปจากพระทัย

โลกร่ำลือกันทั่วดินแดนว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระองค์หนึ่งที่ทรหดอดทนไม่มีใครเสมอเหมือน จึงทรงทราบทุกอุบายวิธีที่เคยต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ ด้วยกลเม็ดเด็ดพรายใด หรือด้วยธรรมาวุธประเภทใดว่าเป็นธรรมเหมาะสม จึงทรงนำธรรมเหล่านั้นมาสั่งสอนพวกเรา ท่านทรงสอนไว้แง่ใดมุมใด ขอให้ยึดมาเป็นหลักเกณฑ์เป็นเครื่องป้องกันตัวรักษาตัว และต่อสู้กับกิเลสเพื่อชัยชนะในอวสานสุดท้าย

ในอิริยาบถต่าง ๆ อย่าให้เผลอสติเป็นความชอบธรรม สมกับเป็นนักปฏิบัติเพื่อธรรมทั้งหลาย และสมกับเป็นนักปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสออกจากใจจนไม่มีเหลือ ใจกลายเป็นสันติธรรมอย่างเต็มภูมิขึ้นมาด้วยความพากเพียร ตนเองจะเป็นที่ชมเชยตนเอง โดยไม่ต้องหาผู้อื่นใดมาชมเชย

การได้รับความชมเชยจากลมปากของคนนั้น มันไม่ผิดอะไรกับลมโชยไม้พัดไปพัดมา ไม่ว่าจะเป็นความนินทา ความสรรเสริญ มันก็เหมือนกับลมพัดผ่านหูไปครู่เดียวยามเดียวเท่านั้นก็หายไป ไม่เหมือนเราตำหนิติเตียนเราและชมเชยเราด้วยความสนใจใคร่ต่อเหตุต่อผล การตำหนิก็ตำหนิด้วยเหตุผล แล้วชำระแก้ไขดัดแปลงตนเองด้วยเหตุผล การชมก็ชมด้วยเหตุผลอรรถธรรมไม่ลำเอียงไปทางกิเลส อันเป็นการเข้ากับตัวผู้เช่นนี้เป็นผู้มีเจตนาเป็นธรรมอย่างเต็มภูมิ ที่จะกำจัดกิเลสเพื่ออรรถเพื่อธรรม

ทั้งหลาย และมีวันที่จะผ่านพ้นจากทุกข์ภายในใจไปได้เพราะกิเลสราบคาบลงไป ด้วยการปราบปรามของผู้มีความเพียรกล้า สติไม่ลดละในอิริยาบถต่าง ๆ

ฉะนั้นจงเป็นผู้หนักแน่นสมกับเราเป็นนักปฏิบัติ ซึ่งเป็นผู้หนักแน่นทุกแง่ทุกมุม อย่าได้อ่อนแอท้อถอย ทำกิจนอกการใดใด ๆ ก็ตามให้พึงทราบว่าเรากำลังทำ คำว่าเรานี้เป็นตัวตั้งเป็นตัวประธานแล้ว ทำเพื่อใครก็คือทำเพื่อเรา ทำไม่ดีเราดีไหม ถ้าทำไม่ดีเราก็ไม่ดี แสดงไปจากเรานี่ไม่ดีจึงทำไม่ดี ทำแบบขอไปที เราก็เป็นคนเพียงขอไปที เป็นเศษคนเศษพระเศษเณร ไม่ได้เป็นคนเป็นพระเป็นเณรเต็มเม็ดเต็มหน่วย เป็นแบบเพียงขอไปที เรียกว่าเป็นเหมือนกับเศษพระเศษเณรเคลื่อนที่เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้จึงสำคัญที่ว่า ทำอะไรก็ตามให้ถือคำว่าเราเป็นหลักใจไว้เสมอ ทำอะไรก็เราเป็นผู้ทำ เพื่ออะไร ก็ทำเพื่อเรา เมื่อทำเพื่อเราแล้วสิ่งใด ๆ ก็เพื่อเรา เราต้องเป็นผู้จดจ่อต่อเนื่องด้วยเหตุด้วยผลด้วยสติปัญญา ตั้งจิตตั้งใจทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความมีเหตุผล ด้วยความมีเจตนา ด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์จากสิ่งนั้นจริง ๆ เมื่อย้อนเข้ามาสู่ภายในใจ คือ การประกอบความพากเพียรภายในใจ ก็สิ่งเหล่านั้นแหละซึ่งเป็นนิสัยของเรา ที่เคยฝึกหัดดัดแปลงด้วยดีมาแล้วกับหน้าที่การงานภายนอกประมวลเข้ามาสู่งานภายในก็เอาจริงเอาจัง มีเหตุมีผลมีสติสตัง ปัญญาใคร่ครวญจนทะลุปรุโปร่งไปได้ ด้วยคำว่าเราทำเพื่อเรา

หลักนิสัยเป็นสำคัญมาก ขอให้พยายามฝึกหัดนิสัยให้เป็นคนจริงจัง อย่าอ่อนแอเหลาะแหละ สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลส เป็นเศษเป็นเดนของกิเลส เราไม่ใช่พระเศษพระเดนอย่านำเข้ามาดื่มมาคละเคล้าใจ ให้จิตใจดื่มหรือคลุกเคล้ากับความอ่อนแอท้อแท้ เพราะนี่เป็นเศษเป็นเดนของกิเลสประเภทต่าง ๆ เราไม่ใช่เป็นคน เป็นพระเป็นเณรเศษเดน ต้องกำจัดสิ่งเหล่านี้ออกไปให้พ้น อย่าสนิทติดจมกับมันถ้าไม่อยากจมดิ่งไม่มีวันโผล่หัวน่ะ

สมาธิภาวนาท่านเขียนไว้ตามตำรับตำราเกลื่อนไปหมด อธิบายไว้เสียจนเป็นคุ้งเป็นแคว สมาธิเป็นอย่างนั้นสมาธิเป็นอย่างนี้ เรามาปฏิบัติให้เห็นองค์ของสมาธิจริง ๆ

จะอยู่ที่ไหนแน่ พระพุทธเจ้าทรงชี้เข้ามาในหัวใจนี่แล สมาธิคือความสงบเย็นใจ ความตั้งมั่นของใจ ถ้าใจไม่มีสมาธิทำอะไรอันเป็นฝ่ายเหตุก็ไม่จริงไม่จัง ผลที่จะเป็นความตั้งมั่นขึ้นมาให้มีความสงบเย็นใจก็เป็นไปไม่ได้ เมื่อมีความสนใจใคร่ต่อสมาธิจริง ๆ หรือทำให้ถึงเหตุถึงผลตามหลักที่ท่านสอนไว้จริง ๆ แล้ว คำว่าสมาธิซึ่งเราเคยได้ยินแต่ชื่อได้อ่านแต่ในตำรับตำรา ก็จะมาเห็นภายในจิตใจของเราเอง เพราะสมาธิแท้อยู่ที่ใจผู้ตั้งมั่น

อย่าเข้าใจว่ามรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน นอกไปจากใจดวงที่กำลังไฟโลภโกรธหลงครอบงำอยู่นี้เผาอยู่เวลานี้ จงแก้เสียให้ได้ ดับไฟเหล่านี้ลงได้ด้วยตปธรรม เอาไฟดับไฟ ตปธรรมคือความแผดเผากิเลส กิเลสเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจร้อน ตปธรรมก็คือความแผดเผากิเลส ร้อนต่อร้อนเผากัน เป็นข้าศึกกัน เมื่อกิเลสดับแล้วก็กลายเป็นความเย็นขึ้นมา คำว่า **ตปะ** คือความแผดเผากิเลสด้วยอำนาจแห่งความเพียรนั้นแล

วิริยะ เพียรเสมอ เพียรไม่ถอยจนกระทั่งกิเลสมันราบไป

ขันติ อดทน ฟังดูซิ ขันติคือความอดความทนต่อหน้าที่การงานของตน ไม่ได้อดทนต่ออะไรละ ทนต่อสู้กับกิเลสที่เป็นข้าศึกต่อหัวใจเราต่างหาก

จิตตะ มีความรักใคร่ใฝ่ใจในความเพียรอยู่เสมอ ไม่ห่างเหินจากงานของตน

วิมังสา ความใคร่ครวญ เป็นเรื่องของปัญญา อย่าลดละ ให้นำมาใช้เสมอในกิจนอกการในไม่ละเว้น

นี่คือผู้ที่จะทรงสมาธิ จะเป็นเจ้าของของสมาธิภายในใจ จะเป็นเจ้าของของปัญญาภายในใจ จะเป็นเจ้าของของวิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายภายในใจตัวเอง จะเป็นเจ้าของแห่งมหาสมบัติ คือ นิพพานสมบัติภายในใจโดยไม่ต้องไปถามผู้อื่นผู้ใดเลย ขอแต่ได้เปิดสิ่งที่ปิดบังหุ้มห่อจิตใจนี้ออกให้หมด ความเตียนโล่งของใจที่ไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องยุ่งกวนได้เลย จะแสดงตัวอย่างเต็มที่ในขณะนั้น

เท่าที่จิตแสดงตัวไม่ได้ก็เพราะถูกสิ่งเหล่านี้ครอบงำไว้หมด จนมืดมิดปิดตา หาทางออกไม่ได้ ฉายแสงออกมานิดหนึ่งก็ไม่ได้ แสงเบื้องต้นก็คือสมาธิความสงบใจ แสงที่สองก็คือปัญญา เริ่มแสดงออกมาเรื่อย ๆ ตามขั้นของปัญญา ฉายแสงไปเรื่อย จนกระทั่งรอบจิต ชำระกิเลสออกหมดเพราะอำนาจของปัญญาที่ทันสมัยแล้ว จิตก็สว่างกระจ่างแจ้งออกมาโดยหลักธรรมชาติ เพราะโดยปกติจิตเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว เป็นแต่เพียงสิ่งที่มืดมิดปิดตานั้นมันไปครอบจิต ก็เลยกลายเป็นจิตมืดจิตดำไปเสีย จิตโง่เขลาเบาปัญญา เลยกลายเป็นจิตต่ำทรามไปเสีย ทั้ง ๆ ที่จิตแท้ไม่ได้ต่ำทรามอย่างนั้น ไม่ได้ต่ำไม่ได้เลว ซึ่งที่เลวนั้นแหละเข้าไปเกี่ยวข้องพัวพันกับจิตเลยกลายเป็นจิตเลวไปได้ เมื่อชำระออกด้วยความพากเพียรแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็ค่อยจางหายไป ๆ ใจมีความสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นมาโดยลำดับ จนรอบตัวในที่สุด กลายเป็นวิมุตติหลุดพ้นขึ้นมาที่ตรงนั้น

นั่นแหละคือผู้ทรงคุณสมบัติที่ท่านเขียนไว้แต่ชื่อในตำรับตำรา ว่าศีล ว่าสมาธิ ว่าปัญญา ว่านิพพาน วิมุตติหลุดพ้น เขียนไว้นั้นมีแต่ชื่อในคัมภีร์ ตำราต่าง ๆ อันแท้จริงตัวจริงแล้วก็คืออยู่ที่จิต สมาธิก็อยู่ที่จิต ปัญญาก็อยู่ที่จิต วิมุตติหลุดพ้นก็หลุดพ้นที่จิต พ้นไปที่จิต ไม่พ้นไปจากจิตนี้ได้

จิตจึงเป็นจุดรวม รวมทั้งกิเลสทุกประเภทในเมื่อแก้ยังไม่ได้ รวมทั้งมรรคผลนิพพานทุกประเภท เมื่อแก้หรือถอดถอนได้แล้วด้วยอำนาจของความเพียร มรรคผลนิพพานจึงมีอยู่ที่ตรงนี้เท่านั้น ไม่มีอยู่กับกาลเวลาช้านานกาลใด ๆ ไม่มีอยู่กับสถานที่โน่นที่นี่ มีอยู่กับใจนี้ จึงต้องให้จ่อสติลงไปที่ใจ ความเพียรลงสู่ใจตามที่ท่านสอนไว้จะไม่ผิดหวัง เอาให้จริงให้จังก็แล้วกัน อย่าพากันมาเป็นผีหลอกเพศของตนและหลอกศาสนาให้บอบช้ำมัวหมอง เพราะโลกชาวพุทธที่หวังพึ่งศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างถึงใจฝากเป็นฝากตายยังมีอยู่มาก

จงพยายามฝึกหัดสติให้ดีอย่าให้เผลอ เคยพิจารณาอย่างไรก็ให้มีสติติดตาม อย่างน้อยก็ให้เป็นสัมปชัญญะ มีความรู้สึกตัวอยู่ในขณะทำงาน คือรู้สึกอยู่ในตัว ไม่ได้จำเพาะเจาะจงในจุดใดจุดหนึ่งแห่งร่างกาย หรือแห่งอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง มีความรู้สึกตัวประจำอยู่ ท่านเรียกว่า**สัมปชัญญะ** เมื่อจ่อเข้าไปตรงจุดใดจุดหนึ่งเรียกว่าสติ

ทีนี้เมื่อสติมีความชำนิชำนาญขึ้นไป ก็กลายเป็นสัมปชัญญะอีกทีหนึ่ง แล้วกลายเป็นมหาสติกลายเป็นมหาปัญญา ขึ้นจากสติขึ้นจากปัญญาที่เคยล้มลุกคลุกคลานนั่นแหละไม่ไปจากไหน เมื่อฝึกหลายครั้งหลายหน ฝึกจนเกรียงไกรแล้วก็ชำนิชำนาญคล่องแคล่วแกล้วกล้า สามารถปราบปรามกิเลสได้ทุกประเภท ไม่ว่ากิเลสประเภทไหนเหนือสติปัญญานี้ไปไม่ได้ เพราะสติปัญญาเป็นต้นนี้ พระพุทธเจ้าแลพระสาวกทั้งหลายเคยใช้ปราบกิเลสให้หมอบราบคาบ ได้ผลเป็นที่พอพระทัยและใจมาแล้วจนสะเทือนโลกธาตุ จึงไม่ประสงค์ให้ท่านนักปฏิบัติทั้งหลายมานอนขึ้นเขียง คอยให้กิเลสประเภทต่าง ๆ สับยำแบบไม่เป็นท่าหาทางต่อสู้ไม่ได้ดังที่เป็นอยู่ โดยลักษณะแพ้มันในทางสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ไม่มีอะไรเข้มแข็งพอ จึงขอได้พยายามฟิต **สติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม** เป็นต้น ขึ้นให้พอกับความจำเป็น ผลที่พึงหวังจะได้ครองในวันหนึ่งแน่นอนไม่สงสัย

จึงขอยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

๙. คนจริงย่อมถึงธรรมของจริง

นี้พูดถึงสาเหตุที่เราจะออกบวชซึ่งไม่เคยคาดฝันมาก่อนคือ เย็นวันหนึ่งครอบครัวเรามีพ่อแม่และลูกชายหญิงหลายคนร่วมรับประทานกันอยู่อย่างเงียบ ๆ ขณะนั้นพ่อพูดขึ้นชนิดไม่มีอะไรเป็นต้นเหตุเลยว่า เรามีลูกหลายคนทั้งหญิงทั้งชาย แต่ก็ไม่พ้นความวิตกกังวลในเวลาเราจะตาย เพราะจะไม่มีลูกคนใดใจเป็นผู้ชายคิดบวชให้พอเราได้เห็นผ้าเหลืองก่อนตาย ได้คลายความกังวลใจในเวลานั้น แล้วตายไปอย่างเป็นสุขหายห่วง

“ลูกเหล่านั้นกูก็ไม่ว่ามันแหละ หมายถึงลูกผู้ชาย ส่วนลูกผู้หญิงก็ไม่เกี่ยวข้องมัน ลูกผู้ชายกูก็มีหลายคน แต่นอกนั้นกูก็ไม่สนใจอะไรพอจะอาศัยมันได้ แต่ไอ้บัว (หมายถึงเรา) นี่ซิ ที่กูอาศัยมันได้น่ะ” ปกติพ่อไม่เคยชมเรา อะไร ๆ ก็ไม่เคยชมมีแต่กดลงเรื่อย ๆ นิสัยพ่อกับแม่เราเป็นอย่างนั้น “ไอ้นี่ลงมันได้ทำการทำงานอะไรแล้วกูไว้ใจมันได้ทุกอย่าง กูทำยังสู้มันไม่ได้ ลูกคนนี้กูไว้ใจที่สุด ว่าอย่างนั้น ถ้าลงมันได้ทำอะไรแล้วต้องเรียบไปหมด ไม่มีที่น่าตำหนิติเตียน กูยังสู้มันไม่ได้ ถ้าพูดถึงเรื่องหน้าที่การงานแล้วมันเก่งจริง กูยกให้ ลูกทั้งหมดก็มีไอ้นี่แหละเป็นคนสำคัญ เรื่องการงานต่าง ๆ นั้นกูไว้ใจมันได้

“แต่ที่สำคัญตอนกูขอให้มันบวชให้ทีไร มันไม่เคยตอบไม่เคยพูดเลยเหมือนไม่มีหู ไม่มีปากนั่นเอง บทเวลากูตายแล้ว จะไม่มีใครลากกูขึ้นจากหม้อนรกเลยแม้คนเดียว เลี้ยงลูกไว้หลายคนเท่าไรกูพอจะได้อาศัยมันก็ไม่ได้เรื่อง ถ้ากูอาศัยไอ้บัวนี้ไม่ได้แล้วกูก็หมดหวังเพราะลูกชายหลายคนกูหวังใจอาศัยไอ้นี่เท่านั้น”

พอว่าอย่างนั้น โฮ้ย น้ำตาพ่อร่วงปุบปับ ๆ เรามองไปเห็น แม่เองพอมองไปเห็นพ่อน้ำตาร่วง แม่ก็เลยน้ำตาร่วงเข้าอีกคน เราเห็นอาการสะเทือนใจทนดูอยู่ไม่ได้ ก็โดดออกจากที่รับประทาน ปุ๊บปั๊บหนีไปเลย นั่นแหละเป็นต้นเหตุให้เราตัดสินใจบวช มันมีเหตุอย่างนั้น

นำไปคิดอยู่ตั้งสามวัน ไม่หยุด ไม่ยอมมารับประทานร่วมพ่อแม่อีกเลยในสามวันนั้น แต่ก็คิดไม่หยุดไม่ถอย คิดเทียบเคียงถึงเพื่อนฝูงที่เขาบวชกัน ตลอดถึงครูบาอาจารย์ที่บวชเป็นจำนวนมาก ท่านยังบวชกันได้ทั่วโลกเมืองไทย

การบวชนี่ก็ไม่เหมือนการติดคุกติดตะราง แม้เขาติดคุกติดตะราง เช่น ติดตลอดชีวิต เขาก็ยังพ้นโทษออกมาได้ เราไม่ใช่ติดคุกติดตะรางนี้ หมู่เพื่อนบวชเขายังบวชได้ เขาเป็นคนเหมือนกัน และครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่ท่านบวชจนเป็นสมภารเจ้าวัด ท่านยังอยู่ได้ เหตุใดเราเป็นคนทั้งคน พ่อแม่เลี้ยงมาเหมือนคนทั้งหลาย อย่างอื่น ๆ เรายังอดได้ทนได้ แต่การบวชนี่มันเหมือนติดคุกติดตะรางเชียวเหรอ เราถึงจะบวชไม่ได้ทนไม่ได้ เราทำไมถึงจะด้อยเอาเสียนักหนา ต่ำช้าเอานักหนา กว่าเพื่อนฝูงทั้งหลายถึงขนาดพ่อแม่ต้องน้ำตาร่วงเพราะเรานี่ ไม่สมควรอย่างยิ่ง

คิดวกไปเวียนมาอยู่นั้นได้สามวัน เอาละที่นี่ ตัดสินใจปุ๊บ เอา ทำไม จะบวชไม่ได้ ตายก็ตายไปซิ เขาบวชกันมาไม่เห็นตาย พ่อแม่ก็ไม่ได้บอกให้บวชจนถึงวันตาย หรือบอกให้บวชถึงปีสองปี พ่อแม่ก็ไม่เห็นว่านี่ แล้วทำไมถึงจะบวชไม่ได้ล่ะ เราก็คน ๆ หนึ่งแท้ ๆ เอ้า ต้องบวช

เมื่อพิจารณาเป็นที่ลงใจแล้ว จึงได้มาบอกกับแม่ว่า เรื่องการบวชจะบวชให้ แต่ว่าใครจะมาบังคับไม่ให้สึกไม่ได้นะ บวชแล้วจะสึกเมื่อไรก็สึก ใครจะมาบังคับว่าต้องเท่านั้นปีเท่านี้เดือน ไม่ได้นะ มันหาทางออกไว้แล้วนั่น ดูซิ ทิฐิมานะของมันน่ะ แต่แม่ฉลาดกว่าลูกนี้ "โถ แม่ไม่ว่าหรอก ขอให้ลูกไปบวชให้แม่เห็นต่อหน้าต่อตาแม่ทีเถอะ แล้วสึกออกมาทั้ง ๆ ที่คนที่ไปบวชยังไม่กลับบ้านก็ตาม สึกต่อหน้าต่อตาคนมาก ๆ นั้น แม่ก็ไม่ว่า" แม่ใส่เข้าไปอย่างนี้เลย ก็ใครจะเป็นพระหน้าด้านมาสึกต่อหน้าต่อตาคนมาก ๆ ที่ไปบวชเราได้ ไม่บวชเสียมันดีกว่า เมื่อบวชแล้วมาสึกต่อหน้าต่อตาคน มันยิ่งขายขี้หน้ากว่าอะไรเสียอีก นั่น เมื่อติดปัญหาแม่แล้วก็เลยไปบวช

แต่ว่าเรามันนิสัยจริงจังแต่เป็นฆราวาสมาแล้ว เวลาบวชก็ตั้งใจบวชเอาบุญเอากุศลจริง ๆ และพร่ำสอนตัวเองว่า บัดนี้เราบวชแล้ว พ่อแม่ไม่ได้มาคอยติดสอยห้อยตาม คอยตักคอยเตือนเราอีกเหมือนแต่ก่อนแล้วนะ แม้เวลานอนหลับก็ไม่มีใครมาปลุกนะ แต่บัดนั้นมาก็ทำความเข้าใจกับตัวเองราวกับว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** นะ อย่างนั้นแหละ

แต่ก่อนเราจะไปไหนแต่เช้า ๆ ส่วนมากมีแต่บอกแม่ให้ปลุกว่า พรุ่งนี้เช้าจะออกไปธุระแต่เช้า แม่ก็ปลุกแต่เช้าแล้วก็ไป แล้วก็ล้มนอนตูมเหมือนตาย ทอดอาลัยหมดเพราะคิดแล้วว่าแม่จะปลุก ไม่สนใจเรื่องการตื่นนอน พอถึงเวลาแม่ก็ปลุกเอง ทีนี้แม่คงจะเห็นอย่างนั้นจึงเป็นห่วงในเวลาไปบวช เพราะผิดกันกับพี่ชาย สำหรับพี่ชายว่า พรุ่งนี้เช้าให้แม่ปลุก แต่แม่ยังไม่ได้ปลุกเขากลับตื่นเสียก่อน ไปก่อนแล้ว

แม่ว่า "ไอ้ลูกกูคนนั้นมันก็ดีแบบหนึ่ง แต่ลูกกูคนนี้เรื่องการงานอะไรแล้วยกให้ ไม่มีใครสู้ในลูกทั้งหลาย แต่เวลานอนมันเหมือนตายนี่ซิ จึงคิดหนักอกหนักใจกับมัน เวลาไปเป็นพระใครจะไปปลุกมันนา นี่แหละกูหนักใจตรงนี้ ไม่มีทีไรละว่ามันจะตื่นขึ้นมาก่อนแล้วไปเลยโดยเราไม่ได้ปลุก ถ้าลงมันได้บอกว่าจะไปงานโน้นงานนี้ต้องได้ปลุกทุกทีลูกคนนี้ นี่ซิเป็นข้อหนักใจ" แม่เอาไปวิพากษ์วิจารณ์กับคนอื่น แต่เราก็ไม่พูด เราได้ยินคนอื่นเล่าให้ฟัง เราไม่ค้าน แม่ว่า "เราอยากให้มันเป็นผู้หญิงเสียเอง แม่จะได้เบามือ นี่พ่อแสนสบายเพราะมีคนช่วยให้เบามือ ส่วนเราทุกข์จะตาย"

พอก้าวออกจากบ้านเข้าวัด ก็เตือนตัวเองทันที เอาละนะที่นี่ ไม่มีใครจะตามแนะนำตักเตือนเรา ตลอดถึงการหลับการตื่นไม่มีใครปลุกละนะ เราต้องเป็นเราเต็มตัวตั้งแต่บัดนี้ไป ไม่หวังพึ่งพ่อแม่ดังแต่ก่อนอีกแล้ว เรียนหนังสือตีสองบ้าง ตีสามบ้างเป็นประจำ ตีห้าบ้างเป็นบางคืน ตีห้าก็สว่าง เดือนมิถุนายน กรกฎาคม พอสว่างก็ลงทำวัตรแต่เช้าก่อนแล้วจึงค่อยออกบิณฑบาต มันตื่นทัน ดูซิ ผมก็แปลกเหมือนกันนะมันตั้งท่าของมันอย่างจริงจังไม่เคยพลาดเลย จะนอนตีสองตีสามตีสี่ เรื่องทำวัตรนั้นในเวลาพรรษานี้ตั้งสัจอธิษฐานไว้เลย ว่าจะไม่ให้ขาดทั้งเช้าทั้งเย็นการทำวัตร และกราบเรียนท่านพระครูไว้ด้วย หากว่าท่านสั่งให้เราไปในที่นิมนต์ ว่าให้ท่านรอจนเรากลับมาถึงค่อยทำวัตร เราขอท่านไว้อย่างนั้น นี่หมายถึงทำวัตรส่วนรวม ส่วนที่กุฏิเราทำอีกทีหนึ่ง นี่เราอธิษฐานไว้เป็นส่วนรวม ทำวัตรส่วนรวมไม่ให้ขาดทั้งเช้าและเย็นในพรรษา

เวลาบวชแล้วก็ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ ตั้งหน้าตั้งตาเรียนหนังสือ นี่เล่าเป็นคติให้หมู่เพื่อนฟังเรื่องความจริงจัง เรียน ๆ จริง ๆ ไม่ถอย แต่สำคัญที่เรียนธรรมะไปตรงไหนมันสะดุดใจ เอ๊ะ ๆ ชอบกล ๆ เข้าไปเรื่อย ๆ ธรรมก็เข้ากับเราซึ่งเป็นคนจริงอยู่แล้วได้ง่าย ธรรมะเป็นของจริงอยู่แล้ว กับนิสัยจริงก็เลยเข้ากันได้สนิท เอ๊ะ ชอบกล ๆ

เวลาอ่านพุทธประวัติและอ่านสาวกประวัติเข้าไปอีก โอ้โฮ ทีนี้ใจหมุนติ้ว ๆ นั่นแลเรื่องที่จะอยู่ไปได้ เรื่องภายนอกก็ค่อยจืดไปจางไป ๆ เรื่องธรรมะก็หมุนติ้ว ๆ ดูดดื่มเข้าไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งได้ตั้งสัจอธิษฐานเวลาเรียนหนังสือว่าจบเปรียญสามประโยคแล้ว เราจะออกปฏิบัติโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่มีข้อแม้ไม่มีเงื่อนไข เพราะอยากพ้นทุกข์เหลือกำลัง พูดง่าย ๆ อยากเป็นพระอรหันต์นั่นเอง เห็นพระพุทธเจ้าก็เป็นพระอรหันต์ สาวกทั้งหลายออกมาจากสกุลต่าง ๆ สกุลพระราชา มหาเศรษฐี กุฎุมพี พ่อค้า ประชาชน ตลอดคนธรรมดา องค์ไหนออกมาจากสกุลใดก็ไปบำเพ็ญในป่าในเขาหลังจากได้รับพระโอวาทจากพระพุทธเจ้าแล้ว เดี๋ยวองค์นั้นสำเร็จพระอรหันต์อยู่ที่นั่นองค์นั้นสำเร็จอยู่ป่านั้น อยู่ในเขาลูกนั้น อยู่ในทำเลนี้ มีแต่ที่สงบสงัด

การประกอบความพากเพียรของท่านทำอย่างเอาจริงเอาจัง เป็นเนื้อเป็นหนัง เอาเป็นเอาตายเข้าว่าจริง ๆ ท่านไม่ทำเหลาะ ๆ แหละ ๆ เล่น ๆ ลูบ ๆ คลำ ๆ เหมือนอย่างเราทั้งหลายทำกัน ผลของท่านแสดงออกมาเป็นความอัศจรรย์ เป็นพระอรหันต์วิเศษ ๆ นี่ละมันถึงใจ

ทีนี้จิตเลยมุ่งมั่นถึงอรหัตบุคคล อยากเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในสมัยปัจจุบันนี้ คิดย้ำลงอีกว่า เอ้า ขอให้แน่ใจเถอะว่าในธรรมนี้มรรคผลนิพพานยังมีอยู่ แล้วเราจะเอาให้ได้ ไม่ได้เอาตาย มีเท่านั้นไม่มีอย่างอื่น ขอให้มีผู้หนึ่งผู้ใด ครูบาอาจารย์องค์ใดหรือผู้ใดก็ตามมาชี้แจงแสดงให้เราทราบ ว่ามรรคผลนิพพานยังมีอยู่เป็นที่ถึงใจเราแล้ว นั้นละการปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพานจะทำให้ถึงใจ เอา ให้ตายไม่ตายให้รู้ มีเท่านั้น

พอออกจากเรียนแล้วจึงโดดผึงเลย อยู่ต่อไปไม่ได้ ก็เรียนประโยคสามจบแล้วนี่ เรียนประโยคสี่ก็ผิดละซิจะว่าไง เรียนไปสอบไปก็ยิ่งผิด มันผิด ฝืนเรียนต่อไปไม่ได้ ถ้าลงคำสัตย์ได้ตั้งขนาดนั้นแล้ว ไม่มีอะไรใหญ่ยิ่งกว่าคำสัตย์ ให้ตายเสียดีกว่าถ้าลงคำสัตย์ได้ขาดไป นิสัยของเราเป็นอย่างนั้นมาดั้งเดิม

จึงต้องขโมยหนีจากสมเด็จพระมหาวีรวงศ์องค์ที่อยู่วัดพระศรีมหาธาตุ มุ่งหน้าต่อพ่อแม่ครูอาจารย์มั่น พอถึงท่านเท่านั้น ท่านชี้แจงแสดงเรื่องอะไร ไม่ว่าดูท่านทางตาฟังท่านทางหู อะไรไม่มีคลาดมีเคลื่อนจากหลักธรรมหลักวินัย พูดอะไรตรงไปตรงมาเป๋ง ๆ ใจออกอุทานว่า โอโห นี่ละอาจารย์ของเรา นั่นลงละ แสดงเรื่องมรรคผลนิพพานไม่รู้เอามาจากไหน ถอดออกมาจากหัวใจเหมือนว่า นี่น่ะ ๆ มรรคผลนิพพาน เห็นไหมเหมือนกับท้าทายอยู่ตลอดเวลาในการแสดงด้วย ท้าทายความจริงจังของท่าน ท้าทายด้วยความจริงของธรรม

ความจริงจังของท่านก็หมายถึงท่านเป็นผู้รู้ผู้เห็นเอง ไม่ใช่ผู้อื่นผู้ใดเป็นผู้เห็นแล้วท่านหยิบยืมมาพูดมาเทศน์ให้เราฟังนี่ ท่านเป็นผู้รู้เองเห็นเองในธรรมทั้งหลายเวลามาแสดงให้เราฟังจึงถึงใจ พอเข้าถึงใจแล้วทีนี้เราจะจริงไหม มรรคผลนิพพานจะสงสัยอีกไหมที่นี่ ไม่มีทางสงสัย หมดแล้วเรื่องมรรคผลนิพพาน ยังมีอยู่หรือไม่นั้นเป็นอันว่า

หมดปัญหาแล้วโดยประการทั้งปวง ไม่มีเหลืออยู่แม้เปอร์เซ็นต์เดียวเลย เชื่อแน่ว่ามรรคผลนิพพานมีอยู่ร้อยเปอร์เซ็นต์ เอาละทีนี้เราจะจริงไหม จริงซิ ไม่จริงให้ตายเสียอย่าอยู่หนักศาสนาและหนักแผ่นดินต่อไป ตั้งแต่บัดนั้นมาก็ฟัดกันใหญ่เลย

ฉะนั้นจึงสมบุกสมบันมากในการประกอบความพากเพียรของผม ทั้งมีนิสัยอย่างนี้ด้วย ไปไหนไม่เอาหมู่เอาเพื่อนไปด้วย อยู่คนเดียวดีดผึง ๆ จนกระทั่งได้มาเป็นครูเป็นอาจารย์สอนหมู่เพื่อน เพราะนิสัยของเรามันนิสัยคนเดียวแท้ ๆ ไม่ปรารถนาเรื่องมักใหญ่ใฝ่สูง มันไม่เคยปรากฏภายในจิตใจว่าอยากเป็นใหญ่เป็นโต อยากเป็นนั้นเป็นนี้มีแต่สบาย ๆ ไปตามประสาป่าอย่างนั้นเอง

การเดินจงกรมถ้าอยู่ในวงหมู่เพื่อน เช่น มาอยู่บ้านหนองผืออย่างนี้ ผมจะเดินจงกรมให้หมู่เพื่อนเห็นไม่ได้ โน่น ต้องเวลาสงัดสี่ทุ่มห้าทุ่มล่วงไปแล้ว หมู่เพื่อนเงียบหมดแล้วถึงจะลงเดินจงกรม กลางวันก็เข้าไปอยู่ในป่าโน่น ถ้าวันไหนออกมาแต่วัน เช่นห้าโมงเย็นออกมาอย่างนี้ ก็เข้านั่งสมาธิเสียในกุฏิ จนกระทั่งหมู่เพื่อนเงียบไปหมดแล้วถึงจะลงทางจงกรม เป็นนิสัยอย่างนั้นมาดั้งเดิม ไม่ให้ใครมาเห็นการประกอบความเพียรของเราว่ามากน้อยขนาดไหน แต่ธรรมดาใครก็รู้ ทางจงกรมจนเป็นขุมเป็นเหวไปใครจะไม่รู้ เดินจงกรมกี่ชั่วโมงมันถึงจะเป็นขนาดนั้น อยู่ในป่าก็ดีอยู่ภายในวัดก็ดีมองดูก็รู้แต่หากนิสัยเป็นอย่างนั้น ถ้าภาษาอีสานเขาว่านิสัย คนหลักความ ลัก ๆ ลอบ ๆ ทำอยู่คนเดียว แต่เรามันไม่สนิทใจที่จะทำความเพียรให้ใคร ๆ เห็นอย่างโจ่งแจ้ง

แต่อะไรจะบังคับบัญชายากยิ่งกว่าจิตไม่มี ถึงยังไงก็ตามไม่หนีความมุ่งมั่นไม่หนีความฝึกความทรมานไปได้ ต้องเอาจริงเอาจังกับจิต กิเลสมันเอาเรามันเอาจริงเอาจัง ทำไมเราเวลาจะแก้กิเลสไม่จริงไม่จัง มันจะทันกันเหรอ ต้องคิดข้อนี้เสมอผู้ปฏิบัติธรรมะ นี่ก็ได้ทำมาแล้วจึงได้มาสอนหมู่เพื่อน ความเข้มแข็งนั้นแหละเป็นสิ่งที่จะให้กิเลสค่อยหลุดลอยไปโดยลำดับ แต่ความท้อถอยอ่อนแอนี้ไม่มีทาง นอกจากเป็นการเพิ่มกิเลสเท่านั้น จงจำไว้อย่างถึงใจ

อย่าไปสงสัยว่ากิเลสจะหมดไปตามอัธยาศัย ประกอบความเพียรก็ตามอัธยาศัย ตามอัธยาศัยนั้นเป็นอัธยาศัยกิเลส กิเลสลากไว้ดึงไว้ไม่ให้เดิน ไม่ให้นั่ง ไม่ให้มีสติสตัง เผอเรออยู่ตลอดเวลา นั่นเรื่องของกิเลสเป็นอย่างนั้น เรื่องของธรรมต้องเป็นผู้เข้มแข็ง

อยู่ที่ไหนให้มีสติเสมอ นี้พูดอยู่เสมอ เราเห็นคุณค่าของสติมากทีเดียว สติเป็นธรรมสำคัญมากในการที่จะให้งานไหนจักรตัวใดวิ่งหมุนติ้ว ก็ต้องให้จักรตัวสตินี้หมุนไปก่อน สติต้องเป็นผู้ควบคุมงาน งานมีกี่มากน้อยที่จะทำ หนักเบาขนาดไหน มีคนงานกี่คน ต้องมีคนคุมคนหนึ่งจนได้เป็นอย่างน้อย นี่ต้องมีสติเป็นเครื่องควบคุมงานของตน อย่าท้อถอยอ่อนแอ

ไปไหนก็ตามอย่าไปหวังอะไร ๆ กับโลกอันนี้ โลกนี้เราทราบอย่างถึงใจว่า โลก**อนิจฺจํ** รอบโลกธาตุ เต็มไปหมด ไม่มีสิ่งใดที่จะเว้นจากความเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไปได้ เมื่อความเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** มีอยู่ในสถานที่ใด สถานที่นั้นไม่เป็นฟืนเป็นไฟจะเป็นอะไร ไว้ใจกันได้ที่ไหน สิ่งที่เป็นน้ำให้ความร่มเย็นแก่เรา คือน้ำอรรถน้ำธรรม ให้เร่งเข้าไปความพากเพียร ให้จริงให้จัง ให้มีสติอยู่กับงานตลอดไป อย่าเสียดายความพลั้งเผลอว่าจะให้เราวิเศษวิโส นอกจากพาให้จมงมทุกข์

เดินจงกรมก็ให้มีสติ อย่าไปสนใจกับเรื่องอื่นใดว่าจะมีคุณค่ามีราคา อย่าไปเพลินกับความคิดความปรุงในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องโลกเรื่องสงสารที่เคยเป็นมาแล้วในอดีตก็ดี ที่จะเป็นไปในอนาคตก็ดี หรือมันเอาเรื่องอดีตมายุ่งอยู่ในวงปัจจุบันนี้ก็ดี มีแต่เรื่องของกิเลสทั้งมวล ทั้ง ๆ ที่เราเดินจงกรมอยู่นั้นแหละ นั่งสมาธิภาวนานั้นแหละ แต่กิเลสมันทำงานอยู่บนหัวใจเรา ตัวสมุทัยได้แก่ความคิดความปรุงแต่ง เรื่องอดีตอนาคตวุ่นไปหมด ถ้าคิดไปเพื่อความวุ่นเช่นนั้นไม่ใช่ทาง เป็นเรื่องการส่งเสริมกิเลสหรือสั่งสมกิเลสขึ้นอีก

ต้องอาศัยหลักปัจจุบัน คือ สติ ตัดความเสียดาย ความห่วงใยอาลัยทั้งหมด ในเรื่องอดีตซึ่งเป็นโลกล้วน ๆ เรื่องอนาคตถ้าเป็นโลกล้วน ๆ เมื่ออดีตเป็นโลกล้วน ๆ อนาคตมันก็ต้องเป็นโลกล้วน ๆ เหมือนกัน ขาดสติเป็นไปได้ทั้งอดีตอนาคต หมุนติ้ว

อยู่ภายในหัวใจนั่นแหละ ให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก ถ้าสติจ่อลงตรงไหนปัจจุบันมีอยู่ตรงนั้น เราหักห้ามกันได้ที่ตรงนั้น เคยหักห้ามมาแล้วนี่ไม่ใช่มาสอนหมู่เพื่อนเฉย ๆ เคยฟาดกันลงบางครั้งถึงน้ำตาร่วงก็มี จนกิเลสมันท้วงติงเราว่า เฮ้อ เอาถึงขนาดนี้เชียวเหรอ ถ้าไม่ถึงขนาดนี้กิเลสมันจะหลุดลอยไปเหรอ ว่าอะไรเพียงน้ำตาร่วงเท่านี้วะ ตายก็ยังไม่ถอยนี่ อย่ามาพูดเลยเพียงน้ำตาร่วง เพียงกินเผ็ดน้ำตามันก็ร่วงไม่เห็นได้เรื่องอะไร ถูกควันไฟมันก็ร่วง หัวเราะมันก็ร่วง ร้องไห้มันก็ร่วง มันได้เรื่องอะไรประสาน้ำตา น้ำไม่เป็นท่าเป็นทางก็คือน้ำตานั่นเอง ผู้จะฆ่ากิเลสไปสนใจเสียดายน้ำตาอะไรกัน เรื่องจริงเรื่องจังที่จะเป็นสาระแก่นสารแก่ตัวคืออะไร มันเหนือเรื่องเหล่านี้เป็นไหน ๆ ฟาดกันลงไปให้หนักมือผู้ปฏิบัติเพื่อเอาตัวรอดน่ะ อย่าฟังเสียงกิเลสยิ่งกว่าเสียงธรรม

เราเห็นโทษเรื่องความเกลื่อนกล่นวุ่นวายกับหมู่คณะ ในเวลาอยู่ศึกษาอบรมกับครูบาอาจารย์ มาทำเหลาะ ๆ แหละ ๆ ให้เห็นต่อหน้าต่อตา เคยเห็นมาแล้วอย่าให้เห็นอีกนะ นี่ได้เห็นมาแล้วต่อหน้าต่อตา ถึงขนาดที่เคยพูดกันอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยกับหมู่คณะในเวลานั้น มันก็เป็นอย่างที่พูดไม่เห็นผิดไปนี่ เวลาอยู่กับครูบาอาจารย์มันซ่อนเล็บนะ มันไม่กางเล็บออกมา แต่ก็เห็นเล็บที่ซ่อนอยู่จนได้นั่นแหละ

เวลาปราศจากครูบาอาจารย์หรือห่างเหินจากครูบาอาจารย์ไปแล้ว มันจะกางเล็บออกเล่นเต็มเพลงนั่นแหละ “เพลงของกิเลส” น่ะ ใครมีของดิบของดีอยู่ในอุ้งเล็บที่เข้าใจว่าวิเศษวิโสยังไง ก็จะนำออกแสดงให้เต็มภูมินั่นแหละ ทั้ง ๆ ที่มันไม่วิเศษ คอยดูก็รู้กัน แล้วมันก็เป็นแล้วอย่างทุกวันนี้ นี่ถึงว่าไม่อยากพบไม่อยากเห็นอีก กลัวอกแตกตาย

มีจำนวนมากจำนวนน้อย ใครอย่าถือใครเป็นตัวอย่างนอกเหนือไปจากหลักธรรม ธรรมเท่านั้นที่จะทำให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข สันติสุขในหมู่คณะด้วยกัน อย่าเข้าใจว่าเรียนมากรู้มาก อย่าเข้าใจว่ามีฐานะดี อย่าเข้าใจว่าเป็นคนชั้นนั้นชั้นนี้น่าเกรงขามมีสง่าราศี ซึ่งเป็นเรื่องของโลกเสกสรรกันตามอำนาจของวัฏฏวน อย่านำเข้ามาเกี่ยวข้อง

ในวงของพระซึ่งมีแต่ธรรม คือ ความถูกต้องดีงามล้วน ๆ เอาตรงนั้นเป็นแบบฉบับของผู้จะหนีทุกข์คือวัฏวน

อยู่ด้วยกันใครพูดให้ฟังโดยเหตุโดยผล ผู้พูดก็ให้พูดโดยเหตุโดยผล ผู้ฟังฟังหาความจริง อย่าฟังหาเอาเรื่องความมาทะเลาะกัน อย่าฟังเอาทิฐิมานะ เมื่อทิฐิมานะมันเกิดขึ้นภายในใจแล้ว มันอัดอั้นตันใจในหัวใจตัวเอง เดี๋ยวมันก็กระเด็นออกมาระบาดออกมา ทะลักออกมาให้ได้รับความกระทบกระเทือนต่อเพื่อนฝูงด้วยกันจำนวนมากน้อยจนได้

วงปฏิบัตินี้ต้องเป็นเหมือนอวัยวะเดียวกัน มันถึงอยู่กันได้ด้วยความผาสุก ถ้าไม่เหมือนอวัยวะเดียวกันแล้วอยู่ด้วยกันไม่ได้ ธรรมนั้นแหละที่จะทำจิตใจของแต่ละท่านแต่ละองค์ที่อยู่จำนวนมากนี้ ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ด้วยความสัตย์ความจริงด้วยความมุ่งอรรถมุ่งธรรม ไม่ใช่อะไรจะพาให้รวม อย่างอื่นอย่าเอาเข้ามาเกี่ยวข้อง

แม้แต่ผมเองผู้ปกครองหมู่เพื่อนอยู่ที่นี่ ที่หมู่เพื่อนเสกสรรปั้นยอว่าเป็นครูเป็นอาจารย์ เข้ามาอาศัยให้แนะนำตักเตือนสั่งสอน ผมก็ไม่เคยถืออำนาจวาสนาให้นอกเหนือไปจากหลักธรรมหลักวินัยนี้เลย ผมประกาศตัวต่อหมู่เพื่อนอยู่เสมอ ถ้าผมผิดแล้ว ให้ว่าได้เลยไม่ต้องเกรงอกเกรงใจ เพราะธรรมเหนือผมนี่ ท่านผู้นำธรรมมาตักเตือนสั่งสอนผม ผมจะไปขัดข้องหาสมบัติอะไร ถ้าขัดข้องก็ไม่เป็นธรรม ก็ไม่ควรจะอยู่กับหมู่กับเพื่อนต่อไปละซิ สอนหมู่เพื่อนเพื่อประโยชน์อะไรเจ้าของไม่เป็นธรรมถือทิฐิมานะ เอาทิฐิมานะมาเหยียบย่ำทำลายธรรม แล้วจะสอนหมู่เพื่อนให้เป็นสิริมงคลได้ยังไง นี่เราตระหนักเสมอในใจของเรา เราจะให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาไม่ได้ทั้งในตัวเราและในวงคณะที่อยู่ร่วมกัน ฉะนั้นการสอนหมู่เพื่อนที่อยู่ด้วยกัน ตนเองก็พึงปฏิบัติอย่างนั้น โดยถือหลักธรรมเป็นสำคัญ และให้อภัยกันเสมอ เมตตากันเป็นพื้นฐาน

อย่ามองกันในแง่ร้าย ให้มองกันในแง่เหตุผลและเมตตาต่อกันเสมอ เพราะคนเราความรู้และอัธยาศัยใจคอไม่เหมือนกัน ผู้มีความรู้มากก็มี ความรู้น้อยก็มี ผู้โง่ผู้ฉลาดมีสับปนกันไป ผู้หยาบผู้ละเอียดมี ให้ต่างคนต่างระมัดระวัง สิ่งใดที่มีอยู่ใน

ตัวเรา ยิ่งสิ่งใดที่เป็นภัยต่อหมู่เพื่อนด้วยแล้ว ให้ระมัดระวังและกำจัดให้ได้ อย่าหวงไว้เผาตัวเองและวงคณะ และอย่าแสดงออกมาเป็นอันขาด ซึ่งเป็นการขายตัวอย่างเลวร้ายที่สุดให้อภัยไม่ได้เลย นี่แหละคือหลักของการปกครอง ของการอยู่ร่วมกันเป็นอย่างนี้ จึงต้องได้ระมัดระวังเสมอ ประมาทไม่ได้ตลอดไป

และเคยพูดเสมอว่าการปกครองเป็นของสำคัญ ไม่ใช่มีเท่าไรมาเท่าไรก็เออ ๆ อยู่ไป ๆ มันไม่ใช่อย่างนั้น ต่างคนต่างหามต่างคนต่างหาบกิเลสเต็มหัวใจมาด้วยกันทุกคน เพราะเป็นปุถุชนคนมีกิเลส ทำไมจะไม่หาบกิเลสหามกิเลสมาเต็มหัวใจล่ะ และกิเลสมันเคยลงกับอะไรที่ไหนเมื่อไหร่ กับธรรมมันยังต่อสู้ แม้จะแพ้ธรรมมันยังไม่ยอมถอยง่าย ๆ สู้จนมันตายทลายลงไปหมดทุกตัว เรื่องของมันกับธรรมจึงยุติ แม้ขนาดมันตายต่อหน้าต่อตาของธรรม มีสติปัญญา เป็นต้น มันยังไม่ยอมออกปากพูดว่ายอมแพ้เลย ฟังซิ

กิเลสมันไม่กลัวอะไรนอกเหนือไปจากธรรม เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยธรรม คือสติเป็นสำคัญ ปัญญาเป็นเครื่องไตร่ตรองทดสอบพิจารณา เบิกทางเดินไปเพื่อความสงบเย็นใจแก่ตนเอง

ทางการปฏิบัติก็เอาให้จริงจัง อย่าเหลาะ ๆ แหละ ๆ อย่าเล่น อย่าสำคัญว่าวันคืนเดือนปีเป็นของมีค่ามีราคา มันมีค่ามีราคาที่ไหน มืดกับแจ้งเอาราค่ำราคามาจากไหน สถานที่โลกอันนี้ก็มีแต่แผ่นดิน ไปที่ไหนอยู่ที่ไหนก็อยู่แผ่นดิน ใครสูงใครต่ำที่ไหนก็อยู่กับแผ่นดินด้วยกันนี้ ใครจะวิเศษวิโสไปที่ไหนถ้าไม่ทำจิตใจให้วิเศษวิโสด้วยธรรม ซึ่งเป็นของประเสริฐอยู่แล้ว และเป็นของคู่ควรกับใจ นอกนั้นไม่มีสิ่งใดคู่ควรกัน ใจเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรม มีเท่านี้ ให้พากันสนใจตั้งหลักตั้งเกณฑ์ลงให้ดี

จิตใจอย่างน้อยให้ได้รับความสงบ ทำไมจะสงบไม่ได้ เราฝึกฝนอบรมใจด้วยธรรมเพื่อความสงบ พระพุทธเจ้าสงบได้ด้วยธรรม ระงับได้ด้วยธรรม ปราบกิเลสให้ฉิบหายวายปวงไปได้ด้วยธรรม พระสงฆ์สาวกที่เราถือเป็นสรณะ ท่านก็ทุกข์ลำบาก

เพราะการปราบกิเลส ด้วยอรรถด้วยธรรมเหมือนกัน การเข้าสู่สงครามจะไม่ทุกข์ได้อย่างไร ต้องทุกข์ด้วยกัน จนได้เป็นพระอรหันต์ขึ้นมา ใจบริสุทธิ์พุทโธเหมือนพระพุทธเจ้า เป็นแต่เพียงไม่เรียกศาสดา ส่วนความบริสุทธิ์นั้นเสมอกัน เหมือนกันหมด แต่อำนาจวาสนาความลึกตื้นหนาบางนั้น ต่างกันกับพระพุทธเจ้า แต่อย่างไรก็ตาม **นตฺถิ เสยฺโยว ปาปิโย** หาความยิ่งความหย่อนต่างกันไม่มีในความบริสุทธิ์ นั่นแลครูของพวกเรา สรณะของพวกเราท่านดำเนินอย่างนั้น ต้องยอมรับ คือรับมาเป็นคติเตือนใจตัวเอง อย่าให้ลดละท้อถอย

จิตอย่าให้ดิ้นไปไหนได้ เราเป็นผู้ฝึกจิต จะยอมให้จิตดิ้นเหยียบหัวเราไปต่อหน้าต่อตามีเหรอ ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ไม่ใช่นักปฏิบัติ กิเลสรุนแรงขนาดไหน เราก็รุนแรงขนาดนั้น เอ๊า เป็นก็เป็นตายก็ตาย กิเลสมันดื้อขนาดไหนไม่กินก็ได้ข้าวนี่ว่ะ มีแต่ท่าจะฝึกทรมานมัน เอาจนอยู่หมัดนั่นแหละสมใจ

พระพุทธเจ้าท่านยกอุปมาเรื่องนายสารถีฝึกหัดม้า ม้ามีถึงสี่ประเภท ประเภทที่หนึ่ง เยี่ยม เกือบจะพูดได้ว่าเป็นประเภทอาชาไนย ฝึกได้ง่าย ใช้ได้ประโยชน์มากมายรวดเร็วทันใจ ประเภทที่สอง ลดกันลงมา ประเภทที่สาม ฝึกยากพอประมาณ แต่ไม่ได้หนักหนานัก พอฝึกได้ทำประโยชน์ได้ ประเภทที่สี่ ไม่ได้เรื่องเลย ต้องฆ่า นายสารถีว่าเพราะไม่เกิดประโยชน์

เราตถาคตก็เหมือนกัน พอถึงตอนสุดท้ายก็บอกเราตถาคตก็ฆ่า เอ๊ะ พระพุทธเจ้าฆ่าได้ยังไง พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาไม่ได้ไปฆ่าสัตว์ ก็ชักสะพานยังไงล่ะ ท่านว่า **ปทปรมะ** มืดแปดทิศแปดด้านเหมือนไม่มีหูมีตา ใจก็มีแต่ความมืดบอดอยู่ภายในนั้น จะสอนให้เป็นอรรถเป็นธรรม รู้อรรถรู้ธรรม รู้บาปบุญคุณโทษได้อย่างไร ก็เหมือนกับคนตายแล้วทั้ง ๆ ที่มีชีวิตอยู่นั้นแล นั้นจึงชักสะพานไม่สอนให้เสียเวลาและอรรถธรรมไปเปล่า ๆ อ๋อ ฆ่าอย่างนั้น เทียบกันกับสารถีฝึกหัดม้าสี่ประเภท

เราไม่ใช่ประเภท**ปทปรมะ**นี่นา เป็นประเภทที่ฝึกฝนอบรมได้ แต่เอาให้หนักหน่อย ให้มันได้ ฝึกเรา เราฝึกคนอื่นว่าคนอื่นยังมีเหตุมีอะไร ๆ ภายในใจ ตัวเราเอง

ผู้ว่าก็ยังมีความเกรงอกเกรงใจกันบ้าง เราเองฝึกทรมานเรานี้ เอาให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยอย่างใจหวังนั้นเลย ไม่ได้เกรงอกเกรงใจตัวเอง เพราะเห็นว่ากิเลสคือตัวแสบที่ขวางตัวเองต่างหาก ไม่ใช่เราขวางเรา กิเลสขวางเรา เราต้องสู้ เอาให้จริงให้จังให้พังทลาย จะได้ชมตัวเองว่าเก่งจริง สมนามว่านักบวชคือนักรบ

ถ้าลงได้ตั้งท่าสู้กันขนาดนั้นแล้ว ยังไงกิเลสก็ต้องหมอบให้เห็น ใจสงบจนได้เห็นไหมเขาอยู่ในโลก เคยพูดให้ฟังเสมอ โลกนี้หมุนไปตามสิ่งที่ชอบใจทั้งนั้นแหละ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นสิ่งที่โลกต้องการและรักชอบที่สุดไม่มีวันอิ่มพอ และโลกก็ได้รับความฉิบหายล่มจม และบ่นเพ้อละเมอกันอยู่ทุกหย่อมหญ้า เพราะสิ่งเหล่านี้เองทำพิษน่ะ แล้วเราจะเอาคุณค่าอะไรจากสิ่งเหล่านี้

ส่วนผู้เห็นธรรมแล้วไม่มีใครที่จะบ่นนอกจากออกอุทานเท่านั้น อย่างพระมหา-กัปปินท่านว่า **สุขํ วต สุขํ วต** สุขหนอ ๆ นี่ท่านเคยเป็นพระมหากษัตริย์มาแต่ก่อนเสด็จออกบวชจนได้เป็นพระอรหันต์ขึ้นมาแล้วท่านเปล่งอุทานว่า **สุขํ วต สุขํ วต** สุขหนอ ๆ นั่น แต่ก่อนท่านอยู่ในพระราชวังไม่เคยเห็นออกอุทานว่า สุขหนอ ๆ เวลาเสด็จออกจากสิ่งพัวพันทั้งหลายและสลัดภายในใจออกอีก จนกลายเป็นใจที่บริสุทธิ์แล้ว อยู่ไหนก็สุขหนอ ๆ **สุขํ วต สุขํ วต**

เราก็เอาให้ได้ อยู่ที่ไหนก็ **สุขํ วต** ซิ ท่านมหากัปปินมิได้ผูกขาดนี่ นี่อยู่กับผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตั้งใจประพฤติปฏิบัติด้วยสติปัญญาอย่านอนใจ นี่แลทางแห่ง **สุขํ วต** อยู่ตรงนี้ กิเลสจะตายไปด้วยความเพียร หรือกิเลสจะค่อยหมดไปด้วยความเพียร ไม่ได้หมดไปด้วยสิ่งใด ให้ทำความเข้าใจกับตนไว้เสมอ อย่าอ่อนแอในการปฏิบัติ

สมาธิที่เคยได้ยินแต่ชื่อก็จะปรากฏขึ้นที่ใจ มีความสงบเย็นภายในใจ มีความแน่นหนามั่นคงขึ้นที่ใจ ปัญญาเมื่อมีความสงบพอเป็นปากเป็นทางเป็นบาทเป็นฐานแล้ว ให้พิจารณาอย่าขี้เกียจ อย่าติดสุขในสมาธิ อย่าเข้าใจว่าสมาธิจะทรงคุณค่าให้เป็นของเลอเลิศประเสริฐ เพียงแต่ความสงบตะล่อมกิเลสเข้ามาสู่จุดรวม เพื่อง่ายแก่การถอดถอนด้วยปัญญาเท่านั้นเอง ถ้าไม่ฆ่ามันก็เพ่นพ่านไปได้อีก เมื่อตะล่อมเข้ามาสมควร

แล้วก็คลี่คลายออกไปฆ่าทีละตัวสองตัว เหมือนกับเราไล่สัตว์เข้าคอก แล้วจะฆ่ามันทีละตัวสองตัว ฆ่าเรื่อย ๆ ฆ่าจนหมดคอกก็ได้เมื่อไล่เข้าคอกแล้ว นี่สมาธิเหมือนกับไล่สัตว์เข้าคอก คือ ไล่กิเลสเข้ามาสู่ความสงบ แล้วคลี่คลายออกไปด้วยปัญญา แยกนั้นแยกนี้ออกพิจารณา

ดูให้เห็น**อนิจฺจํ**เต็มร่างกายเต็มจิตใจทำไมจะไม่รู้ รูปทั้งรูปนี้มีอาการใดที่ไม่เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เห็นเป็นพื้นอยู่ชัด ๆ อย่างนี้ จะค้านความจริงไปไหน **อนิจฺจํ** แปรสภาพอยู่ตลอดเวลา **ทุกฺขํ** ใครเป็นทุกข์ ก็คือผู้แบกผู้หามอยู่นี้แหละ เวลานี้มันเป็นทุกข์อะไรจะเป็นทุกข์ นอกจากผู้แบกผู้หามเป็นทุกข์ คือ หัวใจเราเอง เห็นโทษแห่งความหลงของตัวเองที่ไปแบกไปหามแล้วเกิดทุกข์ขึ้นมา **อนตฺตา** ปราศจากคำว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขา เป็นของเราของเขาไปหมดแล้ว ภายในร่างกายก็ดี ภายในจิตเจตสิกธรรมที่แสดงออกมาก็ดี ล้วนแล้วแต่ตัว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หากหลงไปตามมัน เจตสิกธรรมที่แสดงมานี้ก็เป็นตัวสมุทัย ก่อตัวเป็นพิษเป็นภัยขึ้นมาแก่เรานั่นแหละ

ถ้าใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญเข้าไป ให้เห็นเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ชัดแล้วสิ่งเหล่านี้ก็ระงับดับไป ๆ ดับไปเรื่อย ๆ ไม่พ้นจากความจริง ขอให้พิจารณาหยั่งสติปัญญาลงไปถึงพื้นฐานแห่งความจริง คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เถิด นี่เป็นความจริงซึ่งเป็นพื้นฐานอยู่ภายในร่างกายจิตใจของเรา ในขันธ์ทั้งห้านี้มีอันนี้เป็นพื้นฐานอยู่ตลอดกาล ที่จะต้องพิจารณาให้เห็นตามความจริงของมัน เรียกว่า ปัญญา

หรือจะพิจารณาเรื่องอสุภะ ก็เอาให้มันเห็นชัด ๆ ซิ ในตัวของเรานี้ มันมีชิ้นไหนเป็นของดีที่หอมหวนชวนให้ดม มีที่ตรงไหน แม้แต่ผิวหนังมันก็เหม็นจะว่าไง แล้วเยิ้มเข้าไปข้างในมีอะไรอีก หนังมันบางยิ่งกว่ากระดาษ กระดาษยังหนากว่าผิวหนังที่หลอกตาเสียอีก พิจารณาเข้าไปซิ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แล้วยังไม่แล้ว ดูความอสุภะอสุภัง ป่าช้าผีดิบ ไม่ทราบว่าเป็ด ว่าไก่ ว่าหมู ว่าวัว ว่าควาย ว่าอะไร เต็มอยู่ในนี้หมดนั่นแหละ ในป่าช้าผีดิบนี้ มันรวมอยู่ตรงป่าช้าผีดิบนี้ เรายังไม่ตาย เอ๊า พวกนั้นตายแล้วเข้ามาฝังอยู่ในนี้ เมื่อเราตายแล้วก็เป็นป่าช้าผีตาย ดูให้ชัดซิ สติปัญญามียอมอับจนอยู่ทำไม

แยกส่วนแบ่งส่วนดูให้มันชัด จิตหมุนติ้ว ๆ อยู่กับงานที่ทำ อย่าให้ออกไปเพ่นพ่าน บังคับให้ได้ ตายก็ตาย ในขณะที่จะประกอบความเพียรก็เหมือนกับขึ้นเวทีเผลอไม่ได้เดี๋ยวถูกน็อก ชักหรือตายไปเลยไม่เพียงแต่สลบ อันนี้ก็ทำอย่างนั้นนักปฏิบัติ **อนิจฺจํ** ก็ให้เห็นอย่างถึงใจ ดูข้างนอกก็เหมือนกัน **ทุกฺขํ อนตฺตา** ดูอันนี้กับข้างนอกก็เหมือนกัน ไม่เห็นมีอะไรผิดกัน เพราะโลกนี้เป็นโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** คำว่าอสุภะอสุภัง พิจารณาดูเราแล้วก็เหมือนกันอีก

โลกวิทูเป็นคุณสมบัติของสาวกด้วย โลกวิทู คือ รู้แจ้งเห็นจริงภายในภายนอกเพราะเป็นสภาพเหมือนกันหมด อย่างนี้เรียกว่า โลกวิทู มีได้ทั่วไปในสาวกทั้งหลาย คือเป็นคุณสมบัติของสาวกด้วย ส่วนคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าไม่มีแต่เพียงเท่านี้ ยังหยั่งทราบความจริงของสิ่งทั้งหลายและสัตว์ทั้งหลายทั่วโลกธาตุอีกด้วย โลกวิทู มีหลายขั้นหลายตอน

เราไม่ต้องคิดไปโน้นไปนี้กว้างขวางให้เสียเวล่ำเวลา หน้าที่ของเรามีแต่จะให้เป็นโลกวิทู รู้แจ้งเห็นจริงในธาตุขันธ์ที่มีอยู่ภายในตัว ที่ถูกกิเลสผูกมัดตรึงอยู่ด้วยอุปาทานเพราะความลุ่มหลงนี้เท่านั้น โดยไปสำคัญมั่นหมายเอาเอง ทางท่านบอกไว้ไม่ยอมไปชอบปลีกชอบแวะ ชอบปีนสองข้างทาง หกล้มก้มกราบขนาดไหนก็ยังไม่ยอมถอยไม่ยอมไปตามทาง นั่นแหละที่เรียกว่า เป็นข้าศึกต่อมัชฌิมาปฏิปทา ฉะนั้น ต้องฝืนมันต่อสู้มันลงไปซิ ถอยเอาประโยชน์อะไร

เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องธาตุเรื่องขันธ์แล้ว กิเลสมันจะไปไหน กิเลสเกิดขึ้นจากความสำคัญ เมื่อแก้ความสำคัญด้วยความจริงแล้ว มันก็ถอนตัวไป ๆ ฟาดกันให้สะบั้นหั่นแหลกลงไป กิเลสถอนเข้าไปไหน ก็เข้าไปหาจิตดวงเดียวเท่านั้นแหละ เมื่อมันหมดที่ยึดที่เกาะเข้าไปโดยลำดับแล้ว เพราะอำนาจของสติปัญญาตีตะล่อมเข้าไป ๆ วงแคบเข้าไป ๆ สุดท้ายมันก็ไปกองอยู่ในจิต ปล่อยนิวเคลียร์หย่อนลงในจิตอีกซิ สติปัญญาอัตโนมัติอย่างไรล่ะ ธรรมนิวเคลียร์

นิวเคลียร์ หมายถึงอะไร ปรมาณู หมายถึงอะไร จะทำลายข้าศึกวาระสุดท้าย เอาชัยชนะ ก็คือ มหาสติ มหาปัญญา ละซิ หยั่งลงไปตรงนั้นให้กิเลสขาดสะบั้น แตกกระจายไปหมด ทีนี้ภพชาติอยู่ที่ไหน เมื่อกิเลสซึ่งเป็นตัวภพ เป็นตัวให้ก่อภพ ก่อชาติ ถูกทำลายลงไปหมดด้วยอำนาจของอาวุธที่ทันสมัย ได้แก่ มหาสติ มหาปัญญา แล้วข้าศึกก็หมดเท่านั้นแหละ นี่ละงานของพระ

งานของผู้ต้องการพ้นจากกองทุกข์ในวัฏสงสาร ไม่ต้องมาเกิดแก่เจ็บตายอีก คือ งานการประกอบความพากเพียร นับแต่ **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** ที่พระอุปัชฌายะมอบให้แต่เบื้องต้นจนถึงวาระสุดท้าย ตีแตกกระจายไปหมด งานนั้นแตกแขนงไปเรื่อย ๆ ตามความฉลาดความสามารถของตัวเอง จะทำงานให้ได้มากและกว้างขวางขนาดไหนได้ทั้งนั้นเมื่อสติปัญญามีแล้ว เอาจนกระทั่งไม่มีอะไรเหลือเลย สิ้นสุดวิมุตติพระนิพพานภายในจิตใจ นั่นแหละเรียกว่าเสร็จงาน งานได้ทำสำเร็จแล้ว ไม่ต้องทำเพื่อการถอดถอนกิเลสตัวใดอีก นี่แลงานของพระ ให้พากันจำให้ถึงใจ ว่างานนี้คืองานแท้ของพระเรา

อย่าไปคิดว่าบวชมาแล้วได้ไปก่อนั้นสร้างนี้ไว้เป็นที่ระลึก สร้างวัดสร้างวาแล้วยังไม่แล้ว สร้างพระพุทธรูปปฏิมากร สร้างโบสถ์ สร้างวิหาร สร้างศาลาโรงธรรม สร้างเจดีย์มหาเจดีย์ยุ่งไปหมด ก่อกวนบ้านเมืองยุ่งไปหมดด้วยเงินด้วยทอง ว่าเป็นงานเนื้องานหนังของพระ ว่าเป็น**สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป** นั่นมันเป็นงานของประชาชนเป็นส่วนใหญ่จะขวนขวายกัน นั่นเป็นมรรคขั้นหยาบสำหรับประชาชนที่อยู่ในฐานะจะทำได้ เพราะเกี่ยวกับสมบัติเงินทอง ส่วน **สัมมาสังกัปโป** ขั้นละเอียดที่จะฆ่ากิเลสภายในจิตใจ เลยกลายเป็น **มิจฉาสังกัปปะ** ในมรรคส่วนละเอียดไปเสียโดยไม่รู้สึกตัว เพราะความกังวลวุ่นวาย ขยายกิเลสให้ออกวิ่งเพ่นพ่านเข้าบ้านเข้าเมือง กันไม่ติดพื้นกุฏิแต่ละวันเวลาที่ผ่านไป ย่นเข้ามาซิ ถ้าอยากทราบที่หลบซ่อนของกิเลสด้วยความฉลาดตามองค์มรรคจริง ๆ

สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เห็นอะไรเห็นชอบ ให้เห็นชอบตามงานที่ท่านสอนไว้ซิว่า **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** มันคืออะไร หยั่งลงไปทั้ง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**

หยั่งลงไปทั้ง**อสุภะอสุภัง** ให้เห็นชอบตามที่ท่านสอนไว้นี้ซิ งานเพื่อความเห็นชอบอย่างแท้จริงอยู่ตรงนี้ก่อนอื่น

สัมมาสังกัปปะ ความดำริเพื่อออกจากเครื่องผูกพัน อะไรเป็นเครื่องผูกพัน ก็ความหลงสิ่งเหล่านี้แหละเป็นเครื่องผูกพัน พิจารณาให้เข้าใจด้วยปัญญาแล้วมันถอนตัวเองโดยไม่ต้องบังคับขับไสแหละ

สัมมากัมมันตะ เดินจงกรมบ้าง นั่งสมาธิภาวนาบ้าง อยู่ในท่าใดอิริยาบถใด มีแต่การทำงานด้วยความมีสติ เพื่อการถอดถอนกิเลสโดยถ่ายเดียว นั่นแหละสัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ด้วยอารมณ์อันเป็นธรรมของจิต อย่าไปคิดอารมณ์ที่เป็นพิษเป็นภัยขึ้นมาเผาลนตนเอง มีแต่อารมณ์แห่งอรรถแห่งธรรมเป็นเครื่องถอดถอนกิเลส เป็นเครื่องเลี้ยงจิตใจให้มีความรื่นเริงบันเทิง มีความสงบเย็นใจ มีความสง่าผ่าเผย มีความฉลาดรอบตัว ไม่นำอารมณ์อันเป็นพิษเข้าสู่ใจ นั่นแลสัมมาอาชีวะแท้

สัมมาวายามะ เพียรชอบ ท่านก็บอกว่าเพียรในที่สี่สถาน เพียรละบาป บำเพ็ญบุญ เพียรป้องกันบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น เพียรละกิเลสที่มันเกิดขึ้นแล้วให้มันดับไป แล้วอบรมธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญยิ่งขึ้นโดยลำดับลำดา ไม่ให้เสื่อมเสียไป **ปธาน** ความเพียรสี่อย่าง ท่านก็พูดไว้แล้ว

สัมมาสติ ระลึกอยู่ที่ไหน ท่านบอก ถ้าจะไปทางสติปัฏฐานสี่ก็ระลึกอยู่ในกาย **กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ. อิธ ภิกฺขุ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ. วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ.** พิจารณากายในกายไปเรื่อย กายนอกก็มี กายในก็มี พิจารณาให้เห็นกายนอกก็ดี เห็นกายในก็ดี พิจารณาเห็นกายในกายของตัวเองก็ดี ไล่ลงไปโดยลำดับ ๆ เมื่อเห็นแล้วก็อยู่ อยู่ด้วยความสงบสุข ๆ นี่เรียกว่าพิจารณากายในกาย

ในบทสุดท้ายท่านย่นเข้ามาว่า **อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ, ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวํ โข ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.** ท่านพูดถึงเรื่องสติหยั่งลงไหน หยั่งลงกาย ถ้าจะพิจารณากายพิจารณาจริง ๆ ให้มีสติรู้อยู่กับกายเท่านั้น สติควบคุมอยู่กับกายนี้เท่านั้น จะแยกไปส่วนใดอวัยวะใดแง่ใดของกาย ให้มีสติสืบเนื่องไปโดยลำดับ

แล้วพิจารณาเวทนาก็เหมือนกัน ให้สติติดแนบไปกับงานเลย ให้มีความรู้อยู่จำเพาะกับเวทนาเท่านั้น ไม่ให้แยกให้แยะไปไหน

เรื่องธรรมเรื่องจิตก็เหมือนกันกับกาย เวทนา ไม่ผิดกันอะไรเลย ลงอันเดียวกัน **อตฺถิ กาโยติ, อตฺถิ เวทนาติ, อตฺถิ จิตฺตนฺติ, อตฺถิ ธมฺมาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ.** เหมือนกันนั่นแหละ ลงอันเดียว ๆ กันหมด คือ สติให้ระลึกอยู่ในสถานที่นี้สถานใดสถานหนึ่งก็ตาม ให้จริงจังในสถานที่พึงเป็นที่ระลึกของสติ นี่เรียกว่าระลึกชอบและถูกต้องด้วย หาความผิดเพี้ยนไปไม่ได้เลย

หรือจะพิจารณาถึงเรื่อง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มันก็อยู่ในวงสติปัฏฐานสี่อันเดียวกัน พูดอะไรก็เหมือนกัน เหมือนกับดูข้างหน้าข้างหลังของคน ๆ เดียวนั่นแหละ ข้างหลังก็ของคน ๆ นั้นเสีย ข้างหน้าก็ของคน ๆ นั้นเสีย ข้างซ้ายข้างขวาก็ของคน ๆ นั้นเสีย คน ๆ เดียวนั่นแหละ วงสัจธรรมเหมือนกัน พิจารณาให้จริงจัง สำคัญอยู่ที่สติผู้ตามรับรู้งานนั้น ๆ นี่แต่ก่อนก็ไม่เหมือนทุกวันนี้ มาพิจารณามันย้อนไปทุกแห่งทุกหนนั่นแหละตามประสีประสาของเรา นี่อ่านดู สติปัฏฐาน นี่แล้วกำหนดตาม แหมจิตมันคล้อยตาม

ตามความรู้สึกของผม ผมพูดตามความจริงทางการปฏิบัติมา อนัตตลักขณสูตรจิตใจยังขัดกัน มันเป็นจริง ๆ ผมจึงทำความเข้าใจเอาว่า ผู้รจนานี้อาจตัดออกเสียตอนใดตอนหนึ่ง หรือจะว่าเทศน์ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ปกิณกะอะไรอย่างที่ท่านว่าซ้ำ ๆ ซาก ๆ เลยขี้เกียจ ท่านย่นเอาย่อ ๆ เสียบ้าง

จะพูดไปตามแถว เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มันก็ไม่เหนือจิต ต้องไปเข้าจิตจนได้อยู่โดยดี **รูปสฺสมึปิ นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ นิพฺพินทติ.** เบื่อหน่ายในรูป ในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ.** ย่อมคลายกำหนัด เมื่อคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ญาณความรู้แจ้งว่าจิตหลุดพ้นแล้วย่อมมี

เวลาเรามาเทียบมาพิจารณาตามนี้ มันไปไม่ได้ เมื่อไปถึงแค่ขันธ์ห้า คือรู้เท่าขันธ์ห้าพูดง่าย ๆ รู้เท่าในขันธ์ห้า คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือเบื่อหน่ายก็หมายถึงความเห็นโทษของมันอย่างชัดเจนนั้นเอง จะว่าการพิจารณานั้นเห็นชัดจากเห็นโทษแล้วก็เห็นเป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ แล้ว มันยังไม่แล้ว

การพิจารณาเห็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ ไม่ยึดถือแล้ว มันวิ่งเข้าไปถึงใจ ไปยึดอยู่ในใจจนได้ เมื่อกิเลสวิ่งเข้าไปอยู่ที่ใจ ความยึดมั่นถือมั่นมันยังมีอยู่ที่ใจนั่นอีก จึงต้องพิจารณาฟาดฟันลงในจิตอีกทีหนึ่ง จนกิเลสในจิตพังทลายลงไปแล้วมันถึงหมดปัญหา นี่ละการปฏิบัติของเรามันขัดตรงนี้ เราเคยแย้ม ๆ ถามพวกปฏิบัติทั้งหลายพูดไปแบบสุ่ม ๆ เดา ๆ เราขี้เกียจพูดและฟังเลยหยุดเสีย

ที่หาที่ค้านไม่ได้ก็คือ อาทิตตปริยายสูตร นี่เราค้านไม่ได้เลย การปฏิบัติเวลาเอาสูตรนี้มาเทียบเคียงกันแล้ว กราบสนิท คือมันลงได้อย่างสนิท อะไร ๆ ท่านก็ว่าไปอย่างละเอียด **จกฺขุสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ, รูเปสุปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, จกฺขุสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ, สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** คือเบื่อหน่ายในตา แล้วก็เบื่อหน่ายในรูป เบื่อหน่ายในวิญญาณที่เกิดจากนี้ เบื่อหน่ายในสัมผัส ในเวทนา สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี ไม่สุขไม่ทุกข์ก็ดี นี่เราจะสรุปไปเลย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์ เป็นคู่ ๆ กันไป

เมื่อเบื่อหน่ายในตาก็เบื่อหน่ายในรูป เบื่อหน่ายในหูก็เบื่อหน่ายในเสียง ออกไปอย่างนี้เลย ตลอดถึงความสัมผัสที่เกิดเวทนา เป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นเฉย ๆ เบื่อหน่าย

เป็นลำดับ ๆ สุดท้าย **มนสฺสมึปิ นิพฺพินฺทติ** นั่นตรงนี้แหละเบื่อหน่ายในจิต **ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ** เบื่อหน่ายในธรรมารมณ์ที่เกิดภายในจิต ออกจากนั้นก็เบื่อหน่ายทั้งเวทนา สุขทุกข์ไปเรื่อย ๆ จนไม่มีอะไรเหลือเลย

เบื่อหน่ายในจิตแล้วยังเบื่อหน่ายสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับจิต ทั้งจิตแสดงออกมาเป็นผล คือเป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นเฉย ๆ ออกจากนั้นพอเสร็จแล้วก็ **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ** แล้วก็เรื่อยไปจนตลอดสาย **วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ,** ไปเรื่อย อันนั้นเหมือนกัน แต่สำคัญไปลงที่จิตน่ะซิ

จิตเป็นของสำคัญ เป็นที่รวมของกิเลสทุกประเภท จะพิจารณาประเภทใดก็ตามลงไปอยู่ที่นั่นหมด หลักปฏิบัติเป็นอย่างนี้ นี่เราพูดจริง ๆ เราพูดอย่างอาจหาญ เพราะเราปฏิบัติมาอย่างนั้น เวลาปฏิบัติมันค้านกันที่ตรงไหน มันแยกกันที่ตรงไหน เราพูดได้ตามความแยก ส่วนถูกหรือผิดแล้วแต่ใครจะนำไปพิจารณา

แต่สำหรับ อนัตตลักขณสูตร เราเป็นความไม่สนิทใจอย่างนั้นแหละตามความรู้สึกของเรา เรายกไว้เสีย ก็ไม่เห็นจะได้เรื่องได้ราวอะไร อันไหนที่มันลงกันอยู่แล้วก็ยอมรับกันไป เช่น อาทิตตปริยายสูตร นี้ลงกันร้อยเปอร์เซ็นต์หาที่ค้านกันไม่ได้ ตั้งแต่ต้นจนอวสาน **มนสฺสมึปิ นิพฺพินฺทติ, ธมฺเมสุปิ นิพฺพินฺทติ** เรื่อย...**มโนวิญฺญาเณปิ นิพฺพินฺทติ, มโนสมฺผสฺเสปิ นิพฺพินฺทติ, ยมปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ, สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ.** นั่น รวมยอดมาก็เบื่อหน่ายเหล่านี้หมด

คำว่า **ตสฺมึ** นี้หมายถึง โยคเอาตัวที่พูดมาแล้วนั้นมาเป็นสรรพนาม โยคเอาว่าเขา คำเดียวนั้น เช่น นาย ก, นาย ข, นาย ค, นาย ง, พอสุดท้ายก็เขาเหล่านั้นหรือเขาเท่านั้น นี่ก็เหมือนกัน รวมปุ๊บปั๊บ **ตสฺมึปิ นิพฺพินฺทติ** ลงหมด **นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ,** ตลอดสายเลย

นี่เวลาปฏิบัติของเราเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ก็เคยพูดให้หมู่เพื่อนฟังแล้วนี่ ต่อมาพิจารณาอะไรก็พิจารณาไม่ได้เรื่อง รูปพิจารณาก็ไม่ได้เรื่อง อสุภะอสุภังเคยพิจารณาเสียจนแหลกกระจัดกระจาย ชำนิชำนาญคล่องแคล่วแกล้วกล้า พิจารณาไป ๆ เลยหมดอสุภะก็เลยหมดไม่มีเหลือที่จะพิจารณา ทีแรกมันไม่หมด พอย้อนเข้ามาถึงภาพภายในนี้แล้ว อสุภะภายนอกมันก็หมด ภายในมันก็หมด มันเลยว่าง จะพิจารณาอะไรมันก็ไม่ทัน มันดับไปเสียก่อน ถึงทันมันก็ไม่สนใจที่จะพิจารณา มันเป็นอย่างนั้น อะไร ๆ มันก็ว่างไปหมดในร่างกาย และหมดความสนใจที่จะพิจารณาร่างกายอีกต่อไป

สุดท้ายกิเลสก็ไปอยู่ที่จิต ก็ไปหลงอยู่ที่จิต งงอยู่ที่จิต สงวนอยู่ที่จิต จะว่าแบกก็แบกหามอยู่ที่จิตไม่รู้ตัว รักสงวนจิต มีอะไรมาแตะต้องไม่ได้ ความสง่าผ่าเผยก็ตัวนั้นแหละ ตัวรักสงวนก็อยู่นั้นแหละ อย่างอื่นมันพิจารณาหมดแล้ว ปล่อยไปหมดไม่สนใจกับอะไร แต่ตรงจิตนั้นมันไม่ปล่อย มันยึดที่จิต

ปล่อยนอกแล้วก็มายึดใน ปล่อยนอก รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นนอกอันหนึ่ง ปล่อยนอก คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่เป็นนอกอันหนึ่งแล้วมายึดภายในซึ่งเป็นตัวการสำคัญ คือยึดใจ นั่นกิเลสเข้าไปรวมอยู่ในนั้น หลอกให้ยึดอีกแล้ว ใครจะว่าอวิชชาไม่ละเอียดเหรอพิจารณาดูซิ ละเอียดขนาดไหนอวิชชานั้นละตัวการสำคัญจริง ๆ ทำให้หลงไม่ว่าสติปัญญาขนาดไหน มันจะต้องงงไปเสียก่อนแต่หลงไม่นานเท่านั้นแหละ เมื่อฟาดฟันลงไปตรงจุดนั้นพังทลายลงไปแล้ว ทีนี้ไม่เห็นว่าอะไร มีอะไรที่จะให้พิจารณา มีอะไรที่ตกค้าง มีอะไรที่ให้สงสัย ไม่มีเลีย

จะแยกไปถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้านิพพานกี่ปีกี่เดือนแล้วคืออะไร นิพพานอยู่ที่ไหน ตัวนิพพานนั้นคืออะไร มันก็หมดปัญหาโดยประการทั้งปวง พระสงฆ์สาวกจะกี่หมื่นกี่ล้านองค์ก็ไม่มีปัญหาอะไร พอเข้าถึงตรงนั้นแล้วเท่านั้น เป็นอันว่าลบไปหมดเรื่องความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ ไม่มีอะไรเหลือ ขึ้นชื่อว่าสมมุติในโลกนี้เข้าครอบจิตนั้นไม่ได้ นอกจากความจริงล้วน ๆ ที่เป็นความจริงอันวิเศษเท่านั้น

จะว่าอยู่ก็อยู่ จะว่าไปก็ไป ไม่ค้านใคร นี่แลผลของงานที่ปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจัง ไปไหนไม่ได้ต้องมาลงตรงนี้ ฉะนั้นจงเชื่อธรรม อย่าเชื่อกิเลส เราเคยเชื่อกิเลสมากี่กัปกี่กัลป์แล้ว ไม่เฉพาะอัตภาพนี้เราก็เคยเชื่อมันมาแล้ว ความโลภมันเคยพาใครดี ความโกรธ ความหลงมันเคยพาเราได้ดิบได้ดีอะไรบ้าง ราคะตัณหามันพาเราได้ดิบได้ดีอะไรบ้าง การแก้สิ่งเหล่านี้ถึงจะยากลำบากขนาดไหนก็ไม่ถึงตายหรอกน่ะ พระพุทธเจ้าไม่เห็นตาย สาวกไม่เห็นตาย ทำไมเราจะตายคนเดียว มีป่าช้าแต่เราคนเดียวในเวลาประกอบความเพียรนี้หรือ มันเป็นเพราะเหตุไร ซักเจ้าของเข้าไปซิถ้าเป็นนักปฏิบัตินักสติปัญญาที่จะค้นคว้าหาความจริง ต้องขุดต้องค้นเข้าไป ให้เป็นอุบายวิธีของแต่ละท่าน ๆ ที่พูดนี้เพียงแต่หยิบยกไม้ชิ้นใหญ่หรือไม้ทั้งดุ้นไม้ทั้งท่อนให้ไปเจียระไนเองให้ไปเลื่อย ไปไสกบลบเหลี่ยมกันเอง นี่ยกให้เท่านั้น

เอาให้จริงให้จัง มรรคผลนิพพานคอยอยู่กับหัวใจทุกคนนั่นแหละ ไม่ได้อยู่ที่ไหน อยู่ที่ใจ เป็นแต่เพียงตัวสมุทัยนี่มันครอบไว้หมด มันไม่ให้เห็นตัวมรรคผลนิพพานที่อยู่ภายในนั้น มันปิดม่านไว้หมดเสีย หุ้มห่อไว้หมดเสียไม่ให้เห็น หลอกเราเรื่อยมา อันไหนจะเป็นไปตามมัน มันหลอกเราไปลากจูงเราไป จงเข้าใจให้ดีนะ อย่าเสียกลให้กิเลสอีก

เอาเท่านี้ก่อน

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๒

๑๐. ยึดแบบฉบับของผู้เห็นภัย

ผู้ทรงประเพณี อันเป็นทางดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์ของพระพุทธเจ้าไว้ได้คงเส้นคงวาไม่อ่อนข้อย่อหย่อน ต้องเป็นผู้เดินตามทางศาสดา ไม่ปลีกไม่แวะออกนอกลู่นอกทาง เฉพาะอย่างยิ่งงานจิตตภาวนาอันเป็นงานชั้นเอกของศาสดาและสาวกทั้งหลาย ต้องถือเป็นงานสำคัญมากยิ่งกว่างานอื่นใด นั่งก็ให้เห็นโทษของกิเลสภายในตัวอยู่เสมอ ยืน เดิน นอน ขบฉัน ตลอดอาการเคลื่อนไหวทุกสิ่งทุกอย่างให้มีความรู้สึกคือสติ อันเป็นลักษณะของผู้เห็นภัยอยู่เสมอ นั่นแหละเป็นความถูกต้อง เพราะฉะนั้นจึงได้พูดกับท่านสิงห์ทองว่า มันเป็นยังไงกันนี่ จึงพากันซดซ้ายซดขวาอย่างสนุกเพลิดเพลิน นี่ไม่ใช่พากันลืมครูอาจารย์และธรรมไปหมดแล้วหรือ มองดูถ้วยวางเป็นแถวกันอย่างนี้ นับแต่พระเถระเถโรลงมาจนถึงเณรหัวเท่ากำปั้น ไม่มีเว้นที่ไม่ซดกันน่ะ ไปเอาแบบไหนมาใช้ จึงวางไว้เป็นถ้วย ๆ แล้วซดกันเป็นแถว ๆ อย่างนี้ อร่อยดีไหม รสน้ำแกงพอจะกล่อมลิ้นให้เคลิ้มหลับในขณะกำลังนั่งฉันนั่งซดเพลิน ๆ ได้ไหม ลิ้นนับว่าเก่งมากธรรมตามไม่ทันเลย

เราเคยอยู่กับท่านอาจารย์มั่นมาแล้วด้วยกัน ทำไมจึงต้องให้เป็นอย่างนี้ เข้าใจว่าท่านอาจารย์มั่นโง่ไม่ฉลาดเหมือนเราอย่างนั้นหรือ นั่นมันโง่ต่อรสของตัณหา โง่ต่อลิ้น

ต่อปากต่อท้องต่างหากนี่ นั่นคือความเพลินในรส นั่นคือความไม่เห็นภัยตาม **ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวามิฯ** ที่ท่านตีไว้ขนาบไว้นี่ นั่นคือความติดรสติดชาติ ความเห็นแก่ความเอร็ดอร่อยอันเป็นข้าศึกต่อธรรมต่างหาก เรื่องธรรมแล้วละเอียดสุขุมมากสุดจะกล่าวได้ถูกต้องกับความจริง นี่เราอย่าเข้าใจว่าเป็นธรรมดาของโลกนิยม นอกจากจะเป็นธรรมดาของผู้ดื้อด้านสันดานเลวไม่ยอมฟังครูอาจารย์ผู้มีธรรมนิยมเต็มหัวใจเท่านั้น อย่าพากันเอากิเลสมาแข่งธรรมอวดครูอาจารย์ จะเป็นพระสันดานดื้อแตกปลอกแหวกแนวแบบสัตว์ไม่มีเจ้าของและขึ้นเขียงได้อย่างง่าย ๆ

อย่างท่านอาจารย์มั่นท่านแสดงออกมา เราซึ้งใจมากและฝังลึกไม่มีวันถอน ยิ่งซึ้งเข้าไปทุกวัน ท่านว่า ผมไม่ทราบเป็นยังไง พอเอาช้อนตักลงไปในบาตรมันขวางในจิตทันทีเลย นั่นฟังคำว่า **“ขวางในจิต”** จิตท่านอาจารย์มั่นกับจิตเรามันเป็นยังไง พิจารณาซิถ้าอยากทราบความจริง จิตท่านเป็นจิตไม่มีกิเลส สิ่งที่เป็นกิเลสกิริยาอันเป็นกิเลสแทรกเข้าไปท่านรู้ทันที การทำอย่างนั้นมันไม่ใช่ลักษณะของความเห็นภัย ท่านว่ามีอะไรก็ฟาดมันลงไปในบาตรใบเดียวนั้น มีมากมีน้อยไม่สนใจกับอาหารดีไม่ดี มีมากมีน้อยเท่าไรก็ฉันไปตามเรื่องของธาตุของขันธ์ พอยังชีวิตให้เป็นไปเท่านั้น ไม่ฉันเพราะอำนาจปากลิ้นฉุดลากไป นั่นจึงชื่อว่าผู้เห็นภัย

ระหว่างคำพูดของท่านผู้ไม่มีกิเลสพูด กับความรู้สึกของเราการกระทำของเราที่มีกิเลส มันขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลาดังที่รู้ ๆ เห็น ๆ อยู่นี่แล จงพากันฟังอย่างถึงใจ ถ้าเราจะเอา **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** เป็นหลักใจ **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** พระสงฆ์ที่เป็นสรณะในวงปัจจุบันนี้ ก็มีท่านอาจารย์มั่นเป็นหลักสำคัญ เป็น **สรณํ คจฺฉามิ** ได้อย่างตายใจไม่มีสงสัย เราไปอยู่กับท่านแล้วหายสงสัย ไม่มีอะไรเลยภายในจิต จึงได้น้อมรับถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ ตายก็มอบถวายท่านเลย กิริยาอาการของท่านที่แสดงออกทุกอย่างเป็นลักษณะของผู้เห็นภัยคือตื่นตัวอยู่เสมอ นั่นแลคือผู้เห็นภัยภัยและพ้นภัยแท้

การขบการฉันมีอะไรใช้สอยไปตามเรื่องตามราวที่เกิดที่มี เมื่อความมุ่งมั่นอยู่กับธรรมแล้วอะไรก็ไม่กังวล การขบการฉันอะไรฉันได้หมด อาหารประเภทใดไม่ขัดกับหลักธรรมวินัยกับธาตุขันธ์ ไม่แสลงกับโรคภัยแล้วฉันได้หมด นั่นคือผู้เห็นภัย

ดังพระพุทธเจ้าเสด็จออกทรงผนวช จากความเป็นกษัตริย์ลงถึงขั้นเป็นคนขอทานธรรมดาทั่ว ๆ ไปเหมือนโลกเขาซึ่งเป็นตัวอย่างอันยอดเยี่ยม เพราะแต่ก่อนไม่มีศาสนานี่ ทำไมพระองค์ทำได้คิดดูซิ เวลาจะฉันเหมือนกับว่าลำไส้จะทะลักออกมาเพราะมันฝืน ท่านก็มีอุบายวิธีแก้ด้วยความฉลาดแหลมคมของท่าน ก็สิ่งของลงในบาตรว่าเป็นของปฏิกูล แล้วอยู่ในท้องจะไม่เห็นว่าเป็นปฏิกูลหรือ มันร้ายยิ่งกว่านั้น นั่น ท่านแก้ปั๊บทันที และเสวยได้ในอาหารทั่ว ๆ ไปไม่ทรงเลือก

อาหารของคนขอทาน เขาจะได้ของดิบของดีแต่ที่ไหนมาให้ทานท่าน เนื่องจากศาสนาที่สอนว่าทำบุญให้ทานมีอานิสงส์มากอย่างนั้นอย่างนี้ยังไม่มี นักบวชที่เป็นหลักเป็นเกณฑ์อย่างพุทธศาสนานี้ในระยะนั้นยังไม่มี มีเพียงเป็นนักบวชอย่างที่เห็นนั่นแหละ เดียรถีย์นิครนถ์บ้าง ฤาษีดาบสบ้าง อย่างนั้น หาขอทานกินธรรมดา ๆ เขาก็ให้แบบธรรมดา ๆ นั่นแหละ ไม่ได้ให้ด้วยศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสความเคารพนับถืออะไร ไม่เหมือนคนให้ทานแก่พระเจ้าพระสงฆ์ที่อยู่ในพุทธศาสนาดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้เลย แล้วท่านจะได้ของดีและเหลือเฟือมาจากไหน

เราอย่าให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายจิตใจได้ เป็นนักปฏิบัติต้องเป็นนักค้นคว้า เป็นนักเหตุผล เป็นผู้มีความรู้สึกเร็วต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตน ผู้ท่านพ้นจากทุกข์และเป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเราท่านดำเนินอย่างนั้น ในครั้งพุทธกาล พระสงฆ์สาวกที่ออกมาบวชจากสกุลใดบ้างเราก็เห็นกันทุกคนในตำรา เป็นพระมหา–กษัตริย์ก็เยอะ เชื้อพระวงศ์กษัตริย์ก็ไม่น้อย เศรษฐี มหาเศรษฐี กุฎุมพี รองกันลงมาจนกระทั่งพ่อค้าประชาชนคนธรรมดา เมื่อออกมาบวชแล้ว เข็มทิศทางเดินของท่านตรงแน่วต่อมรรคผลนิพพานเหมือนกันหมด ในเมื่อเข็มทิศทางเดินตรงแน่วอย่างนั้น ความพากเพียรทุกสิ่งทุกอย่าง อากัปกิริยาที่แสดงออกจะไม่ตรงแน่วได้ยังไง เพราะเข็มทิศคือความมุ่งมั่นนั้นเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดให้เป็นไปตามนั้น เครื่องสนับสนุนคือความเพียร ความพออกพอใจ ความอดความทน เครื่องบุกเบิกคือสติกับปัญญาบุกเบิกไปเรื่อยฟาดฟันไปเรื่อย จนทะลุดงหนาป่ากิเลสทั้งมวลถึงแดนพ้นทุกข์ และกลายมาเป็น **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเรา นั้นแลครั้งพุทธกาลท่าน

ดำเนินอย่างนั้น พวกเราไม่ยึดเอาท่านเป็นสรณะและดำเนินตามแล้ว จะหวังอะไรเป็นสาระภายในใจของพระ อันรส ๆ ลิ้น ๆ นั้นแม้ในสัตว์เดรัจฉานก็มีเกลื่อนไปไม่เป็นของแปลก อย่าเอามาอวดธรรม

แบบฉบับของท่านเราต้องคำนึงเสมอ อย่าส่งจิตออกไปคิดไปดูสิ่งที่จอมปลอมและอย่านำเข้ามาเป็นอารมณ์และเป็นแบบฉบับ เพราะสิ่งเหล่านั้นเคยมีเต็มโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** มานาน ไม่เคยพาให้ใครพ้นทุกข์ถึงแดนวิเศษได้ นอกจากผู้ฉลาดนำมาเป็นหินลับปัญญา สิ่งเหล่านั้นจึงจะเกิดประโยชน์ตามคุณภาพของตนและกำลังสติปัญญาของผู้นำมาใช้ พระพุทธเจ้าไม่ใช่ศาสดาจอมปลอม ธรรมไม่ใช่ธรรมจอมปลอม พระสงฆ์ที่เรานับถือเป็นสรณะก็ไม่ใช่พระสงฆ์ที่จอมปลอม ท่านเป็นหลักใจได้อย่างแน่ใจแม่นยำไม่มีเคลื่อนคลาด ไม่มีสิ่งใดที่น่าสงสัย ท่านเหล่านี้เป็นท่านผู้วิเศษตามหลักธรรมชาติด้วย เป็นผู้วิเศษตามคำเล่าลือที่ท่านรู้จากหลักธรรมชาตินั้นด้วย เราจึงยึดท่านนั้นเป็นหลักใจไว้เสมอ อย่าหันเหเร่ร่อนจะตายเปล่าไม่มีหลักยึด

หลักธรรมวินัยนั้นแลคือหลักศาสดา หลักของพระสงฆ์สาวกหรือดวงพระทัยของพระพุทธเจ้าและดวงใจของสาวกอรหันต์ทั้งหลาย อยู่ที่พระธรรมพระวินัย ไม่อยู่กับกาลสถานที่หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้ยึดนี้เป็นหลัก อ่านไปตรงไหนท่านบอกไว้ว่าควรหรือไม่ควรให้ถือเหมือนพระพุทธเจ้าทรงชี้บอกอยู่ต่อหน้าต่อตานั้น หรือพระสงฆ์สาวกท่านชี้บอกอยู่ต่อหน้าต่อตา ว่าอันนี้ควรอันนั้นไม่ควร อันนั้นทำอันนั้นอย่าทำเหมือนประทานด้วยพระโอษฐ์อยู่ต่อหน้าเราในขณะนั้น ท่านประทานไว้ว่า **“ธรรมวินัยที่เราตถาคตบัญญัติไว้นี้แล จะเป็นศาสดาของท่านทั้งหลายแทนเราตถาคต เมื่อเวลาเราผ่านไปแล้ว”** พระวาจานี้ไม่มีอะไรเคลื่อนคลาดแม้นิดหนึ่งเลย ซาบซึ้งมาก พระธรรมก็ดีพระวินัยก็ดีที่ประทานไว้เหมือนองค์ศาสดาชี้บอกอยู่ต่อหน้าต่อตานั่นแล นี่คือทางดำเนินเพื่อความมั่นใจของพวกเรา จึงอย่าถือใครเป็นศาสดาเป็นเนติแบบฉบับ

ดังที่ท่านอาจารย์มั่นท่านสอนไว้ในมุตโตทัย ตอนนั้นท่านได้รับความกระทบกระเทือนทางโลกธรรม เพราะท่านอาจารย์มั่นเป็นผู้เริ่มบุกเบิก ไปที่ไหนจึงมักได้รับความกระทบกระเทือนเสมอ เพราะทีแรกเขาไม่เคยรู้เคยเห็น ก็ต้องคัดต้องค้านท่าน

ต้องกีดต้องขวาง แต่ท่านเป็นจอมปราชญ์ ท่านมีอุบายสติปัญญาหลบหลีกจนได้ ท่านไม่ให้กระทบกระเทือนองค์ท่านเองและผู้หนึ่งผู้ใด บางทีจิตใจก็มีลักษณะแปลก ๆ ขึ้นมาที่ถือว่าเป็นข้าศึกแก่ตัวเอง ท่านก็แก้ปุ๊บปั๊บไม่รั้งรอให้อารมณ์นั้นฝังจมในจิตไปนาน บางครั้งอุบายต่าง ๆ ก็แสดงขึ้นภายในจิตท่านว่า ให้ถือเราตถาคตผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเป็นศาสดา อย่าไปถือปากสกปรกปากที่เต็มไปด้วยกิเลสโสมมเป็นศาสดา เรื่องเขาสรรเสริญนินทาเป็นเรื่องของโลกธรรมซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิม

ตถาคตก็เกิดในท่ามกลางแห่งโลกธรรม แต่ตถาคตไม่ตื่นโลกธรรมไม่ติดโลกธรรมอันเป็นเหมือนก้อนเมฆที่พัดไปผ่านมาเท่านั้น เราเป็นลูกศิษย์ตถาคตต้องดำเนินแบบตถาคต อย่าตื่นอย่าลุ่มหลงกับสิ่งใดที่มาสัมผัสสัมพันธ์ สิ่งเหล่านั้นมันคือโลกธรรมนั่นแล นี่คืออุบายที่สอนท่านเวลาจำเป็น ซึ่งเป็นความถูกต้อง เพราะโลกหาประมาณไม่ได้ ธรรมวินัยนั้นแลคือประมาณอันเหมาะสมอย่างยิ่ง ให้ยึดเป็นหลักอย่าไปยึดสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลายเหล่านั้น

ที่เขียนไว้ในมุตโตทัยนั้นสั้นนิดเดียว ท่านพูดให้ฟังหลายเรื่องและยืดยาวน่าจับใจมากทุก ๆ ตอน เพราะอยู่กับท่านมาเป็นเวลาหลายปี ทำไมจะไม่ได้ฟังเรื่องสำคัญ ๆ ธรรมอันสำคัญ ๆ เล่า นี่แหละหลักท่านดำเนินท่านดำเนินอย่างนี้ ขอให้พากันยึดหลักเหล่านี้ให้ดี อย่าไปสนใจกับสิ่งใดในโลกมาเป็นเครื่องกีดขวางถ่วงธรรมภายในใจให้เนิ่นช้า ให้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้วอย่างเดียวยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ อยู่คนเดียวเป็นความสุขรื่นเริง ต่างองค์ที่อยู่ด้วยกันมีจำนวนมากน้อย มีความรู้ความเห็นอย่างเดียวกัน มีความรื่นเริงในธรรมเป็นเครื่องประดับกันให้มีความสวยงาม และเป็นเครื่องค้ำชูหนุนกันให้มีความอบอุ่นต่อกัน สำคัญที่จิตใจเป็นอรรถเป็นธรรมแล้วอยู่ด้วยกันเป็นผาสุกทั้งนั้นแหละคนเรา

อยู่ที่ไหนก็คนอยู่ที่ไหนก็พระ เราเข้าใจเรื่องคนเรื่องพระด้วยดีแล้วย่อมอยู่ด้วยกันได้ เฉพาะเราไม่ใช่โลก เราเป็นลูกศิษย์ตถาคต เกิดที่ไหนก็คน เกิดในบ้านก็คน เกิดในป่าก็คน เกิดในเมืองก็คน เกิดในกรุงก็คน เกิดนอกกรุงก็คน เกิดในป่าในเขาก็คน เกิดประเทศเขตแดนใดก็คน หลักแห่งคำว่าคนนี้คือความสมบูรณ์เต็มที่แห่งความ

เป็นมนุษย์แล้ว ถือเอาตรงนี้ นี่แหละพระพุทธเจ้าพาดำเนินมาอย่างนั้น ไม่ได้ถือชาติชั้นวรรณะใดทั้งนั้น เพราะฉะนั้นลูกศิษย์ตถาคตจึงมีทุกชาติชั้นวรรณะ เป็นลูกตถาคตทั้งนั้น ผู้ใดมีความเชื่อความเลื่อมใสปฏิบัติตามพระองค์ท่านแล้ว ไม่ว่าจะเกิดในที่ใดชาติชั้นวรรณะใด สามารถที่จะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางได้เช่นเดียวกันหมด และตถาคตก็ทรงโปรดเต็มที่เช่นเดียวกัน ไม่ทรงแยกเป็นสัดเป็นส่วนฝ่ายนั้นฝ่ายนี้แบบคนทะนงตัว แล้วเหยียบคนนั้นดูถูกคนนี้ เพื่อยกตัวขึ้นให้เหนือมนุษย์ตาดำ ๆ ด้วยกันราวกับตนเป็นเทวดามาจากแดนสวรรค์ชั้นพรหมไหนก็ไม่รู้

นั่นมันแบบอึ่งอ่างพองตัว แบบโลกที่เต็มไปด้วยความหยิ่งยโส ทั้งอยากเด่นอยากดัง อยากจะมีเกียรติยศชื่อเสียง อยากมีชาติชั้นวรรณะอันสูงส่ง แต่ธรรมชาติที่แท้ก็คือคนซึ่งต้องทำดีจึงจะเป็นคนดี ต้องทำชั่วจึงจะเป็นคนชั่วได้ มิได้เป็นได้เพราะความเสกสรรปั้นยอเอาเฉย ๆ สิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องเสกสรรกันขึ้นมาต่างหาก ไม่ใช่เป็นเรื่องความจริง ความจริงตามสมมุติอันแท้จริงก็คือคน ย่อมมีความเสมอภาคแห่งความเป็นมนุษย์ด้วยกันหมด

คำว่าคนด้วยกันแล้ว ถึงจะเป็นภาษาใดก็ตาม อยู่บ้านใดเมืองใดก็มีภาษาของตนเป็นเครื่องใช้ต่อกัน เข้าใจกันได้ก็เป็นอันใช้ได้ด้วยกัน แม้แต่นกและสัตว์ต่าง ๆ เขายังมีภาษาของเขาเอง เขาก็ใช้ต่อกันอย่างสะดวกสบายและเข้าใจซึ่งกันและกันได้ เหตุใดมนุษย์เราพูดรู้เรื่องของกันและกันดีอยู่แล้วจะไม่เข้าใจกันได้ ฉะนั้นมนุษย์เราจะเกิดมาจากสถานที่ใด ๆ ก็ตาม เมื่อเข้าสู่หลักธรรมวินัยแล้ว ย่อมสนิทแนบเนียนต่อกันไปหมด เพราะธรรมวินัยเป็นสิ่งที่กลมกล่อมหล่อหลอมจิตใจให้มีความสนิทแนบเนียนต่อกัน

การปฏิบัติเคยพูดให้ฟังเสมอ นอกจากหลักการแห่งการปฏิบัติที่อธิบายมาแล้วเบื้องต้นที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกท่านพาดำเนิน ท่านดำเนินอย่างนั้น ถือจิตตภาวนาเป็นสำคัญยิ่งกว่างานใด สำหรับที่อยู่อาศัยพอบังแดดบังฝนพักผ่อนนอนหลับเท่านั้น แม้แต่สัตว์เขายังทำรวงทำรังเพื่ออยู่อาศัยตามสภาพของเขา มนุษย์เราที่มาบวชเป็นพระก็มาจากคน คนมีบ้านมีเรือนมีที่อยู่อาศัยมีเครื่องใช้ไม้สอย พระก็จำต้องมีตามสภาพของสมณะ อะไรขาดตกบกพร่องก็จำเป็นต้องขวนขวายในกิจที่สมควรแก่สมณะ

ที่ควรจัดควรทำ แต่ไม่ถึงกับเป็นกิจการพร่ำเพรื่อวุ่นวาย จนถึงกับเป็นอารมณ์ขุ่นมัวมั่วสุมกับงานนั้นจริง ๆ ซึ่งในขณะเดียวกันก็เป็นการเหยียบย่ำทำลายจิตใจของตนลงไป เพราะความกังวลกับงานภายนอก จนกลายมาเป็นข้าศึกต่องานจิตตภาวนา ผู้ปฏิบัติต้องระวังให้มากไว้นั่นแลพอดี เพราะพระเราส่วนมากชอบเลยเถิด จนกลายเป็นเตลิดเปิดเปิงแหวกแนวซึ่งมีมากต่อมากในวงปฏิบัติ

นี่จึงได้พยายามระวังเสมอ ที่คิดไว้ก็แน่ใจว่าไม่ผิด เช่น มีท่านผู้ศรัทธาจะถวายเงินเพื่อสร้างโบสถ์ทั้งหลัง เรายังไม่อาจรับได้ นั่น เคยมีบ้างไหมในประเทศไทย และองค์ไหนที่มีผู้ถวายเงินสร้างโบสถ์ทั้งหลังแล้วไม่รับ นอกจากขรัวตาวาสนาน้อยนี้เท่านั้น จึงไม่อาจรับได้ ที่ไม่อาจรับได้นั้นก็มีเหตุผลเหมือนกัน แต่เวลาพูดกับวงภายนอกก็พูดว่าไม่มีวาสนาจึงไม่อาจรับได้ พูดเลี่ยงไปเสียพอให้เรื่องผ่านไป ความจริงหลักธรรมที่เราเล็งอยู่ยึดถืออยู่ กราบไหว้บูชาเป็นขวัญใจและเทิดทูนสุดจิตสุดใจอยู่ตลอดเวลานั้นเป็นสิ่งที่ใหญ่โตมากยิ่งกว่าสิ่งใดในโลกธาตุ

สิ่งเหล่านั้นเราไม่ได้เทิดทูนเหมือนธรรม เพราะเป็นเพียงปัจจัยเครื่องอาศัยไปเป็นวัน ๆ เท่านั้น ส่วนธรรมเป็นเรื่องใหญ่โตมากที่ต้องรักสงวน เรื่องการสร้างโบสถ์สำหรับวัดนี้ยังไม่มีความจำเป็น สิ่งใดที่จำเป็นก็ทำสิ่งนั้น เช่น จิตตภาวนาเป็นงานจำเป็นอย่างยิ่ง นี่ต้องทำ การทำอุโบสถสังฆกรรมทำที่ไหนก็ได้ ตามร่มไม้ชายเขาที่ไหนก็ได้ไม่ขัดข้องอะไร ตามหลักพระวินัยจริง ๆ แล้ว ไม่มีอะไรขัดข้อง การสร้างโบสถ์สร้างวิหารควรให้เป็นที่เป็นฐานที่เหมาะที่ควร ไม่ใช่จะสร้างดะไปหมด

การสร้างโบสถ์หลังหนึ่งเป็นยังไง นับตั้งแต่เริ่มแรกตกลงกับช่างในการสร้างโบสถ์เป็นยังไง ถนนหนทางเข้าไปในวัดจนถึงบริเวณที่จะสร้างโบสถ์ จะต้องเปิดโล่งตั้งแต่บัดนั้นจนกระทั่งถึงวันสร้างโบสถ์สำเร็จ ต้องบุกเบิกไปหมดยิ่งกว่าโรงงาน คนงานก็ต้องมีทั้งหญิงทั้งชายจำนวนมากมายที่จะเข้ามานอนกองกันอยู่นี้ ทั้งช่างทั้งคนงานไม่ทราบมาจากแห่งหนตำบลใด บางรายหรือส่วนมากก็ไม่เคยรู้เลยว่าศาสนาเป็นยังไง พระเณรในวัดท่านปฏิบัติยังไง แล้วเขาจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พอเป็นความ

สงบงามตาแก่พระเณรในวัดได้ยังไง มันต้องเหมือนกับเอายักษ์เอาเปรตเอาผีเข้ามาทำลายวัดนั่นเอง

ในขณะที่เปิดโอกาสตกลงกันเรียบร้อยแล้วนั้นน่ะ ไม่ว่าผู้คนหญิงชาย รถราต่าง ๆ ต้องเข้าต้องออกกันตลอดเวลา ประตูวัดปิดไม่ได้เลย และสถานที่ที่จะสร้างโบสถ์ขึ้นมาให้เป็นของสง่างามแก่วัดแก่พระสงฆ์ในวัด แต่พระกลับตายกันหมดจากจิตตภาวนา จากมรรคจากผลนิพพานที่ควรจะได้จะถึงจากสมณธรรมคือจิตตภาวนา แล้วจะเอาอะไรมาเป็นความสง่างามอร่ามตา ลองพิจารณาดูซิ นี่เราคิดอย่างนั้นและพูดอย่างนี้นะ จะเป็นความคิดผิดพูดผิดหรือถูกประการใดบ้าง

ธรรมเป็นสิ่งสำคัญมากมาตลอดอนันตกาล พระพุทธเจ้าก็ดีสาวกก็ดี ไม่ใช่นักสร้างโบสถ์สร้างวิหาร สร้างสิ่งรโหฐานสำราญตาอะไรเลย แต่เวลาท่านรู้อรรถรู้ธรรมภายในใจของท่านแล้ว เป็นยังไงบ้างการประกาศธรรมสอนโลกของท่านน่ะ ยกตัวอย่างสมัยปัจจุบัน ท่านอาจารย์มั่นท่านสร้างอะไร นอกจากท่านสร้างจิตสร้างใจท่านอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มสติกำลังความสามารถด้วยจิตตภาวนา จนเป็นผู้ฉลาดแหลมคมเต็มภูมิแล้วย้อนมาสั่งสอนโลกอย่างเต็มภูมิ เป็นยังไงเราดูเอา คนนับถือท่านอาจารย์มั่นทั่วประเทศไทยเราจนตลอดถึงเมืองนอก นั่นผลแห่งการปฏิบัติธรรมรู้ธรรมเห็นธรรมมีใจเป็นหลักเป็นเกณฑ์ด้วยอรรถด้วยธรรมแล้ว สั่งสอนโลกได้ลึกซึ้งกว้างขวางขนาดไหน พิจารณาดูซิ นี่ละธรรมภายในใจ สมบัติภายในใจแท้เป็นอย่างนี้ ผิดกับสมบัติกาฝากเป็นไหน ๆ

ใจเป็นสิ่งสำคัญ มีอำนาจมาก สามารถทำประโยชน์ได้มากมายเมื่อมีคุณสมบัติอยู่ภายในใจแล้ว แล้วโบสถ์หลังไหนที่มีอำนาจวาสนามากไปเที่ยวประกาศศาสนาสอนโลกสงสารให้คนเข้าถึงธรรม ธรรมถึงใจซาบซึ้งเป็นคนดีขึ้นมาได้ เราเคยเห็นโบสถ์หลังไหนบ้าง ทั้งนี้เราไม่ได้ประมาท แต่แยกมาเทียบเคียงตามหลักเหตุผล เราไม่ได้ประมาทและไม่ได้ห้ามว่าไม่ให้สร้างโบสถ์ สถานที่ควรสร้างเราไม่ว่า แต่สถานที่ที่ไม่ควรสร้างก็ไม่ควรมาทำลาย สถานที่นี่เป็นสถานที่สร้างจิตใจ ด้วยจิตตภาวนาให้มีหลักฐานมั่นคง

พระองค์หนึ่ง ๆ ได้ประโยชน์ทางด้านจิตใจแล้ว จะทำประโยชน์ให้โลกได้รับกว้างขวางมากมายเพียงไร เราคิดหมดแล้วเรื่องเหล่านี้

เพราะฉะนั้นบรรดาท่านทั้งหลายที่มาสู่สถานที่นี่ มาจากภาคต่าง ๆ กัน ผมจึงเห็นใจและอุตส่าห์พยายามอบรมสั่งสอนอยู่เสมอ ไม่ละไม่ปล่อยไม่วาง แม้จะสอนประชาชนไม่ได้ในบางกาลเพราะเกี่ยวแก่สุขภาพไม่อำนวย ผมก็พยายามหาเวล่ำเวลาอบรมพระ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของพระโดยตรง เวลาพระได้รับประโยชน์จากการได้ยินได้ฟังแล้วปฏิบัติตนเต็มเม็ดเต็มหน่วย จนเป็นหลักเป็นเกณฑ์ภายในจิตใจแล้ว การประกาศศาสนานั้นหากเป็นไปเองตามภูมินิสัยวาสนา เมื่อมีสมบัติแล้วย่อมแจกจ่ายได้อย่างไม่อัดไม่อั้น ตามแต่เหตุการณ์สถานที่จะอำนวย แต่แบบขายก่อนซื้อแบบสุกก่อนห่ามนั้นมันจมทั้งนั้นแหละ ตนยังไม่รู้เรื่องอะไร สอนตนก็ยังไม่ได้ แต่อวดฉลาดแหวกแนวไปสอนคนอื่นนั้น ตนและธรรมเลยกลายเป็นโลก แล้วก็ร้ายยิ่งกว่าโลกไปอีก จะจัดว่าเป็นอุบายวิธีที่น่าชมเชยได้ยังไง นั้นไม่ใช่ทางของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ทางของสาวกท่านที่พาดำเนินมา

ท่านรู้เสียก่อน องค์ไหน ๆ ก็เหมือน ๆ กัน ก่อนที่จะนำธรรมไปสอนโลก รู้เห็นเสียก่อน ไม่อย่างนั้นเอาอะไรไปสอนเขา เอาแต่คำพูดเฉย ๆ ไปสอนเขามีหลักมีเกณฑ์อะไร ก็ไม่มีที่ซึมซาบ ไม่มีที่ยึดที่เหนี่ยว ไม่เป็นเครื่องดึงดูดจิตใจของผู้ฟัง ไม่เหมือนผู้มีคุณธรรมเต็มหัวใจแล้วไปสอนคน นั่งอยู่เฉย ๆ ก็เป็นคุณสมบัติอยู่ในตัว ผู้มีธรรมภายในใจอยู่ไหนก็มีธรรมอยู่นั้นแหละ การอบรมจิตใจมีคุณค่าอย่างนี้ ฉะนั้น ขอให้พากันตั้งอกตั้งใจ เอาให้จริงให้จัง ฝังใจลงให้ถึงธรรม นับแต่สมาธิธรรมขึ้นไปโดยลำดับ

มรรคผลนิพพานอย่าไปคาดไปหมายที่ใด มีอยู่ในวงกายกับจิตนี้ อยู่ในวงขันธ์ห้านี้ เอาให้ดี สิ่งใดมีส่วนเกี่ยวข้องกับใจก็พิจารณาไป เช่น รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เพราะความสัมผัสความพัวพันความติด ทั้งรักทั้งชัง มันติดได้ทั้งนั้นแหละจิตใจ มันติดทั้งรักติดทั้งชัง ติดทั้งโกรธทั้งเกลียด ติดไปหมดติดไม่เลือก กินไม่เลือก เพราะฉะนั้นจึงต้องแยกแยะคลี่คลายออกให้รู้เรื่องของมันด้วยสติปัญญา จนจิตหายสงสัยแล้วถอนตัวเข้ามาที่เรียกว่าปล่อยวาง เพราะความเข้าใจแล้วด้วยการพิจารณา

ผลสุดท้ายก็ไม่ไปที่ไหน ลงมารวมที่ใจ เมื่อใจไม่กังวลวุ่นวายเพราะปัญญาหว่านล้อมให้ทราบเรื่องราวหมดแล้ว ใจก็หายกังวล ทีนี้จะทำสมาธิภาวนาเมื่อไร ใจก็สงบ สะดวกสบาย ใจมีแต่ความสงบร่มเย็นเป็นเรือนอยู่

เอ้า คลี่คลายทางด้านปัญญา อย่าอยู่เฉย ๆ เมื่อถึงกาลเวลาที่ควรพิจารณาต้องพิจารณา ปัญญาเป็นสิ่งสำคัญอยู่มาก สติเป็นภาคพื้นเป็นเครื่องควบคุมงานให้เป็นไปด้วยความเจาะจง เป็นไปด้วยความรู้สึกตัว เป็นไปด้วยเจตนา ปัญญาก็ทำหน้าที่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เมื่อเห็นผลแห่งการพิจารณามากน้อยแล้ว ปัญญาก็เขยิบไปเรื่อย ๆ เพราะความมีแก่ใจ เหมือนกับเราค้าขายที่มีกำไรขึ้นมา นักการค้าก็มีความขยันหมั่นเพียร ถ้าค้าอะไรก็มีแต่ลักษณะซื้อสิบขายห้า ๆ ขาดทุน ๆ คนเราก็ขี้เกียจ เมื่อซื้อห้าขายสิบ ๆ ได้กำไรก็ขยันไปเอง

ใจก็เหมือนกัน เมื่อพยายามตั้งอกตั้งใจภาวนาแล้ว จะต้องเป็นลักษณะซื้อห้าขายสิบไม่สงสัย แต่การนั่งอยู่เฉย ๆ เหมือนหัวตอ ไม่มีความรู้สึกอะไร ใจลอยไม่มีสติกับอรรถกับธรรม แต่ใจไปวุ่นวายอยู่กับโลกภายนอกซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสตัณหาล้วน ๆ นั่นแหละเป็นงานสั่งสมกิเลสมาทับถมจิตใจให้มีความอับเฉายิ่งขึ้นไป แถมยังมัวเมาเสียด้วยซ้ำ คือมัวคิดมัวอ่านกับอารมณ์อันเป็นพิษอยู่อย่างนั้น ไม่รู้อรรถรู้ธรรมว่าเป็นยังไง เดินจงกรมก็มีแต่ก้าวขาไป นั่งสมาธิก็สักแต่ว่ากิริยา มีแต่กิริยาความทำจริง ๆ คือจิตมันเป็นไปตามโลกตามสงสาร รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อดีต อนาคตวุ่นไปหมดภายในใจ จะเอาอะไรมาเป็นกำไร ก็มีแต่ขาดทุนป่นปี้ละซิ

ทีนี้เจ้าของก็ขี้เกียจ เพราะเจ้าของหากทำทางขี้เกียจให้ตัวเองเจ้าของก็เดินเอง ผลแห่งความขี้เกียจคือกองทุกข์ถมหัวใจทุกภพทุกชาติไม่มีที่สิ้นสุด เพราะจิตที่ขี้เกียจทางหนึ่งย่อมขยันในอีกทางหนึ่ง เมื่อขี้เกียจทางความเพียรเพื่อการชำระกิเลส ก็ต้องขยันในการสั่งสมกิเลสไม่มีทางหยุดหย่อนเกียจคร้านเลย ผลคือกองทุกข์ทางใจจึงต้องพอกพูนหนาแน่น เพราะฉะนั้นจงเห็นความขี้เกียจเป็นโทษแก่เราเอง แล้วพยายามพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงสติปัญญา เพื่อลบล้างความขี้เกียจด้วยอุบายต่าง ๆ นั่นแหละจึงจะมีวันรู้เห็นธรรมไปโดยลำดับ

การสร้างตัวเราเองนี่แหละสำคัญมากยิ่งกว่าสร้างสิ่งอื่นใด จะหนักจะเบาก็ช่างเถอะ มันเท่าตัวของเรานี่แหละ ไม่สุดวิสัยกำลังของเราไปได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ให้พอเหมาะพอสมกับเราอยู่แล้ว ปริมาณแห่งธรรมที่พอประมาณก็ ๘๔,๐๐๐ พระธรรม-ขันธ์ สรุปลงแล้วก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ก็ไม่เห็นมากมายจนเกินความสามารถ และอยู่ในวงกายกับจิตของเรานี้ทั้งนั้น ทำไมเราจะทำไม่ได้รู้ไม่ได้เล่า

เดินจงกรมก็ให้สืบเนื่องไปโดยลำดับด้วยสติ นั่งสมาธิก็ให้สืบเนื่องไปโดยลำดับด้วยสติ การบังคับบัญชาตนอยู่เสมอนั้นแลคือผู้มีความเพียร ความเห็นว่าการบังคับบัญชาจิตใจเป็นเสี้ยนเป็นหนามแล้วไม่อยากทำ อยากอยู่เฉย ๆ เหมือนคนสิ้นท่าและปล่อยตามอำเภอใจนั้นเป็นคุณงามความดี นั้นแหละคือกองทัพกองแทรกแซงของกิเลสมันเข้ากระซิบกระซาบภายในใจ จนหลงเคลิ้มไปตามมันและลืมเนื้อลืมตัวไปแล้วกลับเห็นว่าความเพียรเป็นข้าศึกแก่ตน เห็นว่ากิเลสนั้นเป็นมิตรเป็นสหาย นั้นแหละคือหนทางเกิด-ตายไม่มีหยุดมียั้ง เกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด วกไปเวียนมา เพราะถูกมนต์ขลังของกิเลสเข้าเต็มเปา เขลาไม่มีวันสร่าง ธรรมซึ่งเป็นยาแก้แต่กลับเห็นว่าเป็นยาพิษ สิ่งที่ผิดเห็นว่าเป็นคุณ นี่คือมนต์ขลังของกิเลสทำแก่สัตว์โลกเรื่อยมาอย่างได้ผลเกินคาด พากันทราบเสียถ้าไม่ต้องการให้มันกล่อมอยู่เรื่อยไป และนอนจมอยู่ในกองทุกข์ร่ำไป

สถานที่อยู่นี้ก็รู้สึกว่าพอเหมาะสม แม้ว่าจะไม่เป็นมหาวิทยาลัยดังครั้งพุทธกาลที่ท่านอยู่ตามป่าตามเขาอันเหมาะสมอย่างยิ่ง แต่ก็เป็นป่าเป็นที่เหมาะสมพอประมาณเราก็พยายามช่วยเหลือทุกด้านทุกทาง เพราะเห็นใจหมู่เพื่อนผู้มาบำเพ็ญ เราพอพูดได้ไม่ว่าชาติชั้นวรรณะใดที่เข้ามาเกี่ยวข้องที่นี่ เหตุผลที่ควรพูดมีอยู่เราพูดได้ เราไม่เกรงผู้ใดในโลกอันนี้ให้นอกเหนือธรรมไป เคารพธรรมมากยิ่งกว่าเคารพผู้ใดสิ่งใดในโลกเมื่อถึงกาลที่จะพูดโดยอรรถโดยธรรมแล้วเราพูดได้ เพื่อไม่ให้ใครไปรบกวน เวลานี้ท่านภาวนาอย่าไปกวนท่าน เวลานี้ท่านกำลังทำงานคือเดินจงกรมบ้างนั่งสมาธิภาวนาบ้างเวลาแสดงเสียงเอ็ดตะโรโฮเฮไป ท่านได้ยินเสียงท่านก็หลบหลีกหนีเสีย นั่งภาวนาอยู่

ก็หลีกหนีเสีย กำลังเดินจงกรมก็หลีกหนีไปเสีย ทำให้เสียงานเสียการของท่าน ไม่ควรไปรบกวนในเวลาเช่นนี้

เวลาไหนที่เหมาะสมเราก็บอกเขาให้เป็นที่เข้าใจ ใครจะโกรธจะเคียดเราไม่ติดใจ เพระถือว่าการพูดลงไปด้วยเหตุด้วยผลนั้นเป็นความถูกต้องดีงามแล้วทั้งฝ่ายเขาฝ่ายเรา ไม่มีอะไรเป็นความเสียหาย หากจะเกิดเป็นความเสียหายภายในใจเขา ก็เพราะเหตุของเขาคิดขึ้นในทางไม่ดีของเขาต่างหาก แต่ใครจะไปถือโกรธถือเคียดเล่า แน่ใจว่าไม่มี เพราะต่างก็มามุ่งอรรถมุ่งธรรมอยู่แล้ว การบอกเตือนก็บอกเตือนโดยธรรมย่อมเข้ากันได้สนิทไม่สงสัย

เวลานั่งถ้ารู้สึกร่างกายมันหนักให้เดินมาก ๆ ไม่ได้ทำงานก็ให้เดินมาก ๆ เป็นการทำงาน ตั้งสติให้ดี ความเพียรอยู่กับสติเป็นสำคัญ การพิจารณาก็ถือร่างกายของเราหรือร่างกายของสัตว์ของคนหญิงชายได้ทั้งสิ้น เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา เวลาพิจารณาให้เห็นตามความจริงของสิ่งนั้น ๆ จริง ๆ ด้วยสติปัญญา มรรคมีได้ทั้งภายนอกภายในเพราะสมุทัยคือตัวกิเลสมันมีได้เกิดได้ทั้งภายนอกภายใน เช่น ติดรูป ติดเสียง กลิ่น รสเป็นต้น ก็เป็นสมุทัยแล้ว รูป เสียง กลิ่น รส ทั้งหลายมันอยู่ข้างนอก จิตไปติดสิ่งนั้นไปติดสิ่งนี้ ไปติดคนนั้นไปติดคนนี้ แก้เหตุติดข้องนั้นด้วยปัญญาจนเป็นที่เข้าใจก็เป็นมรรค เพราะฉะนั้นการพิจารณาจะพิจารณารูปใด หญิงใดชายใด สัตว์ตัวใดได้ทั้งนั้นพิจารณาให้เป็นธรรม เช่น พิจารณาให้เป็นอสุภะอสุภัง ปฏิกูลโสโครกป่าช้าผีดิบ หรือพิจารณาเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเป็นความจริงด้วยกันได้ทั้งนั้น ข้างนอกก็ได้ข้างในก็ได้ถ้าพิจารณาเป็นมรรค

การพิจารณาต้องขัดต้องขืนกันฟัดเหวี่ยงกันระหว่างกิเลสกับธรรม เพราะทั้งสองนี้เป็นข้าศึกกันมาแต่กาลไหน ๆ อยู่ในใจดวงเดียวกันมันก็เป็นข้าศึกกันอยู่อย่างนั้นส่วนมากมีแต่กิเลสเป็นฝ่ายได้เปรียบอยู่เสมอโดยเราไม่รู้สึกตัว ถ้ารู้สึกตัวอยู่บ้างว่าเออ...วันนี้เราแพ้กิเลสประเภทนั้น ๆ ก็จะพอมีอุบายวิธีหรือมีแก่ใจฟิตสติปัญญา ศรัทธาความเพียรขึ้นให้กล้าแข็งและต่อสู้กันจนได้ชัยชนะ ย่อมสมนามว่านักรบ

การขึ้นเวทีไม่รู้แพ้รู้ชนะ มีแต่ถูกน็อกลงไป ๆ สลบลงไปไม่รู้เนื้อรู้ตัว มันดูได้หรืออย่างนั้น เอาให้เห็นความแพ้ความชนะบ้าง จึงชื่อว่าผู้มีสติปัญญาทดสอบตัวเอง วันไหนเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาเท่านั้น ๆ แต่ไม่ได้เรื่องอะไรเป็นเครื่องสะดุดใจ ความสงบก็ไม่ปรากฏให้เป็นเครื่องสะดุดใจ อุบายสติปัญญาควรที่คิดขึ้นมาก็ไม่พอ เป็นผลให้เป็นเครื่องสะดุดใจ จะเรียกว่าทำงานได้ผลอย่างไรกัน เพราะมีแต่ขาดทุนโดยถ่ายเดียว

ต้องฟิตสติปัญญาขึ้นมาใหม่ พลิกอุบายขึ้นมาใหม่และพิจารณาต่อไปใหม่จนเห็นผลประจักษ์ใจ ไม่มีคำว่าถอยหลังนั่งเซ่อตาเหม่อมองแบบถูกน็อกจากกิเลส เพราะไม่ใช่วิถีทางของนักรบเพื่อชัยชนะ ถึงกาลเวลาเด็ดก็ต้องเด็ด เวลาธรรมดาก็ธรรมดาบ้าง เมื่อกิเลสมันโผนออกมาเราก็โผนเข้าใส่กันและรบกัน เอ้า จะตายก็ตาย อย่าเสียดายชีวิตธาตุขันธ์ยิ่งกว่าธรรมคือแดนพ้นทุกข์ ซึ่งรอรับนักรบผู้กล้าหาญชาญชัยอยู่แล้ว นี่เคยเป็นมาแล้ว ไม่ได้พูดแบบลม ๆ แล้ง ๆ นะ ถึงเวลาควรจะเอากันอย่างเต็มที่สุดเหวี่ยงก็ทำอย่างนั้นจริง ๆ ถ้าได้ทำอย่างนั้นแล้วมันแน่ใจจุใจทุก ๆ ครั้งที่ทำและพูดได้อย่างเต็มปากว่าได้ผลคุ้มค่า ไม่เสียทีของการพลีชีพแบบสู้ตาย พร้อมทั้งรู้หน้ากิเลสตัวผาดโผนได้อย่างเต็มตาเต็มใจ (สติปัญญา)

ฉะนั้นอุบายต่าง ๆ ที่สอนนี้จงนำไปแยกแยะไปพิจารณาเอาเอง ผู้ปฏิบัติมีจริตนิสัยไม่เหมือนกัน แต่พึงทราบว่ากิเลสมันชอบความอ่อนแอเสมอนะ ธรรมะชอบความเข้มแข็ง ความเข้มแข็งเครื่องชนะความอ่อนแอคืออุบายของกิเลส ความฉลาดเป็นเครื่องชนะความโง่ กิเลสพาคนให้โง่พาจิตใจให้โง่ ตัวกิเลสนั้นไม่ได้โง่ สติปัญญาจึงต้องนำไปใช้เพื่อปราบปรามความโง่อันเป็นตัวกิเลสฝังใจนั้นให้หมดไป ๆ ความสง่างามของใจไม่ต้องถามไม่ต้องบอกละ จะค่อยปรากฏขึ้นมาเอง

ธรรมสมบัติเป็นสิ่งสำคัญมาก โลกขาดธรรมสมบัตินี้แลโลกถึงได้ร้อน สมบัติภายนอกไม่เป็นประโยชน์อะไรพอที่จะให้โลกได้รับความร่มเย็น ถ้าไม่มีธรรมสมบัติอยู่ภายในใจเป็นคู่เคียงกัน จะรักษาตัวรักษาโลกให้มีความสงบร่มเย็นไปไม่ได้มนุษย์เรา ด้วยเหตุนี้ศาสนาจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อมนุษย์ทุกเพศทุกวัย

อย่างที่พวกทำลายโลกทำลายความเป็นมนุษย์ลงให้เป็นสัตว์เสมอกันหมด เขาโจมตีนั้น ชาวพุทธบางรายก็แก้เขาไม่ได้ ที่เขาหาว่าศาสนาเป็นยาเสพติด เหมือนกับศาสนามีความบกพร่อง ทั้งที่ไม่มีอะไรผู้ใดจะสมบูรณ์เทียมเท่าศาสนาเลย ถ้าคนไม่เคยอ่านไม่เคยปฏิบัติศาสนาไม่เคยรู้ศาสนา ก็ไม่ทราบความจริงของศาสนาและหาทางแก้เขาไม่ได้ ว่าพระกินแรงงานส่วนเกินของคนอย่างนั้นอย่างนี้ พระอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรแก่โลกเขาว่าอย่างนั้น หม้อแกงไปไถนาให้คนเหรอ แต่เวลาได้ข้าวได้อาหารมาก็มาหุงต้มที่หม้อแกง มันงานคนละหน้าที่ ๆ เช่น ไฟฟ้าเครื่องชาร์จแบตเตอรี่มันไปทำงานให้ใคร กระแสไฟที่ส่องสว่างทั่วดินแดนนั้นมันออกจากไหนถ้าไม่ออกจากที่ชาร์จหรือโรงไฟฟ้าน่ะ การสั่งสอนอบรมคนให้มีหลักเกณฑ์ให้รู้ความผิดถูกชั่วดีและเพื่อเป็นกำลังใจในการประกอบกิจการต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นมาแต่ไหนแต่ไร โดยที่ผู้สั่งสอนไม่จำต้องไปประกอบกิจการต่าง ๆ ดังผู้มาศึกษาอบรม การอบรมสั่งสอนเพื่อผลของงานอันถูกต้องดีงามไม่ผิดพลาดซึ่งเหมือนกับชาร์จแบตเตอรี่ ถ้าไม่ใช่เรื่องศาสนาจะเป็นเรื่องอะไร

คนไข้ไม่ติดยาไม่ติดหมอ ไม่เกี่ยวข้องกับยาไม่เกี่ยวข้องกับหมอ จะหายจากโรคกลับเป็นคนดีได้ยังไง ยิ่งกว่านั้นมันก็เป็นคนตายเท่านั้นเอง พิจารณาดูซิ คนไข้ต้องพัวพันกับยาพัวพันกับหมอ เพราะเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเกี่ยวข้องกัน ถ้าคนไข้ถือว่าการรับประทานยาจากหมอการติดต่อเกี่ยวข้องกับหมอเป็นยาเสพติดแล้ว คนไข้คนนั้นมันก็ต้องตาย คนมีกิเลสก็เป็นคนไข้แต่ละคนแต่ละประเภท ๆ เพราะมีความผิดเต็มตัวมีโทษเต็มใจ ไม่มียาธรรมโอสถคือศาสนาช่วยบำบัดรักษา ไม่มีครูอาจารย์แนะนำสั่งสอนแล้ว มันจะหาความดีงามมาจากไหนคนเรา โรคคือความโลภมันก็รุนแรง โรคคือความโกรธก็รุนแรง โรคคือความหลงไม่มีขอบเขตเหตุผลก็รุนแรง จนทำโลกให้แตกได้ถ้าไม่มียาคือธรรมบำบัดรักษาเลย

เมื่อนำศาสนาเข้ามาแก้ไขดัดแปลง หรือชะล้างสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความสงบสุขของโลกให้เบาบางลงพอมนุษย์อยู่ด้วยกันได้ด้วยความสงบสุข มันเป็นความเสียหายที่ตรงไหน คนดีขึ้นทุกวัน อาการทุกสิ่งทุกอย่างดีขึ้น โลกได้รับความร่มเย็น เพราะ

ศาสนธรรมกล่อมเกลาขัดถู แล้วศาสนาเป็นยาเสพติดทำให้คนเสียคนที่ตรงไหนเหมือนอย่างคนไข้หายจากโรคด้วยยา หายจากโรคด้วยหมอ มันเป็นยาเสพติดทำให้คนเสียคนที่ตรงไหน หาที่ตำหนิว่าไม่ถูกไม่ดีที่ตรงไหน นอกจากคำกล่าวหาเหล่านั้นเป็นการอุตริหาเรื่องก่อกวน และทำลายความสงบสุขของโลกให้ฉิบหายโดยถ่ายเดียวไม่มีสารคุณแม้แต่นิดเลย จะเป็นคำพูดวิเศษวิโสมาจากเทวดาตนใด จึงจะพอลงใจเชื่อถือได้

ยาเสพติดเป็นสิ่งที่ทำให้คนเสียคนต่างหาก ศาสนาไม่ได้ทำให้คนเสียคนนอกจากทำคนให้ดีและดีเยี่ยมโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ผู้ไม่ถืออะไรเลยนั่นแหละคือคนตายหมดสารคุณ ผู้ไม่ได้ติดอะไรไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรเลยคือคนตายไร้คุณค่าเพราะคนตายไม่รู้สึกสนใจกับอะไรทั้งสิ้น เราเป็นคนดี ๆ ยังมีชีวิตอยู่ ต้องมีความจำเป็นในสิ่งที่เห็นว่าจำเป็นอยู่ร่ำไปทั่วโลกดินแดน จนชีวิตหาไม่แล้วจึงไม่ถืออะไรไม่สนใจกับอะไรเพราะสุดวิสัย

ร่างกายมีความจำเป็นกับวัตถุ เช่น ข้าว อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยปัจจัยประเภทต่าง ๆ ส่วนใจมีความจำเป็นกับศาสนธรรมเป็นอย่างยิ่งทีเดียว เพราะธรรมเป็นเครื่องเสวยของใจโดยตรง วัตถุไม่ใช่วิสัยของใจ ธรรมเป็นทั้งเครื่องส่องทางเป็นทั้งเครื่องเสวย เป็นที่อบอุ่นของใจ ใจต้องพึ่งพิงธรรมตลอดไปจนถึงจุดที่หมายซึ่งไม่ต้องอาศัยอะไรมาส่งเสริมเพิ่มเติม เหมือนคนเดินทาง เมื่อยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางเมื่อไรทางย่อมมีความจำเป็นตลอดไป หรือเช่นเดียวกับคนไข้เมื่อยังไม่หายจากโรค ยากับหมอต้องมีความจำเป็นที่คนไข้จะต้องเกี่ยวข้องอยู่ตลอดไป จะว่าติดหรือไม่ติดความจริงก็เป็นอย่างนี้ นั้นมันเป็นเรื่องใจสกปรก ปากสกปรก ใจมืดใจบอดใจไม้ไส้ระกำ ใจไม่มีความรู้ไม่มีความหมาย จึงไม่รู้จักคิดสนใจในสิ่งที่เป็นสารคุณ จึงพูดเพื่อทำลายมนุษย์ผู้มีจิตเป็นกุศลให้ขาดผลขาดประโยชน์ ยิ่งกว่านั้นก็ทำให้คนโง่หลงและเสียไปด้วยอย่างน่าเสียดาย

จิตคนเราเมื่อยังมีกิเลสตัณหาอาสวะครอบงำอยู่ เรากำลังดำเนินเพื่อการแก้ไขถอดถอนยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางตราบใด ธรรมต้องเป็นของจำเป็นอยู่ตราบนั้นเพื่อเป็นเครื่องชี้แนวทางอยู่เรื่อยไป จนกระทั่งถึงที่สุดจุดหมายปลายทางแล้ว **ปุญญปาป**

ปหินบุคคล นั่น ใจย่อมปล่อยเอง เพราะเป็นผู้มีบุญและบาปอันละเสียแล้ว เหมือนเราเดินขึ้นมาบนศาลานี้ เมื่อขึ้นถึงที่แล้วบันไดก็หมดปัญหาไปเอง ใครไปกอดบันไดไว้มีไหมเมื่อถึงที่แล้ว นี่ศาสนาก็ไม่ได้สอนให้คนกอดแบบนั้นนี่ คนที่หายจากโรคแล้วก็ไม่ใช่จะมากอดยากอดหมอไว้ เมื่อหายจากโรคแล้วก็ปล่อยวางกันไปเองกับยากับหมอ นี่เมื่อธรรมเข้าถึงใจอย่างเต็มภูมิแล้ว ก็เป็นเหมือนคนไข้กับยากับหมอนั่นเอง หากปล่อยวางกันเอง แล้วศาสนาเป็นยาเสพติดที่ตรงไหน

เวลานี้ศาสนธรรมกับใจเรา จงเอาให้เต็มที่ ให้ติดพันกันอยู่อย่างนั้นอย่าลดละสติปัญญาเอาให้ติดพันกับกิเลสตัวแสบ ตัวเป็นยาเสพติดกันทั่วโลกธาตุ กิเลสพาให้สัตว์ทำชั่วมัวหมองถึงกับมืดบอดไม่มองเห็นบุญเห็นบาปอะไรเลย ไม่อายเด็ก ๆ ที่เขามีศาสนาประจำใจบ้างก็นับว่าเป็นโรคประเภทไอ.ซี.ยู. หมดหวังทั้งที่ลมหายใจยังฟอด ๆ อยู่ กิเลสมันเป็นยาเสพติดทำคนให้เป็นสัตว์ไปมากต่อมากไม่เห็นพูดกัน ส่วนธรรมะที่นำมาแก้กิเลสจะกลับเป็นยาเสพติดที่ตรงไหน ตัวกิเลสมันเป็นยาเสพติดต่างหากมันติดมาตั้งกัปตั้งกัลป์แล้วจนนับภพนับชาติไม่ได้ ผู้หนึ่งมันกี่กัปกี่กัลป์เรื่องเกิดเรื่องตาย เพราะอำนาจของกิเลสพาให้เป็นไป นั่นมันเป็นยาเสพติดหรือไม่ติด ใครปล่อยกิเลสได้สักคน เบื่อหน่ายในกิเลสได้สักคน หลุดพ้นจากกิเลสได้สักกี่คน ไม่เห็นมีกิเลสมันติดอยู่ในหัวใจนี่จนมองดูใจไม่เห็นเลย ทำไมไม่พูดตรงนี้ไม่ตำหนิตรงนี้ไม่แก้ตรงนี้ ถ้าเป็นนักกีฬาจริงต้องพูดต้องยอมรับความจริงกัน โลกเขาโลกเราจะได้มีวันสงบเย็นบ้างสมกับมีมนุษย์ครองโลก ไม่ปล่อยให้ความชั่วครอบหัวใจมนุษย์โดยถ่ายเดียวดังที่เป็นอยู่ทั่วดินแดน

สติเป็นของสำคัญ พูดเสมอสติ ปล่อยไม่ได้เพราะเป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งกับตัวเราผู้ประกอบความเพียรเพื่อความหลุดพ้น ไม่ใช่เพียรเพื่ออยู่ในวัฏฏวน จงมีสติประจำตัว อุบายวิธีเปลี่ยนแปลงของการภาวนานั้น มันแล้วแต่จะปลุกใจตนเองด้วยอุบายวิธีใด ที่จิตจะมีความสนใจจดจ่อและสติจะสืบเนื่องกัน ต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายท่าหลายทาง แม้คำบริกรรมก็มิใช่จะเป็นคำเดียวแต่ต้นจนตลอดไป ผู้ฉลาดต้องหาอุบายเปลี่ยนแปลงไปตามที่เห็นควรในจังหวะนั้น ๆ ทั้งนี้แล้วแต่อุบายของ

สติปัญญา นี่ก็เคยทำมาอย่างนั้นเหมือนกันไม่ใช่ไม่เคยทำ สิ่งที่นำมาสอนมีแต่สิ่งที่เคยปฏิบัติดำเนินและเห็นผลมาแล้วทั้งสิ้น จึงกล้าสอนตามความเป็นจริง ไม่คิดกลัวว่าจะผิดไป

การพิจารณาทางด้านปัญญาก็ไม่ว่าภายนอกภายในในสติปัฏฐานสี่ **กาเยกายานุปสฺสี วิหรติ. อชฺฌตฺตา วา กาเยกายานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา กาเยกายานุปสฺสี วิหรติ. อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.** พิจารณาทั้งกายนอกกายในพิจารณากายนอกบ้างกายในบ้าง พิจารณาทั้งภายนอกภายใน ย่อมเป็นมรรคทั้งนั้นถูกต้องทั้งนั้นแหละ เวทนาก็เหมือนกัน เวทนานอกเวทนาใน เวทนานอกที่เขาเป็นทุกข์กัน แต่เวทนานอกของคนอื่น เวลาเป็นทุกข์เป็นสุขถ้าเขาไม่แสดงอาการออกมาเราก็ไม่รู้ แต่สำหรับการปฏิบัติแล้วเราถือกายเวทนาเป็นเวทนานอก จิตเวทนาเป็นเวทนาในสำหรับการปฏิบัติเรามีความรู้สึกแน่ใจอย่างนี้

ก็ไม่ปฏิเสธเรื่องเวทนานอก เช่น เขาร้องห่มร้องไห้แสดงทุกขเวทนาขึ้นมา แต่อันนั้นมันห่างไกลมากต่อสติปัฏฐาน ๔ ที่มีอยู่กับตัวของเราอย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว ถ้าเวทนาในเวทนานอกไม่มีอยู่ในกายในจิตนี้ จะมีอยู่ที่ไหน สติปัฏฐาน ๔ ก็ไม่สมบูรณ์ละซิ นี่สติปัฏฐาน ๔ มีสมบูรณ์แต่ละคน ๆ นอกจากไม่ฟื้นขึ้นมาพิจารณาให้เห็นเด่นชัดเท่านั้น เช่น ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็มีอยู่ในกายในจิตอันเดียวกันนี้มีสมบูรณ์อยู่แล้ว สติปัฏฐาน ๔ ก็มีอยู่ในกายในจิตสมบูรณ์อยู่แล้ว ถ้าลงเป็นที่แน่ใจว่าสมบูรณ์อยู่แล้วนี้ แม้จะพิจารณาเรื่องนอกเข้ามาประกอบกันดังที่เคยได้อธิบายไว้แล้วก็ไม่มีอะไรขัดข้อง แต่ให้เห็นอย่างนั้น อย่าไปเห็นขัดแย้งต่อธรรม ใครจะพิจารณาไปทางไหนได้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับความฉลาด พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนคนให้โง่

เอาให้จริงให้จังซิ ให้เห็นกิเลสหลุดลอยไปด้วยสติปัญญาของเราจริง ๆ เพราะเป็นไปได้จริง ๆ เช่น พิจารณาอสุภะก็เอาจริง ๆ จนเกิดความสลดสังเวชน้ำตาร่วง อสุภะเป็นอย่างนี้เหรอ ๆ เห็นกายเห็นอย่างนี้เหรอ มันออกอุทานภายในใจขึ้นมาเอง เพราะมันเป็นจริง ๆ รู้เห็นจริง ๆ และสลดสังเวชขึ้นมาภายในใจ แล้วร่างกายก็เปื่อยพังทลายลงไป ๆ สติปัญญาจ่อลงไปตรงไหนเหมือนกับเอาไฟเผาพร้อม ๆ กันไป

กระจายลงไปเปื่อยลงไปให้เห็นอย่างชัดเจน จากอสุภะก็แปรลงไปเป็นธาตุ มีแต่ธาตุกับจิตเท่านั้น เมื่อร่างกายสลายลงไปหมดแล้ว

แต่อย่าไปคิดคาดคิดหมายกับการอธิบายนี้นะไม่ถูก จะเป็นสัญญาอารมณ์ พิจารณาจนมันลงถึงที่สุดของมันในขั้นนี้แล้ว จิตจะเข้าใจได้อย่างชัดเจนพร้อมด้วยความอัศจรรย์เกินคาด ว่า...โธ่มีแต่ของปฏิกูลเต็มร่างกายทุกส่วน จากนั้นก็แปรเป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ มันหลงอะไรเมื่อเป็นอย่างนี้ ไปเสกสรรปั้นยอมันหาอะไร ความจริงมันมิได้เป็นไปตามความเสกสรรนั่นเลย มันเป็นดังที่พิจารณารู้เห็นอยู่เดี๋ยวนี้ต่างหาก ความเสกสรรนั้นมันคือของปลอมจากกิเลสล้วน ๆ เพราะกิเลสมีอำนาจมากแหลมคมมากทีเดียว ของไม่สวยไม่งามมันก็เสกสรรว่าสวยว่างาม เราก็เชื่อมัน ของ **อนิจฺจํ** เป็นของไม่เที่ยงแปรสภาพอยู่ตลอดเวลา มันก็เสกเป่าว่าเป็นของจีรังถาวร เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขาไปได้อย่างไม่อายความจริงคือธรรมบ้างเลย **ทุกฺขํ อนตฺตา** พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่าเป็นทุกข์ ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เขาไม่ใช่ของเขา ไม่ใช่ของใคร กิเลสก็ไปลบล้างให้เป็นตามมันเสียสิ้น

เหมือนเทวทัตที่ลบล้างศาสดาลบล้างศาสนานั่นแล ทุกวันนี้มันกำลังลบล้างอย่างนั้นแหละ เช่น หาว่าศาสนาเป็นยาเสพติด เป็นต้น มันลบล้างแบบกิเลสลบล้างธรรมนั่นแล ปากว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แต่จิตไม่ได้รู้เห็นไปตาม**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แต่มันไปตามแบบกิเลสกันทั้งนั้น และลบล้างธรรมของตัวเองให้งอกเงยขึ้นไม่ได้ อสุภะอสุภังความจริงก็เห็นกันอย่างชัด ๆ ไม่ปิดบังเลย มีอยู่ทุกตัวสัตว์บุคคล แต่ใจก็ไม่เห็นว่าเป็นอสุภะอสุภัง มันเห็นเป็นของสวยของงามไปเสีย จึงเป็นเรื่องของกิเลสลบล้างธรรมทั้งนั้น ถ้าได้รู้ตามเรื่องของธรรมจริง ๆ ที่ท่านสอนไว้ ใครจะมาฝืนแบกหามอุปาทานให้มันกดถ่วงจิตใจ ให้ทุกข์ร้อนแทบล้มแทบตายทั้งวันทั้งคืนอยู่อย่างนี้ล่ะ มันต้องสลัดปัดทิ้งด้วยกันทั้งนั้นแหละคนเรา ถ้าเห็นโทษเห็นภัยจากการพิจารณาจริง ๆ ตามหลักธรรมไม่สงสัยแล้ว เมื่อไม่มีกิเลสตัวจอมปลอมร้ายแรงขัดแย้งหลักธรรมภายในใจแล้ว จะเห็นความจริงโดยลำดับ ๆ ใจจะปล่อยวางว่างเปล่าไปเรื่อย ๆ มีความสบาย หวิว

ปัญญาก็พุ่งตัวได้สะดวก เอ้า มันขัดที่ตรงไหน มันข้องที่ตรงไหน ตามแก้ตามปลดมันจนได้

รูป กายทั้งกายก็คือกองรูปอยู่แล้ว แยกแยะออกดูทั้งเรื่องอสุภะอสุภังตลอดเส้นเอ็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยที่ต่อกันเป็นร่างกาย มันก็เห็นทุกชิ้นทุกอันน่ะซิ อวัยวะส่วนต่าง ๆ ที่ติดต่อกันเป็นก้อนเป็นกลุ่มจนเป็นร่างเป็นกายอยู่เวลานี้ ก็อาศัยเส้นเอ็นรัดรึงไว้หนังหุ้มห่อไว้เท่านั้น มันเหมือนผ้าคลุมศพนั่นแล ผ้าคลุมศพมันเป็นของดิบของดีอะไรบ้าง ฟังว่าศพ ๆ อันนี้มันก็หนังหุ้มกระดูก หุ้มเนื้อ หุ้มของสกปรกโสโครกไว้ มันจึงเหมือนผ้าห่อศพไว้นั่นแหละ ผิดอะไรกับผ้าหุ้มห่อศพ พิจารณาหยั่งปัญญาลงให้ถึงความจริงให้เห็นความจริงอย่างนี้ซิ ใจก็ถอนของมันเอง อุปาทานจะหนาแน่นขนาดไหนมันก็เหมือนกับความมืดนี่แหละ จะมืดขนาดไหน มืดมานานกี่กัปกี่กัลป์ก็ตาม พอเปิดไฟจ้าขึ้นเท่านั้นความมืดแตกกระจายไปหมด นี่เมื่อปัญญาความสว่างได้หยั่งลงตรงไหนแล้ว ความมืดคือกิเลสมันแตกกระจายไปหมด **นตฺถิ ปญฺญาสมาอาภา** ท่านว่า แสงสว่างเสมอด้วยปัญญานี้ไม่มี ไม่มีอะไรสว่างเสมอด้วยปัญญา พระอาทิตย์ก็ส่องมาแต่ที่แจ้งเท่านั้น แต่ที่มืดพระอาทิตย์ไม่ตามส่องได้ ส่วนปัญญานี้ส่องได้ตลอดทะลุปรุโปร่งไปหมด จึงเรียกว่า **โลกวิทู** รู้แจ้งเห็นจริงโลกทั้งสาม

เราพิจารณารู้เห็นในขันธ์ในใจเราแจ้งชัดฉันใด สิ่งภายนอกเหล่านั้นก็ฉันนั้นเหมือนกันไปหมด แทงทะลุไปหมดด้วยปัญญาที่ซึ่งภายในใจ การพิจารณากายพิจารณาอย่างที่ว่านี้ กายในกายนอกเหมือน ๆ กัน รู้ในรู้นอกทะลุถึงกันหมด เราถนัดทางไหนถนัดทางอสุภะก็ฟาดลงไปให้เห็นเป็นกองอสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครกเต็มเนื้อเต็มตัวไปหมด มีแต่กองอสุภะทั้งนั้น ถ้าเราไม่นอนใจถูกกล่อมจากกิเลสให้หลับอยู่ตลอดเวลาเท่านั้นมันต้องรู้ เวลาพิจารณาเข้าใจแล้วก็ปล่อย มันไม่ฝืนถือต่อไปได้หรอก ที่ยึดถือก็เพราะความไม่รู้ เพราะความสำคัญมั่นหมายไปตามกิเลสให้มันมัดแน่น โดยสำคัญว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นของเราเสียทุกชิ้นทุกอัน อะไรก็เหมาว่าเป็นเราเป็นของเราอุปาทานเข้าไปแทรกไปสิงอยู่หมดทุกสรรพางค์ร่างกาย ธรรมเลยหาที่แทรกไม่ได้ ใจทั้ง

ดวงกายทั้งร่าง สิ่งเกี่ยวข้องทั้งมวลมีแต่กิเลสตัวเป็นเราเป็นของเราเข้ามัดไว้หมด ไม่มองเห็นของจริงแม้นิดบ้างเลย

เมื่อปัญญาสอดแทรกเข้าไปตามที่ท่านสอนไว้แล้ว สิ่งเหล่านั้นก็ค่อยกระจายออกไป ๆ สุดท้ายก็เข้าใจได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย รู้รอบขอบชิด สละคืน **ปฏินิสฺสคฺโค** ตามของเดิมเขาเสีย **อนาลโย** หมดความห่วงใยอาลัยเสียดาย เพียงขั้นนี้ก็เป็นความสุขมากแล้ว ใจเบาแล้ว ใจเบาแสนเบา ถ้าพูดถึงการค้าขายก็มีกำไรมาก ตั้งตนเป็นเศรษฐีได้แล้วในขั้นนี้

ที่นี่ขั้นมหาเศรษฐี เอ้า สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ฟาดลงไป ความสุขความทุกข์มันมีอยู่ในขันธ์ มันก็สักแต่เวทนา ฟังซิท่านพูด **เวทนา**คือความเสวยมันแสดงขึ้นมาให้เราผู้ยังหลงยังยึดเสวย สุขเกิดขึ้นก็ดับไป แน่ะ เอาสาระอะไรกับมัน ทุกข์เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป อุเบกขาเฉย ๆ เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป ทั้งทางกายและจิตใจ เอาเป็นสัตว์เป็นบุคคล เอาเป็นเราเป็นของเราที่ไหนได้ ถ้าหยั่งลงด้วยปัญญาแล้วมันต้องเห็นเป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ ไปโดยลำดับไม่สงสัย

สัญญา สัญญานี้เป็นของละเอียดมาก ในวงขันธ์ห้ารู้สึกสัญญาละเอียดมากทีเดียว ในวงผู้ปฏิบัติทั้งหลายต้องได้พิจารณาอย่างละเอียดลออกว่าจะเข้าใจและปล่อยวางได้ มันค่อยซึมซาบออกไปวาดภาพหลอกเจ้าของได้อย่างแยบยลมาก สังขารยังมีกระเพื่อม ขณะที่จะปรุงมันรู้สึกมีอะไร ๆ ภายในจิต แล้วกระเพื่อมตัวออกมาเป็นความปรุง แต่สัญญานี้ไม่กระเพื่อมเลย ค่อย ๆ ซึมซาบออกไปด้วยความละเอียด เวลากำหนดลงไปจะปรากฏเป็นภาพหลอกเจ้าของอยู่แล้ว

จิตใจก็อยู่กับขันธ์ห้านี้แหละ เอาขันธ์ห้านี่เป็นเครื่องหลอกตัวเอง หลอกเรื่องนั้นหลอกเรื่องนี้ หลอกเรื่องสัตว์เรื่องบุคคล เรื่องอะไรต่ออะไร สัญญานี่หมายวาดภาพไว้ **สังขาร**ก็คิดไปปรุงไปตามมัน โน่นเวลาถึงขั้นที่ควรรู้ได้มันรู้เองเพราะอำนาจของปัญญานั่นแล สัญญาจะวาดภาพไปไหน พอกำหนดรู้ทันด้วยปัญญามันก็ถอยตัวเข้ามา เข้ามาอยู่ที่จิตนี้ ภาพก็หายไป ภาพอะไรขึ้นมาปรากฏ เวลาตามกำหนดพิจารณาเข้าจริง ๆ ภาพ

เหล่านั้นจะย่นเข้ามา ๆ สู่จิต จึงเป็นความจริงว่าภาพเหล่านี้ออกไปจากจิต เห็นได้อย่างชัดเจน จะภาพอะไร ๆ ก็ตามมันออกไปจากใจ ใจเป็นผู้ไปปรุงหลอกตัวเองต่างหาก ภาพอันแท้จริงนั้นไม่มี มันมีอยู่กับสัญญา สังขารที่ปรุงหลอกตัวเองต่างหาก ภาพที่เราวาดขึ้นนั้นมันเป็นขึ้นจากใจ แล้วก็หลงและตื่นเงาจากภาพที่เกิดขึ้นกับตนไม่มีวันเบื่อหน่ายอิ่มพอ ใจถือเอาอาการของขันธ์ห้าที่แสดงอยู่นี้มาเป็นเครื่องเพลิดเพลินลุ่มหลงเศร้าโศกเสียใจ เป็นอยู่อย่างนี้ตลอดกัปตลอดกัลป์

วิญญาณก็รู้แย็บ ๆ ขณะที่สัมผัสกับสิ่งภายนอก พอรับรู้แล้วก็ดับไปขณะที่สิ่งภายนอกดับไป และดับไปพร้อม ๆ เหมือนแสงหิ่งห้อยหรือแสงฟ้าแลบ คิดไปพิจารณาไปทวนไปทวนมา ทวนกระแส พลิกหน้าย้อนหลังด้วยอุบายของปัญญาเพราะความไม่ไว้ใจในสิ่งเหล่านี้ เพื่อทราบความจริงของสิ่งเหล่านี้ด้วยความสนใจพิจารณาไม่หยุดก็รู้จนได้ เมื่อรู้แล้วก็เป็นขันธ์ห้าอยู่อย่างนั้นแหละ เราไม่รู้มันก็เป็นของมันอยู่นั้น แต่มันเป็นเรื่องของสมุทัยถ้าไม่รู้ไม่เข้าใจ เพราะมันออกมาจากใจสมุทัยโน่น สมุทัยแท้ ๆ กิเลสแท้ ๆ อยู่ที่ใจ

การพิจารณาธรรมขั้นนี้เป็นความเพียรอัตโนมัติ คือหมุนตัวไปเองไม่ต้องบังคับเหมือนขั้นเริ่มแรกที่กำลังล้มลุกคลุกคลาน เพราะกิเลสมีกำลังมากมันฉุดลากเอาไว้ไม่ให้พากเพียร พอมาถึงขั้นกิเลสตาย ที่ยังเหลือก็หมอบและซ่อนตัว สติปัญญามีกำลังมากจึงหมุนตัวไปเองโดยไม่มีกิเลสตัวใดมาคัดค้านต้านทาน สติปัญญาพิจารณาเข้าไปตีตะล่อมเข้าไป เข้มงวดกวดขันเข้าไปโดยลำดับ ๆ จนเข้าใจเป็นระยะ ๆ เป็นวรรคเป็นตอน กิเลสก็แคบ งานก็มีวงแคบเข้าไปตาม ๆ กันและแคบเข้าไป ๆ สุดท้ายกิเลสที่เหลือก็รวมตัวเข้าไปกองอยู่ในหัวใจดวงเดียว แย็บออกมาก็รู้ว่า มันออกจากใจนั้นเสีย ออกไปทางด้านสัญญาก็ไปไม่ได้ ออกไปทางด้านสังขารเป็นเรื่องเป็นราวก็ไปไม่ได้ เพราะสติปัญญาทันอยู่ทุกระยะ พอปรุงแย็บออกมาเหมือนแสงหิ่งห้อยมันก็ดับไปพร้อม เมื่อสติทันแล้วเรื่องราวก็ไม่สืบต่อกันไปยืดยาว สติรู้ทันก็ดับของมันรู้ทันกับรู้เท่าพร้อมอยู่ด้วย สติปัญญาก็ฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไปตรงนั้น สุดท้ายก็เหลือแต่**อวิชชา**

อวิชชากับจิตมันเป็นอันเดียวกัน ถ้าสงวนจิตก็สงวนอวิชชาด้วยนั่นแล เพราะกำลังกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน รักจิตสงวนจิตก็รักอวิชชาสงวนอวิชชา ติดจิตก็ติดอวิชชา หลงจิตก็หลงอวิชชาเพราะมันอยู่ด้วยกัน ถึงขั้นนี้แล้วสติปัญญาทำงานไม่ต้องบังคับ นอกจากรั้งเอาไว้ให้อยู่ในความพอดีและให้เข้าพักสงบในสมาธิตามเวลาที่ควรไม่ให้บุกงานจนเกินไป จิตขั้นนี้มีแต่จะไปท่าเดียว มีแต่จะเอาให้ทะลุท่าเดียว ที่จะถอยย้อนไปข้างหลังไม่มีเลย เป็น **อกุปฺปฯ** ๆ มาโดยลำดับ จนกระทั่งถึงจุดพอตัวแล้ว ก็ลงนิวเคลียร์หรือปรมาณู ปัญญาขั้นนิวเคลียร์ชั้นปรมาณูตูมลงไปตรงนั้น อวิชชาก็แหลกแตกกระจายไปหมดราวกับโลกธาตุหวั่นไหว (ความจริงโลกธาตุภายในจิตถนัดกว่าที่อื่น ๆ)

ทีนี้หมดละ เชื้อที่เคยเกิดเคยตายมากี่ภพกี่ชาติกี่กัปกี่กัลป์ ก็เห็นได้อย่างประจักษ์ ว่าบัดนี้ไม่มีอีกแล้วเรื่องความเกิดความตายต่อไป เพราะเชื้อที่จะพาให้เกิดให้ตายคือ อวิชชานี้ได้ถูกทำลายโดยสิ้นเชิงแล้ว นั่นแลที่ท่านว่า **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ,** เสร็จงานที่แสนลำบากแสนตะเกียกตะกาย แทบจะไปจะอยู่ สิ้นเสร็จในขณะอวิชชาตกบัลลังก์จากใจ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ญาณความรู้แจ้งชัดว่า จิตหลุดพ้นแล้วย่อมปรากฏขึ้นในขณะนั้น นี่งานของพระเราสิ้นสุดลงที่ตรงนี้ ไม่สิ้นสุดที่ตรงไหน สิ้นสุดตรงนี้เอง อวิชชาแตกกระจายลงไปแล้วก็เรียกว่าข้าศึกที่รบกันนั้นหมดฤทธิ์และตายเกลี้ยงไม่มีเหลือแล้ว สติปัญญาที่หมุนตัวเป็นเกลียวก็หมดภาระไปเอง หมดปัญหาไปเองเพราะไม่ได้ฆ่ากิเลสตัวใดอีกแล้ว กิเลสตัวไหนจะมาให้ฆ่าอีก เพราะมันฉิบหายหมดแล้ว จอมวัฏจักรสิ้นสุดลงไปแล้วก็หมดเท่านั้น

ผลแห่งงานของเราที่ทำมามากน้อยหนักเบาขนาดไหนเป็นธรรมเกินค่า เมื่อมาถึงตรงนี้แล้วหมดอดีตอนาคตไม่สำคัญมั่นหมาย ปัจจุบันก็รู้เท่าชัดเจนทุกอย่างแล้ว หมดทั้งอดีตทั้งอนาคตทั้งปัจจุบัน ปัญหาไม่มี แม้ยังมีชีวิตอยู่ท่านก็ไม่มีปัญหา ตายท่านก็ไม่มีปัญหาสำหรับท่านที่รู้อย่างนั้นแล้ว จะตายด้วยเหตุผลกลไกอะไรก็ตาม ไม่มีปัญหา เมื่อถึงขั้นหมดปัญหาแล้วไม่มีปัญหาทั้งนั้นสำหรับพระอรหันต์ท่านตาย ด้วยเหตุนี้เองท่านจะยืนนิพพานก็ได้ เดินนิพพานก็ได้ นั่งนิพพานก็ได้ นอนนิพพานก็ได้

ตามอัธยาศัยแห่งความถนัดใจของท่านแต่ละองค์ ๆ ที่ท่านจะทำในวาระสุดท้ายแห่งขันธ์จะแตกสลาย

ดังท่านอาจารย์มั่นท่านแสดงที่เราเขียนไว้ในประวัติท่านนั้น เพราะเหตุไร เพราะทุกขเวทนาอันเป็นสมมุติภายนอกนี้ ไม่สามารถเข้าไปเหยียบย่ำทำลายจิตใจของท่านให้กำเริบให้หวั่นไหวได้ แล้วทำไมท่านจะทำนิพพานตามอัธยาศัยของท่านไม่ได้ เพราะจิตท่านอยู่เหนือสมมุติแล้วนี่ เวทนาก็เป็นสมมุติ ทุกขเวทนามันมีอยู่เพียงร่างกายนี้เท่านั้น ไม่สามารถเข้าไปทับถมจิตใจของท่านให้หวั่นไหวไปได้เลย ท่านทำไมจะทำตามอัธยาศัยของท่านไม่ได้ล่ะ นิพพานท่าไรก็เอาซิ ในวาระสุดท้ายกิเลสตัวใดจะมาขัดขวางท่านได้อีก เมื่อมันตายด้วย กุสลา ท่านปราบเรียบแล้ว พวกเรามันพวกตาบอดหูหนวกใจห้องน้ำห้องส้วมที่แสนสกปรกโสมม ยังไปกล้าให้คะแนนท่านตัดคะแนนท่านว่าเป็นไปไม่ได้ ที่ถูกควรเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่อายตาบอดของตัวบ้างหรือที่กล้าไปจูงคนตาดีน่ะ

ที่ได้มาเป็นครูเป็นอาจารย์สอนหมู่เพื่อนนี้ ผมเคยเป็นมาแล้ว ตอนที่จิตมันยังไม่ได้เรื่องได้ราว มันฝืนเราอย่างหนักทั้ง ๆ ที่จิตเราตั้งอกตั้งใจขนาดนั้นยังเป็นได้ กิเลสมันถอยใครเมื่อไร พอจากท่านอาจารย์มั่นไปได้ ๒-๓ วัน จิตมันดีดมันดิ้นหาเขียงสับยำเพื่อเป็นอาหารกิเลสอย่างเห็นได้ชัด ถึงทราบได้ชัดว่า อ๋อ...นี่มันกาจับภูเขาทอง...ว่าเจ้าของ อยู่กับครูบาอาจารย์จิตสงบร่มเย็น พอออกจากท่านมาแล้วไม่ได้เรื่องได้ราว ทำความเพียรก็เดินไปเฉย ๆ ไม่มีอุบายอะไรที่จะแก้กิเลสได้สักตัวเดียว มีแต่ความฟุ้งซ่านภายในใจ นับวันรุนแรงขึ้นทุกวัน ๆ อยู่ห่างท่านไม่ได้ ถ้าเป็นอย่างนี้ เรารู้แล้วนี่หนีจากครูบาอาจารย์ไม่ได้เมื่อเป็นแบบนี้ เรารีบกลับคืนไปหาท่านทันที แต่เดชะบุญเวลากลับคืนไป ท่านไม่เคยตำหนิติเตียน ท่านไม่เคยขับไล่ไสส่งเลย ความจริงเราก็ไปภาวนา คิดว่าประมาณเดือนนั้นเดือนนี้ก็จะกลับมา แต่มันไม่ทันถึงเดือนนั้นเดือนนี้นี่นา ไฟนรกในใจมันเผาขึ้นมาก่อนนี่ ก็ต้องรีบกลับมา นี่ก็ได้เอาเรื่องที่เคยผ่านมาแล้วนี้แหละมาสอนหมู่เพื่อน เพราะจิตใจเราเหมือน ๆ กัน

เรื่องของกิเลสแล้วจะไม่เดินนอกลู่นอกทางของกิเลสไป จะต้องไปตามทางของกิเลสโดยตรง ใครอุบายทันก็ได้ ใครอุบายไม่ทันก็จมไปเพราะมัน **อาจริโย เม ภนฺเต**

โหหิ, อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามิ. ท่านถึงได้ว่า...พึ่งตัวเองยังไม่ได้ต้องอาศัยครูบาอาจารย์เป็นที่พึ่งไปก่อน ๕ พรรษานั้นท่านพูดไว้พอประมาณ ถ้า ๕ พรรษาล่วงแล้วยังเป็นไปไม่ได้ก็ต้องอยู่เพื่อศึกษาอบรมกับท่านผู้ดีกว่าตนต่อไป คิดดูซิ พระ ๖๐ พรรษาที่ยังไม่มีหลักเกณฑ์ก็ยังต้องมาขอนิสัยจากผู้ ๑๐ พรรษา แต่มีหลักจิตหลักธรรมวินัยท่านบอกไว้แล้วในพระวินัยเพราะมันไม่สำคัญอยู่กับพรรษา แต่สำคัญที่ความทรงตัวได้หรือไม่ได้ สำคัญตรงนี้ต่างหาก

อย่าเชื่อมันง่าย ๆ กิเลส เราเคยเชื่อมันมานานแล้วได้ผลอะไรจากการเชื่อกิเลสนี้ เราตั้งใจจะมาเชื่อธรรม การเชื่อธรรมต้องฝืนกิเลสถึงจะจัดว่าเชื่อธรรมและปฏิบัติตามธรรมได้ ถ้ายังไม่ฝืนกิเลสก็แสดงว่าเราเชื่อกิเลส ยอมจำนนต่อกิเลสไป ทั้ง ๆ ที่ว่าเราปฏิบัติธรรมนั้นแล เมื่อจิตยังตั้งหลักไม่ได้ต้องเป็นอย่างนั้นด้วยกันนักปฏิบัติเรา แม้ตั้งหลักได้แล้วก็ยังมีความจำเป็นโดยลำดับเกี่ยวกับครูบาอาจารย์ที่ตนจะต้องศึกษาต่อไป ไม่ใช่ว่าตั้งหลักได้แล้วจะไม่มีความจำเป็นกับครูอาจารย์ มันจำเป็นตามขั้นของจิตของธรรมนั่นแล

เมื่อพูดตามความจริงแล้วมันหนีจากท่านไม่ได้ ยิ่งจำเป็นมากขึ้นตามขั้นของจิตของธรรมภายในใจ นี่ผมก็เคยเป็นมาแล้ว ในขั้นที่พอตั้งตัวได้ เช่น จิตมีความสงบเป็นสมาธิเป็นหลักเป็นเกณฑ์ในจิตใจ ไม่วุ่นวายส่ายแส่กับสิ่งภายนอก แต่เราหวังจะก้าวหน้าละซิจะทำยังไงจึงจะก้าวหน้า เพราะอุบายวิธีต่าง ๆ จะพิจารณามันไม่ค่อยได้ความอะไร ลำพังตนทำเองไม่มีผู้บอกแนะ มันต้องมาอาศัยท่านอีกนั่นแหละ บางทีพิจารณาทางด้านปัญญามันติดขัดอะไรต่ออะไร อุบายวิธีเจ้าของที่จะแก้ความติดขัดซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสนั้น มันไม่ทันมันไม่พอมันก็แก้ไม่ได้ เมื่อเวลามาเล่าถวายท่าน ท่านใส่ปุ๊บเดียวเท่านั้นปัญหาข้อข้องใจนั้น ๆ แตกกระจายไปในทันทีทันใดเลย นี่ก็กิเลสหลุดลอยไปเพราะท่าน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เห็นคุณค่าในการอยู่กับท่านน่ะซิ จึงเป็นความจำเป็นไปเรื่อย ๆ

ดังที่ว่ากิเลสมันมารวมตัวอยู่ในจิตดวงเดียวนั้นถึง ๘ เดือน นี่ถ้าสมมุติว่าพ่อแม่ครูจารย์ยังมีชีวิตอยู่มันจะไม่ติดอยู่นานขนาดนั้นเลย โน่น มันจะพังทลายลงตั้งแต่ขณะที่เริ่มปรากฏอยู่ที่วัดดอยฯ โน่น วันเดือนสามแรม พอถวายเพลิงท่านเรียบร้อยแล้วก็

ขึ้นไปวัดดอยฯ ไปภาวนาอยู่นั่น ตอนนั้นจิตของเรามันสว่างไสว ก็อย่างว่านั่นแหละ คนเป็นบ้าอัศจรรย์ตัวเอง ไม่มีใครอัศจรรย์เท่าเจ้าของอัศจรรย์บ้าในตัวเอง ไม่ใช่อัศจรรย์ธรรมแต่เป็นอัศจรรย์บ้า ความหลงความยึดจิตอวิชชา มันจึงอัศจรรย์ตัวเอง เวลาเดินจงกรมอุทานออกมาในใจว่า แหม...จิตเราทำไมสว่างเอานักหนานะ ร่างกายเรามองดูมันเห็นพอเป็นราง ๆ เป็นเงา ๆ เพราะความรู้ทะลุไปหมด สว่างไปหมดเลย ก็อัศจรรย์ล่ะซิ เราถึงว่าอัศจรรย์บ้า วันนั้นเป็นวันจะฉันจังหัน

ระยะนั้นไม่ได้อดอาหารมากนะเพราะท้องไม่ดีมาแล้ว อดเพียง ๓ วันมาฉัน มันก็ถ่ายแล้ว นั่นก็อด ๓ วัน ตอนนั้นพรรษา ๑๖ เพราะเรื่องอดอาหารเราเริ่มสมบุกสมบันมาตั้งแต่เริ่มปฏิบัติอยู่แล้ว นิสัยของเราเองมันถูกกับการทรมานด้วยการอดอาหาร วันนั้นไม่ได้บิณฑบาต ท่านอาจารย์กงมาท่านอนุญาตให้ชาวบ้านมาใส่บาตรวันพระในวัดทุก ๆ วันพระที่วัด วันนั้นพอดีเป็นวันที่จะฉัน พอได้อรุณแล้วก็ออกจากกุฏิไปเดินจงกรมทางด้านตะวันตก เดินอยู่จนกระทั่งถึงเวลาบิณฑบาต เดินไปเดินมาและรำพึงขึ้นมาว่า เอ... จิตนี่ทำไมอัศจรรย์นักหนานะ มันสว่างไสวเอามาก นี่ถ้าพ่อแม่ครูจารย์ยังอยู่ จิตอวิชชาดวงสว่างไสวมันจะพังทลายลงไปตั้งแต่ระยะนั้นแหละ มันจะขาดสะบั้นไปเลย นี่ก็เพราะอุบายเราไม่ทัน มิหนำยังติดยังยึดมันเข้าเสียอีก

พอนึกว่าจิตอัศจรรย์นักหนาอย่างนั้น ขณะจิตหนึ่งผุดขึ้นมาอย่างไม่คาดไม่ฝันว่า “ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ที่ไหน นั้นแลคือตัวภพ” เพียงเท่านี้เราเลยงงเป็นไก่ตาแตกไปเลย แทนที่จะได้อุบายจากอุบายนั้นเลยไม่ได้ ยังกลับเพิ่มความสงสัยเข้าไปอีก แหม... เมื่อเรามาพิจารณาทีหลัง อุบายนี้ถูกต้องจริง ๆ แต่ปัญญาเรามันโง่ต่างหากจึงไม่ทันกับอุบายที่ผุดขึ้นมาบอกนั้น เมื่อรำพึงถึงเรื่องความอัศจรรย์ของจิตพอหยุดลงเท่านั้น อุบายก็ผุดขึ้นมาเป็นคำ ๆ เป็นประโยค ๆ ทีเดียวนะ (นี่ถ้าเป็นท่านผู้รู้ผู้ฉลาด ท่านก็ว่า “ธรรมเกิด” แต่เรามันโง่จึงไม่อาจคิดขึ้นได้) จากนั้นมาไม่ลืมเลยว่า “ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ตรงไหน นั้นแลคือตัวภพ” ว่าอย่างนี้เรางงเหมือนไก่ตาแตก แทนที่จะเข้าใจ ก็จุดสว่างไสวน่ะซิ มันมีจุดอยู่นั้นน่ะ นั่นแหละคือจุดคือต่อมแห่งผู้รู้ ก็มันอยู่ที่ผู้รู้นั่นเอง

ถ้ามีจุดมีต่อมแห่งผู้รู้อยู่ตรงไหน นั้นแลคือตัวภพ นั่นบอกชัด ๆ เลยนะ แต่เรามันงงเป็นไก่ตาแตกไปได้ เอ...จุดที่ไหน ต่อมที่ไหน เอาอีกแหละ ก็มองเห็นชัด ๆ อยู่แล้วเพราะจุดสว่างมันเห็นเป็นดวงอยู่ในจิต สว่างจ้าอยู่ภายในจิตนี้ พูดง่าย ๆ ก็เหมือนตะเกียงเจ้าพายุ มันสว่างจากไส้ตะเกียง นั่นตัวไส้มันละคือที่จุดที่สว่าง มันก็เห็นอยู่แล้ว นี้ก็เป็นอย่างนั้นมันสว่างจ้าอยู่กับจิต จุดแห่งความสว่างมันก็เห็นได้อย่างชัด ๆ แต่มันไม่เข้าตรงนี้ซิ กลับลูบคลำไปที่ไหนตามประสาความโง่นั่นแล อุบายผุดขึ้นมาขนาดนั้นแล้วน่าจะยึดได้ มันยังไม่เห็นยึดได้ โง่ขนาดไหนพระเราน่ะ

ก็แบกปัญหานี้ไปคนเดียวทางอำเภอบ้านผือ ท่าบ่อ ในป่าในเขา ทีแรกท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ท่านไปด้วย เราก็จำเป็นให้ท่านไปด้วย แต่เวลาอยู่ด้วยกันเราก็คอยหลีกเลี่ยงท่านอยู่เรื่อย เพราะกลัวขาดการสืบต่อทางความเพียร ไม่ค่อยมาสนทนาธรรมกับท่านบ่อยนัก ท่านจึงได้ใส่ปัญหาเราว่า “เธอเอ๊ย เรากลับไปแล้วเธอก็จะสบายหรอก เธอยุ่งเพราะเรา” ท่านว่าอย่างนั้น คือเรามันไม่สะดวกจะอยู่ด้วยใคร ๆ เวลานั้น ท่านก็มีเรื่องจะพูดจะคุยอะไรกับเราอยู่เรื่อย ส่วนเรามันขาดความเพียรไม่อยากให้เสียเวลา เวลาพูดคุยกับท่านมันก็ชะงักไปบ้างในทางความเพียร พอออกจากท่านไปมันดีดผึง ๆ

จึงต้องกลับมาที่วัดดอยฯ อีก เดือนเมษายนมาบวชหลวงตาเริญ พอบวชแล้วก็ขึ้นวัดดอยฯ อีก จุดต่อมนี้มันถึงได้ไปเข้าใจกันที่ตรงนั้นแหละ ที่วัดเก่าวัดที่เกิดปัญหานั่นแล เป็นแต่เพียงคนละกุฏิเท่านั้น พอเข้าใจอันนี้แล้ว โฮ้ย คำว่าจุดว่าต่อมมันไม่มีปัญหาอะไรเลย ถ้าสมมุติว่ามาเล่าถวายท่านอาจารย์มั่นตรงนี้ปั๊บ ถ้าพ่อแม่ครูจารย์ยังอยู่นะท่านจะใส่ผางมาทันที ทีนี้จะเข้าใจปุ๊บเดียวจุดนั้นก็พังทลายไปเลย นี่มันไม่เข้าใจปัญหาก็บอกชัดอยู่แล้ว นี่ซิถึงได้ว่าความจำเป็นมีอยู่ทุกระยะนา ยิ่งละเอียดลออเข้าไปถ้าจะพูดตามแบบโลกผมมันทิฐิสูงนี่นะ ใครจะมาสอนสุ่มสี่สุ่มห้าได้เหรอ สมมุติว่าเราเล่าให้ท่านผู้นั้นฟังตามความจริงแห่งจิตของเรานี้ ถ้าผู้ไม่เข้าใจก็จะมาสอนเราสุ่มสี่สุ่มห้าแล้วประกาศภูมิให้เราเห็น หือ...ภูมิขนาดนี้มาสอนเราได้อย่างไร นั่นมันบอกในตัว ถ้าผู้สูงกว่านั้นท่านจี้ปั๊บเราเข้าใจทันที ยอม ๆ ราบเลย เรื่องจิตนี่จึงสำคัญที่ครูที่อาจารย์ผู้ให้การอบรมสั่งสอน ผู้ที่ท่านรู้แล้วไม่ต้องพูดมากเลย ท่านใส่ปั๊บเดียวได้ความ ใครจะ

มาสุ่มครอบทั้งหนองทั้งบึงไม่ได้ จะโยนยาใส่กันทั้งตู้ทั้งหีบมันไม่ได้ เรื่องความจำเป็นกับครูอาจารย์มันจำเป็นอย่างนี้ไม่ว่าขั้นไหน ๆ

แต่มันต่างกันที่เราจะออกไปอยู่คนเดียวที่หนึ่งที่ใดตามระยะกาล เมื่อมีข้อข้องใจอะไรจึงค่อยมาถามท่าน นี่ก็ได้ มันไม่ยุ่งวุ่นวายเกี่ยวกับเรื่องโลกเมื่อจิตมีหลักแล้ว เป็นแต่เพียงว่าความก้าวหน้าของเรามันช้าผิดกัน ปัญหาบางอย่างแก้กันอยู่ ๒ วัน ๓ วัน แก้กันยังไม่ตก นั่นซิมันจะตาย ไม่ตกมันก็ไม่ถอย จะต้องแก้ให้ตกจนได้ นี่ซิ มันจะตาย เพราะคำว่าแพ้นั้นมีไม่ได้ ถ้าจะแพ้ให้ตายเสียดีกว่า นอกจากต้องทะลุโดยถ่ายเดียว ถ้าไม่ทะลุก็ต้องเจาะกันอยู่อย่างนั้น หมุนติ้ว ๆ อยู่นั้น ปัญหาเหล่านี้พอเล่าให้ครูบาอาจารย์ฟังท่านจี้ปั๊บเดียวเท่านั้นทะลุไปเลย ผมเคยได้อุบายจากท่านมาแล้ว

ก็มีท่านอาจารย์ขาวองค์หนึ่งสามารถแก้ได้ตลอดทั่วถึงทางด้านจิตใจ เดี๋ยวนี้ท่านก็ไม่เอาเรื่องกับใครแล้ว ประการหนึ่งก็ไม่มีใครไปเล่าให้ท่านฟัง ท่านขี้เกียจยุ่งกับเรื่องขี้หมูราขี้หมาแห้ง ท่านก็อยู่สบาย ๆ ลองมีผู้มีภูมิจิตภูมิธรรมมีความรู้ความเห็นต่าง ๆ ทางด้านปฏิบัติไปเล่าให้ท่านฟังดูซิ ไม่ต้องสงสัยว่าเสียงท่านจะไม่ขึ้นปึ๋งปั๋ง ๆ เพราะท่านอยู่กับธรรมเท่านั้น ถึงไม่ติดธรรมท่านก็อยู่กับธรรม เป็นเครื่องรื่นเริงระหว่างขันธ์กับจิตที่ครองตัวอยู่

อย่างคราวที่แล้วผมเอาปัญหาไปแหย่หลวงปู่แหวน พอเราสอดปั๊บท่านก็ตอบผึงมาเลย เพราะปัญหานี้ไปหาในพระไตรปิฎกก็ไม่มีเพราะเป็นปัญหาป่า ถ้าผู้ไม่รู้ตอบไม่ได้ พอถามท่านปั๊บ ท่านตอบผึงมาเลย โฮ้ย...ท่านคึกคักตึงตังนะ ประมาณ ๑๐ นาทีจบ พอจบก็ถามท่านเข้าอีก คราวนี้ท่านก็ไปใหญ่เลยนานประมาณ ๔๕ นาที พอจบลงแล้วท่านพูดว่า “เอ้า...ท่านมหาค้านนะ ถ้าผิดตรงไหนค้านนะ” “กระผมไม่ค้าน กระผมหาฟังอย่างนี้แหละ” ในขณะเดียวกันปัญหานี้ท่านก็ทราบถ้าไม่รู้ปัญหาป่าเอามาถามไม่ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่จำเป็นต้องมาถามเราอีก

นี่จึงทำให้เราเชื่อในหนังสือที่มีอยู่ในธรรมบทที่กล่าวว่า กัลยาณชนไม่สามารถตอบปัญหาของพระโสดาบันได้ พระโสดาฯ ไม่สามารถตอบปัญหาของพระสกิทาคามีได้

พระสกิทาคามีไม่สามารถตอบปัญหาของพระอนาคามีได้ พระอนาคามีไม่สามารถตอบปัญหาของพระอรหันต์ได้ แม้พระอรหันต์ก็ไม่สามารถตอบปัญหาของพระโมคคัลลาน์, สารีบุตรได้ ถึงพระสารีบุตร, โมคคัลลาน์ก็ไม่สามารถตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าได้ คือความสามารถต่างกัน พอถึงขั้นอรหัตก็พอแล้ว ส่วนที่ว่าพระสารีบุตร, โมคคัลลาน์ไม่สามารถตอบปัญหาพระพุทธเจ้าได้นั้นหมายถึง ความกว้างแคบลึกตื้นแห่งความรู้นั้นต่างกัน นอกจากความบริสุทธิ์ไปแล้วยังมีความลึกตื้นต่างกัน กว้างแคบต่างกัน ภูมิของพระพุทธเจ้าเป็นพุทธวิสัย ภูมิของพระสารีบุตร โมคคัลลาน์เป็นสาวกวิสัย จึงต่างกัน สามัญวิสัยกับอริยวิสัยก็ผิดกัน แต่ละขั้นละภูมิมีเคล็ดลับประจำขั้นภูมินั้น ๆ

แต่ก่อนเราก็ไม่รู้ไม่เข้าใจว่ามีเคล็ด ถามเคล็ดปั๊บก็ติด ดังพระเรียนจบพระไตรปิฎกครั้งพุทธกาล แต่ลืมเนื้อลืมตัวดูถูกเหยียดหยามพระปฏิบัติ หาว่านั่งหลับหูหลับตาไม่ทำประโยชน์อะไรให้แก่โลก เลยจะเอาปัญหามาถามพระปฏิบัติท่าน หาอุบายไล่พระปฏิบัตินั่นเอง พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงเสด็จมาท่ามกลางสงฆ์ที่กำลังสันนิบาตนั้น ว่าพวกนี้กำลังจะมาทำลายลูกศิษย์เราตถาคต แล้วมันจะไปตกนรกกันทั้งหมด ท่านไม่ได้ว่ากลัวพระปฏิบัติจะเสีย ท่านว่าพวกนี้จะตกนรกกันทั้งหมด พอเสด็จถึงพระองค์ทรงตั้งปัญหาขึ้นปั๊บถามพวกใบลานเปล่า ตอบไม่ได้ รับสั่งถามพระปฏิบัติปุ๊บตอบได้ผึง ยกปัญหาขึ้นปั๊บถามพวกนั้น นิ่งเหมือนคนตายแล้ว ตอบไม่ได้ วกกลับมาถามพระปฏิบัติ ตอบได้ปั๊บ ๆ ตลอด

จากนั้นพระพุทธเจ้าก็แสดงธรรมขนาบเสียอย่างเต็มที่ว่า "พวกเธอนั้นน่ะเหมือนกับลูกจ้างเลี้ยงโคให้เขา ได้ค่าจ้างเพียงรายวัน ๆ เท่านั้น ไม่เหมือนลูกของเราหมายถึงพระปฏิบัติซึ่งเป็นเจ้าของโค โคก็เป็นสมบัติของตัว น้ำนมโคก็ได้ดื่มเต็มเม็ดเต็มหน่วยตามความต้องการ พูดถึงเรื่องธรรมก็เป็นเจ้าของธรรม เป็นธรรมสมบัติ เป็นมหาสมบัติ พวกเธอนี้เพียงแต่เรียนและจดจำมาเฉย ๆ ธรรมสมบัติอันแท้จริงยังไม่เคยได้ดื่มบ้างเลย ส่วนลูกเราตถาคตทั้งได้ปฏิบัติทั้งได้ดื่มธรรมรสโดยสมบูรณ์ จึงไม่ควรประมาท"

ปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งถามเป็นปัญหาทางด้านจิต ถามพวกปริยัติไม่ได้เรื่อง พอมาถามพวกปฏิบัติตอบได้ผึง ๆ เลย ปัญหาเราถามหลวงปู่แหวนเป็นปัญหาป่า

ต่างหาก ท่านไม่รู้ท่านไม่เคยอยู่ในป่าท่านจะตอบได้ยังไง เพราะพูดอย่างตรงไปตรงมาแบบคนโง่ ๆ ก็ไปอ่านหัวใจกันนั่นเอง เราไปหลายหนแล้วพลาดมาทุกทีเพราะคนมากไปคราวนี้จึงจะให้พลาดไม่ได้ ท่านเองก็อยากทราบภูมิจิตภูมิธรรมของพระปฏิบัติของครูบาอาจารย์ทั้งหลายเหมือนกัน จึงมีการถามถึงครูอาจารย์ทั้งหลายบ้าง

เราอยากให้หมู่เพื่อนปฏิบัติให้รู้ภายในจิตใจแล้วมาเล่าให้ฟังนา ผลเป็นยังไง เราอยากรู้ผลแห่งการอบรมสั่งสอนหมู่เพื่อนและการปฏิบัติของหมู่เพื่อน มีแต่ผ้าเหลือง มีแต่รูปพระเฉย ๆ ไม่มีอรรถมีธรรมในหัวใจไว้เป็นสมบัติของตนออกโชว์กันบ้าง มันน่ารื่นเริงน่าอนุโมทนาสาธุการที่ไหน ถ้าเอาจริงเอาจังมันต้องรู้ไม่ต้องสงสัย อย่างทุกวันนี้พูดจริง ๆ ตามความรู้สึกโง่ ๆ นี่แหละ มันไม่เคยไปหนักในอดีตอนาคตอะไรเลย เช่นครั้งพุทธกาลท่านเป็นอย่างนั้น ๆ ครั้งนี้เป็นอย่างนี้ ๆ ไม่เลย เพราะแน่ใจว่ามัชฌิมาปฏิปทานี้คงเส้นคงวาตลอดมา กิเลสก็เป็นตัวคงเส้นคงวาในหัวใจสัตว์นั่นเอง ถ้าไม่แก้ไม่ถอดถอนออกจากใจให้เบาบางและสิ้นไป

มัชฌิมาปฏิปทาเป็นเครื่องปราบกิเลสทุกประเภทได้อย่างไม่มีปัญหา ถือเอาตรงนี้เชื่อตรงนี้เชื่อจริง ๆ ร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะฉะนั้นครั้งนั้นครั้งนี้จึงไม่มีปัญหา ขอให้มีความเพียรเถอะ กิเลสจะต้องพังทลายไม่สงสัย ไม่ว่าครั้งไหนไม่มีกิเลสตัวใดที่จะแปลกปลอมมาจากครั้งพุทธกาล พอจะมาเป็นตัวใหม่ที่จะแก้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทานี้ไม่ได้ นี่เราเชื่อตรงนี้ ฉะนั้นจงเอาให้จริงให้จัง ดูจิตกับกิเลสที่ปกคลุมใจไม่มีกาลโน้นกาลนี้ การแก้การถอดถอนกิเลสจึงไม่ควรคิดให้นอกเหนือจากวงมัชฌิมา และนำมาปราบกิเลสที่มีอยู่ในจิตนี้ให้สิ้นซากไป นั่นแลที่สมหมายอยู่ตรงนั้นแต่ไหนแต่ไรมาจนถึงปัจจุบัน

เอาละหยุดแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๒

๑๑. อุบายแก้ความกลัว

ศาสนาคือน้ำดับไฟ ไฟราคะ ไฟตัณหา หรือว่าไฟโลภ ไฟโกรธ ไฟหลง ไหม้หัวใจสัตว์โลก ถ้าไม่มีน้ำ คือ ธรรมะเป็นเครื่องระงับดับกันบ้างเลย หัวใจดวงนั้น ๆ จะเป็นเหมือนไฟทั้งกองเผาลนอยู่ตลอดเวลาหาความสงบสุขไม่ได้ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใด ๆ ไม่สำคัญที่สถานที่ แต่สำคัญที่ความรุ่มร้อนเผาลนจิตใจเพราะอำนาจแห่งกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ มันเผาลนอยู่ภายใน ไม่มีเวล่ำเวลา ไม่มีอิริยาบถใดพอที่จะว่างเว้น นอกจากมีธรรมเข้าไประงับดับกันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ศาสนาจึงเป็นธรรมจำเป็นต่อมวลสัตว์อยู่มากทีเดียว

ผู้ต้องการหวังความสุขความเจริญ หวังหนีร้อนพึ่งเย็น ก็ต้องเห็นโทษแห่งไฟทั้งหลายที่สุมอยู่ภายในจิตใจ และเห็นคุณแห่งธรรมซึ่งเป็นเสมือนน้ำสำหรับดับไฟเหล่านี้ให้พอลดหย่อนผ่อนคลายพอหายใจได้บ้าง หรือพอบรรเทาไม่รุ่มร้อนจนเกินเหตุเกินผล เกินประมาณที่จะทนได้ เกินสติกำลังความสามารถที่จะแก้ไขได้ บางรายถึงกับเป็นบ้าไป เพราะไฟเหล่านี้มีจำนวนไม่น้อย ในโลกเราที่ปราศจากธรรมเป็นเครื่องเยียวยารักษา เพราะฉะนั้นธรรมจึงเป็นธรรมชาติที่จำเป็นอยู่มากจะขาดธรรมเสียมิได้ ถ้าไม่อยากเห็นโลกเป็นไฟทั้งกองแผดเผามวลสัตว์ไม่มีเวลาว่างเว้น

ราคะดับด้วยน้ำอันใด พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ดับด้วยธรรมซึ่งเป็นคู่ปรับของกันและกัน เช่น ให้ดับด้วยการพิจารณาอสุภะ ปฏิกูลโสโครก และ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งมีประจำอยู่กับสิ่งที่จิตใจไปพัวพันหรือรักชอบ เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอสุภะ เรื่องปฏิกูลเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อไฟประเภทนี้

โทสะเกิดขึ้น จึงระงับด้วยความเมตตาหนึ่ง ระงับด้วยการมองคนอื่นในแง่เหตุผลหนึ่ง มองกันในแง่ให้อภัยหนึ่ง มองกันใน**สมานัตตตา**ไม่ถือตัวหนึ่ง พิจารณาเรื่องราวที่ให้เกิดโทสะนั้นด้วยเหตุผลหนึ่ง และย้อนเข้ามาดูตัวที่กำลังโกรธกำลังโมโหโทโสอยู่นั้น คือ ตัวพิษตัวภัยตัวไฟเผาลนจิตใจอยู่ในขณะนั้น ก่อนอื่นที่จะลุกลามไปไหม้ผู้อื่น ต้องไหม้ผู้โกรธผู้โมโหโทโสก่อนผู้อื่น นี่เป็นจุดสำคัญ ให้ดูที่จุดนี้ซึ่งเป็นจุดเกิดขึ้นแห่งภัย คือโทสะหรือความโกรธ เมื่อเห็นสิ่งเหล่านี้เป็นภัยก็ระงับดับกันที่ตรงนี้ด้วยอุบายวิธีการต่าง ๆ ที่จะระงับดับมันได้

เช่นเดียวกับเราคิดในทางผิดมันเกิดโทสะขึ้นมา ก็ให้เห็นว่าโทสะเป็นภัยแก่ตัวเราเอง แล้วรีบระงับดับที่ตรงมันเกิด คือ เกิดที่จิตนั้น ไม่ให้กระจายออกไปสู่ผู้อื่น

บางคราวคนอื่นไม่มีความผิด แต่เราไปเข้าใจเสียเองว่าผู้นั้นมีความผิด หรือผู้นั้นมีอะไรแก่ตนทั้ง ๆ ที่เขาไม่มีอะไรเลย ก็เพราะความสำคัญของใจหลอกลวงตนเองให้เกิดโทสะขึ้นมา เกิดความโกรธความแค้นขึ้นมาก็ได้ แม้จะมีผู้แสดงปฏิกิริยาอันเป็นความกระทบกระเทือน ให้เกิดความโกรธความไม่พอใจขึ้นมาก็ตาม ผู้ปฏิบัติธรรมไม่ควรไปมองในแง่นั้น มองดูคนนั้น มองเรื่องนั้น คิดเรื่องนั้น ให้มากยิ่งกว่าการย้อนเข้ามาสู่จุดแห่งเหตุ คือ ตัวโทสะซึ่งเกิดขึ้นที่ใจ

ค้นคว้าหาเหตุหาผลแห่งความโกรธ ถือความโกรธเป็นจุดหมายหรือเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา ถือตัวโกรธนั้นเป็นตัวโทษตัวภัยที่ทำลายตนเองอยู่ในขณะนั้น แล้วระงับกันด้วยอุบายวิธีการต่าง ๆ ไม่ยอมเคลื่อนคลาดจากจุดนั้นไปเลย ความโมโหโทโสหรือความโกรธจะลุกลามไปไม่ได้ เมื่อสติความระลึกรู้ย้อนเข้าสู่จุดแห่งเหตุนั้น ซึ่งเป็น

จุดที่ถูกต้อง ด้วยการพิจารณาโดยทางปัญญาจนความโมโหโทโสระงับลงด้วยอุบายนั้น ๆ คราวต่อไปก็จับจุดที่เคยปฏิบัติได้ผลมาแล้ว และพิจารณาระงับลงได้เรื่อยไป

ส่วน**ความหลง**นั้นเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งละเอียดมาก มีแทรกอยู่กับกิเลสประเภทต่าง ๆ เต็มไปหมดไม่มีเว้น เพราะเป็นประเภทซึมซาบละเอียดลออ สามารถเข้าแทรกซึมได้ในกิเลสทุกประเภท เพราะฉะนั้นเราจะยกออกมาพูดเฉพาะโมหะเสียทีเดียวก็ไม่ได้ เช่น ความโลภก็มีความหลงมาแทรก ความโกรธก็มีความหลงมาแทรก ความรักก็มีความหลงมาแทรก ความชังก็มีความหลงมาแทรกทั้งนั้น มันแทรกได้หมด จึงระงับดับกันด้วยสติปัญญาอันแหลมคมเท่านั้นที่จะให้โมหะนี้สิ้นสุดลงไปได้ อวิชชาได้สิ้นสุดลงไปจากจิตเมื่อใด พึงทราบว่าเมื่อนั้นแหละ โมหะอันสำคัญซึ่งเป็นรากเหง้าของกิเลสทั้งหลายจึงจะสิ้นลงไป หากอวิชชายังไม่สิ้นเมื่อไรโมหะก็ยังต้องมีอยู่นั่นแหละ รากแก้วจริง ๆ ออกมาจาก**โมหะอวิชชา**

เราเป็นนักปฏิบัติทำหน้าที่ของการบวชเต็มภูมิของเราทุกวันเวลาทุกอิริยาบถ ด้วยการชำระสะสางกิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่กับใจและเกิดขึ้นที่ใจ และลุกลามไปสู่ภายนอก ต้องถือเป็นกิจเป็นงานสำคัญ อย่าเห็นงานอื่น ๆ ว่าเป็นงานจำเป็นหรือหนักแน่นมีคุณค่ายิ่งกว่างาน คือ การชำระกิเลสประเภทต่าง ๆ ภายในใจ ด้วยความเพียรท่าต่าง ๆ อุบายวิธีต่าง ๆ อยู่โดยสม่ำเสมอ อย่าเสียดายเวล่ำเวลา อย่าเสียดายอารมณ์แห่งความคิดความปรุงของใจ ซึ่งเคยเป็นมาและเคยหลอกหลอนมาเป็นเวลานานแล้ว ที่ว่า สังขารขันธ์ หรือสัญญาขันธ์ นี้ออกหน้าออกตาอยู่ตลอดเวลา ผู้มีสติเท่านั้นถึงจะทราบเรื่องของสังขารและเรื่องของสัญญาที่ออกหน้าออกตาอยู่ ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มีอะไรมากระทบให้คิดให้ปรุงให้เกิดความสำคัญมั่นหมายก็ตาม แต่มันเกิดขึ้นมาโดยลำพังของมันได้อย่างคล่องตัว ไม่เหมือนกับวิญญาณที่คอยรับทราบสิ่งภายนอกที่มาสัมผัสจึงจะปรากฏขึ้นมา

การพิจารณาจึงต้องถือใจเป็นสำคัญ มีสติคอยระมัดระวังเสมอ อย่าไปคุ้นเคยกับความเพียรแบบโลก ๆ ซึ่งเป็นพิธีการของกิเลสแต่งกลอนแต่งบทเพลงให้เดินตามจังหวะของมัน เช่น เคยเดินจงกรมแล้วก็เดินไปเฉย ๆ นั่งไปเฉย ๆ ไม่มีความจดจ่อต่อเนื่อง

ด้วยสติสัมปชัญญะกำกับใจในประโยคแห่งความเพียร ไม่เกิดประโยชน์อันใด เพราะสิ่งที่จะให้เกิดประโยชน์ตามหลักแห่งความเพียรนั้น ต้องมีสติเป็นเครื่องจดจ่อต่อเนื่องกันกับงานที่ทำ เช่น ผู้บริกรรมก็มีสติกำกับการบริกรรมของตนสืบเนื่องกันไปโดยลำดับ

ผู้พิจารณาทางด้านปัญญา สติเป็นของสำคัญไปตลอดสาย ไม่มีที่จะละเว้นสติเลย การยืน การเดินไปที่ไหนสติให้มีอยู่กับตัว ความมีสติอยู่กับตัวนั้นเหมือนกับมีเครื่องรับทราบ สติปัญญาท่าทางต่าง ๆ ที่จะระมัดระวังหรือต่อสู้ต้านทานกับสิ่งที่มาเกี่ยวข้องนั้นย่อมทำหน้าที่ได้รวดเร็วกว่าคนไม่มีสติ ฉะนั้นจึงต้องฝึกสติ

ตั้งแต่พื้น ๆ ภาวนา การอบรมเบื้องต้นก็อาศัยสติ จะเห็นได้ เช่น เวลาไปอยู่ในสถานที่น่ากลัวมาก ซึ่งได้เคยไปอยู่แล้วและได้เห็นเหตุเห็นผลกันกับเรื่องของสติได้ดีพอเป็นหลักฐานพยานยืนยัน และนำมาพูดให้หมู่เพื่อนฟังได้โดยไม่สงสัย คือ เราไปอยู่ในสถานที่น่ากลัว สติย่อมตั้งตัวอยู่เสมอ

การตั้งสติอยู่โดยสม่ำเสมอเพราะความระวังตัว ทั้งกลัวตายก็กลัว ทั้งกลัวจิตจะส่งออกไปสู่สิ่งที่กลัวนั้นก็กลัว จึงต้องระมัดระวังทั้งด้านอันตรายเกี่ยวกับสิ่งภายนอก เช่น เสือ เป็นต้น ทั้งภายในกลัวสติจะเผลอตัวจากความเพียรนี้ก็ระวัง บังคับจิตไม่ให้เสียดายในอารมณ์ที่น่ากลัว เช่น คิดไปเรื่องเสือ เรื่องอันตรายต่าง ๆ ไม่ยอมให้จิตเล็ดลอดออกไปคิดเป็นอันขาด บังคับให้คิดปรุงอยู่กับคำบริกรรมโดยเฉพาะเท่านั้น จิตปรุง พุทโธ ก็ให้อยู่กับ พุทโธ สืบเนื่องกันเป็นลำดับ สละทุกสิ่งทุกอย่างในความคิดภายนอก ให้สติกับจิตกลมกลืนกันเป็นอันเดียว

ทีนี้เมื่อสติมีความสืบต่อ งานของจิตที่กำลังภาวนาก็เป็นชิ้นเป็นอันเป็นเนื้อเป็นหนังขึ้นมา สามารถสั่งสมพลังขึ้นมาได้ในขณะนั้น กลายเป็นจิตที่มีความสงบตัวแน่นหนามั่นคงขึ้น ทั้ง ๆ ที่เดินก็เดินได้อยู่ เดินจงกรมกลับไปกลับมาก็เดินได้ แต่จิตมีความเหนียวแน่นมั่นคงอยู่ภายในตัวเอง ด้วยความมีสติเป็นเครื่องระวังรักษาอยู่ตลอดเวลา อารมณ์ที่เคยกลัวก็หายเงียบไป ไม่อยากคิด ไม่เสียดายในความคิดเกี่ยวกับอารมณ์ประเภทนั้น ๆ แม้จะคิดออกไปถึงอารมณ์ที่น่ากลัว จิตก็เลยไม่กลัว

พอคิดออกไป ขณะเดียวก็ถอยกลับเข้ามาทันทีอยู่ด้วยความมั่นคงของใจ ใจเลยกลายเป็นใจที่กล้าหาญขึ้นมาในขณะนั้น

ทั้ง ๆ ที่ในเบื้องต้นเริ่มเดินจงกรมจิตกลัวมาก แต่พอได้หลักเลยกลายเป็นจิตที่กล้าหาญขึ้นมาในขณะนั้น จะเดินนานสักเท่าไรก็ได้ ไม่มีความสะท้านหวั่นไหวต่อเรื่องความกลัวใด ๆ ทั้งสิ้น เวลาจิตมีความแน่นหนามั่นคงเต็มกำลังของตัวในภูมินั้นแล้ว อย่าว่าแต่ไม่กลัวเฉย ๆ เลย แม้เสือจะเดินเข้ามาผ่านทางจงกรม ก็สามารถจะเดินเข้าไปลูบคลำหลังเสือได้อย่างมิตรสหายเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ด้วยจิตที่มีความอ่อนโยน ไม่คิดเลยว่าเสือนั้นจะทำอันตรายอะไรแก่ตนได้เลย

แต่ความจริงนั้นเสือจะทำได้หรือไม่ได้เป็นอีกแง่หนึ่ง แต่ความรู้สึกในขณะนั้นไม่มีกลัวอะไรทั้งสิ้น ขึ้นชื่อว่าอันตรายไม่มีความสะทกสะท้าน เพราะจิตมีความแน่นหนามั่นคงเต็มตัว เกินกว่าที่จะไปหมอบไปกลัวไปอ่อนน้อมต่อสิ่งนั้นว่าเป็นของน่ากลัวกลายเป็นจิตที่สง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญเต็มตัวขึ้นในเวลานั้น นี่ได้เห็นประจักษ์ใจกับตัวเองมาแล้ว

เพราะฉะนั้นการประกอบความพากเพียร แม้จะเป็นนิสัยขี้ขลาดหวาดกลัวของมนุษย์เราที่มีชีวิตอยู่เช่นสัตว์ทั้งหลายกลัวกันก็ตาม แต่ก็ต้องบังคับตนให้เข้าไปสู่สถานที่น่ากลัวนั้น เพื่อการประคองความเพียรได้ดีเสมอมา ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ไปอยู่ตามรุกขมูลร่มไม้ ชายป่า ชายเขา ที่เปลี่ยว ๆ อันเป็นที่น่ากลัว พระองค์ทรงเห็นเหตุเห็นผลโดยสมบูรณ์แล้ว

เวลาไปอยู่สถานที่น่ากลัว ท่านก็แสดงให้เราได้เห็นได้อ่านอยู่แล้ว เช่น ธชัคคสูตร ว่าหากไปอยู่ในสถานที่น่ากลัว เกิดความเปลี่ยวเปล่าขึ้นภายในจิตใจ ใจว้าเหว่ ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ความกลัวนั้นจะหายไป หากระลึกถึงพระพุทธเจ้าความกลัวยังไม่หาย พึงระลึกถึงพระธรรมอันเป็นนิยยานิกธรรม แล้วความกลัวจะหายไป หากระลึกถึงพระธรรมความกลัวยังไม่หาย ให้ระลึกถึงพระสงฆ์ ความกลัวจะหายไป นี้แหละคือ

หลักประกันจิตไม่ให้กลัว คือหลักธรรม จะเป็นพุทธ ธรรม สงฆ์ บทใดก็ตามเป็นธรรมด้วยกันทั้งนั้น และเป็นหลักยึดของใจได้เป็นอย่างดีหายห่วง

เวลาเรานำมาประพฤติปฏิบัติตามที่ท่านสั่งสอนไว้ โดยไม่ให้จิตเล็ดลอดออกไปสู่สิ่งอื่น ๆ ที่เป็นของน่ากลัวหรือไม่น่ากลัวก็ตาม ให้จิตมีความกลมกลืนกันอยู่กับธรรมบทนั้น ๆ จิตจะมีความแน่นหนามั่นคงขึ้นภายในตนโดยลำดับจนแน่ชัดภายในจิตใจว่าจิตนี้หาความสะทกสะท้านหวั่นไหวไม่ได้แล้ว เกี่ยวกับเรื่องความกลัวใด ๆ ทั้งสิ้น ทีนี้เดินนานเท่าไรก็เดิน จะไปไหนก็ไปได้ ไม่มีความรู้สึกกลัว

ที่กล่าวนี้เป็นตามเวลา ไม่ใช่จะเป็นอยู่เสมอไป เมื่อจิตถอยออกมาจากนั้นแล้วมันก็มีความกลัวได้อีก แต่อย่างไรก็ตาม เราพอมีหลักฐานพยานเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าเราเคยทำด้วยอุบายวิธีนั้น ๆ จิตของเราได้รับความสงบร่มเย็น ได้รับความกล้าหาญเราจะต้องทำอย่างนั้นไม่ทำอย่างอื่น เรียกว่า ได้หลักเกณฑ์ ไปไหนก็ใช้อุบายอย่างนั้นจริง ๆ เป็นประจำ เป็นก็เป็นตายก็ตาย จิตจะไม่ยอมปล่อยวางจากหลักธรรมที่นำเข้ามากำกับใจนี้เลย เมื่อเป็นเช่นนั้นผลก็ต้องปรากฏขึ้นมาดังที่เคยปรากฏแล้ว นี่ได้เคยปฏิบัติมาแล้ว

ตั้งแต่สมัยก่อนที่สัตว์เสือชุกชุมโน้น ผิดกับสมัยนี้อยู่มาก กาลเวลาผ่านกันมาไม่กี่ปี ความเปลี่ยนแปลงของโลกเปลี่ยนไปมาก เช่น ในป่า ในเขา แต่ก่อนมีแต่สัตว์แต่เสือมีแต่อันตราย ทุกวันนี้ป่าก็ถูกทำลายไปหมด ไปที่ไหนก็มีแต่ผู้แต่คน หาคำว่าสัตว์ว่าเสือชักจะไม่มี นานไปกว่านี้พูดเรื่องสัตว์เรื่องเสือ คนอาจจะไม่เชื่อก็ได้ ทั้ง ๆ ที่มันก็เคยมีเคยเป็นอยู่แล้ว

ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย จึงถือสติเป็นสำคัญ ให้กำกับตัว ถือเป็นภาระหน้าที่ของตัว อย่าเสียดายความคิดความปรุงเกี่ยวกับโลกสงสารใด ๆ เราเคยคิดเคยปรุงเคยสัมผัสสัมพันธ์มาแล้วได้ผลดีชั่วประการใด พอที่จะนำมาเทียบเคียงเลือกเฟ้นได้แล้วไม่ควรจะเสียดายในอารมณ์ที่เคยเป็นมา

แต่พึงทราบว่าขึ้นชื่อว่าเรื่องกิเลสแล้ว ไม่ว่าประเภทใด ๆ ต้องเป็นเครื่องกล่อมใจสัตว์ให้เคลิบเคลิ้มหลับไหลได้เป็นอย่างดี อย่าลืมนี้เป็นสำคัญ เราผู้ปฏิบัติก็พ้นไปจากความเป็นสัตว์โลกที่ถูกกล่อมจากกิเลสประเภทต่าง ๆ ไม่ได้เหมือนกัน จึงพึงตั้งสติรอรับไว้เสมอว่า กิเลสทุกประเภทจะต้องมากล่อมที่ใจ ใจจะต้องต่อสู้กับกิเลสด้วยธรรมมีสติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม เป็นสำคัญ

ขึ้นชื่อว่าธรรมต้องฝืนต้องต้านทานกับกิเลสเพราะการต่อสู้กัน อันใดฝืนอันนั้นมักเป็นธรรม อันใดที่ไม่ฝืนและเป็นความชอบพอ มักเป็นกิเลสเสมอในขั้นเริ่มแรกปฏิบัติ เว้นเสียแต่ธรรมะขั้นกลางถึงขั้นละเอียดแล้วนั้นเป็นอีกแง่หนึ่ง ผิดกัน นับตั้งแต่ธรรมขั้นกลางขึ้นไปแล้ว จิตใจมีความดูดดื่มในธรรม คลายโลกามิสทั้งหลายออกไปเป็นลำดับ สิ่งเหล่านั้นจึงไม่มีกำลังดึงดูดจิตใจให้อยู่ใต้อำนาจได้ ใจดูดดื่มและหนักแน่นในธรรม เพราะธรรมมีกำลังและมีรสชาติเหนือกว่าไปเป็นลำดับ

เฉพาะอย่างยิ่ง สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร นับวันมีกำลังกล้าไปโดยลำดับจนถึงธรรมขั้นละเอียดเพียงไร จิตยิ่งมีความเพลิดเพลินรื่นเริงในธรรมจนเกินความพอดีไปก็มีในบางครั้ง ท่านจึงเรียก**อุทธัจจะ**ในสังโยชน์เบื้องบนว่า ความฟุ้ง ความเพลินในการพิจารณา จนลืมเวล่ำเวลา ลืมความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ซึ่งเป็นสังโยชน์เครื่องติดข้องประเภทหนึ่ง เพราะขัดต่อความพอดี คือ **มัชฌิมา** ความพอดีเหมาะสม

ดังที่มีในตำราที่พระท่านเดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตกนั้น ถ้าความรู้สึกนึกคิดธรรมดาทั่ว ๆ ไปแล้ว ต้องว่าท่านฝึกท่านทรมานตนเอง บังคับตนเองให้เดินเสียจนฝ่าเท้าแตก ซึ่งทำให้ผู้เริ่มฝึกหัดปฏิบัติเกิดความท้อใจ อิดหนาระอาใจว่ายากเกินไปหนักเกินไป ไม่สามารถทำตามนั้นได้ แล้วหมดกำลังใจที่จะอุตส่าห์ขวนขวาย

แต่ถ้าคิดตามหลักปฏิบัติแล้ว ความเพียรขั้นนั้นหากเป็นอย่างนั้นเอง คือ เป็นความเพียรอยู่ทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน เว้นแต่เวลาหลับอย่างเดียวนอกนั้นเป็นความเพียรทั้งสิ้น เช่น เดินจงกรมจิตใจหมุนติ้วอยู่กับธรรม ระหว่างธรรมกับกิเลสที่ต่อสู้กัน พัวพันฟัดเหวี่ยงกันอยู่ตลอดเวลา ไม่คิดถึง เดือน ปี นาที โมง

เช้าสายบ่ายเย็น หิวกระหายใด ๆ ทั้งสิ้น ระหว่างสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรอัตโนมัติกับกิเลสเข้าตะลุมบอนกัน จะไปเผลอตัวได้อย่างไร นั่นแหละความเพียรที่ทำให้เพลินเดินจงกรมจนกระทั่งฝ่าเท้าแตกไม่รู้สึกตัว เพราะไม่สนใจกับฝ่าเท้ายิ่งกว่าธรรม และเพราะพลังของจิตที่มีกำลังมาก เร่งต่อความพากเพียรเพื่อความหลุดพ้นฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลสไม่มีคำว่าท้อถอยปล่อยวาง นอกจากให้ได้ชัยชนะหรือกิเลสหมอบราบไปหมด จนไม่มีกิเลสตัวใดเหลืออยู่ภายในใจเลย รอบ ๆ ตัวกลายเป็นซากกิเลสไปหมดนั้นแลเป็นที่พอใจของความเพียรประเภทนั้น

ฉะนั้นการประกอบความเพียรจนฝ่าเท้าแตกนั้น จึงเป็นฐานะที่เป็นไปได้ไม่สงสัยในธรรมขั้นนี้ นี่พูดทางภาคปฏิบัติ ต้องเอาความจริงมาพูดกันให้ถึงใจผู้ปฏิบัติบ้างจะได้เป็นกำลังใจต่อสู้กับกิเลสตัวโลกทั้งหลายเกรงขาม

ทั้งนี้เพราะความเพลินในธรรมและความพากเพียร ไม่ใช่เป็นไปเพราะบังคับจิตเดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตก ทั้ง ๆ ที่จิตก็เร่ร่อนวุ่นนั่นวุ่นนี่หาสาระอะไรยังไม่ได้ แล้วก็เดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตกนี้ คิดว่าจะเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปไม่ได้พอ ๆ กัน แต่ถ้าเพราะความเพียรเป็นเครื่องดึงดูด ทำความเพียรท่าต่าง ๆ จนลืมเวล่ำเวลาลืมเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจนฝ่าเท้าแตกนั้น เป็นไปได้โดยไม่สงสัย ในหลักปฏิบัติที่เคยผ่านมาเป็นอย่างนั้น

นับแต่ธรรมขั้นกลางไปถึงขั้นนั้น ซึ่งเป็นขั้นละเอียดไปโดยลำดับแล้ว กำลังของโลกภายในใจอ่อนลงโดยลำดับแทบไม่ปรากฏ แต่กำลังของธรรมมีมากขึ้น ๆ จึงทำให้ความเพียรหรือการบำเพ็ญทุก ๆ ประโยค หมุนเป็นธรรมจักรไปได้โดยไม่รู้สึกฝืนเลย

เมื่อถึงขั้นละเอียดยิ่งกว่านั้น ต้องได้คุ้ยเขี่ยขุดค้นหาตัวกิเลส เพราะกิเลสหมอบกิเลสหลบซ่อนตามแบบฉลาดที่เคยครองไตรภพของมัน สติปัญญาทันสมัยเกรียงไกรเต็มที่ มีแต่ท่าจะฟาดฟันหั่นแหลกถ่ายเดียว หาคำว่าแพ้ไม่มี คำว่าท้อถอยไม่มี มีแต่ท่าจะเอาให้แหลกแตกกระจายไปจากใจ ไม่ให้มีเหลือเลยแม้แต่นิดหนึ่งขึ้นชื่อว่าสมมุติเพราะฉะนั้นจิตขั้นนี้จึงหาความท้อถอยไม่ได้ หาความขี้เกียจไม่มี มีแต่ความขยัน

หมั่นเพียรและเป็นนักต่อสู้โดยถ่ายเดียว ต้องรั้งเอาไว้ คำว่ารั้ง คือ รั้งใจเข้าสู่ความสงบในสมาธิ เพื่อพักจากงานที่ชุลมุนวุ่นวายกันไม่มีเวล่ำเวลา ระหว่างธรรมกับกิเลสต่อสู้กันให้เข้าสู่สมาธิคือความสงบ เป็นกาลเป็นเวลาเพื่อสั่งสมกำลัง นี่เป็นความเหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ควรถือเป็นแบบฉบับในการดำเนินสมถะและวิปัสสนาจนถึงจุดหมายปลายทาง

เมื่อพักงาน ตามธรรมดาของจิตขั้นนี้ต้องเสียดายงาน เสียดายการทำงาน ไม่อยากพักตัว แต่จำเป็นต้องบังคับที่เรียกว่ารั้งเอาไว้ เพื่อพักสงบในสมาธิ เมื่อพักสงบใจก็มีกำลัง หยุดปรุงแต่งโดยทางปัญญาที่เคยนำไปใช้กับกิเลสเสียในขณะนั้น เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ทรงตัวอยู่ในความสงบพอสมควร เมื่อรู้สึกมีกำลังแล้วก็ถอยจิตออกเพื่อทำงานทางด้านปัญญาต่อไป

จิตนั้นพอถอยออกเท่านั้นจะวิ่งถึงงานทันที ไม่มีอะไรรวดเร็วยิ่งกว่าจิตขั้นนี้ จากนั้นก็หมุนติ้วกับงานโดยลำดับ ๆ นั่น เมื่อถึงขั้นนี้แล้วไม่มีคำว่าขี้เกียจ นอกจากจะพูดว่าขั้นขยันเกินคาดเท่านั้น ซึ่งเป็นคำเหมาะสมกับจิตขั้นนี้ กิเลสหมอบ ต้องคุ้ยเขี่ยขุดค้นกันเสียจนเต็มที่เต็มฐาน ซึ่งก็เป็นงานอันหนึ่ง พอเจอกิเลสก็ต่อสู้กับกิเลส นี้ก็เป็นงานอันหนึ่ง

การคุ้ยเขี่ยหากิเลสก็เป็นงานประเภทหนึ่ง เวลาเจอกันแล้วต่อสู้กัน ก็เป็นงานอันหนึ่ง จิตขั้นนี้จึงไม่มีเวลาว่างงาน ดังที่โลกพูดกันว่า คนว่างงาน นั่นคือคนขี้เกียจทำงานนั่นเอง จนได้ชัยชนะ หมายความว่าเข้าใจเรื่องกิเลสแต่ละชนิด หลุดลอยออกไปจากใจ แน่ใจ เห็นประจักษ์ไปเป็นพัก ๆ แล้วคุ้ยเขี่ยไปอีก ขุดค้นอีก เจออีกสู้อีกอยู่อย่างนั้น นี่คือปัญญาขั้นอัตโนมัติ หมุนตัวไปเอง ผู้ปฏิบัติถ้าลงปฏิบัติถึงขั้นนี้แล้วใจจะไม่มีเวลาว่างงาน งานจะเป็นไปอยู่ตลอดอิริยาบถ เว้นเสียแต่หลับ แม้แต่หลับก็ยังไม่อยากจะหลับ บางคืนตลอดรุ่งเอาเฉย ๆ ไม่ยอมหลับเลย เพราะจิตยังทำงานอย่างเพลินตัวกลัวไม่หลุดพ้น

ด้วยเหตุนี้จึงต้องได้รั้งจิตยับยั้งจิตเข้าสู่สมาธิ เพื่อให้จิตมีความสงบ ขั้นนี้พูดตามธรรมะป่าเราเรียกว่าเพลินในความเพียร และเข้ากันได้กับคำว่าที่**อุทธัจจะ** ในสังโยชน์เบื้องบน คือ ความฟุ้ง ความเพลินในความเพียร วุ่นอยู่กับกิเลส ต่อสู้กับกิเลสพุ่งตัวออกไปต่อสู้กับกิเลสอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่ฟุ้งซ่านแบบโลก ๆ แล้วเกิดความรำคาญแบบโลก ๆ อย่างนั้น ผิดกันคนละโลก นำมาเทียบกันไม่ได้

ฟุ้งในสถานที่นี้หมายถึงการออกต่อสู้กับกิเลสนั่นเอง จนลืมเนื้อลืมตัว ลืมเวล่ำเวลาความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าไปหมด ลักษณะนี้ท่านว่าอุทธัจจะ เมื่อจิตผ่านไปแล้วถึงจะรู้ได้ว่า อ๋อ ตรงนั้นคือจุดนั้น ถ้ายังไม่ผ่านก็ยังไม่รู้ เช่น การพักจิตในเรือนสมาธิ เมื่อมันจะตายจริง ๆ ก็มาพักเสียทีหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่ไม่อยากพักก็ต้องจำใจพัก เพราะจิตมันเหนื่อยมากจริง ๆ แต่ถึงจะเหนื่อยก็ไม่ถอยนี่ ถ้าเป็นสิ่งที่ตายไปได้มันก็ตายได้จริง ๆ เพราะความเหน็ดเหนื่อยเต็มประดาเกินกว่าจะทนได้ แต่จิตไม่ใช่เป็นของตาย มีแต่ความเหน็ดเหนื่อยความเพลียภายในจิตเท่านั้น จิตไม่ได้ตาย จึงต้องพาเข้าสู่สมาธิเพื่อพักสงบอารมณ์วิปัสสนา ให้มีกำลังด้านสมาธิ

พอถอนออกจากสมาธิแล้ว จิตใจจะรู้สึกมีกำลังขึงขังตึงตัง นี่เห็นคุณค่าของสมาธิเป็นเครื่องสนับสนุนปัญญาได้เป็นอย่างดี ท่านจึงกล่าวไว้ในอนุศาสน์นั้นว่า**สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** ปัญญาอันสมาธิอบรม อันสมาธิหนุนหลัง พูดง่าย ๆ มีสมาธิเป็นเครื่องหนุนแล้ว ย่อมทำงานได้ผลเป็นที่พอใจไปโดยลำดับ นี่พูดเอาความเป็นอย่างนี้

สมาธิจึงมีความจำเป็นตลอดสาย จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย สมาธิจะละไปไม่ได้ ถึงกาลพักต้องพัก เช่นเดียวกับเราทำงาน เวลาทำงานก็ตั้งหน้าตั้งตาทำเต็มเม็ดเต็มหน่วย ถึงเวลาพักก็ต้องพัก รับประทานอาหารพักผ่อนนอนหลับพักเอากำลังวังชา ถึงไม่ได้งานได้การอะไรจากการพัก แต่ก็ได้กำลังสำหรับดำเนินงานในกาลต่อไปได้โดยสะดวก สมาธิกับปัญญาจึงมีความเกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออก

ทีนี้ **ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ** นั่น จิตอันปัญญาอบรมแล้ว จิตอันปัญญาซักฟอกแล้ว พูดตามความถนัดใจทางภาคปฏิบัติ ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ เพราะฉะนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา จึงแยกกันไม่ออก พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บัญญัติเองเพื่อส่วนรวมเป็นสาธารณะ คำว่า **ศีล สมาธิ ปัญญา** มีความเกี่ยวโยงกันอย่างนี้

จะใช้แบบสมัยจรวดดาวเทียมตัดทอนเอาตามความต้องการ (ของกิเลส มิใช่ของธรรม) ย่อมไม่ได้ ต้องให้เป็นไปตามหลักความจริงที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว

แต่สมาธิของใครจะเด่นขนาดไหนนั้น เป็นไปตามจริตนิสัย เรื่องความสงบเพื่อจะเป็นบาทฐานแห่งปัญญานั้นมีความจำเป็นเสมอกัน ไม่ให้มีสมาธิเลยแต่จะให้เป็นปัญญาล้วน ๆ ไปเลยนั้น เป็นไปได้ยาก หรืออาจเป็นไปไม่ได้ แม้แต่**ขิปปาภิญญา** ก็ยังมีความสงบแฝงอยู่ในระยะเดียวกัน

อย่างน้อยต้องให้มีจิตสงบ เมื่อจิตสงบแล้วก็เรียกว่าจิตอิ่มตัวพอประมาณ หรือจิตอิ่มตัว เหมือนกับเราได้รับประทานแล้ว แล้วตั้งหน้าทำงานให้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่เถลไถล ไม่คว้าโน้นคว้านี้เหมือนจิตที่ไม่มีความสงบ เต็มไปด้วยความฟุ้งซ่านรำคาญ พิจารณาให้เป็นปัญญาก็กลายเป็นสัญญาอารมณ์ไปเสีย เพราะจิตไม่อิ่มตัว ฉะนั้นการอบรมสมาธิจึงมีความจำเป็นในขั้นเริ่มแรก

สมาธิขั้นใดก็ตามมีความจำเป็นต่อปัญญาขั้นนั้น ๆ อย่าไปคิดว่าได้สมาธิเต็มที่แล้วจึงจะพิจารณาปัญญา นั้นเป็นความคิดผิด ความสงบขนาดใดก็ควรแก่ปัญญาขนาดนั้น บางครั้งปัญญายังต้องมาอบรมจิตให้เป็นสมาธิก็ยังมี ดังที่เขียนไว้แล้วนั้น นั้นเป็นชั่วระยะกาลที่เราจะนำมาใช้ ไม่ใช่เป็นธรรมพื้นเพเสมอไป เป็นธรรมเสมอไปเฉพาะสมาธิอบรมปัญญา ดังที่ท่านกล่าวไว้แล้วนั้น

ที่กล่าวมาเหล่านี้ ได้เริ่มกล่าวตั้งแต่เรื่องความหนักใจ ความท้อถอยอ่อนแอเกี่ยวกับเรื่องการงาน ในเบื้องต้นเป็นการลำบาก ทำให้เกิดความท้อถอยน้อยใจ อาจคิด

ไปว่าตนไม่มีวาสนาบ้าง ตนมีวาสนาน้อยบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องให้เกิดอุปสรรคต่อการดำเนินไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย

ความจริงเรามีอุปนิสัยวาสนามาด้วยกันทุกคน เวลานี้เราก็ได้เป็นพระตั้งหน้ามาบวชในพระพุทธศาสนาด้วยศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใส กิเลสก็มีประเภทเดียวกันกับครั้งพุทธกาล ไม่ได้นอกเหนือไปจากนั้นเลย ธรรมะที่เป็นเครื่องปราบกิเลส คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น ก็เป็นธรรมะที่เคยปราบปรามกิเลสให้สิ้นซากมาแล้ว ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงสมัยนี้ ไม่มีคำว่าล้าสมัย ธรรมเหล่านี้แลเป็นธรรมที่ทันกับกิเลสทุกประเภท ขอให้นำมาใช้ เฉพาะอย่างยิ่งสติกับปัญญา ให้ถือเป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่ง มีความเพียรเป็นเครื่องหนุนหลัง เราจะเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ขึ้นที่ใจโดยไม่สงสัยเพราะความพากเพียร

ใจที่เคยอัดอั้นภายในตัวเองเพราะอำนาจแห่งกิเลสบีบบังคับ เมื่อได้รับการบุกเบิกด้วยความเพียร มีสติปัญญาเป็นเครื่องมือแล้ว จิตใจจะค่อยเบิกกว้างและสิ่งเหล่านั้นจะเพิกถอนออกไป จิตใจจะเกิดความโล่งโถงสว่างไสวภายในตน มีความสะดวกสบาย อยู่ที่ไหนก็สบาย เพียงแต่ขั้นสงบเท่านั้นเราก็สบาย มีต้นทุนพอได้อาศัยบ้างแล้ว

จงพิจารณาทางด้านปัญญาดังที่เคยอธิบายให้ฟังแล้ว อุบายวิธีแห่งการพิจารณาทางด้านปัญญานั้น ขึ้นอยู่กับจริตนิสัยของท่านผู้ใดจะควรคิดค้นขึ้นมา ให้เป็นความถนัดเหมาะสมกับจริตจิตใจของท่านผู้นั้น และเป็นสิ่งที่จะทำให้กิเลสหลุดลอยออกไปได้นั้นเป็นอุบายที่ถูกต้องด้วยกัน อย่าคอยกวาดต้อนเอาตามแบบตามแผน ตามตำรับตำรามาแก้กิเลสโดยถ่ายเดียว จะไม่ทันกาลไม่ทันกับกิเลสที่นอกจากคัมภีร์มีเยอะแยะ ไม่ใช่ว่ากิเลสจะโง่ ไปนอนคอยตายกองกันอยู่ในคัมภีร์ ให้เราไปฟาดไปฟันมันด้วยมรรคซึ่งอยู่ในคัมภีร์เดียวกันนั้น ให้กิเลสฉิบหายตายไปหาได้ไม่

กิเลสมันอยู่นอกคัมภีร์ เข้ามาอยู่ในหัวใจเราทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นปัญญาจึงผลิตขึ้นให้ทันกัน เราได้เงื่อนได้หลักฐานมาจากการศึกษาเล่าเรียนพอประมาณแล้ว จงนำ

มาตีแผ่ออกแต่ละแขนง ๆ ให้เป็นอุบายวิธีการของตนเอง นำมาใช้ฆ่ากิเลส ปราบกิเลสภายในใจ นี่ชื่อว่าเป็นผู้มีความแยบคายไปตามจริตนิสัยของแต่ละราย ๆ ที่ควรนำมาใช้สำหรับตน ซึ่งถูกต้องด้วยกันทั้งนั้น

อิริยาบถทั้งสี่ ยืน เดิน นั่ง นอน ขอให้มีสติอยู่โดยสม่ำเสมอ แม้จะไม่ได้พิจารณาอะไร ความรู้สึกตัวให้เป็นสัมปชัญญะ พยายามฝึกให้ดี เมื่อสติมีความสืบเนื่องอยู่กับตัวท่านเรียก **สัมปชัญญะ** ถ้านึกรู้เป็นขณะ ๆ ไปเรียกว่า **สติ** ถ้าละเอียดเข้าไปจนถึงกับเป็นอัตโนมัติของสติของปัญญาแล้ว ท่านก็เรียก **มหาสติ มหาปัญญา** เพราะเป็นไปได้อย่างนั้นจริง ๆ

สติเมื่อถึงขั้นแก่กล้าสามารถ ปัญญาเมื่อถึงขั้นฉลาดแหลมคมแล้ว คนเราไม่ได้โง่อยู่ตลอดเวลา มันฉลาดได้ด้วยกันทั้งนั้น ยิ่งถึงคราวจนตรอกจนมุมด้วยแล้ว สติปัญญาจะหมุนรอบตัว ใครจะไปยอมจนตรอก ใครจะไปยอมตายเฉย ๆ ทั้ง ๆ ที่สติปัญญาพอที่จะคิดค้นหามาแก้ไข พอเล็ดลอดไปได้ ยังมีอยู่ภายในหัวใจ ใครจะไปยอมตายเปล่า ๆ แบบโง่ ๆ ตอนนั้นละตอนสติปัญญาเกิดและพลิกแพลงแก้ไขเอาตัวเล็ดลอดไปได้ และได้หลักฐานพยานยืนยันอย่างองอาจกล้าหาญในวาระต่อไป ขอให้พากันตั้งอกตั้งใจใช้หัวคิดปัญญาให้เกิดความฉลาด

ให้มีความห้าวหาญต่อแดนพ้นทุกข์ สิ่งอื่น ๆ ก็เคยได้พบได้เห็นได้สัมผัสสัมพันธ์มาแล้วดังที่ได้พูดแล้วนั้นแล เรื่องของโลกไม่มีใครโกหกใครได้ เพราะต่างคนต่างเคยสัมผัสสัมพันธ์มาด้วยกัน โทษคุณขนาดไหนก็เห็นแล้วด้วยใจของเรา ส่วนธรรมนี้เรายังไม่เคยรู้เคยเห็น ท่านผู้วิเศษเสียด้วยเป็นผู้แสดงไว้ แต่เราก็ยังไม่เคยรู้เคยเห็นอย่างท่าน

ผู้วิเศษคือใคร ก็คือ พระพุทธเจ้า เป็นผู้ทรงค้นพบธรรมอัศจรรย์ ธรรมอัศจรรย์นี้ผู้จะรับทราบ ผู้จะรับรอง ผู้จะยืนยัน ผู้จะทรงรสชาติธรรมอัศจรรย์นั้นก็คือใจ คำว่าตรัสรู้ธรรมหรือบรรลุธรรมก็ตรัสรู้ที่ใจบรรลุที่ใจ ฆ่ากิเลสหมอบราบไปหมดแล้วเหลือแต่ธรรมล้วน ๆ เต็มพระทัยเต็มหัวใจ นั่นแหละที่เรียกว่า ศาสดาองค์วิเศษ สาวกองค์วิเศษ

ธรรมะที่กล่าวไว้ว่า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้นมีพอประมาณเท่านั้น ไม่ได้มากมายอะไรเลย ถ้าตามภูมิของศาสดาแล้ว ทรงสั่งสอนโลกมากต่อมาก สอนอยู่ถึง ๔๕ พระพรรษาจึงเสด็จปรินิพพาน ธรรมจะมีเพียง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์เท่านั้น จะทันกับโรคกิเลสตัณหาของสัตว์ทั้งสามโลกธาตุนี้ได้อย่างไร ถ้าธรรมไม่มากมายยิ่งกว่านั้นเป็นไหน ๆ ธรรมต้องมีมากต่อมากสมภูมิศาสดานั่นแล จึงจะทันกับกิเลสของสัตว์ซึ่งมีมากต่อมากด้วยกัน คือ มีมากทั้งมวลสัตว์ มีมากทั้งกิเลสบนหัวใจสัตว์โลก การสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็ไม่ซ้ำรอยกัน นอกจากจริตนิสัยของสัตว์โลกจะซ้ำรอย อุบายวิธีการแห่งธรรมที่ทรงแสดงออกจึงจะซ้ำกัน

วันคืนหนึ่งสัตว์โลกมาเกี่ยวข้องกับพระองค์มีมากต่อมากถึงสามโลกธาตุ นับแต่วันตรัสรู้แล้วทรงสั่งสอนโลกจนถึงวันเสด็จปรินิพพาน มีสัตว์โลกมาเกี่ยวข้องอย่างมหาศาล ธรรมต้องเป็นธรรมมหาศาลจึงจะสมดุลกัน การสั่งสอนก็สอนไปตามจริตนิสัยของนานาจิตตัง ธรรมจึงไม่อาจซ้ำกันได้ถ้าจริตไม่เหมือนกัน

ลงเป็นศาสดาสอนโลกแล้วต้องเป็นคลังแห่งธรรม สอนโลกอย่างไม่อัดไม่อั้นเต็มภูมิศาสดา สัตว์โลกจึงสนุกตักตวงผลประโยชน์จากคลังแห่งธรรมของศาสดา โดยสำเร็จเป็นพระโสดาบ้าง ไม่เป็นโสด้นโสเดาดังเรา ๆ ท่าน ๆ ที่เป็นกันอยู่ สำเร็จเป็นพระสกิทาคาบ้าง เป็นพระอนาคาบ้าง เป็นพระอรหันต์บ้าง ไม่ขาดวรรคขาดตอนตลอดวันนิพพาน ธรรมเพื่อสัตว์โลกจำต้องมากพอแก่เหตุการณ์

พวกเราเพียงตัวเท่าหนูนี้ก็ลองให้รู้ซิ รู้อรรถรู้ธรรมขึ้นภายในใจ ต้องพูดได้อย่างเต็มปากและอาจหาญ ควรที่จะนำธรรมมาอบรมสั่งสอนลึกตื้นกว้างแคบ หยาบละเอียด ต้องพูดได้เต็มปากไม่กระดากอาย เพราะได้รู้ได้เห็นทั้งเหตุทั้งผลเต็มภูมิของตนมาแล้วด้วยกัน ทำไมจะพูดจะแนะนำสั่งสอนกันไม่ได้ ต้องได้โดยไม่สงสัย ธรรมจริงภายในใจกับธรรมจดจำมาจากตำรา ความรวดเร็วทันเหตุการณ์ต่างกันอยู่มาก พูดก็สาธุ มิได้ประมาทการเรียนเพราะเราก็เคยเรียนมา พอด้นเดาได้บ้าง แต่จะยกภาษิตแต่ละบทออกแสดง กลับวิ่งเข้าตำราหมด สุดท้ายก็คว้าธรรมะป่า ออกมาด้นเดาตามประสีประสาพอผ่านรอดตัวไปเป็นคราว ๆ นั่นแล

เพียงเท่านี้ก็พอให้ทราบได้ว่า พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นจอมศาสดานั้น ทรงแสดงธรรมแก่โลกมีธรรมประมาณเท่าไร ต้องมีขนาดครอบโลกธาตุน่ะซิ ไม่อย่างนั้นก็ไม่ทันกับกิเลสของสัตว์ กิเลสก็จะหาเรื่องตำหนิเอาว่า ภูมิธรรมของศาสดาสู้ภูมิกิเลสของมารไม่ได้ เป็นศาสดาองค์บกพร่องในธรรมนโยบายการสั่งสอน แต่กิเลสหมอบราบทั้งสิ้นเพราะนโยบายแห่งธรรมของพระองค์ จึงแน่ใจว่า พระธรรมมีมากเต็มภูมิของศาสดาซึ่งนอกจาก ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ออกไป

นี่ก็พยายามอบรมสั่งสอนหมู่เพื่อนเพื่อให้ได้หลักได้เกณฑ์ ผู้มาใหม่ก็มีผู้อยู่เก่าก็มี จงตั้งอกตั้งใจปฏิบัติ อย่ามาแบบเถลไถล มาสักแต่มา อยู่สักแต่อยู่ ไปสักแต่ไป ไม่ได้เรื่องได้ราว และมาเอาชื่อเอานามเอาเกียรติยศชื่อเสียง ว่าเคยไปอยู่กับอาจารย์นั้น เคยไปอยู่กับอาจารย์นี้ ไปจับจ่ายขายกิน อย่างนั้นก็ยิ่งเลวไปใหญ่ ไม่ตรงกับความมุ่งหมายของผู้รับและให้การอบรมเพื่ออรรถเพื่อธรรมด้วยความบริสุทธิ์ใจ แก่บรรดาท่านผู้มาอาศัย เพราะฉะนั้นจงเห็นใจ ได้พยายามแนะนำสั่งสอนเพื่อนฝูงมาเต็มสติปัญญากำลังความสามารถ ไม่ว่าธรรมะขั้นใดภูมิใด ไม่เคยมีการปิดบังลี้ลับไว้แม้แต่น้อยเลย เปิดเผยให้ฟังทุกแง่ทุกมุมเพื่อเป็นคติเพื่อเป็นอุบายเพื่อเป็นกำลังใจ และดำเนินตามหลักธรรมที่สอนด้วยความแน่ใจว่าได้สอนโดยถูกต้องแล้วทุกขั้นแห่งธรรม คำว่า พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา นั้นจงพลีชีพด้วยการปฏิบัติบูชาท่านจริง ๆ ผลแห่งการพลีชีพนั้นจะเป็นธรรมอัศจรรย์ขึ้นที่ใจแทนศาสดา ประหนึ่งพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์ประทับอยู่ตรงหน้าเราขณะนี้แล

จึงขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

๑๒. การบวชเป็นของยาก

การบวชท่านกล่าวไว้ว่าบวชได้ยาก บวชแล้วการประพฤติตามธรรมวินัย ก็เป็นของยาก การจะดำเนินทางด้านจิตใจของนักบวช เพื่อรู้แจ้งเห็นจริงตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าก็เป็นของยาก ทำไมจึงเป็นของยาก เพราะกิเลสไม่ใช่ของง่ายดาย กิเลสเป็นสิ่งที่เหนียวแน่นมั่นคงมาก การประพฤติปฏิบัติเพื่อถอดถอนหรือต่อสู้กับกิเลสจึงเป็นของยากทุก ๆ ประโยคไป ความเป็นนักบวชก็คือความเป็นนักรบ เป็นนักต่อสู้กับสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่จิตใจของตน ไม่ว่าจะเป็นครั้งใดสมัยใดก็ตาม หลักความจริงมีมาอย่างนั้น

กิเลสไม่เคยมีความอ่อนแอท้อถอย พอที่จะชำระมันได้อย่างง่ายดาย กิเลสมีความขยัน มีความเข้มแข็ง มีความฉลาดแหลมคมมาก เวลาครอบหัวใจสัตว์ จึงทำให้สัตว์ขยันขันแข็ง และฉลาดไปตามเพลงขับกล่อมของมัน แต่ขี้เกียจอ่อนแอท้อแท้เหลวไหลและโง่เขลาในสิ่งที่เป็นธรรมเป็นสารประโยชน์ทั้งหลาย เพราะกิเลสเป็นข้าศึกเป็นคู่แข่งกับธรรม คือความดีงามทั้งหลายมาแต่กาลไหน ๆ ไม่เคยลงรอยกันเลย กำลังทุกด้านของกิเลสมีมากไม่มีเวลาบกบาง จึงสามารถครองหัวใจสัตว์โลกเรื่อยมา

เรามุ่งหน้ามาบวชในพระพุทธศาสนา กว่าจะได้บวชก็เป็นของยาก บวชแล้วจะรักษาสิกขาบทวินัยซึ่งเป็นการขัดต่อนิสัยเดิมอันเป็นนิสัยของกิเลส ก็ต้องเป็นของยากเพราะต้องต่อสู้กับกิเลสที่ฝังจมภายในใจ จนกลายเป็นนิสัยมานานแสนนาน ต้องระมัดระวังรักษากายวาจาใจที่เคลื่อนไหวไปมาอยู่เป็นนิจศีลนิจธรรม ใจจึงจะเป็นธรรมขึ้นมาได้ตามใจหวัง แต่จะเพราะเหตุผลกลไกอะไรก็ตาม มักมีกิเลสแทรกอยู่เสมอ ภายในอาการของจิตอาการของกายที่แสดงออกมา เมื่อเป็นเช่นนี้ การประพฤติปฏิบัติจึงเป็นของยาก และมักเปิดช่องให้ฝ่ายต่ำย่ำยีตีต่อยอยู่เสมอ

โลกที่ไม่รู้พิษภัยของกิเลสหรือไม่รู้กลไกของกิเลสที่ฝังอยู่ภายในใจ และยอมจำนนต่อสิ่งเหล่านี้โดยไม่รู้สึกตัวอยู่แล้ว จึงประพฤติปฏิบัติกันยาก เกือบร้อยทั้งร้อยมักท้อถอยอ่อนแอ การที่จะบึกบึนหรือตะเกียกตะกายเพื่อแก้และถอดถอนกิเลสเพื่อความหลุดพ้นนั้น เราพอทราบกันทุกองค์ เพราะได้เริ่มปฏิบัติมาด้วยกัน ว่าระหว่างกิเลสกับธรรมซึ่งมีอยู่ในใจดวงเดียวนี้ แก้และถอดถอนกันยากยิ่งกว่าถอดถอนหัวหนามออกจากฝ่าเท้าเสียอีก การฝึกฝนอบรมและทรมานตนก็คือการต่อสู้กับกิเลสซึ่งเป็นผู้เคยเสี้ยมสอนใจให้เชื่อมันอย่างฝังจมมาเป็นเวลานาน จึงเป็นของยากลำบาก แต่อย่าลืมว่า ความเลิศแห่งธรรมมีคุณค่าและน้ำหนักมากกว่าความลำบากทางความเพียรเป็นไหน ๆ

การอุตส่าห์พยายามประพฤติปฏิบัติธรรมทางด้านจิตใจ ที่เรียกว่าการแหวกว่ายจากกิเลสไปแต่ละขั้นละตอนนั้น ต้องเป็นของยากลำบากไปตามจังหวะแห่งการต่อสู้ เพราะกิเลสไม่ว่าประเภทใด ต้องเป็นสิ่งที่เหนียวแน่นแก่นนักสู้ด้วยกัน มันเกาะอยู่กับจิตไม่ยอมปล่อยวางเอาง่าย ๆ ถ้าอุบายวิธีและการปราบปรามมีกำลังไม่พอ ต้องยอมแพ้มันโดยไม่ต้องสงสัย นี่ท่านว่าการบวชก็ยาก บวชแล้วการประพฤติพรตพรหมจรรย์ให้เป็นไปตามสิกขาบทวินัยก็ยาก การจะตะเกียกตะกายตนให้หลุดพ้นไปตามทางสันติธรรมที่ท่านทรงสอนไว้ ก่อนที่จะหลุดพ้นไปได้ก็ต้องต่อสู้กับกิเลสอย่างเต็มสติกำลังความสามารถ ซึ่งก็พ้นจากความยากลำบากไปไม่ได้ เมื่อรวมความแล้วยากด้วยกันทั้งนั้น

แต่การยากของผู้เชื่อธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าก็ไม่ยากจนสุดวิสัย เพราะท่านผู้ได้ชัยชนะที่ผ่านไปแล้ว ส่วนมากล้วนผ่านไปด้วยความยากลำบากนั้นแล เพราะการปราบกิเลสทุกประเภทซึ่งเป็นสิ่งที่ปราบยาก ท่านก็เคยได้ปราบปรามมาแล้ว ทุกข์ขนาดไหนท่านก็เคยทุกข์มาก่อนแล้ว ทำให้เห็นประจักษ์พยานเป็นอย่างดี

ไม่ว่ากิเลสประเภทใด เกาะอยู่ในหัวใจใด จะต้องมีความเหนียวแน่นมั่นคง มีความฉลาดแหลมคมเกินกว่าจิตจะระลึกรู้ได้ว่าผิดหรือถูก ว่าเป็นโทษเป็นคุณประการใดบ้าง ถ้าไม่ใช้ธรรมมีสติและปัญญาธรรมเป็นต้นเข้าพิสูจน์ทดสอบกัน ซึ่งท่านก็พาดำเนินวิธีการเหล่านี้มาแล้ว

ขั้นจะทำจิตให้มีความสงบเป็นสมาธิก็ยาก ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย แต่เมื่อพยายามตามหลักธรรมจริง ๆ แล้วก็ไม่ยากจนเกินกำลัง เพราะความต้องการ ความอยาก ความหวัง ความมุ่งมั่นแต่ละอย่างซึ่งเป็นกำลังใจมีอยู่ภายในใจเราแล้ว ก็พอฟัดพอเหวี่ยงกันไปได้ทุกขั้นทุกภูมิของอรรถของธรรมและทุกประเภทของกิเลส ไม่นอกเหนือไปจากสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรซึ่งเป็นอาวุธอันสำคัญนี้ไปได้เลย

ด้วยเหตุนี้จึงต้องพยายามเพื่อแหวกว่ายตนให้ออกจากวัฏฏวน คือหมุนไปเวียนมาด้วยการเกิดแก่เจ็บตาย ซึ่งล้วนเป็นเรื่องของกองทุกข์ โปรยไปตามระยะทางไม่ขาดวรรคขาดตอน เหมือนเขาโปรยข้าวตอกตามทางนั่นแล นี่แลเรื่องทุกข์ที่มันติดสอยห้อยตามไปในชาติความเกิด ชราความแก่ มรณะความตาย เป็นเช่นนี้

การฝึกฝนอบรมการทรมานนั้น ไม่มีการฝึกฝนการทรมานสัตว์ตัวใด ยากยิ่งกว่าการฝึกฝนทรมานมนุษย์คือเราแต่ละราย ๆ นี่เลย พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ถ้าให้นามตามขั้นมนุษย์ตามศักดิ์ศรีของมนุษย์ตามเกียรติของมนุษย์ ก็ให้นามว่าพระองค์เป็นกษัตริย์ แต่กิเลสมันไม่ได้นิยมว่าเป็นคนชั้นใด มันคงเป็นกิเลสและเหยียบย่ำทำลายหัวใจของคนของสัตว์ ทุกขั้นทุกภูมิทุกชาติชั้นวรรณะ โดยไม่สะทกสะท้านเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นจะไม่ยากไม่ลำบากได้อย่างไร ในการปลดเปลื้องกิเลสหรือสลัดกิเลสออกจากใจ เพราะมันเคยเกาะกินหัวใจมานานจนไม่อาจประมาณได้

ทั้งเบื้องต้นเบื้องปลายแห่งความเป็นมาของสัตว์ของบุคคลแต่ละราย เพราะความยืดยาวด้วยทุกข์เป็นสายยาวเหยียดมาด้วยกันกับชาติความเกิด ชราความแก่ พยาธิความเจ็บไข้ได้ป่วย ตลอดถึงความตาย นี่เรื่องของทุกข์ก็ติดสอยห้อยตามกันมา ไม่อาจกำหนดได้ว่าเป็นทุกข์มาแต่เมื่อไหร่ เคยเกิดเคยตายมาแต่เมื่อไหร่จนถึงปัจจุบันนี้

ที่ยืดยาวที่สุดไม่มีอะไรเป็นคู่แข่งได้ ก็คือความหมุนเวียนเกิดตายที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานของสัตว์ผู้มีกิเลสเป็นเจ้าอำนาจครอบงำใจนั่นแล เป็นเพียงเจ้าของไม่อาจจดจำความเป็นมาของตนได้เท่านั้น จึงไม่นึกขยะแขยงและกลัวกัน แม้ความระลึกไม่ได้นั้นก็คือกิเลสนั่นแลทำให้หลงลืมในความเป็นมาของตน มีความทุกข์ความลำบากยากจนเข็ญใจขนาดไหน กิเลสก็ปิดบังซ่อนไว้ไม่ให้เจ้าตัวรู้เห็น ต่างจึงทนทุกข์ทรมานกันมาด้วยความมืดบอดสุ่มเดา ไม่อาจมองเห็นจุดหมายปลายทางได้

ถ้าคนเราแต่ละราย ๆ ทราบวิถีความเป็นมาของตนในเรื่องการท่องเที่ยว ได้แก่ความเกิดที่นั่นตายที่นี่ ซึ่งกลมกลืนไปกับความทุกข์ได้บ้าง ความทราบนั้นก็จะกระจายไปถึงเรื่องความทุกข์ความลำบากทั้งหลายที่ตนได้เคยประสบเคยรู้ เคยเห็นมา ก็พอจะมีแก่ใจอุตส่าห์พยายามแหวกว่าย ให้หลุดพ้นจากแหล่งแห่งวัฏวนอันนี้ไปได้เป็นราย ๆ เป็นคณะ ๆ อันเป็นความรวดเร็วกว่าที่เป็นมาและเป็นอยู่นี้ไม่น้อยเลย เพราะความตื่นตัวกลัวทุกข์กลัวภัยเป็นสาเหตุให้ตะเกียกตะกายกัน

นี่ถึงเราไม่ทราบก็ตาม ผู้ที่เป็นสักขีพยานของเราก็คือองค์ศาสดา ธรรมที่ประกาศสอนไว้ก็ออกมาจากศาสดาองค์เอก ที่ทรงรู้ทรงเห็นตามความจริงทุกอย่างมาแล้วว่าสัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารไม่มีประมาณ ไม่นอกเหนือไปจากวัฏวนนี้ไปได้ เพราะเป็นที่อยู่ที่รวมของสัตว์ที่มีกิเลสพาให้เกิด-ตาย บรรดาสัตว์ที่มีกิเลสจะต้องเป็นอย่างนี้ด้วยกัน สิ่งตายตัวที่จะพาให้สัตว์เกิดและตาย ตลอดถึงได้รับความทุกข์ความลำบากต่าง ๆ ก็คือเรื่องอวิชชากิเลสประเภทละเอียด พาให้เป็นมาโดยลำดับลำดาไม่ขาดวรรคขาดตอนแห่งภพชาติ จนถึงปัจจุบันชาติที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้

เราถือองค์ศาสดาและศาสนธรรมที่ท่านตรัสไว้นั้นมาเป็นสักขีพยาน ตาเราไม่สามารถมองเห็นเรื่องความเป็นมาของเรา หู ใจเราไม่สามารถรู้เรื่องรู้ราวความเป็นมาของตน ก็พึงยึดเอาหลักธรรมของท่านมาเป็นหูเป็นตา เป็นเครื่องประดับใจ เครื่องส่องใจเพื่อก้าวไปตามนั้น ย่อมจะเห็นทางออกจากวัฏทุกข์โดยลำดับไม่อับจน เรื่องเกิดตายก็จะไม่สงสัยเพราะเป็นความจริงอย่างตายตัว ไม่มีอะไรมาลบล้างได้ นอกจากธรรมคือ วิวัฏธรรม เป็นต้น

การเกิดในภพน้อยภพใหญ่ เปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเปรต เป็นผี เป็นยักษ์เป็นมาร เป็นเทวบุตรเทวดาอินทร์พรหม ก็อยู่ในวงแห่งวัฏจักรของคนและสัตว์ที่มีกิเลสด้วยกัน ไม่นอกเหนือจากธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ไปได้เลย ฉะนั้นจงยึดธรรมมาเป็นหลักใจ เป็นเครื่องส่องทาง เป็นสักขีพยาน เป็นหูเป็นตาเป็นความรู้ความฉลาด เป็นหลักดำเนินอย่าได้ลดละปล่อยวาง

ท่านว่าอวิชชาคือความมืดบอดนั้นเองเป็นตัวการใหญ่ รู้ก็รู้แบบอวิชชาเห็นแบบอวิชชา อะไร ๆ เป็นแบบของมันทั้งสิ้นไม่ได้เป็นแบบธรรม พอที่จะให้เกิดความสว่างกระจ่างแจ้งแก่จิตใจได้เลย มันจึงลำบากสำหรับมวลสัตว์ผู้มืดบอดด้วยอวิชชา ตัณหาอุปาทานฝังใจ

ด้วยเหตุนี้จึงต้องยึดเอาหลักธรรมมาเป็นสักขีพยาน มาเป็นเครื่องฝากเป็นฝากตายไว้กับใจ พยายามตะเกียกตะกายไปตามนี้ ทุกข์ก็พอทนได้เพราะเคยทนมาแล้ว ทุกข์ด้วยความพากเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสออกจากจิตใจ ไม่ใช่ทุกข์เพื่อความล่มจม พระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับของพุทธบริษัททั่วโลกดินแดนแล้วว่า พระองค์เป็นทุกข์อันดับหนึ่งในวงพุทธศาสนา ในวงพุทธบริษัท เพราะการฝึกทรมานพระองค์ก่อนได้ตรัสรู้ธรรมมาแจกจ่ายสัตว์โลก เราเป็นศิษย์ตถาคตจำต้องเดินตามครู ครูพาเดินผ่านทุกข์ด้วยความพากเพียร ศิษย์ต้องเดินตามนั้นไม่ยอมถอย

ได้กล่าวเมื่อสักครู่นี้ว่าการฝึกฝนทรมานหรืออบรมตนนั้น ไม่มีอะไรยากยิ่งกว่าการฝึกฝนอบรมหรือทรมานมนุษย์ เพราะกิเลสพาให้ยาก กิเลสเป็นสิ่งที่เหนียวแน่นมาก

ยากที่จะถอดถอน ยากที่จะตัดจะฟันหรือปราบปรามให้หมดสิ้นไปได้ง่าย ๆ จึงต้องใช้กำลังเต็มความสามารถ เพียงขั้นสมาธิเท่านั้นก็ต้องใช้กำลังให้เหมาะสมกับสมาธิที่ควรจะเกิดขึ้นได้

เอา...วันนี้ทำสมาธิไม่เกิดเพราะกำลังไม่พอ กำลังสติก็ไม่พอ กำลังความเพียรก็ไม่พอ จิตใจมีความท้อแท้อ่อนแอ ความสงบของใจเกิดไม่ได้ ต้องเพิ่มกำลังใหม่พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงใหม่ ต้องพลิกกันอยู่อย่างนี้จึงเรียกว่าปัญญา ความฉลาดในการต่อสู้ เอาจนสงบได้ ทำไมจะสงบไม่ได้ ธรรมท่านสอนเพื่อความสงบทั้งนั้น ไม่ได้สอนเพื่อความฟุ้งซ่านรำคาญ ไม่ได้สอนเพื่อความส่ายแส่ไปตามกระแสของโลกสงสาร นั่นเป็นเรื่องของกิเลสพาให้เป็นไปต่างหาก ไม่ใช่ธรรมพาให้เป็น กิเลสพาใจให้ฟุ้งซ่านขุ่นมัว ธรรมพาให้ใจสงบผ่องใส กิเลสกับธรรมเดินสวนทางกันไปคนละจุด

จิตใจที่เป็นไปตามกระแสของโลกเหมือนน้ำซับน้ำซึม โดยไม่มีสติเป็นเครื่องกั้นกางหวงห้ามต้านทานกันบ้างเลยนั้น ไม่ใช่เป็นการบำเพ็ญธรรม แต่เป็นการเสือกคลานตามกิเลสที่ฉุดลากไปต่างหาก เราควรจะทราบในแง่เหล่านี้ไว้ เพื่อความรู้สึกตัวและเข้มแข็งทางความพากเพียรขึ้นอีก ช่วยจิตได้มีความสงบ นี่ก็ยากขั้นหนึ่ง

ในการฝึกมนุษย์คือเราผู้หนึ่ง ดูเอา...ยากหรือไม่ยาก การฝึกมนุษย์การฝึกพระให้เป็นพระที่สมบูรณ์แบบตามทางศาสดา เพื่อเป็นหลักยึดของใจอันมั่นคง จงยึดเอาพระพุทธเจ้าพระสาวกมาเป็นตัวอย่าง ท่านฝึกท่านยากลำบากขนาดไหน ส่วนเราจะฝึกแบบง่ายยิ่งกว่าท่านก็จะเก่งกว่าครูไปเพราะเหตุไม่เหมือนครู เหตุไม่มีความหนักแน่นมั่นคงเหมือนครู แต่จะให้กิเลสหลุดลอยไปเร็วยิ่งกว่าครู การเก่งกว่าครูแบบนี้มันเป็นไปไม่ได้ เราเดินตามครูลำบากอย่างครู เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงอย่างครู ผลที่ได้รับจะเหมือนครู

อย่าหาความสะดวกสบายนอกครูนอกอาจารย์ จะเป็นจะตายก็ขอให้เป็นให้ตายแบบครู **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** จงยึดให้ฝังลึกภายในใจ อย่าปล่อยให้กิเลสปัดมือให้ พุทธ ธรรม สงฆ์ หลุดลอยไปได้ พระพุทธเจ้าแลสาวกทั้งหลาย ส่วนมากมีแต่

ลำบากกันทั้งนั้น เพราะกิเลสไม่เคยเป็นผู้ง่ายดายและสอนง่ายแก่ผู้ประพฤติธรรมและแก่ผู้ใด สัตว์ตัวใด เพราะไม่เคยเป็นลูกศิษย์และเป็นทาสเป็นบ๋อยของใคร ๆ ในโลกทั้งสาม มีแต่เป็นศาสดาผู้ทรงอำนาจโดยถ่ายเดียวเรื่อยมา เมื่อมีผู้บำเพ็ญธรรม ปฏิบัติธรรม มันต้องต่อสู้ขัดขวางอยู่ตลอดเวลา จึงเรียกว่าข้าศึกของธรรมก็คือกิเลสนั่นเอง แม้ข้าศึกของเราก็คือกิเลสนี้เช่นกัน

เมื่อพยายามทำจิตให้สงบวันนี้ไม่ได้ ก็ให้ทราบว่าความบกพร่องและกำลังของเราไม่พอ สติไม่พอ สติตั้งไว้กับงานที่ตนทำขาดวรรคขาดตอน จึงถูกกิเลสฉุดลากไปตามกระแสของมันต่อหน้าต่อตาในวงความเพียร จนเข้าสู่ความสงบไม่ได้ แม้นั่งภาวนาก็นั่งอยู่เฉย ๆ เหมือนหัวตอ แต่จิตเร่ร่อนไปด้วยอำนาจของกิเลสเสียสิ้น ทั้งนี้เพราะสติไม่พอหรือสติไม่มี ถูกกิเลสขับไล่ออกหมด เมื่อทราบว่ากำลังของสติไม่พอ ความเผลอตัวมีมาก ก็เร่งตัวใหม่ตั้งสติใหม่ ไม่ท้อถอยปล่อยวางความเพียรให้กิเลสได้ใจ พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงใหม่เอาจนจิตมีความสงบได้ จึงชื่อว่าภาวนาหรือบำเพ็ญธรรมให้เหนือกิเลส ถ้าสติอ่อนกว่ากิเลส ใจก็ไม่รู้ธรรมไม่เห็นธรรม มีความสงบ เป็นต้น กิเลสก็แข็งข้อไม่ยอมธรรม ฉะนั้นสติปัญญาจึงต้องให้เหนือกิเลสอยู่เสมอ เสียท่าให้กิเลสตรงไหนต้องฟิตตัวยิ่งขึ้น และถือว่ากิเลสสอนเราให้ฉลาดในจุดบกพร่องไปในตัวด้วย ฟิตจนทันเพลงมวยของกิเลสไปเป็นระยะ ๆ จึงเรียกว่านักต่อสู้เพื่อชัยชนะ

ความฟุ้งซ่านเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง การฝืนใจหรือการฝึกฝนอบรมใจด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นการต่อสู้กับกิเลสให้เกิดความสงบ ต้องทุ่มเทกำลังความเพียรทุกด้านลงให้เหนือกิเลสที่ทำให้ฟุ้งซ่านนั้น จิตย่อมสงบได้ ไม่เหลือวิสัยของนักภาวนาไปได้ เพราะศาสดาซึ่งเป็นครูเอกของพวกเราพาทำและพาได้ชัยชนะมาแล้วไม่สงสัย

ขั้นปัญญาก็เหมือนกัน ต้องพิจารณาแล้วพิจารณาเล่าไม่หยุดไม่ถอย คลี่คลายดูสิ่งที่มีอยู่ภายในตน คือขันธ์ที่ท่านเรียกว่าความจริง เช่น กายคตาสติ เป็นต้น ในสติปัฏฐานสี่ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม หรืออริยสัจสี่ก็เหมือนกัน อยู่ในกายในจิตนี้ทั้งสิ้น เมื่อพิจารณาตรงไหนให้มีสติจดจ่อต่อเนื่องกันไปกับงานแห่งการพิจารณา อย่าลดละสติ สติเป็นสิ่งสำคัญมากทีเดียว สติขาดวรรคขาดตอนตรงไหน งานก็ขาดวรรค

ขาดตอนตรงนั้น ผลที่ควรจะสืบเนื่องกันไปก็ต้องขาดวรรคขาดตอนตามเหตุที่ขาดไป นี่ควรสำนึกเสมอผู้ปฏิบัติ ถ้าไม่อยากเนิ่นช้าหรือเหลวไหล

อันความเหลวไหลนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับอะไร แต่ขึ้นอยู่กับผู้ทำตัวให้เหลวไหลต่างหาก เช่น วันนี้กับวันนั้น วันผ่านมาแล้วกับวันนี้ วันนี้วันพรุ่งนี้ ปีนี้ปีหน้าก็เหมือนกัน นั่นไม่สำคัญ ที่สำคัญคือตัวเราผู้เหลวไหล การแก้ต้องแก้ที่ตัวเรา ไม่มีวันไหนเป็นวันดี ทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบัน มันเป็นเพียงมืดกับแจ้งเท่านั้น ถ้าตัวเราไม่ดีเพราะสู้กิเลสไม่ได้ เนื่องจากความเพียรที่จะทำให้ปรากฏสิ่งที่ภาคภูมิใจขึ้นภายในใจไม่มี ต้องเป็นผู้รุงรังกีดขวาง วัน คืน เดือน ปี อดีต อนาคต และปัจจุบันอยู่ตลอดไปนั่นเอง

คำว่า สมาธิ ก็อย่าไปคาดไปหมาย ว่าสมาธิเป็นอย่างนั้นสมาธิเป็นอย่างนี้ หลักสำคัญก็คืองานของเราที่ทำเพื่อความสงบนั้น เป็นเครื่องยืนยัน เป็นเครื่องรับรอง ที่จะให้เกิดความสงบและเป็นสมาธิ คือความแน่นหนามั่นคงขึ้นที่ใจ ไม่ใช่เกิดขึ้นเป็นขึ้นเพราะความคาดหมายด้นเดา แต่เกิดมีขึ้นเพราะการภาวนาในหลักปัจจุบันเป็นสำคัญกว่าที่อื่น การคาดการหมายไม่เกิดประโยชน์ อย่าไปคาดหมายให้เสียเวล่ำเวลาและเปล่าประโยชน์เลย

เมื่อกำหนดธรรมบทใด เช่น กำหนดอานาปานสติก็ให้รู้อยู่ที่ลม เป็นกับตายก็ให้รู้อยู่ที่นั้นอย่าให้เผลอ สุดท้ายความรู้ทั้งมวลก็รวมกระแสเข้ามาสู่จุดเดียว มีลมหายใจเป็นหลักเป็นที่ยึด ลมก็ค่อยละเอียดลงไป ๆ ละเอียดลงไปจนกระทั่งหายเงียบเลยก็มีแต่ไม่ตาย อย่าไปกลัวเวลาลมหายไปในความรู้สึกขณะนั้น นี่เคยเป็นมาแล้วถึงพูดได้ ไม่เคยเป็นพูดไม่ถูกหรอก นอกจากนักโกหกอาจพูดด้นเดาและหลอกคนอื่นได้ซึ่งมักมีแฝงกันไปเสมอ แต่เราไม่ใช่คนประเภทนั้น จึงด้นเดาไม่เป็นถ้าไม่รู้ไม่เห็นขึ้นกับตน

ลมละเอียดลงไป ๆ จนหายเงียบไปเลย ทีนี้จะมีวิตกอันหนึ่งขึ้นมาเป็นข้าศึกในขณะนั้น ว่านี่ลมหายใจหมดไปแล้วจะไม่ตายหรือ นั่นมันกระตุกเจ้าของให้เสียหลักแล้วก็มาคว้าลมหายใจตั้งเสียใหม่ เลยได้แค่กลัวตายเพราะลมหมดไป ภาวนาทีหลังพอมาถึงจุดลมหายใจหมดก็เป็นอีก ๆ เลยไม่ไปถึงไหน พอถูกกระตุกด้วยความคิดเช่นนั้น

ลมหายใจก็มีขึ้นมา จิตก็มาสู่ความหยาบตามปกติของจิตเสีย ความถูกความจริง ลมหายใจที่หายไปนั้นไม่ต้องไปกังวลกับมันหรอก เมื่อมันหายไปก็ให้อยู่กับตัวรู้ ผู้รู้นั้นโดยไม่กังวลกับลมหรือสิ่งใด ใจก็อยู่ด้วยความสงบเย็นเท่านั้นเอง พอจิตขยับตัวออกจากความสงบลมหายใจก็มีมาเอง โดยไม่ต้องไปคว้าไปหามันให้ยุ่งไป

ผู้มีปัญญารักษาตัว มันต้องมีอุบายแก้ความเผลอของตัวที่คิดจากเล่ห์เหลี่ยมของกิเลส คือความสงสัยกลัวว่าจะตายนั้นแหละ มันเป็นเล่ห์เหลี่ยมของกิเลส ก็พึงทราบเสียในขณะนั้นว่า เมื่อความรู้ยังครองร่างอยู่นี้แล้ว อย่างไรก็ไม่ตาย เอา ลมหายใจจะหมดก็หมดไปเถอะ ถ้าลงความรู้นี้ยังมีอยู่ในร่างนี้แล้วจะไม่ตาย เพียงเท่านี้ใจก็พุ่งทะลุหายเงียบไปจากความกลัวตาย และดำรงตัวอยู่ในความสงบอย่างหายห่วงเท่านั้นแล

อุบายวิธีแก้ เราต้องคิดค้นขึ้นมาภายในตนนั้นแหละ เป็นความเหมาะสมที่สุดยิ่งกว่าครูบาอาจารย์หยิบยื่นให้เป็นไหน ๆ ซึ่งสุดท้ายก็หลุดไม้หลุดมือไปเสีย ไม่เหมือนเจ้าของคิดขึ้นมาโดยลำพังตัวเองและประจักษ์กับใจตัวเอง ทั้งได้ผลเป็นที่พึงพอใจจากอุบายนั้นด้วย ทั้งนับวันเวลาแตกแขนงออกไปอย่างกว้างขวางด้วย ใช้แก้กิเลสทันควันไม่มีวันหมดสิ้นด้วย เป็นสมบัติของตนจากภาคปฏิบัติอย่างภาคภูมิใจด้วย

การพิจารณาทางด้านปัญญาเป็นสิ่งสำคัญมาก อย่าสักแต่ว่าพิจารณาเป็นเพียงอาการหรือเป็นพิธี พิจารณาเพื่อความรู้จริงเห็นจริงกับอาการนั้น ๆ จริง ๆ ด้วยความมีสติสืบเนื่องกันไปโดยลำดับ จะแยกจะแยะอาการใดก็ให้มีความรู้กับอาการนั้นเท่านั้นสองอย่างให้รู้กันอยู่เพียงเท่านั้น เหมือนกับโลกนี้ไม่มีอะไรเลย มีแต่ความรู้กับอาการที่พิจารณาสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่สองอย่างเท่านั้น แล้วก็จะกระจายไปหมด

ความรู้อันนี้จะสว่างกระจ่างแจ้งซึมซาบไปทั่วอวัยวะส่วนอื่น ๆ ที่เราไม่ได้พิจารณา ก็เข้าใจตลอดทั่วถึงเพราะเป็นเหมือน ๆ กัน บางครั้งจิตก็ซ่านไปเอง เที่ยวรู้รอบขอบชิดไปหมด มันเหมือนกับกระดาษซึมมันซึมซาบไป ๆ เพราะความซึ้งภายในใจว่าอันนี้เป็นอย่างนี้จริง ๆ เช่น เป็นของปฏิกูล เป็นทุกข์ หรือเป็น **อนตฺตา** มันซึ้งถึงใจ

กำหนดไปทางไหนจิตมันซ่านไปตามนั้นและซ่านไปตาม ๆ กันหมด เพราะสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน

อุบายปัญญาไม่พอผลิตขึ้นมา หาอุบายคิด ตั้งหน้าตั้งตาคิด ตั้งหน้าตั้งตาพินิจพิจารณา ตั้งหน้าตั้งตาสังเกตด้วยความสนใจ เต็มไปด้วยเจตนา เต็มไปด้วยความมุ่งมั่นอยากรู้อยากเห็นความจริงที่มีอยู่นี้ สติต้องติดแนบเสมอ ไม่ว่าขั้นสมาธิ ไม่ว่าขั้นปัญญาสติมีความจำเป็นตลอด จะเว้นขั้นใดขั้นหนึ่งที่สติจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องไม่ได้ การบำเพ็ญด้วยความมีสติเป็นเครื่องสนับสนุนงานให้รวดเร็ว

สติ เป็นธรรมสำคัญมากทีเดียว ไม่ว่าขั้นสมาธิไม่ว่าขั้นปัญญา จนกระทั่งสติปัญญากลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ทีนี้จะว่าสติก็ได้ จะว่าปัญญาก็ถูก พอกระเพื่อมพับก็รู้ทันที ปัญญาวิ่งทันที สอดส่องดูเหตุดูผลระหว่างจิตกับอารมณ์สัมผัสสัมพันธ์กันตลอดไปไม่มีเวลาว่าง ต่อนี้ไปจะทราบว่าสติปัญญาทำงานมากไปโดยลำดับจนไม่มีคำว่าจิตว่างงาน นอกจากเห็นว่าจิตอ่อนเพลียเพราะทำงานมาก ก็รั้งเข้าสู่สมาธิความสงบเป็นคราว ๆ ไป เพื่อเป็นกำลังในการพิจารณาทางด้านปัญญา และปฏิบัติอย่างนี้ไปโดยสม่ำเสมอทั้งสมถะและวิปัสสนา ซึ่งมีความจำเป็นไปคนละทางเท่า ๆ กัน

นี่ละการฝึกการทรมานตน คือการต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ ภาษาธรรมะท่านเรียกว่ากิเลส ความเศร้าหมองมืดตื้ออยู่ภายในใจของคนและสัตว์ทั่วไป ความมืดมนอันนั้นแหละ มันกระจายออกมาทางกิริยามารยาท ทำให้รู้สึกไปทางไม่ดีในแง่ต่าง ๆ แม้ที่สุดมาบำเพ็ญธรรมมันก็ทำให้มืด ทำให้หลง ทำให้ลืมตัว ทำให้ขี้เกียจ ทำให้อ่อนแอท้อถอย คอยขัดขวางอยู่ร่ำไป

เพราะใจทั้งดวงมีแต่กิเลสความมืดตื้อหุ้มห่อ จนไม่สามารถมองเห็นมโนธาตุที่แท้จริงได้เลย จะไม่ให้สัตว์โลกงมงายได้อย่างไร เพราะมีแต่ธรรมชาติงมงายเป็นหัวหน้ารับเหมาจิตทั้งดวงเสียสิ้น ด้วยเหตุนี้จึงต้องยากแก่การแก้การถอดถอน เพราะธรรมชาตินี้ทั้งมวลล้วนเป็นข้าศึกกับธรรมทั้งสิ้น เมื่อสิ่งนี้ขวางอยู่ จึงปฏิบัติธรรมยาก รู้ธรรมได้ยาก เนื่องจากมันไม่ให้รู้ไม่ให้เห็นธรรม มันแทรกอยู่ทุกแง่ทุกมุมทุกขณะจิตที่คิด

ปรุงออกมา ผู้ต่อสู้มันจำต้องฝึกสติผลิตปัญญา ห้าวหาญทางความเพียร เป็นนักอดทน เผลอตัวไม่ได้ มันเข้าแทรกและทำงานแทนทันที ถ้าไม่เผลอมันก็ไม่ทำ แต่มันจ้องหาโอกาสกับเราอยู่ตลอดเวลา ถ้ามันมีอำนาจมากกว่ามันก็ฉุดลากเอาไปต่อหน้าต่อตา เราต้องผลิตสติปัญญาให้มีกำลังกล้าสามารถขึ้นโดยลำดับ เอามันให้อยู่ในเงื้อมมือจนได้ นี่อุบายวิธีฝึกตน ย่อมมียากมีง่ายเป็นธรรมดาของการสู้รบ

ยากก็ยากเถอะยากอย่างนี้ นับแต่เกิดมาเรายังไม่เคยยาก พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ของเราก็ไม่เคยยาก ร้อยทั้งร้อยมักยุ่งยากกับกิเลสทั้งนั้น ยากกับธรรม ทุกข์เพราะการฆ่ากิเลสต่อสู้กับกิเลสไม่มีใครได้ทำเหมือนเรา เราได้ยากเราได้ทุกข์เพราะเราได้สู้กับกิเลสตัวเป็นภัย จงทุกข์จงยากเถิด ความทุกข์ยากในงานฆ่ากิเลสนี้ เป็นสิริมงคล เป็นเกียรติแก่เราอย่างยิ่ง เอา...ทุกข์เถิด ตายเถิด ชีวิตจิตใจบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไปเลย อย่าเสียดาย กิเลสจะพามาตายอีก เอาจนได้ชัยชนะมาครอง

เราเป็นลูกศิษย์ตถาคต เราจะเอาความประเสริฐเลิศโลกเพราะความท้อแท้อ่อนแอ ความขี้เกียจมักง่าย ความอ่อนกำลังอันเป็นสมบัติของกิเลสล้วน ๆ มาประดับตัวประดับใจทำไมกัน ต้องเป็นความเข้มแข็งในการประพฤติปฏิบัติ ให้เห็นสัจธรรม ที่ท่านประกาศกังวานอยู่ได้ ๒,๕๐๐ กว่าปีแล้วเข้ามาสู่ความจริงเต็มหัวใจให้ได้ อย่าให้หลุดมือไป คำว่าสัจธรรมนั้น เป็นธรรมที่ท่านเขียนไว้ตามตำรับตำราที่เราทั้งหลายเรียนท่องบ่นสาธยาย นั่นเป็นชื่อเป็นความจำ ยังเป็นธรรมนอกใจ ถ้าเป็นอาหารก็ยังอยู่ในภาชนะ ยังไม่เข้ามาถึงปากถึงท้อง ให้น้อมเข้ามาสู่ตัวจริงของสัจธรรมอันแท้จริงคือใจของเรานี้ให้ได้

สติปัฏฐานสี่อันเป็นความจริงแท้คืออะไร อยู่ที่ไหน ว่ากาย ก็ร่างกายของเราทุกส่วนก็เป็นกายคตาสติ หรือเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนาเหมือนกัน สุข ทุกข์เฉย ๆ ก็เป็นเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตความคิดปรุงในเรื่องราวต่าง ๆ ก็เป็นจิตตานุปัสสนา ตามรู้ตามเห็นความคิดความปรุงของตน อารมณ์อะไรที่เกิดขึ้นต่อสายกับเรื่องราวอะไรที่เรียกว่าธรรมารมณ์ อันนั้นก็เป็นธัมมานุปัสสนา ก็อยู่กับใจเรา เพราะเกิดและสัมผัสที่ใจเราเอง

ว่าทุกข์คือทุกข์กายก็ดีทุกข์ใจก็ดี ก็คือทุกขสัจซึ่งเป็นความจริงอยู่ตามหลักธรรมชาติของตน เวลามีก็มีอยู่ที่กายที่ใจของเรานี้ ทุกข์ทั้งทางกายทุกข์ทั้งทางใจ ก็มีอยู่ที่นี่ สมุทัยก็มีอยู่ที่ใจ ชื่อธรรมเหล่านี้มีอยู่ที่ตำรา แต่ท่านชี้เข้ามาหาใจ ต้องมาค้นดูที่ใจของเรานี้ ถึงจะเห็นสมุทัยรู้เรื่องของสมุทัย และละสมุทัยได้ด้วยมรรคสัจ

ท่านกล่าวไว้ย่อ ๆ ว่า กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา...แน่ะ คำว่าตัณหาคือความบกพร่อง คือความอยากและรบกวนเจ้าของอยู่ตลอดเวลานั่นแล อยากไม่หยุดไม่ถอย อยากไม่มีวันอิ่มพอ ท่านเรียกว่าตัณหา มันรบกวนอยู่ตลอดเวลานาที ไม่มีวันมีคืนมีปีมีเดือน รบกวนสัตว์บุคคลเราเขาตั้งแต่เล็กจนโตจนเฒ่าจนแก่จนตาย มันกวนอยู่อย่างนั้นจึงเรียกว่าตัณหา มันเคยมีความสงบตัวเมื่อไรถ้าไม่ทำให้มันสงบ ภวตัณหาก็อยากมีนั่นอยากเป็นนี่ อยากมีสิ่งนั้นอยากเป็นสิ่งนี้ อยากอยู่ตลอดเวลา สามความอยากนี้มันเกี่ยวโยงกัน

วิภวตัณหา ถ้าพูดทางภาคปฏิบัติแล้วมันอยากในของไม่มีนั่นเอง เกิดแล้วอยากอยู่อย่างนี้ตลอดไปไม่ให้ตาย มันมีได้ที่ไหน สิ่งสัมผัสสัมพันธ์ที่ถูกใจไม่ให้พลัดพรากจากไปมีได้ที่ไหน มันต้องพลัดพรากจากไป เกิดแล้วต้องตาย แต่วิภวตัณหานี่ มันไปอยากในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ในสิ่งที่เป็นอฐานะคือเป็นไปไม่ได้นั้นแล จึงเรียกว่า วิภวตัณหาอยากในของไม่มี อยากเท่าไรมันก็ไม่อิ่มไม่พอ สัตว์โลกอยากเหมือนกันหมด อยากในของมีอยู่ เช่น ภวตัณหา มันก็เป็นตัณหา ไม่มีความอิ่มพอเหมือนกัน นี่ท่านเรียกว่าสมุทัย มันเป็นอยู่ภายในใจของสัตว์โลกหรือของพวกเราทุก ๆ คนตลอดเวลา

ความใคร่ ความอยาก ความทะเยอทะยาน มันดิ้นมันกวัดมันแกว่งอยู่ภายในใจหาความสงบไม่ได้ ถ้าเป็นน้ำก็ขุ่นเป็นตมเป็นโคลนไปหมด หาความสงบนิ่งใสไม่ได้เพราะถูกกวนด้วยอำนาจของกิเลส ใจทำไมจะไม่ขุ่นมัวจะไม่มืดดำทำให้เกิดทุกข์ จิตใจขุ่นมัวจิตใจมืดดำ เพราะอำนาจของกิเลสบีบบังคับอยู่ตลอดกาลสถานที่อิริยาบถ ผลของมันก็คือความทุกข์ความลำบากลำบนมากน้อย ตามกำลังของกิเลสที่บีบคั้นในระยะนั้น ๆ นั่นเอง

การแก้สมุทัยก็คือการทำสมาธิภาวนา การพิจารณา เช่น พิจารณากายคตาสติเป็นต้น พิจารณาด้วยมรรค มรรคคือสติปัญญาเป็นของสำคัญ สติเป็นพื้นฐานใช้ไปทุก ๆ ขั้นทุกแขนงของงานที่ทำและขั้นของธรรมที่พิจารณา ปราศจากสติไม่ได้ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป คือองค์ปัญญาที่จะนำมาคลี่คลายดูเรื่องของกิเลส ฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลส ใจรักชอบกับสิ่งใด ไปหลงรักหลงชังหลงเกลียดหลงโกรธกับอะไร เสกสรรปั้นแต่งเอามาแข่งธรรมของพระพุทธเจ้าเพื่อความวิเศษวิโสอะไร ค้นหาความจอมปลอมของมันให้เจอ จะได้เจอธรรมของจริงที่กิเลสตัวจอมปลอมปกปิดไว้

พึงทราบเสมอว่ากิเลสเป็นคู่แข่งกับธรรม ธรรมไม่ให้รัก กิเลสมันฝืนไปรักธรรมท่านว่าไม่ให้ชังไม่ให้เกลียดไม่ให้โกรธ กิเลสมันฝืนต่อหน้าต่อตา ไปรักไปชัง ไปเกลียดไปโกรธอยู่ได้ภายในหัวใจที่กำลังบำเพ็ญธรรมเข้าสู่ใจอยู่นั้นแล นั่นระหว่างกิเลสกับธรรมต้องต่อสู้กันอยู่อย่างนี้ทุกระยะ เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติธรรมต้องให้รู้กลมายาของกิเลสที่เขย่าเป่าหูกระซิบใจอยู่ตลอดเวลาภายในใจเราเองด้วยสติปัญญา เอาให้รู้กลั่นกรองหรือคลี่คลายผลักดันมันออกไป หรือฟาดฟันมันออกไปด้วยปัญญา ทีแรกก็ใช้สมาธิก่อน พอให้มีช่องทางดำเนินได้ นอกจากเป็นกรณีพิเศษที่เราจะใช้ปัญญาฟาดฟันหั่นแหลกกันไป จนกระทั่งถึงกิเลสมันหมอบ จิตหมอบเป็นสมาธิขึ้นมาได้ นั่นเป็นกรณีพิเศษ ดังเขียนไว้แล้วในปัญญาอบรมสมาธิซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ

มรรคคืออะไร คือทางดำเนินเพื่อความรู้แจ้งสัจธรรมทั้งสี่ **ทุกฺเข ญาณํ** ญาณหยั่งทราบในทุกข์ **ทุกฺขสมุทเย ญาณํ** ญาณหยั่งทราบในสมุทัย **ทุกฺขนิโรเธ ญาณํ** ญาณหยั่งทราบในนิโรธ **ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาย ญาณํ** ญาณหยั่งทราบในมรรคเครื่องทำลายกิเลสแลกองทุกข์ทั้งมวล **อยํ วุจฺจติ สมฺมาทิฏฺฐิ** ญาณหยั่งทราบเช่นนี้ปราชญ์ท่านเรียกว่า สัมมาทิฏฐิ ละเอียดสุดยอด เพราะการหลุดพ้นด้วยความชอบธรรม ย่อมเห็นทุกข์เป็นของจริง เห็นสมุทัยเป็นของจริง เห็นนิโรธก็เป็นของจริง เห็นมรรคเป็นของจริงแต่ละอย่าง ๆ ด้วยปัญญาอันละเอียดแหลมคม นั้นแลคือสัมมาทิฏฐิ ท่านว่า **อยํ วุจฺจติ สมฺมาทิฏฺฐิ** แปลว่า ความเห็นชอบ ความเห็นไม่ปีนเกลียวกับธรรม ไม่ปีนเกลียวกับหลัก

ธรรมชาติ ไม่ปีนเกลียวกับหลักคติธรรมดาที่เป็นไปตามหลักธรรมชาติของตน ที่กล่าวทั้งหมดนี้อยู่ที่ไหน ก็บรรจุอยู่ที่หัวใจของเรานี้ทั้งนั้น

ส่วนทุกข์กับนิโรธเป็นกิริยาอันหนึ่งเท่านั้น เราไม่ไปขวนขวายกับเรื่องของทุกข์และเรื่องของนิโรธ ทำงานไม่ไปเกี่ยวกับทุกข์และนิโรธเลย เช่น ท่านว่าทุกข์พึงกำหนดรู้ นิโรธพึงทำให้แจ้ง ใครจะไปทำทุกข์ให้ดับโดยไม่ดับต้นเหตุคือสมุทัย และใครจะไปทำนิโรธให้แจ้งโดยไม่บำเพ็ญเหตุ คือ มรรคเล่า ความจริงทุกข์ก็เพียงกำหนดทราบกันเท่านั้น แต่ให้ทำหน้าที่ ต้องทำหน้าที่ถอดถอนสมุทัยด้วยมรรคมีสติปัญญาเป็นสำคัญเท่านั้น งานที่ทำจริง ๆ มีระหว่างสมุทัยกับมรรคทำหน้าที่ต่อกันเท่านั้น ก็กระเทือนไปถึงทุกข์กับนิโรธไปเอง เพราะเป็นธรรมเกี่ยวโยงกัน

ทุกข์พึงทราบ ท่านว่า **ปริญฺญาตนฺติ เม ภิกฺขเว** นั้น พระองค์ทรงประกาศให้เบญจวัคคีย์ทั้งห้าฟังว่า ทุกข์ที่ควรกำหนดรู้ เราได้กำหนดรู้แล้ว สมุทัยที่ควรละเราละได้แล้ว นิโรธควรทำให้แจ้ง เราได้ทำให้แจ้งแล้ว มรรคที่ควรบำเพ็ญให้เกิดให้มี เราได้บำเพ็ญให้เกิดให้มีสมบูรณ์เต็มที่แล้ว

การจะทำทุกข์ให้ดับและการจะทำนิโรธให้แจ้ง ก็หมายถึงเรื่องของมรรคโดยตรง ผลิตสติปัญญาขึ้นมาทุกระยะจนมีกำลังแก่กล้าสามารถแล้ว ก็จะทำให้แจ้งทั้งเรื่องธรรมทั้งเรื่องกิเลสไปด้วยกันไม่สงสัย ท่านว่านิโรธคือความดับทุกข์ ควรทำให้แจ้ง ก็การดับทุกข์ถ้าไม่ดับสมุทัยทุกข์จะดับได้อย่างไร ฉะนั้นต้องรู้แจ้งเห็นจริงในสมุทัย ละสมุทัยได้ด้วยปัญญา จะไปละเอาเฉย ๆ ไม่ได้ นี่ละงานชิ้นสำคัญ ก็คือระหว่างสมุทัยกับมรรคทำงานต่อกัน

นี้แหละกระจายไปถึงเรื่องทุกข์ด้วย เรื่องนิโรธด้วย ซึ่งเป็นผลด้วยกันทั้งสองอย่างทั้งเบื้องต้นเบื้องปลาย เบื้องต้นคือทุกข์เป็นผลเกิดจากกิเลสคือสมุทัย ที่เรียกว่าสมุทัย ๆ นิโรธดับทุกข์ด้วยอำนาจของมรรคที่ปราบกิเลสให้สิ้นไป ความทุกข์จะไม่มีทางเกิดขึ้นภายในใจอีกเลย เว้นแต่ทุกข์ในเบญจขันธ์ที่เป็นธรรมชาติของมันมาดั้งเดิม แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงมี พระสาวกก็มีเหมือนกัน

เรื่องธาตุเรื่องขันธ์มันเป็นธรรมชาติอันหนึ่งไม่ใช่ตัวกิเลส เพราะฉะนั้นมันจึงไม่ดับไปกับกิเลส กิเลสดับไป ทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะกิเลสผลิตขึ้นมานั้นก็ดับไป แต่ทุกข์ในขันธ์ไม่ดับ มันอยากเกิดมันก็เกิดของมัน อยากดับก็ดับของมัน ถ้าจะแยกออกมาเป็นสมุทัยของธาตุก็แยกได้ แต่ไม่จำเป็นเพราะไม่ใช่กิเลส แม้สาเหตุก็เป็นสาเหตุของธาตุต่างหาก เช่น เราฉันอะไร รับประทานอะไรไปแสดงต่อธาตุขันธ์ มันเกิดความทุกข์ขึ้นมา เช่น ถ่ายท้อง เป็นต้น เพราะอาหารประเภทนั้น ๆ เป็นเหตุอย่างนี้ จะว่าอาหารประเภทนั้นเป็นสมุทัย คือเป็นเหตุให้ถ่ายท้อง เกิดความทุกข์ขึ้นมาก็ถูก แต่ถูกไปตามประเภทของธาตุขันธ์ ไม่เกี่ยวกับกิเลส เพราะนี่มันไม่ใช่กิเลส ท่านจึงไม่นำมาเกี่ยวข้อง

ส่วนที่เป็นกิเลสอันเป็นสิ่งสำคัญซึ่งมีอยู่ภายในจิต แสดงกิริยาอาการออกมาจากจิตนั้นท่านเรียก สมุทัย คือแสดงออกมาในฝ่ายผูกพันให้ติดอยู่ แล้วก็เกิดทุกข์ขึ้นมาเพราะความผูกพันและความติดอยู่นั้น ท่านจึงสอนให้แก้ด้วยมรรค คือปัญญาอันแหลมคม เมื่อแก้อันนี้ได้แล้วสมุทัยก็หมด เมื่อสมุทัยหมดทุกข์ก็ดับ ทุกข์ก็หมดในจิต ไม่มีทุกข์ในจิตอีกต่อไปตลอดอนันตกาล

จะไปทำนิโรธให้แจ้งด้วยวิธีการใด ท่านบอกไว้เพียงเท่านั้น นิโรธจึงทำให้แจ้ง คือความดับทุกข์จึงทำให้แจ้งด้วยปัญญา ความหมายว่าอย่างนั้น ทุกข์จึงกำหนดรู้และทำลายด้วยมรรค ทุกข์ถึงจะดับไปอย่างสนิท การแก้ทุกข์ดับทุกข์ต้องมาแก้ต้นเหตุคือสมุทัยซึ่งเกี่ยวโยงกันกับมรรค

ในเรื่องเหล่านี้ผู้ปฏิบัติเท่านั้น จะรู้แง่หนักเบาของธรรมทั้งหลาย ที่จะมาประยุกต์กันกับกิเลสให้ได้เหตุได้ผลทันกับเหตุการณ์ จนได้ชัยชนะไปโดยลำดับ ๆ ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจะเป็นผู้ช่ำชองชำนิชำนาญ และรู้แง่หนักเบาระหว่างกิเลสประเภทใด กับธรรมประเภทใด ที่จะแก้หรือถอดถอนกันด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามแต่อุบายสติปัญญา ผู้ปฏิบัติจะเป็นผู้ทราบได้ดี เพราะได้ผ่านสิ่งเหล่านี้อย่างโชกโชนภายในใจของตน

ที่กล่าวทั้งหมดนี้มีอะไรเป็นเครื่องรับรองอยู่เวลานี้ ก็คือความรู้ คือใจ กิเลสก็อยู่ที่ความรู้นั่นแหละ สัจธรรมก็อยู่ที่นี้ ทุกข์เกิดขึ้นมาจากใจเพราะสมุทัยเป็นต้นเหตุ นิโรธ

คือความดับทุกข์ ดับเพราะอำนาจของมรรคที่ทำลายกิเลสเครื่องผลิตทุกข์ให้ฉิบหายลงไปไม่มีเหลือแล้ว ทุกข์ภายในใจของผู้สิ้นกิเลสแล้วก็ไม่มี ส่วนทุกข์ทางธาตุทางขันธ์มีด้วยกัน พระพุทธเจ้าก็มี สาวกก็มี เจ็บท้อง ปวดหัว หิวกระหาย อยากหลับอยากนอนดังที่เป็นอยู่นี้ เป็นธรรมดาของธาตุของขันธ์ที่ยังครองกันอยู่

แต่สำคัญที่จิตไม่ได้รับความกระทบกระเทือนจากทุกข์ภายในร่างกาย ที่เกิดขึ้นมากน้อย ทุกข์ในขันธ์มีมากขนาดถึงตาย ก็ไม่สามารถเข้าไปทำลายจิตใจอันบริสุทธิ์ซึ่งเป็นวิมุตติธรรมนั้นให้เอนเอียงได้เลย เพราะวิมุตติเป็นอันหนึ่ง สมมุติเป็นอันหนึ่งถ้าเป็นโลก ทั้งสองก็อยู่คนละโลกแล้ว แต่ธรรมนี้เป็นโลกุตรธรรมอันสุดยอดแล้วทุกขเวทนาทั้งหลายจะเอื้อมถึงได้อย่างไร ทุกข์จะเป็นมากเป็นน้อยเพียงไร ก็แสดงอยู่ภายในร่างกายคือรูปขันธ์นี้เท่านั้น ไม่สามารถเข้าไปทำลายจิตใจให้โยกคลอนหรือเอนเอียงไปด้วยเลย นั่น การเรียนสัจธรรมจบ จบตรงนี้ สติปัฏฐานสี่ก็จบตรงนี้ไม่จบที่ไหน พระพุทธเจ้า พระสาวกทั้งหลายท่านสำเร็จที่ตรงนี้ รู้แจ้งเห็นจริงที่ตรงนี้

ฉะนั้นการปราบกิเลสจึงปราบที่ใจอันเป็นคลังของกิเลสมาก่อน สถานที่นี่จึงเป็นที่ปราบกิเลส เพราะดั้งเดิมเป็นสถานที่ผลิตกิเลส เมื่อกิเลสตัวรกรุงรังสิ้นไป ใจจึงบริสุทธิ์ขึ้นกับตนและหายสงสัยในสมมุติทั้งมวล

เรามาศึกษาอรรถธรรม จงนำธรรมเข้าไปเป็นเครื่องมือปราบกิเลสให้หมดจากใจใจจะได้ว่าง คือว่างจากกิเลสและว่างไปหมดในวงสมมุติ ทั้งว่างจากตัวเอง ทั้งว่างจากกิเลส แต่ก่อนเต็มไปด้วยกิเลส ใจหาความว่างไม่ได้ ชำระกิเลสหมดไม่มีเหลือแล้ว ใจก็ว่าง ไม่ยึดไม่ถือไม่สำคัญมั่นหมาย ว่างที่ตรงนั้น

ความว่างนั้นแลคือความบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์นั้นกับความว่างกลายเป็นอันเดียวกันแล้ว จะกลายเป็นสูญได้อย่างไร ฟังซิ ถ้าสูญไปจะเรียกว่าบริสุทธิ์เหรอจะเรียกว่าว่างเหรอ สูญก็เป็นสูญ ว่างก็เป็นว่าง เป็นคนละอย่างนี้ สูญของโลกยกให้โลกสมมุติเขาไป สูญของพระนิพพาน ว่างของพระนิพพาน เป็นธรรมนิพพาน ไม่ใช่โลกสมมุติ พระนิพพานจึงไม่สูญแบบโลกสมมุติ และไม่มีอยู่แบบโลกสมมุติ ความ

มีอยู่และความสูญสิ้นของโลกสมมุติ จึงมิใช่วิสัยกันกับความมีความสูญของนิพพานธรรม เพราะเป็นธรรมเหนือสมมุติ

ดังที่โลกว่าสูญ สูญแบบฉิบหายป่นปี้ไม่มีอะไรเหลือเลย เช่น ไฟไหม้บ้านทรัพย์สินเงินทองสูญไปหมด ไม่มีชิ้นเหลือเลย แต่ธาตุเดิมของมันก็ไม่สูญ เพียงสูญจากความเป็นสมบัติที่โลกเสกสรรปั้นยอหรือผลิตขึ้นมาเท่านั้น เช่น ถ้วยชามนามกรบ้านเรือน เครื่องนุ่งห่มใช้สอยต่าง ๆ เมื่อถูกไฟไหม้ลงไปแล้วก็กลายเป็นธาตุเดิมไป ธาตุเดิมของมันจึงไม่สูญ สูญแต่ความเป็นบ้านเป็นเรือน เป็นสมบัติเงินทองที่สมมุติขึ้นเท่านั้น

ทีนี้พูดถึงจิต ธาตุเดิมแท้ก็คือ**ธาตุรู้** อะไรสูญไปหมดก็ยังเหลือธาตุรู้คือจิต จิตนี้ไม่สูญ จิตจะสูญไปไหน ก็รู้อยู่เห็นอยู่อย่างนั้น ถ้าสูญไปหมดไม่มีอะไรเหลือ จะเอาอะไรมาเป็นความบริสุทธิ์ จะเอาอะไรมาเป็นความว่าง จะเอาอะไรมาเป็น **ปรมํ สุขํ**

ความไม่เคยสัมผัสทางด้านปฏิบัติธรรม ปฏิบัติจิต แต่คาดคะเนเดาเอาด้วยอำนาจของกิเลสความงมงายพาให้สำคัญไปต่างหาก มิใช่ความจริงพาให้รู้จริงเห็นจริงดังพระพุทธเจ้าแลสาวกท่านที่ท่านเป็นนักพิสูจน์ทางด้านจิตตภาวนา คนที่สำคัญว่าตายแล้วสูญนี้ จิตใจมักดิ่งลงทางต่ำ เวลามีชีวิตอยู่อยากทำอะไรก็ทำตามใจชอบ ไม่คำนึงถึงบุญถึงบาปดีชั่วประการใดทั้งสิ้น ขอให้ได้ทำอย่างสมใจขณะที่มีชีวิตอยู่ก็พอ เพราะเวลาตายแล้วหมดความหมาย สิ่งต่าง ๆ สูญโดยประการทั้งปวงไม่มีความสืบต่อ นี่คือเรื่องของกิเลสครอบงำจิตให้จมมิดจนไม่รู้สึกตัว ทำอะไรก็ทำแบบสุด ๆ สิ้น ๆ เพราะตนได้กลายเป็นคนสุด ๆ สิ้น ๆ ไปแล้ว อะไร ๆ จึงหมดความหมายไปตาม ๆ กัน

นี่แหละเรื่องของกิเลสตัวจอมปลอมครอบงำใจสัตว์โลก มันจึงสนุกโกหกหลอกลวงสัตว์โลกต่อหน้าต่อตา ถ้าเป็นคนก็ประเภทหน้าด้านสันดานหยาบคาย เกินกว่าจะอยู่ร่วมกับมนุษย์ทั้งหลายได้นั่นแล กิเลสกับธรรมเดินสวนทางกัน กิเลสคือตัวจอมปลอม ของไม่ปลอม คนไม่ปลอมเข้ากับกิเลสไม่ได้ ส่วนธรรมคือยอดแห่งความจริง สิ่งจอมปลอม คนจอมปลอมจึงเข้ากับธรรมไม่ได้ กิเลสกับธรรมจึงเป็นคู่อริกัน คู่แข่ง

กันแต่ไหนแต่ไรมา ผู้สนใจในธรรม ประพฤติธรรม จำต้องรบกับกิเลส สิ่งจอมปลอมภายในใจตัวเองตลอดไป จนกิเลสตัวแสนปลิ้นปล้อนหลอกลวงหมดอำนาจไปจากใจแล้ว ก็ไม่มีอะไรพาให้ฝืน พาให้จม ฉะนั้นในสามโลกธาตุนี้จึงมีกิเลสอย่างเดียวเท่านั้นเป็นเจ้าอำนาจครองหัวใจสัตว์โลก และเป็นคู่ต่อสู้ธรรม กิเลสกลัวธรรมอย่างเดียวในสามโลก นอกนั้นกิเลสไม่เคยกลัวอะไรเลย

ความรู้ความเห็นที่ว่าตายแล้วสูญ ก็คือความบงการของกิเลสโดยแท้ ที่ผิดความจริงไปร้อยเปอร์เซ็นต์ทีเดียว ความจริงที่ธรรมบ่งบอกว่า สัตว์บุคคลตายแล้วต้องเกิดอีกถ้ากิเลสที่เป็นเชื้อแห่งภพชาติยังมีอยู่ในใจ จะเป็นอื่นไปไม่ได้ ความจริงความถูกต้องแห่งธรรมร้อยเปอร์เซ็นต์ เดินสวนทางกันกับกิเลสตัวเสกสรรปลิ้นปล้อนหลอกหลอนสัตว์ไม่มีประมาณ

ทั้งนี้ต้องทราบข้อเท็จจริงด้วยการพิสูจน์ตามหลักจิตตภาวนา ดังองค์ศาสดาและสาวกทรงพิสูจน์และพิสูจน์จนเห็นความจริงเต็มส่วนมาแล้ว จะมาด้นเดาเกาหมัดเอาเฉย ๆ นั้นไม่ถูกไม่ควร กลัวจะวกกลับมาเกิดเสวยผลกรรมชั่วต่าง ๆ ไม่หวาดไหวนั่นซิที่น่ากลัวมากน่ะ

เพราะความจริงจะเป็นไปตามความจริง จะไม่เป็นไปตามความนึกเดาความสำคัญ การกลับมาเกิดก็คือความจริงตามธรรมอยู่แล้ว การตายแล้วสูญนั้นมันเป็นหลุมพรางของกิเลสต่างหากนี้ ไม่ใช่ความจริงพอจะนำมาแข่งธรรม ลบล้างธรรมได้นี่คนที่สำคัญว่าตายแล้วสูญ จะต้องสร้างกรรมชั่วมากกว่าคนธรรมดา เวลาผิดหวังกลับมาเกิดอย่างไม่คาดคิด ก็จะต้องรับเสวยกรรมที่เป็นมหันตทุกข์มากต่อมากจนสู้ไม่ไหวนั่นซิที่น่าใจหาย เพราะการกระทำดีชั่วทั้งมวล เป็นเครื่องประกาศถึงผลสุขทุกข์อย่างตายตัวอยู่แล้ว ลบไม่สูญ

เรื่องศาสนาลึกซึ้งมากเพราะใจเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก ศาสนาก็คือความรู้ ความเป็นของใจที่ออกมาเป็นศาสนา จึงต้องสอนเข้าไปที่ใจ มีความละเอียดแหลมคมเท่า ๆ กัน จึงจะเข้าใจเรื่องของกันและกันได้ ระหว่างธรรมกับใจก็อยู่ด้วยกัน เข้าใจกันได้

กิเลสที่เป็นสิ่งเคลือบแฝงละเอียดขนาดไหนก็เหนือธรรมไปไม่ได้ เพราะกิเลสเป็นสมมุติ ธรรมเป็นได้ทั้งขั้นสมมุติและขั้นวิมุตติ จึงต้องเหนือกิเลสอยู่เสมอ

ความเลวของกิเลสกับความเลิศของธรรม ก็เดินสวนทางกันชนิดร้อยเปอร์เซ็นต์เช่นเดียวกัน ความฉลาดในอุบายปลิ้นปล้อนหลอกลวง และเสกสรรปั้นยอตบตาสัตว์โลกให้เชื่อถือและคล้อยตาม จนหลับไหลใฝ่ฝันไม่มีวันตื่นก็ยกให้กิเลส ความจริงความแท้ ธาตุแท้ไม่มีคำว่าปลอมนั้นคือธรรม กิเลสไม่อาจเอื้อมทำลายได้ เมื่อฝ่ายหนึ่งปลอม ฝ่ายหนึ่งจริง ความจริงต้องเหนือความปลอมอยู่โดยดี

ผู้ปฏิบัติธรรม ทำใจให้สงบ เป็นสมถธรรม วิปัสสนาธรรม ย่อมมีธรรมในใจและเหนือกิเลสไปเรื่อย ๆ จนปราบกันได้อย่างเรียบราบไม่มีอะไรเหลือ ใจก็อยู่เหนือโลกเหนือกิเลสทั้งปวง เหนือขันธ์ เป็น **นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ** สุขอื่นใดไม่เหมือนสุขที่เกิดจากการปราบกิเลสสิ้นไปจากใจ

นี่ความยากความลำบากทั้งมวลที่เราทำมานั้นก็หายไปหมดแล้ว มันไม่ได้มาก่อกวนทำลายเราอยู่ในเวลาที่บริสุทธิ์แล้วนั้นเลย ทั้งเป็นเครื่องหนุนให้หลุดพ้นจากทุกข์อย่างดีเยี่ยมด้วย หากเราไม่ทำอย่างนั้น ก็ไม่รู้อย่างนี้ เมื่อพิจารณาย้อนหลังก็ภูมิใจตอนนั้นความเพียรของเราเป็นอย่างนั้น ๆ ความทุกข์ความลำบากเพราะการต่อสู้กับกิเลสเป็นอย่างนั้น ๆ ข้ามมาเป็นลำดับลำดา

ถึงขั้นที่จะมอบเป็นมอบตายกัน เพราะความแก่กล้าสามารถแห่งสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ก็หมุนกันเข้าไปเลย ตายก็ไม่เสียดายชีวิต นอกจากให้รู้ให้หลุดพ้นอย่างเดียวเท่านั้น ไม่รู้เอาตายก็ตาย นี่ถึงขั้นมันเด็ดมันก็เด็ด ถึงขั้นมันสู้มันก็สู้เอาตายเป็นเดิมพัน ถึงขั้นมันเสียสละเป็นสละตายมันเสียสละจริง ๆ เพื่อธรรมดวงนั้น สู้จนผ่านพ้นไปได้อย่างใจหวัง แล้วก็ไม่เห็นตาย ความทุกข์ทั้งมวลในการประกอบความเพียรมาทุกประโยคนั้นมันก็หายหน้าไปหมด แน่ะ ยังเหลือแต่ผลเท่านั้น คือความสมบูรณ์ภายในใจ เพราะความเพียรเหล่านั้นเป็นเครื่องสนับสนุน

เพราะฉะนั้นขอให้ยึดอุบายเหล่านี้ไปเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นคติเครื่องดำเนิน ทุกข์ยากลำบากก็พยายามผลิตสติปัญญาขึ้น ให้ทันกับกลมายาของกิเลสอยู่เสมอ ๆ อย่าได้ท้อถอยอ่อนแอ ซึ่งไม่ใช่ทางของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ทางของธรรมพาดำเนินให้ถึงความพ้นทุกข์ นอกจากจะพอกพูนกิเลสและกองทุกข์ขึ้นให้มากยิ่งกว่าที่มีอยู่แล้วนี้เท่านั้น จึงไม่ควรเสียดายความไม่เป็นท่าของตน

เอาละยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

๑๓. นอนใจ นอนจม

จิตเป็นตัวยืนโรงในเรื่องความเกิดแก่เจ็บตาย นี่เป็นหลักความจริงร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยอาศัยเชื้อเพื่อเพาะให้เกิดที่นั่นเพาะให้เกิดที่นี่ ตามหลักธรรมท่านว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นต้น อยู่ตรงนั้นแหละ ภพชาติน้อยใหญ่แตกแขนงออกไปจากนั้น ท่านเรียงลำดับลำดาไปจนถึงที่สุดของอวิชชาว่า **สมุทโย โหติ** ผู้ปฏิบัติจะเรียงลำดับลำดาในการปฏิบัติไปตามท่านนั้น เหลวทั้งเพ เหมือนการจะโค่นต้นไม้ให้ตาย แต่จะไปเที่ยวตัดใบนั้นตัดใบนี้ กิ่งนั้นก้านนี้ สิบปีก็ไม่ล้ม ต้องโค่นเข้าไปรากฝอยรากแก้วของมัน และถอนพรวดขึ้นมาตรงนั้น มันตายไปหมดไม่มีเหลือกระทั่งกิ่งก้านสาขาดอกใบ

อวิชชาตัวเดียวเท่านั้นอยู่แนบสนิทกับจิต ถ้าไม่ใช้ทางด้านจิตตภาวนาอย่างไรก็ไม่พบความจริงของมัน ที่เป็นต้นเหตุพาให้เกิดและพาไม่ให้เกิด พระพุทธเจ้าทรงค้นอยู่ถึงหกปีโดยไม่มีใครสั่งสอนเลย ความลำบากลำบนจึงมีมาก สำหรับพวกเรามีครูมีอาจารย์ มีตำรับตำราแนะนำสั่งสอนไว้แล้ว เพียงจะพยายามปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักธรรมอันถูกต้องดีงาม อันเป็นการถอดถอนกิเลสไปด้วยข้อปฏิบัติก็ยังทำไม่ได้ จะเรียกว่าเราเหลวไหลขนาดไหน

หลักใหญ่อยู่กับความมุ่งมั่นเป็นสำคัญในการปฏิบัติ ถ้าความมุ่งมั่นมีมาก ความอุตส่าห์พยายามก็ตามกันมา นอกจากนั้นยังมีครูอาจารย์คอยให้โอวาทสั่งสอนและสนับสนุนด้วยอุบายวิธีการต่าง ๆ ในเวลาปฏิบัติอีกด้วย หากเกิดความรู้ความเห็นขึ้นมาอย่างใด ตนเองไม่เข้าใจเพราะทางไม่เคยเดิน ก็ถามครูอาจารย์ได้ หรือเวลาท่านแสดงธรรมเข้าไปสัมผัสกับความรู้ของเราความเป็นของเราเข้า ก็เข้าใจไปในขณะที่ฟังเทศน์นั้น ๆ นี่เป็นความสะดวกมากในการเสาะแสวงและปฏิบัติธรรมสำหรับพวกเราเมื่อเทียบกับพระพุทธเจ้าแล้ว

ครั้งพุทธกาลท่านบรรลุธรรมจำนวนมากมาย ท่านก็กล่าวไว้ในบุคคลสี่ประเภท นั่นเป็นประเภท **อุคฆฏิตัญญู วิปจิตัญญู** ผู้สามารถจะรู้ได้อย่างรวดเร็วและรู้เร็วรองลำดับกันลงมา จากนั้นก็เป็นจำพวก **เนยยะ** พอลากพอจูงกันไปได้ หลายครั้งหลายหนก็พอเป็นผู้เป็นคนและผ่านไปได้ ส่วน **ปทปรมะ** นั้นรู้สึกจะมารวมอยู่ในสมัยปัจจุบันนี้เสียมาก เพราะพูดเรื่องศีลเรื่องธรรมรู้สึกจะเข้ากันไม่ค่อยได้ กลายเป็นความแสลงหูแสลงใจไม่สนใจฟัง การฟังนั้นมักจะแสดงอาการงวยงงสงสัย ราวกับเป็นเรื่องแปลกเรื่องนอกสังคมมนุษย์ผู้ดี เป็นเศษเป็นเดนไป ราวกับธรรมเป็นของเศษเดนหาคุณค่าไม่ได้ ไม่ควรแก่มนุษย์ปัจจุบันจะรับไว้ในสังคม เป็นเรื่องครึล้าสมัย เป็นเรื่องขัดหูขัดตาไม่อยากฟังไม่อยากเห็น แสดงอาการไม่พอใจขึ้นมาและพูดเยาะเย้ยไปต่าง ๆ อย่างไม่กระดากอาย ทั้งนี้เพราะความรู้สึกมันนับวันต่ำช้าเลวทรามลงไปทุกที ของดีกลายเป็นข้าศึกไปได้

ตามหลักธรรมชาติแล้ว ธรรมเป็นธรรมชาติอันประเสริฐเหนือโลกแต่ไหนแต่ไรมา ไม่มีอะไรเป็นคู่แข่งแย่งดีกว่าธรรมไปได้ และธรรมทำคนให้เป็นคนดีไปโดยลำดับจนถึงขั้นดีเลิศมาแต่กาลไหน ๆ ธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่เคยทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดได้รับความเสื่อมเสียและฉิบหายวายปวงไปแม้แต่น้อยเลย นอกจากเป็นเครื่องส่งเสริมให้เป็นคนดีตามกำลังของผู้ปฏิบัติตามโดยลำดับ ไม่ว่าเพศใดวัยใด จึงหาทางต้องติไม่ได้

คำที่ว่าศาสนาเสื่อมก็หมายถึง จิตใจของมนุษย์เสื่อมทรามลงไปจากอรรถจากธรรมอันถูกต้องดีงามนั่นเอง ไม่เคารพยำเกรงในสิ่งที่ควรเคารพยำเกรง ไม่เชื่อไม่นับถือ

ธรรมและไม่ปฏิบัติตามธรรมที่สอนไว้นี้ เช่น บาป บุญ นรก สวรรค์ พรหมโลก นิพพาน เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ ทุกสัตว์บุคคลจำต้องสัมผัสสัมพันธ์กับธรรมชาติเหล่านี้เรื่อยมาและจะเรื่อยไป โดยไม่ขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือไม่เชื่อว่ามีหรือไม่มีนั้น ๆ เลย เพราะธรรมชาตินี้เป็นของจริงและขึ้นอยู่กับความจริง แต่เมื่ออวัยวะที่จะรับทราบสิ่งทั้งหลายดังกล่าวเหล่านี้ มันหนวกมันบอดไปเสียแปดทิศแปดด้านเป็น **ปทปรมะ** จึงหาความรู้ตามความจริงนั้นไม่ได้ ต่างก็ลูบคลำไปตามความมืดบอดหาที่จอดแวะอันเหมาะสมไม่ได้ จึงไม่มีจุดหมายปลายทางทั้งการอยู่และการไป

เพราะใจเป็น **ปทปรมะ** คือมืดแปดทิศแปดด้านทั้งกลางวันกลางคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ทุกอิริยาบถที่เคลื่อนไหวอยู่ด้วยความมืดบอด เพราะอำนาจของกิเลสตัณหามันครอบงำจนหาทางไปไม่ได้ เมื่อหาทางไปไม่ได้แล้วก็มีแต่หาทางทำลายตนเองไปโดยลำดับ ด้วยความรู้ความเห็นด้วยวาทะ กิริยาต่าง ๆ ที่แสดงออกให้ขัดต่ออรรถต่อธรรม เป็นการคัดค้านต้านทานและทำลายธรรม อันเป็นการลบล้างทำลายตนเองโดยไม่รู้สึกตัว นี่โลกส่วนมากกำลังหมุนเข้ามาในจุดนี้เวลานี้

ฉะนั้นเราก็เป็นผู้หนึ่งที่อยู่ในท่ามกลางแห่งโลกที่กล่าวมานี้ ซึ่งไม่ใช่ของดีเป็นอยู่กับจิตดวงใดจิตดวงนั้นก็เหมือนคนไข้หนักกำลังจะตาย รอเอาเข้าหีบเข้าโลงอยู่แล้ว ถ้ามาเป็นกับเราจะเป็นอย่างไร โรคประเภทนั้นไม่ใช่ของดี โรคที่ควรจะหายด้วยยา โรคที่พร้อมจะหายด้วยยาก็มีอยู่ สำหรับเราจะจัดเข้าในโรคประเภทไหน ยาคือธรรมโอสถของพระพุทธเจ้าก็มี หมอคือผู้นำยามาแนะนำสั่งสอนได้แก่ครูอาจารย์ก็ยังมี

เราเชื่อกิเลสตัณหาก็เชื่อมาเป็นเวลานานได้รับผลประโยชน์อย่างใดบ้าง ควรนำบวกลบคูณหารกันระหว่างกิเลสกับธรรมซึ่งอยู่ในหัวใจดวงเดียวกันนี้ด้วยดี แล้วรีบเร่งขวนขวายในแนวทางที่ถูกต้องแม่นยำด้วยความอุตส่าห์พยายาม ซึ่งเป็นการถูกต้องไม่สายเกินไป เรียกว่ายังเป็น **เนยยะ** คือเป็นผู้พอฉุดพอลากไปได้ โดยอาศัยโอวาทคำสั่งสอนและครูบาอาจารย์คอยแนะนำตักเตือน เจ้าของก็ฉุดลากเจ้าของด้วยความพากเพียร ด้วยอุบายที่ได้รับการอบรมมาแล้วจากครูจากอาจารย์ กิเลสย่อมจะค่อยเหือดแห้งไปโดยลำดับ ผู้นั้นก็จะมีสง่าราศีขึ้นภายในใจ

นี่แหละหลักของการปฏิบัติศาสนา สำคัญอยู่ที่ใจ ถ้าลองได้มืดบอดแล้ว ไม่ยอมสัมผัสสัมพันธ์ไม่ยอมรับอะไรทั้งนั้นขึ้นชื่อว่าของดีมีประโยชน์ นอกจากจะเปิดทางรับความมืดบอดให้หนักเข้าไป ทำลายตนโดยลำดับจนแหลกเหลวไปเลยเท่านั้น ไม่มีความดีใด ๆ แม้น้อยที่จะแทรกซึมเข้าไปถึงจิตใจดวงนั้นได้ ท่านจึงเรียกว่า **ปทปรมะ** ถ้าเป็นโรคก็เป็นประเภท ไอ.ซี.ยู. คอยแต่ลมหายใจอยู่เท่านั้น จะเตรียมหีบเตรียมโลงก็เตรียมได้แล้ว ยังไงก็ไปไม่รอดคนประเภทนี้ แม้จะมีชีวิตอยู่สักร้อยปีพันปีมันก็เป็นประเภท ไอ.ซี.ยู. หาความดีเข้าซึมซาบภายในจิตใจพอเป็นสารคุณเครื่องพยุงจิตใจเพื่อสืบต่อภพอันดีงามในกาลข้างหน้าไม่มีเลย มีแต่ความเหยียบย่ำทำลายตนให้ล่มจมลงไปสู่ความทุกข์ความลำบากทรมานฉิบหายป่นปี้ไม่มีชิ้นดีตลอดไปสำหรับจิตดวงนั้น

เพราะฉะนั้นการที่จะรื้อถอนตนให้ขึ้นจากหล่มลึก แม้จะได้รับความทุกข์มากน้อยก็จำต้องอดต้องทน เพราะอยากเห็นของดีมีความสุขใจไร้เสี้ยนหนามที่ทิ่มแทงหัวใจมานาน และจงปักใจพลีชีพบูชาธรรมคำสั่งสอนอันเป็นองค์แทนศาสดา ยึดเป็นหลักใจหลักดำเนิน มีความจริงใจเป็นพื้นฐาน ทำอะไรให้มีความจริงใจมีความจดจ่อ มีสติมีปัญญาคอยสอดส่องมองดู ควบคุมงานที่ทำทุกระยะ

งานอะไรก็ตาม เราเคยได้พูดหลายครั้งหลายหนแล้ว ไม่มีงานใดที่ต่อสู้กันถึงขั้นแตกหักราวกับฟ้าดินถล่มเหมือนงานฆ่ากิเลสรบกับกิเลสนี่เลย นี่เป็นงานที่หนักมากทีเดียว พระพุทธเจ้าเมื่อได้ตรัสรู้ก็ปรากฏว่าโลกธาตุสะเทือนสะท้านหวั่นไหว จะว่ายังไงร่ำลือมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ก็เพราะงานชิ้นเอกของพระองค์ได้สำเร็จลุล่วงลงไป กิเลสหมอบราบเรียบ ไม่มีประเภทใดเหลืออยู่ภายในพระทัยเลย ความอัศจรรย์จึงแสดงขึ้นทั่วไตรโลกธาตุ ดังธัมมจักกัปปวัตตนสูตรท่านแสดงไว้แล้วนั้น

ใครก็ตามถ้ายังไม่ได้ผ่านงานใหญ่ข้าศึกใหญ่ภายในใจ ด้วยการต่อสู้กับกิเลสตัวเหนียวแน่นแก่นไตรภพให้สำเร็จเรียบราบลงจากใจก่อน อย่าด่วนคุยว่าตนทำงานใหญ่โตสำเร็จ ถ้าไม่อยากขายโง่ให้กิเลสหัวเราะเยาะเอา และปราชญ์ท่านปลงธรรมสังเวชในการขายตัวของผู้นั้น ที่ว่าตนเก่งแบบหลับหูหลับตาพูดพล่าม

ทุกสิ่งทุกอย่างในบรรดาความเคลื่อนไหวของผู้ปฏิบัติ ให้เป็นอาการแห่งนักต่อสู้อยู่เสมอ อย่าให้เป็นความท้อแท้อ่อนแอ คิดลังเลสงสัยไปต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสหลอกทั้งเพ ความจริงอันเป็นที่อบอุ่นใจในการบำเพ็ญนั้นก็คือธรรมมีอยู่แล้ว ศาสนธรรมคำสอนฝ่ายเหตุที่ชี้ช่องบอกทางเราก็มีอยู่แล้ว ผลที่จะพึงได้รับเป็นขั้นเป็นตอนจนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้น ท่านก็แสดงไว้แล้วโดยถูกต้องในหลักแห่ง **สวากขาตธรรม** ไม่เคลื่อนคลาดไปจากนี้เลย

เราผู้ปฏิบัติเหมือนกับล้างมือเปิบเท่านั้น ก็ยังจะถือว่าลำบากลำบนแล้ว จะมีทางได้มรรคผลนิพพานที่ไหน ย่อมเป็นไปไม่ได้ เคลื่อนออกท่าใดก็มีแต่ท่ากิเลสรุมล้อม มีแต่ท่ากิเลสบังคับบัญชาเหมือนผู้ต้องหา ไม่มีธรรมคือสติปัญญา เป็นต้น ตามคุ้มครองป้องกันตัวบ้างเลยนั้น รู้สึกว่าจะเป็นคนที่หมดคุณค่าพระที่หมดราคาเกินไป ไม่สมควรแก่ฐานะของเรา เพศของเราที่เป็นนักบวช อันเป็นเพศที่โลกชาวพุทธยกย่องชมเชยและกราบไหว้บูชาว่าเป็นเพศ **ปุญฺญกฺเขตฺตํ** ของโลกเลย จึงขอให้พากันพิจารณาให้มากอย่านอนใจ ซึ่งผิดกับวิสัยของนักบวชซึ่งเป็นเพศพิจารณาใคร่ครวญในทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตน

การแนะนำสั่งสอนทุกแง่ทุกมุมเรื่อยมาตั้งแต่เริ่มรับหมู่เพื่อน ผมได้ทุ่มเทลงเต็มความสามารถทุกด้านทุกทาง ไม่ว่าฝ่ายเหตุฝ่ายผล ทั้งต้นทั้งปลาย แสดงอย่างเต็มเหตุเต็มผล เต็มอรรถเต็มธรรม เต็มสติกำลังความสามารถทุกแง่ทุกมุม เปิดเผยออกหมดเปลือก ไม่มีการปิดบังลี้ลับแม้แต่น้อยไว้เลย จึงกรุณาเห็นใจผู้อบรมสั่งสอนด้วยใจจริงใจจดจ่อกับหมู่เพื่อน ไม่อยากให้ถูกจองจำอยู่ตลอดเวลาด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งพอที่จะดิ้นให้หลุดไปได้ เอาตัวรอดไปได้ด้วยข้อปฏิบัติ จึงไม่อยากให้นอนใจนอนจมดังที่เคยเป็นมาและเป็นอยู่นี่เลย

การทำอะไรขอให้มีสติ สตินี้เป็นสำคัญมาก ในวงงานทั้งหลายไม่ว่าภายนอกภายใน ขาดสติแล้วย่อมแสดงความผิดพลาดขึ้นมา มากน้อยตามความขาดสตินั้นแล ปัญญาคือความละเอียดสุขุมรอบคอบในงานของตนทั้งภายนอกภายใน ธรรมทั้งสองอย่างนี้ควรนำมาใช้ประจำตัวอยู่เสมอ อย่าได้ปล่อยวางและอย่าถือว่าไม่สำคัญ

งานชิ้นเอกจะลุล่วงไปได้จะพ้นจากสติปัญญานี้ไปไม่ได้ เพราะได้รับการอบรมให้มีกำลังขึ้นโดยลำดับ จนกลายเป็น มหาสติ มหาปัญญา ฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลสหยาบละเอียดให้มุดมอดไปจากจิตใจโดยไม่เหลือก็คือสติปัญญานี้แล ไม่ใช่มาจากที่ไหน เพราะฉะนั้นจงเห็นความสำคัญของสติปัญญา เราได้ปฏิบัติมาแล้วเต็มสติกำลังความสามารถ ยังไม่มองเห็นสิ่งใดธรรมใดที่จะยิ่งไปกว่าสติปัญญา ในบรรดาธรรมฝ่ายเหตุเป็นเครื่องแก้หรือถอดถอนกิเลสทั้งมวล โดยมีความเพียรและธรรมอื่น ๆ เป็นเครื่องสนับสนุน

พระลูกศิษย์ตถาคตต้องอดต้องทน เพศนี้เป็นเพศที่อดทน พระพุทธเจ้าพาอดพาทนมาแล้วจนได้ผล เพียรก็ไม่มีใครเกินพระพุทธเจ้า จนเป็นตัวอย่างอันดีเยี่ยมแก่โลกมาแล้ว คำว่า **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ของพวกเราก็ไม่ปรากฏว่าองค์ไหนที่ล้างมือเปิบมีแต่แทบล้มแทบตายมาด้วยกันทั้งนั้น นั่นแหละการฆ่ากิเลสเป็นสิ่งที่ฆ่าได้ยาก เพราะเหนียวแน่นมั่นคงมากแต่ไหนแต่ไรมา อย่าเข้าใจว่าฆ่ายากตายยากเฉพาะกิเลสอยู่บนหัวใจเราสมัยนี้เท่านั้น

เหมือนคำพูดในครั้งโบราณเล่าต่อ ๆ กันมาว่า รบกับยักษ์และฆ่ายักษ์มันรบยากฆ่ายาก ซึ่งส่วนมากเราสู้มันไม่ได้นะ นักปฏิบัติธรรมต้องย้อนเข้ามาภายในใจของตัวว่ายักษ์ก็หมายถึงปาปธรรม พวกกิเลสมารนี่เอง การฆ่าก็หมายถึง ฆ่าด้วยธรรม เครื่องมือและความเพียรออกไปจากธรรม ระหว่างธรรมกับกิเลสนั้นเป็นข้าศึกกันมาแต่กาลไหน ๆ ผู้ต่อสู้กับกิเลสจึงเหมือนรบกับยักษ์ คำว่ายักษ์กินคนก็กินทั้งโลกธาตุนี้แหละ กลืนลงไปแล้ว คือตายไปแล้วกลับมาเกิดอีก เกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด บังคับให้โลภ ให้โกรธให้หลง ให้เป็นไปในแง่ต่าง ๆ สุดแต่กิเลสจะดลบันดาลให้เป็นไป โดยพาให้เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน ภูตผีปีศาจต่าง ๆ ไม่มีประมาณ ยักษ์ตัวมีฤทธาศักดานุภาพมากนั้นมีอยู่ทุกหัวใจของสัตว์โลกไม่มียกเว้น นอกจากผู้ปราบมันให้สิ้นซากไปแล้วเท่านั้น คือพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ขีณาสพท่าน

เพราะฉะนั้น เราที่รู้ภาษีภาษากับเรื่องกิเลสเหล่านี้พอสมควรแล้ว จึงไม่ควรยอมตนให้มันมานอนขับกล่อม บำรุงบำเรออยู่ภายในใจอย่างเพลิดเพลินจนเกินไป ราวกับพระไม่มีหัวใจ ถูกกิเลสเอาไปย่ำยีตีแผ่แย่ไปหมดทั้งดวง ต้องต่อสู้กับมันด้วยสติปัญญา

ศรัทธา ความเพียร อย่าได้ลดละ จะเริ่มเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ไปโดยลำดับ นับแต่ความสง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญ ความสงบผ่องใสไปเป็นลำดับลำดา เปลี่ยนสภาพสู่ความละเอียดไปตามภูมิจิตภูมิธรรมจนถึงวิมุตติหลุดพ้น หาความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ไม่ได้บรรดาอาการของจิตดี–ชั่วซึ่งเป็นสมมุติ ไม่มีในวิมุตติจิตนั้น เป็นแต่อาการของขันธ์ที่มีอยู่เป็นอยู่ตามปกติของตน อาการที่จะเปลี่ยนแปลงให้มีเศร้าหมองผ่องใส หรือเปลี่ยนสภาพเป็นอย่างนั้นอย่างนี้อีกนั้นไม่มี เมื่อถึงขั้นเต็มภูมิของจิตล้วน ๆ แล้วเป็นอย่างนั้น

เหมือนกับน้ำที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ไม่มีสีต่าง ๆ แฝงอยู่เลยฉะนั้น การที่น้ำมีสีแดงสีขาวหรือสีอะไรต่าง ๆ นั้น ย่อมพาดพิงกับสิ่งต่าง ๆ เช่น พาดพิงกับใบไม้ก็กลายเป็นสีใบไม้ไป พาดพิงกับสีขาวก็กลายเป็นขาวไป เช่น เราเทน้ำใส่แก้วสีใดน้ำก็กลายเป็นสีนั้นขึ้นมา นี่จิตที่บริสุทธิ์จริง ๆ แล้วจึงไม่ปรากฏสีสันวรรณะลักษณะใด ๆ ทั้งสิ้น เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ อันเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์พูดไม่ถูกเท่านั้น แต่รู้อย่างชัดเจนภายในตัว หาความสงสัยไม่ได้ ก็คือจิตที่บริสุทธิ์นั้นแล

ฉะนั้นการต่อสู้กับกิเลสทุกประเภท ให้พึงพากันทราบอย่างถึงใจไว้เสมอ อย่าต่อสู้แบบความท้อถอยอ่อนแอ ไม่ใช่ทางที่จะชนะกิเลสได้ ต้องห้ำหั่นกันเข้าไป

อย่าสงสัยว่าโลกนี้มีสถานที่ใดสิ่งใดบ้างที่จะพาให้มีความสุขความเจริญ จะพาให้เลิศให้ประเสริฐมีความสุขความสบายจีรังถาวร ไม่มี อย่าสงสัยให้เสียเวลาและทุกข์ใจเปล่า ทั้งเป็นความประมาทด้วย มีแต่เรื่อง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**เต็มตัวของมัน เมื่อมาเกี่ยวข้องกับเรา เราก็กลายเป็นตัว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** พัวพันกันไปกับสิ่งเหล่านั้นซึ่งล้วนแต่เป็นการสั่งสมทุกข์แก่ตนทั้งนั้น แม้สิ่งนั้นเขาจะเป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ตามสภาพของเขา เขาก็ไม่ได้รับผลเป็นความทุกข์ความทรมานเหมือน **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเกิดขึ้นภายในใจเราที่ไปเกี่ยวข้องพัวพันกับสิ่งเหล่านั้นเลย

อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ที่เกาะกินอยู่ภายในใจนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก จงพากันกำจัดให้ได้ เอาให้เห็น พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาองค์เอกแท้ ๆ ไม่มีใครทัดเทียมในโลกธาตุนี้

ธรรมที่แสดงออกก็เป็นธรรมที่เต็มภูมิเต็มฐานไม่บกพร่องตั้งแต่ต้นจนอวสาน ถึงที่สุดคือวิมุตติพระนิพพานไม่มีใครเสมอ นี่แลคือสรณะของผู้หวังพ้นทุกข์ในวัฏสงสาร จะพึงยึดพึงเกาะให้แน่นภายในใจและการปฏิบัติดำเนินทางปฏิปทา

สรณะนี่ละเป็นจุดที่จะให้ความสมหวังแก่พวกเรา นอกนั้นก็ไม่ได้ประมาทว่าไม่ได้อาศัยเขามา แต่พูดตามหลักความจริงของธรรมสำหรับผู้เสาะแสวงหาของจริงว่าหาที่เกาะที่ยึดฝากเป็นฝากตายอย่างแท้จริงไม่ได้ มีแต่สิ่งที่จะพังทลายไปด้วยกันทั้งนั้น ภูเขาทั้งลูกก็อยู่ใต้กฎธรรมชาติคือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** จะไม่พังได้อย่างไร ดินฟ้าอากาศ วัตถุสิ่งของเงินทอง ไม่ว่าสิ่งใดที่อยู่ใต้อำนาจของ**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ และพังทลายไปได้เช่นเดียวกัน หาที่เกาะที่ยึดพอเป็นที่ไว้วางใจและมีความร่มเย็นภายในใจบ้างไม่ได้ ไม่จีรังถาวรอะไรเลย ไม่สิ่งนั้นก็เป็นเราเสียเองต้องพลัดพรากจากกันไป ไม่เหมือนธรรมที่เป็นคู่ควรและติดแนบกับใจไปตลอด

แต่ธรรมที่สัมผัสได้ด้วยใจนั้น เวลานี้มีกิเลสเป็นเจ้าอำนาจครองอยู่ ใจจึงกลายเป็นความรุ่มร้อนเพราะธรรมเข้าสัมผัสยังไม่ถึง เนื่องจากกิเลสเป็นเจ้าของครอบงำไว้รอบด้าน การปราบมันจึงยากในขั้นเริ่มแรก ดีไม่ดีอาจถูกมันปราบเสียก่อน ตัวอย่างเช่นพอจะเดินจงกรมก็ถูกมันเตะออกจากทางจงกรม จะนั่งสมาธิก็ถูกมันเตะลงใส่หมอน จะอยู่ในท่าใดก็ถูกมันเตะให้เผลอให้เถลไถลไปเสียจนได้ ล้วนแต่กิเลสมันเตะมันต่อย มันฉุดมันลากออกไปให้คิดให้อ่านในทางของกิเลส ไม่ใช่ทางของธรรม นี่จงทราบว่ากิเลสมันแหลมคมอย่างนี้ ถ้าไม่ทราบแง่ของกิเลสเหล่านี้บ้างแล้ว เราจะไม่รู้วิธีปฏิบัติต่อมัน กำจัดมันไม่ได้

วิธีกำจัดมันโดยถูกต้องและได้ผลไปโดยลำดับคือ ด้วยความมีสติระมัดระวังอยู่เสมอ นี่แลคืออุบายวิธีการอันหนึ่งที่จะทราบกลมายาของกิเลสไปโดยลำดับ และปัญญาความสอดส่องมองทะลุกิเลสที่มีอยู่ภายในใจมากน้อย

ราคะเกิดขึ้นมันทำให้คนและสัตว์ดิ้นรนกระวนกระวาย สัตว์เมื่อราคะกำเริบหรือโรคบ้ากำเริบ มันดิ้นรนกระวนกระวายกวัดแกว่งอยู่เป็นปกติสุขไม่ได้ ทั้งตัวผู้ตัวเมีย

ทั้งเพศหญิงเพศชาย มนุษย์และสัตว์เป็นเหมือนกัน ถ้าอยู่เฉย ๆ เช่น เวลาหลับสนิท ราคะก็ไม่แสดงตัว โทสะก็ไม่แสดงตัว ความโลภก็ไม่แสดงตัว โมหะก็ไม่แสดงตัว เวลานั้นสัตว์ทั้งหลายมีความสุขเต็มที่ เวลาสุขเต็มภูมิของคนและสัตว์ที่มีกิเลสทั่วไป ก็คือขณะหลับสนิทเท่านั้น นอกจากนั้นหาความสุขไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้เองออกเพ่นพ่านก่อกวนเพื่อทำงานของตัวเอง แต่ที่ทำงานของมันตั้งอยู่บนหัวใจคนและสัตว์ จึงเป็นทุกข์ไปกับมัน

ให้เราเห็นอย่างนี้ก่อนถ้ายังมองไม่เห็นที่ไหนซึ่งละเอียดกว่านี้ ให้ถือเอาเวลาหลับสนิทมาเทียบกับเวลาตื่นนอน พอตื่นขึ้นมามีแต่กิเลสมันฉุดมันลาก ดีมันก็พอใจ ชั่วมันก็พอใจ อะไร ๆ มันพอใจ มันให้ทำและติดร่างแหมันไปหมด เพราะกิเลสพาให้ติดตัวเราเองไม่อยากติดไม่อยากพอใจ เช่น เขาร้องไห้มันยังพอใจร้องไห้ ความร้องไห้เป็นของดีละหรือ ความทุกข์เพราะการร้องไห้เป็นของดีละหรือ ทำไมทุกข์แท้ ๆ มันพอใจนั่น พิจารณาเอาซิ มันแหลมคมขนาดไหนกิเลสน่ะ ไม่เห็นตัวของมันละ เห็นแต่หุ่นที่มันเชิดออกมาเป็นกิริยาท่าทางต่าง ๆ แสดงความโลภ แสดงความโกรธ แสดงความหลงออกมาด้วยอำนาจของกิเลสที่มันอยู่ฉากหลังไม่ให้เห็นตัวมันเลย เห็นแต่ความหยาบโลนของผู้นั้นแสดงอยู่อย่างนั้น นี่แลกิเลสมันแหลมคมอย่างนี้ ดูเอา พิจารณาเอาจะรู้เองเห็นเองเพราะมีอยู่บนหัวใจเรานี่ด้วยกัน

เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ความเพียรพยายาม เอาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เราสละชีวิตแล้วเพื่อศาสนธรรม ซึ่งจะยังตนให้พ้นจากทุกข์ ไม่มีการล่มจม การประกอบความพากเพียรไม่ว่าจะวิธีใดอิริยาบถใด เป็นสิ่งที่จะปลดเปลื้องกิเลสอาสวะทั้งนั้น ถ้าดำเนินตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้จะไม่เป็นอย่างอื่น

นี่แลที่โบราณกล่าวว่ายักษ์รบกันในนิทาน จะเป็นปรัมปราเป็นเรื่องจริงก็ตาม พึงเทียบเข้าระหว่างกิเลสกับธรรม ซึ่งเป็นข้าศึกกันและต่อสู้กันมาก่อนคำว่าโบราณเป็นไหน ๆ กิเลสต้องมีเล่ห์เหลี่ยมแหลมคมมาก ถ้าเราเป็นฝ่ายธรรมหากเครื่องมือไม่มีเพียงพอกับการต่อสู้มัน ต้องแพ้มันจนได้ มันฆ่าเอาตาย ตายจากเพศ ตายจากมรรคผลนิพพาน ตายจากความมุ่งมั่นของตนที่จะพึงได้พึงถึง ตายหลายประเภทเพราะสู้กิเลส

ไม่ได้ ถูกมันกำราบปราบปรามเอาเรียบราบไป นี่เราไม่ต้องการอย่างนั้น จึงต้องตั้งหน้าตั้งตาต่อสู้กับกิเลสซึ่งเป็นเหมือนยักษ์ และเป็นผู้ก่อทุกข์ภายในใจสัตว์โลกไม่มีการบกพร่อง มีสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา

ความทุกข์ใจเมื่อสมุทัยยังมีอยู่ภายในแล้ว จะต้องผลิตอยู่ตลอดไป มีมากมีน้อยละเอียดขนาดไหนมันก็ผลิตของมันขึ้นมา เรื่องความทุกข์นี้ต้องเป็นเงาตามตัวแยกไม่ออก ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องแก้ไขแยกแยะถอดถอน หรือฆ่าตัวเหตุคือสมุทัยให้สิ้นไป คำว่า กามตัณหา กามก็คือความใคร่ ความชอบใจ ชอบใจสิ่งใดก็เรียกว่ากาม กามแปลว่าความใคร่ความชอบใจ วัตถุสิ่งของเงินทอง นามธรรมก็ตาม รูปธรรมก็ตาม มันเป็นเรื่องกามกิเลสทั้งนั้น เพราะเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลที่เราจะต้องแก้ไขถอดถอนด้วยอุบายวิธีการต่าง ๆ ไม่เช่นนั้นไม่ทันกิเลส จะถูกมันจับมัดเข้าเตาไฟเผากันไม่หยุด คือ เกิดตาย ๆ ไปตลอด

นั่งภาวนาก็ให้มีสติ ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติอยู่เฉพาะหน้า อย่าเอาเรื่องสิ่งใดงานใดเข้าไปกังวลภายในใจ ขณะนั้นให้ทำหน้าที่ในวงปัจจุบัน อย่าไปคาดเรื่องมรรคผลนิพพานว่าจะเป็นขึ้นอย่างนั้นอย่างนี้ คาดไปก็เสียเวลา และสติกับจิตพรากจากงานนั้นแล้วจะไม่เกิดประโยชน์อันใด เดินจงกรมก็ให้รู้อยู่กับคำบริกรรมของตน นั่งก็ให้รู้อยู่กับคำบริกรรม เช่น กำหนดพุทโธก็ให้รู้อยู่กับ พุทโธ ๆ เรามีงานอันเดียวนี้เท่านั้น ไม่มีงานอื่นใดที่จะหวังพึ่งเป็นพึ่งตาย นอกจากความเพียรเพื่อแก้กิเลสตัณหาอาสวะทุกประเภท ไม่มีงานอื่นใดที่พอจะพึ่งเป็นพึ่งตายได้ มีงานนี้เท่านั้น เอาตรงนี้ จิตและความเพียรตลอดอิทธิบาททั้งสี่ปักลงตรงนี้ทุ่มลงตรงนี้ อย่าเสียดายความคิดปรุงเรื่องอื่น ๆ ซึ่งเคยคิดมามากต่อมากแล้ว ยิ่งกว่าความคิดเพื่ออรรถเพื่อธรรม อันเป็นทางถอดถอนกิเลสตัวพิษภัยออกจากใจให้สิ้นไป

อยู่ไหนให้มีสติ ที่จะตั้งรากตั้งฐานความสงบเบื้องต้นนี้ลำบากอยู่มากพอสมควร ถ้าได้พื้นฐานคือความสงบบ้างก็พอถูไถกันไป หรือได้ความสงบแล้วก็ยิ่งเพิ่มกำลังมากขึ้น เหมือนค้าขายมีกำไรมีต้นทุนแล้วก็พอบึกพอบึนพอถูไถกันไปได้ แต่สำคัญที่ค้าขาย

ไม่มีต้นทุนนี่ซิมันลำบาก พยายามให้มีต้นทุน จิตเป็นสิ่งที่อบรมให้หายพยศได้โดยลำดับ ตามปกติของจิตมีความฟุ้งซ่านรำคาญ เพราะถูกยุแหย่ก่อกวนจากกิเลสอยู่เสมอ ไม่มีเวลายับยั้งตั้งตัวได้เลย นี่เป็นนิสัยของจิตที่มีกิเลสเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้มีกิเลสเป็นนายเหนือหัวใจต้องเป็นอย่างนั้นด้วยกัน จึงไม่ควรสงสัยว่าใครจะมีความสุขโดยไม่มีพิษแฝงอยู่เลย

ทีนี้เราจะนำธรรมเข้าไปบังคับจิต ขับไล่กิเลสผู้เคยบังคับบัญชาจิตใจแต่ก่อนให้สลายตัวลงไป มีธรรมเข้าแทนที่ที่กิเลสเคยฝังจมอยู่ เบื้องต้นต้องอาศัยความสงบเสียก่อน ทำความสงบด้วยบทภาวนาจดจ่อต่อเนื่องกันด้วยความมีสติอยู่กับบทธรรมนั้น ๆ อย่าให้เผลอ อย่าคิดอย่าคาดหมายอดีตอนาคตว่าผลที่จะเกิดขึ้นจากสมาธิจะเป็นประเภทใดบ้าง อย่าไปคาดไปหมายให้คลาดเคลื่อนจากงานที่เรากำลังทำอยู่ในปัจจุบันคือคำบริกรรมภาวนา

ผู้กำหนดอานาปานสติก็ให้รู้แต่ลมเข้าลมออก สูงต่ำก็ช่างไม่สำคัญ สำคัญที่ความรู้ความสัมผัสของลมเข้าลมออกรู้กันอยู่ทุก ๆ ระยะ จะสูงจะต่ำหยาบละเอียดให้กำหนดรู้ที่ลมเข้าออกนี้เท่านั้น อย่าไปคาดหมายให้เกิดความลังเลสงสัยและตั้งลมบ่อย ๆ ไม่ถูก

เรื่องที่จะทำให้นักภาวนาสงสัยเป็นอย่างนี้ ทีแรกก็ตั้งลมที่ดั้งจมูก โดยที่เห็นว่าลมสัมผัสที่ดั้งจมูกมากกว่าเพื่อน พอตั้งที่นั่นแล้วกำหนดเพลินไป ๆ เกิดความสงสัยขึ้นมาเหมือนดั้งจมูกนี้สูงขึ้นไป ๆ โน้นก็มี บางทีเหมือนดั้งจมูกนี้ต่ำลงไป เลยตั้งใหม่กำหนดใหม่ จิตเลยหาความสงบไม่ได้เพราะอารมณ์นั้นมากวนใจอยู่เสมอ อย่างนี้เหมือนกับปลูกต้นไม้พอจะขึ้นบ้างแล้วก็ไปขุดมาปลูกใหม่ ๆ ย้ายอยู่ไม่หยุดไม่ถอยสุดท้ายต้นไม้ก็ตายไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย ทางที่ถูกเมื่อปลูกพื้นที่ตรงไหนด้วยความถูกต้องแล้ว พยายามรักษาและรดน้ำพรวนดินอยู่ในที่นั้นในต้นไม้ต้นนั้น ไม่โยกย้ายเปลี่ยนแปลงต้นไม้ไปที่อื่น ๆ ต้นไม้เมื่อได้รับอาหารหรือปุ๋ยเป็นที่เหมาะสมแล้วก็เจริญขึ้น ดอกผลก็เป็นขึ้นมาตาม ๆ กันเมื่อถึงกาลที่ควรจะเป็นดอกเป็นผลแล้ว

จิตก็เหมือนกัน การตั้งลมจะตั้งสูงตั้งต่ำ เราตั้งที่ตรงไหนแล้วก็ให้จับที่ตรงนั้นไว้ แล้วกำหนดให้รู้ลมเข้า รู้ลมออกอยู่ทุกระยะ ๆ จะสูงไปหรือต่ำไปก็ตามที่นี่ ที่ว่าสูงไปต่ำไปนั้น มันเป็นความสำคัญของจิตต่างหาก ที่จะทำให้เผลอตัวจากวงปัจจุบันคืองานที่กำลังทำอยู่นั้น ได้แก่ การกำหนดอานาปานสติที่ดั้งจมูก บางทีทำให้จมูกสูงขึ้นไป ๆ บางที่ทำให้ต่ำลงไป ๆ บางทีทำให้เป็นความรู้สึกเหมือนว่าช่องจมูกนี้กว้างออกไป เวิ้งว้างไปหมดอย่างนี้ก็มี อย่าไปสนใจ ให้กำหนดดูลมจับอยู่ที่ลมนั้นที่แสดงต่าง ๆ นั้นเป็นอาการหนึ่ง ๆ ที่จะหลอกเราให้เขวหลักไปเท่านั้น ให้พากันจำไว้ จับลมไม่หยุดไม่ถอย สิ่งเหล่านั้นมันก็ค่อยคลายตัวของมันไปเอง ค่อยเสื่อมไปคลายไปจางไป สุดท้ายก็เหลือแต่ลม เหลือแต่ลมก็กำหนดแต่ลมจนละเอียดเข้าไป เอ้า ลมจะหมดจริง ๆ ก็ให้หมด อย่าไปตกใจอย่าไปกลัวตาย เมื่อจิตยังครองร่างอยู่ ลมจะหมดไปก็ไม่ตาย

เวลากำหนดเมื่อลมหมดไปจริง ๆ ไม่มีอะไรเหลือ แต่ความรู้มันเหลืออยู่นั่นแหละ เมื่อลมละเอียดลงไปก็แสดงว่าจิตละเอียด เมื่อลมหมดไปจริง ๆ ในความรู้สึกมันมีได้ถึงลมจะหมดไปก็ตามให้ทราบว่า ลมที่กำหนดนั้นหมดไป แต่ความรู้ที่เป็นตัวการสำคัญซึ่งเราต้องการนั้นมีอยู่กับเรา ให้อยู่กับความรู้นั้นไม่ต้องไปกังวลกับลมหรือสิ่งใดในขณะนั้น จนถึงเวลาจิตแสดงอาการออกจากความสงบนั้นมาเป็นปกติ ถ้าจะหยุดก็ค่อยหยุด ส่วนลมก็มีมาเองตามปกติ นี่คือหลักของการภาวนาอานาปานสติ คราวต่อไปก็ทำดังที่เคยทำมาแล้ว จะไม่ผิดพลาดไม่ลังเลสงสัย และพึงถือวิธีนี้เป็นหลักยึดต่อไปอย่างมั่นใจ

จงทำใจให้สงบ เมื่อจิตมีความสงบแล้วจิตย่อมอิ่มตัวและควรแก่การพิจารณา เหมือนเรารับประทานอาหารอิ่มเรียบร้อยแล้ว ย่อมควรแก่การทำงานฉะนั้น จะออกพิจารณาเรื่องธาตุขันธ์อายตนะไม่ว่าภายนอกภายในได้ทั้งนั้น พิจารณาให้เป็นอสุภะอสุภัง หรือ**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หรือเป็นธาตุเป็นอะไรก็แล้วแต่ถนัดกับจริตนิสัย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงด้วยกัน อสุภะอสุภังมันก็อสุภะจริง ๆ ไม่มีที่ไหนเป็นที่สะอาดสะอ้าน ภายในร่างกายนี้เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครก ผิวบาง ๆ ของหนังหุ้มห่อไว้ก็ว่าน่าดูและชมกัน เสกสรรกันว่าน่าดูน่าชม ว่าสวยว่างามน่ารักใคร่ชอบใจ ความจริง

รักหนัง หนังรองเท้าเจ้าของก็มีไม่เห็นน่ารัก หนังนั้นมันน่ารักที่ตรงไหน หนังเขากับหนังเราก็ไม่เห็นผิดกันอะไร น่ารักที่ตรงไหน จงพิจารณาแยกแยะคลี่คลายออกดูตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

พิจารณาเข้าไปข้างในก็เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกน่าขยะแขยง จะน่ารักใคร่ชอบใจที่ตรงไหน พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าซ้ำ ๆ ซาก ๆ แยกแยะออกดูจนกระทั่งแตกกระจาย หรือกำหนดให้ตายให้เน่าพองหนองไหลเปื่อยลงไป น้ำเน่าน้ำหนองไหลเกลื่อนไปเต็มพื้นปฐพี จะถือว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลหญิงชายและสวยงามที่ตรงไหน พิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนเห็นแจ้งตามความจริงไปโดยลำดับ จิตย่อมจะคลายความรักชอบไปเป็นระยะไม่สงสัย เหล่านี้เป็นอุบายวิธี อย่างน้อยก็สงบราคะได้เป็นอย่างดี ไม่คึกคะนองน้ำล้นฝั่งดังที่เคยเป็นมา

แต่การพิจารณาต้องทำซ้ำ ๆ ซาก ๆ เป็นอาจิณของการพิจารณา เป็นพื้นเป็นฐานเป็นงานประจำตนในโอกาสที่ควรพิจารณา ออกจากความสงบแล้วก็พิจารณาอย่างนั้น จะพิจารณาเป็นธาตุ แยกกระจัดกระจายออกไปเป็นธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ก็แยกออกไป สุดท้ายเมื่อกระจายลงไปแล้วก็มีแต่ดินแต่น้ำแต่ลมแต่ไฟ ไม่เห็นมีอะไรเหลืออยู่ในความเป็นสัตว์เป็นบุคคล ดังที่กิเลสจอมหลอกลวงพาเสกสรรปั้นยอกันนี้เลย

ฉะนั้นจงพิจารณาให้เห็นตามความจริง เมื่อถึงความจริงแล้วค้านไม่ได้ เป็นแต่กิเลสมันเสกสรรปั้นยอขึ้นมาหลอกเท่านั้นเอง ปลอมแปลงขึ้นมาว่าเป็นของสวยของงามว่าเป็นสิ่งที่น่ารักใคร่ชอบใจ เป็นสิ่งที่น่าเพลิดเพลิน เพราะฉะนั้นผลมันจึงเป็นได้ทั้งสองทาง คือทำให้เพลิดเพลินจนลืมเนื้อลืมตัว ลืมเป็นลืมตายกับสิ่งนั้น ๆ และทำให้เศร้าโศกเสียดายเพราะสิ่งที่น่าเพลิดเพลินนี้พลัดพรากจากไป หรือวิปริตผิดไปจากเดิมที่เคยมีเคยเป็น เมื่อสิ่งนั้น ๆ เปลี่ยนแปลงไปก็เกิดความเศร้าโศกเสียใจ เรื่องของกิเลสจึงเป็นเรื่องของทุกข์ทั้งมวล จงพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบสลับกันไปเวลามีโอกาส เพราะการถอดถอนกิเลสทุก ๆ ประเภทถอดถอนด้วยสติปัญญาเป็นสำคัญ

การทำความสงบนั้นเป็นการตะล่อมกิเลสเข้าสู่จุดรวม เพื่อใจจะได้สงบสบายและมีกำลังใจที่จะออกพินิจพิจารณาทางด้านปัญญา เมื่อได้ก้าวออกทางด้านปัญญาพินิจพิจารณาอาการต่าง ๆ ของส่วนร่างกายทั้งภายในภายนอกแล้ว เราจะเห็นความหลุดลอยของกิเลส เพราะอำนาจของปัญญาไปโดยลำดับ และเพลินต่อความเพียรตลอดไป ถ้าพูดถึงการค้าก็ได้กำไรไปโดยลำดับ พื้นฐานของจิตก็คือสมาธิ ได้แก่ความสงบ กำไรก็คือปัญญาฆ่ากิเลสขาดลงไปโดยลำดับลำดารู้ประจักษ์กับใจ ไม่เหมือนสมาธิ สมาธิเป็นเพียงกิเลสรวมตัวเข้ามาสู่จุดสงบ ไม่เที่ยวสั่งสมกิเลสเพราะความฟุ้งซ่านเท่านั้น พอกิเลสสงบลงไปไม่ก่อกวน ใจก็มีกำลังควรแก่การพิจารณาและพิจารณาแยกแยะ จะแยกตรงไหนจะแยะตรงไหน จิตให้จดจ่อต่อเนื่องไปโดยลำดับ จนรู้ชัดและเกิดความสลดสังเวชถึงน้ำตาร่วง

เมื่อพิจารณาให้เห็นโทษมันเห็นจริง ๆ เป็นจริง ๆ เราเคยพิจารณามาแล้วจนถึงกับขึ้นอุทาน โอ้โฮ อย่างนี้เหรอ เห็นกายเห็นอย่างนี้เหรอ นั่น เป็นอย่างนี้เชียวหรือเห็นกาย แต่ก่อนกายก็มีอยู่กับเรามาตั้งแต่วันเกิดทำไมจึงไม่เห็น เพิ่งจะมาเห็นกันวันนี้เหรอความปฏิกูล ความปฏิกูลต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในกายเพิ่งมาเห็นวันนี้เหรอ ๆ กำหนดดูเท่าไรยิ่งเกิดความสลดสังเวชไปโดยลำดับ ทั้ง ๆ ที่ตอนพิจารณากายอย่างเพลิน ๆ อยู่นั้นน่ะ แต่เป็นเหมือนว่ากายไม่มี ความรู้สึกมันไปอยู่กับอาการที่กำลังพิจารณานั้นเสียแม้เช่นนั้นน้ำตามันก็ร่วงออกมาตามประสาของมัน เราไม่สนใจกับมัน มีแต่พิจารณาจี้เข้าไป ๆ จนทะลุปรุโปร่งโล่งไปหมด นี่เป็นอุบายของสติปัญญาพิจารณาอย่างนี้ เวลาเห็นเห็นอย่างนี้สำหรับเรา แต่อย่าคาดหมายเพราะเป็นเรื่องของแต่ละคนจะรู้เห็นขึ้นกับตัวเองโดยเฉพาะ ๆ ในเวลาพิจารณา

การพิจารณาด้วยปัญญาขั้นนี้รุนแรงไปโดยลำดับ ๆ ตั้งแต่ขั้นเกี่ยวกับราคะอสุภะลงมา เป็นขั้นของปัญญาที่รุนแรงมาก แต่มันรุนแรงด้วยความอาจหาญนี่ จึงเรียกว่าผาดโผน มันอาจหาญมากทีเดียว พอผ่านขั้นร่างกายซึ่งเป็นรูปธรรมนี้ไปแล้ว ปัญญานั้นเหมือนกับน้ำซับน้ำซึม ซึ่งไหลรินอยู่ทั้งแจ้งทั้งฝนนั่นแล ไม่มากแต่ไม่หยุด เป็นปัญญาขั้นละเอียด เพราะกิเลสมันละเอียดเข้าไปมีแต่นามธรรม พวกเวทนา สัญญา

สังขาร วิญญาณ ทั้งสุขทั้งทุกข์เฉย ๆ มันมีอยู่ภายในร่างกายและเข้าไปสู่จิตใจ มันแยกมันแยะไปทั้งภายนอกคือร่างกาย ทั้งภายในคือจิตใจ เวทนาอยู่ได้ทั้งสองแห่ง จึงพิจารณาแยกแยะ ส่วนมากก็พิจารณาเวทนาส่วนร่างกายมันก็เข้าไปถึงใจเอง เพราะมันออกมาจากใจนี่ จะไปไหนพ้น เมื่อละเอียดลออเข้าไปแล้ว อะไรมันก็เป็นธรรมไปหมด ร่างกายก็สักแต่ว่าเท่านั้น เมื่อไม่เสกสรรปั้นยอเพราะอำนาจของกิเลส เนื่องจากธรรมปราบลงสู่ความจริงแล้ว

ถ้าพูดถึงอสุภะมันก็อสุภะ พูดถึงเรื่องธาตุมันก็เป็นธาตุโดยตรงอยู่แล้ว นั่นคือธรรมปราบความเสกสรรปั้นยอของกิเลสทั้งหลายให้เข้าสู่สภาพเดิม สภาพแห่งความจริงของตน จึงสักแต่ว่า ๆ พอไปถึงสุข ทุกข์ เฉย ๆ มันก็สักแต่ว่าอันเดียวกัน ความคิดความปรุงก็หาเราหาเขาที่ไหนมี มีแต่ความกระเพื่อมของจิตแย็บ ๆ ออกไปเป็นเรื่องเป็นราวแล้วก็ดับไป ๆ ความเกิดดับนั้นหรือเป็นเราเป็นของเรา มันไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา มันเป็นตัว**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ทั้งห้านี้เป็นเหมือนกัน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละประเภทเป็นตัว**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เหมือนกัน มันเป็นตัวเราตัวของเราที่ตรงไหน พิจารณาหาความจริงจริง ๆ มันไม่มีสัตว์บุคคลเราเขา เป็นต้น ในขันธ์ห้าแต่อย่างใดเลย มันสักแต่ว่า ๆ เท่านั้น นี้แลคือความจริง

พิจารณาย่นเข้าไป ๆ กิเลสตัณหาอาสวะที่มันเคยเกาะเกี่ยวอยู่กับสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นเราเป็นของเรา เคยหลอกลวงเรามานาน มันหาที่อยู่ไม่ได้ เพราะถูกตัดฟันหั่นแหลกเข้าไปด้วยอำนาจของสติปัญญา มันก็ไหลรวมตัวเข้าไปถึงจิต สติปัญญาก็ไล่ที่จิตนั้น ฟาดฟันกันลงไปที่จิตนั้นให้แหลกละเอียดไปตาม ๆ กัน ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้ว ไม่ว่าประเภทใดมันก็คือตัว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อันเป็นตัวสมมุติเหมือนกันหมด ละเอียดขนาดไหนก็คือตัวสมมุติ ตัวสมมุติก็ต้องมี**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**เต็มตัว เป็นเราเป็นของเราที่ไหนได้ ฟาดฟันหั่นแหลกเข้าไปในจิตจนแตกกระจายหมดนั้นแล้ว นั่นแหละที่นี่ตัวยืนโรงว่าเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็คือเชื้อของอวิชชาเป็นต้นเหตุ อวิชชานี้ได้สิ้นสุดลงไปแล้วจากจิตดวงนั้น จิตดวงนั้นแลเป็นธรรมทั้งดวงอย่างเต็มภูมิ หมดปัญหาโดยประการทั้งปวง ขึ้นชื่อว่ากิเลสและสมมุติทั้งมวลไม่มีเข้าเกี่ยวข้องอีกแล้ว

นั่นแลการค้นหาธรรมของจริง จงค้นให้เจอ เรื่องเกิดแก่เจ็บตายจะไม่เจอที่ไหน จะเจอที่จิต เป็นตัวการที่ให้เที่ยวหาที่พาให้เกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่จิตนั้นมีอะไร ก็มี **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นั้นแหละตัวก่อต่อแขนงออกไปโดยลำดับ ฟาดฟันหั่นแหลก ลงไปถึงรากแก้วคืออวิชชา ถอนพรวดขึ้นมาแล้วเป็นอันว่าหมดปัญหาโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือ นั่นแหละสงครามชนะอย่างสุดยอด ตั้งแต่บัดนั้นแล้วไม่มีกิเลสตัวใดที่จะโผล่จากที่หลบซ่อนปรากฏตัวขึ้นมาอีก เพราะสติปัญญารู้ไม่ทันแล้วมาเป็นข้าศึกต่อเราอีกน่ะ เป็นอันว่าหมดเท่านั้น กิเลสอวิชชาดับเชื้อหมดแล้วที่นี่น่ะ

ตั้งแต่บัดนั้นแล้วจะอยู่ จะนั่ง จะนอน จะเดิน จะดูอะไรฟังอะไรก็เป็นอิสรเสรีเต็มตัว ไม่กลัวอะไรอีกแล้ว เพราะไม่มีนายเหนือหัวคอยควบคุมนักโทษคือจิตให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้อีก ดูได้เต็มตา ฟังได้เต็มหู มีกี่ตากี่หูกี่จมูกกี่ลิ้นกี่กายกี่ใจของผู้นั้นได้ทั้งนั้น เพราะดูด้วยความจริง ฟังด้วยความจริง ทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความจริง ด้วยความเป็นอิสระในหลักธรรมชาติของจิตที่บริสุทธิ์แล้ว นี่ผลแห่งการปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นปัจจุบันธรรมอยู่ตลอดเวลา เหมาะสมกับคำว่ามัชฌิมา คือเป็นปัจจุบันทันสมัยกับกิเลสทุกประเภทตลอดมา ขอให้นำมาประพฤติปฏิบัติเถอะ ความที่ได้ยินได้ฟังอย่างได้ฟังวันนี้ จะปรากฏภายในใจของนักปฏิบัติโดยไม่ต้องสงสัย ถ้าเอาจริงเอาจังน่ะ เพราะ**สวากขาตธรรม**นั้นไม่มีปัญหาอะไรอยู่แล้ว นอกจากหัวใจที่เต็มไปด้วยกิเลสตัวแสนปลิ้นปล้อนซ่อนเล็บเหน็บแนมหัวใจเราเท่านั้นแหละ พาให้เป็นเจ้าปัญหา ฆ่าหรือทำลายตัวเราอยู่เรื่อยมา

มันไม่ตายแหละการประกอบความเพียรฆ่ากิเลสนี่ เป็นแต่เพียงความลำบากลำบนมากน้อยเท่านั้น แต่เรื่องตายจริง ๆ นั้นคือกิเลสมันตาย เราไม่ตายแหละตายด้วยความเพียรน่ะ กิเลสนั่นแหละเป็นผู้จะตาย แต่เรามันกลัวตายเสียก่อนน่ะซิ มันถึงไม่สามารถฟาดฟันหั่นแหลกกิเลสได้ พอให้ถลอกปอกเปิกไปบ้าง หรือให้ถึงขั้นกิเลสตาย เพราะฉะนั้นจงเอาให้ถึงขั้นกิเลสตาย อย่าเอาเพียงแต่กิเลสถลอกปอกเปิกเฉย ๆ ใช้ไม่ได้ เอาให้กิเลสตายซิ เมื่อกิเลสตายแล้วไม่มีละในโลกนี้ว่าสิ่งใดจะมาเป็นข้าศึกต่อจิตใจ มีกิเลสเท่านั้นเป็นข้าศึกของใจ รู้ได้ชัด เมื่อกิเลสดับภพดับชาติลงไปหมดแล้ว

ไม่มีอะไรเข้ามายุแหย่ก่อกวนให้จิตได้รับความลำบากอย่างนั้น ได้รับความทรมานอย่างนี้อีกต่อไป จึงเห็นได้ชัดว่า อ๋อ มันมีกิเลสนี้เท่านั้น สามโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรมาเป็นใหญ่และเป็นพิษเป็นภัยต่อจิตใจ นอกจากกิเลสอยู่ในหัวใจตัวเองนี้เป็นเจ้าอำนาจและเป็นพิษเป็นภัยต่อตัวเองเท่านั้น

เมื่อกิเลสสิ้นลงไปแล้วเป็นอันว่าหายห่วง อยู่ก็อยู่ ตายก็ตายไม่มีปัญหาถึงเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เพราะได้พิจารณารอบคอบหมดแล้วตลอดทั่วถึงไม่มีสิ่งใดเหลือหลอ จึงขอให้ทุกท่านนำไปพินิจพิจารณา ตั้งศรัทธา ความเพียร ความมุ่งมั่นต่อชัยชนะในการปราบปรามกิเลสให้ถึงใจ ความเพียรจะถึงใจ สติปัญญายังไม่มีก็จะเป็นขึ้นมาด้วยอำนาจแห่งความมุ่งมั่นเป็นหลักสำคัญ และเป็นแม่เหล็กอันสำคัญที่ดึงดูดความพากเพียร ความอดความทน สติปัญญาก็เป็นมา ๆ เพราะความมุ่งมั่น อย่าไปลังเลสงสัยในเรื่องมรรคผลนิพพานให้เสียเวล่ำเวลา และตัดทอนกำลังความเพียรทุกด้านให้หมดไป ผลสุดท้ายก็ล้มเหลว ไปไม่รอด แน่ะ มันเกิดประโยชน์อะไรความไปไม่รอดน่ะ ถอยทัพกลับแพ้มันเกิดประโยชน์เหรอ ให้คิดอย่างนี้เสมอ อุบายสติปัญญาที่จะให้ทันกับกลมายาของกิเลสที่หลอกเราอยู่ทุกระยะ ฟิตให้ทันกัน จึงชื่อว่าผู้มาหาความเฉลียวฉลาดจากหลักธรรม

จงทำความเข้าใจกับตนอย่างหนักแน่นอยู่เสมอว่า ในการรบกับข้าศึกก็ให้เราเป็นผู้หนึ่งในการรบ กิเลสตายไปจากจิตใจก็ให้เราเป็นผู้หนึ่งที่รู้เรื่องกิเลสมันตายไป เรื่องภพเรื่องชาติเคยเกิด แก่ เจ็บ ตาย มากี่กัปกี่กัลป์นับไม่ถ้วน ก็ให้เราเป็นผู้หนึ่งรู้และตัดขาดสะบั้นลงในวงปัจจุบันของจิต อย่าให้เป็นข่าวของท่านผู้ใดมาฉวยเอาของดีไปครอง โดยที่เราไม่มีส่วนด้วยอย่างเต็มภูมิ คำว่าจิตนี้ได้บริสุทธิ์สุดส่วนแล้วกิเลสเอื้อมไม่ถึง ไม่มีกิเลสตัวใดอีกแล้ว ก็ให้เห็นในหัวใจของนักปฏิบัติคือเราเองเป็นผู้หนึ่ง เมื่อได้ทำความเข้าใจกับตัวเองดังที่กล่าวมานี้ แน่ทีเดียวว่าจะไม่เป็นอื่น ต้องเป็นผู้นั้นแน่นอนจะทรงมรรคทรงผลอันสมบูรณ์ในสมัยปัจจุบัน คือวันนี้ เดือนนี้ ปีนี้ ชาตินี้

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรแก่เวลาขอยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๓

๑๔. อย่าประมาทนอนใจ

ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย จงคำนึงถึงพระโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนพระสาวกในครั้งพุทธกาล หรือสั่งสอนภิกษุทั้งหลายในครั้งนั้น ทรงเน้นหนักลงในงานที่จะรื้อถอนสิ่งที่รกรุงรังฝังอยู่ภายในใจ ซึ่งทำให้สัตว์ทั้งหลายได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนตลอดมา ด้วยความเกิดแก่เจ็บตายอันเป็นผลของสิ่งที่รกรุงรังนั้น คือกิเลสประเภทต่าง ๆ

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนวิธีการ งานที่จะรื้อถอนสิ่งเหล่านี้แก่ภิกษุทั้งหลายในครั้งนั้น ไม่มีงานใดพระโอวาทใดที่ทรงเน้นหนักลง ยิ่งกว่าการสั่งสอนพระสงฆ์เพื่อให้เห็นโทษเห็นภัย ในสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยอยู่ภายในใจเรา ซึ่งมุ่งมาประพฤติปฏิบัติเพื่อความพ้นจากทุกข์อยู่แล้ว ให้เห็นอย่างเต็มใจ นี่เป็นหลักใหญ่ของพระโอวาทคำสั่งสอนที่ทรงมุ่งหวังอย่างยิ่งแก่บรรดาสัตว์ เฉพาะอย่างยิ่งภิกษุบริษัทซึ่งพร้อมแล้วที่จะออกแนวรบเพื่อชัยชนะในสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อตนเอง ได้แก่ กิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งล้อมหน้าล้อมหลังอยู่เวลานี้ ไม่มีขยับขยายบ้างเลย ถ้าไม่ถูกขับไล่ด้วยความเพียรของนักต่อสู้เพื่อชัยชนะ

นี่เป็นการเป็นงานอันสำคัญมาก แม้พระองค์เองก็ทรงถือเป็นภาระอันใหญ่หลวงมากทีเดียว ไม่ปรากฏนับแต่ขณะที่พระองค์เสด็จออกทรงผนวชว่า ได้ทรงทำกิจการงานใด ๆ นอกเหนือไปจากงานปราบปรามสิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในพระทัย การหวังความตรัสรู้ก็คือหวังความพ้นทุกข์ การหวังความพ้นทุกข์ก็ต้องฝ่าฟันสิ่งที่เป็นข้าศึกปกคลุมอยู่ภายในพระองค์ให้ขาดไปโดยลำดับ เป็นสายทางที่ราบรื่นดีงามต่อความพ้นทุกข์ด้วยการประพฤติปฏิบัติ

แต่เพราะพระองค์ทรงเป็นสยัมภู จะพึงรู้เองเห็นเอง จึงไม่มีครูมีอาจารย์ที่แนะนำหรือถวายพระโอวาทแก่พระองค์ ทรงบำเพ็ญโดยลำพังพระองค์เอง รู้สึกว่าลำบากมากอยู่ไม่น้อย ผิดบ้างถูกบ้างเป็นธรรมดางานที่ไม่เคยทำหรือทางไม่เคยเดิน แต่อย่างไรก็ตามความมุ่งมั่นของพระองค์มีอยู่กับงานทุกระยะ เพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะซึ่งเป็นเชื้อแห่งวัฏจักร เครื่องพาสัตว์ให้หมุนเวียนเกิดแก่เจ็บตายอยู่นี้ ทรงถือเป็นงานสำคัญ ยิ่งกว่างานอื่นใด

นับแต่วันทรงผนวชจนกระทั่งถึงวันตรัสรู้ มีแต่งานนี้ล้วน ๆ สำหรับพระพุทธเจ้าที่ทรงดำเนินมา จนได้ตรัสรู้เป็นศาสดาเอกของโลกขึ้นมาก็เพราะงานชิ้นนี้สำเร็จ กิเลสขาดสะบั้นไปจากพระทัยไม่มีเหลือหลออยู่แม้นิดเดียว การที่กิเลสแต่ละประเภทจะขาดหรือหลุดลอยไปนั้น ล้วนเกิดจากการรื้อถอนการฟาดฟันหั่นแหลกด้วยงานคือการต่อสู้กับกิเลสทุกประเภท นี่พระองค์ถือเป็นงานใหญ่โตมาก เหนือชีวิตของพระองค์เองหากจะทรงสิ้นพระชนม์ในเวลาบำเพ็ญก็ไม่ทรงเสียดาย เพราะความมุ่งมั่นในความหลุดพ้นมีกำลังกล้า อันดับต่อไปคือความเป็นศาสดาของโลก เป็นสิ่งที่มีน้ำหนักมากยิ่งกว่าความมุ่งมั่นอื่นใดในสกลโลก

การบำเพ็ญของพระองค์จึงเป็นไปด้วยการปฏิบัติ เพื่อถอดถอนกิเลสโดยถ่ายเดียวเท่านั้น หลังจากได้ตรัสรู้แล้ว ทรงนำพระโอวาทมาสั่งสอนบรรดาสัตว์มีภิกษุเป็นต้น ก็ทรงเน้นหนักลงในงานที่พระองค์ทรงบำเพ็ญ และได้เห็นผลเป็นที่พอพระทัยมาแล้วทั้งนั้น

พระองค์ไม่ทรงชมเชยกิจการงานใดสำหรับสมณะผู้เป็นนักบวชอยู่แล้ว ว่าให้ทำสิ่งนั้นให้ทำสิ่งนี้ หรือสิ่งนั้นดีงานนั้นดี นอกจากความเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด พระองค์ไม่ให้ท้อถอยในการบำเพ็ญในการต่อสู้ นั่งอยู่ก็ต่อสู้ ยืน เดิน นอน เว้นเสียแต่หลับ เป็นท่าต่อสู้ของนักรบด้วยความมีสติมีปัญญาเครื่องรักษาตัว มีสติเป็นเครื่องระมัดระวังสิ่งที่จะเป็นข้าศึกเพิ่มขึ้นอีกภายในจิตใจ เพราะตามลำพังก็มีอยู่แล้วบรรดาสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาทั้งหลายมีเต็มหัวใจ จึงไม่ประสงค์ที่จะให้สั่งสมให้มากมูนขึ้นไป ยิ่งกว่าการถอดถอนให้หมดไปโดยลำดับเท่านั้น ผู้ปฏิบัติจงถือเป็นกิจจำเป็นอย่างยิ่งในงานเพื่อถอดถอนโดยถ่ายเดียวและจงระวังคำว่าสั่งสมในขณะเดียวกัน เพราะเป็นสิ่งที่เกิดได้ง่ายมากในทุกหัวใจ ไม่ขึ้นอยู่กับพิธีรีตองใด ๆ เมื่อเกิดแล้วเป็นสิ่งที่ชำระยากมาก ทั้งไม่พอใจชำระนอกจากพอใจสั่งสมมากกว่า โดยทั่วไปเป็นอย่างนั้น

ท่านพูดเป็นส่วนใหญ่ไว้ว่า ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา เหล่านี้ล้วนแต่ประเภทใหญ่ ๆ ของข้าศึกและเป็นจอมทัพด้วยกันทั้งนั้น ถ้าไม่มีจอมธรรมเข้าสู้จอมทัพคือกิเลสประเภทต่าง ๆ แล้วก็ไม่มีหวังชัยชนะได้เลย เพราะฉะนั้นคำว่ากองทัพก็คือข้าศึกกองใหญ่หลวงมากมายนั่นเอง กองธรรมก็คือการประกอบความเพียรด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ มีสติปัญญาเป็นเครื่องกำกับรักษาจิตใจอยู่โดยสม่ำเสมอนั่นแล มีท่าทางแห่งการต่อสู้ต้านทานกับข้าศึกคือกิเลสอยู่ไม่หยุดหย่อน ไม่ว่าอิริยาบถใดท่าใด เป็นผู้มีสติหมุนอยู่กับงานของตนที่ต่อสู้กับข้าศึกเท่านั้น

ไม่เห็นงานใดที่จะวิเศษวิโสยิ่งกว่างานถอดถอนกิเลสอาสวะ เพื่อความหลุดพ้นถึงแดนเกษม ดังพระพุทธเจ้าทรงเป็นมาแล้ว และประทานพระโอวาทไว้เพื่อบรรดาสัตว์ได้พบเห็นด้วยตัวเอง จากการตะเกียกตะกายของตัวเอง เฉพาะอย่างยิ่งพระปฏิบัติเราเป็นสำคัญมาก ให้พึงคำนึงและตระหนักในงานของตนอย่าให้ยืดเยื้อไปนาน เรื่องการเกิดแก่เจ็บตายนั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นสาเหตุ อย่าพากันสงสัยให้เสียเวลาและเสียท่าให้กิเลสไปเรื่อย ๆ นอกจากกิเลสสามสี่ประเภทซึ่งเป็นจอมทัพนี้เท่านั้นเป็นตัวเหตุ จอมทัพจอม

ศัตรูก็คือกิเลสแต่ละประเภทนี้แล ย่ำยีตีแหลกจิตใจให้ได้รับความทุกข์ทรมานอยู่เรื่อยมา หากเป็นของไม่ทนทานก็แหลกละเอียดเป็นผุยผงไปนานแล้ว

แต่นี้เพราะจิตเป็นของทนทานมาก ทุกข์ขนาดไหนก็ยอมรับว่าทุกข์แต่ไม่ฉิบหาย ไม่สลาย ไม่ทำลายเหมือนสิ่งทั้งหลาย จึงพอทนสืบต่อภพชาติมาได้จนถึงปัจจุบันนี้ เราไม่ควรสงสัยเรื่องภพเรื่องชาติ เพราะจิตนี้เป็นตัวประกันแห่งภพชาติอยู่แล้ว โดยหลักธรรมชาติของมันที่มีเชื้อพาให้เกิดอยู่ภายใน เชื้อภายในจิตเป็นเครื่องยืนยันเรื่องความเกิดแก่เจ็บตายในภพน้อยภพใหญ่ จึงไม่ควรสงสัยในเรื่องเคยเกิดแก่เจ็บตายหรือไม่ เพราะธรรมชาตินี้เคยเป็นมาแล้วยิ่งกว่าเคยเสียอีก เนื่องจากไม่เป็นอย่างอื่นนอกจากจะพาสัตว์ให้เกิดแก่เจ็บตายและบีบบังคับจิตใจของสัตว์ ให้ได้รับความทุกข์ความลำบากในภพน้อยภพใหญ่อยู่ตลอดมาเท่านั้น จึงไม่ควรสงสัย

การแก้กิเลสประเภทต่าง ๆ ออกจากจิตใจ ด้วยงานที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้แล้วนั้น เป็นภาระสำคัญเฉพาะหน้าของเรา ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดแม้ทั้งสามแดนโลกธาตุ จะมาช่วยภาระธุรังของเราให้เบาลงหรือให้หมดสิ้นไปได้ โดยที่เราไม่ต้องประกอบงานซึ่งเป็นความจำเป็นเฉพาะเรานี้เลย ต้องเป็นหน้าที่ของเราอย่างเดียวเท่านั้น หนักหรือเบาก็เป็นหน้าที่ของเราจะต้องต่อสู้แบกหามแต่ผู้เดียว ไม่มีใครสามารถทำหน้าที่แทนเราได้ ฉะนั้นจงตั้งหน้าทำหน้าที่ของเราให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความภาคภูมิใจ ตามพระโอวาทว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ตนเป็นที่พึ่งของตน

อย่าลืมพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนพวกเราซึ่งเคยได้พูดให้ฟังเสมอ เบื้องต้นท่านมอบงานไม่กี่ชิ้นให้พวกเราพอเหมาะแก่กำลัง พอให้เป็นปากเป็นทาง เมื่อยึดนั้นเป็นงานหลักแล้วจะกระจายไปอีกไม่มีสิ้นสุดยุติ เมื่อสติปัญญาได้ปรากฏขึ้นมาแล้วเพราะการประกอบความพากเพียรไม่ลดละท้อถอย งานเหล่านี้ก็จะชัดแจ้งด้วยกำลังสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร นั่นแลเป็นธรรมเครื่องบุกเบิกเพิกถอน

เบื้องต้นขณะที่บวชท่านทรงสอนว่า **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ, ตโจ ทันตา นขา โลมา เกสา.** ทำไมท่านจึงสอนอย่างนี้ทุกรูปทุกนามไป เว้นเสียไม่ได้จนกระทั่ง

ปัจจุบันนี้ ไม่ว่าอุปัชฌายะองค์ใดจะชอบกรรมฐานไม่ชอบกรรมฐานก็ตาม เวลาบวชกุลบุตรจำต้องสอนกรรมฐานห้านี้ให้ เพื่อเป็นงานหรือเป็นศาสตราวุธฟาดฟันหั่นแหลกกับความรักความชอบ ความหลงใหลใฝ่ฝันในสิ่งที่กล่าวนี้ กรรมฐานนี้จึงไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย ถ้าจะเทียบแล้วก็หนายิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก ใหญ่ยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก หนักอึ้งยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกเสียอีก เพราะสิ่งเหล่านั้นสามารถจะทำลายได้ ด้วยเครื่องมือเครื่องจักรเครื่องยนต์ต่าง ๆ จนราบเป็นหน้ากลองก็ได้ไม่นานนักเลย

แต่จะทำลายก้อนภูเขาภูเรา ซึ่งยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดมาเป็นเวลาตั้งกัปตั้งกัลป์นี้ทำลายได้ยากมาก มีผู้ใดบ้างที่สามารถทำลายสิ่งเหล่านี้ลงได้โดยไม่ต้องยากลำบากอะไรเลย และไม่มีผู้ใดแนะนำตักเตือนสั่งสอนวิธีการทำลายเลยก็ทำได้นั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงได้นามว่าสาวก ได้แก่ ผู้สดับตรับฟังจากพระพุทธเจ้า จนทราบอุบายวิธีการต่าง ๆ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติต่อตนเองตามอุบายวิธีที่ท่านสอนนั้น จึงเข้าใจไปโดยลำดับในกิจการงานนั้น ๆ

ผมเส้นเล็ก ๆ ก็จริง แต่มันใหญ่โตอยู่กับความมืดตื้อหนาแน่นของกิเลสครอบงำความจริงเอาไว้ ด้วยการเสกสรรปั้นยอห้องน้ำห้องส้วมว่า เป็นของสวยของงามน่ารักใคร่ชอบใจ สิ่งเหล่านั้นจึงใหญ่โตหนาแน่นในความรู้สึกของสามัญทั่วไป นั่นเป็นของปลอมตามหลักธรรม ไม่ใช่เป็นความจริง นี่เพียง **เกสา โลมา** เท่านี้ก็หนาแน่นขนาดไหน กำแพงเจ็ดชั้นเขายังทำลายได้ครู่เดียวยามเดียว อันนี้มันหนายิ่งกว่านั้นอีกจึงไม่สามารถทำลายลงให้ถึงความจริงได้อย่างง่ายดาย **นขา ทันตา ตโจ**วาระสุดท้ายแห่งกรรมฐานห้า

ตามความจริงแห่งธรรมแล้ว หนังเป็นสิ่งที่หนาเมื่อไร จะไม่พิจารณายากลำบากอะไรนักเลย เพียงผิว ๆ ของมันก็เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติ ตามธรรมที่ทรงสอนไว้แล้วนี้ นี้คือความจริงโดยแท้ ไม่มีการเสกสรรใด ๆ ทั้งสิ้น แต่จิตใจของเรามันบิดเบือนความจริงไปต่าง ๆ เพราะกิเลสพาให้บิดเบือน กิเลสพาให้เสกสรร กิเลสพาให้พลิกแพลง กิเลสพาให้ต่อสู้ กิเลสพาให้กำบังของจริงทั้งหลาย

ไว้ เอาแต่ของปลอมมาหลอกล่อหลอกลวงสัตว์โลก ซึ่งหลงอยู่แล้วด้วยอำนาจของกิเลส ก็ยิ่งทำให้หลงเพิ่มขึ้นอีก ไม่มีเขตมีแดนแห่งความพอดีติดจิตติดใจบ้างเลย

เพราะฉะนั้นก้อนภูเขาภูเราก้อนเล็ก ๆ เพียงก้อนรูปขันธ์เท่านี้ ทั้งที่สติปัญญามีอยู่ แต่ไม่สนใจนำมาใช้นำมาคลี่คลายนำมาฟาดฟันหั่นแหลก สิ่งที่ปกคลุมหุ้มห่ออยู่ด้วยความสำคัญว่าสวยว่างาม ว่าเราว่าของเรา ว่าตัวตนเราเขา ให้แตกกระจายลงไปสู่หลักความจริง คือเป็นของปฏิกูลบ้าง เป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** บ้างประจักษ์ใจ ตามหลักธรรมชาติที่ธรรมสอนไว้บ้างเลย เพียงเท่านี้ก็ไม่สามารถทำได้ จึงเรียกว่า เพียงรูปขันธ์ของเราแต่ละท่านละคนนี้เท่านั้น มันก็ใหญ่โตยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกอยู่แล้ว จึงไม่สามารถทำลายได้ เพราะเหตุนั้นท่านจึงสอนในจุดนี้อันเป็นจุดสำคัญว่า **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** เป็นต้น เพื่อให้สนใจดูมัน ไม่มองข้ามกันไปเสียแบบบุรุษตาบอดตาฝ้าฟาง

กิเลสก็เกิดขึ้นจากจุดนี้แล เกิดขึ้นจากความรักความชอบใจ ความเกลียดความชังก็เป็นกิเลส เพราะความเกลียดความชังไม่ใช่เรื่องของธรรม ความเกลียด ความโกรธ ความรักความชอบ เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล ห้อมล้อมอยู่ภายในร่างกายและจิตใจนี้จนหาทางออกไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงต้องสอนวิธีการพิจารณาอนุโลมปฏิโลม ย้อนหน้าถอยกลับไปมาอยู่ด้วยความมีสติ เพื่อความชำนิชำนาญในงานของตน

การบริกรรมธรรมบทใด ก็ให้จิตจดจ่อต่อเนื่องกับคำบริกรรมและวัตถุที่ตนบริกรรมนั้นจริง ๆ เช่น **เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ** อาการใดก็ตามให้มีความรู้สึกอยู่กับสิ่งนั้น ๆ หรือจะแยกพิจารณาออกเป็นสัดเป็นส่วนตามความจริงของมันที่มีหลายอาการด้วยสติปัญญา ก็ไม่พ้นที่จะทราบไปได้ ถ้าความพอใจความเชื่อตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามีอยู่ภายในใจ ไม่ถูกกิเลสฉุดลากให้แตกกระเจิงไปหมด เหลือแต่ความจอมปลอมซึ่งเป็นหลักเป็นแก่นอยู่ภายในใจอย่างเดียว เวลาแสดงออกมามีแต่ความรักความชอบใจ ความน่ากำหนัดยินดี ความเกลียด ความโกรธไปเสียหมด แล้วจะเห็นของจริงเจอของจริงได้ที่ไหน เพราะความรู้ความเห็นอันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลนี้เป็นเครื่องปิดกั้นกำบังความจริงในหลักธรรมชาติอันเป็นธรรมแท้ ไว้อย่างมิดชิดติดอยู่

กับใจตลอดเวลา ไม่มีการพิจารณาแยกแยะพอให้มองเห็นยิบ ๆ แย็บ ๆ เหมือนฟ้าแลบบ้างเลย

นี่ละหลักใหญ่ จึงเป็นสิ่งที่ควรเน้นหนักทางความเพียรลงสู่จุดนี้ให้มาก ให้เป็นที่เข้าใจ ตามหลักแห่ง**สวากขาตธรรม**ว่าตรัสไว้ชอบแล้วนั้น ชอบจริง ๆ ความไม่ชอบเป็นเรื่องของกิเลส ให้พึงทราบว่ากิเลสเป็นผู้ฉุดลากจิตใจของเราไป ทั้งที่กำลังประกอบความเพียรในท่าต่าง ๆ ฉุดลากออกนอกลู่นอกทางให้ปีนเกลียวกับธรรม และเป็นข้าศึกต่อธรรม เป็นข้าศึกต่อตนเองในขณะเดียวกัน จึงไม่เห็นเหตุเห็นผลอันเป็นความจริงขึ้นมาจากการพิจารณาหรือภาวนานั้นบ้างเลย ด้วยเหตุนี้จงพากันพิจารณาในจุดที่กล่าวนี้ซ้ำ ๆ ซาก ๆ มีสติอยู่กับตัว พิจารณาอยู่โดยสม่ำเสมอ อย่าเข้าใจว่าพิจารณาแล้วหลายครั้งหลายหน ไม่เป็นของสำคัญ ไม่มีความหมายในสิ่งนั้น

ความหมายอันแท้จริงคือพิจารณาจนรู้แจ้งเห็นจริง ตามหลักความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ในร่างกายนี้ งานนี้แลเป็นงานชิ้นเอกของนักปฏิบัติเรา ให้ถืองานนี้เป็นสำคัญ ถืองานนี้เป็นชีวิตจิตใจ ทุกอิริยาบถความเคลื่อนไหวไปมาอย่าได้ลืมงานของตนนี้ ซึ่งเป็นงานถอดถอนกิเลสตัวข้าศึกทั้งหลายซึ่งมีอยู่ภายในใจ อันเกิดขึ้นจากความรักใคร่ชอบใจ อุปาทานความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จงถอดถอนออกด้วยการพิจารณาโดยทางสติปัญญา จงถือหลักความจริงที่ท่านว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หรือปฏิกูลโสโครก ให้เห็นตามความจริงอย่างนี้ทุกระยะที่เป็นอยู่และเวลาพิจารณา

การพิจารณาตามที่ท่านสอนไว้แล้ว จะไม่เป็นอย่างอื่น นอกจากจะรู้แจ้งเห็นจริงตามสิ่งที่มีอยู่ โดยหลักธรรมชาติของตนเท่านั้น งานนี้เป็นงานสำคัญ อย่าให้จิตเถลไถลไปรักใคร่ชอบใจกับงานอื่นใด นอกจากงานเครื่องถอดถอนกิเลสเท่านั้น นี่เป็นหลักใหญ่ของผู้ปฏิบัติทั้งหลายจะพึงยึดเป็นหลักใจหลักงานตลอดไป

การกำหนดที่จะให้จิตมีความสงบก็ต้องใช้การบังคับบัญชาด้วยสติ ไม่มีสติงานใดก็ตามจะเป็นงานที่ราบรื่นดีงามได้ผลเป็นที่พึงพอใจไปไม่ได้ สติจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับกำกับงานทั้งหลายทั้งภายในภายนอก จะละเว้นเสียมิได้

การพิจารณาทางด้านปัญญา ก็ถือเอาเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ไม่ว่าภายนอกภายใน เทียบเคียงกันให้ได้ทุกสัดทุกส่วน เพราะสิ่งเหล่านี้มีสภาพเหมือนกัน รูปเขารูปเราเป็นเหมือนกัน มีหนังห่อกระดูกอันเดียวกัน หนังเท่านั้นแหละเป็นเครื่องปกปิดกำบังให้ฝ้าฟางอยู่เวลานี้ คลี่คลายข้างในออกมาข้างนอก พลิกดูให้เห็นชัดเจนมีอะไรบ้างในนี้ ท่านจึงสอนว่า **ตโจ** แล้วย้อนกลับทันที เพราะหนังเป็นสิ่งจำเป็นมาก หุ้มห่อไว้บาง ๆ เท่านั้นก็หลง เมื่อพลิกข้างในออกมาข้างนอกแล้วก็จะทราบความจริงของมัน ลึกเข้าไปเท่าไรยิ่งเต็มไปด้วยสิ่งไม่พึงปรารถนา เป็นของปฏิกูลโสโครกไปหมด เหตุใดจึงกล้าจึงหาญเอานักหนาว่าเป็นที่รักใคร่ชอบใจ ว่าเป็นเราเป็นของเรา หนังก็เป็นเรา ผมก็เป็นเรา กระดูกทุกชิ้นของปฏิกูลโสโครกขนาดไหนจนมองดูไม่ได้ ยังมาถือเป็นเราเป็นของเราได้อยู่ ไม่อายตัวเองมั่งเหรอ

นี่กลของกิเลสมันหลอกลวงคน มันหลอกถึงขนาดนี้และเคยหลอกมานานแล้ว เราจะรื้อถอนสิ่งหลอกลวงปิดบังความจริงทั้งหลายไว้นี้ ให้เปิดเผยออกมาด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ให้เห็นความจริงไปโดยลำดับลำดา ความหลอกลวงต้มตุ๋น ความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ จะค่อยหมดไป ถ้านำ**สวากขาตธรรม**ของพระพุทธเจ้าเข้าไปแยกแยะไปคลี่คลาย จะไม่พ้นจากหลักความจริงนี้ไปได้เลย

บรรดาพระสาวกทั้งหลายที่ท่านบรรลุถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์ ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ได้พิจารณาคลี่คลายภูเขาภูเรา อันหนาแน่นไปด้วยสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลาย แต่ถูกเสกสรรว่าเป็นของสวยของงาม แล้วยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจของกิเลสและผ่านไปด้วยกันทั้งสิ้น ถ้าไม่พิจารณาคลี่คลายผ่านนี้เสียก่อน จะพ้นไปไม่ได้ เพราะความยึดมั่นถือมั่นอยู่ที่นี่ ท่านจึงเรียกว่าอุปาทาน ไม่หลงเสียก่อนไม่ยึด เราจะถอดถอนความหลงให้เป็นความรู้ตามหลักความจริงขึ้นมา แล้วก็ปล่อยวางเองโดยไม่ต้องบังคับ เมื่อเห็นตามเป็นจริงแล้วไม่ว่าสิ่งใด ย่อมหายสงสัยทั้งภายนอกภายใน งานนี้เป็นงานสำคัญมากในชีวิตความมุ่งมั่นเพื่อความหลุดพ้นของพระ อย่าสนใจกับงานอื่นใด

ผมเป็นห่วงหมู่เพื่อนมากในเรื่องเกี่ยวกับงานต่าง ๆ ส่วนมากมักจะเถลไถลออกนอกลู่นอกทางของงานที่จำเป็น ไปเที่ยวลูบเที่ยวคลำในงานที่ไม่จำเป็นจนกลายเป็นเรื่อง

วุ่นวายขึ้นมา แล้วก็เป็นเครื่องสั่งสมกิเลสขึ้นมาโดยไม่รู้สึกตัว แล้วยังเถลไถลคิดไปอีกหลายแง่หลายทาง อันเป็นเครื่องสั่งสมกิเลสให้หนักมากเข้าไปอีก โดยหาว่าสร้างบารมีบ้าง หาว่าทำประโยชน์ให้โลกบ้าง

อันโลกนั้นน่ะ ประโยชน์ไหนที่จะดียิ่งกว่าการชำระจิตใจ การอบรมจิตใจให้มีความแน่นหนามั่นคง รู้ข้ออรรถข้อธรรมทั้งหลาย จนกลายเป็นรู้แจ้งแทงตลอด แล้วนำความจริงอันถูกต้องดีงามและร่มเย็นเป็นสุขภายในใจของตนนี้ไปสอนโลก อันไหนจะมีคุณค่ามีราคามีน้ำหนักมากกว่ากัน กับเรื่องภายนอกที่ทำลงไปนั้น ว่าเพื่อประโยชน์แก่โลก อะไรจะสำคัญเท่าใจที่ได้รับการอบรมด้วยดี การงานทุกแผนกก็ขึ้นอยู่กับใจซึ่งเป็นแรงงานและหัวหน้างาน ใจไม่ได้รับการอบรมบ้างเลยผลจะเป็นอย่างไร ให้คิดเอาก็รู้เอง

แม้แต่ทำประโยชน์ให้ตนยังไม่เห็นได้เรื่องได้ราว ยังจะคุยอวดว่าทำเพื่อประโยชน์แก่โลกแบบลม ๆ แล้ง ๆ ให้เขาหัวเราะเย้ยหยัน ไม่อายโลกบ้างหรือการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ อันเป็นที่นำมาแห่งความกังวลหม่นหมองทั้งตนและชาวบ้านให้นอนตาหลับไม่ได้ เพราะกวนกันไม่หยุด เหล่านี้จงพากันระมัดระวังจดจำให้ถึงใจเรื่องอย่างนี้ นี่เป็นข้าศึกต่องานแก้งานถอดถอนกิเลส จนกลายเป็นงานสั่งสมกิเลสขึ้นมาสำหรับผู้มุ่งความพ้นทุกข์จะไปไม่รอด มีแต่ความกังวลวุ่นวายกับอิฐกับปูนกับหินกับทรายกับเหล็กกับไม้ นานเข้าก็กลายเป็นศาสนาอิฐ ปูน หิน ทราย เหล็ก ไม้ ไปเสียหมดไม่ปรากฏศาสนธรรมอย่างแท้จริงหลงเหลืออยู่บ้างเลย ซึ่งเวลานี้กำลังคืบคลานเข้ามาตามวัดวาอาวาสสถานที่อยู่ต่าง ๆ

สิ่งเหล่านี้มีอยู่ในโลก เจริญหรือเสื่อมเราก็เห็นอยู่แล้ว นี่คือวัตถุ หิน ปูน ทรายเหล็ก ไม้ ไปที่ไหนก็ไม่อดไม่อยากขาดแคลนในโลกอันนี้ ถ้าเจริญก็เจริญกันมาแล้วเพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในโลกมานาน แม้จะไม่เสกสรรปั้นยอหรือปรุงแต่งขึ้นมาให้เป็นบ้านเป็นเรือนเป็นตึกเป็นห้างก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นของมีอยู่กับพื้นแผ่นดินนี้อยู่แล้ว ควรจะทำมนุษย์และพระเราให้มีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วยสิ่งเหล่านี้มานานแล้ว ไม่ควรจะได้มาดัดแปลงแต่งจิตใจของตนให้มีอะไรที่ยิ่งกว่านั้นต่อไปอีก เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่อง

ส่งเสริมให้เป็นของวิเศษวิโสได้แล้ว นี่ไม่เห็นเจริญรุ่งเรืองที่ตรงไหน วัตถุเจริญมากเพียงไร จิตใจยิ่งนับวันแห้งแล้งความสงบสุขมากขึ้นจนน่าใจหายเวลานี้ จึงอย่าพากันตื่นในสิ่งที่ไม่ควรตื่น เพราะเรามิใช่กระต่ายตื่นตูมนี่

พระพุทธเจ้านำพระศาสนาออกมาสั่งสอนโลก ไม่ได้นำเป็นอิฐ เป็นปูน เป็นหิน เป็นทราย เป็นไม้ เป็นเหล็ก ออกมาสั่งสอนโลก โลกเขาไม่ได้กราบพระพุทธเจ้าด้วยพระองค์เก่งกล้าสามารถในเรื่องผลิตหรือเป็นช่างก่อสร้างในเรื่องอิฐ เรื่องปูน เรื่องหิน เรื่องทราย เรื่องเหล็ก เรื่องไม้ เรื่องวัตถุ เครื่องก่อสร้างเหล่านั้นนี่

คำว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** เขากราบไหว้ดวงพระทัยที่บริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้นเป็นธรรมแท่งเดียวกัน กับพระทัยที่บริสุทธิ์ต่างหาก **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** เขากราบไหว้ความสว่างกระจ่างแจ้งแห่งพระธรรมที่เต็มอยู่ในพระทัยของพระพุทธเจ้าต่างหาก **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เขากราบพระสาวกทั้งหลายที่ใจของท่านบริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้น อันเป็นของวิเศษไม่มีอยู่ในแดนสมมุตินี้แม้น้อย ซึ่งไม่อาจเทียบเคียงความบริสุทธิ์วิเศษนั้นได้เลย เขากราบท่าน ธรรมของท่าน ดวงธรรมของท่านที่บริสุทธิ์นั้นต่างหาก เขาไม่ได้มากราบอิฐ กราบปูน กราบหิน กราบทราย กราบเหล็กหลา อะไรเหล่านี้ซึ่งเป็นของมีอยู่กับโลก

ทั้งนี้เราไม่ได้ปฏิเสธว่าไม่ให้ทำ แต่ให้ทราบว่าปัจจัยสี่นั้นคืออะไร ปัจจัยแปลว่าอะไร แปลว่าเครื่องอุดหนุน เครื่องบำรุงเยียวยาพอให้ชีวิตร่างกายเป็นไปได้ และอนุเคราะห์พรหมจรรย์ให้เจริญด้วยธรรมภายในใจ ปัจจัยนั้นมีอะไรบ้าง เป็นของวิเศษแล้วเหรอ ฟังว่าปัจจัย ๆ เป็นแต่เพียงเครื่องอุดหนุนพอให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น

จีวร เครื่องนุ่งห่ม ก็พอได้อาศัยปกปิดสกลกาย กันร้อนกันหนาวเหลือบยุงต่าง ๆ ให้เป็นไปวันหนึ่ง ๆ ไม่ถือว่าเป็นของจำเป็นและวิเศษเกินความจำเป็นของมัน การมาบวชในศาสนามาปฏิบัติธรรม ก็ไม่ได้ถือว่าจีวรเป็นของวิเศษยิ่งกว่าอรรถกว่าธรรม ซึ่งเป็นแดนมุ่งหมายของการบวชและการปฏิบัติธรรม

บิณฑบาต ก็พอยังอัตภาพให้เป็นไป นี่คือปัจจัยเครื่องอาศัยแต่ละอย่าง ๆ อาหารการบริโภคพอยังชีวิตอัตภาพให้เป็นไปในวันหนึ่ง เพื่อการบำเพ็ญสมณธรรมให้ถึงแดนแห่งความหลุดพ้น ซึ่งเป็นธรรมวิเศษ ยังผู้บรรลุให้ถึงความวิเศษเท่านั้น ไม่ฉันเพื่อบำรุงร่างกายให้สวยงามเปล่งปลั่ง ด้วยรสอันเอร็ดอร่อยแห่งอาหารคาวหวานแต่อย่างใด ฉันพอพยุงชีวิตร่างกายไว้เพื่อความเพียร จึงเรียกว่าปัจจัยสิ่งอาศัยของสมณะ

เสนาสนะ ที่อยู่ที่อาศัย เช่น กระต๊อบ กุฎี เป็นต้น นี้ก็เป็นปัจจัยสิ่งอาศัยเพื่อบังลมกันแดดกันฝนแต่ละอย่างเท่านั้น ไม่ถือเป็นสำคัญยิ่งกว่าธรรมแดนหลุดพ้น

คิลานเภสัช ยาแก้โรคแก้ภัย ก็เพียงเป็นปัจจัยเครื่องกำจัดปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บซึ่งเกิดมีขึ้นในร่างกาย เพื่อบรรเทาหรือแก้ไขกันไปตามสมควรแก่เหตุที่พอเป็นไปได้เท่านั้น ไม่ถึงกับต้องเป็นกังวลในหยูกยาจนเกินไป เพราะความกลัวตายมีมากกว่าความหวังพ้นทุกข์

ไม่ถือปัจจัยทั้งสี่นี้เป็นของวิเศษวิโสจนลืมธรรม เราเป็นนักปฏิบัติเหตุใดจึงมาถือสิ่งเหล่านี้ ว่าเป็นของจำเป็นและวิเศษวิโสไปเสียหมด ยิ่งกว่าแดนแห่งความพ้นทุกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ มันขัดกันมากน้อยเพียงไร พากันพิจารณาให้ถึงใจ ปัจจัยสี่นี้เราเป็นมนุษย์มาจากบ้านจากเรือน แต่สัตว์เขาก็ยังมีรวงมีรัง พระมาจากมนุษย์มาจากคนก็ย่อมมีที่อยู่ที่อาศัยเป็นธรรมดาเช่นสัตว์และมนุษย์ทั่วไป จึงเรียกว่าปัจจัยพอได้อาศัยเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเนื้อเป็นหนังเป็นชิ้นเป็นอัน เป็นของวิเศษวิโสไปเสีย พอจะตั้งหน้าตั้งตาฮึกเหิมกันจนลืมเนื้อลืมตัวลืมอรรถลืมธรรม ลืมการแก้กิเลส ลืมงานของตนในการแก้กิเลส เพื่อความหลุดพ้นเพื่อความประเสริฐไปเสียหมด นี่มันก้าวก่ายหลักธรรมของพระพุทธเจ้าขนาดไหน จงพากันพิจารณาให้ดีอย่านอนใจ

นี่เป็นห่วงหมู่เพื่อนมาก จึงย้ำแล้วย้ำเล่าอยู่อย่างนั้น เพราะเล็งเห็นจุดนี้เป็นจุดสำคัญที่พากันยุ่งไม่เข้าเรื่องเข้าราวทั่วดินแดน ราวกับมรรคผลนิพพานอยู่ตรงนั้น แต่จุดสำคัญที่จะให้วิเศษวิโสภายในจิตใจ มีความร่มเย็น มีความสงบ มีความผ่องใส

มีความสง่างามภายในตน จนถึงความสว่างกระจ่างแจ้งแทงทะลุกิเลสไม่มีเหลือ เพราะอำนาจแห่งความเพียร คือการเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา เหล่านี้เป็นความบกพร่อง เหล่านี้เป็นความไม่สนใจ แล้วเราจะหาแดนพ้นทุกข์มาจากที่ไหน เมื่อจุดแห่งความวิเศษที่ควรดำเนินมีขวางหน้าอยู่ แต่ไม่มีใครสนใจใฝ่ฝัน

งานนี้เป็นงานเพื่อความวิเศษจริง ๆ งานปราบปรามสิ่งที่เลวร้ายทั้งหลายให้หมดสิ้นไปด้วยความเพียร และถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์จริง ๆ ดังพระพุทธเจ้าพระสงฆ์สาวกท่านเป็นไปแล้ว จงถือเป็นข้อหนักแน่นประจำใจ อย่าไปสนใจอะไรกับสิ่งภายนอกมากนัก นี่เพียงได้อาศัยเรียกว่าปัจจัย ๆ เท่านั้น ให้เข้าใจ ไม่ใช่เป็นของวิเศษ ส่วนของวิเศษดังที่กล่าวมานี้ ให้พากันตั้งหน้าตั้งตาขวนขวายด้วยความพากเพียรจริง ๆ

เอ้า หนักก็หนัก กิเลสมันเหยียบย่ำทำลายเรามาหนักขนาดไหน กี่ภพกี่ชาติถึงขนาดล้มหายตายจากกันไปอยู่ตลอดเวลาในภพชาตินั้น ๆ เกิดมาก็ทุกข์ลำบากลำบนแสนสาหัสก่อนที่จะเกิดมาแต่ละภพละชาติ การทรงตัวอยู่ในภพชาตินั้น ๆ ก็ได้รับความทุกข์ความลำบาก เพราะอำนาจของกิเลสเป็นสาเหตุเป็นตัวบงการทั้งนั้น การตายก็ได้รับความทุกข์ความทรมาน จนถึงวาระสิ้นสุดกันในความสืบต่อของธาตุของขันธ์จึงตายไป แต่เชื้อภายในใจยังมีอยู่ พอตายที่นี่ก็ไปเกิดที่นั่น ตายที่นั่นก็ไปเกิดที่นี่ สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เพราะอำนาจแห่งกุศลและอกุศลที่เคลือบแฝงกันไป เป็นมาอย่างนี้ตลอดกาล

เราสงสัยอะไรเรื่องภพเรื่องชาติเรื่องการเกิดแก่เจ็บตาย มันจะวิเศษวิโสอะไรไปยิ่งกว่าความเกิดก็เป็นทุกข์ แก่ก็เป็นทุกข์ ชราก็เป็นทุกข์ ตายก็เป็นทุกข์เท่านั้น มีอะไรประจำความเกิดเราจึงไม่ตื่นเต้นหรือไม่ตกใจ ไม่หวาดเสียว ไม่หวาดกลัวพิษภัยเหล่านี้ที่บีบบังคับขยี้ขยำเรามาทุกภพทุกชาติ ซึ่งน่าจะเกิดความหวาดเสียว เกิดความเข็ดหลาบแล้วประกอบความพากเพียรให้เน้นหนักลงไปทุกวันทุกเวลา ด้วยความเห็นภัยในสิ่งเหล่านั้น และด้วยความเห็นคุณในความหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านั้นด้วยความพากเพียรเท่านี้ทำไมเราจะทำไม่ได้ หนักขนาดไหนมันไม่เลยตายนี่

เราเกิดแก่เจ็บตายในโลกมานี้หนักขนาดไหน การเกิดแก่เจ็บตายไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องทุกข์ทั้งนั้น ไม่ปรากฏว่าเป็นความสุขเลย เวลาประกอบความพากเพียรเท่านี้ ทำไมจะเห็นว่าเป็นความทุกข์เป็นความลำบาก เราจะหาแดนพ้นทุกข์ได้ที่ตรงไหน จุดใดเป็นจุดที่เราจะเกิดความอบอุ่นมั่นใจ ถ้าไม่เกิดขึ้นจากความเพียรความพยายาม หนักก็เอาเบาก็สู้ เป็นก็สู้ตายก็สู้ไม่ถอยหลัง ตายเอาดาบหน้านี้เท่านั้น ทำแบบนี้แลคือลูกศิษย์ตถาคต ให้ถือกิจนี้เป็นสำคัญ นี่แหละแดนแห่งความพ้นทุกข์อยู่ที่ตรงนี้

พิจารณาลงไป สติปัญญามีได้ด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเป็นผู้สนใจใคร่ต่อการพิจารณาตามอุบายวิธีที่ครูบาอาจารย์สั่งสอนมาแล้ว อย่าถอยหลัง ต้องเป็นนักต่อสู้เสมอ กิเลสชอบที่สุดกับคนอ่อนแอคนขี้เกียจขี้คร้าน ชอบกับสัตว์ประเภทนี้เพราะได้อยู่บนหัวสัตว์ประเภทนี้ แต่ไม่ชอบผู้ที่ฝ่าฝืนกิเลส เพราะความฝ่าฝืนนั้นเป็นเรื่องของธรรม เป็นข้าศึกต่อกิเลส กิเลสจึงไม่ชอบ

สิ่งใดที่กิเลสไม่ชอบ เรามักจะไม่ชอบด้วย นั่น ถ้าสิ่งใดกิเลสชอบเราก็ชอบตามมัน นี่จะเรียกว่าเราทวนกระแสกิเลสได้อย่างไร ก็เรียกกว่าเราหมอบราบให้กิเลสทุกอิริยาบถทุกอาการที่เคลื่อนไหวละซิ แล้วจะหาทางพ้นทุกข์ได้ที่ไหน เมื่อไม่มีการต่อสู้ไม่มีการต้านทาน ไม่มีการฝ่าฝืนกันบ้างพอเป็นเครื่องหมายแห่งธรรม พอเป็นเครื่องหมายแห่งความเพียร พอเป็นเครื่องหมายของนักรบ เราจะหวังแดนแห่งความพ้นทุกข์ได้ที่ไหน ต้องพิจารณาต้องบวกลบคูณหารให้ตัวเอง

อยู่วันหนึ่ง ๆ เสียเวล่ำเวลาไปเปล่า ๆ ทำไม สติปัญญาซึ่งเป็นของมีอยู่ควรจะคิดค้นขึ้นมาได้ทำไมไม่คิดไม่ค้น ปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายนอนจมอยู่ในปลักสมควรแล้วเหรอกับเราเป็นนักปฏิบัติว่ามากำจัดกิเลส กลายเป็นกิเลสกำจัดเราอยู่ตลอดเวลา มันเข้ากันได้หรือกับหลักธรรมของพระพุทธเจ้า จงนำมาคิดมาค้นมาเทียบเคียงให้เข้าใจ ตัดสินใจลงโดยถูกต้องตามหลักธรรม กิเลสจะค่อยหมอบราบลงโดยลำดับ ๆ ไม่มีอะไรที่จะเหนือกิเลสไปได้นอกจากธรรม จงพากันตั้งอกตั้งใจผลิตสติธรรมปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรมขึ้นให้เต็มภูมิ ปราบกิเลสให้เรียบราบลงไป

การพิจารณาทางด้านปัญญาไม่มีขอบเขต เป็นแต่เพียงอธิบายให้ฟังเป็นกลาง ๆ แล้วแต่อุบายของแต่ละราย ๆ จะนำไปพิจารณาแยกแยะเอาเอง พลิกหน้าพลิกหลังย้อนหน้าย้อนหลังพิจารณาหลายตลบทบทวน หากเกิดอุบายอันใดอันหนึ่งขึ้นมา เวลาจะทำความสงบก็ให้จริงจังกับความสงบ เวลาจะพิจารณาทางด้านปัญญาก็ให้จริงจังกับด้านปัญญาจริง ๆ อย่าทำเหลาะ ๆ แหละ ๆ เหลว ๆ ไหล ๆ ใช้ไม่ได้ ผิดกับทางของผู้ที่จะรื้อถอนตนออกจากทุกข์ในวัฏสงสารด้วยความเพียร

ความเพียรคือความมีสติเป็นสำคัญ คำว่าสตินี้ปล่อยวางไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นงานประเภทใด ภายนอกภายใน สติเป็นสิ่งสำคัญมาก ยิ่งเกี่ยวกับจิตตภาวนาด้วยแล้วไม่ว่าจะเป็นสมถะไม่ว่าจะเป็นวิปัสสนา สติเป็นธรรมสำคัญมาก เราเห็นคุณค่าของสติเต็มหัวใจ จึงได้นำมาอธิบายให้หมู่เพื่อนฟังอย่างไม่สะทกสะท้าน เพราะได้เคยปฏิบัติมาแล้ว ขาดสติล้มลุกคลุกคลานก็เคยเป็นมาแล้ว ตั้งสติอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งไม่มีเวลาเผลอ และไม่ได้คิดว่าตนได้ตั้งสติ แต่กลายเป็นสติอยู่ตลอดเวลานับแต่ขณะที่ตื่นนอนจนถึงเวลาหลับ จนไม่อาจจะจับได้ว่าตั้งแต่ขณะตื่นนอนขึ้นมาจนถึงบัดนี้ที่ยังไม่หลับเราได้เผลอตรงไหนบ้างไม่มีเลย อย่างนี้ก็ได้เป็นมาแล้ว

ทำไมจึงเป็นได้อย่างนั้น เวลาล้มลุกคลุกคลานมันก็เป็นของมันอย่างนั้น เมื่ออาศัยการฝึกฝนอบรมอยู่โดยสม่ำเสมอ ด้วยความเข้มแข็งในความพากเพียร เพราะความมุ่งมั่นเป็นเครื่องฉุดเครื่องลากไป สติก็มีความแก่กล้าสามารถขึ้นมา จนถึงขนาดว่าหาช่องว่างไม่ได้ ว่าสติได้ขาดไปตรงนั้นตรงนี้

นี่จึงได้เชื่อในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่กล่าวไว้ในครั้งพุทธกาล แล้วติดมาตามตำรับตำราจนกระทั่งปัจจุบันนี้ว่า มหาสติ-มหาปัญญา หมายความว่าอย่างไร การอ่านการเรียนการจดจำมานี้ไม่ใช่ความจริง การประสบพบเห็นด้วยความพากเพียรของตนจริง ๆ ทางภาคปฏิบัตินั้นเรียกว่าความจริง เพียงความจำเท่านั้นต้องคาดต้องหมายไปต่าง ๆ นานา แต่หาความจริงที่ลงใจไม่ได้ แต่ความจริงเข้าถึงไหน หายสงสัยไปโดยลำดับ ๆ จนถึงขั้นมหาสติ-มหาปัญญาจริง ๆ ก็หมดปัญหาโดยประการทั้งปวงไปเลย

เป็นอย่างไร มหาสติ–มหาปัญญา ก็เป็นดังที่รู้ ๆ อยู่นี้แล ไม่เผลอไผลไปไหน ตั้งไม่ตั้งก็รู้รอบตัวอยู่อย่างนั้น จะให้สงสัยไปเที่ยวลูบเที่ยวคลำที่ไหนกันอีก ติดแนบกันอยู่ตลอดเวลาเป็นสติปัญญาอัตโนมัติ หมุนตัวเป็นเกลียวไปด้วยหลักธรรมชาติของตน เพราะกิเลสประเภทต่าง ๆ เป็นเชื้อที่จะให้สติปัญญาลุกลามตามติดไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงกิเลสสิ้นสุดมุดตัวลงไป สติปัญญาก็ตามติดลงไป ถึงขั้น **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** แตกกระจายไปจากใจหมดแล้ว นั้นแลคำว่า มหาสติ–มหาปัญญาก็หมดหน้าที่ไปโดยไม่ต้องบังคับ

เพราะเหตุใดจึงหมดหน้าที่ เพราะคำว่า มหาสติ–มหาปัญญา นั้นก็เป็นสมมุติเช่นเดียวกับกิเลส กิเลสละเอียดสติปัญญาก็ละเอียด เพราะเป็นเครื่องต่อสู้กัน เป็นเครื่องฟาดฟันหั่นแหลก เป็นคู่ปรับกัน พอกิเลสสมมุติอันเป็นฝ่ายผูกมัดสิ้นสุดลงไป ฝ่ายแก้ก็สิ้นสุดลงไปด้วยกัน และทราบชัดภายในตนเอง นั่นท่านเรียกว่าความจริงเต็มภูมิ

มหาสติ–มหาปัญญา เมื่อยุติลงแล้วไปอยู่ที่ไหน ก็เมื่อมหาสติมหาปัญญาเกิดเล่าเกิดที่ไหนก็ดับลงไปที่นั่นนั่นแล จะหลงอะไรกันอีกจึงต้องถาม เหมือนเครื่องมือทำงานชนิดต่าง ๆ นั่นแล เมื่องานสำเร็จลงไปแล้ว เครื่องมือก็หมดหน้าที่เก็บรักษากันไปเอง เจ้าของเป็นผู้ปล่อยเองวางเองเพราะงานนั้นสำเร็จเสร็จสิ้นลงแล้ว **วิมุตติญาณทัสสนะ** ความรู้แจ้งในวิมุตติก็รู้แจ้งอยู่กับตัวเองคือวิมุตติหลุดพ้น เวลาต้องการจะคิดค้นพินิจพิจารณาอรรถธรรมแง่ต่าง ๆ แต่ละขั้นละตอนก็คิดได้ตามธรรมดา แล้วก็ดับไป ๆ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสมมุติด้วยกัน

ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ที่เรียกว่ารู้แท้รู้จริง นั้นเป็นอันหนึ่งต่างหากจากอาการทั้งหลายเหล่านี้ เพราะฉะนั้น ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค จึงเป็นเพียงสมมุติด้วยกัน ทั้งฝ่ายผูกฝ่ายมัด ทั้งฝ่ายแก้ฝ่ายถอดถอน ธรรมชาติที่บริสุทธิ์อย่างแท้จริงนั้นไม่ใช่สัจธรรมทั้งสี่ ทุกข์ให้กำหนดรู้ เป็นกิริยาอันหนึ่ง สมุทัย แดนผลิตทุกข์ก็เป็นอาการอันหนึ่ง นิโรธความดับสมุทัยและทุกข์ก็เป็นกิริยาอันหนึ่ง มรรคมีสติปัญญาเป็นต้นเครื่องดับสมุทัยและทุกข์ก็เป็นกิริยาอันหนึ่ง แต่ละอย่าง ๆ เป็นสมมุติ

ผู้ที่รู้ว่าทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทำงานเสร็จสิ้นลงไปแล้วคืออะไร นั่นไม่ใช่สัจธรรมแต่เป็นวิมุตติธรรม ธรรมนอกสมมุติ ฉะนั้นจงพากันปฏิบัติให้เห็นจริงอย่างนั้นแล้วจะสงสัยไปไหน พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้อย่างไร สงสัยอะไร พระสาวกท่านบรรลุธรรมหรือตรัสรู้ธรรมท่านตรัสรู้อย่างไร สงสัยอะไร ท่านฆ่ากิเลสตาย ท่านฆ่าแบบไหน ท่านฆ่าด้วยอะไร สงสัยอะไร เพราะเราก็ทำอย่างนั้นรู้อย่างนั้นเห็นอย่างนั้นอยู่แล้ว เป็นความจริงเสมอกันแล้วสงสัยท่านหาอะไร นั่นจึงเรียกว่าความจริงเต็มสัดเต็มส่วน ความบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้ากับของสาวก กับธรรมชาติที่เรารู้ ๆ เห็น ๆ อยู่เต็มหัวใจนี้ผิดกันอย่างไร สงสัยอะไร นั่นจึงเรียกว่ารู้จริงเห็นจริง เมื่อทำจริง ๆ ย่อมรู้จริงเห็นจริงไม่เป็นอื่น

ขอให้ทุก ๆ ท่าน ตั้งอกตั้งใจฟาดฟันหั่นแหลกลงไปอย่าเสียดายชีวิต อย่างไรก็ต้องตาย ก่อนตายให้ได้ฟาดฟันหั่นแหลกกิเลสให้ได้ชัยชนะเสียก่อน ร่างมันจะไปเมื่อไร พญามัจจุราชอันเป็นเสนาใหญ่จะมาเอาร่างกายนี้ไป ให้มันได้แต่กากเมืองไป ตัวจริงสมบัติอันล้นค่าถอนตัวออกมาแล้ว ได้แต่กากเมืองไปเท่านั้น ความพิไรรำพันอาลัยเสียดายไม่มี เพราะรู้แจ้งเห็นจริงเต็มภูมิจิตภูมิธรรมแล้วตั้งแต่ยังไม่ตาย นั่นนักปฏิบัติเราจึงน่าชมเชยว่าเป็นคนฉลาด ศาสดาเป็นครูสอนในวิชานักรบ อยู่จบพรหมจรรย์อย่างสง่างามเป็น **สังฆโสภณา**

นี่พูดเรื่องงานอันจำเป็นของสมณะเรา คือ เดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาหาความสงบทางจิตใจ หาความสว่างกระจ่างแจ้งด้วยสติปัญญาภายในจิตใจ ประจำเพศของผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร ไม่ลดละปล่อยวาง จนผลงานสำเร็จเต็มหัวใจแล้ว การทำประโยชน์ให้โลกนั้นจะไม่มีผู้ใดที่ทำได้มาก ยิ่งกว่าผู้รู้แจ้งเห็นจริงเป็นผู้ทำผู้สงเคราะห์ เพราะไม่ใช่ทางไหลมาแห่งความเสียหาย นอกจากเป็นที่ไหลมาแห่งประโยชน์มหาศาลโดยถ่ายเดียว

อันการทำในลักษณะขายก่อนซื้อ สุกก่อนห่าม สำหรับวงปฏิบัติเราอย่าพากันคิดดำริทำ จะไม่เกิดประโยชน์ดังที่หมายเท่าที่ควร อย่างน้อยพาให้เนิ่นช้าต่อการปฏิบัติเพื่อมรรคผลของตน มากกว่านั้นก็พาให้เสียได้ ทำให้เสื่อมทางจิตใจที่มีอยู่แล้ว และไม่อาจ

คืบหน้าในธรรมขั้นสูงขึ้นไป เพราะเป็นภาระในการอบรมสั่งสอนผู้อื่น ยิ่งกว่าการอบรมสั่งสอนตัวเอง สุดท้ายก็ก้าวไม่ออก นอกจากนั้นก็ไม่สนใจจะก้าว เพราะใจท้อถอย ใจหมดกำลังที่จะปฏิบัติ จิตเสื่อมธรรมเสื่อม กิเลสเจริญทุกข์ก้าวหน้า นั่นคือผลของความสุกก่อนห่าม ขายก่อนซื้อ

การที่นิยมกันว่าการทำอย่างนี้อย่างนั้นเป็นการช่วยโลก การก่อนั้นสร้างนี้การไปช่วยแนะนำสั่งสอนคนนั้นคนนี้เป็นการช่วยโลกนั้น ไม่ปฏิเสธว่าได้ผลโดยถ่ายเดียว แต่การมีเหตุผลในการสอนตนและสอนคนอื่นนั้นเป็นความรอบคอบ การทำไปโดยที่เราไม่สนใจจะสร้างหัวใจเราให้ดีหรือวิเศษวิโสขึ้นมา โดยที่เราไม่สนใจที่จะสั่งสอนตัวของเราให้เป็นพระดีจิตใจดีขึ้นมา แล้วจะไปสอนคนอื่นให้ดิบให้ดีให้วิเศษวิโสได้อย่างไร

ฉะนั้นจึงขอให้ทำใจของตนให้ดีเถอะ ทำจิตใจของตนให้มีหลักมีแหล่งหรือถึงขั้นเต็มภูมิแล้ว การทำประโยชน์ให้โลกจะเป็นประโยชน์มหาศาล โดยไม่เสี่ยงต่อความเสียหายใด ๆ ที่จะตามมาสู่ตนและผู้อื่น

ไม่มีผู้ใดจะทำประโยชน์ให้แก่โลกได้ ยิ่งกว่าผู้มีจิตกระจ่างแจ้งด้วยอรรถด้วยธรรม เต็มไปด้วยมรรคด้วยผล เต็มไปด้วยมหาสมบัตินี้เลย มหาสมบัตินี้แลนำไปแจกสัตว์โลกได้รับความร่มเย็นตลอดมา ดังพระพุทธเจ้าประทานแก่สัตว์โลกจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ธรรมสอนโลกออกมาจากไหน ถ้าไม่ออกมาจากพระทัยที่บริสุทธิ์หมดจดของพระพุทธเจ้า จงพิจารณาให้ดี เอาให้จริงให้จัง

อย่าหลงไหลไปตามเรื่องโลกสมมุตินิยม พระพุทธเจ้าไม่พาหลง ทรงสอนให้รู้ทุกแง่ทุกมุม บรรดากลมายาร้อยสันพันคมของกิเลสตัณหาภายในหัวใจเรา เอาให้รู้กลมายาของกิเลสในจิตใจ จึงชื่อว่าเป็นผู้ฉลาด ฉลาดใดก็ตามถ้าไม่ฉลาดในกลมายาของกิเลสที่มีอยู่ภายในจิตนี้ ไม่เรียกว่าฉลาด ถ้าฉลาดตรงนี้แล้วอยู่ไหนก็ฉลาด ไม่มีใครมีอะไรมาเสกสรรก็พอตัว ใครชมเชยสรรเสริญติฉินนินทาก็พอตัว ไม่เอื้อมไม่จับไม่ลูบไม่คลำ ไม่คว้าโน้นคว้านี้ เพราะพอตัวแล้วด้วยความฉลาดแหลมคม พอตัวแล้ว

ด้วยความสมบูรณ์พูนผลในมรรคในผลมีเต็มอยู่ภายในใจนี้แล้ว ด้วยการประพฤติปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจังตามทางศาสดา

เราเป็นลูกศิษย์ตถาคตไม่ใช่จะมาแสดงความอ่อนแอ มาสั่งสมความอ่อนแอท้อแท้ กลัวกิเลสตัณหาอาสวะหมอบยอมกิเลสอาสวะ ทั้งที่รู้พิษของกิเลสตามหลักธรรมอยู่แล้ว...ไม่ถูก ต้องเอาให้จริงให้จัง หนักเบาก็เป็นเรื่องของเราจะต้องเป็นผู้ต่อสู้และรับเอง กิเลสตัวไหนมันพาให้หนักและหนักอยู่ที่ไหนเวลานี้ ถ้าไม่ใช่กิเลสทุก ๆ ตัวเป็นภัยครอบอยู่ในหัวใจนี้ จงแก้กันลงตรงนี้ มันจะหนักขนาดไหน ทีแบกกิเลสทำไมไม่หนัก จะสลัดกิเลสออกจากหัวใจด้วยความเพียร ทำไมว่าหนัก ทำไมไปสำคัญผิด นี่คือเรื่องกิเลสหลอกเราย้ำเข้าไปอีก รู้กันหรือยัง ให้รู้เสียว่ากิเลสมันหลอกอย่างนี้หลอกคนน่ะ จงเอาให้จริงให้จัง เราเป็นนักปฏิบัติไม่ถอยหลังจะเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ขึ้นมาที่ใจเราเอง

การพิจารณาทางด้านปัญญา เอาให้จริงให้จัง พิจารณาข้างนอกข้างในเทียบเคียงกันได้ทุกสัดทุกส่วน รูปกายเป็นของสำคัญมากสำหรับจิตขั้นหยาบ ต้องพิจารณาคลี่คลายจนรู้แจ้งเห็นจริงในรูปด้วยปัญญา ส่วนเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเครื่องมือแก้และถอดถอนคือสติปัญญาจะมาเอง พอเหมาะพอสมกับนามธรรมเหล่านี้จนกระทั่งถึงกิเลสที่รวมตัวอยู่ภายในจิต สติปัญญาขั้นนั้นก็จะมีมาพร้อม ๆ กันจนกระทั่งกิเลสหลุดลอยไปหมดไม่มีเหลือภายในใจเลย นั้นแลเป็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ นั้นแลผลที่ต้องการ นั้นแลผลอันประเสริฐ ที่เรามุ่งหวังหรือมุ่งมั่นอยู่ตลอดเวลา จะเห็นมหาสมบัติอันล้นค่าอยู่ภายในใจ แล้วปล่อยวางโลกามิสโดยประการทั้งปวงไม่สงสัยในสิ่งใดบรรดาโลกสมมุติ เมื่อได้เห็นธรรมชาติอันประเสริฐภายในใจนี้แล้วขอให้พากันตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติเต็มสติปัญญาความสามารถทุกด้านที่มีอยู่

อย่าสนใจอย่าเข้าใจว่าสิ่งใดดีในโลกธาตุนี้ นอกจากดวงธรรม คือความพ้นทุกข์นี้เท่านั้นเป็นของวิเศษ ให้ขะมักเขม้นเข่นฆ่าลงที่ตรงนี้ พระพุทธเจ้าประเสริฐที่ตรงนี้ประเสริฐด้วยความเพียรแก้สิ่งที่หยาบโลนทั้งหลายภายในจิตใจนี้ออกแล้ว กลายเป็น

ผู้ประเสริฐขึ้นมา ประเสริฐด้วยงานดังที่กล่าวมา จงยึดเป็นหลักจิตหลักใจ ยึดเป็นหลักเป็นหลักตายกับที่ตรงนี้ จะเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ขึ้นมาในวันหนึ่งโดยไม่ต้องสงสัย

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร เอาละแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

๑๕. กิเลสเป็นภัย

ผมน่ะเป็นห่วงใยหมู่เพื่อนเต็มหัวใจ ไม่ได้ห่วงธรรมดาเหมือนที่โลกห่วงกัน จิตผมไม่เป็นอย่างนั้น รับแล้วรับถึงเป็นถึงตายทุกอย่าง การอบรมสั่งสอนในด้านใดที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์ เป็นอุบายวิธีการแก้สิ่งไม่ดีทั้งหลายในจิตใจของผู้มาอาศัยอยู่ด้วย เราทุ่มเทลงเต็มกำลังความสามารถทุกแง่ทุกมุม เราไม่ได้ทำเล่น ๆ ทำจริงทำจังสั่งสอนจริง ๆ เพราะกิเลสมีหลายประเภทที่ควรแก้และถอดถอน ประเภทที่รุนแรงทำให้จิตหวั่นไหวอยู่ตลอดเวลาก็มี ประเภทที่หมักหมมอยู่ลึก ๆ ก็มี ประเภทที่แสดงอย่างออกหน้าออกตาเห็นได้อย่างชัดเจน จนถึงทำให้จิตให้กายไหวไปตามก็มี

ผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นนักบวชมุ่งต่ออรรถต่อธรรมด้วยการแก้กิเลสอยู่แล้ว จึงไม่ควรเห็นกิเลสประเภทต่าง ๆ ว่าเป็นของไม่สำคัญ พอที่จะนอนใจ ไม่คิดอ่านเรื่องสติปัญญาที่จะนำมาแก้สิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นภัยต่อตนมาแต่กาลไหน ๆ อยู่แล้ว

ในพระโอวาทของพระพุทธเจ้า เท่าที่นับได้พอประมาณ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พระองค์ไม่เคยแสดงว่ากิเลสตัวใดไม่เป็นภัยต่อจิตใจของสัตว์โลกเลย เป็นภัยทั้งนั้น เป็นแต่เพียงหนักเบาต่างกัน สิ่งที่เป็นภัยถึงจะหนักเบาต่างกันก็ตาม ก็คือความเป็นภัย

ต่อเราอยู่นั่นแล เสี้ยนปักหนามปัก ถูกหอกแหลนหลาวต่าง ๆ มีความเจ็บปวดทนทุกข์ทรมานไปตามลำดับลำดาของสิ่งนั้น ๆ ที่มีพิษภัยต่างกัน แล้วใครจะกล้านำสิ่งนั้นมาทิ่มแทงตนเอง แม้แต่เสี้ยนแต่หนามเล็ก ๆ ก็ทราบแล้วว่าทำความเจ็บปวดได้ตามกำลังของมัน กิเลสประเภทต่าง ๆ ที่ฝังจมอยู่ภายในก็มีหลายประเภท ก็ล้วนแต่นำความทุกข์ทรมานใจเราได้มากน้อยตามส่วนของมันเช่นเดียวกัน

ผู้ปฏิบัติจึงควรสำเหนียกศึกษา ใคร่ครวญจากโอวาทครูบาอาจารย์สั่งสอนและสังเกตพิจารณาความเคลื่อนไหวของจิต ที่เป็นมาเพราะอำนาจของกิเลสผลักดันออกทุกระยะ ๆ ผู้ปฏิบัติเพื่อจะแก้พิษภัยออกจากใจ ไม่ใช่มานอนอยู่เฉย ๆ จึงเป็นผู้ควรคิดคำนึง เพราะเพศนี้เป็นเครื่องประกาศให้โลกและตัวเองทราบว่า เป็นเพศของนักบวชเพียงมาเป็นนักบวชและรับทราบว่าตนเป็นนักบวชเท่านั้น กิเลสก็ยังไม่หลุดลอยไปเพราะกิเลสมิได้บวชด้วยใครทั้งสิ้น ต้องได้ทำหน้าที่แก้กิเลสประเภทต่าง ๆ ตามหน้าที่และเพศของตนอีกด้วย

เพราะฉะนั้นเพศของนักบวช จึงมีแต่การฆ่ากิเลสโดยถ่ายเดียว ไม่มีคำว่าสั่งสมกิเลส จะเป็นกิเลสประเภทใด ต้องชำระสะสางออกให้หมด ด้วยความพากเพียรเต็มสติกำลังความสามารถ จึงถูกต้องตามเพศ ตามหน้าที่และเจตนาของการบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา อันเป็นสถาบันแก้กิเลสโดยถ่ายเดียว และถูกต้องตามนโยบายแห่งธรรมที่สอนไว้แล้ว ทั้งถูกตามพระประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนสัตว์โลกเพื่อแก้กิเลสตัณหาทุกประเภท

หากขัดต่อพระโอวาทที่ทรงแสดงไว้แล้วแม้แต่น้อย นั่นแหละพิษภัยต้องเกิดขึ้นตรงนั้น การขัดแย้งธรรมและขัดแย้งวินัยในแง่ใดก็ตามไม่ใช่ของดี ต้องเป็นข้าศึกต่อธรรมต่อวินัย และเป็นข้าศึกต่อตัวเองซึ่งไม่ใช่ของดี พระพุทธเจ้าไม่ได้มารับโทษรับคุณอะไรจากพวกเรา เพราะพระองค์พร้อมทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ส่วนพวกเราที่มีกิเลสมักจะสั่งสมได้ทั้งความชั่วและความดี จึงควรสำเหนียกตนอยู่เสมอ รู้สึกตัวอยู่เสมอว่าจะชำระสิ่งไม่ดีทั้งหลายด้วยหลักธรรมอันเป็นเครื่องชำระซักฟอก เพื่อความเป็นคนดีพระดีมีหลักเกณฑ์ภายในใจ

อย่ามองสิ่งอื่นใดหรือเรื่องใด ให้มากไปกว่าหลักธรรมของพระพุทธเจ้า แม้มองสิ่งภายนอกก็ให้มองเพื่อเทียบเคียงเหตุผลเพื่ออรรถเพื่อธรรม น้อมเข้ามาเป็นธรรมเพื่อพร่ำสอนตนอยู่เสมอ นั่นเป็นความถูกต้อง เพราะธรรมมีอยู่ทั้งภายนอกภายใน พิจารณาได้ด้วยกันทั้งนั้น ถ้าพิจารณาเป็นธรรมย่อมเป็นเครื่องแก้กิเลสได้ด้วยกัน แต่ถ้ามองแบบตรงกันข้าม ก็ขัดแย้งต่อธรรม กีดขวางธรรม แล้วก็ย้อนเข้ามากีดขวางและเป็นภัยต่อตัวเอง

ผมพยายามที่สุด ที่จะให้ท่านที่มาอบรมศึกษาทั้งหลายได้รับความรู้ความฉลาด ความเข้าอกเข้าใจในวิธีการประพฤติปฏิบัติ ความเคลื่อนไหวไปมาทุกแง่ทุกมุม ถ้าเห็นว่าผิดพลาดจากหลักธรรมวินัยแล้ว ผมรีบแนะนำสั่งสอนหรือดุด่าว่ากล่าวทันที เพราะถือว่าสิ่งนั้นคือความเป็นภัย การดุด่าว่ากล่าวจะหนักเบาขนาดไหน ไม่ปรากฏว่ามีภัยในการสอน การให้อุบายแก้สิ่งที่ผิดนั่นเลย เป็นคุณเป็นประโยชน์โดยถ่ายเดียว นอกจากผู้ฟังซึ่งเคยเชื่อกิเลสจนฝังนิสัยอยู่แล้ว อาจจะหลงกลอุบายของกิเลส พลิกแพลงความรู้สึกให้ผิดจากความมุ่งหมายของธรรมและการแสดงไปอย่างอื่นเสีย อันเป็นข้าศึกต่อธรรม และเป็นฝ่ายกิเลสเข้าโจมตีธรรมภายในตน ว่าท่านดุด่าว่ากล่าวด้วยเจตนาไม่ดีเป็นต้น ก็ช่วยไม่ได้

กลมายาของกิเลสนั้น เคยฉุดลากจิตใจของสัตว์โลกให้คิดในแง่อันเป็นฝ่ายของมันอยู่เสมอมา ไม่เคยลดละเลยแม้ชั่วระยะพักแรง เพราะฉะนั้นขณะที่ฟังธรรมก็อย่าเข้าใจว่ากิเลสจะไม่แฝงอยู่ภายในการฟังนั้น อุบายวิธีคิดออกแต่ละแง่ละมุมแต่ละขณะของจิต ก็อย่าเข้าใจว่าจะเป็นอรรถเป็นธรรมเสมอไป เพราะกิเลสนั้นแหลมคมมาก ทั้ง ๆ ที่เรามาปฏิบัติธรรมะ กิเลสก็เคลือบแฝงอยู่ในนั้นด้วยไม่ลดละฝีก้าว คอยตบคอยต่อยคอยฉุดคอยลากออกนอกลู่นอกทางในขณะที่เราเผลออยู่เสมอ

ด้วยเหตุนี้เองที่เป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญของผู้ปฏิบัติ ที่ไม่ค่อยปรากฏผลแห่งธรรมเท่าที่ควร นับแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน ก็เพราะกิเลสเข้ากีดเข้าขวาง เข้าทำลายธรรมที่ตนกำลังดำเนินอยู่ไม่ให้งอกเงยขึ้นได้ และคอยปิดกั้นทางเดินเพื่อสันติธรรมอยู่เสมอ แต่เราไม่ทราบได้ก็เข้าใจว่าตนบำเพ็ญธรรม นั่งสมาธิ

ภาวนา ความจริงมีแต่เรื่องของกิเลสกลุ้มรุมทำงานของมันอยู่ภายในใจตลอดเวลา เพราะสติปัญญาตามไม่ทัน ในขั้นเริ่มแรกฝึกหัดอบรม

ความเผลอคืออะไร ถ้าไม่ใช่เรื่องของกิเลสจะเป็นอะไรไป กิเลสพาให้เผลอ ธรรมไม่ได้พาให้เผลอ กิเลสพาให้เราโง่เพราะกิเลสมันฉลาด มันทำสัตว์ให้โง่เต็มเปา จึงหาความฉลาดไม่ได้ เมื่อความฉลาดไม่มี จะว่าเราได้ธรรมที่ตรงไหน คิดในแง่ฉลาดก็คิดไม่ได้ มีแต่ความโง่ปิดกั้นไว้เสีย เพราะอุบายความฉลาดแหลมคมของกิเลสมันเหนือเราอยู่ทุกระยะ ๆ อย่างนี้

หากจะทราบเองถ้าผู้ปฏิบัติได้ยึดหลักธรรม ที่พระพุทธเจ้าหรือครูบาอาจารย์สั่งสอน เราได้ยินได้ฟังอยู่โดยสม่ำเสมอเช่นนี้แล้วนำไปปฏิบัติ พิจารณาไตร่ตรองเทียบเคียงกับความเป็นอยู่ภายในใจ และความเคลื่อนไหวของใจ ว่าเป็นไปตามที่ท่านเทศน์นั้นหรือไม่ หากจิตใจได้ประหวัดเข้ามาสู่ตัวเรา และคิดอ่านไตร่ตรองเทียบเคียงตามหลักธรรมที่ท่านสอน หรือท่านตำหนิกิเลสประเภทใด เราจะทราบโดยลำดับ การจะทราบได้ก็เพราะความมีสติ

สติเป็นธรรมประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญอยู่มาก ปัญญาก็เป็นธรรมประเภทหนึ่งซึ่งเป็นคู่เคียงกันกับสติ ธรรมทั้งสองประเภทนี้ต้องทำงานหนัก ไม่ว่าอิริยาบถใดแห่งการประกอบความพากเพียร ธรรมทั้งสองประเภทนี้มีความจำเป็นอยู่ตลอด อันดับแรกก็คือสติต้องมี แม้กำลังเริ่มบำเพ็ญก็ตาม สติเป็นของสำคัญที่จะรักษาจิตใจให้คงเส้นคงวาอยู่กับตัวได้นานหรือตลอดไปได้ ไม่ถูกกิเลสฉุดลากเถลไถลไปเข้าตรอกเข้าซอย เข้าบ้านเข้าเมือง ตกหลุมตกบ่อ ดังที่เคยเป็นมา การที่จิตเป็นเช่นนั้นคือความเผลอและแฝงไปด้วยความนอนใจ ความเผลอในขณะนั้นเป็นเรื่องของกิเลสพาให้เผลอ ไม่ใช่เรื่องของธรรม มีสติเป็นต้น พาให้เผลอ

ให้ทราบเสียว่ากิเลสกับธรรม เป็นคู่แข่งกันอยู่ภายในใจของเราทุกระยะ ถ้าไม่คิดไม่แยกแยะจะไม่ทราบได้ ว่ามีกิเลสประเภทใดบ้างซึ่งเป็นข้าศึกต่อใจเราอยู่เรื่อยมา เฉพาะอย่างยิ่งขณะกำลังประกอบความพากเพียรอยู่นั่นเอง ก็ไม่ได้รับผลเป็นที่พอใจ

แม้ธรรมขั้นต่ำคือความสงบเย็นใจ ก็เพราะสิ่งเหล่านี้กีดขวางอยู่ทุกขณะจิต เนื่องจากมันมีกำลังมาก สติของเรายังไม่พอที่จะต่อต้านกับมันได้ ปัญญายังไม่เกิดจึงไม่รู้กลอุบายต่าง ๆ ของกิเลสแทรกธรรม สติปัญญาแยกแยะคลี่คลายไม่ทั่วถึง สิ่งเหล่านี้ก็ออกเพ่นพ่านบนหัวใจ ผลของมันก็คือก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย ให้ได้รับความทุกข์ความลำบากอยู่ตลอดเวลาไม่เลือกอิริยาบถ เพราะกิเลสผลิตตัวขึ้นมาทุกขณะ ไม่ได้นิยมว่าเป็นอิริยาบถใดที่กิเลสไม่ได้ทำงาน นอกจากเวลาหลับสนิทเท่านั้น

นี่ทางของกิเลส หน้าที่ของกิเลสทำงานโดยหลักธรรมชาติ เพราะฉะนั้นการแก้กิเลส ถ้าไม่มีธรรมในหลักธรรมชาติ การดำเนินในหลักธรรมชาติ สติปัญญาในหลักธรรมชาติ ความเพียรในหลักธรรมชาติ จะตามไม่ทันกิเลสเหล่านี้และกิเลสอันละเอียดได้เลย เพราะกิเลสไม่ว่าประเภทใด เป็นความคล่องตัวในการทำงานของตน โดยหลักธรรมชาติเช่นเดียวกันหมด สติปัญญาเราจึงต้องผลิตขึ้นมา เสกสรรปั้นแต่งขึ้นมากำหนดบังคับบัญชาให้มีขึ้นมาเพื่อรักษาใจมันถึงจะมีขึ้น

ในขั้นเริ่มแรก ปัญญาก็ต้องพยายามหาอุบายคิดในแง่ต่าง ๆ แม้จะขี้เกียจไม่อยากคิดก็ต้องหาอุบายคิด เพื่อปัญญาจะได้เคลื่อนไหวปรากฏตัวขึ้นมา และรู้เรื่องของกิเลสเป็นระยะ ๆ ไป หากยังแก้ไม่ได้ก็รู้ช่องทาง เมื่อรู้ช่องทางแล้ววันหนึ่งแน่นอนที่ปัญญาจะทำลายกิเลสได้โดยไม่สงสัย เพราะความผลิตสติบำรุงปัญญาอยู่โดยลำดับแห่งความพากเพียรไม่ขาดวรรคขาดตอน นี่แหละทางของท่านผู้พ้นทุกข์ท่านทำอย่างนี้

ผู้ดำเนินความพากเพียรขั้นต้น แก้กิเลสขั้นหยาบ ๆ ปรากฏธรรมขึ้นมาขั้นหยาบ ๆ และค่อยละเอียดขึ้นไปไม่หยุดยั้ง จนกระทั่งกิเลสหลุดลอยไปจากใจโดยสิ้นเชิง เหลือแต่วิมุตติธรรมล้วน ๆ ประจำใจ ก่อนจะถึงวิมุตติหลุดพ้น ท่านต้องผ่านความทุกข์ความลำบาก และผ่านกลมายาของกิเลสทุกประเภท ถึงจะนำมาพูดได้ถูกต้องแม่นยำตามความจริงของมัน นี่เราเรียนวิชาในตัวเอง ก็คือให้รู้เรื่องกลมายาของกิเลสที่เกิดและมีอยู่กับตน ด้วยอุบายของสติปัญญาเป็นขั้น ๆ ถึงจะตามกันทัน หากไม่รู้ตามกันไม่ทัน มีแต่กิเลสเหยียบย่ำทำลายอยู่ทุกแห่งหน ไม่เลือกกาลสถานที่ จะหาอรรถหาธรรมคือความสงบเย็นใจมาจากไหน

ความขี้เกียจขี้คร้านอ่อนแอเหล่านี้ เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลจงพากันทราบไว้ ความมักง่าย ความโยกคลอนเอนเอียง มีแต่กิเลสตบต่อยให้เอนให้เอียง ให้ล้มลุกคลุกคลานทั้งนั้น ไม่ใช่ธรรมเป็นผู้พาให้เป็นเช่นนั้น จงพากันทราบว่าเวลานี้กิเลสกำลังทำงานในตัวเราอย่างออกหน้าออกตาซึ่ง ๆ หน้านักปฏิบัติ คือเราแต่ละราย ๆ จงทราบไว้เสียแต่บัดนี้ อย่าเข้าใจว่ากิเลสไม่ได้ทำงานบนหัวใจเรา ในขณะที่กำลังประกอบความเพียรจะฆ่ามัน ในขณะเดียวกันนั้นกิเลสก็ฆ่าธรรมและฆ่าตัวเราไปด้วยในตัวโดยไม่รู้สึก

อุบายของธรรมที่จะให้ทราบกลอุบายของกิเลส จึงต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งในขั้นเริ่มแรกสำคัญมาก เพราะงานยังไม่เคยเห็นผลพอจะเพิ่มกำลังใจให้เข้มแข็งในความเพียร อย่าหวงอย่าห่วงอย่าเสียดาย กิเลสไม่ได้ให้สารคุณอันใดแก่เรา ความขี้เกียจความอ่อนแอไม่ให้สารประโยชน์อันใด เราเคยขี้เกียจเคยอ่อนแอมามากและนานเพียงไรแล้ว จงเอามาบวกลบคูณหารกันเพื่อทดสอบผลได้ผลเสียของตัวกับกิเลส นักปฏิบัติไม่คิดไม่เทียบเคียงเหตุผลต้นปลายให้รู้ดีรู้ชั่ว รู้หนักรู้เบาในสิ่งเหล่านี้แล้ว จะดำเนินธรรมเพื่อความสงบเย็นใจไปไม่ได้ จึงควรคิดแต่บัดนี้ อย่าให้เสียเวล่ำเวลา ตายเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์ ผ้าเหลืองอยู่ที่ไหนก็มี ตลาดร้านค้ายิ่งไม่อด นั่นเป็นเครื่องหมายของเพศนักบวช ไม่ใช่เป็นผู้ฆ่ากิเลส นอกจากความเพียรของเราเอง จงเป็นผู้หนักแน่นในความพากเพียร เพื่อหักกงกรรมของวัฏจักรให้ขาดสะบั้นลงจากใจจะหายห่วง

เราได้ดำเนินมาเต็มสติกำลังความสามารถแล้ว จึงกล้าพูดได้อย่างเต็มปากว่าไม่มีงานใดที่จะลำบากยากเย็นเข็ญใจถึงเป็นถึงตาย ยิ่งกว่างานต่อสู้กับกิเลสเพื่อชัยชนะงานนี้เป็นงานหนักอยู่มากสำหรับเราผู้เป็นคนหยาบ แต่ใครจะหยาบก็ตามละเอียดก็ตามพึงทราบว่า ความขี้เกียจความมักง่ายอ่อนแอไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่ทางแก้กิเลสอย่าหวงเอาไว้มันเป็นเรื่องของกิเลสล้วน ๆ เพื่อพอกพูนทุกข์ไม่สงสัย

ใครจะหยาบละเอียดแค่ไหน นิสัยวาสนามีมากมีน้อยเพียงไร จงยกตนให้เหนือกิเลสประเภทต่าง ๆ ด้วยความเพียร จะจัดว่าเป็นผู้มีวาสนาบารมีเต็มหัวใจด้วยกันหากไม่มีความเพียรเป็นเครื่องแก้ อย่างไรก็นอนกอดวาสนาที่เต็มไปด้วยกิเลสตัวหยิ่ง ๆ

อยู่นั่นแล บางก็ฟาดมันลงไปให้แหลกละเอียด หนาก็ฟาดมันลงไปให้แหลกเหมือนกันหมด จะสมนามว่าเป็นนักรบนักปฏิบัติเพื่อกำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึกออกจากใจโดยแท้

การแก้กิเลสนี่เป็นหลักใหญ่ของนักบวชผู้ปฏิบัติ เอาให้หนักแน่นมั่นคงต่อทุกสิ่งทุกอย่าง จริงทุกอย่างไม่ว่าการถอดการถอน ไม่ว่าการบำเพ็ญ มันเป็นเกลียวเดียวกันไปด้วยกัน พยายามถอดถอนก็คือการพยายามบำเพ็ญกำลังความดีเพื่อแก้กิเลสนั่นเองอันเดียวกัน อยู่ในขณะจิตอันเดียวกัน นี่เพียงสมาธิคือความสงบก็จะเป็นไปไม่ได้ เราจะหวังมรรคผลนิพพานที่ไหนกัน พระเรามีหน้าที่อันเดียวนี้แท้ ๆ ทำงานอันนี้ไม่เห็นผล งานหยาบ ๆ เพียงเพื่อจิตสงบบ้างเท่านี้ยังไม่เห็นผล เราจะหวังเอาอะไรที่วิเศษวิโสยิ่งกว่านี้ได้ มันเป็นไปไม่ได้นะ ถ้าไม่ตั้งหน้าตั้งตาเข้มแข็งเสียแต่บัดนี้ เอาให้เห็นคำว่าสมาธิเกิดขึ้นที่ใจ อันเป็นความจริงประจักษ์ตน

สมาธิที่ท่านกล่าวไว้ในตำรับตำรานั้น คือชื่อของสมาธิ สมาธิที่แท้จริงนั้นจะเกิดขึ้นภายในจิตดวงกำลังฟุ้งซ่านวุ่นวายอยู่ด้วยอำนาจของกิเลสทั้งหลายเวลานี้นี่แล เพราะอำนาจแห่งความเพียร มีสติเป็นเครื่องยืนยันรับรองที่จะยังความสงบทุกขั้นให้เกิดขึ้นได้ เพราะเป็นธรรมเครื่องยืนยันรับรองมาแต่ไหนแต่ไรอยู่แล้ว ไม่มีคำว่าล้าหลังกิเลสล้าสมัยต่อกิเลส ถ้านำมาใช้ให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยสมกับเป็นนักปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสอย่างแท้จริง นอกจากอยู่เฉย ๆ อย่างไม่มีสาระภายในตัวเท่านั้น สติปัญญาก็ไม่เกิดและไม่เป็นประโยชน์อะไรสำหรับรายเช่นนั้น

จงทราบเสมอว่ากลอุบายของกิเลสทุกประเภทแหลมคมด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีกิเลสตัวใดที่ทื่อ ๆ ท่า ๆ เซ่อ ๆ ซ่า ๆ เซอะ ๆ ซะ ๆ งก ๆ งัน ๆ อืดอาดเนือยนายเหมือนเรา เรานี่เมื่อถูกกิเลสครอบแล้วมันเซ่อมันซ่า มันเป็นทุกสิ่งทุกอย่างแบบ **กุสลา ธมฺมา** ออกระอาถอยหลังนั่นแล กิริยาที่แสดงออก มันเป็นลวดลายของกิเลสทั้งมวล จะไม่ให้ **กุสลา ธมฺมา** กลัวได้อย่างไร ก็ประเภทบอกบุญไม่รับนี่ นักปฏิบัติเราดีแต่เที่ยว **กุสลา ธมฺมา** ให้คนตายนั่นแล แต่ไม่สนใจ กุสลาให้ตัวเอง มันจะฉลาดทันกิเลสได้อย่างไร มีแต่กิเลสตามเหยียบย่ำทำลายเอา ๆ จนขี้เกียจทำลาย เพราะกิเลสแหลมคมมาก

แต่ทำมนุษย์ทำสัตว์ให้โง่มาก ทำมนุษย์และสัตว์ให้อ่อนแอมาก ให้เกียจคร้านมาก นอนแล้วไม่สนใจตื่น เหมือนว่านอนคอยกิเลสไป **กุสลา ธมฺมา** ให้

คิดดูซิว่าเรารักธรรมน่ะ รักตรงไหนกันแน่ ดู ๆ มีแต่เรื่องของกิเลสล้อมหน้าล้อมหลังจนแทบมองไม่เห็นตัว กิเลสทำให้เราเกียจคร้านอ่อนแอ ส่วนกิเลสไม่ได้อ่อนแอ ไม่ได้ขี้เกียจขี้คร้าน ทำงานอยู่บนหัวใจสัตว์โลกได้ตลอดเวลา ตัวกิเลสไม่มีอะไรจะเทียบมันแหละ ความเฉลียวฉลาดความรอบตัวของมัน เพื่อกุมอำนาจให้สัตว์โลกอยู่ในเงื้อมมือของมัน มันเองอยู่บนหัวใจสัตว์ หัวใจเรา และทำสัตว์ทำเราให้โง่ต่อเพลงของมัน ฉะนั้นการเกิดการตายจึงมิใช่สาเหตุมาจากความฉลาด แต่มาจากความโง่ต่อเพลง **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** พาให้มาเกิดมาตาย

เวลานี้เป็นอย่างไร จิตของเราโง่หรือฉลาด ถ้าจิตโง่ เราจะว่าอะไรพาให้โง่ถ้าไม่ใช่กิเลสพาให้โง่ แล้วเรายังต้องการอยากโง่อยู่ใต้อำนาจของมันอยู่อีกหรือ อำนาจของมันที่พาให้เป็นมานั้น เราก็ทราบได้พอควรจากความจำในตำรา ยังแต่ความจริงที่เรายังเข้าไม่ถึงเท่านั้น ป่าช้านับไม่ได้ในตัวของเราคนเดียวนี้ เรื่องตายเกิด ๆ ติดต่อกันมาโดยลำดับลำดา ที่ผ่านมาแล้วจะนับได้หรือไม่ได้ก็ตาม ขอให้ประมวลมาพิสูจน์ในตัวเองด้วยการปฏิบัติเถิด ความเคยเป็นมากี่กัปกี่กัลป์ จะมารวมอยู่ในวงปัจจุบันธรรม คือจิตดวงนี้ทั้งนั้น ไม่มีที่อื่นเป็นที่พิสูจน์ ไม่มีที่อื่นเป็นที่ยืนยันเรื่องความเกิดตายของสัตว์โลกว่าเป็นมาเพราะเหตุใด จะทราบได้ในวงปัจจุบันแห่งจิตตภาวนา ว่าเป็นมาเพราะอำนาจแห่งกิเลสตัณหาอาสวะ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นต้น ที่ฝังอยู่ในปัจจุบันจิตนี้ไม่สงสัย

นี่คือตัวเหตุตัวการสำคัญ พระพุทธเจ้าท่านขุดค้นคลี่คลายสิ่งเหล่านี้ด้วยภาคปฏิบัติ โดยทางสติปัญญาไม่หยุดหย่อนท้อถอยลดละ จึงสามารถรู้ความจริงทั้งกิเลสประเภทต่าง ๆ ทั้งความบริสุทธิ์ที่ขาดจากกิเลสอาสวะ และขาดจากภพจากชาติแล้วโดยประการทั้งปวง ดังท่านกล่าวไว้ใน ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร **นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว** บัดนี้ความเป็นอีกเกิดอีกของเราไม่มีแล้ว แต่ก่อนท่านได้มาประกาศเมื่อไร ก็เพราะไม่ทราบ

เงื่อนสายปลายเหตุเหมือนเรา ๆ ท่าน ๆ นี้ แล้วจะเอาความจริงมาพูดให้ถูกต้องได้อย่างไร

เพราะฉะนั้นการพิสูจน์เรื่องกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่พาให้สัตว์เกิด–ตายซึ่งรวมอยู่ในจิต ต้องพิสูจน์ที่จิตด้วยการปฏิบัติ จะรู้ชัดเห็นชัดว่าที่เคยเกิดเคยตายมาตั้งกัปตั้งกัลป์นั้น ล้วนเป็นสาเหตุไปจากกิเลสอวิชชานี้ทั้งสิ้น ดังที่ท่านสอนไว้ในธรรมนั้นเราฟังเพียงงู ๆ ปลา ๆ จิตใจนั้นไม่อยากเชื่อหรือไม่เชื่อ เพราะกิเลสไม่ให้เชื่อ กิเลสมันกุมอำนาจไว้หมด สิ่งที่เคยเป็นมาอย่างไรที่ควรจะเห็นโทษของสิ่งเหล่านั้น ก็จะเป็นเหตุให้ห่างเหินจากกิเลส จากอำนาจของกิเลสไป กิเลสไม่ยินยอมต้องครอบเอาไว้หมด

ความจริงสัตว์เคยเกิด–ตายมากี่ภพกี่ชาติ เกิดมาเพราะอำนาจของกิเลสตัณหาและรับความทุกข์ความทรมานหนักเบามากน้อยเพียงไร ก็จิตนี้เป็นตัวสำคัญและเคยแบกเคยหามทุกข์หาประมาณไม่ได้มานานแล้ว แต่กิเลสไม่ยอมให้รู้ให้เห็นสิ่งเหล่านี้พอจะเห็นโทษแห่งความเป็นมาของตน และพยายามถอดถอนตนออกด้วยอุบายต่าง ๆ สุดท้ายก็มายอมจำนนต่อกิเลสอย่างสนิทใจและเปิดเผย อย่างหน้าด้านไม่อายความจริงก็มี ว่าตายแล้วสูญ เป็นเรื่องของใครที่พูดนี้ ออกมาจากอะไรถึงมาพูดได้อย่างนี้ ถ้าไม่ออกมาจากกิเลสตัวปิดบังอย่างมืดมิดปิดทวารนั้นจะมาจากที่ไหนกัน

ความเคยเกิดเคยตายชนิดไม่มีอะไรห้ามให้หยุดได้ เพราะกระแสวัฏฏะภายในใจมีกำลังมากเกินกว่าอะไรจะห้ามได้ จึงต้องมาเกิดเพราะเชื้อและวิบากต่าง ๆ ผลักไสมา ถึงขนาดนั้นยังว่าตัวสูญตายสูญเข้าไปอีก นี่เก่งไหมกิเลสเหยียบย่ำหัวใจคน จนพลิกฝ่ามือเป็นหลังมือไปได้ ตัวเคยเกิดเคยตายมาหยก ๆ ยังว่าตัวสูญตายสูญทั้ง ๆ ที่ตัวเกิดตัวตายก็อยู่กับตัว ตัวไม่สูญก็อยู่กับตัวนี้ กิเลสมันยังกลับตาลปัตรธรรมของจริงไปได้ไม่ให้รู้เหตุรู้ผลต้นปลายที่เคยเป็นมาของตนบ้างเลย มันยังพร่ำสอนละเอียดแยบคายต่อไปอีกว่า เกิดมาชาติเดียวจะทำอะไรก็ทำได้ตามใจชอบ บุญไม่มีบาปไม่มี นรกไม่มีสวรรค์ไม่มี นี่แหละคือตัวเทวทัตใหญ่ มันตั้งฐานทัพทำลายอยู่ในจิตของเรานี้ เราไปกลัวอะไรนักเรื่องเทวทัตโน่น เรื่องของท่านต่างหากพระเทวทัต เรื่องของเราที่เป็นเทวทัต

ต่อตัวเอง ทำลายตัวเองอยู่ตลอดเวลา ทำไมไม่คิด ทำไมไม่ดู ทำไมไม่แก้ไม่ทำลายมัน ให้ปัญหาโลกแตกธรรมบรรลัยหมดไปจากใจ จะไม่มีศัตรูคู่อริอีกต่อไป

เอาซิ ฟาดฟันกันลงไปในภาคปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงรู้ด้วยเหตุผลกลไกใด ประทานไว้หมดแล้วทางฝ่ายเหตุ คือวิธีดำเนินขุดค้นด้วยภาคปฏิบัติ ขุดค้นลงไป เริ่มต้นตั้งแต่สมาธิภาวนา ว่าสมาธิก็ให้เห็นตัวจริงของสมาธิภายในใจ ไม่อยู่ที่ไหนไม่อยู่ในตำรา ไม่อยู่ที่ดินฟ้าอากาศ ไม่อยู่ที่ดินน้ำลมไฟ แต่อยู่ที่ใจสงบลงที่ใจด้วยอำนาจแห่งการอบรมหรือการฝึกฝนทรมาน คือการภาวนานี่เป็นสำคัญ

เมื่อสติตั้งตัวได้ไม่พลั้งเผลอ มีความจดจ่อต่อเนื่องกันอยู่เสมอ ไม่ยอมให้ขณะจิตใดที่จะเพ่นพ่านออกไป ด้วยอำนาจของกิเลสผลักดันให้ออก มีเฉพาะอารมณ์ที่เป็นธรรมบทบริกรรมเครื่องยึดของจิตเท่านั้น ให้จิตได้ยึดอารมณ์นั้นเป็นที่พักพิงเพื่อสั่งสมกำลังความสงบ

ถ้ากำหนดอานาปานสติ ก็ให้รู้ลมเข้าลมออกจริง ๆ ด้วยสติ ไม่จำต้องตามลมเข้าไปตามลมออกมา เพียงแต่มีสติรู้อยู่กับลมที่สัมผัสเข้า-ออก ขณะที่ลมเข้าก็รู้ลมออกก็รู้ มีสติบังคับอยู่ที่ประตูแห่งลมออกลมเข้านั้นเท่านั้น จิตจะฝืนไปไหนได้เมื่อถูกบังคับด้วยความเอาจริงเอาจัง ไม่ให้จิตคิดเถลไถลไปกับอารมณ์ต่าง ๆ ให้อยู่กับที่ตั้งลมอันจะให้เกิดความสงบ คือคำบริกรรมหรือลมหายใจเท่านั้น จิตจะต้องหยั่งเข้าสู่ความสงบเห็นองค์ของสมาธิได้อย่างแท้จริงภายในใจ ดวงที่เคยวุ่นวายมานักต่อนักนี้โดยไม่ต้องสงสัย

นี่คือวิธีการพิสูจน์หาความจริงภายในตัวเรา จงพากันพิสูจน์จะทราบความจริงไปโดยลำดับ ธรรมพระพุทธเจ้าไม่เคยโกหกผู้ใด นอกจากกิเลสจอมโกหก มันจึงโกหกไม่หยุดไม่ถอย จงเห็นโทษของมันด้วยการพิจารณาเห็นความจริง เรากำลังปฏิบัติเพื่อสมาธิเพื่อปัญญาเพื่อวิมุตติหลุดพ้น กิเลสมันโกหกอยู่ในร่องรอยอันเดียวกันนั่นแล ฉากเดียวกันนั่นแล ว่าสมาธิจะไม่มี สมาธิจะไม่เกิดบ้าง ปัญญาไม่มี ปัญญาไม่เกิดบ้าง มรรคผลนิพพานหมดสมัยไปนานแล้ว อย่าพากันทำให้ลำบากเปล่าบ้าง หมดความ

สามารถอำนาจวาสนาไม่มีบ้าง เป็นต้น กิเลสมันลบล้างอย่างนี้ โกหกอย่างนี้ จงพากันระวังอย่าให้เสียเปรียบมันอีก

เอาให้เห็น ลบล้างกิเลสเหล่านี้ออกให้ได้ด้วยความพากเพียรอย่างเข้มแข็งบังคับบัญชาด้วยสติให้ดี ทำไมจะไม่รู้ พระพุทธเจ้ารู้มาแท้ ๆ สาวกทั้งหลายรู้มาแท้ ๆ เป็นมาแท้ ๆ ด้วยสมาธิเป็นพื้นฐานเบื้องต้น ทำไมเราจะไม่รู้ จิตแท้ ๆ เป็นผู้จะรับรองธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าสมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม นอกเหนือไปจากจิตจากสตินี้ไปไม่ได้เลย

การบำเพ็ญของเราก็บำเพ็ญโดยถูกทางอยู่แล้ว ทำไมจะรู้ไม่ได้ เมื่อสมาธิปรากฏเป็นความสงบขึ้นมาให้เห็นอย่างประจักษ์ ต้องหายสงสัยทันที ว่าสมาธิอยู่ที่ไหนแน่อยู่ในตำรับตำราหรืออยู่ดินฟ้าอากาศแบบลม ๆ แล้ง ๆ ที่ไหน จะหมดปัญหาไปทันทีเพราะความสงบประจักษ์อยู่กับใจดวงสงบสุขนี้แล้วเวลานี้

ความสงบมีหลายขั้นหลายภูมิ เมื่อทำลงไปโดยสม่ำเสมอ ความสงบนี้จะละเอียดลงไปโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งแนบแน่น ท่านให้ชื่อว่า ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ นั่นเป็นชื่อ ขอให้เป็นขึ้นภายในใจเถิด จะไม่มีขั้นใดภูมิใดก็ตามเจ้าของจะรู้เอง เช่นเดียวกับการรับประทานอาหาร พอเริ่มรับประทานก็จะรู้รสเปรี้ยว หวาน เผ็ด เค็มต่าง ๆ ภายในชิวหาประสาทของผู้รับประทานโดยไม่ต้องไปถามใคร ความอิ่มหนำสำราญก็ค่อยติดตามกันมา ปรากฏขึ้นมาภายในตัวเอง จะไม่มีขั้นมีภูมิก็ตาม หากรู้ภายในตัว เผ็ดก็รู้ เค็มก็รู้ เปรี้ยวหวานก็รู้ ความอิ่มหนำสำราญในธาตุขันธ์เพราะการรับประทานมากน้อยเพียงไรก็รู้ รู้ไปตลอดจนถึงความพอตัวแล้วในอาหารทั้งหลายก็หยุดเอง จำเป็นอะไรจะต้องไปตั้งชื่อตั้งนามว่า อิ่มขนาดนี้เป็นขั้นนั้น อิ่มขนาดนั้นเป็นขั้นนั้น ๆ จำเป็นอะไรจะต้องไปตั้งชื่อตั้งนาม เพราะความจริงอยู่กับความจริงของผู้สัมผัสรับรู้ต่างหาก หลักธรรมชาติมีอยู่ อยู่กับหลักธรรมชาติ รู้ตามหลักธรรมชาติก็พอกันแล้ว นี่ก็เหมือนกัน เรื่องของสมาธิ ให้รู้ตามหลักธรรมชาติของสมาธิที่เกิดขึ้นภายในใจของตนด้วยวิธีการที่ถูกต้อง

เมื่อสมาธิความสงบตัวปรากฏขึ้นมา นั้นแลเป็นพื้นฐานหรือเป็นเสบียงเครื่องสนับสนุนปัญญา ให้ทำงานได้อย่างคล่องตัวหายกังวล เวลาที่จิตไม่มีความสงบเลยจะพาพิจารณาทางด้านปัญญามันกลายเป็นสัญญาไปเสีย เพราะอำนาจของกิเลสฉุดลากไป ใครจะไปรู้รอบเรื่องของกิเลสกับเรื่องของธรรมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นจึงสอนให้อบรมสมาธิให้เกิดให้มี จิตใจจะได้สงบ จิตใจสงบแล้วย่อมอิ่มตัวในขั้นนี้แล้วพาทำงานด้วยการคิดค้นในสิ่งต่าง ๆ ใจก็ตั้งหน้าตั้งตาทำให้ไม่ฝ่าฝืนปีนไปตามกิเลสถ่ายเดียว ดังที่เคยเป็นมาเมื่อคราวที่จิตยังไม่สงบ และเห็นเหตุเห็นผลไปตามปัญญาโดยลำดับลำดา นั่นคือการก้าวออกทางด้านปัญญาด้วยสมาธิขั้นนั้น ๆ เป็นพลังหนุนเพื่อปัญญาขั้นนั้น ๆ

เมื่อจิตละเอียดเข้าไป ปัญญาก้าวไปเห็นเหตุเห็นผลของสภาวธรรมคือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเต็มอยู่ภายในร่างกายและขันธ์ห้าของเราเอง และกระจายไปทั่วโลกธาตุเต็มไปด้วย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไม่มีเกาะไม่มีดอนไม่มีที่ยกเว้น ขึ้นชื่อว่าแดนสมมุติแล้วต้องเป็นแดน **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**เต็มไปหมด เห็นประจักษ์หรือซึ้งด้วยปัญญาของเราแล้ว จะสงสัยอะไรอีก แม้จิตจะยึดมั่นหนาแน่นกว่าภูเขาทั้งลูกมันก็ถอนตัวออกมาได้ อันอุปาทานความยึดมั่นมันเกิดขึ้นจากความเสกสรรปั้นแต่งตามความสำคัญผิดของกิเลสต่างหาก

เมื่อปัญญาได้หยั่งลงไปถึงไหน ก็ถือว่าการทำลายกิเลสไปถึงนั่น และทำลายอุปาทานในขณะเดียวกัน จนถอนตัวออกมาได้ เอ้า เมื่อจะพูดถึงเรื่องอสุภะอสุภังความปฏิกูลโสโครก ก็ดูซิร่างกายนี้มีตรงไหนที่สดสวยงดงาม มีแต่ความเสกสรรปั้นยอตามกลมายาของกิเลสทั้งมวล ความจริงไม่ปรากฏ แยกแยะถอยหน้าถอยหลัง ตลบทบทวนด้วยความสนใจอยากรู้อยากเห็นความจริง ไม่สนใจกับสิ่งใดนอกไปจากงานของตนที่กำลังทำอยู่เวลานั้น ในโลกมีงานอันเดียวนี้ ย่นจิตเข้ามาตรงนี้ให้รู้ พิจารณาจุดไหนให้มีเจตนาจดจ่อ มีสติควบคุม ไตร่ตรองเทียบเคียงกับหลักความจริงในจุดนั้น อย่าให้สติเคลื่อนคลาด เช่น อสุภะอสุภัง มันเป็นอสุภะจริงไหม เทียบลงไปให้ซึ้งเพราะความจริงก็เป็นเช่นนั้นอยู่แล้ว เป็นแต่กิเลสตัวจอมปลอมมันเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ว่าเป็น

ของสวยของงาม ว่าเป็นของจีรังยั่งยืน ว่าเป็นตนเป็นของตนไปเสียหมด เมื่อพิจารณาตามธรรมด้วยปัญญาชอบแล้ว มันไม่มีคำว่าสวยงาม ไม่มีคำว่าจีรังยั่งยืน ไม่มีคำว่าเป็นตนเป็นของตน มันเหลวไหลทั้งเพ หาความจริงไม่มี

กลมายาของกิเลสมันไปแถวนี้ ความจริงของธรรมไปแถวนั้น เดินสวนทางกันจงนำสติปัญญาไตร่ตรองให้ถึงความจริงของธรรม ปัญญาเท่านั้นจะสามารถคลี่คลายสิ่งจอมปลอมทั้งหลายเหล่านี้ ให้ลงสู่ความจริงอันดั้งเดิมได้ เช่น ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นของดั้งเดิม ค้นลงไป ๆ จากอสุภะอสุภังนี้แล้ว จะกลายลงไปเป็นธาตุ เมื่อกลายลงไปเป็นธาตุอย่างชัดเจน ไม่ว่าภายนอกภายในเป็นธาตุไปหมด เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**ไปหมด จะไปยึดไปถือสิ่งใดที่นี่ ก้าวเดินอย่างนี้ เดินปัญญา ตามอุบายที่อธิบายผ่านมาแล้วนั้น

ปัญญาขั้นใดก็ตาม สติต้องติดแนบไปด้วยกัน สติกับปัญญาเป็นคู่เคียงกันอย่างสนิท แยกกันไม่ออก เบื้องต้นสติต้องไปก่อน พอพยายามผลิตปัญญาขึ้นมาแล้วสติเป็นพี่เลี้ยงปัญญาตามกันไป พอถึงขั้นเต็มกำลังทั้งสติทั้งปัญญาย่อมกล้าหาญชาญชัยต่อการทำหน้าที่ของตน ปราบกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ไม่มีคำว่ากลัวว่าถอย นอกจากรุดหน้าท่าเดียว สติปัญญาเป็นเหมือนเชือกที่ฟั่นกันเป็นเกลียวเดียว กลมกลืนกันไปเลยไม่มีแยกกันเหมือนแต่ก่อน

เอ้า ทีนี้กิเลสตัวไหนจะมาเพ่นพ่านอวดอำนาจวาสนาเหมือนแต่ก่อน คำว่าสมาธิก็สลัดปัดทิ้งหรือปราบปรามความฟุ้งซ่านรำคาญออกไป ความโง่เขลาเบาปัญญา ที่เคยสำคัญมั่นหมายว่าธาตุขันธ์นี้ เป็นแท่งแห่งทอง เป็นทองทั้งแท่ง ก็แยกจากกันไปหมดแล้ว ตามความจริงมันจะเป็นทองทั้งแท่งไปได้อย่างไร เป็นของสวยของงาม เป็นของมีคุณค่ามีราคาได้อย่างไร ปัญญากำหนดจดจ่อลงไป คลี่คลายลงไปจนถึงความจริงเต็มส่วนของรูปกาย อันไหนมีราคาเล่า มีแต่กอง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เต็มขันธ์เต็มหัวใจเต็มโลกธาตุ อันไหนเป็นสิ่งที่น่ายึดน่าถือว่าเกาะ น่ารักใคร่ชอบใจ น่าอาลัยเสียดายมีที่ตรงไหน

ปัญญาคลี่คลายดูหมดแล้ว มันหมด ไม่มีที่อาลัยเสียดาย ใจก็ถอนตัวเข้ามา รูปร่างกายของเราที่เคยยึดมั่นถือมั่นหนักยิ่งกว่าภูเขา มันก็ถอนตัวออกมา จากนั้นก็พิจารณาเวทนา เมื่อกายนี้พิจารณาได้อย่างชัดเจนช่ำชองคล่องแคล่วทุกอย่างแล้ว มันก็ปล่อยของมันเองไม่ต้องบอก ขอให้ปัญญาได้หยั่งถึงความจริงเต็มที่เถิด ในขั้นใดก็ตาม ขั้นรูปธรรมมันก็ปล่อยของมันได้อย่างเต็มที่ ปล่อยได้เต็มสติกำลังของปัญญาที่รู้นั่นแล นี่เป็นขั้นหยาบคือรูปขันธ์ ขอสรุปเพียงเท่านี้

ขั้นละเอียด คือ เวทนา สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา มีได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่สำคัญใจเป็นผู้หลงเป็นผู้ไปยึด พิจารณาให้เห็นตามความจริงของมัน เวทนาปรากฏขึ้นมาก็เป็นความจริงอันหนึ่งของมันเท่านั้น ตามหลักธรรมชาติแล้ว ถ้าไม่ใช่กิเลสเข้าไปเคลือบแฝงไปบังคับบัญชาให้ว่าเวทนาคือ สุขเป็นเรา ทุกข์เป็นเรา อุเบกขาเป็นเราเป็นของเรา และสร้างกองทุกข์ขึ้นมาภายในจิตใจอีกเท่านั้นก็ไม่มีทุกข์ทางใจ ปัญญาจะต้องหยั่งลงถึงความจริงเป็นลำดับ

เมื่อสติปัญญาหยั่งทราบความจริงแล้ว เวทนาก็สักแต่ว่าเวทนา ดังที่ท่านอธิบายไว้แล้วในสติปัฏฐานสี่ไม่ผิดไปไหนเลย เป็นความจริงล้วน ๆ แต่เราไปฝืนความจริงทั้งหลาย เพราะกิเลสพาให้ฝืนพาให้เหยียบย่ำทำลายความจริง เพราะกิเลสเคยเหนืออำนาจของใจ จึงต้องฉุดลากจิตใจไปในทางผิด และเหยียบย่ำทำลายความจริงนั้น ๆ โดยไม่รู้ตัวว่าเหยียบย่ำทำลาย นี่คือตัวจอมปลอมที่จิตเคยเชื่อมั่น ด้วยเหตุนี้ ผู้ปฏิบัติจำต้องใช้สติปัญญาพิจารณาอย่างละเอียดแยบคาย จึงจะพบความจริงตามหลักธรรมท่าน

การคลี่คลาย การพิจารณาทางด้านปัญญาก็เพื่อแก้สิ่งจอมปลอมทั้งหลาย สิ่งปีนเกลียวกับธรรมคือความจริงล้วน ๆ ออกโดยลำดับ จิตจะเปิดเผยตัวเองขึ้นอย่างชัดเจน ความยึดมั่นถือมั่นภายในร่างกาย เมื่อพิจารณาจนถึงขั้น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อย่างซึ้งภายในใจแล้ว จะยึดถือไว้ไม่ได้ จะสลัดอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นภายในร่างกายนี้ออกโดยสิ้นเชิง รู้ประจักษ์กับจิต กาย เวทนา ก็สักแต่ว่าเกิดขึ้นตั้งอยู่ตามธรรมชาติของมัน เป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ กายก็ไม่ทราบความหมายของทุกขเวทนา

หรือสุขเวทนา อุเบกขาเวทนา เวทนานั้นจะเป็นสุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา ก็ไม่ทราบความหมายของตนและไม่ทราบความหมายของกายของใจ เป็นแต่ธรรมชาติที่ปรากฏขึ้นตามหลักความจริงของตน แล้วก็ดับไปตามธรรมชาติของมัน

ถ้าจิตมีสติปัญญารอบตัวอยู่แล้ว จะพิจารณารู้แจ้งเห็นจริงในความจริงทั้งหลาย ทั้งส่วนกายทั้งส่วนเวทนาทั้งสาม แยกตัวออกโดยลำดับ ๆ ส่วนสัญญา สังขารไม่ต้องพูด มันก็เป็นอาการเหมือนกันนั่นแล เกิดขึ้นแล้วดับไป มันเป็นกองไตรลักษณ์ทั้งหมด คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** และเบิกออก ๆ จิตถอยตัวเข้ามา การพิจารณาก็แคบเข้าไป ๆ เพราะสิ่งไรที่พิจารณารู้แจ้งเห็นจริงแล้วมันปล่อยเอง จะพิจารณาเพื่ออะไรอีก ก็รู้แล้วเห็นแล้วนี่

มันต้องชัดอย่างนั้นจึงชื่อว่าผู้ปฏิบัติเพื่อรู้จริงเห็นจริง ต้องรู้ภายในตัวเองจริง ๆ ไม่อย่างนั้นไม่เรียกว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** เห็นเอง เมื่อได้คุ้ยเขี่ยขุดค้นเต็มสติปัญญา ผลจะปรากฏขึ้นมาอย่างเต็มภูมิ เต็มภูมิของสติปัญญาหนีไม่พ้น นี่แหละการพิสูจน์เรื่องการเกิดการตายของจิต

จิตเป็นสิ่งลึกลับมากเพราะกิเลสพาให้ลึกลับ กิเลสมันเอาจิตเข้าไปหมกไปซ่อนไว้ในสถานที่ที่เราไม่อาจเอื้อมรู้ได้เห็นได้ ถูกกิเลสตัวจอมปลอมปิดบังไว้หมด ตัวมันออกหน้าออกตา หลอกไว้ตลอดเวลาจึงไม่เห็นโทษของตน ไม่เห็นโทษของกิเลสที่พาให้เกิดให้ตาย

เมื่อใช้สติปัญญาพิจารณาลงไปดังที่กล่าวมาแล้วนี้ กิเลสประเภทต่าง ๆ ที่เคยหุ้มห่อจิตใจ หลอกลวงจิตใจ ปิดบังจิตใจนั้นจะขยายตัวออกไป เปิดตัวออกไป ๆ จนกระทั่งไม่มีเหลือ เมื่อกิเลสหมดสิ้นไปจากใจไม่มีเหลือเพราะสติปัญญารู้เท่าทัน และตัดขาดกระเด็นออกจากความสืบต่อกันระหว่างขันธ์กับจิต รูป เสียง กลิ่น รส ทั้งหลายไม่ต้องพูด เพราะมันห่างไกลมากไป เอาในระหว่างขันธ์กับจิต รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ทราบตามอาการของมันซึ่งเป็นความจริงแต่ละ

อย่าง ๆ และทราบภายในจิตคือตัวอวิชชา ตัดสะพานทางเดินของมันหมดแล้ว ก็เหลือแต่จิตกับอวิชชาที่พัวพันกันอยู่อย่างลึกลับ แต่จะพ้นมหาสติ มหาปัญญาอัตโนมัติไปไม่ได้

นี่กำลังของสติ กำลังของปัญญา เมื่อฝึกให้เป็นย่อมเป็นได้อย่างนี้ รู้ได้อย่างนี้ เห็นได้อย่างนี้ และสามารถทำลายจิตอวิชชาออกเหมือนระเบิดทำลายทีเดียว อวิชชาแหลกแตกกระจายไปหมดไม่มีเหลือ ทีนี้ทำไมจะไม่รู้ ที่เคยเกิดมากี่กัปกี่กัลป์ไม่ต้องไปนับก็ได้ ความจริงบอกอยู่ในจิตที่บริสุทธิ์ดวงนี้อย่างประจักษ์ และเริ่มรู้มาตั้งแต่จิตที่มีเชื้อสืบต่อเกี่ยวเนื่องกันมากน้อยโดยลำดับมา ค่อยรู้เข้ามา เพราะตัดเข้ามาเรื่อย ๆ ด้วยปัญญา รู้เข้ามา ๆ สั้นเข้ามา ๆ จนกระทั่งขาดสะบั้นไปหมด ไม่มีอะไรสืบต่อกันระหว่างจิตกับกิเลสอาสวะต่าง ๆ ที่จะพาให้เกิดภพเกิดชาติ เพราะขาดออกไปจากจิตหมดแล้ว ไม่มีสิ่งใดเหลือ เป็นจิตที่ยืนยันปฏิญาณตนได้อย่างอาจหาญไม่สะทกสะท้านใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ต้องหาสักขีพยานมาจากไหนอีก สักขีพยานพอตัวอยู่กับความบริสุทธิ์ที่รู้ ๆ เห็น ๆ อยู่จำเพาะตนหมดแล้ว

โทษเราก็เคยเห็นมาประจักษ์ใจ พ้นโทษก็เห็นประจักษ์ใจแล้วที่นี่ ความเป็นนักโทษก็เพราะถูกคุมขังของกิเลส ความพ้นโทษก็เพราะกิเลสบรรลัยไปจากใจแล้ว เพราะอำนาจแห่งสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร เรื่องความเกิด–ตายแต่ก่อนเป็นมาจากไหน จะไปสงสัยที่ไหนว่าไม่เป็นมาจากกิเลสประเภทต่าง ๆ จนถึง **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** สิ่งเหล่านี้ก็ได้บรรลัยลงไปหมดแล้ว ที่นี่จิตจะไปเกิดที่ไหนอีกไหม จิตดวงนี้ก็รู้ชัด ๆ ว่าไม่เกิดที่ไหนอีกแล้ว เพราะเป็นอฐานะแห่งการเกิดอีกต่อไป

นั่นแลจึงเรียกว่าผู้ปฏิบัติเพื่อเห็นความจริงแห่งธรรมทั้งหลาย รู้ที่ใจ อย่าไปคาดไปติดกาลโน้น สถานที่นี่ให้เสียเวลา และถูกกิเลสมันหลอกไปโน่นหลอกไปนี่อยู่ไม่หยุดดูจุดที่กิเลสซ่องสุมกันอยู่ที่หัวใจนี่ **ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา** เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ออกไปจากดวงใจเป็นเชื้ออันสำคัญให้เกิดภพนั้นภพนี้ คือ **อวิชฺชาปจฺจยา** นี้เอง เมื่อถูกทำลายขาดสะบั้นลงไปหมดแล้ว นั้นแลคือความบริสุทธิ์พุทโธแท้ ไม่มีแล้วขึ้นชื่อว่าสมมุติซึ่งเป็นคู่เคียงกับกิเลสประเภทต่าง ๆ ภายในใจ ยืนยันได้ภายในตัวเองว่า

นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว ความเกิดไม่มีอีกแล้ว จะมีได้อย่างไร เพราะเชื้อให้เกิดมันดับไปหมดแล้ว

ผู้ที่รู้ว่าสิ่งทั้งหลายนั้นดับไปหมดแล้ว อันนั้นดับไหมที่นี่ และนั่นสูญไหมที่นี่ เรียนให้ถึงซิ เรียนให้ถึงจิตซิ ลึกลับที่สุดก็คือจิต เพราะกิเลสพาให้ลึก ตื้นที่สุดจนประจักษ์ใจก็คือจิต เพราะธรรมพาให้ตื้น สติปัญญาพาให้ตื้น นี่แหละหลักรับรองมรรคผลนิพพาน รับรองความพ้นทุกข์ และรับรองเรื่องความเกิดความตาย เกิด–ตายมาอย่างไรต่ออย่างไร ตายเกิดหรือตายสูญรับรองกันที่ตรงนี้ ยืนยันกันที่ตรงนี้หายสงสัยที่ตรงนี้ ใครจะสงสัยอย่างไรไม่สนใจ ใครจะว่าเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้กี่ร้อยกี่พันเรื่องก็ว่าไป ตามความคิดความเห็นของนานาจิตตัง ถ้าอยากฟังก็ฟังไป ไม่อยากฟังก็อยู่ตามความไม่หิวโหย ขอให้รู้ความจริงประจักษ์ใจเสียเท่านั้น อันเรื่องความหิวโหยความโยกคลอนต่าง ๆ มันหมดไปเอง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งเคลือบแฝง เป็นความหลอกลวง เมื่อถึงความจริงเต็มส่วนแล้วจะหลงไปไหน สามโลกธาตุมาหลอกก็ไม่หลง

เอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ อยู่ที่ไหนให้ถือความเพียรเป็นสำคัญ ให้ถือว่ากิเลสเป็นข้าศึกต่อเราอยู่เสมอ ผู้นั้นแหละจะพ้นจากแหล่งแห่งทุกข์นี้ไปได้โดยไม่สงสัย สติปัญญามีหุงต้มแกงกินไม่ได้ นำมาฆ่ากิเลสแก้กิเลสเท่านั้น หน้าที่ของสติปัญญาน่ะเอาให้จริงจัง อย่าลดละความพากเพียร คำว่ากิเลสเป็นภัย ธรรมะเป็นคุณแก่สัตว์โลก นั่นคือศาสดาองค์เอกเป็นผู้สอนไว้ มิใช่คนหูหนาตาฝ้าฝาดเป็นผู้สอนไว้พอจะไม่สะดุดใจคิดกัน

ผมมีความห่วงใยหมู่เพื่อนเห็นอย่างยิ่ง ไม่สบายก็ต้องลงมา เพราะการเทศนาว่าการเมื่อคืนที่ผ่านมานั้น มันมีหลายอย่าง อุปสรรคยุ่งไปหมด หาความสงบสงัดไม่ได้เทศน์ไม่สนิทใจจึงต้องหยุด เสียงกระรอกกระแตก็โก๊ก ๆ ก๊าก ๆ กัดอะไรอยู่บนศาลานี้ เสียงนั่นเสียงนี่คึก ๆ คัก ๆ กระทบกระเทือนตลอดเวลา เทศน์ไม่สนิทใจ วันนี้เห็นว่าอากาศก็เปิดเผยดี เรื่องราวอะไร ๆ ก็ไม่มี จึงประชุมและให้การอบรมสั่งสอนหมู่เพื่อนซ้ำอีก เทศน์ด้วยเจตนาเพื่อความเป็นคติและเป็นสิริมงคลแก่ท่านผู้ฟังทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

เพื่อให้มีความจริงจังต่อความพากเพียรของตน ซึ่งเป็นงานแท้ของพระ จงเอาให้จริงจัง ขอให้งานนี้สำเร็จเถิด ไม่มีใครมาเสกสรรปั้นยอว่าวิเศษวิโสก็รู้อยู่กับตัวเอง อิ่มพออยู่กับตัวเอง สมกับการปฏิบัติเพื่อถึงเมืองพอ ไม่หวังพึ่งอะไรดังที่เคยเป็นมา นอกจากความบริสุทธิ์อันเป็นความสมบูรณ์พอตัวแล้วเท่านั้น

เท่านี้พอ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

๑๖. อย่าฝืนความจริง

ผู้ที่จะสามารถสืบมรดกทั้งด้านการประพฤติปฏิบัติไปโดยถูกต้องดีงาม และผลเป็นที่พึงพอใจในธรรมปฏิบัติ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในครั้งพุทธกาลว่ามรรคผลนิพพานก็คือผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ท่านสั่งสอนไว้นี้เท่านั้น เฉพาะอย่างยิ่งคือนักบวชแล้วยังย่นเข้ามาถึงนักปฏิบัติอีกด้วย เพราะคำว่านักบวชมีอยู่ทั่วไปในดินแดนแห่งชาวพุทธเรา ไม่กำหนดกฎเกณฑ์ว่าเมืองนั้นเมืองนี้ เมืองนอกเมืองใน เต็มไปหมดด้วยนักบวชในพุทธศาสนา

แต่จะเอากฎเกณฑ์ตามความเป็นนักบวชนั้นว่า จะเป็นผู้ได้รับมรดกคือธรรมทายาทของพระพุทธเจ้าจริง ๆ นั้น ไม่สนิทใจ เหมือนผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนธรรม ทั้งทางด้านพระวินัยและด้านธรรมะโดยถูกต้องดีงาม ท่านเหล่านี้จะเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมทายาท ทั้งฝ่ายเหตุและฝ่ายผลได้โดยลำดับ จนถึงขั้นสมบูรณ์โดยไม่สงสัย เพราะธรรมประกาศหรือท้าทายความจริงไว้อยู่แล้ว ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนกระทั่งปัจจุบัน ไม่ปรากฏว่ามีธรรมบทใดบาทใดได้ร่อยหรอลงไปจากหลักความจริงที่พระองค์ทรงตรัสไว้ มีความสมบูรณ์พูนผลอยู่ด้วยความสัตย์ความจริง ความถูกต้องดีงามทุกแง่ทุกมุม ในการที่จะบุกเบิกให้ถึงจุดหมายปลายทางได้โดยสมบูรณ์

ฉะนั้นเราเป็นนักปฏิบัติ จงคำนึงถึงความรู้สึกของตนที่มุ่งเจตนา และความมุ่งมั่นที่ตั้งไว้แล้วอย่างใด และประสานกับความประพฤติปฏิบัติ อย่าให้พรากจากกัน การปฏิบัติศีลก็อย่าได้ประมาท สิ่งใดที่ขัดข้องต่อศีลก็คือการขัดข้องต่อธรรมที่จะเป็นประโยชน์แก่เรา และเป็นการขัดข้องทำลายตัวของเราไปด้วย การขัดข้องต่อธรรมหรือกีดขวางธรรม ก็เป็นการกีดขวางตนเองด้วยให้หาทางก้าวไปไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าวไว้ว่า **สุปฏิปันฺโน** เป็นผู้ปฏิบัติตรงต่อหลักธรรมหลักวินัยโดยสม่ำเสมอ ตั้งแต่ต้นจนสุดยอดแห่งธรรมวินัย **อุชุฯ** ตรงไปตรงมา อันเป็นแนวทางที่จะให้เกิดความสะอาดในศีลในธรรมของตน **ญายฯ** ความรู้แจ้งแทงตลอดอย่าได้ห่างเหินจากจิตใจ คือมีความสนใจจดจ่อต่อความรู้จริงเห็นจริงในธรรม ที่ท่านได้เคยรู้เคยเห็นและได้ประทานไว้แล้ว คำว่า **สามีจิฯ** ก็รวมลงไปว่า การปฏิบัติดี ปฏิบัติตรงเป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

คำว่าธรรมนั้นเป็นของกลาง เช่นเดียวกับสมบัติในโลก แล้วแต่ผู้มีความขยันหมั่นเพียรและความเฉลียวฉลาดที่จะแสวงหามาได้ มากน้อยตามกำลังความสามารถและฉลาดของตน ตามปกติวัตถุในโลกนี้ไม่ขาดแคลน มีสมบูรณ์ เป็นแต่เพียงว่าความอุตส่าห์พยายาม หรือความขยันหมั่นเพียรและความฉลาด ที่จะสามารถนำวัตถุนั้น ๆ เข้ามาเป็นของตนได้เป็นสำคัญกว่าอื่น

คำว่าธรรมก็ไม่เคยบกพร่อง ตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้แล้วคงเส้นคงวา ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า พระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา พระอรหัต ธรรมทั้งสี่ประเภทนี้ กลมกลืนกันกับหลักมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นสายทางเดินเข้าไปสู่ธรรมขั้นเหล่านี้ จนกระทั่งทะลุปรุโปร่งไปได้ ไม่นอกเหนือจากมัชฌิมาปฏิปทานี้ไปได้เลย

เราพึงคำนึงตนเสมอว่า เวลานี้เราปฏิบัติถูกต้องตามหลักมัชฌิมาหรือไม่ มัชฌิมาคือเหมาะสมอยู่ตลอด การรักษาศีลก็เป็นความเหมาะสมของตน หาที่ตำหนิติเตียนตนไม่ได้ว่า ได้ทำศีลให้ด่างพร้อยไปด้วยเจตนา หรือความเผอเรอประการใดบ้าง เพราะ

ความระมัดระวังรักษาอยู่เสมอ ศีลก็งามสำหรับตัวของเรา เป็นผู้ทรงศีล เป็นผู้เหมาะสมกับความเป็นผู้มีศีล จึงเรียกว่ามัชฌิมา คือความเหมาะสม

ทางด้านธรรมนับแต่สมาธิ คำว่าสมาธิที่ท่านแสดงไว้ในตำรา เคยได้อธิบายให้ฟังแล้วหลายครั้งหลายหนนั้น คือเข็มทิศทางเดินที่ท่านเขียนไว้ตามคัมภีร์ใบลาน ไม่ใช่องค์ของสมาธิแท้ แต่สมาธิแท้นั้นจะเกิดขึ้นกับใจที่สืบเนื่องมาจากการศึกษาเล่าเรียน วิธีการที่ท่านแสดงไว้แล้วในตำรับตำรานั้น เข้ามาประยุกต์กับความประพฤติของตนเพื่อให้เกิดความสงบเย็นใจขึ้นมาได้ด้วยจิตตภาวนา

สมาธิมีความสำคัญไปทางหนึ่ง ปัญญามีความสำคัญไปทางหนึ่ง ต่างก็มีความสำคัญตามหน้าที่หรือคุณภาพของตน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าเสียเองจึงได้ตรัสไว้ว่า **สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** สมาธิอันเป็นความอิ่มตัว ไม่หิวโหยโรยแรง ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม กระสับกระส่าย เป็นจิตที่อิ่มตัวตามขั้นแห่งความสงบของตน นี่ท่านเรียกสมาธิ สมาธินี้แลที่มีความอิ่มตัวนี้ นำไปใช้ทางด้านปัญญา ย่อมจะเป็นเครื่องหนุนปัญญาให้ทำหน้าที่ของตนได้อย่างราบรื่นดีงาม เพราะไม่เถลไถล ไม่กระวนกระวายหิวโหยกับสิ่งนั้นสิ่งนี้เหมือนคนไม่มีความสงบอยู่ภายในตัว จิตที่สงบย่อมไม่หิวโหยกับสิ่งต่าง ๆ พาทำงานใดก็ทำ พิจารณาทางด้านปัญญามีสติเป็นเครื่องกำกับรักษาหรือเป็นผู้ควบคุมงาน จิตก็ทำงานตามนั้น

เมื่อมีสมาธิแล้ว ควรจะแยกออกทางด้านปัญญา พิจารณาแยบคายไปกว่าทางด้านสมาธิก็ต้องทำ เพราะฉะนั้น คำว่าสมาธิกับปัญญานี้จึงแยกกันไม่ออกโดยจะถือว่าพิจารณาทางด้านปัญญาอย่างเดียวเป็นความรวดเร็ว การทำสมาธิ มัวทำสมาธิให้เกิดให้มีความสงบแล้วค่อยพิจารณาทางด้านปัญญานั้น เป็นทางล่าช้าหรือล้าสมัย การพูดเช่นนั้นหรือความเห็นเช่นนั้น เป็นความเห็นที่ขัดต่อหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ทรงรับรองมาแล้วโดยสมบูรณ์ทั้งทางเหตุและทางผล

ดังนั้น ธรรมทั้งสองประการนี้จึงแยกกันไม่ออกแต่ไหนแต่ไรมา จะแตกต่างกันอยู่บ้างก็แต่อาการของสมาธิ มีอาการต่างกัน แต่พูดถึงเรื่องความสงบนั้น สงบเหมือนกัน

แต่อาการแห่งความสงบนั้นมีต่างกันบ้าง ถึงอย่างไรก็ตามความสงบของจิตนั้นย่อมเป็นความอิ่มตัวได้ด้วยกัน ควรแก่การพิจารณาทางด้านวิปัสสนา คือปัญญาได้เช่นเดียวกัน จึงไม่สามารถที่จะแยกสมาธิหรือสลัดตัดทิ้งสมาธิไปเสีย ให้ดำเนินแต่ทางด้านปัญญาอย่างเดียว แล้วคว้าเอามรรคผลนิพพานอย่างภาคภูมิใจมาแข่งศาสดาผู้แสดงไว้ทั้งสมาธิและปัญญา อย่างนี้เป็นไปไม่ได้

นี่เราเคยปฏิบัติมาแล้ว ได้ทราบอย่างชัดเจนในทางด้านสมาธิ คือการทำสมาธิตั้งแต่ขั้นล้มลุกคลุกคลาน มาจนกระทั่งถึงขั้นสมาธิเต็มตัว คำว่าขั้นสมาธิเต็มตัวนั้น คือเราทำให้สงบได้ตามความต้องการของเราเวลาใดก็ได้ แม้จิตจะถอนออกมาจากสมาธินั้นแล้ว คิดอ่านไตร่ตรองกิจการงานอื่น ๆ ได้ แต่ฐานของสมาธินั้นเป็นความแน่นหนามั่นคงอยู่เสมอ ที่เรียกว่า สมาธิเต็มภูมิ คือทำให้สงบเมื่อไรก็ได้ แต่ก็เป็นสมาธิอยู่เพียงเท่านั้น ไม่สามารถกลายตัวไปเป็นปัญญาได้ โดยที่เราไม่นำออกพิจารณาแต่อย่างใดให้เป็นปัญญาขึ้นมา

เมื่อจิตมีความสงบเป็นพื้นฐานแล้ว นำจิตที่มีดวงความสงบและอิ่มตัว ไม่หิวโหยกับอารมณ์ต่าง ๆ นั้น เข้าพิจารณาทางด้านปัญญา เราจะพิจารณาร่างกายส่วนใดก็ตาม คำว่าร่างกายนี้ทั่วไปหมดในรูปขันธ์นี้ แล้วแต่จะถูกกับจริตในอาการใดภายในร่างกายนี้ แยกแยะดูตั้งแต่ต้น ดังที่ท่านมอบงานให้แก่พวกเรามาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์จนปัจจุบันนี้ และยังจะเป็นไปอีกอย่างนี้ไม่ลดละ ว่างานของนักบวชนั้นคืออะไร อุปัชฌายะท่านมอบให้ว่า **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** นี่คืออนุโลมพิจารณาโดยลำดับไป **ตโจ ทนฺตา นขา โลมา เกสา** นี่ให้พิจารณาปฏิโลม ย้อนกลับหน้ากลับหลัง ถอยหน้าถอยหลัง

สิ่งที่กล่าวเหล่านี้เป็นสิ่งที่ประกาศตนอยู่แล้ว ด้วยความปฏิกูลโสโครกตามหลักธรรมชาติที่เป็นความถูกต้อง เป็นแต่เพียงว่าจิตของเรานั้น ไปรับความเสี้ยมสอนมาจากสิ่งจอมปลอมคือกิเลส จึงต้องมาเปลี่ยนแปลงความจริงจากธรรม หรือลบล้างธรรมนี้ให้เป็นสภาพอื่นไปเสียจากความเป็นของปฏิกูล ให้เป็นของสวยของงาม เป็นของจีรังถาวร เป็นเราเป็นเขา เป็นของเราของท่านไปเรื่อย ๆ สิ่งเหล่านี้นอกจากความเป็นอสุภะอสุภัง

เต็มไปทั้งร่างกายภายนอกภายใน อยู่โดยหลักธรรมชาติของมันตามธรรมที่กล่าวไว้แล้ว ยังมีความแปรสภาพอยู่ภายในตัวทุกระยะ ๆ ไม่มีเว้นแม้แต่ขณะหนึ่ง

การพิจารณาเช่นนี้ท่านเรียกว่าวิปัสสนา เพื่อความเห็นแจ้งตามความจริง ความจริงนั้นเป็นอย่างไรในร่างกายนี้ คำว่าอสุภะจริงหรือไม่จริง เราปฏิเสธได้ไหม ตั้งแต่ภายนอกก็มีขี้เหงื่อขี้ไคลเต็มไปหมดทั้งร่าง ไม่ว่าข้างบนข้างล่างต้องชะต้องล้างกันอยู่ตลอดเวลา ร่างกายนี้ไปสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใด แม้จะเป็นของสะอาดสวยงามเพียงใดก็ตาม จะต้องกลายเป็นของสกปรกโสมมส่งกลิ่นคลุ้งไปหมด

เพราะร่างกายนี้เป็นตัวปฏิกูล สิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับร่างกายนี้จึงกลายเป็นของสกปรก ต้องชะต้องล้างต้องฟอกเช็ดถู ไม่เช่นนั้นก็อยู่ไม่ได้ นี่เห็นอย่างชัด ๆ อยู่แล้วตามหลักความจริง ผู้ปฏิบัติจะฝืนหลักความจริงนี้ไปไหน ความฝืนหลักความจริงเหล่านี้มีแต่เรื่องของกิเลสทั้งสิ้นซึ่งเป็นข้าศึกต่อธรรม เคยฝืนธรรมอย่างนี้มาเป็นลำดับลำดาคือเสกสรรปั้นยอขึ้นมาเฉย ๆ ทั้ง ๆ ที่หาความจริงไม่ได้ ว่าสวยงาม ว่าน่ารักใคร่ชอบใจว่าเป็นสิ่งจีรังถาวร ว่าเป็นสิ่งให้เกิดสุขน่ารื่นเริงบันเทิง ว่าเป็น **อตฺตา** เป็นเราเป็นของเราเป็นของเขา

จิตที่ไม่มีที่ยึด มีแต่กิเลสเป็นผู้พร่ำสอนอยู่ตลอดเวลา จะไม่ให้ยึดไม่ให้ถือไม่ให้เชื่อตามกิเลสจะเชื่อถืออะไร เพราะมีของอย่างเดียวเท่านั้นติดแนบอยู่กับใจนับแต่กัปใดกัลป์ใดมา จนกระทั่งได้พบได้ยินโอวาทคำสั่งสอน ซึ่งเป็นคู่แข่งกับธรรมชาติที่เสกสรรปั้นยอด้วยความจอมปลอมนั้น คู่แข่งนั้นเรียกว่าธรรม จึงได้นำธรรมของจริงนี้ เข้ามาเทียบเคียงของปลอม

แยกแยะกันดูทุกสัดทุกส่วน ความเสกสรรที่ฝังอยู่ในขันธ์นี้เป็นค่าเสี้ยมสอนของกิเลส มันเสี้ยมสอนว่าเป็นของสวยงาม ทำให้จิตคิดว่าเป็นของสวยของงามของดีของแน่นหนามั่นคงไปด้วย ทีนี้นำธรรมเข้ามาลบล้างของปลอมนั้น ว่าสวยงามที่ตรงไหนดูหาความสวยงามไม่ได้ ทั้งภายนอกภายในของร่างนี้ หาความสวยงามไม่ได้แม้แต่ชิ้นเดียว มันเต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครกหมดทั้งร่างนี้ ทั้งในตัวของเราและสัตว์อื่น

บุคคลอื่น ทั้งหญิงทั้งชายเหมือน ๆ กันหมด เทียบกันได้ทุกสัดทุกส่วนไม่มีอะไรแปลกต่างกัน นี่คือความจริง เราฝึกวิปัสสนาคือปัญญา ฝึกเพื่อจะสลัดสิ่งที่เคยยึดถืออันจอมปลอมเข้าสู่หลักความจริงคือของไม่ปลอม นี่เป็นขั้นหนึ่งของจิตของธรรม

ขั้นต่อไปยังแยกแยะเป็นเรื่อง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเป็นธรรมของจริงเช่นเดียวกันเข้าไปอีก เป็นทางเดินเพื่อความสลัดปัดทิ้งสิ่งจอมปลอมทั้งหลาย คือกิเลสตัวพาเสกสรรปั้นยอมาเป็นเวลานาน ผลของมันทำให้เกิดความกดถ่วงลวงใจอยู่เสมอให้มีแต่ความทุกข์ความเดือดร้อนเพราะสิ่งเหล่านี้ เมื่อพิจารณาตามหลักความจริงแล้วจิตย่อมจะค่อยปล่อยวางไปโดยลำดับ ตามความซึมซาบแห่งปัญญาที่เข้าสู่หลักความจริงของธรรมไปโดยลำดับลำดา

จนกลายเป็นว่ากายทั้งกายนี้ ถ้าพูดถึงกองอสุภะก็คือป่าช้าผีดิบ ที่เต็มไปด้วยซากศพต่าง ๆ ซึ่งรวมอยู่ในร่างกายของแต่ละบุคคล ๆ นั่นแล ไม่ใช่ซากหนึ่งซากเดียว มีหลายซาก หลายศพ หลายประเภท หลายชนิดของสัตว์ที่มาตายกองกันอยู่ภายในร่างกายของเรานี้ พิจารณาอยู่เช่นนี้ซ้ำ ๆ ซาก ๆ เช่นเดียวกับเราถากไม้ หลายครั้งหลายหนก็ถึงแก่น ถึงที่พอเหมาะพอดี พอเอา ยิ่งชะล้างลงไปหลายครั้งหลายหนก็ถึงที่สะอาดพ้นจากสิ่งจอมปลอมเห็นได้ชัดเจน จิตย่อมปล่อยวางเองโดยไม่ต้องสงสัย

นี่เป็นขั้นหนึ่งของการพิจารณาที่เรียกว่าปัญญา เราแยกจากสมาธิคือจิตที่สงบนั้นให้แสดงกิริยาออกมาทางความแยบคาย เรียกว่า **วิปัสสนาปัญญา** แปลว่า ความเห็นแจ้งเห็นจริง ไม่ใช่เห็นปลอมเห็นแบบมืด ๆ ดำ ๆ กำดำกำขาวอย่างที่อวิชชาพาเห็นปัญญาธรรมพาเห็น เห็นแจ้งเห็นชัดและรื้อถอนตนออกจากความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดต่าง ๆ ไปได้โดยลำดับ นี่แหละการดำเนินเพื่อมรรคผลนิพพาน ดำเนินไปตามสิ่งเหล่านี้ โดยถือสิ่งเหล่านี้เป็นหินลับปัญญาในการดำเนินวิปัสสนา

ที่จิตไม่สามารถก้าวไปได้ตามความมุ่งหมาย ก็เพราะจิตติดสิ่งเหล่านี้ ท่านจึงสอนให้พิจารณาบุกเบิกสิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นเสมือนขวากหนามแทงจิตใจอยู่ทุกเวล่ำเวลา รักก็ทำให้เกิดทุกข์ ชังก็ทำให้เกิดทุกข์ เกลียดโกรธทำให้เกิดทุกข์ทั้งนั้น เพราะกิเลสเป็น

สาเหตุจะไม่เกิดทุกข์อย่างไร ไม่ใช่เป็นสาเหตุมาจากธรรม สาเหตุที่มาจากธรรมนั้น แม้จะมีทุกข์บ้างเพราะการต่อสู้กับข้าศึก แต่จิตก็คำนึงเพื่อชัยชนะหรือเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริง ความทุกข์นั้นก็ไม่ถือเป็นอารมณ์กับผู้ปฏิบัติ

เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติธรรมแม้ทุกข์แทบเป็นแทบตาย ก็ไม่ถือเป็นอารมณ์ยิ่งกว่าเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ตนต้องการที่ตนมุ่งหมายไว้ พระพุทธเจ้าของเรา ท่านมีความมุ่งหวังอย่างแรงกล้า เพราะฉะนั้นแม้จะสลบถึงสามครั้งสามหน แต่ยังไม่ถูกทางเพื่อความตรัสรู้ก็ตาม พระองค์ก็ไม่ทรงท้อถอย เพราะอำนาจแห่งความมุ่งมั่นต่อธรรมของจริง มีกำลังมากกว่าที่จะท้อถอยเพียงความสลบเท่านั้น

การพิจารณาร่างกายเป็นสิ่งสำคัญมาก เฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับราคะตัณหาขึ้นอยู่กับร่างกายนี้ จิตสงบก็สงบจากความคิดในเรื่องราคะตัณหา เกี่ยวกับรูป เสียง กลิ่น รส ในชาดกท่านกล่าวไว้ซึ่งเป็นสิ่งที่สะดุดใจมากว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตไม่เคยเห็นรูปใด ที่เป็นข้าศึก เป็นเครื่องเสียดแทงจิตใจอย่างเจ็บปวดแสบร้อน ยิ่งกว่ารูปของเพศตรงข้าม เสียงใดก็ตามไม่สามารถที่จะเสียดแทงเข้าถึงขั้วหัวใจ ถึงกับจิตใจจะพังทลายลงได้เหมือนเสียงของเพศตรงข้าม กลิ่นใดก็ตามไม่สามารถทะลวงเข้าถึงขั้วหัวใจยิ่งกว่ากลิ่นของเพศตรงข้าม รสใดก็ตามไม่สามารถทำลายหัวใจให้กระทบกระเทือนหวั่นไหวและเป็นบ้าแบบสด ๆ ร้อน ๆ พร้อมทั้งการรับความทุกข์ทรมานได้มากยิ่งกว่ารสของเพศตรงข้าม การสัมผัสใดก็ไม่สามารถทำใจให้ละเมอเพ้อฝัน จนตัวไม่เป็นตัวของตัวยิ่งกว่าการสัมผัสเพศตรงข้าม ให้เธอทั้งหลายจำไว้อย่างถึงใจ อย่าประมาท"

"วิธีที่จะแก้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันเป็นบ่อเกิดแห่งราคะตัณหานั้น ต้องใช้วิธีการอันถูกต้องเหมาะสมกัน คือการพิจารณา **อสุภกรรมฐาน** เป็นภาคพื้น ให้เกิดมีความชำนิชำนาญ น้อมกายวิสภาคเข้ามาสู่กายของเรา หนังของวิสภาคเข้ามาเทียบกับหนังของเรา เสียงของวิสภาคเข้ามาเทียบกับเสียงของเรา กลิ่นของวิสภาคเข้ามาเทียบกับกลิ่นของเรา ความสัมผัสของวิสภาคเข้ามาเทียบความสัมผัสตัวเราเอง สิ่งเหล่านี้มันก็เป็นเนื้อเป็นหนังเป็นอวัยวะอันเดียวกัน ไม่เห็นมีผิดแปลกกันอะไรเลย ถ้าพูดถึงเรื่องความเป็นปฏิกูล คนทั้งหญิงทั้งชายเป็นเทวดามาจากไหน ร่างกายจึงจะไม่มีความ

ปฏิกูลโสโครก ภิกษุทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชายก็คือคนทรงธาตุทรงขันธ์ ทรงอสุภะอสุภัง มีหนัง มีเนื้อ มีกระดูก มีตับไตไส้พุง มีของอสุภะอสุภังเต็มตัวเช่นเดียวกันนั่นแล จะไปหลงหาสาระอะไร ถ้าไม่ใช่เราเป็นบุรุษตาฟาง เพราะฉะนั้นเธอทั้งหลายจงพิจารณาในสิ่งเหล่านี้ให้มาก ยาแก้พิษภัยอันสำคัญ คือ อสุภะ เป็นยาอันประเสริฐ”

นี่คือพุทธพจน์ที่ทรงแสดงไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความเห็นภัยในสิ่งที่เป็นวิสภาคกัน เพื่อจิตได้พิจารณาตามหลักอสุภธรรมไม่ขาดวรรคขาดตอน ใจจะได้สงบใจหายกังวลหม่นหมอง เพราะทุกส่วนแห่งร่างกายนั้น ๆ เป็นลักษณะเหมือน ๆ กัน

“กายทั้งกาย ทั้งหนัง ทั้งเนื้อ ทั้งเอ็น ทั้งกระดูก ทุกสัดทุกส่วนแห่งอวัยวะทั้งของหญิงและของชาย กับทุกสัดทุกส่วนแห่งอวัยวะของเรานั้น ไม่มีอะไรผิดแปลกกันเลย นอกจากถูกหลอกลวงจากกิเลสเท่านั้น ว่านั้นวิเศษวิโส จนผู้หญิงผู้ชายธรรมดา ๆ กลายเป็นเทวดาขึ้นมา ตนเป็นเสมือนบ๋อยหรือสุนัขตัวหนึ่ง ที่คอยกัดคอยแทะแบบลม ๆ แล้ง ๆ อยู่ภายในใจ ไม่มีวันเวลาสร่างซาลงได้ นับว่าโง่เกินไป ไม่สมกับความเป็นภิกษุ ให้เธอทั้งหลายจงจำไว้ให้ถึงใจ”

นั่นฟังดูซิ นี่แหละการพิจารณา จงทำตามที่ท่านสอนไว้นั้น คำว่าโง่เกินไปจะถูกลบลงด้วยวิปัสสนาปัญญาไม่สงสัย ถ้าลงได้พิจารณาให้ชัดเจน เทียบทุกสัดทุกส่วนทั้งภายนอกภายในให้เห็นชัดเจนแล้ว จะมีอะไรแตกต่างกัน จะหลงอะไรกัน ด้วยเหตุนี้จึงต้องใช้การพิจารณาให้มาก โรคหนักต้องวางยาให้หนัก เพื่อทันกับโรคสุนัขบ้าตาฝ้าฟางที่มองเห็นใบไม้แห้งกลายเป็นผัก

นอกจากนั้นท่านยังสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า การไปเยี่ยม ป่าช้าแต่ก่อนเป็นป่าช้าผีดิบ ตายเก่าตายใหม่เอาไปทิ้งเกลื่อนไปหมด การไปพิจารณาป่าช้านั้น ท่านสอนให้ไปทางเหนือลม และสอนให้ไปทางตายเก่าเสียก่อน เพราะกำลังสติปัญญายังไม่เพียงพอให้ไปดูผู้ที่ตายเก่าเสียก่อน อวัยวะเกลื่อนกลาดเรี่ยราด กระดูกกระจัดกระจายเป็นอะไรไปแล้ว แล้วขยับเข้าไปเป็นลำดับจนถึงผู้ตายใหม่ ทั้งนี้เพราะอาจจะเกิดความกำหนัดยินดีขึ้นมาได้

เมื่อได้พิจารณาเป็นลำดับลำดาเข้าไปแล้วเช่นนั้น ย่อมจะมีกำลังทางสติปัญญาพอพิจารณากันไปได้ ศพนั้น ๆ แม้ตายใหม่ก็ไม่ผิดอะไรกับร่างกายของเราที่ยังไม่ตายนี้ ถ้ากลิ่นเหม็นคลุ้งมันก็เป็นเช่นเดียวกันนี้แล เพราะเป็นป่าช้าผีดิบผีตายเช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาเทียบเคียงได้ทุกสัดทุกส่วนของซากศพในป่าช้า กับร่างกายเราที่ยังไม่ตาย ว่าเป็นลักษณะเดียวกันจนหายสงสัยแล้ว จะไม่ไปเยี่ยมป่าช้าอีกก็ได้

เยี่ยมป่าช้าภายในร่างกายของเรานี้ก็เป็นที่เข้าใจ เพราะการไปเยี่ยมป่าช้านอกก็เพื่อจะหาหลักยึดเทียบเข้ามาสู่หลักภายในคือตัวเราเอง เมื่อได้หลักภายในเป็นเครื่องยึดแล้ว ก็มีหลักมีเกณฑ์ในการพิจารณาตนและหายกังวลในการไปเยี่ยมป่าช้านอก นี่เป็นปัญญาขั้นหนึ่ง

ปัญญาขั้นนี้ต้องใช้ความพยายามให้มากก่อนจะมีความชำนาญ เมื่อชำนาญแล้ว ปัญญาขั้นนี้ย่อมผาดโผนมาก ตามที่เคยพิจารณามาแล้วเป็นอย่างนั้น พิจารณาจนหมุนติ้ว ๆ ทันกับเหตุการณ์ที่มีอยู่รอบตัว เมื่อปัญญามีความชำนาญจวนถึงขั้นที่จะสลัดปัดทิ้งร่างกายนี้ ยิ่งหมุนตัวเป็นเกลียวตลอดอิริยาบถไม่มีว่างงาน

มองดูตัวทั้งตัวนี้กลายเป็นเนื้อก็เป็นไปหมดทั้งตัว มองดูหนังไม่เห็น ทะลุเข้าไปถึงเนื้อ ถึงเอ็น ถึงกระดูก จนกระทั่งกลายเป็นร่างกระดูกไปหมดในคนทั้งคน เราทั้งคนเป็นก้อนเนื้อไปหมดทั้งตัว มองดูหญิงดูชายเป็นสภาพเดียวกันไปหมด เพราะความชำนาญในการพิจารณาวิปัสสนาขั้นรูปกาย ร่างกายหาความสวยความงามไม่ได้ มองดูเป็นร่างกระดูกหนึ่ง มองดูเป็นคนที่หนังถูกถลกออกเหลือแต่เนื้อแดงฉานไปหมดทั้งตัวหนึ่ง ใจจะมีความกำหนัดยินดีที่ตรงไหน คนเราที่จะกำหนัดยินดีกันก็เพราะหนังนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนกรรมฐานเพียง **ตโจ** แล้วหยุด เพราะหนังมันครอบไปหมดแล้วในร่างกายคนร่างกายสัตว์

นี่คือความชำนาญของการพิจารณา ถัดจากนั้นไปเพียงกำหนดแย็บเดียวเท่านั้น ไม่ถึงสามวินาทีจะทะลุไปหมดทั้งสองรอบสามรอบในร่างกายร่างเดียวนั้น กลายเป็นกระดูกเป็นท่อนกระดูกไปหมด เพียงเส้นเอ็นติดต่อรัดรึงกันไว้เท่านั้น เช่นเดียวกับ

ซากผีที่เอามาไว้ตามวัดตามวา อวัยวะส่วนอื่น ๆ ไม่มี เหลือแต่กระดูกที่มัดติดกันไว้เท่านั้น

เมื่อเป็นเช่นนั้นจะรักอะไรกำหนัดอะไร มีแต่กระดูกเท่านั้น นั่นแหละคือความจริงของธรรมเป็นขั้น ๆ และตัดความจอมปลอมออกเสียได้ ที่ว่าผมก็งาม หนังก็งาม เนื้อก็งาม เอ็นก็งาม งามไปหมด กระดูกก็งาม แม้ที่สุดอาหารเก่าอาหารใหม่ที่เป็นมูตรเป็นคูถก็งามไปด้วย เพราะถูกกิเลสมันต้มมันตุ๋น มันเสกสรรปั้นยอให้กินของสกปรกมาเป็นเวลานาน เพราะความโง่เขลาของตน ให้กิเลสปรุงอาหารเป็นพิษทั้งนั้นให้กินและกินไม่มีวันอิ่มพอ กินเท่าไรยิ่งหิวโหย กินเท่าไรยิ่งติดยิ่งจมลงลึก คิดให้ละเอียดแล้วไม่สลดสังเวชบ้างหรือ

เราเป็นนักปฏิบัติ จงพิจารณาให้เห็นตามความจริงนี้ เมื่อพิจารณารู้เต็มที่แล้วไม่ต้องบอกเรื่องความสลัดปัดทิ้งรูปขันธ์ ว่าไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา ความปฏิกูลโสโครกนี้ก็หายไป เพราะผ่านไปแล้ว หายสงสัยแล้ว เหลือแต่เพียงร่างกระดูก สงสัยอะไรกัน นั่นเป็นกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็นความจริงอันหนึ่งเท่านั้น นี่ปัญญาขั้นนี้ต้องผาดโผนเต็มที่เพราะแก้กิเลสส่วนหยาบ ต่อสู้กับกิเลสส่วนหยาบ ปัญญาต้องเป็นปัญญาที่ผาดโผน ไม่งั้นไม่ทันกัน ไม่เรียกว่ามัชฌิมา คือเหมาะสมกัน

พอหมดขั้นนี้แล้วสติปัญญาก็ก้าวเข้านามธรรมทั้งสี่ พิจารณานามธรรมทั้งสี่ เวทนา ความสุข ความทุกข์ ความเฉย ๆ ภายในร่างกายและจิตใจ ส่วนเวทนาภายในจิตทั้งสามนั้นแยกไว้ก่อน พิจารณาเวทนาที่เกี่ยวข้องกับกายเวลาเกิดความทุกขเวทนาขึ้นมา จะเกิดขึ้นด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วยเจ็บหัวตัวร้อนก็ตาม ให้พิจารณาแยกแยะดูทุกขเวทนา เฉพาะอย่างยิ่งทุกขเวทนานั้นแหละ เป็นผู้ออกหน้าออกตาในขณะที่เจ็บไข้ได้ป่วย สุขหาทางแทรกเกิดขึ้นไม่ได้

จึงต้องพิจารณาแยกดูทุกข์ให้เห็นทุกข์เป็นอย่างไร ทุกข์ให้โทษให้ร้ายแก่ผู้ใดเรา จึงเหมาว่าเป็นทุกข์ เหมาเขาว่าเป็นภัยต่อเรา เหมาเขาว่าเป็นข้าศึกต่อเรา พิจารณา

ให้เป็นอรรถเป็นธรรมตามความเป็นจริง อย่าลำเอียงเพื่อเข้าข้างตัว จะเป็นการกอบโกยกิเลสเข้ามาเผาตนยิ่งกว่าการไม่พิจารณาเสียอีก เพราะผิดทาง

เพราะฉะนั้นการพิจารณาทุกขเวทนาจึงพิจารณาให้เป็นธรรม ว่าทุกขเวทนานี้เหรอที่ว่าเป็นภัยแก่เรา ดูให้ชัดเจนถึงสภาพของทุกข์ที่ปรากฏขึ้นในขณะนั้นว่า เป็นภัยแก่ผู้ใด สติปัญญาจดจ่อลงในจุดที่เกิดทุกข์มากกว่าเพื่อน คลี่คลายดูด้วยปัญญา เมื่อชัดเจนแล้ว ทุกข์ก็สักแต่ว่าปรากฏตัวอยู่ตามหลักธรรมชาติของตนเท่านั้น แม้ตัวทุกข์เองก็ไม่ทราบความหมายของตนว่าเป็นทุกข์ และไม่มีความหมายว่าได้ให้ความทุกข์แก่ผู้หนึ่งผู้ใดเลย

พิจารณาดูร่างกายก็สักแต่ว่ากาย ที่มีอยู่แล้วตั้งแต่ทุกข์เหล่านี้ยังไม่เกิดขึ้น แม้ทุกข์เหล่านี้ดับลงไปแล้ว กายก็ยังเป็นกายอยู่ตามสภาพของตน ต่างอันต่างจริงอยู่โดยหลักธรรมชาติของตนเช่นนี้ ไปเหมาเอาว่าเขามาเป็นทุกข์มาเป็นภัยแก่เราได้อย่างไร ถ้าไม่ใช่ใจเป็นตัวไปหมายเขาต่างหาก แล้วย้อนเข้ามาดูใจ เทียบเคียงกายนั้นเป็นเราเหรอ กายนั้นมาเป็นใจหรือใจไปเป็นกาย หรือทุกขเวทนานั้นมาเป็นใจ หรือใจนี้ไปเป็นทุกขเวทนา

แยกแยะทุกสัดทุกส่วน ยิ่งทุกข์มีความรุนแรงมากเพียงไร สติปัญญาขั้นนี้ยิ่งหมุนติ้ว เร็วยิ่งกว่าน้ำไหลไฟสว่าง ไม่อย่างนั้นไม่ทันกัน แยกแยะทุกสัดทุกส่วน เวทนาก็กลายเป็นความจริงขึ้นมาอย่างประจักษ์ใจหายสงสัย ว่ามีจิตเท่านั้นไปสำคัญทุกขเวทนาว่าเป็นข้าศึกต่อตนเอง และว่าเป็นตนเป็นของตน ตลอดถึงเรื่องร่างกายเขาก็เป็นสภาพแห่งความจริงของเขาอยู่เช่นนั้น แต่ใจเสียเองเป็นผู้ไปยึดไปถือ ว่ากายของเราเป็นทุกข์ ทุกข์ก็มาเป็นกาย ทั้งทุกข์ทางกายทั้งทุกข์ทางใจก็กลายเป็นเราและเป็นทุกข์ขึ้นมาอีก เพราะความสำคัญผิด

เมื่อแยกแยะทั้งสามสภาพคือ ดูกาย ดูเวทนา ดูจิต เทียบเคียงกันได้ทุกสัดทุกส่วนว่าไม่ใช่อันเดียวกัน ความสำคัญมั่นหมายของจิตที่ไปหมายเขาว่าเป็นเราเป็นของเรา ก็ถอนตัวเขามาสู่จิต เมื่อความสำคัญถอนตัวเข้ามาสู่จิตแล้ว จิตก็เป็นปกติ

เป็นความจริงของจิต เวทนาก็เป็นความจริงของเวทนา กายก็เป็นความจริงของกาย แต่ละอย่าง ๆ แล้วก็ไม่กระทบกัน หนึ่ง ทุกขเวทนาที่กำเริบมาก ๆ นั้นดับไปอย่างรวดเร็ว สอง ทุกขเวทนาแม้ไม่ดับ แต่ก็เป็นความจริงของตนอยู่เป็นสัดเป็นส่วน ไม่เข้ามากระทบกันกับจิตใจนี้ได้เลย

ใจนั้นแม้จะอยู่ในท่ามกลางแห่งความทุกข์ความลำบาก ในขณะที่เป็นโรคภัยไข้เจ็บหรือขณะนั่งนาน ๆ ก็ไม่มีความกระวนกระวาย มีแต่ความกระหยิ่มยิ้มย่องอยู่โดยหลักธรรมชาติแห่งความจริงของใจ นี้คือการพิจารณาเวทนา นอกจากนั้นยังทราบชัดว่า ทุกขเวทนาก็ดี สุขเวทนาก็ดี อุเบกขาเวทนาก็ดี เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น รวมแล้วย่อมไหลลงสู่ภาชนะคือ ไตรลักษณ์ ได้แก่ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**ทั้งมวล นี่ปัญญาขั้นหนึ่ง

สัญญา ความจำได้หมายรู้ จนเกิดเรื่องเกิดราวขึ้นมา สังขารปรุงแย็บ สัญญาหมายไปให้เป็นเรื่องเป็นราวหลอกตนเหมือนกับภาพในหน้ากระจก ภาพของเราเองนี้แหละไปปรากฏอยู่ในหน้ากระจก เราก็ไปตื่นภาพในหน้ากระจกนั้น เมื่อทราบชัดเจนแล้วว่า ภาพที่ปรากฏในหน้ากระจกนั้นมันเป็นภาพไปจากกายของเราฉันใด อาการทุกอย่างที่ปรากฏขึ้นจากสังขารจากสัญญาที่หมายเรื่องนั้นเรื่องนี้ ก็เป็นภาพออกจากใจฉันนั้น ถ้าใจไม่รู้เท่าทันก็ไปหลงภาพนั้น เมื่อใจรู้เท่าทันแล้วก็ปล่อยวางตามสภาพของเขา สิ่งเหล่านี้ก็เกิด ๆ ดับ ๆ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสัญญา สังขารอันเป็นสิ่งเกิดดับ

แม้วิญญาณที่รับภาพจากภาพนอก เช่น รูป เสียง กลิ่น รส เวลาเข้ามากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้น ก็มีแต่เพียงแย็บเดียว ๆ ที่รับทราบ ในขณะที่สิ่งนั้นมาสัมผัส เมื่อสิ่งนั้นดับไปความรับทราบก็ดับไป เป็นอาการหนึ่ง ๆ ของจิตเท่านั้น จะถือเป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร ถ้าไม่ใช่บ้ากองรับเหมาน่ะ

พิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ เป็นการฝึกซ้อมด้วยความสัมผัสสัมพันธ์ระหว่างจิตกับสัญญา สังขารที่คิดปรุงอยู่ภายใน และระหว่างข้างนอกกับข้างในให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอ จิตย่อมมีความชำนิชำนาญ สามารถสลัดตัดทิ้งขันธ์ห้านี้ได้ทั้ง ๆ ที่ยังไม่บริสุทธิ์ อุปาทาน

ในรูปขันธ์ก็ปล่อยได้อย่างชัดเจนเห็นประจักษ์ จิตพักจากการพิจารณาร่างกายว่าเป็นอสุภะอสุภังต่าง ๆ เพราะอิ่มตัวแล้ว รู้แล้ว ปล่อยวางแล้ว พิจารณาเพื่ออะไรอีก การพิจารณาเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ถือเอาความเกิดดับเป็นสำคัญ คือ เกิดขึ้นก็รู้ได้ชัด ดับไปก็รู้ได้ชัด ขาดจากกันก็รู้ได้ชัด

ขันธ์ทั้งห้านี่แหละเป็นทางเดินของกิเลส อวิชชาส่งสมุนออกมาทางนี้แหละ ออกมาทางตา ทางหู เป็นต้น คอยจับจองเอารูป เอาเสียง เอากลิ่น เอารส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ทั้งดีทั้งชั่วกว้านมาหมด กว้านเข้ามาเป็นฟืนเป็นไฟเผาลนสัตว์ผู้โง่เขลาตาฝ้าฟาง พระที่โง่ ๆ ตาฟาง ๆ ยอมตัวเป็นฟืนให้มันเผาลนอยู่ทั้งวันทั้งคืนไม่ยอมหาทางออก นอกจากชมเชยไฟว่าดีขยันไหม้เท่านั้น ถ้ามีความฉลาดก็พิจารณาเพื่อหาทางปลดเปลื้องไปได้ ตามสติปัญญาขั้นดังกล่าวนี้

ตา หู จมูก ลิ้น กายก็สักแต่ว่าตา หู จมูก ลิ้น กาย รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสก็สักแต่ว่าเท่านั้น เพราะได้พิจารณาตัดขาดมาโดยลำดับ อายตนะภายใน เช่น รูปกายของเรามีทั้งตา ทั้งหู ทั้งจมูก ทั้งลิ้น ทั้งกาย ก็รู้เท่าทันและปล่อยวางได้แล้ว เรียกว่า ตัดขาดจากทางเดินของกิเลส มีอวิชชาเป็นตัวการส่งสมุนออกมาตามทางสายนี้ และตัดสะพานนี้ขาดเข้าไปโดยลำดับ กิเลสออกมาทางเวทนาก็ตัดขาดด้วยปัญญา ออกมาทางสัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ตัดขาดไปโดยลำดับ เมื่ออวิชชาไม่มีสมุนถูกตัดสะพานขาดไปหมด คือฆ่าทั้งสมุนของมันด้วย ความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ ฆ่าไปด้วย อาการต่าง ๆ ทั้งห้านี้ก็ตัดขาดไปด้วย กิเลสก็รวมตัวเข้าไปสู่จิตดวงเดียวเพราะไม่มีที่หลบซ่อน

นี่แหละวิธีการดำเนินเพื่อมรรคผลนิพพานดังครั้งพุทธกาลท่านดำเนิน ท่านดำเนินอย่างนี้ ท่านพิจารณาอย่างนี้ กิเลสมันมีอยู่ที่ไหน สติปัญญาจะเป็นเหมือนกับไฟ กิเลสเป็นเหมือนกับเชื้อไฟ กิเลสอยู่ที่ตรงไหนปัญญาจะหมุนติ้วเข้าไปตรงที่เชื้อมีอยู่นั้น เชื้อมีอยู่ทางกายเราก็พิจารณาทางกาย จนกระทั่งไหม้ไปหมดด้วยความรู้เท่าทัน อยู่ทางเวทนาก็ไหม้ไปหมด คือรู้เท่าทันหมด สัญญา สังขาร วิญญาณก็ไหม้ไปหมด ปล่อยวางไปหมด กิเลสเข้าไปสู่ใจ กำหนดเข้าไปที่ใจ

ปัญญาขั้นพิจารณาอวิชชานี้ เป็นปัญญาขั้นอัตโนมัติโดยแท้ เพราะเริ่มเป็นอัตโนมัติมาแต่ความชำนาญขั้นรูปขันธ์อยู่แล้ว ตามครั้งพุทธกาลท่านว่า มหาสติ มหาปัญญา ซึ่งเริ่มเป็นมหาสติมหาปัญญามาโดยลำดับจากการพิจารณาขันธ์ห้าอยู่แล้ว เมื่อถึงขั้นกิเลสรวมตัวมาเป็นจิตอวิชชาแล้ว จึงเป็น มหาสติ มหาปัญญา อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย หมุนตัวเป็นเกลียวทั้งวันทั้งคืนอย่างละเอียดลออ เหมือนน้ำซับน้ำซึม

ไม่มีอะไรเป็นที่พิจารณาเพราะรูปก็ผ่านไปแล้ว ไม่ยอมพิจารณา รู้แล้วปล่อยแล้ว ละวางแล้ว เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เป็นส่วนเกี่ยวกับเรื่องร่างกายนี้ก็ดับไปหมด ขาดไปหมดแล้ว มีแต่ความยิบแย็บ ๆ กระเพื่อมอยู่ภายในจิต ความกระเพื่อมแต่ละขณะ ๆ ที่แสดงออกมาจากจิต ก็ทราบว่าเป็นการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของโลกสมมุติ ของโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ภายในจิต รู้ได้อย่างชัดเจน ยึดมั่นถือมั่นในความกระเพื่อมว่าดีว่าชั่วว่าเกิดว่าดับนี้ได้อย่างไร

ฐานของอวิชชาจริง ๆ คืออะไร นี่แหละตัวสำคัญ เราก็ไม่อยากจะพูดตรงนี้เพราะเหตุไร เพราะเป็นธรรมที่ละเอียดมาก กิเลสประเภทนี้ละเอียดมาก มักจะสวมรอยให้ผู้ปฏิบัติหลงกลลืมตัว แต่ก็ทนไม่ได้ที่ต้องพูด เมื่อเข้าถึงขั้นนั้นแล้ว นั่นแหละขั้นที่สำคัญว่าตัววิเศษ ว่าตัวประเสริฐเลิศโลกทั้ง ๆ ที่กำลังเป็นอวิชชาเต็มตัว ไปยกตัวอวิชชานั้นแหละว่าประเสริฐ ว่าเลิศ มหาสติ มหาปัญญาที่เคยฝึกมาอย่างเกรียงไกร ก็กลายเป็นองครักษ์ไปรักษาอวิชชาดวงที่ว่าเลิศประเสริฐ ดวงมีความสง่าผ่าเผย มีความสว่างกระจ่างแจ้ง องอาจกล้าหาญแพรวพราว ไม่มีอะไรเสมอเหมือนไปเสียโดยไม่รู้สึกตัว จึงมีทั้งรักทั้งชอบใจ ทั้งอ้อยอิ่งทั้งสงวนอยู่ในนั้นหมด

นั่นเห็นไหม กิเลสละเอียดขนาดไหน ตั้งแต่ขั้นกายก็ละเอียดพอตัวของมัน ซึ่งแทบล้มแทบตายที่ผู้ปฏิบัติจะผ่านไปได้ กิเลสที่แทรกอยู่กับเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เต็มตัวแห่งความละเอียดของมัน ยิ่งเข้าไปถึงองค์กษัตริย์วัฏจักร ที่พาจิตให้หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงในการเกิดการตาย คือตัวอวิชชานี้แท้ ๆ จะไม่ละเอียดครอบโลกธาตุได้อย่างไร แม้ขั้นมหาสติ มหาปัญญา ยังลืมตัวหลงกลไปเป็นองครักษ์รักษาจิตดวงนี้จนได้

คำว่ารักษาจิตดวงนี้คืออะไร คือมีความรัก ความสงวน ความอ้อยอิ่ง ความติด ความพันอยู่ภายในนั้น ไม่ยอมให้อะไรมาแตะต้องได้ เพราะรักมากสงวนมาก แต่คำว่าสมมุติ อวิชชาก็คือสมมุติ มหาสติมหาปัญญาซึ่งเป็นสิ่งที่ควรแก่กัน และหมุนตัวอยู่ตลอดเวลา ทำไมจะไม่ทราบความเคลื่อนไหว ความเปลี่ยนแปลง ความผิดปกติของจิตประเภทที่ว่า อัศจรรย์และเป็นจอมกษัตริย์นั้นได้ในขณะใดขณะหนึ่งเล่า เพราะจดจ่อเพราะพิจารณา ทั้ง ๆ ที่กำลังรักสงวนและกำลังรักษาอยู่นั้นแหละ หากมีการพินิจพิจารณา มีการสังเกตสอดรู้กันอยู่ทุกระยะ ๆ ตามนิสัยของสติปัญญาขั้นไม่นอนใจ ไม่นานก็ทราบกลมายาของอวิชชาจนได้ นี่แหละตรงนี้ ตรงที่จะทำลาย

คำว่าอวิชชาหรือคำว่าใสสะอาดนั้นน่ะ ใสจริง สะอาดจริง ผ่องใสจริง คำว่าผ่องใสกับความเศร้าหมองซึ่งเป็นส่วนละเอียดนั้น ต้องเป็นของคู่กัน ผ่องใสขนาดไหนจะต้องเห็นความเศร้าหมองแทรกขึ้นมาในขณะใดขณะหนึ่งจนได้ องอาจหรืออับเฉาก็เป็นของคู่กัน แสดงขึ้นมาแม้นิดหนึ่งสติปัญญาขั้นนี้ก็จับได้

ธรรมชาติสมมุตินี้ละเอียดขนาดไหน สิ่งที่เป็นคู่เคียงกันก็ต้องละเอียดให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่านี่คืออะไร มีความสว่างกระจ่างแจ้งขนาดนี้แล้ว ทำไมจึงต้องมีลักษณะไม่ไว้วางใจ ให้ต้องระมัดระวังกัน ธรรมของจริงแท้ทำไมจะต้องระวังกัน ความระวังนี้เป็นที่แน่ใจแล้วหรือ ธรรมชาตินี้คืออะไร ทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยพิจารณาผ่านไปแล้ว ก็ว่าเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**ทั้งมวล แต่นี่เป็นอะไรที่ปรากฏเด่น ๆ อยู่นี้ นั้นแลเป็นจุดหรือเป้าหมายแห่งการพิจารณาละ ทีนี้สติปัญญาเริ่มพิจารณาอย่างเอาจริงเอาจัง

ลงสติปัญญาขั้นนี้ได้ทุ่มตัวเข้าไปแล้ว อย่างไรก็ไม่มีอะไรที่จะต้านทานไว้ได้ ต้องพังทลาย มหาสติมหาปัญญาจ่อเข้าไปตรงนั้น พิจารณาจุดนั้น เหมือนกับการพิจารณาสภาวธรรมทั้งหลาย เมื่อสติปัญญาขั้นอัตโนมัติได้จ่อเข้าไปจุดนั้น อวิชชาทนไม่ได้ต้องพังทลาย อวิชชาตาย ตายตรงนั้น นั้นแหละบ่อเกิดของสัตว์ เชื้ออันนี้เอง บ่อเกิดของสัตว์ สถานที่ตาย-เกิด พาให้สัตว์เกิดสัตว์ตายไม่ใช่ที่ไหน ธรรมชาตินี้เองทำให้สัตว์เกิดสัตว์ตาย เราเป็นผู้แบกหามอันนี้อยู่ประจักษ์ใจ สงสัยอะไรว่าโลกนี้ ตายแล้วสูญ มันสูญ

ที่ไหน นอกจากคนตาบอดมองไม่เห็นอะไรเท่านั้นจึงจะกล้าพูด แต่ก็พ้นการโดนเอา ๆ ในสิ่งที่ตนไม่เห็นไปไม่ได้ ที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือคนตาบอดนั่นแล โดนอะไรเก่งกว่าใคร ๆ

นี่พูดตามที่พิจารณาทางภาคปฏิบัติ เมื่อธรรมชาตินี้หายไปหมดไม่มีสิ่งใดเหลือแล้ว อันใดที่รู้ว่าอวิชชาดับไปแล้ว ภพชาติที่เป็นเชื้อให้เกิดเป็นต่าง ๆ ดับไปแล้วจากใจ ส่วนใจนั้นดับไปด้วยไหมที่นี่ ถ้าใจดับไปด้วย อะไรที่รู้ว่าบริสุทธิ์ รู้ว่าวิเศษ รู้ว่าอัศจรรย์เหมือนโลกธาตุกระเทือนไปด้วย ผู้รู้วิสามัญนี้สูญไปไหนที่นี่ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนโลก ท่านนำพระจิตบริสุทธิ์ นำธรรมบริสุทธิ์นี้มาสั่งสอน ไม่ได้นำสิ่งที่สูญ สิ่งไม่มีมาสอนโลก

นี่แหละการเรียนภพชาติ ความเกิด แก่ เจ็บ ตายของสัตว์โลก อย่าไปเรียนที่ไหน ให้เรียนเรื่องของเรานี้ก่อน เมื่อเรียนเรื่องของเราให้เต็มภูมิ เต็มอรรถเต็มธรรมแล้ว จะรู้อย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น ปฏิเสธไม่ได้เพราะนี้เป็นของจริง ลบล้างไม่สูญ ลบล้างไม่ได้ นี่คือหลักใหญ่ เหตุใหญ่ที่ทำให้เกิด พอเรียนถึงธรรมชาติที่ทำให้เกิดพังทลายลงไปแล้ว ทำไมจะไม่สามารถอุทานขึ้นมาได้ว่า หมดแล้วเรื่องราวทั้งหลาย ที่เกิดตาย ๆ จับจองป่าช้าอยู่ไม่หยุดไม่ถอยเพราะตัวนี้เอง ตัวนี้ได้สิ้นซากไปแล้วบัดนี้ หมดเรื่อง

เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ มีอะไรอีกที่นี่ นั่นไม่ใช่ตัว**อนิจฺจํ** นั่นไม่ใช่ตัว**ทุกขํ** นั่นไม่ใช่ตัว**อนตฺตา อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**เป็นเรื่องของสมมุติทั้งมวล นับแต่อวิชชากระจายออกไปทั่วโลกธาตุ เป็นไตรลักษณ์ เป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**ทั้งสิ้น เพราะเป็นสมมุติด้วยกัน ธรรมชาติที่รู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นั่นไม่ใช่ไตรลักษณ์ ไม่ใช่**อนิจฺจํ** ไม่ใช่**ทุกฺขํ** ไม่ใช่**อนตฺตา** ไม่ขัดแย้งตนเองด้วยและไม่ขัดแย้งสิ่งอื่นใดด้วย พอตัว หมดเรื่อง

พระพุทธเจ้าท่านปฏิบัติท่าน พระสาวกท่านปฏิบัติท่านจนเป็นคลังแห่งมรรคผลนิพพาน ท่านดำเนินอย่างไร พวกเรานี้ดำเนินกันอย่างไร จึงได้แต่ชื่อมรรคผลนิพพานมาอวดกันตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่กิเลสเต็มหัวใจ ถ้าเป็นภาชนะแล้วล้น ทั้งแบก ทั้งสะพาย ทั้งหาบ ทั้งหาม มันล้นเหลือหัวใจออกมา เรายังไม่ทราบอยู่หรือว่าสิ่งนั้นมันล้นหัวใจเรา

เรายังจะหาพอกหาพูน เสาะแสวงหามาใส่ที่ไหนกันอีก จะเอากำลังอะไรมาแบกกองทุกข์ เพราะอำนาจแห่งกิเลสตัณหาที่ขนมาทับถมโจมตีเราจนมองหาตัวไม่เห็น เรายังไม่ตื่นเนื้อตื่นตัวในเวลาปฏิบัติด้วยทั้งเพศของพระ ซึ่งเป็นเพศของนักรบนี้แล้ว เราจะไปตื่นตัวจะไปเห็นโทษตอนไหนที่ไหนกัน หรือตอนตายแล้วนิมนต์พระมา **กุสลา ธมฺมา กุสลา ธมฺมา กุสลา** หาประโยชน์อะไร เมื่อตัวเราผู้ปฏิบัติธรรมแท้ ๆ ยังโง่เหมือนหมาตายตัวหนึ่ง จะมา **กุสลา ธมฺมา** ให้เกิดความฉลาดมาจากลมปากได้อย่างไร ถ้าไม่รีบทำใจเราให้ฉลาดเสียแต่บัดนี้ ซึ่งเป็นการสวด **กุสลา ธมฺมา** โดยถูกต้องชอบธรรมตามทางศาสดา

กุสลา แปลว่าความฉลาด ฉลาดอะไร ฉลาดแก้พิษแก้ภัยภายในใจให้บริสุทธิ์ขึ้นมา นี้ซิที่เรียกว่าความฉลาด ตายแล้วจึงจะมาสวด **กุสลา ธมฺมา กุสลา ธมฺมา** เกาหาที่ไม่คันอะไรกัน ไม่อายไอ้ขี้เรื้อนบ้างหรือที่มันเกาถูกที่คันกว่าพวกเราน่ะ เกาตรงที่มันคันซิ มันจึงจะหายคัน จ่อลงไปตรงนั้น กิเลสตัวกันที่สุดตัวคันสุดยอด คือตัวอวิชชาฟาดมันลงไปให้หายคัน ตายแล้วไม่ต้องมา **กุสลา ธมฺมา** ให้ยุ่งไปเปล่า ๆ

มา **กุสลา ธมฺมมฺมา** ด้วยจิตตภาวนาให้ความฉลาดรอบใจเถอะ อยู่ที่ไหนสบายหมด ตัดสินตัวได้เอง สิ่งใดก็ตามถ้าลงได้เห็นด้วยตาแล้ว กล้าหาญที่จะพูด ได้ยินด้วยหูชัด ๆ แล้ว ใครมาโกหกไม่ได้ พูดได้อย่างเต็มปาก รู้ด้วยใจอย่างชัด ๆ ในกิเลสทั้งมวลและรู้ธรรมอย่างเต็มใจแล้วพูดได้อย่างเต็มปาก อาจหาญอย่างเต็มใจ เต็มภูมิที่รู้ที่เห็น

นี่แหละธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ธรรมอับเฉา ไม่ใช่ธรรมลี้ลับ ไม่ใช่ธรรมแอบ ๆ แฝง ๆ ด้อม ๆ มอง ๆ กลัว ๆ ขี้ ๆ ขลาด ๆ ไม่มี เป็นธรรมที่องอาจกล้าหาญผู้ปฏิบัติพิสูจน์ได้ภายในใจของตัวเอง เรียนก็เรียนมา เราไม่ได้ประมาทในการเรียนเรียนแต่ชื่ออรรถชื่อธรรมชื่อกิเลสตัณหา แต่ไม่เคยไปแตะต้องกิเลสอาสวะพอให้มันหนังถลอก พอให้มันตื่นนอนบ้างเลย นอกจากเป็นบ๋อยพัดวีให้มันสนุกหลับเพลินไปเท่านั้น

ต้องเอามาปฏิบัติซิ ท่านจึงเรียกว่า ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนแนวทางนับแต่**เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เป็นต้นไป แล้วนำไปปฏิบัติแยกแยะตามวิธีท่าน

สอนนี้ ท่านสอนจนถึงวิธีการตามฆ่ากิเลสได้ด้วยวิธีการปฏิบัติ โคตรแซ่กิเลส ลูกหลานเหลนของกิเลสทุก ๆ ตัว ล้วนเป็นเสือร้ายทั้งนั้น เป็นพิษเป็นภัยทั้งนั้น ฟาดฟันให้มันแตกแม่ แตกลูก แตกบ้าน แตกเมือง บ้านแตกสาแหรกขาดออกจากใจให้เห็นเป็นไรนักปฏิบัติ

ถ้านักปฏิบัติทำไม่ได้ ใครจะทำได้ในโลก นักปฏิบัติไม่สามารถทรงมรรคผลนิพพานด้วยข้อปฏิบัติอันดีงามนี้แล้ว ใครจะสามารถในโลกนี้ เราแน่ใจว่าไม่มีใครสามารถ เพราะโลกต่างมีภาระภารังเต็มไปหมด โลกอยู่ด้วยความยุ่งเหยิงวุ่นวาย เพราะธาตุเพราะขันธ์ เกี่ยวกับการบ้านการเมือง ครอบครัวเหย้าเรือน

เรานี้มีผู้สนับสนุนทุกสิ่งทุกอย่าง คนใจบุญเต็มแผ่นดิน อาหารการกินก็เหลือเฟือท่วมปากจนมองไม่เห็นปากพระ เพราะอาหารปัจจัยของศรัทธาญาติโยมปิดหมด เครื่องนุ่งห่มใช้สอยมาจากผู้ใจบุญ พร้อมเสมอที่จะส่งเสริมคนดีพระดีที่ทำตนและผู้อื่นให้มีความร่มเย็นเป็นสุข จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช ไม่มีอะไรบกพร่อง มีเต็มทุกสิ่งทุกอย่าง มาทุกทิศทุกทาง ทั้งใกล้ทั้งไกล มีแต่ผู้สนับสนุนส่งเสริมยินดี แต่เราทำไมจึงนอนใจ หลับครอก ๆ อยู่ทั้งเป็นทั้ง ๆ ที่ยังไม่นอน สติสตังไปไหนหมด เอามาพิจารณาเอามาขุดค้นซิ

พระพุทธเจ้าท่านขุดค้นฆ่ากิเลสตัณหาด้วยสติปัญญา หรือด้วยความนอนใจหรือด้วยความขี้เกียจขี้คร้าน นำมาพิจารณาให้เห็นชัด เราเป็นนักปฏิบัติ ลูกศิษย์มีครูไม่เดินตามครูจะเดินตามใคร ทำให้จริงให้จัง จะได้เห็นความอัศจรรย์ภายในใจ

พวกเราชาวพุทธหรือชาวพูดพล่ามก็ไม่รู้ พูดกันอยู่อย่างนั้นเรื่องอรรถเรื่องธรรมแต่ธรรมไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหน พูดเรื่องกิเลสก็พูดเสียจนน้ำลายฟุ้ง แต่กิเลสอยู่ที่ไหนไม่ทราบ เอาแต่ชื่อมาพูด เอาแต่ชื่อมาคุยกัน มันจะเกิดประโยชน์อะไร เอาตัวกิเลสมาฆ่าซิมันเกิดประโยชน์ เอาธรรมมาปฏิบัติกำจัดกิเลสมันจึงจะเกิดประโยชน์ เป็นผลเห็น **อยัมภทันตา** พระพุทธเจ้าและสาวกท่านทำอย่างนั้น จงเดินตามแบบตามฉบับของท่านอย่าให้ผิดร่องรอยของท่าน

งานที่ทำของพระเป็นประจำ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะปลีกแวะไปไหนไม่ได้ เอางานอื่นมาแทนไม่ได้ก็คือ งานถอดถอนกิเลสอาสวะ ดังที่ท่านประทานให้ หรืออุปัชฌายะมอบให้เวลาบวช **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เป็นต้น นี่คืองานของพระเอาให้จริงให้จัง คลี่คลายสับยำลงไปให้มันแหลกแตกกระจายลงไป เห็นแจ้งชัดเจนด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรของเรา

สถานที่ที่เหมาะสมท่านก็ประทานให้แล้วตั้งแต่วันบวชก็ **รุกฺขมูลเสนาสนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา. ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย.** บรรพชาอุปสมบทแล้วให้ไปเที่ยวอยู่ตามรุกขมูลร่มไม้ ชายป่า ชายเขา ในถ้ำ เงื้อมผา อันเป็นสถานที่สะดวกสบาย ไม่พลุกพล่านด้วยสิ่งรบกวนต่าง ๆ นั่นเป็นที่เหมาะสมกับงานเพื่อฆ่ากิเลส เพื่อรื้อถอนวัฏฏะออกจากใจ ซึ่งเป็นภัยอย่างใหญ่หลวงมานานแล้วภายในหัวใจเรา เพราะฉะนั้นจึงว่าไม่มีงานใดที่จะหนักหนายิ่งกว่างานถอดถอนกิเลสวัฏจักรออกจากหัวใจ จึงต้องทุ่มเทกำลังลงให้เต็มที่ แม้ชีวิตก็มอบบูชาพระรัตนตรัยไปด้วยการปฏิบัติจิตตภาวนา เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงและหลุดพ้นอย่างเดียว ขอให้นำไปพินิจพิจารณา

มาอยู่นี่ก็นาน ไม่ทราบว่าองค์ละกี่ปีกี่เดือน ผลเป็นอย่างไร สอนก็สอนแทบล้มแทบตาย สอนไม่มีอัดมีอั้น มีเท่าไรควักออกมาสอนเต็มสติกำลังความสามารถ ไม่เคยปิดบังลี้ลับไว้แต่น้อยเลย และพูดทุกอย่างตรงไปตรงมาตามความจริง ทั้งเหตุที่ได้ปฏิบัติมาอย่างไร ก็นำมาสอนหมู่เพื่อนเต็มสติกำลังความสามารถ ไม่ได้โกหก ตลอดจนถึงผลเป็นอย่างไร ถ้ารู้ถ้าเห็นก็พูดอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ก็สุดแต่กิเลสสุดแต่ธรรมที่อยู่ในหัวใจของผู้ฟังทั้งหลายจะขัดแย้งหรือต่อสู้กันเอง ทางใดชนะทางใดแพ้ ถ้าธรรมชนะ เราก็ปฏิบัติตัวให้เป็นธรรมขึ้นไปโดยลำดับ แล้วครองความอัศจรรย์ภายในใจ ถ้าแพ้กิเลสแล้ว เราก็จะถูกกิเลสเหยียบย่ำทำลายอยู่อย่างนี้ ตั้งกัปตั้งกัลป์นับไม่ถ้วน ไม่มีต้นมีปลายอยู่ภายในหัวใจนั่นแหละ เป็นทุกข์ทรมานยิ่งอยู่ตลอดไป

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร รู้สึกเหนื่อย เอาละพอ

เทศน์อบรมพระและฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๔

๑๗. โอวาทปาฏิโมกข์

วันนี้เป็นวันที่เราทั้งหลายระลึกถึงธรรมดวงประเสริฐ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ พระธรรมเป็นธรรมที่ประเสริฐ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าที่พร้อมกันมาสันนิบาตในสำนักของพระพุทธเจ้าซึ่งคล้ายวันนี้นั้นจำนวน ๑,๒๕๐ องค์ ล้วนแต่เป็นองค์ประเสริฐทั้งสิ้น หาที่ต้องติไม่ได้ ใจของเราได้ทุ่มเทลงไปในธรรมชาติที่ประเสริฐวันนี้ นับว่าเป็นสิริมงคลแก่จิตใจของเราอย่างยิ่ง เพราะชุ่มชื่นด้วยพระธรรมดวงเลิศ คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์

การทำประทักษิณสามรอบนั้น คือการทำความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มีองค์พระประธานเป็นสักขีพยานว่า คือองค์แทนศาสดา ในครั้งพุทธกาลท่านถือการเดินทำประทักษิณ คือเดินเวียนขวาสามรอบเป็นการเคารพ ถือการยืนเป็นการเคารพ เพราะฉะนั้นเวลาพระยืนอยู่ แต่พวกญาติโยมนั่งอยู่ จึงห้ามแสดงธรรม ถ้ายืนต้องยืนด้วยกัน นั่งต้องนั่งด้วยกัน เพราะฉะนั้นการทำประทักษิณสามรอบซึ่งบางท่านอาจจะไม่เข้าใจ นั่นคือแสดงกิริยาความเคารพด้วยการทำประทักษิณ นี่คือความเคารพเป็นอาการแห่งความเคารพอาการหนึ่งซึ่งแสดงในวันเช่นนี้ เพื่อท่านทั้งหลายได้ทราบเอาไว้

พระที่เราทั้งหลายระลึกถึงท่านนี้ เป็นพระที่ประเสริฐ ประเสริฐกว่าทุกสิ่งทุกอย่างในสามโลกธาตุนี้ ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือน ผู้ที่ก้าวเข้าถึงธรรมอันประเสริฐ จึงเรียกว่าเป็นผู้ประเสริฐ จิตใจเข้าถึงธรรมอันประเสริฐได้โดยสมบูรณ์ ธรรมอันประเสริฐนั้นย่อมปรากฏที่ดวงใจ ใจกับธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะฉะนั้นเวลาท่านปรินิพพานแล้ว จึงไม่อาจจะพูดได้ว่าจิตของท่านบริสุทธิ์หรือพูดได้ว่าจิต เพราะผ่านจากสมมุติไปแล้ว

สมมุติคือธาตุขันธ์ ได้แก่ สกลกาย เมื่อมีสกลกายอันเป็นสมมุติที่อาศัยกันอยู่กับจิตที่เป็นวิมุตติหลุดพ้นไปแล้วนั้น จึงเรียกว่าจิตบริสุทธิ์ เรียกท่านว่าเป็นพระอรหันต์ พอผ่านจากขันธ์นี้ไปแล้ว ไม่มีสมมุติใด ๆ เข้าเจือปนกับจิตดวงนั้น จิตดวงนั้นเป็นธรรมทั้งแท่ง เป็นธรรมทั้งดวง จึงไม่เรียกว่าจิตอีก และคำว่าปรินิพพานนั้นก็หมายถึงเรื่องสมมุติได้ดับสนิทไปหมดแล้วไม่มีชิ้นเหลือ ไม่เหมือนท่านที่ยังครองขันธ์อยู่ทั้งที่จิตบริสุทธิ์ แต่ก่อนดับเฉพาะกิเลสภายในใจ พอธาตุขันธ์สลายลงไปสู่สภาพเดิมของตนแล้ว นั้นเรียกว่าปรินิพพานคือดับหมด กิเลสก็เป็นอันว่าดับไปแล้วตั้งแต่ขณะตรัสรู้และขณะบรรลุธรรม ถึงขั้นสุดยอดแห่งธรรมแล้ว วาระสุดท้ายขันธ์ก็สลายไป หมดความรับผิดชอบกันเพียงเท่านั้น

สภาพของขันธ์ก็มีธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ชัด สลายตัวลงไปสู่สภาพเดิมของตน จิตที่บริสุทธิ์ผ่านออกไปแล้วจึงไม่เรียกว่าจิตได้อีก ธรรมชาติที่เรียกไม่ได้นี้แลที่เราทั้งหลายได้กราบระลึกอยู่ทุกวันว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** คือ ธรรมชาตินี้ **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** นี้พูดตามอาการจึงมีสามรัตนะ เมื่อเข้าถึงความบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ทั้งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ที่เป็นอาการ รวมเข้าสู่ธรรมดวงเดียว

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อโลกสมมุติยังมีอยู่ ธาตุขันธ์ของเรายังมีอยู่ ต้องระลึกถึงทั้งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ สิ่งที่ระลึกนั้นแลเป็นธรรมชาติที่ประเสริฐ มีอยู่ตลอดกาลเวลาไม่ได้สูญสิ้นไปไหน แต่มิได้มีอยู่แบบสมมุติทั้งหลาย และมิได้สูญแบบสมมุติทั้งหลาย แต่ทรงอยู่แบบนอกสมมุติ คือ แบบวิมุตติล้วน ๆ สมมุติเอื้อมไม่ถึง

วันที่ท่านประทานพระโอวาทปาฏิโมกข์นั้นเรียกว่า วิสุทธิอุโบสถ คือ ประทานพระโอวาทแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ล้วน ๆ จึงเรียกว่าวิสุทธิอุโบสถ แสดงแก่ท่านผู้บริสุทธิ์ล้วน ๆ ในเนื้อความแห่งพระโอวาทที่แสดงนั้น ท่านแสดงไว้ว่า **สพฺพปาปสฺส อกรณํ** การไม่ทำความชั่วทั้งปวงหนึ่ง **กุสลสฺสูปสมฺปทา** การยังความฉลาดให้ถึงพร้อมหนึ่ง **สจิตฺตปริโยทปนํ** การทำจิตของตนให้ผ่องใสจนกระทั่งถึงความบริสุทธิ์หนึ่ง **เอตํ พุทฺธาน สาสนํ** นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งสอนเป็นแบบเดียวกันอย่างนี้

จากนั้นท่านก็บรรยายขยายความออกไปว่า **อนูปวาโท** อย่าไปกล่าวร้ายคนอื่น **อนูปฆาโต** อย่าทำความเบียดเบียนและทำลายผู้อื่น **ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร** ให้สำรวมอยู่ในหลักพระวินัยอย่างเรียบร้อยสวยงามในเพศของพระ **มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ** ความรู้จักประมาณในการขบการฉัน การใช้สอยในทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ให้ลืมเนื้อลืมตัว **ปนฺตญฺจ สยนาสนํ** ให้มีที่นั่งที่นอนที่พักผ่อนเพื่อการบำเพ็ญสมณธรรม เป็นที่สงบสงัดงบเงียบ **อธิจิตฺเต จ อาโยโค** การทำจิตของตนให้ยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ จนกระทั่งสุดขีดแห่งความยิ่ง ถึงขั้นแห่งความประเสริฐของจิต **เอตํ พุทฺธาน สาสนนฺติ** นี่ก็เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ๆ เช่นเดียวกันและสอนแบบเดียวกัน

ปัจจัยทั้งสี่เป็นเครื่องอาศัย เป็นเครื่องสนับสนุนสำหรับนักบวชผู้มาบวชในศาสนา ขันธ์ห้านี้เป็นเหมือนโลกทั่ว ๆ ไป เวลาออกมาบวชแล้วก็ต้องมีที่อยู่ที่พักที่อาศัย มีเครื่องนุ่งห่มใช้สอยเป็นธรรมดาเช่นเดียวกับโลก เป็นแต่ปัจจัยเครื่องอาศัยต่างกันเกี่ยวกับเพศของนักบวชผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยเท่านั้น ส่วนใหญ่เหมือนกัน เช่น จีวร ก็หมายถึง ผ้านุ่ง ผ้าห่ม สบง สังฆาฏิ ถ้าเป็นฆราวาสก็เรียกว่าเครื่องนุ่งห่ม เป็นพระก็เรียกว่าเครื่องนุ่งห่มเหมือนกัน แต่แยกไปเป็นจีวร เป็นสบง เป็นสังฆาฏิ หรือเป็นบริขารเครื่องอาศัยเป็นอยู่ใช้สอย

สรุปความแล้ว สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของสมณะ เพื่อบำเพ็ญหรือเพื่ออยู่ด้วยความสะดวกสบาย และเพื่อบำเพ็ญตนด้วยความราบรื่นในธรรมวินัย ไม่ขัดข้องกับสิ่งเหล่านี้ว่าไม่มี

บิณฑบาต ได้แก่ การขบการฉัน **มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ** ให้รู้จักประมาณในการบริโภคขบฉัน นี่อยู่ในโอวาทปาฏิโมกข์ ที่ท่านแสดงเป็นวิสุทธิอุโบสถแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ วันนี้ได้ยกธรรมเหล่านี้มาแสดงให้ท่านทั้งหลายซึ่งเป็นนักบวชฟัง ตลอดถึงประชาชนซึ่งจะต้องเป็นผู้มีขอบมีเขตมีความพอดิบพอดีเช่นเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงสูงต่ำหยาบละเอียดเท่านั้น นอกนั้นเหมือน ๆ กัน

การนุ่งห่มใช้สอยก็ไม่ฟุ่มเฟือยจนกลายเป็นความฟุ้งเฟ้อ โก้เก๋ เกินเหตุเกินผลเกินเนื้อเกินตัวเกินความพอดีที่ควรจะเป็นสุข เพราะสิ่งเหล่านี้เมื่อไม่รู้ประมาณย่อมทำลายตัวเองได้ ทำไมถึงว่ามาทำลายตัวเอง เพราะทุกสิ่งทุกอย่างต้องหามาด้วยทรัพย์สมบัติเงินทอง ไม่ใช่จะเกิดมีขึ้นมาเฉย ๆ ลอย ๆ ตามความต้องการ ต้องได้แลกเปลี่ยนกันมา เช่น เอาเงินไปซื้อ เป็นต้น การนุ่งห่มใช้สอยให้พอเหมาะพอสมกับตนความสุขก็มีขึ้น

ถ้าเลยจากความพอดีแล้วไม่ว่าอะไรเป็นความยุ่งเหยิงวุ่นวาย นำความทุกข์มาให้ทั้งนั้น การขบการฉันการรับประทาน **โภชเน มตฺตญฺญุตา** ก็ให้รู้จักประมาณในการบริโภคการขบฉัน ถ้าการรับประทานเลยเหตุเลยผลเลยความพอดีไปแล้ว ก็ทำความสิ้นเปลืองและทำความเสียหายแก่ตัวเอง และกลายเป็นนิสัยได้ อะไรก็ตามถ้ากลายเป็นนิสัยแล้วย่อมจะแก้ไขได้ยาก ท่านจึงสอนให้รู้จักประมาณในทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนจะมีส่วนได้ส่วนเสียด้วย

เฉพาะอย่างยิ่งพระเรา **มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ** นี้ท่านแสดงไว้หลายบทหลายบาทหลายสูตรหลายคัมภีร์ทีเดียว พระพุทธเจ้าทรงย้ำแล้วย้ำเล่ากลัวพระจะลืมตัว กลัวว่าลิ้นจะแซงธรรม ปากท้องจะแซงอรรถแซงธรรมไปเสีย ไปที่ไหนก็มีแต่ลิ้นแต่ปากแต่ท้องออกหน้าออกตา แซงหน้าธรรมไปเสีย ธรรมเลยโผล่ขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นไม่ได้เพราะความเห็นแก่ลิ้นแก่ปากแก่ท้องเหนือความเห็นแก่อรรถแก่ธรรม ท่านจึงสอนไว้อย่างนั้น ธรรมเหล่านี้ไม่ใช่เป็นธรรมเล็กน้อย เป็นธรรมสำคัญมาก

การปฏิบัติต้องได้สังเกตสอดรู้ตนอยู่เสมอ ผู้ต้องการความเจริญรุ่งเรืองด้วยธรรม ไม่ต้องการความเจริญด้วยปัจจัยสี่อันเป็นด้านวัตถุ พระพุทธเจ้าไม่ทรงสอนให้เสาะแสวงหาสิ่งเหล่านี้เลยขอบเขตแห่งความดีงามของสมณะ และไม่ให้ใช้สอยและขบฉันให้เลยขอบเขตแห่งความพอดีของสมณะ เพราะจะเป็นการทำลายอรรถธรรมซึ่งควรจะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมสูญอันตรธานไป เพราะสิ่งเหล่านี้เหยียบย่ำทำลาย ท่านจึงสอนแล้วสอนเล่าอยู่เสมอหลายบทหลายบาทหลายสูตรหลายคัมภีร์ เพื่อผู้ศึกษาอบรมจะได้สะดุดใจ เห็นโทษในสิ่งที่ทรงตำหนิแล้วระมัดระวังตัว

เสนาสนะ คือที่อยู่ที่อาศัย ท่านว่า **ปนฺตญฺจ สยนาสนํ** ที่นอนที่นั่งอันสงบสงัดนั่น ฟังซิ ที่ไหนเป็นที่สงัด ตั้งแต่วันบวชมาทีแรกพระพุทธเจ้าก็ได้ประทานพระโอวาทไว้แล้วเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย จนมาถึงอุปัชฌายะทุกวันนี้ บวชกุลบุตรสุดท้ายภายหลังก็จะต้องบอกนิสสัย ๔ นี้ให้ เว้นไม่ได้ อุปัชฌายะองค์ใดเว้น เป็นต้องปลดออกจากความเป็นอุปัชฌายะทันที เพราะทำให้ขาดสิ่งสำคัญและจำเป็นแก่ความเป็นพระและหน้าที่ของพระไป

รุกฺขมูลเสนาสนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา. ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย. บรรพชาอุปสมบทแล้วให้ท่านทั้งหลายไปเที่ยวเสาะแสวงหาอยู่ตามร่มไม้ ชายป่า ชายเขา ตามถ้ำ เงื้อมผา ป่ารกชัฏอันเป็นสถานที่สงบสงัด สะดวกแก่การบำเพ็ญสมณธรรม เพราะปราศจากสิ่งพลุกพล่านรบกวนต่าง ๆ จงพยายามทำอย่างนี้ตลอดชีวิตเถิด นี่คือโอวาทสำคัญที่อุปัชฌายะทุก ๆ องค์บวชกุลบุตรสุดท้ายภายหลังเสร็จแล้ว ต้องได้ให้โอวาทข้อนี้ และงานของพระที่จะเป็นไปเพื่อความวิเศษศักดิ์สิทธิ์ภายในจิตใจของตนคืออะไร ก็คือกรรมฐาน ๕ เป็นพื้นฐานไปก่อน

เวลานั้นเป็นระยะที่สั้นมาก ท่านจึงสอนมอบงานให้เพียงสั้น ๆ ว่า **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เพียงเท่านี้ก่อน นี่หมายถึงอะไร หมายถึง ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ให้เอานี้ไปพิจารณาคลี่คลายดูตามหลักความจริงของมัน ในสถานที่สงัดงบเงียบอันเป็นความสะดวกแก่การพิจารณาคลี่คลายงานเหล่านี้ให้รู้แจ้งแทงทะลุ ตลอดถึงอาการ ๓๒

ภายในร่างกายของตนทั้งข้างนอกข้างใน **อชฺฌตฺตา วา พหิทฺธา วา** เทียบกันได้ทุกสัดทุกส่วน ด้วยความเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ด้วยความเป็นของปฏิกูลโสโครกเต็มไปหมดในร่างกายของสัตว์ของบุคคล แต่ละสัตว์แต่ละบุคคลไม่มีใครยิ่งหย่อนกว่าใคร เต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้ด้วยกัน นี่แหละคืองานที่ท่านให้ทำให้พิจารณา ท่านสอนเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริง ปัญญาแทงทะลุแล้วปล่อยวางอุปาทาน

ที่สอนให้พิจารณาคลี่คลายร่างกายมี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ก็เพื่อชะล้างของปลอมที่แทรกอยู่ในกายนั้นออก เพื่อความจริงคือธรรมจะได้ปรากฏ กิเลสคือของปลอม ของเทียม เมื่อแทรกจิตจึงทำให้จิตปลอมไปด้วยกิเลส ไม่อาจทรงความจริงไว้ได้ จึงถูกหลอกมาตลอด ถูกฉุดลากมาเป็นประจำ พาเที่ยวปักปันเขตแดนเอาไว้หมดว่าสิ่งนั้นสวยสิ่งนี้งาม สิ่งนี้เป็น**นิจฺจํ** ของเที่ยง สิ่งนี้เป็น**สุขํ** คือความสุข สิ่งนี้เป็น**อตฺตา** เป็นเราเป็นของเรา แม้กำลังจะเป็นจะตายอยู่ มันก็ว่าเป็นเราเป็นของเรา นี่คือเรื่องของกิเลสต้องขัดขวางธรรมอยู่อย่างนี้

ที่ท่านให้พิจารณาตามความจริงนั้น คือความจริงเป็นอย่างไรท่านก็สอนให้รู้ให้เห็นอย่างนั้น เช่น **อนิจฺจํ** เป็นของไม่เที่ยง ร่างกายเราทุกส่วนหาความเที่ยงแท้ถาวรไม่ได้ มีแต่ความแปรสภาพอยู่ตลอดเวลาทุกอาการ จนถึงวาระสุดท้ายสลายลงไปสู่ความจริงของตน **ทุกฺขํ** ก็เคยได้ยินแต่ทุกข์ขังเรา เราไม่เคยได้ขังทุกข์เอาไว้พอให้สบายขยายอำนาจบังคับบัญชากิเลสบ้าง ทั้งนี้เพราะเราไม่ทราบความจริง พอทราบความจริงแล้วทุกข์จะมาขังเราไม่ได้ ดังพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ไม่มีทุกข์ตัวใดที่จะไปขังจิตขังใจของท่านให้เป็นนักโทษเหมือนอย่างแต่ก่อนเลย ท่านอยู่เหนือทุกข์ทั้งมวล

ดังที่ท่านอาจารย์มั่นเคยพูดให้ฟังและได้เขียนไว้ในประวัติของท่านว่า พระอรหันต์บางองค์ท่านยืนนิพพาน บางองค์ท่านนั่งนิพพาน บางองค์ท่านเดินนิพพาน บางองค์ท่านนอนนิพพาน ทำไมท่านจึงทำผิดแปลกจากมนุษย์ทั่ว ๆ ไปในโลกนี้เล่า ก็เพราะความรู้ความเห็นความสัตย์ความจริงที่มีอยู่ในใจของท่าน ไม่ได้เหมือนกับโลกทั่ว ๆ ไป ธรรมนั้นเป็นสมบัติของท่านโดยเฉพาะไม่เกี่ยวกับโลก ท่านจึงไม่ทำเหมือนโลก และโลกก็ทำเหมือนท่านไม่ได้ การที่จะขัดแย้งท่านว่า ท่านทำไม่ได้ ท่านเป็น

อย่างนั้นไม่ได้ จึงเป็นโมฆะทั้งสิ้น หาความจริงไม่ได้ เพราะผู้นั้นไม่มีความจริงเหมือนท่าน จะให้ท่านมาเป็นอย่างตัวเองได้อย่างไร ท่านเป็นท่านเต็มตัว เราก็เป็นเราแบบนี้อย่างเต็มยศ (ของปุถุชน ผู้ชอบชนดะ)

ทุกขเวทนาในขันธ์ก็สักแต่ว่าสมมุติอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น เช่น **รูป** คือกองรูป นี่ก็เป็นสมมุติอันหนึ่ง เวทนาสุข ทุกข์ เฉย ๆ นี่ก็เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ ของขันธ์แต่ละอย่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นสมมุติทั้งมวล แต่จิตของท่านหลุดพ้นแล้วจากสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ จิตจึงเหนือสิ่งเหล่านี้ ทุกข์ภายในร่างกายวาระสุดท้ายจะหนักมากขนาดไหน ก็ไม่สามารถทำใจของท่านให้กระทบกระเทือน ให้หวั่นให้ไหวเอนเอียงไปได้เลย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงสามารถปรินิพพานตามอัธยาศัย ในท่าที่ตนถนัดในวาระสุดท้าย ได้ตามความสะดวกและอัธยาศัย โดยไม่มีเวทนาตัวใดที่จะสามารถเข้าไปเหยียบย่ำทำลายจิตใจของท่าน ให้เอนเอียงไปได้เหมือนอย่างสามัญชนทั่ว ๆ ไปเลย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงปรินิพพานได้ในท่าต่าง ๆ ตามอัธยาศัยของท่าน เช่น ยืนนิพพานบ้าง เดินนิพพานบ้าง นั่งนิพพานบ้าง นอนนิพพานบ้าง ด้วยความเป็นอิสรเสรีภายในใจ เพราะท่านไม่มีเวทนาทางใจ

คำว่าเวทนานี้หมายถึงเวทนาภายในจิต เวทนาในร่างกายนั้นมี ท่านรับทราบ เพราะท่านรู้ จะไม่รับทราบอย่างไร แม้แต่เรามีกิเลสอยู่ภายในจิตใจเรายังรู้ เจ็บตรงไหนในส่วนร่างกาย เจ็บท้อง ปวดศีรษะ เรายังทราบ ทำไมท่านจะไม่ทราบ แต่ความทราบของเรากับความทราบของท่านมันต่างกัน ความทราบของเราทราบไปตามยถากรรมของคนมีกิเลส ไม่ได้หยั่งทราบด้วยความรู้จริงเห็นจริงเหมือนพระขีณาสพท่าน จึงต้องยึดต้องถือ จึงต้องเกิดความทุกข์ทรมานภายในจิตใจไม่มีประมาณ เวลาร่างกายไม่สมประกอบหรือมีความทุกข์ความลำบากขึ้นในอวัยวะส่วนใด ใจเลยกลายเป็นโรคกังวล โรควุ่นวาย โรคเสียอกเสียใจขึ้นมาด้วย

แต่พระขีณาสพท่านไม่มี เพียงแต่รับทราบทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในขันธ์เท่านั้น ขันธ์ก็เป็นขันธ์ จิตเป็นจิต เวทนาจะไปแทรกจิตท่านได้อย่างไร เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วไม่กระทบกัน ขันธ์แสดงตัวจนวาระสุดท้าย คือ ทุกขเวทนาแสดงตัวก็แสดงตัวอยู่ใน

วงขันธ์โดยเฉพาะ ไม่สามารถไปแสดงตัวในวงจิตของท่านได้ นี่แหละระหว่างพระอรหันต์กับเราต่างกันมากราวฟ้ากับดินหินกับเพชรนั่นแล

พระอรหันต์ท่านไม่มีเวทนาทางใจ เวทนามีอยู่เฉพาะภายในขันธ์นี้เท่านั้น ไม่มีอยู่ภายในจิตของพระอรหันต์ เมื่อเป็นเช่นนั้นท่านจะไม่ปรินิพพานในท่าต่าง ๆ ได้ตามความต้องการของท่าน หรือตามอัธยาศัยของท่านได้อย่างไร ท่านต้องเป็นท่านโดยสมบูรณ์ตลอดไป ไม่มีสมมุติใด ๆ อาจเอื้อมลบล้างความจริงของท่านได้ตลอดอนันต–กาล ความจริงเป็นอย่างนี้ เราจึงยอมในคำพูดของท่านอาจารย์มั่นที่ว่า พระอรหันต์นิพพานในท่าต่าง ๆ กัน อย่างหมอบราบตามประสาคนโง่ ใคร ๆ อย่าเอาอย่าง จะกลายเป็นคนโง่ พระโง่ไปหลายคนหลายองค์

คำว่าเวทนานี่เป็นสมมุติ จะเป็นสุขเวทนาก็ตาม ทุกขเวทนาก็ตาม อุเบกขาเวทนาก็ตาม จะมีได้ภายในร่างกาย เกิดขึ้นภายในกาย สุขเกิดขึ้นภายในกาย ทุกข์เกิดขึ้นภายในกาย เฉย ๆ เกิดขึ้นภายในกายนี้เท่านั้น ไม่สามารถจะไปเกิดภายในจิตของพระอรหันต์ได้เลย เพราะจิตนั้นเป็นวิสุทธิจิต เป็นวิมุตติจิตที่พ้นจากสมมุติแล้ว ท่านจึงไม่มีเวทนาใดที่จะให้เสวย

ตามหลักความจริง เวทนาทั้งปวงเป็นสมมุติ แต่จิตของท่านเป็นวิมุตติจิต จะเข้ากันได้อย่างไร ฉะนั้นจึงไม่มีเวทนาใดที่จะเข้าเหยียบย่ำทำลายจิตใจของท่านได้ นอกจากสุขในหลักธรรมชาติ ดังที่ท่านว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง สุขในนิพพานหรือสุขของท่านผู้บริสุทธิ์ จิตบริสุทธิ์นั้น ไม่ใช่สุขเวทนา เป็นสุขของวิมุตติจิตเหนือสมมุตินี้ไปแล้ว สุขนั้นจึงไม่มีคำว่า **อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา** อย่างนี้ก็ไม่มี สุขก็เป็น **อนิจฺจา** ทุกข์ก็เป็น **อนิจฺจา** อุเบกขาเฉย ๆ ก็เป็น **อนิจฺจา** หรือเป็น **อนิจฺจํ** ถ้าเป็นเวทนาแล้วต้องมี **อนิจฺจํ** เป็นคู่กันเสมอไป

แต่สุขของพระอรหันต์ สุขของวิสุทธิจิตนั้นไม่ใช่เวทนา จึงไม่มี **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เข้าไปแทรกได้เลย นี่ผิดกับสุขของโลก เวทนาของโลก ท่านจึงเรียก **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง สุขนั้นเป็นสุขในหลักธรรมชาติของความบริสุทธิ์ ไม่ใช่

สุขเสกสรรปั้นยอขึ้นมา สุขแล้วดับ ดับแล้วเกิดอยู่อย่างนั้น นี่แหละจิตของพระอรหันต์ต่างกันอย่างนี้ เราควรทราบเอาไว้ เมื่อเราถึงขั้นของท่านที่ถึงแล้ว ถ้ายังเขี้ยวแหลมคมและกัดเก่งอยู่ ค่อยไปชวนท่านต่อยก็ได้ไม่ห้าม กลัวเป็นบาป

การที่ทราบจากการได้ยินได้ฟังนี้ไม่ได้เป็นความแน่ใจนัก ยังต้องมีความสงสัยอยู่เป็นธรรมดา เพื่อจะทราบตามหลักความจริงในสิ่งที่เป็นจริงนั้น ต้องทราบด้วยภาคปฏิบัติที่เรียกว่า**ปฏิเวธธรรม** พระพุทธเจ้าได้ธรรมมาสั่งสอนโลกก็ได้จากภาคปฏิบัติ ได้เป็นศาสดาเอกของโลกขึ้นมาก็ได้จากภาคปฏิบัติ คือการประพฤติปฏิบัติทางจิตตภาวนา เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ผลจึงเกิดขึ้นเต็มภูมิและเป็นศาสดาของโลก พระสาวกทั้งหลายท่านก็ประพฤติปฏิบัติเป็นอรหันต์ขึ้นมาด้วยภาคปฏิบัติไม่ได้เป็นขึ้นมาด้วยภาคจดจำเฉย ๆ หรือภาคจดจำล้วน ๆ

ความจำเป็นความจำ ความจริงเป็นความจริง เรานำความจำที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา ไปประพฤติปฏิบัติตามที่เราเข้าอกเข้าใจจากการเล่าเรียนมานั้น กลายเป็นภาคปฏิบัติขึ้นมา เมื่อปฏิบัติตามที่เรียนมาแล้ว ผลคือปฏิเวธ ความรู้แจ้งเห็นจริงย่อมรู้แจ้งเห็นจริงไปโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งรู้แจ้งแทงทะลุเป็นความจริงขึ้นมาเต็มภูมิภายในใจ เมื่อเป็นเช่นนั้นจะไม่ถามในสิ่งที่กล่าวมานี้ เช่น พระอรหันต์ท่านไม่มีเวทนาในจิตอย่างนี้จะปรากฏในจิตของเราเสียเอง จิตของพระพุทธเจ้ากับจิตของเรานั้นไม่มีอะไรผิดแปลกกัน เมื่อเข้าถึงความจริงเต็มสัดเต็มส่วนเหมือนกันแล้ว ไม่มีอะไรจะสงสัยกัน ไม่มีอะไรจะมาคัดค้านกัน ไม่มีอะไรมาลบล้างกันได้ เพราะเป็นเหมือนกัน จริงเท่ากันเนื่องจากรู้แบบเดียวกัน

ดังที่กล่าวว่าเวทนาในจิตของพระอรหันต์ไม่มีอย่างนี้ ดูซิว่าใจเราเป็นยังไง เข้าใจทันที อ้อ เป็นอย่างนี้เอง นี่แหละที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเราตถาคต เห็นความจริงอันนี้ซึ่งเป็นเหมือนกัน ของเราฉันใดของท่านฉันนั้น ของท่านฉันใดของเราฉันนั้น นิพพานเที่ยงหรือไม่เที่ยง ดูจิตของเราก็รู้ ถามนิพพานว่าเที่ยงไม่เที่ยงไปทำไม ตัวก็รู้ นิพพานหรือไม่นิพพานอยู่ที่จิตนี้ นั่นเป็นชื่อต่างหาก คำว่านิพพานนั้นเป็นเงา หรือเป็นชื่อของธรรมชาติที่เราทรงอยู่เวลานี้ รู้อยู่เวลานี้ ได้แก่ จิตที่บริสุทธิ์นี้ นี่คือตัวประธานแท้

ดูตัวประธานแล้ว รู้ตัวประธานแล้ว สงสัยเงาไปหาอะไร นี่แหละหลักความจริง ใครอยากเป็นเจ้าของก็ปฏิบัติเอา อย่าขี้เกียจ ความขี้เกียจคือตัวสังหารทำลายมรรคผลนิพพาน ความขยันหมั่นเพียรต่างหากเป็นทางเดินเพื่อมรรคผลนิพพาน

ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกบททุกบาท เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอยู่เสมอ ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปไหน เพราะเหตุใด เพราะกิเลสทุกประเภทซึ่งเกิดภายในจิตใจหรือมีอยู่ภายในจิตใจของสัตว์โลก ไม่มีกิเลสตัวใดเปลี่ยนหน้าเปลี่ยนตาไปเป็นอย่างอื่น พอที่จะเปลี่ยนแปลงมัชฌิมาปฏิปทาให้เป็นอย่างอื่น เพื่อให้ทันกับกิเลสประเภทนั้น ๆ กิเลสเหล่านี้ไม่เหนืออำนาจแห่งธรรม จึงไม่ต้องเปลี่ยนแปลงธรรมที่ทรงสอนแล้วนี้ เพราะทรงได้ผลมาแล้วจากปฏิปทาเหล่านี้ จึงต้องนำปฏิปทาเหล่านี้มาปราบกิเลสตามที่พระพุทธเจ้าพาดำเนินมา

ถ้าเราดำเนินตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นี้ ศาสนธรรมหรือมัชฌิมาปฏิปทานี้ คือตลาดแห่งมรรคผลนิพพานของเราอย่างเต็มสัดเต็มส่วนนั่นเอง หาที่สงสัยไม่ได้เลย นอกจากจิตใจหรือการประพฤติปฏิบัติจะเป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่เป็นไปตามหลักธรรมที่ทรงสอนไว้เท่านั้น จึงไม่สมหวัง ถ้าตั้งใจปฏิบัติตามนี้ คำว่ามัชฌิมา คือธรรมเหมาะสมเพื่อมรรคผลนิพพานตลอดเวลาอยู่แล้ว การประพฤติปฏิบัติก็เหมาะสมกับเหตุ ผลทำไมจะไม่สมดุลกันเล่า ต้องสมดุล ผู้ปฏิบัติเช่นนี้แลจะเป็นผู้รับมรดกที่พระพุทธเจ้าประทานให้

พระพุทธเจ้าไม่ได้เกิดขึ้นจากไหน เกิดขึ้นจากมัชฌิมาปฏิปทานี้ สาวกทุก ๆ องค์ อย่าว่าแต่ ๑,๒๕๐ องค์นี้เลย เป็นหมื่น ๆ แสน ๆ ล้าน ๆ องค์ท่านก็สำเร็จจากมัชฌิมานี้ทั้งนั้น ไม่มีที่อื่นเป็นที่สำเร็จมรรคผลนิพพานได้ นอกจากมัชฌิมาเป็นทางเดิน เป็นเครื่องชำระซักฟอก เป็นเครื่องหล่อหลอมให้จิตแต่ละดวงกลายเป็นจิตบริสุทธิ์ขึ้นมา ขอให้เป็นที่มั่นใจในการประพฤติปฏิบัติธรรม และสถานที่ดังกล่าวมานี้เถิด เพราะเป็นที่ที่เหมาะสมตลอดมาไม่เคยล้าสมัย คือ ในป่า ในเขา ในที่สงัดวิเวก ดังที่ท่านพาอยู่พาดำเนินมา

การขบการฉัน ดังได้กล่าวมาแต่เบื้องต้นว่า เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของวิบากขันธ์เท่านั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งสำคัญดังวิสุทธิธรรมที่เรามุ่งมั่นอยู่เวลานี้ สิ่งที่เรามุ่งมั่นนั้น คือวิสุทธิธรรมซึ่งเป็นธรรมสำคัญมาก ส่วนปัจจัยเครื่องอาศัยต่าง ๆ เป็นเพียงเครื่องบำรุงเยียวยาธาตุขันธ์พอให้อยู่ได้ เป็นไปได้วันหนึ่ง ๆ เท่านั้น อย่าได้ลืมเนื้อลืมตัวกับสิ่งอาศัยว่าเป็นเนื้อเป็นหนัง เป็นตัวของตัวขึ้นมาจะลืมอรรถลืมธรรม สิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นภัยเหยียบย่ำทำลายจิตใจลงไปโดยไม่รู้สึกตัว การเหยียบย่ำทำลายจิตใจ ก็คือการเหยียบย่ำธรรมซึ่งจะเกิดขึ้นภายในใจนั้นแล ให้พากันระมัดระวังเสมอ คำว่า **สกฺกาโร กาปุริสํ หนฺติ** ลาภสักการะฆ่าบุรุษผู้โง่ให้ฉิบหายจากธรรม ก็คือความลืมตัวกับสิ่งเหล่านี้แล จะเป็นอะไรมาจากที่ไหน

การประพฤติปฏิบัติให้เล็งดูจิตอย่าดูที่อื่น กิเลสอยู่กับจิต แสดงออกที่จิต ไม่ว่าดีว่าชั่ว ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา คิดมากคิดน้อยคิดขึ้นที่จิต เกิดขึ้นที่จิต เผาลนที่จิตไม่ได้เผาที่ไหน มัชฌิมาปฏิปทามีสติปัญญาเป็นสำคัญ ให้สอดส่องมองดูจิตตลอดระยะเวลา เพราะเรามีหน้าที่อันเดียวเท่านี้

พระบวชมาปล่อยหมดแล้วกิจบ้านการเรือนอะไร ๆ ที่โลกจัดทำกัน มีแต่ปฏิบัติศีลธรรมอย่างเดียว ไม่เกาะเกี่ยวกับสิ่งภายนอก ส่วนอาหารปัจจัยสี่ที่กล่าวมาไม่ต้องเป็นกังวล ผิดวิสัยพระศิษย์ตถาคต เป็นหน้าที่ของประชาชนศรัทธาญาติโยมเขาซึ่งพร้อมและบริบูรณ์อยู่แล้ว อยากจะสนับสนุนผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลส เพื่อได้บุญได้กุศลกับท่านเหล่านั้น เอ้า ปฏิบัติลงไป ถ้าเป็นลูกศิษย์ตถาคตเข้าสู่สงครามแล้ว ไม่ต้องกลัวตาย ผู้ปฏิบัติไม่ได้ตายเพราะการต่อสู้กับกิเลส ดังพระพุทธเจ้าเพียงสลบ แต่กิเลสตายเรียบ ดูเอาในตำรามีให้ดู ไม่โกหก ส่วนมากคนเรามีแต่กิเลสย่ำยีตีแหลกให้ตายทั้งนั้นแหละ

จงเห็นโทษแห่งการย่ำยีตีแหลกของกิเลสจนถึงขั้นตายแล้วเกิด เกิดแล้วตายอยู่นี้ในภพน้อยภพใหญ่ไม่หยุดไม่ถอยมาจนบัดนี้ ควรจะเห็นโทษในสิ่งเหล่านี้มากกว่าการกลัวทุกข์กลัวตายที่จะต่อสู้กับกิเลสเป็นไหน ๆ เราเป็นนักธรรมะต้องเล็งเหตุผล ยิ่งกว่าความกลัวทุกข์กลัวตายโดยไม่มีเหตุผล จึงถูกหลักของธรรมที่จะทำให้พ้นทุกข์ และ

ผู้เช่นนั้นจะพ้นทุกข์ได้ไม่สงสัย ไม่ต้องกลัว ขึ้นบนเวทีแล้วกลัวตายทำไม ถ้ากลัวตายอยู่บนเวทีต่อยไม่ออก ต่อยไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย กำลังตกเพราะขาดกำลังใจ เดี๋ยวถูกเขาน็อกเอา ให้มีแต่ความหวังชนะกับความชนะเท่านั้นอยู่ในหัวใจขณะต่อสู้ นักต่อสู้ขึ้นบนเวทีแล้วมีแต่ความหวังชนะ ไม่มีคำว่ากลัวคู่ต่อสู้ นี่เราก้าวขึ้นบนเวทีแล้ว เพศของเราเป็นเพศนักรบไม่ใช่เพศนักหลบ นักหลอกตัวเอง และหลอกประชาชนที่เขาศรัทธาในพุทธศาสนา ศรัทธาในพระ ต้องสู้สุดกำลัง สู้จนสุดขีดสุดแดน สู้จนได้ชัยชนะมาสู่สังคมพุทธศาสนาอย่างสง่าผ่าเผยและภาคภูมิในตัวเอง

ทุกสิ่งทุกอย่างเครื่องสนับสนุนมีพร้อมแล้ว อาหารปัจจัยจะกินให้ตายก็ได้ถ้าเราไม่เสียดายธรรม ถ้าเห็นขี้ดีกว่าไส้ก็พุงทะลุพุงระเบิดไม่รู้ตัว ลิ้นแซงอยู่เรื่อย แซงอรรถแซงธรรมน่ะ ท้องปากแซงอยู่เรื่อย ๆ หาเวลาว่างไม่มี หาเวลาบกพร่องบ้างไม่มี มีแต่เรื่องกิน ๆ แบบกิเลสตัณหาอาสวะบรรจุเข้าเต็ม เต็มเท่าไรยิ่งบรรจุเข้าไป ๆ สุดท้ายก็ตายเพราะกิเลสไม่มีเมืองพอ ท่านจึงนำธรรมมาสกัดลัดกั้นไว้เพื่อรักษาชีวิตพระไม่ให้ตายเพราะท้องแตกว่า **โภชเน มตฺตญฺญุตา** ให้รู้จักประมาณ ในการบริโภคขบฉัน

อย่าลืมเนื้อลืมตัวในปัจจัยสี่ซึ่งเป็นเครื่องอาศัยเท่านั้น สิ่งที่มุ่งหวังอย่างแรงกล้าคืออรรถคือธรรม ความประเสริฐเลิศเลออยู่ที่ธรรมในใจ เอา สู้ลงไป จะตายด้วยการต่อสู้กับกิเลสก็ให้เห็นเสียที ไม่เคยมีในศาสนาของพระพุทธเจ้านี้ นักต่อสู้สู้กับกิเลสจนตาย ที่เห็นมามีแต่กิเลสนั่นแหละตายเวลาต่อสู้เข้าไป ๆ ดังพระพุทธเจ้าก็สลบสามหนพระองค์ก็ไม่ตาย สุดท้ายกิเลสตายไม่มีเหลือ นั่น สาวกทั้งหลายได้รับความทุกข์ทรมานเพราะการต่อสู้กับกิเลสมามากเท่าไร ก็ไม่ได้ยินว่าท่านตาย สุดท้ายกิเลสตาย ๆ จึงได้ปรากฏเป็นผู้วิเศษวิโสขึ้นมาเพราะการต่อสู้ นี่แหละคุณค่าแห่งการต่อสู้ ทำให้คนบริสุทธิ์พุทโธขึ้นมาในใจได้อย่างเด่นชัด

เราเป็นลูกศิษย์ของตถาคต ต้องถือเอาเยี่ยงอย่างของพระพุทธเจ้ามาดำเนิน อย่าสักแต่ว่ากล่าว **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ใจลอยเมฆไปไหนหรือลงนรกอเวจีที่ไหนก็ไม่รู้ **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** ว่าแต่ปากคิดแต่ใจแย็บเดียว ถูกกิเลสฉุดลากไปต้มตุ๋นที่ไหนก็ไม่รู้วันหนึ่ง ๆ หาเวลาคิดตามคลองอรรถคลองธรรมเพียงแย็บ ๆ แทบไม่มี และดำเนินไป

นิด ๆ หน่อย ๆ ก็หาว่าทุกข์ว่าลำบากไปเสีย ซึ่งล้วนแต่เป็นกลมายาของกิเลสมันหลอกมันลวงไม่ให้เข้าช่องอรรถช่องธรรม เพราะกลัวจะผ่านอำนาจมันไปเสีย มันจึงไม่ยอมให้ไป มัดไว้กับความขี้เกียจอ่อนแอ มัดไว้กับความหนุ่มน้อยกำลังเพลิดเพลิน มัดไว้กับความเฒ่าแก่ชราจำศีลภาวนาไม่ได้ มัดไว้กับความยุ่งยากจิปาถะจนประมาณไม่ได้และอยู่ในเงื้อมมือของมันเรื่อยมา นี่แหละคำว่า มาร ๆ คืออะไร กิเลสมารเป็นเบอร์หนึ่งในหัวใจของคนและสัตว์ เฉพาะอย่างยิ่งในหัวใจของเราซึ่งเป็นนักปฏิบัติ ให้ทราบว่ามารคืออะไร ก็คือกิเลสทุกประเภท ไม่มีอะไรที่เป็นมารเท่ากิเลส ให้เห็นมารรู้มารที่ตรงนี้ และปราบมารที่ตรงนี้

การต่อสู้กับกิเลสก็อย่าออมกำลังอย่าออมแรง เพราะเราไม่เคยเห็นกิเลสตัวใดตั้งแต่ประพฤติปฏิบัติมาอย่างเต็มสติกำลังความสามารถจนถึงปัจจุบันนี้ ว่าเป็นตัวสุภาพเรียบร้อยอ่อนโยน (เวลาดัดสันดานเรามันทำเบา ๆ ออมแรงไว้ กลัวเราทุกข์มาก) พอที่จะต่อสู้มันด้วยความสุภาพอ่อนโยนนิ่มนวล นอนราวกับตาย หลับครอก ๆ แทบจะได้ กุสลา มาติกาไม่รู้จักตื่นทำก็ได้ เดินเซ่อ ๆ ทำก็ได้ จิตเถ่อไปไหนมองไปไหนก็ได้อยู่สะดวกสบาย กินให้มากนอนให้มากเหมือนกับหมูตัวหนึ่ง กิเลสก็ตายไปอย่างเรียบวุธด้วยวิธีการเหล่านี้ เราไม่เคยเห็น เคยเห็นแต่ฟัดกันเต็มเหนี่ยว เอ้า มันไม่ตาย ให้เราตายเราไม่ตายให้มันตายเท่านั้น สู้กันอย่างไม่ถอย

นอกจากนั้นยังทรมานทางกายช่วยจิตตภาวนาอีกด้วย เพราะกิเลสมันมีทางกายเป็นกำลังเครื่องส่งเสริมมันด้วย กินมาก ๆ เข้าไปร่างกายอ้วนพีขึ้นมา กิเลสมันก็ตัวดีตัวเด่นขึ้นมาแล้วเหยียบย่ำทำลายจิตใจลงไป การภาวนาโงหัวไม่ขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นต้องตัดทอนกำลังทางร่างกาย นอนมากมันทำให้มีกำลังมากและทำให้ทับถมจิตใจมากกินมากมีกำลังมาก มันทับถมจิตใจมากการภาวนาก้าวไม่ออก ตัดอาหารลงไป ตัดเรื่องการหลับการนอนลงไป ตัดกำลังทางกายในแง่ต่าง ๆ ลงไปโดยลำดับ จิตใจจะได้ภาวนาสะดวกขึ้น ความจริงก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ

เวลาร่างกายมีกำลังน้อยลงไป ลดลงไป ๆ จิตใจมีกำลังกล้าแข็งขึ้นทุกระยะ เวลาที่เราประกอบความเพียรอยู่ เห็นได้ชัด เมื่อเป็นเช่นนั้นถึงจะยากลำบากก็ต้องทนเพราะ

ทางไปสายนี้ ยากก็ไปง่ายก็ไป ขุรขระก็ไป เพราะทางไปอยู่นี้ ทางเดินอยู่นี้ ทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์อยู่ตรงนี้ อุบายวิธีเพื่อฆ่ากิเลสอยู่ที่ตรงนี้ ๆ ก็ต้องได้ทนทุกข์ทรมานตนทำไป เพราะเคยเห็นผลอย่างนี้ นี่ละการประพฤติปฏิบัติจึงต้องใช้อุบายหลายแง่หลายทาง ไม่สักแต่ว่าเดินจงกรมแล้วก็เดินไปเฉย ๆ ไม่ได้คำนึงถึงเหตุถึงผลว่าได้ผลมากน้อยเพียงไร เดินสักแต่เป็นกิริยา ใช้ไม่ได้ ต้องเอาให้จริงให้จัง มีสติปัญญากำกับงานและคอยทดสอบผลได้ผลเสียของตนอยู่เสมอ

สติแนบอยู่กับจิต นี้แลคือผู้รักษาจิต สติเป็นสำคัญ ปัญญาเป็นผู้ใคร่ครวญเหตุผลดีชั่วประการต่าง ๆ ธรรมสองอย่างนี้เป็นสำคัญ วิริยะ คือความเพียร นี่เป็นเครื่องสนับสนุน เป็นกำลังใจเพื่อความเพียร ความจดจ่อต่อเนื่องกันเพื่อทำลายกิเลส แล้วสติปัญญาเป็นสำคัญมาก เราไม่เห็นอันใดที่จะมีคุณค่ายิ่งกว่าสติปัญญาในการปราบปรามกิเลส แม้แต่ขั้นต้น ๆ สติปัญญาก็มีความจำเป็นอยู่เช่นนั้น จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย เอา ลงไป คำว่าวาระสุดท้ายคืออะไร ถึงขั้นกิเลสละเอียด ถึงขั้นธรรมละเอียด สติปัญญาต้องละเอียดไปตามกิเลสไม่อย่างนั้นไม่ทันกัน

ใครจะว่ากิเลสมันโง่เมื่อไร กิเลสจอมฉลาดจึงได้ครองไตรภพ สัตว์โลกเกิดตายอยู่นี้เพราะอำนาจของกิเลสทั้งนั้น ไม่ใช่เพราะอำนาจของอะไร ถ้ากิเลสไม่แหลมคมเหนือกว่าสัตว์โลก ใครจะไปเชื่อ ใครจะไปยอมจำนนกับกิเลส เพราะก็ทราบแล้วว่ากิเลสเป็นภัย เหตุใดจึงไม่ทราบในขณะที่มันกล่อม ก็เพราะอุบายของเรา สติปัญญาของเราไม่ทันมันนั่นเอง จึงจำต้องยอมจำนนมันไปโดยไม่รู้สึกตัว นี่เวลาสติปัญญาเราผลิตขึ้นมา ๆ ทันกิเลสประเภทนี้แล้ว ต่อไปก็ทันกิเลสประเภทนั้น เห็นโทษของกิเลสประเภทนี้ เห็นเล่ห์เหลี่ยมของกิเลสประเภทนั้น แก้เล่ห์เหลี่ยมของกิเลสนี้ไปได้ แล้วแก้เล่ห์เหลี่ยมของกิเลสประเภทนั้นได้โดยลำดับและฆ่าได้โดยลำดับด้วย เรื่อยไป ๆ จนกระทั่ง เอาพูดกันให้ถึงเหตุถึงผลถึงอรรถถึงธรรม ฟาดกันไปถึงขั้น มหาสติ มหาปัญญาแล้ว เอาละที่นี่

คำว่า มหาสติ มหาปัญญา หมายถึงสติปัญญาอัตโนมัติ หมุนตัวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ไม่มีคำว่ายืน ว่าเดิน ว่านั่ง ว่านอน จะเผลอตัวขณะใด เว้นแต่ขณะหลับเท่านั้น นอกนั้นสติปัญญาจะต้องทำงานอยู่ตลอดเวลา จนถึงกับได้ยับยั้งเอาไว้

ไม่เช่นนั้นจะเลยเถิด ดังท่านกล่าวไว้ในธรรมสังโยชน์เบื้องบนว่า **อุทธัจจะ** ความฟุ้ง ความฟุ้งซ่านรำคาญ อุทธัจจะนี้หมายถึงความเพลินในงานของตน ไม่ใช่อุทธัจจกุกกุจจะ แบบนิวรณ์ห้าซึ่งมีอยู่ในสามัญชนทั่วไป

อุทธัจจะนี้เป็นสังโยชน์เบื้องบน จะตัดได้ด้วยอรหัตมรรคเท่านั้น ท่านผู้ที่ดำเนินอรหัตมรรคจะเป็นผู้เพลิดเพลินในธรรมข้อนี้ จึงเรียกว่า **อุทธัจจะ** ความเพลินเกินตัวก็ไม่ถูกนะ ถ้าจะพูดเป็นการเตือนก็บอกว่า ความเพลิดเพลินเกินไปไม่ถูกนะ งานแม้จะได้เพราะการกระทำก็จริง แต่การกระทำงานทั้งหลายนั้นย่อมมีการพักผ่อนเป็นธรรมดา พักผ่อนนอนหลับ พักผ่อนรับประทานอาหาร แม้แต่รถวิ่งไปตามถนนยังต้องเติมน้ำมันยังต้องพักเครื่อง

ผลจะได้เพราะการทำงานก็จริง แต่เมื่อทำไปจนหมดกำลังแล้ว ผลของงานจะได้มาจากไหน นี่สติปัญญาเมื่อหมุนตัวไม่หยุด ไม่พักผ่อนหย่อนตัวบ้างเลยก็เหนื่อย จิตเหนื่อยเมื่อยล้าจึงต้องพักในวงสมาธิ ท่านบอกให้เข้าพักในสมาธิเสีย ให้จิตมีความสงบ พอได้รับความสงบเป็นกำลังแล้ว จิตมีกำลังออกพิจารณา เช่นเดียวกับคนที่ทำงานจนกำลังกายและจิตเหนื่อยเมื่อยล้า แล้วก็มาพักผ่อนนอนหลับ มารับประทานอาหารให้สะดวกสบาย ถึงเวลาจะเสียไป อาหารการบริโภคเหล่านั้นจะเสียไปก็ตาม แต่ได้กำลังขึ้นมาชดเชยกันเพื่อการงานต่อไปอีก และเพื่อเพิ่มผลแห่งงานขึ้นไปโดยลำดับ เพราะกำลังเกิดจากการพักผ่อนและการรับประทานนั้น

นี่การพักผ่อนในสมาธิจะเสียเวล่ำเวลาบ้างไม่เป็นไรเพราะกำลังชาร์จ พูดง่าย ๆ ชาร์จแบตเตอรี่ทางด้านจิตใจ ให้จิตมีความสงบมีกำลังทางสมาธิ ในขณะที่พักต้องพักจริง ๆ ไม่ยุ่งกับสติปัญญาใด ๆ ทั้งสิ้น พอออกจากการพักแล้วจิตจะมีกำลังวังชา สติปัญญาแหลมคม กิเลสตัวนั้นแล สติปัญญาประเภทที่เคยแก้กิเลสนี้แล ใส่เข้าไปขาดสะบั้น ๆ เพราะกำลังสติปัญญามีมากเนื่องจากได้พักผ่อนอย่างสะดวกสบายแล้ว นี่วิธีการดำเนินวิปัสสนาโดยสม่ำเสมอ

เมื่อถึงขั้นนี้แล้วความขี้เกียจขี้คร้านหายหน้าไปหมด นอกจากได้รั้งเอาไว้เท่านั้น ความเห็นโทษก็ถึงใจนอนใจได้ยังไง ความเห็นคุณก็ถึงใจ เห็นโทษแห่งกิเลสทุกประเภท เห็นอย่างถึงใจเห็นอย่างซึ้ง เห็นอย่างน่าเข็ดน่าหลาบ เห็นอย่างน่ากลัว คนเราเมื่อกลัวแล้วอยู่ได้ยังไง ที่ไหนจะเอาตัวรอดได้ต้องเผ่น ที่ไหนเห็นว่าจะพ้นภัยต้องเผ่นไปที่นั่น นี่จิตเห็นว่าจะพ้นภัยด้วยวิธีไหนก็ต้องโดดออก จะพ้นภัยด้วยวิธีต่อสู้กับกิเลสก็ต้องต่อสู้ เหมือนที่ต่อสู้ด้วยปัญญา เพราะความเห็นคุณแห่งความพ้นทุกข์ และเพราะธรรมอัศจรรย์ตามขั้นที่ปรากฏอยู่ในใจพาให้ฮึกหาญ

แม้จะไม่ถึงขั้นอัศจรรย์เต็มภูมิก็ตาม ขึ้นชื่อว่าธรรมแล้วย่อมเป็นของแปลกของอัศจรรย์อยู่ภายในจิตใจของผู้รู้ผู้เห็นนั้นแล้ว นั้นแลเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอยู่ภายในใจอยู่แล้ว และเป็นเครื่องสนับสนุนให้มีกำลังใจเพิ่มขึ้นที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมเบื้องสูงขึ้นไปไม่หยุดหย่อน ว่าให้พ้นเท่านั้น ไม่พ้นก็ให้ตายเท่านั้น คำว่าถอยมีไม่ได้แล้ว นี่สติปัญญาอัตโนมัติเป็นอย่างนั้น ในครั้งพุทธกาลท่านว่า มหาสติ มหาปัญญา คือหมุนตัวเป็นเกลียวอยู่ตลอดเวลา อัตโนมัติ ไม่คำที่ว่าบังคับบัญชานอกจากต้องได้รั้งเอาไว้ เพราะจะเป็นอุทธัจจะ คือฟุ้งเกินไป เพลินกับการกับงานการพิจารณาค้นคว้าจนเกินความพอดีไป แต่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร จึงต้องให้พักผ่อนในสมาธิเสีย เมื่อมีกำลังแล้วจึงพิจารณาค้นคว้าต่อไป จนกระทั่งทะลุปรุโปร่งไปหมด

อุทธัจจะ คือ ความฟุ้ง ความเพลิดเพลินในงานของจิต **มานะ** ความถือความรู้ที่เต็มไปด้วยอวิชชานั่นเอง จะเป็นอะไร เอาให้มันถึงนั่นซิ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นของปลอมเมื่อไร มีอยู่กับนักปฏิบัติ ฝึกให้ได้ จิตเป็นสิ่งที่ฝึกได้ ฝึกไม่ได้พระพุทธเจ้าดีไม่ได้ เป็นศาสดาของโลกไม่ได้ พระธรรมกระเทือนโลกธาตุอยู่เวลานี้ ออกจากจิตท่านที่ได้ฝึกมาทั้งนั้น จิตเป็นสมบัติของเราไม่ใช่สมบัติของใคร เราเป็นผู้รับผิดชอบภายในจิตของเรา เป็นก็เราตายก็เรา สุขก็เราทุกข์ก็เรารับทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจะปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายอยู่ตลอดไปสมควรแล้วเหรอ ต้องเอาให้จริงให้จังนักปฏิบัติ

อย่ามองอะไรยิ่งกว่าใจซึ่งเป็นสถานที่เกิดเหตุ มหาเหตุอยู่ที่นั่น โรงผลิตงานของกิเลสประเภทต่าง ๆ อยู่ที่นั่น ในขณะเดียวกันโรงผลิตอรรถผลิตธรรมก็อยู่ที่นั่น

เอาแยกแยะกันเข้าไป จิตนี้เป็นตัวสำคัญมาก เอาให้ถึงเหตุถึงผล จิตนี้เป็นเหมือนนักโทษเวลานี้ ธรรมเป็นเครื่องแก้เครื่องปลดเปลื้อง กิเลสเป็นเจ้าอำนาจบังคับบัญชาจิตใจ แก้ลงไป ๆ เมื่อแก้ลงไปได้มากน้อยจิตจะดีดขึ้นมา ๆ โดยลำดับลำดา จนกระทั่งแก้ได้หมดโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือแล้ว นั้นแลความหมุนตัวของสติปัญญาที่เป็นไปกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในวงความเพียรย่อมยุติลงเอง เหมือนกับนักรบเมื่อได้ชัยชนะเต็มที่แล้ว การรบพุ่งชิงชัยที่เป็นไปทั้งวันทั้งคืนนั้นก็ยุติกันลง

สติปัญญากับกิเลสเมื่อได้ฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไป จนไม่มีกิเลสตัวใดมาต่อกรแล้ว เรื่องความหมุนติ้ว ๆ อยู่ด้วยสติปัญญานี้ก็หมดหน้าที่ไป เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ เอาอยู่ไหนอยู่เถอะที่นี่ ไม่มีกาลไม่มีสถานที่ ไม่ยุ่งกับอดีตว่าเคยเป็นมาอย่างไร ไม่ยุ่งกับอนาคตว่าจะไปเกิดเป็นอะไรต่อไปอีก ปัจจุบันก็รู้เท่า ไม่ยึดมั่นถือมั่นในความรู้ความเป็นของตน ต่างอันต่างจริงทุกสัดทุกส่วน จิตก็จริงตามจิต จริงตามหลักธรรมชาติจริงในความประเสริฐของตน เมืองพออยู่ที่นี่ พอจิตหมดภัยแล้วทุกสิ่งทุกอย่างได้คลายไปตาม ๆ กัน นั้นแลคือผลแห่งการประพฤติปฏิบัติอันเป็นที่พึงใจ

พระพุทธเจ้าก็ดี สาวกทั้งหลายก็ดีได้นำจิตดวงนี้ขึ้นมาประกาศธรรมสอนโลกนั้นได้มาด้วยภาคประพฤติปฏิบัติและได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความเป็นนักต่อสู้ไม่ใช่ได้มาด้วยความขี้เกียจขี้คร้าน ความเห็นแก่ปากแก่ท้อง ความเห็นแก่หลับแก่นอนขี้เกียจอ่อนแอ นั่นไม่ใช่ทางของผู้จะดำเนินตนเพื่อความพ้นทุกข์ แต่เป็นทางอันเตียนโล่งของกิเลสที่จะสั่งสมฟืนไฟขึ้นมาภายในใจโดยถ่ายเดียว

นี่ท่านทั้งหลายมาจากที่ต่าง ๆ ได้มาอบรมศึกษาอยู่ในสำนักนี้ ผมมีความเมตตาสงสาร ถึงจะอยู่ด้วยกันมากบ้างก็ทนเอา ท่านองค์นั้นก็มีหัวใจองค์นี้ก็มีหัวใจ เป็นผู้มุ่งมาเพื่ออรรถเพื่อธรรม ผมเองก็ได้คิดเทียบเคียงทุกสัดทุกส่วนแล้วกับหมู่กับเพื่อนเพราะเราเคยเป็นผู้น้อยมาแล้ว ไปเสาะแสวงหาครูอาจารย์ที่ไหนที่ต้องจิตต้องใจเป็นผู้ที่น่าเคารพกราบไหว้เป็นที่ลงใจของเรานั้น มันหายากนักยากหนากว่าจะพบเห็นท่าน

เมื่อไปถึงครูบาอาจารย์องค์ใดที่เป็นที่สนิทติดใจกับท่าน ด้วยความเชื่อความเลื่อมใสจริง ๆ แล้ว เราพอใจที่จะอยู่ อยากให้ท่านเมตตาสงสารรับไว้สั่งสอน ใจจะขาดออกจากหทัยของเรา ถึงขนาดนั้นทีเดียวสำหรับผม นี้หมู่เพื่อนมาศึกษาอบรมก็เห็นใจอย่างนั้นเหมือนกัน ถึงจะไม่ได้อยู่ แต่ได้รับการอบรมชั่วกาลชั่วเวลาก็ยังดี นี่แหละขอให้คิดเห็นอรรถธรรมที่กล่าวมาเหล่านี้ นำไปประพฤติปฏิบัติ อย่าท้อถอยอ่อนแอ สิ่งเหล่านี้เคยมีอยู่ในหัวใจเราอยู่แล้ว ไม่เห็นเป็นของประเสริฐของอัศจรรย์จากมัน นอกจากธรรมอันประเสริฐที่จะเกิดขึ้นจากความเพียร ความหนักเอาเบาสู้เท่านั้น

นี่วันนี้ได้อธิบายธรรมภาคปฏิบัติให้ท่านทั้งหลายได้เข้าอกเข้าใจ ทางพระเป็นสำคัญ เพราะเป็นจุดศูนย์กลางแห่งจิตใจของประชาชน และเป็นผู้รักษาศาสนาในวงภายใน และมีหน้าที่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เพศก็ประกาศอย่างเด่นชัดแล้วว่า เพศนี้เป็นเพศสมณะ เป็นเพศที่บำเพ็ญอรรถธรรมโดยถ่ายเดียว จึงได้แสดงให้ท่านทั้งหลายได้เข้าอกเข้าใจ เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนตลอดผู้เกี่ยวข้องมากน้อย

บรรดาศรัทธาญาติโยมทั้งหลาย จิตใจก็เหมือนกันกับพระ ต่างกันก็สักแต่เพศเท่านั้น จิตใจไม่มีคำว่าเป็นผู้หญิงผู้ชาย มีความรักใคร่ชอบใจศรัทธาในศาสนาเช่นเดียวกัน การประพฤติปฏิบัติตนในคุณงามความดีทั้งหลายเป็นสิริมงคลแก่เรา เช่นเดียวกับพระท่านประกอบหน้าที่การงานทางด้านธรรมะของท่าน เป็นสิริมงคลแก่ใจของท่าน เรามาประกอบบำเพ็ญคุณงามความดีทั้งหลายมีทาน ศีล ภาวนา เป็นสำคัญ ก็เป็นสิริมงคลแก่จิตใจของเรา ใจเป็นสำคัญมาก ขอให้พยายามบำรุงใจ ใจเป็นหลักใหญ่ ใจเป็นนักท่องเที่ยวดังที่ท่านอาจารย์มั่นท่านพูด หาข้อแย้งไม่ได้

จะท่องเที่ยวไปไหนก็ตาม ขอให้ท่องเที่ยวไปด้วยบุญด้วยกุศล ด้วยคุณงามความดีเป็นเครื่องสนับสนุนเถิด จะเป็นที่เบาอกเบาใจ เป็นที่สะดวกสบาย เป็น**สุคโต** ไปก็ดีอยู่ก็เป็นสุข เกิดในภพใดชาติใดถ้ามีคุณงามความดีเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ เป็นเครื่องบำรุงจิตใจ สนับสนุนจิตใจ เป็นเครื่องเสวยของใจอยู่แล้ว อยู่สบายทั้งนั้น ความดีจึงไม่ล้าสมัย ให้พากันพยายามบำเพ็ญ

วาระนี้เป็นวาระที่เหมาะสมมากสำหรับเราทุกท่าน หากชีวิตหาไม่แล้วก็ต้องหยุดชะงักในงานทั้งหลาย ก้าวไม่ออก เพราะคนตายแล้วไม่มีงาน ทำไม่เป็น ขณะนี้ยังมีชีวิตอยู่จะรีบเร่งขวนขวายสิ่งใดก็รีบเร่งเสีย สมบัติภายในก็ให้มีสมบัติภายนอกก็ให้มี อยู่ก็เป็นสุข ไปก็เป็นสุข ไม่ขาดทุนสูญดอกทั้งอยู่ทั้งไป สำหรับคนมีธรรมมีบุญกุศล อยู่ที่ใดไปที่ใด ไม่อดไม่จนในที่ทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่อ

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรจึงขอยุติเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๑๘. ความเห็นแก่ตัว

ไม่มีเพศใดยิ่งไปกว่าเพศของนักบวชนี้ ในการพิจารณาไตร่ตรองเพื่อหาทางออกจากทุกข์ เมื่อเพศนี้ไม่คิดเพศไหนจะคิด เพศนี้ไม่พิจารณาเพศไหนจะมีแก่ใจพิจารณาเพื่อปลดเปลื้องทุกข์ออกจากตนโดยชอบธรรมเล่า นี่เคยคิดมาแล้ว ถ้าไม่คิดก็ไม่กล้านำสิ่งเหล่านี้ออกมาพูดต่อผู้เกี่ยวข้อง เช่น พระเณรและประชาชนผู้ใกล้ชิด เป็นต้น เราเคยคิดและแน่ใจว่าไม่ผิด เมื่อพิจารณาตามเหตุตามผลด้วยดีแล้ว ถ้าเป็นสิ่งที่จะทำให้คนอื่นค้านได้ เราต้องค้านเราได้ เพราะไม่ได้พิจารณาเพื่อความเห็นแก่ตัวหรือเพื่อเข้าข้างตัว ความผิดถูกชั่วดีทั้งหลายจะนอกเหนือเหตุผลไปไหนได้ มันต้องเป็นไปตามเหตุผลนั่นแล ว่าถูกก็ต้องถูก ว่าผิดก็ต้องผิด เพราะเหตุผลเป็นเครื่องบังคับอยู่แล้ว

อันความเห็นแก่ตัวนั้นเป็นเรื่องของกิเลสพาให้เป็นไปทั้งสิ้น อย่าคิดว่าเป็นของวิเศษมาจากโลกทิพย์ที่ไหนเลย ที่ส่วนมากทะนงตัวว่าเจ้าของถูกเจ้าของดี กิริยาอาการทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออก เจ้าของต้องคิดว่าถูกว่าดีทั้งสิ้น นั้นเป็นการทะนงเพราะอำนาจของกิเลสตัวสกปรกทั้งมวล หาศักดิ์ศรีดีงามอะไรไม่ได้เลย นี่แลถ้าเป็นเรื่องของกิเลสพาเดิน เดินอย่างนี้ เพราะเคยเป็นมาอย่างนี้ตั้งแต่กัปไหนกัลป์ใดแล้ว ไม่มีอะไรมา

คัดค้านมันได้เลย นอกจากธรรมอย่างเดียวที่เป็นข้าศึกกับมันถ้านำมาใช้ เพื่อเปลื้องตนออกจากทุกข์ กิเลสจึงกลัวธรรมอย่างเดียว นอกนั้นมันไม่กลัวอะไรทั้งสิ้น

กิเลสตัวใดจะไม่เห็นแก่ตัวมีเหรอ ความเห็นแก่ตัวก็คือเรื่องของกิเลส คือตัวกิเลสที่พาให้ใจของสัตว์โลกสกปรกและทำสกปรกไม่หยุดหย่อนนั่นแล เมื่อมีอยู่ในจิตใจของสัตว์ของบุคคล ทำไมสัตว์บุคคลจะไม่เห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวทำไมจะไม่ปิดใจให้มืดมิด เพราะกิเลสมันปิดและพาแสดงออกเป็นความเห็นแก่ตัว มองเห็นแต่ผลประโยชน์ของตัวทั้งสิ้น เหมือนคนและสัตว์ในโลกนี้ไม่มีหัวใจ ไม่มีคุณค่าสาระใด ๆ คนด้วยกันเห็นเขาเป็นเศษเดนมนุษย์ หรือเห็นเป็นคนประเภทหนึ่งจากเราไปได้ เห็นเราเป็นคนพิเศษไปทั้งที่จิตใจและการแสดงออกเลวกว่าสัตว์ ถ้าเป็นพระก็เป็นพระพิเศษไปกว่าพระของศาสดาองค์ผู้ประเสริฐ ชอบยกตนข่มท่านเป็นสันดาน

งานของพระประเภทนี้คือการยกตนอวดตัวโดยวิธีปฏิบัติแบบแผลง ๆ ขลัง ๆ เพราะกิเลสตัวร้อยเล่ห์ร้อยเหลี่ยมร้อยสันพันกลนี้เองถลุงใจให้เป็นความเห็นแก่ตัว คนเห็นแก่ตัว พระเห็นแก่ตัว จนเข้ากับใครไม่ได้ เป็นต้น การแสดงออกก็คือความเห็นแก่ตัวในที่ทุกสถานตลอดกาลทั่วไป จึงมองหาความผิดของเจ้าของไม่เจอ เพราะไม่มองถูกสิ่งนี้มันผลักดันออกไปให้มองแต่ข้างนอก ไม่ให้มองย้อนเข้ามาหาตัว แล้วจะให้รู้ผิดถูกได้ยังไง ทั้ง ๆ ที่มีอยู่เต็มหัวใจก็ไม่รู้ เพราะไม่ดู ถ้าเป็นเรื่องของธรรมแล้ว ต้องดูและพิจารณารอบไปหมด ไม่ได้ยกตนขึ้นว่าเป็นผู้พิเศษยิ่งกว่าผู้หนึ่งผู้ใดและสิ่งหนึ่งสิ่งใด ต้องมองดูและพิจารณาตามทางเหตุผลล้วน ๆ

เอ๊า ฟาดลงไปซิ ให้ถึงขั้นจิตบริสุทธิ์ ถ้าจิตลงได้บริสุทธิ์แล้วจะมีอะไรแบบป่า ๆ เถื่อน ๆ ดังกล่าวมาอยู่ที่นั่นไหม เฉพาะอย่างยิ่งจะมีความเห็นแก่ตัวอยู่ที่นั่นอีกไหม ยืนยันได้อย่างอาจหาญและพูดได้อย่างเต็มปากไม่กระดากอายเลยว่าไม่มี นอกจากธรรมเสมอภาคล้วน ๆ อันเป็นธรรมอัศจรรย์สง่างามครองใจดวงนั้นเท่านั้น จึงเห็นได้ชัดว่ากิเลสเท่านั้น ที่ส่อแสดงออกมาทุกอากัปกิริยาให้เป็นการกระทบกระเทือนทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้เกี่ยวข้องมากน้อย หน้าที่การงานที่เกี่ยวข้องกว้างแคบกระเทือนไปหมดเพราะ

ความเห็นแก่ตัว มันเป็นเรื่องเล็กน้อยเหรอเรื่องกิเลสน่ะ จงพากันพิจารณาให้รู้เห็นแง่หนักเบาดีกับชั่ว ระหว่างกิเลสกับธรรมว่าต่างกันอย่างไร ประจักษ์ใจหายสงสัย

ถ้าจิตยังไม่เหนือ สติปัญญายังไม่เหนือ ธรรมยังไม่เหนือมันก็ยังไม่รู้เห็นมันที่สลับซับซ้อนและละเอียดสุขุมมากยิ่งกว่าสิ่งใดในโลกนี้ ก็คือกิเลสนี่เอง มันถึงได้ครองโลก ความรู้ความเห็นความคิดต่าง ๆ ที่กิเลสผลิตขึ้นมาถือว่าถูกหมดดีหมด ใครจะเป็นเทวดามาจากไหนก็ไม่ดี สู้เจ้าของไม่ได้ แม้แต่ครูบาอาจารย์ที่น่าเคารพนับถือและเชื่อฟัง กิเลสมันยังมีแง่ต่อสู้ของมันอยู่อย่างลึกลับภายในใจ บางทียังกล้าหาญแสดงออกมาภายนอกได้ ดูซิ มันเคยลงกับธรรมเมื่อไร พระพุทธเจ้ามันยังคัดค้านต้านทานจะว่าไง กิเลสมันเป็นข้าศึกกับทุกสิ่งทุกอย่างไป ขึ้นชื่อว่าธรรมคือความถูกต้องดีงามแล้วมันถือเป็นข้าศึกทั้งนั้น นี่ละจึงลำบากสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อสังหารทำลายมัน

ฉะนั้นจงยกศาสดาขึ้นมาเป็นหลักดำเนินทุกด้านอย่างฝังใจ พระองค์ทรงห้ามและทรงอนุญาตสิ่งใด มีเหตุผลพร้อมแล้ว ทรงบวกลบคูณหารโดยสมบูรณ์ด้วยพระปรีชาญาณแล้ว ส่วนได้มากได้น้อย เสียมากเสียน้อย ทรงเทียบเคียงทุกสัดทุกส่วนแล้วควรจะออกช่องไหนที่มีส่วนได้มากกว่ากัน ก็ทรงสอนให้ออกช่องนั้น สมมุติว่าหลีกไม่ได้ ก็เลือกเอาที่มีผลได้มากกว่าแล้วดำเนินไปทางนั้น ให้ไปเฉพาะทางได้ แต่ทางเสียไม่ยอมให้ไป ไม่ทรงอนุญาตถ้าเป็นทางเสีย นี่ละศาสดาทรงดำเนินตามเหตุผลอรรถธรรมล้วน ๆ มีเรามีเขาที่ไหนพอจะสอนให้คนเห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกพ้องของตัวและเหยียดคนอื่น เพราะมีแต่ธรรมล้วน ๆ ในพระทัย

เราไม่เคยเห็น เราไม่เคยรู้จิตประเภทนั้นเป็นยังไง เราเคยประสบเคยพบเคยเห็นเคยคลุกเคล้าแต่กับสิ่งสกปรกโสมม อันเป็นมูตรเป็นคูถเต็มหัวใจเท่านั้น คำว่ามูตรคูถถ้าไม่ใช่กิเลสจะได้แก่อะไร แล้วเราจะไปเห็นอะไรที่แปลกประหลาดและอัศจรรย์ยิ่งกว่านี้ ก็เห็นแต่อันนี้ ไม่มีอะไรดีกว่านี้ จึงต้องคลุกเคล้ากับอันนี้เรื่อยมาไม่มีวันเบื่อหน่ายอิ่มพอบ้างเลยนั่นแล เพราะความพออกพอใจกับมันทุกท่า แสดงออกมาท่าไหนพอใจทั้งนั้น เพราะการแสดงออกนั้นเป็นทางเดินของกิเลสอยู่แล้ว เราอยู่ใต้

อำนาจของมันจะไม่พอใจมันยังไงได้ เพราะเราไม่ฉลาดเหนือกิเลสนี่ ถ้ามีความฉลาดเหนือกิเลสก็ทราบกันทันที ๆ

จึงได้กล่าวเสมอว่า จงทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ เพราะการปราบกิเลสซึ่งเป็นตัวร้อยเล่ห์ร้อยเหลี่ยมร้อยสันพันคมออกให้หมดจากจิตใจซิ มันอยู่ในจิตใจของบุคคลแม้แต่อยู่กับสัตว์ก็รู้ ปิดไม่อยู่ ว่ากิริยาที่แสดงออกมานั้นคือกิเลสประเภทนั้น ๆ ซึ่งเคยครอบหัวใจเรา เหยียบย่ำหัวใจเรามาพอแล้ว แต่ถูกขับออกไปจนไม่มีอะไรเหลือแล้วทำไมจะไม่รู้เมื่อมันยังอยู่กับหัวใจของใคร เพราะมันเหมือน ๆ กันนี่ การแสดงออกมาจะไม่รู้ได้ยังไง ต้องรู้ได้อย่างชัด ๆ ซิ เมื่อเหนือมันแล้วต้องรู้ ถ้าไม่เหนือก็ไม่รู้จะอยู่ด้วยกันกี่กัปกี่กัลป์ก็ไม่มีทางรู้ได้ ต้องถูกหลอกถูกต้มจากมันเรื่อยไปดังที่เป็นมานี่เอง

พระพุทธเจ้าทรงอนุโลมผ่อนผันสงเคราะห์โลกสงสารไปตามขั้นภูมิอุปนิสัยก็เพราะทรงเห็นว่าโลกคือ คนมีหัวใจ สัตว์มีหัวใจ ที่จะทรงสงเคราะห์ได้ขนาดใดก็สงเคราะห์ไป เฉพาะอย่างยิ่งภิกษุบริษัทของพระองค์ จึงต้องทรงกลั่นกรองด้วยหลักธรรมหลักวินัยให้มีขอบมีเขตเป็นเครื่องปกครองบังคับบัญชา คำว่าบังคับบัญชาก็คือบังคับบัญชาความชั่วที่จะออกทางทวารช่องต่าง ๆ นั้นแหละ ที่กิเลสจะออกหากินหารายได้ของมันมาเก็บสั่งสมไว้ภายในใจ เมื่อกิเลสหารายได้เพิ่มเข้ามาแล้วก็มาเหยียบหัวใจเรานั่นแล เพราะฉะนั้น จึงต้องใช้หลักธรรมหลักวินัยอันเป็นเครื่องปราบปรามบังคับไว้เพื่อไม่ให้กิเลสประเภทต่าง ๆ ออกเที่ยวหากิน หรือออกกว้านยาพิษมาเผาใจเรา เมื่อสิ่งเหล่านี้อยู่กับเรามันต้องบังคับเรา ไม่บังคับเราจะบังคับอะไร มันต้องบังคับเราอยู่ตลอดเวลานั่นแล ผู้จะฆ่ากิเลสจึงเป็นผู้หนักแน่นในธรรมในวินัย ที่ประทานให้โดยสมบูรณ์แล้ว จงฟังให้ถึงใจ ปฏิบัติให้ถึงกิเลส แล้วจะถึงธรรมไปเอง

ผู้ปฏิบัติจึงต้องใช้ความละเอียดลออให้มาก อย่าสักแต่ว่าอยู่ อยู่เฉย ๆ ไม่คิดไม่อ่าน นี่สอนหมู่เพื่อนมาอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มสติกำลังความสามารถ ไม่ใช่มาสอนแบบปาว ๆ สอนไปแบบเฉย ๆ เมย ๆ รับหมู่เพื่อนไว้รายใดก็รับไว้เพื่ออบรมสั่งสอนจริง ๆ ด้วยความเห็นใจซึ่งกันและกัน ด้วยความเมตตาสงสาร ด้วยความเห็นใจ

ท่านใจเรา เพราะเจตนาที่เสาะแสวงหาครูหาอาจารย์ หาอรรถหาธรรมเป็นประเภทเดียวกัน หรือเป็นชนิดเดียวกัน เป็นเจตนาอันเดียวกันกับเราที่เคยเป็นมาแล้ว คว้าเอาหัวใจเรานั้นแหละออกเทียบกับหัวใจหมู่เพื่อน จึงพยายามฏูไถกันไป หนักบ้างเบาบ้างแบกหามกันไปอย่างนั้นตามความจำเป็น

การสั่งสอนทุกแง่ทุกมุมจะดุด่าว่ากล่าวหนักเบาขนาดไหน ก็คือการตีการฆ่ากิเลสของพระทั้งนั้น ไม่ใช่ตีพระฆ่าพระนี่ ถ้ามาหาความดีงามมาหาธรรมอย่างใจจริงแล้ว ก็ทราบเองว่าครูอาจารย์ท่านตีท่านฆ่าอะไร ก็ตีกิเลส ฆ่ากิเลสที่มันทำลายพระน่ะซิ บกพร่องตรงไหนกิเลสต่อยเอา ๆ ครูอาจารย์ท่านมองเห็นอยู่ได้ยินอยู่นี่ กิริยาที่แสดงออกทางหูทางตา คำพูดจา กิริยาอาการที่เคลื่อนไหวออกมา ออกมาจากอะไรออกมาจากความผิด ความผิดนั้นมันเป็นอะไร มันดีละหรือ ถ้าไม่เป็นกิเลสมันจะเป็นอะไร เพราะมันฝังลึกภายในใจในกายจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมานานแล้ว มันจึงเป็นนิสัยสันดานและแสดงออกมาจากอันนั้น จึงตีเข้าไปตรงนั้นให้ถูกกิเลสตรงนั้น ผู้ตั้งใจหาอรรถหาธรรมก็รู้ผิดถูกของตัวเอง และรู้ช่องทางที่จะแก้กันไปโดยลำดับน่ะซิ

ใครมานิมนต์พระวัดนี้ไปไหน เราก็ได้พูดเหตุพูดผลให้เขาฟัง เพราะเรารักเราสงวนพระผู้มุ่งอรรถมุ่งธรรม ซึ่งมาอาศัยและอยู่กับเราเพื่อการศึกษาอบรมความดีทั้งหลาย เราไม่ได้รักสงวนอะไรบรรดาวัตถุยิ่งกว่าพระในวัดเรา จตุปัจจัยไทยทานเป็นเครื่องอาศัยเพียงเล็กน้อยไปวันหนึ่งคืนหนึ่ง พอยังชีวิตให้เป็นไปเพื่อการบำเพ็ญสมณธรรมด้วยความสะดวกเท่านั้น จึงว่าเครื่องอาศัย ๆ นิสสัย ๔ ฟังซิ ท่านสอนไว้แล้วตั้งแต่วันบวช สิ่งอาศัยคือปัจจัยเครื่องอุดหนุนแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ความสงบเย็นใจ เครื่องอุดหนุนเครื่องสืบต่อกันไปแห่งชีวิตธาตุขันธ์ในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น

ธรรมเป็นเรื่องใหญ่เป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นแกนอันสำคัญที่เราต้องการ ส่วนปัจจัยสี่พอเป็นความสะดวกในการบำเพ็ญธรรมเท่านั้น ถ้าไม่ฉลาดสิ่งเหล่านั้นก็เหยียบย่ำทำลายได้ เพราะตัวเราที่พาให้ได้ให้เสีย พาให้เป็นไป พาให้ขวนขวาย พาให้ยินดี พาให้ติดอันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จึงต้องระวัง ไม่ใช่เรื่องของธรรม ถ้าธรรมแล้วไม่ติด ติดอะไรธรรม ท่านสอนให้แก้ให้ละให้ถอดให้ถอนทั้งนั้น ติดอะไร แต่กิเลส

มันเป็นเรื่องให้ติดอยู่แล้วโดยปกติ อยู่โดยปกติมันก็ติด แสดงออกมันก็ติด กิริยาอาการทุกสิ่งทุกอย่างติดทั้งนั้นถ้าเป็นเรื่องของกิเลส จึงต้องใช้ความพินิจพิจารณาอยู่ทุกระยะที่เคลื่อนไหวของใจ กาย วาจา เพื่อสลัดปัดทิ้งออกจากใจ ไหนจะสนใจเกี่ยวข้องพัวพันและเสาะแสวงจตุปัจจัยให้เพิ่มการทำลายตัวเข้าไปอีก นั่นไม่ใช่ทาง จึงไม่ควรสนใจใฝ่หา

ความตามสบาย ๆ อันใดก็ตามให้พึงทราบว่า นี่แหละหลักใหญ่ของกิเลสที่ฝังจมอยู่ในนิสัยสันดานลึกมากทีเดียว อย่าเข้าใจว่าอยู่ตื้น ๆ ผิวเผินดังที่คนประมาทคิดกัน ฉะนั้นจึงต้องได้ฝืน ฝืนทุกระยะ ผู้ปฏิบัติธรรมจะหาความอยู่สบายแบบโลก ๆ ไม่ได้ เพราะต้องต่อสู้กับกิเลส ฝืนกับกิเลสอยู่ตลอด กิเลสหยาบฝืนกันอย่างหนัก ต่อสู้กันอย่างหนัก กิเลสละเอียดเข้าไปก็ต่อสู้กันไปโดยลำดับ ๆ ประมาทนอนใจไม่ได้ แล้วจะหาความสบายมาจากไหนเมื่อความจำเป็นบังคับอยู่เช่นนี้

นักมวยเมื่ออยู่บนเวทีจะหาความสบายมาจากไหน แม้แต่ขณะให้น้ำก็หาความสบายไม่ได้ นี่เราขึ้นเวทีแล้ว เป็นผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติอรรถธรรม การสละตนออกมาบวชในพุทธศาสนา ก็คือเพศนักรบอย่างเต็มตัวเต็มใจทุกอาการนั่นแล ยังจะหาความสะดวกสบายไปตามกลมายาของกิเลส เราก็ไม่ต้องมาบวชกัน ไม่ต้องมาฝืนกันละซิ ปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำถูไถไปมาจนถลอกปอกเปิก แขนขาขาดกระจุยกระจายไปเหลือเท่าไรค่อยเอา สุดท้ายก็ไม่มีอะไรเหลือ แหลกไปหมดทั้งร่างจะว่าไง กิเลสมันเคยเห็นใจไว้หน้าเมตตาใครที่ไหน พอจะตายใจกับมันได้

การฝืน คือ การฉุดการลากตัวออกให้พ้นภัยจากกิเลสต่างหาก เพราะฉะนั้นจึงต้องฝืนกัน การประกอบความเพียรต้องตั้งสติให้ดี พินิจพิจารณาทางด้านปัญญาเพื่อความเกรียงไกรรอบคอบ ทุกอาการมีแต่ท่าต่อสู้ มีแต่ท่าปลดเปลื้อง กิริยาอาการแห่งการปลดเปลื้อง กิริยาอาการแห่งการต่อสู้ทั้งปวง ก็ยอมรับกันว่าต้องทุกข์ แต่ผลที่ได้จากนี้ก็คือสันติธรรม อันจะพาให้จิตใจสงบสบายไปโดยลำดับ เพียงแต่ขั้นเริ่มการต่อสู้กับความฟุ้งซ่านรำคาญของจิต ที่เป็นมาจากกิเลสเป็นเจ้าเรือนและบงการ ก็ยังต้อง

ลำบากตามลำดับของการต่อสู้ กว่าจะได้รับความสงบเย็นใจแต่ละครั้งละคราวในขั้นเริ่มแรกของการฝึกจิตใจนั้น มันต้องลำบากไม่น้อย

เพราะกิเลสมันอยู่เป็นสุขไม่ได้ มันต้องดิ้นต้องดีดของมัน และมันอยู่ในจิต จะไม่ให้จิตดิ้นไปด้วยยังไง จิตมีอะไรเกี่ยวโยงกันในตัวเราก็คือตา หู จมูก ลิ้น กาย นั่นแลเมื่อแสดงออกข้างนอกก็ไปสัมผัสสัมพันธ์กับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสและพัวพันกันไปเรื่อย ๆ มันดิ้นมันดีดมันติดมันพันกันอยู่อย่างนั้น แล้วผลที่ได้มามีอะไรก็มีแต่ความทุกข์ความร้อนภายในใจโดยถ่ายเดียว นอกนั้นยังระบาดไปถึงกาย ให้ต้องรับเคราะห์กรรมจากจิตไปด้วย

การต่อสู้เพื่อให้ได้ชัยชนะมีความสงบเย็นไปโดยลำดับ ต้องเข้มข้นทางความเพียรโดยสม่ำเสมอไม่ลดละ ธรรมถ้าเข้าสู่ใจมากน้อย ย่อมแสดงผลคือความสงบเย็นให้เห็นประจักษ์ใจ ความสงบ ความเย็นใจ สบายใจ นี้คือธรรม การต่อสู้กับความฟุ้งซ่านวุ่นวายได้มากน้อย ผลก็แสดงความสงบเย็นซึ่งเป็นธรรมอันพึงหวังขึ้นมา ผลแห่งการต่อสู้เป็นอย่างนี้ จากนั้นก็ขยับและขยายงานออกไปด้วยปัญญาเป็นขั้น ๆ ไล่ตีต้อนกิเลสให้เข้ามาสู่จุดรวม จิตสงบ กิเลสมันก็สงบตัว แต่ไม่ใช่กิเลสตายนะ มันเพียงก้มหัวหมอบหลบหมัดคือสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรเท่านั้น ที่กล่าวนี้เพียงขั้นสมาธิสงบตัวเข้ามา กิเลสสงบเพราะถูกตีถูกต้อนเข้ามาด้วยการต่อสู้กัน จากนั้นก็คลี่คลายออกโดยทางปัญญา กิเลสตัวไหนมันเก่งไปทางไหน ทีนี้ปัญญาตามคลี่คลายไล่ต้อนกันไป

เอ้า จิตมันติดอะไรที่เด่นที่สุดภายในจิตนี้ เช่น ราคะตัณหา เป็นต้น มันติดอะไร อันนั้นคืออะไร แยกแยะออกไป ดูที่มันติดเสียก่อน มันติดอะไร มันรักชอบอะไร สิ่งที่มันรักชอบนั้นคืออะไร คลี่คลายออกดูให้เห็นชัดเจนด้วยปัญญาเครื่องกลั่นกรองตัดสินกัน และพิจารณาย้อนเข้ามาดูกายอันนั้น ดูรูปอันนั้น ดูรูปอันนี้โดยทางอสุภะหรือไตรลักษณ์ได้ทั้งสิ้น เพราะตามหลักความจริงมันเหมือนกัน เมื่อรู้ชัดด้วยปัญญาจิตก็ถอยตัวเข้ามา จนสติปัญญาพอตัวแล้วกับกิเลสประเภทนั้น ๆ ก็สลัดกันได้โดยลำดับ อย่างนี้เป็นต้นที่เกี่ยวกับปัญญา

ราคะตัณหาส่วนหยาบนี้เกี่ยวกับเรื่องกาย กายนอกกายใน เมื่อพิจารณาแยกแยะให้เห็นความจริงของมัน ทั้งด้านนอกด้านในได้เท่าเทียมกันเสมอกันแล้ว มันจะยึดจะถือจะรักจะชอบข้ามเมฆข้ามหมอกไปไหน มันก็หายสงสัยไปเอง นี่แหละปัญญาพิจารณาไปตรงไหนกิเลสจึงขาดไปเรื่อย ๆ ปัญญามีเต็มที่ ตัดฟันกันขาดสะบั้นลงไปไม่มีเหลือและขาดไปเป็นขั้น ๆ เป็นตอน ๆ จนขาดไปโดยสิ้นเชิง ไม่นอกเหนือสติปัญญาไปได้ ฉะนั้นจงบำรุงสติปัญญาให้แก่กล้าสามารถไปโดยลำดับ อย่าท้อถอยปล่อยวาง

นี่ก็ไม่ได้ประชุมมานานเพราะสุขภาพไม่ค่อยดี เพียงจะรักษาเจ้าของอยู่โดยลำพังในวันหนึ่ง ๆ ก็ลำบาก บางวันอยู่เฉย ๆ โรคหัวใจมันก็กำเริบ โดยเฉพาะอากาศร้อน ๆ มักเป็นเสมอ ต้องได้ระมัดระวัง แต่ก่อนที่สุขภาพยังดีก็ประชุมอยู่เสมอ ๆ นี่แหละการเปลี่ยนแปลงของธาตุขันธ์ เครื่องใช้มันไม่แน่นอนเสมอไป เมื่อมันชำรุดทรุดโทรมก็ต้องได้อนุโลมไปตาม หมู่เพื่อนมาพึ่งพาอาศัยก็ทราบทำไมจะไม่ทราบ เพราะเคยอยู่กับหมู่กับเพื่อนมาเป็นเวลานานแล้วนี่ ที่ออกมาจากป่าจากเขามาสู่สังคมพระเณรและประชาชนก็เกือบ ๓๐ ปีแล้ว ทำไมจะไม่ทราบ เคยอบรมหมู่เพื่อนมามากเพียงไรก็รู้กันอยู่แล้ว แต่เวลาธาตุขันธ์ชำรุดทรุดโทรม ก็จำต้องพักผ่อนไปตามความจำเป็นทั้งที่ห่วงใยหมู่เพื่อน แม้แต่งานภายนอกถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ ก็ไม่อาจรับได้ ทั้งที่เห็นใจผู้มาเกี่ยวข้องมากน้อย

เพราะฉะนั้นหมู่เพื่อนที่มาอบรมศึกษาจงพากันตั้งใจด้วยดี ศึกษาอบรมอย่างจริงจัง อย่าพากันนอนใจ จะไร้คุณค่าที่น่าพึงใจทั้งปัจจุบันและอนาคต อยู่แบบหดตัวเหมือนคนสิ้นท่ามันน่าทุเรศนะ ทั้งนี้เพราะกลมายาของกิเลสทุกอาการแหลมคมมากดังที่กล่าวมานั้นแหละ คอยแต่จะถูกหลอกและล่มจมไปกับมันอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่รู้สึกตัวนะ ทำอะไรพอไม่สะดวกสบายบ้าง เช่น ประกอบความเพียรบังคับจิตใจ ฝืนกันบ้างก็เห็นว่าเป็นทุกข์ไม่อยากฝืน สู้นอนจมอยู่กับกิเลสเป็นกัปเป็นกัลป์ไปดีกว่า แล้วแต่มันจะเอาขึ้นเขียงไหน จะสับจะฟันลงไปก็ให้เป็นหน้าที่ของมัน นั้นเห็นว่าสบายดี

แต่นั่นมันเพลงกล่อมของกิเลสที่เคยฟังจมหูจมจิตใจมานานแสนนานแล้ว ถ้าสบายจริงดังที่ถูกหลอก ใคร ๆ ก็ต้องการความสบายและก็เคยทำตามกิเลสมาแล้ว

ด้วยกันทั้งนั้นโลกอันนี้ แต่ไม่เห็นได้รับความสบายตามใจที่นึกฝันกัน อยู่ที่ใดไปที่ใด เห็นแต่คนและสัตว์ต้องโทษโดนทุกข์ทรมานเพราะกิเลสดัดสันดานทั่วหน้ากัน แต่ไม่รู้จักเข็ดหลาบและแสวงหาทางออกกันบ้าง

พระพุทธเจ้าเสด็จออกทรงผนวชก็เพื่อความสุขอันไพบูลย์ โดยทรงเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ให้ความสุขได้เพียงแค่นั้น มีความทุกข์มาก ให้ความสุขเพียงเล็กน้อยพอเป็นเครื่องหลอกผิวเผินเท่านั้น จึงต้องทรงเสาะแสวงหาสิ่งที่จริงจังไม่หลอกลวง ไม่มีพิษภัยเคลือบแฝง สิ่งที่ทรงแสวงหาอย่างเต็มพระสติปัญญา ถึงกับเอาพระชีวาเข้าแลกนั้นคือโมกขธรรม ได้แก่ ธรรมแดนหลุดพ้น จนสมพระทัยหวังและนำธรรมนั้นมาสอนโลกที่ชาวพุทธเราได้กราบไหว้บูชา และปฏิบัติตามอยู่นี่แล ทั้งนี้เพราะท่านยอมรับทุกข์โดยชอบธรรมทางการบำเพ็ญ

ถ้าไม่ใช้สติปัญญาให้มาก ๆ จะไม่ทันกิเลสนะ แม้แต่เพียงให้จิตสงบก็สงบได้ยากหรือสงบไม่ได้ ถ้าปราศจากความตั้งใจความจดจ่อด้วยสติแล้วต้องเหลวไหลไม่เป็นท่า เพราะกิเลสมันไม่มีเวลาอ่อนข้อย่อหย่อน แข็งปึ๋งอยู่อย่างนั้นตลอดเวลาในตัวเราจะว่าไง ยิ่งเราอ่อนเท่าไรมันยิ่งแข็ง ถ้าเราแข็งมันก็เริ่มอ่อนลง นี่แหละหลักใหญ่อันเป็นความจริงอยู่ตรงนี้ จงพากันพิจารณาให้ดี

ขั้นเริ่มต้น ขั้นฤาไถ ล้มลุกคลุกคลานนี่แหละ ส่วนมากผู้ปฏิบัติมักไปไม่ค่อยรอดจอดอยู่กลางมหาสมมุติมหานิยมไปเสีย โลกเขานิยมว่าอะไรดีก็ว่าดีไปตามเสีย ลืมตัวไปเสีย แต่ธรรมที่ปราชญ์ท่านว่าดีไม่ยอมฟัง ความพ้นทุกข์นักปราชญ์ผู้บริสุทธิ์ท่านว่าดีไม่ยอมฟัง ว่าเป็นสุขไม่ยอมฟังไม่ยอมเชื่อ มันหากเป็นอยู่ในหัวใจนั่นแหละ ไม่ใช่เราตั้งใจไม่เชื่อ ไม่ใช่เราตั้งใจคัดค้าน แต่มันมีธรรมชาติที่เป็นตัวข้าศึกต่อธรรมชนิดหนึ่งที่กล่อมหัวใจอยู่นั้นพาไม่ให้เชื่อ และให้ฝืนธรรม คัดค้านธรรม ต่อสู้ธรรม ด้วยวิธีต่าง ๆ แล้วจะเจอความเกษมในธรรมที่ปราชญ์ท่านแสดงไว้ได้ยังไง เพราะท่านทำอย่างนั้นท่านถึงได้รู้อย่างนั้น จึงได้พูดได้สอนอย่างนั้น ท่านไม่ได้ทำแบบเรา รู้แบบเรา ท่านจึงไม่เป็นอย่างเรา

รู้แบบเรากับรู้แบบท่านมันผิดกัน สุขแบบเรากับสุขของท่านมันผิดกัน สุขแบบเรามันอยู่ปลายเบ็ดนั้นน่ะ สุขของเราเป็นความสุขอยู่ปลายเบ็ดว่าไง ปลาตัวโง่พองับเหยื่อที่ปลายเบ็ดเข้าไปก็ติดเบ็ดพร้อมกันเลย งับไปตรงไหนก็ติดเบ็ดตรงนั้น ขึ้นชื่อว่าโลกามิสที่เป็นสิ่งเคลือบแฝงของกิเลสแล้ว มันก็เป็นอย่างเบ็ดที่ติดเหยื่อล่อปลานั่นแล เหยื่อนี้ไม่ใช่อาหารอันแท้จริง แต่เหยื่อนี้เป็นเหยื่อล่อสำหรับหลอกคนโง่โลเลในโลกามิส ผู้ปฏิบัติเพื่อความฉลาดและหลุดพ้นจึงต้องระวังกัน ผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริงในธรรมทั้งหลายเท่านั้นจึงจะระวังได้ และละได้ไม่ติดเบ็ดคือโลกามิสซึ่งเปรียบเหมือนเหยื่อล่อปลา ที่พออาศัยไปในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ไม่ถือเป็นจริงเป็นจังเหมือนธรรมที่กำลังบำเพ็ญ

กำลังวังชาของเราเคยทุ่มเทในงานอื่น ๆ เราทุ่มมามากพอแล้ว ความคิดความปรุงอะไรก็เคยคิดเคยปรุงมาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ ก็น่าจะเบื่อหน่ายและนำมาพินิจพิจารณาทบทวนแยกแยะเทียบเคียงกัน ในแง่หนักเบา ดีชั่ว ได้เสีย ซึ่งพอจะหาช่องทางออกในแง่ใดได้บ้างแล้วในการปฏิบัติธรรมเพื่อตัวเอง จะมัวเสียดายอะไรกันอยู่อีกนักหนา เรื่องความเกิดตายนี้มันอยู่บนเขียงของกิเลสมาเป็นประจำซึ่งควรเข็ดหลาบได้แล้ว เพราะเคยโดนกันมาแบบนี้ทุกรายไม่น่าสงสัย แต่ใจเราจะให้นอกจากเขียงนี้มันไม่อยากไป จึงถูกกล่อมอยู่นั้นแล เพราะเพลงลูกทุ่งลูกกรุงมันเพราะพริ้ง เกินกว่าสติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม เป็นต้น จะเข้าไปสอดแทรกได้

เจ้าของนั่นแหละเป็นผู้จะฉุดลากเจ้าของ ครูบาอาจารย์เป็นแต่ผู้ให้อุบายแนะนำสั่งสอนเท่านั้น ต้องหาอุบายพลิกแพลงในแง่ต่าง ๆ เอาเอง ถ้าจิตอ่อนแอต้องพลิกหาอุบายใหม่ ๆ มาใช้ให้ทันกับกลมายาของกิเลสตัวปลิ้นปล้อนหลอกลวงเก่ง ๆ การปฏิบัติตัวเองจะคิดว่าวันนี้ได้ผลอย่างนี้ วันวานได้ผลอย่างนั้น แล้วจะเอาอุบายเก่านั้นมาใช้ทั้ง ๆ ที่มันจืดชืดไปแล้วนั้นไม่ได้ผลนะ จงพลิกหาอุบายใหม่มาใช้ นั้นมันเป็นอดีตไปแล้วจะไม่ทันกับกลลวงของกิเลสตัวปัจจุบัน อุบายใดที่จะฟิตตัวเองให้ขึงขังตึงตังขึ้นมาควรแก่การฆ่ากิเลสชนิดนั้น ๆ ต้องพลิกหาอุบายนั้นมาใช้นะ ไม่งั้นไม่ทันกลมายาของกิเลส ใจก็ไม่สงบ อุบายปัญญาแหละสำคัญ นี่เคยทำมาอย่างนั้น

อย่างน้อยต้องให้มีความสงบถึงจะมีโลกอยู่พูดง่าย ๆ ถ้าใจสงบเย็นพออยู่ได้ มนุษย์เราพระเรา ถ้าใจไม่สงบเลยนี่ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟ ราวกับจะหาโลกอยู่ไม่ได้นั่นแล เห็นอะไรก็เป็นไฟไปด้วยเพราะกิเลสพาเป็นไฟ ใจจึงเป็นไฟ หาที่ปลงจิตปลงใจไม่ได้เลยขณะนั้น แม้ที่สุดครูบาอาจารย์ที่เคารพเลื่อมใสก็หมดความเคารพเลื่อมใส ใจเฉื่อยชาไปหมด นั่นเห็นไหมล่ะ เวลากิเลสมันทรยศน่ะใจมันรู้จักเจ้าของเมื่อไร พอมีความสงบขึ้นภายในจิตซึ่งมีคุณค่ามากน้อยตามขั้นของธรรม ทีนี้พอเป็นที่ยับยั้งตั้งตัวได้ พอเป็นที่อาศัยหายใจเต็มปอดได้บ้างละที่นี่ มองดูข้างนอกก็เป็นลักษณะเย็นตาเย็นใจเช่นเดียวกัน เห็นหมู่เพื่อนเป็นหมู่เพื่อน เห็นครูเห็นอาจารย์ก็เป็นที่เคารพเลื่อมใสขึ้นไปโดยลำดับ ๆ

จิตละเอียดเข้าเท่าไร ความเคารพเชื่อถือครูบาอาจารย์ยิ่งหนักขึ้น ๆ ความหวังพึ่งพิงท่านยิ่งมีกำลังมากขึ้นทุกที หายใจเข้าหายใจออกเป็นครูเป็นอาจารย์ เป็นอรรถเป็นธรรมไปตลอดกาลสถานที่ ไม่จืดจางเหมือนแต่ก่อนที่โรคบ้ากิเลสกำเริบรังควานแม้ที่สุดพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปกี่พระองค์และนานเท่าไร จิตสามารถประมวลเข้ามาสู่จุดเดียวคือใจของตนได้หมด ใจยอมรับความจริงอย่างหมอบราบเลย นั่น ใจถ้าไม่มีอะไรมาฝืนมากั้นไว้ก็ลงสู่ความจริงได้อย่างราบคาบ จึงทราบได้ว่าที่เป็นทั้งนี้มีแต่กิเลสทั้งนั้นฝืนธรรม กีดกันธรรม ไม่มีอะไรมาฝืน

ฉะนั้นจงพยายามทำใจให้สงบให้ได้ ต้องบังคับซิถ้าอยากเป็นคนดีใจวิเศษน่ะ เมื่อมีความสงบได้แล้วก็จงพิจารณาทางด้านปัญญา สงบแค่ใดก็เป็นบาทเป็นฐานของปัญญาขั้นนั้น ๆ ได้ พอได้ต้นทุนคือสมาธิแล้วก็เริ่มปัญญา ให้เป็นต้นทุนทางด้านปัญญาต่อไปอีก ทีนี้ผลของจิตจะผิดกันไปโดยลำดับ ความดูดดื่มทางสมาธิเป็นอย่างนี้ ความดูดดื่มทางด้านปัญญาเป็นอย่างนั้น ผิดแปลกกันไปเรื่อย ๆ เพราะปัญญานี้ก้าวออกไปเรื่อย กว้างขวางออกไปเรื่อย ชำนิชำนาญไปเรื่อย ๆ คล่องตัวไปเรื่อย ๆ จิตใจก็ดีดขึ้น ๆ รู้เห็นได้อย่างชัดเจนว่ากิเลสตัวใดได้ขาดไปด้วยปัญญาประเภทใด เป็นวรรคเป็นตอนกิเลสขาดไปเป็นลำดับ ๆ รู้

ทีนี้พอจิตปรากฏได้ผลขึ้นมาว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าโดยลำดับแล้ว ทำไมจะไม่ขยับขยัน ทำไมจะไม่มีแก่ใจคนเรา ต้องมีแก่ใจโดยไม่ต้องสงสัยเลย ความขยันหมั่นเพียรเป็นมาเอง ความคิดว่าลำบากลำบนแต่ก่อนไม่มีละที่นี่ มีแต่ความหมุนตัวติ้ว ๆ เรื่อยไปพินิจพิจารณาเพื่อแก้เพื่อถอดถอนกิเลสเรื่อยไป ไม่มีคำว่าท้อถอยอ่อนแอ สิ่งที่ได้แล้วมากน้อยเพียงไรนั้นเป็นเครื่องดูดดื่ม เป็นที่ไว้ใจ เป็นที่อบอุ่นใจ ไม่เหมือนสิ่งที่อยู่ด้วยกันแต่ก่อน ซึ่งเป็นพิษเป็นภัยมากน้อยตามความมีอยู่ของมัน จากนั้นสติปัญญาก็หมุนไปเลย เอาจนกระทั่งได้รั้งเอาไว้

นั่นแหละถึงขั้นธรรมมีอำนาจมากกว่ากิเลสต้องได้รั้งเอาไว้ ไม่งั้นสติปัญญาจะทำงานเลยเถิด เพราะความเพลิดเพลินในความเพียรเกินไป ซึ่งไม่ใช่มัชฌิมาความพอดีเหมาะสม กิเลสที่เคยเพ่นพ่านต้องหมอบเหมือนกับหายหน้าไปหมด ความจริงไม่หมดใครจะฉลาดยิ่งกว่ากิเลสเล่า มันต้องหมอบหลบฉากละซิ เพราะถูกสติธรรม ปัญญาธรรมฟาดกันลงไปไม่ยับยั้งนี่ นี่เป็นธรรมฝ่ายเหตุ สติปัญญาแก้กันลงไป ๆ คุ้ยเขี่ยขุดค้นกิเลสขึ้นมาอยู่ที่ไหน สติปัญญาก็เป็นอัตโนมัติ ความเพียรเป็นอัตโนมัติ ความอุตส่าห์พยายามทุกด้านกลายเป็นอัตโนมัติไปตามกันหมด เหมือนกับเราไม่มีเจตนานำมาใช้นะคำว่าอุตส่าห์พยายาม เพราะเป็นไปเองเมื่อถึงขั้นเป็นเองแล้ว

คำว่าอุตส่าห์ทั่ว ๆ ไปนี้ ได้แก่ การฝืน เช่น อุตส่าห์ทำไปเถอะ อุตส่าห์ฝืนไปเถอะแล้วจะเห็นผล ดังนี้ มีแต่ ฉันทะ วิริยะนี้วิ่งตามกัน ความพอใจในความเพียรนี้ก็ละเอียดเข้าไป มีกำลังมากเข้าไปโดยลำดับ แล้วจะนอนใจอยู่ได้ยังไงเมื่อเป็นอย่างนั้นถ้าไม่พุ่งให้ทะลุเสียอย่างเดียวแล้วไม่มีที่อยู่ ไม่มีที่ปลงใจ ถอยไม่ได้ ก็ฟืนไฟอันเป็นผลของกิเลสชนิดต่าง ๆ ได้เคยเผาเรามาแล้วตั้งแต่กัปไหนกัลป์ใด สุมอยู่ที่หัวใจนี่ ทำไมจะไม่เห็นโทษของมันอย่างถึงใจเล่า เวลานี้เราจะออกจากฟืนจากไฟ ดับฟืนดับไฟ กิเลสเป็นตัวไฟ **ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา** เป็นไฟทั้งนั้น น้ำดับไฟ ได้แก่ สติปัญญาศรัทธา ความเพียร นี้เป็นน้ำดับไฟ ดับลงไป ๆ ใครจะโดดเข้าไปกองไฟอีก นอกจากดับลงให้มันมอดไม่มีเหลือ โล่งไปหมดเท่านั้น แล้วอะไรล่ะที่นี่จะมายุแหย่ก่อกวนยิบ ๆ แย็บ ๆ เหมือนแต่ก่อน ไม่มี เพราะไฟหมดหรือดับโดยสิ้นเชิงแล้ว

ทีนี้ก็เห็นได้ชัดว่า มีกิเลสนี้เท่านั้นก่อกวนภายในจิตใจ บีบคั้นจิตใจ พออันนี้หมดไปแล้ว ไม่เห็นมีอะไร วัตถุสิ่งของทั่วโลกธาตุก็ไม่เห็นว่ามาเป็นภัยอะไรกับเรา มีแต่กิเลสที่ทำให้คิดให้ปรุงให้ยึดให้ถือและผูกมัดอยู่ภายในใจ บีบคั้นอยู่ภายในใจนี้เท่านั้นเป็นตัวพิษเป็นตัวภัย พออันนี้หมดไปแล้ว ไม่มีอะไรเป็นตัวพิษ ภัยไม่มี หมด นี่การประกอบความเพียร ต้องทำให้ได้ผลพึงใจดังนี้ซินักปฏิบัติเราน่ะ ทำเหยาะ ๆ แหยะ ๆ พอให้กิเลสรำคาญหั่นหอมกระเทียมอยู่ทำไม ฟาดลงไปจนกิเลสแตกวงกินเลี้ยงกันโน่นซิ จะสมใจ สะใจที่เคยถูกมันดัดสันดานมานาน

ธรรมนี้จะเด่นอยู่ที่ใจนะ ไม่เด่นอยู่ที่อื่น กิเลสอยู่ตรงไหนธรรมนี้เหมือนกับจมมิด แต่อยู่ใต้กิเลส นั่นแหละกิเลสครอบอยู่นั้น เพราะฉะนั้นจึงต้องเปิดออก เปิดออกด้วยความเพียร เปิดออกด้วยอุบายวิธีของตน ใจที่เคยเป็นฟุตบอลให้กิเลสมันเตะไปโน้นไปนี้ก็สงบตัวเข้ามาได้ พอสงบได้ก็เย็น พอเย็นแล้ว เอ้า ปัญญาพิจารณาลงไปข้างนอกก็ตาม ข้างในก็ตาม ติดตรงไหน สัมผัสสัมพันธ์กับอะไร พอใจกับสิ่งใด เอานั้นมาพิจารณาให้เป็นที่แน่ใจ แน่ใจแล้วปล่อยเอง ลงปัญญาได้เข้าถึงแล้วไม่มีอะไรจะทนอยู่ได้ ปล่อยทั้งนั้น ไม่ยึด

คิดดูตั้งแต่ธรรมยังไม่เกิด ใจยึดแน่นแกะไม่ออก พอธรรมเกิดเต็มที่แล้วปล่อยเอง ไม่ยึดอะไรทั้งสิ้น เช่น ผู้ท่านบริสุทธิ์แล้วท่านเอาอะไรไปยึด ท่านไม่ยึดอะไรนี่แม้ความบริสุทธิ์ก็เป็นความบริสุทธิ์ล้วน ๆ จริงล้วน ๆ ท่านไม่ยึด เรื่องยึดเป็นเรื่องของกิเลสต่างหาก ธรรมไม่ยึด รู้ตามเป็นจริงแล้วต่างอันต่างจริงเท่านั้น จะยกขึ้นว่าเราวิเศษวิโสก็ว่ากันไปอย่างนั้นแหละ โลกมีสมมุติก็ว่ากันไป ว่าไปท่านก็ไม่ติด ไม่ติดคำว่าวิเศษวิโส ไม่ติดคำว่าบริสุทธิ์ ไม่ติดคำว่าพ้นทุกข์ ท่านไม่ติดทั้งนั้น ถ้าจะให้ชื่อว่าพอก็พออิ่มตัวแล้วที่นี่

จิตอิ่มตัวเต็มที่แล้ว ดีกับชั่วเข้ามาสัมผัสที่มีน้ำหนักเท่ากัน เพราะนี้เป็นสมมุติดีชั่ว **ปุญฺญปาป ปหิน** บุญบาป ดีชั่ว สุขทุกข์ ละหมดแล้วไม่มีเหลือ บรรดาสมมุติจะละเอียดแค่ไหนก็ละหมด สบายเต็มอัตราแห่งใจที่บริสุทธิ์และเป็นอิสรเสรีละที่นี่ ความ

เพียรที่เคยตะเกียกตะกายมาแทบล้มแทบตาย แบบสลบไสลเสือกคลาน มาแสดงคุณค่าให้เห็นอย่างชัดเจนอยู่กับผลแห่งธรรมที่ปรากฏกับใจนั้นแล คุ้มค่า ล้นค่าด้วย ถ้าไม่ทำอย่างนั้น ไม่ตะเกียกตะกายอย่างนั้น ไม่ยอมเสียสละชีวิตจิตใจเพื่อธรรมจริง ๆ ก็ไม่ปรากฏธรรมอย่างนี้ เวลาพิจารณาย้อนหลังก็ภูมิใจ

แต่นี่พิจารณาย้อนหน้าย้อนหลังไปไหนใกล้หรือไกลในหรือนอก ก็เห็นแต่กิเลสมัดคอพระน่ะซิ มันน่าโมโห นั่งอยู่มันก็มัด นอนอยู่มันก็มัด ขบฉันอยู่มันก็มัด กิริยาท่าทางไหนเห็นแต่กิเลสมัด กิเลสต่อยพระธุดงคกรรมฐานล้มลุกคลุกคลาน นี่ซิมันทุเรศนะ ยิ่งผู้เป็นหัวหน้าพาปราบกิเลสด้วยแล้วบางทีทำให้หนักใจนะ ทำให้เกิดความระอาใจเหมือนกัน เอ๊ะ นี่มันยังไงกัน คือเวลาสอน สอนจริง ๆ กิเลสอยู่จุดไหนสอนเข้าไปตรงนั้น ตีช่วยเข้าไปตรงนั้น ผู้ฟังยังไม่รู้ เอ๊า ต่อยอย่างนั้นซิ ยังไม่ยอมต่อย ให้กิเลสต่อยเอา ๆ นั่นซิ มันน่าโมโหน่ะ

มองที่ไหน ไม่ว่าทางหู ทางตา เห็นแต่เรื่องของกิเลสมันเอารัดเอาเปรียบหัวใจพระอยู่ตลอด กิริยาอาการที่แสดงออกมานั้นเป็นกิริยาอาการของกิเลสได้เปรียบเราอยู่เสมอ เราไม่รู้รอบมัน มีแต่มันมัดเราอยู่ท่าเดียว อันนี้ซิทำให้เกิดความท้อใจในบางครั้งเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนน่ะ เพราะเอาสมมุติมารับสมมุตินี่จะทำยังไง เพียงเท่านี้ก็ไม่ได้ความ เท่านี้ก็ไม่เข้าใจ สิ่งละเอียดยิ่งไปกว่านี้มีอยู่มากมายจะเข้าใจได้ยังไง เรื่องความละเอียดของกิเลสแล้วจะเอาอะไรไปรู้มันได้ เพียงหยาบ ๆ นี่ยังไม่รู้ทันมันอยู่แล้ว

จงพากันตั้งใจเอาจริงเอาจัง อย่าหวังอะไรในโลกนี้ จงหวังธรรมเป็นหลักยึดของใจ ผู้ใดเป็นผู้ครองธรรมอันเลิศเล่า พระพุทธเจ้า พระสาวกอรหันต์ท่านทุก ๆ พระองค์เป็นผู้ครองธรรมนี้โดยสมบูรณ์ด้วยการปฏิบัติมาอย่างนั้น ๆ เราจงยึดท่านเป็นหลักใจให้เหนียวแน่นมั่นคง ทั้งวิธีการปฏิบัติของท่านเป็นมาอย่างนั้น ๆ ยึดทั้งผลที่ท่านได้รับเพื่อเป็นความภาคภูมิใจเรา และเป็นกำลังใจ เพิ่มกำลังใจเราในการบำเพ็ญเพียรอย่างเข้มแข็งแทงทะลุต่อไป

อย่ายึดอะไรมาเป็นแบบเป็นฉบับ คนที่มีกิเลสเต็มหัวใจเหมือนน้ำท่วมปอด จะยึดมาเป็นแบบฉบับได้ยังไง เขาก็จะเอากิเลสมาโปะเอาจนมองไม่เห็นตัวน่ะซิ เมื่อไปยึดก็เท่ากับเอากิเลสมาโปะเอา ๆ และจมดิ่งไปเลยนั่นแล ถ้าเอาท่านผู้บริสุทธิ์มาเป็นคติตัวอย่าง มายึดมาฝากเป็นฝากตาย ความยึดความพึ่งพิงทุกสิ่งทุกอย่างกับท่านซึ่งเป็นธรรมอยู่แล้ว ย่อมเป็นธรรมตามท่านไปในตัว จนกลายเป็นธรรมทั้งดวงขึ้นที่ใจเราโดยสมบูรณ์ไม่สงสัย

ถ้าพูดตามความคาดหมายของสมมุติที่ธรรมไม่เคยสัมผัสใจ แม้แต่ความสนใจในธรรมก็ไม่กระดิกนั้น เหมือนอยู่ไกลแสนไกลนะมรรคผลนิพพาน เหมือนสุดเอื้อมหมดหวัง ราวกับอ่านแต่ชื่อของมรรคผลนิพพาน ตัวจริงไม่มี หากคิดว่ามีก็อยู่คนละโลกคนละทวีป ไม่คิดว่าจะมีอยู่กับตัวกับใจของผู้อ่านผู้นับถือศาสนานั่นเลย จิตคาดไปเหมือนสุดเอื้อมจริง ๆ เหมือนหมดวาสนาบารมีอะไรทำนองนั้น หมดความสามารถที่จะเอื้อมถึง ทั้งที่มรรคผลนิพพานมีอยู่ที่หัวใจเรานี่แท้ ๆ อุบายวิธีก็อยู่กับเราอีก ตามความจริงของหลักธรรมแล้วไกลที่ไหน ก็กิเลสเอาเราเป็นทาสเป็นบ๋อยใช้อยู่ตลอดกาล กดขี่เราอยู่ทุกอิริยาบถ เราไม่เห็นคิดกันบ้างว่ามันไกลมันใกล้ที่ไหนบ้าง ส่วนกิเลสตัวเอารัดเอาเปรียบเราอยู่ตลอดเวลา**อกาลิโก**นั่น ไม่เห็นคิดคำนึงถึงมันบ้าง ลองเอามาเปรียบเทียบกันบ้างเพื่อหาทางออก จะไม่พอมีช่องทางคิดกันได้บ้างหรือ

เวลานี้กิเลสมันอยู่ที่ไหนถึงแบกเอาจนหลังหักหลังโก่งจนเงยหัวไม่ขึ้น ไม่มีเวลาปลงวางลงบ้าง มันอยู่ที่ไหน มันอยู่ที่หัวใจนี้ จงสลัดอันนี้ออกด้วยการปฏิบัติ มันอยู่กับตัวแท้ ๆ สลัดออกไม่ได้หรือด้วยข้อปฏิบัติของเราน่ะ พระนิพพานจะสุดเอื้อมไปไหน พระนิพพานอยู่ที่ไหน เปิดกิเลสตัวมืดตื้อทั้งกลางวันกลางคืนออกจากใจให้หมดดูซิ จะรู้เองเห็นเองพระนิพพานน่ะ จะไม่ต้องถามใครละ เหมือนสถานที่รกรุงรังอยู่ตรงไหน ถากถางมันออก อะไรปกคลุมอยู่มันจึงรกรุงรัง ถากถางสิ่งที่ปกคลุมนั้นออก ถ้าเป็นต้นไม้ใบหญ้าก็ถากถางออก เอาไฟเผาเข้าไป ความเตียนโล่งจะไปหาที่ไหน มันสุดเอื้อมหรือความเตียนโล่งน่ะ มันก็อยู่ใต้ความรกรุงรังนั้นเอง พอเปิดสิ่งปกปิดออกหมดแล้ว ความเตียนโล่งก็อยู่ที่นั้นเองโดยไม่ทราบว่ามีอยู่ตั้งแต่เมื่อไร

จิตที่เตียนโล่งก็เหมือนกัน เวลานี้ถูกปกคลุมหุ้มห่อด้วยความรกรุงรังของกิเลสทั้งหลายประเภทต่าง ๆ ต้องใช้ความพยายาม เหมือนกับการถากถางสิ่งที่รกรุงรังออกจากที่รกรุงรังนั้นแล อุบายวิธีการแห่งความเพียรทุกประเภท เป็นอุบายถากถาง เพื่อจิตจะได้เตียนโล่งขึ้นมา จนกระทั่งจิตเตียนเต็มที่แล้วมันจะสุดเอื้อมที่ไหน มันก็อยู่ที่ตรงนั้นเอง จะมีอยู่ที่ไหนกันอีก

อย่าไปคิดเรื่องกาลโน้นสถานที่นั่นให้เสียเวล่ำเวลาและเหนื่อยใจเปล่า ๆ นั่นคือการถูกหลอกถูกต้มจากกิเลสให้มันลากออกจากความจริง ของจริง ของประเสริฐที่มีอยู่ภายในใจของเราต่างหาก ว่ามรรคผลนิพพานมีอยู่ที่โน่นบ้าง มีอยู่ที่นี่บ้าง มรรคผลนิพพานหมดเขตหมดสมัยบ้าง มันหลอกไป มรรคผลนิพพานหมดสำหรับโมฆบุรุษที่ไม่มีความสนใจ ไม่มีความสามารถ มันหมดอยู่ทุกสมัยนั่นแหละ อย่าว่าสมัยโน้นสมัยนี้เลย ปัจจุบันมันก็หมดถ้าเจ้าของไม่สนใจปฏิบัติเพื่อรื้อฟื้นเจ้าของ ใครจะมารื้อฟื้นให้มันทันสมัยได้ กิเลสมันทันสมัยอยู่ตลอดเวลาไม่เห็นมันล้าสมัย ไม่เห็นใครคิดทำลายกิเลสให้มันหมดสมัยเสียบ้าง ใจจะได้หมดข้าศึก มีแต่ให้กิเลสหลอกเพื่อทำลายธรรมที่มีอยู่กับตนตลอดกาล นี่จะว่าเราโง่หรือฉลาดรีบพากันคิดเสียบัดนี้ ธรรมเครื่องสังหารกิเลสให้ม้วนเสื่อกลับบ้านมันก็มี ทำไมจะล้าสมัยไป ถ้าเราไม่เป็นคนล้าสมัยเสียเอง เอาลงตรงนี้ซิ

อุบายวิธีที่จะแก้กิเลส การพลิกแพลงสติปัญญาเพื่อต่อสู้กิเลสนั้น มันต้องใช้ร้อยสันพันคมเหมือนกันนะ ไม่งั้นไม่ทันกัน นี่เคยเป็นมาแล้ว ความเชื่อความเลื่อมใสศาสนา พอได้อ่านอรรถธรรมตามตำราก็เชื่อลงเป็นลำดับ ๆ สุดท้ายเวลาจะปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจังมันยังต้องสงสัยจนได้ ต้องได้คิดถึงครูถึงอาจารย์องค์ที่ท่านมีความรู้ความสามารถทางด้านปฏิบัติแนะนำ หรือบอกความจริงให้อย่างถึงใจ จะกราบไหว้ ยอมตัวถวายตนเป็นลูกศิษย์ของท่านตลอดวันตายเลย และจะเอาให้เต็มที่

พอไปฟังท่านอาจารย์มั่นอธิบายแล้ว แหม มันถึงใจ จุใจที่เราคิดไว้ทั้งหมด จิตของท่านเป็นเหมือนเรดาร์นี่ จับเอาเรื่องความคิดต่าง ๆ ของเราไว้หมดเลย แล้วนำเรื่องของเราออกมาแสดงให้เราฟังให้เรารู้ ว่านี่น่ะ ๆ สงสัยไปไหนมรรคผลนิพพานน่ะ

มรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน อยู่ที่นี่ ๆ ย้ำลง ๆ ก็หมดละซิความสงสัยทั้งหลาย จะฝืนแบกหามไปถึงไหนกันอีกเมื่อถึงเหตุผลที่ควรปลงวางได้แล้ว

นี่การได้ยินได้ฟังจากผู้รู้จริงเห็นจริงมีผลมากมีกำลังใจมากนะ ผิดจากพูดแบบด้น ๆ เดา ๆ เกาหมัดเป็นไหน ๆ เป็นกำลังทางจิตใจมาก และตัดความสงสัยได้อย่างไม่มีปัญหาใด ๆ ตกค้างเลย ดังท่านพระอาจารย์มั่นเป็นตัวอย่าง เราจึงกล้าพูดอย่างไม่สะทกสะท้านว่า ท่านพระอาจารย์มั่นเป็นปรมาจารย์ชั้นเยี่ยมทางภาคปฏิบัติจิตตภาวนาในสมัยปัจจุบัน ดังนั้นการแสวงหาครูอาจารย์ที่แม่นยำทั้งภาคปฏิบัติและความรู้ภายในใจจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับผู้ปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพานในปัจจุบัน ไม่เนิ่นช้าหน้าด้านทนให้กิเลสทุบตีอยู่ตลอดภพชาติ ไม่สนใจหาทางออกจากมันบ้างเลย

พวกเรามันเป็นพวกหน้าด้าน แม้ถูกกิเลสดัดสันดานเท่าไรก็ไม่ยอมเห็นโทษของมัน ยังซุกหัวอยู่ใต้อำนาจความเลวร้ายของมันเรื่อยมา แล้วยังจะเรื่อยไปไม่มีกำหนดปลดปล่อยเลย เอ๊า ถ้าจะไม่สมัครตัวเป็นพระหน้าด้านสันดานบ๋อยของกิเลส ก็จงตั้งท่าฝ่าฟันกับมันให้เห็นฤทธิ์ของพระลูกศิษย์ตถาคตจนปรากฏเด่น และอัศจรรย์ในดวงใจที่คว้าได้ชัยชนะจากกิเลสมาครอง คำว่า พุทโธ ธัมโม สังโฆ ที่เคยเรียกร้องหาท่านเรื่อยมานั้น จะรวมองค์ลงที่ใจบริสุทธิ์ดวงนี้ และหายสงสัยในทันทีทันใด คำว่าศาสนาอยู่ที่ไหน ธรรมอยู่ที่ไหน มรรคผลนิพพานอยู่ที่ไหน พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตลอดพระสาวกทั้งหลายของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ปรินิพพานแล้วไปอยู่กันที่ไหน เหล่านี้จะหมดปัญหาโดยสิ้นเชิงลงในใจดวงเป็นคลังแห่งธรรมล้วน ๆ แล้วนั้น คำที่กล่าวเหล่านี้จริงหรือเท็จ นิมนต์ทุกท่านนำไปพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติจิตตภาวนาอย่างเอาจริงเอาจังธรรมทั้งมวลนี้จะโผล่ขึ้นกับใจดวงบริสุทธิ์นั้นโดยไม่ต้องสงสัย เพราะเป็นความจริงเสมอกัน

จึงขอยุติการแสดงเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๑๙. ความดีที่ต้องฝืน

จงพยายามดัดแปลงนิสัยของตน ซึ่งเคยหมักหมมอยู่ตั้งแต่คราวเป็นฆราวาสด้วยสิ่งไม่ดีไม่งามทั้งหลาย ให้เป็นของดีขึ้นมาทางกายทางวาจาทางใจ การดัดแปลงสิ่งใดไม่เหมือนการดัดแปลงมนุษย์ คือตัวของเราแต่ละราย ๆ ด้วยความถูกต้องดีงามคือ อรรถธรรมนี้เลย เพราะคุณค่าของมนุษย์ซึ่งดัดแปลงให้เต็มภูมิหรือพอดูได้สมภูมิมนุษย์นั้น สูงมากกว่าทุกสิ่งทุกอย่างตลอดสัตว์ทั้งหลาย สิ่งไม่มีวิญญาณเขาก็ดัดแปลงเอามาใช้เป็นประโยชน์ เช่น ปลูกบ้านปลูกเรือนทำภาชนะเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ไม่มีประมาณ เกิดขึ้นจากการดัดแปลงเอาตามความต้องการที่เห็นว่าดี นอกจากนั้นยังต้องเกี่ยวกับช่างผู้มีความฉลาดในงานนั้น ๆ อีกด้วย

หลักความถูกต้องดีงามทั้งหลาย ที่จะนำมาเป็นประโยชน์สำหรับมนุษย์เรานั้นมีมาก แต่สิ่งที่กล่าวมาทั้งมวลตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉานประเภทต่าง ๆ คุณค่าไม่มีมากเหมือนมนุษย์ เมื่อดัดแปลงดีแล้วคุณค่าของมนุษย์เยี่ยมกว่าคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ที่ดัดแปลงแล้ว และหลักวิชาธรรมที่จะนำมาดัดแปลงมนุษย์ให้มีคุณค่าสมภูมิของมนุษย์และให้มีคุณค่าเยี่ยมยิ่งกว่ามนุษย์สามัญธรรมดา ที่ว่าดีงามด้วยศีลด้วยธรรมนี้ขึ้นไปอีกนั้น ไม่มีในที่ใดและไม่มีผู้ใดจะสามารถรู้และนำมาแนะนำได้เลย มีพระพุทธเจ้าเพียง

พระองค์เดียวเท่านั้นในขั้นเริ่มแรก ที่ตั้งรากตั้งฐานศาสนธรรมลงในแดนมนุษย์ ต่อจากนั้นมาก็มีพระสาวกที่ได้สดับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติจนเกิดผลเป็นที่พอใจขึ้นมาเต็มภูมิของสาวก แล้วนำมาชี้แจงแนะนำสั่งสอนประชาชนพระเณรให้ได้เข้าอกเข้าใจเป็นลำดับ จนศาสนธรรมแผ่กระจายกว้างขวางออกไป

แต่เริ่มแรกวิชาธรรมนี้ออกจากพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว นอกนั้นไม่มีใครสามารถรู้ได้ในหลักธรรมที่ศาสดาทรงรู้เห็นมา ธรรมนั้นเหมาะสมอย่างยิ่งในการนำมาดัดแปลงมนุษย์ให้เป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบ แต่ไม่มีผู้ใดสามารถค้นพบ แม้วิธีการขุดค้นธรรมนั้นก็ไม่มีใครรู้และสนใจที่จะค้น มีเฉพาะพระสิทธัตถราชกุมารพระองค์เดียวสละตนออกบวชและทรงค้นเต็มพระสติกำลังความสามารถ จนได้ตรัสรู้กลายเป็นปราชญ์กระเทือนโลกทั้งสามขึ้นมาแต่พระองค์เดียว ดังนั้นคำว่าพระพุทธเจ้าอุบัติและพระธรรมอุบัติขึ้นในโลก เพื่อรื้อขนสัตว์โลกแต่ละครั้งแต่ละพระองค์ จึงเป็นเรื่องอัศจรรย์หาไม่ได้ง่าย ๆ เลย สิ่งทั้งหลายในสากลโลกหาไม่ยาก แต่ความอุบัติของพระพุทธเจ้าและความอุบัติของพระธรรมนี้หาได้ยากมาก เพราะเป็นมหาสมบัตินอกโลกสมมุติ

พระพุทธเจ้าของเราที่ปรินิพพานไปก็ ๒,๕๐๐ กว่าปีนี้ นี่คือจอมศาสดาผู้มีหลักวิชาธรรมชั้นเอกมาสั่งสอนบรรดาสัตว์ สัตว์โลกผู้ควรรับธรรมของพระพุทธเจ้าก็มีน้อยมากถ้าเทียบกับสัตว์มนุษย์ทั่วโลก พวกเราที่ได้มาบวชในพระพุทธศาสนานี้ นับว่าเป็นผู้หนึ่งในจำนวนสัตว์โลกผู้ควรแก่ธรรมของพระองค์ จึงควรภาคภูมิใจในวาสนาและเพศของตน ว่าเป็นผู้พร้อมแล้วที่จะติดตาข่ายคือธรรม นับแต่สมถธรรมวิปัสสนาธรรมจนถึงวิมุตติธรรม ด้วยการปฏิบัติของตนแต่ละรายที่ไม่ท้อถอยปล่อยวาง เพราะธรรมดังกล่าวเหล่านี้ อยู่ในเงื้อมมือของพระผู้มี**ศรัทธา** ผู้มี**วิริยะ** ผู้มี**สติ** ผู้มี**สมาธิ** ผู้มี**ปัญญา**ประจำตน และพร้อมในการรบอยู่ตลอดกาลสถานที่อิริยาบถ ไม่ลดละธรรมดังกล่าวที่เป็นเครื่องมือรบ มรรคนิพพานจะพ้นเงื้อมมือแห่งการปฏิบัติของพระผู้ถืออาวุธ คือ **พลธรรม**ดังกล่าวนี้ไปไม่ได้

ตามปกติธรรมดาการบวชไม่ใช่เป็นของง่าย โลกจึงไม่ค่อยบวชและไม่บวชกัน เพราะการบวชนั้นยาก ก่อนที่จะได้บวชก็ยาก ไม่ได้เหมือนบวชกล้วย ก่อนจะบวชก็ต้อง

เป็นที่ลงใจของผู้บวชและทำการฝึกซ้อมก่อน บวชด้วยความสมัครใจ ไม่มีสิ่งใดเกาะเกี่ยว แม้มีก็พยายามปลดเปลื้องจนหมดปัญหาไปก่อนบวช จากนั้นมาก็เกี่ยวกับเรื่องอุปัชฌาย์อาจารย์ในสถานที่ที่ตนจะไปบวช เกี่ยวกับพระสงฆ์ที่มานั่งหัตถบาสประชุมปรึกษาจนเป็นที่ลงรอยกันแล้วถึงจะบวชได้ และเป็นพระเต็มภูมิที่สังคมสงฆ์ยอมรับ

เวลาบวชแล้วก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมหลักวินัย ไม่ฝ่าฝืนล่วงเกินสิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเป็นองค์แทนศาสดา มีความเคารพทุก ๆ สิกขาบทอันเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า ปฏิบัติให้ถูกต้องดีงามต่อหลักธรรมหลักวินัยข้อนั้น ๆ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องดีงามและบูชาต่อองค์ศาสดา ชื่อว่าผู้เคารพพระศาสดา แม้ปรินิพพานไปแล้วก็สักแต่ว่าพระสรีระร่างกายสลายไป อันเป็นเหมือนกับโลกทั่ว ๆ ไปเท่านั้น ส่วนความเป็นศาสดาแท้นั้น ได้แก่ วิสุทธิจิต วิสุทธิคุณ วิสุทธิธรรม นี่คือองค์พระศาสดาแท้ ไม่ได้ล่วงลับดับไปด้วยสิ่งใด ๆ และไม่มีสิ่งใดและผู้ใดมาทำลายได้เลย

พระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้จึงเป็นองค์แทนศาสดาอย่างเต็มภูมิอรรถภูมิธรรม ผู้เคารพพึงปฏิบัติตามหลักธรรมหลักวินัยสิกขาบทน้อยใหญ่ ชื่อว่าเป็นผู้เคารพพระพุทธเจ้า ผลอันเกิดขึ้นจากการเคารพด้วยการปฏิบัติตามนั้น ย่อมปรากฏขึ้นกับผู้ปฏิบัติกับผู้เคารพ พระพุทธเจ้าไม่ทรงแบ่งสันปันส่วนเอาอรรถเอาธรรม เอาคุณงามความดีเอาความสุขความเจริญใด ๆ แม้แต่น้อยจากผู้ปฏิบัติด้วยความเคารพพระองค์นั้นเลย ดังนั้นการเคารพในศาสดาและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมหลักวินัยจึงเป็นผลที่ตนจะพึงรับแต่ผู้เดียว

การบวช บวชเข้ามาแล้วจะทำเป็นแบบฆราวาสหรือตามนิสัยที่เคยทำมาแล้วนั้นไม่ได้ ขัดต่อหลักธรรมหลักวินัย ขัดต่อความถูกต้องดีงามอันเป็นทางดำเนินเพื่อความราบรื่นชื่นใจ เพื่อความสุขความเจริญแก่ตน จึงชื่อว่าเป็นการลำบากประการหนึ่งต้องฝืนอยู่เสมอ ฝืนอะไร ฝืนสิ่งที่เคยเป็นใหญ่เป็นโตเป็นเจ้าอำนาจวาสนาครอบงำหัวใจเราอยู่ ได้แก่ กิเลสนั่นแล ในศัพท์ของธรรมะท่านว่า **กิเลส** คือ เครื่องเศร้าหมอง มืดตื้อหรือยาพิษของใจ ยังผลให้เกิดทุกข์แก่ผู้เป็นไปตามอำนาจของมัน เราต้องการความสุข

จึงต้องฝ่าฝืนหรือต่อสู้กับสิ่งที่มีอำนาจนั้น อย่างน้อยก็พอให้อยู่เป็นสุขได้ พอมีที่ปลงวางใจได้บ้าง ดีกว่าแบกไฟทั้งกองอยู่บนหัวใจ

นักบวชเกี่ยวกับเรื่องพระวินัย ต้องปฏิบัติตามแบบฉบับของพระวินัยอย่างคงเส้นคงวา ไม่มีที่แจ้งที่ลับ มีความเคารพในสิกขาบทนั้น ๆ อยู่เสมอ อย่าได้ล่วงเกินฝ่าฝืนเป็นอันขาดถ้าไม่อยากเป็นพระหน้าด้านสันดานเลว นี่ก็ยาก ต้องฝืนปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพราะเราอยากเป็นคนดี ถ้าศาสนาสอนคนและผู้ปฏิบัติตามให้ดีไม่ได้แล้วก็ไม่มีอะไรในโลกนี้จะทำมนุษย์ให้ดี จะทำตัวของเราให้ดีได้ เพราะศาสนาเป็นเครื่องหล่อหลอมคนให้เป็นคนดีไปตามขั้นภูมิของการปฏิบัติจนหาที่ต้องติไม่ได้ จึงเรียกว่า **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** ธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว นั่น คำว่าธรรมเป็นคำรวม ๆ ทั้งพระวินัย ทั้งพระธรรม รวมกันเรียกว่าศาสนธรรม ทั้งพระสุตตันตปิฎก ทั้งพระอภิธรรมปิฎก และพระวินัยปิฎก รวมกันเรียกว่าศาสนธรรม

นี่เรามาฝืนสิ่งไม่ดีที่เคยหมักหมมจมอยู่ภายในใจ ต้องฝืน ไม่ฝืนไม่ได้ ถ้าไม่ฝืนจะหาความดีไม่ได้ ต้องอดต้องทน ข้าวเราเคยรับประทานวันหนึ่งกี่มื้อหาประมาณไม่ได้ ปกตินิสัยฆราวาสเป็นอย่างนั้น เพราะไม่ดัดไม่ฝืนกันบ้าง ทานจิ๊บ ๆ จั๊บ ๆ นอกจากรับประทานเป็นมื้อ ๆ แล้วยังมีจิ๊บ ๆ จั๊บ ๆ อยู่อย่างนั้น ปากหาเวลาว่างไม่ได้ คว้านั้นคว้านี้มารับประทานจนเป็นนิสัย ท้องก็เล็ก ๆ นิดเดียว แต่ความอยากความโลภภายในใจ ความทะเยอทะยานภายในใจมีมาก จึงทำให้หาความสงบสุขไม่ได้ สิ่งเหล่านี้เป็นนิสัยของเราที่เคยเป็นฆราวาสมา ไม่ว่าใคร ๆ มักเป็นเหมือนกัน เพราะไม่มีข้อบังคับ ไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีเหตุมีผล เนื่องจากไม่สนใจสอนตนหักห้ามตนมาแต่อ้อนแต่ออก ปล่อยให้เป็นอย่างนี้ทั่วดินแดน ปล่อยให้เป็นไปตามความอยากความต้องการ มากกว่านั้นก็เป็นไปตามความทะเยอทะยาน ไม่เพียงแต่เป็นไปด้วยความจำเป็นคือธาตุขันธ์ต้องการเท่านั้น ยังแถมไปด้วยความทะเยอทะยาน กลายเป็นเรื่องของกิเลสไม่มีความอิ่มพอโดยไม่รู้สึกตัวทั้งเขาทั้งเรา

นี่การมาบวช เราฉันมื้อเดียว เคยฉันสองมื้อสามมื้อ จิ๊บ ๆ จั๊บ ๆ อาหารโว่งอาหารว่าง ไม่มีเวลาว่างในปากเลย ปากต้องทำงานไม่ได้หยุด หากเป็นงานอื่น ๆ ต้องบ่น

ใหญ่เชียว แต่งานปากไม่บ่นแม้เหนื่อยขากรรไกรก็ทนเอา ปากท้องไม่ว่าง ต้องทำงานเป็นประจำอยู่อย่างนั้น เรื่องของฆราวาสเราก็เคยเป็นและเคยจิ๊บ ๆ จั๊บ ๆ เสียยิ่งกว่าเคย เวลาบวชแล้วก็งดงานปากจิ๊บ ๆ จั๊บ ๆ นั้นเสีย ฉันเพียงมื้อเดียว นี่ก็ย่อมขัดข้องและฝืนเป็นธรรมดา ฝืนก็ฝืนเพราะเราเคยทานเคยกินมากี่วันกี่มื้อกี่ปีกี่เดือน กี่ครั้งกี่คราวนับไม่ถ้วนมาแล้ว ผลประโยชน์ถ้าจะได้เพราะการกินเหล่านั้น คนเราก็คงวิเศษวิโสไปทั่วหน้ากัน ตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉานซึ่งหาเวล่ำเวลาในการกินไม่ได้ นี่ก็เท่านั้นเอง กินเข้าไปมากน้อยก็ถ่ายเทออกไปหมด ไม่เห็นมีอะไรเหลือค้างว่าเป็นความดีอยู่เลย

แต่การอดนี่คือความดี การอดให้กินเป็นกฎเป็นเกณฑ์เป็นเวล่ำเวลานี้ดี ได้ทำมาแล้วและได้ทำเป็นประจำเพศอยู่แล้ว หิวก็ทราบว่าหิว ไม่ถึงกับจะทำให้ล้มให้ตาย ถึงเวลาก็ได้ฉัน แน่ะ เมื่อฝืนไปนาน อดทนไปหลายวันก็เคยชินกันไป ความหิวโหยเหล่านี้เมื่อไม่ได้ตามความต้องการมันก็ค่อยระงับดับตัวลงไป ความหิวโหยก็ไม่มี ความอยากความต้องการภายในจิตใจก็ไม่มีไม่รบกวน พอฉันเสร็จแล้วก็หายห่วงในทันทีทันใด ไม่ได้คิดถึงเพลไม่ได้คิดถึงค่ำ อาหารค่ำอาหารเพลอาหารว่างที่ไหน หายเงียบไปเลยไม่มีกังวล นี่เพราะความฝึกหัดดัดแปลงตนได้ย่อมหายกังวล เห็นได้อย่างชัด ๆ นี่ก็เป็นกิเลสประเภทหนึ่งเหมือนกัน ที่รับประทานตามต้องการ ตามความอยาก ความทะเยอทะยาน แต่มาฝึกหัดดัดแปลงเสียใหม่ ให้รับประทานเท่าที่จำเป็นต่อธาตุขันธ์และถูกต้องเหมาะสมกับหลักธรรมหลักวินัยเท่านั้น กายก็เบา ใจก็ไม่กังวล

หลักวินัยก็ตั้งแต่เที่ยงไปแล้วห้ามฉันอามิสอาหาร ถ้าหลักธรรมที่ **มตฺตญฺญุตา สทา สาธุ** หรือ **โภชเน มตฺตญฺญุตา** รู้จักประมาณในการฉัน แม้แต่ฉันอยู่ในกาลเวลาในกาลที่ควร ก็ยังต้องรู้จักเวล่ำเวลา รู้จักความพอดีกับธาตุขันธ์ เหมาะสมกับการประกอบหรือประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่ใช่ว่าตอนเช้าเป็นเวลาฉันได้แล้วก็จะฉันลงไปจนกระทั่งพุงมันทะลุทะลักออกมาอย่างนั้น เหล่านี้เป็นเรื่องกังวลวุ่นวายผิดความพอดี แต่ในขณะเดียวกันก็ทราบแล้วว่า เราตั้งใจมาฝึกฝนอบรมตน การทำอย่างนี้จึงเรียกว่าการฝึกฝนการอบรม

คุณค่าที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมนี้ย่อมเป็นคนดี เป็นพระดีได้ไม่สงสัย แม้จะสึกออกไปเป็นฆราวาส เพราะทนกิเลสตัณหาฉุดลากไม่ไหว สิ่งที่อยู่ในวิสัยของเราควรจะทำตนให้เป็นคนดีเหมือนพลเมืองดีทั้งหลาย เราก็ทำได้ ด้วยความเคยประพฤติปฏิบัติเคยฝึกฝนอบรมมาแล้ว นี่ชื่อว่าเป็นพุทธบริษัทหรือเป็นลูกศิษย์ที่มีครู ไม่เตลิดเปิดเปิงแหวกแนวไปเสียเพราะอำนาจของกิเลสฉุดลากไป

การอบรมพึงทราบว่า ใจมีความคึกคะนองประจำตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่มีอิริยาบถใดที่จิตจะพักสงบตัวได้ นอกจากเวลาหลับสนิทเท่านั้น ธาตุขันธ์ก็ระงับตัวลงไป จิตใจก็ได้พักสงบตัว กิเลสก็ไม่ออกเพ่นพ่านในเวลานั้น นั่นละเป็นเวลาที่มนุษย์เรามีความสุข ไม่ว่าจะเป็นชาติชั้นวรรณะฐานะมีจน ความรู้ความฉลาดมากน้อยเพียงไรมีความสุขเสมอกันในขณะที่หลับสนิท เพราะสิ่งรบกวนคือกิเลสไม่แสดงตัว ความโลภก็ไม่แสดงเวลานั้น เหมือนไม่มีความโลภ ความโกรธก็ไม่แสดงตัว ความหลงก็ไม่แสดงตัว เหมือนความโลภ โกรธ หลง ราคะตัณหาไม่มีเมื่อหลับสนิทแล้ว นอกจากไม่สนิทนั้นอาจละเมอเพ้อฝันไปตามอุปาทาน สัญญาความสำคัญมั่นหมายในเรื่องต่าง ๆ ส่วนมากในเรื่องชั่วที่เคยฝังจมอยู่ภายในใจ หลับไปแล้วก็ละเมอเพ้อฝันไปตามสัญญาอารมณ์อดีตของตน ถ้าหลับสนิทแล้วเป็นเหมือนกับความโลภก็ไม่มี เหมือนไม่เคยโลภมาแต่กัปไหนกัลป์ใดเลย ความโกรธก็ไม่มี ความหลงอะไร ๆ ก็ไม่มี ไม่แสดงตัว เพราะขณะหลับ กิเลสจิตพักตัว

เมื่อกิเลสทั้งสามสี่ประเภทนี้พักตัวเราก็มีความสุขในขณะที่หลับ จะหลับไปตั้งกัปตั้งกัลป์ก็พอใจหลับทั้งนั้น ไม่ว่าสัตว์ไม่ว่าบุคคล เพราะเป็นความสงบสุขไม่มีอะไร ๆ กวนใจ กวนธาตุกวนขันธ์ในเวลาหลับสนิท จะเรียกว่าพวกเราได้ชมนิพพานทั้งเป็นทั้ง ๆ ที่มีกิเลสอยู่ ก็พอจะพูดได้ เทียบได้ ว่าผู้นี้ได้ชมนิพพานทั้ง ๆ ที่มีกิเลสอยู่ ได้ชมในขณะที่หลับสนิท เพราะเวลานั้นไม่มีสิ่งใดกวนใจเลย ความรักความชังก็ไม่มี ความโกรธความเกลียดก็ไม่มี สมบัติบริวารข้าวของเงินทองสมมุติต่าง ๆ กว้างแคบ ลึกตื้นหยาบละเอียดไม่มีรบกวน ใจสงบอย่างสนิท นี่เราจะเรียกว่า นิพพานของคนมีกิเลสและได้เสวยนิพพานทั้ง ๆ ที่มีกิเลส ก็พอจะพูดได้ในขณะที่หลับสนิท

การหลับสนิทนี้เป็นเพียงกิเลสสงบตัวเท่านั้น แต่จะพูดว่าเป็นนิพพานจริง ๆ นั้นไม่ได้ เพราะนิพพานจริง ๆ นั้นไม่มีกิเลส แม้นิดหนึ่งก็ไม่มี แม้เป็นตะกอนก็ไม่มี แต่การหลับสนิทนี้ยังมีกิเลสนอนเนื่องอยู่ภายใน เป็นแต่เพียงสงบตัว กิเลสสงบ ไม่ทำงาน เราก็มีความสุขขณะนี้ ลองพิจารณาซิท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส อันเป็นสิ่งก่อทุกข์ทั้งหลายให้เราได้รับความทุกข์ทรมาน เพียงกิเลสสงบลงไปในขณะที่หลับเท่านั้นเราก็มีความสุข จะหลับไปตั้งกัปตั้งกัลป์ก็พอใจหลับ ไม่มีใครห่วงใยถึงกาลสถานที่ สมบัติเงินทอง ผัวเมีย ลูกเต้าหลานเหลนอะไร ๆ ไม่มีในเวลานั้น แม้แต่ธาตุขันธ์ของเจ้าของเอง ร่างกายเจ้าของเองก็หมดความหวงความห่วงความรับทราบทั้งสิ้น ไม่มีอะไรติดใจเลยเวลาที่หลับสนิทนั้น เพียงกิเลสสงบตัวลงไปคนเรายังมีความสุข นี่ต่างคนต่างเป็นจึงไม่มีใครสงสัยและถามกัน

ความสุขทั้งโลกอันนี้ที่เราเคยผ่านมา ไม่มีความสุขใดเสมอกับเวลาหลับสนิท ถ้าเทียบแล้วไม่มีอะไรเสมอความสุขในการหลับสนิทแต่ละราย ๆ ที่ผ่านมา ยิ่งฟาดฟันกิเลสให้สิ้นซากไปจากใจเสียเลยแล้วจะเป็นอย่างไร เราพอทราบได้อย่างชัดเจนว่ากิเลสเป็นตัวภัย เช่น พอตื่นขึ้นมากิเลสก็ออกทำงาน ทีนี้ยุ่งตลอด ไม่ว่าความโลภแสดง ความโกรธแสดง ความเกลียดแสดง ความรักความชังจะแสดงและกวนใจ มันกวนทั้งนั้น ไม่ว่าเกลียดว่าโกรธว่ารักว่าชัง เป็นเรื่องทำจิตใจให้กระเพื่อมขุ่นมัวไปตาม ๆ กัน ใจหาความสงบเย็นไม่ได้ เหมือนกับฟุตบอลที่ถูกเตะกลิ้งไปกลิ้งมาอยู่นั้นแล

การที่เรามาบวชเพื่อฝึกฝนอบรมจิตใจก็หมายความว่า จะชำระสะสางสิ่งที่ก่อกวนจิตใจนี้ให้ค่อยหมดไปทีละเล็กละน้อย พอมีความสงบเย็นใจ อย่างน้อยให้มีสมาธิ คือ ความสงบใจ จงบังคับจิตใจของตนด้วยสติ ยากบ้างลำบากบ้างเป็นธรรมดาของการประกอบการงาน คือ ความเพียรทางด้านธรรมะเพื่อความสงบเย็นของใจ

ผู้กำหนดอานาปานสติ ลมหายใจเข้าออก ก็ให้พึงทำความรู้ไว้กับลมของตน ลมเข้าก็รู้อยู่ที่ลมสัมผัสมาก เช่น ปลายจมูก ดั้งจมูก สัมผัสเข้าก็รู้ ออกก็รู้ รู้อยู่เท่านั้น ไม่ต้องคาดผลว่าจะเกิดขึ้นมากน้อย ความรู้ความฉลาดจะเกิดขึ้นในลักษณะใดแง่ใด จะพบจะเห็นจะเจอสิ่งใดในขณะภาวนา ไม่ต้องไปคิดไปคาดอันเป็นการด้นเดา เขย่า

ความเพียรของเราซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันให้ล้มละลายไป สติก็กลายเป็นของเหลวไหลไปเสีย ให้รู้อยู่กับลมด้วยสตินั้นเป็นการถูกต้อง

ผู้กำหนดบริกรรมธรรมบทใด ก็ให้รู้อยู่กับธรรมบทนั้น สืบเนื่องกันเป็นลำดับ เมื่อความรู้ได้สืบเนื่องกันเป็นลำดับอยู่แล้ว จิตย่อมไม่มีโอกาสเล็ดลอดไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ อันเป็นพิษเป็นภัยซึ่งเคยเผาลนจิตใจมานานให้เป็นพิษภัยขึ้นในขณะนั้น จิตย่อมสงบตัวได้

ต้องฝืนบ้าง ไม่ฝืนไม่ได้ กิเลสมันสำคัญอยู่มากทีเดียว งานอะไรจะยากยิ่งกว่างานแก้กิเลส หนักมากยิ่งกว่างานแก้กิเลสไม่มีในโลกนี้ งานนี้เป็นงานที่หนักมากที่สุด เพราะกิเลสฉลาดมากที่สุด ทำทุกข์ให้สัตว์โลกมากที่สุดไม่มีอะไรเกินกิเลส เพราะฉะนั้น ผู้ต้องการปราบสิ่งที่เป็นข้าศึกภายในใจนี้ออก จำต้องฝืน จำต้องทนทุกข์หนักบ้างเบาบ้าง ให้ถือเป็นธรรมดา ไม่ถือมาเป็นอุปสรรคเครื่องกีดขวางความพากเพียรไม่ให้ดำเนินเต็มเม็ดเต็มหน่วย เอาให้จริงให้จังต่อหน้าที่ของตน ฝึกฝนอบรมจิตให้ได้รับความสงบเย็น ทำไมศาสนธรรมซึ่งเป็นอุบายวิธีการแก้การปราบกิเลสท่านสอนไว้แล้ว เราก็เห็นในตำรับตำรา นอกจากนั้นยังมีครูมีอาจารย์มาชี้แจงแนะแนวทางให้โดยถูกต้องแม่นยำอีกด้วย เราเพียงจะล้างมือเปิบเท่านั้นทำไมจะเป็นไปไม่ได้ จะประกอบความพากเพียรตามที่ท่านแนะแนวให้ไม่ได้ ก็จะตกหลุมพรางกิเลสลึกเข้าไปอีกละซิ เท่าที่ตกอยู่เวลานี้ก็ทุกข์หนักพอแล้วนี่

ทุกข์ยากลำบากอย่าไปคำนึงคำนวณถึงมัน นั่นเป็นอุบายของกิเลสกระซิบกระซาบให้ท้อถอยปล่อยวางความเพียร อันเป็นการบังคับและปราบมัน เพราะความเพียรเป็นเครื่องเผาผลาญกิเลสนี่ เมื่อประกอบความพากเพียรได้รับความทุกข์ความลำบากบ้าง กิเลสกระซิบแล้ว ทุกข์ยากลำบากหนา ความเพียรน่ะ แม้แต่ยังไม่ประกอบมันก็ขี้เกียจไปก่อนแล้ว ในขณะที่ประกอบความพากเพียร มันก็คอยจะหาเหตุหาเรื่องให้ความเพียรล้มละลาย หาว่ามีความทุกข์ความลำบากบ้าง ในการฝึกฝนทรมานใจ การเจ็บปวดสกลกายเพราะการนั่งนาน ยืนนาน เดินนานบ้าง มันหาเรื่องหาราวอยู่ตลอด

เวลาเพื่อทำลายความเพียรของเรา จงพากันทำความเข้าใจไว้ อย่าให้มีช่องโหว่ กิเลสจะต่อยเข้าช่องนั้นนะ จะว่าไม่บอก

เรื่องของกิเลสย่อมเป็นภัยต่อธรรมเสมอ ในขณะเดียวกันธรรมก็เป็นภัยต่อกิเลส จึงต้องต่อสู้กันในขันธ์ในจิตเรานี้แล เราจำต้องยอมรับทุกข์เพราะการประกอบความเพียร แต่เรายอมรับความทุกข์เพราะอำนาจของกิเลสตัณหาประเภทต่าง ๆ สร้างขึ้นมา เรายังรับมานมนาน ไม่เห็นว่าพอแล้ว ๆ กิเลสผลิตไฟขึ้นมาเผาเรานี้เป็นเวลานานแล้ว พอกันเสียทีกับกิเลสนี่ กับทุกข์ของกิเลสนี่ เราไม่เคยเห็นลงใจเพราะการพิจารณาแยบคายของเราเลย มีแต่ยอมรับ ๆ ไม่คำนึงถึงเวล่ำเวลาว่าจะแบกหามกองทุกข์เพราะอำนาจของกิเลสเป็นผู้สร้างขึ้นนี้ไปอีกนานเท่าไร ที่แบกมาแล้วนานเท่าไร ไม่เห็นนำมาบวกลบคูณหารกันบ้างพอหาทางออกได้

การมาประกอบความพากเพียรเพื่อความสงบเย็นใจ เวลากิเลสมันกระซิบกระซาบขึ้นมาว่าทุกข์ลำบากยากเย็นเข็ญใจ อยู่ในบ้านในเรือนเราสะดวกสบายดี อุบายฝ่ายธรรมก็สำทับเอาบ้างว่า แม้อยู่ในบ้านในเรือนมีใครสะดวกสบายเพราะต่างก็เคยอยู่กันมานานแล้ว มันมีแต่ไฟนรกเผากันนั่นแหละ แต่ละครอบครัวแต่ละบุคคล นอกจากไม่พูดเฉย ๆ สิ่งที่มันอัดอั้นตันใจอยู่ภายในใจนั้นเหมือนกับไฟไหม้กองแกลบ มีอยู่แทบทุกหัวใจ เราจะนำมาระบายกันได้เฉพาะสิ่งที่ควรระบาย ที่มันไม่อับอายขายหน้าตัวเกินไปเท่านั้น แต่สิ่งที่เป็นความจริงมันฝังอยู่ภายในจิตใจ สุมอยู่ภายในจิตใจนั้นมีมากด้วยกันทุกคน หากพูดไม่ได้นี่ กิเลสจะไปคว้าของเก่าที่เป็นเดนเน่าเฟะไปแล้วมาหลอกเราทำไมว่าสบายอย่างโน้นอย่างนี้ อุบายหลอกใหม่ ๆ เอี่ยม ๆ กว่านี้ไม่มีหรือ พอเราจะได้ถูกต้มตุ๋นจากกิเลสอีกต่อไป เพราะอุบายใหม่เอี่ยมให้เราหลงเชื่อ นี่อุบายปัญญามีให้ได้ท้าทายมันบ้างซินักธรรมะน่ะ

จงคิดให้ถึงความจริงอย่างนั้นผู้ปฏิบัติธรรมะ เพราะธรรมะเป็นสิ่งที่แหลมคมมาก ความจริงมีอยู่ที่ไหนจะหยั่งเข้าไปถึง อย่างที่กล่าวเหล่านี้เป็นความจริงของสัตว์โลกที่เผชิญมาด้วยกันทั้งนั้น มีอยู่ด้วยกันไม่ว่าคนมั่งคนมี ไม่ว่าคนโง่คนฉลาด ในฐานะใด ๆ ชาติชั้นวรรณะใด มีด้วยกันทั้งนั้นสิ่งที่กล่าวนี้ สิ่งที่ว่าสุม ๆ อยู่ภายในจิตใจ

ถ้าเป็นไฟก็มีแต่ถ่านแดงโร่อยู่ภายใน จากนั้นก็แสดงเปลวออกมาเพื่อการระบายทุกข์ ซึ่งเป็นการเพิ่มทุกข์เข้าไปอีก มีอยู่ทุกหัวใจ นี่มันเคยเป็นมานานเท่าไรเราไม่ได้คำนึงคำนวณบวกลบคูณหารกันบ้างเหรอ พอจะมีทางดับไฟกองนี้ให้มีความสงบเย็นลงไปโดยลำดับด้วยความพากเพียรของเรา

เมื่อเกิดความทุกข์ความลำบาก ก็พึงระลึกถึงองค์ศาสดาผู้เป็นแบบฉบับทุกด้าน ทั้งปฏิปทาเครื่องดำเนินก็เป็นแบบฉบับ ทั้งความรู้ความฉลาดสามารถปราบกิเลสที่เป็นตัวข้าศึกอันใหญ่หลวง พระองค์ก็เป็นครูมาหมดแล้ว เป็นแบบเป็นฉบับเต็มภูมิของศาสดาแล้ว เราผู้เป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้ามาบวชในศาสนา ก็ควรจะเอาเยี่ยงอย่างของท่านมาดำเนินมาประพฤติปฏิบัติ แม้ทุกข์ก็เดินตามร่องรอยของพระพุทธเจ้าที่พาทุกข์มาแล้ว สาวกท่านพาทุกข์มาแล้ว เดินตามร่องรอยของท่านไปเพื่อเป็นอรรถเป็นธรรม เพื่อบุญเพื่อกุศลผลประโยชน์อันดีงามแก่ตน ทำไมเราจะเดินไม่ได้ เราจะทนไม่ได้ ยอมรับความทุกข์เพราะความเพียรนี้ไม่ได้ ถ้าเราเป็นบุรุษเป็นพระองค์หนึ่ง ๆ ตามภูมิของพระที่เป็นศากยบุตรของพระพุทธเจ้าแล้ว เราต้องอดได้ ต้องทนได้ ต้องฝืนได้ พระพุทธเจ้าฝืนได้ สาวกทั้งหลายท่านฝืนได้ ท่านมีธาตุขันธ์และจิตใจเหมือนกัน มีทุกข์เหมือนกันกับพวกเรา ท่านทำไมท่านฝืนได้ พวกเราทำไมฝืนไม่ได้ ไม่ต่ำช้าเลวทรามมากไปแล้วเหรอ พิจารณาซิ ธาตุขันธ์ก็มีเหมือนกัน ทำไมใจอ่อนเปียกเหมือนมะเขือเผา ไม่เข้าข่ายธรรมเลย

ต้องสู้ ต้องอด ต้องทน พยายามฝึกหัด ฝึกหัดจนมีความชำนิชำนาญ ฝึกหัดจนเป็นนิสัยทางด้านธรรมะ อย่าให้เป็นด้านกิเลส เวลานี้เป็นนิสัยของกิเลสเต็มตัวและนำนิสัยของกิเลสออกแสดง ไม่ว่าจะยืนจะเดินจะนั่งจะนอนจะพูดจะคิด กิริยาอาการทุกอย่าง มีแต่กิเลสออกหน้าออกตาทั้งนั้น เราเองไม่รู้เพราะกิเลสเหนือเราจะรู้มันได้อย่างไร ต่อเมื่อได้เรียนอรรถเรียนธรรม ประพฤติปฏิบัติอรรถธรรมขึ้นไปเรื่อย ๆ สติปัญญามีภูมิขนาดไหน ควรจะทราบควรจะละ ควรจะฟาดฟันกับกิเลสประเภทใดได้ ต้องรู้ต้องทราบ ต้องต่อสู้กัน ต้องฟาดฟันกันไม่ถอย รู้เรื่องของกันไปได้เป็นลำดับ สติปัญญามีความสามารถมากน้อย จะทราบเรื่องของกิเลสตั้งแต่ขั้นหยาบ ๆ จนถึงขั้น

ละเอียดแหลมคมที่สุดของมัน และปราบให้เรียบราบไปจากจิตใจได้โดยไม่ต้องสงสัย เพราะอำนาจแห่งความเพียรเป็นเครื่องหนุนสติปัญญา อันเป็นผู้รบผู้ฟาดฟันกิเลสทั้งหลาย

กิริยาอาการใดที่เป็นฝ่ายธรรม มักจะถูกค้าน มักจะถูกขัดขวางจากกิเลสอยู่เสมอ ให้ทราบอย่างนั้นทุกระยะ ถ้าเป็นฝ่ายที่ชอบใจนั้นมักเป็นเรื่องของกิเลส ถ้าเป็นฝ่ายที่ขัดใจไม่อยากทำ นั่นเป็นเรื่องของธรรม แต่กิเลสขัดขวางไม่ให้ชอบฝ่ายธรรม เนื่องจากเวลานี้กิเลสมีกำลังมาก จึงขัดขวางธรรมได้อย่างง่ายดาย ส่วนมากมักล้มละลายไปตามมันแทบทุกครั้ง แม้แต่นั่งสมาธิภาวนาก็ไม่ได้หน้าได้หลังอะไร ถูกกิเลสทำลายจนได้ล้มทั้งหงายไปเลย หาสติสตังไม่ได้ เหลือแต่ลมหายใจ นี่ไม่เรียกว่ากิเลสมันเก่งได้ยังไง มันขัดมันขวางอยู่ตลอดเวลา เพราะมันมีกำลังมากในขณะที่เรายังไม่มีกำลังของธรรมมากเท่ามัน จึงรู้ไม่ทันมัน และถูกมันทำลายทุกครั้งให้ล้มเหลวไปหมด จึงต้องพยายามฝึกฝนอบรมตัว ให้หนักแน่นแม่นยำเข้าไปโดยลำดับ วันนี้เคลื่อนคลาดยังไง วันนี้แพ้อะไรกับกิเลสบ้าง และวันนี้จะเอาชนะกับกิเลสอย่างไรบ้าง

เราต้องมีกฎมีเกณฑ์มีความเข้มแข็ง มีความห้าวหาญ มีความพินิจพิจารณาทดสอบระหว่างกิเลสกับธรรมซึ่งมีอยู่ในใจว่า วันนี้เป็นอย่างไร วันที่ผ่านมาเป็นอย่างไร ระหว่างธรรมกับกิเลสซึ่งอยู่ในใจดวงเดียวนี้ ใครได้เปรียบใครเสียเปรียบ ถ้าหากพิจารณาทดสอบกันอยู่อย่างนี้แล้ว อย่างไรก็ต้องทันกันด้วยอุบายสติปัญญาอย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน กิเลสก็ค่อยหลุดลอยไปเป็นลำดับ เพราะเราบกพร่องตรงไหน เราฟิตเราซ้อมขึ้นเรื่อย ๆ ฝึกซ้อมไปเรื่อย ๆ จนมีความเกรียงไกรชำนิชำนาญแล้วก็ต่อสู้กันได้ ผลสุดท้ายกิเลสตัวไหนโผล่หน้าออกมาไม่ได้เป็นแหลกเชียว

นั่นถึงขั้นธรรมมีกำลัง กิเลสขัดขวางไม่ได้ ยิ่งอยากจะพบตัวกิเลสเมื่อถึงขั้นปัญญาที่อยากพบแล้ว อยากพบกิเลสคือตัวข้าศึก ค้นหาเพื่อจะพบ เพื่อจะฟาดฟันกันให้แหลกแตกกระจายในขณะนั้น สติปัญญาขั้นนี้กิเลสจะมาขัดมาขวางไม่ได้ มีแต่ความดูดดื่มในธรรมทั้งหลาย ความดูดดื่มในธรรมกับความเพียรย่อมกลมกลืนเป็นอันหนึ่ง

อันเดียวกัน อิริยาบถทั้งสี่เว้นแต่หลับเป็นเรื่องความดูดดื่มในธรรม เป็นเรื่องการขุดค้นหากิเลส เพื่อจะทำลายให้แหลกแตกกระจายจากใจไปโดยถ่ายเดียว นี่ขณะที่ธรรมมีกำลังมากย่อมเห็นได้ชัดภายในใจเราเอง

ขณะที่กิเลสมีกำลังมาก โอ๋ย มันอ่อนเปียกไปหมดนะ ขึ้นชื่อว่าด้านธรรมะมีวิริยธรรม สติธรรม เป็นต้น อ่อนเปียกไปหมด เผยอตัวไม่ขึ้น โงหัวไม่ขึ้น มีแต่กิเลสเหยียบเอา ๆ แต่เราก็ฟิตไม่ถอย พยายามอบรมและปลุกใจเราให้ดี ให้มีกำลังเข้มแข็งขึ้นไม่ลดละ กิเลสก็ค่อยอ่อนกำลังไปเอง จนกระทั่งกิเลสไม่กล้าโผล่หน้าขึ้นมาให้เห็น สุดท้ายก็ไม่พ้นปัญญาขั้นฉลาดแหลมคมสังหารจนได้ไม่มีเหลือ เกลี้ยงไปภายในใจ เอาทีนี้ความสุขเราจะหาที่ไหน ไม่หาละที่นี่ อยู่ไหนก็ไม่หา ความสุขพออยู่กับใจดวงกิเลสหมดไปแล้วนั้น

ความบกพร่องหิวโหยก็คือตัวกิเลสนั่นเอง พอกิเลสหลุดลอยไปหมดเท่านั้น ความสมบูรณ์ของจิต ความสมบูรณ์ของธรรมไม่ต้องไปหาที่ไหน ความสมบูรณ์ของความสุขก็มีขึ้นมาที่นั่นเอง เมื่อธรรมเหล่านี้สมบูรณ์เต็มที่ภายในใจแล้ว จะเสาะแสวงหาอะไรอีก คำว่าเรื่อง ๆ ก็กิเลสเท่านั้นก่อขึ้น เมื่อกิเลสสิ้นซากไปแล้ว เรื่องก็หมดเท่านั้นเอง

นั่นแหละที่ว่าท่านไม่หมายป่าช้า ท่านไม่หา หาอะไร พอแล้วไม่หา ไม่มีอะไรกวนใจอีก นั่นแลที่ท่านว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** นั่นแลหลักเกณฑ์ของ **ปรมํ สุขํ** แท้ หลักของนิพพานแท้ คือ วิสุทธิจิตนั่นแล เอาอะไรมาเป็นตัวตั้งตัวตี เอาอะไรมาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ถ้าไม่เอาใจดวงบริสุทธิ์นี้ เอาน้ำเป็นน้ำ เอาลมเป็นลม เอาไฟเป็นไฟ เอาดินเป็นดิน เอาอากาศธาตุเป็นอากาศธาตุ ไม่ใช่นิพพาน เอาจิตดวงกิเลสเคยย่ำยีตีแหลกอยู่เวลานี้ ฟาดฟันกิเลสให้แหลกแตกกระจายลงไปแล้วนี่แลเป็นนิพพาน ไม่ถามหานิพพาน ถามหาทำไม **ปรมํ สุขํ** เยี่ยมหรือไม่เยี่ยม อยู่ที่นั่นเอง **สนฺทิฏฺฐิโก** รู้เองเห็นเอง

คำว่า นิพพานเที่ยงนั้น ก็จิตตายเมื่อไร แม้แต่กิเลสครอบหัวอยู่จิตยังไม่ตาย เที่ยวก่อกำเนิดเกิดที่นั่นเข้าร่างนี่ ออกร่างนั่น สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เพราะอำนาจของวิบาก จิตยังไม่ยอมตายนี่ คำว่า วิบากมาจาก **อวิชฺชาปจฺจยา** กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม

เมื่อทำกรรมแล้วย่อมเกิดผลของกรรม นี่ท่านเรียกว่า กิเลสวัฏฏ์ สาม มันก็อยู่ที่หัวใจนี่แล เมื่อกิเลสวัฏฏ์แตกกระจายไปหมดแล้วก็ไม่มีอะไรมากวน **วัฏฏะ** คือ หมุนก็ไม่มี

นี่ผลแห่งการปฏิบัติ ต้องผ่านความยากความลำบาก ความบึกบึน ความอุตส่าห์พยายามมาด้วยกันทั้งนั้น ไม่ใช่อยู่ ๆ ก็จะไปคว้าเอานิพพานมาเต็มไม้เต็มมือทีเดียว ถ้าอย่างนั้นธรรมของพระพุทธเจ้าก็ไม่เป็นของแปลกจากโลกเขา กิเลสก็ไม่เป็นของแก้ยากเพียงคว้ามือเดียวก็พังเลย คำว่ากิเลสแหลมคม กิเลสแก้ยากก็เป็นโมฆะโกหกกันเล่นเปล่า ๆ ความจริงแล้วเป็นยังไง กิเลสแก้ยากดังธรรมบอกไว้ไหม แก้ด้วยหนังสะติ๊ก ยิงปับเดียวร้องเอ๋งเหมือนสุนัขแล้วเผ่นแน่บเลยหรือกิเลสน่ะ มีรายใดปราบกิเลสด้วยหนังสะติ๊กน่ะ ที่พระพุทธเจ้าสลบถึงสามหนก็เพราะการต่อสู้กับกิเลสตัวเหนียวแน่นแก่นฉลาดมิใช่หรือ อะไรในโลกจะปราบกิเลสได้นอกจากธรรมอย่างเดียว ท่านว่ามรรคปฏิปทาเท่านั้นที่กิเลสยอมหมอบราบ ไม่ใช่หนังสะติ๊ก ดังนั้นการประกอบความเพียรจงเอาจริงเอาจัง อย่าทำแบบหนังสะติ๊กยิงสุนัข เดี๋ยวจะถูกกิเลสยิงเอาร้องเอ๋ง จะว่าไม่บอกไม่เตือน เหล่านี้คือคำบอกคำเตือนทั้งสิ้น

อย่าอ่อนข้องอมืออยู่เฉย ๆ เราไม่ได้บวชเข้ามาอ่อนข้องอมือหมอบราบต่อกิเลส เราเข้ามาต่อสู้กับกิเลส ความโลภก็เป็นกิเลส ความโกรธเป็นกิเลส ความหลงเป็นกิเลส ความขี้เกียจขี้คร้าน ความอ่อนแอเป็นกิเลส ความไม่เอาไหนเป็นกิเลส สิ่งเหล่านี้เป็นกิเลสทั้งมวลเต็มอยู่ที่หัวใจ เต็มอยู่กับอาการที่แสดงออกทุกอาการ กิเลสเป็นผู้จับจองเป็นเจ้าของของอาการนั้น ๆ ทุกอาการ

เรียนให้รู้อาการของกิเลสที่นำกิริยาของกายวาจาใจเราออกมาใช้ ออกมาแสดง ไม่ว่าจะแสดงภายในจิต ไม่ว่าจะแสดงทางวาจา ไม่ว่าจะแสดงทางกายทางความประพฤติ มันมีแต่เรื่องของกิเลสทั้งนั้น เมื่อเรียนรู้กิเลสแล้วมันต้องรู้กลของกิเลส ถ้าเรียนยังไม่ถึงก็ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เราเองก็เข้ากับกิเลสไปหมด กิเลสก็เป็นเรา เป็นอันเดียวกัน แยกกันไม่ออก เพราะถูกมันกลืน เมื่อแยกได้แล้วก็รู้ว่ากิเลสกับเรานั้นต่างกัน กิเลสกับธรรมจึงต่างกัน เอาให้รู้ให้เห็นชัดเจนซิ สิ่งเหล่านี้อยู่กับใจเราแท้ ๆ บวชมาในศาสนาแล้วยังแบกความแพ้ถอยหลังกลับไปบ้านให้เขาโห่กันดูได้เหรอ

อะไร ๆ ก็ได้เทศน์สอนมาเต็มสติกำลังความสามารถ ไม่มีอะไรเหลือแล้วในพุงนี่ เทศน์สอนหมู่สอนคณะก็สอนด้วยความเมตตาสงสาร ถึงจิตถึงใจทุกแง่ทุกมุม จนไม่มีอะไรเหลือแล้ว ผู้ปฏิบัติตามถ้ายังไม่ได้เรื่องได้ราวอยู่แล้วก็หมดทาง จะทำยังไง เทศน์ดีก็เทศน์ เทศน์ดุก็เทศน์ ตามประเภทของกิเลสที่มีอยู่ภายในใจ และแสดงออกมาให้ได้เทศน์อย่างนั้น ๆ

อย่าคิดไปทางอื่น ความอยากให้ตัวดีให้ดูใจของตัว กิริยามารยาทอาการเคลื่อนไหวของตัว ฝึกกันที่นี่ แก้กันที่นี่ จะดีที่ตรงนี้ ไม่ได้ดีอยู่ดินฟ้าอากาศ ต้นไม้ภูเขาที่ไหน จะดีอยู่ที่ตัวคน เพราะความชั่วอยู่ที่ใจ ชั่วอยู่ที่กายวาจาตน ชั่วอยู่ที่ความประพฤติของตน แก้ตรงนี้ให้เห็นความดีที่นี่ พยายามแก้ทำไมจะไม่ดี ของดีมีอยู่กับเรา

จิตฝึกไม่ได้พระพุทธเจ้าไม่สอน พระพุทธเจ้าไม่ฝึกและไม่สอนให้คนฝึก และคนก็ไม่ดีด้วย นี่พระพุทธเจ้าก็เอก สาวกทั้งหลายก็เอก เอกจากการฝึกฝนอบรมจิตใจเท่านั้น กิเลสเป็นของแก้ได้ ถ้าแก้ไม่ได้ท่านไม่สอนให้แก้ ธรรมเป็นของเกิดได้มีได้ภายในใจเรา ใจเท่านั้นเป็นภาชนะที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อธรรมทั้งหลาย ไม่มีสิ่งใดในโลกจะเหมาะสมในความเป็นภาชนะของธรรมได้ มีใจดวงเดียวเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่ง ในขณะเดียวกันก็เป็นภาชนะอันเหมาะสมของกิเลสมาแล้ว เพราะฉะนั้นกิเลสจึงอยู่ภายในใจได้ ธรรมเกิดขึ้นภายในใจได้เมื่อทำให้เกิด จะแก้กิเลสให้หมดก็หมดไปได้ เอาตรงนี้ อย่าไปคิดนอกจากจุดนี้ให้เสียเวล่ำเวลา

การอยู่ด้วยกันหมู่มากก็ให้พึงเล็งดูใจท่านใจเรา ใจมีคุณค่าเท่ากัน มีความรู้สึกเหมือนกัน ให้ระมัดระวังอย่าให้กระทบกระเทือนซึ่งกันและกัน ความกระทบกระเทือนนั้นเป็นเรื่องของกิเลสไม่ใช่เรื่องของธรรม เรามาปฏิบัติธรรมไม่ใช่มาสั่งสมส่งเสริมกิเลสอย่าให้มีเพราะอันนี้เป็นของหยาบโลนมากทีเดียว ไม่สมควรจะให้มีอยู่ในตัวของสมณะตัวของพระของเณรในวัดเรา ให้เห็นว่าเป็นของที่หยาบโลนที่สุด ไม่ควรเผลอตัวปล่อยให้กิเลสตัวหยาบโลนออกแสดงในสังคมของพระธุดงคกรรมฐาน เป็นเรื่องขายหน้าที่สุดไม่มีแง่ที่น่าเห็นใจและให้อภัยได้เลย

มองกันให้มองในแง่แห่งความเมตตาและให้อภัยกันเสมอ อย่าถือสีถือสาอย่าถือท่านถือเรา ว่านั่นสูงนี่ต่ำ ว่านั่นโง่นี่ฉลาด นั่นฐานะสูง นี่ฐานะต่ำ จงถือโดยความเป็นธรรม นั่นคือพระนี่คือพระด้วยกัน ผู้ได้รับการตักเตือนสั่งสอนจากหมู่เพื่อนด้วยความเมตตาสงสาร ก็พึงรับด้วยความเต็มอกเต็มใจ นำไปแก้ไขสิ่งที่ผิดของตน นั่นชื่อว่าถูกทั้งสองฝ่าย ผู้สอนก็สอนโดยธรรม ผู้รับก็รับโดยธรรม นำไปปฏิบัติก็เป็นสิริมงคลแก่ตน การอยู่ด้วยกันเป็นสำคัญมาก ให้ระมัดระวังเสมอ

ข้อวัตรปฏิบัติอย่าให้บกพร่อง ให้ถือว่าเป็นงานจำเป็นของเราแต่ละองค์ ๆ เพราะเหล่านี้เป็นกิจวัตร เพื่อความสมบูรณ์พูนผลของเราด้วยกัน ไม่ใช่ทำเพื่อผู้หนึ่งผู้ใด ผลประโยชน์เกิดขึ้นเพื่อผู้หนึ่งผู้ใด ให้ทำทุกคน ผลดีเกิดขึ้นกับทุกคนนั่นแหละเป็น **สงฺฆโสภณา** รวมกลุ่มรวมคณะกันเป็นพระเป็นสงฆ์ที่อยู่ด้วยความสวยงามน่าดูน่าเคารพเลื่อมใสภาคภูมิใจ มีความร่มเย็นต่อกันเหมือนอวัยวะเดียวกัน ไม่มีคำว่าทะเลาะเบาะแว้งระแคะระคายซึ่งกันและกัน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสตัวทำลายอย่าให้เข้ามาแทรกในวงของพระผู้ปฏิบัติ จงปราบทันที อย่ามองดูแต่ภายนอก คือ มองดูคนอื่นมากกว่ามองดูตัว ในขณะเดียวกันเมื่อมองดูคนอื่นให้มองดูตัวด้วย ย้อนหน้าย้อนหลังเทียบให้ได้สัดได้ส่วนเพื่ออรรถเพื่อธรรม แล้วเฉลี่ยเผื่อแผ่ความเหมาะสม คือความเป็นธรรมให้แก่กันและกัน เพื่อความผาสุกเย็นใจแก่กัน หลักของการปฏิบัติที่อยู่ร่วมกันเป็นอย่างนั้น

ผู้มีธรรมในใจย่อมไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน ไม่มีระแคะระคายซึ่งกันและกัน นอกจากมีความจงรักภักดี มีความเมตตาสงสารให้อภัยซึ่งกันและกันอันเป็นเรื่องของธรรมโดยถ่ายเดียว สมกับผู้มาประพฤติปฏิบัติธรรม ความเย็นอกเย็นใจจะมีได้ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยในระหว่างที่อยู่ร่วมกัน จงพากันนำไปปฏิบัติ ท่านเรียกว่า **สงฺฆโสภณา** เป็นพระสงฆ์ที่งามเป็นสง่าราศีแก่วงคณะ เป็นสง่าราศีแก่ประชาชนญาติโยมที่ได้เห็นได้ฟัง

พูดกันมีเหตุมีผล อย่าพูดพล่าม ๆ แบบหาเหตุหาผลไม่ได้ นั่นเป็นนิสัยสันดาน จะพูดอะไรออกมาให้คิดเรียบร้อย จะทำอะไรให้คิด ความคิดได้แก่ การใช้

ปัญญาไตร่ตรอง **นิสมฺม กรณํ เสยฺโย** ใคร่ครวญพินิจพิจารณาก่อนจะทำก่อนจะพูด การแสดงออกจะไม่ค่อยผิด ทั้งจะเป็นนิสัยรอบคอบติดตัว

นักธรรมะต้องดูตัวมากกว่าดูคนอื่น ดูคนอื่นก็ดูโดยเหตุผลเพื่อเป็นอรรถเป็นธรรม ดูตัวเองเพื่อแก้เพื่อไขเพื่อถอดเพื่อถอนสิ่งไม่ดี เพื่อส่งเสริมในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้องแล้ว ปราบปรามแก้ไขในสิ่งที่ไม่ดีให้ดีขึ้น นักธรรมะต้องย้อนความคิดอ่านเสมอ **โอปนยิโก** น้อมเข้ามา ได้เห็นได้ยินได้ฟังข้างนอก ก็เทียบเข้ามาภายในเพื่อให้เป็นเหตุเป็นผล เป็นอรรถเป็นธรรมเป็นประโยชน์แก่ตน ไม่ให้ขาดทุนสูญดอก

ให้ตั้งใจปฏิบัติ อย่างไรก็อย่าขี้เกียจ เรื่องภาวนา ผู้ยังไม่สงบก็เอาให้สงบให้ได้ นั่นแลสมบัติของพระเราต้องภาวนา ผลคือความสงบเย็นใจ อย่างน้อยให้ใจสงบเย็น มากกว่านั้นมีความเฉลียวฉลาด ฉลาดทางด้านธรรมะ ปัญญาทางด้านธรรมะกับปัญญาทางโลกนั้นต่างกัน จิตสงบ ผลิตปัญญาขึ้นมา เกิดความเฉลียวฉลาดภายในใจ จิตสงบย่อมทำใจให้โล่งในการพิจารณา ถ้าไม่สงบหาความโล่งไม่ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า **สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** ปัญญาที่สมาธิหนุนแล้วย่อมได้ผลเป็นที่พอใจ นี่แปลตามความจริงไปเลย เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้ทำจิตให้สงบ เพื่อเป็นที่พักพิงของใจและเจริญปัญญาได้สะดวกคล่องตัว

เมื่อจิตสงบ จิตก็ไม่หิวโหย พิจารณาอะไรก็คล่องตัว ผิดกับจิตที่ฟุ้งซ่านรำคาญเป็นไหน ๆ ปัญญาทางด้านธรรมะจึงมีความฉลาดแหลมคมมากกว่าทางโลกเป็นไหน ๆ เป็นปัญญาที่สุขุมลุ่มลึกไปตามเหตุผลอรรถธรรม เพื่อถอดถอนสิ่งรกรุงรังภายในใจตามกำลังปัญญา นอกนั้นยังพิจารณาเหตุการณ์รอบตัวได้อย่างถูกต้อง ผิดกับปัญญาธรรมดาอยู่มาก ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้ ปัญญาเกิดได้สามทาง คือ สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดด้วยการได้ยินได้ฟัง จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดอ่านธรรมดาทั่ว ๆ ไป ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากสมาธิภาวนาล้วน ๆ

ภาวนามยปัญญา คือการพิจารณาอะไรเป็นปัญญาความแยบคายขึ้นมา ท่านเรียกว่า ภาวนามยปัญญา เกิดปัญญาด้วยการภาวนา จินตามยปัญญา พิจารณา

คิดอ่านตามเรื่องคนนั้นคนนี้หรือครูอาจารย์นั่นเป็นปัญญาประเภทหนึ่ง ปัญญาทางด้านภาวนานี้เป็นสำคัญมากกว่าสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญานี้สามารถพิจารณาละเอียดได้ถึงขั้นปัญญาอัตโนมัติซึ่งเป็นปัญญาล้วน ๆ เห็นได้อย่างประจักษ์ชัดเจนภายในจิตใจ ไหลรินเหมือนน้ำซับน้ำซึม

ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ จิตที่ปัญญาเป็นเครื่องซักฟอกแก้ไขถอดถอนแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ คำว่าโดยชอบก็คือไม่ผิด ปัญญาทางด้านธรรมะเป็นเครื่องปราบกิเลสทั้งนั้น ตรงกันข้ามกับปัญญาทางโลกซึ่งมักสั่งสมกิเลส ปัญญาทางด้านธรรมะจากผู้ปฏิบัติภาวนาล้วน ๆ เป็นเครื่องฆ่ากิเลส ทำลายกิเลสโดยถ่ายเดียว ไม่มีคำว่าสั่งสมกิเลส ท่านจึงเรียกว่า โลกิยปัญญา โลกุตรปัญญาต่างกัน

เอาละเท่านี้พอ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๐. ภูมิใจทุกข์เพราะความเพียร

การเริ่มปฏิบัติฝึกหัดภาวนาเบื้องต้น ย่อมเต็มไปด้วยความลำบากล้มลุกคลุกคลาน จะเรียกว่ามันมืดมิดปิดตาจนหาทางออกทางเข้าหาทางเดินไม่ได้ก็ถูกเพราะเป็นงานที่เราไม่เคยทำ ไม่ว่าซอกใดมุมใดรอบกายรอบใจของเรา มีแต่สิ่งเป็นพิษเป็นภัยซึ่งคอยทำลายใจและธรรมของเราทั้งสิ้น และมีอำนาจมากด้วย ถ้าเป็นวัวก็วัวที่อยู่ปากคอกตลอดเวลา พอแย้มประตูออกนิดมันก็ออกก่อนเพื่อน ๆ เลย หลวมตัวมันก็ออกทันทีไม่รีรอชักช้า พอแย้มปั๊บมันก็ออกได้ปุ๊บเพราะมันคล่องตัว นี่เป็นหลักธรรมชาติของสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อใจต่อธรรมที่ฝังอยู่ภายในใจ ท่านเรียกว่ากิเลสมาร คือสิ่งที่รังควานอรรถธรรมทำลายอรรถธรรม มันมีอยู่ภายในจิตใจของสัตว์ของเราด้วยกัน

เพราะฉะนั้นเราจึงไม่เคยคิดเคยคาดฝันกันว่าธรรมจะมีอยู่ภายในใจ เพราะใจทั้งดวงในขณะที่ยังไม่ได้เรื่องได้ราวเกี่ยวกับธรรมมันเป็นกิเลสเสียทั้งสิ้น จึงลำบากในการประพฤติปฏิบัติในเบื้องต้น เช่น จะทำให้จิตสงบร่มเย็นบ้าง โดยปราศจากความคิดความยุ่งเหยิงอันเกิดจากความคิดของตนเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นเรื่องของใจเป็นผู้ปรุงขึ้นมาแต่งขึ้นมา ก็ทั้งยากลำบากทรมาน เพราะมีสิ่งบังคับให้ปรุง ให้คิดเรื่องนั้น ๆ ไม่ใช่เป็นขันธ์ล้วน ๆ ดังขันธ์ของพระอรหันต์ผู้มีใจบริสุทธิ์ล้วน ๆ แต่แล้วที่คิดปรุงเป็น

ธรรมดาของตน ไม่เกิดเรื่องเกิดราวอะไรกับเจ้าของ แต่จิตสามัญชนเรามันเต็มไปด้วยพิษด้วยภัยในขณะที่คิดออกแต่ละเรื่องละราว เพราะตัวพิษบังคับให้คิดให้ปรุง มันจึงลำบากแก่การดัดแปลงแก้ไขและถอดถอน

การปฏิบัติเบื้องต้นจึงต้องถอยหน้าถอยหลังตั้งตัวไม่ติด เพราะยังไม่มีหลักยึดทางใจ การถอยหน้าถอยหลังก็คืออำนาจของสิ่งเหล่านี้แลพาให้เป็นไป คำว่าถอยนั้นคือด้อยทางความพากเพียรลงไป มีความสงสัยเป็นกำลัง ความด้อยกำลังทางความเพียรลงก็ดี ความสงสัยทำให้เกิดความด้อยกำลังลงไปก็ดี มันเป็นเรื่องของกิเลสมารรังควานอยู่ภายในใจทั้งนั้น จะคิดแยกออกตรงไหนที่สิ่งนี้ไม่แทรกไม่แซงไม่เจอสิ่งนี้ อยากจะพูดว่าร้อยทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์เจอแต่สิ่งเหล่านี้ มันปิดมันล้อมมันอุดมันตันอยู่ทุกแง่ทุกมุมไม่ว่าจะเป็นความคิดปรุงในแง่ใดมุมใด ในเบื้องต้นเป็นอย่างนี้ด้วยกันเพราะเรายังหาทางออกไม่ได้ หาทางสู้มันไม่ได้ เนื่องจากสติปัญญาอันเป็นฝ่ายธรรมเพื่อต่อสู้ยังไม่มีหรือมีไม่พอ ความเพียรก็ไม่ทราบว่าจะเพียรอย่างไรถึงจะถูก จิตซึ่งเป็นเหมือนกังหันก็หมุนไม่หยุดเพราะผู้บังคับให้หมุนมีอยู่ มันยากที่ตรงนี้ในขั้นเริ่มแรกฝึกอบรม

แต่อย่างไรก็ตามการกล่าวทั้งนี้ ไม่ได้กล่าวให้ผู้ฟังและผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายเกิดความท้อถอยน้อยเนื้อต่ำใจ เราพูดถึงเรื่องกลอุบายของสิ่งเป็นมารที่เกิดหรือปรากฏอยู่ภายในใจ มันปิดมันกั้นมันอุดมันตันไว้หมด ท่านจึงเรียกว่ากิเลสมาร เพื่อท่านผู้ฟังทั้งหลายได้ทราบไว้ พร้อมทั้งอุบายต่าง ๆ ในการต่อสู้ปราบปราม ซึ่งได้อธิบายไปพร้อม ๆ กันนี้ เพื่อรู้วิธีรับวิธีรบวิธีลุกวิธีหลบวิธีปราบปรามมันอย่างคล่องแคล่วแกล้วกล้าหน้านักรบแบบมีลวดลาย

ความเพียรพยายามนั่นแลเป็นทางที่จะบุกเบิกสิ่งที่เป็นข้าศึกทั้งหลายออกได้ทีละเล็กละน้อย เช่น ใจไม่เคยสงบ เมื่อพยายามหลายครั้งหลายหนต่อสู้กันไม่หยุดไม่ถอยด้วยจิตตภาวนา ก็ต้องปรากฏเป็นความสงบขึ้นมาในขณะหรือเวลาหนึ่งจนได้พอให้เห็นช่องทาง หรือพอเป็นเครื่องส่งเสริมใจให้มีกำลังขึ้นเรื่อย ๆ

ในเบื้องต้นเราไม่ทราบจริง ๆ ว่าอาการของจิตแต่ละอาการที่แสดงออกนั้น มีอะไรเป็นฉากหลังบังคับอยู่ ไม่มีทางทราบได้ จึงถือเอาความคิดความปรุงทั้งหลายเหล่านั้นว่าเป็นของจริง เป็นความเชื่อความดูดดื่มไปเสียทั้งมวล โดยไม่ได้คำนึงว่าเป็นสิ่งที่ผิดหรือถูกประการใดบ้าง เพราะใจกลมกลืนกันไปด้วยธรรมชาตินั้น จนมองหาสิ่งที่จะแทรกสิ่งที่จะแข่ง สิ่งที่จะวัดตวงสิ่งที่จะต้านทานกันไม่เจอ ต่อเมื่อได้ฝึกฝนอบรมอยู่ไม่หยุดไม่ถอย จิตใจที่ได้รับการบำรุงรักษาก็ค่อยเปิดเผยตัวออกให้เห็นเป็นความสงบบ้างเล็กน้อย และความสงบละเอียดเข้าไป เพราะเวลาจิตสงบนั้นสิ่งกวนใจทั้งหลาย ได้แก่ความคิดปรุงต่าง ๆ มันสงบตัวลง จิตก็สงบเย็นสบาย ยิ่งผู้ไม่เคยพบเคยเห็นไม่เคยปรากฏมาเลยด้วยแล้ว ก็ยิ่งเห็นเป็นความอัศจรรย์ภายในใจอย่างยิ่งในขณะที่จิตสงบนั้นราวกับจะเหาะจะบินเพราะความตื่นเต้นเพราะความปีติมีกำลังมาก

ฉะนั้นการภาวนาขั้นเริ่มแรก ท่านจึงสอนให้มีธรรมเป็นเครื่องยึด เช่นคำบริกรรม พุทโธ เป็นต้น บทใดก็ได้ตามแต่จริตชอบ ถ้าไม่มีธรรมเป็นเครื่องยึดจิตก็คว้าอะไรไม่ติด เพราะมีแต่เรื่องของกิเลสทั้งมวลอยู่ภายในใจ จึงต้องอาศัยธรรมบทใดก็ตามเป็นที่ยึดของจิตในขั้นเริ่มต้น เช่น ท่านสอนให้บริกรรมภาวนาธรรมที่ตนชอบกับจริตนิสัยเป็นเครื่องกำกับใจ มีสติคอยกำกับอยู่กับคำบริกรรมนั้น ๆ ให้สืบต่อเนื่องกันเป็นลำดับ ๆ ไม่ให้เผลอ แต่ไม่ถึงกับต้องเกร็งเนื้อเกร็งตัวจนเกินไปซึ่งเลยความปกติให้มีความรู้สึกอยู่กับคำบริกรรมภาวนาเท่านั้น

ในขณะที่ทำบริกรรมภาวนา ภาระทั้งหลายที่จิตมันคิดมันซ่านแผ่รัศมีออกไปกว้างแคบด้วยความหลอกลวงต่าง ๆ นั้นให้ปลดเปลื้องทั้งมวลอย่ายุ่งเกี่ยว ประหนึ่งว่าโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรเลย ในจิตให้มีเฉพาะคำบริกรรมกับความรู้ที่กลมกลืนกันอยู่เท่านั้นไม่ต้องคาดต้องหมายถึงมรรคถึงผล จะเป็นผลของสมาธิขั้นใดภูมิใด จะเป็นความรู้แปลกประหลาดเห็นเปรตเห็นผีเห็นนรกอเวจี เห็นเทวบุตรเทวธิดาใด ๆ ก็ตาม ไม่สนใจคิดคาดทั้งมวล นอกจากคำบริกรรมที่กำลังทำอยู่ในเวลานั้นเท่านั้น นี่วิธีภาวนาที่จะให้จิตสงบ ต้องปล่อยอารมณ์ภายนอกให้หมด โลกธาตุเหมือนไม่มีในเวลานั้น ไม่เอนความ

รู้สึกนี้ไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใด นอกจากคำบริกรรมที่กำลังทำอยู่เท่านั้น ให้รู้กันอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยด้วยเจตนา นี่แหละอุบายที่จะทำจิตให้สงบต้องสงบได้ไม่สงสัย

ผู้กำหนดลมก็ตาม สติเป็นของสำคัญมาก ใครจะภาวนาธรรมบทใดหรือวิธีการใดก็ตาม สตินี้เป็นพื้นฐานที่จะยึดเหนี่ยวจิตใจให้ติดแนบสนิทกับธรรมที่ตนพิจารณานั้นได้เป็นอย่างดี ถ้าปราศจากสติเสียเมื่อไรงานก็ขาดวรรคขาดตอน ผลก็ย่อมเป็นไปตามนั้น แล้วไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควรหรือไม่ได้ผล เพราะความพลั้งเผลอเข้าทำลาย เราจะเอาแต่ผลอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงเหตุ คือการกระทำว่าสืบต่อกันมากน้อยเพียงไรหรือไม่ย่อมไม่ถูก เพราะฉะนั้น นักภาวนาที่ไม่ค่อยได้ผลหรือไม่ได้ผลในการภาวนานั้นส่วนมากมุ่งแต่ผลที่ต้องการอย่างเดียว ไม่คำนึงเหตุอันเป็นแดนเกิดแห่งผลทุกขั้นทุกภูมิจึงไม่สมหวัง

เรื่องจะรู้จะเห็นสิ่งใดนั้นไม่ต้องไปคาด นั่นเป็นเรื่องก่อกวนจิตใจให้ทำงานไม่สะดวกและไม่เห็นผลเท่าที่ตนต้องการ ให้มีความรู้อยู่กับงานที่ทำเท่านั้น ไม่มีสิ่งใดเข้ามาเกี่ยวข้องในเวลานั้น เรื่องความอยากรู้อยากเห็นไม่มีประมาณนั้นมันผลักดันขึ้นมาตลอด ต้องระวังด้วยสติอยู่เสมอ และจงทราบว่าความอยากนั้นคือตัวกิเลส ตัวฉุดลากจิตออกนอกลู่นอกทางโดยแท้ อยากคิดอยากปรุงเรื่องนั้นเรื่องนี้เกี่ยวโยงไปครอบโลกธาตุ ล้วนแล้วแต่เรื่องของกิเลสมันผลักดันความคิดออกมาวาดภาพหลอกตัวเราเองให้ตื่นเงา ตื่นมโนภาพที่มันหลอกออกมาไม่มีวันจืดจางอิ่มพอเลย นี่เป็นนิสัยหรืองานของกิเลสที่หลอกลวงสัตว์โลกเฉพาะอย่างยิ่งผู้ภาวนา มันเอาให้เขวจากหลักของภาวนาจนได้ จึงไม่เกิดผลอะไรขึ้นมาดังที่หวัง

เพราะฉะนั้นเราจึงควรทราบเล่ห์เหลี่ยมแง่งอนของมัน ดังที่กล่าวมาโดยย่นย่อนี้ไว้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป การภาวนาจะเป็นไปเพื่อความสงบร่มเย็น วิธีการที่กล่าวมานี้ท่านเรียกว่า **สมถะ** เพื่อความสงบ สมถภาวนาต้องเป็นไปตามนี้ไม่สงสัย ถ้าดำเนินดังที่ได้อธิบายมานี้จะเข้าสู่ความสงบได้ จิตจะไม่เหนือกำลังความพากเพียรของเราไปได้เลย จงเอาให้จิตได้รับความสงบเย็นด้วยอุบายดังกล่าวมาจนได้

อิริยาบถต่าง ๆ ซึ่งเหมาะสมกับตนในกาลใดเวลาใดก็ให้ทราบภายในตัวเอง และปฏิบัติต่อตัวเองให้เหมาะ เช่น นั่งภาวนาสัปหงกงกงันก็ลงเดินจงกรมเปลี่ยนท่าทีเสียใหม่ อุบายที่จะแก้สิ่งขัดข้องต่อธรรมนั้นแลเรียกว่าธรรม หรือเรียกว่ามรรค กิเลสเกิดขึ้นจากใจ มรรคคือธรรมที่เกิดขึ้นจากใจ ผลิตขึ้นมาได้ สังขารประเภทหนึ่งเป็นสมุทัยคือเครื่องผูกมัดจิตใจ สังขารประเภทหนึ่งเป็นมรรคเป็นฝ่ายแก้สมุทัย เป็นสังขารเหมือนกันแต่แยกความหมายต่างกัน ความรู้สึกต่างกันไป ความรู้สึกของความคิดปรุงอันหนึ่งเป็นกิเลส ความรู้สึกอันหนึ่งที่คิดปรุงขึ้นมาเป็นฝ่ายแก้กิเลส เกิดขึ้นมาจากใจอันเดียวกันตามแต่จะคิดจะปรุงฝ่ายใดขึ้นมา

เบื้องต้นการจะตั้งหลักจิตใจให้มีความสงบแน่วแน่ ให้เป็นพื้นเป็นฐานหรือเป็นต้นทุน เป็นสิ่งที่ลำบากอยู่เป็นธรรมดา แต่อย่าเอาความลำบากเข้ามาเป็นอุปสรรคกีดขวางทางดำเนินของตน นั่นไม่ใช่ทาง นั่นเป็นเรื่องของกิเลสสมุทัยฝ่ายผูกมัด ความอุตส่าห์พยายามจะเอาให้ได้ให้ถึงตามที่ตนต้องการ นั่นเป็นความต้องการ หรือเป็นความอยากที่เป็นฝ่ายมรรคซึ่งเป็นฝ่ายแก้ ที่จะให้ถึงจุดหมายปลายทางได้ เพราะฉะนั้นความอยากจึงมีทั้งเป็นฝ่ายกิเลส มีทั้งเป็นฝ่ายมรรค ถ้าเป็นความอยากที่จะสั่งสมกองทุกข์ขึ้นมาด้วยอำนาจของกิเลส ความอยากประเภทนั้นเป็นกิเลสเป็นสมุทัย เช่น อยากได้เห็น ได้ฟัง ดมกลิ่น ลิ้มรส แบบโลกทั่ว ๆ ไป เป็นเรื่องของกิเลส สมุทัยฝ่ายผูกมัด แต่ความอยากรู้เท่าทันอยากถอดอยากถอนสิ่งเหล่านี้ออกจากใจ ความอยากนี้เป็นมรรคเป็นฝ่ายแก้ฝ่ายปราบปรามถอดถอนกิเลสสมุทัย

การพิจารณาคลี่คลายให้เห็นเหตุเห็นผลด้วยสติปัญญา เพื่อจิตจะถอดถอนตนออกมาจากความยึดมั่นถือมั่นสิ่งที่กิเลสเสกสรรปั้นยอนั้นเรียกว่ามรรค ผลิตขึ้นได้ภายในใจของเรา เพราะธรรมมีอยู่ที่ใจเกิดขึ้นได้ที่ใจสถิตอยู่ที่ใจ ไม่มีที่อื่นใดเป็นที่เกิดขึ้นของธรรม เป็นที่สถิตอยู่ของธรรม นับแต่ธรรมขั้นหยาบจนถึงขั้นสูงสุดคือวิมุตติพระนิพพาน ไม่นอกเหนือไปจากใจดวงที่รับสัมผัสสัมพันธ์ และเป็นภาชนะอันเหมาะสมแห่งธรรมขั้นนั้น ๆ ได้เลย มีจิตดวงเดียวเท่านั้นเป็นธรรมชาติที่เหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรมทั้งหลาย

ธรรมจึงเกิดได้ทั้งฝ่ายมรรคทั้งฝ่ายผลถ้าเราทำให้เกิด ถ้าไม่ทำให้เกิดจิตดวงนี้ก็เป็นภาชนะใส่มูตรใส่คูถไปดังที่เคยเป็นมา คำว่ามูตรคูถได้แก่อะไร ก็ได้แก่ ขี้โลภ ขี้โกรธ ขี้หลง ของต่ำช้าเลวทรามอะไรจะไปเป็นกิเลสไม่มี สิ่งที่สะอาดหมดจดอัศจรรย์อย่างยิ่งเกินโลกเกินสงสารก็ไม่มีอะไรยิ่งกว่าธรรม เพราะฉะนั้นทั้งสองประเภทนี้จึงเป็นข้าศึกขัดแย้งกันอยู่เสมอ ไม่เคยลงรอยกันเลยแต่กาลไหนมาจะตลอดไปด้วย และสิ่งทั้งสองนี้มีอะไรเป็นสถานที่อยู่เป็นสนามรบกัน ก็คือใจ ถ้าไม่มีธรรมมาขัดมาแย้งมาต้านทาน กิเลสซึ่งกำอำนาจภายในใจมานาน ก็อยู่อย่างเรืองอำนาจสนุกเพลิดเพลินดังคนที่ไม่เคยสนใจอรรถธรรมเลยนั้น จิตดวงนั้นก็คือคลังของกิเลสเต็มดวงนั่นแล

ผู้มีความสนใจในอรรถในธรรม หวังบุญหวังกุศล มีความรักใคร่ใฝ่อรรถใฝ่ธรรมใฝ่บุญใฝ่กุศลอยู่ ก็ยังพอมีการขัดการแย้งกัน ยังมีการต่อสู้กันระหว่างกิเลสกับธรรม กิเลสก็ไม่ได้อยู่อย่างสะดวกสบายเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์เพราะถูกขัดถูกแย้งถูกทำลายจากธรรมอยู่เสมอ ดังที่เราเป็นนักปฏิบัตินี้เรียกว่าขึ้นเวทีแล้ว เพื่อต่อกรกับกิเลส ไม่ว่ากิเลสประเภทใดจะต้องแสดงออกเต็มลวดลายของมัน เรามีเครื่องต่อสู้มากน้อยเพียงไรก็จะต้องแสดงออกอย่างเต็มลวดลายของตน ไม่เช่นนั้นก็แพ้มันจนได้ แล้วจะมีใครประสงค์อยากแพ้กิเลสเพราะการต่อสู้กัน นอกจากหวังเอาชนะถ่ายเดียว ฉะนั้นจำต้องฝึกเชิงรบให้เกรียงไกรเพื่อหวังตายเอาดาบหน้า

ในเบื้องต้นยอมแพ้ไปก่อน แต่ไม่ใช่ยอมแพ้แบบถอยหลังกรูด ๆ ไปอย่างนั้น แต่ยอมแพ้เพราะยังสู้มันไม่ได้ ยอมตามเหตุการณ์ที่กำลังยังไม่พอกับมัน ด้วยความเคียดแค้นแสนอาฆาตแบบนักธรรมะ (อาฆาตชนิดนี้จัดเป็นมรรค) ส่วนกำลังทุกด้านจะต้องผลิตขึ้นมาเรื่อย ๆ ไม่มีถอย ให้พอกับกิเลสประเภทนั้น ๆ ไปโดยลำดับ จนถึงกิเลสประเภทละเอียดสุดยอด ธรรมเครื่องลบล้างถากถางกิเลสก็ผลิตขึ้นมาเป็นธรรมสุดยอดเหมือนกัน ดังที่กล่าวไว้ว่า มหาสติ–มหาปัญญา นั่นแหละยอดเครื่องมือธรรมฝ่ายเหตุก็คือยอดธรรม ผ่านจากนั้นไปแล้วก็เป็นผลเต็มตัว

ที่กล่าวมาทั้งมวลนี้อยู่ที่ใจดวงเดียวนี้ อย่าเข้าใจว่าธรรมก็ดี กิเลสก็ดี อยู่ในสถานที่อื่นใดนอกจากใจดวงนี้ น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ ดินเป็นดิน อากาศ

ธาตุเป็นอากาศธาตุ ทุกสิ่งทุกอย่างที่นอกจากใจไปแล้วย่อมเป็นด้านวัตถุหรือนามธรรมไปตามธรรมชาติของตน ๆ ไม่ใช่กิเลสไม่ใช่มรรคไม่ใช่ผลไม่ใช่สถานที่อยู่ของกิเลสและมรรคผลนิพพาน มีใจนี้เท่านั้นเป็นที่เกิดที่อยู่อันเหมาะสมของทั้งสองอย่างคือฝ่ายกิเลสและฝ่ายธรรม กิเลสทุกประเภทอยู่กับใจได้สนิท ธรรมทุกประเภทเกิดกับใจและอยู่กับใจได้อย่างสนิท เพราะฉะนั้นจึงต้องได้แก้กันที่ตรงนี้ เอาให้ดี ต่อสู้อย่างมีเล่ห์เหลี่ยมแบบร้อยเล่ห์พันนัย ไม่งั้นไม่ทันมันและปราบมันไม่อยู่ ตรงข้ามมันจะปราบเราให้อยู่หมัดบนหมอน นอนแบบขี้เกียจไม่ยอมตื่น

สติปัญญาพิจารณาอย่างไรเป็นธรรม พิจารณาอย่างไรเป็นเครื่องถอดถอนก็เคยได้อธิบายให้ฟังแล้วหลายครั้งหลายหนจนนับไม่ถ้วน ขณะจะทำสมาธิภาวนาให้ตั้งหน้าตั้งตาทำเพื่อความสงบที่เรียกว่าสมถะ ถ้ามันหาความสงบไม่ได้ด้วยอารมณ์ของสมถะจะพิจารณาทางด้านปัญญาเพื่อสกัดลัดต้อนกันอย่างรุนแรงแหลกเหลว ก็ทุ่มกันลงด้วยกำลังปัญญา ตั้งใจทำหน้าที่ปัญญากันอย่างเผ็ดร้อนจริง ๆ ก็ต้องทำตามแต่จังหวะของการต่อสู้ที่จะให้ใช้แบบใดวิธีใดที่กิเลสจะหมอบลงไป จนเห็นความสงบเย็นหรือความสว่างกระจ่างแจ้งด้วยอำนาจของปัญญา อันเป็นผลเกิดขึ้นจากอุบายวิธีเช่นนั้น...เราก็ทำอย่าไปเลือกกาลเลือกเวล่ำเวลา ให้สังเกตดูความเหมาะสมที่จะต่อสู้กันด้วยวิธีการใดนี้เป็นอุบายของผู้ฉลาดเพื่อแก้ความโง่ของตนออกจากใจไปได้โดยลำดับ

จิตที่หาความสงบไม่ได้ไม่มีโลกอยู่นะ จะว่าไม่บอกไม่เตือน เพราะเราอยู่ด้วยจิตหวังพึ่งเป็นพึ่งตายกับจิตกับธรรม ไม่ได้หวังเอาความสุขจากสิ่งใด รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส วัตถุสิ่งของต่าง ๆ นั้นเป็นเพียงเครื่องอาศัย ท่านเรียกว่าปัจจัย เป็นเครื่องสนับสนุนให้เป็นไปในวันหนึ่งคืนหนึ่งเดือนหนึ่งปีหนึ่งเป็นระยะ ๆ ไปเท่านั้น ส่วนจะเอาดีเอาความวิเศษวิโสจากสิ่งเหล่านี้นั้นจริง ๆ ไม่มีทางเป็นไปได้ตามใจหวัง เพราะเป็นเพียงเครื่องอาศัยเท่านั้น ไม่ใช่เป็นของจริงจังอะไรพอที่จะไว้วางใจได้ ฝากเป็นฝากตายได้กับสิ่งเหล่านั้น แต่สิ่งที่เราจะฝากเป็นฝากตายได้ตลอดไปนั้นได้แก่ธรรม จึงต้องอาศัยกุศลธรรม ได้แก่ ความฉลาด ฝึกฝนอบรม เริ่มตั้งแต่วิริยธรรมคือ ความพากเพียร ขันติธรรม ต้องอดต้องทนนักปฏิบัติ

ไม่มีใครเกินพระพุทธเจ้า ขึ้นชื่อว่าความอดความทนความพากเพียร ศาสดาของเราท่านเดินอย่างไร เราพยายามเดินตามร่องรอยของท่าน อย่าให้กิเลสมายั่วมายุมาหลอกมาหลอนให้ท้อถอยน้อยใจ ในการตามเสด็จพระพุทธเจ้าด้วยความพากเพียรอันจะเกิดผลแก่ตน แล้วให้กิเลสเอาไปกินเลี้ยงกันเสีย อย่างนั้นใช้ไม่ได้ นักปฏิบัติที่เสียเล่ห์เหลี่ยมให้กิเลส น่าอับอายขายหน้าตลอดอนันตกาล ไม่มีวันกิเลสจะให้อภัย และปลดปล่อยจากที่คุมขังคือวัฏจักรนั่นเลย

ความฉลาดพระพุทธเจ้าทรงสอนแล้วทุกแง่ทุกมุม ซึ่งเป็นผลเกิดจากพระองค์ทรงปราบกิเลสจนอยู่หมัดมาแล้วจึงได้นำมาสอนโลก ทำไมธรรมเปล่านั้นในเมื่อเรานำมาปราบกิเลส จะกลายเป็นเรื่องของกิเลสปราบเราและปราบธรรมไปเสียล่ะ มันก็ขัดกับการดำเนินเพื่อตามเสด็จพระพุทธเจ้าโดยไม่ต้องสงสัย เพราะฉะนั้น อุบายวิธีที่จะเป็นไปเพื่อการถอดถอนกิเลส จงนำมาใช้เต็มความสามารถ ให้จิตเราได้มีความผาสุกเย็นใจเพราะมีธรรมะอารักขา สติอารักขา ปัญญาเป็นเครื่องรักษาเป็นเครื่องทำลายสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อจิตใจ การเพียรก็เพียรเพื่อรักษาใจ เพียรเพื่อถอดถอนกิเลส อดทนก็อดทนเพื่อการต่อสู้กับกิเลสซึ่งเป็นความถูกต้องชอบธรรมด้วยกัน ไม่มีความเสียหายอะไร

ทุกข์เราก็เคยทุกข์มาแล้วตั้งแต่วันเกิดจนถึงบัดนี้ ทำไมเวลาทุกข์เพราะการประกอบความเพียร เราจะถือว่าเป็นการกระเทือนกายกระเทือนใจ และเกิดความท้อถอยนั่นไม่ถูก ทุกข์อย่างอื่นเรายังยอมรับได้ ทุกข์เพราะความเพียรอันเป็นประโยคพยายามที่ยอดเยี่ยม และเป็นยอดแห่งการต่อสู้ ทำไมเราจะไม่ยอมรับ ทำไมจะเห็นว่าเป็นทุกข์แปลกประหลาด และเป็นพิษภัยยิ่งกว่าทุกข์ทั้งหลายที่เคยได้รับสัมผัสสัมพันธ์มา ความทุกข์เพราะความเพียรนี่แล ที่จะเป็นเครื่องหนุนให้เกิดความสงบสุขเย็นใจจนกระทั่งถึงความสุขสุดยอด ไม่พ้นจากความทุกข์อันนี้เป็นเครื่องสนับสนุนไปได้เลย

ความทุกข์อย่างอื่นจะหวังเอาความดิบความดีกับมันไม่ได้ แต่ความทุกข์เพราะการพยายามต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ นี้ เป็นความทุกข์ที่จะยังผลอันเป็นที่พึงใจให้เกิดขึ้นแก่จิตใจของเราโดยลำดับ จนเป็นที่พึงใจอย่างเต็มที่ได้ จึงควรภูมิใจกับทุกข์ประเภทนี้ แม้ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์ไปตามเหตุการณ์ ผู้ปฏิบัติเพื่อจะก้าวให้พ้นจากทุกข์

ต้องผ่านทุกข์ในการต่อสู้ไปด้วยกัน ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบกัน เพราะธรรมไม่มีการเอารัดเอาเปรียบ นอกจากกิเลสอย่างเดียวที่คอยเอาเปรียบเราอยู่เสมอ เผลอไม่ได้ต้องเสียเปรียบให้มัน

โลกสมมุตินี้ไม่มีสิ่งใดที่จะน่าสงสัยแล้ว การเกิดก็เคยเกิดมานาน อยู่กับโลกอันนี้มานาน ทุกข์ก็เคยทุกข์มานาน สิ่งที่เราเคยสัมผัสสัมพันธ์นี้เราเคยสัมผัสสัมพันธ์มามากต่อมากแล้ว มีอะไรเป็นสารคุณพอให้เป็นที่ระลึกเป็นที่วางจิตวางใจ มอบชีวิตจิตใจได้ด้วยความตายใจ ไม่เห็นมีพอจะให้ได้รับความสุขแบบตายใจได้เลย นอกจากทุกข์มีมาก สุขมีน้อยประจำความสัมผัสและภพชาตินั้น ๆ เป็นเจ้าเรือน มีธรรมเท่านั้นจะนำสัตว์ออกนอกทุกข์ นอกสมมุติ ถึงวิมุตติหลุดพ้นอย่างภาคภูมิใจและตายใจได้ไม่สงสัยถ้าปฏิบัติตาม

พระพุทธเจ้าก็เคยผ่านโลกมาเช่นเดียวกับพวกเรา ผ่านวัฏวน วนเวียนเกิดตายแบกหามกองทุกข์มากน้อยมาด้วยกันกับสัตว์โลก พระองค์ไม่เคยประกาศพระองค์ว่าเป็นผู้วิเศษ และไม่ปรากฏว่าพระองค์วิเศษเพราะทุกข์หนักเบาขนาดใด เพราะภพใดชาติใดในการท่องเที่ยว แต่พอจิตหลุดพ้นจากกิเลสอันเป็นสาเหตุให้เกิดแก่เจ็บตายเสียได้เท่านั้น พระองค์ก็ทรงเปล่งอุทานขึ้นมาทันทีว่า **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ** เสร็จแล้วกิจการงานที่หนักหน่วงทั้งหลายซึ่งเป็นงานใหญ่โตมากในไตรภพ ได้แก่ การต่อสู้กับกิเลสทุกประเภท งานชั้นยอดเยี่ยมงานใหญ่โตคืองานปราบไตรภพภายในใจได้จบสิ้นลงแล้ว เพราะกิเลสตายเรียบ ไม่มีกิเลสตัวใดเหลืออยู่แล้ว **กตํ กรณียํ** กิจที่ควรได้ทำเสร็จแล้ว ที่ควรจะทำให้ยิ่งกว่านี้ไปอีกไม่มีแล้ว **นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว** บัดนี้ความเกิดความตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ วกเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่ไม่หยุดไม่ถอย จนหาที่สิ้นสุดยุติไม่ได้นั้นได้สิ้นสุดลงแล้วในขณะที่กิเลสสิ้นไปจากใจ **อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส** เราเป็นผู้ประเสริฐเหนือโลกแล้วบัดนี้ นี่พระองค์ประเสริฐตอนที่กิเลสหลุดลอยออกไปจากใจหลังจากปราบกิเลสให้เรียบราบไปหมดแล้ว จึงได้ทรงอุทานขึ้นมาว่าวิเศษ แต่ก่อนไม่เห็นพระองค์ประกาศว่าพระองค์วิเศษ

เราทั้งหลายก็ได้เคยสัมผัสสัมพันธ์ คลุกเคล้ากับเรื่องดังกล่าวมามากมายอยู่แล้ว ไม่อาจสงสัยจนไม่มีใครจะนำมาแข่งใครได้ ในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดที่เต็มไปด้วยกองทุกข์นั้น ๆ แล้วยังจะสงสัยอะไรกันอยู่อีกไม่เลิกแล้วสักที ถ้าไม่ใช่ถูกกิเลสกล่อมเสียจนหลับสนิท ด้วยบทเพลงอันนุ่มนวลชวนให้เคลิบเคลิ้มและหลับสนิท ว่าสิ่งนั้นดีอันนี้วิเศษ สิ่งนั้นหยดย้อยไปต่าง ๆ นานาเรื่อยมา มีแต่กิเลสมันพาเห่อ พาเห่อเสียจนลืมเนื้อลืมตัวลืมตาย ตายไปแล้วยังตั้งความหวังว่าจะได้รับความสุขความสบายในที่นั้น ๆ อีก ทั้ง ๆ ที่หัวใจร้อนเหมือนฟืนเหมือนไฟหาสิ่งพึงใจไม่มีในนั้นเลย แล้วจะเอาอะไรมาเป็นความสุขในภพนี้ภพหน้า

ถ้าใจดวงเป็นตัวเหตุตัวการตัวแกนอันสำคัญหาความสุขไม่ได้ มีแต่ฟืนแต่ไฟอยู่แล้ว เราจะไปเอาความสุขมาจากอะไร จะเอาความสุขมาจากดินมันก็เป็นดิน มันเป็นความสุขที่ไหน จากน้ำก็เป็นน้ำ จากลมเป็นลม จากไฟเป็นไฟ จากวัตถุหรือแร่ธาตุต่าง ๆ ตลอดดินฟ้าอากาศ มันก็เป็นธรรมธาตุ ธรรมฐิติของมันอยู่อย่างนั้น ๆ มาดั้งเดิม จะเอาความสุขความเจริญอะไรมาให้เราได้ชื่นชมบ้างพอหวานใจ

ฉะนั้นความถูกต้องเพื่อสมหวังจึงต้องแก้ลงที่จิตอันเต็มไปด้วยยาพิษ ที่เผาผลาญใจให้หมดไปโดยลำดับ จนหมดไปโดยสิ้นเชิงภายในใจแล้วนั้นแล จะไม่ต้องถามหาความสุข สถานที่ใด กาลใด เวลาใดไม่ถาม ภพใดชาติใดภพหน้าชาติหลังอะไรไม่ถามต่อไปให้เพิ่มความรำคาญ หมดปัญหาที่จะถามเพราะพอตัวแล้วทุกอย่าง ภายในจิตไม่มีความหิวโหยโวยวายแล้ว จะไปถามหาอะไร จะไปสงสัยอะไรว่าอันนั้นน่าจะดีอันนี้น่าจะดี เพราะมีเต็มหัวใจแล้วในบรรดาความดีความสุขอันพึงใจ พอกับความต้องการ ไม่บกพร่องที่จะต้องการต่อไปอีกแล้ว นั่นแหละคือความพอของจิตของธรรมพออยู่ที่จิตอิ่มตัวอิ่มธรรมนั่นแล

ขอแต่กิเลสตัวหิวโหยโวยวาย กระเด็นออกไปจากใจเสียอย่างเดียวเท่านั้น ความหิวโหยยุ่งกวนจะไม่มีเลย อยู่ไหนอยู่ได้ ตายไหนตายได้ เพราะความสลายของธาตุขันธ์ที่เคยสลายมาแล้วตั้งแต่เรายังมืดมนอนธการ มันก็เคยสลายเคยตายมาแล้ว เราก็รู้แจ้งเห็นจริงประจักษ์ใจแล้วว่ามันเป็นเพียงธาตุขันธ์ เช่น ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ผสมกัน

มีจิตตัวหลงเข้าไปสอดแทรกเป็นตัวการให้ก่อกำเนิดเกิดขึ้นมา แล้วก็แบกหามสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นตนเป็นของตน เป็นเราเป็นของเราของเขาอย่างไม่ละอาย เพราะกิเลสมันพาให้หน้าด้านเท่านั้น เราจึงไม่รู้ว่าจะทนอายหรือไม่ทนอายอย่างไรดี เพราะความยอมจำนนต่อมันโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยงนั่นแล พาให้ทนอายเอา อะไร ๆ ก็จำทนเอา

เมื่อสติปัญญาทำได้เพียงพอและทำลายสิ่งเหล่านี้ลงแล้ว เราจึงได้เห็นความลามกของมัน ความหยาบช้าความร้อยเล่ห์พันเหลี่ยมร้อยสันพันคมของมันประจักษ์ใจไม่ต้องถามใครแม้ศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ทีนี้แม้จะยกเอาสามโลกธาตุมาเปรียบเทียบมาเป็นคู่แข่งกับจิตดวงที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ นี้ สิ่งเหล่านั้นก็สักแต่ว่าแร่ธาตุสมมุติอันหนึ่ง ๆ เท่านั้นหาเป็นวิมุตติดังจิตและธรรมที่บริสุทธิ์นั้นไม่ เพราะสิ่งเหล่านั้นมันเป็นโลกที่เราเคยเกิดเคยตาย เคยทุกข์ทรมานมามากต่อมากนานแสนนานมาแล้ว จะมีสงสัยอะไรอยู่อีกเล่า ฉะนั้นระหว่างแห่งรสของธรรมกับรสของโลกามิสในโลกสมมุติ จึงมีคุณค่าและน้ำหนักต่างกันอยู่มาก จนเทียบกันไม่ได้ดังธรรมท่านกล่าวไว้นั่นแล จะมีผิดพลาดที่ตรงไหนในธรรมที่ว่า รสแห่งธรรมชำนะซึ่งรสทั้งปวงน่ะ ฉะนั้นจงฟังให้ถึงใจปฏิบัติให้ถึงธรรม คำว่ารสแห่งธรรมนั้นใจจะเป็นผู้สัมผัสรับทราบเอง ไม่มีสิ่งใดในโลกจะมาสัมผัสแทนได้

นี่ละศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า สอนลงถึงเหตุถึงผลถึงความสัตย์ความจริงไม่มีปลอมแม้แต่นิดหนึ่ง คำว่าปลอมให้พึงทราบว่าเป็นกิเลสทั้งมวล เพราะกิเลสมีแต่ปลอมล้วน ๆ หาความจริงไม่ได้ ปลอมตลอดมาและเป็นคู่แข่งกับความจริงคือธรรมเรื่อยมา ไม่มีคำว่าเป็นมิตร เพราะฉะนั้นเรื่องของกิเลสจึงปลอมมาเรื่อย ๆ ปลอมมาแต่ลูกแต่หลานแต่เหลนแต่ปู่ย่าตายายของมัน ปลอมมาหมด อาการใดแสดงออกมาต้องขัดกับธรรมทั้งนั้น การแก้กิเลสจึงต้องแก้ของปลอม เมื่อแก้ของปลอมออกได้มากน้อยก็เริ่มเห็นของจริงขึ้นมาที่ใจมากน้อยตามลำดับ จนกระทั่งจริงเต็มส่วน

เมื่อจิตถึงธรรมของจริงเต็มส่วนเพราะกิเลสตัวปลุกเสกเก่ง ๆ สิ้นไปแล้ว สิ่งภายนอกก็จริง ดิน น้ำ ลม ไฟ ฟ้าอากาศ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าวัตถุไม่ว่านามธรรมเป็นของจริงตามธรรมชาติของตน เมื่อกิเลสไม่มีมาหลอกว่านั้นเป็นอย่างนั้น ว่านี้เป็นอย่างนี้เสียอย่างเดียว ใจที่รู้รอบขอบชิดแล้วใจก็จริงเต็มส่วน เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วก็ไม่

กระทบกระเทือนกัน ถึงจะร้อนจะหนาวจะหิวจะกระหายก็เป็นธรรมดาของธาตุของขันธ์ ใจจะรับทราบและรับผิดชอบกันอยู่เพียงเท่านั้น ที่จะให้ความหิวความกระหายความทุกข์ความลำบากทางกาย แทรกเข้าสู่ภายในให้ใจเกิดทุกขเวทนาขึ้นมานั้นไม่มี เป็นอันว่าเวทนาทั้งสามขาดสะบั้นไปจากใจ นับแต่ขณะกิเลสแตกกระจายออกจากใจ

เพราะฉะนั้นพระอรหันต์จึงไม่มีเวทนาภายในจิต นับแต่ขณะบรรลุอรหัตผลจนกระทั่งวันนิพพาน ตลอดอนันตกาล เพราะสุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนาเหล่านี้เป็นสมมุติทั้งมวล จิตวิมุตติกับสิ่งสมมุติจึงเข้ากันไม่ได้ ต่างอันต่างจริงไปตามธรรมชาติของตน คำที่ว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** นั้นเป็นสุขตามหลักธรรมชาติของความบริสุทธิ์ต่างหาก ไม่ใช่สุขเวทนา เพราะฉะนั้นจึงไม่มีคำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เข้าไปแทรกจิตที่บริสุทธิ์แล้วได้เลยตลอดไป ฉะนั้น พระอรหันต์ท่านจึงจะมีอิสระทางใจอย่างเต็มตัว ไม่กลัวไม่กล้ากับสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมผัส เพียงรับทราบแล้วก็ผ่านไป ๆ ตามหลักธรรมชาติไม่บังคับเสกสรร

ทั้งนี้เหตุ คือ ความอุตส่าห์พยายามเป็นสำคัญ ทุกข์ พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นพยานมาแล้ว ทรงเดินไปท่ามกลางกองทุกข์ก่อนพวกเราให้เห็นประจักษ์อยู่แล้ว พระองค์ทรงสลบสามหน...ฟังดูซิ ไปอ่านคัมภีร์กี่ครั้ง ๆ ก็ว่าทรงสลบสามหนอยู่นั่นแล จะไม่เจอคำว่าพระองค์ล้างมือคอยเปิบ การดำเนินและคำสั่งสอนของพระองค์ที่ประทานไว้แก่พวกเราเป็นธรรมสด ๆ ร้อน ๆ เหมือนว่าเดี๋ยวนี้ ๆ จะไม่ชัดแจ้งยังไง พระสาวกทั้งหลายก็ทุกข์ลำบากเช่นเดียวกัน เพราะไม่ใช่มีเพียงสกุลหนึ่งสกุลเดียว มีหลายสกุล มีหลายชาติชั้นวรรณะ ที่สละความสุขทางโลกออกมาเพื่ออรรถเพื่อธรรมท่านไม่เห็นแก่ความยากลำบาก

แม้จะเคยอยู่ในสกุลที่ละเอียดอ่อนเช่นสกุลกษัตริย์มาแล้ว แต่เวลาเสด็จออกมาบวชในพระพุทธศาสนา ท่านปฏิบัติตนแบบลูกศิษย์มีครู ตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า ย่อมเป็นทุกข์ด้วยกัน ท่านยอมรับ ไม่ได้คำนึง ไม่ได้คิดถึงไม่วุ่นวายกับสมบัติเงินทองที่มีมากน้อยในสกุล สกุลสูงสกุลต่ำสกุลใดเหมือนกัน ท่านยอมรับตามหลักธรรม ท่านจึงเพียรจึงอดทนจึงต้องมีความทุกข์ความลำบากพอ ๆ กัน การแสวงหาธรรมวิเศษ ถ้าจะไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งภายนอกตามสมมุตินิยมซึ่งมีคุณค่าต่ำกว่าธรรมอยู่

แล้ว จะหาความวิเศษเหนือสิ่งเหล่านั้นไปไม่ได้ ต้องเป็นผู้ปฏิบัติด้วยความไม่เกาะเกี่ยวข้องแวะกับสิ่งใดนอกจากธรรม ตั้งหน้าบึกบึนฝืนกระแสของโลกที่มีอยู่ภายในใจของตนตลอดเวลาและอิริยาบถไม่ลดละท้อถอย ใจจึงจะมีกำลังผ่านไปได้

การประพฤติปฏิบัติ เมื่อใจมีกำลังมีศรัทธาความเชื่อมั่นในมรรคในผลแล้ว ความเพียรก็มีมาตาม ๆ กัน ความอดความทนก็พออดพอทนได้คนเรา มันขึ้นอยู่กับใจดวงเดียวนี้เป็นสำคัญ ถ้าใจท้อถอยอ่อนแอเสียอย่างเดียว อยู่ที่ไหนก็อยู่ไม่ได้ ทำอะไรก็ไม่สำเร็จเพราะทนไม่ได้ คอยแต่จะตาย อ่อนเปียกไปหมด กระทั่งกระดูกที่เป็นอวัยวะแข็ง ๆ ภายในร่างกาย ถ้ากำลังใจมี กำลังศรัทธามี มันพออดพอทน ทำไมจะอดทนไม่ได้ โลกเขาทำการทำงานเช่นเดียวกับเราเขาก็ทุกข์เหมือนกัน เขายังทนได้ เราทำความพากเพียรเพื่อถอดถอนกิเลส ซึ่งเป็นเสี้ยนเป็นหนามเป็นหอกเป็นหลาวทิ่มแทงอยู่ภายในใจให้หมดสิ้นไปซึ่งเป็นงานอันหนึ่ง ทำไมจะไม่ยอมรับทุกข์ประเภทที่จะให้ถึงธรรมอันวิเศษ เราต้องยอมรับถ้าเชื่อธรรม ไม่เชื่อกิเลส

นักปฏิบัติต้องมีความเข้มแข็งและมีความจริงจังต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ด้วยความมีสติจดจ่อต่อเนื่องกัน มีเจตนาประจำงานของตนไม่เหลาะแหละ ความเหลาะแหละไม่ใช่นิสัยของผู้จะครองธรรมสมบัติได้ จะกลายเป็นเรื่องกิเลสตัววิบัติไปหมด กิเลสมันจะพาให้เป็นสมบัติได้ยังไง คำว่าสมบัติก็แปลว่าถึงพร้อมหรือสมบูรณ์ในสิ่งพึงหวังกิเลสมันเป็นที่พึงหวังเมื่อไร และจะเป็นสมบัติอันพึงใจได้ยังไง นอกจากมันเป็นข้าศึกและพาให้วิบัติไปโดยลำดับเท่านั้น

อย่าลืมคำว่าสติ ผมเห็นคุณค่าของสติมาก ปัญญา สติเป็นสำคัญ เพียรอยู่เสมอผู้มีสติอยู่กับตัวชื่อว่าผู้มีความเพียร ยืน เดิน นั่ง นอน ขบฉัน ทำหน้าที่การงานต่าง ๆ อย่างน้อยให้มีสัมปชัญญะรู้สึกตัว ถ้าไม่มีสติจดจ่ออยู่กับคำภาวนาก็ให้มีความรู้สึกตัวอยู่ภายในตัวเสมอ...ไม่ผิด เวลาจะนำเข้าสู่การสู่งานจริง ๆ ย่อมง่าย เหมือนกับสัตว์ที่รักษาเลี้ยงดูมันอยู่ จะไล่ต้อนเข้าคอกเมื่อไรก็ได้ ไม่เหมือนที่ปล่อยไปตามยถากรรมกว่าจะตระเวนหาพบตัวก็ถูกเขานำขึ้นเขียงแล้ว จิตที่ระมัดระวังรักษาอยู่โดยสม่ำเสมอ เวลา

จะให้เข้าสู่ความสงบในองค์ภาวนาก็ได้ตามความต้องการ ไม่ดื้อดึงเหมือนที่ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม

การระมัดระวังสติก็ต้องฝืน ฝืนกิเลสนั่นแหละ เพราะกิเลสเป็นผู้ทำลายสติ เป็นผู้ทำลายปัญญา เป็นผู้ทำลายธรรมะทุกขั้น กิเลสจะต้องกีดต้องขวางต้องทำลายเสมอ เพราะฉะนั้น การประกอบความเพียรทุกท่าจึงเป็นการฝืนกิเลสการต่อสู้กิเลสไปในตัว ถ้าไม่ฝืนก็เท่ากับยอมตามกิเลส ยอมจำนนกิเลส ก็หาทางออกทางพ้นจากกิเลสไม่ได้ ต้องมัดกิเลสเข้าไปตามวิธีดังกล่าวนี้ จึงเรียกว่านักรบด้วยสติปัญญา สติปัญญาต้องให้แหลมคมยิ่งกว่ากิเลสจึงจะปราบกิเลสได้ ถ้ากิเลสยังแหลมคมกว่าก็ไม่มีทางเอาชนะและหลุดพ้นจากอำนาจของมันไปได้ จึงต้องบำรุงสติปัญญาอยู่เสมอไม่ลดละ

นักบวชเรานับว่าสะดวกมากในการประกอบสมณกิจสมณธรรม เพื่อความสงบเย็นใจ เราทำได้สะดวกทุกเวลาเพราะไม่มีงานอื่น ๆ มายุ่งกวนเหมือนทางโลก มีศรัทธาญาติโยมมากมายที่คอยสนับสนุนด้วยปัจจัยสี่ และคอยอนุโมทนากับท่านผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ไม่ตายไม่อด นอกจากเราจะอดเพื่อฆ่ากิเลส ที่จะอดตายเพราะไม่มีผู้มาทำบุญให้ทานนั้นเป็นไปไม่ได้ เพราะคนบุญยังมีอยู่มาก ในเมืองไทยเราเป็นเมืองพุทธด้วย คอยสนับสนุนและอนุโมทนาอยู่เสมอ อยากได้บุญได้กุศลด้วย เราผู้จะเสาะแสวงหาบุญเพื่อตนและเพื่อผู้อื่นในอันดับต่อไปนั้น ต้องตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติอย่าลดละท้อถอย เพื่อให้เห็นสมบัติอันพึงใจเกิดขึ้นที่ใจ

ใจเป็นมหาสมบัติ ธรรมสมบัติอยู่ที่ใจ มหาสมบัติทั้งมวลอยู่ที่ใจ ลงใจกับธรรมได้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว นั้นแหละคือมหาสมบัติ เวลานี้มีแต่กิเลสมันพันหัวใจ จึงต้องได้แก้ได้ถอนฟัดเหวี่ยงกันอยู่ตลอดเวลา จะยากลำบากก็ทนเอา จึงจะสมนามศิษย์มีครูคือศาสดาองค์เอกเป็นครูสอน

อะไรจะฝึกฝนอบรมยาก ยิ่งกว่าฝึกฝนอบรมพระให้เป็นพระอย่างสมบูรณ์แบบ ให้เป็นคนอย่างสมบูรณ์แบบไม่มี และไม่มีการฝึกอะไรยากยิ่งกว่าฝึกคนให้ดีสมภูมิของคน คำว่าคนก็ต้องหมายเอาตัวของเราเป็นอันดับแรก และการสอนก็ไม่มีอะไรสอน

ยากยิ่งกว่าสอนคน นี่ก็หมายถึงเราเป็นคนแรก เราสอนเรานั่นแหละคือสอนคน เราฝึกเรานั่นแลคือฝึกคน จึงต้องยากทุกระยะ ๆ ไม่มีอะไรที่จะยากยิ่งกว่าการฝึกคน การทรมานคน การทำคนให้เป็นคนดีจนถึงขั้นวิเศษวิโส หมายเอาตัวของเราเป็นคน ๆ หนึ่ง คนอื่นนั้นไม่มีปัญหายุ่งยากยิ่งกว่าเราฝึกเราให้เป็นคนอย่างเต็มภูมิ เมื่อคนนี้สมบูรณ์แล้วเรื่องประโยชน์ทางโลกนั้นแยกกันไม่ออก เพราะโลกกับธรรมอาศัยกันอยู่ ชาวบ้านกับชาววัดก็แยกกันไม่ออก ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน มันหากเป็นไปเอง ดังพระพุทธเจ้า พระสาวก ตลอดครูอาจารย์ทั้งหลายเป็นตัวอย่างในการทำประโยชน์แก่โลก เพราะโลกกับธรรมเป็นสิ่งเกี่ยวโยงกันแต่ไหนแต่ไรมาแยกกันไม่ออก

พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้แล้วเรื่องประโยชน์ของโลกก็ตามมาเอง ในขณะที่ทรงบำเพ็ญไม่สนพระทัยกับผู้หนึ่งผู้ใดเลย มีแต่ตั้งหน้าประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งที่มืดมนอนธการอยู่ภายในจิต ซึ่งไม่มีอะไรที่จะมืดยิ่งกว่ากิเลสครอบหัวใจ สิ่งที่มีอยู่มันก็ไม่เห็นก็ไม่รู้ เพราะกิเลสไม่ให้เห็นกิเลสไม่ให้รู้ กิเลสไม่ให้เชื่อ กิเลสไม่ให้ทำ นี่แหละมันจึงลำบาก กิเลสเป็นผู้คัดผู้ค้านผู้ขัดผู้ขวางอยู่ในหัวใจนี้แหละ จึงรู้ไม่ได้เห็นไม่ได้ในสิ่งที่มีซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้วทุกแง่ทุกมุม บาปก็ไม่ทราบว่าเป็นยังไง บุญก็ไม่ทราบว่าเป็นยังไง นรกไม่ทราบว่าเป็นยังไง สวรรค์ไม่ทราบว่าเป็นยังไง พรหมโลกไม่ทราบเป็นยังไง นิพพานไม่ทราบเป็นยังไง ทั้ง ๆ ที่ใจนี้แหละจะเป็นผู้รู้ แต่มันรู้ไม่ได้ในขณะที่ถูกกิเลสปิดไว้อย่างมิดตัว

การประพฤติปฏิบัติด้วยความพากเพียร เป็นการเปิดการเพิกถอนสิ่งที่หุ้มห่อให้มืดมิดปิดตาภายในใจนี้ออกไปเป็นลำดับ ให้ได้เห็นสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลายดังกล่าวแล้วตามเป็นจริง ความสงบก็ให้เห็น สมาธิก็จะได้รู้ได้เห็นขึ้นที่ใจ เมื่อความวุ่นวายอันเป็นตัวกิเลสจางลงไป ๆ ปัญญาความสอดส่องก็มีทางออกและก้าวเดินได้ เพราะกิเลสไม่กีดขวางปิดกั้นไว้เต็มที่เหมือนแต่ก่อนที่ยังไม่ได้ปฏิบัติ ปัญญาก็พอจะก้าวเดินได้หรือก้าวเดินได้ และก้าวเดินได้อย่างเต็มภูมิเมื่อจิตมีความสงบพอเป็นบาทเป็นฐานแล้ว ฉะนั้นคำว่าสมาธิคือความสงบใจจึงเป็นธรรมจำเป็น ที่จะหนุนปัญญาให้ก้าวเดินได้อย่างสะดวกคล่องตัว ทั้งขั้นเริ่มแรกและขั้นต่อไปของปัญญา ผู้ปฏิบัติจึงไม่ควรมองข้าม

สมาธิ อันเป็นธรรมสั่งสมกำลังเพื่อปัญญาทุกขั้นไป จนถึงความบริสุทธิ์หลุดพ้นโดยชอบธรรม ดังท่านกล่าวไว้ในอนุศาสน์ตอนปลายว่า ปัญญาที่ได้รับการหนุนจากสมาธิแล้วย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบดังนี้

เมื่อปัญญาได้เริ่มไหวตัวออกพิจารณาแล้ว ความรู้ความเห็นความเป็นต่าง ๆ ที่ไม่เคยปรากฏขึ้นภายในใจ ย่อมปรากฏขึ้นเรื่อย ๆ อุบายวิธีการต่าง ๆ ปรากฏขึ้นเรื่อย ๆ ความจริงที่เคยมีอยู่ที่ไหน ๆ มาดั้งเดิมแต่เราไม่รู้ไม่เห็น ก็กลับให้รู้ให้เห็นขึ้นมาชัดขึ้นมาภายในใจ สุดท้ายใจก็เปิดตัวเองขึ้นมาอย่างเต็มที่เพราะไม่มีอะไรปิด เนื่องจากกิเลสสลายตัวลงไปหมดแล้ว เหลือแต่ความรู้อันเป็นธรรมล้วน ๆ ทำไมจะมองไม่เห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง

โลกวิทู รู้แจ้งโลกก็รู้แจ้งที่ใจนี้ก่อนซิ เมื่อรู้แจ้งที่ใจแล้วสิ่งต่าง ๆ ก็รู้แจ้งไปเองปิดใจนี้ปิดไม่อยู่ มีแต่กิเลสเท่านั้นแหละปิดใจ พอกิเลสสิ้นซากลงไปแล้ว อะไรจะปิดใจไม่อยู่เลย จะรู้อย่างประจักษ์ เรารู้ประจักษ์เพียงคนเดียวเท่านั้นสามารถพูดได้อย่างเต็มปาก เพราะพูดด้วยความรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่กับตนและเกี่ยวโยงกันทั่วไตรภพ ไม่ได้พูดด้วยความด้นเดาเกาหมัด คำว่าโลกวิทู รู้แจ้งโลกอันเป็นคุณสมบัติของสาวก ก็คือรู้แจ้งในธาตุขันธ์และจิตใจของตนนี้ก่อนอื่น จากนั้นก็กระจายออกไปสู่โลกและธาตุขันธ์ภายนอกไม่มีประมาณ และประมวลมาเป็นความจริงอย่างเดียวกัน

เราทราบแล้วว่าพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น สามารถเป็นศาสดาสอนโลกทั้งสามได้ **สตฺถา เทวมนุสฺสานํ** ฟังซิ...ธรรมบทย่อท่านแสดงไว้ ไม่เพียงแต่เป็นครูของมนุษย์เท่านั้น ยังเป็นครูของอินทร์พรหมเทวดาทั้งหลายอีกด้วย นั่นแหละความรู้จริงสามารถพูดได้สอนได้ไม่มีอัดมีอั้น นำออกมาพูดได้ทั้งนั้นเพราะออกมาจากความรู้จริงเห็นจริง ไม่งก ๆ งัน ๆ ไม่ลูบไม่คลำ นี่เราพยายามสอนเราเพียงคนเดียว ทั้งที่มีเครื่องมือหรือแนวทางคือโอวาทของพระพุทธเจ้า ตลอดอุบายต่าง ๆ ทรงสอนไว้หมดแล้วก็ยังเป็นไปไม่ได้ แล้วจะหวังเอาผลเอาประโยชน์จากอะไร

ตายเกิดตายทุกข์ตายยากตายลำบากวกเวียนกันอยู่ไม่หยุดไม่ถอย มันได้ผลประโยชน์อะไร ได้ความวิเศษวิโสที่ตรงไหน ภพใดภพนั้นกับภพนี้มันต่างกันตรงไหน ก็คือภพแห่งความเกิดความตายความทุกข์ความทรมานเหมือนกัน ถ้าจะเอาความวิเศษวิโสจากการเกิดการตายนี้ได้จริง โลกวิเศษวิโสกันไปหมดแล้วในโลกธาตุนี้ไม่มีใครยิ่งหย่อนกว่ากัน ความหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านี้เพราะทำลายเชื้อมันหมดแล้วเท่านั้นเป็นความประเสริฐเป็นผู้ประเสริฐ หมดกังวลกันเพราะกิเลสขาดสะบั้นลงไปแล้ว **นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว** บัดนี้ความเกิดความตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ ดังที่เคยเป็นมาของเราไม่มีแล้ว หมดแล้ว

นี่แหละการปฏิบัติ ถ้าลงได้จริงจังกับธรรมปฏิบัติแล้ว ผลจะต้องปรากฏขึ้นไปตั้งแต่ขั้นของความสงบเย็นใจ ปัญญาก็จะก้าวออกเรื่อย ๆ สิ่งที่ไม่เคยรู้ก็จะรู้ขึ้นมาภายในจิตใจ สิ่งที่ไม่เคยละได้ก็ละได้เป็นลำดับ กิเลสประเภทต่าง ๆ ขาดหลุดลอยไปและขาดที่หัวใจอย่าเข้าใจว่าขาดที่ไหนนะ เมื่อรู้แจ้งชัดเจนแล้วกิเลสก็ขาดไป ๆ เป็นลำดับลำดา ไม่ใช่ขาดไปทีเดียวเรียบวุธไปเลยนะ นอกจาก **ขิปปาภิญญา** ที่บรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็วเท่านั้น จำพวก **เนยยะ** ซึ่งต้องฝึกทรมานตนด้วยวิธีการต่าง ๆ กิเลสต้องขาดไปโดยลำดับลำดาตั้งแต่ขั้นหยาบ ขั้นกลาง ขั้นละเอียด ค่อยขาดไป ๆ บทสุดท้ายที่อวิชชาขาดจากใจนั้นจึงเป็นขาดสะบั้น จุดนั้นขาดสะบั้นเหมือนกันหมด พอถึงจุดนั้นแล้วก็เหมือนกับถอนรากแก้วพรวดขึ้นมาพรวดเดียวเท่านั้นก็หมด

นั่นแหละการถอนรากแก้วของอวิชชาพรวดขึ้นจากใจหนเดียวเท่านั้น ไม่ต้องได้ถอนอีกแล้วที่นี่ นี้เป็น **อกุปปธรรม**ขั้นสุดยอด อกุปปธรรมขั้นโสดาฯ นั้นเป็นขั้นหนึ่งขั้นสกิทาคาฯ เป็นขั้นหนึ่ง ขั้นพระอนาคาฯ เป็นขั้นหนึ่ง ขั้นอรหัตอรหันต์เป็นขั้นหนึ่ง คำว่าโสดาฯ เป็นอกุปปธรรมหมายความว่า ไม่เสื่อมจากขั้นโสดาฯ นี้ลงไปอีกแล้ว แต่ยังมีความเจริญความเสื่อมในขั้นที่ตนกำลังก้าวกำลังปีนขึ้นไปอยู่ยังไม่ได้ที่ยึดที่เกาะอย่างเต็มที่ ปีนขึ้นตกลง ๆ อันนั้นยังมีการกำเริบ ส่วนขั้นภูมิที่ได้แล้วนั้นเป็นอกุปปธรรมไม่กำเริบ คือหมายความว่าไม่เป็นอื่น พอก้าวขึ้นอีกพักหนึ่งเป็นที่แน่ใจแล้ว นั่นเป็นอกุปปะและก้าวต่อไป เช่น พระสกิทาคาฯ จะก้าวสู่ขั้นพระอนาคาฯ ก็ต้องก้าวแล้ว

ตกลง ๆ เรียกว่า เจริญแล้วเสื่อม ๆ เพราะยังไม่ชำนาญ จนกระทั่งชำนาญถึงขั้นที่ว่าเกาะติดปั๊บแล้วก็เป็นอกุปปะในขั้นนั้น ๆ พอถึงขั้นอรหัตภูมิเต็มตัวแล้ว หมดละที่นี่ไม่มีก้าวไปไหนอีก จึงไม่มีคำว่าตกลง ไม่มีคำว่าเจริญแล้วเสื่อมเพราะเจริญเต็มที่ถ้าว่าเจริญ เจริญเต็มที่แล้ว ถึงหลักธรรมชาติเป็นอกุปปะขั้นสุดยอดแล้ว

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ไม่ใช่อันใดสิ่งใดจะเป็นผู้สัมผัส จะเป็นผู้รับรู้จะเป็นเจ้าของสมบัติดังกล่าว นอกจากใจดวงเดียวนี้ ธรรมทั้งมวลมีใจดวงเดียวนี้เท่านั้นจะเป็นผู้รับสัมผัสสัมพันธ์ จะเป็นผู้รับและบรรจุไว้ในตนเป็นมหาสมบัติ ขอให้ทุกท่านพยายามให้เห็นของวิเศษภายในใจของตน จะหายกังวลในสิ่งทั้งหลายโดยไม่ต้องสงสัย ขอแต่การปฏิบัติเอาจริงเอาจังตามแนว**สวากขาตธรรม**เถิด ผู้นี้แลจะเป็นเจ้าของมหาสมบัติคือมรรคผลนิพพาน โดยไม่มีกาลสถานที่หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดผู้หนึ่งผู้ใดมามีอำนาจกีดขวางได้เลย มีทุกข์กับสมุทัยเท่านั้นทำการกีดขวาง และมีนิโรธกับมรรคเท่านั้นเป็นธรรมบุกเบิกเพิกถอนให้เตียนโล่งภายในใจของผู้ปฏิบัติ

ฉะนั้น จงเป็นที่แน่ใจในสัจธรรมทั้งฝ่ายละและฝ่ายบำเพ็ญ และปฏิบัติให้เต็มตามหน้าที่ทั้งสองฝ่าย คำว่ามรรคผลนิพพานจะเป็นหนองอ้อขึ้นที่ใจดวงเป็นภาชนะอันเหมาะสมแห่งธรรมทุกขั้นไม่สงสัย จะปรากฏหนองอ้อว่า อ้อ ธรรม...อยู่ที่นี่เอง หรืออยู่ที่ใจนี้เองเหรอ ในวันเวลาหนึ่งแน่นอนไม่สงสัย

จึงขอยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๑. มหาวิทยาลัยสงฆ์

สถานที่บำเพ็ญในครั้งพุทธกาล ถ้าจะเทียบกับมหาวิทยาลัยสงฆ์อย่างสมัยปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยของท่านคือที่ป่า ที่เขา ที่ถ้ำ เงื้อมผา ซอกเขา ไหล่เขา ป่าช้า ป่ารกชัฏ ซึ่งล้วนแต่เป็นสถานที่สงัดวิเวกวังเวง อันเป็นการสัมผัสในหลักธรรมชาติและปลุกสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรให้ตื่นอยู่ตลอดเวลาไม่ประมาทนอนใจ และปราศจากสิ่งพลุกพล่านก่อกวนต่าง ๆ เป็นสถานที่ที่ให้ความสงัดวิเวกทางกาย และเป็นเครื่องหนุนความวิเวกทางใจได้เป็นอย่างดี ทุกกาลสถานที่และอิริยาบถในการบำเพ็ญสมณธรรม นักศึกษาในครั้งพุทธกาลที่เข้าสู่มหาวิทยาลัยเช่นนั้นย่อมเป็นผู้พร้อมทุกอย่าง ศรัทธาความเชื่อต่อมรรคต่อผลก็พร้อม วิริยะคือความพากเพียรก็พร้อม สติก็พร้อม สมาธิก็เตรียมพร้อม ปัญญาก็กลมกลืนกันไปที่เรียกว่าอินทรีย์ ๕ หรือพละ ๕ ซึ่งเป็นหลักวิชาและเครื่องมือของนักศึกษาและนักปฏิบัติในครั้งพุทธกาล ท่านดำเนินกันอย่างนั้น

หลักวิชาที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนในเบื้องต้น เพื่อนำไปบำเพ็ญในสถานที่เช่นนั้นก็คือ อาการ ๓๒ ซึ่งเป็นหลักวิชาอันใหญ่โตมากที่พระผู้มารับการอบรมศึกษาจะรับไปประพฤติปฏิบัติจากพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาจารย์องค์เลิศ การปฏิบัติทุกแง่ทุกมุมตลอดความเคลื่อนไหวในอาการต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นท่าของนักรบผู้เอาจริงเอาจัง

ทั้งนั้น เพื่อให้จบพรหมจรรย์คือความสิ้นสุดวิมุตติพระนิพพาน สังหารกิเลสให้ขาดลอยไปจากจิตใจ กลายเป็นผู้สำเร็จปริญญาเอกขึ้นมา ปริญญาเอกครั้งนั้น ได้แก่ การสำเร็จอรหัตบุคคล ปริญญาตรี ปริญญาโทก็ได้แก่ สำเร็จพระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา ส่วนปริญญาเอกได้แก่ พระอรหัตบุคคล

ผู้สำเร็จปริญญาเอกแล้วชื่อว่า เป็นผู้เรียนจบพรหมจรรย์โดยสมบูรณ์แล้วในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น ๆ ไม่มีคำว่าใบประกาศนียบัตรใด ๆ มี**สนฺทิฏฺฐิโก**ตามขั้นภูมิของจิตของธรรมที่รู้เห็นเป็นใบประกาศของท่านแต่ละองค์ ๆ คือความรู้เองเห็นเองจากการปฏิบัติของตนที่ได้ศึกษามาด้วยดีแล้วจากพระพุทธเจ้า เพราะคำว่า**สนฺทิฏฺฐิโก**พระองค์ทรงมอบไว้กับผู้ปฏิบัติทุก ๆ รายไป ไม่ทรงผูกขาด ทรงมอบให้ผู้นั้นเป็นผู้รู้ผู้เห็นและผู้ยืนยันความจริงขึ้นมากับตนเอง เพราะความจริงมีอยู่กับทุกคน นอกจากจิตที่ยังปลอมอยู่ด้วยกิเลสของจอมปลอมทั้งหลายเท่านั้น จึงไม่สามารถจะทราบความจริง ซึ่งมีอยู่กับตนได้ทั้งส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียด ไม่มีใครมาให้ใบรับรอง สันทิฏฐิกธรรมเป็นเครื่องรับรองประจักษ์ใจ หรือ **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** ท่านผู้รู้ทั้งหลายพึงรู้จำเพาะโดยการปฏิบัติของตน นี่เป็นใบประกาศของท่านที่ค้นคว้าและเสาะแสวงหาเองด้วยความชอบธรรม ได้แก่ **สุปฏิปนฺโน อุชุฯ ญายฯ สามีจิปฏิปนฺโน** ผลที่ตกออกจากการปฏิบัตินี้ก็ได้แก่ อริยบุคคล คือ **โสดา สกิทาคา อนาคา อรหัตบุคคล**

ในครั้งพุทธกาลท่านเรียนอย่างนั้น เรียนเพื่อประพฤติปฏิบัติ หาสถานที่เหมาะสมเป็นที่ฝึกหัดอบรม เรียนเพื่อความรู้ความเข้าใจในสัจธรรมคือความจริงทั้งหลาย ทั้งฝ่ายสมุทัย ทุกข์ ทั้งฝ่ายนิโรธ มรรค แจ้งประจักษ์กับใจตัวเอง เพราะสัจธรรมทั้งสี่นี้มีอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่ได้นอกเหนือไปจากกายกับใจนี้เลย ท่านจึงเป็น**สงฺฆโสภณา** เป็นความงามแห่งสงฆ์ที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ด้วยความตั้งใจปฏิบัติอย่างแท้จริง ธรรมที่ท่านบรรลุเป็นขั้น ๆ เหล่านั้นก็เป็นธรรมที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ใจเท่านั้นเป็นผู้จะรับสัมผัสสัมพันธ์ธรรมทั้งหลายทุกขั้นทุกภูมิไปจนกระทั่งถึงขั้นสูงสุด ไม่มีอวัยวะส่วนใดในร่างกายของเรานี้ที่จะสัมผัสสัมพันธ์ธรรมทุก ๆ ขั้นได้อย่างประจักษ์ชัดเจนเหมือนใจ

ใจจึงเป็นสิ่งสำคัญมากที่ต้องได้รับการศึกษาอบรมด้วยดี เพื่อความสัมผัสธรรมทุกขั้น ด้วยการปฏิบัติอันถูกต้องดีงามของตน ครั้งพุทธกาลท่านดำเนินอย่างนั้น เมื่อเข้าสมาคมกันมีแต่เรื่องอรรถเรื่องธรรมเรื่องข้อวัตรปฏิบัติ สถานที่เป็นที่บำเพ็ญว่ามาจากป่าไหน เขาลูกไหน ถ้ำใด เงื้อมผาใด ไปอยู่สถานที่เช่นนั้นการบำเพ็ญเป็นอย่างไร จิตใจได้รับความสงบได้รับความแยบคาย มีความรู้ความฉลาดอย่างไรบ้าง ผู้ใดได้รู้ธรรมในแง่ใดขั้นใด ภูมิใด นำอรรถธรรมแง่ต่าง ๆ ซึ่งตนรู้ตนเห็นมาสัมโมทนียกถาซึ่งกันและกันให้เป็นเครื่องรื่นเริงและยึดเป็นคติตัวอย่างจากกันและกันไปเป็นสิริมงคลแก่ตน

ไม่มีคำว่าการบ้านการเมือง การได้การเสีย การซื้อการขาย เรื่องหญิงเรื่องชายเรื่องรักเรื่องชอบ เรื่องการนั้นกิจนี้อันเป็นเรื่องของโลกสงสาร ท่านไม่นำเข้ามาเกี่ยวข้องกับวงของการปฏิบัติธรรม ราวกับว่าอยู่คนละโลก ทั้ง ๆ ที่ท่านก็อาศัยอยู่ในโลกเราด้วยกันกับมนุษย์ทั้งหลายนั่นแล แต่จิตใจและการประพฤติปฏิบัติของท่านหมุนไปในธรรมล้วน ๆ กิริยาที่แสดงออกจึงแสดงออกด้วยความเป็นธรรมทั้งนั้น ไม่มีสิ่งจอมปลอมทั้งหลายเข้าเคลือบแฝงเลย สรณะของพวกเราท่านดำเนินอย่างนี้

พระพุทธเจ้าเราก็เคยเห็นพระประวัติของท่านมาด้วยดีด้วยกัน จะว่าเราได้ศึกษามาแล้วทุกรูปก็ได้ เพราะต่างองค์ต่างก็ได้ศึกษามาด้วยกันแล้วทั้งนั้น เราสังเกตตามพระประวัติการดำเนินของพระองค์ แม้จะไม่มีครูมีอาจารย์แนะนำพร่ำสอน แต่วิธีการดำเนินของท่านก็เป็นสรณะของพวกเราได้อย่างสมบูรณ์ ในความสละทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็นความสุขของโลก ที่พระองค์ก็เป็นผู้หนึ่ง เนื่องจากเคยเป็นกษัตริย์มาแล้ว จะต้องได้ครอบครองความสุขเหล่านี้ เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ บริษัทบริวารสมบัติเงินทองข้าวของไพร่ฟ้าประชาชีมากน้อยอยู่ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ สิ่งเหล่านี้โลกถือว่าเป็นสมบัติอันมีคุณค่า เป็นสิ่งที่โลกปรารถนากันทั้งนั้น แต่พระองค์ทำไมจึงทรงเสียสละได้เหมือนหนึ่งว่าไม่มีความอาลัยเสียดาย

ทั้งนี้เพราะความมุ่งมั่นในพระทัยนั้นหนักแน่นในธรรมทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งความพ้นทุกข์และความเป็นศาสดาของโลกเต็มพระทัย สิ่งเหล่านั้นจึงไม่มีน้ำหนักมากยิ่งกว่าความมุ่งมั่นของพระองค์ ที่จะให้สำเร็จตามพระประสงค์ อันนี้เป็นต้นเหตุที่จะให้

ทรงเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างต่อไปไม่ลดละ แม้สิ่งเหล่านั้นจะมีคุณค่าตามโลกนิยมสมมุติก็ตาม แต่ถ้าเทียบกับธรรมแล้วสิ่งเหล่านั้นมีคุณค่าน้อยนิดเดียว ไม่เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามหาศาลดังธรรมที่ได้ตรัสรู้และความเป็นศาสดาสอนโลก เพื่อประโยชน์แก่โลกอย่างมากมายนั้นเลย จึงได้ตัดพระทัยออกไป

การออกไปของพระองค์นั้น มีความลำบากยากเย็นเข็ญใจอย่างไม่มีใครเสมอและไม่มีใครเหมือน ไม่มีใครเทียบ ไม่มีใครเป็นคู่แข่งพระองค์ได้ในการเสียสละก็ดี ในการประกอบความพากเพียรก็ดี ในความทุกข์ยากความลำบากเพราะความเป็นอยู่ใช้สอยต่าง ๆ ก็ดี มีแต่ความทุกข์บีบคั้นทั้งนั้น หาความสะดวกสบายไม่ได้เลย เพราะความเป็นกษัตริย์ ทรงเสียสละพระองค์ลงมาสู่ความเป็นคนอนาถา เที่ยวเสาะแสวงอาหารปัจจัยมาเสวยจากชาวบ้านชาวเมืองธรรมดาทั่ว ๆ ไป ซึ่งแต่ก่อนพระองค์ไม่ทรงเคยพบเคยเห็นเลย แต่ก็ได้ทรงพบทรงเห็นในขณะที่ทรงเสียสละราชสมบัติออกทรงผนวชทีเดียว

ความทุกข์ในการประกอบความพากเพียร พระองค์ก็ไม่เคยได้รับทุกข์ถึงขนาดนั้น ความเป็นอยู่อย่างทนทุกข์ทรมานทุกด้านพระองค์ก็ไม่เคยมาก่อน ประหนึ่งว่าสวรรค์ของมนุษย์พระองค์ได้อยู่มาแล้วตั้งแต่วันประสูติ จนกระทั่งวันเสด็จออกทรงผนวช แล้วได้ทรงตกนรกทั้งเป็นในแดนมนุษย์แห่งความเป็นคนขอทานเขากิน ก็ในขณะที่พระองค์ทรงเสียสละจากปราสาทราชบริษัทบริวาร ออกไปสู่ที่ซึ่งไม่มีใครปรารถนากัน โลกเขาเรียกว่าสถานที่ดัดสันดาน แต่ความจริงพระองค์ไปเพื่อดัดสันดานกิเลสต่างหาก

ความทุกข์ความทรมานทั้งหลายรวมลงในสิทธัตถราชกุมาร ซึ่งยังไม่ได้เป็นพระพุทธเจ้าในขณะนั้นทั้งสิ้น แล้วการประกอบความพากเพียร ก็ทรงตะเกียกตะกายเต็มพระสติกำลังความสามารถ ถึงขนาดสลบไสลไปถึงสามครั้ง ทุกข์มากน้อยเพียงไรเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นคติตัวอย่างของชาวพุทธเราได้เป็นอย่างดี สมความเป็นศาสดาตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกที่เสด็จออกทรงผนวชและบำเพ็ญตลอดมา จนกระทั่งได้ตรัสรู้และประทานพระโอวาทสั่งสอนมวลสัตว์เรื่อยมา เป็นศาสดามาโดยลำดับลำดา ควรยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ ควรยึดเป็นคติตัวอย่างได้อย่างถึงใจไม่มีข้อสงสัยแม้แง่ใดแง่หนึ่งเลย

อันเรื่องที่พระองค์ทรงบำเพ็ญผิดพลาดไปบ้างนั้น เป็นธรรมดาของผู้ไม่มีครูมีอาจารย์แนะนำสั่งสอนในทางที่ถูก ก็ย่อมมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนเป็นธรรมดา แต่พระวิริยะคือความพากเพียร และความอดทนทุกแง่ทุกมุมในการบำเพ็ญทั้งหลายนั้นยกให้เป็นคติตัวอย่างอันเลิศสำหรับชาวพุทธเราทั้งหลาย จนกระทั่งได้ตรัสรู้มีความลำบากมากน้อยเพียงไร เราจึงควรน้อมเอาเรื่องราวของพระองค์มาเป็นคติตัวอย่างเป็นเครื่องยึดต่อการประพฤติปฏิบัติของเรา เพื่อเป็นกำลังใจในการบำเพ็ญว่าพระพุทธเจ้ามิใช่เพชฌฆาตจะนำพวกเราไปตาย เพราะความลำบากด้วยความเพียรพยายาม จึงไม่ควรกลัวว่าจะตายเพราะความเพียรเพื่อฆ่ากิเลสตัวปล้นหัวใจอยู่ตลอดมา

บรรดาสาวกก็ไม่ต้องกล่าวถึง บางองค์ก็ลำบากลำบนเช่นเดียวกัน เพราะเคยเป็นกษัตริย์มาด้วยกัน มีมากมายและเป็นลำดับลำดา เมื่อสรุปลงแล้วไม่ว่าจะออกมาจากชาติชั้นวรรณะใด ต้องแบกหามกิเลสมาเต็มหัวใจด้วยกัน กิเลสมีอยู่ในหัวใจใดจะไม่ยังหัวใจนั้นให้มีความสุขความสบายเป็นอิสรเสรีได้เลย จะต้องบีบบังคับทรมานจิตใจ ให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนอยู่เรื่อยมา การประกอบความพากเพียร เพื่อแก้เพื่อถอดถอนสิ่งที่เหนียวแน่นแก่นของวัฏฏวนนี้ออกจากใจ ตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกถึงขั้นที่สุดจุดหมายปลายทางนั้น แต่ละองค์ ๆ นั้นจะมีความยากความลำบากเพียงไร

ให้พึงทราบว่ากิเลสไม่มีกิเลสตัวใดที่จะขบเปราะ ๆ ฟันง่าย ๆ ขาดง่าย ๆ มีแต่ตัวที่เหนียวแน่นมั่นคง ตัวเฉลียวฉลาด ตัวละเอียดลออ กล่อมมนุษย์กล่อมสัตว์โลกให้เคลิ้มหลับไม่มีวันตื่นได้เหมือนกันหมด การปราบปรามถอดถอนมันจะเอาความสะดวกสบายมาจากที่ไหน ต้องทุกข์ต้องลำบากด้วยกันทั้งนั้นแหละ อย่าพากันสงสัยหรือตั้งความหวังกับกิเลสว่า จะพาให้เราสบายในการเข่นฆ่ามัน แม้แต่สัตว์มันยังต่อสู้เวลาเราจะฆ่ามัน กิเลสยิ่งตัวฉลาดแหลมคมด้วยแล้ว มันจะขึ้นบนเขียงคอยให้เราสับยำอย่างง่ายดายเทียวหรือ จงอย่าพากันฝันลม ๆ แล้ง ๆ

เพราะฉะนั้นการที่จะแก้กิเลสซึ่งเป็นธรรมชาติอ้อยอิ่ง สำหรับสัตว์ที่โง่เขลาทั้งหลายนั้น จึงเป็นเรื่องที่ยากเรื่องที่ลำบากมากมายมาแต่กาลไหน ๆ ไม่ใช่เป็นสิ่งดื้อด้านและแก้ยากฆ่ายากเฉพาะกิเลสของเราคนเดียว เราประมวลเข้ามาพิจารณาอย่างนี้

ในบรรดาสาวกทั้งหลายที่ท่านผ่านพ้นนรกกิเลสตัวเคยเผาผลาญไปแล้ว อย่าเข้าใจว่าหัวใจเราดวงนี้กับกิเลสที่ฝังใจเรานี้เป็นสิ่งที่แก้ยากเพียงเราคนเดียว มันเป็นสิ่งแก้ยากมาด้วยกันทั้งนั้น ต้องสุดฝีมือเต็มสติกำลังความสามารถ ถึงขนาดสละชีวิตเลือดเนื้อจิตใจต่อการต่อสู้กับกิเลสนี้ มีจำนวนไม่น้อยในบรรดาพระสาวก นับแต่พระพุทธเจ้าลงมาทรงสลบถึงสามครั้ง นั่นคือการเสียสละ หากจะตายไปเลยพระองค์ก็ยอม จะไม่เรียกว่าเสียสละยังไง

ให้เราคิดอย่างนี้ในการประพฤติปฏิบัติ จิตใจจะได้มีความห้าวหาญมีกำลังใจในการต่อสู้ ว่าพระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกทั้งหลายที่ได้เป็นสรณะของพวกเราก็ดี ไม่ใช่ท่านที่ล้างมือเปิบมาเลย แต่ท่านเป็นผู้เคยเดนตายมาด้วยกันแทบทั้งนั้น หรือจะพูดว่า ๙๘% ก็ไม่ผิดในบรรดาที่ได้รับความลำบากลำบนมาแล้ว ส่วน ๒% นั้นก็ยกให้พวก **สุขา ปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญา** ปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว อันนี้มีจำนวนน้อยมาก แต่จำนวนที่ถูไถกลิ้งไปกลิ้งมา ตะเกียกตะกายหกล้มก้มกราบนี้มีจำนวนมาก เช่นเรา ๆ ท่าน ๆ นี่แล เพราะกิเลสเป็นจอมข้าศึกอย่างสำคัญ การกลิ้งไปกลิ้งมาด้วยความเพียรท่าต่าง ๆ ก็คือวิธีการอันหนึ่งที่ต่อสู้กับกิเลส แทบสลบไสลก็เป็นวิธีการอันหนึ่งที่ต่อสู้กับกิเลส

ทุกข์ยากลำบากในการประกอบความเพียรท่าใด ก็เป็นความทุกข์แต่ละอย่าง ๆ ที่เกิดจากการต่อสู้กับกิเลสทั้งมวลทำไมจะไม่ทุกข์ ต้องทุกข์ เพราะกิเลสทุกประเภทมีแต่ตัวเหนียวแน่นมั่นคง ตัวฉลาดละเอียดลออสุขุมมากทั้งสิ้น ในสามโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรเกินกิเลสที่มีความสุขุมมาก ถ้าเป็นเหยื่อก็เป็นเหยื่อที่สัตว์ตายใจอย่างสนิท ไม่คิดและไม่ทราบว่าเป็นเหยื่อล่อเลย เข้าใจว่าเป็นอาหารอันโอชาซึ่งไม่เคยได้รับได้พบได้เห็นตั้งแต่วันเกิดมา เมื่อเจอเข้าทำไมจะไม่งับเอา ๆ ให้สมใจ และทำไมเบ็ดจะไม่ติดเอา ๆ เพราะเหยื่อล่อก็ล่อเพื่อให้ติดเบ็ด กิเลสล่อสัตว์ทั้งหลายก็เพื่อให้ติดจมอยู่ในกองทุกข์นั่นแล

การที่จะแก้กิเลสจึงต้องใช้อุบายวิธีต่าง ๆ พร้อมทั้งกำลังวังชาความอุตส่าห์พยายาม นอกจากอุบายของสติปัญญาแล้ว ยังต้องอาศัยพลังคือกำลังแห่งความพากเพียร กำลังแห่งความอดทน กำลังแห่งความอุตส่าห์พยายามบึกบึนกันไป เครื่องมือ

ก็ใช้กันไปเรื่อย ๆ สติปัญญาซึ่งเป็นเครื่องมืออันสำคัญ เราจะใช้แบบนิสัยเดิมซึ่งเคยมีมาแต่ฆราวาส จะนำมาใช้แก้กิเลสตัณหาอาสวะในเพศของพระ ในกิริยาอาการต่าง ๆ ของพระ จะไม่มีกิเลสตัวใดหลุดลอยไปเลย เพราะนิสัยนั้นเป็นเรื่องของกิเลสโดยตรงอยู่แล้ว ไม่ใช่เรื่องของธรรม

ความมักง่าย ความสุขเอาเผากิน นี้เป็นนิสัยของกิเลสทั้งมวล ความเบื่อต่อความพากเพียร ความเข็ดหลาบต่อความทุกข์ในการประกอบความดี ล้วนแล้วแต่เป็นกลอุบายของกิเลสทั้งมวล ความหนักก็เอาเบาก็สู้ไม่ลดละท้อถอยเพราะได้เชื่อธรรมแล้วว่า กิเลสนี้ได้เคยทำพิษแก่เรามาเป็นเวลานานแล้ว ท่านผู้รู้คือศาสดาได้สอนไว้แล้วโดยถูกต้องแม่นยำ ว่ากิเลสเป็นภัยต่อสัตว์โลก เมื่อเชื่ออย่างนี้แล้ว ถึงเราจะยังไม่รู้ฤทธิ์ของมันด้วยปรีชาความสามารถของเราก็ตาม แต่เราก็รู้ด้วยใจของปุถุชนเรานี่แล อาศัยศรัทธาความเชื่อต่อพระโอวาทที่พระศาสดาสอนไว้ ทำให้เกิดกำลังใจที่จะต่อสู้กับกิเลสมากขึ้นโดยลำดับ ๆ จนได้เห็นโทษของมันอย่างแท้จริงภายในจิตใจของตัวที่เรียกว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** และเห็นคุณค่าของธรรมในขณะเดียวกันด้วย**สนฺทิฏฺฐิโก**เหมือนกัน

เมื่อได้เห็นทั้งโทษทั้งคุณประจักษ์กับใจตัวเอง คือ ระหว่างกิเลสกับธรรมมีโทษและมีคุณต่างกันอย่างไรบ้างแล้ว เรื่องความพากเพียรหากหนุนกันมาเอง เพราะความเชื่อที่เกิดจากความเห็นประจักษ์ใจเป็นสิ่งที่มีกำลังมาก และจะหนุนกันมาเป็นลูกโซ่ ความอดความทนความอุตส่าห์พยายามทุกแง่ทุกมุมไม่ต้องบังคับ หมุนกันมาเองเพราะความเห็นโทษและความเห็นคุณประจักษ์กับใจนั้นมีกำลังมาก ถึงขนาดที่สละชีวิตจิตใจเพื่อความพากเพียรเพื่อการต่อสู้ เพื่อการถอดถอนกิเลสซึ่งเป็นตัวภัยนั้นออกได้โดยไม่ต้องสงสัย นี่คือหลักของการปฏิบัติของผู้จะพ้นจากคุกบางขวาง บางจนมองไม่เห็นแต่ขวางใจอยู่ตลอดเวลา คือกิเลสบางขวางนั่นแล

อย่างไรอย่าลืมหลักของศาสดาที่พาดำเนินมา ตลอดสถานที่อยู่ที่อาศัย ปัจจัยเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ พระองค์และสาวกมีความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมกับสิ่งใดบ้าง ไม่มีสิ่งใดที่จะแซงพระองค์และสาวกทั้งหลายไปได้ บรรดาโลกามิสถือเป็นเพียงเครื่องอาศัยชั่วกาลชั่วระยะเวลาเท่านั้น ไม่ถือสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องใหญ่โตพอจะเป็นอุปสรรคขัดข้องกีดขวาง

ต่อความพากความเพียรได้เลย สิ่งดังกล่าวกิเลสมันเสกสรรขึ้นต่างหากเพื่อลุ่มหลงไปตามมัน โดยเห็นว่าสิ่งนั้นบกพร่องสิ่งนี้ไม่สะดวกสบาย จตุปัจจัยไทยทานที่โลกให้มานั้นไม่เพียงพอแก่ความต้องการ เป็นเหตุให้ขาดความเพียรเพราะปัจจัยเครื่องอุดหนุนไม่เพียงพอ อย่างนี้จึงทราบว่าคือกลมายาแห่งเพลงของจอมกษัตริย์วัฏจักรทั้งมวล จงทำความเข้าใจไว้ด้วยดีอย่าหลงกลมัน เพราะไม่เคยมีในปฏิปทาพระพุทธเจ้าและสาวกองค์ใด ที่สอนให้มีขึ้นมาโดยสม่ำเสมอหนุนกันไปโดยสม่ำเสมอ ก็คือความพากเพียรเพื่ออรรถเพื่อธรรมดังท่านพาดำเนินมา

ท่านเพียรเพื่ออรรถเพื่อธรรม ท่านไม่ได้เพียรเพื่อข้องแวะกับโลกามิสใด ๆ นี่ศาสดาและสาวกท่านดำเนิน ท่านดำเนินอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงต้องระมัดระวังกันไม่ประมาทนอนใจกับสิ่งใดบรรดาโลกามิส และได้พยายามสั่งสอนและให้อุบายหมู่เพื่อนอยู่เสมอเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ซึ่งเป็นเครื่องอาศัยไปเป็นวัน ๆ เท่านั้น แต่อาจกลายเป็นเรื่องใหญ่โตขึ้นมาได้สำหรับผู้โง่เขลา ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ไม่รอบคอบ ต้องกลับกลายมาเป็นข้าศึกเครื่องกีดขวางธรรม ที่จะควรได้ควรถึงของตนได้โดยไม่ต้องสงสัย จึงต้องได้ระมัดระวัง ว่าศาสดาท่านสอนให้ดำเนินอย่างนี้ ไม่ให้ดำเนินอย่างอื่น อันจะผิดพลาดจากแนวทางของความพ้นทุกข์ทั้งมวล

เราผู้เป็นลูกศิษย์ตถาคต ลูกศิษย์มีครู ธรรมะออกมาจากพระพุทธเจ้าที่สอนไว้แล้วทุกแง่ทุกมุม เป็น **สวากขาตธรรม** หาที่สงสัยไม่ได้แล้ว **นิยยานิกธรรม** พร้อมที่จะรอรับอยู่เสมอ คือ ธรรมนี้เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมเป็นเครื่องนำออกทั้งนั้น ไม่ใช่เครื่องนำเข้า นำออกจากความทุกข์ความยุ่งเหยิงวุ่นวาย นำออกจากวัฏจักรซึ่งเป็นเหมือนคุกเหมือนตะราง ที่เราติดกันมากี่กัปกี่กัลป์นับไม่ถ้วนแล้วจนกระทั่งปัจจุบันนี้ เพราะเหตุแห่งเชื้อคือกิเลสนั้นแลเป็นสาเหตุเป็นตัวการ ที่พาให้เราติดคุกติดตะราง เพราะเราอยู่ใต้อำนาจของกิเลส

การอยู่การบำเพ็ญธรรม ถึงจะไม่ได้อยู่ดังที่ได้ว่าไว้ข้างต้นนั้น ก็ขอให้ได้อยู่อย่างสถานที่นี่ก็ยังพอเป็นไป เพราะไม่จุ้นจ้านจนเกินไป ความเพียรเป็นสิ่งสำคัญอย่าลดละอย่ามีความท้อถอย อย่าระอา ถ้าระอาต่อความเพียรแล้วก็เท่ากับระอาต่อธรรม ระอา

ต่อความสุข ระอาต่อความหลุดพ้นจากบ่วงมารทั้งหลาย เพราะความระอานี้เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล ไม่ใช่เรื่องของธรรม ความเป็นนักต่อสู้ ความกล้าหาญ ความอดความทน ความพินิจพิจารณานี้คือธรรม จงนำมาใช้ จะเป็นเครื่องสังหารกิเลสไม่สงสัยสมกับเป็นความเพียรแท้

ถ้าไม่พิจารณาจริง ๆ จะไม่ทันกลมายาของกิเลส ทั้ง ๆ ที่ปฏิบัติอยู่นั้นแล มันสวมรอยไปโดยลำดับลำดา ทุกอากัปกิริยาที่แสดงออก มันเป็นผู้บงการให้แสดงออกมาโดยที่เราก็ไม่รู้ นี่แหละจึงว่ามันแหลมคมมาก ในเมื่อสติปัญญาในด้านธรรมะของเราที่อ มันต้องแหลมคมอย่างนั้น ต่อเมื่อสติปัญญาของเราแหลมคมขึ้นไป เราก็เห็นกลอุบายต่าง ๆ ของมัน และสามารถแก้และถอดถอนกันไปได้โดยลำดับ ไม่นอกเหนือจากธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนี้ไปได้เลย

ได้กล่าวเบื้องต้นว่าหลักวิชาในมหาวิทยาลัยนั้นคืออะไร คือ อาการ ๓๒ นี้เป็นหลักใหญ่ อาการ ๓๒ คืออะไร ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่าฯ นี่เรียกว่า อาการ ๓๒ ซึ่งเป็นหลักใหญ่ส่วนใหญ่ของหลักวิชาที่ผู้ปฏิบัติจะพึงคลี่คลายให้เห็นละเอียดทั่วถึงในสิ่งเหล่านี้ ที่กิเลสพาสมมุติให้เป็นไปตามความต้องการของมันมาเป็นเวลานาน ว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขา เป็นหญิงเป็นชาย เป็นของสดสวยงดงาม เป็นของจีรังยั่งยืน เป็นของที่น่าเพลิดเพลินรื่นเริง เหล่านี้เป็นความเสกสรรปั้นยอของกิเลสทั้งมวล

การพิจารณาคลี่คลายอาการ ๓๒ ที่กิเลสปักปันเขตแดนเอาไว้นี้ออกให้รู้ตามหลักความจริงของมันนั้น ได้แก่ ธรรม ผู้พิจารณาเห็นแจ้งเห็นชัดตามหลักความจริง ถ้าจะพูดถึงหลักของความเป็นอสุภะอสุภัง ร่างกายของเรานี้ก็คือกองอสุภะ กองมูตร กองคูถของเราโดยดี หรือซากผีดิบของแต่ละกองของแต่ละรายอยู่โดยดี ถ้าจะพูดถึงความแปรก็แปรสภาพรอบตัวทุกอาการ ไม่มีอาการใดที่จะคงเส้นคงวาอยู่ใต้ **ทุกฺขํ** บีบบังคับได้ทั้งนั้นทั่วทั้งสกลกาย บีบบังคับตัวเราให้ได้รับความทุกข์ความลำบากทั้งมวล **อนตฺตา** จะถือเป็นเราเป็นของเรา เป็นสัตว์เป็นบุคคลอันแท้จริง หรือถือตามความเสกสรรของ

สมมุติแห่งกิเลสปั้นยอเอาไว้ได้อย่างไร เพราะกิเลสเป็นตัวจอมปลอม ของจริงตรงไหนกิเลสจะเสกสรรปั้นยอขึ้นมาใหม่ให้กลายเป็นของปลอมไปเสียทั้งสิ้น เราซึ่งมีกิเลสครอบงำจึงต้องเชื่อความจอมปลอมของมัน ไม่เชื่อธรรม เชื่อธรรมได้ยาก

ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยการขุดค้น การพินิจพิจารณาตามหลักธรรมให้เข้าสู่ความจริง นับตั้งแต่อสุภะอสุภังหมดทั้งเนื้อทั้งตัว เบื้องบนเบื้องล่าง ข้างในข้างนอก ไม่มีเว้นว่าไม่มีอสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครกไม่แทรกอยู่ไม่มีเลย มีเต็มไปหมดบรรดาของปฏิกูลโสโครก ให้เห็นชัดเจนอย่างนั้น คำว่าสัตว์ว่าบุคคล ว่าสวยว่างาม ก็จางไป ๆ คำว่าจางไป ๆ นั่นคือเรื่องจอมปลอมมันจางไป เพราะความจริงแทรกเข้าถึง ถึงมากถึงน้อยจางไปมากไปน้อยตามส่วนของมัน เมื่อความจริงเข้าถึงอย่างเต็มที่แล้วก็สลายไปหมดความจอมปลอมนั้นไม่มี ท่านจึงสอนให้พิจารณา

นี่ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย งานนี้เป็นงานใหญ่โตมาก เพราะจิตใจติดอยู่ในสิ่งเหล่านี้อย่างฝังลึก ติดอันนี้แล้วก็ไปติดอันนั้น ติดภายในแล้วก็ไปติดภายนอก ถ้ารู้ภายในตัวเองแล้วก็รู้ภายนอก เพราะเป็นเหมือนกันในเรื่องอสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครก **อนิจฺจํ** ความแปรสภาพ **อนตฺตา** ความไร้สาระที่ว่าเป็นเราเป็นของเราไม่มี เป็นสภาพเหมือนกันหมด เมื่อสติปัญญาได้คุ้ยเขี่ยขุดค้นกลับไปกลับมา พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงตามอุบายของสติปัญญาที่ควรจะคิดได้ในแง่ใด จนรู้แจ้งเห็นชัดในสิ่งเหล่านี้แล้ว ความจอมปลอมที่เคยเสกสรรปั้นยอและเคยฝังใจมาเป็นเวลานานนั้น จะถอดถอนตัวเองออกโดยไม่ต้องสงสัย เพราะอำนาจของสติปัญญาหยั่งเข้าถึงตรงไหน ย่อมทำลายความจอมปลอมตรงนั้นออกไป ๆ จนกระทั่งหมดไปโดยสิ้นเชิงในส่วนนี้

คำว่า เวทนา ความสุขความทุกข์ มีได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ การเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นความทุกข์ทางร่างกาย ความกระวนกระวายไม่อยากให้เป็นและอยากให้หายดิ้นรนอยู่ภายในจิตใจนั้นเป็นความทุกข์ทางใจ โดยอาศัยกายวิกลวิการหรือกายเป็นทุกข์ขึ้นมาใจก็มาหลงที่ตรงนี้ แล้วก็กอบโกยทุกข์เข้ามาสู่ตนเพราะความสำคัญมั่นหมาย และความต้องการอยากให้หาย เมื่อไม่หายหรือไม่หายอย่างทันใจหวังก็เป็นทุกข์ นั่นเป็นเวทนาทางใจ

ผู้ปฏิบัติในเรื่องกายวิภาค จะต้องซึมซาบเข้าสู่เวทนาซึ่งเกี่ยวกับกายนี้โดยไม่ต้องสงสัย แยกแยะกันออกโดยธรรมชาติของสติปัญญาในขณะนั้นแล เพราะอยู่ด้วยกัน ส่วนจิตเวทนานั้นเป็นส่วนละเอียดเข้าไปอีก นี่เป็นขั้นหนึ่งของการพิจารณา อธิบายให้ฟังเพียงเป็นหัวข้อ ๆ ให้ท่านผู้ปฏิบัตินำไปคลี่คลายขยายออกด้วยสติปัญญาของตนเองเป็นอุบายของตนเอง นั้นแหละชื่อว่าเป็นสมบัติของตน ครูบาอาจารย์หยิบยื่นให้นั้นเพียงเป็นต้นทุน ให้เราได้นี้ไว้เป็นหลักยึด แล้วคลี่คลายขยายออกไปให้เห็นประโยชน์เกิดขึ้นจากความแยบคายของเรา นั้นเป็นความชอบธรรมแท้ และเป็นสมบัติแท้ของเราด้วย

สัญญา ความจำ ฟังซิความจำ ความสำคัญต่าง ๆ ออกมาจากจิต เป็นอาการของจิต ถ้าจิตมีกิเลสก็เป็นเครื่องหลอกมาพร้อมเพราะกิเลสเป็นตัวหลอก ผลักออกมาเป็นสัญญาก็หลอก เป็นสังขารก็หลอก รับทราบทางวิญญาณก็หลอก เพราะกิเลสเป็นตัวหลอกอยู่ภายในจิตใจ จะให้จริงไม่ได้ต้องหลอกเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากิเลสเป็นของปลอมต้องปลอมเสมอ มีอยู่ภายในจิตก็ทำให้จิตปลอม จิตจริงเต็มส่วนไม่ได้แสดงออกมาก็ปลอม จึงต้องใช้ปัญญาพินิจพิจารณาแยกให้เห็นตามอาการของมัน

สัญญาหมายไปใกล้ไปไกล หมายไปแล้วมันก็เป็นเงาของจิต เพราะมีอวิชชาเป็นตัวหนุน หมายไปไหนมันก็ดับ เกิดขึ้นก็ดับ เหมือนเงาของเรานี้มันเกิดจากตัว แต่ก็ตื่นเงาตัวเอง นี่สัญญาก็เกิดจากใจแต่ก็ตื่นเงาของตัวเอง จนกลายเป็นเรื่องเป็นราวจริง ๆ วันหนึ่งคืนหนึ่งในอิริยาบถต่าง ๆ มีแต่เรื่องแต่ราวเต็มหัวใจ ก็เพราะเรื่องสัญญาเรื่องสังขารนี้แล มันวาดภาพขึ้นเหมือนเขาดูภาพยนตร์นั้นแล เรื่องเก่าผ่านไปแล้ว เรื่องใหม่ผ่านมา แล้วกลับเอาเรื่องเก่ามาครุ่นมาคิดมาพินิจพิจารณา ด้วยความเพลิดเพลินรื่นเริง ด้วยความเสียอกเสียใจ ไม่ใช่เพื่อความถอดความถอน ไม่ใช่เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งเหล่านี้ แต่เพื่อความหลงสนิทติดจมกับมันเรื่อย ๆ ไป นี่เป็นอย่างนี้ เพราะเรื่องมันอยู่กับสัญญากับสังขารความปรุงความสำคัญ

อดีตที่เคยผ่านมาแล้วได้เคยรู้เคยเห็น ได้เคยสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใดกี่ปีกี่เดือนกี่วัน มันนำมาปรุงได้อย่างสด ๆ ร้อน ๆ เจ้าของไม่รู้สึกตัวว่าสิ่งเหล่านี้ได้ผ่านไปแล้วคิดขึ้นมาทำไม มันบูดมันเสียมันเน่าเฟะไปหมดแล้วเอามาอุ่นกินทำไม ไม่มีสติพอที่จะ

คิดได้อย่างนี้เลย กลายเป็นของสด ๆ ร้อน ๆ ขึ้นมาในขณะนั้น แม้เรื่องนั้นจะผ่านไปกี่ปีกี่เดือนแล้วก็ตาม เมื่อสัญญา สังขารได้ปรุงขึ้นมาแล้ว ต้องกลายเป็นของสด ๆ ร้อน ๆ โกหกได้ต่อหน้าต่อตานั้นแล นี่จึงเรียกว่าสัญญาเป็นตัวสำคัญ สังขารเป็นตัวสำคัญที่ทำให้เกิดเรื่องเกิดราวอยู่วันยังค่ำคืนยังรุ่ง ภายในจิตใจของเราของท่านทุก ๆ คน ถ้าเราไม่ใช้ปัญญาเข้าไปพินิจพิจารณาแล้ว อย่างไรจะรู้มันไม่ได้ว่าเรื่องเหล่านี้มันเป็นเรื่องโกหก มันเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ ที่ออกมาจากจิตใจของตัวเอง แต่กลายเป็นเรื่องจริงขึ้นมาด้วยความเสกสรรปั้นยอของกิเลสและความเชื่อของตัวเอง

ถ้าตามหลักความจริงแล้วมันมีอะไร ก็เรื่องที่สัมผัสสัมพันธ์มาแล้วมันก็ผ่านไปแล้ว มันหายไปไหนก็ไม่รู้ ก็คือเรื่องสัญญา สังขารนี่เอง มันเป็นเรื่องขึ้นมาจากผู้นี้ต่างหาก ไม่ได้เป็นเรื่องขึ้นมาจากสิ่งนั้น สิ่งนั้นผ่านไปแล้วหายไปแล้ว เรื่องอันแท้จริงที่จะทำให้ลุ่มหลง มันเป็นขึ้นมาจากตัวเองปรุงขึ้นมา ปรุงเรื่องนั้นเรื่องนี้ เรื่องหญิงนั้นชายนี้ เรื่องราวอดีตอนาคต เรื่องอะไรต่ออะไร เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องดีใจเสียใจ เรื่องรื่นเริงบันเทิง เรื่องเศร้าโศกเสียใจมันปรุงขึ้นมาในขณะนั้นเป็นเรื่องสด ๆ ร้อน ๆ ขึ้นมา ก็ตื่นมันอยู่อย่างนั้น นี่เรียกว่าความหลงตามมันไม่มีวันอิ่มพอ ไม่รู้จักจืดจาง ไม่ได้คำนึงว่านี้เป็นอดีตผ่านไปแล้วเท่านั้นปีเท่านี้เดือน ไม่ได้สนใจ มีแต่ติดจมไปกับเรื่องนี้ทั้งนั้น ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล

สัญญาเมื่อกิเลสยังมีอยู่ภายในใจ สัญญานี้ก็เป็นเครื่องมือของกิเลสและกลายเป็นกิเลสไปด้วยกัน เพราะฉะนั้นปัญญาจึงต้องหยั่งลงไปให้ทราบอาการเหล่านี้มันเกิดขึ้นมันดับไป ดีเกิดขึ้นดับ ชั่วเกิดขึ้นดับ เรื่องราวใด ๆ เกิดขึ้น ๆ ดับไป ๆ ใจเป็นผู้ปรุงแต่งขึ้นมาเป็นเรื่องเป็นราว ใจเป็นผู้รับทราบ ใจเป็นผู้หลง สติปัญญาเป็นผู้ตามต้อน เป็นผู้พินิจพิจารณาวินิจฉัยใคร่ครวญโดยละเอียดชัดเจนแล้ว มันเป็นเพียงเงาเท่านั้น เมื่อรู้ได้อย่างชัดเจนแล้วก็ปล่อยวาง นี่แหละถ้าเป็นปัญญา

ตื่นอะไรตื่นเงาเจ้าของ เดินไปไหนเงาก็ติดตัวไปนั้น ก็รู้อยู่ว่าเป็นเงาแล้วตื่นหาอะไร เรื่องปัญญาเมื่อทราบชัดแล้วก็เหมือนกับเราไม่ตื่นเงาเรานั่นแล เราเดินไปไหนเงาติดตัวเราไป เราก็ไม่ตื่นมันเพราะทราบแล้วว่าเป็นเงา นี่เมื่อสติปัญญามีกำลังพอตัว

แล้วก็ทราบอาการของจิต เช่น สัญญา สังขาร เป็นต้น ว่าเป็นเงาเหมือนกันไม่ตื่น และปล่อยได้อย่างสะดวกสบายไม่ไปกังวล เช่นเดียวกับเราไม่ไปกังวลกับเงาของเรานั่นแล

วิญญาณ คือ ความรับทราบก็เหมือนกัน ความกระเพื่อมของจิตในขณะที่สิ่งภายนอกเข้ามาสัมผัส เช่น รูปสัมผัสตา ก็รู้แย็บ เสียงสัมผัสหูได้ยิน รู้แย็บ ๆ ไปตามสัมผัส พออาการที่มาสัมผัสนั้นดับไป ความรู้อันนี้ก็ดับไปพร้อม ๆ กัน แต่อารมณ์ที่นำมาครุ่นคิดนั้นซิมันไม่ดับ มันสุมอยู่ภายในใจเพราะกิเลสมันไม่ดับ มันมีอยู่ภายในใจจึงต้องได้แยกได้แยะลงไป นับตั้งแต่ขั้นกายที่ได้อธิบายมาแล้ว เมื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงแล้วเท่านั้นมันก็ปล่อย เรื่องอุปาทานความถือกายไม่ต้องบอก ขอให้ปัญญาได้หยั่งทราบโดยตลอดทั่วถึงแล้วเถิด อุปาทานเป็นผลของความหลงต่างหาก เมื่อความรู้ปรากฏชัดเจนด้วยปัญญาของตนแล้ว ความยึดมั่นถือมั่นก็ปล่อยก็ถอนตัวเข้ามา จะไปยึดมั่นอะไร เหมือนตื่นเงานั่น เมื่อรู้แล้วจะไปตื่นอะไรเงา

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็อธิบายเรียง ๆ ไปอย่างนั้นแหละ ในขณะพิจารณาเราไม่ได้เรียงนะ ใครจะพิจารณารูปแล้วจึงจะพิจารณาเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้นผิดทั้งเพ ไปเรียงลำดับลำดา มันกลายเป็นปริยัติไปเสีย การพิจารณาจึงไม่ได้คำนึงคำนวณ ไม่ว่าอะไรจะมาก่อนมาหลัง มันเหมาะสมกับกาลเวลาหรือสถานการณ์ในเวลานั้นประการใดก็ตาม พิจารณาทันที แล้วมันจะวิ่งถึงกันหมด เพราะอาการทั้งห้านี้อยู่ด้วยกัน ไม่ได้เรียงรายไปไหน และเวลากิเลสเกิดขึ้น ราคะก็ดี โทสะก็ดี โมหะก็ดี ดังที่กล่าวมานี้มันเรียงรายกันไหม อันนี้เกิดเสียก่อนอันนั้นจึงเกิดทีหลัง อันนั้นจึงเกิดตามกันมา

มันเป็นกิเลสด้วยกันทั้งราคะ ทั้งโทสะ ทั้งโมหะ ความรัก ความชัง ความเกลียด ความโกรธเป็นกิเลสทั้งนั้น เกิดได้ทุกขณะทุกเวล่ำเวลาโดยไม่เลือกเกิดก่อนหรือหลังซึ่งกันและกันเลย มันเป็นกิเลสด้วยกันทั้งนั้นและมันผูกมัดบีบคั้นจิตใจเราได้ด้วยกัน การพิจารณาแก้กิเลสประเภทต่าง ๆ จึงไม่จำเป็นจะต้องไปเรียงขันธ์ห้าดังที่อธิบายให้ฟังนี้ไม่ใช่เป็นทางที่ถูก มันเหมาะสมเมื่อไรมันอยู่ด้วยกัน เอาแยกแยะพิจารณา

ในขณะที่พิจารณากายนั้น เวทนาเกิดขึ้น เอ้า แยกแยะดูทุกขเวทนาแยกดูกาย มันเป็นอันเดียวกันไหมและแยกดูใจ ทั้งเวทนาสุข ทุกข์ เฉย ๆ ทั้งใจมันเป็นอันเดียวกันไหม แยกตรงไหนจิตจ่อลงไป สติจ่อลงไป ปัญญาคอยสอดแทรกดูตลอดจนกระทั่งหยั่งรู้ได้อย่างชัดเจน ว่ากายก็เป็นกายเฉย ๆ ตั้งแต่ทุกข์ยังไม่เกิด ทุกข์ก็เพิ่งเกิดขึ้นมาในขณะนี้ มันจะเป็นอันเดียวกันได้ยังไง ถ้าเป็นอันเดียวกันแล้ว ทุกข์ดับไป กายต้องดับไปด้วยซิ ถ้ากายกับทุกข์เป็นอันเดียวกัน กายเกิดมาตั้งแต่วันเกิด ทุกข์ประเภทนี้ทำไมจึงเพิ่งมาเกิดเดี๋ยวนี้ และเกิดแล้วก็จะดับไปไม่ช้านี้ แต่กายไม่ดับไปด้วย ถ้าเป็นอันเดียวกันทำไมจึงเป็นเช่นนั้น นี่มันไม่ใช่อันเดียวกันนั่นแล

กายก็สักว่ากายเป็นความจริงอันหนึ่งของกาย เวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ ก็เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ ของมัน เป็นความจริงของมัน ไม่ใช่อันเดียวกัน จิตก็เป็นแต่ผู้รับทราบเท่านั้น ทุกข์เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นจากจิต แต่ก็ไม่ใช่จิต เวลาทุกข์ดับไปจิตก็ไม่ดับ ทุกข์ยังไม่เกิดจิตก็รู้อยู่นั่น เวลาทุกข์เกิดจิตก็รู้อยู่ ทุกข์ดับไปจิตไม่ได้ดับไปด้วย ถ้าเป็นอันเดียวกันมันต้องดับไปด้วยกัน มันเป็นอาการอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น นี่แหละที่ว่าเวทนา

เวลาพิจารณา แยกแยะจนกระทั่งรู้ตามความเป็นจริงทั้งกายทั้งเวทนาทั้งจิตต่างอันต่างจริงแล้วอยู่ไม่กระทบกระเทือนกัน นี่จึงเรียกว่ารู้สัจธรรมรู้อย่างนี้ คือจริงอย่างนี้จริงประจักษ์ใจ ถึงกับอุทานขึ้นมา โถอย่างนี้เหรอ ว่าสัจธรรมเป็นของจริงจริงอย่างนี้เหรอ ๆ คือมันเห็นประจักษ์หาที่ค้านไม่ได้ หาที่แย้งไม่ได้เพราะต่างอันต่างจริงจริง ๆ แต่ตัวหลงนั้นไปเหมาเอาหมดว่ากายก็เป็นเรา เวทนาก็เป็นเรา สุข ทุกข์ เฉย ๆ อะไรก็เป็นเรา เรากลายเป็นเวทนาอะไรต่ออะไรยุ่งไปหมด นั่นแหละมันนำมาคละเคล้ากันและนำมาเผาตัวเองด้วยความลุ่มหลงตัวเอง เมื่อแยกแยะดูอาการเหล่านี้ให้เห็นตามความจริงด้วยสติปัญญาโดยชอบธรรมแล้ว ๑. ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นมากน้อยดับไปในขณะนั้น ๒. ทุกขเวทนาไม่ดับแต่ต่างอันต่างจริงไม่กระเทือนกันเราทราบได้เป็นระยะ ๆ

การพิจารณาไตร่ตรองในขันธ์ทั้งสี่ เมื่อถึงขั้นละเอียดที่จิตใจปล่อยวางร่างกายแล้ว จะมีแต่อาการนี้แหละที่เด่นอยู่ สัญญากับสังขารนี้เด่นมากตามการพิจารณา ตามแต่จริตนะอย่ามายึดทีเดียว ให้จับนั้นพิจารณาแล้วจะกระเทือนกันไปหมด เมื่อพิจารณา

หลายครั้งหลายหน ทดสอบกันอยู่ไม่หยุดไม่ถอยเพื่อความรู้จริงเห็นจริง ทำไมจะเห็นปลอมไปได้ ต้องเห็นจริงไม่เป็นอย่างอื่น และรู้ได้ชัดว่าอาการทั้งห้านี้ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่จิต นั่นมันรู้ชัด

รูปกายก็สักแต่ว่ารูปกายเป็นเราได้อย่างไร มันรู้ถึงขนาดว่าปล่อยได้แล้วนะ ไม่สงสัย เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอาการ ๆ ฟังแต่ว่าอาการ มันเป็นสิ่งที่เกิดดับ ๆ มันคงเส้นคงวาที่ตรงไหน จิตเป็นสิ่งที่คงเส้นคงวา แม้จะมีกิเลสหุ้มห่ออยู่จนมิดตัวก็ตาม มันก็คงเส้นคงวาแห่งความเป็นจิต ไม่มีคำว่าตาย รู้อยู่ตลอด จิตนั้นรู้อยู่ตลอด จะถูกกิเลสบีบคั้นขนาดไหนก็รู้ ปิดไม่อยู่ นั่นคือตัวจิต แต่อาการเป็นสิ่งที่เกิดที่ดับ อันนั้นไม่ได้ดับ นี่เวลาพิจารณาย้อนหน้าย้อนหลังพลิกไปพลิกมา หลายตลบทบทวน นี่การพูดนี้เราย่นย่อเข้ามาเฉย ๆ แต่การพิจารณานั้นยากนะ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ถือเอาอันนี้เป็นงานเป็นชีวิตจิตใจของตัวเอง ของผู้บำเพ็ญจริง ๆ จนกระทั่งมันพอตัว เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหาร จะนานหรือไม่นานไม่สำคัญ ขอให้พอกับความต้องการของธาตุเท่านั้น นั่นแหละทีนี้อิ่ม อิ่มตัว

การพิจารณาเมื่อพอแก่ความต้องการ รู้แจ้งเห็นชัดในทุกสิ่งทุกอย่างหายสงสัยแล้ว มันปล่อยวางของมันเอง และไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ว่าปล่อยนั้นก่อนปล่อยนี้หลัง เราจะทราบได้ในภาคปฏิบัติขึ้น ทันธาภิญญา อย่างพวกเรานี้นะ ทราบได้ว่าร่างกายนี้ปล่อยเป็นอันดับหนึ่ง สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ทราบว่ามันปล่อยอันดับสอง อันดับสาม แต่ทราบได้ชัดว่าเหล่านี้มีแต่อาการทั้งนั้นไม่ใช่จิต ถ้าจะว่าปล่อยพร้อมกันก็ถูก จะว่าปล่อยอะไรก่อนอะไรหลังนี้พูดไม่ได้ สำหรับผมเองก็พูดไม่ได้ทั้ง ๆ ที่ได้พิจารณาดังที่ได้พูดมานี้ แล้วปล่อยอย่างนี้เหมือนกัน ไม่ใช่มาพูดเฉย ๆ แต่ก็ไม่ทราบว่าปล่อยอะไรก่อนอะไรหลัง แต่ทราบได้ชัดว่าเหล่านี้เป็นอาการของจิตทั้งนั้น รู้ได้อย่างชัดเจนแล้วปล่อย ไม่หลงมันพูดง่าย ๆ รู้เท่ามัน แย็บขึ้นมาก็รู้ว่ามันแย็บขึ้นมา ดับไปก็รู้ว่าดับ เกิดดับเป็นของคู่กันกับอาการเหล่านี้ นี่คืออาการของขันธ์แต่ละขันธ์

นี่แหละการพิจารณาทางภาคปฏิบัติตามความจริงเป็นอย่างนี้ ทีนี้เมื่อรู้ชัดเจนแล้วทำไมวงจะไม่แคบเข้ามาล่ะ แต่ก่อนกิเลสมันแผ่อำนาจไปทั่วขอบเขตจักรวาล มีแต่

สายของกิเลสยาวเหยียดไปหมดครอบฟ้าดินแดน จนไม่ทราบว่าใกล้ว่าไกลขนาดไหน แต่ครั้นเวลาตีเข้ามา ๆ แล้ว มันก็ปล่อยเข้ามาดังที่ว่า พอรู้เข้ามา ๆ รู้เข้ามาถึงไหนก็ต้องปล่อยเข้ามาถึงนั้น จนกระทั่งถึงวงขันธ์ห้า

รูปขันธ์ก็ปล่อยด้วยความรู้เท่าทัน ด้วยการพิจารณารู้รอบขอบชิดเต็มที่แล้ว สัญญา สังขาร วิญญาณก็ไม่ทราบว่าพิจารณากี่ตลบทบทวนอยู่อย่างนั้น เอานั้นเป็นงานเกิดก็รู้ดับก็รู้ มันเอาเรื่องอะไรขึ้นมาปรุงมาแต่งดีชั่ว อดีตอนาคตอย่างไรบ้าง ตามรู้ตามเห็นอยู่ตลอด นี่เรียกว่าการพิจารณา จนกระทั่งเป็นที่แน่ใจว่าเหล่านี้ทั้งมวลมันเป็นอาการทั้งนั้น ออกจากจิตทั้งสิ้น เมื่อมันออกจากจิต มันมีอะไรอยู่ในจิตจึงออกมาเป็นเรื่องราวอย่างนี้ จึงทำให้หลงอยู่เสมอ เมื่อสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงเงาแล้วมันก็ปล่อย คอยดูคอยจับในขณะที่จิตมันปรุง จากนั้นก็ย้อนเข้าไปดูตัวจิต มันมีอะไรอยู่ในนี้ มันถึงได้เกิดได้ดับทำให้หลงอยู่เรื่อย ๆ

นั่นแหละปัญญา เป็นเหมือนไฟได้เชื้อ เชื้อมีอยู่ที่ไหนไฟจะลุกลามเข้าไป ๆ ทีนี้เชื้อกิเลสมีอยู่ที่จิต ปัญญาจะเป็นเหมือนไฟลุกลามเข้าไป ๆ หาตัวจิตพิจารณาตัวจิตจนกระทั่งไหม้หมด **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ที่เคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับใจมานานแสนนานนั้น ได้ถูกตปธรรมมีปัญญาเป็นสำคัญเผาเกลี้ยงไม่มีเหลือ เอ้า ทีนี้จิตดับไปไหม ถ้าอาการทั้งห้านี้เป็นเราและกิเลสเป็นเราจริง ๆ แล้ว กิเลสดับไปโดยสิ้นเชิงไม่มีเหลือ แม้ภายในจิตแท้ ๆ ซึ่งเคยเป็นคลังของกิเลสมาแต่ก่อน เวลากิเลสดับไปหมดขาดพังทลายไปหมดแล้ว แล้วจิตดับไปด้วยไหม นั่น อ๋อ สิ่งเหล่านี้เป็นอย่างนี้ ๆ ๆ มันก็รู้ได้ชัดซิ ทีนี้ความรู้อันนี้เป็นยังไง แต่ก่อนความรู้ประเภทนั้นเป็นอย่างนั้น ความรู้ขั้นนั้นเป็นอย่างนั้น มาถึงความรู้ขั้นอวิชชาเป็นอย่างนี้

ทีนี้พออวิชชาแตกกระจายออกไปหมดด้วยอำนาจของปัญญา ตปธรรมเผาลงไปแล้ว ความรู้ประเภทนั้นเป็นอย่างไร นั่น ความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ประเภทที่อัศจรรย์พูดไม่ถูกพูดไม่ได้ เพราะไม่มีอะไรเหมือนในโลกทั้งสามนี้ เนื่องจากในโลกทั้งสามนี้เป็นสมมุติทั้งมวล ธรรมชาติที่รู้ ๆ ด้วยความบริสุทธิ์ของตนนั้นไม่ใช่สมมุติ จะมาพูดให้เป็นสมมุติ ให้เหมือนสมมุติได้ยังไง แต่ปฏิเสธไม่ได้ในความรู้ในความบริสุทธิ์ ในความเด่น

อิสระของตนโดยลำพัง ไม่เจือปนกับสมมุติใด ๆ ทั้งสิ้นนั้น อันนี้ดับไหมที่นี่ หายสงสัย แม้จะออกอุทานก็อุทานได้เต็มปากเต็มใจ ไม่มีกิเลสตัวใดมาต้านทานขัดแย้งแล้ว

นี่แหละที่ท่านเรียกว่าเรียนจบปริญญาเอก **เอโก ธมฺโม** ธรรมแท่งเดียว จิตคือธรรม ธรรมคือจิตเป็นอันเดียวกัน อกาลิกจิต อกาลิกธรรม คือธรรมชาตินี้แล นี่คือปริญญาเอกในครั้งพุทธกาลท่านเรียนจบปริญญาเอก ไม่เหมือนพวกเราปริญญาเอก เอกมีนัยน์ตาข้างเดียวไม่เป็นท่า ถ้าลงนัยน์ตาข้างหนึ่งบอดไปอีกแล้ว เสร็จมันเลยเอกเป็นอะไร มืดมิดปิดทวาร

เอ้า นักปฏิบัติยึดให้ดี หลักฐาน สถานที่ หลักวิชา การดำเนินที่พระพุทธเจ้าทรงพาดำเนินมาและทรงสอนด้วยวิธีการใด ให้ยึดหลักนี้ให้ดีให้เหนียวแน่นมั่นคง เรื่องติดพันกับกิเลส กิเลสติดพันกับเรานั้น มันเคยเหนียวแน่นมั่นคงมาเป็นเวลานานแล้ว ควรจะจืดจางหรือควรจะชินชาต่อกันบ้างแล้ว ธรรมที่กล่าวเหล่านี้เรายังไม่เคย เราเพิ่งจะมาเคยในเวลาที่บวชประพฤติปฏิบัติ เอาให้จริงให้จัง ให้เห็นความจริงว่าเป็นยังไง แล้วจะเสียดายกิเลสตัวใดอีกไหม

เอาลงให้จิตได้บริสุทธิ์เต็มที่แล้วซิ เราจะย้อนกลับมาเสียดายกิเลสตัวใดบ้างไหม เราจะเสียดายโลกธาตุนี้โลกไหนบ้างไหม กามโลก รูปโลก อรูปโลก สามโลก กามภพ รูปภพ อรูปภพ สมบัติทั้งหลายที่เกิดอยู่ในแดนโลกธาตุนี้ เราจะย้อนกลับมาเสียดายมันอีกไหมเมื่อจิตได้ผ่านพ้นไปแล้ว เอาซิเอาให้จริงนักปฏิบัติ ถ้าธรรมไม่วิเศษ จะเหนือสิ่งเหล่านี้ไปได้อย่างไร แล้วใจที่หลุดพ้นไปแล้วจะย้อนมาเสียดายความเดนตายเสียดายป่าช้าอะไรกันอีก ความที่เราเสียดายเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จงทราบไว้ให้ถึงใจ เอาให้จริงให้จัง

นี่แหละการปฏิบัติ ถ้าจริงต้องเป็นอย่างนี้ไม่เป็นอย่างอื่น สวากขาตธรรมนี้สด ๆ ร้อน ๆ ประหนึ่งว่าพระพุทธเจ้าประทานอยู่ปัจจุบันนี้ อ่านบทใดบาทใดคาถาใดเหมือนพระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทในขณะนั้น ๆ ด้วยพระองค์เอง ไม่มีคำว่าอดีตอนาคต เพราะเป็นความจริงล้วน ๆ ความถูกต้องล้วน ๆ ในธรรมที่แสดงไว้แล้วนั้น จะเป็นอดีต

ไกล ๆ ที่ไหนกัน ธรรมของจริงต้องเป็นปัจจุบันทันสมัยอยู่เสมอ ผู้นำมาประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องจะไม่มีข้อข้องใจสงสัยใด ๆ ผู้ปฏิบัติทั้งหลายจงตั้งอกตั้งใจดังที่ได้กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้ จิตจะกลับมาเสียดายอะไร เอ้า ให้รู้เห็นกับตัวเราเอง ธรรมของพระพุทธเจ้าเคยหลอกลวงโลกเมื่อไร ร้อยทั้งร้อยมีแต่เราหลอกเรา หรือกิเลสหลอกเราต่างหาก

ฉะนั้นจงเอาให้จริง ถ้าอยากรู้เห็นธรรมของจริงประจักษ์ใจ ของจริงของวิเศษมีอยู่กับใจนี้ ให้กิเลสมันเอาไปครองอยู่ทำไม ให้กิเลสมันเหยียบย่ำทำลายเคี้ยวให้แหลกอยู่ตลอดเวลา และทนรับความทุกข์ความลำบากอยู่ทำไม ธรรมมีอยู่ เครื่องสังหารกิเลสมีอยู่ เครื่องซักฟอกมีอยู่นำมาใช้ซิ เราเป็นมนุษย์ทั้งคนด้วย เป็นพระทั้งองค์ด้วย ทำไมจะไม่มีความสามารถ เมื่อได้รับพระโอวาทจากพระพุทธเจ้าอย่างเต็มหัวใจแล้ว ต้องเราเท่านั้นจะปฏิบัติให้พ้นทุกข์ได้ คนอื่นเป็นเรื่องของคนอื่นอย่านำมากวนใจ

เอาละเห็นว่าสมควร รู้สึกเหนื่อยภายใน

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๒. งานของสมณะ

การสร้างกินมีทำเลที่ทำงานเป็นประจำทุกสัตว์ทุกบุคคล จะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้เพราะธาตุขันธ์นี้มันรบกวนวุ่นวายอยู่ตลอดเวลา ทั้งความหิวความกระหาย ทั้งโรคภัยไข้เจ็บมีอยู่เป็นประจำในขันธ์ จะเรียกว่าขันธ์นี้หาความสงบพอตัวไม่ได้ก็ไม่ผิด เพราะขันธ์นี้เกิดขึ้นมาในท่ามกลางแห่งโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** จึงต้องมีความบกพร่อง ต้องการและแปรปรวนภายในตัวอยู่เสมอ โลกจึงต้องทำงานกันไม่ว่าสัตว์ว่าบุคคล ต้องทำงานเพื่อปากเพื่อท้องเพื่อความเป็นอยู่ เพื่อชีวิตรอดไปเป็นวัน ๆ จนถึงอวสานของชีวิตนั้น ๆ โลกจึงเป็นปกติสุขโดยไม่ต้องขวนขวายอะไรไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นโลกจึงมีงานประจำตน นอกจากมีงานประจำตนแล้ว ยังต้องมีสถานที่ทำเลแห่งการทำงานนั้น ๆ

มนุษย์เราอยู่สถานที่ใดก็มีที่ทำงานเป็นของตน และมีโรงงานเป็นที่ผลิตเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อธาตุเพื่อขันธ์ เพื่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป และงานที่โลกทำนั้น ผลที่ถูกผลิตออกมาเป็นความสำเร็จแก่ความต้องการและธาตุขันธ์ ให้โลกเห็นอยู่อย่างชัดเจน เช่น โรงงานผลิตสิ่งนั้น สิ่งนั้นปรากฏขึ้นมา โรงงานนั้นผลิตสิ่งนั้น สิ่งนั้นปรากฏขึ้นมาจากโรงงานนั้น ๆ นี่เป็นข้อเปรียบเทียบ

ที่นี่ทางพระพุทธศาสนาก็มีงานประจำตน มีความจำเป็นสำหรับผู้ที่ต้องการเยียวยารักษาจิตใจของตนให้มีความสงบร่มเย็น ไม่ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟเพราะขาดธรรมอันเป็นอาหารทางใจ เฉพาะอย่างยิ่งนักบวชย่อมมีโรงงานเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นกิจจะลักษณะ เป็นหลักฐานมั่นคง เป็นกฎเป็นเกณฑ์ยิ่งกว่างานอื่นใดเพศอื่นใด ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอน สถานที่ทำงานและงานอันเป็นความจำเป็นที่จะได้ผลเป็นที่พอใจ และความประสงค์ของผู้ต้องการผลอันเป็นที่พึงหวัง เช่น ทรงสั่งสอนสถานที่ที่อยู่อาศัย ทรงสั่งสอนงานที่ทำไม่ให้ผิดพลาด ทรงสั่งสอนว่าให้แสวงหาอยู่ในสถานที่สงัด เช่น ในป่า ร่มไม้ ชายเขา ตามถ้ำ เงื้อมผา ป่าช้า ป่าชัฏ อันเป็นที่สงัด ไม่เป็นที่พลุกพล่านด้วยสิ่งรบกวนต่าง ๆ เพื่องานที่ทำนั้นจะได้เป็นไปเพื่อความราบรื่นดีงามสมความมุ่งหมายไม่ล่าช้าเนิ่นนาน

งานที่ทำก็คือการภาวนา พิจารณาตั้งแต่ขั้นสมถะคือความสงบเย็นใจ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สมถธรรม ๔๐ ห้องที่ทรงแสดงไว้ เพื่อความสงบระงับของจิตซึ่งเป็นตัวฟุ้งซ่านวุ่นวาย ด้วยอำนาจแห่งโรคภายใน ได้แก่ กิเลสตัณหาอาสวะเครื่องหมักดองอยู่ภายในจิตใจ ให้สงบตัวลงไปด้วยอุบายวิธีแห่งธรรมนั้น ๆ เช่น อานาปานสติ เป็นต้น นี่คืองานขั้นหนึ่งเป็นขั้นเป็นตอนซึ่งพูดในภาคทั่ว ๆ ไป ในขณะที่จะสับงานหรือเปลี่ยนงานในเวลาเช่นนั้นก็มี เช่น วิปัสสนาการพิจารณาแยกแยะอาการของกายส่วนต่าง ๆ ด้วยอุบายของสติปัญญาอันเป็นความฉลาดแหลมคม ให้รู้ตามความเป็นจริงในธาตุในขันธ์ทั้งภายนอกภายใน ตลอดสิ่งทั่ว ๆ ไปซึ่งอยู่ในวงแห่งการพิจารณาของปัญญาจะพึงรู้รอบขอบชิดตามกำลังของตน

เฉพาะอย่างยิ่งวัดป่าบ้านตาดก็เปรียบเหมือนกับโรงงานอันหนึ่ง ที่เราทั้งหลายเป็นผู้มุ่งต่องานและผลของงานคืออรรถธรรม ได้มาสู่สถานที่นี้ หัวหน้างานก็ได้แก่ ผู้เป็นหัวหน้าวัด ผู้ทำงานเพื่อเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นสารคุณจริง ๆ ก็คือตัวของเราแต่ละองค์ ๆ ที่มาประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดสิ่งไม่ดีทั้งหลายที่ฝังจมอยู่ภายในใจ วันหนึ่ง ๆ เราทำงานจากอุบายการแนะนำสั่งสอนของหัวหน้างานอย่างไรบ้าง อันนี้เป็นสิ่งที่ควรคิดอย่างยิ่งสำหรับนักบวชเราที่มุ่งหน้ามาศึกษาอบรม

งานทางโลกเขาทุกโรงงาน เมื่อตั้งโรงงานและผลิตงานนั้น ๆ ขึ้นมา ผลของงานย่อมปรากฏขึ้นมาเป็นชิ้นเป็นอันอย่างประจักษ์ แต่โรงงานของเราที่เต็มไปด้วยคนงานคือสมณเพศสมณกิจ ทำงานอยู่ภายในวัดนี้ มีผลงานอย่างไรบ้างที่ปรากฏขึ้นมาพอเป็นความอบอุ่นภายในใจ ผลงาน เช่น **สมถธรรม** คือความสงบเย็นใจเป็นอย่างไรบ้าง **วิปัสสนาธรรม** คือความรู้แจ้งเป็นลำดับในสภาวธรรมทั้งหลายด้วยปัญญาของตนปรากฏขึ้นอย่างไรบ้าง นี่เป็นสิ่งที่เราจะต้องคิดให้ถึงใจทุก ๆ รูปทุก ๆ องค์

สถานที่ทำงานก็คือสถานที่เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา งานก็คือ **สมถกิจ วิปัสสนากิจ** โลกเขาทำงานเขามีผลของงานปรากฏขึ้นมา นักบวชเราทำงานมีผลปรากฏอย่างไรบ้าง ขอให้พากันคิดอย่างถึงใจ ถ้างานนี้ไม่ปรากฏแก่จิตใจบ้างเลยก็แสดงว่าเรานี้เจ๊งไปทุกวัน ทำงานไม่เห็นผลมีประโยชน์อะไร ขายหน้าเปล่า ๆ โลกเขาตั้งโรงงานขึ้นมาสิ้นเปลืองเงินไปกี่ล้าน แต่ทำงานลงไปไม่เห็นผลของงานเลย ทำไมโรงงานนั้น ๆ จะไม่ล่มจม ต้องล่มจมโดยไม่ต้องสงสัย งานของพระปฏิบัติเราก็ต้องล่มจมแบบเดียวกันนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าใจหายน่าเสียดายยิ่งกว่าสิ่งใดในโลก

ที่นี่ก็เป็นสถานที่อบรมที่เรียกว่าโรงงาน เราทั้งหลายแต่ละท่าน ๆ เป็นผู้มุ่งทำงานในหน้าที่ของพระ มีศาสดาองค์เอกเป็นผู้วางโครงการไว้โดยถูกต้องแม่นยำดังธรรมท่านว่า สวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง นิยยานิกธรรม พร้อมอยู่เสมอที่จะยังผลให้ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามสวากขาตธรรม ได้รับผลเป็นที่พอใจ

งานทั้งสองประเภทคือเหตุ ได้แก่ การดำเนิน และผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินของเราในทางสมณกิจสมณธรรมนี้เป็นอย่างไรบ้าง หากยังไม่ปรากฏผลก็แสดงว่า นี่เราเริ่มเหลวไหลไปโดยลำดับทุกรูปทุกนาม ดีไม่ดีเหลวไหลจนกระทั่งหัวหน้างานว่าการสั่งสอนธรรมะนั้นเป็นโมฆธรรม หาสาระไม่ได้ หากว่าการสั่งสอนนั้นถูกต้องตามแนวสมถวิปัสสนาเป็นธรรมสาระ ผู้ปฏิบัติตามทำไมจึงไม่เห็นผล มันต้องส่อแสดงมาถึงหัวหน้าจนได้ แต่นี้ได้แนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนอย่างเต็มกำลังสติปัญญาความสามารถที่มีอยู่ และด้วยความแน่ใจว่าไม่ผิดจากวิธีการสั่งสอนทุกแง่ทุกมุมทั้งเหตุและผล เพราะได้

ดำเนินมาแล้วอย่างโชกโชนไม่สงสัย ทั้งการปฏิบัติก็ได้ตะเกียกตะกายล้มลุกคลุกคลานมาแล้ว ตั้งแต่ภาคปฏิบัติทุกขั้นทั้งถูกทั้งผิด อันเป็นครูเป็นอาจารย์สอนตนทั้งสิ้น

อันดับต่อมาก็ได้มาแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนและประชาชน ตามวิธีที่ตนดำเนินมาแล้ว ผิดหรือถูกประการใดก็ถือเป็นครูเป็นอาจารย์ของตนมาทุกระยะแล้ว จึงนำการปฏิบัติทั้งเหตุและผลนั้นมาสั่งสอนหมู่เพื่อน เพราะฉะนั้นจึงไม่สงสัยทั้งเหตุและผลที่ตนได้ดำเนินมา ด้วยเหตุนี้หมู่เพื่อนควรพิจารณาด้วยดีและมั่นใจในแนวทางที่สั่งสอนว่าจะไม่ทำให้ผิดหวัง ถ้าตั้งใจปฏิบัติตามจริง ๆ ไม่เถลไถลไปทางอื่น

อย่าสงสัยเรื่องอะไรในโลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อันเต็มไปด้วยป่าช้าความเกิดตาย และเต็มไปด้วยกองทุกข์คลุกเคล้ากันอยู่นี้ ไม่มีอะไรพิเศษนอกเหนือไปจากนี้ มีเฉพาะอมตธรรมที่จะเกิดขึ้นจากผลของงานที่เราผู้ปฏิบัติอยู่เวลานี้เป็นสำคัญ ต้องเอาให้งานนี้สำเร็จจนได้แม้ขั้นใดขั้นหนึ่ง ถ้างานนี้ไม่สำเร็จเลยต้องถือว่าเหลวไหลนักปฏิบัติเรา

เราพร้อมทุกสิ่งทุกอย่างแล้วเวลานี้ เพศก็พร้อมคือเป็นวัตถุสมบัติภายในตัวเรา หากจะวิบัติในตัวเราเวลานี้ก็คือสติวิบัติ ปัญญาวิบัติสำหรับการแก้กิเลสประเภทต่าง ๆ เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ฟื้นได้อบรมให้เกิดให้มีได้ ดัดแปลงได้ ทำให้ฉลาดได้ไม่สุดวิสัย พระพุทธเจ้าจึงสอนให้อบรมให้เห็นผลงานที่ปฏิบัติ การปฏิบัติงานไม่เห็นผลงานเลยเรียกว่าเหลวไหลที่สุด นักบวชเหลวไหลนี้ดูไม่ได้นะ เราแต่ละราย ๆ เหลวไหลดูได้อย่างไร ไม่อับอายเจ้าของเหรอ และไม่อายศรัทธาผู้สนับสนุนด้วยปัจจัยสี่มาแต่วันเริ่มบวชละเหรอ โลกเขายังรู้จักอายกัน เราเป็นพระแท้ ๆ ทำไมจะไม่รู้จักอายเขา

เราปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์แท้ ๆ ที่ก้าวเข้ามาสู่วงพระศาสนาด้วยความเป็นพระศากยบุตรองค์อาชาไนยผู้ชนะเลิศในไตรภพแท้ ๆ ถอยได้อย่างไร หน้าที่การงานของเรานี้เป็นงานที่เลิศประเสริฐตามทางศาสดาโดยแท้แล้ว ทำไมจึงจะกลายเป็นงานเหลวไหลพระเหลวไหล ผลไม่ปรากฏ ขัดกันกับธรรมขัดกันกับหลักศาสนา นอกจากขัดกับหลักศาสนาแล้ว ยังจะเป็นข้าศึกต่อศาสนาและเป็นข้าศึกต่อเราด้วยอย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้ ฉะนั้นจงพากันคิดให้ดี ตีกิเลสให้แตกพ่าย คลายกิเลสให้หลุด ถึงวิมุตติธรรมภายในปัจจุบันชาตินี้ อย่าลังเลเลื่อนลอยถอยทัพกลับแพ้ จะแย่ไปตลอดกัปกัลป์หาสิ่งประกันตัวไม่ได้

อันใดที่ถือว่าเป็นสิริมงคลแก่เราเวลานี้ ก็คือการดำเนินตามหลักธรรมของศาสดาเอ้า ห้ำหั่นกิเลสตัวมหาภัยลงไป อย่าออมแรง เป็นก็เป็นตายก็ตาย ในโลกนี้มีป่าช้าเต็มไปหมดอย่าว่าแต่เราอย่างเดียวเลย โลกทั้งโลกขึ้นชื่อว่าสัตว์สังขารแล้ว ต้องมีการเกิดการดับการล้มการตายเหมือนกันไม่มีทางสงสัย ไปสถานที่ใดมีแต่ป่าช้าของสัตว์ของบุคคล ก่อนจะตายก็ดิ้นรนกระวนกระวาย จนกระทั่งไปไม่ได้แล้วค่อยยอมตาย นี่ไม่ใช่กองทุกข์บีบบังคับจะเป็นอะไร สงสัยหาอะไรกันอีก

เราสงสัยอะไรในโลกแห่งกระทะที่ครอบศีรษะเรา หรือทอดเราเหมือนกับเนื้อกับปลาอยู่เวลานี้ ด้วยความทุกข์ทรมานต่าง ๆ เราสงสัยอะไรอยู่อีก ก็มีทางเดียวที่จะกระโดดให้รอดพ้นไปได้จากกองฟืนกองไฟคือ **ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา** เป็นต้น ด้วยการปฏิบัติเพื่อเอาตัวรอดเป็นยอดเรา ยอดธรรมนี้เท่านั้น ซึ่งเป็นทางอันเอกเป็นสถานที่เกษม เป็นธรรมเลิศภายในใจที่พาให้ข้ามพ้นไปได้ ด้วยความปลอดภัยไร้ทุกข์โดยประการทั้งปวง

ฉะนั้นจงพากันทำให้ถึงใจ ในการประพฤติปฏิบัติอย่าท้อถอยอ่อนแอนะ ไม่มีผลประโยชน์อะไรเกิดขึ้นจากความท้อถอยอ่อนแอ ความท้อแท้เหลวไหลเลย ผลจะเกิดขึ้นเพราะความขยันหมั่นเพียร ความอุตส่าห์พยายามต่างหาก เฉพาะอย่างยิ่งอิทธิบาททั้ง ๔ คือ **ฉันทะ** พอใจในอรรถในธรรมเพื่อความพ้นทุกข์นี้อย่างเดียวเท่านั้นไม่พอใจกับสิ่งอื่นใด **วิริยะ** เพียรเพื่อความพ้นทุกข์ถ่ายเดียว เพราะเราเคยจมอยู่ในทุกข์มานาน ไม่เป็นที่สงสัยและประจักษ์ใจทุกคน **จิตตะ** มีความรักความใฝ่ใจในงานของตนอยู่เสมอไม่จืดจาง **วิมังสา** ทำอะไร ๆ ให้คิดอ่านไตร่ตรอง อย่าสักแต่ว่าทำ ให้มีความจงใจคือสติติดแนบไปด้วย ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญเสมอ นี่คืองานเพื่อความหลุดพ้นอิทธิบาท แปลย่อว่าแดนแห่งความสำเร็จ ไม่มีงานใดที่จะถูกต้องและเหมาะสมยิ่งกว่าอิทธิบาททั้ง ๔ อันเป็นแดนสำเร็จนี้ไปได้เลย

จงปลงใจลงในธรรมเหล่านี้ ถ้าอยากหนีทุกข์ไม่จมอยู่กับมันตลอดไปน่ะ และจงทราบโดยทั่วกันด้วยว่า กิเลสทุกประเภทไม่เคยสอนให้สัตว์โลกเบื่อทุกข์และหนีทุกข์ นอกจากกล่อมให้หลงเพลินลืมตัวและจมอยู่ในทุกข์ถ่ายเดียว ไม่หยิบยื่นอะไรมาผลัดเปลี่ยนพอได้หายใจคลายทุกข์บ้างเลย มีธรรมเท่านั้นสอนสัตว์โลกให้เบื่อหน่ายคลายทุกข์ จนบรรลุถึงบรมสุขไม่มีอะไรเป็นคู่แข่งได้

เมื่อทราบตามความจริงนี้แล้ว จงดูใจตัวเองและถามใจตัวเองว่า จะยึดเอากิเลสเป็นศาสดา **สรณํ คจฺฉามิ** หรือจะยึดเอาศาสดาและธรรมเป็น **สรณํ คจฺฉามิ** และถามผลของการยึดนั้นด้วยว่า สัตว์โลกทุกข์เพราะกิเลสหรือทุกข์เพราะธรรมอย่างจริงใจ อย่าถามเล่น ๆ ทำเล่น ๆ กิเลสจะหัวเราะเอาจะว่าไม่บอก เพราะเพลงของกิเลสไพเราะเพราะพริ้งและอ้อยอิ่งสุดประมาณที่จะตามรู้ทัน ถ้าไม่ใช่วิสัยของธรรมและผู้มีธรรมจะไม่มีวันค้นพบต้นสายปลายเพลงของมันได้เลย ถ้าอยากค้นให้พบเพลงอันอ้อยอิ่งแต่แสนจอมปลอมของมัน ก็จงผลิตสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรเข้าให้พอตัว จะต้องเจอร่างยักษ์ร่างผีของมันที่ฝังจมอยู่ภายในใจชนิดใจหายใจคว่ำ เพราะความเห็นโทษของมันประจักษ์ในวันหนึ่งแน่นอน

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๓. อุบายพ้นทุกข์

หลักธรรมของพระพุทธเจ้ามีหลายขั้นหลายตอน นับแต่ขั้นพื้น ๆ จนถึงขั้นสูงสุดแห่งธรรม ถ้าเป็นร้านค้าก็เป็นร้านสรรพสินค้า ไม่มีอัดมีอั้นในการจำหน่ายต่อลูกค้าหาเลือกได้ตามความชอบใจ ผู้มีทุนทรัพย์มากน้อยเลือกซื้อได้ในห้างสรรพสินค้านั้น เพราะมีพร้อมสมบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง ตั้งแต่เครื่องเล่นของเด็กจนกระทั่งสินค้าที่มีค่าอันสูงส่ง ศาสนธรรมก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่ ฆราวาสนักบวชที่จะนำธรรมะประเภทต่าง ๆ มาประพฤติปฏิบัติต่อตัวเอง มีอย่างพร้อมมูลอยู่แล้วในศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า

ธรรมะพร้อมจะเป็นสิริมงคล และเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจใคร่ธรรมนำไปปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา ธรรมะมีหลากรสเกี่ยวกับคนหลายเพศหลายวัยไม่บกพร่อง เพราะฉะนั้นธรรมจึงเป็นหลักปกครองโลกได้เป็นอย่างดีไม่มีที่ต้องติ นับแต่เด็กขึ้นไปถึงผู้ใหญ่นับแต่รายบุคคลไปถึงส่วนรวมและทั่วโลกดินแดน ถ้าต่างคนต่างมีความสนใจดังที่ต่างคนต่างมีความมุ่งหวังความสุขความเจริญอยู่แล้วนั้น ธรรมะจะเป็นเครื่องสนองความสมหวังของคนให้สมความมุ่งหมายโดยไม่มีทางสงสัย เพราะธรรมะเคยเป็นที่ฝากจิตฝากใจพึ่งเป็นพึ่งตายของโลกมานานแสนนานแล้ว จึงไม่สงสัยว่าผู้นับถือธรรมปฏิบัติ

ธรรมจะเป็นผู้หงอยเหงาเศร้าใจและฉิบหายล่มจม จนกระทั่งไม่มีใครนับหน้าถือตาและสมาคมด้วย แต่ธรรมะเป็นจุดรวมแห่งความดีและคนดีทั้งหลาย ให้สนิทติดใจกันอย่างจีรังถาวร

โลกที่หาความสงบร่มเย็นไม่ได้ เพราะอำนาจแห่งฝ่ายต่ำซึ่งเป็นข้าศึกกับธรรมเข้าย่ำยีตีแหลกภายในจิตใจ โลกจึงมีความโลภมากเป็นภัยมาก มีความโกรธมากเป็นภัยมาก มีความหลงมากเป็นภัยมากต่อตนและผู้เกี่ยวข้องไม่มีประมาณ ยิ่งเป็นผู้มีอำนาจราชศักดิ์มากและนำข้าศึกทั้งสามอย่างนี้ออกใช้ด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะเพิ่มความเป็นฟืนเป็นไฟให้แก่ส่วนรวมได้มาก อันสมบัติต่าง ๆ ในแผ่นดินนั้น ยังมีอยู่มากพอกับความจำเป็นของมนุษย์ เช่นเมืองไทยเรานับว่ายังอุดมสมบูรณ์ ที่คนไทยเราเดือดร้อนนั้นเพราะความโลภมาก ความเห็นแก่ตัวมาก ความเอารัดเอาเปรียบมากเพราะความกอบโกยมากของคนส่วนย่อยเป็นผู้ทำลาย ความจำเป็นจึงหายหน้าไปเพราะความโลภมาก เป็นต้น เข้าทำลาย เนื่องจากความโลภมากไม่มีคำว่าอะไรจำเป็นอะไรไม่จำเป็น แต่จะถือว่าจำเป็นทั้งสิ้นถ้าความโลภจะมีส่วนด้วย ดังนั้นความโลภมากจึงพาไปในทางทุจริต เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นไม่มีประมาณ

เวลานี้มีแต่สิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความสงบสุขของบ้านเมืองออกเพ่นพ่าน และแผ่อำนาจทำหน้าที่ทุกแห่งทุกหน ไม่หยุดหย่อนผ่อนคลายลงบ้างเลย ดูนับวันจะห่างเหินจากศีลธรรมอันเป็นความร่มเย็นออกไปทุกวัน ถ้าขืนเป็นอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ตัวบุคคลและส่วนรวมก็นับวันจะเดือดร้อนจนไม่อาจคำนวณได้ ไม่ว่าสถานที่ใดดูรุ่มร้อนกันไปหมดทั่วโลกดินแดน นับแต่คนมั่งมี คนฉลาด ลงมาถึงคนจน คนโง่ ตาสีตาสา ความรุ่มร้อนภายในนั้นรู้สึกจะพอ ๆ กัน ดีไม่ดีคนที่สังคมยกย่องว่ามั่งมีว่าฉลาด ว่ามีอำนาจราชศักดิ์ยังอาจจะมีทุกข์ทางใจมากกว่านายสานายมาอยู่ตามกระท่อมนา ใครก็ไม่อาจทราบได้ถ้าคนนั้นไม่สนใจทราบตัวเอง ทั้งนี้เพราะความหลงตัวเองตื่นตัวเองและความโลภเป็นต้น ไม่เคยทำผู้ใดให้ร่มเย็นเป็นสุข จะสามารถทำโลกให้เป็นสุขร่มเย็นได้อย่างไรโลกจำต้องยอมรับกันในเรื่องความทุกข์ความลำบาก ทั้ง ๆ ที่มีความรู้และสมบัติบริวาร

มาก แต่ก็หาความสุขไม่ได้ เพราะความรู้ความฉลาดนั้น ได้กลายไปเป็นเครื่องมือของสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความสงบสุขของโลกไปเสีย

นี่แลการส่งเสริมสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ตัวและสังคมทั่ว ๆ ไป จึงเป็นเหมือนกับการส่งเสริมไฟให้ลุกลามใหญ่โตมากขึ้นโดยลำดับ จนหาขอบเขตหาประมาณไม่ได้ ถ้ายังฝืนให้เป็นอย่างนั้นโดยไม่เห็นโทษของมัน ว่าเป็นข้าศึกต่อความสงบสุขของโลกอยู่แล้ว โลกย่อมจะบรรลัยเพราะสิ่งเหล่านี้โดยไม่ต้องสงสัย

นี่เราพูดถึงภาคทั่วไปแห่งธรรมที่เป็นเครื่องปกครองโลกได้เป็นอย่างดี ถ้านำไปปฏิบัติ แต่ถ้าไม่สนใจในธรรมเครื่องปกครองให้เกิดความสงบร่มเย็นนี้แล้ว ก็ไม่พ้นที่จะเจอฟืนเจอไฟ เจอความเดือดร้อนอยู่ร่ำไป ทุกชาติชั้นวรรณะแห่งมนุษย์เราฐานะใดไม่สำคัญ อันนี้สำคัญกว่า มีอำนาจกว่าทุกอย่าง เมื่อสิ่งนี้บงการลงไปแล้วย่อมเป็นไปตามความบงการของสิ่งนี้ โดยหาทางคัดค้านต้านทานไม่ได้ เพราะความรู้ความฉลาดสิ่งนี้เหนือกว่าอยู่แล้ว

ที่นี่ย่นเข้ามาจากส่วนใหญ่คือโลก เข้ามาสู่สังคม เข้ามาสู่ครอบครัว เข้ามาสู่ตัวของเรา เมื่อโลกเป็นเรื่องใหญ่โต ธรรมไม่สามารถจะเข้าถึง และไม่มีผู้สามารถแนะนำสั่งสอนโลกให้เห็นคุณค่าแห่งธรรม ยิ่งกว่าคุณค่าแห่งฟืนไฟที่เป็นอยู่ภายในจิตใจแล้ว ก็ต้องย้อนเข้ามาสู่วงแคบโดยลำดับจนกระทั่งถึงตัวเรา โลกไม่สามารถที่จะปกครองตนปกครองกันได้ด้วยความเป็นธรรม แต่เราต้องพยายามให้ผิดแปลกจากโลกที่เขาไม่สามารถกลายเป็นผู้สามารถขึ้นมาปกครองตนด้วยธรรม เพื่อความหลบซ่อนผ่อนคลายความทุกข์ร้อนได้พอประมาณ ไม่รุ่มร้อนไปทั้งเขาทั้งเราโดยถ่ายเดียว

เฉพาะอย่างยิ่งคือนักบวช เป็นผู้พร้อมแล้วในการปฏิบัติธรรม ทุกอาการที่เคลื่อนไหวไปมาและทุกอิริยาบถ ทุกสถานที่ เป็นสถานที่อิริยาบถที่เหมาะสมตลอดเวลาอยู่แล้ว วันหนึ่งคืนหนึ่ง เจตนาของเราเองก็ทราบชัดภายในตัวว่าเรามีความมุ่งหวังต่อสิ่งใด เราจึงได้ยอมตนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา คือเรามุ่งต่อธรรมแดนแห่งความ

สงบสุขภายในจิตใจด้วยการปฏิบัติธรรม จึงได้สละตนออกมาบวช ไม่ใช่สักแต่ว่าบวช โดยไม่คิดสารคุณใด ๆ ในการบวช

การบวชเป็นการประกาศเพศของตนให้โลกทราบทั่ว ๆ ไป ว่าเป็นผู้พร้อมแล้ว ที่จะเป็นคนดี ที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมอันเป็นของดีให้ดียิ่งขึ้นโดยลำดับ จนถึงขั้นดีเลิศ เป็นบุคคลดีเลิศ เป็นพระดีเลิศ โดยไม่ต้องอาศัยผู้หนึ่งผู้ใดมาเสกสรรปั้นยอว่าดี แต่เป็นความดีและเป็นความดีเลิศอยู่ด้วยการกระทำของตน นี่เราทราบอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นจงนำความที่ตนทราบนี้ออกทำหน้าที่ให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย อย่าได้ลดละท้อถอยคุณงามความดีอันจะพึงได้จากศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า ขอให้เป็นสมบัติหรือมหาสมบัติของเรา ไม่ให้หลุดมือของพระปฏิบัติคือเราไปได้ จะเป็นที่ภาคภูมิใจตัวเองตลอดกาลสถานที่ไม่เคลือบแคลงสงสัย

ธรรมทุกขั้นทุกภูมิไม่มีข้อสงสัยแล้ว ว่าจะนำผู้ปฏิบัติตามให้ตกทุกข์ได้ยากลำบากเข็ญใจ หรือตกนรกหมกไหม้ได้รับความทุกข์ทรมานล่มจม เพราะการประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่มีข้อสงสัยแม้นิดหนึ่งเพราะเป็น สวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบทุกแง่ทุกมุมแล้ว ในบรรดาธรรมทั้งหลายที่พระองค์นำมาสั่งสอนโลก ทรงค้นอยู่ถึงหกพระพรรษาจึงได้ตรัสรู้ เมื่อได้ผลเป็นที่แน่พระทัยสุดส่วนแล้ว จึงนำธรรมนั้นออกมาสั่งสอนโลก ธรรมนั้นจึงเรียกว่า **สวากขาตธรรม** ตรัสไว้ชอบแล้วไม่มีข้อบกพร่อง และเป็น **นิยยานิกธรรม** นำผู้ประพฤติปฏิบัติให้หลุดพ้นจากสิ่งที่กีดขวางปิดบัง สิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยออกได้โดยลำดับ ตามกำลังความสามารถของตน นี่ธรรมเป็นอย่างนี้ไม่เป็นอย่างอื่น พระองค์ทรงรับรองยืนยันเต็มพระทัยแล้ว โดยถือพระองค์เป็นองค์ประกันในคุณภาพแห่งธรรมทั้งหลาย ที่นำมาประกาศสอนโลกนี้ว่าไม่เป็นอื่น นอกเหนือจากเป็นธรรมล้วน ๆ และเป็นของประเสริฐเลิศยิ่งกว่าโลกใด ๆ สิ่งใด ๆ

เราจึงไม่ต้องกลัวว่าจะเกิดความล่มจม เพราะการทุ่มเทกำลังความสามารถลงในการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อการต่อสู้กิเลสอันเป็นตัวพิษตัวภัยหรือเป็นข้าศึกอยู่ภายในจิตใจมานาน ด้วยอรรถธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องกำราบปราบปราม เพราะธรรมเป็นที่รับรองผลมาแล้วจากพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ถ้าเป็นยาก็เรียกว่าได้ทำการ

ทดลองมาเต็มที่แล้ว เห็นผลเป็นที่พอใจแล้ว จึงนำมารักษาโรคแต่ละประเภท ๆ โรคเมื่อต้านทานยาชนิดนี้ หมอต้องได้พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหายาขนานใหม่มาแก้ จนกระทั่งโรคไม่สามารถต้านทานยาได้แล้วคนไข้ก็หายจากโรค โรคภายในจิตย่อมมีการต้านทานยาคือธรรมเหมือนกัน ถ้าเราทำด้วยอุบายนี้เป็นความชินชา ก็แสดงว่ากิเลสนั้น มีความต้านทานธรรม ต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงอุบายวิธีต่าง ๆ จนสามารถระงับดับกิเลสประเภทนั้น ๆ ลงได้ด้วยวิธีการนั้น ๆ เช่นเดียวกับหมอพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหายาขนานใหม่ มาแก้โรคที่ต้านทานยาจนหายไปได้ฉะนั้น

อุบายวิธีประพฤติปฏิบัติตน จึงขึ้นอยู่กับความฉลาดแหลมคมของผู้จะปราบกิเลสตัวฉลาดจอมไตรภพเช่นเดียวกัน ไม่เช่นนั้นแก้กันไม่ลง แก้กันไม่ตก ต้องได้ใช้อุบายพลิกแพลงอยู่เสมอ อย่าติดความสุขความสบายอันเป็นนิสัยนอนเนื่องของกิเลสฝังอยู่อย่างลึกลับ เราไม่อาจทราบได้ว่าความนอนใจหรือความสบายอันนี้เป็นภัยต่อตัวเราเอง เราเห็นว่าความทุกข์เพราะการประกอบความพากเพียรเพื่อจะแก้กิเลสเหล่านี้ว่าเป็นภัยเสียอีก จึงไม่อยากทำด้วยความสนิทติดใจในความเพียร ถ้าอย่างนั้นก็หาทางรอดไม่ได้ เพราะขัดจากความมุ่งหมายของธรรมว่า **วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ** คนจะหลุดพ้นจากทุกข์ไปได้เพราะอำนาจแห่งความเพียร ธรรมท่านว่าอย่างนี้ แต่กิเลสว่าขี้เกียจนั่นแลดี มันไม่ว่าคนจะจมอยู่ในกองทุกข์เพราะความขี้เกียจนี่

ในระหว่างการประกอบความเพียรอยู่นั้น ความทุกข์ก็ต้องเป็นไปตาม ๆ กัน เป็นเกลียวเดียวกันเหมือนเชือกนั่นเอง จะไม่ได้รับทุกข์ได้อย่างไร ผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมย่อมไม่คำนึงถึงความทุกข์ที่เป็นไปด้วยการประกอบความพากเพียร ยิ่งกว่าการเห็นภัยของกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกอันใหญ่หลวงภายในจิตใจ นี่เป็นสิ่งสำคัญมากที่จะควรคำนึงสำหรับผู้ปฏิบัติเรา เผลอตัวเมื่อไรเป็นถูกความขี้เกียจอ่อนแอลากลงให้กิเลสสับยำไม่สงสัย

เขาเข้าร่ำเรียนในมหาวิทยาลัยหรือโรงร่ำโรงเรียนต่าง ๆ ได้ความรู้วิชาออกมาแจก แบ่งกระจัดกระจายไปทุกแห่งทุกหน จนกลายเป็นผู้มีความรู้ทั่ว ๆ ไป เพราะความรู้ที่เขาเรียนมาจากโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยนั้น ๆ เราเป็นผู้มาศึกษาหาอรรถธรรมจากครู

จากอาจารย์ในสำนักต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกับเข้าศึกษาเล่าเรียนหาความรู้วิชาจากโรงเรียนต่าง ๆ ของเด็กและของคนทั้งหลายนั่นแล เขาได้ประพฤติปฏิบัติ เขาได้ความรู้วิชาไปแจกจ่ายตลอดทั่วถึง เราทำไมแม้จะแจกเรายังไม่ได้ มันไม่เลวไปมากแล้วเหรอ ถามตัวเองซิถ้าอยากทราบ

วิชานี้เป็นวิชาที่สำคัญ ซึ่งเรามุ่งสละฆราวาสเหย้าเรือนชีวิตจิตใจสมบัติเงินทองทุกสิ่งทุกอย่าง บรรดาที่โลกเห็นว่าเป็นของมีคุณค่าน่าชอบใจ ออกมาสู่ความเป็นพระเพื่ออรรถเพื่อธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากยิ่งกว่านั้นเป็นไหน ๆ ทำไมจะไม่มีกำลังใจที่จะประพฤติปฏิบัติ ทำไมจะฝ่าฝืนความทุกข์ความยากความลำบากด้วยความพากเพียรนี้ไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าเป็นคนเช่นไร ก็เป็นคนเหมือนกันกับเรา สาวกเป็นคนเช่นเดียวกับเรา ท่านผู้ผ่านไปแล้วไม่มีภัยมีเวรไม่มีทุกข์ทั้งหลายติดตัวติดองค์ท่านไปเลย ท่านก็เคยผ่านทุกข์มาแล้วด้วยความพากเพียรเช่นเดียวกัน เหตุใดเราจะผ่านความทุกข์เหล่านี้ไปกับความเพียรไม่ได้ ทำไมเราจะสนิทสนมกับความทุกข์ที่เคยทุกข์เพื่อความเพียรไม่ได้ ทำไมเราจะเห็นว่าความทุกข์เหล่านี้เป็นพิษภัยต่อเรายิ่งกว่ากิเลสเป็นภัยต่อเรา เราต้องย้อนหน้าย้อนหลังพินิจพิจารณาและถามตัวเองเสมอ อันเป็นการฝึกซ้อมปัญญาให้ก้าวเดินไปในตัว

ผู้ปฏิบัติเพื่อแก้กิเลส ต้องแทรกต้องซ้อนอุบายวิธีการต่าง ๆ อยู่เสมอ เพื่อจะปลดเปลื้องตนให้หลุดพ้นจากกิเลสไปโดยลำดับ จึงจัดว่าเป็นผู้หาความรู้ความฉลาดจากครูจากอาจารย์จากอรรถจากธรรม ไม่เช่นนั้นจะไม่มีวันฉลาดผิดกับที่เป็นอยู่นี้เลย การคิดให้เป็นอรรถเป็นธรรมเพื่อเปลื้องตน คนเราย่อมมีทางคิดได้ถ้าสนใจคิด ท่านว่าธรรมมีอยู่ทั่วไปตลอดกาลสถานที่ อะไรเล่าจะสัมผัสธรรมเหล่านั้นถ้าไม่ใช่จิตไม่ใช่สติปัญญา กิเลสมันยังคิดให้เป็นกิเลสขึ้นมาจากใจของเราได้ เราคิดธรรมขึ้นมาในใจทำไมจะไม่ได้เล่า อุบายวิธีต่าง ๆ ต้องผลิตขึ้นมาเรื่อย ๆ อย่ารอให้เสียเวล่ำเวลา

ในขณะที่จะทำความสงบแก่จิตใจด้วยสมถธรรม ก็ให้เป็นความจริงความจังต่องานนั้นจริง ๆ อย่าทำเหลาะแหละ ถือเป็นกิจเป็นการเป็นงานอันเดียวเท่านั้นในโลกนี้ไม่มีงานใดเข้ามาเจือปน ไม่มีความคิดไม่มีอารมณ์ใดเข้ามาเจือปน มีแต่อารมณ์

ที่เกี่ยวกับธรรมซึ่งทำอยู่โดยเฉพาะในวงปัจจุบันนี้เท่านั้นเป็นอารมณ์ของจิต โลกเป็นเหมือนไม่มี นั่นแหละชื่อว่าเป็นผู้ตั้งหน้าตั้งตาเพื่อความสงบใจด้วยสมถธรรมนั้นจริง ๆ ผลจะเป็นขึ้นมาได้โดยไม่ต้องสงสัย เพราะท่านที่เป็นสรณะของพวกเรานั้น ท่านได้ผ่านไปแล้วด้วยอุบายวิธีนี้ จึงได้สอนพวกเราไว้โดยถูกต้อง

ในขณะที่จะพิจารณาแยกแยะดูสภาวธรรมทั้งหลาย นับแต่ขันธ์ทั้งห้าคือกองรูปได้แก่ ร่างกายของเรา เวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ ซึ่งมีอยู่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ ก็แยกแยะพินิจพิจารณาประสบประสานกันด้วยปัญญาเพื่อความแจ่มแจ้งชัดเจนภายในใจ ความจริงซึ่งเป็นของมีอยู่แล้วในขันธ์นี้จะไม่ประกาศจะไม่เปิดเผยขึ้นมาให้สติปัญญาของเรารับทราบกันอย่างถึงใจได้อย่างไร เพราะเป็นสิ่งที่รอรับกันอยู่แล้ว สิ่งเหล่านี้เป็นของจริงเปิดเผยอยู่ด้วยความจริงของตนไม่ได้มีอะไรลี้ลับ นอกจากกิเลสเป็นผู้ปิดบังจึงกลายเป็นของลี้ลับไปเท่านั้น

ที่เราไม่เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นภัย ว่าสิ่งเหล่านี้เป็น**อนิจฺจํ** เป็น**ทุกฺขํ** เป็น**อนตฺตา** เป็น**อสุภะอสุภัง** เป็นของปฏิกูลโสโครก ก็เพราะกิเลสตัวเดียวเท่านั้นเป็นผู้ปิดบังความจริงนี้ไว้ เอาความจอมปลอมเข้ามาฉาบทา และเสกสรรปั้นยอหลอกลวงใจให้หลงตามเท่านั้น เราจึงได้หลงงุ่มง่ามต้วมเตี้ยมไปกับมัน และเคยหลงกลหลอกลวงของมันมามากน้อยเพียงไรแล้ว

อุบายวิธีที่กล่าวมาเหล่านี้ ก็เพื่อจะให้เห็นเรื่องความจอมปลอมของกิเลสที่ปิดหูปิดตาปิดจมูกปิดลิ้นปิดกายของเราอยู่ทุกเวล่ำเวลา มีแต่มันเป็นผู้เดินหน้าอย่างกล้าหาญชาญชัย ไม่สะทกสะท้านใครโดยถ่ายเดียว ตาสัมผัสรูป จะเป็นรูปชนิดใดก็ตาม มีแต่กิเลสเป็นผู้ทำการทำงานเสียเอง เสียงกระทบหูจะเป็นเสียงประเภทใดก็มีแต่กิเลสออกทำงานเสียเอง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสเข้ามาสัมผัสสัมพันธ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็มีแต่เรื่องของกิเลสเป็นผู้ทำงานก่อนหน้าเราทั้งสิ้น ธรรมออกหน้าออกตาไม่ได้แสดงตัวไม่ได้ ถูกกิเลสเหยียบย่ำทำลายหรือปิดบังหุ้มห่อไว้หมด เมื่อเป็นเช่นนั้นความจริงจะเห็นได้ที่ไหน มันก็มีแต่ของปลอมทั้งนั้นรุมล้อมจิตใจเรา เพราะกิเลสตัวจอมปลอมเป็น

ผู้ทำหน้าที่ของตนโดยตลอด ผลรายได้ก็ต้องเป็นเรื่องของกิเลส คือให้ความรุ่มร้อนแก่จิตใจอยู่โดยดี

เพื่อเปิดของจอมปลอมนี้ออกด้วยสติปัญญา จึงต้องพินิจพิจารณาให้เห็นตามความจริงด้วยธรรม โดยความตั้งสติให้ดีในจุดที่ตนพิจารณา เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ปิดบังตัวเอง เป็นของเปิดเผยความมีอยู่ด้วยความจริงของตน สติปัญญาก็เป็นความจริงประเภทหนึ่ง ที่มีอยู่แล้วภายในใจของผู้ชอบการค้นคว้าการพินิจพิจารณา สติปัญญาจะเกิดเฉพาะบุคคลที่ชอบใคร่ครวญพินิจพิจารณา แต่ไม่เกิดสำหรับคนขี้เกียจไม่ชอบคิดอ่านไตร่ตรองอะไร

เวลาจะพิจารณาทางด้านปัญญาก็ให้พิจารณาอย่างที่กล่าวนี้ ร่างกายไม่ว่าข้างนอกข้างใน พิจารณาให้เป็นมรรค เพื่อความราบรื่นเพื่อความปลดเปลื้องได้เหมือนกันหมด เพราะจิตติดได้ทั้งข้างนอกข้างใน รักได้ ชังได้ เกลียดได้ โกรธได้ทั้งภายนอกภายใน เป็นกิเลสได้ทั้งข้างนอกข้างใน จึงพิจารณาได้ทั้งภายนอกภายใน ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนสาวกให้ไปเยี่ยมป่าช้า เพราะยังไม่สามารถมองเห็นป่าช้าซึ่งมีอยู่กับตัวทุกคนได้ ขั้นเริ่มแรกการประพฤติปฏิบัติ จึงทรงสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า ไปดูศพหญิงชายทั้งตายเก่าตายใหม่ในป่าช้าผีดิบ เพราะสมัยก่อนไม่มีการเผาการฝังกัน ใครตายก็นำไปทิ้งเกลื่อนอยู่ตามป่าช้าที่เป็นแดนป่า ให้พระท่านไปพิจารณากรรมฐานให้เห็นเป็นเรื่องสลดสังเวชเพื่อลบล้างคำว่าสวยว่างาม เพราะคนตายแล้วส่วนมากไม่น่าจะมีความกำหนัดยินดีไม่น่าเพลิดเพลินรื่นเริงพอจะให้เกิดความรักชอบกำหนัดยินดี ท่านจึงสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า

ท่านสอนกำชับในการปฏิบัติต่อซากศพประเภทนั้น เช่น ศพหญิงที่ตายใหม่อย่าด่วนเข้าไปเกี่ยวข้อง ให้ไปพิจารณาดูผู้ตายเก่าไปโดยลำดับที่เป็นอสุภะอสุภัง ซึ่งเวลาพบแล้วเห็นแล้วให้เกิดความสลดสังเวชเกิดความเบื่อหน่าย อันเป็นการปลดเปลื้องความผูกพันในรูปและหายความรักใคร่กังวล การพิจารณาซากศพก็เพื่อน้อมเข้ามาเทียบเคียงกับตัวและโลกทั่วไป ว่ามีสภาพเป็นเช่นนี้ด้วยกัน ไม่มีอะไรวิเศษวิโสในแดนป่าช้า นอกจากเป็นสถานที่ที่เต็มไปด้วยความสลดสังเวชหาคุณค่ามิได้ และปลง

อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาโดยถ่ายเดียว แม้ตัวเองที่กำลังพิจารณาซากศพอยู่ในขณะนี้ ก็จะมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันตลอดโลกสงสาร ไม่มีใครจะล่วงพ้นไปได้ มัวเพลินอะไรอยู่กับกองหนังห่อกระดูกเพียงเท่านี้ ถ้าไม่โง่จนเกินไป

เมื่อสติปัญญามีกำลังพอที่จะก้าวเข้าพิจารณาอสุภะอสุภังในซากศพที่ตายใหม่ ก็ให้พิจารณาคลี่คลายเช่นเดียวกับศพที่ตายเก่า เพราะเป็นสภาพเหมือนกัน เป็นแต่เพียงยังไม่แตกไม่สลายยังไม่เน่าไม่พองขึ้นเต็มตัวของมันในขณะนั้นเท่านั้น แต่มันก็ทำงานของมันไปด้วยความเน่าพองหนองไหลและเปื่อยแตกกระจัดกระจายไป เช่นเดียวกับซากศพทั้งหลายที่แตกเรี่ยราดกระจัดกระจายตามบริเวณป่าช้านั้นอยู่แล้ว ท่านสอนให้พิจารณาเพื่อให้เห็นสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นของไม่จีรังยั่งยืน แล้วน้อมเข้ามาสู่ตัวของเราเองซึ่งจะต้องเป็นเช่นนั้น แม้ปกติภายในตัวก็เป็นอยู่แล้ว คือเป็นของปฏิกูลโสโครกอยู่แล้ว จิตย่อมได้คติเครื่องเตือนใจจากการเยี่ยมป่าช้านั้น

ท่านจึงสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า ในขั้นเริ่มแรกที่ยังไม่ได้หลักเกณฑ์ในการพิจารณากายตัวเอง เมื่อได้หลักเกณฑ์แล้ว การไปเยี่ยมป่าช้าก็ค่อยหมดปัญหาไป เพราะฉะนั้นจึงมีในธุดงค์ข้อหนึ่งว่าด้วยธุดงค์ข้อเยี่ยมป่าช้า ป่าช้านอกแล้วก็เทียบเข้ามาสู่ป่าช้าในคือตัวเราเอง พอได้หลักได้เกณฑ์จากป่าช้าภายนอกแล้วก็ย้อนเข้ามาสู่ภายใน พิจารณาป่าช้าภายในนี้ได้หลักได้เกณฑ์แล้ว เป็นอันว่าหายสงสัยทั้งป่าช้านอกทั้งป่าช้าใน วิธีที่กล่าวมานี้เป็นวิธีสอน เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อเปิดของจริงขึ้นมาให้เห็นความจริงตามสภาพของสิ่งนั้น ๆ ที่เป็นอยู่ จนลงถึงธาตุ ธาตุกลายเป็นธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ไป คำว่า อสุภะอสุภังก็หมดไป **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็ค่อย ๆ หมดไปตามขั้นของจิตของธรรมที่ได้รู้ได้เห็น คำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็ละเอียดไปตามปัญญาตามขั้นภูมิของสติปัญญาที่พิจารณาได้ และกลายเป็นขั้นธรรมละเอียดเข้าไปโดยลำดับ จนถึงวิมุตติหลุดพ้นแล้ว คำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็หมดปัญหาไปเช่นเดียวกับทางเดินของเราที่ไปสู่จุดต่าง ๆ เมื่อไปถึงที่แล้ว ทางก็หมดปัญหาไปในขณะที่ก้าวเข้าถึงสถานที่ที่ตนต้องการ

จิตใจเมื่อก้าวเข้าสู่แดนแห่งความหลุดพ้นโดยประการทั้งปวงแล้ว คำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเป็นทางเดินเพื่อความหลุดพ้น ก็หมดปัญหากันไปเองโดยไม่ต้อง

สลัดต้องปัดต้องทิ้ง หากเป็นไปด้วยความเหมาะสมของจิตดวงนั้นเอง เช่นเดียวกับเราเดินทางเข้ามาสู่จุดที่ต้องการแล้ว ทางกับเราก็ไม่ต้องไปปลดไปเปลื้องซึ่งกันและกัน หากหมดปัญหากันไปในตัวนั่นแล

การพิจารณาไม่เพียงครั้งหนึ่งครั้งเดียว อย่าเอาเวล่ำเวลาเอาการกำหนดนับเท่านั้นเท่านี้ไปเป็นกฎเป็นเกณฑ์ ยิ่งกว่าการพิจารณาเห็นแจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้น ๆ พิจารณาหลายครั้งหลายหนหากค่อยเข้าใจไปเองและชัดขึ้นโดยลำดับจนพอตัว เมื่อพอแล้วการปล่อยวางก็ไม่ต้องบอก อุปาทานความยึดมั่นนั้นเป็นผลของความลุ่มหลงของจิต เมื่อพิจารณารู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริงแล้ว ความยึดมั่นถือมั่นก็ถอนตัวเข้ามาเอง ไม่ต้องไปแยกไปถอนมันแหละ มันถอนของมันเอง การถอดถอนความยึดมั่นถือมั่นอันเป็นเรื่องของกิเลสปักปันเขตแดน หรือตีหัวตะปูย้ำเอาไว้นั้น ย่อมถอนตัวเป็นอิสระขึ้นมาโดยลำดับ พ้นจากความกดขี่บังคับของกิเลสมาเป็นขั้นเป็นตอน จนกระทั่งพ้นไปโดยสิ้นเชิง

ความอยู่ใต้อำนาจบังคับบัญชากดขี่ข่มเหงของใครก็ตามมันดีเมื่อไร จะเป็นผู้ใดก็ตามถูกกดขี่บังคับทรมาน ทั้งการอยู่การกินการไปการมา การหลับการนอน การใช้การสอย ตลอดอิริยาบถต่าง ๆ อยู่ใต้อำนาจแห่งความบังคับบัญชา ความทรมานทั้งนั้น จะหาอิสระหาความสุขได้ที่ไหน เช่น เขาติดคุกติดตะราง เป็นคนที่เสียอิสระ หมดสง่าราศีและถูกกดขี่บังคับตลอดกาลสถานที่ หาความสุขสบายได้ที่ไหน คนธรรมดาทั่ว ๆ ไปจึงไม่มีใครต้องการอยากเป็นคนคุกคนตะราง เพราะไม่อยากอยู่ในความกดขี่บังคับทรมานจากผู้หนึ่งผู้ใดนั่นเอง เพียงเท่านี้ก็พอทราบโทษแห่งการอยู่ใต้อำนาจของใครหรืออะไรก็ตามว่าเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนากัน

จิตใจที่ถูกกิเลสอาสวะประเภทต่าง ๆ กดขี่บังคับอยู่ตลอดเวลาทำไมเรากลับยินดี ทั้ง ๆ ที่เรายึดธรรม ประพฤติปฏิบัติธรรม ว่าเป็นของเลิศของประเสริฐกว่าการกดขี่บังคับของนายคุมนักโทษ คือกิเลสเป็นไหน ๆ อยู่แล้ว แต่เหตุใดเราจึงกลับยินดีในนโยบายของกิเลสมากยิ่งกว่าเรื่องของธรรม ถ้าไม่ใช่ถูกกล่อมจากกิเลสอย่างแนบเนียนละเอียดลอออ้อยอิ่งแล้วจะเป็นอะไรไป ต้องเป็นเพราะเพลงของกิเลสมันหอมหวนชวน

ให้ชม ชวนให้ดูดให้ดื่ม ชวนให้คิดชวนให้สัมผัสสัมพันธ์ไม่มีวันอิ่มพอนั่นแล สัตว์โลกทั้งหลายจึงติดกัน เมื่อไม่มีวันอิ่มพอกับกิเลส ก็เท่ากับไม่อยากจากกิเลสไป เพราะความอาลัยเสียดายกิเลสประเภทอ้อยอิ่งเคลิบเคลิ้มหลับทั้งที่ลืมตานั่นแล

เรามีเครื่องพิสูจน์ที่ยอดเยี่ยมได้แก่อรรถธรรมแล้ว ควรจะนำมาพิสูจน์ให้เห็นจริงเห็นจังกันด้วยการประพฤติปฏิบัติของเรา การปฏิบัติจิตตภาวนาคือวิธีการจะพิสูจน์ให้เห็นดำเห็นแดง ให้เห็นเป็นความสัตย์ความจริง ระหว่างธรรมกับกิเลสว่าต่างกันอย่างไร ถ้าพูดถึงโทษกับคุณทั้งสองอย่างนี้ต่างกันอย่างไร พูดถึงเรื่องความวิเศษกับความเลวร้ายระหว่างธรรมกับกิเลสต่างกันอย่างไร จะทราบในวงปฏิบัติจิตตภาวนา และจะทราบภายในจิตภายในขันธ์ของเราผู้ปฏิบัตินี้แล ผู้ไม่ปฏิบัติจะไม่ทราบได้ **สนฺทิฏฺฐิโก** มอบให้เป็นสิทธิ์ของผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเอง ระหว่างกิเลสกับธรรมที่กำลังต่อสู้กันเวลานี้เป็นอย่างไร เรามีชัยชนะตรงไหนบ้าง หรือมีแต่ความแพ้อย่างราบตลอดเวลา หากเป็นเช่นนั้นก็ไม่พ้นถูกกดขี่บังคับจากกิเลสตลอดไป ความแพ้เป็นของดีแล้วหรือต้องคิดเพื่อแก้จุดบกพร่องให้สมบูรณ์ ไม่คิดไม่ได้นักปฏิบัติน่ะ

อุบายวิธีสั่งสอนตนต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายตลบทบทวน ร้อยสันพันคม จึงจะทันกับกลมายาของกิเลสซึ่งแหลมคมและรวดเร็วมาก ผู้ไม่เคยต่อสู้กับมันไม่มีทางทราบได้ตลอดไป ขณะพิจารณาทางด้านปัญญาเอาให้จริงให้จังอย่างนี้ ปัญญานั่นแลที่จะพาให้จิตสงบเข้ามาอย่างไม่มีเยื่อใยกับสิ่งใดและตัดขาดไปด้วย เมื่อพิจารณาเห็นชัดเจนแล้วก็ตัดขาดจากสิ่งนั้นเป็นลำดับ แม้จะยังไม่ขาดสะบั้นลงโดยสิ้นเชิงในขณะเดียวก็ตาม แต่ก็ไม่พ้นความเพียร พ้นสติปัญญาที่พยายามพิจารณาแยกแยะให้เห็นเป็นวรรคเป็นตอน ขาดเป็นวรรคเป็นตอนไปได้

ธรรมที่ท่านกล่าวไว้ไม่ใช่กล่าวแบบโมฆะ มีแต่ชื่อแต่เสียงมีแต่ตัวหนังสือ แต่มีความจริงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มอรรถเต็มธรรมตามที่สอนไว้ไม่มีบกพร่องเลย ความบกพร่องจึงอยู่ที่เราผู้นับถือศาสนา แต่ไม่ได้ปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างแท้จริงเท่านั้นจะพูดว่าเราชาวพุทธเรานักปฏิบัติธรรม คือตัวการบกพร่องก็ไม่ผิด

ถ้าหากปฏิบัติตามหลักศาสนธรรมอย่างแท้จริงเต็มเม็ดเต็มหน่วยแล้ว ผลที่ท่านเคยได้เคยเห็นและประกาศสอนพวกเราไว้แล้วนั้น จะมารวมอยู่ที่ใจของเราผู้ปฏิบัตินี้ไม่สงสัย เพราะไม่มีภาชนะใดสิ่งใดที่จะเหมาะสมยิ่งกว่าจิตใจ ดวงที่คอยรับทราบรับรู้เห็นธรรมทั้งหลายอยู่แล้ว และเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรมทุกขั้นทุกภูมิอยู่แล้ว ดังธรรมท่านกล่าวไว้ว่า **มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา** ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อน รู้ก่อน สำเร็จแล้วด้วยใจ อยู่ที่ใจ ดีชั่วเกิดขึ้นที่ใจ อยู่ที่ใจ ใจเป็นผู้รับทราบ ใจเป็นผู้สัมผัสสัมพันธ์ ใจเป็นผู้รับเสวยทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว อยู่ที่ใจนี้ ท่านไม่ได้บอกว่าธรรมทั้งหลายอยู่ที่อื่นใด นอกจากจิตดวงเหมาะสมกับธรรมทั้งหลายนี้เท่านั้น

เมื่อปฏิบัติเห็นตามความจริงไปโดยลำดับ เราจะปฏิเสธได้อย่างไรว่าใจไม่เป็นผู้รับอรรถรับธรรมทั้งหลาย แต่กลายเป็นสิ่งอื่นไปรับอรรถรับธรรมแทนอย่างนี้ ต้องเป็นใจเท่านั้นเป็นผู้รับธรรมทั้งหลาย ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นทางเดินเป็นเครื่องมือสำหรับประพฤติปฏิบัติธรรม และยังผลแห่งธรรมที่เกิดขึ้นจากเครื่องมือเหล่านี้เข้ามาสู่ใจดวงเดียว

สติเป็นสำคัญ อย่าท้อถอยอย่าอ่อนแอ อย่าอิดหนาระอาใจต่อการตั้งสติ ถ้าไม่อิดหนาระอาใจต่อมรรคผลนิพพาน ต่อความสุขอันประเสริฐเลิศกว่าโลกทั้งหลายแล้ว อย่าอิดหนาระอาใจต่อการตั้งสติ การพิจารณาด้วยปัญญาและต่อความเพียรทุกด้านทุกแง่ทุกมุม ให้สติปัญญาตั้งตัวอยู่เสมอ เพราะเราเป็นนักต่อสู้ เราเข้าสู่แนวรบกับกิเลสแล้วเวลานี้ ความท้อแท้อ่อนแอเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวลทำงานอยู่บนหัวใจเรา จึงไม่ควรให้มันมาแย่งชิงเอาจิตดวงเลิศดวงประเสริฐนี้ไปขยี้ขยำให้แหลกเหลว ดังที่เคยเป็นมาแต่สมัยที่เรายังไม่เคยรู้เรื่องรู้ราวอะไรกับศาสนธรรม และไม่เคยปฏิบัติธรรม เวลานี้เราได้ออกปฏิบัติธรรมแล้ว และเข้าสู่แนวรบต่อกรบนเวทีคือความเพียรกับกิเลสแล้ว จงเอาให้จริงให้จังต่อการปฏิบัติของตน เพื่อชัยชนะอันเลิศที่โลกไม่เคยมีในหัวใจ ชัยชนะนี้ขอให้ได้ให้มีในหัวใจเรา อย่าให้พลาดไปได้จากเพศนี้ จากความเพียรนี้

ทุกข์ก็ยอมรับ พระพุทธเจ้าก็พาทุกข์มาแล้ว สาวกก็พาทุกข์มาแล้ว ประกาศทั้งทุกข์ทั้งสุขให้พวกเราได้รู้ได้เห็นประจักษ์ในตำรับตำรา ครูอาจารย์องค์ไหนที่ว่าเป็นที่นับถือเคารพเลื่อมใสของประชาชนทั้งหลาย องค์ไหนก็องค์นั้น อยากพูดว่าร้อยทั้งร้อยไม่มีองค์ที่ล้างมือคอยเปิบเลย นอกจากเป็นผู้เดนตายมาแล้วจากความทุกข์เพราะความเพียรกล้า จึงได้เห็นธรรมอันเลิศอันประเสริฐมาสอนพวกเรา แล้วจะให้ท่านสอนเราแบบอื่น ท่านจะสอนได้ยังไง ท่านเคยดำเนินมาอย่างไรได้เห็นผลมาเพราะวิธีการใด ต้องนำวิธีการนั้นมาสั่งสอน

ดังศาสนธรรมที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้นี้ ล้วนแล้วแต่ทรงประกาศจากการที่เคยทรงดำเนินมาแล้ว ทั้งเหตุทั้งผลนั้นแลให้เราทั้งหลายทราบ ใครจะไปฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าในโลกธาตุนี้ หากควรจะเป็นไปได้ด้วยวิธีการใดแล้ว พระพุทธเจ้าไม่มีใครยิ่งกว่าในเรื่องพระเมตตาสงสารสัตว์โลก จะต้องหาวิธีการที่สะดวกสบายที่สุดให้สัตว์โลกได้ประพฤติปฏิบัติแล้วหลุดพ้นไปจากทุกข์อย่างรวดเร็ว ไม่ให้สัตว์โลกได้รับทุกข์ยากเหมือนพระองค์ในคราวบำเพ็ญ แต่นี่มันเป็นไปไม่ได้ จึงเห็นว่าเหมาะสมเฉพาะ**มัชฌิมาปฏิปทา**นี้เท่านั้น ที่เป็นทางดำเนินราบรื่นปลอดภัยของพุทธบริษัท ยากลำบากก็อยู่ในความเหมาะสมกับธรรมนี้ ธรรมนี้เป็นธรรมที่ออกหน้าออกตาในการปราบปรามกิเลสทั้งหลายให้สิ้นซากไปมากต่อมากแล้ว ไม่มีธรรมใดนอกเหนือไปจากมัชฌิมาปฏิปทานี้เลย ท่านจึงได้ประกาศธรรมนี้ไว้ให้พวกเราทั้งหลาย ปฏิบัติกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

มัชฌิมาคือความเหมาะสมกับการปราบกิเลส สรุปลงแล้วคือ **ศีล สมาธิ ปัญญา** ศีลเราก็ได้รักษาอยู่แล้วโดยปกติ ไม่มีความระแคะระคายในศีลว่าด่างพร้อยได้ทะลุขาดไปที่ไหน สมาธิที่ยังไม่มีเพราะอะไร เพราะกิเลสมันขยี้ขยำจิตใจให้ขุ่นมัวมั่วสุมกับมันอยู่ตลอดเวลา จึงหาความสว่างกระจ่างแจ้ง หรือหาความสงบร่มเย็นไม่ได้ เราก็รู้อยู่แล้วจะทำวิธีใดจึงจะทำให้จิตใจมีความสงบผ่องใสได้ เราก็ต้องพยายามเอาวิธีนั้นมาใช้ซึ่งเคยอธิบายไว้มากแล้ว ยากลำบากก็ต้องสู้ต้องทนต้องทำ ปัญญายังไม่เฉลียวฉลาดก็พยายามทำ พยายามคิดพินิจพิจารณา

สัจธรรมหรือรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์เหล่านี้แล เป็นหินลับของปัญญาให้คมกล้าขึ้น ถ้าพิจารณาสิ่งเหล่านี้ต้องเป็นหินลับปัญญาได้เป็นอย่างดี ทุกข์ก็เป็นหินลับปัญญา สมุทัยมันสอดแทรกขึ้นมาตรงไหน ปัญญาก็สอดแทรกเข้าไปทำลายลงไป ได้อุบายไปเรื่อย ๆ มีความฉลาดแหลมคมไปเรื่อย ๆ เรียกว่า สมุทัยเป็นหินลับปัญญาก็ได้ เพราะกลมายาของสมุทัยที่แสดงออกมาแต่ละอย่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องที่จะให้ปัญญาได้พลิกตัวเองให้ฉลาดแหลมคมยิ่งกว่ามันเข้าไปโดยลำดับ ๆ มันมาไม้นี้ก็สู้ไม้นี้ มาไม้นั้นสู้ไม้นั้น สู้เรื่อย มันมาหลายเหลี่ยมหลายสันหลายคนก็สู้กันแบบนั้นก็ทันกันและทำลายมันได้

ปัญญาไม่ได้คมกล้าเพราะการอยู่เฉย ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการอยู่เฉย ๆ แต่เกิดขึ้นเพราะการพิจารณา และคมกล้าด้วยการพิจารณาย้อนหน้าย้อนหลัง หลายตลบทบทวน เกิดขึ้นเพราะผู้ชอบคิดและบำรุงสติปัญญา ด้วยการพินิจพิจารณาอยู่โดยสม่ำเสมอ ย่อมมีสติปัญญาแก่กล้าขึ้นโดยลำดับ สุดท้ายกิเลสก็อ่อนลงไป ๆ จนกระทั่งสิ้นไปโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือ นั่นแหละที่นี่เรียกว่า อิสรเสรีเต็มที่แล้ว จิตที่ไม่มีอะไรกดถ่วงเลย อยู่ตามหลักธรรมชาติของตน ไม่มีสมมุติแม้นิดเข้าไปขัดไปแย้งไปกีดไปขวาง จะไม่เป็นจิตที่มีความสุขเกษมเต็มที่ยังไง

จิตที่อยู่ใต้ความกดขี่บังคับอยู่ตลอดเวลา ก็เช่นเดียวกับนักโทษที่ถูกกดขี่บังคับอยู่ในที่คุมขังตลอดเวลานั่นแล แม้แต่นอนก็ยังต้องถูกบังคับ จะหาความสุขที่ไหนจากความเป็นนักโทษนั้น จิตที่กำลังเป็นนักโทษเพราะอำนาจแห่งกิเลสบังคับบัญชาอยู่ตลอดเวลา จะหาความสุขความสบายที่ไหน ความสงบร่มเย็นบ้างก็ไม่มี เพราะกิเลสไม่ให้สงบมันกวนตลอดเวลา ความเฉลียวฉลาดพอมีที่จะปลดเปลื้องกิเลส กิเลสก็ไม่ให้มีเสียมันปิดกั้นไว้หมด ไม่ให้คิดให้อ่านไตร่ตรองอะไรได้ พอเป็นเหตุเป็นผลที่จะแก้หรือปราบปรามกิเลสได้ แล้วจะหาความสุขความสบายความหลุดพ้นความเป็นอิสระได้ยังไง

เพราะฉะนั้นนักปฏิบัติจึงต้องค้นคว้าจึงต้องพินิจพิจารณาจึงต้องฝืน การต่อสู้กันต้องฝืน ไม่ฝืนไม่เรียกว่าการต่อสู้ อยู่เฉย ๆ จะเรียกว่าต่อสู้ได้ยังไง การทำหน้าที่ต่อสู้กันนั้นต้องฝืนทั้งนั้นแหละ ลำบากก็ฝืน ทุกข์ก็ฝืน ขัดข้องขนาดไหนก็ฝืน โง่ก็ฝืนความ

โง่ให้เป็นความฉลาด แก้ความโง่ด้วยความฝืน เมื่อคิดค้นหาความฉลาด มันก็ฉลาดได้คนเรา สุดท้ายก็ไม่พ้นความพยายามไปได้

จึงขอให้ทุก ๆ ท่านนำไปประพฤติปฏิบัติ ให้เห็นที่ท่านว่าแดนแห่งความเกษมและแดนนั้นอยู่ที่ไหน เราอ่านมาเสียพอตามตำรับตำรา สมาธิก็อ่านเสียจนน้ำลายจะไม่มีในปากแล้ว ว่าปัญญาก็อ่านเสียพอ วิมุตติหลุดพ้นก็อ่านก็เห็นแต่ตัวหนังสือที่เขียนเป็นตัว ๆ ออกชื่อออกเสียงของบาปของบุญ ของนรกของสวรรค์ ของกิเลสตัณหาประเภทต่าง ๆ ของมรรคผลนิพพาน แต่กิเลสจริง ๆ ไม่ว่าประเภทไหนไม่มีตัวมีตนอยู่ในหนังสือนั้น มีแต่ชื่อ สมาธิ ปัญญา มรรคผลนิพพานก็ไม่มีตัวจริงในหนังสือนั้น มีแต่ชื่อ ตัวจริงไม่มี มีอยู่ที่ใจ อยากรู้อยากเห็นธรรมดังกล่าวนี้จงปฏิบัติเอง จะรู้เองเห็นเอง ที่ใจเราผู้ปฏิบัตินั่นแล ใจดวงอื่น ๆ ถ้าไม่ได้ปฏิบัติก็ไม่อาจรู้เห็น ใครปฏิบัติก็มีทางรู้เห็นได้เพราะธรรมไม่ลำเอียง

ท่านสอนให้ย้อนเข้ามาดูที่ใจ เขียนไว้ในตำราก็สอนเข้ามาที่นี่ กิเลสอยู่ที่นี่บาปธรรมอยู่ที่นี่ ศีลอยู่ที่นี่ สมาธิอยู่ที่นี่ ปัญญาอยู่ที่นี่ กิเลสทุกประเภทรวมอยู่ที่หัวใจนี้ มรรคผลทุกประเภทรวมอยู่ที่หัวใจ ปราบปรามกิเลสก็ปราบปรามกันที่หัวใจกิเลสหมอบราบไปหมดไม่มีอะไรเหลือแล้ว ความหลุดพ้นก็คือใจดวงนี้แล นี่สรุปลงแล้วอยู่ที่นี่ทั้งหมดไม่อยู่ที่อื่นที่ใด ขอให้พากันลงใจในการประพฤติปฏิบัติ อย่าไปคาดไปหมายมรรคผลนิพพานว่าอยู่ที่นั่นที่นี่ นั่นเหลวไหลตะครุบเงา หาความจริงไม่ได้จะเหลวไหลตลอดไป

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรขอยุติเพียงแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๔. โอชารสแห่งธรรม

ใจที่ถูกบังคับบีบคั้นหรือกดถ่วงอยู่ตลอดเวลา กับใจที่หลุดพ้นจากสิ่งบังคับบีบคั้นกดถ่วงนี้ไปโดยสิ้นเชิงแล้ว ต่างกันมาก โดยไม่มีสมมุติใดจะเทียบได้ เพราะจิตประเภทนั้นไม่ได้อยู่ในวงสมมุติ พอจะมาเทียบให้ถูกต้องตามหลักความจริงของธรรมชาตินั้นได้ แม้จะมีข้อเปรียบเทียบก็เทียบกันไปอย่างนั้นเอง ไม่ตรงตามความจริงที่เป็นอยู่ของธรรมชาตินั้น เมื่อโลกมีสมมุติ มีข้อเปรียบเทียบ ก็จำต้องนำมาเปรียบเทียบกัน

เราดูนักโทษในเรือนจำที่ถูกกดขี่บังคับ เสียความอิสระอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่วันก้าวเข้าสู่ความเป็นนักโทษหรือต้องโทษ จนกระทั่งวันออกหรือวันพ้นโทษ เขาจะมีความสุขอย่างไรบ้าง แม้จะมีการหัวเราะกันบ้างด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทำให้หัวเราะ ก็คือนักโทษหัวเราะอยู่นั่นเอง ฟังแต่ว่านักโทษ ไม่ใช่คุณพาหัวเราะ โทษพาหัวเราะ มันกดขี่บังคับอยู่ในนั้น หาความสุขความสบายที่ไหนมี

เทียบเข้ามาสู่ภายในระหว่างจิตกับกิเลส สิ่งกดขี่บังคับภายในจิตใจของเรามันกดขี่บังคับอยู่ตลอดเวลาทุกขณะจิต แม้จะไม่ปรุงไม่แต่งก็ถูกกดขี่บังคับอยู่อย่างนั้น

ตามหลักธรรมชาติของมันเอง เมื่อเป็นเช่นนั้นจะหาความสุขอันแท้จริงที่ไหนมี ความสุขก็เป็นความสุขเหมือนกับอาหารที่เขานำไปเลี้ยงนักโทษในเรือนจำนั่นแล จะเป็นอาหารประเภทใดเล่า เพราะอาหารของนักโทษเราย่อมทราบดี แม้จะไม่เคยเป็นนักโทษ เราก็ทราบได้ว่าเป็นอาหารประเภทใด เป็นที่พึงพอใจไหม อาหารที่เขานำไปเลี้ยงนักโทษนั้น

อาหารคือเครื่องล่อที่กิเลสนำมาเลี้ยงจิตใจเรา ถ้าพูดตามภาษาโลกว่า พอไม่ให้ตายเหมือนนักโทษในเรือนจำ เพื่อจะเอาการเอางานจากจิตดวงนี้ เช่นเดียวกับเขาต้องการการงานจากนักโทษ ผลของงานจากนักโทษนั้นแล อาหารของจิตที่กิเลสนำมาเยียวยาหรือพอมาประทังชีวิตเรา จึงเป็นอาหารประเภทเดียวกันกับอาหารของนักโทษไม่ได้ผิดอะไรกัน ถ้าเทียบแล้วเป็นเช่นนั้น

แต่นักโทษถ้าจะพูดในอีกแง่หนึ่งยังดีกว่าเรา คือเขายังรู้ว่า อาหารนี้กินไปด้วยจำเป็นจำใจเท่านั้น ไม่ได้กินด้วยความชอบพอในอาหาร รสอาหารอะไรเลย เพราะไม่เป็นสิ่งที่น่าชอบใจเลยในอาหารประเภทต่าง ๆ ที่เขานำมาให้กิน สำหรับเราผู้เป็นนักปฏิบัติ ยังติดรสของโลกามิสด้วยความพอใจ จึงเรียกว่าติด ติดรูปก็มีรสอยู่ในรูปนั้นแล ติดเสียง ติดกลิ่น ติดรส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีรสอยู่ภายในสิ่งนั้น ๆ ด้วยกันทั้งนั้น ไม่ใช่จะมีแต่รสที่ว่าลิ้นลิ้มรสอย่างเดียวเท่านั้น รสที่เกิดจากการสัมผัสทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มีด้วยกัน และติดกันชนิดไม่รู้เนื้อรู้ตัวว่าติดเรื่อยมาตั้งกัปตั้งกัลป์

จิตใจมีความติด มีความผูกพันรักชอบในสิ่งเหล่านี้ โดยเจ้าตัวไม่รู้สึกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นรสที่ทำความผูกมัด มันเป็นเรื่องของกิเลส เป็นรสของกิเลสทั้งมวล เราจึงติดไม่มีวันที่จะทราบโทษของรสเหล่านี้ได้เลย ถ้าไม่ใช้สติปัญญาพินิจพิจารณาโดยแยบคายไปตามลำดับ จะกี่กัปนับกัลป์ไม่ได้ก็ตาม จะต้องเป็นผู้ติดรส เพลิดเพลินในรสโดยไม่รู้เนื้อรู้ตัวตลอดไป นี่แหละความแยบคาย ความแหลมคมของกิเลส แยบคายแหลมคมขนาดไหน

ถ้าอยากทราบก็จงตั้งใจประพฤติปฏิบัติ และอย่าลืมคำที่พูดนี้ หากจะประจักษ์ภายในใจในวันหนึ่งแน่นอนจากการปฏิบัติจริงของเรา จะไม่พ้นไปได้ คำที่ท่านว่า “รสแห่งธรรม ชำนะซึ่งรสทั้งปวง” นั้นฟังให้ดี รสแห่งธรรมเป็นอย่างไรจึงต้องชำนะซึ่งรสทั้งปวง ก็รสเหล่านั้นเป็นรสอาหารของนักโทษในเรือนจำ ที่ถูกคุมขังอยู่ในวัฏจักรด้วยอำนาจของกิเลสทั้งนั้น ไม่ใช่อาหาร ไม่ใช่รสที่พึงใจเป็นลำดับ ไม่ใช่รสที่แท้จริง ไม่ใช่รสแห่งความจริง มันรสแห่งความปลอมของกิเลสเสกสรรปั้นยอหรือปรุงแต่งขึ้นมาให้เราได้สัมผัสสัมพันธ์ หรือให้เราได้รับได้กินต่างหาก ไม่ใช่รสแห่งธรรมแท้

ส่วนรสแห่งธรรมจะเริ่มปรากฏตั้งแต่จิตเป็นสมาธิ พอจิตเริ่มสงบ ความสุขเริ่มเป็นรสขึ้นมาแล้ว ตามความสงบมากน้อยในขั้นสมถะ คำว่าขั้นสมถะนี้ อย่าไปคิดว่าเป็นขั้นเหมือนบันได ท่านพูดไว้อย่างนั้นเอง ความจริงย่อมเชื่อมโยงไปตั้งแต่ความสุขของสมาธิขั้นพื้น ๆ ไปโดยลำดับ จนถึงขั้นของสมาธิอันละเอียด ความสุขก็มีความละเอียดไปตาม ๆ กัน นี่ก็จัดว่าเป็นรสแห่งธรรม คือ สมาธิธรรม สันติธรรม ในขั้นแห่งความสงบของจิต

พอจิตมีอาหารคือความสงบเป็นเครื่องดื่มเท่านั้น จิตก็ปล่อยวางความกังวลเกี่ยวกับรสต่าง ๆ ทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส ทางกายสัมผัส มาโดยลำดับลำดา เพราะรสนี้เริ่มเหนือกว่าแล้ว เพียงเท่านี้ก็เริ่มเหนือรสทั้งหลายอยู่แล้ว ยิ่งจิตได้พิจารณาแยกแยะโดยทางปัญญา กระจายออกตามหลักไตรลักษณ์ หรือหลักอสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครกแห่งกรรมฐานก็ตาม เพราะในเบื้องต้นมักจะเดินทางด้านอสุภกรรมฐานคลี่คลายดูสกลกายทุกสัดทุกส่วนทั้งภายในภายนอกของตน และของบุคคลอื่นสัตว์อื่นตามแต่ความถนัดและเหมาะสมของการพิจารณา เพราะเป็นสภาพเหมือนกันให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนไปโดยลำดับ รสแห่งธรรมก็จะเพิ่มขึ้นอีกเป็นรสแยบคาย นอกจากเป็นรสแยบคายแล้ว ยังเป็นรสที่เกิดขึ้นจากการปล่อยวางได้ด้วย

ตามธรรมดาของจิต เมื่อพิจารณารู้แจ้งเห็นชัดในสิ่งใดแล้วย่อมปล่อยวาง การไม่ปล่อยวาง การยึดถือไว้นั้น เป็นโซ่เป็นตรวนของกิเลสมันมัดไว้ มันเสกสรรปั้นยอว่าสิ่งนั้นดีสิ่งนี้สวยสิ่งนั้นงาม มันไม่ได้บอกว่าสิ่งนั้นเป็นของปฏิกูลเป็นของโสโครก เป็น

ของน่าเกลียด เป็น **อนิจฺจํ** ของไม่เที่ยง เป็น **ทุกฺขํ** ความกดขี่บังคับหรือเป็นทุกข์ เป็น **อนตฺตา** ไม่ใช่เราไม่ใช่เขา ไม่ใช่ของเขาของใคร กิเลสมันไม่พูด มันไม่บอก ไม่เสี้ยมสอนตามหลักความจริงนี้ แต่มันจะนำหลักวิชาของมันเข้ามาแทรกซ้อนกับธรรม หรือแทรกแซงกับธรรมเข้าไปว่า เป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม คือว่าเป็นของสวยของงาม เป็นของจีรังถาวร เป็นของมีคุณค่า ลบล้างของจริงไปโดยลำดับ เพราะมันมีอำนาจมากด้วยเหตุนี้ จึงติดตามแก้ไข และถอดถอนกลมายาของมันด้วยธรรม มีสติธรรม ปัญญาธรรม เป็นต้น

โลกของเราเป็นโลกที่ติดอยู่ในกลมายาของกิเลสนี้ทั้งมวล เมื่อปัญญาได้พิจารณาเข้าไปตามหลักความจริงโดยทางอสุภะดังที่กล่าวแล้วนี้ และโดยทางไตรลักษณ์ คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แยกแยะขุดค้น ย้อนหน้าย้อนหลัง ตลบทบทวนหลายครั้งหลายหนด้วยสติด้วยปัญญา เพื่อหาความจริงที่ถูกกิเลสปิดบังไว้ เปิดเผยขึ้นมาตามหลักความจริง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงล้วน ๆ ไม่ใช่เป็นของปลอม เรื่องของปลอมความเห็นที่ปลอมนั้น เป็นเรื่องของกิเลสต่างหาก ไม่ใช่เรื่องของธรรม

เราจะเห็นตามความจริงโดยไม่ต้องสงสัย เมื่อเปิดของปลอมที่ปกคลุมหุ้มห่อไว้ออกได้ เช่น ความสวยงาม เป็นต้น ความจริงแล้วสวยงามที่ไหน เอาอะไรมาสวยงามคนทั้งคนดูได้เมื่อไรถ้าพูดตามหลักธรรมชาติแห่งความจริงแล้ว มันมีตั้งแต่ของสกปรกเต็มไปหมดทั้งร่าง ไม่ว่าภายนอกภายใน จึงต้องชะล้างอยู่ตลอดเวลา แม้เครื่องนุ่งห่มใช้สอยสิ่งที่ร่างกายนี้อาศัย ต้องสกปรกรกรุงรังไปตามกันหมด เนื่องจากส่วนใหญ่คือร่างกายนี้เป็นบ่อเกิดแห่งความปฏิกูลอยู่แล้วทั้งภายนอกภายใน เมื่อสัมผัสสัมพันธ์หรือคลุกเคล้ากับสิ่งใด สิ่งนั้นจึงกลายเป็นของสกปรกโสโครกไปตาม เช่น สบง จีวร เสื้อผ้าสถานที่บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ที่หลับที่นอนหมอนมุ้ง มนุษย์ไปอยู่ที่ไหนสกปรกที่นั่นแต่ไม่มองเห็นความจริง เพราะความไม่สนใจมองนั่นแลเป็นหลักใหญ่

นักปฏิบัติค้นให้เห็นตามความจริงนี้ อย่าหนีจากหลักความจริง นี่คือความจริงแท้ สิ่งเหล่านั้นปลอมมันหลอกว่าสวยว่างาม เอ้า ดูซิในตัวของเรานี้ เอาชิ้นไหนมาเป็น

ของสวยของงาม มาแข่งกับธรรมคือของจริง ลองดูซิ จะมีชิ้นใดบ้างมากล้าแข่งว่าเหนือธรรมและจริงยิ่งกว่าธรรม นอกจากปลอมยิ่งกว่าธรรมเท่านั้น

ที่ธรรมไม่ปรากฏภายในจิตใจเรา เพราะเวลานี้ความปลอมมันมีอำนาจเหนือกว่า มันหนาแน่นกว่าและปิดบังไว้อย่างมิดชิด แม้เป็นของปฏิกูลทั่วสรรพางค์ร่างกายทั้งภายนอกภายใน ก็ยังเข้าใจว่าเป็นของสดสวยงดงามเป็นของจีรังถาวรไปได้ ระหว่างความจริงกับความปลอมมันมีอยู่ในตัวของเรา มีอยู่ในจิตของเรานี้แล เพราะกิเลสแท้อยู่กับจิต กระจายอำนาจออกมาสู่อวัยวะส่วนต่าง ๆ นอกจากนั้นยังระบาดสาดกระจายไปทั่วโลกสงสาร นั่นเป็นเรา นี่เป็นของเรา อะไร ๆ เป็นเราเป็นของเราไปหมด กลายเป็นของสวยของงามเป็นของแน่นหนาถาวร น่ากระหยิ่มยิ้มย่องไปหมด ล้วนแล้วแต่เพลงของกิเลสตัวจอมปลอม มันหลอกลวงจิตใจเราให้วิ่งเต้นเผ่นกระโดด หมุนติ้วยิ่งกว่าฟุตบอลเป็นไหน ๆ หาความสุขความเจริญใจที่ไหนจากการวิ่งเต้นเผ่นกระโดดกับสิ่งหลอกลวงทั้งหลายดังกล่าวมา

จนกระทั่งถึงบัดนี้ยังไม่ตื่นตัวตื่นใจ แล้วจะตื่นเวลาไหน สถานที่ใด ถ้าธรรมของพระพุทธเจ้าปลุกสัตว์โลก เช่น เราซึ่งเป็นนักปฏิบัตินี้ยังตื่นไม่ได้แล้ว ใครจะตื่นได้ในโลกนี้ คำว่า **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ชอบแล้ว ชอบอย่างเห็นประจักษ์ ไม่มีปิดบังลี้ลับ ลี้ลับที่ไหนดูที่ตาก็เห็น ดังที่กล่าวมาแล้วนี้

เอ้า ดูเข้าไปซิ ตั้งแต่ผิวหนังเข้าไป ขี้เหงื่อ ขี้ไคลเป็นของดีแล้วเหรอ เป็นของสวยของงามของสะอาดเหรอ ถ้าเป็นของสะอาดจะเรียกยังไง นั่น และดูเข้าไปจนกระทั่งถึงภายใน ภายในทั้งหมดนี้มันมีชิ้นไหนที่จะมาแข่งธรรมว่าเป็นของสวยของงาม ทั้ง ๆ ที่ธรรมบอกว่าไม่ได้สวยได้งาม เป็นของปฏิกูล แล้วมีชิ้นไหนที่จะมาแข่งธรรมของพระพุทธเจ้าได้ ถ้าธรรมไม่เป็นของจริง ธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ตรัสไว้ชอบ เอาอะไรมาแข่งมาลบล้าง สิ่งที่ธรรมตำหนิทั้งมวล เมื่อได้หยั่งลงด้วยปัญญาแล้วเป็นจริงอย่างนั้นหาที่ค้านไม่ได้

สิ่งทั้งปวงนั้นมันจริงอยู่แล้วตั้งแต่เรายังไม่ได้พิจารณา เป็นแต่ว่าเราถูกกิเลสปิดตาใจของเราไว้ ทั้ง ๆ ที่มองเห็นอยู่มันก็ไม่เห็นไปตามความเป็นจริง ปฏิกูลเต็มเนื้อเต็มตัวมันก็มาลบล้างไปหมด กลายเป็นว่าเป็นของสวยของงามไปเสีย แล้วก็เชื่อมันโดยไม่มองดูธรรมที่โบกมือคอยช่วยเหลืออยู่เรื่อยมา ประหนึ่งตะโกนเรียกว่าเกาะซิเกาะธรรม รีบเกาะจะพ้นภัย รีบปล่อยกิเลส มันเป็นไฟเผาอยู่นั่นน่ะ

จงฟาดฟันให้มันแตกกระจายไปนี้เป็นอย่างไร สู้จนหมดลมหายใจ นั้นแลธรรมจะแสดงอย่างเปิดเผยทุกสัดทุกส่วนให้เห็นได้อย่างชัดเจน นี่วิธีขุดค้นสิ่งปิดบังเพื่อเห็นความจริงคือธรรมแท้ ถ้าเห็นความจริงก็เริ่มเห็นธรรมแท้ไปโดยลำดับ เพียงแต่ขั้นความสงบก็ไม่ยุ่งกับอะไรแล้ว เพราะเป็นโอชารสแห่งธรรม ใจได้ดื่มธรรมคือความสงบเย็นใจ ใจย่อมไม่วิ่งเต้นเผ่นกระโดด ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ไม่ดิ้นรนกวัดแกว่งไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ เพราะได้อาหารอันพึงใจเป็นเครื่องดื่มเครื่องเสวย

เมื่อได้ใช้ปัญญาพินิจพิจารณาที่เรียกว่าปรุงอาหาร ให้ละเอียดเข้าไปยิ่งกว่าอาหารทางสมถะนี้ เป็นอาหารทางด้านปัญญา นั่นยิ่งเป็นรสเป็นชาติที่ละเอียดลออเข้าไปไม่มีสิ้นสุด โดยพิจารณาแยกแยะดูสกลกายที่ให้นามว่ากรรมฐาน หลักใหญ่ของการแก้การถอดถอนกิเลสอยู่ตรงนี้ ท่านจึงสอนลงตรงนี้ สอนไปอื่นไม่ได้ เพราะสัตว์โลกติดอยู่ตรงนี้เป็นพื้นฐานเสียก่อน แล้วจึงไปติดภายนอก เมื่อพิจารณาให้เห็นตามความจริงนี้เป็นลำดับลำดาไม่หยุดไม่ถอยการพิจารณา จนกระทั่งเข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว ความอิ่มพอแห่งการพิจารณาและความปล่อยวางแห่งความยึดมั่นถือมั่น จะกระเด็นออกไปเองด้วยอำนาจของปัญญา เป็นผู้เพิกผู้ถอนสิ่งปิดบังทั้งหลาย หรือตัดฟันรื้อถอนสิ่งทั้งหลายที่จอมปลอมนั้นออก เห็นความจริงอย่างประจักษ์ใจ ปัญญาขั้นนี้ก็หยุดไปเอง

เรื่องอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นไม่ต้องบอก เพราะนั้นเป็นผลแห่งความหลงต่างหาก เมื่อความรู้หยั่งไปถึงไหน ความหลงจะถอนตัวออกทันที อุปาทานจะทนได้อย่างไรต้องถอนตัวออกมาโดยไม่ต้องสงสัย นี่การพิจารณาปรุงอาหาร คือธรรมารสขึ้นด้วยอำนาจของสติอำนาจของปัญญา พิจารณาคลี่คลายเห็นสิ่งเหล่านั้นชัดเจนตามความจริงเท่าไร จิตยิ่งมีความเบาหวิว ๆ เกิดความสลดสังเวช โอ้โฮ นี่เคยติดมาตั้งแต่เมื่อไร

ทำไมจึงกล้ามาเสกสรรปั้นยอเอาอย่างหน้าด้าน ๆ เช่นนี้ นั่นคือคำอุทานว่าเจ้าของเอง เพราะความจริงไม่ได้เป็นอย่างนั้นเลย ทำไมจึงเสกสรรปั้นยอเอาได้อย่างนั้น เป็นเพราะเหตุไร มันก็รู้เรื่องจอมปลอมที่พาให้เป็นได้ในทันทีทันใดนั้นเอง เพราะปัญญาเป็นผู้หยั่งลงและเลือกเฟ้น จะไม่ทราบของจริงของปลอมได้อย่างไร เอ้า ถ้าจะแยกออกให้แตกกระจัดกระจายก็เห็นได้อย่างชัดเจนว่า คือกองป่าช้าผีดิบ ตายลงไปก็เป็นกองป่าช้าผีตาย ดูได้ที่ไหน เอ้า ดูไปทั่วโลกธาตุนี้ ที่ไหนไม่มีป่าช้า สัตว์บุคคลอยู่ที่ไหนมีป่าช้าผีดิบผีตายอยู่ที่นั่น

พิจารณาให้ลงถึงความจริงซิ ปัญญามีไว้ต้มแกงกินได้เหรอ สำหรับมาใช้เพื่อรื้อเพื่อถอนความล่มจมของตัว ให้หลุดลอยออกมาจากความเป็นนักโทษที่ถูกกิเลสควบคุมต่างหาก ทำไมจะทำไม่ได้ ธรรมะของพระพุทธเจ้าเหมาะสมอย่างยิ่งแล้วกับมนุษย์เรา จึงประทานพระโอวาทไว้กับแดนแห่งมนุษย์ เห็นว่าเป็นจุดศูนย์กลางอย่างยิ่ง เหมาะสมอย่างยิ่ง ไม่มีใครฉลาดยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมศาสดา ประทานธรรมะไว้ในจุดที่เหมาะสมอย่างยิ่งคือมนุษย์เรา

เวลานี้เราเป็นอะไร เราเป็นมนุษย์ เราแน่ใจอยู่แล้วว่าเป็นมนุษย์ นอกจากนั้นยังเป็นพระ ยังเป็นผู้ปฏิบัติอีก ทำไมจะไม่สามารถคว้าเอาของประเสริฐแห่งธรรมารสขึ้นมาชม ขึ้นมาเป็นสมบัติของตนได้ด้วยข้อปฏิบัติของตน ถ้าเราไม่สามารถใครจะสามารถในโลกนี้ มอบความสามารถนี้ให้กับใคร เวลานี้ทุกข์บีบบังคับอยู่ในหัวใจใด ไม่ใช่บีบอยู่ในหัวใจเรานี้เหรอ เราจะมอบความสามารถเป็นต้นนี้ไว้กับใคร ภาระธุรังทั้งหมดเพื่อความปลดเปลื้องจะมอบให้ใคร มอบให้ทุกข์เหรอ ทุกข์ก็มีอยู่กับหัวใจนี้แล้ว นอกจากจะถอนทุกข์ออกด้วยความเพียรเท่านั้น

เราเป็นนักต่อสู้ ต้องเป็นนักท้าทาย ไม่มีคำว่าถอย เอ๊า ทุกข์เถอะ ทุกข์ถึงไหนถึงกัน ทุกข์ด้วยความเพียรไม่ล่มจม ดียิ่งกว่าทุกข์ที่บีบคั้นตัวเราอยู่ตลอดเวลา ซึ่งหาผลประโยชน์อะไรไม่ได้เป็นไหน ๆ ขุดลงไปนักปฏิบัติ นี่ขั้นหนึ่งของการพิจารณา

ท่านสอนให้ไปดูป่าช้า ก็เพราะยังไม่เห็นป่าช้าภายใน ให้ไปดูป่าช้าภายนอกก่อน เพื่อเป็นบาทเป็นฐานเป็นแนวทาง แล้วได้ย้อนจิตเข้ามาสู่ป่าช้าภายในของตน มันมีมันเต็มไปหมด นอกจากร่างกายของเราเป็นป่าช้าผีดิบแล้ว สัตว์สาราสิงชนิดต่าง ๆ ยังเต็มอยู่ภายในท้องเรานี้อีกด้วย มีอะไรบ้าง บรรจุกันมานานเท่าไร ป่าช้าตรงนี้ทำไมไม่ดู ดูให้เห็นชัดเจน ความเป็นอสุภะอสุภัง ความเป็น**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** กองอยู่ในนี้หมด ไม่นอกเหนือไปจากนี้เลย

แยกไปทางความแปรปรวนคือเป็น **อนิจฺจํ** มันก็เห็นอยู่ชัด ๆ แปรสภาพอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งวันตาย แม้แต่เวทนามันก็ยังแปรของมัน มีสุข มีทุกข์ มีเฉย ๆ ทั้งร่างกายและจิตใจ หมุนตัวอยู่อย่างนั้นมีเวลาหยุดยั้งที่ไหน ถ้ามีสติปัญญา ทำไมจะไม่เห็นสิ่งเหล่านี้ทำงานของตัวโดยหลักธรรมชาติของเขา ด้วยสติปัญญาของเรา ต้องรู้ต้องเห็น ปิดไม่อยู่ ปิดสติปัญญาไม่อยู่ ต้องทะลุโดยไม่สงสัย

ทุกฺขํ อวัยวะส่วนไหนพาให้มีความสุขความสบายบ้าง นอกจากทุกข์เต็มตัว ต้องบำบัดรักษาอยู่เรื่อยมา จึงพอรอดมาได้ถึงวันนี้ ยังพากันเพลิดเพลินกับกองไฟอยู่หรือ

อนตฺตา ท่านประกาศไว้ชัดเจนแล้ว อย่ายุ่ง **อนตฺตา** เหมือนกับว่าจะมีข้อมือพวกเรานั่นแหละ อย่าไปเอื้อมอย่าไปจับ อันนั้นเป็นพิษเป็นภัย อย่าไปเข้าใจว่าเป็นตนเป็นของตน เป็นเราเป็นของเรา นั่นคือพิษคือภัย เมื่อว่าเป็นเราเป็นของเราเมื่อไร ความยึดมั่นถือมั่นก็เหมือนการจับไฟนั่นแล จงถอนตัวออกมาด้วยปัญญา ให้เห็นว่าสิ่งนี้เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** โดยแท้ จิตจะไม่ไปอาจไปเอื้อมไปจับ ไม่ไปแตะไปต้อง จะปล่อยวางภาระธุรังคือ อุปาทานความยึดมั่นถือมั่น อันเป็นภาระอันหนักนั้น ออกมาโดยลำดับ

เมื่อจิตถอนตัวออกจากอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น จิตก็เบาขึ้นตาม ๆ กัน สบายขึ้นตาม ๆ กัน โอชารสของธรรมจะแสดงขึ้นโดยลำดับ ละเอียดยิ่งกว่าขั้นสมาธิ เมื่อรสแห่งธรรมเหนือรสของกิเลสประเภทนั้น ๆ ก็ต้องเหยียบย่ำกันไป ปล่อยกันไปเรื่อย ๆ

รูปขันธ์เป็นสำคัญ ทำจิตให้กระทบกระเทือนมากทีเดียว รักก็เป็นทุกข์ ชังก็เป็นทุกข์ เกลียดเป็นทุกข์ โกรธเป็นทุกข์ เกี่ยวกับเรื่องรูปขันธ์นี่สำคัญมากกว่าเพื่อน ถ้าจิตไม่สงบก็จะไม่มีสถานที่บรรเทา ไม่มีสถานที่หลบซ่อนตัวพอมีความสุขบ้างเลย พระเราจึงต้องพยายามทำจิตให้สงบ นำธรรมเข้ามาฟาดฟันหั่นแหลกกันลงไป

อย่าเสียดายเวล่ำเวลา อย่าเสียดายวัฏสงสาร อย่าเสียดายเรือนจำ อย่าเสียดายตะราง อย่าเสียดายผู้คุมขังผู้ทรมาน ผู้บีบบังคับเราคือตัวกิเลสแต่ละประเภท ๆ นี้คือตัวทรมานเราอย่างใหญ่หลวงมาแต่ไหนแต่ไรนับไม่ได้ก็ตาม ให้ถือเอาหลักปัจจุบันนี้เป็นตัวการสำคัญ แล้วจะกระจายไปหมด อดีตมีมานานเท่าไรก็คือธรรมชาติแห่งกองทุกข์ดังที่เป็นอยู่นี้ หากปลดเปลื้องกันไม่ได้ก็จะเป็นอย่างนี้ตลอดไป

อย่าไปสนใจกับเรื่องอื่น ให้ดูเรื่องความเป็นจริงซึ่งมีอยู่ในตัวของเรา และประกาศอยู่ตลอดเวลานี้ด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร อย่าลดละถอยหลัง อย่าเห็นสิ่งใดมีคุณค่ายิ่งกว่าความเพียรที่จะรื้อถอนตนออกจากสิ่งบีบบังคับนี้ ให้กลายเป็นตนผู้วิเศษขึ้นมา ตนนี้จะเสกสรรก็ตาม ไม่เสกสรรก็ตาม ไม่ติดไม่เป็นภาระ ไม่เป็นอุปาทาน เอาตรงนี้ให้ได้ นั่นแหละท่านว่าโอชารสอันสูงสุดอยู่ตรงนั้น ให้ถอดให้ถอนสิ่งที่เกี่ยวข้องพัวพันกันออกไปโดยลำดับ ถากถางเข้าไปตั้งแต่กองรูป ซึ่งเป็นกำแพงอันหนึ่ง หรือเป็นสิ่งหุ้มห่อหนาแน่นอันหนึ่ง

พอผ่านกองรูป ทำลายกองรูปนี้ไปได้ไม่มีเยื่อใย รู้ชัดแจ้งด้วยปัญญาแล้วเหมือนกับเรามีต้นทุนก้อนใหญ่ประจักษ์ใจ แน่ใจในการที่จะก้าวให้หลุดพ้นได้ในชาติปัจจุบันนี้ และในวันใดวันหนึ่ง ไม่ได้คาดว่าปีโน้นปีนี้ ถ้าลงจิตได้ถึงขั้นนี้แล้วเป็นที่แน่ใจความเพียรมาเอง ความทุกข์ความยากความลำบากเพราะการประกอบความเพียรนั้นมันลบล้างกันไปเองเพราะอำนาจรสแห่งธรรมที่ได้ปรากฏ คือเป็นผลปรากฏประจักษ์ใจเหนือกว่าความทุกข์เพราะความพากเพียรเป็นไหน ๆ ใจมีความพอใจโดยหลักธรรมชาติขึ้นมา ความเพียรหมุนตัวเป็นเกลียวในบุคคลที่เคยเกียจคร้าน

ความเกียจคร้านเป็นเรื่องของกิเลสต้านทานธรรมต่อสู้ธรรม เราจะประกอบความพากเพียรความขี้เกียจขี้คร้าน ความอ่อนแอความท้อแท้เหลวไหล ความทุกข์ความลำบากจึงประดังกันเข้ามา บีบบังคับให้ก้าวไปไม่ได้ สุดท้ายก็ล้มตูม แสดงว่าถูกยิงแล้วไม่ต้องซ้ำหลายนัด ตูมเดียวก็ล้ม ล้มลงเสื่อลงหมอน หลับครอก ๆ แครก ๆ ล้วนแต่ถูกกิเลสมันยิงเอา ๆ ฟันเอาแหลกแตกกระจาย ความเพียรไม่เป็นท่า ถ้าอย่างนี้แล้วก็คือผู้ที่จะจมอยู่ในวัฏสงสาร จมอยู่ในเรือนจำคือวัฏจักรนี้ตลอดไป หาวันหลุดพ้นไปไม่ได้ หาวันเป็นอิสระไม่ได้

เพราะฉะนั้นจงฟาดฟันลงไปตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้นี้ไม่เป็นอื่น จะต้องพ้นจากสิ่งที่บีบบังคับนี้โดยไม่ต้องสงสัย สำคัญอยู่ที่ความเพียร ที่สติ ที่ปัญญา ความอดความทน เอ้า ทนลงไป ทนเพื่อบึกบึนเป็นอะไรไป อย่างอื่นเรายังทนได้ ทุกข์แทบล้มแทบตายในร่างกาย ไม่มีใครมาอดมาทนให้เรา เราจำต้องอดต้องทนมา เคยทนมาแล้วไม่ใช่เหรอ ส่วนความอดความทนทุกข์เพราะการประกอบความเพียรนี้ ทำไมจะไม่พออดพอทนได้ เพราะทนเพื่อจะประกอบความเพียรรื้อถอนตนให้พ้นจากทุกข์ ทำไมเราจะทนไม่ได้ว่ะ เอาให้หนักแน่นซิหัวใจของพระ หัวใจนักปฏิบัติ ถ้าลงเห็นภัยตามหลักธรรมแล้ว เห็นคุณก็จะเห็นขึ้นในลำดับต่อไปด้วยความเพียรของเรานั่นแล

เบื้องต้นให้ฟาดฟันในเรื่องกรรมฐานนี้ให้มาก พอเป็นปากเป็นทาง ได้นี้เป็นเหตุเป็นผลเป็นต้นทุนแล้ว เรื่องขันธ์สี่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มันก็เป็นอันทำงานด้วยกันอยู่แล้ว เวทนากายก็มี เวทนาจิตก็มี เวลาพิจารณาร่างกายนี้ทำไมจะไม่วิ่งประสานกัน เพราะธรรมเหล่านี้เกี่ยวเนื่องกัน ไม่ใช่พิจารณาร่างกายเสร็จแล้ว จึงไปพิจารณา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่าไปคาด อย่างนั้นผิด ในหลักปฏิบัติหลักความจริงแล้วไม่เป็นเช่นนั้น ทำงานจ่อลงจุดใดแล้วมันจะกระเทือนกันไปหมด แต่เวลาเด่นมันไปเด่นตอนที่ร่างกายหมดความหมายไร้ค่าไปแล้วจากธรรม แต่ก่อนเราเห็นว่าสิ่งนี้มีความหมายมีคุณค่ามาก พอธรรมความจริงเข้าไปทำลายความจอมปลอมของกิเลสตัณหาประเภทนี้แล้ว สิ่งเหล่านั้นก็หมดความหมายไร้ค่าไปธรรมเป็นของมีคุณค่าเหนือ

นั้นแล้วอย่างเด่นชัด ทีนี้พวกเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้จะเด่น เพราะได้เป็นปาก เป็นทางมาแต่ขั้นรูปกายแล้ว

เวทนามีอะไร ส่วนมากจะเข้าสู่จิตเวทนา เวทนาส่วนร่างกายก็เคยได้อธิบายให้ฟังแล้ว แยกดูในขณะที่เจ็บไข้ได้ป่วย ในขณะที่นั่งนาน ๆ ก็รู้ ถ้าอยากรู้เอาวันนี้ก็รู้เรื่องทุกขเวทนาด้วยสติปัญญา จะต้องรู้เห็นกันชัดเจน ถ้าใช้ปัญญา อย่าอดทนเฉย ๆ การต่อสู้กับทุกข์ต้องต่อสู้ด้วยปัญญา ต่อสู้เฉย ๆ อดทนเฉย ๆ ไม่จัดว่าเป็นมรรค มรรค คือ สติปัญญา ทุกข์มีมากเพียงไรยิ่งหมุนติ้ว สติปัญญาจะออกจากจุดนั้นไม่ได้เอาให้เห็นความจริงภายในนั้น เรื่องร่างกายแต่ละชิ้นละส่วนนั้นจะเป็นความจริง ตามหลักธรรมชาติของตนอย่างชัดเจนภายในจิต เพราะตามหลักธรรมชาติ เขาก็เป็นความจริงของเขาอย่างนั้นอยู่แล้ว

เวทนาจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงไรภายในร่างกาย มันก็เป็นความจริงอันหนึ่งของตัวเอง มีจิตเท่านั้นเป็นผู้ไปสำคัญมั่นหมาย เมื่อจิตได้พิจารณารู้เท่าด้วยปัญญาแล้ว จิตก็ถอนตัวเข้ามาสู่ความจริงของตนในขั้นนี้ แล้วก็ต่างอันต่างจริง เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วเป็นโทษต่อกันที่ตรงไหน กระทบกระเทือนกันได้อย่างไร ไม่กระทบกระเทือนกัน กายก็เป็นกาย ทุกข์ก็เป็นทุกข์ ใจก็เป็นใจ คือ จิตเป็นจิต ต่างอันต่างจริงไม่กระทบกัน แม้ทุกขเวทนาจะไม่ระงับดับไปก็ตามก็ไม่กระทบกระเทือนกัน ไม่ทำความกระทบกระเทือนแก่จิตให้หวั่นไหวได้เลย นั่นคือเห็นความจริง หลายครั้งหลายหนก็สามารถถอดถอนอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในส่วนร่างกายนี้ได้ เวทนาทางกายมันก็ผ่านไปด้วยกัน เหลือแต่เวทนาทางจิต

สัญญา สังขาร เป็นสำคัญ เวลาผ่านจากกายนี้ไปแล้ว รูปขันธ์นี้ไปแล้ว มันจะเด่นเรื่องสัญญา สังขารความคิดความปรุง เพราะมันหมดปัญหาทางร่างกายแล้วจิตใจก็ไม่ยอมพิจารณา เหมือนกับเรารับประทานอิ่มแล้ว อาหารประเภทนี้อิ่มแล้วก็ปล่อย อันใดที่ยังสัมผัสสัมพันธ์ยังดูดดื่มก็รับประทานสิ่งนั้น ๆ เรื่อยไป จนกระทั่งอิ่มโดยประการทั้งปวงแล้ว ปล่อยหมด ไม่ว่าอาหารหวานคาวประเภทใด การพิจารณาก็เหมือนกัน มันหากบอกอยู่ในตัวนั้นแล เมื่อใจอิ่มพอกับสิ่งใดย่อมปล่อยวางสิ่งนั้น แล้วหยุด

การพิจารณาในสิ่งนั้น พิจารณาสิ่งอื่นต่อไป เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหารประเภทนี้ เมื่อพอแล้วก็รับอาหารประเภทอื่นไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งอิ่มพอตัวหมดแล้ว ปล่อยหมดทุกประเภทของอาหาร การพิจารณานี้ก็เพื่อความอิ่มพอ แล้วปล่อยวางนั่นแล

สังขารคือความคิดปรุงอยู่ภายในจิต ปรุงดีปรุงชั่ว เรื่องนั้นเรื่องนี้ ปรุงอยู่ตลอดเวลา เราทุกคนหลงเรื่องของตัว ไม่มีคนอื่นมาเกี่ยวข้องก็ตาม จิตจะต้องวาดภาพความคิดความปรุง ทั้งอดีตทั้งอนาคตยุ่งไปหมดภายในจิตใจ หลงเพลินอยู่กับอารมณ์นั้น โศกเศร้าอยู่กับเรื่องนั้น เรื่องผ่านไปแล้วกี่ปีกี่เดือนก็นำมาอุ่น นำมาปรุงมาแต่งให้กวนใจ บีบบังคับใจอยู่นั้นแล เพราะความหลง ไม่ทันกับกลมายาของกิเลสประเภทนี้ จึงต้องพิจารณา จิตปรุงขึ้นมาเรื่องอะไร ดีก็ดับ ชั่วก็ดับ เอาสาระอะไรจากสิ่งเหล่านี้ มันเกิดขึ้นมาที่ตรงไหนก็ค้นลงไปตรงนั้น

สัญญาความสำคัญมั่นหมาย มันก็หมายออกมาจากจิต จิตนี้เมื่อเข้าถึงขั้นละเอียดเป็นอย่างนั้น หากเป็นหลักธรรมชาติของการพิจารณาเองเป็นเช่นนั้น ใครไม่บอกก็เข้าใจไปเอง สัมผัสสัมพันธ์ที่ไหน สติปัญญาจะหมุนติ้ว ๆ อยู่ตรงนั้น จนกระทั่งเข้าใจแล้วปล่อย

เมื่อปัญญาได้ตัดสะพานทางรูปขันธ์ ก็เท่ากับตัดสะพานทางรูป เสียง กลิ่น รส ภายนอกเข้ามาเช่นเดียวกัน จะเหลืออยู่ภายในจิตก็เพียง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันนี้มีอยู่กับจิตล้วน ๆ พิจารณาอยู่ในจุดนั้นด้วยปัญญา ไม่ทำความคุ้นเคยกับอาการใดในสี่อาการ คือ เวทนา สุขเกิดขึ้นมาก็ดับ ทุกข์เกิดขึ้นมาก็ดับภายในจิตนั้น ท่านจึงเรียกว่า **อนิจฺจา ๆ** หรือ **อนตฺตา ๆ** มันเป็นสิ่งเกิดดับ สัญญาก็ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เหมือนกัน จะยึดอะไร มันก็เป็นเหมือนกับรูปขันธ์นี้แหละ คือเป็นกองแห่งไตรลักษณ์เหมือนกันทั้งสิ้น

เมื่อพิจารณาหลายครั้งหลายหน อาการทั้งสี่นี้ก็หดตัวตะล่อมเข้าสู่จิต นี่แลการไล่กิเลส ตีต้อนกิเลสที่เข้าไปอย่างนี้ มันไปหลบไปซ่อนอยู่ที่ไหน คลี่คลายขุดค้นตามไปด้วยปัญญา จนกระทั่งรู้ชัดเห็นชัดแล้ว กิเลสหาที่หลบซ่อนไม่ได้วิ่งเข้ามาสู่จิต จากนั้น

สติปัญญาก็หมุนติ้วเข้าสู่จิต **มโน** ท่านก็ไม่ให้ยึด ฟังซิ มโนก็เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นั่นฟังซิ มโนไม่เป็นไตรลักษณ์ได้ยังไงก็กิเลสอยู่ในนั้น เราจะถือว่าใจเป็นเราเป็นของเรา ได้อย่างไร เมื่อกิเลสทั้งกองทัพมันอยู่ภายในจิตใจ ถ้าเราไปถือว่าจิตเป็นเราเป็นของเรา แล้ว ก็เท่ากับถือกิเลสเป็นเราเป็นของเราเข้าอีก แล้วจะพ้นไปได้ยังไง ลึกซึ้งมากธรรมะ ข้อนี้ นี่ในขั้นพิจารณา

จิตก็เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ด้วยกัน เพราะกิเลสมีอยู่ภายในนั้น เอ้า ฟาดลง ไปด้วยการพิจารณา อะไรจะแหลกแตกกระจาย แม้ที่สุดจิตจะฉิบหายไปกับสิ่งทั้งหลาย ก็ให้เห็นประจักษ์ด้วยปัญญาของเราเถอะ

ตอนกิเลสเป็นยอดวัฏจักร ที่ท่านว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นั่นละเชื้อแห่งภพ แห่งชาติมันฝังจมอยู่ภายในจิตดวงนี้ เมื่อถูกตัดสะพานออกหมดไม่มีที่หากิน ออกทาง ตาก็ถูกตัดออกแล้ว ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ถูกตัดหมดด้วยปัญญา กิเลสหา ทางออกไม่ได้ จะไปรักรูป รักเสียง รักกลิ่น รักรส เครื่องสัมผัส ก็ถูกตัดสะพานหมด แล้ว รู้เท่าความเป็นจริงหมดแล้ว มันก็วิ่งเข้าสู่ภายใน จะไปติดรูปขันธ์ นี้ก็พิจารณา รู้แล้วด้วยปัญญา ปล่อยวางไปแล้ว เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็พิจารณา ไล่ตะล่อมเข้าไปโดยความเป็นไตรลักษณ์ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไปหมดแล้ว มันอยู่ จุดไหนกิเลส มันก็ต้องไปหลบซ่อนอยู่ในอุโมงค์ใหญ่คือจิต ปัญญาก็ฟาดฟันลงไป

ที่นี่จิตเป็นเราเหรอ จิตเป็นของเราเหรอ ฟันลงไป เอ้า อะไรจะฉิบหายก็ให้ ฉิบหายไปไม่อาลัยเสียดาย เราต้องการความจริงเท่านั้น แม้จิตจะฉิบหายกระจายไปหมด กับสิ่งทั้งหลายที่แตกกระจายไป ก็ให้รู้เห็นกับการปฏิบัตินี้ ฟาดฟันลงไป สุดท้ายสิ่งที่ จอมปลอมทั้งหลายก็แตกกระจาย ธรรมชาติของจริงล้วน ๆ ของจริงอันประเสริฐคือ จิตที่บริสุทธิ์นั้นไม่ตาย ไม่ถูกทำลาย นั่นเห็นไหม ที่นี่จะว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หรือไม่ว่า ก็ตามเถอะ ขอให้จิตบริสุทธิ์เสียอย่างเดียวเท่านั้นก็พ้นจากสมมุติไปหมดแล้ว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นี้อยู่ในวงสมมุติ พอจิตได้หลุดพ้นจากนั้นไปแล้ว หมดคำที่จะพูดอะไร ต่อไปอีกแล้ว ทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ อยู่นั้นแล สงสัยอะไรที่นี่

นี้แลคือการพ้นจากที่คุมขัง พ้นจากวัฏจักร คือที่คุมขังของสัตว์ทั้งหลายมีเราเป็นสำคัญ มีใจเราเป็นสำคัญ รื้อถอนออกที่ตรงนี้ ปลดเปลื้องออกที่ตรงนี้ เมื่อกิเลสหลุดลอยออกไปจากใจโดยสิ้นเชิงเสียเท่านั้น จะไม่มีอะไรเป็นปัญหาต่อจิตใจอีกเลย ท่านจึงเรียกว่า อกาลิกจิต อกาลิกธรรม หากาลหาเวลาไม่ได้ คือไม่มีกาลไม่มีเวลาเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ พุทโธ เต็มดวงอยู่เช่นนั้น

ทีนี้เราจะไม่เห็นโทษของกิเลสชัดเจนได้อย่างไร เมื่อสติปัญญาเป็นต้นขึ้นเหยียบหัวกิเลสให้แหลกแตกกระจายออกไปหมดแล้ว ทำไมจะไม่เห็นโทษของมันอย่างเต็มใจ ความสุขที่กิเลสนำมาป้อนเวลาเราจะตาย มันเอามาเยียวยาเราบ้างพอประทังชีวิตทำไมจะไม่รู้ นี่ความสุขเคลือบน้ำตาลที่เกิดขึ้นจากกิเลสปรุง และนำมาเยียวยาเราพอประทังชีวิต มันเป็นอย่างนี้นี่แลรสของกิเลส แต่รสของธรรมกลับตรงข้ามเป็นอย่างนี้ ทำไมจะไม่รู้

เมื่อสรุปความลงแล้ว จิตที่อยู่ในอำนาจของวัฏจักรคือกิเลสเป็นเครื่องบีบบังคับจึงไม่ผิดอะไรกับนักโทษที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ เมื่อได้พ้นจากสิ่งคุมขังคือกิเลสนั้นโดยสิ้นเชิงแล้ว จึงหาอะไรเทียบไม่ได้ แม้เช่นนั้นท่านก็ยังยกว่า ประเสริฐ ๆ ซึ่งเป็นสมมุติอันหนึ่งขึ้นมา ที่ไม่ตรงกับความจริงอันนั้นนักเลย ถึงไม่ตรงก็ให้เป็นที่แน่ใจเถอะ ความต่างกันเป็นดังที่ว่านี้แล ระหว่างจิตที่มีสิ่งควบคุมกับจิตที่หลุดพ้นแล้วจากสิ่งบังคับทั้งหลาย เป็นอิสรเสรีเต็มที่ของตัวแล้ว ต่างกันดังที่กล่าวมาแล้วนี้แล

ขอให้พากันตั้งอกตั้งใจ ต่างมุ่งมาศึกษาหาสาระใส่ตน พิจารณาให้เห็นชัดตามหลัก**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ เพราะทั่วไตรโลกธาตุเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น ไม่มีอะไรจะเป็นของวิเศษพอให้อาลัยอาวรณ์กับมัน นอกจากการหลุดพ้นเสียเท่านั้นเป็นของวิเศษ เป็นธรรมชาติที่วิเศษแท้ ไม่ต้องเสกสรรปั้นยอก็เป็นธรรมชาติของตนพอกับทุกสิ่งทุกอย่าง นี้แลที่ว่ารสแห่งธรรมชำนะซึ่งรสทั้งปวง รสที่เราเคยผ่านมาจะเป็นรสชนิดใดก็ตาม รสแห่งธรรมชนะทั้งหมด ปล่อยทั้งหมด เพราะไม่มีรสอะไรเสมอ แม้รสนี้ก็ไม่ติด รสที่ว่าประเสริฐนี้ก็ไม่ติดตัวเอง เป็นหลักความจริงอันหนึ่งเท่านั้น

เอ๊า เอาให้จริงนักปฏิบัติ อย่าท้อถอย เอ้า พลีชีพต่อพระพุทธเจ้าเถอะ การพลีชีพต่อกิเลสนี้เราไม่ว่าพลีก็ตาม เราเคยพลีมามากและนานแสนนานแล้ว จนนับไม่ได้ในภพชาติหนึ่ง ๆ ของแต่ละสัตว์แต่ละบุคคล นับไม่ได้แล้ว เอาวงปัจจุบันที่เห็น ๆ เป็น ๆ อยู่เวลานี้ ย้อนหลังไปจนหาประมาณไม่ได้ เป็นมาจาก**อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ที่ฝังอยู่ภายในใจนี้แลเป็นภพ ๆ ชาติ ๆ สิ่งอื่น ๆ ทั่วไตรภพ ไม่มีสิ่งใดชิ้นใดพาให้เป็นภพเป็นชาติ และพาให้แบกกองทุกข์ทั้งมวล มี**อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา**นี้เท่านั้น

เพราะฉะนั้นจิตเวลาคนตายแล้วว่าสูญ มันสูญไปไหน เอาภาคปฏิบัติเข้าไปจับซิ อย่าพูดตามกลมายาของกิเลสปิดหูปิดตาซิ กิเลสมันบอกว่าตายแล้วสูญ นั่น มันปิดไว้อย่างมิดชิดแล้ว กิเลสตัวพาให้สัตว์เกิดตายนั้นสูญไปไหน ทำไมไม่ย้อนศรแทงมันบ้าง ถ้าอยากรู้กลหลอกของมัน มันพาสัตว์โลกให้จมอยู่ในวัฏสงสารนี้ มันสูญไปไหนกิเลสน่ะ และกิเลสบังคับอะไรถ้าไม่บังคับจิต จิตเมื่อมันสูญไปแล้วกิเลสบังคับได้ยังไง มันไม่สูญน่ะซิมันถึงบังคับให้เกิดแก่เจ็บตายได้เรื่อยมาเรื่อยไปไม่หยุดไม่ถอย ทำไมเราจะไปหลงกลมายาของกิเลสว่าตายแล้วสูญ ๆ ไม่สะดุดใจเห็นโทษกลหลอกของมันบ้าง กิเลสตัวแสบนี้เคยหลอกสัตว์โลกให้หลงและงมทุกข์มานานแสนนานแล้ว

พิจารณาให้ถึงความจริงซิ อะไรสูญไม่สูญก็ให้รู้ นี่จึงเรียกว่านักธรรมะ นักค้นคว้าพิจารณาให้ถึงความจริง ดังพระพุทธเจ้าที่ประกาศสอนธรรม ท่านประกาศสอนด้วยความจริง ท่านทรงปฏิบัติแล้ว ทั้งเหตุก็สมบูรณ์เต็มที่ จึงได้ผลเป็นที่พอพระทัย แล้วนำธรรมนี้ออกสอนโลก ท่านสอนไว้ที่ตรงไหนว่าสัตว์ทั้งหลายตายแล้วสูญ อยู่ที่ตรงไหน มีแต่ว่าเกิดแก่เจ็บตาย ๆ อยู่อย่างนั้น ท่านสอนไว้เป็นอย่างนี้ทั้งนั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ค้านกัน เพราะรู้อย่างเดียวกันเห็นจริงอย่างเดียวกันตามหลักความจริงนั้น ๆ จะลบให้สูญได้อย่างไรเมื่อเป็นความจริงเต็มส่วนอยู่แล้ว

การเกิดการตาย เกิดตายไม่หยุดไม่ถอยเพราะอะไรเป็นสาเหตุ ท่านก็สอนไว้แล้วว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ** เป็นต้น นี่เป็นสาเหตุ มันฝังอยู่ภายในจิต จึงพาให้เกิดอยู่ไม่หยุดไม่ถอย พอทำลาย**อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ลงไปแล้วเป็นอย่างไร **อวิชฺชายเตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ** นั่น พออวิชชาดับจากใจ

เสียเท่านั้นไม่ว่าอะไร ๆ ดับไปหมด **นิโรโธ โหติ** นั่น จะว่าไง หรือว่า **เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ** นั่น พออวิชชาดับไปเท่านั้น ทุกสิ่งทุกอย่างดับไปหมด แล้วผู้ที่รู้ว่าอวิชชาดับ นั่นคือผู้บริสุทธิ์ ผู้บริสุทธิ์นั้นดับสูญไปได้อย่างไร ความจริงสุดส่วนเป็นอย่างนี้ ดูเอา ฟังเอา ผู้ถือ **พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** น่ะ ก็พวกเราชาวพุทธมิได้ถือ **กิเลสํ สรณํ คจฺฉามิ** นี่วะ

เราเป็นนักปฏิบัติต้องค้นให้เห็นความจริง ใครจะยกสามแดนโลกธาตุมาหลอกมาค้านก็ไม่หวั่น ถ้าลงได้รู้เห็นความจริงเต็มหัวใจแล้วค้านได้ยังไง เราคิดดูพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ทำไมจึงสามารถเป็นครูเป็นศาสดาของโลกได้ทั้งสามโลก ถ้าไม่เอาความจริงที่ทรงรู้ทรงเห็นเต็มพระทัยมาสอนเอาอะไรมาสอน การสอนก็สอนด้วยความอาจหาญไม่มีใครเกินพระพุทธเจ้าผู้เป็นอาชาไนย ผู้นำความจริงล้วน ๆ มาสอนโลก ไม่ได้เอาความปลอมความด้นเดามาสอนนี่ การพูดออกมาด้วยความด้นเดาเกาหมัดนั้นเป็นวิชาของอวิชชา เป็นหลักวิชาของอวิชชาที่กล่อมโลกให้ล่มจมไปตามมันต่างหาก หลักธรรมแท้ ๆ ไม่ได้สอนให้ล่มจม ถึงเรียกว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นของปลอม ธรรมเป็นของจริงที่พึ่งเป็นพึ่งตายได้ไม่สงสัย

กิเลสมันปลอมทั้งเพ ร้อยทั้งร้อยปลอม ธรรมจริงร้อยทั้งร้อยจริงหมด มันเดินสวนทางกันระหว่างกิเลสกับธรรม จึงต้องเป็นข้าศึกกัน การปฏิบัติความพากเพียรไม่รบกับกิเลสจะรบกับอะไร นี่คือข้าศึก ไม่รบกับอันนี้จะรบกับอะไร เวลานี้กิเลสเป็นข้าศึกต่อธรรม เป็นข้าศึกต่อเรา เราไม่รบกับกิเลสที่เป็นข้าศึกต่อเราและต่อธรรมจะรบกับอะไร เมื่อรู้เรื่องของกิเลสเสียทั้งมวลแล้ว จะสงสัยธรรมไปที่ไหนกันอีก เฉพาะอย่างยิ่งจิตสงสัยอะไร เรื่องตายเกิดตายสูญ สูญที่ไหนก็ให้รู้ซินักปฏิบัติ ฟังอะไรเสียงลมปากที่อมกิเลสตัวสกปรกพ่นออกมา ไม่ขี้เกียจล้างหูหรือ จงฟังเสียงธรรมของศาสดาองค์เอกนั่นซิ หูจะได้สะอาด ใจจะได้บริสุทธิ์

เอาให้จริงให้จัง ทำลุ่ม ๆ ดอน ๆ เหลาะ ๆ แหละ ๆ เห็นแก่หลับแก่นอน เห็นแก่ปากแก่ท้องเหล่านี้เคยฝังใจมานานแล้ว เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล จงพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงให้เป็นเรื่องของธรรมขึ้นมา จะสมชื่อสมนามว่าเป็นลูกศิษย์ตถาคต

ได้พลีตนออกมาบวชในพระพุทธศาสนา และดำเนินตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า จะได้มหาสมบัติอันล้นค่ามาครองใจ เมื่อธรรมครองใจกับกิเลสครองใจนั้นต่างกันอย่างไร นี่ก็ดังที่พูดแล้ว ธรรมครองใจประเสริฐเลิศเลอ สง่าผ่าเผย มีอิสระเต็มตัวเต็มใจ ไม่ไขว่คว้า ไม่หิวโหย ไม่เสาะแสวง ไม่หวังพึ่งอะไรเพราะธรรมเต็มใจแล้วอิ่มพอ

พูดต่อตอนท้ายแห่งการแสดงธรรม

ระหว่างพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ที่จะมาตรัสรู้เรียก **พุทธันดร** ระหว่างพุทธันดรที่ว่างจากศาสนานั้น ไม่ได้ยินคำว่า บาป บุญ นรก สวรรค์ นิพพานเลย เพราะไม่มีใครบอกว่าธรรมเป็นยังไง กิเลสเป็นยังไง แล้วจะมีทางเดินได้ยังไง ก็หัวสุมกันอยู่ในเรือนจำนั้นน่ะซิ จะว่าไง ในเรือนจำนั้นยังทำโทษต่อกันในเรือนจำได้อีก ไม่เพียงแต่ว่าเป็นนักโทษแล้วมันทำโทษอะไรไม่ได้นะ เป็นนักโทษแล้วมันก็ยังทำโทษได้อีก อย่างนักโทษในเรือนจำ ฆ่ากันเก่งอยู่ในเรือนจำนั้น

นี่ก็เหมือนกัน เมื่อไม่มีอรรถมีธรรมอะไรมาชี้แจงแสดงบอกเหตุบอกผลดีชั่วต่าง ๆ แล้ว ก็มีแต่ความชั่วเต็มหัวใจสัตว์ แล้วจะไปเอาความดีที่ไหนมาทำ เพราะมีแต่ความชั่ว ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ได้มาตรัสรู้แต่ละพระองค์ ๆ และสั่งสอน ก็จมอยู่ในโลกันตสัตว์นั้นตลอด พอพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ จึงได้ยกอันนี้ขึ้นมา ยกอันนั้นขึ้นมาให้รู้ให้เห็นกันทั้งบุญทั้งบาป ทั้งนรกทั้งสวรรค์และนิพพาน ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านั้นมีอยู่ติดกับตัวเรานั่นแหละ แต่เจอไม่ได้ เห็นไม่ได้ เพราะไม่มีผู้บอก เจอตั้งแต่ทุกข์ที่กิเลสบีบบังคับให้แสดงผลออกมา ตัวสาเหตุคือกิเลสที่ผลิตทุกข์ให้เรา บีบบังคับเราให้เป็นทุกข์นั้นเราก็ไม่เห็น ทางที่จะออกจากกิเลสเราก็ไม่รู้ไม่เห็น เพราะไม่มีธรรมแสดงทางออกพอได้ขวนขวาย

นี่เราพร้อมแล้ว ถึงพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไปนานสักเท่าไร ก็**สวากขาตธรรม**นั้นแลคือองค์ศาสดา ดังที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์นั่น แหมซึ้งมากนะ “พระธรรมและวินัยที่เราแสดงไว้แล้วนี้แล อานนท์ จะเป็นครู เป็นศาสดาของเธอทั้งหลายแทนเราในกาลที่เราล่วงไปแล้ว” หมายถึงพระสรีระพระองค์ล่วงไปเป็นธรรมดาของ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ส่วนธรรมของจริงนั้น เป็นศาสดาไปโดยตลอด ผู้เคารพธรรมวินัย จึงชื่อ

ว่าเคารพศาสดา และเดินตามนี้จะไม่ไปไหน จะไปตรงที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแล้วนั้นแล เหมือนพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ไม่ผิดอะไรกันเลย

สวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบแล้ว ๆ ขอให้เดินตามหลักธรรมที่ชอบนั้นเถอะ จะเป็นผู้ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติดี ตรงก็อยู่ที่นั่น **สุปฏิปันฺโน** ก็อยู่ที่นั่น **อุชุฯ** ก็อยู่ที่นั่น **ญายฯ** อยู่ที่นั่น **สามีจิฯ** อยู่ที่นั่น สุดท้ายก็ **เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ** เมื่อบรรลุธรรมเป็นขั้น ๆ จนถึงความหลุดพ้นแล้ว นั้นแลคือสาวกของพระพุทธเจ้าอยู่ที่นั่น

ผู้ทรงหลักความจริงนั้นแหละจะเป็นผู้ไม่หวั่นไหว จะเป็นผู้เป็นหลักของตัวและของโลกไปได้ คือทรงความจริงไว้ไม่หวั่น ถ้ามีความจริงอยู่ภายในใจแล้วไม่หวั่นการประพฤติปฏิบัติทุกอย่างสม่ำเสมอ ไม่เป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ สำคัญอยู่ที่จิต เพราะฉะนั้นจึงต้องสอนเน้นลงที่จิต ให้หมู่เพื่อนได้หลักได้เกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติทางด้านจิตใจ ข้อวัตรปฏิบัติ สิกขาบทวินัยอะไรจะเป็นไปตามหลักของจิต เมื่อจิตได้น้อมลงสู่ธรรมแล้ว การดำเนินทำไมจะไม่เป็นไปโดยความเป็นธรรมเป็นวินัย ต้องเป็น

ถ้าเพียงแต่ความจำเฉย ๆ มันไม่ได้เรื่องนา ผมไม่ได้ประมาทธรรมของพระพุทธเจ้า เรียนก็เรียนเพื่อความจำ มีแต่ความจำเฉย ๆ ความจำอันไหนมาแก้กิเลสได้มีเหรอ จำได้หมดพระไตรปิฎก กิเลสก็เต็มตัวอยู่นั้น ไม่มีกิเลสตัวไหนที่หนังบางเอานักหนาพอผิวมันถลอกบ้าง หนังมันถลกบ้าง นอกจากจะเพิ่มกิเลสขึ้นมาให้หนังหนาเท่านั้น ด้วยความสำคัญว่าเราเรียนมากรู้มาก เคลื่อนที่ไปไหนไม่ได้ มันหนักความรู้ความฉลาดของตนที่เรียนมามาก ความจริงมันหนักกิเลสความถือเนื้อถือตัว ความสำคัญมั่นหมายว่าตัวรู้ตัวฉลาดต่างหาก นั้นแลกิเลสมันแทรกอย่างนั้น จงเข้าใจไว้ด้วยดี อย่าลืมตัวว่าเรียนมาก รู้มาก ฉลาดมาก กิเลสน้อยลง ถ้าไม่ได้ลงมือปฏิบัติเพื่อความจริงแห่งธรรมทั้งหลาย จะไม่มีหวังเห็นธรรมของจริงประจักษ์ใจตลอดไป

เอ้า ภาคปฏิบัติฟาดลงไป เราจะเห็นเรื่องเหล่านี้แตกกระจายออกไปภายในจิตใจของเรา ที่เคยแบกเคยหามความรู้ความฉลาดอันเป็นกิเลสสำคัญนั้นอย่างประจักษ์ไม่สงสัย เพราะความจำกับความจริงนั้นต่างกัน ความจริงนี้ลงได้เข้าถึงไหน กิเลส

หลุดลอยไปถึงนั้น ความจำ จำไปถึงไหน กิเลสพองตัวขึ้นถึงนั้นแหละ นี่เป็นความจริงพูดตามความจริง เราก็เคยเรียนมา นี่ถ้าหากว่าเราไม่เรียนมา ใคร ๆ เขาจะว่าเรานี้ประมาทเอาเสียจนสิ้นดี เราไม่ได้ประมาท ในความรู้สึกของเราไม่เคยมีความประมาทธรรมพระพุทธเจ้าเลย

เรียนเราก็ได้เรียน จำเราก็ได้จำ เรียนนักธรรมตรี ได้ความรู้นักธรรมตรี ที่นี่มันหมายออกไปแล้วนะ โอ เรานี่มีความรู้มากนะ ได้ถึงนักธรรมตรี พอได้นักธรรมโทขยายออกไปอีกแล้ว แหม เรามีความรู้มากถึงนักธรรมชั้นโทนะ เป็นนักธรรมเอกขึ้นเป็นมหาเปรียญ โอ๋ย ยิ่งจะก้าวไม่ออก มันหนักความรู้ มันหนักความรู้ตายอะไรมันหนักกิเลสทิฐิมานะ ว่าตัวรู้ตัวฉลาดต่างหาก นั้นละตัวโง่ที่สุด มันไม่ได้เรียนเพื่อฉลาดมันเรียนเพื่อโง่ถ้าเป็นอย่างนั้น

ถ้าเรียนเพื่อรู้หลักข้อปฏิบัติแล้วจะได้ดำเนินตามนั้น นั่นละเรียนเพื่อความฉลาดการเรียนนั้นจะเป็นประโยชน์ยิ่งกว่าการเรียนแล้วมาสำคัญตัว และยึดเอาสมบัติของพระพุทธเจ้าจากที่เรียนมาจำได้มานั้น มาเป็นสมบัติของตนเป็นไหน ๆ ความจำเป็นสมบัติได้ยังไง ความจริงต่างหากเป็นสมบัติ เมื่อเรียนแล้วก็ปฏิบัติ ท่านจึงว่า **ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ** ฟังซิ ธรรมทั้งสามเป็นธรรมเกี่ยวเนื่องกันแยกกันไม่ออก ถ้าผู้มุ่งผลตามหลักความจริงที่ทรงสอนไว้แล้ว ต้องดำเนินตามธรรมทั้งสามประเภทนี้ปริยัติเรียนรู้แล้ว เอ้า ปฏิบัติ ท่านสอนว่ายังไง เช่น **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เป็นต้น เป็นเรื่องเล็กน้อยหรือ ครอบโลกธาตุอยู่แล้วนี่

ดังที่พูดตะกี้นี้อะไรร่างกายมันเป็นยังไง เกสา ดูซิ โลมา ผม ขน เล็บ ฟัน หนังแน่ะ คนเรามันดูกันได้เพียงหนังหุ้มห่ออยู่เท่านั้นแหละ ผิวบาง ๆ หลอกตาคนโง่ให้หลงกันเสียจนทั่วดินแดน ท่านจึงสอนไว้ตรงนั้น **ตจปริยนฺโต** มีหนังหุ้มห่ออยู่เท่านั้นนะจึงพอดูได้ กิเลสมันละเอียดแหลมคมมาก มันฉลาดมาก มันเอาหนังบาง ๆ มาหลอกสัตว์ หุ้มไว้ในร่างว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล ว่าเป็นหญิงเป็นชาย ว่าเป็นของสวยของงามทำให้สัตว์โลกฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ดิ้นรนกวัดแกว่งยิ่งกว่าสุนัขเดือนเก้า เดือนสิบ เสียงเห่าเสียงหอนอึกทึก เพราะอำนาจแห่งราคะตัณหามันกำเริบมันดิ้นรน นั้นอำนาจของหนัง

ห่อกระดูกมีอิทธิพลมากไหม พิจารณาดูซิ มันดิ้นรนอะไร พิจารณาให้เห็นตามเป็นจริงแล้ว มันจะไปดิ้นอะไร เพราะเห็นชัด ๆ อยู่แล้วนี่ ตาก็เห็นอยู่นี่ ชะล้างอยู่ทุกวัน ชะล้างของสกปรกนั่นเอง สะอาดแล้วไปชะล้างกันทำไม ท่านสอนมาถึงนี้ซึ่งเป็นส่วนใหญ่แล้ว ท่านก็หยุด เพราะเวลามีน้อย ยังไม่ได้สอนให้มากกว่านี้

ผู้พิจารณาก็พิจารณากระจายออกไปถึงอาการ ๓๒ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า นั่น หมดแล้วธาตุดินภายในร่างกาย ที่นี่เราก็พิจารณากระจายให้แหลกด้วยปัญญาเป็นไร มันจะหลงไปไหน กิเลสมันหลบมันซ่อนอยู่ตามอาการเหล่านี้ มันเสกสรรปั้นยออยู่ตามนี้ ฟาดฟันลงไปให้ถึงหลักความจริงด้วยสติปัญญา มันจะไปไหนกิเลสจะหาที่หลบซ่อนได้ที่ไหนดังที่พูดแล้ว

ใครมาสอนอย่างนี้ ไม่ใช่พระพุทธเจ้าใครจะมาสอนอย่างนี้ได้ เพราะไม่มีใครเห็นใครรู้นี่ กิเลสปิดหูปิดตาโลกไว้อย่างมิดชิดทีเดียว เมื่อสติปัญญาอันเป็นธรรม เครื่องประหารฟาดฟันเข้าไปตรงไหน มันแตกกระจายไปตรงนั้น เห็นความจริงตรงนั้น ๆ ทีนี้มันก็ถอนตัวเข้ามา ๆ ละซิ นี่คือความจริง เข้าถึงไหนแตกกระจายไปถึงนั้น จิตเบาขึ้น ๆ นั่นคือการถอดถอนกิเลสด้วยความจำเพื่อการปฏิบัติเป็นอย่างนั้น

เมื่อรู้แล้วก็ให้ปฏิบัติดังที่รู้มา **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เป็นต้น นี่เราจำได้แล้วในภาคปริยัติ ที่ท่านสอนกรรมฐานทีแรก นั้นคือปริยัติ เราได้เรียนแล้วจากอุปัชฌาย์อาจารย์ของเรา จากนั้นก็เป็นภาคปฏิบัติ นำไปคลี่คลายกระจายดูให้เห็นตามหลักความจริง นี้คือภาคปฏิบัติ เมื่อเห็นตามความจริงมากน้อย ย่อมถอดถอนตนออกมา ๆ กิเลสค่อยหลุดลอยไป ๆ ท่านจึงว่า ปฏิเวธ ๆ ความรู้แจ้งแทงตลอด คือ แทงทะลุไปเรื่อย ๆ จนแทงทะลุปรุโปร่งไม่มีอะไรเหลือเลย พ้นจากโลกพ้นที่ไหน ถ้าไม่พ้นที่ใจซึ่งเคยถูกบีบบังคับอยู่นี้จะไปพ้นกันที่ไหน ใครจะมีจรวดดาวเทียมมาให้ขับขี่ให้ขึ้นไปเพื่อพ้นโลก พ้นโลกอะไรอย่างนั้น มันไปตายอยู่บนอวกาศก็ยังมี มันพ้นที่ไหนถึงได้ตาย แต่กิเลสที่ไม่ตายยังฝังอยู่ในจิตมันก็พามาเกิดอีกนั่นแล ให้พ้นที่จิตนี้ซิ เพราะกิเลสตัวบีบบังคับอยู่ที่จิตนี้ มิได้อยู่ที่อวกาศ

ความเกิดความตาย จิตเป็นตัวการสำคัญ ที่ยาพิษคือกิเลสแทรกเข้าไปให้หมุนติ้ว ๆ ทั้งวันทั้งคืน ยืนเดินนั่งนอน และในภพนั้นภพนี้ ภพน้อยภพใหญ่ ภพไหนมันก็กองอยู่กับใจดวงนี้ นักปฏิบัติธรรมสงสัยที่ตรงไหน สงสัยอะไรกัน เอาให้จริงซิ ถ้าลงได้รู้วิวัฏจิตนี้แล้ว ไม่ต้องบอกความพ้นทุกข์หรือพระนิพพาน จิตรู้เองเห็นเองพ้นทุกข์ถึงพระนิพพานเอง โดยไม่สนใจกับใครจะมาบอกหรือตามส่งเสียแหละ เหมือนกับนักโทษนั่นแล พอถูกปล่อยออกจากเรือนจำเท่านั้น เขาไม่ถามว่า บ้านของข้าอยู่ที่ไหน ข้าติดตะรางมาหลายปีแล้ว ข้าจำบ้านไม่ได้ ไปส่งข้าด้วย ดังนี้ไม่มี มีแต่เผ่นถึงบ้านทีเดียว อยากให้มีสัก ๕ ขา หรือ ๑๐ ขาโน่น จะได้เผ่นพร้อม ๆ กันให้ถึงเร็วทันใจ เพราะความอยากกลับบ้านกลับเรือน เพื่อเห็นหน้าลูกหน้าเมียญาติมิตรเพื่อนฝูง และกลับไปสู่ความเป็นอิสระ อะไรจะมีกำลังมากยิ่งกว่าหัวใจที่พองตัวเวลาพ้นจากโทษแล้ววะ

นี่ก็เหมือนกัน เมื่อจิตหลุดลอยออกจากกิเลสแล้ว ไม่ต้องถามหาละนิพพาน ถามหาทำไม ขอให้รู้นิพพานประจักษ์ใจเถอะจะไม่ต้องถามใครทั้งสิ้น ที่ไม่รู้นิพพานนั่นซิ ถึงถามกันให้ยุ่งในชาวพุทธเรา ดีไม่ดียังทะเลาะกันด้วยมวยฝีปากไม่ยอมลงเวทีซึ่งมีอยู่เยอะ

นิพพานคืออะไร ขอจงทำใจให้บริสุทธิ์เถอะ จะหมดปัญหาโดยประการทั้งปวงขึ้นชื่อว่าสมมุติจะไม่มีเข้าไปเกี่ยวข้องขัดแย้งได้เลย นี่ละธรรมะพระพุทธเจ้า เป็นธรรมสด ๆ ร้อน ๆ อยู่อย่างนี้ มรรคผลนิพพานทำไมจะไม่สด ๆ ร้อน ๆ กับผู้ปฏิบัติเล่า เราไปคว้าหาอะไรลม ๆ แล้ง ๆ ตะครุบเงา ตะครุบไปทำไม เอาตัวจริงนั่นซิ จับตัวได้แล้วก็จับเงาได้เท่านั้นแหละ เพราะเงานี้ออกไปจากตัว จับตัวได้แล้วทำไมจะจับเงาไม่ได้ไม่ถูก การตะครุบเงา เงามันวิ่งเราก็วิ่ง ทันเมื่อไร ความสำคัญมั่นหมายหลอกเราไปเรื่อย ๆ นี้แลคือเงา จงจำไว้ให้ถึงใจจะถึงธรรมคือตัวจริง

ไม่มีอะไรที่จะมากั้นกางมรรคผลนิพพาน มีสัจธรรม ๒ ประการเท่านั้น คือ ทุกข์กับสมุทัย เป็นเครื่องปิดบังจิตใจไม่ให้ก้าวเข้าสู่มรรคผลนิพพานได้ แล้วอะไรจะเป็นเครื่องบุกเบิกสิ่งที่ปิดบังหุ้มห่อทั้งสองประเภทนี้ ก็มรรคสัจ นิโรธสัจนั่นแล มีเท่านี้เครื่องบุกเบิกที่จะให้ถึงมรรคผลนิพพานมีมรรคสัจ ได้แก่ข้อปฏิบัติ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

หรือสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป จนกระทั่งสัมมาสมาธิเป็นที่สุด นี่คือเครื่องมือบุกเบิกที่จะให้เข้าสู่มรรคผลนิพพาน ปราบให้เตียนโล่ง กิเลสไม่มีเหลือเพราะมัชฌิมาปฏิปทานี้แล มันเพราะกาลสถานที่ที่ไหน มันเพราะบุคคลผู้ใดมีอำนาจมากีดกันบังคับจิตใจของเราไม่ให้พ้นจากกิเลส มันไม่มีกาลสถานที่และสิ่งใดหรือบุคคลผู้ใดมากีดกันมรรคผลนิพพาน นอกจากเราเองที่ถูกกิเลสกล่อมเอาเท่านั้น มันถึงไปไม่รอดและหลับครอก ๆ อยู่ด้วยความประมาทนอนใจเท่านั้น มันเป็นเรื่องของกิเลส คือทุกข์สมุทัยทั้งมวลที่ขับกล่อม และกีดกันสัตว์โลกไม่ให้ถึงมรรคผลนิพพานน่ะ มรรคผลนิพพานจะไปล้าสมัยที่ไหน ถ้าไม่ใช่เราเป็นคนล้าสมัยเสียเอง ถ้าอยากให้ทันสมัยก็เอาซิ ปฏิบัติตามหลักธรรมพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงและถึงใจซิ คำว่าล้าสมัยอันเป็นกลมายากดถ่วงของกิเลสจะสิ้นซากไปเอง

ธรรมะของพระพุทธเจ้าล้าสมัยที่ตรงไหน มัชฌิมา ๆ ฟังซิ พอเหมาะพอดีอยู่ตลอดเวลากับการปราบกิเลสทุกประเภท อะไรจะเหมาะยิ่งกว่ามัชฌิมา ความพอเหมาะพอดีกับการปราบกิเลสทุกประเภท กิเลสประเภทไหน เก่งกล้าให้ผาดโผนออกมาถ้าไม่อยากพังทลายตายเกลื่อนน่ะ กิเลสประเภทนี้เก่งให้ออกมา มัชฌิมาปฏิปทาเครื่องมือชนิดนี้ฟาดฟันขาดสะบั้นไปหมด เอา กิเลสประเภทไหนเก่งให้ออกมา ถ้าสามารถให้ออกมา มัชฌิมานี้เป็นไม่ถอย ถ้าเราได้ยึดหลักมัชฌิมาให้ดีแล้ว กิเลสต้องพังทลาย ๆ เป็นลำดับลำดา จนถึงวาระสุดท้าย กิเลสละเอียดก็พังทลายด้วยมัชฌิมาขั้นละเอียดแหลมคมไม่มีเหลือซากอีกต่อไป นี่อยู่ตรงนี้มรรคผลนิพพาน อย่าสงสัย สงสัยไปทำไม ธรรมคือความจริงมีอยู่ อย่าถูกหลอกไปเรื่อย ๆ เชื่อกิเลสเชื่อมานานและล่มจมเพราะมันมานานแล้ว ให้เชื่อธรรมคือทางหลุดพ้นและความหลุดพ้น พระองค์ประทานไว้หมดแล้ว รีบนำมาใช้ปราบกิเลส อย่าจด ๆ จ้อง ๆ เลื่อน ๆ ลอย ๆ จะเสียการณ์และตายเปล่า

มัชฌิมาปฏิปทานั้นแล ธรรมเครื่องบุกเบิก นิโรธ ความดับทุกข์ นั่นเป็นผลของมัชฌิมาปฏิปทาต่างหาก มัชฌิมาทำหน้าที่ได้มากน้อยเพียงไร ความดับทุกข์ก็ดับไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมัชฌิมาปฏิปทามีกำลังเต็มที่ ทำหน้าที่โดยสมบูรณ์ นิโรธคือความดับสนิทแห่งกองทุกข์ทั้งหลายก็แสดงผลเต็มที่ ทุกข์หมดไปโดยสิ้นเชิงไม่มีเหลือแล้วจะ

ถามหามรรคผลนิพพานที่ไหน ไม่ถาม เพราะรู้สด ๆ ร้อน ๆ อยู่กับตัวของเรา อยู่กับใจของเราโดยสมบูรณ์แล้ว

จงดูกลมายาของกิเลสให้ดี ตัวปิดตัวกั้น กั้นด้วยวิธีใด อาการความคิดความปรุงของจิตในแง่ต่าง ๆ ล้วนเป็นอาการของกิเลสแสดงตัวนะถ้าสติไม่ทัน เมื่อสติทันก็เห็นความเคลื่อนไหวของกิเลส โน่นเข้าถึงขั้นสติปัญญาอัตโนมัติ หรือมหาสติมหาปัญญาโน่นละถึงจะรู้ชัดเรื่องความเคลื่อนไหวของกิเลสว่ามันรวดเร็วขนาดไหน แต่ก็สู้สติปัญญาอัตโนมัติ หรือมหาสติมหาปัญญาไปไม่ได้ พอกิเลสเคลื่อนพับ สติปัญญาตื่นแล้ว ปัญญาตามต้อนแล้ว เมื่อถึงขั้นนี้กิเลสต้องหมอบ ความหมอบของกิเลสไม่ใช่กิเลสกลัวธรรมนะ นั่นเป็นความฉลาดของกิเลสต่างหากที่มันหมอบหลบซ่อนน่ะ สติปัญญาต้องคุ้ยเขี่ยขุดค้นกันขึ้นมาทำลาย เอาจนกิเลสแหลกแตกกระจายไปหมด ตลอดลูกเต้าหลานเหลนของกิเลสก็ดับ และดับเชื้อไม่มีเหลือภายในใจแล้ว **นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต** ท่านว่า ดับความหิวกระหาย ไม่มีอะไรดับสนิทยิ่งกว่ากิเลสดับจากใจแล้วมีอะไรที่นี่ โลกสามโลกก็เหมือนไม่มีนั่นแล

มีแต่กิเลสเท่านั้นรบรวนกวนใจ บีบคั้นจิตใจ เมื่อกิเลสหมดไปแล้ว ไม่มีอะไรมาบีบบังคับอีก ต้นไม้เป็นต้นไม้ ภูเขาเป็นภูเขา ดินฟ้าอากาศเป็นดินฟ้าอากาศ เขามีมาตั้งแต่ไหนแต่ไร ไม่เห็นมาบีบบังคับเรา ภูเขาทั้งลูกก็ไม่ได้มาบีบบังคับ กิเลสต่างหากบีบบังคับหัวใจ ฟาดฟันกิเลสให้แหลกตรงนี้แล้ว อะไรไม่มาบีบบังคับแหละ

เอาให้รู้ให้เห็นซินักปฏิบัติ ให้เห็นกับตัวนี่ อย่าให้เห็นกับผู้ใดว่าดียิ่งกว่าเห็นกับตัวของเรา ด้วยการปฏิบัติของเรา เอาให้จริง จะรู้จริงเห็นจริงตามหลักแห่งสวากขาตธรรมไม่สงสัย เพราะเป็นธรรมค้ำประกันโลกและมรรคผลนิพพานมานานแสนนานไม่เป็นอื่นเรื่อยมา

นี่ก็ได้พยายามสอนหมู่สอนเพื่อนจนเต็มเหนี่ยว ผมไม่ได้สงสาร ผมไม่ได้ห่วงใยผม ยิ่งกว่าห่วงหมู่ห่วงเพื่อนนะ จงเห็นใจ หมู่เพื่อนนี่ผมเอาใจใส่จริง ๆ ในจิตของเราปฏิพัทธ์และรักสงวนหมู่เพื่อนมาก ตาก็แหลมหูก็กางรับหมู่เพื่อนตลอดเวลา ไม่ใช่

อวดนะ พูดตามเจตนาความรู้สึกของจิต พาให้ตาแหลมตาสอดส่อง หูก็แหลมไปตามกัน อะไร ๆ ว่าแล้วดุเล่า ๆ เพราะอันนั้นมันผิดนี่ จะเปิดโอกาสให้กิเลสมันเหยียบย่ำทำลายลูกศิษย์เราอยู่ได้ยังไง เราเป็นอาจารย์ก็บอกละซิ นั่นเหมือนกับว่าช่วยตบออกช่วยตีออกปิดป้องให้ดี อย่าเปิดตรงนั้น กิเลสจะต่อยตรงนั้น อย่าเปิดตรงนี้ นั่นเหมือนนักมวยเขาฝึกซ้อมมวยกัน ครูกับลูกศิษย์ฝึกซ้อมมวยกัน ครูต้องเตือนเสมอว่า อย่าเปิดตรงนั้น ๆ พอครั้งที่สามครูก็เตะตูม พอเตะก็เตะ พอศอกก็ศอกเข้าไป พอหมัดก็หมัดเข้าไปพร้อมกับคำเตือนว่า อย่าเปิดตรงนั้น ในเวลาฝึกซ้อมกัน

ครูมวยตี ครูมวยต่อย ครูมวยเตะ มันไม่ได้เจ็บเท่าคู่ต่อสู้ตบหรือต่อย คู่ต่อสู้ต่อยดีไม่ดีตาย ครูนั้นตีบอกตีสอน เตะบอกเตะสอน แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังต้องเตือนต้องบอกฝึกซ้อมกันไป ๆ เตือนบอกกันไปว่าอย่าเปิดตรงนั้น และเตะต่อยที่เผลอพร้อมบอกว่า แน่ะ บอกแล้วนะ ฝึกซ้อมกันไป ๆ อย่าเปิดตรงนั้น แล้วฝึกซ้อมกันไปพอครั้งที่สามก็ตูมเข้าไป อย่าเปิดตรงนั้น

นี้มันก็ทำนองนั้นแหละ ดุตรงนั้นดุตรงนี้ ดุองค์นั้นดุองค์นี้ ก็เหมือนกับอย่าเปิดตรงนั้น ๆ นั่นเอง เพราะไหวพริบปัญญาของเรามันไม่ทันกิเลส เห็นแต่กิเลสมันเหยียบหัว เตะโน้นเตะนี้ ทั้งศอกทั้งเข่า เรากลิ้งไปกลิ้งมา ยังเพลินหลับครอก ๆ อยู่ได้ ถูกกิเลสเตะเอาขนาดนั้น มันก็น่าโมโหละซิผู้เป็นครูอาจารย์ฝึกอบรมน่ะ อย่าเปิดตรงนั้น ๆ ก็ต้องว่าละซิ ทำไมองค์นั้นเป็นอย่างนั้น ทำไมองค์นี้เป็นอย่างนี้ แน่ะ ก็เหมือนกับว่าอย่าเปิดตรงนั้น ๆ นั่นแล

เมื่อสติปัญญาเหนือกิเลสอยู่แล้ว มันจะอยู่ในหัวใจดวงใด จะแสดงออกมาด้วยท่าทางหรืออาการใด จะไม่พ้นจากสติปัญญาที่เหนือมันไปได้ ต้องรู้เห็นหมด ทั้ง ๆ ที่ผู้นั้นไม่รู้ ถ้าลงได้เหนือกิเลสแล้วเป็นอย่างนั้น กิเลสมันเคยอยู่ในหัวใจเรามานานเท่าไรแล้ว และเคยต่อสู้กับมันด้วยวิธีการต่าง ๆ มาแล้ว เอ้า สมมุติว่ากิเลสพินาศฉิบหายไปจากหัวใจนี้แล้ว แม้กิเลสอยู่หัวใจอื่นทำไมจะไม่รู้ เพราะมันเป็นเพลงเดียวกัน วิชาเดียวกันที่มันไปเสี้ยมสอนสัตว์โลก กล่อมสัตว์โลก ทำไมจะไม่รู้กลมายาของมันเล่า

พูดไป เตือนไป ดุด่าไป ซึ่งเป็นเหมือนคลังกิเลสสำหรับผู้ฟัง ฟังเสียงเปรี้ยง ๆ ขณะพูดอรรถพูดธรรมให้หมู่เพื่อนฟัง ทั้งนี้ก็เพราะพูดด้วยความตั้งใจ บอกสอนให้เห็นจุดบกพร่องจริง ๆ ผู้ฟังจะได้ถึงใจไม่ผิดพลาดบ่อย ๆ

เอาละพอวันนี้ เหนื่อยแล้ว

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒๕. พระกรรมฐานติดครูอาจารย์

การปฏิบัติจิตตภาวนา ต้องอาศัยครูอาจารย์ที่มีความชำนิชำนาญทางนี้มาแล้ว จึงจะสอนถูกต้องแม่นยำและเป็นไปเพื่อความราบรื่นดีงาม ไม่ให้เกิดความสงสัยขัดข้องในปฏิปทาเครื่องดำเนินของตน ภาคปฏิบัติจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ทางด้านปริยัติเราเรียนโดยลำพังก็ได้ อ่านก็เข้าใจ แต่ภาคปฏิบัตินี้ แม้เราเรียนมาแล้วทางด้านปริยัติ จะนำมาเป็นเครื่องดำเนินด้วยความสนิทใจหายสงสัยไปโดยลำดับอย่างนั้นไม่ได้ เพราะการเรียนมานั้นเป็นการจดจำ ย่อมไม่พ้นจากความวาดภาพคิดคาดคะเนด้นเดาไปสุ่มสี่สุ่มห้าซึ่งไม่ใช่หลักความจริงไปได้ แต่การปฏิบัตินี้เพื่อหลักความจริงโดยถ่ายเดียว

พอเริ่มปฏิบัติก็จะเริ่มเห็นความจริงเข้าไป เพียงจ่อสติเข้าสู่จิตซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งเรื่องราวทั้งหลาย ก็จะทราบเรื่องราวทั้งหลาย แม้จะไม่สามารถบังคับหรือถอดถอนเรื่องราวอันเป็นส่วนกิเลสนั้นได้ก็ตาม แต่ก็ทราบว่า นี่คือความจริงอันหนึ่งที่แสดงออกมาอยู่ไม่หยุดหย่อน ด้วยความคิดปรุงเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งอดีตอนาคตปัจจุบันยุ่งไปหมด เมื่อมีสติก็ทราบความจริงของสัจธรรมประเภทสมุทัยที่แสดงออกทางด้านจิตใจได้ แม้ยังละไม่ได้

แต่เมื่อไม่มีสติ ไม่เป็นภาคภาวนา ย่อมไม่ทราบได้ว่าจิตมีอะไรบังคับให้ทำงานในวันหนึ่ง ๆ นั้นมีงานอะไรบ้าง ที่จิตต้องหมุนตัวราวกับกงจักรอยู่ตลอดเวลาโดยไม่เป็นตัวของตัวเลย มีแต่ถูกบังคับจากสิ่งที่มีอำนาจอยู่เป็นประจำ จนมองไม่เห็นจิต ทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ อยู่นี้คือจิต แต่สิ่งที่แฝงความรู้รู้คือจิตนั้น จิตไม่สามารถมองเห็นได้เลย เพราะถูกสิ่งนั้นครอบงำหรือปิดบังอย่างมิดชิด เมื่อจ่อสติเข้าไปก็ทราบการแสดงออกของสิ่งนั้น ๆ โดยลำดับ และปฏิบัติตามอุบายวิธีที่ครูอาจารย์แนะนำสั่งสอน เช่น พยายามทำจิตให้สงบด้วยจิตตภาวนาในภาคสมถะ เป็นต้น นำธรรมที่ท่านสอนนั้นมาปฏิบัติบังคับจิตให้อยู่ในงานที่ทำ คือบทธรรมที่บริกรรมนั้นโดยเฉพาะ จิตจะเริ่มปรากฏเป็นความสงบเย็นใจขึ้นมา นี่ก็เรียกว่าเป็นความจริงอันหนึ่งที่จิตได้ทำหน้าที่เอง และได้เห็นผลที่ปรากฏขึ้นจากงานประจักษ์ใจโดยลำดับ เมื่อปรากฏผลขึ้นมาถ้ายังไม่เป็นที่แน่ใจก็จำต้องศึกษาไต่ถามครูบาอาจารย์ซึ่งเป็นที่แน่ใจ เพราะท่านเคยผ่านมาแล้วอย่างช่ำชองการแนะนำสั่งสอนด้วยอุบายต่าง ๆ ก็ถูกต้องแม่นยำไม่ผิดพลาด ไม่เสียเวล่ำเวลา และไม่ทำผู้มาศึกษาไต่ถามและอบรมนั้น ๆ ให้ผิดและเสียไป

ดังนั้นภาคปฏิบัติจึงเป็นภาคจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้มาศึกษาและปฏิบัติ จำต้องเสาะแสวงหาครูหาอาจารย์ที่มีความสามารถ และชำนิชำนาญในด้านปฏิบัติทั้งเหตุและผลไม่เหมือนด้านปริยัติ

การสั่งสอนด้วยความไม่มั่นใจ ก็คือผู้สั่งสอนนั้นไม่มั่นใจในความรู้ความเข้าใจซึ่งสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติของตน กำลังยังไม่เพียงพอที่จะรู้จะเห็นผลอันเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ จึงไม่สามารถแนะนำสั่งสอนคนอื่นด้วยความแน่ใจของตน เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้ฟังก็ไม่อาจแน่ใจได้หรือไม่แน่ใจได้ ผลที่จะพึงเกิดก็มีน้อย หรืออาจทำผู้มาศึกษาอบรมให้ผิดไปด้วยได้ ด้วยเหตุนี้การปฏิบัติจึงต้องอาศัยการศึกษาการอบรมจากครูจากอาจารย์ที่ตนเห็นว่าแน่ใจ ด้วยการแนะนำพร่ำสอนหรือด้วยการศึกษาไต่ถามการเทศนาว่าการอยู่โดยสม่ำเสมอ ซึ่งเทียบได้กับการรดน้ำพรวนดินต้นไม้ที่ปลูกใหม่นั่นแล

การที่ผู้แนะนำสั่งสอนได้รู้ได้เห็นมาประจักษ์ใจทุกขั้นทุกภูมิของธรรมนั้น จึงไม่มีปัญหาในการแนะนำสั่งสอนบรรดาผู้มาศึกษา ผู้สั่งสอนไม่มีอัดมีอั้น ไม่มีสงสัย สอนได้

เต็มเม็ดเต็มหน่วย พูดได้เต็มอรรถเต็มธรรมเต็มขั้นเต็มภูมิของธรรมขั้นนั้น ๆ ทะลุปรุโปร่งไปหมด ผู้ฟังก็ฟังได้อย่างเต็มใจ โล่งใจหายสงสัย แม้ตนจะยังไม่รู้ไม่เข้าใจก็หายสงสัยในธรรมที่ท่านสั่งสอนนั้น ๆ เป็นที่แน่ใจ เพราะเข้าใจไปโดยลำดับจากการได้ยินได้ฟังท่านอธิบายในธรรมขั้นต่าง ๆ

พระกรรมฐานจึงต้องติดครูติดอาจารย์ เพราะการอบรมสั่งสอนเป็นลักษณะถอดออกจากใจดวงหนึ่งสู่ใจอีกดวงหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ได้นำบทนั้นบาทนี้มาพร่ำมาสอนกันแบบสุ่มสี่สุ่มห้า สอนเฉพาะจุดสำคัญ ๆ ของผู้มาศึกษาอบรม ที่ควรจะได้รับในเวลานั้นเท่านั้น ครั้งพุทธกาลท่านสอนกันอย่างนั้น ๑.พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทด้วยพระองค์เอง ๒.พระสาวกที่เป็นครูเป็นอาจารย์ของพุทธบริษัท ท่านสอนด้วยความแน่ใจของท่าน ออกมาจากใจจริง การสอนก็เป็นที่มั่นใจ เป็นที่แน่ใจสำหรับพุทธบริษัทผู้มาศึกษา เพราะฉะนั้นผลจึงได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย หรือได้ผลมากต่างกันกับสมัยปัจจุบันนี้จนเทียบกันไม่ได้

เทศน์ถึงโทษก็ให้เห็นอย่างถึงใจตามหลักความจริงไม่ผิดเพี้ยน เพราะท่านได้รู้โทษเห็นโทษมาอย่างประจักษ์ใจจริง ๆ เทศน์เรื่องคุณ ท่านก็เทศน์ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ถึงบุญถึงคุณจริง ๆ อย่างถึงใจทั้งผู้เทศน์และผู้ฟัง เพราะท่านได้เห็นคุณมาอย่างถึงใจ การเทศน์ให้เห็นทั้งโทษทั้งคุณอย่างถึงใจนี้ จึงเป็นการเพิ่มกำลังใจของผู้มาศึกษาให้มีแก่ใจ และความก้าวหน้าในทางความเพียร เมื่อมีกำลังใจเพราะความเชื่อในโทษในคุณนั้น ๆ แล้ว ความอุตส่าห์พยายาม ความพากความเพียร ความอดความทนนั้นมันเกี่ยวโยงกัน ย่อมเป็นไปเอง หนุนกันไปเอง

คนเราเมื่อมีความเชื่อทั้งโทษทั้งคุณอย่างเต็มใจแล้ว ความมุ่งมั่นที่จะสลัดทั้งโทษที่เห็นว่าไม่ดี และการก้าวเข้าถึงคุณ ย่อมมีกำลังเต็มหัวใจด้วยกัน เมื่อมีกำลังใจแล้วย่อมสามารถประกอบความพากเพียรด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าหนักว่าเบา เพราะใจเป็นสำคัญ กำลังอยู่ที่ใจ จึงไม่มีอำนาจหรือกำลังใดเสมอเหมือนกำลังใจนี้เลย สิ่งใดก็ตามเมื่อได้ถึงใจแล้ว ย่อมสามารถทำได้ด้วยกันทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ใจจึงเป็นสิ่งสำคัญมากใน

ตัวคน ท่านจึงสอนให้อบรมใจในทางที่ถูกต้องดีงาม ใจจะมีกำลังทำประโยชน์อย่างมหาศาลไม่มีประมาณ

การเทศน์จะเทศน์ไปที่ใดก็ไม่พ้นเรื่องจิตไปได้ เพราะจิตมีอยู่กับทุกรูปทุกนาม อย่าว่าแต่พระแต่เณร และฆราวาสญาติโยมเลย แม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็ยังมีจิต จิตแต่ละดวง ๆ ที่เป็นไปอยู่ในสัตว์ในสังขารนั้น ต้นเหตุที่ให้เป็นเช่นนั้นเป็นมาจากอะไร เป็นมาจากสิ่งมืดมิดปิดตาคือ อวิชชานั่นแลเป็นตัวการ จะมีอะไรพาให้มืดให้บอดเล่า สิ่งนี้ไม่มีใครหยั่งทราบสาเหตุของมันได้เลย แม้จะพาให้สัตว์เกิดตายในภพต่าง ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ และเปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติให้เป็นอย่างไรก็ไม่มีใครทราบได้ เพราะจิตเป็นสิ่งที่ละเอียดมากอยู่แล้วโดยปกติ สิ่งที่แทรกสิงอยู่ภายในจิตก็เป็นสิ่งที่ละเอียดมากพอ ๆ กัน จึงอยู่ด้วยกันได้ บังคับกันได้และยังมีอำนาจเหนือจิตอีก จึงสามารถบังคับจิตให้เป็นต่าง ๆ ได้ตามความต้องการของมัน แม้จิตก็ไม่สามารถทราบโทษทราบคุณแห่งสิ่งบังคับนั้นได้เลย จึงต้องยอมจำนนและยอมทำตามสิ่งที่มีอำนาจเหนือจิตนั้นเรื่อยมาจนปัจจุบันนี้ สัตว์โลกจึงยอมเกิดแก่เจ็บตาย ยอมรับทุกข์ทั้งมวลที่มันผลิตขึ้น และยอมเป็นไปตามอำนาจของสิ่งลึกลับนั้น

ท่านกล่าวไว้ชัด ๆ สำหรับผู้รู้แล้วด้วยกันย่อมเข้าใจทันที ผู้กล่าวก็กล่าวอย่างชัดเจน ผู้ฟังก็เข้าใจอย่างชัดเจนไม่มีข้อสงสัย ไม่มีข้อโต้แย้ง ไม่มีที่คัดค้าน คือ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นต้น นี่ท่านพูดอย่างเปิดเผยด้วยความรู้อันเปิดเผยของท่าน ผู้ที่รู้อย่างเดียวกับท่านก็ฟังอย่างแจ่มแจ้งหาที่สงสัยไม่ได้ สิ่งนี้แลคือสิ่งที่มีอำนาจมากครอบจิตสัตว์โลกไว้อย่างสนิทติดจม ไม่อาจรู้โทษของมันได้แม้แต่นิดเลย จะแสดงออกมาด้วยอาการใดก็ตาม ไม่เคยสะดุดใจว่าสิ่งนี้เป็นภัยและมีอำนาจบังคับจิตใจเรา เราต้องต่อสู้ขัดขวางมันดังนี้ นอกจากยอมจำนนไปโดยถ่ายเดียว

ไม่ว่าจะบังคับให้คิดให้ทำ ถ้าพูดถึงจิตแล้วก็เรียกว่า เจ้าอำนาจเหนือหัวนั้นบังคับให้ทำ คือบังคับให้คิดตามความต้องการของตน จิตจึงต้องคิดแล้วคิดเล่า หมุนไปเวียนมา ของเก่าของใหม่ ไม่มีคำว่านี่เป็นเดนไปแล้ว เพราะเป็นความคิดเก่า คำพูดเก่า การกระทำเก่า ไม่มีคำว่าเอือมระอา ไม่มีคำว่าคิดซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่มีคำว่าอิดหนาระอาใจ

ต่อความคิดนั้น ๆ แม้จะวกไปวนมากี่ตลบทบทวนก็ไม่มีเบื่อหน่ายอิ่มพอ ไม่มีความรู้สึกตัว เพราะอำนาจอันนั้นลึกลับเกินกว่าจิตจะเห็นโทษในการแสดงออกของมัน นี่สัตว์โลกที่เป็นมา มีสิ่งนี้ครอบอยู่ที่หัวใจ ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดในสามแดนโลกธาตุนี้ จะรู้โทษของมันได้โดยลำพังตัวเอง

มีพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นพระองค์แรก ทรงพินิจพิจารณาค้นหาเหตุหาผลหาต้นหาปลายของความเกิดความตาย ดังที่มีในพระประวัติท่านว่า เมื่อมีมืดแล้วก็ต้องมีแจ้งเป็นคู่กัน มีเกิดก็มีตายเป็นคู่กัน เมื่อมีเกิดมีตายความไม่เกิดไม่ตายก็คงมี เป็นเหตุให้พระองค์สนพระทัยพินิจพิจารณา สรุปความวาระสุดท้ายก็พ้นพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นนักค้นคว้าหาเหตุหาผลไปไม่ได้ จนได้ตรัสรู้ธรรมอัศจรรย์ขึ้นมา ให้โลกได้กราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจมาจนบัดนี้ ดังนั้นจึงเป็นพระพุทธเจ้าองค์อัศจรรย์เหนือโลกแห่งไตรภพไม่มีใครเสมอเหมือน

คำว่าตรัสรู้ธรรมก็คือการทำลายกองแห่งวัฏฏะ ซึ่งครอบหัวใจนั้นออกโดยสิ้นเชิงนั่นแล เมื่อทรงทราบชัดว่าได้ทำลาย **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นี้ออกจากพระทัยจนหมดสิ้นไปไม่มีเหลือแล้ว จึงประกาศพระองค์ว่าได้ตรัสรู้แล้ว ได้ถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์แล้ว ดังธรรมในปฐมโพธิกาลท่านแสดงไว้ว่า **อเนกชาติสํสารํ สนฺธาวิสฺสํ อนิพฺพิสํ** เป็นต้น ที่เราได้เคยท่องเที่ยวเกิดตายในภพน้อยภพใหญ่ อยู่ในห้วงแห่งสังสารจักรนี้มาจำนวนมาก จนไม่สามารถจะนับอ่านภพชาติได้เลยก็เพราะอวิชชานี้ ท่านเทียบไว้ว่าตัณหาเป็นนายช่างเรือน อะไร ๆ ท่านก็ว่าไปตามตำรับตำรา อวิชชาเป็นรากฐานสำคัญพอถอดถอนรากฐานอันสำคัญแล้ว เรื่องที่จะพาให้เกิดให้ตายในภพน้อยภพใหญ่อันเป็นกิ่งก้านสาขาแผ่ไปตามแขนงต่าง ๆ ของกองทุกข์นั้นก็หมดสิ้นไปโดยสิ้นเชิง

นี่คือพระพุทธเจ้าองค์สยัมภู ทรงรู้เองเห็นเอง ไม่มีครูไม่มีอาจารย์ไม่มีใครมาบอกมาสอน แต่ทรงค้นคว้ารู้เห็นได้โดยลำพังพระองค์ จึงเรียกว่า **สยัมภู** ทรงรู้เองจากนั้นก็ได้นำอุบายวิธีการที่ทรงปราบปรามสิ่งที่มีอำนาจเหนือหัวใจนี้ให้แก่ผู้อื่น เช่นสาวกมีเบญจวัคคีย์ เป็นต้น จนท่านเหล่านี้ได้เข้าอกเข้าใจวิธีการดำเนิน และได้บรรลุธรรมตามพระพุทธเจ้าขึ้นมา นอกจากนั้นไม่มีใครถ้าไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนเสียก่อน

จะรู้ไม่ได้ เพราะธรรมชาตินี้ลึกลับมากละเอียดมาก เกินกว่าความรู้ที่ไม่มีสติปัญญาอันเป็นทางปลดเปลื้องจะรู้ได้

ลำพังสติปัญญาของโลกทั่ว ๆ ไปก็เป็นเครื่องมือของมันเสีย เรียนรู้มีความฉลาดมากเพียงไร ยิ่งทำความชั่วได้อย่างคล่องตัว ปัญญาของสามัญชนที่ไม่มีธรรมเคลือบแฝงมักเป็นเครื่องมือของกิเลส ความโลภ โกรธ หลง ราคะตัณหา ได้เป็นอย่างดี เจ้าของเองก็ภูมิใจว่าตนฉลาด แต่ไม่สะดุดใจว่าตนคือ บ๋อยคนโปรดของกิเลสประเภทต่าง ๆ

การพิสูจน์ความรู้นี้ให้เห็นประจักษ์ไปโดยลำดับ จึงต้องอาศัยภาคปฏิบัติเป็นสำคัญ ดังในตำราท่านว่า **ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ** เกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออก ถ้าไม่ปล่อยให้กิเลสช่วยแยก โดยเห็นว่าเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งก็พอแล้ว ดีถมไปดังนี้ ปริยัติคือเราศึกษาเล่าเรียนจากตำรับตำราแล้วประพฤติปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่ฝึกหัดภาวนา ในขณะที่จิตมีความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไม่รู้เนื้อรู้ตัว รื่นเริงบันเทิงและเศร้าโศกเสียใจไปตามอำนาจของกิเลส แต่ไม่ทราบว่ากิเลสเป็นผู้ทำพิษ เป็นผู้บังคับบัญชาให้เป็นเช่นนั้น ดังนั้นท่านจึงสอนให้ภาวนาอบรมจิตให้มีความสงบเย็น เพื่อเห็นผลเป็นความสุข

เมื่อได้อบรมทางด้านจิตตภาวนาเข้าไปตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ ย่อมจะปรากฏเป็นความสงบขึ้นมา เพียงความสงบขึ้นมาเท่านั้น ก็เห็นเป็นของแปลกแล้ว สำหรับจิตใจของคนที่ไม่เคยภาวนา และไม่เคยสงบมาเลย เพราะใจเราเคยคลุกเคล้ากับความสุขที่กิเลสมันป้อนพอประทังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ จนจำเจแล้ว ไม่เห็นได้ความวิเศษวิโสอะไร สุขเลยจากนั้นไปไม่ได้ มันไม่ให้เลยไปกว่านั้น พอประทังไว้เพียงให้มีชีวิตลมหายใจสืบต่อภพต่อชาติไปในภพหนึ่ง ๆ เท่านั้น แต่เมื่อความสุขที่เกิดขึ้นจากความสงบปรากฏขึ้นนี้ เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดกว่าความสุขทั้งหลายที่เคยได้สัมผัสสัมพันธ์มาอยู่มาก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ได้รับผลแห่งความสงบนั้น มีความสนใจใฝ่ธรรมเพื่อความสงบยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยความเข้มงวดกวดขัน และพยายามทำจิตของตนให้มีความสงบละเอียดยิ่งขึ้น เมื่อจิตมีความสงบสมควรพอเป็นบาทเป็นฐานหรือเป็นปากเป็นทางแล้ว ก็มีอุบายอีกแง่หนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ว่าให้ใช้ปัญญาพินิจพิจารณาเพื่อความรู้ความฉลาดในสภาวธรรมให้กว้างขวางออกไป

คำว่าปัญญา ได้แก่ ความแยบคายของจิต อาการอันแยบคายของจิต ความคิดความปรุงอันแยบคาย เพื่อแก้กิเลสของจิตนั่นแล หากเป็นความแยบคายประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นจากจิต ท่านเรียกว่า ปัญญา เป็นอาการที่เกิดขึ้นจากจิต สติก็เป็นอาการอันหนึ่งที่เกิดขึ้นจากจิต แต่ไม่ใช่จิต หากนำไปใช้เป็นประโยชน์แก่จิตได้ และได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ได้เต็มขั้นเต็มภูมิจากการใช้ปัญญาพินิจพิจารณา

การพิจารณาก็ไม่ได้พิจารณาที่ไหน พิจารณาตรงที่กองทัพกิเลสมันสุมอยู่นั้นแหละ **รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ** ความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ห้านี่ละเป็นสำคัญ ท่านจึงสอนให้พิจารณาขันธ์ห้าขันธ์ใดก็ได้ตามแต่ถนัด ในกองรูปคือร่างกายของเราและของสัตว์บุคคลทั่ว ๆ ไป ในเวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ ทั้งทางกายและทั้งทางใจ ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ โดยพิจารณาเป็น **อสุภะอสุภัง ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา** ทบไปทวนมาจนเข้าใจตามธรรมที่ท่านสอนไว้

เบื้องต้นท่านให้คุ้ยเขี่ยขุดค้นทางรูป คือ รูปกายนี้ให้มาก เพราะกิเลสมันหนาแน่นอยู่ตรงนี้ ถือเด่นออกหน้าออกตาอยู่ตรงนี้ ฉากในลึก ๆ นั้นเรายังมองไม่เห็น เพราะกิเลสประเภทนั้นฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าประเภทที่มาจับจอง มายึดมาถือมากำอำนาจในสกลกายนี้อยู่มาก เพียงแต่กิเลสประเภทที่มากุมอำนาจอยู่ภายในร่างกายของเรานี้เรายังไม่สามารถมองเห็นได้ ทั้ง ๆ ที่เห็นได้ด้วยตาเนื้อนี้แหละ แต่ตาใจตาปัญญาไม่มีจึงไม่สามารถมองเห็น เช่น **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ** เป็นต้น มีใครบ้างที่เห็นผมอย่างถึงที่ถึงฐานตามหลักความจริงของมันและของธรรม นอกจากเห็นไปตามกิเลสล้วน ๆ ร้อยเปอร์เซ็นต์เท่านั้น ขน เล็บ ก็เป็นเหมือนกัน ฟัน ก็กระดูกตามหลักความจริงแล้ว มันยังไม่เห็น คือไม่เห็นตามอรรถตามธรรม

รวมร่างกายทั้งก้อนหรือทั้งท่อนมีอะไรบ้างอยู่ภายในนี้ ล้วนแต่กิเลสกุมอำนาจไว้หมดไม่ให้เห็นและเปิดทางของมันไว้ ว่านั่นสวยนี่งาม นั่นน่ารักใคร่นี่น่าชอบใจ นั่นน่ากำหนัดยินดี นั่นเป็นสิ่งจีรังถาวร หรือไม่ได้คิดถึงความจีรังถาวรหรือไม่ถาวรบ้างเลย มีแต่ติดมีแต่รักใคร่ชอบใจถ่ายเดียว อันนี้จะแปรสภาพไปอย่างไรไม่คำนึง เพียงความ

ชอบใจความพอใจนี้ก็พอตัวแล้ว กิเลสมันหลอกเพียงแค่นี้ก็ได้การและอยู่มือมันแล้ว นักปฏิบัติเรา ไม่สามารถจะคิดให้ถึงความจีรังถาวร หรือไม่จีรังถาวรของมันได้เลย เพราะถูกกล่อมเสียอ่อนปวกเปียกเรียกหากุสลา มาติกา เสียก่อนแล้ว แต่ไม่ยอมเรียก กุสลาธรรม คือ สติปัญญาที่ติดแนบอยู่กับใจซึ่งพร้อมที่จะช่วยนั่นบ้างเลย ถ้าคิดถึงเรื่องความไม่จีรังถาวร มันจะมีอันหนึ่งแทรกขึ้นมาว่าจีรังถาวร มันปิดประตูไว้ไม่ให้คิดในทางที่ถูกเสีย

ทุกฺขํ บีบอยู่ทุกคนทั้งร่างกายและจิตใจ อย่างมากก็บ่นเอา เหมือนกับว่าเป็นทางระบายออกแห่งทุกข์ ความจริงไม่ใช่เป็นทางระบายออก เป็นทางเสริมสร้างของกิเลส เป็นทางของกิเลสเดินต่างหาก ที่บ่นเรื่องนั้นบ่นเรื่องนี้ มันไม่ใช่เป็นการระบายทุกข์ มันเป็นทางเดินเสริมทุกข์เสริมสมุทัยต่างหาก นี่ตามความจริง ท่านจึงสอนให้พิจารณาที่นี่

อนตฺตา ก็เหมือนกัน ว่าเป็นก้อนเราทั้งก้อน ก็คือกิเลสนั่นแหละหลอกน่ะ มันก้อนของกิเลสนั่นแหละ อำนาจของกิเลสนั่นแหละ ที่เป็นทางออกมันปิดไว้หมด บังคับอย่างไม่รู้สึกตัวเลยว่า นี้เป็นเราเป็นของเรา เป็น **อตฺตา**ตัวตนทั้งนั้น จึงต้องใช้ปัญญาอันเป็นหลักความจริง ที่จะลบล้างความจอมปลอมทั้งหลายนี้ด้วยวิธีการต่าง ๆ นับตั้งแต่เกสา โลมา ไปโดยลำดับ จนกระทั่งสกลกายทั้งร่าง แยกแยะดูทั้งภายในภายนอก คลี่คลายดูซ้ำ ๆ ซาก ๆ ถือนี้เป็นงานสำคัญประจำชีวิตจิตใจและอิริยาบถไม่ละไม่ถอย

จงใช้ปัญญาพิจารณาคลี่คลายดูด้วยดี เป็นงานประจำตัวของพระ ประจำตัวของผู้ปฏิบัติ เป็นงานประจำจิต ของผู้จะรื้อถอนตนออกจากทุกข์เพราะความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดในสิ่งเหล่านี้ ด้วยอำนาจของกิเลสหลอกลวง กิเลสบังคับให้เป็นไปเพื่อจะได้ถอนตนออกจากสิ่งเหล่านี้ จึงต้องทำทั้งกลางวันกลางคืนยืนเดินนั่งนอนทุกอิริยาบถทุกอาการของจิตเคลื่อนไหว มีสติปัญญาพิจารณาสอดส่องอยู่เสมอ ชื่อว่าทำงานตามหลักธรรมโดยชอบธรรม

เมื่อพิจารณาตามหลักความจริงแล้วหาที่ค้านที่ไหนได้ มันเป็นเรื่องของกิเลสต่างหาก มาเสกสรรความรู้ความเห็นความเข้าใจของเรา ให้ว่านั้นเป็นนั้นนี้เป็นนี้ นั้นเป็นของสวย นี้เป็นของงาม นั้นเป็นสัตว์ นี้เป็นบุคคล นั้นเป็นหญิง นี้เป็นชาย

ความจริงแล้วถ้าจะพูดถึงเรื่องหนัง หรือพูดถึงเรื่องผม-ขน ดูซิผม-ขนเป็นเส้น ๆ เพียงตกลงในภาชนะเท่านั้นก็ขยะแขยงไม่อยากรับประทานแล้ว ยิ่งตกเข้าไปในอาหารด้วยแล้วจะอาเจียนไปเสียด้วยซ้ำ เล็บของผู้ใดก็ตามปล่อยให้หลุดลงไปในภาชนะอาหารดูซิดูได้ไหม ฟันอย่างนี้เหมือนกัน ร่วงลงไปในภาชนะดูได้ไหม รับประทานได้ไหม นอกจากขยะแขยงกัน ดีไม่ดีในวงสำรับแตกฮือเลย ร่วมวงกันอยู่มากน้อยต้องแตกตื่นกัน

เรื่องความจริงเป็นอย่างนั้น แต่ทำไมจึงต้องเสกสรรปั้นยอเอานักหนา จนติดแน่นว่านี่เป็นเรานี่เป็นของเรา นี้เป็นของสวย นี้เป็นของงาม ทั้งนี้เพราะกิเลสมันแหลมคมนั่นแล ใจจึงไม่สามารถมองดูหน้ามันได้ มันไม่ยอมให้มองดูหน้ามัน ให้ก้มหน้าลงไปเหมือนเขาปล้นบ้านปล้นเรือน จับเจ้าของมัดไว้ให้นอนคว่ำหน้า ไม่ให้มองดูหน้าของโจรผู้ร้ายนั้นเลย เพราะเขามีอำนาจ มองดูเขาก็ฆ่า กิเลสมีอำนาจก็เช่นเดียวกันไม่ให้มองย้อนหลังไปหามันเลย ให้มองส่งไปทางอื่นตามความต้องการของมัน ถูกมันผลักมันไสให้เป็นไปตามอำนาจของมันอยู่ตลอดมา

เพราะฉะนั้นเมื่อมีโอกาสมีวาสนาได้มาประพฤติปฏิบัติธรรม ได้ศึกษาเล่าเรียน หรือได้ยินได้ฟังธรรมจากครูจากอาจารย์ และเกิดความเชื่อความเลื่อมใส ได้ประพฤติปฏิบัติตน ในทางที่กิเลสจะถอยทัพกลับแพ้ด้วยจิตตภาวนาเป็นสำคัญเช่นนี้ จงตั้งหน้าฆ่ากิเลสให้สิ้นซากไป

อธิบายเข้าสู่ปัญญาซึ่งอธิบายยังไม่จบเวลานี้ ส่วนสมาธิก็ได้เริ่มไปบ้างแล้ว ให้พิจารณาอย่างที่ว่านี้ กิเลสจับจองไว้ที่ไหนบ้าง จงแทงทะลุเข้าไปด้วยปัญญาแทงเข้าไปในหนัง แทงเข้าไปถึงเนื้อ ถึงเอ็น ถึงกระดูกทุกท่อนที่มีอยู่ในร่างกายนี้ เนื้อเราดูไหมเป็นยังไง เนื้อสัตว์เป็นยังไง ทิ้งกองอยู่ตามตลาดมันผิดอะไรกับเนื้อคนทำไมจึง

เห็นว่านี้เป็นคน อันนั้นเป็นเนื้อ นี้ก็เนื้อนั้นก็เนื้อ เอ็น กระดูกเหมือนกัน แล้วดูเส้นเอ็น ดูกระดูกทุกท่อน ทั้งของเราของสัตว์ที่ทิ้งเกลื่อนอยู่ตามถนนหนทางมีคุณค่าอะไรบ้าง ทำไมกระดูกอันนี้จึงเสกสรรปั้นยอว่ามีคุณค่า จนทับหัวใจเจ้าของแทบจะตายไม่มีวันฟื้นอยู่แล้ว

เมื่อพิจารณาสิ่งเหล่านี้เห็นชัดตามเป็นจริงโดยลำดับ จิตจะมีความดูดดื่ม จิตจะมีความยิ้มแย้มแจ่มใสความพากเพียรความอดทนจะมาเอง หมุนตัวไปตามอาการต่าง ๆ ของร่างกาย พิจารณาเท่าไรยิ่งแจ้งยิ่งชัด ซาบซึ้งในโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พูดถึงเรื่อง **อนิจฺจํ** ก็ซึ้ง อ๋อ เป็นอย่างนั้นจริง ๆ มีทุกอาการของร่างกายและจิตใจที่แสดงออกแต่ละอาการ ๆ ล้วนแต่เป็นเรื่อง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** บีบบังคับอยู่ทุกสัดทุกส่วนหาช่องว่างไม่ได้เลย แม้แต่นอนหลับอยู่ก็ยังต้องบีบบังคับ บางครั้งถึงต้องสะดุ้งตื่นขึ้นมา เพราะความทุกข์มันบีบบังคับอย่างเต็มที่ จะทนนอนหลับครอก ๆ อยู่ไม่ได้

ถ้าพูดถึงเรื่องอสุภะความปฏิกูลโสโครก ก็ไม่มีอะไรเกินร่างมนุษย์ ดูให้เห็นชัดเจนอย่างนั้น ตามความจริงที่เป็นอย่างนั้นจริง ๆ เมื่อเข้าใจนี้ชัดเจน จิตจะฝังแน่นด้วยอุปาทานขนาดไหนก็ตาม เพราะอำนาจของกิเลสเป็นผู้หลอกลวงให้ยึดให้ถือนั้นจะถอนตัวออกมาอย่างที่ไม่เคยพบเคยเห็น และประจักษ์กับใจไม่สงสัย จิตถอนอุปาทานจากรูปขันธ์ เพราะความเห็นแจ้งด้วยปัญญาเป็นอย่างนี้

ทีนี้มีแต่หลักธรรมชาติแห่งธรรมล้วน ๆ เต็มดวงใจ เพราะเห็นตามเป็นจริงหาที่ค้านไม่ได้ ที่สำคัญมั่นหมายอย่างนั้น ๆ มาแต่ก่อนนั้น เป็นเรื่องของความจอมปลอมที่กิเลสมันปักเสียบเอาไว้ ตามทำลายหมด ตามรื้อถอนออกหมด ปล่อยวางลงสู่ความจริงล้วน ๆ **อนาลโย** หายห่วง หายความยึดถือในร่างอันนี้ เพราะรู้ตามความจริงเต็มส่วนของมัน

ในขณะเดียวกันเวลาพิจารณากายนี้ เวทนาปรากฏขึ้นมาก็กำหนดเช่นเดียวกัน เวทนากาย เวทนาจิต เมื่อเวทนาทางจิตเป็นของละเอียด ยังไม่สามารถทราบได้ในวาระนี้ เราก็พิจารณาเวทนาทางกายดังที่เคยอธิบายให้ฟังแล้ว

ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้เป็นการคลี่คลายสิ่งที่หุ้มห่อจิตใจ อุปาทานในกายก็คือกิเลสที่หุ้มห่อจิตใจ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่จิตไปหลงว่าเป็นเราเป็นของเราก็คือกิเลสเครื่องหุ้มห่อจิตใจ เมื่อพิจารณารูปขันธ์เห็นแจ่มแจ้งชัดเจนแล้ว เครื่องหุ้มห่อเหล่านี้ก็ขาดลงไป ยังเหลือแต่เครื่องหุ้มห่ออันละเอียด คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่เราเปิดสิ่งลี้ลับด้วยปัญญาให้เห็นตามเป็นจริงในสภาวธรรมอันเป็นส่วนขันธ์ว่าเป็นอย่างไรกัน แต่ก่อนไม่รู้ว่าอะไรเป็นจิต รู้ก็รู้ทั้งร่าง รู้ไปหมดทั่วสรรพางค์ร่างกาย แต่จะยึดจะจับเอาจุดที่ว่าจิตนี้ จับไม่ได้ เพราะถูกสิ่งเหล่านี้หุ้มห่อไว้หมด แตะเข้าตรงไหนเจอกิ่งก้านสาขาของ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ** เต็มไปหมด แตะตรงนั้นถูกกิ่งของอวิชชา แตะตรงนั้นถูกก้านของอวิชชา ถูกรากฝอยของอวิชชา ถูกเปลือกถูกกระพี้ของอวิชชา

เมื่อใช้ปัญญาถากถางเข้าไป กิ่งก็ฟันเข้าไป ก้านฟันเข้าไป รากฝอยฟันเข้าไป เปลือกฟันเข้าไป กระพี้ฟันเข้าไป ตั้งแต่รูปกายจนถึง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเป็นชั้น ๆ ของกิเลส ที่แทรกสิงยึดครองด้วยอำนาจของอวิชชาเป็นหลักใหญ่พาให้แผ่กิ่งก้านออกไป จนเข้าใจอย่างชัดเจน จิตเปิดเผยตัวขึ้นมาโดยลำดับลำดา ความจริงก็เริ่มเห็นจิตมาตั้งแต่ขั้นสมาธิแล้ว แต่ยังไม่กระจ่างและขาดจากกันกับสิ่งเหล่านี้ เมื่อใช้ปัญญาเป็นเครื่องตัดฟันย่อมขาดไปโดยลำดับลำดา จนเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นส่วนละเอียดก็ขาดไปด้วยกัน หมดจากความเป็นเราเป็นของเรา รูปก็ดี เวทนาทั้งสามก็ดี สัญญาก็ดี สังขารก็ดี วิญญาณก็ดี ขาดจากความเป็นเราเป็นของเราอย่างเห็นได้ชัดด้วยปัญญา

นี่แลวิธีเปิดเครื่องหุ้มห่อของจิตให้เห็นอย่างชัดเจน เปิดด้วยภาคปฏิบัติจิตตภาวนาเปิดเข้าไป ฟันเข้าไปกิเลสขาดสะบั้นเข้าไปโดยลำดับ ตัดสะพานของ **อวิชฺชาปจฺจยา** ซึ่งออกเที่ยวหากิน จนไม่มีทางออก ทางรูปก็ตัด ทางเวทนาก็ตัด สัญญา สังขาร วิญญาณก็ตัด ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่จะออกสู่รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสนั้นยิ่งห่างไกล ก็ถูกตัดเข้ามาจนขาดสะบั้นไปหมดแล้ว ยังเหลือเกาะเดียว

ดอนเดียว อุโมงค์เดียวคือจิต ซึ่งเป็นที่ซุ่มซ่อนหมกตัวอยู่ของอวิชชาอันเป็นกษัตริย์วัฏจักร

สติปัญญาเมื่อถึงขั้นนี้แล้วย่อมเกรียงไกร และฉลาดสามารถมากเกินกว่าจะนำอะไรมาเทียบมาเสมอเหมือนได้ อย่างไรก็ไม่ทนอยู่ได้ ถ้าลงสติปัญญาประเภทที่ฟันสะบั้นหั่นแหลกเข้าไปจนถึงจุดเดียวแล้ว จุดนั้นจะไม่ถูกทำลายย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นบรรดา**พระอนาคามี**ท่านเมื่อถึงขั้นนี้แล้ว จึงไม่กลับมาเกิดอีก เพราะเป็นอัตโนมัติของสติปัญญาขั้นนั้นแล้ว ท่านก้าวขึ้นสู่สุทธาวาส ๕ ชั้น ตั้งแต่ชั้นต้น อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา แล้วเลื่อนขึ้นไปโดยลำดับ ไม่กลับมาอีกเลย จากอกนิฏฐาแล้วก็นิพพาน นี่ก็เพราะอำนาจของจิตเป็นอัตโนมัติ ทำงานในตัวเองโดยหลักธรรมชาติไม่มีอะไรมาบังคับ หากหมุนไปโดยหลักธรรมชาติของตัวเอง

นี่จิตขั้นนี้ก็เหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ต้องไปกล่าวถึงสุทธาวาส ๕ ชั้นแหละ กล่าวถึงจิตกับสติปัญญาที่รักษาตน และประหัตประหารสิ่งที่เป็นข้าศึก สิ่งที่เป็นเชื้อจะพาให้เกิด แก่ เจ็บ ตายต่อไปอีก สุดท้ายก็ขาดสะบั้นลงไปจากจิต นั่นแล **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** อยู่ที่จุดนั้น ตัวนี้แลที่พาสัตว์ทั้งหลายไปเกิด ไม่ใช่อะไรอื่น เห็นได้ชัดเมื่ออะไร ๆ ขาดไปหมดยังเหลือแต่จิตที่กลมกลืนกับอวิชชา เพราะฉะนั้นจิตจึงต้องมีภพ แต่ไม่ใช่ภพเหมือนภพทั้งหลาย เป็นภพในสุทธาวาส ๕ ชั้น จิตดวงนี้บอกได้ชัด ๆ อยู่ภายในจิตเอง จากนั้นก็ก้าวเข้าสู่นิพพาน

ทีนี้เพื่อให้ถึงนิพพานทั้งเป็นสด ๆ ร้อน ๆ นี้ เอ๊า สติปัญญาฟาดลงไปในจุดนั้นให้ **อวิชฺชาปัจฺจยา สงฺขารา** ซึ่งฝังอยู่ภายในจิตนั้นแตกกระจายลงไปไม่มีเหลือแล้ว นั้นแลจะว่าแดนแห่งนิพพานก็แล้วแต่จะพูด ไม่มีหิวโหยกับอะไรอีกแล้ว ไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว พอตัวแล้ว เอ๊า เน้นลงไปว่า จิตเปิดเผยหรือไม่เปิดเผยที่นี่ เมื่อสิ่งที่ครอบหัวใจมาเป็นเวลานานได้ขาดกระเด็นลงไปหมดแล้ว ที่นี่จิตจะไปเกิดที่ไหนอีก แต่ก่อนเกิดตาย ๆ เพราะเหตุไร เกิดตาย ๆ มากี่ภพกี่ชาติ เราก็ไม่รู้เพราะอะไรพาให้เกิดให้ตาย เพราะอันนี้แล เห็นได้ชัด

พออวิชชาถูกทำลายลงไปแล้วด้วยสติปัญญาอันแหลมคมก็หมดปัญญา อดีตที่เคยเป็นมามากน้อยไม่ต้องไปนับไปอ่านให้เสียเวลา เป็นมาเพราะสาเหตุอะไรก็บอกชัด ๆ อยู่แล้วภายในจิต อนาคตที่จะเป็นไปข้างหน้าถ้าอันนี้ยังครอบหัวใจอยู่แล้ว จะต้องเป็นไปทำนองเดียวกันกับอดีตที่เคยเป็นมาแล้วไม่สงสัย แต่บัดนี้เชื้อแห่งภพได้ขาดกระเด็นลงไปแล้ว ปัจจุบันก็รู้เท่าแล้ว ระหว่างสมมุติกับวิมุตติขาดสะบั้นออกจากกันทั้ง ๆ ที่ยังไม่ตาย ได้รู้ได้เห็นชัดเจนแล้วถ้าคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ร้อยเปอร์เซ็นต์ก็รู้ร้อยเต็มร้อย พันก็รู้พันเต็มพัน ผู้นี้ได้เปิดเผยตัวเต็มที่แล้ว นี่แหละคือจิตแท้ ในขณะเดียวกันก็นี้แลคือธรรมแท้อยู่ที่ตรงนี้ นี้แลคือบรมสุข นี้แลคือนิพพาน การใส่ชื่อก็ใส่เพื่อเป็นเครื่องหมายให้ทราบทางสมมุติเท่านั้นเอง ลำพังท่านผู้รู้ผู้เห็นแล้วท่านไม่จำเป็น รู้เห็นประจักษ์ใจแล้วก็พอ นี่แลกิเลสอวิชชาและจิตจะละเอียดลึกลับขนาดไหนก็เถอะ ถ้าลงได้นำธรรม มีสติธรรม ปัญญาธรรม เป็นต้น เข้าไปถากถางฟาดฟันกันจริง ๆ แล้วจะต้องถึงรากแก้วของกิเลสอวิชชา และถอนพรวดขึ้นมาอย่างไม่ต้องสงสัย ข้อสำคัญขออย่าได้เชื่ออะไรยิ่งกว่าเชื่อธรรมของพระพุทธเจ้า ก็เป็นที่มั่นใจและแน่ใจ

ขอให้ทุก ๆ ท่านนำไปปฏิบัติด้วยความเอาจริงเอาจัง ด้วยความเห็นโทษแห่งความเป็นมาของตนที่ถูกกิเลสย่ำยีมาตลอดเถิด ไม่ต้องไปเชื่อผู้อื่นผู้ใดใครที่ไหนก็ได้ เพราะธรรมทุกแขนงพระพุทธเจ้าสอนไว้หมดแล้ว **ทุกฺขํ นตฺถิ อชาตสฺส** ทุกข์ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด นี่คือการตัดขาดจาก **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ถึง **ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา, มรณมฺปิ ทุกฺขํ** ซึ่งเป็นกองทุกข์ทั้งมวล เมื่อเกิดมาก็ต้องเป็นอย่างนี้ นอกจากไม่เกิดก็ไม่มีทุกข์มาเกี่ยวข้อง

พระพุทธเจ้าสอนไว้อย่างไม่มีผิดเพี้ยนไม่มีทางสงสัย **อวิชฺชาปัจฺจยา** นี้แลพาสัตว์ทั้งหลายให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก เพราะไม่รู้โทษของมัน เนื่องจากมันไม่ยอมให้รู้ เพราะมันอยู่เหนือสัตว์ เมื่อสติปัญญาทันแล้วก็รู้หมด เคยเป็นมายังไง ๆ รู้หมด กิเลสประเภทต่าง ๆ มันจะไปเป็นอยู่กับหัวใจใด กิริยาอาการของสัตว์ตัวใด บุคคลผู้ใดรู้หมด เพราะมันเคยอยู่ในหัวใจเราแล้วนี่ เราเคยปราบมันอย่างราบจนแหลกละเอียดไปแล้ว ไม่สามารถมาครอบงำหัวใจเราได้อีกเหมือนแต่ก่อน หรือเหมือนหัวใจใด ๆ แล้ว

เพราะฉะนั้นมันมีอยู่ในหัวใจใด แสดงอากัปกิริยาออกมาอย่างใดจึงทราบได้หมด เมื่อได้ทราบมันหมดแล้ว ปราบมันหมดแล้ว จะว่าเป็นโลกวิทู ตามหลักธรรมชาติก็ไม่ผิด ถึงจะไม่เป็นโลกวิทู รู้แจ้งแทงทะลุเม็ดหินเม็ดทรายกระทั่งสัตว์ตัวนี้ตายแล้วไปเกิดที่ไหน ตัวนั้นตายแล้วไปเกิดที่ไหนก็ตาม แต่ก็รู้แจ้งโดยหลักธรรมชาติกิเลสขาดสะบั้นจากใจอย่างนี้แล **โลกวิทู** อย่างนี้เป็นคุณสมบัติของสาวก ท่านได้โลกวิทูในลักษณะนี้ตามนิสัยวาสนากว้างแคบต่างกัน ไม่เหมือนโลกวิทูของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพุทธวิสัย

นี่แหละการปฏิบัติธรรม เพื่อรื้อถอนจิตซึ่งเป็นตัวมหันตโทษมหันตทุกข์ ที่ถูก **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** เป็นนายเหนือหัวครอบงำบังคับบัญชากดขี่ข่มเหงมาเป็นเวลานานแสนนาน ท่านปฏิบัติกันดังที่กล่าวมานี่แล เราสงสัยอะไรไม่มีที่จะสงสัย ขอให้ยกหลักธรรมปัจจุบัน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คู่ปราบปรามกิเลสขึ้นประพฤติปฏิบัติกำจัดมันให้ได้เถอะ พระพุทธเจ้านิพพานกี่ร้อยกี่พันองค์ นิพพานไปนานแสนนานเท่าไรจะไม่มีปัญหาโดยประการทั้งปวง จะรวมกันอยู่ที่ปัจจุบันจิตปัจจุบันธรรมซึ่งเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ นี้แห่งเดียวเท่านั้น ไม่มีทางอื่นจะเป็นเครื่องพิสูจน์ไม่มีทางอื่นเป็นเครื่องยืนยัน มีอันนี้เท่านั้นเป็นเครื่องยืนยัน ดังธรรมท่านว่า *“ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต”* ก็หมายเอาธรรมชาติที่บริสุทธิ์นี้แลเป็นเครื่องยืนยัน เพราะพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายบริสุทธิ์อย่างนี้เหมือนกันหมด เมื่อยอมรับอันนี้แล้ว ก็ยอมรับพระพุทธเจ้าทั้งหลายในขณะเดียวกัน หาที่ค้านกันไม่ได้

แต่การที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามธรรมดังที่ว่านี้ ต้องอาศัยความพากเพียร เพราะกิเลสแต่ละประเภทนั้นมีเล่ห์เหลี่ยมแหลมคมมากทีเดียว อย่าเข้าใจว่ามันโง่เราฉลาด ความจริงเราโง่มาก กิเลสฉลาดมากและไม่มีอะไรฉลาดเหนือกิเลส นอกจากธรรมเท่านั้น วิธีการต่อสู้กับกิเลสนั้นจึงต้องอาศัยความฉลาดแหลมคม มีสติปัญญาเป็นสำคัญ อาศัยความบึกบึน อาศัยความอดความทน ความเอาจริงเอาจัง ทำเล่น ๆ เหลาะ ๆ แหละ ๆ ไม่ได้ ถ้าเราอยากจะพ้นจากทุกข์ แต่ถ้าอยากจะเป็นนักโทษมหันตทุกข์อยู่นี้ มันก็เคยเป็นมาแล้วนี่จะอยากไปอะไรอีก เพราะเคยเป็นมาแล้ว เราสงสัยที่ตรงไหน มีทางเดียวคือการรื้อถอนตนออกจากเปลวไฟอันใหญ่หลวงนี้ ให้ถึงความสวัสดีเป็นบรมสุขตลอดอนันตกาลเท่านั้น

จึงขอให้ทุกท่านฟังให้ถึงใจ ปฏิบัติให้ถึงธรรมด้วยความพากเพียรของตนเอง การแนะนำสั่งสอนก็ได้แนะนำสั่งสอนเต็มขั้นเต็มภูมิของผมเอง ไม่มีสิ่งใดลี้ลับแก่ท่านผู้มาศึกษา เคยปฏิบัติได้รู้อย่างไรเห็นอย่างไรก็พูดให้ฟังหมดเปลือกแล้ว ยอมรับว่าไม่มีความรู้มากกว่านี้ ขอให้ฟังให้ถึงใจและปฏิบัติให้ถึงธรรม จะพ้นจากทุกข์อย่างถึงใจในขณะที่มีชีวิตอยู่นี้แล

พูดท้ายเทศน์

พระอยู่ด้วยกันมาก ๆ มันก็เหมือนรถบรรทุกของหนักนั่นน่ะ มันอืดอาดมันเนือยนายมันชักช้าล้าหลังอยู่นั่นแหละ อะไร ๆ ก็ต้องช้า เพราะความเป็นอยู่ทุกด้านมันเกี่ยวโยงกันทั้งวัด ถ้าจะไปหาอยู่สะดวกสบายในการภาวนานี้ ก็ต้องเป็นตามอัธยาศัยและกำลังใจของแต่ละรายที่แน่ใจตัวเอง เพราะผมเคยเป็นมาแล้ว เวลาอยู่กับครูบาอาจารย์ มันเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดและพยุงจิตใจได้ดี แม้จะยังไม่ได้หลักได้เกณฑ์ทางด้านธรรมภายในใจ แต่ก็ได้อาศัยครูบาอาจารย์เป็นหลักเป็นเกณฑ์ให้ท่านเป็นเหมือนแม่เหล็กเครื่องดึงดูดให้มีความชุ่มใจ เพราะความหวังนั้นเป็นสำคัญ

พอออกจากท่านไปทั้งที่จิตยังหาหลักยึดอะไรไม่ได้ มันอะไรบอกไม่ถูกผมนี่เคยเป็นมาแล้วนะ เราก็ตั้งหน้าตั้งตาทำความเพียรอยู่เช่นกัน แต่มันไม่ได้เรื่องอะไร นี่หมายถึงใจยังไม่ได้หลักทางสมาธินะ ภาวนานี่มันไม่ได้เรื่องอะไรเลย จนงงในตัวเองว่า เอ๊ะ ทำไมเป็นอย่างนี้ จิตใจเราถ้าฝืนอยู่อย่างนี้ไม่นานจะจมแน่ ๆ ต้องกลับเข้าไปหาครูบาอาจารย์ อยู่กับท่านความรู้สึกก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แน่ะ มันอยู่ได้สบาย ทั้ง ๆ ที่ก็ไม่ได้หลักได้เกณฑ์อะไรขณะอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่มันไม่เดือดร้อนวุ่นวายเหมือนอยู่คนเดียว อาศัยยึดท่านเป็นหลักในทางจิตใจ ก็พออยู่ได้สบาย ๆ นี่ผมเคยเป็นมาแล้ว ทำยังไงมันก็ไม่ได้เรื่อง ภาวนาอย่างไรก็ไม่ได้เรื่อง ใจเวลามันดื้อมันดื้อต่อหน้าต่อตานั่นแหละ จนกว่ามันได้หลักได้เกณฑ์แล้ว ทีนี้ไปไหนก็พอไป อย่างน้อยจิตเป็นสมาธิเป็นหลักเป็นเกณฑ์แล้ว มันก็พอไปของมันพอสู้ของมัน คือต้นทุนมันมีถึงความแยบคายทางด้านปัญญาไม่เกิด ก็อาศัยสมาธิเป็นหลักเป็นเกณฑ์ อยู่ได้ด้วยสมาธิคือความสงบใจไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมเหมือนแต่ก่อนที่มันไม่มีหลักมีเกณฑ์

นี่เหตุหนึ่ง ที่ไม่อาจขับไล่ไสส่งให้หมู่เพื่อนไปอยู่ที่นั่นที่นี่คนเดียว โดยเห็นว่าสบายดีกว่าอยู่กันหลาย ๆ องค์ แต่ก็ไม่แน่ใจในจิตใจของหมู่เพื่อนว่า จะมีความฉลาดแยบคายรักษาตัวได้เพียงไร แม้แต่อยู่ด้วยกันนี้ก็ยังต้องได้ดุได้ด่ากันอยู่เสมอ เพราะความบกพร่องอันเป็นช่องโหว่ให้กิเลสทำลาย ต้องได้ช่วยปิดช่วยกั้นอยู่ไม่หยุด เพราะความผิดพลาด เพราะความไม่คิดไม่อ่านมีอยู่มาก นี่เหตุหนึ่ง การไปอยู่คนเดียวจะฉลาดและจริงจังแค่ไหนเราก็ไม่แน่ใจนัก สุดท้ายก็ต้องพะรุงพะรังกันอยู่อย่างนี้จะว่าไง เพราะมันแก้ไม่ตก ถ้าไม่ช่วยกันแก้ที่ตัวเอง ซึ่งแสดงความบกพร่องให้เห็นอยู่ตลอดเวลา ด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ที่ครูอาจารย์หยิบยื่นให้ในเวลาอยู่ศึกษาอบรมกับท่าน

ตอนจิตได้หลักได้เกณฑ์พอเป็นบาทฐานแห่งวิปัสสนาแล้ว การก้าวทางปัญญามันเป็นอีกอย่างหนึ่งนะ ทีแรกก็บังคับจิตออกพิจารณาทางด้านปัญญา พอจิตเห็นคุณค่าทางปัญญาแล้วเป็นอีกอย่างหนึ่ง จากนั้นจิตจะหมุนของมันไปเอง โดยไม่ต้องบังคับเหมือนขั้นเริ่มแรกพิจารณา เมื่อเกิดข้อข้องใจขึ้นมา เจ้าของแก้ไม่ได้ก็มาหาครูบาอาจารย์เพื่อช่วยแก้ให้ ไม่ให้เสียเวลาไปนาน วิ่งมาหาท่าน เล่าถวายท่านจบ ท่านใส่เปรี้ยงเดียวเท่านั้น สิ่งที่เคยขัดข้องนั้นขาดสะบั้นไปเลยนะ เพราะท่านรู้ตลอดทั่วถึงแล้ว เราไม่รู้ไม่รู้ทางออกทางเข้า ไม่รู้วิธีปลดเปลื้อง จะปลดเปลื้องได้ยังไง เพราะปัญหาแต่ละอย่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากน้อย นั้นก็คือสมุทัยเข้ามาขวางธรรมนั่นเอง ปัญญาเราไม่สามารถแก้ได้ มันก็ต้องพิจารณาวกเวียนพลิกไปพลิกมาทำให้เสียเวลา พอมาเล่าถวายท่านแล้วท่านใส่เปรี้ยงเดียวเท่านั้นก็ขาดสะบั้นไปเลย นั่น มันต่างกันอย่างนั้น ระหว่างครูอาจารย์ผู้รู้ผ่านไปแล้ว กับเราที่ยังไม่รู้ไม่ผ่าน ผู้ปฏิบัติจึงต้องอาศัยครูอาจารย์ช่วยบอกแนะตลอดไปจนถึงจุดที่หมาย เมื่อถึงที่แล้วปัญหาทั้งมวลก็สิ้นซากไปพร้อมกับกิเลส

ถ้าหากไม่มีครูมีอาจารย์ช่วยแนะจริง ๆ เราก็พยายามตะเกียกตะกายไปเองด้วยสติปัญญาของตน แต่มันช้าน่ะซิ เราเห็นได้ชัดเวลาพ่อแม่ครูอาจารย์มั่นท่านล่วงลับไปแล้วนั่น ต้องเตือนตัวเองให้ตื่นตัวในการหวังพึ่งตัวเอง เอ๊า ไม่มีใครละที่นี่ เราคนเดียวเป็นก็เป็นตายก็ตาย มันก็หมุนช่วยตัวเองไปได้เหมือนกัน เป็นแต่ช้าบ้างเท่านั้น ขั้นนี้

ก็เป็นความช่วยตัวเองได้ เช่นเดียวกับเวลาที่เราจนตรอกจนมุมดังที่เคยเล่าให้ฟัง มันก็ช่วยตัวเองเต็มที่ไม่ยอมถอยหลัง เป็นแต่มันช้าเท่านั้นแหละ แต่สติปัญญาดิ้นดีดอยู่ไม่หยุดไม่ถอยน่ะซิ เพราะปัญญาขั้นนี้ไม่ถอยแหละ ช้าหรือเร็วมันก็สู้กันอยู่อย่างนั้นก็ทะลุของมันไปได้

แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องครูบาอาจารย์เป็นสำคัญมาก ทำให้กะทัดรัดเข้าไปเรื่อย ๆ รวดเร็วราบรื่นดีกว่าทำโดยลำพังอยู่มาก นี่แลทางด้านจิตตภาวนาจึงสำคัญมากสำหรับครูอาจารย์ผู้คอยให้อุบาย จะเอาธรรมสุ่มสี่สุ่มห้ามาสอนกันไม่ได้นะ เรียนจบพระไตรปิฎกก็เถอะ นี่มิได้ประมาทการเรียน พูดตามความจริง ถ้าลงจิตนี้ไม่ได้ทรงอรรถทรงธรรมประจักษ์ใจจากการปฏิบัติแล้ว จะสอนไม่ถูกจุดที่จำเป็น แม้ยกมาสอนทั้งพระไตรปิฎกก็ไม่ถูกจุดที่ต้องการ ถ้าไม่รู้ทางจิตตภาวนามาก่อน ถ้าเป็นยา ก็ยกกันทั้งหีบนั่นแล ไม่สามารถหยิบยาขนานเฉพาะมารักษาคนไข้ได้ หากเป็นหมอเถื่อนซึ่งผิดกับหมอจริงอยู่มาก คนไข้รายใดมาก็จะยกยาทั้งหีบทุ่มใส่ มันก็ตายเท่านั้นละคนไข้

ไม่ได้เหมือนหมอที่แท้จริงนี่ หมอเขาไม่จำเป็นต้องไปยกกันมาทั้งหีบทั้งตู้อะไร เพียงถามอาการและตรวจดูรู้แล้วว่าเป็นยังไง แล้วควรฉีดก็ฉีด ควรให้ยารับประทานก็ให้ เท่าที่เห็นว่าเหมาะสมกับโรคประเภทนั้น ๆ ครูบาอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญจิตตภาวนาที่คอยให้อุบายเราก็สอนลงตรงจุดสำคัญทันที ๆ เลย การสั่งสอนจึงต่างกันอย่างนี้ ก็จิตสอนจิตนี่ พออาราธนาด้วยการเรียนถามปัญหาต่าง ๆ ปั๊บ ท่านรู้แล้ว ท่านเคยผ่านมาเท่าไรเป็นมาเท่าไรแล้ว ท่านใส่ปั๊บเดียวเท่านั้นเป็นกระจ่างไปทันทีทันใด นี่ซิที่ต่างกันมากกับทั่ว ๆ ไป

อยากให้หมู่เพื่อนได้กำลังทางด้านจิตใจ ให้ได้เห็นเรื่องโทษของกิเลส มันทำให้แสนทุกข์แสนทรมาน ไม่มีอะไรเกินกิเลสในโลกทั้งสามนี้ หากแต่มันไม่ให้เห็นโทษของมัน มันปิดเอาไว้หมด อันนี้ซิมันลำบากนะ แม้อยู่กับครูบาอาจารย์ท่านช่วยเปิดช่วยถอนให้ ก็ยังสู้กิเลสรุมปิดรุมล้อมไม่ได้อยู่นั่นแหละ การรื้อขนกิเลสออกจากใจจึงเหมือนกับขนจอกแหนขึ้นจากน้ำ พอแหวกออกมันก็หุบเข้ามา แหวกออกก็ไหลเข้ามา หุบเข้ามาอยู่อย่างนั้น เวลากำลังปัญญายังไม่พอกับมัน เมื่อถึงขั้นปัญญาที่ควรต่อสู้กับมันได้แล้ว

ไม่เพียงแหวกออกเท่านั้น ยังจับโยนขึ้นบนฝั่งเสียเลย จับโยนขึ้น ๆ มันจะมีจอกมีแหนอยู่เท่าไร คว้าปาขึ้นฝั่งให้หมด เหลือแต่น้ำใสสะอาดอาบดื่มใช้สอยสบาย นี่เมื่อขนกิเลสโยนทิ้งหมดแล้ว อยู่ไหนก็อยู่สบายหายทุกข์กังวล ไม่มีปัญหาอะไรอีกแล้ว

ปัญหาทั้งมวลเกิดจากกิเลสอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อกิเลสสิ้นซากไปจากใจแล้ว อะไรจะมาเป็นปัญหาให้ยุ่งยากไม่มี โลกทั้งสามโลกธาตุนี้ก็เหมือนไม่มี เพราะจิตไม่ไปยุ่ง แม้จิตเองก็พอตัวอยู่แล้วจะไปยุ่งกับอะไร แน่ะ ฟังซิ มันพอตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่ากาลนั้น สถานที่นี้ อิริยาบถนั้นอิริยาบถนี้ กระทบนั้นเป็นอย่างนั้น กระทบนี้เป็นอย่างนี้ ๆ ไม่มี กระทบอะไรก็มีเพียงสัมผัสกันแย็บ ๆ แล้วดับไป ๆ เท่านั้น จิตรู้เรื่องของมันอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติ

เมื่อไม่มีผู้เป็นเจ้าของเข้าไปยึด ไม่มีเจ้าอำนาจเข้าไปยึดเสียอย่างเดียว ขันธ์ก็เป็นขันธ์ล้วน ๆ แสดงอยู่อย่างนั้นตามหลักธรรมชาติของมัน แม้ตัวมันเองก็ไม่มีความหมายในตัวมัน ใจรู้ชัด ๆ ว่าเป็นอย่างนั้น ดังร่างกายของเราที่นั่งอยู่นี่ มันก็เหมือนกับวัตถุทั้งหลายดี ๆ นั่นเอง ไม่ได้ผิดกันเลย เป็นแต่เพียงว่าความรู้ไปเป็นเจ้าของเป็นผู้รับผิดชอบขันธ์ใช้มันอยู่เท่านั้น ให้มันรู้อย่างนั้น ตามีหน้าที่เห็นรูป หูนั้นมีหน้าที่ฟังเสียงเป็นต้น ทางออกนี้ไปเจอนั้น ทางออกนั้นไปเจอนั้น ทางออกทางตาไปเจอรูป ทางออกหูไปเจอเสียง เป็นต้น มันเป็นทางออกของจิตไปเจอสิ่งต่าง ๆ เครื่องมืออันนี้สำหรับอันนั้น เครื่องมืออันนั้นสำหรับนั้น ๆ เท่านั้น ก็เหมือนเครื่องมือทำงานสร้างบ้านสร้างเรือนนั่นแล สิ่วสำหรับนั้น ขวานสำหรับนั้น สว่านสำหรับนั้น เลื่อยสำหรับนั้น นำไปใช้ตามที่เห็นควรและความต้องการของช่าง พอทิ้งไว้เครื่องมือก็เป็นเหล็กอยู่อย่างนั้นเอง ไม่วิเศษอะไรไปกว่านั้น

ขันธ์ห้าก็เหมือนกัน ถ้าลงความรู้เป็นความรู้ ไม่ไปสับสนวุ่นวายกับสิ่งใด ไม่มีอะไรมาสับสนวุ่นวายกับความรู้นี้ เป็นความรู้ล้วน ๆ มันก็เป็นเหมือนเครื่องมือทำงานนั่นเอง จะผิดอะไรกัน ร่างกายนี้กับท่อนไม้ท่อนฟืนมันผิดกันอะไร ไม่ได้ผิดกัน เป็นแต่เพียงว่าความรู้นี้ครอบครองขันธ์อยู่ รับผิดชอบอยู่ จึงมีการเคลื่อนไหวไปมาได้ มีต่างกันเท่านั้น เครื่องมือที่ยังใช้ได้ก็ใช้ไป มีเท่านั้น พอความรู้อันนี้ไม่เกี่ยวกับเรื่องอะไรแล้ว

ก็เหมือนไม่มีโลก เพราะไม่มีอยู่ภายในใจ คำว่า **เย ธมฺมา เห ตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต** นี้ซึ้งมากนะ ก็พระอรหันต์พูดนี่ พระอัสสชิเป็นพระอรหันต์ทั้งองค์ **เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ** ธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุ เมื่อจะดับก็ต้องดับเหตุก่อน พระมหาสมณะพูดอย่างนี้ อะไรเป็นเหตุ ก็จิตเป็นมหาเหตุ ตัวที่อยู่ฉากหลังของจิตคืออะไร ก็พูดแล้วตะกี้นี้ คือ สมุทัย ท่านสอนให้ดับเหตุก่อน มหาสมณะคือศาสดาของเราสอนอย่างนี้ ซึ้งมากทีเดียว

การต่อสู้กิเลสการถอดถอนกิเลส ต้องถือเป็นงานสำคัญจำเป็นต่อเราสุดชีวิต พูดอย่างอื่นผมไม่สนิทใจ ถ้าว่าเอาชีวิตเข้าแลกนั้นถึงใจนะ เพราะเคยเอาชีวิตเข้าแลกมาแล้วนี่ แม้ทุกข์ก็ยอมทุกข์ แต่ทุกข์นี้มันคุ้มค่านี้ ไม่เหมือนทุกข์ที่ค้นหาหัวหาท้ายไม่ได้ หาต้นหาปลายไม่ได้ เหมือนทุกข์ที่กิเลสบีบบังคับให้เกิดทุกข์ นั่นมันหาต้นหาปลายหาที่ยุติไม่ได้ ทุกข์อยู่ตลอด ทุกข์นี้มีต้นมีปลายมีที่ยุติ เวลาข้าศึกยังมีอยู่ก็ฟาดฟันกันลงไป แม้ทุกข์ก็ไม่ถอยการสู้ พอข้าศึกเกลี้ยงไปแล้วจะมีทุกข์มาจากไหน ทุกข์เพราะความเพียรมันมีที่ยุติ ไม่เหมือนทุกข์ที่ตายกองกันอยู่ในวัฏฏะ หาทางออกไม่ได้ ทุกข์อันนี้พิลึกไม่มีเงื่อนต้นเงื่อนปลายเลย ทุกข์เพราะความเพียรนี้มีที่ยุติ จึงผิดกันอยู่มาก

เวลาถึงคราวถึงระยะของมันที่จะทุ่ม จิตหากเป็นของมันเอง ทุ่มลง ๆ ชีวิตก็ไม่ได้อาลัยเสียดาย มันทุ่มกันแบบถึงเป็นถึงตายมาไม่รู้กี่ครั้ง เวลาเข้าไปเจอข้าศึกก็ทุ่มทันทีไม่ยอมถอย ถ้าไม่ตายก็ให้ชนะเท่านั้น ถอยไม่ได้ นั่นซิ มันฟัดกันตรงนั้นซิ เขารบข้าศึกเขาก็ต้องเอาชีวิตเข้าแลก นี่เรารบกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกอันใหญ่หลวงเราก็ต้องเอาชีวิตเข้าแลก ถึงวาระพอเจอกันเข้าก็ใส่กันเลย จะตายก็ให้รู้ ไม่ตายก็ให้รู้ สุดท้ายอยากพูดเต็มปาก กิเลสมันตาย เราไม่เห็นตายว่ะ แน่ะ

พระพุทธเจ้าก็กิเลสตาย พระองค์เพียงสลบเท่านั้น สุดท้ายกิเลสตาย ที่ท่านยกองค์เด่น ๆ ในทางความเพียรมาให้เป็นตัวอย่างแก่พวกเราได้เห็นได้ยิน ก็เพื่อเป็นคตินั่นเอง เช่น พระโสณะ ท่านก็เพียงฝ่าเท้าแตก ท่านไม่ตายแต่กิเลสทั้งมวลตายเรียบ ท่านเตะกับกิเลสฝ่าเท้าแตกแต่กิเลสตาย ท่านเองไม่ตาย เราจะกลัวตายทำไม พระจักขุ-บาลก็ฟัดกันกับกิเลส จักษุแตก แต่กิเลสตาย ท่านเองไม่ตาย แต่กลายเป็นผู้วิเศษ

ขึ้นมาเป็นสรณะของพวกเรา ไม่ได้ยินว่าท่านเหล่านี้ตาย อย่างมากก็เพียงฝ่าเท้าแตกเพราะความเพียรกล้า ก็เพียงจักษุแตกเพราะความเพียรกล้า พระพุทธเจ้าก็เพียงสลบ แต่กิเลสมันเลยสลบคือตายเรียบ พระจักขุบาลก็เตะกิเลส จักษุแตกกิเลสตาย พระโสณะเดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตก กิเลสตาย

การเดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตกนี้ ถ้าเราคิดทั่ว ๆ ไปคงคิดว่า ความเพียรของท่านเก่งด้วยความพยายาม เดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตก เก่งจริงเรื่องความเพียรของท่าน แต่เป็นความเพียรที่สัมปยุตไปด้วยสติปัญญาอัตโนมัติ ไม่ใช่บังคับกันเดินเสียจนฝ่าเท้าแตกนะตามความแน่ใจของผม เพราะเมื่อถึงขั้นนี้แล้วความเพียรย่อมไม่มีกลางวันกลางคืน ไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง มีแต่กิเลสกับจิตมันหมุนมันฟัดกันอยู่เช่นนั้น จะมีเวล่ำเวลาและไปสนใจกับเวล่ำเวลาความเจ็บปวดแสบร้อนอะไรที่ไหนกัน เพราะใจไม่คิดอย่างอื่นนอกวงความเพียรภายในไปนี่

เราก็เคยเป็นเช่นนั้นมาแล้วเหมือนกัน จึงกล้าพูดและพูดอย่างอาจหาญ แน่ใจว่าไม่ผิดด้วย ฟังซิ ฉันจังหันเสร็จแล้วไปเดินจงกรม น้ำไม่ได้ฉันเลยในเวลาจงกรมอยู่นั้น มันยังอยู่ได้ไม่หิวโหยกับอะไรทั้งสิ้น ฟังซิ มันไปสนใจอะไรกับหมากพลูบุหรี่กับน้ำกับท่า มันไม่ได้สนใจเลย ฟัดกันกับกิเลสอยู่นั้น เรื่องอะไร ๆ มันลืมคิดไปหมด กลางวันแสก ๆ เดินจงกรมตากแดดได้อย่างสบาย เดินจงกรมตากแดดอยู่นั้นแหละโดยไม่รู้สึกร้อนเลย ทางจงกรมไม่มีร่มไม้ด้วยนะ ฟัดกันอยู่นั้น มันลืมหมด อิดหิวเมื่อยล้าลืมหมด น้ำท่ามันไม่ได้สนใจเลย เพราะไม่มีเวลาจะออกมาสู่ภายนอก จิตน่ะมันหมุนของมันติ้ว ๆ อยู่ภายใน

เดินจงกรมนี้ถ้าสมมุติมีคนมาด้อมดูเรา เขาจะว่าพระองค์นี้เป็นบ้าหรือไง จึงเดินสะเปะสะปะราวกับคนตาบอด ชนโน้น โดนนี้ ไม่ไปตามทาง ทั้งนี้เพราะจิตมันไม่ออกจากกายจากใจนั่นเอง มันหมุนอยู่ข้างในติ้ว ๆ ฉะนั้นมันจึงเดินโซซัดโซเซเข้าป่าเข้ารกเรื่อย ๆ เดี๋ยวโครมครามเข้าป่า เอ๊า รู้สึกตัวว่าเข้าป่า ถอยออกมาเดินไปอีก จิตหมุนกันอยู่นี้ เดี๋ยวเข้าป่าโน้นอีกอยู่อย่างนั้น มันก็เดินได้ทั้งวันนะ เพราะเดินคนเดียวนี่ ใครจะมาว่าเป็นบ้าเป็นอะไรมันไม่สนใจนี่วะ มันโครมคราม ๆ ของมันอยู่อย่างนั้น แต่มันก็เดิน

ของมันได้ บางทีก็หยุดยืนเสีย ยืนเสียเป็นชั่วโมงก็ยืนได้ ถึงระยะที่จะยืนมันหากเป็นของมันเอง ยืนกำหนดพิจารณาจนได้ถ้อยได้ความชัดเจนแล้ว มันถึงจะก้าวเดินต่อไปอีก เวลาก้าวเดินก็อย่างนั้นแหละ ชนป่าชนหนามไป มันไม่ทราบว่าได้ก้าวไปทางไหน ขาก็ดี มันไม่สนใจกับขา สนใจอะไรเรื่องมันอยู่กับจิตนี่ มันจึงหมุนอยู่ตรงนี้

ฉันจังหันอยู่ จิตก็ไม่ได้อยู่กับอาหารนะ มันอยู่กับการพิจารณาต่างหาก เมื่อเวลาถึงขั้นตะลุมบอนมันเป็นอย่างนั้นนะ แล้วจิตจะเผลอไปไหน นั่นฟังซิ จัดอาหารจัดอะไร ๆ ก็จัดซิ แต่จิตไม่ลดละการพิจารณา มันหากหมุนของมันอยู่อย่างนั้น ขั้นนี้เป็นความเพียรอัตโนมัติ เช่นเดียวกับกิเลสเวลามันหนาแน่นอยู่ภายในจิตใจเรา ทำอะไรอยู่ก็ตาม มันก็คิดเป็นเรื่องของกิเลสโดยอัตโนมัติ มันเป็นอัตโนมัติของมันเอง พอถึงขั้นอัตโนมัติของธรรมก็เป็นอย่างเดียวกัน ไม่งั้นไม่ทันกัน

จึงกล้าพูดได้ว่าตั้งแต่ตื่นนอนขึ้นมาจนกระทั่งถึงหลับ มันเผลอไปขณะไหน ไม่มีเลย จะมีได้ยังไงก็สติปัญญาสืบต่อด้วยความเป็นนักต่อสู้อย่างนั้นอยู่ตลอดเวลาโดยอัตโนมัติของมันเองไม่ต้องบังคับ เมื่อถึงขั้นมันเป็นของมันแล้วตายก็ไม่ถอย คำว่าแพ้มีได้ยังไง มีไม่ได้ ตายเสียเท่านั้น ไม่ตายก็ให้รู้ท่าเดียว สติปัญญาแข็งแกร่งเกินกว่าจะนำมาพูดให้ถูกต้องกับความจริงได้ สติปัญญาเมื่อถึงขั้นสละตายแล้ว คำว่าถอย คำว่าแพ้ไม่มี มีไม่ได้ นอกจากตายกับรู้ท่าเดียว

ทุกสิ่งมันขึ้นอยู่กับจิตอะไรก็ตาม มันหิวมันโหยมันอะไร ๆ มันอยู่กับจิต พอจิตเป็นนักต่อสู้และเข้าตะลุมบอนกันแล้ว มันลืมไปหมดนะ ทีนี้เวลากลับมาที่พักพอมองเห็นกาน้ำ ผมยังไม่ลืมนะเรื่องทำนองนี้ โอ้โฮ มันจะโดดใส่กาน้ำเลย ก็มันจะตาย รินน้ำใส่กระป๋องนมเปล่า เพราะใช้กระป๋องนมเปล่าเป็นประจำแทนแก้วน้ำ แทบไม่ทันนั่นน่ะ พอใส่เข้าไป ดื่มสำลักกั๊ก ๆ ๆ จะตาย โอ้โฮ มันหิวขนาดนั้นนะ บทเวลามาเห็นกาน้ำเข้ามันหิวน้ำจะตาย แต่เวลาไปทำความเพียรอยู่คนเดียวไม่เห็นสนใจอะไร พอมาถึงที่พักมองเห็นกาน้ำเท่านั้น มันจะโดดเข้าใส่เลย ก็มันหิวน้ำจะตายน่ะ พอดื่มน้ำเข้าไปมันกลืนด้วยความอยาก ความหิวมาก เลยสำลักจะตาย กลืนลงไปแทบไม่ทันน่ะซิ สำลักดังกั๊ก ๆ ๆ จะตาย ไม่ลืมนะนี่นะ

เวลาความเพียรเป็นไปเต็มที่ พิจารณาไม่หยุด มันก็วิตกวิจารณ์ เอ๊ เราคิดไว้ว่าจิตมีความละเอียดเข้าไปเท่าไร ความพากเพียรก็จะค่อยสะดวกสบาย งานการก็จะแคบเข้าไป ๆ สะดวกสบายเข้าไปเรื่อย ๆ แต่ทำไมมันจึงเป็นอย่างนี้ ดูซิความคาดความหมายไว้แต่ก่อน กับความจริงที่เป็นขึ้นกับจิต มันเข้ากันได้เมื่อไร เราคาดว่าอย่างนั้น เราคิดว่าอย่างนั้น จิตมีความละเอียดเข้าไปเท่าไรยิ่งจะมีความสะดวกสบายเรื่อยไปเลย แต่ครั้นแล้วไม่เป็นอย่างนั้นนี่ จิตละเอียดเข้าไปเท่าไรมันยิ่งหมุนในงานของมัน หมุนติ้ว ๆ ๆ จนได้คิดว่า เมื่อไรมันจึงจะยุติกันลงเสียที สะดวกสบายเสียทีนา ทำไมตั้งแต่ตื่นขึ้นมาจนกระทั่งหลับ มันหมุนกันติ้ว ๆ ไม่ยอมหยุดบ้างพอได้หายใจเต็มปอด

บางคืนนอนไม่หลับเสียด้วยซ้ำ เพราะการพิจารณาไม่หยุด ทั้งที่นอนเพื่อจะให้หลับนั่นแล มันทำไมจึงเป็นอย่างนี้ เมื่อไรถึงจะมีความสะดวกสบายเสียทีนา จิตรำพึงขึ้นชั่วขณะเท่านั้น พอหยุดรำพึงมันก็หมุนติ้วอีกแล้ว ๆ นั่น จนกระทั่งถีบตัวไปหมดกำลังของมันแล้ว ไม่ต้องบอกไม่ต้องบังคับ ที่หมุนติ้ว ๆ นั้นมันหยุดของมันเอง เรื่องความเพียรอัตโนมัติเมื่อถึงขั้นควรเป็นแล้ว มันเป็นไปของมันเองดังที่เล่ามานี้แล

จากนั้นก็อยู่แบบเซ่อ ๆ ซ่า ๆ ละทีนี่ เอ๊ ทำไมเป็นอย่างนี้ หือ เป็นอย่างนี้เหรอที่นี่สติปัญญาที่เคยหมุนติ้ว ๆ หายไปไหนหมด หายหมด หายทั้งสองอย่างนั้นแหละสิ่งที่ต่อสู้กันก็ไม่ทราบว่าหายไปไหน คู่ต่อสู้ก็ไม่ทราบหายไปไหน ไปด้วยกัน ไปไหนก็ช่างมันเถอะ เราเคยทุกข์เพราะสิ่งเหล่านี้แหละ ข้าศึกก็ทำให้ทุกข์ การต่อสู้ก็ทุกข์เพราะข้าศึกมาทำให้ทุกข์ เดินจงกรมก็เซ่อ ๆ ซ่า ๆ ไป ไปเห็นกิ้งก่าก็เล่นกับกิ้งก่าเสียเห็นนกก็เล่นกับนกเสีย เห็นสัตว์ตัวไหนก็เล่นกับมันไปเสีย เป็นอย่างนั้นไปเสีย ไม่ใช่เดินจงกรมอย่างจริงจังเหมือนแต่ก่อน

ไปก็ไปยืนดูสัตว์ พิจารณาสัตว์ มันหากมีเรื่องของมันนะ ไม่ใช่ไปแบบเซ่อ ๆ เสียจริง ๆ มันดูจิตดวงนี้ มันหยั่งเข้าจิตโน่นน่ะ จิตนี้เป็นได้ทุกอย่าง อำนาจของธรรมชาติอันนี้ไปฝังไว้หมด ไปกำอำนาจไว้หมดไม่ว่าจิตสัตว์ จิตบุคคล สัตว์น้ำ สัตว์บกบนฟ้าอากาศ กายทิพย์ กายหยาบ กายละเอียด จิตมันละเอียดกว่านั้น กิเลสมันละเอียดกว่านั้น มันติดพันกันไปได้ แน่ะ มันหากคิดของมันเองนะ

มีเท่านี้ตัวมหาเหตุในไตรภพ พอนี้บรรลัยไปแล้วไม่มีอะไรมาก่อกวน ก็อยู่ไปอย่างนั้น จะได้อะไรกับการอยู่ มืดแจ้งก็มีอยู่ตั้งแต่เรายังไม่เกิด ใครจะเอามืดเอาแจ้งไปเป็นสมบัติของตนได้ ใครจะเอาดินฟ้าอากาศ แผ่นฟ้าแผ่นดินนี้ไปเป็นสมบัติของตนได้ วัตถุทั้งหลายที่มองเห็นเกลื่อนอยู่เต็มโลกเต็มสงสารนี้ ใครจะเอาไปเป็นสมบัติของตนได้ มันต่างอันต่างมี ต่างอันต่างจริงอยู่ตามหลักธรรมชาติของมันอย่างนั้นมาแต่ไหนแต่ไร ตั้งแต่เรายังไม่เกิด เกิดมาก็มีแต่กิเลสนี้มันบังคับให้อันนี้เป็นเรานั้นเป็นของเรา กวาดต้อนเข้ามา จะตายยังไม่ว่านะ ถ้าเป็นแบกก็หลังหักแล้ว ยังจะแบกตะพึดตะพือไม่ยอมว่าหนัก กิเลสไม่ยอมให้ว่าหนัก มันบังคับเอา เพราะฉะนั้นมนุษย์เราถึงโลภมากไม่รู้จักตายก็คือมนุษย์นี่แล

ถ้าพูดตามโลกสมมุตินิยมทั่ว ๆ ไปเขาว่า มนุษย์นี้ฉลาดกว่าสัตว์ ถ้าพูดตามหลักธรรมพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง เพื่อจะปราบกิเลสแล้วไม่เป็นอย่างนั้น มนุษย์นี้ใช้ได้คล่องตัวที่สุด กิเลสใช้ได้คล่องตัวที่สุด กิเลสเสี้ยมสอนได้ง่ายกว่าสัตว์ทั้งหลายมนุษย์นี้โง่กว่าสัตว์ทั้งหลายมาก พลิกไปอย่างนั้นเสีย ควรจะฉลาดแล้วยังกลับให้มันเอาความฉลาดไปใช้เป็นทาสของมันเสียสิ้น ควรจะเอาความฉลาดของธรรมเข้าไปแทรกในมนุษย์นี้ แต่ยังไม่ได้เรื่อง ตายทิ้งเปล่าราวกับสัตว์ที่เขาไม่ฉลาด สู้สัตว์ก็ไม่ได้ สัตว์เขาก็อยู่ตามประสีประสาเขาก็เป็นอย่างหนึ่ง มนุษย์นี้ควรจะมีความฉลาด เพราะตามหลักธรรมชาติมนุษย์ก็ฉลาดอยู่แล้ว ควรจะหาความฉลาดอันแท้จริงอันถูกต้อง อันเป็นสารคุณเข้ามาแทรกหัวใจบ้าง อย่างนี้กลับไม่แทรก กลับเอาความฉลาดของกิเลสเข้ามาครอบงำเสียหมด เออ มนุษย์นี้เลยจะตายจมอยู่กับความสำคัญว่าตนฉลาด ทั้งที่โง่ถูกกิเลสจูงจมูกจนไม่โงหัวขึ้นดูเดือนดาวบ้างเลย

โลภก็โลภไม่มีใครเกินมนุษย์ โลภจนเจ้าของจะตายยังไม่รู้ ตายแล้วก็ไม่ทราบว่าเอาอะไรไป พิจารณาซิ แม้แต่ร่างกายนี้เวลาหมดลมหายใจแล้ว เขาจะเผาไม่เผาฝังไม่ฝัง ทิ้งไว้อย่างนั้น มีแต่แมลงวันจะมาไต่มาตอมเท่านั้น ไม่มีทางที่จะได้ติดตัวไปเมื่อพิจารณาให้ถึงฐานแห่งความจริงของมันแล้ว โอ้โฮ ธรรมชาตินี้มันละเอียดจริง ๆ ไม่อาจรู้มันได้เลย ถ้าไม่ใช่วิชาธรรม ไม่เห็นมันแน่ ๆ แม้ตายเกิดกี่กัปก็ไม่มีทางทราบ

ได้เลย มีวิชาธรรมเท่านั้นที่จะมองเข้าไปเห็นมันได้ และทำลายมันได้โดยลำดับจนกระทั่งสิ้นซากไป มีธรรมเท่านั้น

การภาวนามันก็มีเรื่องเกี่ยวข้องหลายประการ ที่ให้ความสะดวกก็มี ที่ให้ความขลุกขลักก้าวไม่ออกก็มี จึงต้องใช้หลายสันหลายคมในทางอุบายเกี่ยวกับหมู่กับเพื่อน ไม่เช่นนั้นก็จะไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไร เช่น วัดป่าบ้านตาดนี้ รู้สึกจะอุดมสมบูรณ์ด้วยปัจจัยทั้งสี่ เราจะว่าอุดมสมบูรณ์นั้นไม่ผิด เราพูดได้เต็มปากเพราะเคยไปที่ต่าง ๆ มาแล้วนี่ ถ้าไม่เคย เรามาเจอแต่นี้เสียทีเดียว เราก็ยังไม่กล้าพูดว่ามันสมบูรณ์ นี่เราก็เป็นนักท่องเที่ยว เกือบพูดได้ว่าทั่วประเทศไทย และเคยอยู่กับครูบาอาจารย์ที่ท่านพาปฏิบัติมาแล้ว

ยิ่งพ่อแม่ครูอาจารย์มั่น ท่านชอบอยู่ในป่าในเขา โอ้โฮ เวลาท่านเล่าให้ฟัง มันไปสัมผัสท่านถึงเล่านะ ไม่ใช่ท่านตั้งใจมาเล่าเฉย ๆ เวลาพูดไปสัมผัสท่านก็พูดให้ฟัง แต่เรามันเกิดความสลดสังเวช ไปบางแห่งฉันจังหันด้วยข้าวเปล่า ๆ ไม่มีกับเลย เป็นเดือนนะ ท่านว่า เพราะเขาเข้าใจว่าพระกรรมฐานนี้ฉันแต่ถั่วแต่งา ไม่ฉันเนื้อฉันปลา เขาไม่มีถั่วมีงาเขาก็เอาข้าวเปล่า ๆ ใส่บาตรให้ฉัน เราก็ฉันอย่างนั้นเพราะเราหาอย่างนั้นนี่ท่านว่า แต่ภาวนาดี ตัวเบา มันจะกินได้มากอะไรมีแต่ข้าวเปล่า ๆ ท่านว่าอย่างนั้น การเดินธุดงค์ก็ลำบาก บางทีเดินจากนี้ไปบ้านนั้น ไปหมู่บ้านนั้นก็ไม่ถึงเพราะหลงทาง โดนป่าลึกเข้าไปอีก

แต่ก่อนหมู่บ้านไม่ได้เป็นอย่างนี้ เดินตั้งวันก็ไม่เจอหมู่บ้าน หลงทางบ่อยเพราะทางโขลงช้างมีแยะ โอ๊ย นอนจมอยู่ในป่า ท่านว่าบางทีไม่ได้กินข้าวก็มี เราก็เคยอดอยู่แล้วจะวิตกวิจารณ์อะไร เพราะเราไปหาภาวนานี่นะ เราไม่ไปหากังวลนี้ ท่านว่าความกังวลเป็นเรื่องของกิเลส เราจะฆ่ากิเลส จะกังวลมันอะไร ไปอยู่ในป่าในเขา อด ๆ อยาก ๆ ทั้งนั้นแหละ ท่านพูด ทีนี้ธรรมท่านซิสมบูรณ์ภายในใจไม่มีเวลาบกพร่อง ท่านภาวนาของท่านด้วยความสะดวกสบาย ไม่เกลื่อนกล่นวุ่นวายกับใคร ๆ จิตใจสง่าผ่าเผย ธรรมชอบเจริญในที่อดอยากขาดแคลน ไม่ได้เจริญในที่สมบูรณ์พูนผลด้วยปัจจัยเครื่องบำรุงบำเรอ ซึ่งดีไม่ดีติดปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นเพียงเครื่องอาศัยก็ได้ถ้าลืมตัว เลย

กลายเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาแบบกาฝาก และทำลายจิตใจให้แหลกเหลวไปได้

เพราะฉะนั้นการฝึกฝนอบรมเจ้าของ จึงต้องมีความลำบากลำบน ด้วยที่อยู่ที่อาศัยบ้าง ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เครื่องบรรเทาบ้าง ด้วยความเพียรบ้าง บวกกันเข้าก็ต้องทุกข์ เพราะจะหนีจากทุกข์ ต้องเอาทุกข์แก้ทุกข์ซิ ทุกข์อันหนึ่งเป็นทุกข์เพราะกิเลสสร้างขึ้นมา ทุกข์อันหนึ่งเป็นทุกข์เพราะการบำเพ็ญธรรม ฝ่ายหลังนี้เป็นผลดี เป็นทางให้ประเสริฐ เป็นทางให้หลุดพ้น ยอมรับทุกข์ทางนี้มากกว่าจะยอมรับทุกข์ทางนั้นอย่างนั้นซิ ผู้ปฏิบัติ ต้องคิดแยกคิดแยะหลายสันหลายคม จึงเรียกว่า ปัญญา ไม่อย่างนั้นหาทางออกไม่ได้นะ ปัญญาเป็นสำคัญ พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายตลบทบทวนจนคล่องตัว จึงจะทันกับกลของกิเลส ไม่งั้นตายจมอยู่ในเงื้อมมือมัน

นี่ก็ยิ่งร่อยหรอเข้าไป ๆ ทุกวันพระกรรมฐานเรา กำลังจะกลายเป็นปลาเน่าไปขายอยู่ในตลาดลาดเลในเมืองใหญ่เมืองหลวงไปแล้วนะ เรื่องของกิเลสถ้ามีอยู่ในจิตแล้ว มันลืมตัวได้ง่ายนะ เห็นคนมานับหน้าถือตาเคารพเลื่อมใสก็ลืมตัวเสียละซิ เหตุที่เป็นปลาเน่ากระจายเข้าตลาดน่ะ เพียงดินเหนียวติดหัวก็ว่าตัวมีหงอนไปแล้วนั่น นี่ละกรรมฐานตาย ผู้เห็นธรรมเป็นของแปลกประหลาดอัศจรรย์ภายในจิตอยู่แล้ว ท่านไม่หลงท่านไม่ตื่นดินเหนียว ท่านรู้ มีแต่หาวิธีหลบหลีกปลีกตัวเท่านั้น จนผ่านพ้นไปได้แล้ว นั้นก็ยิ่งรอบคอบ ควรจะสงเคราะห์ใครมากน้อยเพียงไร ท่านก็รู้ประมาณของท่านเอง ท่านไม่หลงท่านไม่ตื่น

ผู้เช่นนั้นแล้วท่านเป็นผู้รอบคอบ ท่านรู้จักประมาณความพอดีในการปฏิบัติต่อประชาชน หนักเบามากน้อยเพียงไรท่านรู้ของท่านเอง ท่านไม่ถือใครเป็นประมาณ ท่านถือธรรมเป็นประมาณ กำลังวังชาของท่านเหมาะสมเพียงไรท่านก็รู้ของท่านเอง เพราะท่านไม่ถือโลกามิสมาเป็นเจ้าอำนาจบังคับจิตใจท่าน ท่านไม่มีโลกามิสติดหัวใจ ท่านมีแต่ความเมตตาสงสารที่จะสงเคราะห์สงหาได้มากน้อยเท่าไร ท่านก็ทำไป ความรู้จักประมาณท่านมีอยู่ประจำใจ ท่านไม่ลืมตัวไม่ลืมธรรมจะไปลืมตัวอะไร คนลืมธรรมต่างหากจึงลืมตัวมั่วสุมแบบไม่มีสถานีจอดแวะ

หาอุบายสังเกตดูเจ้าของให้ดีนะ สิ่งเกี่ยวข้องกับเรามีอะไรบ้างที่ทำให้อืดอาดเนือยนาย ทำให้ล่าช้า ทำให้ไม่สะดวกสบายในจิตตภาวนามีอะไรบ้าง ต้องสังเกตเสมอ ถึงจะทุกข์ก็ทนเอา เมื่อเจ้าของรู้ว่าสะดวกทางด้านจิตตภาวนาในแง่ใด แม้ทุกข์ก็ต้องยอมทนเอา ไม่อย่างนั้นก้าวไปไม่ได้ เพราะกิเลสมันรึงรัดรอบด้านในหัวใจเรา ขยับออกช่องไหน ส่วนมากมีแต่กิเลสทั้งนั้นแหละ เมื่อสติปัญญายังไม่ทัน มีแต่กิเลสยึดอำนาจเอาเราเป็นเครื่องมือของมันทั้งนั้น แต่เราไม่รู้ว่ามันเป็นกิเลสน่ะซิ ต่อเมื่อสติปัญญาทันมันถึงจะรู้และรู้ แย็บมาตรงไหนรู้ ฟันกันแหลก ๆ ไปเลย เมื่อถึงขั้นรู้แล้วปิดไม่อยู่จริง ๆ นะ มันจะออกมาแง่ไหนมันรู้กันทันที ๆ ฟัดกันฟันกันแหลก ๆ จนกระทั่งมันหมอบอย่างที่ว่านั่นแหละ หมอบแล้วยังไม่แล้ว ยังต้องคุ้ยเขี่ยหาอีกไม่หยุดไม่ถอย กิเลสมันหมอบ การหมอบของกิเลสอย่าเข้าใจว่ามันกลัวเรา มันหมอบหลบฉากต่างหาก อย่าเข้าใจว่ามันกลัวเราเลย มันหมอบหลบฉากด้วยลวดลายแห่งความฉลาดของมัน ความฉลาดของกิเลสเป็นอย่างนั้น

ฉากของธรรมะความฉลาดของธรรมเป็นยังไง ก็ตามขุดค้นจนเจอกัน ฟัดกันเรื่อย ๆ หลายครั้งหลายหน สุดท้ายก็เจอปู่ย่าตายายของมันจนได้ คือ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นี่ก็เอาแหลก เมื่อเจ้าโคตรมันหมดแล้ว สงครามก็หยุดรบลงทันที ฉะนั้นจงฟาดฟันจนหมดเจ้าโคตร ถ้าโคตรยังอยู่มันก็แตกลูกแตกหลานมาเรื่อย เพราะมันมีโคตรมีแซ่นี่วะ เอาจนแหลกทั้งโคตรทั้งแซ่แล้วหมดปัญหาลงทันที สบายแสนสบาย

สนุกดูกิเลสทีนี่ สมมุติว่ามันไม่มีในหัวใจเรา มันก็มีในสัตว์ในบุคคล ไปไหนมันก็เห็นหมด เกลื่อนอยู่นั่น มันแสดงกิริยาท่าทางอะไรออกมา ปิดไม่อยู่ เห็นหมดรู้หมด นอกจากจะพูดหรือไม่พูดเท่านั้น ทีนี้ความสงสารมันก็เป็นขึ้นมาพร้อมกัน อีกคนหนึ่งไม่รู้ คนหนึ่งรู้มันดูกันง่าย คนไม่รู้ก็เหมือนคนไปนอนอยู่ในถ้ำเสือนั่นแล ได้ยินเสียงเสือคำราม ฮื่ม ๆ ยังนึกว่าคนร้องเพลงให้ฟัง ยังฟังเพลินอยู่ได้ ไม่รู้จักตาย พวกเรามันพวกไปนอนอยู่ในถ้ำเสือ เสือคำรามจะกลืนหมดทั้งตัว ยัง อ๋อ เพลงนี้ไพเราะเพราะพริ้งมากนะ แหม เพลงนี้มาจากไหนนา เพลงอะไร เพลงลูกทุ่งหรือลูกกรุงกันนะ ถึงได้ไพเราะเสนาะโสตเอานักหนา ไม่คิดว่าเสือมันกำลังหั่นหอมหั่นกระเทียมอยู่แล้ว เสียง

กระหึ่ม ๆ ของมันหั่นหอมกระเทียม กำลังจะขยำคลุกเคล้ากับเนื้อมนุษย์ผู้แสนโง่อยู่ประเดี๋ยวใจยังไม่รู้ ยังเข้าใจว่าเขาร้องเพลงให้ฟัง กิเลสมันกล่อมคน กล่อมอย่างนั้นละ จงฟังให้ถึงใจ บทเพลงของกิเลสกล่อมพวกเรา และปฏิบัติให้ถึงธรรม ถ้าไม่อยากถูกขยำกับหอมกระเทียมของมัน

เอาละ เลิกกันละที่นี่

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

๒๖. พัฒนาจิตให้พ้นพลังดึงดูดของกิเลส

ในสามแดนโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรมีกำลังมากกว่ากิเลสไปได้ ดังที่กล่าวเมื่อสักครู่นี้ว่า มันมีอำนาจดึงดูดตลอดเวลา เช่นเดียวกับวัตถุต่าง ๆ ที่ถูกโลกดึงดูดตลอดเวลานั่นแล คำว่าโลกดึงดูดนี้ วัตถุเล็กก็ดึงดูดตามความเล็ก วัตถุใหญ่ก็ดึงดูดตามความใหญ่ของวัตถุนั้น ๆ วัตถุใหญ่เท่าไรยิ่งดึงดูดมาก เรายกไม่ขึ้นเพราะหนักมาก เกี่ยวกับความดึงดูดของโลก แม้เข็มเล่มหนึ่งมันก็ยังต้องดึงดูด วัตถุต่าง ๆ จึงเต็มอยู่กับพื้นโลก จะเหาะลอยอยู่บนอากาศไม่ได้เพราะถูกโลกดึงดูดลงมา

กิเลสสร้างพื้นฐาน สร้างอำนาจ สร้างความดึงดูดไว้ภายในใจของสัตว์โลกก็เหมือนกัน ใจสัตว์โลกจึงเป็นฐานแห่งความดึงดูด ฐานแห่งกำลังของกิเลสที่คอยดึงดูดสัตว์โลกไม่ให้เผยอตัวขึ้นได้เลย ไม่ว่าจะคิดอ่านไตร่ตรองทางใดขึ้นชื่อว่าความดีแล้วถูกมันดึงดูดหรือเหนี่ยวรั้งเอาไว้จนได้ อำนาจของมันรุนแรงมาก แต่เราไม่ทราบว่าสิ่งเหล่านี้มีอำนาจ เพราะยังไม่มีคู่แข่ง มันมีอันเดียว เกิดมาก็เพราะอำนาจของกิเลสพาให้เกิด ความเป็นอยู่ ความเคลื่อนไหวทุกอย่างอยู่ด้วยอำนาจแห่งความดึงดูดของกิเลสทั้งมวล ไม่มีสิ่งใดมามีอำนาจดึงดูดและแฝงเข้ามาเป็นคู่แข่งกับสิ่งที่กล่าวนี้ สิ่งนี้จึงมีอำนาจทำหน้าที่แต่ผู้เดียวอยู่ในหัวใจสัตว์โลก ทั้งที่สัตว์โลกก็ไม่ทราบเลยว่าอะไร

เป็นเครื่องดึงดูด เป็นเครื่องกดถ่วง หรือกดขี่บังคับอยู่เวลานี้ ไม่มีทางทราบได้ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์โลกรายใดหรือผู้ใดภูมิใด รวมหมดทั้งสามแดนโลกธาตุนี้ ไม่มีผู้หนึ่งรายใดที่จะสามารถทราบความดึงดูด หรือกำลังของกิเลสซึ่งฝังอยู่ภายในจิตใจของตนนี้ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนมากเกินกว่าสามัญชนเราจะทราบได้ในความเป็นของมัน

ด้วยเหตุนี้เราจึงเห็นความประเสริฐและอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้า ที่แหวกว่ายมาตรัสรู้ในแดนแห่งมหาอำนาจของวัฏจักรนี้ ได้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา และปราบธรรมชาติที่มีอำนาจกดถ่วงจิตใจ หรือดึงดูดจิตใจนี้ ให้หมดสิ้นไปจากพระทัยได้ นำอุบายวิธีต่าง ๆ ทั้งฝ่ายโทษเพราะความกดขี่บังคับของกิเลส ทั้งฝ่ายคุณคือธรรมเครื่องชำระซักฟอก หรือปราบปรามกิเลสให้สัตว์โลกทั้งหลายได้ทราบโดยลำดับมา ตั้งแต่ปฐมสาวกจนกระทั่งพุทธบริษัท หรือสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป อย่างกว้างขวาง ไม่มีใครเสมอเหมือนพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้คำว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก จึงเป็นสิ่งที่สะเทือนใจสัตว์โลกผู้กำลังตกทุกข์ และแสวงหาทางออกอย่างมากมาย เพราะเป็นธรรมชาติที่หายาก นานแสนนานจะมีสักครั้งหนึ่ง

เราคิดดูว่า สัตว์โลกทั้งสามภพนี้ ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดรายใดจะแหวกว่ายโดยลำพังตนเอง ให้หลุดพ้นจากมหาอำนาจแห่งวัฏจักรนี้ไปได้แม้แต่รายเดียว มีพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นพระองค์แรก ที่ได้ทรงพยายามมาโดยลำดับเต็มพระสติปัญญาไม่ลดละท้อถอยจนได้ตรัสรู้ ดังพระพุทธเจ้าของเราองค์ปัจจุบันเป็นตัวอย่าง เพียงพระชาติปัจจุบันนี้ พระองค์ทรงตะเกียกตะกายได้รับความทุกข์ทรมานมากเพียงไร มีใครจะเป็นคู่แข่งพระพุทธเจ้าได้ไม่ปรากฏ เพราะการทรงเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง ล้วนเป็นสิ่งที่เจ้ามหาอำนาจนี้ยึดครองไว้แล้วอย่างเหนียวแน่นทั้งสิ้น ไพร่ฟ้าประชาชี บริษัทบริวารสมบัติพัสถาน ผู้อยู่ในความปกครองที่ทรงรับผิดชอบ ล้วนแต่มหาสมบัติ นี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามหาศาลทั้งนั้น เฉพาะอย่างยิ่งพระชายากับพระราชโอรสซึ่งเป็นสมบัติที่ใกล้ชิดติดพระองค์ยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ พระองค์เสด็จพรากจากไปได้อย่างไร ถ้าธรรมดาแล้วย่อมเป็นไปไม่ได้ ไม่มีใครกล้าทำได้ แม้แต่สมบัติสิ่งของธรรมดา ๆ ซึ่งมีคุณค่าน้อยนิดเดียวยังไม่อาจสละได้

เวลาเสด็จออกทรงผนวช นับแต่ขณะที่เสด็จออกไป ได้รับความทุกข์ความทรมานแสนสาหัสทั้งทางพระกายแลพระจิต เพราะการทรงฝึกทรงฝืนทรงทรมานพระองค์ จนถึงขั้นสลบไสล จะเป็นแหล่จะตายแหล่ แล้วก็ฟื้นพระองค์กลับคืนได้ จนปราบมหาอำนาจที่บีบบังคับและกดถ่วงอยู่ภายในพระทัยให้สิ้นซากลงไป กลายเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาทั้งองค์ นี่ยากขนาดใด เพียงพระชาติปัจจุบันนี้ก็ไม่มีใครจะกล้าแข่งได้แล้ว พูดถึงเรื่องความพากเพียรความอดทน ความทุกข์ทรมานในการตะเกียกตะกายทุกประโยค นับแต่สถานที่อยู่ อาหารปัจจัยเครื่องอาศัย ที่เรียกว่าปัจจัยสี่ ไม่มีความสะดวกสบายในพระกายและพระทัยเลย เหตุใดจึงทรงฝ่าฝืนมาได้

การรบ รบอะไร การแก้การต่อสู้ สู้อะไรที่เป็นภาระหนัก เป็นของยากที่สุดยิ่งกว่าการสู้รบการรบฟันหั่นแหลกกับกิเลสนี้ไม่มีในสามแดนโลกธาตุนี้ นี่พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงสละพระชนม์ชีพจนได้ตรัสรู้ขึ้นมา ในการต่อสู้ก็ถึงขั้นสลบ พระองค์ไม่ตายแต่กิเลสตายเกลี้ยงไม่มีเหลือภายในพระทัย ได้อุบัติขึ้นมาเป็นศาสดาเอกในโลก ท่ามกลางแห่งวัฏจักรซึ่งหมุนอยู่รอบตัว

นี่เราไม่เห็นพระพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้อัศจรรย์เหนือโลกแล้ว เราจะเห็นอะไรว่าประเสริฐยิ่งกว่านี้ หากไม่มีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้และทรงแสดงธรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการละและการบำเพ็ญ ทั้งฝ่ายโทษและฝ่ายคุณให้ทราบแล้ว แม้จะมีหูกี่ร้อยกี่พันหูก็ไม่เกิดผลเกิดประโยชน์อันใด มีตากี่ร้อยกี่พันดวง มีจมูก มีลิ้น มีกายกี่ร้อยกี่พันจมูกกี่พันลิ้นก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร เพราะไม่ทราบจะเอานำไปใช้กับสิ่งใดจึงจะเหมาะสม เมื่อไม่มีผู้ชี้แจงแสดงบอกให้รู้ในทางผิดทางถูกแล้ว กาย วาจา ใจ หรือตา หู จมูก เหล่านี้ก็ไม่มีความหมายอันใด นี่พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงไว้หมด ให้รู้การใช้ประโยชน์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ไม่ปล่อยให้ตายและเน่าเฟะทิ้งเปล่า ๆ ดังที่เคยเป็นมาแล้วทั่วดินแดน

ไม่มีผู้ใดจะมีความฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า ในการชี้แจงแสดงบอกเครื่องใช้เครื่องมือให้เกิดประโยชน์ สิ่งใดที่จะเป็นโทษก็ทรงสั่งสอนให้หักห้ามตัวเองและทรงสั่งสอนห้ามไม่ให้ทำ สิ่งใดที่เป็นผลเป็นประโยชน์นับตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกแห่ง

ประโยชน์หรือประโยชน์เป็นพื้น ๆ จนกระทั่งถึงประโยชน์มหาศาล มีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้นเป็นผู้ชี้แจงแสดงทุกแง่ทุกมุม โดย**สวากขาตธรรม**ตรัสไว้ชอบไม่มีผิดมีพลาดคลาดเคลื่อนแม้แต่น้อยเลยในบรรดาศาสนธรรมทั้งมวล และเป็น**นิยยานิกธรรม** เครื่องนำออกแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้แล้วนั้น จนผ่านพ้นจากทุกข์ไปได้โดยสิ้นเชิง ไม่มีใครเหนือพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้แล้วโดยถูกต้องนี้ได้เลย

นี่เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าทรงมีความฉลาดเหนือโลกขนาดใด โดยลำพังเราที่เกิดขึ้นมาจะสมบูรณ์ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ตาม มันก็สมบูรณ์อยู่ด้วยวัฏจักร อยู่ด้วยความโง่เขลามืดบอด ให้กิเลสครอบงำจนมืดมิดปิดตา ทั้ง ๆ ที่มีตาก็นำไปใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ มีหูก็ฟังเพื่อกิเลส มีตาก็ดูเพื่อกิเลส จมูก ลิ้น กาย ใจก็เพื่อกิเลสทั้งมวล ไม่ใช่มีเพื่ออรรถเพื่อธรรม ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ทรงสั่งสอนให้รู้วิธีใช้อายตนะหรือเครื่องมือเหล่านี้ เพื่อเป็นประโยชน์ในทางที่ถูกที่ควร

ทีนี้เราทั้งหลายได้ยินได้ฟังมาแล้ว ในตำรับตำราก็เคยได้เรียนได้อ่าน จดจำมาได้มากมาย แล้วจะควรทำอย่างไรที่ควรจะเป็นประโยชน์แก่เรา หากพระพุทธเจ้าไม่ทรงสอนไว้แล้ว เราจะไม่มีทางออกเลย นี่ความอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่เราได้ยินได้ฟังมาแล้ว ยังไม่สามารถปฏิบัติให้เป็นไปตามร่องรอยได้แล้ว เราจะเห็นว่าผู้ใดเป็นผู้สามารถ ใครเป็นผู้สามารถผู้นั้นก็เป็นผู้หลุดพ้นไปได้ ถ้าเราไม่สามารถเราก็หลุดพ้นไปไม่ได้ ตายจมอยู่ในวัฏวนนี้โดยไม่มีกาลมีเวลามานับอ่านเลย เรียกว่าอนันตกาล หาระหว่างไม่ได้ หาความสิ้นสุดยุติไม่ได้ ถ้าปล่อยให้เป็นไปตามวัฏจักรซึ่งหมุนอยู่ภายในจิตนี้

เฉพาะอย่างยิ่งเราเป็นนักบวช มีหน้าที่ใดเป็นสำคัญของนักบวช ก็คือหน้าที่ปฏิบัติปริยัติได้ศึกษามาแล้วพอสมควรจากอุปัชฌาย์อาจารย์ เรียนมาตามตำรับตำรา ท่านชี้ช่องบอกทางให้ทุกแง่ทุกมุม แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติ กำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในใจของตนด้วยความอุตส่าห์พยายาม ความขยันหมั่นเพียร จึงจะเป็นการถูกต้องตามเพศ และ

ทางดำเนินของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายที่ดำเนินมา เพราะนี้คือทางเบิกทางถากถางกิเลส ซึ่งเป็นตัวภัยภายในจิตใจให้หมดสิ้นไปจากใจ

ศัพท์สมัยปัจจุบันนี้เขาเรียกว่า พัฒนาชุมชน พัฒนาการ อะไรเป็นสิ่งที่ควรพัฒนาก่อนอื่นและเป็นสิ่งที่ควรพัฒนาอย่างยิ่ง ก็คือใจ การพัฒนาจิตเป็นสิ่งสำคัญ ยิ่งกว่าการพัฒนาสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น หากไม่ได้พัฒนาจิตแล้ว สิ่งภายนอกจะหรูหราสง่างามขนาดใดก็ตาม มันก็สักว่าเป็นแร่ธาตุ เป็นอิฐ เป็นปูน เป็นหิน เป็นทราย เป็นถนนหนทาง ไปเพียงเท่านั้น ผู้ครองสิ่งเหล่านี้ก็คือผู้ที่มีไฟเผาผลาญอยู่ภายในหัวใจตลอดเวลา จะหาความสุขความเจริญ และความสงบร่มเย็นมาจากที่ไหน

ความสุขความเจริญต้องหมายถึงจิตใจเป็นอันดับแรก ความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บการไปมาหาสู่ด้วยความสะดวกสบายเป็นอันดับต่อไป การพัฒนาจิตใจเป็นของสำคัญมาก ดังพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนโลกทั้งหลายมาก็คือการพัฒนาจิตใจ เมื่อพัฒนาจิตใจให้ดีแล้ว สิ่งภายนอกย่อมกลายเป็นของดีงามไปตาม ๆ กัน มีคุณค่าเป็นประโยชน์แก่ผู้พัฒนาโดยสมบูรณ์ หากปราศจากการพัฒนาจิตแล้วไซร้ จะไม่มีอะไรมีคุณค่าเลยในโลกนี้ เพราะจิตเป็นตัวหมุน เป็นตัวรับสุขรับทุกข์รับความเสื่อมความเจริญ รับสัมผัสทุกสิ่งทุกอย่างที่มากระทบกระเทือนอยู่ตลอดเวลา ถ้าความรอบคอบของจิตไม่มีสิ่งเหล่านั้นจะกลายเป็นภัยต่อจิตไม่อาจสงสัย

หากจิตได้รับการพัฒนาตนพอสมควร และพัฒนาให้มีหลักมีเกณฑ์ จนถึงพัฒนาขั้นสุดยอด ถึงความบริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้นภายในใจแล้ว อยู่ที่ไหนก็เป็นการพัฒนา คือเจริญรุ่งเรืองอยู่ในตัวเอง แนะนำสั่งสอนใครก็เป็นอรรถเป็นธรรม เป็นเหตุเป็นผล เป็นความถูกต้องล้วน ๆ เพราะออกมาจากใจซึ่งพัฒนาดีแล้ว ฉะนั้นการพัฒนาจิตจึงเป็นของสำคัญดังศาสนาสอนไว้

จิตถูกอะไรหุ้มห่อ ถูกอะไรเหยียบย่ำทำลายอยู่ทุกขณะจิต คิดปรุงออกเรื่องใดมีแต่เรื่องฟืนเรื่องไฟ เรื่องกิเลสตัณหา ความโกรธ ความหลง ล้วนแต่เป็นฟืนเป็นไฟอันออกมาจากเรื่องของกิเลสทั้งมวล หากไม่แก้ไขดัดแปลง ไม่ชำระล้างสิ่งเหล่านี้ จะจัด

ว่าเป็นการพัฒนาจิตใจได้อย่างไร ก็เป็นการพัฒนากิเลสให้มากมูนขึ้นโดยลำดับเท่านั้น แล้วหาผลประโยชน์อะไรพอให้เป็นความอบอุ่นชื่นใจภายในตัวเราเอง ทั้งเวลาเป็นอยู่และตายไป เวลานี้จึงควรสร้างหลักเกณฑ์คือศีลธรรมให้มั่นคงภายในใจเสียแต่บัดนี้

เฉพาะอย่างยิ่งนักบวช เป็นผู้ที่ตั้งหน้าตั้งตาสร้างหลักฐานมั่นคงให้แก่จิตใจที่เรียกว่า เรือนใจ แต่ขณะบวชแล้วเป็นต้นไป เริ่มตั้งแต่ศีลให้บริสุทธิ์ อย่าได้ให้ตำหนิว่าศีลด่างพร้อย ศีลไม่บริสุทธิ์ด้วยเจตนา และมีความระมัดระวังเสมอ อย่าให้ศีลด่างพร้อยหรือขาดทะลุไป เพราะความเผลอความไม่มีสติสตัง และเริ่มทางสมาธิ จิตไม่มีความตั้งมั่น จิตวอกแวกคลอนแคลนเพราะอะไร ก็เพราะกิเลสหลอกหลอนยั่วยุทำให้วอกแวกคลอนแคลนในธรรม กิเลสเขย่าจิตให้ตั้งตัวไม่ได้ เราก็ทราบอยู่แล้วว่า ที่จิตเข้าสู่ความสงบไม่ได้ เพราะความอยากหาประมาณไม่ได้ มันกวนอยู่ตลอดเวลา ให้คิดให้ปรุงอยู่ไม่หยุด ซึ่งแต่ละเรื่องละราวล้วนแต่เป็นฟืนเป็นไฟ ออกมาจากสมุทัยแดนผลิตทุกข์มาเผาลนตัวเอง แล้วจะหาความสุขความสบายมาจากที่ไหน จึงต้องต่อสู้กัน หนักก็ตามเบาก็ตาม การต่อสู้ต้องไม่คำนึงถึงความหนักเบา นอกจากความชนะ ให้สมความมุ่งมั่นมุ่งหมายตายเอาดาบหน้าโดยถ่ายเดียว

หนักก็ต้องต่อสู้ในขณะนั้น เช่นเดียวกับนักมวยเขาต่อยกันบนเวที ไม่ได้มาคำนึงถึงเรื่องความหนักไปเบาไป ความเมื่อยหิวอ่อนเพลีย มุ่งแต่จะให้ชนะโดยถ่ายเดียว ผู้ปฏิบัติกำจัดกิเลสซึ่งเป็นตัวข้าศึกภายในใจ ก็ต้องมีความมุ่งมั่นเพื่อชัยชนะอย่างแรงกล้า ความทุกข์ความยากความลำบากในการต่อสู้ ต้องถือเช่นเดียวกับนักมวยเขาต่อสู้กันบนเวที เวลาเสร็จสิ้นลงไปแล้ว เมื่อยหิวอ่อนเพลียอะไรค่อยปฏิบัติบำรุงหรือรักษากัน พักผ่อนหย่อนตัวกันในภายหลัง ในขณะที่ต่อสู้ต้องเอาจริงเอาจังหวังชัยชนะท่าเดียว

ขณะนี้ข้าศึกอยู่รอบด้าน ฝังจมอยู่ภายในจิต แสดงออกมาท่าใดจึงเป็นลวดลายของข้าศึก ลวดลายแห่งธรรมไม่ปรากฏเลย เราจะหวังพึ่งอะไร พระพุทธเจ้าสั่งสอนสัตว์โลก สั่งสอนลงที่จุดไหน เพราะคำว่าโลกนั้นกว้างขวางมากจนหาประมาณไม่ได้ พระองค์สอนลงที่จุดไหนเป็นจุดสำคัญ ก็ลงที่ใจ เพราะใจเป็นจุดสำคัญที่รองรับสิ่ง

ต่าง ๆ ทั้งดีและชั่ว สุขแลทุกข์ และเป็นที่รวมแห่ง **ราคคฺคินา** ไฟคือความกำหนัดยินดี **โทสคฺคินา** ไฟคือความโกรธความโมโหโทโส **โมหคฺคินา** ไฟคือความลุ่มหลงงมงายแบบนอนไม่รู้จักตื่น ฝังจมภายในใจแห่งเดียวไม่ได้อยู่ที่อื่นใด ใจร้อนก็ร้อนเพราะสิ่งเหล่านี้ ไม่ได้ร้อนเพราะธรรม ร้อนเพราะกิเลสต่างหาก

เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยวิริยธรรม ขันติธรรม ความพากความเพียร ความอดความทน สติธรรมความระลึกรู้ตัวอยู่เสมอ ปัญญาธรรม ความฉลาดรอบคอบในกิจนอกการใน ตลอดความคิดความปรุงของใจ ความคิดใดที่เป็นภัย ความคิดใดที่เป็นคุณ พินิจพิจารณาไตร่ตรอง และตัดฟันคัดเลือกอยู่โดยสม่ำเสมอ เรียกว่าเป็นท่าแห่งความเพียรของผู้มีสติมีปัญญาประจำตัวทุกอิริยาบถ การเคลื่อนไหวทางด้านจิตใจต้องคอยระวังและคอยทราบเสมอ ในอิริยาบถต่าง ๆ ยืน เดิน นั่ง นอน เว้นแต่หลับ เรียกว่าเป็นความเพียร ท่าต่อสู้ของนักปฏิบัติเพื่อเอาตัวรอดเป็นอย่างนี้

จิตเป็นสิ่งที่ฝึกหัดหรือทรมานได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอน ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดให้มีได้ ท่านจึงสอนให้บำเพ็ญให้เกิดให้มีจนถึงขั้นสมบูรณ์ และทำให้สมบูรณ์ได้ท่านจึงสอน ความพากเพียรเพื่อยังธรรมเหล่านี้ให้เกิดให้เจริญย่อมอยู่ในฐานะที่ควรเป็นไปได้ ไม่เช่นนั้นท่านไม่สอน ใน **สวากขาตธรรม** ทั้งมวลเป็นฐานะ คือเป็นไปได้ทั้งนั้น ไม่ใช่เป็นอฐานะคือเป็นไปไม่ได้ ท่านเป็นไปได้แล้ว สาวกทุกองค์เป็นไปได้แล้วทั้งนั้น ธรรมนี้จึงเป็นธรรมที่ออกมาจากฐานะที่เป็นไปได้โดยสมบูรณ์ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล เหตุใดเรานำมาประพฤติปฏิบัติจึงเป็นของไม่มีน้ำยา ธรรมก็สักแต่ว่าธรรม เมื่อเข้ามาสู่ตัวเราแล้วก็กลายเป็นธรรมไม่มีน้ำยา เพราะอะไร เพราะถูกกิเลสตีเอาแหลก กลายเป็นคนไม่มีน้ำยา ความเพียรก็เซ่อ ๆ ซ่า ๆ ไม่มีสติสตังเป็นเครื่องระมัดระวังจิตใจเลย ใจจะหาความสงบได้ที่ไหน

ถ้าหากสงบเป็นสมาธิได้ด้วยอำนาจของกิเลส แม้สัตว์ทุกประเภทในน้ำบนบกบนอากาศ ใต้ดิน เพราะสัตว์ก็มีกิเลส ต้องได้ สมาธิ ปัญญา วิมุตติ กันไปนานแล้ว อย่าว่าแต่มนุษย์เราจะทรงธรรมเหล่านี้จำพวกเดียวเลย แต่นี่ก็เพราะกิเลสนั่นเองมันทำลายมันยุแหย่ก่อกวน มันมิได้สร้าง สมาธิ ปัญญา วิมุตติ ให้ใคร ๆ นี่ ใจเราถ้าเป็นน้ำก็หา

เวลาสงบใสไม่ได้ ยังไม่ทราบว่ากิเลสเป็นตัวมารคอยล้างผลาญอยู่ หรือยังนอนเพลินคอยเอา สมาธิ ปัญญา วิมุตติ จากมันอยู่หรือ ไม่นานจะถูกมันจับโยนลงก้นเหวเลยเทวทัต จะว่าไม่บอกไม่เตือนนะ

ท่านผู้ใดเคยใช้ธรรมบทใดในขั้นเริ่มแรกแห่งการปฏิบัติ เห็นว่าถูกจริตนิสัยของตน ก็พึงนำธรรมบทนั้นมาใช้มาบริกรรมอย่างเอาจริงเอาจัง ด้วยความมีสติ ให้ถือว่าโลกนี้ไม่มีและไม่มีในความรู้สึกเวลานั้น มีเฉพาะงานที่กำลังทำและรับรู้กันอยู่นี้เท่านั้น บริกรรมธรรมบทใดก็ตาม เช่น พุทโธ ๆ ในโลกนี้ไม่มีอันใดภายในใจ ให้มีแต่พุทโธที่สัมผัสสัมพันธ์กันกับใจอยู่นี้เท่านั้น ไม่สนใจกับสิ่งใด ความคิดว่าสิ่งนั้นมีสิ่งนี้มีกาลนั้นเป็นอย่างนั้น กาลนี้เป็นอย่างนี้ สถานที่นั้นเป็นอย่างนี้ อย่างนี้ล้วนแล้วแต่จิตแสดงตัวออกไปด้วยความคึกคะนอง ไม่คำนึงกับงานของตน ไม่สนใจกับงานของตน จึงทำให้เรื่องราวมันยุ่งเหยิงวุ่นวายไปตลอด ทั้ง ๆ ที่จะทำจิตให้เป็นสมาธิเลยไม่เป็นสมาธิได้ กลายเป็นความลอยลมไป ก็เพราะความปรุงความคิดของจิตที่ไปคิดวาดภาพอันนั้นภาพอันนี้ เรื่องนั้นเรื่องนี้ ก่อกวนตัวเองนั่นแล ฉะนั้นจึงให้มีงานเดียวคือคำบริกรรมภาวนาเท่านั้น เป็นความถูกต้องเหมาะสม ที่จะยังจิตให้สงบเย็นเป็นสมาธิได้ไม่สงสัย

เรากำหนดอานาปานสติคือลมหายใจเข้าออก ก็กำหนดตั้งแต่ไตรโลกธาตุเข้ามาสู่วงแห่งกายเรา ว่าไม่มีอะไร ปรากฏแต่ลมกับความรู้ที่สัมผัสกันเท่านั้น ให้มีเท่านั้นในความรู้สึก นั้นแลคือผู้ตั้งหน้าตั้งตาทำงานในวงปัจจุบัน ลมจะละเอียดลงไป ๆ โดยลำดับ เมื่อมีสติคอยจดจ่อต่อเนื่องกันอยู่ไม่ขาดวรรคขาดตอน เพราะได้รับการควบคุม จิตย่อมจะหยั่งตัวเข้าสู่ความสงบได้

ปกติของจิตอยากสงบตัวอยู่แล้ว แต่เพราะอำนาจของกิเลสมันฉุดมันลากมันถากมันฟันให้หาความสงบตัวไม่ได้ ใจเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากเจ้าของอยู่แล้ว เจ้าของคืออะไร คือสติ คือปัญญา ศรัทธา ความเพียร แต่ล้มเหลวไปหมด จิตได้รับความทุกข์ร้อนแทบเป็นแทบตาย เรียกร้องหาความช่วยเหลือจากเจ้าของก็ไม่เจอ เจอแต่กิเลสตัวทำลายถ่ายเดียว เพราะฉะนั้นจึงหาความสงบไม่ได้ภายในจิต นี่ให้ทราบไว้เสีย

แต่บัดนี้ แล้วพยายามทำดังที่กล่าวมา จิตจะเหนืออำนาจของสติไปไม่ได้ ต้องหยั่งเข้าสู่ความสงบได้

เมื่อจิตมีความสงบแล้ว เราจะเห็นทั้งคุณแห่งความสงบของจิต และเห็นทั้งโทษแห่งความวุ่นวายที่ยังไม่สงบแต่ก่อนพร้อม ๆ กันไปในขณะนั้น จะหยั่งความเชื่อลงในผลที่ปรากฏอยู่แล้วนั้น และจะหยั่งความเชื่อลงในผลที่ปรากฏผ่านไปแล้ว และความเพียรก็จะหนักแน่นขึ้นโดยลำดับไม่อาภัพเหมือนแต่ก่อน สมาธิที่เคยได้ยินแต่ชื่อในตำรับตำรา ก็จะมาปรากฏขึ้นที่ใจดวงสงบตัว ด้วยอำนาจแห่งสมาธิภาวนาของเราที่รักษาด้วยดีนี้แล

ฐานที่เกิดที่อยู่ที่เป็นสมาธิคือใจ ไม่ใช่ที่ไหน ฐานที่เกิดแห่งมรรคผลนิพพานก็คือจิต สถานที่อยู่แห่งกิเลสตัณหาอาสวะ แห่งวัฏจักรวัฏจิตก็อยู่ที่จิต ชำระสิ่งที่เป็นภัยที่พาให้หมุนเวียนเกิดแก่เจ็บตายออกหมดโดยสิ้นเชิงแล้ว ไม่ต้องถามหาพระนิพพานถามหาทำไม เวลาทุกข์เกิดขึ้นเรายังไม่เห็นถามใคร เรายังรู้ ทุกข์เกิดขึ้นมากน้อยเพราะอำนาจของกิเลสประเภทต่าง ๆ ยังประจักษ์กับใจเรา อะไรจะไปรู้ยิ่งกว่าใจ ในโลกธาตุนี้ไม่มีอะไรรู้นอกจากจิตเท่านั้น ซึ่งเป็นผู้รู้รับทราบตลอดเวลา ทีนี้เมื่อทุกข์เกิดขึ้นใครจะไปถามว่านี้คืออะไร แม้แต่สัตว์ก็ยังร้องลั่นกระเทือนป่าไปหมด เพราะทุกข์เบียดเบียนบีบคั้นเจ็บปวด ทนอยู่ไม่ได้จึงต้องร้อง ร้องจนหมดลมหายใจและตายไป นี่เขาไม่เห็นถามว่าทุกข์เป็นยังไง แล้วทุกข์ที่เกิดภายในหัวใจของเราเพราะอำนาจกิเลสมันสร้างขึ้นมา ทำไมเราจะไม่รู้ เพราะมีอยู่ประจำกายประจำจิตอยู่แล้วแต่วันเกิดมาในชาติปัจจุบันนี้ ต่างก็รู้กันทั้งนั้น

จิตเป็นธรรมชาติที่รู้เท่านั้น มีหน้าที่ที่รู้โดยถ่ายเดียว ทำไมจะไม่รู้ ทีนี้เมื่อชำระกิเลสออกจากจิตโดยสิ้นเชิงแล้ว ทำไมจะไม่รู้ว่ากิเลสหมดไปแล้วสิ้นไปแล้ว ทุกข์สิ้นไปแล้ว หมดไปแล้วโดยประการทั้งปวง คำว่า **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** ถามหาที่ไหนเมื่อจิตได้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลแล้ว บรมสุขก็ไม่ต้องถาม เป็นขึ้นภายในตัวเองนั้นแล เพราะจิตพร้อมที่จะเป็นความสุขอยู่แล้ว ถ้าหากได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าของพอประมาณ

และได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าของอย่างเต็มที่เต็มฐาน จิตจะแสดงความแปลกประหลาดอัศจรรย์ขึ้นมาให้เห็นประจักษ์ โดยไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือนเลยในโลกทั้งสามนี้

พระพุทธเจ้าก็วิเศษเพราะจิตบริสุทธิ์ ด้วยการชำระ พระสงฆ์สาวกวิเศษและเป็นสรณะของพวกเราก็วิเศษ เพราะได้รับการชำระด้วยอรรถด้วยธรรมโดยถูกต้อง สิ่งที่เป็นสมมุติทั้งมวลอันก่อให้เกิดเป็นข้าศึกอยู่ไม่แล้วไม่เล่า ได้กระจายฉิบหายไปหมดภายในใจ ท่านเหล่านี้องค์ไหนท่านหานิพพาน ท่านถามหานิพพานมีองค์ไหนนับตั้งแต่พระพุทธเจ้าลงมาถึงสาวกองค์สุดท้าย ปรากฏในตำรับตำราว่าองค์ไหนเมื่อถึงวิมุตติหลุดพ้นไปแล้ว ยังต้องถามหานิพพานอยู่อีก มีองค์ไหน ไม่เคยปรากฏ มีแต่บรรลุอรหัตผล ๆ แล้วเท่านั้น ๆ ท่านไม่ไปถามหาเรื่องมรรคผลนิพพานที่ไหน มรรคผลนิพพานเป็นยังไงอีก ก็มีกิเลสตัวเดียวเท่านั้นที่เป็นข้าศึกต่อบรมสุขอันเป็นที่พึงใจ พอกิเลสสิ้นไปจากใจแล้วเท่านั้น ความสุขเป็นที่พึ่งหวังหรือ **นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** ก็ปรากฏขึ้นในหลักธรรมชาติของตัวเอง ที่ใจดวงบริสุทธิ์นั้นเท่านั้น เอาลงตรงนี้ซินักปฏิบัติ จนถึงขั้นบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว หากยังมีปัญหาที่ต้องถามหาพระนิพพานอยู่อีก ผมจะพาเดินขบวนไปทูลขอร้องความเป็นธรรม คือ นิพพานธรรม กับพระพุทธเจ้าเอง เอ๊า จงแน่ใจและพากันประกอบความเพียร จนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้นอย่างหายห่วง

ทำให้ได้สมาธิ ถ้าจิตหาความสงบไม่ได้แล้ว อย่าเข้าใจว่าเราจะมีหวังอะไรเป็นความสุขนะในโลกนี้ ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ แร่ธาตุต่าง ๆ เป็นแร่ธาตุต่าง ๆ นั้นไม่ใช่ความสุข ไม่ใช่สิ่งพึงหวัง ไม่ใช่สิ่งจะมาให้ความสุขความสบายความสมหวังแก่เรา นอกจากจะแก้สิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในใจเรา และฝังจมอยู่ภายในใจเรานี้ออกให้หมด ด้วยอรรถด้วยธรรมเท่านั้น เราจะเป็นที่พึงพอใจโดยลำดับไปตั้งแต่ขั้นสมาธิ

สมาธิก็มีความละเอียดโดยลำดับลำดา ตั้งแต่พื้น ๆ ของสมาธิ จนกระทั่งเป็นสมาธิอันละเอียด ปัญญาก็เช่นเดียวกัน คำว่าปัญญา ๆ เป็นอย่างไร คือความเฉลียวฉลาดความรอบรู้ ท่านบอกว่าความรอบรู้ในกองสังขาร เรียกว่าปัญญา นี่ท่านกล่าวไว้ในปริยัติ สังขารมีสังขารประเภทใดบ้าง สังขารภายนอก สังขารภายใน คือสังขาร

ที่ปรุงกับใจอยู่ตลอดเวลานี้ก็เรียกว่าสังขาร อันนี้เป็นสังขารที่สำคัญมาก สังขารนี้เป็นสมุทัย สังขารภายนอกที่มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เช่น ต้นไม้ ภูเขา อะไรเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นสมุทัย ถ้าเราไม่ไปหมายไปยึดไปถือให้เป็นความเข้าใจผิดของจิตที่เป็นตัวสมุทัยนี้มา สิ่งเหล่านั้นจะไม่เป็นสมุทัย สิ่งเหล่านั้นจะนำมาซึ่งทุกข์แก่เรา นอกจากใจดวงเดียวนี้เท่านั้น เป็นผู้อุตริคิดไปในแง่ต่าง ๆ สำคัญมั่นหมายผิดว่าถูก ถูกว่าผิดไป แล้วก็ลูบคลำไปสุ่มสี่สุ่มห้า ยึดเอาทั้งขวากทั้งหนามทั้งฟืนทั้งไฟมาเผาลนตนเองนี้เท่านั้นไม่มีอะไร มีใจดวงเดียวนี้ ปัญญาจึงต้องให้เข้าใจในสังขารความคิดความปรุงของตน ตัวนี้ละเป็นเจ้าเรื่อง

สัญญากับสังขารนี้สำคัญมาก อยู่โดยลำพังก็เป็นได้ ส่วนวิญญาณยังอาศัยการรับทราบทางรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ที่เข้ามาสัมผัสกับตา หู จมูก ลิ้น กาย จิตก็รับทราบเป็นระยะ ๆ แล้วสร้างมโนภาพเป็นสังขาร เป็นสัญญาขึ้นมา ปัญญาจึงให้รู้รอบในกองสังขาร มันคิดมันปรุงอะไรตีกระจายให้แตกซิ พระพุทธเจ้าท่านตีแตกหมดด้วยปัญญา เอาปัญญามาแบกมาหามไว้ทำไม หุงต้มกินก็ไม่ได้ ปัญญาไม่ใช่ฐานะที่จะไปหุงต้มแกงกิน เป็นฐานะในการใช้ เพื่อความพินิจพิจารณาให้รู้เรื่องของตัว เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของจิต คิดเรื่องอะไรบ้าง ตา หู จมูก ลิ้น กาย สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใด ดีหรือชั่วผิดหรือถูกประการใด ปัญญาพินิจพิจารณาให้เห็นชัดเจน เฉพาะอย่างยิ่งภายในร่างกายของเราดูให้ดี ภูเขาทั้งลูกเรายังดูรอบเดินรอบ ทำไมร่างกายชิ้นเล็ก ๆ เท่านี้ดูไม่รอบเดินไม่รอบด้วยปัญญา เราจะแทงทะลุปรุโปร่งสิ่งที่ผูกพัน สิ่งที่สร้างวัฏจักรวัฏจิตนี้ให้รู้รอบขอบชิดได้อย่างไร ปัญญาต้องพิจารณา

ท่านว่า **รูปํ อนิจฺจํ** อะไรที่คงเส้นคงวาอยู่ภายในร่างกายอันนี้ และนอกไปจากนี้ยังสร้างความเปลี่ยนแปลงประจำตัวเองอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าสิ่งใดขึ้นชื่อว่าสมมุติแล้วต้องมีความเปลี่ยนแปลง เป็นแต่เพียงว่าช้าหรือเร็วต่างกันเท่านั้น แต่ความเปลี่ยนแปลงย่อมเป็นไปตามหลักธรรมชาติของมันเสมอ **ทุกฺขํ** ที่เป็นอยู่ในกายและในใจของเรานี้เป็นยังไง เป็นของที่น่าชอบใจไหม น่าพึงหวังไหม เราดูซิ **อนตฺตา** มีอะไรที่ว่าเป็นเราเป็นของเรา เราจึงไปยึดไปถือ ความยึดความถือ อะไรพาให้ยึดให้ถือ ถ้าไม่ใช่ตัวกิเลสซึ่งเป็นตัว

ฉลาดแหลมคมมาก หลอกเราให้ยึดให้ถือ อะไรเป็นของจริงกิเลสไม่ให้แตะ แต่อะไรเป็นของปลอม กิเลสชอบเสกสรรปั้นยอขึ้นมา หลอกลวงพวกเราให้หลงไปตาม ว่าอันนั้นสวย อันนี้งาม อันนั้นจีรังถาวร อันนั้นเป็นสุข อันนั้นดี อันนั้นเลิศ อะไรมันเลิศ ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ มาตั้งแต่ดั้งเดิม มันเอาความเลิศมาจากที่ไหน นอกจากความเสกสรรปั้นยอของจิตที่ออกมาจากกิเลสตัวหลอกลวงนี้บังคับเท่านั้น หลอกให้เป็นอย่างนั้น หลอกให้เป็นอย่างนี้

ธรรมเป็นของจริงแท้ ๆ นำมาแทรกลงไปซิปัญญา มันจีรังถาวรที่ตรงไหน น่าสวยน่างามน่ากำหนัดยินดีที่ตรงไหน แทรกลงไปตั้งแต่ผิวหนังเข้าไปถึงเนื้อ ถึงเอ็น ถึงกระดูก ถึงภายในเท่าไร ยิ่งเต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครก เต็มไปด้วยป่าช้าผีดิบ อะไรมันสวยมันงาม มีแต่กิเลสมันหลอกเราเฉย ๆ ความจริงมันไม่ได้เป็นอย่างนั้น เอาปัญญาแทรกลงไป ๆ จะเห็นความจริงไปโดยลำดับ เมื่อเห็นแล้วเห็นเล่าหลายครั้งหลายหนมันจะทนได้เหรอ ฟันแล้วฟันเล่าฟันหลายครั้งหลายหนมันก็ขาดกระจายออกไปจากกันเท่านั้นเอง ทีนี้ความยึดมั่นถือมั่นไม่ต้องบอก เมื่อสติปัญญาได้หยั่งทราบลงไปถึงฐานแห่งความจริงของสิ่งเหล่านี้แล้ว อุปาทานถอนตัว ๆ ไปตามลำดับที่ปัญญาเข้าถึง

การที่ยึดมั่นถือมั่นเพราะไม่เข้าใจ เพราะไม่รู้ เพราะสำคัญผิด ถูกกิเลสหลอกลวงให้ยึดให้ถือมันก็ยึดก็ถือ เมื่อเข้าใจแล้วด้วยปัญญาซึ่งเป็นของจริง ก็ถอนตัวออกมาได้ นี่ท่านเรียกว่าปัญญา พิจารณาซิ มีอยู่กับทุกคนไม่ว่าหญิงว่าชาย นักบวชหรือฆราวาส พระพุทธเจ้าสอนธรรมเป็นกลาง ๆ เราเป็นเจ้าของสมบัติเหล่านี้ได้ด้วยกันทั้งนั้น นำไปพินิจพิจารณา นี่ท่านว่าปัญญา

ปัญญาขั้นหยาบก็พิจารณาสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ มีรูปกาย เป็นต้น ปัญญาขั้นกลางขั้นละเอียดลงไปก็พิจารณานามขันธ์ พวกเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ยังไงก็ตามต้องพิจารณาสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไปในขณะเดียวกันนั้นแหละ เมื่อถึงขั้นที่มีเฉพาะนามขันธ์ คือ พวกเวทนาภายในจิต สัญญา สังขาร วิญญาณ มันหากรู้ของมันไปเอง จนกระทั่งรู้รอบขอบชิดเช่นเดียวกับรู้เรื่องส่วนร่างกายนี้ แล้วอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ทั้งสี่นี้จะมีได้อย่างไร เพราะปัญญาที่แตกกระจายไปหมดแล้ว คำว่าสัตว์ว่าบุคคล

ว่าเราว่าเขา ว่าของเราของเขา ถูกปัญญาทำลายไปหมดแล้ว ก็มีสักแต่ว่าเป็นความจริง ๆ แต่ละอย่าง รูปก็สักแต่ว่าเป็นความจริง เวทนาสักแต่ว่าเป็นความจริง สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ สักว่าเป็นความจริงประจำตนอยู่เท่านั้น เมื่อความสำคัญมั่นหมายที่จะให้ยึดให้ถือ ถูกปัญญาทำลายแตกกระจายไปหมดแล้ว จะสำคัญอะไรก็ไม่มีอะไรจะสำคัญนี่

ในการพิจารณา พิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ หลายครั้งหลายหนหลายตลบทบทวน จนเป็นที่เข้าใจที่แน่ใจแล้ว ย่อมปล่อยเองวางเอง เราจะไปบังคับให้ปล่อยให้วางนี้เป็นไปไม่ได้เมื่อไม่พอ เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหาร เมื่อไม่ถึงกาลจะควรอิ่มก็ไม่อิ่ม รับประทานช้อนหนึ่งสองช้อนจะให้อิ่มเป็นไปไม่ได้ ต้องรับประทานเรื่อย ๆ ไป เมื่อถึงขั้นอิ่มแล้วหยุดเอง พอเอง นี่การพิจารณาก็เหมือนกัน เมื่อถึงขั้นรู้รอบขอบชิดแล้วปล่อยวางเอง ทั้งอุปทานในรูปขันธ์ ทั้งอุปาทานในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณขันธ์ เข้าไปโดยลำดับ จนกระทั่งแทงทะลุเข้าไปถึงจิต อันเป็นตัววัฏจักรวัฏจิตโดยแท้นั้นด้วยปัญญา จนขาดกระเด็นไปหมดไม่มีอะไรเหลือแล้ว นั่นละที่นี่ หมดปัญหาในเรื่องการสู้การรบฟันหั่นแหลกกับกิเลส ไปยุติกันที่ตรงนั้น ทีนี้คำว่าอยากไปนิพพาน ๆ ก็หมดความอยากที่ตรงนั้น

ความอยากไปนิพพานนั้นเป็นมรรค ไม่ใช่เป็นตัณหา อยากพ้นทุกข์เป็นมรรค ไม่ใช่เป็นตัณหา ความอยากมีสองประเภท อยากเป็นโลก อยากเป็นธรรม อยากเป็นตัณหา อยากเป็นธรรมอยากเป็นมรรค ทีนี้ความอยากหลุดพ้นจากทุกข์ ความอยากไปนิพพาน สร้างกำลังทางด้านอรรถด้านธรรมให้มากขึ้นภายในตนเอง ความอุตส่าห์ก็เป็นมรรค ความเพียรเป็นมรรค ความอดความทนเป็นมรรค ความบึกบึนทุกแง่ทุกมุมเพื่อความพ้นทุกข์เป็นมรรคทั้งมวล เมื่อถึงที่ถึงฐานเต็มที่แล้ว ความอยากก็หายไปนั่น ใครจะไปถามหานิพพานที่ไหนอีก

ทำลายตัววัฏจักรวัฏจิตนั้นออกโดยสิ้นเชิงแล้ว ไม่มีองค์ใดบรรดาผู้ที่ทำลายวัฏจักรวัฏจิตนี้ให้ขาดกระเด็นออกไปจากใจ แล้วจะอยากไปนิพพาน และถามหา

พระนิพพานว่าอยู่ที่ไหน คำว่า นิพพาน ๆ ก็คือชื่ออันหนึ่งเท่านั้น หลักธรรมชาติที่แท้จริงก็ได้เห็นอยู่รู้อยู่ภายในตัวเอง ครองอยู่แล้วสงสัยไปไหน

นี่ละการพัฒนาจิต พัฒนาตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงขั้นสุดยอดแห่งการพัฒนาจิต เอ้า ทีนี้อยู่ไหนก็อยู่เถอะอยู่อย่างพอตัว จิตสร้างความพอตัวให้ตัวเองโดยสมบูรณ์แล้วอยู่ไหนสบายทั้งนั้น เรื่องธาตุเรื่องขันธ์จะเจ็บไข้ได้ป่วย เจ็บหัวตัวร้อนหิวกระหายก็ทราบตามเรื่องของธาตุของขันธ์ ซึ่งอยู่ในกฎแห่ง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ย่อมมีความพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของมันอยู่เสมอ แต่ไม่หลง ขันธ์เป็นขันธ์ จิตที่บริสุทธิ์เป็นจิตที่บริสุทธิ์โดยหลักธรรมชาติ ไม่ต้องบังคับบัญชาให้รู้ให้หลง เมื่อถึงขั้นเป็นจริงโดยสมบูรณ์ทุกแง่แล้ว อะไรก็เป็นจริงทั้งนั้น ไม่ตำหนิไม่ติไม่ชมเพราะต่างอันต่างจริง เอามากระทบกันทำไม ที่อันหนึ่งจริงอันหนึ่งไม่จริงนั่นซิได้กระทบกันและรบกันอยู่ตลอดเวลา เพราะอันหนึ่งปลอมอันหนึ่งจริง เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วก็ไม่มีปัญหา

พิจารณาจิตให้ถึงขั้นนั้นซิ ให้ถึงขั้นต่างอันต่างจริง **ยถาภูตํ ญาณทสฺสนํ** จิตรู้เห็นตามเป็นจริงทั้งภายนอกภายในตลอดทั่วถึงแล้วอยู่ อยู่ด้วยความบริสุทธิ์ จะว่าอยู่ก็อยู่ด้วยความบริสุทธิ์ คิดอะไรก็สักแต่ว่าความคิดความปรุงเท่านั้น เรียกว่าเป็นขันธ์ล้วน ๆ ไม่มีกิเลสตัวใดมาเป็นเจ้าของบงการเรื่องความคิดความปรุงความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ อีก มีแต่ขันธ์ล้วน ๆ ขันธ์ไม่มีกิเลสก็คือขันธ์ของพระอรหันต์นั่นเอง หรือผู้ที่สิ้นกิเลสแล้วนั้นแล ดังพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย รูปก็สักแต่ว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็สักแต่อาการแต่ละอย่าง ๆ ใช้ไปพอถึงกาลถึงเวลาของมันเท่านั้น เมื่อหมดกำลังที่จะเป็นไปได้แล้ว ก็ปล่อยวางลงตามความจริงของมัน ธรรมชาติที่จริงเต็มส่วนแห่งความบริสุทธิ์ของตัวแล้วก็ไม่มีอะไรเป็นปัญหา ท่านจึงเรียกว่าต่างอันต่างจริง นี่การพัฒนาจริง เอาให้จริงให้จัง จะเห็นความจริงเต็มใจประจักษ์ใจ

เวลานี้ถูกกิเลสมันดึงมันดูด มันกดมันถ่วงอยู่ตลอดเวลาอิริยาบถ นอนก็จมไปด้วยกิเลสมันดึงดูด ลุกไม่ขึ้น นั่น ศีรษะติดกับหมอน กิเลสดูดให้ติดกับหมอนภาวนาก็ลุกขึ้นมานั่งไม่ได้ กิเลสมันดูดไว้ให้ลุกขึ้นนั่งไม่ได้ ถ้านั่งก็สัปหงกงกงัน มันจับหัวฟัดหัวแฟง ตีโน้นตีนี้ มีแต่กิเลสมันดัดมันแปลงเอาตามความต้องการของมันทั้งนั้น

แหละ เรายังไม่ทราบอยู่เหรอว่าเราเสียเปรียบกิเลส เดินจงกรมก็เดินไปเดินมาเหมือนกับเศษพระเศษกรรมฐาน หาสติสตังประคองความเพียร รักษาตัวไม่ให้แสดงตัวขึ้นมาต่อสู้เท่านั้นก็ไม่ได้ เราจะหวังเอาความสุขความเจริญที่ไหนกัน

อาการใดที่ประกอบความพากเพียรมีแต่กิริยา ผู้ทำงานจริง ๆ มีแต่เรื่องของกิเลส ความเผอเรอ ความไม่เอาไหน ความไม่ฉลาด ความโง่เขลาต่อความคิด ความปรุงของตน ให้กิเลสมันฉุดลากไปไม่ทราบว่ากี่ทวีป สามแดนโลกธาตุซึ่งไม่เคยเห็น จิตก็ถูกมันหลอกไปให้เห็นให้รู้ไปหมด รู้ด้วยอารมณ์วาดภาพหลอกตัวเองไป เรายังยอมเชื่อมันได้สนิทติดจมอยู่เหรอ

กิเลสหลอกคน หลอกขนาดไหน หลอกง่ายนิดเดียว ธรรมเป็นของจริงควรจะเชื่อทำไมไม่เชื่อ ถ้าเชื่อก็เชื่อความเพียรซิ ถ้าเชื่อธรรมพระพุทธเจ้าความเพียรย่อมเข้มแข็งคนเรา สติสตังย่อมดี ปัญญาย่อมเกิด ถ้าเชื่อธรรม ถ้าเชื่อกิเลสมันไม่ได้เรื่องทั้งนั้นแหละ นั่งภาวนาก็สัปหงกงกงัน ได้นาทีสองนาทีก็เหมือนจะล้มจะตาย ในหัวใจครวญครางไปแล้ว ให้จมอยู่กับหมอนนั้นถ้าไม่หิวข้าวแล้วไม่ตื่น นั่นเห็นไหม กิเลสมันดึงมันดูดมันกดมันถ่วงมันบีบบังคับ จนกระทั่งกระดิกตัวหาความเพียรไม่ได้ เรายังว่าเราดีอยู่เหรอ

นักปฏิบัติไม่คิดเรื่องเหล่านี้จะคิดเรื่องอะไร ต่อสู้กับกิเลสต้องต่อสู้อย่างนี้ซิ อุบายหลอกลวงดังกล่าวมา เหล่านี้เป็นอุบายของกิเลสทั้งมวล เอ้า ถ้าท่านทั้งหลายอยากทราบ ให้เร่งลงไป สติมี เอ้า ผลิตขึ้นมาตั้งขึ้นมาบำรุงให้ดี ปัญญามีหลายขั้นหลายภูมิที่ท่านแสดงไว้ในอรรถในธรรม จนกระทั่งมหาสติ มหาปัญญา จะไม่พ้นจากจิตดวงที่ได้รับการบำรุงอยู่นี้เลย จะไม่พ้นจากปัญญาดวงที่คิดที่ค้นที่พินิจพิจารณาอยู่นี้ จนมีความช่ำชองไปได้เลย จะปรากฏขึ้นมาทั้งสติปัญญาธรรมดา ทั้งมหาสติ มหาปัญญา จนถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้น ไม่นอกเหนือไปจากจิตดวงนี้เลย เอาให้จริงนักปฏิบัติ

เราจมอยู่ในวัฏสงสารนี้ ไม่มีอะไรมีแต่ความเกิดแก่เจ็บตาย ที่แบกหามทุกข์ไปทุกภพทุกชาติทุกขณะที่ไปเกิดที่ใดตายที่นั้น หาความสุขได้ที่ไหน ไว้ใจได้เมื่อไร

ความหวังเราจะสร้างที่ไหนถ้าไม่สร้างขึ้นที่นี่ เอาตรงนี้ซิ สร้างความหวังให้ได้เต็มภูมิภายในใจ ความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะโดยประการทั้งปวงนี้เท่านั้น เป็นความประเสริฐเลิศโลกโดยหลักธรรมชาติเอง ไม่ต้องมาเสกสรรกัน

เรื่องความประเสริฐเพราะกิเลสมันเสกสรรนั้น มันไม่ได้วิเศษอะไรแหละ ว่ากันไปอย่างนั้นทั้งเขาทั้งเรา เพราะมันมีแต่ความรู้ประเภทเดียวกัน มีแต่ความรู้ประเภทหลอกตนเอง แล้วก็ไปหลอกคนอื่น หลอกคนนั้นหลอกคนนี้ คนโง่มันหลอกได้ง่าย ๆ จะว่าไง มนุษย์เราสัตว์เรามันโง่จะตายไป กิเลสจะไม่หลอกได้ง่าย ๆ ยังไง มันหลอกยังไงก็เชื่อมันทั้งนั้น เชื่อมันมาตั้งกัปตั้งกัลป์ยังไม่เห็นโทษของมันเลย

ฉะนั้นถ้าอยากจะเห็นโทษของมัน ให้สร้างสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรขึ้นให้ดี แล้วจะตามเห็นแง่งอนของกิเลสที่มันเคยหลอกลวงเรามา จะเข้าใจโดยลำดับและแก้กันได้ปลดเปลื้องกันได้ ฆ่ากันได้เป็นวรรคเป็นตอน จนถึงขั้นละเอียดสุดก็ตาม ฆ่ากันจนไม่มีอะไรเหลือภายในใจแล้ว เอ๊า ทีนี้มันอยู่ในหัวใจดวงใดทำไมจะไม่รู้ กิเลสเหล่านี้มันเคยครองหัวใจเรามานานแล้ว ได้ถูกทำลายออกไปจากใจนี้แล้ว มันอยู่ในหัวใจใดทำไมจะไม่รู้ นั่นละเพลงของธรรม ที่นี่กิเลสอยู่ไหนรู้หมด เพราะได้ทำลายลงไปแล้วด้วยอำนาจแห่งธรรม

จงสร้างจิตนี้ให้ดี พัฒนาจิตให้บริสุทธิ์ นี่ละความเลิศความประเสริฐอยู่ตรงนี้ **กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา** ท่านสอนให้คนฉลาด สอนให้พระฉลาดในเวลาที่ประพฤติปฏิบัติตัวอยู่นี้ เวลาที่มีชีวิตอยู่นี้ ไม่ได้ **กุสลา ธมฺมา** เวลาตายแล้ว จะไปหวังผลประโยชน์อะไรใน **กุสลา ธมฺมา** สำหรับบุคคลที่ตายแล้วนั้น ในเวลามีชีวิตอยู่นี้ยังไม่ฉลาด แล้วเราจะเอาความฉลาดไปจาก **กุสลา ธมฺมา** ที่สวดนั้นได้ยังไง **กุสลา ธมฺมา** ที่ท่านสวดน่ะ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ฉลาดที่ตรงนี้ เอาให้จริงให้จังซินักปฏิบัติ

ที่พูดเมื่อกี้นี้ สมาธิ ปัญญา ไม่ต้องพูดวิมุตติก็ได้ ถ้าลงปัญญาเกรียงไกรเต็มที่ คำว่า มหาสติ มหาปัญญา นั้นก็คือสติปัญญาอัตโนมัตินั่นเอง หมุนตัวเป็นเกลียวทั้งวันทั้งคืน ยืนเดินนั่งนอน เว้นแต่หลับเท่านั้น เป็นในหลักธรรมชาติของตนเอง เพราะความ

สามารถความแก่กล้าของสติปัญญา ที่ได้ฝึกมาอย่างเกรียงไกรแล้ว นั่นท่านว่า มหาสติ มหาปัญญา กิเลสละเอียดขนาดไหนตามทันหมด จนกระทั่งไม่มีเชื้อของกิเลสเหลืออยู่เลย นั้นแหละสติปัญญานี้จึงจะหมดหน้าที่ไป จากนั้นแล้วจะว่าท่านเป็นมหาสติท่านเป็นมหาปัญญา ท่านก็ไม่ได้ว่า

ท่านผู้ถึงที่ถึงฐานพ้นจากสมมุติโดยประการทั้งปวงแล้ว ท่านไม่ได้สำคัญท่านว่าท่านวิเศษ หรือท่านเลวกว่าผู้หนึ่งผู้ใด เพราะฉะนั้นแม้สัตว์เดรัจฉานจะตัวเล็กขนาดไหนก็ตาม ท่านไม่ประมาท ท่านถือเป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งนั้น เพราะธรรมเป็นของอ่อนโยน เมื่ออยู่ในจิตดวงใดจิตดวงนั้นย่อมอ่อนนิ่มไปหมด เข้าได้ทุกเม็ดหินเม็ดทราย เข้าได้กับสัตว์ทุกประเภท ไม่มีคำว่าแข็งกระด้าง นอกจากกิเลสเท่านั้นมันเป็นตัวแข็งกระด้าง ตัวทิฐิมานะ ตัวเย่อหยิ่งจองหอง ถ้าธรรมแล้วไม่มี มีแต่ความอ่อนนุ่มนิ่มนวลด้วยเมตตามหาคุณแก่โลกอยู่ตลอดเวลาโดยถ่ายเดียว

รู้สึกเหนื่อยแล้ว เอาละแค่นี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

๒๗. สนามรบของนักบวช

พระพุทธเจ้าที่ทรงพระนามการเทิดทูนอย่างสูงจากบรรดาสัตว์ว่า **มหาการุณิโก นาโถ หิตาย สพฺพปาณินํ** เป็นต้น ทรงเป็นผู้มีมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่แก่มวลสัตว์นั้น ออกมาจากความจริงสุดส่วนที่เต็มเปี่ยมในพระทัยของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ บรรดาที่เคยได้รับความทุกข์ทรมานอยู่ในโลกันตวัฏฏ์ คือวัฏฏวนที่เต็มไปด้วยความมืดบอด จากสิ่งปกคลุมอันหนาแน่นทั้งหลาย คือกิเลสประเภทต่าง ๆ แต่ละพระองค์ทรงผ่านพ้นจากนี้ขึ้นมาได้ ความทุกข์ความทรมานทั้งหลายจากสิ่งมืดดำทั้งหลายปกปิดกำบังนี้ พระองค์ได้เห็นโทษเต็มพระทัย เมื่อได้แหวกว่ายจากสิ่งเหล่านี้ออกมาได้โดยสิ้นเชิงแล้ว ทรงเห็นโทษอย่างเต็มพระทัย และเห็นคุณค่าแห่งธรรม แดนแห่งความหลุดพ้นเต็มพระทัยเช่นเดียวกัน เมื่อโทษกับคุณก็ได้เห็นเต็มพระทัยแล้ว การมองดูสรรพสัตว์ที่เหมือนนักโทษถูกคุมขังในเรือนจำ จึงทำให้เกิดความเมตตาสงสารอย่างมากประทับพระทัยด้วยกันทุกพระองค์ จึงทรงนิ่งนอนอยู่โดยลำพังพระองค์ไม่ได้

นับตั้งแต่วันตรัสรู้ทีแรกก็ทรงเล็งญาณดูสัตว์โลกทันที ด้วยพระจักษุญาณอันสว่างครอบแดนโลกธาตุ เพราะความทุกข์นี้เป็นสิ่งที่บีบบังคับและทรมานมานานแก่บรรดาสัตว์ไม่เว้นแต่ละรายที่อยู่ในแหล่งแห่งไตรภพนี้ เพราะแหล่งนี้เป็นแหล่งที่ควบคุม

ของกิเลสซึ่งเป็นมหาอำนาจ ทำให้สัตว์โลกมืดมิดปิดตา ไม่ให้มองเห็นโทษทุกข์ที่กิเลสผลิตขึ้นแก่ตนแม้ชั่วระยะแสงฟ้าแลบเลย

โทษทั้งมวลที่กิเลสผลิตขึ้นมา มีความปิดบังสัตว์โลกไปพร้อม ๆ กัน ไม่ให้เห็นโทษแห่งความทุกข์ทั้งหลาย ไม่ให้เห็นโทษแห่งการดิ้นรนกวัดแกว่งที่เป็นไปตามอำนาจแห่งกิเลสทั้งหลาย คือไม่ให้เห็นโทษทั้งเหตุอันเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ คือ กิเลสประเภทต่าง ๆ ทั้งผลคือความทุกข์ความลำบากทรมานต่าง ๆ ในภพชาตินั้น ๆ และไม่เคยมีคำว่า กิเลสเปิดช่องเปิดทางช่วยหนุน ช่วยผลักช่วยดันให้สัตว์โลกได้เล็ดลอดออกไปจากอำนาจของมัน นอกจากปิดบังหุ้มห่อและกีดกันไว้โดยถ่ายเดียวเท่านั้น ทุกฉากทุกแง่ทุกมุม ทุกอากัปกิริยาแห่งความเคลื่อนไหวนับแต่จิตออกมา มีแต่ถูกบังคับและปกปิดกำบังไว้ตลอด ความปกปิดกำบังนั้นก็เต็มไปด้วยเพลงกล่อมให้สัตว์โลกหลงเคลิ้มไปตาม จนมองไม่เห็นทิศทางออกจากอำนาจของมันเลย

คำว่า กิเลส ๆ จึงไม่ปรากฏแม้นิดในคุณค่า ที่จะเปิดช่องเปิดทางให้สัตว์โลกได้อยู่สบายหายห่วง นอกจากนั้นมันตีตะปูให้ติดแนบไว้อย่างเหนียวแน่นลึกลับจนมองไม่เห็นเงื่อนต้นเงื่อนปลาย

พระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว ที่สามารถผลุบโผล่ขึ้นมาได้จากความมืดบอดทั้งหลาย แล้วจึงทรงมองย้อนหลังดูความมืดดำทั้งหลาย ที่เต็มไปด้วยมหาภัยนานาประการ ด้วยพระทัยที่บริสุทธิ์อันเป็นสิ่งที่มีคุณค่าหาประมาณไม่ได้ ไม่มีสิ่งใดเปรียบเทียบได้ในโลกทั้งสาม เพราะเป็นโลกุตรธรรม เป็นธรรมเหนือโลก จึงทำให้เกิดพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณต่อสัตว์โลก ราวท้องฟ้ามหาสมุทรสุดสาคร นี้แลที่ว่า **มหาการุณิโก นาโถ** พระองค์จึงไม่ทรงสั่งสอนโลกโดยถือว่าเป็นหน้าที่และกิจจำเป็นธรรมดา ๆ แต่ทรงสั่งสอนช่วยเหลือด้วยพระทัยที่เต็มเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาอย่างแท้จริง ทุกพระอาการที่เคลื่อนไหวจึงเป็นไปด้วยพระเมตตาเต็มองค์ศาสดา ที่สัตว์โลกควรยึดถือเป็นคติตัวอย่างอันดีเลิศจากพระองค์

คำว่าศาสดาสั่งสอนโลกนั้น เป็นศาสดาได้ทุกพระอาการที่เคลื่อนไหว ไม่เพียงแต่ประทานพระโอวาทสั่งสอนสัตว์โลกแล้วเรียกว่าศาสดา ผู้แนะนำ แต่พระอาการทุกส่วนที่แสดงออกต่อผู้ไปเกี่ยวข้อง ทุกขั้นทุกภูมิ ทุกเพศทุกวัย ทุกชาติชั้นวรรณะย่อมเป็นศาสดา คือครูผู้สั่งสอนโลกโดยสมบูรณ์ ทรงเป็นศาสดาเต็มภูมิทุกพระอาการกิริยาของโลกที่เคยใช้แต่ก่อนทรงปล่อยไปตามโลกหมด มีเฉพาะพระนิสัยประจำองค์ศาสดาล้วน ๆ เท่านั้น ทรงละได้ทั้งนิสัยและวาสนา จึงมีเพียงพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว ส่วนสาวกทั้งหลายยังมีกิริยาของโลก เคยเป็นนิสัยติดมา ยังละไม่ได้ แต่ก็ไม่เป็นโทษเป็นกรรมอะไร เป็นเพียงนิสัยความเคยชินมาดั้งเดิมแต่เป็นฆราวาสเท่านั้น

นี่แลศาสดาของพวกเรา ได้ทุ่มเทพระกำลังความสามารถลงอย่างเต็มที่ นับตั้งแต่เริ่มแรกปรารถนาพระโพธิญาณ ทรงบำเพ็ญด้วยความเหนื่อยยากมาโดยลำดับจนเสด็จออกทรงผนวช บำเพ็ญพรตเพื่อรื้อถอนกิเลสความมืดบอดอยู่ภายในพระทัยให้หมดสิ้นโดยสิ้นเชิง แล้วนำธรรมอันสว่างกระจ่างแจ้งมาสั่งสอนสัตว์โลก จึงไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย ความกระเทือนเหมือนฟ้าดินถล่ม พระทัยจะหลุดลอยออกจากพระกาย เพราะความหวั่นไหวความสะเทือนไปทั่วโลกธาตุ ทั้งการบำเพ็ญและการตรัสรู้ธรรม

กิริยาที่ทรงบำเพ็ญก็ไม่มีอาการใดที่ทำด้วยความท้อถอยย่อหย่อน ทำเต็มพระสติกำลังความสามารถ ทุกพระอาการทุกประโยคพยายาม แม้ประโยคแห่งความเพียรที่ไม่สำเร็จผลอันใด เช่น การทรมานพระองค์โดยวิธีการต่าง ๆ มีการอดกระยาหารเป็นต้น ก็เป็นความพากเพียรของผู้อยากพ้นทุกข์ และเป็นศาสดาของโลกอย่างแท้จริง ควรนำมาเป็นคติตัวอย่างสำหรับเรา ผู้ยึดถือพระองค์ว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ถือพระองค์เป็นศาสดา เป็นสรณะ เป็นที่ยึดที่พึ่งของใจ และยึดปฏิปทามาเป็นเครื่องดำเนินจะไม่มีสิ่งบกพร่องมาทำลายตัวเองดังที่เป็นอยู่เวลานี้

ศาสดาเห็นโทษแห่งสิ่งที่เป็นโทษ ทรงเห็นจริง ๆ ละสิ่งที่เป็นภัย ทรงละได้จริง ๆ ตัดวัฏจักรวัฏจิต ที่พาให้หมุนเวียนเกิดแก่เจ็บตายอยู่ในโลกสงสาร พระองค์ทรงถอดถอนและทรงละทรงตัดขาดจริง ๆ เป็นศาสดาอย่างเต็มภูมิ การสั่งสอนสัตว์โลกจึงไม่มีแขนงใดให้เกิดข้อข้องใจสงสัยสำหรับสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป

เราทั้งหลายเป็นผู้ล้างมือเปิบ จากพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนแล้ว จึงควรเห็นพระทัยพระพุทธเจ้าที่น่าสงสารพระองค์ยิ่งนักในการตะเกียกตะกาย เพื่อธรรมทั้งหลายทุก ๆ ประโยคพยายาม การที่เราพยายามดำเนินตามหลักธรรมที่ทรงสอนไว้แล้วโดยถูกต้องนั้น จึงไม่ใช่เป็นเรื่องหนักหนาอะไรนักเลย ไม่หนักเหมือนพระพุทธเจ้าผู้นำสัตว์โลกทุกกรณี ครูอาจารย์ผู้แนะนำสั่งสอนก็มี แบบแผนตำรับตำราก็มี มีพร้อมแล้วไม่บกพร่อง พวกเรามีเพียงการลงมือบำเพ็ญอย่างเดียว ยังเห็นว่าหนักมากยากมาก ลำบากมากอยู่หรือ จะนอนรอคอยให้พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และครูอาจารย์นำธรรมมาป้อนเหมือนป้อนข้าวเด็กนั่นหรือ ถ้าลงถึงขนาดนั้นแล้ว ก็ควรเตรียมโลงผีไว้เลยจะรวดเร็วกว่าท่านนำธรรมมาป้อนให้ถึงปาก

ความรู้สึกของนักบวชเรากับความรู้สึกของชาวพุทธทั่ว ๆ ไป และโลกทั่ว ๆ ไปนั้นตามหลักความจริงแล้วต่างกันอย่างมากมาย เพราะโลกเขามีความรู้สึกธรรมดาแบบโลกและทำอะไรแบบโลก ส่วนพระเราผู้บวชมานั้นเพื่อเห็นภัย เพื่อสลัดปัดทิ้งสิ่งที่เป็นฟืนเป็นไฟภายในใจ ไฟที่ฝังจมอยู่ภายในใจนี้ ไม่เหมือนไฟทั้งหลายภายนอก แต่เป็นไฟที่สุมอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่มีวิธีการ ไม่มีอุบาย ไม่มีแนวทางเป็นเครื่องมือดับแล้ว ไฟนี้จะไม่ดับเองเลยตลอดกัปกัลป์ และไม่มีเบื้องต้นเบื้องปลายเป็นอยู่อย่างนั้นตลอดไป จึงต้องได้ใช้อุบายวิธีการต่าง ๆ ตามหลักธรรมที่ท่านดำเนินได้ผลมาแล้วและชี้แจงไว้แล้วโดยถูกต้อง ซึ่งผู้เห็นภัยจะนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดไฟคือกิเลสทั้งมวล

การมาปฏิบัติตัวในความเป็นนักบวชเช่นนี้ จึงเป็นเหมือนเข้าสู่สงครามและรบแบบตะลุมบอน จะมานอนใจเอานิสัยของกิเลสจากฆราวาสมาใช้ไม่เป็นผล นอกจากจะเป็นการเพิ่มกิเลสให้พอกพูนหนาแน่นขึ้นภายในใจเท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายของนักรบแห่งนักบวชของเราเลย จึงต้องใช้ความพยายามเต็มที่ ในอิริยาบถต่าง ๆ ให้ถือว่าเราอยู่ในแนวรบ อยู่ในวงล้อมของกิเลสทั้งมวล การพิจารณาแก้ไขถอดถอนทุกวิธีการจึงเป็นการต่อสู้ เป็นการแหวกว่ายหาที่เล็ดลอดปลอดภัยจากกิเลสประเภทต่าง ๆ ด้วยความไม่นอนใจ

ไม่มีสิ่งใดที่จะให้ความภาคภูมิใจตลอดไปได้ในโลกอันนี้ ไม่ว่าวัตถุไม่ว่าอารมณ์ มันเป็นเหยื่อล่อของกิเลสทั้งมวล ไม่ใช่เป็นโอชารสที่ควรจะติดจะพัน จะเคลิบเคลิ้มหลงใหลไปตาม นอกจากรสแห่งธรรมเท่านั้นจะเป็นที่แน่ใจตายใจแก่ผู้บำเพ็ญทั้งหลาย นับแต่ความสงบเย็นใจไปโดยลำดับแต่พื้น ๆ แห่งธรรม จนกระทั่งถึงที่สุดวิมุตติหลุดพ้นไปโดยสิ้นเชิง มีธรรมทุกขั้นเป็นที่ไว้ใจได้ เป็นธรรมชาติที่ตายใจและฝากเป็นฝากตายได้โดยลำดับ ไม่มีฉากหน้าฉากหลังเหมือนกลมายาของกิเลสที่หลอกลวงสัตว์โลกเรื่อยมา

การปฏิบัติตนต้องใช้สติปัญญา พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมออย่านอนใจ กิเลสเป็นสิ่งที่ละเอียดแหลมคมมากเกินกว่าความรู้ธรรมดาเราจะทันมัน จะรู้เท่ากลของมันได้ จึงต้องฝึกสติ ฝึกปัญญา ที่พอจะตามทันได้และตามทัน พร้อมทั้งการแก้ไขถอดถอนได้เป็นขั้นเป็นตอน

ไม่มีสิ่งใดเป็นที่ภาคภูมิใจในโลกพอจะตั้งความหวังกับมัน หากเป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจได้แล้ว พระพุทธเจ้าศาสดาองค์เอกก็ไม่สั่งสอนให้ละ ให้ปล่อยวางให้หลุดพ้นไปจากสิ่งเหล่านี้ ใครเกิดมาก็ได้ประสบพบเห็น ก็ได้สัมผัสสัมพันธ์เหมือน ๆ กัน มีอะไรเป็นเครื่องส่งเสริมให้ได้รับความสุขความเจริญ และเป็นความสุขอันไพบูลย์ ไม่มี นอกจากเป็นสิ่งเกลี้ยกล่อมจิตใจให้ติดจมอยู่กับมัน และนอนจมอยู่ในวัฏวนนี้ ไม่มีเวลาเล็ดลอดออกไปได้ นอกจากการปฏิบัติธรรมให้ผ่านพ้นไปถ่ายเดียว ซึ่งเป็นความถูกต้องชอบธรรมอย่างยิ่ง

และคำว่าความมืดบอดนั้น อย่าพึงเข้าใจว่าเป็นดินฟ้า อากาศ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พาให้มืดบอดหรือพาให้สว่าง แต่พึงทราบว่าความมืดบอดทั้งมวลนี้คือ กิเลส เป็นเครื่องปกปิดกำบังจิตใจไว้อย่างแนบสนิทติดจม จนไม่ทราบว่าอะไรเป็นกิเลส อะไรเป็นจิต มันคลุกเคล้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเวลาที่แยกหรือกำจัดยังไม่ได้ คำว่าความสว่างก็คือสติปัญญาที่เรียกว่าธรรม ที่จะสามารถรู้เท่าทัน และสามารถสอดส่องมองเห็นทั้งโทษและคุณภายในใจที่เคยมืดบอดมา ให้กลายเป็นใจที่สว่างไสวขึ้นมา

การเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารนี้ พอตัวทุกราย พอตัวทุกคน ไม่มีใครยิ่งหย่อนกว่าใคร พอจะมาแข่งขันกันว่าเป็นของดีของวิเศษเลิศโลก ความเกิดความตายเป็นเรื่องกองทุกข์ทั้งมวล ไม่ใช่ของดีมีสุขพอจะอยากมาเกิด ก่อนที่จะหลุดหรือเล็ดลอดออกมาจากช่องแคบคือท้องของแม่ ก็ผ่านความสลบไสลมาแล้วด้วยกัน ออกมาแล้วแทนที่จะได้รับความสะดวกสบาย ก็ต้องทนทุกข์ทรมานด้วยธาตุด้วยขันธ์ ด้วยเย็นร้อนอ่อนแข็งความหิวความกระหาย โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ย่ำยีบีฑามาตลอด จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายไปไม่รอดจริง ๆ ก็ตาย

ล้วนแต่กองทุกข์ที่วางสายยาวเหยียดไปกับการเกิดตาย นับแต่เริ่มตกคลอดจนถึงวาระสุดท้าย คือหมดลมหายใจที่เรียกว่าตาย มีตรงไหนที่ดีเด่นว่าได้รับความสุขความสบาย นอกจากเด่นชัดด้วยความทุกข์นานาประการ ที่ประสับประสานกันเรื่อยมามีตรงไหนพอจะติดจะพัน พอจะเคลิบเคลิ้มหลงใหลไปกับเรื่องความเกิดเป็นนั้นเกิดเป็นนี้ในภพต่าง ๆ เล่า ต้องพิจารณาด้วยดีนักปฏิบัติ

ที่กล่าวมานี้เป็นผลของกิเลสที่แนบแน่น ละเอียดแหลมคมเกินสามัญธรรมดาจะคาดคิด ซึ่งฝังจมอยู่ภายในจิตเป็นเชื้อพาให้เกิด การแก้จึงแก้ลงที่นั่น ไม่ใช่แก้ที่อื่น

ผู้ยังไม่เคยสงบก็พยายามทำใจของตนให้สงบ ด้วยบทธรรมใดก็ตามที่เห็นว่าถูกจริต เช่น บริกรรม **พุทฺโธ ธมฺโม** หรือ **สงฺโฆ** หรือ **อฏฺฐิ ทนฺตา** อะไรก็ได้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เหล่านี้เป็นคำบริกรรมได้ทั้งนั้น มีลมหายใจเป็นสำคัญบทหนึ่งตามแต่ความถนัด จับจำเพาะวงปัจจุบัน เช่น การกำหนดบริกรรมคำใด ก็ให้รู้อยู่กับคำบริกรรมนั่นเท่านั้น ไม่ต้องไปวาดภาพหอปราสาทวิมานที่ไหน นอกจากเหตุที่ทำถูกต้องอยู่ในขณะนั้นเท่านั้น การกำหนดลมก็ให้รู้อยู่ที่ลม ลมเข้าให้รู้ ลมออกให้รู้ รู้อยู่กับลมโดยเฉพาะ ให้ความรู้นั้นจดจ่ออยู่กับลม ไม่ต้องเกร็งตัวให้มาก บังคับให้มากนัก เป็นแต่ทำความรู้ให้อยู่กับลมที่หายใจเข้าหายใจออก ไม่ต้องไปคาดอดีตอนาคตให้นอกไปจากวงปัจจุบัน คือการกำหนดรู้ลมอยู่โดยตลอด ลมนั้นแลเป็นเครื่องเกาะเครื่องยึดของจิตเพื่อสงบตัวลงได้

เวลาจะตั้งรากตั้งฐานทีแรก จิตหาที่ยึดไม่ได้ จึงต้องอาศัยธรรมบทต่าง ๆ เป็นเครื่องยึดที่เรียกว่าบริกรรม บริกรรมธรรมบทใดก็ให้อยู่กับธรรมบทนั้น ให้รู้อยู่กับธรรมบทนั้น ผู้กำหนดอานาปานสติก็ให้รู้อยู่กับลม ซึ่งเป็นเครื่องยึดของใจ ใจเมื่อมีความจดจ่อต่อเนื่องอยู่กับเครื่องยึดอยู่แล้ว จะตะล่อมตัวเข้ามาสู่ความสงบ ผู้กำหนดลม ลมก็จะละเอียดลงไป ลมที่ละเอียดนั้นก็เนื่องจากใจละเอียด ใจค่อยสงบตัวเข้ามาจนละเอียดสุด ถึงวาระสุดท้ายลมได้หายไปต่อหน้าต่อตา ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่าลมหยาบ ลมละเอียด ละเอียดสุด แล้วหายเงียบไปก็มี จะอย่างไรก็ตาม แม้ลมหายเงียบไปก็อย่าวิตกวิจารณ์และกลัวล้มกลัวตาย

นักภาวนาส่วนมากมักกลัวตายอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่ต้องไปกลัว ความรู้ที่รู้ว่าลมหายไปนั้นไม่ได้หายไปไหน ความรู้นั้นแลเป็นผู้ครองร่างอยู่จะไม่ตาย ก็เราไม่ได้ภาวนาเอาลม เป็นแต่เพียงยึดลมเป็นหลักในขณะที่จิตยังยึดตัวของตัวเป็นหลักไม่ได้ต้องอาศัยลม ลมละเอียดลงไปก็แสดงว่าจิตนี้ละเอียด พอที่จะพึ่งตนเองได้แล้วตามหลักภาวนา แม้ลมหายใจนั้นได้หายไป แต่ความรู้นั้นไม่หาย ให้อยู่กับความรู้ที่ไม่หายนั้น ไม่ต้องไปกังวลกับลม จิตจะเข้าสู่ความละเอียดแนบแน่น และแสดงความแปลกประหลาดอัศจรรย์ขึ้นมาให้เจ้าตัวรู้เห็นในเวลานั้น นี้คือการเริ่มแรกแห่งการภาวนา อย่าได้วิตกวิจารณ์กับลมว่าหายไปแล้วตนจะตาย มันไม่ตาย วิธีการของการภาวนาเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่วิธีการฆ่าตนเอง เป็นวิธีการของการภาวนาเพื่อความเจริญแห่งธรรมภายในใจต่างหาก

เบื้องต้นจะมีความอึดอัดบ้างสำหรับผู้เจริญอานาปานสติ อึดอัดก็ให้รู้ว่าอึดอัด อย่าปล่อยลม จะอึดอัดไปไหนก็ให้รู้ ใจจะขาดในขณะภาวนาก็ให้รู้ เพราะเราไม่ได้ภาวนาเพื่อฆ่าตัวเอง นั่นเป็นเรื่องของกิเลส เป็นกลมายาของกิเลสหลอกลวงให้ถอยหน้าถอยหลัง ให้เกิดความสงสัยกลัวจะเป็นจะตาย แล้วท้อถอยปล่อยวางการภาวนาไปเสียต่างหาก นั่นแสดงว่ากิเลสทำงานได้ผลแล้ว เวลาจะทำก็กลัวแต่จะล้มจะตาย ทั้ง ๆ ที่ความล้มความตายมันไม่ได้มีในการภาวนา กิเลสมันก็หลอกให้มีจนได้ นี่ก็กลมายาของกิเลสประเภทหนึ่ง ให้พึงทราบไว้ด้วยกัน

นี่หลักของสมาธิของสมณะ สอนให้ทราบ ผู้ที่บวชใหม่ก็มี มาประพฤติปฏิบัติใหม่ก็มี ใหม่กับเก่าก็อันเดียวกันนั่นแหละ อย่าเข้าใจว่าตนใหม่ตนเก่า มันจะเป็นเรื่องของกิเลสแฝงขึ้นมา ถ้าเก่าก็ให้ชำนิชำนาญในเรื่องภาวนาซิ ถ้าไม่ชำนิชำนาญมันก็ ก.ไก่. ก.กา อยู่นั้นแหละ ไม่เกิดประโยชน์อะไรกับคำว่าบวชเก่าบวชใหม่ ส่วนกิเลสนั้นไม่มีคำว่าเก่าหรือใหม่ แต่มันอยู่ในจิตเราด้วยกัน เพียงคำบริกรรมก็ไม่ได้เรื่องได้ราวจะเอาผลประโยชน์มาจากที่ไหน

ฝึกให้ดี ทำให้จริงให้จัง ผู้กำหนดหรือบริกรรมธรรมบทใดก็ให้อยู่กับธรรมบทนั้น ให้รู้อยู่จำเพาะ อย่าคาดผลว่าจะเกิดขึ้นหรือแสดงอาการอย่างไรบ้าง อย่าไปคาดจะเขวจากหลักปัจจุบันคืองานที่กำลังทำอยู่ ผลจะไม่เกิดขึ้นให้ได้ชม การภาวนาสำคัญอยู่ที่ปัจจุบัน การไม่คาดไม่หมายสิ่งใดนอกไปจากเหตุที่กำลังดำเนินอยู่นั้นเป็นความถูกต้องดีงามสำหรับผู้ปฏิบัติ จะต้องปรากฏผลเป็นที่แน่ใจวันใดวาระหนึ่งจนได้ไม่สงสัย

การปฏิบัติกิจการงานใดก็ไม่ยากเหมือนการปฏิบัติเพื่อฆ่ากิเลส เพราะกิเลสเป็นผู้แย่งผู้ชิงผู้กีดผู้ขวาง ผู้คอยทำลายงานและผลงานของตัวอยู่เสมอ งานนี้จึงเป็นเหมือนว่ายาก เพราะกิเลสพาให้ยาก กิเลสหลอกว่ายากและกิเลสต่อสู้ กิเลสขัดขวางไม่ให้ทำซึ่งเท่ากับการทำลายมัน เราที่โง่ต่อเพลงกล่อมของกิเลสก็เชื่อและกลับไปตำหนิธรรมทิ้งให้ธรรมเสีย ว่าการบำเพ็ญธรรมนั้นยาก ความจริงกิเลสมันหลอก กิเลสพาให้ยากต่างหาก ธรรมไม่ได้พาให้ยาก จงพากันเข้าใจจุดนี้ไว้ให้ดีนักปฏิบัติ ความท้อแท้อ่อนแอเหลวไหลล้วนแต่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล อย่าเข้าใจว่าเป็นเรื่องของธรรม เวลานี้เราเสาะแสวงหาธรรม ต้องมีจริงมีจัง มีสติมีสตังและปัญญาเคลือบแฝง มีความพากความเพียร มีความอุตส่าห์พยายาม นี่คือเรื่องของธรรมเรื่องใดก็ตามอาการใดก็ตาม ที่จะมาทำลายมากีดขวางความพากความเพียร ความอุตส่าห์พยายาม ความเข้มแข็งความอดทนเพื่ออรรถเพื่อธรรม ให้ด้อยและขาดไปนั้น ล้วนแต่เป็นเรื่องของกิเลส คือตัวมารทั้งนั้นอย่าเข้าใจว่าเป็นสิ่งอื่นสิ่งใด

นี่แหละเรื่องความละเอียดของกิเลสจงพากันจำไว้ เอาให้เหนือกิเลสไปโดยลำดับแล้วจะทราบกลมายาของมันทุกแง่ทุกมุม ทั้งหยาบ ทั้งกลาง ทั้งละเอียดและละเอียดสุด

ไม่นอกเหนือไปจากธรรมคือ สติธรรม ปัญญาธรรม เป็นต้นนี้ได้ เพราะกิเลสไม่เหนือธรรม เมื่อได้นำธรรมมาใช้ นำธรรมมาปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมกับการปราบปรามกิเลสแล้ว จะไม่มีกิเลสตัวใดตกค้างอยู่ภายในใจได้เลย พระพุทธเจ้าชนะกิเลสก็เพราะธรรม มีสติธรรม ปัญญาธรรมเป็นสำคัญ ที่แพ้ก็เพราะไม่มีธรรมเหล่านี้ ถูกกิเลสเหยียบย่ำทำลายถ่ายเดียว มรรคผลนิพพานจะมีเต็มหัวใจอยู่ก็เข้าไม่ถึง เพราะกิเลสมันกีดมันกัน มันปิดประตูไว้ทุกแง่ทุกมุมทุกด้านทุกทางให้ทำไม่ได้เข้าไม่ถึง

เดินจงกรมมันก็ลากสติหนีไปที่อื่นเสีย ลากจิตเข้าป่าเข้ารกไปเสีย ลากไปทางรูปทางเสียง ทางกลิ่น ทางรสไปเสีย เพราะเครื่องหลอกลวงของมันมีเยอะ ทางรูปก็เต็มโลกธาตุ เสียงก็เต็มโลกธาตุ กลิ่น รส เครื่องสัมผัสก็เต็มโลกธาตุ ล้วนเป็นเหยื่อที่มันปักเสียบไว้ทั้งนั้น ทำเป็นเหยื่อล่อปลาไว้หมด แต่เราไม่ทราบว่าเป็นเหยื่อล่อ เพราะอุบายของมันแหลมคมมาก อุบายของเราไม่ทัน กระดิกออกไปตรงไหนมีแต่กิเลสรุมล้อมเอาหมด ไม่มีธรรมเป็นเครื่องรักษาบ้างเลย ใจจึงหาความสงบไม่ได้ หาความแยบคายไม่ได้ หาความเฉลียวฉลาดเพื่อแก้กิเลสไม่ได้ มีแต่กิเลสผูกเอามัดเอา แม้เดินจงกรมอยู่ก็ถูกมันมัดแข้งมัดขามัดหูมัดตาไว้หมด ราวกับคนหูหนวกตาบอด ใจวิกลวิการง่อยเปลี้ยอวัยวะในวงความเพียรไปเสีย เหลือแต่คลังกิเลสเต็มหัวใจ คลังสติธรรมปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม สมาธิธรรม ไม่ปรากฏ

นั่งสมาธิก็ไม่มีสติ ไม่มีปัญญาที่จะพินิจพิจารณาธรรมของจริงซึ่งมีอยู่กับใจ ไม่ว่าความเพียรในท่าใดอาการใด มีแต่กิเลสเข้าทำงานแทนเสียสิ้น แล้วก็มาทวงผลว่าทำไมนั่งภาวนาตั้งนานไม่เห็นเกิดผลอะไร ก็จะเกิดผลอะไร เพราะเหตุกิเลสเอาไปกินหมดแล้วพาส่งพาส่ายพาแส่หาแต่เรื่องกิเลสไปหมด แม้ตาไม่เห็นมันก็เป็นธรรมารมณ์ในสิ่งที่เคยรู้เคยเห็นเคยได้ยินมาแล้ว เอามาครุ่นมาคิดมาอุ่นกินอยู่อย่างนั้น ไม่เคยคิดว่าอารมณ์เหล่านี้เป็นของเก่า ล่วงกาลผ่านสมัยล้าสมัยไปแล้ว เคยคิดมาแล้วกี่ครั้งกี่คราวกี่ร้อยกี่พันครั้ง กิเลสไม่ให้คิดว่าเป็นของเก่าของเดนเลย ให้คิดว่าเป็นของใหม่เอี่ยมทั้งนั้น จึงได้ติดอารมณ์ของมันเรื่อยมา

นี่แลเครื่องหลอกลวงของมัน ลึกซึ้งละเอียดขนาดนั้น จิตเราจึงไม่ทราบจึงต้องติดของเก่าอารมณ์เก่าที่เคยคิดมาแล้ว อดีตารมณ์ คืออารมณ์ที่ผ่านมาแล้ว ไม่ว่าทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เคยสัมผัสสัมพันธ์มาแล้ว ผ่านมาแล้ว ก็ไม่เห็นว่าเป็นของเก่าเป็นเดนไปแล้ว ไม่ต้องคิดซ้ำ ๆ ซาก ๆ เพราะสิ่งนี้เคยคิดมาแล้ว เคยให้ทุกข์เรามาแล้ว มันไม่ให้คิดอย่างนั้น มีแต่ทำให้ติดพันไปหมด เป็นของใหม่เอี่ยมไปหมด ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสต้องใหม่เอี่ยม ลื่นไปเลย ถ้าเป็นธรรมแล้วมันขลุกขลัก ๆ ก้าวไม่ออก เพราะกิเลสดันเอาไว้ กันเอาไว้ กีดขวางเอาไว้ ไม่ให้เป็นความสะดวก ถ้าเป็นถนนมันก็ตัดไม้มากั้นทางไว้เสีย เต็มไปด้วยก้อนหิน ท่อนไม้ รถวิ่งไม่ได้ ติด

เวลาเราจะดำเนินเพื่อความราบรื่นในธรรม จึงต้องถูกกิเลสกีดขวางล่อลวงไว้ไม่ให้ดำเนินด้วยความสะดวก ให้พึงทราบว่ากิเลสเคยเป็นอย่างนั้นมาตลอด จึงต้องได้ใช้ความพยายามเต็มที่ การพยายามต่อสู้ก็ต่อสู้กับสิ่งที่เป็นข้าศึก สิ่งที่กีดขวางนั้นแลไม่ใช่ธรรมมากีดขวาง กิเลสต่างหากมากีดขวาง กิเลสต่างหากทำให้ท้อแท้อ่อนแอ กิเลสต่างหากทำให้ขี้เกียจขี้คร้าน กิเลสต่างหากทำให้ท้อถอยอ่อนแอ และหยุดการงานที่จะเป็นประโยชน์ทั้งมวล เพราะอำนาจของกิเลสมันเหนือของธรรมในขั้นเริ่มแรกแห่งการบำเพ็ญ

ต่อไปเมื่อเราทำความพยายามต่อสู้อยู่เสมอไม่ลดละความเพียร กิเลสก็ค่อยอ่อนกำลังลงไป สติไม่มีพยายามตั้งขึ้นให้มี ปัญญาไม่มีพยายามค้นคิดให้มี ธรรมสอนไว้แล้วทุกอย่าง สัจธรรมมีอยู่อย่างสมบูรณ์ภายในกายในใจเรา นำมาใช้ได้ทั้งนั้น ถ้าไม่ขี้เกียจเสียอย่างเดียว ถ้าลงได้เห็นว่ากิเลสเป็นภัยแล้ว ความเพียรจะเป็นมาเอง สติปัญญาก็จะมาพร้อม ๆ กัน ที่ไม่เห็นกิเลสเป็นภัยเพราะกิเลสกล่อมนั่นซิสำคัญ เดินจงกรมก็บังคับกันไปแทบล้มแทบตาย บังคับไปแล้วก็ให้กิเลสมันถลุงเอาหมด ไม่มีอะไรเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นของตัวเลย เป็นอาหารกิเลสเสียทั้งมวล ในอิริยาบถทั้งสี่แห่งการประกอบความเพียรนั้น คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ทำภาวนาก็กลายเป็นเรื่องของกิเลสพาวกพาวนไปหมด เป็นเรื่องของกิเลสตอมหึ่ง ๆ ไปเสียหมด แล้วธรรมจะแทรกขึ้นได้ที่ไหน ก็มีแต่กิเลสพาแห่ไปแห่มาจนไม่มองเห็นตัวพระธุดงคกรรมฐาน มองเห็นแต่กิเลสล้อมหน้าล้อมหลังอยู่ทำนองนั้นในอิริยาบถต่าง ๆ

เอ๊า ถ้าอยากทราบเรื่องกิเลสดังที่กล่าวมานี้ จงฟาดฟันกันลงไปอย่าท้อถอยอ่อนแอ ความท้อถอยอ่อนแอไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่ทางจะให้เห็นธรรม ไม่ใช่อุบายวิธีจะให้เห็นธรรม ไม่ใช่การดำเนินเพื่อความเป็นธรรม นั่นคือการเดินตามก้นกิเลสจูงจมูกต่างหาก ทางถูกต้องตามธรรมต้องขุดค้นขึ้นมาต่อสู้กัน จิตไม่เคยสงบก็จะสงบได้ไม่สงสัย ถ้าดำเนินตามวิธีที่กล่าวมา ปัญญาพยายามค้นคิด อะไรสัมผัสสัมพันธ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย นำมาคิดพิจารณาไตร่ตรอง แยกแยะย้อนหน้าย้อนหลังกลับไปกลับมา ทบทวนให้ได้สัดได้ส่วนตามเหตุตามผลจนเป็นที่เข้าใจ สิ่งที่เคยสงสัยก็จะค่อยหลุดลอยไป ๆ ด้วยอำนาจของปัญญาหนีไม่พ้น

เฉพาะอย่างยิ่ง จึงถือสกลกายเป็นสนามรบเป็นสถานที่คลี่คลาย เพราะจิตติดกายนี้มากกว่าอื่นบรรดาความติดขั้นหยาบ ส่วนลึกลับภายในใจนั้นยกไว้ก่อน กายนี้ปิดอยู่ชั้นนอกอย่างเปิดเผย พยายามคลี่คลายออกมา รูปกายนี้มีอะไร ดูตั้งแต่ผิวหนังเข้าไปตามความจริง ความจริงล้วน ๆ ก็คือสิ่งปฏิกูลโสโครกเต็มอยู่ภายในร่างกาย นี้คือความจริง ความว่าสวยว่างามน่ารักใคร่ชอบใจนั้น เป็นเรื่องของกิเลสหลอกลวง มันเอามาฉาบทาไว้ทั้ง ๆ ที่ไม่จริง จงแยกแยะเข้าไปถึงความแปรสภาพ มันแปรอยู่ตลอดเวลา คิดดูตั้งแต่วันเกิดมาจนถึงป่านนี้เป็นยังไงตัวของเรา แตกต่างแต่เป็นเด็กไหม กายนี้แปรสภาพมาเรื่อย ๆ อย่างนี้ หมดทั้งร่างนี้แปรสภาพทั้งนั้น แม้แต่จิตใจก็ยังแปรสภาพไปตามขันธ์และความผลักดันของกิเลส

พิจารณาเข้าไป พยายามดูให้เห็นตามความจริง ฝืนกิเลสเข้าไป ตรงไหนมันว่างาม เอ๊า แยกตรงนั้นออกมาดูให้เห็นประจักษ์ตามันงามที่ตรงไหน กิเลสทำไมถึงหลอกลวงว่าสวยว่างามเอานักหนา อะไรมันงามดูให้ดีด้วยปัญญาของเรา เพราะสติปัญญาเรามีอยู่กับตัวด้วยกัน ทำไมจะยอมตีบตันอั้นตู้ให้กิเลสหลอกได้หลอกไปนักหนา คลี่คลายดูหนังก็เห็นชัด ๆ อยู่แล้วมันสวยมันงามที่ไหน ขี้เหงื่อขี้ไคลก็เป็นขี้ทั้งนั้นเต็มอยู่ภายนอกผิวหนัง ยิ่งเข้าไปภายในด้วยแล้วดูไม่ได้เลย เยิ้มไปด้วย ปุพโพโลหิต น้ำเน่าน้ำหนอง และยิ่งลึกเข้าไปก็ยิ่งดูไม่ได้ คนเราถ้าไม่มีหนังหุ้มห่อไว้นี้ดูกันได้เมื่อไร ดูได้แต่พวกแมลงวันเท่านั้นพากันตอมหึ่ง ๆ เวลาสัตว์ตายเห็นไหม แมลงวันมันชอบ

นี่จิตของเราเวลานี้เป็นเหมือนแมลงวัน เที่ยวหาตอมสิ่งที่ปฏิกูลโสโครกสกปรกนั้นแหละ เสกเป่าลม ๆ แล้ง ๆ ว่าเป็นของสวยของงาม ใจชนิดนี้ไม่ผิดอะไรกับแมลงวัน จิตของปุถุชนเรามันชอบตอมของสกปรกโสมม ของสะอาดคือศีลธรรมมันไม่ชอบไม่ตอม เรื่องของกิเลสมันชอบอย่างนั้น และเสกสรรขึ้นมาปิดตาบุรุษตาฟางเอาไว้ว่าเป็นของสวยของงาม เป็นของจีรังถาวร เป็นของน่าเพลิดเพลินเจริญหูเจริญตาเจริญใจไม่มีวันเบื่อหน่ายอิ่มพอ

จงเอาปัญญาหยั่งลงไปให้เห็นชัดเจน ดูเข้าไปจนกระทั่งถึงกระดูกทุกท่อน อวัยวะทุกส่วน ตับไตไส้พุง อาหารใหม่อาหารเก่า เต็มอยู่นี้ มีอะไรเป็นที่พึงปรารถนา ทั้งเขาทั้งเราเป็นเหมือนกันทั่วโลกดินแดน สงสัยที่ตรงไหน น่ายึดที่ตรงไหนว่าเป็นของสวยของงาม จากนั้นก็พิจารณากำหนดให้กายนี้ตายเน่าเฟะไปหมดทั้งร่าง แตกระเบิดออกไปถึงไหนอยู่ได้เมื่อไร คนมีจมูกอยู่ไม่ได้แตกฮือ ๆ ไปเลย นั่นเหรอของสวยของงามคนแตกฮือ ๆ นั่นเหรอ พิจารณาให้เห็นชัดซิ มันไปเสกไว้ที่ไหนกิเลสน่ะ สวยที่ตรงไหนสวยที่คนแตกฮือ ๆ นั่นเหรอ แม้แต่ยังไม่ตายก็ยังต้องปฏิบัติรักษาความน่าเกลียดของกายอย่างเข้มงวดกวดขันด้วยกันเรื่อยมา นับว่าเป็นบ่อกังวลกับร่างกายนี้ไม่เบาเลย ยังจะหลับหูหลับตาเสกสรรปั้นยอไปถึงไหนกัน

เวลาตายมันเน่ามันพอง แตกกระจัดกระจายลงไป แร้งกาหมากิน ถ้าไม่มีคนรักษาแมลงวันเต็มโลกธาตุมานี้หมดตอมหึ่ง ๆ ดูได้ไหม นั่นหรือของสวยของงามจากนั้นก็สลายลงไป ๆ จนกลายลงไปเป็นธาตุดินตามเดิม ส่วนน้ำก็ไปเป็นน้ำตามเดิมส่วนธาตุไฟก็ไปเป็นไฟตามเดิม ส่วนธาตุลมก็ไปเป็นลมตามเดิม ไหนสัตว์บุคคลสวยงามมีอยู่ที่ตรงไหน อยู่ที่ดินที่น้ำที่ลมที่ไฟนั่นเหรอ ดินก็เป็นดินสวยงามที่ไหน น้ำเป็นน้ำสวยงามที่ไหน เป็นสัตว์เป็นบุคคลที่ไหน ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ เป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นของสวยของงานที่ไหนกัน มามัวตื่นลมตื่นแล้งกันอยู่กับป่าช้าผีดิบผีตายไม่มีวันตื่นหรือพระปฏิบัติเราน่ะ

จงพิจารณาให้ถึงสภาพความจริงของมันด้วยหลักธรรมคือปัญญา ถ้าอยากจะเห็นของจริง จิตมาพัวมาพันมาติดมาข้องอยู่กับสิ่งเหล่านี้ เพราะกิเลสมันจับไส กิเลสมัน

หลอกให้จิตหลงแล้วก็ยึดมั่นถือมั่น มันตีตะปูไว้อย่างเหนียวแน่น ด้วยอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในธาตุในขันธ์ คือในธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ว่าเป็นตัวเป็นตนอย่างสนิทติดจม กิเลสมันหลอกมากี่กัปกี่กัลป์แล้วยังไม่เบื่อไม่อิ่มไม่พอเหรอ เขากินข้าวยังรู้จักเวลาอิ่มพอ ทำไมใจเรากับอารมณ์ที่กิเลสหลอกลวงนี้จึงไม่เห็นมีวันอิ่มพอกัน มีแต่ใหม่เอี่ยมเรื่อย กินเท่าไรไม่หายอยาก นอนมากไม่รู้ตื่น นอนมากก็คือความลุ่มหลงงมงายนั่นเอง ไม่รู้วันไหนจะตื่น ถ้าไม่เอาสติปัญญาปลุกเข้าไปตีเข้าไป กินหลายไม่หายอยากตามโบราณท่านว่าไว้ กินเท่าไรมันยิ่งหิวยิ่งโหย คิดไปตามอารมณ์ของกิเลสเท่าไรยิ่งหิวยิ่งโหย ไม่มีคำว่าอิ่มพอ นี่แลคือความกินหลายไม่หายอยาก ฉะนั้นท่านจึงว่าตัณหาความหิวโหย ให้กินเท่าไรยิ่งหิวจัด สัตว์โลกจึงตายจึงล่มจมเพราะความหิว ความกิน

ความอิ่มพอมีอยู่ในธรรมะเท่านั้น กิเลสไม่เคยทำความอิ่มพอให้แก่ผู้ใด ไม่ว่าความโลภ ไม่ว่าความโกรธ ไม่ว่าความหลง ไม่ว่าราคะตัณหาประเภทใด ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสแล้ว จะไม่ให้มีความอิ่มพอแก่สัตว์เลย จะกินจะดื่มจะคิดจะพูดจะทำจะสัมผัสสัมพันธ์เท่าไร ก็ยิ่งหิวยิ่งโหยยิ่งกระวนกระวาย จนกระทั่งวันตายก็ไม่มีความอิ่มพอ เรายังจะหลงเพลินอยู่กับความหิวโหยไม่มีความอิ่มพอซึ่งเป็นกองทุกข์นี้อยู่เหรอ ความอิ่มพอของกิเลสไม่เคยมี ไม่เคยให้ผู้ใดอิ่มพอและสมหวัง ยังจะบึกบึนไปกับมันอะไรอยู่อีกเล่า ความอิ่มพออยู่กับธรรมต่างหากมิใช่อยู่กับกิเลส

จงพิจารณาแยกแยะหลายสันหลายคมให้รู้รอบขอบชิด โดยถือเอาร่างกายนี้เป็นสนามรบ เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาในขั้นแรก ให้เห็นอสุภะอสุภังประจักษ์ใจเรื่องความแตกความสลายความแปรสภาพ ก็ให้เห็นชัดด้วยปัญญาของเรา จิตจะยึดมั่นถือมั่นไปไหน เมื่อรู้เห็นตามเป็นจริงแล้วต้องถอยตัวเข้ามา หดตัวเข้ามาตามลำดับแห่งความเข้าใจ

จิตนี้พร้อมที่จะปล่อยวางอยู่แล้ว เป็นแต่เพียงว่าไม่รู้อุบายแห่งการปล่อยวาง จิตจะปล่อยวางได้ยังไง เพราะถูกกิเลสตัณหาอาสวะมันบีบบังคับให้ยึดให้ถือไปตามอำนาจของมัน มันสลับซับซ้อนมากเรื่องของกิเลสนี่ พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าให้เห็นแจ่มแจ้งชัดเจนลงไป นี่คือวิธีการถอดถอนกิเลสอันเสียบแทงอยู่ภายในจิตใจ

รูปนอกรูปในมันเหมือนกัน เสียงนอกเสียงในเหมือนกัน เป็นลม ๆ ไปอย่างนั้นแหละ ตื่นอะไรตื่นลม เสียงหญิงเสียงชายมีแต่เสียงลมเท่านั้นออกจากปาก ตื่นไปอะไรตื่นลม เคยได้เห็นได้ยินมาแต่วันเกิด ตื่นอะไรอยู่อีก นี่คือการพิจารณาจนแตกกระจายหายห่วงทุกอย่าง

การพิจารณาคลี่คลายนี้ถือเป็นงานเป็นการจริง ๆ พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าจนกระทั่งอิ่มพอ ถ้าเป็นธรรมแล้วอิ่ม ถ้าเป็นเรื่องของโลกของกิเลสไม่มีวันอิ่มพอ คิดไปเท่าไรก็ยิ่งติดยิ่งพัน ยิ่งเคลิบเคลิ้มหลงใหลไปเรื่อย ๆ หนักเข้าไปเรื่อย ๆ จมเสียจนได้ แต่ถ้าเป็นธรรมแล้วมีความอิ่มพอ การพิจารณาส่วนร่างกายให้เห็นตามที่กล่าวมาแล้วนี้จิตต้องอิ่มตัว ความยึดมั่นถือมั่นก็ถอนตัว การพิจารณาอย่างที่เคยพิจารณามานั้นก็หยุดเอง พิจารณาไปอะไรเพราะรู้หมดแล้ว ปล่อยวางหมดแล้ว พิจารณาหาอะไร รู้เองเหมือนกับเรารับประทานอาหาร จะมีรสเอร็ดอร่อยขนาดไหนก็ตามเถอะ ถ้าลงว่าธาตุขันธ์เพียงพอกับความต้องการแล้วเป็นไม่รับอีก นี่ก็เหมือนกัน เมื่อพิจารณาพอแล้วก็ปล่อยวาง อิ่มตัวเป็นขั้น ๆ ไป

อาการของจิตคิดไปในเรื่องใด เมื่อปัญญาสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นมา เห็นเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ของตนจนถึงขั้นปล่อยวางกันได้ ผ่านกันไปได้แล้ว สิ่งใดที่จะนอกเหนือปัญญาไปมีเหรอ ไม่มี ต้องพิจารณาจนกระทั่งรู้ชัดทุกสิ่งทุกอย่างโดยลำดับ เพราะสติปัญญานี้พร้อมที่จะรู้ พร้อมที่จะพิจารณาทุกสัดทุกส่วนทุกสิ่งทุกอย่างที่ควรแก่การพิจารณา และรู้ไปโดยลำดับไม่อับจน ที่สุดก็ย้อนกลับมาเห็นอาการของจิตเท่านั้นเป็นตัวหลอกลวง ส่วนหยาบนอกนั้นถูกตัดออกหมดด้วยปัญญาแล้ว จะติดอะไรก็รู้เสีย รูป เสียง กลิ่น รส อะไรก็รู้เสีย ด้วยการประมวลเข้ามาสู่สภาพเดียวกันกับตนเทียบเคียงกันได้ทุกสัดทุกส่วน และปล่อยวางลงสู่ความจริงแล้วจะไปติดที่ไหน ไม่ติด เพียงเท่านี้จิตก็สบายแล้ว

เมื่อจิตสบายแล้วเป็นยังไง บัดนี้คุณค่าแห่งธรรมได้ปรากฏเด่นขึ้นแล้ว ความเห็นโทษแห่งกิเลสทั้งหลายได้เห็นมาโดยลำดับแล้ว ทีนี้ความเพียรไม่ต้องบอก ค่อยหมุนตัวไปเองโดยไม่ต้องบังคับขับไสเหมือนแต่ก่อน นี่คือความเห็นคุณค่าของธรรม ผลก็ประจักษ์อยู่ภายในใจว่าเป็นความสว่างกระจ่างแจ้ง ความเบาบางภายในจิตใจ กิเลส

หลุดลอยออกไปมากเท่าไร จิตยิ่งดีดตัวขึ้นละเอียดขึ้น สุขก็เบา เบาเข้าไปละเอียดเข้าไป ยิ่งเห็นโทษของกิเลสมากขึ้น ปัญญาแยกแยะจนเห็นเรื่องของมัน ถ้าไม่เห็นโทษก็ไป ไม่รอด ไปไม่พ้น จมอยู่กับมันตลอดไป

นี่แลทางดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์ ทุกข์อยู่ที่ไหน ทุกข์ก็อยู่ที่ใจซึ่งถูกกิเลส ปักเสียบเอาไว้อย่างแน่นหนามั่นคง ปิดบังหุ้มห่อเอาไว้จนมองหาอะไรไม่เจอขึ้นชื่อว่า ของจริง เห็นแต่ของปลอม ๆ และเข้าใจว่าเป็นของจริง จึงติดมั่นพัวพันอยู่ในสิ่งเหล่า นั้น แล้วก็สร้างแต่ความทุกข์ความทรมานให้แก่ตนหาทางออกไม่ได้ เมื่อสติปัญญาได้ คลี่คลายออกดูอย่างชัดเจนแล้ว สิ่งที่จอมปลอมทั้งหลายค่อยหลุดลอยออกไป จิตก็มี ความสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นมาเรื่อย ๆ พร้อมทั้งความเห็นโทษของกิเลสประเภทต่าง ๆ และเห็นคุณค่าแห่งธรรมไปโดยลำดับ

ความเพียรก้าวหน้าละที่นี่ ความเพียรก้าวและความเพียรกล้า สละตายได้ ถ้าลง ยังติดค้างอยู่กับกิเลสตัวใด กิเลสตัวใดยังจะมาบีบบังคับเราอยู่ได้ เป็นไม่ถอยเป็นไม่ ยอมเด็ดขาด เอาให้ตายด้วยกันเลย กิเลสไม่ตายก็เราตายเท่านั้น คำว่าแพ้กิเลสนี้จะมี ไม่ได้ หรือเป็นไปไม่ได้ หนักเข้า ๆ คำว่าแพ้ไม่มี นั่นละที่นี่ความเพียรเก่งไหม คุณค่า ของธรรมเด่นขึ้นแล้วภายในจิตใจจะถอยได้อย่างไร มีแต่บุกและบุกใหญ่ท่าเดียวไม่มี กลางวันกลางคืน รบตลอด ฟาดฟันกิเลสตลอด

คุณค่าของกิเลสมีตรงไหน มีอะไรบ้าง นี่เห็นแต่คุณค่าของธรรมเด่น ๆ ในหัวใจ ทีนี้รสของธรรมกับรสของกิเลสที่ได้เคยสัมผัสสัมพันธ์กันมา ทั้งสองอย่างนี้รสอะไร เป็นอย่างไร ดีเลิศต่างกันอย่างไรบ้าง ก็เด่นชัดในทางรสของธรรม รสของกิเลสสู้ไม่ได้ เมื่อรสแห่งธรรมชนะรสกิเลสประเภทใดแล้ว รสกิเลสนั้นย่อมหลุดลอยออกไป ๆ รสของ ธรรมก็แซงหน้าขึ้นเรื่อย ๆ นี่ละการเห็นโทษกับเห็นคุณ เห็นไปพร้อม ๆ กันอย่างนี้ใน วงปฏิบัติของท่านผู้รู้ผู้เห็น ท่านรู้ท่านเห็นอย่างนี้ จนกระทั่งกิเลสหลุดลอยไปจากใจไม่มี สิ่งใดเหลือเลย นั้นแลที่นี่รสอมตธรรมเต็มดวงใจ

การพิสูจน์เรื่องความเกิดความตาย ไม่ต้องไปพิสูจน์ที่ไหนให้เสียเวล่ำเวลา มันพร้อมอยู่ที่จิตดวงบริสุทธิ์นั้น แม้แต่ยังไม่บริสุทธิ์ จิตมีความสัมผัสสัมพันธ์กับอารมณ์ใดที่เป็นส่วนละเอียด กับกิเลสประเภทใดที่เป็นส่วนละเอียด มันก็รู้และพยายามตัดพยายามฟัน พยายามแก้พยายามถอดถอน ด้วยสติปัญญาไม่ลดละความพากเพียร สติปัญญาแก้ขาดจากนั้นแก้ขาดจากนี้แล้ว ก็รู้อยู่ภายในจิตไม่สงสัย จนกระทั่งขาดไปโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือเลยขึ้นชื่อว่าสมมุติ กิเลสที่เคยพัวพันพาให้เกิดให้ตาย รู้ได้ชัดว่าหมดแล้ว ที่นี่เรื่องเกิดเรื่องตายหมดเท่านั้น หมดปัญหาโดยประการทั้งปวงแล้วเพราะไม่มีเงื่อนต่อ เห็นสักแต่ว่าเห็น ได้ยินสักแต่ว่าได้ยิน ธาตุขันธ์ที่อยู่ด้วยกันนี้ก็สักแต่ว่าอยู่ด้วยกัน แต่ขาดวรรคขาดตอนกันแล้วในความสืบต่อระหว่างจิตกับขันธ์เหล่านี้ ระหว่างจิตกับรูป เสียง กลิ่น รส ระหว่างจิตกับสภาวธรรมทั้งหลาย ได้ขาดจากกันโดยสิ้นเชิงเห็นประจักษ์ภายในใจ เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ

ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ นี้เหมือนอะไร เหมือนรูป เหมือนเสียง เหมือนกลิ่น เหมือนรส เหมือนเครื่องสัมผัสสัมพันธ์ เหมือนธาตุเหมือนขันธ์ไหม ไม่ได้เหมือน ไม่ได้เป็นอันเดียวกัน อันหนึ่งสมมุติ อันหนึ่งวิมุตติ ต่างอันต่างมี ต่างอันต่างจริง ไม่คละเคล้ากัน

เหตุที่พาให้เกิดแก่เจ็บตายเพราะอะไร ก็รู้ชัด เพราะ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** มันแทรกมันฝังอยู่ภายในจิต พอนี้ถูกทำลายแตกกระจายออกไปจากใจไม่มีอะไรเหลือแล้ว เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ ปัญหาแห่งการเกิดตายก็ดับสนิทไม่มีเหลือแล้วภายในใจ เหลือแต่วิบากของกิเลส ผลของกิเลสที่เป็นธาตุเป็นขันธ์อยู่ในปัจจุบันนี้ ก็รับผิดชอบกันไปเพียงเท่านั้น พาอยู่ พาไป พาหลับ พานอน พากิน พาขับ พาถ่าย ไปเท่านั้น และไม่เกิดโทษเกิดภัยต่อจิตใจอีก เพราะได้ขาดจากกันโดยสิ้นเชิงแล้ว เป็นหลักธรรมชาติแล้ว เป็นอัตโนมัติแล้ว ไม่ต้องเสกสรรปั้นยอ ไม่ต้องระมัดระวังว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นภัยต่อจิตใจอีกต่อไป

กิเลสประเภทต่าง ๆ จะเป็นภัยต่อจิตใจอีกไม่มี เพราะกิเลสทุกประเภทได้ถูกทำลายหมดแล้ว กิเลสจะมาจากไหน เหาะลอยมาจากไหนจะเข้ามาแทรกจิตใจได้อีก ไม่มีกิเลสตัวใด นอกจากกิเลสที่มันเป็นสนิมเกิดอยู่กับเหล็กและกัดเหล็กให้กร่อนไป

จนกระทั่งเหล็กเสียหายไปตามเท่านั้น กิเลสตัวนี้เท่านั้นคือตัว **อวิชฺชาปจฺจยา** นี่ เมื่อได้ทำลายลงไปเสียจนแหลกละเอียดแล้ว ทำไมจะไม่รู้

คำว่า พระอรหันต์ทั้งหลายเป็นแบบเดียวกัน เป็นธรรมแท่งเดียวกัน ไม่สงสัยกัน แม้ท่านจะนิพพานไปกี่กัปแล้วโดยทางสมมุติ พระพุทธเจ้าทรงรู้อย่างไรทรงสอนอย่างนั้น และประกาศธรรมกังวานมาได้ ๒,๕๐๐ กว่าปีนี้แล้ว ในพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันของเราว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นเองในความจริงทั้งหลายแน่ะ **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** ผู้รู้จะรู้จำเพาะตนเท่านั้น ผู้รู้ก็คือผู้ปฏิบัตินั่นแลจะรู้จำเพาะตน จะเป็นใครที่ไหนกัน

นี่การทำลายวัฏจักรวัฏจิตทำลายที่ตรงนี้ เมื่อขาดออกไปจากใจโดยสิ้นเชิงแล้ว หมดปัญหาโดยประการทั้งปวง โลกจะว่ามีก็มี ไม่ว่าก็ไม่มีอะไรเป็นปัญหา เพราะจิตหมดปัญหาแล้วจากสิ่งทั้งหลาย ไม่ได้เป็นปัญหาอีกแล้ว คือไม่เป็นเรื่องติดต่อพัวพันกันเหมือนอย่างแต่ก่อนมา เพราะเป็นจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้ว

เมื่อรู้อยู่ชัด ๆ ว่าบริสุทธิ์ล้วน ๆ จะสูญไปไหน ถ้าสูญแล้วบริสุทธิ์ได้ยังไงเห็นประจักษ์ เมื่อกิเลสจอมหลอกลวงหมดไปแล้ว จิตก็สนุกรู้สนุกเห็นน่ะซิ ไม่มีอะไรจะมาทำให้มัวหมองมาปิดมากั้น จิตจึงไม่เป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ เหมือนแต่ก่อนกิเลสถูกเปิดออกหมดแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นทำไมจะไม่เห็นโทษของกิเลส คือความมืดบอดที่ปิดหัวใจนี้ไว้ไม่ให้รู้ไม่ให้เห็นในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น พอกิเลสทลายไปแล้ว สิ่งที่ควรรู้ก็ต้องรู้ สิ่งที่ควรเห็นก็ต้องเห็น เป็นวิสัยของใจล้วน ๆ แล้ว ต้องรู้เต็มภูมิของตน นี่แหละ โลกวิทู เมื่อทำลายกำแพงอันหนาแน่นออกจากใจแล้ว ตาใจสว่างกระจ่างแจ้งมองทะลุปรุโปร่งไปหมด นี่ผลของการปฏิบัติเป็นอย่างนี้ เหล่านี้มิใช่ผลแห่งความเกียจคร้านเผอเรอนะ จงจำไว้อย่างถึงใจ นี้คือผลแห่งความเป็นนักต่อสู้ต่างหาก

เราอย่านำความขี้เกียจขี้คร้านอ่อนแอท้อแท้เหลวไหล อันเป็นเรื่องของกิเลสเข้ามาบีบคั้นหัวใจจะไปไม่รอดนักปฏิบัติ ให้เล็งถึง **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** เสมอ **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ไม่ใช่ผู้ล้างมือเปิบ **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** ไม่ได้เกิดขึ้นจากการล้างมือเปิบ

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ท่านแทบตายมาด้วยกันทั้งนั้น เหตุใดเราจะมาล้างมือเปิบ มันก็เก่งกว่าครูไปละซิ ถ้าเก่งกว่าครูแบบนี้ก็ต้องเลวลงโดยลำดับ ให้เก่งในทางความพากความเพียร เดินตามครูนั้นแหละ

ไม่ควรจะสงสัยแล้ว โลกธาตุนี้มีเกิดกับตาย ๆ หาบหามกองทุกข์ในภพน้อยภพใหญ่ไม่มีเวลาปลงวางเลย ภพมนุษย์เรายังดียังเป็นอิสรเสรี แต่ภพของสัตว์เรามองดูแล้วมันน่าอยู่น่าอาศัยที่ไหน มีแต่บีบบี้สีไฟกัดฉีกกันกิน ดูซิตัวไหนมีอำนาจมากไล่กัดไล่ฉีกกัน สัตว์ต่อสัตว์ สัตว์กินสัตว์ ทำลายสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ เรายังดีนะ ภพละเอียดยิ่งไปกว่านั้น ซึ่งเป็นของมีอยู่ตามหลักความจริงจะเป็นยังไง มันผิดอะไรกับมหันตทุกข์อยู่ในเรือนจำ มันไม่ได้ผิดอะไรกัน หัวเราะก็เหมือนนักโทษในเรือนจำนั่นแล ถึงจะขับลำทำเพลงก็นักโทษขับลำทำเพลงอยู่ในเรือนจำ มันเอาดีกรีมาจากไหน เอาความสุขความสบายมาจากไหน เอาให้ได้ขับกล่อมอยู่กับวิมุตติดูซิ ให้ธรรมวิมุตติได้กล่อมดูซิจะเป็นอย่างไร ต่างกันอย่างไรบ้างระหว่างเพลงกล่อมของกิเลสกับเพลงกล่อมของวิมุตติธรรม เอาให้เห็นซินักปฏิบัติ

ผู้ปฏิบัตินี้เท่านั้นจะเห็นความจริงทั้งหลายที่กล่าวมา นอกนั้นไม่มีทาง จงเอาให้จริงให้จัง คุณค่าราคาของเรานี้มาก มีบุญวาสนาแล้วจึงได้มาบวช ทั้งเป็นมนุษย์ด้วยแล้วยังได้มาบวชเป็นพระได้ประพฤติปฏิบัติธรรม อย่าให้แคล้วคลาดจากธรรมที่กล่าวนี้ เอาให้ได้มหาสมบัติมาครองหัวใจเรา เราครองมหาสมบัตินั้นจะเป็นที่ตายใจตลอดไป เรื่องอดีต อนาคต สถานที่ต่าง ๆ ตัดออกหมด ขาดสะบั้นไปหมดแล้ว เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของโลก ธรรมชาตินั้นไม่ใช่โลก ท่านจึงเรียกว่าโลกุตรธรรม แปลว่า ธรรมเหนือโลก ไม่เหมือนโลกจึงเรียกว่าธรรมเหนือโลก จะเอาอะไรไปเหมือน

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร ขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

๒๘. ของจริงลบล้างของปลอม

คำว่าพระพุทธเจ้า คือท่านผู้ปราบไตรภพ เรียนจบในสมมุติทั้งปวงโดยสมบูรณ์ พระสาวกที่ดำเนินรอยตามพระพุทธเจ้า ก็เป็นผู้เรียนจบปราบไตรภพภายในจิตให้สิ้นซากไปเช่นเดียวกันกับพระศาสดา คำที่ว่าพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้วในโลก กับคำที่ว่าพระธรรมได้อุบัติขึ้นแล้วในโลกนั้น อุบัติขึ้นมาในขณะเดียวกัน จากนั้นก็พระสงฆ์ได้ปรากฏขึ้นแล้วในโลก นี่กล่าวถึงผลแห่งความปรากฏของธรรม ที่มีพระพุทธเจ้าแลสาวกทรงนำออกมายืนยัน

เมื่อกล่าวถึงเหตุ พระพุทธเจ้าท่านทรงดำเนินอย่างไร มีความยากเย็นเข็ญใจขนาดไหน พระสาวกที่ว่า **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** นั้น ท่านลำบากหรือได้รับความทุกข์ทรมานหนักเบามากน้อยเพียงไร ส่วนมากมีแต่แทบเป็นแทบตายด้วยกัน มีจำนวนน้อยมากที่เป็น **สุขา ปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญา** ทั้งปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว นี้มีจำนวนน้อยมาก **ทุกฺขา ปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญา** ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว นี่ก็มีจำนวนมากขึ้นพอประมาณในครั้งพระพุทธเจ้า ส่วน **ทุกฺขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญา** นี้รู้สึกจะมาก คือทั้งปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้า นี่มีจำนวนมาก ท่านกล่าวไว้สี่ประเภทด้วยกัน **สุขา ปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญา** ทั้งปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว **ทุกฺขา ปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญา** ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว

มีต่างกันเป็นลำดับลำดา **สุขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญา** ปฏิบัติสะดวกแต่รู้ได้ช้าก็รู้สึกมีน้อยมาก ส่วนมากมักจะปฏิบัติลำบากกว่าจะรู้จะเห็นธรรม

เพราะฉะนั้นท่านผู้เป็นนักปฏิบัติ พึงดูใจของตัวเอง อย่าไปดูผู้อื่นที่ท่านปฏิบัติสะดวกหรือปฏิบัติลำบาก และรู้เร็วหรือช้ามากยิ่งกว่าดูตัวเรา ที่ยกมานี้เพื่อเป็นแบบฉบับเพื่อไม่ให้จิตคิดออกนอกลู่นอกทางโดยเห็นว่าลำบากบ้างเล็กน้อย แล้วก็เถลไถลไปในทางเสียหายและล่มจมไปเสีย โดยไม่รู้ว่านั้นคือความลำบากอย่างมหันต์

การปฏิบัติเราพอทราบได้ในนิสัยของเรา เราฝึกทรมานจิตใจเราหนักแน่นขนาดไหน ได้รับผลปรากฏขึ้นมาอย่างไรบ้าง ก็เป็น **ทุกฺขา ปฏิปทา** อยู่ในนั้น ถ้าปฏิบัติแบบล้มหมอนนอนเสื่อไม่มีวันลุกไม่มีวันตื่นเลยนั้น นั่นมันเลย **สุขา ปฏิปทา** จนกลายเป็นปฏิปทาที่เน่าเฟะหมดทั้งตัวหมดทั้งใจ อันนี้ไม่มีทางที่ว่าเป็น **สุขา** และ **ทุกฺขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญา** และ **ขิปฺปาภิญฺญา** ได้เลย คือรู้ได้เร็วก็ตาม รู้ได้ช้าก็ตาม จะไม่มีวันรู้ได้ทั้งสองอย่าง นอกจากหลงไปเลยจมไปเลย อันนี้เป็นผลของปฏิปทาแบบนอนจม

จงดูจิตของตัวเองว่าฝ่าฝืนธรรมมากน้อยเพียงไร นั่นแหละวิธีการปฏิบัติตนจะต้องปฏิบัติให้พอ ๆ กันกับความฝืนของจิต ตามธรรมดาจิตย่อมฝืนธรรม และไหลไปตามโลกคือกิเลสโดยลำดับ ไม่มีคำว่ายับยั้งชั่งตวงประการใดเลย เพราะทางของกิเลสมันราบรื่นมาก เนื่องจากทางนี้เป็นทางที่เคยเป็นมาประจำภพประจำชาติจนนับไม่ถ้วน แต่การที่จะฝืนจิตใจจากภพจากชาตินี้ มันต้องได้ฉุดได้ลาก

เพราะฉะนั้นจิตใจจึงไม่ชอบธรรม เพราะกิเลสไม่พาให้ชอบ นอกจากพาให้เกลียดอยู่เป็นประจำ ถ้าธรรมอยู่จุดใด ใจไม่ชอบในจุดนั้น ธรรมบอกสอนว่าอย่างไรใจมักฝืนอยู่เสมอหรือฝืนเสมอ เพราะใจนั้นเป็นใจที่กิเลสเป็นเจ้าของ ไม่ใช่ธรรมเป็นเจ้าของกิเลสเคยเป็นเจ้าของมาก่อนแล้ว และมีกำลังรอบตัวคือรอบจิตอยู่ตลอดเวลานาน ๆ เราถึงจะฝืนสักนิดหนึ่ง ๆ จึงไม่พอกับกำลังของกิเลส ที่มันฝึกซ้อมบนหัวใจเราอยู่ตลอดเวลา

ด้วยเหตุนี้จึงต้องคำนึงถึงพระพุทธเจ้าและสาวกที่ท่านดำเนินมา ทุกข์ขนาดไหนสำหรับพระพุทธเจ้าจะทรงเป็นสยัมภู คือ รู้เองเห็นเองนั้น ย่อมเป็นความยากความลำบากอยู่โดยดี เพราะไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดชี้แนะแนวทางให้ ส่วนสาวกได้รับการชี้แจงแนะนำจากพระพุทธเจ้ามาด้วยดีแล้ว จึงเรียกว่า สาวก แปลว่าผู้สดับ ผู้ฟัง ผู้ได้รับการแนะนำจากพระพุทธเจ้า แม้เช่นนั้นเวลามาปฏิบัติ ท่านยังต้องลำบากลำบน ก็เพราะความฝืนของกิเลส ความต่อสู้ของกิเลส ความขัดขวางของกิเลส ไม่ให้เป็นไปตามร่องรอยของธรรมนั่นเอง จิตจึงได้เป็นเช่นนั้น เป็นแต่เพียงว่าผู้ได้ทราบการแนะแนวทางมาแล้ว แม้จะยากลำบาก การฝืนก็ฝืนไปในทางที่ถูกที่ดีตามหลักธรรมที่ได้รับจากพระพุทธเจ้ามาแล้ว

จึงกล้าพูดว่า กิจการงานการใด ๆ ก็ตาม ใครจะว่ายากว่าลำบากทุกข์ทรมานเพียงไร เมื่อมาเทียบกับงานถอดถอนหรือรื้อถอนกิเลส ทำลายกิเลสออกจากจิตใจแล้วงานนี้จึงเป็นงานหนักเหนืองานใด ๆ ทั้งนั้น ผู้ไม่ทราบ ผู้ไม่เคยดำเนิน ผู้ไม่เคยทำงานประเภทนี้อย่างเอาจริงเอาจังเพื่อผลประโยชน์อันยิ่งใหญ่ จะไม่มีทางทราบได้เลยว่างานนี้เป็นงานที่หนักมาก ความหนักก็หนัก ความใช้ความพินิจพิจารณาละเอียดลออ ก็ต้องพิจารณาละเอียดลออมากเกินกว่ากิเลสจะตามทัน เกินกว่ากำลังของกิเลสต่อสู้ได้กิเลสจึงจะยอมหมอบราบลง ตามปกติสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีอำนาจ เป็นสิ่งที่กล่อมจิตใจให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลมาเป็นประจำอยู่แล้ว ทำไมจะไม่แก้ไม่ถอดถอนยาก ต้องเป็นของยาก

เราก็พึงทราบนิสัยของเรา เมื่อการต่อสู้ยาก ได้ผลมากน้อยเพียงไรเป็นเครื่องตอบแทน เราพึงจับเอาผลนั้นแลเป็นเครื่องพิสูจน์ในการดำเนินเหตุให้หนักมือเข้าไปหากไม่เช่นนั้นจะไม่เข้าอกเข้าใจในธรรมทั้งหลายเลย และจิตนี้ก็จะไม่พ้นเป็นที่อยู่ที่ฝังจมและที่ขับถ่ายของกิเลสตลอดไป ไม่มีเวลาที่ธรรมจะแทรกเข้าไปได้ หากไม่ใช้ความพยายามและพินิจพิจารณาอย่างเอาจริงเอาจัง และละเอียดลออให้เต็มภูมิของสติปัญญาที่มีอยู่

นี่ดูการประกอบความพากเพียรของหมู่เพื่อน รู้สึกทำให้หนักใจอยู่มาก เป็นแต่เพียงไม่พูดเท่านั้น ดูอากัปกิริยาความเคลื่อนไหวไปมา มันบ่งบอกอยู่เสมอว่าเป็นความบกพร่องตลอดอิริยาบถ แต่กิเลสไม่เคยมีคำว่าบกพร่อง มันพอกพูนตัวของมันอยู่ตลอดเวลากับการประกอบความเพียรแบบบก ๆ พร่อง ๆ จะเข้ากันได้อย่างไร จะเอากำลังที่ไหนมาต่อสู้กับกิเลสให้ยอมจำนนต่อธรรมทั้งหลายได้ ถ้าไม่ใช้ความพยายามให้หนักมือขึ้นไปโดยลำดับ

อย่านำความทุกข์ความลำบากที่เคยประกอบความพากเพียรมาแล้วในอดีต ไม่ว่าจะเป็นอดีตปีอดีตเดือนวันก็ตาม อดีตเวล่ำเวลาเช่นวันนี้ก็ตาม ความทุกข์ความลำบากเหล่านั้นมักจะเป็นข้อแก้ตัวของกิเลสเสมอ การประกอบความพากเพียรเพื่อแก้กิเลส กิเลสจะหลอกว่าเป็นความลำบากลำบน ครั้งนั้นลำบากมาแล้ว ปีนั้นลำบากมาแล้ว เดือนนั้นได้รับความลำบากมาแล้ว มาเดือนนี้ปีนี้วันนี้ก็เป็นความลำบาก แล้วจะพยายามถูไถไปได้อย่างไร ทำให้จิตใจท้อถอยอ่อนแอลงในขณะที่จิตคิดเช่นนี้ นั้นแลคือเพลงของกิเลสกล่อมใจให้หลงไปตามมัน พึงทราบไว้ทุก ๆ ท่าน อย่าเข้าใจว่าเป็นความคิดที่ถูกต้อง เป็นความคิดที่บริสุทธิ์และถูกธรรม แต่เป็นความคิดที่กิเลสแทรกขึ้นมาโดยที่เจ้าตัวไม่รู้ นี่แหละอุบายของกิเลสฉุดลากหัวใจให้อ่อนต่อความพากเพียร และท้อถอยปล่อยวางในความดีทั้งหลาย และล่มจมไปกับมันจนได้

กิเลสนั้นไม่เคยมีความอ่อนข้อย่อหย่อนต่อความเคลื่อนไหว ที่จะสั่งสมตัวให้มีกำลังมากขึ้น โดยอ้างกาลสถานที่เวล่ำเวลาตลอดความลำบากลำบน แต่ความพากเพียรของเรามักจะอ้างกาลอ้างเวลา อ้างความทุกข์ความลำบาก อ้างความโง่ความฉลาด อ้างอำนาจวาสนา อ้างสถานที่กาลเวลา อ้างไปกี่ประเภทล้วนแล้วแต่เป็นข้อแก้ตัวของกิเลสทั้งมวล เมื่อเป็นเช่นนั้นจะมีช่องทางออกที่ตรงไหน เมื่อผู้ปฏิบัติมาอ้างเช่นนี้ก็คือถูกกิเลสถือยึดเอาความคิดความปรุงนี้เป็นเครื่องมือไปใช้เสียหมดนั่นแล ความคิดในแง่ธรรมที่เคยคิดไว้แล้วนั้นเลยล่มจมฉิบหายไปไหนก็ไม่รู้ นี่ละการประกอบความพากเพียรที่เป็นไปไม่ได้ภายในจิตใจเป็นอย่างนี้ ขอให้ทุกท่านทราบไว้แต่บัดนี้ซึ่งยังไม่สายเกินไป

ครั้งพุทธกาลท่านประกอบความพากเพียร ท่านทำเต็มเม็ดเต็มหน่วย ทำเป็นจริงเป็นจังเป็นเนื้อเป็นหนังจริง ๆ เพื่อชำระสะสางกิเลสให้วอดวายไปจากจิตใจจริง ๆ ท่านไม่ทำเพียงลุ่ม ๆ ดอน ๆ พอเป็นกิริยาให้กิเลสหัวเราะรำคาญเปล่า ๆ

อย่างที่เป็นไปอยู่กับพวกเราเวลานี้ กิริยาใด ๆ ที่แสดงออกมา มีตั้งแต่กิเลสออกหน้าออกตาเสียทั้งนั้น โดยที่เราก็ไม่รู้เลยว่า กิริยาเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสชักจูงหรือผลักดันให้เป็นไป ถ้าอยากทราบก็เวลานี้ได้สอนอยู่แล้วบรรดาอุบายวิธีที่จะทราบ ความเพียรที่สำคัญก็คือสติ อย่างไรสตินี้ปล่อยวางไม่ได้ จากนั้นก็ปัญญาขึ้นเป็นวรรคเป็นตอนสอดแทรกกันไปในโอกาสหรือเหตุการณ์ที่เหมาะสม ซึ่งจะควรใช้ปัญญาต้องใช้ไปอยู่โดยสม่ำเสมอ อย่าคอยให้สมาธิเป็นอย่างนี้อย่างนั้นแล้วจึงจะใช้ปัญญา สมาธิถึงภูมินี้แล้วจึงจะใช้ปัญญา มีแต่วาดภาพแบบลม ๆ แล้ง ๆ ไป หาเหตุผลไม่ได้ตามหลักธรรม แต่เป็นเรื่องของกิเลสพาให้วาดภาพหลอกไปเรื่อย ๆ เราก็ไม่รู้สึกว่าได้ถูกหลอกถูกต้มตุ๋นจากมันอยู่ตลอดมา

การฝึกทรมานจิตใจ พึงทราบว่าใจนี้เป็นยังไง ใจนี้คือผู้ต้องหาถูกควบคุมจากกิเลสอยู่ตลอดเวลา บัดนี้เราจะต่อสู้แย่งชิงใจมาเป็นสมบัติของธรรม ให้ธรรมได้ครองใจจึงมีการต่อสู้ซึ่งกันและกัน หลักแห่งการต่อสู้ก็คือความเพียรความอดทน คือสมาธิความหนักแน่นมั่นคง คือสติ คือปัญญา ธรรมเหล่านี้มีทั้งเครื่องหนุน มีทั้งเครื่องต่อสู้ฟาดฟันอย่างครบถ้วน จำไว้ให้ดี กิเลสจะหลุดลอยไปด้วยวิธีการเหล่านี้

ใครพิจารณาธรรมบทใด ขั้นเริ่มแรกก็เคยพูดเคยสอนมาแล้ว ทำอะไรให้จริงให้จัง จะบริกรรมก็ให้จริงจัง เราบริกรรมธรรมบทใด ให้มีแต่ธรรมบทนั้น กับความรู้สึกที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่เท่านั้น สิ่งทั้งหลายที่นอกไปจากงานของเราที่ทำนั้น ปล่อยวางเสียโดยสิ้นเชิง เหมือนว่าโลกนี้ไม่มี มีเฉพาะคำบริกรรมกับความรู้ที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ในปัจจุบันนี้เท่านั้น นั่นคือความเพียรอันถูกต้องซึ่งจะนำผลอันพึงใจมาสู่ตัว

อย่าไปเสียดายเวล่ำเวลา อย่าไปเสียดายความคิดปรุงสิ่งนั้นสิ่งนี้ ที่จะมาแย่งเอาความคิดปรุงอันเป็นอรรถเป็นธรรมนี้ ให้กลายเป็นเรื่องความคิดปรุงของกิเลสไปเสีย

ให้มีความรักความสงวน ความหึงหวงในความคิดปรุงอันเป็นอรรถเป็นธรรมนี้ไว้ประจำตน อย่าให้กิเลสมาแย่งชิงความคิดความปรุงหรือคำบริกรรมนี้ ไปทำหน้าที่ของกิเลสแทนธรรมไปเสีย จะหาความสงบเย็นไม่ได้ ผู้กำหนดธรรมบทใดให้พึงทำแบบนี้ด้วยกัน

แม้จะกำหนดอานาปานสติตามความถนัดของตัวแต่ละราย ๆ ก็พึงกำหนดดูเฉพาะลมเท่านั้น ลมเข้าก็รู้ลมออกก็รู้ ไม่ต้องเกร็งเนื้อเกร็งตัวบังคับบัญชาส่วนใดของร่างกายจนเกินไป ให้ทำความรู้ไว้โดยเฉพาะ ๆ กับลมเท่านั้น และไม่หวังผลใดที่จะแสดงขึ้นมาในรูปนั้นรูปนี้ ไม่ต้องไปหมาย การบำเพ็ญเหตุอยู่เวลานั้นนั่นแล คือการสร้างผลให้ปรากฏขึ้นมาโดยลำดับ ตามกำลังแห่งความเพียรหรือแห่งสติที่กำกับจิตใจด้วยดีอยู่นั้น ให้รู้อยู่กับลม ลมเข้าก็รู้ ลมออกก็รู้ ไม่ต้องตามลมเข้าไป ไม่ต้องตามลมออกมาในขั้นเริ่มแรกนี้เราจะทำให้กว้างขวางไม่ได้ จะเป็นการสร้างภาระให้มากแก่ตน สุดท้ายก็เลยไปไม่รอด ไม่ได้เรื่องราวด้วยกันทั้งนั้น จึงต้องกำหนดจุดเฉพาะจุดที่ต้องการ ลมหายใจเข้าก็รู้ ลมหายใจออกก็รู้ ให้รู้อยู่เพียงเท่านี้อย่าคาดอย่าหมาย ความคาดความหมายไม่ยังผลอะไรให้เกิดขึ้น นอกจากวงปัจจุบันที่รู้กันอยู่ระหว่างลมกับสติที่รับรู้กันอยู่เท่านั้น นั่นคือความถูกต้อง ให้จริงจังลงตรงนั้น นี่เป็นขั้นหนึ่งแห่งการทำจิตให้สงบ

อย่าเสียดายอารมณ์ใดในขณะที่ทำงานอยู่เวลานั้น ความคิดความปรุงเคยคิดเคยปรุงมามากต่อมากแล้วพรรณนาไม่ได้ แม้ภายในชั่วโมงหนึ่ง อย่าพูดถึงเดือนถึงปีที่ผ่านมาเลย แล้วได้ผลได้ประโยชน์อะไรจากความคิดปรุงลม ๆ แล้ง ๆ ดังที่เคยเป็นมานั้น มันเป็นเรื่องของกิเลสทำงานต่างหาก ไม่ใช่เรื่องของธรรมทำงานจึงไม่ได้ผลที่ต้องการ บัดนี้จะให้จิตทำงานในด้านธรรมะ เช่น คำบริกรรม ถ้ามันยังคิดออกไปได้เอา คำบริกรรมต้องให้ถี่ยิบเข้าไป อย่าให้มีช่องว่างเลย ให้ทำความเข้มงวดกวดขันกันอย่างนั้นจริง ๆ อย่าสักแต่ทำ แต่บริกรรมแบบเซ่อ ๆ ซ่า ๆ อ้าปากหลับในใจฝันลม ๆ แล้ง ๆ ดังที่มักเป็นกันส่วนมาก แล้วก็มาทวงเอาคะแนนจากธรรมว่าภาวนาไม่ได้เรื่องนั่นท่านเรียกภาวนาบัดซบ จบลงแค่หมอน

การกำหนดลมก็เช่นเดียวกัน เมื่อความรู้อยู่กับลมโดยสม่ำเสมอ ไม่ปล่อยไม่วางซึ่งกันและกันแล้ว ลมก็จะปรากฏเป็นความละเอียดเข้าไป เพราะใจพาให้ละเอียด นี่ก็ได้อธิบายถึงที่สุดของลมมาไม่รู้กี่ครั้ง จนถึงกับว่าลมได้หายไปจากความรู้สึกเหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ เป็นอย่างนั้นจริง ๆ ในภาคปฏิบัติ เมื่อยังเหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ เราก็ไม่ต้องวิตกวิจารณ์กับลมว่าหายไปไหน กลัวจะเป็นจะตาย เราไม่ได้ภาวนาเอาลมหายไปไหนก็หายไปซิลม เราภาวนาเอาความรู้คือจิตนี้ต่างหาก เช่นเดียวกับเราตามรอยโค เมื่อตามรอยโคไปถึงตัวโคแล้ว รอยของโคก็หมดปัญหาไปเอง

การกำหนดลม เมื่อถึงตัวจริงคือผู้รู้แล้ว ลมก็หมดปัญหาไป ความรู้มีอยู่ให้อยู่กับความรู้นั้น ไม่ตาย แม้ลมจะหายไปในความรู้สึกแต่จิตยังครองร่างอยู่แล้วไม่ตาย ไม่ต้องไปกังวล ให้อยู่กับความรู้นั้น จะละเอียดขนาดไหนก็ให้อยู่ตามความจริงของความรู้นั้น อย่าไปปรุงไปแต่งไปหมาย ว่าหยาบไปละเอียดไป ให้รู้อยู่จำเพาะนั้น จึงชื่อว่าภาวนาในวงปัจจุบัน นี่การพิจารณาเพื่อความสงบ ท่านทำกันอย่างนี้

ถึงเวลาหรือระยะที่จะพิจารณาให้เป็นวิปัสสนา วิปัสสนาก็แปลว่า ความเห็นแจ้ง ความเห็นธรรมดาเรามันเห็นด้วยความมืดบอด เห็นด้วยสัญญาอารมณ์ เห็นด้วยความจอมปลอม เห็นรูปเห็นกายมองดูด้วยตาเนื้อ เมื่อใจมันปลอมเมื่อใจมันมืดแล้ว มันก็ไม่เห็นความจริง

ดูร่างกายนี้ก็หนัง ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ดูมันก็ไม่เห็นมีอะไร หนังใคร ๆ ก็มีทั้งหญิงทั้งชาย ทั้งเฒ่าแก่ชราคร่ำคร่ามันมีด้วยกัน ตลอดถึงสัตว์ก็มี มันวิเศษวิโสอะไรกับหนัง ความที่ว่ามันสวยมันงามน่ารักใคร่ชอบใจ มันเป็นเรื่องของกิเลสตัวจอมปลอมหลอกต่างหาก มันไม่ใช่ความจริง ความจริงแท้มันหาความสวยความงามไม่ได้ ถ้าจะเอาความจริงนี้ไปลบล้างความจอมปลอมนั้นก็พิจารณาลงไปซิ หลักความจริงคืออสุภะอสุภังปฏิกูลโสโครกมีเต็มหมดทั้งร่างกายนี้ แล้วความที่ว่าสวยงามมันเอามาจากไหน หาแล้วมันไม่เจอ มันมีแต่ของปฏิกูลโสโครกทั้งภายนอกภายใน ต้องชะต้องล้างต้องอาบต้องสรงอยู่ตลอดเวลา ไม่เช่นนั้นอยู่ไม่ได้ นี่ความจริงเป็นอย่างนี้ จงดูให้เห็น พิจารณาให้แจ้งซิ

ทำไมจึงเชื่อเอานักหนาเชื่อกิเลส ว่ามันสวยมันงามมันจีรังถาวร ว่าให้ความสุข กายนี้ให้ความสุขที่ตรงไหน ไม่เห็นปรากฏว่ากายมีความสุขเลย นอกจากเวลาไม่เป็นโรคอะไรเลยมันก็อยู่เฉย ๆ ธรรมดา แต่เรื่องความทุกข์นั้นเด่นมาก ความสุขมีนิด ๆ เช่น หิวข้าวพอรับประทานอิ่มแล้วก็มีความสบายขึ้นมาพักหนึ่ง จากนั้นก็เสมอตัว นี่พิจารณาร่างกายก็ให้เห็นเป็นอย่างนั้น

บังคับจิตให้ท่องเที่ยวอยู่ในกรรมฐานนี้ นี่ละท่านว่าเที่ยวกรรมฐาน เที่ยวกรรมฐานภายนอกตามป่าตามเขาลำเนาไพรก็เที่ยวไป แต่จิตไม่ละกรรมฐานภายในคือท่องเที่ยวอยู่ในสกลกายอันนี้เป็นหลักใหญ่ของสัจธรรม และสิ่งนี้แลเป็นเครื่องปกปิดกำบังบุรุษตาฟางใจโง่เขลา ไม่สามารถมองเห็นความจริงได้

พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนธรรมให้ลงสู่ความจริงนี้ มอบ เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ เป็นต้น ให้พิจารณาคลี่คลายดูสิ่งเหล่านี้ ทำไมจึงหลงเอานักหนา ตาก็มีอยู่ไม่ใช่คนตาบอด หูก็มีอยู่ จมูกก็มีอยู่ ควรจะเห็นควรจะรู้ควรจะได้ยิน ควรจะสัมผัสสัมพันธ์ทั้งกลิ่นทั้งอะไรของมัน แต่ทำไมจึงไม่รู้ไม่เห็น ทำไมจึงไปเชื่อแบบด้น ๆ เดา ๆ เกาหมัดไปเช่นนั้น ซึ่งหาความจริงไม่ได้เลย พิจารณาลงไป ยึดหาอะไร

ถ้าพูดถึงเรื่องธาตุในร่างกาย ดินยึดมันอะไร ดินก็รู้ว่าดินอยู่แล้ว น้ำก็รู้ว่าน้ำ แล้วยึดให้มันเป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นเราเป็นเขาได้อย่างไร ดินเป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นเราเป็นเขาเป็นหญิงเป็นชายได้อย่างไร ลมก็รู้อยู่แล้วว่าลม จะให้เป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นเขาเป็นเราเป็นของสวยของงามได้อย่างไร ไฟก็คือไฟรู้อยู่ชัด ๆ จะว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นเราเป็นเขาเป็นของสวยของงามได้อย่างไร มีแต่สิ่งรู้อยู่เห็นอยู่ชัด ๆ นี้ แล้วไปหลงกลของมันได้อย่างไร หลงกลของกิเลสว่านี้คือสัตว์ ดินนี้คือสัตว์ น้ำนี้คือสัตว์คือบุคคล ลม ไฟคือสัตว์คือบุคคล คือเขาคือเรา คือหญิงคือชาย คือของสวยของงามน่ารักใคร่ชอบใจ รักใคร่ชอบใจอะไรกับดิน น้ำ ลม ไฟ แยกแยะดูให้เห็นชัดเจนซิ มัวตื่นลมตื่นแล้งไปกับกิเลสอยู่ทำไม ธรรมมีอยู่ ของจริงมีอยู่

ถ้าพูดถึงเรื่องปฏิกูล ร่างกายไหนจะเป็นปฏิกูลมากยิ่งกว่าร่างมนุษย์เรา ดูลงไปซิ ทุกสิ่งทุกอย่างมันเด่นกว่าเขาทั้งนั้นถ้าเป็นเรื่องปฏิกูล แล้วทำไมจึงรักจึงชอบจึงกำหนัดยินดีเอานักหนา นี่แลคือเรื่องของกิเลสกล่อมใจหลอกใจ แม้อย่างนี้เรายังเชื่ออยู่เหรอ เอาธรรมเข้าไปเป็นคู่แข่งมองทะลุเข้าไปหาความจริงซิ ต่อจากนั้นก็มองให้ทะลุปรุโปร่งลงไปจนกระทั่งอายตัวเองขึ้นมาในขณะนั้น ว่าที่มายึดมาถือมาสำคัญมั่นหมายว่าสิ่งนี้ว่าเป็นนั้นเป็นนี้ เวลาพิจารณาเข้าสู่ความจริงแล้ว หาความเป็นนั้นเป็นนี้ดังที่เคยสำคัญมานั้นไม่มีเลย มันก็ละอายตัวเองน่ะซิ

พอปัญญาหยั่งทราบตรงไหน มันรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นมาและปล่อยวางไปโดยลำดับ ถ้าปัญญายังไม่เข้าถึงความจริงเมื่อไร มันยังไม่ปล่อย เพราะยังไม่รู้จริงเห็นจริงก็ยังไม่ปล่อย เมื่อถึงความจริง มัดไว้เท่าไรก็เถอะ ยังไงก็กระเด็นผึงไปเลยไม่มีเหลือขาดกระจายไปเลย อะไรมามัดไม่ได้มัดจิต ขอให้ปัญญาได้ฟันขาดกระจายไปเถอะจิตจะดีดตัวขึ้นมาทันที

การพิจารณาให้ถือเป็นการเป็นงาน ทบทวนข้างบนข้างล่างภายในภายนอกตลอดทั่วถึง ถือเป็นการเป็นงานจริง ๆ อย่าไปกำหนดเที่ยวแห่งการพิจารณา อย่าไปนับว่าพิจารณาเท่านั้นครั้งเท่านี้ครั้ง ไม่สำคัญยิ่งกว่าการพิจารณาให้รู้จริงเห็นจริง นี่คือความจริงแท้ เอาให้เห็นเอาให้รู้ พิจารณาจนชำนาญ หลายครั้งหลายหนเข้าก็เด่นไปเอง ๆ ความจอมปลอมทั้งหลายที่เคยเสกสรรปั้นยอเอาไว้ก็จางไป ๆ สุดท้ายก็หมดไป ไม่กล้าเข้ามาแทรกความจริงนี้ได้เลย นั่นท่านว่ารู้จริง รู้อย่างนั้น

นี่ละพระพุทธเจ้าท่านตัดภพตัดชาติท่านตัดเข้าที่ตรงนี้ ท่านสอนท่านก็สอนอย่างนี้อันไหนที่หยาบจะควรพิจารณาได้ง่าย เหมาะแก่กำลังสติปัญญาของเราท่านก็สอนตอนนี้ก่อน เช่น ร่างกายเป็นของหยาบ แม้เช่นนั้นมันก็ยังหลง จึงต้องสอนส่วนร่างกายนี้ก่อน อย่างท่านมอบกรรมฐานห้าเป็นต้นให้ เมื่อพิจารณานี้มันก็กระจายไปเองอาการ ๓๒ ไม่ต้องบอก ลุกลามไปหมด ซึมซาบไปหมด เข้าใจหมด ปล่อยวางได้ทั้งนั้น เมื่อปัญญาได้แทรกลงไปจนตลอดทั่วถึงแล้ว

เวทนาซึ่งมีอยู่ในกายนี้มันก็เป็นความจริงอันหนึ่ง กายก็เป็นความจริงอันหนึ่ง เวทนาก็เป็นความจริงอันหนึ่ง แต่เมื่อเราไม่ทราบว่าทั้งสองอย่างนี้ต่างอันต่างเป็นความจริงของตัวเอง เราก็ไปคว้าทั้งสองอย่างนี้มามัดเข้าด้วยกัน แล้วยึดมาเป็นเราเป็นของเรา เวทนาคือความทุกข์เป็นต้นก็เป็นความจริงของมัน และเวทนาเองก็ไม่ทราบว่าตนเป็นทุกข์ด้วย และไม่ทราบว่าตนได้ให้ความทุกข์แก่ผู้ใดด้วย ไม่ทราบความหมายในตัวเองด้วย กายก็มีลักษณะเหมือนกัน การพิจารณาเวทนากับกายต้องแยกแยะกันอย่างนั้น

หนัง เนื้อ เอ็น กระดูกก็เป็นชิ้นเป็นอันเป็นของจริงตามสภาพของตัว เวทนามีทุกขเวทนา เป็นต้น ที่ปรากฏขึ้นจากร่างกายก็เป็นความจริงของมันอันหนึ่ง ถ้าจะเทียบแล้ว ก็เหมือนฟืนกับไฟที่เผาไหม้กันนั่นแล ถ้าอยากรู้เห็นประจักษ์ตาประจักษ์ใจก็ลองเผากอไผ่ดูซิ เสียงระเบิดตูมตาม ๆ เหมือนกับไม้ไผ่นั้นมีจิตมีวิญญาณ เสียงระเบิดตูมตาม ๆ นั้นเหมือนเสียงร้องเสียงครางขอความช่วยเหลือนั่นแล ที่นี่จงพิสูจน์ดูว่าฟืนมันรู้ไฟไหม ความจริงแล้ว ฟืนก็ไม่รู้ไฟ ไฟก็ไม่รู้ฟืน เมื่อทั้งสองอย่างมาประกอบกันเข้าก็ไหม้ของมันไปอย่างนั้นเอง เสียงระเบิดตูมตาม ๆ ดูแล้วเหมือนกับมีวิญญาณ แต่มันไม่มี ฟืนก็ไม่ทราบความหมายของตนและไม่ทราบเรื่องของไฟ ไฟก็ไม่ทราบความหมายของตน ความร้อนก็ไม่ทราบความหมายของตน และไม่ทราบเรื่องของฟืน ผู้ทราบก็คือเราผู้ดูไฟมันกำลังไหม้ฟืนอยู่นั้น นี่ผู้ทราบก็คือจิต ระหว่างร่างกายกับทุกขเวทนามันเผาไหม้กัน เช่นเดียวกับฟืนและไฟเผาไหม้กันนั่นแล มันไม่ทราบความหมายของกันและกันทั้งสองอย่าง จิตต่างหากเป็นผู้ไปทราบ และจิตต่างหากเป็นผู้ไปหลงยึดสิ่งเหล่านั้นเข้าไปอีก

เพราะฉะนั้นความร้อนระหว่างร่างกายกับทุกขเวทนาเผากัน ซึ่งเป็นความจริงอันหนึ่งอยู่แล้ว แทนที่จะรู้ตามความจริงนั้นยังไม่พอ ยังเอาความทุกข์ร้อนภายในใจเพราะความลุ่มหลงทุ่มลงไปอีก แบกหามเอาทั้งร่างกาย ทั้งความทุกข์นั้นมาว่าเป็นตนเป็นของตนเข้าอีก จึงเป็นการกระทบกระเทือนจิตใจอย่างหนักมาก ยิ่งกว่าทุกขเวทนาทางร่างกายเสียอีก นี่แลความลุ่มหลง มันทำให้เป็นพิษเป็นภัยถึงขนาดนั้นแล

ท่านจึงสอนให้พิจารณา แยกแยะให้เห็นตามความจริงของสิ่งเหล่านี้ ยิ่งเวลาทุกขเวทนากล้าสาหัสมากเท่าไร นั่นแลเป็นเวลาที่สติปัญญาจะทำงานอย่างเต็มที่เพื่อเอาตัวรอด คนเรายอมจนตรอกเมื่อไร เมื่อถึงคราวจนตรอกแล้ว ความฉลาดเพราะความดิ้นรนของสติปัญญา หากช่วยตัวเองเล็ดลอดไปได้ การรู้แจ้งความจริงทั้งหลายก็รู้ได้ในเวลาจนตรอกนั้นแล

จึงขอให้ทราบไว้ทุก ๆ องค์ด้วยว่า คนเรานั้นไม่ได้โง่อยู่ตลอดเวลา เมื่อถึงคราวจนตรอกจนมุมแล้ว **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ความพึ่งตนเองนั้นจะปรากฏขึ้นมาเอง เพราะตอนนั้นเวลานั้น เราจะไปร้องครางให้ใครมาช่วยเราได้ เราเป็นผู้แบกทุกข์เต็มตัวเรา อุบายวิธีสติปัญญามีมากน้อย ที่จะพยายามตะเกียกตะกายให้เล็ดลอดออกไปมันเป็นหน้าที่ของเราโดยเฉพาะในเวลานั้น นั่นแหละเมื่อถึงขั้นนั้นแล้ว **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ก็เด่นขึ้นมาเอง รู้ได้ชัดด้วยว่า อ๋อ คำว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** นั้นเป็นอย่างนี้เองเหรอ เป็นอย่างนี้เองแหละ จงทราบจากความเพียรความสามารถของตน จะอาจหาญชาญชัยยิ่งกว่าหวังพึ่งใครในเวลาเช่นนั้น

พระพุทธเจ้าท่านก็สอนไว้แล้วว่า **ตุมฺเหหิ กิจฺจํ อาตปฺปํ อกฺขาตโร ตถาคตา** การประกอบความพากเพียร เพื่อถอนตนจากกิเลสทั้งหลายนั้น เป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลายพึงทำเอง พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นแต่ผู้ชี้บอกแนวทางให้เท่านั้น นั่นท่านบอกแล้ว หูไม่มีเหรอ หูหนวกเหรอ เอาหูไปไว้ที่ไหนกันจึงไม่ได้ยิน จึงไม่คิด ธรรมนี้กระเทือนโลกคือหมู่สัตว์มานานแสนนาน เมื่อไรจะตื่น เมื่อไรจะคว้ามายึดมาช่วยตัวเอง จะพากันนอนจมแบบไม่มีหูมีตาอยู่อย่างนี้ละเหรอ

คำว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** เป็นธรรมเล็กน้อยเมื่อไร เคยรื้อขนสัตว์มามากต่อมากแล้ว ยังไม่พากันคิดอ่านอยู่เหรอ จะพากันประมาทไปถึงไหนอีก มีรสอร่อยเลิศเลอนักหรือความประมาทน่ะ ถึงได้พากันรักสงวนเอานักหนา เคยได้ยินจากธรรมบทใดบ้างว่าความประมาทพาคนให้ถึงบรมสุขน่ะ เรามันเรียนน้อยไม่เคยเห็นไม่เคยได้ยิน เคยทราบแต่ว่า ความไม่ประมาทพาคนให้พ้นทุกข์ถึงบรมสุข

เราห่วงอะไรเวลานี้ เราหวงอะไร สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งพลัดพรากผันแปรประจำตัวของมันอยู่แล้วตลอดเวลา ถ้าพูดถึงเรื่องความพลัดพรากผันแปร มันก็เป็นทุกขณะอยู่แล้ว เรายังหึงหวงอะไรอีก จะเอาอะไรมาเป็นสารคุณสำหรับเรา เพราะการคิดการหึงการหวงการห่วงการใยเหล่านั้น มันไม่มีอะไรเป็นผลดี มีแต่ลม ๆ แล้ง ๆ ด้วยอำนาจของกิเลสมัน กล่อมให้หลับอยู่เท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นสารคุณพอให้ภาคภูมิใจได้เลย มีอย่างเดียวสำหรับนักบวชและนักปฏิบัติเรา คือต้องหนักแน่นในธรรม เพื่อเป็นเครื่องฉุดลากออกจากความลุ่มหลงเพลิดเพลินของกิเลส เอาให้จริงให้จัง อย่าทำเหลาะ ๆ แหละ ๆ เห็นกองทุกข์เป็นตุ๊กตาเครื่องเล่นไปได้ ทุกข์มันเป็นตุ๊กตาเมื่อไร ใครเคยชินต่อไฟจี้เข้าที่ไหนเมื่อไรโดดเมื่อนั้น ทุกข์ก็เหมือนกัน เจอเข้าเมื่อไรก็เอาเถอะ ไม่ว่าจะเจอทางร่างกายและจิตใจ มันเป็นสิ่งที่เคยชินต่อกันไม่ได้ทั้งนั้น เรายังจะนอนใจอยู่เหรอ

พระพุทธเจ้าก็สอนไว้แล้วทุกสิ่งทุกอย่าง สอนด้วยความรู้จริงเห็นจริง ว่าทุกข์นี้เป็นทุกข์จริง ๆ สุขนี้เป็นสุขจริง ๆ ความติดอยู่ในกิเลสเป็นความทุกข์มากมายขนาดไหนพระองค์ก็เคยผ่านมาแล้ว เคยรู้มาแล้วเคยถูกมาแล้ว การผ่านพ้นกับสิ่งเหล่านี้เป็นคุณขนาดไหน พระองค์ก็ประกาศธรรมให้เราทั้งหลายได้ทราบอยู่แล้ว เฉพาะพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันก็ ๒,๕๐๐ กว่าปี ยังไม่ถึงใจของพวกเราอยู่เหรอ การจมอยู่ในกองทุกข์เพราะอำนาจของกิเลสมันกดมันถ่วงให้ล่มให้จมนั้น เรายังไม่คิดเห็นโทษของมันบ้างหรือ แล้วจะเห็นคุณค่าของธรรมได้ที่ตรงไหน

ธรรมทั้งหมดนี้เป็นเครื่องปลุกใจสัตว์โลกให้ตื่นจากหลับ คือกิเลสพาให้หลับพาให้งมงาย แต่กิเลสเองไม่ได้งมงาย ตัวเราผู้ถูกกิเลสกดขี่บังคับ กิเลสกล่อมนั้นแลมันงมงาย ธรรมท่านปลุกให้ตื่นอยู่ตลอดเวลา สติ ๆ ไม่เป็นเครื่องตื่นจะเป็นอะไร ปัญญาพิจารณาสอดส่องหาช่องแก้ช่องปลดตนเอง เพื่อความเล็ดลอดไปได้เป็นลำดับ จงนำมาใช้อย่านอนใจกับป่าช้าอันเป็นความเกิดตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่มีเงื่อนต้นเงื่อนปลายนี้นักเลย การหลุดพ้นไปเสียเท่านั้นเป็นเรื่องวิเศษ

จิตที่อยู่ใต้อำนาจของกิเลส กับจิตที่พ้นอำนาจของกิเลส เหนือกิเลสแล้ว มีความรู้สึกต่างกันอย่างไรนั่น เพราะฉะนั้นความรู้สึกของพระพุทธเจ้าผู้พ้นกิเลสแล้ว และ

ความรู้สึกของพระสาวกอรหันต์ทั้งหลายผู้พ้นกิเลสแล้ว จึงไม่มีอะไรจะเทียบจะเปรียบจิตที่จมอยู่ในกิเลสนี้เป็นอย่างไร คิดดูอย่างนักโทษ แม้แต่นอนหลับอยู่ก็ยังต้องมีผู้ควบคุม อย่าว่าเวลาตื่นเลย ประกอบหน้าที่การงานรับประทานอาหารเคลื่อนย้ายไปมาที่ไหน ต้องมีผู้ควบคุมอยู่ตลอดเวลา มันเป็นความสุขแล้วเหรอ การอยู่ใต้อำนาจแห่งการกดขี่บังคับของการควบคุมนั้น มันเป็นที่พึงใจละหรือ นี่เด็ก ๆ ก็รู้ได้ทราบได้ ก็นี่กิเลสมันควบคุมกดขี่บังคับอยู่ตลอดเวลา หาความเป็นอิสระที่ไหนได้ ทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ อยู่นั้นแหละ เหมือนนักโทษเขาก็ไม่ใช่คนตาย เขาก็รู้ ๆ อยู่นั้นแหละ แต่ความรู้นั้นก็รู้อยู่เฉย ๆ ไม่มีอำนาจที่จะพ้นจากความเป็นนักโทษไปได้

ความรู้ของของคนที่มีกิเลสก็เหมือนกัน จะรู้ขนาดไหนก็อยู่ใต้อำนาจของกิเลส มันเป็นความสุขความอิสระที่ไหน เป็นความสะดวกสบายได้ที่ไหน การหลุดพ้นไปเสียเท่านั้น และการปราบปรามสิ่งที่มีอำนาจมากภายในจิตใจลงด้วยธรรมเท่านั้น จึงจะเป็นความรู้ที่เด่น เป็นความรู้ที่อิสระ เป็นความรู้ที่องอาจกล้าหาญ เลยสมมุติทั้งปวง นั่นท่านจึงเรียกว่า **ปรมํ สุขํ** ตรงกันข้ามกับ **ปรมํ ทุกฺขํ** การอยู่ใต้อำนาจของกิเลสเป็น **ปรมํ ทุกฺขํ** ของใจ

การปราบกิเลสให้เรียบราบไปหมดโดยประการทั้งปวงนั้น คือ **ปรมํ สุขํ ปรมํ ทุกฺขํ** นี้ใคร ๆ ก็เคยแบกเคยหามมาแล้ว เคยโดนมาแล้ว ส่วน **ปรมํ สุขํ** นี้ไม่เคยสัมผัสแม้กระแสบ้างเลย ทำไมจึงไม่อยาก **ปรมํ สุขํ** บ้าง **ปรมํ ทุกฺขํ** มีรสมีชาติอย่างไร มีความสุขความสบายอย่างไร ก็ฟังแต่ว่า **ปรมํ ทุกฺขํ** เราสงสัยที่ตรงไหน เราจมอยู่กับความทุกข์มาไม่มีเวล่ำเวลาจนกระทั่งป่านนี้ ยังไม่เข็ดหลาบ แล้วเราจะเอาความเข็ดหลาบมาจากอะไร ในสามแดนโลกธาตุมีกิเลสอย่างเดียวสร้างทุกข์ให้สัตว์โลกที่ควรจะเข็ดหลาบ ธรรมมิได้สร้างทุกข์ให้สัตว์โลก ถ้าไม่เชื่อพระพุทธเจ้าและดำเนินตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ จะเชื่อใครและดำเนินตามอะไรจึงจะเป็นที่แน่ใจ พระพุทธเจ้าหลุดพ้นแล้วนำธรรมนั้นมาสอนโลก จงน้อมธรรมนั้นมาดำเนินเพื่อหลุดพ้น ใจจะได้เป็นอิสระ

ความเป็นอิสระของจิต ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องเลย หาอะไรเทียบไม่ได้ ท่านพูดเพียงว่า **ปรมํ สุขํ** แม้ยังทรงธาตุทรงขันธ์อยู่ ใจนั้นก็อยู่เหนือสมมุติทั้งมวลตลอดเวลา

อกาลิโก ไม่มีทุกข์ตัวไหนจะเข้าไปแทรกได้ เพราะคำว่าทุกข์ก็คือสมมุตินั่นเอง นอกจากขันธ์ซึ่งเป็นตัวสมมุติ ก็ยังมีสุขมีทุกข์ไปตามสภาพของมัน ดังพระพุทธเจ้าประชวร นั่นก็คือทุกข์ในธาตุขันธ์ ทรงกระหายน้ำ รับสั่งให้พระอานนท์ไปตักน้ำมาให้เสวย นั่นก็คือเรื่องของธาตุของขันธ์บกพร่อง ต้องการความเยียวยา ไม่ใช่เรื่องของวิสุทธิจิตท่าน

อานนท์ ไปตักน้ำมาให้ตถาคตดื่มหน่อย เวลานี้ธาตุขันธ์ตถาคตเพียบเต็มที่แล้ว ตถาคตอ่อนเพลียมากต้องการพักผ่อน ลาดสังฆาฏิตรงนี้ ตถาคตจะพักผ่อนพอบรรเทาขันธ์ คำว่าตถาคตนี้ก็หมายถึงธาตุถึงขันธ์ ราวกับว่าอานนท์ ไปตักน้ำมาเติมรถนี้หน่อย รถนี้จะหมดน้ำแล้ว ไปเอาน้ำมาเติม แล้วพักเครื่องมันหน่อย ส่วนผู้ขับรถไม่ได้เป็นอะไร รถต่างหากเป็น

คำว่า ตถาคตที่แท้จริงก็คือพระจิตที่บริสุทธิ์ นั่นเหมือนกับคนขับรถ ประคองร่างนี้ไปพอถึงที่ที่จะปลงมัน คือ เมืองกุสินารา ยังไม่ถึงนั่น มันจะบรรลัยไปเสียก่อนแล้ว จะแตกจะพังเสียก่อนแล้วสรีระนี้ จึงต้องเยียวยากันไป พอถึงกาลถึงสถานที่ที่ปลงวาง ที่ว่าเรากระหายก็หมายถึงว่า ความบกพร่องของธาตุขันธ์ต้องการน้ำ ทุกข์ก็คือขันธเวทนา มันอยู่ในขันธ์ต่างหาก ไม่อยู่ในวิสุทธิจิต ไม่อยู่ในความบริสุทธิ์ของใจ จะเอาอะไรไปทุกข์ตรงนั้น

คำว่า ตถาคตหิว ตถาคตกระหาย หมายถึงร่างของตถาคตต่างหาก ไม่ได้หมายถึง พระจิตของตถาคตอันเป็นองค์ศาสดา หรือเป็นธรรมดวงเลิศอย่างแท้จริงนั้นเลย นี่เรื่องธาตุเรื่องขันธ์เป็นอย่างนี้ มันเป็นได้ด้วยกัน ไม่ว่าพระอรหันต์ไม่ว่าคนมีกิเลสมันเหมือน ๆ กัน มีความทุกข์ ความสุข เจ็บไข้ได้ป่วย เจ็บหัวตัวร้อนเป็นธรรมดา อันนี้ยอมรับ เพราะธาตุขันธ์เป็นสมมุติ เรื่องความทุกข์ความลำบากซึ่งเป็นสมมุติด้วยกันก็เข้ากันได้สนิท แต่จิตที่บริสุทธิ์แล้วนั้น ไม่ได้มาเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้เลย ก็หมายถึงความเป็นอิสระของจิตอยู่ตลอดเวลานั่นแล

นั่งอยู่ที่ไหนก็ให้มีสติ อิริยาบถต่าง ๆ อย่าได้เผลอ อย่างน้อยให้มีสัมปชัญญะ คือความรู้สึกอยู่ในตัว จะรู้เป็นวงกว้างหมดทั้งกาย ก็คือสติที่เป็นสัมปชัญญะ ถ้าจดจ่อ

พิจารณาอะไร รู้อยู่จำเพาะ ๆ เรียกว่าสติ สัมปชัญญะ คือความรู้ในวงกว้างประจำตน เรียกว่าสัมปชัญญะ นี้แลเป็นเครื่องบำรุงให้มีกำลัง สติเมื่อได้รับการบำรุงอยู่เสมอจะมีกำลังปัญญาเมื่อได้ใช้การพินิจพิจารณาอยู่โดยสม่ำเสมอ ก็จะมีกำลังและคล่องตัวไปเช่นเดียวกัน สุดท้ายก็กลายเป็นสติปัญญาอัตโนมัติไปได้โดยไม่ต้องสงสัย

ดังครั้งพุทธกาลท่านว่า มหาสติ มหาปัญญา คือหมุนตัวไปเองโดยไม่ต้องบังคับบัญชา ไม่ต้องถูต้องไถเหมือนขั้นเริ่มแรกที่กำลังตะเกียกตะกาย เนื่องจากเวลานั้นจิตยังไม่เห็นผลแห่งธรรมปรากฏขึ้นบ้างเลย เช่น สมาธิก็ยังไม่ปรากฏ ผลของการตัดกิเลสประเภทต่าง ๆ ด้วยอำนาจของปัญญาภายในใจก็ยังไม่ปรากฏ จึงไม่มีแก่จิตแก่ใจที่จะประกอบความพากเพียรไปโดยลำพังที่ไม่ต้องบังคับ

ผู้บำเพ็ญจำต้องบังคับอยู่โดยดีในขั้นเริ่มแรก แต่พอเห็นผลขึ้นไปโดยลำดับแล้วก็มีแก่ใจ มีกำลังใจ ความเชื่อก็ปรากฏเด่นชัดประจักษ์ตน ความพากเพียรและธรรมอื่น ๆ จะไปไหน ก็หมุนกันมาเอง สติปัญญาเมื่อนำออกไปใช้หลายครั้งหลายหน ก็เห็นเหตุเห็นผล เห็นต้นเห็นปลายของกิเลสอาสวะ ตลอดผลของธรรมก็รู้เห็นไปพร้อม ๆ กัน นั่นแหละ ทำให้มีแก่ใจ เกิดความรักใคร่ชอบใจในความพากเพียร ฉันทะคือความพอใจโดยหลักธรรมชาติก็มาเอง เพราะผลเป็นเครื่องดึงดูด จิตก็ค่อยหมุนตัวไปเอง

คำว่า ปัญญาพิจารณาร่างกายนี้ เป็นปัญญาที่ผาดโผน เมื่อถึงขั้นผาดโผนแล้วผาดโผนมากทีเดียว พิจารณาทางร่างกาย ถึงจะรวดเร็วก็รวดเร็วด้วยความผาดโผนเพราะกายเป็นส่วนหยาบ ปัญญาที่พิจารณาส่วนร่างกายนี้ แม้จะเป็นปัญญาที่รวดเร็วทันใจก็ผาดโผนผิดกัน พอผ่านนี้ไปแล้วก็เข้าสู่ความละเอียด คำว่าผ่านนี้ไปแล้วหมายถึงการพิจารณาร่างกายนี้รู้รอบขอบชิดหมดแล้ว หยั่งทราบด้วยปัญญาไม่สงสัย ปล่อยวางอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นในกายเสียได้โดยธรรมชาติที่รู้รอบแล้ว

จากนั้นก็หมุนเข้าสู่นามธรรมโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวกับรูปธรรมเลย ไม่ว่าภายนอกไม่ว่าภายใน ทั้งร่างกายของตัวและของคนอื่นก็ไม่สนใจพิจารณา สติปัญญาหมุนเข้าสู่นามธรรม ได้แก่ พวกเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตามแต่ถนัดในขันธ์ใด เวลา

ใด การพิจารณาเวทนาก็หมุนเข้าไปสู่ใจ การพิจารณาขันธ์ใดย่อมเชื่อมโยงถึงใจเสมอ สัญญา สังขาร ความคิดความปรุงของใจ ความหมายของใจ ซึ่งแสดงยิบแย็บ ๆ หรือกระเพื่อม ๆ อยู่ภายในใจ เหล่านี้เป็นสนามรบของสติปัญญา

สนามรบทางร่างกายก็ทราบกันแล้ว ได้ชัยชนะมาเป็นตอน ๆ แล้ว เลิกแล้วสนามนี้ก้าวเข้าสู่สนามอันละเอียด สติปัญญาอันละเอียดพอ ๆ กัน พิจารณาเข้าไป ขันธ์ไหนมันก็เหมือนกัน เรื่อง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ตามกันไปทุกระยะ ๆ เว้นแต่คำว่าอสุภะเท่านั้น เพราะขันธ์สี่นี้เป็นนามธรรม ไม่เกี่ยวกับเรื่องสุภะ อสุภะ มีแต่ความรู้กับความกระเพื่อมของใจ กระเพื่อมไปทางไหน กระเพื่อมไปทางรูป ทางเสียง มาขั้นนี้รูปเสียงเลยไม่ถือเป็นสำคัญยิ่งกว่าความกระเพื่อมของใจ ถือว่าความกระเพื่อมนี้แลคือตัวก่อเหตุ มันจะรู้ทันที ๆ พอรู้ทันทีก็ดับกันทันที ไม่มีเงื่อนสืบต่อกับอะไร รู้อะไรก็ดับ

สัญญาความหมายต่าง ๆ จะซ่านออกไปไหนก็รู้ แต่ก่อนไม่รู้ จนกระทั่งไปเป็นภาพเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นแล้ว ก็หลงภาพอันนั้นเหมือนตุ๊กตาหลอกตัวเอง ทั้ง ๆ ที่ออกไปจากใจนี่แล สติปัญญาไม่ทันไม่รู้ แต่พอทันแล้วรู้หมด นี่เราจะเอาสาระอะไรกับภาพหลอกลวงนั้น ๆ จะพิจารณาหาความจริงต่างหาก ความคิด คิดดี คิดชั่วมันดับด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะคิดประเภทใด ความจำ จำอะไรมันก็ดับ สัญญา สังขาร เกิดดับ ๆ ประจำตน

วิญญาณความรับทราบ มีแต่เรื่องเกิดเรื่องดับ มันเรื่องสาระอะไรที่จะมาถือว่าเป็นเราเป็นของเรา มันใคร่ครวญมันพินิจพิจารณา มันรู้ของมัน ก็มีแต่เรื่องของจิตที่แสดงอาการยิบแย็บ ๆ มันออกมาจากจิต ตามเข้าไป นี่แหละที่ว่า เชื้ออยู่ที่ไหนไฟจะไหม้เข้าไปที่นั่น เชื้อคือกิเลสมันอยู่ที่ไหน สติปัญญาจะหมุนตัวเข้าไปที่นั่น เอาให้เข้าใจ ๆ แล้วปล่อยวาง หรือว่าเข้าใจตรงไหนประหารกันที่นั่นก็ถูก

สุดท้ายคำว่ากิเลสทั้งมวลนั้นมันอยู่ที่ไหนก็รู้ได้ชัด มันไม่ได้อยู่ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส มันอยู่กับจิตที่ไปเกี่ยวโยงกับสิ่งเหล่านั้นเพราะความไม่รู้ต่างหาก เมื่อพิจารณาคลี่คลายสิ่งเหล่านั้นจนเข้าใจ จิตหายสงสัยแล้ว ปล่อยเข้ามา ๆ จนถึงร่างกาย

ของเจ้าของ พอพิจารณานี้ก็หายสงสัยแล้วปล่อยเข้าไป แน่ะ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ พิจารณาเข้าไปปล่อยเข้าไป ๆ เรื่อย ๆ คือรู้เท่าแล้วปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอาการทั้งหลายเหล่านี้

ขันธ์ห้าคืออะไร รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่คือขันธ์ห้า รู้เท่าปล่อยวาง อะไรเป็นตัวการสำคัญของขันธ์ห้า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่จิต นั่น ที่นี่กิเลสรวมตัวเข้าไปจุดเดียวแล้ว นี่แลการพิจารณาทางด้านปัญญา หมุนเข้าไปจนกระทั่งถึงจิต

แต่จิตประเภทที่มีอวิชชานี้เป็นจิตที่สง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญ ทั้งความผ่องใส ทั้งความองอาจกล้าหาญ ทั้งความคึกคะนองด้วยความอาจหาญว่าตัวเก่งนั้นแล มิได้คะนองแบบทั่ว ๆ ไป เป็นวิสัยของจิตประเภทนี้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงว่า **มานะ ๙** มานะ ๙ อยู่ตรงนี้ ท่านอธิบายไว้ในสังโยชน์เบื้องบนว่า รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา มานะนั่นคือความถือ ก็ถืออวิชชากับจิตที่กลมกลืนเป็นอันเดียวกันนั้นแล ว่าเป็นตน ว่าเป็นเราเป็นของเรา แล้วยกอันนี้ขึ้นมาเทียบเคียง ว่าองค์นั้นเป็นยังไง ผู้นั้นเป็นยังไง จิตเสมอเราหรือยิ่งกว่าเรา หรือหย่อนกว่าเรา นั่น ท่านจึงเรียกว่า มานะ ๙ ๓ คูณ ๓ เป็น ๙ เช่น จิตเราต่ำกว่าเขา สำคัญว่าต่ำกว่าเขา เสมอเขาหรือยิ่งกว่าเขา จิตเราเสมอเขา สำคัญว่าต่ำกว่าเขา เสมอเขาหรือยิ่งกว่าเขา จิตเรายิ่งกว่าเขา สำคัญว่าต่ำกว่าเขา เสมอเขาหรือยิ่งกว่าเขา

กิเลสส่วนละเอียดเอาอันนี้แหละออกเทียบเคียง เพราะกำลังเป็นเขี้ยวนี่ เขี้ยวกำลังแหลมคม เขี้ยวอวิชชา ท่านว่ามานะ ความถืออันนี้เอง พออันนี้สลายลงไปแล้วเอาอะไรมาถือ เอาอะไรมาเป็นผ่องใส เอาอะไรมาเป็นเศร้าหมอง เอาอะไรมาเป็นความองอาจกล้าหาญ เอาอะไรมาเป็นความกลัว มันไม่มี พอธรรมชาติอันนี้สลายตัวลงไปด้วยอำนาจของการพิจารณา สิ่งเหล่านี้แลเป็นธรรมชาติที่สร้างปัญหาตามภูมิของตน คือภูมิละเอียดก็สร้างปัญหาอันละเอียดจนได้แหละ กิเลสหยาบก็สร้างปัญหาอันหยาบขึ้นมา กิเลสละเอียดก็สร้างปัญหาละเอียดขึ้นมา กิเลสหมดไปแล้วไม่มีอะไรสร้างปัญหา

หมดปัญหาโดยประการทั้งปวง หมดเหตุหมดปัจจัยของสมมุติที่จะสืบต่อกันแล้ว เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ จึงไม่มีปัญหาใด ๆ อีกต่อไป

ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ เป็นเหตุเป็นปัจจัยกับอะไร สร้างปัญหาอะไร ท่านว่าหมดปัญหา หมดตรงนั้น ภพชาติที่เคยเป็นอยู่กับจิตมากน้อยมันรู้มาโดยลำดับลำดา จนกระทั่งเข้าจุดรวม เหลือแต่เชื้อของมันที่จะไปเพาะที่นั่นที่นี่ คือ เกิด ก็เผากันลงที่นั่นด้วยตปธรรม จนแหลกแตกกระจายหมดแล้ว ภพชาติจะสืบต่อไปไหนอีกมีไหม จะไปถามใครเล่า แม้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงหน้าก็ไม่ทูลถาม เพราะเป็นความจริงเหมือนกัน ไม่มีอะไรแปลกต่างกันพอจะถามกัน ท่านจึงว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** เห็นเอง รู้เอง **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญู หิ** ท่านผู้รู้ทั้งหลายรู้จำเพาะตน นั่นคือท่านผู้รู้จากการปฏิบัติรู้จำเพาะ ไม่เป็นสาธารณะแก่ผู้หนึ่งผู้ใด นี่ที่ท่านว่า **วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ** เสร็จแล้วงานฟ้าดินถล่มได้เสร็จสิ้นลงไปแล้ว ดินฟ้าถล่ม ก็คือภพคือชาติ ก่อตัวขึ้นมาด้วยธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือภพชาติประการใด ๆ มันก็เป็นเรื่องของสมมุติ จึงว่าดินฟ้าถล่มคว่ำลงไปหมด ทีนี้อะไรจะมามีอยู่ในจิตนั้น

นั่นแลที่นี่ เอ้าดู ๆ กิเลส เมื่อได้ฆ่าตายสนิทจากจิตดวงนี้แล้ว เอ้า มันอยู่กับจิตใดกับร่างใดกายใด กิริยาของใคร แสดงท่าไหนออกมาปิดได้ยังไง มันรู้หมด นี่ละที่ว่ากิเลสครอบหัวเราอยู่ตลอดเวลาแต่เราไม่รู้ ถ้าเป็นพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ท่านดูแล้วดูยากที่ไหน แย็บเดียวท่านก็ขยะไปแล้ว ท่านรู้ ๆ จนขยะจะว่าไง แต่พวกเรามันตาบอดต่อตาบอดอยู่ด้วยกัน ไม่รู้ทั้งเรื่องของเรา ไม่รู้ทั้งเรื่องของเขา ไม่รู้ทั้งเรื่องคนอื่น ๆ ต่างคนต่างไม่รู้ แต่ก็เข้าใจว่าตัวรู้ สำคัญว่าตัวรู้ สำคัญว่าตัวดีแล้วก็ทะเลาะกัน กัดกันเหมือนหมา เพราะตาในไม่เห็น ตาปัญญาเหมือนพระพุทธเจ้า พระสาวกท่านมันไม่มี นี่แลเรื่องของกิเลสมันต้องสำคัญตัว ยกยอตัวเสมอ เลวเท่าไรยิ่งสำคัญตัวว่าดี กิเลสเป็นเช่นนั้น ไม่เคยลงกับความจริงคือธรรมมาแต่กาลไหน ๆ

เพราะฉะนั้นเรามาปฏิบัติเพื่อปราบสิ่งเหล่านี้ จงอย่าให้มีภายในจิตใจไปนาน ปราบให้แหลกแตกกระจายไปหมดแล้วอยู่สบาย ใจเวิ้งว้าง แต่เป็นอ่างเก็บวิสุทธิธรรม ไม่มีวี่แววสมมุติผ่านเลย ถ้าเทียบกับสมมุติก็เป็นใจอวกาศ เทียบไปอย่างนั้นเอง

เอาละการแสดงธรรมก็เห็นว่าพอสมควร

พูดท้ายเทศน์

พวกเรามันพวกสวดกิน ธรรมะเลยเป็นเครื่องมือหากินไปเสียหมด หากินข้าวต้มขนม ว่า **กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมา** คนตายที่ไหนละไปแล้ว ความฉลาดเอาไปสวดหากินข้าวต้มขนมเสีย ความฉลาด **กุสลา ธมฺมา** ธรรมยังคนให้ฉลาด มันฉลาดหากินข้าวต้มขนมไปเสียพวกเรา มันไม่ฉลาดนำมาแก้กิเลส มาฟันกิเลส **อกุสลา ธมฺมา** ธรรมพาคนให้โง่ สิ่งที่พาคนให้โง่ จงกุสลาเจ้าของให้พอตัวซิ เมื่อพอตัวแล้วอยู่ที่ไหนก็อยู่ รู้ชัดแล้วสงสัยไปไหน รู้พอตัวแล้ว ฟังแต่ว่าพอตัวซิ ไม่ได้สำคัญมั่นหมายกับเวล่ำเวลาดินฟ้าอากาศ กับการเป็นการตาย ไปสูงไปต่ำ เกิดที่ไหน อยู่ที่ไหน สุขทุกข์ประการใด คิดไปให้เสียเวลาทำไม เมื่อเห็นความจริงเต็มใจแล้ว ก็อยู่ตามความจริงนั้น แสนสบายยิ่งกว่าไปเที่ยวคว้าโน้นคว้านี้ คว้าลม ๆ แล้ง ๆ

พระพุทธเจ้าท่านสอนจริงขนาดนั้น แต่มันไม่ชอบจริงมนุษย์เรา เฉพาะอย่างยิ่งพระกรรมฐานเราสอนอย่างนี้ ๆ ไปงมอย่างโน้น คว้าโน้นคว้านี้ อวิชชาสำคัญมากตัวเชื้อพาให้เกิด ละเอียดมากทีเดียว ถ้าไม่เคยดำเนินมันไม่รู้ ธรรมเครื่องดำเนินก็ต้องเป็นธรรมปฏิบัติ รู้เข้าไป ๆ ตามเข้าไป ๆ จนถึงตัวมันเลย

นี่ก็ได้อธิบายให้หมู่เพื่อนฟังไม่รู้ว่ากี่ครั้งกี่หน ทำไมมันไม่ถึงใจ การอธิบายนี้ไม่ได้สงสัยนะ อธิบายตามความจริงแท้ ๆ ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล ไม่ได้อธิบายด้วยความสงสัย อธิบายให้หมู่เพื่อนฟัง มันน่าจะจับเอาเงื่อนใดเงื่อนหนึ่งเข้าไปจริงจังกับตัวเอง อยู่ไปนานไปมันชินชานะ ความชินชาเป็นอะไรถ้าไม่ใช่กิเลส ถ้าธรรมจะราบรื่น จะคล่องตัวไปเรื่อยในการแก้การปลดความไม่ดีในตัว ใจจะเด่นขึ้น ๆ ความระมัดระวังสำรวมตัวก็จะเด่นขึ้น ๆ นั่นคือธรรม ถ้าเป็นเรื่องความชินชาแล้วมันจะไปไหน ถ้าไม่ไปหน้าด้าน

มันจะไปที่ไหน ถ้าชินชาแล้วหน้าก็ด้าน ภาษาภาคอีสานเขาเรียกเหล็กก้นเตาหรือทองก้นเบ้า นายช่างเหล็กจะทุบจะตียังไงมันก็ไม่ได้เรื่อง จะเอาไปทำอะไรก็ไม่เป็นประโยชน์ ถ้าลงมันได้เป็นเหล็กก้นเตา ทองก้นเบ้าแล้ว ฉะนั้นจงพากันระวังให้มาก พระกรรมฐานทั้งองค์อย่าลืมตัว จะเป็นเหล็กก้นเตา ทองก้นเบ้าไปเปล่า ๆ

ในครั้งพุทธกาลท่านเอาจริงเอาจังนะ ท่านถือการภาวนาเป็นการเป็นงานเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นจิตเป็นใจจริง ๆ ท่านไม่ให้อะไรมายุ่งนะ จงทราบรากฐานหรือแก่นของการปฏิบัติธรรม แก่นของศาสนา แก่นของผู้พาดำเนิน ท่านดำเนินอย่างนั้นหนา พวกเราก็เห็นในตำรับตำรา แต่เมื่อความจริงไม่ถึงใจแล้ว มันไม่กระจายมันไม่ซึ้ง ในธรรมทั้งหลายที่ท่านดำเนินมาและพาดำเนินมา มันก็ไม่ซึ้ง

ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสแล้วมันซึ้ง ไม่ว่ามันจะแย็บมาหมัดไหนละ เป็นเปิดคางยื่นคางให้มันเลย ปกตินิสัยก็เปิดให้มันอยู่แล้วตั้งแต่มันยังไม่ต่อยโน่นแน่ะ แล้วอะไรจะไปคิดปัดป้องมันวะ ถ้าเป็นกิเลสแล้วเหมือนกับว่ากวักมือเรียกมัน มาเข้ามา ๆ เอาตรงคางตรงขากรรไกรนี่นะ ให้มันหงายหมาลงไปเลีย หงายไม่มีท่าก็เหมือนหงายหมาละซิ หงายมีท่า มันหงายต่อสู้ หงายหลบหลีก หงายหลบหมัด พวกเรามันหงายแบบไม่มีท่าเหมือนถูกน็อกน่ะ พวกเรามันพวกถูกน็อก พวกหงายไม่เป็นท่า

พูดอยู่ขณะนี้เรายังโมโหวะ โมโหแทนหมู่แทนเพื่อนนะซิ เพราะเราเคยฟัดกับมันมาพอแล้ว โถ บางครั้งขณะฟัดกันเหมือนจะไปทั้งชีวิตนี่เลย เอ้าไป ไม่อาลัยเสียดายนั่น จิต เวลามันแข็งแกร่ง แข็งแกร่งขนาดนั้นนะ เอ้าไปเถอะ ยังไงก็ไม่ถอย จิตพุ่งเลยนะเวลาเช่นนั้น เราถึงได้เห็นเรื่องของมัชฌิมาปฏิปทา เห็นได้ชัดอย่างนี้เอง ไม่ได้คุยเอาความจริงมาพูดกันซิ

พระพุทธเจ้าว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** พวกเราเอามาแปลกัน แปลไม่ได้ปฏิบัติว่า มัชฌิมาปฏิปทา เดินทางสายกลาง ไม่ยิ่งนักไม่หย่อนนัก ไม่ยิ่งนักมันเป็นยังไง ไม่หย่อนนักมันเป็นยังไง สายกลางนั้นคือยังไง ก็เห็นแต่เสื่อกับหมอน สายกลางนั่นเห็นไหม นั่นมันคือมัชฌิมาของกิเลสต่างหาก ไม่ใช่มัชฌิมาของธรรมปฏิบัติ กิเลสมันมี

มัชฌิมาของมันอย่างมั่นเหมาะ โลกถึงได้ติดมัน เดินทางสายกลางนี้หนา เอาลงเสื่อกับหมอนตรงกลางนี้หนา นั่น ถ้าจะทำความพากเพียรให้เข็งข้อบ้าง โอ๊ย ไม่ได้นะ จะเคร่งเกินไปนะ ทำพอดีให้สบายซิ ทำไป หลับไป สัปหงกไปซิ ถ้าชักง่วงบ้างก็รีบหงายท้องลงกลางเสื่อกลางหมอนนั้นซิ มัชฌิมาอยู่ที่นั่น นั่นเห็นไหม นั่นกิเลสมันกล่อม ล้มระนาวเลย

ถ้าเป็นมัชฌิมาของธรรมแล้ว เอ้า กิเลสโผนมา ๆ ซิ ว่างั้นเลย มัชฌิมาต้องโผนไปถึงไหนถึงกัน เหมือนกับข้าศึกยกกองทัพใหญ่มา เครื่องมือของเขาเป็นยังไง เราต้องเตรียมเครื่องมือของเราให้พร้อม ฟัดกันเลย ถ้ากำลังและอาวุธตลอดอุบายวิธีการรบไม่เหนือมัน ชนะมันได้ยังไง ข้าศึกน่ะ สติปัญญาซึ่งเป็นอาวุธทันสมัยที่เรียกว่ามัชฌิมาไม่เหมาะสมกับกิเลสจะปราบกิเลสได้ยังไง เวลากิเลสโผนมาก็ต้องโผนไปซิ นั่นละเรียกว่า มัชฌิมา คือ เหมาะสมกับการปราบกิเลสประเภทนั้น ๆ

การบอกให้เดินทางสายกลาง แต่ไม่ทราบว่าสายกลางเป็นยังไง นั่นจะตรงเป้าหมายแห่งมัชฌิมาปฏิปทาได้อย่างไร สุดท้ายความอยากไปนิพพานก็เลยกลายเป็นตัณหาไปเสีย นั่นฟังดูซิ อยากไปนิพพานก็เป็นตัณหา ก็เห็นแต่คนตายเท่านั้นที่ไม่อยากอะไรเลย แล้วมันไปนิพพานได้ไหมคนตายน่ะ เห็นแต่มันขึ้นกองฟอนกองไฟนั่นแหละมันจะไปนิพพานได้ยังไงก็คนตาย อยากด้วยอำนาจของกิเลสและพันกันอยู่วันยังค่ำเป็นอย่างไรไม่เห็นคิด พอจะอยากไปนิพพาน เพียงจะหันหน้าออกจากกิเลสมองดูทางไปนิพพาน อุ๊ย นี่เป็นตัณหานะ ว่าอีกแหละ มันอะไรกัน จะไม่เป็นบ้ากันหมดแล้วหรือปราชญ์ชาวพุทธเราน่ะ ถึงได้ฆ่าตัวด้วยความอยากไปนิพพานว่าเป็นตัณหาขนาดนั้น

ความอยากเป็นมรรคก็มี ความอยากเป็นกิเลสก็มี ทำไมความอยากเป็นมรรคมีไม่ได้วะ ถ้ามีไม่ได้มันจะแก้กันได้อย่างไร เอาตรงนั้นซิ ถ้าไม่พลิกอย่างนี้ไม่ทันกลของกิเลสนะ กิเลสมันแหลมคมขนาดไหน ธรรม มีสติปัญญาเป็นต้น ไม่แหลมคมไม่ได้มันต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายสันพันคมซิถึงจะทันกัน เผ็ดมาเผ็ดไป ร้อนมาร้อนไป เอาให้ทันกัน แก้ไม้มวยเขาให้ได้ แก้ไม่ได้ตายจริง ๆ นะ นี่เราเสียท่าเขาด้วยวิธีนี้ เราจะแก้เขาด้วยวิธีใดต้องแก้ซิ ไม่แก้ก็ถูกน็อกจริง ๆ

นี่เคยเห็นคุณค่าของการเด็ดเดี่ยวในเวลาจำเป็นจนตรอกจนมุม เห็นคุณค่าจริง ๆ ประจักษ์ใจ จำไม่ลืมตลอดไป จึงได้นำมาพูดให้หมู่เพื่อนฟัง พูดด้วยความกล้าหาญด้วย มันไม่ได้จนตรอกหนาสติปัญญา ว่าอย่างนี้เลย ทุกข์หนาแน่นเข้าเท่าไร เหมือนจะมัดเราให้ตายในปัจจุบันนี้ สติปัญญาก็หมุนติ้วเข้าไปตรงนั้น ออกไปไหนไม่ได้ เหมือนกับตะลุมบอนกัน เผลอได้ยังไงเวลานั้น ราวกับนักมวยเข้าวงในกัน เผลอได้ยังไง นี่ก็สติปัญญาหมุนติ้ว ๆ ถอยไม่ได้ ทุกข์หนักเท่าไรมันยิ่งหมุนเข้าไปเรื่อย ๆ ต่อไปมันก็เข้าใจ ๆ ๆ เดี๋ยวข้าศึกก็พังทลาย

ผมน่ะมันนิสัยหยาบ เพราะฉะนั้นเวลามาพูดกับหมู่เพื่อนจึงว่าหยาบ คือเราเคยปฏิบัติมายังไง ได้ผลมายังไง ก็ไม่พ้นที่จะนำนิสัยนั้นมาพูดมาใช้ ไม่ว่าครูบาอาจารย์องค์ใดก็เถอะ เราว่าอย่างนี้นะ เพราะเคยสมาคมกับท่านมาแล้ว อย่างหลวงปู่ขาวลองไปฟังภายในท่านซิ โอ้โห เสียงกังวานไปถึงสามแดนโลกธาตุแน่ะ ท่านเด็ดไม่ใช่เล่นนะหลวงปู่ขาวนี่ เวลาท่านพูดเปรี้ยง ๆ หลวงปู่แหวนโน้นก็เหมือนกัน ผมได้เคยไปคุยธรรมะกับท่านแล้ว เพราะท่านก็ร่ำลือมานาน เราเข้าถึงท่าน ไปคุยธรรมะกับท่าน โอ๊ยธรรมะท่านบรรจุไว้ในใจเต็มเปี่ยม ถ้าเป็นตุ่มเป็นถังก็เต็มถังขนาดใหญ่ ไม่เคยได้เปิดออกใช้เลย อะไรสมควรหรือไม่สมควรแก่น้ำนี้ท่านก็รู้ น้ำนี่เป็นน้ำที่สะอาด น้ำที่มีคุณค่ามาก จะไปเปิดทิ้งเฉย ๆ ก็ไม่เกิดประโยชน์ เหมือนเขาตำน้ำพริกละลายแม่น้ำนั่นเอง ท่านก็ไม่พูดน่ะซิ ท่านอยู่ไปอย่างนั้นแหละ จะมีพระมีเณรเต็มวัดเต็มวาก็ตาม ก็เหมือนกับหัวไม้หัวตอนั่นแหละ ท่านไปสนใจอะไร ก็มันไม่เกิดประโยชน์ เพราะพวกนี้มันไม่สนใจ แล้วท่านจะไปพูดอะไร

พอเราไปแหย่ท่านปั๊บ ท่านเปิดผางออกมาเทียว ผมยังไม่ลืมนะ ก็เรามันคนขี้ดื้อนี่ ใส่ปั๊บเข้าไปเลย ไม่เอาหลายหมัดนะ สองหมัดเท่านั้นแหละ ใส่ปั๊บเข้าไป ท่านก็ปัดผึงเลย พูดเปรี้ยง ๆ เราไม่ลืม ๑๐ นาที เข้มข้นไปถึง ๑๐ นาที แล้วหยุด เราเข้าใจแล้วหมดที่สงสัยแล้วในจุดนี้ว่างั้นเถอะ ใส่แย็บเข้าไปอีก ท่านผางออกมาเลย คราวนี้ ๔๕ นาที ไหลออกมาเลย ท่านไม่ทราบได้เสียงมาจากไหน ขึงขังตึงตังคึกคัก โอ๊ย พูดไม่ถูกเสียงลั่นเทียว ถ้ามีคนเดินไปบริเวณนั้นเขาจะว่า อะไรนี่พระทะเลาะกันหรือไง พอจบลง

อ้าว ท่านมหา เห็นว่าไม่ถูกตรงไหน เอ้า ค้านขึ้นมา ๆ กระผมไม่ค้าน กระผมหาธรรมอย่างนี้แหละ ก็เราลงท่านแล้วนี่

ต่อจากนั้นท่านก็ถาม องค์นั้นล่ะได้คุยกันแล้วหรือยัง กับองค์นั้นล่ะ ได้คุยกันแล้วหรือยัง ท่านถามไปเรื่อย ก็หมายความว่า ธรรมะขี้ดื้อ ปัญหาขี้ดื้อนี้ไปเที่ยวตีที่ไหนบ้าง ความหมายก็คงว่างั้น โอ๊ย ท่านยิ้มแย้มแจ่มใส ดูสีหน้าสีตาดูทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนขึ้นพร้อม ๆ กันเลย พลังของธรรมท่านออกเต็มที่ ถ้าเป็นโลกก็เป็นพลังของกิเลส ถ้าเป็นพลังจิตผู้บริสุทธิ์ก็เป็นพลังของธรรมออกมา เพราะธรรมไม่มีเครื่องมือสำหรับตนมาใช้ ก็เอาเครื่องมือของกิเลสมาใช้

อวัยวะทุกส่วนเป็นเครื่องมือของกิเลส เป็นวิบากของกิเลส เมื่อธรรมไม่มีเครื่องมือเป็นของตัวแล้ว ก็ต้องนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ เพราะฉะนั้นกิริยาท่าทางของธรรมที่นำเครื่องมือของกิเลสมาใช้จึงเป็นเหมือนกับกิเลส เวลาแสดงอาการเข้มข้นออกมาเขาก็ว่าท่านดุท่านโกรธ นี่ละที่คนทั้งหลายว่า ท่านอาจารย์องค์นั้นดุ ท่านอาจารย์องค์นี้ดุ ก็อย่างนั้นแลเพราะเขาไม่เคยเห็น เห็นแต่พลังของกิเลส ถ้ากิริยาแสดงออกมาอย่างนั้นก็คือกิเลสดี ๆ ทีนี้เขาไม่เคยเห็นเรื่องของธรรมเป็นยังไง จะไปตำหนิเขาก็ไม่ได้ เพราะเขาไม่เคยรู้เคยเห็นว่าธรรมมีพลัง มีอำนาจ สามารถแสดงออกมาอย่างเปิดเผยได้เหมือนกิเลส เป็นแต่ต้องอาศัยร่างกาย วาจา กิริยา ซึ่งเป็นสมบัติของกิเลสออกแสดงเท่านั้นจึงคล้ายคลึงกันเวลาแสดงออก

อย่างท่านอาจารย์มั่น ท่านแสดงผึง ๆ ท่านแสดงทั้งไม้ทั้งมือด้วย เวลาเอากันอย่างถึงพริกถึงขิง ทีนี้มือก็ปัดถูกกระโถนกลิ้งตกไปพักหนึ่ง เรายังไม่ลืมนะ ท่านก็เลยหยุด เมื่อมือโดนกระโถนกลิ้งผ่านพระไปลงโน่น ตกเป๊ะ ลงพักหนึ่ง เทศน์เลยเงียบ พระก็รีบจับกระโถนมาวาง ท่านนิ่งเงียบไปนิดหนึ่ง โอ๊ะ เทศน์เอาจนกระโถนตกเทียวนะ จากนั้นก็ย้อนปั๊บ เป็นอย่างไรล่ะ กิเลสของพระตกไปบ้างไหมล่ะ หรือตกแต่กระโถนแน่ะ

เทศน์วันไหน ๆ ก็มีแต่พ่นลมให้หมู่เพื่อนฟัง หาเนื้อหาหนังไม่เจอ จะทำยังไงนี่ พระเราก็มีมากเข้า ๆ แล้วนะ มันจะเหลว ๆ ไหล ๆ ไปนะ เราเข็ดเรื่องเหล่านี้ กิเลสพาให้ลืมตัวได้ง่าย ๆ หนา นี่มาแก้กิเลสจะกลายเป็นกิเลสมัดคอนะ ส่วนมากว่ามาแก้กิเลส ความจริงแล้วจะมีแต่ชื่อเท่านั้น บทกิเลสมัดคอไม่ได้พูด ทั้ง ๆ ที่มันมัดอยู่ตลอดเวลา

หูของพระทั้งหลายกับหูของเรานี่มันยังไงกัน ชอบกลอยู่นะ หูเราก็ไม่เห็นหูดีอะไร ตาเราก็ฝ้า ๆ ฟาง ๆ แต่ทำไมเห็นอะไรก่อนเพื่อนว่ะ เวลาเราอยู่กุฏินี้หมู่เพื่อนคุยกันอะไรได้ยินหมด เวลาจำเป็น เราเคาะไม้ป๊อก ๆ หายเงียบเหมือนตายกันทั้งวัด บางทีเคาะถึง ๓ พัก เคาะแล้วก็หยุดไป เห็นไม่ได้เรื่องก็เลยเคาะอีก แล้วก็เงียบไปอีก พอเคาะอีกก็เงียบไปอีก เอ๋ เป็นยังไง ก็ด้อม ๆ มาดู ก็มีพระอยู่นี่ พระก็ยืน เดิน เก้ง ๆ ก้าง ๆ อยู่แถวบริเวณศาลานี้แหละ ดูมันจะทั้งหลับหูหลับตา ทั้งปิดหูปิดตาเข้าอีกด้วยก็ไม่รู้ มันถึงไม่ได้ยิน นี่แสดงว่าจิตไม่ได้อยู่กับตัว ถ้าสติอยู่กับตัวมันก็เหมือนคนอยู่ในบ้านในเรือน อะไรมาผ่านก็รู้ แต่นี้ไม่รู้ นอกจากโกโก้ กาแฟ เท่านั้นมันจะรู้ โกโก้ กาแฟ เคยผ่านมันก็รู้ได้เร็ว น้ำส้ม น้ำหวาน โกโก้ กาแฟ มันรู้เร็วแต่เสียงนั้นมันไม่รู้เพราะไม่มีหวัง เสียงมันไม่มีหวังรายได้ จะไปสนใจกับมันทำไม สิ่งมีหวังมีอยู่ถมไปนี่วะ

พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นมาแต่ละพระองค์กระเทือนโลก ในสามภพมีองค์เดียวเท่านั้นผู้รู้เรื่อง ผู้ละ ผู้ปราบข้าศึกแห่งภพได้ เพราะฉะนั้นการที่พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกจึงเป็นมหาอุตมมงคลอย่างยิ่งแก่โลก ให้ได้เห็นผิดถูก ดีชั่ว บาปบุญ นรกสวรรค์ สักทีหนึ่ง พอศาสนานี้สิ้นไปเพราะกิเลสครอบงำหัวใจของสัตว์ ไม่ให้มีความเชื่อความสนใจต่อศาสนา ศาสนาก็หมดไป ทีนี้ก็มีแต่อันเดียวนี้แหละครอบสัตว์โลกไว้ พุทธันดรหนึ่งพระพุทธเจ้ามาอุบัติพระองค์หนึ่ง โผล่ขึ้นมาทีหนึ่ง พอรู้อะไร ๆ บ้าง จะทำยังไง

พวกเราก็เหมือนกันนะ พุทธันดรหนึ่ง ๆ สติถึงโผล่ขึ้นมาทีหนึ่ง ปัญญาแย็บบ้างก็ไม่ได้เท่าแสงหิ่งห้อย มืดมิดปิดตาไปอีก จนเลยพุทธันดรก็ไม่รู้แหละ วันหนึ่ง ๆ จะระลึกแค่ไหน ได้แค่ไหนก็ไม่รู้ สองพุทธันดร สามพุทธันดร ระลึกสติได้ทีหนึ่งก็ไม่รู้ ส่วนปัญญาน่าจะสี่ห้าพุทธันดรกว่าจะแย็บออกมาได้เท่าแสงหิ่งห้อย นอกนั้นจมน้ำอยู่ในสุญญกัปเสียทั้งนั้น

เราก็สอนจนหมดภูมิหมดสติปัญญาจะมาสอนแล้ว จะเอาแบบศาสนาเซ็นเขาเรอะ เราก็ไม่ใช่เซ็นนี่วะ เซ็นเขาทำยังไง ใครนั่งสัปหงกงกงัน อาจารย์ก็เอาค้อนตีเอาน่ะซิ นี่ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว พระเณรเหล่านี้คงไม่มีหนังติดตัวเลยแหละ ถูกค้อนตีแตกกระจายไปหมดเลย พวกนี้พวกหนังไม่ติดตัว ดีไม่ดีไม้วัดป่าบ้านตาดจะไม่มีเหลือนะ ขนมาทำเป็นค้อนตีพระ ถ้าจะเอาแบบศาสนาเซ็นน่ะ นี่เรากลัวไม้ในวัดจะหมดเกลี้ยงทั้งวัด จึงไม่นำศาสนาเซ็นมาใช้ ทุก ๆ องค์ขอให้เห็นใจและสงสารไม้ในวัด แล้วพากันตื่นตัว ระวังใจรักษาสติ บำรุงปัญญาเอาเองเถอะ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

๒๙. มหาภัทรกัป

ความมืดถ้าไม่มีความสว่าง เป็นที่ผ่อนคลายของผู้มีอวัยวะเพื่อรับทราบดินฟ้าอากาศความมืดความสว่าง คนเราก็เป็นทุกข์ สัตว์ก็เป็นทุกข์ จึงต้องมีทั้งมืดทั้งสว่างไว้สำหรับประสาทของสัตว์และการท่องเที่ยวของสัตว์ ซึ่งนิยมความมืดความสว่างต่างกัน ใจถ้ามีแต่ความมืดปิดบังหุ้มห่อไว้แต่ถ่ายเดียว หาความสว่างไม่ได้ก็ย่อมเป็นทุกข์ คือไม่มีที่ออกไม่มีที่ระบาย ถ้ามีแต่ทุกข์ถ่ายเดียวไม่มีความสุขแทรกบ้างเลย โลกนี้ก็อยู่กันไม่ได้ สิ่งเหล่านี้เป็นของคู่เคียงกันเสมอ จากนั้นก็แยกออกไปเป็นโลก เป็นธรรม

โลกถ้ามีแต่โลกล้วน ๆ ไม่มีธรรมเข้าเคลือบแฝง โลกก็หาประมาณไม่ได้ หาขอบเขตเหตุผล หาเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ได้ เมื่อหาเครื่องยึดเหนี่ยว หาหลักหาเกณฑ์ หาเหตุหาผลไม่ได้ก็เท่ากับหาความสุขไม่ได้ หาที่ปลงใจไม่ได้ เพราะตามปกติของใจย่อมหาที่ปลงที่วางที่ยุติเพื่อความสุขความสบายอยู่เสมอ เพื่อปล่อยภาระไปเป็นครั้งคราวหรือเป็นวรรคเป็นตอน หากไม่มีที่ปล่อยวางเลยก็เท่ากับแบกทุกข์อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นธรรมจึงเป็นของจำเป็นสำหรับโลก เพื่อเป็นที่ยึดของใจซึ่งเป็นของคู่เคียงกันมาแต่กาลไหน ๆ

คำว่าพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ในโลกนั้น ไม่ใช่มีเพียงองค์เดียวสององค์ นับเป็นจำนวนล้าน ๆ เพราะโลกนี้มีมาเป็นเวลานาน โลกกับธรรมจึงเป็นของคู่เคียงกันเรื่อยมา ด้วยเหตุนี้ศาสนากับโลกจึงมีคู่เคียงกัน จะขาดไปบ้างก็เป็นบางกาลบางสมัย เช่น ท่านกล่าวไว้ในธรรมว่า พุทธันดรหรือสุญญกัป ก็หมายถึงความว่างเปล่าจากศาสนา พุทธันดรหมายถึงระหว่างแห่งพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ที่จะมาตรัสรู้ นั่นก็ว่างจากศาสนา ท่านยังพูดไปถึงภัทรกัป แต่ละภัทรกัปที่จะมาปรากฏขึ้นมานั้นก็ว่างจากศาสนา ท่านเรียกว่าสุญญกัป

การว่างศาสนาแต่ละครั้งแต่ละสมัยนั้น เป็นการว่างจากความสุขความพึงหวัง ในขณะเดียวกันก็เต็มไปด้วยความทุกข์ของสัตว์โลก เพราะหมดบุญหมดบาปในใจ คำว่าบุญว่าบาปไม่มีเลยในความรู้สึก เพราะไม่มีใครกล่าวถึง ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครมาแนะนำสั่งสอน สัตว์โลกจึงชุลมุนวุ่นวายกันอยู่ในห้องมืดแห่งโมหะ คือ ความมืดบอดทางจิตใจ จะว่า โลกันตนรกในสมัยนั้นของมนุษย์ก็ได้ไม่ผิด

ศาสนาจึงไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เป็นสิ่งที่พยุงจิตใจ ชโลมจิตใจของสัตว์โลก เป็นที่รวมหัวใจของโลก เพื่อความแคล้วคลาดปลอดภัยจากความมืดบอดแลมหันตทุกข์เป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับคนไข้ที่มียามีหมอรักษา ถ้ามีแต่คนไข้เต็มบ้านเต็มเมืองหาหมอไม่ได้ เราวาดภาพขึ้นมาดูก็ได้ จะเป็นที่สลดสังเวช น่าอิดหนาระอาใจ น่าเบื่อน่าหน่ายเป็นไหน ๆ โลกนี้จะไม่มีใครปรารถนามาอยู่กันเลย หรือเมื่ออยู่แล้วก็ไม่มีใครที่จะติดใจใคร่อยากอยู่ต่อไป มีแต่ความขยะแขยง มีแต่ความทุกข์ความทรมานระทมใจอยู่เป็นประจำเท่านั้น นี่โรคไม่มียา โรคไม่มีความรู้สึกว่ายามีหรือหมอมี จึงเป็นโรคที่ร้ายแรงมาก สัตว์โลกที่ไม่มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเป็นเครื่องผ่อนคลายก็เช่นเดียวกัน เป็นโลกที่หมดความหมายไร้ค่าหาที่เกาะที่ยึดทางจิตใจไม่ได้

สัตว์โลกที่ไม่มีธรรม ไม่มีคำว่าบุญว่าบาปพอที่จะให้ขยะแขยง เพื่อการละการถอนและเพื่อมีความกระหยิ่มมุ่งหวังต่อบุญคือความดีทั้งหลาย ก็เป็นโลกที่เป็นโมฆะ แต่ในขณะเดียวกันสิ่งที่รุ่มร้อนอยู่ภายในใจของสัตว์โลกนั้น ไม่มีกาลไม่มีสมัย ความมีกาลมีสมัยก็คือศาสนธรรมที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์มาอุบัติ ตรัสรู้แล้วสั่งสอนโลก

เท่านั้น ส่วนกิเลสที่ทำความรุ่มร้อนให้แก่สัตว์โลกนั้น ไม่เคยมีคำว่ากาลว่าสมัย ยิ่งเป็นสมัยที่ไม่มีศาสนาด้วยแล้ว ยิ่งเป็นสมัยที่กิเลสประเภทต่าง ๆ แสดงอิทธิพลเรืองอำนาจเต็มหัวใจของสัตว์โลก ฤทธิ์เดชที่ไม่พึงปรารถนาคือทุกข์และมหันตทุกข์ในวงสัตว์จะแสดงเต็มที่เต็มฐานเต็มกำลัง เพราะไม่มีสิ่งคัดค้านต้านทาน ถ้าเป็นโรคก็ไม่มียารักษาบ้างเลย จึงต้องแสดงเต็มที่เต็มฐานแก่คนไข้ ส่วนจิตใจที่ไม่มีธรรมไม่มีศาสนา มีแต่กิเลสอย่างเดียวเป็นเจ้าอำนาจบีบบังคับในหัวใจนั้น จึงหาความสุขแม้นิดหนึ่งไม่ได้เลย มีแต่ความรุ่มร้อนแผดเผาเต็มหัวใจสัตว์ เรียกว่า โลกันตะ ก็ไม่ผิด ในสมัยที่เป็นสุญญกัปว่างจากศาสนา สัตว์โลกก็จมอยู่ในกองทุกข์ หาทางออก หาทางหลีกเร้น หาทางผ่อนคลายไม่ได้ เพราะไม่มีศาสนธรรมเยียวยาผ่อนคลาย นี่กล่าวทั่ว ๆ ไปตามหลักคติธรรม คติโลก หากเป็นของคู่เคียงกันมาเช่นนั้น

ที่นี่ย้อนเข้ามาถึงตัวของเราซึ่งเกิดในแดนแห่งพระพุทธศาสนา อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยเครื่องชี้แนะแนวทาง ให้รู้ทั้งความเสื่อมความเจริญ ให้รู้ทั้งบาปทั้งบุญ ทั้งคุณทั้งโทษ นรกสวรรค์ จนถึงวิมุตติหลุดพ้น ได้แก่ พระนิพพาน มีสมบูรณ์อยู่แล้วในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า และเป็นธรรมที่ถูกต้องแม่นยำทุกสัดทุกส่วนทุกสิ่งทุกอย่างที่ประทานไว้แล้วนี้ คำว่าบาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี พรหมโลกมี นิพพานมี เป็นสิ่งที่คงเส้นคงวาเป็นธรรมชาติที่ตายตัว คือ มีมาแล้วแต่กาลไหน ๆ เป็นแต่ผู้สามารถค้นพบสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีขึ้นมาเป็นบางครั้งบางคราวในเวลาที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เท่านั้น

เมื่อเราทั้งหลายได้ทราบหลักศาสนธรรม ที่ประกาศสอนไว้แล้วโดยถูกต้องแม่นยำเช่นนี้ จึงเรียกว่าเราทั้งหลายมีวาสนา เหมาะกับกาลสมัยแห่งความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ที่มีธรรมเป็นเครื่องประดับ หรือมีศาสนธรรมเป็นเครื่องยึดเป็นเครื่องเทิดทูนมีธรรมทำความอบอุ่นมั่นคงให้แก่จิตใจ หรือว่าบ่อแห่งการสร้างความหวังให้สมบูรณ์คือศาสนธรรมก็ไม่ผิด

เราสร้างความหวัง เราต้องสร้างตามหลักของธรรม หรือสร้างให้เป็นไปตามธรรมอันเป็นความถูกต้องแม่นยำอยู่แล้ว ความหวังนั้นจึงจะบรรลุผลดังใจหมาย เพราะความหวังของโลกทั่ว ๆ ไปไม่เคยมีใครจะหวังความทุกข์ความลำบาก ความจนความทรมาน

ความโง่เขลาเบาปัญญา ความขี้ริ้วขี้เหร่ในรูปพรรณสัณฐานแม้รายเดียวเลย ตลอดสิ่งที่มาเกี่ยวข้อง บริษัทบริวารสมบัติเงินทอง ล้วนต้องการแต่ของดีเป็นที่พึงหวังด้วยกันทั้งนั้น

เมื่อเราต่างต้องการของดีมีคุณค่าทั้งหลาย แนวทางที่จะให้บรรลุสิ่งที่พึงหวังดังใจหมายนั้นก็คือ ศาสนธรรมท่านชี้บอกไว้โดยสมบูรณ์แล้ว เช่น อยากเป็นคนดีก็ต้องประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งที่ชั่ว ซึ่งแสดงออกอยู่ทุกระยะ หรือทุกเวลาภายในกาย วาจาใจของเรานี้ ท่านสอนวิธีระงับ วิธีดับ วิธีกำจัด วิธีหักห้ามไว้หมด เมื่อเราพยายามทำตามท่าน ไม่ฝ่าฝืนทางเดินที่ถูกต้องแม่นยำเพื่อความหวังอันสมบูรณ์ เราก็จำต้องดำเนินตามนั้น ทุกข์ยากลำบากเพียงไรก็จำต้องดำเนินตามสายทางที่ถูกต้องนั้น ย่อมจะถึงจุดที่มุ่งหมายไม่พ้นวิสัยไปได้

คุณงามความดีทุกประเภททุกชั้นทุกภูมิ ย่อมไม่พ้นจากการทำความดี ตามหลักศาสนธรรมไปได้ แต่จะทำแบบสุ่มเดาหาเหตุหาผลหาหลักหาเกณฑ์ไม่ได้ ทำเอาตามความอยากความต้องการของตนนั้น ส่วนมากมักเป็นสิ่งสังหารทำลายความหวังของตนให้กลายเป็นความเลวร้ายและความทุกข์ไปเสียมากต่อมาก

ด้วยเหตุนี้ศาสนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับบังคับจิตใจให้ก้าวเดิน หรือประพฤติปฏิบัติไปตาม อย่าให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากหลักธรรม ผลจะพึงสมหวังโดยลำดับ นี้คือสายทางของมนุษย์จะพึงก้าวเดิน ให้สมความมุ่งหมายดังใจหวังไม่มีทางอื่น

นี่เราทั้งหลายก็ได้น้อมธรรมเข้ามาปกปักรักษายึดเหนี่ยวอย่างเป็นจิตเป็นใจ ฝากเป็นฝากตายอยู่แล้วภายในใจเวลานี้ เรามีวาสนาบารมีจึงได้เกิดมาประจวบเหมาะกับกาลสมัยที่มีพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไปแล้ว เราไม่ได้เห็นองค์ท่านก็ตาม ธรรมคือความจริงและความร่มเย็นคงเส้นคงวานี้ เป็นองค์แทนศาสดาโดยสมบูรณ์อยู่แล้ว ดังที่ท่านตรัสกับพระอานนท์ว่า **ดูก่อน อานนท์ ธรรมและวินัยที่ตถาคตแสดงไว้แล้วนี้แล จะเป็นศาสดาแทนเราตถาคตเมื่อเราผ่านไปแล้ว** นั่น องค์ศาสดา

ก็คือพระธรรมวินัยโดยตรง ไม่มีคำว่าอ้อมค้อม จึงไม่มีคำว่าอดีตอนาคต เป็น สวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแทนพระองค์ ยังมีอยู่โดยสมบูรณ์

ยิ่งได้ประพฤติปฏิบัติตนทางจิตตภาวนาให้เห็นประจักษ์ใจ ตั้งแต่สมถธรรม วิปัสสนาธรรมขึ้นไปเป็นลำดับ ก็ยิ่งจะได้เห็นตถาคตองค์แท้จริงภายในใจ และเป็นสักขีพยานไปโดยลำดับ จนเป็นสักขีพยานเต็มส่วน ด้วยการรู้ธรรมเห็นธรรมเต็มภูมิภายในใจ นี่แหละที่ว่า **ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต** ตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกแห่งการเห็นธรรม นับแต่สมาธิธรรม ปัญญาธรรม ถึงวิมุตติธรรม เรียกว่าเริ่มเห็นตถาคตไปเรื่อย ๆ เมื่อถึงขั้นวิสุทธิธรรมแล้ว เรียกว่าเห็นศาสดาเต็มองค์ร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะธรรมชาตินี้เป็นอย่างเดียวกันกับตถาคตไม่มีที่สงสัย

เมื่อได้ก้าวเข้าสู่ธรรมะที่บริสุทธิ์นี้แล้ว ย่อมหายสงสัยในพระพุทธเจ้าทั้งหลายว่ามีหรือไม่มีโดยสิ้นเชิง เพราะธรรมชาติที่รู้ที่เห็นนี้เป็นเครื่องยืนยันกับพระพุทธเจ้าทั้งหลายอย่างประจักษ์ใจแล้ว เมื่อเราก็ไม่สงสัยในความรู้ความเป็นของเรา แล้วเราจะสงสัยพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ไหนกัน เพราะความจริงเป็นอันเดียวกัน นี่คือการเห็นศาสดาหรือเห็นตถาคตด้วยความเห็นธรรม คือความเห็นธรรมที่บริสุทธิ์ ใจที่บริสุทธิ์กับธรรมที่บริสุทธิ์กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน

ศาสดาทุกองค์ พระสาวกทุกองค์ ไม่ว่าจะเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าพระองค์ใด เป็นธรรมชาติเหมือนกันนี้ทั้งสิ้น ธรรมนี้เป็นเครื่องยืนยันว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ที่เราทั้งหลายกล่าวอ้างระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ดี **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** ที่เราระลึกถึงพระธรรมก็ดี **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ที่เราระลึกถึงพระสงฆ์ทั้งหลายก็ดี รวมอยู่ในธรรมชาติที่จิตบริสุทธิ์ ธรรมบริสุทธิ์ก็ปรากฏอยู่กับใจของผู้บริสุทธิ์นั้นอย่างประจักษ์แล้ว จึงหาที่สงสัยไม่ได้ ใครรู้ใครเห็นธรรมที่กล่าวนี้ย่อมชื่อว่า เห็นตถาคตเช่นเดียวกันหมด โดยไม่นิยมว่าเพศหญิงเพศชาย เพศนักบวชและฆราวาส ตลอดชาติชั้นวรรณะใด ๆ ทั้งสิ้น

นี่แลคำว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มีอยู่ แต่ไม่ได้มีอยู่แบบโลกทั้งหลายมีอยู่ สมมุติทั้งหลายมีอยู่กัน ทั้งความมีอยู่เหมือนโลกทั่ว ๆ ไป ทั้งความสูญไปดังที่โลกทั้งหลายเข้าใจกัน หรือในคำว่าสูญ ทั้งสองเงื่อนนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคำว่า พุทธ ธรรม สงฆ์ที่มีอยู่นั้นเลย แต่มีอยู่แบบธรรมชาติของธรรมที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ หรือจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ซึ่งไม่เหมือนกับโลกใดในไตรภพ จึงไม่ได้มีอยู่แบบโลกและสูญไปแบบโลกไตรภพ นี่แลที่ชาวพุทธทั้งหลายกล่าวอ้างถึงท่าน จึงไม่ได้เป็นโมฆะ การกล่าวอ้างนั้นเรียกว่าถูกต้องตามจุดตามหมายตามความจริงแห่ง **พุทธ ธรรม สงฆ์**

ที่แยกออกมาเป็นพุทธ เป็นธรรม เป็นสงฆ์นี้ แยกออกเป็นสมมุติอันหนึ่งเป็นกิริยาอันหนึ่งแต่ละอย่าง ๆ ตามสมมุติ เพื่อเป็นกรุยหมายป้ายทางบอกของผู้กำลังดำเนินเพื่อวิสุทธิธรรมนั้น เมื่อจิตเข้าถึงธรรมะบริสุทธิ์ จิตที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้ว จะทราบได้ทันทีในธรรมชาตินั้นไม่สงสัย เมื่อจิตได้ก้าวเข้าถึงความบริสุทธิ์เต็มภูมิแล้ว ก็เท่ากับได้ก้าวเข้าสู่ธรรมที่บริสุทธิ์เต็มภูมิ เพราะธรรมบริสุทธิ์กับใจที่บริสุทธิ์เป็นอันเดียวกัน คำว่า **พุทธ ธรรม สงฆ์** ที่แยกเป็นอาการนั้น จึงรวมอยู่ในคำว่า **ธมฺโม ปทีโป** อันเดียวกันนั้น

ธรรมชาตินี้ไม่มีคำว่ากาล สมัย สถานที่ ไม่มีอะไรเข้ามาทำลาย เข้ามาเกี่ยวข้องเข้ามาลบล้างได้ เพราะพ้นวิสัยของสมมุติทั้งปวงดังกล่าวเหล่านี้ไปแล้ว เป็นธรรมที่บริสุทธิ์อยู่โดยหลักธรรมชาติ ธรรมชาตินั้นไม่ใช่สมมุติทั้งมวลที่มีอยู่ในสามแดนโลกธาตุนี้ เป็นธรรมชาติอันหนึ่งต่างหากจากสมมุติทั้งมวล และมีจิตเท่านั้นที่จะเป็นผู้สัมผัสสัมพันธ์รับทราบธรรมชาตินั้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม่ใช่วิสัยแห่งการรับทราบธรรมนั้น มีใจเท่านั้นสามารถรับทราบ และเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรมะบริสุทธิ์นั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้ปรับปรุงจิตใจให้ดี การปรับปรุงจิตใจได้ในขั้นใดภูมิใด จะได้สัมผัสสัมพันธ์กับธรรมขั้นนั้นภูมินั้นที่มีอยู่เช่นเดียวกับธรรมะบริสุทธิ์

คำว่า สมถธรรมหรือสมาธิธรรม ถ้ายังไม่รู้ด้วยภาคปฏิบัติ ก็จะมีแต่การคาดการหมายกันเท่านั้น การคาดการหมายก็ไม่ผิดอะไรกับโลกเขา แม้จะเรียนธรรมความจำก็เหมือนโลกนั่นเอง ไม่ได้มีผลเป็นสมถะและวิปัสสนาอะไรถ้าไม่ได้ปฏิบัติ เมื่อไม่ได้

สัมผัสสัมพันธ์กับคำว่าสมาธิขึ้นที่ใจแล้ว จะไม่ทราบว่าสมาธินั้นเป็นอย่างไร เช่น ความสงบนี้สงบอย่างไร เป็นแต่เพียงคาด คาดด้วยทั้งที่จิตไม่เคยสงบ แล้วจะไปถูกความสงบได้อย่างไร จิตคาดสมาธิด้วยทั้งจิตที่ไม่เป็นสมาธิ จิตคาดปัญญาด้วยทั้งที่จิตไม่ได้เป็นปัญญา จิตคาดวิมุตติความหลุดพ้นด้วยทั้งที่จิตไม่ได้หลุดพ้น แต่เต็มไปด้วยกิเลส จะไปถูกความจริงแห่งธรรมนั้น ๆ ได้อย่างไร

เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้ปฏิบัติ มีทางเดียวนี้เท่านั้นที่จะทราบความจริงแห่งธรรมเหล่านั้นเป็นขั้น ๆ ตอน ๆ ขึ้นไปจนถึงขั้นพอตัว เพราะการบำเพ็ญธรรมมีความพอตัว ถึงจุดอิ่มตัวได้ทั้งขั้นสมถะและวิปัสสนา ไม่เหมือนโลก ไม่เหมือนกิเลสที่หาความพอตัวและอิ่มพอไม่ได้ตลอดไป ผู้วิ่งตามโลกคือกิเลสจึงหิวเรื่อยไป ทุกข์เรื่อยไป ไม่มีจุดมีหมายแห่งความสิ้นสุดยุติ

กิเลสนี้ไม่มีคำว่าอิ่มตัว นอกจากมีความหิวกระหายอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจิตจึงมีความกระวนกระวาย อยากรู้อยากเห็น อยากได้นั้นอยากสัมผัสนี้ เป็นอยู่อย่างนั้นหาความอิ่มพอ พอสงบตัวบ้างไม่ได้เลย กิเลสทำจิตใจของสัตว์โลกให้ระส่ำระสายกระวนกระวายไปด้วยความอยาก ความหิวโหย ความทะเยอทะยานไม่มีประมาณ สำคัญที่ความหิวความต้องการอยากรู้อยากเห็น อยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มันเต็มอยู่ในหัวใจตลอดเวลา คำว่าเต็มนี้นั้นเต็มไปด้วยความหิวโหย เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานกายใจ ไม่ได้เต็มไปด้วยความสมบูรณ์พูนผลที่พึงปรารถนาแต่อย่างใด ไม่เหมือนธรรม ฉะนั้นกิเลสกับธรรมจึงเดินสวนทางกันและเป็นข้าศึกต่อกันเรื่อยมา คนมีธรรมครองใจกับคนที่เป็นคลังกิเลส ไม่สนใจในธรรมก็เดินสวนกันเช่นนั้น และมักเป็นข้าศึกกันเสมอ ผู้ก่อเหตุมักเป็นฝ่ายคลังกิเลสตัวยุแหย่ก่อกวนนั่นแล

ธรรมนั้นมีคำว่าเต็มว่าพอ สมาธิก็เต็ม คือความสงบเต็มหัวใจรู้ได้ชัด ความสงบในสมาธิย่อมอิ่มตัวในสมาธิ ไม่เหมือนกิเลสว่าจะมีความอิ่มพอในตัวเองไม่เคยมี ขัดแย้งกันอย่างนี้ ระหว่างกิเลสกับธรรมจึงเดินสวนทางกัน กิเลสครองใจเต็มที่ใจก็หิวเต็มที่ ผู้มีธรรมครองใจโดยสมบูรณ์ ใจอิ่มพอเต็มตัว ความหิวกับความอิ่มวัดผลของมันแล้วเป็นอย่างไร ความหิวก็คือความทุกข์ความลำบากทรมาน หิวมากเท่าไรยิ่งทุกข์มาก

เช่น เราหิวข้าว อย่าว่าแต่หิวภายในจิตใจด้วยอำนาจของกิเลสเลย เพียงหิวข้าวเท่านั้นก็เป็นทุกข์ หิวหลับหิวนอนเป็นทุกข์ทั้งนั้น ยิ่งหิวเพราะอำนาจของกิเลสด้วยแล้วก็เป็นมหันตทุกข์ ผู้ไม่หิวคือผู้อิ่มธรรมจะเป็นทุกข์อะไรกัน ต้องเป็นสุขเต็มหัวใจในท่ามกลางของผู้มีทุกข์เต็มหัวใจ เพราะอำนาจกิเลสพาให้หิวโหยและเกิดทุกข์อยู่นั่นแล นี่ดูเอาผลระหว่างกิเลสกับธรรมดังที่กล่าวมานี่แล

ธรรมมีความอิ่มพอได้เป็นขั้น ๆ นับแต่ขั้นสมาธิไป สมาธิที่พอตัวก็อิ่มตัวในสมาธิ ไม่ใช่จะหิวโหยในสมาธิเรื่อยไป มีความอิ่มตัว มีความผาสุกเย็นใจ อิ่มต่ออารมณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของกิเลส อยู่ด้วยความสงบเย็นใจ เช่นเดียวกับเรารับประทานอิ่มแล้วนอนสบายเช่นนั้น ปัญญาก็มีความอิ่มตัวเมื่อถึงขั้นอิ่ม ขึ้นชื่อว่าธรรมไม่มีคำว่าเตลิดเปิดเปิงมีประมาณมีความพอตัวตามขั้นตามภูมิของธรรม จนกระทั่งเต็มภูมิของจิตเต็มภูมิของธรรมแล้วใจก็อิ่มตัวเต็มที่ ที่เรียกว่าเมืองพอ

คำว่า นิพพาน ๆ ถ้าพูดตามหลักธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องความหิวโหยแล้ว ก็คือความพอตัวอิ่มตัวเต็มที่นั่นแล นอกจากอิ่มตัวเต็มที่แล้วยังคงเส้นคงวาตลอดอนันตกาลอีกด้วย ไม่มีสมมุติใด ๆ เข้าไปเกี่ยวข้องวุ่นวายหรือสัมผัสสัมพันธ์ในธรรมชาตินั้นตลอดไป ที่ท่านว่านิพพานเที่ยง ก็หมายถึงจิตที่อิ่มตัวเต็มที่แล้ว หรือพ้นแล้วจากความหิวโหยโดยประการทั้งปวง ท่านจึงเรียกว่าเที่ยง ถ้ายังจะมีแปรผันกันอยู่ นั่นก็เป็นสมมุติธรรมดานี่แล แม้จะมีอายุยืนนานถึงกี่ล้านปีก็ตาม ถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงอยู่แล้วก็ยังตกอยู่ในไตรลักษณ์คือ **อนิจฺจํ** หาความแน่นอนไม่ได้อยู่นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ คำว่าจิตที่บริสุทธิ์กับคำว่านิพพานนั้น จึงไม่ได้อยู่ในกฎของไตรลักษณ์ที่จะเอื้อมเข้าถึง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นี้เป็นรังแห่งสมมุติทั้งมวล ไม่ว่าจะเป็นส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียดขนาดไหน ก็เป็นเรื่องของสมมุติทั้งมวล ส่วนจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ หรือนิพพานนั้นไม่ได้อยู่ในกฎอันนี้ นอกเหนือจากกฎนี้ไปแล้ว เพราะฉะนั้นการพิจารณาเพื่อนิพพานจึงต้องก้าวเดินไปตามทางสาย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อันเป็นทางเดินเพื่อความหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นไปแล้ว ธรรมทั้งสามประเภทนี้ก็ปล่อยวางไว้ตามความจริง หมดสิ่งเกี่ยวข้องกันต่อไป

ธรรมที่กล่าวมานี้มีผู้ใดสามารถนำมาสั่งสอนโลกได้ ก็มีพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น เป็นผู้ฉลาดสามารถเหนือมนุษย์มนาเทวดาและสัตว์โลกทั้งหลายเกินกว่าที่จะนำมาเทียบเคียงได้ และไม่ทรงศึกษาอบรมกับผู้หนึ่งผู้ใดด้วย ทรงเป็นสยัมภู รู้ด้วยความสามารถของพระองค์เพียงผู้เดียวเท่านั้น แล้วนำธรรมนั้นมาสั่งสอนสัตว์โลกให้รู้บุญรู้บาป รู้นรกรู้สวรรค์ รู้จนถึงความหลุดพ้นคือพระนิพพาน ไม่บกพร่องในอุบายวิธีการสั่งสอน

สิ่งที่กล่าวมาทั้งนี้เป็นความมีความจริงมาดั้งเดิมอยู่แล้ว แต่ไม่มีใครรู้ใครเห็นจึงหาทางหลีกเลี่ยงทางเพื่อบำเพ็ญไม่ได้ เมื่อหาทางไม่ได้ก็ต้องติดอยู่ทางฝ่ายต่ำเสมอฝ่ายต่ำก็คือเรื่องของกิเลส ผลก็คือความทุกข์ทรมาน สัตว์โลกโดนเอา ๆ ในสิ่งที่ไม่รู้ไม่เห็นนั้นแหละโดนได้ง่าย ถ้าสิ่งที่เห็นใครจะไปกล้าโดน เพราะคำว่าโดน โดนมากโดนน้อยโดนหนักโดนเบาขนาดไหน ก็ต้องเจ็บมากน้อยไปตามส่วนแห่งการโดน การเตะการชนการเหยียบย่ำนั่นแล สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีอยู่กับสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป สัตว์โลกไม่นอกเหนือไปจากสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลายนี้ได้เลยแม้รายเดียว จำต้องโดนด้วยกันโดยไม่สงสัยเห็นไม่เห็น รู้ไม่รู้ ไม่เป็นสิ่งลบล้างความมีอยู่นั้นได้

นอกจากผู้ที่หลุดพ้นไปแล้วจากแดนแห่งสมมุตินี้เท่านั้น คือพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ท่านไม่มาเจอไม่มาโดนบรรดาสมมุติทั้งมวล ไม่ว่าจะเป็นส่วนหยาบส่วนกลางส่วนละเอียด ความสุขของโลกก็ไม่ว่าจะสุขอย่างหยาบอย่างกลางอย่างละเอียดขนาดไหน ท่านปล่อยไปหมดแล้ว ความทุกข์เพราะอำนาจของกิเลส อำนาจของวัฏฏวนที่เป็นมาตั้งแต่ทุกข์เล็กน้อยจนกระทั่งมหันตทุกข์ เพราะฤทธิ์อำนาจของกิเลสผลิตขึ้นมาบีบบังคับสัตว์โลก ท่านก็พ้นไปหมดแล้ว ไม่มีท่านผู้สิ้นกิเลสพระองค์ใดรายใดเข้ามาเกี่ยวข้องและต้องโดนเหมือนสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป ท่านพ้นไปหมดเพราะความรู้ความเห็นความสลัดปัดทิ้ง มีแต่สัตว์โลกเท่านั้นที่คลุกเคล้ากันอยู่กับกิเลสแลกองทุกข์ทั้งมวล เช่นเดียวกับโยนสัตว์ลงในหม้อน้ำร้อนซึ่งกำลังเดือดพล่าน ๆ อยู่นั่นแล ผู้ตาดีหูดีท่านไม่มาท่านสลัดออกได้แล้ว พ้นไปได้แล้ว

เพราะฉะนั้นคำว่าบาปก็ดี บุญก็ดี นรกก็ดี สวรรค์ก็ดี พรหมโลกก็ดี จึงอยู่ในวิสัยของสัตว์โลกนี้จะพบได้เห็นได้เจอได้ด้วยกัน ผู้ปฏิเสธว่าไม่มีก็ตาม ผู้ยอมรับว่ามีก็ตาม จะไม่นอกเหนือไปจากผลของกรรมที่ตนทำทั้งรู้และไม่รู้ ทั้งดีทั้งชั่วนั้นไปได้เลย เพราะกฎนี้เป็นกฎตายตัว และขึ้นอยู่กับการกระทำของสัตว์โลก

ใครก็ตามไม่ว่าสัตว์ไม่ว่าบุคคล จะนอกเหนือไปจากการกระทำนี้ไม่ได้ มีการกระดิกพลิกแพลงต้องเป็นอาการของการกระทำทั้งนั้น คิดขึ้นภายในใจก็เป็นมโนกรรม คิดดีคิดชั่วก็เป็นความคิดที่ผิดที่ถูก จะยังผลความสุขความทุกข์ให้เกิดขึ้นได้เช่นเดียวกัน เพราะสัตว์โลกเกิดอยู่ในแดนแห่งกรรมที่จำต้องกระทำ เมื่อทำลงไปแล้วผลจะต้องเป็นไปตามนั้น ไม่มีใครจะลบล้างได้ จะไปโดนอะไรย่อมขึ้นอยู่กับกรรมดีและชั่วเป็นผู้ชี้ทาง ถ้าเป็นความชั่วที่ตนทำขึ้นมาแล้ว จะปฏิเสธจะลบล้างผลนั้นได้อย่างไร

การกระทำก็ทำด้วยความมืดบอด ไม่ได้รู้ว่าดีหรือชั่ว หรือรู้ก็ทำทั้งรู้ ๆ ยิ่งเป็นความหน้าด้านของผู้ทำ สันดานหยาบของผู้ทำเข้าไปอีก แล้วจะเอาอำนาจแห่งความหน้าด้านสันดานหยาบนี้ไปลบล้างกองทุกข์ ลบล้างนรกอเวจีซึ่งเป็นที่แผดเผาของสัตว์หน้าด้านของสัตว์หยาบโลนนี้ได้อย่างไร หากเป็นสิ่งที่ลบล้างได้ ไม่มีใครจะมาตกอยู่ในกองทุกข์กันเลย อย่าพูดถึงขั้นนรกซึ่งเป็นสิ่งที่สุดวิสัยของจำพวกตาบอดหูหนวกเหมือนอย่างเราจะโดนกันเลย แม้แต่กองทุกข์อยู่ในโลกนี้ มนุษย์เราก็มีหูมีตาด้วยกัน ไม่เห็นใครผ่านพ้นความทุกข์ซึ่งควรจะได้รับอยู่ในโลกนี้ไปได้

ไม่ว่าคนโง่คนฉลาดคนมั่งมีดีเด่นหรือคนทุกข์จนขนาดไหน เรื่องความทุกข์ซึ่งเป็นไปอยู่กับธาตุกับขันธ์ เป็นไปอยู่กับความคิดการกระทำผิดถูกดีชั่วของตนนี้ ตนจำต้องยอมรับตลอดวันตลอดคืนตลอดอิริยาบถไปอยู่เช่นนี้ ไม่มีรายใดที่จะหลบหลีกปลีกตัวจากทุกข์นั้นไปได้ นี่เราเห็นกันได้อย่างชัด ๆ เพียงอยู่ในมนุษย์นี้ทั้ง ๆ ที่เราก็ยังตาดีหูดี ยังไม่เห็นผ่านพ้นความทุกข์ทั้งหลายซึ่งเป็นของมีอยู่ในโลกนี้ไปได้ เหตุใดจะไปลบล้างบาปและนรกอันเป็นที่หมกไหม้ของสัตว์จำพวกหยาบโลนทั้งหลายได้

สวากขาตธรรม ท่านตรัสไว้ชอบแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้เชื่อตามพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ระมัดระวัง ความชั่วทั้งหลายไม่กระทำและพยายามบำเพ็ญในทางที่ดี แม้จะทุกข์ยากลำบาก ย่อมจะมีแก่ใจฝ่าฝืนความยากลำบาก ด้วยการกระทำตามนิสัยของผู้เชื่อธรรม

เราชาวพุทธ เฉพาะอย่างยิ่งเป็นพระด้วยเป็นนักปฏิบัติด้วย ก็ยิ่งจะได้นำธรรมเหล่านี้เข้ามาพินิจพิจารณาให้ถึงความจริงแห่งธรรมทั้งหลาย ความจริงนั้นจะสะท้อนย้อนกลับมาเป็นสมบัติอันพึงใจของเราผู้ปฏิบัติแต่ความดีงาม ผลจะไม่เป็นอื่นนอกจากความดี เป็นความสุขความเจริญ เป็นที่พึงใจในผลที่ได้รับโดยถ่ายเดียว เพราะความดีของตน

ตอนต้นได้พูดถึงเรื่องศาสนาที่เป็นคราวเป็นสมัย เช่น กล่าวถึงพุทธันดรและสุญญกัป ที่นี่ย้อนเข้ามาถึงตัวของเราเองผู้ทรงศาสนา เฉพาะอย่างยิ่งคำว่าพุทธศาสนา ศาสนาคือคำสอนของท่านผู้รู้ เราก็ได้ปฏิบัติ เราได้นับถือเป็นหัวจิตหัวใจเป็นเนื้อเป็นหนังฝากเป็นฝากตายอยู่แล้ว ที่นี่ย้อนเข้ามาเพื่อให้ผลประจักษ์กับใจเรา และเป็นคติเครื่องเตือนใจเราให้มีสติสตัง ให้มีความรอบคอบ ให้มีกำลังใจยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั้น เราควรจะคิดถึงตัวเราในอิริยาบถต่าง ๆ ยืน เดิน นั่ง นอน ว่าเวลานี้จิตใจของเราเป็นสุญญกัปหรือเป็นยังไง ถ้าจิตใจไม่มีสติประคองความเพียร ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องพินิจพิจารณาแก้ไข ถอดถอนสิ่งที่พัวพันขัดข้องเสียดแทงใจแล้ว นั่นก็คือสุญญกัป เป็นกัปที่ถูกกิเลสย่ำยีตีแหลกภายในใจเราไม่เลือกอิริยาบถ ทั้ง ๆ ที่เรานับถือศาสนาและเป็นพระปฏิบัตินั่นแล เพราะคำว่าสุญญกัป มันเป็นกัปของกิเลสโดยตรง สุญญกัปนี้ไม่กลัวผู้นับถือพุทธศาสนาและพระธุดงคกรรมฐาน จงอย่าเอาอำนาจของคำว่าเราเป็นพระธุดงคกรรมฐานไปอวดกับสุญญกัปเป็นอันขาด ถ้าไม่อยากให้จีวรปลิวว่อนเจ้าตัวตกแคร่นั่งสมาธิภาวนา จะว่าไม่บอก

อย่าเข้าใจว่ากิเลสจะกลัวผู้ถือศาสนาทั้ง ๆ ที่หาสติสตังหรือปัญญา ศรัทธา ความเพียรไม่ได้ อย่าหาญคิดว่ากิเลสจะกลัวคำว่าพระกรรมฐาน เพราะกิเลสไม่ได้มาเกี่ยวข้องกับคำว่าพระกรรมฐานหรือไม่กรรมฐาน แต่กิเลสจะแทรกเข้าไปในจุดที่พระกรรมฐาน

กำลังเลินเล่อเผลอสติ เซ่อ ๆ ซ่า ๆ นั้นแหละ เพราะขณะนั้นเป็นจังหวะที่ปล่อยโอกาสให้กิเลสต่อยได้ดีที่สุด ต้องพิสูจน์เรา สังเกตเราตลอดเวลาอิริยาบถ จึงชื่อว่านักปฏิบัติ

โอปนยิโก น้อมเข้ามาเพื่อเป็นคติ เพื่อเสริมสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรของเราให้มีความเข้มงวดกวดขันเข้าไป กิเลสจะได้ถอยตัวห่างจากเรา กิเลสกลัวตรงนี้ต่างหาก นักปฏิบัติจงรู้จุดที่กิเลสกลัว มันไม่ได้กลัวคำว่าพระ ไม่ได้กลัวคำว่าเดินจงกรมหย็อก ๆ หาสติไม่ได้ ไม่ได้กลัวการนั่งสมาธิภาวนาทั้งอ้าปาก ทั้งหลับเคลิบเคลิ้มหลงใหลไปในขณะที่ภาวนานั้น กิเลสไม่กลัว จงรีบแก้ไขจุดที่กิเลสไม่กลัว แต่กิเลสกลัวที่มีสติมีความเพียรด้วยสติ มีความอุตส่าห์พยายาม มีความบึกบึน ไม่ท้อแท้อ่อนแอ มีปัญญาสอดส่องรอบตัวและเหตุการณ์ นี้สิ่งเลวร้ายทั้งหลายกลัว เรียกว่าเรามีศาสนา พระมีศาสนา กิเลสก็กลัว

ขณะใดไม่มีศาสนา คือ สติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม ขันติธรรม กิเลสหัวเราะแล้ววันหนึ่ง ๆ ในอิริยาบถหนึ่ง ๆ คืนหนึ่ง ๆ ขาดศาสนาไปชั่วระยะสั้นยาวขนาดไหน ที่เป็นระหว่างพุทธันดร คือระยะนั้นระลึกสติปัญญาได้เหมือนกับเป็นพุทธะขึ้นมาขณะหนึ่ง ระยะนั้นมีปัญญาข้อคิดต่าง ๆ ได้อุบายแปลก ๆ ต่าง ๆ ขึ้นมาเป็นเครื่องบรรเทาเบาทุกข์ เป็นเครื่องพยุงจิตใจให้มีความสง่าผ่าเผยขึ้นมา สงบร่มเย็นขึ้นมา ระยะนี้ขาดสติ จิตใจเศร้าหมองขุ่นมัว จิตใจเกิดความเดือดร้อนเผาตัวอยู่ภายในใจ ระยะนี้ไม่มีศาสนา มีแต่ความคิดที่เป็นสัตว์นรกเผาตัวอยู่ภายในจิตใจ นี่แหละกิเลสเผาเผาพระเราเผาตรงนี้ เผาตอนไม่มีศาสนา เผาตอนสติปัญญาเป็นสุญญกัป

เราอย่าไปคิดคาดไกล ๆ โน้น โดยว่าภัทรกัปนั้นภัทรกัปนี้ พุทธันดรนั้นพุทธันดรนี้ สุญญกัปโน้น สุญญกัปนี้ นั่นท่านกล่าวมาตามลำดับลำดาที่เคยเป็นเคยมีมาอยู่แล้วและเราผู้ปฏิบัติเพื่อจะยังผลให้เกิดขึ้นแก่เราเวลานี้ จง **โอปนยิโก** น้อมธรรมเหล่านั้นเข้ามาเป็นเครื่องพร่ำสอนตน ในระยะนี้ใจเรากำลังอยู่ในภัทรกัปหรืออยู่ในสุญญกัปภัทรกัปแปลว่ากัปที่เจริญ เวลาที่เจริญ ขณะที่เจริญ อิริยาบถที่เจริญ ความเพียรในท่าต่าง ๆ เจริญ เจริญด้วยสติเจริญด้วยปัญญา จิตมีความยิ้มแย้มแจ่มใส จิตมีความเบิกบาน จิตมีความสง่าผ่าเผยด้วยอรรถด้วยธรรม มีสติมีปัญญาเป็นเครื่องประดับให้

สง่างาม เป็นเครื่องส่องทางให้สง่าผ่าเผย จิตเจริญด้วยสมาธิ สมาบัติ มรรคผลนิพพาน นี่เป็นภัทรกัป ให้ย่นเข้ามาตรงนี้ เมื่อพยายามอยู่เสมอ ๆ เรื่องภัทรกัปนี้ก็จะมีกำลังมากขึ้นโดยลำดับภายในใจของเราผู้กำลังถือพุทธหรือถือเทวทัตนี้แล ในระหว่างภัทรกัปและสุญญกัปทั้งสองนี้

เทวทัตก็คือกิเลสตัวคอยจ้องมอง คอยปราบปรามธรรมและเราอยู่เสมอ คอยกีดขวางกดถ่วง คอยเสียดคอยแทง คอยเหยียบย่ำทำลายเรา นี่คือตัวยักษ์ตัวผี นี่เรียกว่าสุญญกัป ธรรมมีสติธรรม ปัญญาธรรม สูญไป แต่กิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นฟืนเป็นไฟนั้นเจริญ ความเจริญของกิเลสแลกองทุกข์ทั้งหลาย ท่านไม่เรียกว่าภัทรกัป มันเจริญด้วยปืนด้วยไฟจะเรียกว่าความเจริญเพื่อความผาสุกเย็นใจได้อย่างไร มีแต่ความพินาศฉิบหายล่มจมโดยถ่ายเดียว จะเรียกว่าความเจริญได้ลงคอละหรือ นี่แล สุญญกัปของชาวพุทธ ของพระธุดงคกรรมฐานที่ประมาทขณะไม่มีสติปัญญารักษาตน จะไปหาสุญญกัปที่ไหนกัน ถ้าไม่อยากเป็นแบบนิทานกระต่ายตื่นตูม เพราะภัทรกัป สุญญกัปที่ท่านแสดงไว้เวลานี้ยังห่างไกลจากตัวเรามาก เวลาตายแล้วไม่ทราบจะไปเจอกัปใด จึงควร **โอปนยิโก** เพื่อประโยชน์ในปัจจุบันนี้

ผู้เจริญก็คือผู้มีสติ มีปัญญา ศรัทธา ความเพียร บำรุงจิตใจ ใจได้รับการบำรุงรักษาอยู่เสมอ ย่อมมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ ที่เรียกว่าภัทรกัป เจริญภายในจิตของผู้ถือศาสนาพุทธ จนกระทั่งสว่างจ้ารอบตัว เอ๊า ทีนี้พระอาทิตย์ร้อยดวงก็ไม่สนใจจะไปคิดกับมันละ ว่ามันมีความสว่างขนาดไหน ความสว่างที่เต็มอยู่ภายในจิตใจ ซึ่งหลุดพ้นแล้วจากความมืดบอดคือกิเลสทั้งหลายนี้เต็มภูมิแล้ว ไม่สนใจกับพระอาทิตย์ แม้จะมีร้อยดวงพันดวงก็ไม่มีอะไรสว่าง ไม่มีอะไรเป็นเครื่องอบอุ่น ไม่มีอะไรเป็นมหาสมบัติ ไม่มีอะไรเลิศประเสริฐยิ่งกว่าความสว่างของใจที่บริสุทธิ์ และด้วยธรรมที่บริสุทธิ์เต็มหัวใจนี้เลย นี่ละมหาภัทรกัป

ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า สอนจิตใจของสัตว์โลกให้เข้าสู่ภัทรกัปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงมหาภัทรกัป ดับกิเลสโดยสิ้นเชิงไม่มีซากเหลืออยู่แม้แต่น้อย นี้แลคือ

มหาภัทรกัป เต็มภูมิของศาสนธรรมที่สอนเข้าจุดนี้ ผู้ปฏิบัติตามก็เข้าถึงธรรมนี้อย่างเต็มภูมิสมพระทัยที่พระพุทธเจ้าทรงอุตส่าห์พยายามแนะนำพร่ำสอนสัตว์โลก ด้วยความลำบากลำบน ตั้งแต่เวลาบำเพ็ญก็ยากลำบากแสนสาหัส เอาพระชนม์เข้าแลกธรรมทั้งหลายเพื่อสัตว์โลก เวลาได้ตรัสรู้ธรรมแล้วก็ทรงอุตส่าห์พยายามสั่งสอน ภาระของพระพุทธเจ้าหนักตลอดตั้งแต่ทรงบำเพ็ญเรื่อยมา จนกระทั่งได้ตรัสรู้แล้ว เปลี่ยนภาระไปตามแง่ตามแขนงของเหตุการณ์ แต่รวมแล้วเรียกว่าเป็นภาระทั้งมวล ไม่มีใครจะรับภาระหนักยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าเพื่อสัตว์โลกทั้งหลายเลย

นี่เราได้เกิดในแดนแห่งความเหมาะสมแล้ว ขอให้ภูมิใจในการประพฤติปฏิบัติตัวเอง และโอกาสนี้เวลานี้ เป็นโอกาสและเป็นเวลาว่าง ว่างทั้งการทั้งงานเกี่ยวกับโลกทั้งหลาย ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องยุ่งกวน มีแต่งานทางธรรมอย่างเดียว ที่เราจะต้องพยายามตักตวงให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มสติกำลังความสามารถ เมื่อพ้นโอกาสนี้ไปแล้วย่อมเป็นความลำบากที่จะได้บำเพ็ญความดีทั้งหลาย พยายามให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยแล้วเราจะเป็นที่ภูมิใจในวาระต่อไป

ใจเป็นพื้นฐานแห่งการเกิดแก่เจ็บตายแห่งภพแห่งชาติทั้งหลาย ไม่มีอะไรเกินดวงใจนี้ ดังนั้นท่านอาจารย์มั่นท่านจึงพูดว่า ใจนี้คือนักท่องเที่ยว นั่น จะเที่ยวไปไหนก็ตาม ขอให้มีความดีเป็นที่พยุงใจเถิด ย่อมมีความสุขความสบาย พอมีที่ปลงที่วางไม่ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟไปเสียทุกภพทุกชาติ แต่ต้นจนอวสานแห่งชีวิตของภพชาตินั้น ๆ โดยถ่ายเดียว มีความสุขเป็นเครื่องพยุง เป็นเครื่องบำรุงรักษา เพราะอำนาจแห่งบุญแห่งกุศลที่เราสร้างไว้นี้ เราก็ไม่เสียที สมกับว่ามนุษย์ฉลาด ต้องฉลาดหาความสุขใส่ตนฉลาดแก้ความชั่วที่เป็นพิษเป็นภัยแก่ตนเต็มกำลังความสามารถ ไม่คุ้นไม่ชินกับสิ่งไม่ดีทั้งหลาย พยายามสลัดปัดออกจากตัวเสมอ ไม่ประมาทนอนใจ

วันนี้ได้กล่าวถึงเรื่องพุทธศาสนาทั้งภายนอกภายใน ให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายได้พินิจพิจารณา **โอปนยิโก** ย้อนหน้าย้อนหลังเทียบเคียงเพื่อเป็นประโยชน์แก่ตน สมกับเป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติเพื่อสารคุณทั้งหลายแก่ตน ให้พากันนำไปพินิจพิจารณา ประพฤติ

ปฏิบัติตนเองในเวลาที่โอกาสอำนาย สุขภาพก็อำนวยเวลานี้ ธาตุขันธ์ก็ปกติดีงามทุกรูปทุกนาม ความเพียรก็ให้ก้าวเดินด้วยความมีสติ มีความสนใจมีศรัทธาเชื่อมั่นในธรรมของจริง

ไม่มีใครที่จะพูดจะตรัสได้อย่างจริงจังถูกต้องแม่นยำเหมือนพระพุทธเจ้า ที่ทรงพระนามว่าศาสดาองค์เอกนี้เลย **เอกนามกึ** หนึ่งไม่มีสอง ก็มีแล้วคือพระพุทธเจ้าที่มาตรัสรู้แต่ละครั้ง ๆ มีเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ไม่มีสอง พระญาณที่หยั่งทราบในสิ่งทั้งหลายแม่นยำไม่มีสอง พระวาจาที่ตรัสออกมาแต่ละประโยค ไม่มีความยักย้ายผันแปรเคลื่อนคลาด เต็มไปด้วยความจริงล้วน ๆ ตรัสว่าอย่างไรเป็นอย่างนั้น ว่าอะไรมีอะไรเป็น อะไรดีอะไรชั่ว สิ่งนั้นก็เป็นดีเป็นชั่วตามที่ตรัสไว้ทุกอย่าง จึงเรียกว่า **สวากขาตธรรม** ตรัสไว้ชอบแล้วโดย **เอกนามกึ** หนึ่งไม่มีสอง

ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นจะไปไหน ถ้าไม่ไปตามสิ่งที่ดีงาม สู่สถานที่ที่พึงหวังไม่เป็นอื่น การเชื่อธรรมกับการเชื่อฝ่ายมารคือกิเลส มีผลผิดกันอยู่มาก ฝ่ายมารก็คือสิ่งที่กระซิบกระซาบซึ่งฝังใจมาเป็นเวลานาน ท่านเรียกว่ากิเลสมาร คอยฉุดลากลงทางต่ำ ฝ่ายธรรมแนะนำให้ต่อสู้แย่งชิงเอาตัวเราซึ่งเป็นสมบัติอันมีค่านี้ ให้พ้นจากปากมารคือกิเลสทั้งหลาย ด้วยการทำดี ด้วยการฝ่าฝืนสิ่งที่ต่ำช้าเลวทรามทั้งหลาย ด้วยการตะเกียกตะกายหนักก็เอาเบาก็ทนเพื่อความดีสิริมงคลทั้งหลาย ความเจริญย่อมเป็นของเราผู้บำเพ็ญ ไม่มีใครมาแย่งชิงได้เหมือนสมบัติภายนอก

ฉะนั้น การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร จึงขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

๓๐. ศาสนาเจริญ ศาสนาเสื่อม

คำว่าศาสนาเจริญ เช่นเจริญในครั้งพุทธกาลหรือศาสนาเจริญ ณ ที่ใดก็ตาม ตามความจริงแห่งการเจริญของศาสนาแล้ว เจริญที่จิตใจของคน จิตใจของพระ ของพุทธบริษัทมีความเชื่อความเคารพ ความเลื่อมใส ความสนใจ ความอุตส่าห์พยายาม ปฏิบัติต่ออรรถต่อธรรมตามเพศและวัยของตน มี**หิริโอตตัปปะ** ฝังใจ ซึ่งเนื่องมาจาก ความเชื่อบุญเชื่อกรรมตามหลักศาสนธรรม นี่เป็นความเจริญของศาสนาตามความ มุ่งหมายของธรรมและศาสดาโดยแท้ ความเจริญส่วนปลีกย่อยออกไปก็คือ การศึกษา เล่าเรียนเพื่อรู้ข้อวัตรปฏิบัติวิธีดำเนิน ไม่ใช่เรียนเพื่อจดจำเอาชั้นเอาภูมิแบบโลกเขา ทำกัน แต่เรียนด้วยความเป็นธรรม เจตนาความมุ่งหมายอยู่ที่การเรียนเพื่อการปฏิบัติ เพื่อกำจัดสิ่งไม่ดีทั้งหลายออกจากใจ

ในครั้งพุทธกาล ส่วนมากพุทธบริษัทฟังจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าเป็น ส่วนมาก จากนั้นศาสนาก็ค่อยขยายออกไป เพราะพระสาวกทั้งหลายได้รู้ตามเห็นตาม พระพุทธเจ้ามีจำนวนมากขึ้น ศาสนาเจริญภายในใจของท่านอย่างสมบูรณ์ แล้วก็เที่ยว แนะนำสั่งสอนพุทธบริษัททั้งหลายแทนพระพุทธเจ้าไปในตัว พระองค์ก็ทรงทำหน้าที่

ประกาศสอนธรรม พระสาวกก็ทำหน้าที่ประกาศศาสนธรรม เพื่อความเข้าใจแก่ผู้สนใจโดยถูกต้องเช่นเดียวกับพระศาสดา

เบื้องต้นศาสนาเจริญรุ่งเรืองเต็มที่ในพระพุทธเจ้า นับแต่ตรัสรู้แล้วเป็นลำดับ จากนั้นกระแสแห่งธรรมก็กระจายออกไปสู่บรรดาสัตว์ ที่ให้ชื่อว่าพุทธบริษัทในลำดับต่อมา มีภิกษุบริษัท เป็นต้น เมื่อกระแสแห่งธรรมกระจายสู่จิตใจ ก็เกิดความเชื่อความเลื่อมใสเห็นจริงตามความจริงที่ศาสนธรรมประกาศสอน มีความสนใจใคร่ต่อการปฏิบัติ ผลก็ปรากฏขึ้นโดยลำดับ นับแต่ขั้นเริ่มแรกในการประกาศสอนธรรม มีพระเบญจวัคคีย์ทั้งห้าเป็นปฐมสาวก อันดับต่อไปก็ปรากฏผลขึ้นเรื่อย ๆ ว่า ผู้นั้นสำเร็จพระโสดาฯ องค์นั้นผู้นั้นสำเร็จพระสกิทาคาฯ องค์นั้นผู้นั้นสำเร็จพระอนาคาฯ องค์นั้นหรือผู้นั้นสำเร็จพระอรหัตอรหันต์ ทั้งนี้เพราะฆราวาสก็มีทางสำเร็จได้เช่นเดียวกับพระ ดังตำราท่านบอกไว้ เช่น สันตติมหาอำมาตย์ พระนางเขมาฯ เป็นต้น นี่คือศาสนาเจริญเต็มดวงใจของพระสาวกในครั้งพุทธกาล จากนั้นก็มีพระสาวิกาคือนักบวชฝ่ายหญิงปรากฏขึ้นตาม ๆ กัน นี่คือศาสนาเจริญเต็มดวงใจของฝ่ายภิกษุและฝ่ายภิกษุณี กลายเป็นสาวกสาวิกาขึ้นมา

ท่านเหล่านี้เมื่อธรรมได้เจริญเต็มภูมิภายในใจ หมดภาระในการขวนขวายสำหรับตนแล้ว ความเมตตาย่อมมีมาพร้อมความบริสุทธิ์อย่างเต็มใจ เต็มภูมิเต็มนิสัยของตนแต่ละราย ๆ แต่ละท่าน ๆ แล้วแนะนำสั่งสอนประชาชนทั้งหลายให้ได้รับความเข้าอกเข้าใจ แผ่กระจายกว้างขวางออกไปไม่มีประมาณ ความเจริญทางด้านจิตใจจากการสดับธรรมของพระพุทธเจ้าก็ขยายออกไปอย่างมากมาย

นี่แหละที่ท่านว่าศาสนาเจริญ เจริญด้วยการประพฤติปฏิบัติ เนื่องมาจากการได้ยินได้ฟัง เจริญด้วยมรรคคือการปฏิบัติ เจริญด้วยผลคือสิ่งที่พึงได้รับจากการปฏิบัติเป็นลำดับลำดา ตั้งแต่ขั้นกัลยาณปุถุชนจนถึงขั้นสูงสุดคืออรหัตธรรม เรียกว่าศาสนาเจริญเพราะเจริญจริง ๆ เหมือนกับเงินในธนาคารมีตามบัญชี ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่สักแต่ว่ามีอยู่เพียงบัญชีแต่เงินหามิได้ในธนาคาร แต่มีทั้งบัญชีเงิน มีทั้งเงิน

ตามจำนวนในบัญชี บัญชีเงินกับตัวเงินถูกต้องไม่เคลื่อนคลาด บัญชีว่าอย่างไรมีเท่าไร เงินก็มีเท่านั้นในธนาคาร

ครั้งพุทธกาล ศาสนธรรมพระองค์แนะนำสั่งสอนว่าอย่างไร ตั้งแต่ขั้นพื้น ๆ แห่งธรรมจนถึงขั้นสูงสุดแห่งธรรม การประกาศสอนธรรมซึ่งเป็นเหมือนกับบัญชีเงิน ผู้ประพฤติปฏิบัติก็สามารถดำเนินตามพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนนั้น เต็มสติกำลังความสามารถของตน จนได้บรรลุมรรคผลเป็นขั้น ๆ ขึ้นไปจนถึงขั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน ที่เรียกว่าเงินหรือธรรมเต็มใจ บัญชีกับเงินตรงกัน **สวากขาตธรรม**ก็ชี้บอกเรื่องมรรคผลนิพพาน ผู้ปฏิบัติตามก็ได้สำเร็จมรรคผลนิพพานตามธรรมที่ชี้บอก เหตุกับผลตรงกัน เหมือนบัญชีเงินกับตัวเงินตรงกันฉะนั้น

เมื่อตกมาสมัยของพวกเรานี้ มักจะกลายเป็นว่ามีแต่บัญชีแต่ตัวเงินไม่มี มิหนำซ้ำยังสร้างความรกรุงรังไว้ในธนาคารร้อยแปดชนิดอีกด้วย จนสะสางไม่หวาดไม่ไหว ไม่เพียงแต่ไม่มีเงินในธนาคารเท่านั้น ยังสร้างปัญหาไว้อีกมากมาย

นี่การเรียนรู้จดจำต่าง ๆ ในข้ออรรถข้อธรรม มักจะเรียนได้แต่บัญชีของธรรม บาปก็เรียนและรู้ บุญก็รู้ นรก สวรรค์ก็รู้ กิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ก็รู้ มรรคผลนิพพานก็รู้ แต่ไม่อาจแก้หรือไม่สนใจแก้กิเลสตัณหาอาสวะ ไม่อาจละหรือไม่สนใจละบาปบำเพ็ญบุญด้วยความเต็มอกเต็มใจ ด้วยความเชื่อบุญเชื่อกรรมตามหลักธรรมที่ตนจดจำมานั้น สุดท้ายก็มีแต่บัญชีดี-ชั่ว กิเลสตัณหาอาสวะอรรถธรรมมรรคผลนิพพานอยู่ในความทรงจำ ส่วนกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ก็สนุกสร้างปัญหาขึ้นภายในจิตใจ ให้เกิดความยุ่งยากวุ่นวาย เช่นเดียวกับคนที่ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนศาสนาอรรถธรรมอะไรมาเลย ยิ่งกว่านั้นยังสร้างทิฐิมานะ เข้าใจว่าตนรู้ตนฉลาดตามอรรถตามธรรม ก็ยิ่งเป็นปัญหาที่มากมูนหมุนติ้วยิ่งกว่าคนที่ไม่ได้ศึกษาอรรถธรรมเป็นไหน ๆ เสียอีก

ด้วยเหตุนี้คำว่าศาสนาเจริญ ให้พึงนึกน้อมเข้าสู่ใจที่เวลานี้กำลังอาภัพ พูดถึงอรรถถึงธรรมในข้อใดขั้นใดภูมิใดยังไม่ปรากฏผล จำได้แต่ชื่อโสดาฯ สกิทาคาฯ

อนาคาฯ อรหัตอรหันต์ ได้ยินแต่ชื่อ แต่ใจซึ่งเทียบกับธนาคารยังว่างจากธรรมทั้งหลายที่จำได้นั้น ๆ นอกจากนั้นยังกลับกลายเป็นเรือนของกิเลสไปเสีย กิเลสเป็นพื้นอยู่ภายในใจนั้น ใจจึงกลายเป็นเรือนที่สั่งสมกิเลส รังของกิเลส รังของภพรังของชาติ รังของความทุกข์ความทรมานประการต่าง ๆ ที่กิเลสสนุกสร้างขึ้นมาไม่มีบกบางลงบ้างเลย เพราะไม่มีสิ่งที่ชำระสะสางหรือปราบปราม กิเลสจึงสนุกสร้างความรกรุงรังขึ้นมาอย่างไม่สะทกสะท้านหวั่นเกรงสิ่งใด ๆ เพราะชาวพุทธเราเปิดทางให้มัน

ดังนั้น เพื่อให้สิ่งรกรุงรังภายในจิตใจนี้เบาบางลงไปโดยลำดับจนหมดสิ้นไป เพื่อทรงอรรถทรงธรรมขั้นต่าง ๆ ตามที่ท่านแสดงไว้นั้น จึงต้องอุตส่าห์พยายามประพฤติปฏิบัติด้วยอุบายต่าง ๆ เต็มสติกำลังความสามารถ เพื่อใจนี้ได้กลายเป็นเรือนอรรถเรือนธรรม เรือนมรรคผลนิพพานขึ้นมาตามความมุ่งหมายของธรรมและศาสดาผู้ประกาศสอนธรรม

ได้ยินแต่ชื่อท่านสำเร็จพระโสดาฯ ก็ให้ได้ยินตัวเรา ให้ทราบตัวเราได้สำเร็จท่านสำเร็จสกิทาฯ ก็ให้เราได้สำเร็จด้วยการปฏิบัติของเรา ท่านสำเร็จอนาคาฯ ก็ให้เราได้สำเร็จหรือได้มีส่วนกับท่าน ท่านสำเร็จอรหัตอรหันต์ก็ให้เราได้สำเร็จให้ได้มีส่วนกับท่านให้เราได้เป็นผู้หนึ่งในวงมรรคผลนิพพานด้วยการปฏิบัติของเรา อย่าให้เสียชื่อ อย่าให้เสียคนทั้งคน เพราะคน ๆ นี้ได้มาจากสมมุติในทางที่ดี คือได้มาจากบุญวาสนาที่เคยก่อสร้างมา จึงได้เกิดในช่องแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นภพกำเนิดที่เกิดได้ยากยิ่งกว่ากำเนิดใด ๆ ที่ต่ำทรามยิ่งกว่านี้ เราได้ผ่านภพต่ำทรามเหล่านั้นขึ้นมาเป็นภพเป็นภูมิแห่งมนุษย์ ซึ่งเป็นภูมิที่เหมาะสมกับศาสนธรรม และเป็นภาชนะที่เหมาะสมอย่างยิ่งแล้ว อย่าให้เสียท่าเสียที ขอให้ศาสนาได้เจริญขึ้นภายในใจของเราด้วยการบำเพ็ญเต็มสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรของตน

คำว่าสมาธิจะไม่มีที่ใดเป็นที่เจริญ จะเจริญขึ้นที่ใจ สมาธิทุกชั้นจะเจริญขึ้นที่ใจของผู้ปฏิบัติจิตตภาวนา ปัญญาทุกขั้นจะเจริญขึ้นที่ใจของผู้ชอบคิดอ่านไตร่ตรองพินิจพิจารณา จนถึงปัญญาอันละเอียดแหลมคม ดังที่ท่านกล่าวไว้ในตำราว่า มหาสติ

มหาปัญญา ก็จะเกิดและเจริญรุ่งเรืองขึ้นที่ใจของผู้พยายามพินิจพิจารณาอยู่ไม่หยุดไม่ถอย จนมีความชำนิชำนาญคล่องแคล่ว กลายเป็นสติปัญญาที่แกล้วกล้า และสามารถฟาดฟันกิเลสประเภทที่ไม่เคยคาดเคยคิดเคยฝันว่าจะได้เจอกัน ได้สู้รบกันและรู้เรื่องของกันและกัน และปราบปรามกันลงได้ ก็ได้ปราบปรามกันลงได้ เพราะสติปัญญาที่เราไม่เคยคาดคิดว่าจะมีขึ้นเป็นขึ้น แต่ได้เป็นขึ้นแล้ว กิเลสที่ไม่เคยคาดคิดว่าจะรู้จะเห็นกัน จะละเอียดแหลมคมขนาดไหน ซึ่งแต่ก่อนได้ยินแต่ชื่อ ก็ได้ปรากฏขึ้นแล้วกับสติปัญญาประเภทนี้ และได้ฟาดฟันหั่นแหลกกันลงประจักษ์ใจ ทั้งนี้ให้ได้ประจักษ์กับใจเราเหมือนครั้งพุทธกาล อย่าได้ยินแต่ลมแต่แล้งที่หาตัวจริงไม่ได้

จงทำให้ศาสนาเจริญที่ใจเราให้ได้ เมื่อศาสนาเจริญตรงนี้แล้ว จะถูกต้องเหมาะสมตามความมุ่งหมายของธรรม และศาสดาผู้มีเมตตามหาคุณแก่สัตว์โลกด้วย จะสมความมุ่งมาดปรารถนาของเราทั้งหลาย ผู้ต้องการความสุขความเจริญอย่างแท้จริงตามหลักธรรมด้วย

แม้ไม่ถึงขั้นที่กล่าวมาเหล่านี้ก็ตาม ท่านก็เรียกศาสนาเจริญ คือเจริญไปตามขั้นตามภูมิ และเจริญตามความเคารพเลื่อมใสของผู้เชื่อบุญเชื่อกรรม ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เช่น เชื่อว่าบาปมี พยายามระวังบาปไม่ให้เกิดขึ้นในตน แม้ที่เกิดขึ้นแล้วก็พยายามละ ไม่สั่งสมบาปต่อไปอีก กุศลธรรมคือความดีงามที่ยังไม่เกิด ก็พยายามทำให้เกิด ด้วยความเชื่อบุญเชื่อกรรม ที่เกิดแล้วก็พยายามบำรุงรักษาให้เจริญคงเส้นคงวาและเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ผู้เชื่ออรรถเชื่อธรรมย่อมเชื่อบุญเชื่อบาป ย่อมเชื่อนรกสวรรค์ เพราะเป็นเรื่องเป็นไปจากกรรม คือเชื่อกรรมได้แก่กระทำของตน พระพุทธเจ้าตรัสศาสนาไว้ถือหลักธรรมเป็นสำคัญของสัตว์โลก เพราะต่างก็ทำอยู่ด้วยกัน ไม่ว่ามนุษย์ไม่ว่าสัตว์เดรัจฉานใด ๆ มีการทำกรรมอยู่ด้วยกันทั้งนั้น เป็นแต่เพียงสัตว์เหล่านั้นไม่ทราบว่าตนทำกรรม ผลนั้นจะทราบหรือไม่ทราบก็ตาม ต้องเป็นผลดีผลชั่วตามการกระทำอยู่โดยดี ไม่มีอะไรมาลบล้างได้

นี่เราเป็นผู้เชื่อกรรม พุทธบริษัทเป็นผู้เชื่อบุญเชื่อกรรม ย่อมจะเชื่อในบาปในบุญ เชื่อในนรกสวรรค์จนกระทั่งนิพพาน แล้วพยายามละเว้นสิ่งที่เห็นว่าเป็นภัยตามหลักธรรมนั้นด้วยความเชื่อของตน และพยายามบำเพ็ญสิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ให้เจริญมากมูนขึ้นภายในใจ นี่ก็เรียกว่าศาสนาเจริญ คือเจริญในใจของผู้นับถือเคารพเลื่อมใสและปฏิบัตินั่นแล

คนที่มีใจได้รับการอบรมจากอรรถจากธรรม ด้วยความเชื่อความเลื่อมใสอย่างแท้จริงตามธรรมแล้ว ย่อมระบายออกในสิ่งที่งามหูงามตา ไม่แสลงใจทั้งแก่ตนและผู้อื่น แสดงอากัปกิริยาใดย่อมเป็นไปเพื่อสิริมงคล เป็นไปเพื่อความยึดถือจากคนอื่น เป็นคติตัวอย่างแก่คนอื่นเรื่อยไป ตั้งแต่วงแคบจนกระทั่งถึงวงกว้างไม่มีสิ้นสุด เรียกว่าศาสนาเจริญ เจริญที่ใจแล้วย่อมแสดงออกมาทางกายทางวาจา คือความประพฤติการพูดจาปราศรัยมีเหตุมีผล มีกฎมีเกณฑ์ มีหลักความถูกต้องดีงามเป็นที่ยึดเป็นเครื่องดำเนิน นี่เรียกว่าศาสนาเจริญ

เมื่อต่างคนต่างเป็นผู้ได้รับการอบรม และอบรมด้วยความเชื่อความเลื่อมใสในศาสนาแล้ว ย่อมระบายออกทางกายวาจาด้วยความมีเหตุมีผล และเป็นความหนักแน่นมั่นคงในกิจการทั้งหลาย ตลอดกิริยาแห่งการพูดการทำทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เหลาะแหละเหลวไหลไร้สาระ เพราะเชื่อกรรม

อาการแสดงออกต่าง ๆ ของคนของสัตว์นั้นเป็นเรื่องของกรรมคือการกระทำซึ่งพร้อมที่จะให้ผลทั้งดีและชั่วอยู่เสมอ ผู้เชื่ออรรถเชื่อธรรมจึงต้องระมัดระวัง และมีความจงใจในการระบายออก และการกระทำทุกแง่ทุกมุมให้เป็นไปตามคลองอรรถคลองธรรม ที่จะเป็นสิริมงคลและเป็นความสงบสุขแก่ตนและส่วนรวม ตลอดประเทศชาติบ้านเมือง นี่เรียกว่าศาสนาเจริญ ศาสนาเจริญคนได้รับประโยชน์และความสุขร่มเย็น

ทีนี้ศาสนาเสื่อมเป็นอย่างไร เราก็ทราบอยู่แล้ว เมื่อสักครู่นี้ก็ได้อธิบายถึงเรื่องมีแต่บัญชีในธนาคาร เงินไม่มี ศาสนธรรมก็มีแต่ความจดจำได้ มีแต่การศึกษาได้ยินได้ฟังจากผู้นั้นผู้นี้ จากตำรับตำรา แต่จิตใจไม่ซึมซาบถึงอรรถถึงธรรม ไม่เชื่อไม่เคารพ

ไม่เลื่อมใส สักแต่ว่าเรียนว่าจดจำว่าฟังเฉย ๆ การนับถือก็สักแต่ว่านับถือตามประเพณี หรือนับถือเพื่อกันความครหานินทา ว่าคนไม่มีศาสนาประจำชาติประจำตนเพียงเท่านั้น ไม่สนใจทำตนให้ดีตามศาสนา

ความนับถือศาสนากับการปฏิบัติศาสนานั้นต่างกัน ส่วนมากชาวพุทธเรามักมีแต่การนับถือ ไม่ค่อยสนใจปฏิบัติตาม เวลาถามกันก็เป็นความชินปากชินใจตามส่วนมากที่พาเรียกกันมาว่า คุณถือศาสนาอะไร ถือศาสนาพุทธ ทั้ง ๆ ที่ความจริงของพุทธนั้นท่านสอนว่าอย่างไรบ้างก็ไม่รู้ เพราะไม่ได้สนใจอยากรู้อยากเข้าใจศาสนาเท่าที่ควร เนื่องจากจิตใจถูกทุ่มเทไปทางอื่นเสียมากต่อมาก นี่เรียกว่านับถือเฉย ๆ เห็นพระ–พุทธเจ้าก็เคารพกราบไหว้เสียที กิริยาเช่นนี้แม้แต่นักโทษในเรือนจำเขาก็ทำ แต่การกระทำของเขาเป็นอีกอย่างหนึ่ง นี่ผู้นับถือศาสนาเฉย ๆ เป็นเช่นนี้แล

การเคารพ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นั่นทำตามนิสัยที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายพานับถือมา แต่การกระทำเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือ กลับเป็นข้าศึกต่อการนับถือศาสนา เนื่องจากไม่ได้ปฏิบัติตามศาสนา การกระทำนั้นจึงไม่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติตามศาสนา เพราะการกระทำนั้นเป็นข้าศึกต่อศาสนา แล้วก็เป็นข้าศึกต่อตนเองผู้นับถือศาสนา เช่น ศาสนาสอนไม่ให้ดื่มสุราของมึนเมา เป็นต้น แต่ก็ผู้นับถือศาสนานั่นแล เป็นนักเลงหรือคอสุราเสียเอง ดังนี้เป็นตัวอย่าง ไม่สังเกตก็รู้เพราะมีดาษดื่นในชาวพุทธเรา

ด้วยเหตุนี้การนับถือศาสนากับการปฏิบัติตามศาสนานั้นจึงต่างกัน การปฏิบัติตามจะเป็นเพศใดวัยใดก็ตาม ควรจะปฏิบัติตนตามศีลตามธรรมในแง่ใดข้อใดก็ปฏิบัติตามเพศของตน เช่น ฆราวาสควรมีศีลห้า หากไม่ได้หมดก็ควรให้ได้ในข้อใดข้อหนึ่ง เป็นความสัตย์ความจริงประจำตน ส่วนมากคนเราถ้าลงได้เชื่อตามหลักศาสนาอย่างจริงใจแล้วทำได้ทั้งนั้น เช่น ศีลห้าข้อไหนที่สุดวิสัยความเชื่อและความสามารถของเราไป ปาณาฯ อทินนาฯ กาเมฯ มุสาฯ สุราฯ ศีลเหล่านี้เป็นคุณสมบัติเครื่องรักษาเราให้เป็นคนดีมีหลักเกณฑ์ต่างหาก ไม่ใช่เป็นข้าศึกต่อเราที่จะทำไม่ได้ การทำไม่ได้ก็เพราะอำนาจฝ่ายต่ำมันหนักแน่น หรือรุนแรงมากกว่าฝ่ายศีลธรรมที่จะแทรกเข้าสู่ใจได้เท่านั้น ชาวพุทธเราจึงไม่อาจรักษาได้ปฏิบัติได้ แม้แต่ศีลห้าก็ไม่ได้ ยังฝ่าฝืนต่อหน้าต่อตา

ไม่นึกกระดากอายบ้างเลย ทั้ง ๆ ที่ตนก็เป็นชาวพุทธ ประกาศอย่างออกเนื้อออกตัว คนทั้งหลายรู้เห็นอยู่ว่าเราเป็นชาวพุทธ แต่ครั้นแล้วการกระทำก็เป็นข้าศึกต่อตัวเองและเป็นข้าศึกต่อชาวพุทธด้วยกัน และเป็นข้าศึกต่อพระพุทธศาสนาโดยเจ้าตัวไม่ได้สนใจคิดประการใดบ้างเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้จะเรียกว่าชาวพุทธทำลายพุทธก็ไม่น่าจะผิด เพราะความจริงเป็นเช่นนั้น ไม่อาจสงสัย

ถ้ามีการนับถือและปฏิบัติด้วยแล้ว ศาสนาเป็นเครื่องสั่งสอนคนให้มีความสงบร่มเย็นโดยแท้ ตามหลักความจริงของศาสนาก็เป็นเช่นนั้น ไม่เคยให้โทษให้ภัยแก่ผู้หนึ่งผู้ใด และไม่เคยทำผู้หนึ่งผู้ใดให้ร้าวรานหรือสังคมใดให้ร้าวราน นับแต่ส่วนย่อยถึงส่วนใหญ่ จะสมัครสมานได้ด้วยอรรถด้วยธรรมทั้งนั้น เพราะศาสนธรรมไม่ใช่เครื่องสังหารที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้แตกแยก หรือบุคคลผู้หวังดีต่อศาสนาให้กลายเป็นผู้ชั่วช้าลามกเสียหายไปต่าง ๆ เพราะการนับถือและการปฏิบัติตามศาสนธรรมนี้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้นับถือและปฏิบัติตนตามศาสนาทำไมจะไม่มีความสงบร่มเย็น ต้องมีตามขั้นตอนแห่งการปฏิบัติได้

นี่แลที่โลกเกิดความรุ่มร้อนไปทุกหย่อมหญ้าเวลานี้ ก็เพราะจิตใจมนุษย์เราเหินห่างจากศีลธรรม คือธรรมที่ยังบุคคลให้ร่มเย็นนั่นแล นอกจากจิตใจไม่นำพากับศาสนาแล้ว ยังใกล้ชิดสนิทกับสิ่งเป็นภัยไร้สารคุณเข้าอีก อย่างหาประมาณความพอดีไม่ได้ จะโลกไหนก็โลกเถอะ ต้องเป็นโลกที่รุ่มร้อนเป็นไฟไปด้วยกันนั่นแลไม่มีการยกเว้น

ศีลธรรม คือ การให้ความเสมอภาคแก่กันและกันตลอดสัตว์เดรัจฉาน ไม่ให้เบียดเบียนทำลายซึ่งกันและกัน อันเป็นการทำลายจิตใจและสมมุติของกันและกันให้กำเริบ เช่น ท่านสอนปาณาฯ ไม่ให้ฆ่าไม่ให้ทำลายซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นยังมีเมตตาสนับสนุนอีกด้วย เรียกว่า เบญจศีล เบญจธรรม เป็นเครื่องสนับสนุนข้อห้ามคือปาณาฯ ให้เด่นขึ้น และเพื่อให้ศีลข้อนี้สมบูรณ์ขึ้นเพราะความเมตตาเป็นเครื่องสนับสนุน แต่ผู้ไม่มีศีลธรรมภายในใจกลับกลายเป็นผู้โหดร้ายทารุณไปเสีย โลกจึงทำความพินาศฉิบหายแก่กันได้อย่างหน้าตาเฉย เพราะหมดคุณสมบัติในธรรมข้อนี้ภายในใจ ข้ออื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน

อทินนาทาน ก็เพราะความโลภ ความอยากได้ อันเป็นเรื่องของกิเลสตัวไม่มีเมืองพอ พาให้ทำลายสมบัติของคนอื่นจิตใจของคนอื่นไม่มีประมาณ ทั้งนี้เพราะความโลภมันมีกำลังรุนแรงมาก จึงต้องฉกต้องลักต้องปล้นต้องสะดมเขา ไม่เพียงแต่ว่าไม่มีอยู่มีกินอดอยากขาดแคลน หาที่กินที่ใช้สอยอะไรไม่ได้ เป็นความจนตรอกจนมุมจริง ๆ เช่นนั้น แต่มันเป็นนิสัยสันดานของคนที่มีจิตใจต่ำทราม ด้วยสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลายเข้าครอบงำ และมีอำนาจเหนือจิตใจอย่างบอกไม่ถูกต่างหาก จึงทำกันได้โดยไม่คำนึงถึงความเสียหาย ทั้งสมบัติและจิตใจของผู้อื่น ขอให้ได้อย่างเดียวเป็นพอ นั่น

ไม่ว่าข้ออื่น ๆ เช่น กาเมสุ มิจฉาจาร ก็เหมือนกัน ถ้าลงไม่มีธรรมในใจแล้วมนุษย์เราเลวยิ่งกว่าสัตว์ มันทำได้ทั้งนั้น ถ้าพูดเรื่องความหน้าด้าน ใครจะหน้าด้านยิ่งกว่ามนุษย์ที่ไร้ศีลธรรมเป็นไม่มี มันด้านยิ่งกว่าสัตว์เสียอีก เพราะความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา พาให้คนหน้าด้านไม่มียางอายติดตัว

มีศีลธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องประดับ และประคับประคองมนุษย์ไว้ให้ต่างจากสัตว์ ให้มีความละอาย รู้จักสูงต่ำ รู้จักของเขาของเรา รู้จักท่านรู้จักเรา ถ้าใจไม่ได้มาคิดในแง่อรรถแง่ธรรมแล้ว มันก็ต้องคิดไปในแง่ความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิง ชนิดไม่มีเบรกห้ามล้อเลยนั่นแล มิหนำยังอวดดิบอวดดีไปในทางราคะตัณหา ส่งเสริมในสิ่งที่ต่ำทรามว่าเป็นของดีมีค่าและอำนาจมากขึ้น โดยไม่คำนึงถึงความเสียหาย ความกระทบกระเทือนและทำลายจิตใจของผู้ใดทั้งนั้น โลกจะไม่ร้อนได้อย่างไร เมื่อศีลธรรมไม่มีภายในใจของชาวพุทธเราแล้ว โลกต้องร้อน เพราะกิเลสตัณหามีอำนาจบนหัวใจของผู้ส่งเสริมมัน โลกไม่เคยร่มเย็นเพราะตัณหาตาเป็นไฟแต่ไหนแต่ไรมา โลกร่มเย็นเพราะธรรมต่างหาก

การโกหกก็เหมือนกัน โกหกได้คล่องปากไม่กระดากอาย ไม่คิดว่าการพูดโกหกนั้นจะเกิดความเสียหายแก่ผู้ใด โกหกได้อย่างหน้าตาเฉย และโกหกคนอื่นให้เกิดความเสียหายขนาดล่มจมก็มีมาก เช่น พวกนักต้มตุ๋น นักกลมายาหาอุบายโกหกต้มตุ๋นด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำคนอื่นให้ฉิบหายวายปวงทั้งทรัพย์สมบัติและจิตใจ จนกลายเป็นคนวิกลวิการใบ้บ้าไปได้ เพราะกลมายาแห่งความต้มตุ๋นหลอกลวงนี้มีมากทีเดียว โทษแห่ง

ความไม่มีศีลธรรมทำความเดือดร้อนเสียหายให้แก่โลกไม่มีประมาณ ดังที่รู้ ๆ เห็น ๆ กันอยู่ทุกแห่งหนนั่นแล การโกหกพกลมเป็นของดีน่าชมเชยที่ไหนกัน

ถ้าพูดถึงสุรา สุราใคร ๆ ก็ทราบ แม้แต่เด็กก็ยังทราบว่าเป็นของมึนเมาและทำให้คนเสีย มันเป็นของดีมีเกียรติและศักดิ์ศรีที่ไหนกันพอจะส่งเสริมมันให้ทำลายมนุษย์ เหตุใดมนุษย์เราจึงต้องส่งเสริมเอานักหนาจนเป็นเนื้อเป็นหนัง อย่างออกหน้าออกตา ไม่ว่าสถานที่ใดสังคมใด ถ้าไม่มีสุราไปออกหน้าออกตาแล้ว สังคมนั้นเหมือนกับไม่ใช่สังคมมนุษย์ ไม่ใช่สังคมที่มีเกียรติ เลยเห็นไปว่าสังคมที่มีสุรานั้นเป็นสังคมที่มีเกียรติ เป็นสังคมที่มีหน้ามีตาน่าชมเชยและยอมรับกันทั่วดินแดน นี่คือการลบล้างศาสนธรรมอันเป็นความดีงามของมนุษย์มากน้อยเพียงไหน

หากสังคมได้ยอมตัวลงยอมรับสุรายาเมาหรือน้ำบ้านี้แล้ว สังคมนั้นก็คือสังคมแห่งน้ำบ้า สังคมน้ำลาย สังคมไม่รู้จักอาย สังคมหน้าด้าน สังคมกล้าหาญด้วยน้ำบ้านั่นแล ถ้าสังคมที่ไม่มีสุรายาเมาเข้าไปแทรกเข้าไปเป็นเจ้าหน้าเจ้าตา มันไม่เป็นสังคมที่มีเกียรติทำอะไรไม่สำเร็จเหรอ พิจารณาซิ อำนาจฝ่ายต่ำมันเป็นเช่นนี้ มันครอบหัวใจมนุษย์ เสกสรรปั้นยอสิ่งที่ไม่ดีว่าดีขึ้นมา ลบล้างสิ่งที่ดีออกจากตัวมนุษย์ สังคมมนุษย์ แล้วจะหาคนดีได้ที่ไหน ถ้ามนุษย์เราไม่ยอมรับความจริงกัน มนุษย์ผู้ดีมีศีลธรรมก็นับวันจะสูญไปจากสังคมโดยไม่ต้องสงสัย

ที่กล่าวมาใครจะไม่รู้ในศีลห้าข้อนี้ชาวพุทธเรา ก็ชาวพุทธเราเองเป็นผู้ทำเป็นผู้ฝ่าฝืน เป็นผู้เป็นมาร เป็นผู้สังหารศาสนธรรมและตน ตลอดส่วนรวมทั่ว ๆ ไปให้ฉิบหายวายปวงไปด้วยความรู้รู้อยู่นี้แล นี่ละที่ว่าการนับถือศาสนาเฉย ๆ กับการปฏิบัติมันต่างกันเพราะธรรมไม่เข้าถึงใจ สักแต่ว่านับถือ ไม่ได้ถือเป็นจริงเป็นจัง ไม่หวังพึ่งเป็นพึ่งตาย ไม่หวังความสุขความเจริญอันใดจากศาสนา ยิ่งกว่าความอยากความทะเยอ-ทะยานเอาตามความชอบใจของตน ซึ่งเป็นอำนาจของฝ่ายต่ำคือกิเลสล้วน ๆ ฉุดลากไปเท่านั้น โลกจึงหาความเจริญไม่ได้

ถ้าลงไม่มีธรรมเข้าแทรกจิตใจ เป็นเครื่องกั้นกางหวงห้ามสิ่งต่ำช้าเลวทรามทั้งหลายไว้ คนทั้งคนจะเหลือแต่ร่างกระดูก หนังห่อกระดูกเท่านั้น แม้จะเสกสรรปั้นยอกันว่ามีความสุขความเจริญ มียศถาบรรดาศักดิ์อะไรก็ตาม ก็สักแต่ว่าลมปากเป่ากันไปเป่ากันมาเท่านั้น ตื่นเงากันอยู่นั้นโดยหาความจริงไม่ได้ หากมีศาสนธรรมเข้าแทรกภายในจิตใจในการประพฤติปฏิบัติ การระบายออก จะเห็นเป็นความชุ่มเย็นขึ้นมาทันทีไม่จำเป็นต้องมีเงินมีทองข้าวของเป็นจำนวนล้าน ๆ ก็ตาม

คนที่มีศีลมีธรรมนั้นแล เป็นคนที่เสาะแสวงหาความสุขความเจริญได้โดยถูกต้องและสมหวัง ผู้นั้นแลเป็นผู้มีความสุขมากยิ่งกว่าผู้ที่ไม่มีศาสนาเลย ทั้ง ๆ ที่มีสมบัติเงินทองข้าวของมากมาย สิ่งเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งปลดเปลื้อง สิ่งแก้ทุกข์ทางหัวใจของโลกให้สงบร่มเย็น นอกจากศีลธรรมเท่านั้น เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงเครื่องช่วยส่งเสริมความสะดวก และความต้องการสำหรับคนฉลาดโดยธรรมนำมาใช้ตามความจำเป็นของตนแล้วเกิดความสุขขึ้นตามฐานะของสมบัตินั้น ๆ จะพึงมีให้เท่านั้น แต่ไม่สามารถซึมซาบเข้าถึงจิตใจให้เกิดความชุ่มเย็นไปได้ ถ้าไม่มีธรรมเข้าเคลือบแฝง

ถ้ายิ่งไม่มีอรรถมีธรรมเข้าแฝงอยู่ภายในจิตใจด้วยแล้ว สมบัติเงินทองข้าวของจะมีมากมายเพียงไร ก็กลายมาเป็นยาพิษสังหารตนให้ฉิบหายป่นปี้ได้ ทั้ง ๆ ที่ภูมิใจว่าตนมั่งมีศรีสุขอยู่นั่นแล แต่กิเลสความลืมตนคว้าเอาสมบัติมาเป็นดาบฟาดฟันตนให้ล้มเหลวทางความสงบร่มเย็นภายในใจ หาได้คิดสะดุดใจไม่ ถ้าไม่มีธรรมคอยสะกิดบ้าง

เมื่อเป็นเช่นนั้นอะไรเจริญ จะพูดถึงวัตถุเจริญ วัตถุมาจากอะไร วัตถุเหล่านี้ก็ออกมาจากธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นแร่ธาตุต่าง ๆ เช่น ปลูกบ้านปลูกเรือนขึ้นกี่ชั้นกี่ห้องกี่หับ ถนนหนทางจะให้กว้างให้แคบ ลาดยางลื่นไปหมดก็ตาม สิ่งเหล่านี้คืออะไรมาจากอะไร ก็มาจากเหล็กจากปูนจากอิฐจากทราย จากธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ หากว่าสิ่งเหล่านี้จะทำคนให้เจริญได้จริง ได้รับความสุขสมกับคำที่ว่าโลกเจริญจริงแล้ว เราทุกคนเหยียบย่ำไปที่ไหนก็มีแต่ธาตุต่าง ๆ ดินน้ำลมไฟในบ้านเราก็มี ในที่อยู่เราก็มี พวกเหล็กพวกปูนพวกอิฐพวกทราย ซึ่งเป็นแร่ธาตุต่าง ๆ เต็มไปหมด ทำไมพวกเราจึงไม่เจริญด้วยความสงบสุขกันบ้าง มัวบ่นกันว่าทุกข์ ๆ อยู่ทำไม

ถ้าจิตใจหาความเจริญด้วยธรรมเครื่องดำเนินไม่มีแล้ว อะไรจะเจริญก็เจริญเถอะ แต่หัวใจนั้นจะเป็นไฟทั้งกองเผาลนอยู่ตลอดเวลา หาความสุขความเจริญไม่ได้ และหาที่ปลงที่วางไม่ได้จนกระทั่งวันตาย แล้วอะไรเจริญที่นี่ เมื่อเป็นเช่นนี้ศาสนาไม่จำเป็น จะเอาอะไรมาจำเป็น เพราะโลกต้องการความสุขความเจริญโดยทางที่ถูกต้องดีงามอยู่แล้ว จะหนีจากหลักธรรมไปไม่ได้

อันเรื่องของกิเลสนั้นมันไม่ทำใครให้มีความสุขความสบายได้หรอก มีแต่เป็นเครื่องล่อนิด ๆ เหมือนเหยื่อเสียบอยู่ปลายเบ็ดเป็นเครื่องล่อปลาตัวโง่เท่านั้น เมื่อติดเบ็ดเข้าแล้วเป็นยังไง ปลาตัวนั้นติดเบ็ดเข้าแล้วเป็นยังไง มันมีความสุขความเจริญอะไร แต่ก่อนที่มันหิวอาหารอยู่มันก็ยังไม่ทุกข์มาก พอมาติดเบ็ดเข้าแล้วเป็นยังไง ความหิวนั้นยังไม่มีอำนาจไม่มีความทุกข์มากยิ่งกว่าเวลาติดเบ็ด

จิตใจของคนผู้ไม่มีศาสนาก็เช่นเดียวกัน เมื่อฝ่ายต่ำซึ่งต่างคนก็ต่างมีเต็มหัวใจ นำสิ่งเหล่านี้มาหลอกมาประโลมกัน โฆษณาชวนเชื่อกันทั้ง ๆ ที่หาความจริงไม่ได้ ยิ่งเป็นผู้ที่โง่อยู่แล้วเพราะกิเลสพาให้คนโง่ ทำไมจะไม่เชื่อง่ายในทางฝ่ายต่ำเล่า นี่ละที่ทำให้ติดเบ็ดของกิเลส ได้รับความทุกข์ทรมานไม่มีสิ้นสุดยุติลงได้ เพราะเหตุดังกล่าวมานี้แล เครื่องหลอกมันเข้ามาทุกแง่ทุกมุม เข้ามาทางไหนก็เยิ้มรับ ๆ รับกันไปหมด รับกันมากน้อยเพียงไร ก็เผากันมากน้อยเพียงนั้น

ถือว่าโลกเจริญ ๆ ทั้งที่แต่ละคนกำลังจะตายอยู่แล้ว ด้วยความรุ่มร้อนแผดเผาภายในจิตใจ จนหาที่ปลงที่วางไม่ได้ ยังโฆษณาอยู่ว่าโลกเจริญ ๆ พิจารณาซิคนกำลังจะตาย โลกมันเจริญแบบไหนกัน ถ้าไม่ใช่กิเลสกำลังเจริญด้วยความโลภมาก โกรธมาก ราคะตัณหามากเหยียบย่ำหัวใจคน จะให้ว่าอย่างไรจึงจะตรงตามความเป็นจริงที่กำลังเป็นไปอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะว่าโลกเจริญหรือโลกเสื่อม โลกหมายถึงอะไร ถ้าไม่หมายถึงจิตใจของแต่ละราย ๆ ที่ครองโลกอยู่นี้

การทำโลกให้เจริญนั้นก็เพื่อจะให้จิตใจเจริญ เพื่อจิตใจจะได้อยู่สะดวกสบาย เช่น ส่วนร่างกายก็ปลูกบ้านปลูกเรือนหลังใหญ่ ๆ โต ๆ รโหฐาน มีที่กั้นแดดกั้นฝน

มีอาหารการบริโภคเป็นเครื่องบรรเทาเยียวยาก็เป็นความสุข ทางใจมีอะไรเป็นเครื่องเยียวยา มีอะไรเป็นเครื่องรักษา พอที่จะบรรเทาเบาบางทุกข์ทั้งหลายลงบ้าง ให้มีความสุขความสบาย หรือจะเอาสิ่งเหล่านั้นมาเป็นเครื่องบรรเทา ก็นั่นมันวัตถุเครื่องอาศัยของกายต่างหาก ไม่ใช่วิสัยของใจที่จะอาศัยได้ นอกจากกุศลธรรมอันเป็นของคู่ควรกับใจเท่านั้น ใจจึงจะอาศัยได้ ด้วยเหตุนี้ศาสนธรรมจึงเป็นธรรมชาติที่จำเป็นมากต่อจิตใจของสัตว์โลก เพื่อความเหมาะสมกับคำว่าโลกเจริญ

โลกเจริญต้องหมายถึงจิตใจของผู้ครองโลกเป็นจิตใจที่เจริญ มีขอบมีเขตมีเหตุมีผล การสร้างอะไรขึ้นมาก็สร้างด้วยความฉลาดด้วยธรรม มิใช่ฉลาดด้วยอำนาจกิเลสเพื่อให้ตนได้รับความสุขจริง ๆ และผู้อื่นที่เกี่ยวข้องก็ให้ได้รับความสุขเช่นเดียวกับตนสมกับผู้มีอรรถมีธรรมอย่างแท้จริง ไม่โกหกตัวเอง โลกเจริญจึงหมายถึงตรงนี้เป็นหลักสำคัญ ศาสนาจึงมีความจำเป็นต่อโลกเรื่อยมา นั่นแลศาสนาเจริญ เจริญที่ใจเป็นพื้นฐานสำคัญ ที่จะแผ่กระจายออกไปสู่สิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องการก่อสร้างวัตถุต่าง ๆ ทั่วบ้านทั่วเมือง ถ้าจิตใจเจริญแล้วเพราะการพัฒนาจิตด้วยธรรม สิ่งเหล่านั้นก็ยอมรับว่าเจริญเพราะให้ความสุขจริง เนื่องจากใจเป็นผู้ได้รับการอบรมมาด้วยดี ทำอะไรลงไปก็มีเหตุมีผลเพื่อความสุขความเจริญโดยแท้จริง สมบัติต่าง ๆ ก็สนองความต้องการให้เป็นสุขได้ไม่เป็นพิษภัยแก่ตัวเองผู้เป็นเจ้าของ

ที่นี่ย้อนเข้ามาสู่ภายในของวงปฏิบัติเรา ว่าศาสนาเจริญ เจริญยังไง เจริญเพราะการเดินจงกรมเฉย ๆ หาสติสตังไม่ได้อย่างนั้นเหรอ ศาสนาไม่ได้เจริญเพราะการเดินจงกรมหาสติสตังไม่ได้ การนั่งสมาธิภาวนาหาสติสตังไม่ได้ การเคลื่อนไหวไปมาหาสติสตังไม่ได้ แต่ศาสนาเจริญเพราะความมีสติ ความพินิจพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์กับอวัยวะหรือกับอายตนะของตน แม้ไม่มีอะไรมาสัมผัสสัมพันธ์เรื่องของจิตก็ต้องเป็นจิต เรื่องสติต้องเป็นสติที่จำต้องใช้ เรื่องปัญญาก็เป็นเรื่องปัญญาซึ่งเป็นธรรมจำเป็นที่ต้องใช้รักษาตัว หรือแก้ไขถอดถอนสิ่งที่เป็นภัยซึ่งมีอยู่กับตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อศาสนาจะได้เจริญที่จิตใจ

เวลานี้จิตใจถูกฝ่ายต่ำเหยียบย่ำทำลายทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน มาแต่ภพชาติใดไม่ต้องนับ เอาหลักปัจจุบันของผู้มาปฏิบัติธรรมด้วยเพศของพระเวลานี้ ไปชั่งตวงกับเพศฆราวาสของตนมีแปลกต่างกันอย่างไรบ้าง ตั้งแต่เป็นฆราวาสกับมาเป็นพระ ผลที่ได้ในความเป็นพระซึ่งแต่ก่อนท่านถือว่าเป็นการประเสริฐ เมื่อได้บวชในศาสนาแล้วประพฤติตนตามหลักศีลธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วทรงมรรคทรงผลขึ้นมา ท่านถือเป็นความประเสริฐ ทีนี้เราทรงอะไร หรือทรงแต่ความขี้เกียจขี้คร้านความท้อแท้อ่อนแอทรงตั้งแต่กิเลส

กิเลสมันเต็มอยู่แล้ว ความขี้เกียจขี้คร้านก็เพิ่มขึ้นอีก ความเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ความท้อถอยอ่อนแอ มันมีแต่เรื่องของกิเลส ก็ยิ่งหนักเข้าไป ๆ เพิ่มขึ้นไป ๆ การที่จะถอดถอนกิเลสมีสิ่งเหล่านี้เป็นต้น ออกจากภายในจิตใจ ให้เกิดความห้าวหาญในการประพฤติปฏิบัติ กำจัดสิ่งชั่วช้าลามกทั้งหลายให้หมดไปจากใจ ทำไมมันจะเป็นการกลับเพิ่มขึ้นมาเช่นนี้ ต้องคิดต้องอ่านนักปฏิบัติ ไม่คิดไม่อ่านไม่ได้ ยังไงจะต้องตายจมอยู่นี้ ตายจมเกิดจม เอาให้ดีดผึงซิ ถ้าไม่อยากเกิดจมตายจมอีกต่อไป

จิตใจถูกกดถ่วงเช่นเดียวกับวัตถุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ที่ถูกโลกดึงดูด ทีนี้จิตใจของเราก็ถูกโลกคือกิเลสมันดึงดูดให้จม ดีดขึ้นไม่ได้ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกทั้งหลาย ท่านดีดพระองค์ขึ้น และดีดองค์ของท่านขึ้น จนถึงขั้นอวกาศนอกสมมุติ วัตถุต่าง ๆ ถ้าพ้นจากความดึงดูดของโลกแล้ว มีน้ำหนักขนาดไหนมันก็เท่ากันเพราะไม่มีอะไรดึงดูด จิตใจของท่านผู้ใดก็ตามถ้าได้หลุดพ้นจากความดึงดูดของโลก คือกิเลสประเภทต่าง ๆ โดยสิ้นเชิงแล้วก็เป็นเช่นนั้น ไม่นิยมว่าผู้ใหญ่ผู้น้อย ไม่นิยมว่าเป็นหญิงเป็นชาย ไม่นิยมว่าพระพุทธเจ้าและสาวก ถ้าได้ดีดตัวขึ้นถึงขั้นอวกาศได้แก่โลกุตรธรรมแดนแห่งพระนิพพานหรือแดนแห่งธรรมที่บริสุทธิ์แล้ว **นตฺถิ เสยฺโยว ปาปิโย** ความยิ่งหย่อนไม่มีอะไรต่างกันเลย

เราผู้ปฏิบัติก็เป็นโอกาสอันดีอันเหมาะสมเวลานี้ อุตส่าห์พยายามประพฤติปฏิบัติหนักก็ไม่ถอย เบาก็ไม่ถอย พินิจพิจารณาเสมอ ระวังการสวมรอยของกิเลส

การแทรกซึมของกิเลสจะแทรกอยู่ทุกระยะที่เราเผลอเมื่อไร ต้องสับยำเราเมื่อนั้น สวนหมัดเราเมื่อนั้น จึงต้องระมัดระวัง สติเป็นของสำคัญ จงพยายามเอาจริงเอาจัง ให้เห็นศาสนาเจริญในใจเรา

ในครั้งพุทธกาลศาสนาเจริญ มีพระอริยบุคคลทุกประเภท หรือมีสมณะ ๔ ประเภท สมณะที่หนึ่ง โสดาปัตติมรรค สมณะที่สอง สกิทาคามรรค สมณะที่สาม อนาคามิมรรค สมณะที่สี่ อรหัตมรรค อรหัตผล การประพฤติปฏิบัติเพื่อทรงสมณะตั้งแต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด ศาสนาจึงไม่ผิดอะไรกับคำว่าตลาดแห่งมรรคผลนิพพาน สำหรับผู้ปฏิบัติต้องได้ต้องถึง เพราะความจริงอยู่กับใจของเราทุกคน ถ้าแยกออกมาก็อยู่กับกายกับใจ สรุปแล้วก็อยู่กับใจ เพราะใจเป็นผู้จะรับผลทุกสิ่งทุกอย่างในการกระทำของตน เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือหรือเป็นทางผ่านเข้าไป ๆ ผ่านเข้าทางกาย ผ่านเข้าทางวาจา หรือผ่านเข้าทางอายตนะภายใน ทุกข์ก็เป็นสัจธรรม สมุทัยก็เป็นสัจธรรม นี่ผ่านเข้าทางใจ เกิดขึ้นมาที่ใจ ผลิตทุกข์ขึ้นมาที่ใจ และแก้ไขกันที่ใจนี้

เมื่อจิตนี้ได้ถ่ายเทสิ่งสกปรกทั้งหลายออกเสีย แล้วบรรจุอรรถธรรมอันสะอาดงามของใจ สงบเย็นใจ สว่างไสวภายในใจ และเลิศเลอภายในใจขึ้นมาแทนที่เป็นลำดับ จนกลายเป็นว่าใจกับธรรมเป็นอันเดียวกันแล้ว จะพูดว่าธรรมก็ได้ พูดว่าใจก็ได้ เป็นธรรมชาติที่ประเสริฐ รู้อย่างชัดเจนภายในใจ ไม่จำเป็นต้องให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาบอกมาแนะว่า เวลานี้ท่านรู้แล้ว ท่านเห็นแล้วธรรมประเภทนั้น เพราะธรรมประเภทนั้นเป็น **สนฺทิฏฺฐิโก** ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเองด้วยกัน ไม่ว่าครั้งพระพุทธเจ้าหรือสมัยปัจจุบันนี้ ธรรมเป็นธรรมที่คงเส้นคงวา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงยักย้ายไปเป็นอื่น มีจริงอยู่ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล ขอให้ดำเนินทางเหตุให้เป็นหลักเป็นเกณฑ์เป็นเนื้อเป็นหนังเถิด ผลที่จะพึงได้รับนั้นจะไม่มีผู้ใดมารับแทนใจผู้กำลังบำเพ็ญเหตุเต็มสติกำลังความสามารถ และเต็มภูมิแห่งเหตุอยู่แล้วเวลานี้ จะพึงได้รับผลโดยสมบูรณ์ขึ้นที่ตัวเราเอง พร้อมกับคำที่ว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** จะเกิดขึ้นในขณะเดียวกัน ไม่มีบกพร่องที่จะต้องไปถามใครอีก

วันนี้ได้อธิบายถึงเรื่องศาสนาเสื่อมศาสนาเจริญ อธิบายไปไหนก็ตามเถอะ เราเป็นผู้ฟังเพื่อเราทุกรูปทุกนาม ขอให้ **โอปนยิโก** น้อมเข้ามาสู่ตัวเรา ศาสนาใดจะเจริญกับ

ผู้ใดก็ตาม จะเสื่อมกับผู้ใดก็ตามไม่สำคัญ เพราะเสื่อมหรือเจริญที่ใจของเรา ศาสนาเสื่อมที่เรา เราก็เป็นผู้ยอมรับทุกข์ ศาสนาเจริญขึ้นที่ใจเรา เราก็เป็นผู้เสวยผลแห่งความสุขความเจริญของศาสนามากน้อยภายในใจของตน

เราเป็นผู้รับผิดชอบตัวเราเอง ใจเราเอง ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดมารับผิดชอบ ไม่มีกาลสถานที่ใด ๆ มารับผิดชอบ เฉพาะอย่างยิ่งความขี้เกียจขี้คร้านความท้อแท้อ่อนแอนั้นไม่ใช่ผู้มาช่วยรับผิดชอบเรานะ ประเภทเหล่านี้มีแต่เหยียบย่ำทำลายให้เราล่มจมไปโดยถ่ายเดียว จึงควรเห็นภัยอย่างยิ่งกับสิ่งเหล่านี้ประจำใจ

จงมีสติอย่างเข้มงวดกวดขัน ระมัดระวังเสมอ สตินั้นแลจะเป็นเครื่องพยุงสตินั้นแลจะเป็นเครื่องรักษาเราให้ปลอดภัย ปัญญาแลเป็นธรรมชาติที่จะฟาดฟันหั่นแหลกสิ่งที่เป็นภัยทั้งหลายซึ่งมีอยู่รอบใจ และคอยแทรกแซง คอยเหยียบย่ำทำลายเราอยู่เสมอ ให้แตกกระจายไปด้วยปัญญาของเรานั้นแล จงเอาให้จริง อวกาศเหนือโลกเป็นยังไง อวกาศของโลกเราก็ทราบแล้ว อวกาศของธรรมเป็นอย่างไร พูดง่าย ๆ อวกาศของจิตเป็นอย่างไรให้รู้ที่นี่

การปฏิบัติและวิธีการทั้งหมดที่ได้อธิบายมานี้ ที่ผ่านไปแล้วก็ดี ปัจจุบันนี้ก็ดีก็แสดงถึงเรื่องวิธีการดำเนินจิตใจ ให้พ้นสู่อวกาศจากสมมุติโดยประการทั้งปวงอย่างประจักษ์ใจ ทั้ง ๆ ที่มีชีวิตอยู่นี้แล เอาให้เห็นให้จริงให้จัง อย่าลดละความเพียร

การอดนอนผ่อนอาหาร ท่านผู้ใดเห็นเหมาะสมกับจริตจิตใจของตนอย่างไร หรือวิธีการต่าง ๆ แห่งการประกอบความพากเพียร ให้พึงสังเกต ไม่อย่างนั้นไม่ได้ผลเท่าที่ควร ไม่ได้ผลคุ้มค่า เห็นว่าวิธีการใดเป็นที่ยังผลประโยชน์ให้เกิดคล่องตัวกว่าการกระทำทั้งหลายวิธีการทั้งหลาย ก็ให้พึงสังเกตและพึงทำตามวิธีการนั้น การทำอะไรไม่สังเกตจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร

ส่วนมากผู้ปฏิบัติมักจะดีทางอดอาหารผ่อนอาหาร แต่ถ้ารายไม่ถูกก็ไม่ควรฝืนเพราะการอดอาหารไม่ใช่เป็นการทำลายกิเลส แต่เป็นอุบายวิธีช่วยการทำลายกิเลสโดย

ทางความเพียร ด้วยจิตตภาวนา ศรัทธา ความเพียรต่างหาก นี่เป็นอุปกรณ์ เมื่อเห็นว่าไม่เหมาะวิธีการนี้ หรืออุปกรณ์อันนี้ไม่เกิดประโยชน์ ก็ไม่เอา หาวิธีใหม่ ถ้าถูกแล้วเอ้า เหมาะ นำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนความเพียรให้ได้ผลรวดเร็วดังใจหมาย นี่ละการประกอบความเพียร จึงต้องได้พิจารณาสังเกต อุบายแห่งความเพียรทุกแง่ทุกมุมสังเกตเสมอ ไม่อย่างนั้นไม่เข้าใจ ดำเนินไปสุ่มสี่สุ่มห้า ไม่ได้เรื่อง ต้องสังเกตตัวเองเสมอ

อดอาหารไม่ควรอดไปนานนัก จะทำให้เสียทางด้านธาตุขันธ์ เราเป็นผู้รับผิดชอบทั้งฝ่ายธาตุขันธ์และจิตใจ เราจึงควรพิจารณาตัวเรา ปฏิบัติต่อตัวเองให้เหมาะสม เพราะกิเลสอย่างแท้จริงนั้นไม่ได้อยู่กับกาย มันอยู่กับใจ แต่อาศัยกายเป็นเครื่องสนับสนุน เช่น กายมีกำลังมาก การภาวนาไม่คล่องตัว อืดอาดเนือยนาย ดีไม่ดีจิตหาความสงบไม่ได้ ผู้ที่มีความสงบแล้วกำลังดำเนินทางด้านปัญญา ปัญญาก็ไม่คล่องตัว พออดอาหารผ่อนอาหารลงไป จิตก็สงบได้ง่าย ปัญญาก็คล่องตัว เป็นเครื่องสนับสนุนกันอย่างนี้ แต่ไม่ใช่เป็นธรรมชาติที่ฆ่ากิเลสเพราะการอดอาหาร นั้นเป็นเครื่องสนับสนุนต่างหาก ผู้ที่จะฆ่ากิเลสก็คือสติกับปัญญา ศรัทธา ความเพียร นี่เป็นวิธีการโดยตรง ให้พึงสังเกตตัวเอง

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร เอาละยุติ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

๓๑. ธรรมแท้ปรากฏที่ใจ

คำว่าธรรมมีอยู่ บาปมีอยู่ บุญมีอยู่ นรกมีอยู่ สวรรค์มีอยู่ พรหมโลกมีอยู่ นิพพานมีอยู่ และสัตว์โลกที่อยู่ในแหล่งแห่งสถานที่ หรือสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ทั้งมวล ไม่ใช่คนธรรมดารู้ ไม่ใช่คนธรรมดาที่มีกิเลสทั้งหลายเห็นกัน หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ของคนธรรมดาหรือสัตว์ทั่วโลก ไม่มีใครจะอาจเอื้อมรู้เห็นได้ยิน และสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ได้เลย มีพระพุทธเจ้า และสาวกอรหันต์ท่านซึ่งเป็นผู้วิเศษ จิตสว่างกระจ่างแจ้ง เพราะความเหนือสิ่งเหล่านี้แล้ว จึงสามารถเห็นสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ได้ ถ้าพูดถึงนิพพาน จิตของท่านเป็นนิพพานโดยสมบูรณ์แล้ว จึงได้นำมากล่าวมาแนะนำสั่งสอน

ธรรมทั้งมวลที่พระพุทธเจ้าทรงรู้ทรงเห็น และสิ่งทั้งปวง สถานที่ทั้งมวลดังกล่าวมานี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงรู้ทรงเห็น สัตว์ทั้งหลายไม่สามารถจะรู้จะเห็นจะเชื่อถือได้ในขั้นเริ่มแรก ต้องได้เริ่มชี้แจงไปตามภูมิตามฐานแห่งอุปนิสัยของสัตว์โลกไปก่อน จนกว่าจะมีเครื่องมือพอสามารถทราบได้เป็นขั้นเป็นตอน แต่ละสิ่งละอย่างได้

เพราะฉะนั้นสิ่งที่กล่าวมาทั้งมวลนี้ จึงเป็นสิ่งที่สุดวิสัยของโลกจะรู้จะเห็นจะเชื่อถือได้ เพราะไม่มีรายใดไปพบไปเจอไปรู้ไปเห็นมา พอจะนำสิ่งที่ตนรู้ตนเห็นนั้น

มาพูดมาเล่าให้เพื่อนฝูงฟังกัน จะเป็นรายใดก็ตามในแหล่งแห่งโลกธาตุนี้ ไม่มีแม้แต่รายเดียว มีพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นพระองค์แรกที่ทรงรู้ทรงเห็น ทั้งบาปทั้งบุญทั้งนรกทั้งสวรรค์เปรตผีต่าง ๆ ในภพน้อยภพใหญ่ ซึ่งเป็นไปตามวิบากของตน ๆ ตลอดถึงขั้นสูงขึ้นไป เทวบุตร เทวดา สวรรค์ชั้นพรหมโลก มีพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นผู้ทรงรู้ทรงเห็น และเป็นผู้แนะนำสั่งสอนให้เข้าใจตามกำลังความสามารถของตนจะพึงเข้าใจได้

ด้วยเหตุนี้ ธรรมะจึงเข้าสู่จิตใจของสัตว์โลกได้ยาก เพราะไม่เคยรู้เคยเห็นจะให้เชื่อกันง่ายดายอย่างไรได้ สิ่งที่รู้ที่เห็นสิ่งที่สัมผัสสัมพันธ์หรือคลุกเคล้ากันอยู่ตลอดเวลาในภพชาติต่าง ๆ มาตั้งกัปตั้งกัลป์ก็คือความมืดบอด และสิ่งที่รู้ที่เห็นที่สัมผัสสัมพันธ์ได้อยู่ในวิสัยของตนจะพึงรู้พึงสัมผัสเท่านั้น สัตว์โลกจึงจะเชื่อได้สนิทใจ เช่น ตาก็สามารถจะมองเห็นได้ในรูปหรือสีแสงต่าง ๆ วิสัยของตาก็มีเพียงเท่านั้น หูก็เพียงฟังเสียง อย่างมากก็มีเครื่องมือช่วย ตาอย่างมากก็มีเครื่องมือช่วยไปเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เครื่องมือเหล่านั้นก็อยู่ในวิสัยของสมมุตินี้ จมูก ลิ้น กายมีแต่สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ในวิสัยของตน ไม่นอกเหนือไปจากนี้ได้ ใจแม้จะเป็นความรู้ เรียกว่าเป็นพื้นฐานแห่งตัวรู้อยู่แล้วก็ตาม แต่ใจดวงนี้ก็ถูกปิดบังหุ้มห่ออยู่กับสิ่งมืดมิดปิดตาทั้งหลาย จึงรู้แบบที่ท่านว่า **อวิชฺชาปจฺจยา** หรือว่า อวิชชา รู้ก็รู้แบบฝ้า ๆ ฟาง ๆ ไม่รู้เต็มหูเต็มตาเต็มดวงใจจริง ๆ รู้แบบฝ้าแบบฟาง ไม่รู้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มอัตราแห่งความรู้จริง ๆ ธรรมจึงเข้าสู่จิตใจของโลกได้ยากเพราะเหตุเหล่านี้แล

ผู้ที่มาประกาศสั่งสอนโลกก็มีพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวในขั้นเริ่มแรก คนทั้งโลกสัตว์ทั้งโลก เคยเชื่อสิ่งที่สัมผัสสัมพันธ์กันมาแล้วและนมนาน ต่างคนต่างสัมผัสสัมพันธ์ในสิ่งที่อยู่ในวิสัยของตนด้วยกัน เมื่อพูดสิ่งเหล่านี้สู่กันฟัง โลกทั้งหลายก็เชื่อกันได้ง่าย เพราะอยู่ในวิสัยของตนที่รู้ที่เห็นที่ควรจะเชื่อได้หรือเชื่อได้ ย่อมเชื่อได้อย่างง่ายดาย แต่สิ่งที่มีอยู่นอกเหนือจากนี้ซึ่งเป็นสิ่งที่ตนไม่เคยรู้เคยเห็น แม้จะมีผู้มาชี้แจงบอกสอนอย่างชัดเจนหรือแจ่มแจ้งอย่างไร จิตใจก็ยังเปิดรับไม่ได้สนิท เพราะสิ่งที่ปิดบังจิตใจไม่ให้เปิดรับความจริงคือธรรมทั้งหลายนั้น มันปิดสนิทอยู่ภายในใจ ไม่มีกาลสถานที่เวล่ำเวลาเลย จึงเป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับสัตว์โลก ที่จะเปิดสิ่งปิดบังหุ้มห่อ

กีดขวางรัดรึงอยู่ภายในใจนี้ออกได้ทีละเปลาะสองเปลาะ ทีละก้าวสองก้าว จึงเป็นความลำบากมาก เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นประหนึ่งว่าอวัยวะเดียวกันกับทั้งร่างกายและจิตใจของสัตว์แต่ละราย ๆ ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านี้เป็นของปลอมไม่ใช่ของจริง เพียงแฝงของจริงอยู่เหมือนกาฝากเท่านั้น

ใจแท้นั้นจริง แต่สิ่งที่เคลือบแฝงอยู่กับใจนั้นปลอม ตานั้นเห็นได้จริง แต่สิ่งที่เคลือบแฝงให้พาหลงทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เมื่อสัมผัสสัมพันธ์นั้นมันปลอม และอยู่อีกฉากหนึ่ง คืออยู่ฉากหลัง จึงมองเห็นอะไรไปในทางบิดเบือนความจริงโดยให้เป็นไปด้วยความรักความชัง ความเกลียด ความโกรธ ไม่ได้เป็นไปตามหลักธรรมชาติแห่งความจริง ในสิ่งที่ตนได้เห็นได้ยินได้ฟังอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย และเต็มตามความจริงเลย

คำว่าธรรม ๆ แม้จะอยู่ตลอดอนันตกาลและมีอยู่ในที่ทั่วไปก็ตาม สัตว์โลกก็ไม่สามารถปรับเครื่องรับธรรมทั้งหลาย คือใจให้เข้าสู่ธรรมขั้นต่าง ๆ ได้ ธรรมจึงเป็นของลำบากสำหรับโลกที่จะสัมผัสสัมพันธ์ได้ ต่อเมื่อได้ยินได้ฟังจากพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงรู้ทรงเห็นเต็มพระทัยไม่สงสัย ทรงแสดงหลายครั้งหลายหน สิ่งที่รับทราบคือใจ และปรับปรุงตัวไปในขณะที่ได้ยินได้ฟังโดยสม่ำเสมอ สิ่งที่ปิดบังทั้งหลายก็ย่อมเบาบางลงและจางออกไป ๆ ถ้าเป็นเมฆหนา ๆ มืด ๆ ทึบ ๆ ก็ค่อยจางออกไป กระจายออกไป มองเห็นทิศเห็นทางได้พอประมาณ นี่แลการได้ยินได้ฟัง แม้จะเป็นกระแสแห่งธรรมที่แสดงออกจากพระพุทธเจ้าก็ตาม จากพระสาวกทั้งหลายก็ตาม ซึ่งเป็นอาการแห่งธรรมทั้งนั้นก็จริง แต่เมื่อได้ฟังอาการแห่งธรรม กระแสแห่งธรรม ซึ่งเต็มไปด้วยเหตุด้วยผล ที่จะยังสัตว์ทั้งหลายให้เข้าสู่ความจริงได้ ใจของสัตว์โลกย่อมจะเข้าสู่ความจริงได้เป็นลำดับ เพราะการได้ยินได้ฟังอยู่โดยสม่ำเสมอ

หากเราจะพิจารณาธรรมดา โดยเอาสิ่งเลวทรามที่ฝังใจ และเป็นเจ้าอำนาจนี้ออกมาคิดมาปรุงกัน ก็ดังที่เคยคิดเคยปรุงมาแล้วก็ง่าย จะคิดว่าธรรมมีอยู่ทั่วไปตามคัมภีร์ใบลาน ตามวัดตามวา ครูบาอาจารย์แนะนำสั่งสอนมีเต็มไปหมด อย่างนี้ก็ง่าย แต่ว่าธรรมที่จะให้เป็นประโยชน์ให้สัมผัสสัมพันธ์กับใจ ให้ตื่นเต้น ให้สะดุดใจ ให้เกิดความ

เชื่อความเลื่อมใส ให้เกิดความกระหยิ่มอิ่มเอิบ ให้เกิดความพอใจ ให้เกิดความสุขเป็นขั้นเป็นตอนไป เป็นสิ่งที่สัมผัสสัมพันธ์ได้ยาก ถ้าไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจริง ๆ แล้ว ธรรมแท้ดังที่กล่าวมาเหล่านี้ จะไม่สัมผัสสัมพันธ์จิตใจเลย ตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งวันตาย จะเกิดเปล่า ๆ เหมือนต้นไม้ใบหญ้าเกิดขึ้นมา และตายทิ้งเปล่า ๆ เหมือนต้นไม้ใบหญ้าตายนั้นแล คุณสมบัติที่จะนำมาทำประโยชน์อะไรไม่ปรากฏ

ร่างกายและตัวของเราทั้งร่างทั้งตัวนี้ ก็จะเป็นเช่นนั้น เกิดแล้วตายเล่า ตายแล้วเกิดเล่า ก็ไม่ผิดอะไรกับวัตถุต่าง ๆ ที่เกิดที่ตายกันเกลื่อนโลกอันนี้ ถ้าไม่เสาะแสวงหาสารธรรมเข้าสู่จิตซึ่งเป็นสาระสำคัญ คือการปรับปรุงจิตของตนให้เข้าสู่ระดับอันควรสัมผัสสัมพันธ์ธรรมแท้ได้ ด้วยการปฏิบัติเสียแต่บัดนี้ เราจะไม่มีทางรู้เห็น ไม่มีความเป็นสาระแก่ตน ไม่เป็นที่อบอุ่นภายในใจของตนได้เลยตลอดไป

พวกเราได้มาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่ได้นับถือศาสนา ยังได้บวชและได้ปฏิบัติตามหลักศาสนธรรมด้วย ได้เป็นนักบวชและนักปฏิบัติด้วย ซึ่งเป็นเพศที่ควรก้าวเข้าสู่แดนสัมผัสสัมพันธ์ธรรมได้ตามขั้นตามภูมิของธรรม ตามกำลังความสามารถของตน จึงควรกระตือรือร้นในการประพฤติปฏิบัติตน ตามเพศและโอกาสอำนวย อย่าประมาทนอนใจ

คำว่าธรรม เริ่มต้นแต่สมาธิธรรม นี่แลธรรมที่จะสัมผัสสัมพันธ์ให้เห็นชัดเจนภายในใจ การให้ทาน การรักษาศีลก็เป็นผลปรากฏในใจ แต่ยังไม่เด่นชัดในความรู้ความสะดุดใจเหมือนสมาธิธรรม ปัญญาธรรม ตามขั้นของธรรมนั้น ๆ จนถึงขั้นวิมุตติธรรม ธรรมนี้เป็นธรรมแท้ซึ่งจะสัมผัสรับรู้ที่ใจแห่งเดียว ชื่อของสมาธิก็ไม่ใช่ธรรมแท้ ชื่อของปัญญาก็ไม่ใช่ธรรมแท้ ชื่อของวิมุตติหลุดพ้นหรือพระนิพพานก็ไม่ใช่ธรรมแท้ ธรรมแท้คือสิ่งที่สัมผัสกับใจของผู้ปฏิบัติ ว่าใจสงบเป็นสมาธิเป็นต้น ชื่อว่าใจได้เริ่มสัมผัสสัมพันธ์ธรรมแล้ว สมาธิขั้นใด มีความสงบเย็นใจขนาดไหนก็ทราบได้ชัดภายในใจ นี่คือธรรมแท้ แม้จะเป็นขั้นแห่งธรรมที่ยังต่ำยังหยาบอยู่ แต่ก็เป็นธรรมแท้ในขั้นนี้และขั้นต่อไปเป็นลำดับ เช่นเดียวกับธนบัตรใบละสิบบาท ยี่สิบบาท ใบละร้อย

บาท ห้าร้อยบาท เป็นธนบัตรจริงไปตาม ๆ กัน มีคุณภาพตามลำดับลำดาของธนบัตรชนิดนั้น ๆ

ธรรมแท้ก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน คำว่า สมาธิธรรม เริ่มแรกตั้งแต่จิตได้รับความสงบ เพราะการภาวนา การอบรมจิตใจ การรักษาจิตใจ บำรุงจิตใจด้วยสติ คลี่คลายสิ่งที่ปิดบังหุ้มห่อภายในจิตใจด้วยปัญญาโดยสม่ำเสมอ สมาธิธรรมก็เริ่มปรากฏขึ้น คำว่าสมาธิเริ่มปรากฏก็คือความสงบเย็นใจ ความมั่นคงของใจ ความมีหลักฐานของใจเริ่มปรากฏขึ้นเป็นลำดับนั่นแล

การพิจารณาทางด้านปัญญา คือการคลี่คลายสิ่งที่รัดรึงภายในจิตใจด้วยอำนาจแห่งอุปาทาน เพราะเป็นสาเหตุที่มาจากความลุ่มหลง พึงคลี่คลายลงไปตามหลักความจริงให้เห็นชัดด้วยปัญญาโดยลำดับ อุปาทานซึ่งเป็นสิ่งที่หนักมากยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกทับใจอยู่ตลอดเวลานั้น จะค่อยคลายตัวออกไปตามปัญญาที่หยั่งเข้าถึง เพราะความรู้ความเข้าใจด้วยปัญญาที่เกิดขึ้นจากการพิจารณานั้นแล จะเป็นสิ่งที่คลี่คลาย และแก้สิ่งที่มัดตรึงจิตใจไว้ออกไปได้ เมื่อปัญญาปรากฏขึ้น ยังผลให้จิตได้รับความเบาบางมากน้อย ก็ทราบได้ชัดว่าธรรมแท้ที่เกิดขึ้นจากด้านปัญญา ได้ปรากฏขึ้นแล้วอย่างนี้

ปัญญามีหลายขั้น การพิจารณาในขั้นเริ่มแรกจะไม่สะดวก ฝืด ๆ เคือง ๆ ขัด ๆ ข้อง ๆ เพราะเป็นงานที่ไม่เคยทำและไม่เคยเห็นผล การเริ่มแรกพิจารณาย่อมแฝงไปด้วยความขี้เกียจ แต่พิจารณาหลายครั้งหลายหน ปัญญาก็ย่อมมีความราบรื่น มีความคล่องแคล่วแกล้วกล้าฉลาดแหลมคมขึ้นไปเรื่อย ๆ ผลที่จิตได้รับจากปัญญาเป็นผู้ถอดผู้ถอน ผู้เบิกทางอันรุกรังด้วยกิเลสอุปาทานทั้งหลายออกได้นั้น ย่อมกระจ่างแจ้งขึ้นแสดงผลให้เห็นอย่างชัดเจนภายในใจ สมาธิธรรมก็ปรากฏขึ้นแล้วที่ใจ ปัญญาธรรมก็เริ่มปรากฏขึ้นแล้วที่ใจไม่ปรากฏที่ไหน ๆ ในอวัยวะทั้งมวลนี้ไม่ใช่ภาชนะของธรรม มีจิตดวงเดียวเท่านั้นเป็นภาชนะของธรรม และเป็นภาชนะที่เหมาะสมอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรเสมอเหมือน

เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้อบรมจิตใจโดยทางที่ถูก มีจิตตภาวนาเป็นต้น จนสติปัญญาซึ่งได้รับการอบรมมาไม่หยุดไม่ถอย และฝึกหัดค้นคว้าจนมีความคล่องแคล่วภายในตัวแล้ว สิ่งที่ปิดบังหุ้มห่อภายในจิตใจมากน้อยนั้นเกี่ยวโยงมากับอะไร สติปัญญาจะสามารถค้นตลบทบทวนในสาเหตุที่เกี่ยวโยงนั้นเข้าไป และตัดขาดไปได้เป็นวรรคเป็นตอน ผลของปัญญาก็คือจิตเป็นผู้รับ ผลนั้นจะเกิดความสว่างไสวขึ้นภายในใจ

สรุปความลงในข้อสุดท้ายแห่งยอดธรรมเครื่องกำจัด ก็คือสติปัญญานั้นแล เป็นเครื่องกำจัดฟาดฟันหั่นแหลกสิ่งรกรุงรังทั้งหลายภายในใจอันเป็นส่วนละเอียด ให้แตกกระจายหายสูญไปหมดไม่มีเงื่อนต่อ ไม่เกี่ยวโยงกับสิ่งใดอีก คือไม่เกี่ยวโยงกับรูป กับเสียง กับกลิ่น กับรส กับเครื่องสัมผัสต่าง ๆ อันเป็นส่วนภายนอก และไม่เกี่ยวโยงไม่ผูกพันกับรูปคือกายของตน ไม่ผูกพันกับนามธรรมคือ เวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ สัญญา ความจำได้หมายรู้ สังขาร ความคิดความปรุง วิญญาณ ความรับทราบในเมื่อสิ่งต่าง ๆ เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์ทางอายตนะ ไม่มีความเกี่ยวโยง ไม่มีการประสาน ตัดขาดจากกันไม่มีเงื่อนสืบต่อก่อแขนง ทั้งอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ตัดขาดทั้งอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย แม้จิตก็รู้เท่าตัวเอง คือตัดขาดภายในจิตอีกด้วย ไม่มีเงื่อนต่อใดเลย นั่นแลท่านเรียกว่าธรรมเลิศ

ธรรมแท้เกิดขึ้นที่ใจ สถิตอยู่ที่ใจ อยู่ที่ไหนก็ไม่มีคำว่า กาล สถานที่ ที่จะไม่อยู่กับธรรมเลิศประเภทนี้ เพราะใจกับธรรมเป็นอันเดียวกันแล้ว นี่แลท่านเรียกว่าธรรมประเสริฐปรากฏขึ้นที่ใจ และไม่ว่าธรรมขั้นใดจะปรากฏขึ้นที่ใจทั้งนั้น ที่อยู่ภายนอกใจมีแต่ชื่อของธรรม ชื่อของกิเลส ดังในตำราในคัมภีร์ท่านจารึกไว้ เช่น สมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม และกิเลสประเภทต่าง ๆ เป็นต้น เหล่านี้เป็นชื่อของกิเลสบาปธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ธรรมแท้ดังที่อยู่ในจิต ธรรมที่กล่าวมาทั้งมวลนี้ก็มีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเป็นผู้ทรงค้นพบ รู้เห็นทุกแง่ทุกมุม แล้วนำมาสอนโลกให้รู้ตามเห็นตาม

ใจเป็นความรู้สึกประจำตน และเคยเกี่ยวข้องพัวพันกับสมมุตินิยมทั้งหลาย เนื่องจากใจยังเป็นสมมุติ เนื่องจากใจยังเป็นกิเลสเต็มตัว สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใดจึงเป็น

เรื่องของกิเลสไปทั้งมวล คือเป็นเรื่องผูกมัดรัดรึงตัวเองทั้งสิ้น ไม่ว่าจะสัมผัสสัมพันธ์ทาง ตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย อารมณ์ภายในใจ เกี่ยวกับเรื่องอดีตอนาคต แม้กับปัจจุบันก็ติด ติดไปหมด พัวพันไปหมด จึงไม่สามารถรู้ธรรมทั้งหลาย ของจริงทั้งหลายได้ เพราะสิ่งเหล่านี้มีอำนาจปกคลุมหุ้มห่อรอบดวงจิต ทั้งขณะได้เห็นได้ยินได้สัมผัสสัมพันธ์ต่าง ๆ จนกระทั่งอารมณ์ที่คิดขึ้นภายในจิตใจ ก็เต็มไปด้วยสิ่งผูกพันรัดรึงทั้งนั้น จิตใจจึงหาอิสระไม่ได้

เมื่อจิตเต็มไปด้วยสิ่งกดขี่บังคับอยู่แล้ว จะมองเห็นความจริงได้อย่างไร ใจสัมผัสสัมพันธ์อยู่กับสิ่งเหล่านี้ตลอดเวลา คำว่าธรรมจะปรากฏขึ้นภายในใจได้อย่างไร ธรรมไม่ใช่ประเภทเหล่านี้ ประเภทเหล่านี้เป็นเรื่องของสมมุตินิยมของกิเลสทั้งมวล ประเภทเหล่านี้เป็นเครื่องปิดจิตปิดใจต่างหาก ไม่ใช่ประเภทที่เปิดเผยหรือถอดถอนจิตใจออกจากกิเลสแลกองทุกข์ จงฉุดลากสิ่งเหล่านี้ออกให้ได้ จะมองเห็นใจเห็นธรรมได้อย่างชัดเจน

ธรรมเป็นธรรม เมื่อนำมาปฏิบัติจึงปรากฏขึ้นภายในจิตใจ ดังพระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องบาปมีอยู่ ใครไม่ทราบและไม่เชื่อก็ตาม บาปนี้ก็เป็นของมีอยู่ดั้งเดิม บุญเป็นของมีอยู่ดั้งเดิม บาปก็คือความทุกข์ของสัตว์ บุญก็คือความสุขของสัตว์ของคนนั้นแล นรกเป็นสถานที่อยู่แห่งผู้มีวิบากกรรมอันชั่ว สวรรค์เป็นสถานที่อยู่แห่งผู้มีวิบากกรรมอันดี พรหมโลกก็เหมือนกันเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป เป็นที่อยู่ของผู้มีวิบากกรรมอันดี นิพพานเป็นที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ สิ่งเหล่านี้ใครจะรู้ใครจะเห็นได้เล่า เพราะไม่มีเครื่องมือใจไม่สว่างกระจ่างแจ้ง ใจไม่พ้นสิ่งปกปิดกำบังทั้งหลาย มองก็มองไปด้วยความมืดบอดที่กิเลสปิดบังตาใจไว้ บุญจะมี บาปจะมีอยู่ตั้งกัปตั้งกัลป์ก็หาได้รู้ได้เห็นไม่ หาได้พบไม่ทั้ง ๆ ที่บุญบาปก็สัมผัสสัมพันธ์อยู่กับใจนั้นแล ใจก็ไม่ทราบได้ว่าสิ่งเหล่านี้มี ท่านจึงเรียกว่า โลกันตสัตว์ สัตว์ที่อยู่ด้วยความมืดบอดไม่มีหลักประกันตัว ไม่มีธรรมเครื่องประกันใจ อยู่หรือไปแบบยถากรรม ราวกับปลาที่ถูกขังอยู่ในหม้อฉะนั้น

พระพุทธเจ้าเป็นผู้สามารถทราบหลักความจริง การตรัสรู้ธรรม ตรัสรู้ตามหลักความจริง ไม่ใช่ตรัสรู้ด้วยความจอมปลอม สิ่งใดที่มีอยู่เป็นอยู่ จึงทรงยอมรับตามความ

มีอยู่เป็นอยู่ของสิ่งเหล่านั้น และสั่งสอนโลกตามสิ่งที่มีที่จริงนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้คำว่า บาปมีอยู่ บุญมีอยู่ นรกมีอยู่ สวรรค์มีอยู่ พรหมโลกมีอยู่ จึงทรงแสดงตามสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลาย ไม่มีศาสดาองค์ใดจะไปลบล้างสิ่งมีอยู่ทั้งหลายเหล่านี้ ให้สูญหายไปจากความมีอยู่ของตนได้ นอกจากจะแนะนำสั่งสอนสัตว์โลกในสิ่งที่ควรละที่เห็นว่าเป็นภัย ในสิ่งที่ควรบำเพ็ญที่เห็นว่าเป็นคุณ เพื่อสิ่งและสถานที่ที่พึงหวังจะได้เป็นสมบัติของตนเท่านั้น มีแต่การแนะนำสั่งสอนอย่างนี้เป็นแบบเดียวกัน ในบรรดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่มาตรัสรู้ในแดนโลกธาตุนี้ แต่ละพระองค์ ๆ พระโอวาทจึงไม่ขัดแย้งกันแต่กาลไหน ๆ มา

ยกตัวอย่างในพระโอวาทย่อ ๆ ว่า **สพฺพปาปสฺส อกรณํ** การไม่ทำบาปหยาบช้าทั้งปวงหนึ่ง **กุสลสฺสูปสมฺปทา** การยังกุศลคือความฉลาดให้ถึงพร้อมที่ใจหนึ่ง **สจิตฺต–ปริโยทปนํ** การชำระจิตใจของตนให้ผ่องแผ้วจนถึงความบริสุทธิ์หนึ่ง **เอตํ พุทฺธานสาสนํ** นั่นคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสอนไว้เป็นแบบเดียวกันอย่างนี้ เพราะการตรัสรู้ธรรมนั้น ตรัสรู้สิ่งที่มีอยู่เห็นอยู่ ไม่ได้อุตริไปตรัสรู้ในสิ่งที่ไม่มีไม่เป็น การสั่งสอนจึงสั่งสอนตามสิ่งที่มีที่เป็น ที่นี่ย่นเข้ามา เพราะธรรมใกล้ก็มีไกลก็มี เหมือนสมมุติในโลกมีทั้งใกล้ทั้งไกล มีทั้งในทั้งนอก

ที่นี่ย่นเข้ามาถึงเรื่องที่ว่าบาปมีอยู่ สำหรับผู้ปฏิบัติมีอยู่ที่ไหนบาปน่ะ สิ่งที่เป็นพื้นฐานเป็นที่บรรจุของบาปคืออะไร อะไรเป็นสถานที่หรือเป็นที่บรรจุของบาปผู้สร้างบาปคืออะไร ก็ใจนั่นแลเป็นสถานที่เป็นโรงงานสร้างบาปผลิตบาปขึ้นมา เพราะกิเลสอยู่ที่ใจและเป็นผู้บังคับให้สร้างบาปขึ้นมา ท่านบอกว่ากิเลสเป็นสาเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้ว ย่อมได้รับผลของกรรม ท่านจึงให้ชื่อว่ากิเลสวัฏฏ์ กัมมวัฏฏ์ วิปากวัฏฏ์ เรียกว่าวัฏวนสาม สัตว์โลกต้องวกเวียนกันไปมาอยู่เช่นนี้ไม่มีสิ้นสุด ไม่มีต้นไม่มีปลาย เหมือนมดแดงไต่ขอบด้ง ไต่กลับไปวนไปเวียนมาอยู่ขอบด้งขอบเดียว สำคัญว่าเป็นของใหม่อยู่เรื่อยไป หาทางออกไม่ได้

การสร้างบาปก็คือใจ เมื่อสร้างบาปแล้วความทุกข์ก็เกิดขึ้นที่ใจ ที่สร้างบุญก็คือใจ เมื่อสร้างบุญได้มากน้อยความสุขก็ปรากฏขึ้นที่ใจ จิตใจมีความละเอียดมากน้อยเพียงไร การเลื่อนชั้นภูมิของตน ก็ย่อมเลื่อนไปตามลำดับแห่งคุณสมบัติของใจ ที่ควรก้าวขึ้นสู่

ภูมินั้น ๆ เมื่อจะย้ายจากภพชาติที่เป็นอยู่นั้นไปสู่ภพชาติ หรือสถานที่อื่นเรียกว่าปรโลก ก็ต้องก้าวออกไปด้วยกำลังแห่งบุญแห่งบาปที่บรรจุไว้ภายในจิตใจ เมื่อกำลังทางชั่วมีมากก็ผลักดันให้ไปเกิดในสถานที่ต่ำช้าเลวทราม เช่น นรก ตลอดถึงโลกันตนรก เป็นต้น นี่อะไรพาให้ไป

ก็ใจนี้แหละ ผู้ที่บรรจุความชั่วช้าลามกให้มีพลังเต็มที่ ผลักไสจิตใจให้ไปสู่แดนนรกที่ไม่พึงปรารถนานั้น ไม่ใช่ผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้ไปบังคับกดขี่ข่มเหงให้ไปสู่นรกขุมนั้นขุมนี้ แต่เป็นเพราะความคึกความคะนอง ความอยากความทะเยอทะยานของใจเอง อันเป็นเรื่องของกิเลสตัณหาทั้งมวล เป็นผู้ผลักดันพาให้สร้างบาปสร้างกรรม โดยไม่คำนึงถึงผิดถึงถูกดีชั่วประการใด บทเวลาได้รับผล กิเลสมันไม่มารับ เราผู้ทำตามอำนาจของกิเลสนั้นแลเป็นผู้รับผล

ทีนี้จะลบล้างได้อย่างไร เมื่อเข้าถึงตัวผลแล้วลบล้างไม่ได้ สุขทุกข์มากน้อยจนถึงขั้นมหันตทุกข์ เราก็จำต้องยอมรับตามกำลังของวิบากกรรมนั้น จะตายก็ไม่ตายเพราะจิตไม่เคยตาย หากทุกข์เต็มที่แสนจะทนได้ เพราะอำนาจของกรรมที่พาให้ทุกข์อยู่นั้นแล จนกว่าจะผ่านพ้นวิบากกรรมนั้นไปได้ เพราะคำว่าบาปก็เป็นของไม่เที่ยง บุญก็ยังเป็นของไม่เที่ยงเหมือนกัน ย่อมมีทางสิ้นสุดไปได้ มีหมดไปได้ มีเบาบางไปได้ เหมือนคนพ้นโทษจากเรือนจำ นอกจากก้าวเข้าสู่นิพพานเสียอย่างเดียว นั้นคำว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เข้าไม่ถึง

ทีนี้การสร้างบุญก็เทียบกันได้กับการสร้างบาป สร้างบุญนี้คือธรรมเป็นผู้บงการ ธรรมเป็นผู้ผลักดันให้สร้างบุญสร้างกุศล ไม่ใช่กิเลสพาให้สร้าง เพราะฉะนั้นผลจึงต่างกัน ถ้ากิเลสพาให้สร้าง จะสร้างตั้งแต่สิ่งที่กิเลสต้องการ แต่เป็นสิ่งที่ขัดขวางธรรม เป็นสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อธรรม แล้วก็ย้อนเข้ามาเป็นข้าศึกต่อตนนั่นแล กิเลสพาให้สร้างกรรมเป็นอย่างนี้ แต่ธรรมพาให้สร้างกรรม ให้สร้างแต่คุณงามความดี สร้างบุญสร้างกุศล เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา กิริยาอะไรก็ตามที่แสดงออกจากการกระทำเป็นผลเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น ไม่มีการกระทบกระเทือนให้เกิดความเสียหายเดือดร้อน

อันเกี่ยวกับกิเลสแทรกแซงเลย นี่เรียกว่า ธรรมพาให้สร้างบุญ สร้างความดี ผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างความดีเพราะธรรมย่อมเป็นความสุข

บุญคือความสุขอันเป็นผลเกิดขึ้นจากการสร้างความดีทั้งมวล นี้ใครเป็นผู้สร้าง ก็คือใจเป็นผู้บงการ ใจเป็นโรงงานอันใหญ่โต ผู้บัญชางานออกมาจากใจ เมื่อใจได้รับการอบรมในทางที่ถูกที่ดีแล้ว ย่อมจะระบายออกมาในทางที่ถูกที่ดี ผลก็สะท้อนย้อนกลับเข้าไปเป็นความพึงใจของจิตนั่นเอง เพราะใจเป็นผู้ทำ ผลย่อมเกิดขึ้นกับใจ เมื่อมีภูมิอรรถ ภูมิอรรถภูมิธรรมควรจะก้าวเข้าสู่ขั้นภูมิอันสูงส่ง ก็พลังแห่งธรรมแห่งบุญกุศลที่เกิดขึ้นจากธรรมเป็นผู้พาให้สร้างนั้นแล จะเป็นผู้ส่งเสริมให้ไปเกิดในภพนั้น ๆ คือภพอื่น ภพหน้า เช่น สวรรค์ พรหมโลก ดังท่านกล่าวไว้สวรรค์ ๖ ชั้น พรหมโลก ๑๖ ชั้น และนิพพานเหล่านี้เป็นสถานที่ที่อยู่ของผู้มีบุญ เพราะการสร้างบุญสร้างกุศล

บุญไม่อยู่ที่ไหน บาปไม่อยู่ที่ไหน บุญ-บาปเป็นของกลาง ๆ เช่นเดียวกับอากาศร้อนและหนาว แต่กายเป็นผู้รับทราบอากาศร้อนและหนาวนั้น ไม่สัมผัสที่ไหน แต่ใจเป็นผู้รับสัมผัสบุญและบาปนั้น บุญก็ดี บาปก็ดี ไม่อยู่กับดิน น้ำ ลม ไฟ ฟ้าอากาศที่ไหน ๆ ไม่มีที่สถิตอยู่ของบุญ ไม่มีที่ปรากฏอยู่ของบาปและบุญเหมือนใจ ใจแต่ผู้เดียวจะรองรับบุญและบาป ใจจึงเป็นภาชนะสำคัญที่จะรับทั้งบาปและบุญ แม้ตนจะไม่ทราบว่าบาปมีบุญมีก็ตาม บุญและบาปนี้แล จะเป็นพลังผลักดันอันสำคัญให้สัตว์โลกได้หมุนตัวเข้าไปสู่กำเนิดเกิดเป็นภพชาติต่าง ๆ จนกระทั่งตกนรกหมกไหม้ จะนอกเหนือไปจากกิเลสอันเป็นผู้บงการให้ทำกรรมชั่วนี้ไม่ได้เลย ผู้ที่ไปในสถานที่ดี คติที่เหมาะสมหรือที่พึงหวังก็ไม่นอกเหนือจากบุญเป็นพลังที่ได้สร้างความดีมาแล้วนั้นเช่นกัน

สัตว์โลกท่องเที่ยวอยู่ตามที่กล่าวเหล่านี้แล ที่ว่าอบายภูมิ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน ท่านกล่าวไว้ สัตว์เดรัจฉานเราก็เห็นด้วยตาเนื้อของเราว่ามีหรือไม่มีเราสงสัยที่ไหน เมื่อสิ่งรับสัมผัสสัมพันธ์กันมีอยู่ ก็ย่อมเชื่อตามสิ่งที่มีอยู่ เพราะการได้รับสัมผัสสัมพันธ์ทางตา ทางหูของเรา นี่เรียกว่าสัตว์เดรัจฉาน ส่วนเปรตเราไม่สามารถเพราะภูมิของเราไม่มี ความรู้ของเราไม่มี ญาณหยั่งทราบอันละเอียดลออทางด้านธรรมะของเราไม่มี นรกเราก็ไม่สามารถที่จะมองเห็นทั้ง ๆ ที่มีอยู่ พวกเปรต พวกผี มีอยู่ นรก

มีอยู่ สัตว์เดรัจฉานมีอยู่ แต่เราจะทราบสามารถทราบได้ในบางสิ่งบางอย่าง แม้แต่สัตว์เราจะทราบได้เฉพาะสัตว์ที่มีอวัยวะหยาบเท่านั้น ส่วนละเอียดสุดวิสัยที่จะมองเห็นด้วยตาเนื้อแล้ว เราก็ไม่สามารถทราบได้นอกจากมีเครื่องช่วย เช่น กล้องส่องดูเชื้อโรคก็พอเห็นได้ สิ่งที่เหนือวิสัย สุดวิสัยของเราที่จะเห็นได้ตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้นั้น มีมากมายจนไม่อาจพรรณนาได้

เราจะเห็นได้ว่า พุทธวิสัย คือวิสัยความสามารถของพระพุทธเจ้า กับสามัญวิสัย คือความสามารถอาจรู้ของสัตว์โลกนั้นต่างกันอยู่มาก สิ่งที่มีอยู่ ท่านเห็นแต่เราไม่เห็นมีเยอะ ท่านรู้แต่เราไม่รู้มีมากมาย ทั้งส่วนหยาบ ส่วนกลาง ส่วนละเอียด ท่านรู้ท่านเห็นทุกสิ่งทุกอย่าง แต่เรารู้ไม่ได้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าคิดร้อยสิ่งแล้วเราจะเห็นเพียงสิ่งเดียวสองสิ่ง ท่านร้อยทั้งร้อยก็เห็นหมด

นี่แลศาสดาองค์เอก ทรงสั่งสอนสัตว์โลกด้วยความรู้ความสามารถ ตามหลักความจริงที่มีอยู่ไม่ทรงลบล้าง ว่าบาปมีก็บอกว่ามี และสอนวิธีให้ละบาป หากเคยมีอยู่แล้วในตัวของสัตว์โลกก็สอนให้ละ อย่าพากันกำเริบเสิบสานยินดีในการสร้างบาปจะเป็นบาป แล้วจะหาบกองทุกข์ทั้งมวลไว้ที่ตัวเราเองนั้นแล ไม่มีที่ใดเป็นที่บรรจุบาปไว้ ไม่มีตู้ไม่มีหีบ ไม่มีห้วยหนองคลองบึง จะบรรจุบาปของแต่ละบุคคลคนหนึ่ง ๆ สร้างเอาไว้แต่สถานที่อยู่ของบาปทั้งหลายคือใจ ใจของผู้สร้างนั้นแลไม่ใช่ใจของผู้อื่นผู้ใด และทรงสอนให้สร้างบุญบำเพ็ญ บุญก็ไม่มีที่เก็บไม่มีที่รักษา ไม่มีตู้ไม่มีหีบ ไม่มีห้วยหนองคลองบึง ที่จะเก็บบุญและบุญเทลงไว้ เป็นภาชนะสำหรับรับบุญไว้ มีใจดวงเดียวเท่านั้นเป็นที่เก็บที่รักษา และเป็นที่จะสนับสนุนตนให้มีความสุขความสบายตามอำนาจแห่งบุญที่มีมากน้อย ท่านสอนลงที่นี่ตามหลักความจริง ไม่สอนไปที่ไหน เพราะผิดทางธรรมและทางศาสดา

นรก เราจะเห็นไม่เห็น เจอไม่เจอก็ตามเถอะ ในแดนมนุษย์ที่เราไม่เห็นเวลานี้ แต่จะลบล้างสิ่งที่มีอยู่ตามหลักธรรมที่กล่าวไว้นั้นลบล้างไม่ได้ สัตว์โลกจะต้องไปตามแถวแนวแห่งวิบากกรรมของตนเข้าสู่จุดนั้น ๆ จนได้ไม่สงสัย เพราะไม่เคยได้ยินว่านรกแต่ละหลุม ๆ นั้นได้ว่างจากสัตว์นรก ไม่มีใครไปตกเพราะสัตว์โลกไม่ต้องการ

สัตว์โลกไม่อยากทรมาน นรกแต่ละขุม ๆ หรือแต่ละหลุม ๆ นั้นจึงว่างเปล่าจากสัตว์นรกที่จะไปตก ไม่เคยมี เต็มแน่นแออัดอยู่ในแดนนรกมีจำนวนไม่น้อยเลย เป็นแต่เพียงเราไม่ทราบ แล้วก็ทำให้จิตใจด้านหาญสู้บาปสู้กรรม ด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใสพออกพอใจ แต่ขยะแขยงในกุศลธรรมทั้งหลาย ที่จะเป็นผลเป็นประโยชน์อันจะนำตนให้ไปสู่ความสุขความเจริญทั้งภพนี้แลภพหน้า นับแต่สวรรค์ขึ้นไปถึงนิพพาน

เหตุใดจิตใจจึงรักชอบในความชั่ว ไม่พอใจในความดี ก็เพราะกิเลสเป็นสิ่งที่ชั่วช้าลามกอยู่แล้ว มันจะไปต้องการของดิบของดีมาจากไหน พอมาเป็นเครื่องประดับใจของพวกเราที่เป็นคลังกิเลส ให้สวยงามและสงบเย็น เรื่องของกิเลสซึ่งเป็นสิ่งที่ชั่วช้าลามก ต้องสร้างแต่ความต่ำช้าลามกอยู่ตลอดเวลา ใครไม่มีธรรม ใครไม่มีเครื่องห้ามใครไม่มีเบรกห้ามล้อตัวเองจากความชั่วทั้งหลาย ผู้นั้นจะจมไปด้วยอำนาจแห่งกิเลสจนได้ไม่สงสัย แต่ผู้มีธรรมเป็นเครื่องห้ามล้อ เป็นเบรก และมีคันเร่งที่จะฉุดลากตนออกจากสิ่งชั่วช้าลามกนั้น ผู้นั้นมีหวังที่จะไปสู่จุดหมายปลายทางอันเป็นที่พึงใจได้

ธรรมเหล่านี้ท่านสอนใคร ถ้าไม่สอนพวกหูหนวกตาบอดทั้งรู้ ๆ เห็น ๆ อย่างพวกเรา หูหนังตาเนื้อมันก็เห็นแต่สิ่งที่อยู่ในวิสัยของมัน แต่ธรรมที่กล่าวสิ่งที่กล่าวเหล่านี้พวกเราไม่สามารถมองเห็น เพราะใจเราบอด เราจะว่าเราฉลาดได้ยังไง เมื่อจิตใจก็เป็นอย่างนี้ มันบอดอยู่ทั้งวันทั้งคืน ไม่ได้มีหูแจ้งตาสว่างภายในใจบ้างเลย จึงต้องยอมเชื่อพระพุทธเจ้าว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** ยอมกราบไหว้ ยอมเคารพนับถือ ยอมฝากเป็นฝากตายกับท่าน และนำพระโอวาทของท่านมาปฏิบัติเพื่อฉุดลาก เพื่อประดับประดาตน หรือประคับประคองตนให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณธรรมคุณสมบัติ สมภูมิแห่งความเป็นมนุษย์มีอรรถมีธรรม มีความดีงามประจำใจ จิตใจก็ได้รับความเย็นสบาย เพราะอำนาจแห่งธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงรักษา เนื่องจากการปฏิบัติของเราด้วยความพออกพอใจ เชื่ออรรถเชื่อธรรมของพระพุทธเจ้า

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ธรรมที่สว่างจ้าภายในพระทัยของพระพุทธเจ้า และธรรมที่มีอยู่ทั่วไป ย่อมเป็นมหาอุดมมงคลแก่เราผู้ระลึกถึงท่าน **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ก็เหมือนกัน ท่านเป็นผู้วิเศษโดยคุณธรรม ธรรมทั้งสามนี้คือ ธรรมชาติที่วิเศษ และธรรมนี้เคย

โปรดสัตว์โลกให้พ้นทุกข์มานานแสนนานแล้วพร้อมแต่โลกเกิด เริ่มมีโลกขึ้นมาโน้นจนกระทั่งปัจจุบันนี้ สัตว์โลกเคยเกาะเคยอาศัยฝากเป็นฝากตายกับธรรมเหล่านี้มานานแสนนานแล้ว ไม่เป็นที่น่าสงสัย เช่นเดียวกับกิเลสวัฏฏ์เคยเป็นภัยแก่โลกมานานแสนนานฉะนั้น

นี่พวกเราผู้เป็นนักปฏิบัติ ให้ฟังดูใจซึ่งเป็นเตาไฟ กองฟืนกองไฟอยู่ในปัจจุบันนี้ด้วยความเข้มงวดกวดขันสมกับเพศของผู้เห็นภัย ก็ไฟราคะ ไฟตัณหา ไฟความโลภ ไฟความโกรธ ไฟความหลง มันเผาผลาญอยู่ภายในจิตใจ มีกาลสถานที่อิริยาบถเมื่อไร ให้แก้มันด้วยศรัทธา ความเชื่อความเลื่อมใส วิริยะ ความพากเพียร สติ ความระมัดระวัง รักษาตน สมาธิ คือความสงบเย็นใจด้วยอำนาจแห่งความพากเพียร ปัญญา ความสอดส่องมองทะลุเหตุผลดีชั่วว่าเป็นโทษเป็นคุณประการใดบ้าง ให้เลือกเฟ้นด้วยดีอยู่โดยสม่ำเสมอ จะชื่อว่ากำจัดไฟ และไฟที่มีอยู่แล้วก็จะลดน้อยลงไป ที่ยังไม่เกิดก็จะไม่เกิด จะไม่ลุกลามภายในใจเราให้ร้อนมากไป สุดท้ายไฟเหล่านี้ก็จะดับด้วยอำนาจแห่ง ตปธรรม เป็นเครื่องแผดเผาไฟราคะตัณหาให้เบาบางและสิ้นไปจากใจ ไม่มีน้ำใดที่จะดับไฟกิเลสประเภทต่าง ๆ ได้ นอกจากน้ำอรรถน้ำธรรมนี้เป็นน้ำสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด

ให้ดู ผู้ที่จะเหมานรกก็คือใจดวงนี้ จะเหมากองทุกข์ทั้งมวลก็คือใจดวงนี้ เพราะสร้างแต่ทุกข์อยู่เสมอเผลอไม่ได้ เนื่องจากกิเลสไม่มีคำว่าเผลอ แต่ฝ่ายธรรมเราเผลอเสมอ เผลอเมื่อไรกิเลสต่อยเอา ๆ เพราะกิเลสมันราบรื่นคล่องแคล่วภายในตัวของมันพอแล้ว เนื่องจากได้เป็นเจ้ามหาอำนาจปกครองใจของสัตว์โลกมาเป็นประจำวัฏจักรนี้ จึงไม่มีอะไรจะมีอำนาจเหนือกิเลส และไม่มีอะไรจะคล่องตัวยิ่งกว่ากิเลสออกทำงานบนหัวใจสัตว์ มีธรรมเท่านั้นจะเป็นเครื่องกำจัดปัดเป่า และรู้เพลงของกิเลสประเภทต่าง ๆ ได้ และได้โดยตลอดทั่วถึง จนปราบให้ราบจากจิตใจได้ มีธรรมเท่านั้นจงฟังและจดจำอย่างถึงใจ

เมื่อธรรมได้ปราบกิเลสให้ราบจากใจแล้ว ไม่ต้องบอกให้กราบพระพุทธเจ้าอย่างราบคาบก็เป็นเอง ไม่ต้องบอกให้กราบพระธรรมอย่างราบคาบก็เป็นเอง เป็นอยู่ภายในจิตใจ ประทับใจ ซึ้งใจทุกอย่างบอกไม่ถูก บาปมีไหม นรกมีไหม สวรรค์มีไหม

พรหมโลกมีไหม นิพพานมีไหม ประจักษ์หัวใจของผู้รู้ผู้เห็นนั้นหาที่สงสัยไม่ได้ กราบพระพุทธเจ้าอีกทีหนึ่งและกราบไม่อิ่มพอ เพราะความอัศจรรย์พระองค์ ที่ทรงค้นพบธรรมและรู้เห็นสิ่งเหล่านี้

นี่ละความรู้จริงเห็นจริงของบุคคลเพียงผู้เดียว ก็สามารถเป็นหลักใจของโลกได้สำหรับโลกที่มีความสนใจใฝ่ธรรม เป็นหลักใจของโลกได้โดยไม่มีอะไรเคลือบแคลงสงสัย ผิดกับโลกทั้งหลายที่อยู่ด้วยกันเป็นจำนวนไม่ทราบกี่ล้าน ๆ แต่หาสรณะหาที่ยึดหาที่เกาะหาที่พึ่งพาซึ่งกันและกันในธรรมดังกล่าวนี้ไม่ได้ เพราะต่างคนก็ต่างมีแต่กองฟืนกองไฟ มีแต่ความลุ่มความหลง มืดมิดปิดตา เป็นคนตาบอดด้วยกัน สัตว์ตาบอดด้วยกัน หาความสว่างกระจ่างแจ้งพอจะจูงกันออก สู่แดนแห่งความสว่างไสวสวัสดีปลอดภัยไม่มีเลย

หากพระพุทธเจ้าไม่ได้มาตรัสรู้แล้ว โลกอันนี้ก็ไม่ผิดอะไรกับโลกันตนรกจะหมุนกันไปดิ้นกันมาอยู่เช่นเดียวกับปลาที่ถูกโยนลงในหม้อน้ำร้อนนั้นแล ไม่มีทางออก นี่เรานับว่ามีวาสนาที่ได้เกิดมาในท่ามกลางแห่งศาสนธรรม ได้ยินได้ฟังพระโอวาทอันเป็นบันไดฉุดลากเราทั้งหลายขึ้นจากหล่มลึก ออกจากที่มืดด้วยศีลด้วยธรรมออกจากกองทุกข์ด้วยความดี ด้วยพระโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่าภัทรกัป เรากำลังเจริญ คำว่า ภัทร หมายถึงความเจริญ เจริญด้วยศีลด้วยธรรม เจริญด้วยความอุตส่าห์พยายามในความดีทั้งหลาย ใจจะเป็นผู้เจริญ ทรงอรรถทรงธรรมทรงความสุขความสบาย ความรื่นเริงบันเทิงภายในใจ ซึ่งเป็นความรื่นเริงบันเทิงและความสุขที่แปลกจากกิเลสเอามาแฝงเอามาหลอกเป็นไหน ๆ

ทำอย่างไรธรรมจึงจะปรากฏในใจ การแก้ปัญหาข้อนี้ก็คือ เราต้องปฏิบัติธรรมซิบ่นอยู่ทำไมกัน เพราะธรรมที่สอนไว้ทั้งหมดนี้ เป็นทางเบิกกว้างเพื่ออรรถเพื่อธรรมโดยตรง ไม่ใช่ทางตีบตันอั้นตู้ปิดบังทางที่จะเข้าสู่ความสงบร่มเย็น เป็นทางที่เบิกกว้างไว้ตลอด นอกจากกิเลสถ่ายเดียวฝ่ายเดียวที่ปิดกั้นไว้ ไม่ให้เราเสาะเราแสวง ไม่ให้เห็นอรรถเห็นธรรม ไม่ให้เห็นความจริง ให้เห็นแต่สิ่งจอมปลอมของมัน เพราะกิเลสเป็นของปลอมเต็มตัว มันจะผลิตสิ่งที่จริงมาให้เราได้ยึดได้ถือได้เป็นสิริมงคล ได้รับความ

สุขความเจริญได้อย่างไร เพราะมันปลอมร้อยเปอร์เซ็นต์ มีพันมีหมื่นมีแสนเปอร์เซ็นต์ มันปลอมถึงพันถึงหมื่นถึงแสนถึงล้านเปอร์เซ็นต์

ไม่ว่าปู่ย่าตายายของกิเลส ไม่ว่าลูกว่าเต้า หลานเหลนของกิเลสมันปลอมด้วยกันทั้งนั้น และหลอกโลกให้หลงเชื่อความจอมปลอมของมัน ไม่มีวันเจอของจริงถ้าไม่เอื้อมมือเข้าเกาะธรรมเสียเมื่อไร จะไม่เจอของจริงตลอดไป จะตายกองกันอยู่ในความจอมปลอม และเต็มไปด้วยความทุกข์ความทรมานอยู่ในภพใหญ่ดังที่เป็นมานี้ตลอดไป หาที่สิ้นสุดยุติไม่ได้เลย ความสุข ความสมหวัง และความสิ้นสุดยุติแห่งภพแห่งชาติอันเป็นกองทุกข์จากกิเลสจะพาให้เป็นไปนั้น อย่าพึงหวังกันให้เหนื่อยใจเปล่า ๆ

สิ่งที่จะทำให้สิ้นสุดยุติได้ก็คือธรรม ธรรมมีประมาณ ธรรมมีขอบเขต เพราะว่าธรรมเป็นของจริง สอนโลกสอนด้วยความจริง อันใดจริงธรรมสอนอย่างนั้น ไม่เคยหลอกลวงไม่เคยต้มตุ๋นเหมือนกิเลส กิเลสมันหลอกลวงต้มตุ๋นสัตว์โลกให้รับความทุกข์ความทรมาน ผู้คนส่วนมากได้รับความล่มจมจนเสียเนื้อเสียตัวฉิบหายวายปวง ไม่ใช่เพราะธรรมพาให้ฉิบหาย พาให้เสียตัว มันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล แต่ใคร ๆ ก็ไม่ได้สนใจในสาเหตุของมันที่ทำให้เราล่มจม

เหตุนี้แลจึงกล้าพูดว่ามันกล่อมได้อย่างสนิทใจ เพลงปลอม ๆ กล่อมสัตว์โลกได้สนิทใจ แต่ธรรมของจริงกล่อมยาก สัตว์โลกไม่อยากฟังกัน เพราะกิเลสมันมีอำนาจมากกว่าในหัวใจของสัตว์โลก นอกจากพยายามสั่งสมธรรมให้มีอำนาจมากขึ้นไปโดยลำดับจนเหนือกิเลส และปราบกิเลสทั้งหลายให้ราบไม่มีอะไรเหลือแล้ว เอาเถอะที่นี่เพลงกิเลสมันจะหลอกวิธีใด มันอยู่ในหัวใจใด แสดงออกมาด้วยอากัปกิริยาใด ธรรมจะทราบทันที ๆ เพราะธรรมได้ปราบมันเรียบวุธไปหมดแล้วจากหัวใจของตน กิเลสจะหลอกอย่างไรจึงทราบหมด

มีธรรมเท่านั้นที่เหนือกิเลสและปราบกิเลสให้อยู่ในเงื้อมมือได้ นอกนั้นไม่มีอะไรที่จะปราบมันได้ จะนำกิเลสไปปราบกิเลส เช่น เอาความโกรธไปแก้ความโกรธ ก็เท่ากับให้มันเป็นมิตรเป็นสหายกัน และเพิ่มกำลังเสริมกำลังขึ้นและปราบเราให้อยู่หมัดนั่นแล

นั้นเป็นคนหนึ่ง นี้เป็นสองคน บวกกันเข้าไปก็เป็นสามเข้าไปแล้ว นั่นกำลังของกิเลสเป็นสาม ถ้าเราจะเอาเรื่องของกิเลสไปเสริมกิเลส เพื่อความดิบความดีความสุขความเจริญ มันก็คือเพื่อฟืนเพื่อไฟ เพื่อกำลังของกิเลสตัณหาให้รุนแรงขึ้นภายในตัวเรา กลายเป็นไฟทั้งกองเผาหัวใจจนหาที่ปลงที่วางไม่ได้นั้นแล

เราเป็นนักธรรมะ จึงควรทดสอบแยกแยะชั่งตวงระหว่างกิเลสกับธรรมต่างกันอย่างไร ทั้งเหตุทั้งผล ทั้งการสัมผัสสัมพันธ์สิ่งดีชั่วต่าง ๆ กิเลสจะหลอกไปโดยลำดับลำดา ดีก็หลอกว่าไม่ดี สิ่งที่จริงหลอกว่าปลอม สิ่งที่ปลอมมันหลอกว่าจริงทั้งนั้น นี่คือเรื่องของกิเลส กิเลสไม่เคยอยู่ตามปกติสุข ไม่เคยอยู่ด้วยความเป็นธรรมเหมือนธรรม กิเลสไม่เคยมีคำว่ายุติธรรม จะอยู่ด้วยความปลิ้นปล้อนหลอกลวง แสดงออกด้วยความปลิ้นปล้อนหลอกลวง ด้วยความต้มความตุ๋น เอาฟืนเอาไฟเผาสัตว์โลกตลอดเวลาทุกอาการที่เคลื่อนไหวของมัน

กิเลสมีอยู่ที่ไหนมากน้อย โลกจะหาความสงบร่มเย็นไม่ได้ จะมีแต่ความร้อนความระส่ำระสาย ไม่ว่าในสังคมมนุษย์เรา ไม่ว่าแต่ตัวของเราครอบครัวของเรา ถ้าผู้ใดครอบครัวใดมีความสนใจใฝ่ต่ำ ผู้นั้นครอบครัวนั้นจะหาความร่มเย็นเป็นสุขไม่ได้ แม้แต่สามีภรรยาก็ต้องแตกจากกัน เพราะกิเลสไม่เคยสร้างความพอดี ไม่เคยสร้างเมืองพอให้หัวใจของสัตว์โลก มีหนึ่งแล้วอยากมีสอง มีสองแล้วอยากมีสาม ความโลภไม่มีใครเกินกิเลส คำว่าโลภ คำว่าหลง ไม่มีใครเกินกิเลส คำว่ารักก็ดี ชังก็ดี ไม่มีอะไรเกินกิเลส จึงหาความพอดีไม่ได้ ถ้าลงกิเลสได้เข้าแทรกตรงไหน ยิ่งเสริมกิเลสด้วยแล้วต้องแหลกไปเลย ไม่ต้องสงสัย

มีธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องห้ามล้อ เป็นเบรกให้พอเหมาะพอดี ถึงจะละไม่ได้ก็ให้มีธรรมเป็นเครื่องกำกับรักษา เหมือนอย่างโรคชนิดต่าง ๆ ที่เราไม่อาจจะรักษาให้มันหายได้ ยาพอประทังมีก็ยังดี นี่ก็เหมือนกัน เมื่อเรายังไม่มีความสามารถที่จะปราบมันให้หมดจากใจได้ เราก็ให้มีธรรมความพอดี ความมีประมาณเข้าไปรักษา เข้าไปเป็นขื่อเป็นแป มีธรรมบังคับตนเอง เช่น คู่สามีภรรยา ก็มีกันเพียงสามีกับภรรยาสองคนเท่านั้นก็สบาย ไม่ต้องอุตริคิดไปหาหญิงหาชายที่ไหนให้เลยขอบเขตแห่งธรรมคือความพอดีมา

เพื่อเป็นความบำรุงบำเรอให้มีความสุขความสบายมากขึ้น มีเมียมีผัวมากมายเท่าไร มีลูกเต้าหลานเหลนมากเท่าไร ยิ่งเป็นความสุขความสบาย นั่นคือเรื่องของกิเลส กลอุบายของกิเลสหลอกต้มตุ๋นคนทั้งครอบครัวให้แตกร้าวและจมไปเลย

ความจริงตามหลักธรรมแล้ว ไม่เคยมีใครมาออกประกาศตนเองว่า ข้ามีความสุขความสบายมากเพราะความเลยเถิด เพราะความโลภมากไม่มีเมืองพอ เพราะความรักไม่มีเมืองพอ เพราะความมีสามีภรรยาหลายคน เคยได้ยินแต่ความทะเลาะ ความแตกร้าวและฆ่ากันเพราะความมีเมียมาก มีผัวมากเท่านั้น เรื่องพรรค์นี้เกลื่อนไปทุกแห่งทุกหน ดังนั้นการไขว่คว้าหาความสุขที่นอกขอบเขตแห่งธรรม จึงมักเจอแต่ทุกข์ มีธรรมเท่านั้นที่พาให้โลกได้รับความสงบร่มเย็น

พูดอะไรก็ฟังกันรู้เรื่องถ้าต่างคนต่างมีธรรม ใครผิดยอมรับกัน ไม่ได้ดันทุรังกัน ความดันทุรังก็คือกิเลส ไม่ยอมใครง่าย ๆ คำว่ากิเลสไม่ยอมใครง่าย ๆ มีแต่เพื่อเข้าตัวและเข้าฝ่ายของตัวถ่ายเดียว ถ้าธรรมแล้วยอมรับความจริง ยอมรับกันโดยทางเหตุผล โลกที่ยอมรับความจริงย่อมอยู่ด้วยกันได้ สังคมใดก็ตามถ้าให้กิเลสออกหน้าออกตา ความโลภความมักใหญ่ใฝ่สูง ความเห็นแก่ตัวเข้าไปเป็นเจ้าหน้าเจ้าตาอยู่ในสังคมนั้นแล้ว สังคมนั้นก็คือสังคมล้มเหลว สังคมของเด็กยังดีกว่า เพราะสังคมของเด็ก ๆ ไม่ก่อความเสียหายได้เหมือนสังคมแห่งคลังกิเลสของผู้ใหญ่ นี่ก็เห็นได้อย่างชัด ๆ ระหว่างกิเลสกับธรรม ถ้าหากจะสนใจพิจารณาไม่ลำเอียง ไม่เอากิเลสเป็น **สรณํ คจฺฉามิ** เสียโดยถ่ายเดียว โลกย่อมมีทางปรับปรุงแก้ไขเพื่อความสงบสุขและความราบรื่นดีงามได้

ทีนี้ย่นเข้ามาถึงหัวใจของเราซึ่งเป็นนักปฏิบัติ ดูมันซิ วันหนึ่งเป็นยังไง มันแสดงความรักขึ้นมา รักอะไร ความรักก็กระเพื่อม ความรักก็เป็นสิ่งยุแหย่ก่อกวน ความชังก็เป็นสิ่งยุแหย่ก่อกวน ความโกรธก็เป็นสิ่งยุแหย่ก่อกวน ความโลภเป็นสิ่งยุแหย่ก่อกวน การถูกยุแหย่ก่อกวนนั้นมีความสงบสุขที่ไหน ความไม่มีสิ่งยุแหย่ก่อกวนต่างหากจึงเป็นความสงบสุขคนเรา นี่ก็พยายามดูใจเจ้าของ มีอะไรยุแหย่อยู่เวลานี้ มันเกิดขึ้นที่ใจนั้นแหละ อย่าเข้าใจว่ามาจากทางโน้นทางนี้ ตัวการสำคัญมันอยู่ที่ใจ ฝังอยู่ที่ใจ แสดงออก

มาจากใจ แต่มันไม่ให้เรามองเห็นตัวของมัน ถ้าเป็นหอกเป็นแหลนเป็นหลาวมันก็ให้เห็นแต่หอกแต่แหลนแต่หลาว มันไม่ให้เห็นตัวของมันผู้ทิ่มผู้แทง ถ้าปืนก็ให้เห็นเฉพาะลูกกระสุนที่มันยังฝังในแล้วนั้น มันไม่ให้เห็นตัวของมันผู้ยิง ถึงว่ามันฉลาดมันถึงได้ปกครองหัวใจของสัตว์โลก

กิเลสนี่เราต้องการนักหรือ อยากให้กิเลสปกครองหัวใจเรานักหรือ ไม่ได้คิดถึงหอกแหลนหลาวที่มันทิ่มแทงบ้างหรือ มันเคยปกครองหัวใจเรามาเท่าไร เวลานี้อะไรปกครองหัวใจเราถ้าไม่ใช่กิเลสปกครอง ธรรมทั้งหลายได้ปกครองเมื่อไร มีนิด ๆ หน่อย ๆ แล้วก็คอยแต่จะล้มไป ๆ เพราะถูกกิเลสทำลายธรรมภายในใจ สมาธิธรรม สมถธรรมก็ถูกมันทำลาย ตั้งไม่ได้ถูกมันทำลาย ปัญญาธรรมก็ตั้งไม่ได้ถูกมันทำลาย มีแต่ความขี้เกียจขี้คร้าน ความโง่เง่าเต่าตุ่น หาความคิดความอ่านไตร่ตรองอะไรไม่ได้ เหล่านี้จะเป็นอะไรถ้าไม่ใช่เรื่องของกิเลส ความฉลาดแหลมคมจะเอามาจากไหน ความสะอาดผ่องใสภายในใจ ตลอดความบริสุทธิ์ของใจจะได้มาจากไหน ได้มาจากกิเลสเป็นไปได้หรือ เคยมีหรือ กิเลสมันตัวมืดดำ มันตัวสกปรกรกรุงรังที่สุด ทำไมจะทำใจของเราให้สะอาดได้ ถ้าไม่ใช่ธรรมซึ่งเป็นธรรมชาติที่สะอาดเยี่ยมและบริสุทธิ์เหนือแดนโลกธาตุ จึงต้องอาศัยธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องประดับประคอง

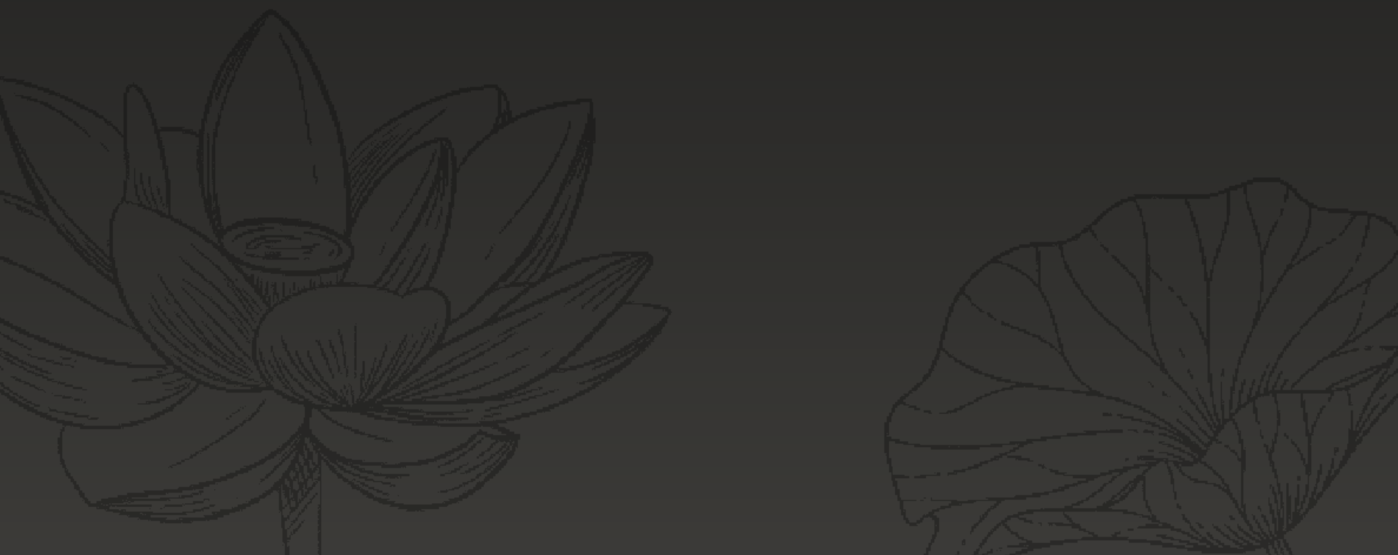
ให้ได้ชมซิที่ท่านว่าไว้นั้น ไม่ใช่โมฆศาสดา ไม่ใช่ศาสดาองค์ด้นเดา เป็นศาสดาองค์เอกไม่มีอะไรเสมอเหมือนแล้วในสามแดนโลกธาตุนี้ พูดจริงทุกสิ่งทุกอย่าง รู้จริง เห็นจริง สอนจริง ผู้ปฏิบัติจริงตามนั้นจะไม่ไปไหน จะต้องเจอความจริง ธรรมจริงโดยหลักธรรมชาติ จะจริงอยู่ที่ใจนี้แล

เอาละ การแสดงธรรมก็เห็นสมควร รู้สึกเหนื่อย

สถานที่ในวัดป่าบ้านตาด

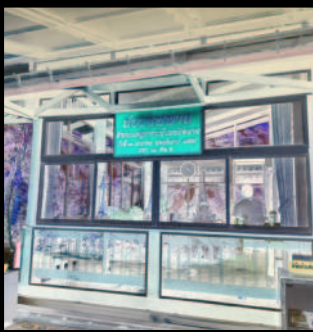
๑. กุฏิหลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน และห้องนิพพาน
๒. กุฏิหลวงปู่เชอรี่ อภิเจโต
๓. กุฏิพระอาจารย์สุดใจ ทันตมโน ที่สร้างขึ้นใหม่แทนกุฏิเดิม
๔. กุฏิเดิมพระอาจารย์สุชาติ อภิชาโต
๕. กุฏิคุณแม่แพงศรี โลหิตดี โยมมารดา และคุณแม่จันดี โลหิตดี น้องสาวของหลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน
๖. อาคารพิพิธภัณฑ์อัฐบริขาร หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน
๗. พิพิธภัณฑ์ธรรมเจดีย์ พระธรรมวิสุทธิมงคล ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ พิพิธภัณฑ์ พระวิหาร และเจดีย์

(ภาพบางส่วนมาจาก FACEBOOK วัดป่าบ้านตาด)

๑. กุฏิหลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน และห้องนิพพาน

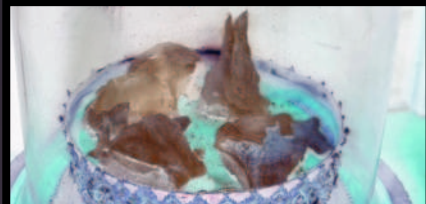
๒. กุฏิหลวงปู่เชอรี่ อภิเจโต

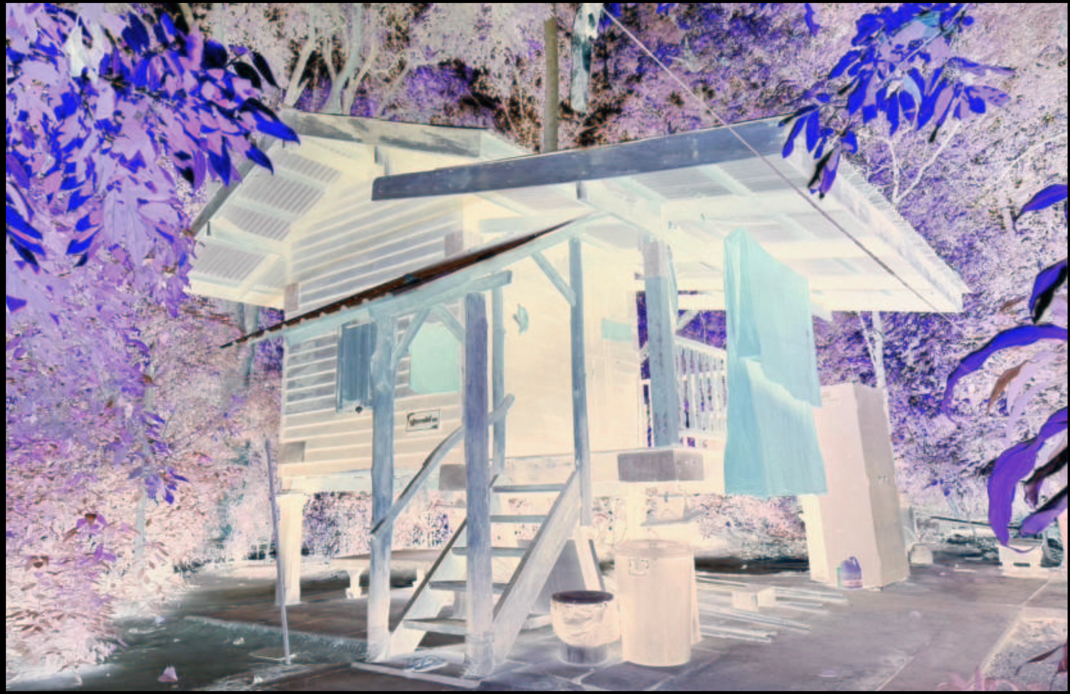

๓. กุฏิพระอาจารย์สุดใจ ทันตมโน ที่สร้างขึ้นแทนกุฏิเดิม

๔. กุฏิเดิมพระอาจารย์สุชาติ อภิชาโต

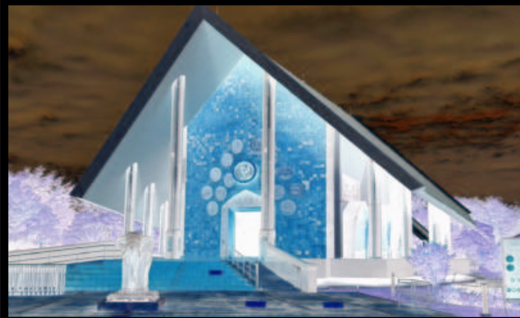

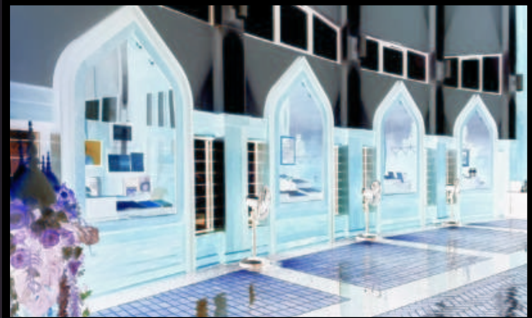

๕. กุฏิคุณแม่แพงศรี โลหิตดี โยมมารดา และคุณแม่จันดี โลหิตดี น้องสาว
ของหลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน

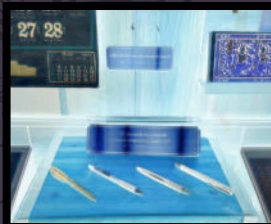

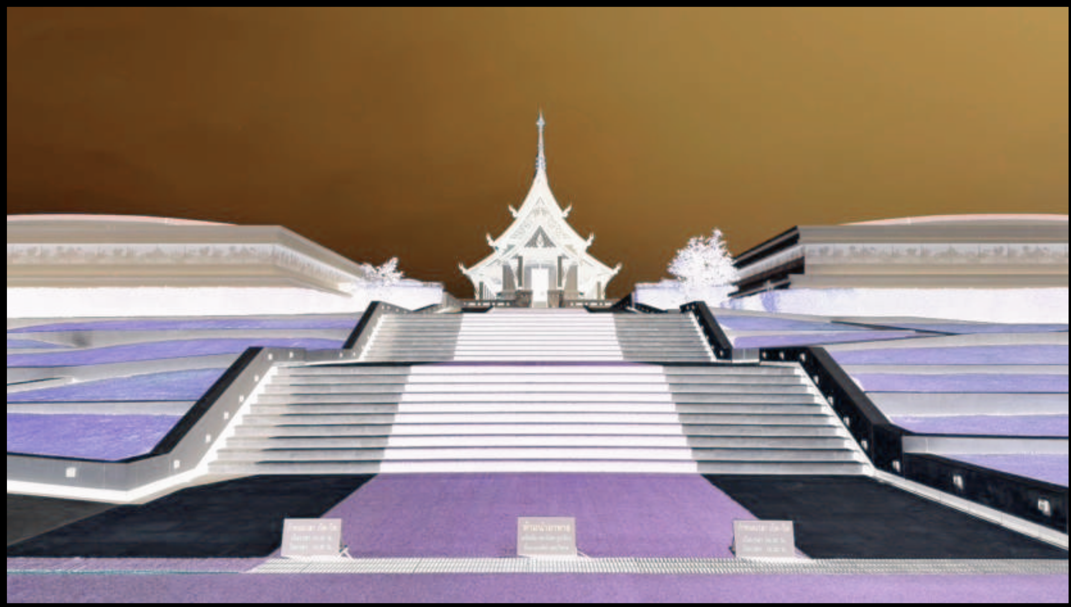
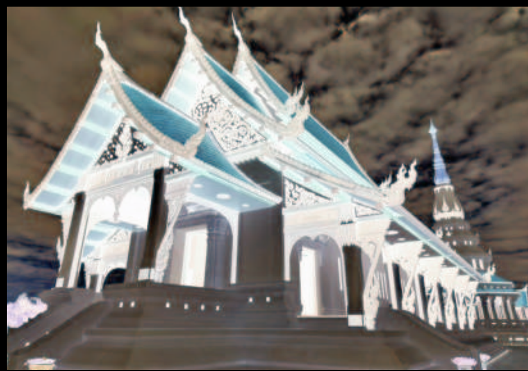

๖. อาคารพิพิธภัณฑ์อัฐบริขาร หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน

๗. พิพิธภัณฑ์ธรรมเจดีย์ พระธรรมวิสุทธิมงคล ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ พิพิธภัณฑ์ พระวิหาร และพระเจดีย์

ผู้รู้ก็รู้กันถึงตาย

ถ้าเป็นผู้มีสติปัญญาอยู่โดยสม่ำเสมอแล้ว ใจจะไม่ร้อน
ชื่อว่าเราช่วยตัวเราเอง ไม่ต้องหวังพึ่งใคร ถึงร่างกายจะทนไม่ไหว
เอ้า ตั้งท่าสู้ ตั้งหน้ารู้ อะไรจะดับไปก่อนไปหลังให้รู้มัน
เพราะเราแน่ใจด้วยสติปัญญา ทั้งความจริงก็เป็นอย่างนั้นด้วย
ว่าใจไม่ใช่ผู้ดับผู้ตาย ใจเป็นแต่ผู้คอยรับทราบทุกสิ่งทุกอย่าง
ร่างกายไม่ทนสลายไป ส่วนที่คงตัวอยู่นั้นคืออะไร ถ้าไม่ใช่ผู้รู้คือใจ
เรื่องของขันธ์จะแสดงขึ้นอย่างไร ไม่เหนือตาย มันก็แค่ถึงตายเท่านั้น
ผู้รู้ก็รู้จนถึงตาย เมื่อธาตุขันธ์สลายไปแล้ว ผู้รู้ก็หมดปัญหาเรื่องความรับผิดชอบ
เราถึงธรรมอันแท้จริงภายในใจ

ธรรมาวุธ หน้า ๒๑-๒๔

ขณะที่อวิชชาดับ

พิจารณาเพื่อให้รู้ตามความเป็นจริงโดยถ่ายเดียว
เวลาอันนี้จะดับมันไม่เหมือนสิ่งทั้งหลายดับ
สิ่งทั้งหลายดับเป็นความรู้สึกของเราว่าเข้าใจแล้วในสิ่งนี้
แต่อันนี้ดับไม่เป็นอย่างนั้น มันดับแบบสลายลงไปทันทีเหมือนฟ้าแลบ
คือมันเป็นขณะอันหนึ่งที่ทำงานของตัวเอง
หรือว่ามันพลิกก็ได้ มันพลิกคว่ำหายไปเลย
พออันนี้หายไปแล้ว จึงจะทราบว่านี้คืออวิชชาแท้
เพราะเหตุว่าอันนี้หายไปแล้ว มันไม่มีอะไรปรากฏขึ้นมา
ให้เป็นข้อสงสัย เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์
หมดภาระที่จะระมัดระวังรักษาอีกต่อไป
อวิชชานี้เองที่ปกปิดจิตแท้ ธรรมแท้เรื่อยมา ตอนที่อันนี้จะดับลงไป
มันมีขณะบอกอย่างชัดแจ้ง คือขณะนั้นเราไม่ได้คาดได้ฝัน
มันเป็นขณะอันหนึ่งที่ทำให้สะดุดใจ ขณะที่อวิชชาดับ
มันเป็นขณะอันหนึ่งที่แสดงขึ้นคล้ายกับว่ามันพลิกตัวเองเป็นโลกใหม่
ถ้าว่าโลกนะ มันเป็นโลกใหม่ มันพลิกพั๊บเดียว
อวิชชาก็ดับไปในขณะนั้น

๕ ธันวาคม ๒๕๐๙